6
34 N
11

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
10. e

7-C-13

7.1.17

COMMENTARIA
IN
EPISTOLAS
OMNES
CANONICAS.

COMMENTARIA
IN
EPISTOLAS
CANONICAS:

Auctore

R. P. CORNELIO CORNELII
A LAPIDE E SOCIETATE IESV,
Olim in Louanienſi, pòſt verò in Romano
Collegio Sacrarum Litterarum
Profeſſore.

LVGDVNI,
Sumptibus Iacobi & Matthæi Proſt fratrum.
M. DC. XXVII.
CVM PRIVILEGIO CHRISTIANISSIMÆ MAIESTATIS.

Collegii Rom. Soc. Iesu B. S.

AMPLISS° ET ORNATISS° DOMINO,

D. CLAVDIO PELLOT,

D. DE SANDARS, ET PORTVS DAVIDIS, CONSILIARIO REGIO

& Generali Galliarum Theſaurario in Prouincia Lugdunenſi,

Iacobus Proſt F.

NEMINI, opinor, quàm tibi (VIR AMPLISSIME) opus iſtud debebatur. Tibi equidem inter omnes dedicari velle videbatur, quem vnum ſapientiſſima rerum parens natura plurimorum operum velut finem ſpectaſſe ſit viſa, tantum fuit eius in te ornando ſtudium, tanta tui decoris cura. Artes omnes naturæ æmulas quid commemorem? quæ quod in fortunis tuis illa perfecerat, conſummarunt, quæ gloriæ tuæ lucem accenderent, haud paſſæ ſunt deſiderari: in te verò tot à ſuperis effuſa beneficia ſuasêre, &, vt ita dicam, compulére me, vt hocce diuinum omnino opus conferrem ſimul.

Cœleſtia dona intelligo, tuam in gerendis rebus prudentiam, in euoluendis ſolertiam, in proſperis moderationem, fortitudinem illam tuam & animi robur in arduis, iuſtitiam demum, quæ (vt habet Philoſophorum Princeps) eſt omnis virtus, cumulatiſſimam, quæ quidem tibi amorem ſimul omnium comparant, conciliant venerationem. Teneri me videbar mihi (cùm in manibus eſſet) teſtandi amoris & obſequij erga te mei occaſionem arripere, quæ ſi euolaſſet, æternâ me ſanè ingrati animi notâ inurendum præbuiſſem: cùm præſertim quod tibi offerretur digniſſimum opus æſtimarem, non habitâ modò ratione interpretis, abſolutiſſimi quidem viri, probatiſſimæ ſcientiæ, vulgatiſſimæ famæ; verùm, quod plurimum duco, authorum operis quatuor expenſâ magnitudine, æſtimatâ dignitate: ſunt etenim totius Eccleſiæ columina, lumina mundi, Empyrei decora, vniuerſi demum orbis ornamenta Apo-

ſtoli ſanctiſſimi, diuinum illud Eccleſiæ caput Petrus; dilectiſſimus Chriſti diſcipulus Ioannes; qui à Theanthropo parum abludebat Iacobus; Iudas denique, qui nomen ſuum tantò glorioſiùs excitauit præclaris geſtis ſuis, quantò turpiùs ſceleratus ille proditor Iudas ſuum extinxerat.

Eò etiam tibi lubentiùs dicandum æſtimaui, quò meam in te voluntatem noſti meliùs, & ad animum, non munera (Vir prudentiſſime) ſoles attendere: & ſanè quemadmodum magnæ tibi foret moleſtiæ nomen tuum integerrimum ſemper, & quàm longè caſtiſſimum, turpiſſimi cuiuſdam libri frontile inſcriptum intueri: ita in ſanctiſſimo vetuſtiſſimóque opere inſculptum, & Apoſtolicis inſitum nominibus contemplanti periucundum tibi futurum puto. Iſtud eſt amoris erga te mei indicium certiſſimum; tanta enim magnitudo eſt tuorum in me meritorum, vt non modò literis conſignari nomen tuum, ſed æternæ famæ conſecrari peruelim. VALE.

APPRO

APPROBATIONES.

IOannes Claudius de Ville in ſacra Theologia Magiſter, ſancti Pauli huiuſce Ciuitatis Canonicus,& in hac Lugdunenſi Diœceſi ab Illuſtriſſimo Cardinale de Marquemont, Reuerendiſſimo Archiepiſcopo in librorum cenſuram incumbere iuſſi: Fidem facimus nos *Commentaria in Epiſtolas Canonicas*, auctore R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE è Societate IESV, vidiſſe, atque omnia iuxta Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ Eccleſiæ ſacra documenta, ſanctorúmque Patrum ſanam doctrinam in illis eruditiſſimè exponi. Lugduni apud S. Paulum 14. Cal. Octobris 1626.

DE VILLE.

IDem teſtor ſacræ Theologiæ Doctor Pariſienſis & ſocius Sorbonicus. Lugduni die 22. Septembris 1626.

M. FRANCISCVS HALLIER.

COmmentaria iſta quæ in Epiſtolas Canonicas prodeunt à R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE elaborata legi, & digna prælo iudicaui, quippe quæ nihil habeant quod in fidem vel in bonos mores pugnet. Actum Lugd. die 17. Septembris 1626.

F. ROBERTVS BERTHELOT Epiſcopus Damaſci.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS *Prouinciæ Lugdunenſis.*

EGo Stephanus Charlerus Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Præpoſitus Prouincialis iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IIII. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos abſque Superiorum eius permiſſione imprimant, permitto IACOBO PROST Lugdunenſi Bibliopolæ vt opus quod inſcribitur, *Commentaria in Epiſtolas Canonicas*, auctore CORNELIO CORNELII A LAPIDE è Societate IESV, ad ſex proximos annos imprimere ac diuendere poſſit. Datum Lugduni vltimo Octobris 1626.

STEPHANVS CHARLETVS.

Summa

Summa Priuilegij à Chriſtianiſſimo Rege conceſſi.

LVDOVICI XIII. Galliæ Nauarræque Regis auctoritate ſancitum eſt, atque patentibus litteris cautum, ne quis in regno ſuo, aliíſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra annos ſex proximos, à die impreſſionis primæ inchoandos ac numerandos excudat, vendat, excudendum, vendendúmque, quouis modo, & ratione curet librum, qui inſcribitur, *Commentaria in Epiſtolas Canonicas*, Auctore R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE è Societate IESV, præter IACOBVM PROST Bibliopolam Lugdunenſem, aut illos, quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regia omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra Regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam vbicumque fuerit ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti IACOBI PROST. Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliíſque pœnis originali diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum S. Germani die 29. Septembr. 1626.

De mandato Regis

Signatum

LE COCQ.

Hæc prima editio 25. Decembris 1626. finem ſortita eſt.

Mutius Vitelleſcus Societatis Ieſu Præpoſitus Generalis.

CVm Commentarios in Epistolas Canonicas R. P. Cornelii a Lapide noſtræ Societatis aliquot eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, ac in lucem edi poſſe probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandentur, ſi ita iis ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Romæ, 1. Maij 1626.

Mvtivs Vitellescvs.

INDEX MATERIARVM,
QVÆ EX HIS COMMENTARIIS IN EPISTOLAS CANONICAS, AD Euangelia Dominicarum, & aliquot feſtorum totius anni accommodatæ, in vſum Concionatorum deſumi poterunt.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam indicat: litteræ additæ reſpondent litteris intercolumnaribus.

In feſto Annunciationis & Incarnationis Verbi.

Luc. 1. PER VISCERA MISERICORDIÆ DEI NOSTRI, IN QVIBVS VISITAVIT NOS ORIENS EX ALTO. Amoris, beneficentiæ & communicationis euidentia indicia & effectus ſunt, Verbi æterni ad homines docendos & ſaluandos Incarnatio, prædicatio, miracula, paſſio, mors, Sacramenta, miſſio Spiritus Sancti, & cura ſingularis totius Eccleſiæ, & ſingulorum fidelium. 28.c.1

In die Natiuitatis Domini.

Ioan. 1. IN IPSO VITA ERAT, ET VITA ERAT LVX HOMINVM. Verbum eſt lux, qua illuminantur homines ſpiritualiter per fidem, ſpem, charitatem. 417.c.2

Lux eſt, non accidentalis & creata, ſed ſubſtantialis & increata, eáque triplex, 1. formalis. 2. idealis. 3. cauſalis omnis lucis corporeæ, & ſpiritalis hominum & Angelorum, iuſtorum & beatorum, gratiæ & gloriæ. ibid.

Dominica III. Quadrageſimæ.

Matth. 12. FIVNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIVS PEIORA PRIORIBVS. Grauius eſt malum recidiui, tum quia profundiùs ſe vitiis priſtinis immergũt homines, habitúmque validiorem inducunt; tum quia ingrati gratiæ Dei ab ea deſeruntur. 371.c.2

Aduerſus peccati recidiuam quot remedia ſuggerantur. 372.d.1

Relapſi cur ſimiles ſint canibus. 373.b.3

Feria II. poſt I. Dominicam Quadrageſimæ.

Matth. 25. VENITE BENEDICTI PATRIS MEI, POSSIDETE PARATVM VOBIS REGNVM A CONSTITVTIONE MVNDI. Electi cœlo adiudicandi in die Iudicij benedicentur à Chriſto. 260.b.1

Hæreditas cœleſtis cur vocetur benedictio. ibidem.

Dei benedicere eſt efficax, idémque quod benefacere. ibid.

Feria III. poſt Dominicam III. Quadrageſimæ.

Matth. 18. DICO VOBIS, QVIA SI DVO EX VOBIS CONSENSERINT SVPER TERRAM, DE OMNI RE QVAMCVMQVE PETIERINT, FIET ILLIS A PATRE MEO. Per concordiam coaleſcit & corroboratur vis orationis, quæ eliditur per diſſidium. 254.d.2

Ibid. VBICVNQVE SVNT DVO VEL TRES CONGREGATI IN NOMINE MEO, IBI SVM IN MEDIO EORVM. Chriſtiani primæui quàm impensè vnanimitati ſtuduerint. 255.d.2

Concordes ſunt templum Spiritus Sancti æquè ac Chriſti, qui vt concordiam inter homines & Angelos, inter cœlum & terram, inter Deum & Adami poſteros ſanciret, deſcendit in terram, carnémque aſſumpſit, vt exiſtens Deus homo in ſe vniret Deum & homines. 255.c.2

Feria IV. poſt Dominicam III. Quadrageſimæ.

Matth. 12. EX ABVNDANTIA ENIM CORDIS OS LOQVITVR. Inter vitia corruptæ naturæ humanæ vnum non minimum eſt innata loquacitas, vt quod cupit & concepit, hoc proloqui geſtiat; quæ quia naturalis eſt propenſio, difficillimè compeſcitur. 108.b.2

Vnus è Seraphim calculo ignito aduſſit labia

Iſaiæ, vt ea purgata diſcerent recta & ignita loqui. ibid.
Hinc aduerſus curioſa, fabuloſa, otioſa & ſuperflua inuehendum.
Lingua multis prurit ad loquendum magis, quàm mens ad cogitandum. 111.c.1

Feria IV. poſt II. Dominicam Quadrageſimæ.

Luc. 22. REGES GENTIVM DOMINANTVR EORVM, ET QVI POTESTATEM HABENT SVPER EOS, BENEFICI VOCANTVR. Veri Principes magis miniſtri ſunt Reipubl. quàm Domini; eum ex aduerſo tyranni ſuo bono & honori potiùs, quàm ſubditorum in regendo conſulant. 305.c.1
Hinc agendi dabitur occaſio de Principis modeſtia & beneficentia.

Feria VI. Cinerum.

Matth. 5. DILIGITE INIMICOS VESTROS, BENEFACITE HIS QVI ODERVNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQVENTIBVS ET CALVMNIANTIBVS VOS. Benefaciendum etiam perſecutoribus & tortoribus, vt viciſſim Dei beneficentia in nos prouocetur. 297.b.2
Chriſtianus debet benefacere, non tantùm in vita, ſed & in morte, vt eius vita ſit continua actio, & bonorum operum exercitium. ibid. c.2

Dominica in Paſſione.

Ioan. 8. OMNIS QVI FACIT PECCATVM, SERVVS EST PECCATI. Concupiſcentiæ ſeruus eſt peccator, quæ animum & corpus corrumpit. 371.a.1
Animus liber eſt, qui ſeruiens vni Deo, vitiis & creaturis omnibus, totique mundo dominatur, ideóque felix eſt. ibid. b

Feria VI. in Paraſceue.

Luc. 23. PATER, IN MANVS TVAS COMMENDO SPIRITVM MEVM. Martyres omnes in martyrio diffiſi ſuis viribus ſe Deo commendarunt, itáque vires patiendi, & ſecurè moriendi impetrarunt: qui verò ſuis viribus ſiſi orare neglexerunt, humiliati ceciderunt, fidémque negarunt, itáque ſuperbiæ & iniuriæ ſuæ pœnas dederunt. 296.c.1
Ibid. DOMINE MEMENTO MEI CVM VENERIS IN REGNVM TVVM, *&c.* Deus rogatus, plus dat quàm rogetur, & abundantia pietatis ſuæ merita ſupplicum excedit & vota. 29.a.1
Hinc de vbertate eius gratiæ agendi locus dabitur.
Liberales in Deum, liberaliter ei ſeruiendo, in ſe eo liberaliorem iugiter experiuntur, nec patitur ſe liberalitate vinci. 29.c.1

Feria III. & IV. Hebdomadæ maioris.

Matth. 26. VIGILATE, ET ORATE, VT NON INTRETIS IN TENTATIONEM. Aduerſus omnes concupiſcentiæ motus & tentationes, nullum eſt præſentius & efficacius remedium, quàm oratio, qua noſtris viribus diffiſi, Dei opem humiliter & ardenter imploramus. 46.c.1
Hæc arma vt tentatis eripiat dæmon, ſolet eis iniicere alias cogitationes, vt ad humana auxilia reſpectent, ac Dei & orationis obliuiſcantur. ibid.
Ibid. SPIRITVS QVIDEM PROMPTVS EST, CARO AVTEM INFIRMA. Anima paſſibilis eſt & dolorum capax, eiſque obnoxia. 275.a.1
Appetitus inferior ſpectat bonum & commodum naturæ, ſentitque & dolet de eius incommodis, moleſtiis & doloribus. ibid. b.1

Dominica III. poſt Paſcha.

Ioan. 16. TRISTITIA VESTRA VERTETVR IN GAVDIVM. In præſenti vita laborandum eſt vſque ad extremum halitum, vt in futura nobis reueletur & detur gloria & corona cœleſtis. 300.b.2
Ibid. MODICVM, ET NON VIDEBITIS ME: ET ITERVM MODICVM, ET VIDEBITIS ME. Omnes dolores & mœrores, æquè ac gaudia huius vitæ, ſunt exiguum quid, tum quantitate, tum duratione, inſtar puncti & momenti. 197.a.2
Hæc vita eſt momentum vnde pendet æternitas. ibid. c
Tribulationum breuitas, cui debetur æternum præmium, excitare nos debet ad præſtandam in iis omnem animi alacritatem, fortitudinem & conſtantiam. ibid. c

Dominica V. poſt Paſcha.

Marc. 11. OMNIA QVÆCVNQVE ORANTES PETITIS, CREDITE QVIA ACCIPIETIS, ET EVENIENT VOBIS. In oratione requiritur fides non tantùm generalis de Dei omnipotentia, prouidentia, munificentia, veritate, paterna cura & amore erga nos; ſed & particularis, quòd ſcilicet dabit quod petimus, ſi id expediat. 30.d.2
Ei triplex hæſitatio opponitur. ibid.
Fidelis eſt in promiſſis, ac proinde de promiſſione Dei abſoluta & conditionata tractandum. 31.a.1

Feria III. Paſchatis.

Luc. 24. PALPATE, ET VIDETE, QVIA SPIRITVS CARNEM ET OSSA NON HABET. Apoſtoli die Dominica reſurrectionis videntur palpaſſe Chriſtum, vt de eius reſurrectione dubij, de eadem per tactum plagarum certi fierent, vtque eas deuotè venerarentur. 406.b.2
In conuerſatione etiam quotidiana ipſum amplexati ſunt, & contrectauerunt ex amore, deuotione & reuerentia. ibid. c

In die Pentecoſtes.

Ioan. 12. SI QVIS DILIGIT ME, SERMONEM MEVM SERVABIT,
ET

ET PATER MEVS DILIGET EVM: ET AD EVM VENIEMVS, ET MANSIONEM APVD EVM FACIEMVS. In inſtificatione & ſanctificatione cuiuſque, Deus non tantùm ſe animæ communicat per gratiam, charitatem & virtutes, ſed etiam per ſeipſum. 128.d.1

Sui communicatione iuſtum ad ſe eleuat, in ſe transformat, & diuinum facit. ibid.

Amans Deum protſus à ſeipſo deficiens, in Deum tranſit, & velut colliqueſcit, nihil aliud cogitans, intelligens aut ſentiens, nihil aliud appetens aut deſiderans, nulla alia te gaudens quàm bonis Dei. ibid. e

Modus quo ſe communicat quotuplex ſit. 28. d. 2

Vbi maior eſt inopia, ibi magis opes ſuas erogat, & fert opem. ibid.

Diligentis Deum anima eſt quaſi templum, in quo realiter inhabitat Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. 428.a.1

De intima coniunctione Dei cum anima tractabitur opportunè.

Dominica Pentecoſtes.

Ioan. 4. SI DILIGITIS ME, MANDATA MEA SERVATE. Non ſoli fidei & credentibus, ſed charitatis opera erga Deum & proximum exercentibus, promiſſum eſt regnum Dei. 84.c.2

Regnum cœlorum promittitur & datur quaſi merces pro merito operum charitatis. ibid.

Dominica I. poſt Pentecoſten.

Matth. 27. NOLITE IVDICARE, VT NON IVDICEMINI. Aliorum mores & facta non ſunt curioſè inquirenda, carpenda, cenſuranda, damnanda, ne ab aliis viciſſim iudicemur, cenſuremur & damnemur. 133.c.1

Inde de iudicio temerario aptè agetur.

Detractor & iniquus cenſor iniquè vſurpat iudicium Dei, cuius ſolius eſt de factis & intentionibus hominum iudicare. 147.b.2

Ordinem peruertit, cùm ſua vitia priùs carpere & emendare deberet, antequam aliena carpat. ibid.

Dominica V. poſt Pentecoſten.

Matth. 5. SI ERGO OFFERS MVNVS TVVM AD ALTARE, ET IBI RECORDATVS FVERIS, QVOD FRATER TVVS HABET ALIQVID ADVERSVM TE, *&c.* Opera noſtra Deo grata eſſe nequeunt, quantumlibet in ſe bona, niſi in pace peragantur, adeò vt & ſacrificium eius, qui à fratre diſſidet, ei diſpliceat. 133.d.2

Commoda pacis quanta ſint. 134.a.1

Dominica X. poſt Pentecoſten.

Matth. 23. QVI SE EXALTAVERIT, HVMILIABITVR: ET QVI SE HVMILIAVERIT, EXALTABITVR. Exaltationem meretur & cauſat humiliatio. 35.c.2

Proprium opus Dei eſt alta ſternere, & humilia erigere. ibid.d

Paruitas magna eſt hominum, qui per faſtum aſcendere volunt, cùm ad aſcenſum non ſit alia via, quàm humilitas & deſcenſus. 36. .1

Dominica XIV. poſt Pentecoſten.

Matth. 6. QVÆRITE PRIMVM REGNVM DEI ET IVSTITIAM EIVS, *&c.* Neceſſaria ad vitam, non ad concupiſcentiam ſunt à Deo petenda: dat enim tantùm bona & ſalutaria, non mala & noxia. 137.c.2

Miſericordiam ſuam oſtendit Deus, cùm noxia quæ petimus, negat; itam verò cùm ea tribuit & concedit. 138.d.1

Ibid. NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONÆ. Simplicitas affectus & amoris totum cor & amorem in Deo & virtute collocat, cùm duplicitas vno oculo cœlum, altero terram ſpectet. 34.c.1

Quæ ſit huius duplicitatis radix. ibid.

Hic occaſio dabitur animi duplicitatem exagitandi, duplicúmque mores & actus.

Dominica XVIII. poſt Pentecoſten.

Matth. 9. CONFIDE FILI, REMITTVNTVR TIBI PECCATA TVA. Fides parit confidentiam quaſi mater filiam. Fides enim omnipotentiæ & fidelitatis Dei in præſtandis promiſſis, eſt baſis & fulcrum ſpei, rerúmque ſperandarum. 31.a. b.1

Efficaciam merendi habet oratio à charitate; at verò efficaciam impetrandi à fide & fiducia. ibid. c

Vnde oriatur fiducia, quæ quo maior eſt, eo etiam efficacior eſt oratio. 31.d.e.1

Cur in orante Deus eam exigit. ibid

Præſagium eſt poſtulata impetrandi. ibid.

Dominica XXII. poſt Pentecoſten.

Matth. 13. REDDITE QVÆ SVNT CÆSARIS CÆSARI, ET QVÆ SVNT DEI DEO. De obedientia debita Regibus & Principibus. 237.c.d.2

Feria II. Pentecoſtes.

Ioan. 3. NAM SIC DEVS DILEXIT MVNDVM, VT FILIVM SVVM VNIGENITVM DARET, VT OMNIS QVI CREDIT IN EVM, NON PEREAT, SED HABEAT VITAM ÆTERNAM. Beneficentiæ finis, ob quem Deus homini beneficia confert, eſt vt ipſi bene ſit, non Deo. Nullum enim de homine lucrum, nullum commodum expectat, vel accipit. 28.c.2

Dedit ei animam rationalem creatam ad ſui imaginem, gratiam, promiſſionem gloriæ, angelicam cuſtodiam, totam mundi machinam; denique vnigenitum ſuum. ibid.

Dominica in Albis, & in feſto S. Thomæ.

Ioan. 20. QVIA VIDISTI ME THOMA, CREDIDISTI. Lumen fidei firmius

& certius eſt omni ſcientia, demonſtratione, & viſione ſenſitiua, ac quouis teſtimonio oculari & aurito. 345 a.9

In feſto S. Crucis.

Ioan. 3. QVOD NATVM EST EX CARNE, CARO EST: ET QVOD NATVM EST EX SPIRITV, SPIRITVS EST. Duplicem eſſe hominis natiuitatem, vnam ex carne carneam & corruptibilem; alteram ex ſpiritu ſpiritualem & incorruptibilem, ex hoc loco colligendum, & de vtraque opportunè tractandum. 215.b.2

Regenerationis diuinæ quanta ſit dignitas. 216. a.1

In Cruce Chriſti gaudendum, & gloriandum, cùm tot bona in ea abſconderit & concluſerit Deus. 13.c.1

Magnifica Crucis elogia, ibid.

Sua Cruce dulcorat ſuorum cruces Chriſtus. 14.c.1

In Vigilia Aſcenſionis.

Ioan. 17. VT OMNES VNVM SINT, SICVT TV PATER IN ME, ET EGO IN TE, VT ET IPSI IN NOBIS VNVM SINT. Bonum cùm ſit ſui communicatiuum & diffuſiuum, ideo Deus ſummè ſe communicat & diffundit. 28.a.1

Largitas eius beneficentiæ quantum admiranda. ibid.b

Affluentiæ circumſcriptio. ibid.c.2

Ibid. HÆC EST VITA ÆTERNA, VT COGNOSCANT TE SOLVM VERVM DEVM, ET QVEM MISISTI IESVM CHRISTVM. Ad ſalutem requiritur cognitio tam Dei Patris, quàm Filij eius Ieſu Chriſti pro nobis incarnati. 325.b.1

In feſto Ven. Sacramenti.

Euchariſtia gratiarum eſt gratia: in ea enim Chriſtus ſe & ſuam ſubſtantiam, purà totam Deitatem & humanitatem, quaſi eximium donum nobis impertit. 206.b.1

Quaſi cibus & vita mentium ſumma auiditate ſumi debet. 221.a.2

In feſto S. Petri.

Matth. 16. TV ES PETRVS, ET SVPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. De primatu Petri ex hoc loco agendum. 224.a.2

Precatiò & gratis factus eſt petra à Chriſto, qui eſt vera & prima Eccleſiæ petra. 223.c.1

In Octaua S. Petri.

Matth. 14. MODICÆ FIDEI, QVARE DVBITASTI? Hæſitatio reuocat in dubium Dei potentiam, bonitatem, veritatem, & quòd non exaudiet, etiamſi adſint requiſita ad orationem. 32.a.2

Diffidit etiam ſuis meritis, quæ diffidentia oritur ex acedia & puſillanimitate. ibid.

Quo magis creſcit ſpes & amor, eo magis minuitur metus & timor. 32.d.2

Vnde de ſpiritu ſpei & amoris commodè agetur.

Diffidens & hæſitans quàm variis cogitationum, affectionum & paſſionum fluctibus impellatur & iactetur. 43.c.1

In feſto S. Mathiæ.

Matth. 11. IVGVM ENIM MEVM SVAVE EST, ET ONVS MEVM LEVE. Chriſtianos liberauit Chriſtus à multiplici mandatorum cæremonialium & iudicialium veteris legis onere, tantúmque Decalogum eis impoſuit, paucis additis de fide, Baptiſmo & cæteris Sacramentis. 483.c.2

Dat gratiam quaſi alas, quibus præcepta impleamus, imò ſuper ipſa quaſi volemus. ibid.

Naturæ lapſæ & corruptæ grauia ſunt Dei præcepta; facilia verò naturæ ſanæ & integræ. 483.c.2

In feſto S. Gregorij Thaumaturgi 17. Nouembris.

Matth. 21. SI HABVERITIS FIDEM ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLVM DE FICVLNEA FACIETIS; SED SI MONTI HVIC DIXERITIS: TOLLE, ET IACTA TE IN MARE, FIET. Miraculorum fides coniuncta eſt cum certa fiducia diuinæ opis ad patrandum miraculum, quam parit inſtinctus Dei thaumaturgum animantis, eíque quaſi promittentis ſuam opem ad miraculum, quod patrare tentat. 31.d.c.2

Fiducia noſtra honorari gaudet prouidentia diuina, eáque vinci, & ſibi piam quaſi vim inferri. Orans enim colluctatur cum Deo, ſicut Iacob cum Angelo, qui ab eo poſt victoriam benedictionem obtinuit. Ex aduerſo diffidentiam odit, quaſi minùs dignè de ſe ſuáque benignitate ſentientem. ibid.

Quo magis per ſpem anima dilatatur, eo donorum Dei capacior efficitur, eóque magis Deus illam implet. 32.b.1

In feſto S. Apollinaris 23. Iulij.

Matth. 18. NISI CONVERSI FVERITIS, ET EFFICIAMINI SICVT PARVVLI, NON INTRABITIS IN REGNVM COELORVM. Chriſtiani omnes vocantur pueri, eo quòd debeant æmulari puerilem ſinceritatem, humilitatem & puritatem. 220.a.1

In hac vita omnes fideles in gratia & ſanctitate ſunt infantes, in futura verò reſurrectione erunt viri. ibid.b

In feſto omnium Sanctorum.

Matth. 5. BEATI PAVPERES SPIRITV, QVONIAM IPSORVM EST REGNVM COELORVM. Humilitas ſcala eſt cœli, viáque certa ad exaltationem. 35.c. d.c.1

Regum opibus & diademate eſt illuſtrior. Ibid. Ibid.

Ibid. BEATI QVI LVGENT, QVONIAM IPSI CONSOLABVNTVR. Luctus ſanctus opponitur gaudio quod mundus ſectatur. 145.e.2

Tres ſunt lugentium gradus. ibid.

A Deo immiſſæ, aut permiſſæ lugubres aduerſitates patienter ferendæ. 145.d.2

Præ dolore luctæ quam habent cum carne, mundo & diabolo, ac præ deſiderio cœleſtis patriæ, & amoris Dei, lugent pij ſuum in hoc corpore exilium. ibid.

Quales fuerint veterum Anachoretarum lacrymæ. ibid.

Ibid. MERCES VESTRA COPIOSA EST IN COELIS. Præſens vita eſt laboris & meriti, futura erit quietis & mercedis. 300.b.2

Gloriæ cœleſtis ſpe fidelium animi animantur ad omnes agones pro Chriſto fortiter ſubeundos. ibid.

Ibid. BEATI MVNDO CORDE, QVONIAM IPSI DEVM VIDEBVNT. In puris corporibus & mentibus, quaſi in domo & templo inhabitat Deus. 74.b.2

Qui ſe abſtrahit à ſeculo, vnit ſe Deo, & quo minùs ſeruit ſeculo, eo magis ſe mancipat cultui diuino. ibid.

Ibid. BEATI QVI ESVRIVNT ET SITIVNT IVSTITIAM. Per doctrinam & gratiam Chriſti debent quotidie proficere & creſcere fideles in ſanctitate. 222.b.1

Iuſti nunquam arbitrantur ſe comprehendiſſe, nunquam dicunt, ſatis eſt, ſed de bono in melius totis viribus proficere conantur. ibid.

Virtus & vita Chriſtiana non patitur ſenium, ſed ſemper viuida & vegeta perdurat, imò creſcit ſemper & intenditur. 222.a.2

In Communi Apoſtolorum.

Quia ingens dignitas eſt, & ſummi honoris titulus eſſe ſeruum Chriſti, omnibus regnis præferebant Apoſtoli ſeruitutem Chriſti. Nam ſeruire Deo, regnare eſt. 10.d.1

Hinc ſe humilitatis ſtudio & modeſtiæ ſeruum ſeruorum nuncupat Summus Pontifex. ibid.

Chriſtiana humilitas & ſeruitus præſtantior eſt Regum opibus ac ſuperbia. 10.e.1

Apoſtoli omnes à Chriſto vocantur amici. 102.e.2

Equus fuerunt, per quem Chriſtus ſeſſor vicit & ſubegit totum orbem. 110.b.2

In Communi Confeſſoris Pontificis.

Matth. 25. INTRA IN GAVDIVM DOMINI TVI. De mercede bonorum operum agendi locus cùm ſit, expendendum eſt, fideles & iuſtos gloriam ſpetare; quæ gaudium plenum affert. 206.e.1

Hæc ſpes heroica ad quæ Martyres adegit & excitauit. ibid.

De Communi Confeſſoris non Pontificis.

Matth. 19. FACILIVS EST CAMELVM TRANSIRE PER FORAMEN ACVS, QVAM DIVITEM INTRARE IN REGNVM COELORVM. Diuitiæ ſunt fomites & illecebræ ambitionis, auaritiæ, gulæ, luxuriæ, omniúmque vitiorum, quibus itur in gehennam: paupertas verò ſuggerit materiam humilitatis, continentiæ, modeſtiæ, ſobrietatis, omniúmque virtutum, quibus tenditur ad gloriam. 84.e.1

Ideo opportunè tractabitur de pernicie diuitiarum.

Luc. 12. SINT LVMBI VESTRI PRÆCINCTI. Caſtitatis ſymbolum quare ſit cingulum. 205.a.1

His verbis indicatur mortificatio luxuriæ. ibid.

In Communi Martyrum.

Luc. 22. VOS ESTIS QVI PERMANSISTIS MECVM IN TENTATIONIBVS MEIS; ET IDEO EGO DISPONO VOBIS SICVT DISPOSVIT MIHI PATER MEVS REGNVM. In fortitudine & continuatione tolerantiæ vſque ad finem crucis & vitæ permanendum, vt non deficiamus in tribulationibus. 19.e.2

Opus perfectum patientia quotuplicitet habere debeat. ibid.

Hinc de patientia in perſecutionis inſultibus agendum, quibus plerique quaſi arietibus continuò iteratis pulſati, fatigantur animóque deficiunt.

Imperfecti patientes quales ſint. 19.e.2

Iniuriam pati nihil prodeſt, ſi vitiis indulgeas. ibid.e

Qnomodo patientia ſola præ temperantia, fide, ſpe, charitate, cæteriſque virtutibus dicitur perfecta, & habere opus perfectum. 20.b.1

Crux continua eſt velut ſcalpellum, quo nos expolit perficitque Deus. 20.c.1

Comitem, imò ducem patientiam habent omnes virtutes. ibid.d

Sancti qui fuerunt ſpecula patientiæ, fuerunt pariter ſpecula charitatis. 20.a.2

Omnes virtutes certant, ſola perſeuerantia vincit & coronatur. ibid.b

In ſtadio patientiæ nobis quaſi dux præiuit Chriſtus. ibid.

Coronam gloriæ plenè meretur, meritámque ilicò accipit. ibid.

Patientia eſt quaſi lorica & clypeus, qui omnia mala, quaſi tela, ab homine auertit & repellit. 20.e.2.

Luc. 21. IN PATIENTIA VESTRA POSSIDEBITIS ANIMAS VESTRAS. Triſtitiam, iram, inuidiam, vindictam, &c. quæ per aduerſa ſuſcitantur, radicitus euellit patientia: cùm ex aduerſo impatientia duro tyranno durè inſtar mancipij ſeruire cogat. 21.a.2

Ideò de eius effectibus percommodè tractabitur, qui multiplices ſunt.

Remedium ſingulare eſt ad acquirendam perfectionem. ibid.d

Eſt calx virtutum, vinculum & ſtatumen. ibid.

Quomodo ſit radix & cuſtos omnium virtutum. 21.e.1

Nihil ipſi deeſt. ibid.

Gaudiorum materia Martyribus eſt multiplex. 15.a.1

Sunt fidei & iuſtitiæ pugiles, & hyperaſpiſtæ primæ & diuinæ veritatis. ibid.

Martyres in Eccleſiis ſummum locum tenent, atque apice ſanctæ dignitatis excellunt. 15.a.1
Faciunt ſe victimam nobiliſſimam & holocauſtum Deo. ibid.b
Chriſto amoris vicem reddunt, reponentes illi corpus pro corpore, ſanguinem pro ſanguine, vitam pro vita. ibid.
Cur athletæ perfectiſſimi vocentur. 21.c.2
Per eorum patientiam Gentiles ad fidem Chriſti conuertebantur. ibid.

In Communi Doctorum.

Matth. 5. NON VENI LEGEM SOLVERE, SED ADIMPLERE. Lex Euangelica perfecta eſt, cùm Moſaïca fuerit imperfecta: quia perfecta vitæ & virtutis dat non tantùm præcepta, ſed & auxilia gratiæ, eáque copioſa, & efficacia. 68.b.2
Matth. 7. NOLITE DARE SANCTVM CANIBVS, NEQVE MITTATIS MARGARITAS VESTRAS ANTE PORCOS. Peccatores inſtar ſuum res ſordidas & putidas adamant, habéntque pro deliciis, decore & odore ſuauiſſimo. 374.d.1
Hæretici ſunt velut canes fœda animalia, & legaliter immunda. 373.c.1
Veritati, veræque fidei oblatrant. ibid.

In Communi Abbatum.

Matth. 19. OMNIS QVI RELIQVERIT DOMVM, VEL FRATRES, AVT SORORES, AVT PATREM, AVT MATREM, AVT VXOREM, AVT FILIOS, AVT AGROS PROPTER NOMEN MEVM, CENTVPLVM ACCIPIET, ET VITAM ÆTERNAM POSSIDEBIT. Veri Religioſi quomodo certum ſuæ prædeſtinationis ſignum habeant. 337.b.1
Chriſtus Iudex bene operantibus aſſignat gloriam; malè operantibus gehennam. ibid.d

INDEX

INDEX
LOCORVM S. SCRIPTVRÆ,
QVÆ IN HIS IN EPISTOLAS CANONICAS COMMENTARIIS
explicantur, vel obiter elucidantur.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam indicat; litteræ additæ reſpondent litteris intercolumnaribus.

EX GENESI.

*Cap.*4. VOx ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. 159.b.2
Poſſedi hominẽ per Deum. 456.b.2
5. Iſte conſolabitur nos ab operibus & laboribus manuum noſtrarum. 268.b.2
6. Videns Deus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum. 495.d.2
15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. 101.d.1. 102.b.1
17. Ambula coram me, & eſto perfectus. 391.b.2
25. Maior ſeruiet minori. 291.c.2
49. Salutare tuum expectabo Domine. 201.d.2

EX EXODO.

Cap. 2. Ingemiſcentes filij Iſraël propter opera, vociferati ſunt, aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. 159.b.2
4. Obſecro Domine, mitte quem miſſurus es. 201.d.2
Inſpice & fac ſecundùm exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. 240.b.2
32. Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos. 178.d.1
33. Non videbit me homo, & viuet. 473.b.2

EX NVMERIS.

*Cap.*20. Num de petra hac poterimus vobis eiicere aquam? 32.b.2
25. Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra Solem. 529.b.2

EX DEVTERONOMIO.

Cap. 27. Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit. 69.c.1
28. Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimum, cœlum, vt tribuat pluuiam terræ in tempore ſuo. 162.c.2
32. Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. 304.c.1
33. Omnes Sancti in manu illius ſunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. 144.d.2

EX I. REGVM.

*Cap.*8. Menſus eſt duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum. 266.c.1

EX III. REGVM.

Cap. 20. Ne glorietur accinctus æquè ac diſcinctus. 205.a.1.

EX II. PARALIP.

*Cap.*17. Non ſperauit in Baalim, ſed in Deo patris ſui. 251.d.2

EX IOB.

*Cap.*4. Tigris periit, eo quòd non haberet prædam. 143.a.2
7. Tentatio eſt vita hominis ſuper terram. 12.e.1
15. Ecce inter Sanctos eius nemo immutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius. 528.e.1
23. Ipſe ſcit viam meam, & probauit me quaſi aurum quod per ignem tranſit. 199.c.1
24. Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium. 355.a.1
36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei. 219.a.1
38. Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? 58.a.2
39. Terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio. 17.a.2
40. Nerui teſticulorũ eius perplexi ſunt. 314.c.2
41. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur. 118.a.2

EX PSALMIS.

*Pſal.*1. Omnia quæcumque faciet proſperabuntur. 509.c.2

6. Exaltati ſunt fluctus eius : aſcendunt vſque ad cœlos, & deſcendunt vſque ad abyſſos. 33.b.1
8. Quid eſt homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam viſitas eum? 28.e.2
9. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione. 309.d.2
10. Palpebræ eius interrogant filios hominum. 271.c.1
11. Labia doloſa in corde & corde locuta ſunt. 34.a.2
15. Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. 27.a.2
22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. 245.c.2
23. Quis aſcendet in montem Domini? Innocens manibus, & mundo corde. 144.e.2
25. Proba me Domine, & tenta me : vre renes meos, & cor meum. 16.c.1
31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. 104.d.2
33. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. 196.e.1
Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. 221.a.2
Timete Dominum omnes Sancti eius, quoniam nihil deeſt timentibus eum. 238.e.2
35. Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. 414.e.1
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 201.b.1
38. Menſurabiles poſuiſti dies meos. 151.b.2
48. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. 45.d.2
50. Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. 114.e.1
53. Voluntariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine. 55.b.1
55. Poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo. 176.a.1
61. Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiſcere : diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. 78.a.1
63. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. 463.a.2
65. Iubilate Deo omnis terra. 2.a.1
71. Dabitur ei de auro Arabiæ : & adorabunt de ipſo. 503.c.2
Suſcipiant montes pacem populi, & colles iuſtitiam. 349.a.2
85. Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. 34.b.2
90. Cum ipſo ſum in tribulatione. 17.a.1
93. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ conſolauerunt animam meam. 14.d.1
101. Omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos. 386.b.1
109. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. 166.e.2
Tecum principium in die virtutis tuæ. 56.e.1
111. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. 71.a.1
117. Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum. 67.b.2
118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. 65.e.2
Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem. 85.a.1
Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. 132.e.2
Nimis honorificati ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum. 215.d.2
139. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentis, venenum aſpidum ſub linguis eorum. 112.c.1

EX PROVERBIIS.

Cap. 3. Illuſores ipſe deludet, & manſuetis dabit gratiam. 141.a.1
4. Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te. 147.b.2
Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectum diem. 222.a.2
8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum. 405.b.1
Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt : per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. 148.a.2
10. Initium ſapientiæ timor Domini. 24.b.2
In multiloquio non deerit peccatum, qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. 57.c.2
Odium ſuſcitat rixas, & vniuerſa delicta operit charitas. 285.d.2
11. Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? 295.d.1
13. Eſt quaſi diues, cùm nihil habeat, & eſt quaſi pauper, cùm in multis diuitiis ſit. 137.a.1
14. Miſericordia & veritas præparant bona. 94.a.2
Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam. 26.a.1
16. Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam. 112.d.1
Vir impius fodit malum, & in labiis eius ignis ardeſcit. 113.d.2
17. Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt, & pretioſi ſpiritus vir eruditus. Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur. 58.e.2
20. Sicut rugitus leonis, ita & terror Regis: qui prouocat eum, peccat in animam ſuam. 119.e.1
Et incuruat ſuper eos fornicem. 117.b.2
Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis. 127.a.2
21. Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. 178.d.2
23. Agrum pupillorum ne introeas, propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe contra te iudicabit cauſam illorum. 73.c.2
24. Septies enim cadet iuſtus, & reſurget. 107.d.1
26. Cùm defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto iurgia conquieſcent. 114.b.1
29. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens differt & reſeruat in poſterum. 60.a.1
31. Accinxit fortitudine lumbos ſuos, roborauit brachium ſuum. 204.e.2

EX

EX ECCLESIASTE.

Cap. 1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. 15[illegible]. c. 2
9. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida. 80. b. 1
12. Deum time, & mandata eius obſerua; hoc eſt enim omnis homo. [illegible]1. c. 1

EX CANT. CANTICORVM.

Cap. 1. Nigra ſum, ſed formoſa, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. 179. c. 1
Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi. 484. a. 1
4. Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa. 64. a. 1
5. Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo, &c. 220. d. 2
6. Pulchra vt Luna, electa vt Sol. 501. a. 2
8. Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuũ: quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio, &c. 141. d. 1
8. Lampades eius lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. 283. b. 1

EX LIB. SAPIENTIÆ.

Cap. 2. Apparet autem eis qui fidem habent in illum. 32. a. 1
2. Coronemus nos roſis antequam marceſcant. 37. c. 1
5. Dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos. 358. c. 2
8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. 190. d. 1
36. Tanquam aurum in fornace probauit eos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos, &c. 38. a. 2

EX LIB. ECCLESIATICI.

Cap. 1. Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. 38. c. 2
Beatus vir qui inuentus eſt ſine macula. 199. b. 2
13. Venatio leonis onager in eremo, ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes. 85. e. 2
Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientiam, & nequiſſima paupertas in ore impij. 86. e. 1
18. Stultus acriter improperabit, & datus indiſciplinatus tabeſcere facit oculos. 30. b. 1
19. Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua? 108. a. 2
Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti. 108. c. 2
20. Datus Inſipientis non erit vtilis tibi: oculi enim eius ſeptemplices ſunt. 31. b. 2
25. In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. 254. c. 2
27. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. 16. d. 1
28. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtat[illegible]ram, & frenos ori tuo rectos. 111. a. 1
Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire. 57. d. 1
Attende ne fortè laba[illegible] in lingua, & cadas, &c. 109. a.

EX ISAIA.

Cap. 5. Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum. 1[illegible]9. c. 1
Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. 90. a. 1
8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum Iſraël. 243. a. 1
9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione mortis lux orta eſt eis. 230. a. 2
Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia. 96. b. 2. 162. a. 2
14. Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. 49. c. 2
In cœlum conſcendam, ſuper aſtra exaltabo ſolium meum, &c. 114. e. 2
26. Murus & antemurale ponetur in ea. 475. b. 1
A timore tuo concepimus & peperimus ſpiritum ſalutis. 49. e. 1
40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. 151. a. 2
48. Laude mea infrenabo te, ne intereas. 13. b. 2
50. Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis. 158. e. 1
Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. ibid.
57. Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt, & redundat fluctus eius in conculcationem & lutum. 33. b. 2
59. Opertus eſt quaſi pallio zeli. 180. b. 2
61. Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me. 83. a. 1
62. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. 86. d. 1
65. Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis. Ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis, &c. 140. a. 2

EX IEREMIA.

Cap. 2. In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum. 161. c. 2
Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas? 371. c. 2
5. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens. 122. e. 1
8. Ecce ego mittam vobis regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos. 127. a. 1
10. Scio Domine, quia non eſt hominis vita eius: nec viri eſt vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. 153. a. 1
15. Facta eſt mihi manus tua quaſi mendacium aquarum infidelium. 369. a. 1
16. Si ſeparaueris precioſum à vili, quaſi os meum eris. 179. e. 2

EX THRENIS.

Cap. 1. De excelſo miſit ignem in oſſibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis. 13. b. 2
Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt. 136. b. 2

3. Poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam: miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ. 240.a.2

4. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus. 265.d.1

EX EZECHIELE.

Cap. 16. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius, *&c.* 160.b.1

18. Omnes iuſtitiæ eius non recordabuntur. 88. a. 2

22. Et tu fili hominis nónne indicas ciuitatem ſanguinum? 271.c.1

32. Proiiciam te in terram, ſuper faciem agri abiiciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ. 161.d.1

37. Periit fides noſtra, & abſciſſi ſumus. 153.b.2

EX OSEE.

Cap. 2. Iudicate matrem veſtram, iudicate: quoniam ipſa non vxor mea, & ego non vir eius, *&c.* 138.d.2

4. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. 160.c.1

5. Et ego quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo domui Iuda. 156.a.2

11. In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. 87.d.2

13. Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. 273.a.2

EX IOELE.

Cap. 1. Mundabo ſanguinem eorum quem antea non mundaueram. 284.b.1

EX AMOS.

Cap. 6. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. 160.c.1

Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates, capita populorum ingredientes pompaticè domum Iſraël. 155. d. 2

EX IONA.

Cap. 3. Quis ſcit, ſi conuertatur, & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus? 32.d.2

EX MICHÆA.

Cap. 6. Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena. 158. c. 1

7. Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. 93.c.2

EX HABACVC.

Cap. 1. Mundi ſunt oculi tui ne videant malum. 41.a.2

EX SOPHONIA.

Cap. 3. In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. 141.a.2

EX ZACHARIA.

Cap. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. 144.b.1

3. Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt: ecce ego cælabo ſculpturam eius, ait Dominus, *&c.* 223.d.1

4. Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ. 526.c.1

8. Zelatus ſum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus ſum eam. 141.c.1

9. Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? 51.a.1

EX MALACHIA.

Cap. 1. Si Pater ego ſum, vbi eſt honor meus; & ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? 24. a. 1

2. Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt. 287.d.2

3. Ego Deus, & non mutor. 54.a.1

EX 1. MACHAB.

Cap. 3. Et præliabantur prælium Iſraël cum lætitia. 16.a.1

EX NOVO TESTAMENTO.

EX MATTHÆO.

Cap. 5. Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, *&c.* 29.b.1

5. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. 250.a.1

Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. 15.a.1

Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. 37.a.2

Qui dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. 115. d. 2

Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, *&c.* 167.c.2

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. 133.d.2

Sufficit diei malitia ſua. 62.a.1

Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ. 34.b.1

7. Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. 264.b.1

9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 31. b. 1

11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. 35.c.1.126.b.1

12. Ex abundantia enim cordis os loquitur. 70. c. 1

13. Iuſti fulgebunt ſicut Sol in regno Patris eorum. 52.b.2

14. Modicæ fidei, quare dubitaſti? 32.b.2

15. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia: hæc ſunt quæ coinquinant hominem. 145.a.1

21. Si habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolùm de ficulnea facietis; ſed ſi monti huic dixeritis: Tolle, & iacta te in mare, fiet, *&c.* 31.c.2

23. Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicunque iurauerit per templum, nihil eſt. 167.b.2

25. Intra in gaudium Domini tui. '201.c.1
26. Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. 46.c.1

EX MARCO.

Cap. 9. Habete in vobis ſal,& pacem habete inter vos. 131.d.1

EX LVCA.

Cap. 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. 442.d.2
Benedictus Dominus Iſraël, qui viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. 192.c.1
Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos Oriens ex alto. 28.d.1
Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. 35.c.2
12. Baptiſmo habeo baptizari,& quomodo coarctor vſque dum perficiatur? 12.b.1
Sint lumbi veſtri præcincti. 204.b.2
21. Attendite vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. 160.c.1
22. Pater ſi vis, transfer calicem iſtum à me: veruntamen non mea voluntas, ſed tua fiat. 44.a.1

EX IOANNE.

Cap. 1. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. 339.b.1
Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. 216.a.1
Ego ſum vitis vera. 431.b.1
Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis. 400.b.1. 514.b.1
3. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. 215.b.2
Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat, ſic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. 467.a.1
5. Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei. 438.d.1
7. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. 28.a.1
12. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus. 199.c.2
Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 28.d.1
14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. 131.a.2
Si quid petieritis in nomine meo. 537.c.2
17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. 323.a.1. 333.c.1
Pro eis ego ſanctifico meipſum,vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. 431.d.1
Pater Sancte, ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. 28.c.1

EX ACTIS APOST.

Cap. 20. Ex vobis ipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. 106.c.1

EX EPIST. AD ROM.

Cap. 3. Omnes peccauerunt,& egent gloria Dei. 326.c.1
5. Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem,probatio verò ſpem. 18.d.2
Charitas enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum S. qui datus eſt nobis. 523.b.1
6. Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. 136.b.1
7. Si quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. 43.c.1
Non enim quod volo bonum hoc facio,ſed quod nolo malum hoc ago. 421.d.2
8. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? an tribulatio? an anguſtia? *&c.* 144.c.1
Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui,vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus, *&c.* 27.c.1
Habemus per fidem acceſſum in gratiam iſtam, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. 192.c.2
11. Vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. 171.c.1
13. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt à Deo ordinata ſunt. 237.a.1
14. Siue viuimus,Domino viuimus,ſiue morimur, Domino morimur, *&c.* 170.d.2

EX I. AD CORINTH.

Cap. 3. Neſcitis quia templum Dei eſtis,& Spiritus Dei habitat in vobis? 224.c.2
4. Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis & hominibus. 203.b.1
Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die. 233.c.1
9. Omnis qui in agone contendit,ab omnibus ſe abſtinet; & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. 163.a.1
10. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerunt. 202.a.2
13. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur,non eſt ambitioſa,non quærit quæ ſua ſunt. 128.c.1

EX II. AD CORINTH.

Cap. 1. Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. 262.d.1
11. Æmulor vos Dei æmulatione: deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. 141.a.1
12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet. 16.c.2

EX EPIST. AD GALAT.

Cap. 2. In fide viuo filij Dei,qui dilexit me,& tradidit ſemetipſum pro me. 112.a.2
5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem. 136.a.1
6. Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem. 163.b.1

EX

EX EPIST. AD EPHES.

Cap.2. Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. 104.c.1

Fratres iam non eſtis hoſpites & adnenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum & domeſtici Dei. 189.c.1

4. Ad conſummationem Sanctorum, *&c.* 23.a.2

5. Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. 55.a.2

Gratias agentes ſemper pro omnibus. 12.a.1

EX EPIST. AD PHILIP.

Cap.2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomẽ quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. 112.d.1

3. Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram. 125.a.1

EX EPIST. AD COLOSS.

Cap. 3. Mortui eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo: cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. 206.d.2

EX I. AD THESSAL.

Cap. 4. Hæc eſt enim voluntas Dei ſanctificatio veſtra. 190.c.2

EX AD II. THESSAL.

Cap. 5. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer veſter ſpiritus, & anima, & corpus ſine querela in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. 23.c.1

EX I. AD TIMOTH.

Cap.1. Finis præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. 104.c.1

3. Manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria. 203.c.2

4. Pietas ad omnia vtilis eſt. 96.b.1

6. Radix omnium malorum eſt cupiditas. 61.d.2

EX EPIST. AD HEBR.

Cap.2. Chriſtus per paſſionem conſummatus eſt. 20.c.1

10. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. 35.b.1

11. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. 103.d.1

12. Acceſſiſtis ad Teſtamenti noui mediatorem, & ſanguinis aſperſionem meliùs loquentem quàm Abel. 191.d.1

EX APOCALYPSI.

Cap. 2. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. 38.b.2

5. Feciſti nos Deo noſtro regnum & Sacerdotes, & regnabimus ſuper terram. 200.c.1

6. Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit viuens vt uiueret. 110.b.2

7. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. 146.c.1

22. Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique iuxta opera ſua. 162.d.1

IN

IN EPISTOLAS CATHOLICAS ARGVMENTVM.

SEPTEM ſequentes Epiſtolæ, nimirum vna S. Iacobi, duæ S. Petri, tres S. Ioannis, vna S. Iudæ, vocantur Catholicę. Cuius epitheti varij varias dant cauſas. Vera & genuina eſt, nimirum Catholicas hic non opponi hæreticis, q. d. Epiſtolæ hæ Chriſtianæ ſunt & orthodoxæ, non hæreticæ. Quis enim hoc negat aut neſcit? Simili enim ratione Epiſtolæ S. Auguſtini, Baſilij, Hieronymi, Nazianzeni, Cypriani, Bernardi, &c. vocandæ eſſent Catholicæ. Catholicum ergo hic non opponitur erroneo, ſed priuato, & particulari, idémque eſt quod

Catholicæ. id eſt, vniuerſales.

B vniuerſale & commune, q. d. Epiſtolæ hæ non ſunt particulares & priuatæ, v. g. ad amicum; nec tractant particularia negotia, vti faciunt Epiſtolæ Ciceronis & aliorum, quæ inde familiares vocantur; ſed ſunt vniuerſales & œcumenicæ, tractántque res omnibus Catholicis, & fidelibus communes: vnde per eos vbique terrarum ſpargendæ, recitandæ, crebróque legendæ & relegendæ ſunt. Similes, imò eædem fuêre Epiſtolæ encyclicæ, ſiue circulares, quas Epiſcopi de rebus grauibus & publicis, v. g. de perſecutione & martyriis, ſcribebant & mittebant ad omnes Eccleſias totius Orbis, communis fidei & ædificationis cauſa, vt talibus exemplis & monitis fideles vbique ad conſtantiam animarent: vnde & publicè in Eccleſiis legebantur. Tales ſunt encyclicæ S. Cle-

Encyclicæ eædem.

C mentis, Theophili Alex. S. Ignatij, S. Polycarpi, &c. Sicuti enim Iudæi, & hoſtes Eccleſiæ mittebant literas contra Chriſtianos, & Chriſtianam fidem per totum Orbem, vt eam cunctis exoſam redderent, teſte S. Hieron. Præfat. in Epiſt. S. Pauli; ſic ex aduerſo Apoſtoli & Epiſcopi mittebant encyclicas, id eſt, orbiculares ad fideles totius mundi, vt eos in fide & virtute confirmarent. Hinc Apollonius apud Euſebium lib. 5. cap. 17. de Themiſonte ait: *Audebat Apoſtolum imitando, Catholicam ad omnes Eccleſias Epiſtolam contexere.* Idem Euſeb. ait, Dionyſium Corinthiorum Epiſcopum Catholicas ad Eccleſias ſcripſiſſe Epiſtolas: Catholicas, id eſt, vniuerſales, & encyclicas ſiue circulares.

A *Catholicum* enim vox Græca eſt, (compoſita ex κατὰ, id eſt, *iuxta, ſecundum, per, propter, circa.* & ὅλον, id eſt, *totum, commune, vniuerſum*) ſignificans commune, generale & vniuerſale. Sic οἱ κοινοὶ καὶ καθολικοὶ λόγοι vocantur ab Hermog. Catholicum ergo eſt, quod circa omnia verſatur. Inde Medici vocant Catholicum pharmacum, quod omnibus ſimul humoribus vacuandis vtile eſt. Inde præcepta vniuerſalia, vel perpetualia vocant Catholica, ait Quintil. lib. 2. cap. 13. Inde fides, & Eccleſia vocatur Catholica; eſtque hæc eius nota, & indicium præcipuum, quòd ſcilicet ipſa ſit vniuerſalis; omnium nimirum gentium, locorum, & temporum; cùm hæreſes particularium ſint perſonarum, regionum & ætatum, ſuis limiti-

Catholicũ eſt nota Eccleſiæ.

B bus, & angulis circumſcriptæ. Audi S. Auguſt. Epiſt. 170. ad Seuerinum: *Ipſa eſt Eccleſia Catholica: vnde καθολικὴ Græcè appellatur, quòd per totum Orbem terrarum diffunditur. Hanc ignorare nulli licet, ideo ſecundum verbum Domini noſtri Ieſu Chriſti, abſcondi non poteſt.* Idem Aug. contra Epiſtolam fundamenti cap. 4. *In Eccleſiæ Catholicæ gremio me iuſtiſſimè tenet conſenſio populorum atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata. Tenet ab ipſa Sede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem Dominus commendauit, vſque ad præſentem Epiſcopatum ſucceſſio Sacerdotum. Tenet poſtremò ipſum Catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes, ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt cùm*

C *omnes hæretici ſe Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conuenitur? nullus hæreticorum vel baſilicam ſuam, vel domum audeat oſtendere.* V. Beda in Cantic. cap. 6. *Sicut,* ait, *vnus Dominus, vna fides, vnus baptiſmus, vnus Deus & Pater omnium; ita eſt vna Catholicæ omnium electorum multitudo per omnia & mundi loca, & tempora ſæculi, eidem vni Deo & Patri ſubiecta.* S. Pacianus Barcinonenſis Epiſcopus Epiſt. 1. ad Sympron. Nouatianum de Catholico nomine: *Chriſtianus,* inquit, *mihi nomen eſt, Catholicus verò cognomen: illud me nuncupat, iſtud oſtendit. Hoc probor, inde ſignificor,* &c. *Catholicus, vbique vnum, vel vt doctiores putant, obedientia omnium nuncupatur, mandatorum ſcilicet Dei: atque ita Catholicus Chri-*

ſtianus eſt. S. Hilarius ad Conſtantium Imp. *Certè,* ait, *voces exclamantium à tua manſuetudine exaudiri decet. Catholicus ſum, nolo eſſe hæreticus: Chriſtianus ſum, non Arrianus: & melius eſt mihi in hoc ſeculo mori, quàm alicuius priuati potentia dominante caſtam veritatis virginitatem corrumpere.* Rurſum S. Auguſt. in pſal. 65. ad illud: *Iubilate Deo omnis terra: Nemo,* ait, *iubilet in parte, omnis terra iubilet. Catholica iubilet, Catholica totum tenet. Quicunque partem tenet, & à toto præciſus eſt, vlulare vult, non iubilare.* Præclarè verò Vincentius Lirinenſis in aureo libello contra profanas hæreſum nouitates: *In ipſa,* ait, *Catholica Eccleſia magnopere curandum eſt, vt id teneamus, quod vbique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum. Hoc eſt enim verè propriéque Catholicum, quod ipſa vis nominis ratióque* B *declarat, quæ omnia verè vniuerſaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, ſi ſequamur vniuerſitatem, antiquitatem, conſenſionem. Sequemur autem vniuerſitatem hoc modo, ſi hanc vnam fidem veram eſſe fateamur, quam tota per Orbem confitetur Eccleſia. Antiquitatem verò ita, ſi ab his nullatenus ſenſibus recedamus, quos ſanctos Maiores ac Patres noſtros celebraſſe manifeſtum eſt. Conſenſionem quoque itidem, ſi in ipſa vetuſtate omnium, vel certè penè omnium Sacerdotum pariter & Magiſtrorum definitiones ſententiáſque ſectemur.* Hanc Catholicam fidem, legem, Eccleſiam deſcribunt, & Catholicis vbiuis locorum & temporum demonſtrant, & commendant hæ Epiſtolæ; idcirco Catholicæ nuncupantur. Vnde eædem quoque Canonicæ cognomi- C nantur: quia ſcilicet fidelibus Apoſtolicum canonem, regulam, normam & formam rectè credendi, & Chriſtianè viuendi præſcribunt: & quia canonicam S. Scripturæ, veritatiſque à Deo reuelatæ auctoritatem dignitatémque obtinent, vti contra nonnullos olim hac de re, teſte Euſebio lib. 3. Hiſtor. cap. 25. dubitantes, definiunt Concilia, Laodicenſe, Carthagin. III. cap. 47. Florent. & Tridentinum ſeſſione 4. Hinc & à Patribus Catalogum librorum Canonicorum S. Script. recenſentibus, eidem inſcribuntur, vt ab Innocentio I. Gelaſio, Origene, Epiphanio, Athanaſio, Hieronymo, Auguſtino, Damaſceno & aliis, quos citat

Canonicæ quæ?

A Bellarminus lib. 1. de verbo Dei cap. 18.

Præclarè S. Hieron. Epiſt. 103. ad Paulinum: *Iacobus,* inquit, *Petrus, Ioannes, Iudas, ſeptem Epiſtolas ediderunt, tam myſticas, quàm ſuccinctas, & breues pariter ac longas: breues in verbis, longas in ſententiis; vt rarus ſit, qui non in earum lectione cæcutiat.*

Nota, ſimiles, imò eædem ſæpe ſententiæ reperiuntur in Epiſtolis Canonicis, quæ in Paulinis. Ratio eſt, quia idem Spiritus per omnes Apoſtolos loquebatur; & quia omnes eodem æuo, iiſdem populis, eadem de re, fide & virtutibus ſcripſerunt. Eadem de cauſa, quod vnus Propheta dicit, dicunt & cæteri, vt in Prooemio eorum oſtendi. Quare Paulinæ Epiſtolæ magnam lucem hiſce Canonicis B afferunt. Paulus enim vberior eſt, & vberiùs mores fidelium ſui æui expreſſit, & correxit. Igitur dogmata & ſententiæ Pauli antiſtrophæ ſunt ſententiis S. Petri, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, vti ſuis locis oſtendam. Voluit enim Deus hanc conſenſus harmoniam, & quaſi concentum in Epiſtolis æquè, ac in Euangeliis exiſtere, ad indubitatum veritatis Euangelicæ teſtimonium, vt nemo de ea dubitare poſſit, dum omnes Apoſtolos & Euangeliſtas, locis licèt & temporibus diſiunctos, idem tamen de ea ſcribere & conſtanter aſſeuerare legit, imò conſpicit. Epiſtolæ ergo hæ continent medullam Euangelij. Earum enim ſcriptores Apoſtoli, fuerunt præcones Chriſti: vnde paſſim ad verba & dogmata Chriſti in Euangeliis deſcripta alludunt, C imò eadem citant, ac fidelibus in memoriam reuocant, & inculcant.

Concentus Epiſt. Canonicarum.

Porrò S. Iudas totus eſt in fide orthodoxa, S. Ioannes in charitate, S. Iacobus in oratione & patientia, S. Petrus in ſanctitate Chriſtiana fidelibus commendanda. Extant inter opera S. Thomæ Aquinatis Comment. in Epiſtolas Canonicas; ſed hæc per errorem aſcribi S. Thomæ Doctori Angelico, cùm ſint Thomæ Anglici, vti & Comment. in Geneſin, Iſaiam, Ieremiam & Apocalypſin, docent Sixtus Senenſis & Poſſeuinus in Biblioth. noſter Lorinus & alij: licèt Bellarm. & nonnulli alij opinentur ea eſſe genuina S. Thomæ Aquinatis.

IN EPISTOLAM SANCTI IACOBI PROOEMIVM.

Epiſt Iacobi eſt Canonica.

TRIA hic præmittenda ſunt. Primum, de auctoritate huius Epiſtolæ. Secundum, de argumento. Tertium, de Auctore.

Quoad primum. Lutherus hoc loco, hanc Iacobi Epiſtolam à canone S. Scripturæ reſecat, eámque vocat ſtramineam, aridam,& Apoſtolo indignam. Ratio eius eſt, quòd ipſa commendans opera bona, aduerſetur doctrinæ Lutheri docentis, nos ſola fide iuſtificari, imò S. Pauli, qui idem docet Rom. 3. 28. inquit Lutherus. Lutherum ſequitur Brentius, Kèmnitius, & Centuriatores Magdeburgenſes, quin & Eraſmus hoc loco aſſerit, eam non redolere grauitatem Apoſtolicam.

Verùm de fide eſt, hanc Epiſtolam eſſe Canonicam, partémque genuinam S. Script. Id enim definiunt Concilia paulo antè citata: idem docent Patres citati, adeóque hic eſt ſenſus & conſenſus totius Eccleſiæ, vti multis veterum & recentiorum teſtimoniis oſtendit Iodocus Coccius in Theſauro Catholico tomo 1. lib. 6. pag. 713. Ad argumentum Lutheri reſpondet S. Auguſt. lib. de fide & operibus cap. 14. ideo S. Iacobum, Petrum, & Ioannem ſuas ſcripſiſſe Epiſtolas, ne quis legens Epiſtolas S. Pauli, præſertim ad Romanos, putaret cum Luthero ſolam fidem ſufficere ad ſalutem. Explicant ergo Paulum, docéntque eum per fidem non excludere, ſed includere opera ex fide manantia; ſicut arbor non excludit, ſed includit fructus quos progignit & portat. Quocirca Caluinus lib. 3. Inſtit. cap. 17. §. 11. & 12. & Caluiniſtæ Epiſtolam S. Iacobi admittunt vt Canonicam. Soli ergo Luthero cum ſuis videtur straminea, veréque talis eſt: tum quia vt ſtramen accenſum vrit & euertit ſtramineam eius fidem: tum quia vt ſtramen ignitum comburit, & in æternum comburet blaſphemam eius linguam, quia hanc Epiſtolam Spiritui S. adimit, & Diabolo errorum auctori aſſcribit. Vide Bellarm. libro 1. de verbo Dei cap. 18. vbi octo argumenta, quæ Lutherani huic Epiſtolæ obiiciunt, diſſoluit & confutat.

Porrò in collocandis Epiſtolis Canonicis in Bibliis, non eſt ſeruatus ordo dignitatis: ſic enim præponi debuiſſent Epiſtolæ S. Petri, vtpote Principis Apoſtolorum; ſed temporis. Præponitur ergo cæteris Epiſtola S. Iacobi, ſiue quòd priùs ſit ſcripta, ſiue quòd priùs inter Canonicas Scripturas poſt mortem eius ſit relata. Mortuus eſt enim Iacobus ſex annis ante S. Petrum, & 38. annis ante S. Ioannem. S. Iacobus enim obiit anno Chriſti 63. S. Petrus 69. S. Ioannes 101. Vide Chronotaxim. Denique ſi earum veritatem & auctoritatem ſpectes, auctorémque primarium, nullus inter eas eſt ordo; ſed omnes ſunt pares & æquales. A Omnes enim habent veritatem & auctoritatem canonicam, quia omnes dictatæ ſunt à Spiritu S.

Argumentũ Epiſtolæ 1.

Quoad ſecundum. Quæritur, quodnam ſit argumentum huius Epiſtolæ? Reſpond. Scopus & argumentum eius eſt, primò, animare fideles ad conſtantiam in perſecutione, quam patiebantur à Iudæis & Gentibus. Hoc enim eſt eius exordium: *Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis*; ac deinceps graphicè inuictæ patientiæ decus & majeſtatem depingit. 2. Secundò, commendare opera bona, & exercitium virtutum, præſertim pietatis & charitatis. Quia enim S. Paulus in Epiſt. ad Roman. & ad Galatas, adeò extulerat fidem Chriſti, & depreſſerat opera legis; ne B quis id acciperet, & extenderet ad opera fidei & charitatis, ideóque otiosè in fide & gratia Chriſti conquieſceret, explicat, docétque opera fidei requiri ad meritum, & ad ſalutem; præſertim quia Simon Magus (quem hoc æuo ſecutus eſt Lutherus, Caluinus, eorúmque aſſeclæ) occaſionem ex Paulo nactus, palàm docuit non requiri opera ad ſalutem, ſolámque fidem ſufficere. Audi de eo Irenæum lib. 1. cap. 20. *Docebat*, inquit, *eos qui in eum, & Selenem* (vxorem vel meretricem) *eius ſpem habebant, vt liberos agere quæ velint: ſecundùm enim ipſius gratiam ſaluari homines, ſed non ſecundùm operas iuſtas.* Hanc primam primi Hæreſiarchæ (quem mox ſecutus eſt Menander, Carpocras, C Valentinus, Eunomius, Gnoſtici, aliique plurimi) hæreſin ſtatim in eius exordio conuellere, & confutare aggreſſi ſunt Apoſtoli, purà S. Petrus, Iacobus & Ioannes, tam verbo quàm ſcriptis Epiſtolis. Tertiò, quia idem Simon docebat libertatem carnis, æquè ac Lutherus, ac proinde Chriſtianos legibus liberos, liberè poſſe vacare ventri & Veneri; 3. ſolam enim fidem ſufficere ad ſalutem: Iacobus eidem fortiter reſiſtit, docétque contrarium, nimirum concupiſcentiæ mortificationem, continentiam, abſtinentiam, modeſtiam; multis enim laboribus, ærumnis, perſecutionibus, & ſæpe morte ac martyrio comparandum eſſe regnum cœlorum. Itaque verbis, ſcriptis, & factis, aduerſus fluuium D carnis libertate latè fluentem & exundantem, validiſſimum opponit aggerem. Simon enim Magus erat Samarita, ſuoſque errores ſpargebat in Samaria, quæ vicina eſt Ieroſolymæ, eóque eoſdem deriuabat. Debuit itaque ex officio paſtorali S. Iacobus, quaſi Ieroſolymæ & Iudææ Epiſcopus, ei, quaſi gregis ſui lupo, palàm omni conatu ſeſe opponere. Fuit ergo ipſe verè Iacob, id eſt, paſtor fidelium, ſupplantator infidelium. Hinc eius Epiſtola eſt Catholicæ fidei, vitæque canon & regula. Inter alia enim docet 1. omne malum à nobis oriri, omne bonum à Deo Patre luminum, ideóque illud ab eo poſtulandum. 2. ſapientiam Chriſtianam diſtinguit à mundana. 3. mundum aduerſari Chriſto, & Chriſtum mundo. 4. mortificandas eſſe ani-

Eſt canon fidei & vitæ Chriſtianæ.

 mi

A mi cupiditates. 5. vanam & inanem eſſe ambitionem, & proſperitatem huius vitæ. 6. Deum fore ſcelerum & ſceleratorum Iudicem & vindicem, ideóque cauendam perſonarum acceptionem & contemptum pauperum. 7. ambiendam eſſe amicitiam Dei, ſæculi verò fugiendam. 8. vitandam eſſe anxiam ſollicitudinem de rebus futuris, & quieſcendum in paterna Dei cura & prouidentia.

4. Quartò, illuſtria omnium virtutum dat documenta, præſertim fidei, ſpei, religionis, manſuetudinis, ſimplicitatis & candoris, beneficentiæ & curæ pauperum, ſilentij & frenandæ iræ ac linguæ, mutuæ charitatis & beneuolentiæ; fugiendam eſſe auaritiam & iuramentum: in tribulatione patien-

5. B ter expectandum eſſe Dei aduentum. Quintò, ſancit ſacram Vnctionem infirmorum, item precandi & pſallendi ſtudium: inſuper ſacram Exomologeſin. Denique, *qui conuerti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius a morte, & operiet multitudinem peccatorum*. Ex dictis liquet, hanc Epiſtolam ſcriptam eſſe poſt Epiſtolam S. Pauli ad Romanos; quam cùm ille ſcripſerit anno Chriſti 58. ſequitur poſt illum annum hanc ſcriptam eſſe à Iacobo, ac conſequenter non diu ante mortem & martyrium, quod obiit ipſe anno Chriſti 63. Nam vt ait S. Irenæus lib. 3. c. 1. Apoſtoli toti intenti erant prædicationi, ideóque ſerò cœperunt ſua dogmata ſcriptis mandare.

Scripta eſt Græcè.

C Porrò videri poſſet hæc Epiſtola ſcripta Hebraicè, vtpote ab Hebræo Iacobo ad Hebræos per Orbem diſperſos. Verùm communior ſententia eſt, ſcriptam eſſe Græcè: tum quia lingua Græca eo tempore erat communis, etiam Iudæis, præſertim diſperſis. Vnde vtebantur ipſi promiſcuè Græca verſione Septuag. æquè ac Hebræo Bibliorum textu; ideóque Chriſtus & Apoſtoli, quin & Ioſephus ac Philo, citant Moſen & Prophetas iuxta verſionem Septuag. non iuxta Hebræum textum: tum quia Iacobus hanc Epiſtolam, etſi primariò ſcripſerit Iudæis, ſecundariò tamen ſcripſit gentibus, adeóque ſæculis omnibus. Gentium autem lingua tum latiſſimè patens, erat Græca: tum denique quia S. Athanaſ. in Synopſi, ſcribit Euan-D gelium S. Matthæi à S. Iacobo tranſlatum eſſe, vtrique ex Hebræo in Græcum, quaſi vniuerſalius idioma. Ergo eodem videtur S. Iacobus ſcripſiſſe ſuam Epiſtolam, vt plures eam legere & intelligere poſſent. Sic S. Petrus, S. Ioannes, S. Iudas, S. Paulus omnes ſuas Epiſtolas, exceptâ ad Hebræos & ad Romanos, ſcripſerunt Græcè.

Commentatores.

Commentati ſunt veteres plures in hanc Epiſtolam. Primò, S. Auguſtinus, ſed intercidit hic eius Commentarius. Audi eum lib. 2. Retract. c. 32. *Inter opuſcula mea reperi expoſitionem Epiſtolæ Iacobi Apoſtoli, quam retractans aduerti annotationes potiùs expoſitorum quorundam eius locorum, in librum redactas fratrum diligentia, qui eas in frontibus* E *codicis eſſe noluerunt. Adiuuant ergo aliquid, niſi quòd ipſam Epiſtolam, quam legebamus quando iſta dictaui, non diligenter ex Græco habebamus interpretatam.* Secundò, Didymus Alexandrinus Præceptor S. Hieronymi, breuem & eruditum ſcripſit Commentarium in hanc Epiſtolam & in cæteras Canonicas. Extat is tomo 8. Biblioth. S. Patrum. Tertiò, extat in hanc Epiſtolam Catena Græcorum Patrum, ſcilicet S. Dionyſij, Athanaſij, Irenæi, Chryſoſtomi, Nazianzeni, Baſilij, Nyſſeni, Epiphanij, Cyrilli, Theodoreti, & aliorum, quam Ioannes Felicianus in Latinum conuertit. Quartò, V. Beda. Quintò, Oecumenius. Sextò, Thomas, non Aquinas nec Angelicus (ille enim Lyrano fuit anterior: mortuus eſt enim anno Domini 1274. Lyranus autem floruit anno 1320. Hic autem Auctor citat Lyranum, commentans in Epiſt. 1. S. Petri cap. 2. v. 16.) ſed Anglicus Doctor Angelico non abſimilis, ſiue acumen, ſiue doctrinam, ſiue ſtylum, ſiue profeſſionem (fuit enim Ordinis S. Dominici) ſpectes, ſed eo poſterior. Floruit enim anno Domini 1400. teſte Sixto Senenſi in Biblioth. Ex recentioribus ſcripſerunt perplures paſſim noti, recentiſſimè & exactiſſimè Baltaſar Paës Luſitanus, Franciſcus Feuardentius, Petrus Steuartius, Gregorius Primaticcius, qui breuiter, ſed neruosè S. Iacobi ſententias per ſyllogiſmos ſtringit & connectit. E Societate noſtra P. Alphonſus Salmeron, Benedictus Iuſtinianus, & Ioannes Lorinus. Hos omnes ſequar, ſed more meo per compendium & melligium.

Auctor Iacobus Alphæi.

Quoad tertium. Quæritur, quis ſit huius Epiſtolæ Auctor? Negat Lutherus & Eraſmus eſſe S. Iacobi, dubitat Caietanus. Verùm Concilia iam citata, æquè ac Patres, totáque Eccleſia aſſcribit eam S. Iacobo. Quare de fide eſt, eam eſſe S. Iacobi. Sed dubium eſt, vtrius ſit. Duo enim inter Apoſtolos fuerunt Iacobi; vnus filius Zebedæi, frater S. Ioannis, occiſus ab Herode, Actor. 12. 2. Patronus Hiſpaniæ, qui cognominatur Maior. Alter Alphæi, qui frater Domini Galat. 1. 19. & à S. Marco cap. 15. 40. Minor (ſiue ætate, ſiue vocatione, vt vult noſter Lorinus, ſiue ſtatura, vt vult Feuardentius, ſiue quo alio reſpectu) cognominatur, fuitque primus Epiſcopus Ieroſolymæ. Iacobo Zebedæi hanc Epiſtolam tribuunt Hiſpani nonnulli, vt Lucius Dexter in Chronico, vbi aſſerit S. Iacobum prædicaſſe Iudæis per Hiſpaniam diſperſis, iiſque hanc ſcripſiſſe Epiſtolam. Additque: *quæ fuit prima Scriptura noui Teſtamenti tanto Apoſtolo digna*. Idem habet verſio Arabica & Mozarabes in Liturgia, ac eorum Patriarcha S. Iſidorus lib. de vita & morte Sanct. cap. 73. quos citat, quorúmque ſententiam probabilem eſſe cenſet noſter Gaſpar Sanchez tract. 3. de profectione S. Iacobi in Hiſpaniam c. 12. Idem habet Syriaca verſio Widmanſtadij, quæ hanc Epiſtolam tribuit S. Iacobo, qui cum S. Petro & S. Ioanne interfuit Transfigurationi Chriſti: ille autem fuit Zebedæi, non Alphæi. Idem cenſet Sixtus III. Pont. Epiſt. de malis Doctoribus, quæ extat tomo 5. Biblioth. S. Patrum. Sed vt bene notant ibidem Doctores Pariſienſes in vltima editione, Bellarm. de Script. Eccleſ. Baron. & alij, Epiſtola hæc falsò aſſcribitur Sixto III. Pont. (quod nomen multos viros doctos decepit) cùm ſit Pelagiani cuiuſpiam. Omnia enim tribuit libero arbitrio, & gratiæ nihil. Aſſerit hominem poſſe viuere ſine omni peccato, etiam leuiſſimo. Denique totus ſcatet erroribus Pelagianorum.

Verùm alij paſſim, & veteres & recentiores, hanc Epiſtolam tribuunt S. Iacobo Alphæi, primo Ieroſolymorum Epiſcopo. Ita S. Hieron. in Catalogo Scrip. Eccleſ. in Iacobo, Euſeb. lib. 2. Hiſtor. cap. 22. vel 23. S. Auguſt. in cap. 2. Epiſt. ad Galat. S. Ambroſ. lib. 7. in Lucam c. 9.

Hic Iacobus fuit frater Iudæ & Simonis Apoſtolorum, vt patet ex Epiſt. Iudæ verſ. 1. ac Ioſeph Iuſti, qui oppoſitus fuit S. Mathiæ in ſorte Apoſtolatus. Actor. 1. 23. Matth. 13. 55. Filius fuit Alphæi, qui alio nomine dictus eſt Cleophas, & Mariæ, quæ à filio cognominata eſt Iacobi, à marito Cleophæ; licèt nonnulli velint Cleopham

fuiſſe

fuiſſe patrem Mariæ, & conſequenter auum Ia-
A cobi. Quod enim nonnulli diſtinguunt Iacobum
Apoſtolum ab Epiſcopo Ieroſolymæ, tréſque fa-
ciunt Iacobos, primum Zebedæi, ſecundum Al-
phæi, tertium Epiſcopum Ieroſolymæ, qui fuerit
Auctor huius Epiſtolæ, vti faciunt Epiphan. hæ-
reſi 76. Doroth. in Synopſi, & inſinuant S.Chryſ.
Theod. Theoph. & clariùs Clemens lib. 2. Con-
ſtit. Apoſt. cap. 59. refellunt S.Hieron. Euſeb. Cle-
mens Alex. Baron. & alij, & ex iis Franc. Suarez
3. p. tomo 2. diſp. 5. ſect. 4. imò Concil. Trident.
ſeſ. 4. vbi Auctorem huius Epiſtolæ aſſerit eſſe Ia-
cobum Apoſtolum, de quo plura cap. 1. v. 1.

Porrò quia, vt ait S.Ambroſius lib. 2. de Virgin.
Primus diſcendi ardor eſt nobilitas magiſtri, Iacobus
B hic fuit miræ ſanctitatis & ſapientiæ. Id patet pri- — *Iacobus frater Domini. Cur?*
mò ex eo, quòd vocatus ſit frater Domini; tum
quia cognatus erat Chriſti: tum quia Chriſto ſi-
millimus moribus, forma & vultu, teſte S. Ignatio
Epiſt. 2. ad Ioannem, & Origene lib. 1. contra
Celſum, ac ſi Chriſti frater & gemellus fuiſſet.
Quare neceſſe eſt Iacobum eximia fuiſſe forma &
pulchritudine. Talis enim fuit forma Chriſti, teſte
Pſalte: *Specioſus forma præ filijs hominum*. pſal. 44.
3 Rurſum hinc ſequitur, Iacobum Chriſto, Apo-
ſtolis, & Chriſtianis fuiſſe pergratum. Similitudo
enim, æquè ac virtus eſt conciliatrix amoris &
amicitiæ. Addit Epiphan. hæreſi 78. Iacobum à
puero ſimul cum Chriſto fuiſſe educatum. Hinc
cognominatus eſt Iuſtus, ab eximia iuſtitia &
C ſanctimonia, teſte S.Hieron. in Gal. 1. Euſeb. lib. 2.
Hiſt. c. 1. Chryſoſt. homil. 5. in Matth. & Antiocho
Monacho hom. 72. qui addit, hoc Iuſti cognomen
à ſingulari iuſtitia illi eſſe inditum communibus
omnium ſuffragiis. Vnde cognominatus eſt à Græ-
cis Patribus ἀδελφόθεος id eſt, *frater Dei*. Hinc &
nonnulli dicunt, Iacobum inſtar Ioannis Baptiſtæ,
& Ieremiæ, ſanctificatum fuiſſe in vtero matris. ita
S. Epiphan. hæreſi 29. Hegeſippus apud S.Hieron.
in Iacobo, & S. Antoninus 3. p. tit. 31. cap. 8. pe-
nes quos ſit huius rei fides. Certè mater eius Ma-
ria Iacobi ſanctiſſima, è Ieruſalem Verulas in Ita-
liam tranſlata, multis magniſque claret miraculis,
vt habet Martyr. Rom. die 25. Maij, & Chronica
Verulenſium.

D Secundò, ſicut Chriſtus fuit miniſter circum- — *E[illegible] Ie[illegible].*
ciſionis, vt ait Apoſtolus Rom. 15. verſ. 8. hoc eſt,
ſolis prædicauit Iudæis, tanquam genti fideli, ſan-
ctæ & à Deo electæ, cui per Prophetas eundem,
tanquam Meſſiam & Saluatorem promiſerat; ita
& Iacobus quaſi Chriſti frater, ſucceſſor & hæres,
ex omnibus Apoſtolis, ab iiſdem iuſſu Chriſti, teſte
Euſebio lib. 7. Hiſt. cap. 14. in fine electus & con-
ſtitutus eſt ſanctæ Ciuitatis, putà Ieroſolymæ Epi-
ſcopus, ac Iudæorum Paſtor. Vnde Heſychius in
Oratione quæ extat apud Photium in Biblioth.
num. 833. Iacobum vocat nouæ Ieruſalem ſum-
mum Ducem, Sacerdotum Principem, Apoſtolo-
rum verticem, in lampadibus reſplendentem, &
inter aſtra maximè illuſtrem. Porrò inſtitutus eſt
E Iacobus Epiſcopus Ieroſolymæ à S. Petro, Ioanne
& Iacobo fratribus, ait Anacletus Pont. Epiſt. ad
Epiſcopos Italiæ; idque poſtridie necis S. Stepha-
ni, ait Beda in Chron. putà die 27. Decembris
anno Chriſti 34. vt ſcilicet libertate, & increpatio-
ne S. Stephani exacerbatos Iudæorum animos ſua
benignitate, modeſtia & manſuetudine leniret:
idque ita præſtitit, vt pacificè in ea quaſi Epiſco-
pus reſederit. Eccleſiamque rexerit per 29. annos.
Succeſſit ergo Iacobus Chriſto, quaſi frater fratri,

A vt illi ſemen ſuſcitaret; quod proinde Chriſtiano-
rum, non Iacobitarum nomen ſortiretur. Vnde &
eidem Chriſtus ad Patrem vadens, filios matris
Eccleſiæ commendauit, ait S.Hieron. in c. 1. Epiſt.
ad Galat.

Tertiò, S.Epiphan. hæreſi 78. aſſerit eius cogno- — *Oblias Cur?*
men vulgò fuiſſe *Oblias*, id eſt, *murus* (perperam
aliqui legunt *munus*) & *præſidium*; pro quo alij
legunt *Ophlias*, ab עֹפֶל *ophel*, id eſt, arx, turris cel-
ſiſſima & munitiſſima, qualis erat illa templi, caput
nubibus penè inſerens, cuius proinde verticem in-
tuentes caligabant oculis. Vnde Hebr. dicta eſt
Ophel, id eſt, caligo, de qua Ioſephus lib. 2. belli
cap. 18. & lib. 6. cap. 6. & lib. 7. c. 13. Et Poëta:

Aſpice ſurgentes obſcura in nubila moles,
B *Templaque ſidereis inuidioſa globis.*

Idque primò, quia S.Iacobus orationi addictiſ- 1
ſimus, in ea quaſi in cœlum rapiebatur ad Deum
pleno mentis aſcenſu.

Secundò, quia ſua oratione, & ſanctitate erat 2.
quaſi arx & præſidium, tutans, & propugnans to-
tam Eccleſiam totúmque Iudæorum populum.
Hinc ex frequenti & continua oratione non tan-
tùm genua habebat calloſa, ſed & frontem, vtpote
quam ex profunda humilitate & reuerentia terræ
affigebat, teſte S.Chryſoſt. hom. 5. in Matth. Te-
ſtatur S. Epiphan. hæreſi 78. S. Iacobum vrgente
magna ſiccitate eleuantem ad cœlum manus, quaſi
alterum Moſen Deum precatum eſſe, ac mox
pluuiam impetraſſe.

C Quartò, S. Iacobus erat Nazaræus: vnde vino, — *Nazaræus.*
carne, animantis omnibus, oleo, balneis, veſtibus
laneis, cæteriſque deliciis abſtinebat. ita Euſe-
bius, Epiphanius, & alij citati. Addit Epiph. hæ-
reſi 78. cum ſemper Virginem permanſiſſe; pu-
tatque hunc illum fuiſſe, qui relicta ſindone nu-
dus tempore paſſionis Chriſti aufugit. idcirco id
opinatus, quòd S.Iacobum lineam ſindonem ſem-
per induere ſolitum conſtet. Tradit inſuper eum
nudis pedibus incedere conſueuiſſe.

Quintò, S. Iacobus fuit poſt S. Petrum Eccle- — *Columna fidei.*
ſiæ & fidei columna, vti eum nuncupat S. Pau-
lus Galat. 2. 9. vbi quoque aſſerit ſe cum eodem
contuliſſe ſuum Euangelium, *ne in vacuum curre-
rem*, inquit, *aut cucurriſſem*. Vnde Petrus è carce-
D re per Angelum liberatus, ilicò huius rei nuncium
miſit ad Iacobum. Actor. 12. 17. Hinc & Iudas ſcri-
bit & gloriatur ſe fratrem Iacobi, & mater eius
etiamſi plures habuerit filios, eóſque Apoſtolos, à
digniori tamen vocatur mater Iacobi. Marci 16. 1.

Sextò, S. Iacobus fuit proprius Iudæorum Pa- — *Iudæorum Paſtor.*
ſtor & Patronus. Vnde vt eos ſibi conciliaret, & ad
Chriſtum traduceret, ſeruauit legem Moyſi, licèt
iam mortuam, ſed necdum mortiferam: quin &
S. Paulo eandem ſeruandi auctor fuit, vt eum ſuis
Iudæis acceptum faceret & conciliaret, itáque ſa-
luti Pauli, communique paci & concordiæ con-
ſuleret, Actor. 21. 18.

Septimò, Clemens Alex. lib. 7. Hypotypoſ. & — *Illuminatus à Chriſto.*
cum eo Euſeb. lib. 2. Hiſt. cap. 1. tradunt Chriſtum
E poſt Aſcenſionem ſuam, ſingularem quandam co-
gnitionem impertiiſſe Iacobo Iuſto, Ioanni & Pe-
tro, quam deinde illi cæteris Apoſtolis communi-
carint, & 72. diſcipulis. Vnde Rabanus lib. de Vni-
uerſo cap. [illegible] ait, Iacobum hac Epiſtola legentibus
immenſam ſcientiæ claritatem infundere. Ea enim
complectitur omnem Chriſtianæ doctrinæ & vitæ
perfectionem.

Octauò, S. Iacobus erat vitæ adeò ſublimis & — *Vitæ ſublimis.*
exemplaris, vt videretur eſſe ſpeculum & imago

cœli vitæque cœleſtis, quam agunt Angeli & Sancti in Paradiſo. Hinc perdius & pernox in oratione cum Deo & Angelis verſabatur. Hinc & Chriſti vultus moréſque in eo quaſi in viuo antitypo reſplendebant. Quocirca fideles poſt Chriſti in cœlum Aſcenſum, è variis prouinciis certatim Ieroſolymam pergebant S. Iacobi videndi cauſa, vt in eo viderent & intuerentur Chriſtum, ob miram quam cum eo habebat per omnia ſimilitudinem. Ita S. Ignatius Epiſt. ad S. Ioannem Euangel. (vel quiſquis eſt Auctor: nam multi docti cenſent non eſſe S. Ignatij) ſcribit ſe cogitare pergere Ieroſolymam, vt videat S. Iacobum quaſi viuam Chriſti effigiem. Hinc etiam Iudas Chriſtum proditurus Iudæis, eis oſculi ſignum dedit, vt eo Chriſtum agnoſcerent, ne pro eo Iacobum Chriſti ſimillimum comprehenderent. Verè Plato in Theæteto: *Deo*, ait, *nihil eſt ſimilius, quàm cùm ex hominibus aliquis iuſtiſſimus eſt. In hoc enim vera hominis præſtantia verſatur.*

Ingreſſus in Sancta Sanctorum.

Nonò, tradunt multi veterum S. Iacobo conceſſum fuiſſe ingredi in Sancta Sanctorum, quod ex lege Dei Leuit. 16. 2. Heb. 9. 7. ſoli Pontifici licebat, idque ſemel tantùm in anno, nimirum in feſto Expiationis. Id S. Iacobo conceſſum tradunt S. Hieron. in Catal. Scrip. Eccleſ. in Iacobo, S. Epiphan. hær. 29. Euſebius lib. 2. Hiſtor. cap. 22. vel 23. Hegeſippus lib. 5. & ex iis Nicephorus, Abdias & alij. Hoc multis viris doctis videtur incredibile, tum quia Iudæi erant ſuæ legis & rituum obſeruantiſſimi; tum quia iidem ſummi erant Chriſti & Chriſtianorum hoſtes. Sed tanta eſt Patrum quos iam citaui, fides & auctoritas, vt ei refragari non liceat. Quid ergo? Temperamento res eget, ſuaderique poteſt, ſi dicamus, non paſſim & communiter id S. Iacobo fuiſſe permiſſum, ſed raris dumtaxat caſibus, vt ſi v. g. fulmen incidiſſet in Sancta Sanctorum; ſi caſu Cherubim, Propitiatorium, vel Arca corruiſſet; ſi quis locum Sãctum violaſſet: ſicuti enim Pilatus ſtatuam Cæſaris in vrbe, & fortè in templo collocauit, teſte Ioſepho lib. 2. de bello cap. 8. ſic fortè & Præſes, vel miles aliquis Romanus, vt gratificaretur Caio Caligulæ Imp. (qui Iudæis infenſus erat, ab eiſque, æquè ac à cæteris gentibus, volebat adorari vt Deus. ideóque ſui imaginem collocari iuſſerat in templo Ieroſolymitano, vt patet ex Philone Legatione ad Caium) ſtatuam eius collocauit in Sancto Sanctorum, &c. Tunc enim vt illud violatum, vel mutilatum purgarent & inſtaurarent, aut incendij & ruinæ periculo eriperent, neceſſe erat eò immitti virum eminentis dignitatis, ſanctitatis & ſapientiæ, qui id præſtaret, aut quid facto opus renunciaret. Iacobo autem nemo erat dignior, nemo ſapientior, nemo ſanctior. Adde, quòd ipſe proprius erat Epiſcopus & Pontifex Ieroſolymæ, & vt talis colebatur non ſolùm à Chriſtianis, ſed etiam à Iudæis, qui eum ob lenitatem, ſanctitatem, charitatem, &c. amabant & reuerebantur vt parentem; præſertim quia ipſe Iudæorum & Iudaiſmi erat obſeruans & tutor, vti paulo antè dixi. Imò longè præferebant eum ſuo Pontifici Anano, & ſimilibus, qui vel intruſi erant à Romanis, vel ſimoniaci pecunia emerant Pontificatum, vel illum auarè, impurè & indignè adminiſtrabant. Denique S. Iacobus ob abſtinentiam, orationem & zelum, non tam videbatur eſſe homo quàm Angelus, cui ſoli iure deberi aditum in Sancta Sanctorum cenſebant Iudæi. Atque hinc nonnulli, vt Salmeron hic, opinantur hanc fuiſſe cauſam martyrij S. Iacobi, nimirum quòd Ananus Pontifex non ferens Pontificatus ſocium & æmulum S. Iacobum, dolénſque eum ſibi à populo anteferri, eum quaſi Iudaiſmi euerſorem, & Chriſti ac Chriſtianiſmi præconem citarit, & apud ſuos legis Moſaicæ zelotas reum capitis egerit. Confirmat hæc omnia teſtimonium Ioſephi, qui euerſionem Ieroſolymæ factam à Tito aſſcribit cædi S. Iacobi lib. 20. Antiq. cap. 16. vti eidem eandem aſſcribunt S. Hieron. in Iacobo, Euſeb lib. 2. Hiſt. c. 22. Orig. lib. 1. contra Celſum, Iſidorus lib. de vita & morte Sanctorum cap. 79. Ex quibus facilè colligas, quanta S. Iacobi fuerit ſanctitas, æquè ac ſanctitatis & dignitatis opinio apud Iudæos. Tanti eſt virtus, tanta vis ſanctitatis, quæ amicat amicos pariter, & inimicos. Sic S. Franciſcus Xauerius ſua ſanctitate admirationi fuit Bonziis, licèt Chriſti hoſtibus, ac etiamnum eſt infidelibus in India, qui eum Patrem Sanctum vocant & inuocant, ac ſæpe eius interceſſione ſanitatem, vitam, aliáſque gratias per miraculum à Deo nanciſcuntur. Audi Turſellinum in eius vita lib. 2. cap. 11. *Vulgò*, inquit, *Magnus Pater vocabatur. Rex Trauancoridis toto regno ſuo edixit, vt Magno Patri omnes obtemperarent, æquè ac ſibi.* Idem cap. 9. narrat Brachmanas, licèt infideles, audita Franciſci doctrina, eum amplexatos eſſe, illámque miris extuliſſe laudibus. Sic & eius diſcipulus Gaſpar Barzæus, ob ſanctitatem quaſi Propheta, vel Angelus cœlo lapſus, cultus fuit à Saracenis iuratis Chriſti inimicis. Nam & flexis in terram vſque poplitibus illum ſalutabant, & manum eius, quin & veſtem, ac pedum veſtigia oſculabantur. *Vocabant eum Zachariæ filium, quaſi alterum S. Ioannem Baptiſtam, magnúmque Chriſtianorum Caciz: quin & nocte intempeſta, cum multis facibus in templum ſuum (Coranum vocant) magno comitatu induxerunt, & ad ſummum vſque deduxerunt, idque ſpectante & admirante tota Ciuitate Armuzienſi. Et tamen etiam propoſita morte, ne ex aliena ſecta quiſquam ingrediatur, Mahometanis legibus eſt interdictum. Verùm illi ſic Mahometem explicabant, noluiſſe illum tam inſignem virtute virum excludere*, ait noſter Trigautius in eius vita lib. 2. cap. 14. Simili modo legem explicabant Iudæi, noluiſſe illam S. Iacobum, tam eximiæ dignitatis & ſanctitatis virum, ea comprehendi. *Nam propter ſummum ſapientiæ & pietatis ſtudium, quod in vita aſſidue excoluerat, ab omnibus iuſtiſſimus putabatur.* ait Euſeb. lib. 2. Hiſt. c. 22. Vnde & populus fimbriam veſtimenti eius certatim cupiebat attingere, ait S. Hier. Quare quod S. Epiphan. loco iam citato aſſerit, S. Iacobum fuiſſe Sacerdoté legis veteris, ideóque admiſſum ad Sancta Sanctorum, meritò ab aliis omnibus reiicitur quaſi falſum, & quaſi inſufficiens. Soli enim Pontifici licebat ingredi in Sanctum Sanctorum. Conſtat autem S. Iacobum non fuiſſe Pontificem Aaronicum.

Liturgia S. Iacobi.

Decimò, S. Iacobus primus Miſſæ ſacrificium ſolenniter celebrauit, vt indicat Sexta Synodus de conſecr. diſtinct. 1. cap. *Iacobus*, eiúſque celebrandi formam, & ritum præſcripſit. Extat etiamnum Miſſa S. Iacobi, quam non apocryphi cuiuſpiam, ſed ipſius S. Iacobi eſſe, patet tum ex ſenſu & conſenſu Doctorum & fidelium in Concilio Trullenſi, tum ex Proclo Archiep. Conſtant. in Concilio Epheſino, tum ex Cyrillo Ieroſolymæ pariter Epiſcopo, qui Catecheſi 5. orationes myſtagogicas habet acceptas ex Miſſa S. Iacobi; vt illud, quod Sacerdos alta voce diceret, *Surſum corda*; & quæ de immenſa gloria Dei præfari ſoleat ante ſacra

myſteria;

myſteria; quòd idem diceret: *Orate pro viuis & defunctis*; quòd Diaconus ante ſumptionem diuinorum myſteriorum inclamaret: *Oſculamini inuicem in oſculo ſancto*; atque ea accepturis intonaret: *Sancta Sanctis*; populus verò reſponderet: *Vnus eſt Sanctus*; quòd cantores inter ſumptionem S. Euchariſtiæ illud pſal. 33. concinerent: *Guſtate, & videte quoniam ſuauis eſt Dominus*; & plura huiuſmodi. Vide Sixtum Senenſem lib. 1. Bibl. in Iacobo, & Claudium Sainctes Præfat. in Liturgias cap. 8. Hinc & S. Ignat. Epiſt. ad Heronem, ait S. Stephanum fuiſſe Diaconum S. Iacobi, eique miniſtraſſe. Idem Ignatius Epiſt. 5. ad Trallianos: *Quid verò*, inquit, *Diaconi, niſi imitatores angelicarum virtutum? qui purum & inculpatum miniſterium illis* (Sacerdotibus) *exhibent, vt S. Stephanus B. Iacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro. Qui igitur his non obedit, atheos prorſus & impius eſt.* Porrò S. Stephanus ſeruiuit S. Iacobo, antequam ipſe crearetur Epiſcopus Ieroſolymæ. Nam creatus eſt poſtridie necis S. Stephani, putà die 27. Decembris, vt ſuperiùs dixi ex Beda. Olim extabat, & etiamnum extat Euangelium titulo S. Iacobi; ſed ſuppoſititium: fuit enim Pſeudoeuangelium. ita Baron.

Vndecimò, S. Iacobus interfuit primo Concilio Ieroſolymitano, primúſque poſt S. Petrum, vtpote Ieroſolymæ Epiſcopus, ſententiam dixit, nimirum Chriſtianos non obligari lege, & legalibus Moſis. Act. 15. 13. Vnde ad Epiſcopalis dignitatis ornamentum, S. Iacobus in capite geſtauit laminam auream, quaſi inſigne tam Pontificatus, quàm regni Chriſti, inſtar Melchiſedec, *ita vt regnum Dauid vnà cum Pontificatu tranſtulerit, ac largitus ſit ſeruis ſuis. id eſt, Pontificibus Catholicæ Eccleſiæ*, inquit S. Epiphan. hæreſ. 29. & 78. ac S. Hier. in Iacobo, & ad Galat. 2. Pontifex enim Aaronicus cum cidari, ſiue tiara quam portabat in capite, ei alligatam laminam auream geſtabat in fronte, cui inſcriptum erat, *Sanctum Domino*; vt ſignificaretur eum eſſe Pontificem Dei ſummi & ſanctiſſimi. Sic & S. Ioannem Apoſtolum geſtaſſe laminam auream inſtar coronæ, tradit Polycrates apud Euſeb. lib. 5. Hiſtor. cap. 23. Eandem geſtaſſe cæteros Apoſtolos, indéque nunc Epiſcopos geſtare mitram pretioſam, eo quòd regali fungantur Sacerdotio, tanquam Chriſti Reges & Sacerdotes, cenſet Card. Baronius anno Chriſti 34. cap. 263. Vnde Euſebius lib. 10. Hiſtor. cap. 4. ita Epiſcopos compellat: *Amici Dei & Sacerdotes, qui ſacro podere cæleſtiſque gloriæ corona, & diuino chriſmate, deinque ſacerdotali S. Spiritus ſtola decorati eſtis.* Tradit Euſebius lib. 7. Hiſt. cap. 14. Cathedram S. Iacobi ad ſua vſque tempora religioſè aſſeruatam, *quam*, inquit, *Epiſcopi qui illic ordine ſucceſſerunt, permagni æſtimant.* Vnde liquet, Chriſtianos eam extuliſſe Ieroſolyma ante obſidionem Titi: alioqui enim cum cæteris in ea conflagraſſet, inquit Baron. anno Chriſti 68. c. 51.

Geſtauit laminam auream.

Mitræ origo.

Martyr.

Duodecimò, S. Iacobus pro Chriſto glorioſum obiuit martyrium. Epiphanius hæreſi 78. tradit S. Iacobum ad decrepitam vixiſſe ætatem, & occubuiſſe anno ætatis 96. poſt Aſcenſionem Chriſti 24. Sed alij paſſim tradunt eum occiſum anno Neronis ſeptimo, qui fuit à Natiuitate Chriſti 63. à Paſſione & Aſcenſione 29. ac conſequenter totidem, putà 29. annis eum præfuiſſe Eccleſiæ Ieroſolymitanæ. Vix etiam credibile videtur, eum occiſum anno ætatis 96. Sic enim cùm à Chriſto vocatus eſt ad Apoſtolatum, fuiſſet penè ſeptua-

A genarius. Quis credat tam ſenem electum ad labores Apoſtolicos, præſertim cùm cæteri Apoſtoli à Chriſto electi fuerint iuuenes?

Hiſtoria martyrij.

Porrò vitam, mortem & martyrium eius grauiter & graphicè ita deſcribit, & enarrat ex Clemente Alexandrino & Hegeſippo Euſeb. lib. 2. Hiſt. cap. 22. *Iacobus*, inquit, *ab vtero matris ſuæ ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, animalium carnibus ſe abſtinuit: nouacula caput eius nunquam raſum fuit, neque corpus oleo perunctum, aut balneis lotum. Huic vni licebat in Sancta Sanctorum ingredi: veſtibus enim vtebatur non laneis, ſed linteis duntaxat. In templum ſolus intrare ſolitus eſt, atque ibi genibus humi poſitis pro populi peccatis veniam po-*
B *ſtulare: cuius genua, quòd tam aſſiduè tum ad Deum auguſtè ſanctéque adorandum, tum ad veniam precibus populo expoſcendam procumbebat, cameli inſtar tuberculis contractis obduruerant. Qui propter ſingularem iuſtitiæ præſtantiam, Iuſti & Oblias (quod Latinè populi præſidium dici poteſt, & iuſtitia) nomen, ſicut Prophetæ de eo memorant, inuenit. Quibuſdam igitur ex ſeptem ſectarum fautoribus in populo ſparſarum, & à me in hiſtoria antè declaratarum, ab eo ſciſcitantibus, quodnam eſſet oſtium Ieſu? Reſpondit, Ieſum eſſe Saluatorem. Ex quorum numero nonnulli crediderunt quòd Ieſus eſſet Chriſtus. Secta autem ſupradictæ neque carnis reſurrectionem fore, neque vllum venturum, qui cuique ſit pro his, quæ rectè aut*
C *ſecus geſſerit in vita mercedem redditurus, omnino crediderunt. Verùm quotquot crediderunt, Iacobi prædicatione & hortatu crediderunt. Ergo cùm plerique etiam ex Principibus viris fidem eſſent amplexati, nonnulli ex Scribis, Phariſæis, & reliquis Iudæis tumultuari, atque adeò vociferari cœperunt, quòd vniuerſus ferè populus Ieſum exiſtimabat verum eſſe Chriſtum. Qui etiam ad Iacobum profecti, ſic eum compellarunt: Te obnixè oramus, vt quoniam populus fide in Ieſum, perinde ac ſi verè eſſet Chriſtus, collatâ, in grauem errorem delapſus eſt, eum ab hac opinione auoces; atque vt omnes etiam, qui hodie ad feſtum diem Paſchatis celebrandum conuenerunt, de Ieſu rectè veréque erudias, te etiam atque etiam ob-*
D *teſtamur: tibi enim omnes fidem adhibemus, nec nos ſolùm, ſed tota etiam multitudo perhibet teſtimonium, quòd iuſtus ſis, quódque perſonam non reſpicias. Perſuadeas igitur populo de Ieſu, ne erret: etenim & vniuerſus populus, & nos omnes tibi credimus. Idcirco ſtatue te ipſum ſuper pinnam templi, vt de ſuperiori loco cunctis perſpicuus ſis, atque adeò tua verba à tota multitudine facilè & ſine impedimento audiantur. Propter feſtum namque Paſchatis non ſolùm omnes Iudæorum tribus, ſed multi etiam ex Gentibus conuenerant. Proinde Scribæ & Phariſæi, quos ſuprà poſuimus, Iacobo ſupra pinnã templi collocato cœperunt exclamare, & dicere: O Iuſte, cui meritò omnes debemus fidem adiungere: quoniam populus Ieſum cruci-*
E *fixum imitando aberrauit; tu idcirco nobis commonſtra, quod ſit oſtium Ieſu crucifixi. Qui clara voce ſic reſpondit: Quid me interrogatis de Ieſu filio hominis? Ipſe ſedet in cœlo à dextris magnæ virtutis & potentiæ Dei, & in nubibus cœli venturus eſt.* Hæc expreſſa & publica Chriſti profeſſio cauſa fuit eius martyrij, quod proinde euidens fuit & illuſtre. Subdit enim Euſeb. *Atque cùm multi plenè eſſent perſuaſi, & ob Iacobi teſtimonium Deum laudibus in cœlum ferrent, dicerentque: Oſanna filio Dauid, Scribæ & Phariſæi de integro cœperunt primùm ita inter ſe colloqui: Malè certè & infeliciter ceſſit, vt illud teſtimonium noſtrâ operâ Ieſu tribueretur. At conſcenſis gradibus illum deyciamus præcipitem, vt*

hominesinde perterreſacti, nullam fidem eius doctrinæ adhibeant. Deinde clamare ac dicere: O ô, Iuſtus etiam errauit. In quo eloquia ſacra apud Sapientiam ſcripta planè expleta fuêre: Tollamus è medio iuſtum, quoniam nobis moleſtia eſt & incommodo. Quocirca fructus operum ſuorum comedent. Tandem ergo adoleſcentes Iuſtum præcipitem dederunt, dixerúntque ipſi inter ſe, Iacobum Iuſtum obruere oportere lapidibus. Et quoniam deiectus in præceps non ſtatim mortem obijt, ſed vultu ſurſum ſublato genibúſque flexis dixit: Obſecro Domine Pater, da illis veniam: neſciunt enim quid faciant; cœperunt ſaxa in eum conijcere: cúmque lapidibus illum obruere pergerent, vnus ex Sacerdotibus ex filijs Rhecab, filij Rhecabim, qui ſunt Hieremiæ teſtimonio commendati, voce omiſſa contentiùs dixit: Quid agitis? Iuſtus pro vobis Deum deprecatur. Hominem verò qui hæc dixit, fuiſſe Symeonem eius nepotem ex ſorore, filium Cleophæ, tradit Epiphanius. Proſequitur Euſebius: *Attamen vnus ex illis, qui fullo erat, arrepto vecte, quo veſtes ſolebat premere, in caput Iuſti impegit: ita vitam beato & felicis martyrij cruciatu affectus afflictúſque amiſit. In quo loco prope templum, vbi columella eius nomine inſcripta adhuc manet, corpus tumulo mandatum eſt. Iſte Iacobus tum Iudæis, tum Græcis charus & incorruptus fuit teſtis, Ieſum verè fuiſſe Chriſtum. Non multò poſt Veſpaſianus Iudæam obſedit, Iudæóſque redegit in ſeruitutem. Hæc Clementis hiſtoriæ mirè conſentientia Hegeſippus vberiùs pleniúſque explicauit.* hucuſque Euſebius de nece Iacobi ex dictis auctoribus. Quod verò ad ſepulchrum eius ſpectat, hæc addit Hieronymus. *Eius ſepulturæ titulum vſque ad obſidionem Titi, & vltimam* A *Hadriani, notiſſimum habuit. Quidam è noſtris in monte Oliueti eum putarunt conditum: ſed falſa eorum opinio eſt.* Addit S. Hieron. in Iacobo, ex Euangelio ſecundùm Hebræos: *Dominus, inquit, cùm dediſſet ſindonem ſeruo Sacerdotis, iuit ad Iacobum, & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus, ſe non comeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum reſurgentem à mortuis. Rurſúſque poſt paululum: Afferte, ait Dominus, menſam & panem. ſtatímque additur: Tulit panem, & benedixit, & fregit, & dedit Iacobo Iuſto, & dixit ei: Frater mi comede panem tuum, quia reſurrexit filius hominis à dormientibus.* Quin & Adrichomius ex Bredembachio, Saligniaco, & aliis in deſcriptione B Ieroſolymæ num. 218. deſcribit antrum, in quo ieiunus triduo Dominicæ Paſſionis delituit Iacobus, additque: *ideóque Dominus etiam ei poſt reſurrectionem ſuam ſeorſim hic apparuit. In cuius honorem Chriſtiani iſto loco poſtmodum Eccleſiam erexerunt.* Sed hoc iuramentum & ieiunium Iacobi reſpuit S. Auguſt. lib. 3. de Conſenſu Euang. c. 25. & alij hac ratione, quòd apparitio Chriſti facta Iacobo, de qua Apoſtolus 1. Corinth. 15. 7. contigerit poſt apparitionem factam quingentis fratribus. Poſt illam enim ſubdit Paulus: *Deinde viſus eſt Iacobo.* Illa autem apparitio Chriſti facta quingentis fratribus, contigit diu poſt reſurrectionem, quouſque Iacobi ieiunium naturaliter extendi non C potuit; niſi dicas τὸ *Deinde.* numerum ſignificare, non ordinem apparitionum; ſic vt idem ſit quod *inſuper. præterea.* q. d. Chriſtus apparuit quingentis fratribus, inſuper & ſoli Iacobo.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Veteri Epiſtolarum more, varia & diſparata de varijs virtutibus dat partim monita, partim præcepta. Primò, v. 1. vſque ad v. 12. docet gaudendum eſſe in tentatione, eo quòd illius patientia opus perfectum habeat: poſtulandam eſſe à Deo ſapientiam certa ſpe & fide: humiles & pauperes gloriari debere in ſui exaltatione futura, diuites verò & ſuperbos confundi in humiliatione, quæ eos mox excipiet. Secundò, v. 12. vſque ad 19. docet, beatum eſſe qui ſuffert tentationem: tentationem verò non eſſe à Deo, ſed omne donum & bonum ab eo, quaſi à Patre luminum deſcendere. Tertiò, v. 19. vſque ad 22. docet frenandam eſſe linguam, iram & immunditiam. Quartò, v. 22. vſque ad finem, docet iuſtificari factores verbi, non auditores tantùm. Religionem enim veram eſſe, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.

Verſ. 1. Iacobus Dei & Domini noſtri Ieſu
Chriſti ſeruus, duodecim tribubus, quæ
ſunt in diſperſione, ſalutem.
2. Omne gaudium exiſtimate fratres mei,
cùm in tentationes varias incideritis:
3. Scientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur.
4. Patientia autem opus perfectum habet:
vt ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes.
5. Si quis autem veſtrûm indiget ſapientia,
poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei.
6. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans: qui
D enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui
à vento mouetur & circumfertur.
7. Non ergo æſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à Domino.
8. Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.
9. Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua:
10. Diues autem in humilitate ſua, quoniam ſicut flos fœni tranſibit.
11. Exortus eſt enim Sol cum ardore, &
areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor
vultus eius deperiit: ita & diues in itineribus ſuis marceſcet.

12. Beatus

12. Beatus vir, qui ſuffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.

13. Nemo cùm tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum eſt: ipſe autem neminem tentat.

14. Vnuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus.

15. Deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem.

16. Nolite itaque errare fratres mei dilectiſſimi.

17. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.

18. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.

19. Scitis fratres mei dilectiſſimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

20. Ira enim viri, iuſtitiam Dei non operatur.

21. Propter quod abiicientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.

22. Eſtote autem factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes voſmetipſos.

23. Quia ſi quis auditor eſt verbi, & non factor: hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo:

24. Conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.

25. Qui autem perſpexerit in legem perfectam libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis: hic beatus in facto ſuo erit.

26. Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrenans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.

27. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc eſt: Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.

Vers. 1.

Iacob. i. ſupplantator.

IACOBVS.] Nomen hoc accepit à primo duodecim tribuum parente & Patriarcha, qui dictus eſt Iacob, id eſt, ſupplantator, à Rebecca matre, eo quòd in vtero, dum naſceretur, tenuerit plantam fratris ſui Eſau: quo portento ſignificabatur, quòd eum eſſet ſupplantaturus, eique ius primogenituræ callidè

A præcepturus, vti dixi Geneſ. 25. 25. Simili modo S. Iacobus Diabolum, eiúſque filium Simonem Magum cum ſuis ſupplantauit. Sic Saulus nomen accepit à Saule primo Rege ſuæ tribus Benjamin. Et ſicut Saul Dauidem, ita Saulus perſecutus eſt Chriſtum & Chriſtianos.

Myſticè, Iacob, id eſt, luctator, eſt quiuis Chriſtianus. Hic enim ad duellum, & ſingulare certamen prouocat dæmonem, carnem, & mundum, totúmque infernum. Vnde eſt pugil & athleta Chriſti, ait S. Dionyſ. c. 2. Eccleſ. hier. & à Chriſto dicitur Chriſtianus, quaſi ab vngente vnctus ad ſpiritualem luctam, qua tota vita cum hoſtibus confligere debet. ita S. Auguſt. tract. 33. in Ioan-

Eſt quiuis fidelis.

B nem. Idipſum repræſentauit Iacob luctans cum Angelo. Geneſ. 32. 24. vt docet Theodor. ibidem quæſt. 91.

Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti.] Primò, Græci apud Oecum. per Deum intelligunt Deum Patrem, per Dominum, Deum filium, quaſi vtriuſque perſonæ diuinæ ſeruum ſe profiteatur Iacobus; vtpote quarum vna eadémque ſit, vti eſſentia & operatio, ita & auctoritas ac dignitas. Secundò, alij per Deum accipiunt S. Trinitatem; per Dominum, Chriſtum quà homo eſt. Tertiò, & genuinè S. Cyril. lib. 12. Theſauri cap. 13. Thomas Anglicus, Dion. & alij cenſent eandem perſonam, ſcilicet filium. putà Ieſum Chriſtum vocari hic Deum &

C Dominum. vt duæ Chriſti naturæ ſignificentur; in Deo diuina, in Domino humana. Aut certè, quia epithetum Deo proprium eſt, Dominus: Deo enim propriè competit plenum, tranſcendens, & vniuerſale dominium in res omnes, iuxta illud Virgilij Æneid. 1.

——O qui res hominúmque Deúmque
Æternis regis imperijs, & fulmine terres.

Vnde & illud Horatij irridentis Domitianum Imp. qui Deus haberi & coli volebat:

Edictum Domini Deique noſtri.

Teſte enim Suetonio in Domit. cap. 13. tanta arrogantia dictabat Domitianus Epiſtolam, vt ſic inciperet: *Dominus & Deus noſter ſic fieri iubet.*

D Notat S. Chryſoſt. hom. 9. in Epiſt. ad Coloſ. nomen Domini, Trinitatis, aut Chriſti Epiſtolis rebúſque omnibus à fidelibus præfigi ſolitum: *quia.* inquit, *vbicunque fuerit nomen Domini ibi proſpera erunt omnia, multóque magis nomen Chriſti, quam Conſulum, ſecuritatem literis addit* Ita Chriſtianos ſolere quibuſlibet literis & monumentis præfigere nomen Chriſti, aut ſignum Crucis, docet noſter Gretſerus lib. 3. de Cruce cap. 9. & ſequent.

Moraliter & neruosè Primaticeius notat, per τὸ *Dei* ſignificari & commendari nobis excellentiam majeſtatis diuinæ; per τὸ *Domini*, immenſam eiuſdem poteſtatem; per τὸ *noſtri*. infinitam

E eius charitatem; per τὸ *Ieſu Chriſti*, regalem & ſacerdotalem eius dignitatem.

Ieſu Chriſti ſeruus.] Non ſe vocat Apoſtolum, ſed ſeruum Chriſti. Hinc aliqui opinati ſunt, Iacobum, qui fuit Auctor huius Epiſtolæ, non fuiſſe Apoſtolum. Diſtinguunt enim ponúntque tres Iacobos, primum Zebedæi, ſecundum Alphæi, vtrumque Apoſtolum, tertium fratrem Domini, qui fuerit Epiſcopus dumtaxat (non Apoſtolus) Ieroſolymæ, ſcripſeritque hanc Epiſtolam. Ita Clemens lib. 2. Conſtit. cap. 59. & lib. 6. cap. 12. & Turrianus ibidem, S. Hier. in Iſaiæ 17. Cyrillus Ieroſ. Catecheſi 14. Fatet S. Anacletus, quartus à S. Petro, Epiſt. 2. vbi docet, Iacobum fratrem Domini

An tres Iacobi?

ordinatum

ordinatum eſſe Epiſcopum Ieroſolymæ à S.Petro,
Iacobo & Ioanne fratribus; cùm tamen commu-
nis ſententia Anacleti ibidem, Cyrilli Catecheſi 17.
Ammonij, & aliorum quos citaui Actor. 2. 4. ſit,
omnes Apoſtolos ab ipſo Chriſto immediatè or-
dinatos eſſe Epiſcopos; niſi quis dicat, Iacobum
hunc à Chriſto quoque ordinatum Epiſcopum,
ſed in genere totius Orbis, vti & cæteros Apoſto-
los; à Petro verò ordinatum, id eſt, deputatum &
inſtitutum eſſe Epiſcopum proprium primæ Ec-
cleſiæ, putà Ieroſolymitanæ, non verò primitus ab
iis conſecratum, vti rectè obſeruauit S. Chryſoſt.
hom. 87. in Ioannem.

Verùm communis ſententia eſt, duos tantùm
fuiſſe Iacobos, eóſque Apoſtolos, Zebedæi ſcilicet,
& Alphæi, qui fuit Epiſcopus Ieroſolymæ, & Au-
ctor huius Epiſtolæ. Id patet ex S. Paulo, qui Ga-
lat. 1. 19. dicit ſe alium Apoſtolorum non vidiſſe,
niſi Iacobum fratrem Domini: & c. 2. 9. Iacobum
hunc cum Cepha & Ioanne, vocat columnam Ec-
cleſiæ. Ita ſentit & docet Conc. Trident. ſeſſ. 4.
Euſeb. lib. 2. Hiſtor. cap. 1. & 22. Clemens Alex.
6. Strom. Chryſoſt. hom. 33. & 44. in Matth. S. Epi-
phan. hæreſi 29. & alij paſſim, imò tota Eccleſia,
quæ Iacobi Minoris feſtum celebrat 1. Maij, aſſe-
rens illum Apoſtolum, fratrem Domini, Alphæi fi-
lium, fullonis vecte à Iudæis occiſum. Quare
S. Hieron. ſententiam mutauit. Nam Epiſt. 103.
& lib. 2. contra Pelag. Iacobum Auctorem Epiſto-
læ vocat Apoſtolum. Clementis libri Recognit.
dubiæ ſunt auctoritatis. Vnde idem Clemens
Epiſt. 1. ad Iacobum hunc, aſſerit eum à Chriſto
immediatè ordinatum. Idem aſſerit Euſebius, Do-
rotheus in Synopſi, & alij. Hinc à S. Iacobo Ec-
cleſia Ieroſolymitana dignitatem Patriarchalis Ec-
cleſiæ obtinuit, æquè ac Antiochena & Romana,
vtpote in quibus per ſe ſedit S.Petrus; atque Ale-
xandrina, in qua ſedit S. Petrus per S. Marcum
ſuum diſcipulum. Patriarchales enim Eccleſiæ
ſunt Apoſtolicæ, & ab ipſis Apoſtolis fundatæ &
inſtitutæ. Porrò Ieroſolyma non tempore S. Iaco-
bi, vtpote mox euertenda à Tito, ſed diu poſtea à
Vigilio Papa hanc dignitatem obtinuit, vti dixi
Actor. 15. & 26.

Vocat ſe ſeruũ Chriſti. Cur? Reſp. 1.

Cauſæ ergo cur S. Iacobus ſcribat ſe ſeruum
Chriſti, non Apoſtolum, ſunt variæ. Prima eſt, ſtu-
dium humilitatis & modeſtiæ, vti ex eodem B. Vir-
go vocauit ſe ancillam Dei. Lucæ 1. 38. Secunda,
2. quòd Apoſtolus propriè vocetur is, qui miſſus à
Chriſto per Orbem euangelizatum diſcurrit: Ia-
cobus autem non diſcurrit per Orbem, vti cæteri
vndecim Apoſtoli, ſed affixus fuit Iudææ & Iero-
ſolymæ, eiuſque proprius à Chriſto & Apoſtolis
creatus fuit Epiſcopus & Paſtor. Tertia, quia in-
3. gens dignitas eſt, & ſummi honoris titulus eſſe
ſeruum Chriſti. Nam vt ait S. Ambroſ. *Magna
dignitas eſt ſeruum eſſe potentis*: ergo ſumma di-
gnitas eſt ſeruum eſſe ſummè potentis, puta Chri-
ſti. Seruire enim Deo regnare eſt. Quocirca Apo-
ſtoli omnibus mundi regnis præferebant ſeruitu-
tem Chriſti, magiſque gloriabantur quòd eſſent
ſerui Chriſti, quàm ſi fuiſſent Reges totius Orbis,
inquit Didymus & Oecum. Vnde & S. Agatha
Quintiano Præſidi dixit: *Multo præſtantior eſt Chri-
ſtiana humilitas & ſeruitus Regum opibus ac ſuper-
bia.* Eſſe enim ſeruum Chriſti, eſt eſſe ſeruum æter-
næ ſapientiæ, iuſtitiæ, veritatis, bonitatis, & om-
nium omnino virtutum, quæ Chriſtus eſt, vti rectè
4. dixit Origenes. Quarta, quia ex Apoſtolis ſoli
S. Petrus qu[illegible]nias, & S.Paulus quaſi Apoſto-

A lus Doctórque omnium gentium, antonomaſticè
Apoſtoli titulum occuparunt. Vnde nec S. Ioan-
nes, nec S. Iudas in ſuis Epiſtolis ſe vocant Apoſto-
los. Quinta, quia ſeruus Chriſti idem eſt quod 5.
Apoſtolus. Seruus enim hic non qualem qualem
ſignificat, ſed hero, putà Chriſto fideliſſimum, di-
lectiſſimum, proximum & intimum, qui eius res
omnes curat, ab eóque quouis gentium ad eas
conuertendas mittitur, qui ſanè non alius eſt,
quàm Apoſtolus. Hinc Iudas exemplo fratris ſui
Iacobi, pariter initio Epiſtolæ ſe vocat ſeruum
Chriſti. Denique Sixtus Senenſis lib. 7. Biblioth.
& Feuardentius hic, opinantur nomen Apoſtoli
hic eraſum eſſe ab aliquo fallacio, vt ſublato Au-
ctore tolleret auctoritatem Epiſtolæ. Nam multi
B codices Latini, Græci, Syri, & Arabici habent hic
nomen *Apoſtolus*.

Duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione.] Quæ
ſunt diſperſæ inter gentes. ita Syrus. Iam *tribubus*,
id eſt, Iudæis quibuſlibet qui prognati ſunt ex
duodecim tribubus. Nec enim tribus totæ diſper-
ſæ fuerunt, ſed multi ex ſingulis tribubus.

Nota, Iacob Patriarcha duodecim habuit filios,
pariter Patriarchas. Quiſque enim vnam familiam
& tribum filiorum, & nepotum ex ſe prognato-
rum conſtituit, eique ſuum nomen attribuit, vt
tribus Iuda, Leui, Ruben, dicitur familia prognata
ex Iuda, Leui, Ruben, &c. Inter has duodecim tri-
bus diuiſa fuit terra ſancta, ſiue Iudæa à Ioſue
cap. 15. Ex ea ſæpius illæ in captiuitatem abdu-
C ctæ, & inter gentes diſperſæ fuerunt, præſertim
per Reges Aſſyriorum, Babyloniorum, Syrorum,
Ægyptiorum, & Græcorum. Multi etiam ſponte
ſua è Iudæa in exteras regiones vel lucri, vel quie-
tis, vel parentum, &c. cauſa abierunt, ibique ſedes
fixerunt. Inſuper Iudæi fideles penè omnes, ex-
ceptis Apoſtolis, in perſecutione ob S. Stephanum
excitata, è Ieruſalem ad alias ciuitates & regiones
profugerũt & diſperſi fuerunt, vt patet Actor. 8. 2.
Hiſce omnibus, ac præſertim diſperſis ob necem
Stephani, vt cenſet Beda, Gagneius, & Ribera in
Oſee cap. 1. hanc Epiſtolam ſcribit S. Iacobus
(æquè ac ſuam S.Petrus) vt ſicut præſentes verbo,
ita abſentes ſcripto doceret, corroboraret & ex-
hortaretur ad vitam Chriſtiano dignam. Erat enim
D ipſe proprius Iudæorum Epiſcopus: vnde propriè
eorum curam paſtoralem egit. Hinc patet primò,
S. Iacobum hanc Epiſtolam directè ſcripſiſſe Iu-
dæis fidelibus, indirectè tamen etiam infidelibus,
vt vult Beda: conſequenter tamen eandem ſcri-
pſit & fidelibus è Gentilitate conuerſis. Hi enim
omnes eandem Chriſti fidem, & vitam, quam hic
inculcat S. Iacobus, profitebantur. Addit Lucius
Dexter in Chronico, plurimos Iudæos diſperſos
fuiſſe per Hiſpaniam, iiſque maximè hanc Epiſto-
lam ſcriptam eſſe à Iacobo, vtpote quem ipſe cen-
ſet fuiſſe, non Alphæi, ſed Zebedæi Hiſpanorum
Apoſtolum & Magiſtrum, de quo dixi in Proœ-
mio.

Patet ſecundò, S. Iacobum non ſcripſiſſe hanc
E Epiſtolam ad decem tribus, quæ poſt ſchiſma fa-
ctum per Ieroboam à duabus, putà Iuda & Benia-
min, tandem à Salmanaſar abductæ ſunt in Aſſy-
riam, quas Iudæi fabulantur Caſpiis montibus
imperuiis concludi & abſcondi. Nam S.Iacobus ait
ſe ſcribere duodecim tribubus: ergo tam duabus,
quàm decem iam dictis ſcribit.

Salutem.] Subaudi optat & precatur. Græcè
eſt χαίρειν, quod tria ſignificat, ſcilicet *gaudere ſal-
uere*, & *valere*. Salutantis eſt vox: vnde ea Græci

vtuntur

vtuntur initio Epiſtolarum, quod imitatus Horatius initió lib. 1. Epiſtol.

Celſo. inquit, *gaudere, & bene rem gerere, Albinouano*

Muſa rogata refer. ———

Sic & hic χαίρειν alludit ad χαρὰν, quæ ſequitur. q.d. opto vos gaudere, vt tribulationem quæ vos occupat, æſtimetis non dolorem, ſed gaudium

Porrò ſalutatio Apoſtolorum & Sanctorum, non eſt aulica & verbalis, ſed efficax & realis, ſufficitque ſalute implere eum qui ſalutatur, vti ex S. Chryſoſt. dixi Rom. 1. ſub initium. Salus autem pacem, gratiam, omnéque bonum, quod ad ſalutem præſentem & æternam ducit, complectitur; ac conſequenter ipſum Ieſum, qui eſt ſalus, & Saluator mundi. Hoc reſponſum ſit Caietano, qui hanc ſalutem (ac conſequenter Epiſtolam) profanam, non Apoſtolicam cenſuit, & paruipendit. Nam eadem vſus eſt S. Iacobus & Apoſtoli in Conc. Ieroſolymitano Actor. 15. 23. Vnde eadem vtuntur Pontifices Romani in ſuis Iubilæis & Epiſtolis œcumenicis: precantur enim, & impertiunt omnibus fidelibus ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.

Symbolicè notat S. Auguſt. in Expoſ. Epiſtolæ ad Roman. ante medium, vocem *Salus* lingua Punica (quæ affinis, & filia eſt Hebrææ, in qua שָׁלוֹשׁ *Salos* pariter denotat tria) ſignificare tria, ideóque tacitè indicare S. Trinitatem, à qua omnis ſalus dimanat. *In quorundam,* inquit, *ruſticanorum collocutione, cùm alter alteri dixiſſet, Salus, quæſiuit* (Valerius Epiſcopus Hipponenſis) *ab eo qui & Latinè noſſet & Punicè, quid eſſet Salus? Reſponſum eſt, tria. Tum ille agnoſcens cum gaudio Salutem noſtram eſſe Trinitatem, conuenientiam linguarum non fortuitò ſic ſonuiſſe arbitratus eſt, ſed occultiſſima diſpenſatione diuinæ prouidentiæ, vt cùm Latinè nominatur Salus, à Punicis intelligantur tria; & cùm Punici lingua ſua tria nominant, Latinè intelligatur Salus.* Subdit S. Auguſt. Chananæam Matth. 15. cùm à Chriſto poſtulauit filiæ ſalutem, implicitè poſtulaſſe S. Trinitatem, eiúſque fidem & opem, quia filia non tantùm in corpore, ſed & in anima ſaluanda erat.

Salus Punicè eſt Trinitas.

Vers. 2. Omne pro toto.

Omne gaudium.] *Omne* id eſt; totum, perfectum, plenum, ſummum. Eſt enallage quantitatis: ponitur enim totum vniuerſale pro toto integro, quod ſuis partibus completur, & integratur. q.d. In tentatione, & tribulatione nolite triſtari ô Chriſtiani, ſed gaudete, non quali quali, ſed pleno ſummóque gaudio. Aliqui imperfecti in tribulatione partim dolent, partim gaudent. Hi vnum pedem figunt in patientia, alterum in impatientia. S. Iacobus ergo vult vtrumque animi pedem figi in patientia, eiúſque ſummo gradu. Tres enim ſunt patientiæ gradus. Primus, ſuſtinere patienter. Secundus, ſuſtinere libenter. Tertius, ſuſtinere gaudenter. Sic *omne* ſumitur pro *toto* Eccleſ. 12. 13. *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo,* id eſt, totus homo. q.d. Totum hominis bonum conſiſtit in Dei timore eiúſque mandatorum obſeruatione; ac proinde totus ipſe, totiſque animi viribus Dei timori & mandatis intendere, ſéque impendere debet, vt ea impleat, iuxta illud Dei mandatum; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Deuter. 6. 5.

Secundò, *τὸ omne* propriè capi poteſt, túncque erit ſenſus neruoſior, q. d. Tentatio & tribulatio adeò non eſt mala, nec fugienda, vt in ea ſitum ſit omne bonum, ac conſequenter omne obiectum

A omníſque materia gaudij, adeò vt omnis illa quam natura, vel Deus per alia bona ſparſit, in vno hoc vniuerſali & ſummo tribulationis bono collecta & adunata videatur; ita vt in ſola tribulatione magis gaudendum ſit, quàm ſi ſolus omnes mundi opes, honores & voluptates poſſideres. Vnde ſequitur, tribulationem eſſe ſummum bonum huius vitæ: ſummum enim gaudium nequit eſſe niſi de ſummo bono. Tres enim paſſiones, ſiue affectus ſunt, quæ pro obiecto habent bonum, nimirum amor, deſiderium, gaudium. Amor ſpectat bonum in genere: deſiderium eſt cupido boni abſentis: gaudium eſt fruitio boni præſentis: & quanto maius eſt bonum, tanto maiores ſunt hi B affectus. Ex aduerſo affectus his oppoſiti, qui pro obiecto habent malum, ſunt odium, metus, triſtitia. Odium eſt mali abſolutè: metus eſt fuga mali abſentis: triſtitia eſt dolor ex triſtitia mali præſentis.

Tribulatio eſt ſummũ bonum.

Eſt hoc primum S. Iacobi paradoxum, à quo incipit, vt attentionem lectorum conciliet & excitet, vtque fideles ſuo æuo à Iudæis aliiſque afflictos, & ſecuturis ſæculis affligendos plenè conſoletur, doceátque quomodo afflictionem capeſſere, in eáque ſe gerere debeant, nimirum animum non deiiciendo, ſed erigendo; non dolendo, ſed gaudendo; non conquerendo, ſed gratias agendo. Alta eſt hæc ſapientia & Philoſophis incognita, quam C S. Iacobus didicit à Chriſto, qui illam velut arcanam & cœleſtem è ſinu Patris in mundum detulit, dicens: *Beati qui perſecutionem patiuntur,* &c. Matth. 5. 10. ideóque è cœlo in carnem deſcendit, vt eam homines doceret, idque magis exemplo, quàm verbo. Tota enim vita Chriſti fuit continua afflictio, crux & martyrium. Paradoxum ergo Chriſti & Chriſtianiſmi, à S. Iacobo cæteriſque Apoſtolis prædicatum, & practicatum, eſt: *Tribulatio eſt ſummum bonum, ideóque in ea ſummè gaudendum.* Ignorarunt hoc priſci ſapientes: neſciuit hoc Ariſtoteles, non intellexit Plato, falſum cenſuit Anaxagoras, ſtultum Epicurus. Natura enim & naturalis ratio horret tribulationem, quaſi D naturæ & naturali ſtatui, commoditati, ac felicitati inimicam, & è diametro contrariam. Quocirca homo, etiamſi totis naturæ viribus connitatur, non poteſt eò aſſurgere, vt in tribulatione gaudeat, & ſummè gaudeat; eſto nonnulli Philoſophi in ea ſe gaudere ſimularint & finxerint, vt virtutis, patientiæ & conſtantiæ nomen, famam & fumum inanem apud homines aucuparentur. Hinc illud Catonis ad milites ſuos in Africa, cum arenis & ſerpentibus luctantes, apud Lucanum:

Paradoxum S. Iacobi.

———Serpens, ſitis, ardor, arena,

Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.

Verè Tertul. lib. de Patientia cap. 16. *Chriſtiana,* inquit, *patientia cœleſtis eſt & vera, gentium falſa* E *& probroſa, quæ tanti boni nomen fœdis operationibus occupant: patientes riualium, & diuitum, & inuitatorum, impatientes ſolius Dei viuunt.* Et S. Cyprian. lib. de Patientia, *apud gentiles,* ait, *tam falſa eſt patientia, quàm ſapientia.*

Chriſtus ergo ſua doctrina & gratia ſupernaturali naturam adeò altè euehit, vt contra naturam de malo naturæ, putà de tribulatione gaudeat; ideóque permiſit lapſum Adæ in peccatum, & per illud in mortem, omnémque tribulationem, vt in ea oſtenderet, quaſi peritiſſimus, & potentiſſimus Medicus, vim gratiæ ſuæ, quantúmque pharmacum ſit patientia Chriſtiana. Hæc enim in ſtatu innocentiæ, vtpote immuni ab omni tribulatione,

locum

locum habere, cerni & demonſtrari non potuiſſet. Plus ergo virtutis à Chriſto accepimus, quàm in Adamo perdidimus, vti oſtẽdi ex Apoſtolo Rom. 5. Quocirca S. Hieron. in illud Epheſ. 5. 20. *Gratias agentes ſemper pro omnibus*, ſic ait: *Chriſtianorum propria virtus eſt, etiam in his quæ aduerſa putantur, gratias agere Creatori. Iuxta Apoſtolum hæc virtus eſt maxima, vt in ipſis periculis atque miſerijs gratiæ Deo referantur, & ſemper dicamus: Benedictus Deus, minora me ſcio ſuſtinere quàm mereor; hæc ad mea peccata parua ſunt, nihil mihi dignum redditur. Hic animus Chriſtiani eſt, hic crucem ſuam tollens ſequitur Saluatorem, quem nec orbitas, nec damna debilitant: quem, vt ait Flaccus, ſi fractus illabatur Orbis, impauidum ferient ruinæ.*

Anteſignanus huius in tribulationis prælio gaudij, fuit Chriſtus, qui anhelans ad Crucem dicebat: *Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſque dum perficiatur?* Lucæ 12. 50.

Primipilus fuit S. Petrus, qui Epiſt. 1. cap. 4. 13. *Communicantes*, ait, *Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis: quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius Spiritus, ſuper vos requieſcit.*

Signifer eſt S. Paulus: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus.* Rom. 5. 3. Et: *Placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto.* 2. Corinth. 12. 10. Et: *Mihi abſit gloriari niſi in Cruce Domini Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Galat. 6. 14. Paulus ergo hoc amore & gaudio crucis, in Chriſtum crucifixum transformatus videbatur. Sic & S. Franciſcus; vnde & ab eo ſtigmata quinque vulnerum eidem impreſſa ſunt. Paulus, inquit Chryſoſt. hom. 1. in 2. ad Corinth. *cùm videret quaſi niuis cumulos, tentationes quotidie ingruentes, non aliter quàm ſi in medio Paradiſo vixiſſet, ita gaudebat geſtiebátque: ac proinde vt qui hoc gaudio gaudet, non poteſt ab animi perturbatione vinci, ita qui hoc non tenetur gaudio, à quibuſlibet facilè capi vincíque poteſt: ac prorſus huic idem euenit, quaſi ſi quis arma geſtans imbecillia, qualibet leui plaga vulneraretur: nullum armatura genus validius, quam gaudere ſecundùm Deum.*

Centurio eſt S. Iacobus hic, cæterique Apoſtoli, qui vt ait Lucas Act. 5. 41. *Ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Vide ibi dicta. Vnde S. Bernard. Serm. de tripl. gen. bon. *Non modò patienter*, inquit, *ſed & libenter, verum & ardenter ad tormenta, ſicut ad ornamenta, ad pœnas, ſicut ad delicias B. Andreas properabat.*

Exiſtimate.] ἡγήσασθε. id eſt, *arbitramini, ducite, putate.* Syrus תהוון *tehvun*, id eſt, *habeatis*. q. d. Hoc gaudium ſitum eſt non in ſenſu naturæ: hæc enim in tribulatione ſentit dolorem; ſed in rationis, per fidem & gratiam illuminatæ & roboratæ, exiſtimatione, dictamine & iudicio, quod varias naturæ tentatæ & afflictæ graues conſiderationes & cauſas, quas mox recenſebo, ſuggerit, ob quas in tentatione ad gaudium ſeſe excitare debeat. Verè Seneca Epiſt. 78. *Leuis eſt dolor, ſi nihil illi opinio adiecerit. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt.*

Cum in varias tentationes.] Vni enim tentationi ſuccedit alia & alia, alterius ſæpe generis & materiæ; ſicut fluctus ſuccedit fluctui, ventus vento, annulus annulo in catena; adeóque plures ſæpe ſimul hominem inuadunt. *Tentatio enim eſt vita hominis ſuper terram*, vt ait Iob cap. 7. 1. iuxta Sep-

A tuag. Quocirca Ioannes Picus Mirandula ſpiritali pugnæ dans arma duodecim, inter ea ſextum aſſignat: *Vna tentatione ſuperata, aliam expectet, cùm dæmon ſemper circumeat.* Septimum: *Non tantum Diabolus vincendus eſt, ſed faciendus cum tentatione prouentus, ac tentatio v. g. ſuperbiæ, accipienda vt ad humilitatem adhortatio, & inuitatio.* Octauum: *Dum pugnas, pugna quaſi perpetuam deinde pacem habiturus: quia ſæpe hoc generoſis animus Deus largitur: ſed cùm viceris, geras te quaſi mox pugnaturus.* Vndecimum: *Cogita dulcius eſſe vincere tentationem, quam ire ad peccata; atque ita compara dulcedinem victoriæ cum dulcedine peccati, non pugnam cum voluptate.* Praxis vincendi tentationes.

B *Tentationes inciderit is.*] Quæres, quidnam hic propriè tentatio ſignificet? Reſp. primò, tentatio idem eſt quod afflictio & tribulatio, putà paupertas qua premebantur primi fideles, fames, morbus, infamia, æſtus, frigus, cæteræque aduerſitates & ærumnæ, ſiue à Deo, ſiue à dæmone, ſiue ab hoſtibus, ſiue ab amicis, ſiue à natura, ſiue aliunde immiſſæ. Hæc vocantur tentatio, quia tentant & explorant hominis virtutem, patientiam & robur. Tentatio 1. eſt tribulatio.

Secundò magis propriè & directè, S. Iacobus tentationem vocat hic perſecutionem, quam ſuo æuo fideles patiebantur à Iudæis aliiſque infidelibus. Vt enim illos in ea corroboraret, ſcripſit hanc Epiſtolam, ideóque ſtatim à tentatione hac ordi- C tur. Huc refer labores, fatigationes, pericula, innumeráſque moleſtias & difficultates, in quas incidebant, imò ſponte ſe coniiciebant Apoſtoli, primíque fideles cauſa Euangelij, vt ſcilicet illud toto Orbe prædicarent & propagarent. 2. perſecutio.

Tertiò, tentatio hæc extendi poteſt ad veram tentationem dæmonis externam, & internam carnis, ſiue concupiſcentiæ. Hæc enim propriè vocatur tentatio, quæ hominem ad peccatum tentat & ſollicitat, & de hac ſubdit Iacobus v. 13. *Nemo cùm tentatur dicat, quoniam a Deo tentatur.* Adde, tribulationem quamuis pari modo eſſe tentationem propriè dictam, quia hominem ad puſillanimitatem, impatientiam, iram, aliáque peccata ſollicitat. D Vnde de hac concludit v. 12. dicens: *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* 3. incitatio ad peccatũ.

Quæres ſecundò, cur in tribulatione & perſecutione Chriſtiano ſit gaudendum, non taliter qualiter, ſed omni ſummóque gaudio? ideóque cur tribulatio ſit ſummum bonum, in quo felicitas Chriſtiani in hac vita ſita ſit? Reſp. primò, quia tribulatio auellit nos ab hoc ſæculo, eiúſque amore, illecebris & blandimentis, *ne viam pro patria diligamus*, vt ait S. Greg. 23. Moral. cap. 23. & *ne viator tendens ad patriam, ſtabulum pro domo diligat*, ait S. Auguſt. in Sent. Sent. 186. Verè Seneca ad Lucillum: *Quantum poſſumus à lubrico recedamus: in* E *ſicco parum firmiter ſtamus.* Et Epiſt. 95. in fine: *Quaſi inter ſe contraria ſunt, bona fortuna & mens bona: ita meliùs in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.* S. Chryſoſt. hom. 14. ad popul. *Dormitantes nos*, inquit, *expergefacere ſolet, & religioſiores facere tentationum natura.* Tribulatio ſummũ bonum huius vitæ. Cur? Reſp. 1.

Secundò, quia tribulatio ſignum eſt filiationis, electionis, & prædeſtinationis Dei. *Quem enim diligit Dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Heb. 12. 6. Vnde S. Auguſt. lib. de Paſtor. *Si*, inquit, *exceptus es à paſſione flagellorum, exceptus es à numero fidelium.* Et S. Ambroſ. lib. 1. Epiſt. 4. patientiam tribulationum vocat *matrem fidelium.* Vnde Angelus ad Tobiam c. 12. 13. 2.

Ego

Ego obtuli, inquit, *orationem tuam Domine: & quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret te.* S.Chryſoſt. homil.32. in Geneſ. *Ne exiſtimemus*, inquit, *eſſe ſignum quòd nos dereliquerit, & deſpiciat Dominus, ſi tentationes nobis inferantur; ſed hoc maximum ſit nobis indicium quòd Deus noſtri curam gerit, quia peccata expurgat, & luctam ac exercendi materiam nobis proponit, vt ſi quod noſtrum eſt declaremus, largiori dignetur nos cura. Quod cùm ſcimus, ne triſtemur in tentationibus, ſed gaudeamus cum B.Paulo dicente: Nunc enim gaudeo in afflictionibus*, Coloſſ. 1. 24. Idem S.Chryſoſt. in dictum Apoſtoli: *Habentes autem eundem ſpiritum. Hoc generoſa*, inquit, *ac Deum amantis animæ officium eſt, afflictiones & aduerſitates ferre generosè, tolerare tentationem, atque inſuper gratias agere ei, qui ſe tentari permittit, demum ſummæ fortitudinis eſt, animæq; vigilantis, & quæ omnibus humanis affectibus ſuperior ſit.* Vnde S.Ephrem de fide, tomo 1. *Chriſtianus*, inquit, *inter diuerſas tribulationes, & tentationes ſtet ſicut incus, quæ licet ſemper verberetur, non tamen dat tergum, neque concauitatis formam in ſe recipit, ſed eadem ſemper manet. Pro munitione ac caſtro ſemper Chriſtum Dominum habeat, ad eúmq; belli tempore cōfugiat, dicátq;: Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum refugij, vt ſaluum me facias.*

Fidelis ſtet q. incus.

3. Tertiò, quia tribulatio Chriſto crucifixo, Dei vnigenito nos aſſimilat, eiúſque opem accerſit. Nam *non habemus Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccato*, ait Paulus Hebr. 4. 15. Chriſtianum ergo nullubi niſi in Cruce Chriſti gaudere, & gloriari cum S.Paulo decet. Tot enim bona Deus abſcondit & concluſit in Cruce Chriſti, & Chriſtianorum, vt ea ſcrutans Paulus paſſim in Epiſtolis obſtupeſcat. Rurſum Chriſtus ſua Cruce dulcorat noſtras cruces, adeóque non tam nos, quàm ipſe in nobis patitur. Quocirca S.Ephrem crucem geſtabat in fronte; & Serm. de Cruce, magnifica ei dat elogia, quæ recitaui Ezechiel.9. inter quæ præcipua, & huic loco appoſita ſunt hæc: *Crux ſpes Chriſtianorum, Crux reſurrectio mortuorum, Crux afflictorum conſolatio. Crux triumphus aduerſus dæmones, Crux deſperatorum ſpes, Crux oppugnatorum murus. Crux infantium cuſtos, virorum caput, ſenum corona, Regum magnificentia. Crux Prophetarum prædicatio, Apoſtolorum comes. Martyrum gloriatio: Crux Virginum pudicitia, Sacerdotum gaudium. Crux Eccleſiarum firmamentum, & orbis terrarum ſecuritas. Crux imbecillorum fortitudo, ægrorum medicina, Monachorum fiducia.*

4. Quartò, quia tribulatio tollit duo ſumma hominis mala, ſcilicet peccatum, & concupiſcentiam. Eſt ergo ſummum hominis bonum. eſt enim ipſa pœnitentia pro peccatis commiſſis, eſt & antidotum contra futura, quia directè aduerſatur concupiſcentiæ. Sicut ergo ſal conſeruat carnes à putredine, ita tribulatio conſeruat corpus & animam à concupiſcentia & peccato. Ideoque Deus tot tribulationibus vitam noſtram oppleuit, quia illæ in ſtatu hoc naturæ lapſæ & corruptæ, ad eam erigendam & ſanandam ſunt vtiles, imò planè neceſſariæ: ideoque vnicum eius ſunt remedium, ſummúmque bonum. Nónne gauderet lapis, ſi ſenſum haberet, quòd ſcalpello poliatur, fiátque ſtatua elegans Regis: lignum, quòd runcina læuigetur, fiatque thronus Principis? pannus, quòd lixiuio perfricetur & emundetur? &c. vtique gauderet: ita prorſus iuſto gaudendum eſt in tribulatione. *Quod enim eſt ignis auro, lima ferro, ſcalprum lapidi, cauterium cancro, runcina ligno, lixiuium panno, ventilabrum tritico, ſal carni, fornax pani, malleus contignationi, hoc iuſto eſt tribulatio.* Hinc tribulatio eſt tritura Dei; itaque dicta eſt à tribula, qua ſegetes tribulantur & triturantur, Iſaiæ 21.10. Audi S.Auguſt. de tempor. barbarico cap.3. *Si aurum es, quid times paleam, quid times ignem? ſimul quidem eritis in fornace, ſed ignis paleas in cineres vertet, tibi ſordes tollet. Si frumentum es, quid times tribulam? Non apparebis qualis antea eras in ſpica, niſi tribula conterendo à te ſeparauerit paleas. Si oleum es, quid times preſſuram prali? Non declarabitur ſpecies tua, niſi etiam pondus lapidis à te ſeparaueris amurcam.* Vnde B.Antiochus homil.79. *Sicut cera*, ait, *niſi recaleſcat, aut permolliatur, non facilè in ſe recipit ſigilli impreſſionem, ita & homo, niſi laborum & multiuaria infirmitatis probetur exercitio.* Hoc eſt quod ait Dominus Iſaiæ 48. 9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas.* laude, id eſt, tribulatione: hæc enim eſt frenum concupiſcentiæ, ideoque laus Dei. Et Thren.1.13. *De excelſo miſit ignem in oſſibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis.* Tribulatio enim eſt rete Dei, quo homines piſcatur, & inuitos ad ſe trahit. Tribulatio eſt diſciplina generis humani, vti fuſe oſtendit noſter Gretſerus lib.5. de Cruce cap. 22. & ſequent. Quocirca nullam gratiam dat Deus hominibus, niſi præuia tribulatione, vt ait S. Marcus Anachoreta.

Tribulatio eſt via ad gratiam.

Quintò, quia ſi in tribulatione triſteris & doleas, auges tribulationem & dolorem, ac minuis meritum per mixtionem minoris patientiæ, vel impatientiæ. Sin autem in ea gaudeas & exultes, minuis tribulationis ſenſum, & auges meritum per incrementum patientiæ. Summus enim actus gradúſque patientiæ eſt, pati exultanter. Si ergo ſapis, tribulationem animosè excipe cum gaudio, non torpidè & inuitè cum triſtitia. ſic enim minuet tibi pœnam, & augebit coronam. 5.

Sextò, quia tribolationes omnibus virtutibus, quæ in arduo ſitæ ſunt, vberem materiam & exercitium ſuggerunt: virtutes autem gaudent, cùm occaſionem, & obiectum habent, in quod ſuum vigorem exerant, ſuumque decus oſtendant. Vnde Philo lib. de quærenda cognit. erud. gram. aſſerit animam feſtum agere, quando æmulando res optimas capeſſit laborem, quo ad perfectionem contendat: quare virtutem amanti dulceſcere laborem, tribulationes eſſe gaudio & voluptati. 6.

Septimò, tribulatio facit hominem excelſum, & ſæculo maiorem, vt in cœlo res & ſpes ſuas ponat, quaſi Aquila deſpiciat hoc terræ punctum, omnéſque in eo fortunæ flatus, fluctus & ludibria videat & rideat, iuxta illud Iſaiæ 50.14. *Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui.* vide ibi dicta. Vidit hoc per vmbram Seneca lib. de Prouid. cap. 4. *Proſpera*, ait, *in plebem & vilia ingenia deueniunt, at calamitates terroréſq; mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt.* & cap. 5. *Militares viri gloriantur vulneribus, calamitas virtutis occaſio eſt: dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs. Præceptores plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos, & lacerat fortuna: patiamur, non eſt ſæuitia, certamen eſt.* & cap. 6. *Labor optimos citat. Ignis aurum probat, miſeria viros fortes. Vide quàm altè aſcendere debeat virtus.* Nazianzenus Epiſtol. 64. ad Philagrium, laudat illud Stoicorum: *Vir bonus beatus eſt, etiamſi in Phalaridis tauro concremetur.* Præclarè Gerſon parte 2. ſerm. de omnibus Sanctis: *Vt*, inquit, *arca Noë, quo magis abundarunt* 7.

aqua diluuij, tanto altius ferebatur, ſic manſuetus animus, quo maiores erunt tribulationis aquæ, tanto erit excelſior.

Amanti Deũ nil dulcius quã pati, ob tres cauſas. Quocirca animæ generoſæ Deúmque feruidè amanti nil optabilius eſt, nil iucundius, nil dulcius quam multa pro eo pati. Cuius rei cauſa eſt multiplex, ſed maximè triplex. Prima, quod animæ

1. ſanctæ intentè amant Deum: amorem autem in eum, nulla in re magis oſtendere poſſunt, quàm ſi pro eo dura patiantur vel agant. Rurſum vident Chriſtum pro ſe tanta paſſum: vt ergo eum imitentur, vtque ei vicem quam poſſunt reddant, & amorem amori rependant, deſiderant pati cum eò & pro eo, ſitiunt cruces & dolores, dicuntque cum S.Ignatio: *Amor meus crucifixus eſt.* Ita S.Laurentius ad Tyrannum: *Para*, ait, *eculeos, beſtias, ignes, cruciatus, & quicquid tormentorum excogitare potes, hæc omnia aueo & ambio. Non eſt famelicus qui ita deſideret cibum, ſicut ego tormenta tua. Illa ergo expedi, & famem meam expleas.* B. Xauerius cum Gentiles eum perſequerentur ad necem, ideóq; ſubinde in arboribus pernoctaret; item in naufragiis, cum in medio mari natans fluctibus iactaretur, orabat: *Domine, ne hanc crucem mihi auferas, niſi maiorem immittas.* Quocirca ita cœleſtibus conſolationibus affluebat, vt cas nõ capiens exclamaret: *Satis eſt Domine, ſatis eſt*; in tribulationibus verò: *Non ſatis eſt Domine, non ſatis da plus pati*. ita P.Lucena in eius vita lib. 1. c. 7. Edmũdus Campianus primos in Anglia è Societate Martyr, verè Campianus, id eſt, pugil Chriſti, audita ſententia mortis, Deo ſibique gratulando cecinit, *Te Deum laudamus*. ac protractus ad ſupplicium in theatro conſiſtens: *Spectaculum*, inquit, *facti ſumus mundo, Angelis & hominibus. Gaudeo & gratulor mihi de hac felici ſorte, quod Martyr moriar: nunc viuo, nunc triumpho.* Quare inſtar Samſonis, qui plures moriẽs quàm viuens occidit, plures in morte quàm in vita, ſuo zelo & martyrij exemplo ad fidem orthodoxam conuertit, vti habet eius vita. Eximius, & choragus in hac re fuit S. Andreas, qui viſa cruce ſibi parata iubilans exclamauit: *O bona crux, quæ decorem ex membris Domini ſuſcepiſti, diu deſiderata, ſollicitè amata, ſine intermiſſione quæſita, & aliquando cupienti animo præparata: accipe me ab hominibus, & redde me magiſtro meo, vt per te me recipiat, qui per te me redemit.*

2. Secunda, quòd Deus eos qui amore ſui patiuntur viciſſim amplectatur, ſoletur, & fel paſſionis melle cõſolationis diuinę dulcoret. Id experti ſunt Martyres, qui in eculeis & tormentis lętitia geſtiebant, hymnos & laudes Chriſto canebant. Id experiuntur omnes, qui libenter aduerſa pro Deo ſuſtinent. Ita Pſaltes: *Secundum multitudinem* inquit, *dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam*, Pſal. 93. 19. & Paulus: *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*, 2. Cor. 1. 5. Menſura ergo paſſionis, menſura eſt conſolationis; & quo maior paſſio, eo maior accedit conſolatio. Huius rei typo Deus Moyſi in Mara dedit lignũ, quod dulcoraret aquas amaras, Exodi 15. 25. Lignum enim hoc figura fuit Crucis Chriſti, quæ omnes aduerſitatum amaritudines dulcorat, vt ibidem dixi. Quà de cauſa Sancti cruces non tolli, nec mitigari, ſed augeri poſtulabant, dicentes illud Pij V. Pont. acribus calculi doloribus afflicti: *Domine, auge dolorem, auge & patientiam.* Ita B. Tereſia orabat: *Da aut pati, aut mori.* Vitam enim meam aliud eſſe nolo, quàm te amare, pro te laborare, pro te pati. Alia Sancta dicebat, ſe non deſiderare breuem vitam & celerem mortem, quia in cœlo nulla eſt paſſio: deſidero ergo viuere diu, quia deſidero diu pati amore Dei non tantùm

A martyria, ſed & morbos, calumnias, infortunia, & quęuis aduerſa. Amãti eſt dulci eſt virtus, dulcis patientia, dulcis fortitudo, aiebat Cato. Diuiniùs S. Marcus & Marcellianus: *Nunquam tam iucundè epulati ſumus, quàm cum hæc libenter Chriſti cauſa perferimus.*

Tertia, quòd cogitent paſſionem eſſe modicam & breuem, ac mox pro ea ſe recepturos immenſam & æternam gloriam. Habent enim illud præmeditatum: *Non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Cor. 4. 17. Ita S. Stephano videnti cœlos apertos, Chriſtumque coronam cœleſtem 3.

B oſtentantem, lapides torrentis dulces fuerunt. Ita S. Franciſcus: *Tanta, ait, eſt gloria quam expecto, vt me omnis morbus, omnis mortificatio, omnis humiliatio, omnis pœna delectet.* Nimirum ſentiebat quàm dulcis ſit crux Chriſti; ac proinde crux non erat ei crux, ſed vitæ & gaudij dux. Felix, cui tribulatio dulceſcit, qui cum B. Catharina Senenſi dulcia huius vitæ pro amaris, amara pro dulcibus accipit. Sanè qui tot tantaque bona, quæ in cruce & tribulatione Deus recondidit, peruidet & guſtat, eam dulciſſimam iudicat, experitur & ſentit, crucique concinit: *Dulce lignum, dulces clauos, dulcia ferens pondera.* In cruce ergo eſt vera dulcedo, vera conſolatio, verũ gaudiũ. Amplectere eã libens, & ita eſſe experieris.

C Expertus id eſt S. Aug. Vnde in Medit. c. 7. *Nihil*, ait, *quæſo ſine te Domine mihi dulceſcat, nihil complaceat; nil pretioſum, nil præter te mihi arrideat ſpecioſum. Vileſcant obſecro abſque te mihi omnia, ſordeant vniuerſa; quod tibi aduerſum eſt, ſit mihi moleſtum: & tuum beneplacitum ſit mihi indeficiens deſiderium. Tædeat me gaudere ſine te, & delectet contriſtari pro te.* Quocirca S. Chryſoſt. hom. 4. de Pœnit. docet, tribulationem eſſe ſpiritualem mercaturam, in qua anima patientis ingens ſibi parat lucrum. Ita in morbis, mortalitate & morte fortiter ſtandum & gaudendum eſſe Chriſtiano, docet S. Cypr. lib. de mortalitate. *Niſi præceſſerit*, ait, *pugna, non poteſt eſſe victoria: cum fuerit in pugnæ congreſſione victoria, tunc dantur vincen-*

D *tibus & coronæ. Nam gubernator in tempeſtate dignoſcitur, in acie miles probatur. Delicata iactatio eſt, cùm periculum non eſt. conflictatio in aduerſis, probatio eſt veritatis. Arbor quæ alta radice fundata eſt, ventis incumbentibus non mouetur. & nauis quæ ſolida compage ſolidata eſt, pulſatur fluctibus, nec foratur & quando area fruges terit, ventos grana fortia & robuſta contemnunt; inanes palea flatu portante rapiuntur. Sic & Apoſtolus Paulus poſt naufragia, poſt flagella, poſt carnis & corporis multa & grauia tormenta, non vexari, ſed emendari ſe dicit in aduerſis, vt dum grauius affligitur, veriùs comprobetur.* Vide noſtrum Gretſerum toto libr. 5. de Cruce, qui eſt de cruce ſpirituali, ſiue tribulatione. Quin & Seneca Epiſtol. 78. contra dolores

E hoc dat remedium: *Vir magnus & prudens*, inquit, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte verſatur. Hoc ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſerit.* & mox: *Toto contra illũ pugnet animo: vincetur, ſi ceſſerit; vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extinguetur, aut extinguet.* Ita Ageſilaus Rex Spartæ, teſte Plutar. in Lacon. cùm arderet podagræ doloribus, cùmque inuiſiſſet Carneades, atque exiret triſtis: *Mane*, inquit, *Carneades: nihil enim illinc huc peruenit*, oſtendens pedes & pectore. Sentiens pedes quidem dolere, ſed pectus animúmque dolore vacuum eſſe.

Hæc

Hæc omnia veriora & maiora ſunt in ea tentatione, quæ oritur ex perſecutione, de qua propriè loquitur S. Iacobus. Huic enim propria materia gaudiorum eſt multiplex.

In perſecutione gaudẽdum, cur? Reſp.1.

Prima, quòd talis patiatur ob fidem, eiúſque ſit pugil & defenſor; aut ob iuſtitiã; qualibus Chriſtus dicit: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiã*, Matth.5. Talis ergo eſt hypeтaſpites, athleta & propugnator primæ & diuinæ veritatis, veræ Religionis, ac S.Eccleſiæ, pro iiſq; opes, vires & vitam dat prædæ, totis viribus dimicat, & ſæpe occũbit; quod longè dignius & diuinius eſt, quàm pro Rege, Patria & Republica dimicare & occumbere. Vnde S. Auguſt. in Pſal.67. *Martyres*, ait, *in Eccleſijs ſummum locum tenent, atque apice ſanctæ dignitatis excellunt.* Et S.Baſil. hom. in 40. Martyrẽs: *O ſanctum*, inquit, *chorum! ô ſacrum ordinem! ô cuneum inexpugnabilem! ô communes generis humani cuſtodes, legati apud Deum potentiſſimi, aſtra mundi, flores Eccleſiarum!*

2. Secunda, quòd patiatur pro Deo, eiúſque lege, honore & amore. Vnde facit ſe victimam nobiliſſimam & holocauſtum Deo, immolans ei corpus, ſanguinem, vitam & mortem, iuxta illud Sap.3.6. *Tanquam aurum in fornace probauit eos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos.* Deum ergo mirè honorat, æquè ac delectat patiens, ac viciſſim Deus eius, quaſi hoſtiæ ſibi deuotæ & conſecratæ, poſſeſſionem capit, imò cum ipſo & in ipſo patitur, vincit, & triumphat. Vnde S.Hieron. ad Hedibiam q.12. C *Triumphus Dei*, inquit, *eſt paſſio Martyrũ, & pro Chriſti nomine cruoris effuſio, & inter tormenta lætitia*, &c. *Hic triumphus eſt Dei, Apoſtolorúmque victoria.* Quocirca martyrium ex ſingulari Dei priuilegio omnia peccata, quantumuis multa & enormia, expiat, omnéſque pœnas eis debitas abolet, Martyrémq; ilicò in cœlum tranſmittit. *Hoc eſt baptiſma in gratia maius, in poteſtate ſublimius, in honore pretioſius. Baptiſma, in quo Angeli baptizãt. Baptiſma, in quo Deus & Chriſtus eius exultant: quod fidei noſtræ incrementa conſummat, quod nos de mundo recedentes ſtatim Deo copulat*, ait S.Cyprian. ad Fortun. Præf. de exhort. martyr.

3. Tertia, quòd Chriſto amoris vicem reddat, reponendo illi corpus pro corpore, ſanguinem pro ſan- D guine, vitã pro vita. Vnde S.Chryſ. hom.4. in Epiſt. ad Phil. *Pro Chriſto pati*, inquit, *munus eſt maioris admirationis, quàm ſit reuera mortuos ſuſcitare, & ſigna mirãda patrare. Nam illic quidem debitor ſum, hic verò debitorem habeo Chriſtũ.* Baſilius Seleuciæ Epiſcopus in vitã S. Theclæ, ſcribit eam poſt ſuperatas pro Chriſto beſtias, ignes, carceres, &c. Deũ oraſſe pro perſeuerãtia. *Etiamſi*, inquit, *in ſingulos dies mihi cum igne, belluis, vinculis, carceribus rem eſſe contingat: adeò mihi omne etiam mortis & diſcriminis genus proprietate ſubeundum, ipſiſmet Paradiſi delicijs epuliſq; inſtructiſſimis potius ducitur: tantummodo digna, quæ pro te & nomine tuo cruciatus tolerare ſemper poſſim, habear.*

4. Quarta, quòd ſubeat martyrium, qui eſt nobiliſ- E ſimus actus fidei, charitatis, religionis, fortitudinis; ac proinde nobiliſſimam in cœlo & terra dat palmam & coronam. Vide dicta Oſeę 11.12. & Tertul. in Scorpiaco, Cypr. de Exhort. martyrij, & Epiſt. ad Martyres. Quocirca Martyres in tormẽtis non tantùm exultabant; ſed etiam quo magis illa creſcebant, eo magis pariter creſcebat exultatio, vt viderentur ſibi eſſe in atriis & ingreſſu cœli. Vnde videntes eos, etiam carnifices & Præſides, ſtupebant, multiq; ad Chriſtum conuertebantur; alij indignabantur & frendebant, magiſq; torquebantur eorũ gaudio, quàm eos ipſi ſuis ſuppliciis torquebant. *Inſultabant*, inquit S.Ephrem in Encomio Martyrũ, A *Iudicibus, quaſi ſenſus doloris expertes, & quaſi in alienis corporibus paterentur, dicentes: Si grauiora habetis tormenta, admouete nobis. Hæc enim nullius momenti ſunt. Ignis veſter frigidus apparet, tormenta inefficacia, percuſſores imbecilles, gladij veſtri ſunt ligna marcida: nihil quod noſtræ reſpondeat promptitudini & alacritati habetis, ad plura & maiora toleranda conſiſtimus.* & inferiùs: *Non rogus ardens, non ſtridens flamma, non ignitæ ſartagines, non ollæ ebullientes, nõ candentes laminæ, non ferratarum vngularum dentes, &c. deterruerũt animoſiſſimos ac fortiſſimos Chriſti milites, &c. Cæſi quippe magno cum gaudio verberum ictus, tanquam ſummas delicias excipiebãt. Nam cùm lictorum manus eorum membra torquerent, viſceraque nudarent, non triſti eos facie aſpexerunt, neque* B *inter tormenta gemitum ediderunt; verum hilariore ac lætiore vultu gaudia interna teſtati ſunt: quippe quibus illi cruciatus pro conſolatione erant ac requie: afflicti, tentati, verberati, exquiſitiſq; tormentis cruciati, Deum toto corde ac tota mente ſemper dilexerunt.* & paulo pòſt: *Læta quippe ac iucunda vobis fuit futurorum expectatio, quæ vos ita animauit & corroborauit, vt ſingulis horis noua vobis & acriora adhiberi cuperetis ſupplicia, neque vllis ſatiari potueritis.*

Denique paſſio & patientia non eſt in cœlo, nec Paradiſo, ſed eſt in terra & ſtatu lapſo. Per patientiã ergo homo ſuperat non tantùm Adamũ, ſed & Angelos: Angeli enim ſtatus felicior, ſed patientis eſt fortior. Quare S.Laurent. v.g. fortior fuit Angelis, qui pati nequeunt: fortior, inquam, per patientiam, non vnam & ſimplicem, ſed variã & multiplicem. Hæc eximia ſunt tribulationum & perſecutionum bona & gaudia, atque ideo ambienda & inuidenda; ad eóſq; ſi in Angelos cadere poſſet inuidia, vtique inuiderent nobis tanta paſſionis & patientię dona: quin & homines beati, ſi triſtari poſſẽt, de hoc vno triſtarentur, ſcilicet quòd non plura pro Deo paſſi ſint, nec ampliùs pro eo pati poſſint. Cùm ergo manè euigilamus, gaudeamus, & iubilemus Deo, quòd diẽ illum nobis fecerit illuceſcere, quo multa eius amore pati, multóſq; ei patientiæ, meritorũ & virtutũ cumulos offerre poſſumus; vti S.Mechtildem à beatis ſibi apparentibus edoctam & monitã fuiſſe, in geſtis eius legimus, idémque de ea refert D.Bloſius lib.4. ſpirit. grat. c.4. *Omne ergo gaudium exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis.* 5.

Quæres tertiò, quomodo licitè poſſit gaudere Chriſtianus in propriè dicta tentatione concupiſcentiæ, v.g. fornicationis, gulæ, ſuperbię; cùm eam fugere, & deprecari nos iubeat Chriſtus, vt oremus ſcilicet: *Et ne nos inducas in tentationem.* Reſp. iubet Chriſtus id nos orare primò, vt non conſentiamus tentationi, ait S.Auguſt. Epiſt.121.c.11. qui enim conſentit, non qui ſentit, inducitur in tentationẽ. Vnde S.Bern. de Inter. domo, ait: *Moleſta eſt lucta, ſed fructuoſa: quia ſi habet pœnam, habebit & coronam: non nocet ſenſus, vbi non eſt conſenſus; imò quod reſiſtentem fatigat, vincentem coronat.* Secundò, iubet ſimul orare, vt Deus amoueat à nobis tentationes, præſertim grauiores & periculoſiores. Homo enim memor & conſcius ſuæ imbecillitatis, ac periculi conſenſus quod ingerit tentatio, communiter eam vitare & deprecari debet, non optare, vel acceſſere, vti exponunt & docent Tertull. Cypr. Nyſſen. & Chryſoſt. in orat. Domin. Nunc

Quomodo gaudere liceat in tentatione.

Dico primò: licèt communiter oporteat fugere & deprecari tentationem ob periculum lapſus, ex humili agnitione fragilitatis noſtræ, tamen poſito quòd Deus velit nos eã ſubire & pati, ſubeunda eſt cum gaudio; tum vt volũtati diuinę nos magis cõformemus; tum vt eam faciliùs ſuſtineamus & vincamus;

Reſp.1.

camus;tum vt dæmonem qui eam ſuſcitat fortiùs
profligemus. Nulla enim re ita vincitur dæmon,
ac lætitia ſpirituali & gaudio, vti aiebat S. Anto-
nius. Huius rei ſymbolo de Machabæis inuictis,
imò hoſtium numeroſiſſimorum victoribus dici-
tur 1. Machab. 3. 2. *Et præliabantur prælium Iſraël*
cum lætitia. Hæc enim lætitia dæmonem intimi-
dat & deiicit, ſpémque vincendi & nocendi ei
adimit. Nam, vt ait S. Auguſtinus lib. 20. ciuit. 8.
Dæmon eſt quaſi canis à Chriſto ligatus, qui latrare
poteſt, ſollicitare poteſt; mordere omnino non poteſt, niſi
volentem: perſuadere enim poteſt, præcipitare non po-
teſt: ſpem autem perſuadendi amittit, cùm videt ho-
minem in tentatione conſtantem, generoſum, lætum &
hilarem. Audi S. Antonium in hoc genere exerci-
tatiſſimum. *Si quod*, inquit, *in pectoribus noſtris*
malæ mentis & pauoris ſemen inuenerit dæmones, mox
quaſi latrones qui deſerta obtinent loca, cœptos cumulant
timores, & crudeliter imminentes infelicem vexant ani-
mam: ſin autem alacres fuerimus in Domino, & futu-
rorum nos bonorum cupido ſuccenderit; ſi ſemper omnia
manibus Dei committimus, nullus dæmonum ad expu-
gnandum valebit accedere. ita S. Athanaſ. in eius vi-
ta. Quocirca S. Iacobus non ait, optate tentatio-
nes, vti notat Abulenſ. in S. Matth. cap. 4. quæſt. 70.
ſed cautè dicit, *cùm in varias tentationes incideritis,*
gaudium exiſtimate. q. d. Nolite vos vltrò iniicere
in tentationes, ſed vbi incideritis, ſuſtinete eas
cum gaudio. ita Salmeron.

2\. Dico ſecundò: Tentatio quatenus ſollicitat ad
peccatum, appetibilis non eſt; ſic enim proxima
eſt cauſa peccati, quod ſummè eſt odibile: quate-
nus verò eadem eſt materia luctæ & victoriæ, au-
gendæque virtutis & meritorum, appetibilis eſt,
præſertim à viris generoſis in Dei ſpe & amore de-
fixis. ita Dion. Carth. lib. de remed. tentat. artic. 7.
Hinc Dauid Pſalm. 25. 2. *Proba me Domine,* inquit,
& tenta me: vre renes meos & cor meum. Multa enim,
eaque grandia bona confert tentatio. Præter enim
generalia illa quæ de tribulatione iam recenſui,
Commoda tētationum. particularia tentationum commoda ſunt hæc.
Primum, quòd virtutem explorat, & corroborat.
1\. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio*
tribulationis, ait Eccleſ. cap. 27. 6. Sicut ergo vaſa
figuli ſi haberent rationem & ſenſum, appeterent
igne excoqui, vt eo perſicerentur & ſolidarentur;
ita iuſti Dei gratia & virtute ſuffulti, poſſunt
flammam tentationis cupere, quæ in eis quicquid
impurum eſt excoquat, & in virtute corroboret.
Sicut enim in hyeme & frigore calor per antipe-
riſtaſin ſeſe intendit, ita pariter virtus cum tenta-
tione colluctans ſeſe intendit: perinde vt pugil
omnes vires exerit, quando cum acri antagoniſta
ei congrediendum eſt. Vnde Iulius Cæſar optabat
fortiſſimos hoſtes, vt in eos virtutem ſuam exere-
re & oſtendere poſſet, vtque eos debellans glorio-
ſiorem nanciſceretur victoriam. & Cato cenſuit
Carthaginem non eſſe delendam, vt ipſa Romanis
daret iuge armorum exercitium, ne otio effemina-
rentur, eíſque iugis eſſet cos virtutis. *Marcet enim*
ſine aduerſario virtus. Hinc tentatio libidinis, gulæ,
ſuperbiæ, &c. in Sanctis qui ei reſiſtunt, magis au-
get firmátque caſtitatem, ſobrietatem, humilita-
tem, &c. Eleganter & verè S. Cyprian. lib. de bono
pudicitiæ: *Nihil*, ait, *animum fidelem ſic delectat, quàm*
integra immaculati pudoris conſcientia. Voluptatem vi-
ciſſe, voluptas eſt maxima: nec vlla maior eſt victoria,
quàm quæ de cupiditatibus refertur.

2\. Secundum, quòd tentatio ſit cos virtutis, mentis
induſtriam Deíque amorem exacuens, perinde ac
A cos acuit aciem gladij: & aqua modica iniecta in
ignem, eum magis accendit. Hinc Apoſtolus ait: *In*
his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos. Cer-
tus ſum enim, quia neque mors, neque vita neque Ange-
li, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neq;
futura, neque fortitudo, neque altitudo, neq; profundum,
neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei,
quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Rom. 8. 38. San-
ctus ergo optans tentationem, optat bellum, in
quo gratia Dei vincat: quærit pugnam, in qua à
Domino adiutus, hoſtem proſternat: deſiderat oc-
caſionem, qua ſe fidelem Domino oſtendat: ambit
tentationem, in qua ſuam in Dei obſequio & amo-
re conſtantiam toti mundo, Angelis & hominibus
B manifeſtet. Ita miles optat prælium, vt ſuam forti-
tudinem & fidelitatem ſuo Duci commendet; vt
glorioſam victoriam, nomen, ſpolia & opes ſibi pa-
ret: ſic & Sanctus Dei amore feruens, optat tenta-
tionem, vt cum ea duellans, oſtendat quàm Dei ſit
amans, & in eius amore fidelis & conſtans; vt lu-
ctando vires exerat, virtutes augeat, & meritorum
aceruos accumulet. Nam, vt ait S. Leo ſerm. 1. de
Quadrag. *Nulla ſunt ſine tentationum experimentis*
opera virtutis, nulla ſine perturbationibus fides, nullum
ſine hoſte certamen, nulla ſine congreſſione victoria. Si
volumus ſuperare, pugnandum eſt.

Tertium, quòd tentatio hominem virtutibus 3.
illuſtrem deprimat, & in humilitate Deíque timo-
C re cōtineat, ne in ſuperbiam erectus, omnia ſecum
perdat. ita Paulus: *Ne magnitudo,* inquit, *reuelatio-*
num extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, an-
gelus Satanæ, qui me colaphizet, 2. Cor. 12. 7. & Eccleſ.
c. 2. 4. *Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in do-*
lore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe: quo-
niam in igne probatur aurum & argentum, homines ve-
rò receptibiles in camino tribulationis. & Sap. 3. 5. *Deus*
tentauit eos, & inuenit illos dignos ſe. Præclarè S. Greg.
lib. 2. Moral. c. 37. *Mira*, ait, *hoc nobiſcum diſpenſatio-*
ne agitur, vt mens noſtra culpa nonnunquam pulſatione
feriatur. Nam eſſe ſe magnarum virium homo crederet,
ſi nullum vnquam earundem virium defectū intra men-
tis arcana ſentiret. Sed cùm tentatione irruente quati-
D *tur, & quaſi vltrà quàm ſufficit fatigatur, ei contra ho-*
ſtis ſui inſidias munimen humilitatis oſtenditur, & vn-
de ſe pertimeſcit eneruiter cadere, inde accipit fortiter
ſtare. Ita videmus ſubinde viros doctos & virtute
eminentes pulſari tentatione puſillanimitatis, vti-
que prouido Dei conſilio, ne ſcientia more ſuo eos
inflet, ne virtus extollat. Sic ſæpe vna tentatio eſt
cuneus ad vincendam aliam grauiorem, & pericu-
loſiorem. Ita legimus in vitis Patrum, adoleſcen-
tem ſtimulo carnis valde exagitatum, cùm fruſtrà
remedia cætera tentaſſet, falſis criminationibus à
ſocijs iuſſu Abbatis aſſiduè appetitum, eum excuſ-
ſiſſe. Poſt aliquod enim tempus rogatus ab Abba-
te, an adhuc ea pulſaretur? reſpondit: *Viuere non li-*
E *cet, fornicari libeat?*

Quartum, tentatio eſt ſtimulus ſpei & oratio- 4.
nis: cogit enim hominem afflictum & periclitan-
tem, ad Dei opem & gratiam implorandam con-
fugere, vtpote ſine qua videt ſe tentationem non
poſſe ſuperare, ſed certò vincendum. Vnde Eccleſ.
c. 2. 2. tentatis remedium, & confugium aſſignans:
Deprime, inquit, *cor tuum, & ſuſtine*, &c. *Suſtine*
ſuſtentationes Dei: coniungere Deo & ſuſtine, vt creſcat
in nouiſſimo vita tua. & mox: *Crede Deo, & recupera-*
bit te; & dirige viam tuam, & ſpera in illum, &c. *Reſpi-*
cite filij nationes hominum, & ſcitote, quia nullus ſperauit
in Domino, & confuſus eſt. Vnde Iſaias c. 12. *Fortitudo*
mea, inquit, *& laus mea Dominus.* & c. 38. *Domine*

vim

vum patior, reſponde pro me. Et Pſaltes Pſalm. 69. *Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me feſtina.* & Pſalm. 117. 7. *Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam inimicos meos.* & Pſalm. 120. *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* & Pſal. 22. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meũ. Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo.* & Chriſtus: *Confidite, ego vici mundum,* Ioan. 16. 33.

5. Quintum, Deus ſuis in tentatione præſentiſſimus eſt, adeſt & aſtat, vt protegat, iuuet & confirmet. Vnde Pſalm. 90. dicit: *Cum ipſo ſum in tribulatione.* Locus ergo Dei eſt tribulatio. Quæris Deum? in tribulatione & tentatione inuenies. Vnde Ieremias c. 10. 11. *Dominus,* ait, *mecum eſt quaſi bellator fortis, idcirco qui perſequuntur me cadent, & infirmi erunt, confundentur vehementer.* Hæc enim ingens eſt & magnifica gloria Domini, quòd ſua gratia ita roboret homines debiles & fragiles, vt omnia diaboli & carnis potentiſſima arma ſuperent: qua de cauſa ipſe eligit infirma mundi, vt cõfundat fortia. *Ego ero ei murus in circuitu,* ait Dominus Zach. 2. 5. vti Eliſæo miſit currus igneos angelicorum exercituũ, qui eum contra Syros defenderent, 4. Reg. 6. 17. Vide Dion. Carth. lib. de remed. tentat. art. 25. Quare S. Chryſ. tract. de Pœnit. *Fortiores,* ait, *nos tentamenta faciunt, perſuadentq; familiariſſimos Deo fieri: torporem enim excutiunt, & ſanctũ feruorem immittunt.*

Locus Dei eſt tribulatio.

6. Sextum, Deus ampliſſima præmia tentationem vincentibus promittit. *Qui vicerit,* inquit, *faciam illum columnam in templo meo,* Apoc. 3. 12. ita S. Antonio Chriſtus apparuit, dixitque, ſe cum gaudio eius pugnas ſpectaſſe, eúmque adiuuiſſe: *Quia,* inquit, *dimicando viriliter non ceſſiſti, ſemper auxiliabor tibi, & faciam te in toto orbe nominari.* ita S. Athan. in eius vita. Hinc tentationem vincens, aliis eandem vincẽdi illuſtre dat ſpeculum & exemplum; diſcítque tentatis compati, conſulere & opportuna remedia adhibere. Quocirca Conon Abbas cùm à ſuo Monaſterio receſſiſſet, ne baptizaret puellam ſpecioſam, cuius ſpecie ſentiret ſtimulum carnis, obuium habuit S. Ioannem Baptiſtam, qui illum Cruce ſignans dixit: *Crede mihi presbyter Conon, volebam te pro hac pugna mercede donari; ſed quia non vis, ecce abſtuli à te hoc bellum: mercede autem huius operis carebis.* ita Ioannes Moſcus in Prato ſpir. cap. 3. Hinc Sancti in cœlis canunt cum iubilo: *Tranſiuimus per ignem* (concupiſcentiæ) *& aquã* (deſolationis & deſpectus) *& eduxiſti nos in refrigerium,* Pſal. 65. 12.

7. Septimum, tentatio mirè mentem illuminat in via virtutis. Nam *qui nõ eſt tentatus, quid ſcit?* Eccleſ. 34. 9. Rurſum eum cautum facit, circumſpectum, vigilem, vt vndique carni & peccato reſiſtat. Vnde S. Laurentius Iuſtin. in ligno vitæ tract. de Patientia c. 4. *Sicut,* ait, *caro ſi ſale non aſpergitur, quamuis ſit magna & præcipua, corrumpitur; ita & anima niſi tentationibus aſſiduè ſaliatur, continuò reſoluitur & relaxatur. Per ipſa namque tentamenta anima negligentiæ putredinem excutit, & in ſpiritus viuacitate conſeruatur. O quantos vidimus modicis tentationibus à magnis periculis protegi, & tentatione quadam timoris & corporali quadam ineptitudine à peſte ſuperbiæ liberari, qui aliàs quaſi equi effrenes ſuis talentis ſuperbirent!* Denique tentatio animam conſolatur & tranquillat, quia poſt nubila Phœbus, poſt deſolationem conſolatio, poſt tentationem ſerenitas & exultatio, Deo ita iuſtè ordinante ſuccedit, vt ait Sara Tobiæ 3. 22. Quocirca, vt rectè notat noſter Iacobus Aluarez tract. de victoria tentationis cap. 2. mentium fortiſſimarum indicium eſt, hoſtium incurſus non timere, nec tentationum moleſtia triſtari, ſed gaudere. Quarũ robur Dominus apud Iob c. 39. 21. & ſeq. ſub figura illius equi generoſi myſticè elegãter deſcribit, dicens: *Terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio.* Vbi vide S. Gregorium, qui inter alia ait: *Cum certamen paſſionis ſibi appropinquare conſiderat, de exercitio virtutis exultat; nec terretur pugnæ periculo, qui victoriæ lætatur triumpho.* Rurſus Climachus gradu 27. *Nullum,* ait, *certius argumentum eſt, quòd dæmones à nobis victi ſunt, quàm ſi nos acerrimè oppugnent. Si enim illis omnino reſiſtas fortiſſimè, oppugnabunt te omnino acriter, vt quaſi nihil proficientem à certaminibus reuocent.* & inferiùs: *S. Arſilaites dixit: Notaui manè vt plurimum, inanis gloriæ & concupiſcentiæ ſpiritus ſolere aduenire; meridie verò acediæ, iracundiæ & triſtitiæ; veſpere autem infelices ventris ſtercorum tyrannos.* Vis talium pugilũ & heroum exempla? Accipe. S. Antonius à dæmonibus laniatus & ſemimortuus relictus, prouocabat eos, dicens: *Ecce ego hic ſum Antonius, non fugio veſtra certamina, etiamſi maiora faciatis, nullus me ſeparabit à charitate Chriſti;* pſallebátque, dicens: *Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.* ita S. Athan. in eius vita. S. Hilarion S. Antonij diſcipulus, *In tantum exeſo corpore, vt vix oſſibus hæreret,* ait S. Hieron. in eius vita, *quadam nocte cœpit infantum audire vagitus, balatus pecorum, mugitus boum, planctum quaſi mulierum, leonum rugitus, murmur exercitus, & rurſus variarum portenta vocum, vt antè ſonitu, quàm aſpectu territus cederet. Intellexit dæmonum ludibria, & prouolutus genibus Chriſti Crucem ſignauit in fronte: taliq; armatus caſſide & lorica fidei circũdatus, iacens fortius præliabatur, quodammodo videre deſiderans, quos horrebat audire, & ſollicitis oculis huc illucq; circumſpiciens, cùm interim ex improuiſo ſplendente luna cernit rhedam feruentibus equis ſuper ſe irruere: cúmq; inclamaſſet Ieſum, ante oculos eius repẽtino terræ hiatu pompa omnis abſorpta eſt. Tunc ille ait: Equũ & aſcenſorem proiecit in mare.* & : *Hi in curribus, & hi in equis, nos autẽ in nomine Dei noſtri magnificabimur.*

Exempla pugilũ Chriſti.

S. Ioannes Climachus narrat, S. Ephrem, cùm ſentiret ſe in altiſſima pace & tranquillitate mentis, quaſi in cœlo terreſtri impaſſibilitatis conſtitutum, rogaſſe Deum, vt priſtina tentationum certamina & prælia ſibi reſtitueret, vt non perderet materiam merendi, & pertexendi ſuam coronam.

Ioannes Moſcus in Prato ſpir. c. 164. narrat, Abbatem victorem dixiſſe cuidam à puſillanimitate tentato: *Puſillanimes ex modica tentatione perturbantur, & magnum illam eſſe exiſtimant: qui verò animæ ſani ſunt, magis in tentationibus gaudent.*

In vitis Patrum lib. 5. libello 5. (ſequor editionem noſtri P. Heriberti) n. 19. quidam diſcipulus tentatus à ſpiritu fornicationis, adiit ſenem ſuum, à quo rogatus: *Vis rogo Dominum, vt ſubleuet à te moleſtiam iſtam?* reſpondit: *Video Abba, quia ſi laboro, tamen ex pondere laboris huius conſidero fructificare me: ſed hoc roga Deum, vt det mihi tolerantiam, per quam ſuſtineam.* Cui Abbas: *Nunc agnoui, quia in magno profectu es fili, & ſupergrederis me.* Ibid. n. 10. narratur, quòd Sara tredecim annis à ſpiritu fornicationis impugnata, nunquam orauerit vt recederet à ſe huiuſmodi pugna, ſed ſolùm dixerit: *Domine da mihi fortitudinem.* Per tentationem enim ſenſim purgatur & purificatur anima, vt perueniat ad puritatem, & perfectionẽ penè angelicam. S. Dorotheus doctrina 13. narrat, Monachũ quendam indoluiſſe, quòd Deus ei ademiſſet tentationem qua pulſabatur, ac lacrymando amicè dixiſſe: *Ergóne Domine indignus ſum qui patiar, affligar & tribuler pro nomine tuo?*

Palladius in Lauſiaca refert, Monachum ſimi-
lem ſuo Paſtori dixiſſe: *Dominus liberauit me tenta-
tionum pugna, mihiq́; pacem reſtituit.* Cui Paſtor: *Re-
uertere, oráq́; Deum, vt pugnam tibi reſtituat, ne incidas
in teporem & negligentiã.* Reuerſus retulit ad Deum
verba Paſtoris. Cui Deus: *Rectè dixit Paſtor*, ſimúl-
que ei tentationem reſtituit. Nam, vt ait S. Baſil.
orat. de Patientia: *Vt gubernatorem nauis tempeſtas,
athletam ſtadium, militem acies, magnanimum calami-
tas; ſic Chriſtianum hominem tentatio probat. Et ſicut
athletas certaminum labores coronis ad ſe alliciunt, ita
etiam homines Chriſtianos probatio, quæ ex tentationibus
deſcendit, ad perfectionem ducit, ſi modò cum decenti to-
lerantia ac omni gratiarum actione, quæ à Domino or-
dinantur ſuſceperimus.* Et S. Auguſtinus in Pſalm. 60.
Vita noſtra, inquit, *in hac peregrinatione non poteſt
eſſe ſine tentatione, quia profectus noſter per tentationem
noſtram fit: nec ſibi quiſque innoteſcit, niſi tentatus; nec
poteſt coronari, niſi vicerit: nec poteſt vincere, niſi certa-
uerit: nec poteſt certare, niſi inimicum & tentationes ha-
buerit.* Et S. Ambroſ. lib. 4. in Lucam cap. 4. *Non ti-
meamus tentationes, ſed magis gloriemur tentationibus,
dicentes: Quando infirmamur, tunc potentes ſumus. Tunc
enim nectitur corona iuſtitiæ, &c. Ergo qui vult corona-
re, tentationes ſuggerit. Et ſi quando tentaris, cognoſce
quia paratur corona. Nónne tentatio Ioſeph, virtutis eſt
conſecratio? nónne iniuria carceris, corona eſt caſtitatis?*
Caſſianus collat. 24. cap. 25. *Maiora*, ait, *nobis per
colluctationem tentationum laudis contulit præmia beni-
gna erga nos gratia Saluatoris, quàm ſi omnem à nobis
neceſſitatem certaminis abſtuliſſet. Etenim ſublimioris
præſtantioriſq́; virtutis eſt, paſſionibus, ærumniſq́; valla-
tum manere ſemper immobilem, & acquirere quodam-
modo de infirmitate virtutem, quia virtus de infirmitate
perficitur.* Idem collat. 18. cap. 14. celebrat, Religio-
ſam quandam petiiſſe à S. Athanaſio feminam
pauperem & infirmam, ſed moleſtam, ingratam &
rixoſam, cui ſeruiret, vt in ea haberet exercitium
patientiæ. Cúmque ei diu magna charitate & pa-
tientia ſeruiuiſſet, rediit *gratias relatura, eo quòd ei
ſecundùm deſiderium ſuum magiſtram patientiæ digniſ-
ſimam prouidiſſet, cuius iniuriis iugibus, vt quodam pa-
læſtræ oleo, quotidie roborata, ad ſummam animi patien-
tiam perueniret.*

VERS. 3. *Scientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam ope-
ratur.* *Probatio fidei*, idem eſt quod tentatio quæ
præceſſit: tentatio enim probat eius qui tenta-
tur fidem, virtutem, Dei amorem & conſtan-
tiam. Dat enim cauſam, cur dixerit in ea eſſe gau-
dendum. Hæc ergo eſt Iacobi argumentatio: In ten-
tatione & tribulatione nolite triſtari, ſed potiùs
gaudete; quia tribulatio, quæ non eſt aliud quàm
fidei veſtræ probatio, operatur patientiam, quæ
præſtans eſt virtus, ac huius vitæ quaſi beatitudo.
Ita Beda: *Cuius patientia*, ait, *vinci non poteſt, ille perfe-
ctus eſſe probatur: & illa ratio facit per patientiam exer-
ceri, vt per hanc fides quàm ſit perfecta probetur.* Porrò
tribulatio operatur patientiam, non effectiuè, ſed
materialiter & obiectiuè; perinde ac ligna operan-
tur ignem, quia ei fomitem & pabulum ſuggerunt.
Quare eam tantùm operatur in viro fideli, patien-
te & conſtante. Nam in inſtabili, impatiente & in-
conſtante operatur contrarium, ſcilicet impatien-
tiam & indignationem. Audi S. Bernard. Epiſt. 32.
ad Abbatem S. Nicaſij: *Vaſa figuli probat fornax, &
homines iuſtos tentatio. Nec idcirco tamen immeritò his
quos in anxietate poſitos videmus, amicis noſtris com-
patimur, quibus vtique dum exitum ignoramus, defe-
ctum metuimus. Quoniam quidem ſicut Sanctis & ele-
ctis tribulatio operatur patientiam, patientia probatio-*

A *nem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit: ſic dam-
nandis & reprobis tribulatio parit è contrario puſillani-
mitatem, puſillanimitas perturbationem, perturbatio de-
ſperationem; & illa interimit, &c. Quocirca ſtudeat
humilis prudentia tua non vinci à malo, ſed vincere in
bono malum: vinces autem, ſpem tuam fortiter in Deo
figendo, & rei finem longanimiter expectando.*

Nota, Iacobus ad gaudium in tribulatione exci-
tat, vocando eam probationem fidei. q. d. tentatio
non tam eſt tribulatio & afflictio, quàm probatio
& exploratio fidei veſtræ. Gaudete ergo, quòd per
eam Deus fidem veſtram probet & exploret; ac
vos viciſſim eam fortiter & exultanter ſuſtinendo,
probate & oſtendite vos illi eſſe fideles, ac paratos
B pro eius fide & amore longè plura & maiora tole-
rare. Gaudium enim in tribulatione, ſignum eſt
perfectæ fidei & virtutis. Nam, vt ait Ariſtot. ſi-
gnum habituatæ & radicatæ virtutis eſt, ſi quis
eam operetur & exerceat, non cum triſtitia, ſed
cum delectatione & gaudio. Sapienter Seneca
lib. 1. de Prouidentia: *Deus*, ait, *bonos, vt ſeueri pa-
tres, duriùs educat, aitq́;: Operibus, doloribus ac damnis
colligant robur, &c. Ecce par Deo dignum, vir fortis
cum mala fortuna compoſitus: ſpectaculum Deo dignum.
Fortuna, vt gladiator, fortiſſimos ſibi pares quærit, alios
faſtidio tranſit. Ignem experitur in Mutio, pauperta-
tem in Fabritio, exilium in Rutilio, tormentum in Re-
gulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Gaudent
C magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm
milites fortes bellis triumpho. Dicant ergo: Digni viſi
ſumus Deo, in quibus experiretur quantum humana na-
tura poſſit pati.* & ſuperiùs: *Sapiens manet in ſtatu,
& quicquid euenit in ſuum colorem trahit, vt mare flu-
mina.* Idem lib. de Ira, ſub initium: *Inualidum om-
ne*, inquit, *natura querulum eſt; nec quicquam magnum,
niſi quod ſimul & placidum.* & inferiùs: *Naufragio
nunciato Zeno, cùm omnia ſua audiret ſubmerſa, iubet,
ait, me fortuna expeditiùs philoſophari.* Idem libr. de
tranquillitate: *Minabatur*, inquit, *Theodoro Philo-
ſopho Tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Tum
ille: Habes, ait, vnde tibi placeas. Hemina ſanguinis in
tua poteſtate eſt. Nam quod ad ſepulturam attinet, ô te
D ineptum, ſi putas intereſſe, intra terram, an ſupra pu-
treſcam. Canius Iulius à Caio Cæſare duci iuſſus: Gra-
tias, ait, ago tibi optime Princeps; lamentantibus ami-
cis: Vos, inquit, quæritis an animæ immortales ſint, ego
iam ſciam. Et alteri: Obſeruare, ait, propoſui, an ſenſu-
rus ſit animus exire ſe, &c. Fortuna ergo dic: Cum vi-
ro tibi negotium eſt, quære quem vincas.* Hæc locis ci-
tatis Seneca, ſed ſparſim, non iunctim. ſelegi enim
ex eo acutiora & meliora.

Probatio fidei veſtræ patientiam operatur. Dices,
contrarium dicit Paulus Rom. 5. 3. nimirum: *Glo-
riamur in tribulationibus; ſcientes quòd tribulatio pa-
tientiam operatur, patientia autem probationem, pro-
batio verò ſpem.* Ergo probatio non cauſat patien-
E tiam, vt ait Iacobus; ſed potiùs ab ea cauſatur, vt
ait Paulus, eiúſque eſt effectus. Reſp. Primò, ſæpe
duæ res ſibi inuicem ſunt cauſæ, vt vna alteram
quaſi cauſa producat, & viciſſim ab ea producatur
quaſi effectus. Sic calór producit ignem, & ignis
viciſſim calorem. Sic vapor cauſat pluuiam, & plu-
uia viciſſim vaporem. Sic ex aëre humido fit aqua,
& ex aqua viciſſim fit aër.

Secundò, probatio cauſat patientiam materia-
liter & obiectiuè, vti iam dixi; patientia verò cau-
ſat probationem effectiuè, quia facit hominem
probatum, vt nimirum eius fides & virtus omni-
bus ſit probata & explorata.

Tertiò & genuinè, pro *probatio* hîc Græcè eſt

Signum habituatæ virtutis eſt lætitia.

δοκίμιον,

δοκίμιον, apud Paulum verò eſt δοκιμὴ: δοκίμιον autem eſt ipſa res, putà tribulatio, quæ perſcrutatur, examinat, probat, tentat & explorat hominis animum, fidem & virtutem; ſicut δοκιμασία eſt ipſa rei examinatio, perſcrutatio, probatio, inquiſitio & exploratio: δοκιμὴ verò eſt terminus probationis & examinationis, putà ipſum experimentum, documentum, ſpecimen. Rectè ergo Iacobus dicit, quòd ipſa tribulatio quaſi δοκίμιον, id eſt, *probatio*, hoc eſt, proba, qua probatur & exploratur hominis fides, operetur patientiam, id eſt, ſuggerat materiam exercendæ, confirmandæ & augendæ patientiæ. Rectè quoque dicit S.Paulus, quòd patientia operetur δοκιμὴν, id eſt, *probationem*, hoc eſt, effectum & terminum probationis; quia facit vt B probatus & exploratus ſit animus patientis, nimirum quòd Deum, fidem, & cœlum rebus omnibus lætis & triſtibus anteponat; vtpote pro quo tanta ſit paſſus, & plura pati paratus. Quocirca hæc probatio operatur, excitat acuítque ſpem, quia facit vt patiens, qui ſuam virtutem in tot aduerſis Deo probauit, certò ab eo ſperet coronam & brauium gloriæ cœleſtis, quod in agone patientiæ legitimè certantibus promiſit.

Nota, pro *patientiam*, Græcè eſt ὑπομονὴν, id eſt, *ſuſtinentiam & perſeuerantiam*, vt ſcilicet conſtanter & perſeueranter toleremus longas duráſque perſecutiones & tribulationes, longanimiter expectantes Dei opem, conſolationem, & liberatio- C nem. q.d. Eſto, ô Chriſtiani, diutina & continua ſit hæc veſtri perſecutio; eſto grauiter vos affligat, perſeuerate tamen in fide & patientia, vt eam perficiatis & protrahatis vſque ad vltimum vitæ ſpiritum, ſi opus ſit, expectantes refrigerium non in hac vita, ſed in futura, eáque æterna. Et hoc ſignificat Græcum verbum compoſitum κατεργάζεται, id eſt, *peroperatur*, hoc eſt, plenè & perfectè operatur; quia plenam, continuam & perfectam patientiam, in eáque perſeuerantiam vſque ad mortem operatur. Præclarè Iſidorus Peluſ. lib. 3. Epiſt. 26. ad Caſſium: *Præcedit*, ait, *coronam probatio, probationem victoria, patientia victoriam, afflictio atque tentatio, ſeu exploratio patientiam*. Et Laurent. Iuſtin. de D Patientia cap. 3. *Quemadmodum*, ait, *in corporibus reparat ſanitatem medicina, ſic in animabus patientiam tribulatio generat*.

Huius probationis cauſa ſuperiores, præſertim Religioſorum, eis ſubinde ardua & naturæ repugnantia præcipiunt, vel offerunt, vt eorum virtutem probent, excitent & acuant; adeóque in vitis Patrum legimus, illud apud eos vulgare fuiſſe. Cenſuiſſe enim eos, ſuperiorem qui ſubditum non exercet, eíque mortificationis, patientiæ, obedientiæ, aliarúmque virtutum occaſionem & exercitium non ſuggerit, inhumanum eſſe; periode ac inhumanus eſt pater, qui filio famelico cibum E poſcenti negat: pati enim modo hæc probatio cibus & pabulum eſt animæ, eam inſtar panis roborans & confortans. Quocirca in nonnullis Religionibus regula & praxis eſt, vt ſuperior quotannis ſubditis ſingulis hanc probationis materiam ingerat, eóſque tentet, negando nonnulla aliàs dari ſolita, vel ſubtrahendo conceſſa, vel iubendo inſueta. Subditus ergo, cùm quid tale ingruit, non cadat animo; ſed cogitet, hanc eſſe ſolitam ſuperiorum legem & praxim; illúdque accipiat quaſi probationem, quæ patientiam operatur, ne illa carens exercitio, deſuetudine rubiginem obducat. Sanè non tantùm Nouitiatus, ſed & Religio ipſa, non aliud eſt, quàm continua probatio. Lege Do- A rotheum & Climachum gradu de obedientia, Caſſianum lib. 4. de Inſtit. cap. 23. & ſequent.

Patientia autem opus perfectum habet. Et hic du- VERS. 4. plex lectio & intellectio. Aliqui enim Codices legunt *habet* in indicatiuo, alij *habeat* in optatiuo, vel imperatiuo: Græca enim habent ἐχέτω, id eſt, *habeat*, vel *habeto*, & ita legunt Didymus, OEcum. Beda, Pagn. Tigurina, Vatab. & multa Biblia Latina. Syrus vertit *habebit*, id eſt, *habeat*, vel *habet*, phraſi Hebræa & Syra. Hebræi enim futuro vtuntur tam pro imperatiuo & optatiuo, quàm pro indicatiuo, quo carent. Hinc aliqui vtramque lectionem ita conciliant: *habet*, inquiunt, id eſt, habere debet, oportet vt habeat. Idque valde con- B gruit cum eo quod ſequitur: *vt ſitis perfecti, & integri, in nullo deficientes*. q.d. Patientia veſtra habeat opus perfectum, id eſt, ſit conſtans, continua, & plena, nullis ærumnis, vel doloribus cedens, nulla duratione fatiſcens, ſed fortis, ſui ſemper ſimilis, creſcens & inuicta, *vt ſitis perfecti & integri*. Multi enim Chriſtiani illo æuo initio feruentes, ſtabant fortes in primis perſecutionis inſultibus; ſed illis quaſi arietibus continuò iteratis pulſati, fatigabantur animóque cadebant. Hos ergo animat & roborat Iacobus, vt quod bene cœperunt, conſtanter perficiant vſque ad mortem & martyrium, iuxta illud S. Tertull. de Patientia cap. 8. *Fatigetur aliena improbitas patientia tua.* & : *In omnibus patiens ero,* C *alioquin cruciabor impatientia mea.* Sic hodie multos videmus patientes, ſed imperfectos, ideóque ex parte impatientes, qui dicunt: Vellem pati iſtam perſecutionem, iſtam tribulationem, iſtam iniuriam, iſtum morbum, iſtud malum; at pati nequeo illam & illam: vellem pati ab hoc, vel iſto, v.g. extero & hoſte meo; at ab amico, filio, diſcipulo, in quem tot beneficia contuli, quem promoui & euexi, tanta pati non poſſum: vellem pati ad vnum alterúmve diem, menſem, vel annum; at tot annos ſine ſpe exitus & finis pati, intolerabile eſt: vellem pati hoc iſtóve modo; at ille modus qui mihi offertur, nouus eſt, inauditus, & vires meas ſuperans. Hæc eſt patiens impatientia, & impatiens D patientia, nec piſcis, nec caro, ſed mixtum ex vtroque, quæ onus ſibi adauget, dolorem & cruciatum duplicat. Patiens verò & perfecta patientia cupit pati quicquid mali à quocumque, quantumcumque, quomodocumque irrogatum fuerit. Tales fuerunt Martyres, de quibus canit Eccleſia:

Patiens impatiẽtia quę.

Hi pro te furias, atque ferocia
Calcarunt hominum ſæuaque verbera,
Ceſſit his lacerans fortiter vngula,
Nec carpſit penetralia.
Cæduntur gladijs more bidentium,
Non murmur reſonat, non querimonia;
Sed cor de tacito mens bene conſcia
Conſeruat patientiam.

E Porrò patientia habere debet opus perfectum tripliciter. Primò, perfectum in ſe, putà in fortitudine & continuatione tolerantiæ vſque ad finem crucis & vitæ; vt non deficiamus in tribulationibus, ſed audiamus à Chriſto: *Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis; & ideo ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum*, Lucæ 22. v. 28. Secundò, perfectum in fine, vt ſcilicet patiatur pro Chriſti fide, iuſtitia, aut virtute. Tertiò, perfectum in comitatu innocentiæ cæterarúmque virtutum, vt ſcilicet patiens ſit innocens, & purus ab omni peccato & vitio. Quid enim prodeſt tibi pati iniuriam, ſi auaritiæ, gulæ, luxuriæ indulgeas? ita Salmeron. Ita S. Lyduina cùm

Patiẽtia perfecta tripliciter.

vigeſimum octauum in ſua infirmitate annum agere(paſſa eſt autem annis 38.) ardens deſiderio martyrij, in ecſtaſi vidit coronam pretioſiſſimam, gemmis diuerſorum colorum egregie variegatam, necdum tamen in orbem penitus abſolutam: petiit ergo multa pati pro Chriſto, vt hunc orbem abſolueret. Exaudiuit eam Deus, miſitque milites, qui eam conuiciis & verberibus malè mulctarunt. Angelus deinde ad eam venit inſtar Solis ſplendidus, aitque ad eam: *Salue chariſſima ſoror. Ecce nunc abſoluta eſt corona, quam nuper imperfectam vidiſti; propter inuerecundos contactus virorum illorum, noueris te poſitam fuiſſe in veſtigiis Saluatoris. Ludibria & vulnera corpori tuo impoſita fuere gemmæ, quas in illa corona & adeſſe vidiſti, & deeſſe.* ita habet eius vita tom.2.Surij.

Secunda lectio eſt: *patientia opus perfectum habet.* ita legunt Codices Romani, Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionyſ. & alij multi. Senſus eſt, q.d. gaudete in tribulationibus, quia illæ patientiam operantur: patientia autem eſt res eximia & perfecta: illa enim facit, *vt ſitis integri & perfecti,* (quaquauerſum.)

Opus eius perfectum.

Quæres, quomodo patientia ſola præ temperantia, fide, ſpe, charitate, cæteríſque virtutibus dicatur perfecta, & habere opus perfectum? Reſp. certum eſt charitatem & religionem, vtpote quæ proximè Deum reſpiciunt, ex obiecto eſſe nobiliores, & perfectiores patientia: aliunde tamen patientia habet opus perfectum, ídque multipliciter.

1. Primò, quia patientia omnia ſuſtinens & in finem vſque perſeuerans (hanc enim ſignificat Græcum ὑπομονὴ) virtutum conſummationem efficit & conſeruat: crux enim continua eſt velut inſtrumentum, v.g. runcina, ſcalpellum, penicillus, quo nos expolit perfecitque Deus. Sic enim *Chriſtus per paſſionem conſummatus eſt*, Hebr.2. 10. Patientia ergo eſt in choro cœtúque virtutum id, quod in domo eſt tectum. Sicut enim tectum incolas domus ab æſtu, frigore, procellis, imbribus, ventis, &c. tutatur, eaque propulſat; ita patientia hominem à procellis quarumlibet tentationum & aduerſitatum defendit, eaque in ſe excipit & elidit: perinde ac lana mollis excipit, & elidit impetum tormenti & globi fer ei. Quocirca nulla virtus poteſt eſſe, vel conſiſtere ſine patientia.

Nulla virtus ſine patiẽtia.

Vera enim humilitas eſſe nequit, niſi per patientiam toleret contemptus & probra. Vera paupertas eſſe nequit, niſi per patientiam toleret inopiam, famem, ſitim, nuditatem. Vera charitas eſſe nequit, quæ per patientiam non toleret infirmitates proximorum, quin & hoſtium. Vnde Tertullian. libr. de Patientia cap. 11. & 12. docet nullam eſſe virtutem, quæ non comitem, imò ducem habeat patientiam, adeóque complexionem virtutum quam Apoſtolus 1. Corinth. 13. aſſignauit charitati, ipſe aſſignat patientiæ. *Dilectio*, inquit, *ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis viribus Spiritus ſancti commendat, cuius, niſi patientiæ diſciplinis eruditur.* *Dilectio*, inquit, *magnanimis* (noſter vertit *patiens*) *eſt: ita patientiam exercet. Benefica eſt: malum patientia non facit. Non æmulatur: id quidem patientiæ proprium eſt. Nec proteruum ſapit: modeſtiam de patientia traxit. Non inflatur, non proteruit: non enim ad patientiam pertinet. Nec ſua requirit, ſuffert* (alij legunt *ſi offert*) *ſua, dum alteri proſit: nec mutatur. Cæterum quid impatientiæ reliquiſſet? Ideo*, inquit, *dilectio omnia ſuſtinet, omnia tolerat: vtique quia patiens. Meritò ergo nunquam excidet: nam cætera euacuabuntur. Exhau*A*riuntur ſcientia, linguæ, prophetiæ: permanet fides, ſpes, dilectio. Fides, quam Chriſti patientia induxit: ſpes, quam hominis patientia expectat: dilectio, quam Deo magiſtro patientia comitatur.* Nullus enim, niſi vehementer amans Deum, fidem & virtutem, poteſt perfectam patientiam obtinere. Vnde S. Ignatius, Laurentius, Vincentius, &c. qui fuerunt ſpecula patientiæ, fuerunt pariter ſpecula charitatis; vt meritò Traianus Imper. videns S. Ignatij ardores ad martyrium, dixerit: *Nulla gens pro Deo ſuo tanta tolerauit, atque Chriſtiani pro ſuo Chriſto.* Aurum ergo patientiæ Chriſtianæ, non niſi in fornace charitatis coquitur & formatur.

Secundò, quia ὑπομονὴ, id eſt, perſeuerans pa- 2.
B tientia, & patiens perſeuerantia, coronat & perficit ſtadium agonis & vitæ humanæ; durat enim vſque ad finem vitæ, ideóque quaſi omnium victrix patientem deducit vſque ad mortem, & ſæpe ad martyrium, ac per illud ad meritum in cœlis patientiæ & victoriæ brauium. Hoc eſt quod aliis verbis explicans ait Iacobus v. 12. *Beatus vir qui ſuffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tritum eſt illud: *Omnes virtutes certant, ſola perſeuerantia vincit & coronatur.* Verè S. Auguſt. Nemo poteſt cuſtodire ſpem futuræ vitæ, niſi qui patientiam habuerit in laboribus præſentis vitæ. In hoc ſtadio patientiæ nobis quaſi dux præiuit Chriſtus. Cauſam dat Apoſt. Hebr. 2.
C 10. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare*, Syrus *perfectum facere*, Græcè τελειῶσαι, id eſt, perficere, immolare, conſecrare, coronare, glorificare. Ecce hæc omnia præſtitit Chriſto, nobíſque præſtat paſſio & patientia: vide ibi dicta. Itaque patientia hîc ſignificat perſeuerantiam in patiendo: hanc enim ſignificat ὑπομονὴ; & hæc habet opus perfectum, quia totam vitam complectitur, & durat in finem vſque ad mortem. Vnde ipſa ſola coronam gloriæ plenè meretur, meritámque ilicò accipit, de qua præclarè S. Bernard. Epiſt. 129. *Perſeuerantia*, inquit, *eſt vigor virium, virtutum conſummatio, nutrix ad*
D *meritum, mediatrix ad præmium. Soror eſt patientiæ, conſtantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum ſanctitatis. Tolle perſeuerantiam, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, ſed qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Idem lib. 5. de Conſider. cap. vlt. *Quis ſuſtinet*, inquit, *& perſeueras in amore, niſi qui æmulatur æternitatem charitatis? Nempe æternitatis quandam imaginem perſeuerantia præ ſe fert. Denique ſola eſt, cui æternitas redditur, vel potiùs quæ æternitati hominem reddit.* Idem (vel quiſquis eſt auctor) ſerm. de obedientia eiúſque gradibus: *Incipere*, ait, *multorum eſt, perſeuerare paucorum. Perſeuerantia ſingularis eſt filia ſummi Re-*
E *gis, virtutum fructus, earúmque conſummatio, totius boni repoſitorium, virtus ſine qua nemo videbit Deum, neque à Deo videbitur: finis eſt ad iuſtitiam omni credenti, in qua virtutum conuentus reuerendum ſibi thalamum conſecrauit. Quid enim currere prodeſt, & ante metam curſus deficere? Sic currite vt comprehendatis, dicit Apoſtolus. O quàm perſeueranti pede curſum ſuum perfecerat, qui dicebat: Bonũ certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ*, 2. Timoth. 4. Plura de perſeuerantia dixi Actor. 11. 23.

Tertiò, quia patientia eſt quaſi lorica & clypeus, qui omnia mala, quaſi tela, ab homine auertit & repellit, ac contraria bona conciliat. Ipſa 3.

omnéſque

enim omnes animæ motus, æſtus, concupiſcentias, paſſiones regit, mitigat, ſedat, componit, omneſque animæ affectus ad æquitatem redigit, & quaſi complanat. Vnde ſequitur mira animæ pax, plenúmque ſui dominium. Patiens enim eſt ſui, ſuorúmque affectuum Dominus, iiſque quaſi rex imperat. An non ergo perfectus eſt? Hoc eſt quod ait Chriſtus: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* Cauſam dat S.Thom.2.2.quæſt.136.art.2. ad 2. *Per patientiam*, inquit, *dicitur homo animam ſuam poſſidere, in quantum radicitus euellit paſſiones aduerſitatum* (putà triſtitiam, iram, inuidiam, vindictam, &c. quæ ſuſcitantur per aduerſa) *quibus anima inquietatur.* Ex aduerſo impatiens non poſſidet ſuam animam, ſed cum ipſa poſſidetur ab ira & impatientia, ac conſequenter à Satana. Duro ergo tyranno durè ſeruit inſtar mancipij. *Patientia*, ait S.Gregor. *eſt aliena mala æquanimiter perpeti, & contra eum qui irrogat nullo dolore moueri.* Audi Tertull. lib.de Patientia cap.15. *Patientia fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem inſtruit, pœnitentiam expectat, exomologeſin aſſignat, carnem regit, ſpiritum ſeruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, ſcandala pellit, martyria conſummat: pauperem conſolatur, diuitem temperat, infirmum non extendit, valentem non conſumit, fidelem delectat, gentilem inuitat; ſeruum domino, dominum Deo commendat, fœminam exornat, virum approbat: amatur in puero, laudatur in iuuene, ſuſpicitur in ſene: in omni ſexu, in omni ætate formoſa eſt.*

Patientiæ effectus.

Magiſtrum Tertullianum imitatur diſcipulus S.Cyprian. lib.de bono patientiæ. *Patientia, ait, eſt, quæ nos Deo & commendat & ſeruat. Ipſa eſt quæ iram temperat, quæ linguam frenat, quæ mentem gubernat, pacem cuſtodit, diſciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium ſimultatis extinguit, coërcet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laborioſam caſtitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in proſperis, in aduerſis fortes, contra iniurias & contumelias mites, docet delinquentibus citò ignoſcere; ſi ipſe delinquas, diu & multum rogare: tentationes expugnat, perſecutiones tolerat, paſſiones & martyria conſummat.*

Quocirca S.Baſil. in admonitione ad filium ſpirit. docet patientiam eſſe ſingulare medium ad acquirendam perfectionem. *Fili*, ait, *patientiam arripe; quia maxima eſt virtus animæ, vt velociter ad ſublimitatem perfectionis poſſis aſcendere. Patientia grandis eſt medela animæ: impatientia autem eſt pernicies cordis.* Et S.Thomas Aquinas rogatus, *quis eſſet perfectus?* reſpondit: *qui vana non loquitur, & facilè patitur ſe contemni. Quem enim videris in ſui contemptu indignari, vel contriſtari, hunc tu ne dixeris perfectum, etiamſi videris eum miracula patrantem.* Virtutes enim ſine patientia ſunt id, quod murus ſine calce & cæmento, qui proinde ilicò ruet. Virtutum ergo calx, vinculum & ſtatumen eſt patientia. Vnde Beda hîc: *Cuius*, inquit, *patientia vinci non poteſt, ille perfectus eſſe probatur.*

Patiẽtia virtutum calx.

4. Quartò: *Perfectum & totum eſt*, ait Ariſtot. lib.4. Phyſ. *id cui nihil deeſt.* Patientiæ autem nihil deeſt, imò ipſa omnes virtutum rerúmque aliarum defectus ſupplet: ergo non tantùm eſt perfecta, ſed & virtutes réſque alias perficiens & conſummans. Ipſa ergo opera imperfecta aliarum virtutũ complet & perficit. Vnde S.Cyprian. tract. de Patientia: *Tolle, ait, charitati patientiam, & deſolata non durat.* Et S.Gregor. homil.35. in Euang. *Patientia*, ait, *eſt radix & cuſtos omnium virtutum.* Rationem duplicem dat Dionyſ. Carthuſ. Primam, quia aduerſa quæ tolerat patientia, extinguunt amorem proprium, qui eſt cauſa omnis imperfectionis & mali: ſecundam, quia patientia ſex opera perfecta producit. 1. iræ, inuidiæ, aliarúmque paſſionum ſubiugationem. 2. probationem hominis & virtutum eius. 3. ſuiipſius poſſeſſionem. 4. gaudium ſpiritus. 5. gubernationem omnium actionum, vt in iis homo ſit moderatus & circumſpectus. 6. cõſecutionem vitæ æternæ. Accedit S. Thom. 1. 2. quæſt.66.art.4.ad 2. vbi docet patientiam habere opus perfectum, quia ipſa extirpat inordinatam triſtitiam, quæ eſt cauſa & radix iræ, odij, vindictæ omniſque mali.

Verè Boëtius lib.4.de Conſol. proſa 6. *Quidam*, inquit, *ſupplicijs inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt, inuictam malis eſſe virtutem.* Et Lactantius lib.3.Inſtit. *Beatus eſt igitur ſapiens in tormentis; ſed cùm torquetur pro fide, pro iuſtitia, pro Deo, illa patientia doloris beatiſſimum faciet.*

Alludit S. Iacobus ad priſcos athletas in olympico agone. Perfectus enim athleta nominabatur, qui perfectè omnes exercitationes ſui certaminis, adhibita laborum perpeſſione, continentia, & legitima victus ratione obiuerat; ac proinde ad omnia compoſitus; ad omnem partem qua traduxiſſet aduerſarius, ipſi præſtò erat, eò manus operámque transferre longo vſu didicerat; tales enim athletæ ſunt patientes. Vnde S. Ephrem Orat. de laud. SS.Martyr. eos vocat perfectiſſimos athletas. *Hæc ſunt*, ait, *ô formoſi milites Chriſti, inſignia veſtræ victoriæ: iſta ô athletæ probatiſſimi, perfectiq; diuini bellatores, veſtræ fidei, ac fortitudinis præmia.* Quocirca Gentiles videntes & admirantes tantam patientiam Chriſtianorum, præſertim Martyrum, per eam ad fidem Chriſti conuertebantur. Dictitabant enim, virtutem tam heroicam & perfectam, non poſſe manare à natura, ſed à Deo ſolo, eiúſque fide & gratia.

Quintò, ſicut truncus portat arborem cum omnibus ſuis ramis & fructibus; ita patientia portat totum hominis & virtutum omnium onus & pondus, puta omnia difficilia, omnia ardua, omnia aduerſa, &c. idque ſereno animo, ore & vultu. Vnde patientiæ effigiem ita pingit Tertullian. loco iam citato: *Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta: remiſſa æquè in lætum modum ſupercilia, oculis humilitate, non infelicitate, deiectis; os taciturnitatis honore ſignatum. Color, qualis ſecuris & innoxijs. Motus frequens capitis in diabolum, & minax riſus. Cæterùm amictus circa pectora candidus, & corpori impreſſus, vt qui nec inflatur, nec inquietatur: ſed etenim in throno ſpiritus eius mitiſſimi & manſuetiſſimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo liuet, ſed eſt teneræ ſerenitatis, apertus & ſimplex, quem tertiò vidit Elias*, 3. Regum 19. 12. *Nam vbi Deus, ibidem & alumna eius, patientia ſcilicet. Cùm ergo ſpiritus Dei deſcendit, indiuidua patientia comitatur eum.* Et Prudentius in Pſychom. duellum iræ & patientiæ deſcribens, ita eam effigiat: 5.

Ecce modeſta grauis ſtabat patientia vultu
Per medias immota acies, variſóſque tumultus,
Vulneraque, & rigidis vitalia peruia pilis
Spectabat defixa oculos, & lenta manebat.

Clemens Alexand. in homilia quæ refertur tomo 1. Concil. pag.1205. mitis laudibus effert patientiam, ac tandem concludens ait: *Omne itaque bonum patientia nobis ſuppeditat.* Et Climachus gradu 27. *Patientia*, ait, *eſt infractus animi labor, nullis vel proximis fragoribus agitatur. Patientia eſt vexationis*

quotidie

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

quotidie expectata definitio, &c. *patiens ante monumentum mortuus eſt: ſepulchrum enim cellam ſuam fecit.*

6. Sextò, patientia Deum habet Agonothetam & debitorem. *Adeo* (inquit Tertul. loco citato) *ſatis idoneus patientia ſequeſter Deus. ſi iniuriam depoſueris penes eum, vltor eſt: ſi damnum, reſtitutor eſt: ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Quantum patientia licet, vt Deum habeat debitorem?* Cauſam ſubdit: *Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius interuenit.* Et paulò antè c. 14. laudans patientiam S. Iob: *O feliciſſimum*, inquit, *illum, qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli vim expunxit. Quem non abacti greges, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipſius denique corporis in vlcere cruciatus, à patientia & fide Domino debita excluſit, quem diabolus totis viribus fruſtrà cecidit*, &c. *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extruxit? quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuncium nihil ex ore promeret, niſi Deo gratias? Quid? ridebat Deus. Quid? diſſecabatur malus* (diabolus.) Annon ergo perfectum opus habet patientia, quæ S. Iob & Sanctis perfectum de diabolo, carne, mundo vitiiſque omnibus dat victoriam, cœlitémque triumphum? S. Auguſt. in Pſalm. 42. ait patientiam eſſe citharam, tribulationes eſſe chordas, quæ dum pulſantur, melodiam edunt: pari enim modo melodiam ſuauem in auribus Dei edit patientia, dum in tribulationibus laudat Deum, eíque gratias agit. *Omnis enim patientia*, inquit, *dulcis eſt Deo. ſi autem in ipſis tribulationibus defeceris, citharam fregiſti.*

7. Septimò. Patientia opus perfectum habet: quia eius opus & actus primarius eſt martyrium, inquit Thomas Anglicus, quod eſt opus nobiliſſimum & perfectiſſimum. Martyr enim eſt pugil Dei, athleta Chriſti; victor mundi, triumphator mortis, ideóque & præſentem & æternam martyrij lauream meretur, ilicóque eam accipit. Patientia ergo Martyres creat & coronat.

Pari modo patientia vincit & ſuperat quicquid in mundo eſt terribile & formidabile, ideóque vitam hominis facit ſerenam, placidam, compoſitam & perfectam. Tota enim vita noſtra, adeóque actiones ſingulæ & momenta ſingula plena ſunt ærumnis, doloribus & crucibus: has omnes ſuſtinet & ſuperat patientia continua vſque ad finem vitæ. Ipſa ergo eſt vnicum aſylum, columen & coronis vti vitæ, ira & paſſionum omnium, hominémque tranſcribit vitæ impaſſibili & immortali, itaque eum perficit & beat. Cæteræ ergo virtutes ſæpe tantùm ſunt vtiles homini; patientia verò ſemper & vbique eſt neceſſaria. Quocirca Bion, teſte Laërtio lib. 4. c. 7. dicebat, magnum malum eſſe non poſſe ferre malum: abſque hoc enim nulli poteſt eſſe vita ſuauis. Antiſthenes verò apud eundem lib. 6. cap. 2. dicebat, virtutem ſibi ſufficere ad felicitatem, nec vlla re opus habere, niſi robore Socratico: Socrates autem ad omnium rerum patientiam obdurauerat.

8. Octauò, quia Chriſto patientiſſimo nos facit ſimillimos, iuxta illud: *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*, &c. *illos & glorificabit*, Rom. 8. 29. q. d. Deus prædeſtinauit nos vt ſimiles ſimus Chriſto in Eccleſia, tam militante, quàm triumphante: ibi in gratia, hic in gloria: ibi in patientia, hîc in corona; ac conſequenter vt ſimus perfecti; quia patientia Angelis & Deo nos aſſimilat. *Deus* (ait Seneca in Sapiente) *extra patientiam, ſapiens ſupra patientiam eſt.* Tertull. lib. de Patien. cap. 16.

A *Amemus*, inquit, *patientiam Dei, patientiam Chriſti. Dependamus illi quam pro nobis ipſe dependit. Offeramus patientiam carnis, patientiam ſpiritus, qui in reſurrectionem carnis & ſpiritus credimus.* Hæc de re egregiè philoſophatur Marſilius Ficinus lib. 5. Epiſt. ad Baſtianum Saluinum. *O miram*, inquit, *patientiæ poteſtatem, virtutes quidem aliæ contra fatum quodammodo pugnant: patientia verò vel ſola, vel maximè omnium expugnat fatum: quæ enim fatum immutabilia neceſſariaque ferè decreuit, patientia cum diuina prouidentiæ voluntate conſentiens ita quodammodo mutat, vt ex neceſſarijs faciat voluntaria: ſicut qui malè agit, bona ſibi conuertit in malum; ita qui bene patitur mala, ea ſibi vertit in bonum, nempe in perferendis malis ipſe bonus euadit.*

B Vnde concludit patientiam bonum vſque adeò perfectum eſſe, vt abſque ipſa cætera hominum perfici nequeant. Quæ enim ab aliis virtutibus inchoantur, ab ipſa perficiuntur. Et poſt multa Epiſt. ad Antonium Cocchium: *Tria*, inquit, *præcipuè patientia præcipit. Primum, vt mala libenter pati velis, quæ ipſa natura iubet vt pati nolis. Secundum, vt ipſe tibi voluntaria facias, quæ fatum* (Dei prouidentia & decretum) *neceſſaria fore decreuit. Tertium, vt mala qualibet vertas in bona; quod Dei ſolius eſt officium. In primo quidem repugnare naturæ, in ſecundo verò expugnare fatum, in tertio denique iubet* (*vt ita dicam*) *æquare ſe Deo.* Et paulo pòſt: *Tota hominum vita in hac mundi regione maligna, cœleſtibúſque*

Patientia fatum quaſi expugnat.

C *que contraria mentibus, nihil aliud eſſe videtur, quàm morbus quidam, dolórque perpetuus. Accedit impatientia ſumma malorum, quæ adeò mala eſt, vt nihil nobis abſque illa ſit malum, nihil cum illa ſit bonum: patientia verò mala bene ferendo, transfert in bonum; & bonis vtendo bene, feliciſſimè fruitur.* Ipſa ergo eſt omnium medicina malorum: quia per illam coniungimur & conſentimus Deo, qui eſt omne bonum, &c. *In hoc vno patientiæ vis tota conſiſtit, vt bene patiamur tanquam bonum, quicquid ſub infinita bonitatis gubernatione contingit.* Viderunt id per vmbram Gentiles quoque. Burus Princeps cùm inuiſeretur à Nerone, à quo ferebatur veneno faucibus illito, quaſi remedium adhiberetur, in morbum & mortem adactus, auerſatus eſt illum Burus, qui iam ſcelus intellexerat, multaque percontanti nihil aliud reſpondit, quàm: *Ego bene me habeo, quia ſequor fatum Deique prouidentiam, quæ hanc mortem, licèt per tuum ſcelus adornatam, mihi deſtinauit: tibi ergo erubeſcendum, mihi conquieſcendum in numinis de mea morte decreto.* Alexander poſt interfectum Antoninum Rom. Imperator, cùm audiſſet barbaros magnis copiis ſe & Romanũ imperium inuadere: *Decet*, inquit, *viros fortes & moderatos optima quidem optare, ſed ferre quæcunque incidant* (quaſi à numine venientia.) *vt enim is qui prior laceſſit, ipſe ſibi iniurius videtur; ita qui propulſat iniuriam, confidentior ex conſcientia fit, atque ex iuſtitia ſpem bonam mutuatur.* ita

Exempla & gnomæ patientium.

D

E Herodian. lib. 6. Zeno roganti, quo pacto ferret conuicia? *Perinde*, inquit, *atque ſi legatus abſque reſponſo dimittatur.* indicans eos, qui non habēt quod reſpondeant, ad conuicia ſolere confugere, eaque proinde non pluris oportere fieri, quàm ſi nihil eſſet reſponſum. ita Laërt. lib. 7. c. 1. Vnde Philippus Rex Macedonum gratias agebat conuiciatoribus: quia, inquit, dum conor illos mendacij factis meis conuincere, euado melior. ita Plutar. in Apoph. Regum. Alphonſus Aragonum Rex, miſſa ad eum hiſtoria Titi Liuij, monitus ne acciperet & legeret, quod veneno infectus eſſet codex, accepit & legit, dicens: *An neſcitis Regum animas non priuatorum libidini ſubiectas eſſe, ſed ſub cura Dei*

ſecuras

ſecuras & lætas agere? Eſt enim Rex Dei in terra A Vicarius, imò imago & ſpeculum. ita Panorm.& Æneas Syluius in geſtis & dictis Alphonſi. S.Baſil. tractatu de vtilitate capienda ex libris Gentilium, celebrat patientiam Periclis & Euclidis. *Quidam*, inquit, *in foro Periclem probris omnibus inceſſebat. Is autem minimè curare viſus, toto ferè die ſuſtinuit: deinde veſpere iam deſcendentem cum lumine comitatus eſt, ne quid in Philoſophiæ ſtudio admitteret. Rurſus quidam Euclidi Megarenſi animo concitatus iurauit, ſe mortem illaturum. Ille verò contra ſe patienter laturum iurauit, placatúmque, & ei quamuis infeſto ſe conciliaturum iri. Quare valde ad nos excitandos refert, vt talia virorum cohibentium iram exempla noſtram memoriam ſubeant.* & paulo pòſt: *Quidam vehementi* B *impetu Socratis faciem cecidit: hic autem minimè commotus, furentem debacchari & iram ſatiare permiſit: ex quo eum totum ex plagis tumidum atque contuſum reddidit. Vbi verò ille cedendo deſtitit, nihil aliud Socratis feciſſe dicitur, quàm fronti propriæ inſcripſiſſe: Talis fecit; veluti ſtatuæ cuidam auctoris nomen, & commodo vindicaſſe.* Sicut ergo Apelles ſuis picturis perfectis & eximiis inſcribebat, *Apelles fecit*; ita patiens ſuis tolerantiæ facinoribus perfectis & heroicis, quibus eam quaſi heroinam in anima ſua depingit & ornat, inſcribat: *Patientia fecit*. Denique Epictetus in Arriano cap. 6. *Quidnam quæſo*, inquit, *eſſet Hercules, niſi taurus leóque extitiſſet, & hydra, & ceruus, & viſus? vt ſitis perfecti & integri & in nullo* C *deficientes.* q.d. ſi ſitis patientes, & in patientia vſque ad finem vitæ perſeuerantes, vti dixi, eritis perfecti & integri: patientiæ enim perſeuerantiæ habet opus perfectum, facitque perfectos & integros. Iam primò Thomas Anglicus hæc tria ita diſtinguit. *Perfecti*, inquit, ſunt, qui ſufferunt longam durationem tentationum: *integri*, qui eatundem acerbitatem & pondus: *in nullo deficientes*, qui earundem varietatem & multiplicitatem. Secundò idem: Perfectio, ait, conſiſtit in agendo, integritas in patiendo, abſentia defectus in perſeuerando. Tertiò & genuinè, hæc tria idem, vel penè idem ſignificant. Eſt enim vnius eiuſdemque rei per alia & alia verba exaggeratio. q. d. pa- D tientiæ perſeuerantia faciet vndequaque perfectos, integros & in nullo deficientes, vt ſcilicet in fide & virtute Chriſtiana conſtanter vſque ad mortem profitenda, proſequenda & propugnanda ſitis integri, omnibúſque officij Chriſtiani partibus & numeris abſoluti, quantum fragilitas naturæ lapſæ & corruptæ patitur, vt ab ea nullo metu & terrore, nullis pœnis, nullis promiſſis vel illecebris illecti deficiatis, atque nullum in ea tædij vel puſillanimitatis, nullum impatientiæ, triſtitiæ, ſimiliſve perturbationis vitijque motum vel in mente, vel in phantaſia, vel in appetitu, vel in voluntate ſentiatis, quem non ilicò ſuperetis & comprimatis: ſpiritus enim per patientiam ſubdi- E tus Deo Deique voluntati, per eandem ſubdet ſibi animam, anima ſubiget ſibi ſenſus, corpus & membra. Deus enim per patientiam ſanctificabit, ſibique ſubiget & perficiet veſtrum ſpiritum, & per ſpiritum animam, per animam ſenſus & membra, facietque vt omnia ſancta, integra & perfecta illi, quaſi integram patientiæ victimam offeratis. Hoc eſt quod ait Paulus 1. Theſſal. 5. 23. *Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer veſter ſpiritus, & anima & corpus, ſine querela in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* vide ibi dicta.

Patientia fatum quaſi expugnat.

Exempla & gnomæ patientiæ.

Nota, pro *perfecti* Græcè eſt τέλειοι, quod ſecundò verti poteſt *ſolidi, eximij, ſummi.* Sic enim apud

τέλειοι quid explicuer.

A Lucianum τέλειοι θεοὶ vocantur Dei perfecti, id eſt, præcipui & ſummi: heroës enim habebantur à Gentilibus Dij, ſed minores: tertiò, *adulti*: nam τέλειος ἀνὴρ vocatur vir adultus, integræ ætatis & magnitudinis, vt ſenſus ſit: vt ſitis in patientia & virtute Chriſtiana, non pueri, ſed viri & adulti, vt virtus veſtra non ſit tenera & puerilis, ſed conſtans & virilis, iuxta illud Apoſtoli Epheſ. 4. 12. *Ad conſummationem Sanctorum, &c. donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt iam non ſimus paruuli, &c.*

Quartò, *ſolidi*. Quintò, *ſancti & ſacri*, quaſi hoſtiæ patientes & pacificæ conſecratæ Deo: τέλεια B enim ἱερὰ vocabant hoſtias eximias, luculentas, largiores & ſanctiores: & τελείωσις, id eſt, perfectio & conſummatio, vocatur ipſa purificatio, conſecratio & ſanctificatio, ipſúmque martyrium, quo patientes & Martyres Deo conſecrantur & immolantur. Vnde S.Gregor. Nazianz. Martyres vocat τελειωθέντας δι' αἵματος, id eſt, *Deo conſecratos ſuo ſanguine*. Hinc & τελεστὴς vocatur initiatus ſacris, Sacerdos.

Nota ſecundò, pro *deficientes* Græcè eſt λειπόμενοι, id eſt, cedentes, cadentes, victi, fracti, diminuti: λείπομαι enim idem eſt quod deficio, cado, defatigor, ſuccumbo, vincor, impar & inferior ſum, linquor animo. Vult ergo Iacobus, vt Chri- C ſtiani nulla perſecutione, nulla aduerſitate, nullo onere, nulla diuturnitate, nullo tædio defatigentur animiſque cadant, vt vel tantillum à fide aut officio Chriſtiano recedant, vel recedere deſtinent; ſed corde forti, æneo & marmoreo in eo perſiſtant, omniaque aduerſa conſtanter euincant & ſuperent; itaque integritatem fidei, patientiæ & virtutis omni ex parte intactam & illibatam conſeruent, ne quid in ea ſit mancum, mutilum, languidum, enerue, fatiſcens, vel quoquo modo imminutum & deficiens. Patientiæ enim pes frangitur per impatientiam, cùm iniuriis ſuccumbit: manus frangitur, cùm in aliis opitulando defatigatur: lumbi luxantur, cùm tarda ſit & pigra, &c. D Idem eſt de corpore & membris, integritate & mutilatione cæterarum virtutum, quæ ſæpe defectum, mutilationem, & quaſi deliquium quoddam patiuntur inſtar lunæ. Talis eſt illa, de qua Bern. ſerm. de obedientia, patientia & ſapientia: *Cæterum*, inquit, *nec leproſa obedientia, nec canina patientia commendatur*; illa nimirum cutem exulcerat, hæc iecur rodit & fel effundit.

Patientiæ pes frangitur, quando.

Si quis autem indiget (λείπεται), id eſt, deſtituitur, Vers. 7.
deficit, fatiſcit, vti paulò antè dixi) *ſapientia*, vt cognoſcant quanta ſit vtilitas tribulationis, quàm alta & profunda myſteria in tentatione & cruce à Deo ſint abſcondita, quæ iam deprædicaui, nimirum tribulationem eſſe ſummum bonum, ideóque E de eo ſummè gaudendum: tribulationem enim parere patientiam, quæ opus habet perfectum, vt ſitis perfecti, integri & in nullo deficientes: vt cognoſcat, inquam, hæc non tantùm ſpeculatiuè, ſed & practicè, nimirum reipſa conſtanter omnes tribulationes patiendo, in iiſque gaudendo, ac nullis moleſtiis vel doloribus cedendo, vel animo cadendo; ſed integra & perfecta fortitudine in fide & virtute perſiſtendo. Hæc eſt enim vera ſapientia, non philoſophica & humana, ſed Chriſtiana & diuina, quam proinde multi, etiam Chriſtiani, ignorabant, & etiamnum ignorant, ſaltem practicè, nonnulli etiam ſpeculatiuè. Ignorantia enim practica ſenſim parit ſpeculatiuam. Dum enim quis

quis in patientia fatiſcit, ſenſimque fit impatiens, fit vt hæc impatientia mentem excæcet, vt non videat, nec cognoſcat quantum bonum ſit patientia. Quocirca ſapientia dicta eſt à ſapore & guſtu, quaſi ſapida ſcientia, affectuoſa ſcilicet, amans & ardens rem quam cognoſcit & ſapit. Porrò *τὸ ſi* non tam conditionem ſignificat dubitantis, quàm cauſam ſupponentis, vti & Malachiæ 1.6. *Si* (id eſt, *quia, cùm*) *Pater ego ſum, vbi eſt honor meus; & ſi* (cùm) *Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus?* Omnes enim homines, quantumuis ſapientes, indigent ſapientia, vel quoad inchoationem, vel quoad incrementum & perfectionem. Hinc Plato in Hippia laudat Heracliti dictum, *hominem ſapientiſſimum ſi cum Deo conferatur, ſimiam apparere: ſimiam autem pulcherrimam eſſe deformem, ſi cum alio quopiam animantium genere compareturg; perinde ac olla pulcherrima turpis eſt, ſi cum virginum genere conferatur.*

Sapientia quid.

Nota primò, ſapientia iam dicta non eſt aliud, quàm cognitio Dei & vltimi finis, ac mediorum ad eum aſſequẽdum, eorúmque deſiderium, amor & pius affectus, indeque vſus & praxis. Vnde Prouerb. 1.7. dicitur: *Initium ſapientiæ timor Domini* & Eccleſ. 1.20. *Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum.* & c. 19.18. *Omnis ſapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni ſapientia diſpoſitio legis.* Hæc eſt ſapientia, quam Sapiens in libris, qui ab ea vulgò Sapiẽtiales vocantur, putà in Prouerbiis, Sapientia, Eccleſiaſte & Eccleſiaſtico tradit, quámque nunc vocat ſapientiam, nunc ſcientiam, nunc intellectum, nunc diſciplinam, nunc eruditionem, nunc doctrinam, nunc prudentiam, nunc legem. Hinc Sapient. 10.10. vocatur *ſcientia Sanctorum,* & Lucæ 1.17. *prudentia iuſtorum,* quæ eſt timere, colere & amare Deum, bonaque cœleſtia & æterna, non terrena & caduca.

De hac ſcripſit Lactantius libros quatuor *de vera & falſa ſapientia*, vbi lib. 3. c. 9. *Venio,* ait, *nunc ad veræ ſapientiæ ſummum bonum, cuius natura hoc modo determinanda eſt. Primùm, vt ſolius hominis ſit, nec cadat in vllum aliud animal. Deinde vt ſolius ſit animi, nec communicari poſſit cum corpore. Poſtremò, vt non poſſit cuipiam ſine ſcientia & virtute contingere.* Vnde reprehendit Anaxagoram, cui *cùm ab eo quæreretur, cuius rei cauſa natus eſſet? Reſpondit, cœli ac Solis videndi. Quis,* inquit Lactant. *te in hoc ſpectaculum induxit? aut quid cœlo, rerúmque naturæ viſio tua confert? nimirum vt hoc immenſum & admirabile opus laudes. Confitere ergo rerum omnium eſſe conſtitutorem Deum, qui te in hunc mundum quaſi teſtem, laudatorémque ſui operis induxit. Magnum eſſe credis videre cœlum ac ſolem; cur ergo gratias non agis ei, qui huius beneficij auctor eſt? Cur non ipſius virtutem, prudentiam, poteſtatem metiris animo, cuius opera miraris?* & inferiùs: *Quare ſi quis hominum qui verè ſapit, interroget cuius rei gratia natus ſit? Reſpondebit intrepidus, ac paratus, colendi ſe Dei gratia natum; qui nos ideo generauit, vt ei ſeruiamus. Seruire autem Deo nihil aliud eſt, quàm bonis operibus tueri & conſeruare iuſtitiam.* & mox: *quia quanto pluris eſt anima quàm corpus, tanto pluris eſt Deus quàm mundus: quia mundum Deus fecit & regit.* & ruſum: *Expedita eſt igitur hominis ratio, ſi ſapiat, cuius propria eſt humanitas. Nam ipſa humanitas quid eſt, niſi iuſtitia? Quid eſt iuſtitia, niſi pietas? pietas autem nihil aliud eſt, quàm Dei parentis agnitio.* Quocirca cap. 16. ridet Philoſophos, qui ſuam philoſophiam tarde commenti ſunt, vt ſapientiam inuenirent, ſed falſam, non veram; ait ergo: *Dixit Seneca: Nondum ſunt mille*

A *anni, ex quo initia ſapientiæ nata ſunt. Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit. Quod irridens Perſius. Poſtquam,* inquit, *ſapere vrbi cum pipere & palmis venit: tanquam ſapientia cum ſaporis mercibus fuerit inuecta. quæ ſi ſecundùm hominis naturam eſt, cum homine ipſo cœperit neceſſe eſt.* Idem lib. 3. cap. 28. *Omnis ſapientia hominis,* inquit, *in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat & colat. Hoc noſtrum dogma, hæc ſententia eſt. Hoc eſt illud, quod Philoſophi omnes in tota vita ſua quæſierunt, nec vnquam inueſtigare, comprehendere, tenere valuerunt: quia religionem aut prauam tenuerunt, aut totam penitus ſuſtulerunt,* &c. *Huc ergo nos omnes, quibus eſt cura ſapientiæ, conferamus. An expectabimus donec Socrates aliquid ſciat? aut Anaxa-* B *goras in tenebris lumen inueniat? aut Democritus veritatem de puteo extrahat, aut Empedocles dilatet animi ſui ſemitas, aut Arceſilas & Carneades videãt, ſentiant, percipiant. Ecce vox de cœlo veritatem docens, & nobis ſole ipſo clarius lumen oſtendens,* &c. *Qui vult ſapiens ac beatus eſſe, audiat Dei vocem, diſcat iuſtitiam, ſacramentum natiuitatis ſuæ norit, humana contemnat, diuina ſuſcipiat, vt ſummum illud bonum ad quod natus eſt, poſſit adipiſci.* Idem lib. 4. c. 4. *Quibus rebus apparet, quàm inter ſe coniuncta ſint ſapientia & religio: ſapientia ſpectat ad filios, quæ exigit amorem: religio ad ſeruos, quæ exigit timorem. Nam ſicut illi patrem diligere debent & honorare, ſic hi Dominum colere & vereri. Deus autem qui vnus eſt, quoniam vtramque perſonam* C *ſuſtinet, & patris & Domini; & amare eum debemus, quia filij ſumus; & timere, quia ſerui. Non poteſt igitur religio à ſapientia ſecerni: quia idem Deus eſt, qui & intelligi debet, quod eſt ſapientiæ; & honorari, quod eſt religionis. Sapientia præcedit, religio ſequitur, quia priùs eſt Deum ſcire, conſequens colere.* Hinc ſapientiæ hyeroglyphicum fuere Cherubini, poſiti iuxta arcam & propitiatorium, vti dixi Exodi 25.20. in fine, vbi ſapientiæ apophthegmata, exempla & documenta recenſui.

Praxis acquirendi ſapientiam.

Porrò modum & media acquirẽdi ſapientiam, egregiè ex ſua praxi deſcribit S. Thomas Aquinas Epiſt. ad amicum, quæ ſic habet. *Quia quæſiſti à me, in Chriſto mihi chariſſime, qualiter te ſtudere oporteat* D *in theſauro ſcientiæ acquirendæ; tale à me tibi ſuper hoc traditur conſilium, vt per riuulos non ſtatim in mare eligas introire, quia per faciliora ad difficiliora oportet deuenire. Hæc eſt ergo monitio mea, & inſtructio tua: Tardiloquum te eſſe iubeo, & tardè ad locutorium aſcendentem conſcientiæ: puritatem amplectere, orationi vacare non deſinas, cellam frequenter diligas, ſi vis in cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quære penitus de factis aliorum, nemini te multum familiarem oſtendas: quia nimia familiaritas parit contemptum & ſubtractionis à ſtudio materiam ſubminiſtrat. De verbis & factis ſæcularium nullatenus te intromittas. Diſcurſus ſuper omnia fugias. Sanctorum & bonorum imitari veſtigia non omittas: non reſpicias à* E *quo audias, ſed quidquid boni dicatur, memoriæ recommenda. Ea quæ agis & audis, fac vt intelligas: de dubijs te certifices; & quidquid poteris in armariolo mentis reponere ſatage, ſicut cupiens vas implere. Altiora te ne quæſieris. Illa ſequens veſtigia, frondes & fructus in vineam Domini ſabaoth vtiles, quandiu vitam vixeris, proferes ac produces. Hæc ſi ſectatus fueris, ad id contingere poteris quod affectas.* Breuiter verò Hugo de S. Victore lib. Didaſcal. c. 13. ſex media adipiſcendæ ſapientiæ præſcribit hiſce verſibus:

Mens humilis, ſtudium quærendi, vita quieta,
Scrutinium tacitum, paupertas, terra remota:
Hæc reſerare ſolent multis obſcura legendo.

Patientia eſt ſapientia.

Nota ſecundò, licèt hæc ſapientia exigat & complectatur

plectatur omnem virtutem,tamen præ cæteris ſita
eſt in patientia, ob cauſas , nimirum bona patien-
tiæ,quas attuli v.1. Verus ergo patiens , verus eſt
ſapiens,& ſummè patiens ſummè eſt ſapiens,iuxta
illud Prouerb. 19. 11. *Doctrina viri per patientiam
noſcitur.* Hinc & παθήματα ſunt μαθήματα,id eſt, *paſ-
ſiones & tribulationes* , ſunt doctrinæ & diſciplinæ.
Quocirca meritò Lactantius lib.6. de vero cultu
c.18.reprehendit Ciceronem,qui in officiis definit
virum bonum eſſe qui proſit quibus poſſit, noceat
nemini,niſi laceſſitus iniuria.*O quàm ſimplicem,in-*
quiens,*verámque ſententiam ; duorum verborum adie-
ctione corrupit ? Quid enim opus fuerat addere,niſi laceſ-*
Vir bonus ſe non vlciſcitur. *ſitus iniuria,vt vitium bono viro,quaſi caudam turpiſſi-
mam apponeret,patientiaque,quæ omnium virtutum ma-
xima eſt,faceret expertem ? nociturum eſſe dixit bonum
virum , ſi fuerit laceſſitus : iam hoc ipſo boni viri nomen
Probatur 1. *amittat neceſſe eſt,ſi nocebit.*Probat id primò,*Non mi-*
2. *nus enim mali eſt referre iniuriam,quàm inferre.*Secun-
dò,quia *improbitati oppoſita impatientia , magnas ſæpe
concitat tempeſtates. Quòd ſi patientia,qua virtute nihil
verius,nihil homine dignius inueniri poteſt , improbitati
oppoſueris,extinguitur protinus , tanquam ſi igni aquam*
3. *ſuperfuderis.* Tertiò , quòd ſe vendicare non ſit ho-
minum,ſed pecudum.*Nam & pecudes ſi laceſſas,calce
aut cornu repugnant,& ſerpentes ac feræ,niſi perſequaris
vt occidas,negotium non exhibent,& imperiti quoque &
inſipientes ſi quando accipiunt iniuriam, cæco & irratio-
nabili furore diuntur,& iis qui ſibi nocent vicem retri-
buere conantur. In quo igitur ſapiens ac bonus vir à ma-
lis & inſipientibus differt , niſi quia habet inuictam pa-
tientiam,qua ſtulti carent;niſi quòd regere ſe ac mitigare
iram ſuam nouit ; quam illi,quia virtute indigent,refræ-*
4. *nare non poſſunt?* Quartò,*quia qui referre iniuriam ni-
titur,cùm ipſum à quo læſus eſt,geſtit imitari.Ita qui ma-
lum imitatur,bonus eſſe nullo pacto poteſt. Duobus igitur
verbis duas virtutes maximas bono & ſapienti viro , in-*
5. *nocentiã patientiámq; detraxit.* Quintò,*quia ipſe*(Ci-
cero) *caninam illam facundiam (ſicut Saluſt.ab Appio
dictum refert)exercuit;voluit quoq; hominem canino mo-*
6. *do viuere,vt remordeat laceſſitus.* Sextò, *quæ retributio
contumeliæ,quàm pernicioſa ſit,& quas edere ſoleat ſtra-*
Praxis acquirendi ſapientiam. *ges,vnde opportunius petetur exemplum,quàm ex ipſius
doctoris triſtiſſimo caſu,qui dum his Philoſophorum præ-
ceptis obtemperare geſtit,ipſe ſe perdidit. Quòd ſi laceſſi-
tus iniuria*(ab Antonio)*patientiam tenuiſſet,ſi diſſimu-
lare, ſi ferre contumeliam boni viri eſſe didiciſſet,nec illas
nobiles orationes alieno titulo inſcriptas,impatientia,leni-
tate & infamia profudiſſet,nunquam capite ſuo roſtra,in
quibus ante floruerat,cruentaſſet ; nec Rempubl.funditus
proſcriptio illa deleſſet.*Vnde cõcludit:*Sapientis ac boni
viri nõ eſt,velle certare,ac ſe periculo committere. Summa
igitur virtus habenda patientia eſt , qua ve non careret
homo iuſtus,voluit illum Deus pro inerte contemni. Niſi
enim contumeliis fuerit affectus , quantum habet fortitu-
dinis in ſeipſo cohibendo ignorabitur. Si autem laceſſitus,
iniuria lædentem perſequi cœperit,victus eſt. Si verò mo-
tum illum ratione compreſſerit , hic planè imperat ſibi,&
hic regere ſe poteſt. Quæ ſuſtentatio ſui rectè patientia no-
minatur : quia vna virtus omnibus eſt oppoſita vitiis &
affectibus. Hæc perturbatum ac fluctuantem animum ad
tranquillitatem ſuam reuocat, hæc mitigat, hæc hominem
ſibi reddit,*&c. Denique *Marcus Tullius contra ſuũ præ-
ceptum obliuionem iniuriarũ in magnis laudibus poſuit.
Spero,*inquit,*Cæſar,qui obliuiſci nihil ſoles,niſi iniurias.*
Idem c.19.refellit eos,qui dicunt irã eſſe comitem
virtutis,quia ignorãt cauſam,cur homini iram tri-
Patientia ad ſapientiam. buerit Deus:alioquin enim *quid immanius erit homi-
ne?quid ſimilius feris, quàm id animal,quod ad commu-
nionẽ & innocentiã Deus fecit? Tres ſunt igitur affectus,*

A *qui homines in omnia facinora præcipites agunt,ira,cupi-
ditas,libido. Propterea Poetæ tres furias eſſe dixerũt,quæ
mẽtes hominũ exagitant. Ira vltionẽ deſiderat:Cupiditas
opes: Libido voluptates,&c. Quicunq; igitur affectus illos
intra fines ſuos redegerit,quod ignorantes Deũ facere non
poſſũt,hic patiens,hic fortis,hic iuſtus eſt.*hactenus Lact.
Patientiæ ergo ſapientia præcepta,& prudentia Patientię dictamina.
dictamina inter alia ſunt hæc.Primum:*Pax præſtat
quibuſuis opibus & bonis : illorum ergo iactura eſt emen-*
da. Secundum : *Nullus peior animæ hoſtis, quàm tu-* 1.
multus æſtúſque cogitationum,iræ & impatientiæ. Nam, 2.
vt ait Caſſian.collat.18.c.16. *Lædi ab homine quam-
uis malignante non potero,ſi ipſe impacificο aduerſum me
corde non dimicem. Si autem lædor,non eſt vitium impu-*
B *gnationis alienæ,ſed impatientiæ meæ.*Tertium optimũ 3.
vindictæ genus eſt , lædenti benefacere , vt aiebat
S.Ioannes Eleemoſynarius. Quartum eſt ſublime 4.
Abbatis Stephani apud S.Greg.hom.35.in Euang.
*Virtus,*inquit,*patientiæ vehemẽter in eo excreuerat , ita
vt eum ſibi amicũ crederet,qui ſibi moleſtiæ aliquid irro-
gaſſet. Reddebat contumeliis gratias. Si quod in ipſa ſua
inopia damnum fuiſſet illatum, hoc maximum lucrũ pu-
tabat. Omnes ſuos aduerſarios nihil aliud,quàm adiutores
æſtimabat.* Quintum : *Manſuetudine ſubditi vincitur* 5.
aſperitas Prælati, vti eam viciſſe Libertinum ſcribit
S.Gregor.lib.1.Dial.c.2.Sextum:*Iniuria rebus illata* 6.
animarum noſtrarum eſt medicina. ita S.Monica,cùm
ab ancilla per conuicium vocaretur meribibula,
C quaſi ſtimulo percuſſa, ſibi indignans ſolitam vini
cupidinem prorſus à ſe abdicauit,& bibacitatẽ ex-
tinxit,teſte S.Aug.lib.9.conf.c.8.Septimum:*Male-* 7.
*ficium compenſandum eſt beneficio.*Ita fecit S.Lyduina,
dicens:*Illis ego debere me fateor,qui viam mandatorum
Dei,quorum plenitudo eſt dilectio,me currere compellunt.*
ita habet eius vita apud Suriũ.Octauum:*Prudentis* 8.
*eſt modica de breui pœna præſentis vitæ , per patientiam
redimere longas & graues purgatorii,vel inferni* , vti in
morbo dicebat Stephanus Monachus circa Mareo-
tem,in hiſt.Trip.lib.8.c.1.Nonum:*Crucẽ hanc ſi me-* 9.
*rui,feram,vt pro peccatis ſatisfaciam. Si nõ merui,feram
tamen,vt coronam augeam. vt vt erit,laudẽ habebo,de-
cúſq; vel pœnitentiæ,vel patientiæ.*Decimũ:*Præſtat pati* 10.
D *iniuriam,quàm facere qui enim nocet alteri,plus nocet ſibi,*
vti B.Steph. dixiſſe narrat S.Greg.lib.4.Dial.c.19.
Vndecimum:*Deus ſuſcipit patrociniũ patientis calum-* 11.
*niam & iniuriam.*ita Senior ille in Prato ſpir.c.219.
Duodecimum:Seneca lib.2.de Ira : *Magni,*inquit, 12.
*animi eſt iniurias deſpicere. Puſilli hominis & miſeri eſt
repetere mordẽtem,vt mures & formicæ,ad quas ſi manũ
admoueris,ora cõuertunt. Imbecilla ſe lædi putant,ſi tan-
guntur.* Decimumtertiũ:S.Ambr.Epiſt.82.ad Eccl, 13.
Vercel. *Non hæc ſola eſt forma iuſtitiæ,* inquit, *vt non
lædas eum,qui te non læſerit;ſed etiam illa,vt etiam remittas
ei qui læſerit. Nihil intereſt cui malè facias,vtrùm iuſto,
an iniuſto, cùm te malefacere non oporteat. Nihil distat
quomodo malignus ſis, vtrùm iuſto vindicandi ſtudio,an*
E *voto nocendi, cùm malignitas in vtroq; genere non careat
reprehenſione.*Plura affert Plut.lib.de vtilitate capiẽ-
da ab inimicis.Decimumquartum:*Patientia prudẽs* 14.
in quauis difficultate ſuggerit conſilium. Docet hoc S.
Ambroſ.lib.2. de Iacob & vita beata c.4. exemplo
Rebeccæ, quæ Iacob filio ſuaſit fugam, dum Eſau
eum vellet occidere. *Veniat,* inquit , *Rebecca,hoc eſt
induatur patientia , bona cuſtos innocentiæ , ſuadeat vt
ira locum demus,offenſionis ſubrepat obliuio mater pia ab-
eſſe ſibi dilectiſſimum filium tolerat , plus ei collatura,
quàm læſit : vtrique tamen conſulens,vt alterum immu-
nem à periculo , alterum integrum præſtaret à crimine.
Quis ſic potuit conſulere , niſi prudens tolerantia ? Quis
vtrique vtile conſilium apponere , niſi ſapiens patientia,*

C Deci

15\. Decimumquintum : Seneca Epiſt. 60. *Vir ſapiens* (vtique patiens) *ad omnem incurſum inuictus : non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Vſque adeò patiens eſt vir ſapiens, & perfecta patientia cum ſapientia reperitur.* Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb.14.29. *Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia : qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.* Ex quo S. Chryſoſt. homil.33.in 1.ad Corinth. *Patientia*, inquit, *vniuerſæ philoſophiæ eſt radix*, &c. *charitas omnia ſuffert, duce vtique patientia.* Allegoriam huius rei elegantem ex Geneſis cap. 20. affert Philo libro de plantatione Noë, ſcilicet quòd Abimelech rex viderit Iſaac iocantem cum Rebecca. Iſaac enim, id eſt, riſus, repræſentat gaudium : Rebecca, id eſt, ſaginata, patientiam : Abimelech, id eſt, pater regis, ſupra mundanam ſapientiam. q.d. gaudium in brachiis ſapientiæ repetitur, inuicem ſe amplectuntur, vt dixit S.Iacobus v.1. *O prudentem ludum ac diſciplinam, riſus à tolerantia adiuuatur*, ait Clemens 1.Pædag.c.5. Hunc autem vtriuſque, lætitiæ ſcilicet, & patientiæ complexũ, nemo conſiderare poteſt, niſi Abimelech, id eſt, ſapientia. Quod enim aliud negotium ſapientẽ decet, quàm ludere, gaudere, hilareſcere cum honeſta tolerantia? Et hæc eſt ratio, cur in ſolis ſapientibus ſit tólerantia: quia & illi ſoli hunc ludum ſpectant. Denique inuicti patientis emblema eſt adamas, quem decuſſatim ſtringit gladius & flamma, cum hoc lemmate : *Nec ferro cedit, nec igni.*

Poſtulet à Deo.] Deus enim eſt ipſa æterna, increata, immenſa, eſſentialis ſapientia, qui quaſi fons eum communicat Angelis, hominibus omnibúſque creaturis, cuique pro ſua conditione & capacitate. Vnde Lactant.lib.4.de vera ſapientia cap.4. *Fons*, ait, *ſapientiæ & religionis Deus eſt, à quo hi duo riui ſi aberrauerint, areſcant neceſſe eſt : quem qui neſciunt, nec ſapientes eſſe poſſunt, nec religioſi.* Idem fusè & eleganter docet Baruch cap.3.12.& ſequent. vbi cauſam omnis mali Iſraëlis aſſignat, quòd ignorarit Deum fontem ſapientiæ ; fruſtrà enim illum à Philoſophis & mundi ſapientibus requiri, ac tandem concludens v.36. *Hic*, ait, *eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt*, per incarnationem, vt ſapientiam è cœlis in terram (quod Prometheum feciſſe fingunt Poëtæ) deferret, eámque hominibus communicaret. Id fecit Chriſtus, qui eſt ſapientia Patris æterna & incarnata.

Docet hîc primò S.Iacobus, præ reliquis donis poſtulandam eſſe à Deo ſapientiam : quia hæc eſt origo & matrix omnis ſcientiæ, omnis virtutis, omnis boni. Vnde eandem ſolá petiit à Deo Salomon, cùm data eſſet ei optio petendi quicquid vellet, ac cum ea cætera omnia impetrauit. *Quia poſtulaſti*, inquit, *verbum hoc, & non petiſti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum ; ſed poſtulaſti tibi ſapientiam ad diſcernendum ; ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, in tantum vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit : ſed & hæc quæ non poſtulaſti dedi tibi, diuitias ſcilicet, & gloriam, vt nemo fuerit ſimilis tui in regibus cunctis retrò diebus*, 3.Reg.3.11. Porrò in ſapiẽtia comprehendit patientiã ; hanc enim docet cuique poſtulandam eſſe à Deo. Præclare enim Orig.in Pſal. 36.hom.3. *Expectamus*, ait, *Dominum, quia ipſe eſt expectatio noſtra & patientia, ſicut ſcriptum eſt Pſal.38.8. Et nunc quæ eſt expectatio mea? nonne Dominus? Sicut ergo Saluator ſapientia eſt, & pax, & iuſtitia ; ita eſt & expectatio vel patientia. Et ſicut participatione iuſtitiæ eius iuſti efficimur, & participatione ſapientiæ eius ſapientes ; ita & participatione patientiæ eius patientes efficimur. Eſt ergo velut fons quidam perennis, de quo haurire poſſumus & patientiam, & iuſtitiam, & ſapientiam, & omnia quæcunque ſunt virtutum bona ; ſi tamen bona, digna & pura vaſcula noſtra deferamus ad fontem.*

Sapientiam à Deo obtinuit Salomon.

Secundò, docet eam petendã non ab alio, quàm à Deo, ſiue immediatè, ſiue mediante inuocatione & patrocinio Sanctorum. Ita Salomon licèt iam promiſſa & data eſſet ei ſapientia à Deo, eam tamen, id eſt, eius conſeruationem & augmentum petiit à Deo, dicens, & nobis omnibus dicendum proponens: *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis : quoniam ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii & legũ*, &c. *Mitte illam de cœlis Sanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit & mecum laboret, vt ſciam quid acceptum ſit apud te*, &c. *Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt inuenimus cum labore. Quæ autem in cœlis ſunt quis inueſtigabit? Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis, & ſic correctæ ſint ſemitæ eorum qui ſunt in terris, & quæ placent didicerint homines : nam per ſapientiam ſanati ſunt quicunque placuerunt tibi Domine à principio*, Sap.9.4.& ſeq. Vnde c. 10. mira ſapientiæ facinora per Adamum, Lot, Iacob, Ioſeph, Moſen & Hebræos edita deprædicat. *Hæc* (ſapientia) inquit, *illum qui primus formatus eſt à Deo Pater orbis terrarũ* (Adamum) *cum ſolus creatus eſſet cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo, & dedit illi virtutem continendi omnia.* & v.6. *Hæc iuſtum* (Lot) *à pereuntibus impiis liberauit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim.* & v.10. *Hæc profugum iræ fratris* (Iacob fugientem Eſau) *iuſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſciẽtiam Sanctorũ, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius*, &c. *vt vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſapientia.* & v. 13. *Hæc venditum iuſtum* (Ioſeph) *non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum, deſcenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam aduerſus eos qui eum deprimebant, & mendaces oſtendit qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternã. Hæc populum iuſtum* (Iſraelitas) *& ſemen ſine querela liberauit à nationibus* (Ægyptiis) *qui illum deprimebant. Intrauit in animam ſerui Dei* (Moſis) *& ſtetit contra reges horrendos in portentis & ſignis*, &c.

Et S. Antonius.

Ita hanc ſapientiam a Deo petiit & impetrauit S.Antonius, de quo S.Athan.in eius vita : *Erat*, inquit, *valde ſapiẽs, & hoc in ſe mirabile habebat, quia cùm literas non didiciſſet, ingenuoſiſſimus & prudentiſſimus, immobilis & manſuetus erat. Venerunt ad eum Gentiles Philoſophi, putantes ſe eum poſſe decipere ; quibus ille : Si ad ſtultum veniſtis, ſuperfluus eſt labor veſter. Si autem putatis me eſſe ſapientem, imitamini quod probatis. Si ego ad vos veniſſem, vos imitarer : ſed quia vos ad me quaſi ad ſapientem veniſtis, eſtote ſicut ego ſum, Chriſtiani. Philoſophi mirati ſunt acumen ingenii.* Rurſum Antonius interrogauit eos: *Quid prius, ſenſus, an literæ? & quid cuius exordium? ſenſúſne ex literis, an literæ oriuntur ex ſenſu? Illis aſſerentibus quòd ſenſus eſſet auctor & inuentor literarum*, ait : *Igitur cui ſenſus incolumis eſt, hic literas non requirit.* q.d. talis ego ſum literarum expers, ſed theodidactos.

S. Ambroſ. Sic S. *Ambroſius*, ait Paulinus in eius vita, A *cum 43. Pſalmum dictaret, me excipiente & vidente, ſubitò in modum ſcuti breuis ignis* index Spiritus ſancti *caput eius cooperuit, atque paulatim per os eius tanquam in domum habitator ingreſſus eſt: poſt que facta eſt facies eius quaſi nix.*

Rupertus. Rupertus Tuirienſis Abbas lib. 12. in Matth. obiicientibus ſibi: Qui ſunt patres & magiſtri tui? reſpondet: *Hoc profiteor, quia viſitatio ab Altiſſimo melior mihi eſt, quam decem patres & magiſtri: loquor ad ſcribendum, quicquid ille monitor ſuggerit.*

S. Thomas. S. Thomas Aquinas palàm profeſſus eſt, ſe ſuam ſapientiam magis oratione infuſam, quàm ſtudio acquiſitam cœlitus accepiſſe.

S. Ephrem. S. Ephrem orans dicénſque: *Largire Domine* B *flumina gratia tua*, ab Angelis in viſu accepit librum, cum eóque cœleſtem ſapſentiam & facundiam, adeò vt quantumuis ei perpetui quaſi verborum fontes ſuppeterẽt, rebus tamen quas mente conceperat explicandis, pares nequaquam eſſent. Siquidé doctrinæ profunditas & cogitationum celeritas linguam ipſius abſorbebat, vt ſenſa animi efferre nequiret, ait Nyſſenus in eius vita.

S. Equitius. S. Equitius ſapienter & ardenter prædicans, rogatus vnde hoc haberet? reſpondit: *Quadam nocte ſpecioſus mihi per viſionem iuuenis aſtitit, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id eſt, phlebotomum poſuit, dicens: Ecce poſui verba mea in ore tuo, egredere ad prædicandum. Atque ex illo die etiam cùm* C *voluero, de Deo tacere non poſſum*, vt refert S. Greg. 2. Dialog. c. 4.

S. Ignatius. S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, Minoreſſæ orans ita in Deum abreptus eſt, vt Trinitatis ipſius numen auguſtiſſimum cerneret diſtinctum perſonis vnum eſſentia, adeò vt licèt literarum ignarus, non dubitaret librum de Trinitate conſcribere, indéque miro rerum cœleſtium ſenſu afficiebatur, quoties S. Trinitati ſacra perageret. Oblatus quoque eſt eius menti modus ipſe, quem in huius vniuerſitatis molitione ſummus ille rerum opifex tenuit. Præterea ſacrificium Miſſæ audiens, dum à Sacerdote de more hoſtia ſalutaris attollitur, apertiſſimè vidit illa ſpecie Chriſtum D Deum & hominem veriſſimè contineri, ait Maffeius in eius vita lib. 1. c. 7.

S. Trudo. S. Trudo illuſtri proſapia in Belgis ortus, vouit Deo, ſi Chriſto opitulante ſacras didiciſſet literas, ſe in fundo ſuo Eccleſiam ædificaturum, illic Domino perpetuò ſeruiturum. Miſſus ergo à Deo ad eum Angelus. *Noueris* inquit, *frater ea vota que Chriſto nuncupaſti, ei eſſe grata, nec dubites quin quod præueniens tibi aſpirauit, etiam ſit proſecuturus, & affectũ perducturus in effectum. Ille, inquam, ſapientia ſua imbuet cor tuum, & erudiet te præceptis ſuis, & legẽ ſuã inſcribet pectori tuo.* ita Notgerus Epiſc. Leod. anno Chriſti 850. in vita S. Remacli cap. 6.

S. Iuſtinus. Illuſtre eſt quod de ſe ſcribit S. Iuſtinus Philo- E ſophus & Martyr Dial. contra Triphonem, nimirum cùm ſapientiæ ſtudioſus peruagatus eſſet omnes Philoſophorum ſcholas & ſectas, fruſtràque eam apud Pythagoricos, Platonicos, Peripateticos requiſiſſet, à ſene quodam ignoto audiſſe, illam non niſi in ſchola Chriſti reperiri. *Tu ergo*, inquit, *votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perſpiciuntur aut intelliguntur, præterquam ſi Deus & Chriſtus eis conceſſerint intelligentiam.* Quare conuerſus ad Chriſtum, eumque inuocans, tantam ſapientiam quantam in libris ſuis oſtendit, conſecutus eſt.

Præclarè Philo lib. de præmiis & pœnis: *Solem*, A inquit, *hũc viſibilem, num alia re quàm ſole ipſo adiuti cernimus? Lucis aſpectum nónne luci debemus? Ad eundem ſanè modum Deus per ſeipſum illuſtrat ſui notitiam, cooperante nemine, quòd ea res excedat vires omnium.* Et S. Auguſt. lib. 4. Confeſ. c. 16. *Scis tu Domine, quia & celeritas intelligendi, & diſcernendi acumen donum tuum eſt.* Idem Soliloq. c. 5. *Semper cæcus fuiſſem, niſi tu me illuminaſſes.*

Qui dat omnibus.] Hæc dos propria eſt Deo, vt det omnibus omnia, & à nemine quicquam recipiat, ideóque Heb. vocatur *Saddai*, id eſt, *mammeus, cornucopia*, vti fuſiùs dixi Geneſ. 17. 2. Vnde Deus nonnullis à dando dicitur, aut potiùs agnoſcitur. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſal. 15. 1. *Dixi Domino:* Deus à dando. B *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Deus enim eſt quaſi pelagos bonorum omnium redũdans & exæſtuans, quod in omnia vicina ſeſe largiſſimè effundit. Verè Thom. Anglicus: *Deus*, ait, *dat 1. liberaliter, non vendit, ſicut multi. 2. dat generaliter, non vni, ſed omnibus. 3. dat abundanter, non parcè. 4. dat curialiter, vulgò corteſemente*, quia non improperat. *Erubeſcat ergo humana pigritia: plus paratus eſt Deus dare, quàm nos accipere*, ait idem ex S. Auguſt. 22. Erubeſcat ergo humana ingratitudo & auaritia, quæ Deo tam in ſe liberali, tã parcè & auarè eius obſequio ſe ſuaque impendit. Propria ergo natura & indoles Dei eſt, dare, vt docet S. Thomas lib. 1. contra gentes c. 39. vbi aſſerit C liberalitatem eſſe virtutem maximè propriam Dei, quia ſolus ſe largiter communicat, quaſi fons bonitatis. Et S. Aug. tract. 19. in Ioan. *Deus, ait, tibi totum eſt. Si eſuris, panis tuus eſt. Si ſitis, aqua tibi eſt. Si in tenebris es, lumen. Si nudus, immortalitate tibi veſtis eſt.* Et S. Bern. ſerm. 3. de Circunc. *Totus, ait, mihi datus, & totus in vſus meos expenſus.*

Simili, ſed lõgè exiliori de cauſa, nimirũ ob reddita ſibi prædia priùs erepta, Virgilius Auguſtum Cæſarẽ adulando vocat facítque Deum, Ecloga 1.

O Melibæe Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.

Et Cicero P. Lentulum vocat Deum, id eſt, ſer- D uatorem ſuæ vitæ. ſic enim ait, poſt reditum ad Quirites: *P. Lentulus Conſul parens, Deus, ſalus noſtra vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis.* Præclarè Boëtius lib. 3.

Vnus enim rerum pater eſt,
Vnus cuncta miniſtrat.
Ille dedit Phœbo radios,
Dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiam terris
Dedit, & ſydera cœlo.
Quem quia reſpicit omnia ſolus,
Verum poſſis dicere ſolem.

Et S. Bern. ſerm. 16. in Cant. *Verus, ait, beneficus eſt, dans affluenter & non improperans: non improperat* E *dona, quia dona ſunt; & beneficia ſua mihi dedit, non vendidit.*

Affluenter.] Græcè ἁπλῶς, id eſt, *ſimpliciter.* Suſpicantur aliqui Interpretem noſtrum legiſſe ἀφθόνως, vel πλουσίως, id eſt, *diuiter, copioſe, largiter, affluenter*; quia ſimplicitas in Script. cùm de dando agitur, ſignificat dandi liberalitatem, affluentiam, magnificentiam, vt patet 2. Corinth. 8. 2. *Altiſſima paupertas eorum abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum.* & c. 9. 11. *Vt in omnibus locupletati, abundetis in omnem ſimplicitatem.* Rom. 12. 8. *Qui tribuit, tribuat in ſimplicitate*, id eſt, ſimpliciter, ſine reſtrictione, copioſè, largiter. vide ibi dicta. Alludit S. Iacobus ad illud inuitamentũ & promiſſum Chriſti:

Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Script. *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum,* Ioan. 7. 38.

Deus infinita propendet ad ſe communicandũ.

Nota primò, in Deo eſt infinita propenſio & amor ſe communicandi: quæ prouenit ex infinita perfectione & plenitudine eſſentiæ ſuæ, quæ tanta eſt, vt in alios ſe effundere geſtiat; & quantumcũque aliis impertiat, nihil ipſe de ſua plenitudine amittat. Hinc primò, ad intra propendet naturaliter & intimè ad communionem ſui infinitam; ſicut res creatæ & corporeæ propendent vt ſe communicent, generando ſibi ſimile. Verùm quia id quod infinitum eſt, multiplicari nequit, idcirco diuina eſſentia non ſe communicat generando B aliam ſibi ſimilem numero diſtinctam, vti facit homo & animalia; ſed largiendo ſeipſam, & velut replicando, ita vt eadem numero ſimpliciſſima eſſentia diuina ſit in tribus diſtinctis numero perſonis, Patre, Filio, & Spiritu ſancto.

Tum Filio & Spiritui ſancto.

Tum Angelis & hominibus.

Secundò, ad extra propendet vt infinitè ſe ſuaque bona communicet creaturis, præſertim rationalibus, puta Angelis & hominibus. Nam, vt ait Nazian. *Sicut in rebus ſenſibilibus eſt ſol, ita in intelligibilibus eſt Deus.* Sicut ergo ſol vbique radios ſuos ſpargit, vt omnia illuminet, calefaciat, viuificet, fœcundet; ita Deus radios beneficentiæ ſuæ in omnes & omnia, præſertim Angelos & homines ſpargit, vt eos luce ſapientiæ ſuæ illuminet, C indéque ſui amore inflammet, vitáque gratiæ & gloriæ viuificet, vt & ipſi aliis eandem impertiãt. Quocirca S. Dionyſ. de diuin. nomin. c. 4. p. 1. ait, amorem diuinum eſſe vim motricem & ſurſum trahentem in Deum, qui ſolus eſt ipſum per ſe pulchrum & bonum. Huius amoris, beneficentiæ & communicationis euidentię indicia & effectus ſunt, Verbi æterni ad homines docendos & ſaluandos incarnatio, prædicatio, miracula, paſſio, mors, ſacramenta, miſſio Spiritus ſancti, cura ſingularis totius Eccleſiæ & ſingulorum fidelium. In incarnatione enim ſeipſum totum, & omnia viſcera ſua effudit in nos, iuxta illud Zachariæ: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos* D *oriens ex alto.* Lucæ 1. 78.

Ruſum in iuſtificatione & ſanctificatione cuiuſque, Deus non tantum ſe animæ communicat per gratiam, charitatem & virtutes; ſed etiam per ſeipſum: reipſa enim dat Spiritum ſanctũ & cum eo cæteras perſonas diuinas, iuxta illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis,* Rom. 5. 5. &: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus,* Ioan. 12. 23. Quocirca hac ſui communicatione iuſtum ad ſe eleuat, in ſe transformat, facítque diuinum, præſertim eos qui ſe totos dedunt Deo, il- E líque vacant. Amor enim diuinus facit ecſtaſin & exceſſum amantis à ſeipſo, vt illum in amatum transferat, & illi arctiſſimè vniat, vnúmque cum illo efficiat, vt in eo viuat, ſentiat, gaudeat, quaſi illi incorporatus. Amans enim Deum prorſus à ſeipſo deficiens in Deum tranſit, & velut colliqueſcit, nihil aliud cogitans, intelligens aut ſentiens præter Deum, nihil aliud appetens aut deſiderans, nulla alia re gaudens quam bonis Dei. Qui ſic adhæret Deo, vnus efficitur ſpiritus: quia ſeipſum exuit, & De[um] induit; perinde ac ſi in diuinam naturam trãſformatus eſſet. Quocirca totus cogitatione & affectu eſt in Deo, vti ei precatur Christus Ioan. 17. v. 11. *Pater ſancte, ſerua eos in* A *nomine tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos,* & v. 21. *Vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* Ratio eſt, quia bonum eſt ſui communicatiuum & diffuſiuum. Si ergo ſit ſummum bonum, vti eſt Deus, ſummè ſe cõmunicabit & diffundet. Hæc enim boni & ſummi boni eſt natura & indoles. *Deus,* inquit S. Leo ſerm. 2. de Natiuit. *cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus miſericordia eſt.*

Dei munificentia quintuplex.

Nota ſecundò, hæc beneficentiæ Dei largitas & affluentia ingens eſt, & admiranda ex quinque capitibus, vt rectè notat noſter Leſſius lib. 9. de attrib. diuinis c. 4. Primum eſt, maieſtas amantis & 1. largiẽtis. Quid enim maius & magnificẽtius Deo, B qui tantũ (imò infinities amplius) tranſcendit omnes Angelos & homines, quantũ cœlũ tranſcendit terram, quæ reſpectu vaſtitatis cœli ſe habet vt centrum & punctum. Secundum eſt, conditio eorum 2. in quo ſe ſuaque effundit; qui ſi naturam ſpectes, ſunt homines, infimi inter creaturas rationales. (ſicut enim materia prima eſt infima inter res corporeas, ita anima eſt infima inter res ſpirituales.) Si qualitatem animæ conſideres, ſunt peccatores, inimici, ſuperbi, ingrati, carnales, inepti ad omne bonũ, proni ad omne malum: ſi corporis, ſunt mortales, morbidi, viles, ſordidi, putidi, mox futuri eſca vermium, vt meritò exclamet Pſaltes Pſal. 8. *Quid eſt homo, quòd memor es eius?* C *aut filius hominis, quoniam viſitas eum?* Tertium eſt, 3. bonum ingẽs & multiplex quod illis partim confert, partim offert. Homini enim dedit animam rationalem creatam ad ſui imaginem, gratiam, promiſſionem gloriæ, angelicam cuſtodiam, totam mundi machinam; denique vnigenitũ ſuum. *Nam ſic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam,* Ioannis 3. 16. quæ verba ſi expendantur, ſingula magnam habent emphaſim, nouámque Dei beneficentiã ſignificant. Quocirca Pſaltes Pſal. 33. 6. *Accedite,* inquit, *ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.* Quartũ eſt, finis ob quem confert, qui eſt, vt homini be- 4. D ne ſit, non Deo. Deus enim de homine nullũ lucrum, nullum commodum expectat, vel accipit.

Quintum eſt, modus quo ſe communicat & 5. effundit, qui eſt multiplex. Primus, quòd ſe communicet nobis, non tanquam ſeruis, ſed quaſi filiis, quos inſtituit ſuos hæredes & cohæredes Chriſti. Secundus, quòd benignitatis diuinæ ingenium ſit demittere ſe ad infima, curare infirma, colligere abiecta, attollere humilia; & vbi maior eſt inopia, ibi magis ope[s] ſuas erogare & opem ferre. Quocirca S. Bern. lib. 5. de Conſider. c. 11. ita Deum definit, aut potius Dei affluentiam circumſcribit: *Quid eſt Deus? voluntas omnipotens, be-* E *neuolentiſſima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, ſumma beatitudo, creans mentes ad ſe participandum, viuificans ad ſentiendum, alliciens ad appetendum, dilatans ad capiendum; iuſtificans ad promerendum, accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad beneuolentiam, moderans ad ſapientiam, roborans ad virtutem, viſitans ad conſolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circundans ad ſecuritatem.* Tertius, quòd ſeſe communicet ſæpe antequam rogetur, vti patet in omnibus gratiis præuenientibus, quódque iis moueat nos ad poſtulandum ſubſequentes. Nemo enim poteſt orare Deum eo modo quo oportet, niſi ad id moueatur à gratia Spiritus ſancti. vti paſſim

Dei deſcriptio.

docet

docet S. Auguſt. & Concil. Arauſica. imò S.Paulus Rom. 8. 26. Rurſum quòd rogatus, plus det quàm rogetur, iuxta id quod orans profitetur Ecclesia: *Deus qui abundantia pietatis tuæ merita ſupplicum excedis & vota.*

Et S.Ambroſ.in Luc.23.v.42. rectè aduertit latronem in cruce tantùm petiiſſe, ac dixiſſe: *Domine memento mei cùm veneris in regnum tuum*; Christum verò longe plus ei præſtitiſſe, dicendo: *Hodie mecum eris in Paradiſo. Nam vberior*, inquit, *eſt gratia quàm precatio: ſemper enim Dominus plus tribuit quàm rogatur.* ita Ezechias petiit à Deo ſanitatem, ſed Deus cum illa adiecit ei quindecim annos vitæ, & victoriam miraculoſam cæſis 185.millibus Aſſyriorum, Iſaiæ 38. Salomon petiit ſapien- B tiam; ſed Deus cum ea dedit illi ingentes opes & gloriam, 3.Reg.3. Daniel petiit liberationem populi è captiuitate Babylonica; ſed Deus dedit illi oraculum & promiſſum de aduentu Meſſiæ ad redimendum totum mundum è captiuitate diaboli, Daniel.9. 24. Dauid petiit filium; ſed Deus præſtitit ei Meſſiam: illum enim ei promiſit, fecitque ex eo naſci, 2.Reg.7.12.& Pſal.88.4. Quartus, quòd ſua dona conferat ſæpe in eos, quos præſcit fore ingratos, imò in impios, infideles, hæreticos, atheos, blaſphemos & reprobos, iuxta illud Christi: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, &c. vt ſitis filij Patris veſtri qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper* C *iuſtos & iniuſtos*, Matth.5.44.

Moral. de imitãda Dei liberalitate.

1. Moraliter diſcamus hic primò, liberales eſſe in Deum, liberaliter ei ſeruiendo, cùm ipſe tam liberalis ſit in nos; quia eo viciſſim liberaliorem in nos iugiter experiemur. Certat enim ipſe nobiſcum, & cùm ſit liberaliſſimus, non patitur ſe liberalitate noſtra vinci. Hoc eſt quod promiſit per Iſaiam cap.66. 11. *Vt ſugatis & repleamini ab vbere conſolationis eius: vt mulgeatis & delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi fluuium, & quaſi torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis; ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos.* Præclarè D Nazianz.Orat.de amore pauperum: *Nihil*, ait, *tam diuinum homo habet, quàm de alijs bene mereri. Fac calamitoſo ſis Deus, Dei miſericordiam imitando.* Et Nyſſenus de pauper. amandis: *Beneficentia*, inquit, *eſt omnium laudatarum virtutum præſtantiſſima. Hæc eſt felicitatis comes. Hæc aſſidet Deo, & magna eſt cum ipſo neceſſitudine coniuncta*; vti ipſamet per viſum apparens S. Ioanni Eleemoſynario, incitans eum ad eleemoſynam, affirmauit. Quin & Seneca lib.3.de Beneficiis cap.25. *Qui dat*, ait, *beneficia, Deos imitatur; qui repetit, fœneratores.*

2. Hinc ſecundò: cùm Deo ipſi nihil reddere poſſimus, reddamus ei idipſum in ſua imagine, putà in proximis noſtris; vt in eos liberaliter ſapientiam, E gratiam, cæteraque bona quæ à Deo accepimus effundamus: ideo enim ea ille nobis dedit, tantò plura daturus, quò plus in alios effundemus. Sicut enim fontes quò plus effluunt, eò plus affluunt: ſi enim non efflueret aqua, noua non afflueret; prior enim canalem occuparet, & affluentem excluderet; ita prorſus ſe res habet in doctore, prædicatore, eleemoſynario, &c. vt quo plus dat proximo, eo plus recipiat à Deo, vti ex S.Paulo & Baſilio docui 2.Corinth.9.8.& ſequent.

3. Tertiò, imitemur Deum, vt petenti ſimplum, demus duplum. Sic Christus petentibus ſanitatem corporis, addidit & animæ; de quo proinde S.Pe- A trus Act.10.38. *Qui pertranſiit*, inquit, *benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo.* Vnde Christi & Pauli axioma fuit: *Beatius eſt magis dare quàm accipere*, Act.20.35. vide ibi dicta.

Huius rei illuſtria exempla dederunt Gentiles: pudeat Christianos, ſi eos non ſuperent, ſed ab eis liberalitate ſe ſuperari patiantur. Ita Plato Diogeni paululum vini & caricarum petenti, integram lagenam vino plenam miſit. Sed Diogenes more ſuo Cynicas, id eſt, caninas ei egit gratias, dicens: *Cùm interrogaris, quot ſint duo & duo? reſpondes viginti; ita non ſecundùm ea quæ rogaris das, nec ad ea quæ interrogaris reſpondes*, vti refert Laërt.lib.6.c.1.qui & addit Diogenem dicere ſolitum, manus non eſſe B porrigendas amicis complicatis digitis, ſed explicatis & liberalibus. Demoſthenes rogatus, quid Deo ſimile haberent homines? reſpondit, benignè facere. ita Maximus ſerm.8. Cicero orat.pro Ligario: *Homines*, inquit, *ad Deos nulla re propius accedunt, quàm dando. Nihil habet fortuna melius, quàm vt poſſis; nec natura melius, quàm vt velis ſeruare quamplurimos.* Anaxilaus rogatus, quid in tyrannide eſſet feliciſſimũ? reſpondit, *in conferendis beneficijs nunquam vinci.* ita Stobæus ſer.46. Cyrus Perſarum rex ornamenta ad ſe miſſa diſtribuit in amicos, nil ſibi reſeruãs. Rogatus cur? *Ornatus*, inquit, *amicorum ornatus meus eſt.* ita Maximus ſerm.6. Dionyſius ad filium ingreſſus, videns copiam vaſorum aureorum: *Non eſt*, in- C quit, *in te regius animus, qui his poculis quæ à me tam multa accepiſti, neminem tibi amicum feceris.* ita Plutarch.in regum Apoph. Alexãder Magnus rogatus, vbinam ſuos theſauros haberet: amicos oſtendens, ait: *In his ſcrinijs.* ita Maximus ſerm.6. Idem omnia in amicos diſtribuens, rogatus à Perillo, quid regi ſupereſſet? reſpondit, *ſpes acquirendi maiora.* Idem cuidam donans vrbem, cùm ille diceret, id non conuenire fortunæ ſuæ, reſpondit Alexander: *Non quæro quid te accipere, ſed quid me qui rex ſum dare deceat.* Idem Perillo pro dote filiarum poſtulanti decem talenta, iuſſit dari quinquaginta, dicens: *Tibi quidem ſatis eſt tantum accipere, mihi verò non ſatis eſt tantum dare* ita Plut.in regum Apoph.qui & addit D Alexandrum Xenocrati quinquaginta talenta miſiſſe, vt ea ſuis amicis elargiretur. *Nam mihi*, inquit, *vix Darij opes in amicos ſuffecerunt.* Idem rogatus, *quis eſſet rex optimus? Qui amicos*, inquit, *muneribus retinet, & inimicos beneficijs reconciliat.* ita Maximus ſerm.9. de Magiſtratu. Hanc liberalitatem ab Alexandro didicit eius dux, Ptolomæus Lagi, primus poſt eum Ægypti rex, qui amicos ſuos locupletabat, dicens: *Melius eſt ditare, quàm ditescere*, teſte Æliano lib.13. var.Hiſt. Antonius triumuir cũ Lepido & Auguſto, adeò in donis erat profuſus, vt dictitaret, amplitudinem imperij Romani non per ea quæ acciperet, ſed per ea quæ daret illuſtrari, ait Plut.in eius vita.

Exempla Gentilium.

Verùm Christiani Heroës hac in re longè ſupe- E rarunt Gentiles. Nota eſt omnibus profuſa munificentia S.Ioannis Patriarchæ Alexandrini, qui inde cognomen tulit Eleemoſinarij. Experientia enim continua didicerat, ſe cùm duplum daret, quadruplum recipere. Et S.Paulini Nolani Epiſcopi, qui viduæ petenti ſtipem, partémque lytri ad redimendum filium, ſemetipſum, quantus quantus erat, pro filio in ſeruitutem VVandalis tradidit, ideóque meruit omnes Nolanos, ciues ſuos, ſecum à ſeruitute liberare. Memorabilis quoque fuit liberalitas Adriani ſecundi Pontificis, qui ingenti turba peregrinorum confluentium, cùm œconomus diceret ſe non habere tantum, vt vel denariũ ſingulis erogaret, quadraginta enim dena-

Exempla Christianorum.

rios duntaxat habebat:*Virtute*,inquit,*Chriſti,qui de quinq; panibus & duobus piſcibus quinq; millia hominũ ſatiauit,non ſingulis ſingulos,ſed ternos ſingulis denarios erogabo*. Dixit , & fecit ; ac ſuperfuerunt ſex denarij. Tum ad œconomum conuerſus : *Vides*, inquit, *quàm largus & ſuauis ſit omnipotentiſſimus Dominus, qui quadragenariam quantitatem nummorum & fratribus noſtris per ternos diſtribuit , & mihi ternos , & tibi ternos aqua ſorte ſeruauit*.ita ex Anaſtaſ.Biblioth. Baronius tomo 10.anno Chriſti 867.

Et non improperat.] Non exprobrat, dicens : Tu in meo es ære,tu mihi debes animam,hoc ego beneficium in te immerentem contuli , plura dedi quàm merebaris , &c. exprobratio enim beneficij eſt tinea & ærugo liberalitatis , quæ omnem eius gratiam exugit , omnem eius colorem & ſpeciem deformat & decolorat. Vnde monet Sapiens Eccleſ.41. 28. vt caueas *ab amicis de ſermonibus improperij,& cùm dederis,ne improperes*. & cap.18.18.*Stultus acriter improperabit, & datus* (δόσις , id eſt , *datio, donatio*) *indiſciplinatus eabeſcere facit oculos*;quia cum cui dedit contriſtat,& pudefacit ſuis improperiis, impudentia & duritie. & cap.20.24.*Datus inſipientis non erit vtilis tibi : oculi enim illius ſeptemplices ſunt*, id eſt , multiplices. q.d. multiplici oculorum in te iactu & nictu ſignificat,ſe plus a te expectare quàm dederit :*exigua dabit, & multa improperabit:& apertio oris illius inflammatio eſt*, id eſt, cholera. q.d. tibi durè, aſperè , cholericè loquetur, Græcè ἀνοίξει τὸ ςόμα αὐτοῦ ὡς κῆρυξ , id eſt , *aperiet os ſuum vt præco*, vociferabitur vt præco,vbique præconizabit ſuum beneficium , & tuam indigentiam,vel ingratitudinem. In qualem intorqueret Democritus ſuum illud ſpiculum : *Malè pereas,quia Gratias virgines,meretrices effeciſti*, de quo Maximus ſerm.8. Quocirca ſapienter Chilon Lacedæmonius dicebat:*Dati beneficij decere obliuiſci,accepti autẽ meminiſſe*,teſte Laërtio lib.1. cap.4. Alexander Magnus verò , regium eſſe dicebat , à quibus malè audias , in eos ſæpe & multum conferre, teſte Pontan.c.30.de liberalitate. Ex aduerſo Ariſtoteles Cyrenenſis aſſerebat, *non oportere beneficium oblatum à quoquam recipere. Aut enim vt rependere poſſit, moleſtias habiturum : aut ſi non referas, ingratum auditurum*. ita Ælian. lib.10. Huc ſpectat cauillus Antigoni, quem refert Seneca lib.2.de beneficiis cap.17. *Ab Antigono*, inquit, *Cynicus petijt talentum. Reſpondit, plus eſſe quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus,petit denarium. Reſpondit,minus eſſe quàm quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret: In denario regem,in talento Cynicum reſpexit ; cùm poſſet & denarium tanquam Cynico dare,& talentum tanquam rex*. Idem Seneca ibidem cap.10.*Hæc*,inquit, *beneficij inter duos lex eſt:alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio*. & cap.11. *Quouſque dices : Ego te ſeruaui ,ego te eripui morti?*&c. *Admonitio tædium facit, exprobratio odium*. & cap.14.*O ſuperbia magna fortuna ! ò ſtultiſſimum malum ! vt à te nihil iuuat accipere , vt omne beneficium in iniuriam conuertis, quicquid das corrumpis*. Deus ergo cùm ſit liberaliſſimus, nemini exprobrat donum,quòd ſcilicet nimis,vel plus dederit,quàm homo mereatur ; ſi dono ſuo vti, pœnitere & ſanctè viuere velit , vti videmus in Saulo,Magdalena, Petro, &c. Exprobrat tamen impio ingratitudinem , quòd tot beneficiis affectus , maleficia Deo rependat , iiſque cum Dei beneficentia certet, ac in improbitate ſua durus & obſtinatus perſiſtat. Talis exprobratio Dei eſt Michææ 6.3. *Popule meus,quid feci tibi?* &c. Ieremiæ 2. A 4.Iſaiæ 1.v.2.& ſeq. Sic in die iudicij Deus exprobrabit reprobis, quòd gratia ſua abuſi ſint ad ſuam perniciem & damnationem , vt patet ex parabola debentis decem millia talentorum , & exigentis à conſeruo centum denarios,Matth.18.24.

Exprobratio eſt tinea beneficij.

Et dabitur ei.] Si videlicet petat pro ſe, neceſſaria ad ſalutem,piè,& perſeueranter.Has enim quatuor conditiones ſi habeat oratio , certò impetrabit id quod petit , ait D.Thom.2.2.q.83. art.15.ad 2.qui & addit ex S.Auguſt.in ſentent.ſent.212. *Fideliter ſupplicans Deo* , inquit , *pro neceſſitatibus huius vitæ,& miſericorditer auditur,& miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo ſit vtile, magis nouit medicus quàm ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens* B *amoueri ſtimulum carnis,quia non expediebat*. Et S.Baſil.ſerm.de orando Deum : *Ideo*, ait, *quandoque petis & non accipis , quia perperam poſtulaſti,vel leniter,vel infideliter , vel non conferentia tibi,vel deſtitiſti*. Quocirca Plato in ſecundo Alcibiade hunc orandi modum aſſignat : *Deus Opt.Max.optima quidem nobis vouentibus & non vouentibus tribue, mala autem poſcentibus quoque abeſſe iube*. Nam, vt ait S.Bernard.ſerm.contra vitium ingratitudinis,*Sæpe miſericordia eſt ſubtrahere miſericordiam , quemadmodum ira & indignationis miſericordiam exhibere*. Et S.Gregor.lib.15.mor.c.12. *Maioris* , ait , *iracundiæ eſt cùm hoc tribuitur. quod malè deſideratur , atque inde repentina vltio ſequitur , quia hoc quoque obtinuit, quod* C *Deo iraſcente concupiuit*.Beneficium ergo tunc negare,non maleficium,ſed beneficium eſt:ſicut parentes benignè negant cultros pueris poſcentibus,ne iis ſe lædant:iis enim dare beneficium quod poſtulant,eſſet eis ingens facere maleficium.

Poſtulet autem in fide nihil hæſitans.] Fides hîc tripliciter ſumitur,vel potiùs tria complectitur, quæ in oratione poſcit S. Iacobus. Primò fidem propriè dictam : ſecundò fiduciam, ſiue ſpem certam: tertiò credulitatem,& firmam perſuaſionem obtinendi quod petimus. Huic triplici fidei opponitur hæſitatio pariter triplex. Prima eſt hæſitatio in fide,quæ eſt incredulitas & infidelitas:dubitãs enim in fide,ſi in dubitatione ſit pertinax, eſt infidelis & D hæreticus. Secunda eſt hæſitatio in fiducia , quæ eſt diffidentia vel deſperatio. Tertia eſt hæſitatio in credulitate,quæ eſt dubitatio,aut opinio & perſuaſio non obtinendi id quod petimus.

VERS. 6.

Triplex fides & hæſitatio.

I. Fides propriè dicta.

Primò ergo S.Iacobus ad orationem requirit fidem propriè dictam , non tantùm generalem de Dei omnipotentia,prouidentia, munificentia, veritate,paterna cura & amore erga nos,quòd ſcilicet vt Deus poſſit,& vt pater velit , nobis quaſi filiis ſuis benefacere ; ſed & particularem,quòd ſcilicet id quod petimus , dabit nobis, ſi id expediat. Idipſum enim ipſe promiſit , qui mentiri,falli, aut fallere nequit, dicens : *Omnia quæcunque orantes petitis,credite quia accipietis,& euenient vobis*,Marci 11. E 22. Matthæi 21.21. & alibi ſæpe. Credimus enim fide diuina Deum in promiſſis eſſe fidelem,ac proinde eum nobis id quod in oratione petimus , daturum,vtpote cùm idipſum promiſerit, qui vti ſeipſum negare nequit , ita nec promiſſa ſua violare. Hanc fidem paſſim exegit Chriſtus ab iis qui poſcebant ſanitatem,vt à cæcis Matth.9.28. *Creditis*, inquit,*quia hoc poſſum facere vobis* ; cúmque reſponderent,*vtique Domine*,audierunt:*ſecundùm fidem veſtram fiat vobis. Et aperti ſunt oculi eorum*.Dices,ergo vera eſt fides ſpecialis hæreticorum , qua ſe credunt iuſtos, prædeſtinatos & infallibiliter ſaluandos. Cùm enim petant à Deo iuſtitiam,ſalutem & gloriam,vtique hæc à Deo aſſequentur.Deus enim

promiſit ſe præſtiturum, quicquid ab eo petimus. A Reſpondeo, promiſſio hæc Dei non eſt abſoluta, ſed conditionata, ſi videlicet oremus & petamus eo modo quo oportet, putà cum debita fide, humilitate, puritate, reuerentia, deuotione, perſeuerantia, &c. Ignoramus autem & incerti ſumus, an has in oratione conditiones præſtemus; ac proinde pariter incerti ſumus, an iuſtitiam & ſalutem quam petimus, ſimus obtenturi.

2.
Fides eſt fiducia.

Secundò, fides hæc, vt docet S. Cyrillus catech. 5. poſcit paritque fiduciam: vnde Apoſtolus fidem definiens Hebr. 11. 1. ait, quòd ipſa ſit *ſubſtantia rerum ſperandarum.* fides enim omnipotentiæ & fidelitatis Dei in pręſtandis promiſſis, eſt ſubſtantia, id eſt, baſis & fulcrum ſpei, & rerum ſperandarum. B Hoc eſt quod ait S. Auguſt. ſerm. 36. de verbis Domini: *Si fides deficit, oratio perit. Vnde & Apoſtolus cùm ad orandum exhortaretur, ait: Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit; vt oſtenderet fidem eſſe fontem orationis* (ac conſequenter & ſpei, quæ eſt mater orationis: nemo enim orat, niſi qui ſperat ſe accepturum) *nec poſſe ire riuum vbi caput aquæ ſiccaretur, adiunxit: Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?* Hanc fiduciam pariter popoſcit Chriſtus, vt à paralytico Matthæi 9. 2. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* & ab Hæmorroiſſa verſ. 22. *Confide filia, fides tua te ſaluam fecit.* Vides hîc, vt Chriſtus cum fide poſcat confidentiam, quam parit fides quaſi mater filiam. Vnde S. Thom. 2. 2. q. C 83. art. 15. ad 3. *Oratio,* inquit, *efficaciam merendi habet à charitate, at verò efficaciam impetrandi à fide & fiducia,* vt ait hîc S. Iacobus. Porrò certitudo ſpei nequit eſſe tanta, quanta eſt fidei: *Quod enim quis videt,* per fidem diuinam, *quid ſperat?* ait Paul. Rom. 8. 24. Vnde S. Chryſoſt. imò Apoſtolus ad Hebr. 6. 18. & 19. fidem aſſimilat columnæ domum ſuſtentanti: hæc enim ſuſtentatio eſt firmiſſima: ſpem verò anchoræ, quæ nauim in fluctibus ſuſtentat; ſed ita, vt iis iactetur & fluctuet: ſic enim & ſpes noſtra inter fluctus timoris & confidentiæ iactatur & fluctuat. Verùm quo maior eſt fides, eo maiorẽ gignit ſpem; & quo maior eſt ſpes, eo validior eſt oratio, certiuſque impetrat rem poſtulatam, vti D fuit in S. Dominico, qui dictitabat, ſe nihil vnquam poſtulaſſe à Deo, quod non impetraſſet. Et in S. Thom. Aquinate, qui aſſerebat ſe aſſecutum omne id, quod per interceſſionem B. Virginis efflagitaſſet. Quocirca S. Catharina Senenſis in orãdo hanc ſpem acuebat, dicens: *Domine non dimittam te, niſi id quod poſtulo, v.g. conuerſionem huius vel illius peccatoris, à te obtinuero.* itaque omnia obtinebat. Porrò hæc fiducia oritur partim ex puritate & ſanctitate vitæ, putà ex libertate ſanctæ & familiaris Deo conſcientiæ, iuxta illud 1. Ioan. 3. 21. *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus;* E partim & potiùs ex inſtinctu Dei, qui orantes animat, & quaſi promittit ſe daturum id, ad quod petendum eos impellit & inſtigat. Quocirca hîc fides magis fiduciam, quàm fidem ſignificat. Spei enim & fiduciæ proprius actus eſt oratio: quare quo maior & efficacior eſt fiducia, eo maior & efficacior erit oratio. Vnde in oratione maximè excitanda eſt fiducia, ídque docet hîc S. Iacobus. q. d. poſtulate ſapientiam magna certáque fiducia, ita eam certò impetrabitis.

Cur Deus in orãte poſcit fiduciam.
Reſp. 1.

Petes. Cur Deus adeò exigit in oratione ſpem? Reſpond. primò, quia congruus ordo & diſpoſitio eam poſcit: decet enim orantem ſperare id quod A orat, imò ſine ſpe ritè orari nequit: nemo enim orat id, de quo deſperat. Sicut ergo in vaſe, vt capiat ingentem vini copiam, requiritur ingens capacitas; ita in orante vt recipiat ingens donum à Deo, requiritur ingens fiducia. Hæc enim in anima idem eſt, quod capacitas in vaſe, vti docet S. Bernard. verbis mox citandis. Secundò, quia 2. ſpes eſt quaſi fiſtula & canalis, qui ab homine è terra in cœlum ad Deum erigitur, vt per eum defluant & depluant aquæ cœleſtium gratiarum in ipſum. Sicut ergo aquæ cœleſtis pluuiæ niſi in canali recipiantur, in eúmque confluant, diffluunt & diſpereunt; ita & imber gratiarum Dei niſi canali fiduciæ hauriatur & aceruetur, in alia quælibet ſe diffundit & diſpergit. B Tertiò, quia ſpes & 3. oratio ſperans eſt quaſi pecunia, qua gratiam à Deo emimus: nihil enim aliud ipſi pro ea offerre & dare poſſumus. Hanc verò ſpem magni ipſe æſtimat: quia ea ipſe ſummè honoratur. Ea enim profitemur, nos nobis diffidere, eo indigere, ipsúmque eſſe omnipotentem, fidelem, liberalem, imò Deum, patrem, gubernatorem, prouiſorem noſtrum, omniúmque creaturarum. Sicut ergo mendicus ſperans, & laudans opes & liberalitatem diuitis, ab eo emendicat, emit & impetrat eleemoſynam; ſic & nos à Deo. Itaque ſpe, quaſi honore Dei, emimus amorem opéſque Dei.

Fides eſt perſuaſio obtinendi quod petitur.

Tertiò, ſicut fides poſcit, paritque ſpem & fiduciam; C ita ſpes parit fidem, id eſt, credulitatem & perſuaſionem obtinendi id quod petimus. Sic fides ſubinde ſumitur pro credulitate, non diuina & certa, ſed humana & probabili, vt Rom. 14. 23. *Omne quod non eſt ex fide* (id eſt, ex credulitate, putà ex conſcientia, quæ dictat & credit hoc illúdve ſibi licere, v.g. manducare idolothyta) *peccatum eſt.* q. d. quicquid facis contra dictamen & perſuaſionem conſcientiæ, in eo peccas. Quò ergo maior eſt ſpes in affectu, eo maiorem gignit fidem & credulitatem obtinendi in intellectu. Ratio eſt, quam dat S. Bernard. ſerm. 3. de Annunciat. Dom. *Sola,* ait, *ſpes apud te* (Domine) *miſerationis obtinet locum, nec oleum miſericordiæ, niſi in vaſe fiduciæ ponis.* D Qui ergo hoc Dei decretum nouit, & hanc ſpei vim, vtique ex ea concipit fidem, id eſt, perſuaſionem obtinendi id quod ſperat & poſtulat.

Præſagium impetrandi eſt certa fiducia.

Fides hæc triplex ad orationem efficacem requiritur. Vnde ſolet eam Deus prius quàm donet rem poſtulatam, poſtulanti aſpirare, ac proinde illa ingens eſt donum Dei, & quaſi certum præſagium rei conſequendæ, etiam per miraculum, ſi opus ſit. Hæc eſt enim fides miraculorum, nimirum fides coniuncta cum certa fiducia diuinæ opis ad patrandum miraculum, quam fiduciam parit inſtinctus Dei thaumaturgum animantis, eique quaſi promittentis ſuam opem ad miraculum, quod patrare tentat, de qua Chriſtus Matth. 21. E 22. *Si habueritis,* ait, *fidem, & non hæſitaueritis, non ſolùm de ficulnea facietis; ſed ſi monti huic dixeritis: Tolle, & iacta te in mare, fiet; & omnia quæcunque petieritis in oratione, credentes accipietis.*

Cur?

Vult enim Deus nos ſibi planè fidere, vt fiducia noſtra honoremus eius de nobis paternam curam & prouidentiam. Quare gaudet ſe ea vinci, eáque ſibi piam quaſi vim inferri. Orans enim colluctatur cum Deo, ſicut Iacob cum Angelo, qui eum vincens, ab eo benedictionem obtinuit, & vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo, Geneſ. 32. 28. Ex aduerſo Deus diffidentiam odit, quaſi minus dignè de ſe ſuáque benignitate ſentientem. Quocirca Sapiens cap. 1. *Sentite,* ait, *de Domino in bonitate,*

tate, & in ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum, Græce τοῖς μὴ ἀπιςοῦσιν αὐτῷ, id eſt, *qui non diffidunt ipſi*. Vnde Caſſianus collat.9.cap.31. hoc dat ſignum certum exauditæ orationis, *ſi obtinuiſſe nos in ipſa orationis effuſione quod poſcimus, ſenſerimus. Tantum enim quis exaudiri atque obtinere merebitur, quantum vel inſpici ſe à Deo, vel Deum crediderit poſſe præſtare. Irretractabilis namque eſt illa Saluatoris ſententia: Quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & venient vobis.* Ex aduerſo cap.33. *Pro certo*, inquit, *non exaudiendum ſe ſupplicans quiſque non dubitet, cùm ſe dubitauerit exaudiri.* Addit deinde varias cauſas, ob quas exauditur oratio.

Moraliter diſce hîc, menſuram orationis & impetrationis eſſe fidem & ſpem: quod certò ſperas, hoc certò impetrabis: magna ſpera & poſtula, magna impetrabis. Quò enim magis dilatas animam per ſpem, eò illam donorum Dei capaciorem efficis, eò magis Deus eam illis implebit, iuxta illud oraculum: *Dilata os tuum, & implebo illud*, Pſal.80.11.

Quocirca ſapienter S.Bern.ſerm.15.in Pſal.90. *Sperate in eo*, inquit, *omnis congregatio populi. Quemcumque enim locum occupauerit pes veſter, veſter erit: pes veſter, vtique ſpes veſtra eſt, & quantumcumque illa proceſſerit, obtinebit: ſi tamen in Deum tota figatur, vt firma ſit, & non titubet. Quid timeat aſpidem, aut baſiliſcum? quid leonis rugitus, aut draconis ſibilos expaueſcat? Quoniam in me ſperauit, liberabo eum.* Idem clariùs ſerm. 32. in Cant. loquens de Sanctis magnis & magnanimis: *Magna*, inquit, *audent, quoniam magni ſunt; & quæ audent, obtinent. Magna ſiquidem fides magna meretur: & quatenus in bonis Domini fiduciæ pedem porrexeris, eatenus poſſidebis. Iſtiuſmodi magnis ſpiritibus magnus occurrit ſponſus, & magnificabit facere cum eis.* Ita Iudas Machabæus cum paucis illuſtres de Antiocho, eiúſque maximis copiis habuit victorias; ſed in vltimo prælio videns ſuas dilabi, confractus ſpe & animo, dicénſque hæſitanter: *Eamus contra aduerſarios noſtros, ſi pugnare poterimus contra eos*, ſuccubuit & occubuit, D 1.Mach.9. v.8. Hac fiducia pollens Siſois Abbas, orans pro Abraham diſcipulo ſuo tentato & lapſo, fidenter dixit: *Deus, vis non vis, non dimitto te, niſi curaueris eum.* Et curatus eſt diſcipulus, vt habetur in vitis Patr.lib.6.c.3.num.14. Eadem armatus Theodorus dicebat: *Si cœlum terræ adhæreat, Theodorus non formidat*; popoſcerat enim à Deo, vt auferretur ab eo formido. Ibidem lib.5.cap.7.n.6. Plura illuſtris huius ſpei & rei exempla recenſui Ierem.7.v.8. Porrò hæc non ſolis iuſtis dicuntur, ſed & peccatoribus. His enim ſi pœnitere velint, certa à Deo venia, gratia & ſalus (in quibus vera conſiſtit ſapientia) promiſſa eſt; ac proinde illi eandem certa fide & ſpe poſtulare debent, vti po- E ſtulauit S.Magdalena, ideóque impetrauit, dum à Chriſto audiuit: *Fides tua te ſaluam fecit, vade in pace*, Lucæ 7. 50. Et paralyticus, dum audiuit à Chriſto: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, Matth. 9. Hoc eſt enim quod paſſim per Prophetas clamat & promittit Deus: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Si impius egerit pœnitentiam, &c. vita viuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius quas operatus eſt, non recordabor*, Ezech.18.21.

Nihil hæſitans.] μηδὲν διακρινόμενος, id eſt, nihil diiudicans, nihil diſceptans, nihil diſquirens (ſecum enim diſceptat ac diiudicat, qui non planè confidit) nihil ambigens, nihil addubitans, nihil diſpu- A tans, nihil hæſitans: qui enim dubitant, ſecum ipſi diſputant alternantibus ſententiis, vt patet in iis qui perplexi ſunt, ſcrupuloſi, anxij, meticuloſi, puſillanimes, melancholici.

Hæſitatio ergo hæc, vel fidei opponitur, & eſt incredulitas; vel potiùs fiduciæ obtinendi rem petitam, & eſt diffidentia. Si ſit incredulitas, reuocat in dubium Dei potentiam, bonitatem, veritatem, & quòd non exaudiet, etiamſi adſint requiſita ad orationem. Si ſit diffidentia, hæſitat & diffidit, non potentiæ & promiſſioni Dei, ſed ſuis meritis, quòd ſcilicet ob ſuam indignitatem rem tantam quam petit à Deo, non obtinebit. Diffidentia hæc oritur ex acedia & puſillanimitate. B Sic hæſitauit Moſes ob populi rebellis indignitatem, dicens: *Num de petra hac poterimus vobis eiicere aquam?* Numer.20.10. ideóque mulctatus eſt morte in deſerto, nec permiſſus ingredi terram promiſſam. Sic hæſitauit Petrus videns ventum in mari, ideóque mergi cœpit, Matth.14.31. vnde audiuit à Chriſto: *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* Quocirca hæſitatio hæc non comprehendit timorem, qui ſpei coniunctus, moderatus & ſanctus eſt, donúmque Dei. Sicut enim Sancti in cæteris actionibus, ſic & in oratione habent fiduciam, ſed iunctam cum timore. Nam, vt vulgare habet prouerbium: *Spes in nobis eſt, in Deo exitus.* Iam varij Sanctorum fuerunt, & ſunt ſpiritus, & virtutes. C Alij enim exercuerunt ſe & excelluerunt in ſpiritu timoris, vti S.Ephrem, S.Arſenius, & Anachoretæ, de quibus Climachus gradu de pœnitentia. Alij verò magis exercuerunt ſe in ſpiritu fiduciæ & amoris, vti S.Antonius, cuius hæc erat vox: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hinc factum eſt, & fit, vt aliqui Sancti in oratione oſtendant timorem & metum non obtinendi quod petunt, præſertim ſi ſint res temporales, quæ animæ ſalutem non tangunt. In his enim ſæpe Deus fideles non exaudit ad eorum voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem. Sic Dauid cum metu orauit pro vita pueri à ſe geniti ex Berſabee, dicens: *Si fortè donet eum mihi Dominus*, 2.Reg.12.22. & Niniuitæ orarunt pro venia, non culpæ (hanc enim ſciebant à Deo promiſſam pœnitentiæ) ſed pœnæ & excidij, dicentes: *Quis ſcit, ſi conuertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus*, Ionæ 3.9. vide ibi dicta. Verùm præſtat ſpiritus ſpei & amoris ſpiritui timoris & formidinis. Vnde quò magis creſcit ſpes & amor, eò magis minuitur metus & timor. Denique *timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet: qui autem timet, non eſt perfectus in charitate*, 1.Ioan. 4.18. Significat ergo hîc S.Iacobus, orantem potius ſperare debere, quàm timere, ſe rem quam petit obtenturum. vnde ait: *poſtulet in fide nihil hæſitans.* Quare ſi vis fructuosè orare, ante eam & in ea excita ingentem fidem & fiduciam, pro eáque Deum inuoca, dicens cum Apoſtolis: *Adauge nobis fidem*, Luc.17.5. Et cum patre lunatici: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam*, Marci 9. 24. Hinc S.Bernard.ſerm.4.de Quadrag. Tria vitia & impedimenta orationis conſignans, docet 1. eam non debere eſſe timidam. 2. nec ex aduerſo temerariam. 3. nec tepidam. *Timida enim oratio*, inquit, *cœlum non penetrat: quia reſtringit animum timor immoderatus, vt orans non dicam non aſcendere, ſed nec procedere queat. Tepida verò in aſcenſu langueſcit & deficit, eò quòd non habeat vigorem. Nam temeraria aſcendit, ſed reſilit: reſiſtitur enim ei; nec tantùm non obtinet gratiam, ſed & meretur offenſam. Quæ verò*

Præſtat ſpiritus ſpei ſpiritui timoris.

fidelis

fidelis, & humilis, & feruens oratio fuerit, cælum ſine dubio penetrabit. Vnde certum eſt, quod vacua redire non poterit. Porrò timida ex eo oritur, *cum ſit cogitat homo proprium indignitatem, vt non conuertat oculos ad diuinam benignitatem: abyſſus enim abyſſum inuocat: ab[illegible] us luminoſa ab[illegible] um tenebroſum, abyſſus miſericordiæ ab[illegible] ſum miſeriæ. Profundum namque eſt cor hominis & inſcrutabile: ſed ſi magna eſt iniquitas mea, multo maior eſt Domine pietas tua. Ideóque cum ad meipſum turbata fuerit anima mea, memor ſum multitudinis miſericordiæ tuæ, & reſpiro in ea: & cum introiero in potentias meas, nolo memorari iuſtitiæ tuæ ſolius.*

Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur.] Græcum κλύδων ſignificat fluctuationem, tempeſtatem, turbationem, impetum, æſtum vndarum, præſertim cùm à valido vento ἀνεμίζεται, id eſt, ventilatur, agitatur, iactatur. Tunc enim fluctus fluctum continuo propellit, adeò vt reciprocantibus vndis aquarum montes glomerentur, & nauigantes videantur nunc in cœlum attolli, nunc in infernum deſcendere, iuxta illud Pſalmi 106. 25. *Exaltati ſunt fluctus eius: aſcendunt vſque ad cœlos, & deſcendunt vſque ad abyſſos.* Et illud Ouidij lib. 1. Triſtium:

Me miſerum quanti montes voluuntur aquarum?
Iam iam tacturos ſydera ſumma putes.
Quantæ diducto ſubſidunt æquore valles?
Iam iam tacturas tartara nigra putes.
Nec leuius laterum tabulæ feriuntur ab vndis,
Quàm graue baliſta mœnia pulſat onus.

Simili enim modo in oratione hæſitans, & diffidens variis cogitationum, affectionum & paſſionum fluctibus, quos hæſitatio quaſi ventus excitat, impellitur & iactatur; vt nunc ſperet ſe obtenturum, nunc deſperet, ſibique dicat alternante animi æſtu: Obtinebo quod peto, non obtinebo: dabit Deus quod poſtulo, non dabit; ſerò dabit, modicè dabit: mereor obtinere, non mereor: dignus ſum, imò indignus: miſericors & liberalis eſt Deus; ſed eſt & iuſtus rigidúſque: miſericordia Dei magna eſt, ſed peccata mea nimia ſunt, quam vt exaudiri merear. Vnde fit, vt nunc patiens Deum inuocet, nunc impatiens queratur & murmuret: nunc expectet, nunc abiiciat animum, & iraſcatur quòd non ſtatim exaudiatur: hiſque turbationum æſtibus cedit, rapíque ſe ſinit, nec contra eos velis remíſque connititur, vti in tali re[illegible]o eſt opus. Hoc verius eſt cùm quid aduerſi, aut tribulationis inſurgit, quod ſpem videtur elidere aut minuere. Tunc enim puſillanimes cadunt animo, cum potiùs tunc animos ad Deum, qui in arctis inuocatus adeſſe ſolet, per fiduciam & orationem magis attollere, planéque in eo defigere deberent. Sic ab Oratoribus prouerbialiter vocatur εὔριπος, vel Euripus, homo varius, mutabilis, dubiæ fidei & inconſtans, qui inſtar Euripi agitatur & fluctuat; nunc ait, nunc negat; nunc vult, nunc non vult; nunc amat, nunc odit; nunc fidit, nunc diffidit: Euripus enim maris pars eſt inter Aulidem & Eubœam, ſepties die ac nocte reciprocans, de quo Cicero pro Murena: *Quod enim fretum,* inquit, *quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum?* Ferunt Ariſtotelem in indaganda cauſa tantæ reciprocationis Euripi, ab eo eſſe abſorptum. Hinc illud vulgo tritum: *Euripus habet Ariſtotelem, non Ariſtoteles Euripum.* Titus Liuius lib. 8. belli Punici, Euripum à ventis quibuſdam illic flantibus, ita rapi credit. Obiicit Æſchines Demoſtheni, quòd ſubinde commutata factione, Euripum ipſum inconſtãtia ſua viciſſet. Tales hodie ſunt multi, qui conſtanter ſunt inconſtantes. Talis quoque eſt Euripus humanæ felicitatis, vel infelicitatis, quẽ graphicè depingit Nazianzenus epiſt. ad Sophroniũ. *Vides,* inquit, *quæ ſit conditio rerum noſtrarum, vtque rota quadam negotiorũ humanorũ curſu circumagatur, nunc his, nunc illis florentibus ac marcentibus; dum neque proſperitas, neque aduerſitas nobis conſtat, ſed quàm ocyſſime in diuerſum mutatur, ac tranſilit; vt auris, ac litteris aqua inſcriptis fidere liceat citius, quam humanæ felicitati.* Tales denique ſunt impij & mundani, qui æſtibus cupiditatum continuò agitantur ac iactantur, qui proinde ſimiles fluctus & æſtus in oratione ſubeunt, de quibus Iſaias c. 57. 20. *Impij, ait, quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt, & redundat fluctus eius in conculcationem & lutũ. Non eſt pax impijs, dicit Dominus.* Exemplũ illuſtre eſt in Cain fratricida, Geneſ. 4. 13. Piis verò eſt pax, indéq; pacifica, cõſtãs, & felix mẽs, fiducia, oratio, operatio, ac vita. Talis fuit Anna mater Samuelis, quæ pro eo orãs eũ impetrauit, *Vultúſq; illius nõ ſũt amplius in diuerſa mutati,* 1. Reg. 1. 18.

Non ergo æſtimet homo ille quòd accipiet.] Pro *ergo,* Græca habent γὰρ, id eſt, *enim* ſed doctè interpres non verbum verbo, ſed ſenſum reddidit. q. d. Ne quis hæſitet poſtulans, ſimiliſque ſit fluctui maris. ſi enim talis ſit, edico illi, quod nihil accipiet. Hoc autem eſt id, quod clarè & cum emphaſi dicit Interpres: *Non ergo æſtimet homo ille quod accipiet.* Adde Græcum γὰρ, & Latinum *enim,* multa ſignificare, nimirum *vtique, profectò, enimuerò, certè, nimirum, quidem, igitur,* & omnibus his modis hic verti poteſt, quæ omnia noſter complexus eſt, vertendo *ergo.* Sic *enim* Latinè, ſubinde inchoat ſententiam, idémque videtur eſſe quod *ergo,* vt apud Plautum in Trinummo: *Enim me nominat.* & in Perſa: *Enim non ibis.* & in Mil. *Enim cognoui nunc.* Denique hebraizat S. Iacobus. Hebræis enim ו *ve* (vt vertit hic Syrus) id eſt, *&* ſignificat *enim, quia, certè, vtique, igitur,* &c. Eſt argumentum à contrario. q. d. poſtulet in fide; ſic enim impetrabit: quia qui poſtulat hæſitans & diffidens, nil impetrabit. Nam ſola oratio fidens & conſtans, meretur impetrare quod petit. Vers. 7.

Nota, loquitur S. Iacobus de acceptione & impetratione quantum eſt ex vi, & quaſi merito orationis. Nam alioqui Deus ſubinde ex ſua liberalitate ſupplet fidei & fiduciæ defectum, ac hæſitantibus poſtulata largitur, vti largitus eſt Regulo dubitanti, an Chriſtus abſens filium abſentem curare poſſet multò magis an mortuum poſſet reſuſcitare, Ioan. 4. v. 49. Abſens enim eum curauit, vt hanc illi de ſe fidem & ſpem inſereret, ſe nimirum eſſe filium Dei omnipotentis, Meſſiam, Saluatorem mundi. Hæc enim fides tum in mundo erat noua, recens & inaudita: vnde à Chriſto miraculis probanda & confirmanda erat, vti notat S. Gregor. hom. 28. in Euang. Eadem de cauſa curauit lunaticum poſt increpationem incredulitatis. *O generatio,* inquit, *incredula & peruerſa, quouſque ero vobiſcũ, vſque quo vos patiar?* Mat. 17. 17.

Vir duplex animo.] Spectat hoc ad præcedentia: vnde S. Petrus apud S. Clementem lib. 7. Conſtit. cap. 12. huc alludens ait: *Ne ſis in precatione tua duplici animo, ambigenti vtrùm ſit futurum, an non. Mihi enim Petro dixit Dominus in mari: Modicæ fidei, quare dubitaſti.* Et S. Ignatius Vers. 8.

tius Epiſt. 13. ad Hieronem: *Ne, ait, ſis duplici animo in precatione tua: beatus enim qui non ambigit.* Vnde Syrus vertit: *Vir diuiſus animo*, id eſt, dubius,
δίψυχος 4. notat. Græcè δίψυχος, id eſt, *bianimis*, duas quaſi habens animas. Qui enim dubitat & hæſitat, videtur ha-
1. bere duas animas; vnam, qua ſperat futurum id quod petit; alterá qua diffidit & deſperat; vnam, qua credit Deum potentem & miſericordem; alteram, qua credit eum ſeuerum, nec facturum id quod petitur. Opponitur hæc duplicitas ſimplicitati, qua fidelis in vno Deo fidem ſuam & ſpem firmiter locare & figere debet. Rurſum duplex animo, eſt timidus & irreſolutus, qui ex timore animum habet diuiſum, vt in ærumnis ſpem nunc ponat in Deo, nunc in homine, dum nunc Dei, nunc quaſi à Deo deſertus, hominum opem implorat.

2. Secundò, δίψυχος, id eſt, *bianimis & bicors*, dicitur, qui animum & cor partim Deo & cœlo, partim mammonæ & terræ; partim virtuti, partim vitio & cupiditati affigit. Huius enim animus in duo diſtantiſſima diuiditur, & quaſi diſcerpitur in duos. ita OEcum. Tangit ergo S. Iacobus hîc radicem mali, puta hæſitationis in oratione. Ideo enim hæſitantes fluctuant fide & ſpe in orando, quia fluctuant mente, dum ſimul volunt placere Deo & mundo, ſimul amare cœleſtia & terrena, ſimul gaudere bonis præſentibus & futuris: hos redarguit Chriſtus, Matth. 6. 24. dicens: *Nemo poteſt duobus dominis ſeruire*, &c. *Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ.* Non poteſtis vno oculo cœlum, altero terram ſpectare. Opponitur hæc duplicitas ſimplicitati affectus & amoris, quæ totum cor & amorem in vno Deo & virtute collocat. Porrò radix huius duplicitatis eſt varietas, imò contrarietas affectuum, quæ oritur ex eo, quòd anima hominis partim ſit rationalis, partim ſenſitiua: quatenus enim rationalis eſt, amat bonum honeſtum; quatenus ſenſitiua, bonum delectabile, quod ſæpe honeſto repugnat. Vnde nonnulli Philoſophi videntes in homine tantam contrarietatem affectuum & amorum, ex ea collegerunt in homine eſſe duas animas ſibi inuicem contrarias; vnam rationalem, qua communicat cum Angelis; alteram animalem, qua communicat cum beſtiis. Verùm hîc eſt error.

3. Tertiò, δίψυχος, id eſt, *bianimis*, vel *duplex animo*, eſt leuis & mutabilis inſtar polypi, vel chamæleontis, qui omnium rerum quibus ſe applicat, colores in ſe ſuſcipit. Hæc enim leuitas eſt mater inconſtantiæ, de qua ſubdit S. Iacobus, dicens: *inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.* Hæc leuitas quoque parit hæſitationem in oratione, de qua præceſſit ſermo. Vnde Caſſianus lib. 7. Inſtit. c. 15. & S. Bern. Epiſt. 99. hanc Iacobi ſententiam applicant apoſtatis, qui habitum religionis quem ſuſceperunt, ex leuitate excutiunt, & ad ſæculum redeunt. Opponitur hæc duplicitas conſtantiæ, qua quis ſimpliciter, abſolutè & conſtanter rectæ rationi, & bono honeſto ſanctóque adhæret.

4. Quartò, δίψυχος, id eſt, *bianimis*, eſt hypocrita, paraſitus, omniſque vafer & verſipellis. Hic enim duplex habet cor, vnum verum, alterum fictum. Nam, v. g. fingit ſe Deum amare, cùm amet ſcelera; fingit ſe fidelem & pium, cùm ſit impius & infidelis. Tales ſunt hæretici, item Politici, qui cum Catholicis ſunt Catholici, cum Hæreticis Hæretici, cum atheis athei. Item qui cum caſtis ſunt caſti, cum inceſtis inceſti, cum ſobriis ſobrij, cum ebriis ebrij: ſuum enim pallium ad omnem

A ventum obuertunt. Hi ſanè exoſi ſunt Deo, ac proinde eorum orationes, ob hypocriſim, & impietatem, Deo ſunt execrabiles. Opponitur hæc duplicitas ſimplicitati, id eſt, ſinceritati: huic enim aduerſatur hypocriſis. Tales quoque ſunt bilingues & adulatores, de quibus Pſal. 11. 2. *Labia doloſa in corde & corde*, id eſt, duplici corde, *locuti ſunt.* Vnum enim cor habent in ore, melleum & adulatorium; alterum in mente felleum & hoſtile. Vnde horum ſymbolum eſt perdix, auis doloſa, vti oſtendi Ierem. 17. v. 9. & 20. quam in Paphlagoria verè habere duplex, vel bifidum cor, tradit Plinius lib. 11. c. 3. & Gellius lib. 16. cap. 15. Bilingues ergo ſunt bicordes, ideóque bicorpores, imò bicornes. ſinceri verò & ſimplices ſunt — Hypocrita habet duo corda.
B vnanimes, vnicordes, vnicorpores, vnilingues, ideóque fortiſſimi & inuicti quaſi vnicornes. Hoc optabat Pſaltes, dicens Pſal. 85. 11. *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum*; pro *lætetur* Heb. eſt יַחֵד *iached*, id eſt, *vnicum*, aut *vnitum fac cor meum*, vt vertit Symmachus & S. Hieron. vt ſcilicet tibi vni adhæreat, itaque tibi vniatur, tecúmque fiat vnum. Nam, vt ait S. Gregor. p. 3. poſt c. 12. *Deus cum ſimplicibus ſermocinari dicitur, quia de supernis myſterijs illorum mentes radio ſuæ viſitationis illuminat, quos nulla vmbra duplicitatis obſcurat.* Quocirca rectè S. Athanaſ. Epiſt. de Nicæna Syn. hanc S. Iacobi ſententiam præ cæteris aſcribit
C Arrianis Hæreticis, *qui nunquam*, inquit, *vnam eandémque ſententiam, ſed alias aliam fouent, dictaque ſua nunc laude, nunc vituperio proſequuntur; vt quod iam probarint, è veſtigio damnent.* nimirum hæreſis, quia falſa, inconſtans eſt ſempérque variat; ſicut ex aduerſo fides, quia vera, conſtans eſt ſempérque ſui ſimilis, imò eadem vbique. Ergo

Vt quid tot fidibus luditur vna fides?

Moraliter hanc animi duplicitatem, duplicúmque leges, mores & actus graphicè depingit S. Greg. lib. 10. Mor. c. 27. *Deridetur*, ait, *iuſti ſimplicitas: huius mundi ſapientia eſt, cor machinationibus tegere, ſenſum verbis velare, quæ falſa ſunt vera oſtendere, quæ vera ſunt falſa demonſtrare. Hæc nimirum prudentia vſu à iuuenibus ſcitur, hæc à pueris pretio diſcitur: hanc*
D *qui ſciunt, cæteros deſpiciendo ſuperbiunt. hanc qui neſciunt, ſubiecti & timidi in alijs mirantur: quia ab eis hæc eadem duplicitas iniquitatis nomine palliata diligitur, dum mentis peruerſitas, vrbanitas vocatur: hæc ſibi obſequentibus præcipit, honorum culmina quærere, adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab alijs mala multiplicius reddere; cùm vires ſuppetunt, nullis reſiſtentibus cedere; cùm virtutis poſſibilitas deeſt, quidquid explere per malitiam non valent, hoc in pacifica bonitate ſimulare.*

Inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis.] puta in omnibus actionibus & ſermonibus ſuis. q. d. Origo hæſitationis in oratione eſt duplicitas animi: qui enim hanc habet, in omnibus actionibus ſuis hæ-
E ſitat, éſtque inconſtans.

Pro *inconſtans* Græcè eſt ἀκατάστατος, id eſt, *confuſus, incompoſitus, inconſtans, inſtabilis, turbatus, infirmus.* Vnde ἀκαταστασία eſt *ſeditio, inconſtantia, tumultus, confuſio, turbatus rerum ordo.* Huic opponitur ἀκατάσειστος, id eſt, *inconcuſſus, firmus, compoſitus, conſtans, ſtabilis.*

Glorietur autem frater humilis.] Etſi non ſit ne- VERS. 9.
ceſſe omnes Iacobi ſententias inter ſe connectere, cùm more epiſtolari variæ ſint & diſparatæ; tamen nonnulli hanc connectunt cum verſu proximè præcedenti, quaſi humilem opponat duplici, qui ad magna contendit, ideóque eſt ſuperbus.

q. d.

q.d. glorientur ſuperbi & duplices in ſua præſenti ſuperbia,ſed caduca & breui duratura: at verò humilis & ſimplex glorietur in exaltatione ſui futura, ſed duratura in ſempiternum. A duplicitate ergo gradum facit, tranſitque ad ei connexam ſuperbiam, & opulentiam, eique opponit paupertatem & humilitatem: idque ſatis videtur appoſitum.

Alij aptiùs & concinniùs hoc remotiùs referunt ad v. 1. *Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*, quaſi hîc à theſi ad hypotheſim, à genere ad ſpeciem vel exemplum, putà à tribulatione ad paupertatem & abiectionem, qua premebantur primi Chriſtiani, deſcendat & tranſeat S.Iacobus. Præcipua enim tribulatio primorum fidelium erat paupertas, tum quia ſponte bonis ſe abdicarant,eaque poſuerant ad pedes Apoſtolorum, Actor.4.34. idque perfectionis ſtudio: tum quia à Iudæis Chriſtianos perſequentibus, bonis ſuis erant ſpoliati. Hoc enim eſt quod ait Apoſtolus Hebr. 10.34. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis*. Hos ergo hîc conſolatur, & ad conſtantiam animat. Vnde ſicut v.1. dixit: *Omne gaudium exiſtimate*, ita hîc ſimili modo, imò amplius dicit, *glorietur*, q.d. non tantùm gaudeat, ſed & glorietur fidelis in tribulatione,v.g. in abiectione & paupertate. Vnde materiam hanc concludens ſubdit: *Beatus vir qui ſuffert tentationem*. Glorietur ergo humilis & pauper, quia conformis eſt Chriſto humili & pauperi: humilitas enim & paupertas honorata,& glorioſa effecta eſt per Chriſtum, adeóque regum opibus & ſplendore illuſtrior. Chriſti enim vox eſt: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde*, Matth. 11. Secundò, *glorietur humilis*, quia humilitas ſcala eſt cœli, viaque certa ad exaltationem,de quo mox plura.

Frater pro Chriſtiano.

Frater.] id eſt, Chriſtianus. Omnes enim Chriſtiani fratres ſunt, quia eundem habent patrem Chriſtum,eandem matrem Eccleſiam, eodem Baptiſmo quaſi vtero renati ſunt, eandem hæreditatem cœleſtem expectant: quia,vt ait Tertullian. Apol.39. *Vnum patrem Deum agnouerunt, qui vnum ſpiritum biberunt ſanctitatis, qui de vno vtero ignorantiæ eiuſdem, ad vnam lucem expauerunt veritatis*.

Humilis.] ταπεινὸς, id eſt, *abiectus*. puta pauper. Hebræum enim עָנִי *ani*, & abiectum ſiue humilem, & pauperem ſignificat. Hæc enim duo ordinariè coniuncta ſunt. Vnde humili S.Iacobus opponit diuitem, dicens: *Diues autem in humilitate ſua*. q.d. diues,ideóque ſuperbus & glorioſus: *Vermis enim diuitiarum eſt ſuperbia*, ait S. Auguſt.ſerm. 5.de verbis Dom.ſecundùm Matthæum. Et S.Bernard. de Conuerſ. ad Cleric. cap. 30. *Quidni*, ait, *periclitetur caſtitas in delicijs, humilitas in diuitijs, pietas in negotius, veritas in multiloquio, charitas in hoc ſæculo nequam?* Sic viciſſim humiles per pauperes ſignificat Chriſtus, dicens Matth.5.3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*; hoc Iacobus aliis verbis dicit: *Glorietur humilis in exaltatione ſua*.

Porrò ταπεινὸς ſignificat tum vilem & abiectum, tum humilem ſiue humilitatis virtute præditum: hîc vtrumque includit. Significat enim abiectum, qui ſuam abiectionem ex virtute tolerat, eámque humiliter ſuſcipit & capeſſit. Tali enim gloriari licet in ſui exaltatione: alioqui qui in ea indignatur,aut eſt animo tumido & ſuperbo,exaltationem ſperare nequit, ſed potiùs confuſionem & abiectionem maiorem. Talis enim Deo & hominibus eſt odibilis, iuxta illud Eccleſiaſtici 25.3. A *Tres ſpecies odiuit anima mea,& aggrauor valdè animæ illorum: pauperem ſuperbum, diuitem mendacem,ſenem fatuum & inſenſatum*. ita OEcum.Dion.& alij.

Nota, dicit hæc Iacobus, quia communis primorum Chriſtianorum tentatio & tribulatio fuit, quòd vbique deſpicerentur, quaſi viles & abiecti, idque primò, quia ipſi pauci erant, pauperes, & paupertatis ſtudioſi: ſpernebant enim opes terrenas, vt acquirerent cœleſtes. Secundò, quia veſtitu modeſto & ſimplici vtebantur. Vnde Lucianus in Philopatro ita Chriſtianum pingit & ridet: *Pallium putre ſine calceis & tegmine, capite nudo incedens, detonſa coma*. Tertiò, quia in verbis,omnique motu & geſtu præ ſe ferebant humilitatem & modeſtiam. B Quartò, quia Chriſtianiſmus tunc habebatur ſecta noua,vilis,abiecta,ideóque exoſa mundo, puta Gentilibus & Iudæis: & talis etiamnum habetur apud multos Iapones & Indos.

In exaltatione ſua.] Noſter Serarius tripliciter hoc explicat. Primò,q.d.humilis ſi contingat eum exaltari,humiliter ſe gerat,& in hac ſua humilitate glorietur. Secundò,q.d.humilis glorietur in ſua humilitate, quia humilitas per Chriſtum facta eſt ſublimitas, ſummèque Chriſtianum celebrat & exaltat. Tertiò, q.d.humilis glorietur in ſua abiectione, quia hæc erit ei cauſa ſummæ exaltationis, vt metonymicè ponatur effectus pro cauſa,ſiue merces pro merito, nimirum exaltatio pro humiliatione, C quæ meretur & cauſat exaltationem. Quartò,ſimpliciùs & germaniùs,q.d.humilis glorietur in ſui exaltatione, quam certò expectat. Hanc enim Deus humilibus promiſit, ideóque eam præſtat ſæpe in hoc ſæculo,& ſemper in futuro. Æterna enim iuſtaque Dei ſanctio eſt: *Qui ſe exaltauerit, humiliabitur: & qui ſe humiliauerit, exaltabitur*, Matth.23.12. Vnde canit B.Virgo: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles*, Lucæ 1.52. Ita Saül humilis euectus eſt ad regnum, ſed ſuperbiens vita cum regno priuatus eſt. Vnde audiuit à Samuele: *Nunquid cùm paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es?* 1.Regum 15.17. Sic Dauid ex paſtore ouium factus eſt rex. Sic B. Virgo humilitate ſua meruit fieri mater Dei: D *Quia reſpexit*, inquit,*humilitatem ancillæ ſuæ*, Lucæ 1.48. *Proprium enim opus Dei eſt alta ſternere, humilia erigere*, vt ait Philoſophus. Ita S.Franciſcus, quia infra omnes homines ſe deiecit,ſupra omnes euectus eſt. Narrat S. Bonauent. in eius vita, virum ſanctum vidiſſe thronum in cœlis ſublimem & glorioſum,cúmque quæreret, cuiúſnam ille eſſet? audiſſe: *Sedes hæc vnius de ruentibus fuit,& nunc humili ſeruatur Franciſco*. ita Deus exaltauit vilem & humilem S.Equitium, vt narrat S. Gregor. libro 1. Dialog. cap.4. Ita ſancta illa virgo in Monaſterio Tabennoſiatarum ſtultam ſe ſimulans,ideóque vilis & deſpecta, vt totius domus videretur eſſe ſpógia, E ab Abbate Piterio iuſſu Angeli declarata, & celebrata eſt omnium ſanctiſſima, & ſapientiſſima, idque ob humilitatem duntaxat. *Nunquam enim cum cæteris menſæ aſſedit,ſed micas tantùm ex ea detergens & abluens ollas, his ſolis alimonijs contenta viuebat: nunquam calceamentis vſa eſt, nulli vnquam fecit iniuriam: nulla ipſius murmur audiuit, cùm tamen ab omnibus cæderetur, & omnium irriſiones & maledicta tacens ſuſtineret*. ita Heraclides in Paradiſo cap.21. & Palladius in Lauſiaca cap.41. Ita S.Antonio reuelatio eſt coriarium quendam eo eſſe ſanctiorem, qui omnes ſe ſanctiores cenſeo dignos, ſe autem ſolum ob peccata inferno dignum, reúmque æſtimabat.ita vitæ Patrum lib.7.c.15.Ibidem c.13.

Deus humiles exaltat.

Exempla.

Priſci

Elogia humilitatis.

Priſci illi Patres hæc humilitati dant elogia: *Humilitas eſt arbor vitæ in altum excreſcens. Perfectio hominis eſt humilitas. Humilitas nec ipſa iraſcitur, nec alios iraſci permittit. Terra in qua Deus dixit ſibi ſacrificium offerre, humilitas eſt. Omnis labor ſine humilitate vanus eſt. Humilitas enim præcurſor eſt charitatis, ſicut Ioannes præcurſor erat Ieſu, omnes trahens ad eum: ita & humilitas attrahit ad charitatem, id eſt, ad ipſum Deum, quia Deus charitas eſt. Quantumcumque ſe depoſuerit homo in humilitate, tantum quoque proficit in altum. Sicut enim ſuperbia ſi aſcenderit in cœlum, vſque ad infernum deducitur; ita & humilitas ſi deſcenderit ad infernum, tunc exaltabitur ad cœlum.* Ibidem Abbas Macarius audit à diabolo: *Magnam vim à te patior Macari, quia cùm te cupio nocere, non poſſum. Tu ſæpe ieiunas & vigilas, ego ſemper; ſed vna re me vincis.* Rogante Macario, *qua?* ait: *Humilitas tua ſola me vincit.* S.Bern. tract. de 12. gradibus humilitatis, docet ſcalam Iacob a terra in cœlum porrectam, ſignificare humilitatem, quia per duodecim eius gradus ad Deum aſcendimus. *Et Dominus deſuper innixus apparuit, quia in culmine humilitatis conſtituitur cognitio veritatis.* Idem ſerm. 27. in Cant. *Quid,* inquit, *voluntaria paupertas, quid humilitas? nonne altera regnũ æternum, altera æquè exaltationem promeretur æternam?* Idem in Annunciat. Domini. ſerm. 3. docet Chriſtum è cœlis in terram & vterum B. Virginis deſcendiſſe, *vt omnes eius paupertate locupletemur, eius humilitate ſubleuemur, eius minoratione magnificemur, eius incarnatione adhærentes Deo, incipiamus eſſe vnus ſpiritus cum eo.* Idem de modo bene viuendi c. 39. *Quanto humilior fueris, tanto te maior ſequetur gloria altitudo. Deſcende vt aſcendas, humiliare vt exalteris, ne exaltata humilieris. Humilitas caſum neſcit, ſcit aſcenſum.* Quare idem alibi grauiter arguit ſtultitiam hominum, qui per factum aſcendere volunt, cùm ad aſcenſum non ſit alia via, quàm humilitas & deſcenſus, eaque facillima.

VERS. 10. *Diues autem in humilitate ſua.*] ταπεινώσει, id eſt, *humiliatione, abiectione* ſui. Varij variè hoc exponunt. Primò, aliqui cenſent eſſe ironiam. q.d. diues ſi lubeat glorietur in ſuis diuitiis, ſed ſciat certò ſe iis breui priuandum & humiliandum. ita Beda, Thomas Anglicus, Hugo, Lyra, Dion. Gagneius.

Secundò, alij, q.d. diues ſi bonis ſuis ſpolietur ab hoſte, aut naufragio alióve caſu priuetur, hanc humiliationem & iacturam patienter ferat, eámque cum gaudio ſuſcipiat, adeóq; in ea glorietur.

Tertiò, alij, q. d. diues etiamſi opibus affluat, non tamen iis ſuperbiat, nec inſoleſcat, ſed in humilitate ſe côtineat, memor illas inſtar floris marceſcere, & inſtar fœni ſtatim exareſcere, id eſt, diffluere & deperire. ita Vatab. Caiet. Salmeron & alij.

Quartò, OEcum. ſubaudit verbum *humilietur*, vel *confundatur*, pudefiat, & demiſsè de ſe ſentiat, vt ſit antitheſis. q.d. humilis glorietur in ſpe ſuæ exaltationis, diues autem confundatur in humiliatione, quæ illi parata eſt, quámque certò expectare debet. Tacuit autem Iacobus τὸ *confundatur*, ex modeſtia. Hic ſenſus eſt neruoſior, cúmque poſcere videtur antitheſis humilis, ſiue pauperis & diuitis in ſorte, quæ contraria alterutri obueniet. Item id quod ſequitur: *quoniam ſicut flos fœni tranſibit, &c. Diues in itineribus ſuis marceſcet.* Ariditas ergo & marcor eſt humilitas, id eſt, confuſio diuitis. ita diues epulo humiliatus eſt, cùm ſepultus eſt in inferno: Lazarus verò mendicus eleuatus eſt ad ſinum Abrahæ, Luc. 16. 22. verè Seneca in Her. furente: *ſequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.*

Taxat S. Iacobus hac ſententia maximè Gentiles & Iudæos, qui opibus ſtudebant & gloriabantur. ideóque Chriſtianos pauperes & cenſu & ſpiritu aſpernabantur, imò perſequebantur, boniſque & vita ſpoliabant.

Opes & gloria ſunt q. flos fœni.

Quoniam ſicut flos fœni tranſibit:] q.d. ideo humilietur diues in humiliatione ſui futura, quia ſcilicet, ſicut flos fœni tranſibit, nimirum ipſe diues, vti legit S. Auguſt. in ſpeculo, non humilitas eius: hæc enim in inferno ſemper perdurabit. Notat OEcum. diuitis opes & gloriam hîc comparari, non fœno, ſed flori fœni, qui ſpeciem habet &
ſplendorem; ſed citiùs quàm ipſa viridis herba 1.
fœni a ſole ſiccatur, areſcit & decidit: pari enim modo diuitum opes ſplendorem habent & gloriam, ſed iis à Deo priuantur ilicò, tranſeunt & euaneſcunt, vti graphicè deſcribit S. Ambr. lib. 5. Hexaem. c. 7. ſic Poëta iuuentutem, breuémque hominis vitam comparat flori, dicens:

Collige virgo roſas, dum flos nouus, & noua pubes,
Et memor eſto æuum ſic properare tuum.

& Virgil. in carm. de Roſa:

Quam longa vna dies, ætas tam longa roſarum.

hinc *hemerocallis*, id eſt, vno die pulchra, dicitur. & Mantuani:

Mirabar celerem fugitiua ætate iuuentam,
Et dum naſcuntur conſenuiſſe roſas.

Plin. lib. 16. c. 25. *Flos,* inquit, *eſt pleni veris indicium & anni renaſcẽtis, flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas aliáſque quàm ſunt, oſtendunt: tunc varijs colorum picturis in certamen vſque luxuriant.* Idem lib. 21. c. 1. docet flores eſſe luſum laſciuum & picturam naturæ, eóſque ſua fragilitate & modica duratione hominem admonere mortis. *Quippe reliqua,* inquit, *vſus alimentique gratia genuit natura; ideóque ſæcula annóſque tribuit iis: flores verò, odoréſque in diem gignit: magna (vt palam eſt) admonitione hominum,
quæ ſpectatiſſimè floreant, celerrimè marceſcere.* Secun- 2.
dò, ſicut herba viridis, alias dulcis, ſi exareſcat, fiátque fœnum, amareſcit: qua de cauſa eam ſecandam antequam areſcat, iubet Cato, & ex eo Plinius lib. 18. c. 28. ita vbi diuitis gloria tranſiet,
tit, amata eſt eius memoria & recordatio. Tertiò, 3.
ſicut ſol ſuo æſtu ilicò florem areſacit; ita incendium, rapina, naufragium, aliuſve ſimilis caſus & infortunium ſubitò aufert diuiti opes &
gloriam. Quartò, ſicut flos & herba fœni reſe- 4.
cta, renaſcitur quotannis in vere & autumno: vnde Varro lib. 4. de lingua Latina, & Feſtus, cenſent fœnum dictum a fœnore, quod quotannis in pratis nouum fœtum pariat: ita diuitiæ & gloria ab vno diuite ſublatæ, tranſeunt ad alium, in eóque quaſi renaſcuntur & repullulant; ab hoc ite-
rum breui tranſituræ ad alium & alium. Quintò, 5.
ſicut flos oculos duntaxat ſuo colore paſcit, nullum verò habet fructum, quo os & ventrem impleat; ita diuitiæ oculos auari paſcunt, mentem non ſatiant. Quocirca Sapiens c. 5. 8. impiorum res & ſpes comparat vmbræ, nuncio, naui, aui tranſuolanti, ſagittæ emiſſæ, lanugini, ſpumæ & fumo. *Quid nobis,* inquiunt, *profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tamquam vmbra, & tamquam nuncius percurrens, & tamquam nauis quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cùm præterierit non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus: aut tamquam auis, quæ tranſuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum itineris, ſed tantùm ſonitus alarum*

verberans

verberans lenem ventum, & ſcindens per vim itineris aerem, commotis alis tranſuolauit, & poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius: aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diuiſus aër continuo in ſe recluſus eſt, vt ignoretur tranſitus illius: ſic & nos nati continuò deſiuimus eſſe; & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere, in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus. Talia dixerunt in inferno hi qui peccauerunt: quoniam ſpes impij tamquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur: & tamquam ſpuma gracilis, quæ à procella diſpergitur: & tamquam fumus, qui à vento diffuſus eſt: & tamquam memoria hoſpitis vnius diei prætereuntis. Iuſti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum.

6. Sextò, idem flos colorem mutat, idque ſubinde per diem ſæpiùs. *Sic polij folia mane candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpiciuntur*, ait Plinius lib. 21. cap. 7. Pari modo opes & deliciæ ſpeciem ſaporémque mutant, ac pro guſtu diuitis aliter aliterque ſapiunt: famenti melleæ, ſaturo felleæ videntur, ſuique faſtidium ingerunt.

7. Septimò, florum tres præcipui ſunt colores: coccineus in roſa: ianthinus in viola: purpureus in iride. Hos tres colores ars imitatur in veſtibus, quas diuites nunc tingunt geſtántque coccineas, nunc ianthinas, nunc purpureas, ait Plinius lib. 21. cap. 8. Hi tres colores repræſentant pariter tres opum interemptores, nimirum coccineus ignem & incendium, violaceus aquam & naufragium, purpureus cædes & rapinas. Opes enim vel pereunt incendio, vel naufragio, vel rapina.

8. Octauò, arbores & herbæ in flore ſibi inuicem ſuccedunt. *Primò enim floret amygdalus, deinde pyrus, ceraſus, prunus. Sequitur laurus, illámque cupreſſus: deinde punica, fici. Floret autem ſolſtitio vitis, & quæ paulò ſerius incipit olea. Deflorеſcunt omnia ſeptenis diebus*, ait Plinius lib. 16. c. 25. Sic merces diuitum ſibi inuicem ſuccedunt in flore, vſu, & pretio; ſed omnes ſeptenis, id eſt, paucis diebus defloreſcunt, perduntque florem, vſum & pretium.

VERS. 11. *Exortus eſt enim ſol cum ardore.*] Tum manè, tum potiùs meridie: tunc enim ardet, præſertim cùm eſt in Cancro, vel Leone.

Et decor vultus eius deperijt.] Vultum floris metaphoricè vocat, eius formam & ſpeciem. Sic decor vultus diuitis eiúſque opum, eſt ſplendor veſtium, lautitia menſæ, fulgor domus & ſupellectilis, pompa miniſtrorum, amicorum & aſſeclarum, &c. vt ait Thomas Anglicus, humana gratia & fauor. Omnes enim diuitis gratiam ambiunt, eíque applaudunt: ſed hæc omnia inſtar floris citò decidunt.

Ita & diues in itineribus ſuis.] Rectè: hoc enim ſignificat Græcum πορείαις. Aliqui legunt πορίαις, id eſt, *diuitijs* & *copijs* ſuis. Portò itinera diuitis ſunt, tum eius actiones, occupationes, recreationes: tum modi & viæ quibus ad opes, honores & gloriam contendit, imò currit; atque in quibus glorioſè incedit, viuit & triumphat. q.d. diuos in ſua opulentia, ſplendore & gloria. *Marceſcet* Syrus ܢܚܡܫ *chuma*, id eſt, areſcet inſtar floris. Marcor enim eſt languor, putredo, conſumptio, tabes, quæ ſæpe à febri & calore, humidum radicale depaſcente & areſaciẽte, prouenit, vti patet in phthiſicis & hecticis. Similem ergo opum & gloriæ ſuæ tabem, phthiſim & hecticam ſiue ab hoſte, ſiue à morte, ſiue à fure, &c. expectent diuites. Vnde S. Auguſt. in Pſal. 52. citans dictum impiorum Sap. 2. *Coronemus nos roſis antequam marceſcant. Quid delicatius*; inquit, *quid lenius? Sperares de hac lenitate cruces, gladios? noli mirari, lenes ſunt & radices ſpinarum. Si quis eas contrectet, nõ pungitur, ſed quo pungeris, inde naſcitur.*

Beatus vir qui ſuffert tentationem.] Eſt hęc concluſio dictorum de tentatione à v. 1. hucuſque. VERS. 12. Quænam & quotuplex hîc intelligatur tentatio, dixi v. 1. nimirum tentatio eſt perſecutio, & quæuis tribulatio, quin & tentatio propriè dicta, quam vel concupiſcentia, vel dęmon ſuſcitat. Quiſquis enim hanc conſtanter ſuffert, vt ei non cedat, accipiet coronam vitæ. ita Theod. Studita Epiſt. 59. & 118. & Heſych. lib. 2. in Leuit. c. 7. Porrò hæc ſententia Iacobi eſt antiſtropha ſententiæ Chriſti, qua ait: *Beati qui lugent, quoniã ipſi conſolabuntur.* &, *Beati qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiam, quoniã ipſorum eſt regnum cœlorum*, Matth. 5. v. 5. & 10. Patiens ergo ſufferens tentationem, dolorem & perſecutionem eſt beatus, tum in re, ob virtutem patientiæ, quę eſt ſummum bonum & beatitudo huius vitæ, vt dixi v. 1. tum in ſpe, ob coronam vitæ ei repoſitam in cœlis. Hinc & vocatur *vir*, à virili animo, virtute & virore ſuſtinendi omnia. Nam, vt ait Plin. lib. 11. c. 49. *Mares in omni genere fortiores ſunt, præterquam in pantheris & vrſis.* Sub voce *vir*, & feminæ quæ generoſè aduerſa ſufferunt, intelliguntur. Hæ enim ſunt viragines, imò viri; quia viros virtute vicerũt, & etiamnũ vincunt. Tales fuere S. Agnes, S. Cecilia, S. Agatha, cæteræq; omnes, quæ pro Chriſto & virginitate glorioſum obiere martyriũ. Hos mundus vocat miſeros, ſed Chriſtus & Iacobus beatos.

Vi viri etymon.

Nota, *ſuffert*, inquit Hugo, idem eſt quod *ſub Deo fert*, vel *ſurſum fert*. Verùm Græcè eſt ὑπομένει, id eſt, ſuſtinet, ſuffert, perfert, durat, perſtat, moram tolerat, perſeuerat, præſtolatur, expectat, periſtit: inde enim ὑπομονὴ vocatur patientia, non quæuis, ſed quæ coniunctam habet perſeuerantiam cum ſpe, qua nimirum toleramus mala per patientem expectationem, dum ſcilicet ſpe præmij duramus in malis, & nos rebus melioribus ſeruamus, vti dixi v. 3. Patiens ergo ſi perſeueret, eſt velut incus, vt fuit S. Nazianz. in Diſtichis, quæ omnes malleorum ictus conſtanter ſuffert, nec cedit; & velut rupes, quæ omnes maris fluctus excipit, & repellit; &, vt ait Horatius lib. 4. Ode 4.

Duris vt ilex tõſa bipennibus, &c.
Per damna, per cædes, ab ipſo
Ducit opes animúmque ferro.

Verè Caſſianus Collat. 18. cap. 13. *A paſſionibus & ſuſtentatione*, inquit, *patientiã dici nullus ignorat, adeóq; conſtat patientem pronunciari neminem poſſe, niſi eum qui vniuerſa quæ ſibi fuerint irrogata, abſque indignatione tolerauerit.* & inferiùs: *Neque enim eſſet alicuius laudabilis fortitudo, ſi vinceret intentatus; cum vtique victoria locum habere non poſſit, abſque aduerſitate certaminum. Beatus enim vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.*

Plutarch. in Lacon. mira ſcribit de ſufferentia puerorum Laconum. *Pueri*, inquit, *apud Lacedæmonios in ara Dianæ, cui ab indeclinabili virtute cognomen Orthiæ, flagellis quotannis ſtato feſto ex more totum diem cædebantur, itaque frequenter durabant ad mortem vſq; hilares ac læti, concertantes inter ſe de victoria, quis ipſorum diutiſſimè fortiſſiméque toleraret verbera: vnde nec gemitũ, nec vocem dabant, nec ſcapulas aut corpus contrahebant, tantùm ad hoc, vt victoria huius nomen & decus obtinerent.* Quid iam faciat fidelis, cui nõ inſanæ tolerãtię oſtentatio, & modica hominũ laus, ſed æterna in cœlis glorię corona, ac laus à Deo, Angelis & hominibus pro ſufferentia promittitur? Quocirca S. Athan. per 46. annos perſecutiones Arrianorum, ac totius penè orbis, inuicto animo ſuſtinuit. *Scio*, inquit ipſe orat. 1. contra Arr. *præmiũ his qui ſuſtinent* Pro gloria æterna pati eſt facile.

Exempla.

retribuendum eſſe à Saluatore, & quod vos vbi ſuſtinueritis, habebitis gloriam qua dicere licebit, fidem ſeruauimus. Recipietis autem coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Et S.Baſilius Præfecto Valentis Imper. minanti mortem ni Arrianis conſentiret, intrepidus reſpondit: *Vtinam mihi aliquid eſſet digni muneris, quod offerrem huic, qui Baſilium citius de nodo follis huius abſolueret, vt ad Deum euolaret.* ita Hiſtor.Tripart.lib.11. cap.9. Conſtantius Imper. minabatur abſciſſionem dexteræ Euſebio Samoſateno, ni traderet decretum Arrianorum contra Meletium factum: mox Euſebius ambas manus porrexit, inquiens: Decretum non dabo. ita eadem libr.5. cap. 49. S. Lucius ob fidem damnatus ab Vrbicio, cùm ad ſupplicium duceretur: *Gratias ago,* inquit, *quòd me nequiſſimis dominis abſolutum ad ſummum cœli regem mittas.* ita Euſeb. lib.4.cap.17.

Simeon Stilites in columna ſtetit per multos annos, patiens frigus, æſtum, ventos, pluuiam, famem, &c. immoto corpore & animo: quia aſſiduè cœlum ſpectabat. ita Theodor. in eius vita.

Valens Imper. per Præfectum Edeſſæ orthodoxos octoginta cogere volebat ad fidem abnegandam. Cùm ergo diceret Elogio: *Communica poſſidenti regnum;* reſpondit: *Et mihi regni quoque, ac ſacerdotij conſortium eſt.* ita Tripart.lib.7.cap.33.

S.Dionyſia matrona nobilis, cùm ab Hunnerici miniſtris acriter cæderetur, & riui ſanguinis toto iam corpore fluctarent, libera voce dixit: *Miniſtri diaboli, quod ad opprobrium meum facitis, ipſa eſt laus mea.* ita Victor. Vtic. lib.3. VVandal.

Abbas Alexander cuidam ſentienti acediam & tædium in ſolitudine, dixit: *Iſtud fili ſignum eſt, quia nec regnum cælorum, nec æternum cruciatum in mente habes. Nam ſi iſta ſollicita intentione cogitares, nullam in cella tua acediam ſentires.* ita Ioan. Moſchus in prato ſpirit. cap.142.

Abbas Ioannes in vitis Patrum libro 7. cap.4. num.12. dicebat: *Porta cœli eſt iniuriarum perpeſſio, & patres noſtri per multas iniurias in eam gratulantes ingreſſi ſunt.* Nam, vt ait S.Auguſt. lib.10. de ciuit. cap.6. *Ipſe homo,* inquit, *Dei nomini conſecratus & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, vt Deo viuat, ſacrificium eſt.* idem in Pſalm. 118. concione 23. loquens de Martyribus, ait: *Multi pati voluerunt, neque potuerunt: nulli tamen potuerunt, niſi qui voluerunt, &c. quia non eſt eis gloria temporalis hominum vana quærentium, ſed æterna gloria eſt breui tempore patientium & ſine fine regnantium. Vnde ſequitur: quoniam exultatio cordis mei ſunt. Et ſi afflictio corporis, exultatio tamen eſt cordis.* Patientia ergo & patiens eſt quaſi palma, quæ quantauis ei pondera imponas, *non deorſum cedit,* ait Gellius lib.3. cap.6. *nec intra flectitur, ſed aduersùs pondus reſurgit, & ſurſum nititur recuruatúrque. Propterea,* inquit Plutarch. *in certaminibus palmam ſignum eſſe placuit victoriæ: quoniam ingenium eiuſmodi ligni eſt, vt vrgentibus opprimentibúſque non cedat.* Id ſapiebat Germanorum ſapiens P.Petrus Caniſius, qui in omnibus morbis & aduerſis benedicebat Deum, dicens: *Benedictus ſit fons ille bonorum, per quem augetur ſenſibus torpor, faſtidium, obliuio, incuria, moleſtia, &c. quæ nos in fragili tabernaculo habitare, & ad meliorem vitam tendere hortantur.* ita refert in eius vita P.Sacchinus lib.3. pag.375.

Quoniam cùm probatus fuerit.] Cùm ſcilicet per multam patientiam fuerit exploratus, purgatus, expolitus & perfectus, vt dixi cap.3. Nam, vt ait Eccleſ. cap.2. v.5. *In igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.* A Et Sapiens cap.3.6. *Tanquam aurum in fornace probauit eos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos, &c. inuenit illos dignos ſe.*

Accipiet coronam vitæ.] Nam, vt ait S.Leo ſerm. 9. de Quadrageſima: *Certa atque ſecura eſt expectatio promiſſæ beatitudinis, vbi eſt participatio Dominicæ paſſionis, &c. Sicut ergo totius eſt corporis piè viuere, ita totius eſt temporis crucem ferre.* Gloria cœleſtis vocatur corona vitæ, quia datur vincenti tentationes; ſicut olim olymponicæ, id eſt, qui in agone olympico vincebant, coronabãtur corona myrtea, laurea, hederacea. Vocatur *vitæ,* ſcilicet beatæ, glorioſæ & æternę. Vnde à S.Petro Epiſt.1.c.5.v.4. corona hæc vocatur *immarceſſibilis,* vt opponatur B coronæ diuitum, hoc eſt, opibus, deliciis & gloriæ, quibus diuites quaſi corona cinguntur & coronãtur: nã hæc eſt fœnea, & velut flos fœni ilicò marceſcit, vti dixit Iacobus v.11. illa verò patientum eſt immarceſſibilis, ideóque ſemper virens & florens. Secundò, vita hæc congruè quaſi merces redditur tentationibus, plagis & morti pro Chriſto toleratæ, iuxta illud Apoc.2.10. *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Tertiò, *vitæ,* quia corona hæc eſt viua & animata, viuítque in æternum. Hæc enim corona eſt viſio & fruitio Dei, qua beati paſcuntur, deliciantur & beantur in æternum. Cur gloria cœleſtis vocetur vita æterna, dixi Rom.6.23. quia ſcilicet vita hæc comple- C ctitur omne gaudium, omnes delicias, omnem ſapientiam, omne bonum. Vnde Didymus hanc coronam vocat ſpei, deliciarum & gratiarum. Quartò, addunt nonnulli vocari *vitæ,* quia eſt præmium vitæ laudabilis, in patientia & ſanctitate transactæ.

Christus coronat patientes.

Alludit S. Iacobus ad 4. Eſdræ 2.43. vbi Eſdras vidit Chriſtum, ſingulorum patientium & Sanctorum capitibus imponere coronam. *Hi ſunt,* inquit, *qui mortalem tunicam depoſuerunt, & immortalem ſumpſerunt, & confeſſi ſunt nomen Dei. Modo coronantur, & accipiunt palmas.* & cap.7.6. Vidit Ieruſalem cœleſtem, eiúſque iter ſtrictum & anguſtum, puta per tentationes, tribulationes & mar- D tyria. *Ciuitas,* inquit, *eſt ædificata & poſita in loco campeſtri: eſt autem plena omnium bonorum: introitus eius anguſtus, & in præcipiti poſitus, vt eſſet à dextris quidem ignis, à ſiniſtris aqua alta.* (vnde Pſaltes: *Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium,* Pſalm.65.12.) *Semita autem eſt vna ſola inter eos poſita, hoc eſt, inter ignem & aquam, vt non capiat ſemita niſi ſolummodo veſtigium hominis,* quod explicans verſ.18. *Iuſti,* inquit, *ferent anguſta ſperantes ſpatioſa.*

Hæc eſt corona de qua Pſaltes Pſalm.20.4. *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.* & Pſalm. 102.4. *Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. qui replet in bonis deſiderium tuum, re-* E *nouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Chriſtus Dominus S. Catharinæ Senenſi obtulit duas coronas, vnam ſpineam, alteram auream & gemmeam, dicens: Elige vtram vis, ſed ſcito quamlibet elegeris, te alteram illi oppoſitam in futura vita habituram. Ilicò ipſa elegit ſpineam, eámque capiti ſuo ita infixit, vt per plures dies graues dolores ſenſerit. Idcirco per ſpineam in terris, meruit gemmeam in cœlis: nam, vt ait Eccleſiaſt. cap.1.11. *Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.* Timor nimirum quo quis fidelis timens amánſque Deum, pro eo quælibet aduerſa patitur. & cap.6. verſ.32. *Stolam gloriæ indues eam* (ſapientiam) *& coronam gratulationis*

tionis ſuperpones illi. & Sapien. 5. 17. *Ideo accipient* A *regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini.* & Iſaiæ 62. 3. *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* & c. 28. 5. *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & ſertum exultationis reſiduo populi ſui.* Vide dicta Apocal. 2. 20. & c. 3. in fine.

Præclarè S. Auguſt. homil. 14. inter 50. *Cùm Deus*, inquit, *coronat merita tua, nihil coronat niſi dona ſua. Quid enim habes quod non accepiſti?* vnde infert idem ſerm. 50. de Temp. *Studeamus vt membrorum* (Chriſtianorum) *vita, capitis* (Chriſti) *ſit corona.* Idem coronam hanc vitæ & gloriæ, eiúſque decus & præſtantiam patheticè deſcribit lib. de diligendo Deo (vel B quiſquis eſt auctor: ſtylus enim non redolet Auguſtinum) cap. 18. tomo 9. *Exultemus*, inquit, *& cogitemus quale & quantum electorum ſit, vnicum & ſingulare gaudium. Illud ſcilicet ſummum bonum, quod vita, lux, beatitudo, ſapientia & æternitas, nec tamen non eſt niſi vnicum & ſummum bonum, omnino ſibi ſufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent: vt ſint, & bene ſint. Hoc bonum eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Hoc bonum continet iucunditatem omnium bonorum, ſed tantò differentem, quantò differt creator à creatura. Si enim eſt bona vita creata, quàm bona eſt vita creatrix? Si iucunda eſt ſalus facta, quàm iucunda eſt ſalus quæ fecit ſalutem? Si amabilis eſt* C *ſapientia cum cognitione rerum conditarum, quàm amabilis eſt ſapientia quæ condidit omnia ex nihilo? Denique ſi multæ & magnæ ſunt delectationes in rebus delectabilibus, qualis & quanta eſt delectatio in illo qui fecit omnia delectabilia? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, & quid illi non erit? Cur ergo per multa vagamur, quærendo bona corporis & animæ noſtræ? Amemus vnum bonum, in quo ſunt omnia bona, & ſufficit.* Et mox. *Regnum namque Dei omni fama maius eſt, omni laude melius, omni ſcientia innumerabilius, omni gloria quæ putatur excellentius. Regnum itaque Dei plenum eſt lucis ac pacis, charitatis & patientiæ, honeſtatis & gloriæ, dulcedinis & dele-* D *ctationis, lætitiæ & beatitudinis perennis, & omnis boni ineffabilis, quod nec dici, nec cogitari poteſt.* Et inferiùs. *Ergo futura vita creditur eſſe ſempiterna, & ſempiternè beata, vbi eſt certa ſecuritas, ſecura tranquillitas, tranquilla iucunditas, felix æternitas, æterna felicitas: vbi amor eſt perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus & vnus omnium ſpiritus de contemplatione Dei ſui, ac de ſua cum illo permanſione ſecurus: vbi ipſa ciuitas, quæ eſt Angelorum omnium atque Sanctorum congregatione beata, meritis fulgentibus micans, vbi æterna ſalus exuberat, veritas regnat, vbi nec fallit quiſpiam, nec fallitur: vnde beatus nullus eijcitur, vbi nullus miſer admittitur.* Et ſub E finem: *Intellectus erit ſine errore, memoria ſine obliuione, cogitatio ſine peruagatione, charitas ſine ſimulatione, ſenſus ſine offenſione, incolumitas ſine debilitatione, ſalus ſine dolore, vita ſine morte, facultas ſine impedimento, ſaturitas ſine faſtidio, & tota ſanitas ſine morbo.*

Hypotypoſis regni cœleſtis.

Diligentibus ſe.] qui nimirum ita diligunt Deum, vt eius amore omnia aduerſa fortiter & alacriter tolerent. Alludit ad illud Iſaiæ 64. 4. quod citat Paulus 1. Corinth. 2. 9. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum.* vide ibi dicta.

A Charitati ergo & amori velut merito & cauſæ merendi, quaſi merces promiſſa eſt corona gloriæ, vitæque æternæ. Hinc patet contra Caluinum, iuſtos ſua patientia & bonis operibus mereri cœleſtem gloriam. Hoc enim meritum ſignificat hîc S. Iacobus tum nomine coronæ: hæc enim vincenti quaſi præmium & merces certaminis debetur; vnde à Paulo vocatur corona iuſtitiæ. *Bonum*, inquit, *certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex*, &c. 2. Timoth. 4. 7. tum verbo repromiſit. Quod enim repromittitur ſub condi- B tione certaminis & operum, eſt merces eorundem.

Moral. S. Auguſtin. ſerm. 64. in Euang. S. Ioannis: *Regnum Dei*, inquit, *venale eſt. Eme, ſi vis. Nec multum exæſtues de re magna propter pretij magnitudinem. Tantum valet, quantum habes. Noli quærere quid habeas, ſed qualis ſis. Res iſta tanti valet, quantum es tu. Te da, & habebis illam. Sed malus ſum, inquies, & fortè me non accipit. Dando te illi, bonus eris. Cùm autem bonus fueris, pretium ipſius rei eris.* Damus autem nos Deo, per amorem. Amor ergo eſt pretium, quo emimus coronam gloriæ. Idem in Pſal. 118. concione 23. *Si*, inquit, *diligen-* C *do operamur bona, æterna eſt ipſa dilectio, eique æterna eſt parata retributio. Propter quam retributionem dicit ſe inclinaſſe cor ſuum ad faciendas iuſtificationes Dei, vt in æternum diligens, in æternum mereatur habere quod diligit.*

Cœli pretiũ eſt amor.

Age ergo ô pugil, ô athleta Dei, qui cum Chriſto & pro Chriſto dura diúque pateris. Attolle animos, pectus obfirma.

Perfer & obdura, dolor hic tibi proderit olim.

Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. ſtadium patientiæ ingreſſus es, in eo animosè concerta, vt palmam referas. Spectaculum factus es Deo, mundo, Angelis & hominibus. Spectat te Chri- D ſtus, ſpectant te Angeli Sanctíque omnes, ſpectat te ſanctiſſima Trinitas: eadem pugnantem adiuuat, vt vincentem coronet. Beatum te pronunciat S. Iacobus, poſt probationem breuem & exilem, coronam vitæ tibi pollicetur, diligentibus Deum promiſſam. Patere ergo pro Deo, pro cœlo, pro amore Chriſti. Ille te dilexit vſque ad mortem, & mortem crucis: dilectionem dilectioni repende. Dulce eſt Chriſtum diligere, dulcius pro dilecto pati, dulciſſimum erit poſt modicum patientiæ agonem eo frui, & feliciſſimè frui in omnem æternitatem. *Non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ re-* E *uelabitur in nobis.*

Nemo cùm tentatur dicat.] Egit S. Iacobus hactenus de patientibus & fortibus qui tentationem, puta perſecutionem & ſpoliationem bonorum fidei cauſa conſtanter & generosè ſuſtinebant, ideóque merebantur coronam vitæ: nunc agit de imbecillis, qui tentationi cedebant aut ſuccumbebant, ideóque merebantur mortem. Vt enim perſecutionem euaderent, ſuaque bona retinerent, tentabantur ad fidem Chriſti vel negandam, vel diſſimulandam, quales hodie multi noſtro æuo fuerunt in Anglia. Docet ergo eos tentationem hanc puſillanimitatis, timiditatis & auaritiæ non VERS. 13.

eſſe à Deo, ſed à concupiſcentia opum, honorum, & voluptatum huius vitæ, quam ex animo exrirpare & eradicare debeant, ſi tentationem hanc ſuperate velint.

Dicat, quoniam (quod) *à Deo tentatur.*] Græca habent: *Nemo dum tentatur dicat, quoniam à Deo tentor*; & ita legit S. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. Eodem redit ſenſus. Tranſit hîc S. Iacobus à genere ad ſpeciem, puta à rentatione generica ad tentationem ſpecificam & propriè dictam, qua quis tentatur tentatione quæ ſui natura, aur tentantis malitiâ incitat ad peccatum, qualis eſt quæ interiùs à concupiſcentia, exteriùs à Dæmone ſuggeritur. Dixerat Iacobus v. 2. tentarionem quamlibet eſſe materiam omnis gaudij, ac conſequenter eſſe bonam. & verſ. 12. beatum eſſe eum, qui illam ſuffert; iam ne quis ex eo inferat: ſi tentatio omnis eſt bona, facítque beatum; ergo omnis eſt à Deo; Deus enim eſt fons omnis boni, ac præſertim beatitudinis. Reſpondet, id non ſequi: tentatio enim propriè dicta per ſe & narura ſua eſt mala, quia ad malum illicit & impellit; licèt per accidens in iuſtis & patientibus ſit bona, quia illi per ſuam virtutem ex malo eliciunt bonum, ex veneno medicinam, ex vipera theriacam, dum contra tentationem luctando victoriam referunr, virtutem & meritum adaugent. Hac ſententia damnat S. Iacobus hæreſim Simonis Magi, dicentis Deum eſſe auctorem tentationis & peccari. Eandem docuerunt mox poſt Simonem Florinus, Apelles, Hermogenes, Seleucius, Valentinus, Marcion, Manichæus: ſed hi duos Deos finxerunt; vnum bonum, auctorem omnis boni; alterum malum, auctorem omnis mali. Quare his inſipientior & impientior eſt Caluinus, Melancthon, aliique noſtri temporis hæretici, qui docent Deum vnum & verum eſſe auctorem omnium operum, tam malorum, quam bonorum, non tamen peccati, eſto illud operi malo indiuulsè coniunctum ſit, eo quòd peccatum oriatur ex volunrate libera hominis volentis peccare; opus autem ſit entitas phyſica, cuius auctor eſt Deus. Verùm hinc ſequitur Deum eſſe auctorem malitiæ.

Peccati quis auctor.

Nam ſi Deus eſt auctor operis mali; ergo quoque auctor eſt peccati; quia peccatum intimè coniunctum eſt cum opere malo, & reipſa non éſt aliud quàm opus malum. Nam, v. g. odium Dei, eſt opus ita malum, vr à peccato nullo modo, ne cogitatione quidem ſeparari poſſit. Si ergo Deus in voluntate cauſat hoc opus, putà odium Dei, eiúſque eſt auctor: ergo quoque auctor eſt malitiæ & peccari, quod intrinſecè & eſſentialiter in hoc opere includitur. Adde, Deus cùm ſit cauſa prima, ſecundùm ipſos præuenir & præmouet voluntatem ad omnia opera, ita vt voluntas ei reſiſtere nequeat: ergo operum omnium cauſa eſt Deus, non voluntas libera, vtpote quæ ita mouetur à Deo, vt motum hunc amoliri, alióve ſe flectere nequeat. Quocirca Deus concurrit quidem ad entitatem phyſicam, quæ eſt in peccaro, v. g. odio Dei, ſed concurſu generali & indeterminato, quo tam amor Dei, quàm odium Dei à voluntare produci poteſt; optátque ipſe & intendir, vt eo amorem Dei producat, non odium: ſed voluntas hoc Dei concurſu abutitur, eúmque

A diuertit, diſtorquet & determinat ad odium Dei. Quare ipſa ſola odij Dei eſt auctor, non Deus. Vide D. Thomam & Scholaſt. ac Bellarm. lib. 2. de amiſſione gratiæ cap. 8. & S. Baſil. homil. *Quòd Deus non ſit auctor malorum.*

Deus intentator malorum quadrupliciter.

Deus enim intentator malorum eſt.] Græcè ἀπείραστος, quod primò aliqui exponunt paſſiuè, vt ſit idem quod *intentabilis*. q. d. Deus in ſe malo aliquo pulſari, aut tentari nequir: eſt enim impatibilis & optimus, qui nec pati, nec peccare, nec concupiſcere poteſt; ac conſequenter ipſe neminem tentat; ſed id facit Dæmon, quia ipſe ardet concupiſcentia & malitia. ita OEcum. & Caiet. Vnde quidam ſuſpicantur B pro *intentator* legendum *intentatus* in noſtra Latina editione. Sed hoc eſt contra omnium codicum fidem.

Secundò, alij accipiunt actiuè. q. d. Deus nulli intentat mala, puta tentationes ad malè agendum; Deus nullum excitat ad maleficia. Vnde explicans ſubdit: *ipſe autem neminem tentat*. Ita Syrus vertit: *non eſt* מנסי *menaſſas*, id eſt, *tentator malorum*, quia ſcilicet nulla mala tentar, ac conſequenter nullis malis tentatur.

Tertiò, alij, q. d. Deus intentatot malorum eſt, id eſt, Deus non tentat malos, ſed bonos dumtaxat, vt Abrahamum, Dauidem, Iobum, Tobiam. Vnde S. Clemens lib. 2. Conſtirut. C cap. 8. legit: *Vir reprobus non tentatur à Deo.* ita Salmeron.

Quartò, alij ἀπείραστος, id eſt, *intentator*, inquiunt, idem eſt quod diſſuaſor, reuocator. Vnde aptè ſubdit: *Deus autem neminem tentat.* q. d. Deus à malis reuocat, non autem ad ea impellit. Nam, vt ait Innocent. I. Epiſt. ad Concil. Carthag. *Neceſſe eſt vt quo auxiliante vincimus, eo rurſus non adiuuante vincamur.*

Secundus ſenſus eſt genuinus: ἀπείραστος enim ſumitur actiuè, æque ac ἀγέλαστος, vti vocatus eſt Cato, eo quòd nunquam rideret, eſto rideretur ab aliis. Denique plenior & neruoſior erit ſenſus, ſi primum iungas ſecundo: D ἀπείρατος enim tam paſſiuè, quàm actiuè ſumitur: tam enim intentatum, quàm intentatorem ſignificat: ἀπείραστος enim, vel ἀπείρατος dicitur, tam qui tentari nequit, quàm qui non tentat, putà inexpertum, intenratum, qui experientiam non capit. Deus ergo eſt ἀπείρατος κακῶν, quia nullum mali ſenſum vel experientiam in ſe habet, ſed totus eſt bonus, ipſaque boniras, ac proinde aliis mala ingerere, aur ad mala impellere nequit; perinde ac ignis nequit humectare, aut frigefacere; ſol nequit obſcurare, humilitas nequir ſuperbire; bonitas, vel beneficentia nequit malefacere, ſed tantũ benefacere. Hoc enim pro- E prium eſt bonitati & Deo. Itaque Deus dicitur intentaror malorum, quia nulla mala tentat, id eſt, experitur & ſentit, vel in ſe, vel in aliis, quia nullam mali habet πεῖραν, id eſt, rentationem, explorationem, experientiam; ſed eſt ἀπειρόκακος, id eſt, mali experientia carens, mali expers, malitiæ ignarus, ſimplex, rectus, bonus; ac proinde hanc mali experientiam in aliis non facit, nec eos tentat ad malum.

Ipſe autem neminem tentat.] Pro *autem* Hugo, Dion. & Caiet. legunr *enim*: vtrumque enim ſignificat Græcum δὲ, vt tradunt lexica Græca. Verùm alij paſſim Græci & Latini legunt *autem*, quod eſt aſſeuerantis & confirmantis priorem ſententiam. q. d. Deus intentator malorum eſt: ipſe,

A ipſe, inquam, cùm ſit optimus, neminem tentat: vel, *atque adeò* (hoc enim quoque ſignificat ϛ, vt patet ex Lexicis) *ipſe neminem tentat*, iuxta illud Eccleſ. 15. 12. *Non dicas: Ille* (Deus) *me implanauit*, (id eſt, fecit errare: hoc enim eſt *πλανᾶν*.) *Non enim neceſſary ſunt ei homines impij: omne execramentum erroris odit Dominus*. Abacuc 1. *Mundi ſunt oculi tui ne videant malum*. Pſalm. 144. 13. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis*. Cauſa eſt, quòd Deus per eſſentiam ſit bonus, ipſaque bonitas, cui repugnat omne malum, omniſque malitia. Bonum enim idem eſt quod perfectum; & bonitas rei, eius eſt perfectio. Porrò in Deo triplex eſt bonitas. Primò naturalis. 2. moralis, putà virtus & ſanctitas. 3. bonitas beneficentiæ, vt ſuum

Bonitas Dei triplex.

B bonũ aliis communicet. Bonitas naturalis in Deo, vt rectè docet noſter Leſſius libr. 7. de Attributis Dei cap. 1. eſt excellentia naturæ diuinæ, per quam habet perfectionem omnem in toto genere entis, ideóque infinitam & immenſam; cùm creaturæ perfectionem accipiant à Deo limitatam ad certam ſpeciem, v. g. Angelus perfectus eſt in ſpecie creaturarum ſpiritualium, leo in ſpecie brutorum, homo in ſpecie animalium rationalium: Deus verò omnium ſpecierum & generum bonitatem & perfectionem continet perfectiſſimè, vel formaliter, vel eminenter: vnde hæc bonitas Dei complectitur ſanctitatem & benignitatem, aliaque diuina attributa, quatenus ad diuinæ naturæ

C perfectionem ſpectant. Cogita infinitam lucem, infinitam ſapientiam, infinitam pulchritudinem, infinitam dulcedinem, infinitum gaudium, infinitas opes, infinitam gloriam, infinitam maieſtatem, infinitam puritatem, infinitum amorem, infinitam ſanctitatem. hæc omnia continet bonitas diuina, tanquam infinitum bonorũ omnium pelagus, à quo omnia bonum, quod habẽt, participant.

Deus per eſſentiam bonus, ipſúmq; bonum.

Vbi nota primò, Deum omnimodam hanc bonitatem habere modo eminentiſſimo, nimirum non acceſſoriam, per multas & diuerſas formas, vel qualitates; ſed intimam & eſſentialem, per vnam ſimpliciſſimam & eminentiſſimam formam,

D nempe per eſſentiam ſuam. Quocirca Deus ſine quantitate magnus eſt, ſine qualitate bonus, ſine numero infinitus, ſine figura formoſus, ſine tempore æternus, ſine loco immenſus, ſine extenſione diffuſus, ſine multiplicitate perfectus, ſine ſitu altiſſimus, ſine habitu ſanctiſſimus. In ipſo ergo eſt omnis amoris illicium, omnis deſiderij conſummatio, omnis ſanctitatis apex, omnis motionis terminus, omnis appetitus ſatietas.

Exuberat Dei bonitas in res omnes.

Secundò, ab hac Dei bonitate omnes Angeli, homines, & creaturæ ſuam omnem bonitatem emendicant & hauriunt. Deus enim, inquit ſanctus Dionyſius de diuinis nominibus cap. 13. eſt *ὑπερτελής*, id eſt, *ſuperperfectus*: quia ſcilicet ita plenus & ſuperpleuus eſt omnibus bonis, vt velut

E fons inexhauſtus exuberet & redundet perpetua, & inceſſabili largitione donorum in omnes res creatas. *Exuberans*, ait S. Dion. *vna inceſſabili, & eadem, & superplena, & imminuibili largitione, per quam omnia perfecta perficit, & vnumquodque congrua ſibi perfectione adimplet*. & paulo antè: *Pertingens ad omnia pariter, & ſuper omnia indefectibilibus largitionibus, & nunquam finiendis operationibus*. Vnde patet Deum dici bonum & perfectum, quia eſt auctor omnis perfectionis naturalis & ſupernaturalis in rebus omnibus, à ſummis & ipſi viciniſſimis vſque ad extremas, à prima ſubſtantia ſeparata vſque ad infimam materiam; & ipſius radium pertingere ad omnia, idque non ſemel tantùm, ſed aſſiduè & indeſinenter. Tu ergo ô Domine es ipſa boni plenitudo & vniuerſitas, ac conſequenter omnis mali expers. Si enim vel minimum mali haberes, aut faceres, à bono deficeres, imperfectus eſſes, imò malus, quod horrendum eſt cogitare. Tu enim es omnis, & ſolius boni fontalis origo, cui omnia bonum quod habent, acceptum ferre debent. A te omnia lucida ſuam trahunt lucem, omnia ſapientia ſuam ſapientiam, omnia ſancta ſuam ſanctitatem, omnia pulchra ſuam pulchritudinem, omnia perfecta ſuam perfectionem. Tu enim omnis perfectionis non tantùm es cauſa efficiens, ſed & exemplar, ac menſura, vt tantum quilibet Angelus, vel homo perfectus ſit, quantum ſuam menſuram, purà tuam perfectionem eminus refert, & imitatur. Tua enim ſanctitas, ſanctaque voluntas eſt regula omnis rectitudinis, virtutis, & ſanctitatis. Tu omnis boni auctor, forma, finis, & conſeruator, omnem terminans infinitatem, omnem tranſiliens finem, omnem definiens menſuram, omnem fingens ſpeciem, omnem perficiens perfectionem, omnem ſanctificans ſanctitatem. Trahe nos poſt te, vt curramus in odorem vnguentorum tuorum. Vileſcant nobis omnes opes, omnes honores, omnes deliciæ, vtpote vanæ & fallaces, quæ ſpeciem habent boni, ſed veritatem mali, ad quas nos allicit ſpurca caro, dæmon & mundus: quia tu es honor, opes, deliciæ, dulcedo, beatitudo noſtra, bonum omne, mali omnis expers. Iunge ergo nos tibi vinculo amoris inſolubili, aſtringe nexu charitatis æterno. *Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.*

Viderunt idipſum lumine naturæ Gentiles, qui Deum Optimum Maximum cognominarunt, de quo Cicero libro 2. de Natura Deorum: *Iupiter*, inquit, id eſt, *iuuans pater, quem conuerſis caſibus, appellamus à iuuando Iouem, à Poëtis pater Diuûmque hominúmque dicitur: à maioribus autem noſtris, Optimus Maximus: & quidem ante optimus, id eſt beneficentiſſimus, quàm maximus: quia maius eſt, certéque gratius prodeſſe omnibus, quàm opes magnas habere*. Pari modo Socrates dicebat Deum eſſe optimum & feliciſſimum; ad eius ſimilitudinem quo quiſque propiùs accederet, hoc & meliorem eſſe & beatiorem. Socratem ſecutus eſt Plato diſcipulus, qui Deum bonorum dumtaxat cauſam eſſe aſſeuerat: malorum ergo cauſam alibi quærendam, nec permittendum eſſe in ciuitate bonis legibus inſtituta, vt quis doceat aut dicat, Deum eſſe auctorem malorum. ita ipſe libr. 2. de Republ. Plutarchus libro de Stoicis contrarietat. exagitat illud Chryſippi dictum: *Deus operatur bella & malitias, homines incitando & peruertendo*. Hinc illa impij apud inferos excruciati vox Æneid. 6.

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.

Plura vide apud Theodor. libr. 6. de Græcan. affect. & Euſeb. lib. 6. Præparat. Euangel. cap. 7. vbi inter cæteros adducit Homerum, apud quem Iupiter conqueritur, quòd homines Diis impingant cauſam malorum. Et iuſtè, nam, vt rectè ait S. Fulgentius libro 1. ad Monimum: *Deus non eſt auctor eorum, quorum eſt vltor*. Eſt autem vltor malorum. Ergo eorundem nequit eſſe auctor. Quin & ipſe Caluinus libro 1. Inſtitut. cap. 17. §. 5. *Sicut*, inquit, *fœtor cadaueris à ſole putrefacti & reſerati, radijs Solis excitatur, tamen eos non coinquinat, nec ipſi fœtent: ſic & mala hominum opera à Deo ſunt*,

tamen ipſe peccatorum ſordibus non fœdatur. Vbi expreſsè fatetur Deum non peccare, auctorem tamen eſſe operis peccati, quæ duo ſunt ἀνόμοια. Aliâ enim eſt ratio Solis, vtpote agentis naturalis; alia auctoris peccati, qui eſt agens liber, ac proinde manifeſtè peccat, & peccato ſuo ſordidatur ſorde morali.

Neminem tentat.] Propriè, vt alliciat ad peccatum. Sic enim tentat dæmon. Deus verò tentat iuſtos, vt Abrahamum, Dauidem, Iobum, &c. vt eorum virtutem orbi demonſtret, perficiat & coronet, vti dixi Geneſ. 22. 1. Hoc eſt quod ait S. Auguſt. lib. 2. de conſenſu Euangel. cap. 30. *Alia ſignificatione intelligitur tentatio, de qua dictum eſt: Deus neminem tentat; & alia, de qua dictum eſt: Tentat vos Dominus Deus veſter, vt ſciat ſi diligitis eum.* Deuter. 13. *illa ſeductionis eſt, hæc probationis.* Sic pater tentat filium, herus ſeruum, vir vxorem, magiſter diſcipulum, vt eius ingenium, & ſtudium, & affectum partim exploret, partim acuat & accendat.

VERS. 14. *Vnuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.*] Pro *illectus* Græcè eſt δελεαζόμενος, id eſt, ineſcatus, eſca captus, illecebris, delinitus & deceptus; ſicut piſces & aues capiuntur eſca, & ſicut Eſau illectus eſca lentis vendidit primogenita ſua, Geneſ. 25. 30. atque ſicut Eua & Adam illecti pulchritudine pomi, illud contra mandatum Dei comederunt, ideóque mortem incurrerunt. Porrò vna concupiſcentia ſuperata, ſuccedit & tentat nos alia, vt ſemper contra eam vigilare & dimicare debeamus. Verè S. Cyprian. ſerm. de Opere & Eleem. *Obſeſſa mens hominis*, inquit, *& vndique Zabuli infeſtatione vallata, vix occurrit ſingulis, vix reſiſtit. Si auaritia proſtrata eſt, exurgit libido.* Præclarè S. Gregorius Nazianz. in Tetraſtichis:

Quid culpam in hoſtem ſemper ipſi vertimus,
Cum noſtra præſtent robur ipſi crimina?
Te criminare prorſus, aut certè magis.
Ignis tuus nam: flamma verò dæmonis.

Concupiſcẽtia nos tẽtat vt Eua. Nota, tentat nos concupiſcentia. Primò, ſicut Eua tentauit Adamum, eúmque à lege Dei abſtraxit, & illexit ad comedendum pomum vetitum. Concupiſcentia enim eſt quaſi Eua, quam internam, intiméque nobis cohærentem in carne & anima gerimus. Vnde ſicut diabolus per Euam decepit & ad peccatum illexit Adamum; ita idem per cõcupiſcentiam decipit & illicit nos, vti ait S. Auguſtinus in Pſalm. 48.

Vt febris. Secundò, ſicut febris tentat febri æſtuantem, abſtrahitque & illicit ad bibendam aquam ſibi noxiam, & ſubinde lethiferam. Concupiſcentia enim eſt quaſi febris, & calor innaturalis æſtúſque animæ. Nam, vt ait S. Ambroſ. libr. 4. in Lucam cap. 4. *Varijs criminum febribus caro noſtra languet, & diuerſarum cupiditatum immodicis æſtuat ardoribus. Nec minorem febrem amoris eſſe dixerim, quàm caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim noſtra auaritia eſt, febris noſtra libido eſt, eò quòd ignita ſint cupiditates. Febris noſtra ambitio eſt, febris noſtra iracundia eſt. Quæ licèt corporis vitia ſunt, ignem tamen oſſibus implicant, mentem, animum, ſenſúmque pertentant.*

Vt vulpes. Tertiò, ſicut vulpes colligata cani, eum tentat, ſecúmque abſtrahit & illicit ad inuadendam & deuorandam gallinam occurrentem. Concupiſcentia enim eſt quaſi vulpes, quæ rationem & voluntatem hominis ſpecie boni delectabilis illicit & decipit, vt à bono honeſto eam abſtrahat, ad volendum & amandum bonum concupiſcibile & illicitum.

Vt lena. Quartò, ſicut lena adoleſcentem tentat, abſtrahítque ab vxore ad fornicandum ſecum; ſic & concupiſcentia animam a Deo ſponſo ſuo abſtrahit, vt cum bonis creatis delicietur. Concupiſcentia ergo eſt *lena vitiorum*, ait S. Ambroſ. loco iam citato. Similis enim eſt mulieri lenocinanti, quam graphicè deſcribit Sapiens Prouerb. 7. 6. & c. 9. 13. Vnde in vitis Patrum libr. 5. cap. de Fornicatione num. 23. legimus, carnalem concupiſcentiam cuidam apparuiſſe in ſpecie mulieris Æthiopiſſæ, adeò turpis & fœtidæ, vt eius fœtorem ferre non poſſet.

Vt prurigo. Quintò, concupiſcentia eſt vt ſcabies & prurigo, quam ſi ſcabas, titillationem, ſed mox dolorem ſenties. Vnde Emblema:

Fœdare ſtrictis vnguibus cutim caue:
Pro melle mox reponat vrens tibi piper,
Aſſiduus eſt Pruriginis comes Dolor.
Cupido eandem dulcamarus (γλυκύπικρος) vim tenet,
Pro melle felleum propinans poculum.

v.g. indulſiſti gulæ & te inebriaſti, mox ſenties in corpore dolores capitis, ſtomachi, neruorum, &c. in anima verò vermem conſcientiæ, Dei offenſam, reatum gehennæ, ipſámque gehennam.

Nota primò, concupiſcentia eſt cauſa intrinſeca tentationis & peccati: extrinſecæ verò ſunt dæmon & mundus, puta praui ſocij, cognati, amici, &c. Sed hæ extrinſecæ tentant per intrinſecam, ſuſcitando nimirum concupiſcentiam propoſitione boni delectabilis, vt illa ad illud voluntatem ſecum abripiat. Vnde a S. Ephrem tomo 2. Parænesi 50. *Concupiſcentia vocatur germen diaboli, vulnus animæ, percuſſio cordis, arbor malitiæ, vipera.* Eadem à Gerſone tract. 2. de cognit. peccati, conſid. 25. vocatur *nuncius diaboli* à nobis conſenſum requirentis. Nam ſine concupiſcentia nuncius hic imbecillis eſt & inualidus; ſicut fruſtrà quis folle flatum in lignis ſuſcitat, niſi ſubſit ignis, qui hoc flatu excitatus ligna accendat, ait Thomas Anglicus. Porrò peccatum varias habet cauſas nobis intrinſecas, nimirum voluntatem, intellectum, paſſionem, imaginationem, habitum prauum, ignorantiam, & actum alterius peccati. Septem peccati cauſæ. Primò enim voluntas eſt cauſa immediatè eliciens actum peccati, eúmque in ſe ſuſcipiens. Secundò, intellectus eſt cauſa peccati, tanquam proponens, ſeu conſulens voluntati, vt amplectatur bonum ſenſibile relicto honeſto; atque tanquam non conſiderans regulam legis diuinæ, quæ hoc bonum amari vetat. Tertiò, imaginatio & paſſio eſt cauſa eiuſdem, tanquam repræſentans viuaciter voluntati pulchritudinem boni ſenſibilis. Quartò, habitus prauus eſt cauſa, tanquam immediatè inclinans in actum peccati. Quintò, ignorantia eſt cauſa, vt occultans malitiam peccati. Sextò, actus alterius peccati quadrupliciter eſt cauſa peccati. 1. auferendo gratiam, per quam homo peccato reſiſtebat. 2. inclinando ad ſimiles actus. 3. præbendo materiam alteri peccato. Sic gula eſt cauſa libidinis, ſuperbia rixarum, auaritia furtorum. 4. tanquam finis, vt cùm quis ex intentione vnius peccati eligit aliud peccatum, tanquam medium. Sic ambitio eſt cauſa ſimoniæ, & comeſſatio eſt cauſa furtorum. Septimò, propria & potentiſſima cauſa tentationis, & conſequenter peccati, eſt concupiſcentia. Hæc enim mouet & ſollicitat voluntatem, intellectum, imaginationem, ad ſecum conſentiendum peccato: eadem parit paſſionem, habitum prauum, inconſiderationem & ignorantiam, eaque malitiam peccati tegit & velat. Quocirca iure

concu

concupiſcentia vocatur fomes, origo, ſeminarium peccati, & a Paulo Rom.7. v.23. lex membrorum repugnans legi mentis.

Nota ſecundò, concupiſcentiam non eſſe prauam aliquam ſubſtantiam productam à diabolo, quæ prauos appetitus ſenſitiui motus ſuſcitet, & quaſi exhalet, vti lacus exhalat putidos vapores; ſicuti opinatus eſt Illyricus, ſed ſtolide. Nulla enim ſubſtantia poteſt eſſe per ſe mala, nec produci à diabolo, nec eſſe peccatum; peccatum enim eſt accidens, puta actus liber voluntatis. Eadem fuit hæreſis Manichæorum, qui, teſte S. Auguſt. lib. de Hæreſ. cenſebant in homine duas eſſe animas, vnam bonam à bono Deo, alteram malam productam à diabolo, hancque eſſe concupiſcentiam, fontem omnis mali in homine. Huc ſpectat veſanus error Paternianorum & Venuſtianorum Hæreticorum, qui, vt ait S. Auguſt. lib.5. contra Iulia. cap. 5. *dicunt a lumbis vſque ad pedes diabolum feciſſe corpus hominis, ſuperiores vero partes Deum, velut ſupra baſin aliquam collocaſſe: addúntque, nihil ab hominis ſtudio requiri, quàm vt anima, quam in ſtomacho & capite habitare dicunt, munda ſeruetur. Pubem verò ſi omnium flagitiorum ſordibus oblinatur, aiunt ad ſuam non pertinere curam. Ita ſemper vt ipſi libidini turpiter ſeruiant, titulum ei propria poteſtatis aſſignant.* Rurſum concupiſcentia non eſt ipſum peccatum originale: eo enim per Baptiſmum condonato & abolito, ipſa tamen in homine iuſto remanet, vti patet quotidiana experientia. Denique concupiſcentia non eſt praua qualitas progenita à peccato originali, quæ ſit velut fornax perpetuò ſcintillas peccatorum exhalans, vti vult Caluinus lib.2. Inſtitut. cap.1. §.8.9.10.11. & fauet Magiſter ſentent. in 2. diſt.31. §.2. & 3. vbi ait peccatum originale eſſe morbidam quandam qualitatem in anima exiſtentem, quæ perpetuò praua deſideria excitet. Addit Gregor. Arimin. in 2. diſt.30. quæſt.1. qualitatem hanc in anima oriri ex alia quadam morbida qualitate, quæ ſit in ſemine parentum. Semen enim per hanc qualitatem inficere corpus, & corpus inficere animam: porrò ſemen infectum eſſe ex flatu ſerpentis. Verum hæc ſtauola ſunt, ac veræ Philoſophiæ & Theologiæ repugnantia. Vnde

Concupiſcētia quid.

No.a terti , concupiſcentia in re non eſt aliud, quàm ipſe appetitus ſenſitiuus, eiúſque naturalis inclinatio ad bona ſenſibilia, quæ contraria ſunt rationi & legi Dei, ideóque illicita & vetita, quatenus appetitus hic ob peccatum originale, priuatus eſt iuſtitia originali. Nam ſi homo fuiſſet conditus in ſtatu puræ naturæ, talis fuiſſet qualis modò eſt, ſimiléſque appetitus motus habuiſſet, quales iam habet, ſed illi motus tunc non vocati fuiſſent concupiſcentiæ, eo quòd naturales ei fuiſſent, nec pœna peccati. Iam autem vocantur concupiſcentiæ, quia ſunt pœna peccati originalis. Deus enim noluit hominem condere in ſtatu puræ naturæ, ne imperfectus eſſet & miſer; ſed condidit eum in ſtatu naturæ integræ, nimirum addendo illi gratiam & iuſtitiam originalem, quæ omnes motus appetitus compeſcebat & ſubdebat rectæ rationi, ita vt eam præuenire illique reluctari non poſſent. Verùm peccante Adamo Deus hanc gratiam & iuſtitiam originalem illi, omnibúſque poſteris in pœnam peccati ſuſtulit, ideóque eum quoad appetitus & potentias reliquit ſibi in ſtatu puræ naturæ: quo fit vt appetitus ſenſibilis feratur in bona ſenſibilia præter rationem, & rationis voluntatiſque dictamen, ac vtramque ſecum ad ſua bona abripiat, itaque caro concupiſcit aduerſùs ſpiritum. Ergo nunc vocatur concupiſcentia, quia orta eſt ex peccato originali. Quare concupiſcentia non eſt aliud, quam ipſa naturalis inclinatio appetitus, quatenus per abſentiam iuſtitiæ originalis proxime diſpoſita eſt, vt feratur præter, vel contra ordinem rationis in ſua obiecta delectabilia: vnde dicit habitudinem ad peccatum, quaſi ad cauſam ſuam. Qua de cauſa S. Auguſtinus concupiſcentiam vocat morbidum affectum, & affectionalem qualitatem: quia ipſa inclinatio appetitus eſt qualitas quædam carens debito ordine, ex priuatione iuſtitiæ originalis, non tamen quaſi ſemini permiſta tráſfundatur, vti dicebat Arimin. Vnde lib.6. contra Iulia. c.7. dicit concupiſcentiam eſſe ſicut malam valetudinem: atqui mala valetudo humoribus nihil addit, niſi priuationem debitæ commenſurationis. Quòd autem S. Auguſt. non voluerit concupiſcentiam eſſe aliquam qualitatem poſitiuam ſuperadditam potentiis animæ, videlicet appetitui inferiori & voluntati, ſed ipſam inclinationem naturalem carentem ordine rationis, quem velut in habitu efficiebat iuſtitia originalis, patet ex variis eius locis, quibus non aliam reddit cauſam concupiſcentiæ, quàm abſentiam iuſtitiæ originalis, vt lib.1. de peccato mort. c.16. lib.4. contra Iulia. cap. vlt. lib.13. de ciuit. cap.13. Idem patet ex eo, quod S. Auguſt. lib.4. contra Iulia. cap.5. & lib.2. de peccato orig. cap.40. & alibi doceat, id quod in homine eſt vitium, in belluis eſſe naturam, & loquitur de concupiſcentia. Atqui concupiſcentia in belluis non eſt aliquid diſtinctum ſuperadditum appetitui naturali: ergo nec in homine. Ratio eſt, quia appetitus ſenſitiuus natura ſua pronus eſt ad ea quæ ſunt delectabilia carni: mouetur enim ex apprehenſione rei delectabilis. Vnde non requiritur aliqua qualitas ſuperaddita quæ eum ad hoc incliner, ſed ſolùm requiritur abſentia iuſtitiæ originalis, quæ eum retinebat, rectum faciebat, & rationi velut in actu primo conformem. Ergo ipſa inclinatio appetitus priuata ordine illo, & conformitate ad rationem rectam, quam conformitatem in ipſa efficiebat iuſtitia originalis, dicitur qualitas morbida, tabes, languor, &c. ita Medina 1.2. q.82. art.1. & 3. & fuſe Bellarm. libr. 5. de Amiſſione gratiæ cap. 15. Hinc

Concupiſcētia non eſt à Deo.

Quartò ſequitur, concupiſcentiam non eſſe à Deo, vtpote qui naturam integram & perfectam condidit; ſed à peccato & diabolo, qui peccati fuit auctor. Hoc eſt quod docet hîc S. Iacobus, nimirum tentationem peccati non eſſe à Deo, ſed à concupiſcentia. Et hoc eſt quod ait Chriſtus parabola hominis incidentis in latrones, quòd ab iis vulneratus ſit & ſpoliatus, Lucæ 10. 38. Nam, vt ait ibidem Gloſſa: *Adam peccans ſpoliatus eſt donis gratuitis, & vulneratus in naturalibus.* Dum enim priuatus eſt iuſtitia originali, neceſſariò vulnus accepit in natura, vtpote quam integrabat iuſtitia originalis. Deus enim primitus potentias hominis condidit inclinatas ad ſuum obiectum, ac conſequenter appetitum ſenſitiuum ad appetendum obiecta ſenſibilia, quaſi obiecta ſibi proportionata & commoda; atque inſuper addidit gratiam, quæ ſubordinaret illum cæteráſque potentias rectæ rationi: qua per peccatum ſpoliatus homo, relapſus eſt in ſuam ataxiam & concupiſcentiam.

Concupiſcētia vbi.

Quintò, concupiſcentia non tantùm eſt in appetitu ſenſitiuo, licèt in eo magis appareat, ſed & in intellectu ac voluntate, quatenus in bona ſen-

ſibilia & naturæ commoda feruntur & propendent, quæ bono honeſto & rectæ rationi repugnant. Itaque intellectus & volunras in homine virtualiter eſt quaſi duplex. Eſt enim in ea pars ſuperior, quæ honeſtum, Deum & cœlum intuetur; & pars inferior, quæ bona terrena & caduca ſpectat. Concupiſcentia ergo intellectus eſt curioſitas, vanitas, inflans ſuperbia. Concupiſcentia voluntatis eſt cupiditas honoris, gloriæ, opom, deliciarum. Quocirca voluntas hîc ſecum luctatur & pugnat, dum, vt ait Apoſtolus, caro concupiſcit aduersùs ſpiritum, & ſpiritus aduersùs carnem. Hanc duplicem voluntatem in ſe ſenſit & expreſſit Chriſtus orans in horto: *Pater ſi vis, transfer calicem iſtum à me: veruntamen non mea voluntas, ſed*
B
tua fiat, Lucæ 22.42. Pars enim inferior voluntatis Chriſti appetebat vitam, horrebat mortem à Patre decretam: pars verò ſuperior eiuſdem planè erat conformis voluntati & decreto Patris, appetens & ambiens mortem: vnde ſecundùm eam Chriſtus eſt exauditus, eadémque noluit exaudiri deſiderium & appetitum partis inferioris mortem deprecantis, vt doctè annotauit S. Athanaſ. tract. de Cruce & paſſione. Ex dictis patet, cõcupiſcentiam eſſe vim appetendi immoderatam tum in voluntate, tum magis in appetitu ſenſitiuo. Homo enim eſt quaſi compoſitum conflatum ex Angelo & beſtia, & quaſi vtriuſque participium, imò ne-

Homo q. cõflatur ex Angelo & beſtia.

C
xus & vnio. Anima enim rationalis eſt ioſima in genere creaturarum ſpiritalium, ideóque animæ ſenſitiuæ animalium viciniſſima, in eámque quaſi degenerat: iungit enim in ſe rationem, quam habent Angeli, & ſenſum, quem habent beſtiæ; ſed ita vt magis propendeat in ſenſum, quàm in rationem. Vnde plus habet beſtiæ, quàm Angeli: quocirca prudenter monet S. Bernard. ſerm. 5. de Aſcenſ. *Ordinemus*, inquit, *& cuſtodiamus in nobis ſtatum vtriuſque ſubſtantiæ, ne animam nobiliorem vtique hominis portionem, Tartaro pars deuoluat inferior, ſed ſecum potiùs cœlo ſanctificatũ corpus acquirat.* Nam, vt ait Clemens Alexand. lib. 4. ſtrom. *homo videtur compoſitus ex Centauro* (adeóque eſſe Centaurus)
D
ſcilicet ex rationis participe & rationis experte, anima ſcilicet & corpore: corpus tendit ad terram, anima ad Deum extollitur. Poëtæ enim finxerunt Centauros eſſe conflatos ex homine & equo, vel tauro, vt eques cũ equo eſſet Centaurus, vti dixi Iſa. 34. 14.

Vers. 17. *Deinde concupiſcentia cùm cõceperit parit peccatum.*] Caſſian. collat. quinta c. 4. legit: *Concupiſcentia cùm fuerit concepta* (ſcilicet in voluntate) *parit peccatum.* Beda & Theologi paſſim ex hoc loco diſtinguunt tres gradus tentationis, nimirum ſuggeſtionem, delectationem & conſenſum. ſuggeſtio enim eſt, cùm concupiſcentia in ſe & quaſi in vtero ſuo concipit, & excitat hoſce prauos concupiſcentiæ motus. Talis eſt titillatio gulæ, libidinis, iræ, ſu-
E
perbiæ, &c. antequam eos ratio aduertat: vnde hi motus vocantur primò primi & indeliberati, in quibus proinde nullum eſt peccatum, ſed conceptus tantùm peccati materialis, qui parit peccatum formale, puta delectationem, qua ratio & volontas illecebris concupiſcentiæ & peccati incipit delectari: in quo ſi hæreat & plenè aduertens conſentiat, erit conſenſus & conſummatio peccati. Dicit ergo S. Iacobus: Concupiſcentia cùm bona delectabilia, quaſi malum ſemen per oculos, aures, aut phantaſiam, ſiue à dæmone, ſiue aliunde ſuggeſtum haurit, ex eo concipit peccatum, dum ſcilicet ex libera voluntate, ceu patre, conſenſum aliquem, v. g. ſemiplenum, ceu pro-

A
lem, ipſa quaſi mater elicuerit & efformarit. Vnde S. Auguſt. hom. 42. inter. 50. c. 8. *Noli*, ait, *conſentire concupiſcentiæ tuæ. Non eſt vnde concipiat, niſi de te? Conſenſiſti? quaſi concubuiſti in corde tuo. Surrexit concupiſcentia? nega te illi: noli eam ſequi: concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum*, &c. *Ergo ne abſtraharis à concupiſcentia tua: nega te illi: noli eam ſequi: illicita eſt, laſciua eſt, turpis eſt, alienat te à Deo. Noli dare conſentiens amplexum, ne plangas partum: quia ſi conſenſeris, ſi amplexatus fueris, concipis.*

Conceptio concupiſc.

Nota, conceptio peccati fit per fortem rei concupitæ imaginationem, quam excitat appetitus ſenſitiuus, ſiue concupiſcentia. Hæc enim imaginatio rem concupitam, eiúſque pulchritudinem
B
ad viuum rationi & voluntati repræſentat, eique oſtendit quàm ſit ſuauis & delectabilis, ac facit eandem iterum iterúmque cogitari, inſpici, animo volui & reuolui: quæ cogitationum iteratio & reuolutio parit rei delectationem, non tantùm in ipſo appetitu ſenſitiuo, ſed & in rationali, puta in voluntate; eo quòd vterque in eadem ſit anima: vnde ratio & voluntas incipit iis affici, ſed imperfectè, quia necdum plenè aduertit hoc eſſe graue malum, quod Deum grauiter offendat. Peccat ergo venialiter ex indeliberatione: deinde pergens in hac rei concupitæ cogitatione & delectatione, plenè aduertens eius malitiam, victa delectatione ei dat manus eique conſentit, túncque eſt pecca-
C
tum conſummatum & mortale. Conceptio autem hæc peccati, materialis tantùm eſt, quamdiu hæret in ſola imaginatione & appetitu ſenſitiuo: mox verò vt ad ſe allicit rationem & voluntatem, eſt conceptio peccati formalis, ſaltem venialis. Quocirca Ioannes Alba Electorum c. 95. Concupiſcentia, inquit, peccatum concipit, cùm illud cogitat: conceptus enim phantaſiæ & mentis, eſt ipſa eius cogitatio. Nam concupiſcentia primò tentat ſuggerendo homini illecebras. Deinde homo ſic tentatus concipit, id eſt, cogitat & verſat animo id, ad quod inuitatur à cõcupiſcentia, nunc cogitans illud amplecti, nunc cogitans illud refutare, itaque ſecom luctatur & animo fluctuat, pec-
D
cátque ſemipleno conſenſu; ac tandem victus illecebrarum appetitu deliberatè eis conſentit, & pleno voluntatis conſenſu peccatum conſummat. Qui ergo vult tentationes concupiſcentiæ vincere & euadere, imaginationem cohibeat, & à bonis concupiſcibilibus violenter auertat, eámque rebus bonis ſanctíſque occupet, ac in primis lectioni & ſtudio S. Script. Patrum, vitarum Sanctorum, Hiſtoriarũ, Theologiæ, Philoſophiæ, &c. addicat. *Ama ſcientiam Script. & vitia carnis non amabis*, ait S. Hieron. Quin & Seneca ſenior (qui fuit pater Senecæ Philoſophi, præceptoris Neronis: patris enim eſſe hoc opus, patet ex titulo, & docet Lipſius) in Controu. *Sapiens* (Mela filius
E
nicus) *hoc vnum*, inquit, *concupiſcat, nihil concupiſcere.*

Hinc patet primò, motus concupiſcentiæ qui rationem præueniunt, ideóque omnino ſunt inuoluntarij, nulla eſſe peccata. Primò, quia S. Iacobus ponit progreſſum quo à tentatione venitur ad peccatum, nimirum primò ponit ipſam illecebram concupiſcentiæ ante omne peccatum, quæ eſt ipſa tentatio, dum dicit: *vnuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua*; quam patet non eſſe peccatum: quia paulo antè dixit, eum qui ſuffert tentationem eſſe beatum; id eſt, qui eam patitur inuitus: quia talis tentatio non eſt fomes peccati, ſed materia meriti: deinde ponit partum, videlicet

Cõcupiſc. non eſt peccatum. Prob. 1.

licet peccatum aliquod, verbi gratia, veniale; qualis eſt delectatio præueniens plenam deliberationem. Tertiò, ponit mortem, ſeu peccatum mortale, cùm videlicet accedit plenus conſenſus.

Præclarè S. Auguſt. lib. 5. contra Iulian. *Profectò, ait, in his verbis* (S. Iacobi) *partus à pariente diſcernitur. Pariens enim eſt concupiſcentia, partus peccatum: ſed concupiſcentia non parit, niſi conceperit: non concipit, niſi illexerit, id eſt, ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis aſſenſum.* Idem lib. 1. contra duas Epiſt. Pelag. cap. 10. *Nulla ergo damnatio eſt iis qui ſunt in Chriſto Ieſu: non enim damnatur, niſi qui concupiſcentiæ carnis conſentit.*

2. Secundò, quia iſti motus non ſunt in noſtra poteſtate, vt eos auertere aut euitare poſſimus: non enim in noſtra poteſtate eſt, quibus viſis tangamur. Peccatum autem eſt in noſtra poteſtate, puta voluntarium, adeò vt ſi non ſit voluntarium, non ſit peccatum, vti docet S. Aug. lib. 1. Retract. cap. 13. & lib. 22. contra Fauſtum cap. 27. Vnde hi motus inueniuntur etiam in iuſtificatis & ſanctis, vti docet Apoſtolus Rom. 7. in quibus nihil eſt damnationis, vt idem ait c. 8. 1.

3. Tertiò, quia Philoſophi & Theologi, ipſaque experientia docet, tales actus non eſſe humanos, id eſt, liberos, qui à ratione aduertente & voluntate conſentiente procedant; ſed eſſe actus imaginationis & appetitus ſenſitiui. Vnde S. Paulus, licèt ſanctus, ſentiens tamen in ſe hoſce motus, aiebat Rom. 7. 20. *Si quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* q. d. ſi concupiſco repugnante voluntate, non ego cenſeor hoc facere: *nam conſentio legi Dei*; ſed concupiſcentia, quæ meam rationem & libertatem anteuertit. Cùm ergo hi actus non ſint humani, homini ad culpam & pœnam imputari nequeunt.

4. Quartò, id docet Conc. Trident. ſeſſ. 5. *Manere, inquit, in baptizatis concupiſcentiam, vel fomitem, hæc S. Synodus fatetur & ſentit: quæ cùm ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, ſed viriliter per Chriſti Ieſu gratiam repugnantibus non valet; quinimò qui legitimè certauerit, coronabitur. Hanc concupiſcentiam, quam aliquando Apoſtolus peccatum appellat, S. Synodus declarat Eccleſiam Catholicam nunquam intellexiſſe peccatum appellari, quod verè & propriè in renatis peccatum ſit, ſed quia ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium ſenſerit, anathema ſit.* Hinc S. Baſil. lib. de Conſtit. monaſt. c. 2. aſſerit omnes affectiones carnis eſſe naturales, neque in iis eſſe peccatum, niſi ex negligentia animæ procedant: ſicut ſi equus petulans, inquit, deiiciat ſeſſorem, culpa non eſt equi, vtpote qui ratione non vtitur, ſed imperiti & incauti ſeſſoris: ita ſi homo per concupiſcentiam trahatur in peccatum, culpa non eſt carnis, ſed ſpiritus. Et S. Chryſoſt. hom. 19. ad populum: *Concupiſcere,* inquit, *naturale eſt. at male concupiſcere iam voluntatis eſt.* Et S. Proſper lib. 2. de vita contemplat. c. 3. agens de ſtimulis carnis: *non has,* ait, *affectiones habendo, ſed eis malè vtendo delinquimus.* & lib. 3. c. 4. *Peccatum perpetrare non poſſum, niſi malæ delectationi conſenſiam.* S. Gregor. lib. 21. Moral. c. 3. *Mentem,* ait, *nequaquam cogitatio immunda inquinat, cùm pulſat, ſed cùm hanc ſibi per delectationem ſubiugat.* S. Cyril. lib. 4. in Ioannem c. 51. *Si voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, &* A *feruens cupiditas ad delicta ſolet illicere, quæ ante peccati actum inſidet, & mentis conſenſum arripit, perſuadens facilè hac via veniendum nobis eſſe quo gliſcimus. Quod diſcipulus Chriſti verum oſtendit, dicens: Vnuſquiſque à ſua cupiditate diſtractus atque ſeductus tentatur.* Ex dictis patet errare Caietanum com. in D. Thomam, loco mox citando, qui ſenſit motus concupiſcentiæ in appetitu ſenſitiuo per ſe, & ſine omni voluntatis conſenſu eſſe peccata venialia. Ratio eius eſt, quòd appetitus inferior habeat aliquam per ſe libertatem, vti indicat D. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 2. ad 3. & art. 3. ad 1. Vnde vulgo dicitur, *appetitum moueri politicè à ratione, membra verò* B *deſpoticè.* Verùm & hic eſt error. Omnis enim libertas eſt in voluntate, & à voluntate, vti docet ſchola Philoſophorum & Theologorum; nec diſſentit D. Thomas, vti patet ibidem art. 1. & 2. ad 1. vbi expreſsè ex S. Auguſt. docet non niſi voluntate peccari. Quod ergo tribuit peccatum veniale appetitui, mortale voluntati, id facit per quandam attributionem, ſeu appropriationem: quia enim peccatum veniale eſt imperfectè humanum & voluntarium, ac ſenſualitas eſt prima eius origo, idcirco illi tribuitur: mortale verò, quia perfectam libertatem requirit, tribuitur voluntati.

Porrò dicitur appetitus inferior moueri po- C liticè, non quòd in ſe liber ſit, ſed quia poteſt aliquo modo reſiſtere voluntati, vt ciuis magiſtratui, ſaltem motu inefficaci: repugnante enim voluntate & inuita, non ceſſat appetere & concupiſcere bona ſenſibilia & illicita.

Moral. S. Iacobus tacitè hîc docet primò, reſiſtendum eſſe concupiſcentiæ, ait S. Auguſt. lib. 1. de Ciuitat. 21. nimirum concupiſcentiam eſſe malam & peccati illicem, ideòque non amandam & ſequendam, ſed ſummè odiendam, & aſſidua contra eam lucta mortificandam eſſe. Inde enim paſſim homines velut cæci & inſani ruunt in peccata, quòd velut bruta ſequantur concupiſcentias, ſicut Adam ſe- D cutus eſt ſuam Euam, iuxta illud Pſalm. 48. 21. *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Concupiſcentia enim in homine ſimilis, imò eadem eſt, quæ in beſtiis, v. g. in ſue eſt concupiſcentia gulæ, in leone ſuperbiæ, in lupo rapinæ, in aſino acediæ. In homine enim appetitus inferior eſt ſenſibilis & vehemens; rationalis verò eſt ſpiritualis, inſenſibilis & debilis: vnde facilè ſinit ſe trahi ab appetitu inferiori, quaſi à pondere grauiori. Qui ergo ſapit, ſuæque animæ & ſalutis curam gerit, ſciat concupiſcentiam, licèt intimè animæ infixam, licèt blandientem, licèt ſuauem, eſſe E ſirenem exitialem, eſſe hoſtem capitalem; ac proinde eam vt hoſtem inſectetur, cum eáque gerat *ἀσπονδον πόλεμον, irreconciliabile bellum.* Ipſa enim eſt vipera, ſuo conceptu & partu matrem, id eſt, rationem & voluntatem enecans. Hinc *quocunque pergimus, nobiſcum portamus inimicum*, ait S. Hieronym. ad Euſtochium. Vnde ſemper & vbique per omnem vitam, nobis cum eo colluctandum & acriter dimicandum eſt: quare ſemper in eum oculos defigere debemus, ne clanculum in animum ſe inſinuet, nimirum vt quaſi hoſtem obſeruemus, repellamus & mortificemus.

Mor. de reſiſtendo concupiſcentiæ.

Secundò,

Secundò, innuit primis concupiſcentiæ motibus ſtatim obſiſtendum eſſe, idque ſtatim vt ab iis ilicò fidelis menrem auertat ad Deum, eiúſque opem ad illos ſuperandum imploret: concupiſcentia enim blandè irrepit, & inſtar ſerpentis quo caput inferr, eodem totum reliquum inducit corpus, eóque totus illabitur. Quare hic veriſſimum eſt iſtud:

Principijs obſta, ſerò medicina paratur,
Cum mala per longas inualuere moras.

Et iſtud Senecæ Epiſt. 117. *Non obtinebis vt deſinant, ſi incipere permiſeris: imbecillis eſt primò omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit parat; excluditur facilius, quàm expellitur.* Et Plutar. lib. de Profectu virtutum, hoc profectus ſignum euidens aſſignat; *Si proficiens nullum iam peccatum exiguum putat, ſed omnia ſtudioſè vitat & obſeruat.* Et S. Chryſoſt. hom. 22. ad pop. *Canis*, inquit, *ſimilis eſt voluptas: ſi pellas, fugit, ſi nutrias, permanet.* Idem ſerm. 3. in verba Iſaiæ, *vidi Dominum*: Sicut, ait, ceruus iaculo confixus in vitali corporis parte, etiamſi venatorum manus effugiat, nihil inde fert lucri; ſic & anima accepto concupiſcentiæ iaculo, ſi cum eo permittatut abire, ipſa pet ſe corrumpitur, ac perit.

Præclarè S. Hieron. Epiſt. ad Euſtochium de cuſtodia virgin. poſt initium: *Statim*, ait, *vt libido titillauerit ſenſum, aut blandum voluptatis incendium dulci nos calore perfuderit, erumpamus in vocem: Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi caro. Et cùm paululum interior homo inter vitia, atque virtutes cœperit fluctuare, dicito: Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quia confitebor illi ſalutare vultus mei & Deus meus. Nolo ſinas cogitationem creſcere; nihil in te Babylonium, nihil confuſionis adoleſcat. Dum paruus eſt hoſtis, interfice: nequitia, ne zizania creſcant, eliadatur in ſemine. Audi Pſalmiſtam: Filia Babylonis miſera,* &c. *beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram; quia enim impoſſibile eſt in ſenſum hominis non irruere innatum medullorum calorem, ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui vt cœperit cogitare ſordida, ſtatim interficit cogitatus, & allidit ad petram; petra autem Chriſtus eſt.* Subdit de ſe exemplum: *O quoties ego ipſe in eremo putabam me Romanis intereſſe delicijs,* &c. *Itaque omni auxilio deſtitutus ad Ieſu iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomedarum inedia ſubigebam. Memini me clamantem diem crebrò iunxiſſe cum nocte, nec prius à pectoris ceſſaſſe verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. Poſt multas lachrymas, poſt cœlo inhærentes oculos, nonnunquam videbar mihi agminibus intereſſe Angelorum, & lætus gaudénſque cantabam: Poſt te in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Sanè contra omnes concupiſcentiæ motus & tentationes, nullum eſt præſentius & efficacius remedium, quàm oratio, qua noſtris diffiſi viribus, Dei opem humilitet & ardentet imploramus, dicentes cum Pſalte: *Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me feſtina*; vti docet Caſſianus, imò Chriſtus ipſe, dicens: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem*, Marth. 26. 41. Quocirca dæmon id ſciens, vt hæc arma tentatis eripiat, ſolet eis iniicete alias cogitationes, vt ad humana auxilia reſpectent, ae Dei & orationis obliuiſcantur. Qui ſapit ergo, ilicò vt ſentit concupiſcentiæ ſtimulum, ad Deum mentem attollat, eiúſque opem per B. Virginem ſupplex imploret; & ſtatim illam ſibi adeſſe ſentiet. Porrò ordinem gradúſque tentationis egregiè

A deſcribit noſter Thomas theodictatos lib. 1. de Imitat. Chriſti cap. 13. *Primò*, inquit, *occurrit menti ſimplex cogitatio: deinde fortis imaginatio: poſtea delectatio & motus prauus, & aſſenſio; ſicque paulatim ingreditur hoſtis malignus ex toto, dum illi non reſiſtitur in principio. Et quanto diutius quis ad reſiſtendum torpuerit, tanto in ſe quotidie debilior fit, & hoſtis contra eum potentior.*

Quiſque ſuũ vitium norit & perſequatur.

Tertiò, quiſque ſeipſum norit, nimirum qua maximè concupiſcentia laboret, & pulſetur: in his enim dominatur concupiſcenria gulæ, in illis ſuperbiæ, in aliis auaritiæ, in aliis acediæ. Dum ergo guloſus ſentit cogitationem & concupiſcentiam deliciarum, ſuperbus honorũ, auarus opum, acedus timoris & torporis, ſciat hanc ſuam eſſe
B concupiſcentiam, ſuam tentationem, ſuũ vitium, cui ilicò totis viribus reſiſtere debeat. Magna pars victoriæ eſt, noſſe id quod ſuggeritur, eſſe tentationem: ſi enim ſcrupuloſi, acedi, timidi, melancholici ſcirent cogitationes & motus timoris, angoris, triſtitiæ, puſillanimitaris, qui eis crebrò ſuggeruntur, eſſe à ſcrupulo, acedia, timore, melancholia; ilicò eos auerſarentut & repellerent: at dum metus & anxietas mentem percellunt & obnubilant, id non vident, timéntque ne quid veri dubij, timoris & peccati ſubſit, aut lateat; ideo anguntut & cruciantur. Credant ergo ſuis confeſſariis, viriſque prudentibus, credant ſuę experientiæ, ſibique dicant: Ego laboro nimio
C metu, angore, ſcrupulo. Hic meus eſt morbus, hoc meum malum, hoc meum vitium: crebrò eius motibus exagitor: hactenus re diſcuſſa expertus ſum & didici, metus qui mihi ſuggeruntur inanes eſſe & vanos: in re nihil eſſe metuendum. Hunc ergo pariter vt inanem & vanum cõtemnam. Sicut enim hydrophobi, qui metu & melancholia laborant, omnia tuta timent, ne, v.g. domus in eos cadat, ne pauimenrum eis debiſcat, ne tegula decidens eos feriat, ideóque eis dicũt medici: Erras, iſta tibi ſuggerit humor melancholicus, domus non gyrat, firma conſiſtit, non cadet, ſed tuum cetebrum gyrat, laboras capitis vertigine & mania: ne ergo credas illis ſuggeſtionibus, quos tibi tuus
D timor, & mania parit: vides enim cęteros illis non credere, imò ridere vt vanos & futiles; ita protſus accidit ſcrupuloſis, meticuloſis & triſtibus, qui proinde ſuis apprehenſionibus & angoribus totis viribus reſiſtere debent, ac imitari Chriſtum, qui orans in horto adeò validè timori & horrori mortis reſtitit, vt ex lucta & contentione ſudarit ſanguinem, Lucæ 22. 44. ideóque planè horrorem hunc vicit, & proſtrauit. Si ſimili conatu timoribus noſtris reſiſteremus, vtique eos debellaremus. Idem eſt in aliis concupiſcentiis & tentationibus: nam, vt ait S. Ambroſ. lib. 4. in Lucam c. 4. *Honorum gratia, ſublimitas poteſtatum, epularum ſuauitas, forma meretricis laqueus eſt diaboli, &*
E *quaſi quidam nequitiæ ſpiritualis illecebroſus effectus, qui per carnis illecebram, quæ citò feminea quadam lenitate mollitur, animum quoque de gradu deijcit: neque enim formam mulieris animus prius, quàm corporis oculus concupiſcit. Denique quod non videris, non amabis: ſed vbi caro concupierit, compatientis quoque animi conſtantia defatiſcit, & mens conſortio amoris inflectitur. Duo enim in carne vna ſunt; atque ita mox irrepit ſceleris effectu, tentante Diabolo, carne ſuadente. Vehementior tamen eſt animi quàm corporis febris.* Dat exemplum: *Theotimus cùm graui oculorum incommodo laboraret, & amaret vxorem; interdicta ſibi à medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens, atque*

impetu

impetu libidinis raptus: Vale, inquit, amicum lumen;ſic
febre libido flagrantior eſt, grauiúſque præcipitat & in-
flammat. Sed vbi quis reſipuerit à furore,tunc conſcien-
tiæ interni ei aperitur viſus, factique pœnitentia ſuccedit,
& pudenda ſui quiſque facinoris erubeſcit. Quocirca
ſapienter S.Methodius apud S.Epiphan.hæreſi 64.
Vides, inquit, *quòd cogitationes, propter inhabitans in*
nobis peccatum, forinſecus nobis inſtant velut canes ra-
bioſi, aut feri, vel audentes latrones contra nos ſemper in-
ſtigati à tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos
an reſiſtere ipſis poſſimus,& aciem contra inſtruere. Age
igitur ô anima, fortiter reſiſte; ne fortè remittens capia-
ris. Sic concupiſcentia iræ agit homines,cogitque
inſilire, & rabie affici vt canes; pungere vt ſcor-
piones;mordere vt ſerpentes. Porrò concupiſcen-
tia naſcitur nobiſcum; vti docet S.Auguſt. libr. 1.
Confeſſ. cap. 7. nec deſerit ante mortem. Relicta
eſt ergo nobis à Deo in pœnam peccati ad ago-
nem, vt cum ea aſſiduè colluctantes inertiam de-
pellamus, vigiléſque ſimus in Dei obſequio, ac
creſcamus in virtote, victoria & meritis, atque à
terrenis mentem auocantes ſuſpiremus ad cœlum,
ingemiſcentes cum Apoſtolo: *Infelix ego homo,quis*
me liberabit de corpore mortis huius? Rom. 7.

Concupiſcē-tiæ feritas.

Porrò quàm concupiſcentia valida ſit,effera,&
indomita,liquet primò in adoleſcentibus, qui im-
menſo libidinum incendio flagrant,vt penè ad in-
ſaniam redigantur. Secundò, in inuentione noua-
rum illecebrarum gulæ, & obſcœnitatis, quibus
concupiſcentia hominum longè ſuperat concu-
piſcentiam beſtiarum, vti oſtendit Plutarch. libr.
quòd bruta ratione vtaotur. Tertiò, quia Ana-
choretæ, Sanctique omnes vt concupiſcentiam
domarent, miris modis ſeipſos continuò afflixe-
runt ieiuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubationibus,
ſpinarum aculeis, flagellis, &c. Lege vitas Pa-
trum & miraberis eorum auſteritates, & mortifi-
cationes. Quartò,idem liquet ex lapſibus virorum
ſanctorum,ſapientum, & fortium,quauis ætate,&
quauis mundi plaga. Quis fortior Samſone? Quis
ſapientior Salomone? Quis ſanctior Dauide? &
tamen hos proſtrauit concupiſcentia feminarum.
Quin & Plato lib. 3. de Republ. quem citat Cle-
mens Alexand. lib. 3. ſtrom. aſſerit corporis volu-
ptatem ſapientiæ repugnare, & eſſe dominam ſæ-
uiſſimam, à qua feliciſſimum ſit poſſe liberari. Et
Sophocles, teſte Cicerone libr. de ſenectute (ait)
nullam capitaliorem peſtem, quàm voluptatem

Cupidinis effigies.

corporis hominibus à natura datam. Hinc Poëtæ
ex concupiſcentia formarunt cupidinem quaſi
Deum, Veneris filium: cuíque etenim Deus eſt
ſua dira cupido. Pinxerunt eum quaſi puerum ve-
latis oculis, alatum, armatum arcu & ſagittis,ge-
ſtantem facem, & nudum. Ex hiſce diſce concupi-

Mores.

piſcentiæ conditiones, & mores. Concupiſcentia
1. enim primò amabilis videtur inſtar elegantis pue-
ri; atque inſtar pueri mutabilis eſt, nunc hoc vo-
lens, nunc aliud: eáque de cauſa puer hic à non-
nullis pingitur multiceps:multa enim capita mul-
titudinem & varietatem alternantiũ cupiditatum
2. repræſentant. Secundò, eadem cæca eſt, quia im-
prudens naſcitura ex ſe damna non proſpicit, nec
cauet, ait Socrates in Sympoſio Xenophontis. Et
Plato: *Amor*, ait, *eſt cæcus, quia amantes in re amata*
cæcutiunt. Et Theocriti interpres in decimo Idyllio
ad illud Theocriti: *Cæcus non modò Plutus, verùm*
etiam delirus Amor. Nota, inquit, *quòd antiqui duos*
cæcos dicebant, Cupidinem & Plutum: nam qui amat,
cæcus eſt: quid faciat non videt vllus amans;nam defor-
mem amat mulierem, quæ illi videtur eſſe pulcherrima;

A amor enim facit turpe videri pulchrum. Tertiò, 3.
eadem alata eſt, quia celerrimè ad obiecta concu-
pita auolat; imò inuolat inſtar accipitris, aut vul-
turis. Quartò, eadem pharetrata eſt,quia ſuarum 4.
illecebrarum cupiditate ſauciat cor hominis,quod
ferit & occupat. Quintò, eadem πυρφόρος eſt, & 5.
facem accenſam geſtat, quia rerum cupitarum in
animo æſtus & incendia ſuſcitat. Sextò,eadem nu- 6.
da eſt,quia ſeipſam manifeſtat,& celare nequit:

——*Quis enim celauerit ignem,*
Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo?

ita Alex.Aphrod.in Problem. Septimò, fuit & in 7.
Curia Octauiæ(vt ſcribit Plinius) Cupido fulmen
tenens,ídque fractum: quia fulmine potentior eſt
B amor & cupiditas. Vnde Poëta:

Aligerum fulmen fregit Deus aliger (Cupido) *igne,*
Dum demonſtrat vti eſt,fortior ignis Amor.

Hinc & Themiſtocles in ſcuto geſtabat Cupidi-
nem tenentem fulmen, teſte Athen. libr. 12. quia
magis beneuolentia,quàm ferro omnes ſibi ſubiu-
gare ſatagebat.

Octauò, Cupido cognominatus eſt ὀμμάτος, 8.
id eſt, *oculeus*, vel *oculatus*, quòd oculis feriat:aſpe-
ctus enim rei pulchræ intuenti ſui iniicit amorem
quaſi ſagittam: vnde Plotinus: ἔρως, inquit, id eſt,
amor, dicitur quaſi ὅρασις, id eſt, *aſpectus* & *viſio*.
Nam,vt ait Propert.

Si neſcis,oculi ſunt in amore duces.

C Nonò, Cupido à Platone vocatur Tyrannus, 9.
quòd in nobiles cœleſtéſque animos bacchetur,
& tyrannidem exerceat, deprimens eas à terrena,
& ſordida; vnde Euripides:

Túque ô Deûm Tyranne & hominum,Cupido.

Quin & Proclus in Platonis Sophiſta, Cupidinem
vocat magum: quia incantat animos, vt Magi,&
non rarò magicis artibus ſui amorem excitat.

Decimò, Harpys Deus, à rapacitate, vocatus 10.
eſt Amor. Tradunt & fabulæ Erinnyn furiam ab
Amore amatam fuiſſe, vt impotentiam & impe-
tum ſignificarent inſanè,ac perditè amantium.

Vndecimò, Cupido appellatus eſt, πανδαμάτωρ, 11.
id eſt, *omnium domitor*;vnde hæc eius eſt vox,

D *Perfringunt,penetrant,vrunt mea ſpicula fulmen.*
Scilicet hinc nomen eſt mihi πανδαμάτωρ.

nam omnia vincit amor.

Duodecimò, Cupido hic & amor terreſtris cœ- 12.
leſti ſuperandus,& enecandus eſt:nimirum ἔρως per
Anterota,de quo Alciat.in Emblem.

Aligerum,aligeróque inimicum pinxit Amori,
Arcu arcum,atque ignes igne domans Nemeſis.
Vtq́; aliis fecit,patiatur & hic puer olim,
Intrepidus geſtans tela,miſer lachrymat.
Ter ſpuit,inque ſinus imos(res mira)crematur
Igne ignis,furias odit Amoris Amor.

Hæc Giraldus de Diis gentium ſyntagmate 13.
Hinc S.Baſil.in Conſtit.Monaſt. cap. 3. *Affectiones,*
E ait, *corporis tunc violentæ ſunt, cùm ratio ceſſat: eaſdem*
illa moderante & imperium ſuum exercente, facillimè ob-
temperant. Ratio ergo peruigil eas domat regit-
que, perinde vt auriga vigilans equos:ſi enim dor-
miat,equi ibũt in auia. Idem ad Chilonem: Vnam,
ait, voluptatem expugnato; ne ſi omnes ſimul,
omnes agminatim in te irritatæ cooriantur, tur-
bulentámque accerſant menti tuæ tentationum
intemperiem. Corpus ſubſterne laborum exerci-
tio: animam tentationibus æquanimiter toleran-
dis aſſuefacito.

Denique vt Cupidinis & Amoris efficaciam,
ictúmq; fulmineũ ſignificarent, pinxerunt emble-
ma, in quo pro Ioue tonante Cupido ornatus ful-
men

men eiaculatur in mare, Neptuno interim poſito tridente, & genibus nixo Amoris numen reuerente; ſic enim canit:

Sol calet igne meo, Neptunus flagrat in vndis,
Quamuis liber erat, feci ſeruire Tonantem.
Quamuis liber erat, Martem ſine Marte ſubegi.

& alius;

Amor Deum gubernat,
Amoris omne regnum eſt.
Amor de Deo triumphat.

ait S. Bernardus. Nimirum amor & φιλανθρωπία vicit, vinxítque Deum vt in carnem, mortem, & crucem pro hominibus adeò amatis deſcenderet. Hic eſt noſter ſanctus Cupido, ex cuius paſſionis fonte ſi hauriamus aquam, imò ſanguinem, reſtinguet ille omnes impuri Cupidinis faces, perinde ac Mutianus apud Plinium libr. 31. cap.2.ſcribit Cyzici fontem Cupidinis eſſe & vocari, eò quòd ex eo potantes amorem & cupidinem deponant. vide S. Auguſtinus lib. de Continentia, & ſerm.45.de Temp. vbi inter alia docet concupiſcentiam cedendo augeri, reſiſtendo minui. *Pugnas*, inquit, *repugna: noli eam cedendo ſatiare, ſed reſiſtendo necare: ſi ei non conſentias, minor & minor erit quotidie; nam ſunt vires illius ſubiectio tua: ſi enim ceſſeris, das ei vires.* & inferiùs: *Conſuetudini ergo ſemper repugnandum eſt: quia ipſa concupiſcentia cum qua nati ſumus, finiri non poteſt quamdiu viuimus. Quotidie minui poteſt, finiri nõ poteſt,* &c. *Et in iſto bello eſt tota vita Sanctorum.* Quocirca ſapienter S.Bern.ſerm.56.in Cant. *Cura, ait, concupiſcentiæ totis reſiſtere viribus; vt non pertrahas in conſenſum, & omnis deinceps malignitatis machina euaneſcet: neceſt omnino, quod ſponſum prohibeat appropinquare tibi, præter ſolum parietem corporis.* id fit per circuncisionem non carnis, ſed cordis, de qua Ierem.c.4.4. *Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum viri Iuda, & habitatores Ieruſalem,* id eſt, viſionis pacis, quam parit hæc circuncisio, & mortificatio.

Porrò vehementes concupiſcentiæ & dæmonis inſultus, cùm phantaſias illecebroſas ex viſu, auditu, vel memoria rerum prætetitarum, ad extricandum difficiles imaginationi, & per eã menti ingerit, quaſi iacula quædam ignita, vehementiori agilique imaginationis mentiſque reſultu, maiore, inquam, contentione, & ad alia obiecta animi applicatione elidere & eludere oportet; atque, vt ait S.Baſil.in Conſtit.Monaſt.c.18. *Peritorum athletarum imitanda eſt conſuetudo, qui ſumma tum animi attentione, tum corporis agilitate celeritateque aduerſariorum ſuorum apprehenſiones eludunt, & belli omnis euaſio, & telorum declinatio orationi, ac diuinæ opis implorationi committenda. Hoc enim Paulus nobis præcepit, cùm dixit: In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* & mox: *Si verò per aduerſarij imprudentiam, flagitioſarũ eiuſmodi cogitationum vis vehementior etiam inſurgat, ne ſic quidem eſt ſuccumbendum, aut deijciendus animus, neque ſuſcepta certamina ex dimidia parte confecta relinquenda: ſed eouſque obfirmatè perdurandum, quoad Deus perſpecta noſtra conſtantia, gratia Spiritus ſancti nobis affulgeat, nóſque illuſtret, qua & inſidiatorem in fugam propellat, & mentem nobis puram efficiat, & diuino lumine compleat, & rationi noſtræ in pacatiſſima tranquillitate conſtituta otium ad Deum colendum ſuppeditet.* Id experti ſunt S.Iob, S.Antonius, S.Athanaſius, S.Hilarion, cæterique Sancti, qui tentationibus cunctis conſtanter reſtiterunt, vſque ad vltimum vitæ ſpiritum; ac proinde cum Habacuc

A c.3.18. victores cecinerunt: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum: & ſuper excelſa mea deducet me victor in Pſalmis canentem.* Cerui enim quantauis retia & laqueos, ingentibus ſaltibus continenter tranſiliunt, donec in tutum euadant: ita & nobis in tentatione omni eſt faciendum.

Idem S.Baſil. lib.de S. Virgin. ſapienter monet virginem vt caueat à conſortio virorum, etiam ſpiritualium; quia horum aſpectu excitatur concupiſcentia, vt tandem amor ſpiritalis degeneret in terrenum, & charitas fiat carnalitas. *Proximam enim,* inquit, *& velut contiguas iannuas Gentiles quoque* B *aiunt vitia eſſe virtutibus. Quælibet denique virtutis ianua ſimillimam in vitia ferentem vtramque ſpeciem aperit, vt qui ad virtutem ingredi nititur, eius primum ianua aſſiſtens, dum hac ſe pulſare arbitratur, aperta ſibi hinc, aut inde altera ex vitiorũ iannis, deceptus maxima ſimilitudine, ingrediatur veluti virtutis domum, cunctis eius errorem irridentibus.* Sic ſæpe amoris diuini ianuam pulſantibus, vicinum ei oſtium aperit amor mundi, vt ad amorem mundi diuertat pulſans, putans ſe diuertere ad amorem Dei. *Hoc modo eos qui audenter ad virtutem eſſe cuperent, fallens, temerarios arguit: qui verò temeritatis probra metuerent, eos timidos ac puſillanimes prodidit. Et qui miſericordes eſſe ſtuderent, ad vitia malè molliuit: qui verò miſericordes eſſe* C *renuerent, immites immanéſque declarauit: ita & qui charitatis pulchritudinem ſequuntur, eos falſo dilectionis nomine, vel ad voluptates corporis, vitámque cunctis execrabilem deijcit, vel eiuſce probra & opprobria pertimeſcentes, odiſſe fratres, & abſque vllo boni ſenſu perſiſtere facit. Itaque ne declines ad dexteram, ſeu ad ſiniſtram, ne fortè errore ſeductus in aliquam ex vitiorum portis deuolueris, ſed mediam & regiam incedas virtutis viam.* Hæc S. Baſil.

Peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem.] Hic enim, vt ſuperiùs dixi, tentationis & peccati triplex eſt gradus, & ordo. Primus eſt ſuggeſtio, ſeu cogitatio rei malæ, in qua nullum plerumque eſt peccatum, quia ſæpe à dæmone im- D mittitur & ſuſcitatur ſine noſtra culpa. Secundus eſt, delectatio; videlicet cùm voluntas negligit illam reprimere, vel imperfectè conſentit: & in hoc eſt peccatum veniale. Tertius eſt conſenſus deliberatus, in quo eſt peccatum mortale, ſi materia ſit grauis, & ſub graui obligatione vetita. vnde S.Iſidorus lib. 2.de ſummo bono c.23. *Iſtis,* ait, *fomitibus quaſi quibuſdam gradibus conualeſcit omne peccatum, ſuggeſtio operatur delectationem, delectatio conſenſum, conſenſus operationem, operatio conſuetudinem, hæc neceſſitatem.*

Vbi aduerte peccatum dupliciter conſummari. Primò, cùm voluntas interiùs, deliberatè, & plenè in illud conſentit; hoc generat mortem animæ: E quia per peccatum mortale anima priuatur gratia, quaſi vita ſua, itaque ſpiritualiter moritur, fitque rea mortis æternæ. De hac morte hunc locum accepit S. Auguſt.hom.42. inter.50. Bellarm. & alij multi. vnde Nazian. Orat.19. ait vnam dumtaxat eſſe veram mortem, nimirum peccatum; quia ipſum eſt interitus animæ. Et S.Aug. 3. Ciuit.11. *Mors,* ait, *animæ fit, cùm eam deſerit Deus; ſicut corporis, cùm id deſerit anima.*

Secundò, cùm in eo voluntas hæret & perdurat vſque ad finem vitæ; tunc enim plenè conſummatur generátque mortem æternam in gehenna, ad quam ilicò animam tranſmittit; licèt enim ibi anima viuat, dicitur tamen mors, quia,

vt

vt ait S. Auguſt. 6. Ciuit. vlt. *Si anima in pœnis viuit æternis, mors potius illa dicenda eſt, quàm vita: nulla quippe maior & peior eſt mors, quàm vbi non moritur mors*, iuxta illud Poëtæ:

Immortale malum nulla delebile morte.

Huc quoque reſpexit S. Iacobus, quia mortem hanc peccantium, qui tentatione vincuntur, opponit coronæ vitæ, quam patientes qui tentationem vincunt, & in hac victoria conſtantes perdurant vſque ad mortem, poſt eam ilicò adipiſcuntur in cœlis, vti dixit v. 12. Hæc eſt mors ſecunda & æterna, cuius illa prior eſt quaſi conceptio, & inchoatio. De hac accipit hunc locum Theodorus Studita ſerm. 113. S. Fulgent. lib. 1. ad Monimum

Conſummatur peccatum quadrupliciter.

c. 5. Lorinus & alij. Conſummatur ergo peccatum, primò per plenum & deliberatum in illud conſenſum internum. Secundò, & magis, dum conſenſum hunc opere externo conſummat, v.g. dum homicidium mente deſignatum reipſa perpetrat. Tertiò, cùm in eo ſe obfirmat, vel iterat, vt cõſuetudinem ſibi inducat, & de hac S. Iacobum hîc loqui cenſet Thomas Anglicus. Quartò, dum in eo moritur, tranſitque ad mortem æternam. Mors enim eſt vitæ rerúmq; omnium conſummatio, & finis. Vnde & Chriſtus pro peccato moriens in cruce, dixit: *Conſummatum eſt*, q. d. hac mei holocauſti, lytri, obedientiæ & patientiæ conſummatione & morte ſatisfacio, & aboleo peccatum, eiúſq; conſummationem quæ in morte conſiſtit. Opponit S. Iacobus concupiſcentiam patientiæ in eo, quòd ſicut patientia perfectum opus habet; ſic & concupiſcentiæ perfectio & conſummatio ſit ipſa mors.

Proſapia peccati.

Generat mortem.] Nota hîc inſignem metaphoram petitam à generatione humana, qua peccati generatio & proſapia deſcribitur: nam mater peccati eſt concupiſcentia: pater eſt libera voluntas: ſemen matris eſt ſuggeſtio & titillatio, vel voluptas quam ingerit excitátq; concupiſcentia: ſemen patris eſt ipſe cõſenſus voluntatis, prout eſt in fieri. Proles eſt ipſe conſenſus, prout conſideratur in facto eſſe; hic enim eſt ipſiſſimet peccatum. Proles autem hæc primò eſt imperfecta, velut embryo & fœtus incompletus: talis eſt conſenſus ſemiplenus, ſiue peccatum veniale ex indeliberatione. Secundò, eſt proles omnino formata & perfecta: talis eſt conſenſus plenus, ſiue peccatum mortale deliberatum. De peccatis enim quæ ex obiecto & leuitate materiæ tantùm ſunt venialia, hîc directè non agit S. Iacobus. Nepos peccati eſt actus externus, v.g. ipſum homicidium. Pronepos eſt conſuetudo peccandi. Abnepos eſt mors in peccato. Trinepos eſt mors æterna gehennæ. Ecce quàm mala & miſera ſoboles à peccato, quaſi à tyranno proſeminata ſuccreſcit. Quocirca verè S. Auguſt. lib. 5. Iulian. c. 3. *Cõcupiſcentia carnis*, inquit, *aduerſus quam bonus concupiſcit ſpiritus & peccatum eſt, quia ineſt illi inobedientia contra dominatum mentis; & pœna peccati eſt, quia reddita eſt meritis inobedientis; & cauſa peccati eſt, defectione conſentientis, vel contagione naſcentis.*

Proſapia virtutis.

Contraria eſt generatio & proſapia boni operis, & virtutis. Eius enim mater eſt voluntas, pater gratia Dei, ſemen ſanctæ cogitationes & inſpirationes. Harum enim dulcedine allecta voluntas per gratiam Dei parit bonum opus, v. g. pœnitentiam, & propoſitum efficax mutandæ vitæ, quaſi prolem ſpiritualem, iuxta illud Iſaiæ 26. 18. *A timore tuo concepimus & peperimus ſpiritum ſalutis*, vti ex Septuag. legit S. Auguſtin. ſerm. 20. de verbis Domini. Nepos eſt ipſa propoſiti executio, vitæq; mutatio. Pronepos eſt perſeuerantia, & progreſſus in hoc bono propoſito. Abnepos eſt mors in eo. Trinepos eſt corona vitæ, & gloria æterna. Hæc ergo eſt generatio Dei, & filiorum eius, quam Diabolus quaſi ſimia mediante concupiſcentia imitari, imò euertere & occidere ſatagit, ſicut occidit Adamum per Euam.

Sapienter S. Aug. hom. 42. inter 50. *Vel mortem*, inquit, *time, ſi peccatum non times: peccatum enim cùm conſummatum fuerit generat mortem. Nondum times peccatum: time quò perducit peccatum. Dulce eſt peccatum, ſed amara eſt mors. Ipſa eſt infelicitas hominum; propter quod peccant morientes, hîc dimittunt, & ipſum peccatum ſecum portant. Peccas propter pecuniam, villam, mulierem? hic dimittenda ſunt, quando oculos in morte clauſeris, & ipſum peccatum quod committis, tecum portas, vt te comburat in omnem æternitatem*; concupiſcentiæ enim ſunt folles, & fomenta gehennæ, iuxta illud Iſaiæ 50. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis. De manu mea factum eſt hoc vobis, in doloribus dormietis.* Ita Iſraelitæ murmurantes & concupiſcentes carnes, à Deo puniti ſunt morte, & ſepulti in ſepulchris concupiſcentiæ, Numer. 11. 33. Plura & recentiora huius rei exempla recenſet B. Petrus Damiani lib. 7. Epiſt. 19. ad Blancam Comitiſſam. *Vectigal ergo cupiditatis eſt calamitas*, ipſaque mors, iuxta illud Iſaiæ 14. 11. *Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Dum ergo tentatis concupiſcentia, cogita mortem, cogita tineas, cogita vermes & bufones, qui carnem tuam depaſcentur; in cáque tantò magis deliciabuntur, quantò delicatiùs eam nutrieris & impinguaueris. Sed hæc exilia ſunt, & præludia tantùm mortis æternæ, igníſq; gehennæ, de quo Iſaias c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?*

Nolite itaque errare fratres.] μὴ πλανᾶσθε, id eſt, non ſinatis vos ſeduci, & in errorem abduci à Simone Mago, Hæreticis aut Philoſophis, vt ſcilicet cùm tentamini, dicatis cum Simone, vos à Deo tentari: Deum enim auctorem eſſe omnium, tam malorum quàm bonorum; aut vt dicatis, ſapientiam & patiéntiam proprio ingenio & virtute comparandam eſſe, non autem poſtulandam à Deo, vti docui v. 5. tota enim diſputatio Iacobi hucuſque fuit de patientia & concupiſcentia, nimirum docuit patientiam in qua ſapientia Chriſtiana conſiſtit, flagitandam à Deo, vt concupiſcentiam vincamus. Deum enim eſſe auctorem omnis boni & nullius mali, omnis virtutis & nullius concupiſcentiæ. Vnde errores hoſce omnes vna ſententia & axiomate, quaſi lethifero telo proſternens, ſubdit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum.* Paris enim erroris & impietatis eſt, vel cum Simone aliquid mali Deo aſcribere, vel cum Philoſophis & Pelagianis aliquid boni adimere. Impia enim & athea eſt illa Philoſophi vox de Ioue, ſiue Deo: VERS. 16.

Det vitam, det opes, animũ æquum mihi ipſe parabo.

Vera ſapientia eſt Dei ſuíque cognitio.

Ex aduerſo magna ſapientia eſt ſapere, & practicè intelligere hanc veritatem, nos a nobis nil boni habere, nil ſapientiæ, nil virtutis; ſed totum id Deo donanti cum humili agnitione & gratiarum actione acceptum ferre. Sapuit hoc S. Franciſcus, cuius per noctes integras hæc vna erat meditatio, & oratio: *Quis ego Domine? Quis tu? Ego abyſſus nihili, ignorantiæ, miſeriæ, malitiæ: tu abyſſus omnis eſſentiæ, ſapientiæ, felicitatis & bonitatis. Abyſſus ergo mea inopia tuam*

abyſſum copia inuocat. Sic & Chriſtus S. Catharinæ A Senenſi hæc duo documenta dedit: *Cogita quæ tu, quis ego. Cogita de me, & ego cogitabo de te.* Idipſum cœleſti illuſtratione didicit noſter Petrus Caniſius, Germaniæ Apoſtolus: nam, vt in eius vita lib. 2. pag. 257. ſcribit P. Sacchinus, cùm Lauretum pergeret Deiparæ cellam veneraturus, *Anconæ in templo aperuit Deus oculos mentis, nouúmque de cælo lumen infudit ingens, fidele, magnorum caput, ac fontem laudum. Monſtrabat id lumen interiori oculo verum, firmúmque fundamentum religioſæ vitæ, ſimúlque docebat, quemadmodum conſilia ei ſua omnia imponere, & ſtudia omnia ac facta deberet. Fundamentum autem erat ſuimet cognitio intima, per quam penitus comprehenderet vilitatem, inanitatémque ſuam; quàm foret* B *ipſe nihil; quàm boni nihil neque noſſet, neque vellet per ſe, neque poſſet, neque haberet; cum omnium bonorum initia, media, extrema in vno ſita Deo, nec vſquam alibi, præterquam in Deo ab ratione vtentibus collocanda ſint.* Hoc lumen nouum & inſolitum magna gratiarum actione celebrauit Caniſius, eique quaſi fundamento omnes ſuas actiones ſuperſtruxit, ſoli Deo dans gloriam: ſibi verò defectum, corruptionem, miſeriam. Inde tanta moles ædificij, tanta gratiarum & animarum meſſis ſuccreuit.

VERS. 17. *Omne datum optimum.*] ἀγαθὸν, id eſt, *bonum*; idque primò ſimpliciter, q. d. omne datum bonum eſt à Deo dante: omne verò datum malum non eſt à Deo; ſed vel à Dæmone, vel à concupiſcentia. C

Secundò, *bonum* hìc καθ' ἐξοχὴν inſigne, & præſtans, optimúmque intelligitur; nimirum *donum perfectum*, vt ſubdit; qualis eſt patientia, ſapientia & victoria concupiſcentiæ; de quibus hucuſque egit S. Iacobus, ac generatio & filiatio diuina, de qua mox explicans ſubdit: *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium* (ἀπαρχαί, id eſt, *primitiæ*) *creaturæ eius.* Hæc enim eſt donum perfectum, & datum optimum, vti ad illam reſpiciēs rectè & ſolerter vertit noſter Interpres: ita datum hoc & donum ad ſapientiam refert S. Cyril. lib. 4. in Ioannem c. 25. & alij.

Hoc donum *deſurſum eſt*, quia deſcendit à Deo patre luminum, qui gloriæ ſuæ thronum ſurſum D poſuit in cœlis, de quo ait Moſes Deuter. 33. 27. *Aſcenſor cœli auxiliator tuus. Habitaculum eius ſurſum.* vide ibi dicta.

Nota primò, pro *datum* Græcè eſt δόσις, id eſt, *donatio*; *donum* verò Græcè vocatur δώρημα, q. d. non tantùm donum omne eſt à Deo, ſed & ipſa doni δόσις, ſiue donatio. Multi enim donant dona non ſua, ſed aliena; vel ſua, ſed aliunde accepta; aut ſua non tam dant, quàm vendunt; Deus autem doni omnis quod donat, & ſimul ipſius donationis gratuitæ, & liberalis eſt auctor, imò creator. Verùm noſter δόσιν vertit *datum*, quia ſæpe per metonymiam ipſe actus ſignificat obiectum, putà datio ſignificat datum, ſiue donum. Idem ergo eſt E *datum optimum*, quod *donum perfectum*; vtitur enim exaggeratione S. Iacobus, vt donum Dei amplificet. Sapienter Triſmegiſtus in Aſclepio: *Omnia Deus, inquit, & ab eo omnia, & eius voluntatis omnia: quod totum eſt bonum, decens, immutabile, prudens, ipſi ſoli ſenſibile & intelligibile: & ſine hoc nec fuit aliquid, nec eſt, nec erit: omnia enim ab eo, & in ipſo, & per ipſum.*

Nota ſecundò, per datum & donum poſſe cum Didymo quodlibet accipi, ſiue illud ſit naturæ, ſiue gratiæ, ſiue gloriæ: omnia enim dona & opera Dei optima, & perfecta ſunt, Geneſ. 1. 31. Deuter. A 32. 4. Propriè tamen duo poſteriora ſpectat S. Iacobus; alloquitur enim fideles qui donum fidei, gratiæ, ſapientiæ & patientiæ a Deo acceperant, certáque ſpe expectabant donum gloriæ: vnde Thomas Anglicus *datum* accommodat donis, quæ dantur in via: *donum* iis quæ in patria. Quocirca rectè primò hunc locum contra Pelagianos, negantes gratiam ad bene viuendum a Deo poſtulandam eſſe, intorquet Conc. Arauſic. can. vlt. & ſæpe S. Auguſt. quin & Theophilus in Concilio Epheſino per donum accipit Spiritum S. eiuſque dona, putà remiſſionem peccatorum, ſanctitatem, ſapientiam, &c. quæ Chriſtus è cœlo in fideles ſuos demittit. Alij accipiunt ipſummet Chriſtum, B qui ſeipſum cum ſuis donis immenſo amore nobis dedit, & indies dat. Hic enim eſt datum optimum & donum perfectum, idque multipliciter: nam, vt canit Eccleſia ex S. Thoma,

Donum perfectum. 1.

Se naſcens dedit ſocium,
Conueſcens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Secundò, rectè quoque Auctor Imperfecti hom. 39. in Matth. donum perfectum adaptat ad poteſtatem regiam, Principum & Prælatorum. hæc enim omnis à Deo deſcendit & datur, vti docet Apoſtolus Rom. 13. 1. quin & Titus Imper. apud Sueton. non timebat inſidiatores, dicens: C *Principatum fato dari.* Meliùs Agatho Pont. Epiſt. ad Heraclium & Tiberium, per donum optimum accipit ſapientiam Principum, qua cognoſcant & confiteantur ſe poteſtatem à Deo accepiſſe, nec eam poſſe ſua prudentia & viribus rectè adminiſtrare; ſed ad hoc egere directione Dei & ſapientia ab eo infuſa: hoc enim eſſe donum Dei optimum. 2.

Tertiò, S. Iacobus vult fideles poſcere à Deo non quale quale datum & donum, ſed optimum & perfectum; tum quia Chriſtianiſmus eſt ſtatus & profeſſio vitæ optimæ & perfectæ: tum quia Chriſtianos vult eniti ad omnem Chriſtianiſmi perfectionem: vti reuera enitebantur eius æuo primi Chriſtiani. Vult enim eos pollere eximia D ſapientia & patientia, vt ſummè gaudeant in tentationibus, perſecutionibus & martyriis. Quocirca Caſſianus lib. 12. Inſtit. c. 10. per donum perfectum accipit perfectionem virtutum: & S. Fulgentius lib. 1. Epiſt. 4. *A Deo,* inquit, *emanat totius bonæ voluntatis non tantùm principium, ſed & perfectio.* Id probat ex S. Iacobo, dicente: *Omne datum optimum, &c. Deus enim eſt qui operatur in ſuis & velle, & perficere.* Et S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. ac S. Auguſt. lib. de virgin. c. 4. per donum optimum & perfectum accipiunt virginitatem, quam virgo non ſibi, ſed Deo humiliter aſcribere debeat; vti docet Apoſtolus 1. Corinth. 7. 7. Cyrillus verò lib. 4. in Ioannem c. 25. per donum optimum E & perfectum accipit perfectam cognitionem Chriſti & veritatis; hanc enim eſſe ſummam gratiam, ideóque à ſolo Deo expectandam. cognitionem (inquam) non nudam & aridam, ſed Dei amore informatam & ardentem. Summum enim Dei donum eſt charitas, 1. Corinth. 13. 1. Gloſſa verò accipit gratiam robuſtam, & virtutem perfectam; qualis baptizatis datur in ſacramento Confirmationis. Alij idipſum adaptant vitæ religioſæ: hæc enim optima eſt, & perfecta. ita noſter Aluares libr. 5. pag. 1. cap. 1. Alij per donum optimum accipiunt tribulationes, & cruces: has enim v. 2. vocauit omne gaudium. Alij accipiunt 3.

Euchari

Euchariſtiam. *Quid enim bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Zachar. 9. 17. Hæc partialia dona ſunt, non *omne donum*; vt ait S. Iacobus. A

Denique humilis & verax fidelis ſapiat, & confiteatur cum S. Aug. Soliloq. c. 15. *Si quid boni eſt, paruũ vel magnũ, donum tuum eſt Domine: & noſtrum non niſi malum eſt. Vnde igitur gloriabitur omnis caro? Nunquid de malo? Hæc non eſt gloria, ſed miſeria. Sed nunquid gloriabitur de bono? nunquid de alieno? Tuum Domine eſt bonum, tua eſt gloria: qui enim de bono tuo gloriã ſibi quærit, & non tibi quærit, ille fur eſt & latro, & ſimilis eſt diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.*

Lumen quadruplex.

Deſcendens à Patre luminum. Patrem luminum vocat Deum & S. Trinitatem. Primò, quia reſpi-
1. cit ad ſapientiam, quam dixit poſtulandam à Deo: B
ſapientia autem eſt lumen mentis, cuius pater, id eſt, auctor, eſt Deus.

2. Secundò, quia reſpicit ad ſolem: hic enim eſt pater omnis luminis in mundo. Nulla enim creatura corporea ita repræſentat Deũ, ſicut ſol: Deus enim eſt ſol quidam increatus lucidiſſimus & beneficentiſſimus, qui omnia ſuæ beneficentiæ luce & radiis illuminat, viuificat & perficit. Vnde S. Dionyſ. c. 4. diuin. nom. *Clara (inquit) expreſſaque diuinitatis imago eſt magnus hic ſol, totus lucens, ac ſemper ſplendidus, omnibus etiam quæ eius lucem capere poſſunt, collucet, habétque lumen per omnia diffuſum, ſurſum & deorſum, ac ſi quid eſt quod de eo non participet, id eius luminis tenuitati, aut paruitati non eſt tri-* C
buendum, ſed iis, quæ quia apta non ſunt ad capiendum lumen, ad id capiendum non explicantur. Itaque illius radius immenſa ſplendoris magnitudine penetrat, ad vitam excitat, alit, auget, abſoluit, purgat, renouat: ac lumen menſura eſt & numerus horarum, dierum, totiúſque noſtri temporis: colligit conuertitque ad ſe omnia quæ videntur, quæ moriuntur, quæ illuſtrantur, quæ caleſcunt, & vno nomine ea quæ ab eius ſplendore continentur: itaque ἥλιος, id eſt ſol dicitur, quod omnia ἀολλῆ ποιῇ, id eſt, congreget, colligátque diſperſa: eaque omnia eum expetunt, quæ ſenſu percipiuntur, aut quod cernere cupiant, aut ſentire, illuſtrari, caleſcere, omninóque contineri à lumine. Ecce hic eſt pater luminum, hic eſt ſol lucidiſſimæ diuinitatis. Perperam ergo D
Anaſtaſius Sinaita lib. 4. Hexaëm. cenſet ἥλιον, eſſe nomen Hebræum, idémque quod *Eli*, id eſt, *Deus meus*, ideóque Chriſtum in cruce ſole obſcurato exclamaſſe: *Eli Eli lammaſabacthani?* Vide octodecim analogias Solis & regis, ac magis Dei, qui eſt Rex regum, quas recenſui Iſaiæ 45. 1.

3. Tertiò, Deus eſt Pater luminum, id eſt, bonorum: omnis enim boni cauſa, & ſymbolum eſt lumen. *Ex ipſo enim bono lumen eſt, & bonitatis imago. Itaque lucis nomine ipſum bonum celebratur, quaſi in imagine exemplar expreſſum. Diuinitatis enim bonitas omnia illuſtrat, efficit, viuificat, continet, perficit; éſtque eorum quæ ſunt & menſura, & æternitas, & numerus, & ordo, & complexus, & cauſa, & finis,* ait S. Dionyſ. E
de diuin. nom. c. 4. Hinc Eccleſia ad Primam, orãs pro ope & directione Dei ad omne bonum toto die peragendum, ait: *Et ſit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos.* Splendor enim & ſerenitas faciei ſignum eſt fauoris & opis beneuolentiæ & beneficentiæ. Vnde identidem orat Pſalt. [illegible] *[illegible] faciem tuam ſuper ſeruum tuum* & Pſal. [illegible] 5. 4. *Illuminans, ait, tu mirabiliter à montibus æternis*, [illegible] vt nos à tenebris obſidionis [illegible] ndo [illegible] Sennacherib ex mo[illegible] [illegible], et Theodor. & Euthym. ibid [illegible].

Hinc Ioannes Alba Electorum c. 16. *patrem luminum* interpretatur *auctorem omnium bonorum*. Lumen enim eſt primum mundi bonum, per quod fruimur cæteris. Vnde & primò creatũ eſt à Deo, dicente: *Fiat lux. Et facta eſt lux*; ilicoque additur: *Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona*, Gen. 1. 4. Hinc ex aduerſo Tobias Raphaëli apprecanti gaudium: *Quale, ait, gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video?* Tob. 5. 12. & c. 1[illegible]. 4. filium vocat *lumen oculorum ſuorum*, id eſt, omne ſuu bonum. Hinc ſicut videre bona, Hebræis ſignificat potiri bonis; ita & videre lumen, idem denotat, vt Pſal. 35. *In lumine tuo videbimus lumen*, id eſt, in te ſummo bono fruemur omni bono. Sic ait Pacatus in Panegyr. Theodoſij: *In ipſis ſtatim Imperij auſpiciis*
B *priuatorum domos adibas, & vrbis angulos, qui nunquam imperatoriũ ſolem vidiſſent, pio lumine complebas.* Hic ſenſus ſymbolicus magis eſt, quàm literalis.

Quartò, quia S. Iacobus opponit Deũ concupiſcentiæ, quaſi lucẽ tenebris; cõcupiſcẽtia enim cæca eſt, hominémq; excæcat: vnde Deus, inquit, quaſi Pater luminum inuocandus eſt, vt ſua luce omnes cõcupiſcentiæ tenebras illuminet, & diſpellat. 4.

Deus pater luminum ſextupliciter.

Quæres, quot modis, & rationibus Deus, & S. Trinitas dicitur Pater luminum? Reſp. ſex. Primò, quia ad intra, ſiue in eſſentia ſua Deus eſt lux increata originalis, & immenſa. Vide S. Dionyſ. c. 4. 1.
diuin. nom. Vnde & S. Paulus ait Deum habitare lucem inacceſſibilem, 1. Timoth. 6. 16. Rurſum ſin-
C gulæ perſonæ S. Trinitatis ſunt lux immenſa. ſicut enim à luce procedit lumen; ita à Patre procedit filius, iuxta illud Symboli Nicæni: *lumen de lumine*; ſic & Spiritus ſanctus à Patre & filio procedit vt lumen. Vnde Eccleſia in hymno Pentecoſtes eum inuocans: *Veni*, inquit, *lumen cordium*. Quocirca S. Dionyſ. cap. 2. diuin. nom. Tertul. Iuſtin. Nazian. & alij myſterium Trinitatis per lumen explicant, vtpote in quo ſunt tria diſtincta & coæua; quæ tamen vnum quid videntur, nimirum lumen, ſplendor, & calor. Rurſum ſicut lumen ſine vlla ſui imminutione producit ſecundum & tertium; ita Pater ſine vlla ſui iactura generat filium & ſpirat Spiritum ſanctum, eiſque ſuam Deitatem com-
D municat. Audi Nazian. Orat. 40. *Lumen*, inquit, *hoc in Patre & Filio & Spiritu ſancto conſideratur, quorum opulentia naturæ identitas eſt, atque vna eadémque ſplendoris proſultatio.* Idem Orat. 43. *Deus*, inquit, *eſt lumen inacceſſibile, ac ſucceſſioni minimè obnoxium, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimenſionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino ſplendore micans, & tale vt paucis, imò ne paucis quidem perſpicua ſit ipſius magnitudo.* Vnde rurſum S. Dionyſ. ita orditur ſuam Hierarchiam cœleſtem: *Omne datum optimum*, inquit, *& omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum*, &c. *Itaque appellato Ieſu, qui lux eſt Patris, quæ eſt, quæ vera eſt, quæ omnem hominem in hũc mundũ venientem*
E *illuminat, cuius benignitate nobis ad Patrem lucis auctorẽ aditus patuit, ad illuſtrationes ſanctarũ Scripturarũ veniamus, cœleſtiúmque mentiũ, atque naturarum hierarchias conſideremus, luménque illud primogenium*, &c. *ac rurſus nos ex eo ad ſimplicem ipſius radiũ ſplendorémque referamus.* & S. Auguſt. ſerm. 122. de diuerſis c. 15. *Ipſum Verbum*, inquit, *Deus incommutabilis eſt, ſicut Deus, apud quem eſt Deus. Nihil in illa perſona cogites detrimenti, vel cõmutationis: Deus enim Pater luminum apud quem non eſt commutatio, nec momenti obumbratio.* Denique ab Apoſt. Heb. 1. 3. filius Dei vocatur *ſplendor gloriæ, & figura ſubſtãtiæ Patris*.

Secundò, quia Deus ad extrà producit Ange- 2.

loſ,qui toti ſunt intelligentes & lucidi,de quibus proinde ait Nazian. Orat.2. de Paſcha : *Secundi ſplendores procreati ſunt, primi ſplendoris comminiſtri, primario Dei fu'gore collucentes. Ille ob ſplendorem Lucifer*, &c. item homines, qui pariter naturæ ſunt intelligentes : vnde & homo à Græcis φὼς, id eſt, *lumen* vocatur,propter rationis vſum,ait Nazian. loco iam citato. Inſuper Deus producit homines, aues,piſces, & animalia quæ pollent lumine oculorum, æquè ac imaginationis & phantaſiæ.

3. Tertiò, quia Deus eſt pater auctorque Solis, lunæ, ſtellarum, omniúmque luminum; adeóque primò omnium lucem creauit, dicendo : *Fiat lux*, Geneſ. 1. inquit Nazian. Orat. 43. Hoc eſt quod canit Baruch cap. 3. verſ. 33. *Qui emittit lumen, & vadit; & vocauit illud, & obedit illi in tremore : ſtellæ autem dederunt lumen in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt. Vocatæ ſunt, & dixerunt : Adſumus. Et luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas. Hic eſt Deus noſter.* Rurſum eſt auctor cuiuſuis lucis, id eſt, vitæ, puta Angelicæ, humanæ, animalis & vegetatiuæ. Denique omnes creaturæ ſuo lumine,id eſt,ſua pulchritudine oſtendunt ſuum Creatorem quaſi patrem luminum. Nam, vt ait Sapiens cap. 13. 5. *A magnitudine ſpeciei, & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri.*

4. Quartò, quia producit omnia lumina ſupernaturalia, puta fidem, ſapientiam & patientiam, cæteráſque virtutes; quæ non ſunt aliud quàm lumina mentis, à Patre luminum deriuata; vt quidam Sanctorum dixit. Huc maximè reſpexit S. Iacobus : vult enim patientiam, ſapientiam, cæteráſque virtutes non nobis, ſed Deo aſſcribi, ab eóque poſtulari. Vnde & Baptiſmus à S. Dionyſio, aliiſque Græcis vocatur φωτισμὸς, (quin & à S. Paulo Hebr. 6. 4.) id eſt, *illuminatio*; quòd per eum Deus fidelibus infundat fidem, ſapientiam, gratiam, charitatem, omnéſque virtutes Chriſtianas; quæ ſunt lumina quædam ſupernaturalia. Vult ergo S. Iacobus fideles à Patre luminum poſcere lumen intelligentiæ, vt cognoſcant, & ſapiant virtutes illas ſublimes mundo paradoxas, quas paulo antè docuit; nimirum tribulationem eſſe gaudium,& felicitatem : patientiam habere opus perfectum : humili gloriandum eſſe in ſua exaltatione; diuiti autem in ſua humilitate erubeſcendum : Beatum eſſe qui ſuffert tentationem, &c. Hæc enim ſunt axiomata quæ omne rationis, & philoſophiæ lumen & dictamen tranſcendunt, nec niſi lumine diuino à Patre luminum infuſo capiuntur. Vnde Nazian. Orat. 40. docet Deum eſſe lumen quoddam, *quo princeps animi noſtri pars illuſtratur, ac noſtri ſecundùm Deum greſſus diriguntur*; imò Chriſtus : *Ego* ait, *ſum lux mundi, qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*, Ioannis 8. 12.

5. Quintò, quia omne lumen propheticum deſcendit à Deo, quaſi Patre & auctore luminum : Deus enim omnibus Prophetis ſua oracula inſpirauit, & quaſi lumina reuelauit : de quo dixi initio Comment. in Prophetas. Vnde S. Dionyſ. cap. 4. diuin. nom. ait bonum vocari lucem mentis, quod mentem ſpirituali luce impleat, eique ſacrum lumen largiatur. *Lux ergo mentis* inquit, *dicitur bonum, quòd lucem omnem ſuperat, quod quaſi radius fontis lucíſque manans effuſio mentem omnem ex ſua plenitudine illuſtrat, omnéſque mentis facultates renouat, omnes complexu ſuo continet, congregat & col-* A *ligit.* Idem cap. 7. docet modum intelligendi diuina eſſe, *Si nos toti extra nos ſimus, totique Dei ſiamus; præſtat enim nos Dei eſſe, quam noſtros. Ita enim demum nobis diuina tradentur, ſi cum Deo ſimus.* Et inferius aſſerit, Sapientiæ vniuerſæ, mentíſque omnis, ac rationis & ſenſus omnis diuinam ſapientiam principium eſſe, cauſam procreatricem, perfectionem, cuſtodem & finem.

Sextò, quia lumen gloriæ, quo Angeli & beati omnes vident Deum, eóque fruuntur & beantur, promanat à Deo quaſi Patre luminum; de quo Pſaltes Pſalm. 35. 1[illegible]. *Quoniam*, inquit, *apud te eſt fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen.* Horum omnium auctor eſt Deus : meritò ergo B Pater luminum indigitatur; nimirum, vt ait Poëta,

Ipſe eſt verus fons lucis dans lumen inoccıduum.

Porrò hoc lumen gloriæ in electis Deus ex anima deriuabit in corpus, illúdque faciet ſplendidum, & glorioſum per dotem claritatis in illud transfuſam. Vnde Chriſti facies in Transfiguratione reſplenduit ſicut ſol, Matth. 1[illegible]. Et Angeli in corpore aſſumpto repræſentantes gloriam corporis Chriſti reſurgentis, apparuerunt fulgidi, imò fulgurantes. *Erat*, inquit S. Matth. c. 28. 3. *aſpectus eius ſicut fulgur.* Denique *iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum*, Matth. 1[illegible]. 43. Quocirca Eccleſia inuocans Chriſtum quaſi Patrem luminum, in feC ſto Transfigurationis ad Laudes, ita iubilat:

Amor Ieſu dulciſſime,
Quando cor noſtrum viſitas,
Pellis mentis caliginem,
Et nos reples dulcedine.
Quam felix eſt quem ſatias,
Conſors paternæ dexteræ,
Tu vere lumen patriæ,
Quod omnem ſenſum ſuperat,
Splendor paternæ gloriæ,
Incomprehenſa bonitas,
Amoris tui copiam
Da nobis per præſentiam.

Apud quem.] Græcè παρ' ᾧ, id eſt, *in quo*, vel *à quo*, D vel vſitatius *apud quem, non eſt tranſmutatio* localis, qualis eſt Solis, dum mutat locum, & ab Oriente mouetur in Occidentem: nec *viciſſitudinis*, Græcè τροπῆς, quod OEcum. explicat, *conuerſionis obumbratio.* Vicissitudinis obumbratio quadruplex.

Dupliciter enim ſol cauſat tenebras, & vmbram. Primò, motu diurno, dum eo finito abit, & occidit in veſpera: hæc eſt tranſmutatio localis. Secundò, quadam viciſſitudine & vicaria ſui conuerſione à tropico Cancri in tropicum Capricorni: hæc enim varias apud varios generat vmbras: quò enim magis accedit, eò minores; quo magis recedit, eò maiores parit vmbras; Deus verò nec mutationem, nec conuerſionem vllam ſubit : vnde planè tenebrarum eſt expers, nullaſque ſecum vehit E vmbras. 1.

Secundò, Thomas Anglicus : Apud Deum, inquit, non eſt tranſmutatio in natura; quia omnino immortalis eſt : nec viciſſitudinis obumbratio in effectu; quia ab ipſo ſemper procedit lux, nunquam tenebræ. 2.

Tertiò, alij : Apud Deum, inquiunt, non eſt mutatio accidentalis, vt quod priùs voluit, poſtea nolit; vt amet, quod prius oderat; vt ira, metu, aliáve paſſione agatur. Nam, vt ait S. Auguſt. Deum alloquens 1. Confeſſ. 4. *Amas, nec æſtuas : zelas, & ſecurus es. pœnitet te, & non doles : iraſceris, & tranquillus es opera mutas, & non mutas conſilium.* 3.

Quar[illegible]

Quartò, germanius alij, q.d. apud Deum non eſt mutatio, nec viciſſitudo luminis gratiæ, & vmbræ peccati, vt ſcilicet nunc cauſet gratiam, nunc tentet ad peccatum: de eo enim egit S. Iacobus. Et Græcũ παραλλαγὴ, ſiue παράλλαξις, idem eſt quod *alternatio*, id eſt, per vices commutatio, variatio, viciſſitudo, differentia, diuerſitas, aberratio, præteritio, commutatio: vti ſertatores lignorum alternãt, mutántque vices, dum nunc ſerram eleuant, nunc deprimunt. Vnde S. Hilarius lib. 4. de Trinit. vertit: *Apud quem non eſt demutatio*. S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Apud quem non eſt differentia*. Vatabl. *Apud quem non eſt immutatio*. Alludit ad Aſtrologos qui obſeruant ſtellarum, & præſertim cometarum parallaxin, id eſt, variationem in motu, ſitu, aſpectu: ſol enim, ad quem quaſi patrem luminum hîc alludit S. Iacobus, ſuam habet parallaxin, non in eſſentia, nec in luce ſibi intrinſeca, ſed in motu, ſitu & lumine, quod diffundit.

Deus immutabilis quintupliciter.

Nota, quintuplex eſt immutabilitas in Deo. primò naturæ, quia immortalis eſt; ſecundò qualitatis, quia inalterabilis eſt; tertiò loci, quia immenſus eſt, ideóque immobilis; quartò voluntatis, quia conſtans eſt; quiotò operationis & oſtenſionis ſui, quia eodem tenore ſemper operatur, eundémque ſe ſemper oſtendit; quatuor vltimæ ex prima promanant: quia enim Dei natura planè eſt immutabilis in ſe, hinc & talis eſt quoad qualitates, loca & volitiones. *Omnis enim mutatio quædam mortis imitatio eſt*, ait S. Bern. ſerm. 81. in Cant. & S. Greg. 12. mor. 17. hunc locum ſic explicat: *Quid*, ait, *mutabilitas, niſi mors quædam eſt? quæ dum rem quamlibet in aliud immutat, quaſi occidit, quod fuerat, vt incipiat eſſe, quod non erat. Apud quem non eſt transmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio: ipſa enim mutabilitas vmbra eſt, quæ quaſi obſcuraret lucem, ſi hanc per aliquas viciſſitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla eius lumen vmbra viciſſitudinis intercidit*. Vnde in Cant. cap. 4. 6. gemit ſponſa *donec aſpiret dies*, æternitatis; *& inclinentur vmbræ*, mortalitatis & mutabilitatis. Itaque S. Iacobus non loquitur hic de quatuor primis Dei immutabilitatibus, ſed de quinta quoad operationem; q. d. Deus in operando non mutat, nec variat vices, vt iam cauſet ſapientiam & patientiam; iam concupiſcentiam, impatientiam & peccatum: ſed idem ſemper, ſibique per omnia ſimilis oon niſi bona conſtanter producit, eaque omnia, mala verò nulla. Confert enim & præfert Deum Soli, qui licet in eſſentia, & qualitate ſit immutabilis, mutatur tamen loco, aſpectu & operatione, vt nunc diem, nunc noctem; nunc calorem, nunc frigus; nunc æſtatem, nunc hyemem efficiat. Deus autem vti eſſentia & qualitate, ita & loco, aſpectu & operatione immutabilis eſt, nimirum vt ſemper lucem, id eſt, bonum producat, nunquam tenebras, id eſt, malum. Vnde Græcum παραλλαγὴ Proclus in ſphæra, pro Solis conuerſione vſurpat. Senſus ergo eſt, q. d. Deus eſt Pater luminum, & ſol increatus; ſed non patitur, vt ſol noſter, illam reciprocationem motus, illuminationis & operationis, vt nunc accedendo lucem gratiæ, nunc recedendo tenebras errorum & peccati inducat; ſed perpetua eſt lux, conſtánſque fons omnis luminis.

Nec viciſſitudinis obumbratio.] Græcè τροπῆς ἀποσκίασμα. S. Auguſt. pro τροπῆς videtur legiſſe ῥοπῆς: nam lib. de S. Virg. cap. 47. vertit *nec momenti*, id eſt, *momentanea obumbratio*: ῥοπὴ enim ſignificat *lancis in libra momentum*, hoc eſt, inclinationem,

A librationem, impulſum. Vnde Sapiens c. 11. 23. *Tanquam* ῥοπὴ, id eſt, *momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & ſicut gutta roris antelucani*. Verùm alij paſſim legunt τροπὴ, id eſt, *conuerſio, viciſſitudo, fuga, ſolſtitium*; explicat enim, quam vocarit mutationem, nimirum viciſſitudinis obumbrationem, id eſt, viciſſitudinem vmbræ, hoc eſt, inſtar vmbræ obumbrantem; aut vice verſa obumbrationem viciſſitudinis, id eſt, vicariam, & per vices ſuccedentem luci & illuminationi; vti obumbratio noctis ſuo tempore & vice ſuccedit illumioationi diei. Eſt enim hypallage in vtraque voce. S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. legit *nec conuerſionis vmbraculum*. & lib. 2. contra Pelag. c. 3. *Deus*, ait,
B *lux appellatur, & tenebræ in eo non ſunt vllæ, quia omnium aliorum lumina aliqua ſorde maculantur. Apoſtoli lux ſunt mundi, ſed tenebræ in eis ſunt aliquæ: nam, vt ait Iob c. 25. 5. Luna non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius*. Senſus ergo eſt. q.d. noſter ſol, qui eſt Pater luminum, patitur, non in ſe, ſed quoad nos, ſæpe viciſſitudinis obumbrationem: mutat enim vices, primò, diei & noctis: vt nunc hemiſphærium noſtrum, nunc oppoſitum illuminet: nunc in noſtro, nunc in oppoſito cauſet vmbram & tenebras. Secundò, mutat vices, Græcè τροπὴν, id eſt, *conuerſionem*, & à tropico Cancri in tropicum Capricorni reciprocationem: quare nonc habitantibus ſub Cancro, nunc habitanti-
C bus ſub Capricorno alternat, alterníſque auget lucem & vmbram, cauſátque hyemem & æſtatem. Tertiò, ſol patitur eclipſin per interpoſitionem lunæ inter eum & terram; idémque lunam eclipſat, ſi inter vtrumque interiectus ſit globus terræ.

Solis viciſſitudo quintuplex.

Quartò, ſol ſæpe nubibus, ventis & procellis obducitur, obumbratur & obſcuratur.

Quintò, ſol dum eſt in ſolſtitio hiberno, cauſat breuiſſimos dies, in æſtiuo longiſſimos, in æquinoctio æquales noctibus. Rurſum cauſat & alternat quatuor anni tempora, ſcilicet ver, æſtatem, autumnum & hyemem. Hiſce ſuis motibus, acceſſibus & receſſibus varias & multipliees efficit vmbras, imò quotidie in ſingula momen-
D ta vmbra corporum omnium in terra, iuxta motum Solis mutatur: vmbra enim ſequitur ſuum corpus lucidum, putà ſolem, eique per omnia ſe accommodat: at Deus qui eſt Sol fixus, immotus & immenſus, nullas in illuminatione & operatione cauſat vmbras, nullas tenebrarum & lucis habet viciſſitudines, vt nunc bonum operetur, nunc malum, ſed quantum eſt ex ſe illuminat omnem hominem veniẽtem in hunc mundum, Ioan. 1. 9. nullam in operando, illuminando & benefaciendo patitur τροπὴν, id eſt, *conuerſionem*, variationem, fugam, ſolſtitium, diminutionem, vmbram, eclipſin; ſed ſemper & vbique in omnes & omnia beneficentiæ ſuæ radios explicat & expandit;
E nunquam tenebroſus vel vmbroſus eſt, id eſt, nunquam maleficus aut minus beneficus; imò nunquam cõſiſtens quaſi in ſolſtitio, & à benefaciendo ceſſans; ſed iugiter operans & benefaciens exiſtit. ita Beda. Verè S. Fulgent. Epiſt. 4. cap. 5. *Ille*, ait, *nobis omnem boni ſufficientiam ſubminiſtrat, cuius non minuitur plenitudo, cùm donat*. Nam, vt ait Sapiens cap. 7. 10. de ſapientia increata, quæ eſt Deus: *inextinguibile eſt lumen illius*. Quantum ergo eſt ex parte luminis & Solis huius, ille per ſe omnibus præfulget, in omnes radios ſuos ſpargit: ſi quis ſua duritie claudat feneſtram cordis ſui, tenebras ſuas ſibi, non Soli huic

 aſcribat,

aſſeribat, vti ſuperiùs dixi ex S. Dion. Hæc dos ſoli Deo conuenit, non Angelis: nam, vt ait S. Greg. lib. 5. Moral. c. 27. *Natura Angelica etſi contemplationi auctoris inhærendo, in ſtatu ſuo immutabilis permanet, eo tamen ipſo quo creatura eſt, in ſemetipſa viciſſitudinem mutabilitatis habet.* Hinc Lucifer cum ſuis ex Angelo factus eſt Diabolus. Multò magis homo *fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet*, Iob. 14. 2. Hinc Dei nomen eſt *Iehoua*, ſiue, *Ego ſum qui ſum*, Exodi 3. 14. &, *Ego Deus, & non mutor*, Malach. 3. 6. vide ibi dicta. Quocirca rectè Eccleſia Patrem luminum inuocans orat feria 3. ad Matut.

Conſors paterni luminis,
Lux ipſe lucis & dies,
Aufer tenebras mentium, &c.

& ad Laudes feriæ 2.

Splendor paternæ gloriæ,
De luce lucem proferens,
Lux lucis & fons luminis,
Dies diem illuminans.
Verúſque ſol illabere
Micans nitore perpeti,
Iubárque S. Spiritus
Infunde noſtris ſenſibus.

Hac de cauſa Dei filius ſuſcepit humanitatem factus homo, vt in ea poſſet vmbras paſſionum, laborum, crucis & mortis ſuſcipere, quarum incapax erat deitas, vti docet Anaſtaſius Sinaita in ὁδηγῷ, id eſt, *via duce*, c. 13. Vnde S. Dionyſius viſa eclipſi Solis miraculoſa in morte Chriſti, rogans Apollophanem quidnam hoc ſibi vellet? ab eo audiuit: *Hæ ſunt, ô bone Dionyſi, diuinarum viciſſitudines rerum*, vti ipſe refert Epiſtol. ad Apolloph.

Hinc ſecundò, Gnoſticas & Manichæos docentes animam humanam eſſe diuinæ particulam auræ, & de ipſa Dei ſubſtantia decidi, confutat S. Auguſt. lib. de Hæreſ. c. 6. & 46. ſic enim deitas mutaretur & minueretur. Creat ergo animam Deus & creando infundit, vnítque corpori humano debitè organizato.

Tertiò, Deus in Script. ſubinde dicitur obumbrare; non quòd inſtar vmbræ patiatur defectum, aut variationem luminis; ſed quòd inſtar vmbræ ſuos ab æſtu tentationum & tribulationum protegat; iuxta illud Pſal. 90. 4. *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis.* Aut quòd in vmbra, id eſt, arcanè & obſcurè quoad homines, hominúmque intellectum ſua myſteria operetur. Vnde de Verbi incarnatione dixit Gabriel ad B. Virginem Deiparam: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Lucæ 1. 35.

Quartò, hinc S. Auguſt. in Speculo c. 30. docet S. Trinitatem eſſe verum lumen, & τὸ ὂν, id eſt, ipſum ens immobile, immenſum, ſubſiſtens & conſtans. Vnus, ait, *à ſe* (Pater) *vnus ab vno* (Filius) *vnus ab ambobus* (Spiritus ſanctus) *ab vno omnia, per vnum omnia, in vno omnia; id eſt, à ſe Pater: ab altero, id eſt, à Patre Filius: ab vtroque Spiritus ſanctus; ὂν à ſe: ὂν ab altero: ὂν ab vtroque: omne autem ὂν ſemper in tribus, & omne ὂν æqualiter in ſingulis: verax genitor, veritas genitus, amor amborum Spiritus ſanctus, vna virtus, æqualis maieſtas, par gloria.* Vnde eam inuocans ſubdit: *Deus trine & vne, Deus omnipotens apud quem non eſt transmutatio, & ideo apud te curſus temporis diei noctiſque alternatione nequaquam variatur. Deus lux vera, qua ſine acceſſu ea quæ eligis, illuſtras; & ſine receſſu ea quæ reſpuis, deſeris: & ideo in te nullus defectus, nulla mutabili-*

A *tas venit. Deus qui in temetipſo manendo immutabilis es, ſic in ſe tranſitoria condidiſti, vt apud te tranſire nequaquam poſſint; & ideo in conſpectu tuo tempus non defluit, quod apud nos ſine decurrit. Deus in cuius æternitate fixa manent ea quæ non fixa exterius ſeculorum volumina emanant; & ideo æternitas tua dies eſt vna, quæ nec ſine clauditur, nec initio aperitur. Deus qui ſine mutabilitate tui ſimul cuncta reſpicis, ſine diſtenſione comprehendis, & bona quæ iuuas, & mala quæ iudicas, & quæ iuuans remuneras, & quæ iudicans damnas, in his quæ diuerſo diſponis ordine diuerſus non es. Deus qui opera tua extra circundas, & intra reples; ſupra regis, & infra fers: & licèt ſis ſuperior per potentiam, inferior tamen per ſuſtentationem; exterior per magnitudinem, interior*
B *per ſubtilitatem; cauſa ſuperior & inferior es ſine loco; amplus ſine latitudine; ſubtilis ſine extenuatione; & ideo per molem corporis nuſquam es, ſed per incircumſcriptam ſubſtantiam & immenſibilitatem incommutabilis naturæ nuſquam dees.* Deinde cap. 33. ſic Deum alloquitur: *Deus ſupra quem nihil, extra quem nihil, ſine quo nihil, vltra quem nihil, infra quem nihil. Deus ſub quo totum, cum quo totum, in quo totum, Deus à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cuius nos fides excitat, ſpes erigit, charitas iungit. Deus qui petere iubes, & inuenire facis, & pulſantibus aperis. Deus à quo auerti, cadere eſt; in quem conuerti, reſurgere; in quo manere, conſiſtere; Deus quem nemo amittit niſi deceptus, nemo*
C *quærit niſi admonitus, nemo inuenit niſi purus, aut purgatus. Deus quem neſcire mori eſt; quem noſſe viuere eſt; quem ſpernere perire eſt; cui ſeruire regnare eſt. Deus cuius pietatis ope & bene ſeruit ſubiectus, & dominatur prælatus; & ideo ſine te nemo eorum recto incedit tramite, vel ordine. Deus inuiſibilis & immenſe, ineffabilis & æterne, incomprehenſibilis & corpore immortalis & perpetue, incommutabilis & incircumſcripte, mirabilis & benedicte, indicibilis; cui eſſe eſt viuere, ſapere, & intelligere, ſcire & poſſe, pulchreſcere & clareſcere; vnum & idem es, quia ſimplex es, & diuidi non potes. Tu es ipſe Deus meus viuus, & verus; Deus pius, rex nimis magnus.* Denique hinc S. Greg. 1[illegible]. Moral. c. 1⁊. docet viam &
D rationem acquirendi mentis ſtabilitatem & conſtantiam eſſe, ſi eam in Deo ſtabili & immutabili defigamus: qui enim in creatura cor & ſpes ſuas ponit; cum labili fit labilis: qui verò in Deo; cum ſtabili fit ſtabilis, vt nulla rerum, temporum, perſonarum, occupationum, paſſionum viciſſitudine agitetur; ſed idem ſemper ſuíque ſimilis ſit, eodem vultu & animo conſiſtens in aduerſis, & proſperis. *De Sanctis*, inquit S. Gregor. *ſcriptum eſt: Cœli enarrant gloriam Dei; qui per naturam omnes in ſemetipſis propriam mutabilitatem habent; ſed dum immutabili veritati ſtudioſè ſemper inhærere deſiderant, inhærendo agunt vt immutabiles fiant. Cúmque ad hanc toto affectu ſe tenent,*
E *quandoque accipiunt vt ſuper ſemetipſos ducti vincant hoc, quod in ſemetipſis mutabiles extiterunt, &c. Ipſe enim in ſemetipſo ſolus immutabilis eſt, de quo per Iacobum dicitur: Apud quem non eſt transmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.* Sancti ergo de Deo dicunt cum Pſalte Pſalm. 4. in quauis occupatione, & perplexitate: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me*; quæ fuerunt vltima vota, & verba S. Gorgoniæ ſororis S. Greg. Nazianzeni, iiſque immortua eſt teſte Nazianzeno Orat. 11. quæ eſt funebris S. Gorgoniæ.

Mentis ſtabilitas qui acquiratur?

Voluntarie enim genuit nos.] Probat Deum non eſſe Vers. 18.

A eſſe auctorem tenebrarum, id eſt, tentationis & peccati; ſed lucis, id eſt, ſapientiæ, patientiæ, omniſque dati optimi & doni perfecti; quia genuit nos, fecitque filios ſuos, lucis, inquam, ſicut ipſe eſt pater luminum. Hæc enim generatio eſt datum optimum, omneque donum perfectum ambit & amplectitur. Quid enim Deus neget filiis ſuis?

Nota *τὸ voluntariè* S. Bern. ſerm. 2. ad Fratres, *Hæc eſt generatio quærentium Dominum*, refert ad voluntatem hominis, non Dei. q. d. Deus genuit nos reformando voluntatem noſtram, vt illa ex impia fiat pia; ex carnali iuſta, & ſancta. In Baptiſmo enim regeneramur inuoluntarie, vtpote infantes; adulti verò per pœnitentiam ſponte
B aſſumptam regeneramur voluntariè. *Nunc demum*, inquit, *voluntaria generatio voluntarium exhibet ſacrificium; iuxta illud* Pſalm. 53. v. 8. *Voluntariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt. Hæc eſt generatio quærentium Dominum. Quærentium, an habentium dicam? Habentium vtique & quærentium; alioqui non poſſent quærere non habentes. Verbo geniti, verbum habent. Nam Deus erat verbum.* Verùm Græcè eſt βουληθεὶς, id eſt, *volens*; vt vertit S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. OEcum. *deſtinatâ voluntate.* Alij, *quia voluit*, alij, *gratuitâ beneuolentiâ.* Vox ergo, *voluntariè*, primò ſecernit generationem noſtram à generatione filij Dei: Deus enim ab æterno genuit fi-
C lium, non voluntariè, ſed naturaliter & neceſſariò: nos verò generat voluntariè, & liberè. ita S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian. & S. Fulgent. lib. 3. ad Monim. c. 8.

Secundò, *τὸ voluntariè* ſignificat gratuitam Dei εὐδοκίαν, id eſt, *beneplacitum*, & *beneuolentiam*, qua ſine meritis noſtris, imò immerentes & indignos clementer & liberaliter vocauit, elegit, iuſtificauit, regenerauit, iuxta illud Oſee 14. 5. *Diligam eos ſpontaneè.*

Tertiò, *voluntariè* ſignificat nos non caſu, aut fortuita Dei voluntate, ſed certo conſilio, deliberatione, propoſito & prædeſtinatione Dei ab eo
D eſſe genitos. hoc enim ſignificat βουλὴ. ita OEcumen. Hoc eſt, quod ait Apoſtolus Epheſ. 1. 9. *Vt notum faceret nobis Sacramentum voluntatis ſuæ ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in eo in diſpenſatione plenitudinis temporum inſtaurare omnia in Chriſto, &c. in quo etiam & nos ſorte vocati ſumus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius.*

Genuit nos.] Ter geniti ſumus à Deo. primò, naturaliter dum nati ſumus: tunc enim genuit, id eſt, creauit, & formauit nos Deus. ita Dion. Secundò, in Baptiſmo, dum in eo renati ſumus. Tertiò, in pœnitentia dum poſt Baptiſmum in peccata re-
E lapſi per pœnitentiam renouati, & regenerati ſumus. Aliqui putant S. Iacobum ad tres haſce generationes reſpexiſſe. Verùm verius eſt eum duas poſteriores duntaxat ſpectaſſe: has enim fecit Deus *verbo veritatis*. Hoc eſt quod ait S. Ioannes c. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.*

Verbum veritatis quintuplex.
1. *Verbo veritatis.*] Primò, q. d. per verbum, id eſt, per Filium ſuum incarnatum; cúmque *veritatis*, id eſt, verum, & veracem. ita S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian. S. Bern. verbis iam citatis, & OEcum. hîc. Nam, vt ait S. Ioan. cap. 1. 17.
A *Lex per Moyſen data eſt: gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* E contrario generatio Diaboli fit verbo falſitatis: promittit enim ſuis bona, ſed falſa, & fallacia.

2. Secundò, alij *verbo*; id eſt, iuſſu ſuo veraci, fideli & efficaci; vt veritas hîc idem ſit quod fidelitas, qua Deus fideliter generationem hanc ſpiritalem in Chriſto promiſſam præſtitit, & adimpleuit.

3. Tertiò, alij *verbo*, ſcilicet ſacramentali, dicendo in Baptiſmo: *Ego te baptizo.* & in ſacramento Pœnitentiæ: *Ego te abſoluo.* Vnde Apoſtolus ait: *mundans eam lauacro aquæ, in verbo vitæ*, Epheſ. 5. verſ. 19.

4. B Quartò ſimpliciùs & germaniùs, *verbo* (Vatab. *ſermone*) *veritatis*, id eſt, per Euangelium & veram Euangelij prædicationem, tum externam, tum magis internam per inſpirationem & gratiam Chriſti. ita paſſim Interpretes. Vnde S. Hier. lib. 1. contra Iouin. Chriſtus, inquit, Virgo virginitatem docuit verbo veritatis, quod ſucceſſit vmbræ, ac ſpeciei quæ præceſſit in lege, dedicans in ſeipſo Virgine primitias virginum ſuarum. Rurſum *verbo veritatis*, id eſt, per fidem veram. Hæc enim eſt initium iuſtificationis, & regenerationis: diciturque verbum metonymicè, quia ex verbo Euangelij prædicato & audito concipitur & efformatur. Peccator enim audiens ver-
C bum Dei, ex fide Chriſti mediatoris concipit timorem & ſpem veniæ, & ex ea dolorem de peccatis, contritionem & amorem Dei, quibus diſponitur ad iuſtificationem, quaſi ad generationem ſpiritualem Dei.

5. Denique Caiet. *τὸ verbo* explicat *ad verbum*. q. d. geniti ſumus non ad fabulas, ſed ad verbum veritatis vita & voce prædicandum, & celebrandum.

Moral. Diſce qualis quantaque ſit hæc generatio & filiatio diuina; vtpote per quam ſimus diuinæ conſortes naturæ, filij & hæredes Dei, ac cohæredes Chriſti. In ea ergo pater eſt Deus: ſemen eſt gratia præueniens, per Chriſti paſſionem & merita aſpirata: mater eſt voluntas noſtra: ſe-
D men eius eſt conſenſus in gratiam & vocationem Dei: proles eſt homo nouus viuens vita gratiæ, imò ipſo Deo & Chriſto. Hic enim per iuſtitiam, realiter & ſubſtantialiter mentem iuſti inhabitat, ſanctificat, informat quaſi anima, dirigitque & agit ad omne bonum; vti dixi Oſee 1. 10. & 2. Petr. 1. 4. Verè S. Bern. ad Fratres de monte Dei: *Formatio hominis*, ait, *inſtitutio eſt moralis: vita eius, amor Dei. Hunc fides concipit, ſpes parturit, charitas format & viuificat. Amor enim Dei, vel amor Deus Spiritus ſanctus, amori hominis ſe infundens, afficit eum ſibi. Et amans ſemetipſum de homine Deus, ſecum vnum efficit & Spiritum eius, & amorem eius. Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio,*
E *meditatio paſcit, oratio confortat & illuminat.* Quocirca Chriſtus Dominus vt hanc generationem & filiationem nobis procuraret, adeóque vt ipſe quaſi pater, imò mater nos parturiret & pareret, immenſos dolores & cruciatus tota vita, ſed præſertim in cruce & paſſione ſuſtinuit: adeò vt videretur eſſe abyſſus & mare dolorum, vt meritò dicere poſſit cum Paulo: *Filioli mei quos iterum parturio, donec ego Chriſtus formetur in vobis.* Et hoc ſignificat hîc Græcum ἀπεκύησεν, *id eſt, progenuit, parturiit, peperit, in lucem emiſit.* Vnde S. Bern. ſerm. 16. in Cant. *Voluntariè, ait, genuit nos verbo veritatis, non ſtimulo carnalis cupiditatis excuſſit, quemadmodum genitor carnis meæ. Deinde etiam non*

Mor. qualis ſit generatio Dei.

pepercit vnigenito pro ſic genito. Ita ipſe quidem patrem ſe exhibuit mihi, ſed non ego me illi viciſſim filium. Quanam fronte attollo iam oculos ad vultum patris tam boni, tam malus filius? Pudet indigna geſſiſſe genere meo, pudet tanto patri vixiſſe degenerem. Idem in tract. de diligendo Deo: *Si totum*, ait, *me debeo pro me facto, quid addam iam pro refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facilè refectus, quàm factus: nam qui ſemel & tantùm dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit multa, & geſſit mira, & pertulit dura; nec tantùm dura, ſed & indigna. Quid Deo retribuam pro ſe? nam etiamſi me millies rependere poſſem, quid ſum ego ad Deum?* Deus enim, vt ait S. Auguſt. plus me dilexit quàm ſe, quia vitam ſuam dedit pro mea. Quanti eſt vt homo valeat Deum? vt pretium mortis noſtræ ſit mors Dei? vt lytrum vitæ meæ ſit vita Dei? *Video*, ait Euſeb. Emiſſen. hom. 6. in Paſcha, *ipſum tranſiiſſe in pretium meum, quandoquidem tam pretioſo munere ipſa redemptio agitur, vt homo Deum valere videatur.* Quocirca meritò Petrus Chryſol. ſerm. 70. *Homo*, inquit, *redi ad Deum ſic amatus à Deo, & ad illius gloriam da totum ſe, qui ſe totum propter te ad ſuam deduxit iniuriam: & voca patrem fidens, quem tanto amore tuum probas, ſentis, intelligis eſſe genitorem.*

Vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.] Primò, q. d. vt ſimus initium Chriſtianiſmi, Eccleſiæ & fidelium. Aut vt initiemur, conſecremur, & dedicemur Deo. Quare perperam & impiè Lutherus cenſuit iuſtitiam noſtram vocari *initium*, quia inchoata eſt tantùm, non completa, eò quòd permiſta ſit cum concupiſcentia & peccato mortali: vnde non tam eſſe iuſtitiam, quàm tegmen & pallium iniuſtitiæ: non enim eſſe aliud quàm iuſtitiam Chriſti nobis iniuſtis imputatam. Hæc enim non renouat mentem, nec regenerat, nec facit nouam creaturam, vt ait S. Paulus Epheſ. 4. 24. & Iacob. hîc. Vide Bellar. lib. 5. de Amiſ. grat. c. 11.

Secundò & germaniùs, pro *initium* Græcè eſt ἀπαρχὴ, id eſt, *primitiæ*; vt vertit Syrus. & S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Vt ſimus*, inquit, *primitiæ creaturarum eius*; aut, vt Vatab. *vt principatum obtineamus inter creaturas eius*; & vt OEcum. *vt ſimus primi & honoratiſſimi.* & vt Beda, *vt ſimus cæteris creaturis meliores.* nimirum vt ſimus primitiæ ex reliquo hominum aceruo Deo ſelectæ, ac præcipua pars totius creaturæ eius, cum angelica natura ſortem & locum accipientes dignitatis gloriæ eius, vt ſcilicet ſimus genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vtpote eleuati ad filiationem diuinam, & ad ius hæreditatis æternæ; vt tanquam ſacrificiorum primitiæ, quæ ex optimis rebus ſeligi ſolent, offeramur Deo participes effecti gratiæ, charitatis, amicitiæ, imò naturæ diuinæ. ita Beda, Titelmanus, Gagneius & alij. ſic *behemot*, id eſt, *elephas*, vocatur *principium viarum Dei*, Iob 40. 14. quia ſua magnitudine eſt animalium princeps, & rex: atque, vt ait S. Baſil. in Hexaëm. *elephantes videntur eſſe quidam animati montes.* Sic Prouer. 8. 22. ſapientia æterna vocatur *initium viarum Dei.* ſic Chriſtus Coloſſ. 3. 15. vocatur *primogenitus omnis creaturæ.* & Pſal. 109. 4. *Tecum principium* (Heb. נְדָבֹת *nedabot*, id eſt, *principatus*) *in die virtutis tuæ.* Alludit Iacobus ad illud Ierem. 2. 3. *Sanctus Iſraël Domino, primitiæ frugum eius.* Iſraëlitas enim ex omnibus gentibus elegit Deus quaſi primitias in gentem, & Eccleſiam ſuam. Per creaturam, vel, vt Græcè eſt, creaturas, primò accipe tum homines & animantia, tum omnia creata. Horum enim

A primus & princeps eſt homo iuſtus. Chriſtus ergo eſt quaſi ſol iuſtitiæ eximie fulgens, omniaque colluſtrans: iuſti ſunt ſicut ſtellæ; ſed ita radiis huius Solis aſperſi, vt inter omnia lucida lucidius reſplendeant; ſuóque ſplendore, licèt participato, ſed mirifice coruſcante, ſolem ipſum quadamtenus referant. Nam, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 113. art. 9. ad 3. bonum gratiæ eſt maius bono naturæ totius vniuerſi, imò S. Aug. lib. 2. ad Bonifac. c. 6. *Gratia Dei*, ait, *non ſolùm omnia ſidera & omnes cælos, verùm etiam omnes Angelos ſupergreditur.* Sic ſumitur principium pro principatu Apocal. 3. 14.

Qui eſt principium (id eſt, præcipuus & princeps) *creaturæ Dei.*] & Prou. 1. 7. & alibi dicitur: *Timor*
B *Domini principium ſapientiæ*, hoc eſt, præcipuum quiddam, & in ſapientia præſtantiſſimum. Sic ſapientia dicitur *principium viarū Domini*, Iob. 40. 14. &: *Initium vitæ hominis aqua & panis*, Eccleſ. 29. 28. &: *Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius*, id eſt, obtinet primas partes in dulcedine, inter omnia dulcia dulciſſimus eſt; Eccle. 11. 2. ita noſter Aug. Quiros hîc.

Alludit ad primatum, & dominiū Adæ datum in animalia, cæteraſque creaturas, Gen. 1. 28. quod peccato perditum recuperant iuſti per Chriſtum, inchoate in hac vita, perfectè in futura. Secundò, preſſiùs & neruoſiùs per creaturas accipe fideles recreatos & regeneratos in Baptiſmo. Hi enim per
C Chriſti gratiam fiunt noui homines, & nouę creaturæ ipſius, vt ait Apoſt. Epheſ. 2. 10. *Ipſius*, inquit, *ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* & c. 4. 24. *Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis.* vide ibi dicta. Dicit ergo Iacobus, primos fideles à Chriſto genitos eſſe primitias creaturarū, id eſt, filiorum eius, putà fidelium deinceps futurorum; ideóque primitias Spiritus Chriſti accepiſſe, quas in poſteros verbo & exemplo transfunderent, & proſeminarent: vti reipſa fecerūt Apoſtoli, Martyres & Virgines, qui primo illo ſæculo in omni ſanctitate effloruerūt, ac perfectæ virtutis illuſtre exemplar futuris om-
D nibus dederunt. Ita S. Fulgentius contra obiectiones Arrianorum c. 3. cenſet Apoſtolos hîc vocari initium creaturæ, quia primò a Chriſto fuere vocati & regenerati, ac per eos cęteri fideles: Apoſtoli enim acceperunt primitias ſpiritus Chriſti. Vnde addit Iacobus τὸ *aliquod*, quo ſignificat primitias has tum eſſe paucas, quæ magna deinceps fideliū ſobole propagandæ & multiplicandæ ſint; tum è multis ſelectas eſſe & eximias; tum earū gratiam & dona eſſe tantùm inchoata; complenda enim eſſe per gloriam in cœlo. Sic Simon Magus dicebat ſe eſſe aliquē, magnū ſcilicet & eximium, Actor. 8. 9. ſicut ergo Elephas creatus eſt princeps
E beſtiarū, homo animaliū, Lucifer Angelorū & populorū, Chriſtus omniū creaturarū; vti paulo antè dixi; ita Apoſtoli & viri Apoſtolici à Deo electi & effecti ſunt Principes filiorum Dei, puta fidelium, totiúſque Eccleſiæ, quæ eſt creatura, id eſt, noua progenies, familia, & proſapia Dei, quos proinde Patris luminum myſticos eſſe montes, de quibus ait Pſaltes Pſal. 75. 3 *illuminās tu mirabiliter à montibus æternis*, cenſent ibid. S. Aug. & S. Hieron.

Myſticè OEcum. per primitias accipit Sacerdotes, quos Deus in Eccleſia voluit eſſe Principes, & honoratiſſimos: ſic enim Deus ex duodecim tribubus Iſraël pro eorum primogenitis elegit, & accepit Leuitas, vt ſibi in tabernaculo deſeruirent; ſacraque & ſacrificia peragerent, Numer. 3. 12.

Hinc

Hinc infert S. Athanaſ. tract. de paſſione, eos A qui denom nati ſunt quaſi primitiæ, ſi quid ex ſe prophanis vſibus tribuant, id Deo ſuffurari. Illud. ait, *ſciendum quod quæcumque promiſimus Deo, iam noſtra non ſunt, ſed in ære Dei ſunt; adeò vt ſi quid inde ſubtraxerimus, haudquaqua id faciamus velut quæ noſtra ſunt vſurpantes, ſed vt quæ Dei ſunt ſacrilegio deprædantes.* Et S. Bern. ad Fratres de mõte Dei: *Nolite,* ait *negligere nolite tardare: grandis vobis reſtat via. non ſolum voniſtis omnẽ ſanctitatem, ſed omnis ſanctitatis perfectionẽ, & omnis cõſummationis finẽ: non eſt veſtrum ſolùm attendere quid præcipiat Deus, ſed quid velit. Aliorũ eſt Deo ſeruire, veſtrùm adhærere.*

19. *Scitis.*] Legit ἴστε, iam legunt ὥστε, id eſt, *itaque,* vel *quapropter.* q. d. Quapropter fratres mei ſit B omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Verùm Latini paſſim legunt ἴστε, id eſt, *ſcitis.* Eſt clauſula dictorum, q. d. ſat ſcitis ò Chriſtiani, ea quæ dixi eſſe vera, & à Chriſto Chriſtianis tradita; ac proinde ea planè in cor veſtrum demittite, & in praxin operando redigite.

Sit autem omnis homo velox ad audiendũ.] Tranſit hîc S. Iacobus more epiſtolari ad alia dogmata de formanda lingua, & ira. Occaſionẽ autem commodam eo tranſeundi accipit ex iis quæ v. 5. dixit de ſapientia, ac modo tum eam cõparandi, nimirum per orationem; tũ ea vtendi, nimirũ per patientiam in ſufferendis tentationibus, & perſecutionibus. Hîc enim tres alios modos cãdem com- C parãdi, eáque vtẽdi ſubnectit; è quibus primus eſt velocem eſſe ad audiendum; ſecundus tardum eſſe ad loquendum; tertius tardum eſſe ad iram. Nam nihil ita impedit ſapientiam, atque tria vitia virtutibus iam dictis oppoſita; nimirũ primò, tardum eſſe ad audiendum: ſecundò, velocem eſſe ad loquendũ: tertiò, velocem eſſe ad irã; ira enim turbat mentem, vt rẽ plenè & ſedatè conſiderare nequeat, ſed impetu feratur in cogitationes indignabundas & vindicatiuas; ac proinde ſapientiæ, quæ quietem mentis requirit, incapacem efficit. Porrò reſpicit S. Iacobus ad cœtus & conuentus fidelium in Eccleſia, in quibus promiſcuè doctiores, magiſque ardentes docebant & exhortabãtur, D prout Spiritu ſancto agebantur, vt patet 1. Corinth. 14. 29. in quibus ſubinde aliqui audaculi dicendi & docendi locũ aliis modeſtioribus præripiebant, vt ſuã oſtenderent ſapientiã & ſpiritum. Quare monet eos hic Iacobus, vt in illis cœtibus humilitatis potius quàm doctrinæ dẽt ſpecimen, malintque audire & diſcere, quam loqui & docere alios. Alioqui enim in audiendis nugis, obſcœnis, detractionibus, erroribus, prauis conſiliis, non oportet velocem eſſe ad audiendum, ſed claudere aures, iuxta illud Eccleſiaſtici 28. 28. *Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire.*

Porrò in velocitate audiendi S. Iacobus ſubintelligit velocitatẽ obediendi, & audita opere exe- E quẽdi; vti ipſe explicat v. 22. *Non enim,* vt ait S. Paulus Rom. 2. 13. *auditores legis iuſti ſunt apud Deũ, ſed factores legis iuſtificabuntur.* ita OEcum. & S. Bern. ſerm. de virtute Obedientiæ. *Tu* [illegible], inquit, *cùm voluntatem cordi, ſimplicitatẽ operi, hilaritatem vultui coniunxeris, adde velocitatem, vt ſis iuxta Iacobũ Apoſtolum velox ad audiendũ, & ad implendũ velocior.* Vide Plutar. lib. de officio auditoris. Alludit, imò citat Iacobus Eccleſ. 5. v. 13. *Eſto manſuetus ad audiendũ, vt intelligas: & cũ ſapientia proferas reſponſum verum.* vbi Syrus & Græcus habent: *Eſto velox ad audiendũ, & cũ tarditate da reſponſum,* pro quo Iacobus ait: *Eſto velox ad audiendũ, tardus autẽ ad loquẽdum.*

Tardus autem ad loquendum.] Hoc etiã ad Concionatores ſpectat, vt caueant nimiam verborum volubilitatem, quam nonnulli vane conſectantur, vt facundi appareant magis, quam vt populum moueant: licet enim ſubinde ad Pathos incitanda ſit vox & oratio, tamen reliquus ſermo potius ſit ſedatus & ſolidus, qualis fuit S. Gregorij, Chryſoſtomi, Leonis, Auguſtini & aliorum Patrum in concionando. Carpit Seneca volubilitatem orationis in Serapione Epiſt. 40. *Vis iſta,* inquit, *dicendi rapida atque abundans aptior eſt circulanti, quam agenti rem magnã, ac ſeriam docenti. Monere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere. Quomodo autẽ regere poteſt oratio, quæ regi non poteſt? Quis medicus ægros in tranſitu curat? Remedia non proſunt, niſi immorentur. Habeat vires magnas oratio, moderatas tamen: perennis ſit vnda, non torrens.* Senecæ conſonat S. Ambroſius lib. 1. Officiorum cap. 3. legens enim cum textu Græco Eccleſiaſt. 28. 29. *Alliga ſermonem tuum,* ſubdit: *Ne luxuriet, ne laſciuiat: ſit reſtrictior, & ripis ſuis coërceatur. Citò lutum colligit amnis exundans.*

Quæres hic primò, cur S. Iacobus ad ſapiẽtiam præ reliquis requirit velocitatẽ audiendi, & tarditatem loquendi? Reſp. primò, quia auditus eſt ſenſus diſciplinæ, teſte Ariſtotele: vnde videmus diſcipulos omnes audiendo doctrinã magiſtri, eam haurire, fierique ſapientes, iuxta illud Prouer. 1. 5. *Audiens ſapiens, ſapientior erit.* ita S. Thom. Aquinas attente & ſilenter audiebat Albertum Magnum, adeò vt à cõdiſcipulis per ſcomma vocaretur *bos mutus;* ſed defendit eũ Albertus, dicens: *Bos mutus mox tantos edet mugitus, vt eos totus audiat mundus.* ita factũ vidimus, & etiamnum fieri videmus. Auditioni autem cõtraria eſt locutio: tum quia auditio ſapientiã magiſtri recipit, infunditque in animum audientis; locutio autẽ eam nõ infundit, ſed potiùs effundit: tum quia auditio eſt diſcentis, locutio docentis: ſatiùs autem, tutiùs, & vtiliùs cuique eſt diſcere, quàm docere; quia qui diſcit, ſeipſum; qui docet, alios ſapientia implet. Et hoc hîc intendit S. Iacobus, nimirum docere Chriſtianos, vt potius ambiant ſapientiæ Chriſtianæ eſſe diſcipuli audiendo, quàm Doctores loquẽdo. Diu enim multúmque diſci debet, quod doceatur. In quo multi præcipites errant qui docere volunt, quæ non didicerũt; prius magiſtri, quàm diſcipuli, itáque ordinem naturæ & diſciplinæ inuertunt. Monet ergo Chriſtianos ordinis, humilitatis & modeſtiæ, vt potius cupiãt audire docentes, quàm docere audientes: ſapientis enim eſt, non niſi poſt multam auditionẽ, meditationẽ & ſtudium proſilire ad docendum, idque tardè, & non niſi rogatum, imò iuſſum. Vnde Pythagoras à ſuis diſcipulis exigebat quinquennale ſilentium, ait Beda. Celebre eſt illud Publij Mimi:

Tacere quiſquis neſcit, hic neſcit loqui.

Sublimiùs S. Aug. Epiſt. 132. & in Pſal. 139. *Verbi Dei,* inquit, *inanis eſt forinſecus prædicator, qui non eſt intus auditor.*

Secundò, quia velocitas audiendi facit, vt homo multa audiendo hauriat & cognoſcat: tarditas autem loquendi facit, vt pauca & bene præmeditata loquatur: quorum vtrúque eſt actus & praxis ſapientiæ; præſertim quia loquendo facilè peccatur. *In multiloquio* (enim) *non deerit peccatum, qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt,* ait Sapiens Prouer. 10. 19. Nam ex volubilitate & lapſu linguæ innumera ſequuntur mala & clades, vti audiemus cap. 3. v. 5. Vnde Cato: 2.

Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.

Audire & ſileſe faciunt ſapientẽ, cur. Reſp. 1.

Scitum

Scitum eſt illud Epaminondæ: *Homo debet eſſe cupidus audiendi potius, quàm loquendi; quia ex audiendo doctrina, ex loquacitate pœnitentia naſcitur.* Rurſum audita reſpui poſſunt; dicta reuocari, & indicta eſſe nequeunt: nam *volat irreuocabile verbum.* Quocirca ſapienter S. Aug. in Quæſtionibus ad Dulcitium tomo 4. quæſt. 3. *Ego*, ait, *plus amo diſcere quàm docere*, citánſque hunc locum Iacobi: *Vt ergo diſcamus*, inquit, *inuitare nos debet ſuauitas veritatis; vt autem doceamus, cogere neceſſitas charitatis. Vbi potius orandum eſt, vt tranſeat iſta neceſſitas, qua hominem docet aliquid homo, & ſimus omnes docibiles Dei.*

3. Tertiò, quia Deus, qui eſt ſapientiſſimus, hunc modum ſapiẽtiæ non tantùm verbo, ſed & exemplo ſuo præſcribit. Ipſe enim per æterna ſæcula in ſua ſapientia contemplanda & fruenda conquieuit, & tardè, puta initio mundi & temporis cœpit loqui, vnicóque verbo *fiat*, creauit cœlum & terram, omniaque quæ eorum ambitu continentur. Rurſus Deus per quinque annorum millia, quibus ſtetit mundus, pauciſſima locutus eſt, nimirum ea dumtaxat quæ in Bibliis continentur; adeò vt plerique homines plus loquantur vno anno, quàm Deus locutus ſit per tot annorum millia. Deum ergo imitantur qui multa audiunt, & pauca, ſed efficacia loquuntur; qui multa agunt, pauca dicũt. Inſuper Verbum incarnatum eundem ſapientiæ modum ſeipſa nos docuit, dum verbum hoc infans, & elingue factum eſt; dum ſcilicet puer natus eſt in Bethlehem: dúmque idem vſque ad annum ætatis trigeſimum multa audiuit, pauca locutus eſt. nam quaſi faber vitam egit in ſilentio. Anno verò trigeſimo cœpit docere, ſed quàm pauca ſunt eius verba quæ Euangeliis continentur, ſi cum abyſſo ſapientiæ, quam in ſe continebat, conferantur? Sic & B. Virgo pauciloqua fuit, adeóque pauciſſima eius verba in totis Euangeliis inuenies. Audiendi verò fuit auida, præſertim Chriſtum. Vnde de ea ait Lucas c. 2. 51. *Mater eius* (Ieſu) *conſeruabat omnia verba hæc in corde ſuo.* Sic & S. Magdalena tota intenta erat audiendis Chriſti ſermonibus in ſilentio, ideóque à Chriſto dicitur optimam partem elegiſſe, Lucæ 10. 42.

4. Quartò, quia Angeli, qui proximè inter creaturas ad Dei ſapientiam accedunt, multa audiunt à Deo, ſed pauca loquuntur. Lege in Script. dicta & nuncia Gabrielis ad B. Virginem & ad Zachariam, Raphaëlis ad Tobiam, Michaëlis ad Danielem, videbis verba eorum eſſe rara & perpauca, ac ſubinde nulla. Simili modo *Regum & Principum eſt multa audire, pauca loqui*, ait Philoſophus. Rurſum Angeli dum inuicem loquuntur, vno conceptu quaſi vna voce, & vno mentis in ictu id faciunt; vt docẽt Scholaſtici in tract. de locutione Angelorũ. Idem imitãtur viri magni, & ſapientes.

5. Quintò, quia natura hunc ſapientiæ modum nobis inſinuat. Primò enim animalia ſapientiora parum vocalia effecit vt Elephantes, ſimias, leones. hi enim raras, ſed efficaces dant voces. Rurſum aues canoræ ſtato modicóque tempore canunt, vt philomelæ, merulæ, cygni: garrulæ verò & ſtridulæ, vt paſſeres, & hirundines perpetuò pipiunt, & garriũt. Quocirca S. Greg. Nazian. Epiſt. 1. ad Celuſium arguentem eius taciturnitatem, reſpondet per apologum cygnorũ, & hirundinum, tritúmque de eis prouerbiũ: *Tũc cãtabunt cygni, cùm graculi tacuerint.* Sanè vna in morte cygnea cygni vox gratior eſt omnibus graculorum ſtridoribus.

Simili modo magna & præſtantia corpora, vti orbes omnes cœleſtes, motum omnem, qui maximus, continuus & velociſſimus eſt, ſine voce & ſtrepitu in ſilentio peragunt. Atque hæc eſt ſilens harmonia, & harmonicum ſilentium cœlorum, quod celebrat Iob dicens c. 38. 37. *Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentũ cœli quis dormire faciet?* Rurſum in Script. legimus cœlos ſubinde apertos, ſed rarò, & nõ niſi graui de cauſa, ad Dei laudem & hominum ſalutem, vt cùm cœli pluerunt manna Exodi 16. cùm Pater è cœlo vocem dedit in Baptiſmo Chriſti: *Hic eſt Filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. cùm S. Stephanus obiens martyrium vidit cœlos apertos, ac Chriſtum ſtantem à dextris Dei, ad ei opitulandum, ad dandum ei victoriam & coronam. Myſtici cœli ſunt Apoſtoli & Sancti, iuxta illud Pſal. 18. 1. *Cœli enarrant gloriam Dei.* Sancti ergo cœlos imitentur, vt os non aperiant niſi ad laudem Dei & ſalutem proximorum, vt ſcilicet manna cœleſtis ſapientiæ & charitatis in eos effundant. Id de ſe iactabat Manes hæreſiarcha, qui ſe propterea vocabat Manichæum, quaſi mannæ effuſorem; ſed reuera erat μανεὶς, id eſt, *inſanus*; & Manichæus, id eſt, *mania & inſania effuſor*: ſanctus verò ſit Mannachæus, id eſt, *manna effuſor.*

6. Sextò, quia fabrica hominis, puta organa audiendi & loquẽdi, idipſum hominem docent. Primò enim ſolus homo rationalis inter omnia animalia vim loquendi, vocémque articulatam efformandi accepit; vt diſceret rationis comitem & pediſſequam eſſe linguam, eámque nihil eloqui debere, niſi quod ratio priùs loquendum dictarit, & iuſſerit.

Secundò, Deus homini dedit aures apertas, vt multa audiret; linguam verò duobus clauſtris circumſepſit, nimirum dentibus & labris, vt eſſet tardiloquus.

Tertiò, Deus homini dedit duas aures, & vnicam linguam; vt innueret duplo plura illi audienda eſſe, quam proloquenda. Vnde S. Baſil. lib. de vera Virginit. *Duas aures*, inquit, *vnam linguam nobis effinxit, quaſi & duplum diſciplinæ cauſa audire debeamus, & ad ea quæ interrogamur ſeſqualtera proportione contractum referre ſermonem. Caſtigata ergo locutione prudens virgo vtetur; cúmque tempeſtiuè oportuerit quempiam alloqui, multò audiet plura quàm docet.*

Quartò, aurium officium vnum eſt, ſcilicet audire: linguæ plura, videlicet loqui, cibum noxium à commodo diſcernere, ſapere, comedere & in ſtomachum traiicere. Vnde Varro linguam a ligando cibo dictam putat. ita Lactant. lib. de opificio Dei cap. 10.

Denique loquaces & garruli ſunt pueri & fœminæ, in quibus minus eſt rationis, ſapientiæ & cerebri: viri verò ſapientiores, magiſque cordati ſunt pauciloqui. Garrulitas ergo ſignum eſt inſipientiæ, aut minoris κρίσεως: ſilentium verò ſapientiæ, & limati iudicij. Vnde & nonnulli fatuum deriuant à fando, quòd fari geſtiat, & quiduis effutiat. Nam, vt ait Sapiens Prou. 17. 27. *Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt, & pretioſi ſpiritus* (qui ſcilicet ſpiritum nouit cohibere, ne in verba temerarius erumpat, ſeu cuius pretioſi, id eſt, rari & maturi ſunt ſermones) *vir eruditus: ſtultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur.* & Prou. 29. 20. *Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio.* & Eccleſ. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorũ, & in corde ſapientum os illorum*, vt os non aperiant niſi corde conſulto. Hinc qui pueros inſtituunt, docẽt eos multa audire, & pauca loqui, ait Plutar. de offic. audit. Qui & tractatum

tum concludens: *Rectè viuendi*, inquit, *tyrocinium eſt, bene audire.* ſic & Sapiens Prouer. 1. 8. *Audi*, inquit, *fili mi diſciplinam patris tui*, &c. fructum ſubdit: *vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* A
Porrò res omnium difficillimæ ſunt tacere & audire, ait Gellius lib. 1. c. 9. Verè S. Bern. de Interiori domo c. 50. *Multū loqui*, inquit, *ſtultitia eſt. lingua dicitur, quia lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mētiendo. Ligat, & ligari nō poteſt: labilis eſt, & teneri nō poteſt, ſed labitur & fallitur. Labitur vt anguilla, penetrat vt ſagitta: vno ictu multos percutit, & interficit.*

7. Septimò, hunc ſapientiæ modū docuerunt omnes priſci ſapientes, tam Gentiles, quàm Chriſtiani. Accipe Gentiles paucos ſelectóſque è multis.

Exempla & gnomæ pauciloquorum. Apollodorus dicebat, *optimos homines in dicendo breuiſſimos eſſe*, ait Stobæus ſerm. 34. qui & addit, B
Zeno Philoſophus audiens adoleſcentem nimis garrulum: *huic*, inquit, *aures in linguam defluxere*, ſignificans adoleſcentis eſſe multa audire, pauca loqui: ideóque eum vnicum habere os, & binas au-
Gentilium. res. Idem alteri ſtultiloquo: *Niſi lingua*, inquit, *in mentem intincta diſſerueris, adhuc multò amplius dicendo delinques.* Idem dicebat è diſcipulis ſuis aliquos eſſe φιλολόγους, id eſt, ſtudioſos rationis &
6. ſcientiæ; alios verò λογοφίλους, id eſt, loquendi dumtaxat cupidos.

Theocritus audiens Anaximenem dixit: *Incipit verborum flumen, mentis gutta*, ſignificans eum eſſe multiloquum, ſed parum ſapere. C

Democrates auaritiam quandam eſſe dicebat omnia velle dicere, & nihil audire. Hæc omnia refert Stobæus ſerm. 34.

Demoſthenes in conuiuio cuidam multa loquenti: *Si tam multa*, inquit, *ſapuiſſes, nunquam tam multa loquutus fuiſſes.* Idem rogatus, cur vnam habeamus linguam, ſed duas aures? *quia*, inquit, *duplo plus audiendū, quàm loquendū.* ita Maximus ſerm. 47.

Iſocrates à Careone loquaci diſcipulo *duplicem mercedem poſtulauit, alteram*, inquit, *vt loqui diſcas, alteram vt tacere.* Ibidem.

Nicoſtratus dicebat: *Si continenter multa & celeriter loqui ſapiendi ſignum eſſet, hirundines dicerentur nobis multo ſapientiores.* ibidem.

Xenocrates in maledictis ſilēs, rogatus cauſam, D
dixit: quia dixiſſe me aliquando pœnituit, tacuiſſe nunquam. Idem de obſcœnis interrogatus, cùm taceret, cauſam poſtulatus ait: *De talibus te rogare decet, me autem non reſpondere.* ita Maximus ſerm. 31.

Solon cuidam dicenti, ideo illum non loqui, quòd inſanus eſſet; reſpondit: *Stultus ſilere nequit.*

Plato Dionyſio tyranno roganti, num Athenis de ſe loquerentur? *Philoſophi*, inquit, *Athenis nunquam ita vacant, aut de tam vili materia tractant, vt loqui de Dionyſio valeant*; liberè ſuggillans eius vitam, & tyrannidem. ita Fulgoſ. lib. 6.

Lacedæmoniis propria erat verborum paucitas, vnde breuiloquentia vocatur, Laconiſmus.
Cùm ergo Abderitarū legatus apud Agidē dicen- E
di finē non faceret, ac reſponſum poſtularet, Agis reſpondit: *Illud tuis renuncia, quantum temporis tibi opus fuit ad dicendū, tantum me ſilentem audiſſe.* ita ei loquacitatē exprobrauit, teſte Plutarc. in Lacon.

Iidem Samiorum legatis multiloquis dixerunt: *Prima ſumus obliti; poſtrema non intelleximus, quia prima non meminimus.* idem ibidem.

Læbotus cuidā prolixo in ſermone dixit: *Quid mihi de re puſilla longa texis proœmia.* Lacon de luſcinia dixit: *Vox es, præterea nihil.* Idem dicas garrulo: & tamen luſcinia dicitur philomela, eo quòd lugens canat. Audi Martialem lib. 14.

A *Flet philomela nefas inceſti Tereos; & quæ*
Muta puella fuit, garrula fertur auis.

Ibidem Charillus roganti, cur Lycurgus tā paucas leges dediſſet Lacedæmoniis: *Quia*, inquit, *pauca loquentibus paucis etiam legibus eſt opus.* ſenſit nimirum pleraque mala ex multiloquio naſci. ibidem.

Accipe fideles & Chriſtianos. Sponſa Eccleſia à Chriſto ſponſo audit Pſal. 44. 11. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. & concupiſcet rex decorem tuū; quoniā ipſe eſt Dominus Deus tuus*, Deuter. 27. 9. Chriſtianorum.

Attende & audi Iſraël.] Septuag. *Audi Iſraël & tace*; quod præceptum pulcherrimum vocat Philo lib. *Quis rerum diuinarum hæres.* S. Ioannes Ba-
B ptiſta Ioan. 3. 29. ſe nuncupat amicū ſponſi (Chriſti) *qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi.* S. Greg. Nazian. Epiſt. 98. ad Cledomiū: *Sermone*, inquit, *tacemus, vt quæ loqui oportet diſcamus.* & Epiſt. 102. ad Eulalium: *Tu ſolitudini & immodito ieiunio das operam, ego ſilentio.* S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 2. *Lex dicit*, inquit, *Audi Iſraël Dominū Deū tuum. Non dicit, loquere, ſed audi. Ideo Eua lapſa eſt, quia loquuta eſt viro quæ non audierat à Domino Deo ſuo. Prima vox Dei dicit tibi: Audi ſi audis, cuſtodi vias tuas & ſi lapſus es, citò corrige. Tace ergo priùs & audi, & non delinques in lingua tua.* S. Baſilius in Monaſterio ſilentium coluit per tredecim annos, totus vacans lectioni ſacræ Scripturæ & orationi. ſilen-
C tium enim eſt verbi nutrimentum, vti docet S. Gregor. hom. 12. ſuper Ezechielem, qui & lib. 5. Mor. c. 8. *ſilere*, ait, *eſt mentem à terrenorum deſideriorum voce reſtringere, vt ad ſuperna attollatur*, iuxta illud Pſalm. 45. *Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus.* Tertul. in ſtylo ſtrictus eſt & conciſus, ideóque neruoſus & efficax, æquè ac S. Hieron.

S. Auguſt. in Pſal. 51. *Sicut*, inquit, *elige quo veſcaris: ſic elige quod loquaris.*

Idem in Pſal. 139. explicans illud, *Vir linguoſus non dirigetur: Qualis*, inquit, *eſſe debet ſeruus Dei? vt magis optet audire, quàm dicere; ſicut ſcriptū eſt: Sit autē omnis homo velox ad audiendū, tardus autem ad loquendū. Et ſi fieri poteſt hoc cupiat, nō habere neceſſitatē loquendi & docendi; ſed audire illū cui dicitur: Audui ni*
D *meo dabis gaudiū & lætitia. Gaudiū autē taciturnitatis intus habeat in voluntate, vocē doctrinæ in neceſſitate.* & mox: *Quare vis loqui, audire non vis? ſemper foras exis, intus redire detrectas. Qui enim te docet, intus eſt: quando tu doces, tanquā foris exis ad eos qui foris ſunt*; vnde concludit: *Non ergo amemus magis exteriora, ſed interiora. De interioribus gaudeamus, in exterioribus autē neceſſitatem habeamus, non voluptatem.* Idem in Euangelio ſecundum Lucam ſerm. 32. *Prædeſtinati in vitam æternam*, inquit, *operibus loquantur, non vocibus.* & ſerm. 69. de Tempore: *Noë*, inquit, *etſi tacebat voce, opere loquebatur: ſilebat lingua, fabricatione clamabat*, ſcilicet imminere diluuium: vt hoc enim euaderet, fabricabat Arcam.

E S. Bern. ſerm. 18. in Cant. ait Doctorem debere eſſe cōcham audiendo & retinendo, non canalem effundendo dumtaxat verba ſapiētiæ, inſtar Chriſti, *de cuius plenitudine omnes accepimus. Diſce*, inquit, *& tu non niſi de pleno effundere, nec Deo largior eſſe velis. Concha imitetur fontē. Non manat ille in riuum, nec in lacum extenditur, donec ſuis ſatietur aquis*, &c. *Implere priùs, & ſic curato effundere.* Idem in octo punctis perfectionis: *Bis*, ait, *ad limam veniant verba, quàm ſemel ad linguam. Plus diligas audire, quàm audiri; vt interrogatio magis aperiat os tuum, quàm ad non interrogata reſpondere.* De ſilentio plura dixi Thren. 3. 26. Iſaiæ 30. 15. & c. 32. 17. Mora itaque

penſanda

penſanda ſunt verba,& ad rationis obruſſam examinanda, vt non niſi claue mentis os pandamus. ita S.Chryſ.in Pſal.50. *Os noſtrum*, ait, *perpetuo cuſtodiamus, rationem ei tanquam clauem adhibentes.* Prou. 29. v. 11. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens differt & reſeruat in poſterum.* Quem locum illuſtrant L X X. *Totam iram ſuam profert inſipiens: ſapiens autem diſpenſat per partes.* Explicat Caſſianus collat. 16. c.27. quid ſit per partes iram diſpenſare: *Sapiens autem paulatim eam maturitate conſilij, ac moderationis extenuat & expellit.* Nec minus congrue Seneca lib.2.de Ira c. 28. *Maximũ remedium eſt iræ mora: deſinet, ſi expectat: nec vniuerſam illam tentaueris tollere: graues habet impetus primos. Tota vincetur, dum partibus carpitur.* Hæreant verò in animo ad hoc præſtandum, luculenti illi verſus Ouidij 3. Triſtium Eleg. 3.

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira:
Et faciles motus mens generoſa capit.

Ita Iulius Cæſar omnes coniuratorum Epiſtolas ſimul exuſſit, quod tantopere celebrat Seneca lib. 2.de Ira c.23. *Gratiſſimum enim putauit genus veniæ* (adde etiã tutiſſimum) *neſcire quid quiſque peccaſſet.*

Ira præcipitat verba.

Et tardus ad iram.] Vt ira velox & prædominãs non perueniat, ſecúmque in præceps trahat rationẽ & voluntatẽ; ſed tardè eã velut pediſſequa ſequatur, nec niſi iuſſa aculeum ſuũ exerat, vbi opus arduũ irã, quaſi cotẽ virtutis expoſcit. Iungit S.Iacobus tardum ad irã tardo ad loquendum, primò, quaſi ſuggerens remediũ tardiloquentiæ, q. d. vis eſſe tardus ad loquendũ, eſto tardus ad irã. Communiter enim præcipitatio linguæ oritur ex præcipitatione mentis, quã parit ira; & viciſſim præcipitatio linguæ parit iurgia, iras & rixas: ſicut ex aduerſo tardiloquentia facit hominem tardum ad iram. Secundò, quia, vt ait S. Greg. 5. Mor.30. *Per ira ſapientia perditur, vt quid, quóve ordine agendũ ſit omnino neſciatur: quia nimirum intelligentiæ lucem ſubtrahit, cùm mentẽ permouendo confundit.* Idem docet Sapiens Eccleſ.7.10. *Ne ſis velox ad iraſcendũ, quia ira in ſinu ſtulti requieſcit.* Efficaciſſimum enim iræ remedium eſt, vindictæ, vel operis in ira concepti dilatio, ait Seneca lib. 3. de Ira c.1. vnde Athenodorus Philoſophus abiens vltimũ hoc monitũ dedit Auguſto Cæſari: *Iratus nil dicas, aut facias priuſquã alphabetũ integrũ recitaueris*, teſte Plutarcho in vita Auguſti. Sapiẽtiùs S.Ambroſ. Theodoſio Imperatori, qui ira, licèt ex parte iuſta, commotus Theſſalonicẽſes iuſſerat necari, præcepit vt legem conderet, qua neci à ſe adiudicatos vetaret plecti ante trigeſimũ diẽ à lata ſententia elapſum. Ita nimirũ Deus laneos habet pedes, ſed ferreas manus; quia tardo ad vindictã pede progreditur, ſed cùm accedit acriter punit, & tarditatẽ vindictæ grauitate compenſat. Præclarè S.Greg. lib.5.Mor.c.30. dãna iræ recenſens: *Per irã*, inquit, *gratia vitæ ſocialis amittitur, concordia rũpitur, lux veritatis amittitur, Spiritus ſancti ſplendor excluditur: ira ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquã recognoſcũtur amici.* & Caſſianus collat. 16.c.27. *Hæc*, ait, *natura eſt iræ, vt dilata langueſcat & pereat, prolata vero magis magiſque conflagret. Dilatãda ergo atque ampliãda ſunt pectora, ne anguſtijs puſillanimitatis arctata, iracundiæ turbulentis æſtibus oppleantur.* & paulò antè docet irã vincendã eſſe, nõ fuga, ſed amplexu eius cui iraſcimur. *N[illegible] enim*, inquit, *iracundia proximi humili ſtatim ſatisfactione vincatur, prouocat eam fugiens potiùs, quàm declinat.* Idem lib.8. de inſtit. renunc.c.6. docet iram nobis datã, vt iraſcamur vitiis, eaq; perimamus. Vnde Nazian. in carmine de Ira: *Iraſcor*, inquit, *ira Dæmon intus condito*; quia ira ex homine facit feram, putà leonem, tigridem, ſerpentem, imò Diabolum; vt iratus & furens non videatur eſſe homo, ſed Dæmon incarnatus.

Remedia quibus vincẽda eſt ira aſſignaui Epheſ. 4.25. Plura vide apud S.Baſiliũ, Senecã & Plutarchum tract. de ira, Caſſianũ toto lib.8.de inſtit.renunc.& S.Greg.5.Moral.30.ad illud Iob 5. *Virum ſtultum interficit iracundia.* & S.Ambroſ.lib.1.Offic. c.21. vbi inter alia ait: *Morum tranquillitas vſu quodã affectionis propoſito in naturam vertatur, ira ratione reprimatur. Si præoccupauerit mentẽ, ne relinquas locum tuũ. Locus tuus patiẽtia eſt, locus tuus ſapientia eſt, locus tuus ratio eſt, locus tuus ſedatio indignationis eſt. Si non potueris mitigare mentem, reprime linguã.* & inferiùs: *Si iraſcimini, nolite peccare, ſed vincite ratione iracundiã. Vel certè ſic: Si iraſcimini, vobis iraſcimini, quia cõmoti eſtis, & non peccabitis. Qui enim ſibi iraſcitur quia citò cõmotus eſt, deſinit iraſci alteri. qui autẽ vult iram ſuam iuſtam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior eſt autem ſecundùm Salomonem, qui iracundiam continet quàm qui vrbem capit: quia ira etiam fortes capit.* Ait enim Salomon Prouerb. 16. 32. *Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo fortior eſt expugnatore vrbium.*

Vers. 20. Ira iuſtitiæ inimica quomodò.

Ira enim viri iuſtitiam Dei non operatur.] Deus enim ſine ira cum trãquillitate iudicat, Sapien. 12. 18. Vnde S.Clemens lib.2.Conſtit.c.3. *Vbi eſt ira*, inquit, *ibi non eſt Dominus, ſed amica Satanæ.* Hinc Elias iratus cultoribus Baal, vidit Deum in ſpecie non turbinis, ſed auræ lenis, quæ ſymbolum eſt manſuetudinis, animique placidi, & ſereni, 3.Reg. 19. 12. Nominat iuſtitiam præ aliis virtutibus, quia ira induit nomen & prætextum iuſtitiæ: iratus enim putat, aſſeritque ſe iuſtam ſceleris, & iniuriæ ſibi irrogatæ vltionem depoſcere. Ira ergo iuſtitiæ ſpecie ſe velat, & palliat.

Reſp. 1. Iam varij varios hîc dant ſenſus. Primò, Caiet. q. d. Deus ad operandam, & exercendam iuſtitiam non conſtituit iram, ſed iudices, illi ergo iuſtitiam iuſtámque vindictam exerceant, non ira & iratus, eſto poſſit, viréſque habeat ad ſe vlciſcendum.

2. Secundò, Nilus Abbas tract. de Ira explicat, q. d. Ira non amat, ſed odit iuſtitiam, ac proinde adeò non operatur iuſtitiam, vt iniuſtitiam, ſæuitiam, & crudelitatem operetur: eſt enim Mioſis: parum enim dicitur, ſed plus ſignificatur.

3. Tertiò, S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. Ira, inquit, Dei iuſta eſt, & iuſtitiam operatur, quia Dei ira quieta eſt, & ratione ducitur: nec enim in Deo aliud eſt ira quàm appetitus iuſtitiæ, iuſtæque vindictæ: ira verò viri iniuſta eſt, quia de perturbata mente procedit.

4. Quartò, S.Gregor.lib.5.Mor.c.30. *Ira viri*, inquit, *iuſtitiam non operatur: quia dum perturbata mens iudicium ſuæ rationis exaſperat, omne quod furor ſuggerit, rectum putat.* Ira ergo pro iuſtitia ſubſtituit furorem, eúmque cenſet eſſe iuſtitiam: quia adeò cæca eſt, mentémque excæcat, vt vnum contrariorum pro altero cernat; velut ſi quis turbato viſu, id quod album eſt cerneret nigrum, & vice verſa.

5. Quintò, genuinè & adæquatè iuſtitia hîc generatim ſumitur pro qualibet virtute, q.d. ira non operatur id quod iuſtũ, æquũ, rationi conſonũ & ſanctũ eſt; ſed multa perpetrat cõtra manſuetudinem, charitatem, patientiam, prudentiam, æquitatem, cæteráſque

exteráſque virtutes, quas exigit, & complectitur iuſtitia Chriſtiana. Alludit S. Iacobus ad Eccleſiaſtici 1.28. *Qui ſine timore eſt*, Græcè ἀνὴρ θυμώδης, id eſt, *vir animoſus, audax & iracundus*: (audacia enim, eique affinis ira opponitur timori, vt docent Ethici) *non poterit iuſtificari: iracundia enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt.* Ira ergo extinguit in animo irati omnem patientiam, humanitatem, charitatem, iuſtitiam, &c. Rectè S. Thomas 3. p. quæſt. 15. artic. 9. ad primum, quærens an in Chriſto fuerit ira, cùm S. Iacobus dicat iram non operari iuſtitiam? reſpondet iram tunc propriè dici operari, cùm præuenit rationem, eámque ſecum rapit ad operandum: ſecus eſt cùm ſequitur rationem, eiúſque eſt inſtrumentum, vti fuit in Chriſto & Sanctis. *Ira*, inquit, *dupliciter ſe habet in homine; quandoque enim præuenit rationem, & trahit eam ſecum ad operandum; & tunc propriè ira dicitur operari: nam operatio tribuitur principali agenti. Et ſecundùm hoc intelligitur, quòd ira viri iuſtitiam Dei non operatur. Quandoque verò ira ſequitur rationem, & eſt quaſi inſtrumentum ipſius; & tunc operatio quæ eſt iuſtitiæ, non attribuitur iræ, ſed rationi.* quæ ira vtitur quaſi cote animi ad opus arduum, v. g. iuſtæ vindictæ. Accepit hoc S. Thomas à S. Gregorio, qui libr. 7. Epiſtol. 126. ad Recharedum Regem Gothorum, monens eum ne in regendo iram admiſceat: *Curandum*, inquit, *eſt, ne ira ſurrepat. Ne fiat citiùs omne quod licet. Ira quippe cùm delinquentium culpas exequitur, non debet quaſi domina præire, ſed poſt rationis tergum velut ancilla famulari, vt ad faciem iuſſa veniat: nam ſi ſemel mentem ceperit, iuſtum eſſe deputat etiam quod crudeliter fecit. Hinc enim ſcriptum eſt: Ira viri iuſtitiam Dei non operatur.* Ex aduerſo de S. Moſe dicitur Eccleſiaſtici 45. 4. *In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.* Ita S. Auguſtinus Epiſtol. 75. ad Auxilium Epiſcopum iuuenem, qui ex ira videbatur præcipitaſſe ſententiam Excommunicationis in Claſſicianum; monet vt oret, & exclamet ad Deum: *Turbatus eſt præ ira oculus meus. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum, vt porrigat dexteram ſuam, & comprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad videndam faciendámque iuſtitiam. Sicut enim ſcriptum eſt: Ira viri iuſtitiam Dei non operatur.* Ita S. Ambroſius lib. 1. Offic. cap. 21. laudat Architam Philoſophum, quòd ad villicum ſuum dixerit: *O te infelicem, quàm te affligarem niſi iratus eſſem. Sed etiam Dauid armatam dexteram in indignatione compreſſerat: & bellatores aduerſus Nabal ad vltionem paratos, Abigail deprecatione reuocauerat*, 1. Regum 25. Idem Ambroſ. de obitu Theodoſij Imper. eum laudat à dominatu iræ, dicens: *Beneficium ſe putabat, & tunc propior erat veniæ, cùm fuiſſet commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoſcendi erat indignatum fuiſſe, & optabatur in eo, quod in alijs timebatur, vt iraſceretur.* Idem lib. 2. Offic. cap. 7. *Dauid*, inquit, *fortis in prælio, manſuetus in imperio, patiens in conuicio, ferre magis promptus quàm referre iniurias. Ideo tam charus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam peteretur inuitus, reſiſtens cogeretur, ſenex ne prælio intereſſet à ſuis rogaretur, quod mallent omnes pro ipſo periclitari, quàm ipſum pro omnibus.*

VERS. 21. *Propter quod abijcientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.*] Multi hæc referunt ad iram, de qua proximè ſermo præceſſit, q. d. vt abiiciatis iram, abiicite immundas cupiditates: hæ enim dum amantur, excitant iras & rixas contra eos qui eaſdem ambiunt, & nobis eripere aut præripere ſatagunt. Alij, q. d. cùm ira non iuſtitiam, ſed iniuſtitiam, omnémque iniquitatem operetur, hac de cauſa eam abiicite; quia ipſa animam facit immundam, eámque ſordidat excitando motus ambitionis, auaritiæ, inuidiæ, luxuriæ, omniúmque cupiditatum; ſed præſertim malitiæ & malignitatis, putà odij, vindictæ, calumniæ, homicidij, &c.

Aptiùs hæc referemus ad omnia præcedentia, etiam remotiora, ac præſertim ad v. 18. vbi dixit, *Voluntariè nos genuit verbo veritatis; hoc enim vocat hîc inſitum verbum quod poteſt ſaluare animas*; q. d. cùm regenerati ſimus verbo veritatis, effectíque filij Dei, ſatagamus hanc regenerationem, nouámque vitam & filiationem diuinam tueri & conſeruare, ideóque abiiciamus omnem immunditiam & malitiam, quæ eam vel maculant, vel infirmant, vel interimunt. Porrò in nomine *immunditiam* reſpicit ad concupiſcentiam, à qua nos tentari, trahíque ad mortem dixit v. 14. & 15. in nomine verò malitiæ reſpicit ad irã, quam immediatè antè cauendam monuerat: tam enim concupiſcentia, quàm ira filiationi diuinæ, nouæque Chriſtianorum vitæ repugnat.

Pro *immunditiam* Græcè eſt ῥυπαρία, id eſt, ſpurcitia, ſordes, fæx, tetrimentum, ſitus, ſqualor, illuuies, pædor: cùm verò transfertur ad animum, ſignificat auaritiam, animum illiberalem, parcum & ſordidũ. Inde enim ῥυπαρὸς vocatur ſordidus, ſpurcus, illiberalis, auarus. Propriè ergo S. Iacobus taxat hîc auaritiam: hæc enim ſuſcitat iras, lites, & iurgia; hæcque erat prima tentatio Chriſtianorum: dum enim ob fidem Chriſti à Iudæis & Gentilibus patiebantur perſecutionem, & rapinam bonorum, tentabat eos auaritia, vt ea conſeruarent, non tantùm ad impatientiã, ſed & ad fidem vel negandam, vel certè diſſimulandam. Tangit itaque tentationis, de qua initio fusè egit, fontem & radicem, vt ea ſucciſa ſuccidat tentationem. q. d. O Chriſtiani, patimini ſpoliationem bonorum propter Chriſtum: ea ſpernite, omnémque eorum cupiditatem & auaritiam ex animo euellite: ita facilè ſuſtinebitis omnem hanc perſecutionem; ita ſtabitis firmi & conſtantes in fide, gratia, nouáque generatione Chriſti, quam vltro ſuſcepiſtis. ῥυπαρία enim, & ſordidi animi eſt, vt bona caduca retineas, perdere fidem, gratiam, animam, ipſúmque Deum. Sic hodie ῥυπαροὶ ſunt auari, qui vt aliquot obolos, denarios, vel aureos lucrentur, fallunt, fraudant, peierant, negligunt ſacrum Miſſæ officium die feſto, aliáſque Dei leges violant. Hi enim obolo, vel denario inſtar Iudæ vendunt Chriſtum, id eſt, Chriſti legem, gratiam, amicitiam, ſuámque conſcientiam & vitam æternam. Vnde meritò de ea dixit Apoſtolus 1. Timoth. 6. 10. *Radix omnium malorum eſt cupiditas*, Græcè φιλαργυρία, id eſt, *cupido pecuniæ*, ſiue *auaritia*. Hoc ſenſu accipi poteſt immunditia, vt vertit noſter, pro ſordibus auaritiæ; vt omnem immunditiem abiicere ſit idem quod, omnes ſordes auaritiæ abiicere. Porrò hæc auaritia non in ſolis opibus, ſed in qualibet alia re locum habet, vti mox pluribus dicam. ῥυπαρία quid.

Secundò tamen ῥυπαρία, id eſt, *ſpurcitia*, poteſt ſignificare luxuriam, gulam, omniaq; vitia carnalia, quæ propriè vocãtur immunditia, quia in ſe ſpurca ſunt, & corpus animúmq; conſpurcant, iuxta illud Apoſt. 1. Cor. 6. 18. *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuũ peccat.* ita per immunditiam vitia carnis accipit Beda, Thomas Anglicus, Salmeron & alij paſſim.

Præclarè Clemens Alex. Orat. ad gentes: *Ego*, ait, A *calcare terram didici, non adorare.*

Malitia ſeptuplex.

Et abundantiam malitiæ.] Perperam Beza vertit: *& excrementum malitiæ.* περισσεία enim abundantiam ſignificat, non excrementum. Quæres: Quænam

1. hæc malitia? Primò, aliqui accipiunt nimiam ſollicitudinem rerum temporalium, quam ex animis fidelium volens euellere Chriſtus, dicit Matth. 6. 34. *Sufficit diei malitia*, id eſt, ſollicitudo, & afflictio *ſua.* hæc enim ſollicitudo inflammat iram, impatientiam, aliarúmque tentationum, de quibus egit S. Iacobus, eſt cauſa.

2. Secundò, alij pro *malitiæ* vertunt timiditatis, ignauiæ, probri, dedecoris. hæc enim ſignificat Græcum κακία apud Thucydidem & Demoſthe- B nem, q. d. abiicite nimiam timiditatem, & ignauiam quaſi ingens probrum & dedecus. hæc enim facit vos perſecutioni cedere, patientiam perdere, fidem prodere. ita Catharinus.

3. Tertiò, alij propriè malitiam accipiunt pro animo malo, prauo, fallaci, verſuto, duplici, ſuperbo, nocendi cupido. ita Hugo per abundantiam malitiæ accipit abundantem prauitatem cordis, ſed latentem; quæ proinde dicitur abundans, quia *ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas.* Sic & Gloſſa interlinealis: Abundantia malitię, inquit, eſt interior prauitas, peculiaris improbis qui abundant diuitiis, præſertim cupido vindictæ, ait Lyra.

4. Quartò, κακία, id eſt, *malitia*, ſumi poteſt pro κα- C κοηθεία, id eſt, *malignitate*, maledicentia & maleficentia, qua quis fit maledicus & calumniator, alióſque vexat & turbat. Sic Callimachus pictor dictus eſt κακιζότεχνος, quaſi κακίζων τὴν τέχνην, id eſt, *maledicens, improbans, accuſans ſuam artem & picturam*, de quo Plinius lib. 34. cap. 9. *Ex omnibus*, ait, *maximè inſignis eſt Callimachus calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ: ob id κακιζότεχνος appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum.* Tales κακιζότεχνοι ſunt multi, qui omnia cenſent, carpunt, improbant, ſpernunt, itaque omnibus moleſtias, ſibi odia & rixas creant. Quocirca Hugo ait, immunditiem eſſe in cogitatione praua, malitiam in voluntate peruerſa, abundantiã malitię in operatione iniqua. D

5. Quintò, OEcum. & Beda per abundantiam malitię accipiunt peccandi conſuetudinem, habitum, pertinaciam & deſtinatum propoſitum.

6. Sextò, Caietan. Serarius, & Salmeron malitiam generaliter accipiunt pro quouis vitio quo voluntas ad malum accenditur; ideóque vocari abundantiam malitiæ, quia ſcilicet malitia abundet, imò exuberet in perniciem aliorum.

7. Septimò, alij cenſent per exaggerationem hîc addi abundantiam malitiæ: idem enim eſſe quod immunditiem, ſed eam aggrauare & exaggerare: gentes enim in immunditiem & luxuriam erant profuſæ; ideóque abundantes in malitia.

Omnes hi ſenſus probabiles ſunt: probabiliores E tamen, noſtræque Latinæ verſioni congruentiores videntur tertius & quartus. Vbi aduerte, *abundantiam malitiæ* hîc vetari à Iacobo, non quaſi parcitas malitiæ permittatur; ſed τὸ *abundantia* ſignificat proprietatem malitiæ. q. d. abiicite malitiam, quia ipſa ex ſua natura & indole ebullit, abundat & redundat in omne malum: ſicut enim vinum recens ebullit, egerítque continuò ſpumas & fæces; ſic malitia ſemper ebullit, eructat, & ſuggerit quaſlibet malas cogitationes, locutiones & actiones, omnéſque fraudes & nocendi artes. Sic peccatum malitiæ opponitur peccato infirmitatis, vel fragilitatis. Theologi enim peccatũ ex ſua cauſa in tres

A diſtinguunt ſpecies. Aliud enim committitur ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia.

Denique Emmanuel Sa, & Maldonatus in Notis ad nouum Teſtamentum, quas vidi legíque in Collegio Romano, cenſent hîc eſſe hebraiſmum, vt *abundantia malitiæ* idem ſit, quod abundantia mala, id eſt, quicquid malè abundat, omnis ſuperfluitas. hanc enim ſignificat περισσεία κακίας: περισσεία enim eſt ſuperfluitas, redundantia, exuberantia, & omne id quod modum excedit; putà exceſſus qui honeſti & rationis limites tranſgreditur; ſicque rectè opponitur ei ῥυπαρία. hæc enim ſunt duo extrema, ideóque vitioſa, nimirum ῥυπαρία & περισσεία, id eſt, *auaritia & ſuperfluitas*, parſimonia & prodi- B galitas, quæ cauenda monet S. Iacobus, vt teneatur medium in quo conſiſtit virtus; q. d. nolite eſſe parci, nec prodigi; nolite eſſe ſordidi & auari, nec ſuperflui & profuſi in veſtris opibus, ſumptibus, familiis, actibus & rebus quibuſlibet; ſed in omnibus auream mediocritatem ſeruare, ac cor ab omni affectu æquè, ac defectu vitioſo liberum, vt ſit capax ſeminis diuini, & facilè ſuſcipiat inſitum verbum ſalutis. Hic ſenſus valde congruus, neruoſus & connexus eſt. Vbi nota τὸ κακίας tam ad ῥυπαρίαν, quàm ad περισσείαν referri poſſe. q. d. cauete omnem malam, tam auaritiam & tenacitatem, quàm copiam & ſuperfluitatem. Eſt enim vtrique aduerſa bona tam tenacitas, quàm copia. v. g. tenacitas ve- C ritatis bona eſt, æquè ac copia liberalitatis, ſiue eleemoſynæ. Docet ergo S. Iacobus malitiam, & vitium in extremis conſiſtere, putà in exceſſu & defectu; bonitatem verò & virtutem in medio, putà in moderatione & mediocritate: idcóque omnes ſurculos & fibras malitiæ è corde noſtro eſſe euellendas, vt ei virtus inſeratur; vt nimirũ ſemen verbi diuini ei inſeri, cohęrere, radices agere, & bonorum operum fruges germinare ac producere poſſit.

In manſuetudine.] Manſuetudinem opponit malitiæ. Manſuetudo enim facit cor docile, capáxque ſeminis verbi diuini, cuius incapax & indocile facit malitia, iuxta illud Eccleſ. 5. 13. *Eſto manſuetus ad audiendum verbum, vt intelligas & cum ſa-* D *pientia proferas reſponſum verum.* Manſuetudo enim eſt mentis ſerenitas, tranquillitas, claritas, quæ facilè capit ſapientiam, cernítque omne verum: vnde ipſa eſt quaſi aqua limpida, vel ſpeculum terſum, in quo rerum imagines clarè perſpiciuntur; ex aduerſo malitia & ira eſt mentis turbatio, tumultus, tempeſtas & obſcuritas; vnde ſimilis eſt aquæ turbidæ, & ſpeculo pulueribus obducto, in quo nihil rectè videri poteſt, præſertim quia ſicut malitiæ & iræ indiuidua comes eſt ſuperbia; ita manſuetudinis comes & ſocia eſt humilitas, quæ neceſſaria & optima ad ſapientiam eſt diſpoſitio, adeóque eam à Deo emendicando meretur accipere. Inſuper manſuetudinem exigit S. Iacobus vti ma- E trem patientiæ, quæ fidelibus illo æuo in tantis perſecutionibus & tribulationibus erat neceſſaria; quam proinde eis v. 1. & deinceps impensè commendauit.

Manſuetudinis virtus.

Suſcipite.] Id eſt, ſuſceptum retinete; ſignificatur enim actus non inchoatus, ſed continuatus & perfectus. Loquitur enim fidelibus, qui iam verbum fidei ſuſceperant, quos monet vt illud ſtudiosè conſeruent, augeant & promoueant.

Inſitum verbum.] Malè OEcum. λόγον vertit rationem, quę opponitur iræ: agitur enim hîc de verbo, non de ratione; vnde Syrus vertit: *verbum quod eſt inſitum in natura noſtra*, Græcè ἔμφυτον, quod OEcumen. & Vatab. vertunt naturale, natiuum, verum,

non

A non fictum, ſicut Sapient. 12. 10. ex aduerſo vocatur ἔμφυτος πονηρία, naturalis malitia obſtinatorum. Melius alij paſſim hic ἔμφυτον vertunt inditum, inſertum, implantatum, ſicut fit cùm ramus vnius arboris alteri inſeritur, &, vt agricolæ loquuntur, inoculatur, vel implaſtratur, quam Græci & Latini vocant emphyteuſin. Sic enim videmus pomo arbori inſeri ramum pyri, per eúmque producere pyra. Simili modo voluntati noſtræ inſeritur Dei verbum, fides & gratia quaſi ſurculus & ramus diuinus, per eúmque voluntas noſtra producit opera ſupernaturalia fidei, ſpei, charitatis, patientiæ, martyrij, cæterarúmque virtutum. Vbi aduerte τὸ *inſitum* ſignificare verbum Dei, fidem & gratiam
B non eſſe nobis connaturalia, ſed aliunde, putà diuinitus inſita, idcóque gratuita, & ſupernaturalia. Secundò, opera fidei & gratiæ non tam eſſe tribuenda voluntati, quàm fidei & gratiæ: ex voluntate enim tantùm accipiunt libertatem, ſcilicet quòd ſint opera vitalia, humana & libera: ex fide verò & gratia accipiunt ſuam dignitatem & ſpeciem, ſcilicet quòd ſint opera ſupernaturalia fidei, charitatis & gratiæ: ſicut arbor pomus cùm per inſertum ramum pyri producit pyra, eſto ſuccum ſuum ei communicet; tamen quòd pyra producat, non poma, ramo pyri inſerto acceptum ferre debet, non ſibi. Alibi S. Paulus & Script. vice verſa dicit nos inſeri Chriſto, quaſi Chriſtus ſit arbor, cui
C nos quaſi rami, vel ſurculi inſeramur, vt ab eo vitam, ſuccum & vigorem gratiæ ſugamus, iuxta illud Roman. 6. 5. *Si complantati facti ſumus ſimilitudinis mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.* & 1. Ioannis cap. 4. v. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Sic S. Paulus Rom. 11. 17. ait gentes infideles & impias, quaſi oleaſtros, per fidem & gratiam inſertos eſſe in bonam oliuam, putà in Chriſtum, vt dulces pinguéſque charitatis & bonorum operum oliuas producant.

Inſitum verbum quod. Reſp. 1. eſſe incarnationé, quæ eſt q. inſitio ob ſex analogias.

Quæres, quódnam eſt hoc inſitum verbum, quod a nobis ſuſcipi iubet S. Iacobus? Reſp. primò Concil. Viennenſe eſſe Chriſtum, ſiue Verbum Incarnatum: hoc enim ſi per fidem & gratiam ſuſci-
D piamus, ſaluabit nos: eius enim incarnatio ſimillima eſt inſitioni, ſiue inoculationi arborum.
1. Primò enim, ſicut arbori agreſtiori aut ſteriliori inſeri ſolet ſurculus arboris melioris & feracioris, vt per eum ponat ſuam agreſtem ſterilitatem, fructúſque meliores & copioſiores producat: ita carni noſtræ & humanitati infœcundæ & ſterili, in horto vteri B. Virginis, operante Spiritu ſancto, inſertum fuit verbum diuinum, vt ex humanitate & diuinitate fieret vna hypoſtaſis, vnúmque ſuppoſitum quaſi vna arbor, quod per ramum verbi diuini fructus diuinos, dulciſſimos & optimos produxit: vice verſa dici poteſt, quòd humanitas quaſi ramus in Chriſto inſerta ſit verbo & diuinitati
E quaſi arbori, & trunco. Deitas enim & hypoſtaſis diuina ſuſtentat humanitatem & humanam naturam in Chriſto, non autem vice verſa hypoſtaſis humana ſuſtentat diuinam. hic enim fuit error Neſtorij.

2. Secundò, ſicut ramus reſecatur ab vna arbore vt alteri inſeratur; ita Chriſtus deſcendens in carnem quaſi ablatus fuit & reſectus à ſinu Patris, vt è cœleſti Paradiſo tranſplantaretur in terreſtrem.

3. Tertiò, ſicut arboris, cui inſitio facienda eſt, ramus præſcinditur, vt ei alter iſque melior inſeratur: ita ab humanitate Chriſti ablata & quaſi præciſa eſt hypoſtaſis humana & creata, vt ei hypoſtaſis diuina communicaretur, & quaſi inſereretur.

A Quartò, ſicut ramus arbori inſitus cum ea coaleſcit, fitque vna arbor: ita humanitas verbo inſita cum ea coaluit in vnam, eandémque perſonam. 4.

Quintò, ſicut ramus colligatur arbori vt coaleſcat: ita colligata eſt diuinitas humanitati per vinculum vnionis hypoſtaticæ. Præclare S. Bernard. ſerm. 3. de vigil. Natiuit. *Nihil Deo ſublimius*, inquit, *nihil vilius limo; & tamen tanta dignatione Deus deſcendit in limum, tantáque dignitate limus aſcendit ad Deum, vt quicquid in eo Deus fecit, limus feciſſe credatur; quicquid pertulit limus, Deus in illo pertuliſſe dicatur.* 5.

Sextò, ſicut in vere flante auſtro cùm arbores ſudant, ac in gemmas prorumpunt, facienda eſt ra- 6.
B morum inſitio; ita incarnatio Verbi facta eſt in vere, puta 25. die Martij, quo conditus eſt mundus, vt eum repararet & renouaret.

Hinc ſecundò nonnulli per inſitum verbum accipiunt Euchariſtiam. In ea enim Chriſtus nobis, noſtróque ſtomacho, & menti realiter & ſubſtantialiter inſeritur, & quaſi inoculatur; ſed ita vt nos potius conuertat in ſe, quàm ipſe conuertatur in noſtram ſubſtantiam & qualitatem, vti ait S. Auguſt. verùm hoc myſticum eſt, non literale. Alij per *verbum inſitum* accipiunt Chriſtum cruci affixum. Arbor enim crucis erat lignum ſylueſtre & ſterile, iuxta illud: *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, Galat. 3. 13. Chriſtus autem generoſum & fœcundum

2. Eſſe Euchariſtiam.

C fuit virgultum, iuxta illud Iſaiæ 4. 2. *In illa die erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terra ſublimis.* Hoc igitur virgultum per clauos inſitum & innexum fuit in crucem, tuncq; crux vberrimos orbi protulit fructus, iuxta illud Ierem. 33. 15. *Germinare faciam Dauid germen iuſtitiæ.* Verùm hic ſenſus accommodatitius eſt & concionatorius, nón genuinus.

3. Eſſe verbum Dei.

Tertiò, verbum inſitum eſt verbum Dei, putà S. Script. & Euangelium; ita Beda, Gloſſa, Gagneius, Cathar. & Caiet. dicitur *inſitum*, vt diſtinguatur à congenito, puta à lumine rationis nobis à natura ingenerato. Vnde S. Thom. explicans illud Epheſ. 6. 18. *Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum*
D *Dei. Prædicatio*, inquit, *dicitur gladius ſpiritus, quia non penetrat vſque ad ſpiritum, niſi ducatur à Spiritu ſancto.* Dicitur ergo *inſitum*, quia per Apoſtolorum prædicationem & audientium fidem animis credentium à Spiritu ſancto inſeritur, & inſpiratur. Vbi nota appoſitas analogias inoculationis ſurculi in arborem & inſitionis verbi in animam. Multæ enim conditiones in inſitione arborum ſeruandæ ſunt, quas recenſet Columella lib. 5. cap. 11. Varro lib. 1. de re ruſtic. Plinius lib. 17. cap. 14. & alij.

Inſitionis & prædicationis analogiæ vndecim.

1. Prima eſt, ſicut ramus per inſitionem arbori inſeritur; ita Chriſtus per prædicationem & fidem menti inditur.
2. Secunda, ſicut ramus natiuus præſcinditur vt alter melior inſeratur; ita in lege veteri circun-
E cidebatur caro præputij, vt fideles inſererentur Eccleſiæ & gratiæ Dei: in lege autem noua circunciditur anima reſecando peccata & vitia, vt Dei fides & gratia menti inſeri poſſit.
3. Tertia, vt ramus vnius arboris commodè alteri inſeri poſſit, debet ei ſimilis eſſe in cortice; ita Chriſtus nobis inſeritur, quia externa ſpecie & quaſi cortice, puta humanitate nobis eſt ſimilis.
4. Quarta findendus eſt ramus vſque ad medullam, vt ei alter ſurculus inſeri & agglutinari poſſit; ita findenda eſt anima vſque ad cor, & intimum eius ſinum per amorem Chriſti; vt ei ipſe Chriſtus inſeri, & inoculari, ac vt ita dicam, incordiari, intiméque vniri poſſit, ſicut viciſſim vſq; ad cor fiſſus & transfixus

eſt in cruce, vt noſtro cordi vniri poſſet. vnde Can-
tic. 4. 9. dicit: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa*,
vbi pro *vulneraſti* Hebr. eſt לִבַּבְתִּנִי *libbathani*, id
eſt, abſtuliſti mihi cor, transfixiſti mihi cor, ex-
cordiaſti me: amans enim amato dare debet cor:
vt ſicut in inoculatione rami, eius medulla medul-
læ arbori; ita cor amantis cordi amati vniatur
5. & inſeratur. Quinta, ramus inſitus arbori, ei
bubulo fimo & luto colligandus, & contra fri-
gus, æſtúmque muniendus eſt: ita meditatio-
ne noſtri fimi & luti, id eſt, miſeriæ humanæ,
mortis & nouiſſimorum anima Chriſto colligan-
da; & contra omnes acediæ, gulæ, luxuriæ, alio-
6. rúmque vitiorum tentationes munienda eſt. Sex-
ta, inſitio arborea facienda eſt in vere, flante Au-
ſtro: ita inſitio ſpiritalis optimè fit in iuuentute
& ætate florida, afflante Spiritu ſancto. Iuuentus
enim flexilis eſt, omnémque inſitionem recipit:
ſenectus verò ſi in vitiis enutrita conſenuit, diffi-
cilè molitos mores & vitia deponit, ac proinde
7. perdifficilè eſt virtutes oppoſitas ei inſerere. Se-
ptima, ſurculi inſerendi præſcindendi ſunt ex ar-
bore, vt nimirum triennali: item ex ramis nouis,
qui ſpectant Orientem, iidémque ramis alterius
arboris Orientem pariter ſpectantibus inſerendi
ſunt: ita verbum Dei animæ indendum, haurien-
dum eſt à ſancta Trinitate, & à Chriſto, cuius no-
men eſt Oriens, Zachar. 6. 12. ac viciſſim animæ
ad Orientem, hoc eſt, parti ſuperiori, qua cœ-
lum & cœleſtia ſpectat, vitámque nouam & ſpi-
8. ritualem deſiderat, inſerendum eſt. Octaua, ſicut
arbor ſylueſtris quæ priùs nihil producebat, aut
non niſi pruna agreſtia per inoculationem pyri
producit pyra dulcia & ſapida; ita anima incul-
ta & cupiditatibus luxurians quæ priùs non niſi
opera gulæ, luxuriæ, ſuperbiæ, &c. producebat,
per inſitionem verbi & gratiæ Dei producit py-
ra ſuauiſſima ſobrietatis, caſtitatis, humilitatis,
charitatis, &c. ita Clemens Alexand. 6. ſtromat. 6.
vbi quatuor inſitionis corporalis ſpecies recen-
ſet, eáſque myſticè totidem ſpeciebus inſitionis
9. ſpiritualis accommodat. Nona, ramus inſertus
ramum, arborémque cui inſeritur quaſi maritat,
& arctiſſimo coniugij vinculo ſibi copulat: ita
Chriſtus per verbum Dei deſpondet ſibi animam
fidelem, iuxta illud 2. Corinth. 11. 2. *Deſpondi vos*
vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Rurſum
ramus inſertus ramum alterum cui inſeritur qua-
ſi adoptat, iuxta illud Ouidij libr. 1. de remediis
Amoris:

Venerit inſitio, fac ramum vt ramus adoptet.

ita Chriſtus per verbum, fidem & gratiam nos ſi-
10. bi in filios & hæredes adoptat. Decima, ſicut ra-
mus inſertus alteri cui inſeritur firmè cohæret,
adeóque vnus cum eo fit idémque; ita Chriſtus
per fidem & gratiam firmè animæ noſtræ copu-
latur & vnitur, vt niſi per hoſtilem voluntatem
abiiciatur & reſecetur, perpetuò animæ con-
11. iunctus, & quaſi coniugatus maneat. Vndeci-
ma, inſitio arbori eſt inſtar culturæ: facit enim
vt melior ſit, melioremque ac magis digeſtum
ſuccum trahat, indéque meliorem fructum pro-
ducat; ita inſitio fidei & gratiæ animam anima-
lem excolit, innouat, perpolit vt ſuccum cœ-
leſtem imbibat & induat, indéque cœleſtes actio-
nes producat. Hinc diſce quàm vtile ſit audire,
legere, ruminare verbum Dei: ſic enim illud
menti inſerendo, eam innouamus, cœleſtém-
que facimus vt omnis eius ſuccus, id eſt, cogita-
tio, & affectio, & fructus, id eſt, actio ſit ſpiri-

A tualis & cœleſtis: ſicut ex aduerſo legere, audi-
re, ruminare verba vana, carnalia, laſciua, ma-
lèdica hominem facit vanum, carnalem, laſci-
uum, maledicum: vnde S. Ambroſius libro 9. in
Lucam cap. 20. *Vt tener ſurculus*, inquit, *veteri ex-*
ciſus ab arbore in alterius ſæpe radicis inſeritur: ita po-
pulus ſanctus ſurculi veteris cicatricibus enodatis, in
nouo illo Crucis ligno tanquam gremio piæ parentis
fotus inoleſcit, Spiritúſque ſanctus in hoc carcereum
corpus infuſus, velut in altas demiſſus terrarum ſcro-
bes, aqua ſalutaris irriguo diluit quicquid eſt fœti-
dum, membrorúmque noſtrorum habitus in cœleſtem
erigit diſciplinam.

Myſticè hæc omnia facilè adaptes verbo Dei
B inſpirato, hoc eſt, inſpirationi diuinæ: hanc enim
inſerit menti Spiritus ſanctus, adeóque verbum
Dei fruſtrà à Concionatoribus prædicatur exte-
riùs, niſi illud interiùs prædicet; mentíque inſe-
rat Spiritus ſanctus: ſiue autem ipſe illud per Con-
cionatorem exteriùs, ſiue per ſe ſolum interiùs
menti inſpiret & inſerat, parum refert: idem enim
vtrobique eſt guſtus, & fructus. Tranſit enim in
naturam noſtram, facitque nos Deo fructificare,
vt ait Thomas Anglicus.

Quod poteſt ſaluare.] Syrus, *viuificare animas ve-*
ſtras, nimirum eas regenerare, eíſque tribuere no-
uam natiuitatem, eámque ſupernaturalem, hîc
per gratiam, in futuro per gloriam. Reſpicit ſan-
C ctus Iacobus ad id quod dixit verſ. 18. *Voluntariè*
enim nos genuit verbo veritatis; verbum enim ve- Verbum veritatis quid.
ritatis eſt verbum inſitum animæ noſtræ à Spiri-
tu ſancto, ad peragendam hanc diuinam genera-
tionem, quæ fit per remiſſionem peccatorum, in-
fuſionem iuſtitiæ & ſanctificationem, quam in-
dies innouare & augere poſſumus, & debemus.
Hoc eſt quod ait Paulus Romanorum 1. 16. *Non*
enim erubeſco Euangelium: virtus enim Dei eſt in ſa-
lutem omni credenti. & cap. 10. v. 10. *Corde credi-*
tur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem.
vide ibi dicta. Porrò verbum Dei ſaluat ani-
mam, non per ſolam fidem ei credendo, vt vo-
lunt hæretici; ſed ei obediendo, illúdque opere
D & vita complendo, ac præſertim multa pro eo
patiendo, vti paſſi ſunt primi fideles & Martyres.
Illud ita eſſe docet S. Iacobus dum ſubdit,

Eſtote autem factores verbi, & non auditores tan- Vers. 22.
tùm.] q. d. Quod dixi: *Suſcipite inſitum verbum*, Auditor ver-
intelligo ſic, vt non tantùm illud audiatis & cre- bi ſit & fa-
datis, ſed & vt idem opere perficiatis. *Scienti* ctor.
enim bonum & non facienti peccatum eſt illi, ait ſan-
ctus Iacobus cap. 4. 17. & Chriſtus Lucæ 11. 28.
Beati, inquit, *qui audiunt verbum Dei & cuſto-*
diunt illud; adeóque Ieſus *cœpit* primò *facere, &*
deinde *docere*, Actorum 1. v. 1. Chriſto enim *ſcien-*
tia erat norma viuendi, vita dicendi. Non enim præ-
clariùs ſciuit, quàm ſanctiùs vixit; nec docuit
E maiora quàm fecit. Chriſtum ducem imitati ſunt
omnes Sancti. Ita S. Paulus: *Imitatores*, ait, *mei*
eſtote, ſicut & ego Chriſti, 1. Corinth. 11. 1. S. Gre-
gorius homil. 29. in Euangel. dicenti: *Ego iam cre-*
didi, ergo ſaluus ero, reſpondet: *Verum dicit, ſi fi-*
dem operibus tenet: vera etenim fides eſt, quæ in hoc
quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc eſt
enim quod de quibuſdam falſis fidelibus Paulus di-
cit, ad Titum 1. *Qui confitentur ſe noſſe Deum, fa-*
ctis autem negant. Hinc Ioannes ait, Epiſt. 1. cap. 2.
Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſto-
dit, mendax eſt. Tunc enim veraciter fideles ſumus, ſi
quod verbis promittimus, operibus complemus. S. Au-
guſtinus ſermone de blaſphemia in Spiritum ſan-
ctum:

ctum. *Scopus*, ait, *Chriſtianæ religionis eſt, vt quæ ex doctrina veritatis didicimus, opere impleamus. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Neruose Nazianzenus Oratione 27. *Opus*, inquit, *ſermone fortius eſt.* Et S. Bernardus ad Eugenium Pontificem lib. 2. de Conſider. cap. 7. *Audi*, ait, *canticum meum, & quidem minus ſuaue, ſed ſalutare. Monſtruoſa res gradus ſummus, & animus infimus: ſedes prima, & vita ima, lingua magniloqua, & manus otioſa: ſermo multus, & fructus nullus: vultus grauis, & actus leuis: ingens auctoritas, & nutans ſtabilitas.* Vide dicta Actorum 1. v. 1.

Fallentes voſmetipſos.] παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς, id eſt, paralogiſmo & fallaci argumentatione decipien- B tes, & in errorem ſeducentes voſmetipſos, vti faciunt Sophiſtæ. Hoc enim eſt ſophiſma diaboli & hæreticorum: ſcriptum eſt: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: ergo bonis operibus non eſt opus, ſed ſola fides ad ſalutem ſufficit. Rurſum: Beatus eſt qui audit & ſuſcipit verba Dei; valeant ergo opera & labores, abeant cruces in malam crucem. Sed reſpondendum eſt, neminem prudenter audire & credere, niſi auditis & creditis obediat, eaque in opus redigat. Porrò *infelicius eſt decipere quàm decipi*, ait S. Eucherius Epiſtol. ad Valerianum; ſed infeliciſſimum eſt decipere ſeipſum, & decipi à ſeipſo, præſertim vbi æterna ſalus agitur. Ita hodie plurimi ſeipſos fal- C lunt: auditoribus enim verbi Dei plena ſunt templa, ſed factoribus vacua. Tot millia crebrò audiunt conciones, & vix vnus eſt qui vitam in melius commutet; nimirum quia audiunt verbum Dei vt carmen muſicum aures titillans, non mentem feriens, vti queritur Ezech. cap. 33. 32.

VERS. 23. *Quia ſi quis auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ.*] id eſt, natiuum cum quo natus eſt, non fictum, non pictum, non perſonatum. Nota τῷ *viro* innuit viros non vti, ſed abuti ſpeculo. Mulierem enim φιλοκάτοπτρον, non virorum eſt ſpeculum & imago. Vnde S. Paulinus Nolæ Epiſcopus, & eum imitatus nuper Cardinalis Bellarminus, rogantibus D amicis vt permitteret ſe depingi, ſuíque imaginem ſuis operibus præfigi, acutè & religiosè reſpondit: *Vel cupitis depingere meum veterem hominem, vel nouum. Si veterem, ille deformis eſt; nec pictura, ſed latebris dignus. Si nouum, ille necdum perfectus eſt.*

In ſpeculo.] Nota, ſicut ſpeculum dicitur in quod inſpicimus, & ſpeciem, id eſt, imaginem noſtram contemplamur; ſic hîc verbum & lex Dei vocatur ſpeculum, quia in eo nos inſpicimus & ſpeciem animæ contemplamur; vt videamus quantum à virtutis perfectione diſtemus, & maculas animæ intuentes, eas abſtergamus & eluamus. Verbum enim & lex Dei oſtendit clarè ſine fuco E & adulatione præcepta virtutum, & prohibitiones vitiorum omnium; illis addens promiſſa & præmia, his minas & ſupplicia; vt illas nobis imprimat, hæc è mente eradat. Vnde S. Auguſtinus ſcripſit librum quem vocauit *Speculum*; quia in eo colligit ſententias morales S. Scripturæ de virtutibus & vitiis; vt in eo *credens*, inquit, *qui Deo obedire voluerit, ſe inſpiciat; quantumque in bonis moribus operibúſque profecerit, & quantum ſibi deſit attendat.* Idem in Pſalm. 103. conc. 1. *Vide*, ait, *ſi hoc es, quod dixit* (Pſaltes,) *ſi nondum es, geme vt ſis. Renunciauit tibi ſpeculum faciem tuam: ſicut ſpeculum non ſentit adulatorem, ſic nec tu palpes.* Et S. Leo ſerm. 11. de

Scriptura eſt ſpeculum.

A Quadrag. *Artifex miſericordia Dei*, inquit, *ſplendidiſſimum in mandatis ſuis condidit ſpeculum, in quo homo ſuæ mentis faciem inſpiceret; & quàm conformis imagini Dei, aut quàm diſſimilis eſſet agnoſceret.* Speculum enim ita pingit Virgilius in Epigram.

—— *Imago in vnda:*
Redditur effigies liquida ſpectantis in vnda:
Qualem reiectat ſpeculi nitidiſſimus orbis.
Effigies liquido reſpondet ab æquore fontis:
Qualis eſt à ſpeculo ſimulatrix vmbra reſultat.

Pari modo ait S. Bernard. ſerm. 1. de ſeptem panibus: *Euangelium ſpeculum veritatis, nemini blanditur, nullum ſeducit, talem in eo ſe quiſque reperiet, qualis fuerit, vt nec ibi timore trepidet vbi non eſt timor; nec* B *lætetur cum male fecerit.* Et citato hoc loco S. Iacobi: *Nos autem fratres conſideremus noſmetipſos in ea quam audiuimus S. Euangelij lectione, vt proficiamus ex ea, & corrigamus, ſi qua in nobis deprehendimus corrigenda.*

Huius rei ſymbolo iuſſerat Deus Exodi 38. 8. fieri labrum æneum ex ſpeculis mulierum; vt in eo Sacerdotes ſacrificaturi ſe lauantes inſpicerent, & ſi quid maculatum, vel incompoſitum inuenirent detergerent & componerent. Nam, vt ait S. Gregor. homil. 1 . in Euang. *Specula mulierum ſunt præcepta Dei in quibus ſe ſancta anima ſemper aſpiciunt, & ſi quæ in eis ſunt fœditatis maculæ deprehendunt. Cogitationum vitia corrigunt, & quaſi renitentes vultus* C *velut ex reddita imagine componunt quia dum præceptis Dominicis ſolerter intendunt, in eis proculdubio quid in ſe cœleſti viro placeat, vel quid diſpliceat agnoſcunt.*

Sicut ergo feminæ dum ſe comunt & ornant, ſtudiosè ſe in ſpeculo intuentur, vt omne quod fœdum in facie viderint eluant, eámque pulchrè per omnia componant: ita Chriſtianus debet aſſiduè intueri ſpeculum verbi & legis diuinæ, ac iuxta eam ſe totum, moréſque omnes reformare & exornare. Scribit Lud. Viues in S. Auguſt. lib. 18. ciuit. cap. 13. Baſiliſcum ſic occidi: circundant eum vndique ſpeculis; in quæ cùm ille ſe introſpicit, venenati ſpecierum viſualiũ radij ex oculis egreſſi, vi ſpeculi ad ipſummet reflectuntur, itaque eum D inficiunt & enecant: ita peccator ſcelerum ſuorum radices in lege Dei intuens & ad ſe reflectens, compunctus interimit illa peccata, quæ tam fœda & legi Dei repugnantia conſpicit, nouúmque hominem induit. Hoc eſt quod ait S. Paulus 2. Corinth. 3. 18. *Nos vero omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.* Nam, vt ait S. Auguſt. 15. Trinit. cap. 6. *Speculantes dixit per ſpeculum videntes* (hoc enim eſt κατοπτριζόμενοι) *non de ſpecula proſpicientes. Transformamur ergo, dicit, de forma in formam mutamur, atque tranſimus de forma obſcura in formam lucidam*; vt ſcilicet ſimus imago Dei, eúmque quaſi exemplar ad quod creati ſu- E mus repræſentemus; dum conformamus nos verbo tum animato & incarnato, putà Chriſto; tum ſcripto, præcepto & audito: de eo enim ait Pſaltes Pſalm. 118. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* & Prouerb. 6. 23. *Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ.* Præclarè S. Leo ſermone 1. de Quadrag. *Hæc*, ait, *noſtri generis eſt dignitas, ſi in nobis quaſi in quodam ſpeculo diuinitatis forma reſplendeat.* Hinc vtiliſſimum eſt crebrò intueri, legere, vel audire vitam Chriſti & Sanctorum, quæ eſt quaſi lex viua & ſpeculum animatum, vt ex eo mores noſtros corrigamus, vitæque Chriſti & Sanctorum conformemus. Efficacia enim ſunt

ſanctitatis exempla, quia Sancti fuerunt homines debiles & infirmi, vti ſumus nos, & quod illi per gratiam Dei potuerunt, nos quoque poſſumus.

Ipſa facies in ſpeculo videtur, non eius imago.

Nota τὸ *vultum natiuitatis ſuæ*, id eſt, natiuum & genuinum (hunc enim ſignificat Græca vox *γενέσεως*) ſignificat nos in ſpeculo non intueri imaginem vultus noſtri, vt vulgus putat, ſed ipſummet vultum, per ſpeciem non directam, ſed reflexam. Aliter ergo videmus rem in ſpeculo, aliter in imagine. quia ad imaginem quaſi obiectum adæquatum terminatur viſio, ex qua mens aſſurgit ad rem, cuius eſt imago, imaginandam & contemplandam: in ſpeculo verò imago quæ videtur, non eſt imago, ſed eſt ipſiſſima res obiecta ſpeculo, viſa B in eo per ſui ſpeciem, à ſpeculo ad oculum videntis reflexam, ita vt viſio proximè terminetur ad faciem propriam, illaque ſit obiectum viſus (non imago ſpeculi) in quod ipſe immediatè per ſpeciem illam reflexam fertur: illa ergo imago viſa in ſpeculo non eſt imago, ſed eſt ipſiſſima hominis facies, prout per ſpeciem in ſpeculo, & à ſpeculo reflexam videtur. Quare delira fuit Acco anus, quæ in ſpeculo ſeipſam quaſi in imagine intuens, cum ea quaſi cum alia muliere colloquebatur, arridebat, minabatur, &c. de qua Rhodiginus lib. 17. cap. 2. Ferunt & eos qui rapiunt catulum Tigris, illi inſequenti ſpeculum è vitro obiicere, C in quo ipſa ſe intuens, viſa ſui in ſpeculo imagine, putans illam eſſe ſuum catulum, in eo contemplando hæret, raptorémque cum catulo abire permittit. Sed audi hanc quæſtionem vtrinque ventilantem, & definientem noſtrum Franc. Aguilonium lib. 1. Opticorum propoſitione 46. *An imago illa*, inquit, *quæ in ſpeculo cernitur, ſpecies ſit, an res ipſa? Alij aiunt, alij negant. Speciem eſſe his argumentis probari videtur. Primò, quia id quod in ſpeculi profunditate oberrat, non tam verum aliquod corpus, quàm phantaſticum & imaginabile eſſe poteſt. Vnde illud à S. Iacobo vſurpatum cap. 1. Si quis auditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo*, &c. *Deinde res vera minimè ibi eſt,* D *vbi idolum apparet. Eſt ergo hoc aliud à reipſa: at nihil aliud eſſe poteſt quàm ſpecies; ergo quod in ſpeculo cernitur ſpecies eſt, non res vera. Contrà non ſpeciem, ſed rem ipſam in ſpeculo videri argumento eſt, quod phantaſia in profunditate ſpeculi immerſa appareat: ſi autem ſpecies eſſet, ea in ſpeculi ſuperficie vbi terminatur, neceſſariò videretur. Non eſt ergo ſpecies, ſed res ipſa quam in ſpeculo cernimus. At quomodo res intra ſpeculum videtur, cùm ibi non ſit? Reſp. in omni ſpecierum inflexione rem alio loco, quàm reuera ſit, apparere. Idem eſt de imagine,* ſiue vitunculo (vnde ab Hebræis vocatur אישון *iſcon*) *quem in alterius pupilla cernimus. Eſt enim illa velut à conuexo ſpeculo repercuſſa intuentis ſimulachrũ: cornea enim tunica propter læuorem formas rerum* E *obiectarum remittit, at rebus ipſis minores propter ſphæricam conuexitatem.* Sic myſticè in verbo & lege Dei non imaginem aliquam, ſed ipſiſſimam Dei voluntatem, Deúmque ipſum quaſi in ſpeculo intuemur, amplectimur & reueremur.

VERS. 24.

An ſpeculũ pariat obliuionem ſui.

Conſiderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.] Hinc Romæ vir quidam ſolers mihi quæſtionem propoſuit, an ſpeculum vim aliquam habeat inducendi obliuionem ſui potius, quàm alterius obiecti in eo viſi; id enim videtur innuere hîc S. Iacobus. Verùm nil tale eſt, nec tale quid ſignificat S. Iacobus: ſpeculum enim eodem modo, eadem claritate & efficacitate repræſentat vultum proprium, atque alienum: ac proinde tam quis A obliuiſcitur vultus alieni, quàm proprij, ſi eum in ſpeculo duntaxat inſpexerit: ſed quia vultum alienum quem in ſpeculo inſpexit, cominus in ſe ſine ſpeculo per ſpeciem directam intueri poteſt, & ſæpe intuetur; hinc magis menti & memoriæ imprimit imaginem eius, quàm proprij quem in ſe directè intueri nequit, ſed tantùm reflexè in ſpeculo. Reflexæ enim ſpecies refranguntur, ideóque debiliores ſunt, & debiliùs feriunt oculum & mentem quam directæ: vnde Apoſtolus 1. Corinth. 13. viſionem per ſpeculum vocat obſcuram & ænigmaticam. *Videmus*, ait, *nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* ita Dionyſ. Carthuſ. *Imago*, inquit, *in ſpeculo habet debile eſſe, & intentiona-* B *le potius quàm reale; ideo debilem facit impreſſionem: quia modus agendi ſequitur modum eſſendi. ac propterea ex tali impreſſione ſequitur labilis in mente cognitio, indéque facilis obliuio.* Idem docet Aguilonius libr. 1. Optic. propoſ. 46. *Cur*, inquit, *adeo debilis figura in ſpeculo oſtenditur? Reſp. quia repercuſſione langueſcit. Vnde cùm eadem ex vno ſpeculo in aliud & aliud reflectitur, ſecunda inflexio obſcurior eſt prima, & tertia quàm ſecunda, atque eodem ordine cætera.* Quapropter ſpeculum diuini verbi & legis identidem nobis inſpiciendum eſt; vt eius memoriam in mente renouemus, nutriamus, acuamus, adeóq; viuaciter imprimamus, vt voluntatem feriat, compungat & ad opera bona adigat. Hoc ſignificat S. Iacobus C cùm dicit: *Conſiderauit enim ſe, & abijt.* q. d. obiter & in tranſitu contemplatus eſt ſe in ſpeculo; ideóque abiens & in alia obiecta incurrens, *ſtatim oblitus eſt qualis fuerit*, id eſt, qualem ſe viderit in ſpeculo: vnde nec maculas eluere, nec incompoſita componere curat. Simili enim modo qui obiter verbum Dei audit, & ilicò ad negotia terrena réſque caducas animum transfert, ſtatim obliuiſcitur & ſpeculi & ſui, id eſt, & legis diuinæ & morum ſuorum, vt eos corrigere & legi diuinæ adæquare non curet, præſertim ſi ſpeculum hoc legis diuinæ intueatur non tam vtilitatis, quàm voluptatis & curioſitatis cauſa, nimirum vt paſcat oculos & aures. Vana eius cognitione & eloquentia; non autem vt D illam in praxim redigat, vitámque illi conformet. Sic enim curioſè multi, viri præſertim (vnde ſolerter ait S. Iacobus, *ſimilis eſt viro*, non mulieri: hæc enim ſe aſpicit in ſpeculo vt mundet, & ornet) intuentur ſe in ſpeculo, vt videant an ſenes appareant, an iuuenes; an pulchri, an deformes; an ſereni, an moroſi & rugoſi; vti Claudian. lib. 2. in Eutropium, de Laide ſe in ſpeculo contemplante ait:

Séque reformidat ſpeculo damnante ſenecta.

& Ouidius lib. Triſt.

Flet quoque, vt in ſpeculo rugas aſpexit aniles
Tyndaris.

Triplices verbi auditores.

Quocirca appoſitè Petrus Bleſenſis ſerm. 51. ait E triplices eſſe verbi Dei auditores, pigros, actiuos, contemplatiuos. primos audire, & contemnere: ſecundos audire, & auditis obedire: tertios audire, & in amplexu obdormire. Primos eſſe quos hîc tangit S. Iacobus, qui nimirum audito verbo Dei cogitantes de morte, iudicio & inferno compunguntur; ſed mox conuerſi ad terrenas curas & illecebras, eius obliuiſcuntur. Eoſdem noſter Ioannes Dauid in imagin. duodecim ſpeculorum comparat cum Iride, quæ Solis quoddam eſt ſpeculum, vt ait Seneca lib. 1. natur. quæſt. cap. 4. ſed imperfectum & euanidum, quia partes aliquæ nubis ſunt craſſiores quàm vt ſolem tranſmittant, aliæ tenuiores quàm vt excludant: quo fit vt in Iride ſit color

igneus

igneus à ſole, cæruleus à nube, cæteri ab vtriuſque mixtura. Memorabile eſt quod ſcribit Theodor. in Hiſtoria SS. Patrum cap. 4. de Euſebio Anachoreta ſpectante arantes in agro. *Cùm, inquit, diuinus Ammianus legiſſet locum Euangelicum, ſciſcitaretur autem interpretationem, iuſſit magnus Euſebius vt repeteret lectionem. Cùm is autem dixiſſet: Illis qui arant fortè delectatus, minimè exaudiſti, ſuis deinceps oculis legem tulit, vt neque campum illum vnquam contemplarentur, neque cœleſti pulchritudine & choro aſtrorum aſpectu fruerentur: ſed anguſtiſſima vtens ſemita, cuius menſuram aiunt fuiſſe vnius palmi, ferente ad oratorium, extra eam deinceps egredi non eſt paſſus. Dicunt autem eum pluſquam quadraginta annis vixiſſe poſt hanc legem. Quin & cùm lumbos zona ferrea alligaſſet, & grauiſſimum collare collo impoſuiſſet, alio ferro coniunxit zonam collari, quod erat collo impoſitum, vt hoc modo inclinatus cogeretur aſſiduè in terram deſpicere.* Has ipſe de ſe exegit pœnas neglectæ auditionis Euangelij.

Analogiæ ſpeculi & verbi Dei.

1. Moraliter ex ſpeculo & ſpeculante ſe in eo, diſce quale ſit verbum Dei, eiúſque auditor. Primò enim, ſicut in ſpeculo videtur, non imago rei, ſed res ipſa per ſpeciem non directam, ſed reflexam: ita in verbo Dei videtur ipſa Dei voluntas, ipſeque Deus, vti verbum mentis cernitur in verbo oris, quaſi in ſpeculo. Hinc tritum eſt ænigma ſpeculi apud Sympoſium:

Nulla mihi certa eſt, nulla eſt peregrina figura.
Fulgor ineſt intus radianti luce coruſcus:
Qui nihil oſtendit, niſi quicquid viderit antè.

2. Secundò, ſpecula plana imagines exhibent ipſis rebus æquales, conuexa verò minores; vtraque quo longiùs abſunt, eo minora reddunt idola, vti docet Aguilonius lib. 5. Opticor. propoſitione 56. & ſequent.

Vnde & Plinius lib. 33. cap. 9. *Eadem*, inquit, *vi in ſpeculis vſu polita craſſitudine, paulùmque propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantum intereſt, repercuſſum illum reſpuat, an accipiat*, &c. *Plurimùmque refert concaua ſint & poculi modo, an depreſſa, an elata, an auerſa, an obliqua, ſupina, an recta, qualitate excipientis figura torquente venientes vmbras. Nec enim eſt aliud illa imago, quàm digeſta claritas materia excipientis vmbram.*

Pari modo verbum Dei planè, apertè & candidè auditum, lectum & ruminatum, Dei voluntatem omnino nobis exhibet, & quaſi adæquat. At verò ſi verbum Dei tumore quodam ſapientiæ & eloquentiæ humanæ exornatum, fucatúmque audias vel legas, minùs in eo Deum Deíque voluntatem cernes, minúſque pios erga eam mentis & voluntatis motus perſentiſces. Quocirca præcones verbi Dei debent eſſe ſinceri, liberi, nec curare auditorum querelas, iuxta illud S. Hieron. ad Nepotian. de vita Clericorum: *Neminem ſpecialiter meus ſermo pulſauit, generalis de vitijs diſputatio eſt: qui mihi iraſci voluerit, ipſe de ſe quòd talis ſit confitebitur.* Nam, vt ait Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap. 9. *Sicut ſpeculum non eſt malum deformi, quòd ipſum oſtendat, qualis ſit: & ſicut medicus non eſt ægroto malus, quòd ei febrim annunciet: non enim medicus eſt cauſa febris, ſed ipſe febrim arguit: ita nec is qui reprehendit, ei malè vult, qui laborat animo, neque ei delicta adiungit; ſed ea quæ adſunt peccata oſtendit, ad hoc vt auertat ab huiuſmodi ſtudijs.*

3. Tertiò, vti virgines nubiles pulchritudinis & ornatus ſtudioſæ, diu multúmque ſeipſas ſpeculantur in ſpeculo, omnéſque næuos & maculas, etiam minimas, quas in eo vident, emaculant, & extergunt ac totam faciem, veſtes, geſtus & motus ad ſpeculum formant, & componunt: ita fidelis qui ſalutis & pulchritudinis animæ ſuæ ſtudioſus eſt, has virgines æmulari, imò ſuperare debet, vt aſſiduè ſe in verbo Dei intueatur, moréſque & vitam omnem cum lege & voluntate Dei conferat & componat, ídque in dies meliùs ſemper & meliùs.

Quartò, *Specula concaua aduerſa Solis radijs faciliùs accenduntur, quàm vllus alius ignis*, ait Plinius lib. 2. cap. 107. adeò vt ſtupas, chartam, manum, aliaque oppoſita adurant & inflamment: ita ſi humili corde humilem Dei legem, ideóque radios diuini ardoris excipientem diutiùs & penitiùs intueamur, ab eadem amore diuino accendemur. Nam, vt ait Pſaltes Pſalm. 11. 7. *Eloquia Domini eloquia caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum*. & Pſal. 118. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & ſeruus tuus dilexit illud.* 4.

Quintò, ſpeculorum acies & fulgor menſtruis mulieris hebetatur, ait Plinius lib. 7. cap. 15. ita luxuria & vitiis carnalibus in anima offuſcatur & quaſi hebetatur verbum Dei, vt à luxurioſo & carnali vix cerni & cognoſci queat. Vnde idem Plinius lib. 11. cap. 37. *Hominum dentibus*, ait, *quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex aduerſo hebetant, & columborum fœtus implumes necant.* Dentes enim ſymbolum ſunt gulæ, æquè ac dicacitatis, calumniæ & detractionis, quibus quaſi nubibus verbum Dei obuelatur, vt ægrè perſpici queat. Porrò idem Plin. lib. 28. c. 7. remedium aſſignat, atque hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem, ſi mullum piſcem ſecum habeant, qui, vt idem ait lib. 9. cap. 18. durus eſt, vt nunquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus; ita duritie & aſperitate vitæ ſuperatur gula & libido, ac verbum Dei intuenti priſtinus eius fulgor redditur. 5.

Sextò, multum intereſt quo ſitu, qualibúſve oculis ſpeculum intuearis: aliter enim videbis rem in ſpeculo ſi ad læuam, vel ad dextram; aliter ſi directè & æqua diſtantia illud inſpexeris. Rurſum aliter videbis ſi obliquis, limis, auerſis, &c. oculis illud intuearis; planéque qualiter ſpeculum inſpexeris, taliter illud viciſſim ſe, imò te, tuíque imaginem tibi exhibebit. Si accedis, accedit; ſi recedis, recedit; ſi tranſis, tranſit; ſi procumbis, procumbit; ſi irrides, irridet; ſi iraſceris, iraſcitur; ſi percutis, repercutit: ita qualem te Deo Deíque verbo exhibes, talem viciſſim ille ſe tibi exhibebit, iuxta illud Pſalm. 17. 26. *Cum ſancto ſanctus eris*, &c. *& cum peruerſo peruerteris.* Intuere ergo hoc ſpeculum, putà Dei verbum, in eóque Deum ipſum directis, fixis & benignis oculis; & ille iiſdem viciſſim te aſpiciet. 6.

Septimò, Plinius lib. 33. cap. 9. *Specula*, inquit, *optima apud maiores fuerunt Brundiſina, ſtanno & ære mixtis: prælata ſunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate, nupérque credi cœptum certiorem imaginem reddi, auro appoſito auerſis.* Ita optima virtutum & vitiorum ſpecula ſunt leges & ſententiæ illæ S. Script. quæ inſtar argenti clarè, & inſtar æris, ac ſtanni fortiter & conſtanter intonant minas & ſupplicia, legum violatoribus à Deo decreta. Hiſce enim acies mentis repercuſſa in ſe reflectitur, humiliatur, compungitur, cum Deo, Deíque lege in gratiam redit. 7.

Ita in oraculo & minis Ionæ, quaſi in ſpeculo Niniuitæ intuiti ſua ſcelera, pœnituerunt in ſacco & cinere, vitam mutarunt, excidium à Iona comminatum euaſerunt, Ionæ 3. Idem fecit Dauid in

oraculo Nathan 2. Reg.12.13. & Nabuchodonoſor in oraculo Danielis cap.2.46.& Cornelius ad prædicationem S. Petri Actor.10.25. Ita Babylus mimus & magus, habénſque duas concubinas, adiens Eccleſiam,audiénſque Euangelium,dicens: *Pœnitentiam agite. appropinquauit enim regnum cælorum*, Matth.3. omnibus ſeſe abdicauit, factúſque eſt monachus, ac concubinis vt idem facerent

Exempla. perſuaſit, teſte Ioanne Moſcho in Prato ſpirit. c. 32. Memorabile eſt quod ſcribit Sozomen. lib.2. c.4. & ex eo Baron. Anno, inquit, Domini 350. Milles fuit in Perſia ciuitatis cuiuſdam Epiſcopus,cúmque in ea prædicando nihil proficeret, ciuitatem execratus inde diſceſſit; quare Sapores vrbem obſedit, euertit, & in agrum conuertit: ita vltus eſt Deus neglectum verbi ſui, & legis Euangelicæ. Simile extat in vita S.Laurentij Iuſtiniani Venetiarum Patriarchæ. In vitis Patr.lib. 2.c.90. refertur quòd cùm quidã apud Arſenium quereretur, ſe verba S.Script. audire, ſed non capere, nec ex ea fructum percipere, reſponderit Arſenius: *Fili mi, neceſſe eſt vt magno ardore meditationi diuinæ doctrinæ inſiſtas: audiui enim à Patribus, quòd ſerpentum incantatores verba quibus ſerpentes iſfaſcinant, non intelligant; ſerpentes autem audientes verba, ea intelligant, eorum vim percipiant, eiſque obediant. Idem & nobis faciendum eſt, etiamſi virtutem & efficaciam ſacrarũ literarum plenè nõ intelligamus, attamen virtutem verborũ diaboli percipiunt, & fugantur.* ita S. Chryſantus aſſiduè legens ſacros libros, in iiſque ſeſe intuens,& fidelis,& ſanctus, & Martyr effectus eſt, vti habet eius vita apud Surium die 25.Octobr. c.2. ita S. Antonius audiens in Eccleſia: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo*; atque hoc ſpeculum iugiter intuens, ad illud totam vitam cõformauit, teſte S.Athanaſ. Idem de S.Franciſco ſcribit S.Bonauentura. Nam, vt ait S.Paulus 2. Timoth.3.16. *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.*

Denique in hoc verbi Dei ſpeculo aſſiduè & ardenter ſpeculantes & excolentes ſe S.Laurentius, Vincentius, Cecilia (quæ aſſiduè Euangelium geſtabat in pectore) Agnes, Auguſt.Baſil.Gregorius, Chryſoſtomus, omnéſque ſancti Doctores, Martyres, Virgines, Confeſſores ad heroica martyrij, virginitatis, religionis, contemptus mundi, cæterarúmque virtutum opera ſeſe extimulãtes, tanti euaſerunt, quantos eos legimus, & ſuſpicimus. De hiſce reſpectu noſtri verè dixeris illud Plauti in Moſtel. *Quid opus ſpeculo tibi, quæ tute ſpeculo ſpeculum es maximum.* eis enim ſpeculo legis non erat opus, qui nobis eiuſdem viua facti ſunt ſpecula.

Vers.25. *Qui autem perſpexerit.*] intus vſque ad medullas, ait Hugo. Tigurina: *Qui autem proſpexerit.* Græcè enim eſt παρακύψας, id eſt, qui fixis intentíſque oculis incumbens penitus introſpexerit; opponit hunc ei, qui obiter & leuiter ſe conſiderauit in ſpeculo, & abiit: ideóque oblitus eſt qualis fuerit, & quid in ſe corrigere debeat: παρακύπτειν enim eſt inclinato capite, & collo curuato, pronóque corpore, intento vultu & oculis in obliquum aſpicere, vti faciunt, qui per feneſtram proni & procumbentes tranſuerſis oculis venientes, euntéſque curioſè obſeruant. Vnde prouerbium: ἐξ ὄνου παρακύψεως, de aſino, qui cùm ab agaſone neglectim ageretur, in tranſitu caput in tabernam, vel officinam inſeruit, & vaſa euertit. ita Budeus in Comment. linguæ Græcæ. Senſus ergo eſt, q.d. qui non obiter, ſed ſtudioſe; non negligenter, ſed attentè; non confuſe, ſed accuratè quaſi totus incumbens in ſpeculum legis Chriſti, in illudque oculos obliquans & retorquens, illud introſpexerit, explorarit, vímque eius & efficaciam penetrarit, hic id quod vidit in opus conferet, faciétque quod lex docet & iubet; itaque in facto ſuo beatus erit. Quocirca minus rectè ŒEcum. παρακύψας vertit, *qui tranſpexerit, & quaſi in tranſitu aſpexerit*: licèt enim Græcum παρὰ aliquãdo ſignificet *trans, obiter, curſim*; tamen hic non tranſitum, ſed fixam contemplationem ſignificat: opponitur enim obiter conſideranti, & abeunti. Significat ergo *tranſpicere*, id eſt, ad fundum vſque inſpicere; ſicut faciunt qui toti incumbunt ſpeculo, vel alteri rei inſpiciendæ.

In legem perfectam.] In legem Euangelicam: hæc enim perfecta eſt, cùm Moſaica fuerit imperfecta: quia perfecta vitæ & virtutis dat non tantùm documenta & præcepta, ſed & auxilia gratiæ, eaque copioſa, & efficacia. vide 2.Corinth.3. Vnde Chriſtus ait Matth.5.17. *Non veni legem ſoluere, ſed adimplere.* Quin & Cicero grauiter incuſat Clodium Orat. pro domo ſua, quòd in ſua domo, quam libertati conſecrauerat, libertatem effigians, effigiaſſet ſimulachrum meretricis. Qui enim meretrici & voluptatibus indulget, non liber eſt, ſed ſeruus: maximis enim hoſtibus, & impotentiſſimis dominis ſeruit. Aliqui legunt, *in legem perfectã libertatis*, verùm Græca legunt τέλειον, & Romana, *perfectam*; ſic & Syrus.

Libertatis.] q.d. lex Euangelica & perfecta, eſt lex libertatis, non ſeruitutis vt fuit vetus, Galat.4. 24. Porrò libertas hæc non eſt à lege, quaſi Euangelium faciat Chriſtianos liberos ab obſeruatione mandatorum vt nulla lege teneantur, ſed perpetrare poſſint quicquid lubet, vti docent Lutherus, & Libertini: ſi enim in Euangelio eſt lex, eaque perfecta; ergo & ſubiectos obligat, & à Chriſtianis ſeruanda eſt, vti docet Chriſtus Matth.5. Nam Chriſtus venit in mundum, non tantùm vt eius eſſet redemptor, ſed etiam vt eſſet legiſlator nouæ legis, vti contra Lutherum definit Concil. Trident. ſeſſ.6.can.19.20.& 22.

Libertas Christiana quadruplex.

Libertas ergo hæc legis Euangelicæ quam attulit Chriſtus, primò eſt à lege veteri, putà à præceptis iudicialibus, & cæremonialibus Pentateuchi: illis enim exoluit & liberauit nos Chriſtus, nõ autem lege Decalogi: hæc enim obligat Chriſtianos, non quatenus lata eſt per Moſen, ſed quatenus eſt lex naturæ ſancita à Deo, & renouata per Chriſtum, Matth.5. Secundò, eſt libertas à peccato, & à poteſtate dæmonis, & inferni, Rom.6. 20. *Sola* (enim) *apud Deum libertas eſt, nõ ſeruire peccatis*, ait S.Hieron. ad Celantiam.

Tertiò, eſt libertas à coactione & metu, vt legem impleamus non ex timore vindictæ, ſed ex amore iuſtitiæ, iuxta illud 2. Corinth.3.17. *vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.* & 1.Timoth.1.9. *Lex iuſto non eſt poſita.* Chriſtiani enim non ſunt ſerui vti Iudæi, ſed filij; non ſub ſpiritu ſeruitutis in timore, ſed ſub ſpiritu adoptionis in amore, Galat.4.5. Sic olim Stoici, & Cicero Paradoxo 5. cenſuerunt *ſolum ſapientem eſſe liberum, & omnem ſtultum ſeruum*; quia ſapiens ſequens rationem, legem facit facilè, liberè & libenter; cæteri verò difficulter, inuitè & coactè. Ita Seneca de vita beata c.15. *In regno*, ait, *nati ſumus: Deo parere, libertas eſt.* Et Ouidius lib.1.Metam. auream mundi ætatem ita pingit:

quæ

——quæ vindice nullo
Sponte ſua, ſine lege fidem rectúmque colebat.

Diuiniùs S. Auguſtinus lib. de Continentia cap. 3. *Non ſumus, ait, ſub lege bonum quidem iubente, non tamen dante; ſed ſumus ſub gratia, quæ id quod lex iubet faciens nos amare, poteſt liberis imperare.* Idem tract. 91. in Ioannem: *Noli libertate abuti ad liberè peccandum, ſed vtere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, ſi fuerit pia: eris liber, ſi fueris ſeruus; liber peccati, ſeruus iuſtitiæ.*

Quartò, in reſurrectione erit libertas à morte, omnique miſeria. Vide dicta Roman. 6. 20. vbi ex S. Bernardo triplicem aſſignaui libertatem, ſcilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ. Præclarè S. Agatha Tyranno exprobranti: *Nónne te pudet nobili genere natam, humilem & ſeruilem Chriſtianorum vitam agere?* reſpondit: *Multò præſtantior eſt Chriſtiana humilitas & ſeruitus, Regum opibus ac ſuperbia.* Nam, vt ait S. Auguſtinus lib. de quantitate animæ cap. 34. *Ille ab omnibus liberat, cui ſeruire omnibus vtiliſſimum eſt, & in cuius ſeruitio placere perfectè, ſola libertas eſt.* Ille eſt Chriſtus.

Ex aduerſo infideles & carnales non ingenui ſunt, ſed ſuarum cupiditatum ſerui, imò mancipia. Ita libertas libertate perit, adeóque ſumma libertas ſumma eſt ſeruitus; ſicut ſummum ius ſumma eſt iniuria, & ſumma ſapientia ſumma eſt inſipientia: quia in ea tot ſeruitur tyrannis, quot cupidinibus.

Manere in lege quid in ſacris.

Et permanſerit in ea.] Eam aſſiduè contemplando, meditando & opere exercendo. Hoc enim in Script. ſignificat manere in lege, in Deo, in Chriſto, nimirum iugiter meditari & facere ea quæ lex, Deus & Chriſtus iubent; vti explicat Moſes Deuter. 6. 7. ſic ait Chriſtus Ioannis 15. 7. *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.* Et Moſes Deuter. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit.* Et S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 2. v. 5. *Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.* Lex enim eſt quaſi anima, quæ hominem, in quo manet, quaſi informat, & animat, agitque ad omne bonum quod lex præſcribit opere perficiendum. Vnde ſubdit S. Iacobus,

Non auditor obliuioſus.] Græcè ἐπιλησμονῆς, id eſt, *obliuionis*, qui ſcilicet ea quæ audiuit, tradat obliuioni. Syrus: *non eſt auditor qui audiat, & obliuiſcatur*; ſicut lupi cognominati ceruarij, prædæ oblatæ obliuiſcuntur, aliámque quærunt, teſte Solino in Polyhiſt. cap. 18. *Et lynces tergum reſpicientes non meminerunt priorum, & mens perdit quod oculi videre deſierint*, ait S. Hieron. Epiſt. 44. ad Chryſogonum.

Hic beatus in facto, (ἐν ποιήσει, id eſt, *in factione, & operatione*) *ſuo erit.*] q. d. beatus erit non in contemplatione, ſed in facto, praxi & exercitio legis: *beatus*, inquam, beatitudine viæ, quæ recta ducit, & perducit ad beatitudinem patriæ. Hinc liquet beatitudinem noſtram in hac vita conſiſtere in facienda, & adimplenda lege Dei: hæc enim eſt iuſtitia noſtra; ex aduerſo miſerum & infelicem eſſe peccatorem, qui violat legem Dei, adeóque infelicitatem huius vitæ conſiſtere in tranſgreſſione legis Dei; quia parit offenſam Dei, quæ ducit ad æternam damnationem, vbi eſt omnis miſeria & infelicitas.

Ad hoc factum & factorem legis ſpectat quod legimus in vita (apud Surium die 23. Aprilis) S. Ægidij (qui fuit ſocius S. Franciſci) viri raræ ſanctitatis & valde illuminati à Deo. Nam S. Ægidius audiens dominum vineæ vinitores ſuos obiurgan-A tem, iiſque dicentem Italicè: *fare fate, & non parlate. Audite*, inquit, *concionatores quid iſte vir dicat: faceſſant verba, & manus operi admouete. Concionamini opere potiùs, quam verbo. Si enim totam terram poſſideres, nec tamen eam coleres, quid fructus ex ea perciperes? Certè nihil. Ex aduerſo ſi parum haberes agellum, eúmque diligenter excoleres, multùm inde fructus pro te tuiſque perciperes. Sic pariter ſcientia legis diuinæ & cuiuſlibet rei, licèt eximia, nihil tibi conferet ſi eam per opera non excolas*; ſin illa exigua ſit, ſed operibus excolatur, magnam meritorum & gloriæ meſſem producet.

Si quis autem putat ſe religioſum eſſe (Syrus *ſeruire Deo*: Græcum θρῆσκος & religioſum, & generoſum, B nobilémque ſignificat) *non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.*] Et ſi non ſit neceſſe omnes Epiſtolæ ſententias inter ſe connectere: ſæpe enim ſunt diſparatæ, & more Hebræo diſparata dant monita; tamen hac ſententia reſpicit S. Iacobus, & confirmat id quod dixit v. 19. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum.* Ruſum immediatè antè dixerat factorem operis beatum eſſe: factori autem repugnat loquax, qui non refrænat linguam ſuam. Huius enim anima occupatur in lingua, & defluit in verba, vt manum deſerat, & opera negligat: ſicut videmus loquaces parum operari. Alios verò, inquit OEcum. videmus de factis ſuis gloriari, & C vanè ſe iactare, qui laudem operis hac iactantia perdunt, eo quòd non refrænent linguam: alios verò etiam probos, & in bonis operibus aſſiduos ſentimus ſubinde garrulos, & pronos ad cenſendum, detrahendum, maledicendum, ait Beda. Hos monet hîc Iacobus, vt linguam refrænent. Denique commendarat Iacobus factorem legis: nunc oſtendit quis ſit factor legis, nimirum religioſus, qui refrænat linguam. *Religio* enim, iuxta nonnullos, à lege, putà à *relegenda lege* dicitur: ſita enim eſt in obſeruatione legis diuinæ. Oſtendit ergo Iacobus Dei legem, cultum & religionem in omnibus quidem mandatis, ſed præſertim in tribus cerni, nimirum primò in moderanda lingua, ſecundò in D viſitatione pupillorum & viduarum, tertiò in cuſtodiendo ſe immaculatum ab hoc ſæculo.

Vers. 26.

Religionis etymon.

Religioſus quis.

Nota, *religioſum* nonnulli accipiunt ſtrictè pro eo qui ſtudens perfectioni, arctè per vota ſe Deo religauit, & obſtrinxit: hunc enim hodie vulgus religioſum vocat; huius enim proprium eſt ſilentium, non colloquium, ait Gillebertus Abbas ſermone 7. in Cantic. qui extat inter opera S. Bernardi. ita explicant Auctor ſermonum ad Fratres in eremo (qui falsò tribuuntur S. Auguſtino) ſerm. 3. Hugo, Thomas Anglicus, Dionyſius, Catharinus, & alij. Sanè religioſorum horum præ cæteris eſt frænare linguam, adeóque irreligioſus videtur, qui eam frænare neſcit. Verùm S. Iacobus generaliùs E accipit nomen religioſi pro quouis fideli, qui Deum colit: ac primæui Chriſtiani inter gentes videbantur religioſi; imò verè erant religioſi, vti oſtendi Actor. 5. 2. Quare planè decebat eos pauca, prudenter, piéque loqui, vt & Chriſtianos & gentes ædificarent, ac ad fidem Chriſti allicerent. Vnde S. Cyrillus lib. 3. in Ioannem cap. 26. pro *religioſus* legit *fidelis*. Ait enim: *Si quis in vobis fidelis videtur, qui non refrænat linguam*, &c.

Non refrænans linguam.] Significat Iacobus linguam eſſe quaſi equum indomitum & effrænem, qui niſi fræno refrænetur à ſeſſore, putà à ratione, eum agat in præceps vt ruat in exitium, iuxta illud Theophraſti apud Laërtium lib. 5. *Magis credendum*

dum infrani equo, quàm verbo incompoſito. Quocirca ſapienter monet Eccleſ. c. 28. 29. *Aurum tuum,* inquit, *& argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos, & attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* Vide S.Thom. in ſerm. Dominicæ 4. poſt Paſcha, vbi hanc Iacobi ſententiam egregiè pertractat, oſtendens quæ damna ex effræni, quæ commoda ex frænata lingua conſequantur. Porrò frænum linguæ eſt mens & ratio, cuius proinde hoc eſt ænigma apud Sympoſium:

Lex bona dicendi, lex ſum quoque dura tacendi,
Vis auida linguæ finis, ſine fine loquendi.
Ipſa fluens dum verba fluunt, vt lingua quieſcat.

Sed ſeducens cor ſuum.] Syrus מַטְעֵא *mate*, id eſt, *errare faciens ſibi cor ſuum.* Aliqui vertunt *fornicans:* alij *idololatrans*, quaſi loquax & garrulus fornicetur cum lingua ſua, eámque colat quaſi idolum; ſicut guloſus palatum colit quaſi idolum, libidinoſus ventrem, ſuperbus ſui æſtimationem, auarus pecuniam. Radix enim טְעָא vel טְעָה *tau* Chaldaicè, Syriacè & Arabicè ſignificat *errare*, & per metaphoram *fornicari*; inde per aliam metaphoram *idola colere*, ſummus enim error in carnalibus eſt fotnicatio, in ſpiritalibus idololatria. Verùm primus ſenſus eſt genuinus; nam Græcum ἀπατῶν, & Latinum *ſeducens*, propriè idem eſt quod errare faciens, decipiens, ſeducens; quia garrulus non tam alium decipit quàm ſeipſum: nam per loquacitatem ſeipſum à vera ſalutis, virtutis, & quietis paciſque via auertit, ac inducit in multas lites, rixas, pericula corporis & animæ, mortémque præſentem & æternam.

Secundò, *ſeducens cor ſuum*, id eſt, ex φιλαυτίᾳ & nimio ſui amore ſibi perſuadēs ſe religioſum eſſe, licèt petulans ſit, garrulus & maledicus. Intendit S.Iacobus digitum ad fontem vnde fluit petulantia linguæ, nempe ad cor ſeductum. Qui enim aberrare ſinit cor ſuum, vt vertit hìc Tigurina, huius linguæ nunquam rationis frænum iniicitur: *ex abundantia enim cordis os loquitur,* Matth. 12. 34. Quare ſi verba non expenduntur aberrante corde, ruent cæco impetu ſine fræno. Sapienter enim ſcribit Gellius lib. 1. cap. 15. garrulorum orationem in ore naſci, non in pectore. Contrà Homerus Vlyſſem virum ſapienti facundia præditum, vocem mittere ait nō ex ore, ſed ex pectore. Quæ Gellij ſententia valde illuſtrat illud Eccleſ. 21. 28. *Labia imprudentium ſtulta narrabunt: verba autem prudentium ſtatera ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum, & in corde ſapientium os illorum.* Prudentes nimirum de corde ſuo proferent eloquia, Iob 7. 10. *Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum*, Lucæ 6. 45. Stulti contrà impræmeditata effundunt verba. Pſalm. 51. 2. *Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua.* Rectè Origenes apud Agellium ibi: *Cor fatuorum, ait, in ſuperficie ſitum eſt, non in profundo: ad labia exilit.*

Religio hoc loco quid.

Huius vana eſt religio.] Syrus: *Huius vanum eſt obſequium*, vel *vana ſeruitus*. Religio ergo hîc ſignificat tum virtutem religionis, qua Deo debitum cultum deferimus, quæ prima eſt inter morales virtutes, ſicut charitas prima eſt inter theologicas; tum profeſſionem Chriſtianiſmi: hæc enim vocatur religio Chriſtiana, quia Deum vera religione, veróque ſacrorum cultu colit. Nam, vt ait Lactant. lib. 4. diuin. Inſtit. c. 28. *Hac conditione gignimur, vt generanti Deo iuſta & debita obſequia præbeamus, hunc ſolum nouerimus, hunc ſequamur: hoc* A *vinculo pietatis obſtricti Deo & religati ſumus. Vnde ipſa religio nomen accepit. Et ad id diximus nomen religionis à vinculo pietatis eſſe deductum, quòd hominem ſibi Deus religauerit, & pietate conſtrinxerit: quia nos ſeruire ei, vt Domino; obſequi, vt parenti neceſſe eſt.* Idem aſſerit S.Auguſt. lib. de vera Religione c. 55. Senſus ergo Iacobi eſt, quaſi dicat: loquax fruſtrà ſe Chriſtianum eſſe profitetur, fruſtrà ſe religioſum; id eſt, Deum timentem & colentem iactitat: inanis eſt eius profeſſio, inane religionis Chriſtianæ nomen præ ſe fert, cùm totam virtutum ſtructuram deiiciat garrulitas, & vana iniuſtaque loquela: nihil enim ita Chriſtianos & Chriſtianam religionem apud Gentiles commendabat at- B que moderatio, pietáſque verborum. Vnde S.Hier. ad Marcellam de Aſella ait: *Habebat ſilentium loquens,* quaſi ſilēdo magis ſuam ſanctitatem, quàm loquendo explicaret. Cauſam dat S. Gregor. 7. Mor. 7. citans explicánſque hunc Iacobi locum: *Aquæ more,* inquit, *ſe habet humana mens. Sicut enim detenta aqua ſurſum eleuatur, ſic humana mens circumcluſâ ad ſuperiora colligitur, & relaxata deperit, quia ſe per infima inutiliter ſpargit. Quot enim ſuperuacuis verbis à ſilentij ſui cenſura diſſipatur, quaſi tot riuis extra ſe ducitur; vnde & redire interius ad ſui cognitionem non ſufficit, quia per multiloquium exteriùs expanſa, vim intimæ conſiderationis amittit; vnde ſcriptum eſt Prouerb. 25. Sicut vrbs patens abſque* C *murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum. Quia enim murum ſilentij non habet, patet inimici iaculis ciuitas mentis; & cùm ſe per verba extra ſemetipſam eijcit, apertam ſe aduerſario exhibet, quam tanto ille ſine labore ſuperat, quanto & hæc eadem quæ vincitur contra ſemetipſam per multiloquium pugnat.* Hoc eſt quod ait Iſaias c. 32. 17. *Erit cultus iuſtitiæ ſilentium.* vide ibi dicta. & Cantic. 2. laudatur ſponſa à taciturnitate. *Labia,* inquit, *tua ſicut vitta coccinea,* ſcilicet non loquendo diſiuncta & diuiſa ſunt, ſed ſilendo coniuncta & vnita inſtar vittæ. Præclarè id in Sacerdote præ cæteris requirens Nazian. Orat. de ſilentio Quadrag. *Prouidendum eſt,* inquit, *ne quem ſonum eda-* D *mus, qui à Dei laude diſcrepet. Equidem ipſe puris ſacrificijs, quibus magnum illum regem mortalibus concilio, puram linguam ſeruabo: neque enim committam, vt ab aliena lingua, fœda atque obſcœna mente, viuificum illud ſacrificium puriſſimum Deo mittam.*

Religio propriè quid.

Nota, religio propriè idem eſt, quod cultus Dei. *Religio,* ait S. Auguſt. lib. 83. quæſt. 31. *eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam vocant, curam ceremoniámque affert.* vide eundem lib. 10. Ciuit. 1. Religio enim eſt virtus qua Deum vt creatorem Dominum & Patrem ritè colimus, eíque debitum honorem deferimus, tum interiùs per adorationem, inuocationem, reuerētiam, &c. tum exteriùs per vota, ſacrificia, genuflexiones, hym- E nos, &c. Religionis initium & fundamentum eſt fides; quia enim fide cognoſcimus verum Deum, hinc eū vt talem religione colimus. vnde S. Cyril. lib. 3. in Ioan. c. 26. legit: *Huius inanis eſt fides.* Nā, vt ait Triſmegiſtus: *Religio eſt notitia Dei.* Et D. Thom. Opuſc. 19. c. 1. ait primum vinculum quo Deo ligatur homo, eſſe fidem. Et Lactant. lib. 4. de vera Sapientia c. 4. *Sapientia,* inquit, *præcedit, religio ſequitur; quia prius eſt Deum ſcire, conſequenter colere.* Vnde religio ſubinde vocatur pietas, & religioſi vocantur εὐλαβεῖς, id eſt, *pij*, vt patet Act. 2. 5. & c. 10. 2. Huc ſpectat religionis etymon vt dicatur à religando, ſicut iam dixi: per eam enim nos religamus, & obſtringimus Deo vt auctori omnis

Quadruplex.

1.

tum

2. tum naturæ, tum gratiæ & gloriæ. Hinc ſecundò religio extendit ſe ad legem Dei, & religioſi vocantur qui ſtudioſè Dei leges omnes obſeruant. Religio enim includit Dei timorem & reuerentiam. Timor imperat, & cogit nos ſeruare eius leges & præcepta. Vnde in Scriptura viri religioſi vocantur timentes Deum, iuxta illud: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis,* Pſalm. 111. 1. Qui enim Deum honorat & reueretur, vtique ſatagit vt eius voluntatem & legem impleat. Hinc de perſonis religioſis, Zacharia & Eliſabeth, dicitur, quòd erant *incedentes in omnibus mandatis Domini ſine querela,* Lucæ 1. v. 6. Huc ſpectat etymon religionis quod affert Cicero lib. 2. de Natura Deorum, vt dicatur à relegendo, quia religioſus aſſiduè legit & relegit leges Dei. Hoc eſt quod ait Sapiens Eccleſ. 12. 13. *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo.* Ita dicimus *religionem inycere*, id eſt, ſcrupulum conſcientiæ, *aliquid eſſe religioni*, id eſt, debito conſcientiæ, ac curæ ne Deum offendat. Sic officium ad quod tenemur, vocatur religio. Vnde Cicero Actione 4. in Verrem: *Ego,* inquit, *quos adhuc magiſtratus mihi populus Romanus mandauit ita accepi, vt me omnium officiorum religione obſtringi arbitrarer.* Ita Franc. Suarez lib. 1. de Religione cap. 1.

3. Hinc tertiò religio vocatur ipſa profeſſio fidei, legis & cultus Dei: vnde religio Chriſti vocatur Chriſtianiſmus, & profeſſio Chriſtiana. Nam, vt ait S. Auguſt. lib. 8. Ciuit. c. 17. *Religionis ſumma eſt imitari quem colis.* Et S. Hieron. in c. 9. Amos, ait religionem homines quaſi in vnum colligare gregem; ac propterea iuſtorum, ſeu electorum faſciculum appellari, quia vna Domini religione conſtrictus eſt. Vnde & ipſa religio à religando, & in faſcem Domini vinciendo nomen accepit.

4. Quartò, religio vocatur excellentia religionis, qua quis totum ſe Deo alligat & obſtringit, vti faciunt religioſi per tria vota. Hi enim dicti ſunt religioſi à religendo, & ab eligendo eligentes, & diligendo diligentes, & intelligendo intelligentes, vt ait Cicero lib. 2. de Nat. Deorum. Et Iſidorus: Religio, inquit, dicitur à religendo, id eſt, eligendo, vt religio dicatur quaſi eligio: religioſi ergo dicuntur ab eligendo, quaſi reeligentes Deum fontem beatitudinis omniſque boni, quem per peccatum amiſeramus negligentes, ait S. Auguſt. lib. 10. ciuit. cap. 4. Hinc rurſum Gellius lib. 4. c. 9. religionem dici cenſet à relinquendo, vt religioſum ſit id quod propter ſanctitatem relictum, remotum & ſepoſitum eſt, vti ſunt religioſi, & clauſtrales. Verius tamen etymon eſt, vt religio dicatur à religando, quia nos religat Deo: vnde religioſi vocantur quaſi Deo religati. ita S. Auguſt. Lactant. & alij, ac S. Thomas Opuſc. 19. contra impugn. relig. cap. 1. Loquacis ergo qui linguam non refrænat, vana eſt religio quadruplex iam recêſita.

Loquax eſt irreligioſus.

1. Prima, quia oſtendit ſe Deum non colere, nec magnifacere: tum quia in eius præſentia, & ab eo audiri ſe ſciens non veretur, nec verecundatur loqui ea, quæ Deo diſplicent: tum quia ore, quod Deus ei dedit ad ſui cultum & laudem, abutitur ad vana, turpia, maledica, &c. *Lingua* enim nobis à Deo data eſt *quaſi organum religionis,* vt ſit *cithara, & plectrum laudis diuinæ.*

2. Secunda, quia loquax religionem, id eſt, legem Dei crebrò multiſque modis violat, mentiendo, detrahendo, irritando, iurando, &c. Rurſum religionem, id eſt, ſtudioſam & anxiam curam ſeruandæ legis diuinæ habere nequit, qui religioſè, id eſt, ſtudioſè linguam non frænat, ne leges diuinas violet, Deúmque offendat.

3. Tertia, quia loquax ſua garrulitate dedecorat & infamat religionem Chriſtianam, vt infideles dicant: Impoſſibile eſt hunc Chriſtianum (& conſequenter cæteros) eſſe religioſum, Deique cultorem modeſtum, & mente compoſitum, qui in verbis tam eſt effuſus & incompoſitus. Vnde S. Petrus Damiani ſerm. de Spiritu ſancto ſcribit vaniloquio non tantùm animam ſauciari, ſed & ipſam honeſtæ vitæ rationem, quæ hominem Deo iunxit, euacuari. Quin & S. Petrus apud Clementem Epiſt. 1. ad Iacobum hunc noſtrum, aſſerit S. Petrum crebrò prædicaſſe Chriſtianis, vt ſtudioſè os & linguam cuſtodirent, & moderarentur. Ex lingua enim quaſi ex porta conſpicimus quis in domo, putà in mente habitet, an ſanctitas vel vanitas, an Deus vel diabolus. Sicut enim modeſtia corporis, præſertim linguæ, arguit & indicat modeſtiam animi, ex qua illa quaſi ex fonte promanat, & reſultat: ita ex aduerſo immodeſtia, & intemperantia linguæ index eſt & effectus immodeſtiæ, & intemperantiæ animi.

4. Quarta, quia loquacitas ſignum eſt animi vagi, diſſoluti, improuidi, irreligioſi: qui enim linguam non frænat, quomodo frænabit iram, curioſitatem, gulam, ſuperbiam, aliaque potentiſſima vitia? Quamobrem S. Hieron. (vel quiſquis eſt auctor, certè non eſt S. Hieron.) in regula iubet Monachos crebrò relegere hanc S. Iacobi ſententiam: religionem enim ſanctam non poſſe eſſe in loquacibus, qui linguæ moderari nequeunt. nam *mors & vita in manu linguæ,* Prouerb. 18. v. 21. Quocirca S. Bernard. ſerm. 1. de mutatione aquæ, ſilentium vocat cuſtodem religionis, in eóque ſitam eſſe fortitudinem religioſorum, ſicut Samſonis fortitudo ſita erat in capillis. Hinc & in Ordinibus penè omnibus arctè, & ſub grauibus pœnis præcipitur ſilentium: & qui Monaſteria reformare volunt, primùm curant reſtitui ſilentium. Sanè B. P. N. Ignatius, fundator Societatis noſtræ, dictitabat: Vis noſſe, an in aliquo Ordine vigeat religioſa diſciplina? aſpice an in eo ritè hæc tria ſeruentur, nimirum ſilentium, clauſura & munditiès. Si enim hæc tria repereris, ſcito vigere in eo diſciplinam: ſi non, ſcito eam languere. Verè S. Bernardus (vel quiſquis eſt auctor) tract. de Paſſione Domini c. 27. *Religa,* ait, *linguam tuam, ſi vis eſſe religioſus: quia ſine linguæ religatione religio vana eſt.* & mox: *Sciunt homines ſpirituales, qui hoc experti ſunt, quantum auferat deuotionis, quantũ afferat diſſolutionis intrinſecus, frequens linguæ reſolutio. Nam ſicut fornax, cuius os ſemper apertũ eſt, non poteſt in ſe retinere feruorem: ſic nec cor deuotionis in ſe gratiam poterit conſeruare, cuius os non fuerit ianua ſilentij reclauſum. Claudamus igitur os noſtrum, vt cum deuotionis feruore Chriſtum deuotionis largitorem in feruenti affectu poſſimus conſeruare.* & paulo pòſt: *O quàm bonum & iucundum eſt tecum ô dulciſſime Ieſu habitare in vnum, tecum colloqui, tibi reuelare cauſam animæ noſtræ, tuæque conſolationis reſponſo perfrui.*

Religio munda.] Alludit S. Iacobus tum ad Iudæos, quorum ipſe erat Epiſcopus, qui ſuam religionem & mundiciem collocabant in ceremoniis, & purificationibus legalibus; tum ad Gentiles, qui religioſos ſe putabant, ſi colerent multitudinem Deorum nefandis ſacrificiis & ritibus. Opponit ergo religionem mundam Chriſtianorum vanæ & immundæ religioni Iudæorum, æquè ac impiæ ſuperſtitioni Paganorum, Saracenorum & Hæreticorum: videtur enim Iacobus in ſpiritu præuidiſſe, Vers. 27.

&

& taxaſſe impuras religiones, & ritus Gnoſticorum & Carpocratianorum, qui in ſuis cœtibus inceſtu, infandóque concubitu ſeſe inquinabant, teſte Euſebio lib. 4. c. 7. & Ophitarum, qui Euchariſtiam ſuam cõſecrabant contactu ſerpentis: hunc enim credebant eſſe Chriſtum, teſte S. Aug. hær. 6. & 17. Sic hodie Lutheri & Caluini impura eſt religio, qua damnant Eccleſiæ ieiunia, leges & vota, ac Monachos incitant, imò cogunt ad ſacrilegas nuptias. Senſus ergo eſt, q. d. Iudæi ſiuæ religionis mundiciem collocant in multis luſtrationibus; pagani in multis multorum Deorum victimis; hæretici in impuris ſui cerebri figmentis, & turpitudinibus; Saraceni nunc in cultu Luciferi; poſtea Mahometi, &c. At verò munda & immaculata religio, & pietas Chriſti & Chriſtianorum maximè cernitur, & conſiſtit in miſericordia, & charitate, nimirum in viſitando pupillos & viduas: ac immaculatum ſe conſeruando ab hoc ſæculo. Munda enim eſt viſitatio pupillorum: quia hoc eſt opus puræ miſericordiæ & charitatis, cùm à pupillis nihil lucri, gratiæ, honoris aut mercedis ſperetur. vnde & Deus, & Angeli & homines hoc opus pietatis vt purum & mundum dilaudant, & celebrant.

Nota primò, religio hîc quatuor modis paulò antè dictis accipi poteſt, q. d. & cultus Dei, & lex charitatis, & profeſſio Chriſtiana, & excellens religio conſiſtit maximè in viſitandis pupillis, ac in immaculata conſcientia. Propriè tamen religio ſignificat cultum Dei: hic enim Græcè vocatur

Religio pro cultu Dei.

θρησκεία (*Heb.* עֲבוֹדָה *aboda*, id eſt, ſeruitus, cultura, opus, miniſterium) à Thracibus, quòd hi cæteris religioſiores cœperint certo ſacróque ritu, inſtitutore Orpheo, colere Deum. ita Suidas. θρησκεία, inquit, *eſt latria, idémque cultus & Dei obſequium, & Deorum veneratio. Narrant enim Orpheum Thracem primum arte quadam myſteria Græcorum tradidiſſe, & cultum Deorum* θρησκείαν *nominaſſe, quod Thracum eſſet inuentum.*

Poſſet denique religio hîc ſumi pro pietate. Sic enim viros pios vocamus religioſos; pietas autem eſt pius affectus non tantùm erga Deum, ſed & erga homines, præſertim miſeros & afflictos: vnde Heb. חסד *cheſed* pietatem & miſericordiam ſignificat, ac חָסִיד *chaſid* vocatur vir pius & miſericors. Hæc enim duo coniuncta ſunt: qui enim pius eſt in Deum, pius quoque eſt & miſericors in proximum: ſicut qui amat Deum, amat & proximum propter Deum.

Religionis virtus quæ.

Nota ſecundò, virtutis religionis actus proprius & elicitus eſt, colere & honorare Deum, tum interna mentis ſubmiſſione & reuerentia, tum externa, putà adoratione, victimis, hymnis, votis, iuramentis, &c. Actus verò à religionis virtute imperatus eſt, viſitare pauperes, ieiunare, mortificare carnem, &c. in honorem Dei & Sanctorum. Poterat ergo S. Iacobus dicere: Religio munda eſt, orare, pſallere, vouere, peregrinari Ieroſolymam, Romam, Compoſtellam, &c. hi enim ſunt actus religionis eliciti. Poterat quoque dicere: Religio munda eſt abſtinere carne, vino, geſtare cilicium, ieiunare, &c. ſed maluit dicere: Religio munda eſt viſitare pupillos & viduas, quia hoc opus maximè tunc, vt mox oſtendam, neceſſarium erat, Deóque gratiſſimum, & ſummæ ædificationis apud infideles, adeò vt multi propter Chriſtianorum charitatem & miſericordiam ad Chriſti fidem ſe conuerterent: alioqui viſitare pupillos propriè eſt actus miſericordiæ; ab ea enim elicitur, ſed à religione, vt dixi, imperatur. Perperam ergo hæretici hûc locum intorquent contra Monachos ſolitarios, qui pupillos nõ viſitant: religio enim eſt multiplex, multaſque ſpecies complectitur: adeóque religio Monachorum eſt vera, & propriè dicta. Ipſi enim toti ſunt in Deo adorando, meditando, laudando, ſequuntúrque ſororem Magdalenæ quam Chriſtus laudauit, & prætulit Marthæ, Lucæ 10. 42. vnde ſuis meritis & precibus ſuſtentant Eccleſiam; iiſque magis proſunt viduis, quàm diuites ſuis eleemoſynis, vt meritò de iis dixerit Ruffinus præfat. in vitas Pat. *Quis dubitet ſtare mundum precibus Sanctorum?*

Munda.] ſcilicet parit hos effectus, viſitare pupillos & immaculatum ſe conſeruare ab hoc ſæculo. Aut, q. d. religio munda eſt ſi viſitet pupillos, & immaculatum ſe cuſtodiat.

Apud Deum & Patrem.] Syrus, *Apud Deum Patrem.* Idem enim eſt Deus & Pater, Deus enim eſt Pater, id eſt, creator, gubernator, conſeruator, & prouiſor omnium, q. d. apud Deum qui & Pater noſter eſt. Aliqui tamen, vt Dionyſ. Carthuſ. hæc diſtinguunt, & per Deum accipiunt vel S. Trinitatem, vel Deum Filium, & per Patrem Deum Patrem, q. d. apud S. Trinitatem & Deum Filium, qui vt Verbum omnia videt, & apud Deum Patrem qui vt Pater omnibus, etiam miſeris, quaſi filiis ſuis conſulit, religio munda cenſetur, magni fit, & honoratur viſitare pupillos, &c.

Viſitandi verbum.

Viſitare pupillos.] Viſitare per Metalepſin ſignificat viſitando conſolari, conſulere, iuuare, paſcere: hæc enim omnia ſignificat Heb. פָּקַד *pacad*; id eſt *viſitare*: Hebræus enim S. Iacobus hebraizat: imò pauper qui paſcere nequit, viſitando ſolatur pupillum, iuxta vetus prouerbium: *farre litet qui thure non poteſt.* Græcè eſt ἐπισκέπτεσθαι, id eſt, *prouidere*, proſpicere; Syrus *curare*, & pro virili ſubleuare. Inde apud Gentiles Epiſcopi vocabantur Magiſtratus, quibus incumbebat Reipubl. prouidere de frumento & annona, vti dixi Act. 1. 20.

Nominat præ cæteris pauperibus & miſeris pupillos & viduas, quia in prima illa Iudæorum & Gẽtilium perſecutione multi viri Chriſtiani partim occidebantur, partim in exilium, aut carceres tradebãtur; ac plerique omnes bonis priuabantur, vti dixi Actor. 8. 1. Hi ergo filios relinquebant pupillos, & vxores viduas. Horum derelictorum curam ſuſcepit S. Iacobus, quaſi eorum Epiſcopus, ideóque eos Chriſtianorum charitati commendat, quaſi Martyrum vel confeſſorum filios, ſed pupillos; aut vxores, ſed iam viduas. Iam enim ceſſarat illa communio & diſtributio bonorum Eccleſiæ, de qua dixi Act. 6. & 3. Creuerat enim numerus Chriſtianorũ ad plurima millia, inter quæ impoſſibilis erat hæc vita communis. Adde bonorum communio tantùm Ieroſolymæ fuit recepta in primo paucorum Chriſtianorum feruore, non verò in cæteris Eccleſiis & vrbibus, vti dixi Actor. 5. 2. Quare cùm pupilli & viduæ nullos adhuc haberent curatores, tutelam eorum hîc ſuſcipit & Chriſtianis commendat S. Iacobus. Ita S. Lucia, vt habet eius vita, cùm opes ſuas in pauperes, viduas & pupillos diſtribuiſſet, eáſque ſponſus per Paſchaſium Præfectum repoſceret, reſpondit: *Sacrificium viuum & immaculatum apud Deum & Patrem hoc eſt, viſitare viduas & orphanos in tribulatione eorum: & quia nihil supereſt, offero meipſam in ſacrificium Deo hoſtiam viuentem,* nimirum per martyrium, quod ipſa paulò pòſt heroicè ſubiit.

S. Iuonis miſericordia.

Vltimis hiſce ſeculis in hac virtute eminuit S. Iuo, quem proinde eius merito Clemens VI. Pont. retulit in Sanctorum numerũ anno Domini 1347. die 29. Maij. De eo enim ſic inter alia ſcribit auctor grauis vitæ eius apud Surium die 29. Maij: *Pupillos & orphanos egregiè tuebatur, & eorum cauſa diuerſis in locis adibat iudicia patronum ſe illis exhibens, neq; tamen id ſpe alicuius muneris aut premij, ſed pietate & iuſtitia permotus, imò verò ſuis impendijs illorum cauſas defendebat apud iudices, vt poſſet à Domino audire: Quod vni ex minimis meis feciſti, mihi feciſti. Inde factum eſt, vt in illa regione meritò appellatus ſit, Aduocatus pauperum.* & anteriùs: *Orphani, afflicti, calamitoſi homines eius fouebantur humanitate, & patrocinijs: inter diſcordes conciliabat pacem, & amicitiam: eos qui carceribus detinebantur hortabatur ad patientiam: & cùm proferenda ab ipſo eſſet in iudicio ſententia, ſine lachrymis id non faciebat: in miſericordia opera totum ſe impendebat, toto pectore quæ ſunt huius mundi deſpiciens, & cœleſtibus ſempérque manſuris bonis inhians.* & inferiùs: *Alienigenas pauperes, item egenos, mala affectos valetudine, deformes, haud ſecus ac fratres ſuos humaniter excepit, ad menſam ſibi aſſidere voluit, de cibis ſuis illis appoſuit, lectos apparauit, proprijs manibus illorum pedes abluit.* Vnde & per miraculum panes in pauperes erogando ſibi multiplicari, ac Chriſtum ipſum, aut certè Angelum Chriſti Vicarium, ſpecie pauperis mente ſocium habere meruit.

Pupillos & viduas.] Hæ enim perſonæ ab omnibus derelictæ, cæteris afflictis miſerabiliores ſunt; ſed ſub his à pari vel ſimili, quoſlibet miſeros, putà pauperes, ægrotos, nudos, incarceratos, famelicos, ſitibundos, peregrinos, vexatos, oppreſſos, tentatos, &c. accipe. ita Dionyſius. Horum enim omnium idea & ſpecimen ſunt pupilli, & viduæ, qui proinde myſticè repræſentant peccatorem, qui per peccatum Deo, quaſi patre & ſponſo orbatus, factúſq; pupillus & viduus, præda fit dæmonibus.

Pupilli & viduæ ſumptio myſtica.

Plurima enim ſunt viduarum & viduitatis incommoda, ait Nyſſenus tractat. de virgin. cap. 3. nimirum viduitas, ærumna, ſolitudo, caligo, tenebræ, luctus, lamentabiles ploratus, oppreſſio, &c. Vnde Deus eas ſibi aſſciſcens, vocatur *pater orphanorum, & iudex viduarum*, Pſal. 67. 6. & Exodi 22. v. 22. *Viduæ & pupillo non nocebitis: ſi læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum.* Verè S. Ambroſius lib. 1. Offic. cap. 11. *Nihil*, ait, *eam commendat Chriſtianam animam quàm miſericordia, nec quiſquam magis beatus, quàm qui intelligit ſuper pauperum neceſſitatem.* Id præſtitit Iob; vnde ait cap. 31. 16. *Si oculos viduæ expectare feci.* Porrò hæc vocatur religio, quia religio verſatur circa Deum, vt ei debitum honorem præſtet. Ad Deum autem quaſi ad patrem & tutorem pertinent pupilli & viduæ; qui ergo eos lædit, Deum lædit: qui eos paſcit & curat, Deum paſcit & curat. Quocirca Heliodorus cœlitus flagellatus fuit, quòd ex ærario templi bona viduarum diripere deſtinaſſet, 2. Machab. 3. Hinc & Plato libr. 12. de legibus, ait miſerorum cauſas proprias eſſe Dei, ac proinde neminem debere pupillos aut viduas affligere, ne Deum vltorem & hoſtem ſentiat. Hac de cauſa S. Ignatius in Epiſtol. ad Tarſenſes, *viduas* appellat *altare Dei*; quia ſcilicet ſicut in altari offeruntur ſacrificia, ita & eleemoſynis in viduas collatis maximè placatur Deus. Quocirca Sapiens Prouerb. 23. 10. *Agrum*, inquit, *pupillorum ne introëas: propinquus* (Hebr. גואל *goel*, id eſt, redemptor, vindex, qualis in lege veteri erat propinquus & cognatus) *enim illorum fortis eſt, & ipſe contra te iudicabit cauſam illorum.*

A Idcirco S. Baſilius, Ambroſius, Chryſoſtomus, Gregorius, &c. ſe exhibuerunt patres viduarum & pupillorum. Et S. Paulus Hebr. 13. 16. *Beneficentiæ, ait, & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus.* Si beneficentia eſt hoſtia, ergo eadem eſt actus religionis, iſque nobiliſſimus, putà ſacrificium. Vnde hanc hoſtiam cæteris præferens Deus: *Miſericordiam*, inquit, *volo, & non ſacrificium*, Oſee 6. v. 6. Eleemoſynarius ergo viſitãs pupillos & viduas, eſt quaſi ſacerdos, victima eſt eleemoſyna, ſacrificium eſt ipſa eius donatio, altare eſt pupillus & vidua. Vnde Apoſtolus in carcere recipiens eleemoſynam à Philippenſibus: *Repletus ſum*, inquit, *acceptis ab Epaphrodito quæ miſiſtis* B *odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo*, Philip. 4. 18. Sicut enim ſacrificium eſt quaſi cibus & potus Dei, vt dixi Leuit. 2. ſic eſt & eleemoſyna: in ea enim Deus comedit & bibit per ora pauperum, pupillorum, & viduarum. Ipſe enim dicit dicétque in die iudicij: *Eſuriui & dediſtis mihi manducare, ſitiui & dediſtis mihi bibere*, &c. *Amen dico vobis, quamdiu feciſtis vni ex fratribus meis minimis, mihi feciſtis*, Matth. 25. 40.

Eleemoſyna eſt ſacrificiũ.

Ita S. Gregorius prandio inter alios pauperes excepit Angelum, ipsúmque Chriſtum in menſa, quæ etiamnum Romæ in eius domo, nunc Eccleſia, oſtenditur, & religioſè viſitur. Sic S. Martyrius leproſum ſuſcipiens Chriſtum ſuſcepit, teſte eo- C dem S. Gregorio homil. 39. in Euang.

Iam verò qui viduæ & pupillo conſulit, ſibi conſulit. Nam, vt ait S. Ambroſ. de obitu Theodoſij: *Bonum eſt miſericori homo, qui dum alijs ſubuenit, ſibi conſulit, & in alieno remedio vulnera ſua curat.* Et S. Baſilius homil. 6. in diteſcentes: *Benefactorum gratiæ*, inquit, *ad danées reuertuntur: dediſti eſurienti, ſibi conſuluiſti: quod enim dediſti, cum auctuario reuertetur.* Eleemoſyna enim eſt velut ſemen ſparſum in agrum, quod in meſſe magnum dat fœnus ſpargenti,, ad eúmque ingenti cum fœnore redit, vti ex S. Paulo dixi 2. Corinth. 9. 10. Quocirca Clemens Alexand. lib. 1. Pædagog. eleemoſynam comparat ludo pilæ, in quo pila proiecta per reuerbe- D rationem redit ad eum qui proiecerat. Et S. Chryſoſtomus homil. 84. in Ioannem: *Eleemoſyna*, inquit, *eſt veſtis, quæ cum mortuo reſurget. His veſtibus fulgebunt qui tunc audient: Eſurientem me vidiſtis, & dediſtis mihi manducare: hæ inſignes faciunt, hæ conſpicuos, hæ ſecuros.* Idem homiliæ 33. ad populum hunc dat titulum: *Quòd eleemoſyna eſt ars omnium quæſtuoſiſſima*, in qua inter alia hæc ei dat elogia: *Melius eſt ſcire eleemoſynam, quam eſſe regem & diademate coronari: domos ædificat in cœlis, ſed permanſuras. Hæc te docet quomodo poſſis Deo ſimilis fieri.* Idem homil. 7. de Pœnitentia: *Eleemoſyna*, ait, *artifex eſt, optimaque illorum propugnatrix & tutela, qui eam exercent: etenim Deo amica eſt, & comminus ei ſemper aſſi-* E *ſtit: quos amauerit, his facillimè gratiam impetrauerit, modò non patiatur à nobis iniuriam. Quomodo verò patitur? cum eam fecerimus ex rapina.* Idem homil. 16. in 2. ad Corinth. *Magnum*, inquit, *& precioſum quid vir miſericors. Iſta maior eſt gratia quam mortuos excitare: nam hîc quidem tu Chriſto benefacis: illic autem ipſe tibi. illic debitor efficeris Dei, hîc eleemoſyna Deum debitorem conſtituit.*

Eſt & ſemen magnæ meſſis.

Myſticè S. Chryſoſt. in Pſalm. 95. enumerat decem religionis & ſacrificij ſpecies. Primum, inquit, ſacrificium eſt propriè dictum, de quo Apoſtolus Epheſ. 5. *Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo, in odorem ſuauitatis.* Secundum, eſt martyrium, iuxta illud Roma-

Decem religionis ſpecies.

notum 12. *Obſecro vos fratres, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem.* Tertium, eſt deprecatio, iuxta illud Pſalm. 140. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. eleuatio manuum mearum, ſacrificium veſpertinum.* Quartum, eſt laudis & hymnodiæ, iuxta illud Pſalm. 49. 14. *Immola Deo ſacrificium laudis.* Quintum, eſt iuſtitiæ, Pſalm. 50. *Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ.* Sextum, eſt miſericordiæ & eleemoſynæ. Iacobi 1. *Sacrificium* (ſic enim legit Chryſoſt.) *mundum & immaculatum eſt, viſitare pauperes & orphanos in afflictione ipſorum.* Septimum, eſt iubili. Pſalm. 26. *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis.* Chryſoſt. legit *iubilationis.* Octauum, compunctionis. Pſalm. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* Nonum, humilitatis. Ibidem: *Cor contritum & humiliatum non deſpicies.* Decimum, prædicationis. Rom. 15. 16. *Sanctificans* (Græcè ἱερουργοῦντα, id eſt, *ſacris operans*, ſacrificans) *Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta & ſanctificata in Spiritu ſancto.*

Et immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.] ἀπὸ τοῦ

Mundus pro ſecularibus.

κόσμου, id eſt, *à mundo.* Mundus ſiue ſeculum metonymicè ſumitur pro ſecularibus, puta pro ſeculari, animali & carnali vita, qualis eſt hominum mundanorum qui ſe opibus, deliciis & honoribus huius mundi ambiendis & fruendis dedunt; ac proinde conſcientias ſuas ſæpe maculant auaritia, gula, libidine, ambitione, &c. Hinc in Baptiſmo abrenunciamus omnibus mundi pompis, ideóque induimur veſte candida, monemúrque eam candidam ſeruare, referre & ſiſtere Chriſto iudici in vltimo mundi die. Hinc & de Sanctis agnum ſequentibus dicitur Apocal. 14. 5. *Sine macula enim ſunt ante thronum Dei.* Inſinuat S. Iacobus Chriſtianos, cùm ſint in ſeculo, debere cum ſecularibus conuerſari, & facilè hac conuerſatione inquinari, vt eorum vitia ipſis affricentur. Nam, vt ait S. Leo ſerm. 4. de Quadrag. *neceſſe de mundano puluere etiam religioſa corda ſordeſcere*; quin & viſitando pupillos & viduas periculum eſſe à vanitate, auaritia, luxuria. Ergo ſapienter monet vt inter eos, cæteróſque omnes ita verſentur, vt immaculatos ſe ſeruent.

Difficilè enim eſt in mundo verſari, & ab eo non inquinari. Qui enim tangit picem, inquinatur ab ea. Difficilè eſt verſari in igne, & non aduri: mundus enim immundus eſt, plenúſque ſordibus, vt ſignificat hîc S. Iacobus: inquinat enim pice vanitatum, adurit æſtu cupiditatum. Vnde Thomas Anglicus: *Mundus non mundus, ait, quia mundos polluit: Ergo*

Qui manet in mundo, quomodo mundus erit?

Mũdum cor eſt hoſtia Deo, cur. Reſp. 1.

Quæres, cur religio munda eſt ſeruare te immaculatum ab hoc ſeculo, ſiue cur Deus maximè colitur puritate conſcientiæ & vitæ? Reſp. primò, quia Deus eſt ſpiritus puriſſimus, & a fæce terræ remotiſſimus: decet ergo eum victima puriſſima, putà mundiſſima conſcientia, talique honoratur & gaudet, iuxta illud principium Ethicæ Catonis:

Si Deus eſt animus, nobis vt carmina dicunt,
Hic tibi præcipuè pura ſit mente colendus.

Hinc Angeli, qui ſunt puriſſimi ſpiritus, puriſſimè & perfectiſſimè colunt Deum, adeoque toti ſunt in eo amando, fruendo & laudando, ac iugiter concinendo, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Iſaiæ 6. verſ. 3.

2. Secundò, quia Deus eſt ipſa per eſſentiam ſanctitas; decet ergo eum victima ſancta. Sancta autem eſt ea quæ illibata eſt, & pura. Vnde Origen.

A ἅγιον, id eſt, *ſanctum* deriuat ab α, priuatiuo, & γῆ, id eſt, *terra*, q.d. ſine terra, ſemotus à terra, terræque inquinamentis. Et S. Dionyſius de diuinis nominibus cap. 12. *Sanctitas*, inquit, *eſt, ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia.* Hoc eſt quod ſuis miniſtris iubet, ſancítque Deus: *Eritis mihi Sancti, quia ſanctus ſum. Ego Dominus, & ſeparaui vos a cæteris populis, vt eſſetis mei*, Leuit. 20. 26. vide ibi dicta, & cap. 21. ac 22. Vbi Deus tam victimas, quam ſacerdotes requirit puros, omníque macula carentes.

Tertiò, quia religio Chriſtiana, ac conſequenter Deus, quem illa profitetur & colit, primo illo Eccleſiæ æuo valde honorabatur, & celebrabatur 3.
B apud Gentiles & Iudæos toto orbe per innocentiam, & puritatem vitæ Chriſtianorum, vt patet ex Tertulliano, Iuſtino, Athenagora in Apologet. Dicebant enim Gentiles: Quàm ſanctus eſt Deus, qui tam purè & ſanctè a Chriſtianis colitur, imò qui eos facit tam puros & ſanctos? Id etiamnum fit.

Quartò, quia qui abſtrahit ſe à ſeculo, vnit ſe Deo; & quominus ſeruit ſeculo, eo plus ſeruit Deo, adeóque ſæpe totum ſe Deo Deíque cultui mancipat. Hinc viciſſim Deus in puris corporibus & mentibus, quaſi in domo & templo inhabitat. *An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, &* 4.
C *non eſtis veſtri?* ait Apoſtolus 1. Corinth. 6. 19. Denique: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, Matth. 5. 8.

Porrò modi & media conſeruandi ſe immaculatum in ſeculo & à ſeculo, ſunt multa. Primum eſt, timor Dei, eiúſque iudicij & vindictæ, iuxta illud Pſalm. 118. 120. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciys enim tuis timui.* Verè S. Auguſtinus in S. Ioannem ſerm. 40. *Spes*, ait, *noſtra non eſt de hoc ſeculo: non amemus ſeculum. Ab amore ſeculi huius vocati ſumus, vt aliud ſeculum ſperemus & diligamus.* Idem ſerm. 13. de verbis Domini ſecundùm Matthæum: *Attendite*, ait, *ſeculum quaſi mare, ventus validus & magna tempeſtas. Vnicuique ſua cupiditas*

Media ad cor mundũ.
1.
Eſt timor Dei.

D *tempeſtas eſt. Amas Deum, ambulas ſuper mare, ſub pedibus tuis eſt timor ſeculi. Amas ſeculum, abſorbebit te. Amatores ſuos vorare nouit, non portare. Sed cùm fluctuat cupiditate cor tuum, vt vincas tuam cupiditatem, inuoca Chriſti diuinitatem.* & mox: *Magna virtutis eſt cum felicitate luctari, magnæ felicitatis eſt a felicitate non vinci: ſi titubas, ſi mergi incipis, dic, Domine pereo, libera me; dic, Domine pereo, ne peream.*

Secundum, mortificatio appetituum & ſenſuum. Immunditia enim & macula non eſt in ſeculo, id eſt, ſecularibus opibus, deliciis & honoribus, ſed in appetitu noſtro, qui nimis ea amat & ambit, relicto & ſpreto ſæpe Deo. Appetitum ergo mortifica & rectifica, ita a ſeculo non maculaberis. Vnde S. Auguſtinus libr. 10. Confeſſ. c. 31.

2.
Mortificatio.

E *Non ego immunditiam obſonij timeo*, inquit, *ſed immunditiam cupiditatis.* Item conſideratio vanitatis, & breuitatis vitæ, omniúmque bonorum temporalium; ac ex aduerſo veritatis, & æternitatis gloriæ cœleſtis, ac gehennæ inferni. Hoc enim eſt ſal, quo condiendæ & mortificandæ ſunt voluptates ſeculi, iuxta illud Eccleſ. 7. 40. *Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.* Quid amas ſeculum, hoc eſt, ſenium? A ſenio enim dicitur *ſeculum*, quod non eſt aliud, quàm *ætas ſeneſcentium hominum*. ait Varro, rerúmque omnium. Alij ſeculum à ſequendo deriuant, eo quòd ſequatur ſe, & in ſe reuoluatur. Verè S. Auguſt. in Pſalm. 30.

Seculũ vnde.

conc.

conc. 1. Dauid ait: *Accelera, vt hoc totum, quod nobis videtur, quamdiu voluitur ſeculum, intelligas punctum eſſe. Non eſt diu quod habet extremum: ſi adhuc viueret Adam, & hodie moreretur, quid ei prodeſſet tamdiu vixiſſe? Ergo celeritas hæc quare? quia tranſeunt tempora. Et quod tibi tardum eſt, in oculis Dei breue eſt.* Cur ergo amas voluptatem, & honorem? dum oritur, ſeneſcit & occidit? *Filij hominum vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Mentitur voluptas: non voluptas eſt, ſed dolor & angor. Mentitur rerum copia: non copia eſt, ſed inopia verarum opum quæ in cœlis ſunt. Mentitur honor: non honor eſt, ſed onus & ſeculi ludibrium.

3. Conſtans reſolutio. Tertium, eſt conſtans reſolutio & fortitudo ad reſiſtendum ſociis, illecebris, omnibúſque mundi inuitamentis, quibus nos allicit illicítque ad peccatum & maculandam conſcientiam. ita de Fabricio Conſule Romano vulgi erat ſermo: *Facilius eſt ſolem à ſuo curſu, quàm Fabricium à ſuo propoſito auertere.* Teſtis eſt Plutarch. in Apopht. Similis fuit Cato, de quo ait Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. *Ex eodem natura vtero & continentia nata eſt, & Cato.* Et C. Piſo, de quo idem Valer. lib. 3. cap. 8. *Multa,* ait, *& terribilia Piſo contempſit, dum ſpecioſum mentis ſuæ flecti non vult rigorem.* Et C. Mæuius Centurio Auguſti, qui captus ab Antonio, rogatúſque quid de eo ſtatui deberet: *Iugulari me,* inquit, *iube: quia non ſalutis beneficio, aut mortis ſupplicio adduci poſſum, vt* C *aut Cæſaris miles deſinam, aut tuus eſſe incipiam.* ita Valer. ibidem. Multò magis tentanti ſeculo dicit fidelis illud S. Pauli: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an fames?* &c. *Certus ſum quia neque mors, neque vita,* &c. Romanorum 8. 35.

4. Fuga ſeculi. Quartum, eſt ſeculum quàm minimum tangere: hinc cor habemus pyramidale. cuius orificium ſpectat cœlum, conus terram; vt per hoc ſignificet Deus, nos corde, id eſt, amore & affectu tantùm in puncto debere terram, & terrena tangere. Id ſapiunt & faciunt religioſi, qui totum affectum & conuerſationem à mundo abſtrahunt, vt omnem ſpem & amorem in Deo collocent, & cum D Pſalte Pſalm. 72. dicant: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt.* & : *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum?* Ita Abbas Olympius apud Sophronium (vel potiùs Ioannem Moſchum) cap. 12. hoc ſalutis monitum alteri dedit: *Contine linguam, & ventrem; ac vbicunque ſederis dic aſſiduè: Peregrinus ſum.* Ita S. Gregor. Nazianz. Epiſt. 51. aliàs 17. Cæſarium fratrem obiurgat, quòd honorum cupidine delinitus, ſe in Iuliani Apoſtatæ familiam contulerat, públicique ærarij curam ſuſceperat: vrget eum vt ab illa recedat: *Hanc enim eſſe veram gloriam, ſecuritatem & opes, nimirum fortiter & ſtrenuè aduerſùs tempus ſtare, & quàm longiſſimè ſe ab ſcelere & piaculo* E *remouere. Alioqui,* inquit, *honores expetens, in rebus maioris momenti detrimentum capies, fumique ſaltem, ſi non ignis, fies particeps.* q. d. Iulianus idololatriæ ſi non culpam, certè famam & ſuſpicionem tibi aſperget.

Vis ergo immaculatus eſſe à ſeculo? eſto peregrinus in ſeculo, & ciuis ac domeſticus in cœlo.

A Peregrinus hoſpitio cor ſuum non affigit, non inhæret, non fruitur; quia ſcit ſe quaſi peregrinum per illud tranſire, ac poſt horam in eo non fore: omnibus ergo vtitur velut in tranſitu. Fac ſimiliter & tu: edis, bibis, &c. ede, bibe, &c. neceſſitatis cauſa: iis vtere, non fruere. Si voluptas ſe miſceat, illa cum comeſtione & bibitione tranſeat. Noli cibo & potui affici, inhærere, addicere cor tuum: noli de iis extra prandium cogitare, ea deſiderare, eorum appetitu te oblectare & paſcere: ita non maculabunt te. Idem dictum æſtima de *φιλαυτία,* id eſt, *amore ſui,* & *φιλοδοξία,* id eſt, *amore fauoris,* beneuolentiæ, laudis & gloriæ humanæ; quæ aliud non eſt, quàm euanida aura popularis, meraque B vanitas. Cogita illud Pſalm. 118. 96. *Omnis conſummationis vidi finem,* & finem celerem, *latum mandatum tuum nimis.* Id cogitabat S. Agatha, cui proinde Angeli hoc Epitaphium poſuerunt: *Mentem ſanctam, ſpontaneam, Deo honorem, & patriæ liberationem.* Vixerat enim in corpore quaſi carens corpore, quaſi Angelus in corpore aſſumpto. Et S. Barlaam, qui Ioſaphat regi mundiciem mentis, quaſi ingentis pretij theſaurum commendat apud Damaſcenum in Hiſtor. cap. 39.

Denique S. Auguſtinus in Pſalm. 68. *Quis,* ait, *non contemnat dulcedinem ſeculi, inhians dulcedini vitæ æternæ?* nam, vt idem ait in Pſalm. 123. *Dulcedo huius ſeculi ad tempus fauces indulcat, ſed in magnam* C *amaritudinem poſtea conuertetur. Dulcedo autem vitæ æternæ conſtans eſt;* ideóque expers omnis tam amaritudinis quàm finis, mentem implet & ſatiat. Quocirca S. Gregorius Nazianzenus in Diſtichis: *Perpetuum,* inquit, *tibi ſit hoc ſtudium, vt mentem tuam templum Dei extruas: ſic enim eum pro ſpirituali ſtatua in intimo corde habebis.* Et nonnullis interiectis: *Age verò deſerto vniuerſo hoc mundo, mundique ſarcinis excuſſis ad vitam cœleſtem vela pande: præſertim tibi Trinitas curæ ſit. Alij aurum, alij argentum, alij menſas delicatas, id eſt, vitæ ludibria in pretio habeant: ego verò Chriſtum ampliſſimarum opum inſtar duco: quem vtinam aliquando mihi contingat pura mente intueri; cætera autem mundus habeat.* Cauſam dedit D paulo antè: *Patris verbum eſt homo noſter, vt huiuſmodi mixtione Deum hominibus miſceat: vnus vtrinque Deus eſt, hactenus homo effectus, vt me ex mortali Deum efficiat.* Et S. Eucherius Epiſt. ad Valerianum: *Vera,* ait, *beatitudo eſt, ſeculi beatitudinem ſpernere, neglectiſque terrenis in diuina flagrare.* Rurſum Nazianzenus Epiſt. 57. aliàs 63. exhortans Eudoxium vt Rhetorica & mundo relicto, ſe det vitæ puræ ac perfectæ: *Migremus,* ait, *hinc, viri efficiamur, ſomnia proijciamus, vmbras prætereamus: alios occupatos teneant, iactent, ludificentur inuidia, & tempus, & fortuna. Valeant throni, principatus, opes, ſplendores, vilis hæc & deſpicabilis gloriola, ac denique magna huius ſcena ludicra, nugæque theatricæ. Nos verbum arctiſſimè comple-* E *ctamur, ac præ omnibus rebus Deum habere optemus, ſolum, inquam, perenne illud bonum, & noſtrum: quia virtutis præmium eſt, Deum fieri. Ad hæc contende & volita. Nuſquam ſpes tuas ſiſte, quoadusque ad illud ſummè expetendum & beatum bonum perueneris.*

* * *

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Tranſit à religione ad fidem, quæ religionis eſt principium, & fundamentum. De fide ergo tria docet. Primum, fidem non admittere acceptionem perſonarum, vt diuitem præferat pauperi, nobilem ignobili: hoc enim rectè cohæret ei, quod paulo antè dixerat: Religio munda, *&c.* eſt viſitare pupillos & viduas in tribulatione ipſorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. *Seculum enim præfert diuitem pauperi, nobilem ignobili, hocque eſt eius vitium, & macula. Secundò, v. 10. aſſerit fidem docere, eum qui violat vnum legis præceptum, fieri omnium reum. Tertiò, v. 14. vſque ad finem multis argumentis & exemplis docet, fidem ſine operibus eſſe inanem & mortuam, inſtar cadaueris.*

Verſ. 1. Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. A

2. Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu,

3. Et intendatis in eum, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei: Tu ſede hîc bene: pauperi autem dicatis: Tu ſta illic; aut ſede ſub ſcabello pedum meorum:

4. Nónne iudicatis apud voſmeipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum? B

5. Audite fratres mei dilectiſſimi, nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe?

6. Vos autem exhonoraſtis pauperem. Nónne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipſi trahunt vos ad iudicia?

7. Nónne ipſi blaſphemant bonum nomen quod inuocatum eſt ſuper vos?

8. Si tamen legem perficitis regalem ſecundùm Scripturas: Diliges proximum tuum ſicut teipſum: bene facitis; C

9. Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores:

10. Quicumque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus.

11. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quòd ſi non mœchaberis, occides autem, factus es tranſgreſſor legis.

12. Sic loquimini, & ſic facite ſicut per legem libertatis incipientes iudicari. D

13. Iudicium enim ſine miſericordia illi, qui non fecit miſericordiam: ſuperexaltat autem miſericordia iudicium.

14. Quid proderit fratres mei ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides ſaluare eum?

15. Si autem frater, & ſoror nudi ſint, & indigeant victu quotidiano,

16. Dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini & ſaturamini: non dederitis autem eis, quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit?

17. Sic & fides ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa.

18. Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo, oſtende mihi fidem tuam ſine operibus: & ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam.

19. Tu credis quoniam vnus eſt Deus: Bene facis: & dæmones credunt, & contremiſcunt.

20. Vis autem ſcire ô homo inanis, quoniam fides ſine operibus mortua eſt?

21. Abraham pater noſter nónne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare?

22. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; & ex operibus fides conſummata eſt.

23. Et ſuppleta eſt Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt.

24. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm?

25. Similiter & Rahab meretrix, nónne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuncios, & alia via eiiciens?

26. Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita & fides ſine operibus mortua eſt.

VERS. 1.

FRATRES *mei nolite in* (id eſt, *cum*: poteſt tamen *in* propriè accipi, vt dicam inferiùs) *perſonarum acceptione habere fidem.*] Acceptio perſonarum eſt vitium oppoſitum iuſtitiæ diſtributiuæ, quo quis in diſtribuendis officiis, dignitatibus, beneficiis, muneribus, locis, &c. non reſpicit meritum, nec dignitatem, ſed qualitatem perſonæ ad rem non pertinentem, vt meliora & maiora det conſanguineis, amicis, diuitibus, nobilibus; peiora & minora exteris, inimicis, pauperibus, ignobilibus. Aliquando etiam opponitur iuſtitiæ commutatiuæ, vt cùm iudex litem adiudicat amico,

Perſonarum acceptionis vitium.

quæ

quæ ex iuſtitia adiudicanda erat inimico; & tunc indueit obligationem reſtitutionis.

S. Auguſtinus Epiſt. 28. hanc ſententiam Iacobi refert ad eos, qui ad Epiſcopatum alióſque ordines & beneficia promouent conſanguineos, amicos, aut diuites, poſtpoſitis exteris & pauperibus, licèt dignioribus: quibus proinde fit iniuria, æquè ac Eccleſiæ, quæ iure maius decus, maiúſque auxilium à dignioribus expectabat. Quare hoc eſt peccatum mortale, vti docet noſter Leſſius de Iuſtiria & iure cap. 32. dubitatione 1. Benodictus Iuſtinianus hîc, & alij: vnde grauiter vetatur à Concil. Trident. ſeſſione 24. cap. 1. de reformat. Verùm S. Iacobi ſententia generalis eſt & omnes perſtringit, qui quocunque modo diuites præferunt pauperibus, hoc ſolo nomine quòd diuites ſint, ſiue id fiat dando eis honorariorem locum in templo, menſa, conſeſſu publico; ſiue in iudiciis fauendo plus amicis, quàm exteris; ſiue in vectigalibus aliiſque oneribus grauando magis pauperes, quàm diuites; ſiue in diſtribuendis officiis & beneficiis dando illa cognatis licèt indignioribus, &c. Maximè autem S. Iacobus ſpectat hic honorem quem multi diuitibus deferebant, neglectis vel ſpretis pauperibus in communibus, vt ipſe ait verſ. 2. conſeſſibus & conuiuiis, præſertim ſacris, putà in Agape, in qua diuites poſt Euchariſtiam inter ſe ſplendidè epulabantur, non expectatis vel excluſis pauperibus. Vnde idem hoc eorum vitium taxat S. Paulus 1. Corinth. 11. verſ. 21. dicens: *Vnuſquiſque ſuam cœnam præſumit ad manducandum; & alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt.* vide ibi dicta. Hoc eſt enim quod v. 3. ſubdit Iacobus eos dixiſſe diuiti: *Tu ſede hic bene*; pauperi autem: *Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum.*

S. Martinus ſacerdotem præfert regi.

Memorabile fuit exemplum S. Martini, qui, vt inquit Seuerus Sulpit. libr. 1. Dialog. cap. 23. à Maximo Tyranno feroce & victoriis inſolenti ad conuiuium inuitatus, cùm miniſter regi pateram obtuliſſet, ille eam S. Martino dare iuſſit, expectans & ambiens vt ab illius dextera eandem reciperet; ſed vir Sanctus vbi ebibit, pateram D presbytero ſuo pariter pauperi tradidit, nullum ſcilicet exiſtimans digniorem qui poſt ſe biberet: nec integrum ſibi fore, ſi aut regem ipſum aut eos qui a rege erant proximi presbytero prætuliſſet. Quod factum rex omnéſque qui aderant ita admirati ſunt, vt hoc ipſum eis, in quo contempti erant, placeret, pérque totum palatium celebraretur feciſſe Martinum in regis prandio, quod in infimorum iudicum conuiuiis Epiſcoporum nemo feciſſet.

Gẽtiles pauperes æquauere diuitibus.

Idem viderunt Gentiles. Lycurgus intelligens æqualitatem & ad frugalitatem, & ad concordiam in primis conducere, Spartæ nouam fecit agrorum partitionem, & in ſingulos ciues æquam portio- E nem diſtribuit, vt tota Lacedæmon videretur multorum eſſe fratrum qui inter ſe diuiſerunt hæreditatem. Eadem de cauſa inſtituit ſyſſitia, id eſt, conuiuia publica, in quibus inter omnes, potus ac cibi æqua erat portio: quin & in vaſis, & alia re quacunque ſtatuit, vt diues non plus haberet, quàm pauper. ita Plutarch. in Lacon.

Curius cùm deuictis Sabinis, ei à Senatu plus agri offerretur, recuſauit, & gregalium portione contentus fuit, dicens, eſſe malum ciuem, cui non eſſet ſatis id quod cæteris erat ſatis. ita Plinius iunior in viris illuſtr. cap. 33.

Epaminondas Simonidi aliquid iniquum po- A ſtulanti reſpondit: *Neque tu bonus Poëta eſſes, ſi numeros carminis negligeres; neque ego bonus prætor, ſi gratiam cuiuſpiam legibus anteponerem.* Socratis (qui oraculo Apollinis ſapientiſſimus mortalium eſt iudicatus, opes erant mina argenti, ait Plato in Apolog. Socratis, hoc eſt, decem aurei coronati. Mina enim Græcis eſt libra, continens centum drachmas, hoc eſt, centum denarios Romanos, ſeu quadringentos ſeſtertios, qui faciunt decem coronatos. ita Budæus de Aſſe.

Themiſtocles admonitus audiit à viro ſapiente: *Bene principatum geres, ſi cunctis æqualis & communis eſſe voles.* ita Plutarch. in Apopht.

Fides quadruplex.

Fidem habere Domini noſtri Ieſu Chriſti.] Varij va- B riè hæc exponunt, ſed pauci rem acu tangunt. Primò, aliqui *fidem* hîc ſumunt pro opinione & exiſtimatione, q. d. Nolite opinari & exiſtimare de Domino noſtro Ieſu Chriſto, quòd in ipſo ſit acceptio perſonarum, ita vt ad fidem & ſalutem vocauerit diuites, non pauperes. Ipſe enim eſt Dominus gloriæ, ac proinde nullius ipſe, ſed omnes ipſius fauore & gratia indigent. ita Hugo.

Secundò, Idem *fidem* propriè accipit, húncque dat ſenſum: Nolite fidem Chriſti ponere in perſonis acceptis, putà in diuitibus, vt illos quaſi Deos, aut numina quædam præ aliis omnibus colatis.

Tertiò, Dionyſ. Carthuſ. *τὸ fidem* refert ad *glo-* C *riæ*, q. d. nolite habere fidem gloriæ Chriſti, hoc eſt, nolite credere quòd gloriam æternam à Chriſto ſitis accepturi, ſi accipiatis perſonas.

Quartò, alij accipiunt *fidem* pro ſpe, & fiducia, q. d. ne ſperetis gratiam Chriſti, ſi accipiendo perſonas oſtendatis vos ſpem collocare in hominibus, putà in diuitibus. ita Beda.

Quintò & genuinè, q. d. nolite fidem Chriſti coniungere cum acceptione perſonarum, vt puteris hanc cum illa poſſe conſiſtere. Fides enim Chriſti docet iubétque iuſtitiam, æquitatem, amorem, curámque pauperum, quibus omnibus repugnat acceptio perſonarum, quæ diuites præfert, pauperes ſpernit. Vnde Vatabl. ſic exponit: *Cùm* D *ſitis Chriſtiani, ne habeatis perſonarum delectum.* Alij, q. d. *Nolite putare vos verè Chriſtianos, ſi accipiatis perſonas.* Præpoſitio enim *in* ſæpe apud Hebræos ſumitur pro *cum*: *in acceptione* ergo, id eſt, cum acceptione *perſonarum*, q. d. profeſſio Chriſtiana non patitur acceptionẽ perſonarum, eámque non admittit Chriſtianiſmus; ſed vetat, culpat & damnat. Potiùs tamen ait *in*, quàm *cum*, vt vitij grauitatem exaggeret, q. d. nolite in eodem corde veſtro ponere fidem & vitium acceptionis perſonarum, imò nolite fidem ponere in vitio hoc, id eſt, in corde vitio hoc imbuto & pleno: nolite balſamum nobiliſſimum fidei in vaſe tam impuro & ſordido collocare, & inquinare. Hoc enim iniu- E rium eſt fidei, ipsique Chriſto, qui pauper pauperes vocauit & elegit, eóſque beatos prædicauit. Simile eſt quod ait Paulus 2. Corinth. 6. 15. *Quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis?* Idipſum rectè cuiuis vitio adaptes: nec enim in eodem corde poni poteſt virtus & vitium, fides & infidelitas, Chriſtus & diabolus.

Quocirca aliqui neruoſiùs ſic exponunt, q. d. Nolite fidem Chriſti ponere in acceptione perſonarum, id eſt, in acceptis perſonis (per metonymiam, vel hypallagen) vt ſcilicet fidem & fiduciam veſtram collocetis in perſonis diuitibus

& potentibus , quas colitis & honoratis,æquè,vel magis , quàm in Chriſto. Nolite transformare fidem & ſpem Chriſti in fidem & ſpem hominum, vt plus eis credatis & fidatis quàm Chriſto : multi enim fidem , æquè ac cor, magis habent in ære, quàm in æthere : quia pluris faciunt æs , id eſt,pecuniam , quàm opem cœli & Dei , plúſque fidunt æri quam ætheri. Tales ſunt de quibus ait Pſaltes: *Nolite ſperare in iniquitate , & rapinas nolite concupiſcere : diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere* , Pſalm.61. 11. Et hæc videtur eſſe mens Hugonis iuxta ſecundam expoſitionem.

Denique planiſſimus erit ſenſus , ſi per facilem metatheſin verba ita connectas : Nolite fidem habere gloriæ Chriſti in acceptione perſonarum, q.d. nolite credere quòd Chriſti gloria conſiſtat in acceptione perſonarum : quem ſenſum mox pleniùs explicabo.

Hoc eſt quod ait S.Hieronymus ad Celantiam: *Neſcit religio noſtra perſonas accipere , nec conditiones hominum, ſed animos inſpicit ſingulorum,ſeruum & nobilem de moribus pronunciat. Sola apud Deum libertas eſt , non ſeruire peccatis. Summa apud Deum nobilitas eſt , clarum eſſe virtutibus.* Et S. Bernardus lib.2. de Conſider.cap.6. *Argenti & auri,* inquit, *vſus bonus, abuſio mala , ſollicitudo maior , quæſtus turpior.* Vnde S.Petrus dixit : *Argentum & aurum non eſt mihi,quod autem habeo, hoc tibi do,* Actor.3. Quin & Apuleius: *Laudas* , inquit , *aliquem quia generoſus eſt , parentem eius laudas : ſi verò quia diues, fortunæ hoc debetur : ſi eum laudas qui bonis moribus ſit , tunc ipſum virum laudas , non aliena.* Liberè verò S. Bernardus lib.2. de Conſiderat. ad Eugenium Pontificem cap. 14. *Non ſit,* inquit, *in te acceptio perſonarum : non parui te reum peccati exiſtimes,ſi facies peccatorum,& non potiùs cauſas iudicas meritorum.* Acceptio ergo perſonarum iuſtitiam peruertit,charitatem lædit,ſcindit vnitatem Chriſtianiſmi. Cùm enim fides & lex Chriſti ſit lex charitatis , omnes ex æquo debet comprehendere, & in ſe vnire ; ac conſequenter nec diuitem ob diuitias honorare & extollere, nec pauperem ob inopiam deſpicere. Contraria ergo opinio , & acceptio perſonarum , contraria eſt Chriſto,& indigna Chriſtianiſmo. Verè Clemens Alexand.3.Pædag.cap.6. *Solus Chriſtianus* , inquit , *eſt diues:quia vera diuitiæ ſunt in anima , puta fidei, gratia & virtutes,quibus pollet Chriſtianus.*

Gloria.] Græcè τῆς δόξης , quod Eraſmus & Tigurina vertunt *ex opinione* , ſcilicet non Chriſti , ſed vulgi , quod diuitias & diuites colit , paupertatem & pauperes ſpernit. Verùm hi addunt τὸ ἐν , multaque ſupplent , quæ non ſunt in textu Græco. Quare alij paſſim vertunt *gloriæ* , illúdque referunt vel remotiùs ad *fidem* , q.d. fidem gloriæ , hoc eſt, glorioſam , quæque ducit ad gloriam æternam: vel proximiùs & concinniùs ad *Chriſti*. Chriſtus enim vocatur *gloria* , ſcilicet rex & Dominus , hoc eſt, glorioſiſſimus in ſe , ſuiſque electis & beatis. q.d. accipiendo perſonas in fide Chriſti , facitis iniuriam Chriſto glorioſiſſimo,quaſi ſcilicet ipſe pendeat à diuitibus, & non potiùs diuites ab ipſo:aut quaſi ipſe vos iuuare,tutari & promouere non poſſit, vt diuitum fauorem & gratiam captare debeatis ; quorum vtrumque iniurium eſt gloriæ Chriſti,Chriſtóque gloriſiſſimo. Simili modo Chriſtus vocatur ſpes gloriæ , Coloſſ.1.27. Et Chriſti gratia vocatur gloriæ , id eſt,glorioſa, Epheſ.1.8. Sic Dei proprium eſt eſſe,& dici regem gloriæ,Pſalm. 23.10. Vnde Cyrillus lib.12.Theſauri cap.13.probat Chriſtum eſſe Deum ex eo , quòd hîc vocetur

A Dominus gloriæ. Denique Ioannes Alba Electorum cap.96. τὸ *gloriæ* exponit ſecundùm, vel iuxta gloriam,q.d.nolite æſtimate Chriſti fidem & fideles iuxta gloriam, id eſt , iuxta opes, honorem & potentiam eorum , ita vt accipiatis perſonas , diuites & potentes colendo ; pauperes verò ſpernendo.

Verùm,vt ingenuè dicam quod ſentio,hæ omnes expoſitiones remotæ , duræ & hiulcæ videntur. Quare planiſſimè ſic exponemus , q.d. Nolite fidem habere gloriæ Chriſti, id eſt,nolite credere quòd Chriſti gloria ſita ſit in acceptione perſonarum ; nimirum quòd glorietur vel glorificetur Chriſtus , cùm ad agapes & cœtus veſtros admit- B titis ſolos diuites , nobiles & glorioſos , ſpretis, vel excluſis pauperibus & ſqualidis , quaſi gloria Chriſti & Chriſtianiſmi cõſiſtat in gloria veſtium aurearum & purpurearum , in ſplendore aulicorum & famulorum , in pompa equorum & curruum. Hæc enim eſt gloria mundi , non Chriſti; Iudæorum, non Chriſtianorum ; gentiliſmi , non Chriſtianiſmi. ita Thomas Anglicus. Notent hoc Confeſſarij , Concionatores , Doctores, Præſides Congregationum , qui gloriantur dum habent pœnitentes , auditores, diſcipulos , aſſeclas nobiles , diuites , ſplendidè veſtitos ; plebeios verò & ſqualidos ægrè vident,ægrè audiunt & admittunt. Sciant hunc eſſe ſenſum vanitatis , non veritatis: C mundi,non Chriſti : ſæpe ſub veſtibus ſericis magnæ latent ſordes:

Poſthume non bene olet, qui bene ſemper olet.

Hunc ergo vilem affectum exuant , & contrarium Chriſti diſcipulo dignum induant.

Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum.] Tum VERS. 2.
priuatum , tum publicum ; tum ciuilem , tum ſacrum, putà in concionem, Liturgiam , S.Synaxin (quæ Græco συναγωγὴ , id eſt, *conuentus*, cœtus, congregatio,Eccleſia,vti etymo,ita ſignificatione aptè reſpondet : Synaxis enim fiebat in Synagoga , id eſt, Conuentu & Eccleſia) & agapen, vti ſuperiùs dixi , docétque hîc Thomas Anglicus , Salmeron, Serarius & Gagneius. Declarat acceptionem per- D ſonarum exemplo illorum, qui diuites in conuentũ & conſeſſu honorant ; pauperes vilipendunt: quod commune olim fuit , & etiamnum eſt vitium,iuxta illud Ouidij 1.Faſtor.

In pretio pretium nunc eſt , dat cenſus honores,
Cenſus amicitias , pauper vbique iacet.

& Euripides : *In paupertate ignobilitas eſt , & timiditas , & ignominia vitæ.* Verè Sapiens Eccleſ.10.19. *Pecuniæ* , ait , *obediunt omnia* , Septuag. *humiliantur omnia* : alij, *cantant*,id eſt,adulantur,& applaudunt *omnia* : alij,*teſtificantur omnia* : alij,*reſpondent omnia*, ſicut famuli reſpondent dominæ vocanti & mandanti.Hæc enim omnia ſignificat Heb.יַעֲנֶה *iaane*. Hunc vulgi mundíque ſenſum, hunc paganiſmum E corrigit Chriſtus & Chriſtianiſmus , qui in fide, gratia & gloria paupertatem diuitiis , & pauperes diuitibus æquat;imò anteponit. *Quòd plerique pauperes dicimur , non eſt* , inquit Minutius in Octauio, *infamia noſtra , ſed gloria ; nec pauper eſt qui non eget, qui non inhiat alieno , qui Deo diues eſt.* S. Saluianus lib.2.de Eccleſ.Cathol. *De illis*, ait, *qui expediti omnibus , aut penè omnibus ſarcinis Saluatoris viam ſequuntur , & Dominum Ieſum Chriſtum non ſanctitate ſolùm, ſed etiam paupertate imitantur,nihil eſt quod dici poſſit,niſi illud tantùm quod etiam Propheta dixit: Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus. Hos enim ego omnes non aliter quàm imitatores Chriſti honoro, non aliter quàm Chriſti imagines colo , non aliter quàm*

Chriſti

Chriſti membra ſuſcipio. Eoſdem libr. 3. vocat num- A mularios Chriſti: Chriſtiani enim qui opes cœleſtes ambiunt, terrenas contemnunt; imò illas emunt harum contemptu. Vnde Chriſti præceptum eſt: *Dimitte terrena, & accipies cœleſtia*, ait S. Auguſt. ſerm. 233. de Temp. *Eſt enim paupertas regni cœleſtis pretium*, ait idem ſermone 28. de verbis Apoſtoli. Et S. Gregor. homil. 18. in Exech. *Volant*, ait, *qui terram quaſi non tangunt, quia in ipſa nihil appetunt.* S. Proſper lib. 2. de vita Contempl. cap. 26. *Qui vult*, inquit, *Deum poſſidere, renunciet mundo, vt ſit illi Deus beata poſſeſſio.*

Aureum annulum habens.] Baronius anno Chriſti 34. & Pineda de rebus Salomonis libr. 6. cap. 5. cenſent annulum hunc fuiſſe in veſte, nimirum B fibulam auream (hæc enim circulo aureo quaſi annulo inſeritur, & conſtringitur) quam geſtabant regum & principum affines, vel ſingulares amici in veſte, vt patet ex Ioſepho 14. Antiq. 16. Sic Alexander rex dedit auream fibulam Ionathæ in ſummæ beneuolentiæ æquè, ac honoris indicium, 1. Machab. 10. 88. vti apud Romanos erat latus clauus. Formam huius fibulæ fuiſſe inſtar fibulæ auratæ & gemmatæ Pluuialis Abbatum & Epiſcoporum, qua vnum latus alteri ad pectus connectitur, cenſet noſter Raderus in libr. 5. Martial. Epigram. 42. vnde & Virgil. Æneid. 4.

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Verùm Græcum δακτύλιος non fibulam, ſed annu- C lum digitalem ſignificat; δάκτυλος enim Græcè eſt *digitus*. Vnde fructus palmæ vocantur dactyli, quia prælonga gracilitate curuati, humanis digitis ſimiles ſunt, teſte Dioſcoride libr. 1. cap. 67. Inde δακτύλιος vocatur annulus qui digito inſeritur. Ergo χρυσοδακτύλιος ad verbũ idem eſt quod auroannuleus, vel aurodigitalis, qui ſcilicet aureum annulum in digito gerit. Ab olim enim diuites & potentes ſolent annulum aureum geſtare, tum ad obſignandum epiſtolas, tum ad ornamentum, tum ad cordis hilaritatem: vnde eum geſtabant in digito penultimo manus ſiniſtræ, qui auricularis dicitur, eo quòd ab illo neruus, vel arteria ad cor tendat, teſte Gellio lib. 10. cap. 10. aurum enim, ac D præſertim hyacinthi, carbunculi, ſmaragdi, ſimiléſque gemmæ, quæ annuli palo inſeruntur, cor æquè, ac oculos exhilarant & confortant. Epiſcopi tamen geſtant annulum in digito medio manus dexteræ, qui Iodex dicitur, quia ſilentium indicat, vt docet Apuleius lib. 1. Cauſam dat ipſa formula donationis annuli in conſecratione Epiſcopi, quæ ſic habet: *Accipe annulum diſcretionis, & honoris fidei ſignum, vt quæ ſignanda ſunt ſignes, & quæ aperienda ſunt pandas, quæ liganda ſunt liges, quæ ſoluenda ſunt ſoluas.* Vide Alexandrum ab Alexandro libr. 2. Genial. cap. 19. & Pierium Hierogl. 41. Porrò annulos diuitum vani eſſe ſplendoris, docet S. Auguſtinus 3. Ciuitat. 19. ex facto Hannibalis in victo- E ria Cannenſi, ex qua *tres modios annulorum aureorum Carthaginem miſit: quo intelligerent tantam in illo prælio dignitatem cecidiſſe Romanam, vt faciliùs eam caperet menſura, quàm numerus.* & mox: *Tum etiam ſtipendijs ſufficiendis cùm defeciſſet ærarium, in vſum publicos opes venere priuatæ, adeò vnoquoque id quod habuit conferente, vt præter ſingulos annulos aureos, ſinguláſque bullas, miſerabilia dignitatis inſignia, nihil ſibi auri Senatus ipſe, quantò magis cæteri ordines tribúſque relinquerent.* Olim enim apud Romanos ſoli Senatores, & equites annulis vtebantur, teſte Dione lib. 48. Quocirca Clemens Alex. lib. 3. Pædag. annulum Chriſtianis tantùm permittit ad hoc, vt eo

Annulorum vſus olim & hodie.

A res ſuas obſignent, *alij autem*, ait, *abijciendi ſunt annuli, vt vult Script. Aureus prudentis mundus, eſt diſciplina.* & mox: *Sed neque eſt à viris annulus in articulo ferendus (hoc enim eſt muliebre) ſed in paruo digito, atque adeo in extrema eius parte: ita enim erit manus maximè ad operandum expedita: neque facilè excidet ſigillum, quod maiori articuli ligamento cuſtoditur.*

In veſte.] id eſt, cum veſte. nam, vt iam dixi, annulus non erat in veſte, ſed in digito: tam enim veſtis candida, quàm annulus erat dignitatis inſigne.

Candida.] λαμπρᾷ, id eſt, *ſplendida*, qualis erat *candida*. Candor enim præ cæteris coloribus ſplendet, éſtque ipſe ſplendor: ita ſplendet candor cy- B gni, niuis, fulguris, Solis. Hinc Romæ olim candida erat veſtis ambientium magiſtratus, qui inde Candidati dicebantur: Candidati enim deſcendebant in Campum Martium, vbi populi comitia agebantur. Sic & Principes candida æquè, ac purpura vtebantur. Vnde Herodes illuſit Chriſtum, induens eum veſte alba, Græcè λαμπρᾷ, id eſt, ſplendida, quo tacitè inſimulabat eum, quod fatuè affectaſſet regnum Iudææ, Luc. 23. 11. Hinc & Chriſtus & Apoſtoli Apoc. 6. 2. repræſentantur per equum album. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret.* Albus enim color eſt pulcher, lætus, lucens & ſplendens. Vnde veſtis can- C dida eſt feſtiua, læta, ſplendida, magnifica. Audi Prudentium contra Symmachum:

Candida veſtis honoratorum.

Exultare Patres videas, pulcherrima mundi
Lumina, conciliúmque ſenum geſtire Catonum
Candidiore toga, niueum pietatis amictum
Sumere.

Et Martial. lib. 8. Epiſt. 28. candidiſſimam præſtantiſſimámque togam, ſibi à Parthenio cubiculi Domitiani Præfecto donatam, ita dilaudat:

Lilia tu vincis, nec adhuc delapſa liguſtra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur:
Spartanus tibi cedet olor, paphiaque columba,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Quocirca S. Ioanni in cœlo viſi ſunt Sancti ac bea- D ti amicti ſtolis albis, Apoc. 7. 9. nam colores albi maximè decent Deos, ait Plato lib. 11. de legibus. Denique Chriſtus triumphator glorioſus poſt ſe exercitum ducit albatorum, Apocal. 19. 14. *Exercitus, ait, qui ſunt in cœlo ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſſino albo & mundo.* vide ibi dicta. Candor ergo veſtium eſt diuinæ gloriæ quædam æmulatio: nam candidus fulgor eſt diuinitatis ornamentum, Daniel. 7. 9.

Porrò quàm vanum ſit gloriari, aut honorare veſtes ſplendidas, & veſtitos ſplendidè, patet primò ex eo, quòd veſtis ſit pœna & tegmen peccati. 1.
Adam enim innocens creatus eſt nudus, ſed mox à peccato erubeſcens ſuam concupiſcentiam, texit E ſe veſtibus conſutis ex foliis ficus. Sicut ergo rex coniectus in vincula compedes geſtans aureas, iis non honoraretur, ſed magis vilipenderetur: licèt enim ſint aureæ, compedes tamen ſunt; quódque ſint aureæ, refricant ei priſtinum regni decus, ex quo in compedes decidit, quaſi è ſummo honoris faſtigio in imum dedecoris deiectus: ſic pariter erubeſcere debet diues in veſtibus ſplendidis; quia illæ non ſunt aliud niſi ſtigma peccati, velamen concupiſcentiæ, tegmen pudoris. Secundò, quia 2.
primæ veſtes quibus Deus veſtiuit Adamum, fuerunt ſimplices & natiuæ, putà crudæ pelles animalium, Geneſ. 3. 21. vt doceret eum ac poſteros, veſtem homini datam tantùm ad neceſſitatẽ, eſſeque

Vanitas veſtium ſplendidarum.

ſymbolum pœnitentiæ, & mortalitatis, cui per A
peccarum obnoxij effecti ſumus, vti dixi Geneſ. 3.
3. 21. Non magis ergo diues in veſte byſſina extolli
debet, quàm ſut in laqueo byſſino. Tertiò, quia
ſimplex & rudis fuit veſtitus Eliæ, Eliſæi, Prophe-
tarum, S. Ioannis Baptiſtæ, Chriſti Domini, Apo-
ſtolorum, Eſſenorum & primorum fidelium. Vnde
habitum Chriſtiani deſcribens Lucianus in Phi-
lopatro: *pallium putre*, inquit, *ſine calceis & tegmi-*
4. *ne, capite nudo incedens, detonſa coma.* Quartò, quia
femineus eſt veſtium ornatus, femináſque indicat,
non viros: horum enim ornatus eſt interior in
iudicio, ſapientia & virtute. Nam quid eſt aurum
& argentum, niſi terra alba, & rubra? Quid eſt
byſſus, niſi vermium, putà bombycum putredo? B
Quid vniones, niſi concharum excrementa? Quid
lanæ pretioſæ, niſi ouium vellera? Audi S. Bernard.
ſerm. 4. de Aduentu: *Aurum & argentum nónne*
terra eſt rubra & alba, quam ſolus hominum error facit
Diuitiæ veræ quæ. *(aut magis reputat) pretioſam? Vera ergo diuitiæ non*
opes ſunt, ſed virtutes, quas ſecum conſcientia portat, vt
in perpetuum diues fias. Et S. Cyrill. lib. 4. in Ioan-
nem c. 4. *Sancti conſiderandi ſunt non carne, ſed intrin-*
Exempla. *ſeca gloria.* Ita Siſinnius Nouarianorum Epiſcopus,
homo mollis, reprehenſus fuit à fidelibus, quòd
quotidie bis lanaretur, & veſte candida induere-
tur, abutens illo Eccleſ. 9. v. 8. *Omni tempore ſint*
veſtimenta tua candida. ita Socrates lib. 6. c. 22. S.
Aſellam laudat S. Hieron. Epiſt. 15. ad Marcellam: C
Sermo, inquit, *ſilens, & ſilentium loquens: nec citus nec*
tardus inceſſus, idem ſemper habitus, neglecta mundi-
cies, & in culta veſte cultus ipſe ſine cultu. Ariſtoteles
videns adoleſcentem ſumptuoſiori toga indutum:
Adoleſcens, ait, *nũ aliquando à cultu iſto immodico tem-*
perabis, omnem virtute parto? Plato dixit Ariſtippo:
Tibi vni & chlamydem & pannum ferre datum eſt.
Chlamys veſtis erat Principum, pannus paupe-
rum. Vnde Horatius: *Omnis Ariſtippum decuit color.*
Teſtis Laërt. lib. 2. 8. Diogenes diuitem indoctũ,
ſed ſplendidè veſtitum χρυσόμηλον, id eſt, *ouem au-*
ream; vel, vt alij legunt, χρυσόμαλλον, id eſt, *vellus*
aureum appellabat. Teſtis Laërt. lib. 6. Demonax
cuidam purpura veſtito inſoleſcenti in aurem di- D
xit: *Heus tu, hoc ante geſtabat ouis, & ouis erat*; ſigni-
ficans illum æquè ſtupidum eſſe in purpura atque
antè, nec purpuram ei ingenium addidiſſe. Tritum
eſt illud: *Simia in purpura.* &, *Simia eſt ſimia, etiamſi*
aurea geſtet inſignia. Artaxerxes Teribazo veſtibus
inſoleſcenti ait: *Tibi vt mulieri aurum, vt inſano*
regium amictum geſtandi ius concedo. Auguſti Cæſa-
ris axioma fuit: *Veſtitus inſignis ac mollis ſuperbiæ*
vexillum eſt nidúſque luxuria. Teſtis Sueton. in eius
vita. Alexander Seuerus Imp. humili veſtitu ince-
dẽs, cùm ob id ab aulicis reprehenderetur ait: *Im-*
peratoria Maieſtas cõſtat virtute, non corporis cultu. Si-
mile fecit & dixit Alphonſus Aragonum rex: *Ma-*
lo, inquit, *moribus & autoritate meos excellere, quàm* E
diademate & purpura. ita Panormit. lib. 1. de geſtis
Alphonſ. Plura dixi Iſaiæ cap. 3. in fine. Denique
Clemens Alexand. lib. 2. pædag. c. 10. narrat Cæum
ſophiſtam improbitatem repræſentaſſe candida
veſte velatam, virtutem verò ſola verecundia ve-
ſtitam: perinde ac pictor ille, qui cùm Helenam
elegantem pingere non poſſet, pinxit eam veſte
aurea gemmeáque non tam decoratam, quàm ſe-
pultam.

Nota, veſtis præclara ſæpe ſignum eſt magi-
ſtratus, dignitatis aut nobilitatis: túncque non ei,
ſed dignitati & officio deferendus eſt honor; ſed
eam ab hiſce abſtrahit hic S. Iacobus, tantúmque

A conſiderat vt indicem diuitiarum, æquè ac deli-
ciarum, lautæque vitæ. Solebant enim olim in fe-
ſtiuis epulis, ludis, ſacrificiis, &c. indui veſte can-
dida quaſi indice lætitiæ, vti docet Valer. Max.
lib. 1. c. 1. & indicat Eccleſiaſtes cap. 9. 8.

Quocirca S. Iacobus per veſtitum candidã, in-
telligit hîc non tantùm diuitem, ſed & voluptua-
rium qui feſtis, ludis epulíſque vitam tranſigit
cum deſpectu pauperum: qualis fuit diues epulo
qui byſſo induebatur, & epulabatur ſplendidè, ac
Lazarum ſpernebat, eique micas menſæ ſuæ ne-
gabat. Sicut ergo Chriſtus Lucæ 16. taxat hunc
diuitem ſpernentem Lazarum, ita Iacobus taxat
eos, qui diuites & delicioſos honorant cum con-
B temptu, & iniuria pauperum & egenorum.

Introierit autẽ & pauper in ſordido.] Græcè ῥυπαρᾷ,
id eſt, ſqualido, detrito, ſordido habitu. de ῥυπαρίᾳ
dixi c. 1. v. 21. Plerique fideliũ in primitiua Eccle-
ſia erant pauperes vel conditione, vel ex ſpolia-
tione bonorum quam patiebantur à Iudæis, vel
voluntate & ſpiritu. Audi S. Iuſtinum Epiſt. ad
Diognetum, mores Chriſtianorum ſui æui deſcri-
bentem: *Omnis peregrina regio*, inquit, *patria eorum*
eſt, & omnis patria eſt peregrina. In carne ſunt, ſed non
ſecundùm carnem viuunt: in terra degunt, ſed in cœlo
conuerſantur: pauperes ſunt, & multos ditant: omnibus
indigent, & omnibus abundant.

Præclara.] λαμπρὰν, id eſt, *ſplendidam*, purà can- Vers. 3.
C didam, de qua paulò antè dixi. Præclarè Seneca
Epiſt. 37. *Quemadmodum*, ait, *ſtultus eſt qui equum*
empturus non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac fra-
nos: ſic & ſtultiſſimus eſt qui hominem ex conditione,
quæ veſtis modò nobis circundata eſt, æſtimat. Seruus eſt?
ſed fortaſſe libero animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit, alijs
non nocebit. Parui ergo iudicij eſt, qui hominem
non ex ſeipſo, ſed ex veſte æſtimat, vti faciunt
ſtulti & pueri. S. Chryſoſt. homil. 47. ad popul.
Veſtes, inquit, *& aurum & argentum ſunt vermium*
penſa; virtutem autem indutus talem habet veſtem,
quam non tantùm tinea, ſed & mors ipſa lædere nequit.
Et meritò: non enim hæ animæ virtutes ex terra origi-
nem trahunt, ſed ſunt fructus ſpiritus.

D *Et dixeritis ei: Tu ſede hic bene.*] Græcè καλῶς.
Syrus שַׁפִּיר *ſcappir*, id eſt, *pulchrè*, ſcilicet loco
non tantùm commodo & honorato, ſed & ele-
ganti, putà in ſede primaria vel altiore, puluinari
byſſino inſtrata, aulæis & conopæo redimita. Se-
debant Iudæi in Synagogis: magiſtri quidem al-
tiùs, auditores autem & diſcipuli demiſſiùs, vti
tradit S. Ambroſ. in 1. Corinth. 14. 30. & inſinuat
ibidem Apoſtolus. Philo quoque Eſſenos ſediſſe
tradit lib. de vita contempl. Idem de Chriſtianis
Romanis tradit S. Clemens lib. 2. Conſtit. c. 57.
nam in Africa non licuiſſe laicis in Eccleſia ſe-
dere, teſtatur Optatus Mileuit. lib. 4. ſicut etiam-
num iiſdem in templo ſedere non licet in Æthio-
E pia, ſiue Abyſſia, ne ſenibus quidem & infirmis:
his enim ſolùm ſcipioni inniti conceditur, vti
Romæ ab Abyſſinis accepi.

Memorabile eſt quod de Conſtantino Magno
in vita eius ſcribit Euſeb. lib. 4. c. 33. ipſum in Ec-
cleſia concionem audiuiſſe ſtantem, ac noluiſſe
ſedere, licèt ab Epiſcopo ad id inuitaretur, imò
iuberetur; quòd diceret, res diuinas erectis ani-
mis, auribus, & pedibus audiri oportere.

Apud Romanos in theatro ſuus cuique pro di-
gnitate erat locus: vnde inter equites nemini con-
ſidere licebat, niſi equeſtrem haberet cenſum, ni-
mirũ ſeſtertia quadringenta, hoc eſt, decem millia
aureorum. Audi Martialem lib. 5. Epigr. 26.

Quadrin

Quadringenta tibi non ſunt Chæreſtrate, ſurge,
Lectius (locorum cenſor) *ecce venit: ſta, fuge,*
curre, late.

Simili modo apud S. Clementem libr. 2. Conſtit. cap. 57. & 58. Apoſtoli ſanciunt, quos operæpretium eſt audire, vt ex iis ordinem Synaxeos & ſeſſionis in ea diſcamus. *Cùm Eccleſiam Dei*, inquiunt, *conuocas* (ô Epiſcope) *tanquam magnæ nauis gubernator iube cum omni prudentia congregari, præcipiens Diaconis veluti nautis, vt loca fratribus tanquam nauigantibus valde accuratè & honeſtè diſponant. Ac primùm quidem ſit ædes oblonga ad Orientem verſùs naui ſimilis, vtrinque paſtophoria in Orientem. Sit ſolium Epiſcopi in medio poſitum, & ex vtroque eius latere ſedeant presbyteri, & aſſtent Diaconi ſuccincti & expediti ſine multa veſte: ſunt enim illi ſimiles nautis, hi illis qui per foros nauis curſitant. Sit autem horum cura, vt laici in altera parte, ordine, & decorè, & quiete ſedeant: item vt ſedeant mulieres ſeparatim, ac cum ſilentio.* & paulo pòſt: *Si quis autem repertus fuerit qui ſedeat loco non decenti, increpetur à Diacono, tanquam à proreta; traducatúrque in locum qui eum deceat. Eſt enim Eccleſia non ſolùm ſimilis naui, ſed gregi: nam vt paſtores ſingulas pecudes, capras dico & oues, pro generis & ætatis ratione locant, & quódque eorum ſimile cum ſimili congregatur: ſic in Eccleſia adoleſcentes quidem ſeorſum ſedeant, ſi locus ſit: ſin autem non ſit, ſtent; ætate vero prouecti ordine ſedeant: pueros autem ſtantes, patres & matres eorum ſuſcipiant: rurſus adoleſcentulæ ſeorſum, ſi fuerit locus: ſi vero non fuerit, poſt mulieres locentur. Nuptæ iam & matresfamilias item ſeorſum: virgines autem, & viduæ & anus primæ omnium ſtent, aut ſedeant. Locis verò occupandis præſit Diaconus, vt quiſque eorum qui ingrediuntur, in locum ſuum ſe conferat, & nemo præter decorum ſedeat: ſimiliter Diaconus populum ſpeculetur, ne quis murmure obſtrepat, dormitet, aut nutus faciat. Oportet enim ſtare in Eccleſia ſapienter, ſobriè & vigilanter, auribus ad verbum Domini intentis. Deinde cuncti pariter conſurgentes, & in Orientem ſpectantes, egreſſis catechumenis & pœnitentibus precentur Deum, qui aſcendit ſuper cœlum cœli, idque ad Orientem.* & inferiùs: *Si autem cum iam ſedetur, aliquis quiſpiam aduenias honeſtus & nobilis, ſiue externus, ſiue eius regionis*, &c. *Diaconus iuniorem loco moueat, prudenter tamen, & non iratè, & illum ſeſſum recipiat: æquum enim eſt vt qui eſt in fratres beneuolus, ſponte ſua hoc faciat: quod ſi recuſauerit, moue eum cogendo, & in extremum locum reiice, vt diſcant cæteri cedere loco honoratioribus. Si autem pauper, aut ignobilis, aut peregrinus quiſpiam ſenex vel adoleſcens aduenerit, neque ſit locus vacuus, his quoque Diaconus ex toto animo locum faciat, vt non fiat aduertiis hominem acceptio perſonæ, ſed fiat miniſterium Deo acceptum: cùm mulieres, ſiue pauperes, ſiue diuites aduenerint, vtrumque horum faciat Diaconiſſa.*

Ordo cuiuſque olim in Eccleſia.

Addit S. Clemens Chriſtianos ſediſſe duntaxat in concione & lectione, in oratione verò & liturgia ſtetiſſe, aut certè genu flexiſſe. Poſterius hoc disertè docet Tertull. lib. de Oratione cap. 12. *Irreuerens eſt*, inquit, *aſſidere ſub conſpectu, contráque conſpectum eius, quem maximè reuerearis ac venereris, quantò magis ſub conſpectu Dei viui, Angelo adhuc orationis aſtante, factum iſtud irreligioſiſſimum eſt? Niſi exprobramus Deo, quòd nos oratio fatigauerit. Atqui cum modeſtia & humilitate adorantes, magis commendamus Deo preces noſtras.* Vide dicta Actorum 20. v. 36.

Pauperi autem dicatis: Tu ſta illic, aut ſede ſub (Tigurina *ſubter*, alij *iuxta*, Syrus *ante*) *ſcabello pedum meorum.*] Significatur contemptus pauperis, q. d.

A Sede non in ſcabello, ſed ſub ſcabello pedum meorum: adeò enim vilis es, vt non ſis dignus qui pedes meos, imò nec eorum ſcabellum tangas. Ibi ergo ſede, aut quaſi alter Alexius ſta in angulo, aut cum Lazaro quaſi canis procumbe ad ianuam diuitis epulonis: qui contemptus ſanè eſt grauis, ideóque peccatum lethiferum. Inde ſequebatur pauperum oppreſſio, quod eſt peccatum clamans in cœlum, de quo v. 6. ait S. Iacobus: *Nónne diuites per potentiam opprimunt vos?*

Nota primò, honor eſt bonum commune, æquè ac officia & beneficia. Nam in menſa, iudicio, concilio, alióve conſeſſu publico cuique ſuus debetur honor & locus, qui ſi non detur, fit ei iniu-
B ria, éſtque peccatum acceptionis perſonarum. Secundò: honor debetur creaturæ rationali ob excellentiam, quæ conſiſtit in ſapientia, virtute, officio, dignitate & potentia. Diuitiæ ergo per ſe non ſunt honorandæ; quia per ſe non faciunt hominem ſapientiorem, magis virtuoſum, digniorem & excellentiorem cæteris: tantùm ergo honorantur diuites per receptam conſuetudinem, vel quia diuitiæ comitantur dignitatem & principatum. Quare ſi quis ex interiori reuerentia erga diuitias, diuitem hoc ſolo nomine quòd diues eſt, præferat pauperi fideli, peccat vitio acceptionis perſonarum: fierique poteſt vt peccet mortaliter, nimirum ſi fiat cum notabili pauperis contemptu,
C vel iniuria & oppreſſione, vt dicitur v. 6. alioqui peccat tantùm venialiter. ita noſter Leſſius de iuſtitia & iure cap. 32. dub. 1.

Nónne (Græce οὐ, id eſt, *non*, de more ponitur pro οὐχὶ, id eſt, *nónne*) *iudicatis*, διεκρίθητε, id eſt, *diiudicaſtis*, id eſt, delectum perſonarum habuiſtis extollendo ſummè diuitem, deprimendo in imum pauperem. ita Vatab. Vnde Syrus vertit אתפלגתון *etpalgetun*, id eſt, *diuiſiſtis*, diſcrimen feciſtis, diſcreuiſtis iniquè inter pauperem & diuitem, quod noſter vertit *iudicatis*; quia iudicis eſt inter partes æquitatem diuidere, vt cuique ius ſuum tribuat, non verò vnum alteri iniquè præferat, eíque totum per fas & nefas attribuat: nec enim pauper
D ob paupertatem ſuo iure eſt ſpoliandus, vt illud per iniuriam detur diuiti ob ſolas eius diuitias. Secundò, Tigurina, Eraſmus & alij διεκρίθητε accipiunt paſſiuè, vertúntque aſſertiuè, non interrogatiue: *& non diiudicati eſtis apud voſmetipſos*, q. d. non ſenſiſtis conſcientiæ iudicium & remorſum, quòd ſcilicet in hac perſonarũ acceptione Deum offenderetis. Vnde Caiet. *Non eſtis*, inquit, *iudicati in vobis ipſis*, ſed eſtis iudicati in veſtibus, dum diuites ob veſtes ſplendidas honoratis, pauperes ob ſqualidas ſpernitis. Alij vertentes interrogatiuè ſic explicant, q. d. nónne veſtro iudicio iudicati, conuicti, & damnati eſtis? q. d. nónne recta ratio & iudicium vos condemnat, arguítque quòd ini-
E què faciatis. ita Beda. Verùm vertendum eſſe actiuè *iudicatis*, patet ex eo, quod explicando ſubdit S. Iacobus: *& facti eſtis iudices cogitationum iniquarum*; iudicis enim eſt iudicare, non iudicari: vnde ſuſpicatur Gagneius noſtrum Interpretem legiſſe διακρίνετε in Indicatiuo, id eſt, *iudicatis*: ſed *iudicatis* idem eſt quod iudicare ſoletis, id eſt, iudicaſtis, quod ſignificat Græcum διεκρίθητε.

VERS. 4.

Vrget Hugo & Dionyſ. τὸ *apud voſmetipſos*, q. d. à vobis, veſtráque praua phantaſia iudicium hoc peruerſum ſumitis, non à Deo. Deus enim iubet tam pauperibus, quàm diuitibus ſuum ius & locum tribui. Sapienter Plato in Protagora: *Ne prius*, inquit, *in alio tribunali iudicaueris, quàm ipſe*

coram

coram iuſtitia (coram Deo) *iudicatus fueris*. Et Seneca Epiſt.37. *Si vis tibi omnia ſubycere, ſubyce te rationi* (& conſequenter Deo.) *Multos reges ſi ratio te rexerit: ab illa diſces quid, & quemadmodum aggredi debeas*. Et Socrates apud Stobæum ſerm.48. *Optimus*, inquit, *rex eſt, qui ſuis affectibus imperare poteſt*.

Et facti eſtis iudices cogitationum iniquarum.] Syrus מפרשנא *mepharſane*, id eſt, *ſeparatores*, diſcretores pauperis & diuitis. Pro *cogitationum* Græcè eſt διαλογισμῶν, id eſt, *ratiocinationum*, diſputationum, diſceptationum, conſultationum, reputationum, ſermocinationum, q. d. facti eſtis iudices iniqui peruerſarum ratiocinationum, id eſt, iudices peruersè ratiocinantes & concludentes pauperem contemnendum eſſe, quia pauper eſt; diuitem honorandum quia diues eſt. Ergo facti eſtis iudices iudiciorum iniquorum, quia iniquè iudicatis iniqua cogitando, ratiocinando, concludendo, ſermocinando, eaque opere exequendo; dum ſcilicet pauperem præ diuite ſpernitis, plúſque ſplendori veſtium, quàm fidei & virtuti tribuitis, honorando impios diuites, & deſpiciendo ſanctos pauperes, inquit S.Hieron.in c.5.Iſaiæ. Hoc ipſo enim tacitè iudicatis, *quòd diues tanto paupere ſit melior, quantò eſt ditior*, ait S.Auguſt.Epiſt.29. ad S. Hieron.quod vtique falſum & peruerſum eſt iudicium, inſtárque monſtri. Incongruus enim ſermo eſt, ait Epictetus, ſi dicas: *Ego ſum ditior te; ergo te melior. Ego ſapientior; ergo melior. Hi verò ſunt congrui: Ego te ditior; mea igitur poſſeſſio melior eſt tua. Ego ſapientior: mea igitur oratio melior eſt tua. Tu autem neque poſſeſſio es, neque oratio.* Ita ipſe Enchirid. cap.59.

Seneca lib.10.Epiſt.77. *Gladium*, inquit, *bonum dices, nõ cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gẽmis diſtinguitur; ſed cui eſt ad ſecandum ſubtilis acies. Regula, non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur. Ergo in homine nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, ſed quàm bonus ſit. Nemo iſtorum quos diuitiæ honoréſque in alto faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? cum baſi ſua illum metiris. Paruus pumilio, licèt in monte conſtiterit. Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiamſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore, quòd neminem æſtimamus eo quod eſt, ſed adycimus illi & ea quibus ornatus eſt, imò ex illis ipſum æſtimamus, & metimur.*

Paralogiſmi diuitum.

Porrò ait S. Iacobus *cogitationum*, non cogitationis, Græcè διαλογισμῶν, id eſt, *ratiocinationum*, conſultationum, concluſionum: quia hæc vna, qua diuitiæ præferuntur paupertati, multas includit, & ex hac vna quaſi principio multæ aliæ educuntur, v.g. qui diuitias præfert paupertati, ſecum ita ratiocinabitur. Primò, diuitiæ ſunt commodiores, magíſque in hominum pretio; ergo diuites præferendi pauperibus. 2. Diues me iuuare, commendare, promouere, ditare poteſt, non pauper: diuites ergo colendi, non pauperes. 3. Diues ſui contemptum vlciſci poteſt, non pauper: illius ergo offenſa curanda eſt, non huius. 4. A paupere nihil expecto: ergo mihi negligendus eſt. 5. Pauper mihi eſt dedecori & oneri, quia à me petit & emendicat eleemoſynam, itaque opes meas minuit: diues verò mihi eſt honori & commodo: ergo hic ſequendus, ille fugiendus eſt.

Syllogiſmi ſapientum. 1.

Hæ ſunt ratiocinationes iniquæ & falſæ, putà paralogiſmi mundi & mundanorum. Ex aduerſo Deus contra hos, inquit Philo lib.1.de Monarchia ſancit Exodi 20. *Non facietis vobis Deos argenteos*

A *& aureos, in ſenſu myſtico: Hi enim*, inquit, *adoraturi
manè ad ædes diuitum quaſi ad ſanctiſſima templa curſitant, bona petituri ab illis quaſi numinibus*; cùm tamen
veriſſimum ſit illud Auguſt.5.Ciuit.6. *Remota
iactantia quid ſunt omnes homines, niſi homines?* Ergo contra hos primò argumentatur Chriſtus, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt
cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*,
Lucæ 16.9. Secundò, S.Auguſt.ſerm.55.de Temp. 2.
Iſte mundus, ait, *aut videt nos, aut videtur à nobis.
Melius eſt vt calces mundum, & calcato eo gradum tibi
facias per quem in ſublime conſcendas*. Tertiò, Seneca 3.
lib.de vita beata c.26. *Diuitiæ apud ſapientem virum
in ſeruitute ſunt, apud ſtultum in imperio. Sapiens diui-*
B *tiys nihil permittit, vobis diuitiæ omnia*. Vnde & Alexander Magnus, teſte Plutarch. orat.1.de fortuna
Alexandri, dixit: *Si Alexander non eſſem, Diogenes
eſſe vellem*. Quartò, Auctor imperfecti apud S. 4.
Chryſoſt.homil.22. *Si diuitem honoras*, inquit, *propter perſonam ipſius, honoras eum: ſi autem pauperem
honoras, propter perſonam Chriſti honoras*. Quintò, 5.
S. Ambroſ.lib.2. Offic.c.25. docet multis rationibus fauores & beneficia pauperibus potius exhibenda eſſe, quàm diuitibus. Primò, quia Chriſtus,
inquit, docet *ad epulas nõ eos qui diuites ſunt, ſed pauperes inuitandos*, Lucæ 14. Secundò, *Diuites enim
rogari videntur, vt ipſi quoque nobis reddant: pauperes
quia non habent quod reſtituant, cùm acceperint remu-*
C *neratorem nobis faciunt Dominum, qui ſe pro paupere
obligandum obtulit*. Tertiò, *Quia diues dedignatur beneficiũ, & pudet eum debitorem eſſe gratiæ. Quin etiam
id quod collatum eſt ſibi, meritis ſuis arrogat*. Quartò,
*Quia in accipiendo beneficio eo ipſo quòd acceperint, diuites dediſſe ſe magis, quàm accepiſſe exiſtimant: pauper
verò etſi non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiam: in quo certum eſt, quòd plus reddat, quàm acceperit. Pecunia enim nummo ſoluitur, gratia nunquam
exinanitur*. Quintò, *Quòd diues refugit, pauper fatetur quòd ſit obligatus debito, ſibique ſubuentum, non honori ſuo delatum putat: donatos ſibi arbitratur filios, vitam redditam, ſeruatam familiam*. Idem ibidem c.1.
Tantus, inquit, *ſplendor honeſtatis eſt, vt vitam bea-*
D *tam efficiant tranquillitas conſcientiæ, & ſecuritas innocentiæ. Et ideo ſicut exortus ſol, lunæ globum & cætera
ſtellarum abſcondit lumina, ita fulgor honeſtatis; vbi
vero & incorrupto vibrat decore, cætera quæ putantur
bona ſecundùm voluptatem corporis, aut ſecundum ſeculum clara & illuſtria obumbrat*. & c. 4. loquens de
Elia, cui pauperi coruus deferebat panem 3.Reg.
17. *Nunquid ideo*, inquit, *minus beatus, quia pauper
erat ſibi? Minimè, imò eo magis beatus, quia Deo diues.
Alys enim quàm ſibi diuitem eſſe præſtat, vt iſte erat,
qui tempore famis cibum à vidua petebat, largiturus ei,
vt hydria farinæ per triennium & ſex menſes non deficeret, & per quotidianos vſus olei vas vidua inopi ſufficeret ac miniſtraret*. Sextò, in paupere honoramus 6.
E Chriſtum, quaſi exemplar in ſua imagine. Vnde
Chryſol.ſerm.14.explicans illud Pſalmi 140. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*. Non dicit, inquit, qui videt, ſed *qui intelligit*. Arcana enim
res eſt, & occultum mundo paupertatis pretium.
*Oremus fratres vt ipſe nobis intelligere intelligenda concedat, qui ſe intelligi in paupere ſic demonſtrat, quòd ipſe
qui cælum tegit, ſit nudus in paupere; quòd in eſuriente
eſuriat ſatietas rerum; quòd ſitiat in ſitiente fons fontium. Beatus proinde ille cenſendus eſt, qui hoc intelligit,
vt ſuper pauperes intelligat eorum neceſſitatibus occurrendo, eóſque à neceſſitatibus eruendo*. Septimò, S. 7.
Bernard.ſerm.1. de vigilia Natiuit. *Paupertas*, inquit, *non inueniebatur in cælis: porro in terris abun-*
dabat

dabat hac ſpecies, & neſciebat homo pretium eius. Hanc itaque Dei Filius concupiſcens deſcendit vt eam eligat ſibi, & nobis quoque ſua æſtimatione faciat pretioſam. Hoc eſt quod ait Chriſtus Iſaiæ 61. & Lucæ 4. 18. *Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me.* Plura de bono paupertatis dixi Act. c. 4. & 5.

Vers. 5. *Nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo?*] Syrus *pauperes mundi.* Probat non eſſe accipiendas perſonas vt diuites honoremus, pauperes aſpernemur, exemplo Dei, quod nobis debet eſſe inſtar normæ & præcepti. Deus enim elegit pauperes ære, eóſque diuites effecit fide; inopes cenſu, eóſque opulentos fecit rerum diuinarum ſenſu. Vnde S. Leo ſerm. 10. de Quadrag. *Quos viles*, ait, *facit carnalis ſapientia, neſcimus quam pretioſos ſpiritualis ſit factura gratia.*

Diuites in fide.] Vt ſcilicet fierent diuites, ipſeque faceret eos diuites in fide. Nam ſimili modo addit, *& heredes regni.* Clarum autem eſt, Deum neminem elegiſſe qui iam erat hæres regni, ſed eligendo hæredem regni feciſſe. q. d. pauperes non ſunt ſpernendi, quia Deus non ſpreuit, ſed elegit pauperes, eóſque eligendo ditauit fide, fecítque hæredes regni. Nihil ergo hîc habent Pelagiani, quo probent fidem eſſe ex nobis, non ex gratia Dei, quaſi ob fidem viribus naturæ elicitam Deus fidelem eligat, infidelem reſpuat. Fides enim eſt primum Dei donum, quo pauperes Apoſtolos primóſque fideles ditauit Deus. ita S. Auguſtinus libr. 1. de Prædeſt. Sanct. cap. 17. Agit ergo Iacobus de electione tam ad fidem & gratiam, quàm ad regnum & gloriam. Quos enim Deus elegit ad gratiam, eos conſequenter deſtinauit ad gloriam, vt fiant hæredes regni cœleſtis. hic ſenſus eſt geminus. Secundò tamen Gabriel Vaſquez 1. part. diſput. 89. cap. 2. ſic explicat, q. d. Deus Apoſtolos pauperes cenſu, ſed diuites fide & virtute, elegit ad gloriam, putà ad hæreditatem regni cœleſtis, & ad vitam æternam ex meritis; quia ſcilicet præuidit quòd ipſi bene vtendo & ſtrenuè cooperando fidei, & gratiæ ſibi à Deo datæ, per bona opera mererentur regnum cœleſte. Vnde ſequitur, *quod repromiſit Deus diligentibus ſe.* Cenſet ergo hîc agi de electione ad gloriam dumtaxat, eámque fieri ex meritis probare ex hoc loco contendit: gloria enim eſt hæreditas, quia datur filiis: eadem eſt & corona iuſtitiæ, ac merces, quia datur merentibus & vincentibus. Hinc & Iacobus priùs ait, quòd Deus elegerit diuites in fide, deinde quòd *heredes regni*; quia per diuitias fidei deſtinaoit nos ad regnum in prima electione, quam fecit ab æterno.

Moral. Veræ opes sūt virtutes. Moraliter docet hîc S. Iacobus veras diuitias non eſſe aurum, argentum, veſtes ſplendidas; ſed fidem, & fidei virtutes: ſicut ex aduerſo paupertatem & pauperes non facit egeſtas, ſed cupiditas & impietas. Vnde S. Auguſtinus homil. de centum ouibus: *Deus*, ait, *omnibus æqualiter adeſt, ſed apud Deum plus habet loci, qui plus attulerit non argenti, ſed fidei.* Et S. Gregor. homil. 15. in Euangel. *Sola*, ait, *diuitia ſunt, qua nos diuites virtutibus faciunt.* Et Clemens Alexand. libr. 6. ſtromat. *Vera*, inquit, *diuitia eſt abundantia in ijs, qua ſunt ex virtute actionibus: paupertas autem eſt inopia in moderatis actionibus.* S. Ambroſius lib. 3. Epiſt. 10. *Solum illum Deus diuitem nouit, qui ſit diues æternitatis.* Præclarè verò S. Proſper libr. 2. de vita contemplatiua cap. 13. *Illa*, ait, *nobis ſunt ambienda diuitia, qua nos ornare pariter poſſint, & munire; quas nec acquirere poſſumus inuiti, nec perdere; qua nos contra hoſtiles impetus armant, à mundo diſterminant. Deo commendant, ditant animas noſtras atque nobilitant, nobiſcum ſunt, intra nos ſunt. Diuitia noſtra credenda ſunt: pudicitia, qua nos pudicos; iuſtitia, qua iuſtos; pietas, qua pios; humilitas, qua humiles; manſuetudo, qua manſuetos; innocentia, qua innocentes; puritas, qua puros; prudentia, qua prudentes; temperantia, qua temperantes; & charitas qua nos facit Deo & hominibus charos; virtutum potentes, ſeculi contemptores, ac bonorum omnium ſectatores. Hæc non ſunt omnium, ſed Sanctorum ſancta virtutes, non diuitum ſuperborum, ſed humilium pauperum facultates, patrimonium cordium, diuitia incorruptibiles morum, quibus non abundant, niſi illi qui illis carnalibus ex corde renunciant.* & inferiùs: *Propter hoc igitur eis qui militant Deo, fugienda ſunt ex toto corde diuitia: quas qui habere volunt, ſine labore non quærunt, ſine difficultate non inueniunt, ſine cura non ſeruant, ſine anxia delectatione non poſſident, ſine dolore non perdunt. Apoſtolus autem Chriſti militibus dicit: Volo vos ſine ſollicitudine eſſe.* & : *Radix omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis, ac ſic cenſus iſte terrenus eis à quibus vitioſè diligitur, non eſt voluptatum materia, ſed dolorum.* Breuiter ſed neruoſè S. Gregorius libr. 6. Epiſtol. 190. ad Andream: *Non ergo*, inquit, *honores aut diuitia quærenda ſunt, qua dimittuntur: ſed ſi bona quærimus, illa diligamus, qua ſine fine habebimus. Si autem mala pertimeſcimus, timeamus qua à reprobis ſine fine tolerantur.* Idem homilia 18. in Ezech. *Ille*, ait, *pauper eſt, qui eget eo quod non habet. Nam & qui non habens habere non appetit, diues eſt. Paupertas quippe in inopia mentis eſt, non in quantitate poſſeſſionis: nam qui cum paupertate bene tonuenit, non eſt pauper.*

Heredes regni.] id eſt, deſtinatos ad regnum cœleſte, illúdque certò adepturos, ſi in fide, operibúſque fidei ad finem vſque vitæ conſtanter perſeuerent. Præclarè S. Ambroſius ſermone 10. *Cum regnum Dei*, inquit, *pauperum ſit, quid locupletius eſſe poteſt?* Vide hîc miram harmoniam Iacobi & Pauli. Idem enim eodem æuo intonuit Paulus ſcribens Corinth. Epiſtol. 1. cap. 2. v. 26. *Videte*, ait, *vocationem veſtram fratres*, &c. *qua ſtulta ſunt mundi, & ignobilia, & contemptibilia, elegit Deus*, &c. Porrò regnum Dei eſt ipſe Deus cum omni ſua felicitate, & gloria. Vide S. Auguſtinum ſermone 119. de Temp. & in Pſalm. 136. & 149. vbi ait: *Heredes Dei ſit ſunt, vt ipſe Deus ſit hereditas noſtra. Hac hereditas non minuitur copia poſſeſſorum, non fit anguſtior numeroſitate coheredum; ſed tanta eſt multis, quanta paucis; tanta ſingulis, quanta omnibus: non talis te fecit heredem cui mortuo ſuccedas, ſed cum quo in æternum viuas.* Et S. Ambroſium in Pſalm. 118. *Omnes poſſident, nec minuitur heredi: manet emolumentum integrum, & eo magis ſingulis creſcit, quo pluribus fuerit acquiſitum.* Charitas enim perfecta in cœlis facit omnia communia: vnde quiſque beatus de aliorum ſingulorum gloria ita gaudet, ac ſi ſua eſſet. Quare non ſemel, ſed millies, & milleſies millies eſt beatus & glorioſus. S. Bernardus de triplici genere bonorum: *Quæ eſt*, inquit, *copia, vbi nihil quod nolis ſit, & totum ſit quod velis?* Idem ſerm. de fallacia præſentis ſeculi: *In remuneratione*, ait, *torrens eſt voluptatis, & fluminis impetus. Flumen planè eſt, ſed quod affluat, non quod fluat, vel effluat: flumen vocatur non quod tranſeat, vel pertranſeat, ſed quod abundet.* Ruſſum S. Auguſtinus libro 3.

de

de liber. arbitr. ſub finem : *Tanta*, ait, *eſt iucunditas lucis æternæ, vt etiamſi non liceret amplius in ea manere, quàm vnius diei mora, propter hoc ſolùm innumerabiles anni huius vitæ pleni delicijs, & circumfluentia temporalium bonorum rectè meritóque contemnerentur.* Idem in Manuali c. 14. *O anima mea, ſi quotidie oporteret nos tormenta perferre, ſi ipſam gehennam longo tempore tolerare, vt Chriſtum in gloria ſua videre poſſemus, & Sanctis eius ſociari, nonne dignum eſſet pati omne quod triſte eſt, vt tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur? Inſidientur ergo dæmones, parent ſuas tentationes, frangant corpus ieiunia, premant carnem veſtimenta, labores grauent, vigiliæ exſiccent, clamet in me iſte, inquietet me ille vel ille, frigus incuruet, conſcientia murmuret, calor vrat, caput doleat, pectus ardeat; inflětur ſtomachus, palleſcat vultus, infirmetur totum corpus, deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus, ingrediatur putredo in oſſibus meis & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis, & aſcendam ad populum accinctum noſtrum. Quæ enim erit iuſtorum gloria, quàm grandis Sanctorum lætitia, cùm vnaquæque facies fulgebit vt ſol? cùm ordinibus diſtinctis populum ſuum Dominus in regno patris ſui cœperit recenſere, & meritis atque operibus ſingulorum promiſſa præmia reſtituet, pro terrenis cœleſtia, pro temporalibus ſempiterna, pro modicis magna? Reuera cumulus felicitatis erit, cùm Dominus adducet Sanctos ſuos in viſionem paternæ gloriæ, & faciet in cœleſtibus conſidere, vt ſit omnia in omnibus. O felix iocunditas, & iocunda felicitas: Sanctos videre, cum Sanctis eſſe, & eſſe Sanctum; Deum videre, & Deum habere in æternum & vltrà.*

Cur Chriſtus elegit pauperes. Cauſa 1.

Porrò cauſæ cur Deus ad fidem & regnum elegerit pauperes potiùs, quàm diuites, ſunt variæ, eæque congruæ. Prima, quia id requirit apta diſtributio donorum, vt qui carent terreſtribus, abundent cœleſtibus, & vice verſa. Vnde S. Hieron. Epiſt. 34. ad Iulianum: *Difficile*, inquit, *imò impoſſibile eſt, vt præſentibus quis & futuris fruatur bonis: vt hic ventrem, & ibi mentem expleat: vt de delicijs tranſeat ad delicias: vt in vtroque ſeculo primus ſit: vt in cœlo & terra appareat glorioſus.* Et S. Chryſoſt. homil. 2. ad populum docet S. Paulum, cùm nominat diuites huius ſeculi 1. Timoth. 6. D 17. hoc ipſo ſignificare alios eſſe diuites futuri ſeculi, nimirum pauperes huius ſeculi. Sic diues huius ſeculi fuit epulo, futuri verò Lazarus, Lucæ 16. 24. ſic Nazianz. Orat. 16. religioſos vocat *propter humilitatem exaltatos, & propter paupertatem locupletatos.* Quocirca Patres pauperes Euangelicos vocant diuites, eóſque veros & ſolos; ita S. Nazianz. Orat. 20. de S. Baſilio; *Diuitiæ*, inquit, *illi erant, nihil habere.* Et S. Leo ſerm. 4. de Quadrag. *Chriſtiana paupertas diues eſt; quia plus eſt quod habet, quàm quod non habet: nec pauet in iſto mundo indigentia laborare, cui donatum eſt in omnium rerum Domino omnia poſſidere.* Et S. Ambroſ. lib. 4. Epiſt. 24. ad Simplic. *Verè*, inquit, *diues eſt, qui in con*- E *ſpectu Dei poteſt diues videri, in cuius conſpectu terra exigua, mundus ipſe anguſtus eſt; ſed ſolum illum Deus diuitem nouit, qui ſit diues æternitati; qui non opera, ſed virtutum fructus recondat.* Vide totam Epiſtolam, in qua demonſtrat hoc paradoxum: *Quod ſolus ſapiens, licèt pauper, ſit diues.*

2\. Secunda, quia diuitiæ ſunt ſomites & illecebræ ambitionis, auaritiæ, gulæ, luxuriæ, omniúmque vitiorum, quibus itur in gehennam: paupertas verò ſuggerit materiam humilitatis, continentiæ, modeſtiæ, ſobrietatis, caſtitatis, omniúmque virtutum, quibus tenditur ad gloriam. Vnde Chriſtus Matth. 19. 24. *Facilius*, in-

A quit, *eſt camelum tranſire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum.* Sicut ergo non niſi per miraculum camelus tranſire poteſt per foramen acus; ita & diues non niſi per miraculum intrare poteſt in regnum cœlorum. Vide ea quæ de pernicie diuitiarum dixi Iſaiæ 5. 9. paupertas ergo opibus vicinior eſt cœlo. *Magna quædam penna paupertatis eſt, qua tam citò volatur in regnum cœlorum*, ait S. Bernard. ſerm. 4. de Aduentu.

Tertia, Deus vt oſtenderet diuitias bonitatis, 3.
miſericordiæ & magnificentiæ ſuæ, elegit pauperes potius, quàm diuites; vtque pauperes extimularet ad magnam humilitatem, gratitudi- B nem, honorem & amorem Dei. vide dicta 1. Corinth. 1. 26. & ſequent.

Quarta, quia pauperes contemptu mundi e- 4.
munt à Deo cœlum. Deus ergo eis fit debitor. Cùm enim omnia propter Deum reliquerint, par eſt vt Deus iis ſuum regnum rependat. Vnde Nazianz. in Carm. de Beatitud. *Felix*, ait, *qui Chriſtum fortunis omnibus emit.* & Orat. 18. *Hæc*, ait, *negotiatio præſtantiſſima, quæ breuia & fragilia bona cum ſempiterna gloria commutantur.* Et S. Auguſt. ſerm. vlt. de diuerſis: *Quid*, ait, *glorioſius homini quam ſua vendere, & Chriſtum emere?* vide Matth. c. 19. v. 28.

Quinta, quia Deus vacuum requirit cor, vt to- 5.
C tum illud poſſideat: pauperum autem corda ſunt vacua; diuitum verò plena diuitiis æquè, ac vitiis: illa ergo capacia ſunt fidei, gloriæ & gratiæ; hæc verò incapacia. Diues itaque qui cor habet in ære, ineptus eſt ad capiendas res æthereas: pauper verò cùm cor nequeat habere in ære quo caret, transfert illud in æthera quem ſperat: liberum ergo, amplúmque, & Dei capax habet cor. vide S. Chryſoſt. hom. 2. ad popul. Vidit idipſum per vmbram Seneca Epiſt. 8. *Nemo alius*, inquit, *eſt Deo dignus, niſi qui opes contempſit; & ideo olim Flamini Diali non modò tangere hederam criminoſum erat, verùm etiam nominare.* Nam hedera ſymbolum erat tenacitatis, & adhæſionis ad terrena, teſte D Pierio Hierog. 51.

Præclarè S. Auguſt. lib. de 12. grad. abuſionum, gradu 8. *Recta*, ait, *diſpenſatione miſericors iudex regnum cœlorum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abſtulit, vt ipſe diues in cœli ſede appareat, qui in terra nihil penitus procurat.* & mox: *Nobilis ergo inopia, eſt mentis humilitas; & inepta diuitia ſunt animorum enormitas.* Idem (ſi tamen ipſe eſt auctor) lib. de contemptu mundi cap. 6. *Regnum cœlorum non diuitum, ſed pauperum eſt. Dicit namque pauperibus: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Si eſt regnum cœlorum pauperum; reſtat vt infernus ſit diuitum*; idque probat exemplo diuitis epulonis, qui E ſepultus eſt in inferno, Lucæ 16. 24. & ſequent.

Quod repromiſit Deus diligentibus ſe.] ideóque ſuæ legi obtemperātibus. Qui enim diligit Deum, debet ea diligere, quæ Deus diligit, & ea odire, quæ Deus odit, ait S. Auguſt. imò Chriſtus Ioan. 4. 15. *Si diligitis*, ait, *me, mandata mea ſeruate.* Hinc diſce primò, non ſoli fidei & credentibus, vt volunt hæretici, ſed dilectioni & diligentibus, id eſt, opera charitatis erga Deum & proximum exercentibus, promiſſum eſſe regnum Dei: ac proinde volenti illud aſſequi neceſſaria eſſe charitatis opera. Secundò, regnum cœlorum promitti & dari quaſi mercedem pro merito operum charitatis. Tertiò, ſanctum eſſe hæc obire intuitu

huius

huius mercedis & præmij, vt fecit Dauid Pſalm. 118. 112. dicens: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.*

Alludit ad Iſaiæ c.64.v.4. quem ſub idem tempus quo Iacobus hæc ſcripſit, S. Paulus ſcribens Corinthiis Epiſt.1.c.2.v.9. ex Septuag. ita citat: *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illum.* Vltima enim hæc Iſaiæ & Pauli verba antiſtropha ſunt verbis hiſce Iacobi, nimirum quia idem Spiritus ſanctus per ora trium horum teſtium, imò Prophetarum ſuorum loquebatur.

Mor. Cœlum emitur amore.

Moral. Diſce quàm facili pretio Deus vendat regnum cœlorum, nimirum amore: amor eius eſt pretium. Ama Deum, & Deum Deique regnum mereberis, emes & obtinebis. Ama Deum & regna, tum in cœlo, tum in terra, vti Iſraëli promittit Moſes Deut.11.v.24.

Porrò quis non amet Deum ſummè amabilem, ſummúmque bonū ſuum, qui eſt gaudiū omnium Angelorum & hominum: in quo ſunt omnes deliciæ, omnes opes, omnes honores, omnis ſapientia, omnis gloria, omnia bona in gradu immenſo & infinito? Quis non amet Deum, qui priùs tam impensè amauit nos, vt nos ex nihilo crearet, perditos per filium ſuum recrearet & redimeret, auerſos reuocaret, ruentes in gehennam retraheret ad cœlum? Quis non amet Deum, qui ſuum amorem, ſe totum, ſuaque charitatis viſcera in nos largiſſimè effudit? qui nos indies, imò ſingulis momentis animat, vegetat, paſcit, ſua gratia doniſque innumeris cumulat? Quis non amet Deum, qui à nobis amari optat, imò iubet, ac amanti promittit cœlum, non amanti minatur infernum? Quare inexcuſabiles ſunt peccatores & reprobi, imò ſtulti ſunt & inſani, qui vt creatura exigua, putà vili voluptate, vel honore fruantur, eámque diligant, Creatorem oderunt; qui terram Paradiſo, homines & bruta Angelis, regnum Dæmonis regno Dei, infernum cœlo anteponunt. Quid dementius? Quid inſanius? Præclarè S. Aug. homil. 9. de verbis Apoſtoli docet pauperem ſola bona voluntate; id eſt, dilectione emere cœlum: *quia quod valde neceſſarium eſt*, inquit, *habet: pauper eſt in arca, ſed diues in conſcientia; pauper eſt in domo, ſed diues in animo*, &c. *Quàm paruo conſtat regnum cœlorum, quàm vili pretio tanta poſſeſſio proponitur? Proponitur in terra, quod poſſideas in cœlo: proponitur in tempore, quod poſſideas in æternum.* & mox: *Duobus minutis emit quædam vidua regnum cœlorum, quæ miſit in gazophylacium duos nummos, Marci 12. miſit illos in domum Dei, & emit regnum cœlorum. En duobus nummis valet. Plus addo, valet & vilius: vilior eſt calix aquæ frigidæ, vilior eſt ſola bona voluntas. Audi clamantes Angelos: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Bona enim voluntas ipſa dicitur charitas. Totum ergo habet, qui bonam voluntatem habet.* Idem homil. 13. *regnum cœlorum venale propoſuit, & pretium eius calicem aquæ frigidæ eſſe voluit*, Matth. 10. 42. Quocirca idem in Manuali cap. 10. ſuſpirans ad Deum: *Amo*, inquit, *te Deus meus, amo te & magis, atque magis amare volo. Da mihi Domine Deus meus, ſpecioſè præ filiis hominum, vt deſiderem te, vt amem te quantum volo & quantum debeo: immenſus es, & ſine menſura debes amari, præſertim à nobis, quos ſic amaſti, ſic ſaluaſti, pro quibus tanta ac talia feciſti. O amor qui ſemper ardes & nunquam extingueris, dulcis*

A *Chriſte, bone Ieſu, charitas Deus meus, accende me toto igne tuo, amore tuo, dulcedine tua, dilectione tua, deſiderio tuo, charitate tua, iucunditate & exultatione tua, pietate & ſuauitate tua, voluptate & concupiſcentia tua, quæ ſancta eſt & bona, quæ caſta eſt & munda, vt totus dulcedine amoris tui plenus, totus in flamma tuæ charitatis vaporatus diligam te Dominum meum dulciſſimum & pulcherrimum ex toto corde meo, ex tota anima mea, ex totis viribus meis, & ex omni intentione mea, cum multa cordis contritione & lachrymarum fonte, cum multa reuerentia & tremore, habens te in corde, in ore & præ oculis meis ſemper & vbique; ita vt nullus in me adulterinis amoribus pateat locus.* & cap. 12.

B *O dulcedo amoris, & amor dulcedinis, comedat te venter meus, & nectare tui amoris repleantur viſcera mea, & eructet mens mea verbum bonum. Charitas Deus meus, mel dulce, lac niueum, cibus es grandium; fac me creſcere in te, vt ſano palato poſſis manducari à me. Tu es vita mea, cui viuo, ſpes cui inhæreo, gloria quam adipiſci deſidero. Tu mihi cor tene, mentem rege, intellectum dirige, amorem erige, animum ſuſpende, & in ſuperna fluenta os ſitientis te ſpiritus trahe. Taceat quæſo tumultus carnis. Conticeſcant phantaſiæ terrarum & aquarum, aëris & poli taceant ſomnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua, omne ſignum, & quicquid tranſeundo fit. Sileat ſibi, & ipſa anima,*

C *& tranſeat ſe, non cogitando ſe, ſed te Deus meus, quoniam tu es reuera tota ſpes & fiducia mea.*

Vos autem exhonoraſtis pauperem, ἠτιμάσατε, id eſt, *inhonoraſtis*, contemptiſtis, ſpreuiſtis. ita Syrus; ac conſequenter inhonoraſtis Deum, qui auctor eſt paupertatis, patérque pauperum, iuxta illud Eccleſ. 11. 14. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas* (id eſt, opulentia) *à Deo ſunt.* & Prouerb. 22. 2. *Diues & pauper obuiauerunt ſibi, vtriuſque operator eſt Dominus.* Vnde infert idem cap. 14. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius; honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.* Quare meritò exclamat Damaſc. Parallel. 3. c. 37. *O quanta eſt dignitas paupertatis, Dei velut larua ef-* VERS. 6.

D *ficitur: deliteſcit enim ſub paupertate Deus: ac pauper quidem ſupplicem manum extendit, Deus autem eſt, qui accipit.*

Porrò S. Iacobus mutat perſonam tertiam in ſecundam, dicens: *Vos autem exhonoraſtis*, vt acriùs corripiat, pungátque diuites ſuperbos, & in pauperes iniurios.

Denique aliqui per pauperem accipiunt Chriſtum qui pauperum fuit pauper (id eſt, pauperrimus) ideóque eorum pater: verùm hoc arctius eſt & myſticum: ad literam enim quoſuis pauperes intelligit, vt patet ex toto ſermonis diſcurſu.

E *Nónne diuites per potentiam opprimunt vos?*] ô pauperes. Compellauit diuites oppreſſores; nunc compellat pauperes oppreſſos. Græcè καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, id eſt, *dominantur in vos*, tyrannicè vobis imperant, violenter opprimunt vos oneribus, rapinis, iniuriis, vectigalibus iniquis: dum, vt ait Saluianus lib. 4. de Prouid. *decernunt potentes, quod ſoluant pauperes; decernit gratia diuitum, quod perdit turba miſerorum.* Verè Eccleſ. cap. 13. 23. *Venatio leonis, onager in eremo; ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes*, q. d. ſicut leo venatur & prædatur onagrum; ſic & diues pauperem. Diuitiæ enim inflant animum diuitis, vt putet ſibi omnia licere, ſe poſſe cæteris dominari, ſibi oportere pauperes

ſubiici & parere, ſibi omnia deberi; ac proinde pauperes eſſe quaſi ſeruos & mancipia, quibus ſuas opes & pompas adaugeat: denique eorum opes deuorant; ſicut piſcis maior deuorat minorem. Quocirca Saluſtius in Catilina: *Diuitiæ & imperia*, inquit, *bella atque certamina inter mortales excitant.* &, *O vrbem venalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit.* Et Iuuenal. Satyra 6.

Luxuria incubuit, victúmque vlciſcitur Orbem,
Nullum crimen abeſt facinúſque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit.

Trahunt vos ad iudicia.] ad tribunalia, etiam Gentilium & infidelium iudicum, quos vel conſanguineos & amicos habent, vel muneribus corrumpunt. Hoc enim illo æuo à Chriſtianis factitatum fuiſſe docet, & grauiter culpat S. Paulus 1. Corinth. 6. 1. vide ibi dicta. Hoc eſt quod monet Sapiens Eccleſ. 5. 7. *Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia; non mireris ſuper hoc negotio, quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, & inſuper vniuerſæ terræ rex imperat ſeruienti.*

Vers. 7. *Nónne ipſi blaſphemant bonum nomen.*] *blaſphemant*, id eſt, blaſphemari faciunt, ſunt cauſa vt blaſphemetur. Eſt hebraiſmus, *Cal* ponitur pro *Hiphil.* Senſus eſt, q. d. diuites Chriſtiani ſuo faſtu, auaritia, tyrannide, oppreſſione pauperum faciunt, vt gentes hæc eorum ſcelera videntes blaſphement nomen Chriſti & Chriſtianiſmi, ipſámque fidem & religionem Chriſti; quaſi illa talia doceat, aut certè permittat, nec caſtiget, vel puniat. Nota pro *bonum* Græcè eſt *καλὸν*, quod non tantùm bonum, ſed & præclarum ſignificat, q. d. blaſphemant nomen Ieſu, quod præclarum eſt & diuinum, æquè ac bonum, mellifluum & ſalutiferum. Nomen enim *Ieſu eſt mel in ore, melos in aure, iubilus in corde*, ait S. Bern. ſerm. 15. in Cant.

Nomen quod inuocatum eſt ſuper vos.] id eſt, nomen quo vos vocamini, quódque inuocare ſoletis, putà nomen Chriſti & Chriſtiani: à Chriſto enim vocamur Chriſtiani, quaſi aſſeclæ, diſcipuli & filij Chriſti. Eſt hebraiſmus creber in Script. vti ſæpiùs monui. Alludit ad Iſaiæ 62. 2. *Et vocabitur tibi nomen nouum quod os Domini nominabit.* Verè S. Ambroſ. ſerm. 12. in Pſalm. 118. *Reſpondendum*, ait, *eſt tam glorioſo nomini: Chriſtianum dum dico, perfectum dico: in Chriſto enim plenitudo dignitatis eſt cuius nomen vſurpas: qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionémque cur refugis?*

Vers. 8. *Si tamen* (εἰ μέντοι, id eſt, *ſi quidem, ſi tamen, veruntamen ſi, equidem ſi.*) *legem perficitis.*] Occurrit tacitæ obiectioni: ergóne diuites odio habendi & contemnendi ſunt? Reſpondet minimè, q. d. veruntamen non veto, quin lege communi charitatis & diuites diligatis: ſi enim hoc facitis, bene facitis, dummodo perſonas non accipiatis, nec pauperes aſpernemini; præſertim quia, vt ait S. Ambroſ. in Lucæ cap. 16. *Neque omnis ſancta paupertas, aut diuitiæ criminoſæ, ſed vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commendat ſanctitas.* & Eccleſ. cap. 13. 30. *Bona eſt ſubſtantia cui non eſt peccatum in conſcientia* (eſt enim inſtrumentum eleemoſynæ & beneficentiæ) *& nequiſſima paupertas in ore impij.*

Secundò, εἰ μέντοι exponi poteſt *igitur ſi*, vel *porrò ſi, certè ſi, ſanè ſi*, q. d. porrò ſi perficitis legem A regalem quæ dicit: *diliges proximum tuum ſicut teipſum*, bene facitis. Sic enim vitabitis acceptionem perſonarum; hanc enim excludit dilectio, quæ proximos omnes eodem charitatis ſinu complectitur, támque pauperes quàm diuites amore & honore debito proſequitur. Videtur enim hîc aſſignare remedium acceptionis perſonarum, nimirum charitatem. Vbi enim eſt charitas, ibi exulat cupiditas, ac conſequenter perſonarum acceptio.

Lex regalis quæ? Reſp. 1.

Quæres, quænam lex hîc vocetur regalis, & cur? Primò, aliqui, vt Caiet. cenſent legem regalem vocari eam qua reges iubent ſuos præfectos, nuncios, amicos à ſubditis honorari: iuxta illud Aſ- B ſueri regis de Mardochæo edictum: *Hoc honore condignus eſt, quemcumque rex voluerit honorare*, Eſther 6. 11. q. d. Iacobus, dum veto acceptionem perſonarum ne diuites honoretis, pauperes ſpernatis; non veto honorem deferri Regibus & Magiſtratibus, qui diuites ſunt: hic enim eis debitus, ac lege naturæ diuina & humana præceptus eſt. Verùm nulla regum hîc præceſſit aut ſequitur mentio.

2.

Secundò, alij legem quamlibet cenſent vocari regalem, quia præcipit & ſancit id quod iuſtum eſt. Iuſtitia enim eſt virtus regalis, baſíſque regni & Reipub. Vnde Orpheus in hymno νόμω, νομον, id eſt, *legem*, vocat *Deorum homi-* C *númque reginam.* & Cicero Philip. 1. legem definit *rectam, & à numine Deorum rationem.* & Ariſtot. 3. Polit. cap. vlt. ait quòd lex imperat, hoc imperare Deum. Omnis enim lex eſt deriuatio & radius legis æternæ, quæ eſt in Deo. Quocirca Archidamus roganti: *Quinam eſſent Spartanæ ciuitatis præfecti? leges*, inquit, *& legitimi Magiſtratus.* Demaratus verò percunctanti *cur exularet Sparta, cùm eſſet rex? Quoniam*, inquit, *leges in ea ſunt potentiores*, regales ergo ſunt leges, quia regibus imperant.

3.

Tertiò, alij cenſent legem regalem vocari, quia ad regnum cœleſte & æternum nos ducit, lataque eſt à Deo, qui eſt Rex regum & Dominus dominantium; vnde Syrus pro *legem regalem* ver- D tit *legem Dei.*

4.

Quartò, Hugo, Thomas Anglicus & Gloſſa: Lex regalis, inquiunt, eſt lex gratiæ, putà lex Euangelica: hæc enim lege naturæ & Moſaica eminet quaſi regina, facítque nos reges, Apoc. 5. 10.

5. Genuinè.

Quintò genuinè, lex regalis vocatur lex charitatis, & dilectionis mutuæ: de ea enim explicat Iacobus dum ilicò ſubdit: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

Amor proximi eſt lex regalis. Cur? Reſp. 1.

Proximi ergo dilectio eſt lex regalis; ídque primò, quia charitas eſt omnium virtutum regina & princeps. Lex ergo charitatis eſt regia & regalis, hoc eſt, eximia, ſplendida, magnifica, omniúmque E præſtantiſſima: ſic dicitur animus regius, virtus regia, munus regium, id eſt, magnificum & excellẽs: tale enim decet regem. Secundò, quia hæc virtus decet & ornat omnes homines, præſertim potentes, principes & reges: hi enim vti cæteris virtutibus, ita charitate maximè eminere debent, vtpote quam ſubditis omnibus exhibeant oportet. Hinc Chriſtus conſtiturus S. Petrum Principem Eccleſiæ, hanc vnam charitatis virtutem quaſi conditionem neceſſariam ab eo poſtulauit, dicens: *Simon Ioannis diligis me plus his?* eóque reſpondente, *etiam Domine: tu ſcis quia amo te*; ſubiunxit: *Paſce agnos meos*, Ioannis 21. 15.

2. (margin, beside "Secundò, quia hæc virtus")

Tertiò,

3 Tertiò, quia hæc eſt præcipua lex Chriſti Regis regum, quam impensè & crebettimè commendauit, vt Ioan.15.17. *Hæc mando vobis vt inuicem diligatis.* & c.13.34. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos*, Roman. 13.8. *Omne mandatum in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio malum non operatur: plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Lex ergo charitatis regalis eſt, quia cæteras in ſe complectitur.

4. Quartò, lex charitatis eſt regalis, id eſt, communis & vniuerſalis: quia omnes obligat, atque ad omnes omninò homines etiam inimicos, barbaros, pauperes ſe extendit. Sicut ergo dicitur, via regia, id eſt, publica, communis, qua omnes incedunt, non auia, vel deuia; ſic lex charitatis incedit via regia, quia nil habet obliquitatis, nec declinat ad dextram, vel ad ſiniſtram. ita Hugo & Dion. Vnde per eam omnes iuſti & ſancti incedunt, tendúntque ad cœlum.

5. Quintò, quia regibus omnibus & tyrannis, eorúmque minis & ſuppliciis eſt ſuperior. Hinc Chriſtiani olim ſeſe pro Confeſſoribus captis & damnatis offerebant morti, & martyrio. Vnde exclamat S. Nilus hom.2. de Chriſti Aſcenſione: *O religionem omnibus regibus potentiorem, magiſque regiam? quæ enim reges armis excitabant, hæc abſque armis diſſoluebat: quæ iſti mactando prohibebant, hæc dum mactaretur excitabat, & ſuorum cædibus trophæa contra mactantes erigebat.*

6. Sextò, eſt regalis, id eſt, inuiolabilis, ait Vatab. leges enim Regum ſunt inuiolabiles. nam qui legem charitatis violat, culpam luet gehenna, & incendiis æternis.

7. Septimò, Moſis lex fuit timoris, ideóque ſeruilis; Chriſti verò eſt amoris, ideóque regalis. Amorem enim veteres pinxere vndique coronis aureis cinctum, quaſi totum regalem.

8. Denique lex charitatis eſt regalis: quia, vt ait S. Bern. ſerm. 83. in Cant. *Amor vbi venerit, omnes in ſe traducit & captiuat affectus, quaſi rex omnibus affectibus imperans.* & mox: *Solus eſt amor ex omnibus animæ ſenſibus, motibus, atque affectibus in quo poteſt creatura, etſi non ex æquo, reſpondere auctori, vel de ſimili mutuam reddere vicem*, &c. *Nam cùm amat Deus, non aliud vult quàm amari: quippe non ad aliud amat, niſi vt ametur, ſciens ipſo amore beatos qui ſe amauerint.*

Mos. Chriſtiani ſint animo regio.

1. Moraliter, lex regalis charitatis & Chriſti, ſignificat omnes Chriſtianos Chriſti ſubditos, eáque præditos eſſe reges, ac habere animum regium, hoc eſt, amplum, præſtantem, beneficum & munificum in omnes, vt ſingulos tam pauperes, quàm diuites; tam exteros, quàm ciues; tam maleuolos, quàm beneuolos amare, iuuare, protegere, promouere geſtiant: arctum enim, ſtrictum & frigidum cor eſt priuatorum, qui ſua dumtaxat quærũt commoda, ideóque iniuriis, maleficiis, calumniis ſeſe contrahit, & ab iniuriantibus auertit: regum verò & principum cor eſt latum, liberale, excelſum, æſtuãs inſtar Solis, qui in omnes, ſiue amicos, ſiue inimicos radios ſuæ beneficentiæ ſpargit, vti dixi Iſaiæ 45.1. Hoc eſt quod ait S. Petrus S. Iacobo concinens: *Vos genus electũ, regale ſacerdotium, gens ſancta*, Epiſt. 1. cap. 2.9. Quocirca Saul videns charitatem Dauidis, qua ſibi inimico, quem in poteſtate habebat, pepercerat, eam accepit vt certum regni omen. *Nunc ſcio*, inquit, *quòd certiſſimè regnaturus ſis, & habiturus in manu tua regnum Iſraël*, 1. Reg. 24.21. Simili modo dicitur Deus dediſſe Salomoni regi latitudinem cordis, 3. Reg. 4. 29. hoc eſt, animi magnitudinem & magnificentiam, vt inter Iudæos & homines eſſet & emineret animo, ſapientia, conſilio, iudicio, æquitate, charitate, prouidentia, regimine quaſi Angelus; eſſétque quaſi pater inter pueros, quaſi magiſter inter diſcipulos, quaſi paſtor inter oues, quaſi dux inter milites. ita ex Abulenſi, Lyra. Caiet. & aliis noſter Pineda lib. 6. de rebus Salomonis c. 9. Præclarè Plinius in Panegyrico Traiani: *Vt felicitatis eſt*, inquit, *quantum velis poſſe; ſic magnitudinis, velle quantum poſſis.*

Porrò hæc magnitudo animi inducit eiuſdem rectitudinem, æquitatem, tranquillitatem in omnibus & per omnia; vt nullis blandiciis, muneribus, viribus, nullis conuiciis, iniuriis, ingratitudine, &c. à rectitudine æquè ac à beneficentia dimoueatur. *Honeſtum*, inquit Polyb. ſerm. 6. *Deorum eſt, aut eorum qui Dijs proximi cenſentur.* Ex aduerſo: *Tyrannus ſeruire præſtat, quàm affectibus*, ait Pythagoras. Quocirca præclarè Iamblichus Epiſt. ad Agrippam: *Oportet*, inquit, *legibus præfectum ſummè purgatum eſſe, iuxta ſummam legum rectitudinem; ac neque ſeductione, neque fraude falli per ignorantiam; neque vim inferioribus inferre, nec vlla occaſione inuſta allici: nam ſeruatorem & cuſtodem legum tam incorruptum oportet eſſe, quàm ſummè fieri poteſt in humana natura.* Quamobrem lex regalis eadem eſt quæ perfectæ libertatis, vti eandem appellauit S. Iacobus c. 1. 25. Liber enim à metu, amore, omníque alia cupiditate, quæ ſibi obſequentes ſeruituti ſuæ mancipat, facitque ſeruos, regalem habet animum & regalia opera, ac proinde regaliter legem adimplet. Lex autem charitatis quia enecat cupiditatem, parit hanc libertatem, ideóque eſt lex perfectæ libertatis, adeóque regalis.

Secundò, lex charitatis & Chriſti eſt regalis & aurea, non tantùm quia obiectum eius eſt regale, aureum & excellens, ſed quia modus eius pariter eſt regalis, aureus, & eximius. Voluit enim Chriſtus nos eam implere liberaliter ex amore iuſtitię, non ſeruiliter ex timore vindictæ. Inſuper Chriſtus, iuxta illud Oſee 11. 4. *in funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis*, legem regalem charitatis quam nobis impoſuit, ipſe exemplo ſuo præiuit, quando pro nobis ingratis & peccatoribus ex immenſo amore omnem ſuam vitam, corpus & ſanguinem expendit, vt nos idem eius amore & exemplo faceremus. 2.

Tertiò, charitas eſt regalis, quia nunquam velut ſerua laborem ſentit, ſed vt domina voluptatem habet etiam in morte & tormentis. Vnde S. Aug. tract. 65. in Ioannem: *Quam mirandi generis mors eſt*, inquit, *cui non ſatis fuit non eſſe in pœnis, niſi eſſet inſuper in delicijs?* Id adumbratum eſt in Samſone Iudic. 14. 8. qui ad dilectam ſuam Philiſtæam profectus leonẽ occidit, ac remeans in ore leonis repetit fauum mellis; quia amor quæcũque difficillima ſunt, dulcia facit, & mellea. Ita Martyres ibãt gaudẽtes ad cruces & ignes; quia vrgebat eos lex, vrgebat, inquã, charitas regalis. Deniq; charitas regalis eſt, quia amãtes facit reges, eíſque coronas & diademata regni in cœlis imponit. Maximè verò amor inimicorũ facit animũ excelsũ & regiũ. Vnde Didymus, Chryſ. & Euthym. in Pſal. 4. aſſerunt Dauidẽ ibid. cùm ait v. 1. *In tribulatione dilataſti mihi*, poſtulare dilatationẽ cordis & magnanimitatis donũ, ac latitudinem charitatis, qua etiam inimicos diligeret. Charitas ergo regalis eſt, quia omne bonum, omnem dignitatem, omnem eminentiam 3. 4.

H a com

complectitur. *Porus rex captus ab Alexandro rogatúſque quomodo ſe tractari vellet? regio more, reſpondit. Rurſúmque interrogatus, an aliquid aliud vellet? reſpondit, Nihil; nam in regio more inſunt omnia*, inquit Plutar. orat. 1. de fortuna Alexandri. Multò magis in regali charitatis lege, & amore inſunt omnia. Quocirca ſi qua ingruit in nobis vel cum proximis pugna cupiditatum, litium, bellorum, illam dirimat, vincat & triumphet charitas quaſi rex, lex & iudex omnium, iuxta illud Coloſ. 3. 15. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis; & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris*. vide ibi dicta. A

Secundùm Scripturas.] q. d. Lex regalis quam perficiendam monui, eſt ea quam dictant & ſanciunt S. Scripturæ tam veteris, quàm noui Teſtamenti, nimirum, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. hæc enim lex ſcripta & ſancita eſt Leuit. 19. 18. vbi dicitur: *Diliges amicum tuum ſicut teipſum*. Amicus enim eſt quiuis proximus, qui nobis natura coniunctus eſt, vt ibi dixi; & Matth. 5. 43. ac Roman. 13. 9. S. Iacobus enim hanc Epiſtolam ſcripſit poſt Epiſtolam Pauli ad Romanos, vt oſtendi in Procemio, ac conſequenter poſt Euangelium S. Matthæi. Hoc enim ſcripſit S. Matthæus anno Chriſti 41. vt tradit Euſebius & S. Hieron. Epiſtolam verò ad Romanos ſcripſit Paulus anno Chriſti 58. vti ibidem ex Baronio docui. B

Proximus quis.

Diliges proximum tuum ſicut teipſum.] Proximus eſt quiuis homo: hic enim compos eſt eiuſdem naturæ nobiſcum; ideóque factus eſt ad imaginem Dei, atque à Deo ad eandem deſtinatus eſt gratiam, gloriam & felicitatem æternam. Vide dicta Leuit. 19. 18. & Rom. 13. 9. Senſus eſt, q. d. Lex regalis charitatis, quæ iubet dicítque, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, non accipit nec excipit perſonas, ſed omnes tam pauperes quàm diuites; tam amicos, quàm inimicos; tam exteros, quàm domeſticos, eodem charitatis gremio complectitur. Hanc ergo vbique exercete, ita non peccabitis acceptione perſonarum, vel alio peccato. Omne enim peccatum violat legem charitatis. C

Bene facitis.] Si nimirum legem perficiris; vt præceſſit. Vnde euidens eſt nos poſſe cum gratia Dei legem perficere. Perperam ergo hoc inficiantur hæretici.

Redargui à lege.] Lex enim vetat acceptionem perſonarũ Leuit. 19. 15. Deuter. 1. 17. & alibi. Alij, *à lege*, ſcilicet naturæ, quæ ſcripta & ſculpta eſt in conſcientia. Conſcientia enim dictat acceptionem perſonarum eſſe peccatum: vnde de ea dixit Menander: *Mortalibus omnibus conſcientia eſt Deus.*

Vers. 10. *Quicumque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus.*] Occurrit obiectioni. Ne quis enim dicat: Ego reliquam legem ſeruo, eſto accipiam perſonas diuitum; ergo ſum iuſtus: ergo ſaluabor. Fuit enim hic error Phariſæorum, & poſtea R. Moſis, & R. Salomonis in Deut. tit. 1. de pœniten. nimirum ſaluandum fore qui maiorem partem legis ſeruaret, etſi non totam: eò quòd maiorem habeat aceruum operum bonorum, quàm malorum. Reſpondet S. Iacobus, eum qui vnam legem violat, omnes violare, fieríque omnium reum; ac proinde eſſe iniuſtum, & reum gehennæ. ita Beda & S. Aug. Epiſt. 29.

Qui vnam legem violat fit reus omnium.

Quæres, quomodo hoc ſit verum? Multi enim vnam legem tantùm violant, cæteras obſeruant. Ergo vnius tantùm fiunt rei, non autem cæterarum omnium.
1. Primò, Auctor apud S. Aug. lib. de vera & falſa pœnit. c. 14. reſpondet fieri omnium reum, quia omnia peccata dimiſſa quodammodo per ingratitudinem redeunt, & imputantur.
2. Secundò, Dion. & Richar. Victor. lib. de Incarnat. Verbi part. 1. c. 14. dicunt fieri omnium reum, quia omnia merita amittit, ac ſi totam legem violaſſet, iuxta illud Ezech. 18. *Omnes iuſtitiæ eius non recordabuntur*.
3. Tertiò, alij cenſent fieri omnium reum, id eſt, lædere omnes virtutes acquiſitas, quia deſtruit earum ſtatum perfectum, generando ſcilicet debitum vitioſum, qui earum operationes impediat. Verùm hæ reſponſiones ad rem non faciunt. Cùm enim ait Iacobus omnium fieri reum, *omnium* intellige præceptorum, non peccatorum, meritorum, aut virtutum acquiſitarum.
4. Quartò, verſimiliùs Gloſſa, Lyra. & alij aiunt fieri omnium reum, quia eandem pœnam damni incurrit, ſcilicet priuationem gratiæ, charitatis, virtutum moralium infuſarum, meritorum, ac ipſius gloriæ & cœli; perinde ac ſi omnia præcepta violaret. Verùm nec hoc punctum attingit tum quia non explicat quomodo omnium mandatorum fiat reus, cùm omnia non violet: tum quia reatus propriè culpam ſignificat, non pœnam, eſto ex culpa ſequatur obligatio ad pœnam ipſaque pœna.

Pro reſponſione, nota quod paulò antè de Phariſæis innui ex Burgenſi & aliis, nimirum illo tempore fuiſſe errorem & hæreſim Phariſæorum, qui vti in explicandis præceptis Decalogi multis modis errabant, vti oſtendit Chriſtus Matth. 5. ita pariter cenſebant vnum aut alterum legis præceptum tranſgredi non eſſe graue peccatum, quo Deus offenderetur, niſi quis omnia præcepta aut potiorem eorum partem tranſgrederetur: à potiore enim parte quam ſeruat cenſendum eſſe iuſtum potius, quàm ab vna violata iniuſtum: nec omne peccatum eſſe iniquitatem: nec vllum eſſe crimen ſi quis charitatis officium proximo denegaret, dummodo amorem erga Deum retineret. Contra hos aſſerit hîc Iacobus eum qui in vno offendit, fieri omnium reum, Deíque offenſam & iram incurrere, D vtpote qui tam vnum, quàm alterum præceperit: qui enim vniuerſam legem condidit, ſingula quoque eius præcepta condidit. Contra eoſdem ſcribit S. Ioan. Epiſt. 1. c. 3. aitque: *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum eſt iniquitas*. Rurſum: *Qui non diligit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & manet in morte: qui odit fratrem ſuum homicida eſt*. lege caput 3. quod totum eſt de hac re. Similis fuit error nonnullorum Chriſtianorum tempore S. Auguſtini, vti ipſe refert Enchir. 75. qui putabant ſe ſanctos & ſaluos fore ſi facerent eleemoſynam, etiamſi cætera præcepta violarent & flagitiosè viuerent, ex eo, quod Chri- E ſtus dixerit Lucæ 11. 41. *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis*. Sicut nunc hæretici docent ſe & ſuos ſanctificari & ſaluari per ſolam fidem, etiamſi legem Dei violent, & multa peccata committant. Contra hos omnes docet hîc S. Iacobus impium & iniuſtum eſſe, ac damnationis reum qui vel vnam legem Dei violet; & vt radicem erroris infringat, ait eum omnium fieri reum, tantum abeſt vt ea ſeruaſſe, indéque iuſtus denominari, aut dici poſſit. Bonum enim, ait S. Dionyſ. diuin. nomin. cap. 4. eſt ex integra cauſa, malum ex ſingulis defectibus. Vt enim opus ſit bonum, debet omnes conditiones requiſitas habere: quòd ſi vel vna deſit, malum erit, non bonum. Simili modo vt quis dicatur

bonus

bonus & iuſtus, debet totam legem ſeruare. Si enim vel vnam violet, erit malus & iniuſtus omniúmque reus.

5. Genuinè. At qua ratione omnium, cùm vnam dumtaxat violarit? Reſp. τὸ *omnium* intellige coniunctim, ſiue copulatim ſumptorum, non copulatiuè. Omnes enim leges & præcepta integrant & conſtant vnam totalem legem, ſicut decem præcepta integrant & conſtant Decalogum, q. d. qui vnam legem violat, totam legis vniuerſitatem, quæ ex ſingulis legibus integratur, violat, ſpernendo legiſlatoris, putà Dei, maieſtatem & poteſtatem; vt ſequitur. Violat ergo omnia, non ſingula, quatenus omnia conſtant vnum totum: toto enim violato, violantur omnes partes quæ illud integrant, quatenus illud integrant. Eſt ergo enallage totius vniuerſalis pro toto integro; nimirum *omnium*, id eſt, *totius legis*, q. d. violat omnem, id eſt, totam legem, violat integritatem legis: totum enim deperit deſinitque eſſe totum, ſi vna duntaxat pars ex eo dematur, eſto cæteræ in eo remaneant. Sic qui fornicatur, totum Decalogum qui denominatur à denario mandatorum, ex iiſque inſtar vnius compoſiti coaleſcit, tranſgreditur. Eſto enim cætera omnia ſeruet, non tamen poteſt dici ſeruaſſe & impleſſe Decalogum. Simili enallage dixit Iacobus cap. 1. verſ. 2. *Omne*, id eſt, totum plenúmque, *gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*. Ita Beda: *Qui*, inquit, *offendit in vno, fit omnium reus; non quod omnia legis præcepta violarit, ſed quòd legis auctorem contempſerit, eóque præmio meritò careat, quod legis cultoribus propoſitum eſt.* Hunc eſſe ſenſum patet manifeſtè ex ratione quam ſubdit Iacobus: *Qui enim dixit: Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quòd ſi non mœchaberis, occides autem, factus es tranſgreſſor legis*, quæ ſcilicet quaſi totum quoddam quantum integratur ex ſingulis legibus, quaſi ſui partibus. Simili modo in Muſica vnica vox diſſona totam Muſicam, & harmoniam corrumpit. Senſus ergo Iacobi eſt, q. d. Iuſtitia conſiſtit in obſeruatione totius legis: quare vt quis iuſtus ſit & dicatur, debet totam legem obſeruare; adeò vt ſi vel in vno, putà in perſonarum acceptione offendat, ſit & dicatur iniuſtus, legíſque præuaricator; ideóque iræ diuinæ reus, & condemnationi obnoxius. Lex enim & iuſtitia legis eſt quaſi vna corona, vna veſtis, vna cyclas aurea veſtiens ornánſque totum hominem; quæ tota violatur ſi vel vnam ex ea partem demas, aut violes. ſic enim tollitur eius integritas, ſpecies & decor.

Conſonat S. Aug. Hinc ſecundò S. Auguſt. Epiſt. 29. (quæ tota eſt de hac Iacobi ſententia) *Qui in vno*, ait, *offendit, fit omnium reus*, quia contra charitatem facit; vnde tota lex pendet. *Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia*, vtpote in qua connexa ſunt, fiúntque quaſi vnum integrum charitatis mandatum: charitas enim eſt forma legum & virtutum omnium. Sic & OEcum. & S. Greg. hom. 17. in Euang. *Omnia*, ait, *præcepta vnum ſunt in radice charitatis.* Sicut ergo hæreticus qui non credit vnum articulum fidei, perdit totam fidem non tantùm illius articuli, ſed & cæterorum omnium: eſto enim eos dicat ſe credere, tamen non credit eos fide diuina, ſed humana: ſic qui violat vnam legem, perdit charitatem, non tantùm illius legis, ſed & cæterarum omnium; vt licèt eas obſeruet & faciat, tamen nullam obſeruet & faciat ex charitate.

& Dionyſ. Hinc tertiò Dion. fit, inquit, omnium reus, quia auertit ſe à ſummo bono, in quo omnia habent quandam connexionem: omnia enim ab eo manant, & eodem tendunt; ita vt ſi vnum negligas, ſummum bonum non ſis adepturus.

& Chryſ. Hinc quartò fit omnium reus, quia perdit Dei amicitiam, gratiam & vitam ſpiritualem, atque incurrit mortem ſpiritualem animæ & reatum gehennæ; perinde ac qui toto corpore armatus excepta vna parte, in illa lethalem plagam accipit, quæ illum occidit æquè, ac ſi in cæteris omnibus plagam lethalē accepiſſet. Sicut ergo plaga vnius membri, vitam adimit & cæteris; ita vnum peccatū, v.g. ebrietatis, non tantùm adimit vitam ſobrietati cōtrariæ, ſed & cæteris omnibus virtutibus. ita Auctor imperfecti apud Chryſ. hom. 35.

& Hugo. Hinc quintò Hugo, q.d. fit omnium reus, id eſt, perinde dānabitur quaſi hoſtis Dei, ac ſi eſſet omnium reus, licèt non tam grauiter tantáque pœna: ſicut qui vnam portā hoſti aperit, omnes, totámque vrbem aperit: hoſtis enim per vnam ingreditur, vrbémque occupat & vaſtat. Sic vna ſcintilla ignis totam domum cōburit: ſic vnum foramen in aggere facit eluuionem totius fluminis, vt omnes agros inundet: ſic modicum fermentum totam maſſam corrumpit, ait Apoſt. 1. Corinth. 5. 5.

Omnes ergo hi ſenſus connexi ſunt, & ex primo quem propriè intendit S. Iacobus, quaſi riuuli è fonte, & quaſi concluſiones è ſuo principio deducuntur. Omnes enim elidunt errorem Phariſæorum & Rabbinorum paulò antè citatum, & nonnullorum rudium Chriſtianorum, qui cenſent ſaluandos fore eos, qui plura habuerint opera bona quàm mala. Et ad hoc probandum abutuntur dicto Chriſti: *Date eleemoſynam, & ecce omnia mūda ſunt vobis*, Lucæ 11. 41. Quos refellit S. Aug. Enchir. c. 75. vti iam dixi. Longè enim alia eſt mens Chriſti, nimirum auaros Phariſæos hortari ad eleemoſynam; illam enim eluere peccata, non Baptiſmos & luſtrationes legales, vti Phariſæi putabant, q.d. omnia interna & externa, quæ vos ô Phariſæi putatis elui aqua veſtra luſtrali, non illa, ſed potiùs eleemoſyna eluuntur. Eleemoſyna enim ſi à peccatore fiat vti debet, nimirum præmiſſa contritionē peccatorum, & propoſito reſtituendi bona malè parta, abſtergit culpam omnem: aut certè eò hominem diſponit, illique ad pœnitendum Dei gratiam & miſericordiam conciliat & impetrat.

Nota, agit S. Iacobus de offenſa graui & perfecta, puta quæ ſit peccatum mortale. Hoc enim eſt perfecta legis violatio, facítque omnium reum: tale verò non eſt peccatum veniale. Vnde rectè ex hoc loco colligunt Doctores diſtinctionem peccati venialis à mortali. Secundò, ex hoc dicto Iacobi non ſequitur dogma Stoicorum & Lutheranorum, nimirum omnia peccata eſſe paria, aut connexa; imò Iacobus ſupponit poſſe fieri, vt quis ſeruet totam legem, & tantùm offendat in vno. ita D. Thom. 1.2.q.73.art.1.

Mor. Vnum peccatum trahit ad plura. Myſticè & moraliter, in vno offendens fit omnium reus, quia violatio vnius legis ſenſim allicit & trahit ad violationem alterius & alterius, tandémque omnium: v. g. nimius amor pecuniæ trahit ad fraudes, illicitos contractus, lites, pugnas, verbera, cædes; rurſum ad faſtum, gulam, libidinem, tandem ad blaſphemiam, hæreſim, & atheiſmum. peccata enim ſunt colligata quaſi funes, quia impium conſtringunt.

iuxta illud : *Funibus peccatorum ſuorum conſtringitur*, Prou. 5. 22. & : *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum*, Iſaiæ 5. 18. vide ibi dicta. Hoc eſt quod ait Auctor lib. de vera & falſa pœnitentia tomo 4. operum S. Auguſt. cap. 14. *Offendens*, inquit, *in vno fit omnium reus, quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio : nam ſi quis cadit in auaritiam, largitatem deſtruit, & etiam caſtitatem minorauit : amore enim pecuniæ vel violaret caſtitatem, vel ſaltem minus amaret.* Hinc rurſum vnum peccatum remitti nequit niſi remittantur cætera omnia, quia vnum remitti nequit niſi infundatur gratia & charitas, quæ tam cæteris omnibus, quàm vni ſoli repugnat. Hinc diſce quanta cura & ſtudio quodlibet peccatum euitare, totiſque animis virtuti & charitati ſtudere debeamus. Quia, vt ait Nazian. in Carmin. ad Virgines :

——Qui paruis obuius ibit,
Is nunquam præceps ſcelera in grauiora feretur.

Vna virtus perfecta adducit cæteras.

Nam licet vna virtus imperfecta poſſit eſſe ſine alia, tamen vna perfecta cæteras omnes plerumque adducit : virtutes enim in ſtatu perfecto ſunt connexæ, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 73. art. 1. ad 1. Similiter ex aduerſo vnum vitium perfectum adducit cætera : vnde S. Auguſt. Epiſt. 29. *Quantò*, inquit, *quiſque grauiùs leuiúſque peccarit, tantò in peccato committendo maior, quantò in diligendo Deo & proximo minor. Tantò itaque plenior iniquitatis, quantò inanior charitatis. Et tunc perfecti ſumus in charitate, quando nihil reſtat ex infirmitate.* Et anteriùs ex ſententia Stoicorum ita virtutum & vitiorum concatenationem oſtendit: *Certè hinc perſuadens qui vnam virtutem habuerit, habere omnes : & omnes deeſſe cui vna defuerit; quòd prudentia, nec ignaua, nec iniuſta, nec intemperans poteſt eſſe : nam ſi aliquid horum defuerit, prudentia non erit. Porro ſi prudentia tunc erit, ſi & fortis & iuſta & temperans ſit, profectò vbi fuerit, ſecum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens eſſe non poteſt, vel intemperans, vel iniuſta : ſic temperantia neceſſe vt prudens, fortis & iuſta ſit : ſic iuſtitia non eſt niſi prudens, fortis & temperans. Ita vbi eſt vna vera aliqua earum, & alia ſimiliter ſunt. Vbi autem alia deſunt, vera illa vna non eſt, etiamſi aliquo modo ſimilis eſſe videatur, &c. Si enim virtus eſſet, à cæteris virtutibus tanquam inſeparabilibus comitibus nunquam relinqueretur.* S. Ambroſ. lib. 5. in Lucam ad illud: *Beati pauperes, &c. Connexa,* inquit, *ſibi ſunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habeat, plures habere videatur: & Sanctis vna competit virtus ; ſed eius quæ fuerit vberior, vberius eſt præmium.*

Seneca Epiſt. 67. *Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus : modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. Aut perfectum non erat cui acceſſit. Ergo ne virtuti quidem, aut ſi quid adijci poteſt, defuit. Creſcere poſſe imperfectæ rei ſignum eſt : bonum omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas.* Idem Epiſt. 68. *Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur, fortaſſe cùm vna in promptu ſit & maximè appareat patientia. Cæterùm illic eſt fortitudo, cuius patientia & perpeſſio & tolerantia rami ſunt. Illic eſt prudentia ſine qua nullum initur conſilium, quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. Illic eſt conſtantia quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. Illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeſtè fit, vna virtus facit, ſed ex conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiamſi ab vna fieri videatur, optabile eſt.*

Plutarch. orat. 1. de fortuna Alexandri Magni. *Alexander,* inquit, *confirmauit Stoicorum illud decretum: Quicquid agit ſapiens, omnibus eum virtutibus agere, vnámque virtutem aliquam primas obire partes, reliquas autem ſocias ſibi perficiendæ rei adſciſcere. Ita in Alexandro videre licet bellicam virtutem humanitate temperatam, manſuetudinem fortem, liberalitatem in donando rei familiaris rationibus accommodatam, iram placatu facilem, amorem temperantem, remiſſionem non otioſam, tolerantiam laborum non vacantem ſolatio. Quis miſcuit bello feſtiuitates, quis comeſſationibus expeditiones, quis obſidionibus & rebus difficillimis gerendis nuptias & hymenæos? Quis peccantibus ſe magis infenſum, aduerſæ rei paſſis humaniorem præbuit? Quis pugnantibus grauior, veniam petentibus benignior fuit?*

Simili modo peccatum vnum niſi ilicò per pœnitentiam deleatur, ilicò ſuo pondere ad aliud & aliud trahit, ac tandem cætera inducit. Eſt enim vti virtutum, ita & vitiorum catena ac nexus. S. Greg. 31. mor. c. 31. aliàs 17. ait : *Ipſa vitiorum regina ſuperbia cùm deuictum plenè cor ceperit, mox ipſum ſeptem principalibus vitiis quaſi quibuſdam ducibus ſuis deuaſtandum tradit, quos videlicet duces exercitus ſequitur, quia ex eis proculdubio importuna vitiorum multitudines oriuntur.* & inferiùs: *Radix quippe cuncti mali ſuperbia eſt, de qua Eccleſ. 10. dicitur : Initium omnis peccati ſuperbia. Prima autem eius ſoboles, nimirum ſeptem principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* Vide eundem lib. 7. moral. c. 12. in illud Iob 6. 18. *Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum.*

Vers. 11. *Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit &, non occides.*] Probat & oſtendit eum qui in vno offendit, fieri omnium reum, ex eo quòd omnia præcepta ſancita ſint ab eodem legiſlatore Deo, cuius proinde auctoritas contemnitur & offenditur, ſi vel vnum tranſgrediaris, perinde ac ſi omnia tranſgredereris. In legiſlatore ergo vno leges omnes coëunt, ſuámque habent vnitatem, vt ſi vnam violes, omnes violare cenſearis, eò quòd legis integritatem violes, eo modo quo paulò antè expoſui.

Vers. 12. *Sic loquimini, & ſic facite.*] Concludit Iacobus hortando vt iam dicta faciant, nec perſonas diuitum accipiant, ſed legem regalem dilectionis proximorum tam pauperum, quàm diuitum impleant, memores iudicij diuini, in quo grauiùs damnabuntur Chriſtiani qui eam violarunt ; eò quòd ipſi à Chriſto legem libertatis acceperint, eàque ingratè abuſi, imò eam trãſgreſſi ſint. Senſus ergo eſt, primò, q. d. quæ hucuſque docui, præſertim de acceptione perſonarum vitanda, & el oppoſita dilectione omnium conſectanda, nimirum, acceptionem perſonarum repugnare fidei & religioni Chriſtianæ ; ac proinde non licere fideli ſpernere pauperes, & diuites extollere ; ſed tam circa illos, quàm hos implendam eſſe legem, quæ ſancit : *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Hæc, inquam, accipite vt dicta non mea, ſed Chriſti : itáque credite, ac ſic loquimini cùm de iis ſermo incidit, & ſic facite fidem & ſermonem in opus conferendo, cùm res poſcit opus. Ad quod ſtimulum vobis ſuggero, nimirum memoriam & metum diuini iudicij, in quo Deus exactam

à vobis tam de verbis, quàm de factis ſingulis rationem repoſcet; eóque maiorem, quo vobis dedit legem Euangelicam, quæ regalis eſt, & perfectæ libertatis, vti iam dixi. hoc enim modo viciſſim à Deo diligemini, & miſericordiam in eius iudicio conſequemini. ita Beda.

Secundò, Thomas Anglicus hæc reſtringit ad præceptum dilectionis proximi, quod præceſſit, q. d. loquimini proximis tam benignè, tam affabiliter, tam amanter, ac opera talia dilectionis eis exhibete & facite, vt ipſi ſentiant ſe à vobis diligi, vóſque implete dilectionis Diuinæ mandatum.

Tertiò, Feuardentius, q. d. loquimini honeſta, Chriſtiana, religioſa, vti decet diſcipulos Chriſti; non inhoneſta, gentilitia, mundana: talia enim congruunt carnalibus, Gentilibus & mundanis.

Quartò, generaliùs Dion. & noſter Lorinus, q. d. in verbis & factis omnibus tam prudenter, honeſtè & ardenter vos gerite, quaſi mox ſitis iudicandi per legem libertatis, id eſt, Euangelicam, quæ à ſuis tanta libertate donatis, maiorem exigit perfectionem. Vnde concinens Iacobo S. Petrus Epiſt. 1. c. 4. 11. *Si quis loquitur*, inquit, *quaſi ſermones Dei* (quod Iacobus ait, *ſic loquimini*) *ſi quis miniſtrat, tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus* (quod Iacobus ait, *& ſic facite*) *vt in omnibus honorificetur Deus*. Primus ſenſus magìs genuinus, magíſque textui adæquatus videtur.

Sicut per legem libertatis (Euangelicam, de qua c. 1. 25.) *incipientes iudicari.*] Græce μέλλοντες κρίνεσθαι, id eſt, *futuri iudicari*, hoc eſt, iudicandi. Verùm μέλλω in Script. ſæpe idem eſt quod incipio, vt patet Apoc. 3. 16. Actor. 3. 3. & c. 18. 14. Ioan. 4. 47. & alibi: eaque ſignificatio hîc eſt aptior & efficacior, q. d. inſtat iudicium, illúdque mox inchoandum eſt: ad illud ergo vos aſſiduè comparate: quare ſic facite, & ſic loquimini, quaſi memores vos breui iudicandos, omniúmque dictorum & factorum rationem Chriſto iudici reddituros. Lex enim Euangelica cùm ſit lex libertatis, non tantùm exactam, ſed & liberam ac liberalem exigit mandatorum Chriſti obſeruantiam. Incipit ergo Deus nos iudicare ilicò in hac vita per iudicium conſcientiæ, quod ſuum quaſi tribunal in mente hominis conſtituit, ac ſæpe per plagas externas & internas minas quas peccatoribus infligit; propriè verò per iudicium particulare, quod anima ſubit in morte: perficiet verò illud in extremo mundi die: in quo nos iudicabit ſecundùm legem libertatis, id eſt, Euangelicam, non Moſaicam.

Mor. de memoria iudicij.

Moraliter docet Iacobus nos in omnibus dictis & factis recordari Iudicis Chriſti, & iudicij Diuini: illud enim vicinum eſſe, imò ex nunc incipere. Inſpirationes enim & minæ à Deo interiùs menti immiſſæ, ac monitiones & reprehenſiones concionatorum, confeſſariorum, ſuperiorum; item aduerſitates & plagæ à Deo inflictæ, ſunt quaſi inchoatio iudicij extremi mox ſecuturi. Adde, vita hæc breuis non eſt aliud quàm curſus ad mortem, mortíſque inchoatio & continua proſecutio: in morte autem fit iudicium animæ particulare, quod eſt inchoatio, imò compendium, & præiudicium certum iudicij vniuerſalis & extremi. Hoc eſt quod ait Iacobus c. 5. 9. *Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit*. Et S. Paulus Areopagitas impellit ad pœnitentiam metu diei iudicij Actor. 17. 30. æquè ac Felicem Præſidem Actor. 24. 25. Idem Hebr. 9. 27. *Statutum eſt*, ait, *hominibus ſemel mori, poſt hoc autem iudicium*. Rurſum iudicium hoc inculcat Romanis c. 2. 5. & Corinthiis indignè communicantibus

A 1. Corinth. 11. 49. & Theſſalonicenſibus Epiſt. 2. c. 1. 5. & S. Ioan. Epiſt. 1. c. 4. 17. *Vt fiduciam habeamus*, inquit, *in die iudicij*. S. Iudas v. 14. ex Enoch Propheta: *Ecce*, inquit, *venit Dominus in Sanctis millibus ſuis facere iudicium contra omnes*. S. Petrus Epiſt. 2. c. 3. 10. *Adueniet*, inquit, *dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu tranſient*, &c. *Igitur quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus expectantes, & properantes in aduentum diei Domini?*

S. Clemens Epiſtola 1. narrat S. Petrum dicere ſolitum: *Quis peccare poterit, ſi ſemper ante oculos ſuos iudicium Dei ponat?* Præclarè Climachus gradu 20. *Sicut*, ait, *qui eſurit, recordatur panis; ſic qui ſaluari cupit, non poteſt non recordari extremum iudi-* Exempla. B *cium*. Vnde illud obuerſans iugiter menti S. Auguſtini ante conuerſionem, ardorem concupiſcentiæ in eo ſi non extinguebat, certè refrænabat ne tot tantaque peccaret, vt ipſe refert lib. 6. Confeſ. c. vlt. Et S. Hieron. Epiſt. ad Florentium: *Ego*, ait, *cunctis peccatorum ſordibus inquinatus, diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere nouiſſimum quadrantem*. S. Ephrem aſſiduè mente verſabat Dei iudicium, ideóque in continuo erat timore, compunctione, & lachrymis, quibus pleni ſunt eius libri, & tractatus omnes. Sapiens ergo eſt qui hoſce ſapientes, ac nominatim S. Iacobum hîc ſecutus, ſic loquitur, ſic facit omnia ſua ſicut in die iudicij de iis Deo iudici reſpondere, & exigenti rationem C reddere cogitat, & deſtinat, vti ſapienter monet S. Gregor. hom. 1. in Euang. *Illum ergo diem*, inquit, *fratres chariſſimi tota intentione cogitate, vitam corrigite, mores mutate, mala tentantia reſiſtendo vincite, perpetrata autem fletibus punite: aduentum námque æterni iudicis tantò ſecuriores quandoque videbitis, quantò nunc diſtrictionem eius timendo præuenitis.*

Iudicium enim ſine miſericordia (ſupple, erit) *illi* Vers. 13. *qui non fecit miſericordiam.*] Hæc aptè præcedentibus cohærent. Dixerat enim Iacobus ſic nos loqui, ſic nos facere debere omnia, vt ſemper memores iudicij Diuini illud nobis conciliemus; itáque benignum, & propicium experiamur. Iam docet modum illud conciliandi, eſſe miſericordiam, iuxta D promiſſum Chriſti: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*, Matth. 5. 7. Ex aduerſo enim qui non facit miſericordiam, experietur illud rigidũ, *& ſine miſericordia*, id eſt, immiſericors. Sub iudicio intellige metonymicè ipſam damnationem, quæ iudicio Diuino impiis, & immiſericordibus infligetur, Matth. 25. 42. Idem docet Chriſtus parabola illa ſerui immiſericordis, cui herus omne debitum decem millium talentorum iam condonatum reuocauit, eò quòd conſeruo ſuo noluiſſet condonare centum denarios, Matth. 18. 34. Græcè eſt elegans Paronomaſia: ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος, q. d. immiſericors & crudele iudicium ſubibit crudelis & immiſeri- E cors. Cauſam dat S. Greg. hom. 13. in Euang. *Penſate*, ait, *fratres, quia concluſit pietas Dei duritiam noſtram: non eſt iam quid homo excuſationis inueniat: Deus deſpicitur, & expectat: contemni ſe videt, & reuocat: iniuriam de contemptu ſuo ſuſcipit, & tamen quandoque reuertentibus etiam præmia promittit: ideóque poſtquam Iacobus dixit miſericordiam ſuperexaltare iudicium, rectè addidit: iudicium diſtrictum ſubiturum eum, qui hanc ineffabilem miſericordiam non fuerit imitatus.* Qui ergo non facit miſericordiam in egenos, excludit à ſe Dei miſericordiam, ait OEcumen.

Superexaltat autem miſericordia iudicium.] Poteſt accipi hîc miſericordia, vel Diuina, vel humana.

De diuina multi cum S. Gregorio iam citato accipiunt, q. d. Miſericordia Dei ſuperat Dei iuſtitiam & iudicium; quia Dei proprium eſt miſereri & parcere. Vnde lapſo genere humano peccante Adamo, cùm iudiciũ vellet omnes punire & damnate, accurtit, vicitque miſericordia, decernens vt homo redimeretur per Verbi incarnationẽ & paſſionem: licèt enim in Deo omnia attributa ſint æqualia, ac tanta ſit iuſtitia, quanta miſericordia; tamen magis ipſe vtitur & exercet miſericordiam, quàm iuſtitiam. Nam, vt ait Pſaltes Pſalm. 144. 9. *Miſerationes eius* (Dei) *ſuper omnia opera eius.* Vnde & miſericordia Dei impios punit citra condignum, & pios præmiat vltra condignum; vt habet communis Scholaſticorum ſententia.

Hinc aliqui apud Bedam ſic exponunt, q. d. plures per Dei miſericordiam ſaluantur, nimirum qui fecerunt miſericordiam, quàm per iudicium damnentur; plures ſunt electi quàm reprobi. Hoc in Angelis verum eſt: plures enim ſteterunt, quàm ceciderint; vnde Apocalypſ. 12. 4. dicitur Draco traxiſſe tantùm tertiam partem ſtellarum, id eſt, Angelorum, myſticè: nam alius literalis eius loci eſt ſenſus, vti ibidem dicam.

In hominibus falſum eſt. Certum enim eſt longè maiorem hominum partem damnari, ſi omnes omnino, etiam Gentiles, Saracenos, & Hæreticos comprehendas. At ſi tribus hiſce excluſis ſolos Catholicos accipias, cenſent nonnulli plures ex eis ſaluari, non modò paruulos (hi enim omnes penè ſaluantur, cùm omnes penè baptizentur) ſed & adultos; eo quòd plerique omnes in fine vitæ ſuſcipiant ſancta Sacramenta, quibus peccata omnia expiant, itáque expiati in ſtatu gratiæ & ſalutis decedunt. Fauet parabola nuptiarum regni cœleſtis, à quibus vnus ſolus ex inuitatis excluſus fuit, eò quòd non haberet veſtem nuptialem, Matth. 22. 12. vbi vnus ille repræſentat totam multitudinem reproborum. Ita ex Sylueſtro Franc. Suarez de Deo trino & vno libr. 6. capit. 3. Verùm ex aduerſo plures ex Chriſtianis adultis damnari quàm ſaluari, ſuadere videtur ratio & autoritas. Ratio, prima: quia longè plures fuere damnari tam in ſtatu legis naturæ; vtpote in quo omnes perierunt per diluuium, ex quo ſolus Noë iuſtus cum ſuis filiis eorúmque vxoribus euaſit, quàm in ſtatu legis Moſaicæ; vtpote in quo omnes egreſſi ex Ægypto, putà ſexcenta hominum millia & amplius, ob murmur & peccata perierunt in deſerto, tantúmque duo, putà Ioſue & Caleb, ingreſſi ſunt terram promiſſam: filij autem pereuntium qui ingreſſi ſunt eandem, non fuere meliores parentibus: multi etiam Chriſtiani iis non ſunt meliores. Secunda, quia longè maior pars Chriſtianorum viuit in ſtatu peccati mortalis: iuxta regulam autem ſancti Auguſtini, ſicut quis vixit; ita & moritur; vt raro qui malè vixit, bene moriatur; & vice verſa. Dices, omnes ſuſcipiunt ſancta Sacramenta in fine vitæ. Reſp. non omnes: nam multi in prælìis, nauibus, montibus, pagis, &c. moriuntur ſine Sacramentis. Rurſum ex iis qui ea ſuſcipiunt multi ea malè ſuſcipiunt, ac proinde peccata non expiant: multi enim laborant ignorantia craſſa articulorum fidei, quos explicitè ſcire & credere tenentur æquè ac Sacramentorum; ac præſertim ignorant efficax propoſitum abſtinendi à peccatis requiri vt quis ſit ca-

An plures Chriſtiani damnentur quàm ſaluentur.

Reſp. alij negatiuè.

Alij affirmatiuè: eorum ratio

1.

2.

A pax abſolutionis, & neſciunt quàm fortis & conſtans reſolutio animi requiratur, vt propoſitum cenſeatur eſſe abſolutum & efficax. Alij eſto ſciant neceſſaria ſalutis, tamen viuunt incurij ſuæ ſalutis, toti intenti colligendis diuitiis, & dignitatibus, fabricandis domibus, hortis, vineis, &c. vt raro, vel nunquam de Deo & vita æterna, déque conſcientia ſua cogitent niſi in Paſchate, idque idcirco tantùm quia coguntur præcepto Eccleſiæ confiteri & communicare; peracto Paſchate ilicò ad res terrenas redeunt, iiſque ſe immergunt, imò obruunt. Alij irretiti ſunt vſuris, Simoniis, bonis iniuſtis quæ reſtituere nolunt. Alij habent pellices, vel obſcœnis amoribus ſunt impliciti, vt iis ſe
B expedire nequeant, quia ſeriò ſe expedire nolunt. Alij fouent lites, rixas & odia immortalia. Denique multi eſto ſciant propoſitum efficax requiri ad abſolutionem, tamen illud procurare & habere non ſatagunt, ſed habere ſe ſimulant, imò ſibi ipſis falsò perſuadent. Eſt enim propoſitum hoc ſerium res ardua, ſublimis & difficilis: multi autem nolunt vim ſibi adhibere, & ad rem tam arduam totis viribus conniti, præſertim in morbo & articulo mortis cùm ratio, iudicium, ſenſus & vires homini debilitantur & ſopiuntur: vnde ex habitu tot annorum, in morte formant tale quale ſolent in Paſchate, ſcilicet ſuperficiale, verbale & inefficax. 3.

C Hac enim iuſta animaduerſione punitur peccator, vt qui viuens oblitus eſt Dei, moriens obliuiſcatur ſui, ait S. Gregor. & S. Auguſt. lib. 3. de libero arbitrio. Illa eſt pœna peccati iuſtiſſima, vt qui rectum facere cùm poſſet nolit, amittat poſſe cùm velit. Porrò multos carere hoc ſerio propoſito, colligitur ex variis indiciis. Primum eſt, quòd hoc propoſitum obiter ſemel eliciant in Paſchate ad hoc vt confiteantur; quia ad hoc à paſtoribus coguntur: vnde hoc propoſitum magis extortum eſt & coactum, quàm liberum & ſpontaneum: hinc mox à Paſchate & confeſſione ad ſuas cupiditates, vitia & ſcelera redeunt, vti multi redeunt ad eadem poſt confeſſionem in pericu-
D lo mortis peractam, ſi periculum hoc euadant & reualeſcant: qui reditus ſignum eſt illud propoſitum fuiſſe coactum, & metu mortis extortum, non ſincerum & ſerium. Secundum, quia multi malos habent habitus inebriandi ſe, fornicandi, &c. rixandi, peierandi, maledicendi quos deponere nolunt; aut ſi volunt, non adhibent remedia ad rem tam inolitam defricandam neceſſaria. Porrò præ reliquis vitiis paſſim in hominibus dominatur luxuria & ſuperbia: hæc duo potentiſſima ſunt impléntque infernum.

Multis deeſt propoſitum ſerium emẽdandi ſe.

Tertium, quia multi habent principia politica, aut vitioſa, propoſito huic directè contraria, in quibus à puerò enutriuntur, adoleſcunt & viuunt,
E v. g. iniuriam tibi & tuis factam talione eſſe vindicandam: inglorium, vilem & infamem eſſe qui id non faciat: duellum ſi offeratur eſſe acceptandum, ne honor perdatur: in conuiuiis cuilibet ad æquales hauſtus propinanti eſſe reſpondendum, ideóque inebriandum: ante omnia conſulendum eſſe ſtatui, prolibus, familiæ, vt ſtatum, honorémque retineas vel augeas, omni modo enitendum, nec curandas leges Eccleſiæ, vel Dei, ſi obſiſtant: vitam & fortunas tuendas eſſe præ omnibus, etiam cum diſpendio legis Dei: non eſſe tolerandas ignominias, calumnias, verbera, ſed par pari referendum. Hæc autem dicta-

mina

mina & principia data occaſione ſæpius actu co-
gitant, deſtinant, confirmant, ac numquam de-
ponunt, ne in confeſſione quidem, adeò vt ſi à
Confeſſario de iis præcisè rogentur, reſpondeant
ſe in iis perſtituros: quia vbi agitur de honore,
lucro aut commodo, non curant conſcientiam,
nec Deum, nec Infernum. Porrò hæc propoſita
habitualiter, imò virtualiter ſemper in iis manen-
tia, ex diametro repugnant propoſito ſerio cauen-
di omnia peccata, Deique legibus per omnia obe-
diendi: atque Concionatores ſæpe hæc non do-
cent, non explicant, non inculcant; ſed com-
munem tramitem explicandi Euangelia ſequun-
tur, peccatoribus commendant paſſionem Chri-
ſti, miſericordiam Dei, largitionem eleemoſy-
narum, & cultum B. Virginis, quòd illa ſui cul-
tores non ſinat perire, nec deſcendunt ad viria
huic, illive loco propria, vt contra ea tonent &
fulminent, eaque extirpent: vnde vrbes & popu-
li manent in iiſdem malis legibus, conſuetudi-
nibus, propoſitis, vitiis, nec vllum, vel exi-
guum ex concionibus omnibus fructum referunt.
Mutent ergo modum concionandi ſi Deo, con-
ſcientiæ, Eccleſiæ & auditoribus conſulere ſata-
gunt, vt conſcientias feriant, ex iiſque omne ma-
lum ſemen, quod in tali loco graſſari ſciunt, ſtir-
4. pitus euellant. Quartum, eſto aliqui in morte
confitentes concipiant verum propoſitum, ta-
men poſt confeſſionem, ſi pluribus diebus, vt fit,
decumbant, recurrit memoria priſtinarum cupi-
ditatum, quæ animum iis ſe paſcere ſolitum, ad
conſenſum flectunt, vt in prauam cogitationem
& delectationem moroſam præteritæ & ſolitæ
voluptatis illicitæ conſentiat; præſertim quia Dæ-
mon tunc eandem menti obiicere & refricare ſo-
let, grauiſſiméque hominem tentare in vltimo illo
duello, adeóque in ipſo agone, quo anima è corpo-
re migrat: permittit enim id Dæmoni Deus iuſto
iudicio in pœnam ſcelerum & negligentiæ, qua
ſani & vegeti cupiditates illas mortificare non cu-
rarunt, ſed eis indulſerunt quaſi equus & mulus:
quare tunc multi ſuccumbunt & pereunt, cuius
rei plura funeſta exſtant exempla. Verè enim dixit
noſter R. P. Franc. Villanoua, vti refert P. Sacchi-
nus tom. 2. Hiſt. Soc. lib. 1. num. 131. *Paſſio & vitium
quod in vita mortificare neglexiſti, acriter tentabit te*
5. *ingruente morte.* Quintum, virtus, ſalus & gloria
cœleſtis eſt res ſublimis & ardua, ſuperans omnes
naturæ vires: ex altera parte hominis natura per
peccatum corrupta, & planè ad res terrenas de-
preſſa eſt, támque viui in ea ſunt affectus terreni, &
cupiditates opum, honorum, commoditatum, de-
liciarum; vt vix apprehendat, aut capiat res cœle-
ſtes, multò minus ad eas ſe erigat, & totis viribus
connitendo aſſurgat. Eſto enim gratia Dei præue-
niatur; tamē illa perinde ſe habet in homine lapſo,
ac medicina in homine infirmo & proſtrato, vt il-
lum vix erigere queat; etſi erigat, facilè rurſum
collabatur & corruat. Quare in hac generali natu-
ræ corruptione, facile eſt cuilibet inter tot occaſio-
nes & tentationes carnis, mundi & Dæmonis, labi
in aliquod peccatū mortale: ex eo autem reſurgere
per pœnitētiam & propoſitum efficax, arduum eſt
& perdifficile. Atque hæ ſunt duæ cauſæ, & quaſi
duo poli, in quibus vertitur huius quæſtionis car-
do, putà damnādorum multitudo & ſaluandorum
paucitas. Vera eſt enim gnome S. Iuſtini apud Da-
maſc. lib. 2. Paral. c. 87. *Animus ad ea bona quibus ex-
cidit, ægrè reuocari poteſt; ac rurſus ab iis quibus aſſueuit
malis, non facilè extrahi poteſt.* Sanè harum rationum

A momenta & experimenta coëgerunt viros ſapien-
tes, ac inter eos noſtrum Benedictum Iuſtinianum
mutare ſententiam; vt cùm priùs ſenſiſſet plures è
Chriſtianis ſaluari, hoc loco ſententiam reuocet,
cenſeátque plures damnari. Romæ plures audiui
idem ſentientes; ac inter eos nuper celebris qui-
dam Doctor & concionator paſſim prædicabat,
confeſſiones eorum qui imminente morte confi-
tentur, cùm malè vixerint, cæteris antea tota vita
factis eſſe deteriores: quin & S. Auguſt. ſerm. 57. de
Tempore. *Nec illud ſeruet*, inquit, *vt in extremo vitæ
ſuæ tempore, tunc pœnitentiam petat, quando eam agere
non poſſit. Inutilis eſt enim dilectiſſimi iſta perſuaſio.* &
mox: *Ideo pœnitentia quæ ab infirmo petitur, infirma
B eſt. Pœnitentia quæ à moriente tantùm petitur, timeo ne
ipſa moriatur. Et ideo dilectiſſimi quicunque inuenire
vult miſericordiam Dei, ſanus agat pœnitentiam in hoc
ſeculo, vt ſanus eſſe valeat in futuro.* Idem homil. 41.
inter 50. *Agens*, inquit, *pœnitentiam & reconciliatus
ſi ſecurus hinc exit, ego non ſum ſecurus.* Cauſam ſub-
dit: *Si vis agere pœnitentiam tunc quando peccare non
potes, peccata te dimiſerunt, non tu illa*, &c. *Ergo tene
certum, dimitte incertum.* Idem de verbis Domini
ſecundùm Lucam ſerm. 24. *Viuite bene, ne malè mo-
riamini.* Eædem rationes idem mihi penè perſua-
dent; vt licèt in nonnullis oppidis, locis, populis
bonæ indolis & educationis, vbi ſcilicet inſignes
C ſunt Magiſtri, Paſtores, Confeſſarij, Senatores, Gu-
bernatores, qui aſſiduè à puero populum in fide
& pietate erudiunt, nutriunt & fouent, plures ſal-
uari credam; tamen in multis aliis vbi hæc deſunt;
vbi ſcilicet magna eſt ignorantia & incuria ſalutis,
atque vbi indoles gentis peruerſa, praua educatio-
ne aut ſocietate nutritur & roboratur, plures dam-
nari quàm ſaluari opiner, aut metuam.

Accedit auctoritas, primò S. Script. *Hoc ſeculum* Ex S. Script.
*fecit Deus propter multos, futurum autem propter pau-
cos: ſicut terra dat multam materiam ex qua fiant fi-
ctilia, paucam verò ex qua fiat aurum & argentum.
Multi quidem creati ſunt, ſed pauci ſaluantur*, ait li-
D ber 4. Eſdræ cap. 8. v. 1. 2. 3. qui liber etſi non ſit
canonicus, tamen ſuam habet auctoritatem. Rur-
ſum: *Multi ſunt vocati, pauci verò electi*, Matth. 20. 16.
vbi paſſim interpretes docent plures Chriſtianos
damnari, paucos ſaluari. ita Orig. Euthymius,
Beda, Haymo, S. Thom. Lyra. Abulen. Dion. Arias
Mont. & alij, ac Maldon. in c. 21. S. Matth. v. 14.
Ludou. Molina 1. p. quæſt. 23. art. 7. Vnus Caietan.
explicans parabolam quinque virginum fatuarum
& quinque prudentium, Matth. 25. 3. opinatur nu-
merum ſaluandorum & damnandorum eſſe æqua-
lem, tótq; ſaluari quot damnari. Inſuper clara ſunt
verba Chriſti: *Intrate per anguſtam portam; quia lata
porta & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, &
E multi ſunt qui intrant per eam. Quàm anguſta porta &
arcta via eſt quæ ducit ad vitam? & pauci ſunt qui in-
ueniunt eam*, Matth. 7. 13. ſcilicet, vt ait Iſaias c. 24.
13. *Quomodo ſi paucæ oliuæ quæ remanſerunt, excu-
tiātur ex olea, & racemi cùm fuerit finita vindemia.* Et
Micheas c. 7. 1. *Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colli-
git in autumno racemos vindemiæ.* S. Anſelmus iter fa-
ciens incidit in venatores & canes perſequentes
leporem, qui cùm iam penè eſſet in ore canum,
accurrit ad pedes Sancti totus tremens & ſudans.
Manu eum excepit S. Anſelmus, dixítque ſociis:
*Talis eſt anima in extremo periculo vitæ, quam canes in-
fernales perſequuntur, & deuorare contendunt.* ita ha-
bet eius vita.

Deinde fauet huic ſententiæ auctoritas Patrum. 6.
S. Auguſt. lib. 3. contra Creſcon. c. 66. *Ipſi*, ait, *boni* Ex Patribus.
vtrique

veriqúe Chriſtiam qui per ſeipſos multi ſunt, comparatione malorum falſoriúmque iidem pauci ſunt. Sic multa grana quibus horrea multa complentur, pauca dicimus in comparatione palearum. S. Chryſ. hom.46. ad pop. *Multò ſunt plures gehennam ingredientes, ſed maius eſt regnum cœlorum.* Idem clariùs hom.40. *Quot,* inquit, *putatis eſſe in hac ciuitate noſtra* (Antiochia) *qui ſalui fiant? Infeſtum eſt quod dicturus ſum, dicam tamen: Non poſſunt inueniri in tot millibus centum qui ſaluentur, quin & de his dubito. Quanta enim in ſenibus malitia? quantus in ſenibus torpor*, &c.

S. Gregor. homil.19. in Euang. *Ad fidem plures veniunt, ſed ad cœleſtia regna pauci perducuntur.* Idem fusè probat Alphonſus Mendoza quæſt.1. poſitiua, *an numerus prædeſtinatorum ſuperet numerum reproborum?* concluſione 4. qui inter cætera, deprauatos ſeculi noſtri mores recenſens: Adi, inquit, aulas, tribunalia, officinas, nundinas, militiam, fora, naues, currus, &c. & ibi puerorum adoleſcentium, virorum, ſenúmque corruptiſſimos mores intuere, periuria, inuidias, detractiones, fraudes, cõuicia, rixas, obſcœnitates, corrupta deſideria, ſuperbiam, auaritiam, edacitatem, vinolentiam, &c. profectò mecum ſenties, dicéſque; nemo, aut vnus altérve horum eſt, qui ſalutis ſuæ memor ad Deum aliquando reuertatur, iuxta illud Pſalm. 13.1. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* & Micheæ 7.2. *Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt.* Hæ rationes, & hæc ſententia magnum cuique de ſalute iniicit metum ſanctúmque timorem; vt iuxta Apoſtolum cum timore & tremore eam operetur, ac proinde conſcientiam ſuam ſeriò indaget; & ſi quæ in ea principia & dictamina ſaluti contraria inueniat, prorſus abneget & euellat, cor & voluntatem à nimio opum & honorum amore abſtrahat, cupiditatibus generosè reſiſtat, totúmque ſe Domino, Deíque legi affigat, malens omnia pati, omnium iacturam facere, & millies mori potiùs, quàm eum offendere, aut eius gratiam & amicitiam perdere. Cùm enim tam multi etiam Chriſtiani damnentur, tam pauci ſaluentur, quis non timeat? Quis non inter paucos eſſe ſatagat? quis non pericula ſaluris ſtudiosè deuitet? Quis non eam omnimodo aſſecuret? Vnam enim habemus animam, non plures: vna perdita, omnes perdimus, ídque irreuocabiliter in omnem æternitatem, vt per eam futura ſit miſerrima, vrendaque æternis incendiis. Ex aduerſo ſi vnam ſaluas, omnes ſaluaſti, ac in æternum eris feliciſſimus & glorioſiſſimus. Hoc cogita, quiſquis hæc legis. Viue Deo, viue æternitati.

Miſericordia ſuperat iudicium. quo modo?

Secundò alij, vt Damaſc.2. Paralle.cap.16. Catharinus & Salmeron hîc, accipiunt hæc de miſericordia humana, vt ſit antitheſis cum hemiſtichio præcedenti, q.d. iudicium rigidum & ſine miſericordia erit ei qui non fecit miſericordiam: qui autem facit miſericordiam, habebit iudicium mixtum magna miſericordia, adeóque miſericordia ſuperabit iudicium, eiúſque ſeueritatem flectet & molliet. Vnde Vatab. vertit: *Miſericordia non reformidat iudicium.* Syrus clarè: *Exaltati eſtis per miſericordias ſuper iudicium.* Miſericordes enim impetrant per miſericordiam & eleemoſynam remiſſionem, vel mitigationem pœnæ peccatis ſuis debitæ, & in iudicio Dei eis infligendæ: atque ſi in peccato lethali ſint, per eleemoſynam diſponunt ſe ad miſericordiam, gratiam & iuſtitiam à Deo recipiẽdam, eámque de congruo merentur & à Deo impetrant: quo fit, vt in iudicio ob hoc peccatum non dam-

A nandi, ſed abſoluendi ſint. Miſericordia ergo ſuperat & elidit rigorem iudicij, atque è manu iudicis quaſi virgam & flagellum extorquet, vt reus eo flagellandus immunis & liber abeat.

Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb.14.21. *Miſericordia & veritas præparant bona.* & Pſalm. 40.1. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* &, *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*, Matth.5.7. Denique Chriſtus in die iudicij electos omnes, ob exercita opera miſericordiæ adiudicabit cœlo, reprobos verò ob ea neglecta inferno, Matth.25.34.

Tertiò, plenus & adæquatus erit ſenſus, ſi primum cum ſecundo iam dato iungas, & miſericor-
B diam hîc accipias tam humanam quàm diuinam. q.d. miſericordia hominis miſericordis prouocat miſericordiam Dei, eámque ſibi aduocatam & patronam adſciſcit: vtraque autem tam potẽs & efficax eſt apud Deum, vt eius iudicio & iuſtitiæ reluctat, eámque vincat & elidat. Eſt proſopopœia. Iudicium enim & miſericordia finguntur quaſi duæ perſonæ, litigantes apud Deum de homine peccatore & reo: iudiciũ quaſi actor eum accuſat, reúmque damnationis agit: defendit & excuſat miſericordia, impetrátque & facit vt abſoluatur, liberq; abeat. Sic viſa eſt S. Ioanni Eleemoſynario miſericordia quaſi virgo pulcherrima, ſplendidè veſtita & oleagina corona in capite redimita, incitans
C eum ad eleemoſynam, dicendo, ſe eſſe filiam ſummi Regis, eíque familiariſſimam & gratioſiſſimam, omniaque quæ vellet ab eo obtinere; vti refert Leontius in eius vita. Excitans, inquit, Ioannem à ſomno, eúmque ſubridenti & læto vultu hilariter intuens, dixit: *Sum prima ex filiabus magni Regis. Si tu me tibi amicam paraueris, potero te ei efficere familiarem. Nulli enim maior eſt apud eum quam mihi fiducia; quoniam ei vt è cœlo deſcenderet in terram, & carnem acciperet humanam, ego perſuaſi.* Quocirca Ioannes deinceps in pauperes fuit liberaliſſimus, eóſque vocabat dominos ſuos, cauſámque dabat; *nam illi ſoli,* inquit, *mihi poſſunt opem ferre, vt à Chriſti regno non excidam.* ita explicat S. Aug. in Pſal.
D 143. dicens: *Superponitur miſericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus miſericordiæ: etſi habuerit aliquid forte in iudicio, quo puniatur, tanquam vnda miſericordiæ peccati ignis extinguitur.* Et S. Hieron. ad Nepotianum: *Non memini me legere,* ait, *mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos interceſſores; & impoſſibile eſt multorum preces non exaudiri*; vt impetrent ei contritionem & pœnitentiam, ſi ſit in peccato mortali, ne in eo decedat & damnetur, iuxta illud Tobiæ 4.11. *Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*, vbi vide Serarium & Bellar. lib.3. de bonis oper. cap.3.

Viſio S. Ioan. Eleemoſ.

Iam verba ipſa præcisè expendamus & explice-
E mus. *Superexaltat autem miſericordia iudicium*, hoc eſt, miſericordia exaltat ſe ſupra iudicium, ſuperat & vincit iudicium, eiúſque rigidam damnationis ſententiam, cui peccator obnoxius eſt, infringit & abolet, dum facit vt miſericordes ſecundùm miſericordiam ſaluentur, & non per iudicij rigorem & ſeueritatem damnentur. Interpres noſter legiſſe videtur κατακαυχᾶται (& ſic habent aliqui Codices Græci) id eſt, ceruicem erigit, collum attollit contra iudiciũ: αὐχὴν enim Græcis eſt *ceruix*, vel *collum*: vnde ὑψαυχῶ idem eſt quod *ceruicem attollo, ſuperbio*: & μεγαλαυχεῖ, quod noſter vertit, *magna exaltat*, c.3.5. *ſuperexaltat* ergo *miſericordia iudicium*, id eſt, exaltat ſe contra iudicium, ſuper iudicium ceruicem attollit.

attollit.q.d.miſericordia eſt iudicij victrix,& quaſi iudex illud diſcernit & iudicat: habet enim altius tribunal, vt iudicij ſentẽtiam irritare aut mutare poſſit;ſicut Rex & Pontifex irritant, aut mutant ſententias Cardinalium vel Principum. Sicut ergo à Cardinalibus ad Papam,ita à iudicio ad miſericordiam à miſericordibus fit appellatio;adeóq; qui in iudicio ob peccata ſtabant capite demiſſo & pauidi; quaſi damnandi,in tribunali miſericordiæ ob miſericordiam, quam fecerunt, caput erigunt, certámque abſolutionis, gratiæ & gloriæ ſententiam expectant. Vnde noſter Mariana ſic explicat, q.d. *Miſericordia iudicio ſuperior eſt*. Et Emanuel Sa: *Miſericordia*, ait, *ſuperexaltat, ſcilicet hominem, id eſt, collocat eum ſuper iudicium, hoc eſt, facit euadere cõdem-* B *nationem. Aliqui legunt ſuperexaltat iudicio, id eſt præualet iudicio, ſcilicet liberans hominem à condemnatione.* Et Thomas Anglicus: *Miſericordia*, inquit, *exaltat iudicium, quia maior eſt veluti curia miſericordiæ quam iuſtitiæ: ſicut licèt à minore curia appellare ad maiorem; ita à curia iuſtitiæ ad curiam miſericordiæ.* ſicut Romæ multi cauſam quam perdiderunt in ſignatura iuſtitiæ, impetrant in ſignatura gratiæ. Quocirca ſuadet Paulus Heb.4.16. dicens: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Vnde S. Cyril. vel potiùs Clictouæus (hic enim medios octo Cyrilli libros deperditos ſuppleuit) lib. 5.in Ioan.c.14. *Supra iudicium*, inquit, *exaltatur mi-* C *ſericordia, ſicut oleum ſuper aquam.* ſicut ergo oleum aquæ ſupernatat, ita miſericordia ſuperat iudiciũ.

Porrò Græca nunc habent non κατακαυχᾶτε, ſed κατακαυχᾶται, quod reſpondet Hebræo מתהלל *mithallel*, id eſt, *gloriatur miſericordia contra iudicium*, quaſi illud ſuperans & in cauſa triumphans: ſicut qui litem vincit, ſolet gloriari de victoria contra partem aduerſam. *Gloriatur* ergo, id eſt, vincit, expugnat, obtundit, hebetat iudicium, ait OEcumen. κατακαυχᾶται enim ponitur pro νικᾷ per catachreſin, quia victoriã comitari ſolet gloriatio. Rurſum gloriatur contra iudicium, id eſt, damnationem, hoc eſt, damnationi quaſi ſuperior & victrix inſultat. Huic lectioni & ſenſui aliqui adaptant noſtrum D *ſuperexaltat*, ſubaudiendo Græcum κατὰ, id eſt, *contra*, *q.d. ſuperexaltat miſericordia iudicio, vel contra iudiciũ*, id eſt, ipſa ſe effert & gloriatur aduersùs iudicium, glorioſè ſe extollit, ac ſuperiorem facit iudicio. Verùm Latinis inſolens eſt ſubaudire τὸ *contra*. Quocirca Eraſmus, Gagneius & alij ſuſpicantur pro *ſuperexaltat* legendum eſſe *ſuperexultat*. Sic enim S.Aug.Epiſt.29.legit, *ſuperexultat iudicium*. & Epiſt.89. *ſuperexultat iudicio*; ac Beda hîc, dum ſic explicat: *Sicut in iudicio dolebit qui non fecit miſericordiam; ita qui fecit, remuneratus exultabit atque gaudebit*. Qui cum litem vincit, gloriatur & exultat ſuper iudicium, quaſi qui illud vicerit, q.d. ſicut qui non faciunt miſericordiam, damnabuntur à Dei E iudicio, & ab ipſa eius miſericordia; ita ex aduerſo qui faciunt miſericordiam, non reformidabunt Dei iudicium & damnationem, ſed ipſi iudicio, id eſt, damnationi, morti, gehennæ, peccato & Diabolo quaſi victores inſultabunt, dicentes cum Chriſto eorundem triumphatore ſuóque ſaluatore: *Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus?* 1.Corinth.15.55. & illud Rom.8.31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* & v.33. *Quis accuſabit aduersùs electos* (miſericordes) *Dei? Deus qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet?* Hunc ſenſum poſcit antitheſis cum hemiſtichio præce- A denti: *Iudicium enim ſine miſericordia ei qui non facit miſericordiam*; huic enim opponit: *ſuperexaltat autem miſericordia iudicium.* q.d. immiſericors iudicabitur rigide a iudicio, cùm non habeat patronam miſericordiam quæ eum defendat: miſericors autem iudicabitur miſericorditer, & miſericordiam conſequetur, quia defendet eum miſericordia, cauſámque eius in iudicio aget & peraget, vt vincat & triumphet. Eundem ſenſum poſcit connexio cum v. præcedenti: eius enim dat rationem, vt patet ex vocula rationali *enim*: verſu autem præcedenti dixit: *ſic loquimini & ſic facite, ſicut incipientes per legem libertatis iudicari*, q. d. ſic loquimini & ſic facite, vt locutionis & factorum veſtrorum Deo in iudicio B exactam rationem vos redditturos memineritis. Subdit deinde rationem, dicens: *Iudicium enim ſine miſericordia ei qui non facit miſericordiam*, q.d. qui accipit perſonas diuitum, pauperes verò aſpernatur, in eóſq; immiſericors eſt, ac proinde violat legem charitatis, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, quam paulo ante commendaui, hic pariter ſubibit iudicium rigidum ſine miſericordia: qui verò non accipit perſonas, ſed omnes tam pauperes, quàm diuites diligit, in eóſq; miſericors eſt; hic pariter experietur iudicium Dei miſericors, adeóq; miſericordia omnem iudicij vim, metúmque ſuperabit & auferet ac faciet vt miſericors nõ tantùm damnationem euadat, ſed & præmio gloriáque cœleſti C donetur. Hic ſenſus eſt verus & genuinus: ex quo diſcimus quanta ſit vis miſericordiæ & quàm illa Deo ſit grata, quámque illam amplecti & exercere debeamus, ſi ſaluari velimus; cùm in ea ſalus noſtra conſiſtat. Tanta enim eſt vis miſericordiæ, vt in iudicio exaltare valeat miſericordes per pauperes, qui eos recepturi ſunt in æterna tabernacula, ait S.Aug.lib.21.Ciuit.c.27. qui & idipſum adumbratum fuiſſe in arca & propitiatorio ſcribit quæſtion.105.in Exodum: *In arca*, inquit, *iuſſa ſunt poni lex, & manna & virga* Aaron: *in lege præcepta ſunt, virga poteſtatem ſignificat, manna gratiam: quia niſi cum gratia non eſt poteſtas præcepta faciendi. Veruntamen quia lex à quouis proficiente non ex omni parte* D *completur, propitiatorium eſt deſuper. Ad hoc enim opus eſt vt propitius ſit Deus, & ideo deſuper ponitur, quia ſuperexaltat miſericordia iudicio. Duo verò Cherubim pennis ſuis obumbrant propitiatorium, id eſt, honorans velando. Et vultus eorum ſunt in propitiatorium, quia miſericordiam Domini, in qua vna ſpes eſt, valde commendant.* Pulchrè OEcum. ex vocum analogia quæ eſt inter ἐλαίῳ, id eſt, *oleum*, & ἔλεος, id eſt, *miſericordiam*, vtriuſque vim & vſum declarat. *Sicut*, inquit, *oleum athletis illitum dat eis elabi, ne ab aduerſariis teneantur; ſic & in vniuerſali iudicio miſericordia noſtra erga egenos dabit effugere impetus, ac pericula quæ à Dæmonibus accuſatoribus noſtris imminebunt*. Sicut ergo ſardius lapis pretioſus, ſed E rubeus & cruentus, ideóque ſymbolum iudicij & vindictæ, hebetatur oleo, teſte Plinio lib.37.c.7. ſic iudicium Dei hebetatur & refrangitur per miſericordiam. Rurſum S.Aug.hom.39.inter 50. *Ante foras gehennæ*, inquit, *ſtat miſericordia, & neminem permittit in carcerẽ mitti.* Eſt ergo ipſa domina cœli, terræ, & inferni, omniúmq; claues habet. S.Chryſ. hom.33.ad popul. *Eleemoſyna*, inquit, *aſtat tribunali non tantùm patrocinans, ſed & ipſi iudici perſuadens, vt reo patrocinium præſtet, & pro eo ſententiam ferat*. Petrus Chryſol.ſerm.42. *Manducat*, ait, *Deus panem in cœlo, quem perceperis pauper in terra. Da ergo panem ſi Deum debitorẽ, non iudicem vis habere. Miſericordiam*

Mor. de vi miſericordiæ.

neſcio

neſcit diuinus ignis exurere. Vide S. Leonem ſerm. 5. A de Ieiunio, vbi inter alia præclarè ait: *Æquatur plerumque merito, quod diſtat impendio: quia poteſt eſſe par animus, vbi impar eſt cenſus.* Idem ſerm. 10. de Quadrag. *vbi Deus curā miſericordiæ inuenit, ibi imaginem ſuæ pietatis agnoſcit.* Nazian. Orat. 16. de cura pauperũ: *Eſto,* inquit, *calamitoſo Deus.* Idem in Monaſtichis: *Eris ſi beneneficus, imitaberis Deum. Fac ſis benignus, vt benignum habeas Deum.* Denique *miſericordia ſecundùm ſe eſt maxima virtutum,* ait D. Thom. 2.2.q.30.a.4. *Vnde & miſereri ponitur proprium Deo, & in hoc maximè dicitur eius omnipotētia manifeſtari.* & mox: *Inter omnes virtutes quæ ad proximum pertinent, potiſſima eſt miſericordia. Nam ſupplere defectum alterius, eſt ſuperioris & melioris.* Et S. Ambr. in illud B 1. Timoth. 4. *Pietas ad omnia vtilis eſt: Omnis,* inquit, *ſumma diſciplina Chriſtiana in miſericordia & pietate eſt.* Et S. Marth. c. 12. 7. *Miſericordiam,* inquit, *volo & non ſacrificium.* Porrò Hugo Card. quatuor alios affert ſenſus in ſe veros, ſed huic loco incongruos & impertinentes. Primus eſt, q. d. Miſericordia ſuperponitur rationi & iudicio hominis, ipsúmq; illuminat ſicut lucerna candelabrum. Secundus, q. d. Dei miſericordia plus ſuper cōdignum præmiabit in iudicio bonos & miſericordes, quàm malis & immiſericordibus de pœna relaxet & remittat. Tertius, q. d. plures ſaluantur per miſericordiam quàm per iudicium; plures enim decedunt in pec- C catis venialibus quæ per miſericordiã Dei remittenda ſunt, pauciores moriuntur ita puri vt ſtatim euolēt in cœlum. Quartus, q. d. miſericordia faciet altius grauiúſq; iudicium eius, qui magnam miſericordiam conſecutus eſt à Deo, ſi fuerit immiſericors. Quintus eſt Dionyſij Carth. q. d. plus placet Deo charitatiua miſeratio quàm iudicialis diſtrictio. Vnde oportet vt iura ſint in miſericordiam prona, & ſtent magis iuramento accuſati quàm accuſantis, ac in dubiis caſibus ad miſericordiæ partem inclinent. Sextus Caietani, q. d. ſicut in ſtatera vna lanx pondere aliquo depreſſa eleuat alteram & aduerſam, ita miſericordia eleuat iudicium, q. d. D apud Deum plus ponderis & momenti habet miſericordia, quàm iudicium, adeóque ipſa iudicij vim extenuat & eleuat.

Hugonis ſenſus parergi.

Hi omnes ſenſus partim detorti ſunt, partim accommodatitij, partim ſymbolici: quare literales & genuini eſſe nequeunt.

Myſticè. 1.

Myſticè, Primò Elias Cretenſ. in orat. 10. Nazian. n. 23. *Miſericordia ſuperexaltat iudicium*; quia miſericordiæ opera, inquit, aſcendunt ad Deum & exaltant miſericordem; quæ verò in voluptates effunduntur, abſcedunt & ad cruciatus tranſmittunt, potà in gehennam, vbi eſt ſedes iudicij & damnationis. Et Dion. Carth. Miſericordia, ait, eſt altior iudicio, quia relucet in beatis in cœlo, iudicium E verò iacet in damnatis in tartaro.

2\. Secundò, S. Thom. 1. p. q. 21. art. 3. ad 2. *Miſericordia ſuperexaltat iudicium:* quia *Deus,* inquit, *miſericorditer agit, non contra iuſtitiam ſuam faciendo, ſed aliquid ſuper iuſtitiã operando: ſicut ſi alicui, cui debētur centum denarij, aliquis ducentos det de ſuo, non facit contra iuſtitiam, ſed liberaliter vel miſericorditer operatur. Et ſimiliter ſi aliquis offenſam in ſe commiſſam remittat: eam enim donat & condonat. Ex quo patet, quòd miſericordia non tollit iuſtitiam, ſed eſt quædam iuſtitiæ plenitudo, vnde dicitur Iacobi 2. quòd miſericordia ſuperexaltat iudicium*; ſicut opera ſupererogationis ſuperant mandata, ac cōnſilia Euangelica trãſcendunt præcepta: miſericordia enim ſæpe eſt cōſilij, iudicium verò præcepti apud homines, ſed non apud Deum.

3\. A Tertiò, Petrus Bleſenſ. lib. de Pœnit. & ſatisfac. hanc ſententiam applicat correctioni fraternæ, q. d. qui alium corripit, id faciat potius per miſericordiam, oſtēdendo lenitatem, quàm per iudicium durè increpando; ne & ipſum eadem inuadat tentatio, vti docet Apoſtolus Galat. 6. 1. vide ibi dicta.

Anagog.

Anagog. mitè exaltabuntur, ideóque mirè exultabunt miſericordes in iudicio, cùm à Chriſto iudice cygneam hanc vocem audient: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare,* &c. Matth. 25. 34. Hoc eſt quod dixit Iacobus cap. 1. *Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua.* Et Petrus Epiſtol. 1. capit. 5. 6. *vt vos* B *exaltet in tempore viſitationis.* & Pſalm. 74. 11. *Exaltabuntur cornua iuſti.* & : *Cornu eius exaltabitur in gloria,* Pſalm. 88. 25. & : *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.* & : *Exaltationes Dei in gutture eorum,* Pſalm. 149. 5. &: *Tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei. In voce exultationis & confeſſionis, ſonus epulantis,* Pſalm. 41. 5. & : *Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum,* Pſalm. 117. 15. & : *Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia,* Iſaiæ 9. 3.

Quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe VERS. 14. C *habere, opera autem non habeat?*] Hæc eſt tertia pars capitis, in qua contra hæreſin tunc exorientem docet, ad ſalutem non ſufficere fidem, ſed & requiri opera bona. Ad ea ergo tranſit S. Iacobus occaſione operum miſericordiæ, quæ paulò antè commendauit, dicens: *Miſericordia autem ſuperexaltat iudicium.* Ab iis ergo aſſurgit quaſi à ſpecie ad genus ad quorumlibet bonorum operum neceſſitatem; ſimul explicat illud quod dixit c. 1. 22. *Eſtote autem factores verbi, & non auditores tantùm*; nimirum docendo fidem verbi non ſufficere, ſed requiri vt verbum in opera conferatur: & illud hoc cap. v. 8. *Si tamen legem perficitis regalem ſecundùm Script.* D *Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis,* nimirum docendo hanc legem impleri non per nudam fidem, ſed per opera charitatis. Inſuper explicat *legem libertatis,* quam nominauit v. 12. putà Euangelicam, nimirum illam non ita Chriſtianos facere liberos, vt omni lege ſoluti liberè facere poſſint, quicquid lubet, quaſi ſufficiat fides qua credant in Chriſtum Saluatorem. Hoc enim docebat illo æuo Simon Magus, teſte Irenæo lib. 1. c. 20. & Theodot. lib. de hæret. fabul. & poſt eum Valentinus, Baſilides, Eunomius, Aëtius, teſte S. Irenæo & Theodoreto locis iam citatis, ac S. Auguſt. lib. de hæreſ. c. 54. & S. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. Simonem, eiúſq; aſſeclas iam dictos ſequun- E tur noſtri hæretici quaſi dignum patella operculum, qui docent ad ſalutem ſufficere fidem, qua credas Chriſtum pro te eſſe mortuum, pro tuis peccatis ſatisfeciſſe, tibíque meruiſſe gratiam & gloriam; quare ad ſalutem non requiri opera bona. Probabat id Simon, vti etiamnum probant noſtri hæretici, ex Epiſtol. S. Pauli ad Rom. in qua Paulus contra Iudæos gloriantes in Moſe & operibus legis, ac fidem Chriſti deſpicientes, deprimit opera legis & fidem Chriſti extollit. Vt ergo hunc errorem eliderent S. Petrus, S. Iacobus, S. Ioannes ſcripſerunt Epiſtolas Canonicas, in quibus Pauli mentem explicant, ac impensè commendant, & exigunt ſtudium bonorum operum, vti diſertè affirmat S. Auguſtinus libr. de fide & operibus cap. 14. & 15.

Vnde

Vnde liquet Paulum, dum ait Romanorum 3. verſ. 28. nos iuſtificari ex fide ſine operibus legis, non aduerſari Petro, Iacobo & Ioanni, qui dicunt nos iuſtificari non ex fide ſola, ſed & ex operibus. Paulus enim intelligit opera legis, facta viribus naturæ ſine fide & gratia Chriſti, qualia iactabant Iudæi. Petrus verò, Iacobus & Ioannes intelligunt opera fidei, putà facta ex fide & gratia Chriſti, quæ Paulus nomine fidei comprehendit & intellexit. ita S. Auguſtinus libro 83. quæſt. in 76. Paulus, inquit, intelligit opera quæ fidem præcedunt; Iacobus opera quæ fidem ſequuntur. Porrò duplex eſt iuſtificatio: prima, qua homo ex iniuſto fit iuſtus. Secunda, qua ex iuſto fit iuſtior & ſanctior; quæ proinde non eſt aliud quàm augmentum iuſtitiæ. Iam opera fidei conferunt primam iuſtitiam diſpoſitiuè, ſecundam verò meritoriè: iuſtus enim per opera bona meretur augmentum iuſtitiæ; iniuſtus verò per opera ſpei, timoris, pœnitentiæ diſponit ſe ad primam iuſtitiam, non verò eam meretur de condigno, ſed tantùm de congruo. Vide Concil. Trident. ſeſſ. 6.

Nota primò, per fidem S. Iacobus intelligit veram fidem, non vmbram fidei, putà inanem cognitionem articulorum fidei, vti exponit & eludit Caluinus: fides enim fidem veram, non vmbram fidei ſignificat; & talem habuit Abraham, quem hîc citat & vrget S. Iacobus verſ. 21. ita contra Caluinum fidem veram hic intelligit S. Auguſtinus loco iam citato, Nazianz. Orat. 27. Chryſoſt. homil. 2. in Geneſ. Cyrill. lib. 10. in Ioannem cap. 18. S. Hieron. in cap. 5. ad Galatas ſub finem, & alij paſſim.

Hinc patet fidem veram poſſe eſſe ſine operibus, quod negant hæretici, ſed perperam. Quot enim ſunt Chriſtiani qui verè credunt in Chriſtum, & tamen carent operibus bonis, imò abundant malis?

Nota ſecundò, Caluinus cum ſuis coactus hoc loco & ſimilibus, fatetur opera requiri ad ſalutem, verùm non tanquam cauſas & merita ſalutis, ſed tantùm vt vera fidei veræ ſigna & indicia. Verùm hoc quoque elidit S. Iacobus, dicens verſ. 21. *Abraham pater noſter nónne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare?* &: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm. Similiter & Rahab meretrix nónne ex operibus iuſtificata eſt*, &c. Quid clarius? Vide Bellarm. lib. 4. de Iuſtific. c. 18. & ſequent.

Opera requiri probatur ſex argumentis.

Nota tertiò, opera requiri vt fides proſit, probat S. Iacobus ſex argumentis. Primum eſt v. 16. Sicut pauper non veſtitur, nec ſaturatur verbo, ſed opere eleemoſynæ, dando ſcilicet ei panem & veſtem; ita pariter animæ nuditas & inopia meritorum non veſtitur, nec ſaturatur fide, ſed bonorum operum exercitio. Secundum verſ. 17. Fides ſine charitate & opere eſt ſicut corpus ſine anima, putà mortua: ergo non tantùm inutilis, ſed & fœda quaſi cadauer. Tertium verſ. 18. Fides non niſi per opera ſe oſtendere & communicare poteſt: ergo ſi demas opera, eſt inuiſibilis, inſenſibilis, ac conſequenter nulli vtilis. Quartum verſ. 19. Fides ſine operibus eſt dæmoniaca. Nam & dæmones credunt & contremiſcunt. Quintum verſ. 21. Abraham fuit iuſtificatus non ex fide ſola, ſed & ex operibus, offerendo ſcilicet filium ſuum ſuper altare. Atqui Abraham fuit pater credentium, & norma iuſtificandorum & ſaluandorum. Ergo & hi quaſi Abrahæ filij, *iuſtitiam & ſalutem ſperare debent ex operibus, non ex nuda fide*. Sextum v. 25. Idipſum patet ex Rahab, quæ ex operibus iuſtificata eſt, excipiens & protegens exploratores miſſos à Ioſue cap. 2. 10.

Nunquid poterit fides (ſola ſine operibus) *ſaluare eum?*] q.d. minimè. *Saluare*, id eſt, iuſtificare & beatificare: iuſtitia enim eſt ſalus inchoata, beatitudo & gloria eſt ſalus conſummata. Iuſtitia enim ſaluat & liberat nos à peccato & diabolo; beatitudo verò à morte, miſeriis & inferno.

Præclarè S. Gregorius lib. 3. in 1. Regum cap. 3. Area, inquit, vacua eſſe non debet, hoc eſt, ſcientia ſine bona operatione: ficulnea enim in qua ſunt ſola folia ſine fructu, à Chriſto maledicitur, Matth. 21. v. 19. ac ſeruus piger, otioſus & deſes damnatur à Chriſto, Matth. 25. v. 26. S. Fulgentius lib. 2. de remiſſ. peccat. cap. 1. *Vita*, ait, *bona non veraciter dicitur, quæ peruerſa credulitatis vitio deprauatur; neque ſufficit ad ſalutem fides rectè credentis, ſi conuerſatio moribus atque operibus turpatur obſcœnis.* S. Bernardus ſerm. 51. in Cantic. explicans illud: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis*; fidem aſſimilat flori, opera fructui & pomo. Sicut enim inutilis eſt flos, qui non excreſcit in fructum; ita inutilis eſt fides, quæ fructum bonorum operum non producit. Diſertè verò S. Gregorius hom. 29. in Euangel. *Fortaſſe*, inquit, *vnuſquiſque apud ſemetipſum dicat: Ego iam credidi, ſaluus ero. Verum dicit, ſi fidem operibus tenet. Vera etenim fides eſt, qua in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc eſt enim quod de quibuſdam falſis fidelibus Paulus dicit: Qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Hinc Ioannes ait: Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Quod cùm ita ſit, fidei noſtra veritatem in vita noſtra conſideratione debemus agnoſcere. Tunc enim veraciter fideles ſumus, ſi quod verbis promittimus, operibus compleamus.* Diadocus de perfectione ſpirituali cap. 20. & 21. *Fides*, inquit, *in actione per charitatem poſita, magnitudo virtutum eſt.* S. Iſidorus libro de different. ſpirit. 10 30. Fides, ait, ſine operibus non prodeſt, *quia non poteſt per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere.*

VERS. 15. *Si autem frater, &* (id eſt, *aut*, & ſic habent nonnulli codices: hoc enim ſignificat Græcum ἢ) *ſoror.*] *Frater*, id eſt, Chriſtianus; *ſoror*, id eſt, Chriſtiana. Hic enim eſt frater & ſoror cognatione, non naturæ & ſanguinis, ſed Eccleſiæ & fidei, vt dixi Actorum 1, verſ. 15. Eſt hoc primum argumentum pro neceſſitate operum, petitum à ſimili, imò ab exemplo. q.d. ſicut ſi quis diues eſurienti diceret, ſaturare, nudo veſtire & calefias, non verò daret panem quo ſe ſaturaret, nec veſtem qua ſe veſtiret, nihil conferret, nihil prodeſſet pauperi. Nam, vt ait Valerianus Cemelienſis homil. 7. *Non paſcunt eſurientem blanda colloquia, nec veſtiunt alienam nuditatem infructuoſa conſilia*; ita & fides quæ dicit, Credo in Deum & Chriſtum, adeóque credo bona opera facere ad ſalutem, ſi eadem non operaretur, nec reipſa exerceret, nihil conferret, nihil prodeſſet ad aſſequendam ſalutem. Dixi *diues*, qui poteſt ſuccurrere: nam pauper pauperi magnam dat eleemoſynam, ſi ei commiſerationis non effectum, ſed affectum oſtendat, eique bene precetur. Vnde S. Auguſtinus in Pſalm. 125. *Si corde miſerearis*, inquit, *etiamſi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus eleemoſynam tuam.* Et S. Iob cap. 30. v. 25. *Flebam*, inquit, *ſuper eo qui*

afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. In quem locum S. Gregorius 20. moral. 26. *Vir ſanctus,* ait, *apud omnipotentem Deum, aliquando maius datum nouerat mentis eſſe quàm muneris. Exteriora enim largiens, rem extra ſemetipſam præbuit. Qui autem fletum & compaſſionem proximo tribuit, ei aliquid etiam de ſemetipſo dedit. Idcirco autem plus compaſſionem quàm datum dicimus, quia rem quamlibet plerumque dat & qui non compatitur; nunquam autem qui verè compatitur, quod neceſſarium proximo conſpicit, negat.*

Quæ neceſſaria ſunt corpori.] Quia corpus eget victu ad ſuſtentationem, veſte ad tegendam nuditatem: innuit S. Iacobus Chriſtianos in hac vita tantùm quærere debere neceſſaria vitæ, non verò ambire delicias, luxúmque veſtium. Idem docuit S. Paulus: *Eſt,* inquit, *quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & in deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas,* Græcè φιλαργυρία, id eſt, *cupido argenti & pecuniæ,* 1. Timoth. 6. v. 6. Hinc ſeuerè S. Baſilius Orat. in illud, *deſtruam horrea mea,* ſub finem. *At tu,* inquit, *nónne ſpoliator es, qui quæ diſpenſanda accepiſti, propria reputas? Eſt panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica quam in conclauis conſeruas; diſcalceati calceum, qui apud te marceſcit, indigentis argentum, quod poſſides inhumatum. Quocirca iniuriam tot pauperibus facis, quot dare valeres.*

Vers. 17. *Sic & fides ſi non habeat opera, mortua eſt.*] *quaſi non habens animam, ipſam dilectionem, qua vegetetur & moueatur ad opera,* ait S. Bernardus Epiſt. 42. Talis ergo fides eſt quaſi cadauer exanime, vt ait idem ſermone 24. in Cantic. & corpus mortuum, quod tamen verum eſt corpus, ſicut fides ſine operibus vera eſt fides, quod falsò negat Caluinus, ſed elumbis, exanguis, deſes, inanis, otioſa & quaſi mortua: ſic radix dicitur mortua, è qua non germinant frondes, flores, & fructus: ſic aqua ſtagnans, quia ſtat, nec fluit, dicitur mortua, quia caret motu, qui in viuentibus eſt index & effectus vitæ. Sic virtutes dicuntur mortuæ, ſi deſit charitas: hæc enim earum eſt quaſi forma & vita, non phyſica, ſed moralis, quia ſua præſentia tribuit eis dignitatem & ſtatum virtutis, ac vim merendi, vt homo coram Deo cenſeatur virtute præditus, iuſtus, amicus, filius, cuius opera digna ſint & meritoria vitæ æternæ; alioqui charitatem non eſſe propriam fidei & virtutum formam, nec eſſentialem nec accidentalem, ſed extrinſecam dumtaxat & moralem, patet ex eo, quòd fides ſit in intellectu, charitas verò & virtutes ſint in voluntate: rurſum, quòd fides in ſuo genere ſit ſpecies perfecta, æquè ac charitas: charitas tamen fidem aliaſque virtutes dirigit ad Deum quaſi ad ſummum bonum, vltimúmque finem, ideóque eis dignitatem ſtatúmque virtutis tribuit. Vide Gregorium de Valentia 2. 2. diſputat. 1. quæſt. 4. puncto 3. ac diſput. 3. quæſt. 1. puncto 3. Præclare S. Chryſoſtomus in 1. Timoth. 5. *Viuentes,* ait, *non eo tantum à mortuis differunt, quòd ſolem & aërem vident, ſed eo quòd boni aliquid faciunt: niſi enim id adſit viuentibus, nihilo defunctis meliores ſunt.* Eſt hoc ſecundum argumentum, quo probat Iacobus ad fidem vt ſaluet, requiri opera.

A Ex hoc loco S. Iacobi colligit S. Cyrill. in Concilio Epheſino part. 3. cap. 45. Sicut fides abſque operibus mortua eſt, ita viciſſim opera mortua ſunt, ſi deſit vera fides. Rurſum: ergo fides habens opera, viua eſt.

Denique multi Patres aſſerunt fidem carentem operibus non eſſe veram fidem, quia ſcilicet non eſt fides viua, ardens, perfecta & charitate formata quæ per dilectionem operatur, vt ait Apoſtolus Galat. 5. v. 6. ſed informis & mortua; & quia fidelis deſes ad bona opera, facilè labitur in peccata, adeò grauia, vt tandem ipſam fidem amittat, fiátque infidelis. Tertiò, quia fides docet & iubet facere opera bona. Si ergo ea
B non faciat, fallax videtur & mendax. ita Didymus hîc: *Fides,* ait, *mortua non eſt fides, ſicut homo mortuus non eſt homo.* S. Bernardus ſerm. 24. in Cantic. *Munus,* inquit, *mortuum offers Deo,* &c. *bene honoras Deum munere fœtido? bene placas tua fides interfector?* Cyrillus Alexandrinus in cap. 4. Malach. num. 43. *Si quis,* ait, *poſt iuſtificationem recidat in peccata, fidem in ſeipſo quaſi occidit.* S. Hieronymus in cap. 5. ad Galat. *Cum dilectio procul abfuerit, fides pariter abſcedit.* Cyrillus Ieroſol. *Fides,* ait, *ſine operibus eſt quaſi lampas ſine oleo.* Sicut ergo hæc lucere nequit, ita nec illa ſaluare: hoc enim ſolùm poteſt fides dilectione ardens. Quare fides bonis operibus alenda eſt, alioqui emoritur, vti lampas
C ardens deficiente oleo. Vnde S. Hieronymus in Ezech. cap. 3. ait hæreticos propter impuros mores & opera fidem amiſiſſe. Idem Chriſtianis impiè viuentibus non rarò accidere docet S. Gregorius 25. moral. 10. Symbolicè quoque fides otioſa fides non eſt, quia fides dicitur, eò quòd fiat quod dicitur. Si ergo non fiat quod dicitur, fides non eſt, ſi fidei etymon ſpectes; inquit Thomas Anglicus. Vnde & S. Gregorius: *Probatio,* inquit, *dilectionis* (conſequenter & fidei) *exhibitio eſt operis.* Simili phraſi dicimus homines feros & barbaros non eſſe homines, ſed belluas; hæreticos non eſſe homines, ſed lupos; tyrannos eſſe tigrides & leones.

Fides otioſa nō eſt fides, quo ſenſu.

Fidei etymon.

D *Mortua eſt in ſemetipſa.*] καθ᾽ ἑαυτὴν, id eſt, *ſecundùm ſeipſam*, hoc eſt, per ſe ſola, ac ſolitaria, quia remota à charitate, eiúſque operibus; licèt enim fides actúſque fidei in ſe ſit viuus, tum naturaliter, quia ſcilicet eſt actus à vitali potentia, putà intellectu & voluntate vitaliter procedens; tum ſupernaturaliter, quia ſcilicet eſt actus fidei, quæ eſt virtus ſupernaturalis & gratia inchoata; gratia enim dat vitam ſupernaturalem animæ: quatenus tamen charitate, quæ plenam & perfectam vitam ſupernaturalem tam fidei quàm homini tribuit, deſtituitur, eatenus mortuus dicitur; ſicut brachium ſtupefactum mortuum dicitur quòd ab anima vegetationem & nutritio-
E nem, non verò motum & ſenſationem recipit: mortuum enim eſt quoad animam ſenſitiuam, viuit verò quoad vegetatiuam. Præclarè S. Bernardus ſermone 24. in Cantic. *Mors fidei,* inquit, *eſt ſeparatio charitatis: Credis in Chriſtum? fac Chriſti opera, vt viuat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incuruet terrenum opus, quod fides cœleſtium erigit. Qui te dicis in Chriſto manere, debes ſicut ipſe ambulauit, & tu ambulare. Quòd ſi propriam gloriam quæris, florenti inuides, abſenti detrahis, reponis lædenti te. hoc Chriſtus non fecit. Confiteris te noſſe Deum, factis autem negas. Non rectè planè, ſed impiè linguam Chriſto, animam dediſti diabolo.* Vita ergo, linguaq; fidei ſunt opera: opera enim loquuntur,

tur, ait S. Auguſt. tract. 5. & 6. in Epiſt. S. Ioan. Loquuntur, inquam, veram & probam eſſe fidem, quæ tam proba parit opera. Nam, vt ait Nazianz. Orat. in plagam grandinis, *præſtàtior eſt ſapientia quæ factis indicatur, quàm quæ verbis ſplendeſcit. Intellectus enim bonus (inquit ille) omnibus facientibus eum, non item prædicantibus.*

Fides ergo ἀνέργητον & carens operum praxi, mortua eſt; quia quando debet operari & idipſum renuit, ſignum eſt eam non eſſe viuam, nec habere animam & vitam charitatis: charitas enim operatur, ſi eſt: ſin renuit operari, charitas non eſt, ait S. Gregorius: tum quia vita animæ, putà iuſtitia, charitas & gratia operibus bonis ali, conſeruari & augeri debet; ſicut vita corporis cibo alenda & conſeruanda eſt. Si enim is deſit, fame contabeſcet & morietur. ita Trident. ſeſſione 6. cap. 10. Simili phraſi homo dicitur viuere ex reſpiratione & halitu, adeóque carens halitu eſſe mortuus; quia halitus ita comitatur, fouétque animam, vt hæc ſine illa conſiſtere nequeat: nam refrigerando cor, conſeruat corpus, animam & vitam. Intellige hæc de adultis, ſcilicet eos diu non poſſe viuere vita gratiæ, ſi bene operari negligant. Nam in paruulis & adultis iuſtificatis, ſi ſtatim à Baptiſmo, vel iuſtificatione moriantur, patet eos ſaluari ſine operibus. Cùm ergo ait Iacobus, fidem ſine operibus eſſe mortuam, intellige fidem quæ renuit operari, cùm lex charitatis aut alia, opus aliquod iubet & poſcit. ita Caietanus. Quotidie enim lex diuina, vel humana non vnum, ſed plura opera fieri præcipiunt, quæ ſi quis facere contemnat aut negligat, peccat; itaque amittit Dei gratiam, quæ vita eſt animæ: quo fit vt fides in eo iam non ſit viua, ſed mortua. Hoc eſt quod ait S. Auguſtinus lib. de Cognit. veræ vitæ cap. 37. *Hæc fides ſpe nutritur, ſicut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, ſicut corpus anima viuificatur.* Idem de ſpiritu & lit. cap. 32. *Charitas, quæ eſt vita fidei, ipſam non præcedit, ſed ſequitur.* S. Bernardus Epiſt. 42. *Mortua fides eſt quæ non operatur ex dilectione, quaſi non habens animam ipſam dilectionem, qua vegetetur & moueatur ad opera.*

VERS. 18. *Sed dicet quis.*] Eraſmus putat eſſe occupationem, quaſi Iacobus vt oſtendat nec fidem abſque operibus, nec opera ſine fide valere, inducat hîc duos colloquentes, quorum alter fretus fide negligit opera. Huic dicitur: Tu fidem habes, ſit hoc tibi ſatis. Rurſus alter fidens operibus neglecta fide, reſpondet illi: Et ego opera habeo, mihi ſatis eſt. Iacobus autem vtriuſque ſermonem refellit, dicens: Imò neutrum quod alterutet habet, ſufficit ad ſalutem. Sed tu qui fidem tuam iactas, doce factis ipſis tibi fidem eſſe, quæ certè res ocioſa non eſt: & ego factis ipſis declarabo mihi neutrum deeſſe. Verùm hoc intricatius eſt, nec trium perſonarum colloquium hoc in textu reperiri poteſt. Nam pronomen *ego*, cùm ait, *Ego opera habeo*, eſt idem & eiuſdem (non alterius) perſonæ loquentis, ac mox dicentis: *Ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam*; ac conſequenter tres perſonæ, triaque eorum dicta hîc inueniri nequeunt.

Secundò Gloſſa, Hugo & Thomas Anglicus cenſent hæc irridendo & improperando dici; quaſi is qui fidem & opera habet, irrideat eum qui de ſola fide ſe iactat, ex eáque ſalutem ſperat, vt ſignificet talem eſſe riſu & probro dignum, ideóque explodendum. Verùm, vt alia taceam, hæc irriſio indigna videtur grauitate Apoſtolica & modeſtia S. Iacobi.

A Tertiò ergo & genuinè, eſt hæc tota ſententia & obiectio ſancti Iacobi, qua nouo, putà tertio argumento, vel noua argumenti iam allati confirmatione retundit iactantiam eius, qui ſola fide gloriatur: τὸ enim ἀλλὰ, id eſt, *ſed*, eſt particula non aduerſantis, ſed confirmantis, vel exaggerantis ſuum dictum; vt ſit idem quod *ſed ſanè*, veruntamen, certè, inſuper, præterea; vel quippe, quare, quamobrem; vel quinimò, imò verò: hæc enim omnia ſignificat ἀλλὰ, & hæc omnia huic loco congruunt. q. d. ſed ſanè, veruntamen, vel præterea, vel quippe, vel quinimo dicet, id eſt, iure dicere & rectè obiicere poterit quis ei, qui fidem iactitat & opera negli-
B git (aitque nudis & famelicis: Ite in pace, calefacimini, ſaturamini.) Tu fidem habes & iactas, at ego fidei adiuncta habeo opera. Oſtende ergo mihi fidem tuam ſine operibus: certè eam nudam iiſque deſtitutam nunquam mihi oſtendes. At ego ex operibus clarè tibi oſtendam fidem meam, itaque ſimul oſtendam tibi me eſſe verè fidelem, & è cœtu Eccleſiæ verorúmque fidelium, ac pariter oſtendam fidem meam non mihi ſoli, ſed & tibi aliiſque prodeſſe vel ad auxilium, vel ad exemplum. Oſtenſio enim fidei per opera ad hæc duo requiritur in Eccleſia, ſcilicet primò vt iis fideles ſibi mutuò oſtendant ſuam fidem, itaque coëant & conflent vnum cœ-
C tum fidelium eúmque viſibilem. Fideles enim quia homines ſunt, non Angeli, fidem mentis videre nequeunt: operibus ergo illam oſtendere, aliiſque ſpectandam exhibere debent ad hoc, vt ſe inuicem noſſe, & ab infidelibus diſtinguere, ac in vnum cœtum conuenire & coaleſcere poſſint. Quocirca Saluianus libro tertio de Prouidentia, tractans hunc Iacobi locum, ait: *Bonos actus eſſe teſtes fidei Chriſtianæ.* Secundò, vt fides vnius non illi ſoli, ſed & cæteris fidelibus proſit, vel eos iuuando, vel bonorum morum & virtutum exemplum præbendo. Idcirco enim in Eccleſia, vt habet ſymbolum, eſt Sanctorum communio, putà bonorum mutua
D communicatio, vt in ea ſinguli aliis ſua communicare, eiſque prodeſſe ſatagant. Iam quid mihi prodeſt fides quam in corde gerere dicis, ſi eam in operibus non videam, non ſentiam, nec vllum ex ea emolumentum percipiam?

Atque vtrumque ſignificat τὸ *oſtende*. Oſtendere enim in Scriptura ſignificat non tantùm rem ſpectandam proponere, ſed & reipſa exhibere, dare, donare, largiri; vt cùm dicimus Deo: *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam.* *Oſtende*, id eſt, exhibe & elargire; vt ſcilicet tua dona, beneficia & opera miſericordiæ nobis impertias. Cùm ergo ait Iacobus: *Oſtende mihi fidem*, exigit non tantùm vt illa ocu-
E lis videnda ſubiiciatur, ſed & reipſa mihi communicetur, mihíque commodum & vtilitatem aliquam conferat, vel eleemoſynas impertiendo, vel adiuuando, vel conſulendo, vel aliis quibúſque modis. Rurſum, q. d. oſtende mihi fidem tuam eſſe viuam, & charitate animatam viuere, non autem eſſe mortuam & cadauer: vita enim oſtenditur ex habitu & motu. Si enim animal ſe moueat & reſpiret viuit, ſi ſit immobile eſt mortuum: ita pariter fides oſtendit ſe viuere, ſi ſe moueat & agat ad bona opera; ſin ab iis quieſcat & ſit immota, oſtendit ſe eſſe mortuam.

Oſtendendi verbum.

Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus.] Iam certè

trariè legunt Græca ἐκ τῶν ἔργων, id eſt, *ex operibus:* ſed pro ἐκ legendum χωρὶς, id eſt, *ſine*; ſic enim legit noſter Syrus & multi Græci; ídque exigit antitheſis: *Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus, & ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam.* q. d. tu fidem ſine operibus mihi oſtendere non poteris, ego verò ex operibus planè tibi oſtendam fidem meam. Ita Apoſtoli, Martyres & Virgines contemnentes opes, honores, delicias, ipsámque vitam, oſtendebant ſe credere vitam futuram, opes, honores, & delicias cœleſtes. Ideo enim hîc paupertatem amplexi ſunt, humiliati, afflicti, vt in cœlo ditarentur, exaltarentur, & gaudiis æternis afflue-rent.

Cenſet Salmeron alludere S. Iacobum ad Prouerb. 12. 17. vbi pro eo quod noſter vertit: *Qui quod nouit loquitur, index iuſtitiæ eſt*, Septuag. vertunt, ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀπαγγέλλει δίκαιος, id eſt, *demonſtratam fidem annunciat iuſtus*, quaſi *demonſtratam* idem ſit quod operibus demonſtrabilem. Symmachus ἐμφαίνει πίστιν ἀπαγγέλλει δικαιοσύνην, id eſt, *qui patefacit fidem*, putà per opera, *annunciat iuſtitiam.* Verùm fides ibi ſumitur pro veritate & fidelitate, q. d. iuſtus patefacit veraciter & fideliter ipſam fidem, id eſt, rei veritatem ſibi patefactam & demonſtratam. Hoc eſt enim quod noſter vertit: *Qui quod nouit loquitur, index iuſtitiæ eſt*, id eſt, indicat id quod verum & iuſtum eſt: cui per antitheſin de more Sapiens mox opponit: *Qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus.* Si ergo eò alludit S. Iacobus, verbotenus tantùm alludit, aut certè myſticè & ſymbolicè duntaxat.

Symbol. Symbolicè hæc adaptes hæreticis, eíſque dicas: Oſtende mihi fidem tuam nouam, imò perfidam, ſine operibus diuinis, id eſt, miraculis: ego ex iis oſtendam tibi fidem meam & orthodoxam. Miracula enim fidei orthodoxæ ſunt, ex mortuis ſuſcitare viuos, ex cæcis facere videntes, ex ſurdis audientes; hæreticæ verò fidei miracula ſunt, ex viuis facere mortuos, ex videntibus cæcos, ex audientibus ſurdos. Ita Caluinus volens ſuſcitare viuum, fingentem ſe mortuum, eum verè mortuum effecit, vti narrat Bolſecus eius diſcipulus in ipſius vita cap. 13. idem feciſſe Cirolam Epiſcopum Arrianum, docet Gregorius Turonenſis lib. 2. Hiſtor. Franc. cap. 3. Sic S. Macarium diſputantem cum Eunomiano hæretico prouocaſſe ad miraculum, vt ex operibus quiſque oſtenderet fidem ſuam, ideóque mortuum ſuſcitaſſe, cùm Eunomianus diffidens ſuæ fidei, imò perfidiæ, ſe ſubduxiſſet, narrat Caſſianus coll. 15. cap. 3. Efficaciùs arguit eoſdem Georgius Dux Saxoniæ: cùm enim à Luthero ſollicitaretur ad ſuam hæreſim, reſpondit; opera Lutheri & Lutheranorum oſtendere ipſius fidem non eſſe à Deo, ſed ex diabolo: opera enim quæ fides Lutheri docet & ſuadet, ſunt, violare vota, ieiunia, feſta, profanare templa & altaria, imagines Sanctorum confringere, S. Sacramenta conculcare, blaſphemare B. Virginem, omnéſque Sanctos, imò Deum ipſum, quem omnis operis mali auctorem facit. Quando vnquam, inquit, facta ſunt tot ſacrilegia Sacerdotum, religioſorum & virginum Deo dicatarum, quot ſub tuo, ô Luthere, Euangelio? Quando crebriores in Principes extitere rebelliones? Quando tot ſacrarum ædium expilationes, tot furta & rapinæ viſæ ſunt? Quando tot maritis ablatæ ſunt vxores aliíſque traditæ? Quando tot fornicationes, adulteria, inceſtus, &c.

A *Tu credis quoniam vnus eſt Deus: bene facis: & dæmones credunt & contremiſcunt.*] Eſt hoc quartum argumentum probans ad fidem iuſtificantem requiri bona opera, quòd fides operum expers ſit dæmonum, non fidelium & Sanctorum. Obiicit Caluinus, S. Iacobum per fidem accipere vmbram fidei, quia dæmones non habent fidem veram & diuinam, ſed humanam. Reſpond. multi probabiliter cenſent in dæmonibus & damnatis remanere habitum & actum fidei diuinæ; quia ipſi, exceptis hæreticis, nunquam habuerunt actum infidelitatis, qui vt contrarius fidei, eam expellit; & quia in damnatis remanet character Baptiſmi, qui eſt quaſi nota fidei & fidelium. ita cenſent Durandus in B 3. diſtinct. 23. quæſt. 9. artic. 2. Alenſis 3. part. quæſt. 64. membr. 7. Catharinus & Salmeron hîc, Magiſter ſentent. in 3. diſtinct. 23. §. *aliud eſt*, vbi id probat ex S. Auguſtino in Pſalm. 77. Idem probabile eſſe cenſet Gregorius de Valentia 2. 2. quæſt. 5. artic. 2. puncto 2. ac magis Iuſtinianus hîc, qui idem aſſeribit S. Auguſtino Enchir. 8. & S. Thomæ 2. 2. quæſt. 18. art. 3. ad 2. Vers. 19. An dæmones habeant fidem.

Verùm verius eſt in dæmonibus & damnatis non remanere fidem, quia Deus eam, vti & cæteras virtutes ſupernaturales, ab illis auſert; eò quòd hæ virtutes hominem ordinent & dirigant ad ſalutem & vitam æternam, qua indigni & incapaces ſunt damnati: ita cenſet S. Thomas 2. 2. C quæſt. 5. artic. 2. quem Thomas Anglicus, Gregorius de Valentia & paſſim Scholaſtici ſequuntur. Fauet S. Dionyſius de diuinis nominib. cap. 4. vbi ait naturalia in dæmonibus manſiſſe integra, periiſſe verò gratuita: fides enim eſt vnum è gratuitis.

Dico ergo, argumentum Iacobi non peti ab eadem ſpecie & fide, ſed peti à pari vel ſimili. q. d. Non eſt quòd iactes te credere Deum cæteróſque fidei articulos; quia etiam dæmones eorum euidentia (vnde Plato in Cratylo, ait dæmones dici δαήμονας, id eſt, *ſcientes*) coacti eoſdem credunt, ſiue id faciant fide diuina, ſiue humana: & tamen hæc eorum credulitas nil ei prodeſt, niſi ad maD ius tormentum: pari ergo modo fides tua, etſi diuinitus indita, tibi non proderit, niſi ad maiorem damnationem, ſi ſecundùm eam non vixeris, nec bona opera quæ fides facienda dictat exercueris; ſed cum dæmonibus erit vti fides, ita & ſors ac gehenna tua, infra dæmones ſubſidebis, cum dæmonibus flammaberis: æquè enim tua, ac dæmonum fides non eſt aliud niſi inanis cognitio, imò iners, ac ſocors credulitas, qua credis Deum iuſſiſſe, vt hæc & illa facias, quæ tamen facere & operari non vis. Quocirca S. Auguſtinus Enchirid. 8. fidem ſine operibus vocat dæmoniacam, eámque opponit fidei quæ per dilectionem operatur. Et S. Anſelmus in cap. 5. ad E Galat. fidem operibus deſtitutam vocat dæmonum, non Chriſtianorum.

Et contremiſcunt.] φρίσσουσι, id eſt, *exhorreſcunt*, quia videlicet tantam Dei iudicis & vindicis maieſtatem, potentiam, ſeueritatem non tantùm credunt, ſed & reipſa experiuntur, ac ſentiunt.

Vis autem ſcire ô homo inanis.] Inſtat acriùs S. Iacobus, quintúmque argumentum affert, quo rem conficit, nimirum proponendo Abraham patrem fidei & iuſtitiæ, qui ex operibus, non ex fide ſola iuſtificatus eſt. Inanem vocat hominem, qui inanem iactat fidem, vtpote fructuum, id eſt, operum expertem, ideóque inanis, & expers eſt prudentiæ, ſanæque mentis. Vers. 20.

Mortua

Mortua eſt.] ita Romana, Græca & Syra: minùs ergo rectè aliqui legunt, *otioſa eſt.*

Vers. 21. *Abraham pater noſter.*] tum ſecundùm carnem, tum ſecundùm fidem & ſpiritum. Iacobus enim Iudæus loquitur præcipuè Iudæis, quaſi eorum Epiſcopus. Producit Abrahamum, tum quia ipſe fuit pater credentium, & exemplar iuſtorum; tum quia Paulus Rom. 4. 3. produxerat Abrahamum, dixerátque eum per fidem iuſtificatum eſſe; vnde inferebat Simon Magus, eum ſine operibus iuſtificatum eſſe. Explicat ergo hîc Iacobus Paulum, nimirum fidem Abrahæ non fuiſſe otioſam, ſed bonis operibus cumulatam. Ita quoque ſeipſum explicat Paulus Hebr. 11. v. 8. & 17. vbi heroica fidei Abrahæ opera recenſet & celebrat.

Offerens Iſaac.] *Offerens*, id eſt, offerre parans, nimirum eum ligans, imponens altari, & ſtringens in eum gladium; ſed ab Angelo prohibitus, eum reipſa non obtulit, nec immolauit. *Offerens* ergo in actu deſtinato & inchoato, non perfecto & conſummato. Fuit hîc Abrahæ heroicus fidei, fortitudinis, obedientiæ, charitatis & religionis actus, quo Deo iubenti immolare filium, eúmque vnicum, ilicò paruit. Vnde Sapiens cap. 10. 5. vocat Abraham *in filij miſericordia fortem*, quia fortitudine vicit miſericordiam. Quare actus Abrahæ immolantis filium longè excellentior fuit actu Iephthe, Agamemnonis, Codri, Iphigeniæ, Hermodij, Ariſtogitonis, Leonidæ, Epaminondæ, Lucij Bruti, Deciorum, Creontis, Idomenei, & ſimilium, de quibus Cicero Tuſcul. 1. & Serarius noſter in Iudic. 11. q. 17. qui ſe, vel filios, vel filias immolarunt, aut morti deuouerunt; quia id fecerunt vel coacti, ad tuendam patriæ ſalutem, vel cupidine famæ & gloriæ. Abraham autem liberè id fecit, ſola Deo obediendi voluntate & zelo impulſus. Adde, Abraham immolauit filium, ex quo Deus promiſerat illi poſteritatem maximam, ipsúmque Chriſtum. Credidit ergo, quòd Deus filium à ſe immolatum reſuſcitaret. Vnde Apoſtolus ait, quòd *contra ſpem* naturæ, *in ſpem* gratiæ & reſurrectionis à Deo promiſſæ crediderit, Roman. 4. 18. *arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus*, Hebr. 11. 19. vide dicta Geneſ. 12. & 22.

Nota primò cum Beda, Iacobum producere hoc exemplum Abrahæ, vt eo fideles animet ad illud imitandum, vt ſcilicet in perſecutione ingruente ſuam & ſuorum vitam Deo in martyrium offerant, multò magis vt eidem in pauperibus bona ſua elargiantur, itaque opera charitatis aliarúmque virtutum exerceant, & cum fide coniungant.

Nota ſecundò, Abraham iam erat iuſtus. Iam enim dictum erat de eo Geneſ. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Quod ergo poſtea Geneſ. 22. 10. offerens filium, dicitur hic iuſtificatus, intellige magis; quia ſcilicet valdem accepta iuſtitia per actum tam heroicum obedientiæ, religionis & charitatis profecit & creuit, vt patet ex eo, quòd in præmium tanti actus Deus eum ſua benedictione cumulauit, promittendo ei filium Meſſiam, ſiue Chriſtum. Ait enim Geneſ. 22. verſ. 16. *Per memetipſum iuraui dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam quæ eſt in littore maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum tuorum. Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ.*

Ex quibus refelluntur Caluinus & Beza (quod A & Caluiniſtæ Bibliis Vatabli inſeruerunt) qui cenſent S. Iacobum præter fidem opera requirere, non vt cauſam iuſtificationis, ſed vt eius effectum; quaſi opera ſint ſignum dumtaxat & oſtenſio fidei iuſtificantis, quæ, inquiunt, a charitate ſeparari nequit. Ergo *τὸ iuſtificatus eſt*, Interpretantur *iuſtus declaratus eſt*. Sed perperam; quia hæ benedictiones & hæc præmia ex Geneſi iam recenſita, à Deo non ſunt data Abrahæ ob iuſtitiæ declarationem, ſed ob inſignem eius virtutem & iuſtitiam, qua offerendo filium eximiè Deo placuit, eximiámque eius gratiam & iuſtitiam conſecutus eſt. Quis enim neget Abraham cùm tanta fide, charitate & obedientia filium B ſuum voluit immolare, magis Deo gratum, ac proinde magis iuſtificatum fuiſſe? Secundò, idem patet ex eo quod ſubdit Iacobus, Abraham iuſtificatum eſſe ex operibus, non tantùm ex fide. Atqui ex fide non tantùm iuſtus declaratus, ſed verè iuſtificatus dicitur, vt fatentur hæretici: ergo & ex operibus non tantùm iuſtus declaratus, ſed & verè iuſtificatus eſt. Tertiò, quia ſubdit Iacobus ex operibus fidem Abrahæ eſſe conſummatam: quia ſcilicet verè iis conſummata eſt, non autem quia ex eis conſummata declarata eſt: ergo opera afferunt fidei perfectionem & conſummationem; quia ſcilicet merentur augmentum & perfectionem iuſtitiæ. Quartò, quia verſ. 25. ait C Rahab meretricem ex operibus iuſtificatam: neque enim meretrix declarari potuit iuſta, ſed verè iuſtificata, id eſt, ex infideli fidelis, & ex meretrice caſta iuſtaque facta eſt. Quintò, ita explicat Concil. Trident. ſeſſione 6. cap. 8. & 10. ac S. Auguſt. lib. de fide & operibus cap. 14. & ad Dulcitium q. 1. & alibi ſæpe, ac paſſim Patres, omnéſque Doctores orthodoxi.

Abraham ex operibus verè iuſtificatũ probatur 5. argumentis.

Moraliter S. Ambroſius libro 1. de Abraham cap. 8. docet Deum ad hunc tentationis & perfectionis gradum, vt filium ſuum immolaret, ſenſim prouexiſſe Abrahamum per multas præuias probationes & experimenta, ſicut duces ſolent milites per velitationes inſtruere, & formare ad D prælium & victoriam. *Et ſanctum*, inquit, *Abraham probauit ante, & ſic tentauit; ne ſi ante tentaret quàm probaſſet, grauaret. Probauit eum, cùm exire de Charra iuſſit, & obedientem reperit: probauit cùm fidei titulo fretus liberauit Nepotem, cùm de præda nihil attigit; cùm promiſit ſenſ filium: & cùm eſſet centum annorum, quamuis Sara genitalia conſiderauit, emortua tamen credidit, nec fide haſitauit: probauit eum ſedulitate hoſpitij. Probatum igitur quaſi fortiorem tentandum putauit maioribus, & quibuſdam imperijs durioribus*, iubendo immolari filium vnigenitum.

Moral. de velitatione iuſtorum.

Diſcant Prælati & ſuperiores à Deo, non ſubitò tentare ſubditos, nec onerare grauibus præceptis, ſed ſenſim à minoribus eos prouehere ad maE iora: ſubdit aliud morale documentum S. Ambroſius. *Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compoſitis & fictis. Nec enim volebat Deus immolari à patre filium, ſed tentabat affectum patris, ſi Dei præcepta præferret filio, ſi paternæ pietatis contemplatione vim deuotionis inflecteret.* In magnis ergo voluiſſe ſat eſt, ſufficitque Deo affectus. Idem imitentur Prælati.

Vers. 22. *Vides quoniam* (quòd) *fides cooperabatur* (Syrus *auxiliata eſt*) *operibus illius.*] Sicut radix cooperatur ramis, inſtillando eis ſuccum ad producendum fructus: quod enim radix eſt in arbore, hoc eſt fides in ſerie virtutum & bonorum operum: fides enim eſt quaſi fax oſtendens & ſuadens quid

faciendum, quid fugiendum ſit, vt gehennam vi-
temus & cœlum adipiſcamur, ac eo ipſo ad bona
opera capeſſenda, & mala declinanda impellit.
*Nam fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumen-
tum non apparentium*, Hebr. 11.1. vide ibi dicta.

Et ex operibus fides conſummata eſt.] Græcè ἐτελειώ-
θη, id eſt, 1. perfecta eſt. 2. finem ſuum nacta eſt.
3. victoriam conſecuta. 4. coronata & coronam
adepta. 5. conſecrata eſt. vide dicta cap. 1.4. Ope-
ra ergo tribuunt fidei perfectionem & conſumma-
tionem, quia tribuunt ei meritum vitæ æternæ,
item augmentum & perfectiooem charitatis, cæ-
terarúmque virtutum. Ex earum enim actibus ite-
ratis ſeséque intendentibus intenditur, perficitur-
que earundem habitus. Huc facit quod myſticè
notat Origen. hom. 10. in Geneſ. Famulum ſcilicet
Abrahæ, dum iuſſu domini ſui ſponſam Iſaaco ele-
git Rebeccam, ſtatim obtuliſſe ei inaures, & ar-
millas, vt aures manúſque ſimul ornatas haberet.
Idque myſticè explicans: Volt enim, inquit, Chri-
ſtus ſponſus animam ſponſam ſuam aurea in auri-
bus ſuſcipere fidei verba, & aureos actus in mani-
bus habere.

VERS. 23. *Et ſuppleta eſt Scriptura.*] Hugo & Thomas An-
glicus legunt *impleta eſt*: vtrumque ſignificat Græ-
cum ἐπληρώθη. Senſus eſt, q.d. ne putaremus ex ſola
fide Abraham & fideles iuſtificati, eo quòd de eo
Scriptura Geneſ. 15.6. dicat: *Credidit Abraham Deo,
& reputatum eſt ei ad iuſtitiam*; ecce tibi alia Scri-
ptura idipſum ſupplet, & implet, addens ad fidem
requiri opera, nimirum cùm dicit Abraham obtu-
liſſe filium, multaque alia heroica virtutum opera
edidiſſe, quibus magis magiſque ſibi Dei gratiam,
iuſtitiam & amicitiam conciliauit. Alij legentes
impleta eſt, ſimpliciter ſic explicant, q.d. atque hac
ratione impleta eſt Scriptura, quæ dicit Abraham
per fidem iuſtificatum eſſe: per opera enim imple-
ta & perfecta eſt fides, & conſequenter iuſtitia
Abrahæ. Verùm τὸ *ſuppleta* expoſcit priorem ſen-
ſum, præſertim quia Iacobus hîc vrget iuſtifica-
tionem fieri ex operibus, non ex fide dumtaxat. hic
enim eſt ſcopus ipſius.

*Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iu-
ſtitiam.*] Hæc verba explicui Geneſ. 15. 6. Moral.
Philo lib. quis rer. diuin. ſit hæres, ait, *difficile eſſe
credere ſoli Deo, propter cognationem quam habemus
cum rebus mortalibus, quæ nobis perſuadent vt creda-
mus, fidamúſque gloriæ, principatus, amicis, ſanitati, ro-
bori, &c. Has perſuaſiones eluere, & diffidere creaturæ
per ſe infidiſſimæ, ac ſoli Deo fidere, qui ſolus verè fidus
eſt, res eſt animi magni cœleſtiſque, non ineſcati vllis re-
bus noſtratibus.* Idem libr. de præm. & pœn. *Quiſ-
quis*, ait, *Deo credit ex animo in nulla re creata corru-
ptibilique collocat fiduciam, ne in his quidem quibus ſibi
maximè placet.* Idem lib. de Abraham: *Solum igitur*,
inquit, *certum firmúmque bonum eſt fides qua Deo cre-
ditur, vitæ ſolatium, bonæ ſpei ſupplementum, depulſiuum
calamitatum, felicitatum conciliatiuum, ſuperſtitionis
abnegatio, pietatis aſſertio, proſperitatis hereditas, pro-
fectus in bonis omnibus fultus vniuerſorum auctore, qui
poteſt omnia, vult tantùm optima.*

Abraham amicus Dei. *Et amicus Dei appellatus eſt.*] 2. Paral. 20.7. & Iu-
dith 8.22. *Memores*, inquit, *eſſe debent, quomodo pa-
ter noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribula-
tiones probatus & amicus effectus eſt.* & Iſaiæ 41. v. 8.
*Et tu Iſraël, ſerue meus Iacob, quem elegi, ſemen Abra-
ham amici mei*; ac Daniel. 3.35. *Neque auferas à no-
bis miſericordiam tuam propter Abraham dilectum
tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſraël ſanctum tuum.*

Nota, licèt omnes iuſti ſint & vocentur amici
Dei; propriè tamen & qoaſi antonomaſticè hic ti-
tulus & epithetum datur Abrahæ, vt ait Epiphan.
hæreſ. 78. quia mira Dei cum Abraham fuit fami-
liaritas & amicitia; vt patet in Geneſi à cap. 12. vſ-
que ad 25. Hinc & ei quaſi ſingulari ſuo amico ſe-
creta ſua reuelauit Deus, vti excidiom Sodomæ &
Pentapolis. *Nunquid*, inquit, *celare potero Abraham*
(Septuaginta addunt *amicum meum*) *quæ geſturus
ſum?* Geneſ. 18.17. Verè Philo lib. in illud, *Reſipuit* Cur?
Noë: Cuicunque, ait, *hæc ſors contigerit vt amicus Dei
ſit, is humanæ felicitatis terminos tranſcendit.* Ratio hu-
ius amicitiæ fuit, prima, quòd Abraham Deum Cauſa 1.
mirè amans & colens, eum vocantem ſecutus, ex
patria exierit in Chanaan, ibíque quaſi peregrinus,
ſed ciuis cœli & domeſticus Dei vixerit. Secunda, 2.
quòd Dei voluntati in omnibus ſe conformarit.
ita S. Auguſtin. ſerm. 46. de Temp. cap. 4. Vera enim
amicitia eſt idem velle & idem nolle, ait Ariſtot.
Tertia, quòd ardua & heroica virtutum opera edi- 3.
derit, & in tentatione valida fidelis Deo & con-
ſtans permanſerit, vti ait Iudith verbis paulo antè
citatis. Nam, vt ait Seneca lib. 1. de Prouid. *Bonum
virum Deus in delicijs non habet*; ſed miris modis pro-
bat, purgat & exagitat. Quarta, quòd Deo fuerit 4.
ſimilis: ſicut enim Deus immolauit Filium pro ſa-
lute mundi; ſic & Abraham immolauit Iſaac, qui
typus erat Chriſti, vti Abraham Dei Patris. Simi-
litudo autem eſt illex amoris & amicitiæ, teſte A-
riſtot. Quinta, quia Abraham in omnes fuit bene- 5.
ficus & liberalis. Id autem mirè Deo placet, ei-
que nos facit perſimiles. Deus enim in omnes
beneficentiſſimus eſt. Titus Imperat. cùm veſperi
recordaretur, ſe eo die nulli beneficium contuliſſe,
exclamauit: *Amici, diem perdidi.* quod recitans
S. Hieron. in cap. 6. ad Galat. *Et nos*, inquit, *non pu-
tamus perire nobis horam, diem, momentum, tempus, æta-
tem, cùm otioſum verbum loquimur, pro quo reddituri
ſumus rationem in die iudicij?* Sexta, quia conuerſa- 6.
tio eius erat in cœlis cum Deo & Angelis: vnde
mente, lingua & moribus non tam terreſtris erat,
quàm cœleſtis & diuinus. Septima, quia Dei fi- 7.
dem, cultum & gloriam docendo, orando, ſacrifi-
cando, ideóque ædificando altaria per totam Cha-
nanæam propagauit. Rurſus, eadem imbuit totam
ſuam familiam, & poſteritatem ampliſſimam, quæ
Abrahami Patriarchæ diſciplinam ſecuta in Dei
religione conſtans & firma ſtetit per annos bis
mille vſque ad Chriſtum. Octaua, quia inſigni fuit 8.
in rebus omnibus, & euentibus animi moderatio-
ne & æquitate; qua vti præcellit Deus, ita ea præ-
ditos quaſi amicos diligit. Hanc in Scipione A-
phricano celebrat Seneca Epiſt. 87. *Animam eius*,
inquit, *in cœlum, ex quo erat, rediſſe mihi perſuadeo, non
quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyſes fu-
rioſus & furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam eius
moderationem.*

Iiſdem de cauſis S. Ioannes, quaſi alter Abra-
ham nouæ legis, vocatur *diſcipulus ille quem dilige-
bat Ieſus*, Ioan. 13. 23. quin & Apoſtoli omnes à
Chriſto amici vocantur. *Vos autem*, inquit, *dixi ami-
cos; quia omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci
vobis*, Ioan. 15. v. 15. Sic & cæteri Chriſtiani non
tantùm amici, ſed & filij Dei nuncupantur, de qui-
bus S. Ioannes quaſi admirans ait Epiſt. 1. cap. 3.1.
*Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei
nominemur & ſimus.* Eoſdem præuidens in ſpiritu
Pſaltes exultans canebat: *Mihi autem nimis honora-
ti ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus
eorum*, Pſalm. 138. 17. & Sponſa Cant. 5.10. *Di-
lectus meus*, inquit, *candidus & rubicundus, electus ex
millibus*

millibus. & v. 16. *totus deſiderabilis: talis eſt dilectus*
meus, & ipſe eſt amicus meus. Porrò hominum, etiam
Principum, amicitia infida eſt, fragilis, caduca, inu-
tilis, & ſæpe noxia, non tantùm corpori, ſed & ani-
mæ extremam perniciem affert: Dei verò amici-
tia fida eſt, ſtabilis, ſecura, vtilis, ſalutémque &
corpori & animæ, tam præſentem quàm æternam
Cur? conciliat. Quocirca ſapienter Aulicus iſte apud
S. Auguſt. 8. Confeſſ. cap. 6. lecta vita S. Antonij,
ad ſocium conuerſus: *Dic quaſo te,* inquit, *omnibus*
Cauſa 1. *laboribus noſtris quò ambimus peruenire? quid quærimus,*
cuius rei cauſa militamus? Maiórne eſſe poterit ſpes no-
ſtra in palatio, quàm vt amici Imperatoris ſimus? Et ibi
quid non fragile pleniúmque periculis? Et per quod peri-
2. *cula peruenitur ad grandius periculum? Et quamdiu*
iſtud erit? Amicus autem Dei ſi voluero, ecce nunc fio.
Voluit, & factus eſt. Porrò inter Deum & iuſtum
non eſt amicitia rigida, quæ ſolùm eſt inter æqua-
3. les: Deus enim in immenſum ſuperat omnes ho-
mines, Angelos & creaturas; ſed qualis eſſe po-
teſt & ſolet inter Principem & ſubditum, inter pa-
trem & filium, inter creatorem & creaturam, quæ
tota ſumma dignatione & beneuolentia Creato-
4. ris nititur, in eaque fundatur & conſiſtit. Et hoc
ſenſu accipe illud S. Hieronym. in cap. 7. Michææ:
Amicitia pares aut accipit, aut facit; pares ſcilicet in
officiis amicitiæ.

VERS. 25. *Rahab meretrix.*] Chald. Lyran. Abul. Pagninus,
5. Rahab meretrix & hoſpita. Arias pro *meretrix* vertunt cauponam, vel hoſpi-
tam. Hebr. enim זוֹנָה *zona* & cauponam & mere-
tricem ſignificat: vtrumque hic congruit, quia non
rarò hoſpitæ dum marito carent, tam ſe quàm ſua
proſtituunt. Porrò Rahab meretricem fuiſſe ex
Clemente Romano, Origene, Irenæo. Nazianze-
no, Ephrem, Chryſoſt. Theodor. Ambroſ. Auguſt.
Hieron. & aliis docet noſter Serarius in Ioſue c. 2.
quæſt. 3. & ſequent. Vnde exemplo Rahab conuer-
ſæ ad fidem & caſtitatem, æquè ac S. Magdalenæ,
6. S. Ephrem tomo 1. ſerm. 2. de Pœnit. inuitat pecca-
tores omnes ad pœnitentiam. Idem facit S. Chry-
ſoſtom. homil. 5. de Pœnitentia, vbi de Rahab ait:
7. *Erat in fornice velut in volutabro confuſa margarita,*
aurum in luto abiectum. flos ſpinis confoſſus, religioſa ani-
ma rotluſa impietatis loco; quia ſcilicet talis erat non
actu, ſed in Dei præſcientia & prædeſtinatione.
Vnde & Rahab Hebr. idem eſt quod *robur,* vel *lati-*
tudo. Orig. hom. 3. in Ioſue eam vocat Prophetidē.
Cyril. Ieroſol. Catech. 2. ait eam ſaluatam; quin &
8. S. Paulus Hebr. 11. 31. eam in Catalogo Sancto-
rum veteris Teſtamenti collocat, & ab inſigni fide
commendat. *Fide,* inquit, *Rahab meretrix non perijt*
cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. q. d.
cùm omnes ciues Ierichuntis increduli perſiſte-
rent, nolléntque ſe dedere Hebræis, quibus Deus
vrbem totámque Chananæam domo dederat, per-
ierunt & ab Hebræis occiſi ſunt; ſola Rahab cre-
dens, & Hebræis dedens ſe & patriam, ſaluata eſt.

Moral. S. Ambroſ. lib. 3. Epiſt. 25. ſub finem: *Ho-*
ſpitalitatem, inquit, *diligite, per quam S. Abraham in-*
uenit gratiam, Chriſtum hoſpitio ſuſcepit, filium Sara
meruit effœta iam ſenectute, Lot quoque Sodomitani ex-
cidij euaſit ignem: & tu potes ſuſcipere Angelos, ſi adue-
nientibus hoſpitium tuum offeras. Quid de Rahab di-
cam, quæ hoc munere inuenit ſalutem?

Opera bona Rahab. *Nónne ex operibus iuſtificata eſt?*] Opera fidei Ra-
hab fuere illuſtria. Primò, inſignis fuit eius hoſpi-
1. talitas, quæ exteros & ignotos exploratores Ieri-
chuntis, patriæ licèt hoſtes, hoſpitio excepit, abſ-
condit, ſeruauit; eo quòd diuino inſtinctu intel-
lexiſſet Deum velle ciuitatem Hebræis tradi. Qua-
A re fallitur Abulenſ. in Ioſue 1. q. 40. & 41. vbi ait
Rahab ſine peccato potuiſſe exploratores prode-
re, vel occidere: Deo enim, eiúſque voluntati co-
gnitæ repugnare non poterat. Secundò, fuit in ea 2.
amor ingens Dei, quo vicit amorem patriæ, adeó-
que illo patriam Hebræis prodidit & perdidit:
amor autem patriæ in ciue vehemens eſt, amorí-
que patris & matris præponitur, ait Plato in Cli-
tone. ita pro patria morti ſe deuouerunt Codrus
rex Athenarum, Curtius, Decij, Brutus, Traſybu-
lus, Themiſtocles & alij, quos mirè celebrat Va-
ler. Max. lib. 5. cap. 6. & Cicero Tuſcul. 1. Tertiò, 3.
enituit in ea fortitudo ingens, qua ſe ſuáſque for-
tunas, & totam familiam extremo diſcrimini ob-
B iecit pro Deo eiúſque populo. Nam, vt ait S. Am-
broſ. in Pſalm. 37. *animam ſuam non ſolùm contemptu*
omnium quæ habebat, ſed etiam vitæ periculo putauit
eſſe redimendam, quæ exploratores Ieſu Naue ciuibus ſuis
quærentibus denegauit, & hoſtes patriæ, legatos tamen
fidei, maluit occultare quàm prodere. Non eam mina
ciuium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non
ſuorum diſcrimina terruerunt. Diſce vir, diſce Chriſtia-
ne, quomodo verum Ieſum ſequi debeas; quando fœmina
contempſit omnia ſua, & Ieſum in figura propter ſimili-
tudinem nominis eſt ſecuta. Quocirca R. Simeon &
R. Iohai apud Maſium in Ioſue 2. pag. 16. aſſerunt
tantam fuiſſe fidem Rahab, adeóque Deo acce-
ptam, vt etiamſi ducentos habuiſſet conſangui-
C neos, & ducentas exteras familias eis affinitate
cōiunctas, omnes illę ob Rahab ſaluandæ fuiſſent.

Hinc nota primò, Rahab iuſtificatam eſſe aſſerit
hîc S. Iacobus & S. Paulus Hebr. 11. 31. ex commu-
ni Synagogæ & Iudæorum conſenſu, atque ex fide
eius tam generoſa qua & vitam, ſuaque omnia pro
populo Dei euidenti expoſuit periculo, ac ex ido-
lolatra vt Chananæa facta eſt fidelis & proſelyta,
adeóque in veram Dei religionem, Eccleſiam &
Iudaiſmum tranſiit: vnde & nupſit Salmon Prin-
cipi tribus Iuda, ex quo deſcendit Chriſtus. Sal-
mon enim ex Rahab genuit Boos, hic Obed, hic
Ieſſe, hic Dauidem, Matth. 1. 5. Quare meruit eſſe
genitrix & auia Dauidis, Salomonis, ipſiúſque
D Chriſti. Addunt Rabbini, penes quos ſit fides, Ra-
hab ſua fide promeruiſſe vt ex eius ſtirpe procrea-
rentur Prophetæ & Sacerdotes, Ieremias, Helcias,
Sarias, Maaſias, Barachias, Hanameel, Sellum, Eze-
chiel & Huldam.

Nota ſecundò, Rahab ante aduentum explora- Rahab quā-
torum audiens prodigia, quæ Deus pro Hebræis do iuſtifica-
fecerat in Ægypto, & in tranſitu maris rubri, Dei ta.
inſtinctu in eum credidit, dicens: *Dominus Deus*
veſter ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum & in terra deorſum,
Ioſue 2. 11. Sed problema eſt, an antequam exci-
peret exploratores, fidem contritione & charitate
perfectam habuerit, ideóque iuſtificata ſit; an verò
poſt eorum aduentum & colloquium eam conce-
E perit, ita vt eos excipiendo non ſit primò iuſtifica-
ta, ſed iam iuſta facta ſit iuſtior & ſanctior. Vtrum-
libet eſt probabile & graues habet auctores: fuiſſe
iuſtificatam ante eorum aduentum videtur indi-
care narratio hiſtorica Ioſue 2. Non fuiſſe iuſtifi-
catam, ſuadet quod hîc, & à S. Paulo Hebr. 11. 31.
vocetur meretrix, quæ, vt ait Ambroſ. in Pſalm. 40.
Perfidia & intemperantia ſe alebat ſtipendijs, tamen vbi
exploratores vidit quos miſerat Ieſus Naue, fidem induit,
& periculo imminente iuſtitiam ſeruauit. Secundò,
quia non potuit velle mutare gentiliſmum in ve-
ram religionem & Iudaiſmum, niſi viſis & auditis
exploratoribus Iudæis, ab eíſque de Iudaiſmo
edocta. Atqui debuit mutare gentiliſmum in cul-

rum & religionem veri Dei Hebræorum, antequam iuſtificari poſſet; ergo debuit priùs eos audire & ab eis edoceri. Quare multa inter eam & exploratores colloquia de Deo, & Hebræorum religione eorúmque portentis interceſſiſſe nó eſt dubium, licet ea ſileantur Ioſue c.2. Hoc ſi verum eſt, ſequitur Rahab pòſt, & per aduentum exploratorum fuiſſe plene ad Deum conuerſam, primóque iuſtificatam, quam iuſtitiam deinde auxit abſcondendo & dimittendo exploratores. Quocirca S.Iacobus agit tam de prima, quam ſecunda eius iuſtificatione, putà de augmento iuſtitiæ.

Suſcipiens nuncios.] duos exploratores in Ierícho miſſos à Ioſue. Hebræi nonnulli tradunt hos duos fuiſſe Caleb, & Phinees filium Eleazari, quem aliqui cenſent fuiſſe Angelum, vel inſtar Angeli, qui cùm vellet videretur, cùm nollet abſconderetur, ac proinde cùm Rahab eum vellet abſcondere, reſpondiſſe: Ego Sacerdos ſum; Sacerdotes verò, quippe Angelorum ſimiles, ſi volunt aſpectabiles ſunt, ſi nolunt non cernuntur: itaque Rahab abſcondiſſe tantum Caleb, non Phinees: ſed hoc Rabbinicam olet fabulã, & repugnat verſioni Latinæ Ioſ.2. 4. vbi vterque à Rahab abſconditus dicitur.

Vers.26. *Virtus non in verbis ſed in opere ſita.*

Sicut enim corpus ſine ſpiritu (id eſt, halitu vitali, qui index & fomes eſt animæ, ac vitæ indicium,) *ita & fides ſine operibus mortua eſt.*] Hinc patet errare eos, qui virtutem in verbis, non rebus ponunt, de quibus Plutarch. lib.de ſuperſtitione. & Horat. *Virtutem,* ait, *verba putas, vt lucum ligna.* Ex aduerſo enim Paulus 1.Corinth.4.20. *Non in ſermone*, inquit, *eſt regnum Dei, ſed in virtute.* Philo lib.de Migrat. Abraham: *Verba,* inquit, *Dei, opera ſunt ſapientis: quod enim Deus loquitur, hoc ſapiens operatur.* S. Ambroſ. in Pſalm. 43. *Virtus,* ait, *non verbis & in voce, aut ſimulatione, ſed in re ac in manibus & operibus conſiſtit.* S.Ephrem lib.de vita ſpirituali: *Conſidera,* ait, *vtrùm habeas opera fidei congruentia. Nam ſi dicendi tantùm & audiendi ſtudioſus es, illud in te iacietur: fides ſine operibus mortua eſt.* Hinc Chriſtus vt neceſſitatem operũ nobis commendaret, *in vita paſſiuam habuit actionem, & in morte paſſionem actiuam ſuſtinuit, dum ſalutem operatur in medio terræ,* ait S.Bernard.ſerm.feriæ 4.Hebd. pœnoſæ; quia, vt idem inquit ſerm. de Obedientia, patientia & ſapientia, Chriſtus dum operabatur ſimul patiebatur, & dum patiebatur ſimul operabatur; vt vtrumque nos ambire & iungere doceret. Idem ſerm.de Reſurr. *Fidem,* ait, *veram opera teſtantur. Sicut enim corporis huius vitam in motu ſuo dignoſcimus, ita & fides vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis eſt anima, per quam mouetur & ſentit: vita verò fidei charitas, quia per illam operatur; vnde & refrigeſcente charitate, fides moritur, ſicut corpus animà recedente. Tu ergo ſi videris hominem in bonis operibus ſtrenuum viuere, in eo fidem eſſe non dubites, tenens fidei illius argumenta.* Hoc eſt quod ait Paulus Epheſ. 2. 10. *Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis*, id eſt, ad opera bona peragenda & accumulanda, *quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.* q.d. idcirco Chriſtus nos fecit Chriſtianos tantáque gratia donauit, vt ea non ſit iners & otioſa, ſed operoſa, ac in opera bona ſtudioſè conferatur.

Moral. fidei ſex dotes.

Moraliter Thomas Anglicus: *Nota,* inquit, *quòd oportet nos habere fidem vera, non fictam,* 1.Timoth.1. *Finis præcepti,* ait, *eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. Certam, non dubiam,* c. 1. 6. *Poſtulet in fide nihil hæſitans.* Matth. 14. 31. *Modicæ fidei quare dubitaſti? Vnam, non diuiſam,*

A Epheſ.4.5. *Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma. Viuam, non mortuam,* Abac.2.4. *Iuſtus autem in fide ſua viuet. Magnam, non paruam,* Matth. 15. 28. *O mulier, magna eſt fides tua. Feruidam, non tepidam,* Matth.17.19. *Si habueritis fidem ſicut granum Sinapis. Operoſam, non otioſam, vt hic, fides ſine operibus otioſa eſt. Firmam, non infirmam,* Coloſſ.2.5. *Videns veſtrum ordinem, & firmamentum eius quæ Chriſti eſt fidei veſtræ. Animoſam, non timidam,* Epheſ.6. *In omnibus ſumentes ſcutum fidei. Perpetuam, non tranſitoriam,* Tob.2.18. *Filij Sanctorum ſumus, & vitam illam expectamus quam Deus daturus eſt ijs, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.*

Conciliatio Pauli & Iacobi.

1\. Ex dictis liquet quomodo conciliandus ſit S. B Iacobus, dicens nos fide & operibus iuſtificari, cum S.Paulo, qui aſſerit nos ex fide, non ex operibus iuſtificari. Nam Iacobus per opera intelligit opera fidei; Paulus verò opera legis & naturæ, ſecluſa fide & gratia Chriſti; ex quibus nos non iuſtificari manifeſtum eſt. Porrò Paulus ſub fide comprehendit opera fidei, ex iiſque nos iuſtificari non negat, imò aſſerit, æquè ac Iacobus. Vt alia taceam idipſum plurimis exemplis confirmat toto cap.11.ad Hebræos, vbi heroica fidei Patrum facta enarrat, per quæ ipſi Dei hominúmque gratiam & gloriam meruerunt. Vnde per anadiploſin cócludés v.33. *Gedeon,* inquit, *Barac, Samſon, Iephthe, Dauid, Samuel,* &c. *per fidem vicerunt regna, operati* C *ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij,* &c. *lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.* ita S.Auguſt.de fide & oper.c.14.qui & lib.83.quæſt. 9.76. ait Paulum intelligere opera quæ fidem præcedunt; Iacobum verò opera quæ fidem ſequuntur.

2\. Addunt aliqui Paulum loqui de prima iuſtificatione, qua quis ex iniuſto fit iuſtus; Iacobum de ſecunda, qua quis ex iuſto fit iuſtior: ſed Rom. 4.3. oſtendi tam Paulum quàm Iacobum loqui de D vtraque. Verum tamen eſt, Iacobum magis loqui de ſecunda, puta de augmento iuſtitiæ. Conatur enim fideles & iuſtos excitare ad ſtudium bonorum operum. Paulum verò magis loqui de prima, qua quis ex impio fit iuſtus. Id liquet ex cap.3. ad Rom. v. 23. vbi ſic ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei: iuſtificati gratis per gratiam ipſius,* &c. *propter remiſſionem præcedentium delictorum.* & c. 4. 5. *Credenti,* inquit, *in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam.* Idque probat ex Pſal. 31. 1. *Beati quorum remiſſa ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.*

3\. Denique Paulus per opera propriè intelligit legalia. Cùm enim Iudæi cẽſerent ſe iuſtificari ex E circũciſione, & cæremoniis lege Moſaica præſcriptis, Paulus idipſum confutat, docétque hæc omnia ſine fide & gratia Chriſti eſſe inefficacia, & inutilia ad iuſtitiã & ſalutẽ. Idipſum patet Rom. 3.28. vbi diſertè ait: *Arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis;* ac ſubdit: *An Iudæorum Deus tantùm?* vti Iudæi putabant, *nónne & gentium? imò & gentium.* Idem liquet ex eo, quòd Rom.2.c. 2.c.3.c.4. & Epiſt. ad Galat. cùm nominat opera legis, ſemper affert exemplum Circunciſionis, quę fuit præcipuum opus legale veteris legis. Iacobus verò per opera intelligit Euãgelica & Chriſtiana, quæ fiunt ex fide & gratia Chriſti; ex quibus nos iuſtificari tam Paulus quàm fides docet.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Hoc capite S. Iacobus à fide tranſit ad fidei doctrinam, putà ad magiſterium; ac contentioni & ambitioni opponit ſapientiam humilem & manſuetam. Primò ergo taxat eos qui officium docendi ambiebant, quorum occaſione in linguæ vitia excurrit, aitque linguam eſſe indomabilem, ignem omnia comburentem, adeóque vniuerſitatem iniquitatis. Denique v.13. docet veram ſapientiam diſcendi & docendi non conſiſtere in contentione & zelo, ſed in manſuetudine & pace.

A *Verſ.* 1. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, ſcientes quoniam maius iudicium ſumitis.

2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus eſt vir. poteſt etiam freno circumducere totum corpus.

3. Si autem equis frena in ora mittimus ad conſentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus.

4. Ecce & naues cum magnæ ſint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit.

5. Ita & lingua modicũ quidem membrum eſt, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam ſiluam incendit!

6. Et lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis. Lingua conſtituitur in membris noſtris, quæ maculat totum corpus, & inflammat totam natiuitatis noſtræ, inflammata à gehenna.

7. Omnis enim natura beſtiarum, & volucrum, & ſerpentium, & cæterorum domantur, & domita ſunt à natura humana:

C 8. Linguam autem nullus hominum domare poteſt: inquietum malum: plena veneno mortifero.

9. In ipſa benedicimus Deum & Patrem: & in ipſa maledicimus homines, qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt.

10. Ex ipſo ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.

11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amaram aquam?

12. Numquid poteſt, fratres mei, ficus vuas facere aut vitis ficus? Sic neque ſalſa dulcem poteſt facere aquam.

D 13. Quis ſapiens, & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ.

14. Quòd ſi zelum amarum habetis, & contentiones ſint in cordibus veſtris: nolite gloriari, & mendaces eſſe aduerſus veritatem.

15. Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcendens: ſed terrena, animalis, diabolica.

16. Vbi enim zelus & contentio: ibi inconſtantia, & omne opus prauum.

17. Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica: modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia, & fructibus bonis, non iudicans ſine ſimulatione.

18. Fructus autem iuſtitiæ, in pace ſeminatur, facientibus pacem.

B NOLITE *plures fieri magiſtri.*] Græcè: *ne multi Doctores fiatis.* Magiſter Latinis appellatur quilibet præfectus; vnde vocatur magiſter morum, magiſter equitum, magiſter nauis, magiſter populi, id eſt, dictator; magiſter pecoris, id eſt, paſtor. Hinc magiſtrare eſt regere, indeque nomen Magiſtratus, ait Feſtus: vnde primò, aliqui per Magiſtros accipiunt Epiſcopos: Epiſcopus enim eſt doctor populi, vt ait Apoſtolus 1. Timoth. 3. v. 2. q.d. Nolite plures fieri Epiſcopi eiuſdem loci & vrbis: vna enim vrbs vnum poſcit Epiſcopum, & vnus Epiſcopus vnam vrbem; ſicut ſponſus vnam ſponſam, & ſponſa vnum ſponſum. Inde enim natæ ſunt hæreſes & ſchiſmata, C ait S. Cyprianus libr. 1. Epiſtol. 3. ad Cornelium, quòd plures voluerunt eſſe Epiſcopi & Pontifices, ac conſequenter *quòd vni Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus Sacerdos iudex vice Chriſti cogitatur: cui ſi ſecundùm magiſteria diuina obtemperaret fraternitas vniuerſa, nemo aduersùs Sacerdotum collegium quicquam moueret.* Et Lactantius libro 4. cap. vltimo: *Hæreſiarchæ*, inquit, *augendis opibus & honoribus ſtudentes, affectabant magnum ſacerdotium, & à potioribus victi ſecedere cum ſuffragatoribus ſuis maluerunt, quàm eos ferre prepoſitos, quibus concupierant ipſi ante prepon.* Huc accedit Thomas Anglicus, qui ſic exponit, q.d. Nemo in pluribus Eccleſiis velit eſſe magiſter, pluraque beneficia conſequi.

Vers. 1. Plures magiſtri vetantur, qui. — Reſp. 1.

D Secundò planiùs & pleniùs, q. d. nolite plures ambire cathedram doctoralem, ſcilicet, nolite ſinguli è pluribus ambire magiſterium, fierique magiſtri fidelium. Per plures enim intelligit ſingulos è pluribus, per ſyllepſin, qua vti pro multis ponitur vnus, vt Æneid. 2. 2.

——armato milite complent,

id eſt, armatis militibus; ita viciſſim pro vno ponuntur multi, vt Æneid. 9.

Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.

Sed dicit *plures*, non ſingulos, quia plures concurre

currebant & ambiebant magiſterium, vti etiamnum concurrunt & ambiunt, q.d. ſolent plures aſpirare ad magiſterium, illúdque ambire: vero id fieri; quia pauci ad id à Prælatis Eccleſiæ deſtinari & auctorati ſufficiunt: plures verò ſi fiant, paucos impediant, ídque primò, quia in pluralitate ſemper eſt confuſio. Secundò, quia inter plures facile irrepunt indocti, indiſcreti, peruerſi, ſcandaloſi. Rurſum inter plures leui de cauſa oritur ambitio & contentio, dum vnus alium excellere vel ſupprimere ſatagit. Tertiò, quia plures plura & diuerſa habent iudicia; vnde facilè diuerſa & contraria docebunt, ex quo orientur lites & ſcandala. Quartò, quia inter plures facilè inſerit ſe aliquis heterocliti & ſuperbi cerebri, qui ſolus ſapere, ac diſcipulos poſt ſe trahere ſatager, vt nouæ ſcholæ ſententiæ & ſectæ auctor & princeps habeatur; itaque hæreſim introducet, fietque hæreſiarcha. Hæc enim ambitio impulit Simonem, Arrium, Pelagium, Caluinum, Lutherũ cæteróſque Nouatores ad comminiſcẽdum ſuas hæreſes, vti docet Tertull. lib. de Præſcript. hæretic. 41. & S. Iuſtinus quæſt. 4. ad Orthod. Vnde S. Auguſt. in prologo lib. 1. Retract. *Magiſtri*, inquit, *tunc plures fieri dicuntur, cùm diuerſa & inter ſe aduerſa ſentiunt: cùm verò idipſum dicunt omnes, & verum dicunt, ab vnius veri magiſtri magiſterio non recedunt. Offendunt autem, non cùm illi multa dicunt, ſed cùm addunt ſua: ſic quippe incidunt ex multiloquio in falſiloquium.*

Occaſio id ſcribendi Iacobo fuit ea quam dat Beda: *Multi*, inquit, *fuere temporibus Apoſtolorum, qui deſcendentes de Iudæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex gentibus debere circuncidi, & alios errores inducebãt, de quibus in Actis Apoſtolicis loquitur Lucas.* Tales fuere Ebion, Cherinthus, Simon & ſimiles, vt dixi Actor. 15. Hoſce ergo vitandos docet S. Iacobus, æquè ac S. Paulus Actor. 20. 29. *Ego ſcio*, inquit, *quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe*, vt ſcilicet eorum vocentur magiſtri.

Alludit S. Iacobus ad illud Chriſti Matth. 23. 6. vbi taxans arrogantiam Phariſæorum: *Amant*, inquit, *primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi. Vnus eſt enim magiſter veſter* (Chriſtus,) *omnes autem vos fratres eſtis.* q.d. ne arrogetis vobis honorem & titulum Rabbi præ Chriſto, imò excluſo Chriſto, vt faciũt Phariſæi, ſed potiùs quaſi diſcipuli vnum magiſtrum Chriſtum ſectamini & nuncupate, eiúſque, non veſtra dogmata prædicate, non tam quaſi magiſtri, quàm quaſi Chriſti diſcipuli & præcones. Scripſit S. Auguſt. lib. de Magiſtro, in quo docet non alium eſſe magiſtrum qui docet hominem ſcientiam, quàm Deum. Homines enim exteriùs tantùm admonere, Chriſtum verò interiùs docere veritatem. Dum enim loquimur & docemus, nos loquendo aſſerit *nihil aliud agere, quàm commonere, cùm memoria, cui verba inhærent, ea reuoluendo facit venire in mentem res ipſas, quarum ſigna ſunt verba.* Vnde ſic concludit: *Ego verò didici admonitione verborum tuorum, nihil aliud verbis quàm admoneri hominem, vt diſcat, & perparum eſſe quod per locutionem aliquanta cogitatio loquentis apparet. Verum autem vera dicantur, eum docere ſolùm, qui ſe intus habitare, cùm foris loqueretur, admonuit. Quem iam fauente ipſo tantò ardentius diligam, quantò ero in diſcendo prouectior.* Idem ſerm. 122. de diuerſis c. 2. *Tutius eſt ergo vt & nos qui loquimur, & vos qui auditis, ſub vno magiſtro condiſcipulos nos eſſe nouerimus: omninò tutius eſt & hoc expedit, vt nos non tanquam magiſtros, ſed tanquam condiſcipulos veſtros audiatis.* Hinc hæretici volentes eſſe magiſtri, ab vno magiſtro Chriſto deſciuerunt. *Cùm enim Phryges aut Nouatiani, aut Valentiniani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, ſeu quilibet alij nominantur, Chriſtiani eſſe deſierunt, qui Chriſti nomine amiſſo, humana, aut externa vocabula induerunt*, ait Lactant. lib. 4. c. vltimo, Tales fuere qui ſe ſuperbè Gnoſticos, id eſt, ſcientes omnia, indigitarunt, teſte Clemente Alex. lib. 1. Pædag. c. 6. Itaque Iacobus hîc tantùm vetat docendi ambitionem, præſertim iuuenum & indoctorum, qui priùs docere volunt quàm diſcere, & vt ſint Doctores dedignantur eſſe diſcipuli: in quos inuehitur S. Hieron. Epiſt. ad Paulinum, ſimúlque docet tutius eſſe diſcere quàm docere, iuxta illud Pſal. 50. 15. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Vide quæ contra ambitionem dixi 1. Timoth. 3. 1.

S. Iacobus non taxat gradus ſcholaſticos.

Quare ineptè hanc Iacobi ſententiam hæretici torquent contra Academias, eorúmque gradus, quaſi Iacobus vetet creari Baccalaureos, Licentiatos, Doctores; eos enim non plus prodeſſe Eccleſiæ quàm diabolum, aſſeruit VVicleph, teſte Prateolo, & Andreas Caroloſtadius ex Doctore factus piſtor, cathedræ VVitembergicæ, in qua doctorandi ſtabant, inſcripſit: *Nolite vocari magiſtri*: quod legens Lutherus dixit, hac Chriſti & Iacobi ſententia non aliud ſanciri, quàm ne quis nouum dogma excogitet & doceat, vti refert Cochlæus in geſtis Lutheri. Ineptè, inquam. Nam Paulus fuit Doctor gentium, aítque Deum in Eccleſia poſuiſſe Doctores Epheſ. 4. 11. & tales in ſchola Alexand. fuerunt Clemens, Origenes, Heraclas, Pantenus, Dionyſius, Theonas, Achillas, &c. ac ſimiles Pariſiis Carolus Magnus inſtituit, quos ſecuti ſunt Albertus Magnus, Alexander Alenſis, S. Thomas, S. Bonauentura, qui & Doctoratus inſignia ſuſceperunt. Vide Middendorpium lib. de Academiis, & decreta de Magiſtris in Synodo Viennenſi, Baſileenſi, Lateranenſi & Tridentina. Denique Nazian. Orat. 1. in Iulian. S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. c. 5. & paſſim veteres taxant Iulianum Apoſtatam, quòd vetuerit Chriſtianos docere, vt arma iis eriperet, quibus gentiliſmum ſuum deſtruebant.

Myſticè.

Myſticè S. Auguſt. in Pſal. 144. *Breue*, ait, *magiſterium eſt, vt ſemper laudes Deum, veréque corde, non falſo dicas: Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Breue myſterium* (aliàs magiſterium) *eſt, ſcilicet vt noueris eum miſericorditer dare cùm dat, miſericorditer auferre cùm tollit: nec te credas à miſericordia eius derelinqui, qui tibi aut blanditur dando ne deficias, aut corripit exultantem ne pereas. Siue ergo in eius donis, ſiue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellantis medicina eſt vulneris.*

Scientes quoniam grauius iudicium ſumitis.] Græcè [illegible], id eſt, *ſumemus*, ſcilicet nos magiſtri, q.d. Magiſterium eſt [illegible], id eſt, *onus* & pondus, quod quis imprudenter in humeros aſſumit, niſi à ſuperiore imponatur. Dat cauſam cur magiſterium potius fugiendum ſit, quàm ambiendum; quia ſcilicet magiſtri apud Chriſtum iudicem grauius & ſeuerius iudicium & condemnationem ſubibunt, quàm diſcipuli, ſi arrogantes gloriam captent, alióſque contemnant, aut ſi mala doceant, vel malè viuant: magiſtri enim diſcipulis prælucere debent non tantùm verbo, ſed & exemplo. Vnde

cautè

cautè monet S. Auguſtinus lib. de Paſtoribus c. 10. *Ne lacereris*, inquit, *à ſpinis, id eſt, ne ſacta imiteris malorum: lege vuam inter ſpinas pendentem, ſed de vite naſcentem. Ad te perueniat botri alimentum, ſpinis ſeruatur ignis tormentum.* Idem tract. 46. in Ioannem: *Botrum carpe, ſpinam caue: doctrina vera per malos, palmes in ſepe: botrum inter ſpinas cautè lege, nedum quæris fructum laceres manum, & cùm audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem.* Auctor imperfecti apud S. Chryſoſt. homil. 43. *Nunquid*, inquit, *propter terram vilem pretioſum aurum contemnitur? Non: ſicut aurum eligitur & terra relinquitur, ſic & vos doctrinam accipite & mores relinquite.* Et nonnullis interiectis: *Apes*, ait, *flores colligunt, herbas relinquunt: ſic & vos flores doctrinæ colligite, & conuerſationem relinquite.*

Portò magnum, inquit Hugo, eſt iudicium, ſi magiſter ſit illiteratus: maius, ſi immorigeratus: maximum, ſi deficiens in vtroque, quod Sapiens cap. 6. v. 6. duriſſimum aſſerit fore ei qui præeſt. Quocirca formidabile eſt quod ſcribit S. Chryſoſt. homil. 3. in Acta: *Non temerè dico, ſed vt affectus ſum ac ſentio. Non arbitror inter Sacerdotes multos eſſe qui ſalui fiant, ſed multo plures qui pereant. Quod alij peccant, Sacerdoti imputatur. Si vel vnus tantum decedat non initiatus, nonne totam ipſius ſubuertit ſalutem? Etenim ſi vnius animæ ſalus tanti eſt, vt ob hanc Filius Dei fieret homo, tantaque pateretur, perditio cogita quantam conciliabit pœnam? Quòd ſi quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus eſt, quanto magis ille?*

S. Iaco... non tam gradus ... laſticos.

Rectè itaque monet Imperator l. *ſi quemquam*, C. de Epiſcopis & Clericis: *Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat. Profectò enim indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinatus inuitus.*

VERS. 2. Nemo ſine peccato.

In multis enim offendimus (Græcè πταίομεν, id eſt, *cadimus*) *omnes.*] tum verbo, cùm alios docere volumus, de quo propriè hic agitur, tum exemplo, q.d. cùm quiſque, etiam ſibi ſoli & Deo viuens, in multis offendat, ſanè imprudenter ambiet quis aliorum magiſterium, cùm in eo in longè pluribus ſit offenſurus, de quibus in Dei iudicio exactam rationem eſt redditurus. Audi S. Auguſt. ſerm. 122. de diuerſis cap. 2. *Videte, quia ſollicitudo nobis impoſita eſt, vbi dicitur: Nolite plures fieri magiſtri, in multis enim offendimus omnes. Quis non contremiſcat cùm Apoſtolus dicat, omnes?* &c. *Oportet ergo vos eſſe non ſolùm loquentium auditores, ſed timentium miſeratores; vt in eo quod verum dicimus, quoniam verum à veritate eſt, non nos, ſed ipſum* (verum & veritatem, quæ eſt ipſe Deus) *laudetis. Vbi autem ſicut homines offendimus, eundem ipſum pro nobis oretis.* Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtes cap. 7. 21. *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet.* & Prouerb. 24. v. 16. *Septies enim cadet iuſtus, & reſurget.* Vnde Clemens Alexand. 1. Pædag. cap. 2. *Nil omnino peccare*, inquit, *proprium eſt Dei.* Clare verò S. Ioannes Epiſtol. 1. cap. 1. 8. *Si dixerimus*, inquit, *quòd peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* & S. Paulus 1. Corinth. 4. v. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum.* Vnde S. Gregorius 24. moral. cap. 7. vel 18. *Quid ergo*, inquit, *facient tabulæ, ſi tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia ſtabunt, ſi huius pauoris turbine etiam cœli quatiuntur?* Quocirca ſingulariter ex præcepto Chriſti quotidie oramus: *Dimitte nobis debita noſtra*, idque verè, non ex ficta humilitate, ac in perſona propria, non aliena, vt contra Pelagium definit Concilium Mileuitan. can. 6.

Myſticè.

Itaque de fide eſt, hominem iuſtum non poſſe etiam cum auxilio ſpeciali, quod ordinariè confertur, ſine ſingulari priuilegio omnia peccata venialia ad longũ tempus euitare. Ita definit Conc. Trid. ſeſſ. 6. can. 23. *Si quis*, inquit, *hominem ſemel iuſtificatum dixerit poſſe in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, niſi ex ſpeciali Dei priuilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Eccleſia, anathema ſit.* Vbi nota primò, poſſe hominem iuſtum carere omni omnino peccato ad tempus, v.g. cùm baptizatur, cùm de omnibus ex toto corde conteritur & confitetur, cùm indulgentiam plenariam conſequitur, &c. Sed non poteſt per omnem vitam, vt volebant Pelagiani, imò nec ad longum tempus ſe continere ab omni peccato veniali. Ratio eſt, quia auxilium omne gratiæ quod Deus ordinariè confert, non tollit concupiſcentiam, vt patet in S. Paulo Roman. 7. & 2. Corinth. 12. 9. Ac proinde non impedit omnes motus rationem præuenientes, quibus rapimur in illicita. Motus autem hi concupiſcentiæ varij ſunt, & penè innumeri, ac dum vnum ſuperamus, exurgit & quaſi ebullit alius & alius quaſi continuè. Vbicunque autem ſunt tales tantique motus ad peccatum illices, fieri moraliter nequit, vt ſpectata humana infirmitate aliquando non peccetur venialiter. Nam ſi vel parum quis negligens in vno fuerit, ilicò eſt peccatum veniale: non eſt autem humanæ induſtriæ, iſtam extremam diligentiam & vigilantiam in omnibus animi motibus præſtare. Ergo moraliter fieri nequit vt per auxilium ſpeciale ordinarium, quod etiam ſanctiſſimis confertur, homo euitet in tota vita, imò ad vnum annum omne peccatum veniale. Minima enim negligentia ſufficit ad peccatum veniale; quia non requirit perfectam deliberationem, aut aduertentiam. Sic impoſſibile eſt, vt quis opus aliquod magnum conſcribat vel imprimat, aut nauim, domum, templum ædificet, & nullum, ne minimum quidem errorem committat: quia impoſſibile eſt vt mens humana ad omnia etiam minima vigil excubet, vigilque conſiſtat. Vnde illud: *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Sicut ergo facilè in cithara chorda aliqua per longum tempus laxatur, facitque diſſonantiam, ita & in homine contentio animi diu durare nequit, quin ſe remittat & in aliquo hallucinetur. Rurſum, ſicut qui in alpibus per montes aſperos & ſaxa multis diebus incedunt, impoſſibile eſt ita ſemper eſſe cautos, vt aliquando in aliquod ſaxum non impingant & offendant: ſic homini inter tot lapſuum occaſiones & ſcandala, aliquando non impingere & offendere moraliter eſt impoſſibile. Licèt enim ſinguli actus & lapſus ſint liberi, ideóque in hominis poteſtate ſit eos euitare, tamen omnes ſimul ſumpti non ita ſunt in hominis poteſtate, vt omnes vitare poſſit. Libertas ergo eſt ſingulorum, neceſſitas verò peccandi aliquando, eſt omnium copulatim & ſimul ſumptorum. Denique peccatum veniale non tollit iuſtitiam, aut gratiam Dei, ſed cum ea conſiſtit, éſtque quaſi næuus in facie pulchra; vnde pariter non impedit, quo minus iuſtus cenſeatur implere legem iuxta poſſibilitatem huius vitæ. Prætor enim, & multò magis Deus, non curat errata minima, vt ob ea grauiter indignetur, hominémque odio proſequatur & morte puniat.

Neceſſe eſt iuſtum aliquando peccare, vnde.

Dices, ſi homo tantummodo moraliter hanc à lapſu veniali immunem integritatem præſtare non poteſt, phyſicè tamen poteſt: ergo non eſt ei abſolutè id impoſſibile; ac proinde fieri poterit, vt aliquis in toto genere humano, per auxilium Dei

Neceſſitas hæc moralis eſt, non phyſica.

com

commune euitet omne peccatum veniale. Reſp. A cùm dicimus hominem moraliter hoc non poſſe, nó ſic intelligimus, quaſi aliquo modo, rarò tamẽ, aut non niſi cum ſumma difficultate fieri poſſit vt homo omne omnino peccatum caueat; ſed quia non caret poteſtate intrinſeca, puta libertate & volũtate phyſica, quæ ſecundum ſe cum Dei gratia ſufficiens eſt ad hoc præſtandum: hæc tamen tot difficultatibus & mutationibus eſt obuallata, vt ſpectata humanæ fragilitatis conditione nunquam poſſit reduci in actum: & ideo dicimus moraliter hoc eſſe impoſſibile, phyſicè tamen poſſibile; vti rectè docet Andreas Vega lib. 14. in Concil. Trident. c. 25.

An omne veniale ex genere vitari poſſit.

Si quæras, an iuſtus cum auxilio ſpeciali non B poſſit vitare ſaltem omnia peccata venialia ex genere, quæ plena deliberatione committuntur. Reſpondet Durand. in 2. diſtinct. 28. quæſt. 3. n. 8. id fieri poſſe, idque non eſt improbabile, ſi de aliquo viro ſanctiſſimo loquamur, vt de S. Ioanne Baptiſta, qui nunquã videtur dixiſſe verbum otioſum. Vnde de eo canit Eccleſia, quòd à puero iuerit in deſertum, *ne leui ſaltem maculare vitam famine poſſet*. Idem fortè dici poſſet de S. Paulo primo eremita & S. Antonio, eos ad aliquot annos hæc vitare potuiſſe: licèt de tota vita non auſim id affirmare: facillimè enim tanto tempore contingit aliquis linguæ, vel phantaſiæ & mentis lapſus, vti docet hîc S. Iacobus. Ita olim ſenſit docuitque C noſter Leſſius in tract. de Gratia.

Moral. Neceſſitas peccandi humiliat hominem.

Moral. hæc peccandi neceſſitas eſt materia profundæ humilitatis, acuítque hominis vigilantiam, ſtudium & luctam, vt quàm minimè peccet; atque ideo eam in iuſto permittit Deus; vti S. Paulus ait, ſibi ſtimulum carnis relictum, ne magnitudo reuelationum eum extolleret, & vt virtus diuina in eius infirmitate perficeretur, 2. Corinth. 12. 9. Hic ergo Iebuſæus in carne noſtra habitat, ſubiugari poteſt, extirpari non poteſt; ſicut olim idem relictus fuit à Deo Hebræis, vt in eo experiretur Iſraëlem, Iudic. 2. 22. Hîc rurſum monet nos miſereri aliorum, eíſq; qui nos offenderunt facilè dare veniam, vtpote conſcios fragilitatis tam noſtræ, D quàm alienæ: ac pariter peccantes corripere in ſpiritu lenitatis, Galat. 6. 1. Vnde S. Auguſt. lib. 2. de ſerm. Domini in monte c. 20. hunc corripiendi modum præſcribit, vt corripiens conſideret an aliquando idem vitium habuerit, an non: *Si non habuit, cogitet ſe hominem eſſe, habereque potuiſſe: ſi habuit & non habet, tangat memoriam communis fragilitas, vt obiurgationem non odium, ſed miſericordia præcedat. Si eſt in eodem vitio, non reprehendat, vel obiurget, ſed congemiſcat & ad pariter cauendum inuitet.* Hinc de S. Franciſco multíſque aliis Sanctis legimus, quòd aſſiduè ſe vocarint peccatores, & quidem maximos, adeóque noſter Franc. Boria ſuis Epiſtolis non aliud ſubſcribebat, quàm *Franciſcus pec- E cator*, vti refert Ribaden. in eius vita: de aliis legimus eos optaſſe liberari hoc exilio & tranſire ad Chriſtum, vt hanc eum offendendi miſerabilem neceſſitatem euaderent.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir.] Didymus id accipit de verbo interno cordis, non externo oris: qui enim, inquit, habet veritatem ſenſus de rebus quæ ſunt; is inoffenſibile habebit verbum: atque perfectio conſiſtit in moderatione & fræno non tam verborum, quàm cogitationum & paſſionum. Verùm hoc ſymbolicum eſt. Agit enim Iacobus de vſu & vitio linguæ, vt patet ex ſequent. perpetua enim linguæ moderatio effe- A ctus, & ſignum certum eſt moderationis cogitationum & paſſionum. Qualis enim eſt vita, talis eſt loquela. Vnde Hugo Victorio. Annot. in c. 13. Epiſt. ad Rom. docet in moderatione linguæ non tam conſiſtere perfectionem, quàm cumulum perfectionis: ſicut ſenem vocamus, qui centeſimum annum agit; etſi enim ſolus centeſimus non inducat ſenium, tamen id facit, ſi iungatur cæteris præcedentibus. Talem virum quaſi vix inueniendum requirebat Eccleſ. c. 19. 17. *Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua?* Ratio eſt, prima, quia inter vitia corruptæ naturæ humanæ vnum non minimum eſt innata loquacitas, vt quod cupit & concipit, hoc proloqui geſtiat; vti videre B eſt in pueris & mulieribus: hanc autem quia innata & quaſi naturalis eſt propenſio, compeſcere & regere eſt difficillimum. *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. 34.

Offenſa linguæ facillima vnde. Cauſa 1.

Secunda, quia lingua vicina eſt cerebro, os phãtaſiæ, vt quod illa cogitat mox deriuet in os, & in verba effluat: quare niſi phantaſiam regas (quod eſt perdifficile) linguã non rexeris. Verbum enim oris eſt partus verbi mentis: ſermo eſt fructus cogitationis, imago cordis, index ſenſorũ animi. Hinc Socrates dicebat: *Loquere adoleſcens vt te videam.* Vnde Pſaltes Pſal. 38. 1. *Dixi*, inquit, *cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.* 2.

Tertia, quia magna rerum & circumſtantiarum 3.
C omnium circumſpectione opus eſt in loquendo, vt dicas accommodatè loco, tempori, perſonis audientibus ne quem offendas. Hæc autem circumſpectio actus eſt magnæ prudentiæ & perfectionis, ac viribus naturæ in omni ſermone longo tempore præſtari nequit, ſed ad id gratia Dei ſingulari opus eſt. Quocirca verè S. Auguſt. Epiſt. 7. ad Marcellinum: *Quamuis*, ait, *Tullius (vt ſcribitur) nullum verbum vnquam emiſerit, quod reuocare vellet, hæc tamen laus credibilior eſt de nimium fatuo, quàm de ſapiente perfecto.*

Quarta, quia homo pronus eſt ad ſe laudandum & aliis detrahendum: item ad adulandum, ſimulandum, fallendum, mentiendum: rurſum ad lo- D quendum curioſa, fabuloſa, otioſa, ſuperflua, cùm tamen Chriſtus edicat Matth. 12. 36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.*

Hoc eſt quod pronũciat Sapiens Prouerb. 16. 1. *Hominis eſt præparare animam, & Domini gubernare linguam.* Hoc orat Pſaltes Pſal. 140. 3. *Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labijs meis, vt non declinem in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Quocirca vnus è Seraphim calculo ignito adurit labia Iſaiæ, vt ea purgata diſcerent recta & ignita loqui, Iſaiæ 6. Idem viderũt Gentiles. Interrogatus Ariſtoteles apud Stobæum ſerm. 33. quæ res homini eſſet difficillima? reſpon- E dit, *Silere tacenda.* Longiùs progreſſus eſt idẽ Ariſt. apud Antonium in Meliſſa 1. p. ſerm. 73. tom. 1. Bibliothecę SS. Patrum: cùm enim ex eo quęreretur, quiſnam poſſet arcanum ſibi creditum continere? *qui carbonem*, inquit, *ignitum lingua retinere poteſt.* Conſentaneè refert Cicer. lib. 2. de Orat. Ennium dicere ſolitum, flammam à ſapiente facilius ore inardente opprimi, quàm bona dicta teneat.

Atque hæc Philoſophorum apophthegmata illuſtrant illud Eccleſ. 19. n. 12. *Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti*; id eſt, qualis impreſſa fugax taurus bipenne, vulnus & telum ferens (vt loquitur Seneca in Hercule furente Act. 3.) acerbiſſimè ſaucius cœlum horrido mugitu complet,
donec

donec adactum ac penitus infixum venabulum A excutiat: ſic ſtultus, quoad verbum ſibi creditum effutiat inſtar parturientis, aut hauſto veneno nauſeantis (quas etiam ſimilitudines vſurpat ibi Spiritus ſanctus) nulla capit interualla tequietis. Ergo tam impotenti belluæ frænum rationis iniiciendum eſt Eccle. 28. n. 30. *Facito frænos ori tuo rectos, & attende ne fortè labaris in lingua.* Pſal. 38. 2. *Poſui ori meo cuſtodiam,* Hebtaicè *frænum.*

Silentium docet loqui. Porrò ratio & modus dirigendi linguam ne offendat, eſt ſilentium. Vis diſcere loqui? ſile, & in ſilentio cogita quid & quomodo ſit loquendum. Hac de cauſa in omnibus religionibus tanta eſt diſciplina & cura ſilentij, quòd id ad cauendum offenſas, & ad cordis puritatem ac innocentiam B ſit vtiliſſimum, imò neceſſarium. Itali prudenter ſuis hoc prouerbium occinunt: *Odi, vedi & taci, ſe voi vivere in pace*; hoc eſt, *Audi, vide & tace, ſi vis degere in pace.* Lege vitas Patrum & innumeris

Exempla. exemplis ita eſſe deprehendes. Inter alios eximius fuit Abbas Pambo, qui ſuo ſilentio eò perfectionis peruenit, vt in morte proteſtatus ſit, nullum ſibi verbum vnquam excidiſſe, cuius ſe pœniteret. Rudis enim cùm eſſet, inquit Socrates lib. 4. cap. 18. magiſtrum adiit, à quo audiens primum verſum Pſalmi 138. *Dixi cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea*, ſecundum audire noluit, ſed diſcedens dixit: *Vnus hic verſus ſatis eſt, ſi modò eum reipſa & opere diſcere potuero.* Cúmque C poſt ſex menſes rogaretur à magiſtro, cur ad ſe tanto tempore non rediiſſet? reſpondit ſe verſum Pſalmi nondum reipſa didiciſſe. Poſt plures annos rogatus an eum didiciſſet? ait, ſe decem & nouem annis integris vix didiciſſe eum opere explere. Quocirca moriens, inquit Palladius in Lauſiaca cap. 10. dixit: *Non memini me ab aliquo panem gratis datum comediſſe; nec me in hanc horam pœnitet alicuius ſermonis quem dixerim; & ſic ad Deum recedo, vt qui nec pius quidem, nec religioſus eſſe cœperim.* Subdit Palladius, *quòd nunquam de S. Script. vel de re aliqua interrogatus ſtatim reſponderit, ſed dixerit: Nondum inueni quod reſpondeam. Prætcribant tres menſes, & non dabat reſponſum, dicens: Nondum comprehendi. Tam conſideratè ex Deo dabat reſponſa, vt à Deo cum omni metu omnes accipetent: dicebatur enim hanc virtutem ſupra magnum Antonium & ſuper omnes Sanctos exercuiſſe, nempe vt eſſet in loquendo accuratus & perfectus.* Similis fuit Arſenius, olim præceptor Arcadij & Honorij Imp. qui eorum iram declinans abiit in eremum, audiítque ab Angelo: *Arſeni fuge, tace, quieſce. Hæc ſunt principia ſalutis*: quæ in praxin redigens, vir miræ ſanctitatis euaſit. Similis fuit Euagrius, qui à quodam ſene dogma ſalutis poſcens dicénſque: *Dic mihi Abba ſermonem quo ſaluus ſiam*, ab eo audiit: *Si vis ſaluari, quando ad aliquem vadis, non priùs loquaris antequam te ille inquirat.* Ita habetur in vitis Pat. lib. 5. cap. 10. de diſcretione num. 19. S. Antonij monitum ſalutis fuit: *Contine linguam & ventrem.* Alius ſenior in vitis Pat. eos qui linguam non continent, vocabat *ſtabulum ſine ianua quia quodcunque eis aſcendit in cor, id ore loquuntur.* Ibidem Abbas Siſois ait: *Triginta annos non deprecor Deum propter peccata, ſed orans hoc dico: Domine Ieſu Chriſte protege me à lingua mea. Et vſque nunc per ſingulos dies corruo per ipſam & delinquo.* Ibidem Abbas Hiperichius ait: *Monachus qui non retinet linguam in tempore furoris, neque paſſionum corporalium retentor erit aliquando.* Et Abbas Lucius cuidam volenti peregrinari ait: *Si non tenueris linguam tuam, vbicunque perrexeris non eris peregrinus; ſed reſtana hic linguam tuam, & eris etiam hic peregrinus.* Abbas Agatho per triennium lapidem ore geſtauit, vt coactus diſceret ſilere; ídque ita didicit, vt poſtea cùm vellet loqui, vix poſſet. Idem viderunt Gentiles. Heſiodus apud Plutarch. in Lacon.

Optimus, ait, eſt homini lingua theſaurus, & ingens
Gratia, quæ parcis menſurat ſingula verbis.

Anacharſis rogatus quid in homine eſſet optimum & peſſimum? reſpondit, *Lingua*, teſte Laertio lib. 1. cap. 9. Ægyptij ſacrificantes Harpocrati Deo ſilentij clamabant: *Lingua fortuna, lingua dæmon*, teſte Plutar. lib. de Iſide.

B In multiloquio enim non deeſt peccatum. Quocirca S. Auguſt. procemio in lib. Retractat. teſtatur ſe libros retractationum ſcribere, vt multa locutus malè dicta caſtigaret. *Neque enim*, inquit, *ea reprehendere deberem, ſi dicere debuiſſem: ſed quia primas non potuit habere ſapientia, ſecundas habeat partes modeſtia: vt qui non valuit omnia impœnitenda dicere, ſaltem pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuiſſe.* & mox: *In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Ego mihi hanc perfectionem nec nunc arrogo, cùm iam ſim ſenex, quantò minùs cùm iuuenis cœpi ſcribere, vel ad populos dicere: tantúmque mihi tributum eſt, vt vbicunque me præſente loqui opus eſſet ad popu-* C *lum, rariſſimè tacere, atque alios audire permitterer, & eſſe velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.*

Poteſt etiam fræno circumducere (Syrus, *ſubiicere & in ſeruitutem redigere*) *totum corpus.*] Græcè δυνατὸς, id eſt, *potens*; ſed eodem redit ſenſus, q.d. ſicut qui fræno frænat os equi, per illud frænat, regit & circumducit quocunque vult totum corpus equi, totúmque equum: ita qui frænat os & linguam, poteſt frænare, regere, & quocunque libuerit gyrare & circumducere totum corpus. Aliqui per corpus accipiunt corpus peccati, putà congeriem vitiorum, quæ quaſi totum quoddam corpus ex variis ſpeciebus & actibus peccatorum, D quaſi partibus & membris conſtatur & integratur, vti docet Caſſian. collat. 12. c. 1. & 2. Alij per corpus accipiunt congeriem paſſionum, quæ ex ira, odio, ſpe, metu, aliíſque paſſionibus integratur: paſſiones enim ſunt quaſi equi indomiti, qui frænis domandi & citeumducẽdi ſunt. ita Orig. hom. 15. in Ioſue. Tertiò, alij accipiunt corpus actionum omnium. q.d. qui frænat, regitque linguam, poteſt pariter frænare & regere paſſiones motúſque animi, atque actiones omnes. Nam, vt ait S. Auguſt. ſerm. 17. de verbis Apoſtoli: *Ream linguam non facit niſi mens rea.* Quartò genuinè & propriè, q. d. qui frænare nouit linguam, hic perfectus eſt E vir, ideóque frænare poteſt cætera corporis membra, omnéſque actiones & motus moderari & componere ad leges modeſtiæ & virtutis. Cauſam cur perfectus ſit paulo antè dedi.

Si autem.] Legit interpres cum nonnullis εἰ δὲ; Vers. 3.
iam plures legunt ἴδε, vel ἰδοὺ, id eſt, *ecce, vide*; illud enim mox repetit Iacobus in altera nauium ſimilitudine, dicens: *Ecce* (ἰδοὺ) *& naues*, &c. Aliqui pro *ſi* legunt *ſunt*. eſt Anandapodoton: deeſt enim altera pars comparationis, quam ita ſupplet & explet Beda, q. d. Si equum fræno in os miſſo regimus: ergo multò magis decet hominem frænando os & linguam totum corpus, omnéſque actiones ſuas regere & moderari. Aut, vt Gagneius: ſi autem in ora equorum frænos mittimus, omne

illorum corpus circumferimus; ita qui linguæ fræna imponit, quoquò vult eam agit, nec ſinit præcipitem ferri. Verùm hæc ſuppletio nimia eſt, nimiſque multa ſubaudit & ſupplet. Quare tam huius, quam ſequentis de naui ſimilitudinis redditionem & comparationem explet Iacobus, cùm poſt vtramque ſubdit: *ita & lingua modicum membrum eſt, & magna exaltat.* Id ita eſſe patet ex textu Græco. Iacobus enim duplici ſimilitudine declarat, quanti momenti ſit frænare linguam: prior petitur ab equis, poſterior à nauibus. q. d. ſicut equos licèt generoſos, fortes, & indomitos fræno in os miſſo domamus, gyramus & flectimus quò volumus: rurſum ſicut clauo modico nauim vaſtiſſimam dirigimus quò volumus: ita pariter ſi linguæ, quæ modicum eſt membrum, frænum iniicias, frænabis & reges totum corpus animúmque hominis. Aut certè dicendum eſt *τὸ autem* poni pro *enim*, vt & alibi fit. vnde Syrus vertit: *Ecce enim.* & Hugo: *Quia ſi*; vt det cauſam eius quod dixit: *poteſt etiam fræno circunducere totum corpus*; quia ſcilicet ſimili modo ſi in equorum ora mittamus frænum, totum corpus eorum circumducimus. ita Franc. Lucas in notationibus ad hunc locum. Hinc illa Theophraſti gnome apud Laërt. lib. 5. cap. 2. *Fidendum eſt magis equo effreni, quàm verbo incompoſito.* q. d. ab hoc plus periculi eſt, plúſque noxæ, quàm ab equo effræno. Perſtat Iacobus in ſimilitudine equi fræno recti, quam, quia paulo antè verbo innuerat, hîc fusè & clarè explicat & pertractat, docétque non tantùm linguam eſſe frænandam, ſed & ipſammet eſſe frænum, quo frænantur omnia membra totúmque corpus. q. d. Quod frænum eſt equis, hoc eſt hominibus lingua: ſed fræno reguntur, diriguntur, & circumflectuntur equi ad ſeſſoris arbitrium: igitur & lingua Dei timoris & amoris proximi legibus coërcita & temperata, omnes facultates & actiones humanas, tam corporis quàm animi, in ſuum finem moderabitur, diriget & perducet.

Ad conſentiendum.] εἰς τὸ πείθεσθαι, id eſt, *ad obediendum*, hoc eſt, ad obedire faciendum (eſt hebraiſmus: ponitur Cal pro Hiphil, ſcilicet verbum neutrum pro actiuo) *illos nobis.* q. d. fræno facimus equos indociles dociles, indomitos domitos, inflexiles flexiles & ductiles, vt nobis per omnia obediant, iuxta illud Ouidij 4. Triſtium Eleg. 6.

Tempore paret equus lentis animoſus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.

Hinc Caſſiodorus in Pſal. 31. frænum cenſet dici à *fero* (id eſt, equo) *retinendo ferum quippe antiqui caballum dixerunt.* licèt alij à frangendo dictum putent, quòd equorum ora frangat.

Et omne corpus illorum circumferimus.] μετάγομεν, id eſt, *circumagimus.* Ratio eſt, quia dum ſeſſor fræno regit os equi, regit pariter totum equi caput, eiúſque phantaſiam. hæc autem regit totum equi corpus, omnéſque eius affectus, motus & greſſus: equus enim per omnia phantaſiam ſuam ſequitur, eóque fertur, quò illa eum ducit. Simili modo frænando linguam per continentiam, frænamus pariter caput noſtrum, eiúſque phantaſiam, mentem & voluntatem, quæ refrænata frænat pariter totum corpus, omnéſque eius motus & actus: tum quia omnium idem eſt frænum, ſcilicet continentia, quæ ſi partem frænata difficillimam, putà linguam refrænet, facilè cæte-

A ra membra minus rebellia & difficilia frænabit: tum quia lingua frænari nequit, niſi priùs frænetur pronitas & auiditas loquendi quæ eſt in phantaſia & appetitu: frænata autem phantaſia & appetitu, frænantur omnes actiones & motus qui ab iis manant: tum denique quia lingua vicina eſt cerebro, in quo reſidet vti phantaſia & appetitus, ſic & vis motiua totius corporis per neruos, muſculos & ſpiritus, quos ex ſe in reliqua membra deriuat & tranſmittit. Refrænata ergo lingua refrænatur pariter cerebrum, eiúſque phantaſia, appetitus & vis motiua, omnéſque nerui, muſculi & ſpiritus motiui.

Myſticè, equus eſt corpus hominis: ſeſſor eſt
B Chriſtus, qui illud ſua gratia frænat & regit. ita S. Ioannes Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret.* Hic equus ſunt Apoſtoli, ſeſſor eſt Chriſtus, qui per eum vicit & ſubegit totum orbem. Equus ergo notat Apoſtolorum erga Chriſtum primò obedientiam. 2. patientiam laborum. 3. alacritatem. 4. ferociam contra Dæmones, infidelitatem & peccata. 5. velocitatem in euangelizando. 6. quòd Chriſtum Chriſtíque nomen & regnum per totum Orbem portarint. vide ibi dicta. Hinc S. Chryſoſt. homil. 52. in Matth. linguam noſtram vocat regium equum, quem ſi frænes, gra-
C darium efficies, dignúmque cui inſideat & inequitet Chriſtus. S. Ambroſ. lib. 9. in cap. 19. S. Lucæ verſ. 30. quærens cur Chriſtus aſina in die palmarum vehi, itaque Ieroſolymam ingredi voluerit? reſpondet: *Non*, inquit, *mundi Dominum forenſi ſpecie geſtari dorſo aſinæ delectauit, ſed vt latente myſterio penetralia noſtra mentis inſterneret, & in ſecretis animorum interiore conſeſſu myſticus vector inſideret, quaſi quodam corpore diuinitatis inſidens, regens mentis veſtigia, laſciuiam carnis infrenans, vt ductu pietatis aſſuetum populi gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem. Felices planè illos, quorum ora ne multiloquio ſoluerentur, verbi cæleſtis habena reſtrinxit. Quæ eſt iſta habena fratres? Quis me doceat*
D *quemadmodum ora hominum aut reſtringat aut ſoluat? Monſtrauit mihi habenam illam qui dixit: vt detur mihi ſermo in apertione oris mei. Sermo ergo habena eſt, ſermo ſtimulus eſt; & ideo durum eſt tibi aduersùs ſtimulum calces mittere. Docuit igitur hic nos aperire ora, ſtimulum perpeti, iugum ducere. Doceat & aliud linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus eſt, quàm loquendi. Doceat planè ille, qui velut mutus aduersùs dolum non aperuit os ſuum, paratus in flagella, & verbera non recuſans, vt eſſet pia ſeſſio Dei.*

Nota hîc primò, ſicut fræno domantur equi, cameli, vrſi, aliaque animalia fera & indomita, iuxta illud Martial. lib. 1. Epigram. 105.

E *Picto quòd iuga delicata collo*
Pardus ſuſtinet, improbaque tigres
Indulgent patientiam flagello:
Mordent aurea quòd lupata cerui,
Quòd frænis Libyci domantur vrſi,
Et quantum Calydon tuliſſe fertur,
Paret purpureis aper capiſtris:
Turpes eſſeda quòd trahunt biſontes.

Ita nulla eſt lingua, phantaſia, & cupiditas tam ſæua & vehemens, quæ non Chriſti gratia & continentia dometur, cicuretur, iugúmque rationis & ſpiritus diuini ſubeat. Hoc

eſt

eſt quod monet Eccleſ. cap. 28. 29. dicens : *Aurum tuum & argentum tuum confla , & verbis tuis facito ſtateram , & frenos ori tuo rectos.* quæ verba explicans S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 3. *Poſſeſſio tua*, inquit, *mens tua eſt : aurum tuum , cor tuum eſt: argentum tuum, eloquium tuum eſt*, &c. *Iugum ſit verbis tuis & ſtatera, hoc eſt, humilitas, atque menſura , vt lingua tua menti ſubdita ſit. Reſtringatur habena vinculis : frenos habeat ſuos , quibus reuocari poſſit. Ad menſuram ſermones proferat , libra examinatos iuſtitia vt ſit grauitas in ſenſu, in ſermone pondus, atque in verbis modus. Hæc ſi cuſtodiat aliquis ſit mitis, manſuetus, modeſtus.*

Porrò Philo lib. *quis diuin. rerum hæres*, ſub initium, frænum linguæ aſſerit eſſe meditationem rerum diuinarum. Idem alibi : *Qui* , inquit, *narrant quæ non decent , non eloquentiam oſtentant , ſed ſilendi impotentiam.* B

Frænum dat dolorem.

Nota ſecundò , ſicut equus frænatur & fræno inhibetur cum dolore, ideóque frænum à frangendo ore dicitur , vti iam indicaui ; ita & linguæ vis infrenanda eſt per ſilentium & continentiam , cum dolore. Vnde Seneca lib. 4. de benef. cap. 36. *Ecce*, inquit , *vt doleas , vt poſtea conſideratius loquaris, quod dicere ſolemus , linguarium* , id eſt, linguæ vinculum & retinaculum, v. g. capiſtrum (quo equorum mordacium os & labra claudi & conſtringi ſolent) *dabo*. Voluptas enim , auiditas & quaſi pruritus loquendi quæ vidimus , audiuimus aut ſcimus, adeò nobis innata eſt, vt ſine dolore inhiberi nequeat. Multis enim prurit lingua ad loquendum magis , quàm mens ad cogitandum, aut manus ad operandum. Quocirca ſapienter S. Gregor. lib. 5. moral. cap. 11. aliàs 12. *Boni viri , inquit , fræno conſilij retinent præcipitationem verbi , & cautè conſiderant ne relaxantes linguæ laſciuiam , auditorum conſcientiam incauta locutione transfigant. Vnde bene per Salomonem dicitur : Qui dimittit aquam , caput eſt iurgiorum. Aqua quippe dimittitur , cùm lingua fluxus effrænatur : ſed dimiſſor aquæ caput iurgiorum efficitur , quia per linguæ incontinentiam diſcordiæ origo propinatur. Igitur ſicut praui in ſenſu leues ſunt , ita in locutione præcipites , & reticere pertractando negligunt quæ loquantur ; ſed quod leuis concupiſcentia concipit , leuior protinus lingua prodit.* C D

Nota tertiò , ſicut ſeſſor laxando frænum , & calcaribus ſtimulando equum incitat ad curſum: ita pariter Chriſtus iubet incitátque ſuos præcones , & fideles vt tempore congruo loquantur , ac fidenter & animosè prædicent , moneant, carpant vitia hominum. Quocirca rogandus eſt vt mittat in nos Spiritum ſanctum qui linguas igneas & Seraphicas nobis indat , quibus tum eius magnalia celebremus , omnéſque eius amore accendamus: tum Deum fidenter & audacter inuocemus, ac pia quadam libertate & vi quaſi cogamus vt poſtulata concedat ; vti fecit Moſes Exodi 32. 32. Quia , vt ait Philo loco citato . *Libertas loquendi cognata eſt amicitiæ : nam arrogantis eſt temeritas , amici verò fiducia.* Quocirca S. Bern. de Paſſione Domini cap. 26. *Oſtium , ait , non ſemper patet, nec ſemper clauditur ; ſed in domo ſapientis patet ſapientibus , clauditur verò ſtultis : ſic & os noſtrum quod eſt oſtium cordis noſtri, per quod verba quaſi quædam nuncia egrediuntur , nunciantia quid interius agatur in corde , quod verbis prudentibus & vtilibus eſt in tempore reſerandum ; prauis verò verbis quæ de malis moribus cordis ſurgunt , iugiter eſt claudendum. Tempus enim loquendi & tempus tacendi. Nec minus peccat is qui ſubtrahit* E

A *verbum in tempore opportuno, quàm qui praua loquendo alios ſcandalizat.* Idem docet S. Gregor. lib. 7. moral. in fine. Huc ſpectat illud Theophraſti ad quendam, qui in conuiuio perpetuò ſilebat : *Si indoctus & imprudens es* , inquit , *prudenter facis ; ſin doctus, imprudenter.* ita Laërt. lib. 5. c. 2. Plutarchus verò ſic dixiſſe ſcribit : *Si ſtultus es , rem facis ſapientem : ſin ſapiens , ſtultam. Eſt enim ſapientiæ pars non leuis, tegere ſilentio ſtultitiam.*

Ecce & naues.] Eſt ſecunda ſimilitudo petita à nauium gubernaculo, ideóque ſimilis primæ petitæ ab equorum fræno. Nam nauis in mari eſt id quod in terra equus & currus ; ac ſicut equus regitur fræno, ſic nauis gubernaculo : vnde nauis à Plauto in Rudente actu 1. vocatur equus ligneus. VERS. 4.
B Et Homerus Odyſſea 4. *Celeres* , ait , *in mari naues equorum loco ſunt*. Hinc & nautæ à Varrone apud Nonium vocantur equiſones, ac Seneca in Medæa actu 1. rati ſiue naui dat frænum , quo inſtar equi frænanda ſit. Et Pindarus Pithyor. Ode 3. ait anchoram eſſe frænum nauis : quin & Horatius lib. 4. Carm. Ode 4. ait Eurum *Siculas equitare per vndas*. Pulchrè verò Catullus in carm. de nuptiis Pelei, nauim vocat *volitantem flamine currum* , quia flatu ventorum agitur :

Ipſa, inquit, *leui fecit volitantem flamine currum,*
Pinea coniungens inflexa texta carinæ.

Vice verſa Martianus lib. 2. remigium nauis vocat Solis equos.

C *Cùm magnæ ſint.*] τηλικαῦτα ὄντα, id eſt, *cùm tanta ſint*, putà tam magnæ & vaſtæ.

Et à ventis validis.] σκληρῶν, Vatabl. *ſæuis*, Pagn. *duris* : alij *aſperis, rigidis*.

Minentur.] ἐλαυνόμενα, id eſt, *agantur*, Pagn. *vehantur* : alij propriè *impellantur*.

Circumferuntur à modico (ἐλαχίστου , id eſt, *minimo*) *gubernaculo.*] putà clauo ; quod enim in equo eſt frænum, in curru remo, hoc in naui eſt clauus. Vnde prouerbia , ad clauum ſedere , clauum tenere Reipub. id eſt, Reipub. præſidere, eámque gubernare & regere. Ita Cicero ad Papyrium lib. 9. Epiſt. 15. *Sedebamus in puppi clauúmque tenebamus ; nunc autem vix eſt in ſentina locus.*

D *Vbi impetus dirigentis voluerit.*] *Impetus*, id eſt, voluntas ; ſed dicit ὁρμὴ, id eſt, *impetus*, quia gubernator volens rectà dirigere nauim, debet ſæpe obniti , ventis & vndis , ideóque vi & impetu clauum iis opponere , aut certè illis eum rotámque nauim ita aptare & accommodare, vt ſi non rectum, certè lateralem curſum teneat , ferátúrque in locum à ſe deſtinatum. Adde ὁρμὴ accipi poſſe pro impetu, id eſt, impulſu, ſtudio & conatu voluntatis : in nauclero enim ad clauum ſedenti , vt eum rectè gubernet, magis opus eſt animi attentione & dexteritate, quàm brachiorum impetu viriúmque impulſu. Verè Plato Epiſt. ad Axiochum : *Frænis*, inquit , *ac flagello equos dirigimus , & nauigamus*
E *aliquando velis nauim expandentes , aliquando anchoris frænantes retinemus, ſeu degrauamus : ſic gubernanda lingua Axioche , modò vt verbis armemus, modò vt ſilentio reprimamus.*

Ita & lingua modicum quidem membrum eſt.] Verè Nazian. in carm. de ſilentio inter alia ait : *Lingua quidem parua eſt, at viribus omnia vincit* ; præſertim in ſacerdote , *cuius lingua* , inquit, *eſt muſicum inſtrumentum.* S. Bern. ſerm. de cuſtodia linguæ, manus & cordis : *Lingua*, inquit, *modicum eſt membrum , ſed niſi caueas, magnum malum.* Idem de interiori domo cap. 50. linguam à lingendo , vel ligando deducit : *quia* , inquit , *lingit adulando, mordet* VERS. 5. Linguæ vis.

mordet detrahendo, occidit mentiendo, &c. *ligat & ligari non poteſt; labilis eſt, & teneri non poteſt: ſed labitur & fallitur: labitur vt anguilla, penetrat vt ſagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, mouet rixas, ſeminat diſcordias, vno ictu multos percutit & interficit: blanda eſt & ſubdola, lata & parata ad exhaurienda bona, & miſcenda mala.*

Et magna exaltat.] Eſt hic Apodoſis, ſiue redditio vtriuſque ſimilitudinis, ſcilicet fræni regentis equum, & gubernaculi regentis nauim, quibus linguam comparauit. Pro *magna exaltat* Græcè eſt μεγαλαυχεῖ, quod primò multi iuxta propriam verbi ſignificationem vſu communi receptam vertunt, magnificè gloriatur; Syrus, *ſe extollit*, nimirum, vt ait Poëta:

Proycit ampullas & ſeſquipedalia verba.

q. d. puſillum membrum eſt lingua, ſed iactabundum, quod verborum ſuorum quaſi totidem verberum iactu, impetu & pondere tota regna, totóſque populos inter ſe committit, ac proinde maximè curanda eſt eius directio & moderatio. Hinc Beda & alij pro *exaltat* legunt *exultat* (perperam auctor com. in Pſalm. 119. apud S. Hieron. legit *exulcerat*) id eſt, impotenter geſtit, gloriatur, & iactantia ſua quaſi in altum exilit, ferocit & ſæuit, vt contineri non poſſit, niſi frænum rationis & continentiæ adhibeas. Sic Cicero 4. de Repub. dixit: *Omni crudelitate exultare*, quod Nonius interpretatur *ſæuire*. Rurſum Cicero lib. de Senectute: *Fabius*, inquit, *Annibalem iuueniliter exultantem*, id eſt, ferocientem & ſæuientem, *patientia ſua emolliuit*. Itaque S. Iacobus μεγαλαυχεῖ hic non ſumit pro inani iactantia, oſtentatione & gloriatione; hæc enim parum boni vel mali efficit, ſed pro iactantia impetuoſa & efficaci, qua lingua multos, adeóque integros ſæpe populos ad magna vel bona, vel mala impellit & concitat. Hinc per Metalepſin μεγαλαυχεῖ idem eſt quod *magna exaltat*, vt vertit Noſter, id eſt, magna erigit, efficit, operatur. Vnde Pagn. & Vatabl. vertunt: *Magna iactat*, videlicet verba & verbera. OEcum. *magna operatur, bona videlicet & mala.* ſic & Mariana & alij. Emmanuel Sa: *Magnas turbas excitat.* Alludit μεγαλαυχεῖ ad αὐχὴν, id eſt, *ceruix, collum*, q. d. μεγάλα αὐχεῖ, id eſt, *magna in ceruicem attollit*, magna in altum erigit, magna exaltat: vnde eodem alluſit in voce κατακαυχᾶ), id eſt, *ſuperexaltat*, vt dixi cap. 2. verſ. 13. Rurſum αὐχὴν eſt pars claui, ſiue gubernaculi in quam gubernator incumbit, ait Pollux, idem penè quod πηδάλιον nominatum hîc à S. Iacobo; vt μεγαλαυχεῖ ſit idem quod *magna nauis clauum gerit & regit*. Senſus ergo eſt, q. d. ſicut frænum ceruicem equi, totúmque equum agit, & in altum erigit; & ſicut clauus ſe totámque nauim tegit & erigit ſupra aquas & vndas, vt iis non obruatur & mergatur, ſed iis ſuperferatur & inequitet; ita quoque lingua non tantùm hominem totum ſua iactantia in altum ſuſtollit, ſed & cœtus, ac Reſpub. integras in altum erigit, agítque quo vult, ac proinde magna vel bona, vel mala exaltat, id eſt, erigit, efficit, producit; perinde ac aurigæ currus in profundo limi defixos modico inſtrumento ferreo, quod inſtar vertebræ gyrando ſeſe exerit, ſenſimque aſſurgit, facilè eleuant & educunt. Simili vertebra & rota exigua vidi in Belgio, à puero vno maximos pontes & naues in altum attolli. Itidem facit & lingua; licèt enim minimum ſit membrum, ma-

A gna tamen poteſt & operatur. Dicit ergo Iacobus: ſicut ſeſſor peritus equitandi fræno regit equum, vt eo vehatur quocunque libuerit; imperitus verò ſeſſor aut negligens frænum, facit tam ſe quàm equum & currum, omnéſque qui eo vehuntur periclitari, vt curſu præcipiti allidantur, excutiantur, aut ruant in præceps. Rurſum ſicut nauclerus peritus clauo regit nauim & omnes qui ea vehuntur, vt ſuperatis fluctibus & ventis ſalui perducantur in portum: imperitus verò aut negligens clauum, ſe, & nauim, ac omnes qui ea vehuntur certo periculo naufragij exponit, vt in ſcopulos illiſa diſ-

B ſiliat, aut ventis, fluctibus & vorticibus hauriatur: ita pariter vir prudens qui linguam ritè moderatur, ſe multóſque alios ad magna bona attollit: imprudens verò qui eam regere neſcit, ſibi aliiſque pluribus magna mala inuehit & accerſit: linguæ enim effrænis petulantia excitat lites, iurgia, odia, bella, excidia familiarum, vrbium & gentium; lingua verò frænata & moderata ſalutem ſibi, domui, vrbi, totíque genti conciliat. Sicut ergo directum frænum & clauus ſaluti eſt equo, naui & vectoribus: neglectum verò vtrumque, periculum & perniciem vtriſque affert: ita pariter & lingua à prudenti prudenter directa pacem & omne bonum, ab imprudenti verò imprudenter dire-

C cta bellum & omne malum ſibi, multiſque aliis conciliabit. Comparat enim linguam fræno & clauo; virum ſeſſori & nauclero; domum, vrbem & Rempub. equo & currui, ac naui & vectoribus. Hæc omnia intelligit, vnóque verbo *magna exaltat*, breuitatis ſtudio complectitur S. Iacobus. Vnde OEcum. *Non eſt adeò*, inquit, *explicatus ſermo, quoniam abbreuiati verbi diſcipulus eſt is qui hoc ſcribit.*

Myſticè Beda, Hugo, Lyra. & Thomas Anglicus: *Lingua magna exaltat*, inquiunt, id eſt, magna præmia, vel magnas pœnas affert.

Exempla bonæ linguæ magna bona conciliantis ſunt apud Valer. Max. lib. 8. cap. 9. Pri- Exempla bonæ linguę.

D mum de Valerio, qui cùm plebs à ſenatu peſtifera ſeditione diuiſa in montem ſacrum ſeceſſiſſet, eandem ſua oratione & blandiloquentia *ad ſaniora conſilia reuocatam ſenatus ſubiecit, id eſt, vrbem vrbi iunxit. Verbis ergo facundis ira, conſternatio, arma ceſſerunt.* Secundum de Hegeſia Cyrenaico Philoſopho, *qui ſic mala vitæ ſua* eloquentia *repræſentabat, vt eorum miſeranda imagine audientium pectoribus inſerta, multis voluntariæ mortis appetendæ cupiditatem ingeneraret: ideóque à rege Ptolomæo vlterius hac de re diſſerere prohibitus eſt.* Tertius ſit Amphion, qui ſua oratione ſaxa ad ſtruendos muros Thebanos traxiſſe

E dicitur. Vnde Horatius de Arte Poëtica:

Dictus & Amphion Thebanæ conditor vrbis,
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet.

Idem lib. 3. Carm. Ode 11.

Mouit Amphion lapides canendo.

Et Statius lib. 8. Theb.

Et duras animantem Amphiona cautes.

Sic Orpheus & Arion perhibentur ſuo carmine & ſuauiloquentia mouiſſe arbores, ſyluas & feras; non quòd verè id fecerint, ſed quòd homines duros, ſtupidos & barbaros inſtar ferarum in ſyluis viuentes, ſua oratione pellexerint ad vitam ciuilem, humanam & ſocialem, ac ad

vrbes ea de cauſa conſtruendas & incolendas. Quartus ſit Cicero, qui Romæ omnia poterat, & Romanis perſuadebat quæcumque volebat, Catilinam, Antonium, aliosque tyrannidem ambientes vrbe expulit. Audi Plutarch. in eius vita: *Nempe hic vir quantum afferat honeſto condimentum eloquentia oſtendit populo Romano: atque inuincibile eſſe, quod iuſtum eſt, ſi rectè dicatur, deberéque eum qui ſedulò tractare Remp. intendit ſemper quidem in rebus agendis honeſtum blandienti anteferre, ſed in dicendo acerbum eximere conducibili.* & inferiùs: *Fuit Ciceronis ea tempeſtate potentia Romæ maxima, & cum omnia efficeret quæ vellet, Antonium factione oppreſſit*, &c. Subdit Auguſtum, poſtea Cæſarem, per Ciceronem poſtulaſſe & impetraſſe Conſulatum, quo viam ſibi ſtrauit ad triumuiratum, deinde ad Monarchiam. Similis Ciceroni in ſuauitate dicendi, ſed in efficacia dicendi ſuperior fuit Athenis Demoſthenes: de eo enim ſic ſcribit Plutarch. in eius vita: *Huius oratoris vis quæ excitabat animos & incendebat ad gloriam, obſtruxit omnibus reliquis, vt quaſi lymphati ab eius oratione rapti ad honeſtum, metum, rationem, gratiam abiicerent, vt legatos mitteret Philippus ad pacem petendam, omnis Græcia erigeret ſe; accommodarent ſe verò Demoſtheni non modò Prætores Athenienſes dicto ei audientes, ſed & Bœotarchæ, concionibus illic præeſſet omnibus, Thebanorum æquè ac Athenienſium.*

Verùm hos omnes ſuperarunt oratores Chriſtiani, ac in immenſum Chriſtus ipſe, qui turbas flectebat quò volebat; vt miſſi à Phariſæis ad eum capiendum ſtupefacti redirent, dicerentque: *Nunquam ſic locutus eſt homo ſicut hic homo*, quia ſcilicet erat verbum in carne loquens lingua cœleſti & diuina, Ioannis 7. 46. & Petrus: *Domine ad quem ibimus* (niſi ad te?) *verba vitæ æternæ habes*. Ioannis 6. 69. Hinc Apoſtolis linguas dedit igneas, ac præſertim S. Paulo qui Reges & Principes, Oratores & Philoſophos, Iudæos & Græcos, adeóque gentes totius orbis pertraxit ad Chriſti fidem & cultum. Eius diſcipulus fuit S. Ioannes Patriarcha Conſtant. qui ab aureo ore & lingua perſuadendi quidlibet cognominatus eſt Chryſoſtomus. Tales poſterioribus ſæculis fuere S. Antonius de Padua, S. Vincentius Fererius, S. Bernardinus, qui ſuis concionibus ſaxea hominum corda ad pœnitentiam & ſanctimoniam inflexerunt; adeò vt eorum linguæ eſſent plectra & organa Spiritus ſancti.

Exempla bonæ lingu.

Exempla malæ.

Exempla malæ linguæ magna mala conciliantis recenſet Valerius loco citato. *Piſiſtratus*, inquit, *tantum dicendo valuiſſe traditus eſt, vt ei Athenienſes regium imperium oratione capti permitterent; cum præſertim ex contraria parte amantiſſimus patriæ Solon niteretur: ſed alterius ſalubriores erant conciones, alterius diſertiores. Pericles liberis Athenarum ceruicibus iugum ſeruitutis impoſuit: egit enim & verſauit illam vrbem arbitrio ſuo, cúmque aduerſus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus & popularis eius vox erat; vnde fatebantur in labris hominis melle dulciorem leporem habitare. Quocirca ſenex quidam exclamauit caueri illum ciuem oportere, quòd Piſiſtrati ſimillima eius foret oratio: nec hominem aut æſtimatio eloquij aut morum augurium fefellit. Quid enim inter Piſiſtratum & Periclem interfuit? niſi quòd ille armatus, hic ſine armis tyrannidem geſſit.*

A Caius Gracchus ſua eloquentia perturbauit Remp. ait Valer. lib. 8. cap. 11. Inter fideles quid Eua & Adamo totóque genere humano miſerabilius? Quid illud in has miſerias coniecit? lingua ſerpentis Geneſ. 3. Quid exitialius lingua Iudæ? quæ prodidit & perdidit Chriſtum, vnicum hominum & Angelorum bonum & gaudium. Quid ſtolida lingua Roboam veſanius? quæ ſua ſæuitia totum Iſraëlis regnum à ſe, à Iuda, à templo & Deo auertit? 3. Reg. 12. Quid hodie bella inter regna & Reges Chriſtianos, quæ vtriſque innumeras calamitates & clades afferunt, ſuſcitat? linguæ peſtiferæ inuidorum & inquietorum qui ſuam quietem æſtimant bellum commune, qui
B ſua lucra æſtimant damna aliena, qui rapinas & ſpolia aucupantur. Vide hîc quot incendia, quot ſtupra, quot furta, quot exitia, quot funera cumulet, attollat, & exaltet parua, ſed nocentiſſima lingua. verè Sapiens Prouer. 18. 21. *Mors & vita*, ait, *in manibus linguæ.*

Ecce.] in Græco eſt hoc tertium ἰδὺ, id eſt, *vide, ecce.* Eſt enim hæc tertia ſimilitudo, qua docet quanto ſtudio moderanda ſit lingua: primò enim aſſimulauit linguam ori equi frænato, ſiue fræno equi: ſecundò, gubernaculo nauis: tertiò, hîc aſſimilat eam modico igni, ſiue ſcintillæ quæ totam domum, ſyluam & vrbem incendit.

Quantus.] id eſt, quantulus, quàm exiguus:
C Græcè enim eſt ὀλίγον, id eſt, *modicus, paruus*. Videtur interpres legiſſe ἡλίκον, id eſt, *quantus*. ſic enim habet textus Græcus Veronenſis, teſte Gagneio, qui & explicans addit: *Et hoc modo ironicè legendum: videte quanto & quàm magno igni opus eſt ad incendendam ſyluam. q. d. non multo opus eſt*, ſed modico, imò vna ſcintilla dumtaxat. Ita, vt ait S. Hieron. in cap. 3. ad Galat. *Arrius in Alexandria parua ſcintilla fuit; ſed quia non ſtatim oppreſſus eſt, totum orbem flamma eius eſt populata.* Ita Fauſtus Manichæus ſua eloquentia, ait S. Auguſt. lib. 5. Confeſſ. cap. 3. *Magnus erat laqueus Diaboli, & multi implicabantur in eo per illecebram ſuauiloquentiæ.*

Ita Lutheri lingua quaſi ignis ſcintilla, quia
D ilicò non repreſſa, proſerpens incendit totam Germaniam, Caluini Galliam, VVicleph Bohemiam, &c. Annon hæ faces orbis?

Et lingua ignis eſt.] *Et*, id eſt, *ſic*, ſimili modo, VERS. 6.
pariter. Incipit enim hîc Apodoſis ſiue redditio ſimilitudinis. q. d. ſicut modicus ignis totam ſyluam accendit, ſimili modo ignis eſt lingua, ſylua eſt vniuerſitas iniquitatis, quam lingua accendit dum domos, vrbes, Reſp. & regna implet rixis, litibus, bellis, aliiſque ſceleribus; iuxta illud Prouerb. 16. 27. *Vir impius fodit malum & in labiis eius ignis ardeſcit.* & Eccleſ. 28. 11. *Homo iracundus incendit litem*, &c. *ſecundùm enim ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit.* Eò alludit hîc Iacobus: ſic in
E Prouerbiis paſſim Heb. ו *vau*, id eſt, *&*, ſumitur pro *ſic*, vt patet intuenti.

Comparat linguam igni, primò, ob formam & ſpeciem: vtrumque enim formam habet pyramidalem. Secundò, ob ſimilem colorem: vtrumque enim rubicundum eſt. Tertiò, ob velocitatem, volubilitatem & agilitatem ſimilem. Quartò, ob parem efficaciam: verbum enim mordax vrit & cruciat proximum inſtar ignis. Quintò, ob ſimilem agendi modum: vnde flamma æquè, ac lingua dicitur lambere rem quam accendit, iuxta illud Claud. 1. rapt.

Lingua ſimilis igni. Cur? 1. analogia. 2. 3. 4. 5.

Lambit contiguas innoxia flamma pruinas.

Sextò,

Sextò, quia lingua ſe prodit internus ignis, id A eſt, amor, vel impurus & carnalis, vel purus & diuinus, qui proinde Apoſtolis indidit linguas igneas: quocirca ſapienter & piè S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. cap. 37. *Quotidiana fornax noſtra*, inquit, *eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam: da quod iubes, & iube quod vis. Tu noſti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neque enim facilè colligo quàm ſim ab hac peſte mundatior, & multum timeo occulta mea quæ norunt oculi tui, mei autem non. Eſt enim qualiſcunque in alijs generibus tentationum mihi facultas explorandi me; in hoc penè nulla eſt.* & inferiùs: *Confiteor me delectari laudibus, ſed amplius ipſa veritate, quàm laudibus.* Denique vti ignis, ita linguæ damnum ſæpè eſt irreparabile. B Fama enim ſemel perdita, recuperari nequit, Prouerb. 25. 8.

Silentium ſedat mala linguæ.

Moral. Sicut lingua & loquacitas ignem & incendium immane excitat, ita ſilentium & linguæ moderatio idem ſopit & extinguit. Vnde Sapiens Prouerb. 26. 20. *Cum defecerint ligna*, inquit, *extinguetur ignis*: (ſic) *& ſuſurrone ſubtracto iurgia conquieſcent.* & Eccleſ. c. 8. 4. *Non litiges cum homine linguato, & non ſtrues in ignem illius ligna.* Quocirca S. Baſilius grauiter deceptus & offenſus ab Euſtathio hæretico, quem ſimulantem conuerſionem ad communionem admiſerat, per triennium ſiluit, & ne vel literulam ad eum ſcripſit, ne potiùs ex dolore quàm ex ratione cum C eo expoſtulare videretur, néve nouas rixas ſuſcitaret. ita habet eius vita. S. Baſilium quaſi ſocium & fratrem imitatus eſt S. Gregor. Nazian. Cùm enim nonnulli probra in eum iacerent, vt ignem, id eſt, iram elicerent, ille ſe ſiluiſſe narrat Orat. de ſerm. ſuis. *Negant*, inquit, *vt pyritem* (qui lapis eſt internum habens ignem, quem percuſſus exerit, ait Nicetas;) *ſic me conuitiis tundere deſituros, donec ex parua ſcintilla ingentem ſermonum flammam excitarint.* Huius rei ſymbolo, Deus incendium voce ſilentis extinxit. Erat is Rodulphus, ob ſilentium continuum cognominatus Tacens. Per ſedecim enim annos nullum verbum ex ore emiſerat. Habitabat ipſe in mona- D ſterio Affliginienſi, quod Bruxellæ adiacens, Belgis notum eſt & celebre.

Ipſúmque ignem.

In eo, caſu exortum eſt incendium, quod cùm nulla vi reſtingui poſſet, Rodulphus ſilentium ſoluens fidenter edixit: *Stet ignis, flamma penitus conquieſcat.* ilicò ſtetit ignis, vt ſtetit ſol ad imperiũ Ioſuæ. ita Thom. Cantip. lib. 2. de apibus c. 13. §. 4. Quocirca S. Ephrem de Paſſion. animi, ſic nos antequam loquamur pro lingua moderãda Deum orare docet: *Digitus gratiæ tuæ Domine ſemper moueat linguam meam, tanquam neruum citharæ ad gloriam tuam. Concede mihi Saluator petitionem cordis mei, fiátque lingua mea velut cithara ad reſonandum iugiter laudes tuas.* & Eſther cap. 14. 13. *Tribue ſer-* E *monem compoſitum in ore meo.* & Pſaltes Pſal. 50. 17. *Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* & Pſal. 70. 8. *Repleatur os meum laude vt cantem gloriam tuam.*

Vniuerſitas iniquitatis quæ.

Vniuerſitas iniquitatis.] *vniuerſitas*, id eſt, cumulus, congeries. ſimili prouerbio vocamus malorum Oceanum, malorum Iliadem. Græcè ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, id eſt, *mundus iniuſtitiæ*, ſcilicet eſt lingua, aut potiùs ſylua, quam lingua quaſi ignis incendit. Sicut enim linguam comparat igni, ita mundum iniquum comparat ſyluæ, in quam agit ignis linguæ; alioqui quid igni cum vniuerſitate iniquitatis? Iam κόσμος, id eſt, *mundus*, primò cum noſtro interprete accipi poteſt pro vniuerſo, ſiue vniuerſitate. q. d. vti mundus omnium rerum varietatem & vniuerſitatem complectitur; ita lingua omnem iniquitatem patit & continet: aut potiùs, q. d. lingua totum hunc modum, qui non eſt aliud quàm ſylua quædam iniquitatis & iniuſtitiæ, velut ignis infernalis accendit. Rurſum, q. d. lingua implet totum vniuerſum iniquitate. Nulla enim eſt regio, nulla ciuitas, nulla platea, imò ſæpe nulla domus quam maledica lingua non impleat detractionibus, calumniis, litibus, tumultibus, bellis, concupiſcentiis, libidinibus. Ad hæc mundus iniquitatis accipi poteſt ipſa congeries iniuriarum & ſcelerum: huius enim B follis & cauſa eſt lingua; adeò vt ipſa tribunalia, quæ ſunt aſyla iuſtitiæ, impleat falſis teſtibus, iniuſtis aduocatis, procuratoribus, iudicibus. Ita lingua impia & hæretica Deum blaſphemat, Sanctos omnes probris afficit, verbum Domini corrumpit, auditorum mentes excæcat, voluntates ad quiduis audendum accendit, fidem exterminat, ſpem in præſumptionem vertit, charitatem extinguit, humanitatem tollit, ſeditionum bellorúmque faces accendit, facit ſuperbos, inuidos, rixoſos, auaros, guloſos, luxurioſos, corpora commaculat, & animas in tartarum demergit. Annon ergo ipſa eſt vniuerſitas iniquitatis? omnes enim iniquitates & ſcelera per C linguam aut perficiuntur, aut perſuadentur, aut defenduntur, aut excuſantur: *lingua* (enim) *eſt lena, & conciliatrix peccatorum*, ait S. Baſil. in Pſalm. 33. Denique lingua eſt mundus & vniuerſitas iniquitatis, quia maculat totum corpus, totámque vitam hominis cuiuſque, vti ſubdit & explicat S. Iacobus. Addunt aliqui: lingua eſt *vniuerſitas*, id eſt, Academia *iniquitatis*; quia ſicut in Academiis docentur omnes artes & ſcientiæ; ſic lingua docet omnia genera iniquitatum. Sed κόσμος non ſignificat Academiam.

Secundò, κόσμος, id eſt, *mundus*, verti poteſt ornatus & ornamentum; ſic enim mundus mu- D liebris vocatur mulierum ornatus. q. d. lingua eſt velamentum & ornamentum iniquitatum. Sicut enim meretrix ſua dedecora & ſordes tegit veſtibus ſericis & aureis; ſic multi ſua ſceleta velant, excuſant, imò exornant ſua garrulitate & falſiloquentia. ita OEcum. & Iſidor. Peluſ. lib. 4. cap. 10. Hinc toties in Script. lingua dicitur concinnare, id eſt, comere & adornare mendacium, vel dolos, vt Pſalm. 49. 19. Iob 6. 26. Prouerb. 12. 19. verùm prior ſenſus aptior eſt & neruoſior, ac planè genuinus.

Symbolicè primò Thomas Anglicus: Lingua, inquit, totum vniuerſum, putà cœlum, terram & infernum implet iniquitate. In cœlo enim Lu- E cifer, dicens: *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra exaltabo ſolium meum*, &c. *ſimilis ero Altiſſimo*, Iſaiæ 14. 13. ſuíſque aſſeclis idipſum ſuadens & perſuadens, cœlum impleuit ſeditione & apoſtaſia. ſic & impij *poſuerunt in cœlum os ſuum*, Pſalm. 72. 9. maledicendo Deum & cœlites. Rurſum: *Lingua eorum tranſiuit in terra*, quia terram implent rixis, bellis, periuriis, &c. Damnati verò infernum implent ſuis blaſphemiis, iurgiis, ſannis, maledictionibus. Secundò, lingua impetit Deum blaſphemando, proximum calumniando, ſeipſum iactando. Tertiò, noſter Salmeron & Paes hoc loco, per literas Alphabeti oſtendunt

linguam

Lingua eſt Alphabetum ſcelerum.

linguam eſſe Alphabetum & congetiem omnium vitiorum:ex lingua enim oritur adulatio,blaſphemia, calumnia, detractio, excuſatio in peccatis, glotiatio, hæreſis, hypocriſis, irriſio, lamentatio, mendacium,nugæ,otioſa verba,periurium, querimonia, rixa, ſuſurratio, ſecreti teuelatio, ſcandalum,taciturnitas,noxia,vituperatio,zelus amarus. Sctipſit Ioannes Pelecyus è Societate noſtra librum hoc titulo, *Vniuerſitas iniquitatis*, in quo tot quantaque ſint vitia linguæ oſtendit.

Lingua conſtituitur in membris.] Græca addunt οὕτως, id eſt, *ſic*. Hic enim finitur Apodoſis. Explet enim hîc Iacobus cœptam ſimilitudinem ignis & ſyluæ cum lingua & vniuerſitate iniquitatis. Verùm quia conciſus eſt,multa ſubaudit,vti ſuperiùs annotaui ex OEcum. Quare tota hæc eius ſententia ita teddenda & connectenda videtur: Ecce quantulus ignis quantam ſyluam accendit: vna enim ſcintilla poteſt accendere totam ſyluam Herciniam,cuius,vt ait Cæſar lib.6.Comment. latitudo ad nouem diætas, longitudo vitra ſexaginta diætas extenditur. Pari modo & lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis eſt ſylua,in quam lingua inſtat ignis agit: ſicut ergo modicus ignis in ſylua conſtitutus eam totam accendit; ſic lingua quaſi modica corporis particula inſtar ſcintillæ in membris conſtituitur, quæ totum corpus putida ſua exhalarione & aduſtione commaculat, totamque vitæ ſeriem malitiæ flammis ſuccendit. Hunc eſſe ſenſum patet ex Græco, eúmque exigit huius verſus cum præcedenti cohærentia & connexio, nec alia idonea cauſa afferri poteſt, cur Iacobus dicat linguam conſtitui in membris noſtris.

Lingua in ore quatuor de cauſis.

Nota, lingua à Deo poſita eſt in ore hominis & animalium quatuor de cauſis. Prima eſt, vt ſit interpres animi, eiúſque cogitationes & affectus
1. enunciet. Nam,vt ait S.Aug. Præfat. in Pſalm.93. *Quid velit cor, lingua teſtatur.* & Ariſtoteles libro Periherm. docet voces eſſe ſigna conceptuum & paſſionum animæ.

2. Secunda, vt ſeruiat cibo & comeſtioni: lingua enim contritos & commolitos dentibus cibos colligit,& collectos vi ſua deprimit & tranſmittit ad ventrem.Quocirca Varro cenſet linguam dici à ligando, quòd liget cibum:licèt alij à lingendo dictam velint.

Linguæ etymon.

3. Tertia,lingua ſapores ſentimus & diſcernimus, vt cibos commodos ab incommodis & noxiis ſecernamus.lingua ergo eſt quaſi prælibator & prægustator ſtomachi.

4. Quarta,lingua beſtias in potu adiuuat:illæ enim extenta, cauatáque lingua hauriunt aquam, eámque comprebenſam linguæ ſinu, ne tarditate ac mora defluat, ad palatum celeri neceſſitate complodunt,itáque in ventrem traiiciunt.

Verùm homo corruptus & vitiatus his omnibus abutitur, eaque in vitium & ſcelus vertit, primum ſcilicet in mendacia, periuria, detractiones, rixas, &c. ſecundum, tertium & quartum in gulam & crapulam.

Quæ maculat.] Perſiſtit in metaphora ignis. Ignis enim dum rem adurit,eam atro colore,æquè ac odore inficit & maculat:ita lingua dum adurit totum hominem, eundem tetro libidinum, rixarum, vulnerum, omníſque vitij, æquè ac infamiæ colore & odore fœdat & maculat:ita OEcum.probat mundum ſiue vniuerſitatem iniquitatis eſſe ſyluam, quam lingua inſtat ignis accendit, ex eo quòd lingua totum corpus, totámque vitam, omneſque actiones hominis cuiuſque commaculet & ſuccendat:ex omnibus enim hominibus conflatur mundus; & ex iniqua tota vita cuiuſque hominis, conflatur vniuerſitas iniquitatis.

Totum corpus.] Per hoc aliqui accipiunt omnes hominis potentias,habitus,paſſiones, quæ ſibi inuicem ſubordinatæ vnum quaſi corpus cōſtituunt. Alij totam actionum humanarum congeriem, ac corpus. Verùm hoc corpus myſticum eſt potius, quàm literale. Alij, q.d.lingua vitia animi profert in lucem, itaque totum quaſi corpus hominis publicè dehoneſtat. Ego propriam maculam & hominis corpus hîc intelligo, quod ſuis membris conſtat & integratur: in his enim dixit conſtitutam eſſe linguam, q. d. lingua exigua in membris hominis conſtituta eſt non tam quaſi membrum, quàm quaſi particula & pænè punctum membrorum. Quod enim in circulo eſt centrum, in rota modiolus, hoc in capite eſt lingua. Sicut ergo moto centro mouetur totus circulus,& centro vitiato vitiatur circulus;ita mota & maculata lingua mouetur & maculatur totum caput, totúmque corpus hominis. Porrò per corpus ſynecdochicè animam, totúmque hominem intellige, q. d. lingua maculat corpus & animam, id eſt, totum hominem;omnéſque eius actiones: nam, vt explicat S.Chryſ.hom.22. ad popul. maculato corpore neceſſe eſt maculari animam, iuxta illud: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua*, 1. Corinth.15.33.lingua enim inficit aures,& per aures phantaſiam, caput, mentem & voluntatem prauis deſideriis,cupiditatibus, odiis, inimicitiis, erroribus, &c. ex quibus ſequuntur crapulæ, fornicationes, adulteria, pugnæ,verbera,cædes,&c. quæ corpus commaculāt. Rurſum lingua inficit tres appetitus hominis, & per eos totum hominem: inficit enim appetitum concupiſcibilem concupiſcentiis; iraſcibilem ira & rixa; rationalem errore,odio,hæreſi,&c. In huius rei ſignum & ſymbolum Deus Mariam ſororem Moſis lingua abutentem, & murmurantem contra Moſen percuſſit lepra in toto corpore, Num. 12. 1. Simili enim modo lingua impudica, rixoſa, blaſphema, &c. totam mentem & totum corpus, id eſt, totum hominem commaculat, & quaſi lepra inficit.

Rota natiuitatis quæ? Reſp.

Et inflammat rotam natiuitatis noſtræ.] Pro γενέσεως, id eſt, *generationis, natiuitatis*, nonnulli apud OEcum. legerunt γεέννης, id eſt,gehennæ.q.d.*lingua incendit & excitat in nos gehennam,veluti graſſari faciens aduerſus nos ignem. Sed & ipſa incenditur à gehenna,vt manifeſtum eſt ex diuite, qui lingua cruciabatur*,Luc.16.ait OEcum.Huc ſpectat illud Chriſti Matth.5.22.*Qui dixerit,fatue,reus erit gehennæ ignis.* 1.
Verùm alij paſſim legūt γενέσεως,quod primò Syrus vertit *genealogiam*. *Inflammat*, inquit, *ſeries genealogiarum noſtrarum, quæ currunt in modum rotarum*, lingua enim ſerens odia inter familias, vrbes & regna, eadem tranſmittit in poſteros per multas generationes & ſecula, vt perpetuæ inter eos, immortales, & irreconciliabiles lites & inimicitiæ eſſe videantur.

Secundò,alij per τροχὸν γενέσεως accipiunt vniuerſum orbem conditum,vt τροχὸς ponatur pro κύκλου, id eſt,*circulo* & orbe, γενέσεως pro κτίσεως, id eſt, *creatione* & conditione: reſpicit enim & explicat id quod dixit, linguam eſſe ignem à quo accenditur κόσμος ἀδικίας, id eſt, *mundus*, vel *vniuerſitas iniquitatis*. q. d. lingua totum orbem tartareo igne inflammat. 2.

Tertiò, Vatabl. per rotam natiuitatis,id eſt,rotam natam & genitam, non arte à fabro factam, 3.

accipit totum corpus,quod eſt vehiculum animæ. q.d.lingua adducit in diſcrimen totum corpus & animam,id eſt,totum hominem,ſi inconſulte moueatur: ſicuti molæ molendinorum totum molendinum incendunt, vbi nimio motu ignem conceperint.

4. Genuinè. Quartò & genuine, rotam natiuitatis noſtræ vocat Iacobus vniuerſum vitæ noſtræ curſum, qui à lingua inflammatur ita,libidine, ſuperbia, aliíſque ſceleribus,atque vtitur multis ærumnis, morbis, moleſtiis & malis, ait Vatabl. Hic curſus dicitur rota; quia inſtar rotæ à natiuitate vſque ad mortem ſemper voluitur cum rotatione cœli, cui ſubiacet, & à qua regitur & rotatur. Græcum enim Τροχὸς ſi accentum grauem ponas in vltima, B ſignificat tam rotationẽ quàm rotam: ſin verò per accentum in penultima legas, ſcribáſque Τρόχος, ſignificat currum. Vnde Beda: *Curſum,* inquit, *humana vita lingua contaminat, quoad mortem vſque veluti currenti rota agimur.* ita OEcum. *Rota,* inquit, *dicitur vita, quia in ſeipſam reuoluta.* Et Iſidor. Peluſ. lib. 1. Epiſt. 158. Tempus, inquit,vitæ noſtræ rotæ ſpeciem imitatur; vtpote quòd in ſe torqueatur & conuoluatur. Dies enim ſuccedit diei, menſis menſi,annus anno,vt vno finiente alter incipiat, itáque ad ſui principium dies menſis & annus quaſi redeant, & in ſe perpetuò reuoluantur, vt choream iugem agere videantur. Sic & Lyran. Gloſſa, Hugo, Thomas Anglicus, Caietanus, C Salmeron, Cathar. Vatabl. & alij paſſim. Ætas

Vita noſtra eſt rota. 1. ergo vitaque noſtra vocatur rota,primò,quia nunquam conſiſtit, ſed ſemper inſtar rotæ circumuoluitur. Audi S. Gregor. Nazianzen. in Sentent. *Rota, inquit, eſt incertè fixa, breuis hæc & multiplex vita. Surſum mouetur ac deorſum trahitur: neque enim ſtabilis eſt, quantumuis ita videatur: fugiens tenetur, & manens effugit: ſaltat plerumque, nec tamen fugere poteſt: ſtationem ſuam motu trahit ac retrahit. Quocirca ipſius inanitas nullo modo rectius deſcribi poteſt, quàm ſi vel fumus, vel inſomnium, vel herba flos appelletur. Atque olim quidem auarus quiſpiam his verbis vſus eſſe fertur: Fortunæ guttam malo, quàm mentis dolium. Sed ei* D *præclarè ſapiens quidam hoc oppoſuit: Mentis guttam pluris facio, quàm fortunæ dolium.*

Alludit S. Iacobus ad rotas curruum, & ad laminas ferreas, quæ ignitæ circumcirca rotis à fabris affiguntur, vt rotæ ſint fortiores, & lapidibus, dum per eos rotantur, diutiùs reſiſtant. Hiſce enim laminis ignitis comparat linguam, q.d.quod lamina ignita eſt in rota, hoc lingua eſt in rota vitæ: ſicut enim lamina hæc ignitur in fornace;ita lingua ignitur in fornace gehennæ:& ſicut lamina ignita à fabris dum applicatur clauíſque affigitur rotæ,vndiq; vomit flammas,videtúrque totam rotam ligneam circumcirca inflammare;ita pariter lingua inflammat totam rotam vitæ E noſtræ. Ita de lingua laudante dixit S.Aug.lib.10. Confeſ.c.37.*quotidiana fornax noſtra lingua humana.* Quid de petulanti,impudica, maledica,inuida,rixoſa dixiſſet?

2. Secundò, ſicut rota in puncto tantùm terram attingit; ita hominum vita res terrenas leuiter tantùm deguſtat:illæ enim mox rotárur & abeunt.

3. Tertiò,ſicut rota maior rapit minorem ſibi ſubditam & ſubalternam;ita rotatio cœli ſecum rapit & rotat rotam vitæ noſtræ,ait Caiet.

4. Quartò, quia inſtar rotæ velociſſimè ad metam & mortem decurrit. Vocatur autem rota *natiuitatis*, A quia ab ipſa natiuitate ad mortem properamus, & inſtar rotæ currimus. Vnde ex Iſidor. Peluſ. OEcum. lingua,inquit,inflammat rotã natiuitatis, contaminat vitam,dum temere,ac petulanter mouetur; vnde ἐκπαροξύνεται,id eſt,*exacerbatur,* exaſperatur,atque innumeris rerum varietatibus,& ærumnis ſuccumbit; vel vt alij legunt ἐκταχύνεται,id eſt, acceleratur vita noſtra, ſiue tẽpus & huius vitæ noſtræ.Simili metaphora Eccleſ.c.12.6. dicit in morte conteri hydriam ſuper fontem, & confringi rotam ſuper ciſternam. Vbi interpretes per hydriam accipiunt venas, aut fel,per fontem iecur; aut per hydriam corpus,per fontem elementa,in quæ moriens homo abit & reſoluitur: per rotam caput, B per ciſternam cor, ex quo caput haurit omnes ſpiritus vitales. Corde enim extincto, etiam cerebrum deficit & extinguitur. Hinc noſter Serarius hîc: *Rota,* ait, *eſt natiua qualibet perturbatio, qua tanquam rota, huc illuc rotamur & agitamur.*

Quintò, ſicut rota rotando redit ad ſui principium; ſic vita noſtra tum agendo, tum moriendo redit ad ſui principia. Dum enim vna actio finitur, incipit alia: ſic labor laborem parit, & ſæpe dum credimus eum finire, de nouo idem inchoandus eſt,juxta illud Eccleſ.18. 6. *Cum conſummauerit homo, tunc incipiet.* ita Lyra. Hinc veteres pinxerunt annum quaſi ſerpentem actum in gyrum,qui caudam ore mordet:quia vbi cauda & finis vnius an- C ni definit,ibi os & principium alterius incipit. 5.

Sextò, ſicut in rota dum vna pars deprimitur, aduerſa erigitur; ſic in hac vita dum hi deprimuntur,illi exaltantur;& vice verſa. Hæc eſt rota fortunæ. Rotam hanc quiſque continuò ſubit, vt nunc humilietur, nunc exaltetur, nunc rurſum humilietur. In huius rei ſymbolum Archiepiſcopus Moguntinus pro ſtemmate gerit rotam:cuius origo & auctor fuit VVilligiſus, qui cùm ex carpentario & fabro rotarum creatus eſſet Archiepiſcopus Moguntinus, rotam pro inſigni ſumpſit, vt perpetuò prioris ſuæ tenuis fortunæ memor, in humilitate ſe contineret; quod deinde ſucceſſores eius retinuerunt, vti narrat noſter Se- D rarius in Moguntia lib.4.pag.723.Simile eſt quod Glycas refert lib.4. Annal. de Sultano capto à Rege Francorum, qui cùm in vinculis nunquam riſiſſet, viſa rotatione currus in riſú ſe effudit;rogatus cauſam,dixit rotationem hanc ei repræſentaſſe ſuam & rerum humanarum viciſſitudinem, qua nunc hi,nunc illi,imò quiſque nunc erigitur,nunc deprimitur: quocirca vinculis liberatus in conſiliariorum numerum à Rege cooptatus eſt. Hoc eſt quod Boetius in ſeipſo expertus, de rota fortunæ ait libr. 2. de Conſol. proſa 1. *Hæc noſtra vis eſt, hunc continuò ludum ludimus: rotam volubili orbe verſamus, infima ſummis, ſumma infimis mutare gaudemus. Aſcende, ſi placet, ſed ea lege, ne* E *vtique cum ludicri mei ratio poſcet, deſcendere iniuriam putes.* Sic & Theodorus Priſci Medicus apud Nicephor. lib. 18. 29. recitat quendam Regem,Seſoſtris Regis iunctum currui,rotarum eius continuas volutiones ſpectantem, & his vitam noſtram comparantem, ſe ſuóſque in libertatem aſſeruiſſe. Seſoſtris enim quatuor Reges deuictos inſtar equorum currum ſuum trahere iuſſerat; ſed hac vnius ſapienti oratione flexus illos hoc iugo exoluit.Verè Pythagoras apud Diogenẽ Laërtium lib. 8. ait vitam humanã ſimilem eſſe foro & nundinis, ad quas dum alij veniunt, alij reuertuntur, alij vendituri, alij empturi, alij ſpectaturi. 6. Exempla.

Porrò

Linguæ vitia totam vitam occupant.

Porrò cætera vitia certâ ætatis & vitæ partem occupant, vt gula pueritiam, libido iuuentutem, ambitio virilem ætatem, &c. omniaque ferè cum homine ſeneſcunt & emoriuntur: ſolum linguæ vitium omnem vitam occupat, vt ait hîc S. Iacobus, & in ſenio perdurat. Senum enim propria eſt loquacitas, qua narrant omnia per totam vitam à ſe geſta, viſa & audita. Quare putant ſe ſapere ſuúmque eſſe loqui, iuuenum verò tacere, audire aut diſcere. Inter omnia autem linguæ vitia nocentiſſimum, ac perpetuum & quaſi per omnem vitam perennans eſt detractio.

Detractionis mala.

Hæc inflammat totam rotam & curſum ætatis noſtræ, ac denigrat & maculat alienæ. Hæc eſt quæ turbat domos, vrbes & regna: hæc eſt quæ concitat odia, lites, rixas immortales & bella internecina. Hæc eſt quæ vbique graſſatur & dominatur: vnde quidam eam comparat ſingulæ chalybeæ ſclopeti, quæ colliſione ad rotulam, ignem elicit, qui ſulphureum puluerem inflammans glandem plumbeam eiaculatur, qua inſtar fulminis ilicò quemlibet percutit & occidit: ſed perperam cenſet S. Iacobum de ea loqui: hæc enim non eſt rota natiuitatis, nec cognita ætate S. Iacobi, ſed nupertimè inuentum Germani anonymi, qui illud primò oſtendit Venetis in bello contra Genuenſes anno Domini 1330. vti narrat Polydor. Virgil. lib. 2. de Inuentor. rerum c. 11.

Hanc Eccleſiaſticus c. 28. 16. vocat *linguam tertiam*, quia diſcordiam ſerit inter duos, & quia detrahit tertio abſenti. Alij *tertiam*, exponunt triſulcam, quia inſtar tridentis & gladij tricipitis, ac fulminis triſulci tres vno ictu ferit & eõficit, nimirũ detrahentem, audientem & abſentem cui detrahitur, vti notat S. Bernard. ſerm. de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis. Sed audiamus vtrumque: *Lingua tertia*, ait Eccleſiaſt. *multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem, ciuitates muratas diuitum deſtruxit & domos magnatorum effodit: virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit: lingua tertia mulieres viratas*, Græcè ἀνδρείας, id eſt, *viriles, viragines, eiecit & priuauit illas laboribus ſuis. Qui reſpicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requieſcat. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa. Multi ceciderunt in ore gladij, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: iugum enim illius iugum ferreum eſt; & vinculum illius vinculum æreum eſt. Mors illius mors nequiſſima: & vtilis potius infernus, quàm illa.* q. d. Satius eſt mori & ire ad inferos ſtatúmque defunctorum, putà ad limbum, quàm pati vexationes linguæ tertiæ, puta detractoris. Sancti Bernardi verba ſunt: *Nunquid non vipera eſt lingua iſta? Ferociſſima planè, nimirum quæ tam lethaliter tres inficiat flatu vno. Nunquid non lancea eſt iſta lingua? Profectò & acutiſſima, quæ tres penetrat ictu vno. Lingua*, inquit Pſaltes, *eorum gladius acutus. Gladius equidem anceps, imò triceps eſt lingua detractoris. Nec verò eiuſmodi linguam ipſo etiam mucrone, quo dominicum latus confoſſum eſt, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quoque Chriſti corpus & membrum de membro, nec iam exanime fodit, ſed facit exanime fodiendo. Ipſis quoque nocentior eſt ſpinis, quas illo tam ſublimi capiti furor militaris impoſuit: ſex etiam clauis ferreis quos ſanctiſſimis manibus illis & pedibus conſummatio Iudaica iniquitatis infixit.*

A *Niſi enim huius quod nunc pungitur & transfoditur corporis ſui vitam, illius vitæ corporis prætuliſſet, nunquam illud pro iſto mortis iniuriæ, crucis ignominiæ tradidiſſet.* *Et dicimus: Leuis res ſermo, tenera, mollis & exigua caro, lingua hominis: quis ſapiens magni pendat? leuis quidem res ſermo, quia leuiter volat, ſed grauiter vulnerat: leuiter tranſit, ſed grauiter vrit: leuiter penetrat animum; ſed non leuiter exit: profertur leuiter, ſed non leuiter reuocatur: facilè volat, atque ideò facilè violat charitatem. Vilis res eſt muſca moriens, ſed exterminat oleum ſuauitatis. Tenerum membrum lingua, attamen vix teneri poteſt: ſubſtantia quidem infirmum, atque exiguum; ſed vſu magnum & validum inuenitur. Modicum membrum eſt; ſed niſi caueas, magnum malum.* Denique noſter Aug. Quitos hîc nouè, ſed ingenuosè & appoſitè hanc rotam explicat. Arbitror, inquit, hîc rotam ſumi metaphoricè pro acerbiſſimo illo, antiquiſſimóque cruciatu quem Trochon Græci, rotam Latini nominarunt: cuius ſupplicij mentio fit Prouerbior. 20. 26. *Et incuruat ſuper eos fornicem.* vbi in Hebraico textu & in editione Septuag. legimus: *Et immittet illis rotam*, Græcè Trochon: obſeruátque ibi Vatablus, genus fuiſſe ſupplicij vſitatum apud Hebræos.

Et verò in eo ſupplicio non ſolùm diſtentis, C laxatíſque membris homines atrociſſimè excarnificabantur, ſed vrebantur etiam admotis flammis, vt apertè conſtat ex Ioſepho in lib. de Machabæis, cuius hæc ſunt verba: *Vt erat affixus rotæ, ignis in catasta obiicitur: atque ita tendentibus corpus radiis, & contrahentibus flammis, & coſtis deinde patentibus, laterũ vitalia rumpuntur.* Et ex Apuleio lib. 3. de Aſino aureo: *Nec mora ignis & rota: tũ omne flagrorum genus inferuntur.* Ab hoc ſupplicij genere vocitatos affirmat Chriſtianos per irriſionem ſarmentitios Tertullianus in Apologetico cap. 50. *Quia ad ſtipitem*, inquit, *dimidij axis reuincti, ſarmentorum ambitu exurimur.* Tractant de hoc ſupplicio Baronius in D Martyrologio die 23. Aprilis, Pontanus in lib. 6. Æneidos columna 1485. Turnebus lib. 7. Aduerſariorum c. 16. Omnium verò vt nouiſſimè, ita accuratiſſimè noſter Cerda in lib. 6. Æneid. verſu 616. num. 10. Biſciola tom. 2. Horarum ſubceſſiuarum lib. 12. cap. 9.

Rotam itaque natiuitatis explico per metaphoram, ſupplicium naturæ noſtræ: nam etiam Plautus metaphoricè vſus eſt & vocabulo & ſupplicio Rotæ in Ciſtellaria Actu 2. ſcena 1. *Iactor, crucior, agitor, ſtimulor, verſor in amoris rota miſer.* Eodem gignendi caſu vſus eſt Iacobus capit. 1. numer. 23. cùm faciem natiuam appellauit vultum natiuitatis. Quod autem ſupplicium atrocius, quis carE nifex naturæ noſtræ truculentior excogitari poteſt, quàm impotentes animi perturbationes? Et natiuæ cùm ſint, id eſt, ab ipſa natura ingenitæ, vbi modum intemperanter excedunt, hominem miſerrimè & acerbiſſimè torquent: vt meritò rota natiuitatis, hoc eſt, natiuus cruciatus nominentur. Suboluit hæc explicatio ſagaciſſimo ingenio Serarij noſtri, dum ait in Commentario huius loci: *Vel rota eſt natiua qualibet perturbatio, qua tanquam rota huc illuc rotamur & agitamur.* Hæc ipſe. Vita ergo noſtra eſt rota, non quælibet, ſed torquens & diſcrucians, adeóque ipſa eſt tormentum rotæ, quia non eſt aliud, quàm continua rotatio laborum, morborum, dolorum, anxietatum, perturbationum, curarum, timorum, cupiditatum, miſeriarum & malorum omnium, quæ

homi

hominem continuè, ſed variè rotant, lacerant, diſcerpant, excerebrant: huic verò tormento rotæ aliud, ignis ſcilicet, addit lingua petulans, dum hominem tot malis rotatum inſtar ignis vrit, cruciat, conſumit: perinde ac tormentum rotæ erat, quo corpus vt rota aptaretur, debebat neceſſariò frangi, exoſſari, exuertebrari. Deinde corpus ſic rotæ illigatum & pendens rotabatur in gyrum, ídque velociſſimè & conuerſim, vt iam in vnam partem verſaretur, iam in contrarium mutato motu: quo fiebat, vt viſcera & membra omnia miſerum in modum iactarentur & diuellerentur, iuxta illud Senecæ in Hercule furente:

Rapitur volucri tortus Ixion rota.

& Statius 8. Theb.

——Ixione frango

Verticibus.

Denique non rarò homini ſic rotæ affixo ſubiiciebatur ignis, vti factum eſſe Machabæis teſtatur Ioſephus in eorum vita. Talis eſt & rota vitæ noſtræ, ab igne linguæ ſoccenſa.

Rota pro tormento.

Inflammata à gehenna.] Caiet. vertit actiuè *inflammat ſub gehenna.* q. d. lingua inflammat rotam natiuitatis noſtræ, id eſt, vitam præſentem quoad culpam, ſed futuram quoad pœnam: in gehenna enim & ſub gehenna, putà ſuppoſita & ſubiecta igni gehennæ, tota ardens & ſulphurea inflammabit hominem qui lingua tota vita abuſus eſt, per omnem æternitatem. Sic diues epulo in gehenna cruciabatur in lingua, qua delicatè viuens ſpreuerat Lazarum: vnde petebat eum ad ſe mitti, vt iniecta frigida mitigaret incendia linguæ, Lucæ 16.

Mala lingua inflammatur à gehenna.

Verùm paſſiuè vertendum eſt *inflammata*, vti vertit noster & alij paſſim: paſſiuum enim eſt Græcum φλογιζομένη, appoſitum actiuo φλογίζων, quod dixit de rota natiuitatis. q. d. lingua adeò eſt exitialis, adeò omnia adurit, adeò inflammat totam totius vitæ noſtræ, vt videatur conflata in fornace gehennæ, ibique igne tartareo inflammata inflammare rotam & curſum totius vitæ cuiuſque, ac conſequenter totius vniuerſi:
1. ſicuti Poëtæ finxerunt furias accenſis ex Erebo facibus totum mundum inflammare. Eſt catachreſis: non enim verè & propriè lingua maledica inflammatur à gehenna, ſed per ſimilitudinem; quia ſcilicet tam maledica & tam peſtilens vrénſque eſt, vt videatur non terreno, ſed infernali igne ſuccenſa. In inferno enim damnati ex deſperatione lingua ignita & furibunda maledicunt Deo, Sanctis, ac creaturis omnibus. Simili tropo dicimus, hæc tyranni ſuperbia, hæc ira, hæc inuidia tanta eſt, vt non videatur humana, ſed in-
2. fernalis & diabolica. Adde linguam dici inflammari à gehenna per metonymiam, quia ſcilicet inflammatur à Diabolo, qui eſt rex & præſes gehennæ. Sicut ergo Sancti, præſertim Doctores & prædicatores, loquuntur lingua Angelorum, imò Angeli per eorum linguam loquuntur: ita ex aduerſo peruerſi, præſertim Doctores, vt hæretici, ſchiſmatici, ſuſurrones, ſeminantes rixas & bella, docentes obſcœna, famam alienam mordentes, &c. loquuntur lingua dæmonum, imò dæmones per eorum ora & linguas loquuntur. Vnde hæreſiarchas omnes ſuas hæreſes didiciſſe à doctore Diabolo docet S. Auguſt. lib. 2. de Geneſi contra Manich. c. 25. & 26. Irenæus lib. 5. c. 23. S. Athanaſ. orat. contra Arrianos, imò ipſos habuiſſe Dæmones paredros, id eſt, aſſeſſores & familiares, tradit Irenæus libr. 1. cap. 9. & libr. 2.

A cap. 57. eoſdem habuiſſe Berengarium, Lutherum, Caluinum, Zuinglium, oſtendi 1. Timoth. 4. 1. Hoc eſt quod ait Iob cap. 41. 12. de Behemoth, id eſt, elephante, qui eſt typus Diaboli: *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.* Et ſanctus Ioannes Apocalypſ. 9. 17. *Vidi equos in viſione, & qui ſedebant ſuper eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas, & capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore eorum procedit ignis, & fumus & ſulphur.* vide ibi dicta. Concludat ſanctus Chryſoſt. homil. ad Baptizandos tomo 5. *Vndique*, ait, *nobis inſidias dæmon præparare conſueuit; ſed facilius lingua & ore peccante: nullum enim æquè con-*
B *gruum illi organum in miniſterium eſt interitus, atque peccati.* Denique gehenna eſt proprius locus ignis & incendiorum, eorúmque quaſi fons, imò Oceanus & barathrum: ardent enim damnati vti omni culpa & ſcelere, ita & omni pœna & igne: quocirca ſicut Æthna, Veſuuius, Hecla ſimiléſque montes qui ignes euomunt, dicuntur à multis inflammari ab igne inferni, eiúſque eſſe quaſi os, camini & ſpiracula; ita & lingua quæ ardores litium, bellorum, incendiorum, omniúmque ſcelerum & malorum tam culpæ, quàm pœnæ ſuſcitat, dicitur inflammari à gehenna, quaſi illa in viciniam ſibi ſuperpoſitam terram eos exhalet, per catachreſim, qua res quáſve ſuis aſſignamus
C locis, quibus abundant. Sic flumina omnia dicuntur oriri à mari Ecclеſ. 1. 7. quia mare aquis abundat.

Gehenna.] ita per craſin dicitur Hebraic. *ge ben Ennom*, id eſt, *vallis filij Ennom*, quæ erat iuxta Ieruſalem, in qua parentes cremabant filios idolo Moloch, & ne eos eiulantes audirent pulſabant *toph*, id eſt, *tympanum*; vnde locus dictus eſt Tophet. Ibidem cæſa ſunt ab Angelo occulto ardore & igne 185. millia militum Sennacherib: vnde ob ſimilem crudelitatem, ſtragem & incendia infernus dictus eſt Gehenna & Tophet, vti dixi Iſaiæ 32. 33. & Ierem. c. 7. 31. & c. 19. 2.

Denique totam hanc Iacobi ſententiam egre-
D giè pertractat Gilbertus Abbas in Appendice ad Cant. S. Bernardi ſerm. 24. dicitque: *Iacobus ait, lingua modicum membrum inflammat rotam natiuitatis noſtræ, inflammata & ipſa à gehenna. Quomodo poteſt bene inflammare lingua tam peſſimè inflammata? vitiata natiuitatis mobilis corruptela per ſe nimis rotatur ad malum, & volubilitate propria fertur in præceps. Et quid neceſſe eſt inflammari rotam hanc, quæ firmari non poteſt, ſed per ſe fertur in malum? Denique diligenter appoſitum eſt cor hominis in malum ab adoleſcentia ſua. A prima natiuitate impulſa neſcit curſum inflectere, & tu illam lingua praua impellis amplius & inflammas? lingua praua iracundiæ & indignationis occaſiones requirit, in-*
E *iurias vel falſas ſimulat, vel veras exaggerat, quas debueras diſſimulare: ad offenſam officia etiam interpretatur, & venenati ſermonis ſcintillas adhibet ad commouendum cor ſuum. Quid lingua nequam cordi tuo talem adhibes flammam? ſufficiat illi flamma ſua, ſufficiat illi concupiſcentia ardor carnalis, & leuitatis calor innata, quibus cor tuum ac ſi volubilis rota impellitur. Deinde eius originem & terminum recenſet. Hanc tibi flammam natiuitas prima ingenuit, ſed renaſcendi gratia reſtringit. Noli ignem igni adhibere, & concupiſcentia addere malitiam. Ignem hunc quem euomis, hauris de gehenna: inde incipit, & illo rapit: Lingua*, inquit, *inflammata à gehenna. Lingua hæc mala coccinea eſt, ſed vita non eſt. Non*

enim

enim ligat, ſed diſſipat. Malè ſuccendit, quia ſuccidit vniſa, quia diſſidy verba ſcintillas, & flamma talis de inferis eſt: nam flamma, quæ deſurſum eſt, pudica eſt, pacifica eſt, bonis conſentiens, & bonos faciens. Verbum enim dulce & multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Quaſi flammula flamma conſumit, inferiorem ſuperior, infernalem cæleſtis; dum ſapiens, & ſuaue verbum vincit malignum, & dulce durum emollit, & ideò dicit: Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Non enim decent ſponſam niſi verba dulcia, verba amoris, verba quæ delicati funiculi vice fungantur, verba quæ ſponſum irretiant, & trahant vinculis charitatis. Felix anima, quæ huius nouit dulcium verborum nectere retia, quibus Ieſum illaqueet, alliget Verbum Patris, animi affectibus, vel affatibus Chriſtum includat, amatorio deliniat ſermone, & delectet; vt eius eloquium dulce ſit ei, qui habet verba vitæ æternæ. & eſt Verbum æternum, quod cum Patre & Spiritu ſancto viuit, & regnat Deus per omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

A diebant ad nutum. Vnde ſingula venerunt ad Adam, quaſi ſerui ad dominum, ab eóque ſingula nomen acceperunt, Geneſ. 2. 19. Id fiebat per inſtinctum obediendi homini, quem eis indebat Deus per Angelos: per talem enim inſtinctum canes, equi, aſini, muli, & boues parent homini; & catuli ferarum parent matribus feris. Hunc inſtinctum perdiderunt beſtiæ, peccante Adamo, qui proinde ius herile, & dominium in eas per peccatum amiſit. Sancti tamen eminentes, qui proxime acceſſerunt ad primæuam innocentiam, hoc dominium recuperarunt, vt S. Paulus, S. Antonius, S. Franciſcus. Cæteri homines longo vſu, arte & induſtria ſimilem inſtinctum B feris indunt, itáque eas aliquo modo domant, & cicurant.

Omnis enim natura beſtiarum.] S. Iacobus, vt oſtendat quantam vim, & efficaciam habeat linguа, ac proinde quanta ei ſit adhibenda cura, primò comparauit eam fræno equi, ſecundò gubernaculo nauis, tertiò igni modico ſyluam incendenti: vnde quartò hic comparat eamdem beſtiis ferociſſimis, aitque iis magis efferam, & indomitam: idque appoſitè ad etymon linguæ in Hebræo: lingua enim Hebraicè dicitur לָשׁוֹן *laſcon*, quod videtur eſſe diminutiuum à לַיִשׁ *laïs*, id eſt, *leo*: (ſicut ab אִישׁ *is*, id eſt, *vir*, dicitur אִישׁוֹן *iſcon*, id eſt, *virunculus*, & *pupilla oculi*: in ea enim apparet *virunculus*.) Vnde *laſcon*, id eſt, *lingua*, idem eſt, quod leunculus, paruus leo; quia ſicut leo ſæuus eſt fortiſſimus animalium, ac beſtiarum omnium Rex; ita & lingua ſæuiſſima, & fortiſſima eſt, omniúmque princeps, & domina. Rurſum, ſicut leo latet in ſpelunca, ex eáque in prædam à ſe viſam improuiſus inſilit; ita lingua latet in ore quaſi in inſidiis, ex eóque obuios quoſque, & ignaros inuadit. Porrò *laïs*, id eſt, *leo*, dicitur à ליש *lus*, id eſt, *ſubegit*, eo quòd prædam ſubigat, omnéſque feras ſibi ſubiiciat. Vnde alij *laſcon*, id eſt, *linguam*, deriuant per metatheſin à נָשַׁל *naſcal*, id eſt, *detraxit*, *deiecit*: vtrobique enim eædem prorſus ſunt literæ, ſed tranſpoſitæ: *laſcon* enim *naſcal*, id eſt, *lingua*, omnia detrahit, deiicit, ſubigit, & ſternit quaſi leo. Porrò ab Hebræo *laſcon* nonnulli deducunt Græcum γλῶσσα, id eſt, *lingua*, addito γ, & à γλῶσσα deducunt Latinum *gloria*, quaſi *gloſia*: lingua enim eſt, quæ gloriatur, ipſaque vnicum gloriationis & iactantiæ eſt inſtrumentum. Simili modo nonnulli linguam Latinè dictam volunt à ligando, quòd ipſa quaſi indomita, fera, & leo, dentium, & labiorum ſeptis, tamquam muris vallata, ac ligata ſit. Hinc de lingua maledica ait Eccleſ. cap. 28. verſ. 27. *Immittetur in illos* (iniuſtos, & impios) *quaſi leo, quaſi pardus lædet illos*. Ipſa eſt ergo quaſi leopardus, ſæuior leone, & pardo, vtpote qui vtriuſque ſæuitiam exſuxit, & in ſe coniunxit. Hinc & illud Prouerb. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita & terror*, putà lingua, & vox terrifica, *Regis: qui prouocat eum, peccat in animam ſuam*. q. d. animæ, id eſt, vitæ ſuæ creat periculum. & Iſaiæ 5. 29. de Nabuchodonoſor: *Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum.* Simile eſt Ezech. 19. 7. Zachar. 11. 3.

Lingua Hebraicè *laſcon*, id eſt, leunculus.

Nota, in ſtatu innocentiæ, & integræ naturæ, in quali conditus fuit Adam, poſitúſque in paradiſo, omnia animalia, etiam feræ, homini obe-

Feræ obediebant Adæ vnde?

Primò ergo feras quaſlibet domari ab homine, multis docetur exemplis. Experientia conſtat, & docet Plinius lib. 8. cap. 16. hac arte domari, & vinci leones, etiam furentes, & irruentes, ſi quis in caput eorum pallium, aut veſtem obiiciat, qua oculi eorum velentur: *quia omnis vis & feritas conſiſtit in oculis*. Addit Plinius: *Iugo ſubdidit eos, primúſque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum eſſet in Pharſalicis campis. Primus autem hominum leonem manu tractare auſus, & oſtendere manſuefactum Hanno è* C *clariſſimis Pœnorum traditur, damnatúſque illo argumento, quoniam nihil non perſuaſurus vir tam artificis ingeny videbatur; & malè credi libertas ei, cui in tantum ceſſiſſet etiam feritas. Mentor Syracuſanus in Syria leone obuio ſuppliciter volutante, attonitus pauore, cum refugienti vndique fera opponeret ſeſe, & veſtigia lamberet adulanti ſimilis, animaduertit in pede eius tumorem, vulnúſque, & extracto ſurculo liberauit cruciatu.* Simile eſt, quod de leone obediente Androdo, ob ſpinam è pede ſibi ab eo exemptam, recitaui Iſaiæ 1. verſ. 3. Et tale ſubdit Plinius de Elpide Samio, ac cap. 17. de Democrito Phyſico, qui pantheræ blandienti catulos è fouea eximens, D *ab ea læta & geſtiente vſque vltra ſolitudines deductus eſt, vt facilè appareret gratiam referre.* Subdit de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm eſſent expoſiti, vti Romulus, & Remus à lupa. Ælianus lib. 15. cap. 14. narrat Indos ſuo Regi offerre cicures tigrides, pardos, & oryges quadricornes. Paulus Venetus in Hiſtoria Tartarorum narrat, magnum eorum Cham cicuratos habere leones, tigrides, pardos, vrſos, &c. quibus in venatione ſe oblectet, venetúrque eiuſdem ſpeciei feras. Rhinocerotes cicuratos Domitiano Imper. Romam aduectos narrat Sueton. & alij. De elephantum docilitate ſtupenda, quæ fidem videntur excedere, ex Æliano, Plinio, Oppiano, Ariſtotele, & aliis recenſet E Lipſius centuria 1. epiſt. 50. Denique beſtiarij, ſiue præfecti beſtiarum Romæ alebant, & regebant leones, tigrides, pardos, vrſos, omnéſque feras, quas è caueis in amphitheatrum ad pugnas, & ſpectacula educebant, & reducebant.

Ars domandi leones.

Iacobus ergo comparans linguam cum beſtiis, innuit in ea quid eſſe irrationale, ſtultum, & beſtiale, ideóque indomitum. Ita Philoſophi cenſent loquacitatem ſignum eſſe parui cerebri, & iudicij, adeóque ſtultitiæ. Vnde Solon cuidam dicenti, illum ideo non loqui, quia inſanus eſſet. *Nullus*, inquit, *ſtultus tacere poteſt*. Theocritus audiens initium orationis Anaximenis: *Incipit*, inquit, *verborum flumen, mentis gutta*. ſignificans illum eſſe multiloquum, ſed parum ſapientem. Ita Stobæus ſerm. 34. Alphonſus Aragonum Rex, teſte

Loquacitas ſignum ſtultitiæ.

teſte Panormitano in eius geſtis lib. 4. homines **A** ad loquendum turgidos & quaſi diſtentos vocabat vtres & veſicas: turgent enim, donec ea eructent. Quare prudenter Æneas Syluius lib. 1. de geſtis eiuſdem Alphonſi ait: *Sapientum eſſe agere quàm fari*; nunquam enim niſi cùm neceſſitas poſtulat, ſapiens loquitur: neque vana, ſed ponderata profert. Stulto autem nullum eſt tempus ſermoni clauſum; ſed quouis loco & tempore quicquid in buccam venerit, effutit.

Aues omnes cicurantur.

Secundò, volucres quaſlibet ab homine domari, putà falcones, aquilas, accipitres, merulas, graculos, luſcinias, &c. patet experientia: quin & multæ earum humanum ſermonem addiſcunt tam Græcum, quàm Latinum: vti de Sturno & **B** Luſciniis Cæſarum narrat Plinius libr. 10. cap. 42. Idem de perdice affirmat Plutarch. in Sympoſiis. De Pſittacis res clara eſt. Idem de picis certi generis aſſerit Plinius loco citato. *Adamant*, inquit, *verba quæ loquantur; nec diſcunt tantum, ſed diligunt, meditantéſque intra ſemet cura atque cogitatione intentionem non occultant. Conſtat emori victas difficultate verbi, ac niſi ſubinde eadem audiant, memoria falli quærentes, mirum in modum hilarari, ſi interim audierint id verbum.*

Lepida ſunt quæ narrat Macrobius libr. 2. Saturn. cap. 10. in fine de coruis Auguſtum ſalutantibus: *Aue Cæſar, victor, Imperator*, quos viginti millibus nummum emit. Simile lucrum au- **C** cupans ſutor, *Coruum inſtituit ad parem ſalutationem. Hac audita dum tranſit Auguſtus, reſpondit: Satis domi ſalutatorum talium habeo. Superfuit coruo memoria, vt & illa quibus querentem dominum ſolebat audire, ſubtexeret: Opera & impenſa periit. Ad quod Cæſar riſit, emique auem iuſſit, quanti nullam adhuc emerat.* Subdit de graculo, qui Cæſari ſolebat porrigere honorificum epigramma, ac ſimile ſubmiſſum à Cæſare legendo laudauit, admirans tam voce quàm vultu, & Cæſari paucos denarios dedit, adiecto hoc ſermone: *Non ſecundùm fortunam tuam Auguſte; ſi plus haberem, plus darem.* Quare Auguſtus ſeſtertia centum millia graculo numerari iuſſit. **D** Verùm pro graculo legendum eſt Græculo, putà homine Græco, vt patet ex narrationis ſerie, & ex emendatis Macrobij codicibus.

Serpentes domantur.

Tertiò, ſerpentes domari patet ex Plinio libr. 8. cap. 17. qui *Thoantem in Arcadia ſeruatum à dracone narrat. Eum nutrierat puer, dilectum admodum, pauéńſque ſerpentis naturam & magnitudinem, metuens in ſolitudines tulerat; in quibus circumuento latronum inſidiis, agnitóque voce, ſubuenit.* Idem libr. 10. cap. 74. narrat de aſpide rem miram: *Ipſam* (enim) *cùm ad menſam, cuiuſdam in Ægypto veniens aleretur aſſiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hoſpitis interemptum; illam reuerſam ad conſuetudinem cibi intellexiſſe cul-* **E** *pam, & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reuerſam.* Pſyllos & Marſos domare ſerpentes tradit Plinius, & alij: licèt nonnulli viri ſapientes cenſeant eos eſſe incantatores. Crocodilos manſueſcere tradit Ælianus libr. 8. cap. 4. addunt alij Tondyritas eis inequitare) qui & addit murenam piſcem agnouiſſe vocem Craſſi Romani, & ab eo alitam & dilectam adeò, vt in eius morte luxerit. De Delphini in homines amore & obſequio mira narrat Plinius libr. 9. c. 8. nimirum quòd ipſe puerum à quo alebatur, in dorſum receptum, *puerulos per magnum æquor in ludum ferebat; ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoque deſiderio expirauit.* & infrà: *Quæ faciunt vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæſtus, eblanditum, vt prius caneret cithara; congregatis cantu delphinis, cùm ſe iecisset in mare, exceptum ab vno Tænarum in littus peruectum.* Subdit delphinos euocatos à piſcatoribus accurrere, & cogere mugiles in eorum retia. Quid ad hæc homines indociles, loquaces & indomiti? vtique eis dociliores ſunt delphini & beſtiæ, magíſque domari & regi ſe ſinunt.

Et cæterorum.] animalium. ita Romana: legit interpres τῶν ἄλλων, id eſt, *aliorum*; vel ἐνάλλων, id eſt, *variorum*: iam legunt ἐναλίων, id eſt, *marinorum*: ita Syrus. Vnde nonnulli pro *cæterorum* cenſent legendum *cetorum*. ita Caietanus, Clarius, Salmeron, Gagneius, Cathar. & alij. Cetorum enim variæ ſunt ſpecies, quas recenſet Rondeletius & Aldrouandus libro de piſcibus. Maxima eſt balæna, quam domat, imò regit piſciculus, cui nomen muſculus. Hic enim eam ducit & præit, eiúſque eſt quaſi oculus, dux & monitor, indicans vada & pericula quæ cauere debeat, cibum oſtentans, cæteraque omnia præſentiens & præmonens: vnde eo moriente moritur pariter balæna, teſte Æliano libro 2. capit. 13. & aliis. Verùm τὸ *cetorum* non reſpondet Græco ἐναλίων, id eſt, *marinorum*: innumera enim ſunt genera animalium marinorum, è quibus vnum dumtaxat eſt cetus.

Domantur.] non ait cicurantur, quia aliquæ beſtiæ adeò feræ ſunt, vt planè cicurari nequeant; ſed *domantur*, vt ſcilicet eorum feritas compeſcatur & refrænetur. Domantur autem multæ paſtu: illi enim à quo paſcuntur, obſequuntur: aliæ frænis & capiſtris; aliæ flagellis & verberibus; aliæ per res quas metuunt, vt leones terrentur flammis, rotis, & voce galli gallinacei: aliæ fame & inedia. Vnde illud: *Quis docuit pſittacum ſuum* χαῖρε*? fames.* Aliæ per animalia ſibi inimica. Sic inquit Plinius libro 10. cap. 74. *Diſſident olores & aquila, coruus & miluus, cornices & noctua, muſtela & cornix, turtur & pyralis, anates & gauia, ſorices & ardeola, agithus auis minima cum aſino, vulpes & Nili angues, muſtela & ſues: diſſident thoes & leones, & minima æquè ac maxima.*

Linguam autem nullus hominum domare poteſt.] Vers. 8.

OEcum. legit interrogatiuè, q. d. feræ domantur, cur lingua ab homine domari non poſſit? omnino poteſt: humanior enim & docilior eſt, quàm feræ. Abutebantur hac lectione & expoſitione Pelagiani, vt probarent gratiam Dei non eſſe neceſſariam, ſed hominem ſuis naturæ viribus poſſe refrænare omnes tam linguæ, quàm animæ paſſiones & concupiſcentias. Verùm perperam: nam cæteri Græci & Latini legunt aſſertiuè, non interrogatiuè. Sequitur enim *inquietum malum, plena veneno mortifero.* ita S. Aug. de nat. & gratia c. 15. Idem ſerm. 4. de verbis Domini ſecundùm Matth. *Homo*, inquit, *domat feram, non domat linguam: domat leonem, & non refrænat ſermonem. Domat ipſe, & non domat ſeipſum. Domat quod timebat, & vt ſe domet, non timet quod timere debebat.* & mox: *Ergo intelligamus chariſſimi, quia ſi linguam nullus hominum domare poteſt, ad Deum confugiendum eſt, qui domet linguam noſtram.*

Deus domat linguam.

noſtram. Si enim tu eam domare volueris, non potes, quia homo es: linguam nullus hominum domare poteſt. Sic Chriſtus Matth. 19. 24. ait tam impoſſibile eſſe diuitem ſaluari, quam impoſſibile eſt hominē tranſire per foramen acus. Mirantibus diſcipulis, ac dicentibus: *Quis ergo poterit ſaluus eſſe?* reſpondit ſéque explicauit Chriſtus, dicens: *Apud hominem hoc impoſſibile eſt, apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.* q. d. non hominis, ſed Dei virtute, ac gratia poteſt diues ſaluari, æquè ac camelus per foramen acus tranſire. Pergit S. Auguſt. *Attendite ſimilitudinem ab ipſis beſtijs quas domamus. Equus non ſe domat, camelus non ſe domat: elephantus non ſe domat: aſpis non ſe domat: leo non ſe domat, & ſic homo non ſe domat. Sed vt dometur equus, bos, camelus, elephantus, leo, aſpis, quæritur homo. Ergo Deus quæratur vt dometur homo: ergo Domine refugium tu factus es nobis,* &c. *Quid ergo fratres mei dubitare debemus, quia manſuetos nos faciet Dominus, ſi nos domandos ei præbeamus? Domuiſti leonem quem non feciſti, non domat te qui fecit te?* &c. *Imago Dei domat feram, & non domat Deus imaginem ſuam?* Subdit modum domandi Dei, ſcilicet tribulationes. *In illo,* ait, *ſpem noſtram ponamus, & donec domemur & perdomemur, id eſt perficiamur, domitorem feramus. Plerumque enim profert domitor noſter etiam flagella. Si enim tu ad domanda iumenta (id eſt, adiumenta infirmitatis tuæ) tua, profers virgam, profers flagellum, Deus non profert ad domanda iumenta ſua, quod ſumus nos, qui de iumentis ſuis faciet filios ſuos?* Et paulo pòſt dat ſtimulum præmij: *Domito tibi Deus hæreditatem ſeruat, quod eſt ipſe Deus: & conſtituet te cum Angelis in æternum, vbi iam non indigeas domari, ſed tantummodo à pyſſimo poſſideri. Erit enim tunc Deus omnia in omnibus: nec erit vlla infelicitas quæ nos exerceat, ſed felicitas ſola quæ paſcat.* Subdit exemplum filij quem caſtigat & erudit pater, vt eum bonorum omnium relinquat hæredem: *Deus autem tuus redemptor tuus, domitor tuus, caſtigator tuus, pater tuus erudit te. Quo? vt accipias hæreditatem, vbi non efferas patrem, ſed hæreditatem habeas ipſum patrem. Ad hanc ſpem erudiris & murmuras, & ſi quid triſte acciderit, fortaſſe blaſphemas? Nónne melius eſt, vt flagellet te & recipiat te, quàm parcat tibi & deſerat te?* Vnde concludit: *Dicamus ergo: A te non recedemus, cùm liberaueris nos ab omnibus malis noſtris, & impleueris nos bonis tuis. Bona das, blandiris, ne fatigemur in via. Corripis, cædis, percutis, dirigis ne aberremus à via: ſiue ergo blandiris, ne fatigemur in via: ſiue caſtiges ne aberremus à via, Domine refugium tu factus es nobis.* Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 16. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* nam, vt ait Eccleſiaſt. cap. 19. 17. *Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua?* adeò vt & S. Iob ita laudatus à Deo dicat cap. 42. 3. *Inſipienter locutus ſum & quæ vltra modum excederent ſcientiam meam.* Tanta enim eſt linguæ cupido & pruritus ad loquendum, quanta eſt eius qui hauſit venenum vt illud euomat; quanta eſt muſti bullientis & diſſtingentis lagenas; quanta eſt mulieris grauidæ ad pariendum; quanta eſt vulnerati vt ſagitta eximatur. Audi Eccleſiaſt. cap. 19. 10. *Audiſti*, inquit, *verbum aduersùs proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti.* Vnde Eliu Iob 32. 18. *Plenus ſum*, inquit, *ſermonibus & coarctat me ſpiritus vteri mei. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas diſrumpit.* Hinc lingua à Nazianzeno tractatu de ſilentio vocatur *ἀδάμαστος*, id eſt, *indomabilis*; *ἀχάλινος*, id eſt, *effræ-*

Per tribulationes.

A *nis*; *ἄθεσμος*, id eſt, *exlex*; quia ſcilicet frænari non poteſt a natura, ſed a gratia; non ab homine, ſed a Deo. Rurſum quia cum gratia communi & ordinaria nemo, id eſt, pauci & vix vllus ita eam frænare poteſt, quin aliquando exorbitet, & frænum excutiens inſtar effrænis equi huc illúcque diſcurrat, & in aliorum noxam graſſetur. Vnde Nazianzenus loco citato ait, ſe ieiuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubatione domuiſſe gulam, libidinem, iram, &c. ſed non linguam.

Namque mihi, inquit, *effrænis lingua eſt & garrula: per quam*
Liuor me innumeris afficit vſque malis.

Verùm loqui videtur de lingua non ſua, ſed in-
B uidorum ſibi detrahentium, ſéque exagitantium. Præclarè hanc Iacobi ſententiam pertractat B. Petrus Damiani libr. 2. Epiſt. 18. ad Cardin. additque Religioſis per cætera ferè ſecuris, à ſola lingua eſſe periculum damnationis (quod & alij viri ſapientes olim aſſeruerunt, & etiamnum aſſerunt.) *Fateor*, ait, *fratres mei nil ferè in Monaſterijs agitur, vnde mens mea terribilius ſuper Monachos imminere Dei iudicium ſuſpicetur: nam continuo meatus impulſu, quaſi torrens per decliua deuexa procedens eorum lingua decurrit: & cùm tintinnabulum ſonat, ſic illis eſt, tanquam ſi de repentino protinus ictu eorum caput illidat. Quod tamen de quibuſdam, abſit autem vt de omnibus dicam*, &c. *Omnibus horis laborande, ac legendi,*
C *ſtudium quidam poſtponentes, abutuntur in fabulis, & quicquid laboribus, ac lectionibus debent, totum vaniloquis ſermonibus exhibent.* Et mox citato Prouerb. 18. *Mors & vita in manu linguæ; Quàm inhoneſtum eſt*, ait, *vt in hoc munere, quo creaturis omnibus homo præponitur, ipſe largitor ab homine frequentiùs offendatur? Et cùm naturis reliquis homo præſideat, eáſque ſuæ ditionis legibus ſubdat, quanti pudoris eſt, vt carunculam tenuem quam inter fauces includit, edomare non poſſit? Vnde & Iacobus dicit: Omnis natura beſtiarum & volucrum domabilis eſt, linguam autem nullus hominum domare poteſt. Nullius quippe fræna doctoris coërcere valent linguam ſe cohibere nolentis* (eſt hæc eius noua & tertia huius loci S. Iacobi expoſitio) *alioquin ſi*
D *pulſat & nititur, quod optat proculdubio conſequetur.* & inferiùs: *Serpentes ſunt de quibus dictum eſt: Venenum aſpidum ſub labijs eorum. Vbi ergo ſuperuacuis vacatur ineptijs, & quaſi ſymbola congeruntur verbis otioſis, apud intrinſecùs auſcultantem non ſermones hominum, ſed quaſi multigena decernitur vociferatio beſtiarum. Ipſe nimirum eſt, de quo in Canticis cap. 2. dicitur: Dilectus meus reſpicit per feneſtram, reſpicit per cancellos. Et ipſe per Prophetam:* (Ierem. 8.) *Attendi*, inquit, *& auſcultaui; nemo quod bonum eſt loquitur. Sed vt noſter ſermo ab ea, quàm ſemel cœpit materia non recedat, & loquentium vitia per non loquentium animalium proſequatur exempla, nunquam fauces Hydrus ingreditur, niſi cùm crocodilus oſcitans inuenitur:*
E *nam ſi clauſum os teneat, inſidiantis impetum non formidat. Anthalopus cùm exclamat, ad ſuum ignarus interitum, gladios venatoris inuitat; qui donec obticuit, perſequentis induſtriam fugacis curſus opinione deluſit. Atque vt hoc inferam, quod cancer oſtreo, facit plerumque diabolus Monacho*, &c. *Solerter explorat, ſi quando oſtreum ſe contra Solis radios aperiat: tunc ergo calculum clandeſtinus incurſator immittit, ſique hiantia clauſtra reperiens, viſcera oſtrei interna decerpit. Oſtreū ſignificat Monachum qui nimirum viuit, dum ſub ſilentij cenſura concluditur: perit autem cùm ad loquendum immoderatiùs aperitur. Quid enim deſignat calculus qui oſtreo ne recludatur iniicitur, niſi duritia conſuetudinis, qua quiſque ne ſeſe ad pœnitentiam emolliat induratur.*

Religioſis periculū ſalutis à lingua.

Lingua q. Hydrus.

ratur. Nam quaſi quidam lapillus praua conſuetudinis obſtas, ne ts qui fabularum vacas ineptijs, a ſua ſe vanitate recludas. Cancer qui poſt ſe naturaliter graditur, eſt apoſtata ſpiritus, qui poſtquam ſemel à conductore receſſit, in poſteriora relabi nunquam deſiit.

Inquietum malum.] ἀκατάσχετον, id eſt, vt Pagn. & Vatabl. *incoercibile*, S. Hieron. lib.2. contra Pelag. *incontinens*, ſcilicet paſſiuè, quod contineri & cohiberi nequit. Alij *incohibibile*. Syrus *inimpedibile, irremorabile*. Alij *intolerabile*.

Nonnulli legunt ἀκατάστατον, id eſt, *inconſtans*, inſtabile, conſiſtere non potens; ſicut cor & pulmo, quibus lingua reſpondet, & quoad formam aſſimilatur, conſiſtere nequeunt, ſed perpetuò agitantur: cor, vt ſpiritus vitales toti corpori ſubminiſtret; pulmo, vt cor refrigeret. vnde Poëta:

Cor ſapit, & pulmo loquitur, fel commouet iram;
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Item ἀκατάστατον eſt ſeditioſum & tumultuoſum: nam ἀκαταστασία eſt *ſeditio*, inconſtantia, tumultus, confuſio, turbatus rerum ordo. Hinc & ſequitur *plena veneno mortifero*. Porrò cur lingua ſit inquieta, cauſam dat S. Auguſt. ſerm.31. de verbis Apoſt. *Lingua*, inquit, *facilitatem habet motus, in vdo poſita eſt, facilè in lubrico labitur. Quantò illa citiùs & faciliùs mouetur, tantò tu aduersùs illam fixus eſto. Domabis ſi vigilabis: vigilabis ſi timebis: timebis ſi Chriſtianum te eſſe cogitaueris.*

Plena veneno mortifero.] Quo proximi famam, ſuam & audientis animam, ac ſæpe multorum corpora occidit per odia, rixas & bella quæ ſuſcitat: vnde Pſal.139.4. *Acuerunt*, ait, *linguas ſuas ſicut ſerpentis: venenum aſpidum ſub labijs eorum.* & Pſalm.5.11. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis dolosè agebant, iudica illos.* *Sepulchrum* eſt,

Lingua maledica eſt ſepulchrum.

1\. primò, quia lethiferum eſt guttur maledicum, & quos tetigerit occidit, & in ſepulchrum infert, iuxta illud Ierem.5.16. *pharetra eius quaſi ſepulchrum patens*. q. d. Nabuchodonoſoris ſagittæ ſunt lethiferæ, & omnes quos confixerit occidet & ſepeliet.

2\. Secundò, quia inſtar ſepulchri tetrum & lethalem habitum, ac virulentiam calumniarum, dolorum, & impiarum machinationum exhalat.

3: Tertiò, qui obſcœna loquuntur, ait ibidem S. Chryſoſt. ora habent quaſi ſepulchra, quia fœtor ille ſpiritalis qui ex animæ putrefactione oritur, fœtore ſenſibili maior & grauior eſt.

Eſt q. argentum viuum.

Lingua ergo ſimilis eſt hydrargyro, ſiue argento viuo, quod conſiſtere nequit, ſed perpetuò agitatur: ac ſi tangatur in mille & minutiſſimas partes diſſilit; éſtque venenum exitiale, vt ſi vel minimum quid ex eo hauriatur, ilicò interimat: vti olim Louanij iuuenem curioſitatis cauſa illud delibantem, ilicò interimi conſpexi. Porrò alludit Iacobus ad linguam aſpidum & ſerpentum, quæ venenata eſt, & venenum morſu effundit. Nam animalia quæ veneno nocent, venenum in veſica ſub lingua incluſum habent; quæ, cùm mordent, rumpitur, & morſu venenum effundunt, ait Mercurial. de Venen. iuxta illud Iob 20.12. *Cùm enim dulce fuerit in ore eius malum, abſcondet illud ſub lingua ſua.*

Vers. 9.

Lingua data eſt ad Deum laudandum. Exempla.

In ipſa.] id eſt, ipſa, per ipſam *benedicimus Deum*, tum pſallendo, tum docendo, tum concionando, &c. Hic enim eſt finis linguæ ob quem à nobis Deo eſt indita, ſcilicet vt illa Deum glorificemus, alióſque glorificare doceamus. Ita fecit S. Antonius de Padua, qui ardenti corde & lingua concionando innumeros ad Deum conuertit. Vnde 32. anno à morte eius lingua eius incorrupta, recens & rubi- A cunda inuenta eſt à S. Bonauentura, qui lachrymando eam deoſculans; *O lingua benedicta*, inquit, *quæ Dominum ſemper benedixiſti, alióſque benedicere docuiſti, nunc liquet quam grata es fueris, quantique apud eum meritis*. ita habet eius vita & Chronica Ordin. S. Franciſci, quæ & addunt ipſius S. Bonauenturæ linguâ, 160. annis poſt mortem, putà anno Domini 1434. integram & recentem eſſe repertam æquè, ac cor & caput in tranſlatione eiuſdem. Ita Pſaltes Pſal.33.1. *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.* ita Sancti in cœlis non aliud lingua concinunt quàm Dei laudes, & magnalia. Apocal.4.8. & c.5.8. & c.7.12. vide ibi dicta. Quocirca S. Paulus quaſi Angelus B terreſtris, ſatagens fideles efficere cœlites & Angelos: *Implemini*, inquit, *Spiritu ſancto loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, & hymnis & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, Deo & Patri*, Epheſ.5.18. Ita S. Nazianzenus in carm. de ſilentio de lingua canit:

Sum lyra ſupremi regis, moduliſque canoris
Hunc cano, qui tremulo cuncta pauore quatit.

Ita S. Auguſt. totis tredecim libris Confeſſionum aſſiduè benedicit, laudátque Dominum: vnde ita orditur: *Magnus es Domine & laudabilis valde: magna virtus tua, & ſapientiæ tuæ non eſt numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ, & homo circum-* C *ferens mortalitatem ſuam, circumferens teſtimonium peccati ſui, quia ſuperbis reſiſtis: & tamen laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ. Tu enim excitas vt laudare te delectet: quia feciſti nos ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te.* & lib.9.c.1. *Laudet te cor meum & lingua mea, & omnia oſſa mea dicant: Quis ſimilis tibi?* Quocirca impius Neſtorius lingua abutens, & maledicens Chriſto, eiúſque Matri, dicénſque & docens Chriſtum non eſſe Deum, ac conſequenter eius matrem non eſſe Deiparã, ſed Chriſtiparam, eadem à Deo mulctatus eſt: lingua enim eius à vermibus corroſa & exeſa eſt, teſte Cedreno & Euagrio lib.1.c.7. Ex aduerſo Martyres plures, quibus ob fidei confeſſionem exectæ erant linguę, D Deum laudarunt pèrinde ac ſi illæ exectæ non fuiſſent, vti fecerunt Martyres Africani, teſte Victore Vticenſi in perſecutione VVandalica. Tota ergo vita fidelium, præſertim clericorum, religioſorum, & prædicatorum non aliud eſſe debet, quàm continua Dei laus & prædicatio.

Dicit hoc Iacobus, vt oſtendat proprium finem & vſum linguæ, qui eſt benedicere & laudare Deũ, vt ex illo oſtendat grauitatem abuſus, quo homines paſſim eadem impiè & quaſi ſacrilegè abutuntur ad maledicendum. Nam, vt ait S. Chryſoſt. homil.14. in Epiſt. ad Epheſ. *Os habes*, inquit, *ſpiritale obſignatum Spiritu ſancto, cogita quæ ſit oris tui dignitas. Patrem vocas Deum, & fratrem mox vituperas? Cogita* E *qua menſa dignatum ſit os tuum? quæ contingat? quæ degustet? quo cibo fruatur? Perpende cum quibus tempore myſteriorum aſtes, nempe cum Cherubim, cum Seraphim. Seraphini neminem vituperant, ſed vnus & idem vſus ora illorum adimplet, nempe benedicendi & glorificandi Deum. Quomodo ergo potes cum illis dicere, Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui ore tuo ad vituperiũ abuteris?* Portentum ergo eſt qui lingua prædicat Dei bonitatem, eandem verò exacuit in conſortes, & proximos ſuos. Indignus eſt hominis titulo qui pacem habet in ore, opere autem ſerit lites & bella: qui ſemen cœleſtis doctrinæ pollicetur, & merum ſeminat aconitum. Idem Chryſoſtomus homil.21. in Epiſtol. ad Roman. *Quomodo*, inquit, *ſacram*

ſacram oblationem ſumes, qui linguam humano ſanguine cruentaſti? Quomodo pacem das ore, bellis adeò referto?

Deum & Patrem.] Deum qui eſt pater omnium. vide dicta cap. 1. 27.

Et in ipſa maledicimus homines.] καταρώμεθα, id eſt, *execramur*, mala imprecamur, diris deuouemus; rurſum calumniamur, conuiciamur, irridemus, ſubſannamus, &c. hæc enim omnia ſignificat *τὸ maledicimus* per catachreſin. Viderunt id ipſum per vmbram Gentiles. Anacharſis rogatus quid in homine eſſet optimum, quid peſſimum? reſpondit, lingua. teſtis eſt Laërtius lib. 1. cap. 9. Bias Amaſi regi Ægypti poſcenti optimum & peſſimum ex victima, linguam remiſit; ſentiens linguam ſi ratione regatur, eſſe optimum hominis membrum; ſin ira, aliáve paſſione inſtigetur, eſſe peſſimum. ita refert Plutarch. lib. de Garrulitate. vide Pierium lib. 33. tit. de lingua.

Qui ad ſimilitudinem (id eſt, imaginem. vide dicta Geneſ. 1. 26.) *facti ſunt.*] q. d. maledicendo homines, maledicimus Deum: quia homines ſunt opus, creatura & imago Dei. Præclarè S. Ambroſius lib. de dignitate humanæ condit. cap. 3. *Quis maior*, inquit, *honor homini potuit eſſe, quàm vt ad ſimilitudinem ſui factoris conderetur.* Et S. Leo ſerm. 1. de ieiunio 10. menſis: *Si fideliter atque ſapienter creationis noſtræ intelligamus exordium, inueniemus; hominem ideo ad imaginem Dei conditum, vt imitator ſui eſſet auctoris; & hanc eſſe naturalem noſtri generis dignitatem, ſi in nobis quaſi in quodam ſpeculo, diuinæ benignitatis forma reſplendeat.* Explicat venenum mortiferum linguæ, taxátque propriè eos qui pij videntur, Deúmque benedicunt pſallendo, orando, prædicando, & interim proni in maledicentiam aſſiduè eadem lingua petulanter maledicunt proximis, eò vtique nocentiùs, quò ex pietatis ſpecie, quam præ ſe ferunt, iuſtè & piè id facere videntur. Tales ſunt non pauci qui frequentes ſunt in officiis diuinis, & domum reuerſi eam implent rixis, iurgiis, calumniis, maledictis, vt in templo videantur eſſe Angeli, in domo dæmones. Contra quos magna patientia certandum eſt, & cogitandum illud Senecæ de remediis fortuitis: *Bene neſciunt loqui: faciunt non quod mereor, ſed quod ſolent: quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.* Senſus ergo eſt, q. d. En lingua adeò plena eſt veneno mortifero, vt etiam tunc cùm Deum laudat, non ceſſet à maledictia in proximos, itaque in Deum ſit iniuria, adeóque Deum ſimul maledicat & benedicat. Qui enim imaginem, imò amicum & filium regis violat, aut maledicit, regem violat, aut maledicit; multò magis qui Dei. Vnde OEcum. hæc legit interrogatiue: *In ipſa benedicimus Deum, & in ipſa maledicimus homines?* q. d. fierine poteſt, vt eodem ore & lingua laudemus Deum & vituperemus homines, qui ſunt peculium & imago Dei? Fierine poteſt vt ſimul laudes & vituperes Deum? laudes in ſe, vituperes in ſua imagine. Vnde ſubdit Iacobus: *Non oportet fratres mei hæc ita fieri*; ſed ſi laudas Deum, lauda & hominem, qui eſt magna Dei portio. Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 14. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: honorat autem eum qui miſeretur pauperis.* Et Pſaltes Pſalm. 49. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum, &c. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos, ſedens aduerſus fratrem tuum loquebaris.* Tales ſimiles ſunt pantheræ, quæ cùm homini nocere nequit, imaginem eius dilacerat, teſte S. Baſil. orat. 10. de inuidia: ita & hi cùm Deo nocere nequeant in ſeipſo, nocent ei in ſua imagine, putà in homine.

Homo magis imago Dei quàm Angelus.

Nota, etſi homo quoad naturam inferior ſit Angelo, itaque minor imago Dei, tamen quoad quædam Angelum ſuperat, magiſq; quàm ille eſt imago Dei. Primò, quia mundus hic viſibilis creatus 1.
eſt propter hominem, non propter Angelum; vtpote qui ſpiritus eſt inuiſibilis. Homo ergo in mundo eſt quaſi princeps, rex & Deus quidam terreſtris.
In eo ergo magis refert Deum, quàm Angelũ. Se- 2.
cundò, quia omnes beſtiæ, aues, piſces, elementa, ſidera cœli, quin & Angeli ſeruiunt homini perin-
de ac ſeruiunt Deo. Tertiò, quia homo per tot re- 3.
rum inuentiones, per tot fabricas & machinas, per tot fructuum ſationem & productionem, per tot artes mechanicas quibus nihil non efficit, videtur imitari Dei omnipotentiam, omniſcientiam, re-
rúmque omnium creationem. Quartò, quia homi- 4.
nis productio refert S. Trinitatem, Adam ſcilicet ingenitus repræſentat patrem ingenitum, Eua producta ex Adamo filium genitum, Seth Spiritum ſanctum procedentem ex vtroque, vti innuit Na-
zianz. orat. 39. Quintò, quia ſicut in Deo ſunt om- 5.
nes rerum ſpecies & gradus vel formaliter, vel eminẽter: ita ſunt & in homine. Homo enim habet eſſe commune cum inanimis, viuere cum plantis, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis.
Denique homo eſt affinis, conſanguineus & frater 6.
Dei per Verbum incarnatum, non Angeli: Chriſtus enim naſcens non *Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ*, Hebr. 2. 16. Noli ergo ô homo te abiicere, & tanti generis eſſe degener, ſed diuinæ conſors naturæ deſpice hæc vilia & exilia, ſuſpice illa magna & diuina: Deum tuum imitare. *Eſto quidam quaſi in terris obambulans Deus; & ſanctus in carne Angelus.* Vidit hæc per vmbram Triſmegiſtus; vnde ſcribens ad Aſclepium exclamat: *O Aſclepi, magnum miraculum eſt homo, animal adorandum. Hic enim in naturam Dei tranſit, quaſi ipſe ſit Deus. Hic humanæ naturæ partem in ſeipſo deſpicit, alterius partis diuinitate confiſus: Dijs cognata diuinitate coniunctus, partem ſui qua terrenus eſt deſpicit: cætera omnia quibus ſe neceſſarium eſſe cœleſti diſpoſitione cognoſcit, nexu ſecum charitatis aſtringit, ſicque ſuſpicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis eſt poſitus, vt quæ infra ſe ſunt diligat, ipſe à ſuperioribus diligatur. Elementis velocitate miſcetur; Acumine mentis in maris profunda deſcendit: omnia illi lucent. Non cœlum videtur altiſſimum, quaſi enim proxima ſagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius caligo aëris non confundit, non aqua altitudo aſpectum eius obtundit: omnia idem eſt, & vbique idem eſt.* Nam, vt aiunt Theologi: *Factus eſt homo vt Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando poſſideret, poſſidendo frueretur.*

Homo mũdi miraculum.

VERS. 10.

Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio.] Exaggerat mali indignitatem, illúdque inſiſtendo & repetendo perurget. q. d. Ex eodem ergo ore procedit benedictio & maledictio; quod in ſe tam iniquum & indignum eſſe liquet, vt aliis verbis magis exaggerari non egeat, imò nequeat: vnde OEcum. rurſum hæc legit & intelligit interrogatiuè: *An iuſtum eſt vt ex eodem ore & benedictio & deteſtatio egrediatur? non profectò.* Hinc & leni piáque, ſed efficaci correptione idipſum ſtudioſè cauendum monet S. Iacobus, dicens: *Non oportet fratres mei hæc ita fieri*; ſed ore ad benedicendum tantùm (ad hoc enim nobis à Deo inditum eſt) non ad maledicendum vti nos conuenit. S. Maximus ſerm. 43. & alij hanc Iacobi ſententiam appoſitè exponunt de

adulatoribus qui palàm laudant, occultè vituperãt, & ex eodem ore calidum & frigidum, vt vulgò dicitur, efflant. Verùm prior ſenſus videtur genuinus: loquitur enim de eadem benedictione & maledictiooe, de qua locutus eſt immediatè antè.

Mor. mitis ſit correptio.

Diſce hîc manſuetudinem in corripiendo à S. Iacobo, quam ipſe didicit à Chriſto, cui per omnia ſimilis erat, ideóque vocabatur frater Domini: vnde & ſubditos vocat *fratres*. Præclarè S. Chryſoſt. homil. 52. ad popul. ait linguam noſtram fieri linguam Chriſti ſi in loquendo, doceodo & corripiendo imitemur manſuetudinem Chriſti. Ita Dauid de ſe: *Memento*, inquit, *Domine Dauid & omnis manſuetudinis eius*, Pſal. 131.1. & Paulus 2. Corinth. 10.1. *Ipſe ego Paulus*, inquit, *obſecro vos per manſuetudinem & modeſtiam Chriſti.* & Epheſ. 4.1. *Obſecro itaque vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis cum omni humilitate & manſuetudine.* & 1. Timoth. 6.11. *Tu verò ô homo Dei hæc fuge, ſectare verò iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem.* & ad Titum 3.2. *Omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.* Aurea eſt ſapientis vox: *Fili in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris*, Eccleſ. 3.19.

Vers. 11. *Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam.*] q. d. non. Ergo nec homo ex eodem ore debet proferre maledictionem, quæ eſt quaſi aqua dulcis, & maledictionem, quæ eſt quaſi aqua amara amaricans Deum & homioes; ſed ſolùm benedictionem. Rurſum, ſicut aqua amara immiſſa dulci eam efficit amaram; ita dulcedinem benedictionis maledictionis amaritudo in eodem ore conſumit, ait Beda; ſicut modicum fermentum totam maſſam corrumpit, 1. Corinth. 5.6. Huic tamen oon obſtat quin concionator populo nunc blandiri, nunc minari, & obiurgare; nunc dulcia Dei promiſſa, nunc amaras eius minas & pœnas proponere debeat: quia hæc omnia inducunt populum ad Deo ſeruiendum & benedicẽdum; ideóque ſunt Dei benedictio, non maledictio.

Fontes dulces & amari ſimul.

Nota, quidam fontes dulcem & amaram fundunt aquam, ſed diuerſo tempore, vel loco. Audi Plinium lib. 2. cap. 103. *In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maximè frigidus; mox paulatim tepeſcens ad noctis media feruore & amaritudine infeſtatur.* & mox: *Lynceſtis aqua quæ vocatur Acidula, vini modo temulentos facit. In Andro inſula templo Liberi patris fontem nonis Ianuarij ſemper vini ſapore fluere Mutianus credit.* Addunt noſtri Conimbricenſes tract. 9. in Meteora cap. 9. *In Troglodytis lacum eſſe qui ter die fit amarus ſalsúſque, ac deinde dulcis, totiéſque etiam noctu.* Similes in Ardenna noo longè à Leodio ſunt fontes Spadani aciduli, qui ferri, nitri, ſulphuris & vitrioli ſaporem referunt; eo quòd eorum aqna per venas ferri, nitri, ſulphuris & vitrioli perlabatur, eorúmque vim & ſaporem imbibat, vti è triennali experientia eos frequentando didici: quocirca inuicem vicini fontes, diuerſos habent ſapores, ob diuerſas venas quas pertranſeunt: imò idem fons ſi per aliam venam labatur, ſaporem mutabit. Talis quoque eſt Arethuſa fons & flumen Syracuſæ, qui diuerſis in locis fertur diuerſum habere ſaporem; eo quòd alij fontes in eam influant; & quia ſub mari labitur, ſi ex eo quid hauriat, marioam & ſalſam dulci immixtam emaoabit: de quo Virgilius Ecloga 10.

Arethuſa.

Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.
Sic tibi cùm fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

A Sed andi Thomam Fazellum oculatum teſtem, qui de Arethuſa ita ſcribit lib. 4. de reb. Siculis pag. 89. *Craſſas, ſalſioréſq; & ad potum iniucundas habet aquas, quarum vſum, cum duræ & incoctiles ſint, incolumitati humanæ minus conferre libr. 2. docet Athenæus. Non procul ab Arethuſa in medijs maris fluctibus fons aquæ dulcis mirè exundat, caputque inter aquas ſalſas attollit, oculus Cilica vulgò appellatus.* & mox: *Quòd ſi ex Arethuſa fontibus hic non eſt vnus, ex aliquo certè vicino monte gigni, & ex pelagi vadis, expellente eum interiori vento, ſurſum emergere neceſſe eſt.* Et anteriùs cauſam aperit, ſcilicet quòd aqua Arethuſæ non oriatur io Sicilia, ſed in Achaia & Peloponneſo. Siquidem Alphæum, inquit, Achaiæ regionis fluuium terra
B abſorptum, ſubter mare in Siciliam per paſſuum millia ferè quingenta fluere, atque ex hoc fonte Arethuſæ rurſum emergere primùm Pindarus, deinde Timæus, quos Græci & Latini ſecuti ſunt, tradiderunt. Sic de Aſcanio lacu & fontibus Chalcidis ſcribit Plioius libr. 31. cap. 10. eorum ſuperficieio dulcem eſſe & potabilem, inferiores verò partes nitroſas & amaras. Verùm S. Iacobus loquitur de fontibus communibus & ordinariis. Hi enim ſimul aquam dulcem & amaram noo reddunt: pauci iam nominati extraordinarij ſunt, & quaſi portenta & monſtra naturæ, ideóque ſunt typi & ſymbola linguæ, quæ ſimul fundit maledictionem & benedictionem, ideóque ipſa pari-
C ter oſtentum eſt & monſtrum naturæ. Adde licèt in iam dictis fontibus, exterior foos, putà footis orificium ſit idem quod emanat aquam dulcem & amaram, tameo interior fons, hoc eſt, ipſa prima vena & ſcaturigo, quæ eſt quaſi cor aut hepar fontis, eſt diuerſa, vt patet ex dictis de fonte Arethuſæ cui nomen *oculus Cilica*. In homine autem ſecus ſe res habet. Sicut enim in eo vnus eſt fons exterior, putà vnum os, proferens bona & mala; ſic & vnus eſt fons interior, putà vnum cor & vna anima ex quo vtraque manant. Hoc ergo inſtar portenti eſt & prodigij, quod ſcilicet idem cor per eandem linguam iniuriam & laudem, pietatem & impietatem, mortem & vitam, veritatem
D & mendacium depromat.

Nunquid poteſt fratres mei ficus vuas facere.] Græca & Syrus pro *vuas* legunt ἐλαίας, id eſt, *oliuas*, & tunc maior eſt antitheſis: ficus enim ſunt dulces, oliuæ verò amaræ: ſed ſequentia indicant de vuis agi. Subdit enim, *aut vitis ficus?* q. d. nullo modo: nec enim vitis per ſe aliud quàm vuas profert, nec ficus viti inſeri poteſt, vt in ea producat ficus, vti pyrus inſeritur pruno, atque in pruno profert pyra.

Sic neque ſalſa dulcem poteſt facere aquam.] *Salſa*, id eſt, fons ſalſus: vode Græcè eſt: *Sic nullus fons ſalſus ſalſam ac dulcem poteſt edere aquam.* ita Tigur. Pagnin. & alij. Probat enim priorem ſimilitudi-
E nem, ſcilicet quòd ex eodem fonte non manet aqua dulcis & amara (ex qua probat & concludit, moraliter non poſſe, id eſt, non debere ex eodem ore prodire benedictionem & maledictionem) alia ſimilitudine vitis & ficus, quarum illa nou ficus, ſed vnus dumtaxat; hæc non vuas, ſed ficus dumtaxat profert. Burgenſis tamen cenſet hîc eſſe aliam, putà tertiam ſimilitudinem: primam eoim peti à fonte, ſecundam à vite & ficu, tertiam hîc ex aqua ſalſa quæ ex ſe non poteſt dulcem diffundere. Verùm ſi diffundit, ergo fons eſt & fontis rationem habet: quare eadem eſt hæc ſimilitudo cum prima. Ex hiſce ſimilitudinibus oſtendit Iaco-

bus

bus innaturale eſſe & præter rerum ordinem, ac quaſi cum ipſa natura pugnare, vt ex ore à Deo & natura deſtinato ad benedicendum procedat maledictio; ſicut cum natura pugnat, vt ex fonte dulci procedat aqua amara, ex viti ficus, ex ficu vua, ideóque idipſum fieri nequit. Rurſum ſicut aqua amara immiſta dulci eam facit amaram, ita maledictionem miſtam benedictioni in eodem ore eam vitiare, ac quaſi conuertere in maledictionem; quia ſcilicet maledictum eſt os, quod cùm ſit ſoli benedictioni deſtinatum, ex ſe emittit maledictionem: bonum enim eſt ex integra cauſa, malum ex ſingulis defectibus, vt ait S. Dionyſius. Inſuper ſicut ficus non profert vuas, nec vitis ficus; ſic maledicum, licèt aliquid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenus poſſe. ita Beda. Porrò octo differentias & quaſi ſpecies malæ linguæ aſſignat Thomas Anglicus, nimirum lingua tertia, inquit, de qua Eccleſ. 18.16. eſt detractorum, ſolúmque detrahit; falſa eſt adulatorum Eccleſ. 20.18. magniloqua ſuperborum Pſalm. 11. 4. viperea hæreticorum Iob 20.16. blaſphema maledicorum Iob 15.5. doloſa hypocritarum Pſalm. 119.2. coinquinata luxurioſorum Eccleſ. 51.3. iniqua aduocatorum Prouerb. 17.4.

12. Attributa & damna malę linguę.

Nota, S. Iacobus noxam & damna linguæ demonſtrat ex duodecim partim argumentis, partim attributis. Primum eſt v. 3. quòd inſtar equi ſit effrænis. 2. v. 1. quòd modica licet, magna tamen exaltet. 3. ibidem, quòd ſit inſtar ſcintillæ quæ totam ſyluam comburit. 4. v. 6. quòd ſit vniuerſitas iniquitatis. 5. ibidem, quòd maculet totum corpus. 6. quòd inflammet totam rotam natiuitatis & vitæ noſtræ. 7. quòd inflammetur à gehenna. 8. quòd magis indomita ſit quàm omnes feræ, ideóque à nemine domari poſſit. 9. quòd ſit inquietum malum. 10. quòd ſit plena veneno mortifero. 11. quòd cùm ſit data & dicata benedictioni Dei, ſimul tamen maledicat proximis. 12. quòd ſit quaſi fons monſtroſus eructans ſimul aquam dulcem & amaram.

Vers. 13.

Quis ſapiens, σοφὸς, id eſt, eruditus, ſcilicet rerum diuinarum, *& diſciplinatus*, ἐπιστήμων, id eſt, ſciens ea quæ ad praxim & mores pertinent, non tantùm ſpeculatiuè, ſed & practicè, hoc eſt, diſciplinæ ſtudioſus.

Porrò idem eſt *ſapiens* & *diſciplinatus*; ſed hic illi additur, vt ſignificetur ſapientem non ſpeculatiuum dumtaxat, ſed & practicum eſſe debere, putà diſciplinatum & bene inſtitutum: vnde verſ. vltimo diſertè aſſerit ſapientiam eſſe pudicam, pacificam, modeſtam, ſuadibilem, &c. *Diſciplina* enim *eſt morum ordinata correctio, & regularum à maioribus traditarum ſtudioſa obſeruatio.* Ita Cicero Tuſcul. 4. *Sapiens*, ait, *eſt, qui rerum diuinarum & humanarum* (ad quas pertinet morum diſciplina) *ſcientia eſt præditus.*

Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ.] Syrus: *Oſtendat opera ſua in conuerſationibus bonis.* Redit S. Iacobus ad Doctores & Magiſtros, de quibus egit v. 1. quorum occaſione hucuſque digreſſus eſt ad vitia linguæ. Eis ergo impensè commendat manſuetudinem & modeſtiam, vt plus doceant exemplo, quàm verbo; plus modeſta & miti conuerſatione, quàm magna oſtentatione ſapientiæ. Magis enim docent & mouent opera quàm ſermones, magis vita quàm vox. ita Chriſtus priùs cœpit facere, deinde docere, Actor. 2.1. Chriſtum imitatus S. Petrus paſtoribus

Magiſter plus doceat vita quàm voce.

hanc legem præfigit Epiſtol. 1. cap. 5. 3. *Forma*, inquit, *facti gregis ex animo.* præmiúmque aſſignat: *Et cùm apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam.* Et S. Paulus Philipp. 3. v. 17. *Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram.* Hinc Pontifex Aaronicus in Rationali ad pectus geſtabat *Vrim & Tummim*, id eſt, *doctrina & veritas*, vt ſignificaret in Pontifice requiri tam veritatem, id eſt, integritatem vitæ & exempli, quàm doctrinam legis & Scripturæ, Exodi 28. 30. Inſignis in hac re fuit Origenes, de quo ſcribit Euſeb. lib. 6. hiſtor. cap. 3. *quòd qualis eius erat ſermo, tales & mores; & quales mores, talis ſermo*; ideóque habitus eſt Eccleſiæ oraculum orbiſque miraculum, ac plurimos ad fidem & ſanctimoniá conuertit. Ex aduerſo probro fuit ille qui audiuit: *Verba tua ſunt verba Dei, ſed facta tua ſunt facta diaboli.* Illuſtrior fuit S. Lucianus Martyr, qui adeò moribus erat compoſitus, pius, hilaris & ſanctus, vt Angelus videretur, omnéſque ad ſui & Chriſti amorem alliceret: quocirca Maximinianus Imper. non niſi eminus & per velum eum aſpicere & alloqui eſt auſus, timens ne & ipſe ab eo virtutis quaſi philtro dementaretur, vellétque fieri Chriſtianus. vide dicta Philip. 4. verſ. 5. Similis fuit S. Bonauentura, in cuius funere perorans in Concilio Lugdunenſi anno Domini 1274. Petrus Tarantaſius Cardinalis ex Ordine S. Dominici, qui poſtea creatus Pontifex dictus eſt Innocentius V. inter alias eius laudes dixit: Quotquot aſpiciebant vel audiebant S. Bonauenturam, eius amore capiebantur, illi cedebant, illius ſententiam & conſilium amplectebantur; eò quòd eſſet benignus, affabilis, humilis, charus omnibus, pius, prudens, caſtus, pacificus, omníque virtute ornatiſſimus. Sapienter S. Hieronymus Epiſt. 3. Heliodoro Epiſcopo hunc viuendi canonem præfigit: *In te*, inquit, *oculi omnium diriguntur: domus tua & conuerſatio tua quaſi in ſpecula conſtituta, magiſtra eſt publicæ diſciplinæ. Quicquid feceris, id ſibi omnes faciendum putant. Caue ne committas quod aut qui reprehendere volunt, dignè laceraſſe videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere.* Talis fuit Gregorius ſenior Epiſcopus Nazianzi, pater S. Gregorij Nazianzeni. Nam, vt hìc de eo ait Orat. 19. *Ferinos hominum mores haud magno negotio mitigauit, tum paſtoralis artis ſermonibus, tum etiam quod velut ſpiritualem quandam ſtatuam ad optimæ cuiuſque actionis pulchritudinem expolitam ad imitandum proponeret.* Idem in Laudibus S. Baſilij: *Oratio Baſilij erat tonitru, quia vita eius erat fulgur.* Ex aduerſo S. Bernard. lib. 2. de Conſid. ad Eugen. Pont. *Monſtroſa res*, inquit, *eſt locus ſummus, & animus infimus; ſedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otioſa: ſermo multus, & fructus nullus.* Idem eminus viderunt Gentium Philoſophi. Ariſtides apud Platonem in Theag. profitetur ſe ex alloquio Socratis nihil didiciſſe, ex conuerſatione & moribus plurimum. Ageſilaus rogatus qua ratione quis maximè apud homines probaretur? *Si dicat*, inquit, *optima, & faciat honeſtiſſima.* Præclarè Seneca lib. 1. Epiſt. 6. *Plus*, inquit, *tibi & viua vox, & conuictus, quàm oratio proderit. In rem præſentem venias oportet. Primùm, quia homines ampliùs oculis, quàm auribus credunt. Deinde, quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet; vita eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quàm ex verbis*

Exempla.

Socratis traxit. Metrodorum, & Erymachum & Polyanum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Idem alibi: *Eum, ait, doctorem elige quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris.* Scitum eſt illud Democriti apud Laërtium lib.9. c.7. λόγος ἔργου σκιὴ, id eſt, *oratio operis eſt vmbra.* Sicut ergo ſe habet vmbra ad corpus, ita oratio ad opus: opus ergo eſt quaſi corpus ſolidum, oratio & ſermo quaſi vmbraticum & euanidum, putà corporis virtutiſque vmbra, non corpus & ſolida virtus.

In manſuetudine ſapientiæ.] in manſueta ſapientia, quæ manſuetè audit, reſpondet, monet, corripit & docet. Talis enim eſt Chriſti & diſcipulorum eius, iuxta illud eiuſdem: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde,* Matth.11. Eſt hebraiſmus. Sic charitas fraternitatis vocatur charitas fraterna; filius dilectionis vocatur filius dilectus; filij inobedientiæ & diffidentiæ vocantur filij inobedientes & diffideutes.

Nota veræ ſapientiæ propria dos & quaſi flos eſt manſuetudo. vide dicta cap.1.21.

Quærit Petrus Damiani lib. de Contemptu ſeculi cap.28. cur 4.Regum 4.31. Eliſæus nequiuerit puerum ſuſcitare per baculum illi applicitum, ſed per ſeipſum incumbendo illi eum reuocarit ad vitam? ac reſpondet: *Is quem terroris virga ſuſcitare non poterat, per amoris ſpiritum ad vitam redit, dúmque ſe paruulo accommodauit & compoſuit, facilè erexit & ſuſcitauit.* Sic ſubditi ſæpe magis mouentur amore prælati, quàm terrore, ſi leniter ſe eis accommodet, moreſque attemperet & benignè componat. S.Auguſt.ſerm.6. de verbis Dom. durum prælatum vocat tentatorem ſubditorum. Vide S.Dionyſium Epiſtol.8. ad Demophilum, & S. Bernard. ſerm. de S.Magdalena.

ERS. 14. *Quòd ſi zelum amarum habetis.*] Zelus amarus eſt inuidia, zelus dulcis eſt feruens charitas, à qua Simon Chananæus cognominatus eſt Zelotes. Opponit manſuetudini ſapientiæ zelum amarum, id eſt, amarulentam æmulationem & inuidiam, quæ nata ex ſuperbia & amore excellentiæ parit contentiones & ſchiſmata, ideóque abit in errores, hæreſes & mendacia, ex quibus glorioſum, ſed vanum doctoris nomen aucupatur, vt ſcilicet inaniter de noua ſecta à ſe inuenta, de noua ſchola, nouiſque diſcipulis glorietur & ſe iactitet.

Notat Iſidorus Peluſ. lib.2. Epiſt.90. plures fuiſſe & eſſe ſectas, contentiones, ſchiſmata & hæreſes in Chriſtianiſmo, quàm fuerint in Iudaiſmo & gentiliſmo; eò quòd diabolus ſectarum auctor inuidens, & indignans vtilitati & excellentiæ Chriſti & Chriſtianiſmi, vt eum euertat, illa magis nunc ſerat & ſuccendat quàm antè, præſertim quia gentiliſmus totus erat diaboli; Iudæorum etiam longè maior pars. Accedit primò, quòd inter Chriſtianos maior ſit ſapientia maiúſque ſapientiæ ſtudium: inter ſtudioſos ſapientiæ autem oriri ſolent variæ ſententiæ & ſectæ. Secundò, quòd in Chriſtianiſmo omnes errores ſe tegant ſanctiſſimo nomine Chriſti, & prætextu veræ fidei & pietatis, quem diabolus magiſtris ſuperbis & nouarum opinionum auidis obtendit, itaque eos excæcat, vt verè, rectè & piè ſe agere putent.

Aduerte τò *amara*: nam inuidia eſt amarulenta, & iis, quibus inuidet, & magis ſibi. Inuidus enim mirè cruciatur cruciatu inuidiæ ſuæ, quo torquet & affligit ſe de excellentia alterius, quem dolet ſibi præferri vel æquari in ſapientia, virtute & gloria: tunc enim, vt ait Statius 2.Theb. *tacitam ſecretus coquit inuidiam.* Hinc nota conditiones inuidiæ. Prima eſt: Inuidia ſignum eſt animi parui & abiecti: inuidendo enim agnoſcit alium eſſe ſe ſuperiorem, vel parem. Et qui inuident, ferè ſunt inertes, puſillanimes, depreſſi, iuxta illud Ouidij lib.5. de Ponto: 1.

Conditiones inuidiæ.

Liuor iners vitium, mores non exit in altos,
Vtque latens imâ vipera ſerpit humo.

Vnde Plinius lib. 6. Epiſt. 17. *Diſertior es? inquit, tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor eſt.*

Secunda, idquod excellit & eminet ferit oculos inuidi, éſtque obiectum inuidiæ. Vnde Ouid. lib.1. de rem.am. 2.

Summa petit liuor, perflant altiſſima venti,
B *Summa petunt dextra fulmina miſſa Iouis.*

Quocirca Themiſtocles iuuenis dolebat ſibi non inuideri: hoc enim ſignum eſt, inquit, me nihil adhuc præclari geſſiſſe. *Sicut enim cantharides roſa, ſic inuidia virtuti innaſcitur.* ita Antonius in Meliſſa ſermone 62. vbi & addit Ariſtotelem rogatum quid eſſet inuidia? reſpondiſſe, eſſe antagoniſtam fortunatorum.

Tertia, inuidia ſæpe res maximas impedit & euertit, vti in vrbibus, bellis, congregationibus etiam bonorum ſubinde experimur. Trita eſt Beliſarij Ducis Iuſtiniani Imper. tot victoriis inclyti, ſed per æmulos ad extrema redacti mendica & miſeranda vox: *Da obolum Beliſſario, quem extulit virtus, cæcauit inuidia.* ita multi: licèt nonnulli viri docti ex Zonara & aliis id refutent, aſſerántque Beliſſarium honoratum ſemper vixiſſe & obiiſſe. Verè Siluius lib.1. 3.

O dirum exitium mortalibus, ô nihil vnquam
Creſcere, nec magnas patiens exurgere laudes,
Inuidia.

Ita duos primos fratres Cainum & Abelem vna domus, imò totus mundus capere non potuit.

Quarta, inuidiam liquet eſſe amaram & felleam: commouet enim fel & bilem vtramque, ſcilicet tam flauam quàm atram; hoc eſt, tam choleram, quàm melancholiam; adeò vt inuidus in vultu atrum, ſelleum liuidúmque colorem præ ſe ferat. Vnde Martial. lib.1. 4.

Ecce iterum nigros corrodit liuidus vngues.
Omnibus inuideas liuide, nemo tibi.

Et Silius lib.11.

——atra veneno
Inuidia, nigróque vndantia pectora felle.

Quinta, duo ſunt actus inuidiæ, videlicet: *Inſultare malis, rebúſque ægreſcere lætis,* ait Statius libro 2. 5.

Sexta, inuidia ſummum eſt tormentum inuidi, eúmque lenta longáque tabe exedit & conſumit, indéque inuidia vocatur edax. Vnde Claudian. lib.3. de raptu Proſer. 6.

Inuidus alterius rebus macreſcit opimis.

E Et Horat. lib.1. Epiſt.

Inuidia Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum.

Hinc Socrates dixit inuidiam eſſe vlcus, imò ſerram animæ, teſte Stobæo ſermone 36. & Antonio in Meliſſa ſerm.62. Et Martial. lib.9.

Rumpitur inuidia quòd amamur, quódq; probamur;
Rumpatur quiſquis rumpitur inuidia.

Et Ouid.2. Metamorph. graphicè eam pingit:

——Lentáque miſerrima tabe
Liquitur, vt glacies incerto ſaucia ſole,
Felicíſque bonis non lenius vritur Herſæ,
Quàm cùm ſpinoſis ignis ſupponitur herbis,
Quæ neque dant flammas, lenique tepore cremantur.

Hinc

Hinc Poëtæ finxerunt inuidos apud inferos ſerpentibus veſci, & hydris recreari. Quin & Caſſianus collat. 18. cap. 17. illud Ierem. 8. *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos*, myſticè accipit de inuidia. Vide eum. Agis rex Lacedæmonum audiens ſibi ab æmulis inuideri: *Geminam* igitur, inquit, *habebunt moleſtiam: nam ipſos & ſua ipſorum mala diſcruciabunt, ac inſuper mea & meorum bona torquebuntur.* Magnifica vox, ſignificans eos quos tenet inuidia, magis eſſe miſericordia dignos quàm ira; ac inuidum ſatis dare pœnarum, etiamſi alius eius vltor non exiſtat. ita Plutarch. in Lacon. nam, vt ait Antiſthenes apud Laërtium lib. 6. cap. 1. *Sicut ferrum conſumit rubigo ex ipſomet nata, ita inuidus ſuo ipſius vitio contabeſcit.* Elegantiùs verò Chryſologus ſerm. 172. *Inuidia ſuorum carnifex ſemper exiſtit: extendit ſenſus, torquet animos, diſcruciat mentes, corda corrumpit. Quid plura? Hanc qui receperit, ſua ſuſtinet ſine fine ſupplicia: quia in ſe domeſticum ſemper diligit habere tortorem. Quis ibi malorum finis, vbi alterius bonum pœna eſt? vbi cruciatus eſt aliena felicitas?* Propterea acutè dixit Nazianzenus Orat. 27. *Solus ex omnibus affectibus, iniquiſſimus ſimul & æquiſſimus eſt inuidia: iniquiſſimus, quia bonis omnibus aduerſus eſt: æquiſſimus, quia dominos ſuos exeſt & conficit.*

7. Remedium inuidiæ.

Septima, remedium inuidiæ eſt humilitas, modeſtia & gloriæ contemptus. Hinc Cato dicebat eos qui moderatè, ſobriéque fortuna vterentur, minimè peti inuidia. Non enim, inquit, nobis, ſed bonis quæ nos circumſtant inuident homines. Externa bona extra hominem ſunt; at inſolenter vtenti vitium intra hominem eſt, qui eo ſibi conflat inuidiam, ſéque facit inuidioſum & exoſum. ita Plutarch. in Apopht. Roman. Diogeni Cynico, vtpote omnium contemptori, nemo inuidebat. Crates Thebanus dicebat ſe pro patria habere gloriæ contemptum & paupertatem, in quæ nullum ius exerceret fortuna. Aiebat item ſe Diogenis eſſe diſcipulum, qui nullis inuidiæ patebat inſidiis. Opes enim & honores plerumque conciliant inuidiam, præſertim ſubiti, ſi ſortem, ſtatúmque valde excedant. ita Laërt. lib. 6. cap. 5. Præclarè S. Ambroſius lib. 2. de Abraham cap. 4. *Grande*, ait, *virtutis myſterium, cui citò inuidetur. Et ideo vt inuidiam reprimat, humiliorem ſe præſtare debet. Non ſibi principatum ſuper omnes vendicet: non ſibi ſoli ſapientiam præcipuam arroget.* Idem in conflictu vitiorum & virtutum. *Inuidia*, inquit, *dicit: In quo illo vel iſto minor es? Cur ergo eis vel æqualis, vel ſuperior non es? Quanta vales, quæ ipſi non valent? Non ergo tibi aut ſuperiores, aut etiam æquales eſſe debent. Verùm dilectio fraterna reſpondet? ſi cæteros ô homo virtutibus antecellere te exiſtimas, tutius in infimo, quàm in ſummo loco temetipſum ſeruabis. Semper enim de alto peior fit ruina. Quòd ſi tibi, vt aſſeris, quidam ſuperiores, alij æquales ſunt, quid te lædet? quid te nocet? Caue prorſus ne dum alijs locum celſitudinis inuides, illum imiteris de quo ſcriptum eſt: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui*

8. *ex parte eius ſunt.* Denique inuidia ſolet morte eius cui inuidetur finiri, & in commiſerationem quin & admirationem verti.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

& : *Virtutem incolumem odimus, ſublatam ex oculis, quærimus inuidi.* Ita Iulius Cæſar audiens tragicam necem Pompeij ſui æmuli, illachrymauit.

Et contentiones ſint in cordibus.] Contentiones ſolent eſſe in ore & linguis, non in cordibus: per contentiones ergo hîc accipe ſtudia & propoſita contendendi: vnde Græcè eſt ἐριθεία, id eſt, *contentio* in ſingulari, hoc eſt, voluntas & cupido contendendi, quam parit zelus amarus, id eſt, inuidia. Qui enim fel inuidiæ gerit in mentis ſtomacho, ille geſtit illud ore exhalare, omnibúſque contradicere, & cum omnibus contendere. Præclarè Sapiens Prouerb. 20. 3. *Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumelijs*, id eſt, contentionibus quæ pariunt, iactántque viciſſim contumelias. *Puerilis* enim *animoſitatis eſt contendere*, ait S. Auguſtinus Epiſt. 174. & ſtudere vt alter alterum vincat, cùm apud Chriſtianos vincere debeat veritas, pax & humilitas. Et Seneca lib. 2. de Ira cap. 34. *Cum pari contendere*, inquit, *anceps eſt, cum ſuperiore furioſum, cum inferiore ſordidum; puſilli hominis & miſeri eſt repetere mordentem. Imbecilla ſe lædi putant, ſi tangantur, vt mures & formicæ; quas ſi manu amoueris, ora conuertunt.*

Contentionis damna.

Quid quæris ô Chriſtiane, dum contra Chriſti leges cum fratre contendis? vtique ſcientiæ oſtentationem & victoriæ laudem apud tui ſimiles, ſuperbos & ſtolidos. Egregiam ſanè laudem nanciſceris, vt audias contentioſus, arrogans, oſtentator, ſophiſta: quantò glorioſius tibi foret abſtinere iurgio, vt apud cordatos audires ſapiens, pacificus, religioſus, mentis linguæque compos & dominus. Sapienter Papias S. Ioannis Apoſtoli diſcipulus & S. Polycarpi ſodalis, audiens multorum clamoribus Dei veritatem lacerari: *Non multa dicentibus*, inquit, *ſed vera tradentibus auſcultandum eſt.* ita Euſeb. lib. 3. cap. 59. Religioſè S. Ignatius fundator Societatis noſtræ hoc ſuis documentum dabat:

Nulli vel minimo quauis ratione repugnes,
Cedere te potius, quàm ſuperare iuuet.

Et S. Bernardus lib. de modo bene viuendi cap. 17. *Viri mites*, ait, *ſemper deſpiciunt lites.* & mox: *Si detractio & iurgia ſunt in clauſtro, vbi eſt taciturnitas regularis, vbi ſanctitas religionis, vbi ſilentium Ordinis, vbi religioſitas Monaſterij, vbi vinculum charitatis, vbi pax vnitatis, vbi concordia fraternitatis, vbi amor ſocialis? Heu proh dolor! perijt taciturnitas regularis, ablata eſt ſanctitas religionis, defecit ſilentium ordinis, ad nihilum deuenit religioſitas Monaſterij, annullata charitas fraternitatis: ſed ſi illi qui in pace debent viuere incipiunt contendere, litigare, detrahere, vbi eſt vita tranquilla, vbi vita quieta, vbi vita pacifica, vbi vita honeſta, vbi vita modeſta, vbi vita caſta, vbi vita contemplatiua, vbi vita angelica?* & inferiùs: *Contentio lites parit: contentio pacem cordis extinguit: contentio rixas gignit: contentio iurgia ſeminat: contentio faces odiorum accendit: contentio concordiam rumpit: contentio conturbat oculum mentis.* Modum eam excludendi ſubdit, ſi quis vbique eligat viliora, ac concludens ait: *In nulla cauſa decertare ſtudeas, niſi vt ſoli Deo placeas.*

Nolite gloriari & mendaces eſſe aduerſus veritatem.] q. d. ſi ſentitis in mente ardorem contendendi, nolite illum ſequi, cúmque per os, verbaque egerere & exerere, vt glorioſè & mendaciter oppugnetis veritatem, ſed potiùs ardorem hunc ſilentio reprimite, & ratione compeſcite. Vnde Græca habent: *Ne gloriemini & mentiamini contra veritatem.* Syrus: *Ne intumeſcatis aduerſùs veritatem, & mentiamini.* Quis enim libidine contendendi agitur ex ſtudio contradicendi, vt ſcilicet videatur eſſe prudentior, vel doctior cæteris omnibus, tam veris, quàm falſis contradicit, omnéſque & omnia

A impugnat; ac proinde neceſſum eſt vt ſæpe inaniter glorietur & mentiatur cõtra veritatem; vti clarè videre eſt in ſophiſtis & hæreticis, qui agnitam veritatem impugnant. Significat Iacobus zelum, ſiue inuidiam matrem & fontem eſſe contentionis, iactantiæ, & mendaciorum. Porrò ſicut ſummum decus eſt tueri veritatem, ita ſummum dedecus eſt eam impugnare, & propugnare falſitatem, quod faciunt inuidi & contentioſi. Quocirca cùm quæreretur quidnam eſſet fortiſſimum, vnúſque reſponderet eſſe regem, alius eſſe vinum aut mulieres. Zorobabel rem acu tangens reſpondit eſſe veritatem, de qua perorans coram Dario rege, impetrauit ab eo toti genti ſuæ plenam ſolutionem captiuitatis Babylonicæ & templi re- B ædificationem. vide 3. Eſdræ 3. v. 12. & ſequent. vſque ad v. 47. cap. 4. Præclarè S. Auguſt. Epiſt. 9. ad S. Hieron. *Incomparabiliter*, ait, *pulchrior eſt veritas Chriſtianorum, quàm Helena Græcorum: pro iſta enim fortiùs noſtri Martyres aduerſus hanc Sodomam, quàm pro illa illi heroës aduerſus Troiam dimicauerunt.* Idem Epiſt. 7. ad Marcellinum: *Nimis*, ait, *peruerſè ſeipſum amat, qui & alios vult errare, vt error ſuus lateat.* Demoſthenes rogatus, *quid Deo ſimile haberent homines?* reſpondit, *benignè facere, & veritatem amare.* ita Maximus ſerm. 8. Pythagoras aſſerebat hæc duo diuinitus hominibus data eſſe lõgè pulcherrima, veritatem amplecti, & beneficiis operam dare: vtrumque enim cum deorum immor- C talium operibus comparari poſſe. ita Ælianus lib. 12. variæ hiſtoriæ.

Decus veritatis.

Denique veritas & charitas ſorores ſunt, adeóque Deus per eſſentiam tam eſt veritas quàm charitas: qui ergo veritatem oppugnat, oppugnat pariter charitatem, ipſúmque Deum, qui eſt prima veritas & increata charitas. Remedium igitur cõtentionis & clypeus veritatis eſt charitas. Nam, vt ait Apoſt. 1. Corinth. 13. 4. *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati.* Et S. Bernard. tract. de duodecim gradibus humilitatis: *Bona*, inquit, *eſt via humilitatis, qua* D *veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationis ſapientia participantur. Denique ſicut finis legis Chriſtus, ſic perfectio humilitatis cognitio veritatis. Chriſtus cùm venit attulit gratiam: veritas quibus innotuit dat charitatem; innoteſcit autem humilibus: humilibus ergo dat gratiam.* Tres igitur ſociæ & comites inſeparabiles, ac quaſi tres Chriſtianæ Charites, ſunt humilitas, veritas, & charitas. Idem paulo pòſt tres veritatis gradus aſſignat. Primum, quo Deum & Chriſtum ac nos ipſos agnoſcimus, ideóque eum ſummè reueremur, & nos ſub eo ſummè humiliamus. Secundum, quo proximorum culpas & miſerias peruidemus, eíſq; compatimur. Tertium, quo Deum contemplamur partim hîc in ænigma- E te, partim in cœlo facie ad faciem per viſionem beatificam, iuxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Ad primum*, inquit, *aſcendimus per laborem humilitatis, ad ſecundum per affectum compaſſionis, ad tertium per exceſſum contemplationis. In primo veritas reperitur ſeuera, in ſecundo pia, in tertio pura. Ad primum ratio ducit, qua nos diſcutimus; ad ſecundum affectus perducit, quo aliis miſeremur; ad tertium puritas rapit, qua ad inuiſibilia ſubleuamur.*

Clypeus veritatis charitas.

Tropol. Beda explicat, q.d. Iacobus: Nolite ô Chriſtiani mentiri Deo, cui in Baptiſmo promiſiſtis vos abrenunciare Satanæ & pompis eius: hiſce enim non abrenunciatis ſi bona veſtra inſolen-

A tiùs iactetis, & glorioſiùs ſupra, imò contra veritatem mendaciter prædicitis. Magis ad mentem S. Iacobi dicas, eos Deo mentiri, qui cùm eius cultores ſe profiteantur, proximis tamen, quos Deus vt ſeipſos diligere iubet, iraſcuntur, indignantur, inuident, cum eíſque contendunt & rixantur, in eóque quaſi re præclarè & animosè geſta gloriantur.

Vers. 15. Sapiẽtia terrena.

Non enim eſt iſta ſapientia (zelum amarum habentis & contentioſi, qui gloriam aucupatur, ideóque veritatem mendaciter oppugnat, vt videatur cæteris ſapientior) *deſurſum deſcendens.*] cœlitus à Deo Patre luminum, vt dixit cap. 1. 17. infuſa: *ſed terrena* ob auaritiam, qua quærit opes B terrenas: *animalis*, ob gulam & luxuriam, qua concupiſcit voluptates ſenſibiles ventris & Veneris, ideóque illius Deus venter eſt, vt ait Apoſt. Philipp. 3. 19. *diabolica*, ob ſuperbiam, qua ambit præ cęteris excellere & honorari, atque ad id ſubtiles modos, dolos, & aſtus adinuenit, quorum auctor & anteſignanus eſt Diabolus. Ex aduerſo ſapientia vera viri & doctoris humilis, pacifici & ſancti eſt cœleſtis, ſpiritalis, diuina. Antiſtropha huic Iacobi ſentẽtię eſt illa S. Ioan. Epiſt. 1. c. 2. 16. qui mundo tribuens id quod Iacobus ſapientiæ terrenæ & mundanæ, ait: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt, &c. Quoniam omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt*, putà gula & lu- C xuria, & *concupiſcentia oculorum*, auaritia; *& ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo.* Antiſtropha quoque, & magis eſt illa S. Pauli 1. Corinth. 3. 3. *Cùm enim ſit inter vos Zelus & contentio, nónne carnales eſtis & ſecundùm hominem ambulatis?* vbi Theodor. *Carnalis*, inquit, *eſt, qui contentus eſt propriis cogitationibus, & ſpiritus doctrinam non admittit.* Ambroſiaſter verò, *qui pecoribus ſimilis*, inquit, *ſenſum ſuum in terram deprimit, ideóque non aſſequitur niſi ea quæ videt, nec putat aliquid poſſe fieri niſi quod ſcit; ideo quicquid aliud audit quàm norit, ſtultum iudicat.* Talis eſt hæreſis & hæreticus, qui non capit niſi terrena, non capit niſi quæ ſentit ſenſibúſque tangit, non ſapit niſi ventrem & Venerem, non D ambit niſi primas cathedras, ideóque plenus eſt inuidia, odio, contentione, faſtu, oſtentatione, falſitate. Nota primò, *animalis*, Græcè ψυχικὸς, eſt is, qui non cupit, nec capit & ſapit aliud, quàm id quod familiare & gratum eſt animæ & animali, putà ſenſui, guſtui & tactui, inſtar beſtiæ, quales ſunt guloſi & libidinoſi: & vt ait S. Bernard. vel quiſquis eſt auctor lib. de ſolitar. vita, qui corporis ſenſibus & animæ ſenſitiuæ deſideriis ſeruit, & paſcit ac nutrit ſenſualitatem ſuam, adeóque neſcit niſi corporeas voluptates imaginando cogitare. vbi & addit, tres eſſe gradus fidelium, nimirum 1. incipientium. 2. proficientium. 3. perfectorum. primum eſſe animalem, ſecundum ratio- E nalem, tertium ſpiritualem. Sic Tertul. iam factus Montaniſta, orthodoxos per ſcomma vocabat *pſychicos* (malè Rhenanus legit *Phyſicos*) id eſt, animales, ſe verò & Montaniſtas ſpirituales, eo quòd tres quadrageſimas ieiunarent, damnarent ſecundas nuptias, &c. quas admittebant orthodoxi. Vnde ſcripſit librum de Ieiuniis contra Pſychicos. Rurſum animales ſunt hæretici, qui nil credunt niſi quod vident & intelligunt. Nam, vt ait S. Auguſt. ſerm. 151. de Temp. *In homine carnali tota regula intelligendi eſt conſuetudo cernendi.*

Animalis.

Secundò, hæc mundi ſapientia vocatur *diabolica*, tum quia diabolum imitatur. Primus enim diabolus in cœlo inuidit Deo ſuum thronum glo-

Diabolica.

riæ,

riæ, cúmque voluit inuadere, ac contra eum, eiúſque Angelos contendit & dimicauit; ſed victus deiectus eſt in tartara: tum quia à diabolo ſuggeritur & aſpiratur. Vnde *inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum*, Sapient. 2. v. 24. *Ipſeque Princeps eſt ſuper omnes filios ſuperbiæ*, Iob 41. 25. inſuper eſt mendax & mendacij pater, Ioan. 8. 44. Sic Paulus Elymam ſibi & Chriſto reſiſtentem vocauit *filium diaboli*, Actorum 13. 10. S. Polycarpus Marcionem vocauit *primogenitum Satanæ*, teſte Euſebio lib. 4. hiſtor. cap. 14. Iren. libr. 3. cap. 3. eundem vocat *os diaboli*. Porrò alludit Iacobus ad etymon dæmonum: dæmones enim dicuntur quaſi *δαήμονες*, id eſt, *ſcientes*; & his antiqui tribuebant ſcientiarum & artium humanarum inuentionem; ſed propriè ipſi primi auctores & inuentores ſunt ſapientiæ mundanæ, quæ docet ſe, ſuaque extollere, alios deprimere, ideóque miſcere lites, contentiones & bella. Igitur ſapientia cœleſtis eſt *Theodora*, id eſt, Dei donum; terrena verò eſt *Dæmonodora*, id eſt, diaboli donum. Ita Theodora vxor ſapiens Iuſtiniani Imper. facta dictaque eſt Dæmonodora, cùm Iuſtinianum ad hęreſin Eutychianam inflexit, Concilium Chalcedonenſe proſcripſit, Sylnerium Pontificem cepit morique coëgit, aliaque nefanda perpetrauit. ita Theophilus in vita Iuſtiniani. Quocirca cœlitus iſta miſerè periit. Audi Victorem Tunnenſem in Aphrica Epiſcopum in Chronico: *Theodora Augusta*, inquit, *Chalcedonenſis Synodi inimica, Canceris plaga toto corpore perfuſa, vitam prodigioſè finiuit*.

Vers. 16. *Vbi enim zelus & contentio.*] *Contendere*, ait S. Auguſtinus lib. 4. de doctr. Chriſt. cap. 28. *eſt non curare quomodo error veritate vincatur, ſed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius.*

Ibi inconſtantia.] Græcè *ἀκαταστασία*, id eſt, *inconſtantia*, inquietudo, inordinatio, turbulentia, perturbatio, agitatio, tumultus, ſeditio, vt dixi v. 8. Probat Iacobus ſuperbam inuidorum & contentioſorum ſapientiam eſſe terrenam, animalem, ac præcipuè diabolicam, ex eo quòd ſit inconſtans & turbulenta, cieátque tumultus & ſeditiones: id quod in hæreſi & hæreticis omni ſeculo viſum eſt, qui internecina bella & ſeditiones vbique ſuſcitarunt: vnde hîc verum eſt illud Tertull. libr. de Pallio cap. 5. *Plus toga læſere Rempubl. quàm lorica*; plus ſcilicet in pace hæreſiarchæ læſerunt Eccleſiam, quàm in perſecutione tyranni: nam hinc Martyres exritere inuicti & glorioſi, inde perfidi & ſeditioſi apoſtatæ, qui Rempubl. & Eccleſiam diſciderunt. Porrò quàm hæretici in hæreſi ſint inconſtantes, patet ex eo quòd indies noua cudant dogmata prioribus contraria. Vnde S. Hilarius, lib. ad Conſtantium & Conſtantem Imper. aſſerit *Arrianis annuas & menſtruas eſſe fides*; circumferuntur enim omni vento doctrinę, vt ait Apoſt. Epheſ. 4. 14. id in Luthero clarè oſtendit Cochlæus in lib. cui titulus, *Lutherus ſepticeps*. Ratio eſt prima,

Hæreſis inconſtans tribus de cauſis.

1. quia hæretici aguntur ſpiritu vertiginis. Secun-
2. da, quia hæreſis eſt mendax: omne autem mendacium debiles habet pedes; mox enim eius falſitas deprehenditur; túmque aliam adinuenit, qua ſe
3. obuelet & ſuſtentet. Tertia, quia diabolus eius auctor mendax eſt & pater mendacij, atque ſuos ad noua ſemper & maiora ſcelera, ac blaſphemias impellit ex odio immani quo flagrat in Deum, & inuidia qua vritur in homines, ne in thronos cœleſtes quibus ipſe excidit, ſuccedant.

Et omne opus prauum.] Ex inuidia enim & contentionę oriuntur rixæ, contumeliæ, blaſphemiæ: pugnæ, cædes, rapinæ, ſchiſmata, hæreſes, ſacrilegia, omniaque ſcelera: nam, vt ait S. Cyprianus ſermone de zelo & liuore, *Mala cætera habent terminum, & quodcunque delinquitur, delicti conſummatione finitur: inuidia terminum non habet, permanens iugiter malum, & ſine fine peccatum.* Vide quanta ſcelera & clades ſecuta ſint ex hæreſi Donatiſtarum apud Optatum contra Parmen. & Arrianorum apud Athanaſ. Apolog. 2. & Victorem Vticenſ. in VVandalica. Quale incendium Galliæ, Germaniæ, Angliæ, &c. intulerint Lutherus & Caluinus, nuper ſpectauimus, atque adhuc ſpectamus & lugemus.

Vers. 17. *Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, primùm quidem pudica eſt.*] Opponit falſæ inuidorum, ſuperborum & contentioſorum ſapientiæ, quæ terrena eſt, animalis & diabolica, veram & ſanctam fidelium & doctorum humilitati, paci, charitati & ædificationi ſtudentium, eiúſque nouem partim ſigna, partim effectus & dotes aſſignat. Sapientiam intelligit cognitionem ſapidam (putà cum affectu, amore & praxi coniunctam) rerum diuinarum, quę fideles ad ſalutem & beatitudinem perducunt. Sapientia ergo hæc complectitur omnia myſteria fidei, totam doctrinam Chriſtianam, Theologiam, S. Scripturam, Ethicam, cæteraque quæ ad Chriſtianè ſanctéque viuendum conducunt. Hæc *deſurſum eſt*, quia à Chriſto tradita, quia hac de cauſa è cœlis deſcendit, vt eam nos doceret. Rurſum, quia ſine ſupernaturali Dei lumine & gratia intelligi & capi nequit; requirit tamen ipſa hominis cooperationem & ſtudium: licèt enim Apoſtoli eam infuſam acceperint, tamen poſteri eorum proprio ſtudio & labore eam acquirere & augere debent: vnde qui plus ei vacant, ſapientiores euadunt iis qui minùs ei ſtudent; vti videre eſt in Theologia & Theologis. Hi enim lumen & dogmata fidei ſequentes, ex iis ſpeculando alias veritates ſcrutantur, & quaſi concluſiones theologicas ex ſuis principiis eliciunt & colligunt. Denique *deſurſum eſt*; quia earum ſapor & amor, ac praxis ſine gratia Dei haberi nequit.

Veræ & falſæ ſapientię antitheſes 9.

Porrò conferre libet haſce nouem antitheſes veræ & falſæ ſapientiæ, quas hîc aſſignat S. Iacobus, eáſque in ſynopſi lectori ſpectandas proponere. Prima eſt, ſapientia vera eſt pudica: falſa eſt animalis & impudica. Secunda vera eſt pacifica: falſa contentioſa. Tertia, vera eſt modeſta: falſa petulans & ſuperba. Quarta, vera eſt ſuadibilis: falſa eſt imperſuadibilis, quia nec à vera quicquam ſibi ſuaderi ſinit, nec ſeipſam cordatis perſuadere poteſt. Quinta, vera eſt bonis conſentiens: falſa eſt bonis inuidens, aduerſans & rixoſa. Sexta, vera eſt plena miſericordia: falſa immiſericors, crudelis & impia. Septima, vera eſt plena fructibus & operibus bonis: falſa plena operibus malis cunctíſque ſceleribus. Octaua, vera neminem temere iudicat: falſa iudicium præcipitat, quia omnia cenſurat & carpit. Nona, vera eſt ſincera: falſa eſt ſimulata & hypocritica. Simili modo ait Apoſtolus 1. Corinth. 13. *Charitas* (quam includit ſapientia hæc practica) *patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, congaudet veritati*, &c. *Iamſi ſapientia pudica eſt, pacifica, modeſta, ſuadibilis*, &c. ergo & ſapiens pudicus eſt, pacificus, modeſtus, ſuadibilis, &c. Eſt argumentum à coniugatis: ſapiens, inquam, tum diſcipulus, tum doctor: doctorum enim & magiſtrorum cauſa hæc dicit Iacobus, vt patet v. 1.

Pudica eſt.] *ἁγνὴ*, id eſt, *pura*, caſta, intemerata eſt inſtar agni, tum à libidine, tum à quauis impuritate

ritate prauæ doctrinæ, ſceleris & vitij, vt poſſit
pingi ſpecie S. Agnetis, quæ pudicitiæ æquè, ac
ſapientiæ Chriſtianæ fuit exemplar & viua effi-
gies, vt iure vocetur ſitque Agnes. Nulla enim re-
ligio, aut ſecta docet iubétque tantam puritatem
tam caſtitatis & morum, quam veritatis & dog-
matum, atque Chriſtiana. Hæc enim de Deo do-
cet omnia auguſta, diuina, eóque digna. Hæc ſan-
cit omne quod honeſtum eſt. Hæc iubet coniu-
ges caſtè in coniugio viuere, ſibi ſeruare fidem,
nec eo vti ad voluptatem, ſed ad ſuſcipiendam
educandámque Deo prolem. Hæc conſulit virgi-
nitatem, cœlibatum & cõtinentiam, eámque om-
nibus ſacerdotibus & religioſis ſeuerè præcipit
& indicit. Quocirca hæc puritas doctrinæ, caſti-
tatis & vitæ eſt vna è notis veræ fidei, religionis
& Eccleſiæ. Ab ea enim longè aberrarunt & ab-
errant Gentiles, Mahometani, hæretici: docent
enim cœlibatum & cõtinentiam homini eſſe im-
poſſibilem: fornicationem eſſe licitam cenſuerunt
Gentiles, vt colligitur Actor. 15. 29. Mahometa-
nis tot in Alcorano permittuntur cõcubinæ, quot
poſſunt alere. Idem de Deo & Chriſto multa do-
cent inſulſa, ridicula, blaſphema, æquè ac Iudæi
in Thalmud. Hæreſiarchas omnes ſuas habuiſſe
amaſias, docet S. Hieron. Epiſt. ad Cteſiphontem:
ſcilicet Simon Magus, inquit, habuit Helenam
meretricem: Nicolaus Antiochenus choros duxit
fœmineos: Apelles habuit Philomenem, Monta-
nus Priſcam & Maximillam, Elpidius Agapen,
Priſcillianus Gallam, &c. Gnoſtici docebant fre-
quentandam eſſe fornicationem quaſi palmare
vitium, conceptum verò impediendum eſſe per
aborſum, fœtúmque enecandum, teſte Epiphan.
hær. 26. qui & hæreſi 27. tradit Carpocratianos
docuiſſe, quemque ſatagere debere vt ante mor-
tem omnibus ſceleribus ſe commaculet, alioqui
toties reuocandum ad vitam, donec id perfecerit
& perpetrarit. Quàm impia & impura doceant
Lutherus & Caluinus, omnibus liquet, vt Deum
eſſe auctorem operum tam malorum quàm bono-
rum: Chriſtum in cruce perpeſſum eſſe pœnas
gehennæ, ideóque deſperaſſe; religioſis & ſacer-
dotibus violanda eſſe vota caſtitatis; non eſſe li-
berum arbitrium; ſed electos à Deo in cœlum;
reprobatos in tartara vnius Dei decreto, quaſi fa-
to agi eſt impelli: ſi vxor nolit rem vxoriam, vo-
candam ancillam: omnia opera fidelium, etiam
pia & ſancta, eſſe peccata; nulla eſſe eorum meri-
ta: ſola fide quemque ſaluari; quemque fidelem
certum eſſe de ſua fide, gratia & ſalute, ac credere
debere fide diuina ſe iturum in cœlum ad glo-
riam æternam.

Myſtica pudicitia ſapiẽtiæ.

Denique Dionyſ. Carth. ait verãm ſapientiam,
putà fidem & profeſſionem Chriſtianam, eſſe pu-
dicam, eo quòd perſpiciat quanta cuiuſque pec-
cati ſit fœditas, ideóque illud cane peius & angue
fugiat & execretur: ac eo quòd ſummæ veritatis,
ac primæ lucis pulchritudinem, puritatémque cõ-
templans pariat in mente caſtum pudorem & ti-
morem, quo homo timet & erubeſcit ſe in diuinæ
Maieſtatis præſentia & aſpectu viliter turpitérque
gerere, aut aliquid cogitare, dicere, agere quod
Dei oculos offendat. Inſuper quia de præteritis
culpis ſalubrem iniicit pudorem, vt eos contri-
tione & lachrymis deleat. Tertiò, quia facit vt
ad contemplationem Dei reuerenter, purè & ve-
recundè quis accedat, non præſumptuosè, impu-
denter, ac temerariè ingerens ſe ad diuinorum, ac
incomprehenſibilium perſcrutationem.

A Moral. Diſce hîc comitem indiuiduam & quaſi
ſororem ſapientiæ eſſe pudicitiam. Hinc ambæ
apparuerunt in ſomnis S. Gregorio Nazianzeno,
eumque complectentes dixerunt: *Ne moleſtè acci-
pias iuuenis; nota tibi & familiare ſumus: altera enim
ex nobis ſapientia, altera caſtitas dicitur; & miſſæ ſumus
à Domino tecum habitare; quia iucundũ nobis & mun-
dum in tuo corde habitaculum præparaſti*; vti refert
Ruffinus in prologo Apolog. S. Ioannes Apoſto-
lus, quia Virgo, meruit ex pectore æternæ ſapien-
tiæ Chriſti Domini haurire arcana cœleſtia. Vnde
quaſi aquila librauit ſe ad thronum S. Trinitatis,
Verbique æterni generationẽ enarrauit. Ibi quo-
que didicit Apocalypſim, quæ tot habet Sacra-
B menta, quot verba. Inde vnus ipſe Apoſtolorum
cognominatus eſt Theologus. Similis ei fuit Ioã-
nes Baptiſta, æquè ac Elias, vterque virgo, vterque
propheta: nam, vt ait Clemens Alexan. 3. Pædag.
c. 5. *Domi, foris, ſemper comes eſt ſapientis pudicitia.*
S. Thomas Aquinas doctor Angelicus, Angeli-
cam habuit tam caſtitatem quàm ſapiẽtiam, adeó-
que ab Angelis in ecſtaſi cingulo caſtitatis (quod
Vercellis in templo P. Dominicanorum religioſè
aſſeruatur) accinctus, omni deinceps libidinis ſen-
ſu caruit. Illuſtre eſt quod legimus in vita S. Lau-
rentij Iuſtiniani: hic enim cùm annum ageret de-
cimum nonum, qui ætatis flexus lubricus eſſe ſo-
let, apparuit ei ſapientia, putà Chriſtus Dominus,
C ſpecie virginis, cuius ſplendor Solis ſplendorem
ſuperabat, eíque dixit: *Cur adoleſcens cor tuum ef-
fundis, & pacem ſectando teipſum per multa ſpargis?
Ego ſi me ſponſam accipere decreueris, pacem hanc cer-
tiſſimè polliceor.* Ille tam magnifica ſpecie & pro-
miſſo delectatus quæſiuit, quod ei nomen, quod
genus eſt? Tum illa: *Ego ſum Dei ſapientia, quæ ad
homines reformandos humanam formam aſſumpſi.* Qua-
re cùm Laurentius, ſe verò eam libentiſſimè acci-
pere reſpondiſſet, illa dato oſculo læta & gau-
dens abſceſſit: ipſe autem non multò pòſt in mo-
naſterium ad oblatas nuptias ſapientiæ & caſtita-
tis ſe contulit, in quibus abundè id expertus eſt,
quod promiſſo acceperat. Simili viſu & ſchemate
D ſapientia deſpondit ſibi Henricum Suſonem, qui
proinde inter alia ſcripſit officium de Æterna ſa-
pientia, omnibus eius ſtudioſis & diſcipulis quo-
tidie recitandum; indéque vocatus eſt *Miniſter
Æternæ ſapientiæ*, vt habet vita eius cap. 4. Simili,
ſed reali & viſibili ſpecie, ſapientia incarnata, pu-
tà Chriſtus Ieſus deſpondit ſibi S. Chatarinam Se-
nenſem virginem caſtiſſimam, quæ licet litera-
rum rudis, inde facta eſt ſapientiſſima; quin &
prophetiæ ſpiritum accepit. Annulus huius eius
deſponſationis Romæ in monte, qui vulgo dici-
tur Magnanapoli, religioſè aſſeruatur, vbi mihi
oſtenſus eſt. Cauſa eſt, quòd ſapientia ſit cœleſtis
& puriſſimæ ſapientiæ Dei participatio, Deíque
E filia, vt aiebat Alphonſus Aragonum rex apud
Panorm. lib. 3. requirit ergo cor purum & cœleſte,
non ſpurcum & libidinoſum: hoc enim in cœno
luxuriæ demerſum, cœleſtem hanc lucem intueri
nequit. Vnde Sapiens pingens ſapientiam c. 7. 25.
Vapor eſt, inquit, *virtutis Dei, & emanatio quædam
eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera, & ideo nihil in-
quinatum in eam incurrit; candor eſt enim lucis æternæ,
& ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago boni-
tatis illius.* Ex aduerſo Oſee c. 4. 11. ait, *Fornicatio,
& vinum & ebrietas auferunt cor.* ita Berſabee de-
mentauit Dauidem virum ſecundùm cor Dei: &
mulieres dementarunt Salomonem mortalium ſa-
pientiſſimum; cæcitas enim mentis eſt proles lu-
xuriæ,

Caſtitas comes ſapientiæ.

Exẽpla fidelium.

xuriæ, ait S. Gregor. lib. 31. Moral. Nimirum *cùm in aliquem ſupercecidit ignis concupiſcentiæ, videri ab eo nequit ſol intelligentiæ*, vt docet S. Auguſt. in Pſalm. 57. v. 9. ita Dalila excæcauit Samſonem, Iudic. 16. & libido Sodomitas, Geneſ. 19. 11.

Exẽpla Gentilium.

Idem viderunt Gentilium Philoſophi. Seneca præfat. ad Controuerſias, aſſerit nil tam mortiferum eſſe ingeniis, quàm luxuriam. Plato ſemper fuit continens ob ſapientiæ ſtudium, ait S. Auguſtinus lib. de vera relig. idem Academiam locum morbidum, ideóque aptum libidini reprimendæ ad ſcholam elegit. Hinc Platonis ad Muſas monitum fuit, teſte Laërtio: *Venerem exhorreſcite Nymphæ.* Cui Muſæ: *Aliger hic ad nos non volat ille puer.* Hinc & Muſas vocarunt Camœnas, quaſi caſtæ mentis. Sibyllæ ſapientiſſimæ, fuere virgines, imò ob virginitatem adeptæ ſunt donum prophetiæ, ait S. Hieron. contra Iouin. & Lactant. lib. 1. diuin. inſtitut.

Auerroës libr. 7. Phyſic. ait caſtitatem & alias virtutes quibus concupiſcentia carnis comprimitur, plurimum valere ad acquirendas ſcientias ſpeculatiuas. Hippocrates copulam carnalem vocabat paruam epilepſiam: quia in ea homo ita à turpi voluptate abripitur, vt videatur eſſe epilepticus & rationis mentiſque impos: libido enim, ait Nyſſenus lib. de Virgin. cap. 4. & ſequent. facit homines quaſi porcos, quorum oculi in cœnum demerſi cœlum & cœleſtia aſpicere nequeunt. Cicero in Hortenſio, aſſerit luxuriæ motum vti maximus eſt, ita inimiciſſimum eſſe ſapientiæ. Hinc Venus, iuxta nonnullos, dicta eſt à *ve*, quæ eſt particula priuatiua, ſignificans *ſine*, & *nũe*, id eſt, *mens*, quaſi *ſine mente*, amens; aut potiùs, vt Varro à *viendo*, id eſt, ligando & vinciendo, quia ligat rationem, mentem & voluntatem amantis. Venus enim ex homine facit brutum: ex aduerſo caſtitas ex homine facit Angelum.

Veneris etymon.

Sapiẽtia pacifica ob ſex cauſas.

Pacifica.] εἰρηνική, id eſt, *pacis amans*, pacem colens in ſe, & conſequenter eandem aliis communicans & concilians. Syrus, *plena pace.* Ex aduerſo falſa ſapientia, vt hæreſis, ἐριστική, id eſt, *contentioſa* eſt, amans litium, rixarum, & bellorum; vt omni æuo, ſed præſertim noſtro in Gallia, Scotia, Germania, Hollandia, &c. vidimus. Cauſæ ſunt,
1. prima, quia vera ſapientia eſt donum Spiritus ſancti, qui concordiæ & pacis eſt auctor; falſa eſt enim donum diaboli, qui diſcordiæ, belli & ſeditionum
2. eſt princeps. Secunda, quia ſapientia hæc fide & charitate nititur, quæ vna eadémque eſt in omnibus fidelibus: vnde *multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*, ait S. Lucas Actor. 4. 32. ita ſapientiſſimus mortalium fuit rex Salomon, id eſt, pacificus. Hinc Chriſtus Marci 9. v. vlt. *Habete*, inquit, *in vobis ſal, & pacem habete inter vos.* Sal eſt ſymbolum ſapientiæ; huius comes eſt pax: *Sal quippe ſine pace non eſt virtutis donum, ſed damnationis augmentum*, ait S. Gregorius. Vnde & ſal priſcis erat ſymbolum amicitiæ; ideóque hoſpitibus ante alios cibos apponi ſolebat, teſte Pierio Hiero. 31. Vnde prouerbium: *Non oportet tranſgredi ſalem & menſam*, id eſt, ius amicitiæ. Sed audi S. Gregorius 2. parte paſtor. cap. 4. *Per ſal*, inquit, *ſapientia deſignatur. Qui loqui igitur ſapienter nititur, magnopere metuat ne eius eloquio audientium vnitas confundatur. Hinc Paulus ait: Non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem. Hinc in Sacerdotis veſte iuxta diuinam vocem tintinnabulis mala punica coniunguntur. Quid enim per mala punica, niſi fidei vnitas deſignatur? Nam ſicut in malo punico vno exteriùs*
A *cortice multa interiùs grana muniuntur; ſic innumeros Eccleſiæ populos vnitas fidei contegit, quos intus diuerſitas meritorum tenet.* Tertia, quia pax non eſt aliud, 3.
quàm tranquillitas ordinis: ordinare autem eſt
ſapientis, ait Ariſtot. lib. 1. Metaphyſic. Quarta, 4.
quia ſapientia increata, à qua noſtra creata deriuatur, eſt Chriſtus, qui eſt pax noſtra, Epheſ. 2. 14. & princeps pacis, Iſaiæ 9. v. 6. Vnde ſuis valedicens Ioannis 14. 27. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hinc de Cherubinis, (qui creatæ ſapientiæ primum viuúmque ſunt exemplar) dicitur Ezech. 1. 9. *Iunctæq; erant pennæ eorum alterius ad*
alterum, in ſignum pacis & concordiæ. Quinta, 5.
quia ſapientia eſt humilis: humilitas autem eſt
B mater pacis: vnde humiles iugiter ſunt in pace;
cùm inter ſuperbos ſemper ſint iurgia. Sexta, quia 6.
ſapiens ſcit omnia bona pace conſtare; omnia verò mala diſſenſione, lite & bello conflari: omni ergo conatu pacem ſectatur, lites fugit. Hinc Apoſtolus Philip. 4. 7. *Et pax Dei*, inquit, *quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras.* vide ibi dicta. Et S. Auguſtinus 19. Ciuit. cap. 13. *Pax corporis*, inquit, *eſt ordinata temperatura partium. Pax animæ rationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionìſque conſenſio. Pax corporis & animæ, ordinata vita & ſalus animantis. Pax hominis mortalis & Dei immortalis, ordinata in fide ſub æterna lege*
C *obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia ciuium. Pax cœleſtis ciuitatis, ordinatiſſima & concordiſſima ſocietas fruendi Deo & inuicem in Deo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo eſt parium diſpariúmque rerum ſua cuique loca tribuens diſpoſitio.*

Modeſta.

Modeſta.] ἐπιεικής. Syrus, *manſueta, demiſſa, humilis*, Tigurina *æqua.* Vatabl. & Pagnin. *morigera.* Alij *moderata, humana, facilis, ciuilis*; nam mundi ſapientia facit ſuperciliosos, moroſos, difficiles. Alij, *morata, ſedata, honeſta, laudabilis*; hæc enim omnia ſignificat τὸ ἐπιεικές. Modeſtiæ mater eſt humilitas,
D filia verecundia, ſoror patientia, magiſtra exercenda: nam, vt ait Cicero pro Roſcio Comœdo, quo quiſque eſt ſolertior & ingenioſior, hoc docet iracundiùs & laborioſiùs; & quod ipſe celeriter arripuit, tanquam tardè à diſcipulis percipi videns, diſcruciatur. Porrò modeſtia in ſchola & diſputatione eſt neceſſaria, vt refrænet iuuenum petulantiam & audaciam: vnde modeſtia ab oratoribus vocatur *flos & decus adoleſcentum*: ab Euripide *donum pulcherrimum Deorum*: à S. Ambroſio *purpura virtutum.* Eius hæc eſt ſanctio: *Sic habitum, vocem, vultum, greſſum compone vt deceat Deum, vt te ornet, vt proximum ædificet: aliòqui decus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu.* Vide dicta Philip. 4.
E 5. & S. Nazianzenum Orat. 26. quæ eſt de moderatione in diſputatione ſeruanda. Verè S. Bernardus ſermone 36. in Cantic. *Multa ſcientia, ait, ingeſta ſtomacho animæ, ſi charitate decocta non fuerit, conuertitur in prauos, noxióſque humores, atque inflationes mentíſque tormina facit.*

Suadibilis.

Suadibilis.] id eſt, perſuaſu facilis. Græcè εὐπειθής. Syrus *obediens*, obſequens. Pagnin. *morigera.* Tigurina *tractabilis.* Alij *facilè cedens & credens.* Ex aduerſo falſa ſapientia, vt hæreſis, eſt ἀπειθής, id eſt, *imperſuaſibilis*, intractabilis, cerebroſa, dura, ceruicoſa, pertinax, obſtinata in ſua ſententia & errore. Sapientis ergo eſt rationi cedere, veritati cor pandere, errorem agnoſcere, ſententiam mutare.

Vnde

Vnde Apoſtolus Epiſcopum, qui eſt doctor populi, vult eſſe docibilem, 2. Timoth. 2. 24. Et Salomon poſtulans a Deo ſapientiam, petiit *cor docile*, Hebr. *audiens*. 3. Reg. 3. Docilitas enim eſt pars prudentiæ, ait Plato apud Macrob. lib. 1. in ſomnium Scipionis. Quia, vt ait S. Cypr. Epiſt. ad Stephanum, Epiſcopum & Doctorem: *Oportet non tantùm docere, ſed etiã diſcere: quia idem melius docet qui quotidie proficit, & creſcit diſcendo meliora.* Ita S. Auguſt. S. Damaſus aliíque Doctores conſuluerunt S. Hieron. in difficultatibus S. Script. Vide S. Auguſt. in Epiſtolis, quas plures de eis dedit ad eundem. Idem Auguſt. ad Dulcitium quæſt. 3. *Ego*, ait, *plus amo diſcere, quàm docere.*

B Porrò τὸ *ſuadibilis* dupliciter accipi poteſt. Primò paſſiuè, vt ſit idem quod quæ *facilè ſibi perſuaderi* ſinit. Secundò actiue, *quæ facilè perſuadetur alÿs*; quia ipſa facilè ſeipſam iis perſuadet: ſapientia enim tantam veri & honeſti habet ſpeciem, vt ilicò audienti ſe ſuaque perſuadeat. Ita religio Chriſtiana nil docet abſurdi, nil turpe, nil inopinabile; ſed omnia naturæ & rectæ rationi conformia; vti contra Gentiles docent Euſeb. in lib. de demonſtr. Auguſt. in lib. de Ciuit. & alij.

Ex aduerſo Philoſophi & hæretici plurima docent abſurda, turpia, incredibilia. Lycurgus dabat impunitatem adulteriis. Perſæ cum ſororibus & fratribus inibant coniugia. Plato, qui à ſuis nun-
C cupatur ſidus ſapientiæ, vxores voluit eſſe communes, & præpoſteram libidinem commendat lib. 3. de Republ. In ſolo ferè Timæo hæc habet

Paradoxa Platonis 26.

paradoxa, imò contraria. 1. Mundum creatum eſſe non ex nihilo, ſed ex atomis. 2. Mundum facit animal intelligens æternum, eo quòd pulcherrima creatura, qualis eſt mundus, nõ poſſit eſſe ſine intellectu. 3. Hoc animal à Deo creatum eſſe ad idæam alterius animalis. Fingit enim ipſe animal aliud vniuerſale, æternum, ſeparabile & idæale, cuius exemplum Deus ſecutus ſit in creando. Rurſum, Deum eſſe animam mundi. 4. Ignem & terrã cenſet primo fabricata, deinde aëre & aqua quaſi vinculis fuiſſe colligata. 5. Terram antiquiſ-
D ſimam Deorum cœlo contentorum facit. 6. Mundum ait ali ſenio & conſumptione ſui ipſius, & tamen æternum eſſe. 7. Mundum appellat Deum beatum. 8. Animam mundi ponit in eius medio, abiectiſſima ſcilicet parte. 9. Stellas cenſet animalia eſſe, imò Deos. 10. Solem in ſecundo à terræ circulo ſtatim à luna poſitum, quod Aſtronomi & ratio ipſa confutant. 11. Aſtra ex igne eſſe fabricata, ideóque ignea. 12. Terram eſſe circa polum ſuſpenſam, antiquiſſimam & primam Deorum (id eſt, ſtellarum) qui intra cœlum ſint geniti. 13. Fabuloſam dæmonum generationem ex terra & cœlo; & proſapiam per Oceanum & Thetidem productam, fidelem eſſe. Idem in Apo-
E log. *dæmones*, ait, *ſunt Deorum filÿ ſpurÿ*; vnde Deos facit adulteros. 14. Omnem animam ſtatuit æternam & ingenitam. 15. Iniquos tranſmutari in ortu ſecundo in mulieres, aues & beſtias pro cuiuſque delicto. 16. Delicta expiari per ignem & reliqua elementa. 17. Deos iuniores feciſſe hominis corpus ex quatuor elementis ſecundùm atomos. 18. Mundi generationem ait ex neceſſitatis & mentis cœtu miſtam, quaſi Deus coactus fuiſſet mundum generare, aut facere. Huc ſpectat quod de neceſſitatis filiabus, ſcilicet Parcis ſcribit lib. 10. de Republ. & quod alibi habet de fortuna pariter gubernante mundum: & quòd Deus neceſſitati non repugnet. Vnde Marſilius

A Platonis interpres, duplicem Platonicorum ſententiam affert. Primam Proculi, mundum factum eſſe. Secundam, mundum non eſſe factum, ſed ſemper fuiſſe & fluxiſſe a Deo, quia fiat ſemper & fluat. 19. Ante mundum elementa in ſuis fuiſſe ſedibus inordinatè mota; Deum ordinem attuliſſe & ornatum. 20. Mundum eſſe Deum ſeipſo ſufficientem. 21. Homini dat plures animas, vnam à Deo factam, alias duas mortales, perturbationi & libidini obnoxias, factas à Dei filiis, id eſt, ſtellis & dæmonibus, quarum vnam iecori, alteram cordi indiderint. 22. In iecore ait, dij vaticinia expleri ſtatuerunt, membro ſcilicet rationis experte, ne quis ſit ſapiens ſimul &
B vates. Quare nemo dum ſanæ eſt mentis vaticinatur, ſed cùm vis prudentiæ ſomno, vel morbo oppreſſa, aut diuino aliquo raptu è ſuo ſtatu eſt dimota; vaticinia enim eſſe pronunciata furentis ingenij. 23. Hominem acquirere immortalitatem ex veritatis intentiſſimo intuitu: vnde colligas animã per ſe non eſſe immortalem. 24. Anima, ait, cùm ſemper diuinum colat, ipſumque familiarem dæmonem in ſe habeat ornatiſſimum, fit beata. Hoc familiari dæmone valde gaudent Platonici, ob id magiæ ſuſpecti, vt & Socrates. 25. Idem alibi docet animam ante corpus extitiſſe, ideóque cognitionem noſtram non eſſe ſcientiam, aut potiùs diſcentiam, vt ita di-
C cam, ſed reminiſcentiam, &c. 26. ponit παλιγγενεσίαν, ſiue reditum rerum omnium, nimirum poſt duodecim millia annorum (quod ſpatium ipſe magnum annum nuncupat: hic enim præciſè continet annos 12554. ait Cicero lib. 2. de natur. Deor.) omnia præterita in integrum reuocanda eſſe, vt iterum fiant eo modo quo facta ſunt.

Ariſtotelis, qui à S. Hieron. & aliis vocatur miraculum naturæ & ingenij, paradoxa ſunt.

Ariſtotelis vndecim.

1. Mundum fuiſſe ab æterno. 2. Primum motorem Orienti affigit. 3. aſſerit eum moueri fato & naturali neceſſitate. 4. futurorum contingentium non eſſe determinatam veritatem, nec Deum ea determinatè ſcire. 5. de animæ mortalitate ita
D ſubinde loquitur, vt nonnulli aſſerant eum putaſſe animam eſſe mortalem: licèt alij veriùs contrarium opinentur. 6. cenſet licere partum abigere & liberis necem parare. 7. docet Dei prouidentiam non ſe extendere ad ſingularia. 8. lib. de bon. fortun. negat Deum curam gerere fortuitorum. 9. negauit Dei prouidentiam ſe extendere infra lunam, Deúmque curare ſublunaria, ſi credimus Clem. lib. 5. ſtrom. Nazian. Orat. 1. de Theolog. Ambroſ. 1. Offic. c. 13. 10. Motum & tempus cenſuit eſſe perpetuum, ideóque infinitum. 11. Ex nihilo nihil fieri: vnde inferunt Deum non creaſſe mundum, ſed omnia feciſſe ex præiacente materia. Plura vide apud S. Iuſtinum lib. de Error.
E Ariſtotelis. Stoicorum, & Epicuræorum abſurda dogmata recenſui Actor. 17. 18.

Verè Pſaltes Pſal. 118. 85. *Narrauerunt*, inquit, *mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua.* nam in vera ſapientia tum increata, tum creata & deriuata eſt *Spiritus intelligentiæ ſanctus*, ait Sapiens c. 7. 22. *Vnicus, multiplex, ſubtilis, diſertus, mobilis, incoinquinatus, certus, ſuauis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, humanus, benignus, ſtabilis, ſecurus, &c. intelligibilis, mundus, ſubtilis: omnibus enim mobilior eſt ſapientia; attingit autem vbique propter ſuam munditiam.*

Bonis conſentiens.] Hoc epithetum non eſt in Græco & Syro, illúdque expungit Proſper de lib.

arbit.

arbit. Dion. Caiet. Cathar. Gagneius & alij: legunt tamen Romani codices. Videtur ergo additum ad explicandum & determinandum τὸ *ſuadibilis*, nimirum quòd ſapientia ſibi bona perſuaderi ſinat, non mala, vt bonis tam rebus quàm hominibus ſit conſentiens, non malis, nimirum eis credendo, eorum bona conſilia & opera probando, imitando, diligendo & promouendo, nulli inuidendo aut reſiſtendo, neminem vituperando & à ſancto opere impediendo. Ex aduerſo hæreſes & hæretici bonis diſſentiunt, malis conſentiunt. ita Lutherus in Colloquiis menſalibus reſpuit Chryſoſtomum vt loquacem, Baſilium vt abiectum, Cyprianum, vt infirmum Theologum, Hieronymum vt errantem & de hæreſi ſuſpectum, ac omnibus præfert Apologiam ſui Melanchtonis: qui & alibi Satanico faſtu intonat, nihil ſe curare ſi mille Cypriani, mille Auguſtini, mille Eccleſiæ contra ſe ſtarent.

Moraliter S. Auguſt. ſerm. 12. de verbis Apoſt. *Nihil*, ait, *in te alteri reſiſtit? vide ne fortè ideo non ſit bellum, quia pax peruerſa eſt, fortè in totum carni conſentiens, & nulla rixa eſt.*

Plena miſericordiæ.] Syrus רַחְמֵי *rachame*, id eſt, miſerationibus ex intimis viſceribus manantibus. Sapientia enim nouit, didicítque illud Chriſti: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*, Matth. 5. 7. Ita S. Cypr. ſerm. de Lapſis: *Doleo*, inquit, *fratres vobiſcum. Cum ſingulis copulo pectus meum, cum iacentibus iacere me credo, cum proſtratis fratribus & me proſtrauit affectus.* Talis quoque fuit S. Iob, vt patet cap. 31. & S. Paulus 2. Corinth. 11. 29. *Quis*, ait, *infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* & S. Leo ſerm. 10. de Quadrag. *Pulchrum valde eſt & diuina beneuolentia comparandum, ſui quemque in altero meminiſſe.* Porrò Plinius lib. 2. cap. 7. omnem diuinitatem ponit in beneficentia: nam quaſi atheus dubitat de Deo & numine, Deos verò cenſet ab hominibus factos fuiſſe non alios, quàm viros fortes & beneficos. *Deus*, inquit, *eſt mortali iuuare mortalem: & hac ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc cœleſti paſſu cum liberis ſuis vadit maximus omnis æui rector Veſpaſianus Auguſtus, feſſis rebus ſubueniens. Hic eſt vetuſtiſſimus referendi benemeritis gratiam mos, vt tales numinibus aſcribantur. Quippe & aliorum omnium nomina Deorum, & quæ ſupra retuli ſiderum & hominum nata ſunt meritis.* Miſericors ergo & beneficus ſuis clientibus eſt Apollo, Æſculapius & Iupiter, id eſt, iuuans pater. Idem de beneficis in Deos relatis cenſet Cicero lib. 2. de legibus, & ex eo Lactant. lib. 1. Inſtit.

Benefici in Deos relati.

Et fructibus bonis.] putà bonis operibus. Hæc enim ſunt effectus, partus & fructus ſapientiæ.

Non iudicans.] Multi codices & interpretes delent τὸ *non*; & τὸ *iudicans* nectunt ſequenti, legúntque *iudicans ſine ſimulatione*, q. d. iudicans ſincerè, non fictè, & ſimulatè; verùm codices Romani, Louanienſes, Lugdunenſes, Regij & cæteri, æquè ac Syrus & Græcus legunt *non iudicans*. Pagn. & Tigur. *nihil diiudicans*, ſcilicet temere, non vſurpans ſibi munus iudicandi, non faciens ſe iudicem aliorum eos carpendo, cenſurando, ſpernendo, iuxta illud Chriſti: *Nolite iudicare vt non iudicemini*, Matth. 7. 1. q. d. nolite in aliorum facta & mores curioſè inquirere, carpere, cēſurare, damnare: ita fiet, Deo iuſtè diſponente, vt viciſſim ab aliis non iudicemini, cenſuremini, & damnemini.

Secundò, Græcum ἀδιάκριτος quaſi paſſiuum noſter Turrianus lib. 4. de dogmat. char. vertit paſſiuè, *quæ non iudicatur*, quia ſcilicet certa & indubitata eſt, vt ipſa potiùs de aliis iudicare debeat, quàm iudicari; quomodo Apoſtolus ait ſpiritualem à nemine iudicari, 1. Corinth. 2. 15. Hinc S. Auguſt. lib. de gratia & lib. arb. ad Valent. c. vltimo, ἀδιάκριτος vertit *inæſtimabilis*, q. d. ſapientia adeò ſublimis & pretioſa eſt, vt ſuperet omne hominum iudicium & æſtimationem; de qua re vide Baruch c. 3. 16. & ſequent. & Iob. 28. 13. & ſequent. Tertiò, aliqui ἀδιάκριτος vertunt *nihil hæſitans*, non dubitans, non nutans, ſed reſoluta, certa & ſecura de veritate.

Sine ſimulatione.] ἀνυπόκριτος, *ſine hypocriſi*. Pagnin. *nihil ſimulans*. Ex aduerſo falſa ſapientia, vt hæreſis & hæretici, ſimulant veritatem, ſinceritatem, caſtitatem, pacem, ſanctitatem, cùm moliuntur docéntque falſitatem, hypocriſin, libidinem, bellum, omnéque ſcelus: ſunt ergo lupi veſtiti pelle ouina, vt ait Chriſtus Matth. 7. 15. Verè Sapiens c. 1. 5. Spiritus S. inquit *diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu.* & cap. 7. 13. *Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.*

Vide actus & motes hypocritarum graphicè depingentem S. Greg. 10. mor. c. 16. aliàs 27.

Fructus autem iuſtitiæ in pace ſeminantur facientibus pacem,] Syrus *iis qui ſunt pacifici*. *Iuſtitiæ*, id eſt, ſapientiæ. Sapientia enim practica, de qua hîc agitur, eſt iuſtitia, id eſt, complexio omnium virtutum. Concludit Iacobus totius capitis de ſapientia & magiſtris diſcurſum hoc quaſi Epiphonemate, quo ſapientiæ vſum, fructum & præmium aſſignat & complectitur, q. d. Dixi ſapientiam plenam eſſe miſericordia & fructibus bonis, quia ſapientia & ſapiens certò ſcit hos iuſtitiæ, id eſt, virtutis bonorúmque operum fructus, eſſe quaſi ſemen æternæ felicitatis & gloriæ, quam quaſi copioſam ſegetem, ac præmium metet in cœlo: ſcit pariter ſe hoc ſemen ſerere debere in pace, pacem & mutuam concordiam ſtudioſè colendo, & inter diſſidentes conciliando; cùm ſeges hæc & merces ſolis pacis cultoribus propoſita & promiſſa ſit, non ſuperbis, non contentioſis, non facientibus ſchiſmata, non ſe, & ſua dogmata factaque iactantibus, qui alios contemnunt vt ſoli ſapere videantur: hos enim toto capite taxauit S. Iacobus. Nam, vt ait Orig. homil. 13. in Leuit. Deo grata opera noſtra, quantumlibet in ſe bona, eſſe nequeunt, niſi in pace peragantur, adeò vt & ſacrificium eius, qui à fratre diſſidet, ei non placeat, iuxta illud Chriſti Matth. 5. 23. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Antiſtropha huic Iacobi ſententiæ eſt illa S. Pauli, ſub idem tempus ad eoſdem edita Heb. 12. 11. cùm de diſciplina ait, *quòd fructum pacatiſſimum exercitatis, per eam reddet iuſtitiæ.* & : *Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem; qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam*, Galat. 6. 8. & illud Pſaltis de Apoſtolis & Doctoribus: *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos*, Pſal. 125. 6.

VERS. 18.

Nota τὸ *facientibus pacem*, id eſt, opera pacis, quæ ſcilicet ad pacem conciliandam & augendam

faciunt, qui ſcilicet & ſibi & aliis pacifici ſunt, vt
vertit Syrus: ſic enim in Script. iubemur fa-
cere miſericordiam, iuſtitiam, iudicium, pie-
tatem, &c. id eſt, opera miſericordiæ, iuſtitiæ, iu-
dicij, pietatis, &c.

Pacis bona quinque.

Moral. Nota quanta ſint commoda pacis. Pri-
mum, quòd Deo ſit gratiſſima, vnde ipſe vocatur
1. Deus pacis & dilectionis, 2. Corinth. 13. 11. Se-
2. cundum, quòd pax ſit via ad cœlum, adeóque
inchoatio vitæ cœleſtis. In cœlo enim vnum è
ſummis Sanctorum gaudiis eſt ſumma æterna-
3. que omnium pax. Tertium, quòd pax ſit ipſa
Dei & S. Trinitatis ſimilitudo: in Deo enim cùm
ſint tres perſonæ, vna tamen voluntas eſt, vnus
amor, vnus omnium ſenſus & conſenſus. Audi
Nazian. orat. 2. de pace, *Non minùs*, ait, *quàm*
ipſa ſecum diuinitas (niſi hoc nimis magnificè di-
ctum videatur) inter nos conſentimus, concordéſque
ſumus, labiúmque vnum & vox vna exiſtimus; con-
trario tamen modo atque illi qui turrim olim extrue-
bant; animo atque ore Patrem & Filium & Spiri-
tum ſanctum celebramus, idque de nobis prædicitur,
quòd verè in nobis ſit Deus, eos, à quibus vnitur,
4. *vniens.* Quartum, quòd Chriſtus ideo è cœlo
A deſcendit, vt pacem hominibus cum Deo & ſe-
cum afferret. Vnde S. Chryſoſt. homil. 18. in 1.
ad Corinth. *Vt in Christo*, ait, *vniamur multa mo-*
nere nos debent, quia ipſe eſt caput, nos corpus: ipſe
fundamentum, nos ædificium: ipſe vitis, nos palmites:
ipſe paſtor, nos oues, &c. Quintum, quòd pax vitam 5.
ſuauiſſimam efficit. Vide S. Bern. ſerm. 5. de Aſ-
ſumpt. B. Virgin. *Vnitas*, inquit, *Sanctorum alia eſt*
quæ iuſtificat, alia quæ glorificat: vna meritum, alte-
ra præmium: vnitas quæ in hac vita habetur, eſt de-
cus ſuauitatis, de qua ſcriptum eſt: Ecce quàm bonum
& quàm iucundum habitare fratres in vnum. Cum
enim deſcripſiſſet Propheta pulchritudinem, non tacuit
vtilitatem: quoniam illic mandauit Dominus benedi-
ctionem & vitam; hic benedictionem, illic vitam æter-
B *nam.* Plura de pace dixi Iſaiæ 2. 4. & Philip. 1. &
ſequent. Epheſ. 4. 3. Coloſſ. 3. 15.

Porrò vt hæc pax cum Deo, nobiſcum, & cum proximis habeatur, nobis, id eſt, noſtris concupiſcentiis inferendum eſt bellum. Vnde S. Auguſt. ſerm. 6. de verbis Apoſtol. *Etſi ſpiritus*, ait, *concupiſcit aduerſus carnem, etſi modo rixa eſt in iſta domo, maritus litigans non perniciem, ſed concordiam quærit.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Cap. præcedenti inſectatus eſt fidelium, præſertim magiſtrorum contentiones, æmulationes & lites; hic mali radicem indicat & amputat, nimirum concupiſcentias, amorémque mundi & commodorum præſentis vitæ, cui opponit amorem & acceſſum ad Deum. Igitur v. 1. concupiſcentias quaſi litium & bellorum fomites perſtringit. Inde v. 4. docet amicitiam mundi eſſe inimicam Deo. Ad Deum autem, qui ſuperbis reſiſtit, per humilitatem & munditiem cordis accedendum eſſe, vt ipſe nos exaltet. Tertiò v. 11. inuehitur in detractores. Quartò v. 13. oſtendit vanitatem concupiſcentiarum ex vanitate vitæ, cui inhærent & adhærent. Summa ergo capitis eſt, concupiſcentiam honoris & excellentiæ, ſiue ambitionem quæ mater eſt inuidiæ, litium, bellorum & detractionum, ſanare & extinguere per ſtudium humilitatis & modeſtiæ.

Verſ. 1. Vnde bella, & lites in vobis? Nónne hinc? ex concupiſcentiis veſtris, quę militant in membris veſtris? C

2. Concupiſcitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: & non poteſtis adipiſci: litigatis, & belligeratis, & non habetis propter quod non poſtulatis.

3. Petitis, & non accipitis: eo quòd malè petatis: vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis.

4. Adulteri neſcitis quia amicitia huius mundi, inimica eſt Dei? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur.

5. An putatis quia inaniter Scriptura dicat: Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus, qui habitat in vobis?

6. Maiorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

7. Subditi ergo eſtote Deo, reſiſtite autem Diabolo, & fugiet à vobis.

8. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. Emundare manus, peccatores: & purificare corda, duplices animo.

9. Miſeri eſtote, & lugete, & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.

10. Humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit vos.

11. Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem: non es factor legis, ſed
D iudex.

12. Vnus eſt legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare.

13. Tu autem quis es, qui iudicas proximum? Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus.

14. Qui

14 Qui [illegible] quid erit in craſtino.

15 Quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt ad [illegible] dicum parens, & deinceps exterminabitur: pro eo vt dicatis: Si Dominus voluerit. Et: Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud.

16 Nunc autem exultatis in ſuperbiis veſtris. Omnis exultatio talis, maligna eſt.

17. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi.

B

VERS. 1. VNDE *bella & lites.*] Primi Chriſtiani nulla geſſerunt bella, nec gerere poterant, vtpote pauci & Gentilibus ſubditi. bella ergo vocat lites, rixas & pugnas, vt τὸ & ſit explicatiuum, q. d. bella, id eſt, lites: ita Lyra. Secundò, l[illegible] ipi poſſunt verborum, bella verberum. [illegible] Thomas Anglicus lites, inquit, pertinent ad litigantes coram iudice, dum volunt obtin[illegible] cauſam per calumniam, prætextu iuſtitiæ: bella pertinent ad violentos, qui rem per violentam iniuriam ſibi vendicare conantur. Tertiò, per bella accipe pugnas & duella: duellum enim eſt duorum bellum. Denique prætidebat C Iacobus inter Chriſtianos poſt Conſtantinum fore bella, eaque hîc tollere ſatagit. Senſus ergo eſt, q. d. capite præcedenti culpaui inuidiam & contentiones, quæ ſuſcitant bella & lites, ac ſuaſi ſtudium modeſtiæ, concordiæ & pacis: nunc profundiùs radicem eorum digito commonſtrabo, vt ea à vobis amputata, amputentur pariter ſubinali eius rami. Vnde ergo & ex qua radice oriuntur bella & lites in vobis? vtique ex concupiſcentiis veſtris: dum enim plures eandem rem concupiſcitis, eámque ſimul omnes obtinere non poteſtis, quiſque pro ea obtinenda, ſibíque vendicanda contendit, litigat & pugnat. Cupis proferre limites agri & dominij tui, aſpiras ad digni- D tatem, ambis officium, reſiſtitur tibi ab aliis qui eadem retinere vel obtinere ſatagunt: incitatis e[illegible] cum [illegible] litiges, eóſque pellundes, itáque rem concupitam aſſequaris. Omnes ergo lites & bella oriuntur propter meum & tuum: tolle hæc duo pronomina è mundo, aut ſaltem è mentibus hominum, nullæ erunt lites, nulla bella, inquit S. Chryſoſt. Hinc, vt ait Virgil. 12. Æneid.

Bella oriuntur ex cupiditate.

Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.

Sanè priſcos Principes & tyrannos non alia cauſa incitauit ad bella, quàm ambitio proferendi imperij & cupiditas opum exterminatum. Id ſigni- E ficat Hebræum ריב *rib*, id eſt, *lis*: deriuatur enim vel alludit ad רהב *rahab*, id eſt, *ſuperbiuit*, & ad רבב *rabab*, id eſt, *multiplicauit*. Ex ſuperbia enim & cupiditate excellendi, ac multiplicandi opes & honores oriuntur omnes lites & bella. Audi Saluſtium in coniur. Catil. *Vna*, ait, *& ea vetus cauſa bellandi profunda cupido imperij & diuitiarum.* Et Tacitum in lib. 4. Hiſtor. *Aurum & opes præcipua bellorum cauſæ.* Lucanum in lib. 3. P[illegible].

At [illegible] ima [illegible]
Cert[illegible] men monſtr[illegible] opes.

A & Ou[illegible]. Metam.

Iámque nocens ferrum, ferróque nocentius aurum
Prodierat, prodit bellum, quod pugnat vtroque.

Porro ſapienter S. Auguſt. lib. 4. de C[illegible]. 6. *In ferre a[illegible] bella finitimis, & inde in cætera procedere ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt?* Talia fuere olim bella Alexandri, Nabuchodonoſori, Cæſaris & paſſim regum Aſſyriorum, Babyloniorum, Perſarum, Medorum, G[illegible] & Romanorum. Vnde licet P[illegible]nus bellum dictum putet per antiphraſim, quaſi minimè bellum, id eſt, pulchrum: Feſtus verò quaſi beluarum & ferinum; alij tamen c[illegible] dictum à Belo, qui primus Aſſyriorum cœpit bel- B lo vicinos appetere & ſubiugare. Porro Belus proprio nomine vocatus eſt Nimrod, cuius t[illegible] nis d[illegible]itur Geneſ. 1[illegible]. appel[illegible] ca- tus eſt Hebraicè baal, bal, bel & Belus, i[illegible] ſt, Dominus, qui omnibus dominari ſtudebat, vide dicta Geneſ. 1[illegible]. 1[illegible]. Ita Caſſiodorus lib. 1. variarum Epiſt. 30. *Non erant*, inquit, *priùs armata certamina, ſed pugnis ſe quamlibet feruida laceſſebat intentio: vnde & pugna nomen accepit. Poſtea Belus ferreum gladium primus produxit, à quo & bellum placuit nominari. Conſilium atrox, crudele præſidium, ferina certatio. Criminis applicandum eſt, quod inde poſteritas potuit inuenire.* Intellige poſt diluuium: nam ante diluuium [illegible] tes bellis & cædibus C fuiſſe [illegible] iames, teſte Ioſepho 1. Antiq. cap. 13. Vbi & primum [illegible] militarem artem exercuit, centet fuiſſe Tubal Cain, qui inuenit artem fabri[illegible] in cunctis opera æris & ferri, Gen. 4. 22. Ioſephum ſequitur Gloſſa.

Nonne hinc.] Scilicet ex concupiſcentiis, vt ſequitur.

Ex concupiſcentiis.] Græcè ἡδονῶν, id eſt, *Voluptatibus* [illegible]*tris.*] quas ſcilicet concupiſcitis, hoc eſt, ex concupiſcentiis opum, ſcilicet honorum & diuitiarum: quia licèt ira ſit in appetitu iraſcibili; oritur [illegible] e appetitu concupiſcibili. Ex eo enim quod obtinere nequit rem concupitam, iraſcitur, lites & bella mouet. Porrò D pax dedit materiam concupiſcentiæ, concupiſcentia bello: vnde tempore perſecutionum nulla inter Chriſtianos fuerunt bella vſque ad Conſtantinum; ſed pace ab eo data Eccleſiæ, illicò in ea lites & bella mouere cœperunt Ariani Epiſcopi & Principes, ac mox cæteri. Vnde [illegible]. Leo ſerm. 6. in Epiphan. *Terrores*, inquit, *proſcriptionum Diabolus in auaritia mutat incendium, & quos damnis non fregit cupiditate corrumpit; inflammat concupiſcentiis, quos non poteſt vexare tormentis.* & Tertul. *Magis togæ læſere Remp. quam loricæ.* Licet enim lis & bellum iuſtum debito modo ſuſceptum, etiam Chriſtiano licitum ſit & ſanctum, vt contra Eraſ- E mum & Anabaptiſtas docet S. Auguſt. Enchir. 78. tamen vix caret peccatis, ſaltem venialibus: ferè enim ſuſcipitur ex nimio amore rerum terrenarum. Inſuper facile ſe interſerit cupido vindictæ, inuidiæ, maleuolentiæ, ſuperbiæ, gloriæ, &c.

Quæ militant in membris veſtris.] Licet enim paſſiones & concupiſcentiæ ſint in anima & ap- Concupiſcētia vbi. petitu, vel concupiſcibili, vel iraſcibili; tamen quia hi appetitus ſedem habent, & quaſi caſtra ſua figunt in membris, per eaque ſe exerunt; hinc pariter concupiſcentiæ in membris ſuam habent ſedem, vt ira in felle, libido in membris

generat on de [illegible] ſta in liene, amor in iec [illegible] &c. Hinc concupiſcentia ab Apoſtolo vocatur lex membrorum Rom. 7. 23. Porrò concupiſcentiæ [illegible] mentem & ſpiritum. Nam, vt ait Apoſtolus Galat. c. 5. *Caro*, id eſt, concupiſcentia, *concupiſcit aduerſus ſpiritum*, & *ſpiritus aduerſus carnem*. Hi ergo ſunt quaſi duo milites, aut potiùs duo belli duces, qui aſſiduè inter ſe confligunt, ſuáſque milites in aciem educunt, nimirum concupiſcentia educit omnes paſſiones, ſenſationes, imaginationes & membra; ſpiritus educit fidem, ſpem, charitatem, omnésque virtutes morales, quæ cum concupiſcentiis ſingulis decertant, vti graphicè deſcribit Prudentius in Pſychomachia, id eſt, animæ pugna. Denique concupiſcentiæ hæ in membris ita militant, vt dominentur quoad actus ſubitos & indeliberatos, qui rationem & libertatem præueniunt; quoad [illegible] humanos, liberos & deliberatos non dominantur; ſed tam ipſæ quam membra ſubſunt voluntati & libero arbitrio, a quo reguntur non deſpoticè, vti brutum regitur ab homine; ſed politicè, vti ciuis regitur à magiſtratu, cui contradicere & reluctari poteſt. Vnde Apoſtolus hortatur fideles iam baptizatos & iuſtificatos Rom. 6. 12. dicens: *Non ergo regnet peccatum* (peccati fomes, puta concupiſcentia) *in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. peccatum enim vobis non dominabitur*. [illegible]. Hunc vere & ſapienter ait [illegible] de [illegible] conflictu cap. [illegible] *non in mitigando, ſed* [illegible] *pra* [illegible] *ndo, non* [illegible] *ne* [illegible]. *Quantum* [illegible] *quis di* [illegible] *ſpiritualis certamine* [illegible]. & S. [illegible] lib. de agone Chriſtiano cap. 2. *Ibi* [illegible] *incumbunt inimicæ nobis* [illegible] *potestates* [illegible] *vincuntur viſibiles cupiditates. Et ideo* [illegible] *vincimus temporalium rerum cupiditates* [illegible] *nobis ipſis vincamus & illos qui per ipſas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum eſt Diabolo Terram manducabis; dictum eſt peccatori Terra es & in terram ibis. Datus eſt ergo in cibum Diabolo peccator. Non ſimus terra, ſi nolumus manducari à ſerpente.*

Perfectio ſita in mortific. concupiſcentiæ.

VERS. 2. *Concupiſcitis & non habetis.*] Docet concupiſcentiam, quæ ciet lites & bella, inquietum eſſe malum, quod animam iugi ſtatum concupitarum deſiderio & ſiti cruciat, ac nunquam explet & ſatiat. Rurſum con [illegible] contitare lites & bella, vt rem concupitam ſibi vendicet; at fruſtrà: res enim concupita non armis paranda, ſed à Deo [illegible] auctore & datore poſtulanda eſt. Concupiſcentia ergo non niſi rumulus [illegible] rum & [illegible] um [illegible] ſtat, eſtque inanes & cu [illegible] quibus re deſiderat potiri nequit, magiſque angores, metus & dolores ſibi a [illegible]. *Concupiſcitis ergo & non habetis*. τὸ *&* poteſt primò accipi more Hebræo pro *quia* q. d. concupiſcitis quia non habetis id quod concupiſcitis: concupiſcendo ergo ſignificatis vos eſſe egentes & miſeros. Secundo & ſimpliciter accipi poteſt, vt vox copulatiua, q. d. *concupiſcitis* & tamen *non habetis*, non obtinetis quod concupiſcitis: idque primò, quia

Concupiſcés non habet id quod concupiſcit ſextuplicitèr.

1.

A ſæpe aliena & il [illegible] quæ p [illegible] & fas, & ſæpe per [illegible] & nefas acquirere non poteſtis. Secundò, [illegible] concupiſcentia eſt inſatiabilis; nam habito eo quod concupiuit, ſitiit eò aliud & aliud in [illegible] concupiſcet. Id videmus in mercatoribus qui cùm centum lucrati ſunt, appetunt mille, inde decem millia, inde centum millia inde millionem, &c. iuxta illud: 2.

Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.

Et in ambitioſis: nam qui ambit eſſe Senator, vbi id obtinuit ambit eſſe gubernator, inde Comes, inde Dux, inde Princeps, inde Rex, inde

B Imperator. Tertiò, quia concupiſcentia eſt inſtabilis: nam vbi rem concupitam obtinuit, faſtidit, & aliam concupiſcit: ita finis concupiſcentiæ vnius, eſt initium alterius, iuxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt*. vbi multas huius inſtabilitatis cauſas attuli. Idem vidit Seneca lib. de vita beata c. 7. *Voluptas*, inquit, *tunc cum maximè delectat, extinguitur. Nec multum loci habet itaque citò implet & tædio eſt & poſt primum impetum marcet. Nec id vnquam certum eſt, cuius in motu natura eſt. Ita non poteſt quidem vlla eius eſſe ſubſtantia quod venit tranſitque celerrimè, in ipſo vſu ſui periturum. Eo enim peruenit, vbi deſinit; & dum incipit ſpectat ad finem.* 3.

C Idem lib. [illegible] de Be [illegible] cap. 3. *Nouis* inquit, *ſemper cupiditatibus occupati non quid habeamus, ſed quid petimus inſpicimus non in id quod eſt, ſed in quod appetitur intenti. Quicquid enim domi eſt, vile eſt.* ergo *non habetis* quia licet habeatis, habere vos non exiſtimatis & quia [illegible] concupiſcitis, quod reuera non habetis. Concupiſcens itaque eſt quaſi Chamæleon, qui viuit vento ſui deſiderij, & re deſiderata non fruitur: éſtque, vt ille ait, vir deſideriorum ſed [illegible] ſenſu quàm Daniel cap. 9. 23. Quartò, quia concupiſcens non tam habet rem concupitam, quàm ab ea habetur & poſſidetur quaſi ab hero, imo tyranno. Audi Senecam de vita beata cap. 14. *Ceterum non ipſi voluptatem, ſed* 4.

D *ipſos voluptas habet, cuius aut inopia torquentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri ſi deſeruntur ab illa; miſeriores ſi obruuntur. Sicut deprehenſi mari Syrtico, modò in ſicco relinquuntur modò torrente vnda fluctuantur.* & mox. *Vt feras cum labore periculóque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt; ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum euaſere, captaque cepere. quæ quò plures maioréſque ſunt eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem vulgus felicem appellat, &c. nec voluptates ſibi emit ſed ſe voluptatibus vendit.* Quintò, quia cupidorum vita in rerum cupitarum proſecutione ſæpe tota penè con- 5.

E ſumitur. *Quaſdam* ait Seneca de breuit. vitæ cap. 19. *cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quoſdam cùm in conſummationem dignitatis per mille indignationes* (alij legunt *indignitates*) *erupiſſent miſera ſubit cogitatio, ipſos laboraſſe in titulum ſepulchri. Quorundam vltima ſenectus dum in nouas ſpes, vt iuuenta, diſponitur, inter conatus magnos & improbos inualida defecit.* De hac concupiſcentia ambitionis maximè hîc agit Iacobus, hæc enim innumeros ſuſcitat ſibi tumultus, alius lites & bella. Sextò, quia ſæpe cupidus re cupita vti fruique non [illegible] auarus opes congerit & ſordidè viuit, nec eas expendere audet, ne minuat. Opes ergo quas habet, verè non 6.

haber,

habet, ſed aliis habendas cuſtodit. Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 13. 7. *Eſt quaſi diues, cùm nihil habeat, & eſt quaſi pauper, cum in multis diuitiis ſit.* Vnde Democritus, teſte Hippocrate Epiſt. 2. ad Dormagetum, ridebat hominum inſaniam, quòd dum non habent opes, expetant; dum habent, occultant: quòd omnia peruertant ad propriam cupiditatem; quòd ex omnibus affectionibus ægrotent; quòd concupiſcant ea quæ triſtitiam & noxam inferunt; ideòque feris ſint deteriores & ſtolidiores, vtpote quæ intra ſufficientiam ſe continent. Denique Sapiens Prouerb. 30. 15. *Sanguiſuga*, ait, *duæ filiæ: affer, affer.* Sanguiſuga eſt hirudo, quæ ab hærendo dicitur, iuxta illud:

Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Duæ ergo filiæ ſunt duo ora, quibus hirudo ſanguinem ſugit. Symbolicè ſanguiſuga eſt concupiſcentia, præſertim auaritiæ in pauperes, de qua immediatè antè egerat Sapiens, quæ quaſi hirudo pauperum ſanguinem ſugit. Hæc dicit: *Affer* munera, vt vendam iuſtitiam: *affer* dona, vt vendam gratiam, ait Caiet. Beda verò: Sanguiſuga ait, eſt Diabolus, cuius duæ filiæ dicentes, *Affer, affer*, ſunt luxuria & auaritia. S. Bern. autem in declamat. ſub initium: *Propriæ voluntatis*, ait, *ſanguiſugæ duæ ſunt inſatiabiles filiæ, clamantes, Affer, affer. Siquidem nec animus vanitate, nec voluptate corpus aliquando ſatiatur.* Fuge ſanguiſugam hanc, & omnia reliquiſti. Verè Seneca lib. 7. de Benef. cap. 26. *Aſpice*, ait, *quemadmodum immenſa hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant. Non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit.*

Occiditis.] legit Interpres cum Syro, Complut. & Regiis φονεῖτε, vel φονεύετε. Alij legunt φθονεῖτε, id eſt, *inuidetis.* ita Caiet. Clarius, Vatabl. non enim videntur fideles adeò inuidiſſe æmulis, vt eos occiderent. Sed reſp. in tanto numero fidelium aliquos in cædes erupiſſe, vti eruperunt in hæreſes & ſchiſmata; quorum licèt paucorum ſcelus hîc Iacobus exaggerat, & quaſi indignum omnibus execrandum proponit. Rurſum *occiditis*, in actu non perfecto, ſed inchoato, id eſt, occidere cogitatis, cædem machinamini. Inuidia enim & ira ſemper creſcunt, ac tandem in cædes erumpunt, Vnde vicina ſunt, vti nomine, ita & re ac operatione, φθόνος καὶ φόνος, id eſt, *inuidia & occiſio.* Solent oratores cùm vitium inſectantur, extrema & grauiſſima eius damna, licèt rara, recenſere & exaggerare, vt auditores magis ad vitij odium impellant. ita facit hîc Iacobus, præſertim, quia ſcribit etiam poſteris, quos præuidebat ex ira & inuidia patraturos homicidia, vti ſæpe nunc fieri videmus.

Et zelatis.] Primò *&*, id eſt, *quia*, vt paulo antè dixi. q. d. quia inuidetis, ideo occiditis: alioqui enim decreſceret oratio. Minus enim mali eſt inuidere, quàm occidere. Secundò propriè, q. d. poſtquam occidiſtis, pergitis aliis inuidere, imò zelari: zelus enim non qualem qualem, ſed vehementem & acrem inuidiam ſignificat, qualis fuit in Cain fratricida. Quocirca Euſeb. lib. 11. de præpar. cap. 4. *Cain* ex Hebræo interpretatur *inuidiam & zelum*, à rad. קנא *kana*, id eſt, *zelari* (vnde Simon Apoſtolus dictus eſt Chananæus, id eſt, *zelotes*) licèt mater Eua eum vocauerit *Cain*, id eſt, *poſſeſſionem*, à rad. קנה *kana*, id eſt, *poſſedit*, dicens: *Poſſedi hominem per Deum*, Geneſ. 4. 1. Nimirum portendit,

A quòd amor poſſidendi in Cain cauſaret inuidiam, inuidia cædem, imò parricidium.

Et non poteſtis adipiſci.] id quod concupiſcitis, & ob quod zelatis & occiditis. Cauſas dedi paulo antè.

Litigatis & belligeratis.] An, & quantum diſtet lis à bello, dixi initio capitis.

Propter quod.] Propterea quod; Græcè enim eſt διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι, id eſt, *quia non poſtulatis.* Significat cauſam, cur rem concupitam non obtineant, eſſe, quòd eam litibus & armis per iniuriam occupare ſatagant, non verò poſtulent à Deo, qui ſolus eſt dator omnium.

Petitis & non accipitis, eo quòd malè petatis, B *vt in concupiſcentiis* (Græcè ἡδοναῖς, id eſt, *voluptatibus*) *veſtris inſumatis.*] Syrus: *vt eas alatis*, cibetis, paſcatis & nutriatis. Eſt occupatio: occurrit enim obiectioni concupiſcentium ac dicentium: Ecce nos petiimus ſæpe à Deo res quas concupiſcimus, & non impetrauimus: fruſtrà ergo nos mones petere eas à Deo, non per lites & bella occupare. Reſpondet S. Iacobus: Petitis quidem, ſed non accipitis; eo quòd malè petatis, vt iis abutamini contra Deum ad veſtram libidinem. Audi Bedam: *Malè petit à Deo*, inquit, 1. *qui iuſſa Domini contemnens, à Domino beneficia ſuperna deſiderat.* 2. *qui amiſſo amore ſupernorum, infima tantùm quærit bona per-* C *cipere.* 3. *& hæc non ad ſuſtentationem humanæ fragilitatis, ſed ad redundantiam liberæ voluptatis; quod eſt velle inſumere in concupiſcentiis.* Modus rectè petendi eſt, quem docet Chriſtus Matth. 6. 33. dicens: *Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis*, quæ ſcilicet neceſſaria ſunt ad vitam, non ad concupiſcentiam: Deus enim dat tantùm bona & ſalutaria, non mala & noxia, qualia ſunt ea, quibus expletur concupiſcentia. Eis ergo qui talia petunt Deus aures planè obſtruit: illa enim odit, quia turpia, ac proinde ea largiri nequit, nec dulcedinis fons amarum aliquid ſcaturire poteſt, ait Cyril. lib. 9. in Ioannem cap. 43. & S. Auguſt. tract. 73. in Ioannem, & ex eo D S. Bern. ſerm. contra vitium ingratit. Miſericordiæ, ait, eſt aliquando ſubtrahere miſericordiam; quemadmodum iræ & indignationis miſericordiam exhibere, vti fuit Hebræis in murmure petentibus carnes, eas dare: mox enim ira & vltio Dei aſcendit ſuper eos, Pſalm. 77. 30. Quocirca Caſſian. collat. 9. cap. 23. docet à Deo non eſſe poſtulandas opes, honores, delicias, potentiam, robur, &c. *Nihil enim caducum*, inquit, *vult à ſe, nihil vile, nihil temporale æternitatum conditor implorari. Itaque magnificentiæ eius, ac munificentiæ maximam irrogabit iniuriam, quiſquis ſempiternis petitionibus prætermiſſis tranſitorium aliquid & caducum ab eo maluerit poſtula-* E *re, & offenſam potius quàm propitiationem iudicis ſui, vilitate orationis incurret.* Eleganter S. Gregor. homil. 27. in Euang. explicans illud Chriſti, Ioannis 14. *Si quid petieritis in nomine meo. Nomen*, inquit, *Filij Ieſus eſt. Ieſus autem Saluator, vel etiam ſalutaris dicitur: ille ergo in nomine Saluatoris petit, qui illud petit quod ad veram ſalutem pertinet*, &c. *Penſate quæſo petitiones veſtras, videte ſi in nomine Ieſu petitis, id eſt, ſi gaudia ſalutis æternæ poſtulatis. In domo enim Ieſu Ieſum non quæritis, ſi in æternitatis templo importuni pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit vxorem, alius petit villam, alius*

Nil caducū petendum à Deo.

poſtulat veſtem, alius dari ſibi deprecatur alimentum. Et quidem cùm hæc deſunt, ab omnipotenti Deo petenda ſunt; ſed meminiſſe debemus, quod ex mandato eiuſdem noſtri Redemptoris accipimus: Quærite primùm regnum Dei. Subdit aliquos orare prohibita à Deo, vt vindictam & mortem inimici, aitque: *Quiſquis itaque ſic orat, in ipſis ſuis precibus contra Deum pugnat; vnde & ſub Iuda ſpecie dicitur: Fiat oratio eius in peccatum. Oratio autem in peccatum eſt illa petere, quæ prohibet ipſe qui petitur.* Chryſologus ſerm. 132. *Qui mala à Deo poſtulat*, inquit, *Deum mali iudicat & ſentit auctorem.*

Oratio in peccatum quid.

Sanxerunt idipſum Gentiles. Seneca Epiſt. 10. ex Athenodoro: *Tunc*, ait, *ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cùm eò perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palàm. Nunc enim quanta eſt dementia hominum: turpiſſima vota dijs inſuſurrant; ſi quis admouerit aurem, conticeſcent; & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant.* & mox: *Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.* Et Iuuenal. Satyra 10.

Orandum eſt, vt ſit mens ſana in corpore ſano,
Fortem poſſe animum, mortis terrore carentem,
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ; qui ferre queat quoſcunque labores,
Neſciat iraſci, cupiat nihil.

Platonis oratio erat: *Iupiter da nobis bona, ſiue ea petamus, ſiue non: arce verò mala, etiamſi ea ex errore petamus.* Secus enim videmur velle Deo legem ſapiendi & dandi præſcribere. Sed audi de Socrate Valer. Max. lib. 7. cap. 2. *Socrates humanæ ſapientiæ quaſi quoddam terreſtre oraculum, nihil vltra petendum à Dijs immortalibus arbitrabatur, quàm vt bona tribuerent: quia ij demum ſcirent, quid vnicuique eſſet vtile: nos autem plerunque id votis expetere, quod non impetraſſe melius foret. Etenim denſiſſimis tenebris inuoluta mortalium mens, in quàm latè patentem errorem cæcas precationes tuas ſpargis? diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiſcis, qui complures peſſundederunt: regna tecum ipſa voluis, quorum exitus ſæpenumero miſerabiles cernuntur: ſplendidis coniugiis inijcis manus; at hæc vt aliquando illuſtrant, ita nonnunquam funditus domos euertunt. Deſine igitur ſtulta futuris malorum tuorum cauſis, quaſi feliciſſimis rebus inhiare; teque totum cæleſtium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili ſolent, etiam eligere aptiſſima poſſunt.* Quocirca miſericordiam ſuam oſtendit Deus, cùm noxia quæ petimus, negat; iram verò, cùm ea tribuit & concedit. *Multos Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem*, ait Iſidorus lib. 3. de ſummo bono cap. 7. & S. Auguſt. Epiſt. 34. ad Paulinum: *Bonus Dominus qui non tribuit ſæpe quod volumus, vt quod mallemus attribuat.* S. Bernard. ſerm. contra vitium ingratitudinis: *Miſericordia res eſt, hac in parte ſubtrahere Deum miſericordiam* Denique S. Gregor. 15. moral. 12. *Maioris iracundiæ eſt*, inquit, *cùm hoc tribuitur, quod malè deſideratur; atque inde repentina vltio ſequitur: nam quanto citius malum votum impleri permittitur, tanto celeriùs punitur*; ſicut puniuit Deus Iudæos concupiſcentes carnes, dum eas illis dando, ilicò plagam mortis in pœnam eis immiſit, Numeror. 11. 33. ideóque loco datum eſt nomen, *ſepulchra concupiſcentiæ.*

Adulteri.] Græca addunt ἢ μοιχαλίδες, id eſt, *& adulteræ*: tam enim feminas, quàm viros objurgat. Dices vocare aliquem adulterum, eſt graue conuicium. Reſp. conuicium eſt, cùm in aliquem torquetur vt probrum, ad eum infamandum vel dehoneſtandum: cùm verò iacitur in aliquem ad eum corripiendum & obiurgandum, vt ille ſe emendet, correctio eſt & diſciplina, quæ ex amore, non ex odio & ira proficiſcitur. Talis eſt hæc Iacobi æquè, ac illa Ioannis Baptiſtæ Matth. 3. 7. *Progenies viperarum.* & illa Chriſti Lucæ vlt. 25. *O ſtulti & tardi corde ad credendum.* & illa Pauli Galat. 3. 10. *O inſenſati Galatæ.* & Actor 13. 10. ad Elymam Magum: *O plene omni dolo & omni fallacia fili Diaboli.* Duri enim durè ſunt increpandi, vti iubet Apoſtol. Tito cap. 1. 13. Sicut enim longi & pertinaces morbi non niſi vſtione, ſectione & cauterio curantur; ſic & amor mundi, prauà concupiſcentia omnibus innata, quam homines quaſi bruta ſequuntur, non niſi acri obiurgatione, longáque mortificatione quaſi perfricatione & ſectione curari poteſt.

Porrò ſi parentibus & magiſtris licet filios & diſcipulos flagellare virgis & verberibus, multò magis licet eoſdem verbis acrioribus caſtigare, imò, vt ait S. Chryſoſt. homil. 7. ad populum, *tunc maximè patres ſunt cùm filios menſa prohibent, flagella infligunt, afficiunt ignominia.*

Quæres, quo ſenſu & qua veritate vòcat eos adulteros? Reſp. eo quo idololatræ à Prophetis vocantur adulteri; quia ſcilicet relicto Deo animæ ſuæ ſponſo adhærent idolis, quaſi adulteris: ita hi relicto Deo ſponſo adhærebant mundo, quaſi adultero. Nam, vt ait Apoſtol. 2. Corinth. 11. 2. *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Aut, quod eodem redit, adulteri dicuntur, quia ad amplexus mundanæ ſapientiæ turpiter deflectebant, ſpreta cœleſti, quam paulo antè S. Iacobus celebrauit: de qua etiam ait Sapiens cap. 8. 2. *Quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius.* Moraliter hîc diſce, quàm mundum odiſſe & fugere debeamus, nimirum quaſi adulterum: amor ergo mundi eſt adulterium ſpiritale & myſticum, quod tanto grauius eſt carnali & literali, quanto Deus, qui hîc contemnitur, nobilior eſt homine, cui vxor ſe deſpondit. Amans ergo mundum verè coram Deo eſt adulter, & vt adulter plectetur. Omnes enim eius amores ſunt adulterini, qui caſto Dei amori & charitati, quæ per Spiritum ſanctum diffuſa eſt in cordibus noſtris, è diametro repugnant. Hoc eſt quod Synagogam idololatrâtem increpans Ieremias intonat cap. 3. 2. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* & Oſee cap. 2. 2. *Iudicate matrem veſtram, iudicate: quoniam ipſa non vxor mea, & ego non vir eius. Auferat fornicationes ſuas à facie mea, & adulteria ſua de medio vberum ſuorum.* Eò alludit hîc Iacobus, concupiſcentiæ enim, de quibus hîc agit, ſunt myſticæ fornicationes & adulteria animæ: vnde qui eis obediunt contra Dei legem, potiùs Diaboli quem imitantur & ſequuntur filij dicendi ſunt, quàm Dei, ait S. Iren. lib. 4. cap. 79. Ita S. Nazian. in Iambicis carm. 3. diuitias vocat meretricem: quia vt meretrix nunc huic amaſio blanditur, nunc illi, nunc alteri, omnéſque ludit & decipit; ſic & diuitiæ. Secundò, alij ſic explicant: *adulteri*, id eſt, ſpurij, degeneres & adulterini filij videmini; quia non Deum patrem veſtrum, ſed mundum adulterum amatis & colitis. Sic ait Paulus Hebr. 12. 8. *Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, &c. ergo adulteri*, Græcè νόθοι, id eſt, *adulterini* &

Amor mūdi eſt adulterium. Cur?

& ſpurij, & non filij eſtis. Verùm prior ſenſus eſt genuinus: quia Græcè eſt *μοιχαλοὶ*, id eſt, *adulteri*, non *νόθοι*, id eſt, *adulterini, & ſpurij.*

Neſcitis.] hoc verbum emphaſin habet acritérque pungit, q. d. Itáne ignoratis, aut non conſideratis iuratum veſtrum hoſtem, putà mundum, imò eum amicum putatis, qui vos Dei veſtri inimicos conſtituit? Et ſanè mira eſt hominum ignorantia, inconſideratio & dementia, quòd mundum cùm Dei & bonorum cœleſtium æterno diſpendio ſequantur & diligant.

Quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei.] Aliqui efficaciùs legunt, *inimicitia eſt Dei.* ſi enim ἔχθρα legas cum Syro accentu penacuto, ſignificat inimicitiam; ſin cum aliis paſſim legas accentu graui ἐχθρὰ, ſignificat inimicam.

Amicitia mundi quæ.

Quæres, quænam eſt amicitia mundi? Primò, aliqui actiuè accipiunt eam qua mundus improbos amat, fouet, exaltat, probos verò odit, deprimit, perſequitur, Ioannis 15.18.

Secundò, alij meliùs amicitiam mundi accipiunt paſſiuè; qua ſcilicet mundus à mundanis amatur & colitur præ Deo; imò ſpreta Dei lege. Vnde appoſitè ſubdit Iacobus: *Quicunque ergo voluerit eſſe amicus ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* Amicitia ergo mundi eſt, qua quis amat mundi bona, putà opes, honores, delicias; ita vt propter illa Dei legem violet, aut violare, eúmque mortaliter offendere ſit paratus. Item ea qua quis amat & colit homines mundanos, putà ſuperbos, diuites, potentes, vt ad eorum gratiam captandam, aut retinendam præcepta Dei & Eccleſiæ tranſgrediatur. Id ita eſſe patet, eo quòd quas paulo antè vocauit concupiſcentias, eaſdem hîc vocet mundum. Vnde hunc Iacobi locum antiſtropha ſententia explicans S. Ioannes Epiſt. 1. c. 2. 15. *Nolite*, inquit, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. Quoniam omne quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex patre, ſed ex mundo.* Verè Seneca Epiſt. 85. *Relinque*, ait, *iſta ad quæ diſcurritur: relinque diuitias periculum poſſidentium, aut onus: relinque corporis atque animi voluptates; molliunt & eneruant: relinque ambitum; tumida res eſt, vana, ventoſa, nullum habet terminum: tam ſollicita eſt, ne quem ante ſe videat, quàm ne alium poſt ſe: laborat inuidia, & quidem duplici: vides autem quàm miſer ſit, ſi is, cui inuidetur, & inuidet. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt.* Quocirca Chriſtianè & ſapienter Tertul. *In hoc mundo*, ait, *nil noſtra intereſt, niſi vt quamprimùm ex eo excedamus.* Et S. Cypr. lib. de habitu Virg. c. 2. *Sciant Chriſtiani bona illa eſſe quæ ſunt ſpiritualia, diuina, cœleſtia, quæ nos ad Dominum ducunt, quæ nobiſcum apud Deum perpetua poſſeſſione permaneant. Cæterùm quæcunque terrena ſunt, in ſeculo accepta & hîc cum ſeculo remanſura, tam contemni debent, quàm mundus ipſe contemnitur, cuius pompis & deliciis iam tunc renunciamus, cùm meliore tranſgreſſu ad Dominum venimus.* Idem tract. de mortalitate. *Porrò*, ait, *cùm mundus oderit Chriſtianum, quid amas eum qui te odit, & non magis ſequeris Chriſtum qui te redemit & diligit? Mundus ecce nutat & labitur, & ruinam ſui non ſenectute rerum, ſed fine teſtatur, &c. Conſiderandum eſt & identidem cogitandum renunciaſſe nos mundo, & tanquam hoſpites & peregrinos hîc interim degere.* Vide S. Ambroſ. toto libro de fuga ſeculi, qui & de Virginis forma viuendi c. 1. hiſce Iacobi verbis vrget Virginem Deo addictam, vt planè fugiat ſecularium conſortia. Et S. Greg. hom. 28. in Euang. *Ecce*, ait, *mundus qui diligitur, fugit, Sancti iſti* (Nereus &

A Achilleus) *ad quorum tumbam conſiſtimus, florentem mundum mentis deſpectu calcauerunt. Erat tunc vita longa, ſalus continua, opulentia in rebus, fœcunditas in propagine, tranquillitas in pace: & tamen cùm in ſeipſo floreret, iam in eorum cordibus mundus aruerat. Ecce iam mundus in ſeipſo aruit, & adhuc in cordibus noſtris floret. Vbique mors, vbique luctus, vbique deſolatio, vndique percutimur, vndique amaritudinibus replemur: & tamen cæca mente carnalis concupiſcentiæ, ipſas eius amaritudines ſequimur, fugientem ſequimur, labenti inhæremus. Et quia labentem retinere non poſſumus, cum ipſo labimur quem cadentem tenemus.*

Hoſtes ſunt Deus & mundus.

Quicunque ergo voluerit amicus eſſe ſeculi (mundi) *huius, inimicus Dei conſtituitur.*] Ergo contrarij & B antagoniſtæ ſunt, hoſtéſque internecini, Deus & mundus, amor Dei & amor mundi. Ita Didymus hîc: *Sicut*, ait, *impoſſibile eſt ſeruire Deo & mammonæ, ita amicum Dei eſſe ſimul & mundi.* Et S. Auguſt. 14. Ciuit. 28. *Fecerunt*, inquit, *ciuitates duas amores duo, ciuitatem Ieruſalem amor Dei, vſque ad contemptum ſui, ciuitatem Babylonem amor ſui, vſque ad contemptum Dei.* Hinc ad amorem Chriſti claſſicum canens Apoſtolus: *Mihi*, inquit, *abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Vide ibi dicta, quem quaſi Magiſtrum ſecutus S. Ignatius Epiſt. ad Roman. *Amor meus*, inquit, *crucifixus eſt.* Sapienter Richard. Victorin. de gradib. charit. c. 3. *Columbinus*, ait, *verè* C *pij oculus amor eſt, qui in rebus humano vſui conceſſis nulla libidine figitur, ſed in tranſitoriis contemplatur æternum.* Ita Theodorus Archimandrita adhuc puer, hac Iacobi ſententia commotus & compunctus mundum opéſque contempſit, vt habet eius vita; æquè ac S. Nicolaus Tolentinus audito concionatore Auguſtiniano diſſerente de illo S. Ioannis 1. Epiſt. 2. *Nolite diligere mundum*, eo ſpreto, monaſticen Ordinis S. Auguſtini complexus eſt. Verè enim Beda hîc: *Omnes*, ait, *amatores mundi, omnes inquiſitores nugarum.* S. Auguſt. (vel quiſquis eſt auctor) libro de duodecim abuſionibus gradu 7. *Mundi amor*, inquit, *& Dei, pariter in vno corde cohabitare non poſſunt, quemadmodum iidem oculi cœlum* D *pariter & terram nequaquam aſpiciunt.* S. Cyprian. Epiſtola ad Donatum: *Arridet mundus*, inquit, *vt ſæuiat: blanditur vt fallat: illicit vt occidat: extollit vt deprimat: fœnore quodam nocendi, quàm fuerit amplior ſumma dignitatis & honorum, tam maior exigitur & vſura pœnarum.* Denique mũdi typus fuit Sodoma, plena omnibus & infandis ſceleribus, quæ proinde cœlitus ſiderata conflagrauit. Sicut ergo Lot Sodomæ incendium Angelum ſequens effugit; ita nos gratiam Dei ſequentes mundi pericula & incendia fugiamus.

Nota pro *conſtituitur* Græcè eſt *καθίσταται*, id eſt, planè & firmiter conſtituitur, putà ſemper & in omnes æternitates, ni Deus infinita ſua clementia E amatorem mundi in gehennam ruentem excipiat, & ad ſe cœlúmque reuocet.

An putatis.] Græcè ἢ, id eſt, *aut*, & ſic legunt nonnulli Codices. Verùm ἢ, id eſt, *aut*, ſæpe idem eſt quod *an*, vt multis exemplis docet Theſaurus linguæ Græcæ. VERS. 5.

Quia inaniter (fruſtrà, ſine cauſa) *Scriptura dicat.*] Quid? Reſpondent aliqui, id quod proximè præceſſit; ſcilicet vt mundi amicitiam, leges & conſortia fugiamus, ac Dei gratiam & amicitiam ambiamus: hoc enim paſſim concionantur Prophetæ & alij libri S. Script. ita Beda. Alij cum OEcum. referunt ad id quod paulo pòſt ſequitur: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam.* Verùm alij paſſim

referunt ad id quod proximè ſequitur : *Ad inui-*
*diam concupiſcit ſpiritus qui habitat in vobis.*q.d.Deus
eſt zelotes,& quaſi zelotypus animæ veſtræ, velut
ſponſæ ſuæ : vnde non patitur riualem , mundum
ſcilicet : nam ad inuidiam concupiſcere idem eſt,
quod eſſe zelotypum. Qui enim zelotypus eſt,ita
rem amatam concupiſcit , vt eandem riuali cuili-
bet inuideat,cupiátque ea ſolus potiri , nec quen-
quam in amoris partem admitti patiatur : Deum
autem eſſe zelotem, ſcriptum eſt Exodi 20. 5. Na-
hum 1. 2. & alibi. Si velis plus velle S. Iacobum,
nimirum hanc ſententiā ab eo recitatam,in Script.
præcisè & in terminis ſcriptam eſſe , fateor vbi ea
ſcripta ſit me latere,nec quiſquā hactenus idipſum
indicare potuit. Quare noua & contorta videtur
OEcumenij diſpunctio , verſio & expoſitio. Ipſe
enim ſic diſpungit , vertit & explicat : *An putatis*
*quia inaniter Script. dicat aut ad inuidiam?*q.d.An pu-
tatis quòd Script.difficilia nobis præcepta & vires
excedentia de odio mundi & concupiſcentiæ tra-
dat,eo quòd illa nobis inuideat?Erratis:non enim
id facit inaniter aut ex inuidia , ſed quia *concupiſcit*
πνεῦμα in accuſatiuo,id eſt,*ſpiritum*,ſcilicet rectum,
id eſt,bonum propoſitum, bonámque voluntatem
ſua exhortatione in vobis excitare & habitare;quā
vbi per ſpiritualem modeſtiā inuenerit operantem
in nobis,maiorē dat gratiam. Cæteri enim omnes
aliter diſpungunt & vertunt , excepto Franciſco
Luca Annot.594. qui OEcumen.ſequitur.

Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus quis.

Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus qui habitat in vo-
bis.] ita per interrogationem hæc legunt Codices
Romani & alij plerique : nonnulli tamen interro-
gationem tollunt & legunt aſſertiuè. Rurſum alij
interrogationem referunt ad τὸ *putatis* , alij ad τὸ
concupiſcit ſpiritus. Iam nonnulli per ſpiritum ac-
cipiunt humanum , ſed vario ſenſu. Primò aliqui,
q. d. Spiritus hominis mundo deditus & concupi-
ſcens ea quæ ſunt mundi, ſibi ſuæque ſaluti nocet
& quaſi inuidet ; ſed Deus copioſiùs impertit gra-
tiam,quàm ipſi cupiamus. Secundò, q. d. Spiritus
humanus & mundanus impellit nos ad aliena con-
cupiſcenda,& ad aliis ea inuidendum.ita Lyra.Hu-
go & Thomas Anglicus.Tertiò,Emmanuel Sà,q.d.
Spiritus hominis ad inuidiam,id eſt, per inuidiam
concupiſcit bona proximi.Quartò,alij,q. d. Spiri-
tus zeli & feruoris habitans in nobis adeò concu-
piſcit , id eſt , concupiſcere nos facit virtutem &
ſanctimoniam , vt ſanctam in nobis excitet inui-
diam æquandi, imò ſuperandi eos , qui nos in ſtu-
dio virtutis præcurrunt.

Reſp. diuinus.

Verùm alij paſſim accipiunt hîc Spiritum diui-
num & Spiritum S.idq; meliùs.illi enim ſoli com-
petit id quod ſequitur:*maiorem autem dat gratiam.*
1. Primò ergo Beda inter alias expoſitiones hanc af-
fert,q.d.Putatíſne quòd Spiritus diuinus nos exci-
tet ad concupiſcentiam & inuidiam ? Erratis ſi id
putatis : ipſe enim eſt ſpiritus continentiæ, chari-
tatis & concordiæ , ac *maiorem dat gratiam* , quàm
ſunt bona & gratia mundi,quam concupiſcitis:er-
go malus ſit ſpiritus oportet, qui ad concupiſcen-
2. dum & inuidendum vos concitat.Secundò Gloſſa,
q.d.Spiritus Dei cupit & cōcupiſcit vt inuideamus
3. mundo,eúmq; odio proſequamur.Tertiò Hugo,q.
d. Spiritus concupiſcit ad inuidiam, id eſt, contra
inuidiam,vt ſcilicet ea quaſi opus Diaboli tollatur
4. è mūdo. Quartò noſter Iuſtinianus,q.d.Spiritus S.
quo in Baptiſmo imbuti eſtis ad inuidiam concu-
piſcit, hoc eſt,ita afficitur erga vos ſui cultores &
amicos,tantiſq; donis vos cumulat,vt mundi ama-
tores meritò vobis inuidere queāt;iuxta illud Iſaiæ
A 65. 13. *Ecce ſerui mei comedent , & vos eſurietis. Ecce*
ſerui mei bibent,& vos ſitietis,&c. Hoc ſenſu inuidia
datur mundanis,non Deo,vt fit in aliis expoſitio-
nibus;quæ proinde duriuſculæ videntur. Nuſquam
enim alibi in Script.inuidia tribuitur Deo,ſed nec
propriè tribui poteſt.Quintò,appoſitè alij interro- 5.
gationem referentes ad τὸ *Spiritus concupiſcit*,expo-
nunt,q.d.An putatis Spiritum S.vos inhabitantem
& regentem veſtri eſſe zelotypum, vobíſq; mundi
amicitiam,quę è re veſtra ſit,inuidere,vt ipſe ſolus
corde veſtro potiatur & fruatur , quaſi ex hoc illi
ingens bonum accedat?q. d.Abſit:imò verò maio-
rem dat gratiam quàm vel accipi,vel ſperari poſſit
à mundo;quàm tamen ipſe mundi amatoribus, vt-
B pote tam ſibi,quàm propriæ ſaluti cōtrariis,negat.
Propter quod ſcriptū eſt , *Deus ſuperbis reſiſtit,hu-*
milibus autem dat gratiam. ita Franc. Titelmannus
& Franc.Lucas Notat.593.Sextò,Gagneius,Caiet, 6.
Catharinus,Salmeron,Mariana, & Lorinus inter-
rogationem referentes ad τὸ *putatis*, cenſent ſigni-
ficantiùs & neruoſiùs hîc anthropopathos Spiritui
Dei tribui inuidiam,id eſt,zelotypiam , quæ Deo
tribuitur à Prophetis & Apoſtolis 2.Corinth.11.2.
Exodi 20.5.Ierem.c.2. & aliis locis mox citandis.
Inuidia enim ſubinde in bonam partem capitur,
vt cùm duorum virtutis æmulationem,& in ante-
greſſu contentionem vocamus ſanctam inuidiam.
C Talis quoque eſt ea quæ vitiis & vitioſis inuidet
opes & honores,quibus ipſi contra Deū ad ſcelera
abutūtur.Talis quoq; eſt illa Plinij lib.2. epiſt.vlt.
Quid inuidet ſi bonam mortē,cui dare vitam bonam non
*poteſtis?*Sic Deus inuidet mūdo,quòd animas à Deo
ad ſe pelliciat & perdat , quæ vtiq; eſt ſancta inui-
dia.Senſus ergo eſt,q.d.putatíſne ô Chriſtiani fru-
ſtrà in Script. Deum vocari zelotypum veſtri , ac
oſorem mundi,illíq; quaſi inuidentē poſſeſſionem
cordis veſtri,eámq; *ad inuidiam*,id eſt,cum inuidia
mundi,ſiue ita vt eam inuideat mundo,cōcupiſce-
re:non ſanè fruſtrà ita vocatur.Reipſa enim eſt ze-
lotes,conſortis impatiēs:non patitur vt alios ame-
D mus præter ipſum, non fert nos diligere mundum
quaſi adulteros.Deus ergo cōcupiſcit cor noſtrum
inſtar zelotypi,magnóq; zelo illud affectat,ideóq;
dolet & quaſi inuidet mundo , quòd animas Deo
deſponſatas per illecebras ad ſe pelliciat. Probat
Iacobus id quod dixit , ſcilicet amicitiam mundi
eſſe inimicitiam Dei,ex eo quòd ita nos amat Spi-
ritus Dei,vt ſolus velit amari, nec patiatur riualē.
Amat enim nos tanquam ſponſas ſuas chariſſimas.
Vnde ſi alium,putà mundum amemus,nobis quaſi
adulteris iraſcitur.Ardet ergo noſtri amore:ſi quā-
do igitur aliquid nobis poſtulātibus neget,non id
facit quòd nobis inuideat,vtpote qui vſq; ad inui-
diam amat nos , ſed ne id nobis obſit , nóſque ab
E amore ſuo ad amorem mundi auertat.

Mor. de zelo Dei.

Vbi moraliter nota , quantus ſit amor Spiritus
diuini in nos : nimirum ardenti zelo amat nos, &
eodē vult amari à nobis;ac ſi non ametur,indigna-
tur & ſæuit tanquā vrſa raptis catulis raptori oc-
currens,Oſee 13.8.Præclarè S.Aug.hunc zelum ex
Script.in Deo ponit,& defendit lib.cōtra Adiman-
tum c.13. *Tolle*.inquit,*de zelo errorē & dolorem,quid*
remanebit aliud niſi voluntas cuſtodiens caſtitatem , &
corruptionem vindicans coniugalem ? Quo igitur verbo
niſi zelo Dei melius poſſet inſinuari?quo vocamur ad cō-
iugium Dei , & non vult nos turpi amore corrumpi ; &
punit impudicitiam noſtram,& diligit caſtitatem. Non
enim fruſtrà etiam vulgò dici ſolet · Qui non zelat , non
*amat.*Hic ergo Dei zelus ſanctus eſt,hæc ſancta in-
uidia. Simili ſchemate & figura Deo tribuitur
indignatio,

[illegible] tor in peccatores, qui mundum
D[illegible] ſororem ratione, vti
D[illegible] pro iuſtitia exete, ſanctus erit;
nec [illegible] or, quàm iuſtitiæ rigor. Sic &
S.Hi[illegible]hom. 1. *Niſi Deus*, inquit, *amaret animam humanam, nunquam zelaretur eam. & in ſimilitudinem mariti peccatum vlciſceretur amoris.* Quin & S.Pa[illegible] 2.Corinth. 11. 2. *Æmulor*, inquit *vos Dei æmulatione: deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Quocirca decet nos ſimili, cùm pari non poſſimus, paſſu, huic Dei amori occurrere, vicemque vtri & zelum zelo rependere, vt totum cor, [illegible]que amorem à creaturis mundi auocan[illegible] eum vnum tota animi contentione & amore conferamus.

Zelus animæ amantis Deum.

Ita fecit S. Agnes, quæ Chriſto ſponſo totam ſe addixit, ideoque iuuenem nobiliſſimum nuptias eius ambi[illegible], omnia promittentem datu[illegible]que q[illegible] Di[illegible] cum ſuis muneribus [illegible] dignabunda repulit: *Diſcede*, inquit, *a me fomes peccati nutrimentum facinoris, pabulum mortis. Diſcede a me, quia iam ab alio amatore præuenta ſum, qui mihi ſatis meliora te obtulit ornamenta & annulo fidei ſuæ ſubarrhauit me, longe te nobilior & genere & dignitate. Cuius eſt generoſitas celſior, poſſibilitas fortior aſpectus pulchrior, amor ſuauior & omni gratia elegantior: cuius Mater Virgo eſt, cuius Pater feminam neſcit cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur, cuius odore reuiuiſcunt mortui. Illi ſoli ſeruo fidem. illi me tota deuotione committo. Quem cum amauero caſta ſum, cum tetigero munda ſum; cum tetigero virgo ſum*, vti refert ſanctus Ambroſius lib. 4. Epiſt. 34. Idem nobis dicendum mundo, carni & Diabolo, cùm nos tentant, & à Chriſto ad ſe pellicere ſatagunt. Quocirca S. Agnes poſt mortem apparens parentibus cum choro Virginum, cycladibus aureis & ingenti lumine radiantium, conſiſtens iuxta Agnum niue candidiorem iis dixit; *Congaudete mihi & congratulamini, quia cum his omnibus lucidas ſedes accepi: illi ſum iuncta in cœlis quem in terris poſita tota animi intentione dilexi.* ita ſanctus Ambroſius. Similis eſt ſponſa in Canticis, quæ vbique non niſi amoris ardorem, languorem, delicias, & zelum ſpirat: *Fulcite*, inquit, *me floribus. ſtipate me malis quia amore langueo. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum vt ſignaculum ſuper brachium tuum quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio lampades eius lampades ignis atque flammarum* Cantic. 8. 6. &c. Et Pſaltes in Epithalamio Chriſti & Eccleſiæ ſiue animæ ſanctæ: *Aſtitit*, inquit, *Regina a dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate. Audi filia & vide, & inclina aurem tuam. & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui [illegible] concupiſcet Rex decorem tuum.*

Zelus Chriſti.

Porrò Chriſtus vſque ad agoniam & ſanguineum ſudorem zelatus eſt nos. Patiens enim & orans pro nobis in horto, ſanguinem copioſum ſudauit ex angore non tam doloris, quàm amoris noſtri, quódque plus amans nos parum ametur à nobis, imò à multis odio habeatur. Hunc ſuum in nos zelum paſſim in Prophetis explicat, vt Iſaiæ 9. *Paruulus* inquit, *natus eſt nobis*, &c. *Zelus Domini exercituum faciet hoc.* & c. 59. 17. *Opertus eſt quaſi pallio zeli.* Zachar. 8. 2. *Zelatus ſum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus ſum eam.* Ezech. 36. 6. *Ecce ego in zelo meo & furore meo locutus ſum, eo quòd confuſionem gentium ſuſtinueritis.* & verſ. 5. *In igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus.* Pſalm. 78. 5. *Accendetur velut ignis zelus tuus.* Sap. 1. 10. *Auris zeli audit omnia.* Ezech. 2[illegible]. 25. *Ponam zelum meum in te.*

A Sophon. 3. 8. *In igne zeli mei deuorabitur omnis terra.* Ad hæc loca alludit hic S. Iacobus. Hunc zelum pro Deo & vice Dei oſtendit Angelus cuſtos S. Cæciliæ. De eo enim ipſo ſic ait ad Valerianum ſponſum *Volo te ſcire me Angelum Dei habere amicum, qui ſummo zelo corpus meum cuſtodit. Is ſi vel minimum fuerit ſuſpicatus, quod tu inceſto me amore contingas, iram ſuam protinus in te accendet, & iuuentutis tuæ florem perdes; ſin autem cognouerit quòd tu ſimplici & immaculato mei amore tenearis, & virginitatem meam integram & impollutam cuſtodias, te ſicut me diliget & oſtendet tibi ſuam gratiam*, vti & ipſa præſtitit, dum viſibiliter ipſi apparens eum Chriſtianum, virginem & martyrem effecit.

Angelorum

B Porro piè & pulchre Chryſologus explicat ardentiſſimum zelum cœleſtis ſponſi Chriſti pendentis in cruce, & adulteras animas benignè ad ſe vocantis ſerm. 1[illegible]8. *Diſtendit membra [illegible] viſcera, pectus porrigit, offert ſinum. Nonne dicit: Vi[illegible] in me corpus veſtrum. & ſi quod Dei eſt timetis; quare vel quod veſtrum eſt non amatis? ſi Dominum fugitis, quare non recurritis ad Parẽtem. Sed fortè vos paſſionis meæ, quam feciſtis, magnitudo cõfundit? Nolite. Claui iſti non mihi infigunt dolorem, ſed veſtram mihi infigunt altiùs charitatem. Sanguis meus non mihi deperit, ſed veſtrum prorogatur in pretium.* Nec minus elegãter Bernard. tum Spiritus ſancti, tum Chriſti charitatem extollit Epiſt. 1[illegible]. *O geminum ipſúmque firmiſſimum Dei*
C *erga nos amoris argumentum! Chriſtus moritur, & meretur amari; Spiritus afficit, & facit amari: ille facit cur ametur; iſte vt ametur: ille ſuam multam dilectionem nobis commendat; iſte & dat: in illo cernimus quod amemus; ab iſto ſumimus vnde amemus: charitatis igitur ab illo occaſio, ab iſto affectio.*

Qui habitat.] Græcè κατῴκησεν, id eſt, *habitauit*, q. d. olim in Baptiſmo habitauit Spiritus Dei in vobis: at iam in multis veſtrûm nõ habitat, quia ab eo deſciuiſtis & mundum diligitis: in cæteris tamen, qui in gratia Baptiſmi perſeuerãt, etiamnũ habitat.

Maiorem autem dat gratiam.] Syrus: *præſtantiorem autem dat gratiam datus nobis Dominus noſter*, putà Spiritus S. oſtendit ſpiritum Dei ad inuidiã, id eſt, VERS. 6.
D ardentiſſimè & quaſi zelotypè nos amare & concupiſcere, ex eo quòd longè maiorem det gratiam, dona & bona quàm mundus, & quàm mereamur, vt nos à mundi, æmuli ſui, amore auellat & ad ſui amorem inuitet, & penè cogat. Inuidet ergo mundo, quòd pauca donans multùm ametur, ſe verò infinita donantem parum & vix à nobis amari. Rurſum occurrit obiectioni mundanorum dicentium: Amor mundi ita nobis innatus eſt, vt eum abiicere nequeamus. Reſpondet enim, Deus maiorem dat gratiam, quàm ſit amor mũdi, vt per eam amorem mundi facilè vincere & ex animo eiicere poſſitis, ſi gratiæ Dei vos ſubdere & ſtrenuè cooperari velitis. Nam, vt ait Apoſt. Philip. 4. 13. *Omnia poſſum*
E *in eo qui me confortat.* &: *Potens eſt Deus omnia facere ſuperabundãter, quàm petimus aut intelligimus.* Epheſ. 3. 20. Alludit Iacobus ad illud Exodi 20. 6. *Faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me.* ſicut in τῷ *ad inuidiam concupiſcit ſpiritus*, alluſit ad τὸ, *Ego ſum Dominus Deus tuus fortis zelotes*, ibidem v. 5.

Propter quod dicit.] Hic verſus in nonnullis Græcis deeſt; vnde cũ omittit Tigur. & Pagnin. Verum Romani aliique plures Græci & Latini eum legunt. Probat ſpiritum Dei maiorem dare gratiam iis qui ipſum amant, reuerentur, inuocant, ipſíque totos ſe ſubdunt, ex eo quod dicit Script. & Spiritus S. *Deus ſuperbis*, qui ſpreto Deo mundum, mundique honores & pompas ſectantur, *reſiſtit:*

vel, vt Caſſian. legit lib. .. inſtit. . 6. *aduerſatur*, vel vt Cyprian. Epiſt. ad Nouatianum, *contraſiſtit*, Sytus *deprimit, conterit: humilibus autem*. qui ſpretis mundi pompis & faſtu, humiliter ſe ſpiritui Dei ſubdunt & per omnia obediunt, ab eoq; ſe in omnibus duci regique ſinunt, *dat gratiam*. Porrò id dixit Spiritus S. Prouerb. 3. 34. vbi enim nos legimus: *Illuſores ipſe deludet, & manſuetis dabit gratiam*. Septuag. quos more ſuo citat & ſequitur S. Iacobus hîc & S. Petrus 1. Epiſt. c. 5. vertunt *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*. Illuſores enim ſunt ſuperbi, & manſueti ſunt humiles. Antiſtrophas huic Iacobi gnomas, habent omnes auctores hagiographi, vt hoc dogma veriſſimum, ſed in praxi obſcurum & difficile, tot conſonis teſtibus nobis perſuadeant. Prima eſt Dauidis Pſal. 17. 28. *Populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis*. Secunda Salomonis Prouerb. .. v. 2. & 3. *Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria*. Tertia, Iſaiæ c. 2. 12. *Dies Domini ſuper omnem arrogantem & ſuperbum*. & c. 66. 1. *Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos?* Quarta, Annæ matris Samuelis: *Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore. Suſcitat de puluere egenum, & de ſtercore erigit pauperem, vt ſedeat cum principibus & ſolium gloriæ teneat*. Quinta, Iudith cap. 9. 16. *Nec ſuperbi ab initio placuerunt tibi, ſed humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio*. Sexta, Virginis Deiparæ: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes*. Lucæ 1. 51. Accedat ſeptimus vnus ex Septuag. ſacræ Script. interpretibus, qui rogatus à Ptolomæo Philadelpho Rege Ægypti, qua ratione quis poſſet cauere ſuperbiam, reſpondit: *Si cogitet quod Deus ſuperbos deprimit, manſuetos autem & humiles exaltat*. Denique omnes diuinorum voluminum paginæ hanc vbique ſententiam ſpirant, ait S. Auguſt. 3. doctr. Chriſt. c. 23. Quocirca appoſitè Iſidor. Peluſ. lib. 1. Epiſt. 164. monet Martyrium, dicens: *Superbis Deus reſiſtit: nam etiam ipſorum Principi ab initio ſeſe oppoſuit. Conſidera igitur quantum eſt, & Deum hoſtem atque aduerſarium habere, & veterem hoſtem ſocium*.

Deus humiles exaltat.

Cur? Cauſa

1\. Cauſæ ſunt multæ. Prima, quia vti radix omnis peccati & mali eſt ſuperbia, Eccleſiaſtici 10. 15. ita radix & fons omnis boni & virtutis eſt humilitas.

2\. Secunda, quia ſuperbus eſt vas tumidum & ventoſo arrogantiæ plenum, ideóq; gratiæ incapax: humilis verò eſt vas demiſſum & vacuum, ideoq; gratiæ & liquoris diuini capax. Sicut ergo pluuia à collibus deſcendit in valles; ita gratia è cœlo depluit in humiles.

3\. Tertia, quia Deus eſt zelotes gloriæ ſuæ: vnde ſuperbos eam ambientes deprimit & ſternit in gehennam, humiles verò eam adorantes exaltat ad gratiam & gloriam. Rurſum humilitas meretur ditari & ſublimari, ſuperbia ſpoliari & deprimi. Sicut ergo vmbra ſequentem fugit, fugientem ſequitur; ita Deus, gratia, honor ſuperbos qui eum ambitioſè ſequuntur fugit; humiles qui eum fugiunt ſequitur.

4\. Quarta, quia gratia eſt gratia & gratuitò datur, nec ijs gratis, quales ſunt humiles, qui de ea gratias agunt; non ſuperbi, qui eam ſuis viribus & meritis attribuunt.

5\. Quinta, quia Regum, & præſertim Dei ſublimitas & magnificentia poſcit illud Virg. Æneid. 6.

Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.

6\. Denique humilitas eſt virtus propria Chriſti & Chriſti miſſini, iuxta illud Matth. 11. 29. *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde*. ... ad gratiam humilibus. Vnde humilitas tam potens eſt, vt reſiſtat Deo, iuxta illud: *Dixit vt deleret eos, ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in conſpectu eius*. Confracta enim contrita humilitas, virtutum regina, quæ Deum vincit ... ſua ... ne... tenti. ait Rupert. lib. 4. in Exod. cap. 26. Quocirca S. Chryſ. hom. ... ad popul. Antioch. ... ſuperbiam eſſe ... inſaniam, nec ſuperbo quicquam ... Quid enim inſanius, quàm Deo reſiſtere, & cum Deo inſtar gigantum velle bellum gerere? Quid inſanius quàm ſe Deo, à quo omnia pendent, fauore, gratia & ope ſponte priuare & ſpoliare: Quid inſanius, quàm non hominem, non Angelum, non dæmonem, ſed Deum habere antagoniſtam & hoſtem, cumque qui in ſuperbos tonat & fulminat, ad duellum prouocare? Vnde S. Hieron. Epiſt. 45. *Quale, ait, malum ſit oportet, quòd aduerſarium habet Deum*. Superbus enim ſuo faſtu quaſi Deum laceſſit, & ad ſingulare certamen prouocat. Vnde Deus zelotes illud acceptat, aitque: Meus eſt hic antagoniſta, meum hoc duellum: hic extendæ meæ vires, hîc proterendus nouus Lucifer. ita Caſſian. lib. 12. de inſtit. nunc. c. . Sapienter ergo S. Fulgent. Epiſt. . c. 9. *Creſcat*, inquit, *in te humilitas animi, quæ vera eſt & integra ſublimitas Chriſtiani: & tanto magis in te cognoſces gratiam Dei creſcere, quanto magis tibi humilitatem cordis videris abundare*. Et S. Aug. ſerm. 16. de Martyribus: *Altitudinem*, inquit, *quæritis? per vallem peruenitur ad montem. Sedem quæritis claritatis? prius bibite calicem humilitatis*. Idem ſerm. 3. de verbis Domini: *Comprehenſus eſt Chriſtus, cæſus, crucifixus & occiſus. Iſta eſt via. Ambula per humilitatem, vt peruenias ad æternitatem. Deus Chriſtus, patria eſt, quò imus: homo Chriſtus, via eſt, qua imus. Ad illum imus, per illum imus, quid timemus ne erremus? non receſſit à Patre, & venit ad nos: vbera ſugebat & mundum continebat: in præſepi manebat, & Angelos paſcebat Deus homo. Idem homo qui Deus, idem Deus qui homo*. Idem ſerm. 8. de Epiphania: *Tota*, inquit, *Chriſtiana ſapientiæ diſciplina non in abundantia verbi, non in aſtutia diſputandi, neque in appetitu laudis & gloriæ, ſed in vera & voluntaria humilitate conſiſtit, quam Dominus Ieſus Chriſtus ab vtero matris vſque ad ſupplicium crucis pro omni fortitudine elegit & docuit*. Idem Epiſt. 56. ad Dioſcorum docet non eſſe aliam viam ad veritatem, quam humilitatem: &, ſicut Demoſthenes dixit, omnem vim eloquentiæ conſiſtere in pronuntiatione, ſic omnem vim Chriſtianiſmi conſiſtere in humilitate. Idem viderunt Gentiles. Æſopus rogatus à Chilone, *quidnam ageret Deus?* reſpondit: τὰ ταπεινὰ ὑψοῖ, τὰ δ' ὑψηλὰ ταπεινοῖ, id eſt, *humilia exaltat, alta humiliat*. ita habet eius vita. Artabanus vt Xerxi diſſuadeat expeditionem in Græcos, ait Deum altas arbores, turres & montes fulminare, humiles verò ſeruare & tueri; magna & ſuperba caſtra paruis copiis ſternere, nec ſinere alium præter ſe altum ſapere. ita Herod. lib. 7. verè Tragicus: *Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus*.

Superbus eſt inſanus.

Gnomæ Gentilium.

Porrò hæc ſigna & effectus humilitatis aſſignat ſanctus Baſilius oration. 17. de Humilitate. *Qui*, inquit, *ſumma modeſtia eſt præditus & qui dum conuiciis afficitur fatetur ſe longè eſſe inferiorem, quàm dicatur, eius animum nulla vnquam conuicia percellent & perturbabunt ſed ſi appellabitur inops nouit ſe inopem eſſe & omnibus rebus indigentem, ac quotidiana Domini ſuppeditatione opus habere. Quod ſi acceperit ignobilem & obſcuro loco natum ſe dici, ... animo*

animo multò antè percepit fictum ſe eſſe ex limo. & A
Effigies humilitatis.
mox : *Conſequitur autem humilem animum viſus ſub-*
triſtis & in terram demiſſus, habitus neglectus, ca-
pillus paſſus, veſtis ſordida; ita tamen vt videan-
tur hæc caſu ac fortuitò fieri, quæ lugentes de indu-
ſtria faciunt.

Subditi ergo eſtote Deo.] ὑποτάγητε, id eſt, *ſubordina-*
mini. Syrus *ſerui eſtote:* rectus enim naturæ ordo
poſtulat, vt creatura ſubordinetur & ſeruiat ſuo
Creatori : *Deo ergo ſeruite*, vt Dei gratiam &
amicitiam obtineatis. Nam, vt dixi, *Deus hu-*
milibus dat gratiam. Quocirca Pſaltes Pſalm. 61.
2. *Nónne Deo*, inquit, *ſubiecta erit anima mea? ab*
ipſo enim ſalutare meum. Nam & ipſe Deus meus, &
ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non mouebor amplius. B

Reſiſtite.] ἀντίστητε, id eſt, *contra ſtate*, opponite
vos, aduerſamini: Syrus, *inſurgite in eum.*

Diabolo.] qui quaſi rex ſuper vniuerſos filios ſu-
perbiæ, vt ait Iob cap. 41. 25. vos ſollicitat ad ſu-
perbiam, pompáſque mundi ambiendas. Reſiſtere
autem non poſſumus acriori & longiori tentatio-
ni, ſine nouo gratiæ Dei auxilio, vti ex S. Aug. do-
cent Doctores. Ergo ante omnia inuocanda eſt
aſſiduè Dei gratia, ac parta victoria illam non no-
ſtris, ſed Dei viribus acceptam ferre debemus.
Nam vtique vt Diabolo reſiſtamus & fugiat à nobis,
ideo precantes dicimus, Ne nos inducas in tentationem,
ait S. Aug. de natiuit. & gratia c. 58. C

Et fugiat à vobis.] Si homini te inuadenti reſi-
ſtas, non idcirco illum fugas & vincis: at ſi Diabo-
lo reſiſtas, illum fugas & vincis. In tua ergo pote-
ſtate, tibique facilis eſt de eo victoria: quia, vt
ait S. Auguſt. hom. 12. inter 50. *Suadere Diabolus*
& ſollicitare poteſt, cogere omnino non poteſt: & ideo
cùm per Dei adiutorium in tua poteſtate ſit, vtrùm
conſentias Diabolo, quare non magis Deo, quàm ipſi ob-
Artes Diaboli.
temperare deliberas? Porrò Diabolus *noſtris ipſorum*
deſideriis nos oppugnat, ait S. Baſil. hom. 23. &, vt ait
1. S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel c. 5. *Oculos dele-*
ctat, aures demulcet, ſed mentem inquinat: multa
2. *mentitur, falſa adiungit, vera ſubducit: ſpondet* D
pecuniam, aurum offert, ſed aufert diſciplinam. Ad
3. hæc illa eſt calliditas Diaboli, vt ea parte qua
infirmiores ſumus nos oppugnet; ſicut dux op-
pugnat arcem ea parte qua debilior eſt, ait ſanctus
Gregorius 31. mor. 17. aliàs 30. qui & addit: *Do-*
loſus aduerſarius ſimul ferire nititur, & apertè ſa-
uiens & in inſidiis latens, &c. *Sæpe enim tentationem*
proponit de libidine, & ſubitò fraudulentiùs ceſſans
elationem ſuggerit de ſeruata caſtitate. Et ſunt non-
nulli, qui dum multos ex caſtitatis arce in foueam ela-
tionis cecidiſſe conſpiciunt, vitæ ſuæ caſtitatem negli-
gentes in immunditia libidinis demerguntur. Sunt
verò è diuerſo nonnulli, qui dum libidinis immundi-
tiam fugiunt, per caſtitatis culmen in voraginem ela- E
tionis ruunt. Quocirca ſemper vigilare debemus,
ſempérque parati ad dimicandum, ac naſcenti ten-
tationi ilicò reſiſtere: nam, vt idem ait 21. mor.
7. *Si tentationi in corde naſcenti feſtinè non reſiſtitur,*
hac eadem qua nutritur, mora roboratur: & exiſtens
foris in operibus vinci vix preualet, quia ipſam intus
4. *membrorum dominam mentem captiuam tenet.* Rur-
ſum Dæmon ſemel victus & fugatus, iterum ite-
rúmque redit ad nos tentandum; vti rediit ad
Chriſtum Matth. 4. v. 5. & 8. Si tamen fortiter &
conſtanter repellatur, non tam facilè & citò redit
ad tentandum nos, ſaltem eodem tentationis ge-
nere, ne iterum vincatur & pudefiat. Vnde ſan-
ctus Ambroſ. in cap. 4. Lucæ: *Cedere*, ait, *ſolet*
vera virtuti, & ſi inuidere non deſinat, tamen inſtare

A *formidat: quia frequentiùs refugit triumphari.* Quo-
circa S. P. N. Ignatius in Exercit. ſpirit. Diabo-
lum comparat primò feminæ prócaci, quæ viro Diabolus eſt formica leo. Cur?
timido impotenter dominatur & inſultat, auda-
cem verò veretur eique ſilens ſe ſubmittit. Secun-
dò, S. Gregor. lib. 5. moral. c. 17. ac Olympiód. &
alij exponentes illud Iob 4. 11. *Tigris periit eo quòd*
non haberet prædam; vbi pro *Tigris* Septuag. vertunt
Myrmicoleon, id eſt, *formica leo:* Diabolus, inquiunt,
eſt Myrmicoleon, qui coram piis & conſtantibus
qui ei reſiſtunt, timidiſſimus eſt vt formica; impiis
verò & inconſtantibus qui ei cedunt, terribilis in-
ſtat vt leo. Sic & Theodorus Studita Epiſt. 68. *Ti-*
midus, ait, *eſt Diabolus, reiiculus, imbellis, ideóque ani-*
B *moſitate quadam longè abigendus, vt idcirco germanus*
Dei clamet Iacobus: Reſiſtite Diabolo & fugiet à vobis.
Tertiò, S. Chryſoſt. conc. 3. de Lazaro, Diabolum
comparat cani, qui menſæ aſſiſtit quamdiu quid
inde ei proiicitur: ſin nil ei proiiciatur, quin &
baculo fortiter abigatur, fugit, nec temere redit.
Idem hom. 22. ad pop. *Cani*, ait, *ſimilis eſt voluptas:*
ſi pellas, fugit: ſi nutrias, permanet. Quartò, Diabolus
eſt ſimilis militi qui acriùs inſequitur fugientes,
vt ignauos & imbelles. ita S. Bern. Epiſt. 1. ad Ro-
bertum, qui Ciſtercio fugerat Cluniacum: *An*, in-
quit, *quia fugiſti ex acie, putas te manus hoſtium eua-*
ſiſſe? libentius te inſequitur aduerſarius fugientem,
C *quàm ſuſtineas repugnantem, & audaciùs inſiſtit à*
tergo, quàm reſiſtat in faciem. Quocirca ſapienter
S. Cypr. ſerm. de zelo & liuore: *tam paratus*, inquit,
ad repugnandum ſemper animus debet eſſe, quàm ad im-
pugnandum ſemper inimicus.

Moral. Notat S. Greg. 3. mor. c. 8. Diabolum quo Diabolus victus confugit ad inſidias.
valentiùs vincitur, eò ardentiùs ad inſidias inſti-
gari, vt qui viribus victus eſt, inſidiis & dolis vin-
cat. Vnde Caſſianus lib. 5. inſtit. c. 19. monet athle-
tam Chriſti, vt quantò magis triumphorum ſuc-
ceſſibus creuit, tantò colluctationum robuſtiorem
ordinem ſucceſſurum expectet. Hinc ſicut vulpes
procumbunt quaſi mortuæ, vt gallinas quaſi ſecu-
D tas alliciant & deuorent: ſic & dæmon ſubinde ſe
quaſi victum fugere ſimulat, vt hominem quaſi de
victoria ſecurum, ex improuiſo inuadat & proſter-
nat: perinde ac Horatius vnus è tribus ſuper-
ſtes, fugiens tres Curiatios viciſſim occidit, itá-
que Romanis dominium in Albanos conſignauit.
Et Antigonus cedens hoſtibus, dicebat ſe non
fugere; ſed commodum ſuum à tergo perſequi, te-
ſte Plutarch. in Apophth. Denique ſanctiores ma-
gis infeſtat Diabolus, iiſque magis inſidiatur; vt-
pote quos ſibi diſſimiliores, ac Deo ſimiliores vi-
det & inuidet: peccatores enim quaſi ſibi ſimiles
negligit, quia eos poſſidet.

Appropinquate Deo (non corporis, ſed cordis VERS. 8.
E mentiſque paſſibus, id eſt, affectibus) *& appropin-*
quabit vobis.] Quæres qua via appropinquemus
Deo? Reſpondeo primò, recedendo à Diabolo ei- Modi appropinquandi Deo.
que reſiſtendo, vt præceſſit: Deus enim & Dia-
bolus ſunt duo extrema ſummè contraria, duóque
hoſtes ſibi infenſiſſimi: vnde quò magis ab vno 1.
recedis, eò magis accedis ad alium oppoſitum.
ita Origen. libr. 4. in Epiſtol. ad Roman. cap. 5.
Bellum, inquit, contra Diabolum, pacem parat
ad Deum, túmque huic appropinquamus, cùm
illi reſiſtimus.

Secundò, humiliando nos: Deus enim humi- 2.
libus dat gratiam, vt præceſſit. ita ſanctus Au-
guſtin. ſermon. 2. de Aſcenſione: *Videte fratres,*
ait, *magnum miraculum. Altus eſt Deus: erigis te, &*
fugis à te: humilias te, & deſcendit ad te. Quare?
quia

quia excelſus eſt & humilia reſpicit, & alta, id eſt, ſuperba de longè cognoſcit, vt deprimat. ita Hugo: per humilitatem, ait, & bona opera appropinquare debemus Deo, *vt ad miſericordiam, vt nudi ad diuitem, vt famelici ad panem, vt infirmi ad medicum, vt ſeruus ad dominum, vt diſcipuli ad magiſtrum, vt cæci ad lumen, vt frigidi ad ignem.*

3. Tertiò, purificando nos à peccatis per pœnitentiam. Vnde quaſi explicans ſubdit ſanctus Iacobus: *Emundate manus peccatores, & purificate corda:* quò enim magis à peccato & impuritate recedimus, eò magis ad virtutem, puritatem & Deum accedimus; iuxta illud Pſalm. 33. 15. *Declina à malo & fac bonum.* Ita Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 6. docet peccatorem accedere ad Deum per actus fidei, timoris, ſpei, dilectionis, contritionis & propoſiti nouæ vitæ; iuxta illud Zachariæ 1. 3. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* ita Magdalena pœnitens acceſſit ad pedes Ieſu rigans eos lachrymis, oſculans & vngens, Lucæ 7.

4. Quartò, amando Deum & opera charitatis exercendo. Amor enim iungit amantem amato, imò eum in illum transformat. Vnde S. Ioannes Epiſtol. 1. c. 4. 16. *Deus*, inquit, *charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo.* Et Sapiens Prouerb. 8. 17. *Ego diligentes me diligo, & qui manè vigilant ad me, inuenient me.* Et Apoſtolus Roman. 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? An tribulatio? an anguſtia?* &c. Nimirum magnes amoris eſt amor: amor trahit amorem, vti magnes ferrum.

5. Quintò, per orationem ac per ſtudium perfectionis. ita Origen. hom. 1. in Geneſ. Sicut, inquit, non æqualiter illuminantur oculi corporis à ſole, ſed tanto magis, quanto altiùs quis in altiora loca conſcenderit: ita mens quanto excelſiùs appropinquat Chriſto, tantò clariùs eius lumine radiatur; iuxta illud Pſalm. 33. 6. *Accedite ad eum & illuminamini.* Propriè verò appropinquamus Deo, cum quaſi obſequentes ſerui, amici & filij nos, noſtráque omnia offerimus Deo tanquam ſummo omnium Domino, amico & patri; dicimúſque cum Pſalte: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt*, Pſalm. 72. 28. Ex aduerſo enim queritur Deus de nonnullis, dicens Iſaiæ 29. 13. *Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat, cor autem eius longè eſt à me.* Et Ierem. 12. 2. *Prope es tu ori eorum, & longè à renibus eorum.* Vidit id per vmbram Plotinus Platonicus Philoſophus Enneade 6. libr. 9. cap. 7. cùm ait: *Oportet nos animam ab omnibus rebus externis ſeparare tanquam à ſarcinis & obſtaculis, vt poſſit à Deo illuſtrari. Sicut enim oportet materiam primam omnibus formis eſſe vacuam, vt ita figuras omnium rerum poſſit recipere: ita oportet animam hominis eſſe informem, vt à Deo informari commodè poſſit.*

Porrò appropinquamus Deo non puris naturæ & liberi arbitrij viribus, quaſi iis nos præparemus ad Dei gratiam recipiendam; vti contendebant Semipelagiani facientes gratiam pediſſequam liberi arbitrij; ſed præuenti & excitati à Dei gratia. Hæc enim noſtræ conuerſionis & acceſſus ad Deum eſt dux & principium, vti definit Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 5. Et Chriſtus ipſe Apocalypſ. 3. 20. *Ego ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo*

A *cum illo, & ille mecum.* Et Pſaltes Pſalm. 58. 11. *Miſericordia eius præueniet me.* Diſertè verò Chriſtus aſſerit Ioannis 6. 44. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me traxerit eum.* Verè S. Hieron. in c. 2. ad Epheſ. *Abſque cruore* (id eſt, merito cruoris) *Domini Ieſu, nemo appropinquat Deo.*

Et appropinquabit vobis.] Deus cùm ſit vbique, non longè eſt ab vnoquoque noſtrûm. In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus, vt ait Apoſtolus Actor. 17. 28. Localiter ergo & ſubſtantialiter nulli appropinquat, ſed accidentaliter per gratiam, & cauſaliter per operationem virtutum. Sicut enim peccator per peccatum recedit à Deo & appropinquat Diabolo, morti & inferno: ſic B idem per pœnitentiam & bona opera accedit ad Deum. Ita Cain poſt occiſum fratrem vagus & profugus exulauit à Deo, Geneſ. 4. 12. & filius prodigus abiit in regionem longinquam, Lucæ 15. 13. Sed, vt rectè notat S. Auguſt. lib. 4. Confeſ. cap. 9. *Qui amittens dimittit Deum, fugit ab ipſo placato ad ipſum iratum.* E contrario ad Chriſtum acceſſerunt Apoſtoli, dicente Petro: *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes,* Ioannis 6. 69.

Per peccata venialia recedimus à Deo.

Porrò non tantùm peccatores per peccatum mortale, ſed & iuſti per peccata venialia elongant ſe aliquatenus à Deo, præſertim per tepiditatem & torporem, cùm in bonis operibus & ſtudio proficiendi intepeſcunt: appropinquant C verò Deo, cùm defectus ſuos lachrymis abluunt, feruorem reſumunt, bonis operibus ſedulò intendunt, perfectioni ſtudent. Iam quia multiplex nobis quotidie obrepit negligentia, hinc iugi eius expurgatione, mentíſque excitatione nobis opus eſt, vti docet S. Leo ſerm. 5. & 11. de Quadrag.

Nota, appropinquat Deus pœnitentibus & iuſtis feruentibus per multiplicem operationem & effectum, quem quadruplicem aſſignat Thomas Anglicus. Primus, inquit, eſt, illuminatio mentis reſpectu cognoſcendorum, vt cùm cæcus illuminatus eſt à Ieſu, Lucæ 18. 40. Secundus eſt, inſtructio reſpectu operandorum, iuxta D illud Deuter. 33. 3. *Omnes Sancti in manu illius ſunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.* Tertius eſt, recuperatio diuinæ gratiæ, putà iuſtitiæ vel primæ, vel augmenti illius. Quartus eſt, delectatio internæ lætitiæ, qui dicitur hymnus omnibus Sanctis, Dei populo appropinquanti ſibi, Pſalm. 148. 14. *Bonus es Domine animæ quærenti te, quid ergo inuenienti? Vis ergo inueniri vt quæraris, quære vt inueniaris,* ait ſanctus Bernard. de diligendo Deo. Et Pſaltes Pſalm. 83. *Beatus vir cuius auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum, in loco quem poſuit.*

Emundate manus.] Ab omni rapina, pugna, libi- E dine, gula omníque peccato. Per manus enim intelligit metonymicè omne opus externum: hoc enim manibus fit & perpetratur; ſicut per corda intelligit opus internum. Manus ergo ſignificant externas actiones, cor internas affectiones. q. d. purificate corda ab omni praua cogitatione, machinatione, delectatione, ac viciſſim & manus ab omni prauo opere, vt nec mali quicquam agatis, vel velitis. Alludit ad Pſalm. 23. 3. *Quis aſcendet in montem Domini? Innocens manibus & mundo corde.* Sic Paulus iubet orantes leuare ad Deum puras manus, 1. Timoth. 2. 8. vide ibi dicta. Huius rei ſymbolo Sacerdotes & fideles ante ſacram Communionem lauant manus, vt proteſtentur ſe pœnitere

tete de culpis per manus commiſſis. nam, vt ait Beda: *Hoc eſt veraciter nos appropinquare Domino, operis videlicet munditiem & cordis ſimplicitatem habere.*

Et purificate (Syrus *ſanctificate*) *corda.*] mentes & animos. Dicit hoc primò contra Iudæos, qui omnem purificationem ponebant in cæremoniis externis, cùm Chriſtus & Chriſtianiſmus præcipuam ſanctitatem ponant in puritate cordis & mentis. Secundò, vt doceat quomodo debeant emundare manus, id eſt, opera, nimirum purificando eorum fontem & radicem, puta cor. Nam, vt Chriſtus ait: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia: hæc ſunt quæ coinquinant hominem*, Matth. 15. 19.

Sicut ergo Medici curant externos membrorum morbos, expurgando internos viſcerum prauos humores qui eos cauſant: ita fideli expurganda eſt mens, vt ſordes manuum, id eſt, operum inde manantes expurgentur. Quocirca S. Paulus 1. Timoth. 1. 5. *Finis*, ait, *præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.*

Duplices animo.] In Pſalmis vocantur *duplici corde*, qui aliud quaſi cor in viſceribus abſcondunt, aliud in manibus & operibus oſtendunt. Græcè δίψυχοι, id eſt, *bianimes*, inconſtantes, qui nunc hoc, nunc aliud cupiunt & volunt: vnde Syrus vertit, *diuiſi vel dubij mente.* vide dicta cap. 1. 8. Præclarè Nyſſenus: *Simplicem mentem*, ait, *& vnius modi voco, eam quæ in ſolo bono animaduertitur, & nullius mali communione permixta eſt.* Et Cicero lib. de ſeneɛt. *Animus*, ait, *omni admixtione corporis liberatus, purus & integer eſſe cupit.*

Vers. 9. *Miſeri eſtote.*] ταλαιπωρήσατε, id eſt, *affligite vos*, vel affligimini, tum per internum dolorem, mentiſque compunctionem; tum per externas corporis afflictiones, vt ieiunia, orationes, humicubationes. Syrus, *humiles efficiamini.* Docet modum emundandi manus & corda, itaque appropinquandi Deo eſſe pœnitentiam, compunctionem, afflictionem, qua miſerias animæ noſtræ non tantùm cognoſcamus & confiteamur, ſed & deploremus, puniamus, caſtigemus, extirpemus per pœnas & miſerias partim huius vitæ patienter toleratas, partim voluntarias & ſponte aſſumptas. *Miſeri eſtote* ergo primò, miſeriã veſtram humiliter agnoſcendo. 2. miſeriam culpæ & peccati deplorando & caſtigando. 3. miſerias huius vitæ patienter tolerando. 4. miſerias & tormenta æterna gehennæ per modicas & breues pœnitentias redimendo. 5. tentationes & perſecutiones fortiter cum Chriſto ſuſtinendo. 6. alienis calamitatibus compatiendo. 7. per labores præſentis vitæ alacriter ad æterna gaudia tranſeundo. 8. à miſeriis huius peregrinationis & exilij ad Chriſtum & cœlum ſuſpirando. Vnde Thomas Anglicus octo huius vitæ recenſet miſerias; nimirum culpæ originalis, peccati actualis, innatæ fragilitatis, mundanæ paupertatis, humanæ perſecutionis, diabolicæ tentationis, æternæ calamitatis, pœnitentiæ ſalutaris. Sumus ergo hìc in valle lachrymarum & miſeriarum, ideóque nos ipſos miſerari, gemere, & deplorare debemus; iuxta illud Eccleſ. 7. 5. *Cor ſapientum, vbi triſtitia eſt: & cor ſtultorum, vbi lætitia.* Quin & Seneca in conſol. ad Polyb. *Larga*, ait, *vbique flendi eſt & aſſidua materia. Lachrymæ nobis deerunt antequam cauſa dolendi.* Quocirca Heraclitus ſemper flebat ſuam, hominúmque miſeriam; Democritus verò eorundem ineptam ſtolidámque in tantis ærumnis lætitiam & riſum perpetim ridendo deridebat. Solerter colligit S. Bernard. ſer. 3. de Natiuitate ex Chri-

Octuplex miſeria & luctus.

A ſti exemplo: *Ipſe eſt promiſſus olim per Iſaiam paruulus, ſciens reprobare malum & eligere bonum: malum ergo voluptas corporis, bonum afflictio eſt: ſiquidem & hanc eligit, & illam reprobat.* Iam quod ad promerendam peccatorum veniam attinet aſſeueranter affirmat Nazianz. orat. 18. pag. 490. *Neque enim Deus vlla re, perinde atque corporis ærumna conciliatur.* Et B. Virgo Maria affirmauit S. Eliſabethæ apud Bonau. in vita Chriſti c. 3. *Pro certo habeas quòd nulla gratia deſcendit in animam, niſi per orationem & corporis afflictionem.*

Et lugete & plorate.] Syrus אתאבלו *esabbelu*, id eſt, *lugete inſtar Abelis*, qui perſecutionem paſſus, & occiſus à Cain fratre typum gerit lugentium, ſicut Cain gaudentium: vnde Abel, Hebr. הבל *Habel*, ſi-
B gnificat *vanitatẽ*, vel *luctum* (à rad. אבל *abal*, id eſt, *luxit*. Sæpe enim Hebræi א cum ה commutant) inquit Orig. tract. 26. in Matth. & S. Auguſt. 18. Ciu. 15. Cauſæ luctus ſunt octo miſeriæ iam recenſitæ. Vnde Beda ſic explicat, q. d. *Nolite locupletari & gaudere in hoc ſeculo, ſed memores ſcelerum quæ feciſtis, hoc potiùs procurate, vt per breues vitæ huius miſerias, paupertatem, ac lamentationem tranſitoriam ad ſempiterna gaudia cœleſtis regni pertingatis.* Et S. Auguſt. in hunc Iacobi locum. *Vtique*, inquit, *regio iſta ſcandalorum eſt, & tentationum, & omnium malorum, vt gemamus hîc, & mereamur gaudere ibi; hîc tribulari, & conſolari ibi, & dicere: Quoniam exemiſti oculos meos à lachrymis, pedes meos à ruina, quoniam placebo Domino in*
C *regione viuorum: in regione mortuorũ labor, dolor, timor, tribulatio, gemitus, ſuſpirium.* Chriſtianos ergo in hac vita decet luctus & dolor, non riſus & gaudium; ſed illud in cœlo expectant. Ex aduerſo infideles & impij hîc gaudent ad modicũ, ſed in gehenna æternùm eiulabunt, iuxta illud Chriſti: *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis*, Lucæ 6. 25. & : *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*, Matth. 5. Sanctus ergo hic luctus opponitur riſui & ridentibus, ac gaudio, omnique felicitate affluentibus, quibus mundus vt beatis applaudit; Chriſtus væ intentat; lugentes verò beatos pronunciat. Vbi nota tres huius beatitudinis gradus: Beati enim ſunt, qui aduerſitates lugubres à Deo immiſſas, aut permiſſas patienter
D tolerant, ait S. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Dom. in Monte. Beatiores ſunt, qui ſua aut aliena peccata lugẽt & deflent. ita S. Chryſoſt. Ambr. Hilar. & Hieron. in Matth. 5. Beatiſſimi ſunt, qui præ dolore luctæ quam habent cum carne, mundo, & diabolo, ac præ deſiderio cœleſtis patriæ, & amoris Dei & Chriſti, lugent ſuum hoc in corpore exilium. ita Nyſſenus orat. 3. de beatit. Talis lugens fuit Paulus, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Rom. 7. 24. & : *Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto*, Philip. 1. 23. vide ibi dicta. Talis quoque fuit Dauid, dicens: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi eſt Deus tuus?* Pſalm. 6. 7. Et Ieremias totis Threnis, ac
E præſertim c. 2. 18. *Deduc*, ait, *quaſi torrentem lachrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neq; taceat pupilla oculi tui.* Tales fuere veteres Anachoretæ, quorum luctum recenſet Climachus gradu 7. vbi luctum ſanctum ita definit: *Luctus ſecundùm Deum eſt mœror animæ, afflicti cordis affectus, ſemper id quod ſitit ardentiſſimè inquirens; quo non potitur, ſummo id cum labore perſequitur, atque poſt ipſum mœrens vlulat.* Deinde hæc luctus aſſignat partim ſigna, partim effectus. *Proprium illorum eſt qui in beato luctu proficiunt continentia, labiorúmque ſilentium. Eorum verò qui iam profecerunt, non iraſci, iniuriarúmque omnino obliuiſci. Eorum verò qui perfecti & conſummati ſunt, profunda animi humilitas, ignominiæ ſitis*

Tres lugentium gradus.

Exempla.

N vexatio

vexationúmque inuitis aduenientium ſpontanea eſuries, peccantium non condemnatio, ſed vltra vires miſeratio. Et mox praxin luctus tradit: *Sta in orationis prece tremens, nec aliter quàm iudici aſſiſtens, vt & interiori & exteriori habitu fauorem iuſti iudicis concilies,*&c.

Inter priſcos lugentes excelluit S.Ephrem, qui totus eſt in compunctione & luctu, vt patet ex omnibus eius operibus, ac præſertim tractatu de Compunctione: *O lachrymarum virtutem*, inquit, *quæ medicinalis officina es peccatorum, per te peccatores efficiuntur beati.* &: *Luctus animam lachrymis tergit, mundámque reddit, voluptates excindit & virtutes perficit.* Et S.Bernardus ſerm.16.in Cantic. *Paueo*, inquit, *gehennam, contremiſco à dentibus beſtiæ infernalis, à ventre inferi, à rugientibus præparatis ad eſcam;* B *horreo vermem rodentem & ignem torrentem, fumum & vaporem, & ſulphur & ſpiritum procellarum: horreo tenebras exteriores. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lachrymarum, vt præueniam fletibus fletum & ſtridorem dentium?* Patheticè verò S. Auguſtinus in Meditat.cap.36. *Da mihi*, inquit, *Domine irriguum ſuperiùs & irriguum inferiùs; vt ſint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Præſta mihi hanc gratiam propter te, vt quoties de te cogito, de te loquor, de te ſcribo, quoties tui reminiſcor, tibi aſſiſto, laudes, preces & ſacrificium offero, totus obortis lachrymis in conſpectu tuo copiosè & dulciter fleam, ita vt efficiantur mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte*, &c. Et S.Laurentius Iuſtin. in Ligno vitæ cap. 9. *O lachryma humi-* C *lis*, inquit, *tua eſt potentia, tuum regnum; tribunal iudicis non vereris, amicorum tuorum accuſatoribus ſilentium imponis. Quid plura? Vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium Virginis, aperis cœlum, fugas diabolum.*

Riſus veſter (quo riſiſtis in gentiliſmo gaudentes epulis, iocis, ſtultiloquio, ſcurrulitate, omníque voluptati turpi indulgentes) *in luctum conuertatur* pœnitentiæ, ac grauioris & ſeuerioris vitæ Chriſtianæ; iuxta illud Chriſti: *Mundus gaudebit, vos verò contriſtabimini; ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium*, &c. *& gaudium veſtrum nemo tollet à vobis*, Ioannis 16.20. & illud Apocal. 7. 17. *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* & illud D Pſalm. 125. 5. *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.* & illud Pſalm. 136. 1. *Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.* Vbi ſparſim S. Auguſtinus, *Flumina*, ait, *Babylonis ſunt omnia quæ hic amantur & transeunt.* Amas honores, opes, delicias? amas flumina Babylonis, id eſt, confuſionis, quæ cellerrimè inſtar fluminũ pertranſeunt. *Alij ergo ciues ſanctæ Ieruſalem intelligentes captiuitatem ſuam, attendunt humana vota, & diuerſas hominum cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare. Vident hæc, & non ſe mittunt in flumina Babylonis, ſed ſedent ſuper flumina Babylonis. O ſancta Sion, vbi totum ſtat,* E *& nihil fluit! quis nos in iſta præcipitauit? Quare dimiſimus conditorem tuum, & ſocietatem tuam? Ecce inter fluentia & labentia conſtituti, vix quiſquam raptus à flumine, ſi tenere lignum potuerit, euadet*, &c. *Sede ſuper flumina, noli in flumine, noli ſub flumine, ſed tamen ſede humilis. Inde oportet fleas recordando Sion. Multi enim flent fletu Babylonico, quia & gaudent gaudio Babylonis: quia gaudent lucris, & flent damnis: vtrumque de Babylonia eſt. Flere debes, ſed recordando Sion. O pax illa, quam videbimus apud Deum! ô pax illa, & ſancta æqualitas Angelorum! ô illa viſio & ſpectaculum pulchrum! Ecce in Babylonia pulchra ſunt quæ tenent, nõ te teneant, non decipiant. Aliud eſt ſolatium captiuorum, aliud* A *gaudium liberorum.* nimirum illud ad quod ſuſpirat Pſaltes Pſalm.83.1. *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.*

Et gaudium in mœrorem.] Syrus *in anguſtiam.*

Humiliamini in conſpectu Domini.] Tigurina clarè; *Humiliate vos.* Syrus: *Humiles vos reddite coram Domino.* Redit ad dicta verſ. 6. & 7. de humilitate; & quia humilitas eſt filia veri luctus, de quo egit verſu præcedenti. *Qui enim flet, non ſuperbit; qui luget, humiliatur*, ait S.Ambroſius lib.5.in Lucam. Sunt enim nonnulli qui falsò & fictè lugent, nimirum qui dum lamentantur, contra proximum vel Deum ſuperbiunt & murmurant, ait B S.Gregor.9.mor.19.alias 28. Vers. 10.

Alludit Iacobus, imò citat illud Chriſti Lucæ 14.11. *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur; & qui ſe humiliat exaltabitur.* ſicut Chriſtus humilians ſe infra omnia, exaltatus eſt ſuper omnia, Philip. 2.8. Nam, vt ait S.Auguſt. tract.104.in Ioan. *Humilitas claritatis eſt meritum, claritas humilitatis eſt præmium.*

Nota τὸ *in conſpectu Domini.* q. d. Primò, humiliamini non fictè, non exteriùs, ſed ſincerè & interiùs ex toto corde coram Domino, qui cor intuetur. Secundò, q. d. ſtudete profundæ & intimæ humilitati; hæc enim ante diſtricti iudicis oculos cæteris virtutibus præeminet, ait S. Gregorius loco iam citato. Tertiò, q.d. humiliamini C non tantùm coram hominibus vos proſternendo, peccatores profitendo, pedes oſculando, ſed & coram Deo faſtum mentis deprimendo, ac calcando. de qua re vide Caſſianum collat.19.cap.11. Et S. Bernard. ſermone 42. in Cantic. *Humilitas*, inquit, *iuſtificat nos, non humiliatio. Quanti humiliantur & humiles non ſunt? Alij cum rancore humiliantur; alij patienter, & alij libenter. Primi rei ſunt, ſequentes innoxij, vltimi iuſti: quanquam & innocentia portio iuſtitiæ eſt; ſed conſummatio eius apud humilem. Qui autem dicere poteſt: Bonum mihi quia humiliaſti me, is verè humilis eſt.* Quartò, quia humilitas vera nihil aliud eſt, quàm vera & practica cognitio ſui & Dei; nimirum vt homo cognoſcat D ſuum nihil, & immenſitatem Dei. Verus ergo humilis non homines, ſed Deum reſpicit: ſeipſum enim in oculis Dei conſiderans, vidénſque ſe eſſe abyſſum nihili, ignorantiæ, peccatorum & vitiorum, profundiſſimè coram Deo ſe deiicit: & ſi quid boni habet, ab eo ſibi gratis datum agnoſcit, eique totum acceptum refert. Ita ſanctus Franciſcus noctes integras non aliud dicebat, non aliud meditabatur quàm: *Quis tu Domine? Quis ego? Tu abyſſus omnis boni; ego abyſſus omnis mali & nihili.* Denique humilis cùm Deum cognoſcat & revereatur, ſemper Dei præſentiam cogitat, omniaque ita humiliter agit & loquitur, vt Dei ſe intuentis oculos nuſquã offendat, ſed placet & oblectet.

Verè humilis quis.

E *Et exaltabit vos.*] in cœlo, & etiam in hac vita per gratiam, & ſæpe per famam & gloriam apud homines, præſertim poſt mortem. q.d. ne vereamini ſtudere humilitati, quaſi illa vobis depreſſioni & dedecori ſit futura. Hic enim eſt exploratus error, qui multos hominũ occupat: nam illa ſola vos exaltabit & decorabit, idq; ea proportione & menſura, vt quantum deſcendendo vos humiliaueritis, tantum aſcendendo exaltemini: vti Chriſtus ſuper omnes cœlos aſcendit, quia moriens deſcendit ad imos inferos. hoc enim ſuis ipſe promiſit, qui eſt æterna veritas & immutabilis fidelitas, Luc.14.11. Ratio eſt prima, quia congruũ humiliationis præmium eſt exaltatio. Secunda, quia humiles ſummè

Cur homines exaltentur.

1.

hono

honorant Deum: metentur ergo viciſſim ab eo
2. honorari. Vnde ſapienter Eccleſiaſticus cap. 3. 21. *Quantum magnus es*, inquit, *humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur.* Humilis enim ſicut coram Deo ſuam ſummam vilitatem, ſic &
3. Dei ſummam maieſtatem videt & agnoſcit. Tertiò, quia glorioſa res eſt humilitas, qua ipſa quoque ſuperbia palliare ſe appetit, ne vileſcat, ait S. Bernardus de gradibus humil. in nono. Plures rationes dedi v. 6. & 7.

Antiſtropha huic Iacobi ſententiæ eſt illa S. Petri 1. cap. 5. 6. *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.* & illa Sapientis: *Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria*, Prouerbiorum 29. 23. & Iob 22. 29. Ita Virgo Deipara merito humilitatis facta eſt mater Dei, & exaltata ſuper omnes Angelorum choros. S. Ioannes factus eſt Baptiſta Chriſti, quia indignum ſe putabat, qui ſolueret corrigiam calceamenti eius. S. Petrus ſe quaſi peccatorem indignum iudicans hoſpitio Chriſti, factus eſt Chriſti Vicarius, & primus Apoſtolorum, capútque Eccleſiæ. S. Paulus ſentiens ſe abortiuum & nouiſſimum Apoſtolorum, vti ſeipſum poſtea vocauit, factus eſt vas electionis. Quocirca meritò S. Cyprianus ait libro de zelo & liuore: *Exaltationis apud nos non poteſt eſſe contentio: de humilitate ad ſumma creſcimus; didicimus vnde placeamus.* Hanc viam munierat nobis cœleſtis Magiſter Marci 9. 34. *Si quis vult primus eſſe, erit* (id eſt, ſit vel fiat) *omnium nouiſſimus.* Eandem munit Auguſtinus ſerm. 213. de Tempore. *Eſto paruulus in oculis tuis, vt ſis magnus in oculis Dei.* Et S. Bernardus ſermone 2. de Aſcenſione: *Sola eſt humilitas quæ exaltat; ſola quæ ducit ad vitam: hæc eſt via, & non eſt alia præter eam.*

Nota, hæc Iacobi ſententia & ſequentes aliquot ad verbum citantur à S. Clemente Epiſt. 2. ad Iacobum fratrem Domini; ac ab eo tribuuntur S. Petro, non Iacobo: vnde Epiſtolæ illæ Clementis non carent ſcrupulo; vt aduertit Bellarmin. de Script. Eccleſiaſt. in Clemente, præſertim quia Epiſt. 1. dicit iam mortuum eſſe S. Petrum; cùm conſtet Iacobum ad quem ſcribit, occiſum eſſe ante S. Petrum: quare videtur auctor illarum Epiſtolarum cenſuiſſe Iacobum fratrem Domini, & primum Epiſcopum Ieroſolymæ ad quem ſcribit, diuerſum eſſe à Iacobo Apoſtolo auctore huius Epiſtolæ; vti dixi in Procemio. Idem Epiſtola quinta citat Platonem dicentem amicorum omnia debere eſſe communia, etiam vxores; nec idipſum refutat: quanquam in exemplari Vaticano id non inuenitur: vnde videtur à ſciolo aliquo inſertum, & huc tranſlatum ex lib. 10. Recogn. vbi Clemens idem citat & refutat.

Vers. 11. *Nolite detrahere alterutrum.*] Tranſit ab humilitate ad detractionem, quaſi ad vitium oppoſitum. Humilis enim ſe omnibus inferiorem & peiorem æſtimat; vnde nulli detrahit, niſi ſibi: ſuperbus autem aliis detrahit, vt iis maior & melior appareat, itaque concitat odia, lites & bella, quæ taxauit Iacobus verſ. 1. Porrò hoc detractionis vitium adeò procliue & commune eſt, vt omnes penè domos & fideles, etiam pios, occupet, adeóque vix ſit colloquium aliquod longius, cui ſeſe non immiſceat, *tantaque huius mali libido mentes hominum inuaſit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis receſſerunt, in iſtud tamen quaſi in extremum diaboli laqueum incidant*, ait S. Hieronymus Epiſtol. ad Celantiam. Fit autem quintupliciter. Primò, falſum crimen alteri impingendo. Secundò, verum nimis exaggerando. Tertiò, occultum prodendo. Quartò, benefactum malè interpretando, vel extenuando, vel frigide laudando. Quintò, reticendo virtutes & laudes, cùm eas deberet pandere & recitare. Graue eſt hoc crimen, quia proximo adimit famam, quæ melior eſt opibus & bonis fortunæ: vnde maius eſt furto, & proximum homicidio: imò ipſum manans ex odio eſt ſpiritale homicidium, ait S. Petrus apud Clementem Epiſtol. 1. ad Iacobum, quia ſcilicet occidit animam tam dicentis, quàm audientis, ſi conſentiat: quin & eius cui detrahitur, ſi eum viciſſim ad odium & ad detrahendum conciter. Hinc detractor dicitur odibilis & abominabilis Deo, Prouerb. 6. verſ. 16. & 17. Roman. 1. 30. Ratio eſt triplex. Prima, quia lædit non tantùm charitatem, ſed & iuſtitiam, quam debemus proximo. Aufert enim illi famam, quæ ingens eſt eius bonum. Secunda, quia Dei legem id vetantem contemnit. Lex enim Chriſtus eſt: *Nolite iudicare & non iudicabimini*, Matth. 7. 1. & Moſis Leuit. 19. 16. *Non eris criminator, nec ſuſurro in populis.* & Sapientis Prouerbiorum 4. 24. *Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* Rurſum detractor & iniquus cenſor iniquè vſurpat iudicium Dei, cuius ſolius eſt de factis & intentionibus hominum, præſertim occultis, iudicare. Tertia, quia nemo eſt ſine peccato. Dum ergo quis peccatum alterius cenſet & iudicat, hoc ipſo ſuum ipſe condemnat, & ſimili cenſura dignum iudicat. Adde, detractor ordinem peruertit: deberet enim priùs ſua vitia carpere & emendare, antequam carpat alterius: ſubit ergo illam ſententiam Chriſti contra Phariſæos dictatam: *Qui ſine peccato eſt veſtrûm, primus in illam lapidem mittat*, Ioannis 8. verſ. 7.

Detractio fit quintupliciter.

Meritò ergo queritur S. Auguſtinus ſerm. 202. de Temp. *Maxima*, inquit, *pars generis humani indiſcreto iudicio ad reprehendendum prompta & parata eſſe probatur, cùm tamen non ita ſe velit ab aliis iudicari, quomodo vult alios iudicare.* Violat ergo illud naturæ & Chriſti præceptum: *Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter*, Lucæ 6. 31. Et S. Hieronymus Epiſt. ad Ruſtic. *Nulli detrahas, nec in eo te ſanctum putes, ſi cæteros laceres. Accuſamus ſæpe quod facimus, & contra nos ipſos diſerti in noſtra vitia inuehimur, muti de eloquentibus iudicantes.* Idem ad Celantiam: *Eſt ſanè hoc vitium quod vel in primis extingui debeat, & ab eis qui ſe ſanctè inſtituere volunt, prorſus excludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil eſt quod ita mobilem mentem ac leuem faciat, quàm facilè totum credere, & obtrectatorum verba temerario mentis aſſenſu ſequi. Hinc enim crebra diſſenſiones, hinc odia iniuſta naſcuntur. Hoc eſt quòd ſæpe de amiciſſimis etiam inimicos facit, dum concordes quidem, ſed credulas animas maliloqua lingua diſſociat.* S. Bernardus ſerm. de triplici cuſt. *Linguam detractoris vocat viperam & lanceam, quæ tres penetrat ictu vno. Gladius equidem anceps, ait, imò triceps eſt lingua detractoris.* Vide eundem ſerm. 24. in Cantic. S. Chryſoſtomus homil. 3. ad popul. ait vitandum eſſe detractorem, perinde ac vitamus ſtercora commouentes, quæ nil niſi fœtores excitant; iuxta illud Sapientis: *Sepi aures tuas ſpinis, linguam nequam noli audire.* Eccleſiaſt. 28. v. 28.

Detractionis malitia.

S. Franciſcus, ait S. Bonauent. in eius vita lib. 1. cap. 8. *Detractionis vitium inimicum fonti pietatis & gratiæ, tanquam ſerpentinum abhorrebat morſum & atrociſſimam peſtem; & piiſſimo Deo abominabile*

ſore firmabat, pro eo quòd detractor animarum ſangui-
ne paſcitur, quos gladio lingua necas. Tantò maior eſt,
aiebat, detractorum impietas, quàm latronum; quanto
lex Chriſti, qua in obſeruantia pietatis impletur, ma-
gis animarum, quàm corporum, nos aſtringit optare ſa-
lutem.

Iudicat detractor legem.
Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum,
detrahit legi & iudicat legem.] & conſequenter ipſum
legiſlatorem Deum iudicat, id eſt, arguit & con-
1. demnat. ita OEcum. Sed quo ſenſu? Primò, ali-
qui ſic exponunt, q. d. detractor condemnat le-
gem, quia quos peccantes lex ſuſtinet vt pœni-
teant, ipſi ilicò vt puniendos iudicant, & ſuppli-
2. cio dignos clamitant. Secundò, S. Thomas 2. 2.
quæſt.75. artic.2. ad tertium. Detractor, inquit,
detrahit legi, id eſt, eam contemnit. Sicut enim
is qui ſeruat legem, eam honorat; ita qui tranſ-
3. greditur, quaſi detrahit & infamat eam. Tertiò,
& genuinè, q. d. Detractor iudicat legem in actu,
non ſignato, ſed exercito: quia non verbo, ſed
facto dicit legem non rectè ſanxiſſe, ne cui de-
trahamus, aut ne quempiam iudicemus. Iudicat
ergo legem non iudicio formali & explicito, ſed
virtuali & tacito; quia reipſa & practicè iudicat
ſibi hîc & nunc eſſe faciendum, id quod lex ve-
tat; ſcilicet eſſe detrahendum. Vnde videtur le-
gem diuinam maculare, carpere & reprehenſibi-
lem reddere; quaſi impoſſibilia vel incõgrua præ-
ceperit. ita Dionyſ. Caietan. Cathar. Salmeron
hîc & Caſſian. collat.16. cap. 16. Lex enim dicit:
Tibi non eſt iudicandus frater. E contrario detra-
ctor ſciens hanc legem, reipſa dicit: Imò verò mi-
hi hîc & nunc iudicandus eſt frater. Iudicando
ergo fratrem, iudicat legem hoc fratris iudicium
vetantem, illámque tacitè arguit & condemnat,
quaſi ipſa perperam hoc vetarit. Simili modo qui
furatur, tacitè iudicat legem quæ dicit, non fu-
raberis; ſed magis propriè is qui iudicat fra-
trem, iudicat legem id vetantem; quia format
ſibi formale iudicium de fratre, de eóque con-
tra legem formaliter iudicat, quod non facit fur,
4. qui neminem iudicat. Denique detractor in ter-
minis iudicat legem, cùm alicui detrahit ob ope-
ra virtutis lege Euangelij ſancita, aut conſulta,
eaque in probrum & irriſionem vertit, quod tunc
frequens erat, vti & nunc eſt; vt dum fratrem pie-
tati ſtudentem vocat hypocritam; dum patienter
probra tolerantem vocat ignauum; dum ſilentem
vocat vecordem; dum modeſtum vocat idiotam,
& ſimplicem; dum ſua omnia dantem pauperibus
vocat prodigum, & ſecedentem in monaſterium,
vocat inſanum. Hoc ipſo enim opera virtutis &
ſanctitatis quæ lex commendat, condemnat, facit-
que vitia: nouam ergo legem ſancit Dei legi con-
trariam, ſed ipſius lex, eſt lex vitiorum: Dei lex,
eſt lex virtutis. ita OEcum. Lyran. Hugo & Ga-
gneius. Quocirca ſapienter monet S. Bernardus
ſermone 40. in Cantic. *Caue*, ait, *alienæ conuerſa-*
tionis curioſus eſſe explorator, aut temerarius iudex,
etiamſi perperã actum quid deprehendas: nec ſic iudices
proximum, ſed magis excuſa. Excuſa intentionem ſi
opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem,
puta caſum. Quòd ſi omnem omnino diſſimulationem
rei certitudo recuſat, ſuade nihilominus ipſe tibi, & di-
cito apud temetipſum: Vehemens fuit nimis tentatio.
Quid de me illa feciſſet, ſi accepiſſet in me ſimiliter po-
teſtatem.

Vers. 12. *Vnus eſt legiſlator & iudex.*] puta Deus & Chri-
ſtus, ſiue Deus homo: illi ergo iudicium relinque,
nec tibi arroga. q. d. dum fratrem iudicas, legem
A & legiſlatorem iudicas, in eúmque peccas duplici-
ter. Primò, quia tacite eius legem redarguis. Se-
cundò, quia eius iudicium tibi arrogas & vſurpas;
cùm ipſe ſolus ſit tam legiſlator, quàm iudex om-
nium, ſcilicet primus & ſummus, à quo Moſes,
Abraham, Salomon, cæterique reges & legiſlato-
res, quaſi eius miniſtri, ſuam vim & poteſtatem le-
ges condendi acceperunt; iuxta illud Prouerb. 8.
15. *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta de-*
cernunt: per me Principes imperant, & potentes decernunt
iuſtitiam.

Qui poteſt perdere & liberare.] Græcè σῶσαι καὶ ἀπο-
λέσαι, id eſt, *ſaluare & perdere*; ſcilicet tam in præ-
ſenti vita, quàm in futura & æterna. Sic & Syrus.
B Addit hoc Iacobus, vt doceat hominum non eſſe
iudicare fratres, ſed Dei, qui ſuos, ſuæque legi obe-
dientes (qui ſcilicet non detrahunt, nec iudicant
fratres ſuos) ſaluabit & beabit in æternum; ino-
bedientes verò, ſcilicet qui detrahunt & iudicant
fratres, ideóque tacitè iudicant legem, & in ipſum
legiſlatorem iniurij ſunt, perdet & damnabit ad
gehennam: vt omnes hac ſpe & metu à detractio-
ne & iudicio temerario auocet. Rurſum occur-
rit obiectioni detrahentis ac dicentis: Si ego non
caſtigo peccatum & iniuriam fratris, illa mane-
bit impunita. Reſpondet enim non fore impu-
nitam, ſed puniendam à Deo. q. d. cùm ergo fra-
ter peccans ſuum habeat iudicem & vindicem
C acerrimum, is tibi ſufficiat; tu noli eum iudica-
re: ſin is velit eius miſereri, eúmque conuertere
& ſaluare; tu velle non debes, nec potes eum per-
dere. ita Hugo. *Non eadem eſt ſententia tribunalis*
Chriſti; & anguli ſuſurronum, ait S. Hieronymus
Epiſt. 39. & S. Ephrem Paræn. 4. *Non iudicemus*
quemquam, inquit, *quia non nouimus eius pœniten-*
tiam: in teſtaceis vaſis aurum ſæpe reconditur. Anti-
ſtropha huic Iacobi ſententiæ eſt illa Pauli Ro-
manorum 14. v. 4. *Tu quis es qui iudicas alienum ſer-*
uum? Domino ſuo ſtat, aut cadit. & v. 10. *Tu au-*
tem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis
fratrem tuum? omnes enim ſtabimus ante tribunal
Chriſti.

D *Tu autem quis es qui iudicas proximum?*] *Quis*, id Vers. 13.
eſt, qualis, quàm temerarius & audax es, qui cùm
ſis vilis homuncio, ſimilibúſque & ſæpe iiſdem
peccatis obnoxius, audeas tamen de iis fratrem
iudicare, & Dei de eo iudicium vſurpare. Sic
ait Dauid: *Quis eſt hic Philiſthæus incircumciſus,*
qui exprobrauit acies Dei viuentis? 1. Regum 17.
v.26.

Moraliter nota hîc, quàm vitanda ſit detra- Mor. de fuga detractionis.
ctio & iudicium temerarium proximi. Quocirca
in vitis Patrum libro 5. libello 4. §. 1. Abbas Moy-
ſes: *Debet*, inquit, *homo quaſi mortuus eſſe ſocio*
ſuo, hoc eſt, mori amico ſuo, vt non diiudicet eum
in aliqua cauſa. Et ſanctus Antonius: *Nolite*, in-
E quit, *ante tempus iudicare: debent enim omnes Chriſti,*
cui ſoli occulta patent, reſeruari iudicio. Aliud enim
hominum, aliud Dei eſt iudicium. Quiſque ſeipſum
inſpiciat & iudicet. ita S. Athanaſius in eius vita.
Abbati Iſaac, qui quendam peccantem iudicaue-
rat, occurrit Angelus, dicens: *Vbi iubes vt mit-*
tam fratrem illum culpabilem, quem addixiſti? Mox
Iſaac: *Peccaui*, inquit, *ignoſce mihi.* Cui Angelus:
Surge, ignoſcit tibi Deus: ſed vide ne de cætero adiu-
dices quenquam, priuſquam Deus adiudicet eum. ita in
vitis Patr. lib. 5. libel. 9. Ibidem alius dicit: *Peccata*
mea ſunt poſt me currentia, & non video ea; & veni
ego hodie iudicare peccata aliena. Et alius: *Quacun-*
que hora tegimus peccatum fratris noſtri; teget & Deus
noſtrum

noſtrum: & quacunque hora prodiderimus culpas fratrum; & Deus noſtras ſimiliter prodet. Alius: *Ne iudices fornicatorem, ſi caſtus es: quoniam ſimiliter legem præuaricaris. Etenim qui dixit: Non fornicaberis, dixit: Ne iudices.* Alius vidit gratiam, quæ viſibiliter in celebratione Euchariſtiæ ſolebat in virum ſanctum deſcendere, ab eo receſſiſſe, qua de re eum admonens, cùm ille detractionis culpam agnoſceret & pœniteret, viſa eſt gratia ad eum reuerti. Verùm maximè omnes à temere iudicando abſterrere debet, illa auguſta Chriſti ſententia & promiſſio Matth. 7. 1. *Nolite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini.* Memorabile eſt exemplum quod ſcribit S. Anaſtaſius Sinaita, Epiſcopus Antiochenus tempore B S. Gregorij (cuius paſtorale ex Latino in Græcum conuertit) Orat. de S. Synaxi, & ex eo Baron. tomo 7. anno Chriſti 599. *Quidam*, inquit, *Monachus, qui negligentiſſimè per ſummum otium vixerat, cùm ad mortem infirmaretur, eam non perhorreſcens ſumma voluntate, magnáque cum gratiarum actione exolutus vinculis excedebat. Ad quem aſſidentium Patrum vnus, Frater,* inquit, *ſcimus te ſumma negligentia huc uſque vixiſſe: vnde ergo tibi hac tanta ſecuritas? Cui ille: Ita eſt, negligentiſſimè vixi: ſed Angeli Dei hac ipſa hora peccatorum meorum ad me chirographum attulerunt; cúmque ea quæ feciſſem poſtquam ſeculo renunciaſſem peccata legiſſent, nunquid agnoſcerem, rogauerunt. Quibus ego: Maximè verò, inquam, agno-* C *ſco: ſed idem ex quo renunciaui ſeculo vitámque inſtitui monaſticam, nec iudicaui quenquam, nec ab vllo mihi factam iniuriam meminiſſe volui. Igitur Domini verba ad me quoque pertinere opto & oro, qui dixit: Nolite iudicare, & non iudicabimini. &: Dimittite, & dimittetur vobis. Quæ poſtquam Angelis dixi, chirographum peccatorum meorum conſciderunt; & inde nunc ſumma cum lætitia & ſecuritate proficiſcor ad Dominum. Hoc vbi frater ille narrauit Patribus, Domino in pace ſpiritum reddidit.* Plura recenſui Ierem. 37. 12.

Exemplum rarum.

Ecce.] ἄγε. quæ vox tranſitionis eſt nota, nouúmque ſermonem & materiam inchoat. q. d. Agite, videte veſtram prudentiam, ſuperbiam & ſtultitiam, quam vobis demonſtro. Vnde v. 16. conclu- D dens, ait: *Omnis exultatio talis maligna eſt.*

Qui dicitis: Hodie, aut craſtino ibimus in illam ciuitatem.] Diſparata videtur hæc ſententia à præcedenti: veteres enim ſua dogmata ethica docebant per gnomas diſparatas, vt patet in Prouerbiis & Eccleſiaſtico. Romani tamen Codices eodem verſu cum præcedenti hæc connectunt, quaſi ad iudicium temerarium hæc ſpectent. q. d. Tu quis es qui iudicas fratrem tuum? nimirum es homo liber, præceps, inconſideratus, qui longam tibi liberámque vitam polliceris; nec cogitas tibi imminere mortem, in qua iudicij temerarij, omniúmque peccatorum exactam iudici Deo redditurus es rationem. Verùm eſto ita connectamus; generalis ta- E men hæc eſt ſententia, vt notat Beda, qua Iacobus taxat multorum ſtoliditatem, qui toti lucris mundique negotiis intenti diu ſe victuros æſtimant, ideóque pro arbitratu futura diſponunt, quaſi liberi, vitæque & temporis domini; nec cogitant hæc omnia pendere à Dei nutu, qui ſingulis celerem finem vitæ, certúmque diem mortis præſtituit, qui omnes has diſpoſitiones & ſpes ſuccidet; de quibus celebratur feſtiuus iſte Apologus Ruſtici, qui lactis amphoram portans ad forum tacitè ſecum cogitabat tanti vendam lac meum: ex pretio emam gallinam, illa mihi generabit pullos: illos alam, & grandiores effectos vendam, ex pretio A emam porcellum, quem impinguatum vendam, emamque vitulum; illum ſaginabo & vendam. Quid tanto pretio faciam? Emam equulum cui filius meus inequitet; ac geſtiens ſubſultare cœpit, ac exprimere ſpeciem filij in equo exultantis. Subſiliens amphoram è capite excuſſit, & lac omne in terram effudit, ac cum lacte pariter omnes ſuas ſpes, conceptus & gaudia effudit. Ita hodie multi magna moliuntur, magna ſibi pollicentur, aura aulæ velut chamæleontes viuunt, ſpes altiſſimas ſibi efformant, ſed chimæricas; quas vel morbus, vel mors, vel ſiniſter aliquis caſus euertit, & in ipſo ſæpe exortu ſuccidit. Nimirum:

Apologus variæ ſpei.

B *Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ.*

Exemplum diuitis exſtat Luc. 12. v. 17. qui ſibi applaudens dicénſque: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, deſtruam horrea mea & maiora faciam; & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare.* Sed eadem die audiit à Deo: *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti cuius erunt?* vtique immemoris, ingrati, & ſæpe ignoti incertíque hæredis.

Nota hæc futura: *ibimus, faciemus, mercabimur, lucrum faciemus*, accipi poſſunt pro optatiuis; eamus, faciamus, mercemur, lucrum faciamus, vt C vertunt Pagnin. & Tigur. ſignificant enim non tantùm ſuam de futuris diſpoſitionem, ſed & (idque magis) ſuam lucrandi cupiditatem; ſcilicet ſe non Deum, non cœlum, ſed lucrum dumtaxat cogitare & ambire; quos meritò miſerans S. Ambroſ. lib. de Naboth cap. 12. *Seruitis*, inquit, *diuites, ac miſeram quidem ſeruitutem, qui ſeruitis errori, cupiditati, auaritiæ, quæ expleri non poteſt. Captiua eſt opulentia, paupertas libera.* & c. 14. *Deſideriorum ſuorum æſtu voluuntur, & quodam ſale fluctuant.* Nam, vt ait S. Chryſoſt. homil. 39. in Geneſ. *Mare fluctibus non ita intumeſcit, vt talem animam à cogitationibus & affectionibus infeſtari videmus.* Et S. Gregorius vocat hanc plagam muſcarum Ægypto à Moſe inflictam: *Muſca enim,* D inquit, *nimis inſolens & inquietum animal eſt, in qua quid aliud quàm inſolentes curæ deſideriorum carnalium deſignantur?* Vnde hos culpans Sapiens cap. 15. 12. *Æſtimauerunt*, inquit, *luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere;* cùm tamen mala lucra ſemper damnum afferant, vt ait Heſiodus & Menander.

Faciemus ibi quidem annum.] S. Ignatius fundator Societatis noſtræ cuidam dicenti, ſe poſt aliquot menſes quippiam facturum: *Bone Deus*, inquit, *tamdiu te victurum putas?* cui mors certa, ſed die incerto imminet, & æternitas. Quid enim eſt annus vitæ tuæ, niſi annulus qui ſemper in orbem E rotatur, donec ad numerum ſibi à Deo præfixum decurrat? Audi Seruium: Annus, inquit, dicitur quaſi anus, id eſt, annulus, quia in ſe redit,

Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Vel ἀπὸ τῆς ἀνανεώσεως, id eſt, *ab innouatione*, quòd ſcilicet aſſiduè innouetur & alter fiat.

Qui ignoratis quid erit in craſtino.] Magna hominum eſt fidentia, qui de craſtino ita ſecurè diſponunt, atque ſi craſtinum in ſua haberent manu & dominio, cùm neſciant an craſtino ſint victuri, res ſuas habituri, libertate & ſanitate vſuri. Sapienter ergo monet Sapiens: *Ne glorieris in craſtinum, ignorãs quid ſuperuentura* (αὔριον, id eſt, *craſtina*) *pariat dies*, Prou. 27. 1. & Pſaltes: *Deus meus es tu, in manibus tuis*

VERS. 14. Vanitas promittentium ſibi longæuitatem.

ſortes mea, Hebr. *tempora mea*, Pſal. 30. 15. Et Chriſtus Matth. 25. 13. *Vigilate, quia neſcitis diem neque horam.* Quocirca ſapienter monet S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 49. diabolum illaqueare homines promittendo longam vitam. dátque exemplum de quodam, *qui dum ſomnia*, inquit, *vehementer attenderet, ei per ſomnum longa ſpatia huius vitæ promiſſa ſunt. Cúmque multas pecunias pro longioris vitæ ſtipendijs collegiſſet, ita repentè defunctus eſt, vt intactas omnes relinqueret, & ipſe ſecum nihil ex bono opere portaret.* ita multos decipi videmus à Mathematicis, qui dum falsò promittunt amplos honores, metum mortis adimunt: quo fit vt eis creduli ad mortem ſe non parent, quia promiſſos ab eis honores expectant; ac ingruente morte non tantùm honoribus, ſed & vita priuentur præſenti, ac ſæpe æterna. Verè Pindarus in Nemiis Ode 8. *Vana ſpes*, inquit, *exitus habent futiles.* Idem in Iſthmiis Ode 3. *Tempus dum voluuntur dies, alias aliam affert rerum viciſſitudinem; ſed tamen inuulnerabiles ſunt filij Deorum.* & Ode 5. *Mortalia mortales decent.* & Ode 7. *Vetus beneficium dormit; immemoréſque ſunt mortales eius rei, quæ non peruenerit ad florem ſummum ſapientiæ.*

Egregiè Seneca lib. 17. Epiſt. 102. narrata ſubita morte ſenecionis Cornelij, qui totus diuitiis imminens, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu raptus eſt, ſubdit:

Inſere nunc Melibæe pyros, pone ordine vites.

Quàm ſtultum eſt ætatem diſponere? nec craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt ſpes longas inchoantium: Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam! Omnia mihi crede, etiam felicibus, dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, ſed perobſcurum. Quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum tarda manu pretia, procurationes, officiorúmque per officia proceſſus, cùm interim ad latus mors eſt, quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena, ſubinde nobis ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur hæſura. & mox: *Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit; ſed nemo ſcit noſtrûm, quàm propè verſetur terminus: ſic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum ſit: nihil differamus: quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quòd imperfecta ſemper eſt, quòd in aliud ex alio differtur. Qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil eſt miſerius dubitatione voluentium, quorſum euadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale.* Quærit deinde: *Quomodo effugiemus hanc volutationem? Vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi verò, quicquid mihi debui redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſeculum, quicquid deinceps dierum, rerúmque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitáſque caſuum perturbabit, ſi certus ſit aduerſus incerta? Ideo mi Lucili propera viuere, & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur, ſubitque auiditas temporis, & miſerrimus, atque miſerrima omnia efficiens metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpiſſimum votum, quod & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſimè acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.*

Quocirca Plutarch. lib. de Tranquill. docet ſapientem ita moderari vitam per proſpera & aduerſa, vt iis non inſoleſcat, his non deiiciatur: ſicut muſicus chordas & fiſtulas, quarum aliæ acutum, aliæ grauem, aliæ medium ſonum edunt, ita contemperat, vt ſuauem harmoniam efficiant.

Quæ eſt enim vita veſtra?] vt audeatis de ea in craſtinum & futurum certò diſponere? *Quæ*, id eſt, qualis & quantula, puta quàm inſtabilis, breuis, caduca & miſera eſt. *Tanquam ſemper victuri viuitis; nunquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit*, ait Seneca de breuit. vitæ cap. 4. *Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immortales concupiſcitis.* Idem Epiſt. 121. *Nihil*, ait, *imprudentius aut ſtultius fingi poteſt, quàm ſi putre corpus ſortiti, æterna tamen proponamus, & inquantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupemus.* & mox: *Ideo magnus animus ſibi conſcius melioris vitæ dat quidem operam, vt in hac ſtatione qua poſitus eſt, honeſtè ſe, atque induſtriè gerat: cæterùm nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat: ſed vt commodatis vtitur peregrinus & properans.*

Vapor, id eſt, quaſi vapor, vel vapori ſimilis eſt, *ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.*] Græcum ἀτμὶς ſignificat primò vaporem. 2. flatum. 3. fumum. 4. halitum. 5. auram tenuem; ab ἀτμίζω, id eſt, *euaporo, exhalo, expiro.* Alludit ad illud axioma & epiphonema Eccleſiaſtis cap. 1. 1. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*; pro quo Aquila, Symmachus, Theodoſion, cæterique omnes, exceptis Septuag. vt ait ibidem S. Hieronymus vertunt: *Vapor vaporum & omnia vapor.* Quid enim vanius vapore, qui ilicò tenues vaneſcit in auras? Porrò vapor, ait Ariſtot. 1. Meteorol. cap. 1. fit, cùm humidum quod circa terram eſt, à radiis & ab alia quæ deſuper eſt caliditate euaporans fertur ſurſum, vbi infrigiditatus vel in rorem & pluuiam reſoluitur, vel conſtrictus in niuem, pluuiam, glaciem & grandinem denſatur, & coaleſcit. Vnde hunc vocat quaſi fluuium perennem, qui circulariter fluat ſurſum, cùm fit vapor; & deorſum, cùm reſoluitur in pluuiam, quæ in terram, è qua vapor aſcendit, depluit. Talis vapor eſt vita noſtra. Primò enim vt vapor calore cogitur, aſcendit & conſiſtit, ſed modico; ita & vita noſtra calore conſiſtit, ſed modico, éſtque quaſi ſcintilla ignis, vt ait Sapiens cap. 2. 2.

Vita eſt vapor ob 8. analogias.

1.

2. Secundò, ſicut vapor ſtatim in auras diſpergitur & euaneſcit; ſic & vita noſtra. Et hoc propriè hîc intendit S. Iacobus.

3. Tertiò, ſicut vapor adeò exilis, tenuis, & penè inuiſibilis eſt, vt non tam res, quàm rei videatur eſſe vmbra & ſimulachrum; ſic & vita noſtra, adeóque omnis res creata reſpectu entis increati & æterni, puta Dei, eſt tantùm vmbra: vnde Dei nomen eſt: *Ego ſum qui ſum*; noſtrum: *Ego ſum qui non ſum*, vt dixi Exodi 3. 14.

4. Quartò, ſicut vapor adeò debilis eſt, vt omni vento etiam minimo huc illúcque feratur, ſic & vita noſtra minima re impellitur & mutatur. Vnde S. Gregor. in Prologo Pſalmi 6. Pœnit. *Laborioſa*, ait, *eſt vita temporalis, leuior fabulis, velocior curſore, inſtabilitate fluctuans, imbecillitate nutans: cui nulla eſt fortitudo, nulla propoſiti conſtantia, nulla à turbationibus requies, nulla à laboribus reclinatio. Quis denique eſt, quem non excruciet dolor, ſollicitudo non vrgeat, non ſubruat timor? Riſus fletum ſequitur, gaudium triſtitia comitatur, eſuriei ſuccedit ſatietas, ſatietatem iterum*

excludit

excludit eſuries: in nocte dies optatur, in die nox quaritur: in algore calor, in aſtu refrigerium: ante cibum ſuſpiria, poſt cibum tribulatio, iræ, indignationes exagitant, & innumerabiles miſeros homines motus perturbant.

5. Quintò, ſicut vapor obſcurus eſt & coaleſcit in nubem; ſic & vita noſtra plena eſt ignorantia, errore, imprudentia. Vnde S. Gregorius 23. Moral. cap. 12. Iſaiam citans cap. 26. *Propheta*, inquit, *ad videndum Dominum quadam ſe premi caligine ſentiebat, dicens: Anima mea deſiderauit te in nocte. q. d. in hac obſcuritate vita præſentis, videre te appeto; ſed adhuc infirmitatis nubilo circumſcribor. Dauid quoque huius noctis caliginem videns, claritatem veri luminis præſtolatus ait: Manè aſtabo tibi & videbo.*

6. Sextò, ſicut vapor confuſus eſt; ita & confuſa & perturbata eſt vita noſtra; idque pio Dei conſilio, ait S. Gregorius 25. Moral. cap. 15. *Ne viam pro patria diligamus; ne dum viator delectatur in via, obliuiſcatur quod deſiderabat in patria.* Idem lib. 31. c. 17. *Iuſtus*, ait, *vitam ſuam bonis maliſque permixtam conſpicit, & cogitationes ſuas aliquo modo ſpe & timore confundit.*

7. Septimò, ſicut vapor reſolutus in pluuiam deſcendit, reditque in terram, ex qua exhalando aſcendit; ita & vita noſtra ac corpus, per morbum & mortem reſolutum redit in terram, ex qua ſumptum eſt: vnde Salomon concionem ſuam de vanitate mundi, quam præ cæteris expertus erat, ita concludit Eccleſ. 12. 1. *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*, &c. *& reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas.* Alij, vt dixi, vertunt: *Vapor vaporum & omnia vapor.*

8. Octauò, ſicut vapor terrenus putreſcit & vocatur ſitus, ait Ariſtot. lib. 5. de Gener. animalium cap. 4. *Situs*, inquit, *caries vaporis terreni eſt: nam ſi vapor ſe efferens concreſcit, fit pruina: ſin putreſcit, ſitus. Sic Comœdi ſenectutis ſitum pruinam nominant.* Vnde infert: *Rectè dixeris morbum eſſe aduentitiam ſenectutem, ſenectutem autem eſſe morbum naturalem.* Sic & vita noſtra vaporibus, tum corporalibus in catharros, phlegmata & flatus reſolutis; tum ſpiritalibus, puta concupiſcentiis carnalibus, quas quaſi vapores exhalat, corrumpitur & putreſcit. Vnde Auicenna & Medici docent in montibus puriorem eſſe aërem, ideóque ibi homines diutiùs, ſaniùs & robuſtiùs viuere: in vallibus verò aërem eſſe impuriorem, ob continuos vapores ex ea aſcendentes, ideóque hominum in vallibus habitantium vitam minus eſſe longæuam, ſanam & robuſtam. Pari modo in hac lachrymarum valle breuis, ægra & infirma eſt vita noſtra ob vapores corporales, quibus corpus; & ſpiritales, quibus anima inficitur. In cœlis verò quaſi in montibus æternis ab omni vapore & exhalatione liberis, vita eſt æterna, ſaniſſima, fortiſſima & glorioſiſſima.

Vita eſt momentum ſtateræ, Porrò S. Script. vt breuitatem, inſtabilitatem, exilitatem & miſeriam vitæ noſtræ nobis repræſentet, variis vtitur ſimilitudinibus. Primò, comparat eam momento, id eſt, inclinationi ſtateræ, cuius lances continuò aſcendunt & deſcendunt, & gutta roris, Iſaiæ 40. 15. Secundò, guttæ roris antelucani, quæ ilicò à ſole oriente ſorbetur; vti vita à febri alióve morbo, Sapient. 9. 13. & fumus, Tertiò, fumo. Sapient. 2. 2. *Fumus flatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintilla ad commouendum cor noſtrum, qua extincta cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis*

A *aër, & tranſilit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſoluitur quæ fugata eſt à radijs Solis.* Quartò, vmbræ: *vmbra enim tranſitus eſt tempus noſtrum*, ibidem. & vmbra, Quintò, flori ilicò marceſcenti, & fœno arido. & flores, Iſaiæ 40. 6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* vide ibi dicta. Iob 14. 1. *Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.* Sextò, ſtillæ & pulueri. & ſtilla, Iſaiæ 40. 15. *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ*, &c. *Ecce inſulæ quaſi puluis exiguus.* Septimò, nihilo; ibidem v. 17. *Omnes gentes* & nihilum, *quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei.* Octauò, palmo, id eſt, men- & palmus,
B ſuræ quatuor digitorum tranſuerſorum. Pſalm. 38. 6. *Menſurabiles poſuiſti dies meos.* Hebr. טפחות *tepachot*, Septuag. παλαιστάς, id eſt, *palmares*. Symmachus: *Palmum poſuiſti dies meos.* Nonò, araneæ. & aranea, Pſalm. 89. 10. *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.* Græcum ἀράχνη potius telam, quàm araneam ſignificat: ſicut ergo tela araneæ ſcopa euertitur, ſic vita noſtra telo aut morbo: Hebr. eſt הגה *hege*, id eſt, meditatio, vel ſermo loquentis, vt vertit S. Hieronymus. Sed Septuag. vertunt, *aranea*; quia ipſa eſt animal cogitabundum, & quaſi meditabundum. Subdit Pſaltes: *Dies annorum noſtrorum in ipſis, 70. anni: ſi autem in potentatibus, 80. anni, & ampliùs eorum labor & dolor.* Decimò, imagini & & vanitas,
C vanitati. Pſalm. 38. 7. *Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtrà conturbatur.* Vndecimò, vento. Iob 7. v. 7. & ventus, *Memento quia ventus eſt vita mea.* Duodecimò, plu- & flumen, uiæ aut flumini. 2. Regum 14. v. 14. *Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Decimotertiò, nuncio percurrenti, na- & nuncius, nauis, auis, & ſagitta. ui ſulcanti mare, aui per aërem tranſuolanti, & ſagittæ emiſſæ, Sapient. 5. v. 9. & ſeq.

Ite nunc mortales, erigite familias, titulos, palatia, arces,: æternos vos credite, cras morituri. Mors vltimum vitæ veſtræ actum claudet: cùm ad mortalitatis finẽ veneritis, finis pariter erit honorum & opum: diſcedet ambitio, nullus erit auari-
D tiæ locus, omnis cupiditas in æternum conticeſcet. Vt quid ergo caduca ambitis, quæ mors adimet, imò extinguet?

O curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane!
O quàm anguſti ſunt mortalium termini!
O quàm anguſti mortalium animi!

Æternitati creati eſtis; cur tempori tam modico viuitis? Cœlo deſtinati, cur terræ quaſi talpæ incumbitis? Deum poſſeſſuri, cur mundi poſſeſſioni inhiatis?

Quid mentem traxiſſe polo, quid profuit altum
Erexiſſe caput, pecudum ſi more pererrant
Auia, ſi frangunt communia pabula, glandes?

ait Claudian. 3. de raptu Proſer. Glandes ſunt de-
E liciæ, opes, honores, pompæ: has porcis & pecudibus relinquite; eſcam Angelorum quærite; Chriſti nectar & ambroſiam ambite. Idem vno Gnomę Philoſophorũ. ore clamitant Gentiles. Manilius lib. 4.

Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.

Martial. lib. 1.

Si ſapis, vtaris totis Coline diebus,
Extremúmque tibi ſemper adeſſe putes.

Seneca in Hercule furente:

Viuite læti, properat curſu
Vita citato, volucríque die
Rota præcipitis vertitur anni, &c.
Certo veniunt ordine Parcæ.
Nulli iuſſo ceſſare licet,

Nulli ſcriptum proferre diem,
Recipit populos vrna citatos.

Menander: *Vmbra ſomnium eſt homo. Homo*, ait Philoſophus, *eſt fortunæ luſus, temporis ſpolium, inconſtantiæ imago, imbecillitatis exemplum, inuidiæ & calamitatis trutina, reliquum pituita & bilis.* Rurſum: *Homo bulla.* Sicut ergo pueri conchas ſapone & aqua plenas inflant, bullaſque tremulas excitant, quæ mox tenues diflantur in auras; ſic & omnis vitæ noſtræ decor & honor bulla eſt, quæ mox in auras euaneſcit. Ambis ergo ſponſam? bullam ambis. Ambis delicias ventris & Veneris? bullam ambis. Ambis Canonicatum, Epiſcopatum? &c. bullam ambis. Horat. lib. 4. Carm. Ode 7.

Puluis & vmbra ſumus.

Homerus apud Plutar. in Orat. Conſol. *Quale eſt foliorum genus, tale eſt & hominum*; ſicut enim illa vento, ita homines leui aduerſitate decutiuntur. Zeno: *Dei ludibrium eſt homo. Quotidie*, ait Seneca Epiſt. 24. *morimur; quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cùm creſcimus, vita decreſcit, infantiam amiſimus: deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: vſque ad heſternum quicquid tranſiit temporis, periyt: hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus.* Idem lib. 6. Natur. quæſt. c. 32. *Fluit tempus*, ait, *& auidiſſimos ſui deſerit: nec quod futurum eſt meum eſt, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis hæreo.* & Epiſt. 99. *Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt: tam neceſſe eſt perire, quàm perdere.* Idem Epiſt. 59. docet vitam noſtram non conſiſtere, ſed iugiter fluere. *Nemo noſtrûm*, ait, *idem eſt in ſenectute qui fuit iuuenis: nemo eſt manè, qui fuit pridie: corpora noſtra rapiuntur fluminum more. Quicquid vides currit cum tempore: nihil ex iis quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus: In idem flumen bis non deſcendimus.* Plura recenſui hac de re Ezech. 2. 1.

Ad modicum parens.] modico tempore apparens: Græcè φαινομένη. q. d. vita hæc eſt vapor qui nullam habet ſoliditatem, nullam quaſi ſubſtantiam & conſiſtentiam; ſed tantùm apparentiam modicam & modici temporis; perinde ac ſpectra quæ in aëre, & perſonæ, ac laruæ quæ in comœdiis repræſentantur, nullam penè habent ſubſiſtentiam; ſed ſunt res duntaxat apparẽtes & fictæ, quæ proinde à Philoſophis vocantur φαινόμενα, quales ſunt patelij, ſiue tres ſoles apparentes, aëris hiatus, halones, colores iridis, &c. de quibus Proclus in ſphæra, Ariſtot. in Meteorol. & Aratus in Phænomenis: hæc enim fiunt ex radiis Solis in vapore & nube variè receptis, tranſparentibus & reflexis. Sic Auguſtus Cæſar moriens, omnem ſuæ vitæ pompam dixit eſſe comœdiam iam tranſactam. Audi Suetonium in eius vita c. 99. *Amicos admiſſos percunctatus: ecquid his videretur, mimum vitæ commodè tranſegiſſe?* adiecit & clauſulam: Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε, id eſt, *date plauſum, & omnes vos cum gaudio plaudite.* Finita enim comœdia, valedicendo ſpectatoribus dicunt Actores: *Valete & plaudite.*

Vita eſt comœdia.

Et deinceps exterminabitur.] In Græco eſt elegans & emphatica paranomaſia inter φαινομένη, id eſt, *parens*, & ἀφανιζομένη, id eſt, *euaneſcens.* q. d. vita hæc eſt quaſi vapor apparens, & ſubitò diſparens; ita vt nullum eius veſtigium cernatur, ſed prorſus euaneſcat & extermínetur: hoc enim eſt ἀφανίζειν; vnde Syrus vertit: Qui citò *apparet & deiicitur ac euaneſcit.* Sapienter S. Antonius apud S. Athanaſ. *Ad inertiam*, inquit, *calcandam Apoſtoli præcepta replicemus, quibus ſe mori quotidie teſtabatur: ſimiliter & nos humanæ conditionis vitam ancipitem retractantes, non peccabimus. Cum enim excitati à ſomno, ad veſperam nos peruenire dubitemus; & quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus aduentu, & vbique naturæ ac vitæ incertæ memores, Dei nos intelligamus prouidentia gubernari. Hoc modo non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur; ſed nec iraſcemur quidem aduerſus aliquem, nec terrenos congregare theſauros ambiemus: quin potiùs metu quotidiani receſſus, & ſeiungendi corporis iugi meditatione, omnia caduca calcabimus.* Vis exempla.

Scribunt Plinius lib. 7. c. 7. & Valer. Max. lib. 9. c. 12. Anacreontem poëtam acino vuæ paſſæ pertinaciùs in faucibus hærente; Fabium verò Senatorem vnico pilo in lactis hauſtu gutturi tranſuerſo, ſtrangulatos. Chilon Spartanus dum victorem Olympiæ filium amplectitur, præ gaudio inter filij amplexus animam efflauit, ait Plinius lib. 7. c. 32. Sophocles in certamine tragœdiæ victor renunciatus, præ lætitia expirauit, ait Valer. lib. 9. c. 12. Clidemus dum victor auro coronaretur, repentè obiit, ait Tertull. de Anima c. 52. Diagoras cùm tres filios eodem Olympiæ die vincere coronarique videret, illíque coronas ſibi detractas capiti patris imponerent, animam exhalauit, ait Gellius lib. 3. c. 15. Ite nunc mortales, qui tam fragilem ordimini, texitíſque vitæ telam, & Neſtoris annos vobis promittite, cras morituri. Sapienter Tertul. de Anima c. 52. *Vis eſt & illa nauigiis*, inquit, *cùm longè à ſaxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quaſſata decumanis, adulante flatu, labente curſu, lætante comitatu, inteſtino repentè perculſu, cum tota ſecuritate deſidunt. Non ſecùs naufragia ſunt vitæ etiam tranquillæ, mortis euentus.*

Vers. 15. Dei prouidentiæ ſua ſubmittunt Chriſtiani,

Pro eo vt dicatis.] Refert hæc ſuperiùs ad v. 13. *Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem*, &c. q. d. vos veſtras actiones & lucra ita diſponitis, quaſi à nullo pendeatis, ideóque dicitis: Ibimus, mercabimur, lucrum faciemus; cùm cogitare deberetis vitam, omnéſque actus veſtros pendere à nutu Dei, ideóque addere & dicere: *Si Dominus voluerit*; vt hoc dicto Dei prouidentiam confiteamini, reuereamini, inuocetis, illique vos, veſtraque omnia humili totóque corde ſubdatis & committatis. Ipſe enim eſt veſter Elohim, id eſt, Dominus, Creator, prouiſor, gubernator, conſeruator, protector, iudex & vindex: ita ſuis decretis & propoſitis addere ſolent: *Si Deus voluerit*, non tantùm Chriſtiani, ſed & Iudæi, Gentiles, & Saraceni. Chriſtiani ex doctrina S. Iacobi hîc. Vnde S. Auguſt. in Pſal. 32. conc. 1. *Diſcite*, ait, *habere in corde, quod habet omnis homo in lingua: quod vult Deus. Ipſa lingua popularis plerumque eſt doctrina ſalutaris.* Ita S. Paulus 1. Corinth. 4. 19. *Veniam*, inquit, *ad vos citò, ſi Dominus voluerit.* & c. 16. 7. *Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit.* Philip. 2. 19. *Spero in Domino Ieſu Timotheum me citò mittere ad vos.* & alibi. Hæc ergo Chriſtiana, hæc Paulina eſt vox: faciam hoc Deo volente, ſi Dominus voluerit, permiſerit, cum Dei ope, per gratiam Dei, &c.

& Iudæi,

Iudæi, vt Iudas Machabæus initurus prælium ait: *Sicut fuerit voluntas in cœlo, ſic fiat*, 1. Machab. 3. 60. Eadem eſt praxis & phraſis cæterorum Iudæorum, vt aliquid facturi dicant: Si Deus voluerit; cuius originem ex Ben Syra narrat hîc noſter Serarius. Quidam, inquit, dicens: Cras inibo nuptias, monitus fuit ab amico, vt adderet: ſi Deus voluerit. At ille: Siue, inquit, Deus velit, ſiue nolit,

ego

ego cras cum ſponſa ſedebo in thalamo meo : ſe- A
ditque cum ea tota die ; nocte verò mortui ſunt
ambo. Quos cùm mortuos inueniſſent, dixerunt:
Verè dixit Ben Syra : Sponſa aſcendit ad thala-
mum, neque nouit quid acciderit ſibi. Quicun-
que ergo cupit aliquid facere feliciter, dicat priùs:
Volente Deo; vel, ſi Deus voluerit. Diſertè Iere-
mias cap.10.23. *Scio,* ait, *Domine, quia non eſt homi-
nis via eius : nec viri eſt vt ambulet, & dirigat greſſus
ſuos.* & cap. 17. 8. *Benedictus vir qui confidit in Do-
mino, & erit Dominus fiducia eius.* & v. 14. *Sana me
Domine & ſanabor : ſaluum me fac & ſaluus ero : quo-
niam laus mea tu es.*

& Gentiles, Gentiles; Socrates ſuum Alcibiadem docuit
ante opus dicere : *Si Deus voluerit,* ait Plato in Al- B
cibiade. Vide Briſſonium in formulis lib.1.pag.57.
vbi oſtendit has voces fuiſſe familiares Auguſto,
Ciceroni, Catoni, Ennio, &c. Si Dij volent, Diis
volentibus. Seneca Epiſt.41. *Prope,* inquit, *eſt à te
Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico Lucili, ſacer intra
nos ſpiritus ſedet, malorum, bonorúmque noſtrorum ob-
ſeruator & cuſtos : hic prout à nobis tractatus eſt, ita nos
tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis
ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat
conſilia magnifica & recta.* & inferiùs : *Animum ex-
cellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſ-
euntem, quicquid timemus optamúſque ridentem, cœle-
ſtis potentia agitat : non poteſt res tanta ſine adminiculo
numinis ſtare.* Idem lib.4.de Beneficiis cap.6. *Vnde* C
*tibi iſtum quem trahis ſpiritum? Vnde iſtam, per quam
actus vitæ tuæ diſpones atque ordinas, lucem? Vnde ſan-
guinem, cuius curſu vitalis continetur calor? Vnde iſta
palatum tuum ſaporibus exquiſitis, vltra ſatietatem la-
ceſſentia? Vnde hæc irritamenta iam laſſæ voluptatis?
Vnde iſta quies in qua putreſcis ac marces? Nónne ſi
gratus es, dices :*

——Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus : illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus,
Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.

& Turcæ. Saraceni & Turcæ toti à Dei voluntate quaſi à
fato pendent; ideóque in prælia & pericula præ- D
cipites, cæcique ruunt. Aguntur enim hoc dilem-
mate : Aut Deus ſtatuit me hoc prælio mori, hoc
periculo obrui, aut non. Si ſtatuit, non poſſum
euadere : ſi non ſtatuit, ergo non moriar, non ob-
ruar. Nullum enim bonum, vel malum cuiquam
euenire poteſt, niſi volente & immittente Deo.
Sed paralogizant : Deus enim multa non ſtatuit,
niſi præuiſa hominum libera actione, diſpoſitio-
ne, merito, vel demerito. Sic non ſtatuit vt moria-
ris in prælio, niſi illi te ingeſſeris : non ſtatuit vt
periculo obruaris, niſi te ſponte in illud coniece-
ris. Sed hanc argutiam Turcæ non capiunt. Quo-
circa Solymanus Imper. cùm filium haberet refra-
ctarium & regimen turbantem, ac quidam è Prin- E
cipibus conſuleret, vt illum quaſi pernicioſum
Reipubl. è medio tolleret, ilicò illi caput coram
ſe præcidi iuſſit, eo quòd non addidiſſet: *Si ita Deo
placuerit.* nam poſtea eius conſilium ſecutus, filium
interfecit. ita refert P. Salmeron hîc.

Et ſi vixerimus.] Agit contra ſuperbos ſibique
præfidentes, nec Deo innitentes. His iubet addi:
& ſi vixerimus; vt memores fragilitatis ſuæ & mor-
talitatis criſtas ponant, ac à Deo ſe ſuaque pende-
re profiteantur. Nam alioqui fideles in omni ſua
deliberatione & propoſito idipſum tacitè ſubin-
Parcæ ſym- telligunt : qui verò religioſiores ſunt & mode-
bolum fati. ſtiores, idipſum expreſsè addunt exemplo Angeli,
qui ad Abraham ait : *Reuertens veniam ad te tempore* A
iſto, vita comite, Geneſ.18.10.

Idipſum monere & repræſentare voluerunt
Gentiles, quando tres Parcas vitæ necíſque noſtræ
præſides excogitarunt : quarum vna colum geſta-
bat lana obuolutum, altera fila ſenſim è lana dedu-
cebat, colóque agglomerabat. Tertia denique cum
fato præſtitutum aderat temporis momentum, re-
pentè ſtamina ſecabat, vitámque præcidebat, iuxta
illud Poëtæ :

Clotho colum retinet, Lachesis net, Atropos occat.

Cicero libr.3. de natura Deorum. Parcas Erebi &
noctis filias facit, & eaſdem fata eſſe exiſtimat. Vn-
de eſt illud Cleantis: *Ducunt volentem fata, nolentem*
B *trahunt.* & Virgil.

Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.

Huc ſubinde alludit Script. vt Ezechias Iſaiæ 38.
12. *Præciſa eſt velut à texente vita mea : dum adhuc
ordirer, ſuccidit me.* Ezech.37.11. *Perijt ſides noſtra,
& abſciſſi ſumus.* Vbi nonnulli vertunt: *Perijt glomus
noſter, & ſucciſi ſumus.* Hinc prima dicta eſt Clo-
tho, à circumuoluendi officio, eo quòd contorta
& coordinata omnia teneat : κλώθω enim Græcis
idem eſt quod *circumuoluo, glomero, contorqueo.* Se-
cunda dicta eſt Lacheſis, id eſt, ſortitio, à λαγχάνειν,
id eſt, *ſortiri*, quaſi ſortitò vitæ ſpatia hominibus
obtingant. hæc enim eſt quæ fila ducit. Martialis
lib.1.Epigr.89.

C *Cùm mihi ſupremos Lacheſis peruenerit annos.*

Huius item nominis veſtigium in ſacris monu-
mentis reperimus. Nam vbi legitur in Hebraico
textu Pſalm. 30. num. 16. *In manibus tuis tempora
mea,* reddiderunt Septuag. *In manibus tuis ſortes
meæ.* Voluerunt nimirum ſapientiſſimi viri (vt do-
ctè ibi obſeruat Agelius) Parcarum fabulas corri-
gere, ad verámque ſententiam traducere. Aſſere-
bant Poëtæ, ſpatia vitæ cuique, vel fato obtinge-
re, aut ſorte ſua temerè euenire; vnde Parcarum
vnam Lacheſim, hoc eſt, ſortitionem appellabant.
Hoc mendacium refutarunt Septuag. & ſortitio-
nem omnem in Dei manu eſſe dixerunt; ab eo vitæ
ſpatia mortalibus tribui, ab eo propagari, ab eo
D denique pro æterno ſuo conſilio arbitrátúque fi-
niri; licèt ſortitò & quaſi temerè hominibus hæc
accidere videantur; quia latentes in abdito Deita-
tis pectore tantæ varietatis cauſas inueſtigare non
poſſumus. Tertia demum Parca vocabatur Atro-
pos : ad verbum reddas *Inuertibilis*, aut ſi Latiniùs
mauis, *Inexorabilis*, implacabilis, inflexibilis. Quia
fatalis illa moriendi neceſſitas, vbi adeſt inſtans
præſtitutum, nullo modo flecti, aut immutari po-
teſt. Vnde Martialis lib.3.

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit, obſeruant quem ſtatuere diem.

Quocirca ſapienter Seneca Epiſt.61. *Id ago,* in-
quit, *vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies : ſic illum aſpi-*
E *cio, tanquam eſſe vel vltimus poſſit.* Sapientiùs S. Gre-
gorius homil.12.in Euangel. *Qui pœnitenti,* ait, *ve-
niam ſpopondit, peccanti diem craſtinum non promiſit :
ſemper ergo extremum diem debemus metuere, quem
nunquam poſſumus prauidere*, iuxta illud:

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Præmonuit omnes Chriſtus, dicens: *Vigilate ita-
que, quia neſcitis diem neque horam*, Matth.25.13.

Nunc autem exultatis in ſuperbijs veſtris.] Græcè Vers. 16.
ἀλαζονείαις, id eſt, *iactantijs* & arrogantiis veſtris,
quibus iactaris, vos hoc illóve die, hæc & iſta fa-
cturos, tantas merces & lucra capturos. Secun-
dò, Gloſſa & Thomas Anglicus : *in ſuperbijs,* in-
quiunt, id eſt, in diuitiis quæ faciunt, ſuperbos,

&

& in quibus ſuperbitis: *vermis enim diuitiarum eſt ſuperbia*, ait S. Auguſt. ἀλαζονεία enim eſt hominum plura quàm præſtare poſſint pollicentium, ait Vulpianus in Demoſthenem. Hinc pro *exultatis*, Græcè eſt καυχᾶσθε; vel, vt alij legunt, κατακαυχᾶσθε, id eſt, *gloriamini* contra alium, puta Deum, quaſi veſtro marte tot vobis opes paretis. F[a]cetè Socrates irriſit Alcibiadem ſua prædia iac[ta]n[te]m, cùm ei obiecit tabulam coſmographicam [Atti]cæ, petiitque illa ſibi in ea oſtẽdi: cùm enim e[a] oſtendere non poſſet: *Vide*, inquit, *quantula ea ſunt, quæ in tantilla tabula oſtendi nequeunt*. ita Ælian. lib. 3. variæ hiſtor.

Omnis exultatio talis (Græcè καύχησις, id eſt, *gloriatio*,) *maligna eſt*.] ſuggeſta à maligno ſpiritu, Græcè πονηρὰ, id eſt, *mala, improba eſt*.

VERS. 17. *Scienti igitur bonum facere & non facienti, peccatum eſt illi*.] Tacitè ſignificat S. Iacobus fideles hæc ſua monita ſcire. q. d. Credo vos hæc ſcire: quare mo-

A neo vt ea opere perficiatis. Sciens enim bonum quod Deus & lex præcipit, ſi illud non faciat, peccat, & vt reus à Deo punietur. Rectè S. Ephrem ex hac ſententia colligit ſerm. de pœnit. ſi ſcienti bonum & non facienti peccatum eſt illi; multo magis malum ſcienti & illud facienti, peccatum erit. S. Bernard. ſerm. 36. in Cant. *Scienti*, ait, *bonum & non facienti; peccatum eſt illi; ac ſi per ſimilitudinem dicat: ſumenti cibum & non digerenti, pernicioſum eſt ei. Cibus ſiquidem indigeſtus malos generat humores, & corrumpit corpus*, non *nutrit: ita & multa ſcientia ingeſta ſtomacho animæ, quæ eſt memoria, ſi decocta igne charitatis non fuerit, & per quoſdam artus animæ, mores ſcilicet atque actus transfuſa, atque digeſta, &c.*
B *reputabitur in peccatum, tanquam cibus conuerſus in noxios prauóſque humores. Annon inflationes & torſiones in conſcientia ſuſtinebit, qui huiuſmodi eſt, ſciens videlicet bonum & non faciens?*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Pergit perſtringere diuitum in pauperes ſæuitiam, inſolentiam & luxum. Inde v. 7. pauperes & afflictos hortatur ad patientiam, exemplo Iob & Prophetarum. Mox v. 12. vetat iurare, triſtes iubet orare, lætos pſallere, ægros vngi oleo, peccatores peccata ſua confiteri: denique v. 16. commendat ſtudium orationis & ſalutis proximorum.

Verſ. 1. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis veſtris, quæ aduenient vobis.

2. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt: & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt.

3. Aurum, & argentum veſtrum æruginauit: & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis. Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſſimis diebus.

4. Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introiuit.

5. Epulati eſtis ſuper terrã, & in luxuriis enutriſtis corda veſtra in die occiſionis.

6. Adduxiſtis, & occidiſtis iuſtum, & non reſtitit vobis.

7. Patientes igitur eſtote fratres vſque ad aduentum Domini. Ecce agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, & ſerotinum.

8. Patientes igitur eſtote & vos, & confirmate corda veſtra: quoniam aduentus Domini appropinquauit.

9. Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum, vt nõn iudicemini. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit.

10. Exemplum accipite fratres, exitus mali, laboris, & patientiæ, Prophetas qui locuti ſunt in nomine Domini.

11. Ecce beatificamus eos, qui ſuſtinue-

C runt. Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus eſt, & miſerator.

12. Ante omnia autem fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem ſermo veſter: Eſt, eſt: Non, non: vt non ſub iudicio decidatis.

13. Triſtatur aliquis veſtrûm? oret: Æquo animo eſt? pſallat.

14. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum,
D vngentes eum oleo in nomine Domini.

15. Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.

16. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem vt ſaluemini: multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua.

17. Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis: & oratione orauit vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres, & menſes ſex.

E 18. Et rurſum orauit: & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum.

19. Fratres mei, ſi quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum:

20. Scire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Agite

VERS. 1. AGITE *nunc diuites, plorate.*] S. Iacobus in fine cap. præcedentis taxauir diuitum culpam, puta auaritiam & inſolentem exultationem: hîc eandem reprimit aſſignando pœnam, puta miſerias eis obuenturas: vnde quòd cap. præcedenti v. 3. hortatus eſt eos ad luctum & ploratum, hîc peturget. Sicut enim faber inſiſtit tunſioni ferri, donec illud ad arbitrium ſuum flectat & formet: ita & concionator diu multúmque tundere debet dura & vitioſa hominum corda, vt ea ad pœnirentiam, nouámque vitam inflectat. Per diuires accipe philodiuires, id eſt, diuitiarum cupidos & renaces; ſicur per ſophos intelliguntur Philoſophi, id eſt, amatures ſapientiæ. Qui enim B cor non habent diuitiis affixum, ſed cœlo, ij diuites licèt ſint cenſu, pauperes tamen ſunt ſpiritu. Vocat tamen diuites, quia diuites ſolent eſſe philodiuites: diuitiæ enim ſunt viſcoſæ, ſibique cor poſſidentis illigant, vt ſæpe eas cupiat per fas & nefas. Vnde illud: *Diues aut iniquus, aut iniqui hæres.* Hinc Thomas Anglicus diuites explicat, in pecunia æquè ac in peccatis. Nam, vt ait Eccleſ. 11. v. 11. *Si diues fueris, non eris immundus à peccato.* Et Chriſtus Lucæ 6. 24. *Væ,* ait, *vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram.* Vbi ponderanda eſt particula cauſalis *quia*, iuxta illud Epuloni dictum: *Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. nunc autem hic conſolatur, tu verò* C *cruciaris.* Nam, vt ait S. Hieronymus Epiſtol. 34. *Difficile, imò impoſſibile eſt, vt præſentibus quibus & futuris fruatur bonis; & hic ventrem, & ibi mentem expleat, vt de delicijs transeat ad delicias.* Porrò væ illud ploratum ciens, à Chriſto & Script. diuitibus intentatum; non tantùm eſt futuræ, ſed & præſentis vitæ; quod explicans S. Cyprianus lib. 2. Epiſt. 2. *Hos inter diuitias ſuas trepidos cogitationis incerta ſollicitudo diſcruciat: non cibus ſecuro, ſomnúſve contingit: ſuſpirat ille in conuiuio, bibat licèt gemma, & cum epulis marcidum corpus torus mollior alto ſinu condiderit, vigilat in pluuia: nec intelligit miſer ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia, auro ſe alligatum teneri, & poſſideri magis quam* D *poſſidere diuitias.* Conſentaneè Ambroſius libro de Nabuthe cap. 14. *Bene,* inquit, *viros diuitiarum appellauit Dauid,* Pſalm. 75. num. 6. *non diuitias virorum; vt oſtendat eos non poſſeſſores diuitiarum eſſe, ſed à ſuis diuitijs poſſideri.* Rectè item omnino Seneca Epiſt. 119. *Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrim, cùm illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt: Diuitiæ illum tenent, imò & torquent.* Acutè obſeruat S. Gregorius expendens verba illius diuitis Lucæ cap. 12. num. 17. *Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos? O anguſtia,* inquit Gregorius lib. 15. moralium cap. 11. *ex ſatietate nata? de vbertate agri anguſtiatur animus auari.* Concludat E S. Auguſtinus tract. 9. in Ioannem. *O homo, qui laboras amando auaritiam, cum labore amatur quod amas: ſine labore amatur Deus. Auaritia iuſſura eſt labores, pericula, triſtitias, tribulationes, & obtemperaturus es. Quo fine? vt habeas quo impleas arcam, & perdas ſecuritatem. Securior fortè eras antequam haberes, quàm cùm habere cœpiſti. Ecce quid tibi iuſſit auaritia. Impleſti domum, timentur latrones: acquiſiuiſti aurum, perdidiſti ſomnum. Deus ſine labore cùm amatur, acquiritur & tenetur.* Legendus omnino etiam eiuſdem ſermo vigeſimus ſecundus de verbis Apoſtoli, vbi & de ſomno quem capere tales nequeunt, plura ingerit.

Plorate vlulantes.] Syrus: *Plorate & vlulate.* Vlu- A lare propriè eſt luporum & canum cùm rabida fame cruciantur: inde transfertur ad ſummas in extrema clade complorationes & eiulatus, quales ſolent eſſe fœminarum cùm hoſtis vrbem capit, omniaque ferro & flamma vaſtat. q.d. O diuites crudeles, more luporum fame rabidorum vlulate; quia cùm Titus vaſtabit Iudæam, & magis cùm Deus detrudet vos in tartara, extrema inopia, dolore, & quaſi lupina ac canina fame & ſiti cruciabimini, adeò vt in ardentiſſimis flammis cum diuite epulone poſtulantes vel guttam aquæ ad refrigerandam linguam, non ſitis obtenturi, eo quòd pauperibus fame & ſiti afflictis panem & potum poſtulantibus negaueritis, imò mercedem operæ B & labori ipſorum promiſſam debitámque fraudaueritis. ita Hugo. Ita Poëtæ fingunt Tantalum quaſi ſchema auari & auaritiæ, apud inferos ſiti torqueri & fame. *Mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus,* ait Cicero 4. Tuſcul. & Virgil. 6. Æneid. de Tantalo:

———Epulaque ante ora parata
Regifico luxu; furiarum maxima iuxtà
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas.

Hinc Plato in Cratylo Tantalum dictum cenſet quaſi ταλάντατον, id eſt, *infeliciſſimum.* Secundò, *vlulate ô diuites* in tanta clade; ſicut pueri & mulieres vlulant in communi domus vrbiſve ruina, quia vixiſtis vt mulieres habentes cor affixum re- C bus viliſſimis, puta terræ & luto. Vnde S. Chryſoſt. homil. 25. in Matth. *Nihil,* ait, *mulieroſius, quàm vinci ab auaritia.* Quocirca Beda cenſet hîc moneri diuites, vt fletibus & eleemoſynis inferorum ſupplicia redimant: *Diuites enim qui pietatis & miſericordiæ opera neglexerint,* inquit, *non modo viſibilis gehenna ignis cruciabit, ſed etiam memoria inanium diuitiarum, quibus ſuas culpas redimere potuerunt; & ante iudicium animas eorum, & poſt reſurrectionem etiam carnes exuret, cùm ſibi iraſci cœperint quare culpas eleemoſynis non redemerint; vnde dicitur diuiti: Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua.*

In miſerijs.] ἐπὶ, id eſt, *ſuper,* propter miſerias, *quæ aduenient vobis* à vindice Deo, tum in hoc ſeculo, D tum in futuro. Miſer dicitur qui omnem felicitatem amiſerit, ait Iſidor. lib. 10. Etymol. Vnde OEcum. cenſet hîc prædici excidium Ieroſolymæ & Iudææ, quo diuites omnes tam Chriſtiani quàm Iudæi bonis, libertate & vita ſpoliati ſunt. Sic Prophetæ diuitibus inſolentibus ſui æui intentant cladem & captiuitatem Babylonicam; vt Amos cap. 6. 1. *Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates, capita populorum, ingredientes pompaticè domum Iſraël.* Et Iſaias cap. 5. 8. *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis,* &c. *Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Et Chriſtus Lucæ 6. 24. *Væ vobis diuitibus qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.* Patheticè auctor ſerm. E ad fratres in eremo tom. 10. S. Auguſt. ſerm. 62. *Cogitate,* ait, *fratres chariſſimi vbi ſint Reges, vbi potentes, vbi amici, vbi parentes? Ecce quomodo de tanta potentia, vel lætitia tanta prouenit miſeria & anguſtia: de tantis diuitijs tot inopia: de tantis ſatietatibus tanta fames: de tam leui delectatione tam longa infirmitas: de tam breui luce tam longa tenebra: de tam parua ſuauitate odoris, vel luxuriæ tanti dolores, ac fœtores damnationis perpetua: & de veſtimentorum abundantia tanta nuditas.* Iſtas cataſtrophas ſæpe Deus iuſtus ſcelerũ vindex facit in hac vita, vti oculis cernimus, & ſemper faciet in futura.

Miſer quis.

Symbolycè Hugo: Rectè, ait, dicitur, *quæ aduenient; quia miſeria pœna veniet ad miſeriam culpæ, vt*

ſimul

ſimul coniungantur; & quamdiu durat culpa, duret & pœna: quia verò in inferno culpa perennis erit, ſic etiam pœna.

Vers. 2. *Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt.*] Hæc eſt iuſta cauſa luctus & ploratus. Syrus: *Opes veſtræ corruptæ ſũt, & fœtuerunt*; ex corruptione enim oritur putredo, ex putredine fœtor. Diuites auari malũt ſua frumẽta, vina, panes, carnes, piſces, oua, &c. in arcis putreſcere, quàm ea dare pauperibus, iiſque emere cœleſtes, & ęternas opes: quæ ſanè ingens eſt ſtoliditas, æque ac crudelitas. S. Aug. (vel quiſquis eſt Autor) lib. de duodecim abuſionib. tom. 9. inter duodecim hanc ponit quartã. Prima abuſio, inquit, eſt ſapiẽs, & Prędicator ſine bonis operibus. 2. ſenex ſine religione. 3. adoleſcens ſine obediẽtia. 4. diues ſine eleemoſyna. 5. femina ſine pudicitia. 6. dominus ſine virtute. 7. Chriſtianus contentioſus. 8. pauper ſuperbus. 9. Rex iniquus. 10. Epiſcopus negligens. 11. plebs ſine diſciplina. 12. populus ſine lege. Hinc Seneca auaros vocat opũ arcas, lib. de remed. fortuit. *Magnam*, inquit, *pecuniam habet, hominem illũ iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte, quem dominum pecuniæ æſtimas, pecuniæ loculus eſt. Multũ habet: vtrùm auarus, an prodigus eſt? Si auarus, non habet; ſi prodigus, non habebit. Iſte, quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat; multi illũ comitantur: mel muſca ſequũtur, cadauera lupi, frumẽta formicæ: prædam ſequitur iſta turba, nõ hominem.* Nam, vt ait Iſocrates in Æginetico: *Multi pecuniæ, nõ hominis cognati ſunt.* Notat S. Chryſoſt. orat. de diuit. & paup. pecunias Græcè dici χρήματα à χρῆσθαι, id eſt, *vti*, quòd iis vtẽdum ſit, illæque expẽdendæ in noſtram, & aliorum vtilitatẽ: ſerui eſſe, aſſeruare eas quaſi in cuſtodia; domini, eas expendere. Auaris ergo quaſi ſeruis, χρήματα non ſunt χρήματα, ſed κτήματα ἄχρηστα, id eſt, *poſſeſſiones inutiles*, immò χειά, id eſt, *formicarum domicilium.* Quocirca idem Chryſoſt. homil. 15. in Ioannem, prudenter monet, vt opes fugaces per manus pauperum in cœlum, quaſi in aſylum tranſmittamus, eas ibi poſt mortem reperturi. Et S. Auguſtinus ſerm. 50. de Tempore: *Quid*, ait, *ſunt pauperes, niſi laturarij noſtri, id eſt, bauuli? Da laturario tuo, ad cœlum portas quod das.* & mox: *Perdes quod dediſti, ſed ſequeris quò miſiſti. Non ſine theſauro remanebis, ſed quod habebas in terra ſollicitus, habebis in cœlo ſecurus.* Et S. Ambroſ. lib. de Nabuthe, cap. 14. *Cuſtos*, inquit, *es, non dominus facultatum, qui aurum terra infodis: miniſter vtique eius, non arbiter. Vende potiùs aurum, & eme ſalutem; vende lapidem, & eme regnum Dei; vende agrum, & eme tibi vitam æternam.* & mox: *Neſcis, ô homo, ſtruere diuitias: ſi vis diues eſſe, eſto pauper ſeculo, vt ſis diues Deo. Diues fide, diues eſt Deo. Qui diues eſt in miſericordia, hic diues eſt Deo. Diues in ſimplicitate, diues eſt Deo. Diues ſapientia, & ſcientia, diues eſt Deo.* & c. 15. *Quicumque igitur patrimonio ſuo tamquam poſſeſſione non vtitur, qui largiri pauperi, & diſpenſare non nouit, is ſuarum ſeruulus eſt, non dominus facultatum: quia aliena cuſtodit vt famulus, non tamquam dominus ſuis vtitur. In huiuſmodi ergo affectu dicimus, quòd vir diuitiarum ſit, non diuitiæ viri.*

Et veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt.] σητόβρωτα γέγονεν, id eſt, facta ſunt tineoſa ſiue tineis obnoxia, puta talia vt à tineis rodantur, quibus pauperes nudos veſtire debebatis, qui proinde in die Iudicij ſceleratam veſtram auaritiam accuſabunt & damnabunt. Vnde OEcum. hæc referens ad ſequentia: *Diuitiæ*, ait, *veſtræ quas ſicut ignem theſaurizaſtis, comedent carnes veſtras: putredo autem diuitiarum, & corroſio indumentorum à tineis, & ærugo auri*

A *& argenti contra vos teſtificabuntur, & auaritiam veſtram arguent, quòd nemini eas diſtribuere volueritis. Idcirco*, inquit, *in extremis diebus, aduentus ſcilicet Domini, diuitias veſtras ſicut ignem, in perniciem veſtram reconditas & theſaurizatas reperietis.* Hinc auaris iſtis & tineoſis Deus minatur ſe fore tineam, eos corrodẽtem. *Et ego*, inquit, *quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo domus Iuda*, Oſee 5. 12. Nota phyſice ex Plinio lib. 11. c. 35. *Puluis*, inquit, *in lanis & veſte, tineas creat; præcipuè ſi araneus vnà includatur: ſitiẽs enim, vt omnem humorem abſorbeat, ariditatem ampliat.* Hinc Horatius lib. 2. Satyra 3.

—— *Cui ſtragula veſtis,*
Mittarum ac tinearum epulæ, putreſcat in arca.

B Quæ ſtultitia? quæ ſæuitia? date veſtem comedendam tineis, quibus in pauperes diſtributis, emiſſes cœlum? In quibus conciliaſſes tibi gratiam non tantùm pauperum, ſed & Dei cœlitumque omnium? verè enim dicat fidelis illud M. Antonij: *Hoc habeo, quodcunque dedi*, teſte Seneca lib. 6. de Benef. c. 3.

Porrò tineas à veſtibus arcent herbæ odoriferæ iis appoſitæ, vt lauandula, roſmarinus, mentha: aut amaræ, vt abſynthium, teſte Plinio lib. 27. c. 7. Aut ſi olei amurca decocta ciſtam perlinas, teſte Catone lib. de re ruſtica c. 98. ita myſtica tineam & cariem, id eſt, corruptionem animæ, quæ fit per otium & auaritiam, arcent odorata virtutum C opera, & amara carnis mortificatio, & oleata charitatis & miſericordiæ exercitia.

Moralitet nota, ſicut eleemoſyna eleemoſynatios efficit diuites, vti patet ex vita S. Ioãnis Eleemoſynarij, & ex S. Chryſoſt. homil. 33. ad populum, cuius hic eſt titulus; *Quòd eleemoſyna ſit ars omnium quæſtuoſiſſima*; ita ex aduerſo immiſericordia & auaritia auarum, licèt diuitem, depauperat, adeò vt opes eius ſeipſas inſtar tineæ conſumant: ſicut feruntur pennæ aquilæ, ſi pennis aliarum auium miſceantur, eas vorare & conſumere. Solet enim Deus ſegetes, fruges & opes auarorum immiſſis locuſtis, tineis, aurugine, hoſtibus diſperdere, iuxta illud Prouerb. 11. 26. *Qui abſcondit fru*- Moral. Eleemoſyna ditat, auaritia depauperat.

D *menta, maledicetur; benedictio autem ſuper caput vendentium.* Ita Ioannes Moſcus in Prato Spirit. c. 85. narrat in monaſterio Abbatis Theodoſij triticum omne fuiſſe corruptum, eo quòd Monachi conſuetam & ſtatutam à Theodoſio eleemoſynam, ob annonæ charitatem pauperibus ſubtraxiſſent, ac pro quingentis modiis quos de more daturi erant pauperibus, quinque millia modiorum perdidiſſe. Vnde Abbas eos arguens: *Quantum*, inquit, *nobis ipſis nocuimus? Duo profectò mala egimus; vnum, quia mandatum Patris noſtri præteriuimus: alterum, quia ſpem in Deum non habuimus, ſed in horreo noſtro. Vel ex hoc diſcamus fratres, quia Deus eſt qui diſponit omne genus humanum; quódque S. Theodoſius*

E *inuiſibiliter pro nobis filijs ſuis curam ſollicitè gerit.* Noſter Delrio tomo 2. Magic. lib. 3. parte 1. quæſt. 7. ex Petro Biſaio narrat Sueuum quendam opulentum, inſtante annonæ charitate coëmiſſe omne frumentum, vt carò venderet: cúmque pauperi illud ſolito pretio nollet vendere, pauperem ei diras imprecatum; atque ilicò viſos fuiſſe nigros boues (vtique dæmones erant ſpecie boum) in horreo, qui omne frumẽtum abſumpſerunt. Idem de multis monaſteriis legimus, imò vidimus, ſcilicet ea fuiſſe opulenta quamdiu liberales dederunt eleemoſynas; at vbi eas reſtrinxerunt, Deum pariter reſtrinxiſſe ſuam manum, ac prouentus annuos minuiſſe. Feſtiuè quidam cuidam huius

depau

depauperationis cauſam perquirenti, hauc dedit: *Date*, inquit, *& dabitur vobis*, ſunt ſorores iugiter ſibi aſſociatæ a Chriſto, Lucæ 6. 38. vos vnam expuliſtis, nimirum *date*; ſororem ergo expulſam ſecuta eſt ſoror altera, nimirum *dabitur vobis*. S. Paulinus Nolæ Epiſcopus integram in mari perdidit nauim frumento onuſtam, eo quòd vxor eius iuſſa dare pauperi panem qui vnus domi erat reliquus, eum non dediſſet; vti habet eius vita. Memorabilius eſt quod ſcribit Sigebertus & ex eo Baron. anno Domini 605. omnia edulia nauis cuiuſdam fuiſſe conuerſa in ſaxa, eo quòd nauclerus pauperi petenti eleemoſynam dixiſſet, ſe in naui nil niſi lapides habere, ac pauper diras ei imprecatus, optaſſet, omnia verti in lapides.

Exempla rara. Aliis prodigiis idipſum ſæpe declarauit Deus, quibus opes & bona à ſe huic illíve prouinciæ data ſubtraxit, eo quòd aliqui ſibi ſolis tyrannicè ea vendicarent, aut tributis ea onerarent. Audi tria talia recenſentem Athenæum lib. 3. Primum: *Philarchus*, inquit, *ſcribit, cùm antea & nunquam & nuſquam Ægyptia faba ſereretur, aut ſata creſceret præterquam in Ægypto, Alexandro tamen Pyrrhi filio regnante in Epiri palude quadam enatam caſu fuiſſe, ac eoſo biennio abundè fructus peperiſſe. Cum verò præſidium Alexander ibi collocaſſet, quo arcerentur, non y tantùm qui decerpere vellent, ſed illi etiam qui eò commearent videndi gratia, exiccatam fuiſſe paludem, & in poſterum non ſolum eius fabæ non genuiſſe plantas, ſed nec iam inde aquam in ea fuiſſe conſpectam.*

Secundum: *Accidit & in Epiro par miraculum. Nam procul à cæteris aquis riuulus mari vicinus, gelidam aquam fundens emicuit, cuius potus agris plurimum auxiliabatur, ideo confluentibus illo multis etiam è locis remotioribus, vt aquam biberent. Antigoni verò Duces cùm res Principis adminiſtrare diligentius cuperent, & bibituros vectigalis nomine pendere quippiam iuſſiſſent, euanuit illa ſcatebra.*

Tertium: *In Troade cùm antea cuiuis permitteretur ſalem Tragaſæū auferre gratis, mox vt Lyſimachus inde ſalarium tributum exigi mandauit, illic poſtea nihil ſalis viſum eſt. Admiratus id Lyſimachus tributum remiſit, continuóque ſal rurſum extitit.* Hæc Athenæus. Similia plura extãt in hiſtoriis. Auaritia ergo dona Dei aufert, & fontẽ diuinæ liberalitatis exiccat: quia nõ patitur Deus vt quæ ipſe omnibus liberaliter erogat, à paucis vſurpẽtur, onerentur aut reſtringãtur.

Vers. 3. *Aurum & argentum veſtrum æruginauit.*] Cuſtoditum in arca ſitum & æruginem, vel potiùs auruginem contraxit. Sicut enim æris vitium & corruptio dicitur ærugo, ac ferri ferrugo; ſic auri dicitur aurugo. Verùm ſicut æs ſignificat quamuis pecuniam, etiam auream & argenteàm, quia prima veterum pecunia fuit ærea, teſte Plinio lib. 33. c. 3. vnde & ærarium vocatur gazophylacium; ſic pariter eius vitium vocatur ærugo. *Ferrum & æs*, ait Philo lib. de mundi opificio, *aliáſque huiuſcemodi naturas compertum habemus ſua ipſa ſponte exoleſcere, cùm videlicet rubigo gliſcens eas abſumit inſtar morbi ſerpentis.* Senſus eſt, q. d. vos auari aurum & argentum in arcis aſſeruatis vt corrumpatur & æruginet; quare illud quaſi idolum veſtrum colitis, ac Deum verum ſpernitis; quia non vultis communicare ea quæ ipſe voluit eſſe communia; ſed pecuniam quaſi numen quoddam cuſtoditis & conditis in arca, adeò vt illam tangere & expendere non audeatis. Vnde Apoſtolus auaritiam vocat idolorum ſeruitutem, Gal. 5. 20. & Epheſ. 5. 7. vide ibi dicta. Hinc veteres pecuniã fecere Deam, ac Deos fecere Æſculanum & Argentinum, teſte

A S. Auguſt. 4. Ciuit. 21. Vnde Proper. lib. 3. eleg. 13.

Aurum omnes victa iam pietate colunt.

Hinc S. Baſil. homil. 7. contra diuites auaros, eos comparat gryphis & draconibus, qui generantur in locis vbi gignitur aurum, vt illud cuſtodiant; vti narrant, vel potiùs fabulantur Poëtæ.

Auri vera ærugo. Nota aurum & argentum verè æruginem contrahere. Id enim docet S. Iacobus hîc, & Baruch c. 6. v. 3. & 23. ac Sapiens Prou. 25. 4. Item experientia & ratio; quia ſicut alia metalla, ſic & aurum vetuſtate vitiatur, minuitur, cõſumitur: quod vitium vocat Iacobus æruginẽ: propriè tamen æruginem & rubiginem, id eſt, ſitum coloris icterici, ſiue viridis & humidi contrahit æs & ferrum, non aurum B & argẽtum, vti docet Plato apud Rhodiginum lib. 13. 21. & Sappho ita de auro canit: *Quia Ioue progniatum aurum, ipſum neque tinea neque coſſus rodit.* & Plinius lib. 33. 3. *Super cætera*, inquit, *non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo, quod conſumat bonitatem, minuátve pondus*, ſcilicet tam facilè & citò ac fit in aliis metallis: ægrè tamen & tardè conſumitur quoque bonitas auri, & pondus minuitur. Rurſum nota τὸ *ex ipſo*; quia cætera metalla ſenſim ex ſe eiiciũt ſordes & quaſi fęces, vti oleum eiicit amurcam, quæ cauſant ęruginem: aurum verò ſi purum ſit, nihil ſordium eiicit; aliunde tamen, puta ex terra locóque humido, viſcoſo, mucido ſitum & mucorem æquè, ac quæuis alia res contrahit; at- C que ex calce, vitriolo, aqua forti corroſionem & vitium quaſi ęruginem patitur, vt experientia conſtat. Denique aurum ſæpe non eſt purum, ſed aurichalco, aliàque re miſtum; & tunc æruginem contrahere omnes conſentiunt: imò qui cudunt monetam auream, auro miſcent æs, vt illud colliget; idque ea proportione, vt vndecim partes ſint auri, duodecima ſit æris. Hinc Feſtus cenſet aurum dici à cuſtodiendo, quòd ſcilicet ſe cuſtodiat, aut quod cuſtodiatur ab auaris. Auri etymon. Græcè enim ὠρέιν, *cuſtodire* dicitur; vnde & theſauri nomen. Alij aurum dici cenſent, quòd mentes hominum auertat. Hippocrates ab inuentore, quem vocatum dicit Auryon, putat dici aurum. Alij ab aurora, quòd illi colore D ſit ſimile. Præclarè Iſidor. Peluſ. lib. 2. Epiſt. 146. & 233. oſtendit diuitem dies noctéſque tam dirè cruciari, vt inferorum ſuppliciũ iam perpeti videatur. Iugi enim terrore agitatur dum latrones timet, potẽtiores veretur, ſamulis non credit; & aliquando à filiis non ſolùm mortui, ſed & viui ſpoliantur.

Et ærugo eorum in teſtimonium vobis (Syrus *contra vos*) *erit.*] q. d. ærugo in Dei tribunali teſtis erit veſtræ crudelitatis & auaritiæ, tacitéque vos accuſabit & damnationis reos peraget, quòd aurum veſtrum malueritis corrumpi & perire potius, quàm in pauperes expendere. Ita Cæſarius Arelat. homil. 2. agens de eleemoſyna, ait ſe terreri hac Iacobi E ſententia; *quia fortè aliquoties*, inquit, *euenit, vt per negligentiam veſtimenta mea quæ debuerunt accipere pauperes deuorarentur à tineis: & timeo ne mihi ipſi panni ad teſtimonium proferantur in die iudicij, ſecundùm illud quod Iacobus Apoſtolus terribiliter increpat, dicens: Agite nunc diuites, plorate & vlulate*, &c.

Præclarè Senec. lib. 3. de Ira c. 33. *Auaritia*, inquit, *iterum ſub terras refert, quæ malè egeſſerat.* Præclariùs S. Baſil. homil. 7. in diuites auaros: *Grandis profectò inſania eſt*, inquit, *primum, in metallis aurum latitans omni diligentia in lucem proferre, ac ex humo recludere; deinde ſemel effoſſum rurſus in terra occultare. Nam quicunque hoc facis, profectò & cor ſimul fodere videris. dicitur enim Matth. 6. 21. Vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuum.* Congruenter S. Ambroſ.

lib.2.de Iacob & vita beata c. 7. *Multi defoſſo auro incubant: aurum eorum ſub terra, & cor eorum ſub terra: caue ergo ne & tu cor tuum terræ viuus infodias.* Depingit hic S.Iacobus auarorum ingenium: quo plures corraſerunt opes, eo illas amant ardentiùs, eo difficiliùs erogant in egenos, adeóque ſibi putreſcere malunt, quàm aliis prodeſſe. Veriſſimum eſt illud S.Hier.ad Paulinum: *Auaro tam deeſt quod habet, quàm quod nō habet.* & illud Senecæ Epiſt.108.

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia,
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

& illud P.Mimi: *Auarus niſi cùm moritur, nihil rectè facit*; moriens enim opes aliis iis vſuris relinquit. Verè Horatius lib.2.Carm.Ode 2.

Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops,
Nec ſitim pellit.

Quia nimirum, vt ait Ouid.1. Faſtorum:

Creuerunt & opes, & opum furioſa cupido:
Et cùm poſſideant plurima, plura petunt.

Sapienter itaque Seneca lib. 2. de Beneficiis c. 27. *Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt: multóque concitatior eſt auaritia in magnarum opum congeſtu collocata: vt flamma infinitò acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit.*

Manducabit carnes veſtras ſicut ignis.] q. d. Quia vos ex auaritia permiſiſtis æruginem manducare aurum; hinc pariter ærugo manducabit carnes veſtras in gehenna: nam per quæ quis peccat; per hæc & torquetur, Sapient. rr. 17. Manducabit, inquam, non phyſicè, ſed moraliter; quia eius demerito, ac propter illam ardebitis in igne gehennæ, ita tamen vt eo non conſumamini, ſed viui ſemper ardeatis in æternum, vti ardet diues epulo Lucæ 16. 24. Ærugo enim erit cauſa cur ignis gehennæ mâducet, id eſt, vrat & cruciet carnes veſtras. Hoc eſt quod ait Iſaias cap.50.11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis.* Ita Gregor. Turon.de gloria Martyr. cap.106. narrat ex ſepulchro cuiuſdam feminæ auaræ audita lamenta, & vocem dicentem ſe in igne aureo torqueri, eóque aperto parochum vidiſſe, aurum liquefactum cum ſulphure in os defunctæ infundi. Et Iacobus de Vitriaco Card. in ſpec. exemp. diſt.9. c. 216. narrat quòd aperto ſepulchro cuiuſdam vſurarij, viſi ſunt bufones aureos ardentes per os eius proiicere, & de ventre iterum extrahere. Alij dicunt dæmones pecuniam in ſartagine liquefeciſſe, & in os defuncti infudiſſe, dicentes cum clamore horribili: *Aurum ſitiſti, aurum bibe.* Notent hæc auari. Cauſa eſt, quòd iuſtè & congruè ignis auaritiæ punitur igne gehennæ, & ignis cupiditatis igne conflagrationis. *Auaritia* enim, ait S.Baſil. homil. 15. de Auaritia, *malum eſt quod ſtare neſcit aut quieſcere; ſed ignis naturæ ſimile.* & mox: *Igne vehementior eſt, omnia continuando finibus ſuis occupat; ea quæ ſunt vicini ſibi aufert: mox vbi alium ſortitur vicinum, & quæ illius ſunt ad ſe rapit.* Et S. Gregor. lib.15.moral.cap.12.aliàs 10. *Auaritia*, ait, *deſideratis rebus non extinguitur, ſed augetur: nam more ignis cum ligna quæ conſumat acceperit, accreſcit; & vnde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulò poſt cernitur dilatari.* Triplici ergo igne ardet auarus. Primo cupiditatis; ſecundo curarum & ſollicitudinum ardentium ad opes comparandas & augendas: tertio gehennæ. Alludit S. Iacobus ad illud Michææ 6. 10. *Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena.* vide ibi dicta. Hinc & Syrus τὸ *ſicut ignis* refert ad ſequens, *theſaurizaſtis*; vertit enim: *Ignem coa-*

Auari defuncti torquentur auro.

A *ceruaſtis vobis in dies extremos*, quod OEcum. ſic explicat, q. d. opes veſtræ quas ſicut ignem theſaurizaſtis, comedent carnes veſtras, & in nouiſſimis diebus, aduentus ſcilicet Domini, reperietis opes veſtras ſicut ignem, in perniciem veſtram reconditas & theſaurizatas.

Huc ſpectant exempla auarorum, qui auro ſuo puniti vel occiſi ſunt. Parthi cæſo Craſſo aurum in os occiſi infuderunt, æquè ac Tomyris regina Scytharum in os Cyri cæſi, dicens: *Aurum ſitiſti, aurum bibe.* Idem fecit Mithridates Aquilio Romano Duci. Eodem ſupplicio auorum memoria Sigiſmundus Imp. mulctauit Philippum Florentinum, Ducem ſuum contra Venetos, quòd in Hun-
B gariam re infecta auro corruptus receſſiſſet. ita Sabelli. Enneade 9. lib. 9. Memorabile eſt quod ſcribit Haitonus Armenus in hiſtoria de Tartaria c.26. Anno Chriſti 1258. inquit, Caliphas Babylonis rex turrim habebat refertam auro, argento & variis lapidibus pretioſis; atque obſidione cinctus, ne theſauros attingeret ſuos, contempſit milites euocare. Verùm expugnata demum vrbe captus, & vinculis cōſtrictus in illam ipſam turrim, omni prorſus ſubducto cibo incluſus eſt; ea inſuper obiurgatione increpitus: *I nunc & famem depelle theſauris iſtis, quos tam auidè ſitiſti.* Paulo pòſt fame enectus, inter aurum & gemmas miſerandum in modum expirauit.

C *Theſaurizaſtis vobis* (ad veſtram damnationem) *iram in nouiſſimis diebus.*] q. d. voluiſtis ſtudioſè coaceruare aurum verum; at coaceruaſtis non aurum, ſed theſaurum iræ, & conſequenter vindictæ Dei, puta theſaurum ignis inferni, ad quem ille vos damnabit in die iudicij, vt eo ardeatis per omnem æternitatem. Theſaurus notat tria. Primò ingentem copiam iræ & ignis. 2. quòd ea impijs reſeruetur in locis reconditis, puta in inferno, æquè ac in mente & decreto Dei. 3. quòd ab Olitano tempore, puta ab æterno illa ipſis reſeruata & præparata ſit: nam, vt ait Paulus Iuriconſ. *de acquirendo rerum dominio. l. nunquam: Theſaurus vocatur vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat*; the-
D ſaurus enim vox eſt Græca, dicitur enim quaſi *θήσεται εἰς αὔριον*, id eſt, *repoſitus in craſtinum*, id eſt, in futurum. Verè S. Bernard. ſerm. de triplici miſeric. *Tibi*, inquit, (peccatorem alloquitur) *theſauros iræ theſaurizas pro prorogatis theſauris miſericordiæ, quos contemnis, & euacuas in te miſericordiam Dei*, imò verò pro denegatis theſauris miſericordiæ, & exhibitis immiſericordiæ, quibus pauperes vacuos à te abegiſti. Denique vox theſauri ſignificat, auaros quotidie eum, contento & indefeſſo ſtudio per modicas additiones accumulare & augere, ita, vt tandem in ingentem cumulum accreſcat: *Tu minutatim imponis, ſed poſtea cumulum inuenies: noli attendere minuta peccata quotidiana; de minutiſſimis*
E *enim guttis flumina implentur*, ait S. Auguſt. contra aduerſ. legis & Proph. cap. 1. Idem in Pſalm. 49. docet iuſtos omnia ſua miſericordiæ opera mittere in theſaurum cœleſtem; impium verò opera mala, vt in miſericordiæ, mittere in theſaurum gehennalem, qui eum poſt mortem expectat. Ita ex aduerſo Tiberius Imper. effuſus erat in pauperes, ac Sophiæ Auguſtæ obiicienti hac profuſione minui fiſcum, reſpondit: *Hic eſt magnus theſaurus dicente Domino: Theſaurizate vobis theſauros in cœlo. Ergo de quo Deus dedit, congregemus per pauperes in cœlo, vt Dominus nobis augere dignetur in ſeculo.* Ita factum;
nam

nam mox ingentem ſub cruce defoſſum reperit theſaurum, vti narrat Gregor. Turon. lib. 5. Hiſtor. cap. 19.

Alludit Iacobus partim ad illud Deuter. 32. *De vinea Sodomorum vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrha, &c. fel draconum vinum eorum & venenum aſpidum inſanabile. Nónne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?* partim ad illud Rom. 2. 5. *Secundùm duritiam tuam & impœnitens cor theſaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei.* Illa enim Epiſtola ante hanc ſcripta eſt; imò huius ſcribendæ fuit occaſio, vt dixi in Proœmio. Sapientior fuit Iob, qui libens pro Deo omnia ſua perdidit, dixítque: *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc;* quæ verba profundè expendens Orig. lib. 1. in Iob: *Non ridebit*, inquit, *de me Diabolus. Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus ibo ſub terram. Nihil habui cùm veniſſem; nihil requiro cùm iero. Nihil attuli natus; nihil hinc auferam ſublatus. Nudus ibo, nudus peculio, ſed & peccato: nudus diuitiis, ſed & impietatibus. Nudus ſubſtantia, ſed & iniuſtitia: hac enim ſubſtantiam conſequitur. Non comitantur mecum neque malignitas, neque iracundia, neque ſuperbia, neque cupiditas: nudus ero. Non ſum vt illi de quibus dicitur: quia non habuerunt tegumentum, inferno veſtiti ſunt: nudus malis omnibus ibo, bonis verò omnibus indutus, iuſtitia veſtitus, ſanctitate circundatus, charitate ornatus, miſericordia & bonis operibus coronatus. Beati ſunt, & beati erunt, ô glorioſe Iob, qui te imitati fuerint, omnes qui poſt te cum fiducia potuerint dicere: Nudus exiui de vtero, nudus & ibo in terram. Væ autem illis qui nudi venerunt, innumeris autem iniuſtitiis & impietatibus prægrauati ibunt in terram: tales veſtientur calamitate & miſeria, in die iuſti & perſonam non accipientis iudicij Dei.*

VERS. 4. *Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat.*] In cœlum poſcens vindictam à Deo tam atrocis iniuriæ: operarij enim pauperes ſunt, & laborando per æſtus & frigora exhauriunt ſuum ſuccum & ſanguinem: nec habent vnde ea reſtaurent. Victitant enim ex mercede diurna: quare ſi ea illis negetur, fame, ſiti & nuditate perire debent tam ipſi, quàm eorum coniuges & filij. Vnde hoc peccatum comparatur homicidio Eccleſ. 34. 27. *Qui effundit ſanguinem*, inquit, *& qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.* & cap. 7. 22. *Ne lædas ſeruum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam ſuam.* Quocirca Deus Iudæis præceperat, vt ante veſperam operariis egentibus debitam mercedem ſoluerent: *Non negabis*, inquit, *mercedem indigentis & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt; ſed eadem die reddes ei pretium laboris ſui ante Solis occaſum; quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam; ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.* Idem refricat iubétque filio ſuo Tobias cap. 4. 15. quin & Chriſtus in parabola operariorum Matth. 20. 8. iubet ſingulis veſpere dari denarium diurnum. Porrò in voce *clamat* eſt catachreſis & Proſopopœia. Fingitur enim fraudatio mercedis eſſe perſona tam crudelis, adeóque crudeliter in pauperes ſæuiens, vt eius tyrannis & ſæuitia non tantùm hominibus ſit exoſa, ſed & Deo; atque fraudantes apud eum accuſet, & contra illos ab eo poſtulet vindictam. Clamor ergo hic non eſt aliud, quàm enormitas & atrocitas ſceleris vt excuſari, vel occultari nequeat, quæ Dei aures & oculos verberat, eúmque ad iram & vindictam impellit, adeò vt vincatur pietas Dei, ac punire cogatur, nec poſſit pœnam differre, ait Saluianus lib. 1. de Prouid. cap. 1. & 2. ſic terra oppreſſa dicitur clamare Iob 31. 38. *Si aduerſum me terra mea clamat* (petens vindictam pro iuſto ſuo Domino, quaſi iniquè à me poſſeſſa, aut quaſi non ſoluerim operas mercenariis iuſtámque mercedem colonis) *& cum ipſa ſulci eius deflent* hanc meam tyrannidem, qua colonis lachrymas fletúmque exciui: *Si fructus eius comedi abſque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi: pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo ſpina.* Notent hoc Principes, qui ſuos colonos vel ſubditos cogunt laborare gratis. Item miniſtri principum qui militibus non ſoluunt ſtipendia, itáque eos cogunt vel fame & ærumnis mori, vel furari & opprimere agricolas, vel rebellare; vnde oritur periculum & exitium Reip. vti in Belgio ſæpiùs oculis meis ingenti dolore conſpexi.

Porrò quatuor ſunt enormia peccata, quæ in Scriptura dicuntur clamare in cœlum. Primum eſt, homicidium voluntarium, Geneſ. 4. 10. *Vox ſanguinis fratris tui* (Abel, quem occidiſti ô Cain) *clamat ad me de terra.* Secundum, peccatum Sodomiticum. Geneſ. 18. 20. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt*, &c. Tertium, merces operariorum defraudata, vt patet hoc loco. Quartum, oppreſſio pauperum. Exodi 2. 23. *Ingemiſcentes filij Iſraël propter opera, vociferati ſunt, aſcendítque clamor eorum ad Deum ab operibus.* & Eccleſ. 35. 18. *Nónne lachrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſuper deducentem eas? A maxilla enim aſcendunt vſque ad cœlum.* Sic Ieremias minatur Iudæis captiuitatem Babylonicam, eo quòd ſeruos ſuos oppreſſerint, cap. 34. 11. & Amos cap. 6. 6.

Peccata 4. in cœlum clamantia.

Quæ fraudata eſt à vobis.] Græcè ἀπεστερημένος, id eſt, quæ ablata & erepta eſt à vobis ſiue per fraudem, ſiue per vim, ſiue per calumniam: quicunque enim damnum alteri iniuſtè infert, quomodocunque id faciat, dicitur eum ſua re defraudare. Syrus: *Quam peruersè denegaſtis.*

Et clamor (Græcè αἱ βοαὶ, id eſt, *clamores*) *eorum* (qui meſſuerunt: hoc enim eſt Græcum θερισάντων) q. d. Clamor eorum exauditus eſt à Deo, qui citam eorum faciet vindictam. *Ingreſſio orationis acceptatio eius eſt*, ait S. Aug. in Pſal. 87. Ex aduerſo, *Excommunicatur ab Eccleſia cœli oratio eius, qui ad pauperis clamorem obturat aurem*, ait Hugo Card. ibidem. Porrò τὸ *ſabaoth* habet emphaſim: Deus enim dicitur *ſabaoth*, id eſt, exercituum, puta Angelorum, fulminum, grandinum, leonum, luporum, febrium, peſtilentiarum, omniúmque creaturarum: hæ enim militant Deo, vt ad eius nutum inſiliant in eius hoſtes, puta peccatores, eóſque quaſi carnifices plectant. Ita Deus ſiderauit Pharaonem & Ægyptios fulminibus & tonitruis in mari rubro, eorúmque opes & ſpolia dedit Hebræis, vt rependeret mercedem operum & laborum eis debitam, & iniuſtè ab Ægyptiis negatam; iuxta illud Sapient. 10. 17. *Reddidit Deus iuſtis mercedem laborum ſuorum*, &c. *inimicos autem illorum demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit eos. Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum, & decantauerunt: Domine nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter.* vide dicta Exodi 11. 2. & c. 12. 35.

Epulati eſtis.] ἐτρυφήσατε, id eſt, *deliciati eſtis.* Epulæ ſignificant tum delicias, & copiam ciborum, vinorum, odorum, florum, vnguentorum;

tum ſplendorem menſarum,lancium , ſcyphorum aureorum,argenteorum,&c.quibus irritatur gula, libido,ira, rixa, omniſque cupiditas : vnde epulas dictas volunt quaſi edipulas,ab edendo; vel epulas quaſi epulentias vel opulẽtias,quòd non niſi opulentorum ſint,vt patet in diuite epulone,Lucæ 16. 19.Ita Iſidor.lib.2.Etymol. c. 1. Idipſum ſignificat Græcum τρυφὴ,ſcilicet luxum & delicias.Vnde Sapient.19.11.*poſtulauerunt*,ait,*eſcas epulationis*,Græcè τρυφῆς,id eſt, cibos lautos , delicatos & exquiſitos, quales habebat ille diues Lucæ 12. 19.dicens animæ ſuæ:*Requieſce,comede,bibe, epulare*. in quæ verba ſcribens S. Baſil. exclamat : *O verba ſtultiſſima ? ô dementiam ſingularem ? Nam ſi porcinam habuiſſes animam quid aliud enunciare potuiſſes ? Itáne pecunius es,ita bonorum animæ ignarus, vt eam excipies carnalibus epulis ?* Porrò epulones ſibi lauti & liberales, aliis parci & crudeles ſunt , iiſque non tantùm eleemoſynas,ſed & mercedem labori debitam negant , vt corrogent opes quibus epulas inſtruant: vnde appoſitè mercedi operariis negatæ Iacobus ſubiicit epulas, quaſi cauſam & finem:comites ergo indiuiduæ ſunt epulatio & immiſericordia, crapula & crudelitas.Audi Ezech.c.16.40.*Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ , ſuperbia , ſaturitas panis,& abundantia , & otium ipſius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant*.& Ierem. c.22. 13. de Ioacim rege Iuda : *Væ*,ait, *qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, & cœnacula ſua non in iudicio:amicum ſuum opprimet fruſtrà , & mercedẽ eius non reddet ei*. & Amos 6. 6. *Bibentes vinum in phialis & optimo vnguento delibuti , & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.*

Damna epularum. Porrò damna epularum ſunt. Primum, hebetudo mentis:mens enim in epulis & ventre quaſi ſepelitur,vnde eius virtus & vigor eneruatur. Quocirca Chriſtus Lucæ 21.34. *Attendite*, ait, *vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate*. & Oſee c.4.11.*Fornicatio,& vinum & ebrietas auferunt cor*. vide ibi dicta.

1.

2. Secundum, quòd capitis ſtomachíque dolores,febres,paralyſes,apoplexias, & innumeros morbos concilient , vitámque abbreuient. Vnde illud vulgò tritum : *Plures occidit crapula , quàm gladius*. Quocirca Antiſthenes quodam prædicante lautitias : *Hoſtium* , inquit , *filiis contingat in deliciis viuere*.ita Laërt.lib.6.c.1.Crates videns quendam epulis impinguari:*O miſer*,inquit, *deſine aduersùs temetipſum carcerem munire*. ita Maximus ſerm.27. Rurſum deliciæ gulam longa irritatione cruciãt. Vnde Cyrus Perſa auo ſuo Aſtyagi lautam cœnam inſtruenti , rogantíque : *Annon cœna iſta Medica melior eſſet Perſica?* reſpondit:*Nequaquam aue,ſed eſt multo ſimplicior & directior apud nos via ad ſatietatem , quàm apud vos. Nam ad hanc nos deducit panis & caro:at vos eodem quidem, quò nos, tenditis ; ſed per multas ambages ſurſum deorſum vagantes , vix tandem eò pertingitis , quò nos iamdudum perueneramus*. ita Xenophon lib. 1. Huc ſpectat illud Dionyſij Siciliæ tyranni apud Euſeb. lib. 8. Præpar. c. 5. *Illis animalibus ſimiles ſumus quibus comedendi , bibendique non ad aliud,quàm ad perniciem ſuam copia ſolet offerri*. Ardenter verò intonat S. Chryſoſtomus homil. 54. ad Populum Antiochenum:*Tempus eſt belli,tempus certaminis ; tu verò ſedes in deliciis? Stat ſtridens dentibus aduerſarius; tu autem menſis vacas ? Chriſtus fame tabeſcit , & tu voracitate temetipſum diſtendis? Numquid mactandi ſumus, quoniam nos ipſos ſaginamus ?* & Clemens Alexandrin. lib. 2. Pædagogi cap. 1. circa medium : *Eſt autem valde à ratione alienum , & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum morti nutriri.*

3. Tertium , quòd epulonem ad paupertatem redigat. Hinc monet Sapiens Prouerb. 23. 20. *Noli eſſe in conuiuiis potatorum , nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt : quia vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio*. Heliogabalus,poſtea Imperator, cùm delicioſè viueret reprehenſus à quodam, qui dicebat : *An non times ne poſt delicias pauper fias?* Reſpondit : *Quid melius,quàm vt ipſe mihi heres ſim, & vxori meæ?* Ex epulis ergo oritur paupertas,ex paupertate furta,proditiones & euerſiones vrbium & Rerumpub. Quocirca Lycurgus ex Sparta ſuſtulit delicias omnémque luxũ,teſtè Plutarch. in Lacon.

4. Quartum , quòd animi harmoniam diſſoluat, faciatque proteruum,procacem, litigioſum, rixoſum,pugnacem. *Cui væ ? Cuius patri væ ? Cui rixæ ? Cui fouea ? Cui ſine cauſa vulnera ? Cui ſuffuſio oculorum ? Nónne his qui commorantur in vino , & ſtudent calicibus epotandis ? Ne intuearis vinum quando flaueſcit , cum ſplenduerit in vitro color eius : ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber , & ſicut regulus venena diffundet* , Prouerb. 23. 29. Quocirca verè S. Baſil. homil. de Paradiſo : *Corpus*, inquit, *abundè ſaginatum , & anima illi immerſa , & ad peccandum procliuis facta , compendium quoddam eſt ad laſciuiam & procacitatem , ac ſimul omnia ea quæ vetita ſunt*. Ita Diogenes cognomento Cynicus , id eſt, canis, vel caninus, roganti : *Qualis ipſe eſſet canis ?* reſpondit : *Eſuriens , ſum Melitæus : ſatur , ſum Moloſſeus* ; eo quòd eſuriens blandiretur , ſatur morderet, omnéſque carperet. ita Laërt. lib.6.

5. Quintum , quòd hominem faciat ineptum ad vigilandum , laborandum , pugnandum , ſtudendum , orandum , eúmque reddat quaſi beſtiam & porcum, imò cadauer viuum, vt ait Sophocles in Antigono ; vnde epulones & ebrioſi incapaces ſunt diſciplinæ,monitionis, gratiæ diuinæ, Sacramentorum & rerum ſalutis æternæ ; vt penè eorum ſalus ſit deſperata. Tota enim eorum mens, totus ſenſus eſt in palato & ore,non in corde. Deliciæ ergo non ſunt aliud quàm perditio ſanitatis, temporis , honoris, caſtitatis, corporis & mentis. Delicioſi enim plus ſapiunt palato quàm cerebro, iuxta illud:

Sunt quibus in ſolo eſt ſapientia tota palato.

Quocirca Clemens Alex.lib.2.Strom. c. 1. *Iis*, inquit, *qui ad luxum menſarum propenſi ſunt, & ſuos ſibi morbos enutriunt , præeſt dæmon belluo maximus, quem ego non verebor appellare ventridæmonem , dæmonum autem peſſimum & pernicioſiſſimum*. Et inferiùs citat Platonem dicentem : *Mihi autem cùm veniſſem , quæ illic beata vita dicitur , Italicis & Syracuſanis menſis plena , nullo modo placuit , bis die ſaturum viuere* , &c. *Ex his enim nullus homo ex iis qui ſunt ſub cœlo, poteſt eſſe prudens*,vtpote *qui mentem in ventre infoderit, ſimilis piſci qui ὄνος , id eſt, aſinus dicitur,quem dicit Ariſtoteles ſolum ex animalibus habere cor in ventre.Tales ſunt ij qui in ventrẽ crediderũt , quorũ Deus vẽter eſt,finis interitus*,vt ait Apoſt.Philip.3.

Et in luxuriis enutriſtis corda veſtra.] Luxuria hîc ſignificat luxum epularum, veſtium, omniúmque deliciarum : hiſce enim enutriuntur & ſaginantur corda & corpora epulonum , atque incitantur ad libidinẽ. Hoc enim ſignificat vox Græca ἐσπαταλήσατε. Syrus vertit *ſannas egiſtis*,per metalepſin;quia ſcilicet epulones vbi mero incaluerunt,ſolent laſciuire,proteruire, & in dicteria, ſcommata & ſannas erumpere.

In

In die occiſionis.] Græcè addunt ὡς, id eſt, *ſicut*, q.d. continuè epulati eſtis adeò ſplendidè, quaſi quotidie ageretis epulum ſolenne & diem feſtum, in quo ſolent Deo offerri & occidi victimæ, ex iiſque conuiuium inſtrui, perinde ac ſi omnes dies eſſent feſti & epulis deſtinati. Secundò, tollendo τὸ ὡς, id eſt, *ſicut*; vti tollit noſter, ſenſus eſt, q.d. crebrò inſtruxiſtis ſplendidiſſima conuiuia, in iiſque vacaſtis ventri & Veneri: vt taxet non tantùm frequentiam, ſed & nimium luxum conuiuiorum: dies enim occiſionis eſt dies ſolennis ſacrificij & epuli, quo multæ mactantur pecudes, aues & piſces ad inſtruendum magnificum conuiuium. Tales dies apud Gentiles erant Calendæ, Hilaria, Saturnalia, Chariſtia, Spõſalia, Repotia, Natalitia, ludi, triumphi aliique læti & celebres, quibus inſtruebant epulas ſumptuoſiſſimas. Sic hodie nonnullis in locis ij qui de magiſtratu ſunt perpetua quaſi agitant conuiuia, eaque ſplendida, idque ex ærario non ſuo, ſed communi populi, quod taxat hîc Iacobus; tum quia excedunt in frequentia & ſplendore ferculorum; tum quia extruuntur ex labore & ſudore pauperum; tum quia eos faciunt ineptos ad agitandum conſilia & iudicia, quæ illis ex officio incumbunt ad rectè adminiſtrandam Rempub. tum quia dant ſcandalum ſubditis, quibus prælucere debent exemplo modeſtiæ & ſobrietatis. Sic alij priuati feſta Paſchæ, Pentecoſtes, Natiuitatis Chriſti celebrant pompa veſtium & conuiuiorum, ad eaque ſe præparant multis diebus; ita vt negligant ſacram confeſſionem, communionem, deuotionem, &c. quia cato ſuffocat ſpiritum; in quos inuehitur S. Bernard. ſerm. 3. de Aduentu.

Myſticè, q.d. epulamini & ſaginatis corpora veſtra quaſi hoſtias ad mortem, vt pateris epulum lumbricis & bufonibus, æquè ac Dæmonibus & gehennæ. Similes ergo eſtis porcis, qui ſaginantur ad mactationem, inquit Theodorus Studita ſerm. 37. Vnde Syrus vertit: *In delicijs vixiſtis ſuper terram, & ſannas egiſtis, ac nutriuiſtis corpora veſtra tanquam ad diem mactationis.* Sic ait Ierem. c. 12. 3. *Sanctifica eos in die occiſionis*, id eſt, deſtina & præpara eos ad occiſionem, vt ſcilicet impij Iudæi mactentur à Chaldæis: vnde, v. 9. inuitans beſtias ad cadauera eorum deuotanda quaſi ad epulum ſolenne, *Venite*, inquit, *congregamini omnes beſtiæ terræ, properate ad deuorandum.* & Pſal. 43. 22. *æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.* & Ezech. 32. 4. de Pharaone: *Proyciam*, inquit, *te in terram, ſuper faciem agri abyciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ.* & c. 39. 3. de Gog & Magog. *Super montes Iſrael cades tu & omnia agmina tua, & populi qui ſunt tecum: feris, auibus omnique volatili & beſtijs terræ dedi te ad deuorandum.*

Alij permulti τὸ *in die occiſionis* referentes ad ſequentia explicant de Chriſto & Chriſtianis, q. d. *In die occiſionis*, id eſt, Paſchatis, quo occidere ſoletis agnum Paſchalem, *addixiſtis & occidiſtis iuſtum*, puta Chriſtum verum agnum qui tollit peccata mundi. ita OEcum. Beda, Hugo, Dion. Gagneius, Cathar. Serarius, Salmeron & alij. Rurſum ſimpliciùs *iuſtum*, id eſt, iuſtos Chriſtianos occidiſtis in die publico & ſolenni, quem occiſioni eorum deſtinaſtis, inquit Lyra. ac denique me Iacobum cognomento iuſtum ſimili die mox occidetis.

VERS. 6. *Addixiſtis.*] morti: Græcè enim eſt κατεδικάσατε, id eſt, *condemnaſtis*. ita Syrus. vnde ſequitur, *& occidiſtis*. Sic S. Greg. hom. 17. in Euang. *Ne apud iuſtum iudicem*, inquit, *noſtra nos taciturnitas addicat*, id eſt,

A condemnet. Quin & Cicero in Piſonem: *Huius ipſius domum euertiſti*, inquit, *cuius ſanguinem addixeras*, effuſioni ſcilicet, & morti. Perperam ergo Beda, Lyra. Hugo, Dion. & alij pro *addixiſtis* legunt *adduxiſtis*. Iudæi enim ad Chriſtum conuerſi (quibus directè hæc ſcribit Iacobus, vt patet c. 1. 1. & ſequent.) per orbem ſparſi multis in locis erãt potentes, vt pecuniis teſtes & iudices corrumpere poſſent ad condemnandos innocentes & iuſtos; quin & ipſi in nonnullis vrbibus ſuos habebant iudices & magiſtratus.

Et occidiſtis iuſtum.] Tum Chriſtum, vt paulo antè dixi: vnde Græcè eſt τὸν δίκαιον, q.d. illum iuſtum, eximium ſcilicet, & antonomaſtice, qui eſt prin-
B ceps & parens iuſtorum omnium. ita OEcum. Hugo & alij: vel *iuſtum*, ſcilicet S. Stephanum, qui fuit plenus fide & Spiritu ſancto, ac Diaconus S. Iacobi: vel potiùs iuſtũ quemlibet. Eſt Climax ſiue gradatio: creſcit enim oratio, q. d. Vos ô diuites non tantùm mercedem operariis negaſtis, ſed & occidiſtis innocentes & iuſtos per calumnias, falſos teſtes, corruptos iudices, vt eorum bona inuaderetis. Loquitur enim directè Chriſtianis diuitibus & auaris, vt patet ex præcedentibus, non Iudæis Chriſticidis; niſi quis cum Beda dicat ad eos quoque indirectè extendi ſermonem. Iacobus enim ita fideles inſtruit, vt infideles non negligat; ſed eos ſatagat ad Chriſtum conuertere. Eſto enim Pon-
C tifices Ieroſolymis agentes propriè occiderint Chriſtum; tamen id fecerunt per plebem coram Pilato clamantem: Crucifige, crucifige eum: plebs autem hæc collecta erat ex Iudæis toto orbe diſperſis, ad quos ſcribit. hi enim conuenerant Ieroſolymam, vt ibi de more celebrarent Paſcha.

Denique nonnulli *occidiſtis* exponunt *expoliaſtis, deprædati eſtis*, vt ex eius opibus & præda epulas veſtras (de his enim egit paulo antè) inſtrueretis. Tam dira enim bonorum deprædatio, quæ pauperes ſæpe famæ & miſeriis emori cogit, in Script. vocatur occiſio, vt Eccleſ. 34. 25. *Panis egentium vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt: qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.* & Ierem. 2. 34. *In alis tuis inuentus eſt ſanguis*
D *animarum pauperum*, vbi de pauperum prædonibus loquitur. Similis locus eſt Prouerb. 22. 22.

Et non reſtitit vobis.] Exemplo Chriſti, de quo ait Iſaias c. 53. *Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* Ita fecere Sancti patientes & Martyres. Vnde Tertul. lib. de patientia c. 14. patientis os in aduerſis tacens, ait taciturnitatis honore ſignatum. Alludit Iacobus ad illud Iſaiæ 57. 1. *Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo.* ita olim Iezabel per falſos teſtes occidit Naboth, vt eius vineam occuparet, 3. Reg. 21. Græcè eſt ἀντιτάσσεται in præſenti, q.d. Chriſtus adhuc tacet, & non reſiſtit vobis ô Iudæi; ſed poſt paucos annos reſiſtet, rugiétque vt leo,
E quando per Titum Ieroſolymam & Iudæam excindet. Chriſtum ergo ſecuti ſunt patientes & Martyres, qui tyrannis non reſtiterunt, etiam cùm poſſent; imò ad rationem & lauream martyrij requiritur, vt nõ reſiſtat, ſed mortem pro Chriſto ſpontè acceptet, itáque voluntaria morte teſtimonium perhibeat fidei, eámque ſuo ſanguine quaſi obſignet, vti docet noſter Leſſius lib. 2. de Iuſtitia c. 1. dubit. 3. Hinc Theologorum eſt axioma: *Martyr non pugnat.* Milites ergo qui pro fide pugnantes occumbunt, agunt vt milites, & militum locum & coronam ſortiuntur, non Martyrum. Hoc eſt quod de Martyribus canit Eccleſia,

Martyr non reſiſtit perſecutori.

Cæduntur gladijs more bidentium,
Non murmur reſonat, non querimonia:
Sed corde tacito mens bene conſcia
---- Conſeruat patientiam.

Quocirca Thebæa legio duce Mauritio, cùm poſſet reſiſtere Maximiniano Imp. noluit; ſed depoſitis armis, ac poſitis genibus iugulum ei præbuit. Idem fecerunt decem millia militum duce Zenone, ab eodem mactati Romæ ad aquas ſaluias: hi enim militibus non reſiſtendo facti ſunt Martyres.

VERS. 7. *Patientes igitur eſtote.*] Græcè μακροθυμήσατε, id eſt, *longanimes eſtote.* Conuertit ſermonem à diuitibus affligentibus ad pauperes afflictos, q. d. Tolerate ô Chriſtiani, cùm videtis vos à diuitibus auaris & ſuperbis, etiam Criſtianis, opprimi ac tam B iniuſta & dira pati: licèt enim diu videatur perſiſtere eorum tyrannis & gloria, æquè ac veſtra oppreſſio & ærumna, durate tamen; quia breui aduenier Chriſtus iuſtus iudex, qui illorum tyrannidem acriter punier, & veſtram patientiam largè remunerabitur.

Vſque ad aduentum Domini.] q.d. patientes eſtote per totam vitam vſque ad mortem & iudicium, tum particulare, tum vniuerſale: hoc enim alibi paſſim vocatur aduentus Domini. Quare minùs rectè OEcum. aduentum Domini dici cenſet, quo Chriſtus venit ad excidium Ieroſolymæ per Titum & Veſpaſianum. Græcè ἕως τῆς παρουσίας, id eſt, *vſque ad præſentiam Domini*, q.d. adueniet Dominus, C ſéque præſentem vobis ſiſtet, ac ſua præſentia vos planè conſolabitur.

Ecce agricola.] Exemplo agricolæ docet quàm debeant eſſe longanimes, ſimúlque docet eos hac in re debere imitari agricolas, eorúmque ſpeculo ſe ſolari, q. d. ſicut agricolæ multos magnóſque ſubeunt labores arandi, ſerendi, ſarriendi, occandi, &c. ob ſpem meſſis & fructuum, licèt remotam & diſtantem, quam patienter & longanimiter expectant, ideóque durant in continuis laboribus: ita & vos ô fideles ſuſtinete fortiter & longanimiter omnia aduerſa, præſertim quæ à diuitibus & potentibus tot tantaque iniuſtè patimini, ſpe mercedis & coronæ cœleſtis, quam dabit vobis Chriſtus D iudex: ac licèt ea differatur aliquantum, durate tamen in veſtra tolerantia, quia veniens veniet, & non tardabit multũ, Abacuc 2. 3. iuxta illud Chriſti promiſſum: *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique iuxta opera ſua*, Apocal. 22. 12. verè Euripides apud Stobæum ſerm. 55.

Agricolarum vita voluptatem capit,
Dum triſtitiam ſpe futurorum ſolatur.

& Tibullus Eleg. 6. lib. 2.

Spes fouet agricolas, ſpes ſulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.

Præclarè S. Ambroſ. in Pſalm. 72. quem inſcribit, *De interpellatione Dauid*, ad illud v. 1. *Quàm bonus Iſraël Deus*, &c. *Bonus*, ait, *hùic ſemper eſt Deus qui nouit, quo tempore metat: & ideo quaſi bonus agricola, hic arat agrum ſuum quaſi quodam rigidiore abſtinentiæ vomere; hic ſtirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum, hic ſtercorat humiliando ſe vſque ad terram, ſciens quia Deus de terra ſuſcitat inopem & de ſtercore erigit pauperem: hic cuſtodit fructus ſuos, vt illic ſecurius recondat.* Nec minus eleganter Chryſologus ſerm. 103. *Credamus quòd crux noſtri corporis ſit aratrum; fides, ſemen; ſulcus, ſepulchrum; reſolutio, germen; expectatio, tempus: vt cùm ver Dominici aduentus arriſerit, corporum noſtrorum matura tunc viriditas vitalem regurgat in meſſem, neſcituram iam finem.* Quanta A erit tunc & quàm beata horum ſpiritualium agricolarum lætitia? O felices, inquient, labores, qui tam vberes nobis fructus protulerunt. Iſaiæ 9. n. 3. *Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe.* Pſal. 125. v. 5. *Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent*, &c. ſtat nimirum fixa Apoſtoli ſententia ad Galat. 6. v. 8. *Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet.* & 2. Corinth. 9. v. 6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.*

Pretioſum fructum terræ.] *pretioſum*, primò, quia fructus hic agricolis magni laboris & operarum ſtat pretio. 2. quia in ſe pretioſus eſt, vtpote vitam hominis ſuſtentans, roborans & recreans. 3. quia magno pretio venditur.

B Notat Clemens Rom. 2. Conſtit. c. vlt. S. Iacobum & fratrem eius Iudam fuiſſe agricolas, ideóque ſæpiùs exempla & ſimilitudines mutuari ab agricultura. Sed huius rei penes auctorem ſit fides.

Patienter ferens.] μακροθυμῶν, id eſt, *longanimiter agens*, longanimiter laborans, longanimiter expectans. ita Tigur. Pagn. & alij; vnde codices Græci addunt: ἐπ' αὐτῷ, id eſt, *in ipſo*, id eſt, ipſum ſcilicet fructum expectans. Syrus, *ſuper ipſos*, ſcilicet fructus.

Donec accipiat temporaneum & ſerotinum.] Græca addunt ὑετὸν, id eſt, *imbrem* & pluuiam. ita Syrus. Imber temporaneus, id eſt, præproperus, eſt qui C tempeſtiuè, puta in Octobri depluit iacta ſemente, vt eam faciat germinare. Serotinus, qui ſerò, puta in Aprili vel Maio, ad maturandas fruges. Vide dicta Ierem. 5. 24. & Oſee 6. 4. Segetes enim ſuum habent diem, cuius quaſi aurora & manè ſunt germina; ſerum & veſpera eſt meſſis. Porrò omnis ſpes frugum, omneque bonum agricolæ conſiſtit in pluuia, ſemente & meſſe opportuna, vt eùm hanc habet, videatur meſſem habere in manu. Vnde Moſes: *Aperiet*, inquit, *Dominus theſaurum ſuum optimum, cœlum, vt tribuat pluuiam terræ in tempore ſuo*, Deuter. 28. 12. Quocirca nonnulli per temporaneum & ſerotinum accipiunt fructum de quo præceſſit; ac per fructum temporaneum accipiunt D præcocem & primum, per ſerotinum tardum & poſteriorem. Sic ſunt ficus præcoces in Iulio, & ſeræ in Septembri. Sic in eadem arbore alia poma, pyra, ceraſa & pruna primò matureſcunt, alia ſerò & tardè. Idem eſt in agris & ſegetibus. ita Hugo, Thomas Anglicus, Salmeron, Feuardentius, & alij. Vnde myſticè Beda hæc applicans patienti: Fructus, inquit, iuſti & patientis temporaneus, eſt gloria animæ; hæc enim ſtatim datur poſt mortem: fructus verò ſerotinus, eſt gloria corporis; hæc enim dabitur ſerò, puta in fine mundi in die iudicij. Rurſus temporaneus, eſt augmentum gratiæ & iuſtitiæ, quod ilicò datur in hac vita. Serotinus, eſt corona cœleſtis, quæ datur poſt vitam. De- E nique appoſitè ad priorem ſenſum de imbre; imber temporaneus, eſt gratia præueniens; ſerotinus, eſt gratia ſubſequens, ait Hugo. Vnde orat Eccleſia: *Tua nos quæſumus Domine gratia præueniat & ſequatur, ac bonis operibus iugiter faciat eſſe intentos.* Idem in tentatione, ariditate & deſolatione orandum inſinuat hîc S. Iacobus. Rurſum imber temporaneus, eſt initium fidei & virtutis, puta inchoatio vitæ ſanctæ; ſerotinus, eſt eiuſdem profectus & perfectio. Alleg. S. Hieron. in Ierem. 5. & Cyril. in Zachar. 10. per temporaneum imbrem accipiunt vetus Teſtamentum, quia priùs datum: per ſerotinum nouum Teſtamentum, quia

Seges ſuum habet mane & veſperam.

quia ſeriùs datum, & quia nos ad perfectionem A gratiæ & gloriæ perducit.

Vers. 8. *Patientes igitur eſtote & vos.*] μακροθυμήσατε, id eſt, *longanimes eſtote* in patiendo iniurias diuitum & potentum; q. d. *Si agricolæ hæc patienter ferunt pro temporalibus fructibus, quantò magis vos pro æternis patientes eſſe debetis? Eſtote ergo patientes, & confirmate corda veſtra, vt adueniente iudice Chriſto læti & probati eſſe valeatis*, ait Anaclerus Papa Epiſt. 1. Simili comparatione athletæ, pugilis & ſtadiodromi Paulus incitat fideles ad conſtantiam in patiendo & certando: *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet; & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*, 1. Corinth. 9. 25. Sanè ſi quis attentè conſideret do- B lores & labores quos ſubeunt agricolæ, athletæ, milites, opifices pro modico lucro, erubeſcet quòd pro Deo & cœlo tam modica, tam frigidè & ægrè patiatur & agat.

Et confirmate corda veſtra.] Vt firmiter duretis in veſtra tolerantia. Sic ait Apoſtolus: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis Dei. Induite armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli*; Epheſ. 6. 10. vide ibi dicta. Et Dauid: *Expecta Dominum, viriliter age; confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum*, Pſalm. 26. 14. Antiſtropha huic Iacobi ſententia eſt illa eodem æuo, iiſdem fidelibus à S. Petro ſcripta Epiſt. 1. c. 5. 10. *Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuam gloriam in* C *Chriſto Ieſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit ſolidabítque.* quæ ſanè miræ eſt conſolationis, ſimúlque docet primò, hanc confirmationem magis eſſe gratiæ Dei, quàm noſtrarum virium gratiæ Dei cooperantium. 2. Deum poſt modicam tolerantiam copioſam immittere conſolationem & robur, quo nos in patientia & virtute perficit, confirmat & ſolidat, vt proinde in qualibet tribulatione & tentatione debeamus eſſe patientes & generoſi, certò ſcientes, ſi id fecerimus, Deum ilicò affore, & omnem vim tribulationis eliſurum, vti quilibet in ſeipſo experitur.

Quoniam aduentus (παρουσία, id eſt, *præſentia*,) *Domini appropinquauit.*] Vt poſt breuem hanc vi- D tam iudicet & præmiet noſtram patientiam. Sic Apoſtolus: *Ego*, inquit, *iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt aduentum eius*, 2. Timoth. 4. 6.

Vers. 9. *Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum, vt non iudicemini.*] q. d. in iniuriis & preſſuris nolite nimis dolere & flere, impatientiam oſtendere, murmurare, & iraſci vobis mutuò; ne propter impatientiam à Domino condemnemini: hoc enim ſignificat Græcum κατακριθῆτε, licèt aliqui legant κριθῆτε, id eſt, *iudicemini*, & ita legit noſter: ſed iudicare in E Script. ſæpe idem eſt quod condemnare, per Metalepſin.

Iudicare idē quod condemnare.

Nota τὸ *in alterutrum*, ſolent enim pauperes & afflicti cùm cor plenum habent dolore, erumpere in gemitus, ac queri nunc de diuitum & fortunatorum nimia felicitate, potentia & tyrannide; nunc de ſua iniuria & afflictione; nunc de proximorum meliori ſorte & conditione. Ingemiſcendo ergo diuitibus obmurmurant, ſibi ſunt impatientes, proximis inuident, itáque tandem de Deo queruntur, eiúſque prouidentiam accuſant, quòd alios fortunet, alios miſeros efficiat & iniuſtè opprimi ſinat: quin & ſubinde iniuriam paſſi ab vno, A alteri innocenti ſimilem inferunt iniqua talione, vt vel iniuriam ſuam ſarciant, aut ſocium in pœna ſibi aſciſcant, itáque ſuum dolorem leuigent; ſolatium enim eſt miſeris in pœna habere ſocium: ſed hoc manifeſta eſt iniuſtitia. Denique afflicti vtrinque ſtimulante dolore ſubinde ingemiſcunt, ſuáſque iniurias exponunt Deo, & apud eum ſe inuicem accuſant, poſtulántque vindictam: Deus autem non rarò vtroſque exaudit & punit. Hic ergo gemitus oritur ex impatientia, eius auctor & choragus eſt Diabolus. Nam, vt ait Tertul. libr. de patientia c. 5. *Natales impatientiæ in ipſo Diabolo deprehendo iam tunc, cùm Dominum Deum vniuerſa opera ſua homini ſubiecisse impatienter tulit. Decepit ho-* B *mines, quia inuiderat; inuiderat autem, quia doluerat; doluerat, quia patienter vtique non tulerat.* Eius remedium aſſignat Apoſtolus Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti.*

Portò gemitus ſignum eſt & effectus animi debilis, infirmi & feminei. *Omne enim inualidum natura eſt querulum*, ait Seneca. Viri enim fortes & generoſi, quales fuere Martyres, in aduerſis & tormentis quibuſque non gemunt, ſed ſtant quaſi incudes, imò exultant, triumphant, & tyrannos irrident, vti fecerunt Machabæi 2. Machab. 7. Præclarè S. Chryſ. hom. 5. ad popul. docet gemitum & triſtitiam omnem eſſe inutilem, excepta ea quæ ſuſcipitur propter peccatum: huius enim ipſa pro- C prium eſt remedium. *Pecunia*, ait, *quis mulctatus eſt; doluit, non emendauit. Filium amiſit; doluit, non reſuſcitauit mortuum. Contumeliis affectus eſt; doluit, non reuocauit contumeliam. Infirmatur; dolet, morbum non aufert, imò auget. At peccauit quis; triſtatus eſt, peccata deleuit: nam quæ ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. Ergo triſtitia tantùm facta eſt propter peccatum, à quo nata eſt; ideo vt tinea ipſum corrodit & abſumit.*

Gemitus eſt animi muliebris.

Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit.] q. d. Chriſtus iudex è cœlo omnia veſtra cominus intuetur, perinde ac ſi ante ianuam veſtram apertam conſiſtens, intueretur omnia quæ in domo veſtra geruntur: nolite ergo ingemiſcere in alterutrum, quia ipſe D vti videt veſtras afflictiones & iniurias, vt ea vlciſcatur; ita pariter videt veſtros gemitus & impatientiam, vt eam caſtiget. Sic dicimus litigantibus & pugnantibus: Quieſcite; nam Prætor eſt ante oſtium, qui vos comprehendet & in carcerem coniiciet. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſalm. 101. 20. *Dominus de cœlo in terram proſpexit, vt audiret gemitus compeditorum, vt ſolueret filios interemptorum.* Vers. 10

Secundò, *Chriſtus ante ianuam aſſiſtit.* id eſt, imminet, breuique veniet ad iudicium tum particulare, tum vniuerſale, quo veſtram patientiam laudabit & coronabit; perſequentium verò tyrannidem damnabit & puniet. Nam ex iudicio particulari, quod citò adueniet, pendet ſententia cuiuſ- E que in iudicio vniuerſali. Quicquid enim de me ſtatuetur in morte, idipſum publicè confirmabit Chriſtus in die iudicij, vt ratum & fixum ſit per omnem æternitatem. Atque hac ratione veriſſimum eſt, Iudicij diem propè eſſe reſpectu ſingulorum, adeóque eum cuilibet imminere. ita S. Aug. Epiſt. 80. ad Heſychium: *In quo*, inquit, *quemque inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouiſſimus dies: quoniam qualis in die iſto quiſque moritur, talis in die illo iudicabitur.* Vnde concludit: *Vigilare debet omnis Chriſtianus, ne imparatum inueniat eum Domini aduentus: imparatum autem inueniet ille dies, quem imparatum inuenerit ſuæ vitæ huius vltimus dies.*

Moral. cùm tentamur à concupiſcentia ad peccatum, cogitemus: Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Iudex, inquam, qui acerrimus peccati eſt vindex. *Nobis magna eſt indita neceſſitas iuſtè rectéque viuendi, qui cuncta facimus ante oculos Iudicis, cuncta cernentis*, ait S. Aug. in ſoliloq. c. 14. & Boetius de Conſol. lib. 5. proſa 6. Addit S. Aug. *Sic greſſus meos, ſemitáſque conſideras, & die noctúque ſuper cuſtodiam meam vigilas, omnes ſemitas meas diligenter notans, ſpeculator perpetuus, velut ſi totius creaturæ tuæ cœli & terræ oblitus, tantùm me ſolum conſideres, & nihil ſit tibi cura de aliis: quia ſicut vnum totum ſimul perfectè conſideras, ſic ſingula quælibet: ſic igitur ſuper cuſtodiam meam ſtas, ſicut ſi omnium oblitus ſis, & mihi ſoli intendere velis.*

Exemplum accipite fratres exitus mali, laboris & patientiæ.] Exitum malum vocat aſperam Sanctorum mortem, ait Gagneius. Sic Sapient. 3. 2. dicitur de Sanctis patientibus & Martyribus: *Viſi ſunt oculis inſipientiũ mori, & æſtimata eſt afflictio exitus illorum, & quod à nobis eſt iter exterminium, illi autem ſunt in pace.* Sic Gentiles olim Chriſtianos & Martyres vocabant *βιοθανάτους Biothanatos*, id eſt, violenta morte morientes. Græcè eſt *κακοπαθείας*, id eſt, *malorum paſſio*, afflictio, dolorum perpeſſio, quæ ſumma eſt in violenta morte & martyrio; quod in veteri Teſtamento fortiter ſubierunt Abel, Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Zacharias, &c. in nouo Ioannes Baptiſta, S. Stephanus, S. Iacobus Zebedæi, &c. Hortatur fideles ad patientiam & conſtantiam exemplo Martyrum tum veteris, tum noui Teſtamenti; vt illud velut ſpeculum intueantur, & ad illud vitam ſuam conforment. ita Alexander Magnus ad magna ſe incitabat legendo & conſiderando heroica facta Achillis; Alexandri Scipio, Scipionis & Alexandri Iulius Cæſar, teſte Plutar. in Apoph. Roman. & lib. de profectu virtut. Hoc eſt quod ait Paulus Hebr. 13. 7. *Mementote præpoſitorum veſtrorum qui vobis locuti ſunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conuerſationis imitamini fidem.* & c. 12. 1. *Ideóque & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus & circumſtans nos peccatum, curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta.* Quocirca rectè ait S. Aug. ſerm. 47. de Sanctis. *Solennitas Martyrum exhortationes martyriorum ſunt, vt imitari non pigeat, quod celebrare delectat.* Ita S. Iuſtinus Apol. 1. & 2. teſtatur ſe fortitudine Martyrum conuerſum eſſe ad Chriſtum. Vita enim & mors Sanctorum eſt quaſi lex viua, quæ ſuis factis & moribus edicit quid facto opus, quid lex, quid

Vis exempli.

Deus, quid religio velit. *In Sanctorum vita cognoſcimus, quid in Script. legere debeamus*, ait S. Greg. hom. 10. in Ezech. Hinc Philo lib. de Abraham, ait leges ſcriptas eſſe commentarios vitæ Sanctorum. Vice verſa S. Auguſt. lib. de Mendacio c. 15. docet vitam Sanctorum eſſe interpretationem Scripturarum Rurſum S. Greg. 25. mor. c. 7. ait ignem olim iuſſum in altari ali lignis, vt ſignificetur ignem charitatis nobis alendum per exempla Sanctorum. *Ignis enim iſte*, inquit, *in altari Domini, id eſt, in corde noſtro citiùs extinguitur, niſi ſolerter adhibitis exemplis Patrum & dominicis teſtimoniis roboretur.* & lib. 27. c. 5. vel 6. explicans illud Pſal. 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: Ex æternis*, inquit, *montibus Deus nos illuminat, quia per admiratam vitam Patrum præcedentium radio nos ſuæ claritatis illuſtrat.* Viderunt idipſum Gentiles vnde Æneas ad Aſcanium filium 12. Æneid.

A *Te pater Æneas, & auunculus excitet Hector.*

& alius:

Tunc bene fortis equus reſerato carcere currit:
Cum quos prætereat, quóſque ſequatur habet.

Nunquam Theſeus nec Saronem, nec Proceſtem, nec Creontem tyrannum, nec bicorporem Minotaurum interfeciſſet, niſi ſibi Herculis exemplum propoſuiſſet, eiúſque facinora factis exprimere decreuiſſet.

Laboris.] iam hæc vox non eſt in Græco, ſed comprehenditur in præcedenti *κακοπαθεία*, id eſt, *malorum paſſione*.

Et patientiæ.] *μακροθυμίας*, id eſt, *longanimitatis*.

Qui locuti ſunt in nomine Domini.] dicentes, *Hæc*
B *dicit Dominus.* Nomen ergo ſignificat perſonam, auctoritatem, iuſſum, voluntatem, inſtinctum Domini. Prophetæ enim inſpirati à Deo promebant oracula & mandata Dei, non ſua.

Ecce.] Hæc vox primò eſt nota admirationis, Vers. 11.
æquè ac lætitiæ ingêtis, quòd per tantam miſeriam peruentum ſit ad tantam gloriam, ait Thomas Anglicus. Secundò, eſt adhortantis ad imitandum Sanctorum patientiam, vt per eam eandem cum illis coronam adipiſci mereamur.

Beatificamus, (Beatos prædicamus; Syrus, damus illis טובא *tuba*, id eſt, *bonum*, putà ſummum, hoc eſt, beatitudinem) *eos qui ſuſtinuerunt.*] Exemplo Chri-
C ſti, qui ait: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*, Matth. 5.

Pro *qui ſuſtinuerunt*, Græcè eſt *ὑπομένοντας*, id eſt, *qui ſuſtinent*. ita Pagn. Tigur. & alij: ſed interpres legit *ὑπομείναντας* in Aoriſto, id eſt, *qui ſuſtinuerunt:* nec enim quis in vita, ſed dumtaxat poſt mortem dicendus eſt beatus, vti aiebat Solon ad Crœſum. Hinc Eccleſia in Canone Miſſæ nullos Sanctos recolit & celebrat, niſi eos qui multa ſuſtinuerunt Martyréſque obierunt, vt S. Petrum, Paulum, Iacobum, Andræam, Laurentium, Cæciliam, &c. Iam enim patefacto per Chriſtum cœlo, ilicò
D Martyres omnes è terra euolant in cœlum, ibíque viſione & gloria Dei beantur; vbi contra Caluinum, qui ait eos vſque ad diem iudicij dormire ſub altari, docet Eccleſia Catholica.

Martyres ergo fuere *feliciter infelices*, ait S. Aug. in Pſalm. 127. *quibus in paſſione martyrij tanquam vaſculis fractis* (ad inſtar militum Gedeonis Iudic. 7. 20.) *maior eorum gloria fulgor emicuit, quæ impios Euangelicæ prædicationis inimicos, inopinata illis Chriſti claritate ſuperauit*, ait idem Auguſt. quæſt. in lib. Iudicum c. 20. Idem libr. 13. de Ciuit. c. 6. *Mors*, inquit, *cùm ſit pœna naſcentis, ſi pro iuſtitia pietateque pendatur, fit gloria renaſcentis.* Idem ſerm. 26. de Sanctis: *Reddere*, ait, *debemus Martyribus honori-*
E *ficentiam, qui nobis ſalutem effuſione ſui ſanguinis pepererunt, qui tam ſacratam hoſtiam pro noſtra propitiatione Domino ſe obtulerunt, præſertim cùm dicat ad Sanctos ſuos omnipotens Deus: Qui vos honorat, me honorat: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Quiſquis ergo honorat Martyres, honorat Chriſtum; & qui ſpernit Sanctos, ſpernit Chriſtum Dominum noſtrum.*

Sufferentiam Iob audiſtis.] *ὑπομονὴν*, id eſt, *tolerantiam*, ſuſtinentiam, patientiam. Producit è multis patientibus vnum Iob, quia ipſe fuit ſpeculum & exemplar ſingulare patientiæ, vt ait S. Hieronym. Epiſtol. 103. quod Deus toti mundo omnibúſque ſeculis ſpeculandum & imitandum proponere voluit. Vnde Suidas, verbo Iob, eum vocat *firmiſſimam columnam & incudem.* Sanctus Cyprianus tractat. de bono patientiæ, *ad ſummum faſtigium*

laudis

laudis patientiæ virtute prouectum. Sanctus Baſilius A
Encomia S. Iob. homil. 4. de gratiarum actione, *adamantini cordis*
hominem, & vt ſcopulum in mari eminentem, & exem-
plum fortitudinis. S. Hilar. in Pſalm. 68. & 118.
vniuerſarum paſſionum humanarum glorioſum & bea-
tum victorem. Tertulian. libr. de patient. cap. 14.
Qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem Diaboli
vim expunxerit, id eſt, expreſſerit; *in quo Deus*
feretrum de Diabolo extruxerit, vexillum de inimico
gloriæ ſuæ extulerit. Sanctus Chryſoſt. homil. 25. ad
pop. *Martyrem, imò multis Martyribus maiorem.*
Meritò ergo beatificamus Iob, qui tam multa ge-
neroſè & inuictè ſuſtinuit. S. Ambr. lib. 2. de In-
terpel. Iob cap. 2. 5. *Iob*, ait, *quaſi athleta fortis in*
ſtercore ſedens, in tantis vibicibus & ſæui doloribus B
vulneris, totum corpus diris perfuſus vlceribus, myſte-
ria loquebatur: nec acquirendis propriæ remediis ægri-
tudinis, ſed ſacris vacabat ſermonibus. Fortiores itaque
ſermones ægri hominis, quàm illorum qui non ægrota-
bant. & mox: *Et quid dicam fortiorem inuentum ca-*
teris? fortior ſeipſo inuentus eſt. Fortior æger, quàm cùm
ſanus fuerat, ſecundum quod ſcriptum eſt: Virtus in infir-
mitate conſummatur. Ergo & Iob cùm infirmaretur,
tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etſi do-
leret corpore: quia non erat in carne eius anima, cuius
paſſionibus non adhærebat; ſed in ſpiritu, cuius virtute ſe
texerat. Ideo ergo nõ carnis gemitus & corporis infirmi-
tates, ſed voces ſpiritus loquebatur, quibus vrgeret, non
quibus cederet. Quocirca exclamat S. Aug. ſerm. 105. C
de Temp. *O virum putrem, & integrum! ô fœdũ, & pul-*
chrum! ô vulneratũ, & ſanum! ô in ſtercore ſedentem, &
in cœlo regnantem! Et S. Fulgent. Epiſt. 2. c. 9. *Beatus,*
inquit, *fuit Iob, cùm in diuitiis iuſtè viueret: ſed beatior,*
cùm in paupertate iuſtior extitiſſet. Beatus fuit, cùm
decem circumdaretur filiis: ſed beatior, cùm vna cuncto-
rum ſimul orbitate percuſſus, in Dei dilectione perman-
ſit immobilis. Beatus fuit in corporis ſoſpitate: ſed beatior
factus eſt in vulnere: beatior etiam in aceruo ſqualoribus
pleno, quàm in palatio marmoribus adornato. Alleg. Iob
Iob typus Christi. fuit expreſſus typus Chriſti patientis. Sicut enim
Chriſtus paſſus fuit in omnibus bonis corporis
& animi, & à quouis hominum genere; ita &
1. Iob. Primò enim Iob perdidit oues, boues, do- D
mum, omnémque ſubſtantiam: Chriſtus in paſſio-
ne bonis omnibus, quin & veſtibus ſpoliatus nu-
2. dus pependit in cruce. Secundò, Iob ſeptem filios
perdidit: Chriſtus omnes Apoſtolos & diſcipulos:
3. hi enim eo comprehenſo fugerunt. Tertiò, Iob per-
cuſſus fuit vlcere à capite ad talos: Chriſtus toto
corpore, & in ſingulis membris acerbiſſimos do-
4. lores ſuſtinuit. Quartò, Iob ab amicis grauia pro-
bra ſuſtinuit, vocatúſque eſt impius, hypocrita, ty-
rãnus, leo, tigris. Chriſtus in cruce irriſus eſt quaſi
5. blaſphemus, ſeditioſus, percuſſus à Deo. Quintò,
Iob ab vxore paſſus eſt maledicta: Chriſtus paſſus
eſt à matre non maledicta, ſed compaſſionis tor-
6. menta. Sextò, Iob paſſus eſt in animo mœrores, ti- E
mores, ſcrupulos, anxietates: Chriſtus in horto cœ-
pit pauere, tædere, contriſtari, & mœſtus eſſe, adeó-
que in cruce exclamauit: *Deus meus, Deus meus, vt*
7. *quid dereliquiſti me?* Matth. 27. 46. Septimò, in Iob
vexando & affligendo dæmon omnes ſuas vires
exeruit: multò magis eas exeruit in Chriſtum.
8. Octaua, Iob ab omnibus fuit derelictus: ita &
9. Chriſtus. Nonò, Iob hæc omnia ſuſtinuit mira hu-
militate & conſtantia, cùm eſſet Princeps, imò rex
Idumeæ, vti docent Iſidor. Philippus, Beda & alij
paſſim Præfat. in Iob, & ſatis colligitur ex eo,
quòd amici eius fuerint reges, vt patet Tobiæ 2.
15. Chriſtus tanta paſſus eſt cùm eſſet Rex regum
& Dominus dominantium. Decimò, Iob omnes 10.
penè morborum & dolorum ſpecies ſuſtinuit: ita
& Chriſtus vir fuit dolorum, quia vir amorum.
Iob enim laboraſſe pluſquam triginta morbis, Iobi 30. morbi.
putà podagra, chiragra, iſchiade, arthritide, dy-
ſenteria, incubo, maraſmo, angina, fame canina,
igne ſacro, cancro, eryſipelis, aſthmate, phtinaſi,
febri hectica, lepra, apoſtemare, tonſillis, pleuriti-
de, gonorrhæa, ſatyriaſmo, vigilia, dolore renum,
vermibus, plagis Ægyptiacis, dolore coſtarum,
viſceribus putridis, vlcere pulmonum, ſcabie, lue
venerea, animi deliquio, &c. (ex quibus nonnulli
fuerunt deſperati & mortiferi) ex ipſis Iobi ver-
bis toto libro ſparſis colligit noſter Pineda in ca-
put 2. Iob verſ. 7. ſed de his ibidem tractandum
erit.

Quocirca appoſitè vocatus eſt אִיּוֹב *Iiob*, Latinè Iobi etymon.
& Græcè *Iob*, id eſt, dolens, gemens, vlulans, eiu-
lans, à rad. יָבַב *iabab*, quod nober Iudic. 5. 27. vertit 1.
eiulare, vt prima litera Aleph non ſit radicalis,
ſed hemantica, id eſt, aſcititia & formatiua no-
minis (vti ſolet eſſe in nominibus Hebraïcis, Sy-
ris & Arabicis, de quo vide noſtrum Serarium
in Tobiæ cap. 2.) ita ſanctus Gregorius, Chryſoſt.
Hieronymus, Philippus preſbyter & alij in Iob c. 1.
v. 1. Rurſum *Iob*, ideſt, exoſus, inimicitias patiens, 2.
à radice אָיַב *aiab*, id eſt, inimicatus eſt, hoſtis
fuit, aduerſatus eſt: quia ſcilicet tela omnia ini-
mici, putà Diaboli in ſe excepit. ita Orig. homil.
14. in c. 11. Ioſue, & ex eo Pineda. Tertiò, S. Cy- 3.
prian. contra Iudæos ait, Iob eſſe nomen Cyprium,
& ſignificare *chariſſimum Dei*: quia eius amore
cõſtanter tanta ſuſtinuit. Sic & Hebraicè אָהַב *ahab*,
qoò alludit איוב *Iiob*, ſignificat *amare, diligere*. Quar-
tò, alij deducunt à radice אוב *ob*, id eſt, *pytho*, 4.
diuinus: quia ſcilicet Iob erat Propheta & ora-
culum Dei; vt litera *iod* ſit inſerta ex nomine te-
tragammato *Iehoua*, ſignificans ipſius prophetiam
eſſe ex Deo, non Diabolo. Sic Abrahæ à Deo ad-
dita eſt litera *He* ex nomine tetragammato, ac pro
Abram vocatus eſt Abrahã; vt ſignificaretur Abra-
hæ cum Deo ſingularis coniunctio & amor, teſte
S. Hieron. in quæſt. Hebr. Quintò, איוב Iob per me- 5.
tatheſin dicitur quaſi אַב id eſt, *Pater*, prior, anti-
quus, doctor, inuentor יוֹנָה *iona*, id eſt, *oppreſſionis*,
paſſionis & patiẽtiæ. Rurſum alludit ad אֶבְיוֹן *ebion*,
id eſt, *pauper*, à rad. אָבָה *aba*, id eſt, *voluit*, concupiuit,
deſiderauit, quia pauper cùm omnibus careat, om-
nia deſiderat: à culmine enim opum & felicitatis,
Iob deiectus eſt ad imam paupertatem & miſe-
riam.

Porrò tacitè innuit hîc S. Iacobus, afflictis &
patientibus legendum eſſe librum Iob, vt ex eo di-
ſcant patientiam. Similis Iobo fuit Tobias cæcita-
te percuſſus, *vt poſteris daretur exemplũ patientiæ eius,*
ſicut & ſancti Iob. Tob. 2. 12. Præclarè Proſper 1.
parte præd. c. 22. *Ex ſemine*, inquit, *Eſau Idumea*
gens, in qua inter cæteros duces Iob ille fortiſſimus athle-
ta Dei enituit, in exemplum omnis patientiæ productus,
vt agonistico certamine principem totius malitiæ Dia-
bolum ſuperaret, fultus auxilio Dei.

Finem Domini vidiſtis.] Syrus: *finem quem præ-*
ſtitit ei Dominus vidiſtis. Finis ergo hîc eſt mer-
ces patientiæ, putà felicitas in quam deſiit affli-
ctio Iobi, dum paupertas tranſiit in opulentiam,
infirmitas in ſanitatem, ignominia in gloriam: red-
didit enim Deus ei omnia duplicia, ac celebrem &
glorioſum effecit toto orbe ſeculíſque omnibus,
vt fontes ſuæ miſericordiæ & liberalitatis in eum
effudiſſe videatur. ita Dionyſ. Caietan. Cathar. Sal-
meron,

meron, Serarius, Steuartius, Feuard. & paſſim recentiores. Id ſignificauit Iob nominibus filiarum

Tres filiæ Iob quid ſignificent.

trium, quas ſibi ſuiſque reſtitutus genuit. Primam enim vocauit *Iemima*, id eſt, diem. ſecundam, *Keſia*, id eſt, Caſiam. tertiam *Kerenhapuch*, id eſt, cornu ſtibij: q.d. hęc nomina iis indo in monumentū vtriuſque fortunæ meæ, proſperæ & aduerſæ: quaſi iam ex nocte & tenebris infelicitatis ad diem & lucem felicitatis, ex fœtore ſterquilinij ad fragrantiam Caſiæ, ex ſordibus ad nitorem & elegantiam quaſi ſtibio depictus rediiſſet. ita Olympiodorus, Vatabl, & alij in Iob c.42. Vnde pro *Cornu ſtibij*, R. Abrahā vertit *cornu*, vel *robur immutatum* (hoc enim Hebr. ſignificat *Keren hapuch*) ſcilicet ex infirmitate & aduerſitate commutatum in hanc fortitudinem & proſperitatē, priſtina maiorem. Septuag. verò vertunt *Cornu Amalthea*, id eſt, Cornu copiæ: fingunt enim Poëtæ Amaltheam capram fuiſſe nutricem Iouis, è cuius proinde cornu Iupiter omnia bona in homines effunderet. Quare verè Proſper 1. part. de promiſ. c.22. *Iob*, inquit, *dupla premia victor accepit. Pugnantibus verò ſuis & ſua gratia iuuante vincentibus, centupla hic ſe daturum Dominus pollicetur, & vitam æternam in futuro ſeculo largiturum. Quod in Valentiano Valentis fratre vidimus impletum: qui dum pro Chriſto militiam tribunatus ſpreuit, huius mundi regnum adeptus eſt, & verus Chriſti confeſſor vitam acquiſiuit æternam.* Secundò, alij per *finem Domini* accipiunt mortem Chriſti in cruce, ſiue patientiam Chriſti vſque ad mortem, & in morte perfectam conſummatámq; quaſi Iacobus iungat typum cum antitypo, putà Iob cum Chriſto; duóque fidelibus afflictis cōtemplanda & imitanda proponat exemplaria patientiæ, Iobum & Chriſtum: Chriſti enim

Chriſtus patientior Iobo.

patientia longè ſuperauit patientiam Iobi: vt enim alia omittam, durauit vſque ad finem vitę, ipſámq; mortē, cùm Iobi afflictio durauerit tantùm ſeptem

Cur?

annos, ſi credimus Olympiodoro, & Auctori Catenæ Græcorum in Iob c.42. v.16. (nam noſter Pineda valde probabiliter cenſet, longè breuius fuiſſe calamitatis Iobi tempus. Vide eum c.2. v.7. & 8. ſect. 12. n. 4.) poſt eam enim ſucceſſit felicitas vſque ad mortem per annos 140. quibus fuit ſuperſtes, Iob 42. 16. Vnde Guerricus Abbas ſerm.3. de Dominica Palmar. *Sufferentia namque Iob*, inquit, *fuit vſque ad reditum ſubſtantia: ſufferentia Domini vſque ad exitum vita.* ita S. Auguſt. lib.1. de ſymbolo ad Catechum. c.3. & Epiſt. 120. c.10. *Vt*, inquit, *non talem remunerationem* (qualem accepit Iob) *ſperaremus, quando mala temporalia pateremur; non ait ſuſtinentiam & finem Iob vidiſtis, ſed ait ſuſtinentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis; tanquam diceret: Mala temporalia ſicut Iob ſuſtinete, ſed pro hac ſuſtinentia non temporalia bona ſperate, qua illi aucta redierunt, ſed æterna potiùs quæ in Domino præceſſerunt.* Probat S. Auguſt. hanc expoſitionem ex verbo *vidiſtis*; finem enim Chriſti multi illo æuo viderant; finem verò Iobi nemo. Sed ad hoc reſponderi po-

Videre pro cognoſcere.

teſt, videre in Script. ſæpe ſumi pro cognoſcere, ſiue id fiat viſu, ſiue auditu, ſiue quo alio ſenſu, vti alibi oſtendi. S. Auguſtin. de more ſequitur Beda, Gloſſa, Hugo & alij. Hic ſenſus ſublimis eſt, ſed ſymbolicus: prior ergo literalis videtur & genuinus, quem confirmat id quod ſequitur: *quoniam Dominus miſericors eſt & miſerator*, ſcilicet in Iobum dum illi finem felicem tribulationum dedit. Idem enim eſt dum dicitur: *Finem Domini vidiſtis*, cum eo quod quaſi cauſam reddens ſui dicti, ilicò ſubdit: *quoniam Dominus miſericors eſt & miſerator.*

Anagogicè, *finis Domini* eſt Chriſti reſurrectio,
A aſcenſio, miſſio Spiritus S. nominis exaltatio, gloria & cultus apud omnes gentes. ita S. Aug. verbis iam citatis, Serarius & alij. Rurſum *finis Domini* eſt merces & corona gloriæ æternæ, quam Deus poſt mortem dedit Iobo, dátque omnibus patientibus, de qua S. Cypr. lib. de Mortalitate: *Ad immortalitatem*, ait, *morte tranſgredimur, nec poteſt vita æterna ſuccedere, niſi hinc contigerit emigrare: non eſt exitus iſte, ſed tranſitus.*

Quoniam Dominus miſericors eſt & miſerator.] *miſericors* per habitum, *miſerator* per actum quo continuò miſeretur, adeò vt viſcera miſericordiæ ſuæ in Iobum & afflictos, ad eos conſolandos effundere videatur: vnde pro *miſericors* Græcè eſt πολύ-
B σπλαγχνος, id eſt, *multùm viſceralis*, ex intimis viſceribus commiſerans, quem Hebræi vocant רחום *rachum*: σπλάγχνα enim ſunt *viſcera.*

Hæc verba ſignificant de Iobo ad literā hîc agi, non de Chriſto, vti dixi, præſertim quia Chriſto homini ratione vnionis hypoſtaticæ, & merito paſſionis debita fuit reſurrectio & gloria; licèt miſericorditer illi data dici poſſit hactenus, quòd naturæ humanæ in Chriſto præcisè ſpectatæ (ſecluſa ſcilicet vnione cū verbo) debita non eſſet, ſed gratuitò collata à Deo, æquè ac ipſa vnio hypoſtatica.

Ante omnia autem fratres mei nolite iurare.] q.d. præ Vers. 12.
omnibus curate, ne temere iuretis. Videntur enim multi fideles tunc æquè, ac nunc procliues fuiſſe
C ad iuramenta, ac ſibi induxiſſe habitum iurandi. Quare vt hanc procliuitatem & lapſum linguæ, ex vitioſa conſuetudine contractam emendet, & corrigat Iacobus, monet vt maiorem curam & cuſtodiam adhibeant linguæ ne iurent, quàm vlli alteri vitio: qui enim vni vitio valdè addictus eſt, illi præ cæteris inuigilare debet, ſi illud corrigere velit, ac circa illud facere examen particulare.

Minùs ergo genuinè explicat Lyra, q.d. ante omnia nolite iurare, hoc eſt, omnibus dictis veſtris nolite, vt ſoletis, præponere iuramētum. ſunt enim nonnulli ita faciles ad iurandum, vt ante tertium quodlibet verbum iurent.

Alludit Iacobus, imò citat illud Chriſti Matth.
D 5. 34. *Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per cœlum*, &c. Ex quibus verbis perperam colligūt & docent Anabaptiſtæ, VVicleph (cuius hac de re errot damnatus eſt in Conc. Conſtantienſi ſeſ. 8.) & olim VValdenſes, ac Pelagiani, teſte S. Aug. epiſt. 8. q. 5. (vbi ridet eos, quòd putarent ſe tantùm iurare ſi dicerent, *per Deum*; non autem dicendo: *teſtis eſt mihi Deus*) nullum iuramentum Chriſtianis eſſe licitum. Fauere videtur S. Chryſ. & Theoph. in Matth. 5. & OEcum. hîc, qui dicunt iuramentum omne Chriſtianis vetari à Chriſto; Iudæis verò vt imperfectis fuiſſe permiſſum, æquè ac libellum repudij. Sed hi Patres benignè exponendi ſunt, vt tantùm velint dicere, Chriſtianis à Chriſto ſeue-

Iurare licet Chriſtiano.

E riùs prohiberi iuramentū quàm Iudæis: illos enim ob conſuetudinem iurandi non tam acriter fuiſſe caſtigatos & punitos à Deo, vti caſtigantur Chriſtiani à Chriſto.

De fide ergo eſt, licere quandoque Chriſtianis iurare. Sic enim iurauit Paulus 2. Corinth. 1. 23. *Teſtem Deum inuoco in animam meam.* Philip. 1. 8. *Teſtis eſt mihi Deus.* Ac Angelus Apoc. 10. 6. iurat per viuentem in ſecula ſeculorum. Quin & Deus, iuxta illud Pſal. 109. 4. *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* Ratio eſt, quia iuramento honoratur Deus tanquam prima & infallibilis veritas, quæ in teſtē vocatur. Eſt ergo iuramentum actus religionis & latriæ, ſi, vt docet Ieremias cap. 4. 2. fiat *in veritate*, ſcilicet

ſcilicet ne iuretur falſum : *in iuſtitia*, ne iuretur iniuſtum & malum: *in iudicio*, ne iuretur temere & ſine magna vtilitate, aut neceſſitate: *iudicio enim caret iuramentum incautum, veritate iuramentum mendax, iuſtitia iuramentum iniquum*, ait S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 3. Dices, quomodo ergo Chriſtus ſancit: *Ego autem dico vobis non iurare omnino?* Reſpondet S. Bern. ſerm. 65. in Cant. non iurare omnino eſſe cõſilium, non præceptum. Alij fatentur eſſe præceptum, ſed vetans tantùm ne iuretur per creaturas, idque ne decus primæ veritatis iis detur, & Deo adimatur. Id innuit S. Hieron. in c. 5. S. Matthæi. Alij per iurare intelligunt, peierare. Verùm hæc omnia aliena, aut contorta videntur, & refelluntur ex verbis

B quæ ſubdit Chriſtus Matth. 5. Pro reſponſione ergo nota, duplicem à Chriſto perſtringi errorem Phariſæorum. Prior erat, Exodi 20. 7. vbi dicitur: *Non aſſumes nomẽ Domini Dei tui in vanum*, tantùm prohiberi periurium, non iuramentum leue & vanum: Hebræa enim vox שוא *ſeau*, quam noſter vertit *vanum*, ſignificat etiam *mendacium*: mendacium autem in iuramento eſt periurium. Imò Rabbini cenſent ibi tantùm vetari, ne quis pronunciet nomen *Iehoua*, præter ſummum Pontificem; quod ſanè ridiculum eſt. Poſterior, licitum eſſe per creaturas temere iurare & peierare. Id enim Phariſæos ſenſiſſe patet Matth. 23. 17. Chriſtus vtrique errori

Quæ iuramenta vetet Chriſtus.

C opponit vocem *omnino*. q. d. Ego autem dico, vetóque non tantùm iurari falſum, ſed & verum, ſiue id fiat dicendo per Deum, ſiue per templum, ſiue per aliam creaturam; intellige ad mentem Phariſæorum *leuiter & temere*, vti fit in communi hominum ſermone. Vult enim Chriſtus docere, teſte S. Aug. & Chryſ. malam eſſe propenſionem ad iurandum, & iuramẽtum; licet in ſe bonum ſit, oriri tamen à malo (puta ex incredulitate hominum, qui nõ credunt niſi iuretur) nec eſſe per ſe appetendum. Itaq; non iurãdum omnino, niſi malum hoc cogat, idq; ptimò, ne ex aſſuetudine iurandi labamur in periurium, vti monet Eccleſ. c. 23. v. 9. & 12. Ita S. Aug.

D Epiſt. 154. *Nolite*, inquit, *iurare omnino, propterea mihi dictum videtur, non quia verum iurare peccatum eſt, ſed quia peierare immane peccatum eſt, à quo nos longè eſſe voluit, qui omnino ne iuremus admonuit.* Secundò, quia reuerentia nominis diuini hoc poſtulat. Tertiò, quia ea deberet eſſe fides & veritas Chriſtianorum, vt iniuratis credi poſſet, & de facto crederetur, inquit Clemens Alex. lib. 7. ſtrom. Sic apud Roman. Flamini Diali iurare non licebat, quòd indignum videretur ei non credi, cui credita eſſent diuina, ait Plutar. in Problem. Roman. in 43. vbi & addit, *iuramentum homini libero pro tormento eſt*. Romani enim à ſeruis veritatem per tormenta extorquebant, à ciue per iuramentum, à Sacerdote per

E ſolum verbum.

S. Iacobus ergo exemplo Chriſti vetat *quodcumque iuramentum*. Primò, quia, vt ait S. Aug. ſerm. 28. de verb. Apoſt. *Falſa iuratio exitioſa eſt, vera iuratio periculoſa eſt, nulla iuratio ſecura eſt.* Secundò, quia vult vt quantum in te eſt, non affectes, non ames, nec quaſi bonum cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum, ait S. Aug. c. 15. de mendacio. Tertiò, quia iurare in ſe eſt quaſi malum morale ad irreuerentiam erga Deum ſpectans, ſed neceſſarium in hoc ſtatu naturæ lapſæ & corruptæ; vti malum in ſe eſt hominem occidere, ſed ſicut hoc (occidere) ſubinde vbi adſunt debitæ circumſtãtiæ licet, imò eſt laudabile, ſic & iurare, ſi fiat cum veritate, iuſtitia & iudicio, nimirum vt non fiat libenter & leuiter, ſed tantùm quia illud extorquet alterius in-

A credula diffidentia. Vnde S. Thom. Opuſc. 4. ait, *Iuramentum non aliter ac medicamentum, non niſi cogente neceſſitate vſurpandum.* In Paradiſo ergo non licebat iurare, vti nec licet in cœlo. Tanta enim eſt Maieſtas nominis Dei, vt illud in teſtem vocandum non ſit, niſi cogat neceſſitas. Quare id facere vltro ob res paruas & viles, vile eſt, irreuerens & iniuriũ Deo; perinde ac iniuriũ eſſet regi, ſi quis eum pro vno aureo citaret & vocaret in teſtem. Vnde Ariſt. 1. Metaph. c. 3. ait: *Iuramentũ eſſe ſummo honore dignũ.*

Neque per cœlum.] Nam, vt iam dixi, Scribæ, Phariſæi & ſimiles cenſebant iuramentum per creaturas non eſſe iuramentum, nec obligare. Audi Chriſtum Matth. 23. 16. increpantem Phariſæos, *Væ vo-*

B *bis duces cæci, qui dicitis: Quicunque iurauerit per templum, nihil eſt.* Sed iidẽ auaritia excæcati, excipiebãt ea quæ oblata Deo, ipſorũ loculos implebant, quaſi hæc ſola ſanctiſſima haberentur, ideóq; ſi quis per ea iuraſſet, iuramento ſuo obligaretur. Vnde ſubdit Chriſtus: *Qui autẽ iurauerit in auro tẽpli, debet. Stulti & cæci: quid enim maius eſt, aurum, an templum quod ſanctificat aurum? Et quicũque iurauerit in altari, nihil eſt: quicumque autem iurauerit in dono quod eſt ſuper illud, debet. Cæci: quid enim maius eſt, donũ, an altare quod ſanctificat donum.* Rationẽ deinde dat à priori, quòd nimirum qui iurat per creaturam, tacitè ex communi hominum ſenſu iuret per creatorem, qui eſt

Iurans per creaturam iurat per Creatorem.

C auctor & cõſeruator creaturę. *Qui ergo*, inquit, *iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ ſuper illud ſunt. Et quicumque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. Et qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum*; ac proinde verè & propriè iurat, Deúmque in teſtem vocat, atque iuramẽto ſuo obligatur, perinde ac ſi per Deum immediatè iuraſſet. Et Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis: non iurare omnino, neque per cœlũ, quia thronus Dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: neque per Ieroſolymam, quia ciuitas eſt Regis magni: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere, aut nigrum.* q. d. ne putes licere iurare per

D caput tuum, quaſi illud ſit tuum, tibique pleno dominio ad quemuis vſum ſubditum; quia tuum non eſt, ſed Dei: ſi ergo per caput tuum iuras, iuras per Deum qui illud tibi dedit. Alioqui enim qui per ſe capútque ſuum propriè iuraret, nec intenderet iurare per Deum, ſed per ſe ſolum, eſſet idololatra; quia ſeipſum faceret primam & infallibilem veritatem, & conſequenter Deum.

Sit autem ſermo veſter: eſt eſt, (Græcè *ναὶ ναὶ*, id eſt, *certè certè*. Pagnin. *etiam etiam*) *non non.*] q. d. ſermo veſter ſit ſimplex affirmatio aut negatio ſine iuramento, vt quod eſt, dicatis ſimpliciter eſſe; quod non eſt, non eſſe. ita OEcum. aut, q. d. pro iuramẽto vtimini conſtanti & gemina aſſeuetatione, dicen-

E do: *eſt eſt.* aut conſtanti & gemina negatione, dicendo: *non nõ.* Vide de hac phraſi dicta 2. Corinth. 1. 17.

Sanè ea deberet eſſe hominum, præſertim fidelium, ſinceritas, probitas & fides, vt eorum ſimplici aſſertioni, aut negationi crederetur. Ita Iſocrates ad Dæmonicum: *Decet*, inquit, *bonos viros fideliores exhibere ſe iuramẽto, tantúmque iurandum eſt vt te crimine, vel amicum graui periculo liberes; nõ autem ob pecuniam.* Solon tantam aiebat hominibus ineſſe debere probitatem, vt non opus eſſet ligare eos iuramento; teſte Maximo ſerm. 33. Socrates dicebat *bonos viros decere eos mores oſtendere, qui eſſent iuramento firmiores*, teſte Antonio in Meliſſa p. 2. ſer. 63. ita Clinias familiaris Pythagoræ, maluit tria talenta pro mulcta ſoluere, quàm iurando mulctam euadere, vti refert S. Baſil. ſerm. de vtilit. ex lib. Gentil. capienda.

Religio iuramenti quanta.

capienda. *Eſſeni* (qui fuere primi è Iudæis Chriſtiani) *omne quod dicunt, iuramento fortius habent*, ait Ioſephus lib. 2. belli c. 7. Ita S. Gregor. Nazian. legem ſibi indixit nunquam iurare, idque vſque ad mortem ſeruauit, vti ipſe refert in Carm. de vita ſua. Verè Clemens Alex. 7. ſtrom. *Vbinam*, inquit, *ergo eſt amplius opus iuramento ei, qui ita viuit, vt qui peruenerit ad ſummum veritatis*. Et S. Aug. lib. 1. de ſerm. Domini in monte: *Chriſtianus*, ait, *verum loquatur, neque iurationibus crebris, ſed morum probitate commendet veritatem*. Quin & Philo lib. 1. de ſpecial. leg. *Quicquid*, ait, *vir bonus aſſeuerat, perinde ac iurato credi debet, cùm verbum eius firmum ſit, ac rigidum, nullo mendacio flexibile, veritate in qua fundatur ſubnixum*. S. Chryſoſt. verò hom. 26. ad pop. *Hoc*, ait, *interdum à nonnullis audiui, niſi iurauero non credis. Tu es horum cauſa, qui facilè iuras: quia ſi id non faceres, ſed omnibus conſtaret quòd non iures, mihi crede decemi, quòd iis qui mille deuorant iuramenta, maiorem ipſe fidem ſolo nutu inuenires*. Vide eundem hom. 17. vbi varia media aſſignat, quibus facilè corrigi poteſt iurandi conſuetudo. Ita Catbone pollicente quippiam & iurante, Populus Rom. viciſſim iurauit ſe illi non credere, nimirum probis viris etiam iniuratis habenda eſt fides: leuibus, ne iuratis quidem. Nam, vt ait Menander, *Suadet loquentis vita, non oratio*.

Vt non ſub iudicio decidatis.] Sic & Syrus. q. d. vt non incidatis in condemnationē, dum ex frequentia iurandi incidiritis in periurium iurando falſum. Græca iam habent ὑπὸ κρίσιν, hoc eſt, vt non incidatis in *ſimulationem*, vti vertit Pagnin. Tigur. Caiet. Clarius. q. d. ne fictè & ſimulatè iuretis, ore iurantes, non corde, ac dicentes: *Iuraui lingua, mentem iniuratam gero*, qua ratione Lyſander tyrannus dicebat, pueros teſſeris, viros iuramentis oportere circumuenire, teſte Plutarc. in Lacon. Idem dicunt, imò faciunt politici & athei, quibus cùm nullum ſit numen, nulla conſcientia, nulla etiam eſt religio & fides iuramenti: quod ſanè pluſquam Ethnicum eſt, fraudulentum, ſacrilegum & barbarum. Verùm alij codices habent κατὰ κρίσιν, id eſt, *iudicium* & condemnationem: quin & OEcum. legens ὑπόκρισιν, exponit κατάκρισιν.

VERS. 13. *Triſtatur* (κακοπαθεῖ, id eſt, *patitur*, vexatur, affligitur) *aliquis veſtrûm, oret.*] ita Chriſtus in horto triſtis vſque ad mortem, orauit: quia oratio impetrat à Deo auxilium, lætitiam & robur ad vincendam triſtitiam; adeóque ipſum orare & colloqui cum Deo, orantem exhilarat & lætificat. Patet hæc diſparata eſſe præcepta vel monita. Quid enim triſtitia cum iuramento, de quo præceſſit? Porrò fructus orationis patet in Anna matre Samuelis, quæ cùm eſſet amaro animo, & oraſſet, *vultus eius non ſunt ampliùs in diuerſa mutati*, 1. Reg. 1. 18. Et in Chriſto, qui agoniam oratione ſuperauit, ac poſt eam intrepidè procedens obuiam Iudæis tradidit ſe in mortem. Dum ergo triſtaris, noli captare ſolatia ab amicis, ab epulis, à muſicis, à fabulis; ſed ab oratione & colloquio cum Deo. Porrò omni diabolica actione potentior ad nocendum eſt mœroris ſpiritus; Dæmon enim quoſcunque ferè ſuperat, per mœrorem ſuperat: eum ſi auferas, nemo à Dæmone lædi poterit, ait S. Chryſ. ſerm. 2. & 3. de Prouid.

Orationis vis.

Triſtitia eſt hamus Dæmonis.

Æquo animo eſt? pſallat.] Syrus, *ſi lætatur, pſallat*. Aliqui contrariè legunt ἀθυμεῖ, id eſt, *ægro eſt animo*, vt idem dicatur, & inculcetur id quod præceſſit, q. d. dum triſtis es ora & pſalle, vt triſtitiam diſcutias. Verùm legendum eſt εὐθυμεῖ, vti paſſim alij legunt, id eſt, æquo, pacato, tranquillo, ſecuro, læto,

A alacri eſt animo: licèt enim vtile ſit triſti pſallere, tamen id difficile eſt, iuxta illud: *Muſica in luctu importuna narratio*, Eccleſ. 22. 6. Lætus verò & alacer geſtit ad canendum & pſallendum. Pſalmodia ergo conſeruat augétque lætitiam, excitátque iubilum Deo. Hac de cauſa inducta eſt in Eccleſiam pſalmodia. Primò, vt ea fideles ad Dei amorem excitentur. Secundò, vt ſicut variæ voces in vnam harmoniam cōſentiunt, ita in vnum fidelium animi conſpirent, ait S. Athanaſ. de Interpt. Pſal. Tertiò, vt ſuauitate cantus demulceantur animi, vt diuinorum oraculorum vim & efficacitatem auidiùs excipiant, ait S. Baſil. præf. in Pſal. Quartò, vt Angelos æmulemur & Seraphinos, qui perpetuò Deo

Pſalmodiæ fructus 4.

B laudes canunt, concinúntque: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, Iſaiæ 6. 3. ita Cyrillus catecheſi 13. Vide dicta Epheſ. 5. 19. *Pſalmus*, ait S. Aug. præfat. in Pſalmos, *eſt ſignifer pacis, ſpiritiale thymiama, exercitiū cœleſtium, luxum reprimit, ſobrietatem ſuggerit, lachrymas mouet*. Et S. Baſil. Proœmio in Pſalmos: *Pſalmus*, ait, *eſt animarum tranquillitas, pacis arbiter, turbas & fluctus cogitationum compeſcens, iracundiam mollit. Pſalmus amicitiæ conciliator, diſſidentium coniunctio, inimicorum reconciliatio. Quis enim inimicum exiſtimabit eum, cum quo vnam ad Deum vocem emittit*. & inferiùs: *Pſalmus Dæmones fugat, auxiliares Angelos aduocat, in nocturnis terroribus ſecuritas, in diurnis laboribus requies eſt: infantibus*

C *tutela, iunioribus decor, ſenioribus ſolatium, mulieribus honeſtiſſimus ornatus: ſolitudines celebres facit: elementum incipientibus, incrementum proficientibus, conſummatio perfectorum. Pſalmus eſt vox Eccleſiæ, ac dies feſtos agit. Pſalmus eſt Angelorum opus, cœleſtis Reſp. ſpiritualé ornamentum*. S. Chryſ. in Pſalm. 14. *Pſalmus*, ait, *eſt animæ ſanctificatio, eſt pulcher animi concentus, acutiſſimum telum contra Dæmones: nec cerui ita tela fugiunt, vt Pſalmos Dauid Dæmones. Sumpſit Dauid citharam & pulſauit, & à Saule receſſit malus ſpiritus, & recedens Dæmon cecidit, vt ceruus ſagitta percuſſus & in iecore ſauciatus*. Vnde in vitis Patrum legimus, Dæmonem nullam orationem æquè horrere, ac pſalmodiam. Cauſam dat Sophronius in Prato

D ſpir. c. 152. quòd *in Pſalmis partim nobis ipſis, Deum laudando oramus & inuocamus, partim maledictis inſectamur Dæmones*. Rurſum S. Chryſ. in Pſalm. 134. *Pſalmus*, ait, *habet voluptatem cum vtilitate. Principale eius lucrum eſt ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, cogitationem in altum extollere, vera & accurata dogmata diſcere, de præſentibus & futuris philoſophari*. & mox: *Nam licèt millies petulans ſit is qui canit, dum Pſalmum reueretur, ſopit tyrannidē ſuæ petulantiæ: licèt oppreſſus ſit malis innumeris & ab ægritudine animi occupetur, dum demulcetur à voluptate, leuat animum, extollit cogitationem, & mentem in ſublime euehit*.

Infirmatur quis in vobis.] Catholici hunc locum accipiunt de ſacramēto Extremæ vnctionis. Hoc VERS. 14.

E ſacramentum negarunt olim Armeni, VValdenſes, Albigenſes, VVicleph, & hoc ſeculo Lutherus & Caluinus. Caiet. verò licèt ſacramentum eſſe concedat, negat tamen de eo hîc agi, ſed de vnctione miraculoſa ad ſanandum ægrotos, ad quam Chriſtus diſcipulos, qui tum necdum erant Sacerdotes, ac proinde miniſtri ſacramenti eſſe non poterant, miſit, Marci 6. 13.

Verùm de fide eſt tam Extremam vnctionem eſſe ſacramentum, quàm de ea hîc agere Iacobum. ita ſentit Eccleſia, quæ in adminiſtratione huius ſacramenti, ita precatur: *Deus qui per Apoſtolum tuum Iacobū locutus es, dicens: Infirmatur quis in vobis*, &c. Idem definiuit Conc. Floren. in decreto vnionis,

Extrema vnctio eſt ſacramentum.

nis,& diſertè Trident.ſeſſ.14. vbi hunc Iacobi lo-
cum fuſè explicat. Ait ergo Can.1. de Extr.vnct.
*Si quis dixerit Extremā vnctionem non eſſe verè & pro-
priè ſacramentum,a Chriſto Domino noſtro inſtitutum,
& à B.Iacobo Apoſtolo promulgatum,ſed ritum tantùm
acceptum à Patribus, aut figmentum humanum,anathe-
ma ſit.* & can.2. *Si quis dixerit ſacram infirmorum vn-
ctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec
alleuiare infirmos, ſed iam ceſſaſſe,quaſi olim tantùm fue-
rit gratia curationum, anathema ſit.* Explicatiùs verò
cap.1. *Inſtituta eſt*, inquit, *ſacra hæc vnctio infirmo-
rum,tanquam verè & propriè ſacramentum noui Teſta-
menti,à Chriſto Domino noſtro, apud Marcum quidem
inſinuatum, per Iacobum autem Apoſtolum ac Domini
fratrem fidelibus commendatum,ac promulgatum. Infir-
matur,inquit,quis in vobis, inducat presbyteros Eccleſiæ,
& orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domi-
ni, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum
Dominus; & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei. Quibus
verbis, vt ex Apoſtolica traditione per manus accepta
Eccleſia didicit,docet materiam, formam, proprium mi-
niſtrum & effectum huius ſalutaris ſacramenti: intelle-
xit enim Eccleſia materiam eſſe oleum ab Epiſcopo bene-
dictum. Nam vnctio aptiſſimè Spiritus ſancti gratiam,
qua inuiſibiliter anima ægrotantis vngitur, repræſentat;
formam deinde eſſe illa verba: Per iſtam vnctionem, &c.*

Negat Caluinus.

Errat ergo Caluinus,dum ait Innocentium pri-
mum inſtituiſſe ſacramentum Extremæ vnctionis,
idque aſſerere Sigebertum in Chronico. Magis er-
rat Kemnitius, dum id tribuit Felici quarto ſub
annum Domini 528. qui Innocentio centum an-
nis fuit poſterior. Nil enim tale habet Sigebertus,
vel quis alius Hiſtoricus. Idem docent & defi-
niunt Pontifices, Fabianus & Innocentius primus
& tertius, Caliſtus primus;ac Concilia,Meldenſe,
Gangrenſe,Senonēſe,Cabilonenſe,Moguntinum,
VVormatienſe, Colonienſe, Aquiſgranenſe. Vide

Refellitur.

Bellarm.tom.4.de Extr.vnct. Ratio eſt,prima:quia
1. gratia curationum non fuit res permanens,ſed tan-
tùm ad tempus à Chriſto data & demandata diſci-
pulis:Iacobus autem loquitur de hac vnctione tā-
quam de re permanente, ordinaria & habente ef-
fectum infallibilem. Hæc enim Epiſtola ſcripta
eſt diu poſt mortem Chriſti, quando gratia cura-
2. tionum ceſſabat. Secundò, gratiam curationum
habebant Apoſtoli & diſcipuli Chriſti, non au-
tem omnes preſbyteri. Ergo cùm preſbyteros in-
duci iubet, ſignificat eos eſſe miniſtros ſacramen-
3. ti Extremæ vnctionis. Tertiò, quia ait: *& ſi in pec-
catis fuerit, remittentur ei.* Vnde liquet hanc non
fuiſſe gratiam curationum: illa enim ſanabat cor-
pus à morbis, non animam à peccatis. Rurſum
hanc vnctionem eſſe ſacramentum:quia ſacramen-
tum non eſt aliud,quàm ſignum viſibile conferens
gratiam inuiſibilem: talis autem eſt Extrema vn-
ctio;remiſſio enim peccatorum non fit niſi per in-
4. fuſionem gratiæ. Quartò,quia Iacobus hîc omnia
recenſet ad ſacramentum neceſſaria, ſcilicet pro
materia aſſignat oleum, pro forma orationem fi-
dei, pro miniſtro preſbyterum, pro effectu remiſ-
ſionem peccatorum.

Nota, quod ait *infirmatur*, intellige grauiter &
periculosè ad mortem;hîc enim ἀσθενεῖ, id eſt, viri-
bus & robore planè deſtituitur,quem proinde mox
vocat τὸν κάμνοντα,id eſt,*periculosè laborantem*.Rurſum
talem ait ἐγερεῖ, id eſt,*excitabit* quaſi à morte ad vi-
tam Dominus:alioqui enim in leuibus morbis ad-
uocari iuſſiſſet non preſbyteros, ſed medicos, qui
per pharmaca ægrum ſanaſſent.Ita explicat Conc.
Trid.ſeſſ.14.c.3. de Extr. vnct. *Declaratur etiam*,in-
quit,*eſſe hanc vnctionem infirmis adhibendam,illis verò
præſertim qui tam periculosè decumbunt,vt in exitu vitæ
conſtituti videantur: vnde & Sacramentum exeuntium
nūcupatur*,*atque ac Extrema vnctio.* Extrema enim eſt
earum quę homini fideli in vita adhibentur:fidelis
enim primò vngitur in Baptiſmo, ſed in vertice.
2.in Confirmatione,ſed in fronte. 3.in Ordine,ſed
in manibus: extremè verò vngitur hac vnctione
æger extremè laborans, ad extremam luctam cum
dæmone,mundo & carne fortiter ineundam & ſu-
perandam. Vnde Concil.Trid.ſeſſ.14.ait eam eſſe
pœnitentiæ & totius vitæ conſummatricem, ac
Chriſtum voluiſſe eâ finem vitæ quaſi firmiſſimo
præſidio munire contra diabolum,qui tunc omnes
neruos ſuæ verſutiæ intendit ad nos perdendos,&
à fiducia diuinæ miſericordiæ deturbandos. Qua-
re quod legimus in vita S. Hedvvigis, eam immi-
nente morbo, cùm adhuc ſana eſſet petiiſſe inun-
gi, vt deuotiùs ſacramentum ſuſciperet, ac fuiſſe
inunctam, inſtinctu diuino diſpenſatoriè factum
eſt,nec imitandum;vti monet Auctor vitæ.

Nota ſecundò, τὸ *infirmatur* ſignificat hanc vn-
ctionem non eſſe adhibendam ſanis vitæ diſcri-
men adeuntibus in prælio, naufragio,extremo ca-
pitis ſupplicio, &c. ſed tantùm iis qui ex morbo
ita infirmantur,vt periclitentur de vita.

Nota tertiò, τὸ *infirmatur* ſignificat hanc vn-
ctionem non eſſe adhibendam mortuis; vti fece-
runt olim Valentiniani & Archontici hæretici,in-
uocando nomina principatuum, vt mortui fierent
incomprehenſibiles, & redimerentur à poteſtate
principatuum. Vide Theodor. lib.1. Hæret.fabul.
Iren.lib.1.c.18.S.Auguſt.hæreſi 16.

Inducat.] Hoc verbum ſignificat hanc vnctio-
nem non eſſe adhibendam niſi ei, qui compos eſt
rationis & mentis, vel certè aliquando fuit: hic
enim ſolus poteſt inducere,id eſt,euocare & iube-
re vt inducātur preſbyteri:Græcè enim eſt προσκα-
λεσάσθω, id eſt, *aduocet*. Quare eius incapaces ſunt
amētes perpetuò,& pueri,etiamſi deſperatè ægro-
tent. Perperam ergo Nicolaus Cuſanus Epiſt. 3.
ſcribit infantibus olim datam fuiſſe Extremam
vnctionem. Rurſum τὸ *inducat*,non tantùm conſi-
lium, ſed & præceptum ſignificat,ſcilicet eum qui
commodè poteſt, debere hoc ſacramentum ſuſci-
pere,vt ſuæ ſaluti æternæ in tanto periculo, & vl-
timo vitæ articulo ſecuriùs conſulat:quia nō rarò
fit, vt per Extremam vnctionem ſaluetur, qui ſine
ea periiſſet,fuiſsétque damnatus.v.g.ſi æger confi-
teri & abſolui nequeat,& tamē ſit in peccato mor-
tali,vngendus eſt, ac vnctio delebit peccatum, &
primam gratiā ac iuſtitiam illi conferet.Quocirca
legimus in vita S.Malachię apud S.Bern.eum cùm
euocatus eſſet ad inungendam quādam mulierem,
& nonnihil tardans, inueniſſet eam mortuam ſine
hoc ſacramento,illa indoluiſſe,vt diu cū ſuis orans
mortuam ſuſcitarit, & inunxerit. Quare vbi alia
ſacramenta adhiberi ægro non poſſunt, adhiberi
debet Extrema vnctio,idque videtur eſſe pręcepti:
nemo enim tutò in tali articulo confidere poteſt
ſuæ contritioni. ita docet Magiſter in 4. diſt. 22.
Bonauent.& Maior ibidem, ac Caiet.in ſummula.
Si verò alia ſacramenta adhiberi poſſint, non vi-
detur Extrema vnctio eſſe præcepti, ſed conſilij,
quod tamen imprudenter negligitur, vti docet
D.Thomas in 4.diſtinct.23.quæſt.1.art.1.quæſt.3.
Paludanus & Soto ibidem,Sylueſter verbo *Extre-
ma vnctio*, dubio 9. Nauarr. Enchirid. cap. 22.
num.16.

Extr. vnctio præcipitur.

Presbyteros.] non ſeniores laicos,præſertim Me-

P dicos,

dicos, vti fingit Aretius, Caluinus, Lutherus; ſed Sacerdotes, vti habet ſenſus & ptaxis totius Eccleſiæ. Audi Concil. Trident. ſeſſione 14. can. 4. *Si quis dixerit presbyteros Eccleſiæ, quos B. Iacobus adducendos eſſe ad infirmum inungendum hortatur, non eſſe Sacerdotes ab Epiſcopo ordinatos, ſed ætate ſeniores in quauis communitate, ob idque proprium Extremæ vnctionis miniſtrũ non eſſe ſolum Sacerdotem, anathema ſit.*

Perperam ergo Thomas VValdenſis p. 2. de ſacram. cap. 163. cenſet in extrema neceſſitate à laico poſſe conferri Extremam vnctionem, nimirum deceptus fuit verbis Innocentij, quæ mox citabo.

Porrò *presbyteros*, id eſt, vnum è presbyteris Eccleſiæ; ſed olim ſolebant eum comitari alij presbyteri, vt orarent pro infirmo. Addit ex Ruardo Suarez 3. part. tomo 4. diſput. 43. ſect. 1. à pluribus validè confici hoc ſacramentum ſi vnus vngat aures, alius oculos, alius pedes, &c. ſed tamen id fieri non debere. Denique fuit olim nonnullis in locis conſuetudo, vt infirmum ſeptem Sacerdotes adirent, ac totidem dies pro eo orarctur, ait Gabriel in 4. diſt. 23.

Dices, Innoc. I. Epiſt. 1. ad Decentium cap. 8. & ex eo Concil. VVormatienſe cap. 72. ait, oleo ſancto vti poſſe non ſolùm Sacerdotes, ſed etiam laicos in ſuis & ſuorum neceſſitatibus. Reſpondet D. Soto in 4. diſt. 23. art. 1. Innocentium loqui de vſu olei extra ſacramentum ad curandos infirmos. Verùm tunc non vtuntur oleo ſancto ab Epiſcopo benedicto, ſed proprio à ſe benedicto, vti fecerunt Eremitæ. Dico ergo Innocentium loqui de recipiente, non de miniſtro, q. d. licet omnibus Chriſtianis vti oleo ſancto in ſuis & ſuorum neceſſitatibus, nimirum aduocando preſbyteros, & ab eis accipiendo Extremam vnctionem, non autem eam aliis miniſtrando. ita Bellarm. de Extr. vnct. c. 9.

Et orent ſuper eum.] oratione tum communi, tum ſacramentali, puta forma Extremæ vnctionis, quæ eſt deprecatoria, dicendo: *Per iſtam ſanctam vnctionem & ſuam piiſſimam miſericordiam, indulgeat tibi Deus quicquid deliquiſti per viſum, &c.* Nota τὸ *ſuper eum*; hinc enim olim manus imponebatur infirmo, vti etiamnum imponitur; idque ordinat Rituale Romanum nuper iuſſu Pauli V. recognitum & editum: quin & imponitur manus organis ſenſuum, dum illa vnguntur. Idque appoſitè, quia infirmus agonizans patitur extremos tum in corpore dolores, infirmitates, defectus, deliquia; tum in animo tentationes, ſcrupulos, anxietates, quin & horribiles dæmonis viſiones: quare oratur pro eo, manúſque ei imponitur, vt Deus eum ſolari & roborare dignetur. Quocirca licèt Mediolanenſis Eccleſia ex rituali S. Ambroſij vtatur forma, non deprecatoria, ſed abſoluta, dicendo: *Vngo te oleo ſanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti.* tamen ex adiunctis deprecationem innuit & inuoluit. Vnde Suarez 3. p. tomo 4. diſp. 40. ſect. 3. cenſet inualidum eſſe ſacramentum, niſi aliquid addatur quo ſignificetur deprecatio.

Vngentes cum oleo.] oliuarum (hoc enim propriè vocatur oleum) ab Epiſcopo benedicto, vti definit Innocent. I. Epiſt. ad Decentium cap. 8. Concil. Trident. & Florent. Benedictio hæc eſt tacita oratio, qua Epiſcopus nomine Eccleſiæ orat, vt Deus hoc oleum faciat ſalutare infirmis. Hinc praxis Eccleſiæ habet, vt Epiſcopus feria quinta Hebdomadæ ſanctæ, puta in Cœna Domini (quo die videtur Chriſtus hoc ſacramentum inſtituiſſe) conſecret oleum tum infirmorum, tum catechumenorum, tum confirmandorum, puta chriſma, in quo oleo miſcetur balſamum. Vnde Suarez loco citato aſſerit validum eſſe ſacramentum, ſi infirmus vngatur chriſmate. Hinc liquet materiam huius ſacramenti eſſe oleum, idque accómodè & congruè.

Oleũ eſt materia Extr. vnct. cur.

Primò, quia oleum morbos leuit, & ſubinde ſanat.
Secundò, quia dat pabulum lumini, vt ſignificetur 1.
ægrum qui in tenebris & in vmbra mortis verſa- 2.
tur, vi huius ſacramenti illuminari & conſolari à
Deo. Tertiò, quia oleo vngũtur athletæ, ait S. Hie- 3.
ron. in Oſee c. 14. ad agonem; æger autem hic ſubit agonem mortis: oleo ergo hoc inungitur, vt à Deo ad luctam vltimam corroboretur. Quocirca hac vnctione dæmonum vires & iras, quas alioqui totas in vltimo hoc articulo expromerent, infringi & frænari docent S. Gregor. homil. 39. in Euangel. Climachus gradu 7. Emiſſenus homil. 1. ad Monachos.
Quartò, quia oleum exhilarat & lætificat: 4.
lætitia autem eget æger morbo & mœrore oppreſſus. Verè Theoph. in cap. 6. Marci, oleo ſanatos infirmos tradit, *cùm oleum ad labores vtile ſit, lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, ſignificétque miſericordiam Dei & gratiam ſpiritus, per quam à labore liberamur, & lucem, ac gaudium hilaritatémque ſpiritualem accipimus.* Hinc in vitis Patrum legimus S. Hilarionem, S. Martinum, S. Macharium alióſq; Anachoretas ſanctos curaſſe morbos oleo à ſe benedicto.

In nomine Domini.] Syrus, *Domini noſtri*, puta *Ieſu Chriſti*, vt habet S. Auguſt. de viſit. infirm. c. 4. Porrò τὸ *in nomine Domini*, ſignificat, ait Beda, *oleum conſecratum in nomine Domini* (ab Epiſcopo,) *vel certè quia etiam cùm vngunt infirmum, nomen Domini ſuper eum inuocare debent.*

Addunt aliqui *in nomine Domini*, id eſt, vice Domini: Deus enim per ſacramenta quaſi inſtrumenta operatur & ſanat.

Symbolycè, τὸ *in nomine Domini* ſignificat ægros, præſertim moribundos, totos ſe debere commendare ac dare Domino, eum perpetuò habere in mente & inuocare; vt ſicut ab eo vitam hauſerunt, ita eandem illi reddant; atque ſicut à puero mox ve ratione vti cœperunt, ad Deum conuerſi ſunt, imò illud in primo vſus rationis inſtanti faciendum cenſet S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 6. ita pariter deficientes eidem immoriantur, dicentes: *In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum.* Hoc eſt quod monet Apoſtolus Rom. 14. 8. *Siue viuimus, Domino viuimus, ſiue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus.* Laudat Xenophon lib. 8. Cyri pæd. Cyrum, quòd imperium à Deo inierit, & cum finierit: nam, vt idem ait lib. 1. Cyrus creatus Imperator primùm omnium rem diuinam fecit, & litatis ſacris orſus eſt regere & negotia regni tractare. lib. 8. verò ita mortem Cyri deſcribit: *Videbatur aſcendere ad ipſum* (Cyrum) *quidam ſpecie humana auguſtior, & dicere: Vaſa colligito ô Cyre: ſtatim enim ad Deos abiturus es. Statim ergo capus hoſtijs rem diuinam fecit Ioui patrio & ſoli, dicens: Iupiter patrie & ſol, Deique omnes magnas ago gratias, quòd veſtram de me curam intellexi, quódq; nunqua rebus ſecundis ſuper conditionẽ humanã animus elatus eſt, &c.*

Æger fortiter ferat ægritudinem.

Præclariùs Nazianz. Philagrium infirmum ad fortiter ferendos dolores cohortans Epiſt. 58. *Hoc*, inquit, *Philagrium meum decebat, nempe non emolliri, nec doloribus frangi, ſed luium contemnere, ac corpus quidem ſinere ea pati quæ ipſius natura fert, naturæ lege omnino, vel nunc, vel poſtea dilapſurum (interibit enim vel morbo, vel ſenectute confectum) ſurſum autem animam habere, ac per cogitationes cum Deo coniungi.* Epiſt. verò 60. eius in doloribus conſtantiam laudat: *Nam manus*, inquit, *in cœlum tendens Orientem verſus*

verſùs oculos habens clamare cœpiſti: Gratias ago tibi
A *Pater mortuúmque hominum conditor, quòd nos inuitos & reluctantes beneficio afficis, ac per externum hominem internum purgas, & per contraria nos ad beatum finem, pro ijs quas noſti rationibus, ducis.* & Epiſt.64. *Hortor te,*inquit, *dolori reſiſtere, vinculiſque ſuperiorem prabere, ac morbum nihil aliud eſſe ducere, quàm vtilem quandam diſciplinam, huc videlicet tendentem, vt & corpora omnia, & quicquid fluxum ac turbulentum eſt, interituique obnoxium contemnens ac pro nihili putans, totum te cœleſti parti addicas, nec præſenti tempori, ſed futuro aut viuas. Denique tam veneranda eſt viua crux Chriſti, qualis eſt morbus, quàm mortua, puta picta aut ficta*, vt quidam Sanctorum ait. Saluianus
B Epiſtol. ad Catturam ſororem infirmam: *Corporis*, ait, *fortitudo ſemper menti inimica eſt, vt te iure nunc tantò fortiorem ſpiritu putem, quantò imbecillior carne eſſe cœpiſti. Caro enim*, inquit Apoſtolus, *concupiſcit aduersùs ſpiritum, ſpiritus aduersùs carnem: hæc enim inuicem ſibi aduerſantur, vt non quæ vultis illa faciatis. Ergo ſi repugnante corpore quæ volumus facere non poſſumus, infirmandum carne eſt vt optata faciamus. Et verum eſt: imbecillitas enim carnis mentis vigorem exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum: vt mihi genus quoddam ſanitatis eſſe videatur, hominem interdum non eſſe ſanum.* Cauſam protinus ſubiicit. *Nulla enim admodum tum ſpiritui cum corpore, id eſt,*
C *nulla diuina indolis cum terreno hoſte luctatio eſt: non turpibus flammis medullæ æſtuant, non maleſanam mentem latentia incentiua ſuccendunt, non vagi ſenſus per varia oblectamenta laſciuiunt; ſed ſola exultat anima læta corpore affecto, quaſi aduerſario ſubiugato. Gaude ergo alumna Chriſti, ſemper quidem ſimplicis & quieta, ſed nunc magis defœcata tua mentis & libera oſtium aperi, & attrahe, vt legis, Spiritum ſanctum. Numquam vt puto habitatore Deo dignior extitiſti; quantò imbecillior corpore, tantò purior ſenſu: vincentibus carnem tuam morbis, mente viciſti. Felix ſi hanc ſemper corporis mortem in vitam ſpiritus conſeruaris, extinctis in te forſitan cunctis humanarum tentationum incentiuis.*

Vers. 15. *Oratio fidei ſaluabit infirmum.*] τὸν κάμνοντα, id eſt,
D *grauiter laborantem*, deficientem, & morientem: vnde mortui ab Homero, Platone & Ariſtotele vocantur κεκμηκότες. Oratio fidei accipi poteſt tum communis, tum ſacramentalis. Communis, qua Sacerdos & aſtantes precantur pro ſalute infirmi.

Oratio fidei quæ.

1. Hæc dicitur, *fides*; quia ex fide vim ſuam & efficaciam habet: quò enim maior eſt fides & ſpes orantis, eò plus oratione ſua impetrat à Deo, iuxta illud Matth.9.29. *Secundùm fidem veſtram fiat vobis.* & cap. 17. verſ. 19. *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic: Tranſi hinc illuc, & tranſibit.*

2. Secundò & potiùs, oratio fidei vocatur forma
E ſacramenti Extremæ vnctionis: hæc enim habet ſpeciem orationis & deprecationis. Dicitur *fidei*, primò, quia fides metonymicè ſignificat omnia chariſmata & ſacramenta quæ fide nituntur, & ex ea profluunt quaſi ramus ex arbore. Sic Apoſtolus Roman. 3. 28. ait nos iuſtificari per fidem: vbi ſub fide comprehendit ſpem, pœnitentiam, charitatem, cæteráſque virtutes quæ ex fide quaſi radice profluunt: ſine his enim nemo iuſtificatur. Sic Rom. 12.3. ait: *Vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei*, id eſt, chriſmatum ſpiritualium, quæ Deus inter fideles diſtribuit.

Secundò dicitur, *fidei*: quia vis & efficacia ſacramenti conſiſtit, non in phyſica vi materiæ, v.g.
A olei; ſed in fide, id eſt, vi ſpirituali verborum, quæ fide comprehenditur: hinc ait S. Auguſtinus tract. 80. in Ioannem: *Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum; non quia dicitur, ſed quia creditur*, id eſt, non ratione externi ſoni qui tranſit, ſed ratione internæ virtutis quæ ſola fide percipitur. Vnde ſubdit: *Nam in ipſo ſono aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens*, quæ ſcilicet virtus eſt quaſi anima ſacramenti, nec ſenſibus percipitur, ſed fide creditur. Dicitur ergo hæc oratio fidei, quia à fide dictata eſt, & fide intelligitur.

Tertiò, dicitur oratio fidei, quia requirit fidem 3.
in ſuſcipiente ſacramentum, & ſine hac fide inualida eſt & inefficax. Rurſum, qui ſacramentum ſuſ-
B cipit, hoc ipſo publicè profitetur, ſe credere, & amplecti doctrinam Chriſti, & vim huius ſacramenti ab eo inſtituti.

Quartò, *oratio fidei*, id eſt, fidelis, id eſt, certa & 4.
indubitata, q.d. hæc oratio, puta forma deprecatoria ſacramenti Extremæ vnctionis, non eſt dubiæ & incertæ virtutis, ſed fidelis & certa; quia certò impetrat quod orat: operatur enim per modum ſacramenti ex opere operato, non ex opere operantis, puta orantis. Sic Apoſtolus ſæpe ait: *Fidelis ſermo*, id eſt, certus, indubitatus, veriſſimus ſermo, 1.Timoth.1.15.& cap.3.1.ad Titum 3.8.

Quintò, *fidei*, id eſt, fidelium & Eccleſiæ: quia 5.
Sacerdos inungens, nomine totius Eccleſiæ inun-
C git, & orat pro infirmo. Agit enim tanquam Miniſter Eccleſiæ; vnde debet habere intentionem faciendi id quod Eccleſia intendit, puta conferre infirmo ſacramentum Extremæ vnctionis.

Saluabit.] Primò Syrus, *ſanabit corporaliter.* Secundò, Dionyſ. ſanabit ſpiritualiter, id eſt, cooperabitur ad eius ſalutem æternam, nimirum, vt Feuardent. conferendo ei gratiam & robur, quo mortis horrori & dæmonis tentationi reſiſtat. Tertiò pleniùs Hugo, Thomas Anglicus & alij ſalutem vtramque accipiunt, ſcilicet tam corporis quàm animæ; vt generalis ſit hæc ſalus, quæ deinde explicetur aliquo modo particulatim, nimirum ſalus corporis per verbum *alleuiabit*; ſalus animæ
D per τὸ *& ſi in peccatis fuerit remittentur ei.* Pro *ſaluabit* enim Græcè eſt σώσει, id eſt, *ſeruabit*, quod eſt verbum generale, támque animæ quàm corporis ſalutem complectitur.

Senſus ergo eſt, q.d. *oratio fidei*, id eſt, ſacramentum & forma ſacramentalis Extremæ vnctionis *ſaluabit infirmum*, hoc eſt, conferet ei gratiam qua ſaluetur anima: gratiam, inquam, vel primam, ſi æger ſit in peccato mortali; vel ſecundam, hoc eſt, augmentum gratiæ, ſi æger iam erat in gratia. ita per ſalutem intelligit gratiam Conc. Florent. dum effectum huius ſacramenti ait eſſe animi ſanationem. & Conc. Trident. ſeſſ. 14. cap. 2. ait enim: *Res porrò & effectus huius ſacramenti illis verbis explica-*
E *tur: Et oratio fidei ſaluabit infirmum*, &c. *Res etenim hæc eſt gratia Spiritus ſancti.* Alioqui Iacobus hîc omiſiſſet primarium & proprium effectum ſacramenti, qui eſt conferre vel augere gratiam iuſtificantem, itaque facere iuſtum vel iuſtiorem. Rurſum *ſaluabit*, vel, vt Græcè eſt σώσει, id eſt, ſeruabit eum, hoc eſt, conferet ei ſanitatem corporalem, ſi ita ſaluti animæ expediat, ait Concil. Trident. loco citato. poſſet inſuper ſic exponi: *Oratio fidei ſaluabit infirmum*, ſcilicet dando gratiam quæ ægrum, vel per mortem tranſmittat ad ſalutem æternam, vel eundem ad vitam reuocet, eíque ſalutem & ſanitatem corporalem reſtituat. Sic enim σώσει, id eſt, ſeruabit eum in vita,

vel præſenti, vel æterna. Proprius enim effectus Extremæ vnctionis eſt, vt quaſi viaticum, aut potiùs pharmacum immortalitatis morientem conducat, & tranſmittat ad alteram vitam meliorem & æternam.

Metus vanus moribundorum. Porrò hinc patet falſum & præpoſterum eſſe metum nonnullorum, qui putant ſe certò morituros, ſi hoc ſacramentum ſuſcipiant, ideóque illud differunt vſque ad vltimum vitæ halitum, imò ſubinde ſine eo moriuntur; cùm è contrario proprius effectus huius ſacramenti ſit reddere ſanitatem, ſi id animæ ſaluti expediat, vt ait Trident. cuius rei multa legimus & vidimus, ac indies videmus exempla.

Et alleuiabit eum Dominus.] S. Auguſtinus tract. de reſtit. Cath. conuerſ. & Caſſianus collat. 20. c. 8. legunt *alleuabit*, Græcè ἐγερεῖ. Syrus & Hebr. יְקִימֶנּוּ *iekimennu*, id eſt, *excitabit*, eriget, ſuſcitabit, alleuiabit eum, non tantùm corporaliter alleuiando morbum, ſed etiam & magis ſpiritaliter conferendo ei robur, alacritatem & lætitiam, quo metus & ſcrupulos ob præterita peccata, ac tentationes dæmonis (præſertim diffidentiæ, deſperationis, mœroris) & morbi dolores; tædia, torporem, atq; mortis pauorem, anxietatémque ob inſtans iudicium fortiter & alacriter ſuperet, vt alleuietur, id eſt, corpore & animo erigatur, exhilaretur & corroboretur. ita Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 3. *Ægroti animam*, inquit, *alleuiat & confirmat, magnam in eo diuinæ miſericordiæ fiduciam excitando; qua infirmus ſubleuatus & morbi incommoda ac labores leniùs fert, & tentationibus dæmonis calcaneo inſidiantis faciliùs reſiſtit.*

Sex fructus Extr. vnct. Præclarè Ioan. Eckius debellator Lutheri ſer. 57. de ſacram. aſſignat ſex olei proprietates quibus ſignificentur ſex dona & effectus huius ſacramenti, ſcilicet 1. ſanatio ſanctitáſque ſpiritalis. 2. nitor conſcientiæ. 3. robur facultatum animæ. 4. pax & quies in miſericordia Dei. 5. conſecratio quædam quaſi pugilis & athletæ Chriſti. 6. gaudium & lætitia. Hinc Rituale S. Ambroſij, quo vtitur Eccleſia Mediolanenſis, iubet vngi caput, in quo hæc ſex dona excipiuntur. Hinc & Epiſcopus benedicens hoc oleum orat, vt ſit omni hoc vnguento cœleſtis medicinæ peruncto tutamen mentis & corporis, ad euacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnémque ægritudinem mentis & corporis.

Exempla. Vis Exempla: Accipe illuſtria. *S. Maria Oigniacenſis, cùm B. Virgine præmonente Extremam vnctionem ſuſciperet, Apoſtoli omnes adfuere, & B. Petrus claues oſtendens pollicebatur ſe illi cœli ianuam patefacturum. Porrò Chriſtus ſignum crucis, vexillum victoriæ ſuæ, ad pedes eius fixit. Cùmque in diuerſis locis vngeretur, in ipſa ſacramenti eius perceptione S. Spiritûs operationem cum ingenti ſingulorum locorum illuſtratione perſenſit. Quidam etiam amici & noti eius qui iampridem obierant, eius conſolandæ cauſa ad eam miſſi ſunt*, inquit Iacobus à Vitriaco Card. lib. 2. vitæ eius cap. 12. Idem c. 4. *Dum præſente Maria Oigniacenſi*, inquit, *vnctionis Extremæ ſacramentum ægroti perciperent, illa Chriſtum cum Sanctorum multitudine adeſſe ſentiebat, ægrotúmque illum miſericorditer corroborantem, dæmones expellentem animam purgantem, ſéque dum membra eius vngerentur, quaſi in lumine per totum eius corpus diffundentem.*

Reginaldus vnus è S. Dominici diſcipulis, cùm moneretur vt Extrema vnctione ſe ad luctam cum dæmone præpararet: Ego, inquit, hanc luctam minimè reformido; quin potiùs lætus expecto. Iam enim dudum mater miſericordiæ me inunxit, in qua plurimum confido, & ad quam cupidè proficiſcor. Quòd autem ſe priùs ab ea inunctum dicebat, id ita habuerat. Cùm ante annos multos grauiſſimè ægrotaret, vigilanti de nocte apparuit Regina cœli cum alijs duabus virginibus, ipſaque ad eum accedens, iacentis oculos, aures, os & manus vnguento quod attulerat proprijs manibus liniuit, denique & pedes in præparationem Euangelij, vt ipſamet quaſi ex formula orans adiunxit. ita habet vita S. Dominici lib. 2. c. 2.

S. Lydivvina à Chriſto Domino, præſente B. Virgine, omnibus Apoſtolis, multíſque Angelis, & Sanctis, fuit inuncta omnibus membris quæ morituris inungi ſolent. Rogauit illa vt ſe tot doloribus oneraret, quot opus eſſet ad redimendum Purgatorium. Cui Chriſtus: *Ita fiet filia vt petis: poſt biduum cantabis Alleluia cum alijs virginibus in regno Patris mei.* Ita habet vita eius apud Surium 7. Aprilis p. 3. c. 11.

Et ſi in peccatis ſit remittentur ei.] *Peccatis*, non tantùm venialibus; hæc enim omnes habent; ſed & mortalibus, ſi quæ ſunt. Vnde cautè ait *ſi*. Sic & Conc. Trident. ſeſſ. 14. cap. 3 *Vnctio*, inquit, *Spiritus ſancti* (quam ſignificat & confert Extrema vnctio) *delicta ſi quæ ſint adhuc expianda, ac peccati reliquias abſtergit*. Hinc vnguntur quinque ſenſus, quia illi ſunt quaſi quinq; oſtia per quæ peccata in animam intrant. Porrò peccati reliquiæ ſunt primò, peccata venialia. 2. pœnæ peccatis, etiam mortalibus iam remiſſis, debitæ. 3. infirmitas & languor virium animæ ad peccato & tentationibus, quibus moribundi à dæmone oppugnari ſolent, reſiſtendum. 4. peccata mortalia, in quæ æger poſt confeſſionem incidit, & ignorat ſe iis teneri. Rurſum cùm confeſſio ob aliquem defectum, quem æger bona fide ignorat, fuit inualida, ſi ipſe de peccatis omnibus in genere doleat, vti par eſt, Extrema vnctio omnia omnino remittit & abolet. Idem faciunt alia ſacramenta, ſed per accidens; & Extrema vnctio id facit per ſe & propriè; quia ad hoc peculiariter eſt inſtituta, & parata in finem vitæ vt amoueat omnia impedimenta, quæ animam euolantem è corpore ab ingreſſu cœli remorari poſſunt. Quocirca nulli eſt negligenda, quia multi per eam ſaluantur, qui alioqui damnarentur: multi rectà in cœlum euolant, aut breuiter in Purgatorio expiantur, alioqui diu in eo expiandi. ita paſſim Interpretes & Bellarm. de Extrem. vnct. cap. 8. cuius rei exempla ſuppetunt.

Peccati reliquiæ quæ.

An B. Virgo inuncta. Hinc nonnulli inferunt, B. Virginem in fine vitæ non ſuſcepiſſe Extremam vnctionem, nec eius fuiſſe capacem; quia nullum in ea fuit peccatum, aut peccatorum reliquiæ. Vnde in ea falſa fuiſſet forma, dicendo: *Indulgeat tibi Deus quicquid deliquiſti per viſum, auditum*, &c. Rurſum ipſa non eguit confortatione in morbo & morte, imò ſine morbo, ex amore & deſiderio fruendi Chriſto ſuo filio creditur animam exhalaſſe. ita Gabriel, Paludanus, Victoria & Eckius. Verùm contrarium, ſcilicet eam fuiſſe inunctam, docent Albertus, Syluester, Caniſius, quos citat & ſequitur Suarez 3. part. tom. 2. diſput. 18. ſect. 3. Ratio eſt, quia proprius effectus Extremæ vnctionis eſt, confortare hominem in vltima lucta contra inſidias inimici; non verò peccatorum remiſſio, niſi ſub hac conditione, ſi quæ habeat æger, vt ait Iacobus. Decuit ergo B. Virginem hoc ſacramentum vti & cætera (excepto Ordine, Pœnitentia, & Matrimonio) ſuſcipere, vt fidelibus præberet exemplum humilitatis, & vitæ Chriſtianæ. Ad argumentum reſp. Suarez, formam intelligi conditionatè, ſcilicet, *ſi quid deliquiſti per viſum*, &c. Meliùs reſpondebimus, illam alia forma, v.g. Ambroſiana

Reſp. affirm.

(quam

(quam ſuperiùs recitaui) fuiſſe inunctam, quæ peccatorum non facit menrionem. Portò quod Albertus ait, eam vſurpaſſe ſacramentum Pœnitenriæ, & confeſſam S. Ioanni, paſſim alij redatguunt: propria enim materia pœnitentiæ ſunt peccata propria, qualia nulla habuit ſanctiſſima Virgo, idqne ipſa optimè ſciebat, vtpore lumine diuino, æquè ac gratia, pleniſſima.

Denique falſum eſt quod ſcribit Guilielm. Durand. lib. 1. Ratiooal. diuin. offic. c. 8. n. 25. & Eckius homil. 56. & 58. de ſacram. ſcilicet quòd iufirmus debeat ſemel tantùm in anno, licèt ſæpius ægrotet, vngi, aut non niſi poſt plures menſes: nec enim Extrema vnctio imprimit characterem. Repeti ergo poteſt quoties is qui è morbo conualuit, in eum, vel alium rurſus incidit, ac periculosè ægrotat. Ex dictis patet S. Iacobum tres aſſignare effectus Extremæ vnctionis. Primus eſt, ſalus animæ & ſubinde corporis; ſecundus, alleuiatio infirmi; tertius, peccatorum, ſi quæ ſint teliqua, remiſſio.

Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra.] Pro *ergo* Syrus babet דֵן *den*, id eſt, *autem*. Græci noonulli (nam plures oon habent) οὖν, id eſt, *igitur*. Vocula *ergo*, vel *autem* connectit hæc præcedentibus. q.d. dixi de Extrema vnctione: *Si in peccatis ſit, remittentur ei*; ſcilicet ſi is qui vngitur ea ignotet, aut eorum ſit oblitus: nam ſi eorum ſit conſcius, debet ea ante Extremam vnctionem coufiteri, vt docet Innoc. I. Epiſt. 1. ad Decentium c. 8. Vt ergo eam ritè ſuſcipiatis, *Confitemini alterutrum peccata veſtra*, id eſt, confitemini homines hominibus vobis ſimilibus, puta illis, quibus à Chriſto demandata eſt abſoluendi cura & poteſtas, ſcilicet Sacerdotibus, iuxta illud 1. Petri 4. *Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes.* Sic vulgò dicimus, docete inuicem, curate inuicem, ſuſtentate inuicem, ſacrificate pro inuicem; nimirum vt qui docti ſunt, doceant indoctos; qui Medici ſunt, curent ægrotos; qui dinites ſunt, ſuſtentent pauperes; qui ſacerdotes ſunt, ſacrificent pro laicis: illa enim verba expouenda ſunt appoſitè ad ſubiectam materiam, gratiam, & officium cuiuſque. ita exponit Beda, S. Bernard. in lib. Medit. cap. 9. Hugo Victor. lib. 2. de ſacram. part. 14. cap. 1. Alcuinus Epiſt. 26. apud Henricum Caniſium tom. 1. antiq. lect. Et Concil. Senonenſe decret. 10. ac S. Auguſt. lib. 2. de viſit. infirmorum cap. 4. (licèt Doctores Louan. dubitenr an hic liber ſit S. Auguſt. & Eraſmus neget) Accedunt S. Bonauent. & Alexander Alenſis mox citandi. Hinc patet agi hîc de confeſſione ſacrameotali, quod perperam negat Eraſmizans Caietanus.

Confitemini alterutrum, id eſt, Sacerdoti. Cur? Reſp. 1.

Dices, cur ergo ait S. Iacobus: *Confitemini alterutrum?* Cur oon expreſsè dicit: Confitemini Sacerdotibus? Reſp. primò, ad leniendum confeſſionis onus & verecundiam, q.d. confiteri debetis, at non Angelis, coram quibus, vtpote puriſſimis, & ſanctiſſimis, nimis erubeſceretis peccata veſtra, præſertim carnalia denudare; ſed hominibus, puta Sacerdotibus, qui iiſdem tentationibus & peccatis obnoxij ſunt, vel fuerunt, ant eſſe poſſunt. *Alterutrum ergo*, id eſt, homo homini, ſimilis ſimili, frater fratri confitemini, puta Sacerdoti, qui licèt officio ſit ſuperior, natura tamen eſt par, infirmitate ſi-
2. milis, obligatione confitendi æqualis. Secundò, vt ſignificet Sacerdotes æquè, ac laicos ſua peccata confiteri debere. Noluit ergo dicere: Confitemini preſbyteris, ne preſbyteri putarent ſe onere confitendi eximi, eo quòd ipſorum ſit laicorum con-
A feſſiooes excipere, eóſqne abſoluere quaſi iudices; ſed iudicum perſonam debere deponere, ſéque facere reos cùm peccata ſua confitentur, q.d. confitemini alterutrum, preſbyteris ſcilicet, ita vt cùm ipſi peccant, ſimiliter aliis preſbyteris confiteantur. ita Setarius hîc, & Turrianus in lib. 2. Conſtit. S. Clemen. cap. 18.

Tertiò, vt innuat Iacobus conſilij eſſe, non præcepti, non tantùm Sacerdotibus, ſed etiam laicis peccata confiteri, ſiue reconciliationis mutuæ cauſa, ſiue humilitatis ſtudio, ſiue ad petendum conſilium & auxilium, ſiue ad maius charitatis vinculnm, præſertim imminente diſceſſu & morte. Vnde multos Sanctos id feciſſe legimus, vt 3.
B S. Gregorium toto cap. vltimo Moralium. Et in Religionibus viri religioſiores idipſum facere ſolent, ac offenſarum ſuarum & ſcandali quod ſua tepiditate, vel impatientia, aut cholera ſociis dederunt, ab eis veniam petere. Idipſum ſignificar & monet hîc S. Iacobus. Vnde Beda: In hac, ait, Iacobi ſententia debet eſſe diſcretio, vt quotidiana, leuiaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur, vt orent pro nobis: ſed grauia iuxta legem Sacerdoti pandamus; vt ille ab eis nos abſoluat, quod laici facere nequeunt. Et Simeon Theſſalonicenſis lib. de diuino templo, air hæc Iacobi verba ab Epiſcopo, dum preces populi prono capite poſtulat, & ſe peccatorem confitetur (vti facit
C Sacerdos in introitu Miſſæ) impleti. Et S. Ephrem tom. 2. p. 72. in reprehenſ. ſui & confeſſ. implorans fratrum erga ſe commiſerationem, citat hunc Iacobi locum.

4. Quartò, ex hoc Iacobi loco nonnulli cenſuerunt, abſente Sacerdote confitendum eſſe laico: vnde Alcuinus Epiſt. 26. Scotis id perſuadere volens: Iubetur, inquit, vt confiteamur alterutrum, id eſt, homo homini, reus iudici, ægrotus medico. Idem ſuis ſancit S. Franciſcus in regula cap. 20. eitans hnnc Iacobi locum. Idipſum fecir Baptiſta Catechumeni, qui, teſte S. Auguſtino, vti refertur de conſecratione diſtinct. 4. cap. *ſanctum eſt*, in naui orta tempeſtate à laico baptizatus
D eſt: ille enim ab hoc iam baptizato abſolutionem petiit, & impetrauit. Idem liquet ex Coocilio Triburienſi, quod citatur in decretal. cap. *fures, de furtis.* dicitque fures & latrones ſi comprehenſi, aut vulnerati preſbytero vel Diacono confeſſi fuerint, communionem eis non eſſe negandam. Vnde putarunt aliqui in articulo mortis deficiente Sacerdote, laico faciendam eſſe confeſſionem, Idqne à Iacobo hîc præcipi, ac proinde laicum tunc poſſe confitentem abſoluete. Id videtur innuere S. Thomas in ſupplemento q. 8. art. 2. ad 1. & Abulenſis in Leuit. cap. 16. quæſt. 24. Quin & S. Franciſcus in Regula cap. 20. ſuis Religioſis ita præſcribit: *Si Sacerdotem habere non*
E *poterunt, confiteantur fratri ſuo, ſicut dicit Apoſtolus Iacobus: Confitemini alterutrum peccata veſtra.* Sed ilicò ſubdit: *Non tamen ob hoc dimittant recurrere ad Sacerdotes, quia poteſtas ligandi atque ſoluendi ſolis Sacerdotibus eſt conceſſa.*

Confeſſio facta laico nō eſt ſacramētalis, nec præcepta.

Verùm dico, confeſſio facta laico nullo modo eſt ſacramentalis, neque vnquam fuit neceſſaria. Prior pars patet: quia laicus non habet poteſtatem clauium; confeſſio autem ſacramentalis fit propter abſolutionem. Secunda pars patet, quia nullum eſt præceptum, nec diuinum, nec Eccleſiaſticum, niſi de confeſſioue facienda Sacerdoti; deiude quia neceſſitas confeſſioois naſcitur ex neceſſitate abſolutionis, quam laicus non po-

teſt dare. Dices, Cyprian. libr. 3. epiſtol. 17. contendit, vt lapſi in perſecutione poſſint in articulo mortis, ſi Sacerdos non adfuerit, apud Diaconum exomologeſin facere, & manus impoſitionem in pœnitentiam accipere; & auctor libr. de vera & falſa pœnitentia cap. 10. *Tanta vis*, ait, *eſt confeſſionis, vt ſi deeſt Sacerdos, confiteatur laico.* Sic & Beda verbis paulo antè recitatis. Similia habet Gloſſa in cap. *paſtoralis.* de officio iudicis ordin. (tamen in quibuſdam exemplaribus correctioribus ſunt iſta iam deleta) Reſpond. Cyprian. loquitur de confeſſione, quæ ab agentibus pœnitentiam publicam fieri ſolet in eum finem, vt abſoluantur ab excommunicatione, & reconcilientur ab Eccleſia: quæ confeſſio poteſt fieri Diacono habenti iuriſdictionem abſoluendi ab excommunicatione: coniectura autem D. Pammelij, qua dicit fortè abſente Epiſcopo, & presbyteris carceribus incluſis, ex priuilegio quodam in neceſſitate Diaconis permiſſam & conceſſam fuiſſe pœnitentium reconciliationem, ſicuti à S. Gregorio presbyteris conceſſam legimus ſacramenti Confirmationis adminiſtrationem, nullo modo eſt probabilis: tum, quia nemo hoc vnquam dixit: tum quia Diaconus non habet ſacerdotalem characterem; & longè maior eſt diſtantia inter Diaconum & presbyterum, quàm presbyterum & Epiſcopum: tum denique quia Epiſcopus nullo modo poteſt concedere adminiſtrationem ſacramenti Confirmationis, ſed ſoli Chriſti Vicarij hoc concedunt: ergo multo minus poteſt concedere Diacono adminiſtrationem ſacramenti Pœnitentiæ, ſicut nec poteſt ei concedere conſecrationem corporis Domini. Auctor verò libr. de pœnit. & Beda commendant hanc confeſſionem non tanquam neceſſariam, ſed tanquam vtilem: tum quia homo excitat in ſe faciliùs dolorem peccatorum, dum ea alteri confitetur: tum etiam quia per illam verecundiam ex parte ſatisfacit pro peccatis: tum denique quia conſilium & conſolationem ab altero accipere poteſt. Vnde etiam Magiſter ſentent. & Doctores in 4. d. 17. laudant hanc confeſſionem in extrema neceſſitate laico factam: quod intellige, quando abeſt ſcandalum, & omne aliud periculum quod ex tali confeſſione poſſet prouenire. Quod autem D. Thom. in ſupplemento quæſt. 8. artic. 2. ad 1. ait in neceſſitate pœnitentem debere confiteri cui poteſt, non eſt præceptum, ſed conſilium, vt intelligit Sotus: quod tempore D. Thomæ frequentius erat in vſu quàm modò. Quod autem addit defectum Sacerdotis à ſummo Sacerdote tunc ſuppleri, intellige ſuppleri quoad conſecutionem remiſſionis peccatorum, ſi alter eſt contritus; non autem ſi tantùm eſt attritus, quia nulla extat huius rei promiſſio: vnde illa ſuppletio eſſet omnino præter legem ordinariam. Porrò laicus audiens confeſſionem non poteſt confitentem abſoluere: ſic enim vſurparet officium Sacerdotis, faceretque ſacrilegium. Sed fieretne irregularis? Affirmat D. Soto: quia, inquit, cap. *ſi quis,* de Clerico non ordinato, imponitur pœna irregularitatis ſolemniter baptizanti, aut aliquod diuinum officium exercenti ſine ordine: nomine autem officij diuini cõtinentur omnia Sacramenta. Verùm melius alij negant; quia nomine officij diuini ex vſu Canonum intelligitur ſolum ſacrificium Miſſæ, & ſolennis decantatio Euangelij, aut Epiſtolæ. ita Syluester verbo *Confeſſor* 1. Ledeſma in 4. p. 2. q. 7. art. 3. & alij.

Denique errat Thomas Anglicus hîc, dum inſtitutionem Confeſſionis tribuit Eccleſiæ, Iacobo promulgationem, Chriſto tantùm inſinuationem, cùm ſcilicet B. Petro dedit claues: imò Canon *Quidam Deo*, tit. de Pœnit. diſt. 1. cum Gloſſa, videtur inſtitutionem Confeſſionis tribuere S. Iacobo: ſed per inſtitutionem intellige expreſſam denunciationem, quam præ S. Petro, Paulo, Ioanne & Iuda facit hîc S. Iacobus. De fide enim eſt hoc ſacramentum, æquè ac cætera, à Chriſto Domino immediatè eſſe inſtituta, vti definit Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 1. de Extrema vnctione. Vnde S. Bonauent. in 4. diſtinct. 17. art. 1. quæſt. 3. & Alenſis ibidem num. 3. artic. 2. docent confeſſionem à Chriſto inſtitutam, ſed à Iacobo hîc promulgatam.

Confeſſionis vis.

Porrò quàm peccatori neceſſaria ſit Confeſſio ad ſalutem, patet exemplo Seueri, qui mortuum ſine confeſſione defunctum, ideóque raptum ad tartara ſuſcitauit, vt confiteri poſſet; vti narrat S. Gregorius 1. Dialog. c. vlt. De eius vtilitate plura dixi Actor. 19. 18. Eandem ſæpe Deus declarauit miraculis; quæ recenſet Beda lib. 5. hiſtor. 14. Petrus Cluniacenſis libr. 1. de Mirac. cap. 3. 4. 5. 6. Auctor vitæ S. Bernard. lib. 1. cap. 9. S. Bonauent. in vita S. Franciſci cap. 10. Alanus Copus libr. 2. Dialog. cap. vlt.

Præclarè S. Bernardus Epiſt. 113. explicans illud Pſalm. 95. *Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius.* *Reuera*, inquit, *vbi confeſſio, ibi pulchritudo, ibi decor: ſi peccata ſunt, in confeſſione lauantur: ſi bona opera, mundantur. Cùm mala tua confiteris, ſacrificium eſt Deo ſpiritus contribulatus: cùm Dei beneficia, immolas Deo ſacrificium laudis. Ama confeſſionem ſi affectas decorem. Bonum animæ ornamentum confeſſio, quæ & peccatorem purgat & iuſtum reddit purgatiorem: abſque confeſſione iuſtus iudicatur ingratus, & peccator mortuus reputatur. Confeſſio igitur peccatoris eſt vita, & iuſti gloria.*

Denique mira eſt vis confeſſionis, vt vno verbo impetret à Deo omnium peccatorum, etiam grauiſſimorum indulgentiam, Deíque reconciliationem, vti impetrauit Dauid, dicendo enim, *peccaui Domino*, ilicò audiuit à Natan: Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris, 2. Regum 12. 13. Memorabilis eſt Gloſſa Hebræorum in illud Cantic. 5. 2. *Aperi mihi ſoror mea*, edita à Galatino lib. 8. cap. 8. *Filij mei*, inquit, *aperite mihi aperturam vnam pœnitentiæ, ſicut eſt foramen acus; & ego aperiam vobis aperturas miſericordiæ, per quas intrabunt quadrigæ & currus.*

Orate pro inuicem.] tum laici pro laicis, tum Sacerdotes pro Sacerdotibus & laicis, præſertim infirmis, quando eos inungunt: de illis enim hucuſque egit. Et Sacerdotes à Deo & Eccleſia ordinari & deputati ſunt, vt nomine Eccleſiæ orent pro fidelibus omnibus, ſíntque quaſi publici legati & mediatores inter Deum & populum; vnde & ſequitur: *vt ſaluemini*, Græcè *ἰαθῆτε*, id eſt, *vt ſanemini*, ſcilicet ab infirmitate quæ vos detinet. Reſpicit ad v. 15. *Oratio fidei ſaluabit infirmum.* Hinc ex vſu Eccleſiæ pro infirmis inunctis leguntur Litaniæ, quaſi communes omnium preces, ad implorandam iis in vltimo agone opem Sanctorum, contra dæmonum phalanges. Generalis tamen hæc ſententia ad omnes, etiam laicos extendenda eſt: charitas enim dictat & inſtigat, vt pro inuicem oremus, vt ſanemur, id eſt, ſaluemur tam animo, quàm corpore: pluris enim eſt ſanitas animæ quàm corporis. Idipſum confirmat exemplum Eliæ, quod ſubdit Iacobus. Nota, Iacobus præmiſit

moui

monitum de confeſſione, quia poſt eam validior eſt oratio, vtpote quæ ab anima pura & ſancta, Deique amica & filia ad Deum Patrem emittitur, qui voluntatem timentium ſe facit, Pſalm. 144. 19. Sic Iob iuſſu Dei orans pro amicis, eis veniam impetrauit cap. vlt. 8. Iudith, poſtulans preces ciuium, Holophernem occidit cap. 8. Ieremias pro populo orabat, Deóque irato quaſi manus ligabat cap. 14. 11. Vnde & poſt mortem viſus eſt pro eodem ſupplicare, 2. Machab. 15. 14. Pro S. Petro incarcerato orauit tota Eccleſia, eique libertatem impetrauit, Actor. 12. 5. Paulus pro aliis orauit, & aliorum preces pro ſe poſtulauit, Roman. 1. 9. & cap. 15. 30. Coloſſ. 4. 3. S. Ioannes pro omnibus orat, Epiſt. 3. cap. 2. Denique Chriſtus orat pro Apoſtolis omnibuſque fidelibus, Ioannis 17. 11.

Vtilius orare pro aliis quàm pro ſe. Cur? Reſp. 1.

Porrò vtilius eſt oranti orare pro aliis, quàm pro ſe ſolo. Primò, quia libentiùs ſacrificium orationis accipitur, cùm in conſpectu miſericordis iudicis proximi dilectione conditur, *quare communibus & alternis plus agimus orationibus, quàm ſingularibus aut priuatis*, ait S. Auguſtinus Epiſt. 97.
2. Secundò, *quia dum ſinguli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro ſingulis*, ait S. Ambroſius libr. de Abel cap. 9. qui & addit: *ita magna remuneratio eſt, vt orationibus ſingulorum acquirantur ſingulis totius plebis ſuffragia.* S. Chryſoſt. tom. 5. ſerm. *ne deſperemus*, aſſerit optimum eſſe participem fieri orationum, quas fundunt Sancti, adeóque Deum ſæpe iis tribuere, quod noſtris, quia indigni ſumus, non tribuit. S. Gregorius lib. 1. Epiſt. 24. creatus iam Pontifex poſtulat pro ſe orari, *ne ſuſcepta me pondera*, inquit, *vltra vires premant. Memor verò quod ſcriptum eſt: Orate pro inuicem vt ſaluemini, etiam impendo quod peto; ſed recipiam quod impendo: dum enim nos vobis per orationis opem coniungimus, quaſi ambulantes per lubricum, viciſſim nobis manum tenemus; fitque ex magna prouiſione charitatis, vt eò ſingulorum robuſtiùs charitas perfigatur, quò in alterutrum alter innititur.* Verè S. Auguſt. *Niſi Stephanus oraſſet*, inquit, *Eccleſia Paulum non haberet.* Rurſum S. Gregorius lib. 5. Regiſtri Epiſt. 119. *Preces etenim noſtra*, inquit, *tanto celeriùs in Dominica pietatis aurem ſubleuantur, quantò eas viciſſim pro nobis fuſas charitatis ardor exacuit.*

Oratio aſſidua.

Multum enim valet deprecatio (Δέησις, id eſt, *precatio*, quæ in indigentia & afflictione ſuppliciter fit
1. ad eam leuandam. Δέω enim eſt *indigere*) *iuſti aſſidua.*] ἐνεργουμένη, id eſt, *elaborata*, ſtrenua, efficax, viuida. Pagnin. *intenta*, quæ ſcilicet tota animi contentione ex fundo pectoris ardenti ſpiritu, certáque fide & ſpe formatur & emittitur. Hæc enim quaſi cogit Deum dare quod petitur. *Aſſidua* ergo, id eſt, intenta & inſtans, vt aſſequatur quod petit. Aſſiduus enim Latinè propriè idem eſt quod iugis, continuus, & quaſi aſſidens rei cui incumbit.
2. ita Feſtus. Inde ſecundò aſſiduus idem eſt intentus, diligens, ſollicitus. Sic Cicero lib. 1. de Oratore, ſcripturam diligentem & elaboratam vocat aſſiduam. Et lib. de ſeneƈt. *Semper*, ait, *boni aſſiduique domini referta cella vinaria, olearia, & penuaria eſt,*
3. *villaque tota locuples eſt.* Tertiò, aſſiduus per metalepſin idem eſt quod locuples & probatiſſimus. ita à Gellio lib. 18. vocatur *claſſicus aſſiduúſque ſcriptor, non proletarius.* Simili modo oratio aſſidua, primò eſt intenta, elaborata, ſolicita. 2. continua donec obtineat quod tam ſollicitè petit. 3. probata & locuples, quia totam ſe dat Deo, omnéſque corporis & animæ vires in oratione impendens Deo tradit; locuples ergo eſt in Deum, dum ei ſe ſua-

A que liberaliter offert, vt eum viciſſim ſibi obliget, & liberalem in dando id, quod petitur, eſſe ſuadeat, & penè compellat. Sic Græcum ἐνεργὴς, idem eſt quod ἐν ἔργῳ ὢν, id eſt, in opere exiſtens, operi intentus, ſollicitus, ſtrenuus, acer, continuus, donec opus ſuum conficiat. Talis ergo energia, efficacia, intentio & contentio requiritur in oratione, qualem in opere, v.g. in ſtudio adhibet ſtudioſus, in fabrica architectus, in prælio miles & dux vt victoriam obtineat, vt ſcilicet ab efficaci principio, puta ab animo & ſpiritu ardenti & vehementi incitata, & quaſi animata ardens ſit & vehemens, ac ardentia ſuſpiria, quaſi pilas è tormento cellico ignitas, in cœlum eiaculetur, qui-
B bus Deum feriat & quaſi ſauciet, cogátque dare quod flagitat. Talis erat oratio S. Catharinæ Senenſis, quæ obſecrans dicebat: *Domine non diſcedam, non te dimittam donec mihi hanc, illámve rem, puta animam donet.*

Hinc ſecundò, oratio iuſti multum valet ſi ſit ἐνεργουμένη, id eſt, *agens*, operans, non deſidioſa & torpens, ſed bonis operibus intenta, iiſque comitata, alata & armata: opera enim tum orantis, tum eius pro quo oratur, putà pœnitentia, vitæ emendatio, obſeruatio mandatorum, & exercitium charitatis, patientiæ, humilitatis, aliarúmque virtutum faciunt orationem efficacem & quaſi omnipotentem, ait Maximus centuria 3. cap. 8. & 84. &
C ex eo Theodorus Studita ſerm. 107. Sic Paulus Galat. 5. 6. ait multum valere fidem quæ per dilectionem operatur, Græcè ἐνεργουμένη. Hoc eſt quod Angelus docet Tobiam cap. 12. 8. *Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis quàm theſauros auri recondere.*

Ieiunium ergo, id eſt, afflictio corporis & ſpiritus, ac præſertim animi contritio, gemitus & lachrymæ dant orationi vim, Deúmque quaſi cogunt vt afflictio ſuccurrat. Vnde, *quando orabas cum lachrymis*, ait Raphaël Tobiæ cap. 12. v. 12. *exauditus es.* & Iudith cap. 8. v. 14. *Indulgentiam eius*, inquit, *fuſis lachrymis poſtulemus.* & Magdalena veniam impetrauit, cùm *lachrymis cœpit rigare pedes*
D *eius*, Luc. 7. v. 38. Vnde rectè ait S. Nazianz. Orat. 1. contra Iulianum. *Piorum lachrymæ peccati diluuium ſunt, & mundi expiamentum.* Et Climac. gradu 7. *Maior ac potentior Baptiſmate, poſt Baptiſma eſt fons lachrymarum.* S. Maximus hom. de pœnit. S. Petri: *Vtiliores*, inquit, *lachrymarum preces ſunt, quàm ſermonum: quia ſermo in precando fortè fallit, lachryma omnino non fallit; ſermo enim interdum non totum profert negotium, lachryma ſemper totum prodit affectum.* S. Chryſoſt. homil. 30. in Geneſ. *Quidnam dic oro oculis illis formoſius, perpetuo lachrymarum imbre, & quaſi margaritarum decore ornatis?* S. Gregorius Nyſſenus orat. funebri de Placilla: *Vulnerum animi*, inquit, *tanquam ſanguis lachrymæ ſunt.* S. Leo ſerm. 9. de Paſſio-
E ne: *Felices*, ait, *S. Apoſtole, tuæ lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem ſacri habuere Baptiſmatis.* Vnde Petrus Cellenſis libr. de panibus c. 12. *Diabolus*, inquit, *tolerabilius ſuſtinet flammam, quàm lachrymam noſtram.*

Oratio cum lachrymis potens.

Expoſtulauit grauiter Antipater cum Alexandro Magno per litteras de Olympia Alexandri ipſius matre, enixéque contendit à Rege vt illatæ, ſibi per ſummam inſolentiam iniuriæ quàm primùm reſarcirentur. Legit ſedatè querelas Alexander, & nobili illo apophthegmate reſpondit: *Ignorare videtur Antipater, quòd vna matris lachryma multas delebit epiſtolas.* Vna pariter peccatoris lachryma igne eliquata contritionis, multas, eáſque gra-

uiſſimas illatas Deo delebit iniurias. Petrus Chryſologus ſerm. 93. *O quanta*, ait, *vis eſt in lachrymis peccatorum? rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam, delent in omne facinus latam diuina promulgatione ſententiam.* Anſelmus Laudunenſis ſiue Gloſſa interlinealis in illud Tob. 3. v. 11. *In oratione perſiſtens cum lachrymis deprecabatur Deũ: Oratio Deum*, ait, *lenit, lachryma cogit; hæc vngit, illa pungit.* S. Bern. ſerm. 30. in Cant. *Lachrymæ pœnitentium*, inquit, *vinum ſunt Angelorum*; imò Dei ipſius, quo ipſe ſe oblectat & quaſi ſitim ſuam ſedat, iuxta illud Pſal. 55. v. 9. *Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo.* vbi Tigur. vertit: *lachrymas meas repone in laguunculam tuam.* Meritò ergo exclamat Iuſtinianus lib. de ligno vitæ. c. 9. *O lachryma humilis, tua eſt potentia, tuum eſt regnum. Tribunal iudicis non vereris: amicorum tuorum accuſatoribus ſilentium imponis: non eſt qui te ad Deum accedere vetet; ſi ſola intres, vacua non redibis. Quid plura? vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, aperis cœlum, fugas diabolum.*

Nota τὸ *iuſti*, intellige cuiuſlibet; ſed præſertim eius qui eſt miniſter Eccleſiæ & preſbyter, quem decet omnino eſſe iuſtum, maximè cùm Extremam vnctionem aliaque Sacramenta adminiſtrat. Rurſum iuſti oratio debet eſſe ἐνεργουμένη, id eſt, *intenta*, operoſa, efficax, aſſidua, qualis fuit S. Iacobi noſtri cognomento Iuſti; cuius genua ex continua oratione callum obduxerant, vti dixi in Procœmio. Talis pariter fuit S. Benedicti, S. Franciſci, S. Dominici, S. Thomæ Aquinatis, qui proinde aſſerebant ſe nihil petiiſſe vnquam, præſertim per B. Virginem, à Deo, quod protinus non impetraſſent. Sanctorum enim mentes ſunt quaſi altare thymiamatis, quod iuge orationũ & ſuſpiriorum thymiama, Deo odoratiſſimum & gratiſſimum exhalat. Talis fuit Abrahæ orantis, & impetrantis vt parceretur Sodomæ, ſi in ea inuenirentur decem iuſti, Geneſ. 18. 32. Iuſtus ergo vnus pluris eſt apud Deum, quàm omnes peccatores, quàm cœlum & terra. *Sanctorum deprecatio eſt commune omnium morborum remedium*, ait Theodor. in Hiſtor. relig. c. 16. Quid mirum? Auguſtus Cæſar capta Alexandria, licet illi ob iniurias ſibi illatas indignans, pepercit in gratiam Arrij Philoſophi Alexandrini, amici ſui. At Deus longè clementior eſt Auguſto, longè liberalior. Quocirca Deus per Ieremiam c. 5. 1. vociferatur: *Circuite vias Ieruſalem, & aſpicite & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium & quærentem fidem, & propitius ero ei.* Iuſti ergo ſunt baſes, fulcra & columnæ vrbium, prouinciarum & regnorum. *Quis dubitet mundum precibus ſtare Sanctorum?* ait Ruffin. præfat. in vitas Patr. peccatoris verò oratio parum valet, niſi is pœniteat & opem à Deo conuertendi ſe petat, vti fecit S. Magdalena, Publicanus, S. Petrus, S. Paulus. Talis præ omnibus fuit oratio Moſis Exodi 32. 10. Nam, vt ait S. Baſil. Orat. 2. quæ eſt de precatione: *Magni ponderis eorum auxilium eſt, qui poſſunt precibus flectere Deum; & ſupplicationes mutuæ cùm in hac vita ſalutares ſunt, tum cùm ex hac vita decedemus, copioſum nobis viaticum ad vitam futuram ſuppeditabunt.*

Quomodo oratio fiat efficax.

Nota ſecundò. Caſſianus collat. 8. c. 33. multos
modos, & cauſas aſſignat, quibus oratio redditur
efficax. 1. *Habes*, inquit, *in duorum conſenſione fructum*
1. *exauditionis Dominica voce ſignatum, ſecundùm illud:*
Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re,
quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis
2. *eſt. Habes aliam in fidei plenitudine, quæ grano ſinapis*
comparatur: Si enim, inquit, habueritis fidem ſicut gra-
A *num ſinapis, dicetis monti huic: Tranſi hinc, & tranſibit,*
& nihil impoſſibile erit vobis. Habes in aſſiduitate orationum, quam propter indefeſſam petitionum perſeuerantiam, importunitatem ſermo Dominicus nominauit:
Amen enim dico vobis, quia ſi non propter amicitiam,
vel propter importunitatem eius ſurget, & dabit ei quan-
tum opus habuerit. Habes in eleemoſynarum fructu. Con- 3.
clude, inquit, eleemoſynam in corde pauperis, & ipſa ora-
bit pro te in tempore tribulationis. Habes in emendatione
vitæ, & operibus miſericordiæ, ſecundùm illud: Diſſolue 4.
colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes.
Et poſt pauca, quibus infructuoſa ieiunij ſterilitas
caſtigatur: *Tunc, inquit, inuocabis, & Dominus exaudiet te; clamabis, & dicet: Ecce adſum. Nonnunquam*
B *ſanè exaudiri etiam tribulationum nimietas facit, ſecun-*
dum illud: Ad Dominum, cum tribularer, clamaui, & 5.
exaudiuit me. Et iterum: Ne affligeris aduenam, quia
ſi clamauerit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum.

Nota tertiò. S. Thomas ſerm. in Rogationibus Sex orationis fructus.
oſtendit quantum oratio iuſti valeat, ex ſex eius
effectibus. Primò enim, inquit, iram Dei mitigat, 1.
ei ſeſe opponens vt ſcutum, Sap. 18. 21. impetrat
omnia, Matth. 21. 21. inclinat Deum, vt homini
obediat, Ioſue 10. 14. Secundò, Angeli aſſiſtunt 2.
oranti, Daniel. 9. 21. orationes iidem offerunt Deo,
referúntque exauditionem, Iob 12. 12. Tertiò, ora- 3.
tio iuſti hominem liberat à malis, & veniam impe-
trat, ſalutem præſentem, & æternam, corporalem,
C & ſpiritualem confert, hic verſ. 15. Quartò, dæmo- 4.
nes fugat è corde, & corpore, Matth. vlt. 17. eoſ-
dem obedientes facit, etiam vt in mare ſe præci-
pitent, Matth. 21. 21. Quintò, omnibus elementis, 5.
& creaturis dominatur, ſolem ſiſtit, Ioſue 10. 14.
ignem cœlo euocat, 4. Reg. 1. 10. cœlum claudit, vt
pater verſ. ſequenti; mare, & aquas diuidit, Exodi
14. 15. & 21. Ioſue 3. 16. mortuos è Purgatorio
educit, Eccleſiaſtici 48. 5. beſtias ferociſſimas
cicurat, curat lepram, febrim, peſtem, omnéſque
morbos, ſedat tempeſtates, incendia, eluuiones;
omnes virtutes, & gratias è cœlo accerſit, adeóque
Deum omnipotentem vincit, & quaſi ligat. De- 6.
niquè Origenes homil. 9. in Numer. docet, Deum
D oranti plus concedere, quàm poſtulet. Vnde & orat Eccleſia: *Deus, qui abundantia pietatis tuæ, & merita ſupplicum excedis, & vota, effunde ſuper nos miſericordiam tuam, vt dimittas quæ conſcientia metuit, & adijcias quod oratio non præſumit.*

Egregiè Auctor ſerm. ad Fratres in eremo apud S. Auguſtin. ſerm. 22. orationis efficaciam oſtendit: *Orans Ieremias*, inquit, *confortatur in carcere; Daniel inter leones exultat, tres pueri in fornace tripudiant, Iob in ſterquilinio triumphat de diabolo, latro de cruce paradiſum inuenit, Suſanna à ſenibus defenditur, Stephanus de torrente in cœlum ſuſcipitur: non eſt igitur locus, in quo orare non debeamus. Orate igitur ſemper, & in omni loco, & pro inuicem, vt ſaluemini. Oratio*
E *ſancta eſt columna virtutum, Deitatis ſcala, viduarum maritus, Angelorum cognata, fundamentum fidei, Monachorum corona, coniugatorum leuamen.*

Elias homo erat ſimilis nobis, paſſibilis.] Gloſſa, Vers. 17.
ſimili mentis, & carnis fragilitate. Græcè, ὁμοιοπαθὴς, ſimilibus affectionibus, & paſſionibus obnoxius, quibus nos; & tamen eius oratio fuit reſeratio cœli, illud ad libitum aperiens, & claudens, terram humectans, & ſiccans, fœcundans, & areſaciens. Probat orationem iuſti multum valere exemplo Eliæ, cuius iuſtitia, & ſanctitas, æquè ac orationis efficacia in patrandis miraculis, & portentis, apud Iudæos erat celeberrima. Elias enim erat homo ſimilis nobis. Id dicit primò, quia Elias iam raptus

in cælum nobis eſt diſſimilis, & impaſſibilis. Secundò, quia vitæ fuit tam ſublimis, adeóque thaumaturgus, vt Angelus potiùs videri poſſet, quàm homo. Vnde & curru igneo raptus eſt in cœlum; vt Elias, ait S. Chryſoſtomus ſerm. de aſcenſione Eliæ, videatur fuiſſe ἥλιος, id eſt, *Sol*, è terra in cœlum conſcendens. Sic enim Iudæi Malachiam, Aggæum, & Ioannem Baptiſtam putarunt eſſe

Eliæ etymon.

Angelos incarnatos. Hinc & Elias dicitur quaſi אליהו *Elia*, id eſt, *Dominus meus Deus*, teſte Pagnino in nomin. Hebr. vel *fortis meus Deus*. Vnde S. Athanaſius Apolog. de fuga ſua, ait Eliam nominatum eſſe Deum. Quocirca Eccleſiaſt. cap. 48. 1. *Surrexit*, inquit, *Elias Propheta quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat*; totus enim ardebat zelo Dei, ídque prodigio ſignificatum eſſe aſſerit Epiphan. libr. de vita Prophet. in Elia. Ait enim: *Quem cùm enixuretur parens eius, talis ſol ac patri viſio apparuit: viri niueum quendam præ ſe ferentes habitum puſionem ſalutabant, matriſque uberibus in ignem euellebant, quin & flammam ignis loco cibi monſtrabant. Profectus eſt itaque genitor in Ieruſalem, viſaque ad Sacerdotes retulit. Reſpondit autem illi chrematiſmus (id eſt, oraculum, ſiue reſponſor:) Caue manifeſtum faciat: erit quippe lumen filij huius domicilium, ſermóque eius demonſtratio, atque ſententia breuis, & iudicabit Iſraël cùm in igne, tum romphæa. Hic eſt ille Elias qui ter ignem è cœlo deduxit; quique imbrem ſua lingua geſtauit; mortuos item ſuſcitauit, & in cœlum denique nimbo, ſeu turbine ignis aſſumptus eſt.*

An Elias ſit Phinees.

Tertiò, quia Hebræi tradunt Eliam eundem eſſe cum Phinees filio Eleazari Pontif. qui ob zelum meruerit immortalitatem, viuere ſcilicet vſque ad finem mundi, quem errorem ſecutus eſt Petrus Damiani Epiſt. 11. ad Nicolaum Pontificem. Id tacitè hìc confutat Iacobus, dicens eum paſſibilem & mortalem. Hunc errorem pariter confutaui Numer. 25. verſ. 13. Senſus ergo eſt, q.d. Si Elias vir iuſtus & ſanctus tanta orando impetrauit à Deo; ergo ſimiliter oratio aliorum iuſtorum magna impetrabit à Deo: Elias enim non fuit Angelus, nec alterius naturæ quàm nos; D quin & per omnia nobis fuit ſimilis; ſed habuit magnam in orando fiduciam, eaque impetrauit quæ naturaliter erant impoſſibilia: eandem per Dei gratiam induamus & nos, ac ſimilia impetrabimus.

Sancti infirmi cur.

Moraliter S. Gregorius lib. 19. moral. cap. 5. notat Deum Eliæ & Sanctis per quos tanta operatur, relinquere innatam fragilitatem, ne ex Dei operibus ſuperbiant, eaque ſibi arrogent. *Cùm*, inquit, *Elias tot virtutibus in alta profeciſſet, tamen mulierculam* (Iezabel) *fugit, de manu Dei mortem petit, nec accipit*, &c. *In illis virtutibus Elias, quid de Deo acceperat; in iſtis infirmitatibus, quid de ſe eſſe poterat, agnoſcebat: illa potentia virtus fuit, iſta infirmitas cuſtos virtutis; in illis virtutibus oſtendebat quid acceperat; in iſtis infirmitatibus hoc quod acceperat cuſtodiebat. In miraculis monſtrabatur Elias; in infirmitatibus ſeruabatur.*

Et oratione orauit (id eſt, feruenter orauit: hanc enim vim habet geminatio) *vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres.*] lib. 3. Regum cap. 17. 1. dicitur tantùm, quòd Elias hanc ſiccitatem prædixerit. Iacobus addit ipſum eandem ſuis precibus conciliaſſe & impetraſſe, ídque ex ingenti honoris diuini zelo, vt ſcilicet oſtenderet ſe verum & efficacem Dei veri eſſe Prophetam, vtque Achab & Iezabel eorúmque impios ſubditos, qui

A colebant Baal, hac pœna caſtigaret, & ad veri Dei hanc plagam immittentis cultum reduceret. Quocirca iure S. Chryſoſtomus homil. 16. ex variis Matthæi locis: *Elia*, inquit, *lingua fuit quaſi cœli clauis: factus eſt enim velut arbiter, cuius nutu & cohiberentur, & defluerent imbres: eius enim oratio*, inquit Tertullianus lib. aduerſ. Pſychicos cap. 6. *ieiunio atque abſtinentia roborata vim habuit impetrandi*, ídque ad hoc *vt cœlum impijs clauderetur, qui terrena polluerant*, ait S. Ambroſius lib. de Elia cap. 2. Fuit hic ingens Eliæ zelus, non tamen nimius, vti videtur dicere S. Chryſoſtomus, qui ſerm. 1. de Elia in fine, cauſam raptus Eliæ in cœlum dat nimium eius zelum, ne eo orbis perderetur & periret.

Eliæ zelus & efficacia.

B *Nam ſi diu tibi manendum in terris*, ait, *propediem humanum genus quod à te plectitur, abſolueretur. Tranſi ergo in cœlos ô Elia: non poteſt ignis cohabitare calamo. Impeccabiles contubernales poſt hac habiturus es, inter Angelorum choros habitare te faciam.*

Idem ſerm. de Elia & Petro, nominat Eliam terreſtrem Angelum, cœleſtem hominem, qui per humum ingrediens cœlum clauderet, aquarum cuſtos eſſet: eius enim lingua theſaurus erat aquarum, qui cœli nubes lingua contineret, non precans nec obſecrans; ſed ſtatim vt verbum veritatis emiſit, cœlum clauſit, imò fecit quaſi æneum: cuius ſermo in terræ viſcera quaſi febris incubuit, & ilicò arefacta ſunt omnia: vnde communis fuit C eiulatus & comploratio puerorum & matrum, ac ſumma deſperatio, emortuæ pecudes, iumenta, feræ, volucres, viri: fontes, flumina, lacus, & omnia in eis interierunt: vniuerſale naufragium terras obtinuit ex aquarum, non copia, ſed inopia factum. Et tamen, inquit, nihil horum curæ erat Eliæ. Vnde cenſet, eum idcirco diu non fuiſſe exauditum à Deo, cùm eius opem imploraret fugiens Iezabelem per quadraginta dies, vt aliis compati & miſereri diſceret. Verùm zelus Eliam excuſat; *Zelus purgat facinus*, inquit ille. Quocirca oratione ſua obtinuit tot prodigia quibus idololatras plecteret, & vnius Dei veri cultum ſtabiliret. Vnde illis pœnitentibus ilicò prodigia ſtitit, D & plagas reuocauit. Hinc & aſcendens in cœlum meritò audiit ab Eliſæo: *Pater mi, currus Iſraël & auriga eius*, q.d. tu ô Elia eras totum robur Iſraëlis, qui magis iuuabas Iſraëlem tua oratione & zelo, quàm magna curruum & equitum multitudo. ita Chald. Procopius, Vatabl. Caietan. & alij ibidem. Tropol. *Doctor* populi mores corrigens, qualis erat Elias, *currus eſt, quia mores populi tolerando portat: idem auriga eſt, quia eundem exhortando agitat*, ait S. Gregorius lib. 2. in Ezech. homil. 21.

Et rurſum orauit.] pœnitente Achab & populo VERS. 18.
poſtulans pluuiam, cuius clauem ſolus habet Deus, vt aiunt Hebræi. Elias typus fuit Sacerdotis, qui cœlum peccatori aperit, pluuiámque gratiæ ei conciliat, dum eum abſoluit & peccata E remittit. ita noſter Turrianus cap. 4. de dogm. charact. Portò Elias orans, *pronus in terram poſuit faciem inter genua ſua*, 3. Regum 18. 42. vt hac difficili, attenta, humili, verecunda, fidenti corporis compoſitione & ſitu, Deum quaſi cogeret ad dandum.

Rurſum ſepties orauit Elias ad impetrandam pluuiam: ſepties enim miſit puerum vt videret, num cœlum nubibus obduceretur & parturiret pluuiam, cúmque ille nihil ſe videre diceret, Elias redit ad orationem & intenſiùs orauit, donec ſeptima vice contentiſſimè orans pluuiã impetrauit, 3. Reg. 18. 44. ita Beda. Sic ſæpe Deus initio

oratio

orationis non concedit quod petimus, vt contentiùs & conſtantiùs oremus: quare tunc deſperandum non eſt, ſed ſpes excitanda & augenda, ac fidentiùs orandum. Qui id ſciunt, & aduertunt, nunquam cadunt animo, ſed ſemper animoſiùs orationi inſtant, itaque votis ſuis potiuntur, aut certè meliùs quid obtinent.

Et cœlum dedit pluuiam.] Hiſtoria narratur 3. Reg.c.18.v.1.& 41. ſic orans S.Hilarion ſuis pluuiam impetrauit, de quo in eius vita ita ſcribit S. Hieron. *Porro iam triennium erat* (à morte S. Antonij) *quòd clauſum cœlum illas terras areſecerat, vt vulgo dicerent, Antonij mortem etiam elementa lugere. Accola ergo pluuias à ſeruo Christi,* (S.Hilarione) *id eſt, à B.Antonij ſucceſſore deprecabantur: quas ille cernens, mirè doluit eleuatiſque in cœlum oculis & vtraſque in ſublime erigens palmas, ſtatim impetrauit quod rogauerant.* Sic noſtro Eliæ homonymus Elias Epiſcopus Ieroſolymæ, ſua ſede inique pulſus ab impio Seuero Patriarcha Antiocheno, ſiccitatem, locuſtas & famem Palæſtinæ induxit, vt habet vita S. Sabæ. Sic S.VVilfridus Angelo Saxones ſuſcepto Baptiſmo à triennali ſiccitate liberauit, ait Beda lib.4.hiſtor. Angl.c.13. Idem in Hiſpania fecit S. Audoënus, teſte Volaterrano lib.21. ac in Bohemia S.Adalbertus, vt habet eius vita. Oratio ergo eſt clauis cœli. Audi S. Aug. ſerm. 226. de Temp. *Oratio iuſti clauis eſt cœli: aſcendit precatio, & deſcendit Dei miſeratio.* Ipſa ergo clauis eſt cœli. Primò, quia per illam Elias cœlum clauſit & aperuit; quinimò Ioſue cap.10. v.13. cœlum, totámque cœleſtium orbium machinam vi orationis ſtitit; Ezechias etiam reflexit & retroëgit per decem gradus, Iſaiæ 38.v.9. Secundò, quia fortiſſimos Angelos cœlorum præſides oratio cœlo deducit, & in opem elicit. Nam *cùm oraſſet Eliſæus, &c. ecce mõs plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Eliſæi,* 4.Reg.6. 17. Tertiò, quia, quod mirabilius eſt, Deum oratio illigat, & quaſi deuinctum è cœlo ad iuſtos trahit; aut potiùs iuſtos è terra in cœlum trahit, Deóque illigat, vt nulla res eis nocere poſſit. Docet id pulchrè S. Dion. c.3. de diuin. nomin. duobus exemplis, catenæ ſcilicet cœlitus demiſſæ, ibíque fortiter affixæ; & funis ſcopulo alligati dum nauis iactatur fluctibus; quæ qui manibus ad ſe traheret, potiùs ipſe ab illis traheretur. Vincitur ergo quaſi ab orante Deus, ſed hoc arctiſſimo orationis nodo magis ille trahitur ad Deũ, quàm Deus trahatur ad ipſum. Huc ſpectat illud Dei populo irati ad Moſen orantem: *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos,* Exodi 32.10. *Cui enim dicitur, Dimitte me, oſtenditur, quòd tenendi habeat facultatem,* ait S.Hieron. in c.13. Ezechiel.

Oratio eſt clauis cœli tripliciter.

Alleg. S.Auguſt. ſerm.201. de Temp. Elias, inquit, fuit typus Christi: *Sicut ergo orante Elia poſt tres annos & ſex menſes pluuia de cœlo deſcendit; ita & in aduentu Saluatoris tribus annis & ſex menſibus, quibus prædicare dignatus eſt, pluuia verbi Dei totum mundum feliciter irrigauit. Et ſicut tunc in aduentu Eliæ omnes ſacerdotes idolorum interfecti ſunt & deleti; ita in aduentu veri Eliæ, id eſt, Domini noſtri Ieſu Christi, obſeruatio ſacrilega paganorum deſtructa eſt.*

Et terra dedit fructum ſuum.] Hinc terra à Gentilibus culta quaſi Dea dicta eſt *Ceres*, quaſi *Geres* à gerendis fructibus; ſicut à Græcis dicta eſt *Δη-μήτηρ*, quaſi *γημήτηρ*, ait Cicero lib. 2. de Natura Deorum. Eadem dicta eſt & *Pandora*, quaſi omne bonum donúmque afferens & germinans. Hinc fabulati ſunt Poëtæ Pandoram fuiſſe mulierem ſpecioſiſſimam, & gratioſiſſimam, cui ſinguli Dei

Terra Ceres & Pandora.

A ſua dona dederunt; ſcilicet Pallas ſapientiam, Venus decorem, Apollo muſicam, Mercurius eloquentiam. Vnde dicitur Græcè *Pandora*, quaſi omnium donum, vel ab omnibus donata, vel omnibus bonis dotata. Vera S.Trinitatis, Angelorum & hominum Pandora, eſt B. Virgo. Ipſa ſcilicet eſt Paradiſus voluptatis, & terra viuentium. verè enim Poeta Chriſtum alloquens de ea ita cecinit:

Nec genitrice tua fœcundior vlla parentum,
Tot bona per partum quæ dedit vna ſuum.

Veriùs Propheta ad eius ortum ſuſpirans: *Rorate,* inquit, *cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem,* Iſaiæ 45.

VERS. 19.

Fratres mei.] Diſparata à præcedentibus eſt hæc B gnome: iis tamen connecti poteſt. Reſpicit enim id quod dictum eſt v. 16. *Confitemini ergo inuicem peccata veſtra, & orate pro inuicem vt ſaluemini.* Huic enim aptè hîc Iacobus ſubnectit docétque quanti momenti ſit procurare peccatorum cõuerſionem & ſalutem, ſiue pro iis orando, ſiue eos monendo, exhortando, &c. Magis enim conuertuntur peccatores oratione impetrando eis gratiam Dei efficacem, quàm concionando.

Veritas triplex: mentis, oris, operis.

Si quis ex vobis errauerit à veritate.] Duplex eſt veritas, ſpeculatiua & practica, ſiue fidei & morum. Veritas fidei eſt, credere id quod fides orthodoxa docet; veritas morum eſt, facere quod fides, lex & virtus faciendum dictant. Sicut enim veri- C tas mentis eſt adæquatio, & conformitas conceptus ad ipſum obiectum, puta rem conceptam, dum ſcilicet mens ita concipit rem ſicut in ſe eſt; & veritas oris eſt conformitas ſermonis cum conceptu mentis, dum ſcilicet os loquitur id quod mens ſentit: ita veritas fidei eſt conformitas actus fidei cum obiecto, puta re credenda, dum ſcilicet credit id quod verè credendum eſt: ac veritas morum & vitæ eſt eorundem conformitas cum ſua regula, puta cum fide & lege Dei.

Pari modo duplex eſt error, nimirum fidei & morum. Error in fide eſt hæreſis, vel infidelitas; error in moribus, eſt peccatum & ſcelus. Vtraque veritas & vterque error hîc accipi poteſt. Nam, vt D ait Sapiens Prouerb. 21.16. *Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur: gigantum,* id eſt, damnatorum: nam gigantes crudeles & ſuperbi olim diluuio merſi, damnati ad inferos deſcenderunt; & dæmones inferni incolæ, myſtici gigantes ſunt, imò gigantum & ſuperborum parentes. Hinc Script. infernum vocat locum gigantum, Sapien.14.6. Iſaiæ 26.14. Iob 26.5. Quin & Gentiles, teſte Macrobio 1. Satur. 20. cenſent gigantes & Titanes ſignificare impiam gẽtem Deos contemnentem & negantem, ideóque Poëtas draconum pedes eis affinxiſſe, vt ſignificarent nihil eos rectum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna vergente.

VERS. 20. Ratio lucrãdi animas.

E *Qui conuerterit peccatorem ab errore viæ ſuæ.*] Via ſignificat vitam, mores, actiones, modum viuendi. Conuertit autem quis peccatorem orando, docendo, corripiendo, incitando, ſanctæ vitæ exempla dando, eleemoſynas largiendo, benefaciendo, laudando, &c. Primum ergo conuertentis animas 1.
inſtrumentum ſit oratio. Secundum charitas qua 2.
ſe omnibus accommodet, ad omnia ſe demittat, & cum Paulo omnibus omnia fiat. Rationem dat S.Chryſ. hom.33. in 1. ad Corinth. *Magnus,* inquit, *Doctor eſt charitas, ſatis idoneus qui & tollat errores, & mores formet, & ad philoſophiam manu ducat, & è lapidibus homines reddat. Is proinde qui charitate præeminet,* aliis ſuccurrere debet, & omnes quantumuis

perditos

perditos lucrifacere. Tertium, manſuetudo, de qua
S.Bern.ſer.de S.Magdalena: *O quàm lenis, ait, & dulciſ-
ſimo ſpiritu imbutus eſt ſpiritus illius, qui nouit in ſpiritu le-
nitatis peccantem inſtruere, ſuſpendere vindictam, & affe-
ctuoſis viſceribus inuiſcerare ſibi peccatorē donec vita red-
datur.* Quartum, prudentia, *vt quibus verbū ſuadens &
admonens non medetur, minæ medeantur; quibus autē mi-
næ non medentur, virga medeatur; quibus verò virga non
medetur, eos ignis depaſcit*, ait Clemens 1.Pædag.c.7.
Vnde & ſponſa, licèt pulchra, nigram tamen ſe ſuis
exhibuit, vt remiſſis & fugitantibus diſciplinam nō
candorem ſerenitatis, ſed obſcurum ſeueritatis ze-
lum exhibeat, ait S.Bernardus ſerm.28. in Cantic.

Saluabit animam eius à morte.] præſenti, & æterna:
B in præſenti enim vita animę per peccatum moritur,
quia per illud priuatur gratia Dei. Sicut enim vita
corporis eſt anima, ita vita animę eſt Deus, ait S.Au-
guſt. Deiq; gratia. In futura verò moritur in gehēna,
quia patitur ęternos dolores & agonias mortis, ſem-
pérque moritur & nunquam eſt mortua. Quanti er-
go eſt conuertere peccatorem? Tanti, quanti eſt ani-
mam ſaluare, liberare à peccato & gehenna, eíque
reſtituere gratiam & gloriam æternam. Præclarè
S.Chryſoſt.homil. de habenda cura ſalutis proximi
tom.1. *Nauta, ait, licet nauis ſecundo vento feratur, cùm
tamen vident alios vel à longè naufragium facere, non ad
propriam ſpectantes vtilitatem illorum contemnunt cala-
mitatem, ſed ſiſtunt nauem, detrahunt vela, eijciunt an-
C choram, proferunt funes, proijciunt tabulas, vt ille qui à flu-
ctibus mergitur, fortè aliquo illorum arrepto emergat. Imi-
tare & tu nautas, cùm videris nauigantium aliquem na-
tare in fluctibus & iam ſubmergi: relictis negotijs tuis ſta-
tim illius prouide ſaluti.* Idem hom.3.in 1.ad Corinth.
Nullius, ait, *rei precium eſt cum anima conferendum, ne
totus quidem mundus. Quare etiamſi diuitias innumeras
dederis pauperibus, nihil tale efficies, quale is qui conuertit
animam.* Meritò ergo luget S.Bern.lib.4.de Conſid.
*Cadit, ait, aſina, & eſt qui ſubleuet eam: perit anima, &
nemo eſt qui reputet.* Ita iacitur alea, ita luditur tot ani-
marum ſalus, & ſalus æterna. Quot millia animarū
dies ad tartara deſcendunt, quę ſaluarentur ſi habe-
rent zeloſum ſui curatorem? O ſi earum cruciatus
D videres, ſi gemitus audires, querelas de ſuis cōfeſſa-
riis, paſtoribus, Sacerdoribus cognoſceres, quàm te
earum conuerſioni & ſaluti addiceres & impende-
res! ſemel periiſſe, æternum eſt: ſemel eſſe damna-
tum, irreuocabile eſt.

Si videres puerum ruere in ignem, accurreres
omníque conatu extraheres: vides ruentes animas
in ignem æternum, in incendia gehennæ, & vix pe-
dem moues vt eas eripias. O torpor! ô ſtupor! vir-
go Iſraël *proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet
eam*, clamat Deus per Amos cap.5.2.

Nota *τὸ eius*, puta *αὐτῆ*, iam non eſt in Græco; olim
tamen fuit: vnde aliqui legentes per ſpiritū aſperum
αὑτῆ, vertunt *ſuam*. ita Ioannes VIII. Pont.Epiſt.38.
E Beda, Gloſſa, Hugo, Dion. & alij. q.d. qui ſaluat ani-
mam alienam, ſaluabit & ſuam; quia ſi iuſtus eſt, de
condigno promerebitur opere tam pio gloriam cœ-
leſtem. Si iniuſtus, de congruo merebitur gratiam
& iuſtitiam, vti mox oſtendam. Rurſum qui ſaluti
alterius inuigilat, ſaluti ſuæ conſulit; quia mortem
animæ incurreret, ſi ſalutem illius ſibi creditam ne-
gligeret, iuxta illud Pauli 1.Timoth.4.16. *Attende
tibi & doctrinæ: inſta in illis; hoc enim faciens & teipſum
ſaluum facies, & eos qui te audiunt.*

Moral. Diſce hîc, eos qui ſtudent conuerſioni ho-
minum, poſt Christum, eſſe eorum ſaluatores. Hoc
eſt quod ait Abdias v.21. *Et aſcendent ſaluatores in
montem Sion iudicare montem Eſau: & erit Domino re-
A gnum.* Vbi S.Hieron. *Ipſe, ait, ſaluator Apoſtolos ſuos
mundi eſſe voluit ſaluatores.* Quod quàm glorioſum
ſit, primò liquet ex pretio animæ: anima enim pluris
valet quàm totus mundus. Anima enim eſt Dei ima-
go, ſummaque Dei participatio. Vnde S. Ignatius
fundator Societatis noſtræ oſtenſa ſibi à Deo pul- 1.
chritudine animæ ſanguine Chriſti ablutæ, ita zelo
animarum exarſit, vt totam vitam per immenſos la-
bores & dolores illi addixerit; quin & Societatem
ad hoc inſtituerit, cùm diceret tantam eſſe pulchri-
tudinem animæ, vt omne pretium, omnémque la-
borem ſuperet. ita Ribaden. in eius vita lib.5. cap.2.

Quàm glorioſum conuertere animas.

Secundò, ex exemplo Chriſti, qui ad hoc è cœlis 2.
deſcendit vt animas ſaluaret, ideóque tota vita la-
B borauit, ſudauit & acerbiſſimos dolores, ipsámque
crucem ſponte ſubiuit. Vis ergo ſcire quàm pretio-
ſa ſit anima? æſtima ex pretio quo empta eſt, puta è
ſanguine Chriſti: pretium ergo animę eſt vita Chri-
ſti, ipſeque Chriſtus. Quocirca qui ſtudent proxi-
morum ſaluti, ſunt de familia & Societate Ieſu. Si
aurifex peritiſſimus adamātem emeret mille aureis,
omnes lapillum magno æſtimaremus. Chriſtus ſan-
guinem ſuum fudit, vt animam redimeret: quanti
illa igitur æſtimanda eſt? *Magna res anima, quæ Chriſti
ſanguine redempta eſt*, exclamat S.Bernardus Epiſt.54.

Tertiò, ex illo S.Dionyſij cœleſt.hier.c.3. vbi do- 3.
cet hoc eſſe opus non tantùm Angelorum (horum
enim eſt purgare, illuminare & perficere) ſed Dei
C ipſius: quare omnium diuinorum operum diuiniſſi-
mum eſſe, Deo cooperari in conuerſionem impio-
rum ad eum. *Dei* enim *adiutores ſumus*, ait Paulus 1.
Corinth.3.9. & Deus ad Ieremiam c.16.19. *Si ſepa-
raueris*, inquit, *pretioſum à vili, quaſi os meum eris.* vide
ibi dicta. Hi ſcilicet ſunt Angeli & legati Dei: An-
geli enim *ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſteriū miſſi,
propter eos qui hereditatem capiunt ſalutis*, Hebr.1.14.
Rurſum *nullum Deo tale ſacrificium, quale zelus anima-
rum*, ait S.Gregorius 34.moral.cap.7.

Quartò, ex ſenſu Sanctorum. Animabus enim 4.
conuertendis totum ſe impendit S.Paulus, tantaque
paſſus eſt, quanta ipſe recenſet 2. Corinth.11. Idem
fecerunt Apoſtoli omnes: qui ergo lucro animarum
D ſtudent, obeunt munus Apoſtolicum, ſúntque viri
Apoſtolici: quales fuere S.Athanaſ.Baſil.Chryſoſt.
Gregor.Auguſt.Ambroſ.Bernard.Dominicus, Fran-
ciſcus, &c. Verè S.Leo ſerm.de S.Laurentio: *Nullus
bonus*, inquit, *ſibi ſoli bonus eſt; nec cuiuſquam ſapiētis ſibi
tantùm amica eſt ſapientia; & hæc verarum natura vir-
tutum eſt, vt multos a tenebroſo abducant errore.*

Quintò, quòd in hoc opere conſiſtat charitatis 5.
& virtutis perfectio, vti docet S.Cyrill.Sophon.2.
n.14. & S.Auguſt. in Epiſt.1.S.Ioannis homil.6. *Hæc
eſt*, ait, *perfectio charitatis, & maior omnino inueniri non
poteſt, quàm pro fratribus animam ponere.* Idem citatus
hîc à Dionyſ.Carthuſ. aſſerit illum in charitate Dei
eſſe perfectiorem, qui plures ad eius amorem con-
E uertit: & ſicut Chriſtus grauiorem pati nequit per-
ſecutionem, quàm vt quis verbo aut exemplo ani-
mas ſuo ſanguine redemptas ab ipſo auertat; ſic
ampliorem honorem ei impendere nos non valere,
quàm animas deuiantes conuertendo ad ipſum.

Sextò, ex præmio & aureola illuſtri. *Qui docti 6.
fuerint fulgebūt, vt ſplēdor firmamenti: & qui ad iuſtitiam
erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates*, ait
Dan.12.3. & Chriſtus: *Qui antē fecerit & docuerit, hic
magnus vocabitur in regno cœlorum*, Matth.5.19. Odo
Cluniacenſis ſerm. de S.Benedicto, aſſerit fidelem
eſſe opinionē, quòd quilibet reſurget cū illis quos
Domino acquiſiuit. Cùm igitur, inquit, vniuerſi
huiuſce eius inſtituti oues ſequaces in vnū coacti
fuerint,

A fuerint,quale ſignũ Apoſtolatus S.Benedicto tunc
copioſus ille exercitus exhibebit? Sic Apoſtolus fi-
deles à ſe cõuerſos vocat ſuam coronam,ſuam glo-
riam & gaudiũ in die Domini, Phil.4.1. 1.Theſſ.2.
19.Sic S.Amandus glorioſus apparuit S.Aldegũdi,
ſtipatus iis omnibus quos cõuerterat,vt habet vita
S.Aldegundis.Et S.Greg.hom.17.in Euang. *Ibi*,ait,
*Petrus cum Iudæa cõuerſa,quam poſt ſe traxit,apparebit:
ibi Paulus conuerſum,vt ita dixerim,mundum ducẽs: ibi
Andreas poſt ſe Achaiam,ibi Ioannes Aſiam,Thomas In-
diam in conſpectum ſui iudicis cõuerſam ducet. Ibi omnes
Dominici gregis arietes cum animarũ lucris apparebunt,
qui ſanctis ſuis prædicationibus Deo poſt ſe ſubditum gre-
gem trahunt.* Porrò qui animas conuertere ſatagit,
B ſuã primus ipſe conuertat, ſéque in virtute cõſoli-
det & perficiat oportet;tũ quia ſanctitas plus valet
ad conuertendũ peccatores,quam concio;tũ ne ſibi
periculũ creet:ſicut enim qui naufragos è periculo
eripere volũt,niſi ipſi in tuto ſint,idem ſæpe peri-
culũ adeunt ac cum illis mergũtur;ita nõnulli fra-
giles dum peccatores conuertere moliuntur, ab iis
peruertũtur, & in candẽ cum eis peccati & gehen-
næ charybdim inuoluuntur. Vnde ſapienter monet
Chriſtus: *Quid prodeſt homini ſi mũdum vniuerſum lu-
cretur,animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? aut quam
dabit homo cõmutationem pro anima ſua?* Matth.16.26.

Et operiet (aliqui legunt operit) *multitudinem pec-
catorum.*] tum eius quẽ cõuertit,tum ſuorũ. Alludit
C S.Iacobus ad illud Prouerb.10.12. *Vniuerſa delicta*
1. *operit charitas.* Primò ergo charitas eſt quaſi palliũ,
calyptra,velum & tegmen,quo peccator conuerſus
& pœnitens operit, id eſt, abolet omnia peccata
præterita (vnde Græcè eſt καλύψει, id eſt, *obducet*,
teget,operiet)ſicuti lux tegit tenebras,eas abolẽdo;
ſicut pallium tegit nuditatem, eam tollendo; ſicut
foſſa tegitur iniecta terra, dum ea impletur; ſicut
color niger inductus albo eum tegit, non abſcon-
dendo,ſed abolendo;ſicut aqua operit ignem,dum
eam obruit & extinguit. Hoc eſt quod de Magda-
lena dicit Chriſtus: *Dimiſſa ſunt ei peccata multa,
quoniam dilexit multum*, Luc.7.47.

[c]onuertens anim[ā] ope[rit] peccata.

2. Secundò, emendatio morum vitaque noua &
D ſancta tegit peccata & probra vitæ præcedentis,ac
pro illis ſe ſupponit & opponit oculis Dei, vt illa
quaſi tecta & abſcõdita ampliùs non videat; iuxta
illud Pſal.31.1. *Beati quorum remiſſa ſunt iniquitates,
& quorum tecta ſunt peccata.*

3. Tertiò, *operiet*, id eſt, reſtinguet graſſans diluuiũ
vel incẽdium peccatorum. Error enim in fide,puta
hæreſis,eſt fons & origo blaſphemiæ, cõtentionis,
ſuperbiæ,gulæ,libidinis, fraudis, omniúmque pec-
catorum.Qui ergo errantem,puta hæreticũ,cõuer-
tit,hic omnia hęc peccata quæ facturus erat,operit
& extinguit.Similiter peccator ex vno peccato tra-
hitur ad aliud & aliud.Peccatũ enim eſt quaſi lues,
peſtis,gangræna & cancer qui ſemper proſerpit,do-
E nec totum corpus inficiat & peccatis impleat. Hæc
omnia operit & incidit, qui peccatorem conuertit.

4. Quartò,qui peccatorem conuertit,operit omnia
ſcandala & peccata aliorum,quæ ſcilicet alij ipſius
exemplo perpetraturi eſſent.Sic ſæpe vnius viri po-
tentis error & ſcelus,totã vrbem & Remp.ſua con-
tagione inficit & ſceleribus contaminat. Qui ergo
talẽ cõuertit,hæc omnia operit & tollit,vt nõ vnũ,
ſed millena peccata ac innumeras Dei Opt. Max.
offenſas,& iniurias inhibeat & auertat. Annon hoc
ingens eſt bonum, ac inſignis Dei honor & gloria?

A Quintò, & magis genuinè, *operiet* peccata non 5.
tantùm aliena,ſed & ſua,vti communiter exponunt
Interpretes, Beda, Thomas Anglicus,Dionyſ.Titel.
Feuardent.& alij.(citant aliqui Syrum,quaſi verte-
rit *peccatorum ſuorum*: ſed fruſtrà.affixum enim He-
bræum & Syrum *au*,tam *eius*,quam *ſuorum* verti po-
teſt:Hebræis enim & Syris idem eſt pronomen re-
ciprocum quod abſolutum)ſi enim iuſtus eſt,vt ſæ-
pe fit, operiet tam pio opere charitatis culpas ve-
niales,& magnam partem pœnæ reſtantis è pecca-
tis mortalibus iam remiſſis;ſin adhuc iniuſtus eſt &
in ſtatu peccati mortalis,hoc eius ſtudium, ſollici-
tudo & ardor conuertendi proximum elicit & pro-
uocat, ac quaſi de congruo emeretur Dei miſeri-
B cordiam,vt gratiam efficacẽ ei largiatur,qua exci-
tatus & ipſe priſtina peccata deteſtetur,vitã mutet,
ac iuſtus ſanctúſque euadat.Nam,vt ait S.Greg.19.
mor.c.12.aliàs 16. *Benedictio perituri ſuper eum venit,
cùm peccatoris interitum præuenit,& cum ſanctis exhor-
tationibus à culpa fouea reducit.* Hic ergo eius zelus eſt
quaſi palliũ,quo velat ſua peccata corã oculis Dei,
vt in iis gratiã inueniat:zelus enim adeò gratus eſt
Deo,vt eius ſit decus, ipſeq; eo quaſi pallio veſtia-
tur & ornetur,iuxta illud Iſa.59.17. *Opertus eſt quaſi
pallio zeli.* Denique ſi iuſtus eſt, meretur in iuſtitia
conſeruari & roborari contra peccata futura vt pe-
ricula & occaſiones peccatorũ ſibi inſtãtes vel eua-
dat, vel ſuperet, in quibus alioqui fuiſſet lapſurus.
C Hãc enim Dei gratiã & protectionem meretur, qui
alios à peccato liberare & protegere ſatagit: quod
valde ponderãdum eſt, vt hoc præmio ad zelũ ani-
marum incitemur. Dum enim alienã ſalutem cura-
mus,noſtram curamus,& tantum noſtram,quãtum
alienã. Scriptum eſt enim: *Beati miſericordes; quoniam
ipſi miſericordiã conſequẽtur*, Matth.5.7. vnde Damaſc.
lib.1. parall.48. ex his Iacobi verbis docet modum
abolẽdi peccata propria, eſſe ſtudiũ abolẽdi aliena.
Ita hunc locum explicat Zacharias Pont.Epiſt. 1.ad
Bonifac. *Elabora*,inquit, *ſanctiſſime frater in eis; quia
ſcriptum cognoſcis: Qui conuerti fecerit peccatorem ab er-
rore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & ſuorum
operit multitudinem peccatorum.* Idem habet Ioannes
D VIII. Pont. Epiſt.38. & Orig. hom.2. in Leuit. &
Caſſian. collat. 20. 8. Ratio eſt, quia anima quam
conuertis,eſt quaſi hoſtia pro peccato quam offers
Deo, longè ei gratior quàm hircus, aries, bos, quæ
olim quaſi hoſtias pro peccato ſibi iuſſit offerri.
Hîc enim quaſi ex lege talionis, Deo das animam
proximi pro anima tua:tantundem ergo das,quan-
tum debes: animæ enim tuæ pretium quaſi adæ-
quatum eſt anima aliena: anima enim valet ani-
mam,ſicut bos valet bouem,aureus aureum. Quo-
circa ſapienter S.Greg.lib.6. Epiſt.27. Dominicam
Monaſterij Præpoſitam monet, *vt quantas volet
animas in creatoris ſui ſeruitium colligat,vt earum men-
tes per verbum eius gratiam compunctionis accipiant, &
E tantò celerius ipſa ab omnibus peccatis ſuis abſoluta ſit,
quantò per eius vitam & linguam etiam aliarum animæ
peccatorum ſuorum nexibus eruperint*, &c. *vt ergo Do-
mina ſua,id eſt, æterna ſapientia perfectè ſatisfaciat, quæ
ſola fugit,cum multis redeat. Auerſionis enim ſua culpa
nulli imputabitur, qua reuertens lucrum reportat.* Idem
lib. 19. moral. c.6. *Si enim*, inquit, *magna mercedis
eſt,à morte eripere carnem quandoque morituram;
quanti meriti erit, à morte animam liberare,
in cœleſti patria ſine fine
victuram?*

Finis Commentarij in Epiſtolam S. Jacobi.

COMMENTARII
IN
EPISTOLAS
B. PETRI.

IN
EPISTOLAM PRIMAM
SANCTI PETRI

PROOEMIVM.

TRIA hîc de more præmittenda ſunt. Primum de auctoritate & dignitate huius Epiſtolæ: ſecundum de eius argumento: tertium de Auctore.

Hæc Epiſt. eſt Canonica.

Quoad primum. Hæc Epiſtola eſt legitima S. Petri ac Script. Canonica confeſſione omnium Catholicorum, nullúſque vnquam de eo dubitauit, teſte Euſebio lib. 3. Hiſtor. cap. 3. Quocirca Concilia, Pontifices, & Patres, qui catalogum librorum Canonicorum contexunt, in eo indubitatè collocant hanc Epiſtolam. Citat eos exactè & fuſè Iodocus Coccius in Theſauro Cathol. tum. 1. lib. 6. pag. 720.

Scripta anno Chriſti 45.

Scripta eſt Romæ (hanc enim rectè Babylonem vocat cap. 5. 13.) miſſa per Silam, ſiue Siluanum cap. 5. 12. ſub annum vt videtur à natiuitate Chriſti 45. quo anno Petrus Romam appulit, eóque ex Antiochia cathedram Pontificiam tranſtulit. Id patet ex eo, quòd in fine Epiſtolæ inducit S. Marcum ſalutantem fideles; S. Marcus autem Roma diſceſſit miſſus à S. Petro Alexandriam anno Chriſti 45. cùm priùs Romæ ſuum ſcripſiſſet Euangelium, vti dixi in Chronotaxi. Hic annus Chriſti 45. fuit Claudij Imper. tertius, Pauli à conuerſione decimus. Quare ſcripta eſt hæc Epiſtola ante omnes Pauli Epiſtolas. ita Baron. qui & addit videri ex S. Hieron. eam à S. Petro ſcriptam eſſe Hebraicè, ſed conuerſam in Latinum à S. Marco: verùm S. Hieron. tantùm dicit S. Petrum variaſſe ſtylum: ſtylum enim ſecundæ Epiſtolæ diuerſum eſſe à ſtylo primæ, quod verum eſt, etiamſi dicamus vtramque eadem lingua Latina, vel Græca ab eo fuiſſe conſcriptam. Paſſim Interpretes cenſent Græcè eſſe ſcriptam, vtpote ad Græcos, ſcilicet Cappadoces, Aſianos, Bithynios, Ponticos: vnde & in dubiis ad textum Græcum, quaſi originalem recurrunt.

Ad fideles diſperſos.

Porrò ſcripta eſt primariò ad Chriſtianos è Iudæis ad Chriſtum conuerſos, qui diſperſi erant per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam, & Bithyniam, vt patet ex titulo Epiſtolæ, & cap. 3. 6. ita S. Athanaſ. in Synopſi, Euſeb. lib. 3 hiſtor. cap. 4. S. Hieron. de Script. Eccleſ. in Petro, Didymus, Œcum. Beda, Caiet. & Titelmanus hîc. & faciet cap. 2. verſ. 4. 8. 9. & Epiſt. 2. cap. 3. v. 15. & 16. Hi enim fuere primi Chriſtiani, quos paulo antè prædicando conuerterat S. Petrus; quorum proinde peculiarem ipſe curam egit; vt patet Galat. 2. 7. Secundariò tamen & conſequenter ſcripta eſt quoque ad Chriſtianos è gentiliſmo conuerſos. Horum enim, æquè ac illorum Paſtor, Epiſcopus, & Pontifex vniuerſalis à Chriſto creatus erat S. Petrus, Ioannis 22. 15. Vnde cap. 2. 10. gentium vocationem ex Oſee cap. 2. 10. confirmat & celebrat. Idipſum inſinuat cap. 1. 18. & cap. 4. verſ. 3. epiſt. 2. cap. 1. verſ. 1. ita S. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum cap. 89. S. Thom. Beda, Gloſſa, Lyra. hîc, Ribera in Oſee 2. num. 4. & alij. S. Bonifacius primus Moguntiæ Epiſcopus, & Germaniæ Apoſtolus, qui Martyr in Friſia occubuit, tanti fecit S. Petri Epiſtolas, vt eas petierit aureis literis ſibi deſcribi ab Eadburga Abbatiſſa, vti patet ex Epiſtola eius apud Baron. tomo 9. pag. 39. Olim circumferebantur quinque libri S. Petri, ſcilicet Acta, Prædicatio, Euangelium, Apocalypſis, & Iudicium, ſed ſuſpectæ fidei & adulterini, teſte S. Hieron. lib. de Script. Eccleſ. in Petro, & Ruffino in expoſitione Symboli. Sic & Itinerarium S. Petri nomine S. Clementis editum, Gelaſius inter Apocrypha retulit cap. 5. Romana diſt. 15.

Argumentum.

Quoad ſecundum. Argumentum Epiſtolæ eſt duplex. Primum ad fidem ſpectat; ſecundum ad mores. Primò enim confirmat & celebrat admirabile Dei conſilium & beneficium de Verbi incarnatione, paſſione, redemptione, vocatione Iudæorum & gentium ad Chriſti gratiam, ſalutem, & gloriam æternam. Hanc enim eſſe orthodoxam doctrinam à Prophetis prædictam, ab Apoſtolis iuſſu Dei prædicatam: quam proinde conſtanter ſequi, & retinere debeant, ac pro ea tuenda dura omnia, ipſámque mortem & martyrium fortiter obire. Quocirca omnes Chriſti exemplo ad perſecutionum tolerantiam, & in fide conſtantiam exhortatur.

Secundò, à fide tranſit ad mores, eóſque ad Chriſti normam & diſciplinam efformat. Docet ergo Chriſtianos debere obedire Regibus, Principibus, & Magiſtratibus, licèt Ethnicis; ſeruos dominis, vxores maritis, adoleſcentes ſenioribus, fideles paſtoribus & Doctoribus; ac viciſſim quid viri vxoribus, paſtores ſubditis debeant edocet.

Exhortatur ad prudentiam, vigilantiam in orationibus, charitatem mutuam, hoſpitalitatem, patientiam, humilitatem, & temperantiam. præ cæteris autem patientiam, & Chriſti patientis exemplum refricat & inculcat, idque ſingulis capitibus, eò quòd Chriſtiani tunc noui, ob nouam Chriſti religionem vbique multa à Iudæis & gentibus paterentur, non tantùm verba & probra, ſed & ſpolia, carceres, verbera, mortem & martyrium. Scripta eſt maieſtate & ſpiritu Apoſtolico, ſublimi & exultanti. Profundè enim ſcrutatur & admiratur bona in Chriſto, Chriſtíque cruce, & redemptione latentia, cœlitus nobis impertita.

Nota, eædem ſubinde ſententiæ reperiuntur apud S. Petrum, S. Paulum, S. Iacobum, & Ioannem: cuius ratio eſt prima, quòd omnes Apoſtoli eodem agebantur Spiritu ſancto, qui eaſdem veritates & ſententias eis ſuggerebat, idque ad teſtimonium tum veritatis, tum concordiæ. Secunda, quòd omnes eoſdem de virtutibus Chriſtianis haberent ſenſus & dictamina: vbi autem idem eſt conceptus & ſenſus, facilè idem ſequitur ſermo & ſententia: verbum enim oris reſpõdet verbo mentis; ab eo enim gignitur & producitur. Tertia, quòd ſicut ante ſeparationem ediderunt commune Symbolum fidei, ſic & veriſimile ſit eos in communi ſermone, æquè ac doctrina, & concionibus vſurpaſſe plures eaſdem gnomas, & axiomata Chriſtiana, ad formandos mores fidelium, quæ deinde ſcriptis mandarunt. Talia ſunt: Chriſtiano gaudendũ eſſe in tribulatione: beatos eſſe qui perſecutionem patiuntur: exultandum eſſe in adoptione filiorum Dei facta per Chriſtum: ſpectandam eſſe immarceſſibilem gloriæ coronam: Deum ſuperbis reſiſtere, humilibus autem dare gratiam: charitatem eſſe legis plenitudinem: charitatem operire multitudinem peccatorum: theſaurizandum eſſe in cœlis, non in terra: conuerſationem noſtram debere eſſe in cœlis: ſemper orandum eſſe: vincendum in bono malum: gloriandum in ſpe vitæ æternæ: ſtudendum eſſe eleemoſynæ & ſaluti animarum.

Auctor. Quoad tertium. Auctor Epiſtolæ & S. Petrus Apoſtolorum Princeps, qui Bethſaïdæ in Galilæa natus, piſcatúque victitans, à Chriſto vocatus, factus eſt eius in terris vicarius, totiúſque Eccleſiæ Paſtor & Pontifex: de cuius admirabili ſapientia, pœnitentia, auſteritate, charitate, zelo, propagatione fidei per totum orbem (in quem ipſe diſcipulos ſuos euangelizatum miſit) paſſione, martyrio, priuilegiis, miraculis, veneratione, fama & gloria, vide Baronium, alióſque hiſtoricos. Sanè Dionyſ. Areopag. de diuin. nomin. cap. 3. S. Petrum vocat ſupremam gloriam, ornamentum cœleſte, ſummum capitis verticem, baſin & columnam Theologorum fortiſſimam & antiquiſſimam. Petrus enim Eccleſiæ non tantùm eſt Monarcha, ſed & poſt Chriſtum petra fundamentalis. Ideo enim Chriſtus vocauit eum Petrum, cùm priùs vocaretur Simon, vt ſignificaret eum fore petram fidei, & Eccleſiæ, quam nec tyranni, nec Philoſophi, nec hæretici, nec ſcelerati non dico euertere, ſed nec concutere poſſent. Hoc eſt quod ei promiſit Chriſtus, qui eſt æterna veritas, dicens: *Beatus es Simon Barjona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt. Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram* (ſuper te ſcilicet, quem voco facióque Cepham, id eſt, petram Eccleſiæ) *ædificabo Eccleſiam meam. & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Et tibi dabo claues regni cœlorum. &* A *quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis*, Matth. 16. 17. Rurſum vni inter omnes Apoſtolos Petro dixit, iuſsítque tertio Chriſtus: *Paſce oues meas*, Ioan. 22. Et iturus ad crucem & mortem: *Simon*, inquit, *ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos*, Luc. 22. 32.

E quibus Chriſti promiſſis & donis collige ſummam S. Petri auctoritatem, ac priuilegia ampliſſima.

Priuilegia 12. S. Petri. Priuilegia enim duodecim vni S. Petro reſpe- B ctu totius Eccleſiæ (priuata enim omitto, vide ea apud Bellarm. lib. 1. de Rom. Pont. cap. 17. & ſequent.) à Chriſto conceſſa ſunt hæc. Primum, 1. quòd à Chriſto creatus ſit petra & fundamentum Eccleſiæ. *Cùm ego* (Chriſtus) *ſim inuiolabilis petra, &c. tamen tu quoque petra es, quia mea virtute ſolidaris, vt quæ mihi poteſtate ſunt propria, ſint mihi tecum participatione communia*, ait S. Leo ſerm. 3. de anniuerſ. ſui Pontific. Cephas ergo eſt Cepha, Petrus eſt petra, nimirum *Cephalon, & Capitoli immobile ſaxum*.

Secundum, quòd Petrus fuerit caput, ſupe- 2. rior, rector, & iudex omnium Apoſtolorum. Quocirca S. Hieron. in Epiſt. 89. ad S. Auguſt. C *Tanta*, inquit, *Petrus auctoritatis fuit, vt Paulus in Epiſtola ſua ſcripſerit: Deinde poſt annos tres veni Ieroſolymam videre Petrum*. Et Theodor. Epiſt. ad Leonem: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba ſanctiſſimi ſpiritus, ad magnum Petrum cucurrit, vt iis qui Antiochiæ de legalibus inſtitutis contendebant, ab ipſo afferret ſolutionem*. Hinc & S. Euodius ſucceſſor S. Petri in ſede Antiochena Epiſt. τὸ φῶς, docet Chriſtum ex mulieribus ſolam baptizaſſe Virginem matrem ſuam, ex viris ſolum Petrum: à Petro verò baptizatos fuiſſe Andræam, Iacobum, & Ioannem, & ab iis cæteros. Et S. Epiphan. hær. 51. *Petrum*, inquit, *elegit, vt dux eſſet diſcipulorum*.

D Tertium, quòd S. Petrus fuerit hierarcha, quód- 3. que ab eo omnis ordo hierarchicus, puta omnium Epiſcoporum, Sacerdotum, cæterorúmque Eccleſiæ miniſtrorum ordinatio, æquè ac iuriſdictio deſcendat. Vnde Innoc. I. Epiſt. ad Conc. Carthag. quæ eſt 91. inter Epiſt. S. Auguſt. *A quo* (Petro) inquit, *ipſe Epiſcopatus, & tota auctoritas nominis huius emerſit*. Iulius I. Epiſt. 1. ad Orientales: *B. Apoſtoli Petri ſedes*, inquit, *nobis ſacerdotalis mater eſt dignitatis*. S. Leo ſerm. 3. de Aſſumpt. ſua ad Pont. *Si quid*, inquit, *cum eo* (Petro) *commune cæteris voluit eſſe principibus, nunquam niſi per ipſum dedit, quicquid aliis non negauit*. Idem E Epiſt. 89. *Huius*, ait, *muneris ſacramentum, ita Dominus ad omnium Apoſtolorum officium pertinere voluit, vt in Beatiſſimo Petro Apoſtolorum omnium ſummo principaliter collocaret; vt ab ipſo quaſi quodam capite, dona ſua velut in corpus omne diffunderet*.

Quartum, quòd Chriſtus S. Petro eiúſque ſuc- 4. ceſſoribus promiſerit, & dederit aſſiſtentiam Spiritus ſancti ad regendam Eccleſiam, & ad docendam veram fidem, vt in ea errare non poſſit; ſed quòd ille hæreſeos damnat, tota Eccleſia pariter vt hæreticum damnet. Vnde Innoc. I. Epiſt. ad Concil. Mileuit. quæ eſt 93. apud S. Auguſt. *Quoties* ait, *fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & Coëpiſcopos noſtros non niſi ad Petrum, id eſt,*

ſui

ſui nominis & honoris auctorem deferre debere. Id patet ex vſu & praxi omnium ſeculorum. Poutifices enim Romani omnia in fide dubia declararunt & reſoluerunt, omnéſque hæreſes condemnarunt.

5. Quintum, quòd Petrus, & Poutifex quilibet Chriſti perſonam & auctoritatem repræſentet; ſicut Prorex repræſentat regem. Hinc & Petrus Chriſto in vita, zelo, propagatione fidei, morte & martyrio fuit perſimilis & coniunctiſſimus. Vnde S. Gregor. in Pſalm. 4. Pœnit. *Petro*, inquit, *ait Chriſtus: Venio Romam iterum crucifigi. Qui enim in ſeipſo iampridem crucifixus fuerat, in Petro iterum ſe crucifigendum dicebat.* & Tertul. lib. de Præſcript. *Habes*, ait, *Romam, vnde nobis quoque auctoritas præſtò eſt. Felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt, vbi Petrus paſſioni dominicæ adæquatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur.* & S. Maximus ſerm. 5. de Natali S. Apoſt. *Petrus*, ait, *& Paulus martyrium pertulerunt in vrbe Roma, quæ principatum & caput obtinet nationum, vt ſcilicet vbi caput ſuperſtitionis erat, illic caput quieſceret ſanctitatis.* & S. Paulinus Natali 3. S. Felicis:

Ipſaque cæleſtum ſacris procerum monumentis
Roma Petro Pauloque potens.

6. Sextum, quòd S. Petrus eiúſque ſucceſſores Romani Pontifices, toti Eccleſiæ præſint quaſi monarchæ; ideóque Eccleſiam faciant vnam, vnúmque Chriſti regnum & monarchiam. Sicut enim vnum eſt imperium quod vnum habet Imperatorem, vnum regnum quod ab vno regitur rege: vnum vniuerſum quod vnus condidit & moderatur Deus: vnum cœlum quod vnus illuminat ſol; ita pariter Eccleſia non poſſet eſſe vnum viſibile Chriſti regnum, niſi haberet vnum viſibile caput, cui tota ſubeſſet, & à quo regeretur; quod aliud eſſe nequit quàm S. Petrus eiúſque ſucceſſores: perinde ac corpus humanum ſine capite vno conſiſtere nequit; alioqui enim eſſet acephalum, carens ratione, regimine, & rectore. Vnde S. Ambr. ſerm. 11. *Hanc*, ait, *ſolam Eccleſiam intrauit aſcendit Dominus, in qua Petrus magiſter eſt conſtitutus, dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Sicut enim Noë arca, naufragante mundo, cunctos quos ſuſceperat illæſos reſeruauit; ita & Petri Eccleſia conflagrante ſeculo, omnes quos amplectitur repræſentabit illæſos: & ſicut tunc tranſacto diluuio ad arcã Noe columba ſignum pacis detulit; ita & tranſacto iudicio ad Eccleſiam Petri Chriſtus gaudium pacis referet.* & S. Aug. ſerm. 124. de Temp. agens de Pœnitentia S. Petri: *Totius*, ait, *corporis morbum in ipſo capite curat Eccleſia, in ipſo vertice componit membrorum omnium ſanitatem.* & S. Leo ſerm. 3. de Aſſumpt. ſua ad Pont. *De toto mundo*, ait, *vnus eligitur Petrus, qui & vniuerſarum gentium vocationi, & omnibus Apoſtolis, cunctiſque Eccleſiæ Patribus præponatur; vt quamuis in populo Dei multi Sacerdotes ſint, multique paſtores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit & Chriſtus.* Sicut ergo membrum corporis eſſe nequit quod à capite eſt diuiſum, quódque capitis vi & influxu non vegetatur & regitur; ita pariter membrum Eccleſiæ eſſe nequit, qui à Petro & Pontifice Rom. ſchiſmate vel hæreſi eſt diuiſus; nec ad ouile Chriſti pertinet, qui ad gregem Petri non ſpectat: quos enim Chriſtus curat & regit, per Petrum Paſtorem ſuum curat & regit. Vnde S. Hieron. Epiſt. 1. ad Damaſum de nomine Hypoſtaſis: *Super illam*, ait, *petram* (cathedræ Petri) *ædificatam Eccleſiam ſcio: quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus eſt: ſi quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio.* & infrà: *Quicunque tecum* (ô Damaſe Pont.) *non colligit, ſpargit, hoc eſt, qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt.* S. Cyprian. lib. 1. Epiſt. 8. ad plebem: *Deus*, ait, *vnus eſt, & Chriſtus vnus, & vna Eccleſia, & cathedra vna ſuper Petrum Domini voce fundata. Aliud altare conſtitui, aut ſacerdotium nouum fieri præter vnum altare, & vnum ſacerdotium non poteſt. Quiſquis alibi collegerit, ſpargit.* Idem Epiſt. 3. ad Cornel. lib. 1. *Neque enim*, ait, *aliunde orta ſunt hæreſes, aut nata ſunt ſchiſmata quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Chriſti cogitatur; cui ſi ſecundum magiſteria diuina obtemperaret fraternitas vniuerſa, nemo aduerſus Collegium Sacerdotum quicquam moueret.*

7. Septimum, quòd ius & imperium Petri non tantùm ſublimius, ſed & amplius ſit quàm quorumuis Regum & Imperatorum: tum quia ad fideles per totum orbem diſperſos ſe extendit; tum quia pertinet quoque ad infideles, vt eos Chriſto & Eccleſiæ aggregari curet; tum quia exſerit ſe ad Antropophagos, Indos, & Barbaros, qui viuunt ſine rege, ſine lege, ſine Deo. Vnde S. Proſper in Carm. de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ paſtoralis honoris
Facta caput mundo, quicquid non poſſidet armis
Relligione tenet.

S. Cyril. in Theſauro: *Petro*, ait, *omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipſi Domino Ieſu obediunt.* & rurſum: *Debemus nos, vt qui membra ſumus, capiti noſtro Romano Pontifici, & Apoſtolicæ ſedi adhærere.* Quocirca veteres in litteris Canonicis (quas *Formatas* vocabant) vt latorem earum teſtarentur eſſe orthodoxę fidei & communionis Catholicæ, inſcribebant nomen Petri. In Formatis enim ex decreto Conc. Nicæni, hæc nomina quaſi veræ fidei teſſeram, per primas eorum litteras inſcribebant, *Pater, Filius, Spiritus ſanctus Petrus. Amen.* vt ſignificarent earum latorem habere communionem cum cathedra & ſucceſſore S. Petri, Romano Pontifice, ideóque eſſe Catholicum. Vnde Optatus Milleuit. lib. 2. vt ſe probet Catholicum, Donatiſtas verò eſſe ſchiſmaticos, enumerans Pontifices qui ſederunt in cathedra S. Petri vſque ad Siricium, addit: *Hic noſter eſt ſocius, cum quo nobis totus orbis, commercio Formatarum, in vnam communionis ſocietatem concordat.* De Donatiſtis verò ſubiicit, eos procul abeſſe vt Formatis communicent cum cathedra S. Petri. Vide Baron. anno Chriſti 325.

8. Octaunm, S. Petri ius & imperium non tantùm in terram, ſed & ad inferos & ſuperos pertinet. Nam non tantùm hominibus terrigenis, ſed & animabus in Purgatorio cœlum pandit. Eſt enim ipſe clauiger cœli: cius enim claues à Chriſto accepit Matth. 16. Vnde Arator in fine Actor. Apoſt.

Dignaque materies Petri Paulique coronæ
Cæſareas ſuperare minas; & in arce tyranni
Pandere iura poli, ſummúmque in agone tribunal
Vincere, ne titulos paruus contingeret hoſtis.

S. Bern. lib. 2. de Conſid. de Eugen. *Tu*, ait, *Epiſcopo cœlum claudere: tu ipſum ab Epiſcopatu deponere, etiam & tradere Satanæ potes.* & Optatus Milleuit. lib. 7. contra Parmen. *Bono vnitatis*, inquit, *B. Petrus præferri omnibus Apoſtolis meruit, & claues regni cœlorum communicandas cæteris, ſolus accepit, &c. ſtant tot innocentes, & peccator accipit claues: vt vnitatis negotium formaretur, prouiſum eſt, vt peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores; & quæ neceſſaria eſt vnitas, eſſe non poſſet.* Et Petrus

Chryſol.ſerm.107. *Petrus*, ait, *eſt cuſtos fidei, petra Eccleſiæ, ianitórque cœlorum.*

9. Nonum, S. Petri poteſtas propagatur in poſteros, & cæteris Patriarchis deficientibus, inconcuſſa perdurat hucuſque per annos 1600. & durabit vſque ad finem mundi. Vnde S. Cyprian. lib. 1. Epiſt. 3. ad Cornelium Pont. *Nauigare audent*, inquit, *ad Petri cathedram, atque ad Eccleſiam principalem, vnde vnitas ſacerdotalis exorta eſt; à ſchiſmaticis & prophanis literas ferre; nec cogitare eos eſſe Romanos, ad quos perfidia habere non poſſit acceſſum.* & S. Hieron. Epiſt. 1. ad Damaſum de nomine Hypoſtaſis: *Cum ſucceſſore*, inquit, *Piſcatoris, & diſcipulo crucis loquor. Ego beatitudini tuæ, id eſt, cathedræ Petri, communione conſocior.* Hinc in Concilio Epheſino I. tomo 2. cap. 16. Celeſtinus Romanus Pontifex vocatur *ordinarius ſucceſſor, & vicarius B. Petri Apoſtolorum Principis.* & in Conc. Chalcedon. actione 2. lecta Epiſtola Leonis Pont. omnes acclamarunt: *Petrus per Leonem locutus eſt.* & in Epiſt. ad Leonem, totum Concilium dicit: *Leonem vocis Petri interpretem fuiſſe*, id eſt, Petrum per Leonem eſſe locutum. Petrus Epiſcopus Rauennæ Epiſt. ad Eutychen, quæ habetur ante Conc. Chalced. *Hortamur*, ait, *te frater, vt his quæ à B. Papa Romanæ ciuitatis ſcripta ſunt, obedienter attendas. Quoniam B. Petrus qui in propria ſede, & viuit & præſidet, præſtat quærentibus fidei veritatem.* S. Siricius Pont. Epiſt. ad Himericum Epiſc. Taracon. *Portamus*, ait, *onera omnium qui grauantur. Quinimo hæc portat in nobis B. Apoſtolus Petrus, qui nos in omnibus, vt confidimus, adminiſtrationis ſuæ protegit & tuetur heredes.*

10. Decimum, S. Petri poteſtas & dignitas ſuperat poteſtatem Abrahæ, Moſis, Aaronis, Melchiſedec, omniúmque veterum Pontificum, Patriarcharum, & Prophetarum, iiſque omnibus adumbrata & præfigurata fuit. Audi S. Bern. ad Eugen. Pont. lib. 2. de Conſider. *Quis es? Sacerdos magnus, ſummus Pontifex. Tu Princeps Epiſcoporum, tu hæres Apoſtolorum. Tu primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchiſedec, dignitate Aaron, auctoritate Moſes, iudicatu Samuel, poteſtate Petrus, vnctione Chriſtus. Tu es cui claues traditæ, cui oues creditæ ſunt*, &c. *nec modò ouiū, ſed & paſtorū tu vnus omniū paſtor.*

11. Vndecimum, S. Petrus per diſcipulos à ſe miſſos fundauit per totum orbem Eccleſias. ita habuit à S. Petro inſtitutos Epiſcopos, Sicilia Pancratium, Marcianum, Berillum, Capua Priſcum, Neapolis Aſpren, Tarracina Epaphroditum, Equicolę populi Marcum, Ptolomeum Nepe, Romulum Feſuli, Paulinum Luca, Rauenna Apollinarem, Verona Euprepium, Patauium Proſdocimum, Ticinum Syrum, Aquileia Hermagoram: in Galliis Lemouicenſes, Burdigalenſes & Tholoſani Martialem; Tungrenſes, Colonienſes & Treuirenſes Maternum; Rhemenſes Sixtum, Arelatenſes Trophimum, Senonenſes Sabinianum, Cenomanenſes Iulianum, Vienna & Moguntia Creſcentem, Catalaunum Menimium, Bituricenſes Vrſinum, Aruernenſes Auſtremonium, Sanctonenſes Eutropium; Germania Eucharium, Egiſtum, & Marcianum; Hiſpania Torquatum, Cteſiphontem, Secundum, Indaleſium, Cæcilium, Heſychium, &c. vt patet ex Martyrol. S. Petrum Byzantinis quoque primum dediſſe Epiſcopum, docet Agapetus Pontifex in litteris quæ recitantur in Synodo V. act. 2. Si Metaphraſtæ credimus 29. Iunij, Petrus Roma pulſus à Claudio anno imperij eius nono nauigauit in Africam, & Carthaginenſem erexit Eccleſiā, eique præfecit Creſcentem diſcipulum: inde Alexandriam conceſſit, erectaque Eccleſia Alexandrina, ibíque Marco inſtituto Epiſcopo, ac Thebis Ruffo Ieroſolymam profectus eſt.

Tradunt Hiſtorici rerum Angliæ, S. Petrum miſiſſe in Angliam euangelizandi cauſa Ioſephum ab Arimathia: alij ipſummet S. Petrum in Angliam profectum, Anglos conuertiſſe ſanè ab olim mira fuit S. Petri erga Anglos paſtoralis cura, & viciſſim Anglorum erga S. Petrum deuotio. Vt alia omittam, memorabile eſt quod ſcribit Alredus Abbas Ciſterciēſis (qui floruit anno Domini 1164.) in vita S. Eduardi regis, Anglorum nimirum, *cùm Anglia à Danis vaſtata, regia ſtirpe extinctâ, proxima eſſet ruinæ & exitio, Epiſcopum quendam ardenter pro ea cum ſuſpiriis & gemitibus ad Deum preces effudiſſe, ac mox apparuiſſe ei S. Petrum, & dixiſſe, naſciturum S. Eduardum, eúmque fore regem iuſtum, ſanctum & fortem, qui omnibus hiſce Angliæ malis mederetur. Regnum enim Anglorum eſſe regnum Chriſti, & ſuum. Ita factum: oraculi veritatem exitus comprobauit. Hac de cauſa S. Eduardus mirè deuotus fuit S. Petro, & S. Petrus viciſſim in eum beneficus*, vti oſtendi Actor. 7. 3. Audiant & legant hæc Angli, vt videant à quanto paſtore deſciuerint, ac poſtliminio ad eum redeant, eúmque in ſucceſſore Romano Pontifice venerentur: ita priſtinam eius curam & opem ſentient. Audi Innocentium I. Pont. Epiſt. 1. *Manifeſtum eſt*, ait, *in omnem Italiam, Gallias, Hiſpanias, Aphricam & Siciliam, inſuláſque interiacentes nullum hominum inſtituiſſe Eccleſias, niſi eos, quos venerabilis Apoſtolus Petrus, aut eius ſucceſſores conſtituerunt Sacerdotes.*

Denique S. Chryſoſt. homil. 32. in Epiſt. ad Rom. *Non ita*, ait, *cœlum ſplendeſcit quando radios ſuos ſol ex ſe demittit, ſicut Romanorum vrbs duas illas lampades vbique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Conſiderate & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma, Paulum videlicet ex theca illa repentè cum Petro reſurgentem in occurſum Domini ſurſum ferri.* Et Elpis vxor Boëtij hymno de Apoſtolis: 12.

O felix Roma, quæ tantorum Principum
Es purpurata pretioſo ſanguine.
Non laude tua, ſed ipſorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

Et S. Leo ſerm. 2. de Natali Apoſtol. *Non minuitur*, ait, *perſecutionibus Eccleſia, ſed augetur, & ſemper Dominicus ager ſegete ditiore veſtitur, dum grana quæ ſingula cadunt, multiplicata naſcuntur. Vnde duo iſta præclara diuini germina ſeminis in quantam ſobolem germinarint, beatorum millia Martyrum proteſtantur, qui Apoſtolicorum æmuli triumphorum vrbem noſtram purpuratis, & longè latéque rutilantibus populis ambierunt, & quaſi ex multarum honore gemmarum conſerto vno diademate coronarunt.*

Porrò effigiem S. Petri ex antiquis imaginibus ita pingit Nicephor. lib. 2. cap. 27. *Petrus quidem haud craſſa corporis ſtatura fuit, ſed quæ aliquanto eſſet erectior, facie ſubpallida & alba admodum: capilli & capitis & barbæ criſpi & denſi, ſed non admodum prominentes fuere: oculi quaſi ſanguine* (quia aſſiduè ploraſſe fertur) *reſperſi, nigri: ſupercilia propè euulſa: naſus autem longior ille quidem, non tamen in acumen deſinens, ſed preſſius, ſimúſque magis.* Vxorem S. Petri martyrio laureatam tradit Clemens Alexand. libr. 7. ſtromatum. *Aiunt*, inquit, *B. Petrum cùm vidiſſet vxorem duci ad mortem, lætatum quidem eſſe propter vocationem,* Effigies S. Petri.

& quòd

& quòd domum reuerteretur; valde tamen exhortando & con-ellando eam proprio nomine dixiſſe: Heus tu, memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium. Traditur ex ea genuiſſe S. Petronillam, quæ ob ſpeciem appetita in matrimonium a Flacco, mortem precibus a Deo impetrauit, ne virginitatis decus perderet: cuius reliquias Romæ in Baſilica S. Petri veneramur.

Martyrium.

S. Petrus cum S. Paulo glorioſum Romæ obiit martyrium, eo quòd Simonem Magum (qui Neroni ob magicas artes erat in deliciis) proſtrauiſſet, crucifixus capite deorſum, pedibus ſurſum, vti petierat (ne Chriſto Domino æquaretur) in Vaticano anno Domini 69. Neronis 13. & penultimo, die 29. Iunij, cùm Romæ ſediſſet annos 24. menſes quinque, dies vndecim. Vnde Tertul. lib. de Præſcript. c. 36. *Roma*, inquit, *Petrus paſſioni Dominicæ adæquatur*, quia crucifixus eſt vti Chriſtus. Et in Scorpiaco c. 14. *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentauit: tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci aſtringitur.* Et S. Chryſ. hom. in Princ. Apoſt. *Gaudeas*, inquit, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, & ad magiſtri ſimilitudinem: recta quidem figura, ſicut Dominus noſter, crucifigi noluiſti, ſed magis inuerſo capite, velut à terra ad cælum iter parans. O clauos illos beatos, qui membra illa ſanctiſſima pertranſierunt.* Sepultus eſt pariter in Vaticano iuxta viam triumphalem: locum ſepulturę Conſtantinus Magnus Imperator magnifica baſilica exornauit, quam hoc ſeculo Pontifices de nouo à fundamentis, ſed longè maiorem per centum annos exædificarunt, adeò auguſtam & magnificam, vt vrbis & orbis miraculum eſſe videatur. Solent Chriſtiani ab omni æuo ex toto orbe eã religionis ergò viſitare, ac ad ipſa eius limina pronos ſe proſternere, ſanctúmque Petrum venerari, & eius opem ſuppliciter implorare. Audi S. Auguſt. ſerm. 28. de Sanctis: *Nunc ad memoriam Piſcatoris flectuntur genua Imperatoris: ibi radiant gemmæ diadematis, vbi fulgent beneficia Piſcatoris.* & Epiſt. 42. ad Madaur. *Videtis*, ait, *imperij nobiliſſimi eminentiſſimum culmen, ad ſepulchrum Piſcatoris Petri ſubmiſſo diademate ſupplicare.* Et S. Chryſ. hom. *quòd Chriſtus ſit Deus: Relictis omnibus ad ſepulchra Piſcatoris & Pellionis* (Pauli, qui è pellibus faciebat tabernacula) *currunt & Reges, & Præſides, & milites: & Conſtantinopoli Reges noſtri magnam gratiam putant, ſi non propè Apoſtolos, ſed ſi vel extra eorum veſtibula corpora ſua ſepeliantur, ſiántque Piſcatorum oſtiarij Reges.* Romæ ergo vbi Petrus Martyr occubuit, ibi & victor reſurrexit, ac ſupplantato Nerone, Imperatoribus, & idololatria, vrbem orbémque triumphator occupat: e Vaticano Romam, fidémque & Eccleſiam Romanam, quaſi omnium Eccleſiarum matrem, magiſtram, & dominam tuetur, dirigit, & propugnat; vt hucuſque hæreſis & perfidia eam conuellere non potuerint, nec vnquam conuulſuræ ſint; quia ſcilicet ſupra firmam petram ædificata eſt, vt portæ inferi contra eam præualere nequeant. Aſpice nos ex alto S. Petre, & tuos ciues, imò clientes & filios protege, ac per vitæ huius turbines dirige in viã ſalutis æternæ, vt peracto peregrinationis huius curſu, cœli oſtia te pandente ingredi, ac tecum Chriſto Ieſu Domino noſtro frui in æternũ mereamur. Amen.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Prior huius capitis pars à v. 1. vſque ad 13. eſt dogmatica, poſterior à v. 13. vſque ad finem eſt Ethica. Initio enim præmiſſa ſalutatione Deum benedicit, quòd fideles per Chriſtum regenerarit & deſtinarit ad hæreditatem æternam: in cuius ſpe docet Chriſtiano exultandum eſſe in quibuſuis tribulationibus; atque hæc omnia prædicta eſſe à Prophetis. Inde v. 13. incitat eos ad vitam puram & ſanctam qua Chriſtum imitentur, eiúſque hæreditatem & gloriam aſſequantur.

Verſ. 1. Petrus Apoſtolus Ieſu Chriſti, electis aduenis diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ.

2. Secundùm præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti: Gratia vobis, & pax multiplicetur.

3. Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundùm miſericordiam ſuam magnam regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis.

4. In hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarceſcibilem, conſeruatam in cœlis in vobis.

5. Qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem, paratam reuelari in tempore nouiſſimo.

6. In quo exultabitis, modicum nunc ſi oportet contriſtari in variis tentationibus.

7. Vt probatio veſtræ fidei multo pretioſior auro (quod per ignem probatur) inueniatur in laudem, & gloriam, & honorem in reuelatione Ieſu Chriſti.

8. Quem cùm non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata.

9. Reportantes finem fidei veſtræ, ſalutem animarum.

10. De qua ſalute exquiſierunt, atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt.

11. Scrutantes in quod, vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti: prænuncians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias.

12. Quibus reuelatum eſt quia non ſibimet

bimetipſis, vobis autem miniſtrabant ea, quæ nunc nunciata ſunt vobis per eos, qui euangelizauerunt vobis, Spiritu ſancto miſſo de cœlo, in quem deſiderant Angeli proſpicere.

13. Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij perfectè ſperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in reuelationem Ieſu Chriſti.

14. Quaſi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſiderijs.

15. Sed ſecundùm eum, qui vocauit vos, Sanctum: & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis.

16. Quoniam ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego Sanctus ſum.

17. Et ſi patrem inuocatis eum, qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundùm vniuſcuiuſque opus, in timore incolatus veſtri tempore conuerſamini.

18. Scientes quòd non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis.

19. Sed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculari Chriſti, & incontaminati.

20. Præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem, manifeſtati autem nouiſſimis temporibus propter vos.

21. Qui per ipſum fideles eſtis in Deo, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt fides veſtra, & ſpes eſſet in Deo.

22. Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, ſimplici ex corde inuicem diligite attentiùs.

23. Renati non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili per verbum Dei viui, & permanentis in æternum.

24. Quia omnis caro vt fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit.

25. Verbum autem Domini manet in æternum. hoc eſt autem verbum, quod euangelizatum eſt in vos.

VERS. 1. *PEtrus Apoſtolus Ieſu Chriſti.*] Syrus: *Epiſtola Petri Apoſtoli Simonis Cephæ*; quia ſcilicet Syrus vertit ex Græco, in quo Cephas vocatur Petrus: vnde Petri nomen ad Syros aliáſque gentes & linguas tranſiit, quia vſitatiſſimum erat in Eccleſiis Græcis & Latinis. Nota: Petrus primò vocatus eſt *Simon Bar Iona*, id eſt, filius Ionæ; pater enim Petri vocabatur Ioannes, Hebraicè Iohanan, & per craſin Ionan & Iona. Vnde Chriſtus ait ei Ioannis 21. 25. *Simon Ioannis* (ſcilicet fili) *diligis me plus his?* deinde à Chriſto Syriacè vocatus eſt *Kepha* (Hebraicè *Keph*) id eſt, vt Græci & Latini pronuntiant, *Cephas*, hoc eſt, petra, vel Petrus. Πέτρος enim idem eſt quod petra: nam ſi eſſet diuerſum, & derivatum tan-

A tùm à petra, Petreus dicendus erat, non Petrus, vti retractans aduertit ſanctus Auguſtinus 1. Retract. 29. & ſerm. 16. & 29. de Sanctis. Porrò nomen Cephas, id eſt, Petrus, Simoni indidit Chriſtus, quia deſtinabat eum facere ſuum in Eccleſia Vicarium, ideóque ei ſuum nomen (Chriſtus enim vocatur petra & lapis angularis Eccleſiæ, iuxta illud 1. Corinth. 10. 4. *Petra autem erat Chriſtus*) indidit, & iuxta nomen fidei, animique ſui firmitatem & conſtantiam communicauit. Vnde eius typus fuit Ioſeph, qui Geneſ. 49. 24. vocatur *paſtor & lapis Iſrael*, quia, vt explicat Eccleſ. cap. 49. 17. *princeps fuit fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, & ſtabilimentum populi*. Petrus ergo idem eſt

Petrus idem quod petra, ſcilicet Eccleſiæ.

B quod petra & fundamentum Eccleſiæ. *Petra enim dicitur, eo quòd primus in nationibus fidei fundamenta poſuerit, & tanquam ſaxum immobile totius operis Chriſtiani compagem molémque contineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncupatur. Rectè conſortium meretur nominis, qui conſortium meretur & operis*, inquit S. Auguſt. ſerm. de cathedra Petri, & ſanctus Ambroſ. ſerm. 47. ſic & ſanctus Hilarius Can. 16. in Matth. *O*, inquit, *in nuncupatione noui nominis felix Eccleſia fundamentum, dignáque ædificatione illius petra, quæ inferni leges & tartari portas, & omnia mortis clauſtra diſſolueret*. Et ſanctus Chryſoſt. in Pſalm. 50. *Petrus*,

C inquit, *appellatus, quia ſaxea fide præditus*. S. Leo Epiſtol. 89. c. 1. *Tu*, inquit, *es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, vt æterni ædificatio templi mirabili munere gratiæ Dei, in Petri ſoliditate conſiſteret*. S. Gregor. lib. 6. Regiſtri Epiſt. 37. *Quis neſciat*, inquit, *S. Eccleſiam in Apoſtolorum Principis ſoliditate firmatam? quia firmitatem mentis traxit in nomine, vt Petrus à petra vocaretur*. S. Germanus Conſtant. in theoria vet. Eccl. *Vertex*, inquit, *ornatus & corona duodecim lapillorum Apoſtoli ſunt: petra verò ſanctiſſimus Apoſtolus, primus Hierarcharum Chriſti*. Idem docent Tertullian. Origen. ſanctus Athanaſius, S. Baſilius, S. Epiphan. S. Nazian.

D S. Paulinus & alij, quos citat Bellarm. lib. 1. de Roman. Pont. c. 10. & 11.

Hinc aptè Syrum *Kepha* alludit & conſentit cum Græco κεφαλὴ, id eſt, *caput*: quia Petrus eſt caput Eccleſiæ. Sic Hebræum Paſcha conſentit cum Græco πάσχειν: quia in Paſchate paſſus eſt Chriſtus. Et Hebræum Ieſus cum Græco ἰᾶσις, id eſt, *medela*, ſanitas: quia Ieſus eſt medicus & ſanator omnium infirmitatum. Vnde Kepham κεφαλὴν interpretantur ſanctus Anacletus Epiſt. 3. & Optatus Mileuit. libr. 2. contra Parmen. etſi hoc eius non ſit genuinum etymon, vt patet. Fortè Chriſtus indens Simoni nomen Cephas, reſpexit ad ſcopuloſum collem præaltum vici-

E num Ieroſolymæ, ex quo tota vrbs cerni poterat, qui vocabatur *Kepha*, & poſtea variata dialecto *Kipho*, de quo Ioſippus Gorionides libro 2. belli Iudaici capit. 25. Quod enim hic collis eſt Ieroſolymæ, hoc Petrus eſt Eccleſiæ.

Apoſtolus.] κατ᾽ ἐξοχὴν, quia Apoſtolorum Princeps; ſed hoc ex modeſtia & humilitate ſubticet Petrus: vnde Pontifex Romanus ſancto Petro ſuccedens vocatur *Apoſtolicus*, eiúſque cathedra ſedes Apoſtolica. Porrò Apoſtolus, idem eſt quod Legatus Chriſti. Audi Clement. libr. 2. Recog. *Nos*, inquit, *Apoſtoli illius, qui nos miſit, verba exponere miſſi ſumus: proprium verò aliquid dicere non habemus in mandatis, ſed verborum illius, vt dixi, aperire veritatem.*

Electis.]

Electus.] ſupple ſcribit hanc Epiſtolam, precatúrque omne bonum, dicens: *Gratia vobis & pax multiplicetur.* Electos accipe ad fidem & gratiam, non ad gloriam: non enim voluit S. Petrus dicere omnes fideles efficaciter electos eſſe ad gloriam, multò minùs voluit eos omnes de hac ſui electione certos & ſecuros facere, cùm multi defecerint non tantùm à gratia, ſed & à fide, factíque ſint hæretici aſſeclæ Simonis Magi, Menandri, Cherinthi, &c. Id ita eſſe patet ex eo quod ſubdit S. Petrus, *in ſanctificationem Spiritus*, q. d. ſcribo electis non immediatè ad gloriam, ſed ad ſanctitatem & gratiam. & Epiſt. 2. c. 2. v. 12. *Nos autem debemus gratias agere Deo ſemper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit vos Deus primitias in ſalutem, in ſanctificatione Spiritus, & in fide veritatis.* Antiſtrophon S. Petro eſt illud Pauli Epheſ. 1. 4. *Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate.* vide ibi dicta.

Electi qui.

Magna eſt hæc electio, quia ad magnum bonum, putà ad fidem & gratiam, quæ eſt ſemen gloriæ, & felicitatis æternæ. Vnde capit. 2. v. 9. *Vos*, inquit, *genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum*, &c.

Aduenæ qui.

Aduenis.] Primò Lyra. *aduenis*, inquit, hoc eſt, proſelytis, qui ſcilicet ex gentiliſmo conuerſi erant ad Iudaiſmum, & inde ad Chriſtianiſmum. C Verùm Græcè non eſt προσηλύτοις, ſed παρεπιδήμοις. Secundò, Maldon. in c. 7. S. Ioannis v. 35. per aduenas accipit Gentiles: hi enim quia toto orbe erant ſparſi, vocabantur diſperſio, & diſperſi, iuxta illud S. Ioannis ibidem: *Nunquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus gentes?* cùm Iudæi in Iudæa viuerent collecti & vniti. Tertiò, S. Hieron. lib. de Script. Eccleſ. in Petro, S. Athan. in Synopſi, Didymus, OEcum. Cathar. Caiet. & alij hîc per aduenas accipiunt Iudæos ad Chriſtum aduenientes & conuerſos. Quartò & genuinè, aduenæ diſperſionis Pōti, Galatiæ, &c. vocātur Iudæi Chriſtiani, qui tum aliàs, tū recenter ob perſecutionem à nece Stephani à Iudæis excitatā Act. 8. 1. è Iudęa diſperſi D fugerāt in Pōtum, Galatiam, &c. ibique proinde erant hoſpites & aduenæ, non incolæ & inquilini, eſto ibi ſedem & domum fixiſſent. Vnde S. Iacobus iiſdem ſcribens ait c. 1. 1. *Duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione ſalutem.* Hi enim vocantur Græcè παρεπίδημοι, id eſt, *incolæ*, qui aduenæ ſunt, & domicilium habent in aliena terra: παρεπιδημεῖν enim idem eſt quod *peregrè eo*, aduenio, hoſpes ſum.

Fidelis eſt ciuis cœli, hoſpes terræ.

Myſticè, tacitè monet & innuit S. Petrus fideles in hoc mundo, vbiuis gentium ſint, æſtimare debere ſe eſſe hoſpites & peregrinos, vt nulli loco, vel rei cor affigant; ſed quaſi aduenæ pertranſeant ad patriam cœleſtem, dicantque cum Dauid: *Aduena ego ſum apud te & peregrinus, ſicut omnes* E *patres mei*, Pſalm. 38. 13. cogiténtque illud Pauli: *Fratres iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum & domeſtici Dei*, Epheſ. 2. 19. Chriſtiani ergo ſunt ciues cœli, hoſpites & aduenæ terræ. Verè S. Aug. quæſt. 91. in Leuit. *Omnis homo*, inquit, *aduena eſt naſcendo, quoniam compellitur migrare moriendo.* Vide eundem ſerm. 32. de verbis Domini.

Ex dictis liquet hos aduenas gente & genere fuiſſe Iudæos, fide & religione Chriſtianos: è Iudæa enim erant exules & profugi: ſed ſub his omnes fideles Ponti, etiam ciues & inquilinos è gentiliſmo ad Chriſtum conuerſos intelligit, tum quia A primi qui Chriſti fidem in Pontum, &c. inuexerunt, fuerunt aduenæ Iudæi: hi enim Iudæos & Gentiles in Ponto degentes conuerterunt. Iure ergo aduenarum quaſi parentum ſuorum in Chriſto, nomine cenſentur, præſertim quia S. Petro peculiaris cura Iudæorum incumbebat, ſicut Paulo gentium, Galat. 2. 7. tum quia pauci Pōti ciues hoc tempore ad Chriſtum cōuerſi erant. Scripta enim eſt hæc Epiſtola paulo poſt apertum per Cornelium fidei oſtium gentibus, anno Chriſti 45. Maior ergo pars Chriſtianorum in Ponto erat aduenarum: quare omnes S. Petrus vocat aduenas per ſynecdochen.

Aduenis diſperſionis Ponti.] hoc eſt, aduenis Ponti B ex diſperſione: proſcriptio enim peperit diſperſionem, diſperſio fecit exules & aduenas Ponti: vel, q. d. aduenis diſperſis per Pontum; ſæpe enim Hebræi abſtracta vſurpant pro concretis.

Ponti.] Pontus regio eſt Aſiæ minoris vicina Ponto Euxino: vnde ab eo nomen accepit. Ponti rex fuit Mithridates. Ex Ponto oriundus fuit Marcion hæreſiarcha: vnde à Tertull. lib. 1. contra eum c. 1. *vocatur mus Ponticus qui Euangelia corroſit.* Ponticus quoque fuit Aquila priſcus Script. interpres. Ponitur Pontus hîc primo loco. Vnde Tertull. Cyprian. Hieron. Caſſiod. citantes hanc Epiſtolam, vocant Epiſtolam ad Ponticos, ſicut primam S. Ioannis vocant Epiſtolam ad Parthos. Porrò S. Leo C ſerm. 1. de S. Petro & Paulo, aſſerit S. Petrum Pontum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam, Bithyniam, legibus Euangelicę prædicationis impleuiſſe. Prædicauit ergo in Ponto Petrus, Ponticóſq; ad fidem conuertit. Vbi nota efficaciam Euangelij & prædicationis S. Petri, vtpote qui homines feros & barbaros ad legem & ſanctimoniam Chriſtianam traduxerit. Quàm enim Pontici fuerint barbari, docet Tertull. lib. 1. contra Marc. c. 1. *Pontus*, inquit, *qui Euxinus naturâ negatur, nomine alluditur. Cæterum hoſpitalem Pōtum, nec de ſitu æſtimes; ita ab humanioribus fretis noſtris, quaſi quodam barbariæ ſuo pudore ſeceſſit; gentes ferociſſimæ inhabitant; ſi tamen habitatur in plauſtro. Sedes incerta, vita cruda, libido promiſcua* D *& plurimùm nuda, etiam cùm abſcondunt, ſuſpenſis de iugo pharetris indicibus, ne temerè quis intercedat. Ita nec armis ſuis erubeſcunt. Parentum cadauera cum pecudibus cæſa, cōuiuio conuorant. Qui non ita deceſſerint, vt eſcatiles fuerint, maledicta mors eſt. Nec fœminæ ſexu mitigantur ſecundùm pudorem, vbera excludunt, penſum ſecuribus faciunt, malunt militare quàm nubere. Duritia de cœlo quoque: dies nunquam patens: ſol nunquam liber: vnus aër, nebula: totus annus, hybernum: omne quod flauerit, aquilo eſt. Liquores ignibus rediūt: amnes glacie negantur, montes pruina exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent: nihil illic niſi feritas calet; illa ſcilicet quæ fabulas ſcenis dedit, de ſacrificiis Taurorum, & amoribus Colchorum, & crucibus Caucaſorum. Sed nihil tam bar-* E *barum ac triſte apud Pontum, quàm quòd illic Marcion natus eſt, Scytha tetrior, Hamaxobio inſtabilior, Maſſageta inhumanior, Amazonia audacior, nubilo obſcurior, hyeme frigidior, gelu fragilior, Iſtro fallacior, Caucaſo abruptior.* Rurſum in Ponto Pluto & Proſerpina inferorum dij, humanis hoſtiis placabantur: ibi quoque antrum erat extracti Cerberi, & Herculis deſcenſus ad inferos; vrbſque ipſa Cerberion vocabatur, ac regno Pontico ſiue Boſphorano inferni nomen inditum. Accolæ vocabantur Tauri, Cimmerij (vnde Cimmeriæ tenebræ) ſiue Cimbri, ſeu Cerberei, Heniochi, Colchi, Cappadoces, Paphlagones. Nónne infernus erat Cimmeria regio diis inferorum ſacra, vbi ſtriges, vbi Acherontis palus,

Pontici mirè barbari.

palus, vbi Cerberus? Vide Suidam, Strabonem & alios Coſmographos.

Secundum præſcientiam Dei Patris.] Præſcientia ſignificat prouidentiam & prædeſtinationem Dei, qua Ponticos elegit ad fidem & gratiam Chriſti & Chriſtianiſmi, prouidendo eis prædicatores aliaq; opportuna media, quibus præſciebat eos auſcultaturos & obedituros, ac oblatam Chriſti fidem & gratiam liberè amplexuros. Vnde præſcientia hæc partim inchoata eſt & cõditionata, partim perfecta & abſoluta. Inchoata eſt, quatenus per eam præſcit Deus quid quilibet homo hac vel illa conditione, v. g. vocatione & gratia, ſit facturus & liberè electurus. Perfecta eſt, quatenus poſita per Dei prædeſtinationem & decretum conditione, putà tali vel tali vocatione, videt Deus abſolutè voluntatem hominis liberè ei conſentire, credere, & obedire. Prior præſcientia à Theologis vocatur ſimplicis intelligentiæ, poſterior viſionis: hinc & electorum electio iuxta priorem eſt inchoata tantùm & conditionata; iuxta poſteriorem verò perfecta eſt & abſoluta. Prior ſignificatur per τὸ *in ſanctificationem*, vti legunt Latina, poſterior per τὸ *in ſanctificatione*, vti legunt Græca: de quo mox.

Præſcientia notat ſex dotes.

Porrò maluit Petrus dicere *præſcientiam*, quàm prædeſtinationem, quia præſcientia latiùs patet & plura innuit, nimirum primò, prædeſtinationem hanc fidelium ad fidem & gratiam factam eſſe ſapientiſſimè, vtpote ab æterna Dei omniſcij præſcientia & prouidentia. Secundò, eam eſſe arcanam & inſcrutabilem, vtpote factã arcano diuinæ mentis conſilio & præſcientia. Tertiò, eam eſſe ſuauem æquè, ac efficacem & infallibilem. Suauem, quia liberum arbitrium non coëgit, ſed ſuauiter allexit ad fidem, prouidẽdo illa media quibus præſciebat & præuidebat liberum arbitrium liberè conſenſurum, & vſurum ad ſuam ſalutem. Efficacem & infallibilem; quia prouidentia Dei cùm omnia proſpiciat & præuideat, quibus rationibus mouenda ſit voluntas hominis, dum eas illi ſuggerit, efficaciter & infallibiliter eam mouet, flectítque ad liberè conſentiendum. Hoc eſt quod de æterna Dei ſapientia ait Sapiens c. 8. 1. *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* Quartò, eam præuenire noſtra opera & merita, ac proinde eſſe liberalem & gratuitam, dignámque omni laude & gratiarum actione. Hoc enim ſignificat τὸ *præ* & *pro* in præſcientia & prouidentia. Quintò, hanc Dei in ſuos electos quaſi filios prouidentiam eſſe paternam, ſummam & diuinam: illam enim ſignificat τὸ *Dei patris.* Sextò, præſcientiam hanc Dei non tantùm eſſe ſpeculatiuam, ſed & practicam; includit enim Dei voluntatem, amorem, & decretum dandi gratiam, qua ad fidem, iuſtitiam, & ſalutem perducamur.

Porrò S. Cyril. lib. de recta fide ad Reginas, & OEcum. hîc, *præſcientiam* referunt ad Petrum, Petríque Apoſtolatum; quaſi ille ipſi collatus ſit per Dei præſcientiam, id eſt, prouidentiam; & proinde non dignitate, ſed tempore dumtaxat inferior ſit Ieremia, qui c. 1. à Deo audiuit: *Priuſquam formarem te in vtero, noui te.* Meliùs alij paſſim *præſcientiam* referunt ad τὸ *electis*. q. d. ſcribo electis, qui ad fidem à Deo electi & directi ſunt per ſuauem eius præſcientiam & prouidentiam. Antiſtrophon Petri eſt illud Pauli: *Non repulit Deus plebem quam præſciuit*, Rom. 11. 2. &: *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui*, Rom. 8. 29. &: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius eius fuit?* Rom. 11. 34. vide ibi dicta.

Dei Patris.] Pater hîc accipi poteſt tum notionaliter, vt ſignificet primam perſonam S. Trinitatis, quæ genuit filium; tum eſſentialiter, vt ſignificet Deum, qui tribus perſonis eſt communis. Hic enim eſt Pater reſpectu hominum, Angelorum & creaturarum omnium.

In ſanctificationem Spiritus.] OEcum. hæc refert ad τὸ *Apoſtolus*. Vnde omnia hæc ſic contexit & explicat: *Petrus ex præcognitione Dei Patris miſſus Apoſtolus ad ſegregandos ipſi in Spiritu, & obedientes reddendos eos, qui aſperſionem ſanguinis Ieſu expiatricem admiſerunt, vobis electis peregrinis ex diſperſione Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ, gratia & pax multiplicetur.* Alij meliùs referunt ad τὸ *electis*. q.d. electi eſtis à Deo ad ſanctificationem Spiritus tum actiuam; vt ſcilicet Spiritus ſanctus vos per gratiam infuſam ſanctificet; tum conſequenter paſſiuam, vt ſcilicet anima & ſpiritus veſter à Deo, miſſo in vos Spiritu S. ſanctificetur. τὸ ergo *ſpiritus* ſignificat primò, hanc ſanctificationem eſſe proprium opus Spiritus ſancti, ita tamen vt reliquæ duæ perſonæ S. Trinitatis non excludantur, ſed potiùs in eo per diuinam περιχώρησιν, id eſt, *circumínceſſionem*, vt ait Damaſc. includantur. Vnde myſterium ſanctæ Trinitatis tréſque eius perſonas nominat hîc ſanctus Petrus: ſcilicet primam, dicens *Dei Patris*, ſecundam, dicens *Ieſu Chriſti*; tertiam, dicens *Spiritus*. Rurſum appoſitè Patri tribuit electionem, præſcientiam, & prædeſtinationem; Spiritui ſancto ſanctificationem; Filio aſperſionem ſanguinis: eo enim nos redemit & abluit à peccatis noſtris. Secundò, τὸ Spiritus ſignificat hanc ſanctificationem non eſſe carnis, vti erat illa legis veteris, ſed ſpiritus. Tertiò, in ſanctificatione nobis infundi ſpiritum, putà habitum gratiæ, charitatis, cæterarúmque virtutum, quibus imbuta mens noſtra fiat ſpiritalis, imò ſpiritus; vt inſtar ſpirituum Angelicorum, ſpirituali & Angelica puritate & ſanctitate placeat & ſeruiat Deo. Porrò hunc ſpiritum haurimus & participamus à Deo & Spiritu ſancto, per illúmq; ei ſimiles efficimur, iuxta illud: *Qui adhæret Domino vnus ſpiritus eſt*, 1. Cor. 6. 17.

Nota pro *in ſanctificatione* Græcè eſt ἐν ἁγιασμῷ, id eſt, *in ſanctificatione*, vel etiam *in ſanctificationem*: ſæpe enim ἐν ponitur pro εἰς: vtrumque verum, & huic loco congruum. Inchoatè enim elegit nos Deus in ſanctificationem, quando nos ab æterno deſtinauit, & in tempore vocauit ad ſanctitatem: perfectè verò elegit nos in ſanctitate, quando iam liberè credentes, baptizatos, & ſanctificatos amat, & eligit ad ſuam gratiam, amicitiam, filiationem & hæreditatem. Idem dicit Paulus Epheſ. 1. 4. & 1. Theſſ. 5. 23. *Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus, ſine querela in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* vide ibi dicta. Moral. diſcant hîc Chriſtiani quanti facienda ſit ſanctitas; vtpote ad quam ab æterno à Deo electi ſint, qui ad hoc miſit Chriſtum in mundum, vt ſcilicet *ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris*, vt canit Zachar. Lucæ 1. 75. *Hæc eſt enim voluntas Dei ſanctificatio veſtra*, ait Paulus 1. Theſſalon. 4. 3. Chriſtiani ergo ſibi à Deo & Chriſto dici putent illud Dei per Moſen: *Eritis mihi ſancti, quia ſanctus ſum ego Dominus, & ſeparaui vos à cæteris populis, vt eſſetis mei*, Leuit. 20. 26. & c. 22. 32. *Ego Dominus qui ſanctifico vos.* Orent ergo aſſiduè

cum

eum Dauide: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & Spiritu principali confirma me.*

In obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti.] Præpoſitio *in* poteſt primò ſignificare cauſam meritoriam; vt ſit idem quod *per*. q.d. electi ſumus ad ſanctitatem per obedientiam Chriſti vſque ad mortem, & per ſanguinem eius in cruce effuſum, quo in Baptiſmo aſperſi & luſtrati ſumus. ita Lyra. & Caiet. Hebræum enim ב, id eſt, *in*, ſumitur pro *per, propter, ex*, adeóque omne genus cauſæ ſignificat, vti oſtendi can. 25. in S. Paulum.

Secundò, τὸ *in* ſignificat cauſam finalem. q. d. fideles electi ſunt Deo ad ſanctitatem, hoc fructu & fine, vt eius iuſſis obediant, & indies fructum maiorem (Hebr. enim ב, id eſt, *in* cum accuſatiuo ſignificat augmentum) effuſionis ſanguinis Chriſti, putà perſeuerantiam & vitam æternam conſequantur in cœlo: hoc enim per aſperſionem ſanguinis Chriſti nobis reſeratur, vt ait Paulus Hebr. 9. 11. Per metonymiam ergo & metalepſin ponitur ſanguis Chriſti pro reſeratione cœli & cœleſti gloria; ſicut cauſa ponitur pro effectu, meritum pro mercede: vt ſanctus Petrus tres effectus prædeſtinationis diuinæ aſſignet, ſcilicet electionem, obedientiam & vitam æternam per merita ſanguinis Chriſti; ſicut S. Paulus eoſdem aſſignat, dum eos nominat vocationem, iuſtificationem, & glorificationem, Rom. 8. 30.

Tertiò, *in* ſignificare poteſt cauſam materialem. q. d. electi ſunt à Deo qui Chriſto obedientes ſe præſtiterunt, & ſanguinem Chriſti pro ſe effuſum per fidem amplexi, eo ſe aſperſerunt & purificarunt. ita ſanctus Cyrillus de fide ad Reginas, & OEcum.

Secundus ſenſus profundus eſt, ſed obſcurus & nouus: nuſquam enim ita accipitur aſperſio ſanguinis. primus ergo planus eſt & vſitatus. Si quis tamen ſecundum cum multis ſequi malit, dicat aſperſionem ſanguinis Chriſti, metonymicè poni pro fructu aſperſionis ſanguinis Chriſti, hoc ſenſu, q. d. Vocati eſtis ad ſanctitatem hoc fine vt Chriſto obediendo, eiúſque ſancta præcepta & monita ſequendo, eiúſque redemptionem, ſanguinem, & mortem indies commemorando, magis magíſque eius fructum percipiatis; vt ſcilicet indies in omni virtute & ſanctitate creſcatis & proficiatis, vſque ad finem vitæ, itáque cœleſtis gloriæ theſauros conſequamini.

Sãguis Chriſti eſt balneum animæ ægræ.

Nota, ſanguinem Chriſti hîc fidelibus proponit S. Petrus, quaſi balneum quoddam pretioſiſſimum ad ſanctificationem, hoc eſt, ad ſanandos omnis animi morbos, omnéſque virtutes (quæ non aliud ſunt quàm ſanitates animæ) conciliandas & augẽdas efficaciſſimum; quod proinde crebrò omníque die & hora vſurpare debeamus. Alludit ad aſperſionem ſanguinis victimarum veteris Teſtamenti, in qua omnis illius æui purificatio & ſanctimonia conſiſtebat, vti oſtendi Leuit. 1. maximè verò alludit ad aſperſionem leproſi mundandi. Hic enim die octauo aſpergebatur ſanguine victimæ, eoque mundabatur ab immunditia legali, quæ arcebat eum quaſi irregularem à templo hominúmque conuictu, qua hucuſque ob lepram irretitus fuerat, Leuit. 14. Leproſus enim typicè figurabat peccatorẽ, qui à lepra peccati mundatur per aſperſionem, id eſt, applicationem ſanguinis Chriſti; quæ fit per Baptiſmum aliáque ſacramenta; item

A per fidem, contritionem, & bona opera. Hoc eſt quod prædixit Iſaias c. 52. 15. *Iſte aſperget gẽtes multas*. q.d. Chriſtus ſuo ſanguine per aquam Baptiſmi multos abluet à peccatis, iuſtificabit & ſanctificabit. Hoc eſt quod orat Dauid Pſal. 50. *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor*. q. d. ſicut olim leproſus typicè mundabatur per aſperſionem hyſſopi ſanguine victimæ tincti, ita aſperſione ſanguinis Chriſti, qui verè eſt hyſſopus ſanguineus agni immaculati mundans peccata, elue & emunda meum reatum homicidij & adulterij. Orat enim per ſanguinem & merita Chriſti venturi, per hyſſopum, ſanguinem & agnum præfigari, ſibi remitti peccata. ita S. Ambr. de Apolog. Dauid c. 12. Sic Apoſtolus B Hebr. 10. 22. *Aſperſi*, ait, *corda à conſcientia mala*, id eſt, in cordibus ſanguine Chriſti per Baptiſmum luſtrari & purgati à peccatis. Vnde explicans ſubdit: *& abluti corpus aqua munda* Baptiſmi. Aſperſio ergo ſanguinis, idem eſt quod luſtratio & purificatio à peccatis, quæ fit per ſanguinem Chriſti: vide dicta Hebr. 9. 13.

Porrò hæc aſperſio, id eſt, applicatio ſanguinis Chriſti adhibetur animæ, primò, per Baptiſmum, aliaque ſacramenta, præſertim Euchariſtiæ: in ea enim realiter comedimus corpus, & bibimus ſanguinem Chriſti. Secundò, per fidem & orationem; obſecrando ſcilicet vt Deus per merita ſanguinis C Chriſti nobis peccata remittat, gratiam donet, virtutes largiatur & augeat. Sic Eccleſia omnes orationes & collectas concludere ſolet, dicendo: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*. &c. Tertiò, per rememorationem & meditationẽ paſſionis Chriſti: hac enim gratos nos exhibemus Chriſto, eiúſq; pretioſam redemptionem celebramus, ac per eam beneficia ſperamus, poſcimus, & impetramus. Atq; hac de cauſa Chriſtus ſacrificium Miſſæ & Euchariſtiæ inſtituit, vt in eo ingiter tantã paſſionis eius dignationem recoleremus, & cum omni gratiarum actione celebraremus, iuxta illud: *Hoc facite in meã commemorationem*. &: *Quotieſcunque manducabitis pa-* D *nem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*, 1. Corinth. 11. 26. Quartò, vniendo operationes & paſſiones noſtras actionibus & paſſionibus Chriſti: hoc enim Chriſto perhonorificum, Patri gratiſſimum, nobis vtiliſſimum eſt: dum enim noſtra exilia opera vnita operibus diuinis Chriſti, iiſque quaſi veſtita & inaurata, eiúſque ſanguine purpurata Deo Patri offerimus, conciliamus eius oculos (vt reſpiciat in faciem Chriſti ſui) & gratiam, ac impetramus quod obſecramus. vnde viri pij & ſapientes idipſum ſtudioſè factitant. Hoc eſt quod ait Paulus Hebr. 12. 24. *Acceſſiſtis*, &c. *ad Teſtamenti noui mediatorem, & ſanguinis aſperſionem melius loquentem quàm Abel*; quia ſanguis Abel E clamat vindictam, Chriſti miſericordiam.

Gratia vobis & pax multiplicetur.] Gratiam intellige tum increatam in Deo, tum creatam in nobis. Increata eſt, beneuolentia, amor, fauor, quo Deus ſuos proſequitur: creata, eſt gratia, donaque quæ Deus ex amore gratis in animam infundit. Gratiæ effectus & comes eſt pax triplex; ſcilicet pax cum Deo, nobiſcum, & cum proximis. Itaque S. Petrus tam pacem quàm gratiam in fidelibus augeri, & perfici precatur, exemplo Chriſti, qui diſcipulos poſt reſurrectionem ſalutans ait, *Pax vobis*; præſertim quia ipſe eam non tantùm promiſit, ſed & dedit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, Ioannis 20. vide S. Cyril. lib. 12. in Ioannem c. 53. & 54. & lib. 10. c. 7. Lex, ait, quædam Eccleſiæ tradita eſt: in ſanctis enim congregationibus hæc

ſæpiùs

ſæpiùs ad inuicem dicimus. Pacem enim & ad nos, & ad Deum habere, fons & origo omnium bonorum eſt. Quare Paulus quoque omne bonum fidelibus optans dicit: *Gratia vobis & pax*. Porrò Cyrillus, pacem quam Chriſtus optabat & relinquebat Apoſtolis, cenſet eſſe Spiritum S. quia ſcilicet ipſe eſt pax cauſalis: cauſat enim pacem. Sic Chriſtus dicitur eſſe pax noſtra, Epheſ. 2. 14. id eſt, pacificator noſter, qui pacẽ inter nos & Deum conciliauit.

Vers. 3. *Benedictus Deus.*] Orditur à benedictione, gratiarum actione & laude Dei, qua celebrat ingens beneficium redemptionis Chriſti, noſtræque per eum vocationis ad gratiam & gloriam æternam. Idem facit Paulus toto c. 1. ad Epheſios, quo mirè hoc Dei beneficium extollit, ſcrutatur, & admiratur. Quin & Gentiles nonnulli ſuas epiſtolas & libros à Deo inchoant. ita Aratus ſua Phænomena orditur: *A Ioue principium*, &c. vti recenſui Act. 17. 28. Porrò hæc Dei laus & benedictio eſt vox angelica, & inchoatio vitæ beatæ. Beati enim in cœlis abſorpti in mare diuinitatis non niſi Deũ laudant & glorificant, Apoc. 4. v. 8. & 10. vide ibi dicta.

Os Sanctorum eſt quaſi altare thymiamatis.

Moral. nota corda & ora Sanctorum eſſe quaſi altare thymiamatis, quod iugiter thymiama diuinę laudis exhalat; & quaſi apiarum, imò fauos, qui perenniter doxologiæ mella ſtillant, vt cum S. Iob tam in proſperis, quàm in aduerſis dicant: *Sit nomen Domini benedictum.* & cum Pſalte Pſalm. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore.* & cum tribus pueris in camino ignis: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula*, Daniel. 3. & cum Zacharia: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ*, Lucæ 1. & cum B. Virgine: *Magnificat anima mea Dominum.* ita Paulus omnes penè ſuas Epiſtolas orditur à gratiarum actione, vel benedictione Dei.

Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti.] tum quoad diuinitatem, per generationem ei communicatam ab æterno; tum potiùs quoad humanitatem, quam per operationẽ Spiritus S. in tempore ipſi efformauit in vtero B. Virginis: qua ratione tota S. Trinitas dicitur Pater Chriſti & Chriſtianorũ: nomen enim *Ieſus* eſt nomen humanitatis Chriſti, non diuinitatis. Paſſim quippe Apoſtoli celebrant myſterium Incarnationis Chriſti; tum quia nouum, tum quia per illud peracta eſt redemptio noſtra: quia non niſi per eius fidem & merita iuſtificamur & ſaluamur.

Qui ſecundum miſericordiam ſuam magnam.] Cauſam cur Deum benedicat, dat magnam eius miſericordiam nobis per Chriſtum exhibitam. Alludit ad illud Pſalm. 50. 1. *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.* & Pſalm. 144. 9. *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* & Pſalm. 107. 5. *Magna eſt ſuper cœlos miſericordia tua.* S. Pètro ſuccinit S. Paulus 2. Corinth. 1. 3. *Benedictus Deus, &c. pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis.* & Epheſ. 24. *Deus autem qui diues eſt in miſericordia, per nimiam ſuam charitatem qua dilexit nos.*

Miſericordia Dei magna ſextupliciter.

Porrò miſericordia Dei magna, id eſt, maxima & immenſa eſt, primò, ex cauſa efficiente, quia promanat à Deo, eiúſque amore in nos immenſo:
1. tanta ergo eſt, quanta eſt Deitas, cum qua vnum eſt idémque. Secundò, ex obiecto, quia ſcilicet dona-
2. uit nobis filium ſuum vnigenitum, vt in eo viſcerà ſua in nos effudiſſe videatur, iuxta illud Zachariæ: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus nos viſitauit oriens ex alto*, Lucæ 1. Magna ergo eſt, quia Deus immenſus ſe exinaniuit vſque ad mortem; mortem autem crucis, vt hominis ſibi inimiciſſimi miſereretur, eúmque ab æterna miſeria liberaret. Tertiò, 3.
ex ſubiecto, quia nos homines, quaſi vermes viliſſimos plenos peccatis, omníque miſeria ad ſe euocauit, & euexit ad ſuam gratiam & gloriam, iuxta illud: *Abyſſus* humanæ miſeriæ *abyſſum* diuinæ miſericordiæ *inuocat*, Pſalm. 41. 8. Quartò, ex copia 4.
donorum, quia innumera beneficia, gratias & dona nobis contulit, & cõferre non ceſſat. Vnde S. Aug. conc. 2. in Pſal. 58. *Totum, ait, quicquid ſum, Domine, de miſericordia tua eſt: vt enim eſſem, quid feci? vt eſſem qui te inuocarem, quid egi? quia ergo nemo te in miſericordia largior, à quo accepi vt eſſem, ab illo accepi vt bonus eſſem, Deus meus miſericordia mea.* Quintò, ma- 5.
gna eſt loco & tempore, quia ad omnes homines omnium locorum, temporum, & ſeculorum ſe extendit, iuxta illud Pſalm. 32. 5. *Miſericordia Domini plena eſt terra.* Rurſum in Sanctis durat in ęternum.
Sextò, ex fine, quia ducit nos ad magnum ſuum re- 6.
gnum, ſuæque hæreditatis & gloriæ immenſæ nos participes facit, & conſortes, iuxta illud Pſaltis: *Clamaui ad te Domine, dixi: Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium*, Pſalm. 141. 6. Magna ergo eſt, primò, quia à magno manat Deo. 2. quia per magnum datur Chriſtum. 3. quia magnam leuat miſeriam. 4. quia magna dat dona. 5. quia magnas ambit gentes, loca & tempora. 6. quia magno nos beat cœlo & Deo.

Regeneratio duplex.

Regenerauit nos in ſpem viuam.] Regeneratio eſt duplex: prima eſt iuſtificatio & ſanctificatio, qua à
morte peccati ſuſcitamur & reuocamur ad vitam 1.
gratiæ perditam in lapſu Adami. hæc dicitur regeneratio, id eſt, iterata & ſecunda generatio; quia prima generatio fuit in Adamo, qua Deus Adamum, & in eo poſteros omnes creauit in gratia, per eámque filiòs ſuos effecit; ideóque in ſpiritu genuit. Secunda generatio, hoc eſt, regeneratio, eſt qua lapſi & mortui per Chriſtum reuocamur ad primæuam vitam & gratiam quam habuimus in
Adamo, ante lapſum. Regeneratio ſecunda eſt re- 2.
ſurrectio: per illam enim à morte ſuſcitamur, & in nouam vitam quaſi regeneramur, putà cœleſtem, beatam, & æternam. hæc dicitur regeneratio reſpectu primæ generationis, qua à parentibus noſtris geniti ſumus in vitam hanc naturalem & mortalem. vtroque modo hîc accipi poteſt.

Iuxta primam enim ſenſus erit, q. d. Deus per Chriſtum, Chriſtíque Baptiſmum & gratiam nos regenerauit, id eſt, iuſtificauit, & ad vitam gratiæ reuocauit, *in ſpem viuam*, id eſt, hoc fine & fructu, vt ſcilicet per gratiam ſperemus conſequi gloriam & vitam æternam.

Iuxta ſecundam ſenſus erit, q. d. Chriſtus nos ſuo ſanguine aſpergens, purificans, ſanctificans, & viuificans regenerauit, id eſt, reſuſcitauit nos ad gloriam & vitam beatam, *in*, id eſt, per ſpem viuam. *Spe enim ſalui facti ſumus.* hæc enim ſpes ex parte Dei promittentis ita eſt viua, certa, & efficax, ac ſi rem ſperatam, putà vitam beatam nobis reipſa daret, & in manus conſignaret. Quo ſenſu ait Paulus: *Habemus per fidem acceſſum in gratiam iſtam, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei*, Rom. 8. 24. & : *Conreſuſcitauit & conſedere fecit in cœleſtibus*, Epheſ. 2. 6. q. d. Chriſtus reſurgendo & aſcendendo in cœlum nos ſecum euexit, ſibique aſſidere fecit in cœlo. adeò enim certi ſumus, ſi Chriſto inhæreamus, nos illi aſſeſſuros in cœlo, ac ſi iam ei aſſideremus: *quò enim præceſſit gloria capitis, eò ſpes vocatur*

catur & corporis, ait S. Leo. Vnde S. Auguſt. in Medit. A
c. 15. *Hæc tota*, ait, *mihi eſt ſpes, omniſq; fiducia eſt in ipſo*
Ieſu Chriſto, qui vniuſcuiuſq; noſtrûm portio eſt, caro, &
ſanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo:
vbi caro mea glorificatur, ibi me glorioſum eſſe recognoſco:
vbi ſãguis meus dominatur, ibi me dominari ſentio. Vnde

Tertiò, ſic exponi poteſt, vt ſpes viua vocetur
ipſa regeneratio, q.d. regenerauit, id eſt, rurſum
generauit & viuificauit nos, dando nobis non
rem, puta gloriam, ſed eius ſpem viuam: hæc enim
ſpes viua eſt quaſi anima & vita Chriſtiani, qua
viuit vigétque in laboribus & tribulationibus pro
Chriſto: quia ſcilicet ſperat ab eo vitam æternam:
illam enim vitam per ſpem præcipit, vt videatur
iam illam poſſidere, illáque viuere, ac proinde per B
ſpem iam videtur regeneratus & reſuſcitatus. In-
de enim ſpem vocat viuam, quia ſcilicet fideles
remunerat & viuificat. de quo mox plura. Vbi ad-
uerte τὸ *in*, phraſi Hebræa ſignificare augmentum
ſpei viuæ. q.d. regenerat nos Deus, indieſque ma-
gis in Chriſtianiſmo viuidos & vegetos facit per
ſpem, quam indies maiorem, magiſque viuam in
nobis ſuſcitat, per noua auxilia & robora gratiæ,
per continuam opem, directionem & protectio-
nem, per varias conſolationes, quas in mediis tri-
bulationibus & deſolationibus maiores & copio-
ſiores quotidie nobis ſuggerit & aſpirat.

Spes viua ſeptupliciter. *In ſpem viuam.*] Dicitur ſpes viua, primò, quia
ſperat vitam æternam. Vnde S. Hieron. lib. 1. con- C
1. tra Iouin. legit *in ſpem vitæ.* Alij apud S. Auguſtin.
lib. 1. de pecc. merit. c. 27. legunt *in ſpem vitæ æternæ.*
Metonymicè ergo ſpes viua ponitur pro vita ſpe-
rata, ſiue pro re viua obtinenda per ſpem. Signifi-
canter verò ait, *viuam*, vt indicet vitam præſen-
tem eſſe mortalem & mortuam, magiſque eſſe
mortem quàm vitam. Nam, vt ait S. Gregor. ho-
mil. 37. in Euangel. *Temporalis vita æternæ vitæ com-*
parata, mors eſt potius dicenda, quàm vita. Ipſe enim
quotidianus defectus corruptionis quid eſt aliud, quàm
quædam prolixitas mortis?
2. Secundò, quia ſpes hæc non eſt fallax & dubia,
qualis eſt mundanorum ſperantium opes & hono-
res; ſed verax & certa, vt niſi per nos ſteterit, certò D
3. gloriam ſperatam ſimus adepturi, ait Beda. Ter-
tiò, quia hæc ſpes nunquam moritur, nec interit,
ſed ſemper viuit, donec ad rem ſperatam nos per-
4. ducat. Quartò, ſpes dicitur viua, quia fidelium vi-
tam ſuſtentat, vt in mediis tribulationibus viuant
læti, in viua ſpe gloriæ. Spes ergo dat eis vitam &
animos, facítque eos viuere & vigere in quibuſuis
aduerſitatibus. Vnde Philo lib. *quòd deterius potio-*
ri inſidiatur: Quid enim, ait, *homini magis poteſt eſſe*
proprium quàm ſpes, & expectatio poſſeſſionis bonorum
accipiendorum à ſolo munificentiſſimo Deo? Quod ge-
nus hominum, ſi vera fateri volumus, propriè hominum
eſt; tanquam hi qui non ſperant in Deum, extra natu-
ram rationalem cenſeantur. Ita Paulus: *Quòd autem* E
nunc viuo in carne, inquit, *in fide* (& ſpe: hanc enim
parit & includit fides) *viuo Filij Dei, qui dilexit me,*
& tradidit ſemetipſum pro me, Gal. 2. 20. Homo enim
deſperans languet inſtar mortui, ſperans verò vi-
uit & valet, iuxta illud Tibul. lib. 2.

——credula vitam
Spes fouet, & melius cras fore ſemper ait.
Spes alit agricolas, ſpes ſulcis credit aratis
Semina.
Spes etiam validâ ſolatur compede vinctum.

Vide S. Bernard. ſerm. 7. in Pſalm. *Qui habitat: In*
ſpe, ait, *viuimus fratres, nec deficimus in tribulatione,*
quòd in expectatione ſimus ineffabilium gaudiorum. Ne-
A *que enim vana nobis hæc expectatio, aut dubia ſpes vi-*
detur innixa æternæ promiſſionibus veritatis. Deinde
etiam ex perceptione præſentium munerum, firma eſt ex-
pectatio futurorum; & præſentis gratia virtus, nimis cre-
dibiliter atteſtatur felicitatem promiſſæ gloriæ ſine dubio
ſecuturam. Nempe Dominus virtutum ipſe eſt rex glo-
riæ, gratiam & gloriam dabit Dominus. Viriliter ergo
ſuſtineat in hoc ſeculo pietas colluctationem, & perſecu-
tionem quamlibet æquanimiter patiatur.
Quintò, ſpes dicitur viua, id eſt, vegeta & vi- 5.
rens. Sicut enim Ezechiel cap. 37. 4. Iudæorum
in Babylone deſperationem de liberatione & redi-
tu in Ieruſalem repræſentat per oſſa arida; ita eo-
rundem ſpem excitat & viuificat per viſionem,
B quia vidit hæc oſſa reuiuiſcere. Vnde S. Gregor. 31.
Moral. cap. 34. vel 18. *Arentia*, ait, *corda ſunt homi-*
num, quæ in huius ſeculi ſpe peritura plantata, æternita-
tis fiduciam non habent: virent autem, quæ illi heredi-
tati inhærent. Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe
conſtituiſti me, Pſalm. 4. 10. &: *In te Domine ſperaui,*
non confundar in æternum, Pſalm. 30. 1.
Sextò, ſicut aquæ ſtantes & ſtagnantes dicun- 6.
tur mortuæ, fontanæ verò & fluentes dicuntur vi-
uæ, quia vita, id eſt, vitalis operatio, conſiſtit in
actione & motu; ita ſpes viua dicitur, quæ ho-
minem excitat ad viuas & heroicas actiones vir-
tutum, quibus gloriam ſperatam adipiſcatur. Hinc
ait Paulus: *Sancti per fidem* (vtique & ſpem) *vice-*
C *runt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repro-*
miſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impe-
tum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de in-
firmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt ex-
terorum, acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos
ſuos: alij autem diſtenti ſunt non ſuſcipientes redemptio-
nem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem, &c. *lapi-*
dati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui
ſunt, circuierunt in melotis, &c.
Denique Clemens Alexand. 1. Pædagog. cap. 6. 7.
ſpem cenſet vocari viuam, eo quòd ſpes fidei det
vitam, eiúſque quaſi ſit anima. *Eccleſia*, inquit, *con-*
ſtat corpore, ſcilicet fide; anima verò ſpe, vti Chriſtus
conſtat carne & ſanguine (ſanguinem enim veteres
D putarunt eſſe ſubſtantiam animæ.) *Reuera enim ſan-*
guis fidei eſt ſpes, in qua continetur, ſicut fides ab anima.
Cùm autem ſpes expirauerit, perinde ac ſi ſanguis efflu-
xerit, vitalis fidei facultas diſſoluitur.
Hac ſpe viua excelluit S. Martinus, cùm Iulia-
no Apoſtatæ metum exprobranti reſpondit: *Ego*
ſigno crucis, non clypeo protectus aut galea, hoſtium cu-
neos penetrabo ſecurus. & cùm à latronibus captus
dixit, ſe nihil prorſus timere. *Scio enim*, inquit,
Deum in maioribus periculis magis adeſſe ſuis in ſe con-
fidentibus. & cùm in morte diabolo dixit: *Quid hîc*
aſtas cruenta beſtia? nihil in me funeſte reperies. &
ſuis: *Sinite me cælum potius quàm terram aſpicere, vt*
ſuo iam itinere iturus ad Dominum ſpiritus dirigatur.
E Plura recenſui Ierem. 1. 18. & cap. 17. 8.
Per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis.] Refer
hæc primò ad τὸ *in ſpem viuam*, q.d. ſpes noſtra eſt
viua, ſiue ſperans vitam æternam, quia in hanc
præceſſit Chriſtus caput noſtrum per reſurrectio-
nem; vt nos ſecum quaſi membra in eandem in-
duceret. Spes enim viua dicit: Spero me reſurre-
cturum, quia Chriſtus redemptor meus reſurrexit,
non tantùm pro ſe, ſed & pro me, vt ſcilicet me à
morte ad vitam & gloriam ſuſcitaret. Secundò, re-
fer ad τὸ *regenerauit*, q. d. Deus nos regenerauit, id
eſt, ſuſcitauit tam à peccato ad gratiam, quàm à
morte ad vitam æternã per reſurrectionem Chri- Chriſtus reſurgens nos ſuſcitauit.
ſti; hæc enim fuit cauſa non tantùm exemplaris,

putat Gloſſa voce *conſeruatam*, quaſi ea ſignificetur cooperatio noſtra, noſtríque liberi arbitrij. Verùm minùs rectè: nam Græcè eſt *τετηρημένην*, id eſt, *ſeruatā*.

Nota, hæreditatem cœleſtem explicat S. Petrus per quatuor prædicamenta, Subſtantiæ, Qualitatis, Quando, & Vbi, ſiue temporis & loci. Subſtantiâ enim ait, eam eſſe incorruptibilem; qualitate incontaminatam; tempore immarceſſibilem; ſitu & loco cœleſtem: in cœlis enim eam nobis aſſeruari. Porrò inter hæc quatuor eſt apta connexio & ordo. Nam ex primo cætera ordine conſequuntur. Quia enim hæreditas eſt *ἄφθαρτος*, id eſt, *incorruptibilis* natura ſua, hinc qualitate eſt *ἀμίαντος*, id eſt, *incontaminata*: quæ enim per eſſentiam ſunt incorruptibilia, illa pariter ſunt immiſta, incompoſita, ideóque pura, ſimplicia & incontaminata; vt Deus, cœlum, Angeli, anima rationalis: quæ verò ſunt corruptibilia, eadem pariter ſunt miſta, compoſita; ideóque impura & contaminata; vti ſunt omnia corpora ex elementis conflata. Rurſum quia hæc hæreditas eſt *ἀμίαντος* & incontaminata, idcirco eſt & *ἀμάραντος* & immarceſſibilis: quæ enim marceſcunt, aliquid in ſe labis, fæcis, ſordis, & impuritatis habent, quod dum ſenſim egerunt & quaſi euomunt, marcoris eſt cauſa: quæ verò planè ſunt pura, hæc nihil in ſe habent, quod marcorem egerere aut ebullire poſſit. Denique quia ipſa eſt *ἀμάραντος* & immarceſſibilis, ideo eſt & *ἄγεως καὶ οὐράνιος*, id eſt, *expers terræ, & cœleſtis*: terra enim, & terrena quia fœculenta marceſcunt; cœlum verò quia purum & nitidum eſt immarceſſibile, ac conſequenter talia pariter ſunt cœleſtia omnia. Meritò ergo S. Auguſt. ſer. 2. de omnib. Sanctis: *Tanta*, ait, *eſt pulchritudo iuſtitiæ, tanta iucunditas lucis æternæ, hoc eſt, incommutabilis veritatis, atque ſapientiæ, vt etiamſi non liceret in ea ampliùs manere quàm vnius diei mora, propter hoc ſolum innumerabiles anni huius vitæ pleni delicijs, & circumfluentia temporalium bonorum, rectè meritóque contemnerentur*. Verè enim dixit Pſaltes: *Quoniam melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia*, Pſalm. 83. 11. At verò iam non vno die, ſed millenis, imò infinitis, adeóque in æternum in ea manebimus, eiúſque deliciis perfruemur. Quàm ergo illa ambienda, cæteraque omnia deſpicienda ſunt? Quàm ad illam anhelandum, dicendúmque cum noſtro S. Ignatio: *Quomodo ſordet mihi terra, cùm cœlum aſpicio?*

Vers. 5. *Qui in virtute Dei* (Græcè *δυνάμει*, id eſt, *potentia*, robore,) *cuſtodimini per fidem in ſalutem.*] Senſus eſt, q. d. Quibúſnam Deus Opt. Max. hæreditatem illam Immarceſſibilem conſeruat? vobis, quos quaſi filios, velut pater non tantùm genuit, ſed & robuſta, potentique manu, contra omnes infidelium, dæmonis, mundi, & carnis inſultus cuſtodit, educat, ducitque per fidem ad ſalutem æternam, quæ eſt hæreditas illa immarceſſibilis. Vnde pro *cuſtodimini* Græcè eſt *φρουρούμενοι*, quæ vox propriè ad caſtrenſes excubias, & arcium vrbiúmque cuſtodias pertinet: has enim ſuis præſtat Deus, vti præſtitit Ezechiæ & Ieroſolymæ obſeſſæ à Sennacherib, iuxta promiſſum Iſaiæ c. 38. 6. *De manu Regis Aſſyriorum eruam te, & ciuitatem iſtam, & protegam eam*, & Zachar. 2. 5. *Ego ero ei* (Ieroſolymæ) *ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius*. & Pſalm. 26. 1. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi conſurgant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.* & Pſalm. 33. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Immittet*, ſcilicet ſe & ſuum præſidium, ſuas acies & caſtra, ſuas Angelorum ſibi ſubditorum legiones, ſua tela & ful-

Cuſtodia Dei erga ſuos mira.

A mina. Vnde Hebr. eſt חֹנֶה *chone*, id eſt, *caſtrametabitur*, S. Hier. *circundat*, Chald. *immoratur*. Vbi rectè notat S. Baſil. Angelum ob magnitudinem comparari integro exercitui, ob robur & fortitudinem muro, qui in circuitu nos tuetur & protegit. Talia fuere caſtra Angelorū tutelarium Iacobi Patriarchæ, qui proinde locum vbi illa ſibi apparuerunt vocauit *Mahanaim*, id eſt, gemina caſtra, Geneſ. 32. 2. Talis fuit *mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Eliſæi*, Angelorum vtique, vt Eliſæum contra Syrorum acies defenderent, 4. Reg. 6. 17. Similes excubias & cuſtodias Deus beniгniſſimus cæteris ſuis fidelibus & ſanctis exhibet, vt meritò de iis cecinerit Pſaltes: *Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum, vnum ex his non conteretur*, Pſalm. 33. 21. Vnde & eaſdem ſibi precatur: *A reſiſtentibus dexteræ tuæ*, inquit, *cuſtodi me vt pupillam oculi*, Pſalm. 16. 8. Cuſtodit ergo ſuos Deus tum per ſe, tum per ſuos Angelos. Vnde diſcimus neminem ſibi ſuæque cuſtodiæ debere confidere, ſed eam tribuere Deo. Ipſe enim eſt cuſtos Eccleſiæ & gregis ſui. *Niſi enim Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam*, Pſalm. 126. 1. Hoc eſt quod ait Dominus per Iſaiam 43. 2. *Si tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.* & Pſalm. 90. *Scuto circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano.* & mox: *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.*

Per fidem.] Fides ergo eſt fidelium cuſtodia; fides, inquam, non nuda & mortua, ſed viua, & gratia ac charitate animata, vti dixi Iacobi 2. 14. Vnde S. Chryſoſt. & Beda per fidem accipiunt Chriſtianam religionem, Chriſtíque gratiam, quæ nos iuſtificat. Fides ergo & gratia eſt inſtrumentum, & quaſi cuſtodia militaris, qua Deus fideles cuſtodit, tum ne in priſtinum gentiliſmum & errores relabantur; tum vt tentationibus carnis & diaboli reſiſtant; tum vt perſecutiones pro Chriſto & veritate fortiter ſuſtineant; tum vt Chriſtiana & heroica fidei & virtutum opera edant; qualia recenſet Paulus à priſcis fidei heroibus patrata, Hebr. 11. Fides enim qua quis credit ſe, ſi Deo ſeruiat pro eóque laboret & patiatur, ab eo æternis maximíſque præmiis donandum, excitat fidelem ad omnia audendum & tolerandum. Fideles ergo per fidem reſiſtunt diabolo, 1. Petr. 5. 9. eiúſque ignea tela extinguunt ſcuto fidei, Epheſ. 6. 16. Vnde: *Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra*, ait S. Ioan. 1. Epiſt. 5. 4. quo ſimul monet nouellos fideles vt fidem gratiámq; Chriſti nuper receptam, integram & illibatam conſtanter teneant, in eáque perſeuerent, ſi hos fidei fructus, ſi Dei opem & ſalutem, & cœleſtē hæreditatem aſſequi cupiant. ita OEcum. E Chriſtus enim fideles in fide ſua conſtantes protegit è cœlo, vti pro eiſdem orauit viuens in terra: *Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi vt ſint vnum ſicut & nos.* & mox: *Cum eſſem cum eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, cuſtodiui, & nemo ex eis perijt, niſi filius perditionis*, Ioannis 17. 11.

In ſalutem.] Salus eſt æterna vita & gloria beatorum; vox *in* ſignificat finem, fructum, & præmium fidei. q. d. fides tendit & ducit ad ſalutem, ſalúſque eſt fidei terminus, fructus & præmium. Fides enim & gratia eſt ſalus inchoata, gloria verò eſt ſalus conſummata.

Paratam reuelari (quæ parata eſt vt reueletur. ita

Pagnin.

Pagnin. *in tempore nouiſſimo.*) Salns hæc animæ euiuſque fidelis plenè expiatæ ſtatim à morte reuelatur, ſecretò in iudicio particulari; ſed in tempore nouiſſimo, puta in die iudicij, publicè coram toto mundo reuelabitur, non ſolùm in anima, ſed & in corpore cuiuſque beati: tunc enim corpus cum anima reſurget ad gloriam immortalem. Nimirum hæc ſalus eſt hæreditas incorruptibilis, incontaminata & immarceſſibilis, ad quam Deus Sanctos ab æterno deſtinauit & elegit, quámque eis parauit & conſeruat in cœlis.

Nota, *τὸ reuelari* ſignificat ſalutem & gloriam cœleſtem nobis obſcuram eſſe, & per fidem quaſi per vmbram & ænigma tantùm à nobis conſpici, in die verò iudicij fore reuelandam, cùm fides vertetur in ſpeciem, ſpes in rem, promiſſio in donationem, expectatio in poſſeſſionem. Hoc eſt quod ait S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 3. 2. *Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus.* Et ex Iſaia S. Paul. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illum.* 1. Cor. 2. 9.

Vers. 6. *In quo exultabitis.*] Pronomen *quo* nonnulli cenſent referre tempus nouiſſimum, quod proximè præceſſit. q. d. in tempore nouiſſimo, puta in die iudicij exultabitis, dum videbitis vos pro modica tentatione, quam in hac vita ſuſtinetis, beari, & donari gloria æterna. Vnde Syrus vertit, *Lætabimini in æternum.*

Meliùs alij *τὸ in quo* cenſent referre omnia præcedentia, q. d. *in quo*, id eſt, qua in re, ſi videlicet recogitetis, quòd Deus vos regenerauit in ſpem viuam hæreditatis æternæ, reuelandæ in tempore nouiſſimo, vtiq; exultabitis in hac regeneratione, & ſpe viua hæreditatis cœleſtis, etiam in mediis tentationibus; quia hæ cùm ſint modicæ & breues, hæreditatem illam merentur, eóque recto tramite vos ducunt. ita OEcum. Poteſt quoque futurum *exultabitis* more Hebræo accipi pro imperatiuo *exultate*, aut pro indicatiuo *exultare debetis*, aut pro coniunctiuo *æquum eſt vt exultetis*. Vnde Græcè eſt *ἀγαλλιᾶσθε*, quod partim eſt indicatiui modi, ſignificans *exultatis*, vt vertit Pagnin. & Tigur. partim imperatiui, ſignificans *exultate*. ita Chriſtus *propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem*, Hebr. 12. 2. Sic & S. Agatha & Martyres ibant ad ignes, eculeos & tormenta, quaſi ad epulas, nuptias, & triumphos. Chriſtiani ergo eſt gaudere in omni tribulatione, tentatione, & triſtitia. Licèt enim tribulatio affligat corpus, ſenſum, & portionem inferiorem animæ, in eáque cauſet dolorem & triſtitiam; tamen eadem cauſat lætitiam, eámque ingentem in portione ſuperiore animæ, puta in ratione, mente, & ſpiritu, dum cogitat tribulationem ſibi pariturã coronam æternam. In ſpe ergo & merito huius coronæ gaudet, dum eſt in tribulatione & triſtitia: atque hæc ſpes triſtitiam commutat in lætitiam, vti Chriſtus in Cana commutauit aquam in vinum, adeò vt in ea præ gaudio exiliat & exultet, nolítque ea carere, imò durare & augeri eam optat. Græcum eſt *ἀγαλλιᾶσθε*, id eſt, *exultare*, dicitur quaſi *ἄγαν ἅλλεσθαι*, id eſt, *valde ſaltare*; ſicut S. Ioannes Baptiſta præ gaudio ob Chriſtum incarnatum, exiliit in vtero matris, Lucæ 1.

Conſonat S. Petro S. Paulus, dicens 2. Cor. 7. 4. *Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudeo in omni tribulatione noſtra.* & S. Iacobus c. 1. 1. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei cùm in varias tentationes incideritis;* vbi multas huius gaudij cauſas recenſui.

Modicum nunc ſi oportet contriſtari.] Pagnin. *nunc* A *ad breue tempus afflicti ſi opus ſit.* q. d. exultabitis nunc modico tempore afflicti & cõtriſtati, ſi neceſſe ſit, ſi videlicet afflictio & triſtitia ingruat & irruat, vti in hac vita omnibus, præſertim fidelibus, ſæpe cõtingit. Vita enim noſtra circumſeſſa eſt moleſtiis, perſecutionibus & tentationibus, quæ neceſſariò pariunt triſtitiam, ideóque in ea contriſtari eſt vnum *oportet*, vt vulgò dicitur, quod euitari nequit, ſed ferendum eſt, iuxta illud:

Quicquid id eſt, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Alludit ad id quod Chriſtus abiturus ſuos præmonuit, dicens: *Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit,* B *vos verò contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium,* Ioan. 16. 19. Omnes enim dolores & mœrores, æquè ac gaudia huius vitæ, ſunt modicum nunc, id eſt, exiguum quid, tum quãtitate, tum duratione, inſtar puncti & momenti, iuxta illud Pauli: *Id quod in præſenti momentaneum eſt & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis,* 2. Corinth. 4. 17.

Nota primò, ſingula verba habent emphaſin, nouámq; rationem tolerantiæ & exultationis ſuggerunt. q. d. exultate in tentationibus, 1. quia illæ modicæ ſunt reſpectu immenſæ gloriæ & coronæ, quam eis in cœlo adornat Chriſtus, iuxta illud Sapient. 3. 5. *In paucis vexati, in multis bene diſponentur.* C 2. quia breues; durant enim vnum nunc, id eſt, momentum. Hæc enim *vita eſt momentum vnde pendet æternitas.* 3. quia oportet & neceſſe eſt eas tolerari. Quis non ſubdat ſe neceſſitati: Quis contra fatum pugnet? 4. addit *ſi*, dicens *ſi oportet*. q. d. tribulationes non ſemper nec omnibus, ſed aliquando nunc his, nunc illis ingruunt: ſponte ergo capeſſite veſtram aleam, veſtram vicem & ſortem. ita OEcum. 5. quia ſunt tentationes, id eſt, exercitationes & explorationes, quibus Deus exercet, & explorat veſtram patientiam & virtutem.

Nota ſecundò, *τὸ ſi* quadrupliciter poſſe accipi. Primò, propriè, vt notet conditionem, q. d. non dico abſolutè vos oportere contriſtari, ſed conditio- D natè, vt ſi oporteat vos contriſtari, idipſum patienter toleretis. Secundò, cauſaliter, vt idem ſit quod *quia*. q. d. quia oportet vos in vita hac tot ærumnis vallata ſæpe contriſtari, idcirco idipſum tolerate, & ex neceſſitate facite virtutem. Tertiò, comitanter, vt ſit idem quod *cum*. q. d. non dico oportere vos ſemper contriſtari, ſed *ſi*, id eſt, *cùm oportet*, cùm ſcilicet illa ingruit. Quartò, per conceſſionem pro *eſto*. q. d. exultabitis in ſpe gloriæ, eſto modicum nunc oporteat vos contriſtari.

Moral. modicum hoc paſſionum, cui debetur æternum præmiorum, excitare nos debet ad præſtandam in iis omnem animi alacritatem, fortitudinem & conſtantiam. Nam, vt ait S. Eucherius ad E Valer. *Nihil eſt magnum re, quod paruum tempore: nec longis dilatatur gaudijs, quicquid arcto fine concluditur.* S. Baſil. de leg. lib. Gentil. laudat Biãtem, dicentem ſe ſtudere virtuti, vt illam quaſi viaticum ſenectutis poſſideret. At tu, inquit, ô Chriſtiane, ad futuri ſeculi, cuius non eſt finis, poſſeſſionem, compara viaticum, puta virtutes: illi enim comparata omnia tempora, nihil ſunt.

Mor. de breuitate tribulationis.

S. Auguſt. in Pſalm. 36. *Pro æterna, ait, requie æternus labor ſubeundus erat. Æternam felicitatem accepturus, æternas paſſiones ſuſtinere deberes: nam etſi mille annorum eſſet, appende mille annos contra æternitatem, quid appendis, cum infinito quantumcumque finitum? Decem millia annorum decies centena millia, & millia millium.*

millium, quæ finem habent, cum æternitate comparari non poſſunt. Paucorum dierum eſt tota vita hominis: etiamſi læta duris non miſcerentur, quæ plura & longiora ſunt certè, quàm dura: & ideo breuiora & pauciora ſunt dura, vt durare poſſimus. Si ergo per totam vitam ſuam homo in laboribus & in ærumnis eſſet, in doloribus & in tormentis, in carcere & in plagis, in fame & ſiti, omnibus diebus, horis omnibus per totam vitam ſuam vſque ad ætatem ſenectutis, pauci dies ſunt tota vita hominis: quo labore tranſacto veniet regnum æternum, veniet ſine fine felicitas, veniet æqualitas Angelorum, veniet hæreditas Chriſti, veniet cohæres Chriſtus: pro quanto labore quantam mercedem accipimus? Veterani homines, qui laborant in militia, & verſantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare à iuuentute, exeunt ſenes: vt habeant paucos dies quietos ſenectutis ſuæ, quando eos iam ipſa ætas incipit grauare: quos bella non grauant, quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos ſoles, quantas neceſſitates, quæ vulnera, quæ pericula? & non attendunt patientes hæc omnia, niſi paucos dies quietes illos ſenectutis, ad quos vtrùm perueniant neſciũt. S.Chryſoſt.homil.1.de Lazaro: *Si quis, ait, in centum annis vidiſſet per vnam noctem ſuaue ſomnium, multiſq; delicijs per ſomnium fruitus, centum deinde annis cruciaretur, num is vellet vnam noctem qua ſomniauit, centum annis æquiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod eſt ſomnium vnum ad centum annos, hoc eſt præſens vita ad futuram, imò multò minus: quod eſt exigua gutta ad pelagus immenſum, hoc ſunt mille anni ad futuram illam fruitionem: quantùmque intereſt inter ſomnia & res veras, tantum intereſt inter huius vitæ ſtatum & illius.* Ita breuitatis paſſionum, & æternitatis præmiorũ cogitationem, quaſi ſtimulum acrem ad profectum ſuis diſcipulis commendabat S. Antonius. Audi eum apud S.Athanaſ. *Hoc ſit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propoſiti vigore laſſeſcere, ſed quaſi incipientem augere ſemper debere quod cœperis, præſertim cùm humana vitæ ſpatia æternitati comparata, breuiſſima ſint.* & mox: *Promiſſio vitæ ſempiternæ vili pretio comparatur. Scriptum eſt enim: Dies vitæ noſtræ 70. anni: ſi autem in potentatibus, 80. Quando ergo 80. aut centum annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi ſumus in futuro, ſed pro annis prædictis omnium nobis ſeculorum regna tribuentur. Non terram hæreditabimus, ſed cœlum; corpus quoque corruptum relinquentes, idipſum cum incorruptione recipiemus. Ergo filioli, non vos aut tædium defatiget, aut vana gloria delectet ambitio. Nemo cùm aſpexerit mundum, reliquiſſe ſe arbitretur ingentia: quia omnis terra ad infinitatem comparata cœlorum, breuis ac parua eſt.* Et rurſum ſubdens opes, omniaque huius vitæ bona neceſſariò eſſe relinquenda in morte: *Cur ergo,* inquit, *non facimus de neceſſitate virtutem? Cur non ad lucrandum regna cœleſtia vltro relinquimus, quod lucis iſtius fine perdendum eſt?* & infrà: *Ad inertiam calcandam Apoſtoli præcepta replicemus, quibus ſe mori quotidie teſtabatur. Cùm enim excitati à ſomno, ad veſperam nos peruenire dubitemus; & quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus aduentu, non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur: ſed nec iraſcemur quidem aduerſus aliquem, nec terrenos congregare theſauros ambiemus: quin potiùs metu quotidiani receſſus, & ſeiungendi corporis iugi meditatione omnia caduca calcabimus.*

Contriſtari.] Gagneius & Heſſelius cenſent legẽdum *contriſtati*: Græcè enim eſt λυπηθέντες, id eſt, *afflicti*, contriſtati: ſed eodẽ redit ſenſus, & clariùs molliúſque vertas, ſi cum noſtro ſententiam ſic euoluas, & reſoluas: *ſi oportet contriſtari.* q.d. non dico

A abſolutè, nec iubeo ſemper vos contriſtari, ſed ſi oportet vos contriſtari, patienter fertote. Rurſum, q.d. exultabitis in ſpe gloriæ, ſi (eſto) oporteat vos modicum nunc contriſtari: quo inſinuat non accerſendam nec quærendam eſſe perſecutionem & tribulationem, ſed potiùs infirmis declinandam & fugiendam: ſi tamen ingruat, patienter & fortiter eſſe ſuſtinendam. *Quid neceſſe eſt*, ait Seneca Epiſt.24. *mala accerſere, & ſatis citò patienda cùm venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere. Eſt ſine dubio ſtultum, quia quanquam futurus ſis miſer, eſſe iam miſerum.*

In varijs tentationibus.] πειρασμοῖς, id eſt, *tentationibus & experimentis*, vt vertit Tigurina. q.d. tribu-
B lationes variæ quibus quis nunc morbo, nunc paupertate, nunc calumnia, nunc perſecutione, nunc cupiditate appetitur, cum iiſque conflictatur, ſunt tentationes & experimenta, quibus Deus explorat quanta in nobis ſit virtus & conſtantia, eámque excitat, acuit, roborat & indurat. omnes ergo generosè ſuſtinere oportet. Sapiens, inquit Seneca, præbet ſe fato, ſicut ſilex ferienti. *Duritia ſilicis*, inquit ipſe de vita beata cap. 27. *nulli magis quàm ferientibus nota eſt. Præbeo me non aliter quam rupes aliqua in vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt, vndecunque moti ſunt, verberare, nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt.*

C *Vt probatio veſtræ fidei multò pretioſior auro.*] Vox *vt* explicat τὸ *oportet*: dat enim cauſam cur oporteat nos affligi & contriſtari in variis tentationibus. Cauſa enim eſt, vt fides & conſtantia noſtra probetur, roboretur, celebretur & coronetur. Vnde pro *probatio* Græcè eſt δοκίμιον, id eſt, *exploramentum*, experimentum, proba fidei, hoc eſt, fides probata & explorata: hæc enim laudatur, non ipſa probatio fidei, quæ fit à dæmone & tyranno, ac multos ſæpe in lapſum & ruinam adigit. Rurſum hæc eſt pretioſior auro per ignem probato, & à ſcoriis defæcato. Sicut enim aurum non tantùm tactu lydij lapidis, ſed multò magis & certiùs probatur per ignem in fornace; ignis enim aurum
D purum ſeparat à ſcoria: ita Chriſtiani fides probatur igne tribulationis, qui fideles & conſtantes ſeparat ab infidelibus & inconſtantibus: rurſum fideles à ſuis næuis & cupidinibus auellit, puróſque Deo exhibet. Porrò hæc fides non eſt ſola & nuda, vt patet, ſed charitate formata, & conſtantia armata: quia enim charitate ſolida Deum & Chriſtum amat, hinc conſtanter eius amore tentationem ſuſtinet; alioqui enim illi ſuccumberet. Hæc autem charitas fidelis & conſtans longè eſt pretioſior auro; Græca addunt ἀπολλυμένου, id eſt, *pereunte & perdente*; ſi enim aurum quod perit, multóſque perdit (multis enim eſt pernicioſum, cauſaque mortis animæ & corporis, præſentis & æter-
E næ) per ignem probatur: multò magis fides charitate formata, quæ in omne æuum perennabit, ac fideles ſeruabit & ſaluabit in æternum, tribulatione probanda & exploranda eſt. Quod ergo ignis eſt auro, hoc tribulatio eſt iuſto: ignis aurum non perdit, ſed ſeruat, purúmque & ſplendidum efficit; ſic & tribulatio iuſtum non perdit, ſed roborat & illuſtrat. Audi Plinium auri dotes recenſentem lib.33.cap.3. *Nec pondere, ait, aut facilitate materiæ prælatum eſt cæteris metallis, cùm cedat per vtrumque plumbo; ſed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendijs rogiſque durante materia. Quinimò quò ſæpius arſit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis eſt, vt ſimili colore rubeat quo ignis. Atque*

ipſum

Vers. 7.

Auri dotes ſeptem.

ipſum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Secundò: *Mirum*, inquit, *prunæ violentiſſimæ igni indomitum, paleæ ociſſimè ardeſcere: atque vt purgetur, cum plumbo coqui.* Tertiò: *Altera cauſa pretij maior, quòd quàm minimum vſus deterit; cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúſque ſordeſcant decidua materia.* Quartò: *nec aliud laxiùs dilatatur, aut numeroſiùs diuiditur, vtpote cuius vncia in ſeptuagenas & quinquagenas pluréſque bracteas, quaternùm vtroque digitorum ſpargantur.* Quintò: *ſuper cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuátve pondus.* Sextò: *contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum constantia.* Septimò: *ſuper omnia netur, ac texitur lana modo, & ſine lana. Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius tradit. Attalicis verò iampridem intexitur inuento Regum Aſiæ.*

Eidem adaptatur iuſto.

Hæc facile eſt applicare iuſto: nam 1. igni, id eſt, tribulatione nihil virtutis in eo deperit; ſed potiùs accreſcit. 2. mirum eſt quòd iuſtus igni tribulationis reſiſtat, & palea humanæ miſeriæ per commiſerationem inardeſcat. 3. nihil virtutis ex eo conuerſatio cum ſecularibus deterit, ſed ſuam ipſe vim & ſpiritum in eos affricando exerit. 4. dilatat ſua charitatis viſcera in omnes latiſſimè & minutiſſimè. 5. nulla ex eo prodit inuidiæ, aut triſtitiæ ærugo, quæ eius bonitatem minuat. 6. cònſtanter reſiſtit ſali, & aceto, id eſt, iræ & mordacitati. 7. flexilis eſt, ſinitque ſe quibuſuis rebus, licèt vilibus & moleſtis inſeri, vt aliis proſit eóſque ornet. ita S. Iob cap. 23. 10. *Ipſe* (Deus) inquit, *ſcit viam meam, & probauit me quaſi aurum quod per ignem tranſit.* & Dauid rex: *Probaſti nos Deus, igne nos examinaſti ſicut examinatur argentum*, &c. *Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.* Pſalm. 65. 10. ita S. Laurentius aſſatus in craticula: *Probaſti, ait, cor meum, & viſitaſti nocte: igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas*, puta infidelitas; quia in medio igne fideliter & conſtanter tibi adhæſi, Pſalm. 16. 3. Ita de Martyribus & patientibus dicitur Sapient. 3. 6. *Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos.* & Eccleſ. 27. 6. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.* Sic tres pueri Danielis ſocij probati ſunt an eſſent fideles Deo ſuo, in igne fornacis Babylonicæ. Daniel. 3. ita Machabæi ab Antiocho in ſartagine frixi probarunt ſuam fidem Deo, 2. Machab. 7. ita Sancti in fine mundi affligentur igne acerrimæ perſecutionis ab Antichriſto, *vt conflentur & eligantur & dealbentur*, Daniel 12. 36. Dura itaque eſt hæc probatio, durum examen, durum tentamen; ſed modicum & breue reſpectu æternæ coronæ, quam cis in cœlo adornat Deus. ita S. Sebaſtianus S. Marcum & Marcellianum acriter tentatos & afflictos, vt à Chriſti fide deficerent, hac ratione animauit, & ad martyrium confirmauit. *Tormenta*, inquit, *vel leuia ſunt, vel grauia & acria. Si leuia, tolerabilia ſunt: ſi acria, non durant, ſed patientem ad mortem adigunt, & per mortem ad immortalitatem tranſmittunt. Tolerate ergo tam acria quàm leuia, quia illa breuia, hæc modica ſunt: illa citò extinguent, hæc breui extinguentur.* Vt fias Laurentius, ignem ſubeas oportet: vt Vincentius, eculeum hilariter patiare neceſſe eſt: Iobum finxit omnigena calamitas: Tobiam formauit cæcitas; Ioſephum calumnia; Danidem perſecutio; Danielem leones; Machabæos ſartagines.

Inueniatur in laudem, & gloriam & honorem, in reuelatione Ieſu Chriſti.] *Inueniatur*, ſcilicet fuiſſe & ceſſiſſe vobis in laudem, &c. quia ſcilicet veſtra fi- A des tot tentationibus probata, vos laudabiles & glorioſos effecit in cœlo & in terra. Spectarunt enim eam Angeli, & laudarunt. Viderunt & audierunt homines, eámque celebrarunt & admirati ſunt. Secundò, *inueniatur*, id eſt, *ſit*, vel *cedat*. q. d. vt fides veſtra ita probata ſit vobis laudi, cedátque vobis in gloriam & honorem in die iudicij, quando Chriſtus iudex eam toti mundo declarabit, laudabit & corona æterna donabit. *Inueniri* enim ſæpe per metalepſin ponitur pro eſſe; quia quod eſt, inueniri poteſt; quod non eſt, inueniri nequit. Sic de Angelis è cœlo cum Lucifero ruentibus dicitur Apoc. 12. 8. *Neque locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo*, id eſt, nullus fuit eis am- B plius locus in cœlo, ſed in tartaro. Sic Eccleſ. 31. dicitur: *Beatus vir qui inuentus eſt ſine macula; inuentus eſt*, id eſt, fuit immaculatus, vt talis inueniri poſſet. Vnde explicans ſubdit: *qui poſt aurum non abijt*, &c.

Laus Chriſti ambienda.

Nota, Chriſtus in die iudicij laudabit fidem & virtutem iuſtorum: quæ ſanè laus erit maxima, tum quia fiet coram omnibus Angelis & hominibus, qui vnquam fuerunt, ſunt, vel erunt; tum quia fiet à Chriſto, qui eſt æterna veritas ac maieſtas. Ipſe enim eſt Rex regum & Dominus dominantium: tum quia hæc lex durabit per omnem æternitatem in præmio & laurea æterna, quam pro meritis cuique dabit Chriſtus. *Dicet ergo: Ve-* C *nite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare*, &c. *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui*, Matth. 25. 21. Veni Petre, qui Romanam Eccleſiam tuo labore & ſanguine fundaſti: accipe coronam tui laboris & ſudoris. Veni Paule, qui omnes gentes docuiſti: accipe coronam tui Doctoratus & Apoſtolatus. Veni Stephane, qui lapides mei amore excepiſti, & dulces æſtimaſti: accipe coronam martyrio tuo debitam. Veni Franciſce, qui ſummè te humiliaſti: accipe ſummum gloriæ thronum. Veni Thecla, quæ tot tantaque ſupplicia pro me tam generosè ſuſti- D nuiſti. Veni Agnes, quæ pro caſtitate ſupra annos & vires decertaſti. Veni Cecilia, veni Agatha, veni Catharina, quæ hæc & illa ſigillatim tam heroicè egiſtis & toleraſtis: accipite ſingulæ lauream caſtitatis, lauream martyrij, quiſque ſuam, ſuóque agoni & victoriæ adæquatam. Tunc itaque fiet illud Ierem. 30. 19. *Egredietur ex eis laus, vóxque ludentium; & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.* Laudem enim Chriſti communi voce & acclamatione approbabunt, & celebrabunt omnes Angeli & Sancti. Et illud Iſaiæ 61. 3. *Reddet eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris: & vocabuntur in ea fortes iuſtitiæ, plantatio* E *Domini ad glorificandum.* Id repræſentatum eſt per laudem Dauidis, quia triginta viros ſui exercitus fortiſſimos ſibi ſelegit, laudauit, & iuxta ſe glorioſè collocauit in domo fortium, 2. Regum 23. 8. Similiter enim Chriſtus ſuos fortes laudabit & glorificabit in cœlo, quod eſt ciuitas fortium.

Cœlum eſt vrbs fortiũ.

Porrò hæc Chriſti laus non tantùm pro meritis præmium cuique dabit, ſed & honorem, iuxta illud Ioannis 12. 26. *Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus*, vocando eum ſuum fidelem ſeruum, amicum, filium, hæredem, exaltando illum è terra in cœlum, dando ei ſedem honoratam & ſublimem iuxta ſe, ſecundùm id quod promiſit Apoſtolis & viris Apoſtolicis: *Amen dico vobis*

quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël, Matth. 19.28.

Gloria beatorũ qualis. Rurſum hæc laus dabit gloriam non tantùm beatificam, quæ in viſione Dei conſiſtit, ſed & eam quæ in claritate nominis & famæ ſita eſt, facitque homines celebres & glorioſos, vt ſcilicet omnes Angeli & homines glorioſa cuiuſque ſancti facinora deprædicent & glorificent. *Gloria*, inquit Quintilian. *eſt conſentiens laus bonorum.* & Cicero pro Marcello: *Gloria*, ait, *eſt illuſtris ac peruagata multorum & magnorum vel in ſuos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Quid maius, quid numeroſius Angelis & beatis, qui ſanctos quoſlibet, eorúmque virtutes celebrabunt. Hic ergo diſcamus illud Statij lib. 1.

Tu ſola animum mentémque peruris
Gloria.

& illud Mutij Scæuolæ manum vrentis:

Tam vile eſt corpus gloriam ſpectantibus.

Rurſum hæc gloria non tantùm verbalis erit, ſed & realis; quia conſiſtet & perdurabit in regno glorioſo, quod eis dabit Chriſtus, iuxta illud Sapient. 5.16. *Accipient regnum decoris & diadema ſpeciei de manu Domini.* Honorabit ergo & glorificabit electos Chriſtus, cùm eos creabit reges, donabítque regno cœleſti & æterno, iuxta illud Apoc. 5.10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram.* O quàm glorioſum eſt regnum, in quo cum Chriſto regnant omnes Sancti hîc afflicti & abiecti, amicti ſtolis albis ſequuntur Agnum quocunque ierit.

In reuelatione Ieſu Chriſti.] puta in die iudicij: Dies reuelationis quis. hæc enim vocatur dies reuelationis, tum quia in eo reuelabitur Chriſtus, quia iam nobis eſt abſconditus & inuiſibilis; tum quia in eo reuelabuntur cuiuſque opera & merita, quæ hîc abſconduntur, imò ſæpe à maleuolis per calumniam denigrantur, obſcurantur, & infamantur. Impij enim pios hîc traducunt quaſi hypocritas, quòd pietatem ſimulent, eiúſque inanem vmbram, & laudem hominum captent. Chriſtus ergo iuſtus iudex eorum pietatem, virtutem, integritatem, & ſinceritatem reuelabit, totíque mundo patefaciet & celebrabit.

Vers. 8. *Quem cùm non videritis diligitis.*] Eſto enim aliqui proficiſcentes in Iudæam, poterant ibi Chriſtum vidiſſe, multi tamen domi manentes eum non viderant: hi ergo credebant in Chriſtum non viſum, ſed auditum, eúmque ſummè diligebant. Hæc ſcilicet eſt natura fidei, & dilectionis eam conſequentis. *Quid eſt enim fides, niſi credere quod non vides?* ait S. Aug. tract. 40. in Ioannem. *Fidei* autem *opus eſt dilectio,* ait idem in Pſal. 31. OEcum. cenſet hæc referri ad excitandam fidelium ſpem & robur in aduerſis. *Si enim*, inquit, *oculis carnis ipſum non intuiti, ex ſola auditione amatis, conſiderate quantum amorem vbi eum videritis præ vobis feretis, præſertim cùm in gloria vobis reuelabitur. Si enim paſſio eius ita vos attraxit, quando vobis in ſplendore inſuperabili apparebit, quem in modum animum veſtrum affecturus eſt?* Vnde S. Aug. lib. 1. de pec. merit. c. 27. ſic legit: *Quem ignorabatis, in quem modò non videntes creditis, quem cùm videritis exultabitis gaudio inenarrabili.* Porrò mira fuit primorum fidelium erga Chriſtum affectus & dilectio, vt pro eo gauderent non tantùm bonis ſpoliari, probris affici, verberari, fuſtigari, ſed & morte mulctari. Vnde illud S. Ignatij Epiſt. ad Rom. *Amor meus crucifi-*

A *xus eſt.* Et quis cogitans Ieſum, id eſt, Deum pro ſe incarnatum, paſſum, crucifixum, non eum totis viſceribus diligat? Quis non amet amorem? quis non diligat dilectionem? Ieſus enim primò, Chriſti amabilitas.
qua Deus, eſt ſumma bonitas, ſumma ſapientia,
ſumma potentia, ſumma clementia, ſumma ma- 1.
ieſtas; ergo ſummè diligibilis, iuxta illud Matth.
22. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*
tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Se- 2.
cundò, qua homo plenus eſt gratia, veritate &
virtute, adeóque in eo omnes theſauri ſapientiæ
& gratiæ ſunt reconditi, atque ex eo quaſi capite
in nos velut membra deriuantur. Ergo ipſum vt
caput noſtrum, omníſque boni fontem & paren-
B tem diligere debemus. Tertiò, per humanitatem 3.
noſtram à ſe aſſumptam, nos ſibi & Deo arctiſſimè copulauit, nóſque ſibi cognatos & fratres effecit: deſcendendo enim ad noſtram naturam, eandem ad Deitatis thronum aſcendere fecit. Præclarè B. Petrus Chryſol. ſerm. 150. *Chriſtus*, ait, *venit ſuſcipere infirmitates noſtras, & ſuas nobis conferre virtutes; humana quærere, præſtare diuina; accipere iniurias, reddere dignitates; ferre tædia, referre ſanitates; quia medicus qui non fert infirmitates, curare neſcit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non poteſt conferre ſanitatem.* Quis talem
tantúmque medicum infirmus non diligat? Quar- 4.
tò, ſummis beneficiis nos ſibi deuinxit, quando
C vt Redemptor, Saluator, Doctor & legiſlator noſter annunciauit nobis voluntatem Dei patris, eius fidem edocuit, ſpem confirmauit, miraculis probauit, accendit charitatem, ſanctiſſimæ vitæ exemplis mores formauit, ſanguine ſuo peccata noſtra eluit & expiauit, tormentis ſuis plurimis & acerbiſſimis pro nobis Patri ſatisfecit, propria morte mortem noſtram ſuperauit, reſurrectione denique & aſcenſione ſua in cœlos æternæ vitæ
aditum nobis reſerauit. Quintò, his adde particu- 5.
laria beneficia, gratias & dona, quæ cuique fideli elargitus eſt, & in dies ſingulis multa & magna elargitur. Quis hæc mente reuoluens, æſtuans & ponderans amore Ieſu non accendatur, liquefiat
D & diffluat? Vt cum ſponſa dicat in Cant. *Dilectus meus mihi & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: omnia poma dilecto mi, noua & vetera ſeruaui tibi. Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Quocirca Clemens Alex. lib. 4. ſtrom. c. 7. docet virum perfectum maximo repleri gaudio cùm pro Chriſto ſuo, quem non videt, multa patitur.

In quem quoque non videntes creditis: credentes autem.] *τὸ creditis* non eſt in Græco, ſed includitur in *τὸ credẽtes.* q. d. *quem cùm non videatis, credatis tamen.* Noſter Turrian. tract. 2. de Euchar. c. 16. & ſeq. atque ex eo Salmeron hæc ad literã accipiunt de Eu-
E chariſtia. q. d. In Euchariſtia, quam poſt Baptiſmũ ſumitis, non videtis Chriſtum; creditis tamen eum realiter eſſe præſentem, ideóque cùm manducantes exultatis lætitia inenarrabili, vti in ſacra eius communione exultauit S. Monica, dicens: *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* ac S. Franciſcus, S. Catharina Senenſis aliíque Sancti, iuxta illud Pſalm. 33. 9. *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Vnde & ſequitur: *In quem deſiderant Angeli proſpicere.* &: *Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ*, &c. Hiſce enim verbis videtur alludere ad agnum typicum, quem comedebant ſuccincti ad iter in terram promiſſam, qui erat typus Euchariſtiæ, quæ eſt cibus & viati-

cum

cum proficiſcentiū in cœlum. Eidem hæc adaptat S.Thomas Opuſc.58. de ſacram. altar.cap.15. Verùm hic ſenſus potius accommodatitius eſt, aut myſticus, quàm literalis. Loquitur enim Petrus abſolutè de fide in Chriſtum, quem oculis non vidimus, ſed fide credimus eſſe noſtrum Redemptorem. Nam, vt ait S. Gregorius homil. 26. in Euangel. *Fides non habet meritum, cui humana ratio prebet experimentum.*

Exultabitis.] non tantùm in ſutura beata vita; ſed etiam in præſenti plena moleſtiis & tribulationibus. Vnde Græca habent ἀγαλλιᾶσθε, id eſt; *exultatis*, iuxta illud Pauli Petro concinentis: *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete*, Philip.4. v.4. vide dicta ibidem, & Iacobi 1.1. Porrò perperam hinc infert Catharinus, Sanctos certos eſſe ſe eſſe in ſtatu gratiæ: exultatio enim Sanctorum in hac vita non eſt limpida, ſed mixta cum timore & tremore, Pſalm.2.11.

Lætitia inenarrabili.] tum ob ſpem futuræ gloriæ fidelibus à Chriſto promiſſæ, quæ eſt inenarrabilis, iuxta illud Pſalm. 35. 9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; torrente*, non vitro, non calice, non poculo: *torrente*, quo eos inebriabis, imò obrues & ſepelies, quaſi in Oceano gaudiorum: talis enim eſt diuinitas, cuius viſione & fruitione beabimur. ita S.Ephrem lib.1. de reſurrect. & iud.cap.2. *Has*, inquit, *promiſſiones habentes ineffabiles, exultemus exultatione inenarrabili & glorioſa.* Tantum enim in cœlis eſt beatorum gaudium, vt de eo ſuis dicat Chriſtus Matth. 25.23. *Intra in gaudium Domini tui*, q. d. gaudium hoc tantum eſt, vt corde tuo capi nequeat, ac proinde non illud in te, ſed tu in illud intraturus es: tum quia per fidem & gratiam poſſidemus Chriſtum, cuius ſuauitas eſt inenarrabilis: tum quia Chriſtus cordi ſuorum conſolationes & gaudia ineffabilia, quaſi prægustum quendam cœleſtis beatitudinis ſuggerit & inſtillat, vt cum S.Xauerio dicant: *Satis eſt Domine, ſatis eſt. Nec enim vaſculi cordis mei anguſtia tanta capit gaudia.* & cum Pſalte: *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus*, Pſalm.121. 1. & cum S. Franciſco: *Tanta eſt gloria quæ me expectat, quòd omnis pœna me delectat.* Rurſum: *In ſola cruce eſt perfecta lætitia.* Porrò idem ſui Ordinis fratribus dicebat: *Quòd ſi Dei ſeruus ſtudeat lætitiam ſpiritalem interiùs exteriùſque ſemper conſeruare, quæ ex cordis mundicia oritur, ac per deuotionis exercitia fouetur, nihil ei dæmones nocere poterunt, imò confuſi dicent: Siquidem homo iſte tam in aduerſis quàm proſperis lætitia vallatur, non inuenimus aditum ad ipſum. Tunc autem exultant dæmones, quando lætitiam hanc ſpiritalem extinguere vel impedire poſſunt.* Rurſum: *Beatus ille religioſus qui non haurit iucunditatem & lætitiam, niſi in ſanctis eloquijs & operibus Domini; & per hæc ipſa alios prouocat ad amorem Dei cum gaudio & lætitia. Væ autem religioſo, qui delectatur verbis inanibus & otioſis alios ad riſum prouocantibus. Ex lætitia ergo externa percipiebat feruorem, & ſollicitudinem, diſpoſitionem quoque & promptitudinem animi ad bonum libenter amplectendum*, ait Auctor ſpeculi vitæ eius part. 1. cap. 62. & 63. Denique hoc eſt *manna abſconditum, quod nemo ſcit niſi qui accipit. Non illud eruditio, ſed vnctio docet: nec ſcientia, ſed conſcientia comprehendit: ſapientia eſt, cuius pretium neſcit homo: de occultis trahitur, nec in terra ſuauiter viuentium inuenitur iſta ſuauitas. Nimirum ſuauitas Domini eſt*, ait S.Bernard. de Conuerſ. ad Cleric. cap.21.

Lætitia ſpiritus prægustus cœli.

Glorificata.] id eſt, glorioſa; tum ob rem, tum ob ſpem gloriæ cœleſtis. Hinc dicitur *glorificata*, q.d. lætitia hæc veſtra veſtita & perfuſa eſt gloria, quia ob gloriam cœleſtem, quam ſperatis, lætamini; adeoque hæc lætitia eſt prægustus illius gloriæ. Vnde Caietan. *glorificata*, inquit, dicitur, tum ex parte materiæ, quia eſt de glorificato Ieſu, quem diligitis, & in quem creditis: tum ex parte formæ, quia participatio quædam eſt glorioſę lætitię beatorum. Aliter Hugo: *Glorificata*, inquit, id eſt, glorioſa reputata à Chriſto, aut ab eo nobis glorioſè data. Et Thomas Anglicus: *Glorificata*, inquit, id eſt, à Deo laudata, q.d. impij rident lætitiam fidelium ob ſpem futuræ gloriæ, at verò Deus in iudicio eam laudabit & glorificabit.

Vers. 9. *Reportantes finem* (puta mercedem) *fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum.*] *Reportantes* tum in præſenti, tum potiùs in futuro, id eſt, reportaturi, cùm ſcilicet exultabitis in cœlo, vti præceſſit: in præſenti enim reportamus ſalutem animarum inchoatam, per gratiam & iuſtitiam; in futuro reportabimus ſalutem plenam, per felicitatem & gloriam, q.d. ex fide qua creditis in Chriſtum quem non videtis, cúmque ſummè diligitis, partim conſecuti eſtis, partim conſequemini finem fidei, qui eſt ſalus animarum veſtrarum: ſalutem enim inchoatam conſecuti eſtis per gratiam, quæ vos effecit filios & hæredes Dei, ideóque certam dat ſpem, imò ius ad beatitudinem, regnumque cœleſte; ſalutem verò conſummatam per gloriam conſequemini poſt mortem in cœlis. State ergo in fide, pro eáque aduerſa quælibet conſtanter tolerate, ſcientes quia fides & tolerantia veſtra non erit inanis in Domino, ſed ad finem optatiſſimum & beatiſſimum felicitatis æternæ vos perducet. Meritò ergo S.Auguſtinus lib. 1. Confeſſ. cap.1. *Fecisti*, inquit, *nos Deus ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te.* & in Soliloq. cap.13. *Omnis copia quæ Deus meus non eſt, egeſtas eſt.* nam, vt idem ait cap. 30. *Nihil eſt quod animam impleat, niſi tu Deus, ad cuius imaginem eſt creata.* & lib.13. Confeſſ. cap.8. *Satis oſtendis quàm magnam creaturam rationabilem feceris, cui nullo modo ſufficit ad beatam requiem quicquid te minus eſt, ac per hoc non ipſa ſibi.*

Solus Deus implet animam.

Vers. 10. *De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt.*] ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν, id eſt, accuratè, diligenter, ſollicitè, magna contentione & ſtudio perquiſiuerunt, & perſcrutati ſunt. Probat fidem & gratiam Chriſti & Chriſtianiſmi non eſſe nuperum hominis inuentum, ſed priſcum Dei decretum Prophetis omnibus reuelatum, qui ſtudioſè illud indagarunt, ſeriò prædixerunt, & auidiſſimè expectarunt, vt Iacob Geneſ. 49. 18. *Salutare* (Saluatorem Ieſum) *tuum expectabo Domine*, & mox vocat eum *deſiderium collium æternorum.* Moſes Exodi 4. v.13. *Obſecro Domine, mitte quem miſſurus es.* Iſaias c. 45. 8. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* Habacuc cap.2.1. *Super cuſtodiam meam ſtabo, vt videam quid dicatur mihi*, Daniel toto cap.9. &c. Hinc Irenæus lib.4. cap.13. Euſeb. lib.1. hiſtor. cap.4. & fuſè S. Auguſtinus lib.12.13. & 19. contra Fauſtum cap.13.16.17. docent omnes Patriarchas, Prophetas, veteréſque Sanctos ab Adamo vſque ad Chriſtum fuiſſe Chriſtianos, non nomine, ſed fide, & profeſſione; quia credebant in Chriſtum venturum, vti nos credimus in præteritum, ſcilicet natum iam & crucifixum, hácque fide iuſtificati & ſaluati ſunt, ideóque magna ſpe & amore ad eum anhelabant, iuxta illud Chriſti: *Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt*, Ioan. 8. 56. Vbi rectè notat S.Thom. quòd quiſque

Sancto

Sanctorum ſiue ante, ſiue poſt Chriſtum, illi fuit A
vicinior & proximior, eò magis ab illo radiis fidei
& gratiæ fuiſſe colluſtratum: vnde Apoſtoli &
primi fideles à Chriſto primitias ſpiritus acce-
piſſe dicuntur, Rom.8. 23. Sic ante Chriſtum B.
Virgo, Ioannes Baptiſta, Zacharias, Anna, Si-
meon, Ioachim & Anna parentes B. Virginis, &c.
Chriſti fide gratia & ſanctitate cæteris remotio-
ribus præcelluerunt: quò enim quis vicinior eſt
Soli & igni, eò magis eo illuſtratur, & calefit. lo-
quor ordinariè & communiter. Nam aliquos vt
Abrahamum, Moſen, Dauidem, Iſaiam multis vi-
cinioribus Chriſto eius fide & ſpiritu magis affla-
tos fuiſſe ex Geneſi, Pſalmis, & vaticiniis eorum
liquet.
VERS. 11. *Scrutantes in quod vel quale tempus ſignificaret.*]
ἐδήλου, id eſt, declararet, demonſtraret venturam
iſtam gratiam Chriſti & Chriſtianiſmi, *in eis ſpi-
ritus Chriſti*, τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα χριστοῦ, id eſt, *ſpi-
ritus Chriſti qui erat in eis*, tum inhærendo per gra-
tiam, tum inſpirando per prophetiam. Nam *Spiri-
tu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines*, ait S.
Petrus Epiſtola 2. c.1.21. Ita Daniel c.9. intellexit
in medio 70. hebdomadę, id eſt, anno 487. occiden-
dum eſſe Chriſtum; Iacob, poſt ablatum ſceptrum
à Iuda, Gen.49.10. Malach.c.3.1. mox poſt aduen-
tum & prædicationem S. Ioannis Baptiſtæ.
Prænuncians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones.] Græ-
cè τὰ εἰς χριστὸν παθήματα, id eſt, *in Chriſtum*, vel C
Chriſto obuenturas & infligendas paſſiones & plagas.
vnde quidam Latini Codices legunt: *quæ in Chri-
ſto futura erant.*
Pro, *prænuncians*, Græcè ſignificantius eſt προ-
μαρτυρόμενον, id eſt, *prateſtificans*, ſiue teſtificans an-
tequam euenirent. q. d. Deus Chriſto teſtes dedit
Prophetas, & ne quis eos ab eo ſubornatos dice-
ret, præmiſit ante Chriſtum, vt ſuis oraculis quaſi
teſtimoniis diuinis Chriſto venturo viam ſterne-
rent, fidémque certam conciliarent.
Et poſteriores glorias.] *poſteriores*, id eſt, quæ poſt
paſſionem ſecuturæ erant quaſi paſſionum merces
& præmium, quales fuerunt reſurrectio, aſcenſio
in cœlum, miſſio Spiritus ſancti, conuerſio gen- D
tium: Chriſtus enim *propter paſſionem mortis gloria
& honore coronatus eſt*, Hebr.2.9. Dicit hoc Petrus,
vt ſcandalum crucis tollat; multi enim tunc ri-
debant, quin & nunc Pagani & Turcæ rident
Chriſtianos, quòd credant in Deum crucifixum.
Hiſce reſpondet Petrus dupliciter: primò, paſſio-
nes has crucis à Deo decretas in lytrum ſcelerum
noſtrorum, & ne cui ſcandalo eſſent, per Prophe-
tas ab olim fuiſſe prænunciatas. Secundò, has paſ-
ſiones Chriſti deſiiſſe & compenſatas fuiſſe in-
genti & æterna gloria tum in cœlis apud Deum
& Angelos, tum in terris apud omnes gentes quæ
Chriſtum crucifixum crediderunt, ſuſceperunt
& adorarunt. Hoc eſt quod ait Chriſtus diſcipulis E
incredulis: *Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita
intrare in gloriam ſuam?* Lucæ 24.26. Hoc eſt quod
plena voce buccinat Paulus: *Iudæi ſigna petunt, &
Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chri-
ſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus
autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Iudæis atque Græ-
cis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam*, 1. Co-
rinth.1.23. Pulchrè hanc Chriſti gloriam explicat
S. Cyril. de fide ad Reginas: *Humilitas*, inquit,
paſſionis meritum eſt exaltationis. Et S. Auguſt. tract.
104. in Ioannem: *Humilitas claritatis eſt meritum,
claritas humilitatis eſt præmium.* Chriſtianus ergo
cum Chriſto patiatur & humilietur, vt cum eo-
dem glorificetur & exaltetur. *Si enim compatimur,
& conglorificabimur*, Rom.8. 17. Chriſtus *fauos poſt
fella guſtauit*, ait Tertul. lib.2. de corona milit. c.14.
ſic & Chriſtiani cogitent ſe poſt fella guſtaturos
mella; impij verò poſt guſtum mellis, Oceanum
fellis in gehenna ſe potaturos.
Quibus reuelatum eſt, quia non ſibimetipſis, vobis VERS. 12.
autem miniſtrabant ea.] q. d. Prophetæ non ſibi
prophetarunt, ſed poſteris: puta non Iudæis, ſed
Chriſtianis: prædixerunt enim Chriſti aduentum,
vocationem, gratiam & ſalutem obuenturam Chri-
ſtianis, non Iudæis. Vnde Syrus vertit, *noſtra no-
bis vaticinabantur.* hoc eſt quod ait Paulus: *Hæc
autem omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt
B autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum
deuenerunt*, 1. Corinth. 10. 11. q.d. Ergo par eſt, vt
ea quaſi ingentia Dei beneficia nobis ab olim col-
lata, cum ingenti gratiarum actione & deuotio-
ne complectamur, vtque vos ô Iudæi credatis &
obediatis Apoſtolis, ſicut credidiſtis & obediui-
ſtis Prophetis: vtrique enim idem eodem ſpiritu
de Chriſto prædicant, & quod Apoſtoli annun-
ciarunt, Prophetæ prænunciarunt. ita OEcum.
Præuidit S. Petrus Marcionem hæreſiarcham, qui
doceret alium fuiſſe Deum auctorem veteris Te-
ſtamenti, alium noui, eúmque perſtringit (æquè
ac poſtea Tertul. libris quinque contra Marcio-
nem ſcriptis) q. d. ait Beda: *Idem ſpiritus Chriſti
C erat in Prophetis priùs, qui poſtmodum in Apoſtolis;
ideóque eandem fidem vtrique populis prædicauerunt:
illi Chriſtum adhuc venturum, iſti iam veniſſe; ac per
hoc vnam Eccleſiam, cuius pars carnalem Domini ad-
uentum præceſſerit, pars altera ſit ſecuta.*
Miniſtrabant ea.] Heſſelius τὸ *miniſtrabant* neu-
traliter accipit, q.d. vobis ſeruiebant, vobis com-
modabant, veſtræ vtilitati miniſtrabant ea quæ
de Chriſto prædixere Prophetæ. Verùm meliùs
alij actiuè accipiunt, q. d. Prophetæ ſubminiſtra-
runt vobis ſua oracula. Vnde ipſi tum Apoſto-
lorum, tum Chriſtianorum fuere quaſi miniſtri
& diaconi: hoc enim ſignificat Græcum διηκόνουν.
miniſtrabant ergo, idem eſt quod prophetabant:
D Prophetia enim ſua miniſtrarunt nobis. Diaconi
ergo Chriſti & Chriſtianorum fuere Prophetæ,
Apoſtoli verò eorundem ſunt Euangeliſtæ: quia
eis euangelizarunt Euangelium, id eſt, lætiſſi-
mum nuncium de Meſſiæ aduentu, redemptione
& ſalute. Vide 2. Corinth.3. vbi Apoſtolus Mo-
ſen & Prophetas vocat miniſtros mortis & dam-
nationis, quia promulgarunt legem veterem, quæ
præuaricatores Iudæos mortis reos efficiebat &
condemnabat: Apoſtolos verò vocat miniſtros
vitæ, gratiæ & gloriæ. Hanc enim attulere per
Chriſti Euangelium.
Per eos qui euangelizauerunt.] puta Apoſtolos,
quorum vnus, imò princeps ſum ego. Quare mi-
E nus rectè putant aliqui S. Petrum hîc ſe exclude-
re, nec euangelizaſſe Ponticis, Galatis, Cappado-
cibus, &c. cùm potiùs modeſtè cæteris ſe iungat
& includat.
Spiritu ſancto miſſo de cœlo.] refer ad *euangeliza-
uerunt*, q. d. ſicut Prophetæ per ſpiritum Chriſti,
de quo v. 11. prædixerunt Chriſtum venturum,
ita Apoſtoli euangelizauerunt vobis eundem iam
præſentem inſpiratione Spiritus ſancti quem re-
ceperunt in Pentecoſte ſpecie linguarum ignea-
rum, vt ipſe per eorum linguas ardentes ſermones,
quaſi ſagittas ignitas emitteret, quibus corda au-
dientium Dei & Chriſti cognitione & amore ac-
cenderet. ita OEcum.

In

In quem deſiderant Angeli proſpicere.] Pro *in quem* Græce eſt ἐν ᾧ, id eſt, *in qua*, ſcilicet myſteria Chriſti, præſertim ſalutis & gloriæ beatificæ deſiderant Angeli proſpicere, vt ſcilicet ea videant perfecta & completa. ita Syrus, Didymus, OEcumen. Gagneius, Caiet. Cathar. Vatabl. hîc, & Iren. lib. 4. cap. 67. & lib. 2. cap. 29. S. Ephrem tract. de armat. ſpiritali c. 1. Cyril. lib. de Incarn. Vnig. c. 28. Vbi aduerte pronomen ᾧ propriè referri Chriſti παθήματα, id eſt, *paſſiones*, & poſteriores glorias, quæ proximè præceſſerunt.

Chriſtus homo deliciæ Angelorum.

Vnde colligas, Angelos mirè delectari viſione humanitatis Chriſti, eiúſque plagarum & ſtigmatum ſacrorum, ac gloria tum corporis, tum animi, quâ longè Angelos omnes tranſcendit. Vnde Sophronius Patr. Conſt. orat. 1. de natura Chriſti, quæ exſtat tomo 2. Biblioth. SS. Patrum, per *in qua* accipit Chriſti natiuitatem, Bethleem & præſepe, in quæ deſiderant Angeli proſpicere. Vnde & Chriſto nato *ex abundanti gaudio cecinerunt: Gloria in altiſſimis Deo*, ait OEcum. Simili modo incredibiliter delectantur Angeli auéntque ſpectare martyrium, agones & fidelium paſſiones quaſlibet, dum eas generosè Chriſti amore ſuſtinent, eorúmque coronam & gloriam, vt ſedes ex quibus ruerunt dæmones inter Angelos impleant. Vnde Apoſtolus: *Spectaculum*, ait, *facti ſumus mundo & Angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. & S. Cyprian. Epiſt. ad Tibaritanos: *Prœliantes*, ait, *nos & fidei congreſſione pugnantes ſpectat Deus, ſpectant Angeli, ſpectat & Chriſtus. Quanta eſt gloriæ dignitas, quanta felicitas præſente Deo congredi, & Chriſto iudice coronari?* Ita Catharinus & Salmeron τὸ *in qua* referunt ad omnia gerenda in Eccleſia Chriſti militante, præſertim certamina & victorias Martyrum, aliorúmque fidelium in tribulatione & perſecutione; Didymus & Caiet. ad ſtatum Eccleſię qui erit in fine mundi.

Verùm noſter Interptes legit εἰς ὃ, ſcilicet πνεῦμα, id eſt, *ſpiritum*, qui proximè, vel εἰς ὅν, ſcilicet Chriſtum, qui remotiùs præceſſit. Primò ergo ad Spiritum ſanctum hæc referunt S. Thomas 1. p. q. 58. art. 1. ad 2. Iſid. lib. 1. ſent. c. 12. ſent. 22. Petrus Damiani ſerm. 11. qui eſt de Annunciatione, quin & S. Baſil. & Didymus lib. de Spiritu ſancto. S. Athan. Epiphan. & Cyrillus Alex. mox citandi.

Secundò, ad Chriſtum hæc referunt Beda, Gloſſa, Auctor lib. de ſpiritu & anima apud S. Auguſt. tomo 3. c. 59. S. Bern. ſerm. 1. & 4. de omnibus Sanctis, vbi Chriſtum vocat Angelorum delicias, Hugo, Thomas Anglus, Titelmanus. Videtur enim S. Petrus alludere ad Cherubim Moſis, qui iugiter intuebantur propitiatorium, quod repræſentabat propitiatorem Chriſtum, Exodi 25. 20. Porrò Angelos mirè deſideraſſe Chriſtum natum, patientem & reſurgentem videre, patet Iſaiæ 63. Pſalm. 23. & alibi. Chriſtus enim qua homo, eſt caput non tantùm hominum, ſed & Angelorum, Coloſſ. 1. 16. Vnde nonnulli Theologi cum Clemen. Alex. lib. 7. ſtrom. & Origen. hom. 1. & 2. in Leuit. cenſent non tantùm homines, ſed & Angelos ſuam gratiam & gloriam Chriſto Chriſtique meritis acceptam ferre. Hinc S. Bern. ſerm. 22. in Cantic. *Qui erexit*, inquit, *hominem lapſum, dedit Angelo ſtanti ne caderet, ſic illum de captiuitate eruens, ſicut hunc de captiuitate defendens; & hac ratione fuit vtrique redemptio, ſoluens illum, & ſeruans iſtum.*

An Angeli deſiderent vnionẽ hypoſtaticam Chriſti.

Porrò noua eſt expoſitio Philippi Solitarij lib. 3. Dioptræ c. 3. quæ talis eſt: Angeli deſiderant Chriſtum videre, non tantùm humanatum, ſed, vt ita dicam, angelizatum: deſiderant enim vt Chriſtus aſſumat naturam Angelicã, ſicut aſſumpſit humanam per vnionem hypoſtati-

A cam, vt ipſorum natura perinde ac noſtra adoretur in Chriſto, & glorificetur in throno Cherubico ſedens ad dexteram Patris, ac proinde vt ipſi quoq; haberent claues cœlorum, ſintque iudices cum Chriſto iudicantes duodecim Tribus Iſraël, æquè ac futuri ſunt Apoſtoli & Sancti, Matth. 19. 28. Verùm hoc deſiderium efficax & abſolutum eſſe nequit: ſciunt enim Angeli vnionem ſuæ naturæ cum verbo ex Dei ordinatione non eſſe poſſibilem, nec vnquam futuram; vnde eam efficaciter deſiderare nequeunt voluntate abſoluta, ſed tantùm conditionata, ſi videlicet id Deo placeret; quæ velleitas tantùm eſt, oſtendens quanti faciant aſſumptionem humanæ naturæ factam à Verbo.

B Prior expoſitio de Spiritu ſancto videtur veriſimilior, tum quia ille proximè præceſſit, tum quia facilis fuit lapſus ex ὃ, ſcilicet πνεῦμα, in ᾧ, quomodo legunt Græci & Græca. Porrò deſiderant Angeli proſpicere, primò, in ipſum Spiritum ſanctum, eum enim videndo, vident pariter Patrem & Filiũ; omnium enim vna eſt eſſentia, hácq; viſione beantur: ſecundò, in opera & dona Spiritus ſancti, quibus fideles & Eccleſiam ornat; hęc enim deferunt, procurant, promouent & dirigunt Angeli, vtpote adminiſtratorij Spiritus ſancti circa regimen Eccleſiæ & ſalutem fidelium. ita Cyrill. Alex. ſer. *quòd verbum Dei factum ſit homo*, S. Baſil. & Didymus lib. de Spiritu ſancto, S. Athan. Epiſt. ad Serapionem,
C S. Ambr. lib. de Iſaac c. 5. S. Epiphan. hęreſ. 74. & alij qui ex hoc loco contra Macedonium probant diuinitatẽ Spiritus ſancti. Hinc patet beatitudinem Angelorũ, æquè ac hominum conſiſtere in viſione Dei & Spiritus ſancti: hæc enim omne eorum deſiderium ſatiat & explet. Vnde hæreditatem incorruptibilem, ad quam nos per Chriſtum vocatos dixit S. Petrus v. 3. hîc explicat, aſſeritque ſitam eſſe in proſpectione & viſione Spiritus ſancti, id eſt, Dei. Poterat dicere S. Petrus, Angeli deſiderãt proſpicere in Deum, ſed maluit dicere, in Spiritũ ſanctum eo quòd paulo antè dixiſſet Spiritũ ſanctum prænunciaſſe per Prophetas, & annunciaſſe per Apoſtolos Chriſti paſſiones & glorias; & quia totum
D hoc opus œconomiæ Chriſti, noſtræque redemptionis, vocationis, ſanctificationis & ſalutis, quod hîc celebrat Petrus, fuit opus ſummæ gratiæ & amoris diuini, qui appropriatur Spiritui ſancto. Addit hoc S. Petrus, vt acuat deſiderium fidelium ad auidè audienda & amplectenda Chriſti myſteria, vtpote quæ prædicta & euangelizata ſunt per Spiritum ſanctum, in quem deſiderant Angeli proſpicere, vt hæc myſteria in ipſo, quaſi in ſui fonte intueantur. Si enim Angeli ea videre deſiderant in Spiritu ſancto quaſi omnis bonitatis auctore, multò magis homines, quorum ſaluti deſtinata ſunt, magnum deſideriũ eadem videndi & complectendi in ſe acuere & excitare debent. Quare ſiue legas
E *in qua*, ſiue *in quem*, & ſiue intelligas Spiritum ſanctum, ſiue Chriſtũ, eodem omnia redeunt. Senſus enim eſt, quòd Angeli in Spiritu ſancto intueri deſiderent Chriſtum, Chriſtíque redemptionem & myſteria. Hoc eſt quod ait Paulus: *Manifeſtè magnũ eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria*, 1. Tim. 3. 16. Porrò Angeli in Spiritum ſanctum proſpicere deſiderant, id eſt, deſideranter & cupidè proſpiciunt, deſiderando ſatiantur, & ſatiando deſiderãt. Audi S. Gregor. 18. mor. c. 28. *Deum*, inquit, *Angeli vident, & videre deſiderant, & ſitiunt intueri, & intuentur. Ne autem ſit in deſiderio anxietas, deſiderãtes ſatiantur:*

ſatiantur: & ne ſit in ſatietate faſtidiũ, ſatiati deſiderãt. Et deſiderant ſine labore, quia deſiderium ſatietas comitatur; & ſatiantur ſine faſtidio, quia ipſa ſatietas ex deſiderio ſemper accenditur. & Beda: *Contemplatio diuinæ præſentiæ ita Angelos beatificat, vt eius ſemper viſa gloria ſatientur, & ſemper eius dulcedinem quaſi nouam inſatiabiliter eſuriant.* Id ſignificat Græcum παρακύψαι, id eſt, inclinato pronóque capite ſtudioſe & exactè proſpicere & introſpicere. Beati enim totos mentis oculos, totam aciem, totã mentem in Deo contemplando defigunt, adeóque quaſi extra ſe exeunt, vt toti in Deum abeãt & trãſeant. Cauſam huius deſiderij dedi v. 4. explicãs τὸ *immarceſſibilem.*

Myſtic. de Euchariſtia.

Myſticè noſter Turrianus tract. 2. de Euchariſtia cap. 16. 17. 18. & ex eo Salmeron (imò ipſi cenſent hunc eſſe ſenſum literalem) *in quem*, ſcilicet Chriſtum in Euchariſtia, inquiunt. In ea enim non videmus Chriſtum, ſed tamen realiter præſentem credimus, atque in eum ibidem deſiderant Angeli παρακύπτειν, id eſt, ſtudioſè, accuratè, ſollicitè, fixis oculis introſpicere, tum vt ipſum, tum vt modum eſſendi (qui eſt Angelicus, vt totũ Chriſti corpus ſit in quolibet hoſtiæ puncto totum & integrum) tum vt eius dignationem & gratiam, quam aſtantibus & cõmunicantibus copioſè elargitur, introſpiciant. Huc reſpexit S. Marcus in Liturgia, dicens: *Poſt conſecrationem in animo beneficia conferri, & eis qui in te fiduciam collocant illa tribuis, quæ in ſe Angeli proſpicere deſiderant.* Quocirca Angelorum chori Sacerdoti celebranti aſſiſtunt, vt tanta myſteria venerabundi aſpiciant, honorẽt & venerentur. *Quis enim fidelium*, ait S. Greg. lib. 4. Dialog. c. 58. *habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Ieſu Chriſti myſterio Angelorum choros adeſſe, ſummis ima ſociari, terrena cœleſtibus iungi, vnũ quoque ex viſibilibus atque inuiſibilibus fieri?* & S. Ambr. in c. 1. Luc. *Non dubites*, ait, *aſſiſtere Angelum quando Chriſtus aſſiſtit, quando Chriſtus immolatur.* Quin & S. Iacobus in Liturgia: *Taceant*, ait, *mortales, & ſtent cum metu & tremore, nihil terrenum cogitantes. Rex enim regum Chriſtus Deus noſter exit vt mactetur, & detur in cibum fidelibus, cum verò chori Angelorum antecedunt.* Quare exclamat S. Chryſ. hom. de ſacra & diuina menſa: *O miraculum, menſa tam magnificè inſtructa, in qua Agnus Dei pro te mactatur, ad quam aſſiſtunt Cherubim; deſcendunt Seraphim, qui ſenis præditi alis vultus demittunt, vbi omnes Angeli cum ſacerdote pro te legationem obeunt.*

Angeli aſſiſtunt Miſſæ.

VERS. 13. *Propter quod ſuccincti lumbos.*] Eſt hîc altera capitis pars, ethica ſcilicet (prior enim fuit dogmatica) qua fidelium mores, vt Chriſto & Chriſtiano ſint digni, efformat. Vox *propter quod*, hæc præcedẽtibus connectit, & ex iis quaſi principiis cõgruam concluſionem educit. q. d. Cum hæreditas incorruptibilis, & cœleſtia bona à me & Apoſtolis prædicata, per Chriſtũ vobis ô Chriſtiani parata ſint, eaq; tanta ſint, vt non tantùm Prophetæ, ſed & Angeli ea videre deſiderẽt, quid reſtat, niſi vt terrenis cogitationibus calcatis, quaſi ſuccincti lũbis mentis, totis animi affectibus, quaſi plenis paſſibus tẽdatis ad cœlum? ſectẽtur auari quaſi talpæ opes terreas, ambiant ſuperbi quaſi chamæleontes aurã honoris, guloſi quaſi porci inhient eſcis; vos verò ciues, imò Reges cœli à Deo ſcripti & deſtinati; longè ardentiori ſtudio quærite, & accincti, id eſt, expediti contendite ad regnũ æternum, vt contemptis omnibus mundi illecebris, opibus, minis, odiis, perſecutionibus, ſpernatis & aſſequamini gratiam, id eſt, gloriam iſtam reuelandam in die iudicij.

Succingere lumbos mẽtis quid.

Nota primò, lumbos ſuccingimus ad quatuor

A vſus. 1. ad iter. 2. ad opus. 3. ad bellum. 4. ad miniſterium. Vnde S. Aug. in Pſal. 92. *Succingi*, inquit, *eſt iter aggreſſuri; cingi, operis quippiam facturi; accingi præliaturi; præcingi, miniſtraturi.* Chriſtianis hæc omnia competunt; nam primò quaſi peregrini iter faciũt in cœlũ. 2. quaſi operarij opus Dei peragũt. 3. quaſi milites Chriſti præliantur cum mundo, carne & dæmone. 4. quaſi famuli miniſtrãt Chriſto. debẽt ergo eſſe ſuccincti lumbis mẽtis, id eſt, debent eſſe mente & animo nõ impedito, ſed prompto, libero & expedito ad quatuor iam dicta. Eſt primò catachreſis: lumborũ enim ſuccinctio facit hominem expeditum, ideóque eum ſignificat. Secundò, eſt metaphora, eaque duplex, prior ſumpta ex veſtitu

B Iudæorum & veterum: hi enim prælongis veſtibus & tunicis vtebãtur; vnde opus, vel iter facturi eas ſuccingebant. Hinc fidelibus in morte ſibi occurſuris ait Chriſtus Luc. 12. *Sint lumbi veſtri præcincti. Qui enim diſcinctus eſt*, ait Haymo, *ipſis ſuis veſtimentis impeditur, ne liberè ambulet, qui verò præcinctus eſt, quaqua verſus diſcurrere poteſt.* Poſterior, quòd lũbos menti tribuit, quo ſignificat Chriſtianos mentem, ſublatis omnibus impedimentis, debere exhibere paratã, alacrem & acrem ad opus & iter hoc ingrediendũ. Succingit ergo lumbos mentis, qui è mẽte errores, præſertim praua principia practica, ac noxias cogitationes & cupiditates pellit. ita OEcum. Gagneius & Thomas Anglicus, qui pulchrè ait ho-

C minẽ interiorem, id eſt, animã, ſuo modo exteriori homini proportionari. Dicitur enim habere pedẽ, id eſt, affectionem: oculũ, id eſt, rationem: manum, id eſt, operationẽ: narem, id eſt, diſcretionem: lumbos & renes, id eſt, delectationes. Sic Lucæ 16. animarũ Lazari & epulonis ſpiritales operationes per oculos, digitos, linguam & mẽbra corporea ſignificantur. S. Petrus ergo per lumbos mentis, mentis vires, facultates, affectiones, amores & cupiditates intelligit, eaſque cingi & reſtringi iubet, ne liberè fluant & propoſitum in cœlũ ad Deum curſum remorentur. Secundò, vt expediti Deo ad euangelizandũ, multa cum eo patiendum, & quidlibet aliud vocanti reſpondere poſſint: *Paratũ cor meum Deus,*

D *paratum cor meum*, Pſal. 56. 8. Tertiò, vt mens ſuis lumbis, id eſt, viribus & affectibus imperet, eóſque ad libitum euagari non ſinat, ſed regat & dirigat tum ad ſuam ſalutem, tum ad Dei obſequium & gloriam. Mens enim ſibi ſuíſque affectibus imperãs, eſt regina plenè latéque dominãs, magis quàm Rex vel Imperator orbis, iuxta illud Horatij:

Latius regnes auidum domando
Spiritum, quàm ſi Libyam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.

Talis ergo ſuccingit lumbos mentis, quia omnibus mentis affectibus, amoribus & timoribus dominatur, vt eos ſtringere & laxare ad libitum poſ-

E ſit, velut venator canem, auceps accipitrem.

Nota ſecundò: Cingulum primò, ſymbolum & cauſa eſt fortitudinis & cõſtantiæ: quocirca Gentiles cingulum dicabant Marti. Et Cicero Oratori hoc dat præceptum: *Arctiori cingulo latera cingat, vt ea ad dicendũ ſint firmiora & fortiora.* Sic Prouerb. 31. 17. de muliere forti dicitur: *Accinxit fortitudine lumbos ſuos, roborauit brachiũ ſuum.* Et Deus dicitur *accinctus potentia*, Pſalm. 64. 7. alióſque præcingere. Vnde Dauid ait: *Præcinxiſti me virtute ad bellum*, Pſal. 17. 13. Significat ergo Petrus Chriſtianis non ſegniter agendum, ſed debere intendere animum, ac fortiter & cõſtanter incumbere Chriſto, Chriſtianiſmo, ac ſaluti & gloriæ æternæ, ad quam à

Cingulum ſymbolum t. fortitudinis.

Chriſto

Chriſto vocantur. ita OEcum. Hinc apud Græcos εὔζωνος, id eſt, *bene cinctus*, idem eſt, ac fortis & ſtrenuus. Contrà verò diſcinctus apud Latinos ſonat diſſolutum & imbellem: quia ſummo ducebatur probro, ſi militem ignauum iuberet Imperator diem tranſigere diſcinctum, ait Sueton. in Auguſto c.24. Huc facit illud 3. Reg. 20. 11. *Ne glorietur accinctus æquè vt diſcinctus*, id eſt, pugnaturus, æquè ac iam à pugna quieſcens, parta ſcilicet victoria.

2. Caſtitatis. Secundò, cingulum ſymbolum eſt caſtitatis, tum quia ipſum reſtringit lumbos, ac conſequenter libidinem quæ in lumbis habet originem, tum quia caſtitatem tueri eſt actus magnæ fortitudinis. Hinc illud Chriſti: *Sint lumbi veſtri præcincti*, multi exponunt ſic, q.d. mortificate luxuriam, ſtudete caſtitati. ita S. Aug. hom. 23. de verbis Domini, S. Gregor. B hom. 13. in Euang. S. Baſil. in c. 15. Iſaiæ, S. Hier. lib. 1. contra Iouin. & alij. Sic & S. Petri verba hîc exponunt nonnulli. vnde & ſequitur: *Sobrij perfectè ſperate*. Sobrietas enim eſt comes, imò mater caſtitatis. ita Beda: *Succingit*, inquit, *lumbos mentis, qui hanc ab impura cogitatione reſtringit. Et qui mente & corpore caſtus Domini aduentum expectat, meritò quando reuelatur ſperat.* & S. Greg. 32. moral. c. 2. *Lumbos carnis*, inquit, *ſuccingere, eſt luxuriam ab effectu refrænare: lumbos verò mentis ſuccingere, eſt hanc etiam à cogitatione reſtringere.* & Petrus Chryſologus: *Cincti*, ait, *caſtitatis balteo, quod eſt inſigne militiæ Chriſtianæ, fluxa carnis detruncemus ignauiam*, &c. *Dominus lumbos noſtros aſtringi iubet balteo caſtitatis, & totum* C *carnis noſtræ pendulum, fluidum, reſolutum, conſtringi mandat continua zona virtutis, vt carne ſuccincta ad Domini occurſum liber, velox, expeditus noſtræ mentis reddatur inceſſus.*

3. Modeſtiæ. Tertiò, cingulum ſignum eſt animi honeſti, modeſti & compoſiti: qualis enim eſt homo exterior, puta veſtis & veſtitus, talis eſt & interior. Vnde Sylla fuit notatus, quòd malè præcinctus incederet, quaſi id ſignum eſſet animi incompoſiti & intemperantis. Sic & de Iulio Cæſare adhuc puero omen fuit *Sylla optimates admonentis, vt malè præcinctum puerum cauerent. Eum enim optimatum partibus exitio futurum: nam Cæſari multos Marios ineſſe*, ait D Sueton. in vita Iulij Cæſ. c. 1. & 45.

4. Fidelitatis. Quartò, cingulum ſignum eſt fidelitatis: coniuges enim cinguntur cingulo coniugali, vt moneantur mutuò ſeruare fidem coniugalem.

5. Continentiæ. Quintò, continentiæ, & mortificationis appetituum erga res ſeculares & fluxas. ita S. Aug. ſerm. 39. de verbis Domini, & S. Gregor. 34. moral. cap. 35. lumbos & mammillas, inquit, ſuccingit, *qui cunctos mutabilium cogitationum motus per ſolius amoris vincula reſtringit*, vt dicat cum Pſalte: *Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, Pſal. 72. 25.

Cingulum mentis eſt veritas. Quæres, quo cingulo cingendi ſunt lumbi mentis? Reſpon. veritate. Hoc enim veritatis cingu- E lum aſſignat Paulus Epheſ. 6. 14. vide ibi dicta: quibus adde expoſitionem S. Gregor. Nanzianz. Orat. 42. *Quæro*, inquit, *quid lumbis cum veritate commune ſit, & quæ Pauli mens fuerit cùm diceret: State igitur ſuccincti lumbos veſtros in veritate? Num fortè quòd ſpeculatio concupiſcentiam coërceat, nec aliorſum ferri ſinat? Nec enim fieri poteſt, vt qui cuiuſpiam rei amore flagrat, parem ad alias voluptates vim habeat*, hoc eſt, vt explicat Nicetas, *Chriſti contemplatio lumbum noſtrum, & concupiſcentiam conſtringit, eámque totam ad rerum diuinarum amorem transfuſam & deriuatam diffundi, ac diſpergi* A *non ſinit.* Chriſtus enim eſt veritas, 1. Ioannis 5. 6. Oratio ergo & contemplatio Chriſti rerúmque cæleſtium, minuit & infringit concupiſcentiam omnem quæ in lumbis reſidet. Quocirca oratio eſt mater mortificationis, continentiæ, caſtitatis. Et viciſſim mortificatio orationem purificat & accendit. Idem Nazian. Orat. 40. *Quid lumbi*, inquit, *quid renes? ſint lumbi veſtri ſuccincti, ac per continentiam reſtricti, ſicut Iſraëli olim ex legis præſcripto paſcha comedenti: nemo enim purè ac perfectè ex Ægypto excedit, nec exterminationem fugit, niſi hæc domuerit, ac frænauerit. Renes autem laudabilem immutationem ſentiant, vim totam cupiditatis ad Deum transferentes, vt dicere queamus: Domine ante te omne deſiderium meum. &: Diem hominis non concupiui.* B *Viros enim ſpiritualium deſideriorum nos eſſe conuenit. Nam ita demum Draconem illum, cuius vires maximæ in vmbilico & lumbis ſitæ ſunt, oppreſſerimus, extincta videlicet euerſáque ea potentia, quam in his partibus obtinet.* Ratio eſt, quia anima in homine eſt vna & eadem; quare cùm illa ſit limitatæ virtutis, ſi ipſa vim ſuam totam exerat & expendat in ſpeculatione & amore rerum cæleſtium, non habet vltrà quicquam quod expendat in amore & ſpeculatione rerum carnalium. Vnde videmus homines meditationi & orationi addictos, vix ſentire ſtimulos carnis. Ita noſter B. Aloyſius Gonzaga adeò orationi & meditationi perpetim erat intentus, vt nullam in ea mentis euagationem, vel di- C ſtractionem ſentiret, ac miraretur quòd homo colloquens cum Deo in præſentia tantæ maieſtatis diſtrahi, alióve mentem flectere poſſet; indeque eximium caſtitatis donum eſt aſſecutus, vt inſtar S. Thomæ Aquinatis nullos impuros carnis animíve motus ſentiret, & ad eos videretur inſenſibilis, quaſi Angelus foret, non natura, ſed virtute.

Sobrij.] Primò, q. d. non ebrij, nec indulgentes vino, gulæ & ventri. Nam *vina parant animos Veneri*. & vice verſa: *ſine Cerere & Baccho friget Venus*. Vnde S. Hieron. Epiſt. 83. ad Oceanum: *Vinolentia*, ait, *ſcurrarum eſt & comeſſatorum, ventérque mero æſtuans facilè deſpumat in libidinem.* Vide dicta Epheſ. 5. 18. ad illud: *Nolite inebriari vino in quo eſt* D *luxuria.* Sicut enim ebrietas, ventérque ſatur & plenus ineptus eſt ad iter, ad opus, ad prælium, ad obſequium; ita ad hæc omnia paratus eſt ſobrius, parátque ſobrietas. Verè Origen. hom. 3. in Leuit. *Sobrietas*, inquit, *omnium virtutum mater eſt, ſicut è contrario ebrietas omnium vitiorum.* & mox: *In ebrietatis ægritudine corpus ſimul & anima corrumpitur, ſpiritus pariter cum carne vitiatur, omnia membra debilitat, pedem, manum, linguam reſoluit, oculos tenebrat, mentem velat obliuio; ita vt hominem ſe eſſe neſciat, nec ſentiat.* & S. Baſil. hom. 14. *Ebriorum anima vino ſubmerſa ſunt.* & mox: *Mentis lumine per ebrietatem te priuas, inter beſtias ratione carentes annumerari potes.* & S. Chryſ. hom. 58. in Matth. *Diabolo*, ait, *nemo ma-* E *gis amicus eſt, quàm qui delicijs & ebrietate maculatur*, &c. mox ebrium comparat poſſeſſo à dæmone: ebrius enim non videtur eſſe homo, ſed dæmon incarnatus, ita furit, rixatur, pugnat, inſanit: *delicijs vacans*, inquit, *nullo diſcrimine à dæmoniaco ſeparatur: impudens enim & furioſus pariter eſt; & dæmoniacum omnes miſeremur: hunc verò auerſamur, quia ſponte furorem ſibi attrahit, & os, oculos, nares & cætera ſenſuum inſtrumenta amariſſimas voluptatis facit cloacas.*

Mor. de ebrietate.

Secundò, OEcum. & Syrus τὸ *ſobrij* nectunt cum *perfectè*; quaſi S. Petrus non ſemiplenam, qualis fuit Iudæorum, ſed plenam & perfectam

ſobrietatem à Chriſtianis requirat, quæ mentem eorum faciat ſuccinctam & paratam ad iter cœleſte: plena autem ſobrietas eſt abſtinentia non tantùm carnis, ſed & mentis, pura continentia animíque moderatio, qua cupiditatibus omnibus dominatur, de qua Seneca Epiſt. 39. *Magni animi*, ait, *eſt magna contemnere, ac mediocria malle quàm nimia: illa enim vtilia vitaliaque ſunt, at hæc eo quo ſuperfluunt nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas, ſic rami onere franguntur, ſic ad maturitatem non perueniunt nimia fœcunditas. Idem animis quoque euenit, quos nimia felicitas rumpit.* & Plutarch. de virtut. moral. *Temperatus animus*, ait, *eſt æqualis & pacatus, inferiore animæ noſtra portione cum ſuperiore conſentiente admirabili quiete, ornatus & compoſitus, in quem intuens dicas:*

Conciderant venti iam, & tranquillus ſine vento

Pontus erat; námque ipſe Deus ſedauerat vndas, vehementes, inſanos rabidóſque motus cupiditatum reſtinguente ratione, & quibus natura indiget eos ſibi conſentientes, obedientéſque reddente, vt nec rationem præcurrant, nec terga vertant nec ordinem turbent, nec dicto non ſint audientes; ſed vt omnis motus quocunque velit ratio ducere, paratus ſequi, ceu lactens pullus cum equa ſimul currat. Verùm hæc myſtica ret ſobrietas: atque τὸ *perfectè* aptiùs referas ad ſequens *ſperate*.

Tertiò, Græcum νήφοντες verti poteſt *vigilantes*, vti vertit Vatabl. & S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. vnde & Syrus vertit: *excitamini perfectè*. Sobrietas enim eſt mater vigilantiæ, æquè ac ebrietas ſomni & ignauiæ. Quocirca S. Petrus hæc duo quaſi indiuiduos comites iungit cap. 5. 8. dicens: *Sobrij eſtote & vigilate.* Vita enim fidelium eſt vigilia: excubare enim debent inter tot hoſtes, quibus vndique cinguntur: rurſum Chriſti doctrina ſublimis, æquè ac gratia & gloria, poſcit mentem vigilantem, attentam, acrem, ſtudioſam, operoſam.

Perfectè (Gloſſa, Hugo, Dion. & alij legunt *perfecti*; ſed Græca habent τελείως, id eſt, *perfectè*. ita & Romana) *ſperate in eam quæ vobis offertur gratiam.*] Requirit S. Petrus à fidelibus non qualem qualem, ſed perfectam ſpem, eámque innuit parati ſobrietate: abſtinentia enim à voluptatibus carnalibus facit nos ſperare cœleſtes, ad eáſque capiendas & prælibandas mentem habilem, acrem & alacrem facit. Pro *offertur* Græcè eſt φερομένην, quod S. Hieron. & alij vertunt *defertur*; quia ſcilicet Deus hanc gratiam non tantùm promittit, ſed & offert, defert, & quaſi in manum ſinúmque dat; ita tamen vt non cogat, ſed liberum relinquat voluntati eam acceptare, vel reſpicere, vti definit Conc. Trident. ſeſſ. 6. c. 5.

Pro *gratiam* Græcè χάριν, aliqui legunt χαρὰν, id eſt, *gaudium*. ita Syrus. gratia enim hic licèt propriè accipi poſſit, q. d. ſperate in fidem & gratiam quòd illa vos perducet ad ſalutem, meliùs tamen gratiam accipias pro gloria: hanc enim fideles & iuſti ſperant; & hæc plenum affert gaudium, iuxta illud Chriſti: *Intra in gaudium Domini tui*, Matth. 25. 21. Hæc etiam eſt gratia, quia licèt ipſa ſit merces bonorum operum, tamen hæc orrum habent à gratia. Vnde Rom. 6. 23. dicitur: *Gratia Dei vita æterna.*

Spes heroica Martyrum. Hæc plena ſpes adegit & excitauit S. Petrum, S. Andream, Philippum, & Simeonem, ad exultanter conſcendendum crucem; Iacobum & Paulum ad gladios & ſecures complectendum; S. Laurentium ad calcandam craticulam, Sebaſtianum ad ſagittas, Stephanum ad lapides, Ignatium ad Leonem, Clementem ad naufragium, Polycarpum ad ignem, Theclam ad ſerpentes, tauros, eculeos,

A omniaque genera tormentorum fortiter & alacriter ſuperanda. Verè Tertul. lib. de Reſurrect. carnis: *Fiducia Chriſtianorum*, ait, *reſurrectio eſt mortuorum.*

Nota primò ſpes, cùm ſit virtus theologica, pro obiecto habet Deum, vti & fides & charitas: ſperat ergo primariò in Deum, non in creaturam, qualis eſt gratia; ſecundariò tamen ſperat quoque media quibus Deus nos ad ſe, quaſi finem vltimum & beatum ducit, qualia ſunt gratia, fides, charitas, cæteræque virtutes. Sic fides credit multa de Chriſto, rebúſque creatis, quatenus ea à Deo reuelata ſunt. Sic charitas amat non tantùm Deum, ſed & proximum propter Deum.

B Nota ſecundò hebraiſmum: ſperare in gratiam, id eſt, ſperare gratiam, hoc eſt, gloriam; hæc enim eſt gratia conſummata: ſic credere in Deum, eſt credere Deum, & credere Deo.

Myſticè, Turrianus noſter 3. Dogmat. charact. per gratiam accipit Euchariſtiam, quæ idem Græcè ſonat quod bona gratia; quia ipſa gratiarum eſt ſumma, & gratia οὐσιώδης, id eſt, *ſubſtantialis*: in ea enim Chriſtus ſe & ſuam ſubſtantiam, puta totam deitatem & humanitatem, quaſi eximium donum & gratiam nobis impertit, ac proinde propriè ſperamus in hanc gratiam, quia ſperamus in Chriſtum, qui realiter præſens eſt in Euchariſtia, imò eſt ipſa- Eucharistia gratiarum gratia.

C met Euchariſtia & gratiarum gratia.

In reuelationem.] ita Rom. q. d. ſperate hanc gratiam, id eſt, gloriam, vſque in diem reuelationis Chriſti, donec ſcilicet veniat dies iudicij: tunc enim à Chriſto iudice illa, quaſi merces laborum & patientiæ vobis dabitur. Aut ſperate in reuelationem Ieſu Chriſti, id eſt, in Ieſum Chriſtum, quòd in reuelatione ſuæ gloriæ & poteſtatis iudiciariæ, puta in die iudicij hanc gratiam, id eſt, gloriam, vobis conſignabit. Aut: Sperate in diem reuelationis Chriſti; quia ille dies vobis hanc gratiam afferet. Græca habent ἐν ἀποκαλύψει, id eſt, *in reuelatione*. q. d. ſperate in hanc gratiam nunc quando ea per

D meam & Apoſtolorum prædicationem vobis reuelatur. Aut potiùs, q. d. ſperate hanc gratiam vobis datum iri in reuelatione Chriſti; puta in die iudicij.

Nota, τὸ *reuelationem* ſignificat nos hanc vitam agere in fide, id eſt, in ænigmate & obſcuritate, qua res à nobis creditæ & ſperatæ non apparent, non cernuntur; ſed quaſi arcanæ & abſconditæ ſunt apud Deum: nam hæ omnes eorúmque dignitas & maieſtas reuelabitur in die iudicij; vt tunc facie ad faciem eas contemplemur, iiſque

E fruamur. Sic Paulus ait: *Mortui eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria*, Coloſſ. 3. 3. vide ibi dicta.

Vers. 14. Filij obedientiæ triplices. *Quaſi filij obedientiæ.*] Hæc pendent à præcedentibus. q. d. ſtate ſuccincti lumbos, id eſt, expediti & conſtantes, ac ſobrij ſperate futuram gloriam, vti decet filios obedientiæ, id eſt, obedientes præceptis Chriſti, meis & Apoſtolorum, quales vos eſtis. Decet enim filios obedire parentibus. S. Petrus ergo requirit à fidelibus obedientiam non qualem, ſed filialem ex filiali amore & reuerentia. Rurſum *filij obedientiæ*, vocantur dediti & planè addicti obedientiæ, vt ex ea quaſi matre progeniti, planéque obedientiæ indolem & naturam hauſiſſe, & imbibiſſe videantur. Inſuper *filij obedientiæ*, quaſi deuoti & conſecrati obedientiæ;

quomo

quomodo Religioſi vocantur filij obedientiæ, quia ei ſe deuouerunt, eiúſque votum Deo nuncuparunt. Et tales fuere primi Chriſtiani, nimirum obedientiſſimi Chriſto, & Apoſtolis, adeóque votum vel profeſſionem obedientiæ Apoſtolis ediderunt; vti oſtendi Actor. 5. 1. Sic vocantur filij perditionis, incredulitatis, diffidentiæ, id eſt, planè perditi, increduli, diffidentes. Item filij iræ, mortis, gehennæ, id eſt, addicti vindictæ, morti, & gehennæ.

Moral. ſignificat S. Petrus Chriſtianos debere eſſe obedientiſſimos quaſi filios obedientiæ, filios Chriſti & primorum Chriſtianorum, qui fuerunt obedientiſſimi. Chriſtus enim factus *eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*, Philip. 2. 8. Item quaſi fratres Angelorum: Angeli enim ſunt *potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem ſermonum eius*, Pſal. 102. 20. Hinc alati pinguntur & ignei, quia celerrimè & efficaciſſimè Dei iuſſa exequuntur, iuxta illud: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammā ignis*, Pſal. 103. 4.

Non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſideriis.] Oſtendit qualem obedientiam à fidelibus quaſi filiis requirat, ſcilicet non fidei tantùm, vt credant in Chriſtum, vt volunt hæretici; ſed operum quoque, vt non ſectentur priſtina deſideria & cupiditates, quæ ſectati ſunt in gentiliſmo, ſed ſtudeant ſanctitati, vt in omni conuerſatione ſancti ſint. Vnde Syrus vertit: *Non communicetis ampliùs concupiſcentiis primis, quibus concupiſcebatis ſine ſcientia.* Nota, *configurati*, id eſt, conformari; qui enim ſequitur cupiditates, iis ſe conformat & configurat, vt earum formam & figuram indicere videatur. Vides ebrium? Vides formam, mores & geſtus ebrietatis. Vides guloſum? vides figuram, hiatum & voracitatem gulæ & Veneris. Vides ambitioſum? vides figuram, tumorem & geſtus ambitionis. Ex aduerſo qui ſe configurant & conformant Chriſto eiúſque virtutibus, ipſius formam, figuram, mores & actus induunt. Sicut enim charta prælo appreſſa, & configurata laminæ in qua inciſa & ſculpta eſt effigies Chriſti, illi configuratur, eiúſque imaginem induit, vt referat & exprimat Chriſti formam & habitum; ita prorſus qui Chriſto quaſi normæ, regulæ & exemplari mentem & voluntatem planè applicat, ei ſe configurat, eiúſque formam, mores & virtutes in ſe exprimit. Hoc eſt quod iubet Paulus Epheſ. 4. 22. *deponere vos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris.* Pro quo S. Petrus ait, *ignorantiæ*, vt ſignificet eos in gentiliſmo fuiſſe in profunda caligine, & nocte infidelitatis, gulæ, libidinis, ſuperbiæ, &c. quæ honeſta, recta & pulchra putabant Gentiles, adeóque iis gloriabantur: iam verò per Chriſtianiſmum traductos eſſe ad claram diem & lucem fidei, cognitionis Dei, ſobrietatis, caſtitatis, omniſque virtutis. Subdit Paulus: *Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* vide ibi dicta.

VERS. 15. *Sed ſecundùm eum qui vocauit vos* (ad fidem, gratiam & ſalutem) *Sanctum* (Deum & Chriſtum, qui eſt *Sanctus Sanctorum & iuſtitia ſempiterna*, Daniel. 9. 24.) *& ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis.* Vetus vnius ſeptem Sapientum dictum fuit: *Sequere Deum*; vetuſtius Dei per Moſen: *Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum*, Leuit. 11. 45. Recentius, ſed plenius eſt Chriſti: *Eſtote ergo perfecti, ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt*, Matth. 5. 48. & Pauli Epheſ. 5. 1. *Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi.*

Porrò ſanctitatem opponit deſideriis, id eſt, concupiſcentiis; quo ſignificat ſanctitatem conſiſtere in puritate, quæ acquiritur fugiēdo & mortificando carnales & terrenas cupiditates, vt ſicut Deus ſanctus, id eſt, ſegregatus eſt à terra terræque fæcibus, ita pariter ſit & fidelis ſanctus. *Sāctus quis.* Vnde Origen. hom. 11. in Leuit. *Sanctus*, inquit, *Græcè dicitur* ἅγιος, *quod eum quaſi extra terram eſſe ſignificat. quicunque enim ſe conſecrauerit Deo, meritò extra terram & extra mundum eſſe videbitur.* Clarè verò S. Dionyſ. c. 12. de diuin. nomin. *Sanctitas*, ait, *eſt ab omni ſcelere libera perfectaque, ac omni ex parte incontaminata puritas: quæ ita in Deo eminet, vt meritò Sanctus ſanctorum nuncupetur, & celeberrimo illo hymno triſagio à beatis mentibus in cœlo celebretur.* & S. Baſil. de Spiritu ſancto c. 9. *Anima*, inquit, *purgata à probro quod eam per malitiam contaminarat, & ad natiuam pulchritudinem reuerſa, ac veluti imagine regia veterem formam puritate reddens, hoc vno demum modo poteſt ad Paracletum appropinquare. Ille verò veluti ſol purum nactus oculum, oſtendet tibi in ſeipſo imaginem illius, quæ videri non poteſt.* & mox: *Hic* (Paracletus) *eis qui à tumultu cupiditatum purgati ſunt illuceſcens, per communionem, quam cum ipſo habent, ſpiritales reddit. Et ſicut corpora illuſtria perlucidaque contacta radio Solis, fiunt & ipſa ſupra modum ſplendida, & alium fulgorem ex ſeſe profundunt; ſic & animæ ſpiritu afflatæ, ac ſpiritu illuſtratæ fiunt & ipſæ ſpiritales, & in alios gratiam emittunt.*

Porrò S. Petrus plenam & vniuerſalem à fidelibus ſanctitatem requirit; ait enim: *In omni conuerſatione ſancti ſitis.* Aliqui enim in templo videntur Angeli, ſed in domo ſunt Diaboli. Requirit ergo continuum exercitium non vnius, ſed omnium virtutum, vtque earum habitus ſolidos & intenſos ſibi comparent. Habitus enim virtuti dat non ſolùm facilitatem, ſed & conſtantiam, vt ea præditus contra quaſlibet tentationes ſibi ſimilis, fortis firmúſque conſiſtat, ac virtutem in omni conuerſatione exerat, ex eáque omnia agenda agat. Senſus ergo eſt, q. d. Omnis conuerſatio veſtra ô Chriſtiani, in gentiliſmo fuit impura, maculata, & ſæpe beſtialis. multi enim veſtrûm in templo fuere ſuperſtitioſi, in curia contentioſi, in foro ambitioſi, in platea contumelioſi, in officina fraudulenti, in agro rapaces, in domo rixoſi; multi in menſa fuere lupi, in cubiculo vulpes, in opere aſini, domi pauones, foris accipitres, in lecto porci, in tribunali tigrides, in circulis canes, in plateis leones. At nunc in Chriſtianiſmo oportet vt omnis conuerſatio veſtra in agendo, loquendo, ambulando, cumedendo, ſtudendo, diſputando, dormiendo, operando, regendo, &c. ſit pura, Chriſtiana, ſancta, angelica; vt in templo ſitis ardentes in oratione vt Seraphini; in ſchola & cubiculo ſpeculantes vt Cherubini; in iudicio placidi & æqui vt Throni; in cupiditatibus frenandis excelſi vt Dominationes; in regimine prudentes vt Principatus; in tentatione mundi calcanda generoſi vt Poteſtates; in lucta cum dæmone fortes vt virtutes; in officio & opere publico fideles vt Archangeli; in menſa, platea, foro, lecto, &c. honeſti, pudici, compoſiti, ſancti vt Angeli. Vide S. Bernard. tract. de modo bene viuendi ad ſororem, vbi oſtendit qualis debeat eius eſſe conuerſatio in templo, cubiculo, menſa, colloquio, lectione, ſomno, &c.

Id præſtiterunt primi Chriſtiani, qui proinde proprio nomine vulgo vocabantur *Chriſtianorum primorum mira ſanctitas.*

Sancti, vti paſſim eos vocat S. Paulus. Audi S. Iuſtinum Philoſophum & Martyrem Chriſtianorum ſui æui, id eſt, anno Chriſti 150. vitam & mores graphicè depingentem Epiſt. ad Diogenetum I. *Patrias*, inquit, *habitant proprias, ſed tanquam inquilini. Omnium participes ſunt, vt ciues: & omnia patiuntur, vt peregrini. Omnis peregrina regio patria eorum eſt, & omnis patria eſt peregrina. Vxores ducunt vt alij omnes, & liberos procreant; ſed non abijciunt fœtus. Menſam communem apponunt, ſed non impuris communem. In carne ſunt: ſed non ſecundum carnem viuunt. In terra degunt: ſed in cælo conuerſantur. Sancitis obſequuntur legibus, & ſuo vitæ genere leges ſuperant. Amant omnes, & ab omnibus infeſtantur. Ignorantur, & condemnantur. Morte afficiuntur, & viuificantur. Pauperes ſunt, & multos ditant. Omnibus indigent, & omnibus abundant. Ignominia afficiuntur, & in ignominiis celebrantur. Blaſphemantur, & iuſtificantur. Maledicuntur, & benedicunt. Contumeliis laceſſuntur, & honorant. Bene faciunt, & tanquam improbi puniuntur. Puniti gaudent: tanquam viuificati. A Iudæis tanquam alienigenæ oppugnantur, & ab infidelibus perſecutionem patiuntur: nec poſſunt tamen qui eos oderunt vllam odij cauſſam adferre.*

Eſſæi quales. Tales fuere Eſſæi, primi ſcilicet Chriſtiani Alexandriæ ſub S. Marco, qui Eſſæi dicti ſunt quaſi ὅσιοι, id eſt, *ſancti*, aut potiùs quaſi חֲסִידִי *chaſide*, id eſt, *pij*. Quàm enim Eſſæi in omni conuerſatione fuerint ſancti, ex Porphyrio iurato licèt Chriſti & Chriſtianorum hoſte & obtrectatore diſce, mirare, & imitare. Sic enim ipſe eos depingit apud Euſebium lib. 9. de Præparat. Euang. c. 1. *Eſſæi Iudæi genere ſunt: hi alter alterum magis diligunt quàm cæteri homines faciant: & voluptatem omnem quaſi vitioſam aſpernantur, continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuam putantes virtutem. Vxores non ducunt; alienos autem liberos teneros adhuc, & ad omnem aptos doctrinam adoptantes, pro ſuis educare, ac moribus ſuis ſtabilire ſolent. quod faciunt, non quia matrimonium abominentur, ſed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes adeò ſpernunt, vt mirabilis quædam in eis communitas ſit. Nullus eorum præter cæteros aliquid poſſidet, omnia eis communia ſunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quaſi fratribus facultas eſt. Vngi oleo non patiuntur: quod ſi quis fortè oleo tactus fuerit, diligenter quaſi à magna macula corpus illi abſtergitur: non enim molles, ſed aridi atque duri eſſe corpore cupiunt: alba ſemper induuntur: electione communi quæſtores & gubernatores ſibi creant, & indiuiſæ in omnibus res ſunt. Non habitant vrbem vnam, ſed hinc illò facilè migrant, ſempérque ad ſequentes hæreſim (id eſt, ſectam, puta religionem) ſuam proficiſcuntur; à quibus ita ſuſcipiuntur, vt vna eos ſemper vixiſſe diceres: vnde fit vt proficiſcentes nihil impenſæ ſecum ferant. Veſtem & calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant, nec emunt aliquid, nec vendunt: ſed commutatione rerum vtuntur, cùm egeant. Nam inter eos communia quæcunque volunt, etiam nihil afferentes.* Deinde eorum preces, opera & prandia ita deſcribit. *Erga Deum maxima pietate vtuntur. Nam antequam ſol oriatur nihil eis profanum dicitur, ſed patria oratione vtuntur, qua ſolem oriri precantur, deinde à præfectis ſinguli ad artes operaque ſua mittuntur: & poſteaquam horis quinque laborauerint, ad vnum rurſus locum congregantur: & aqua frigida perloti, in domum veniunt, quo nemini niſi eiuſdem ſectæ introire licet. Ita mundi quaſi in templum ad cœnaculum veniunt, vbi magna tranquillitate ſedentibus ordine omnibus panis apponitur, & ferculum vnum vnicuique. Primus autem omnium ſacerdos facta oratione, comedere incipit, nefaſque omnino putant ante orationem quicquam guſtare. Cúmque pranſi fuerint, multò diligentius orant. Ita & incipientes & deſinentes laudes Dei diligenter concinunt. Poſt hæc veſtibus, quibus prandentes, quaſi ſacris vtuntur, depoſitis, ad opera rurſus exeunt: nocturnóque reuerſi crepuſculo ſimiliter cœnant, hoſpitibus etiam conſidentibus, ſi qui fortè affuerint. Clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur, ſed ordine ita colloquuntur, vt tantò eos inter ſe vti ordine atque ſilentio mirabile videatur, cuius cauſa, perpetua continentia eſt. Cibus & potus vitæ neceſſitate menſuratur.*

Deinde recenſito eorum iuramento quo iurant ſe modeſtiam, iuſtitiam, veritatem, pietatem & ſecretum culturos, ſubdit. *Tanta verò tenuitate, paucitatéque vtuntur rerum, vt rarò plus quàm ſemel in ſeptem diebus aluo purgatione indigeant. Qua quidem ex continentia in tantam perueniunt patientiam, animique robur vt nec aculeo, nec igne, nec alio quæſtionum genere impelli poſſint, vt aut verbis legiſlatorem vituperent, aut illicitum quicquam comedant. quod maximè in bello, quod ſibi à Romanis illatum fuit, oſtenderunt: nulla enim adulatione ad torquentes vnquam ſunt vſi, nullas lachrymas torti emiſerunt; ſed ſuauiter in doloribus ridentes, & eis illudentes à quibus torquebantur, ſic expirabant iucundiſſimè, vt ad patriam redire viderentur. Firma enim hæc opinio apud eos eſt, corpora quidem morti eſſe ſubiecta, animas verò tanquam immortales ſemper viuere: cúmque à ſubtiliſſimo æthere dimittantur, naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cùm verò à vinculis corporum quaſi à longa ſeruitute liberati ſint, tunc ſummo cum gaudio altiora petere. Qua quidem vita & pietate facilè fit, vt multi apud eos futura præuideant, præcipuè qui à ſacris voluminibus & varia carnis caſtigatione, & Prophetarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pietate ac Philoſophia Eſſæorum teſtatus eſt.* Hucuſque Euſeb.

In hoc ſpeculo intuere te tuóſque mores ô Chriſtiane, & ſi te ab eis longè abeſſe deprehenderis, conare eos inſequi & aſſequi; ne illud Saluiani lib. 4. de Prouidentia in te tuique ſimiles quadret: *Fruſtrà nobis de prærogatiua & nomine Chriſtianitatis blandimur, qui ita agimus ac viuimus, vt hoc ipſum quod Chriſtianus populus eſſe dicimur, opprobrium Chriſti eſſe videatur.* & mox: *Vbi eſt lex Catholica, quam credunt? Vbi ſunt pietatis & caſtitatis præcepta, quæ diſcunt? Euangelia legunt, & impudici ſunt. Apoſtolos audiunt, & inebriantur. Chriſtum ſequuntur, & rapiunt. Vitam improbam agunt, & probatam legem habere ſe dicunt, &c. In nobis Chriſtus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Chriſtiana maledictum, dum dicitur: Ecce quales ſunt qui Chriſtum colunt: falſum planè eſt quod aiunt ſe bona diſcere. Si enim bona diſcerent, boni eſſent. Talis profectò ſecta eſt, quales & ſectatores: hoc ſunt abſque dubio quod docentur: ſancta à Chriſtianis fierent, ſi Chriſtus ſancta docuiſſet. Æſtimari itaque de cultoribus ſuis poteſt ille qui colitur. Quomodo enim bonus magiſter eſt, cuius tam malos videmus eſſe diſcipulos? Ex ipſo enim Chriſtiani ſunt, ipſum audiunt, ipſum legunt.*

VERS. 16. *Quoniam ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum.*] Id ſcriptū eſt Leuit. 20. 26. vide ibi dicta, & Leuit. 27. 28. Senſus eſt, ait Didymus, q. d. *Sicut ego fons ſanctitatis ſum, per ſubſtantiam ſanctus exiſtens, ita vos ſtudete participare ſanctitatem quos diligo, vt ſitis, ſicut & ego.* Quare præclarè Nazian. Iambico 15. *Quid, ait, eſt ſanctitas? Cum Deo conſueſcere.* Sic Noë & Enoch ambulantes cum Deo ſancti effecti ſunt, Geneſ. 5. 24. & c. 6. 9.

Et

VERS. 17. *Et ſi Patrem inuocatis eum, qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus, in timore incolatus veſtri tempore conuerſamini.*] Pergit S. Petrus vrgere fideles, vt in omni conuerſatione ſancti ſint, ac iugiter in ſancto timore Dei conuerſentur, variis rationibus & ſtimulis. Prima eſt hoc verſu, ſcilicet quòd ille ipſe Sanctus, qui eos vocauit, ſit ipſorum Deus, pater & iudex, quem adorant & inuocant. q. d. ergo eum vt Deum ſanctè colite; vt patri, velut morigeri filij, ſanctè obedite; vt iudicem, ſanctè timete: ipſe enim iudicat ſine perſonarum acceptione, nec reſpicit diuitem præ paupere, herum præ ſeruo, nobilem præ ignobili, ſed quemque pro meritis ſecundùm opera cuiuſque iudicat. Quapropter dum hanc vitam, carnem & terram quaſi aduenæ & peregrini incolitis, in ſancto timore conuerſamini, ac Deum quaſi patrem filiali amore, vel certè vt iudicem ſeruili timore timete & reueremini, vt omnes eius offenſas & peccata declinetis, faciatíſque omne quod ei placitum, ab eóque iuſſum & lege ſancitum eſt, itáque gehennam euitetis, & æternam in cœlis hæreditatem ab eo velut timorati ſerui, & morigeri filij nanciſcamini. Hoc eſt quod ait Malach. cap. 1. 6. *Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum. Si ergo Pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? dicit Dominus exercituum.*

Nota, *Patrem* vocat Deum, qui communis eſt tribus perſonis, Patri, Filio & Spiritui ſancto. Hic enim eſt pater, id eſt, creator, conſeruator, prouiſor, gubernator Angelorum, hominum, omniúmque creaturarũ. Sic Chriſtus in oratione Dominica nos ita orare & ordiri iuſſit: *Pater noſter qui es in cœlis,* Matth. 6. 9. Ex quo loco perperam contendit Caluinus & Caluiniſtæ, Deum à nobis inuocandum eſſe dumtaxat nomine Patris, non verò S. Trinitatis, dicendo: *S. Trinitas vnus Deus miſerere nobis.* vnde ipſi nomen S. Trinitatis è ſuis Calendariis, precibus, litaniis expunxerunt. Perperam, inquam: nam Chriſtus iuſſit nos baptizare inuocando S. Trinitatem, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti.* Hinc S. Trinitatem inuocat S. Dionyſ. de myſtica Theolog. cap. 1. S. Auguſt. lib. vlt. de Trinit. cap. vlt. & alij paſſim; imò tota Eccleſia in feſto S. Trinitatis, & alias ſæpè. Vide Feuardent. Dial. 1. contra Caluin. Non ſine cauſa viri ſapientes Caluinum inſimularunt Arrianiſmi & Iudaiſmi, vt Hunnius ſcripſerit librum hoc titulo, *Caluinus iudaizans.* Si enim non licet inuocare filium, Spiritum ſanctum, S. Trinitatem; ergo filius non eſt Deus, nec Spiritus ſanctus, nec S. Trinitas. Quicunque enim eſt verus Deus, hunc vti adorare, ita & inuocare non tantùm poſſumus, ſed & debemus.

Nota ſecundò: ſolus filius, qua homo, erit perſonalis iudex iudicans omnes homines; Pater tamen & Spiritus ſanctus erunt quoque iudices, quia iudicabunt per Chriſtum hominem, ſicut Rex iudicat per ſuum Prætorem. ita S. Auguſt. tract. 21. in Ioannem. Vide Franc. Suarez 3. p. q. 57. art. 1. Magnus ſtimulus ad conuerſationem ſanctam eſt timor Dei omnia cernentis, iudicantis & vindicantis. Vnde Apoſtoli iugiter eum inculcarunt, & prædicatores crebrò inculcare debent. Refert S. Clemens S. Petrum dictitaſſe: *Quis peccare poterit, ſi ſemper ante oculos ſuos Dei iudicium ponat?* S. Paulus vehementer idipſum timuit: *ne forte,* inquit, *cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar,* 1. Corinth. 9. 27. & : *Cum metu & tremore veſtram*

Timor iudicij quàm vtilis.

A *ſalutem operamini*, Philip. 2. 12. & : *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum,* 2. Corinth. 5. 10. & : *Seruiamus placentes Deo cum metu & reuerentia: etenim Deus noſter ignis conſumens eſt*, Hebr. 12. verſ. 28. Vide ibi dicta, & Ioël, 3. 2. & Apocal. 6. in fine, & cap. 22. 12. vbi Chriſtus ait: *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua.* Meritò ergo regius Propheta: *Seruite*, ait, *Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Pſal. 2. 11. Quis non tremat coram Deo, coram ſummo Iudice, coram rigido vindice, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam, in cuius manibus ſunt

B ſortes noſtræ, vita & mors, cœlum & infernus, æterna noſtra ſalus & damnatio: *Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti*, ait S. Iob cap. 9. 28. S. Hieron. Epiſt. 5. *Ego*, ait, *peccatorum ſordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum timore reddere nouiſſimum quadrantem, & quod mihi dicatur, Hieronyme veni foras.* Et ad Euſtochium recenſens ſuas in eremo lachrymas, ieiunia & pœnitentias. *Ego*, inquit, *ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaueram.* Idem ad ſuam eremum inuitans Heliodorum, ait, eum omnes remoras ſuperaturum, *Si amor Dei, & gehennæ timor animum occupet.*

Nota tertiò: per *incolatum* intelligit peregrina-

C tionem huius vitæ. Vnde Græcè eſt *παροικίας χρόνον*, id eſt, *tempore modico*, quo in hac vita & terra quaſi hoſpites & aduenæ peregrinamur. q. d. in terra eſtis peregrini, & per eam quaſi hoſpites tranſitis ad cœlum. nolite ergo terræ illecebris capi & inhærere, ſed iis contemptis ad patriam pergite, & pertranſite. Hinc parœci dicti ſunt incolæ, & parœcia incolarum vicinia, ſiue cœtus fidelium, qui ad vnum idémque templum pertinent; & parochus dictus eſt, qui iis præeſt, vel qui iis ſacramenta & panem Euchariſtiæ adminiſtrat. Parochus enim Romanis erat, qui hoſpitibus panem cæteraque ad victum neceſſaria ſuppeditabat, teſte Cicerone lib. 3. ad Atticum Epiſt. 2.

D Sic incolatus ſui ſemper erat memor Dauid, dicens Pſalm. 119. 5. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.* Sic Abraham, Iſaac, Iacob, omnéſque Patriarchæ & Prophetæ in terra promiſſionis morati ſunt tanquam in aliena, *confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram*, Hebr. 11. verſ. 9. & 11. vide ibi dicta. *Quotidie*, ait S. Hieron. ad Heliodor. *morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos eſſe credimus.* Seneca lib. 6. natur. quæſt. cap. 32. *Fluit tempus*, inquit, *& auidiſſimos ſui deſerit, nec quod futurum eſt meum eſt, nec quod fuit: in puncto fugientis tem-*

E *poris pendeo, & magni eſt modicum fuiſſe.* Eleganter ille Lælius ſapiens dicenti cuidam, *ſexaginta annos habeo: Hos, inquit, dices ſexaginta, quos non habes?*

Scientes quòd non corruptibilibus.] Secundum hîc ſtimulum Petrus adhibet fidelibus, vt in omni conuerſatione ſancti ſint, ſcilicet quòd ad eam empti, redempti, & à vana & impura in gentiliſmo conuerſatione traducti ſint pretio inæſtimabili, ſcilicet ſanguine & morte Chriſti, filij Dei vnigeniti. Videant ergo vt in ea permaneant, ne ſi ad priſtina vitia redeant, ſanguinem Chriſti proculcent, illius iram & vindictam prouocent, qui hunc ſui ſanguinis contemptum & iniuriam acerrimè puniet & vleiſcetur. ita Beda: *Quantò maius*, inquit, *eſt pretium* VERS. 18.

quo redempti eſtis à corruptione vitæ carnalis, tantò amplius timere debetis, ne reuertendo ad corruptelam vitiorum, animum veſtri redemptoris offendatis.

De vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis.] Græce πατροπαραδότου, id eſt, *a patribus tradita*, ſcilicet de conuerſatione in lege Moſis, item in gentiliſmo: Iudæis enim æque ac Gentilibus ad Chriſtum conuerſis loquitur. Iudaiſmi traditio & conuerſatio vana erat, quia purificationem & ſanctitatem ponebat in victimis & luſtrationibus corporalibus; & quia excludebat Chriſti fidem & gratiam, qui ſanctitatem in æterna virtute conſtituit; & quia promulgata iam lege Chriſti inutilis erat, imò mortifera. ita Caiet. & Gagn. Gentilium traditio vana erat, quia adorabant idola lignea & lapidea, ab eiſque ſalutem & bonum omne poſtulabant & expectabant; & quia ſectabantur vanas & impuras carnis, mundique illecebras.

Vers. 19. *Sed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti.*] Sanguinis Chriſti, vtpote Dei, pretium eſt infinitum; infinito ergo pretio redempti ſumus. *Empti eſtis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore veſtro*, ait Paulus 1. Corinth. 6. 20. vide eundem Hebr. 9. 13. Hoc pretium magnum eſt *ipſe Chriſtus, totus nobis datus, totus in noſtros vſus expenſus*, ait S. Bernard. ſerm. 3. de Circunciſ. Porrò Chriſtum vocat quaſi agnum, id eſt, ſimilem agno in puritate, innocentia, caſtitate, manſuetudine, obedientia, qua quaſi agnus immolatus eſt pro peccatis noſtris. Alludit ad agnum à Iudæis immolari ſolitum in Paſchate, qui erat typus Chriſti immolandi pariter in Paſchate. Hic enim debebat eſſe ἄμωμος, id eſt, *irreprehenſibilis*, & immaculatus, Exodi 12. 5. Agni huius Paſchalis lana deſignat exemplum, lac doctrinam, caro Euchariſtiam, ſanguis redemptionem, ait Thomas Anglicus. Præclare S. Paulinus Epiſt. ad Florentium: *Idem*, inquit, *agnus & paſtor reget nos in ſecula, qui nos de lupis oues fecit, earumque nunc omnium paſtor eſt ad cuſtodiam, pro quibus fuit agnus in victimam.* Rurſum alludit ad Iſaiæ 53. 7. *Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* & Ierem. 11. 19. *Et ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui.* Proximiùs verò alludit ad teſtimonium Ioannis Baptiſtæ de Chriſto: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*, Ioan. 1. 29. Hac voce Agni gaudet alter S. Ioannes Apoſtolus, itaque paſſim vocat Chriſtum Apocal. c. 5. & ſequent. quibus omnibus ſignificat, à Chriſto agno Chriſtianos omnes debere eſſe agnos, & agninos mores imitari, vti fecit & re & nomine S. Agnes. Agnes enim dicitur quaſi agna, ait S. Aug. ſerm. 101. de diuerſis. Verè S. Ambroſ. lib. 7. in Lucæ c. 12. *Bene pretioſus*, inquit, *dicitur ſanguis Chriſti, quia immaculati corporis ſanguis eſt, quia ſanguis eſt Filij Dei, qui non ſolùm de maledicto legis, ſed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.* Redemit autem non tantum ſoluens lytrum pro peccatis commiſſis, ſed & à vitiis, ſtatuque prauæ vitæ nos transferendo ad virtutes ſtatúmque vitæ ſanctæ, mutando mentem, eamque imbuendo ſua gratia, quæ nos agat & impellat ad omne bonum. Hoc eſt quod ait Paulus Galat. 3. 13. *Chriſtus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum.* & 1. Corinth. 1. 30. *Chriſtus factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Vnde eleganter pieque S. Ambroſ. lib. 3. de fide c. 3. oſtendens quantum Chriſtiani Chriſto debeant: *Spes mea*, inquit, *crux Domini eſt: redemptio mea mors Domini eſt: ſanguine*

A *enim pretioſo redempti ſumus, vt Apoſtolus Petrus dixit. ſanguine ſuo quaſi homo Dominus nos redemit, idémque quaſi Deus peccata donauit.* Præclare S. Leo ſerm. . de Paſſ. *Inter omnia*, ait, *opera miſericordiæ Dei nihil eſt mirabilius, nihilque ſublimius quam quod pro mundo crucifixus eſt Chriſtus.* Hinc docent Theologi, ſanguinem Chriſti in paſſione effuſum non fuiſſe ſeparatum à diuinitate, vti cenſuit Franç. Marronis in 4. diſt. 43. q. 1. ſed hanc manſiſſe cum eo, æquè ac cum corpore hypoſtatice coniunctum: ſanguis enim Chriſti fuit pretium iuſtum & ſufficiens peccatorum noſtrorum, eò quòd eſſet ſanguis perſonæ diuinæ, puta verbi, quod eſt infinitæ dignitatis. Manſit ergo ſanguis verbi; ergo verbo

Sãguis Chriſti effuſus manſit vnitus Deitat.

B hypoſtaticè manſit coniunctus. Si enim ab ea per effuſionem fuiſſet ſeparatus, deſiiſſet eſſe pretium condignum pro peccatis noſtris: iam enim fuiſſet ſanguis puræ creaturæ, ideóque limitatæ & exiguæ dignitatis, ac proinde inſufficiens ad ſatisfaciendum pro peccatis, quæ immenſam immenſi Dei continent offenſam. Huc facit axioma Theologorum ex Damaſceno lib. 3. c. 27. *Quod Deus aſſumpſit nunquam dimiſit.* Ergo ſanguinem ſemel aſſumptum non dimiſit. Adde, ſi in triduo mortis Chriſti S. Petrus conſecraſſet calicem Euchariſtiæ, fuiſſet in eo ſub ſpeciebus vini ex vi verborum conſecrationis ſanguis Chriſti; ergo fuiſſet in eo diuinitas per concomitantiam; quia ſicut

C caro Chriſti non eſt in Euchariſtia niſi vt caro viuifica, atque adeò vt caro verbi (vti ait Concil. Epheſinum Epiſt. ad Neſtorium) ita pariter ſanguis ille eſt viuificus, atque adeò diuinus & vnitus verbo. Denique idipſum definiuiſſe Clemens VI. dicitur in Inquiſitorio 2. p. q. 10. & Pius II. vti refert Sylueſter in roſa aurea quæſt. 30. Plura inde apud Suarez 3. p. tom. 2. diſp. 47. ſect. 3.

Moraliter S. Ambroſ. lib. de Iſaac c. 3. pulchrè docet quantam ſeruitutem Chriſto emptori & hero noſtro debeamus. *Neſcis*, inquit, *quod redemerit te Chriſtus, non emerit auro, non argento, ſed pretioſo ſanguine agni. Ergo redemptus à Domino es, ſeruus es qui creatus es; ſeruus es qui redemptus es, & quaſi Domino ſeruitutem debes, & quaſi Redemptori.*

Quàm Chriſto ſeruire teneamur.

D fuit enim non qualis qualis, ſed copioſa Chriſti redemptio, Pſal. 129. 7. vnde Vrbanus VI. in Extrauag. *Vnigenitus*, agens de pretio & theſauro ſanguinis Chriſti, ex quo hauriuntur Indulgentiæ & Iubilæa, ſic ait: *Agni immaculati pretioſo ſanguine nos redemit, qui in ara crucis innocens immolatus, non guttam ſanguinis modicam, quæ tamen propter vnionem ad verbum, pro redemptione totius generis humani ſuffeciſſet, ſed copioſè velut quoddam profluuium noſcitur effudiſſe.* Erat enim Chriſti ſanguis, ſanguis perſonæ diuinæ, puta Verbi, hanc carnem & ſanguinem hypoſtaticè ſuſtentantis. Toti ergo ſumus & eſſe debemus Chriſti, non tantùm titulo creationis, ſed multò magis redemptionis. Itaque

E *nos noſtri iuris non ſumus, ſed Chriſti, qui nos emit & ſeruauit*, ait S. Cyril. lib. 4. in c. 45. Iſaiæ. Ipſe enim *nos emit non ære, ſed ſanguine*, ait S. Ambroſ. lib. 7. in c. 12. Lucæ. Sicut ergo Luſitani emunt mancipia Æthiopica, Itali Turcica, illaque tota ſunt heri, ac quicquid agunt & operantur, id totum cedit hero; ſic Chriſtus nos emit non auro, ſed ſanguine ſuo, ideóque ſumus mancipia Chriſti, & quicquid habemus & poſſumus, id omne eius eſt, eiúſque obſequio impendendum. *Chriſtus ſe totum tibi, tu te totum da Chriſto.* Chriſtus omnes ſuas opes, vires, labores, ſpiritus pro te expendit; tu eadem tua pro illo expende. *Felix qui Chriſtum fortunis omnibus emit,*

enis, [illegible] iam in carn. Ita S. Paulus paſſim ſe vocat ſeruum Chriſti. ita S. Magdalena totam ſe Chriſto mancipauit. ita S. Franciſcus totus in Chriſto crucifixo habitabat, & Chriſtus in eo. ita S. Elzearius vxori eum requirenti per literas reſcripſit: *Habito*, inquit, *in latere Chriſti crucifixi, ibi me reperire fruſtra aliàs quæſitura.*

Animæ valor Chriſtus.

Rurſum diſce hîc, quàm anima ſit pretioſa. eius enim pretium eſt ſanguis, anima & vita Chriſti filij Dei: illo enim quaſi pretio eam emit. quàm ergo animarum quaſi gemmarum præſtantiſſimarum, quas tanti Chriſtus appretiauit, piſcationi & ſaluti ſtudere debemus. vtpote pro quibus Chriſtus è cœlo deſcendit, laborauit, ſudauit per 34. annos, mortuus & crucifixus eſt; pro quibus corpus, animam, labores omnes & ſeipſum totum impendit. Vis videre quanti pretij ſit anima tua, & cuiuſuis hominis etiam mendici, Indi, Æthiopis? Chriſtum valet, Deum valet: vitæ enim Chriſti, quaſi pretio, in bilance diuinæ iuſtitiæ appenſa, & appenſa eſt. Nec enim Angelus, nec Archangelus, nec Seraphini, nec Cherubini, nec ipſa B. Virgo potuit pro hoc animæ tuæ debito ſatisfacere, ſed ſolus Chriſtus; ſolius enim Chriſti ſanguis ſufficiens fuit lytrum, & condignũ pretium ad ſoluenda noſtra debita & peccata. Ite nunc ſtolidi mortales, ite infelices, animam veſtram tam pretioſam vendite dæmoni pro ſcutella pultis, inſtar prophani Eſau, pro vento honoris, pro Venere vnius horæ, pro gutta voluptatis; dicite cũ Theotimo (vt refert S. Ambr. lib. 4. in Lucam) qui maluit priuari oculis perpetuò, quàm momentanea Venere: vale amicum lumẽ, vale anima, vale cœlu, vale Deus, valete Angeli, in æternũ vobis valedico, in æternũ dæmoni me aſſocio, gehẽnæ me trado, vt gutta mellis ad momentum fruar. Sanius & ſapientiùs S. Chryſoſt. hom. 11. in 2. ad Corinth. *Cum*, inquit, *per Ieſum Chriſtum mortuum viuamus, ei vtique ob quem viuimus, viuere debemus.* & S. Ambr. de Elia & ieiunio c. 20. *Dicito, ſi fortè vides pugnare aduerſum te Diaboli tentamenta: quid mihi & tibi eſt Belial? Ego Chriſti ſeruus ſum, illius redemptus ſanguine, illi me totum mancipaui. Quid mihi & tibi eſt? Non noui opera tua: nihil tuum quæro, nihil tuum poſſideo, nihil tuum deſidero.* & S. Bern. tract. de dilıgẽdo Deo: *Si totum*, inquit, *me debeo pro me facto, quid addam iam, pro me refecto & refecto hoc modo? Nec enim tam facilè refectus quàm factus. Nam qui me ſemel & tantũ dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit multa, & geſſit mira, & pertulit dura, atc tantum dura, ſed & indigna. Quid retribuam Deo pro ſe? Nam etiamſi me millies rependere poſſem, quid ſum ego ad Deum?* Idem ſerm. de quadruplici debito: *O ſi cognouiſſes & in quàm multa, & quàm multis debeas: videres quàm nihil ſit quod facis, quàm nec inter minima numerandum ad comparationem debitorum tuorum. Vis ſcire quæ & quibus debeas? Primò, Chriſto IESV debes omnem vitam tuam, quia ipſe vitam ſuam poſuit pro vita tua: & cruciatus amaros ſuſtinuit, ne tu perpetuos ſuſtineres. Quid tibi dirum, vel durum eſſe poterit, cùm recordatus fueris, quia ille in forma Dei in die æternitatis ſuæ, in ſplendoribus Sanctorum ante luciferum genitus, ſplendor & figura ſubſtantiæ Dei, venit ad carcerem tuum, ad limum tuum, infixus (vt dicitur) vſque ad cubitos in limo profundi. Quid non ſuaue tibi, cùm tibi collegeris omnes amaritudines domini tui, & rememoraberis primum quidem illarum infantiliũ neceſſitatum; deinde laborum quos pertulit in prædicando; fatigationum in diſcurrendo: tentationum in ieiunando: vigiliarum in orando: lachrymarum in compatiendo: inſidiarum in colloquendo. poſtremò periculorum in fal-*

A *ſis fratribus, conuitiorum, ſputorum, colaphorum, flagellorum, irriſionum, ſubſannationum, exprobrationum clauorum, horumque ſimilium: quæ in ſalutem noſtri generis triginta & tribus annis operatus & paſſus eſt in medio terræ? O quàm indebita miſeratio, quàm gratuita & ſic probata dilectio, quàm inopinata dignatio, quàm ſtupenda dulcedo, quàm inuicta manſuetudo, regem gloriæ pro deſpicatiſſimo vernaculo, imò vermiculo crucifigi? Quis autem vnquam tale, aut quis vidit huic ſimile?* & paulo inferius: *Sicut nihil ad aliquid nullam habet comparationem; ita & vita noſtra nullam habet ad vitam illius proportionem; cùm illa dignior, iſta miſerior eſſe non poſſit. Nec me putes rem exaggerare ſermonibus: quia hîc deficit omnis lingua, nec ſufficit oculus*

B *vel ad intuendum tantæ dignationis arcanum. Cùm ergo ei donauero quicquid ſum, quicquid poſſum; nónne illud ſic eſt ſicut ſtella ad ſolem, gutta ad flumium, lapis ad montem, granum ad aceruum? Non habeo niſi minuta duo, imò minutiſſima corpus & animam, vel potius vnum minutum, voluntatem meam: & non dabo illam ad voluntatem illius, qui tantus tantillum tantis beneficiis præuenit, qui toto ſe totum me comparauit? Alioquin ſi illam retinuero, qua fronte, quibus oculis, qua mente, qua conſcientia vado ad viſcera miſericordiæ Dei noſtri, & audeo perfodere illud fortiſſimum propugnaculum quod cuſtodit Iſrael, & illius ſanguinis non guttas, ſed vndas à quinque partibus corporis in meum precium detorquere? O generatio peruerſa & infideles filij, quid facietis in*

C *die calamitatis de longè venientis? ad cuius fugietis auxilium?*

Agni immaculati.] Reſpicit ad agnum paſchalem, qui debebat eſſe ſine macula, non coloris, ſed vitij, putà eſſe integer & perfectus, non claudus, non cæcus, non mancus, non mutilus, vt ſignificaret Chriſtum quaquauerſum in ſapientia & virtute fore integrum & perfectum, ſine vllo erroris defectu, aut peccati labe & macula. hanc enim ſignificat Hebr. מום *mum*: vnde Græcum ἄμωμος, id eſt, *immaculatus*, innocens, immolatus, inculpatus, irreprehenſus, omni reprehenſione maior.

Et incontaminati.] Aliqui cenſent Chriſtum dici immaculatum, quia purus fuit a macula peccati

D originalis; incontaminatum, quia purus ab omni labe peccati actualis. Verùm hæc duo ſynonyma eſſe videntur, quæ conglomerat S. Petrus ad auxeſin, vt oſtendat Chriſtum planè & per omnia fuiſſe immaculatum & purum. Si tamen ea diſtinguere quis velit, dicat Chriſtum immaculatum fuiſſe in ſe & actibus internis; incontaminatum verò in habitu, conuerſatione & veſtibus externis. Macula enim qua carere debebat agnus paſchalis, conſiſtebat in vitio interno corporis, vti iam dixi: σπίλος verò, vnde dicitur ἄσπιλος, id eſt, *incontaminatus*, propriè eſt macula coloris in veſte è vino aut ſanguine. Vnde Marcellus in Dioſcor. lib. 1. c. 39. σπίλοι, ait, *ſunt notæ quæ in veſtibus hærentes eas diſcolorant,*

E *quarum ſimilitudine aliquando in humano vultu & reliquo corpore maculæ oriuntur, nullo aut exiguo vitio ſummam tantum cutem variantes*; quas Plinius videtur vocare furunculos. Quocirca Chriſtus longè purior fuit agno paſchali; hic enim erat ἄμωμος, at non ἄσπιλος, poterat enim habere maculas coloris albi, nigri, rufi; Chriſtus verò fuit tam ἄσπιλος, quàm ἄμωμος, id eſt, *planè purus*, carens omni macula tam coloris, quàm corporis; tã externa quàm interna, tam morum, quàm mentis; tam actionum, quàm cogitationum.

Præcogniti quidem ante conſtitutionem mundi.] *Præcogniti*, id eſt, *prædeſtinati*, vt vertit Syrus & Tigurina. Cognitio enim Dei hîc, vti & apud S. Paulum, VERS. 20.

ſæpe intelligitur practica, ſcilicet coniuncta cum Dei voluntate, decreto & prædeſtinatione. Dicit hoc Petrus, tum vt ſternat ſupercilium Iudæorum, qui, vt inquit S. Cyril. lib. 11. in Ioannem c. 28. *legi Moſis ſemper inhærent, & virtutem noſtri myſtery recens Patris conſilio excogitatam arbitrantur:* tum vt declaret antiquitatem & magnitudinem amoris Dei in homines, q. d. Deus Pater non ab heri, non ab initio mundi, ſed ante eius creationem ab omni æternitate cogitauit de nobis, dilexit nos, voluit nos beare, ideóque prædeſtinauit Chriſti incarnationem & mortem, vt per eam nos ſibi reconciliaret & ſaluaret. Aliqui hæc Petri verba extendunt ad illam Scoti & eius aſſeclarum ſententiam, quæ cenſet Chriſtum incarnãdum fuiſſe etiamſi Adam non peccaſſet, vt ſcilicet Deus diuitias bonitatis, ſapientiæ & potentiæ ſuæ per Chriſtum, Angelis & hominibus oſtenderet; ſed Chriſtum tunc futurum fuiſſe impaſſibilem; crux enim & mors Chriſti decreta fuit à Deo poſt præuiſum Adæ peccatum, ad eius remedium. Ratio eorum eſt, quia alioqui, inquiunt, ſi Chriſtus præciſè propter nos prædeſtinatus & incarnatus eſſet, deberet vtique nobis agere gratias, nóſq; eſſemus priores Chriſto apud Deum in eius mente & prædeſtinatione; ac conſequenter Chriſtus eſſet gloria noſtra, ſicut mulier eſt gloria viri, vti argumentatur S. Cyrillus libro 3. Theſauri cap. 2. Verùm hæc hoc loco parerga videntur. S. Petrus enim tantùm ait Chriſtum prædeſtinatum eſſe ante mundi conſtitutionem, non autem ante præuiſionem peccati Adæ, vel ante præuiſionem & prædeſtinationem conſtitutionis ſiue creationis mundi; quia hoc falſum eſt. Deus enim prædeſtinauit Chriſtum ad ornatum vniuerſi; non ergo priùs prædeſtinauit Chriſtum, quàm vniuerſum, ſed poſterius, aut potiùs ſimul cum mutua quadam contrapendentia: decreuit enim Deus creare mundum talem, in quo labente Adamo naſceretur Chriſtus qui eum erigeret, itáque Dei gloriam toto mundo celebraret; ita vt noluiſſet creare mundum, niſi cum Chriſto & propter Chriſtum; ac viciſſim noluiſſet incarnari Chriſtum, niſi cum mundo & in mundo. Vbi enim incarnatus fuiſſet Chriſtus niſi in mundo? vbi ſuam gloriam per Chriſtum patefeciſſet, niſi in mundo, Angelis & hominibus? S. Petro ſuccinit S. Ioannes, qui Apocal. 13. 8. Chriſtum vocat agnum *qui occiſus eſt ab origine mundi.* Et S. Paulus, qui hoc Chriſti myſterium vocat temporibus æternis tacitum, & prædeſtinatum ante tempora ſecularia, *quod nunc patefactum eſt per ſcripturas Prophetarum ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei*, Roman. 16. 16. & ad Titum 1. 2.

Manifeſtati autem.] per Chriſti incarnationem, paſſionem, crucifixionem, reſurrectionem, aſcenſionem in cœlum, miſſionem Spiritus S. & prædicationem Apoſtolorum.

Nouiſſimis temporibus.] putà poſt quatuor ferè annorum millia elapſa à creatione mundi. Cauſæ huius Chriſti tarditatis fuere variæ. Prima eſt, dignitas & maieſtas Chriſti, quam præire & præfigurare debebant Abraham, Moſes omnéſque Patriarchæ, Prophetæ, ac legis cæremoniæ. Secunda, vt quò tardiùs, eò auidiùs exciperetur. Tertia, vt per tot annorum millia morbus & corruptio humanæ naturæ omne peccatorum virus euomeret, itáque liqueret quanta eſſet Chriſti neceſſitas, qui omne hoc malum curaret. Vide Barradium lib. 5. Harmon. c. 31. vnde S. Paulus ait Chriſtum veniſſe in plenitudine temporum, id eſt, cùm tempora eius

Cur tam ſerò venit Chriſtus.

incarnationi à Deo præfinita, eſſent euoluta & adimpleta, Gal. 4. 4.

Propter vos.] propter omnes prædeſtinatus & natus eſt Chriſtus, ſed primò, ob primitiuos fideles: hi enim primi Chriſti fructum & gratiam participarũt. Pungit S. Petrus fideles ſui æui vt Deum & Chriſtum adeò ſe amantem, ſibíque vicinum ardenter redament: ipſe enim ex tot ſeculis, & ex centenis millibus illius ſeculi paucos Iudæos & Gentiles credentes elegit, quibus hoc nouum & recens Chriſti Saluatoris beneficium, putà gratiam & ſalutem contulit. Vnde Paulus delicias amoris ſui in Chriſtum exprimens Galat. 2. 20. *In fide*, inquit, *viuo fily Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.* Perinde ac ſi pro ſolo Paulo traditus & crucifixus fuiſſet Chriſtus. Tantùm enim Paulo profuit mors Chriſti, quantum profuiſſet ſi pro eo ſolo mortuus eſſet. Piè & verè S. Aug. libr. 3. Confeſſ. 11. *O tu bone*, ait, *Omnipotens qui ſic curas vnumquemque noſtrûm, tanquam ſolum cures, & ſic omnes tanquam ſingulos!*

Qui per ipſum (agnum immaculatum Chriſtum, putà per Chriſti paſſionem, merita, vocationem, prædicationem & gratiam) *fideles eſtis in Deo.*] Græcè *πιστεύοντας εἰς Θεὸν, creditis in Deum*, (ita Syrus) viuum ſcilicet & verum, cùm antea credidiſſetis in deos falſos gentium, putà in idola & dæmones. Vnde S. Proſper lib. 1. de vocat. gent. cap. 23. legit: *Qui per ipſum fideles eſtis in Deum*, id eſt, fide creditis in Deum, declarat quod dixit *propter vos*, ſcilicet manifeſtatus eſt Chriſtus, quia nimirum vos fecit fideles, & cultores veri Dei. Hinc patet fidem non eſſe ex nobis noſtríque ingenij & naturæ viribus, ſed eſſe opus & donum gratiæ Chriſti, vti poſt Conc. Arauſicanum & Mileuit. definit Tridentin. ſeſſ. 6. can. 3. Chriſtus enim eſt auctor & parens totius œconomiæ gratiæ, quæ complectitur fidem quaſi principium, ſpem, charitatem, cæteraſq; virtutes, ac omnia dona quibus perducimur ad ſalutem & gloriam æternam, quaſi ad finem & terminum redemptionis Chriſti. Vers. 21.

Qui ſuſcitauit eum à mortuis.] q. d. nè quis Chriſtum reſpuat quaſi ſuſpenſum, occiſum & crucifixũ pro peccatis noſtris, ecce ipſe mox à Deo ſuſcitatus eſt ad gloriam, factúſque Dominus cœli & terræ, Angelorum & hominum, imò per eùm Deus omnes eius fideles ad eandem gloriam ſuſcitabit. Hoc eſt quod ait Paulus: *Propter quod* (quia humiliauit ſe vſque ad mortem crucis) *& Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine* I E S V *omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum*, Philip. 2. 9.

Hoc eſt quod iturus ad paſſionem Chriſtus orauit Patrem, & impetrauit: *Clarifica me tu Pater apud temetipſum claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te*, Ioan. 17. 5.

Vt fides veſtra & ſpes eſſet in Deo.] q. d. Deus hoc fructu & fine ſuſcitauit Chriſtum ad gloriam, vt vos videntes & audientes eum quaſi caput veſtrum reſurrexiſſe, mortem ſuperaſſe, ſuiſque iter à morte ad vitam præiuiſſe, fide firma crederetis, & certa ſpe ſperaretis vos quoque quaſi membra Chriſti, per ipſum eandem gloriam adepturos, & ad eam reſurrecturos ideóque per eandem gratiam, dona, omniaque media ad gloriam neceſſaria vel opportuna conſecuturos. Verè S. Leo ſerm. 8. de Paſſione: *Crux tua*, ait, *omnium fons eſt benedictionum, omnium eſt cauſa gratiarum per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.* & nonnullis interiectis: *Cum ergo Dominus*

Virtus crucis Chriſti.

lignum

lignum portares crucis, quod in ſceptrum ſibi conuerteret poteſtatis, erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, ſed manifeſtabatur fidelibus grande myſterium; quia glorioſiſſimus Diaboli victor, & inimicarum virtutum potentiſſimus debellator, pulchra ſpecie triumphi ſui portabat trophæum, & inuicta patientia humeris ſignum ſalutis adorandum regnis omnibus inferebat. & ſerm. 1. de Reſurrect. *Ex hoc initium nobis factum eſt reſurrectionis in Chriſto, ex quo in eo qui pro omnibus mortuus eſt, totius ſpei noſtra forma præceſſit,* præſertim quia Chriſtus vi diuinitatis ſuæ ſeipſum ſuſcitauit: *quoniam Deitas,* ait idem ibidem, *quæ ab vtraque ſuſcepti hominis ſubſtantia non receſſit, quod poteſtate diuiſit, poteſtate coniunxit.* Et S. Athanaſ. de Incarn. Verbi: *Reuixit,* ait, *per ſuam quæ in ipſo erat vitam.*

Verſ. 22. *Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore ſimplici ex corde inuicem diligite attentiùs.*] Omnibus hiſce verbis non aliud dicit quàm caſto, id eſt, puro amore fraterno inuicem impensè diligite, ſeruite & obedite: ſed huius dilectionis puritatem multis verbis exaggerat & repræſentat. Singula ergo pondus habent, quarè ſingula expendamus. Suppono omnia hæc pendere ab illo *propter quod,* v. 13. ibi enim incipit altera capitis pars, ſcilicet ethica, quæ hucuſque, imò ad finem capitis protenditur, qua S. Petrus de more varia dat virtutum præcepta, vel monita. q. d. *propter quod,* vel itaque vt hæreditatem incorruptibi- C lem, de qua diſſerui, aſſequamini, ſuccingite lumbos mentis, & animas veſtras caſtificantes inuicem diligite, &c.

Primò, *caſtificantes,* Græcè ἡγνικότες, quod alludit ad vocem agni, q. d. à Chriſto agno immaculato progeniti, eſtote agni immaculati, & agnizate, id eſt, caſtificate & purificate animas veſtras. Hinc

Caſtificatio amoris.

Chriſtus ait S. Petro: *Paſce agnos meos,* Ioannis 22. 15. Rurſum ἡγνικότες eſt præteritum, q. d. *cum caſtificaueritis.* Sed Hebræi ſæpe commutant tempora, vel ampliant: ſub *caſtificaueritis* ergo intellige caſtificetis, vel caſtificate, q. d. in Baptiſmo cœpiſtis vos caſtificare & purificare; at pergite, & continuò magis & magis per obedientiam charitatis vos ca- D ſtificare & purificate. Porrò caſtitas hæc à multis propriè capitur pro virtute caſtitatis, quæ comprimit luxuriam. Hinc ſanctimoniales ob profeſſionem caſtitatis vocantur Caſtimoniales à S. Aug. in Pſalm. 75. Secundò, & genuinè, caſtificatio hæc eſt purificatio affectionum animæ, præſertim amoris, quæ fit per charitatem, ſiue amorem diuinum. Caſtitas ergo hîc vocatur puritas affectionis, intentionis & amoris, vt patet ex ſequentibus, q. d. caſtificate, id eſt, caſtigate & purificate veſtrum amorem, & affectum ab omni impuritate, facite vt amor veſter purus ſit & ſincerus, non quærens ſua, ſed Dei & proximi commoda. Hoc eſt quod ait Ioannes Epiſt. 1. c. 3. 3. *Omnis qui habet hanc ſpem in* E *eo ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt;* vbi Græcè idem eſt verbum quod hîc, ſcilicet ἁγιάζει. Vnde S. Aug. tract. 5. in Epiſt. S. Ioannis vertit, *caſtificat ſemetipſum, ſicut & ipſe caſtus eſt.*

Obedientia charitatis quæ.
Reſp.
1.

Secundò, *obedientia charitatis,* Græcè ἀληθείας, id eſt, *veritatis,* primò accipi poteſt fides & obedientia qua credimus & obedimus Euangelio, quaſi legi veritatis & charitatis. Vnde Vatabl. vertit: *Qui animas veſtras purificaſtis obediendo veritati;* & Syrus: *Cum ſanctificaueritis animas veſtras per obedientiam veritatis, & fueritis pleni charitate.* Sic Paulus ait Galat. 3. v. 1. *O inſenſati*

2.

Galatæ! quis vos faſcinauit non obedire veritati. Secundò, obedientia charitatis eſt obedientia filialis ex

A amore, non ſeruilis ex timore: *hæc enim eſt neceſſitatis, illa charitatis,* ait S. Bern. tract. de præcepto & diſpenſ. c. 9. *quæ non certis aſtricta limitibus,* voti & profeſſionis, fertur largiori voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne quod iniungitur ſpontaneo vigore liberalis alacriſque animi modum non conſiderans, in infinitam libertatem extenditur. Idem ſerm. de S. Andrea: *Sola eſt charitas,* inquit, *quæ obedientiam gratam facit, & acceptabilem Deo commendat.* Porrò hæc obediētia caſtificat animam; quia dum anima per humilem obedientiam ſubdit ſe Deo & legi, meretur vt ei viciſſim ſubdatur corpus. ita S. Aug. in Pſal. 143. *In Deo,* inquit, *tibi caro. Quid iuſtius? quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi: ſer-* B *ui tu ei qui fecit te, vt tibi ſeruiat quod factum eſt propter te: ſi autem contemnis tu Deum, nunquid ſubicietur tibi caro? Qui non obtemperas Domino, torqueris à ſeruo.* Ita Aſcetæ docent, efficax medium ad conſeruandam caſtitatem eſſe humilitatem & obedientiam, qua quis ſuo ſuperiori plene obediat. Sic enim pro congrua mercede accipiet à Deo obedientiam carnis, vt illa pariter ſubiiciatur menti & ſpiritui; obedientia ergo carnis, putà caſtitas, eſt filia obedientiæ mentis.

Tertiò, *Obedientia charitatis* magis propriè & pertinenter ad propoſitum S. Petri, eſt obedientia & ſubiectio qua fidelis in omnibus ſubdit ſe legi, dictamini & impulſui charitatis, vt quicquid facit faciat ex dicto & ductu charitatis, ac præſertim qua quis per fraternam charitatem fratri ſe ſubiicit, ei ſe accommodat, ei conſulere ſatagit, eius nutus ſequitur, eius commoda captat, vt idem ſit, obedire charitati, quod, *per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem,* Galat. 5. 13. &: *ſubiecti inuicem in timore Chriſti,* Epheſ. 5. 21. Ita ſe explicat S. Petrus c. 2. 13. dicens: *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* Huic enim legi charitatis, vtpote legi Chriſti, ſubdidit ſe quiuis Chriſtianus in Baptiſmo, dum amplexus eſt Chriſtianiſmum: hic enim eſt lex & profeſſio charitatis. Quare ſi quis roget; Quid eſt religio Chriſtiana? rectè reſpondebis: Eſt religio & obedientia charitatis, in qua omnes profitentur ſe ſtudere & obedire charitati. Huc ergo ſpectat tota ſententia S. Petri, nimirum vt inculcet fidelibus charitatem fraternam, qua alter alteri ſeruiat, ſe ſubiiciat & obediat, vt eius commodis & ſaluti conſulat.

Chriſtianiſmus eſt profeſſio charitatis.

Hinc patet quòd charitas ſit caſtratio, putà caſtificatio omnium amorum & appetituum, veraque & plena caſtitas animæ: charitas enim caſtrat & reſecat amorem proprium, & amorem carnis & mundi, putà amorem proprij honoris, lucri, voluptatis, qui eſt animæ impuritas, quia eam multis vitiis maculat & conſpurcat. Rurſum charitas omnia metitur amore Dei, omnia ordinat & operatur ex amore Dei: quare omnis eius actio pura eſt, ſancta, ſpiritalis & Deiformis; vtpote manans ex amore Dei eóque directa & regulata. Quocirca Græca addunt διὰ πνεύματος, id eſt, *per ſpiritum,* quia charitas diffuſa in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum facit hominem ſpiritualem & purum, omniaque eius opera ſpiritualia & pura. q. d. iubeo vos caſtificare animas veſtras; at ne putetis vos veſtris viribus id poſſe præſtare, addo *per ſpiritum,* vt doceam vos nihil vobis arrogare, ſed omnia Spiritui ſancto tribuere, eiúſque opem implorare. Aliqui *ſpiritum* iungentes *fraternitati* quæ ſequitur, vertunt *per ſpiritum fraternitatis,* quia ſpiritus amoris fraterni caſtificat & purificat omnia noſtra opera circa proximum, omnémque cum eo conuerſatio

uerſationem. Meritò ergo S. Leo ſerm. 8. de Quadrag. *Charitas*, inquit, *robur eſt fides, fides fortitudo eſt charitatis*; fides enim roborat charitatem & charitas fidem, vna alteri iungi debet, nec ſeparari.

Denique S. Baſil. in regul. breuior. interrogatione 115. *Quomodo*, inquit, *alij alijs obedientiam inter nos præstabimus?* Reſp. *Tanquam ſerui aduerſus dominos, cõuenienter illi præcepto Domini: Qui vult in vobis eſſe magnus, ſit omnium vltimus, & ſeruus omnium*, Marci 10. *Quibus verbis adiungit quod nos efficacius etiam poſſit permouere, ſicut filius hominis non venit vt miniſtretur ei, ſed vt miniſtraret.*

Tertiò, *in fraternitatis amore*, Græcè ἐν φιλαδελφίᾳ, id eſt, *in charitate fraterna*, qua Chriſtiani ſeſe inuicem quaſi filios Chriſti; & fratres inter ſeſe fraterno amore diligere debent, & olim diligebant, adeò vt ſe mutuò paſſim vocarent fratres. hanc φιλαδελφίαν ſuis reliquit Chriſtus Ioannis 13. 34. Vnde eam impensè fidelibus commendant S. Petrus, S. Paulus, S. Ioannes, S. Iacobus. Græcè eſt εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, id eſt, *in amorem fraternum non hypocriticum*, non fictum & ſimulatum, ſed à ſimulatione alienum, ſimplicem, verum & ſincerum. Senſus eſt, q. d. cùm caſtificaueritis, id eſt, purificaueritis animas veſtras obediendo charitate per ſincerum amorem fraternum. Hic enim ſincerus amor defricabit ab anima omnem hypocriſin, omnem ſimulationem, omnem auaritiam, omnem amorem proprium, omnem cupiditatem, omnem ambitionem, ac purè quæret id quod placitum eſt Deo, & proximo vtile ac ſalutare.

Vbi nota: τὸ *in fraternitatis amore* poteſt referri tam ad *caſtificante* (& eò videntur referre Græca, q. d. caſtificantes animas per fraternitatis amorem, quaſi per ſal & nitrum animarum. ita Vatabl.) quàm ad *inuicem diligite*, q. d. diligite inuicem φιλαδελφίᾳ, id eſt amore fraternitatis, id eſt fraternè, diligite inuicem quaſi fratres & filios Chriſti. Verè Iſidorus: *Qui à fraterna*, inquit, *dilectione ſecernitur, à diuina participatione priuatur*. Et S. Ambr. (vel potiùs S. Maximus) ſerm. 9. *Maior*, ait, *eſt fraternitas Chriſti, quàm ſanguinis: ſanguinis enim fraternitas ſimilitudinem tantummodo corporis refert, Chriſti autem fraternitas vnanimitatem cordis animæque demonſtrat, ſicut ſcriptum eſt: Erat credentium cor vnum & anima vna. Verè ergo frater ille eſt, qui tam corpore, quàm vnanimitate germanus eſt. Verus, inquam, frater eſt, cuius idem ſpiritus, & voluntas in fratre eſt. Melior eſt igitur fraternitate ſanguinis fraternitas Chriſti; quoniam interdum illa ſibi inimica eſt, Chriſti autem fraternitas ſine intermiſſione pacifica eſt. Illa inter ſe communia cum æmulatione diuidit, hæc etiam cum gratulatione communicat. Illa in conſortio ſæpe deſpicit germanum, hæc aſſumit frequenter alienum.* Hic ergo fraternitatis amor eſt centrum, baſis, columen Eccleſiæ, & quaſi anima Chriſtianiſmi; eius verò odium, & inuidia, eſt vtriuſque clades & ruina. Quocirca verè Chriſtoph. Varſeuicius ſcripſit hoc paradoxon: *Chriſtianorum de Chriſtianis parta cadit victoria victa*, in quo oſtendit Turcam ad tantum imperium excreuiſſe non alia ratione, quàm per Chriſtianorum diſſidia, idque per ætates & regna ſingula ex hiſtoriis ad oculum demonſtrat.

Quartò, *ſimplici*. multi τὸ *ſimplici*, referunt ad *corde*, vt reſpondeat Græco καθαρᾶς, id eſt, *puro*; vnde ſic vertunt, *ex corde inuicem diligite*. Verùm ex Græco liquet referendum eſſe ad τὸ *in amore fraternitatis*. Itaque ſententia tota ſic diſpungenda eſt, *animas caſtificantes, &c. in fraternitatis amore ſimplici, ex corde inuicem diligite*: τὸ enim *ſimplici* reſpondet

A Græco ἀνυποκρίτῳ, id eſt, *non ficto*, nõ fucato, ſed ſimplici & ſincero amore, ac conſequenter ex corde imo & toto (vnde Græca addũt καθαρᾶς, id eſt, *puro*) inuicẽ diligite. Simplici ergo amore diligit primò, is qui diligit ſine hypocriſi, non fictè, ſed verè, & ex corde. Simplex enim dicitur quod caret cõpoſitione, partitione & mixtione. Simplex ergo cor eſt, Simplex cor
quod amorem quem lingua præfert, corde gerit & 1.
refert; qui enim verbis amorem oſtẽtat, corde odiũ fouet, complicatum & quaſi duplex habet cor, vnum in ore, alterum & contrarium in pectore.
2. qui non accipit perſonas. ita Syrus; qui ſcilicet 2.
non præfert diuitem pauperi, familiarem extraneo, nobilem ignobili, ſed æqualiter diligit omnes,
B iuxta legem tamen & ordinem charitatis. 3. qui 3.
non ſuum, ſed fratris commodum quærit: ſimplex enim amor rectà tendit in amatum, nec reflectitur, aut retorquetur in ſeipſum. Id enim facere *negotiatio eſt, non amicitia*, ait Seneca Epiſt. 9. 4. qui candi- 4.
dus eſt & apertus, non fucatus, vt ſi quid in fratre diſpliceat apertè dicat, & candidè eum moneat.
5. qui fratrem diligit ad bonum & in bono, non 5.
in malo, qui ſcilicet non fauet, nec fouet illius vitia, ſed virtutes; qui non adulatur eius cupidinibus, ſed eas redarguit; eiſque reſiſtit, ac ſtrenuè proximi ſalutem & perfectionem in omnibus procurat, putà quia diligit fratrem in ſpiritu, non in carne, in Domino, non in dæmone, in charitate,
C non in voluptate. 6. qui quod verbis dicit, rebus 6.
exhibet, iuxta illud S. Ioannis 1. c. 3. v. 18. *Filioli non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate.* Veritas enim ſimplex eſt, mendacium duplex.
7. qui non tantùm caret inuidia, ſed omnia ſua li- 7.
beraliter communicat, iuxta illud Pauli: *Qui tribuit in ſimplicitate*, Rom. 12. 8. &: *vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem*, 2. Corinth. 9. 11. vide ibi dicta. Nam, vt ait S. Leo ſerm. 10. de Quadrag. *Incremento diteſcunt proprio, qui profectu lætantur alieno.* Simplici ergo amore præditus in bonis proximi gaudet & hilareſcit, quaſi in ſuis, non dolet, non triſtatur, non rugat frontem; ſed exporrigit, eaque augeri optat & promouere ſata-
D git. Audi S. Bern. ſimplicitatem variè definientem tract. de vita ſolitaria: *Animalitas ad Deum conuerſa*, inquit, *fit ſancta ſimplicitas, hoc eſt eadem ſemper circa idem voluntas: ſicut fuit in Iob, qui dictus eſt ſimplex & rectus, ac timens Deum. Propriè enim ſimplicitas eſt perfectè ad Deum conuerſa volũtas, vnam petens à Domino, hanc requirens, non ambiens multiplicari in ſeculo. Vel eſt ſimplicitas in conuerſatione, vera humilitas, ſcilicet virtutis magis conſcientiam amplectens, quàm famam, cum non refugit vir ſimplex videri ſtultus in ſeculo, vt ſit ſapiens in Deo. Vel ſimplicitas eſt ſola ad Deum conuerſa voluntas, ſed nondum ratione formata, vt amor ſit, id eſt, formata voluntas; nondum illuminata vt ſit charitas, hoc eſt, amoris iucunditas. Simplicitas ergo ini-*
E *tium aliquod in ſeipſa habens creatura Dei, hoc eſt, voluntatem ſimplicem & bonam, quaſi futuri boni hominis informem materiam, in primordio conuerſionis ſuæ offert auctori ſuo eam formandam*, &c. *Iam timore Dei incipiente operare in eo omnem virtutum plenitudinem, dum per iuſtitiam defert maiori, per prudentiam non credit ſe ſibi, per temperantiam refugit diſcernere, per fortitudinem totum ſe obedientiæ ſubiicit, non diſcernenda, ſed adimplenda.*

Quintò, *diligite attentiùs*. Græcè ἐκτενῶς, Vatabl. *impensè*, Clarius *intensè*, alij *cõtinenter*; alij cum Syro *vehementer*, quod Hebræi dicunt במאד *bimod*. Turrianus lib. 4. de dogmat. character. *extensè*, inquit, ſcilicet vt dilectio noſtra ſe extendat ad aliud ſeculum,

ſeculum, putà ad animas in purgatorio, vt eas ſuffragiis iuuemus. Rurſum vt extendat ſe ad quamuis hominum conditionem & ſortem, vtque tam diligat proximum in rebus aduerſis, quàm proſperis, imò magis ei tunc opituletur, cùm magis ope indiget. *ἐκτενῶς*, Græcè valdè ſignificans eſt. Idem enim valet quod *ὁλοψύχως, προθύμως*, id eſt, *omnibus viribus*, impensè, vehementer, toto animo, prolixè, liberaliter, profusè. Talem ergo charitatem erga fratres poſcit S. Petrus. Verè S. Leo ſerm. 1. de Ieiunio 10. menſis: *Dedit*, ait, *nobis maiores diligendi proximum cauſas Chriſtianæ gratiæ latitudo, quæ ſe per omnes partes totius orbis extendens neminem deſpectat, dum docet neminem negligendum*, &c. *ſiue illi hoſtes ſint, ſiue ſocij, ſiue liberi, ſiue ſerui.* B *Vnus enim nos conditor finxit, vnus nos creator animauit, eodem cuncti cælo & aëre, iiſdem vtimur diebus & noctibus.* Ratio eſt, quia cor ſimplex & purum Chriſtiana charitate dotatum, in proximo vnum Deum, Deique imaginem ſpectat, eúmque diligit quaſi aliquid Dei, quaſi Dei opus & peculium, quaſi Dei filium & hæredem ad cernendam cœleſtem eius hæreditatem ſecum ab æterno prædeſtinatum, & in tempore vocatum, electum & adoptatum.

Diligite ergo inuicem *attentius*, id eſt, intenſiùs & impenſiùs, hoc eſt, intentè & impensè. Latini enim ſæpe ſumunt comparatiuum pro poſitiuo, vt ſignificent auxeſin. C Sic Latinè dicitur attentus ad rem qui diligens eſt, ſedulus, ſollicitus vt opes ſuas ſeruet & augeat. ita Cicero Actione 3. in Verrem: *Qui in re*, inquit, *aduentitia atque hæreditaria tam diligens, tam attentus eſſet.* & Horat. 2. ſerm. ſatyr. 1.

Attentiùs pro intenſiùs.

Verba per attentam (intentam) *non ibunt Cæſaris aurem.*

Quintil. lib. 5. c. 14. *Erit iudex circa ius noſtrum ſpe modeſtiæ attentior.* *attendo* enim idem eſt quod mente in rem tendo, eique intendo. Terent. Heaut. 1. *Ita attentè illorum officia fungere.* Denique *attenta vita* à Cicerone pro Roſcio Amer. vocatur vita diligens, curioſa, operoſa. D Vide ergo quàm interpres noſter non tantùm ſit fidelis, ſed & Latinus, imò elegans. Perperam itaque nonnulli eum barbariei inſimulant.

Senſus ergo totius huius verſus eſt, q. d. *caſtificantes*, id eſt, partim caſtificaſtis, hoc eſt, purificaſtis animas veſtras in Baptiſmo, partim indies eas magis caſtificare debetis obediendo charitati; eiúſque legi, dictamini & impulſui per amorem fraternum, eúmq; ſimplicem, id eſt, purum & ſincerum, non ſimulatum & fictum; atque ita ex vero imóque corde inuicem diligite impensè, intensè & extensè.

VERS. 23. *Renati non ex ſemine corruptibili.*] Dat cauſam cur Chriſtiani debeant fraterno amore inuicem diligere, vti dixit v. præcedenti, E quia ſcilicet omnes fratres ſunt, renati ex eodem ſemine verbi Dei & Euangelij Chriſti; ac conſequenter quaſi filij Chriſti omnes hæreditatem eius incorruptibilem, de qua dixit initio capitis, ſperant, ad eámque aſpirant, ac reipſa aſſequentur, ſi filiationem hanc & amorem fraternitatis conſeruent. q. d. Mementote ô Chriſtiani vos in Baptiſmo Chriſti regeneratos, ac per nouam myſticam & ſpiritalem natiuitatem renatos eſſe, factóſque filios Dei: ergo viuite dignè tanta natiuitate & filiatione diuina, ac impensè inuicem velut fratres in Chriſto, fide, Eccleſia, gratia & gloria diligite. Renati itaque eſtis non ex ſemine humano & corruptibili, *ſed* diuino & *incorruptibili*, putà *per verbum Dei viui*. Semen ergo

Verbum Dei triplex.

A hoc incorruptibile eſt verbum Dei, putà Euangelium, eiúſque prædicatio; aut magis præcisè, ſemen 1.
hoc eſt inſpiratio diuina, ſiue gratia præueniens, qua Deus mentem, dum per aurem verbum Dei audit, excitat ad fidem, pœnitentiam & nouam vitam: hiſce enim actibus quaſi diſpoſitionibus in anima poſitis, ilicò Deus infundit gratiam ſanctificantem, qua regeneramur, ſimúſque filij Dei; ſic vt poſitis in embryone diſpoſitionibus requiſitis, ilicò Deus infundit animam rationalem, qua generatur & naſcitur homo. Sic Matth. 13. Chriſtus multis parabolis docet verbum Dei eſſe ſemen. Porrò verbum Dei eſt incorruptibile, tum reſpectu cauſæ efficientis, putà loquentis, quia Deus & B Chriſtus qui illud proloquitur, eſt incorruptibilis; tum ratione ſubiecti, quia ſcilicet hominem quem regenerat facit incorruptibilem, vt ſcilicet quaſi filius Dei adeat hæreditatem eius incorruptibilem, iuxta illud Chriſti Ioannis 3. 5. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.* Significat ergo Chriſtus, æquè ac Petrus hic, duplicē eſſe hominis natiuitatem, vnam ex carne carneam & corruptibilem, alteram ex ſpiritu ſpiritualem & incorruptibilem.

Secundò, nonnulli per *verbum Dei viui*, accipiunt verbum, ſiue formam ſacramenti Baptiſmi: 2.
Ego te baptizo in nomine Patris & filij & Spiritus C *ſancti*, & aliorum ſacramentorum. In Baptiſmo enim aqua eſt materia quaſi mater, verbum eſt forma quaſi pater, quæ regenerant baptizatum in filium Dei. Vnde Baptiſmus vocatur *lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti*, ad Titum 3. 5. & Epheſ. 5. 26. *Lauacrum aquæ in verbo vitæ*, id eſt, per verbum, putà formam Baptiſmi viuificantem, vitámque gratiæ baptizato aſpirantem. Et S. Dionyſ. Eccleſ. hier. c. 3. Baptiſterium vocat *μητέρα υἱοθεσίας*, id eſt, *matrem adoptionis & filiationis*. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioannis 3. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Vnde S. Chryſ. hom. 25. in Ioannem: D *Quod matrix*, ait, *eſt embryoni, hoc fideli eſt aqua: ſiquidem in aqua fingitur & formatur.* & hom. 6. ad Coloſſ. *In Baptiſmo*, ait, *homo Spiritu ſancto fingitur & componitur, ſicut Chriſtus in vtero Virginis.* Præclarè verò S. Leo ſerm. 5. de Natiuit. *Factus eſt homo*, inquit, *noſtri generis, vt nos diuinæ naturæ poſſemus eſſe conſortes. Originem quam ſumpſit in vtero Virginis, poſuit in fonte Baptiſmatis. Dedit aquæ quod dedit matri: virtus enim Altiſſimi & obumbratio Spiritus ſancti quæ fecit vt Maria pareret Saluatorem, eadem facit vt regeneret vnda credentem.* Verùm prior ſenſus germanior eſt. Nam verbum Dei abſolutè poſitum ſignificat Euangelium; verbum verò lauacri vel Baptiſmi, ſignificat formam Baptiſmi, iuxta illud E S. Aug. tract. 80. in Ioannem: *Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum; non quia dicitur, ſed quia creditur.*

Tertiò, nonnulli per verbum Dei accipiunt 3.
Chriſtum, qui eſt verbum Patris permanens in æternum. per Chriſtum enim Chriſtique gratiam & Baptiſmum regeneramur in filios Dei: ſed hæc regeneratio fit mediante prædicatione & fide. Quare hic ſenſus in primo includitur, éſtque genuinus & ſublimis, præſertim quia in regeneratione & adoptione hac cœleſti non tantùm datur nobis gratia Chriſti; ſed & perſonaliter ipſe Chriſtus, æquè ac Pater & Spiritus ſanctus, vt verè ſimus *diuinæ conſortes naturæ* per ipſam Deitatem, quę nobis communicatur, & in anima noſtra quaſi in templo inhabitat; de quo plura 2. Petri 1. 4.

Mora

Dignitas regenerationis diuinæ.

Moraliter nota: quanta ſit dignitas huius regenerationis qua renaſcimur filij Dei. Audi Chriſtum Ioannis 1.12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Audi S. Chryſ. in c.6. ad Galat. *Natura noſtra quæ ſenio peccati inueterauerat, repentè Baptiſmi lauacro renouata eſt, non aliter quàm ſi denuò eſſet condita.* Audi S. Cyrillum Alex. lib.2. in Ioannem c.43. *Natum ex ſpiritu ſpiritum hominis dicimus, non quia ex eo ſecundùm naturam eſt, ſed quia per ipſum ad Deum reformati, ac proprio eius charactere inſigniti, ad ſuam, vt ſic dixerim, qualitatem animo tranformamur.* Audi S. Baſilium hom. de Baptiſmo: *Sicut quod ſecundùm carnem natum eſt ex aliquo, tale eſt quale id ex quo natum eſt; ita & nos ex ſpiritu nati, ſpiritus ſumus.*

Quocirca Chriſtiani iam Baptiſmo renati & filij Dei effecti, cogitent ſe mortuos peccatis, viuere debere Deo ſecundùm ſpiritum inſtar Angelorum: *Per Baptiſmi operationem*, ait S. Ambr. in c.23. Numer. *moriuntur homines culpa veteri, & iniquorum operibus, vt in nouitatem vitæ in conſortio iuſtorum transfigurati, in eorum mores reſurgant.* & Optatus Mileuit. lib.5. contra Parmen. *Eſt*, ait, *Baptiſmus virtutum vita, criminum mors, natiuitas immortalis, cœleſtis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.* S. Cyprian. lib.2. Epiſt. ad Donatum: *Poſtquam*, ait, *vndæ genitalis auxilio ſuperioris æui labe deterſa, in expiatum pectus ac purum deſuper ſe lumen infudit, poſtquam cœlitus ſpiritu hauſto in nouum me hominem natiuitas ſecunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare ſe dubia, patere clauſa, lucere tenebroſa; facultatē dare, quod priùs difficile videbatur, geri poſſe, quod impoſſibile putabatur vt eſſet; agnoſcere terrenum fuiſſe, quod priùs carnaliter natum delictis obnoxium viueret; Dei eſſe cœpiſſe, quod iam Spiritus ſanctus animaret. Scis ipſe quid detraxerit nobis, quidve contulerit iſta mors criminum, vita virtutum,* &c. *vt quis expiatiùs & puriùs nulla incuſantis inimici labe capiatur, vt in omnem graſſantis aduerſarij exercitum imperioſo iure dominetur.* & ſub finem: *Vna igitur placida & fida tranquillitas, vna ſolida & firma ſecuritas, ſi quis ab inquietis ſeculi turbinibus extractus, ſalutaris portus ſtatione fundatus, ad cœlum oculos tollat à terris, & ad Domini munus admiſſus, ac Deo ſuo iam mente proximus, quicquid apud cæteros in rebus humanis ſublime ac magnum videtur, infra ſuam iacere conſcientiam glorietur. Nihil appetere de ſeculo poteſt, qui ſeculo maior eſt.*

Et permanentis in æternum.] q. d. ſicut Deus eſt
A æternus, & permanet in æternum, ita & verbum Dei, ex eóque noſtra regeneratio, adoptio & filiatio eſt æterna, permanétque in æternum. Vnde S. Paulinus Natali 2. S. Felicis, Chriſtum alloquens ait:

In te compoſita mihi fixa ſit anchora vitæ.

& Nazian. in diſtichis:

Vt ſtatua in medio tibi pectore corporis expers
Sit Deus, huic templum conſtrue mente tua.

Quia omnis caro vt fœnum, &c. Verbum autem Domini manet in æternum.] Probat id quod dixit, ſcilicet verbum Dei eſſe incorruptibile, & permanere cum Deo & in Deo in æternum, ex Iſaia, qui c.40. 6. ait, omnem carnem omnémque hominem inſtar Vers. 24. & 25.
B fœni exareſcere & mori, verbum autem Domini manere in æternum. Locum hunc explicui in Iſaia, quare ibi dicta hîc non repetam, nec actum agam. Dicit hoc Petrus, vt fideles auocet ab amore carnis & mundi, omniúmque rerum terrenarum, itáque traducat ad ſimplicem amorem Dei & proximi. Stimulus eius eſt, quòd res terrenæ perpetuò fluant, ilicóque tranſeant, iuxta illud Pſal. 101. 12. *Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui: tu autem Domine in æternum permanes.* Verè S. Aug. tract. 7. in Ioann. ait: *Lætitia ſeculi vanitas eſt; cum magna expectatione ſperatur vt veniat, & nō poteſt teneri cum venerit. Iſte dies qui lætus eſt, cras vtiq; non erit. Tranſeunt omnia, euolant omnia, & ſicut fumus va-*
C *neſcunt. Væ qui amant talia. Omnis quippe carō fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni. Filij ergo hominum, vt quid diligitis vanitatem, &. quæritis mendacium?* Vidit hoc per vmbram, ſed tenuem & obſcuram, Plinius ſecundus, qui lib.2. Epiſt.1. deflens mortem Virginij Rufi Conſulis: *Si tamen*, ait, *fas eſt aut flere, aut mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita, quàm vita eſt. Viuit enim, viuétque ſemper in memoria hominum*, vt iuam Dei, ſi ſalutis ſit capax.

Hoc eſt verbum quod euangelizatum eſt in vos.] id eſt, *vobis*. ita Syrus. q.d. hoc Iſaiæ verbum eſt verbum Euangelij de Chriſto eiúſque redemptione, vocatione, fide, gratia, ſalute, & gloria quam vobis attulit. Verè de huius verbi fide crediti efficacia
D S. Leo ſerm. 2. de Aſcenſ. *Hanc fidem*, ait, *Domini aſcenſione auctam, & Spiritus ſancti munere roboratam non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, non exquiſita perſequentium crudelitatibus ſupplicia terruerunt. Pro hac fide per vniuerſum mundum non ſolùm viri, ſed etiā fœminæ, nec tantum impuberes pueri, ſed etiam teneræ virgines, vſque ad effuſionem ſui ſanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia eiecit, ægritudines depulit, mortuos ſuſcitauit.*

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Poſt catecheſin dogmaticam myſteriorum & doctrinæ Chriſti, pergit ad Ethicam virtutum & morum Chriſtianorum, inſtruendo fideles iam per Baptiſmum renatos, quibus virtutibus quaſi cibis ali & creſcere debeant in virum perfectum in Chriſto; nimirum primò, vt ſicut modò geniti infantes rationabile, ſine dolo lac concupiſcant. Secundò, vt magnitudinem vocationis ſuæ æſtiment, & iuxta eam condignè viuant, offerendo Deo ſpiritales hoſtias, quaſi genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta: *v.4.& ſequent. Tertiò, v.11. vt quaſi peregrini abſtineant à carnalibus deſiderijs. Quartò, v. 13. vt ſuis principibus & heris, licèt ethnicis & dyſcolis obedientiam debitam exhibeant. Quintò, v.19. vt patienter ſuſtineant perſecutiones & afflictiones quaſlibet exemplo Chriſti, qui quaſi agnus tradidit ſe Iudæis ad crucem & mortem.*

*Verſ.*1. Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones,

2. Sicut modò geniti infantes, rationabile, ſine dolo lac concupiſcite: vt in eo creſcatis in ſalutem:

3. Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus.

4. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum:

5. Et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini, domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum, offerre ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum:

6. Propter quod continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem ſummum angularem, electum, pretioſum: & qui crediderit in eum, non confundetur.

7. Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autē lapis, quem reprobauerūt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli:

8. Et lapis offenſionis & petra ſcandali his, qui offendunt verbo, nec credunt in quo & poſiti ſunt.

9. Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta; populus acquiſitionis: vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum.

10. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.

11. Chariſſimi, obſecro vos tamquam aduenas & peregrinos abſtinere vos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam,

12. Conuerſationem veſtrā inter Gentes habentes bonam: vt in eo, quod detractant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.

13. Subiecti igitur eſtote omni huma-
A næ creaturæ propter Deum: ſiue regi quaſi præcellenti:

14. Siue ducibus tamquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum:

15. Quia ſic eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam:

16. Quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſerui Dei.

17. Omnes honorate: fraternitatem di-
B ligite: Deum timete: Regem honorificate.

18. Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis.

19. Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè.

20. Quæ enim eſt gloria, ſi peccantes, & colaphizati ſuffertis? Sed ſi bene facientes patienter ſuſtinetis: hæc eſt gratia apud
C Deum.

21. In hoc enim vocati eſtis: quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius.

22. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.

23. Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti ſe iniuſte:

24. Qui peccata noſtra ipſe pertulit
D in corpore ſuo ſuper lignum: vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus: cuius liuore ſanati eſtis.

25. Eratis enim ſicut oues errantes, ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarum.

DEPONENTES *igitur.*] Vox *igitur* connectit hæc præcedentibus, ex iiſque quaſi principiis concluſionem elicit. q.d. dixi cap. præcedenti v.23. vos renatos eſſe in Baptiſmo *ex* ſe- VERS. 1.

mine incorruptibili per verbum Dei viui, ita vt
iam noui homines eſſe cœperitis, puta fideles,
Chriſtiani & ſancti in Chriſto; igitur ſtudioſe ſa-
tagite, vt depoſitis gentiliſmi moribus & vitiis in-
fantiam & innocentiam Chriſtianam, quam in
cœleſti hac regeneratione & natiuitate inchoa-
ſtis, conſtanter retineatis, in eáque quotidie adole-
ſcatis & creſcatis, vt nihil niſi Deum & Chriſtum
quem induiſtis ſapiatis, guſtetis, ſpiretis. Pro *de-
ponentes* Græcè eſt *ἀποθέμενοι* in aoriſto, id eſt, *cùm
depoſueritis*; quia ſcilicet in Baptiſmo iam depo-
ſuerant omne peccatum & culpam; at non omne
vitium, quia remanebant in eis priſtini mali ha-
bitus. Iubet ergo Petrus vt ſicut iam depoſuerunt
omne peccatum, ita & ſatagant omnes eius radi-
ces & habitus prauos exuere & deponere: nec
enim poſſe contraria virtute ſimplicitatis & in-
nocentiæ potiri, niſi priùs omnem malitiam exue-
rint. Vnde noſter aptè vertit *deponentes*. Syrus
ceſſare facite. q.d. cùm depoſueritis culpam, depo-
nite pariter & extirpate omnem ad eam inclina-
tionem & habitum; prius enim hic deponendus
eſt, quàm contraria virtutis veſtis plenè aſſumi
induíque poſſit. Vnde Pagnin. & Tigurina ver-
tunt: *Depoſita igitur omni malitia*, &c. *rationabile
ſine dolo lac concupiſcite*. Quocirca antiſtropha huic
Petri ſententiæ eſt illa Pauli Epheſ. 4. v. 22. *Depo-
nere vos ſecundùm priſtinam conuerſationem veterem
hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erro-
ris: renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & in-
duite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus
eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis*, &c. & S. Iaco-
bus cap. 1. 21. *Propter quod abiicientes immunditiam
& abundantiam malitia, in manſuetudine ſuſcipite in-
ſitum verbum* (quaſi rationabile lac) *quod poteſt ſal-
uare animas veſtras*. vide vtrobique dicta. Præcla-
tè S. Cyprianus de zelo & liuore, citans illud 1.
Corinth. 15. v. 47. *Sicut portauimus imaginem terre-
ni* (Adæ,) *portemus & imaginem cœleſtis* (Chriſti.)
Imaginem, ait, *cœleſtem portare non poſſumus, niſi in
eo quod eſſe nunc cœpimus Chriſti ſimilitudinem prebea-
mus. Hoc eſt enim mutaſſe quod fueras, & cœpiſſe quod
non eras, vt in te diuina natiuitas luceat, vt ad Patrem
Deum Deifica diſciplina reſpondeat, vt honore & laude
viuendi Deus in homine clareſcat.*

Malitia quintuplex. *Malitiam.*] Malitia Græcè *κακία*, primò, eſt
malignitas quæ in tergiuerſatione & calliditate
1. ſentitur, ait S. Hieronymus in cap. 4. ad Epheſ.
2. Secundò, *eſt nocendi amor, & cùm quis malo delecta-
tur alieno*, ait S. Auguſtinus homil. 20. inter 50. A
quo famoſus ille latro apud Poëtas dictus eſt Ca-
cus. Nam, vt ait S. Auguſtinus 19. Ciuit. 12. *Ca-
cus tam erat malitia ſingularis, vt ex hac ei nomen in-
uentum ſit; nam malus Græcè κακὸς dicitur, quod ille
vocabatur; & propter inſatiabilem feritatem ſemiho-
3. minem quàm hominem dicere maluerunt.* Tertiò, ma-
litia eſt interna peruerſitas, ex qua quis data ope-
ra malè agit: ex malitia enim oritur maleficen-
tia, ſicut ex bonitate beneficentia. Malitia ergo
eſt animi prauitas, odium, inuidia, machinatio
4. doli, fraudis, omniſque mali. Quartò, *κακία* ſu-
mi poteſt pro *κακώσει*, id eſt, *malitia*, pro maledicen-
tia & maleficentia, puta pro obtrectatione, crimi-
natione, noxa: *κακίζω* enim idem eſt quod *aggra-
uo*, improbo, accuſo, maledico. Inde Callima-
chus pictor dictus eſt *cakizotechnos*, quia ſui ope-
ris & picturæ iugis erat calumniator, ait Plinius
lib. 34. cap. 9. Sic ex aduerſo bonitas ſubinde vo-
catur ipſa benignitas, & beneficentia, vt cùm di-
cimus, bonus Deus, bonus pater, bonus Domi-

A nus, id eſt, benignus & clemens. Iuſtitiam enim
diuidunt in duas partes: iuſtitiam, quæ eſt ſeueri-
tas, & benignitatem ſeu beneficentiam. Quintò, 5.
malitia eſt omne vitium & peccatum, ait Ariſtot.
libr. 7. Ethicor. ſicut è contrario bonitas vocatur
quælibet virtus & honeſtas, etiam iuſtitiæ, vt cùm
dicimus, bonus vir, bonus iudex, bonus ſeruus,
id eſt, iuſtus & exequens officij ſui debitum. Om-
nibus his modis hîc accipi poteſt, aptiùs tamen
ſecundo. Agit enim S. Petrus de malitia quæ op-
ponitur charitati fraternitatis, de qua proximè
ſermo præceſſit, quæque generat dolum, ſimula-
tiones, inuidias, detractiones, vt ſequitur: hæc au-
tem eſt improba aduersùs proximum cogitatio, eſ-
B que nocendi amor.

Et omnem dolum.] Dolus eſt machinatio fraudis Dolus quid.
ad circumueniendum aliquem, quæ proinde ho-
minum ſocietatem euertit. Quocirca Donatus
cenſet dolum dici à dolando, id eſt, lædendo &
minuendo: nam & Græcè *δόλος* *læſio* dicitur. Ve-
rùm dolus fraudem potiùs, fucum & ſimulatio-
nem ſignificat quàm læſionem. Vnde & tincto-
res, cùm lanæ alium colorem inducunt, dicuntur
δολοῦν, & *δόλωνες* vocantur pugiones & ſicæ, quibus
quis alium ferit fraudulenter & doloſè. Hinc
etiam vocatur dolus malus, cui opponitur bona
fides. Eſt enim & dolus bonus, quo vſus eſt Pau-
lus, dicens: *Cùm eſſem aſtutus dolo vos cepi*, 2. Co-
C rinth. 12. 16. Audi Vlpianum l. 1. ff. de dolo malo.
*Dolum malum Seruius ita definit, machinationem
quandam alterius decipiendi cauſa, cùm aliud agitur
& aliud ſimulatur.* & inferiùs: *Labeo ſic definit, Do-
lum malum eſſe omnem calliditatem, fallaciam, machi-
nationem ad circumueniendum, fallendum, decipien-
dum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera eſt:
malum dolum adiecit: veteres enim bonum dolum dice-
bant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi
aduersùs hoſtem, latronémve quis machinetur.* Sic &
Cicero lib. 3. Officiorum. *Cùm ex eo* (Aquilio) in-
quit, *quærerem, quid eſſet dolus malus? reſpondebat,
cùm eſſet aliud ſimulatum, aliud actum.* & lib. 3. de na-
tura Deorum: *Inde euerriculum malitiarum omnium,
D iudicium de dolo malo, quod Aquilius protulit: quem
dolum idem Aquilius familiaris noſter tum teneri pu-
tat, cùm aliud ſit ſimulatum, aliud actum.* Quare do-
loſus videtur habere *duplex cor, vnum in quo videas
veritatem, alterum in quo conſpicias mendacium*, ait
S. Auguſtin. tract. 7. in Ioannem. Hinc Nathanaë-
lem laudat Chriſtus, dicens: *Ecce verè Iſraëlita in
quo dolus non eſt*, Ioannis 1. 47.

Tales ſint Chriſtiani, vt idem de iis dicat Chri-
ſtus. Deus enim eſt *Deus veritatis*, Galat. 2. 11. Dia-
bolus verò eſt *pater mendacij*, & conſequenter doli,
Ioannis 8. 44.

Et ſimulationis.] Græcè *ὑποκρίσεις*. Chriſtiana
enim veritas, ſinceritas & ſimplicitas eſt columbi-
E na, ouina & agnina, quæque abominatur omnem
hypocriſim & ſimulationem, ait OEcum. Et, vt ait
S. Auguſt. in Pſalm. 63. *Simulata æquitas non eſt æqui-
tas, ſed duplex iniquitas.* Veritas enim eſt virtus, *qua
quis & vita & ſermone talem ſe demonſtrat, qualis re-
uera eſt*, ait Ariſtot. 4. Ethic. c. 7. Vnde & Plato apud
Plutarch. lib. *num inter pocula philoſophandum ſit?* ait
ſummæ peruerſitatis eſſe, cùm quis malus & per-
uerſus ad hoc conatur, vt videatur eſſe bonus. Hinc
Diogenes Cynicus videns quendã mollem leonis
exuuiis amictum, quaſi alterũ Herculem incedere:
Non tu deſines, inquit, *virtutis ſtragula pudefacere.* ita
Laërt. lib. 6. c. 2. Quocirca ſapiẽter Alphonſus Ara-
gonum Rex dicebat, propterea Deum tantopere in
hypo

hypocritas ſæuire, quòd dum homines decipiunt, interponant Deum ipſum tanquam ſceleris mediatorem; ideóque vt plurimum viuentes adhuc plecti in oculis hominum, quos Dei nomine fefelliſſent, vt intelligant homines, à talibus monſtris maximè cauendum eſſe. ita Panorm. & Æneas Syluius in geſtis & dictis Alphonſi. Hoc eſt quod dicitur Iob 36.13. *Simulatores & callidi prouocant iram Dei.* S. Auguſtinus homil. 20. inter 50. ὑποκρίσεις vertit *adulationes*, ſcilicet pro genere ponens ſpeciem maximè inſignem; adulatores enim ſunt ſummi & nocentiſſimi hypocritæ.

Inuidias.] *Inuidia proprium eſt diaboli peccatum,* ait S. Baſilius homil. de ira, inuidia, & auaritia, & Auguſt. lib. de diſcipl. Chriſti c.1. Diabolus enim in cœlo inuidit humanitati Chriſti vnionem hypoſtaticam ſibi à Deo reuelatam, in terra verò inuidit Adæ & poſteris gloriam cœleſtem, è qua ipſe per peccatum exciderat. Vnde *inuidiâ diaboli mors introiuit in orbem terrarum: imitantur autem illum omnes qui ſunt ex parte illius*, Sapient. 2. 25. Rurſum

Inuidiæ damna.

S. Auguſtinus ſermone 18. de Temp. inuidiæ damna recenſens: *Hæc*, ait, *eſt quæ Angelum de cœlo proiecit, hominem de Paradiſo exulauit, Abelem occidit, contra Ioſeph fratres armauit, Danielem in lacum leonum miſit, caput noſtrum cruci affixit, & Iudam ſuſpendio ſuſtulit. Fratres mei ſuper tecta prædicate, quod inuidia eſt illa fera peſſima quæ fidem tollit, concordiam diſſipat, iuſtitiam diſperdit, & omnia mala generat. Hæc muros Ieruſalem euertit, Romam depopulauit, Carthaginem deſtruxit, Troiam deuaſtauit.* Inuidiam paucis ita deſcribit Pindarus in Nemiis Ode 8. *Obſonium inuidis ſunt ſermones: attingit verò probos ſemper inuidia, & cum deterioribus non contendit.* Sed eandem egregiè pingit S. Baſilius Admo-

Antitheſes inuidi & pacifici.

nit. ad filium ſpiritualem, cùm haſce inuidi & pacifici antitheſes aſſignat. 1. *Qui amplectitur pacem in mentis ſuæ hoſpitio manſionem præparat Chriſto,*
1. *quia Chriſtus pax eſt, & in pace requieſcere cupit: vir*
2. *autem inuidus omnibus modis execratur.* 2. *Vir pacificus in tranquillitate eſt ſemper cor eius: inuidus au-*
3: *tem ſimilis naui cùm iactatur à fluctibus maris.* 3. *Homo pacificus ſecuram poſſidet mentem: inuidus autem in perturbatione eſt ſemper: qui autem ſectatur pacem, tutus eſt ſemper vndique, ac munitus. Nam inuidus, vt*
4. *lupus rapax inſanit inaniter.* 4. *Pacificus eſt vt vinea honeſta abundans fructu copioſo: inuidi autem opus indigentia ac miſeria detinetur; & quantum pacificus gaudens in Domino delectatur, tantum inuidus tabeſcens*
5. *ad nihilum redigitur.* 5. *Ex abundantia lætitiæ pacificus homo dignoſcitur. Ex vultu marcido & furore ple-*
6. *no inuidus demonſtratur.* 6. *Pacificus homo conſortium Angelorum merebitur: inuidus homo particeps dæ-*
7. *moniorum efficitur.* 7. *Sicut pax ſecreta mentis illumi-*
8. *nat: ita inuidia occulta cordis obcæcat.* 8. *Pax effugat & perturbat omnem diſcordiam: inuidia autem iracundiam cumulat: à ſplendore autem pacis effugatur omnis caligo; & vbi obſederit inuidia, ibi obſcuritas & exteriores tenebræ. Sectare ergo fili deſiderabile nomen pacis, vt fructus pacis poſſis acquirere, & execrare inuidiam, ne malorum fructibus replearis.*

Inuidiæ epitheta.

Idem homil. de inuidia eius indolem, habitum & mores per hæc epitheta & ſimilitudines deſcribit: *Fugiamus*, ait, *fratres intolerabile malum. Serpentis id eſt præceptum, diaboli inuentum, inimici ſatio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni cœlorum priuatio. Nam & ipſo fatentur ore hoc vitium inuidi: aſpectus illis eſt aridus & obſcurus, genæ ſubtriſtes, ſupercilium demiſſum, anima ipſa morbo ſuffuſa, prudentiam in dignoſcenda veritate ac re-bus agendis minimè habens. Apud eos enim nec actio ſecundùm virtutem vlla eſt, nec vis orationis grauitate ornata, non gratia comitata, non denique aliquid aliud honeſtum, aut circonſpectum conſpicitur. Sicut autem vultures per multa quidem prata, multa etiam amœna & odorata loca circumuolantes, ad tabida & fæculenta loca feruntur: muſcæ quoque ſalubre ſi quod offendunt prætereunt, ad vlcera verò properant: ſic & inuidi vitæ ſplendorem, ac rerum bene geſtarum magnitudinem minimè quidem reſpiciunt; manca verò & fragilia, & ſi quid erratum (vt quandoque rebus accidit humanis) tantùm obſeruant, hæc diuulgant, & per hæc tantùm homines cognoſci volunt. Quemadmodum maligni pictores, qui hominis imaginem, vel ex contorta nare, vel tubere, aut membri cuiuſpiam mutilatione, natura, ſeu caſu inſita, corpori effingunt, notabilémque reddunt. Iniquum profectò, id quod laudabile potiſſimum fuerit, alicuius peioris gratia manifeſti occultare, & virtutem ex vicinitate vitij (ſi quod fortè reperitur) calumniari. Fortitudinem, audaciam potiùs appellat: modeſtum verò, ſine ſenſu hominem: iuſtum, immitem & nimium ſeuerum: prudentem, aſtutum: magnificum, vaſtum: liberalem vt prodigum taxant: domeſticè frugalem auarum dicunt. Denique omnes virtutis ſpecies in vicina vitiorum nomina conuertunt, nuſquam calumnia rebus laudatis deficiente.* Ad-

Inuidiæ remedium.

ditque, *inuidiæ remedium eſſe, nil æſtimare magnum in rebus humanis*, non gloriam, non opes, ſed cogitare ad ſempiternorum & verorum bonorum participationem ſe eſſe vocatum. Præclarè S. Athanaſ. (vel quiſquis eſt Auctor: ſtylus enim arguit fuiſſe Latinum, non Græcum) Exhort. ad Monach. *Eſto*, inquit, *ab aliquibus frater tuus propenſiùs honoretur, nec illos quaſi minùs amicos habeas, nec hunc quaſi æmulum prælata venerationis attendas. Quinimò iudica circa te augmentum illius honoris accreſcere, ſciens ſcriptum: ſi enim gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra. Nam quicunque aliquem veſtrûm diligit, omnem dignitatem Deo, in quo vos eſtis, aſſcribit.* Plura de inuidia dixi Geneſ. 37. v. 3.

Et omnes detractiones.] Multiplex enim & penè infinitum eſt detractionum genus, quod omnem fraternam charitatem, quam impensè hîc commendat S. Petrus, lædit & interimit. Vide dicta Iacobi 3.6. Audi S. Auguſt. homil. 20. inter 50. hæc omnia paucis enucleantem: *Quid*, ait, *eſt malitia, niſi nocendi amor. Quid dolus, niſi aliud agere, aliud ſimulare? Quid adulatio, niſi fallacis laude ſeductio? Quid inuidia? niſi odium felicitatis alienæ? Quid detractio? niſi mordacior, quàm veracior reprehenſio? Malitia malo delectatur alieno. Dolus duplicat cor, adulatio linguam, detractio vulnerat famam.*

Sicut modò geniti infantes.] Syrus: *eſtote ſicut infantes ſimplices.* Commendat fidelibus iam renatis in Chriſto, etiam veteranis & canis, vt infantiũ innocentiam, puritatem, humilitatem, obedientiam, docilitatem, facilitatem, ſimplicitatem, & ſinceritatem imitentur: eſto enim hæ in infantibus, vtpote ratione carentibus, non ſint virtutes, ſed virtutum dumtaxat imagines; in baptizatis tamen ſunt veræ virtutes, quia per Baptiſmum eis induntur. Vnde Lactant. in Carm. de Reſurrect. Domini de iis ita canit: VERS. 2.

Rex ſacer ecce ſui radiat pars magna trophæi,
Cùm puras animas ſacra lauacra beant.
Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,
Atque vetus vitium purgat in amne nouo.

& S. Paulinus:

Inde parens ſacro ducit de fonte Sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu.

Baptizati enim veſtiuntur candida, vt illa internum candorem Baptiſmo receptum repræſentent: idque factitatum a tempore Apoſtolorum, vt patet ex S. Dionyſio cœleſt. hier. c. 2. & 5. Hinc Clemens Alexandr. ſcripſit librum Pædagogi, in quo c. 5. & 6. docet omnes Chriſtianos in Script. vocari pueros, puellos & pullos, eò quòd debeant æmulari puerilem ſinceritatem, humilitatem & puritatem. Chriſtus enim edixit: *Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum*, Matth. 18. 3.

Sic Paulus: *Facti*, ait, *ſumus ſicut paruuli in medio veſtri, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos*, 1. Theſſal. 2. 7. Rurſum, in hac vita omnes fideles in gratia & B ſanctitate ſunt infantes, in futura verò reſurrectione erunt viri. Hinc cucullis (quæ eſt veſtis infantium tegens eorum capita) ab olim vtuntur Monachi, vt habitu profiteantur infantilem ſimplicitatem & innocentiam. Audi Caſſianum lib. 1. de habitu Monachi cap. 4. *Cucullis namque perparuis vſque ad ceruicis humerorúmque demiſſis confinia, quibus tantùm capita contegant, indeſinenter diebus vtuntur ac noctibus, ſcilicet vt innocentiam & ſimplicitatem paruulorum iugiter cuſtodire, etiam imitatione ipſius velaminis commoneantur. qui reuerſi ad infantiam Chriſti, cunctis horis cum affectu & virtute decantant: Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei: neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me. Si non humiliter ſentie-* C *bam, ſed exaltaui animam meam: ſicut ablactatus eſt ſuper matrem ſuam.* Denique in Dominica in albis, quando baptizati olim deponebant veſtes albas in Baptiſmo acceptas, ſolent legi hæc verba loco Epiſtolæ, vt iis moneantur fideles candorem veſtium mutare & conſeruare in candore animorum. Atque in huius rei ſymbolum & mnemoſynon dabatur eis Agni effigies; hæcque eſt origo cerearum imaginum, quas vulgo Agnos Dei vocant, vti demonſtrat Ioſephus Vicecomes in obſeru. Eccleſ. lib. 5. c. 51. de ritibus Baptiſmi.

Lac rationabile quod. *Rationabile.*] ita Romana: Græcè enim eſt λογικὸν. Perperam ergo nonnulli legunt *rationabiles*. iubet

Reſp. 1. itaque S. Petrus concupiſci lac *rationabile*, primò, D q. d. humanum, non materiale, ſed rationale, quod ex rectæ rationis dictamine, quaſi mentis vbere

2. manat. Secundò, *rationabile*, q. d. prudens, moderatum, diſcretum; ſic enim iubet Paulus rationa-

3. bile eſſe obſequium noſtrum, Roman. 12. 1. Tertiò, Clemens Alexandr. 1. Pædag. cap. 6. Vatabl. & alij λογικὸν vertunt verbale: verbum enim doctrinæ & oris manat ex mente, eiúſque verbo, quaſi lac ex

4. vbere. Quartò, Syrus λογικὸν vertit, רוחניא ruchana. id eſt, *ſpiritale*, q. d. lac hoc non eſt carnale, ſed ſpiritale, paſcit mentem, non ventrem, eſca eſt ſpiritus, non corporis, impinguat rationem & ſpiritum, non adipem & carnem.

Sine dolo.] ἄδολον, id eſt, *ſincerum*, vt vertit Sy- E rus. S. Auguſtinus homil. 20. inter 50. legit *lac innocens*. Hæretici enim *gypſum lacti miſcent*, id eſt, venenum erroris doctrinæ orthodoxæ inſpergunt, vt ait Irenæus lib. 3. cap. 19. Solet enim, vti vino, ita & lacti miſceri ac propinari venenum: vnde & *la-*

Lac quod. *ctare à lacio*, id eſt, illicio, ſignificat fallere & in fraudem inducere.

Lac concupiſcite.] Quæres, quódnam hoc lac?

Reſp. 1. Reſpond. Primò, eſt doctrina Euangelica, de qua paulo antè dixit: *Hoc eſt verbum quod euangelizatum eſt in vos*; illaque tam rudioc quæ rudibus, quàm ſublimior quæ prouectioribus traditur. Hæc vocatur lac 1. ob eius ſuauitatem & dulcedinem, A cùm lex vetus fuerit ſeuera inſtar auſteri vini, vel aceti, iuxta illud Cant. 1. 1. *Meliora ſunt vbera* (dantia lac) *tua vino.* ſic Pſalm. 18. 11. eloquia Dei dicuntur *dulciora ſuper mel & fauum.* Secundò, quòd animam nutriat, vti lac corpus; nec tantùm nutriat, ſed & impinguet (lacti enim ineſt pinguedo butyri & caſei) delectet ac miris conſolationibus mulceat: lac enim non tantùm eſt cibus, ſed & potus infantium. ita Clemens loco citato. 3. quòd animam faciat nitidam, ſpecioſam & fulgidam inſtar lactis. Vnde de Nazaræis dicitur, Thren. 4. 7. *nitidiores lacte.* 4. quia pura eſt & ſincera, ſicut in lacte nihil eſt mixtum, nihil alienum, nihil fucatum, imò lac nullam rei obiectæ recipit reſértque ſpeciem, vti referunt vinum, oleum, aqua, quæ rerum obiectarum ſunt ſpecula. Hinc Cantic. 5. 12. oculi ſponſæ vocantur columbini, loti lacte; quia nullis falſis deluduntur imaginibus, vt explicat ibidem Nycænus. 5. quia ſicut lac eſt puerorum deliciæ, eiſque ſomnum conciliat, ac aliarum rerum ſenſum aufert; ſic & doctrina Chriſti mentem dulcorat, ſopit, tranquillat, inebriat. Hinc Pindarus hymnorum ſuauitatem & elegantiam per lac melle mixtum ſignificat, cùm Ode 3. in Nemeis ait: *Ego tibi hoc mitto mel mixtum cum albo lacte.* Iubet ergo S. Petrus, vt fideles hoc lac doctrinæ Euangelicæ aſſiduè hauriant ab vberibus matris Eccleſiæ, eóque ſe ſaginent, adoleſcant & creſcant, iuxta illam viuendo, illámque in actus & mores conferendo & conuertendo, vti infantes concoquendo & conuertendo lac in ſuam ſubſtantiam, creſcunt & adoleſcunt. Et hoc ſignificat, *concupiſcite*: fames enim & concupiſcentia lactis facit illud optimè concoqui, & conuerti in ſanguinem purum.

Secundò, lac ſymbolum eſt candoris, ſinceritatis, beneuolentiæ. Hoc enim lac opponit S. Petrus 2. dolo, ſimulationi, inuidiæ. Per illud ergo ſignificat ſe velle, vt Chriſtiani in ſua conuerſatione non ſint acidi, aſperi & fellei; ſed mellei & lactei, id eſt, candidi, amabiles, ſuaues, benigni, benefici, fraternè inuicem diligentes, iuuantes & promouentes. Hinc & Homerus, ait Clemens, viros iuſtos vocat γλακτοφάγυς, id eſt, *lacte veſcentes.* Alludit S. Petrus ad illud Cantic. 5. v. 1. *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo: comedite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi.* Rurſum alludit ad eſcam quam Emanueli, id eſt, puero Ieſu aſſignat Iſaias cap. 7. 15. dicens: *Butyrum & mel comedet*; ac Chriſtianis cap. 55. 1. *Venite, emite*, &c. *vinum & lac.* vide vtrobique dicta. Huius rei ſymbolo olim recens baptizatis dabatur lac & mel (quin & etiamnum iiſdem dant Æthiopes, vt patet ex eorum Rituali tomo 4. Biblioth. SS. Patrum) vt ſignificaretur primò, eorum infantia in Chriſto. 2. vitæ Chriſtianæ ſuauitas. 3. humilitas & manſuetudo infantilis. Vnde Tertullian. libr. 1. contra Marc. cap. 14. *Mellis*, inquit, *& lactis ſocietate ſuos infantat Deus.* & libro de corona militis cap. 3. *Inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustamus.* Hoc eſt quod aiebat S. Agnes: *Mel & lac ſuſcepi ex ore eius.* Plura de hoc priſco rito vide apud Ioſephum Vicecomitem in Obſeruat. Eccleſ. libr. 5. de Baptiſmo cap. 41. & 42.

Tertiò, Clem. Alex. 1. Pædag. c. 6. *per lac verbale* 3. (ſic enim ipſe vertit) accipit Verbũ incarnatũ, pota Chriſtũ, de quo explicans ſubdit: *Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus.* idque primò, quia ſicut lac ab vbere manat, ita Chriſtus qua Deus à Patre, qua homo à matre procedit tanquam puer lacteus

&

A & lactens. 2. quia per Chriſtum quaſi lac ad mammillam Patris confugimus, vt ex ea gratiam, omnéque bonum ſugamus. 3. quia verba Chriſti erant lactea, id eſt, ſuauia & gratioſa. 4. lacte notatur Chriſti humilitas. Vnde S. Auguſtinus tract. 3. in Epiſt. 1. S. Ioannis: *Lac noſtrum*, ait, *Chriſtus humilis eſt.* 5. quia Chriſtus eſt lac, id eſt, alimentum paruulorum & humilium, ait Clemens loco citato: imò ipſe omnium fidelium eſt lac, mel & vinum, id eſt, delitiæ, dulcedo, exultatio, & gaudium, vti docet Richard. de S. Victor. lib. 2. de Emmanuele cap. 21. 6. quia Chriſtus ſanguine conſtat: ſanguis autem concoctus fit lac. Audi Ariſtot. lib. 4. de Generat. animalium cap. 8. *Eadem materia eſt quæ alit, & ex qua generationem natura conſtituit: eaque ſanguineus humor in ſanguinem habentibus eſt. Lac enim ſanguis concoctus eſt, non corruptus.* Vnde Empedoclem reprehendit quòd lac vocauerit pus album: pus enim puttedo eſt. Hinc Ægyptij vti carne & ſanguine, ita & ouis ac lacte abſtinebant, quòd dicerent oua eſſe carnes liquidas, lac eſſe ſanguinem colore tantùm mutato, ait Pier. hier. 57.

4. Quartò, per *lac rationale* nonnulli accipiunt Euchariſtiam, quæ olim baptizatis, etiam infantibus, dabatur mox à Baptiſmo, ídque ex Apoſtolica traditione, vti docet S. Dionyſ. Eccl. hier. c. 5. vnde & Græci etiamnum pueris dant Euchariſtiam: ita Salmeron hîc, Turrian. lib. 2. de Euchariſtia c. 20. & 21. & innuit Clem. Alex. 1. Pædag. c. 6.

Sic S. Petrus, cùm in carcere Mamertino Romæ conuertiſſet, & baptizaſſet S. Proceſſum & Martinianum cum familia, *participes eos fecit corporis & ſanguinis Domini.* Idem factitatum S. Getulio, Cereali, Amantio, Primitiuo, & Procopio aliiſque Martyribus recèns baptizatis, tradunt eorum acta. Porrò pueros ſub vna, ſcilicet vini duntaxat ſpecie, adultos verò ſub vtraque Euchariſtiam ſumpſiſſe, docet Hugo Victor. lib. 1. de ſacram. cap. 20. & ex eo Ioſephus Vicecomes in Obſeru. Eccleſ. lib. 5. cap. 36. Pueri enim, præſertim infantes recèns nati, facilius ſumunt ſpeciem vini, quàm panis; illaque appoſitè vocatur lac; quia ſicut vinum dicitur eſſe lac ſenum, ſic vice verſa lac dicitur eſſe vinum puerorum. Per lac ergo Euchariſtiam hîc accipi probant primò, quia lac hoc non eſt mortuum, neċ brutum, ſed viuum & rationale, puta homo rationalis, ſcilicet Chriſtus in Euchariſtia. 2. quia Euchariſtia quoad ſpecies habet lactis colorem, videtur enim hoſtia lactea: quoad ſaporem dulciſſima eſt vt lac: quoad vim nutriendi, ſummè animas paſcit & roborat. Vnde ſubdit Petrus: *Vt in eo creſcatis in ſalutem.* quo alludens ſanctus Dionyſius Eccleſ. hier. cap. 5. *Tribuit*, ait, *Sacerdos ſacramentum infanti, vt in eo nutriatur & creſcat ſacris augmentis.* 3. quia ante Euchariſtiam debemus deponere omnem dolum, ſimulationem, inuidiam, imò reconciliari fratri ſi eum offendimus, non verò ante auditionem doctrinæ Euangelicæ, imò ex eius auditu illa deponimus. 4. quia lac eſt ſanguis Chriſti, quo nutrimur in Euchariſtia: lac enim non eſt aliud quàm ſanguis planè concoctus, ideóque albus. *Si enim*, ait Clemens, *in Chriſto regenerati ſumus, qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit, nempe verbo. Quicquid enim generauit, ei quod generatur protinus alimentum præbere eſt conſentaneum. Omni ergo ratione nos in omnibus Chriſto coniungimur, & familiares reddimur, & in cognitione per ſanguinem eius quo redimimur, & in conſenſione per nutritionem quæ ex verbo efficitur, & in incorruptione per eius ipſius inſtitutionem & vitæ agendæ rationem.* 5. quia Euchariſtiæ competit τὸ *concupiſcite*, ipſa enim quaſi cibus & vita mentium ſumma auiditate ſumi debet, tanta ſcilicet quanta infantes papillas matris ſugunt, imò maiori, ait S. Chryſoſt. homil. 60. ad popul. 6. quia ſubdit S. Petrus: *Si tamen guſtaſtis, quoniam dulcis eſt Dominus*; quæ verba ſumpta ſunt ex Pſalmo 33. 9. *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* q. d. guſtate ſuauitatem carnis Chriſti in Euchariſtia, inquit S. Baſil. & Auguſt. vnde & Pſalmus ille inſcribitur, *Dauidi, cùm immutauit vultum ſuum coram Achimelech, & dimiſit eum & abijt*, cùm ſcilicet finxit ſe miſſum alio à B Saule vt impetraret ab Achimelech panes propoſitionis, qui erant typus Euchariſtiæ. Quocirca idem Pſalmus allegoricè tribuitur Euchariſtiæ à S. Iacobo in Liturgia, S. Dionyſ. lib. de Eccleſiaſt. hier. cap. de communione, & S. Cyrill. Alex. homil. de cœna Domini, atque ab Apoſtolis apud S. Clementem lib. 8. Conſtit. c. 20. mandatur legi in Miſſa cùm fit S. Synaxis.

Hic ſenſus appoſitus videtur (renatorum enim in Chriſto lac, id eſt, eſca, eſt Euchariſtia) ſed partialis. Per lac ergo adæquatè accipe omnem cibum ſpiritualem, quem ſuis fidelibus præſtat Chriſtus, nimirum doctrinam, gratiam, virtutes (præcipuè candoris, ſinceritatis, & charitatis) ſacramenta, præſertim Euchariſtiam. Hiſce enim eos alit in vi- C tam æternam, facítque creſcere in virum perfectum, Epheſ. 4. 13.

Tropol. lac hoc doctrinæ vitæque Chriſtianæ comedunt fideles, vt idem aliis communicent, in eóſque transfundant; itaque lac paſſiuum fit actiuum. Vnde in feminis lac ſignum eſt fœcunditatis & maternitatis. Quocirca S. Pauli doctoris gentium caput reciſum pro ſanguine dedit lac, ac triplici ſaltu ternos fontes dulces & quaſi lacteos è terra elicuit, vt hoc miraculo doctrinæ ſuæ puritatem & copiam repræſentaret. Hinc & S. Baſilius homil. in S. Iulittam Martyrem, docet eandem euntem ad martyrium lac ſuis propinaſſe, tum ſpirituale exhortationis, qua omnes etiam D feminas hortabatur ad martyrium, tum corporale, quo aquarum copiam, indéque fœcunditatem illi loco in quo ſepulta eſt conciliauit. Sed audi S. Baſilium: *Ad deſtinatam ſibi flammam concita perrexit facie, habitu, ipſis quæ depromebat verbis, alacritate ſuſuper efflorescente, palam indicans quod in animo deliteſcebat, profuſiſſimum gaudium. Mulieres quotquot aſtabant proximè obſecrabat, nec ad tolerandos pro tuenda Chriſtiana religione labores animos ſinerent remolleſcere: neu cauſificarentur, aut prætexerent infirmam feminæ naturæ conditionem; eadem quippe maſſa qua & viri & ipſæ conſtamus, dicebat: Ad imaginem Dei perinde ac iſti, & nos conditæ ſumus. Eſt ſanè mulier ab opifice creata peræquè ac vir, capax virtutis. Quid* E *enim miri eſt? An non conſanguineæ & ipſæ ſumus viris per omnia? Non enim ad conſtituendam mulierem ſola eſt aſſumpta caro, ſed & os ex oſſibus: quo fit vt & ipſæ Domino nihil minus ac viri, redhibere debeamus firmitatem fidei atq; conſtantiam, necnon in aduerſis patientiam. His dictis in lignorum ſtruem accenſam inſiluit, quæ perinde ac thalamus ſplendore coruſcus, corpus S. Iulittæ circumplexa, animam quidem in cœleſtem illam deſtinauit regionem, & quæ illius meritis congruebat requiem: corpus autem honore præcipuo venerabile aſſeruauit affinibus & cognatis incolume, nec vlla ſui parte læſum, quod ſanè in ornatiſſimo primarij templi vrbis totius veſtibulo conditum, loco quidem adfert venerabilem ſanctimoniam, nec minus qui eò loci conueniunt*

T 3 efficit

efficit ſanctiores: terra porrò iſtius beata aduentu aquam emiſit, quæ ſuapte natura nulli non noſtrûm gratioſiſſima eſſe debeat, adeò vt Martyr hac imaginem pientiſſimæ referat matris, dum nutricis in morem totius incolas vrbis alit ſuauiter, perinde ac lacte quopiam in communes vſus affatim ſcaturiente. Hanc ipſam in nos benignè contulit Martyr gratiam, quam olim ſuis Ierichuntinis Eliſæus impartiuit, dum ſalſilaginem natura communis aquarum loci iſtius circumquaque finitimi, benedictione permutauit in ſaporem dulcem planè, delicioſum & perquam ſuauem.

Vt in illo.] ſcilicet lacte Euangelij *creſcatis*, adoleſcatis & proficiatis in virtute & perfectione Chriſtiana. Alludit ad lactis vſum & fructum: lac enim non tantùm nutrit pueros, ſed & facit eos creſcere in iuſtam ſtaturam. Significat ergo lac, fideles per doctrinam & gratiam Chriſti debere quotidie proficere & creſcere in ſanctitate, iuxta illud Chriſti: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam.* Vide S. Gregorium 22. moral. cap. 20. & S. Bernardum Epiſt. 253. ad Guarinum, vbi inter alia ait: *Vera virtus finem neſcit, tempore non clauditur, &c. Nunquam iuſtus arbitratur ſe comprehendiſſe, nunquam dicit, ſatis eſt, ſed ſemper eſurit, ſitítque iuſtitiam, ita vt ſi ſemper viueret, ſemper quantum in ſe eſt iuſtior eſſe contenderet, ſemper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus inſtar mercenarij, ſed in æternum diuino ſe mancipat famulatui. Audi vocem iuſti: In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me.* & inferiùs: *O Monache non vis proficere? Non. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic, inquis, mihi viuere volo & manere in quo perueni; nec peior fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod eſſe non potes. Quid enim ſtat in hoc ſeculo?* Illuſtrat id exemplo Chriſti, qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes, Actorum 10. & Iacob, qui in ſcala vidit Angelos, vel deſcendentes vel aſcendentes, nullos ſubſiſtentes, vt ſignificaretur *inter profectum & defectum in hoc ſtatu mortalis vitæ nihil medium inueniri, ſed quomodo ipſum corpus noſtrum continuè aut creſcere conſtat, aut decreſcere; ſic neceſſe ſit & ſpiritum aut proficere, ſemper aut deficere.* S. Auguſtinus ſerm. 15. de verbis Apoſtoli hunc modum creſcendi aſſignat, dicens: *Semper tibi diſpliceat quod es, ſi vis peruenire ad id quod nondum es. Nam vbi tibi placuiſti, ibi remanſiſti. Si autem dixeris ſufficit, & periſti. Semper adde, ſemper ambula, ſemper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deuiare. Remanet, qui non proficit: retro redit, qui ad ea reuoluitur vnde iam abſceſſerat: deuiat, qui apoſtatat. Melius it claudus in via, quàm curſor præter viam.* Alium aſſignat in Pſalm. 60. ſub initium, dicens: *Vita noſtra in hac peregrinatione non poteſt eſſe ſine tentatione, quia profectus noſter per tentationem noſtram fit, nec ſibi quiſquam innoteſcit niſi tentatus, nec poteſt coronari niſi vicerit, nec poteſt vincere niſi certauerit, nec poteſt certare niſi inimicum & tentationes habuerit.* Signum verò profectus idem aſſignat in Procem. Pſal. 119. *Cùm, inquit, homo cœperit diſponere aſcenſum, hoc dico apertiùs, cùm cœperit homo Chriſtianus cogitare proficere, incipit pati linguas aduerſantium. Quicumq; illas nondum paſſus eſt, nondum proficit: quicunque illas non patitur, nec conatur proficere.*

Christiani ...t proficere.

In ſalutem.] Syrus *ad vitam.* Vita enim gratiæ actu creſcit per operum merita, vita verò gloriæ per eadem creſcit in ſpe & iure: maiora enim merita maius dant ius ad gloriam, eámque maiorem. Indicat S. Petrus Chriſtianos in virtutibus creſcere debere tota vita vſque ad mortem, per quam ibunt ad ſalutem & vitam æternam; ſicut puer creſcit vſque ad virilem ætatem. Vnde Paulus iubet nos tota vita creſcere in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, Epheſ. 4. 13. Virtus enim & vita Chriſtiana nō patitur ſenium, ſed ſemper viuida & vegeta perdurat, imò creſcit ſemper & intenditur. Nam, vt ait Sapiens: *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectum diem*, Prouerb. 4. 18. Præclarè Ferrandus Diaconus, qui S. Fulgentio Ruſpenſi Epiſcopo coæuus & familiaris, magna ſanctitate vixit anno Chriſti 480. Regino Comiti poſcenti regulam rectæ vitæ ad ſalutem, hanc dat ſeptem legibus comprehenſam. Extat in Appendice Biblioth. SS. Patrum. Prima, *Gratia Dei adiutorium tibi neceſſarium per actus ſingulos crede, dicens cum Apoſtolo: Gratia Dei ſum id quod ſum.* Secunda, *Vita tua ſpeculum ſit, vbi milites tui videant, quid agere debeant.* Tertia, *Non præeſſe appetas, ſed prodeſſe.* Quarta, *Dilige Rempubl. ſicut teipſum.* Quinta, *Humanis diuina præpone.* Sexta, *Noli eſſe multum iuſtus.* Septima & vltima, *Memento te eſſe Chriſtianum.* quæ deinde ſingula fusè explicat & pertractat.

Regulæ 7. rectæ vitæ.

VERS. 3.

Si tamen.] Græcè εἴπερ, id eſt, *ſiquidem*; poteſt quoque εἴπερ accipi pro ἐπειδήπερ, id eſt, *quandoquidem*, vt ſit cauſale, túmque ſententia erit efficacior. *guſtaſtis.* aliqui Codices habent *guſtatis*: certè ſub *guſtaſtis* intelligit *guſtatis* more Hebræo. S. Hieron. in cap. 40. Ezech. pro *guſtaſtis* legit *credidiſtis*, quia guſtus hic fit per fidem: plus tamen ſignificat *guſtaſtis*, ſcilicet effectum, fructum & guſtum deliciarum & conſolationum ex fide manantium, quas fidelibus infundit Deus, *quoniam* (quod) *dulcis eſt Dominus*, Chriſtus; vnde pro *dulcis* Græcè eſt χρηστὸς, id eſt, vt S. Hieron. in cap. 18. Ezech. *ſuauis*, Pagnin. & Vatabl. *benignus*, Clarius *bonus*, alij *vtilis*, probus, humanus, fructuoſus, facilis ad gratificandum, indulgens, commodus, clemens. Hæc enim omnia ſignificat χρηστὸς, & talis fuit Chriſtus, taléſque fuerunt primi Chriſtiani, ac debent eſſe eorum ſequaces & poſteri, ait S. Iuſtinus Apolog. 2. χριστὸς ergo, id eſt, *Chriſtus*, per *iota*, id eſt, *vnctus*, fuit χρηστὸς, per *ita*, id eſt, *benignus, ſuauis, officioſus omnibus.* Vnde Gentiles olim Chriſtum vocabant Chreſtum, & Chriſtianos Chreſtianos, teſte Lactantio lib. 4. cap. 7. & Tertull. Apol. cap. 3. Alludit S. Petrus, imò citat Pſal. 33. 9. *Guſtate & videte, quoniā ſuauis eſt Dominus.* Porrò hanc Domini dulcedinem guſtarunt, & etiamnum guſtant fideles, cùm doctrinâ Chriſtianâ quaſi lacte diuino imbuuntur, ac Baptiſmo & vita Chriſtiana initiantur, in eáque conſtantes progrediuntur. Dulcedinem hanc parit puritas & ſecuritas conſcientiæ, fiducia in Deum, ſpes gloriæ, ac conſolationes ſpiritales quas nouitiis in fide & religione infundere ſolet Deus, iiſque quaſi lacte eos ad ſe allicere & alere. Cuius rei figura fuit manna, quo Hebræos ex Ægypto in deſertum Deum ſequentes aluit. Manna, inquam, *quod in ſe habebat omne delectamentum & omnem ſaporis ſuauitatem*, Sapient. 16. 20. Hanc Dei dulcedinem guſtarat S. Petrus, cùm viſa humanitatis Chriſti gloria in mōte Thabor quaſi ebrius exclamauit: *Domine bonum eſt nos hic eſſe: faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moſi vnum, & Eliæ vnum*, Matth. 17. 4. & Pſaltes: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ quam abſcondiſti timentibus te?* Pſalm. 30. 20. & Sponſa: *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*, Cantic. 2. v. 5. vbi vide S. Bernardum & S. Paulus: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater miſericordiarum, &*

Dulcedo Dei quanta.

Deus

Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, 2.Corinth.1.3. vide dicta Actor.5. 41. & Sapiens cap.12.1. *O quàm bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus!* & Iſaias cap.66.11. *Vt ſugatis & repleamini ab vbere conſolationis eius, vt mulgeatis & delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius.* & S. Hieron.epiſt.ad Cteſiphontem: *Omne*, ait, *quod habemus bonum guſtus eſt Domini, quantò plus bibo, tantò plus ſitio fontem vitæ.* vide S.Auguſt. in Soliloquiis cap.21.& 22.

VERS. 4. *Ad quem* (Dominum, puta Chriſtum) *accedentes lapidem viuum.*] S. Petrus à metaphora nouæ natiuitatis & lactis ſpiritalis, quod fidelibus aſſignauit, tranſit ad aliam apud Hebræos ſimilem, fabricæ ſcilicet, & lapidum eius. Hebræi enim filios vocant בָּנִים *banim*, quaſi אֲבָנִים *abanim*, id eſt, *lapides*, ex quibus Chriſtus בָּנָה *bana*, id eſt, *ædificat* ſuum בִּנְיָן *binian*, id eſt, *fabricam* & domum, puta Eccleſiam. Sic ait Poëta *στῦλοι οἴκων παῖδες εἰσὶν ἄρσενες*, id eſt, *columna domorum* (familiarum) *filij ſunt maſculi.* ſicut enim ex lapidibus ædificantur domus, ſic ex filiis maſculis familiæ.

Porrò ad Chriſtum accedimus non ambulando, ſed per fidem, ſpem & charitatem ei credendo, in eum ſperando, eum amando, Deus autem tam benignus eſt, vt quandocunque etiam media nocte ad eum accedimus, aures & manus nobis præbeat, nóſque amantiſſimè excipiat. Vide S.Chryſoſt. in Pſalm.4. ita S.Auguſt. in Pſalm.86. *Erigeris*, ait, *in hanc fabricam affectu pio, religione ſincera, fide, ſpe, charitate, & ipſum ædificare ambulare eſt.*

Nota primò: Petrus quia petra, delectatur nomine & metaphora petræ & lapidis, ſimúlque modeſtè ſignificat ſe factum eſſe petram precariò & gratis à Chriſto, qui eſt vera & prima Eccleſiæ petra, à quo Petrus & cæteri fideles fiunt petræ: Chriſtus ergo eſt primus Petrus, id eſt, petra & lapis. 1. quia ipſe eſt lapis angularis & fundamentalis Eccleſiæ. 2. quia vti lapis ſuo pondere ex alto ruit in præceps, ita Chriſtus amoris ſui erga nos pondere de cœlis deſcendit in terram. 3. quia fortis eſt & conſtans, vt petra. Lapis ergo ſignificat fortitudinem, humilitatem & charitatem Chriſti. 4. quia vti lapis Dauidis percuſſit & occidit Goliath, ita Chriſtus percuſſit & eneruauit dæmonem. 5. quia Chriſtus eſt petra refugij fidelibus in ſe ſperantibus, iuxta illud Pſalm. 103. *petra refugium herinacijs.* Hinc Dauid iubilans ait: *In petra exaltauit me.* &: *Statuit ſuper petram pedes meos*, Pſalm.39.3. & Pſalm.26.5.

Chriſtus petra ob quinque analogias.

Hiſce de cauſis Chriſtus multoties in Script. adumbratus eſt per lapidem. Primò Zach. 3. cùm ait: *Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt: ecce ego cælabo ſculpturam eius, ait Dominus: & auferam iniquitatem terræ in die vna.* 2. per lapidem ſuper quo dormiens Iacob vidit ſcalam in cœlos porrectam, per quam aſcendebant & deſcendebant Angeli, Geneſ. 28. vt ibi dixi. 3. per lapidem ſuper quo orans & laſſa brachia ſuſtentans Moſes, victoriam impetrauit Ioſue & Hebræis contra Amalec, Exodi 17. 4. per lapidem, qui percuſſus à Moſe dedit aquam populo ſitienti, Numer.20. 5. per lapidem ſpeluncæ, in quo poſitus Moſes vidit gloriam Dei tranſeuntis, Exodi 34. 6. per lapidem, quo Dauid interemit Goliath, 1.Regum 17. 7. per lapidem tabularum, cui Deus digito ſuo Decalogum inſcripſit, Deuter.27.2. 8. per lapidem, quem Ioſue in teſtimonium erexit, Ioſue 24. 26. 9. per lapidem cui impoſita eſt arca teſtamenti, 1.Regum 6.25. 10. per lapidem adiutorij, 1. Regum 7. 12. Hæc omnia

A congeſſit S.Cyprian. lib.2. contra Iudæos cap.16. Porrò Chriſtus eſt lapis non qualis qualis, ſed pretioſus, vti dicitur v.6. puta marmoreus, gemmeus, adamantinus: vnde eidem inædificata ſunt duodecim fundamenta gemmea, puta duodecim Apoſtoli. Tota enim fabrica cœleſtis Ieruſalem, id eſt, Eccleſiæ, eſt aurea & gemmea. Apoc.21.v.19.

Nota ſecundò, S. Petrus Chriſtum vocat lapidem non inanimem, ſed animatum & viuum, Græcè *ζῶντα*, id eſt, *viuentem*, quia ipſe eſt Deus & homo viuus. Nam primò, qua Deus eſt viuus, imò ipſa vita eſſentialis & increata, ac vita cauſalis omnium viuentium, puta Angelorum, hominum & animalium: eſt enim ipſe cauſa vitæ, 1. naturalis,
B puta vegetatiuæ, ſenſitiuæ & rationalis. 2. eſt cauſa vitæ ſpiritalis animæ per gratiam. 3. eſt cauſa vitæ beatæ per gloriam. Hoc eſt quod ait S.Ioannes Euangel.cap.1. 4. *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.* & Epiſt.1. S.Ioan.1.v.2. *Vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* Secundò, Chriſtus qua homo eſt viuus, quia à morte reſurrexit ad vitam immortalem & glorioſam. Tertiò, Chriſtus eſt viuus, id eſt, viuificans omnes per ſua merita & mortem, ſcilicet animas per gratiam, corpora per reſurrectionem, iuxta illud Ioannis 6.58. *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipſe viuet*
C *propter me.* & Ioannis 5. 25. *Venit hora, & nunc eſt quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo.* Super Chriſtum ergo quaſi lapidem viuum ædificatur Eccleſia, quaſi corpus Chriſti viuum & ab eo viuificatum.

Porrò, grammaticè ad literam lapis viuus vocatur, qui in ſua rupe aut vena naſcitur, indéque exciditur aut eruitur (vnde Chriſtus vocatur lapis exciſus de monte, Daniel.2. 24.) Sicut enim ſunt venæ argenti, auri, ferri, æris, &c. ſic ſunt & venæ lapidum ac gemmarum, vti docet Anſelmus Boëthus lib. de gemmis. Vnde Plinius lib.36. cap.18.

Lapis viuus quis.

D *Theophraſtus*, inquit, *& Mutianus eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt.* Idem lib.35.cap.13. aſſerit *terræ puluerem in Puteolanis collibus opponi maris fluctibus, merſúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie.* Additque pari modo terram Cyzicenam lapideſcere, æquè ac Cnidiam: *quin & ab Orapo*, inquit, *Aulidem vſque quicquid terra attingitur mari, mutatur in ſaxa.*

Simili modo aqua viua dicitur, quæ è ſua ſcaturigine aut vena (vti ſanguis ab hepate) ebullit, & quaſi vitaliter ſcaturit ac fluit; ex aduerſo aqua mortua eſt ſtagnans, quæ in lacubus & paludibus immota conſiſtit.

Rurſum lapis viuus eſt magnes, quia ferrum
E mouet & trahit. Vitam enim habent quæ ſe mouent; anima enim eſt principium motus. Item pyrites, qui plurimum habet ignis, viuus appellatur, ait Plinius lib.36. cap.19. Huc pertinet lapis fugitiuus, ita dictus à fuga, de quo Plinius lib.36.15. *Eodem*, ait, *in oppido* (Cyxico) *eſt lapis fugitiuus appellatus. Argonautæ eo pro anchora vſi, ibi reliquerunt. Hunc è Prytaneo ſæpe profugum fixere plumbo.* Idem lapis in ſtatua Memnonis, *quem quotidiano Solis ortu contactum crepare dicunt*, ait Plinius lib. 36. cap.7. quorum penes Plinium ſit fides. Hæc omnia facile eſt adaptare Chriſto.

Ab hominibus quidem reprobatum.] Iudæi enim, Scribæ, Phariſæi & Pontifices ſpreuerunt Chriſtū, eúmque

eúmque quaſi lapidem inutilem, imò noxium re-
probarunt & reiecerunt a fabrica ſuæ ſynagogæ.
Adeo autem electum.]in fundamentum Eccleſiæ,
per reſurrectionem, aſcenſionem in cœlum, miſ-
ſionem Spiritus ſancti & nominis celebritatem
in toto orbe illi ſubiecto. Græcum ἔντιμον, & *pre-
tioſum*, vt vertit Tigur. & *honorabilem* ſignificat.
Vers. 5. *Et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini.*] id
eſt,ſuperædificate vos Chriſto per charitatē, eiúſ-
que opera quæ fidem viuificant. Beda ait quoſ-
dam legere *ſurſum ædificamini*, vt ſcilicet tendatis
in cœlum, ibique ſit mens, cogitatio & conuerſa-
tio veſtra. Lapides viuos vocat *viros robore forma-
tos*,ait S.Ambroſ.in c.3. S. Lucæ.
Analogiæ lapidis & fidelis. Nota analogias lapidis in fabrica, & fideles in
Eccleſia. Primò enim, ſicut lapis poliri & qua-
drari debet vt ſit aptus ad fabricam, ita & fidelis
1. politi & quadrari debet per tribulationes & ten-
tationes, vt ſit aptus ad fabricam Chriſti; iuxta
illud S.Ambroſij, & Officij diuini in dedicatione
Eccleſiæ: *Tunſionibus, preſſuris expoliti lapides ſuis
coaptantur locis, per manus artificis diſponuntur per-
manſuri ſacris ædificijs.*
2. Secundò, ſicut lapis & fabrica ſuas habet di-
menſiones, ſic & fideles, quas dimetitur Spiritus
ſanctus quaſi perpendiculum. Audi S.Ignat.Epiſt.
ad Epheſios: *Ieſus Chriſtus*, inquit, *fundauit vos ſu-
per petram vt lapides electos,aptos ad diuinum ædificium
Patris, ſublatos in altum per Chriſtū, qui pro nobis cru-
cifixus eſt, perpendiculo vſos Spiritu ſancto; fide verò
ſubductos,& charitate eleuatos a terra in cœlum.* Plura
de virtutis dimenſionibus dixi Epheſ.3.18.
3. Tertiò, lapis vt collocetur in domo, debet eſſe
durus & fortis,vt & molem ſibi incumbentem, &
inſultus tempeſtatū,ac hoſtium ſuſtineat:ita fortis
pariter & conſtans debet eſſe fidelis: hanc autem
fortitudinem haurit à Chriſto, quaſi à petra cui
incumbit. ita S. Bern. ſerm.61. in Cant. *In petra*,
ait, *exaltatus,in petra ſecurus, in petra firmiter ſto, ſe-
curus ab hoſte,tutus à caſu; tremit mundus, premit cor-
pus, diabolus inſidiatur, non cado: fundatus enim ſum
ſupra firmam petram.* & inferiùs: *Stat Martyr tripu-
dians & triumphans toto licèt lacero corpore;& rimante
latera ferro, non modò fortiter, ſed & alacriter ſacrum
è carne ſua circumſpicit ebullire cruorem. Vbi ergo tunc
anima Martyris? nempe in tuto,nempe in petra, nempe
in viſceribus Ieſu, vulneribus nimirum patentibus ad
introeundum. Si in ſuis eſſet viſceribus, ſcrutans ea fer-
rum profectò ſentiret,dolorem non ferret, ſuccumberet &
negaret: nunc autem in petra habitans, quid mirum ſi
in modum petræ duruerit? ſed neque hoc mirum, ſi exul
à corpore, dolores non ſentiat corporis: neque hoc facit
ſtupor,ſed amor: ſubmittitur enim ſenſus,non amittitur:
nec deeſt dolor,ſed ſuperatur, ſed contemnitur.*
4. Quartò, lapis inferior portat ſuperiorem, &
hic inferiorem, ac collateralem: ita *in S.Eccleſia
vnuſquiſque & portat alterum, & portatur ab altero,*
ait S.Greg.homil.13. in Ezech. iuxta monitum S.
Pauli Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate.* Rur-
ſum faber murarius ad perpendiculum ædificat
lapides,vt ſi quis extet,eum introrſum retrudat;ſi
quis nimis ſit retruſus, foras educat. Ita & ſupe-
riores humiles educunt, ſuperbos recondunt: ni-
mis amantes ſolitudinis, exercent in operibus
Marthæ: nimis amantes externam conuerſatio-
nem,addicunt cellæ & ſilentio.
5. Quintò, lapis vnus alteri calce conglutinatur,
itaque ſe & ſocium,totámque fabricam firmat:ſic
& fidelis vnus alteri charitate compaginatur, qua
ſe & proximū, totámque Eccleſiam firmat & cor-
A roborat. Plures analogias recenſui in fine Com-
ment.in Aggæum.
Antiſtropha huic S. Petri ſentētiæ eſt illa Pauli
Epheſ.2.19. *Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed
eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati
ſupra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum,ipſo
ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu,in quo omnis ædi-
ficatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domi-
no: in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in
Spiritu.* vide ibi dicta. Alludit S. Petrus, æquè ac
S. Paulus,ad Iſaiæ 54.11. *Ecce ego ſternam per ordi-
nem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam
iaſpidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides
ſculptos,& omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles,
B vniuerſos filios tuos doctos à Domino.* & ad illud Chri-
ſti: *Tu es Petrus,& ſuper hanc petram ædificabo Eccle-
ſiam meam*, Matth.16.18.
Domus ſpiritualis.] S. Auguſt. in Pſal. 86. & alij
legunt *in domum ſpiritualem.* q. d. ſuper Chriſtum
ædificamini, vt ſitis domus Dei, non materialis,
lignea ſcilicet,vel lapidea, ſed myſtica & ſpiritalis
per fidem, ſpem, charitatem, religionem Dei &
Chriſti. Porrò hæc domus ſiue templū ſpirituale
Dei, partim eſt vniuerſale, puta Eccleſia, partim
particulare & ſingulare, puta anima cuiuſque fi-
delis & ſancti, de vtroque hîc accipi poteſt. Sin-
guli enim fideles quaſi lapides viui coagmentant
fabricam Eccleſiæ, quaſi vnius domus & templi
C vniuerſalis: vnde nonnulli teſte Beda legunt, *ſur-
ſum ædificamini in domum ſpiritualem.* Iidem in hac
fabrica Eccleſiæ quaſi templi ampli ſunt, quaſi
templa particularia, puta ſacella & cameræ Dei,
iuxta illud 1. Corinth. 3.16. *Neſcitis quia templum
Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* & 2. Co-
rinth.6.16. *Vos enim eſtis templum Dei viui*,&c. Vn-
de S.Hieron. in c.28. Ezech.3. Leo ſerm.3. in Aſ-
ſumpt. & S. Ambroſ. in c. 3. & 12. Lucæ legunt
domos ſpiritales in plurali,cùm ſcilicet *libidinum vo-
lutabrum commutatur in Dei templum, diuerſoriúmque
vitiorum ſacrarium incipit eſſe virtutum,* ait S.Ambr.
ibid.c.12.
Hoc ſenſu & Syrus vertit: *Eſtote templa ſpirita-
D lia.* ſed prior ſenſus, vt ſcilicet *domus ſpiritualis* in-
telligatur Eccleſia, eſt congruentior, tum quia
domus ſingularis eſt numeri, non pluralis; vnam
ergo ſignificat,non multas: vnde & Græca in ſin-
gulari habent οἶκος πνευματικὸς: tum quia S. Pe-
trus fideles vocat lapides; lapides autem non ſunt
ipſa domus, ſed partes ex quibus aſſurgit & con-
flatur domus: tum quia eadem phraſi S. Paulus
Epheſ. 2. 19. ait fideles ædificare vnam domum,
puta Eccleſiam.
Obiiciunt hæretici: Eccleſia eſt domus Dei ſpi-
ritalis: ergo non eſt viſibilis,ſed inuiſibilis. Reſp.
negando conſequentiam: domus ſpiritalis enim
hic opponitur domui materiali, quæ ex lignis &
E lapidibus conſtat,non viſibili. Id patet: nam ho-
mines Chriſtianos vocat lapides conflantes hanc
domum: homines autem Chriſtiani ſunt viſibi-
les, non inuiſibiles. Rurſum *ſpiritualis* vocatur,
quia ſpirituali fide,religione & cultu colit Deum:
ille autem ſpiritualis cultus licèt ſit inuiſibilis,
quatenus internus eſt, & in anima abſconditus,
idem tamen viſibilis eſt, quatenus ſe prodit & vi-
dendum exhibet per externam fidei, & cultus ſui
profeſſionem, qua fideles in eadem Eccleſia,con-
cione,Euchariſtia,ſacramentis, precibus, &c. viſi-
biliter communicant, ſuámque fidem & religio-
nem manifeſtant.
Sacerdotium ſanctum.] S.Hieron. & Ambr. locis
iam

iam citatis legunt, *in ſacerdotium ſanctum*.q.d.ſuper Chriſtum ædificamini, vt ſitis ſacerdotium, non impurum, prophanum & ſacrilegum, quale eſt idololatrarum & hæreticorum; ſed purum, ſacrum & ſanctum. Iam *ſacerdotium* hîc dupliciter accipi poteſt; primò, propriè. Eccleſia enim ſicut eſt regnum quod regit, & in quo regnat Chriſtus, ſic eſt & ſacerdotium, in quo, & per quod Chriſtus ſacrificat, & ſacrificia offert Deo Patri. Eccleſia enim per veros Sacerdotes vera & propria offert ſacrificia Deo: per ſingulos verò fideles offert ſacrificia impropria & myſtica laudum, precum & bonorum operum. Secundò, metonymicè, idque dupliciter, 1. vt ſacerdotium ſit idem quod cœtus Sacerdotum, quo modo cœtus Clericorum vocatur Clerus, quia ipſe eſt ſors, pars & hæreditas Domini. 2. vt abſtractum more Hebræo ponatur pro concreto, *ſacerdotium* pro Sacerdotibus. Vnde Syrus vertit: *Eſtote Sacerdotes ſancti.* Sic rurſum Clerus vocantur Clerici. Porrò in Eccleſia proprij Sacerdotes ſunt Apoſtoli; & ab eis ordinati: improprij & myſtici ſunt laici. Vnde S. Ambroſius lib.4.de ſacrament.cap.1. *Vnuſquiſque*, inquit, *vngitur* (in Baptiſmo & Confirmatione) *in ſacerdotium, vngitur in regnum*, vt ſit myſticus Sacerdos, ſicut myſticus eſt rex. Vnde ſubdit: *Sed ſpirituale regnum eſt & ſacerdotium ſpirituale.* Sic & Origen. homil.9. in Leuit. ait laicos fieri ſacerdotes per ſacramentum confirmationis: in illo enim vnguntur in fronte quaſi athletæ, vt pro fide vſque ad mortem decertent, & ſi opus ſit, ſeipſos per martyrium Deo in ſacrificium offerant.

Laicus fidelis eſt Sacerdos.

Fidelis ergo laicus dicitur éſtque Sacerdos, ſed
myſticus, 1. quia membrum eſt Eccleſiæ, quæ ve-
ros habet Sacerdotes; & Chriſti, qui eſt ſummus
1. Sacerdos. ita S. Didymus & S. Auguſtinus 20. Ci-
2. uit.10.& alij. 2.quia per veros Sacerdotes eis aſſi-
ſtendo, ſeruiendo, alendo, cooperando, verum in
3. Miſſa Deo offert ſacrificium. 3. quia offert Deo
vitulos labiorum, puta hoſtias laudis, pœniten-
tiæ, mortificationis, charitatis, aliarúmque virtu-
tum. ita explicant S.Athanaſ. homil. de Semente,
S.Hilar.in Pſalm.118.Clemens Alexandr.Orat.ad
gentes, S.Ambroſ.in Pſal.118.Octon.6. vide Ori-
genem homil.9.in Leuit. Hoc ſenſu S.Auguſtinus
10.Ciuit.cap.6. ait *ſacrificium verum* (id eſt, inſigne,
dignum, præſtans & Deo gratum, non autem pro-
priè dictum) *eſt omne opus quod agitur, vt ſancta ſo-
cietate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati
4. eſſe poſſimus.* 4. quia offert Deo paſſionem & mor-
tem Chriſti, qui viuam in cruce ſe fecit victimam
Deo, præſertim dum ſumit S.Synaxin. Tunc enim
reipſa repræſentat & annunciat mortem Domini,
vt ait Chriſtus Lucæ 22.19. & Paulus 1.Corinth.
5. 11.26. 5. quia in cœlo ſeipſum totum ad perpe-
tuam Dei laudem quaſi in ſacrificium offeret,
6. Apocal.5.10. 6. quia fideles ſancti Deo ſunt con-
iunctiſſimi, quaſi eius amici, domeſtici, filij &
hæredes. Sic enim Principes Dauidi regi coniun-
ctiſſimi, vocantur Sacerdotes, 2.Regum 8.v.vlt.

Hæc tamen non probant laicos eſſe veros & propriè dictos Sacerdotes, aut in Eccleſia non eſſe Sacerdotes propriè dictos: hos enim habuit omnis Reſp. omnis lex, omnis gens, vti efficaciter demonſtrat Bellarmin. lib. 1. de Miſſa cap.2. & 15. Vide & S. Baſil. lib.2. de Baptiſmo cap. 8. imò idipſum ex hoc loco colligitur. Propriè enim loquitur S.Petrus, non de quouis fideli, ſed de toto fidelium cœtu, ſiue Eccleſia, vt patet ex eo quod ait: *Vos genus electum, gens ſancta, populus acquiſitionis.*

A Loquitur ergo toti genti & populo fidelium: ille autem cœtus & populus verum habet ſacerdotium, veróſque Sacerdotes ad id deputatos, vt pro populo ſacrificia propriè dicta Deo offerant, vti habuerunt & habent omnes aliæ gentes & populi: alioqui Reſpubl. Chriſtiana manca eſſet & mutila, longéque inferior aliis omnibus Rebuſpubl. imò profana & laica. Deeſſet enim ei nobiliſſima dos & munus, quod Rempublicam Deo coniungit & ſubordinat: tale enim eſt ſacerdotium.

Offerre (ad offerendum, vt offeratis) *ſpirituales hoſtias Deo*, in ſpirituali domo & templo, puta in Eccleſia. *τὸ ſpirituales* partim opponitur carnalibus hoſtiis Sacerdotum Aaronicorum: Chriſtiani B enim Sacerdotes non offerunt hoſtias carnales eas mactando, excoriando, cremando, &c. ſed hoſtiam myſticam, puta Euchariſtiam, in qua Chriſti caro ſub ſpeciebus panis & vini abſconditur, ac integra offertur, immolatur & ſumitur: partim opponitur hoſtiis veris, vt *ſpirituales* idem ſit quod impropriæ & figuratæ, quales offerunt fideles laici, vti iam dixi: de qualibus ait Paulus Rom.12.1. *Obſecro vos fratres, &c. vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem.* & Lactant. lib.6.inſtitut.cap.24.& 25. *Quiſquis*, inquit, *omnibus præceptis cœleſtibus obtemperat, hic eſt verè Dei cultor, cuius ſacrificia ſunt manſuetudo animi, & vita innocens, & actus boni: quæ omnia qui exhibet, toties ſa-* C *crificat, quoties bonum aliquid & pium fecerit.* præſertim ſi id Deo in ſacrificium myſticum offerat, eóque magis quo opus in ſe eſt difficilius, & maioris mortificationis, patientiæ, obedientiæ, martyrij, &c.

Acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum.] Ipſe enim eſt redemptor & mediator noſter à Deo conſtitutus, per quem omnia noſtra Patri offerre debemus, vt ei accepta, grata, meritoria & impetratoria ſint. Quocirca Eccleſia omnes orationes terminat, dicendo: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, &c. Hoc eſt quod ait Apoſtolus Roman.5.2. *Per ipſum habemus acceſſum per fidem.* & ad Hebr. 7. v. 25. ait Chriſtum ſemper Deo aſſiſtere, *ad interpellandum* D *pro nobis.*

Vers. 6. *Propter quod continet Scriptura.*] Iſaiæ 28.16. vbi æquè ac Epheſ.2.20. hunc verſum explicui: quare ibi dicta hîc non repetam.

Vers. 7. *Vobis igitur honor credentibus.*] q.d. vos, ô credentes in Chriſtum, non confundemini, ſed honorabimini à Chriſto in die iudicij, quando ab eo accipietis gloriam & coronam regni cœleſtis, iuxta illud Pſalm. 138. 17. *Nimis honorificati ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum.*

Non credentibus.] legit Interpres ἀπιστοῦσι, iam legunt ἀπειθοῦσι, id eſt, *inobedientibus*, qui ſcilicet noluerunt Chriſto obedire, ſiue vt in eum crederent, ſiue vt legi eius parerent.

E *Factus eſt in caput anguli.*] factus eſt lapis capitalis, angularis, primarius & fundamentalis domus Dei, puta Eccleſiæ.

Vers. 8. *Et lapis offenſionis & petra ſcandali.*] citat Iſaiæ 8. 14. vide ibi dicta. Hoc eſt quod canit Simeon: *Poſitus eſt hic in ruinam & in reſurrectionem multorum in Iſraël*, Lucæ 2.34.

His qui offendunt verbo.] Multi explicant, q. d. qui peccant per verbum, puta verbis ſuis contradicendo & reſiſtendo Chriſto, eúmque blaſphemando. ita Hugo, Lyran. Thomas Anglicus & Dionyſ. Verùm Græcè eſt προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, id eſt, *qui impingunt in verbum*, qui ſcilicet ad verbum Euangelij offenduntur & ſcandalizantur. Vnde

Syrus

Syrus vertit, *qui offendunt ad petram, eò quòd non acquieſcant ſermoni.* Hinc explicans ſubdit Petrus, *nec credunt in quo & poſiti ſunt.* Iudæis enim prædicatio Chriſti crucifixi erat ſcandalum, gentibus ſtultitia, 1. Corinth. 1. 23.

Bezæ error.

Nec credunt in quo & poſiti ſunt.] Primò, Beza ex hoc loco contendit, reprobos ante præuiſionem operum & peccatorum à Deo poſitos, id eſt, deſtinatos eſſe ad inobedientiam & rebellionem, ſicut electi à Deo ſolo ante præuiſionem meritorum deſtinati ſunt ad fidem, obedientiam & ſalutem. Additque, hoc enim ait hîc S. Petrus, ſcilicet eos poſitos eſſe, vtique à Deo, ad hoc, vt non credant. Dices: ergo crudelis eſt Deus. Reſpondet Beza, imò miſericors, qui vel vnum ſaluet. Ad hæc inter decretum Dei, & decreti executionem intercedit cauſa damnationis, eorum ſcilicet improbitas, ita vt nullos niſi ſeipſos poſſint accuſare. Hæc ille, ſed impiè & imperitè. nam primò, ſi Deus deſtinat illos ad inobedientiam & rebellionem. Ergo primus ipſe peccati, puta inobedientiæ & rebellionis eſt auctor; quod eſt blaſphemum. Secundò, ergo deſtinati: ad hoc à Deo non peccant rebellando, tum quia parent eius decreto & deſtinationi: tum quia illi, vtpote diuino & ineuitabili, reſiſtere nequeunt. Quis enim hominum reſiſtere queat Deo? *voluntati enim eius quis reſiſtit?* Rom. 9. 19. Tertiò, ſi Deus decernit inobedientiam; ergo eandem exequitur & operatur: decretum enim Dei eſt efficax, & quod decernit hoc efficit. Quare improbitas inobedientium non aliunde manabit quàm à Deo, Deíque decreto, eíque erit aſcribenda, nó ipſis hominibus improbis & inobedientibus, vtpote qui ad inobedientiam à Deo efficaciter aguntur & impellũtur, imò determinantur iuxta Caluinum & Bezam, qui negant liberum hominis arbitrium, omniaque in homine cenſent fieri, agíque à Deo: quæ omnia ſunt ſtolida, æquè ac blaſphema.

Secundò, Catholici nonnulli ſic explicant, q. d. infideles poſiti, id eſt, deſtinati ſunt ad non credendum à ſe, ſuáque voluntate & malitia, deinde à Deo poſiti ſunt in ordine reproborum. Rurſum & potiùs, infideles ob priora ſua ſcelera merentur relinqui à Deo, excæcari & obdurari, vt non credant Euangelio, eſto gratiam ſufficientem eis non deneget. ita Didymus, OEcum. Gagneius, Salmeron, & alij.

Tertiò, Eraſmus, Vatabl. Caiet. & Titelman. ſic explicant, q. d. *nec credunt*, ſcilicet in fundamentum, vel lapidem angularem, in quo poſiti & collocati fuerant, puta in Chriſtum: Iudaiſmus enim & Synagoga tanquam vera Dei Eccleſia in Chriſto poſita & fundata erat, eiúſque meritis innitebatur.

Quartò & genuinè: pro *in quo* Græcè eſt *εἰς ὃ*, id eſt, *in quod, ad quod,* ſcilicet ad credendum, ſiue vt credant Chriſto & Euangelio. q. d. poſiti ſunt ad credendum in Chriſtum, nec tamen credunt, quia credere nolunt. Omnes enim homines, & maximè Iudæi poſiti, id eſt, creati ſunt & ordinati per legem & Prophetas ad hoc, vt in Chriſtum lege & Prophetis præſignatum credant. ita Beda & Lyra. Deus enim creauit & ordinauit homines ad bonum, puta ad credendum vt ſalutem aſſequantur, non autem ad malum, puta ad non credendum & rebellandum, vt eant in gehennam. Hoc enim tyrannicum & pluſquam tyrannicum eſt: nemo enim tyrannorum hoc fecit, aut facere voluit, vel potuit.

A *Vos autem.*] Pronomen *vos* primò poteſt accipi collectiuè, q. d. vos ó fideles in vnum cœtum collecti; vos ó congregatio Chriſtianorum; vos ô Eccleſia Chriſti eſtis regale ſacerdotiu, gens ſancta, &c. ſecundò, diſtributiuè, q. d. vos o ſinguli fideles eſtis genus electum, &c. quos ſcilicet Deus ſibi elegit, & qui viciſſim Deum elegiſtis, electioni & vocationi eius conſentiendo & cooperando, vti docet Moſes Deuteron. 26. v. 17. & 18. Sicut ergo Deus olim Iudæos, ita nunc Chriſtianos elegit in ſuum populum & Eccleſiam, ac per eos toti mundo benedicit & benefacit. Vnde pulchrè S. Iuſtinus Epiſt. ad Diogenetum, docet Chriſtianos eſſe in mundo quaſi animam in corpore: *Sparſa eſt* B *anima*, inquit, *per omnia corporis membra, & Chriſtiani per omnes mundi vrbes. Habitat quidem in corpore anima; non eſt tamen de corpore: & Chriſtiani in mundo habitant, non ſunt tamen è mundo. Inaſpectabilis anima in corpore aſpectabili, tanquam in præſidio collocata eſt: & Chriſtiani in mundo manere cognoſcuntur, ſed eorum pietas manet inaſpectabilis. Odit oppugnátque animam caro nihil læſa, propterea quòd frui voluptatibus prohibetur: odit & Chriſtianos mundus nulla in re violatus, quia voluptatibus reſiſtunt. Infenſam ſibi carnem & membra amat anima & Chriſtiani odio ipſos proſequentes amant. Anima corpore incluſa eſt, & ipſa corpus conſeruat: & Chriſtiani continentur in mundo tanquam in cuſtodia, & ipſi conſeruant mundum. Im-* C *mortalis anima in mortali tabernaculo habitat: & Chriſtiani caduca vt inquilini incolunt, immortalitatem in cœlis præſtantes. Anima dum cibis & potionibus malè tractatur fit melior: & Chriſtiani dum quotidie ſupplicijs mulctantur, magis multiplicantur.*

Vers. 9.

Fidelis in orbe eſt q. anima in corpore.

Moral. hinc docet S. Hilar. in Pſal. 118. & Clemens Alex. Orat. ad gentes, Chriſtianos debere fugere omnem vmbram luxuriæ, ſuperbiæ, &c. quia omnes ſumus genus electum, imò Reges & Sacerdotes, in quibus eligendis ſumma adhibetur ratio & diſcretio.

Regale ſacerdotium.] Citat Exodi 19. 6. vbi Moſes ſynagogam Iudæorũ vocat *regnum ſacerdotale*, vel, vt Hebr. eſt, *regnum ſacerdotum*: ſimili enim D modo Petrus ex Septuag. verba Moſis eleganter & prudenter inuertens, vocat *regale ſacerdotium.* Cauſam huius inuerſionis dedi Exodi 29. 6. quia ſcilicet in ſynagoga Iudæorum regnum eminebat ſacerdotio, in Eccleſia verò Chriſti ſacerdotium eminet regno, & regnum refertur ad ſacerdotium quaſi temporale ad ſpiritale. vnde Syrus vertit: *vos eſtis ſacerdotium ad regnum.* Eccleſia ergo eſt regnum Chriſti, oon temporale, laicum & prophanum, ſed cœleſte, ſacerdotale & ſacrum. Eadem, vice verſa & potiùs, eſt Chriſti ſacerdotium non legale, non gentilitium, non plebeium, ſed regale, eximium, illuſtre, magnificum, cœleſte & diui-
num; ídque primò, quia primus eius ſacerdos & 1.
E conditor, puta Chriſtus, fuit ſummus Pontifex &
Rex, imò Deus & Dei filius. Vnde eius typus fuit
Melchiſedec rex & Pontifex, ad quem hîc alludit
S. Petrus Hebr. 7. 1. Secundò, quia victima eius eſt 2.
regalis, eximia & diuina, puta Chriſtus, qui in ara
crucis quaſi regalem hoſtiam pro nobis obtulit
ſe, atque indies in altari Eucbariſtiæ per ſacerdo-
tes ſe offert Deo, vti docet Concil. Trid. ſeſſ. 22.
cap. 2. Tertiò, quia modus offerendi eſt regalis, 3.
tum quia non mactando & laniando, vti faciebat
Aaron & cæteri, ſed ſublimi & arcana operatione
Spiritus ſancti conſecrando & tranſubſtantiando
panem in corpus Chriſti, peragitur: tum quia regali, liberali, munifico animo, plenóque amore & cultu,

Eccleſia eſt regale ſacerdotium.

cultu, quaſi regium donum regi Deo offertur. Eſt A ergo hoc *βασιλικὸν δῶρον*. Simili de cauſa S. Iacobus legem charitatis vocat regalem, vt dixi cap. 2. 8. Quartò, quia fructus eius eſt regalis: nam peccata abolet, Deum placat, gratias & virtutes omnes cõciliat, denique meretur & ducit ad regnum cœlorum, támque Sacerdotes quàm fideles pro quibus offertur reges cœli efficit. Meminerint ergo Sacerdotes cùm celebrant, ſe obire regale ſacerdotium, illúdque regali animo, amore & religione Deo offerant. Hoc eſt quod ait Paulus Hebr. 9. 11. *Chriſtus aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum*, &c. *neque per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta*. Hinc Sacerdotes geſtant in capite coro- B nam, tum alias ob cauſas, tum ob regale ſacerdotium noui Teſtamenti, quod omnium rerum eſt perfectio, cuius index eſt circulus & corona.

Fideles ſunt reges.

Secundò: non ſolùm Eccleſia, ſed & ſinguli fideles ſunt ſacerdotale regnum & regale ſacerdotium, ſiue, vt vertit Chald. Exodi 19. 6. *Reges & Sacerdotes*. Reges, tum quia regunt ſuos ſenſus, membra, potentias, paſſiones, iiſque dominantur. ita S. Gregor. 26. moral. 26. tum quia familiares, imò filij ſunt Ieſu Chriſti, Regis regum, & Domini dominantium, qui in nobis regnat cum Patre & Spiritu ſancto, ait S. Ambroſ. in Apocal. cap. 1. v. 6. & cap. 5. v. 10. Vnde aliqui exponunt, *ſacerdotium regale*, id eſt, præſtans & proprium Regis Dei; C tum quia vocati ſunt ad regnum cœleſte. Hinc baptizatorum capiti olim imponebatur corona, quaſi reges eſſent ad Dei familiam & rerum omnium perfectionem euecti, perinde ac faſcia, qua frontes fidelium chriſmate vnctæ in ſacramento Confirmationis religantur, diadema regium repræſentat.

Hinc in Baptiſm. coronabantur.

Id ita eſſe diſertè docet Seuerus Alex. libr. de Bapt. *Eleuant*, inquit, *baptizatos ad altare, eiſque dant myſteria, Euchariſtiam, & ſertis eos coronat Sacerdos*. & paulo pòſt: *Fratres mei pſallite hymnum filio dominatoris omnium, qui regum corona vos coronauit, peroptate eam, immutate veſtimenta veſtra, & candidi eſtote in modum niuis, ac in ſimilitudine Angelorum ſplendores veſtros illuminate*. & in precatione: *Deus dignos vos* D *efficiat cœleſti regno ſuo, ac pro hac diſſolubili corona, coronet vos coronis iuſtitia & operibus bonis*. & S. Chryſoſt. homil. ad baptizat. *Mementote mei*, ait, *quando coronam Solis radijs ſplendidiorem ſentietis in capite*. & Cyrillus Ieroſol. in ſua procatech. *Iam*, ait, *ſpirituales colligitis flores ad plectendas cœleſtes coronas: iam circa porticum regalis palatij fuiſtis: vtinam verò & ab ipſo rege introducamini*. S. Gregor. Nazianz. Orat. 23. inuitans Heronem Philoſophum ad citò ſuſcipiendum Baptiſma: *Adeſdum*, ait, *coronis noſtris te deuinciam, ac clara voce, non in media Olympia, nec in exiguo Græciæ theatro, ſed coram Deo & Angelis, atque vniuerſo Eccleſiæ cœtu, victorem proclamabo*. idem Orat. 40. *Baptiſmo conſignare: hic tibi & vitam & verba mode-* E *retur, omnia membra, omnes animi motus, omnes ſenſus: honore eum complectere vt te ornet, capitique tuo gratiarum coronam nectat, & corona deliciarum te protegat*. Porrò ſolebat corona hac ab Epiſcopo benedici. Benedictionis forma extat in Ritu Baptiſmi Æthiopum apud Seuerum libr. de Baptiſmo, éſtque hæc: *Domine Pater bone & ſancte, qui coronaſti Sanctos tuos corona quæ non corrumpitur, benedic eis, qui dignos nos feciſti, qui eas imponeremus capitibus famulorum tuorum, vt ſint eis corona honoris & gloriæ, corona benedictionis & ſalutis*. Amen. Rurſum hoc regnum & ſacerdotiũ repræſentat vnctio, qua fideles vnguntur in Baptiſmo & Confirmatione. Audi Clemen- A tem 3. Conſtit. Apoſt. c. 15. *Epiſcopus*, ait, *in Baptiſmo caput eius vnget, ſicut prius vngebantur reges & Sacerdotes; non quidem quod qui nunc baptizantur, etiam Sacerdotes ordinentur; ſed quòd fiant a Chriſto Chriſtiani, regale ſacerdotium, gens ſancta, Eccleſia Dei, columna & firmamentum præſentis luminis, qui aliquando non populus, nunc autem dilecti & electi, ſuper quos inuocatum eſt nouum nomen eius, vt teſtatur Iſaias, dicens: Et vocabunt populum nouo eius nomine, quo Dominus nominabit eum*. Idem ſignificat Prudent. cùm ita canit in Pſychom.

Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula per quæ
Vnguentum regale datur, & chriſma perenne.

Et Sacerdotes.

Pari modo fideles ſunt Sacerdotes, quia Dei cul- B tui addicti, myſticas & metaphoricas laudum & virtutum hoſtias illi offerunt, vti dixi verſ. 5. Perperam ergo hæretici hinc colligunt, omnes Chriſtianos eſſe propriè Sacerdotes: nam tales ſunt Sacerdotes, quales & reges (vtrumque enim ait ſanctus Petrus.) Atqui reges ſunt myſtici & metaphorici, non veri & proprij. Ergo & tales ſunt Sacerdotes. Adde Iudæos omnes, quibus primitus hos titulos Regum & Sacerdotum dedit Moſes Exodi 19. v. 6. non fuiſſe veros Sacerdotes (ſed ſolos poſteros Aaronis) ne quidem in Paſchate: tunc enim ſoli primogeniti familiarum erant ex priſco iure Sacerdotes, immolabántque agnum paſchalem, quiſque pro tota ſua familia, vti dixi C Exodi 12. 3. Ergo multo magis idem dicendum eſt de Chriſtianis.

Alludit tam Petrus quàm Moſes ad priſcam gentium conſuetudinem, qua ſacerdotium iunctum erat regno, vti fuit in Machabæis, qui ſimul fuerunt Pontifices & Principes. Primogeniti enim familiarum, earundem erant Sacerdotes, æquè ac Principes & reges, ſi illæ magnæ eſſent & amplæ. Vide Pinedam in cap. 1. Iob verſ. 5. num. 18. Addunt tertiò, Caietan. Cathar. & Salmeron, Chriſtianorum ſacerdotium eſſe regale, quia reges dirigit, iiſque imperat: Pontifices enim eſſe reges ſpirituales, ac regibus præeſſe, quia eorum poteſtatem temporalem dirigunt ad finem D ſpiritalem. Et hac ratione poteſtas laica ſubiici debet poteſtati ſacerdotali. Itaque ſacerdotale regnum Eccleſiæ inprimis cernitur in Epiſcopis & Epiſcopatu. Hoc enim *ſacerdotium ſumma eſt omnium bonorum quæ in hominibus conſiſtunt*, ait S. Ignatius Epiſt. ad Smyrn. Idem Epiſt. ad Philadelph. ait: *Cæſares ipſi Epiſcopo pareant*. Fusè idipſum oſtendit S. Chryſoſt. lib. ſex quos de ſacerdotio conſcripſit. Maximè verò idipſum cernitur in ſummo Pontifice & Pontificatu, cuius ſumma & ampliſſima quaquauerſum eſt poteſtas per totum orbem ſeſe extendens, qua etiam regibus imperat (vnde & Reges ſe ei ſupplices proſternunt, ſuaque ſceptra ſubſternunt) ac Reges Eccleſiæ rebelles regno priua- E re poteſt, vti ſæpe priuauit. Huius regni ſacerdotalis inſigne eſt cidaris, ſiue tiara, quam triplici corona redimitam capite geſtat (vnde vulgus *regnum* vocat.) hæc enim ſignificat regnum Chriſti plenum & ſummum, quod Pontifex quaſi Chriſti Vicarius adminiſtrat. Triplex ergo corona ſignificat eum triplici dominatu, id eſt, ſumma poteſtate præditum. Rurſum hac triade indicatur omnis poteſtatis conſummatio, plenaque Eccleſiaſtici muneris perfectio, vt iure hìc illud Prudentij *περὶ στεφάνων* exclamare liceat:

Triplex corona Pontif. cur.

O triplex honor! ô triforme culmen!
Quo noſtri caput excitatur Orbis,
Orbis Chriſtiani decus perenne.

Hæc

Hæc eſt illa maieſtas, ſublimitas, efficacitas, ttiuerticis, trini, inquam, illius & incomparabilis diademaris, de quo plura Carolus Paſchalius lib. 9. de Coronis c. 14. Non ergo mireutur hæretici, ſi Pontifex regalem habeat purpuram, diadema, ſatellitium, opes, honorẽ, odorationem. habet enim regale ſacerdotium. Hinc regalis illa Pontificum libertas & auctoritas, qua Regum ſcelera imperterritè caſtigarunt. Regalis vtique fuit S. Vigilij vox, cùm à Iuſtiniano Imper. ſollicitatus ad Eutychianam hæreſim, intrepidè ei in faciem reſtitit,

Libertas Pōtificum. dixitque: *Ego ad Iuſtinianum Chriſtianiſſimum Imperatorem venire optaui, ſed Diocletianum inueni.* Similis fuit S. Martini ad Conſtantem Imper. Monothelitam, cùm ab eo captus: *Potiùs*, inquit, *ſinam me diſcerpi in mille partes, quàm tuæ hæreſi vel in puncto ſubſcribam. Dixit & fecit. nam in Cherſonam relegatus frigore, fame & pædore conſumptus glorioſum obijt martyrium.* ita acta eiuſdem. Similis fuit S. Athanaſij, qui Apolog. ad Conſtantium Imp. eum vocat Antiochum, Herodẽ, imò Antichriſtum. Porrò in tanto faſtigio ſeruat Pontifex decus humilitatis, vocans ſe ſeruũ ſeruorum, ſinguliſque reipſa vbi opus eſt ſeruiens, & commodis tam animæ, quàm corporis cuiuſquè conſulens. Quare prodigij eſt inſtar illud: *Seruus ſeruorum, dominans dominus dominantium.*

Denique Eccleſia ſiue cœtus fidelium (illi enim propriè hos titulos aſſignat S. Petrus) eſt regale ſacerdotium, quia vti habet veros Reges, ita habet & veros ſacerdotes, & illi his coniũcti & ſubordinati ſunt: & quia ipſa eſt regnum Dei ſacrum, in quo ſcilicet Deus per gratiam regnat, regnaturus deinde per gloriam, cùm illam regni ſui cœleſtis participem & hæredem efficiet. Quamobrem ipſa in Euangeliis ſæpe vocatur regnum Dei, & regnum cœlorum. Vnde S. Epiphan. hæreſi 29. *Thronus Dauid*, ait, *& regia ſedes eſt ſacerdotium in S. Eccleſia, quam dignitatem regiam, ſimúlque Pontificiam coniunctim largitus eſt Dominus ſanctæ Eccleſiæ ſuæ, tranſlato in ipſam throno Dauid non deficiente in æternum.*

Hinc colligant reges, quale debeat eorum eſſe regnum, ſcilicet non ethnicum, non profanum, ſed ſacerdotale & ſacrum, quod Eccleſiæ ſubſeruiat, & fideles dirigat ad ſalutem æternam. Rurſum ſacerdotes colligant, quale debeat eſſe eorum ſacerdotium, ſcilicet non commune & plebeium, ſed eximium & regale. Audi Decretum diſtinct. 40. c. fin. ex Auctore Imperfecti homil. 43. in Matth. *Multi ſacerdotes*, inquit, *pauci ſacerdotes: multi in nomine, & pauci in opere. Videte ergo fratres, quomodo ſedeatis ſuper cathedram: quia non cathedra facit ſacerdotem, ſed ſacerdos cathedram: non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum. Non omnis ſacerdos ſanctus, ſed omnis ſanctus eſt ſacerdos. Qui bene ſederit ſuper cathedram, honorem accipit cathedræ: qui malè ſederit, iniuriam facit cathedræ. Ideóque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen acquirit, non dignitatem: in iudicio enim tuo ſedes. Si quidem bene vixeris, & bene docueris, populũ inſtruis: ſi bene docueris, & malè vixeris, tu ſolus condemnator eris, &c. quia Deum inſtruis quomodo te debeat condemnare.* & diſtinct. 93. c. *Sacerdotes*, ex S. Clement. *Sacerdotes*, inquit, *docebat B. Petrus ſal terræ, & mundi lumen: docens eos in ſplendore bonorum operum glorificare Deum patrem.*

Moral. de dignitate vitæ Chriſtianæ. Moral. contemplentur hîc fideles dignitatem ſuæ vocationis ad regnum & ſacerdotium Chriſti, eique condignè viuant, omnia faciendo & ordinando ad gloriã Dei, vt ipſi ſoli placeant, ipſum

A colant, honorent, & toto orbe glorificent, itaque regnum Dei cœleſte conſequantur. *Omnes*, ait S. Ambroſ. *filij Eccleſiæ ſacerdotes ſunt: vngimur enim in ſacerdotium ſanctum, offerentes noſmetipſos Deo hoſtias ſpirituales.* Auguſtinus autem: *Immolamus*, inquit, *hoſtiam iubilationis, hoſtiam lætitiæ, hoſtiam gratulationis, hoſtiam gratiarum actionis in ſancta Eccleſia.* & alibi: *Sicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma, ſic omnes ſacerdotes quoniam ſunt membra vnius ſacerdotis.* Elegantiſſimè verò Leo, *Omnes enim*, ait, *in Chriſto regeneratos crucis ſignum efficit Reges, ſancti verò Spiritus vnctio conſecrat ſacerdotes, vt præter iſtam ſpecialem noſtri myſterij ſeruitutem, vniuerſi ſpiritales & rationales Chriſtiani agnoſcãt*
B *ſe regij generis, & ſacerdotalis officij eſſe conſortes. Quid enim tam regium, quàm ſubditum Deo animum corporis ſui eſſe rectorem? Et quid tam ſacerdotale, quàm vouere Domino conſcientiam puram, & immaculatas pietatis hoſtias de altari cordis offerre?* Simili modo ait Seneca Epiſtol. 37. *Si vis tibi omnia ſubijcere, ſubijce te rationi: multos reges, ſi ratio te rexerit.* & Claudian.

Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas
Interiùs leges: tunc omnia iure tenebis,
Cùm poteris rex eſſe tui.

Audi Origenem homil. 9. in Numer. *Ego*, ait, *ſi renunciem omnibus quæ poſſideo, & tollam crucem meam,*
C *& ſequar Chriſtum, holocauſtum obtuli ad altare Dei: aut ſi tradidero corpus meum vt ardeam, habens charitatem, & gloriam martyrij conſequar, holocauſtum meipſum obtuli ad altare Dei: ſi dilegam fratres meos, ita vt animam meam ponam pro fratribus meis; ſi pro iuſtitia, pro veritate vſque ad mortem certauero, holocauſtum obtuli ad altare Dei: ſi membra mea ab omni concupiſcentia carnis mortificauero, ſi mundus mihi crucifixus ſit, & ego mundo, holocauſtum obtuli ad altare Dei, & ipſe meæ hoſtiæ ſacerdos efficior. hoc ergo modo ſacrificium geritur.*

Præ reliquis autem martyrium eſt regale ſacerdotium, quia Martyr regali animo, ardenti charitate ſe, ſuaque omnia, vitam & mortem Deo in
D holocauſtum offert. Dicebat Heliogabalus, teſte Lampridio, & aliis in eius vita: *Imperatori & regi baſilicè*, id eſt, regaliter, *eſſe moriendum*, æquè ac viuendum. Dixit, at non fecit: Martyres & dicunt & faciunt. Rurſum religio eſt regale ſacerdotium, quia in ea religioſi ſe totos quaſi victimas ſpontaneas, imò quaſi holocauſta Deo offerunt. *Ipſe homo Dei nomine conſecratus ac deuotus, in quantum mundo moritur vt Deo viuat, ſacrificium eſt*, ait S. Auguſt. 10. Ciuit. c. 6. & S. Gregor. lib. 9. Moral. 31. *Nos quippe ipſos*, inquit, *ſacrificium Deo offerimus, cùm vitam noſtram diuino cultui dedicamus.* Idem homil. 12. in Ezech. *Qui*, ait, *ſic operantur ea quæ Dei ſunt, vt tamen & quædam quæ ſunt ſeculi non*
E *relinquant, nimirum ſacrificium & non holocauſtum offerunt. Qui autem cuncta quæ mundi ſunt deſerunt, & totam mentem igne diuini amoris incendunt, hi nimirum omnipotenti Domino ſacrificium & holocauſtum fiunt.* Sic & D. Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 7. docet religioſos eſſe holocauſta, quia omnia ſua Deo tradunt, nimirum opes per votum paupertatis, corpus per votum caſtitatis, voluntatem & iudicium per votum obedientiæ. Plura vide apud Hieron. Platum libro ſecundo de bono ſtatus Religioſi. cap. 15.

Gens ſancta.] Primò, quia vti ſynagoga Iudæo- Eccleſia ſancta.
rum olim, ita nunc Eccleſia Chriſtianorum ex omnibus gentibus Deo eſt ſegregata, dicata & 1.

ſancti

2. ſanctificata. 2. quia plurimos habuit & habet ſan-
ctos, Apoſtolos, Martyres, Confeſſores, Virgi-
nes. Sunt viri eruditi qui numerum Martyrum
accuratè ineunt, aſſerúntque facilè eſſe vndecim
milliones, ita vt cuique diei per annum aſſignari
queant triginta millia Martyrum, vti oſtendam
3. Apocal. 7. 9. 3. quia omnes ad ſanctitatem voca-
ti ſunt, iuxta illud Hebr. 12. 22. *Acceſſiſtis ad Sion
montem & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæle-
ſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam,
& Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœ-
lis, & iudicem omnium Deum, & ſpiritus iuſtorum
perfectorum, & Teſtamenti noui mediatorem Ieſum.*
4. 4. quia ſancta eſt Chriſtianorum religio, fides, do-
5. ctrina, Sacramenta, ſacrificia. 5. quia eius auctor
Chriſtus eſt Sanctus ſanctorum, Daniel. 9. 24.
6. eiúſque rector eſt Spiritus ſanctus. 6. quia nullubi
7. niſi in Eccleſia inuenitur vera ſanctitas. 7. quia
eorum lex, & vita legi conformis eſt ſancta. Au-
di S. Baſilium in moralibus regula 80. cap. 21.

Quid proprium, ait, *Chriſtiani? Fides, quæ per charitatem operatur. Quid proprium eius quæ in proximum eſt charitatis? vtilitatem propriam non quærere, ſed vtilitatem eius qui diligitur cum animæ tum corporis. Quid proprium Chriſtiani? vt per Baptiſmum denuo ex aqua & ſpiritu generetur, vt vnus fiat ſpiritus cum Chriſto, vt quemadmodum Chriſtus peccato ſemel mortuus eſt, ita etiam ipſe mortuus ſit, & ad omne peccatum immobilis, ſicut ſcriptum eſt Rom. 6. Quicunque in Chriſtum Ieſum baptizati ſumus, in mortem illius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per Baptiſmum in mortem, hoc ſcientes quòd vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato. Quid proprium Chriſtiani? Mundari ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, & perficere ſanctitatem in timore Dei & charitate Chriſti, & nullam habere maculam neque rugam. Quid proprium Chriſtiani? Prouidere Dominum in conſpectu ſuo ſemper. Quid proprium Chriſtiani? Quotidie ac ſingulis horis vigilare, & aſſiduè paratum eſſe ad eam perfectionem per quam placeat Deo, illud ſcientem, venturum eſſe Dominum hora illa qua non ſperat.*

Populus acquiſitionis.] id eſt, acquiſitus. Syrus, *Congregatio redempta*, quam ſcilicet Chriſtus ſuo ſanguine acquiſiuit, redemit & emit. Minùs rectè Vatabl. & Eraſmus vertunt, *qui Chriſto in lucrum acceſſit.* Eſto enim id verum ſit, tamen id præcisè non ſignificat περιποίησιν, ſed acquiſitionem & emptionem, ex qua non tam Chriſto, quàm ipſiſmet emptis ingens lucrum gratiæ, gloriæ & hæreditatis cœleſtis acceſſit. Hinc Paulus fideles ait poſitos in acquiſitionem ſalutis per Chriſtum, ipsóſque vocat filios fidei in acquiſitionem animæ, Hebr. 10. 39. & 1. Theſſalon. 5. 9. Chriſto tamen ex eadem acceſſit ingens gloria. Nam, vt ait S. Bernard. in ſententiis, *Hæc pars Chriſti quam tulit de manu Amorrhæi* (qui amarum ac rebellem ſignificat, puta Diabolum) *in gladio prædicationis & arcu incarnationis.* Idcirco Chriſtus nos ſummè amat, quia carò ei conſtitimus: emit enim nos ſanguine ſuo.

S. Auguſt. 1. de pec. mer. cap. 27. & S. Ambroſ. in Pſalm. 118. Octon. 6. legunt *populus in adoptione*, rem reddentes, non verba: περιποίησις enim non ſignificat adoptionem, ſed vindicias, ſiue vindicationem in libertatem, acquiſitionem, poſſeſſionem, conſeruationem, ſalutem: περιποιεῖσθαι enim eſt aſſerere in libertatem, acquirere, ſerua-

A re: περιποιήσεως reſpondet Hebr. סגלה *ſegulla*, id eſt, pars eximia ſelecta & dilecta, vti eſt theſaurus & gemmæ pretioſæ. Vide dicta Exodi 19. 6. Senſus eſt, q. d. Chriſtiani ſunt populus peculiaris, hoc eſt, poſſeſſio, peculium & cymelium Dei. Vnde & OEcum. acquiſitionem interpretatur poſſeſſionem & hæreditatem. *Omnes* enim, ait, κτίσμα, *id eſt, creatura Dei ſunt:* κτῆμα *verò, id eſt, poſſeſſio ſoli illi qui per bonam ſuam operationem digni ea re fuerint. Propterea, inquit, electi fuiſtis, vt per obedientiam & bona opera veſtra, præcones virtutis eius qui vos vocauit dicamini.* Pulchrè S. Auguſt. de verbis Dom. ſecund. Lucam ſerm. 35. in fine. *Magna res*, inquit, *fratres, & hæreditas ipſius ſumus, & hæreditas noſtra eſt; quia & colimus eum, & colit nos. Nulla eſt iniuria illi* B *quia colit nos. Quia ſi nos colimus illum vt Deum noſtrum, ille colit nos vt agrum ſuum. Ego ſum, inquit Chriſtus, vitis, vos eſtis palmites, pater meus agricola eſt, Ioan. 15. Ergo colit nos, ſed ſi fructum reddamus, parat horreum.* Hinc S. Baſil. in moralibus regula 80. cap. 1. & ſequent. docet fideles eſſe oues, palmites, ſponſas, templa, victimas, filios Chriſti, ideóque debere ita viuere vt ſint lux mundi, & ſal terræ. *Cuiuſmodi Chriſtianos eſſe*, inquit, *ratio vult? 1. tanquam diſcipulos Chriſti, qui ad ea ſe tantummodo conforment quæ videant in ipſo, vel quæ audiant ab ipſo. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me. Vos vocatis me magiſter & Domine, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego la-* C *ui pedes veſtros Dominus & Magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Chriſtiani diſcipuli Chriſti.

2. *Tanquam oues Chriſti, qui ſolam audiant vocem paſtoris ſui, & ipſum ſequantur. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me. Alienum autem non ſequentur, ſed fugient ab eo.* Oues.

3. *Tanquam palmites Chriſti in ipſo radicatos, & ipſi fructum ferentes, & omnia quæ illo digna ſunt, & ipſius voluntati conſentanea facientes, & habentes: Ego ſum vitis & vos palmites.* Palmites.

4. *Tanquam membra Chriſti in omni executione* D *mandatorum Domini, aut donorum Spiritus ſancti abſolutè perfectos ad dignitatem capitis ipſorum, qui eſt Chriſtus. Neſcitis quòd corpora veſtra membra ſunt Chriſti? veritatem autem facientes in charitate creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundùm operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.* Membra.

5. *Tanquam ſponſam Chriſti ſeruantem caſtitatem, in eo quòd in ſolis ſponſi ſui voluntatibus ambulet. Qui habet ſponſam ſponſus eſt: deſpondi enim vos vni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto.* Sponſæ.

E 6. *Tanquam templum Dei ſanctos ac mundos, & iis repletos ſolùm quæ ad Dei cultum pertineant. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Vos enim eſtis templum Dei viui, ſicut dicit Deus: Inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos, & ero illorum Deus.* Templum.

7. *Tanquam victimam immaculatam, omnibúſque ſuis membris & partibus abſolutam, vera in Deum pietatis integritatem conſeruantes. Obſecro itaque vos fratres per miſerationes Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* Victima.

Filij. 8. *Tanquam filios Dei formatos ad imaginem Dei, ſecundum menſuram qua donata eſt hominibus. Filioli adhuc modicum vobiſcum ſum. filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.*

Lux. 9. *Tanquam lucem in mundo: vt & ipſi videlicet puri ſint ab omni vitio, & eos qui ad ipſos accedunt illuminent ad agnitionem veritatis, vt vel tales fiant quales conuenit, vel declarent quid ſint. Vos eſtis lux mundi. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.*

Sal terræ. 10. *Tanquam ſal in terra: vt videlicet qui commanſionem cum ipſis habuerint, ſpiritu renouentur ad incorruptionem. Vos eſtis ſal terræ.*

Virtutes Chriſti. *Vt virtutes annuncietis eius.*] Quas virtutes? Primò, q. d. vt vos quaſi regales ſacerdotes Chriſti B
1. narretis, prædicetis, & celebretis immenſam eius in nos clementiam, ſapientiam, patientiam, humilitatem, charitatem, iuſtitiam, cæteráſque virtutes, quas in vita & morte pro nobis redimendis exhibuit Chriſtus. Alludit ad Hebræos qui tranſito mari rubro Deo gratias agentes, celebrarunt eius magnalia, dicentes: *Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt: equum & aſcenſorem proiecit in mare*, Exod. 15. 1.

2. Secundò, ἀρετὴ, id eſt, *virtus*, ſignificat induſtriam (vnde ab ἀρετὴ deductum eſt nomen artis, ait ex Donato S. Auguſt. 4. de Ciuit. 21.) Chriſtus enim magna induſtria aſſumpſit carnem paſſibilem, in eáque crucifixus eſt, vt Diabolum falleret, & per lignum quo cecideramus nos redimeret. C Hinc canit Eccleſia in Hymno Dominicæ paſſionis: *De parentis protoplaſti fraude facta condolens, ipſe lignum tunc notauit, damna ligni vt ſolueret. Hoc opus noſtræ ſalutis ordo depopoſcerat, multiformis proditoris ars vt artem falleret: & medelam ferret inde, hoſtis vnde læſerat.*

3. Tertiò, ἀρετὴ ſignificat virtutem & fortitudinem bellicam; deducitur enim ab ἄρης, id eſt, *Mars*. Sic virtutes, id eſt, heroica prælia & victoriæ Iudæ & fratrum Machabæorum celebrantur in libris Machab. Chriſtus enim ingenti fortitudine vicit Diabolum, mundum, carnem, omnéſque tyrannos & gentes non ferro, ſed ligno; non D feriendo, ſed moriendo. Vnde Petrus Damiani ſerm. 10. de Cœna Domini, pro *virtutes* legit *virtutem* in ſingulari.

4. Quartò, virtus ſignificat opus eximium & magnificum, quod inſignem parit laudem & decus; vnde Syrus vertit תשבחתה *teſbechate*, id eſt, laudem & gloriam eius. Sic vice verſa laus ſumitur pro virtute per Metonymiam, qua effectus pro cauſa ponitur; vt cum Poëta ait: *Sunt ſua præmia laudi*, id eſt, virtuti: virtutis enim indiuidua comes eſt laus & gloria, nimirum

Ardua per præceps gloria vadit iter.

E Hinc Romani templum Honoris ædificarunt contiguum templo virtutis, cuius veſtigia etiamnum Romæ cernimus.

5. Quintò, virtutes Chriſti accipi poſſunt non paſſiuè, ſed actiuè, quas ſcilicet ipſe agit & operatur in nobis, ſcilicet miram, imò diuinam humilitatem, charitatem, patientiam, caſtitatem, conſtantiam, &c. nobis aſpirando, quæ longè ſuperant virtutes omnium Phariſæorum & Iudæorum, vti oſtendit Chriſtus Matth. 5. toto capite.

Hæ enim noſtræ virtutes mirè commendant gloriam Chriſti, quia ab ipſo nobis ſunt inditæ. Alludit ad oraculum Dauidis Pſalm. 21. 32. *Annunciabitur Domino generatio ventura, & an-* A *nunciabunt cæli iuſtitiam eius populo qui naſcitur, quem fecit Dominus.* & illud Iſaiæ cap. 43. 21. *Populum iſtum formaui mihi: laudem meam narrabit.*

Huic expoſitioni fauet id quod ſubdit S. Petrus: *qui de tenebris* infidelitatis, ignorantiæ Dei & ſalutis, errorum & peccatorum, *vocauit nos in admirabile lumen ſuum*, fidei ſcilicet, cognitionis Dei, prudentiæ & virtutum: quibus verbis S. Petrus alludit ad Iſaiæ 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione mortis lux orta eſt eis.* & c. 60. 1. *Surge illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum & gloria Domini ſuper te orta eſt. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo* B *populos: ſuper te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui.*

Hac ſententia tacitè monet fideles S. Petrus, vt lumen hoc & ſolem iuſtitiæ qui eis cœlitus affulſit ſequantur, in eiúſque luce ambulent & viuant, iuxta illud Pauli Epheſ. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate; fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſtitia & veritate, probantes quid ſit beneplacitum Deo.* & Rom. 13. 12. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* & Philip. 2. 15. *Vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ &* C *peruerſæ, inter quos lucetis* (Syrus *ſpectamini*) *ſicut luminaria in mundo.*

Porrò hoc lumen vocat *admirabile*, tum quia mira de Deo, de S. Trinitate, de Chriſto, de prædeſtinatione, de vocatione gentium, &c. myſteria reuelat & oſtendit: tum quia mira docet de virtutum officiis, de perfectione caſtitatis, patientiæ, charitatis, obedientiæ, religionis, contemptus mundi, aliarúmque virtutum, ex quibus omnibus clareſcit gloria Chriſti: tum quia ſancti per illud heroica & mira virtutum opera patrarunt, vti oſtendit Paulus Hebr. 11. Ita mirus fuit amor Chriſti in S. Petro, mirus amor crucis in S. Andrea, mira vis prædicandi in S. Paulo, mira puri- D tas in S. Ioanne, mira fortitudo in S. Stephano, mira conſtantia in S. Athanaſio, mira pœnitentia in S. Magdalena, mira contemplatio in S. Antonio, mira religio in S. Baſilio, mira humilitas in S. Franciſco, mirus feruor in S. Dominico, mirus candor in S. Bernardo, mirus ardor in S. Laurentio, &c. Hæc omnia oſtendunt & prædicant virtutes & gloriam Chriſti: nam ab eo quaſi capite & fonte dimanarunt in Sanctos: vnde neceſſe eſt ea omnia longè perfectiora fuiſſe in Chriſto. Vt ergo metiaris virtutes Chriſti, metire & conſidera vitas & virtutes Sanctorum ſingulorum: hæ enim à Chriſto quaſi radij à ſole pro- E fluxerunt. Idque patebit in die iudicij *cum venerit glorificari in Sanctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt*, ait Paulus 2. Theſſalon. 1. 10.

Admirabile lumen fidei cur?

Iam verò quantum hoc lumen & virtutes Chriſti, & ex eo Chriſtianorum ſuperent omne lumen, omnéſque virtutes Philoſophorum, præter alios pulchrè docet S. Eucherius Epiſt. ad Valerianum, vbi multa Chriſti & Chriſtianorum axiomata recenſet, quæ Philoſophis videntur paradoxa: *In illis namque eorum præceptis*, inquit, *vel adumbrata virtus, vel falſa ſapientia: in his verò conſummata iuſtitia, ſolida virtus continetur*, &c. *Ibi* (in ſchola & philoſophia Chriſti) *tibi iſtud inſinuabitur: ſi amas te, proximum dilige: quia nihil magis*

Axiomata Chriſti Philoſophis paradoxa.

magis commodes tuis dabis, quàm quod contuleris alienis. Ibi tibi præcipietur, nullam eſſe cauſam tam dignam putes, qua tibi iuſta fiat mors hominis. Illic aduerſus illicita moneberis: libidini reſiſte tanquam hoſti acerbiſſimo, qui inſultare victis etiam contumelia corporis gaudeat. Illic ne concupiſcas, iſtud edoceberis. Melius eſt nolle quæ non habeas, quàm habere quæ velis. Illic ne iraſcaris, hoc ingeretur. Qui prouocatus iraſcitur, tunc ſolùm non iraſcitur, cùm non prouocatur. Ibi etiam de inimicis audies: Amato non amantem, quia amantem vix vllus non amat. Illic ſapius id tibi iterabitur: Theſaurum tu bene recondis, quos indigentibus diuidis. Perdere enim iam non poteris, quod largiendo collocanis. Illic etiam felicioria ſuadeberis, cum dicetur: Fidelium coniugiorum fructus eſt continentia. Ibi tu diſcernenda cognoſces, cùm audies: Mala ſeculi huius iuſtis iniuſtiſque communia ſunt. Ibi tibi iſtud audiendum offeretur: Maior ægritudo eſt languere animam vitiis, quàm corpus morbis. Ibi tibi ad commendandam pacem iſtud pronuntiabitur: Impatientibus ſimilitudo morum cauſſa diſcordiæ. Ibi ne ſequaris malos, iſtud audies: Prudentem & ſapiens informas, & ſtultus: ille quid imitandum ſit docet, iſte quid vitandum. Illic & iſta proferentur: Multa proſunt neſcientibus: ideo non minor eſt Dei in operto, quàm in aperto benignitas. Illic admoneberis: Gratias Deo non magis in proſperis agas, quàm in aduerſis: & cùm proſpera ſint, te non meruiſſe fatearis. Illic tibi etiam remotiora patefient, cùm iſta prædicabuntur: Fatum non eſſe, interrogent gentes vel leges ſuas, quæ vtique non puniunt, niſi factorum voluntatem. Illic audies ad cuſtodiendam puritatem, & iſta præcipi: Si vis eſſe verax, non eris ſuſpicax: non enim ſuſpicamur, niſi quod neſcimus. Et iſtud: Deo mente defixus, a paſſionibus cùm titillatur, à cœlo in terram deuoluitur. Illic tibi ſuggeretur: Etiam in ſecretis tuis, quod velis homines neſcire, ne feceris: quod Deum, ne cogitaueris. Et illud contra fraudem: Infelicius eſt decipere, quàm decipi. Et iſtud contra iactantiam: Vanitatem tantò magis fuge, quantò melior effeceris: cætera enim vitia creſcunt vitiis, vanitas virtutibus. Ac tandem concludens ait: *Proinde omnia dicta factaque tua ad Deum, vel propter Deum dirige. Vnus hic portus eſt, in quem nos ab omni fluctuantis ſeculi iactatione referamur: hic ſtatio fideſſima; & quies certa: hic blanda tranquillitas ſerenum renidet. Huc cùm fueris delatus, tutò nauis tua poſt inanes labores hic ad crucis anchoram fundata retinebitur.* Annon hæ virtutes, hæc Chriſti dictamina & lumina, hæc Chriſtianæ legis dogmata ſunt admirabilia & mundo paradoxa?

VERS. 10. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei.*] citat Oſee 1.6. vide ibi dicta.

VERS. 11. *Chariſſimi.*] ἀγαπητοὶ, id eſt, *diligibiles*, amabiles, digni dilectione, chari, dilecti. Hinc Agapetæ, id eſt, charæ olim vocabantur virgines & feminæ deuotionis ſpeciem præſeferentes, quæ viris Eccleſiaſticis, aut laicis in ſpeciem ſpiritualibus adhærebant, cùm iiſque commorabantur, vt eis vel ſeruirent, vel ab eis inſtruerentur; ſed ſub hoc pallio latebant ſordes, & charitas fiebat carnalitas, *vt quæ venerat Penelope, abiret Helene*; quod de Læuina ſcribit Martial. lib. 1. Epigr. 63. vnde in eas & earum amaſios, præſertim Eccleſiaſticos, acriter inuehitur Nazian. S. Hieron. S. Baſil. lib. de Virgin. S. Cyprian. lib. de ſingularitate Clericorum, & alij veteres paſſim.

Obſecro.] παρακαλῶ, id eſt, *hortor*, vel obſecro. Nota modeſtiam S. Petri ſummi Pontificis, dum ſubditis non præcipit, *ſed obſecrat*. Hoc ſubinde imitandum Prælatis, vti docet S. Bonauent. tract. de ſex alis Seraphim.

Tanquam aduenas (S. Cyprian. lib. 1. Epiſt. 5. legit *hoſpites*) *& peregrinos.*] Anima enim noſtra cœleſtis & à Deo creata venit in terram, & corpus hoc mortale, ibique eſt aduena, indéque quaſi peregrina tendit & cupit redire ad cœlum. Rurſum Ieruſalem cœleſtis, cuius conſcripti ſumus ciues, deſcendit de cœlo, vt inde fideles ſuos ſecum rapiat aſcendens in cœlum, Apocal. 21. 1. Inſuper poſiti fuimus à Deo in Paradiſo quaſi eius inquilini, inde ob peccatum expulſi exules & peregrini vagamur in terra. ita S. Auguſt. in Pſal. 118. Conc. 8. ſub initium. Quocirca Chriſtus vt nos ab hoc exilio reuocaret in patriam Paradiſi, deſcendens in terram, natus eſt in diuerſorio, vixit in hoſpitio, mortuus eſt in patibulo. Quid eſt ergo Chriſtianus? Eſt inſtar Chriſti peregrinus terræ & ciuis cœli. Porrò, *Peregrini officium eſt*, aiebat S. Franciſcus, *colligi ſub alieno tecto, pacificè pertranſire & anhelare ad patriam*. Vnde S. Baſil. in Aſceſi: *Oculos*, ait, *habeto ad terram deiectos, animum ad cœlum erectum.*

Prima ergo conditio, dos & virtus peregrini eſt, vt ſciat ſe eſſe peregrinum. Multi enim peregrini deliciis viarum ineſcati iis inhærent & obliuiſcuntur patriæ, quia hoſpitium, imò ſtabulum pro domo & patria adamant, ait S. Gregor. qui ſanè imprudenter agunt & ſtolidè. Quot quantique mortales hîc domos, prædia, hortos, palatia conſtruunt; aurum, argentum & cenſus ſine fine coaceruant; ſeruos, equos officia beneficia accumulant, quaſi hic perpetuò manſuri iiſque fruituri? Cogitántne illi ſe eſſe aduenas & peregrinos? Verè vilem eorum ſortem & mentem miſerans Poëta exclamat: *O curuæ in terras animæ & cœleſtium inanes.* & Seneca Epiſt. 99. tales ridens: *Cæterùm*, ait, *tam improbi ſunt, támque obliti quò eant, vt mirentur aliquid ipſos amittere, amiſſuri vno die omnia. Quicquid eſt cui Dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum inuictum eſt.* Idem lib. 2. Natur. quæſt. cap. 59. *Omnes*, ait, *reſeruamur ad mortem: totum hunc quem vides populum quouſque cogitas eſſe? citò natura reuocabit & condet, nec de re, ſed de die quæritur: eodem citiúſve tardiúſve veniendum eſt.*

Christianus hîc eſt peregrinus. 1. dos peregrini.

Breuiùs verò, clariùs & acutiùs S. Aug. quæſt. 91. in Leuit. *Omnis homo*, ait, *aduena eſt naſcendo, quoniam compellitur migrare moriendo.*

Secundò, peregrinus omnia quaſi peregrè videt, à ſe aliena & peregrina æſtimat: vnde eis cor non affigit, ſed obiter ea quaſi ad ſe non pertinentia aſpicit & pertranſit. Ita & Chriſtianos omnia in hoc mundo æſtimat ſibi peregrino eſſe aliena & peregrina. *Peregrini enim ſumus coram te & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri: dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora*, ait Dauid 1. Paralip. 29. 15. Præclare S. Eucherius Epiſt. ad Valerianum: *Vera*, ait, *beatitudo eſt ſeculi beatitudinem ſpernere, neglectiſque terrenis ad diuina flagrare. Abrumpatur illa interminabilis ſecularium negotiorum cura, nihil eſt magnum re, quod paruum eſt tempore; nec longis dilatatur gaudiis, quicquid arcto fine concluditur.* 2.

Tertiò, hoſpes vna nocte verſatus in hoſpitio abit, illúdque aliis hoſpitibus venturis relinquit; ita facit & homo. Audi S. Auguſtin. ſerm. 32. de verbis Domini: *Vnuſquiſque*, ait, *hic & in domo ſua hoſpes eſt; ſi non eſt hoſpes,* 3.

non inde tranſeat : ſi tranſiturus eſt , velit nolit hoſpes eſt. nam dimittit illam filius ſuus, hoſpes hoſpitibus : ceſſit tibi locum pater tuus, ceſſurus es locum filius tuus ; nec manſurus manes , nec manſurus relinquis. Quocirca S. Greg. Nazian. in Carm. de Hominis vilitate ita eam pingit:

Quæ viſa hæc? tumulum à tumulo (à ventre matris) *peto rurſus,& ignis*
Poſt tumulum rurſus me tumulabit edax.
Idque ipſum eſt quod viuo velut rapidiſſimus amnis,
Qui ſurſum exoriens ſemper ad ima fluit,&c.
Aſt ego complectar manſura in ſecula Chriſtum,
Cum fuerint vitæ vincula rupta meæ.

4. Quartò, S. Bernard. ſerm. 7. de Quadrag. Peregrinus, ait, rectà pergit per viam , contentus victu ac veſtitu , ſine ſarcinis ſuperuacaneis ; vnum iter ſuum curat, non aliena negotia. Ita faciat & Chriſtianus. Verè ait S. Aug. de Conſolat. mortuor. ſer. 1. *Peregrinatio eſt omne quod viuimus. Nam ſicut peregrini in ſeculo ſedes habemus incertas , laboramus, deſudamus vias ambulantes difficiles , periculis plenas : vndique inſidiæ à corporalibus , à ſpiritualibus inimicis: vbique errorum calliculi ſunt præparati. Et cùm tantis periculis vrgeamur, non ſolùm ipſi non cupimus liberari, ſed etiam liberatos tanquam pereuntes lugemus & plangimus.* Idem de verbis Apoſtoli ſerm. 26. *Nos* , inquit, *irridetis, quia ſperamus æterna, quæ cùm venerint non tranſibunt, ſed ſemper manent: nos autem ad illa veniemus , cùm per viam Dominicam iſta quæ tranſeunt tranſierimus. A vobis verò temporalia nec ſperari aliquando deſinunt , & tamen crebrò ſperata vos fallunt: nec ceſſant vos inflammare ventura , corrumpere venientia , torquere tranſeuntia. Nónne ipſa ſunt quæ concupita inardeſcunt , adepta vileſcunt , amiſſa vaneſcunt? vtimur eis & nos ſecundùm peregrinationis noſtræ neceſſitatem , ſed non in eis gaudia noſtra figimus, ne illis labentibus ſubruamur. Vtimur autem hoc mundo tanquam non vtentes , vt veniamus ad eum qui fecit hunc mundum , & in eo maneamus eius æternitate perfruentes.*

5. Quintò , peregrinus anhelat ad patriam. Idem faciat Chriſtianus. Audi S. Cyprian. tract. de mortalitate. *Patriam noſtram paradiſum computamus: magnus nos illic charorum numerus expectat , parentum, fratrum , filiorum copioſa turba deſiderat , iam de ſua incolumitate ſecura , & adhuc de noſtra ſalute ſollicita. Quid igitur non properamus vt patriam noſtram videre , & parentes ſalutare poſſimus? Ad hos properemus , vt cum his citò eſſe , vt citò ad Chriſtum venire contingat, optemus.* & S. Auguſt. in Pſalm. 148. *Qui*, ait, *non gemit peregrinus, non gaudebit ciuis, quia deſiderium non eſt in illo.* Idem in Pſalm. 145. initio : *Fideli homini* , ait, *& peregrino in ſeculo nulla eſt iucundior recordatio, quàm ciuitatis illius vnde peregrinatur. Sed recordatio ciuitatis in peregrinatione non eſt ſine dolore atque ſuſpirio; ſpes tamen reditus noſtri certè etiam peregrinando triſtes conſolatur & exhortatur.*

6. Sextò , peregrinus fortiter & conſtanter fert labores itineris, æſtus, frigora, famem, ſitim omniaque viarum & hoſpitiorum incommoda. Ita Chriſtianus fortiter ferat omnes huius vitæ & peregrinationis ærumnas , cogitando illas eſſe breues & modicas , ac per eas perueniri ad quietem & gloriam cœleſtem. Talis fuit Abel primus mundi peregrinus , ſed ciuis cœli , quem occidit Cain primus mundi ciuis & cœli exul. Vnde ab Abel cœpit ciuitas Dei , à Cain ciuitas mundi & Diaboli ; ait S. Auguſt. 15. Ciuitat. 1. *Prior* , ait , *eſt natus ciuis huius ſeculi* (Cain) *poſterior autem iſto peregrinus in ſeculo* (Abel) *& pertinens ad ciuitatem Dei , gratia prædeſtinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorſum , gratia ciuis ſurſum.* Idem in Pſal. 137. *Vita iſta*, ait , *parua tribulatio eſt ; ſi non eſt tribulatio , non eſt peregrinatio. Si autem peregrinatio eſt, aut parum patriam diligis, aut ſine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur , non ſe eſſe cum eo quod deſideret?*

Septimò, peregrinus decorè, honeſtè & iuſtè ſe gerit, nulli eſt iniurius, cautè ſe habet in omnibus, cauétque ne quod periculum incurrat, vel ad iudices & tribunalia trahatur. Quocirca S. Paulus, cuius verba S. Petri antiſtropha ſunt : *Apparuit*, ait, *gratia Dei & Saluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & ſecularia deſideria , ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem , & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem , ſectatorem bonorum operum.* Vnde Poëta hominem Chriſtianum quaſi peregrinum ita pingit: 7.

Beatus ille qui procul negotiis,
In Chriſto opes ponit ſuas:
A ſeculo rebúſque ſeculi omnibus,
Ipſique mortuus ſibi,
Vni Deo iam deditus, ſoli Deo,
Suóque viuit proximo ;
Quidam quaſi in terris obambulans Deus,
Et ſanctus in carne Angelus,
In regeneratione ſimilis futurus Dei filio,
Suáque menſura Deus.

Octauò, peregrinus homines quoſlibet ſiue indigenas, ſiue obuios quos videt & audit, quaſi peregrinos æſtimat : cor eius eſt in patria, mens cum parentibus , filiis & cognatis. ita Chriſtianus homines & feminas omnes huius ſeculi peregrinos æſtimat , cor habet apud Deum , Angelos & ſanctos. Vnde S. Baſilius Admonit. ad filium ſpiritalem : *Auiditate cœleſti anima flagrans* , inquit, *Chriſti amori copulatur, cùm in terris agens de cœleſtibus iugiter meditatur : calcat ſeculi voluptates , nec vlla ſeculi cura eam ſegregat ab amore Chriſti : ſed vt figura* (nota hoc) *quædam inter homines verſari videtur, & tota conuerſatio eius in cœlis eſt. Mors illi præſens , tanquam vita ipſa eſt dulcis : cupit diſſolui & eſſe cum Chriſto quem in carne viuens intra ſuum portauerit templum.* Idem regul. fuſiùs diſput. inter. 5. quærit , *quomodo cohibenda ſit mentis ad futiles cogitationes euagatio?* ac reſpondet : *Qui verè Deum ſequi deſtinat , is à vinculis affectionum huius vitæ ſolutus ſit : id quod facilè aſſequimur , ſi & à ſuperioris vitæ nos conſuetudine penitus abducimus , eámque obliuioni funditus mandamus. Niſi enim ab ea quæ ex ſanguinis neceſſitudine nobiſcum intercedit coniunctione nos alienauerimus , & à familiari congreſſu ſecularium, ac mentis habitu in alium veluti mundum commigrauerimus , iuxta illud Apoſtoli : Noſtra conuerſatio in cœlis eſt ; nullo modo ſcopum attingemus, Deo videlicet vt placeamus , cùm præciſè Dominus dixerit : Sic omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Addit deinde : *Hæc autem vbi præſtiterimus , omni cuſtodia cuſtodiendum fuerit cor noſtrum , neque patiendum vt aſſidua de Deo cogitatio ex animis noſtris elabatur, néue eorum quæ mirabiliter ab eo facta ſunt memoria contaminetur per futiles & euanidas cogitationes : contráque illud agendum aſſiduè, vt ex aſſidua & puriſſima recordatione impreſſam in animis noſtris piam de Deo cogitationem, velut indelebile aliquod ſignum circumferamus.* Nota.

Siqui

Siquidem hæc eſt ratio per quam erga Deum acquiri charitas conſueuit. Hinc S. Bern. de modo bene viuendi cap. 7. *Omnia*, inquit, *quæ in hoc mundo ſunt, ſeruis Dei contraria ſunt, vt dum iſta aduerſa ſentiunt, ad cæleſte regnum cum ſummo deſiderio ſuſpirent. Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis eſt. Nam reuera neceſſe eſt, vt quæ mundus odit diligantur à Deo. Sancti viri peregrini ſunt & hoſpites in ſeculo: vnde reprehenditur Petrus, quòd tabernaculum in mõte fieri voluerit: quia ſanctis in hoc mundo tabernaculum non eſt, quibus in cælo patria & domus eſt. Cuncta temporalia quaſi herbæ marcentes ſiccantur & tranſeunt: ſancti viri qui perfectè ſeculum contemnunt, ita huic mundo moriuntur, vt ſoli Deo viuere delectentur. Et quantò ſe à conuerſatione huius ſeculi ſubtrahunt, tantò magis oculis mentis præſentiam Dei & angelicæ ſocietatis frequentiam contemplantur.*

9. Nonò, peregrinus parat & munit ſe ad iter per calceos, pallium & veſtes ceratas, quæ pluuiam arceant, baculum cui innitatur, &c. ita fidelis contra omnes difficultates & tentationes ſe muniat ſolida humilitate, patientia, oratione, ac præſertim Chriſto, eiúſque cruce & morte. Hinc agrum qui emptus eſt pretio ſanguinis Chriſti in ſepulturam peregrinorum, ita myſticè interpretatur S. Auguſt. ſerm. 128. de Tempor. *Quibus*, ait, *non eſt in mundo poſſeſſio, his in Chriſto ſit ſepultura. Iſtos peregrinos quos eſſe dicimus niſi deuotiſſimos Chriſtianos, qui renunciantes ſeculo, & nihil poſſidentes in mundo, in Chriſti ſanguine requieſcunt? Chriſtianus enim qui mundum non poſſidet, hic totum poſſidet Saluatorem. Ideo autem peregrinis ſepultura Chriſti promittitur, vt qui ſe à carnalibus vitiis tanquam peregrinum & alienum cuſtodierit, is Chriſti requiem mereatur. Sepultura enim Chriſti quid eſt aliud niſi requies Chriſtiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo ſumus, & tanquam hoſpites in hac luce verſamur, ſicut Apoſtolus ait: Etenim dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino: peregrini, inquam, ſumus, & nobis Saluatoris empta eſt ſepultura. Conſepulti enim ſumus cum illo per Baptiſmum in mortem.* Rurſum peregrinus viaticum ſibi parat ad iter neceſſarium: ita fidelis S. Euchariſtia pro viatico vtitur. Præclarè S. Baſil. de leg. lib. Gentil. *Ad futuri ſeculi*, inquit, *cuius non eſt finis, poſſeſſionem viaticum tibi para*, puta S. Sacramenta, virtutes & merita ex quibus viuas in æternum.

10. Decimò, peregrinus videtur ab indigenis, præſertim pueris, quaſi barbarus ob nouum habitum, loquelam, geſtum; ſed contemnit & pertranſit, ac ridentes ipſe pariter ridet: ita & Chriſtianus ridetur à mundo & mundanis; ſed pariter eos ridet, aitque cum Apoſtolo: *Tanquam purgamenta huius mundi æſtimati ſumus, omnium peripſema vſque adhuc*, 1. Corinth. 4. 13. & illud: *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei*, Epheſ. 2. 19. & illud 1. Corinth. 4. 3. *Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer aut ab humano die.* Prima ergo *virtus Chriſtiani eſt, contemnere & contemni*, ait S. Hieron.

Ita Sancti æſtimarunt ſe peregrinos. Eorum exempla & gnomas recenſui Hebr. 11. 13. Denique præclarè S. Greg. Naz. in Præceptis ad Virgin.

Quocirca, inquit, *nec te præſentis commoda vitæ*
Immodicè oblectent, nec rurſus triſtia frangant:
Triſtia quippe tibi, ſimul & iucunda neceſſe eſt
Linquere cuncta breui.
Hoſpes es in miſera peregrinus & incola terra;
Poſt verò ad patriam diuina potentia ſedem
A *Te vehet, in fragili poſtquam certaueris æuo.*
Præmia ſunt porrò longè maiora labore.

Hæc eſt ergo vocatio Chriſtiani, vt quaſi peregrinus cor auocet à cognatis, deliciis, opibus, totuſque quaſi à mundo abſtractus ad cælum contendat per aſpera quæque, vti fecit S. Cæcilia, S. Agnes, S. Catharina, omnéſque Martyres.

Peregrinos abſtinere à carnalibus deſideriis.] Primò, quia peregrinus iis abſtinet; non enim ſe grauat & opplet cibo & potu, ſed leuiter & moderatè eum ſumit, vt ſit expeditus & agilis ad iter. Peregrinis enim congruit illa Epicteti gnome, *Suſtine & abſtine.* Secundò, quia fidelis ſibi peregrinam eſſe æſtimat non tantùm terram, ſed multò B magis carnalem concupiſcentiam, quia concupiſcit delicias ſpirituales & æternas. Tertiò, quia concupiſcentia carnalis ei non tantùm eſt impedimento ad viam, ſed & veneno ad vitam: occidit enim animam peregrinantis in cælum, truditque eam in tartara.

Porrò carnalia deſideria intellige non tantùm gulæ & libidinis, ſed & iræ, inuidiæ, ſuperbiæ, &c. hæc enim omnia ſunt opera carnis, id eſt, concupiſcentiæ, quæ non tantùm in carne, ſed & in anima ac mente reſidet, vti docet Apoſtolus Galat. 5. 19. vide ibi dicta.

Per *abſtinere* ergo intellige continere & continentiam. Hæc enim omnem concupiſcentiam do- C mat & refrænat: atque hæc Gentilibus erat amori & venerationi, ideóque fideles continentes eis faciebat amabiles & admirabiles, longè magis quàm ſuum Catonem, quem illi miris laudibus in cælum euehebant, & tãtùm non vt numen colebant, dictitantes, Catonem & continentiam ex eodem vtero prognatos videri. Aut Anacharſin, qui ſuis imaginibus inſcribi iuſſit: *Linguæ, ventri, & Veneri temperandum*; quòd lingua petulans cauſa ſit grauium malorum, & luxu nihil turpius, & libido ex homine faciat pecudem. ita Laërt. lib. 2. c. 9. & Alexandrum Magnum, qui Darij filias in prælio captas videre noluit, dicens: *Turpe fore ſi qui viros vicerat, à mulieribus vinceretur.* &: *Indignum eſt vt qui* D *aliorum incontinentiam caſtigamus, ipſi incontinentiæ ſeruire ab exteris deprehendamur.* ita S. Baſil. de legend. lib. Gẽtil. & Maxim. ſerm. 3. & Menedemum, qui dicenti, *Magnum eſt quæ concupiſcas aſſequi: Multo maius eſt*, inquit, *nihil eorum quæ non decent concupiſcere.* ibidem. & Archidamum, qui promittenti vinum ſuauiſſimum: *Quorſum*, inquit, *opus eſt? quia quo melius eſt, eò plus abſumetur, & quæ fortes viros decent, ea reddes inutiliora.* ita Plutar. in Lacon.

Exempla cõtinentiæ.

Eminuerunt priſci Chriſtiani in continentia. Nota eſt continentia S. Iacobi Alphæi, qui vino, carne, balneis, cæteríſque deliciis abſtinens auſteram egit vitam, vti fuſiùs dixi in Proœmio Epi- E ſtolæ ipſius. Similis fuit S. Petri, S. Pauli & cæterorum Apoſtolorum.

Ioannes eremita, qui Theodoſio Imper. victoriam de Eugenio tyranno prædixit & præſtitit, tantæ fuit continentiæ, vt per 40. annos fœminam non viderit, adeóque cùm Tribuni vxor eum deuotionis cauſa videre percuperet, eam non admiſerit, ſed per viſionem abſenti apparens eius voto ſatisfecerit, admonens ne deinceps faciem corporalem ſeruorum Dei aſpicere deſideraret, ſed geſta eorum & actus per ſpiritum contemplaretur. ita Ruffinus, Palladius, & alij in eius vita.

S. Antonius Abbati Pambo poſcenti monitum ſalutis & perfectionis, hoc dedit: *Noli eſſe*

in tua iuſtitia confidens, nec pœniteat te rei tranſactæ, ac continens eſto lingua tua & ventris. ita Vitaſpat. lib. 5. c. 1.

Euſebius, teſte Theodoreto in Philotheo cap. 4. ita continens fuit oculorum, vt ferreum collare ceruici impoſuerit, vt hoc pondere inclinatus cogeretur aſſiduè in terram deſpicere.

S. Arſenius mulieri quæ clam ad eum irrepſerat poſcenti eius preces, vt in iis ſui recordaretur, reſpondit: *Oro Deum meum vt deleat tuam ex corde meo memoriam.* ita Vitaſp. lib. 3. num. 65.

Celebris eſt gnome Abbatis Paſtoris ibidem lib. 5. cap. 4. de Continentia num. 29. *Niſi Nabuzardan archimagirus veniſſet, non concrematum eſſet templum Domini igne: ita & niſi quies gulæ & ventris venerit in animam, nequaquam mens corruit pugnans contra inimicum.*

Et num. 45. Abbatis Hiperichij: *Sicut leo terribilis eſt onagris, ſic Monachus probatus cogitationibus concupiſcentiæ. Ieiunium frænum eſt aduersùs peccatum. Qui autem abijcit ieiunium, velut equus feruens deſiderio fœminæ rapitur. Siccatum ieiunio corpus animam de profundo eleuat, & ſiccat fiſtulas delectationum.*

Et num. 60. Celebratur continentia Religioſi; qui matrem iam ſenem per torrentem tranſlaturus manus ſuas pallio inuoluit, ne eam contingeret. Rogatus à matre cur id faceret, reſpondit: *Quia corpus mulieris ignis eſt: & ex eo ipſo quo te contingebam, veniebat mihi commemoratio aliarum feminarum in animo.*

Porrò prudenter monet S. Gregor. 30. mor. 14. *Sic*, inquit, *neceſſe eſt vt artem quiſque continentiæ teneat, quatenus non carnem, ſed vitia occidat. Nam plerumque dum plus iuſto caro reſtringitur, etiam ab exercitatione boni operis eneruatur, vt ad orationem quoque vel prædicationem non ſufficiat, dum incentiua vitiorum in ſe funditus ſuffocare feſtinat.*

Plura de concupiſcentia, continentia, voluptatum fuga, dixi Iacobi 1. 14. Ierem. 2. 24. Daniel. 1. 17.

Quæ militant aduersùs animam.] *Caro enim concupiſcit aduersùs ſpiritum, & ſpiritus aduersùs carnem*, Galat. 5. 17. vnde: *Militia eſt vita hominis ſuper terram*, ait Iob. c. 14. 4. Hanc militiam & luctam egregiè in ſeipſo depingit S. Aug. lib. 8. Confeſſ. 8. & ſerm. 105. de Temp. & lib. de conflictu virtutum & vitiorum, ac S. Ephrem lib. de Armatura ſpirituali, & S. Bern. tribus ſerm. de pugna ſpirituali, & Prudentius in Pſychomachia, vbi graphicè deſcribit duellum humilitatis & ſuperbiæ, patientiæ & impatientiæ, caſtitatis & libidinis, &c. Neruosè Tertul. ad Martyr. c. 3. *Stat*, ait, *conflictus & victoria ſuorum agonothetes Deus viuus: Xyſtarches, Spiritus ſanctus: Epiſtates, Chriſtus Ieſus: corona, æternitatis: brauium, angelicæ in cœlis ſubſtantiæ politia: gloria, in ſecula ſeculorum.* & S. Hilar. in Pſal. 118. litera *Nun: Alia*, ait, *ſunt ſeculi leges, alia Dei munera. Diabolus cùm Deum tentare auſus eſt, ſuum eſſe ſeculum gloriatur: Dominus verò mori nos ſeculo iubet, vt viuamus ipſi. Cum Domino opum contemptus, opulentia eſt. Cum Domino terreni honoris deſpectus, cœlorum regnum eſt. Cum Domino humilitas cordis, generoſæ & regiæ natiuitatis ornatus eſt.*

Vers. 12. *Conuerſationem veſtram inter gentes* (Syrus, *coram omnibus filiis hominum*) *habentes bonam.*] *Spectaculum enim facti ſumus mundo, Angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. & : *Proximo famam, Deo debemus & prouidemus conſcientiam*, ait S. Bernard. ſerm. 71. in Cant. Notent hîc Chriſtiani, ſe ita conuerſati debere, vt & fideles & infideles, ac hæreticos ſua ſancta conuerſatione ad Deum, fidem & ſanctitatem traducant. Maior enim eſt vis exempli quàm verbi, vitæ quàm vocis, morum quàm verborum. Quocirca S. Paulus coram Agrippa rege: *In hoc*, inquit, *& ipſe ſtudeo ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper*, Act. 24. 16. & Iob 1. 1. laudatur quòd inter infideles & impios fuerit vir ſimplex & rectus. Quin & Cicero apud Lactant. lib. 3. cap. 15. & 16. *Malè*, ait, *mecum agitur ſi me oratio magis quàm vita purgat.* Et Ariſtippus rogatus, quid in hoc orbe eſſet admirandum? reſpondit, *Vir probus & moderatus: quia licèt inter multos impios degat, non tamen peruertitur.* ita Stobæus ſerm. 35. Præclarè S. Chryſoſt. Orat. de S. Babyla: *Conuincunt*, ait, *magis opera virtutis, quàm miracula: hæc namque vel fictè fieri poſſunt, vel ſi verè, etiam ab improbis per gratiam gratis datam.* Vide Lactantium lib. 3. cap. 15. vbi inter multa ait, eos qui docent & non faciunt præceptis ſuis detrahere pondus, ac verbo veritatem, opere mendacium exhibere.

Vis exempli maior quàm verbi.

Vt in eo quod detrectant (detrahunt, obtrectant, calumniantur) *de vobis tanquam de malefactoribus.*] Dicebant enim Chriſtianos eſſe contemptores Principum, Numinis & Deorum, voluptuarios, vſurpare promiſcuos concubitus (quia id faciebant Gnoſtici hæretici, ex Chriſtianis prognati) veſci carnibus humanis (ſcilicet carne Chriſti in Euchariſtia, cuius rumorem inaudierant Gentiles, ſed modum & myſterium non intellexerant, &c.) adeò vt omnes orbis plagas & clades tribuerent impietati Chriſtianorum, ideóque per trecentos annos eos atrociſſimè perſecuti ſunt omnes penè Imperatores vſque ad Conſtantinum. *Si Tiberis*, ait Tertul. Apolog. 40. *aſcendit in mœnia, ſi Nilus non aſcendit in arua, ſi terra mouet, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad leonem.* Quocirca pro innocentia Chriſtianorum graues & doctas Apologias ſcripſerunt S. Iuſtinus, Athenagoras, Clemens Alex. Cyprianus, Tertul. Arnobius & alij.

Ex bonis operibus vos conſiderantes (ἐποπτεύοντες, id eſt, *introſpicientes*, planè & penitus inſpicientes. Clemens Alexand. 2. Pædag. 11. *ſufficientes.* Vatabl. *æſtimantes*) *glorificent Deum.*] ita S. Blandina atrociter torta, vt Chriſtianis obiecta crimina iam dicta confiteretur, conſtanter & alacriter proclamando, *Chriſtiana ſum, & nihil apud nos mali geritur*, obſtupefecit tortores. Eadem reuocata ad tormenta, & in mortis confinio poſita; *Multum*, ait, *erratis ô viri, quòd putatis infantium viſceribus veſci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus vtuntur.* Et ſanctus Diaconus de iiſdem in tormentis interrogatus, nihil aliud reſpondit quàm: *Aliud nihil ſum, quàm Chriſtianus. Hoc mihi nomen, hoc genus, hoc patria eſt. Cúmque ei laminas candentes æris & ferri adhiberēt, ita vt carnes eius aduſtæ igni defluerent, ipſe permanebat immobilis, inconcuſſus, intrepidus, cœleſtibus æterníſque fontibus, qui procedunt de ventre Ieſu, humanas in ſe temperans flammas. Verumtamen mēbris omnibus Martyr erat, & toto corpore vnum vulnus hærebat. Perit in eo humana forma agnitio, & non ſolùm quis eſſes, ſed & quid eſſet, tormentorū crudelitas, ne agnoſci poſſes, abſtuleras. Chriſtus tamen in eo ſolus per martyrij gloriam recognoſcebatur, qui per eius patientiam deſtruebat aduerſarius poteſtates, & ſuos*

Chriſtianorum primorū ſanctitas.

& ſuos milites per tolerantia roborabat exemplum, oſtendens omnibus quia nihil terribile eſt, vbi diligitur pater: nihil doloris eſt, vbi fides Chriſti, aiunt Lugdunenſes Chriſtiani apud Euſeb. lib. 4. hiſtor. c. 1. in Epiſtola Encyclica. Quocirca Plinius 2. Proconſul Aſiæ inquiſitione facta de vita Chriſtianorum, ſcripſit ad Traianum lib. 10. Epiſt. 97. nihil ſe in eis criminis deprehendiſſe, niſi quòd hymnos antelucanos Chriſto canerent, rogans quid de eis fieri iuberet: cui Traianus reſcripſit, inquirendos quidem non eſſe, oblatos verò puniri oportere. Vnde exclamat Tertul. Apolog. 2. *O ſententiam neceſſitate confuſam! negas inquirendos vt innocentes, & mandas puniẽdos vt nocentes.* Antoninus verò Imper. Traiani filius adoptiuus & ſucceſſor, in Epiſt. quam recitat Euſeb. lib. 3. Hiſtor. c. 12. Chriſtianos palàm laudat & propugnat, aitque Gentiles ſuis tormentis magis confirmare eorum religionem. *Illis enim*, inquit, *magis in optatis eſt, vt in crimen adducti mortem pro Deo ſuo oppetant, quàm vt vita fruantur: vnde vita ipſorum hoc pacto prodita multò maiorem clariorémque reportant victoriam, quàm ſi imperata quæ vos ab ipſis fieri poſtulatis, obirent.* Vnde concludens decernit: *Quòd ſi quiſpiam igitur cuiquam Chriſtiano, quia Chriſtianus ſit pergat, moleſtia quicquam, aut criminis inferre, ille cui crimẽ illatum fuerit, etiamſi reipſa Chriſtianus deprehenſus ſit, abſoluatur; qui autem illum accuſauerit, iuſtum debitúmque ſupplicium ſubeat.* Hac ſanctitate Chriſtianorum perſpecta conuerſus eſt Iuſtinus Philoſophus & Martyr, vt ipſe narrat dialog. contra Triph. Multi quoque iudices & tortores conuerſi fuere, vt patet ex vita S. Iacobi, Alexandri, Luciani, Triphonis, aliorúmque Martyrum. Eâdem victus Porphyrius, licèt iuratus Chriſti hoſtis, ſcripſit librum de Eſſæis, in quo eorum mores angelicos deſcribit & dilaudat. Tam potens eſt virtus, vt ab hoſtibus non tantùm teſtimonium, ſed & elogium, ac præconium extorqueat. Quamobrem Iacobus Lainez, primus à S. Ignatio Societatis IESV Præpoſitus Generalis, & ex eo P. Caniſius (teſte P. Sacchino lib. 2. vitæ eius) cenſebant *optimam rationem refutandi maledicta eſſe, illuſtrem rectè factorum conſtantiam.*

Dies viſitationis.

1. *In die viſitationis.*] Primò, per viſitationem OEcum. & Arias accipiunt veſtigationem & inquiſitionem, q. d. vt cùm Plinius, aliíque Præſides & Gentiles de vobis inquirunt, veſtraque viſitant, videntes veſtra omnia eſſe ſancta, glorificent Deũ. Vnde Tertul. Apolog. vltim. *Cruciate*, ait, *torquete, damnate, atterite nos: probatio eſt enim innocentiæ noſtræ iniquitas veſtra: exquiſitior quæque iniquitas veſtra illecebra eſt magis ſectæ. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum.*

2. Secundò, alij viſitationem, Græcè ἐπισκοπὴν, id eſt, *inſpectionem*, curam, correctionem accipiunt myſticam per illuminationem & gratiam. q. d. vt Gentiles glorificent Deum, tunc quando Deus eos viſitauit lumine gratiæ ſuæ, vt videant veritatem & ſanctitatem Chriſti & Chriſtianiſmi, eámque amplectuntur. q. d. veſtra bona conuerſatio acer erit eis ſtimulus ad conuerſionem & fidem. ita Gloſſa, Dionyſ. Gagneius, Catharinus, Vatabl. Salmeron, & alij.

3. Tertiò, Hugo & Thomas Anglicus accipiunt de viſitatione qua Deus viſitat & flagellat fideles, vt ex eorum patientia extorqueat laudem ab infidelibus eis detrahentibus: quo fideles monet S. Petrus, vt cùm perſecutionem aliámve quamuis tribulationem patiuntur, ſciant eam non caſu accidere, nec tam ab hominibus, quàm à Deo profiſciſci ad purgandam, explorandam & perficiendam eorum virtutem. Hac enim de cauſa inſtituuntur viſitatores & viſitationes in Eccleſiis & Monaſteriis.

4. Quartò, Beda per diem viſitationis accipit diem iudicij. Tunc enim improbi, præſertim iudices & perſecutores videntes gloriam Martyrum & Sanctorum, Deum glorificabunt, dicentes: *Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, &c. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt*, Sap. 5.

Verùm hæc tarda nimis & ſera, ac alterius ſeculi eſt viſitatio; ideóque inuita infidelium glorificatio. Quare ſecundus & tertius ſenſus magis genuini ſunt.

Subiecti igitur eſtote.] Vox *igitur* hanc quaſi conclusionem educit ex iis quæ dixit de bona conuerſatione. q. d. iuſſi vobis bonam conuerſationem; ergo pariter iubeo ſubiectionem & obedientiam: in hac enim illa vel maximè conſiſtit & cernitur, præſertim primo illo Eccleſiæ & S. Petri æuo. Malè enim audiebat apud nonnullos Chriſtiana religio. quaſi doceret Chriſtianos, vtpote Chriſti filios, & deſignatos hæredes regni cœlorum, non debere ſubiici Principibus, præſertim Ethnicis & infidelibus, inquit OEcum. Accedebat, quòd primi Chriſtiani origine erant Iudæi, qui ſub hoc tempus rebellare cœperunt Romanis, imò Apoſtoli erant Galilæi: tunc autem orta fuit ſecta Galilæorum à Iuda Galilæo, qui docebat Iudæos, vtpote populum Dei, liberos eſſe debere à vectigalibus, nec ſubiicere ſe Imperatori Romano, vtpote Gentili & infideli. Quocirca huius erroris inſimulati ſunt Apoſtoli & Chriſtiani, ideóque ſtudiosè contrarium ſcribunt & iubent, vti dixi Actor. 5. 37. Sic etiamnum Anabaptiſtæ ex aduerſo dicunt, omnes Chriſtianos eſſe pares & liberos, ac proinde vnum Chriſtianum alteri non debere dominari, ac conſequenter nullos inter eos debere eſſe magiſtratus, nulla tribunalia, nulla iudicia, nullum ius plectendi ſontes. Contra hos omnes ſcribit Paulus cap. 13. ad Roman. vbi multis rationibus oſtendit Chriſtianos debere non tantùm in foro externo, ſed & interno, putà in conſcientia obedire ſuis magiſtratibus. Illas ibidem ordine recenſui. Verè S. Baſil. ſerm. de Abdicatione rerum: *Animi*, inquit, *in virtute progreſſus, in humilitate progreſſus eſt; contráque in poſtremis relinqui, non aliunde quàm ex elatione progignitur. Pietatis enim cognitio, humilitatis & manſuetudinis cognitio eſt, quando ſe animo ſcire ſubmittere, Chriſtum eſt ſcire imitari; contra autem arrogantia efferri, eſt Diabolo ſe ſimilem facere.* Vers. 13.

Omnis humana creatura.] Primò, Syrus vertit, *Omnibus filiis hominum*, quaſi Petrus velit Chriſtianos ſummè eſſe humiles, ita ſe vt cuiuis homini ſubſternant. Primus enim gradus humilitatis eſt, ſubiicere ſe ſuperiori. 2. æquali. 3. inferiori, iuxta illud Pauli Galat. 5. 13. *Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem.* & Philip. 2. 3. *in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.* ita Dion. Carth. Verùm hoc conſilij eſt & perfectionis, non præcepti.

Secundò, & genuinè, omnem humanam creaturam vocat Petrus omnem hominem, ſcilicet ſuperiorem, cui ſubiectio debetur. Dicit *omnem*, ne quis infideles & impios excipiat. q. d. qualis qualis ſit, etiamſi infidelis, impius, imprudens, raptor, &c. Si ſuperior eſt, hoc ſolo nomine ei ſubiecti eſtote. Creaturam ergo humanam vocat Principes & magiſtratus ab hominibus creatos, puta Reges & Duces, vti explicans ſubdit. ita OEcum. Græcum

A enim κτίσις, id eſt, *creatura*, ponitur pro τάξις καὶ πολιτεία, id eſt, pro ordinatione, politia & ciuilis gubernationis diſpoſitione. Sic Latinum *creare* ſubinde capitur pto ordinare; & creatura vel creatio pro ordinatione, gubernatione, poteſtate, putà pro magiſtratu poteſtate prædito. Sic dicimus creari Pontificem, Cardinales, Reges, Principes, Conſules, cùm ſcilicet per ſuffragia tales eliguntur & conſtituuntur: imò Cardinales vocantur creaturæ Pontificis, quia ab eo creantur Principes Eccleſiæ. Sicut enim in creatione Deus ex non eſſe facit rem eſſe pulchram & magnam: ita Principes, præſertim qui ex imo ad ſummum, putà è plebe ad principatum euehuntur, rectè dicuntur creari; quia **B** ingens nouum eſſe morale accipiunt, quod eos facit ſpectabiles & illuſtres apud homines. Porrò hi dicuntur humana creatura, vel quia creati ab hominibus, vel potiùs quia ipſi ſunt humanæ creaturæ, id eſt, homines creari Principes à Deo: ſunt ergo creaturæ Dei, quia ex hominibus ad hanc dignitatem à Deo electi & euecti ſunt: & quia præ cæteris ipſi ſunt viua imago Creatoris Dei, in quibus ſcilicet Deus ſuam maieſtatem, ius & imperium repræſentat.

Loquitur directè S. Petrus de Principibus ciuilibus, iiſque iubet ſubiici fideles, nc per Chriſtum ſe ab eorum dominio exemptos putent; argumento tamen à pari vel minori, idem de Principibus **C** Eccleſiaſticis, putà Epiſcopis & Prælatis, ſcilicet iis ſubiici debere laicos quoſlibet in rebus ſpiritualibus, ex hoc loco concludit S. Baſil. Conſt. Monaſt. c. 23. imò Chriſtus Matth. 10. 40. *Qui vos audit*, inquit, *me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit.* & S. Paulus Hebr. 13. 17. *Obedite Præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant & non gementes.* & S. Pauli diſcipulus S. Ignatius Epiſt. 9. ad Philadel. *Principes*, ait, *obediant Cæſari, milites Principibus, Diaconi presbyteris ſacrorum præfectis: presbyteri, Diaconi, & reliquus Clerus vnà cum* **D** *populo vniuerſo, militibus, Principibus, & Cæſare* (alij legunt, *ſed & Cæſares*) *ipſi Epiſcopo pareant, Epiſcopus Chriſto, vt Chriſtus Patri obediuit, & hac ratione per omnia conſeruabitur vnitas.* Idem Epiſt. ad Smyrnenſes: *Honora*, inquit, *fili Deum & Regem. Ego autem dico: Honorate quidem Deum vt auctorem omnium & Dominum, Epiſcopum autem tanquam principem Sacerdotum imaginem Dei ferentem: principatum quidem ſecundùm Deum: ſacerdotium verò ſecundùm Chriſtum: & poſt hunc honorare oportet etiam Regem. Nemo enim potior eſt Deo, neque ſimilis ei; neque Epiſcopo honorabilior in Eccleſia ſacerdotium Dei gerente pro ſalute mundi,* &c. *ſacerdotium enim ſumma eſt omnium bonorum, quæ in hominibus conſiſtunt.*

E Quocirca appoſitè S. Bern. Epiſt. 183. ad Conradum Imp. *Legi*, ait: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. quam ſententiam cupio vos cuſtodire in exhibenda reuerentia Petri vicario, ſicut ipſam vobis vultis ab vniuerſo ſeruari imperio.* & Innocent. III. Pont. c. *ſolitæ, de maior. & obed.* Imperatorem Conſtantinopol. qui ex hiſce Petri verbis mandabat Patriarchæ Conſtant. ſedere ad pedes ſuos, confutat, dicens: *Sequeretur quòd etiam ſeruus quilibet in Sacerdotes imperium accepiſſet, cum dicatur omni humanæ creaturæ.* Aptiùs quis inferat, Principes debere ſubeſſe Epiſcopis in rebus Eccleſiaſticis; quia Epiſcopi ſunt creaturæ Dei, id eſt, Prælati à Deo dati toti Eccleſiæ, non ſolùm plebeis, ſed & Principibus. Sunt enim Epiſcopi tam Regum, quàm plebeiorum. Vide Bellarm, toto libr. 3. de Laicis.

Obedientia eſt teſſera fidei.

A Politicè hîc diſce, ſignum & effectum veræ fidei eſſe humilitatem, ſubiectionem, obedientiam ſubditorum erga magiſtratus: infidelitatis verò & hæreſis effectum eſſe ſuperbiam, inobedientiam, rebellionem, vti vidimus & videmus factitari a Lutheranis, & magis a Caluiniſtis in Scotia, Anglia, Germania, &c. Sanè Lutherus horum omnium parens ſua rebellione & hæreſi, per ſuos diſcipulos centum millia ruſticorum armauit contra Principes, bellúmque ruſticanum excitauit, quod tantas Germaniæ clades edidit. Hæreticorum enim axioma, imò primum principium eſt, ſuam ſectam & hæreſin omnibus modis & artibus, ac præſertim armis tuendam & propagandam eſſe, ac conſe**B**quenter Principi orthodoxo ſi obſiſtat, omnibus viribus obſiſtendum. Ex aduerſo Catholici per primos trecentos annos obediuerunt Imperatoribus Ethnicis, etiam perſecutoribus in omnibus, excepta fide & religione, nec quiſquam necem aut rebellionem contra eos machinatus eſt fidei prætextu, etiamſi ſæpe facilè id facere potuiſſent ſi voluiſſent. Sanè potuiſſet tota legio Thebæorum fortiſſima duce ſancto Mauritio Maximiano reſiſtere, armíſque fidem & vitam tueri, aut certè non inulta occumbere, ſed noluit, totaque poſitis armis, genibus nixa fidei cauſa obtruncari ſe permiſit. Pluribus idipſum demonſtrat Thomas **C** Bozius in ſignis Eccleſiæ, ſigno 53. & 90.

Id etiamnum experiuntur & ſentiunt multi Principes Ethnici apud Indos, Iapones, & Sinas, qui Chriſtianos & Chriſtianam religionem amant & fouent, eò quòd videant Chriſtianos magis ſibi obedire quàm Ethnicos. Sanè ante annos triginta cùm degerem Louanij, Alexandet Farneſius Dux Parmenſis, Belgij gubernator, qui inuicta ſua fortitudine & prudentia longè maiorem Belgij partem ad Regis ſui Philippi ſecundi obedientiam reuocauit, cùm rex iuberet in vrbibus à ſe captis arces exſtrui, quæ ciues in officio continerent, ne quis rebellionem nouam ordiretur, **D** reſcripſit Regi Alexander, arces munitiſſimas & ſecuriſſimas fore Collegia Societatis noſtræ. Illa ergo loco arcium curaret in vrbibus maioribus, & periculoſioribus extrui. Rationem dabat: Religioſi Societatis per ſcholas, conciones, & alia miniſteria docebunt ciues, eiſque inſtillabunt veram fidem, obedientiam & amorem, quem debent non tantùm Deo, ſed & ſuo Principi, quem Deus eis præfecit, ſummúmque vicarium conſtituit, vt eùm quaſi talem colant & ament. Validior autem obedientiæ & principatus cuſtos eſt amor, quàm timor, qui eùm ſit violentus, diu durare nequit, ſed data occaſione erumpit, iugúmque excutit, & arces ſibi impoſi**E**tas (quas Græci dicebant eſſe *Tyrannorum nidos*) euertit. Perſuaſit hæc ratio Regi, qui conſilium Ducis ſecutus, mandauit ei vt locis opportunis Collegia Societatis fundaret; quod ipſe accuratè præſtitit, magno & Belgarum & Regis bono. Orthodoxa ergo fides eſt columen Reipub. æquè ac Eccleſiæ, cuius peſtis eſt infidelitas & hæreſis. Columen enim Reipub. eſt obedientia ciuium, quam præſtat fides, negat hæreſis. Vnde Solon legiſlator Athenienſium rogatus, *qua ratione conſiſtere poſſit ciuitas?* reſpondit, *Si ciues obtemperent ſuis magiſtratibus; magiſtratus autem legibus.* ita Stobæus ſerm. 41. Laconum eruditio erat *parere magiſtratibus, patientem eſſe laborum, & in prælio vincere aut mori*, ait Plutarch. in Lacon. Scipio cùm in Africa bellum gereret, oſtendit milites ſuos, & turrim excelſam in

mari,

mati, aitque: *Nullus horum eſt, qui non conſcenſa turri ſemet in mare præcipitaturus ſit, ſi ego iuſſero.* ita Plutarch. in Scipione.

Propter Deũ quid. Reſp.

1. *Propter Deum.*] Primò, quia Deus ſanxit magiſtratus, iuſſitque eis obediri. *Non eſt enim poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt,* Rom. 13. 1. Vnde hanc cauſam ilicò ſubdit S. Petrus, dicens: *Quia ſic eſt voluntas Dei.* Hac de cauſa Numa, Lycurgus & alij Legiſlatores finxerunt ſe cum diis colloqui, ab iiſque leges accipere, vt iis auctoritatem adderent, teſte Platone in Minoë. Legiſlatores autem fidelium, vt Chriſtus, Moſes, Petrus & Paulus cum Deo & Chriſto collocuti ſunt, ab eóq; ſuas leges acceperunt.

2. Secundò, quia Rex & Princeps eſt viua Dei in terris imago, éſtque quaſi vicarius Dei, imò Deus quidam terreſtris. Quocirca qui eum violat, Deum violat. *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt,* ait Paulus Roman. 13. 2. Hinc Plutarchus in Themiſtocle, regem vocat *εἰκόνα ἔμψυχον θεοῦ πάντα σώζοντος*, id eſt, *imaginem viuam Dei cuncta ſeruantis.*

3. Tertiò, quia Deus ſingulos Reges & Principes vel per ſe, vt Saulem, Dauidem, vel per ſuos conſtituit, iuxta illud Prouerb. 8. 15. *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Vnde Tertul. ad Scapulam c. 2. *Chriſtianus*, ait, *nullius eſt hoſtis, nedum Imperatoris, quem ſciens à Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt vt & ipſum diligat, & reuereatur & honoret, & ſaluum velit cum toto Romano imperio quouſque ſeculum ſtabit: tamdiu enim ſtabit.*

4. Quartò, Didymus & Œcumen. *propter Deum,* inquiunt, id eſt, eo modo quo Deus præcipit, nimirum vt eis obediatur, quando nihil cõtra Deum Deique legem præcipiunt: ſi enim id faciant, dicendum eſt cum S. Petro: *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus,* Actor. 4. 19. & cum Machabæo: *Non obedio præcepto regis, ſed præcepto legis,* 2. Machab. 7. 30. Nam & rex ipſe Deo ſubditus eſt, eiúſque legi parere debet. *Reges in ipſos imperium eſt Iouis,* ait Horat. lib. 3. Ode 1. Hoc eſt quod ſanxit Chriſtus: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo,* Matth. 13. 7. vbi S. Chryſoſt. homil. 71. in Matth. *Tu,* ait, *cùm audis reddenda eſſe Cæſari quæ ſua ſunt, illa ſolùm dici non dubita, quæ pietati, ac religioni nihil officiunt, nam quod fidei aut virtuti obeſt, non Cæſaris, ſed Diaboli tributum, ac vectigal eſt.*

5. Quintò, *propter Deum,* id eſt, ex Dei amore & reuerentia ſubiecti eſtote magiſtratibus. q. d. obedite iis non quaſi coacti metu gladij & vindictæ ipſorum, ſed propter Deum, id eſt, ſponte & liberaliter ex Dei amore, ne ſcilicet eam offendatis (quod Paulus ait *propter conſcientiam,* Rom. 13. 5.) ſed cùm in ſuis vicariis honoretis & reuereamini. Hoc eſt quod ſeruis (& cuilibet ſubdito) præcipit Paulus Epheſ. 6. 7. dicens: *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes ſicut Domino, & non hominibus, ſcientes quoniam vnuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.*

6. Sextò, *propter Deum,* vt ſcilicet Gentiles videntes veſtram obedientiam Deum veſtrum glorificent, vt dixit verſ. 12. ac ad Dei fidem & cultum alliciantur. Ita liberos Hiſpaniæ populos obediẽtia, patientia, deuotione & virtute captiuæ A cuiuſdam Chriſtianæ ad Chriſtum eſſe conuerſos fusè narrat Euſeb. lib. 10. c. 10. & Ruffinus lib. 1. Hiſt. c. 10.

Septimò, *propter Deum,* vt Reges & Principes meminerint ſe Deo eſſe ſubditos, ac propter ipſum imperare & præcipere. Sapienter S. Fulgent. lib. de prædeſt. & gratia Chriſti: *Clementiſſimus Imperator,* inquit, *non ideo eſt vas præparatum in gloriam, quia apicem terreni principatus accepit, ſed ſi in imperiali culmine recta fide viuat, & vera cordis humilitate præditus, culmen regiæ dignitatis ſanctæ religioni ſubiiciat,* &c. *Si præ omnibus ita ſe ſanctæ matris Eccleſiæ Catholicæ meminerit filium, vt eius paci atque tranquillitati per vniuerſum mundum prodeſſe ſuum* B *faciat principatum.* Talis fuit Conſtantinus, Theodoſius, Carolus Magnus, S. Ludouicus in Gallia, S. Stephanus in Hungaria, S. Leopoldus in Auſtria, S. VVenceſlaus in Boëmia, S. Herminigildus in Hiſpania, S. Henricus in Germania, S. Caſimirus in Polonia, qui impensè Eccleſiam & Pontificem Romanum coluerunt ac propugnarunt, eiúſque filij eſſe & nominari ambierunt, ac idipſum filiis ſuis teſtamento reliquerunt. 7.

Siue regi quaſi præcellenti.] Syrus: *Regibus propter imperium ipſorum.* Præcellentia ergo regis eſt eius imperium & poteſtas regia: quare ſub rege accipe Imperatorem, qualis tunc erat Romæ; Duces & Principes abſolutos, qui nulli ſubſunt. Rex C enim dignitate & poteſtate ſubditis longè præcellit, iiſdémque ſapientia, beneficentia & virtute præcellere debet. Ipſe enim eſt quaſi ſol in regno, vti multis analogiis oſtendi Iſaiæ 45. 1. Id animaduertit Athalaricus Gothorum Rex, qui apud Caſſiodorum libr. 8. Epiſtol. 24. ita loquitur: *Tanto diuinitati plura debemus, quanto à cæteris mortalibus maiora ſuſcepimus: nam quid ſimile rependat Deo, qui potitur imperio? ſed licèt pro tanto munere nihil compenſari poſſit idoneè, ipſi tamen gratia redditur, dum in ſeruientibus honoratur.*

Siue ducibus.] Tigur. *ſiue præſidibus.* Syrus: *iudicibus.* Græcè enim *ἡγεμόνες* vocantur Præfecti, Præſides, cæteríque magiſtratus, qui à maiori pendent, D eiúſque quaſi ſunt vicarij. VERS. 14.

Ad vindictam malefactorum, (Tigur. *nocentium*) *laudem verò bonorum.*] *ἀγαθοποιῶν*, id eſt, *rectè agentium.* Hic enim eſt finis poteſtatis regalis & magiſtratus cuiuſque, nimirum vt improbos puniendo, probos tueantur, itáque ciuilem hominum ſocietatem conſeruent, quod fit per iuſtitiam qua bonis præmium, malis pœna irrogatur. Vnde Socrates aiebat: *Optimè gubernari ciuitates cùm iniuſti dãt pœnas,* ait Plato lib. 2. de Philoſ. Cicero ad Brutum laudat ſententiam Solonis, qui rogatus: *Qua ratione optimè gubernaretur Reſpub.* reſpondit: *Si boni præmiis inuitentur, mali pœnis coërceantur.* Theophraſtus interrogatus: *Quidnam vitam humanam* E *conſeruaret?* reſpondit: *beneficentia, honor & pœna.* ita Stobæus ſerm. 41. Lycurgus cenſuit Remp. duabus rebus contineri, præmio & pœna, & Pythagoras: *ciuitatem optimam eſſe dixit, quæ poſteaquam malos pœnis coërceret, viros tantùm bonos admitteret.* ita Stobæus ſerm. 41. Cato dicebat, *iniuriam, etiamſi facienti nihil inferat periculi, vniuerſis tamen periculoſam eſſe. Quocirca magiſtratus qui maleficos non coërcent lapidibus eſſe obruendos, ne pœna neglectus ſalutem Reip. labefactaret.* ita Plutarch. in Apophth. Rom. Hinc Architas phil. lib. 3. Rhet. dixit magiſtratus eſſe inſtar aræ, ad quam iniuria affecti confugiant. Porrò rectè apud Ægyptios Pontifex publicè pro rege orans, hoc ei inter alia precabatur: *vt leueres*

Punitio improborum ſalus eſt proborum.

pœnas

pœnas infligeret quàm delicta mererentur, & maiores gratias rependeret, quàm beneficia expoſcerent. ita Diodor.lib.1.Biblioth.

VERS. 15. *Quia ſic eſt voluntas Dei vt benefacientes* (ἀγαθοποιοῦντας, quod paulo antè noſter vertit, bonos, dicens: *laudem verò bonorum*, id eſt, bene agentium. Idem ſecundò verti poteſt *beneficiis afficientes*) *obmuteſcere faciatis*, φιμοῦν, id eſt, *obturetis*, obſtruatis, oppiletis *imprudentium*, ἀφρόνων, id eſt, *inſipientium* (nam, vt ait S.Hier.in Epitaph. Nepotiani, *ſine notitia Creatoris omnis homo pecus eſt*) *hominum ignorantiam.*] Syrus: *Vt per bona veſtra obturetis os ſtultorum illorum, qui non norunt Deum. Cùm enim*, ait OEcum. *de nobis quaſi arrogantes, inſolentes & inobedientes ſinus obloquantur, ſi & humiles & obedientes in quibus* B *oportet nos eſſe videãt, magis erubeſcunt & obmuteſcunt.*

Pro ἀγνωσίαν, id eſt, *ignorantiam*, Clem.Alex.lib. 3. ſtrom.c.6.legit ἐργασίαν, quod inter alia, teſte Budæo, ſignificat *ſycophãtiam*, id eſt, calumniã, fraudulentiã, qua ſcilicet ſubdolis artibus & verbis veſtrã innocentiam traducere, calumniari & in odiũ adducere ſatagunt. Sycophanta enim eſt mendax & cauillator ſubdolus, ita dictus à ſeruo, qui furtum ficorum à ſe commiſſum in ſocium innocentem artificioſè coniecit: ſycophanta enim dicitur à σῦκα φαίνειν, id eſt, ab indicando eum qui ficos comederat. Sapienter monet S. Athanaſ. (vel quiſquis eſt auctor) Exhor. ad Monach. *Sic omne quod fingi poteſt, tanquam poſſit & credi, caueamus, ne in vllo* C *fama noſtra vulnere ſerpat nata ab occaſione ſuſpicio. Ipſa famæ ſemina priuſquam linguis nutriantur, intereant. Non tantùm nobis fides facti; ſed poſſibilitas etiam releganda mendacij. Beata enim vita eſt præclara, de qua nihil licet falſitati.* & inferiùs: *Vt autem mundus natura, dum nihil in noſtra inuenias diſciplina. Falſitas ex more taceatur, dum nec veriſimile quidem poſſit eſſe quod dicitur.*

Sycophantæ etymon.

VERS. 16. *Quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem.*] Vox *quaſi* non eſt aſſimilantis, ſed aſſeuerantis. q. d. obedite principibus liberè & liberaliter, quaſi liberi & ingenui Chriſti & obedientiæ filij. Eſt occupatio: occurrit enim obiectioni: Chriſtus nos fecit liberos; ergo nulli D Principi ſubijci & ſeruire debemus. Rurſum, ergo licet nobis facere quicquid lubet. ita olim Gnoſtici (& nunc Libertini) hac libertate Chriſtiana abutebãtur ad omne dedecus & nefas. Reſpondet S.Petrus: Facti eſtis liberi à Chriſto, ſed à peccato, non à lege Dei, nec ab obedientia Principum: nolite ergo inobedientiæ, turpitudini & malitiæ veſtræ prætexere libertatem Chriſti: hæc enim nõ eſt libertas, ſed nequitiæ ſeruitus. Idem monuit S. Paulus Galatas c. 5. 13. dicens: *Vos in libertatem vocati eſtis: tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis.* nam, vt idem ait 2. Corinth. 3. 17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* vide ibi dicta. Porrò, vt ait OEcum. *Si peccamus, libertate perdita* E *ſerui efficimur inobedientiæ*, & peccati. & ſanctus Auguſtin. libr. de quantitate animæ cap. 34. *Ille* (Deus) *ab omnibus liberat, cui ſeruire omnibus vtiliſſimum eſt, & in cuius ſeruitio placere perfectè, ſola libertas eſt.* Idem tract. 21. in Ioannem: *Hæc, ait, ſpes noſtra eſt fratres, vt à libero liberemur, & liberando ſeruos nos faciat. Serui enim eramus cupiditatis, liberati ſerui efficimur charitatis.* Scripſit de libertate Chriſtiana libros quindecim Ioannes Lenſæus Belliolanus Doctor Louan. & breuiter Bellarmin. libr. 4. de Iuſtificatione c. 5. & 6.

Vox *velamen* alludit ad velum ſiue veſtem candidam, quam baptizati accipiebant in Baptiſmo, A tum vt memores eſſent candorem animæ Baptiſmo acceptum, vſque ad extremum vitæ ſpiritum ſibi eſſe ſeruãdum; tum vt lætitiam ſpiritualem, ac ſpem reſurrectionis & vitæ beatæ habitu oſtenderent; tum ad indicandam libertatem per Chriſtum adeptam, *vt anima libertate noua vita induta, aduerſus Diabolum cum adiutorio diuino valeat fortiter dimicare*, ait S.Aug.lib.4.de ſymb.ad catechum.c.9.& Tertul.lib.5.contra Marc. *Ipſum quòd ait, qua libertate Chriſtus nos manumiſit, nónne eum conſtituet manumiſſorem qui fuit Dominus? alienos enim ſeruos nec Alba manumiſit*; ſeruis enim cùm manumittebantur & libertate donabantur, dabatur veſtis alba. Hac de cauſa olim fideles ſtatim à Baptiſmo, cal- B ceabantur calceis albis, eóſque deferebant per ſeptem dies, æquè ac veſtem candidam; ídque primò, vt ſignificaretur eos libertate Chriſtiana donari: ſerui enim incedebant nudipedes, liberi calceati. Secundò, vt calcei ſignum eſſent eos in Eccleſiæ & filiorum Dei poſſeſſionem mitti. Tertiò, vt memores eſſent mortis Chriſti: calcei enim de mortuis animalibus fiũt. ita Ruper.lib.7.c.1. Quartò, vt memores eſſent *veſtigia à peccati vulnere cuſtodire*, ait S.Greg.hom.22.in Euang. Quintò, vt veterum Patrum, qui impollutum incontaminatúmq; ſpiritum Deo reddiderũt, mores & inſtituta ſequerentur, itáque tenderent ad cœlum. Huc alludit Paulus Epheſ. 6. 15. dicens: *Calceati pedes in præ-* C *paratione Euangelij pacis.* ita Anſelm. ibidem. Vide Ioſephum Vicecomitem de Ritibus Baptiſmi libr. 5. cap. 18. Vide pariter dicta Ezech. 16. 10. ad illud: *Calceaui te ianthino.*

Baptizati induebant calceos albos quinque de cauſis.

Sed ſicut ſerui Dei.] Qui liberè & liberaliter ſeruiunt & obediunt non tantùm Deo, ſed & omnibus magiſtratibus, quos Deus ſibi vicarios noſtróſque ſuperiores ordinauit: ſeruire enim Deo regnare eſt.

Omnes honorate.] iuxta ſtatum cuiuſque, & honorem ei debitum. Hoc eſt quod ait Paulus Rom. 12. 10. *honore inuicem præuenientes.* Secundò, *honorate*, id eſt, charitatis officiis & beneficiis omnes proſequimini. Honor enim, non tantùm reuerentiam D & obedientiam, ſed & amorem, alimoniam, omnémque opitulationem includit, vt cùm dicitur: *Honora patrem & matrem*, Exodi 20. 12. VERS. 17.

Fraternitatem.] id eſt, fratres, putà Chriſtianos: vel potiùs *fraternitatem*, hoc eſt, fratrum, id eſt, Chriſtianorum cœtum & coniunctionem, *diligite.* Iubet enim non tantùm vt vnionem, ſed & cœtum fidelium, ac conuentum ad communes preces, conciones, Synaxes diligant & frequentent; iuxta illud Pauli Hebr. 10. 25. *non deſerentes collectionem noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam.*

Deum timete.] non ſeruili, ſed filiali timore, quó filij ex amore timent offendere patrem, cauéntque ſedulò ne quid faciant quod ei diſpliceat. Deo er- E go proprium quaſi tributum & debitum eſt hic timor, iuxta illud Pſal. 2. 11. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* & Malach. 1. 6. *Si Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus?* & Pſal. 33. 10. *Timete Dominum omnes Sancti eius, quoniam nihil deeſt timentibus eum.* Accedit quòd, vt ait Poëta: *Primus in orbe deos fecit timor.* Hinc Clemens Rom. Epiſt. 1. Θεὸς, inquit, dicitur, quaſi Δέος, id eſt, *timor*, quia ſummè timendus, colendus & amandus; licèt alij alia dent etyma. Sic Iacob Deum vocat timorem patris ſui, Iſaac, id eſt, quem timuit & coluit Iſaac, Gen. 31. 42.

Regem honorificate.] honore eo qui regi, id eſt, ſummæ poteſtati ciuili debetur. Honor hîc includit obedientiam & orationem, vt ſcilicet ſubditi

pro

pro regibus orent, vti iubet S. Paulus 1. Timoth. 2. vtiliſſimum enim eſt orare pro Principibus, tam ciuilibus quàm Eccleſiaſticis. Ab illis enim pendet ſalus Reip. ab his Eccleſiæ. Qui ergo pro iis orat, orat pro tota Repub. & Eccleſia. Prudenter Tertullian. in Scorpiaco cap. 14. *Honorandus*, ait, *eſt rex cùm ſuis rebus inſiſtit, cum à diuinis honoribus longè eſt*, cùm ſcilicet eos auerſatur quos multi reges ambierunt.

VERS. 18. *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis.*] Primò, Lyra & Hugo, *omni*, id eſt, inquiunt, toto, pleno & perfecto timore, qui includit amorem. Secundò, *omni*, quia multiplex eſt timor, ſcilicet 1. pœnæ, ne ab heris, ſi inobedientes ſint, puniantur. 2. culpæ, ne Deum per inobedientiam offendant. ita OEcum. 3. ſcandali; ne ſua inobedientia prouocent heros ad odium fidei, *ſed in omnibus bonam fidem oſtendentes, vt doctrinam Saluatoris noſtri Dei ornent in omnibus*, ait Paulus ad Titum 2. 9. Idem ſeruis præcipit Paulus fusè Epheſ. 6. 5. vide ibi dicta. Idque congruè: vulgò enim iactabatur, & etiamnum iactatur ſubinde hoc prouerbium, *totidem nobis hoſtes eſſe quot ſeruos*. & Plato lib. 6. de legibus ait: *Iouem dimidium meritis ſeruis ademiſſe.*

Non tantum bonis & modeſtis.] ἐπιεικέσιν, id eſt, *equis*, modeſtis, benignis, probis, clementibus, *ſed etiam dyſcolis*, id eſt, faſtidioſis. Græcè σκολιοῖς, id eſt, *prauis*, obliquis, tortuoſis, aſperis, moroſis, difficilibus, ſeueris & ſæuis. Auguſtinus Marloratus apoſtata & hæreticus hoc loco falsò aſſerit, Sorbonicos & Catholicos per dyſcolos accipere diſſolutos, atque hinc docere Papæ & cornutis eius beſtiis (ſic nebulo vocat Cardinales & Epiſcopos) obediendum eſſe etiam cùm tyrannidem exercent: tyrannidem ipſe vocat diſciplinam Eccleſiaſticam, hæc enim hæreticis tyrannis eſt; ſed viperæ ſuæ linguæ meritas pœnas dedit, cùm ob ſeditiones in Gallia ſuſcitatas à Parlamento ad laqueum damnatus, infelicem animam exhalauit.

Perperam Hugo & Gloſſa, dyſcholos, inquiunt, vocatur agreſtis, rudis, indoctus, ita dictus quaſi alienus à ſchola & ſtudiis, quæ homines reddunt ciuiles, politos, benignos; δύσκολος enim Græcè dicitur, non δίσχολος, ac ſignificat moroſum & difficilem, qui ſibi & aliis tædium & faſtidium creat.

Moral. docet hîc S. Petrus, obedientiam ſe extendere debere ad patientiam, eámque complecti ſicut Chriſtus eam extendit, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Perfectio ergo obedientiæ eſt patientia, ſi videlicet patiatur humiliter & hilariter ſuperiorum ſuorum aſperitatem, reprehenſiones, iurgia, quin & minas ac verbera. Patientia enim & humilitas, humiliſque obedientia ſunt duæ alæ quibus euolatur in cœlum, vt ait quidam Sanctorum. Caſſianus Collat. 19. c. 1. celebrat obedientiam & patientiam cuiuſdam religioſi, qui in conuentu fratrum publicè ab Abbate Paulo palma percuſſus, ita vt ſonitus longiùs etiam conſidentium auribus reſultaret, nullum dedit ſignum commotionis, multò minùs murmuris, ſed os habens taciturnitate ſignatum, eandem vultus modeſtiam & tranquillitatem oſtendit, ita vt ne colorem quidem vel in minimo mutaret. S. Stephanus, ait S. Greg. hom. 35. in Euangel. ad tantam patientiam excreuerat, *vt eum amicum diceret, qui ſibi aliquid moleſtiæ irrogaſſet. Reddebat contumeliis gratias. Damnum ſibi illatum maximum lucrum putabat, omnes ſuos aduerſarios nihil aliud quàm adiutores æſtimabat.* Idem lib. 1. Dial. cap. 2.

Perfectio obedientiæ eſt patiẽtia.

Exempla.

A laudat Libertinum, qui à ſuo Abbate irato ſcabello in vultum impacto, cùm gerebat tumentem & liuidum, dicebátque id ſuæ eſſe culpæ, non illius ſæuitiæ: itaque Abbatem ad magnam manſuetudinem perduxit, & *humilitas diſcipuli magiſtra facta eſt magiſtri*. Similis fuit obedientia & patientia S. Ioannis Damaſceni, qui ob carmen à ſe compoſitum reiectus à ſuo ſeniore, iuſſúſque cloacas & latrinas purgare, hilariter id præſtitit. Sic S. Monica ab ancilla vocata meribibula, omnem vini cupidinem à ſe abdicauit, & *ancilla iniuria facta eſt domina medicina*; ait S. Aug. 9. Confeſſ. 8. Catharina Aragonia vxor Henrici VIII. Regis Anglorum, ab eo repudiata, conſtanter repudium tulit, dicens, malle B ſe fortunam triſtiſſimam, quàm blandiſſimam; quòd in illa non deſit conſolatio, hæc fortunatis mentem eripiat. ita Sanderus lib. 1. de Schiſmate Angliæ. Thomas Cantipr. lib. 1. Apum c. 25. p. 5. narrat captiuum quendam dixiſſe hero gentili: *Ego ſtigmata Chriſti in corde meo porto.* Iratus herus eum occidit, martyrémque fecit, ac in corde eius Chriſti crucifixi imaginem reperit; quare compunctus cum omnibus ſuis in Chriſtum credidit.

VERS. 19. *Hæc eſt enim gratia.*] q. d. hic eſt gratiæ diuinæ effectus illuſtris, vel, hoc valde gratum eſt Deo. Vnde Syrus vertit: *Illis enim eſt gratia apud* C *Deum.* Aut 3. & neruoſiùs. q. d. hæc eſt gratia, id eſt, gloria veſtra. Vnde explicans ſubdit: *Quæ eſt enim gloria.* Sic Paulus gloriam ſuam eſſe ait, non euangelizare, ad hoc enim neceſſitas præcepti Dei eum obligabat, ſed euangelizare ſine ſumptu, id eſt, gratis, hoc enim erat opus liberale & illuſtre ſuperogationis & conſilij, non præcepti, 1. Corinth. 9. 16. Senſus ergo eſt, q. d. hæc eſt gratia, id eſt; hæc eſt gloria Chriſtiani, in hoc conſiſtit eximia virtus & perfectio Chriſtiana; hoc eſt illuſtre diſcipulorum Chriſti officium, laus & decus, ſi propter Deum multa triſtia patiantur.

Conſcientia Dei quæ. Reſp. 1.

D *Si propter Dei conſcientiam ſuſtinet triſtitias.*] Quæres, quænam eſt Dei conſcientia? Reſp. Primò, eſt conſcientia ſecundùm Deum, qua quis vni Deo placere ſtudet & ſatagit, etiam cum offenſa hominum, ideóque vt Deo placeat patienter ſuſtinet aſperos heri mores, eiúſque duris imperiis obedit. Id enim facit, vt ſuæ conſcientiæ & Deo ſatisfaciat. Conſcientia enim dictat talibus eſſe obediendum propter Deum, qui præcepit vt ſubditi ſuis dominis obſecundent. Hæc conſcientia vocatur, Dei, tum quia Deo maximè probatur & placet; tum quia propter Deum, vt ei placeat, ſuſcipitur: loquitur enim S. Petrus de ſeruis, quos iuſſit parere heris, etiam *dyſcolis*. ita Ca- E therin. & Salmeron.

2. Secundo Gagneius: *propter Dei conſcientiam*, inquit, id eſt, propter Deum qui tuæ patientiæ, & herorum ſæuitiæ ac nequitiæ eſt conſcius, ac vtriuſque erit iudex & vindex, vt tuam obedientiam & patientiam præmiis cœleſtibus coronet, heri ſæuitiam flammis gehennæ puniat. Conſcientia ergo Dei eſt, quæ vni Deo patet, vt ait Seneca Epiſtol. 8. *Nihil clauſum eſt. Intereſt enim animis noſtris, & cogitationibus medius interuenit.* Conſcientia ergo Dei eſt innocentia coram Deo, vti Chriſti exemplo explicat ſanctus Petrus verſ. 22. quæ in duris eſt murus aheneus, quando ſcilicet ſerui innocentes, qui nihil peccarunt, puniuntur ab heris peruerſis. Hi enim cùm non puniantur propter culpam, quam non admiſerunt,

runt, vtique puniuntur propter innocentiam: in innocente enim innocentia punitur, non culpa, putà factum aliquod innocens, & ſæpè pium ac ſanctum. ita OEcumen. Summum enim ſolatium & gloria eſt, teſtimonium bonæ conſcientiæ, ait Apoſtolus 2. Corinth. 1. 8. & ſequent.

3. Tertiò, Dei conſcientia eſt, quæ vnius Dei honorem & gloriam ſpectat. Rurſum, quæ omni culpa vacans, totam ſeſe Deo addicit & mancipat. Serui ergo qui dies feſtos ceſſando à laboribus obſeruant, omnéſque Eccleſiæ & Dei leges ſtudiosè cuſtodiunt, ideóque ab heris auaris & peruerſis malè tractantur, aut vapulant, patiuntur propter Dei conſcientiam, ſiue, vt Chriſtus ait, *propter iuſtitiam. Beati*, inquit, *qui patiuntur propter iuſtitiam*, Matth. 5. 10. Vnde & ſubdit ſanctus Petrus: *patiens iniuſtè.* Hinc & Syrus vertit: *Illi gratiam habent coram Deo, qui propter bonam conſcientiam perferunt,*

4. Quartò, & perfectiſſimè: multi olim ſerui facti Chriſtiani, ab heris infidelibus in odium Chriſti & fidei mulctabantur verberibus, plagis, vinculis, fame & ſæpe morte, ac martyrio: hi planè & plenè patiebantur propter Dei conſcientiam, id eſt, propter Deum, Deíque fidem & cultum, quem in conſcientia gerebant, ideóque erant Confeſſores, vel Martyres.

Suſtinet triſtitias.] id eſt, triſtia, acerba: Græcè λύπας, id eſt, *moleſtias*, dolores, triſtitias, mœrores. Omnis enim moleſtia & dolor parit triſtitiam. Triſtitia enim eſt ægritudo & contractio animi ob præſens malum, in quo ſcilicet demitti contrahíque animo tectum eſſe videatur. Vnde Chryſippus λύπην quaſi λύσιν, id eſt, ſolutionem totius hominis appellatam putat, ait Cicero 3. & 4. Tuſculan. Nihil enim ita animos viréſque hominis diſſoluit & labefactat, ac triſtitia. Occaſione ſeruorum à duris heris afflictorum hæc dicit ſanctus Petrus, ſed ſermo eius generalis eſt, ideóque ad omnes qui quomodolibet innocentes patiuntur pertinet, eóſque ad fortiter tolerandum animat & conſolatur.

Patiens iniuſtè.] quia eſt innocens, & multò magis ſi patiatur pro iuſtitia.

Vers. 20. *Quæ eſt enim gloria?* ποῖον κλέος, id eſt, *quale decus*, qualis laus, quid illuſtre, quid magnum? Tertullian. in Scorpiac. cap. 12. *Quanta eſt gloria?* q. d. exigua, vel nulla eſt gloria ſufferre colaphos & plagas pro ſcelere: at magna eſt, eos ſufferre pro innocentia & iuſtitia.

Colaphizati.] Hæc propria eſt pœna ſeruorum: hiſce enim heri alapas, ſiue colaphos vel in faciem, vel in dorſum impingunt. Vnde ille apud Terentium in Adelph. *Homini miſero*, ait, *plus quingentos colaphos infregit mihi.* Hinc Martyribus etiam nobilibus, v. g. ſanctæ Symphroſæ, ſancto Torpeti aulico Neronis, ſancto Marcellino & aliis colaphi impacti ſunt, tum ad pœnam, tum magis ad contumeliam, vt quaſi ſerui ſeruili pœna caſtigarentur.

Sed ſi benefacientes.] Græca addunt καὶ πάσχοντες, id eſt, *& patientes*, quod noſter interpres per aduerbium, ſed eodem ſenſu, reddidit, vertens *patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum.* Syrus: *Tunc creſcit gloria veſtra apud Deum.* vide dicta v. 13. initio.

Vers. 21. *In hoc enim vocati eſtis.*] *In hoc*, id eſt, ad hoc. q. d. Chriſtianorum vocatio eſt ad crucem & patientiam, iuxta illud Threnor. 3. 12. *Poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam: miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ.* Vbi oſtendi Chriſtianum quemlibet eſſe quaſi alterum ſanctum Sebaſtianum, poſitum ſcilicet in ſcopum ſagittariorum, in quem omnes ſuæ maledicentiæ & maleficentiæ tela colliment & iaculentur.

Quia & Chriſtus paſſus eſt pro vobis.] Eſt ratio ab exemplo Chriſti. q. d. non miremini ô Chriſtiani vos vocatos ad crucem: nam & Chriſtus dux & anteſignanus veſter ad eandem vocatus, illam propriis humeris baiulauit, in eáque ſuſpenſus & enecatus eſt. Agite ergo, Chriſtum ducem ſequimini alacriter & intrepidè: per crucem enim cum eo intrabitis in gloriam.

Vobis.] ô ſerui. Loquitur directè ſeruis, ſed per hos quibuſlibet aliis. Chriſtum ergo ſeruis in ducem proponit, quia Chriſtus formam ſerui aſſumpſit, & quaſi ſeruus ac vile mancipium ad furcam damnatus eſt. *Inſpice & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte* (Caluariæ à Chriſto) *monſtratum eſt*, Exodi 25. 40. Præclarè ſanctus Cyprianus tractat. de Paſſione: *Chriſtus*, ait, *poſtpoſito timore quaſi vtens potentiori auctoritate, inter ſputamenta & colaphos, & reliqua ludibria patientia & manſuetudine veſanas perſecutorum. mentes conturbat, & in eo quod inter iniurias & conuicia ſe malitia Iudaica ſentit contemptum, vehementiùs exacerbatur: & de impietate & malitia ſuauitas pietáſque Chriſti triumphat.* & inferiùs: *Aſcendiſti Domine palmam: quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de Diabolo, vel de principatibus & poteſtatibus & nequitiis ſpiritalibus victoriam: erántque in manibus tuis duo cornua, in quibus erant fortitudo tua abſcondita & imperium tuum ſuper humerum tuum: tu ipſe patibuli tui baiulus herebas ligno quod tuleras, euectionis & paſſionis anxietates ſuſtinens & labores. Conſideraui opera tua & expaui.* & paulo pòſt: *Conſidero opera tua & admiror te cruci inter damnatos affixum, iam nec triſtem, nec pauidum; ſed ſuppliciorum victorem eleuatis manibus triumphantem de Amalech, & quaſi ſanctificantem de excelſo plebem, & eleuatum in ſublime, & quaſi cælo proximum ſuperioribus inſerentem conſummati agonis vexillum, & inferioribus erexiſſe ſcalam in Patris occurſum.* & mox: *In tantum infirmus compareris, vt nec crucifigi, nec mori dum illi viuant, & te patrocinante non pereant, nec erubeſcas, nec formides, altitudinem tuam derelinquens, ad tempus gloriæ tuæ maieſtatem euacuans, vt redeant diſperſi & reſpirent derelicti. Hæc eſt cauſa quare derelictus ſit, vt colligeret & reuocaret inanitio tua eos qui fuerant derelicti, & qui ſine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatum, reducti ad iuſtitiam, conformes Chriſti, & Chriſti efficerentur & dij. Vnde ſcriptum eſt: Ego dixi, Dij eſtis. Conſidera Domine, te in illo patibulo vbi videbaris ſine adiutorio, quo modo imperatoria poteſtate latronem præmittis ad regnum: & in cuius aſſumptione iam manifeſtè conſtat quantum apud derelictos profeceris, quorum primus iſte gloria & honore coronatus, ipſa die paradiſi ciuis, & domeſticus curiæ cæleſtis efficitur.*

Relinquens exemplum.] Chriſtus enim tribus de cauſis venit in mundum. Primò, vt ſua morte nos redimeret. Secundò, vt ſua prædicatione doceret. Tertiò, vt ſua vita ſanctæ vitæ daret exemplum, imò exemplar perfectiſſimum. Hoc nimirum eſt Principis & ſuperioris. Vitam ſuam ſubditis proponere quaſi pictam virtutis tabulam,

quam

quam imitando ſequantur & exprimant, vti Ioſephum feciſſe ait Philo lib. de eo. Hinc S. Baſilius Conſtitut. Monaſt. cap. 2. & 5. Chriſtum vocat noſtrum exemplar, typum, archetypum & programma: quod quò magis intuemur vitáque & moribus exprimimus, eo Chriſto ſimiliores, ſanctiores Deóque gratiores euadimus. Præclarè S. Auguſtinus de verbis Apoſtoli ſermone 26. *Docuit*, ait, *nos exemplo paſſionis, cum quanta patientia in illo ambulemus, & firmauit nos exemplo ſua reſurrectionis, quid ab illo patienter ſperare debeamus. Si enim quod non videmus ſperamus, per patientiam ſperamus, per patientiam expectamus. Quod non videmus quidem ſperamus, ſed corpus ſumus illius capitis, in quo iam perfectum eſt quod ſperamus.* Sapienter quoque S. Athanaſius (vel quiſquis eſt auctor) exhort. ad Monach. *Vita noſtra*, ait, *iubeat, lingua perſuadeat; quia plus auctoritatis geſtat exemplum, & ingerit appetentiam ſui morum lenis formatio.* Patheticè verò S. Cyprianus tractatu de Paſſione in fine: *Tu Domine*, ait, *Sacerdos ſancte, qui in tempore iracundia factus es reconciliatio, ſancti huius ſanguinis permanentem plenitudinem reliquiſti, & beneficium huius ſancti liquoris in perpetuum tradidiſti, & conſtituiſti nobis inconſumptibiliter potum viuificum, crucis ſignum, & mortificationis exemplum. Tu conſummatis omnibus vade ad Patrem, & trahe nos poſt te: da nobis in vita præſenti, vt ſimus ſine angaria baiuli crucis tua, & comprehendamus cum omnibus ſanctis quid latitudo, quid longitudo, quid ſublimitas, quid profundum huius ligni ſignificet: quo conſpecto non noceat nobis, neque mordeat coluber ſolitudinis, ſed incolumes per omnia ſequamur te, tecum paruuli ſimus, tecum circumcidamur, tecum baptizemur, tecum ieiunemus, tecum lotis pedibus panem Angelorum edamus, tecum crucifixi mundo viuamus, tecum Spiritu ſancto repleti, & corpore & ſpiritu in æternum maneamus: Qui viuis, & non vltrà morieris in ſecula ſeculorum.* & S. Leo ſermone 2. de Paſſione: *Amplectamur*, ait, *ſalutaris Paſcha mirabile ſacramentum, & ad eius imaginem, qui deformitati noſtra conformis factus eſt, renouemur. Erigamur ad eum, qui puluerem abiectionis noſtra corpus fecit gloria ſua, & vt reſurrectionis eius mereamur eſſe conſortes, humilitati & patientia ipſius per omnia congruamus.*

Vt ſequamini.] Tertullianus Scorpiaci cap. 12. legit, *adſequamini veſtigia eius*, ſanguine eius ſignata, ideóque inuentu facilia, obuia & certa. Sic S. Stephanus ſecutus eſt Chriſti veſtigia patiendo & pro lapidantibus orando, ait S. Auguſtinus ſermone 2. de ſancto Stephano. Notent hoc molles hæretici, qui fidem Chriſti ſequi volunt, non paſſionis veſtigia, dicentes ſolam fidem in Chriſtum ſufficere ad ſalutem, Chriſtum enim pro nobis planè ſatisfeciſſe: quare nulla eſſe bonorum operum noſtrorum merita, ſatisfactiones nullas. Audiant hi quod intonat hîc S. Petrus, & ex eo S. Gregorius in 1. Regum 9. v. 24. *Remanſit*, inquit, *quia non omnia noſtra Chriſtus expleuit: per crucem quidem ſuam omnes redemit: ſed remanſit, vt qui redimi & regnare cum eo nititur, crucifigatur. Hoc profectò reſiduum viderat, qui dicebat: Si compatimur, & conregnabimus*, 2. Timoth. 2. 12. &: *Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea*, Coloſſenſ. 1. v. 24. Eſto enim Chriſtus patiendo ſoluerit plenum redemptionis noſtræ pretium, vult tamen nos quoque pati: tum quia Deus vult nos Chriſtum ducem noſtrum à ſe datum ſequi, tum quia non decet ſub capite ſpinis coronato membra eſſe delicata, ait S. Hieronymus, ſed potiùs decet membra capiti configurari, *vt conformes ſimus imagini Filij Dei*, ait Paulus Romanorum 8. v. 29. tum quia ipſe ſanxit vt hoc paſſionis ſuæ pretium per paſſiones noſtras nobis applicemus: non enim otioſis & deſidibus, ſed laborioſis & ſtudioſis hoc offert. Sicut ergo ſol & homo generant hominem: & ſicut Deus non ſolus, ſed cum creaturis operatur; ſic & Chriſtus non ſolus, ſed nobiſcum ſalutem noſtram operatur: tum quia ad cœlum non alia eſt via quàm crucis à Deo ſtatuta. Scripſit ſanctus Chryſoſtomus tomo 3. homiliam hoc titulo: *Vt benedicamus maledicentibus Chriſti & Sanctorum exemplo*, in qua inter cætera ait: *Velle alios malè agendo ſuperare, non diuina id legis eſſe, quin dæmoniacè conſtat. Siquidem in Olympicis certaminibus inferis dedicatis hoc pacto victoria comparatur: ſed in Chriſti ſtadio vincendi modus eſt longè diuerſus. Sancitum namque eſt percuſſum, non percuſſorem, corona donari oportere. Addítque, hîc non ſolùm ipſa victoria, ſed & vincendi modus admirationis habet plurimum: ſiquidem qui ſuccubuiſſe videntur, palmam retuliſſe creduntur: hæc eſt potentia Dei, tale cæleſte ſtudium, hoc Angelorum ſpectaculum.* & mox: *Nam ſi manſuetudinem ac benignitatem prætuleritis, inoffenſi omnium manus eſtis euaſuri.* Confirmat exemplo Abelis, qui occiſus à Cain, in tranquilliſſimum cœli portum receſſit; Cain verò toto orbe factus eſt vagus & profugus: ac Ioſephi, qui inuidiam fratrum ſuſtinens, per eam factus eſt Princeps Ægypti.

Christianorum ſtadium eſt patiẽtia.

Hoc eſt quod de ſe & ſuis profitetur Chriſtus Ioannis 14. 6. *Ego ſum via, & veritas & vita*; vbi S. Cyrillus: *Chriſtus*, ait, *nobis eſt via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per ſanctificationem.* S. Leo ſerm. 2. de Reſurrect. *Chriſtus*, ait, *eſt via ſancta conuerſationis, veritas doctrina diuina, vita beatitudinis ſempiterna.* S. Cyprianus lib. de bono patientiæ: *Si ipſe*, ait, *eſt ſalutis noſtræ via, qui Chriſtum veſtigiis ſalutaribus ſequimur, per Chriſti exempla gradimur.* S. Bernardus ſerm. 2. de Aſcenſione: *Sequamur*, ait, *Domine te per te ad te, quia tu es via, veritas & vita: via in exemplo, veritas in promiſſo, vita in præmio.* Denique tuba hîc intonat S. Paulus Hebr. 12. 1. *Ideóque & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta, atque in dextra ſedis Dei ſedet. Recogitate enim eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes: nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis.* Quocirca S. Athanaſius lib. de virgin. Chriſtianum hiſce virtutibus quaſi coloribus pingit & ornat: *Manſuetus & quietus ſit & tolerans malorum, nulli malum pro malo reddens; ſicut ipſe* (Chriſtus) *à Iudæis contumeliis affectus eſt & ſuſtinuit, verbera & torturas feras.* & S. Auguſtinus in Pſal. 36. *Chriſtianus*, inquit, *eſt qui non aſpernatur viam Chriſti, ſed vult viam Chriſti ſequi per paſſiones ipſius. Noli per aliam viam velle ire, quàm per illam qua ipſe iuit. Dura videtur, ſed ipſa eſt tuta via. Alia fortè delicias habet, ſed latronibus plena eſt.* & paulo anteriùs: *Per dura ambulauit, ſed magna promiſit. Sequere. Noli tantùm attendere qua iturus es, ſed & quò venturus ſis: Tolerabis dura temporalia, ſed ad lætitiam peruenies ſempiternam.*

Via Chriſti in cœlum eſt crux.

Qui peccatum non fecit.] eò quòd humanitas eius hypoſtaticè coniuncta verbo, ab eo ita cuſtodie- Vers. 22.

X batur

batur & dirigebatur, vt peccare non poſſet. Eius enim cuſtodia commiſſa erat verbo, quaſi hypoſtaſi. Si enim hic homo (puta Chriſtus) peccaſſet, peccaſſet & verbum, quod erat eius hypoſtaſis & ſuppoſitum. Actiones enim ſunt ſuppoſitorum, & originaliter à ſuppoſitis procedunt. ita Theologi & ex iis Suarez 3.p.q.15.art.1.

Quare horrenda eſt blaſphemia Caluini dicentis, Chriſtum fuiſſe verè peccatotem & damnationis reum, ex metu paſſionis calicem fugiſſe, ac in cruce deſperaſſe, quam multis confutaui Hebr. 5. 7 Longo alitet Paulus Chriſtum vocat *Pontificem innocentem, impollutum, ſegregatum à peccatoribus*, Hebr.7.26. &: *Eum*, inquit, *qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo*, 2.Corinth.5.21.

Hîc declarat S.Pettus, quid vocarit v. 19. pati propter Dei conſcientiam, nimirum pati propter innocentiam, pati ſcilicet propter cauſam falsò æſtimatam & imputatam, quæ non eſt culpa, ſed innocentia, hoc eſt, pati innocentem. Sin enim Chriſtus qui peccatum non fecit, innocens paſſus eſt, quia ſcilicet dicebat ſe eſſe filium Dei, quæ non erat falſitas nec culpa blaſphemiæ, ſed confeſſio veritatis & innocentiæ.

Nec inuentus eſt dolus in ore eius.] Etiam à Scribis & Phariſæis, qui ſatagebant eum capere in ſermone, vt accuſare & occidere poſſent, Matth.22.15. Citat S.Petrus Iſaiam cap.53.8. quod totum caput eſt de Chriſti paſſione, agnina patientia, obedientia & innocentia. *Sicut ouis*, inquit, *ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* vide ibi dicta.

Vers. 23. *Qui cùm malediceretur.*] vocaretur potator vini, Samaritanus, poſſeſſus a diabolo, ſeditioſus, hoſtis Cæſaris, ſubuerſor gentis, &c.

Non maledicebat, οὐκ ἀντελοιδόρει, *non remaledicebat*, vti legit S.Hieronymus lib.2. contra Iouin. Auguſtinus tract.21. in Ioannem, Ambroſ. in Pſalm.37. & alij. q.d. Chriſtus non reddebat talionem, maledictum non penſabat maledicto, maledicentibus viciſſim non maledicebat; ſed altiſſimum ſeruabat ſilentium, ita vt Pilatus miraretur, quod ſignum erat animi non tantùm innocentis, ſed & excelſi, imò ſanxit diſcipulis ſuis: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* &: *qui te percutit in maxillam, præbe & alteram*, Lucæ 6.28. Quanta hîc in Chriſto innocentia, patientia, charitas, animi celſitudo? Græca addunt: *Cùm percuteretur non repercutiebat, cùm malediceretur non remaledicebat, cùm pateretur non comminabatur*; & ita legit Canon 28. Apoſt. S. Proſper ad Demetriadem legit: *Percutienti ſe non comminabatur*; licèt enim Iudæis & Scribis ſæpe væ maledictionis æternæ, Deique iudicium tam in vita quàm in morte intentarit, vt Matth.23. toto capite, & cap.26.64. tamen id non fecit propter ſe, nec ex impatientia vel appetitu vindictæ, vt ſcilicet ſe de iis vindicaret, ſed propter ipſos, & ex charitate, vt ſcilicet denunciando ſceleratis iras diuinas & ignes æternos, eos auocaret à ſcelere & gehenna. Hinc aptè S. Ambroſius Chriſtianum ita pingit in Pſalm. 37. *Ad eius* (Chriſti) *ſimilitudinem atque imaginem iuſtus ſuæ vitæ cupiens inſtituta formare, accuſatus tacet, læſus remittit, diſſimulat laceſſitus, & non aperit os ſuum, vt illum imitetur, qui ſicut agnus ad victimam ductus non aperuit os ſuum; vt cùm poſſit habere quod referat, magis vult ſilere quàm dicere.* Illuſtre huius virtutis nuper dedit exemplum Illuſtriſſimus Cardinalis Bellarminus, qui cùm à quodam æmulo in omnibus penè ſententiis ſuis carperetur & refutaretur, idque aſſiduè, continuò tacebat; mirantibus aliis ac rogantibus, cur ſe ſuaque dicta & honorem Cardinalium non tueretur, reſpondit: *Melior eſt vncia charitatis & pacis librâ victoria.*

Tradebat autem iudicanti (Pilato. aliqui apud Franc. Lucam legunt *iudicari*, id eſt, vt iudicaretur) *ſe iniuſtè.*] tum quia innocens ab eo condemnatus eſt, hancque innocentiam agnouit Pilatus, cùm lauans manus dixit: *Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis*, Matth.27.24. Itaque vt placeret Iudæis ſceleratus iudex, Chriſtum innocentem iniuſtè ad crucem condemnauit. Vnde S. Leo ſermone 3. de paſſione: *Lotus manibus*, ait, *& ore polluto iiſdem labijs Ieſum miſit ad crucem, quibus eum pronunciauit innocentem*; tum qua Chriſtus etiam qua homo, vtpote hypoſtaticè vnitus verbo, nec Pilato, nec vlli Principi vel iudici ſuberat, ſed ipſe omnium erat Iudex & Princeps. Porrò idipſum facilè ſcire poterat Pilatus inquirendo in vitam, acta & miracula Chriſti. Ex iis enim cognouiſſet ipſum non eſſe purum hominem, ſed hominem Deum, ac proinde ſibi non ſubditum, ſed ſuperiorem. ita S. Athanaſ. ſermone de Paſſione & Cruce. Græci codices contrariè legunt; nimirum: *Tradidit autem iudicanti iuſtè.* Vnde Syrus, *Tradebat iudicium ſuum iudici iuſtitiæ*, ſcilicet *Deo verbo inhabitanti in ſemetipſo*, ait OEcumen. aut potiùs Deo Patri. ita Didymus & S.Auguſtinus tractatu 21. in Ioannem, idque vario ſenſu. Primò, q. d. Chriſtus ſuam cauſam & iniuriam non vindicauit, ſed eius vindictam reliquit Deo Patri, iuxta illud: *Mihi vindicta: ego retribuam, dicit Dominus*, Rom.12. v.19. vnde Græcum παρεδίδου non tantùm ſignificat *tradidit*, ſed & *commiſit* ac commendauit. Secundò, q. d. Chriſtus ſuos perſecutores, tortores & carnifices commendauit Deo Patri, pro eis orando ac dicendo: *Pater dimitte illis: non enim ſciunt quid faciunt*, Lucæ 23. 34. ita Didymus.

Tertiò, & magis appoſitè ac genuinè, q. d. Chriſtus quaſi agnus vltrò & liberaliter tradidit ſe Deo Patri ad mortem & crucem, vt ei obediret, vſque obediendo, patiendo & moriendo ſatisfaceret pro peccatis omnium hominum, eóſque illi reconciliaret: itaque nobis exemplum dedit, vt cùm ab hominibus iniuſtè affligimur, non ad eorum iniuſtitiam reſpiciamus, illiſque iraſcamur, ſed de manu Dei iuſtè iudicantis illa accipiamus, dicentes cum S.Iob: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum.* Verùm noſtra Latina lectio eſt verior, magíſque appoſita, quam & è Græcis habet vetus auctor Clemens Alexandrinus in Comment. Vnde veriſimile eſt pro δικαίως, id eſt, *iuſtè*, olim lectum fuiſſe ἀδίκως, id eſt, *iniuſtè*. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ierem.11. v.19. *Et ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui: quia cogitauerunt ſuper me conſilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium.* & Iſaiæ 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus.* vide vtrobique dicta. Sic S. Euſebius Vercellenſis Epiſtol. ad Eccleſ. Vercellenſ. ſcribit ſe corpus ſuum Arrianis dediſſe in prædam. Hinc patet Chriſtum in ſe ſuáque paſſione, dediſſe & propoſuiſſe ſingulis imitandum perfectiſſimum exemplar patientiæ, innocentiæ, humilitatis, charitatis, fortitudinis, omniúmque virtutum. Harum enim omnium ipſe fuit

prodi

prodigium & portentum, vt ipſe ait Iſaiæ 8.v.18. A *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum Iſrael.* vbi multa hac de re dixi.

Quocirca ad tolerandas quaſlibet iniurias, calumnias, probra, irriſiones, contradictiones, vilipenſiones, moleſtias, dolores, ærumnas, efficaciſſimum eſt remedium, *& ſingulare refugium*, ait ſanctus Bernardus ſermone 22. in Cantic. Chriſti paſſio, ſi illa attentè ruminetur & inuocetur.

Paſſio Christi omnium dolorum remedium.

Ita faciebat S. Elzearius comes Arriani. Rogatus enim quomodo ad tantam animi manſuetudinem & patientiam perueniſſet, reſpondit: Per meditationem paſſionis Chriſti. *Quoties*, inquit, *aliquam animi commotionem ad iram vel impatien-* B *tiam ſentio, cogito de Chriſti paſſione & patientia, nec ab ea cogitanda & ruminanda ceſſo, donec per eam detumeſcat & ſubſidat omnis animi æſtus & commotio.*

Exempla.

Quocirca idem degens in Monte Peſſulano, cùm Delphina eius vxor, ſed virgo (viuebant enim in coniugio continentes & cœlibes) ad eum miſiſſet famulum cum literis, ſcire cupiens, vbi & quid ageret? reſpondit: *Sanus ſum corpore & ſoſpes. Quòd ſi me videre cupis, quære in vulnere lateris Chriſti: illic enim habito, & ibi me poteris inuenire, fruſtrà alibi quæſitura.* Ita habet vita eius cap.30.

Hac de cauſa ſanctus Franciſcus Xauerius quotidie per dimidiam horam ad minimum medita- C batur de paſſione Chriſti, idémque noſtris omnibus cæteríſque vt facerent conſulebat, vti legimus in eius vita. Abbas Stephanus in Prato ſpirit. cap.64. *Ego*, ait, *die noctúque nihil aliud aſpicio, niſi Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in ligno pendentem.* Idem facit ſanctus Auguſtinus. Sic enim in Manuali (quod ex eo quiſpiam collegit) ait cap. 21. *Tuta & firma requies eſt infirmis & peccatoribus in vulneribus Saluatoris; ſecurus illic habito, patent mihi viſcera per vulnera. Quicquid ex me mihi deeſt, vſurpo mihi ex viſceribus Domini mei, quoniam miſericordia affluunt, nec deſunt foramina per quæ affluant. Per has rimas licet mihi guſtare quam ſuauis eſt Dominus Deus meus. Copioſa redemptio da-* D *ta eſt nobis in vulneribus Ieſu Chriſti Saluatoris noſtri, magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ & perfectio virtutum. Cùm me pulſat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Chriſti. Cùm me premit caro mea, recordatione vulnerum Domini mei reſurgo. Cùm diabolus mihi parat inſidias, fugio ad viſcera miſericordiæ Domini mei, & recedit à me: in omnibus aduerſitatibus non inueni tam efficax remedium, quàm vulnera Chriſti, in illis dormio ſecurus & requieſco intrepidus: Chriſtus mortuus eſt pro nobis. Nihil tam ad mortem amarum, quod morte Chriſti non ſanetur. Tota ſpes mea eſt in morte Domini mei. Mors eius meritum meum, refugium meum, ſalus, vita & reſurrectio mea. Quantò ille potentior eſt ad ſaluandum, tantò ego ſum* E *ſecurior.*

S. Leo ſermone 8. de Quadrageſima cap. 4. *Pia*, ait, *vita ſanctorum nunquam aliena eſt crucis Chriſti, dum continentiæ clauis deſideria carnis configit, & corporeas cupiditates virtute ſpiritus in ſe habitantis interficit.* Idem ſermone 2. de Reſurrectione: *Sine ergo*, ait, *contra ambitionem ſeculi, ſiue contra concupiſcentias carnis, ſiue contra hæreticorum iacula dimicemus, Dominica cruce ſemper armemur.* Et ſanctus Bernardus ſermone 43. in Cantica, agens de doloribus & vulneribus Chriſti ait, ſe ex iis haurire omnem gratiam & virtutem: *Hæc*, inquit, A *meditari dixi ſapientiam, in his iuſtitiæ mihi perfectionem conſtitui, in his plenitudinem ſcientiæ, in his diuitias ſalutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdum potus ſalutaris amaritudinis, ex his rurſum ſuauis vnctio conſolationis: hæc me erigunt in aduerſis, in proſperis reprimunt, & inter læta triſtiaque vitæ præſentis, via regia incedenti tutum præbent vtrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulſando. Hæc mihi conciliant mundi iudicem, dum tremendum poteſtatibus, mitem humilémque figurant; dum non ſolùm placabilem, ſed & imitabilem præſentant eum qui inacceſſibilis eſt principatibus, terribilis apud Reges terræ.*

Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper VERS. 24. B *lignum.*] crucis, quaſi hircus emiſſarius, cui Hebræi omnia peccata ſua imponebant, Leuit. 16. verſ. 21. Syrus: *Baiulauit omnia peccata noſtra, eaque ſuſtulit in corpore ſuo ad crucem.* Athanaſius oratio. 4. contra Arrian. *Efferens peccata noſtra in crucem vnà cum corpore ſuo.* Alludit ad Iſaiæ 53. v.4. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.* vbi Septuaginta vertunt: *Ipſe peccata noſtra portat, & pro nobis dolet.* Chaldæus: *Deprecabitur pro peccatis noſtris, & delicta noſtra propter eum dimittentur.*

• *Peccata noſtra.*] id eſt, pœnas peccatis noſtris debitas: eſt metonymia. Culpa enim ponitur pro pœna culpæ debita, velut merces pro C merito. Hoc eſt quod ait Paulus Coloſſenſ. 2. verſ. 14. *Delens quod aduersùs nos erat chirographum decreti, &c. affigens illud cruci. Hoc enim chirographum*, inquit Origen. homilia 13. in Geneſim, *peccatorum noſtrorum cautio fuit. Vnuſquiſque enim noſtrûm in his quæ delinquit debitor efficitur, & peccati ſui literas ſcribit.* Rurſum ſignificat hîc ſanctus Petrus, Chriſtum peccata noſtra ſecum affixiſſe cruci & crucifixiſſe, vt iis mortui iuſtitiæ viuamus. Vnde Clemens Alexandrinus 3.Pædagogi cap. 12. *Limitem*, ait, (peccati & quaſi peccandi terminum) *habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur.* & Origen. homilia 8. in Ioſue: *Viſibiliter quidem*, D ait, *filius Dei in carne crucifixus eſt, inuiſibiliter verò in ea cruce diabolus cum principatibus ſuis & poteſtatibus affixus eſt cruci, &c. Crux illa trophæum diaboli fuit, in quo & crucifixus eſt & triumphatus.* In cruce enim Chriſtus *expolians principatus & poteſtates*, vt ait Paulus Coloſſ. 2. v. 14. *traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo.* Origen. homilia 8. in Ioſue legit *in cruce*, quia pro αὑτῷ legit per ſpiritum lenem αὐτῷ, id eſt, *in ipſa*, ſcilicet σταυρῷ, id eſt, *cruce*, vt præceſſit.

Hinc tertiò, *à ligno regnauit Deus*, Pſalm.95.10. iuxta Septuaginta, vt citat ſanctus Iuſtin. contra Triph. Victoriam enim & regnum totius mundi peperit ſibi Chriſtus per crucem. *Factus enim* E *eſt principatus ſuper humerum eius*, Iſaiæ 9.v.6. *Nam principatus Domini & regnum eius eſt crux*, ait Theophil. in Lucæ 23. Crux ergo fuit currus triumphalis Chriſti: vnde admirans ſanctus Auguſtinus tractatu 117. in Ioannem: *Grande*, ait, *ſpectaculum; ſed ſi ſpectet impietas, grande ludibrium: ſi ſpectet pietas, grande myſterium. Si ſpectet impietas, videt Regem pro virga regni lignum ſui portare ſupplicij: ſi pietas ſpectet, videt Regem baiulantem lignum, quod fixurus erat etiam in frontibus Regum: in eo ſpernendus oculis impiorum, in quo erant glorîatura corda Sanctorum.* Quia, vt ait S. Leo ſermone 8. de paſſione: *Glorioſiſſimus diaboli victor pulchra ſpe-*

cie triumphi ſui portabat trophæum, & inuicta patientiæ humeris ſignum ſalutis adorandum regnis omnibus inferebat.

Iuſtitiæ viuamus.] Quocirca exclamat S. Ambroſius: *O diuinum crucis illius ſacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera eſt, affiguntur vitia, eriguntur trophæa!* vnde concludit: *Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui enim peccato moritur, Deo viuit. Viuamus ei, qui Filio proprio non pepercit, vt in illius corpore noſtras crucifigeret paſſiones. Pro nobis enim mortuus eſt Chriſtus, vt nos in illius corpore rediuiuo viueremus. Mortua eſt ergo in illo non vita noſtra, ſed culpa.* & ſanctus Bernardus Epiſtol. 105. ad Romanum: *Moritur*, inquit, *iuſtus, ſed ſecurè: quippe cuius mors vt præſentis eſt exitus vitæ, ita introitus melioris. Bona mors ſi moriaris peccato, vt iuſtitiæ viuas. Hæc mors neceſſe eſt vt præcurrat, vt ſequatur illa ſecura. Dum viuis in carne morere mundo, vt poſt mortem carnis Deo viuere incipias.*

Cuius liuore (Græcè μώλωπι, id eſt, *vulnere*, vibice, plaga: hoc enim apud Iſaiam eſt Hebraicè חַבֻּרָה *chabbura*, id eſt, *liuor*, ſic dictus à ſanguine, qui in eo aggregatur, radix enim חָבַר *chabar* ſignificat *coniungere*. ita Pagnin.) *ſanati eſtis*. Chriſti enim corpus in paſſione ita flagellis & plagis fuit contuſum, conſciſſum & liuidum, vt totum videretur eſſe liuor, imò lepra, vt ait Iſaias cap. 53. Porrò S. Petrus citat Iſaiæ 53. v. 5. vide ibi dicta. Piè S. Ambroſius citans hunc locum lib. de Spiritu ſancto cap. 8. *Plaga*, ait, *Chriſti noſtra medicina eſt.* Idem in cap. 22. Lucæ: *Doles ergo Domine non tua, ſed mea vulnera; non tuam mortem, ſed noſtram infirmitatem; & nos æſtimauimus te eſſe in doloribus, cum tu non pro te, ſed pro me doleres, &c. & liuore tuo vulnera noſtra ſanares.* Sicut ergo auis dicta icterus, ictericos ſanat, quia morbum in ſe trahit, eóque emoritur. *Auis icterus*, ait Plinius lib. 30. 11. *vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur ſanari id malum* (icteri ſiue morbi regij) *tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulum.* Sic Chriſtus morbos animæ noſtræ in ſe trahens iis enectus eſt, & nos viuificati ſumus. Ita S. Eliſabetha Hungarorum regis filia intentiùs intuens in imaginem Chriſti crucifixi, ita compuncta fuit, vt in lachrymas prorumpens ſibi diceret: *En creator & redemptor meus nudo corpore, mea cauſa ignominioſam in cruce oppetit mortem: ego verò miſera gemmis, auro, byſſo & purpura contecta, vitam cœleſtibus indignam beneficijs perdo magis quàm ago. Illud caput ſpinea corona depunxit, Iudæorum vallarunt opprobria: me numeroſa circundatam familia, aurea corona redimitam cuncti mirantur, ſuſpiciunt, honorant. Me miſeram, me infelicem! Sic illius obedio præceptis, beneficia reuoluo, veſtigia ſequor, qui me cùm non eſſem creauit, perdiſámque ſuo ſanguine redemit?* Quare vehementiâ compunctionis quaſi exanimis in terram concidit: ad ſe reuerſa totum vitæ ſtatum mutauit, totámque ſe dedit pietati, ſimplicitati, humilitati, ſui contemptui, obedientiæ, charitati & obſequio pauperum. ita habet eius vita cap. 7. S. Clara exemplo ſui magiſtri ſancti Franciſci, aſſiduè intuebatur oculis mentis Chriſtum crucifixum, itaque ad mundi contemptum, deſiderium crucis, paupertatem, amorem diuinum, omnémque perfectionem incendebatur. Docebat nouitias plangere Chriſtum crucifixum. Inter horas diei ſextâ & nonâ (quibus in cruce pependit Chriſtus) maiori compunctione afficiebatur, vt cum immolato Domino immolaretur. Chordam tredecim nodorum ad carnem cingebat in memoriam vulnerum Chriſti. ita habet vita eius cap. 20. Notum eſt quod ſcribit ſanctus Bonauentura de ſtigmatibus ſancti Franciſci, ei de Chriſti paſſione meditanti à Chriſto impreſſis. S. Coleta adeò frequens & intenta erat in meditatione paſſionis Chriſti, vt extra ſe raperetur, & in Deum transformaretur ardentiſſimo deſiderio & amore, præſertim feriis ſextis, quibus ſæpe præ doloris vehementia in manibus, pedibus & latere ſibi reuera videbatur clauis & lancea configi. Quare apparuit ei Chriſtus, modúmque quo paſſus eſſet, & vt ſingulis membris ſingulares noſtri amore pertuliſſet cruciatus, reuelauit. Quamobrem ipſa incidebat in deliquium, nil niſi Chriſtum ſentiens, & in ipſum transformata. ita habet vita eius apud Surium tomo ſecundo. Similis fuit ſancta Lydvvina, quæ verſans aſſiduè in viridario paſſionis, ima ex corde trahebat ſuſpiria, ex oculis lachrymarum fundebat imbres, ac per triginta tres annos continuis morbis & doloribus acribus afflicta, ſumma patientia ſe Chriſto patienti conformauit. ita habet vita eius cap. 7. Ludouicus Bloſius Abbas Lætienſis vir doctus & ſanctus cap. 2. Monilis ſpirit. narrat Chriſtum ſæpe reuelaſſe chariſſimis ſuis ſponſis Brigittæ, Gertrudi, Mechteldi, Catharinæ mirè ſibi gratum eſſe deuotè recolere paſſionem, & amorem nobis in ea oſtenſum. Quare eas illam tam profundè viſceribus animarum ſuarum infixiſſe, & tam ardenti ſuauique affectu ruminaſſe, vt illa eis eſſet mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Harum omnium dux & anteſignana fuit ſancta Magdalena, quæ Chriſto patienti ſola penè cæteris metu diffugientibus inter carnifices, Scribas & Phariſæos conſtanter aſtitit vſque ad mortem, imò vſque ad reſurrectionem. Patheticè & graphicè animi eius amoriſque ſenſa exprimit Origen. de ſancta Magdalena, vbi inter cætera ait, eam ſibi dixiſſe: *Stabo & hic moriar, vt ſaltem iuxta ſepulchrum Domini mei ſepeliar. O quàm beatum corpus meum, ſi fuerit ſepultum prope magiſtrum meum. Viuens iuxta illud manebo, moriens illi adhærebo, nec viua nec mortua ab eo ſeparabor.* & inferiùs: *Ioſeph poſuit corpus tuum* (ô Chriſte) *in monumento, Maria ſepeliuit ibi pariter ſpiritum ſuum, & ita indiſſolubiliter iunxit & quodammodo vniuit cum corpore tuo, vt faciliùs poſſes ſeparare animam ſo viuificantem à viuificato corpore ſuo, quàm ſpiritum ſuum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quàm in corpore ſuo, cùmque requirebat corpus tuum, requirebat pariter ſpiritum ſuum, & vbi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo ſpiritum ſuum. Quid mirum ergo ſi ſenſum non habebat* (vt Chriſtum videns non videret, ſed hortulanum putaret?) *quæ ſpiritum amiſerat? quid mirum ſi te neſciebat, quæ non habebat ſpiritum quo ſcire debebat? Redde ei itaque ſpiritum ſuum quem habet in ſe corpus tuum, & mox recuperabit ſenſum ſuum, & relinquet errorem ſuum, &c.*

Crux ſanctiaris magiſtra ſanctis. [margin, partly cut]

S. Magdalena ſpiritus in corpore Chriſti defuncto. [margin]

Eratis enim ſicut oues errantes.] Excitat fideles ad humilitatem & gratitudinem, vt ſcilicet cogitent ſe fuiſſe oues à Deo, virtute, ſalute & cœlo aberrantes, ac ad diabolum, ſcelera, damnationem, & gehennam ruentes, ſed à Chriſto paſtore reuocatas, reductas & in recta ad ſalutem via poſitas. VERS. 25.

poſitas. Immenſas ergo agant gratias Chriſto ſuo
paſtori. Alludit ad Iſaiæ 53. 6. *Omnes quaſi oues
errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit.* &
Pſalm. 118. verſic. vltim. *Erraui ſicut ouis quæ
perijt: quære ſeruum tuum Domine.* Et ad parabo-
lam paſtoris, qui relictis 99. ouibus centeſimam
aberrantem requiſiuit, & inuentam impoſuit in
humeros, ac ad ouile reduxit, Lucæ 15. 4. Hinc
Romæ in Baſilica Lateranenſi (quæ antiquiſſi-
ma eſt, & prima in toto orbe à Conſtantino Ma-
gno fabricata) & aliis Eccleſiis crebrò pingi-
tur Chriſtus quaſi paſtor inter oues, qui ouem
perditam humeris impoſitam geſtat & reducit
ad caulam. Vnde ſanctus Leo ſermone 18. de
Paſſione. Adamo opponens Chriſtum: *Ille*, ait,
*per ſuperbiæ cupiditatem iter fecit ad miſeriam, hic
per humilitatis fortitudinem viam parauit ad glo-
riam.*

Analogiæ ouis & hominis.

Nota: aptè homines peccantes comparantur
ouibus errantibus: primò, quia ouis eſt animal
ſimplex & manſuetum, ſic & homo. Vnde oues
1. nonnullis in locis, vti in Chalcide Euboica, pror-
ſus carent felle, vti & homines nonnulli, inquit
Ariſtoteles libro 4. de partibus animalium cap. 2.
2. Secundò, idem alibi ſcribit oues infeſtari tot
3. morbis, quot homines. Tertiò, oues ruminant
& ſomniant æquè vt homines, teſte Ariſtot. lib. 4.
4. de Hiſtoria animalium cap. 10. Quartò, ouis ſo-
ciale eſt animal tam ouibus quàm hominibus, ſic
5. & homo. Quintò, oues breui tempore viuunt,
ſic & homines ſunt breuis æui. *Vita capris ad octo-
nos complurimum annos, ouibus ad denos, ſed magna
ex parte ad pauciores: duces pecoris tamen vel ad quin-
denos protrahunt vitam*, ait Ariſtot. 6. Hiſtor. ani-
6. malium cap. 19. Sextò, idem ibidem: *Singulis*,
ait, *ouilibus ſinguli duces conſtituuntur, qui quo-
ties ſuo nomine à paſtore vocantur, antecedunt; quod
ab ineunte ætate facere aſſueſcunt.* ſic ſingulæ Reſpu-
blicæ vrbes & cœtus hominum ſuos habent re-
ctores: *Capris* autem *nullum ducem paſtores conſti-
tuunt, quia earum natura non ſtabilis, ſed lubrica
7. eſt & mobilis.* Septimò, ouis eſt animal gregale,
ſic & homo. *Docent paſtores ſuas oues gregari facto
ſtrepitu. Nam ſi enim tonuerit aliqua relinquatur quæ
non concurrerit, abortum ſi eſt grauida, facit. Vnde fit
vt ſi quem domi ſtrepitum commoueris, omnes concur-
rant propter conſuetudinem*, ait Ariſtot. libro 9. Hi-
8. ſtor. animalium cap. 3. Octauò, ouis facile de-
uiat & aberrat: ſic & homo. Rationem dat Ari-
ſtoteles loco iam citato. *Genus ouile*, ait, *amens,
& moribus, vti dici ſolet, ſtultiſſimis eſt; quippe quòd
omnium quadrupedum ineptiſſimum ſit: repit in deſer-
ta ſine cauſa: hyeme obſtante ipſum ſæpe egreditur ſta-
bulo: occupatum à niue, niſi paſtor compulerit, abire
non vult, ſed perit deſiſtens, niſi mares à paſtore du-
9. cantur: ita enim reliquus grex conſequitur.* Nonò,
ouis ſæpe parit monſtrum, ſic & homo. Cauſam
dat Ariſtot. libr. 4. de Gener. animalium cap. 4.
Hominis locis quibus mulieres perfœcundæ ſunt magis id
(generare monſtrum) *euenit, vt in terra Ægypti;
capris verò & ouibus magis, vt fœcundioribus, acci-
dit, atque etiam magis multifidis: multipara enim id
genus animalia ſunt, nec partum perficiunt.* Oues pa-
riunt monſtra agnorum, homines edunt mon-
10. ſtra amorum, morum & vitiorum. Decimò,
ouis errans præda fit lupo; ita homo peccans dia-
bolo: lupum arcent canes, ita diabolum concio-
natores.

Sed conuerſi eſtis nunc.] non à vobis, ſed à Chri-
ſto per gratiam ſuam vocante & trahente ad ſe,
A iuxta illud Ioan. 6. v. 44. *Nemo poteſt venire ad me,
niſi Pater qui miſit me traxerit eum.* & illud Pauli:
Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere, Phi-
lip. 2. v. 13. & illud Pſaltis Pſalm. 58. v. 11. *Miſeri-
cordia eius præueniet me.* & illud: *Conuerte nos Do-
mine ad te, & conuertemur*, Thren. 5. v. 21. & illud
Ierem. 31. v. 18. *Caſtigaſti me, & eruditus ſum quaſi
iuuenculus indomitus: conuerte me & conuertar, quia tu
Dominus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me,
egi pœnitentiam.*

Ad Epiſcopum & Paſtorem animarum veſtrarum.]
Chriſtum ſcilicet, iuxta illud Chriſti: *Ego ſum pa-
ſtor bonus*, Ioannis 10. v. 11. & illud Iſaiæ 40. v. 11.
Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congre-
B *gabit agnos, & fœtas ipſe leuabit, fœtas ipſe portabit.*
& Ezechiel. 34. v. 23. *Suſcitabo ſuper eas paſtorem
vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid: ipſe paſ-
cet eas, & ipſe erit eis in paſtorem*, &c. totum enim
hoc Ezechiel. caput eſt de paſtoribus. Vide ibi di-
cta, & dotes veri paſtoris quas aſſignaui ibidem,
& Zachar. 11. v. 7. Nonnulli per paſtorem acci-
piunt regem. Sic enim ab Homero Agamemnon
rex vocatur paſtor populorum, & Dauid ab Eze-
chiel. vocatur paſtor. Quod enim eſt paſtor in
grege, huc debet eſſe rex in plebe. Chriſtus er-
go eſt paſtor, id eſt, rex animarum, quia in eis re-
gnat per fidem & gratiam, eaſque regit & diri-
git ad gloriam & regnum æternum, iuxta illud
C Pſalm. 22. v. 1. *Dominus regit me* (Hebr. *Domi-
nus paſtor meus*, vel, paſcit me) *&*, id eſt, idcir-
co *nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit.*
Sic Chriſtus Apocal. 19. v. 16. *vocatur Rex regum,
& Dominus dominantium.* Hinc Chriſtus veniens
in mundum, primò ad ſuum præſepe per Angelos
vocauit paſtores ouium, & magos reges qui erant
paſtores populorum per ſtellam. Hinc & in Echi-
nadis inſulis audita eſt vox Chriſto moriente, *Pa-
na magnum mortuum.* Pan enim erat Deus paſtorum.
Talis autem erat Chriſtus. ita Euſeb. lib. 5. de præ-
par. cap. 9.

Et Epiſcopum animarum veſtrarum.] Eſt ipſe Epi-
ſcopus & corporum, quatenus ſalus corporum di-
D rigitur ad ſalutem animarum: alioqui enim ſalus
corporum per ſe ſpectat ad medicum, non ad Epi-
ſcopum. Chriſtus ergo eſt Epiſcopus, ſpeculator,
ſuperintendens, regens, cuſtodiens, dirigens ani-
mas quaſi oues ſuas in vitam æternam. Vnde diſ-
cant Epiſcopi, ſuum munus eſſe non ſuis commo-
dis & honoribus, ſed animarum ſaluti incumbere,
vt docet S. Bernardus lib. 2. ad Eugen. cap. 6. *Blan-
ditur*, inquit, *cathedra? ſpecula eſt: inde denique ſu-
perintendis ſonante tibi Epiſcopi nomine non Dominium,
ſed officium.* Præclarè S. Epiphanius hæreſi 55.
oſtendit Chriſtum eſſe paſtorem & Epiſcopum,
qui, inquit, *pro toto mundo obtulit ſe, ipſe victima, ipſe
ſacrificium, ipſe Sacerdos, ipſe altare, ipſe Deus, ipſe*
E *homo, ipſe Rex, ipſe Pontifex, ipſe ouis, ipſe agnus,
omnia in omnibus pro nobis factus, vt nobis vita omni-
bus modis fieret, & ſacerdotij ſui immutabile firma-
mentum in ſecula efficeret.* Nimirum ipſe ita eſt pa-
ſtor, vt nos oues ſuas propria carne paſcat, &
proprio ſanguine potet in Euchariſtia. Quare
meritò ſanctus Eucherius Epiſtola ad Valeria-
num: *Imprudentiſſimum eſt*, inquit, *cùm pro no-
bis tam multa fecerit Deus, nihil noſmetipſos feciſſe pro
nobis.*

Ei ergo quaſi paſtori animæ noſtræ amantiſſi-
mo, vigilantiſſimo, potentiſſimo canamus iugiter
cum S. Thoma totáque Eccleſia in feſto corporis
Chriſti;

Bone paſtor, panis vere,
Ieſu bone noſtri miſerere:
Tu nos paſce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viuentium.
Tu qui cuncta ſcis & vales,
Qui nos paſcis hîc mortales,
Tuos ibi commenſales,
Coheredes & ſodales
Fac ſanctorum ciuium.

Ieſu hunc animam meam vnicam, quaſi ouiculam tuam ex toto corde tibi committo: tua eſt, quia tuo ſanguine empta: tu eam rege & cuſtodi: tu eam rectis itineribus, quæ peccati non habeant ſcandalum, dirige ad portum ſalutis æternæ. Di- B co cum S. Nazianz. carm. 9. *Soli tibi ſolus ego ſum Chriſte relictus. In te mihi robur omne ſitum eſt, in te fiducia tota ſalutis.* Chriſtum ergo quaſi Principem paſtorum iugiter intueantur Epiſcopi & Paſtores, in eo & ex eo cognoſcant quantam animarum curam gerere debeant, vt Chriſto aſſimilentur: illius enim onus & officium, quaſi eius Vicarij in ſe ſuſceperunt. Ita ſuorum curam geſſit S. Gregorius Thaumaturgus Epiſcopus Neocæſarienſis, qui omnes penè ſuos ciues ab infidelitate ad fidem Chriſti traduxit. Vnde moriens cùm quæſiſſet, quot in ciuitate reliqui eſſent infideles? reſponsúmque eſſet, tantùm (uperesse) ſupereſſe ſeptendecim, Deo gratias

A agens: *Totidem*, inquit, *erant fideles cum cepi Epiſcopatum.* Idem ſingulos erudiebat ad virtutem ſuo ſtatui congruam: iuuenes hortabatur ad modeſtiam, ſenes ad patientiam; ſeruos ad obedientiam, vt erga dominos fideles & morigeri eſſent; dominos ad clementiam, vt erga ſubditos ſe humanos exhiberent; pauperes ad contemptum opum, vt veras diuitias cenſerent eſſe virtutes; diuites ad beneficentiam, vt eleemoſynas egenis facerent, cogitantes ſe opum non eſſe dominos, ſed diſpenſatores; mulieribus pudicitiam, pueris obedientiam, parentibus diſciplinam inculcabat: mœrentibus conſolationem, dubiis conſilium, afflictis opem afferebat omnibus omnia factus, B ait Nyſſenus in eius vita. Similis & homonymus illi fuit S. Gregorius Magnus Pontifex, in quo quantus fuerit animarum zelus, liquet ex tot támque aſſiduis eius Epiſtolis, homiliis, curis & geſtis. Vnde ipſe libr. 2. Epiſt. 25. ad Ioannem Epiſcopum Squilatinum: *Admonemus*, ait, *fraternitatem tuam, vt in commiſſis ſibi animabus ſolerter inuigilet, & animarum magis lucris, quàm commodis vitæ præſentis intendat. In continendis aut diſponendis rebus Eccleſiæ diligens inſiſtat, vt omni ex parte ſuſceptum dignè te geſſiſſe paſtoris officium venturus iudex cùm ad iudicandum venerit, debeat approbare.*

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Iubet vxores fideles ſubeſſe viris, etiam infidelibus, eáque occaſione vxoris æquè ac viri vtrinque officia perſequitur. Secundò, v. 8. fideles omnes hortatur ad concordiam, charitatem, modeſtiam, humilitatem, patientiam. Tertiò, v. 18. proponit eis exemplum Chriſti, cui per Baptiſmum incorporati ſunt, vt eius puritatem & mores imitantes cum eo conſcendant in cœlum, vitáque æterna donentur.

Verſ. 1. Similiter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis: vt & ſi qui non credunt verbo, per mulierem conuerſationem ſine verbo lucrifiant,

2. Conſiderantes in timore caſtam conuerſationem veſtram.

3. Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimenrorum cultus:

4. Sed qui abſconditus eſt cordis homo, in incorruptibilitate quieti, & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples.

5. Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres, ſperanres in Deo, ornabant, ſe ſubiectæ propriis viris.

6. Sicut Sara obediebar Abrahæ, dominum eum vocans: cuius eſtis filiæ benefacientes, & non pertimentes vllam perturbationem.

7. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundùm ſciẽtiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tamquam & cohæ- C redibus gratiæ vitæ: vt non impediantur orationes veſtræ.

8. In fine autem omnes vnanimes, compatienres, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles:

9. Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed è conrrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, vt benedictionem hereditate poſſideatis.

10. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coërceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum.

D 11. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & ſequatur eam:

12. Quia oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum: vultus autem Domini ſuper facientes mala.

13. Et quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis?

14. Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conrurbemini.

15. Dominum autem Chriſtum ſancti-

ficate

ficate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcēti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe.

16. Sed cum modeſtia, & timote, conſcientiam habentes bonam: vt in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem.

17. Melius eſt enim benefacientes (ſi voluntas Dei velit) pati, quàm malefacientes.

18. Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.

19. In quo & his, qui in carcere erant, ſpiritibus veniens prædicauit:

20. Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cùm fabticaretur arca, in qua pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam.

21. Quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma: non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti,

22. Qui eſt in dextera Dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ heredes efficeremur: profectus in cœlum ſubiectis ſibi Angelis, & poteſtatibus, & virtutibus.

VERS. 1. SIMILITER *& mulieres ſubditæ ſint viris ſuis.*] Vox *ſimiliter* reſpicit ſub-
ditos & ſeruos, de quibus egit ca-
pite præcedenti v. 13. & 18. q. d. Iuſſi
ſubditos ſubeſſe principibus, ſeruos
heris, nunc ſimiliter iubeo vxores ſubeſſe maritis. D
hoc enim iubet lex naturæ, diuina & humana,
tam Gentilis quàm Chriſtiana. Sancit hoc S. Pe-
trus tam diſertè, eò quòd per Gentiles ſpargere-
tur rumor, ſed falſus, Chriſtianós quaſi Chriſti
filios velle ſe eximere ab omni ſeruitute & ſubie-
ctione, ac præſertim vxores à conſortio coniu-
gum; ídque partim ex eo, quòd luxurioſi Gentiles
vxoribus præpoſterè contra naturam abuteban-
tur: hoc autem vxoribus ne permitterent veta-
bant Apoſtoli, ideóque nonnullæ à maritis, qui-
bus legitimum coniugij vſum perſuadere non po-
terant, faciebant diuortium, vti faciebat matrona
illa de qua Euſeb. lib. 4. Hiſtor. 17. & aliæ de qui-
bus S. Linus in Paſſione S. Petri: partim ex eo, E
Apoſtoli præcones caſtitatis. quòd multæ virgines à parentibus deſponſatæ vi-
ris infidelibus, ante conſummatum matrimoninm
à ſponſalibus & ſponſis reſilirent ob amorem, vel
votum virginitatis, quam adeò ab Apoſtolis cele-
brari audiebant. Sic enim S. Flauia Domitilla de-
ſponſata Aureliano, ante connubium conuerſa à
ſuis eunuchis, Nereo & Achilleo, velum virgini-
tatis à S. Clemente Papa accipiens, nuptias ſpon-
ſúmque reſpuit: eáque de cauſa tam ipſa, quàm
S. Clemens, Nereus & Achilleus martyrium ſub-
ierunt. Sic S. Thecla conuerſa à S. Paulo, reſiliit à
nuptiis Tamyridis cui deſponſata erat, eáque de
cauſa multa & atrocia ſuſtinuit. Sic S. Iphigenia
A hortatu S. Matthæi refutauit connubium Hirtaci
regis; qui ea de cauſa S. Matthæum morte & mar-
tyrio affecit. Sic S. Suſanna neptis Diocletiani Im-
peratoris, reſpuit nuptias Maximiani Imper. qui
proinde eam occidit, martyrémque effecit. Sic
S. Agnes, S. Felicula, & pleræque aliæ virgines, eo
quòd nuptias & ſponſos reiicerent, martyrio co-
ronatæ ſuiit. Inde ergo calumnia conflata eſt in
Chriſtum & Chriſtianiſmum quaſi nuptiis con-
trarium & ſponſorum iura euertentem, adeò vt
mariti vetarent vxores fieri Chriſtianas, ne ius &
imperium in illas perderent. Huic calumniæ vt
occurrat Petrus, iubet vxoribus vt ſubſint viris,
in iis ſcilicet quæ coniugale ius exigit, aut permit-
B tit. Cauſam dat S. Auguſt. in quæſt. ſuper Geneſ.
cap. 153. *Eſt ordo*, inquit, *naturalis in hominibus, vt
ſeruiant feminæ viris: quia & illic iuſtitia eſt hæc, vt in-
firmior ratio ſeruiat fortiori: & hæc in dominationibus
& ſeruitutibus clara iuſtitia eſt, vt qui excellunt ra-
tione, excellant dominatione.* Vnde Euripides in Iphi-
genia:

Præſtat, ait, *vnicus vir, éſtque lucis huius munere*
Dignior, quàm multa ſanè feminarum millia.

Hinc Chriſtus aſſumpſit humanam naturam in
ſexu virili, qui dignior eſt, perfectior & honora-
bilior, ait S. Auguſt. lib. 83. quæſt. & ex eo S. Bona-
uent. in 3. diſtinct. 12. art. 3. quæſt. 1. Excellit enim, Mas dignior femina tripliciter.
inquit, ſexus virilis muliebrem, 1. quantùm ad di-
C gnitatem in principiando; quia omnes tam viri
quàm mulieres ex vno viro Adamo prodierunt.
2. quantùm ad virtutem in agendo; vir enim ma-
gis robuſtus & induſtrius eſt quàm femina. 3. quã-
tùm ad auctoritatem in præſidendo. Quin & Py-
thagoras aſſeruit marem in omni genere anima-
lium eſſe naturæ & virtutis principium. & Ælia-
nus lib. 11. cap. 26. *Sexus, ait, maſculus etiam inter
bruta videtur à natura præferri: ſiquidem Draco mas
inſignis eſt criſta & barba hirſutus: gallinaceus & ipſe
criſtatus; paleas inſuper velut barbam gerit: ceruus cor-
nutus, leo iubatus, cicada mas canorus eſt.*

Simili modo S. Paulus multis docet vxores de-
bere ſubeſſe viris, & in ſignum huius ſubiectionis
D geſtare in capite velamen, 1. Corinth. 11. 10. vide
ibi dicta. Citat Clemens Alexandr. libr. 4. ſtromat.
hanc Euripidis ſententiam: *Quæuis pudica mulier
eſt viri ſerua. Quæ autem non eſt pudica, eum qui vna
verſatur ſuperat amentia.*

——— Nam melius nec præſtantius vllum eſt,
Concordes quàm cùm in lecto verſantur eodem
Vir ſimul & mulier.

Quocirca monſtrum eſt vxor viro imperans, & vir Monſtrum femina dominans viro.
vxoris imperium patiens. Iudæis id ſummo pro-
bro vertit Iſaias cap. 3. 4. dicens: *Effeminati domi-
nabuntur eis.* & Ariſtot. 2. Polit. 3. taxat Spartanas
viris imperantes. Nam, vt ait Philo apud Anto-
nium in Meliſſa tomo 2. ſerm. 34. *A muliere domi-
E nari ſummum eſt viro dedecus.* Quocirca Aſſuerus
vxorem volentem dominari, regiſq; iuſſa reſpuen-
tem repudiauit, Eſther 2. 20. Verè S. Auguſtinus de
catech. rud. *Cùm femina, ait, dominatur in virum, per-
uerſa, & miſera domus eſt.* Plutarch. in præcept. con-
nub. cap. 5. aſſerit vxores quæ malunt ſtolidis viris
imperare quàm parere ſapientibus, ſimiles eſſe il-
lis quæ ducere potius volunt cæcos, quàm intelli-
gentia viſúque præditos ſequi. Viros verò effemi-
natos ridet Ierem. cap. 51. 30. dicens: *Deuoratum eſt
robur eorum, facti ſunt quaſi mulieres.* & Homerus
Iliad. 2. *O imbelles, mala vituperia, Achiuæ, neque am-
plius Achiui.* & Homerum ſecutus Virgilius 9.
Æneid.

O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges.

& Turnus Æneid. 12. per contemptum Æneam vocat ſeminirum Phrygem.

Vt & ſi qui (mariti) *non credunt verbo* (Chriſti & Euangelij, puta prædicationi euangelicæ) per mulierum conuerſationem ſine verbo, ſiue ſermone (Syrus, *per bonos mores abſque labore*) *lucri fiant*, vt earum anima & ſalus quaſi ingens lucrum acquiratur, & accedat Chriſto & Eccleſiæ. Hinc iubet Paulus 1. Corinth. 7. 13. mulieres conuerſas ad fidem non facere diuortium à maritis infidelibus, ſed eis cohabitare, vt ſua ſancta conuerſatione tam eos quàm filios ad Chriſtum traducant, vti traduxit S. Natalia S. Adrianum, Clotildis Clodouæum, S. Cecilia S. Valerianum, S. Martha S. Marium, S. Monica Patricium & S. Auguſtinum, S. Gorgonia Vitalianum. Mulier enim cùm ſit gratioſa & ametur à viro, eíque iugiter adſit, in eius animum ſicut aqua in ſpongiam ſenſim ſine ſenſu illabitur, illúmque occupat & flectit quò vult, inquit S. Chryſ. hom. 60. in Ioannem, præſertim cùm accedit pia & ſancta conuerſatio. Nam, vt ait S. Chryſoſt. hom. 19. in Epiſt. ad Hebr. *Facere maiorem vim habet ad docendum, quàm docere.*

Vers. 2. *Conſiderantes.*] ſcilicet viri, non mulieres, vt vult Hugo & Lyra. (ἐποπτεύσαντες enim cùm ſit maſculinum, viros reſpicit) *in timore caſtam conuerſationem veſtram.* Timor hìc idem eſt quod reuerentia qua mulieres Chriſtum, & amore vicéque Chriſti maritum reuerentur, cauéntque ſtudioſè ne eum etiam in re minima offendant, ac præſertim vt integram & omnimodam ei fidem & caſtitatem coniugalem ſeruent. Poſſet viciſſim accipi timor maritorum, quo ſcilicet mariti conſiderantes caſtam conuerſationem vxoris, eam reuerentur & amant; indéque ad eam æmulandam & ad Chriſtianiſmum alliciuntur.

Prima vxoris dos caſtitas eſt. Notat hìc S. Petrus primam vxoris dotem eſſe fidem & caſtitatem: femina enim & natura, & fragilitate, & complexione (vtpote calida & humida) in Venerem valde eſt propenſa. Propria feminarum paſſio eſt libido, ait S. Chryſ. hom. 40. in Matth. eiúſque cauſam dat otium quo abundat. Amor enim eſt animi cura vacantis paſſio. Hinc illud Ouidij lib. 1. de remedio Amoris:

Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus.
Quæritur Ægiſthus quare ſit factus adulter?
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat.

Idipſum docet Salomon Prouerb. 30. 15. vbi inter quatuor inſaturabilia ſecundum ponit os vuluæ. & Eccleſ. cap. 36. 23. *Omnem*, inquit, *maſculum excipiet mulier.* & Ariſtot. lib. 4. Problem. c. 27. ſcribit mulieres in Venere eſſe inſatiabiles. Nota eſt Meſſalinæ Claudij Imper. vxoris portentoſa libido. Narrat Diodorus lib. 2. & Herod. lib. 2. quod cùm Pheron Seſoſtris filius, rex Ægypti, captus oculis fuiſſet, ideóque Deorum opem per varia ſacra implorasset, reſponſum & remedium acceperit, vt placato Deo qui in Heliopoli coleretur faciem mulieris inſpiceret, quæ nullum niſi ſibi proprium virum nouiſſet: ab vxore propria incipiens multas expertus eſt, nullam tamen reperit incorruptam præter hortulani cuiuſdam, quam reſtituto viſu vxorem accepit, reliquas omnes viuas combuſſit. Æſchines Satyricus omnes feminas Ionicas μοιχάδας, id eſt, *adulteras* appellare eſt auſus. Ioſephus lib. 2. belli c. 7. ſcribit Eſſæos non ducere vxorem, eò quòd nullam vni viro fidem ſeruare credant: licèt alia potior fuerit ratio, nimirum ſtudium pietatis & contemplationis. Porrò, inter Chriſtianos ſcimus multas mulieres fuiſſe & eſſe caſtiſſimas, imò virgines: habet enim Eccleſia innumera ſanctarum Virginum agmina, in eóque inſignis elucet gratia Chriſti & Chriſtianiſmi, quæ naturam fragilem ita corrigit, conſolidat, euehit & perficit. Plutarch. in Problem. ait olim nouæ nuptæ præferri ſolitum ignem & aquam, vt ſignificaretur eam caſtam & puram eſſe debere: ignis enim purgat, aqua luſtrat.

Vers. 3. *Quarum non ſit extrinſecus capillatura.*] S. Fulgen. lib. 2. cap. 11. *capillorum implicatio.* Tigurina: *Quarum ornatus ſit non externus, qui ſitus eſt in plicatura capillorum.* Syrus, *in cincinnis capillorum.* S. Ambroſ. exhort. ad Virgin. *in plicatu capillorum.* Græcè enim aliqui legunt ἐμπλοκῆς τριχῶν, id eſt, *implicationis capillorum.* Alij per Diaſtolen, ἐν πλοκῇ τριχῶν, id eſt, *in plicatura capillorum.* Sed eodem redit ſenſus. Intelligit enim capillorum πλέγματα qualibet, ſiue ea fiant eos criſpando, ſiue retorquendo, ſiue innodando, ſiue in circos & cornua calamiſtris diſcriminando, ſiue alienos accerſendo. Hoc eſt quod ait Paulus 1. Timoth. 2. 9. *Ornantes ſe non in tortis crinibus.* Solent enim feminæ ſtudere compoſitioni & ornatui capillorum: vnde Terent. in Heaut. act. 2. *Dum poiuntur & comuntur, annus eſt.* *imò alienis capillis verticem ſtruunt*, ait S. Hier. ad Marcel. vt videantur in fronte erigere crinium faſtigia & turres, quas incuſans Iuuen. Satyr. 6. ait.

——*Tot adhuc compagibus altum*
Ædificat caput.

& Tertul. de cultu femin. c. 7. *Quid*, ait, *tanta ornandi capitis oneroſitas ſalutem ſubminiſtrat?* & S. Hieronym. ad Lætam de inſtit. filiæ: *Nec caput*, ait, *gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auſpiceris.* ſolebant enim crines & vultum ceruſſa, ſtibio, aliíſque pigmentis colorare: & qui hæc parabant à cinere fucorum vocabantur Cinerarij & Ciniflones, inquit Tiraquell. leg. 2. Connub. num. 27. (Ciniflones.) Præclarè Eſther c. 14. 16. Deum alloquens: *Tu ſcis*, inquit, *neceſſitatem meam, quòd abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtentationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus ſilentij mei.* Si id culpabile in feminis, multò magis in viris, qui ſe effeminant *apertam profeſſi mulieroſitatem*, ait Tertul. de Velam. Virg. lute S. Greg. hom. 6. in Euang. *Penſate*, ait, *quæ culpa ſit hoc etiam viros appetere, quo curauit Paſtor Eccleſiæ & feminas prohibere.* S. Tiburtius aſſeruit Torquatum Chriſtiani nomen mentiri, eo quòd capillos criſparet. ita habet eius vita.

Secunda dos feminæ, modeſtia cultus. Porrò totus hic verſus Græcè ſic clarè habet: *Quarum cultus* (ornatus) *ſit non exteriùs implicationis capillorum, aut circumpoſitionis auri, aut amictus veſtimentorum, ſed abſconditus eſt cordis homo* (qui conſiſtit) *in incorruptione manſueti & quieti ſpiritus.* q. d. cultus feminarum ſit non externus, ſed internus, puta interior homo ſpiritalis, nimirum incorruptus animi placidi & quieti ſpiritus. Secunda eſt hæc dos & virtus mulieris, nimirum modeſtus & honeſtus corporis cultus: prima enim eſt caſtitas, vt dixi.

Aut circumdatio auri.] Tigur. aut *in circumpoſitione auri*, quomodocunque ea fiat, ſiue aureas geſtando veſtes, catenas, bullas; ſiue capillos aureis filis vittíſque colligando; ſiue veſtes limbis & fimbriis aureis diſtinguendo. Porrò non vetat S. Petrus omnem capillaturæ & auri vſum, ſed tantùm immodicum, & qui ſtatum ſuperet: hoc

reſponſum

reſponſum ſit Caietano, qui cenſet hæc ad fideles æui S. Petri ſanctiſſimos pertinere, non ad matronas noſtri ſeculi. Quis autem modus ſit adhibendus, docet S. Baſilius in Iſaiæ cap. 3. Quare meritò S. Hieron. lib. 1. contra Pelagium, Pelagium refellit, quòd diceret omnem omnino ornatum à S. Petro prohiberi.

Aut indumenti veſtimentorum cultus.] Tigur. *Aut in amictu palliorum.* Solent enim tot induere veſtes, tótque tunicis, peplis, velis, palliis, &c. iiſque ſericeis & pretioſis ſe amicire, & ornare mulieres cultus ſtudioſæ, vt Iſaias eas enumerando multos verſus impleat cap. 3. 18. & Tiraquellus in Connub. lege 3. num. 27. & ſeq. multa alphabeta, multáſque paginas: imò nonnullæ in veſtitu ſuo omnes viri opes exhauriunt, iuxta illud Propertij:

Matrona incedit cenſus induta nepotum;

quod deteſtans Ouidius libr. 3. de Arte am. exclamat:

Quis pudor eſt cenſus corpore ferre ſuos?

& Seneca lib. 7. de benefic. cap. 9. ait inſanis quibuſdam bina ex auribus pendere gemmarum patrimonia.

VERS. 4. *Sed qui abſconditus eſt cordis homo.*] hoc eſt, mens & animus, ſupple & repete, hic ſit mulierum cultus & ornatus, vt præceſſit: hic autem ſitus eſt *in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus.* q. d. *abſconditus* cordis homo, eſt incorruptus animi manſueti & modeſti ſpiritus; hícque verus & vnicus eſt feminarum cultus: de duplici homine, interiore ſcilicet & exteriore, vide S. Auguſt. lib. 1. de nuptiis & concup. cap. 30. & S. Ambroſ. de inſtitut. virg. cap. 2. & ea quæ dixi Rom. 2. 29. & Epheſ. 4. 24. Philoſophicè Caietan. abſconditum hominem cenſet vocari animã immortalem in corpore abſconditam, cuius cor eſt voluntas. Meliùs S. Ambroſ. Epiſt. 27. *Exterior homo,* ait, *plurima in ſe membra habet: interior autem cordis homo totus ſapientia eſt, plenus gratia, plenus decoris.* Dicitur *cordis,* non quòd in corde reſideat (anima enim potiùs reſidet in capite) ſed quia cordi, id eſt, appetitui præeſt, eúmque regit & moderatur. Tigutina vertit: *Sed occultus ſit ornatus qui eſt in corde homo, ſi is careat omni corruptela, ita vt ſpiritus placidus ſit ac quietus.* q. d. optimus ornatus mulieris eſt manſuetudo, modeſtia & pax animi; hæc enim omnes animi potentias, paſſiones & motus componit, ornat, ditat. Hic enim eſt *decor occultus & tecta venuſtas*, ait Nazianz. in Præcept. ad virgin. & Pſaltes Pſalm. 44. 14. *Omnis,* ait, *gloria filiæ regis ab intus.* Tritum eſt illud; *Mulieris ornamentum mores, & non aurum.* Ornamentum enim, ait Crates, eſt, quod ornat: ornat autem quod honeſtiorem mulierem facit: talem verò præſtat non aurum, non ſmaragdus, non coccus, ſed grauitas, moderatio, pudor. ita Plutarch. in Lacon. Plinius in Panegyr. Traiani laudat eius vxorem, quòd in cultu eſſet modeſta. Pythagoras Crotonienſibus matronis perſuaſit vt auratas veſtes, aliaque ornamenta velut inſtrumenta luxurię deponerent, eaque omnia in Iunonis ædem Deæ conſecrarent. vera enim ornamenta matronæ eſſe pudicitiam, non veſtes, vt refert Iuſtin. lib. 20. Sic & Ariſtot. in OEconom. ait ornatum mulieris non eſſe cultum, ſed modeſtiam, ac ſtudium honeſtè & decorè viuendi. Clemens Alexandr. lib. 2. Pædagog. cap. 12. docet verum mulieris ornamentum eſſe verecundiam; eas quæ ſe auro ornant imitari barbaros, qui maleficos auro vinciunt. *Annon enim*, inquit, *colli vinculum eſt torques aureus, moniliaque & quæ catenarum locum obtinent? hinc & ἁλύσεις, id eſt, catenæ* [Margin: Honeſtas & verecundia.] *appellantur. Vnde Philemon pellucidas veſtes vocat compedem aureum.* Ac recenſitis plurimis mulierum ornamentis: Miror, ait, eas non enecari, dum tantùm onus baiulant. Vide eundem lib. 3. cap. 1. & 2. S. Chryſoſt. homil. 21. ad popul. *Vis*, ait, *ornare faciem? orna non margaritis, ſed modeſtia & honeſtate: ſicque vir gratiorem cernet aſpectum. Ille nempe ornatus & zelotypia ſuſpicionem iniicere ſæpe ſolet, & inimicitias, & contentiones, & pugnas,* &c. *Modeſtia autem ornatus omnem quidem improbam ſuſpicionem expellit: omni autem vinculo firmiùs coniugium conciliat. Non enim tam decorum facit forma natura fieri aſpectum, quàm eam ſpectantis affectus. Affectum verò nihil ſic vt modeſtia & honeſtas inducere ſolet,* &c. *Circa margaritarum cultum inſania, eſt pompa ſatanica. Aurum enim cepiſti, non vt corpus vincias, ſed vt pauperes ſalues & enutrias.* Idem homil. 41. in Geneſ. *A cultu,* ait, *corporis innumera fiunt mala, arrogantia quæ intrinſecus naſcitur, deſpectus proximi, faſtus ſpiritus, animæ corruptio, voluptatum illicitarum fomes,* &c. S. Gregor. Nazianzenus ſcripſit orationem contra mulieres ambitioſiùs ſe ornantes, in qua ſic orditur: *Cauete ô mulieres, ne caput veſtrum nothis & adulterinis crinibus, tanquam turribus quibuſdam muniatis, mollia colla è ſcapulis delicatè oſtentantes: neu Dei formas fœdis coloribus inungatis, ſic vt iam non facies, ſed laruas geſtetis.* & poſt nonnulla: *Verendum eſt ne Deus iratus ſic te alloquatur: Dic age ô aliena mulier; ecquis tandem, & vndenam eſt tuus fictor & procreator? Non te depinxi, canis: ſed imaginem mei finxi. Qui fit igitur, vt pro chara imagine idolum habeam?* Additque externi cultus ſtudioſas interdum negligere, ideóque internè Hecubam, externè Helenam repræſentare. S. Cyprianus de habitu Virgin. affirmat deteriorem eſſe ornatum ſuperfluum ipſo adulterio: quia, vt ait S. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini in monte, *ibi pudicitia, hic natura adulteratur.* Idem Epiſt. 73. ad Poſſidon. *Verus*, ait, *ornatus Chriſtianorum & Chriſtianarum, non tantùm nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem veſtiſque pompa, ſed mores boni ſunt.* Eleganter Propert. lib. 1. Eleg. 1.

Quid iuuat ornato procedere vitta capillo?
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturaque decus mercato perdere cultu?
Nec ſinere in propriis membra nitere bonis?

Salsè, ſed verè S. Cyprianus de habitu virg. *Ornamentorum,* ait, *& veſtium inſignia, & lenocinia formarum, non niſi proſtitutis & impudicis feminis congruunt: & nullarum ferè pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis eſt,* &c. *Sericum & purpuram indutæ Chriſtum induere non poſſunt: auro & margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt.* Plura citaui Iſaiæ 3. 18.

In incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus.] S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. *in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus.* Declarat quis ſit abſconditus, id eſt, interior homo, puta homo cordis, id eſt, mentis & animi, ac in quo conſiſtat, aitque conſiſtere *in incorruptibilitate*, Græcè ἐν ἀφθάρτῳ, id eſt, *in incorruptione*, hoc eſt, in integritate *quieti*, Græcè πραέος, id eſt, *mitis*, manſueti, placidi, *& modeſti* (manſuetudinis enim comes, imò filia eſt tranquillitas & modeſtia) *ſpiritus*. Incorruptionem quieti ſpiritus vocat primò, caſtitatem & puritatem ſpiritus, eámque opponit corruptioni corporis, quam vxores paſſæ ſunt in coniugio. q. d. ait S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. *Quoniam exterior veſter homo* (corpus) *corruptus eſt, & beatitudinem incorruptionis quæ propriè virginum eſt habere deſiiſtis, imitamini incorruptionem ſpiritus, ſaltem per ſeram abſtinentiam,* [Margin: Incorruptio ſpiritus i. eſt caſtitas.]

&

& quod corpore non poteſtis, mente præſtate. Has enim Chriſtus diuitias, & hos veſtræ coniunctionis quærit ornatus. Sic & alij per incorruptionem accipiunt caſtitatem coniugalem. Vbi nota manſuetudinem, humilitatem, & modeſtiam parere incorruptionem, id eſt, caſtitatem, vti Rom. 1. 24. oſtendi: idque docet S. Greg. 26. mor. 12. vol. 13. & S. Bernardus ſerm. 1. in feſto omnium Sanctorum, ita explicat illud Chriſti Matth. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* id eſt, inquit, carnem ſuam. *Incorruptio autem facit proximum eſſe Deo*, Sap. 6. 20. Caſti ergo, humiles & modeſti ſunt, quaſi Dij quidam terreſtres, iuxta illud: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes*, Pſal. 81. 6. Hinc & Poëtæ, ait Clem. Alex. lib. 4. Strom. in fine, *electos appellarunt θεοειδεῖς, id eſt, Deiformes; & θεῖοι, id eſt, diuos; & ἀντιθέους, id eſt, Dijs æquales; & Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον, id eſt, conſilio Iouis pares; & θεοῖς ἐναλίγκια μήδε' ἔχοντες, id eſt, prudentia diuis ſimiles; & θεοείκελοι, id eſt, Deo ſimiles. Euripides itaque: In meo*, inquit, *tergo ſunt pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, ibóque in immenſum ſublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Chriſti ſpiritum optauerim, vt me in meam ſuſtollat Ieruſalem.* S. Hilarius ſcripſit epiſtolam ad Abram filiam ſuam, in qua promittit ei margaritam pretioſiſſimam, ſi margaritas vulgares contemnat. *Margarita hæc*, inquit, *virtutis eius eſt, vt ſi quis eam induitur non ægrotet, non ſeneſcat, non moriatur.* Rurſum, *vt eam habere non poſſit, ſi quis margaritam aliam habuerit; nam ſpecioſa eſt, pretioſa, incomparabilis & cœleſtis, præſtans ſalutem & æternitatem, nec dignatur ibi eſſe, vbi aliæ ſunt*: nimirum margarita hæc eſt virginitatis ſtatus, quam S. Hilarius filiæ optauit & perſuaſit. Sic & S. Agnes dixit ſe à Chriſto ornatam eſſe inæſtimabilibus margaritis.

2. Integritas & pax animi.

Secundò, incorruptio ſpiritus eſt integritas animi manſueti & tranquilli, qui nullis exagitatur cupiditatum procellis, nullis paſſionum ægritudinibus, nulla ira, ſuperbia, inuidia, &c. corrumpitur, ſed illæſus, integer & incorruptus conſiſtit. Hanc enim parit manſuetudo & modeſtia: hiſce ergo ornari vult mulieres; ac manſuetudinem quidem opponit inuidiæ, iracundiæ, ſuperbiæ; modeſtiam verò leuitati, petulantiæ, inconſtantiæ, garrulitati, murmurationi, in quæ vitia naturaliter propendent mulieres ornatum externum ſectantes, internum negligentes, ait S. Chryſ. hom. 74. in Matth. *Nam ſi*, inquit, *conſcientiam ſingulorum cernere poſſemus, multos ibi vermes, multam ſaniem & incomparabilem reperirem fœtorem, cupiditates dico improbas, quæ vermes ſpurcitia mirum in modum excedunt. Impij enim quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum*, Iſaiæ 57. 20.

Tertia dos mulieris, manſuetudo.

Tertia hæc eſt virtus mulieris, nimirum manſuetudo, pax & modeſtia, cuius fructus eſt incorruptio, vt ſcilicet faciat hominem à vitiis omnibus incorruptum, integrum, imperturbabilem.

Modeſti (Græcè ἡσυχίου, id eſt, *tranquilli*, ſilentis, pacifici, & conſequenter modeſti) *ſpiritus.*] S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 18. *Modeſtia*, inquit, *quam à modo ſcientiæ quid deceret appellatam arbitror*, &c. S. Auguſt. lib. de vita beata, ſub finem: *Modeſtia vtique dicta eſt*, inquit, *à modo, & à temperie temperantia. Vbi autem modus eſt atque temperies, nec plus eſt quicquam, nec minus.* Addit S. Ambr. *Oremus in incorruptione quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt ante Deum locuples*, vt ait Petrus 1. Epiſt. cap. 3. 4. *Magna igitur modeſtia, quæ cùm ſit etiam iuris ſui remiſſior, nihil ſibi vſurpans, nihil vindicans, & quodammodo intra vires ſuas contractior, diues eſt apud Deum, apud quem nemo diues. Diues eſt modeſtia, quia portio Dei eſt*, &c. Deus enim eſt ipſa increata & eſſentialis modeſtia tam ad intra, quàm ad extra; adeò vt in toto mundo intelligi, at non ſentiri poſſit. *Habitus enim mentis in corporis ſtatu cernitur.* Sic & S. Maria audita Angeli ſalutatione, *præ verecundia non reſalutauit, nec vllum reſponſum retulit, niſi vbi de ſuſcipienda Domini generatione cognouit, vt qualitatem effectus diſceret, non vt ſermonem refelleret*, ait idem lib. 1. in Lucam. & lib. 2. de Virg. eam ita pingit: *Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non geſtus fractior, non inceſſus ſolutior, non vox petulantior, vt ipſa corporis ſpecies ſimulachrum fuerit mentis, figura probitatis.*

Modeſtiæ præſtantia.

Narrat Dion. Carth. in cap. 3. de diuin. nom. S. Dion. Areop. S. Dionyſium cùm è Græcia in Iudæam veniſſet, & B. Virginem conueniſſet, tanta claritate fulgentem eius vultum conſpexiſſe, vt præ nimio ſtupore deficiens in terram ceciderit, dixeritque niſi ratione naturali & fide cognouiſſet aliam eſſe diuinitatem, ſe hanc ipſam Virginem loco Deæ habiturum fuiſſe. Sed audi ipſum S. Dionyſium hæc de ſe narrantem Epiſtola ad S. Paulum (licèt Bellar. de Script. Eccleſ. & alij negent illam eſſe S. Dionyſij) quam recitat noſter Chriſtoph. à Caſtro in Hiſtoria Deiparæ cap. 19. num. 10. *Fateor*, ait, *coram omnipotentia Dei, & clementia Saluatoris, & gloria maieſtatis Virginis matris eius, quoniam cùm à Ioanne*, &c. *ductus fui ad Deiformem præſentiam altiſſimæ Virginis, tantus me diuinus ſplendor circumfulſit exteriùs, & pleniùs irradiauit interiùs: tanta etiam in me omnium odoramentorum ſuperabundauit fragrantia, vt nec corpus infelix, neque ſpiritus poſſet totum, ac tanta æternæ felicitatis inſignia ſuſtinere. Defecit cor meum, defecit & ſpiritus tanta gloria maieſtatis oppreſſus. Teſtor qui aderas in Virgine Deum, ſi tua diuina concepta mente non me docuiſſent, hanc ego verum Deum eſſe credidiſſem.* Vnde nō mirum quòd B. Virgo ſolo aſpectu & præſentia, *his quos viſeret integritatis inſigne conferret*, vti ait S. Ambr. de Inſtitut. Virg. cap. 7. S. Hier. in c. 9. Matthæi dans cauſam, cur Matthæus Chriſtum vocantem ilicò ſit ſecutus: *Certè*, inquit, *fulgor ipſe & maieſtas diuinitatis occulta, quæ etiam in humana Chriſti facie relucebat, ex primo ad ſe videntes trahere poterat aſpectu.* & in c. 21. dans cauſam, cur Chriſto per flagellum exigente nummularios è templo menſáſque ſubuertente, &c. quæ magnus non feciſſet exercitus, nemo reſtiterit: *Igneum enim*, inquit, *atque ſidereum radiabat ex oculis eius, & diuinitatis maieſtas lucebat in facie.* Vnde Nazianz. Epiſt. 193. ad Dioclem. *Vnum*, ait, *bonorum eſt, vt Chriſtus nuptijs interſit (porrò vbi Chriſtus eſt, modeſtia quoque eſt) operæ pretium eſt vt ſicut cætera omnia, ſic & Chriſtianorum matrimonia modeſta & compoſita ſint. Modeſtia porrò in grauitate ſita eſt.* Idem in Carm. de vita ſua, ait ſe propter æmulos ſponte renunciaſſe patriarchatui Conſtant. duabus de cauſis: *Hinc námque redibat*, ait, *commodum duplex mihi, modeſtus ipſos dum traho ad modeſtiam, ſimúlque amorem colligo & clarum decus.*

Laudat Nebridium S. Hier. Epiſt. ad Saluinam eius vxorem iam viduam, *quòd de ſorore generatus Auguſtæ, & in materteræ nutritus ſinu, nutritus in palatio, contubernalis & condiſcipulus Auguſtorum, quorum menſæ miniſtrat orbis, & terra ac maria ſeruiunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tanta verecundia fuit, vt virginalem pudorem*

rem vinceret, & ne leuem quidem obſcœni rumoris in ſe fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, ſocius, conſobrinus, non eſt inflatus ſuperbia, ſed cunctis amabilis, ipſos principes amabat vt fratres, venerabatur vt dominos: miniſtros autem & vniuerſum ordinem palatij, quo regalis frequentatur ambitio, ſic ſibi charitate ſociarat, vt qui merito inferiores eſſent, officijs ſe pares arbitrarentur. Difficile factu eſt gloriam virtute ſuperare, & ab his diligi quos præcedas. S. Gregorius 4. dialog. 17. narrat Muſam puellam iuſſu B. Virginis mores leuiores comitaſſe in modeſtos, itaque ab eadem euòcatam in cœlum.

Spiritus.] S. Athanaſius Epiſt. ad Serap. accipit Spiritum ſanctum, hic enim diues eſt apud Deum, quia diuinitatis conſors eſt & particeps. q.d. qui ſe B puros & incorruptos cuſtodiunt, in ſe excipiunt Spiritum ſanctum, qui quietus & modeſtus, eos facit pariter quietos & modeſtos. Modeſtia enim eſt fructus Spiritus ſancti, Galat. 5. 22.

Verùm ad literam hîc ſpiritum humanum accipe cum S. Ambroſ. 1. Officiorum cap. 18. hic enim modeſtus & quietus, eſt veſtis & ornatus mulierum: manat tamen à Spiritu ſancto, éſtque eius donum.

Qui (ſpiritus incorruptus, quietus & modeſtus) *eſt in conſpectu Dei locuples.*] quia ſuper terrena omnia ſe eleuans Deum poſſidet, hæréſque eſt cœli & regni æterni. Nam, vt ait Seneca Epiſt. 67. *Ratio nihil eſt aliud, quàm in corpus humanum pars diuini Spi-* C *ritus merſa.* Audi S. Ambroſ. lib. 4. Epiſt. 27. *Verò diues, qui in conſpectu Dei poteſt diues videri, in cuius conſpectu terra exigua, mundus ipſe anguſtus eſt. Sed ſolum illum Deus diuitem nouit, qui ſit diues æternitati, qui non opum, ſed virtutum fructus recondat. Quis autem ante Deum diues, niſi quietus & modeſtus ſpiritus, qui nunquam corrumpitur? Nónne tibi videtur diues, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, vt nihil concupiſcat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera faſtidiat & noua quærat, & ſemper deſiderando fiat in ſummis diuitijs inops? Ea eſt pax verè diues, quæ ſuperat omnem mentem. Diues pax, diues modeſtia, diues fides (fideli enim totus mundus poſſeſſio eſt) diues ſimplici-* D *tas: ſunt enim & diuitiæ ſimplicitatis, quæ nihil diſcutit, nihil contractum, nihil ſuſpectum aut fraudulentum putat, ſed puro ſe fundit affectu. Diues bonitas: quam ſi quis ſeruauerit, paſcitur in diuitijs cœleſtis hæreditatis. Meritò iuſtus ſemper fœnerat, iniquus indiget. Ille iuſtitiæ fœnerat mandato Dei pauperibus & egenis, at verò inſipiens & quod putat ſe habere nequaquam poſſidet. An putas illum poſſidere, qui theſauro ſuo die ac nocte incubans auara & miſera torquetur ſolicitudine. Ille verò eget, & ſi alij diues videtur ſibi pauper eſt, qui non vtitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia deſiderat. Vbi enim nullus cupiditati modus, qui fructus diuitiarum? Nemo eſt diues, qui quod habet ſecum auferre non poteſt. Quod enim hîc relinquitur, non noſtrum, ſed alienum eſt.* Subdit exempla: E *Diues Enoch, qui quod habuit ſecum tranſtulit, & omnem illum bonitatis ſuæ cenſum cœleſtibus intulit receptaculis: qui ideo raptus eſt, ne cor eius malitia mutaret. Diues Elias, qui virtutum ſuarum theſauros curru igneo ſublimis ſedibus æthereis inuexit. Et tamen iſte non mediocres diuitias hæredi reliquit, quas ipſe non amitteret. Quis hunc pauperem vel tunc dixerit, cùm victus quotidiani indigens alimonia mitteretur ad viduam, vt paſceretur ab ea, quando ad eius vocem cœlum claudebatur & aperiebatur, quando ad eius verbum hydria farinæ & vas olei non deficiebat per triennium, ſed abundabat; nec minuebatur vſu, ſed replebatur? Quis illum pauperem dixerit, ad cuius voluntatem deſcendebat ignis, quem inuia flumina non concludebant, ſed in ſuum fontem recurrebant, vt ſicco Propheta tranſiret pede? Duos finitimos vetus hiſtoria deſcribit, regem Achab & pauperem Nabuthen: quem horum pauperiorem, quem ditiorem credimus? Alter regali fulcro diuitiarum præditus, inexplebilis inſatiabiliſque opibus ſuis exiguam pauperis vineam deſiderauit. Alter deſpiciens animo* βασιλέων τὰς πολυχρύσους τύχας, *imperialeſque gazas ſuo erat contentus palmite. Nonne videtur hic magis diues, hic magis rex, qui ſibi abundabat, ſuas regebat cupiditates, vt nihil alienum concupiſceret? Ille autem egentiſſimus, cui aurum ſuum vile, alienus palmes pretioſiſſimus æſtimabatur?* Deinde idipſum hoc ſorite demonſtrat. *Quid eſt diuitem eſſe, niſi abundare? Quis autem abundat, qui ſit animo contractior? Qui autem animo contractior, vtique anguſtior. Quæ igitur in anguſtijs abundantia? Non ergo diues, qui non abundat.* Vnde pulchrè Dauid: *Diuites*, inquit, *eguerunt & eſurierunt. Nihil ergo affectu ſapientis ditius, nihil inſipientis egentius, ibi abundantia, vbi ſatietas: vbi autem fames cupiditatum, vbi inexplebilis appetentia, ibi vtique paupertas,* &c. *Secundùm hæc Petrus Apoſtolus definiuit, non in auro & argento & indumentis feminarum eſſe ornamentum, ſed in occulto cordis homine atque abſcondito: vnde nulla ſe exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, vitæ æternæ hæreditatem.* Idem per vmbram vidit Socrates, cuius hæc vox & oratio extat apud Clement. Alexandr. lib. 5. ſtrom. *O Pan & Dij alij date mihi, vt intus ſim pulcher & honeſtus: ſiquidem eſt pulcherrimum id quod eſt ſapientiſſimum. Dicebat enim virtutem eſſe animæ pulchritudinem, contrà autem vitium animæ turpitudinem.*

Vers. 5. *Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo*, & conſequenter credentes & amantes Deum, *ornabant ſe.*] τὸ *ſperantes in Deo*, partim refer ad *ſanctæ.* q.d. quia ſanctæ, ideo ſperabant in Deo: ſancti enim cor per ſpem quaſi anchoram defixerunt in Deo: partim *adornabant ſe.* q. d. quia ſperabant in Deo, ideo modeſtè ornabant ſe, non capillatura, auro & veſtibus pretioſis, ſed obedientia, ſubdendo ſe maritis, caſtitate, ac ſpiritu quieto & modeſto. Nota *ſperantes*, id eſt, timentes, amantes, colentes. q. d. Deum colebant, ideo ornabant ſe obedientia, caſtitate, modeſtia; quia ſcilicet ſciebant hunc ornatum Deo placere, ab eóque præcipi, ac per eum ſperabant ſe in matrimonio à Deo omni fructu & gratia benedicendas & cumulandas. Spes enim hîc per Synedochen omnem Dei cultum complectitur, æquè ac ei coniunctus timor alibi omnem Dei cultum comprehendit, vt cùm dicitur: *Timete Dominum omnes ſancti eius, timete*, id eſt, reueremini, & colite. *Nihil deeſt timentibus eum. Timor Domini plenitudo ſapientiæ*, &c. Qui enim Deum timet & ſperat, per hunc timorem & ſpem impellitur, & quaſi cogitur ad ei obediendum & ſeruiendum. Ita de Ioſaphat rege veri Dei cultore dicitur 2. Paral. 17. 3. *Non ſperauit in Baalim, ſed in Deo patris ſui*, id eſt, non coluit Baalim, ſed Deum patris ſui. Vnde ſubdit: *& perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſraël*, qui coluit Baalim, id eſt, idola. Pſal. 4. 6. *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino*, id eſt, ſacrificate & colite Dominum, Pſalm. 33. 9. *Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus.* hinc: *Beatus vir qui ſperat in eo*, id eſt, eum colit & amat, itaque eius dulcedinem guſtat. Vnde ſubdit: *Timete*, id eſt, colite, *Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum.* Pſalm. 36. v. 3. *Spera in Domino & fac bonitatem.* Similia ſunt Pſalm. 83. 13. Pſalm. 113. 9. Thren. 3. 25. Ita Rebecca viſo Iſaac ſponſo ſuo modeſtè pallio ſe velauit, ac ex camelo deſiliens ei honorem, reuerentiam,

Diues apud Deum quis.

tiam, ſubmiſſionem & obſequium obtulit, atque tota vita præſtitit, Geneſ. 24. 64. Rebeccam ſocrum ſecutæ ſunt nurus Rachel & Lia, ex eiſque progenitæ Noemi, Anna, Abigail, Eſther, Iudith & Ruth Moabitis. Sic mulieris fortis ornatum pingens Sapiens Prouerb. 31. 25. *Fortitudo*, inquit, *& decor indumentum eius.*

Ita S. Gorgoniam ſororem ſuam laudat S. Greg. Nazianz. Orat. 11. *Non illam*, inquit, *aurum ornauit, non flaua coma, non crinium nodi & impoſtura, pretioſum caput ſuum: cum inſ.tua ſcenam efficientium, non circumflua & pellucida veſtis magnificentia, non lapidum ſplendores propinquum aerem colorantes, non pictorum artes & præſtigia, terrenúſque fictor in contrarium fabricans, inſidioſiſque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens ac diuinam formam meretricum procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo futuro æuo ſeruatur, ſurripiat. Verùm cùm externos multos & varios mulierum ornatus cognitos haberes, nullum tamen moribus ſuis, atque intus condito ſplendore præſtantiorem agnoſcebat. Vnus illi rubor placebat, quem pudor affert: vnus candor, quem parit abſtinentia. Nam pigmenta & fucos ac fluxam formæ venuſtatem, ſcenicis & triuialibus relinquebat, quibúſque probrum ac dedecus eſt erubeſcere.* Vnde poſt plura mortificationis eius, auſteritatis, pietatis & deuotionis heroica opera recenſita exclamat: *O femineam naturam, quæ propter omne ſalutis certamen virilem naturam ſuperaſti, atque illud conſpicuum feciſti, maſculum & feminam, corporis, non item animæ diſcrimen eſſe? O ingentem poſt Baptiſmum caſtitatem, & ſponſam Chriſti animam in puro corporis thalamo? O Chriſti exinanitionem, & ſerui formam, & paſſiones ipſius mortificatione honoratas?*

Vers. 6. *Sicut Sara obediebat Abrahæ.*] adeò vt eum ex patria Chaldæa abeuntē relictis parētibus & cognatis ſecuta ſit, & cum eo continuò peregrinata per Chananæam, ibique periculis etiam caſtitatis pro eo ſe obiecerit. Vide dicta Geneſ. 12. 13. & ſeq.

Saræ tria nomina.

Dominum eum vocans.] dicens Geneſ. 18. 12. *Poſtquā conſenui & dominus meus* (maritus meus Abraham) *vetulus eſt, voluptati operam dabo.* Sara proprio nomine vocabatur Ieſcha, vti dixi Gen. 11. in fine, poſtea dicta eſt Sarai, id eſt, domina, vel princeps mea, idque, vt videtur ab Abraham, qui videns ſe ab ea honorari, vocaríque dominū, viciſſim eam honorare voluit, ideóque vocauit eam Sarai, ita noſter Lorinus. Cuius rei magnum indicium eſt, quòd primitus vocata ſit Sarai, id eſt, domina mea, quomodo à nullo alio cōgruè vocari potuit quam ab Abraham marito; deinde à Deo promittente ei filium Iſaac, ex quo naſciturus erat Chriſtus, vocata eſt abſolutè Sara, id eſt, domina: quia per Chriſtum filiū ſuum dominatura erat toti orbi, Geneſ. 17. 15. Diſcant ergo vxores à Sara honorare maritos, ſic viciſſim ab eis honorabuntur; diſcant eis parere, quia parēdo imperabunt, & obtinebunt ab eis quicquid volent. Ita hodie videmus viros graues vxores ſuas vocare dominas, nimirum, verum eſt illud Senecæ: *Caſta ad virum matrona parendo imperat.* Vnde myſticè Orig. hom. 6. in Geneſ. *Sara*, inquit, *quæ interpretatur princeps, vel principatum agens, formam tenet ἀρετῆς quod eſt animi virtus. Hæc ergo virtus coniuncta eſt & cohæret ſapienti & fideli viro, ſicut & ille ſapiens qui dicebat de ſapientia: Hanc quæſiui adducere ſponſam mihi: ideo ergo dicitur ad Abraham: Omnia quæcunque dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Si quis ergo aſciuit ſibi in coniugio virtutem, audiat vocem eius in omnibus. Et poſtquam eam habueris vxorem,*

A *perfectius effectus faciat & ſororem, vt tandem alijs communicet*, vti Abraham dixit Saram eſſe ſuam ſororem. Porrò S. Nazianz. orat. 11. de S. Gorgonia ſorore ſua, aſſerit Saram hac obedientia & honore quem detulit marito, promeritam eſſe non tantùm iuſtitiæ laudem, ſed & vt ex eo conciperet & pareret filium ſanctum & illuſtrem Patriarcham, ſcilicet Iſaac. Vide S. Chryſ. hom. 32. in Geneſ. vbi mirè Saræ obedientiam & amorem erga maritum celebrat.

S. Ignatius Epiſt. 12. ad Antioch. monet vxores ita reuereri viros, vt illos ne quidem ex nomine compellare audeant.

Clemens Alex. lib. 4. ſtrom. *Mulierem*, inquit, B *quæ cum honeſtate amat maritum, deſcribit Euripides ſic monens:*

Boniſque verbis proſequi oportet, ſi quid coniunx dixerit;
Si haud dixerit, laborare vt ad gratiā dicat mariti.
Dulce eſt coniugem mali ſi quid euenerit,
Cum viro triſtarier, doloris & gaudij eſſe participem.

Sic morum manſuetudinem oſtendens, & beneuolentiam, vel in calamitatibus. Deinde ſubiungit vxoris dignam eſſe vocem:

Ægrotus & ſi ſis, ægra ſimul feram,
Tuaque patiar mala; & certè mihi
Non quicquam acerbi? vna cum amicis nam decet
Fieri beatos: quid niſi hoc amicitia eſt?

C Idem Clemens lib. 3. Pædagogi cap. 11. *Res, ait, eſt pulcherrima mulier domus cuſtos, quæ & ſe & maritum proprijs ornamentis induit, per quæ omnes exultant: filij quidem propter matrem, maritus propter vxorem, ipſa propter eos, omnes autem propter Deum. Vt paucis igitur dicam, virtutis penus eſt fortis mulier.* S. Ambr. in c. 31. Prouerb. c. 3. *Bona*, ait, *coniunx virum ſuum dominum vocat, ſicut Sara obediebat Abrahæ, dicebat Petrus Apoſtolus, dominum eum vocans. Bona, inquam, coniunx non ſolùm vocat virum dominum ſuum, ſed hoc ſapit, hoc ſonat, hoc geſtat corde, hoc profitetur ore, tabulas matrimoniales inſtrumenta emptionis ſuæ deputat*; (ſolebat enim olim vxor à maritis coëmi, & per coëmptionem duci.) *Eſt ergo ancilla dans opera* D *ancillis.* Sic S. Natalia maritum ſuum Adrianum vocabat dominum. Sic S. Monica Patritio viro ſuo ſeruiebat quaſi domino, ait S. Auguſt. 9. Confeſſ. 9. Vide ſex præcepta quæ vxori ex Ariſtotele dedi Epheſ. 5. 22. & v. vltimo in fine capitis. Vide & exempla honoris & amoris coniugum quæ recenſui Geneſ. 2. 24.

Denique S. Hieron. ſcribens ad Celantiam hoc ci & vxoribus præceptum dat: *Præcipuè in coniugio venerabili & immaculato Apoſtolica regula ordo teneatur: ſeruetur in primis viro auctoritas ſua, totaque à te diſcat domus quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obſequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonſtra: tātò ipſa honoratior futura, quantò illū amplius* E *honoraueris. Caput enim (vt inquit Apoſtolus) mulieris eſt vir: nec aliunde magis reliquū corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate.* Vxor enim tranſit in domū, ſtirpem & familiam mariti, ab eóque omne ſuum decus, nobilitatē & dignitatem accipit. Porrò hac de cauſa ducendam eſſe vxorem in ſtatu parem, non ſuperiorem, ne marito ſuperbè præeſſe velit, monent ſapientes Chilon & Pittacus. Audi Auſonium de ſeptem Sapient. in Solone: *Par pari*, inquit, *iugato coniunx: quod impar eſt, diſſidet.* & Ouidius in Epiſt. de amore ad Herculem: Vxor par ducenda.

Si qua voles aptè nubere, nube pari.

Vnde illud vulgò tritum: *Tu tibi ſume parem.*

Cum eſtis filiæ.] Hinc liquet S. Petrū propriè &

directè

directè hæc ſcribere Iudæis. hi enim erant filij & filiæ Saræ ad litteram. conſequenter tamen ſcribit & gentibus: hi enim erant filij & filiæ Saræ & Abrahæ ſecundùm ſpiritum, quia eius fidem, pietatem & opera ſancta imitabantur. Roman. 9. 8. ita Didymus. Vnde ſubdit Petrus, *benefacientes.* Syrus, *in operibus bonis*, ſcilicet imitando Saræ eleemoſynas & beneficentiam. Hanc enim ſignificat Græcum ἀγαθοποιοῦντες, licèt idem verbum ad honorem & beneuolentiam marito exhibendam, ac quæuis alia bona opera extendi poſſit. Porrò vxoris officia & opera bona egregiè depingit Sapiens Prou. 31. & Tobias c. 10. 13. & S. Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5.

Non timentes vllam perturbationem.] quaſi ſi vos ſubdatis maritis, eiſque beneuolæ, beneficæ & obſequentes ſitis, imperioſiùs ab iis tractandæ ſitis; quin potiùs obſequium veſtrum conciliabit vobis maritorum amorem, pacem, honorem: magnes enim amoris eſt amor. ita OEcum. Rurſum, q. d. nolite timere perturbationes, id eſt, moleſtias coniugij: ſi enim benefaciatis, dignéque coniugio viuatis, Deus ſua gratia eas vobis faciet faciles. Hæc enim gratia eſt effectus ſacramenti matrimonij, coniugibus a Deo præparata, vt matrimonij onera fortiter ſuſtineant, ſibíque bene conſciæ nihil timeant. Tertiò & neruosè. q. d. ſi qua domi oriatur perturbatio, vti ſæpe fit; ſi maritus iraſcatur, ſi proles litigent, ſi inter ancillas, famulos, cognatos, vicinos oriatur lis & contentio, nolite timere, nolite percelli; ſed fortiter omnia quaſi viragines ſuſtinere, ac veſtra prudentia & gratia ſopite & conciliate. Eſtote imperturbabiles; ita omnes domus perturbationes ſedabitis, facietíſque vt tota familia inſtar veſtri ſit tranquilla & pacifica.

Minùs caſtè aliqui perturbationem accipiunt libidinis (hanc enim ſignificat Græcum πτόησις apud Ariſt. de Gener. animal. cap. 5.) q. d. ne timeatis per obſequia erga maritum inflammandam in vobis libidinem, quia illa charitatem pariunt, non cupiditatem.

VERS. 7. *Viri ſimiliter cohabitantes.*] mulieri, vt ſequitur. *Cohabitantes*, id eſt, cohabitent, ſcilicet vt vtantur eodem tecto & lecto, ne ab vxoribus faciant diuortium vel domus, vel thori, néve ad alias diuertant, aut foris pernoctent. eſt Hebraiſmus. Hebræi enim vtuntur Participio pro Indicatiuo, quo carent; cuius rei multa ſunt exempla Rom. 12. 10. & ſequent.

Secundùm ſcientiam.] Scientia hîc ſignificat prudentiam & diſcretionem, quæ dictat viro, vt infirmitati vxoris ſe accommodet, eique honorem deferat, vt eam tractet quaſi ſociam, non quaſi ancillam. ita Lyra. Dion. & alij. Eſt enim vir in domo id quod rex in regno, ait Ariſt. in OEconom. Sicut ergo rex debet eſſe præditus prudentia politica, qua regnum regat congruè pro ſubditorum capacitate & diſpoſitione, ita vir præditus ſit oportet prudentia œconomica, qua vxorem, filios & familiam ita regat, vt inter omnes conſtet vnio, pax & amor. Rurſum vt omnes doceat Dei legem & voluntatem, quid ſcilicet in quauis re agere vel cauere debeant vt Deo placeant, eiuſque gratiam & gloriam conſequantur. Eſt enim vir in domo quaſi oculus, lucerna & ſol totam domum docens & illuminans. ita Beda.

Quaſi infirmiori vaſculo muliebri (S. Ambroſ. de Paradiſo cap. 4. legit: *tanquam infirmiori vaſi mulieri*) *impertientes honorem.*] Infirmæ ſunt mulieres tum ſexu & complexione, tum animo & iudicio, tum arte, induſtria & ſapientia ad res gerendas. Vnde viri eſt externa, mulieris domeſtica curare. Hæc infirmitas facit eam pronam, vt facile æſtimet ſe deſpici & contemni: iubet ergo S. Petrus ei occurri, eamque ſubleuari per honorem, vt vxores videntes ſe honorari à maritis ſuo ſtatu contentæ viuant, maritúmque ament, & cum eo pacificè viuant quaſi vna caro, id eſt, vna perſona ciuilis & œconomica, Geneſ. 2. 24.

Per honorem S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. & Heſſelius accipiunt abſtinentiam ab vſu matrimonij, vt ſtatis temporibus vacent orationi, vt ſequitur. *Si abſtinemus nos*, inquit, *à coitu, honorem tribuimus vxoribus: ſi non abſtinemus, perſpicuum eſt honori contrariam eſſe contumeliam.* quo indicat vſum matrimonij eſſe contumeliam, id eſt, eſſe vile quid, carnale & pudendum, qua de cauſa hic actus turpis vulgò vocatur, & à Script. ignominiæ & turpitudinis reuelatio, Leuitic. 18. 7.

Secundò, OEcum. per honorem accipit lenitatem, vt inquit, viri leniter cùm quadam reuerentia perſuadeant vxoribus in voluptatem pronis, vt abſtinentiam à coniugio tempore orationis admittant. Tertiò, alij ex aduerſo per honorem accipiunt debitum coniugale, quaſi iubeat illud vxoribus reddi; ſed honeſtè, non petulanter & inhoneſtè inſtar equi & aſini. Hoc eſt quod ait Paulus 1. Theſſal. 4. 3. *Vt abſtineatis à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque vas ſuum* (vxorem ſuam) *poſſidere in ſanctificatione & honore, non in paſſione deſiderij, ſicut & gentes quæ Deum ignorant.* ita ex Turriano noſter Lorinus. Quartò, meliùs & pleniùs OEcumen. rurſum, honorem generaliter & propriè, vt ſonat accipit, ac præſertim vt mitem, inquit, ſe vir vxori & placabilem exhibeat, neque domeſticarum rerum quæ ipſius fidei creditæ ſunt nimis ſeueram, aut accuratam ab ea rationem exigat. Rurſum vt honorificè eam tractet & compellet, dicendo, v. g. cum Abraham, Sarai, id eſt, domina mea, quid cupis, quid a me poſtulas? Mulier enim natura ſua eſt timida, verecunda & puſillanimis: timoris huius, pudoris & puſillanimitatis pharmacum eſt honor, ſi videat ſcilicet ſe à marito honorari. Sic Claudius Imper. Meſſalinam vxorem, licèt impuram, vocabat dominam. Neſtor apud Homerum Odyſ. 3. coniugem vocat dominam: ſic quoque S. Adrianus compellauit ſuam S. Nataliam. Hinc Itali, Hiſpani & Galli permulti vxores vocant *Damas*, Græci Δεσποίνας, id eſt, *dominas.* Huc ſpectat illud Martial. lib. 11. in Paulam Epigram. 8.

Vir honoret vxorē. Cur.

Hærebit dominæ vir comes ipſe ſuæ.

& Virgil. Æneid. 6.

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

& Catul. in Epithal. Iuliæ,

Ad domum dominam voca.

Præclarè S. Baſil. homil. 7. Hexaëm. *Vos*, inquit, *ô viri coniuges veſtras diligite, etiamſi locis longinquis in coniugij ſocietatem conueniſtis, naturæ vinculum legibus ac benedictione obſtrictum, vnio ac iugum diſtantium eſto.* & inferiùs, cùm exemplo viperæ & murenæ docuiſſet, vxori mores viri aſperos ferendos eſſe, ſubdit, *Audiat & ipſe vir accommodatam, ſéque decentem admonitionem, vipera virus ob nuptiarum venerationem euomit, tu duritiam animi, tu feritatem, tu crudelitatem ob vnionis reuerentiam non depones?*

Et S. Chryſ. hom. 26. in 1. ad Corinth. *Conſidera*

mulierem debile vas eſſe. Tu autem vir, propterea A *princeps factus & capitis loco datus, vt ſubditæ feras imbecillitatem: velis igitur tuum illuſtrare principatum; quod facies, ſi ſubditæ non inſultaueris: & quemadmodum rex tantò clarior apparet, quantò præfectum ſuum clariorem oſtendit; quem ſi inhonoraret, & contumelia illius dignitatis magnitudinem afficeret, non paruam gloriæ ſuæ partem auferret: itidem & tu ſi illam quæ ſecundùm poſt te locum obtinet, contumelia afficis, non parum tui principatus honoris derogas. Quotieſcunque aliquid moleſti domi contigerit, ſi quid vxor peccauerit, conſolare, & noli mœrorem augere. Licèt enim omnia prouicias, nihil moleſtius continget, quàm non habere beneuolam domi vxorem: licèt quodcunque dixeris peccatum, nullum* B *magis dolendum inueneris, quàm cum vxore ſeditionem habere. Itaque propterea omnium maximo in honore habenda eſt huiuſmodi dilectio. Quod ſi inuicem onera ferenda ſunt, multò magis vxoris; & ſi pauper ſit, noli exprobrare; & ſi ſtulta, noli ei inſultare, ſed eſto modeſtior: etenim tuum membrum eſt, & caro vna facti eſtis. Sed ſtulta eſt, ebria, iracunda. Igitur dolendum eſt, non iraſcendum: & Deo ſupplicandum eſt, & ipſa admonenda & adiuuanda conſilio, & omni conatu adnitendum vt illis liberetur affectibus. Quod ſi verberaueris, exaſperabis morbum: aſperitas enim manſuetudine, non alia aſperitate diſſoluitur.* Subdit exemplum Socratis, qui rogatus quomodo mores vxoris prauæ & temulentæ toleraret? reſpondit, C *vt gymnaſium, & palæſtram philoſophiæ* (patientiæ) *domi habeam. Ero enim,* inquit, *cum alijs manſuetus, cùm in ea quotidie toleranda erudiar.*

Tanquam coheredibus gratiæ vitæ.] Dat cauſam cur viri honorare debeant vxores, quia ſcilicet eſto natura & ſexu ſint infirmæ & impares, tamen gratia & vocatione viris ſunt pares; vocatæ enim ſunt ad eandem cum viris gratiam & gloriam. Honorent ergo illas, quaſi ſibi cohæredes in Eccleſia tam militante, quàm triumphante. Nota: gratia vocatur *vita*, id eſt, 1. vitalis; quia ſcilicet gratia dat animæ vitam ſpiritualem, vt viuat ſpiritu Dei. 2. quia gratia ducit ad vitam æternam: gratia enim eſt ſemen gloriæ; quo- D circa à Chriſto vocatur fons aquæ ſalientis in vitam æternam, Ioan. 4. 14. Vnde pro ζωῆς, id eſt, *vitæ*, Græca Regia habent ζώσης, id eſt, *viuæ*, viuificantis, & vitam æternam conferentis. S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. legit, *tanquam cohæredibus multiplicis gratiæ.* Gratia enim Chriſti & Chriſtianiſmi multiplex eſt, multáſque virtutes & dona complectitur. Porrò τὸ *cohæredibus*, ſcilicet mulieribus; has enim intellexit *in vaſculo muliebri.* Sic enim Hebræi ſæpe per Enallagen commutant numeros, æquè ac perſonas & genera, præſertim cùm in vno alterum includitur, vt hîc fit. Græca habent συγκληρονόμοι, id eſt, *co-* E *hæredes* in nominatiuo, vt referatur ad viros. Sed eodem redit ſenſus. Si enim vir eſt cohæres vxori, ergo & vxor viro. cohæres enim cohæredis eſt cohæres: hæc enim ſunt correlatiua.

Vt non impediantur orationes veſtræ.] Græcè ἐκκόπτεσθαι, id eſt, *refringantur*, intercipiantur, abrogentur, extirpentur. Tigurina: *ne interrumpantur preces veſtræ*, vt ſignificet aſſiduè, id eſt, crebrò eſſe orandum, etiam coniugibus. Senſus eſt, q. d. ſi vir vxori honorem non deferat, ſed illam viliter, durè & indignè tractet, ſi illi iraſcatur, indignetur, obiurget, verberet, illa viciſſim viro indignabitur, cum eo iurgabitur & ri- A xabitur, ac plauſtra conuiciorum & maledictorum in illum regeret, itaque impedietur vtriuſque pietas & oratio: huic enim nil tam contrarium, quàm ira & rixa, animúſque turbatus, impatiens & vindictæ auidus. Vnde Chriſtus iubet nos reconciliari fratri antequam munus noſtrum Deo offeramus, Matth. 5. 23. ita Hugo, Lyra. Dionyſ. & alij. Secundò, alij, q. d. impertite honorem, id eſt, debitum coniugale vxori, ita tamen vt non impediantur orationes veſtræ, ſed cùm ſumenda eſt Euchariſtia, aut aliàs orationi vacandum, ab vſu coniugij abſtineatis, vti monet Paulus 1. Corinth. 7. 5. vnde S. Hieron. Gloſſa & Beda per honorem accipiunt abſtinentiam à coniu- B gio, vti paulo antè dixi. Verùm hæc expoſitio ſupplet τὸ *ita tamen*, quod non eſt in Græco, imò à Græco excluditur. habet enim ſic: *εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν*, id eſt, *ad non infringendum orationes veſtras*; quod ad omnia præcedentia quæ dicta ſunt tam de mulieris officiis erga virum, quàm de viri erga mulierem, referendum eſt. q.d. Vos ô mulieres ſubiectæ eſtote viris, eis obedite, ac tollite omnem perturbationem. Vos ſimiliter ô viri mulieribus impertite honorem, ne interrumpantur preces veſtræ, vt vel vir offenſus à muliere, vel mulier offenſa à viro, vel vterque amarum erga alterum geſtans cor, piè, tranquillè & fructuosè orare non poſſit, ſed vterque alteri ob- C ſequens, concordans & quaſi concinens, concordem cum altero Deo offerat orationem. Hanc enim concordiam mirè amat, poſcítque Deus, præſertim à coniugibus, & confœderatis, iuxta illud Eccleſ. 25. 1. *In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ probata coram Deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes.* Quare oratio viri & mulieris concordium eſt alata duabus alis, quibus facilè euolat ad Deum, ibíque ſuauem edit harmoniam & concentum. Oratio verò diſcordium, ſi videlicet vnus ab altero diſcordet, vel vna, vel vtraque careat ala (ala enim eſt concordia) ac proinde ad Deum euolare nequit, éſtque velut harmonia D hiulca & diſſonans; vim enim orationis vnius impedit & elidit alter conſors & coniunx, qui offenſus tacitè & ſæpe actu & explicitè petit vindictam, vt Deus vocem conſortis non audiat. Et hoc ſignificat Græcum ἐκκόπτεσθαι, q. d. ne incidatur, vel excidatur & eneruetur vis orationis veſtræ. Inciditur enim & eliditur per diſſidium & diſcordiam; coaleſcit verò & corroboratur per concordiam, iuxta illud Chriſti: *Dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo*, Matth. 18. 19. Concors oratio alata.

VERS. 8. *In fine.*] Perperam Beda, Lyra. Gloſſa, & Hugo E legunt *in fide*. Græcè enim eſt τὸ δὲ τέλος, hoc eſt, vt Syrus, *finis verò*. q. d. finaliter, poſtremò, ad extremum. Tigur. *in ſumma*; quod ex Seneca Epiſt. 40. dicimus, *ſumma ſummarum*, dum rem vel orationem concludere volumus. Vide Franc. Lucam. S. Petrus enim poſtquam dedit præcepta propria ſeruis, vxoribus, maritis, concludit dando præcepta fidelibus omnibus communia, ne prolixè & cum tædio ſingula ſingulis hominum ſtatibus aſſignare cogatur.

Omnes vnanimes.] Pingit hîc S. Petrus Chriſtianum perfectum, & virtutibus quaſi dotibus ſuis omnibus adornatum. Requirit ergo ab eo nouem virtutes. 1. vnanimitatem. 2. compaſſionem. 3. fraternum amorem. 4. miſericordiam. 5. modeſtiam. Nouem virtutes perfecti Chriſtiani.

6. humi

6. humilitatem. 7. charitatem, qua bonum pro malo reddat. 8. patientiam & conſtantiam in perſecutionibus. 9. ſanctimoniam vt Chriſtum in corde ſanctificet: hæ ſunt nouem virtutes Chriſtianorum, quaſi nouem chori Angelorum, adeóque ad eos fideles tranſmittunt: & ſicut omnes chori Angelorum inter ſe connexi & conſociati ſunt, ita & hæ virtutes. Vna enim alterius, imò cæterarum omnium indiuidua eſt comes, vt ſoror eſſe videatur, imò ſæpe vel mater, vel filia. Vnanimitas enim parit compaſſionem, compaſſio fraternum amorem, amor miſericordiam, miſericordia modeſtiam, modeſtia humilitatem, humilitas charitatem, charitas patientiam, patientia ſanctimoniam.

Pro *vnanimes* Græcè eſt ὁμόφρονες, id eſt, eiuſdem mentis & animi, idem ſentientes, conſentientes. Iubet Petrus vt fideles mente & voluntate ſibi inuicem conſentiant, vt quod vnus vult velit & alter; quod S. Paulus clarè & crebrò ſuis inculcat, dicens: *Idipſum inuicem ſentientes*, Rom. 12. 16. &: *Implete gaudium meum vt idem ſapiatis, eandem habentes charitatem, vnanimes idipſum ſentientes*, Philip. 2. 2. &: *Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundùm Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Aliqui addunt, *vnanimes in oratione*; ſed hoc eſt gloſſema ipſorum quod textum Script. explicat, at non planè nec adæquatè. Petrus enim exigit vt fideles ſint vnanimes non tantùm in oratione, ſed & in rebus omnibus.

1. Vnanimitas inuicta.

Porrò S. Petrus primam fidelium & Eccleſiæ virtutem aſſignat vnanimitatem, quia ipſa eſt vinculum indiſſolubile eorundem, quod eos contra omnes hoſtes facit inuictos & inſuperabiles. Eſt hæc communis Philoſophorum omniúmque gentium vox & ſententia. Antiſthenes, inquit Laërtius lib. 6. c. 1. *Dixit fratrum inter ſe concordiam quouis muro firmius eſſe munimentum.* Ageſilaus rex Lacedæmonum rogatus cur Lacedæmon mœnibus non cingeretur? oſtendens ciues armatos & vnanimes; *Hi*, inquit, *ſunt Spartæ mœnia*, ſignificans vnanimitatem ciuium quibuſuis mœnibus eſſe fortiorem, iuxta illud Homeri:

Eius goomę.

Scutum baſis ſcuto, galea galea, atque viro vir.

Ciuibus ergo quos iungit concordia, nullus poteſt eſſe murus inexpugnabilior: ita Plut. in Lacon. qui & addit: Lycurgus rediens Lacedæmonem, videns ciuium manipulorum aceruos in meſſe ordine poſitos, ridens dixit: *Vt tota Lacedæmon videtur multorum eſſe fratrum, qui inter ſe diuiſerunt hæreditatem.* Idem rogatus à ciuibus, quo pacto contra hoſtes tuti eſſe poſſent? reſpondit: *Si pauperes manſeritis, & contentiones mutuas deponetis*, ſignificans immodicas opes & diſcordiam duas eſſe vrbis exitiales peſtes.

Scipio Africanus capta Numantia Tyreſium Principem rogauit, qua ratione Numantia priùs inuicta iam manus hoſti dediſſet? Cui ille; *Concordia victoriam, diſcordia exitium præbuit.*

Mycipſa apud Saluſt. in Iugurth. iam moriturus filios ſuos ad concordiam exhortans, auream de ea edidit gnomen: *Concordia enim res paruæ creſcunt, diſcordia autem maxima dilabuntur.*

Seuerus Rom. Imp. moriens vocauit M. Antoninum & Getam filios, aitque: *Facite vt conueniat inter vos, locupletate milites, cæteros omnes contemnite.* ita Dion. & Xiphilinus in vita Seueri.

Scilurus octoginta habens filios, moriturus faſciculum telorum ſingulis porrexit, iuſsítque rumpere. Id cùm ſinguli recuſaſſent quaſi impoſſibile, ipſe ſingula exemit, itaque ſigillatim facile confregit omnia, addidítque: *Si concordes fueritis, validi inuictique manebitis: contrà ſi diſſidiis & ſeditione diſtrahamini, imbecilles eritis, & expugnatu faciles.* ita Plutar. in Apoph. regum.

Clariùs & particulariùs idipſum docet Eccleſ. cap. 4. 9. *Melius eſt*, ait, *duos eſſe ſimul quàm vnum: habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ ſoli, quia cùm ceciderit non habet ſubleuantem ſe, & ſi dormierint duo, fouebuntur mutuo: vnus quomodo calefiet? Et ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtent ei: funiculus triplex difficilè rumpitur.*

Vis concordiæ vnde.

Ratio à priori huius rei eſt, quòd origo concordiæ ſit ipſa S. Trinitas: hæc enim eſt prima eſſentialis & increata concordia, eaque tanta vt tribus perſonis diuinis non tantùm ſit vna eadémque mens & voluntas, ſed vna eadémque ſingularis & indiuidua eſſentia, quæ proinde creaturis quò magis ſibi vicinæ ſunt, eo maiorem ex ſe impertit concordiam. Quocirca inter tot milliones Angelorum ſumma eſt concordia, æquè ac in orbibus omnibus cœleſtibus, aſtris & ſtellis, licèt plurimos & contrarios motus habentibus. Vnde illud Iob 25. 2. *Qui facis concordiam in ſublimibus.* & cap. 38. 37. *Concentum cœli quis dormire faciet?*

Ex aduerſo in inferno ſumma eſt diſcordia. Quocirca homines in terra concordes æmulantur vitam cœlitum & Angelorum, diſcordes verò ſequuntur vitam infernalium & dæmonum, inter quos perpetua eſt lis & rixa. Rurſum Chriſtus vt concordiam inter homines & Angelos; inter cœlum & terram, inter Deum & Adami poſteros ſanciret, deſcendit in terram, carnémque aſſumpſit, vt exiſtens Deus homo in ſe vniret Deum & homines. Inſuper Spiritus ſanctus eſt perſonalis amor & concordia Patris & filij: qui ergo concordes ſunt, templum ſunt Spiritus ſancti æquè ac Chriſti, iuxta illud ipſius promiſſum: *Vbicunque ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum*, Matth. 18. 20.

Hac de cauſa primitiui Chriſtiani obtemperantes huic præcepto S. Petri, impensè ſtuduerunt vnanimitati, vt patet ex Apologiis Tertulliani, Iuſtini, Athenagoræ, & aliorum, imò ex S. Luca Actor. 4. 32. *Multitudinis*, inquit, *credentium erat cor vnum, & anima vna.* Celebrat S. Cyprian. Epiſt. 1. ad Cornelium concordiam populi Romani, quòd omnes vnanimiter cum ſuo Pontifice Cornelio obtulerint ſe martyrio: *Virtus*, inquit, *illic Epiſcopi præcedentis publicè comprobata eſt, adunatio ſequentis fraternitatis oſtenſa eſt, dum apud vos vnus animus & vna vox eſt, Eccleſia omnis Romana confeſſa eſt*, &c. *Docuiſtis granditer Deum timere, Chriſto firmiter adhærere, plebem ſacerdotibus in periculo iungi, in perſecutione fratres à fratribus non ſeparari, concordiam ſimul iunctam vinci omnino non poſſe; quicquid ſimul petitur à cunctis, Deum pacis pacificis exhibere.* & mox: *Quale fuit illud ſub oculis Dei ſpectaculum glorioſum? quale in conſpectu Chriſti eius, Eccleſiæ ſuæ gaudium, ad pugnam quam tentauerat hoſtis inferre, non ſingulos milites, ſed tota ſemel caſtra prodiſſe?* Memorabile eſt quod in vita S. Macharij legimus, nimirum ipſi reuelatum eſſe, quòd omni ſua oratione, ieiunio & ſtudio virtutum necdum perueniſſet ad menſuram meriti duarum mulierum, quæ cum maritis in eadem domo per

quindecim annos vixerant in pace & concordia, adeò vt nunquam vna alteri verbum aſperius dixerit.

Præclarè S. Antiochus homil. 80. de Concordia: *Quemadmodum*, inquit, *examen apum fauum ſibi conficit mellis, ita fratrum congregatio regnum repræſentat Dei: ſicut tubarum clangor bellantium promouet & excitat alacritatem, ita & practica virtutis doctrina ſtudia diſcipulorum mirè exacuit.* & S. Maximus ſerm. 6. de fraterna dilect. *Nihil*, ait, *eſt concordiæ comparandum, per illam enim vnus multiplicatur & fit decuplex, inueniéſque in decem vnum, & in vno decem. Quod ſi hoſtes illi aliqui ſint, qui in vnum impetum fecerit, is quaſi in decem irruerit, ſic capitur. Eget vnus, at non premitur egeſtate, nam maiore parte & numero inopia obumbratur: illorum vnuſquiſque viginti habet manus, ac viginti oculos, totidem pedes, animas item decem: non enim ſuis tantum, ſed illorum etiam membris quiſque vtitur in omnibus ac ſi centum forent.*

Compatientes.] Syrus, *patientes cum iis qui patiuntur.* Græcum συμπαθεῖς valde eſt ſignificans. Tigur. vertit, *ſimiliter affecti.* Vatabl. *Mutuo affectu tangamini.* Pagn. *iiſdem afflictionibus affecti:* συμπάθεια enim eſt naturalis conſenſus & conuenientia, ac quaſi concentus membrorum, vel rerum ſimilium, qua paſſionem vnius membri ſentit & patitur aliud membrum, quaſi illi commembrum. Vnde à Plinio vocatur conſenſus membrorum, & collegium naturæ, cui antipathiam ſiue naturæ repugnantiam oppoſuit. Iubet ergo S. Petrus vt fideles inuicem compatiantur, mutuáſque afflictiones ſentiant, & ſentiendo ac condolendo ſubleuent, perinde ac anima per naturalem vnionem & ſympathiam ſentit moleſtias corporis, eíque condolet: vel perinde ac caput per ſympathiam ſentit dolores ſtomachi, & cuiuſlibet membri, eíque condolet & ſuccurrit. Hoc eſt quod ait Paulus Rom. 12. 4. *gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus.* & 1. Corinth. 12. 26. *Si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: ſiue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra.* Sympathia enim hæc membrorum tam eſt in bono, quàm in malo, in bono enim congaudent, in malo condolent. & Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.* vide ibi dicta.

Compaſſio fidelium quanta.

Præclarè S. Maximus de charitate lib. 3. num. 78. *Ille*, ait, *germanus eſt amicus, qui ingruente infortunio tribulationes, & difficultates & calamitates in tempore tentationis vnà cum proximo perinde vt ſuas, ſine animi conſternatione & perturbatione tolerat.*

Et S. Chryſoſt. apud Antonium in Meliſſa parte 2. c. 55. *Quantò fortior fueris, tantò æquius eſt te imbecilliorem ferre. Non enim ſibi ſoli fortis eſſe debet qui robore præditus eſt, ſed etiam aliis. Quòd ſi dicis te fortem eſſe, & illius imbecillitatem contemnis, duplicem dabis pœnam: nam quiſque de ſalute proximi ſollicitus eſſe debet.*

Fraternitatis amatores.] Tigurina: *fraterna præditi charitate.* Hæc eſt philadelphia fidelium, qua inuicem, id eſt, totum fidelium cœtum amant vt fratres; vt ſicut frater impensè amat totam ſuam fraternitatem, id eſt, totum cœtum fratrum, puta omnes & ſingulos fratres; ita fidelis fraternè amet omnes & ſingulos fideles, totámque eorum congregationem & Eccleſiam. vide dicta c. 1, 22. & c. 2. 17.

Miſericordes.] ex intimis animi viſceribus. hoc enim ſignificat εὔσπλαγχνοι. Miſericordia, ait S. Auguſt. lib. 9. Ciuitat. 5. *eſt aliena miſeria quædam in corde noſtro compaſſio, qua vtique ſi poſſumus, ſubuenire compellimur. Seruit enim motus iſte rationi, quando ita præbetur miſericordia, vt iuſtitia conſeruetur, ſiue cùm indigenti tribuitur, ſiue cum ignoſcitur pœnitenti. Hanc Cicero locutor egregius non dubitauit appellare virtutem. Sic enim ille Cæſarem alloquens* (oratione pro Q. Ligario) ait: *Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior miſericordia eſt.* Errant ergo Seneca & Stoici cenſentes miſericordiam eſſe vitium, puta paſſionem & ægritudinem animi mollis & commiſerantis, vti dixi Actor. 17. 18.

Modeſti, humiles.] Modeſtiæ comes & ſoror eſt humilitas: *Manſuetudo & humilitas ſunt velut ſorores collactaneæ*, ait S. Bernard. ſerm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum.* Vnde Græcè pro his duobus eſt vna vox φιλόφρονες; quod Tigur. & Pagn. vertunt *affabiles.* Alij, *quibus benigna & beneuola eſt mens.* φρὴν enim eſt mens. Budæus in Epiſt. poſter. *beneuoli, amicabiles, humani, faciles, commodi, comes, feſtiui, blandi, benigni.* φιλοφροσύνη enim eſt comitas, benignitas, affabilitas, beneuolentia, hilaritas, benigna exceptio, hoſpitalitas, familiaritas, liberalitas, quæ omnia promanant à modeſtia & humilitate, adeóque præcipua & gratiſſima modeſtiæ pars eſt comitas & beneuolentia. Adde videri in Græcis vnam vocem deeſſe. id colligo tum ex eo, quòd aliqui Codices habeant φιλόφρονες, id eſt, *modeſti*, comes, benigni, &c. alij ταπεινόφρονες, id eſt, *amantes humilitatis*; & ita legit OEcum. Videtur ergo olim vtraque vox fuiſſe in Græco; ſed ſcioli aliqui putantes vnam ſuperfluere, eam vel expunxerunt, vel ad marginem reiecerunt: tum ex eo quòd noſter duabus vocibus vertit, *modeſti, humiles*; ergo. Videtur ipſe in Græco pariter legiſſe duas voces eis reſpondentes. Iubet itaque S. Petrus fidelibus vt ſint modeſti, id eſt, humani, placidi, cunctis affabiles, & in vita communi faciles, vt omnes ſibi & Chriſto concilient, ideóque neminem licèt vilem & pauperem faſtidiant, nullum offendant verbis, aut moribus aſperis. Sunt enim aliqui inſtar Timonis miſanthropi tam moroſi, difficiles & agreſtes, vt cum illis vix poſſis agere, aut loqui, quia aſſiduè grunniunt, murmurant, detrahunt, iraſcuntur, rixantur. Porrò modeſti & comes vocantur φιλόφρονες, quaſi omnia ſapientes, vel quaſi amantes ſapientiæ & prudentiæ. φρονεῖν enim eſt *ſapere*, & φρόνημα *prudentia*; quia vera ſapientia & prudentia eſt modeſtia: hæc enim Dei & hominum oculos, animóſque ad ſe allicit, omnia impetrat, omnia perſuadet. Ex aduerſo arrogantia, immodeſtia, aſperitas omnibus exoſa eſt, omnia turbat, omnia euertit. Hinc & modeſtia, æquè ac temperantia, vocatur σωφροσύνη, quaſi σώζουσα τὴν φρόνησιν, id eſt, *conſeruans mentem & ſapientiam*, ait Ariſt. lib. 6. Ethic. cap. 5. & vt Socrates apud Platonem, quaſi σωτηρία τοῦ φρονοῦντος, id eſt, *ſalus mentis & ſapientiæ.*

Quæres, quæ & qualis virtus ſit modeſtia? quæ eius officia? quomodo acquirenda? Dico primò: Modeſtia totum hominem exteriorem honeſtè & decenter componit, ſicut interiorem componunt aliæ virtutes. Modeſtia ergo eſt compoſitio membrorum, ſenſuum, veſtium, inceſ-

Quæ & qualis virtus modeſtia. Reſp. 1.

ſus,

ſus, ſermonis, aſpectus, vultus, omniúmque motuum & actuum externorum. Quocirca ipſa
Eſt purpura & cyclas Chriſtiani. eſt virtutum purpura, vt ait S. Ambroſ. nec ita purpura ornat Reges & Cardinales, ſicut modeſtia decorat fideles. Itaque ipſa eſt cyclas aurea & gemmea, ornans Chriſtianum, iuxta illud Cant. 1. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* &: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circumdata varietate.* &: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*, Pſalm. 44. verſ. 10. & 14.

Dotes modeſtiæ. 1. Quare modeſtia primò eſt ornamentum & veſtis regia hominis, quæ mitè ipſum ſpecioſum reddit. Sicut enim corpus pulchrum ornat animam, & veſtis pulchra ornat corpus; ita modeſtia exornat & veſtem & corpus & animam. Modeſtia enim dicitur à modo & moderatione, quia omnibus hominis actibus & geſtibus modum ponit, eóſque decorè moderatur. Vnde S. Auguſt. in regula: *In omnibus*, ait, *motibus veſtris nihil fiat quod cuiuſquam offendat aſpectum, ſed quod veſtram deceat ſanctitatem.* Religioſi nonnulli ab aliis non diſcriminantur veſte, vt modeſtia quaſi ve-
2. ſtis eos diſcriminet. Hinc ſecundò, modeſtia mirè placet Deo, eiúſque & Angelorum oculos valde recreat, æquè ac eoſdem offendit immodeſtia, & inuerecundia. Sicut enim homines delectat videre Reginas cyclade regia ornatas, ita Angelos delectat videre homines veſtitos & ornatos modeſtia. Vnde ſponſus ait Cant. 7. 1. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis?* & S. Paulus: *Spectaculum facti ſumus mundo & Angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4.

3. Tertiò, modeſtia valde ædificat proximos: illi enim internum virtutem cernere nequeunt, niſi per externam modeſtiam. Modeſtus ergo eſt quaſi ſtatua viua virtutis. Tales fuerunt Eſſæi, qui adeò fuere modeſti vt in cœtu nullus ſpueret, nemo vel minimum ederet ſibilum, aut ſtrepitum, vt Angeli viderentur. Vide de iis Philonem, Ioſephum, & ex iis Euſebium.

Reſp. 2. Dico ſecundò, modeſtia eſt effectus & actus externus virtutis & compoſitionis internæ, ideóque impoſſibile eſt vt quis continuò & in omnibus actibus ſit modeſtus & compoſitus, niſi priùs mores, affectus, & paſſiones internas edomuerit & compoſuerit. Compoſitio enim exterior manat ab interna, &, vt ait Hugo Victor. *Habitus mentis in ſtatu corporis agnoſcitur.* Quocirca Angeli vt docerent nos modeſtiam, ſæpe apparuerunt in corpore aſſumpto, vt in eo angelicos mores, & modeſtiam exprimerent: quin & Verbum diuinum ideo incarnatum eſt, vt in carne diuinos mores exprimeret. Repræſenta ergo tibi Angelorum & Chriſti in carne conuerſationem & modeſtiam, in eóque quaſi ſpeculo te intuere, & ad illud mores tuos reforma & conforma. *Age quaſi quidam obambulans in terra Deus, & ſanctus in carne Angelus.*

Quatuor ſpecies modeſtiæ. Dico tertiò, S. Thomas 2. 2. quæſt. 160. art. 2. ponit quatuor ſpecies modeſtiæ. Prima, inquit, eſt humilitas, quæ moderatur appetitum excellentiæ. Secunda eſt ſtudioſitas, quæ moderatur curioſitatem ſciendi. Tertia eſt modeſtia, quæ moderatur ſenſus & actus hominis. Quarta eſt modeſtia veſtitus. Verùm largè ſumit modeſtiam: propriè enim modeſtia eſt compoſitio hominis exterioris, cuius actus ſunt varij. Primus, mode-
Actus 4. ſtè componere ſingula membra. ſecundus, com-
A ponere habitum & veſtitum. tertius, componere inceſſum & conuerſationem. quartus, componere ſenſus, præſertim oculos, ne ſint vagi, ſed modeſti & demiſſi: aures, ne pateant vanis, curioſis, detractoriis: linguam, ne proferat otioſa, nociua, maledica, iracunda, ſuperba, &c. Modeſtiæ enim opponitur immodeſtia, petulantia, leuitas.

Porrò, modeſtia componit mores vbique, puta in cubiculo, in oratorio, in ſchola, in templo, in menſa. Seculares maximè notant Sacerdotes & religioſos in menſa, quia facilè in ea exceditur cibo, potu, garrulitate. Caueant ergo ſibi religioſi, ac modeſtiam ſeruent, præſertim quando in
B ſecularium menſis verſantur, ſi ſuum decus, nomen & famam tueri volunt. Quocirca ſi ſapis, ſic oculos, vultum, vocem, habitum, greſſum, motúſque omnes compone, vt deceant Deum, vt te ornent, vt proximum ædificent: alioqui enim decus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu; ſciat religioſus, cogitet ſacerdos, ſe ſui gradus, ordinis & monaſterij decus & dignitatem ſuo habitu circumferre. Seculares enim ex vno æſtimant iudicántque cæteros, ac dicunt: Vidi vnum religioſum talis ordinis, vel vnum ſacerdotem talis Eccleſiæ tam modeſtum, pium, deuotum; vel tam immodeſtum, diſſolutum, irreligioſum: ergo cæteri ſunt tales. Vtinam hoc
C ſinguli cogitarent, eóque quaſi fræno ſe cohiberent; ſanè magnam de ſe ſuóque cœtu opinionem concitarent.

Dico quartò: modeſtia maximè ſpectatur in Exempla.
verbis, præſertim in correptione & caſtigatione. Ea ergo ſit humilis, lenis, modeſta, ſuauis. Sic Chriſtus corripuit Samaritanam, dicendo: *Voca virum tuum*, Ioannis 4. non dixit: Tu es meretrix, ſed ſuauiter per ambages induxit illam, vt ipſa id ſponte fateretur. Ruſum plus monuit vita, quàm verbo: ſicut & S. Baſilius, *cuius oratio erat tonitru, quia vita erat fulgur*, ait Nazian. in eius Encomio. Sic S. Bonauentura adeò erat modeſtus, humilis, ſuauis, deuotus, vt quoquot eum
D audirent vel viderent, ilicò eius amore caperentur. S. Mechtildis ita colebat ſilentium, vt muta videretur: ſin cum ea quis colloqueretur, Angelum ſe audire putabat. ita habet eius vita. Eximius in modeſtia fuit S. Lucianus, quem Maximianus Imperat. cominus intueri non eſt auſus, ſed per velum, ne ab eo dementaretur, & Chriſtianus volens nolens efficeretur. vide dicta Philip. 4. 5.

Dico quintò: Modi & media acquirendi modeſtiam ſunt varij. Primus, cogitare ſe verſari in præſentia Dei, Angelorum, & hominum, ab eíſque vbique videri, audiri, notari. Spectacu-
E lum enim facti ſumus Deo, Angelis & hominibus. ita noſter Edmundus Campianus Angliæ Martyr: *Vbicunque*, ait, *fuero, meminero me in orbis theatro verſari.* Si enim modeſti & circumſpecti ſumus dum ſcimus nos in oculis Pontificis, Epiſcopi, Regis, imò Rectoris aut viri grauis verſari, quid faciemus ſcientes nos ſtare coram Deo, illúmque nos, noſtraque omnia penitiſſimè intueri & contemplari, vt ea iudicet & puniat vel præmiet? Ruſum inſtar Enoch, Noë & Eliæ ambulare cum Deo, cum eóque crebrò agere & colloqui; item cum SS. Angelis, ſic enim eorum mores induemus. Cogita ſi Angelus è Media ad modeſtiam.
cœlo lapſus nobiſcum ageret, qua grauitate, decore, honeſtate ageret: cogita te, tuámque animam 1.

eſſe quaſi Angelum è cœlo lapſum. Inſuper ora Deum vt te,tuumque cor,os, & linguam, totumque corpus & mentem poſſideat, componat, dirigat ad ſuam laudem,vt in omnibus tuis motibus & moribus ipſe honoretur, & glorificetur, adeoque non tam tu,quàm Deus per te agat,videat,loquatur,operetur.

2\. Secundus eſt, modeſtia interna & pax animæ; ex ea enim naturaliter ſequitur modeſtia externa, ſicut ex cithara per chordas rite in ſe compoſita ſequitur ſonus harmonicus. Quare mortificandæ & componendæ ſunt paſſiones animæ, præſertim ambitio, ira, triſtitia. Sicut enim in mari eſt tranquillitas, ſi nullus in eo ſit ventus; fluctus autem & tempeſtas oritur ex ſpiritu & vento in eo incluſo, qui illud agitat & collidit: ſic & morum compoſitio vel perturbatio externa oritur ex interna. Laudat S. Gregor. Nazian. Orat. 11. ſororem ſuam Gorgoniam à mortificatione, pudore, modeſtia, contemptu mundi, adeò vt cuperet diſſolui & eſſe cum Chriſto. Quare Deus illi diem obitus reuelauit: & quia in plena animi pace vixerat, eidem immortua eſt, dicendo: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.*

3\. Tertius eſt, habere monitores qui mores noſtros notent, nóſque ſicubi minus compoſiti ſint, moneant. ita S. Carolus Borromæus duos Sacerdotes ad hoc alebat, vt in actiones ſuas omnes inuigilarent, ſéque ſi quid indecorè faceret liberè monerent. Hinc tota eius vita adeò fuit compoſita, concinna & ſancta. Scitum eſt illud Zenonis apud Laërtium lib. 7.

Optimus ille quidem qui paret recta monenti.

ocularius enim nos intuentur alij, quàm nos ipſi.

4\. Quartus, reflectere crebrò in actiones ſingulas, an quid immodeſtè & indecenter faciamus in Miſſa, menſa,inceſſu, colloquio, &c. ídque corrigere, ac conſtanter & fortiter correctioni incumbere per aſſiduam reflectionem, præmeditationem, orationem, donec illud planè emendauerimus; vt aſſequamur illud S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 22. *Diſceptatio ſine ira, ſuauitas ſine amaritudine ſit, monitio ſine aſperitate,hortatio ſine offenſione.* & mox: *Oratio ſit pura, ſimplex, dilucida atque manifeſta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, ſed non intermiſſa gratia.*

5\. Quintus, conſiderare mores Chriſti dum viueret, prædicaret, circumcurſaret vicos & caſtella, ac præſertim in paſſione & Cruce, qui, vt ait S. Petrus cap. 2. *Peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Qui cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè.* Sanè portentoſa, iucunda, & quæ valde commoueat, eſt conſideratio humanitatis Chriſti, quòd in ea Deus dignatus ſit nobiſcum agere, veſci, docere, proficiſci, pati contradictiones, irriſiones, blaſphemias, ſumma animi æquitate & pace, vt pudeat hominem iraſci, eſſe impatientem, immodeſtum, cùm videt Chriſtum ſe exhibuiſſe tam manſuetum, patientem & modeſtum, vt nos eadem imitari doceret. ita S. Bernard. ſerm. 15. in Cant. *Cùm nomino*, ait, *Ieſum, hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, ſobrium, caſtum, miſericordem, & omni denique honeſtate ac ſanctitate conſpicuum, eundémque ipſum Deum omnipotentem, qui ſuo me & exemplo ſanet, & roboret adiutorio. Sumo ergo mihi exempla de homine, & auxilium a potente*, &c. *Sem*A*per tibi in ſinu ſit, ſemper in manu,quo tui omnes in Ieſum & ſenſus dirigantur & actus. Denique & inuitarus: Pone me*,inquit, *ſignaculum in corde tuo,ſignaculum in brachio tuo.*

Sextus eſt, verſari cum modeſtis. Verſare cum Catonibus & Scipionibus, ait Seneca. Modeſtus enim facit alios modeſtos, ſicut Deus tranquillus tranquillat omnia: ſic qui aſpicit quietum & modeſtum, ſe componit ad quietem & modeſtiam. Exemplum dat S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 10. in aue dicta Icterus, quod ictericos ſanet, eorúmque morbum in ſe attrahat, teſte Plinio lib. 30. cap. 11. Ait ergo de ea S. Ambroſ. *Si eſt tanta vis in naturalibus, vt animal ipſum proſit* B *ictericis, ita vt mortui quoque corpus prodeſſe dicatur, ſi fuerit demonſtratum iis qui huiuſmodi inciderint paſſionem, dubitare poſſumus quòd iuſti ſanet aſpectus? Nónne vel ipſi oculorum radij virtutem quandam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre deſiderant? Sed quemadmodum iuſtus lætificat cor innocentium cùm videtur, ita & improbi iuſtorum cognitione torquentur, quia vel tacitis Sanctorum moribus arguuntur. Torquet caſtitas incontinentiam, auaritiam liberalitas, impietatem fides.* Affert exemplum baſiliſci, qui ſi prior viderit hominem, eum enecat, ſin ab ipſo priùs fuerit viſus, enecatur, ex eóque concludit: *ergo ſi tanta virtus vel in oculis ſerpentis, vel in oculis eſt hominis, vt* C *ſi alter alterum prior viderit poſſit occidere, non eſt virtus in oculis iuſti, qui repletus virtutis eſt gratia, cùm præſertim tantum operetur fides,vt & illa quæ fimbriam Domini tetigit, ſanaretur*, Matth. 9. *& ille cui intendit Dominus Ieſus, ſtatim ex eius oculis gratiam ſanitatis hauriret?* Lucæ 9. *Sed qui videt iuſtum,debet ſcire quid videat, non illum videt in corpore, non in veſtimento, non in patrimonio, non in vultu, ſed intus videt*, &c. *Sanè in eo qui foris eſt, illum qui intus eſt frequenter aſpicimus.* Talis fuit S. Cyprianus, de quo ait Pontius Diaconus in eius vita: *Tantum ſanctitatis & gratiæ ex ore lucebat, vt confunderet intuentium mentes grauis vultus & latus: nec ſeueritas triſtis, nec comitas nimia, admixta vtrinque temperies, vt eſſet ambigere, vereri, an diligi mere*D*retur, niſi quòd & vereri & diligi merebatur.* S. Franciſcus ſuos mittebat ambulatum per vrbem, dicens: *Ite concionatum*, veſtro ſcilicet modeſto & religioſo inceſſu, eóque plus animos ciuium commouerunt, quàm ſi eis concionati fuiſſent. Motum enim concio eſt viua, verborum mortua. Pontifex cum ſuis Prælatis viſitans S. Bernardum in Claraualle, ipſius & monachorum modeſtia adeò commotus & compunctus eſt, vt plerique eorum præ deuotione vberes funderent lachrymas. Ita habet vita S. Bernardi. Plura recenſui verſ. 4.

Humiles.] *Humilitas eſt virtus qua quis ex veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit*, ait S. Bern. de grad. Humilitatis notæ.
E humil. Aurea eſt S.Nili gnome apud S.Antonium in Meliſſa ſerm.73.de Modeſtis: *Beatus enim eſt vita excelſa, ſpiritus autem humilis.* & S. Chryſ. *Nihil eſt tam Deo gratum quam ſeipſum cum poſtremis numerare.* & S. Baſil. *Simus vita elati, ſed ſpiritu humiles; & virtute quidem inacceſſibiles, conuerſatione autem facillimus ſit ad nos aditus.* & Euagrij: *Armatura tutiſſima animi modeſtia.* ibidem. Portò S. Antiochus ſerm. 70. de humilitate: *Veriſſima*, ait, *humilitatis inſigne hoc eſt, nullas in quempiam intorquere contumelias, ſed ab aliis in ſe contortas generosè & infracto ferre animo. Vt enim arborum ramos exuberans copia fructuum deorſum verſus inflectit,ita & acceſſio diues vir*-

tutum

tutum ſenſum hominis ſe poſſidentis demittit atque humiliat. Quocirca S. Ephrem ſerm. 1. de euerſ. ſuperb. humilitatem indigitat principium & finem bonorum omnium. Dorotheus doctrina 14. abſolutam omnium virtutum perfectionem, imò earum calcem & cæmentum, quod omnes inter ſe conglutinat. S. Auguſt. Epiſt. 56. primas, ſecundas, tertias, &c. in ſapientia Chriſtiana aſſignat humilitati: ſicut Demoſthenes primas, ſecundas, tertias, &c. in Oratore aſſignauit pronunciationi & actioni. Idem ſerm. 10. de verbis Domini: *Cogitas*, ait, *magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* & mox: *Hoc in te fode fundamentum humilitatis, & peruenies ad faſtigium charitatis.* & ſerm. 27. *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* & ſerm. 157. de Temp. *Videte magnum miraculum. Altus eſt Deus: erigis te, & fugit à te: humilias te, & deſcendit ad te. Quare hoc? quia excelſus Dominus, & humilia reſpicit, vt attollat, alta, id eſt, ſuperba de longè cognoſcit vt deprimat.* Sanctus Baſilius Admon. ad filium ſpirit. *Fili*, inquit, *præ omnibus humilitati ſtude; quod eſt omni virtute ſublimius, vt ad perfectionis faſtigium poſſis conſcendere; cum iuſtæ inſtitutiones non aliter niſi per humilitatem impleantur, & multorum temporum labores per ſuperbiam in nihilum deputentur. Vir humilis Deo eſt ſimilis, & in templo pectoris ſui geſtat eum. Superbus autem cum ſit Deo odibilis, Diabolo ſimilis eſt. Humilis verò licèt in habitu videatur viliſſimus, glorioſus eſt in virtutibus; ſuperbus autem homo, & ſi decorus videatur aſpectu & clarus, ſed tamen inutilem eum manifeſtant opera ipſius, & per hos inceſſus & motus dignoſcitur eius ſuperbia, & ex verbis eius publicabitur leuitas ipſius. Cupit ſemper laudari ab hominibus, & virtutibus, quibus alienus, ſe prædicare geſtit. Non ſe patitur cuiquam eſſe ſubiectum, ſed ſemper primatum cupit, & ad maiorem gradum ſe conatur immergere. Et quod ex meritis obtinere non poteſt, ambiendo feſtinat. Ambulat ſemper tumens vt vter vacuus & inanis. Et ſicut nauis abſque gubernatore cùm iactatur à fluctibus, ita & is circumfertur inter omnes actus ſuos. Humilis è contrario deſpuit omnem honorem terrenum, & vltimum ſe eſſe iudicat omnibus hominibus. Nam etſi mediocris appareat in vultu, eminens apud Dominum intuetur: cum conſummauerit omnia mandata Domini, nihil ſe feciſſe teſtatur, & omnes virtutes animæ ſuæ celare feſtinat: ſed diuulgat Dominus omnia opera ipſius, & profert in medium, & mirificat geſta ipſius, & exaltabit & clarum faciet eum, & in tempore precum ſuarum quod poſtulat impetrabit.*

VERS. 9. *Non reddentes malum pro malo.*] non retaliantes iniuriam iniuria, conuitium conuitio. Non vetat hic Petrus iuſtum iudicium & iuſtam vindictam, ſed eam quæ vel priuata exercetur auctoritate, vel non amore iuſtitiæ, ſed libidine vlciſcendi, aut odio infligitur. ita Heſſelius. S. Petro ſuccinit ſanctus Paulus: *Non voſmetipſos*, inquit, *defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ*, &c. vide ibi dicta. Præclarè S. Chryſ. hom. 18. in Matth. *Nihil*, ait, *ita lædentes coërcet, vt patientia modeſtiaque læſorum*, &c. *Non extinguitur ignis igne, ſed aqua: ſic iniuria & ira non extinguitur iræ talione, ſed manſuetudine, humilitate, beneficiis.* Chryſoſtomum magiſtrum ſecutus Iſidor. Peluſ. eius diſcipulus lib. 3. Epiſt. 21. ad Euſtath. *Inimicitia*, ait, *ſcribenda eſt in aqua, vt ſtatim è mente & memoria effluat: amicitia verò incidenda in æs, vt iugiter menti inhæreat.* Inculcat hoc Petrus fidelibus, quia hic eſt apex virtutis: in iniuriarum enim tolerantia, & inimicorũ amore conſiſtit vitæ

A Chriſtianæ perfectio. Vnde ſanctus Baſil. formulam vitæ perfectæ Religioſis & Anachoretis præſcribens admonit. ad Iuniores; id penè ſolùm inculcat: *Quiſquis*, ait, *ſolitariam vitam ſemel es complexus ô homo fidelis, & idem pietatis cultor, fac condiſcas ac docearis Euangelicæ conuerſationis formulam, corpus in primis vt ſanctæ ſeruituti mancipes; animum erudito, nihil de ſe ſublime ſapere; cogitationes inſtruito, puræ vt ſint, iræ impetum exinanito. Vim tibi intecit aliquis? In Domini vnius gratiam hunc præter quam vult addito. Re quapiam ſpoliatus es? ſpoliatorem in ius ne vocato, neu lite decernito. Odio haberis? oſorem amato. Perſequutione percelleris? ſuſtineto. Execratione te deuouit aliquis, aut maledicentia? hunc tu ad irrogatæ* B *contumeliæ cognitionem adhortator, aut certè pro eiuſmodi intercedito. Peccatis in poſterum deſignandis mortuus eſto. Cruci Chriſti configitor. Omnem animi tui ſolicitudinem in ipſum transſcribito Dominum, vt inueniri tandem promerearis vbi Angelorum myriades, cœtus primogenitorum perquam feſtiuus, Apoſtolorum throni, primariæ auctoritatis ſubſellia Prophetarum, Patriarcharum ſceptra, corona Martyrum, iuſtorum præconia. Inter iuſtos ſolùm iſtos, vt allegi poſſis & adnumerari, toto pectore concupiſcito. In Chriſto Ieſu Domino noſtro. Ipſi gloria in ſecula. Amen.* — Perfectio Chriſtiana in quo.

Sed è contrario benedicentes. q. d. malè precantibus bene precamini, maledicta benedictionibus, vituperia laudibus, aſperos ſermones blandis: quin C & maleficia beneficiis compenſate, vti iubet Chriſtus Matth. 5. 44. Rationem dat S. Baſil. in reg. breu. reſp. 176. quia maledici & malefici nobis ſunt occaſio & cauſa heroicæ patientiæ, ideóque nos faciunt beatos, iuxta illud Chriſti Matth. 5. 11. *Beati eritis cùm maledixerint vobis homines.*

Hoc ſapiebat religioſus ille de quo in Apophth. Patrum num. 76. qui quò maiori afficiebatur iniuria & irriſione, eò magis gaudebat, dicens: *Iſti ſunt qui nobis occaſionem præbent ad profectum noſtrum: qui autem beatificant nos, conturbant animas noſtras. Scriptum eſt enim: Quoniam hi qui beatificant vos, ipſi decipiunt vos.* — Exempla.

Et S. Franciſcus, qui iubebat ſuis vt ipſum con- D tuiciis & probris afficerent, iiſque auditis dicebat: *Benedicat tibi Deus, quia talia filium Petri Bernardonis audire decet.* ita S. Bonau. in eius vita. Laudat & Seneca lib. 2. de Ira c. 33. dictum aulici, *qui rogatus quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet ſenectutem? Iniurias*, inquit, *accipiendo, & gratias agendo.*

Præclarè Nazian. apud Antonium in Meliſſa parte 1. ſerm. 55. *Concedamus*, ait, *aliquid exiguum vt maius impetremus, nempe concordiam: patiamur nos vinci vt vincamus. Videte athletarum conſuetudinem, & luctatorum certamina, qui ſæpe hoc ipſo quod ſuppoſiti ſunt aduerſarios ſibi incumbentes vincunt.*

Bonum eſt manſuetudine audaciam vincere, & meliores efficere eos qui iniuriam faciunt, quæ toleramus E *patiendo.*

Vnuſquiſque noſtrûm multum Chriſto debet. Veniam demus vt impetremus; remittamus, vt nobis remittatur.

In vitis Patr. in vita S. Apollonij narratur, quòd cùm ipſe à Philemone choraula multis afficeretur iniuriis, ac vocaretur impius, ſeductor, ſceleſtus, reſponderit: *Miſereatur tibi Dominus fili mi, & nihil horum quæ locutus es reputet ad peccatum.* Hac benedictione compunctus Philemon ad Chriſtum ſe conuertit, adeóque glorioſum pro eo cum Apollonio obiit martyrium. Hoc eſt quod ſuis præcipit Chriſtus Matth. 5. 43. *Audiſtis quia dictum eſt: Diliges proximũ tuum, & odio habebis inimicum tuum.*

Ego autem dico vobis : Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos. Nam, vt ibidem ait S. Chryſ. *Tempus orationis eſt tempus manſuetudinis, ideo Deum à ſe expellit qui illum à proximo auertit.* imò, vt ait S. Auguſt. ſerm. 4. de Sanctis : *Facit Deo iniuriam qui ſeipſum iudicem conſtituit, & Deum tortorem,* cùm ex aduerſo ſubiungat Chriſtus, *vt ſitis filij Patris veſtri qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.*

Quia in hoc vocati eſtis vt benedictionem hæreditate (S. Fulgent. lib. 1. ad Thraſimundum, legit *hereditatis*) *poſſideatis.*] q. d. ad hoc vocati eſtis vt per iniuriarum tolerantiam, nimirum benedicendo maledicentibus, benedictionem Dei tum præſen-
B
tem, tum æternam, putà beatitudinem & gloriam æternam hæreditetis. Quæres, cur cœleſtem hæreditatem & felicitatem vocat benedictionem? Reſp. primò, quia ipſa ſumma eſt Dei benedictio, id eſt, ſummum donum. Dei enim benedicere eſt efficax,

Gloria cœleſtis vocatur benedictio.

1. idémque quod benefacere. Secundò, quia electi
2. cœlo adiudicandi à Chriſto in die iudicij benedicentur, dum audient: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi,*
3. Matth. 25. 34. quò alludit hîc Petrus. Tertiò, quia alludit pariter ad Deuter. 27. 13. vbi ſex nobiliores tribus benedicunt ſeruantibus legem Moſi, ignobiliores maledicunt eam violantibus : quo
C
ſchemate repræſentata eſt benedictio æterna electis, & maledictio reprobis à Chriſto irroganda in
4. die iudicij. Quartò, quia benedictionis mercedem congruè ſignificat nomine benedictionis : congruum enim eſt vt qui iniuriantibus benedicit, benedicatur & beetur à Chriſto, imò id ab eo promiſſum eſt, ideóque debitum. Ait enim Matth. 5. 11. *Beati eſtis cum maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me : gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Quintò, quia Sancto-
5. rum felicitas magna ex parte conſiſtit in benedi-
D
ctione, id eſt, in continua laude & iubilo Dei: laus enim Dei eſt negotioſum beatorum otium, & otioſum negotium.

Nota præter alias virtutes, amorem inimicorum & iniuriarum tolerantiam dare nobis ius ad cœlum, illúdque nobis pandere: ſicut ex aduerſo iniuriarum memoria, ira & amaritudo, etiã leuis, illud nobis occludit : de qua te audi exemplum memorabile.

S. Auno Archiep. Colonienſis, paulò ante mortem per viſionem raptus in cœlum, vidit conſeſſum illuſtrem ſanctorum Epiſcoporum Germaniæ & Galliæ ſui æui, atque inter eos ſedem ſplendidam ſibi paratam, ad quam cùm pergeret prohibitus eſt ab Arnulpho VVormatienſi Epiſcopo,
E
quòd diceret priùs illi eluendam eſſe maculam vnam, quam in veſte ad pectus habebat. Experrectus intellexit maculam hanc eſſe iniuriæ memoriam, & animi acerbitatem in ciues Colonienſes, eo quòd ipſum vrbe expuliſſent. Quare ilicò cum iis in gratiam rediit, itáque maculam deterſit, ac paulo pòſt planè immaculatus in cœlum migrauit. ita narrat Lambert. Schafnaburg. in deſcript. Annon. ad annum Domini 1075.

Denique ad hanc S. Petri facit illud Clementis Alex. lib. 4. ſtrom. *Admiror,* ait, *Epicharmum qui apertè dicit : Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superius manet in cælo ſpiritus.* & Poëtam Lyricum canentem : *Impiorum autem animæ ſub cælo volant in cruentis doloribus, ſub malorum iugis ineuita-*
A
bilibus : piorum autem mentes in cælis habitabunt, cantibus beatum magnum canentes in hymnis.

Qui enim vult vitam diligere, id eſt, qui optat & diligit vitam, hîc longæuam & proſperam, ac in cœlo æternam & beatam. q. d. qui vult beatè viuere, tum in hac vita, tum potiùs in futura. Vnde Clemens Alex. explicat ſic : *Qui vult æternus & incorruptibilis fieri.* Probat S. Petrus id quod dixit, nimirum maledicentibus eſſe benedicendum, vt benedictionem hæreditate poſſideamus, ex Pſalm. 33. 13. vbi dicitur : *Quis eſt homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?* (pro quo S. Petrus verbis dumtaxat parum immutatis ait: *Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos.*) *Prohibe linguam tuam à*
B
malo, &c. Vers. 10.

Et dies videre bonos.] *Videre,* id eſt, ſentire, gaudere, frui. Videre enim & viſus in Script. pro quolibet ſenſu & guſtu capitur per catachreſin.

Dies boni qui.

Dies boni vocantur commodi, læti, felices, tum huius, tum potiùs futuræ vitæ, putà dies gratiæ & gloriæ. Vnde Clemens Alexandr. dies bonos explicat ſanctos. Nam, vt ait S. Auguſt. in Pſal. 33. *Semper dies mali in ſeculo, ſemper dies boni in Deo.* & ſanctus Baſilius ibidem : *Dies huius ſeculi mali ſunt, quoniam & hoc ſeculum enim ſic menſura mundi, de quo dictum eſt, quòd mundus totus in maligno ſit poſitus, naturæ aſſimilatur mundi, quem dimetiuntur: partes huius*
C
temporis ſunt dies ipſi. Idcirco dicit Apoſtolus: redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Iacob autem : Dies, inquit, annorum meorum pauci admodum & mali, (id eſt, miſeri & ærumnoſi) *ſunt.* Dies ergo boni, inquit ſanctus Baſilius, ſunt non huius, ſed futuri ſeculi, *& quos ſol hic ſenſibilis peragit, decidui ſunt & diſpereunt.* De futuris autem dicitur : *Melior eſt dies vnus in atriis tuis ſuper millia,* Pſalm. 83. 11.

Coërceat linguam ſuam à malo.] Lingua enim non coërcita, ſed effrænis linguaci conciliat dies malos, id eſt, miſeros & calamitoſos : vide dicta Iacobi 3. v. 2. & ſeq.

Et labia eius ne loquantur dolum.] Dolum Græci
D
definiunt maleficium occultum cum præſcriptione bona. *Cortex bonus macula ſubiacente,* ait Eugubinus in Pſal. 33. vide dicta v. 1.

Declinet à malo, & faciat bonum.] Hiſce duobus præceptis concluditur omnis iuſtitiæ lex, omnis virtutis norma & præſcriptio. Vers. 11

Inquirat pacem.] Cum Deo, ſecum, & cum proximis. Hanc pacem Chriſtus è cœlo quaſi donum diuinum in terras detulit. Vnde eo nato cecinerunt Angeli : *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis,* Lucæ 2. 14. Hinc eam impensè celebrauit & prædixit Iſaias c. 2. 4. & c. 11. 6. & ſeq.

Et ſequatur eam.] *διωξάτω,* id eſt, *perſequatur*
E
eam fixis oculis, toto corde & conatu, ſicut venator perſequitur leporem. Ita S. Hieron. ad Ruſticum. Hæc enim pax exuperat omnem ſenſum, Philip. 4. 7. Hæc quaſi regina ſedet in animæ throno, eiúſque potentias, ſenſus & membra tranquillè & hilariter regit, iuxta illud : *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris,* Coloſſ. 3. 15. vide ibi dicta. Verè S. Aug. de Continent. c. 7. *Pax perfecta,* ait, *tunc erit nobis, quando natura noſtra creatori ſuo inſeparabiliter cohærente, nihil nobis repugnabit ex nobis.*

Quia oculi Domini ſuper iuſtos.] q. d. Dominus benignis, paternis & beneficis oculis reſpiciet iuſtos, qui præcepta iam dicta ſeruarint. *Et aures eius in preces eorum,* vt eas audiat & exaudiat, iiſque annuat & poſtulata concedat. Vers. 12

Vultus autem Domini ſuper facientes mala.] vultus, ſcilicet

A ſcilicet iratus, trux, & minax, vt mala, & malos indignans videat & plectat. Hinc Aben Eſra & Eugubinus in Pſal. 33. pro *vultus* vertunt *excandeſcentia*. vnde & ſequitur: *vt perdat de terra memoriam ipſorum*. Sic Latini vultuoſum vocant tetricum, moroſum & aſperum. Ingens eſt hic ſtimulus ad declinandum à malo, & faciendum bonum, nimirum cogitare quod Deus quaſi Agonotheta bonos & bona intueatur vultu amœno, vt præmiat; malos & mala auſtero & minaci; vt puniat acerrimè. *Nihil*, ait Tertull. lib. de Pœnit. c. 6. *occultum quod non reueletur: quantaſcunque tenebras factis tuis ſuperſtruxeris, Deus lumen eſt, & illius oculi lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & corda hominum intuentes in abſ-* B *conditas partes*. Porrò Deus cùm ſit incorporeus non habet oculos & vultum, ſed oculi vocantur ipſa mentis eius acies lucidiſſima, qua omnia intuetur: vultus vocatur ipſe eiuſdem intuitus, qui quàm impiis ſit terribilis colligere licet ex eo, quòd Chriſti hominis & iudicis vultus in die iudicij tam erit reprobis formidabilis, vt ipſi optaturi ſint manere in inferno, nec inde egredi in vallem Ioſaphat, ne eum aſpicere, eóque percelli cogantur. Vnde *Reges & Principes*, inquit S. Ioannes Apoc. 6. 16. *dicent montibus & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare?* Hunc vultum cogita quando te C tentat dæmon, quando in ſecreto concupiſcentia te ad peccatum ſollicitat. Verè Boëtius: *Magna*, inquit, *nobis incumbit neceſſitas bene agendi, quando in conſpectu iudicis cuncta cernentis omnia agimus*. & Clemens Alex. lib. 5. ſtrom. *Non eſt*, ait, *aliquis adeò magnus vt ſuperet iuſtitiam, neque adeò paruus vt lateat*. & S. Bern. in Medit. c. 6. *Illum*, ait, *ſemper ante oculos habere debemus, per quem ſumus, viuimus & ſapimus*. In vita S. Dorithei legimus, illum à B. Dorotheo magiſtro hoc accepiſſe vitæ documentum: *Numquam corde tuo Deus excidat. Cogita ſemper Deum tibi præſentem, & te coram illo ſtare*, illúmque id aſſiduè ruminantem à vita militari & diſſoluta ſe conuertiſſe ad religioſam & ſanctam. S. D Ephrem tract. de Patientia: *Semper*, ait, *Dei memineris, & cœlum mens tua euadet*. S. Hier. in Ezech. c. 5. *Memoria Dei excludit omnia flagitia*. Clemens Alex. 3. Pædag. 5. *Hac ſola ratione fit vt quis nunquam labatur, ſi Deum ſibiipſi ſemper adeſſe exiſtimet*.

Mor. de præſentia Dei.

VERS. 13. *Et quis eſt qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis?*] *boni*, id eſt, *bonitatis*, vt vertit Syrus & Vatabl. Græcè enim eſt τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ, id eſt, *boni* (in genitiuo) *imitatores*. Per bonum accipe vel Deum & Chriſtum cum S. Aug. ſerm. 107. de diuerſis c. 6. & 7. vel potiùs ipſum bonum honeſtum, puta virtutem, de quo paulo antè dixit: *Declinet à malo & faciat bonum*; eò enim reſpicit. ita Lyra. Hugo. Caiet. & Thomas Anglicus. Bonum enim honeſtum eſt E quaſi idæa & norma virtutis, quæ omnibus ad imitandum proponitur, vt eam moribus exprimant, & in ſeipſis depingant. Sic S. Ioannes ait Epiſt. 3. 11. *Chariſſime noli imitari malum, ſed quod bonum eſt*. Verè S. Proſper epigram. 1.

Perfectè, ait, bonus eſt, & verè dicitur inſons,
Nec ſibi, nec cuiquam quod noceat, faciens.
Nam quicumque alium molitur lædere, primùm
Ipſum ſe iaculo percutiet proprio.

Vox *æmulatores* ſignificat vehemens ſtudium & ardorem boni, ſiue virtutis, illámque ardentiùs amandam & proſequendam eſſe, quàm ſponſus amat & proſequitur ſponſam dilectiſſimam. Huc A ſpectat illud: *Qui non zelat non amat*. & illud S. Ambr. de Inſtit. Virg. c. 11. *Cur, inquit, ſeculo potius laboramus, & fraudamus animam noſtram tantæ bonitatis diſpendio, qui nulli alij niſi huic Domino ſeruire deberemus?* Sic enim nihil & nemo nobis nocebit. Verè enim S. Aug. loco paulo antè citato: Impius, ait, ſibi nocet, non alteri, cui nocere cupit. Et ſanctus Chryſ. ſcripſit vltimum opus ad Olympiadem, in quo hanc cygnæam vocem canit, multíſque confirmat, *Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo*. extat tomo eius 5.

Occurrit S. Petrus obiectioni. Dicet enim quis, ſi declinemus à malo, & ſectemur bonum, ſi mala toleremus nec vindicemus, patebimus omnium B iniuriis & rapinis. Reſp. S. Petrus, nemo vobis nocere, Græcè κακῶσαι id eſt, *affligere* poterit, ſi bonum patientiæ & virtutis ſectemini; tum quia virtus omnia mala ſuperat; tum quia Deus virtutis, eique ſtudentium eſt tutor & protector. Quocirca *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. 8. 28. Hoc eſt quod orans profitetur Eccleſia: *nulla nobis nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas*. Sic Valerianus ſua ignea craticula non nocuit S. Laurentio, ſed profuit, quia eius charitatem magis accendit. Sic aduerſa omnia quaſi agmine vno irruentia in S. Iob ei non nocuerunt, ſed robur animi eius toti orbi oſtenderũt. Sic Arriani perſequentes aſſiduè S. Athanaſium terra marique, eius virtutem C auxerunt & illuſtrarunt. Sic Decij, Aureliani, Nerones, Domitiani, Diocletiani, ſuis tormentis non nocuerunt S. Vincentio, S. Sebaſtiano, S. Mauritio, S. Tiburtio, S. Georgio, cæteriſque Martyribus, ſed eis laureas martyrij adornarunt, nec eis aliud extiterunt quàm fabri & aurifices coronarũ cœleſtium.

Tortores ſunt fabri coronarum.

Præclare Origen. hom. 23. in Num. *Ita, ait, in hoc mundo ſunt diſpoſita, vt nihil prorſus otioſum ſit apud Deum, etiamſi malum illud ſit. Malitiam Deus non facit, tamen cùm ab aliis inuentam poſſit prohibere non prohibet, ſed cum ipſis à quibus habetur, vtitur ea ad neceſſarias cauſas. Per ipſos enim in quibus eſt malitia, claros & probatos efficit eos, qui ad virtutum gloriam tendunt. Nam ſi permeretur malitia, non eſſet vtique* D *qui contrairet virtutibus. Virtus autem non habens aliquid contrarium non clareſceret, nec ſplendidior & examinatior fieret. Non probata verò nec examinata virtus, nec virtus eſt*. Dat exemplum in Ioſepho: *Tolle malitiam fratrum eius, tolle inuidiam, tolle illud omne parricidale commentum quo ſæuierunt in fratrem, vſque quò venderent eum. Si hæc auferas, vide quantam peremeris diſpenſationem Dei. Simul enim abſcindes cuncta illa quæ apud Ægyptum non tantùm per Ioſeph, ſed & per Moſen pro ſalute omnium geſta ſunt: periiſſet Ægyptus, periiſſent & finitima regiones fame: interiiſſet ipſe Iſraël. Nuſquam plagæ in Ægyptios, nec virtutes illæ quas fecit Deus per Moſen & Aaron. Nemo mare rubrum ſiccis veſtigiis inceſſiſſet, nemo terram pro-* E *miſſam intraſſet, cibum mannæ mortalis vita neſciſſet. Nulla de ſequenti petra aquarum fluenta prorupiſſent. Lex à Deo hominibus data non fuiſſet*. & inferiùs: *Si auferas malitiam & proditionem Iudæ, abſtuleris pariter crucem & paſſionem Chriſti: & ſi non ſit crux, non exuuntur principatus & poteſtates, nec triumphantur in ligno crucis. Si non fuiſſet mors Chriſti, vtique nec reſurrectio fuiſſet, nec extitiſſet aliquis primogenitus ex mortuis, nec ſpes nobis reſurrectionis fuiſſet. Aufer peccatum & malitiam Diaboli, ſimul auferes nobis certamen aduerſus eius inſidias, nec expectabitur corona victoriæ ei qui legitimè certauerit. Si non haberemus quæ aduerſum nos obſiſterent, agones non eſſent, nec victoribus munera ponerentur, nec regnum cœlorum vincentibus pararetur:*

parareτur: neque momentaneum hoc & leue tribulationis noſtra, ſupra modum pondus gloriæ operaretur nobis in futuro. Et hoc valdè mirabile eſt, quod malis vaſis vtitur Deus ad opus bonum. Docuit id Origenes non tantùm verbo, ſed & exemplo. Ardebat enim deſiderio martyrij, adeóque puer eò procurriſſet, niſi parentes veſtes eius abſcondiſſent, teſte Euſebio.

VERS. 14. *Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam beati.*] Alludit, imò citat illud Chriſti Matth. 5. 10. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* pro quo Clemens lib. 4. ſtromat. c. 3. legit: *Beati qui perſecutionem patiuntur pro iuſtitia, & propter me, quoniam habebunt locum vbi non patientur perſecutionem.*

Nota primò, τὸ *ſed & ſi quid patimini.* q. d. leue & quaſi nihil eſt quicquid patimini: *non enim ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

Nota ſecundò, *propter iuſtitiam*, id eſt, quia iuſti, quia Chriſtiani, quia *iuſtitiam*, id eſt, virtutem ſequuntur, v. g. quia ſeruant Dei legem, caſtitatem, temperantiam, ſtatuta Eccleſiæ vel ordinis, quia tuentur res pupillorum, fidem, agros & res Eccleſiæ, quia ſtudent reformationi Eccleſiæ, Cleri vel Monaſterij. Licèt enim Philoſophi propter iuſtitiam, vt Socrates propter doctrinam, vnius Dei videantur paſſi, tamen vbi vera fides non eſt, nec charitas, ibi nec vera eſt iuſtitia, inquit S. Auguſt. Epiſt. 50. & contra Donatiſtas poſt Collat. c. 17.

Iuſtitia ergo hîc non propriè & ſtrictè accipitur, pro virtute quæ cuique reddit ius quod illi debet, ſed generatim pro quauis virtute. Martyr enim eſt qui patitur mortem, non pro ſola iuſtitia, ſed & qui pro fide, caſtitate, aut qualibet alia virtute, vti paſſim docent Theologi. Sic S. Agnes, S. Felicula, aliæque virgines occiſæ pro caſtitate, ſunt martyres. Sic Machabæi occiſi pro lege Moſis, ac nominatim pro temperantia, quia ſcilicet nolebant veſci carne porcina lege vetita, ſunt martyres. Sic S. Thomas Cantuarienſis, S. Staniſlaus, & alij occiſi pro libertate Eccleſiaſtica ſunt martyres. Porrò rectè S. Aug. lib. 3. contra Creſcent. cap. 48. *Martyrem*, inquit, *facit non pœna, ſed cauſa.*

Nota tertiò, Patientes propter iuſtitiam ſunt beati, beatitudine tum rei, tum ſpei. Rei, quia poſſident bonum patientiæ, quod opus perfectum habet, Iacob. 1. ideóque beat & beatum facit: beatitudo enim huius vitæ conſiſtit in patientia & charitate. Spei, quia certò ſperat regnum cœlorum patientibus promiſſum, vti ſubdit & explicat Chriſtus Matth. 5. 12. Adde, Deum patientibus adeſſe, eíſque augere robur, ſpem, charitatem, &c. eóſque miris conſolationibus mulcere, iuxta illud S. Pauli: *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*, 2. Corinth. c. 5. Quocirca S. Cyprian. lib. 4. Epiſt. 6. ad Tibaritan. *Exultare*, ait, *nos voluit in perſecutionibus Dominus, quia quando perſecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cæli.* Idem exhortat. Martyr. *Hoc*, (martyrium) ait, *eſt Baptiſma in gratia maius, in poteſtate ſublimius, in honore pretioſius: Baptiſma in quo baptizant Angeli: Baptiſma poſt quod nemo iam peccat: Baptiſma quod fidei noſtræ incrementa conſummat: Baptiſma quod nos de mundo recedentes ſtatim Deo copulat. In aqua Baptiſma accipitur remiſſio peccatorum; in ſanguine, corona virtutum.*

Chriſti nil timent. *Timorem autem eorum* (qui vos affligunt, faciúntque pati propter iuſtitiam) *ne timueritis.*] Timorem,

A id eſt, terrorem, minas & plagas: alioqui enim timor timet, non timetur: timet autem non timorem, ſed rem timendam. Eſt ergo metonymia. Timor enim ponitur pro timoris non actu, ſed obiecto, putà pro terriculamentis, quæ timorem incutiunt, vti ſunt minæ, eculei, gladij, ignes, crux, mors; vnde Syrus vertit: *Neque formidetis eos qui vobis terrorem incutiunt.* Fideles itaque nihil horum timere debent, tum quia in ſe breues ſunt & leues, tum quia gratia Chriſti his omnibus eos ſuperiores efficit, tum quia per hæc tranſeunt ad coronam & regnum æternum. *Mors enim pœna naſcentis, ſi pro iuſtitia pietateque pendatur, fit gloria renaſcentis*, ait S. Aug. 6. Ciuit. 13. Quocirca S. Ambr. in

B Pſalm. 118. octon. 21. *Nullus ergo*, inquit, *iuſtus frangatur iniuriis, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis, ſiue mors ingruat, ſiue vita, ſiue Angeli cœlorum, neque deiiciatur aduerſis, nec extollatur ſecundis, nuſquam ſit eius infirmus affectus.* & poſt multa: *Vbi pax & multa pax, ibi crux Chriſti non opprobrio, ſed ſaluti eſt. Non fuit opprobrio, Petro crux Chriſti, quia tantùm eius gloriæ dedit, vt inuerſis Chriſtum honoraret veſtigiis, metuens ne ſi ea ſpecie crucifixus eſſet qua Dominus affectaſſe Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido, fideli autem gratia, fideli redemptio, fideli reſurrectio eſt, quia pro nobis paſſus eſt Dominus, quia illâ nos redemit ſanguine, illâ ad paradiſum reſurrectione reuocauit.*

C Ita S. Ignatius non timebat leones, ſed ambiebat: vnde Epiſtol. ad Rom. *Ignis*, ait, *crux, beſtia, confractio oſſium, membrorúmque diuiſio, & totius corporis contritio, & tormenta Diaboli in me veniant, tantùm vt Chriſto fruar. Cúmque iam damnatus eſſet*, ait ſanctus Hieron. de ſcript. Eccleſ. in Ignatio, *ad beſtias, & ardore patiendi rugientes leones audiret, dixit: Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar.* iuſtus enim confidit vt leo. In Deum enim defixus ait:

Si fractus illabatur Orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ita Confeſſores & Martyres coram iudicibus & Imperatoribus ſtabant imperterriti, imò illos

D ſua conſtantia & animoſitate terrebant & percellebant. Sic S. Andreas perculit Ægeam vocando eum filium Diaboli, eíque minando æterna gehennæ incendia. Idem fecere Machabæi Antiocho regi & tyranno, 2. Machab. 7. vt alios taceam, hac in re excelluit S. Hilarius, qui Conſtantino Imp. Ariano ſæuienti in Orthodoxos, eíſque extremam perniciem minitanti animo interrito & leonino reſtitit, eiúſque furorem repreſſit, in faciem ei omnia ſcelera & ſacrilegia exprobrando, eúmque Antichriſtum nuncupando. Audi in Apolog. ad Conſtantium liberas, igneas & adamantinas eius voces, Epiſcopo & Martyre, imò Hilario dignas: *Atque vtinam illud potiùs omnipotens Deus & vniuer-* S. Hilarij libertas.

E *ſorum Creator, ſed vnius Domini noſtri Ieſu Chriſti pater, ætati meæ & tempori præſtitiſſes, vt hoc confeſſionis meæ in te, atque in vnigenitum tuum miniſterium, Neronianis Decianiſve tẽporibus expleſſem. Nec ego per miſericordiam Domini & Dei filij tui Ieſu Chriſti, calens eculeum metuiſſem, qui diſſectum Eſaiam ſciſſem: nec ignes timuiſſem, inter quos Hebræos pueros cantaſſe meminiſſem: nec crucem & fragmenta crurum meorum vitaſſem, poſtquam in Paradiſum tranſlatum latronem recordarer: nec profundum maris, & Pontici æſtus abſorbentem rheumam trepidaſſem, cùm per Ionam & Paulum docuiſſes fidelibus eſſe in mari vitam. Aduerſus enim abſolutos hoſtes felix mihi illud certamen fuiſſet. At nunc pugnamus contra perſequutorem fallentem,*

contra

contra hoſtem blandientem, contra Conſtantium antichriſtum, qui non dorſa cædit, ſed ventrem palpat: non proſcribit ad vitam, ſed ditat in mortem: non trudit carcere ad libertatem, ſed intra palatium honorat ad ſeruitutem: non latera vexat, ſed cor occupat: non caput gladio deſecat, ſed animam auro occidit: non ignes publicè minatur, ſed gehennam priuatam accendit: non contendit ne vincatur, ſed adulatur vt dominetur. Chriſtum confitetur, vt neget: vnitatem procurat, ne pax ſit: hæreſes comprimit, ne Chriſtiani ſint: Sacerdotes honorat, ne Epiſcopi ſint: Eccleſiæ tecta ſtruit, vt fidem deſtruat. Te in verbis, te in ore circumfert, & omnia omnino agit, ne tu vt Deus, ita pater eſſe crederis. & paucis interiectis: *Proclamo tibi Conſtanti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent: contra Deum pugnas, contra Eccleſiam ſæuis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, ſed diuinorum. Hæc tibi à me atque illis ſocia atque communia ſunt; at verò nunc propria tua accipe. Chriſtianum te mentiris, Chriſti nouus hoſtis es: Antichriſtum præuenis, & arcanorum myſteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas. Sacerdotes cuſtodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Eccleſiæ diſponis, Synodos contrahis, & occidentalium fidem ad impietatem compelles: concluſos vrbe vna minis terres, fame debilitas, hyeme conficis, diſſimulatione deprauas. Orientales autem diſſenſiones artifex nutris, blandos elicis, fautores inſtigas, veterum turbatores, prophanus nouorum es. Omnia ſæuiſſima, ſine inuidia glorioſarum mortium peragis. Nouo inauditóque ingenij triumpho de Diabolo vincis, & ſine martyrio perſequeris. Plus crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus; Diabolum enim per vos vicimus. Sanctus vbique beatorum Martyrum ſanguis exceptus eſt; dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur eleuari ſine laqueis corpora, & ſuſpenſis pede fœminis veſtes non defluere in faciem, vri ſine ignibus ſpiritus, confiteri ſine interrogantis incremento fidei. At tu omnium crudelitatum crudeliſſime, damno maiore in nos, & venia minore deſæuis. Subrepis nomine blandientis, occidis ſpecie religionis, impietatem peragis, Chriſti fidem Chriſti mendax prædicator extinguis. Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes, vt æterno iudici ſuo pœnas, & alignas laniatorum corporum præferant cicatrices, vt infirmitas defendat neceſſitatem. Sceleſtiſſime mortalium omnia perſecutionis mala ita temperas, vt excludas & in peccato veniam, & in confeſſione martyrium. Sed hæc ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere ſine contumacia, iugulare ſine gladio, perſequi ſine infamia, odire ſine ſuſpicione, mentiri ſine intelligentia, profiteri ſine fide, blandiri ſine bonitate, agere quod velis, nec manifeſtare quæ velis.*

Et non conturbemini.] Iuſtus enim ſubinde timet, at non conturbatur. Iſaias habet, *ne paueatis.* Totus enim hic locus à S. Petro citatur ex Iſaia cap. 8. 12. vbi ſic legimus, *Timorem eius ne timeatis, neque paueatis. Dominum exercituũ ipſum ſanctificate* (id eſt, vt ſanctum celebrate, colite, glorificate) *ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter, & erit vobis in ſanctificationẽ.* vide ibi dicta, ne hic cogar repetere. Nota hîc: nil ita timorem diſcutit, hominémque facit ad omnia interritũ, atq; ſanctitas & ſanctificatio, id eſt, ſpes, amor & laus Dei. Qui enim timet, id eſt, reueretur, ſperat & amat Deum, non timet homines, nec hominibus placere cupit, aut diſplicere metuit, ſed ſoli Deo. Nam, vt ait S. Hilar. in Pſal. 52. *Placere tantum hominibus velle, Deo eſt diſplicere.* Placere autem hominibus vt ſaluentur, *hoc non eſt hominibus, ſed Deo placere, tum per id quod Deo placetur, & hominibus ſit placendum. Ex cauſa enim placendi Deo, cauſa etiam hominibus probabilis ſit placendi.*

VERS. 15. *Parati ſemper ad ſatisfactionem* (Græcè ἀπολογίαν, id eſt, *defenſionem*) *omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt ſpe.*] Syrus, *de ſpe fidei*, id eſt, de ſpe quam gignit acuítque fides, iuxta illud Hebr. 11. 1. *Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum.* Vnde S. Fulgent. lib. 1. ad Traſimund. legit, *de fide & ſpe.* Quia enim infideles vrgebãt primos credentes in Chriſtum, rogabántque, cur crediris in hominem crucifixum & occiſum? Cur tam rigidam legem Chriſti capeſſitis? Cur tot & tanta, adeóque tormenta & martyria pro ea toleratis? hinc eis iubet S. Petrus, vt in promptu habeant id quod eis reſpondeant, nimirum ſe credere in Chriſtum crucifixum, non ob ſua, ſed ob noſtra ſcelera, vt ea expiaret, ideóq; ipſum tertio die à morte ad vitam glorioſam reſurrexiſſe, quare ſe credere in ipſum vt Redemptorem mundi, ac peccati mortis & inferni debellatorem, & triumphatorem. Rurſum ſe cum eo & pro eo tanta pati, quia certa fide & ſpe credant & ſperent ſe per eum & cum eo ituros in cœlum, ac in fine mundi vnà cum corpore reſurrecturos in vitam beatam & æternam, præ qua omnes huius mundi delitiæ, omnéſque iniuriæ & pœnæ nihil aliud ſunt, quàm ludicra puerorum. Id enim reſpondiſſe Martyres infidelibus paſſim ingenti libertate, ardore & ſpiritu in eorum actis legimus, ac nominatim in actis S. Cecilíæ, quæ ab infidelibus rogata cur ætatem, nobilitatem, opes & vitam pro Chriſto prodigeret: tanta alacritate & ardore reſpondit, ſe id facere vt Chriſto pro ſe mortuo vicem reddat, ideóque libentiſſimè pro eo mori, certámque eſſe ſe pro hac vitæ contemptu accepturam vitam meliorem, imò beatam & æternam, vt quadringentos ad Chriſtum conuerterit.

Quare perperam hæretici ex hiſce S. Petri verbis vrgent laicos indoctos, vt ſecum de fide diſputent: hoc enim ad Sacerdotes & Doctores pertinet. Reſpõſionem exigit S. Petrus, non diſputationem, eamque dandam in fidelibus in origine Eccleſiæ, non hæreticis confirmata iam fide omnium ſeculorum conſenſu. Laici ergo rogati ab hæreticis, cur credant, v.g. Chriſtum eſſe præſentem in Euchariſtia: reſpondeant, quia id credit & credidit Eccleſia omni ſeculo, quæ eſt columna & firmamẽtum veritatis, vtpote ſponſa Chriſti gubernata & protecta à Spiritu S. quare ſtolidum eſſe hoc poſt tot ſecula in dubium reuocare. ita Tertull. lib. de Præſcript. aduerſùs hæret. c. 17. vbi & addit rationem: *quoniam*, inquit, *nihil proficiat congreſſio Scripturæ, niſi planè vt aut ſtomachi quis ineat euerſionem, aut cerebri.*

Audi Bedam: *Duobus modis*, inquit, *de ſpe & fide noſtra rationem poſcentibus reddere debemus. 1. vt & iuſtas ſpei ac fidei noſtræ cauſas omnibus intimemus, ſiue fideliter, ſiue infideliter quærentibus. 2. vt ipſum fidei, ac ſpei noſtræ profeſſionem illibatam ſemper teneamus. etiam inter preſſuras aduerſantium oſtendentes per patientiam, quam rationabiliter eam ſeruandam duxerimus, pro cuius amore nec aduerſa pati, nec mortem ſubire formidemus.*

Excelluit hac laude Orig. qui rationem fidei & ſpei ſuæ & noſtræ aſſiduè cunctis reddidit, ideóq; indefeſſè docens, legens & ſcribens, fidelium præceptor, infideliũ catechiſta, Martyrũ pater extitit, vt illud Horatij de Græcis iure illi accõmodetur:

Origeni ingenium, Origeni dedit ore rotundo
Πνεῦμα loqui, præter Chriſtum nullius auaro.

Origenes Adamantius cur.

Hinc cognominatus eſt Adamãtius. Adamas enim indomiti

indomiti nomen obtinuit, quòd cùm ſit lucidiſſimus, ne chalybis quidem duritiæ, nec malleorum ictibus ignibúſque cedat. Origenis autem animus fuit adamantinus, vtpote quem nec vitę auſteritas, nec perpetui labores, nec dura paupertas, nec ęmulorum improbitas, nec ſuppliciorũ timor, nec vlla mortis facies à ſancto inſtituto vel tantillum dimouere potuit. Phraſis eius viuida, diſtincta, dilucida, ipſa breuitate vitat faſtidium. Amabat quæ loquebatur, & de amatis cum voluptate loquimur: idcirco feruet. Cùm de martyrio agit, ſentias enthuſiaſmum quendam. Quocirca adamatus illę Adamantius multos Epiſcopos, Doctores & Martyres quaſi adamantes Chriſto genuit, vt S. Gregorium Thaumaturgum, Athenagoram, Theodorum, Ambroſium, Firmilianum, Clementem Alexandrinum, & alios plures. Vtinam ſenior & honoratior non dediſſet maculam in gloriam ſuam.

Denique cautè ait S. Petrus *parati*, non *dantes*, quia ſemper paratos nos eſſe oportet, at non ſemper actu dare rationē fidei, & ſpei noſtræ, v. g. cùm irriſores poſcunt rationem vt irrideant, cum incapaces ſunt, cùm per hoc rogantibus, vel aliis damnum, aut periculum creatur, iuxta illud Chriſti: *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos*, Matth. 7. 6.

VERS. 16. *Sed cum modeſtia & timore,*] q. d. date rationem ſpei veſtræ fidei poſcentibus, at non arroganter & impudenter, ſed modeſtè & timidè ac reuerenter. C Sic enim loquendum eſſe de Deo & rebus diuinis docet Nazian. Orat. 26. de moderatione in diſputat. ſeruanda. Pro, *cum modeſtia*, Græcè eſt μετ' πραΰτητος, id eſt, *cum manſuetudine*. Syrus, *cum humilitate*: manſuetudinis enim & humilitatis comes & index certus, eſt modeſtia.

Præclarè S. Athanaſ. vel quiſquis eſt Auctor exhor. ad Monach. *Magis*, ait, *benignitatis adhortatione, & illiciente blandimento via veritatis oſtenſa, nubem erroris apertè, vt non trahi incipiat vnuſquiſque, ſed ſequi præcedentem: ſemper duriora flectenda ſunt, ne viribus inclinata curuatio priuſquam in circulum veniat fatiſcens, fragmen effundat.*

D *Conſcientiam habentes bonã.*] Tuta enim eſt, nihilque timet bona conſcientia, ac vim & efficaciam dat ſermoni & apologiæ, præſertim cùm per puram ſanctámque conuerſationem (vt ſolet) hominibus ſe ſpectandam exhibet. ita OEcum. S. Petrus, inquit, *conſulit vt reſponſiones à vita etiam noſtra comprobentur, id quod conſcientiam vocat.* & mox: *ita vt actiones quoque bonas præ vobis feratis. Nam ſi humanè & manſuetè feceritis, & conſcientiam veſtram bonam eſſe, id eſt, conſcios vos bonorum eſſe, & non malorum, vt dicunt, qui vos calumniantur, probabitis.* Præclarè Cicero in Tuſcul. *Nullum theatrum virtuti*, inquit, *maius conſcientia eſt.* & Iuuen. Satyr. 13.

Hæc eſt ſumma boni, mens quæ ſibi conſcia recti eſt.

E Præclariùs S. Bern. ſerm. 71. in Cantic. explicans illud: *Ego flos campi & lilium conuallium: Habent*, ait, *mores colores ſuos, habent & odores, odorem in fama, colorem in conſcientia. Colorem operi tuo dat eius bonitas, & cordis intentio; odorem modeſtia & virtutis exemplum. Iuſtus lilium eſt in ſe candidum, ſed proximo odoratum: proximo enim famam, nobis debemus & prouidemus conſcientiam.*

Morũ odores & colores.

Vt in eo quod detrahunt vobis confundantur.] Cùm enim ſancta conuerſatione validè confutatis eorum detractiones & calumnias, erubeſcunt de falſitate & calumnia ſua. Hoc eſt quod dixit c. præcedenti v. 12. *Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectant de vobis tanquam* A *de malefactoribus, ex bonis operibus. Vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.* Huc facit illud Origenis hom. 7. in Iudic. *Patientia Chriſtianorum vincat impudentiam perſequentium*, calumniam inceſtus vincat angelica caſtitas; ſuperbiæ, profunda humilitas; crapulæ, ſancta ſobrietas; auaritiæ, eleemoſynarum largitas, &c. Id ſtudioſè feciſſe primos Chriſtianos tempore S. Petri & deinceps, patet ex Epiſtola Plinij ad Traianum, & ex Apologiis Iuſtini, Athenagoræ, Tertul. Arnobij & cæterorum, adeò vt Iuſtinus in Apologia ad Antoninum aſſerat Gentiles plures exemplo ſanctitatis Chriſtianorum mutaſſe mores, & ex crudelibus ac truculentis factos humanos & mites, dum *patientiam* B *iniurias tolerantium* (Chriſtianorum) *perſpicerent, aut fidem eorum in contractibus experirentur.*

Melius eſt enim benefacientes, ſi voluntas Dei velit, pati.] ſcilicet ſi velit Deus nos pati, ſi afflictiones nobis immittat, aut immitti permittat. hoc addit ad conſolationem fidelium, vt ſciant nihil acerbi ſibi accidere niſi ex nutu & ordinatione Dei, qui ómnia ordinat ad ſuam gloriam & ipſorum ſalutem. Reſignent ſe ergo in manus Dei Patris, & diuinæ eius de ſe prouidentiæ, nec dubitent quin Deus eis daturus ſit vires ad patiendum, ac deinde patientiæ lauream. ita OEcum. Perſtringit, ait Beda quoſdam qui ſi pro culpa patiantur, patienter ferunt; ſin inculpati patiantur, murmurant, itáque C bonum innocentiæ perdunt per culpam impatientiæ, cùm potiùs illud augere & ornare deberent merito patientiæ. Ita Socrates damnatus ad mortem Apollodoro comploranti dicentíque: *Innocens morieris. Quid*, inquit, *non me nocentem mori malles?* Ea igitur mors libentiùs ſubeunda eſt, in qua criminis innocentia excuſatur. ita Xenophon in Apolog. Socr. VERS. 17.

Aliter legit S. Aug. de bono perſeuer. c. 2. ſcilicet, *ſi ſpiritus Dei velit*, ſicque explicat, q. d. ſi ſpiritus Dei dederit, vobiſque afflauerit donum patientiæ, quo fortiter dura pro Deo & Chriſto patiamini.

Quàm malè facientes.] q. d. bonum eſt pati nocentem, at melius eſt pati innocentem. Vnde colligas, D bonum eſſe malefacientes pati & puniri; hic enim eſt actus iuſtitiæ vindicatiuæ, qua & vindicatur ſcelus præteritum, & ſatisfit Reipub. eiúſque læſioni & ſcandalo: quare fures & latrones dum puniuntur & patienter pœnam ſuſtinent, faciunt actum virtutis, non vnius, ſed plurium, putà pœnitentiæ, patientiæ, iuſtitiæ, qua pro iniuria illata Deo, proximo & Reipub. ſatis patiendo ſatisfaciunt, & facinoroſis ſtatuuntur in exemplum, quo timore ſimilis ſupplicij à ſcelere ſe cõtineant. Sicut ergo ſummum peccati malum eſt impunitas. ita ſummum eorum bonum eſt punitio. Præclarè Beda hîc: *Si mihi detur optio*, inquit, *malim cum S. Tobia ſiue diuinis, ſiue humanis ſubiacere iuſtus verberibus, quàm ab iniuſtitiis verberum vi ad iuſtitiæ ſtu*E*dia trahi. Rursúmque malim à culpis flagello retrahi (vt Saulus) quàm pro inſanabili pondere peccatorum æternæ vltioni ſubijci, vt Elymas.* Sanè ſignum reprobationis æternæ eſt, cùm fures & ſcelerati ſinuntur à Deo impunè graſſari, & in ſuis ſceleribus triumphare & mori. Signum verò diuinæ electionis eſt, ſi eos tradat in manus iuſtitiæ: tum enim per Confeſſarios inducuntur ad contritionem, & animi mutationem, séque diſponunt ad piè moriendũ, ſanè vir ſapiens non temerè dixit: *proportionaliter plures è patibulo quàm è lecto ad cœlũ aſcendere.*

Puniri pro culpa eſt actus iuſtitiæ.

Idem per vmbram viderunt Gentiles. *Cato Cenſorinus dictitabat, ſe malle pro collato beneficio nullam* Gnomæ.

reportare

reportare gratiam, quàm pro maleficio perpetrato non dare pœnam. ſignificans nihil eſſe periculoſius impunitate, quæ ſemper ad deteriora inuitat. Idem dicebat: *Magiſtratus qui maleficos impunitate donarent lapidibus obruendos eſſe, quaſi Reipubl. pernicioſiſſimos.* Idem dicebat, *ſe omnibus peccantibus ignoſcere præterquam ſibi.*

Multùm diſſimilis illi Meuio, qui carpens alios, ſibi condonabat omnia. Sibi ignoſcit, quem non pœnitet admiſſi, non ignoſcit, qui de ſe pœnas ſumit, aut à iudice irrogatas libens ſubit. ita Plutarch. in Apoph. Roman.

Ageſipolis Cleombroti filius, cùm quiſpiam ei dixiſſet, ipſum cum æqualibus obſidem fuiſſe: *Meritò*, inquit, *decet enim noſtra peccata noſtráſque culpas nos ferre.*

Socrates cenſuit vrbes optimè gubernari, cùm impij dant pœnas, teſte Platone. Solon rogatus *in quo ſalus Reipubl. conſiſteret? Si boni*, ait, *præmijs inuitentur, mali pœnis coërceantur*, teſte Cicerone ad Brutum. Vbi addit idem dixiſſe Lycurgum qui fuit legiſlator Lacedæmoniorum, ſicut Solon Athenienſium.

Bias damnaturus reum ad mortem lachrymatus eſt; & cùm dixiſſet quidam: *Quid eſt quod fleas, cùm penes te ſit vel abſoluere, vel condemnare hominem?* reſpondit, *Quia neceſſarium eſt naturæ quidem condolere, legi auſteræ ſuffragari.* ita Maximus ſerm. 6.

Iunius Brutus & Manlius Torquatus proprios filios delinquentes damnarunt ad mortem, vt publicam legum diſciplinam ſuorum ſanguine ſancirent, ne quis eam violans impunitatem ſibi polliceretur.

VERS. 18. *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt* (ita Græci legunt ἀπέθανε: alij tamen legunt ἔπαθε, id eſt, *paſſus eſt*) *iuſtus pro iniuſtis.*] Probat fideles, licet innocentes, debere pati exemplo Chriſti, qui innocens & iuſtus paſſus eſt pro iniuſtis, puta pro peccatoribus totius mundi, quorum peccata in ſe luenda ſuſcepit. Illud ergo velut ducis ſui exemplum eis iugiter intuendum & imitandum proponit, vti & fecit cap. præced. v. 21. & cap. ſequenti 13. Idem facit Ieremias Thren. 4. v. 20. dicens: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.* Patiamur ergo pro Chriſto, quia ipſe pro nobis paſſus eſt: ille erat innocens, nos nocentes; dicamus cum S. Franciſco: *Da Domine amore amoris tui mori, qui amore amoris mei dignatus es mori.* Præclarè S. Paulinus Epiſt. 4. ad Seuerum ſub finem: *Quid ergo*, ait, *illi retribuemus pro omnibus quæ retribuit nobis? Retribuit enim, ſed vt bonus Dominus, bona pro malis, cui nos mala pro bonis ingeſſeramus. Benedicebat, & maledicebamus. Ille ſanabat, & nos blaſphemabamus: iuſtificabat impios, & cum iniquis deputabatur. Quid ergo illi pro malis meis quæ pertulit, quid pro bonis ſuis quæ contulit referam? Quid pro ſuſcepta carne? Quid pro alapis, pro opprobrijs? Quid pro flagellis? pro cruce, obitu, ſepultura rependam? Eſto reddamus crucem pro cruce, funus pro funere: nunquid poterimus reddere quod ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo habemus omnia, & ipſi qui habemus ſumus? Ipſe enim fecit nos, & non ipſi nos, & anima noſtra ſemper in manibus eius. Reddamus ergo amorem pro debito, charitatem pro munere, gratiam pro pecunia.*

Nota τὸ *ſemel*, q. d. primò, Chriſtus ſimul & ſemel omnia cruciatuum genera ſubiit, totúmq; paſſionum mare abſorpſit, vt nos doceret guttas breues, exiguas & diſpertitas paſſionis ebibere. Secundò, *ſemel*, q. d. Chriſtus vnico heroico patientiæ A actu omnem paſſionum vim expunxit, omniúmque factus eſt victor & triumphator: ergo & vos vna heroica reſolutione decernite quælibet aduerſa, Chriſti exemplo libenter pati: ita omni paſſione euadetis ſuperiores, cunctiſque aduerſis & cruciatibus dominabimini. Tertiò, q. d. vnica Chriſti paſſio & patientia tanta fuit, vt ea redemerit totum mundum, imò mille mundos ſi exiſterent, ac proinde nihil ei patiendum reſtat aut reſtare poteſt. *Vna enim oblatione conſummauit in æternum ſanctificatos*, Hebr. 10. 14. Ita & vos planè & plenè offerte vitam & mortem veſtram Chriſto, ac nihil amplius ad offerendum & patiendum reliquum erit: ſed vt Chriſtus poſt vnicam mortem B ilicò tranſiuit ad vitam & gloriam æternam; ſic & vos poſt modicam paſſionem & mortem ad eandē tranſibitis. S. Petro antiſtrophè ſuccinit S. Paulus Roman. 6. 9. *Scientes quòd Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit, viuit Deo.* Appoſitè Beda: *Qui ergo*, inquit, *iuſtus patitur, Chriſtum imitatur, qui in flagellis corrigitur, latronem, qui in cruce cognouit Chriſtum, & à cruce cum Chriſto paradiſum intrauit: qui nec inter flagella deſiſtit à culpis, ſiniſtrum imitatur latronem, qui propter peccata aſcendit in crucem, & poſt crucem ruit in tartarum.* Hinc refellitur error aliquorum dicentium Chriſtum iterum paſſurum, vt C dæmones redimat. Ita putatur opinatus eſſe Origenes, vti eſt in Conc. 5. OEcum. & narrat Niceph. lib. 17. 27. Vnde S. Epiphan. Epiſt. ad Ioannem Ieroſol. Origenes, inquit, cenſuit *diabolum rurſum futurum eſſe quod fuerat* (Angelum ſanctum) *& ad eandem rediturum dignitatem & conſcenſurum regna cælorum.* Rurſum *quòd animæ* hominum *fuerint Angeli in cælis, & poſtquam peccauerint deiectas eſſe in iſtum mundum, & quaſi in tumulos & ſepulchra ſic in corpora iſta relegatas, pœnas antiquorum luere peccatorum, & corpora credentium non templa Chriſti eſſe, ſed carceres damnatorum. Indéque* ψύχας *dici* ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι, *id eſt, refrigerare, quia de cæleſtibus ad inferiora venientes calorem priſtinum amiſerunt: ac* σῶμα, *id eſt, corpus, dici* D *quaſi* σῆμα, *id eſt, monumentum; eo quòd ita animam in ſe clauſam habeat, ſicut ſepulchra & tumuli cadauera mortuorum.* Probat ex Pſal. 118. *Priuſquam humiliarer ego deliqui.* & ex Pſal. 141. *Reuertere anima mea in requiem tuā.* & Pſal. 114. *Educ de carcere animam meā.* & alio loco: *Confitebor Domino in regione viuorum.*

Error Orig. dæmones ſaluandos.

Verùm hæc Origenis dogmata confutata ſunt à S. Epiph. S. Hieron. Epiſt. ad Auitum, S. Auguſt. & aliis, ac damnata ab Eccleſia. Porrò Hieron. ibidem clarè errorem iam dictum aſſignat Origeni. Ait enim de eo: *Ad extremum intulit (quod & cogitaſſe ſacrilegum eſt) pro ſalute dæmonum Chriſtum etiam in aëre & in ſupernis locis eſſe paſſurum. Et licèt ille non dixerit, tamen quod conſequens ſit intelligitur, ſicut pro hominibus* E *homo factus eſt vt homines liberaret, ſic & pro ſalute dæmonum Deum futurum quod ſunt ij, ad quos venturus eſt liberandos.* q. d. ex ſententia Origenis colligas Chriſtum fore dæmonem, ſicut factus eſt homo.

Vt nos (iam à ſe redemptos, purificatos & ſanctificatos, quaſi filios & cohæredes ſuos) *offerret Deo mortificatos quidem carne, viuificatos autem ſpiritu.*] ita legunt Complut. Gloſſa, Lyran. aliíque veteres Latini, & ex modernis Gagneius, Catharinus, Arias, & Suarez 3. part. tomo 2. diſput. 43. ſect. 3. atque appoſitè explicant. q. d. Chriſtus ſua gratia facit nos mortificare carnem, eámque ſubiicere ſpiritui, vt illo viuamus, mentémque erigamus

ad bona ſpiritualia & cœleſtia. Vel, vt Gloſſa, Chriſtus nos obtulit Patri velut victimam per mortificationem carnis noſtræ, & abſolutos carne in æternum regnum introducet, vt ibi agamus vitam ſpiritualem, beatam & diuinam. Id probat ex iis qui merſi ſunt diluuio: hos enim mortificatos carne, Chriſtus viuificauit ſpiritu, cùm ad inferos deſcendens eis prædicauit. Verùm vera lectio eſt, quòd Chriſtus ſit *mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.* ita enim legunt Roman. Græca, Syrus, S. Auguſtinus Epiſt. 99. S. Cyprianus, vel potiùs Ruffinus in Expoſ. Symboli, Cyrillus de fide ad Reginas, Petrus Alex. in Concil. Epheſ. tomo 2. 7. ipſe enim ex hiſce Petri verbis probat Chriſti diuinitatem; S. Hieronymus in cap. 54. Iſaiæ, qui legit *occiſus*, OEcum. Vatabl. Caiet. Heſſelius & alij hîc. Senſus eſt, q.d. Chriſtus ſecundùm carnem eſt morte affectus & occiſus, ſed viuificatus ſpiritu.

Quæres, quo ſpiritu, & quo modo? Reſp. primò, S. Athanaſ. libr. de Spiritu ſancto, per ſpiritum accipit Spiritum ſanctum, q.d. Chriſtus reſurrexit à mortuis, vi & virtute Spiritus ſancti. Vel, vt S. Auguſtinus Epiſt. 99. & OEcum. vi & potentia diuinitatis, quæ eſt ſpiritus puriſſimus, iuxta illud 2. Corinth. 13. 4. *Etſi crucifixus eſt Chriſtus ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei.* Secundò, Clemens Alexandrinus lib. 6. ſtrom. accipit ſpiritum fidelium, q. d. Chriſtus mentem & ſpiritum fidelium viuificat, in eóque viuit per fidem & gratiam. Tertiò, & genuinè per ſpiritum accipe animam: hanc enim opponit carni Chriſti, & hæc prædicauit inferis, vt ſequitur, q.d. Chriſtus mortificatus & occiſus eſt ſecundùm carnem, at viuificatus ſecundùm animam, idque tripliciter. Primò, q.d. carne Chriſti moriente anima eius non eſt mortua, ſed viuificata, id eſt, remanſit viua & glorioſa. Sic enim Hebræi ſubinde viuificare ſumunt pro viuum relinquere aut remanere, vt cùm 1. Reg. 8. 2. dicitur de Dauide: *Menſus eſt duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum.* q. d. Dauid Moabitas hoſtes à ſe victos partim occidit, partim in vita ſeruauit. & 1. Regum 27. 11. *Virum & mulierem non viuificabat* (id eſt, viuum non relinquebat, ſed occidebat) *Dauid.* Similia ſunt Act. 7. 19. Pſalm. 137. 7. & alibi. Verba enim actiua apud Hebræos ſignificant actum nunc inchoatum, nunc continuatum (vt hîc) nunc conſummatum. ita Heſſelius.

Chriſtus viuificatus ſpiritu 1.

2. Secundò, Chriſti anima poſt mortem carnis fuit viuificata, id eſt, planè viua, beata & glorioſa effecta, adeò vt triũphatrix dominaretur dæmonibus & inferno, vti ſequitur; qui viuificationis actus acceſſit Chriſto quando mortuus eſt carne, ait Caiet.

3. Tertiò, planè & plenè Chriſtus viuificatus eſt ſpiritu, quando virtute ſpiritus, id eſt, animæ ſuæ à mortuis reſurrexit. Tunc enim anima quaſi inſtrumentum diuinitatis eius carnem ingreſſa, eam rurſum animauit & viuificauit, nouámque vitam immortalem & glorioſam ei communicauit. ita Vatabl. & alij paſſim. Dicit hoc Petrus, vt Chriſti reſurgentis exemplo excitet Chriſtianos ad patientiam, vtpote qui certò ſperare debeant ſe per Chriſtum reſurrecturos, vt per mortificationem carnis tranſeant ad viuificationem ſpiritus, ideóque in ærumnis animare ſe dicendo: licèt multa patiamur in corpore, tamen cum Chriſto & per Chriſtum ſaluamur in ſpiritu. Simili phraſi & ſenſu S. Paulus 1. Corinth. 15. 45. *Factus eſt*, inquit, *primus homo Adam in animam viuentem* (id eſt, animal & homo viuens) *nouiſſimus Adam* (Chriſtus) *in ſpiritum viuificantem*, vt ſcilicet anima Chriſti glorioſa viuificaret corpus, illúdque redderet immortale & glorioſum, corpus, inquam, tum ſuum, tum noſtrum. Vnde Tropol. ſubdit: *Primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis*, per temperantiam, patientiam, aliáſque cœleſtes virtutes. Quamobrem Clemens Alex. adhort. ad gentes, docet Chriſtum ſua incarnatione & aduentu in orbem, terram, (quin & infernum, cùm poſt mortem eò deſcendit) in cœlum commutaſſe; ideóque illi cum hymno acclamandum eſſe: *Salue lux, quoniam lux nobis è cœlo exorta eſt, qui defoſſi eramus in tenebris, & incluſi in vmbra mortis. Lux, inquam, ſole purior, & vita qua hac eſt iucundior. Illa lux eſt æterna, & viuunt quæcunque eam participant. Fiunt omnia lux quæ ſopiri non poteſt, & occaſus cedit orienti. hoc noua voluit creatura. Qui enim omnia obequitat ſol iuſtitiæ, æquè obit humanitatem, imitans Patrem, qui æquè ſuper omnes facit oriri ſolem ſuum, & rorem inſtillat veritatis. Is occaſum traduxit in Orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem in æthere ſuſpendit, tranſplantans interitum & corruptionem in interitus & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in cœlum Dei agricola*, &c. *Veram vitam in memoriam redigens, & verè magnam & diuinam, & quæ auferri non poteſt nobis hæreditatem largiens, cœleſti doctrina hominẽ Deum faciens.* & mox: *Pro modica fide dat tibi tantam terram quam colas: aquam vt bibas, & aliam vt nauiges: aërem vt reſpires: ignem vt opereris: mundum vt inhabites. Hinc tibi conceſſit in cœlos mittere coloniam.* & inferiùs: *Chriſtus*, inquit, *eſt verbum veritatis, verbum incorruptionis, qui hominem regenerat, ipſum reducens ad veritatem, ſtimulus ſalutis qui abigit interitum, qui mortem perſequitur, qui ædificauit templum in hominibus, vt in hominibus Deum collocet. Fac vt templum ſit caſtum ac mundum, & voluptates ac delicias, tanquam caducum & breuem florem relinque vento & igni.* & ſub finem: *Curramus, tollamus iugum eius, ſubeamus incorruptionẽ. Pulchrum aurigam hominum Chriſtum diligamus. Pullum cum veteri duxit ſub idem iugum, & iuncta hominum biga currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, vt euidenter impleat quod tacitè ſignificauerat: priùs quidem in Ieruſalem, nunc autem agens in cœlos.*

Chriſtus terram mutauit in cœlum.

Auriga hominum in cœlum.

In quo.] ſcilicet ſpiritu, puta anima Chriſti viua & glorioſa. Probat Chriſtum licèt carne mortificatum, viuificatum tamen fuiſſe ſpiritu, ex eo quòd ſpiritu, id eſt, quoad animam venerit in carcerem inferni, ibique ſpiritibus prædicarit. Vnde OEcum. ἐν ᾧ, id eſt, *in quo*, interpretatur cauſaliter *ob quod, idcirco, quamobrem.* q.d. quia Chriſtus mortuus eſt pro iniuſtis, non tantùm ſui æui & ſequentis, ſed & pro iis qui eius incarnationem præceſſerunt, puta qui fuerunt tempore Noë, idcirco deſcendit ad eos in infernum, vt eos inde liberaret, eíſque ſuæ mortis fructum, puta beatitudinem & viſionem Dei impertiret. VERS. 19.

Et his qui in carcere erant.] Græcè ἐν φυλακῇ, id eſt, *in cuſtodia.* Syrus, בַּשְׁיוּל *baſciul*, id eſt, *in inferno*, malè enim Syri interpres vertit *in ſepulchro. Scheol.* enim Hebræis & Syris propriè infernum ſignificat, non ſepulchrum. Perperam Beza pro *erant* vertit *ſunt.* Ipſe enim cum Caluino negat Chriſtum quoad animam perſonaliter deſcendiſſe ad inferos, ſed tantùm quoad vim & operationem, liberando ſcilicet patres è limbo. Vnde hunc S. Petri locum, ex quo clarè probatur Chriſti realis deſcenſus ad inferos, ita detorquet & explicat, q. d.

Chriſtus in ſpiritu, id eſt, vi diuinitatis ſuæ, per Noë veniens, prædicauit incredulis tempore diluuij, qui ob incredulitatem tunc damnati, nunc ſunt in carcere, puta in inferno. Perperam, inquam: nam primò S. Petrus per ſpiritum accipit animam Chriſti: hanc enim opponit carni, non diuinitatem. Secundò, quia diuinitas Chriſti non venit, aut, vt Græcè *πορευθεὶς*, id eſt, *profecta eſt* in carcerem; quia ſemper ibi & vbique præſens fuit; venit ergo quoad animam. Tertiò, quia veteres vertunt *erant*, non *ſunt*. Vnde & Syrus: *prædicauit*, inquit, *animabus illis quæ detinebantur in inferno*.

Spiritibus.] Syrus *animabus*: Græcè enim eſt *πνεύμασι*. Malè ergo quidam legunt *πνεύματι*, id eſt, *ſpiritu*, quaſi Chriſtus non perſonaliter, ſed in ſpiritu, id eſt, per vim & efficaciam venerit in carcerem. Vnde Ioannes Benedictus vertit legitque *ſpiritualiter*. Sic habent & Biblia vetuſta manuſcripta Collegij Romani, ſed perperam: Græci enim & Latini Codices, æquè ac Syrus & Interpretes, conſtanter legunt *πνεύμασι*, id eſt, *ſpiritibus*.

In quo carcere prædicauit Chriſtus. Reſp. 1.

Quæres primò, quis hic carcer, qui ſpiritus, quæ Chriſti ad eos prædicatio?

Primò, Arias Montanus per carcerem accipit arcam Noë, per ſpiritus animas octo, puta Noë, filiorum & vxorum, quæ ſaluæ factæ ſunt per arcam: his enim prædicaſſe Chriſtum per Noë, vt in arcam ſe reciperent, & finito diluuio vt egrederentur, & terram incolerent. Verùm hæc expoſitio ſolius eſt Ariæ, & ab aliis paſſim meritò exploditur ob rationes paulo antè contra Bezam allatas; & quia arca fuit aſylum ad ſalutem, non carcer ad pœnam; atque octo animæ homines erant, non ſpiritus.

2\. Secundò, alij cenſent hic ſermonem eſſe de vocatione gentium, ideóque carcerem vocari tenebras gentiliſmi, puta infidelitatem, ſpiritus eſſe animas Gentilium: his prædicaſſe Chriſtum per Apoſtolos, cùm eos conuertit, fecítque Chriſtianos: hos enim eſſe iniuſtos, pro quibus paſſum eſſe Chriſtum paulo antè dixit S. Petrus. Sic Iſaias c. 9. 2. & c. 42. 49. Gentiles vocat ſedentes in tenebris & vmbra mortis, ac vinctos. ita Heſſelius. q. d. Chriſtus per Apoſtolos prædicans Gentilibus in gentiliſmo quaſi carcere conſtitutis, eduxit eos ad lucem & libertatem Euangelicam. Verùm nemo non videt hoc eſſe ſymbolicum & myſticum, non literale & germanum, præſertim quia Apoſtoli non prædicarunt incredulis qui fuerunt tempore Noë (Noë enim præceſſit Apoſtolos ferè per tria annorum millia) quod tamen ait S. Petrus.

3\. Tertiò, S. Auguſt. Epiſt. 99. & ex eo Beda, Hugo, Dion. & S. Thom. 3. p. q. 52. art. 2. ad 3. per carcerem accipiunt corpus, quod eſt quaſi carcer animæ, per ſpiritus animas corpori incluſas tempore Noë: his enim prædicauit Chriſtus per Noë fabricantem arcam, vt pœnitendo imminens diluuium euaderent. Verùm hic carcer magis ſymbolicus & myſticus eſt, quàm præcedens. Porrò perperam Thomas Anglicus pro *in carcere* legit *in carne*.

4\. Quartò ergo & genuinè per carcerem hunc, cæteri Patres Græci & Latini, æquè ac Doctores & Interpretes, quin & Beza accipiunt infernum, vti clarè vertit Syrus, ídque ita eſſe patebit ex ſequentibus. ita S. Athanaſ. Epiſt. ad Epictet. S. Cyrill. de fide & Regin. S. Epiphan. hæreſi 77. Clemens Alexandr. 6. ſtrom. S. Iuſtin. contra Triphon. S. Iren. lib. 3. cap. 23. S. Hieronymus in cap. 54. Iſaiæ. Ambroſiaſter in cap. 4. ad Epheſ. S. Hilarius in Pſalm. 118. 82. Vnde ex hoc loco probant Chriſtum realiter deſcendiſſe ad inferos. Vide Bellarm. lib. 4. de anima Chriſti cap. 13. qui & refutat Caluinum in pſychopannychia, id eſt, animarum dormitione, dicentem has animas fuiſſe *ἐν φυλακῇ*, id eſt, *in ſpelunca*, puta in cœlo, vt ipſe cenſet, expectantes Chriſti aduentum & mortem: his Chriſtum prædicaſſe non perſonaliter, ſed cauſaliter, liberando eos è ſua ſpecula & expectatione, ac donando eas beatitudine & gloria æterna. Hoc enim conſtanter confutant Script. & Patres, docéntque Chriſtum patefeciſſe cœlum eouſq; clauſum, primúmque in illud ingreſſum in Aſcenſione: animas ergo iuſtorum ante Chriſtum non aſcendiſſe in cœlum, ſed deſcendiſſe in infernum, puta in limbum Patrum, ideóque Chriſtum poſt mortem eodem deſcendiſſe, vt eos inde liberaret & educeret. Hoc enim eſt quod ait Pſaltes & ex eo Petrus Act. 2. 27. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno.* & Zachar. cap. 9. 11. *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.* & Sapiens Eccleſ. 24. 45. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino.* & Chriſtus Matth. 12. 40. *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Idem diſertè docet S. Hieronymus Epiſt. ad Heliodorum: *Abraham*, inquit, *erat in inferis*. S. Gregorius lib. 12. Moral. cap. 6. S. Chryſoſtomus homil. 4. in Marcum: *Antequam*, inquit, *Chriſtus aperiret paradiſi ianuam, cum latrone omnes Sanctorum animæ ad inferos deducebantur. Dicit enim Iacob, Geneſ. 37. Lugens deſcendam ad inferos. Euangelium quoque Abraham & Lazarum in inferis collocat.* Idem docet D. Thom. & Scholaſtici 3. p. q. 52.

Quibus prædicauit. Reſp. 1.

Quæres ſecundò, quibus ſpiritibus prædicauit Chriſtus in inferno? Et quid quáve ratione? Primò, aliqui cenſent eum prædicaſſe damnatis, eóſque conuertiſſe & liberaſſe ex inferno, ſaltem aliquos eorum, qui minùs fuerant mali & increduli. Id dicere videtur ex Hermete ſiue Paſtore Clemens Alex. lib. 6. ſtrom. Auguſt. lib. 12. de Geneſi ad liter. cap. 33. vbi ait Chriſtum ſoluiſſe dolores inferni, liberando peccatores à tormentis, quibus in eo cruciabantur, S. Epiphan. hæreſi 46. & Ambroſiaſter in cap. 4. ad Epheſ.

Dubitaſſe videtur Nazianzenus orat. 42. ſub finem, vbi Nicetas eius interpres Platonicus, hanc de Platonis (idem à pari dicas de Triſmegiſto, Seneca, Socrate & ſimilibus) in Chriſtum fide & ſalute hiſtoriam narrat. *Tale quiddam*, inquit, *de Ethnico Platone in Patrum hiſtoriis circumfertur. Nam cùm diu antea vita functus à quodam Chriſtiano, maledictis, vt improbus & impius laceratus eſſet, noctu ad conuiciatorem ſuum venit, hominémque accuſauit, vt iniquè ipſum maledictis inſectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem eſſe haudquaquam inficias iuero. Verùm cùm Chriſtus in infernum deſcendit, nemo ante me ad fidem acceſſit.* Citatur & S. Hilar. in Pſalm. 118. litera *Caph*, vbi ait: *Deſcendente in inferna Domino, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noë, exhortationem prædicatam fuiſſe.* Sed perperam: nam per *exhortationem* intelligit *conſolationem* ſanctorum Patrum; de quibus immediatè antè dixit: *Seu exhortationem hanc Sanctos quieſcentes in inferno deſiderare.* Idipſum verè diſertè aſſeruit Marciõ Hæreſiarcha. Docuit enim, vt ait S. Epiph. hæreſi 42. *Chriſtum ex ſupernis ab inuiſibili innominato patre deſcendiſſe propter animarum ſalutem, & ad redarguendum Deum Iudæorum & legem ac Prophetas, & in infernum deſcendiſſe vt ſaluaret Cain & Core & Datan & Abiron, & Eſau & omnes gentes*

quæ non nouerunt Deum Iudæorum: Abel autem & Henoch & Noë & Abraham & Iſaac & Iacob, Moſen item Dauidque & Salomonem ibidem reliquiſſe, propterea quòd cognouerunt Deum Iudæorum, & non Deo inuiſibili ſeipſos addixerunt.

Verùm hic eſt error, ac fabula & hæreſis confutata à S. Auguſt. lib. de hæreſ. cap. 79. & Philaſt. lib. de hæreſ. & S. Gregor. 6. Regiſtr. Epiſt. 15. vel alio computu 179. In inferno enim nulla eſt redemptio. Quapropter Chriſtus *deſcendens ad inferos,* ait S. Gregor. *ſolos per ſuam gratiam liberauit, qui eum & venturum eſſe crediderunt, & præcepta eius viuendo tenuerunt.* Quare Patres qui contrarium videntur indicare, commodè & benignè exponendi ſunt, vti in ſequentibus exponam.

2\. Secundò, alij cenſent Chriſtum prædicaſſe damnatis, ſed arguendo, irridendo, exprobrando eorum incredulitatem & ſcelera, eorúmque damnationem confirmando. ita Angelus Paz lib. 7. de Symbolo cap. 20. verùm hoc non eſt prædicare.

3\. Tertiò, noſter Tutrianus lib. 4. pro Epiſt. Rom. Pontif. cap. 12. & alij (nec aliud videtur voluiſſe S. Auguſt. 12. de gen. 33.) cenſent Chriſtum prædicaſſe animabus in purgatorio detentis, eiſq; euangelizaſſe primum ſui Iubilæum, ac contuliſſe eis indulgentiam plenariam, liberando omnes è pœnis. Idque Chriſtum feciſſe valde eſt probabile, vti dixi Act. 2. 24. quanquam parum videtur credibile animas quæ tempore diluuij ierant ad purgatorium, in eo luiſſe pœnas vſque ad Chriſtum, per annos 2928. tot enim præciſè fluxerunt à diluuio vſque ad mortem Chriſti. quòd ſi tamen aliquibus id contigit, certè hi longum habuere purgatorium. Extat reuelatio de Prælato quodam celebri futuro in purgatorio, vſque ad diem iudicij.

4\. Quartò & magis propriè ac genuinè, Chriſtus prædicauit animabus Patrum in limbo detentis auidiſſimè expectantibus Chriſti aduentum, & ſui liberationem. His enim propriè prædicauit, non vt tunc primùm eos conuerteret, vt vult Beza; nam antequam è vita excederent fuerunt conuerſi, & egerunt pœnitentiam. Sed prædicauit primò, quia arguit olitanam eorum incredulitatem. q. d. Petrus: oportet ergo & nos credere, & ſperare in Chriſtum, ac propter hanc ſpem pati aduerſa quælibet, ne pari modo arguamur aliquando ab eo, ſicut illi qui increduli fuerunt tempore Noë, arguti & increpiti ſunt ab eo in limbo. Secundò, *prædicauit,* Græcè ἐκήρυξεν, id eſt, præconizauit, præconem egit, quia ſcilicet eis euangelizauit, & attulit lætiſſimum nuncium redemptionis, liberationis & beatitudinis, communicando eis viſionem beatificam. Quocirca tunc oſtendit ſe viuificatum ſpiritu, cùm ſpiritus, id eſt, animas Patrum in limbo viuificauit, id eſt, vita gloriæ donauit; quin & multis etiam vitam corporis reſtituit, illud reſuſcitando, vt ait Matth. c. 27. 52. ita OEcum. Dionyſ. Lyran. Cathar. Bellarmin. Suarez & alij paſſim.

Porrò hæc prædicatio fuit locutio mentalis, qua Chriſtus mentaliter locutus eſt animabus Patrum, eiſque euangelizauit redemptionem, ſalutem & gloriam: ſicut Deus loquitur Angelis, & Angeli ſibi inuicem.

Dices, Spiritus hi fuerunt increduli Noë prædicanti diluuium, ideóque omnes eo merſi ſunt, ac proinde omnes videntur damnati: damnatis autem Chriſtus non prædicauit, nec attulit ſalutem. Reſpond. primò, multos ex iis qui priùs Noë minitanti diluuium non credebant, poſtea cùm A reipſa illud inchoari cernerent crediſiſſe, quia illud oculis ſuis cernebant, ac proinde cùm viderent de vita ſua actum, antequam mergerentur pœnituiſſe, vt animam ſaluarent, vti in naufragio omnes etiam obſtinati peccatores compunguntur & pœnitent. ita S. Hieron. & alij quos citaui Geneſ. 6. 5. Secundò, eſto daremus omnes qui diluuio merſi ſunt fuiſſe impœnitentes, ideóque damnatos, tamen multi ante diluuium per ſpatium centum annorum, quibus Noë fabricauit arcam, mortui ſunt pœnitentes, ideóque ſaluati: iis ergo prædicauit Chriſtus deſcendens ad limbum. Nam, vt alios taceam, Mathuſalem auus Noë mortuus eſt eodem anno quo factum eſt diluuium: hic autem B videtur obiiſſe iuſtus, ideóque ſaluatus. nam ſanctè fuit educatus à ſancto Patre, puta Henoch, qui ob ſanctitatem raptus eſt in paradiſum, Geneſ. 5. 24. Similiter Lamec pater Noë mortuus eſt ſex annis ante diluuium, vti oſtendi Geneſ. 5. 27. Lamech autem videtur fuiſſe iuſtus, ideóque ſaluatus; tum quia filius fuit Mathuſalem & nepos Henoch, vtique à piis piè educatus; tum quia videtur fuiſſe Propheta. De filio enim Noë cùm naſceretur, dixit & prædixit: *Iſte conſolabitur nos ab operibus & laboribus manuum noſtrarum,* ideóque vocauit eum Noë, id eſt, conſolatorem, Geneſ. 5. 29.

Mathuſalem & Lamech ſalut.

Porrò prædicauit Chriſtus animabus in inferno, non tantùm ſermone, ſed magis *opere,* inquit C OEcum. *his qui ſecundùm carnem vixerant ad iudicium* (iudicando & condemnando illos;) *illis verò qui ſecundùm ſpiritum, ad gloriam & ſalutem,* ſaluando & glorificando illos; vnde Origen. homil. 15. in Geneſ. *Quod Chriſtus,* inquit, *dixit Latroni: Hodie mecum eris in paradiſo; non illi ſoli dictum, ſed omnibus ſanctis dictum intellige, pro quibus in infernum deſcendit.*

Putant aliqui Chriſtum breuiſſimo tempore, & vix vna hora fuiſſe in inferno, ibíque prædicaſſe: ſtatim enim inde ſecum animas eduxiſſe. ita S. Anſelm. in Elucidario ſub medium: *Tamdiu,* inquit, *fuit Chriſtus in inferno ac deuaſtauit, quamdiu ad iudicium veniens actus cuiuſque examinabit, in momento,* D *in ictu oculi, id eſt, quàm citò potes oculum mouere.* Sic & Nicephor. lib. 1. cap. 31. ait Chriſtum eadem hora qua ad inferos deſcendit, rediiſſe inſtar fulgetri. Idem inſinuant Iuſtin. quæſt. 76. ad Orthod. & Euthymius in cap. 23. Lucæ. Sed verius eſt Chriſtum tanto tempore quoad animam fuiſſe in limbo, quanto quoad corpus fuit in ſepulchro, ſcilicet triduo non pleno, ſed inchoato, nimirum à paraſceue vſque ad Dominicam Paſchæ. Tunc enim anima rediens è limbo ad ſepulchrum corpus reſumpſit. Id enim inſinuat Chriſtus, dicens Matth. 12. 40. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* vbi E per cor terræ infernum intelligunt S. Hieronymus, Theophil. & Gregorius Niſſenus oratio. 1. de reſurrect. Tertullian. libr. de anima cap. 31. & 55. Irenæus libr. 5. cap. 31. & Ambroſiaſter in cap. 4. ad Epheſ. S. Thom. eiúſque aſſeclæ 3. p. q. 52. art. 4.

Chriſtus triduo fuit in inferno.

Dices, Chriſtus moriens ait latroni: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Ergo eadem die ex inferno tranſiit ad paradiſum. Reſpond. Paradiſum eſſe, vbi Chriſtus ſe ſuámque diuinitatem & beatitudinem ſuis communicat. q. d. hodie mecum eris in æterna felicitate & gloria, quam deſcendens ad limbum Patribus communicabo. Tunc ergo infernus fuit paradiſus. ita S. Auguſt. Epiſt. 57.

Denique

A Denique S. Iuſtinos contra Tryph. citat verba quædam Iſaiæ, & Iren. lib. 3. cap. 23. eadem tribuit Ieremiæ, quæ iam in neutro inueniuntur, ſimillima hiſce Petri, vt veriſimile ſit inde ea Petrum accepiſſe. Verba ſunt iſta: *Commemoratus eſt Dominus Iſraël mortuorum ſuorum, qui dormierant in terra ſepultionis, & deſcendit ad eos euangelizare ſalutem qua eſt ab eo, vt ſaluaret eos.*

Cur Chriſtus ad inferos deſcēdit. Cauſas cur Chriſtus deſcenderit ad inferos recenſui Epheſ. 4. 10. ad illud, *vt impleret omnia.* Similes recenſet S. Thom. 3. part. quæſt. 52. artic. 1.
1. cauſa. nimirum primam, vt plenè ſubiret & lueret pœnas peccatorum noſtrorum, inter quas vna eſt
2. mors, & poſt mortem deſcenſus ad inferos. Secundam, vt victo diabolo per paſſionem vinctos B
3. eius eriperet, qui detinebantur in inferno. Tertiam, vt ſicut poteſtatem ſuam oſtenderat in terra viuendo & moriendo, ita etiam poteſtatem ſuam oſtenderet in inferno, illum viſitando & illuminando, iuxta illud Pſalm. 23. *Attollite portas Principes veſtras*, id eſt, vt Gloſſa, principes inferni auferte poteſtatem veſtram, qua vſque nunc homines in inferno detinebatis: & ſic in nomine Ieſu omne genu flectatur, non ſolùm cœleſtium, ſed & infernorum, vt dicitur Philip. 2. Tropol. Vide & imitare hîc diuitias bonitatis, & viſcera miſericordiæ Dei noſtri, quibus dignatus eſt deſcendere in ima terræ, locúmque damnatorum, vt ſanctos, qui ibidem detenti fuerant per tria & quatuor an- C norum millia, ipsúmque auidiſſimè expectabant, liberaret. Chriſtus ergo eſt quaſi ſol quidam diuinus, qui non tantùm radios beneficentiæ ſuæ, ſed & ſeipſum ſparſit per omnes orbis partes, ſummas, medias, imas, pura per cœlum, terram & infernum, vt omnes ſua luce & præſentia illuſtraret, lætificaret, viuificaret, gratia & gloria ſempiterna donaret.

VERS. 20. Increduli qui. Reſp. 1. *Qui increduli fuerant aliquando.*] S. Epiphan. hæreſ. 46. incredulos interpretatur qui veram Dei fidem habuerunt, ſed illi alios habuerunt errores admixtos: hoſce enim Chriſtum ab errore liberaſſe, & per indulgentiam ſaluaſſe. Errores intellige inuincibiles, vel inculpatos, aut certè venia- D les. Qui enim in errore & peccato mortali deceſſerunt, damnati fuere ſine vlla ſpe veniæ.

2. Secundò, S. Athanaſius tractat. de Incarnat. & S. Hieronymus in cap. 9. Zachariæ, per incredulos accipiunt inobedientes (hoc enim ſignificat Græcum ἀπειθοῦσιν) qui ſcilicet in Adamo violarunt Dei præceptum de non comedendo pomo vetito, quales ſunt omnes homines; omnes enim peccarunt in Adamo. Verùm S. Petrus ait hos incredulos fuiſſe in diebus Noë, non Adami.

3. Tertiò, alij cenſent incredulos vocari infideles, quales erant penè omnes tempore Noë. Vnde Hebræi in Bereſcit Rabba tradunt, tempore Enos homines abiuraſſe fidem vnius Dei, fuiſſeque idolo- E latras, ideóque Enos cœpiſſe publicè inuocare no-
4. men Domini, Geneſ. 4. 17. Quartò, noſter Salmeron incredulos interpretatur homines qui Noë, qui multa de Deo ignorabant, nec habebant fidem explicitam de Chriſti ortu & morte, ſed tantùm
5. implicitam. Quintò, Arias per incredulos accipit filios Noë, qui initio patri Noë prædicenti diluuium non crediderunt, ſed poſt plura eius argumenta & ſigna fidem ei adhibuerunt; ideóque cum eo ingreſſi ſunt in arcam: ſed hoc ſuperiùs refuta-
6. ui. Sextò & genuinè, increduli hi intelliguntur qui non credebant Noë culpanti peccata, & peccatoribus minitanti diluuium, qui aliquando, id

A eſt, initio ei non crediderunt, poſtea tamen crediderunt, præſertim cùm reipſa viderunt diluuium à Noë prædictum; túncque compuncti & pœnitentes mentem vitámque correxerunt, quia expectabant Dei patientiam, vt ſequitur.

Nota, Chriſtus omnes iuſtos ex inferno liberauit. S. Petrus tamen meminit tantùm eorum qui fuerunt tempore Noë & diluuij, tum quia de eorum ſalute maior erat ratio dubitandi: cùm enim à Deo vindice merſi eſſent aquis, videri poterant & animæ eorum relegatæ in gehennam. ita Bellarm. lib. 4. de anima Chriſti cap. 13. tum quia vult hortari fideles per inſigne exemplum ad aduerſitarum tolerantiam, ex earum vtilitate, vtpote quæ B etiam impiis in diluuio fuerit cauſa pœnitentiæ & ſalutis. ita Suarez 3. part. tom. 2. diſput. 43. ſect. 3. tum quia diluuium & arca fuit typus Baptiſmi, de quo proximè agere intendebat.

Quando expectabant Dei patientiam.] Heſſelius & alij cenſent legendum: *quando expectabat Dei patientiam.* ſic enim legit S. Auguſtinus Epiſtol. 99. S. Hieronymus in cap. 54. Iſaiæ, Idacius contra Varmiadum, Beda & Dionyſ. hîc. Idem ſignificant Græca, ὅτε ἀπεξεδέχετο (perperam Beza & Tigurina legunt ἅπαξ ἐξεδέχετο, id eſt, *ſemel & ſimul expectabat*) ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία. & Syrus: *Cùm longanimitas Dei præcepit vt fieret arca ob ſpem pœnitentiæ eorum.* Hæc lectio eſt plana & appoſita. Dei enim patientiam C commendat, quòd incredulos & impios tempore Noë patienter expectarit per centum annos ad pœnitentiam. Cùm enim potuiſſet iuſtè eis ſtatim immittere diluuium, per Noë comminatum, noluit, ſed diſtulit ad centum annos, iubens Noë interim fabricare arcam, vt hæc fabrica aſſiduè feriret eorum oculos & mentem, cogerétque ad credendum Noë minitanti diluuium: vnde non videtur dubitandum, quin nonnulli tam conſtanti comminatione Noë & fabricatione arcæ territi ei crediderint, & pœnitentiam egerint. Ad hanc enim eos expectabat, & occultè agebat Dei patientia.

Verùm quia Græcum ἀπεξεδέχετο eſt verbum D medium, ſignificans tam *expectabatur*, quàm *expectabat*; hinc alij vertunt, *quando expectabatur Dei patientia.* ita Pagnin. Tigur. Vatabl. & Rupert. lib. 4. in Geneſ. cap. 17. hoc autem idem eſt cum eo quod legimus in vulgata verſione: *quando expectabant Dei patientiam*; idem enim eſt homines expectare patientiam Dei, quod patientiam Dei expectari ab hominibus. Et hæc lectio aptè cohæret cum præcedentibus: dat enim rationem cur fuerint *increduli*, quia ſcilicet expectabant Dei patientiam, hoc eſt, quia ſibi nimium promittentes de Dei patientia, non putabant fore diluuium, ſed Deum patienter laturum eorum mores & ſcelera, vti antea per ſexcentos annos ab Enos vſque ad E Noë tulerat. Secundò, per Dei patientiam poteſt accipi ipſum diluuium, cuius immiſſionem Deus patienter & longanimiter prorogabat, expectans peccatorum pœnitentiam, vt ſit Catachreſis & Metonymia. peccatores enim videntes differri diluuium irridendo rogabant Noë: Cur non venit diluuium à te comminatum? Et quando veniet? reſpondebat Noë: Deus ſuo tempore illud immittet, ſed differt & patienter vos expectat vt pœnitentiam agatis, itaque auertatis diluuium. Hinc illi reſponſum Noë irridentes diluuium vocabant Dei patientiam, dicentes: Ecquando veniet tua illa, quam prædicas, Dei tui patientia? longa & ſera eſt, vellemus videre illam & natare in tuo dilu- Diluuiū fuit Dei patiētia, cur.

uſo. Cùm venerit, credemus tibi, tuíſque de eo minis, non antè. Simili modo Iudæi irridentes oracula Iſaiæ, dicentis: *Hæc mandat Dominus*, dicebant: *Manda, remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi*, Iſaiæ 28. 10. q. d. tu Iſaia minaris nobis excidium, dicíſque illud Deum tibi mandaſſe. Ac per tot annos nihil illius vidimus, nec vmbram adhuc videmus. Falſæ ergo & illuſoriæ ſunt tuæ minæ.

Motal. Vide hìc quanta patientia ſit Dei, qui peccatores tamdiu expectat ad pœnitentiam. Sic expectauit Iudæos per multos centenos annos, donec illi complerent menſuram peccatorum ſuorum, eáque completa tandem puniuit eos per Titum & Veſpaſianum, Matth. 23. 32. Sic expectauit Chananæos & Amorrhæos à Cham patre eorum, qui fuit tempore diluuij vſque ad Ioſue, qui eos excedit, per annos octiugentos. Sic expectauit alias gentes vſque ad Nabuchodonoſorem, per quem eas euertit. Sed tum indignans ſuam patientiam contemni, tarditatem ſupplicij grauitate compenſat, iuxta illud veterum: *Dij laneos habent pedes, ſed ferreas manus.* Quocirca omnes totius mundi homines, excepto Noë cum filiis & nuribus, merſit diluuio. Sic expectat quemlibet peccatorem per plures menſes & annos: quin & viros iuſtos & religioſos diu expectat, vt ſeriò à ſe abdicent vanitates omnes, totóſque dent ſe Deo & perfectioni.

Vide ex aduerſo quanta ſit hominum peruicacia & ingratitudo, qua Dei patientiam eludunt, imò eum ea certant, nec à proteruia ſua deſiſtunt, donec ab ea obruantur & conterantur. Sapientiores fuerunt Niniuitæ, qui comminante Iona excidium ilicò pœnitentiam egerunt, ac per eam Deo ſe reconciliantes illud euaſerunt.

Porrò aliqui cum Heſſelio hæc aliter diſpungunt, ac nouam ſententiam inchoant, ibi: *In diebus Noë*; túncque hunc dant ſenſum: Dei patientia ne perderet gentes incredulas, diu expectauit donec veniret Chriſtus, qui eorum peccata tolleret. Reos quoque & propter ſua ſcelera condemnatos, qui in extremis ſuis conuertuntur, diu patienter cùm impiè agerent, expectabat Deus. Viciſſim Sancti veteris Teſtamenti expectabát Dei patientiam, id eſt, Chriſti aduentum, propter quem Deus patiens erat ſuper hominum malitia, ideóque patientiam ſuam vſque ad eius aduentum prorogauit, in eóque illam terminauit.

Cùm fabricaretur (Græcè κατασκευαζομένης, id eſt, *cùm pararetur*) *arca.*] per centum annos, vti iam dixi. Vide quæ de fabrica arcæ dixi Geneſ. 6. v. 14. & ſeq.

In qua pauci, id eſt, octo animæ.] puta octo homines, ſcilicet Noë cum ſua vxore, ac tres eius filij cum totidem vxoribus, quos Deus reſeruabat in ſeminarium nouæ ſobolis, ne periret totum genus humanum. eſt Synedoche. Superſtes quoque fuit nonus Henoch abauus Noë, qui ex paradiſo, vel potiùs ex æthere (paradiſus enim cùm fuerit in terra, videtur obrutus diluuio) ſpectabat diluuium.

Per aquam.] Aquæ enim diluuij eleuabant arcam, & conſequenter octo animas in ea degentes, ne humi manentes aquis obruerentur, ſed eis per arcam ſuperiores euaderent.

Diſce hinc quanta fuerit corruptio illius æui, tanta ſcilicet támque vniuerſalis, vt ſolus Noë cum ſuis fuerit iuſtus, ideóque dignus qui euaderet diluuium. Rurſum quanta ſit paucitas ſanctorum & ſaluandorum: huius enim typus fuit vnus

A Noë in tanto hominum numero, æquè ac vnus Lot in conflagratione Sodomæ; ac Ioſue & Caleb, qui ex tot Hebræorum millibus ſoli ingreſſi ſunt terram promiſſam.

Tropol. Noë eſt Chriſtus & Apoſtoli, qui ſeptiformem Spiritus ſancti accipiunt gratiam, inquit Rupert.

Anag. Octonarius animarum electarum ſymbolum eſt octauæ Reſurrectionis & felicitatis æternæ, ac Eccleſiæ triumphantis, æquè ac militantis. ita S. Hieron. Dialog. contra Lucifer. ſub finem: *Octo animæ hominum*, inquit, *in arca Noë ſeruatæ ſunt, & nos Eccleſiaſtes iubet dare partes ſeptem, dare partes octo, id eſt, credere vtrique Teſtamento, ideo quidam* B *Pſalmi pro octaua inſcribuntur, & per octonos verſus qui ſingulis literis ſubiecti ſunt, in 118. Pſalmo iuſtus eruditur. Beatitudines quoque, quas Dominus diſcipulis in monte pronuncians Eccleſiam delineauit, octo ſunt. Et Ezechiel in ædificationem templi octonarium numerum aſſumit.* Subdit deinde alias analogias arcæ & Eccleſiæ, 1. *In arca*, inquit, *erant animalia munda & immunda, in Eccleſia ſunt iuſti & peccatores.* 2. *Emittitur de arca coruus & non redit, & poſtea pacem terræ columba nunciat: ita & in Baptiſmate Eccleſia teterrimo alite expulſo, id eſt, diabolo, pacem terra noſtra columba Spiritus ſancti nunciat.* 3. *A triginta cubitis incipiens vſque ad vnum cubitum, paulatim decreſcens arca conſtruitur: ſimiliter & Eccleſia multis gradibus* C *conſiſtens ad extremum Diaconis, presbyteris, Epiſcopiſque finitur.* 4. *Periclitata eſt arca in diluuio: periclitatur Eccleſia in mundo.* 5. *Egreſſus Noë vineam plantauit, & bibens de ea inebriatus eſt: natus quoque in carne Chriſtus Eccleſiam plantauit, & paſſus eſt.* 6. *Nudatum patrem irriſit maior filius & minor texit: & Deum crucifixum illuſerunt Iudæi, & honorauerunt Gentiles.*

Analogiæ ſex arcæ & Eccleſiæ.

Vers. 21.

*Quod & nunc ſimilis**forma ſaluos nos facit Baptiſma.*] *quod*, id eſt, *quomodo*; aut potiùs eſt hebraiſmus, quo relatiuum præponitur antecedenti, qui Latinè ſic conuertitur: Et nunc ſaluos nos facit Baptiſma, quod eſt ἀντίτυπον, id eſt, ſimilis formæ, ac typica ſimilitudine reſpondet, ſubaudi, aquis diluuij, D tanquam veritas typo. q. d. Sicut Noë cum ſuis in arca ſublata aquis ſeruatus eſt, ſic & nos per Baptiſmum. ita Vatabl. Aliter legunt Complut. & Regia, nimirum ᾧ, id eſt, *cui*, ſcilicet arcæ & diluuio, antitypè reſpondet Baptiſma. ita Gagneius & Caietanus. Sed alij Græci & Latini legunt ὃ, id eſt, *quod*.

Similis forma.] S. Auguſtinus lib. 5. de bapt. c. vlt. legit *ſimili forma*, id eſt, ſimili typo & analogia. Syrus, *ſimili exemplo.* S. Cyprianus Epiſt. 74. *ſimiliter.* Græcè ἀντίτυπον, q. d. cui nunc antitypus, id eſt, vt typo res figurata reſpondet Baptiſmus; arca fuit typus, arcæ antitypus eſt Baptiſmus, quia per arcam vt typum fuit præfiguratus, eique apta pro- E portione & conuenientia reſpondet ceu antitypum typo, exemplar imagini, corpus vmbræ. Typus enim eſt antitypi typus, & antitypum eſt typi antitypum.

Analogiæ diluuij & Baptiſmi.

Senſus eſt, q. d. Sicut arca olim ſeruauit octo animas in vita corporali, ita nunc Baptiſmus ſaluat animas vita ſpirituali. Arca ergo fuit typus & figura Baptiſmi; diluuium enim ſignificat peccatum & mortem inundantem per totum genus humanum; Noë eſt Chriſtus victor peccati & mortis; arca eſt Eccleſia, cuius oſtium eſt Baptiſmus; octo animæ ſunt omnes fideles baptizati ad hoc, vt ad octauam Reſurrectionis & gloriæ æternæ pertingant.

Simili

Simili ratione Euchariſtia à S. Baſilio in Liturgia, aliiſque Græcis Patribus vocatur antitypa, tum paſſiuè, quia ſcilicet per typos Agni paſchalis, manna & panum propoſitionis fuit præfigurata, eiſque congrua analogia reſpondet: tum actiuè, quia ipſa eſt typus & repræſentatio Chriſti patientis, morientis, & in cœlo regnantis. Inde tamen non ſequitur Chriſtum in ea realiter non eſſe præſentem, ſed tantùm non eſſe ibi viſibilem, patientem, morientem & in cœlo regnantem, atque ſpeciebus ſacramentalibus panis & vini quaſi typis velari & repræſentari. Vnde à Theodor. 1. Corinth. 2. vocatur typorum archetypus. Antitypum ergo idem eſt quod ſacramentum, & antitypè idem eſt quod ſacramentaliter. Sacramentum autem eſt ſignum rei non abſentis, ſed præſentis, licèt occultæ, v. g. corporis Chriſti in Euchariſtia. Vide Bellarm. lib. 2. de Euchar. cap. 16. & lib. 4. cap. 14.

Non carnis depoſitio ſordium.] q. d. Baptiſma nos ſaluos facit, non quatenus eſt ablutio carnis, vt ex ea ſordes eluat & deponat, vti faciebant Iudæorum baptiſmata & lauacra; ſed quatenus eſt ablutio animæ & conſcientiæ, eámque bonam, id eſt, puram & ſanctam efficit.

Sed bona conſcientia interrogatio apud Deum.] *Interrogatio*, id eſt, probatio & exploratio. q. d. Baptiſmus nos ſaluos facit, quia facit vt probatam coram Deo habeamus conſcientiam, bonam ſcilicet, puram & mundam, iuxta illud Hebr. 10. 22. *Aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda.* Interrogare enim ſæpe in Script. ſignificat probare & explorare, quia per interrogationem facti, noxæ, vel innocentiæ veritas à reo indagatur & exploratur. Eſt metalepſis. Sic Pſal. 10. 4. dicitur: *Palpebræ eius interrogant filios hominum*, id eſt, oculi Dei explorant & luſtrant omnes homines. & v. 5. *Dominus interrogat*, id eſt, explorat iuſtum & impium. & Pſalm. 138. 23. *Interroga & cognoſce ſemitas meas*, id eſt, vt paulo ante dixit: *Proba me Deus, & ſcito cor meum.* in Pſalmis enim ſæpe vna pars verſiculi eſt explicatio & confirmatio alterius.

Interrogatio, id eſt, reſponſio.

Hinc 2. eadem metalepſi *interrogatio*, id eſt, reſponſio, tum quia interrogationi correlatiuè reſpondet reſponſio, eámque poſcit & elicit, adeò vt ex interrogatione ſæpe intelligatur reſponſio, ſicut vnum ſimile ex alio ſimili cognoſcitur. Vnde Eccleſ. 33. 4. dicitur: *Qui interrogationem manifeſtat, parabit verbum*, id eſt, qui interrogationi manifeſtè & rectè reſpondere cupit, hic priùs cogitabit & ſtudebit quomodo reſpondere debeat; tum quia Hebræi cùm quid certò reſpondere & aſſerere cupiunt; idipſum interrogationis forma enunciant. Vehementius enim mouent acres interrogationes quàm ſimplices aſſertiones, vt Geneſ. 13. 8. dicit Abraham ad Lot: *Ecce vniuerſa terra coram te eſt.* Hebr. *Nunquid non terra tota coram te eſt?* In libris Regum identidem dicitur: *Nunquid non hæc ſcripta ſunt in libro dierum regum Iuda?* q. d. omnino ſcripta ſunt in Chronicis Regum, omnes ſciunt ibidem ſcripta extare: fruſtrà ergo ea hîc ego repetam. Ezech. 22. 2. *Et tu fili hominis nónne iudicas ciuitatem ſanguinum?* q. d. omnino tuum eſt iudicare eam, *vt oſtendas ei omnes abominationes ſuas.* Senſus ergo eſt, q. d. Baptiſmus facit bonam conſcientiam, adeò vt ipſa audeat interrogari à Deo, eiúſque tribunali in iudicio confidenter ſe ſiſtat, non metuens ſe damnatum iri, ſed interrogata intrepidè coram Deo omnium conſcio reſpondeat

A ſe eſſe bonam, & omni labe depuratam. Hunc ſenſum poſcit antitheſis, quæ talis eſt: Baptiſmus eſt ablutio, depoſitio & ſubmerſio omnium ſordium, non carnis, ſed animæ, puta omnium peccatorum; ideóque bonam & puram efficit conſcientiam, adeò vt ipſa cuiuis, etiam Deo, interroganti liberè & verè reſpondere poſſit ſe eſſe talem. Alludit ad ritum Eccleſiæ, quo baptizandus ab ea per Sacerdotem rogatur, an velit baptizari, & an renunciet Satanæ, & omnibus eius pompis? Cui ille reſpondet: Volo baptizari: abrenuncio Satanæ & pompis eius, teſte S. Dionyſ. Eccleſ. hier. paulo ante finem, & Cyrill. lib. 12. in Ioannem cap. 64. & S. Auguſt. Epiſt. 23.

B Hinc 3. Baptiſmus dat conſcientiæ bonæ interrogationem, non tantùm paſſiuam, ſed & actiuam; quia ſcilicet facit illam ſecuram de puritate, vt confidenter audeat interrogare, poſtulare & interpellare Deum, dicendo: Abba Pater, nunquid non ego ſum filius tuus: Nunquid non tu es pater meus? Ergo paſce, cura, rege, protege me vt filium tuum, dirige me ad te in viam ſalutis æternæ, da vt tibi totus placeam, totus ſeruiam, totus vniar. Hoc eſt quod orare nos docuit Chriſtus: *Pater noſter qui es in cælis, Adueniat regnum tuum. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et ne nos inducas in tentationem. ſed libera nos à malo.* ita Arias. Vnde Syrus vertit: *Sed gratias agentes Deo cum pura* C *conſcientia.* Hoc eſt pariter quod ait Paulus: *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ipſe enim ſpiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro quòd ſumus filij Dei*, Rom. 8. 15. & S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 3. 21. *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo.* Hinc fidelis quaſi filius in omnibus dubiis, difficultatibus, tentationibus, &c. recurrit ad Deum, quaſi infans ad matrem, eúmque interrogat, inuocat & conſulit. Sic Thucydides ait: ἐπερωτῶ τὸν θεὸν, id eſt, *conſulo Deum.*

ἐπερώτημα quid. Reſp. 1.

Alij Græcum ἐπερώτημα, id eſt, *interrogatio*, aliter vertunt. Primò, Caiet. vertit *inquiſitio*, q. d. Baptiſmus facit hominem inquirere, ſeu procurare bo- D nam conſcientiam apud Deum. & OEcum. Baptiſmus, inquit, eſt velut arrhabo quidam, & pignus bonæ erga Deum conſcientiæ. Qui enim bene ſibi conſcij ſunt, id eſt, qui inculpatam amplectuntur vitam, & illam penitus inquirunt, ac velut interrogant, hi etiam ad ſacrum accurrunt Baptiſma; vnde Gloſſa, Gagneius & Suarez 3. part. quæſt. 62. diſput. 7. ſect. 1. cenſent hîc tantum ſignificari, qua diſpoſitione accedendum ſit ad Baptiſmum, ſcilicet vt rogemus & cupiamus per Baptiſmum mundari non corpus, ſed conſcientiam.

Accedunt S. Auguſt. tract. 8. in Ioan. & S. Ambroſ. de his qui myſteriis init. cap. 3. & 4. qui hæc accipiunt de interrogatione & examine quo ba- E ptizandus examinatur, an bona conſcientia, id eſt, bona fide & diſpoſitione, puta non fictè, ſed ſincerè; non impœnitens, ſed pœnitens & contritus, vel certè attritus, nimirum an cum vera fide & ſpe ac deteſtatione peccatorum, cúmque ſerio propoſito nouæ vitæ accedat ad Baptiſmum: intellige hæc de adultis, quales erant penè omnes accedentes ad Baptiſmum primo illo Eccleſiæ æuo. Quare perperam ex hiſce Petri verbis contendunt Anabaptiſtæ, non eſſe baptizandos infantes, ſed tantùm adultos, qui interrogati reſpódere queant ſe velle baptizari. Peiùs Eraſmus præf. in S. Matth. cenſet infantes baptizatos cùm adoleuerint rogandos eſſe, an grata habeant pacta & promiſſa

in Baptiſmo ; & ſi negent, ſuæ libertati dimittendos.

2\. Secundò, Gagneius & alij ἐπερώτημα vertunt *ſtipulatio, pactum, contractus*. q.d. Baptiſmus nos ſaluos facit, quatenus eſt ſtipulatio & pactum inter Deum & baptizatum. Deus enim paciſcitur in Baptiſmo cum baptizato, eique ex pacto dat bonam conſcientiam, puta remiſſionem peccatorum, gratiam, iuſtitiam, & promiſſionem vitæ æternæ. Inſuper promittit ſe ei fore Deum Patrem, protectorem & protectorem: viceuerſa promittit baptizatus ſe Deo fore fidelem famulum & filium, nouam vitam initurum, bonam conſcientiam ab eo acceptam conſeruaturum vſque ad extremum vitæ ſpiritum, eiúſque legi & mandatis in omnibus obediturum. Hac de cauſa olim in Baptiſmo fidem Chriſtianam profeſſuri publicè in cœlum ſuſpiciebant, ac manus dextras in altum erigebant, adhibito iureiurando coram teſtibus: ac iuſiurandum manu baptizati ſubſcriptum, eiúſque annulo obſignatum in tabulas referebatur, vti ex Patribus docet Ioſephus Vicecomes lib.2. de ritibus Baptiſmi cap.27. Rurſum aliqui ἐπερώτημα εἰς Θεόν, vertunt *ſtipulatio in Deum*, q.d. Baptiſmus ſaluos nos facit non ex virtute aquæ qua corpus abluit, ſed quia ex pacto & promiſſione diuina aſſiſtentem, & inoperantem habet Spiritum ſanctum qui conſcientiam emundat & ſanctificat. Ita S.Baſil. lib. de Spiritu ſancto, cap.15. *Itaque*, inquit, *ſi qua eſt gratia in aqua, non eſt ex ipſius aqua natura, ſed ex ſpiritus praſentia. Non enim eſt Baptiſmus depoſitio ſordium corporis, ſed bona conſcientiæ interrogatio apud Deum.* & mox: *Per Spiritum ſanctum datur in paradiſum reſtitutio, in regnum cœlorum reditus, in adoptionem filiorum reuerſio, datur fiducia Deum appellandi patrem ſuum, conſortem fieri gratiæ Chriſti, filium lucis appellari, æterna gratia participem eſſe, & vt ſemel omnia dicam, eſſe in omni benedictionis plenitudine, tum in præſenti hoc ſeculo, tum in futuro.*

Baptizandi oculos & manus in cœlū erigebant, cur?

Quocirca Patres ſæpe fideles monent, vt ſuæ ſtipulationis & promiſſionis memores, eam opere præſtent. ita S.Ambroſ. lib. de iis qui myſtinit. c.2. *Repete*, ait, *quid interrogatus ſis, recognoſce quid ſpoponderis, renunciaſti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac voluptatibus, tenetur vox tua non in tumulo mortuorum, ſed in libro viuentium.* S.Auguſt. lib.4. de Sym. ad catech. c.1. *Diabolo*, ait, *vos renunciare profeſſi eſtis, in qua profeſſione non hominibus, ſed Deo & Angelis eius conſcribentibus dixiſtis, Renuncio.* S. Gregor. Nazianz. orat. 40. Baptiſmum definit, *ſecundæ vitæ ac purioris viuendi rationis pactum cum Deo initum*, indéque concludit: *Ac proinde vel maxime in metu omnes eſſe, atque omni cuſtodia animas noſtras firmare debemus, ne hoc pactum violaſſe comperiamur.*

3\. Tertiò, Lutherus eiúſque aſſeclæ perperam ἐπερώτημα vertunt *teſtimonium, ſigillum, obſignatio*, quaſi dicat: Baptiſmus ſaluos nos facit, non vi ſua (eſt enim merum ſignum) ſed quia eſt teſtimonium bonæ, id eſt, fidelis conſcientiæ, eiúſque fidem obſignat & ſigillat. Cenſent enim hæretici fidem ſolam iuſtificare, Sacramenta verò tantùm eſſe ſigna, proteſtationes & obſignationes fidei iuſtificantis: intruſerunt ipſi hoc ſuum dogma in ſcholia Vatabli, quæ ἐπερώτημα explicant *declarationem recti & fidelis animi erga Deum*. Verùm hæc eſt hæreſis damnata à Concilio Tridentino totáque Eccleſia, ac refutata hîc à S.Petro. Ait enim: *Quod & ſimilis forma ſaluos nos facit Baptiſma*, q. d. ſicut aquæ diluuij eleuantes arcam, & cum ea Noë cum ſuis,

A cum à morte non ſaluum declararunt, ſed reipſa ſaluarunt; ſic & Baptiſma reipſa nos ſaluos, id eſt, iuſtos ſanctóſque facit, non autem iuſtos dumtaxat declarat.

Ex hoc loco patet, quanta ſit Baptiſmi vis & dignitas: quocirca eandem Patres variis elogiis & titulis repræſentant. A materia enim, puta ab aqua & ablutione vocant eum lauacrum vitale, aquam ſalutarem, fontem & fluuium aquæ vitalis, vnde genitalis lauacrū. ita vocatur à S. Cypriano Epiſt. 2.73.& 76.& Tertul. lib. de bapt. Clement. Alex. 1. Pædag. 6. Damaſc. 4. de fide 10. A forma vocatur ſigillum fidei, ſacramentum fidei, fidei confeſſio, S.Trinitatis ſacramentum. ita S.Baſil. lib.3. contra

Baptiſmi elogia.

B Eunom. & S.Ambroſ. lib.1. de Spiritu ſancto, c.3. Ab effectu vocatur ſacramentum illuminationis & regenerationis, ſacramentum Chriſtianorum, teſſera militis Chriſtiani, diluuium peccatorum, flumen gratiæ, vterus Eccleſiæ, mors peccatorum & vita virtutum. Audi S. Greg. Nazianz. orat.4. in S. Baptiſma: *Baptiſmus*, inquit, *ſplendor eſt animarum, vita in melius mutatio, conſcientiæ ad Deum interrogatio. Baptiſmus infirmitatis noſtræ adiumentum. Baptiſmus carnis eſt abiectio, ſpiritus affectatio, verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluuium, lucis communicatio, tenebrarum oppreſſio. Baptiſmus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Chriſto, fides adminiculum, mentis perfectio, cœleſtis regni clauis,*

C *vita commutatio, ſeruitutis depulſio, vinculorum ſolutio, compoſitionis in meliorem ſtatum conuerſio. Quid plura commemorare attinet? Baptiſmus omnium Dei beneficiorum præclariſſimum eſt & præſtantiſſimum. Vt enim quædam Sancta Sanctorum vocantur, & Cantica Canticorum, quòd ſcilicet latiùs pateant, ac plura complectantur, præcipuámque dignitatem habeant: eodem modo Baptiſmus quoque illuminatio dicitur, quòd omnes alias illuminationes ſanctitate ſuperet.* & mox: Eundem vocat *donum, gratiam, vnctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lauacrum, ſigillum, ac denique excellentiſſimo quouis nomine appellandum. Donum dicitur, quia iis qui nihil prius contulerunt datur. Gratia, quia etiam debenti-*

D *bus. Baptiſmus, quia peccatum in aqua ſepelitur. Vnctio, quia ſacer & regius: huiuſmodi enim ea erant quæ vngebantur. Illuminatio porrò, quia ſplendor & claritas. Indumentum, quia ignominiæ noſtræ velamen eſt. Lauacrum, quia abluit: ſigillum, quia conſeruatio eſt, ac dominationis ſignificatio. Huic gratulantur cœli: hunc Angeli propter ſplendoris cognationem celebrant: hic beatitudinis illius ſimulachrum gerit: hunc laudibus quidem & hymnis celebrare volumus; verùm pro rei dignitate non poſſumus.*

Per reſurrectionem Ieſu Chriſti.] Primò, q. d. hanc vim, conſcientiam ſcilicet bonam ſanctámque efficiendi, habet Baptiſmus ex merito paſſionis Chriſti, cuius terminus & complementum fuit

E reſurrectio eiuſdem, iuxta illud: *Mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*, Rom.4.25. vide ibi dicta.

Secundò, per *reſurrectionem*; quia per eam Chriſtus vicit & deglutiuit mortem, tum ſuam, tum conſequenter & noſtram, aditúmque in cœlum nobis aperuit, qui eſt ſecundus Baptiſmi effectus, vt ſcilicet ſicut dat nobis vitam gratiæ, ita pariter poſt eam det vitam gloriæ, faciátque hæredes vitæ æternæ. ita Beda & Lyra. Tertiò, quia Chriſti reſurrectio eſt cauſa exemplaris & finalis noſtræ ſanctitatis, & nouæ vitæ, quam Baptiſmo accipimus & inimus. ita Gloſſa, Hugo & Thomas Anglicus. Accedit S. Baſil. lib. de Spiritu ſancto, cap.15.

Chriſtianus eſt homo reſurgens.

cap. 25. *Dominus*, inquit, *ad vitam ex reſurrectione* A *nos præparans totam Euangelicam conuerſationem proponit, vt non iraſcamur, vt malorum tolerantes ſimus, & à voluptatum amore puri; vt à ſtudio pecuniæ mores ſint liberi*, &c. *Proinde ſi quis definiens dicat, Euangelium eſſe formam vitæ quæ eſt ex reſurrectione, mihi nequaquam videretur à vero aberrare.* Hoc eſt quod ait Paulus Romanorum 6. v. 4. *Conſepulti enim ſumus cum illo per Baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.*

Denique ſolent Paulus & Apoſtoli tribuere reſurrectioni noſtram iuſtificationem & ſalutem, B quia illa quaſi clauſula & ſigillum omnia Chriſti dogmata & ſacramenta obſignauit. *Si enim Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt fides & ſpes noſtra*, 1. Corinth. 15. 15.

Summũ bonũ conſcientia bona.

Moraliter nota, ſummum bonum Baptiſmi & Chriſtianiſmi eſſe bonam conſcientiam, ideóque eandem eſſe genuinam teſſeram veri Chriſtiani. Hanc enim nobis Deus dedit in Baptiſmo, hanc iuſſit tueri, & augere per omnem vitam, de hac nos interrogabit in hora mortis, hanc à nobis repoſcet in die iudicij. Tunc enim examinabit nos non de opulentia, ſapientia aut ſcientia, ſed de bona conſcientia. Tunc *non quæretur de nobis quid legimus, ſed quid fecimus: nec quàm bene diximus, ſed* C *quàm religioſè viximus*, ait noſter Thomas Theodidactos lib. 1. de Imit. Chriſti cap. 3. Quocirca de ea adeò ſollicitus erat Paulus: *Gratias*, inquit, *ago Deo, cui ſeruio à progenitoribus in conſcientia pura*, 2. Timoth. 1. 3. & Actor. 24. 16. *Studeo ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum & ad homines ſemper.* Eandémque impensè Chriſtianis commendat: *Gloria noſtra hæc eſt*, inquit, *teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo*, 2. Corinth. 1. 12. *Finis præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta*, 1. Tim. 1. 5. & v. 19. *Milites in illis bonam militiã habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam re-* D *pellentes circa fidem naufragauerunt.* & c. 3. 9. *habentes myſterium fidei in conſcientia pura.* & c. 4. 2. ait hæreticos habere cauteriatam conſcientiam. Ad Tit. 1. 15. *Infidelibus*, ait, *nihil eſt mundum, ſed inquinata ſunt eorum & mens & conſcientia.* Hebr. 13. 19. *Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conſcientiam habemus, in omnibus bene volentes conuerſari.*

Præclarè Nazianzenus orat. 40. *Si diabolus*, inquit, *per auaritiam te oppugnet, regna omnia velut ad ſe attinentia oſtendens, atque adorationem à te exigens,* A *vt pauperem contemne, dic, ſignaculo fretus, ipſe quoque Dei imago ſum, nondum vt tu à ſuperna gloria propter ſuperbiam deiectus ſum; Chriſto indutus ſum, in Chriſto transmutatus ſum: in me ipſo adora.*

Qui eſt in dextera Dei.] q. d. Chriſtus patiendo & deſcendendo in imum aſcendit ad ſummum, puta ad dexteram Dei; ita & vobis ô Chriſtiani eueniet: tolerate ergo fortiter quæuis dura & vilia. Quomodo Chriſtus ſedeat in dextera Dei, dixi Coloſſ. 3. 1. VERS. 22.

Deglutiens mortem.] Hæc iam deſunt in Græco. Senſus eſt, q. d. Chriſtus moriens & reſurgens mortem ſuam & noſtram aboleuit, & quaſi abſorpſit, iuxta illud Oſee 13. 14. *Ero mors tua ô mors,* B *morſus tuus ero inferne.* &: *Abſorpta eſt mors in victoria*, 1. Corinth. 15. 54. vide ibi dicta. Animat fideles ad patiendum & moriendum ſpe reſurrectionis & immortalis ac beatæ vitæ, eis à Chriſto patefactæ & promiſſæ.

Profectus in cælum.] Syrus, *euectus*, non ab Angelis, ſed ſuapte vi, non tantùm diuinitatis, ſed & humanitatis glorioſæ, nimirum per dotem agilitatis aſcendens ſuper omnes cælos, vti dixi Actorum 1. 9.

Subiectis ſibi Angelis.] Chriſtus enim non tantùm qua Deus, ſed & qua homo ex vi & dignitate vnionis hypoſtaticæ eſt primogenitus omnis creaturæ, Coloſſ. 1. 15. hoc eſt, princeps omnium C creaturarum, ac Dominus vniuerſi, ideóque caput & rex omnium Angelorum, æquè ac hominum, vti ait Paulus Coloſſ. 1. 18. & cap. 2. 10. & Epheſ. 1. v. 22. vide ibi dicta. Chriſtus enim eſt caput totius Eccleſiæ tam militantis, quàm triumphantis, quæ cùm ſit vna, conflatur ex Angelis æquè ac hominibus. Vnde graues Theologi probabiliter cenſent, Angelos quoque ex meritis Chriſti gratiam & gloriam conſecutos eſſe; hoc enim pertinuiſſe ad dignitatem Chriſti, & ad maiorem conſociationem Eccleſiæ, quæ conſtat Angelis perinde ac hominibus. Vide Gregorium de Valentia 3. parte diſput. 1. 4. 8. puncto 3. & Suarez 3. p. tomo 1. diſput. 42. ſect. 1. & 2.

D Quare meritò S. Leo ſerm. 1. de Aſcenſione: *Reuera*, ait, *magna & ineffabilis erat cauſa gaudendi, cùm in conſpectu ſanctæ multitudinis ſuper omnium cæleſtium creaturarum dignitatem humani generis natura conſcenderet, ſupergreſſura Angelicos ordines, & vltra Archangelorum altitudinem eleuanda, nec vllis ſublimitatibus modum ſuæ prouectionis habitura, niſi æterni Patris recepta conſeſſu, illius gloriæ ſociaretur in Throno, cuius natura copulabatur in Filio.*

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Hortatur fideles vt priſtinas gentiliſmi luxurias & cupiditates abdicantes, Chriſto paſſo ſe conforment, ſolique Deo viuant: vnde v. 7. hortatur eos ad ſtudium orationis, mutuæ dilectionis, hoſpitalitatis & gloriæ Dei promouendæ. Denique à v. 12. vſque ad finem hortatur eos ad tolerantiam & magnanimitatem, vt cum Chriſto, & pro Chriſto quaſlibet perſecutiones & afflictiones conſtanti fortique animo ſuſtineant.

Verſ. 1. Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis: A

2. Vt iam non deſideriis hominum, ſed voluntati Dei, quod reliquum eſt in carne viuat temporis.

3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium conſummandam his, qui ambulauerunt in luxuriis, deſideriis, vinolentiis, comeſſationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus.

4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confuſionem, blaſphemantes. B

5. Qui reddent rationem ei, qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos.

6. Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt: vt iudicentur quidem ſecundum homines in carne, viuant autem ſecundum Deum in Spiritu.

7. Omnium autem finis appropinquauit. Eſtote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. C

8. Ante omnia autem, mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

9. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione:

10. Vnuſquiſque, ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei.

11. Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei: ſi quis miniſtrat, tamquam ex virtute, quam adminiſtrat Deus: vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum: cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum: Amen. D

12. Chariſſimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi noui aliquid vobis contingat:

13. Sed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.

14. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis: quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui eſt eius Spiritus, ſuper vos requieſcit.

15. Nemo autem veſtrûm patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.

16. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine.

17. Quoniam tempus eſt, vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primùm à nobis: quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio?

18. Et ſi iuſtus vix ſaluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?

19. Itaque & hi, qui patiuntur ſecundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas ſuas, in benefactis.

CHRISTO *igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*] Vox *igitur* ſignificat hæc inferri & concludi ex eo quod dixit cap. præcedenti v. 12. *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo.* Inde enim rectè concludit: igitur & vos Chriſto pro vobis paſſo conformamini, & eadem cogitatione armamini, vt cum Chriſto crucifixo vitia veſtra pariter crucifigatis, iuſtitiam ab eo acceptam conſeruetis, nec ad priſtinam iniuſtitiam redeatis, ſed iuſtos ſanctóſque vos ſiſtatis & offeratis Deo, ne eius paſſionem & labores euacuetis, néve ipſe gratis & fruſtrà pro vobis mortuus ſit. VERS. 1.

Præclarè S. Bern. ſerm. 3. in Natali Domini: *Ludebam ego*, inquit, *foris in platea, & in ſecreto regalis cubiculi ſuper me ferebatur iudicium mortis. Audiuit hoc vnigenitus eius, exiit poſito diademate, ſacco veſtitus, aſperſus cinere caput, nudus pedes, flens & eiulans quòd morte damnatus eſſet ſeruulus eius. Intueor illum ſubitò procedentem, ſtupeo nouitatem, cauſam percunctor, & audio: Quid facturus ſum? Adhúcne ludam, & deludam lacrymas eius? planè ſi inſanus ſum, & mentis inops, non ſequar eum, nec ſimul cum lugente lugebo.* & mox: *Agnoſce ô homo quàm grauia ſunt vulnera, pro quibus neceſſe eſt Dominum Chriſtum vulnerari; ſi non eſſent hæc ad mortem, & mortem ſempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei filius moreretur.* Suo ergo ſanguine Chriſtus vitia aboleuit, & virtutes nobis emit, vt eas omni ſtudio, labore & conatu conſeruemus, augeamus, & perficiamus.

Nota, τὸ *in carne* ſignificat primò, Chriſtum paſſum tantùm in hac vita dum eſſet in carne mortali,

mortali, non verò poſt mortem eùm deſcendit
ad inferos, vti blaſphemat Caluinus, dicens Chri-
ſtum damnatorum pœnas pertuliſſe, vt noſtram
damnationem in ſe ſuſciperet & lueret. Secundò,
pleroſque eius dolores, vt verberum, flagellorum,
ſputorum, ſpinarum, clauorum, fuiſſe in carne.
Tertiò, ſub *carne* per ſynecdochen intelligit ani-
mam paſſibilem & dolorum capacem, eiſque ob-
noxiam. Alludit enim ad illud Chriſti in horto
paſſionem inchoantis à triſtitia: *Spiritus quidem
promptus eſt, caro autem infirma*, Matth. 26. 41. Car-
nem ergo opponens ſpiritui, ſub ea & per eam in-
telligit animam tum ſenſitiuam; hæc enim dolo-
res in carne ſentiebat, non ipſa caro. vnde S. Au-
guſtinus lib. de fide & ope. cap. 10. legit: *Chriſto
paſſo per carnem*; tum rationalem, nimirum appeti-
tum eius inferiorem, qui ſpectat bonum & com-
modum naturæ, ſiue perſonæ, ſentitque & dolet
de eius incommodis, moleſtiis, doloribus. Vnde
de ea ait Apoſtolus: *Caro*, id eſt, carnalis anima &
appetitus, *concupiſcit aduersùs ſpiritum*, Galat. 5. 17.

Chriſti ſummi dolores in ſpiritu.

potiores enim Chriſti dolores fuerunt in anima
ſenſitiua, potiſſimi in anima & appetitu rationa-
li. In hac enim concipiebat ingentem dolorem de
peccatis ſingulorum hominum, eò quòd ſummè
Deum offendant, vt hoc doloris & contritionis
actu Deo pro iis ſatisfaceret: in hac quoque do-
lebat impensè hominum malitiam & ingratitudi-
nem, quòd tam multi ſuam paſſionem & gratiam
eſſent aſpernaturi, & vltro ruituri in tartara. Vn-
de quartò, per carnem ſynecdochicè accipe totam
humanitatem: hanc enim opponit diuinitati. nam
diuinitatem Chriſti eſſe paſſam, æquè ac humani-
tatem, docuere nonnulli hæretici, vt Eutyches
cum ſuis. ita S. Fulgentius lib. 3. ad Thraſim. cap. 9.
Propterea, inquit, *Chriſtum fatetur paſſum in carne, cu-
ius diuinitatem nouerat prorſus impaſſibilem perman-
re.* Sic Ioannis 1. 14. dicitur: *Verbum caro factum
eſt. caro*, id eſt, homo conſtans carne & anima.
Vnde ex hoc loco Patres docent primò contra
Neſtorium in Chriſto non fuiſſe duas perſonas,
ſed vnam, puta verbi. Secundò, contra Eutyche-
tem, in Chriſto fuiſſe duas naturas, diuinam ſcili-
cet, & humanam, eáſque planè inconfuſas & im-
permixtas, diſtinctas & diuiſas; eo quòd vna fue-
rit impaſſibilis, altera paſſibilis. ita Concil. Hiſp.
cap. 13. Theodor. Dialog. 3. Irenæus lib. 3. cap. 20.
Gelaſius lib. de duabus naturis, & alij.

Nota ſecundò, pro *eadem cogitatione armamini*,
S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. legit vel potiùs
explicat, *eadem conuerſatione armamini*. Græcè eſt
τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, hoc eſt, *eandem cogitatio-
nem armamini*, id eſt, velut arma induite, eáque vos
armate. OEcum. Pagnin. & Tigur. ſubaudientes
κατὰ, vertunt, *iuxta eandem cogitationem armamini*.
Per cogitationem accipe primò, conſiderationem,
æſtimationem, ratiocinationem. q. d. cùm Chri-
ſtus tanta paſſus ſit pro vobis, cogitate, æſtimate,
& concludite quanta pro eo, imò pro vobis ipſis,
puta pro fuga peccati & ſequela virtutis, quam
vobis ſua paſſione conciliauit, agere & pati de-
beatis. Hoc eſt quod monet Paulus: *Recogitate eum
qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſum ſemetipſum
contradictionem; vt ne fatigemini animis veſtris defi-
cientes. Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis
aduersùs peccatum repugnantes*, Hebr. 12. 2.

Secundò, *eadem cogitatione*, id eſt, ſimili reſolu-
tione, decreto animi, propoſito armate vos. ita
Vatabl. Sic S. Paulus hortans Philippenſes cap. 2.
3. ad humilitatem & amorem mutuum eodem vti-

A tur ſtimulo. *Hoc enim*, inquit, *ſentite in vobis quod &
in Chriſto Ieſu*, id eſt, hunc animi ſenſum, hoc pro-
poſitum induite, quod cernitis in Chriſto, *qui cùm
in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe
æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui
accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu
inuentus vt homo.* Senſus eſt, q. d. Cùm Chriſtus
tam reſolutè & generosè pro vobis paſſus ſit &
crucifixus, vt peccata & vitia veſtra crucifigeret,
vos ſimiliter ea in vobis ſimili animi reſolutione,
& efficaci propoſito crucifigite, etiamſi id fiat
cum paſſione & dolore. Rurſum Chriſti exemplo
omnia aduerſa & acerba, quæ in hac vita plurima
occurrunt, fortiter & generosè tolerate. Sic Pau-
B lus ait Roman. 6. v. 6. *Vetus noſter homo ſimul* (cum
Chriſto crucifixo) *crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus
peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato.* & Galat. 2. 19.
*Ego enim per legem legi mortuus ſum, vt Deo viuam:
Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autem iam non ego: vi-
uit verò in me Chriſtus. Quòd autem nunc viuo in car-
ne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemet-
ipſum pro me.*

Docent ergo S. Petrus & Paulus non tantùm re-
ligioſos, vti pulchrè oſtendit Caſſianus lib. 4. In-
ſtitut. cap. 34. & 35. ſed & Chriſtianos omnes cum
Chriſto crucifixo debere eſſe crucifixos mundo,
eiúſque pompis & vitiis, adeò vt Chriſtianiſmus
ſit imago crucis, & tota veri Chriſtiani vita eam
C præferat figuram & ſpeciem, quam habuit Chri-
ſtus cruci affixus. Primò enim, ſicut qui in cruce

Chriſtianiſmus eſt imago crucis.

ſuſpenſus eſt, non poteſt pro libito manus & mem-
bra mouere, ſed ea affixa habet ligno; ita Chriſtia-
nus non poteſt ad libitum ſe ſuaque membra mo- 1.
uere, ſed ea debet conformare & quaſi affigere le-
gi Dei & Chriſti. Secundò, ſicut cruci affixus aſſi- 2.
duè ſua cruce cruciatur; ſic lex Chriſti aſſiduè ſen-
ſum & carnem cruciat, vtpote eius deſideriis &
concupiſcentiis repugnans, eáſque mortificare &
reſecare iubens. Tertiò, ſicut ſuſpenſus non cu- 3.
rat homines tranſeuntes, ſpectacula, pompas, de-
licias; ſic Chriſtianus eadem curare non debet,
nec iis cor affigere. Quartò, ſuſpenſus de craſtino 4.
D non eſt ſollicitus, nullâque pecuniæ, aut poſſeſ-
ſionum cupiditate tenetur: idem faciat Chriſtia-
nus. Quintò, ſuſpenſus licèt in corpore ſpirans, 5.
cura tamen & cogitatione rebus omnibus eſt mor-
tuus, ea verò tantùm cogitat ad quæ paulo pòſt
migraturum ſe ſperat: ſic & Chriſtianus non ſo-
lùm vitiis & concupiſcentiis, ſed & ipſis mundi
elementis rebúſque omnibus affectu ſit mortuus
oportet, totúmque cor conuertat ad Deum & cœ-
lum, quò ſingulis momentis ſperat ſe peruentu-
rum: vnde fiat vt mundi actibus & deſideriis de-
functus, iam non viuat ipſe, ſed viuat in eo Chri-
ſtus, qui crucifixus eſt pro eo.

Nota tertiò, τὸ *armamini* primò generatim po-
E teſt accipi pro *induite*, inſtruite. ſic enim ſubinde
veſtes & quæuis inſtrumenta vocantur arma. Se-
cundò tamen propriè & neruoſiùs, τὸ *armami-
ni* accipe pro *armate vos*, armis vos inſtruite.
Hæc vox innuit primò, vitam hominis, præſer-
tim Chriſtiani, non eſſe aliud quàm militiam, vt ait
Iob cap. 14. 1. in qua continuò contra dæmonem,
carnem & mundum luctandum & decertandum
eſt. Secundò, panopliam, id eſt, plenam armatu-

Panoplia Chriſtiani eſt crux.

ram Chriſti fuiſſe paſſionem & crucem: hac enim
debellauit peccatum, mortem, infernum & dia-
bolum. Vnde ſymbolicè Thomas Anglicus notat
Chriſtum in cruce fuiſſe inſtar equitis armati: co-
ronam enim ſpineam illi fuiſſe pro galea, carnem
pro

pro lorica, clauos pro gladio, crucem pro equo. Tertiò, panopliam pariter cuiuſque Chriſtiani eſſe paſſionem & crucem Chriſti, eiuſque cogitationẽ, memoriam, cõſiderationem, & inuocationem: iiſdem enim armis vti & pugnare debet Chriſtianus, quibus vſus eſt & pugnauit Chriſtus. Quocirca nullum efficacius telum, aut clypeus eſt ad reſiſtendũ tentationi dæmonis, carnis & mundi, quàm cogitatio Chriſti crucifixi, vti docui cap. 2. 21. & c. 3. 18. Vide & panopliam Chriſtiani a capite ad talos, quam ex Apoſtolo deſcripſi Epheſ. 6. 13.

Huius rei ſymbolo in Cõfirmationis ſacramento ab Epiſcopo in fronte ſignamur, eóque quaſi milites & pugiles Chriſti auctoramur, & roboramur ad certandum pro fide Chriſti vſque ad mortẽ & martyrium. Ita Conſtãtinus Magnus in edict. ſui ipſius Confirmationem referens: *Lauatóque*, inquit, *me de fonte, induto veſtibus candidis, ſeptiformis gratiæ Spiritus ſancti conſignationem adhibuit beati Chriſmatis vnctione, & vexillum crucis in mea fronte liniuit.* & Prudent. in Pſychom.

Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula, per quæ
Vnguentum regale datum eſt, & chriſma perenne.

Hinc in Ordine Romano die Iouis ſancto, forma crucis vocatur *ſignum frontis & ſacri titulus bellatoris, vt ſignati chriſmate ſancto, ſigniferi eſſe mereamur cæleſtes.* Quocirca veteres noo tantùm frontem, in qua reſidet pudor, in Confirmatiooe vngebaur & ſignabant cruce, ad intrepidè profitendam fidem & crucem, ſed etiam alia membra. Id etiamnum ſeruant Græci, qui, vt ait Ieremias, Patr. Conſtan. in Profeſ. fidei, vngunt frontem, oculos & dorſum in formam ctucis. Æthiopes verò, vt habet eorum Rituale, ſiue ordo Baptiſmi, vngunt noo tantùm oculos, frontem & dorſum in formam crucis; ſed & nares, labia, pectus, ſtomachum, tibias, genua, & pedes, vt ſignificent cruce obſignanda eſſe omnia membra, omnes ſenſus, omoes actiones Chriſtiani.

Hinc turſum militiæ Chriſtianæ teſſera & vexillum eſt crux. Primus enim Conſtantinus Magnus aquilas, quas Romani in vexillis præferebant, mutauit in labarum crucis, quod ei cœlitus oſtenſum erat cum hoc lemmate: *In hoc ſigno vinces*; eòque illuſtres victorias de Maxentio aliíſque Tytannis obtinuit, vti narrat Euſeb. in vita Conſtant. Id ſecuti ſunt Chriſtiani in bello ſacro: quotquot enim nomen dabant militiæ ad recuperandam Terram ſanctam, cruce ſignabantur. Vide Gretſerum de Cruce.

Quia qui paſſus eſt in carne deſiit à peccatis.] Multi per paſſum in carne accipiunt Chriſtum; de Chriſto enim paulo antè dixit: *Chriſto igitur paſſo in carne.* &c. ſicque explicant, q. d. Chriſtus paſſus in carne per paſſionem eneruauit & aboleuit peccata, dum nos per ſuam gratiam ab iis facit deſinere & ceſſare: vt ſit Hebraiſmus quo Cal ponitur pro Hiphil, puta *deſiit*, pro deſinere fecit. Aut, vt alij, *deſiit à peccato*, vt habent Græca, id eſt, deſiit eſſe hoſtia pro peccato. *Vna enim oblatione conſummauit in æternum ſanctificatos*, Hebr. 10. 14.

Verùm hæc violenta aut contorta videntur. Quare OEcum. & alij genuinè per paſſum in carne, puta crucifixum, accipiunt Chriſtianum. hic enim, vt iam dixi, in Baptiſmo concrucifixus, commortuus & cooſepultus eſt Chriſto, vt ait Paulus Rom. 6. 4.

Rurſum hic paſſus eſt in carne, quia carnem ſuam cum eius concupiſcentiis affligit, mortificat, & crucifigit.

Vers. 2. Ad Chriſtianum enim, non verò ad Chriſtum pertinent ea quæ ſequuntur, *vt iam non deſiderijs hominum, ſed voluntati Dei quod reliquum eſt in carne viuat temporis.* Senſus ergo eſt, q. d. Chriſtianus qui inſtar Chriſti crucifixi crucifixus eſt, carnem ſuam crucifigendo cum vitiis & concupiſcentiis, hîc iam deſiit, valedixit & renunciauit peccatis, vt deinceps in carne non viuat carni, ſed Deo, perinde ac ſi Angelus eſſet in carne, eam ſpiritui ſubdens, ſpiritalem efficiens, & penè in ſpiritum transmutans: quocirca non viuat *deſiderijs*, id eſt, ſecundùm deſideria hominum gentilium & carnalium in luxuriis, vinoleotiis, comeſſationibus, vti mox explicat, ſed *voluntati*, id eſt, iuxta voluntatem *Dei*, vt eam in omnibus ſibi regulam viuendi ſtatuat, eáque agatur & impellatur ad omne bonum Deo placitum, quod ſcilicet ipſe iubet aut conſulit. Vnde S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. legit, *In Dei voluntate reliquum in carne tempus exigat.* Piè & ſapienter S. Auguſt. in Manuali: *Perdit*, ait, *quod viuit, qui te Deum non diligit; qui curat viuere non propter te Domine, nihil eſt, & pro nihilo eſt: qui tibi viuere recuſat mortuus eſt: qui tibi non ſapit deſipit.* & mox: *Anima quæ te non quærit nec diligit, mundum diligit, peccatis ſeruit & vitijs ſubiecta eſt, nunquam quieta, nunquam ſecura eſt. Famuletur tibi ſemper anima mea, ſuſpiret tibi ſemper peregrinatio mea, ardeat in amore tuo cor meum, requieſcat in te Deus meus anima mea, contempletur te in mentis exceſſu, cantet laudes tuas in iubilatione, & hoc ſit in hoc exilio meo conſolatio mea.* Significat ergo S. Petrus Chriſtianos debere redimere tempus præteritum malè impenſum carni & Veneri, vt à Baptiſmo omuem deinceps vitã conſecrent Chriſto, tantóque impenſiùs ſtudeant virtuti, quantò inſolentiùs olim ſtuduerunt voluptati, vti & monet S. Paulus Roman. 6. 19. Si enim redeant ad priores cupiditates, irritabunt Deum, grauiúſque ab eo punientur. Nam, vt ait S. Petrus Epiſt. 2. cap. 2. 21. *Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.*

Vers. 3. *Sufficit enim præteritum tempus* (Græca adduot βίος, id eſt, *vita*) *ad voluntatem Gentium conſummandam.*] hoc eſt, *volũtates*, id eſt, deſideria Gẽtium *conſummaſſe*, vt legit S. Auguſt. hom. 20. inter 50. Clarè Pagni. & Tigurina: *Sat enim eſt nobis quod anteacta vitæ tempore voluntatem gentium patrauerimus, cùm verſaremur in laſciuijs, concupiſcentijs, vinolentijs.* Ex modeſtia, & vt lenior ſit increpatio S. Petrus ſe gentibus annumerat, cùm ipſe Gentilis non fuerit, multò minùs gentiliter vixerit. Explicat *τὸ reliquum in carne*, q. d. magnam & meliorẽ ætatis partem in gentiliſmo tranſegiſtis carni & vitiis: parua vitæ pars vobis ſupereſt; eius ergo reliquum, quod modicũ eſt, declinans & ſeneſcens date Deo & virtuti. Ergo ſat Veneri ventríque datum, ounc viuite Chriſto. Sic Vdo Archiepiſc. Magdeburgenſis turpiter viuẽs cœlitus monitus eſt hac voce: *Vdo Vdo ceſſa ludo, luſum ſatis Vdo.* Sed quia finẽ ludendi non fecit, capite plexus eſt a S. Mauririo in publico vrbis templo, vbi etiamnum cruoris eius veſtigia in marmore cernuntur, vti narrat Nauclerus vol. 3. generat. 43. Fulgoſ. lib. 9. c. 12. & alij. Sic ait Ezechiel c. 44. 6. *Sufficiant vobis domus Iſraël omnia ſcelera veſtra.* & c. 45. 9. *Sufficiat vobis principes Iſraël iniquitatẽ & rapinas intermittite, & iudicium & iuſtitiam facite.* Hoc eſt quod fideles monet S. Paulus Rom. 13. 11.

13.11. *Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere,* &c. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeſtè ambulemus: non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum: & carnis curam ne feceritis.* Vide vt S. Petro S. Paulus quaſi chorda chordæ concordet & ſuccinat.

His qui ambulauerunt.] Volutantes ſe de vitio in vitium: tres enim ſunt gradus peccatorum, primus aggredi peccatum, ſecundus in illo ambulare & ſtare, tertius in illo ſedere & conquieſcere, illíque ſe totum dedere & affigere, quos expreſſit Pſaltes initio Pſalmorum, dicens: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Impij ergo ambulāt de peccato in peccatum. Ex aduerſo de iuſtis dicitur Pſal. 83.8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* quod S. Furſeus apud Bedam lib. 3. Hiſtor. c. 19. audiuit Angelos ſibi occinentes.

In luxuriis.] Græcum ἀσελγείαις ſignificat laſciuiam, inſolentiam, petulantiam, procacitatem, proteruiam, tum in impudicis verbis, geſtibus, tactibus; tum in dicteriis, irriſionibus, moleſtiis, quibus vexatur & moleſtatur proximus.

Deſideriis.] ἐπιθυμίαις, id eſt, *concupiſcentiis.* Impiorum enim cor iis æſtuat, & inſtar clibani ardentis aſſiduè eiaculatur ſcintillas, puta ardentia deſideria nunc libidinis, nunc gulæ, nunc auaritiæ, nūc iræ, nunc vindictæ, &c. Nam, vt ait Seneca: Immenſæ ſunt hominum cupiditates, ſempérque hiant & poſcunt. *Altera ex fine alterius naſcitur: qualem dicimus eſſe ſeriem cauſarum, ex quibus nominatur fatum, talem dicimus eſſe cupiditatum.* ita ipſe Epiſt. 19. verè Sapiens Eccleſ. 18.30. *Si præſtes animæ suæ concupiſcentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.*

Vinolentiis.] Perperam aliqui legunt *violentiis.* Græcè enim eſt οἰνοφλυγίαις, id eſt, *temulentiis*, vinolentiis, crapulis, quales ſunt ebrioſorum, qui mero pleni non niſi vinum olent & eructant, adeóque in vino corpus, ſenſus, animam, mentem, totóſque ſe obruunt & ſepeliunt, mortuis quàm viuis ſimiliores. vnde Syrus vertit: *In crapula & ebrietate & proteruia & cantu.*

Comeſſationibus.] De his dixi Rom. 13.13.

Potationibus.] Hæc vox diſtinguitur à vinolentiis, quaſi cauſa ab effectu, potatio enim cauſat vinolentiam. Rurſum quaſi genus à ſpecie; potatio enim fit non tantùm vino, ſed & mulſo, cereuiſia, aliíſque potibus.

Et illicitis idolorum cultibus.] *Illicitis*, id eſt, abominandis & execrandis. eſt Mioſis. Vnde S. Aug. hom. 20. inter 50. legit, *nefandis idolorum ſeruitutibus.* Gentiles enim non tantùm colebant Cererem quaſi Deam dantē fruges, & Bachum quaſi Deum dantem vinum, ſed & aliis ſuis deſideriis & cupidinibus, quibúſque præficiebant Deos, quos inuocabant vt res concupitas ſibi concederent, ſicut *Volupiam, quæ à voluptate appellata eſt, & Libentinam, cui nomen eſt à libidine*, ait S. Auguſt. lib. 4. de Ciuit. c. 8. Taceo Deam Virginenſem, Premam, Partundam, Venerem, Priapum & alios obſcœniores quos nominare pudor non ſinit, adeò vt S. Aug. eos referens lib. 6. c. 9. erubeſcat & perhorreſcat.

Hinc patet hanc Epiſtolam licèt primariò ſcripta ſit ad Iudæos, ſecundariò tamen ſcriptam quoque ad Gentiles ad Chriſtum conuerſos; hi enim in gentiliſmo vacarunt idololatriæ, luxuriæ, & gulæ: Iudæi verò poſt reditum à Babylone ampliùs non coluerunt idola.

A *In quo admirantur.*] ξενίζονται, id eſt, *peregrinantur*, hoc eſt, peregrini ſibi videntur, & quaſi eſſe in alio mundo, videntes rem tam inopinatam, vitam ſcilicet veſtram tam ſanctam & admirādam, quam quaſi rem peregrinam, nouam & inſolitam admirantur & obſtupeſcunt, nimirum ingens miraculum eſt videre Gentilem factum Chriſtianum ſubitò mores in contrarium mutare, vt fiat nouus homo, ex ebrio ſobrius, ex inceſto caſtus, ex ſuperbo humilis, ex animali ſpiritualis. Ea ergo eſt vis legis Euangelicæ & gratiæ Chriſti, de qua Pſaltes Pſal. 18.8. *Lex Domini*, inquit, *immaculata conuertens animas.* & Iſaias c. 8. 18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum.* vnde OEcum. *Ipſi*, inquit, *Gentiles demirantur vos,* B *quòd cum ipſis in ſimilem impietatis ἀνάχυσιν, id eſt, refuſionem, hoc eſt, confuſionem non concurratis.* Tum quia mirantur veſtram mutationem, tum quia mirantur ſe à vobis deſertos, tum quia mirantur vos concupiſcentias vincere, quibus ipſi indulgentes, ſéque mancipantes putant eſſe impoſſibile poſſe carere. VERS. 4.

Nota pro *confuſione* Græcè eſt ἀνάχυσιν, quod primò, ſignificat *refuſionem*, qua ſcilicet interrogationi turpi vel actui, turpis reſponſio vel actus regeritur & refunditur. Secundò, *redundantiam.* Libido enim inſtar maris redundat & exæſtuat in omnes obſcœnitates. Vnde Syrus vertit: *Ecce nunc admirantur, vóſque maledictis proſcindunt, eò quòd libidine* C *non pruritis cum eis in illa priore ingluuie.* Tertiò, *mollitiem & laſciuiam.* Quartò, *confuſionem*, vt vertit OEcum. eámque duplicem, ſcilicet 1. pudorem & erubeſcentiam. 2. commixtionem qua viri vel fœminæ turpiter, infandè, & ſubinde contra naturam inter ſe commiſcentur, libido enim eſt portentoſa & inſatiabilis, vnde nouos ſemper turpitudinis modos excogitat.

Blaſphemantes.] q.d. ita veſtram mutationem admirantur, vt ſimul eam non laudent, ſed blaſphement, id eſt, vituperent, rideant, execrentur, vtpote ſuis moribus contrariam, ac tacitam eorundem reprehenſionem: veſtris enim virtutibus reipſa taxatis & damnatis eorum vitia. Sic hodie videmus D viros Religioſos ab improbis blaſphemari, quia eorum virtutis & religionis ſplendor improborum quaſi noctuarum oculos perſtringit & pungit; cùm videant ſua vitia ab iis reipſa traduci & damnari. Quare qui id facit, oſtendit ſe improbum, ſæpéque deprehenſum eſt occultam aliquam libidinem aut vitium talibus dominari, etiamſi illud celare, & externa morum honeſtate velare conentur. Verè S. Proſper Epigram. 32.

Impia, ait, *pars mundi parti eſt infeſta piorum,*
Nec tolerare poteſt diſſimiles animos.
Ridens nolentes opibus præſentibus vti,
Sperantéſque ſibi credita poſſe dari.

Qui reddent rationem ei qui paratus eſt iudicare vi- VERS. 5.
E *uos & mortuos.*] *Qui paratus eſt*, primò, idem eſt quod qui deſtinatus eſt iudex. 2. qui ex zelo iuſtitiæ & vindictæ inhiat iudicio, auidéque diem iudicij expectat. 3. qui breui & proximè iudicaturus eſt, id eſt, qui in promptu habet tum ſcientiam & teſtes, puta Angelos, dæmones, ipsámque hominis conſcientiam, quibus reos conuincat & damnet, tum virtutem & potentiam, qua damnatos à ſe etiam Reges & Principes trudat in abyſſum gehennæ, vt nemo eius oculos, os & manus euadere poſſit.

Quocirca tunc ſerò agnoſcent ſuum errorem, dicéntque attoniti: *Hi ſunt quos aliquando*

habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. A *Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt.* De ſe verò vlulantes plangent: *Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuncius percurrens, & tanquam nauis quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cum pertranſierit non eſt veſtigium inuenire*, &c. Sap. 5. 3. & ſequent. B

Sapienter S. Auguſt. Soliloq. cap. 14. *Cùm hoc*, ait, *diligenter conſidero Domine Deus meus terribilis & fortis, timore pariter & ingenti rubore confundor, quoniam nobis magna eſt indita neceſſitas iuſtè rectéque viuendi, qui cuncta facimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis.*

VERS. 6. *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt, vt iudicentur quidem ſecundum homines in carne, viuant autem ſecundum Deum in ſpiritu.*

Probat Chriſtum iudicaturum viuos & mortuos, ex eo quòd deſcendens ad inferos iudicarit mortuos carne, ſed viuos ſpiritu. Planè enim alludit ad id quod de eiſdem dixit cap. præcedenti, v. 18. C *Chriſtus enim pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu: in quo & his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit.* Solet enim S. Petrus idem repetere & inculcare. Vnde toties repetit & inculcat paſſionem Chriſti, patientiam, amorem fraternitatis, aliáſque virtutes Chriſtianas. Hoc enim eſt officium boni Paſtoris, Doctoris & Prædicatoris: nec enim auditores ea quæ dicuntur ilieù capiunt, aut faciunt, ſed identidem eadem illis repeti, & imprimi debent: qua de cauſa S. Chryſ. in homiliis ad populum, ſæpe & penè ad nauſeam inſectatur iurandi conſuetudinem, quæ tunc Antiochiæ vigebat, ac palàm profitetur ſe non deſtiturum ab hac iteratione & increpatione, donec auditores eam correxerint. D Iam varij variè hunc locum explicant.

Chriſtus prædicauit mortuis quomodo.

Expoſ. 1. Primò, Pererius lib. 9. in Geneſ. diſp. 30. num. 91. & Salmeron hîc, per mortuos accipiunt morituros, q. d. hominibus morituris dum in hac vita viuunt, feriò & verè prędicatur futurum iudicium poſt mortem. ergo mortui verè iudicandi ſunt à Chriſto.

2. Secundò, Arias mortuos accipit myſticè, nimirum mortuos peccato. q. d. iis qui in Chriſto mortui ſunt mundo & peccatis hoc Euangelium, id eſt, lætum nuncium allatum eſt, quòd licèt ſecundùm hominem & carnem, id eſt, quoad externam ſpeciem, E reliquis hominibus ſimiles eſſe iudicentur, viuãt tamen ſecundùm Deum in ſpiritu, id eſt, ſpiritu, mente & vita Chriſtum Dei filium eiúſque gloriam referant & repræſentent. Sic ferè & Dion. explicat. q. d. mortui in Chriſto iudicantur & damnantur ab hominibus huius ſeculi, viuunt tamen coram Deo in ſpiritu, vtpote Dei gratia & charitate præditi. Huc accedit Alcazar in Apoc. 21. v. 20. annot. 18. qui mortuos intelligit peccato & amori proprio. q. d. Chriſtus iudicaturus eſt viuos & mortuos myſticè. Sic enim ab Apoſtolis euangelizatum eſt mortuis, id eſt, fidelibus qui peccato & mundo mortui ſunt, ídque ad hoc vt patienter ferant ſe carne iudicari, id eſt, damnari, cruciari & occidi propter Chriſtum, ſcientes in Dei tribunali ſibi adiudicandam cauſam, ſéque donandos præmio vitæ ſpiritalis, glorioſæ & æternæ, vt ſcilicet apud Deum viuant ſpiritu immortali lætiſſimo & beatiſſimo.

3. Tertiò alij. q. d. mortui in Chriſto iudicant, id eſt, damnant ſcelera quæ ferè in ipſa hominis carne reſident, ideóque ſe Deo ſpiritu excolendos & viuificandos ſubiiciunt. Verum hi omnes τὸ *mortuis* non propriè ad literam, ſed myſticè & ſpiritualiter accipiunt, cùm propriè vt ſonat videatur accipiendum. Sic enim immediatè antè accipit S. Petrus cùm dicit, Chriſtum iudicaturum viuos & mortuos, idque hîc probare contendit.

4. Quartò ergo OEcum. propriè mortuos accipiens ſic explicat, q. d. Chriſtus deſcendens ad inferos iudicauit, id eſt, damnauit mortuos ibi degentes, eos ſcilicet, qui dum in viuis agerent more hominum carnalium turpiter in carne vixerant: viuificauit verò & ſaluauit eos qui ſecundùm Deum in ſpiritu, id eſt, piè & ſpiritualiter vitam traduxerant. Verùm hîc duos ponit ordines, vnum ſaluandorum, alium damnandorum, ac conſequenter alios facit iudicatos à viuificatis, cùm S. Pertus videatur facere eoſdem. Hoc enim ſignificant illæ particulæ *quidem* & *autem*, quæ ſibi inuicem in eadem re & in eodem ſubiecto opponi ſolent.

5 Quintò alij explicant. q. d. Chriſtus deſcendens ad Patres mortuos in limbo detentos, eis euangelizauit & nunciauit quòd iudicentur, Græcè κριθῶσι in futuro, id eſt, iudicandi ſint quidem in die iudicij, *ſecundum homines*, id eſt, quatenus homines iam rediuiui rurſum exiſtent *in carne*, in ea enim reſurrecturi ſunt & ituri ad iudicium; ſed pariter eis nunciauit quòd adiudicandi cœlo, viuificandi ſint *ſpiritu* gratiæ & gloriæ ſempiternæ. Verùm hæc expoſitio non ſatis explicat antitheſin, quæ eſt in iudicari carne, & viuificari ſpiritu: rurſum inter τὸ *ſecundum homines*, & *ſecundùm Deum*; ſed homines Deo, carnem ſpiritui, & iudicium viuificationi ſubſternit & ſubordinat.

.6. Sextò alij. Probat, inquiunt, S. Petrus Chriſtum venturum vt iudicet non tantùm viuos, ſed & mortuos, ex eo quòd, vt dixit cap. præced. verſ. 19. Chriſtus deſcenderit ad inferos, vt iis qui olim mortui eò deſcenderant euangelizaret & prædicaret, ad hoc non vt mortuos in peccato conuerteret, ſed vt quaſi iudex eos iudicaret, non ſolùm percellendo & condemnando dæmones & reprobos iam in gehennam damnatos, ſed etiam iudicando iuſtos olim incredulos Noe minitanti diluuium, poſtea verò credentes & pœnitentes: hos enim iudicauit, hancque in eos ſententiam protulit, dicendo: Ego vos ob incredulitatem & peccata damnaui *ſecundum hominem*, id eſt, exteriùs *carne*, vt ſcilicet exterior veſter homo, puta corpus & caro moreretur & mergeretur diluuio; vel *ſecundum homines*, id eſt, vt more hominum, qui corpus poſſunt interficere, nõ animam, puniamini & moriamini in carne; ſed quia ante mortem pœnituiſtis, idcirco ſecundùm Deum, id eſt, interiùs & ſecretò coram Deo animam veſtram adiudico vitæ, vt ſcilicet per meam mortem & redemptionem viuatis mecum ſpiritu, ideóque cõmunico ſpiritui veſtro viſionem meæ diuinitatis, eaque vos beo & glorifico, faciámque pariter vt tertio die mecum is reſurgat in corpore ad vitam plenam, glorioſam

&

& æternam. ita Suarez 3. p. tomo 2. diſput. 43. ſect. 3. & Gregor. de Valentia 3. parte 2. quæſt. 4. puncto 2.

Dices, pro *iudicentur & viuant* Græcè ſunt futura κριθῶσι & ζῶσι. Ergo hoc iudicium adhuc futurum eſt: illud verò Chriſti iam dictum peractum eſt cùm ipſe deſcendit ad inferos. Ergo de eo non loquitur hîc S. Petrus. Reſpon. primò, hæc futura non referuntur ad tempus præſens nobis, ſed Chriſto, puta ad tempus Chriſti deſcendentis ad inferos: tunc enim erat adhuc futurum, non factum. q. d. Chriſtus deſcendit ad inferos euangelizatum mortuis, ad hoc vt eos iudicaret carne, & viuificaret ſpiritu: necdum enim erant ab eo iudicati & viuificati, ſed adhuc iudicandi & viuificandi. B Secundò Chriſtus tunc inchoauit iudicium, conſummabit verò illud in fine mundi. Tunc ergo peraget plenum & vniuerſale iudicium, quod ſanè adhuc futurum eſt: tunc enim iudicium illud in limbo ſecretò peractum celebrabit coram toto mundo, ſententiámque ſuam confirmabit & publicabit, vt duret per omnem æternitatem. q. d. Chriſtus deſcendit ad inferos vt mortuos patres iudicet carne, & viuificet ſpiritu, illudque in hoc deſcenſu fecit inchoate, plenè verò & perfectè idipſum faciet in die iudicij.

Tertiò, Chriſtus iudicauit mortuos in limbo carne, id eſt, puniuit eos in futurum, quia eis hanc C pœnam & pœnitentiam exteriùs irrogauit, vt publicam apud homines ſubirent notam & ignominiam, vt ſcilicet homines non tantùm præteriti, ſed & futuri iudicent, æſtimeníque eos quoad carnem diluuio merſos & ſuffocatos iuſte ob eorum incredulitatem & peccata, imò iudicent eos quoad animam damnatos, eſto ſecretò coram Deo viuificati ſint ſpiritu. Sic enim etiamnum viri docti, vt dixi c. præcedenti v. 19. & 20. cenſent omnes diluuio merſos fuiſſe damnatos. Chriſtus ergo ſuo iudicio hanc eis notam apud homines irrogauit, voluítque vt hoc hominum iudicium paterentur ob ſuam culpam, quia ſcilicet ſua incredulitate & peccatis, eiúſque iuſta punitione & morte qua merſi ſunt diluuio, hominibus iuſtam hoc ſuſpicandi occaſionem dederunt. D Verùm quia S. Petrus ait, *vt iudicentur ſecundum homines*, non *hominem*, hinc videtur potiùs loqui de iudicio hominum, quàm de iudicio Chriſti, alioquin dixiſſet vt iudicet eos Chriſtus, vel vt iudicentur à Chriſto. Potiùs ergo videtur loqui de mortuis, qui in pietate & carnis mortificatione iudicantur ab hominibus carnalibus egiſſe vitam miſeram, ſuperſtitioſam & ſtultam, non autem de mortuis ex peccato, & merſis in diluuio. Vnde ait his euangelizatum, id eſt, lætum nuncium de mercede & præmio vitæ beatæ allatum fuiſſe.

Refellitur.

7. Genuina.

Quare ſeptimò hîc videtur genuinus totius huius loci eſſe contextus & ſenſus, ne quis miretur id quod dixit S. Petrus Chriſtum iudicaturum E mortuos, idipſum probat, dicens: *propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt*. Loquitur enim contra Gentiles & Epicuræos viuentes in luxuriis, vinolentiis, comeſſationibus, dicentes:

Ede, bibe, lude, poſt mortem nulla voluptas.

quaſi omnis felicitas in iis & in hac vita conſiſtat. cenſebant enim animam interire cum corpore, ac proinde ſtultum eſſe voluptatibus huius vitæ abſtinere, & carnem mortificare ſpe futuræ vitæ, vtpote quæ nulla ſit, ac proinde nullum in ea de geſtis præſentis vitæ ſit expectandum iudicium, nulla merces & retributio. Mortuos enim nihil ſentire, nihil ſcire, nihil pati, imò planè non eſſe. Euertit hoc S. Petrus docens Chriſtum iudicaturum tam mortuos, quàm viuos, eiſque pro meritis præmia redditurum: mortuos ergo viuere quoad animam, ac proinde Chriſtianos debere priſtinis cupiditatibus renunciare, vitiis carnis abſtinere, ac Chriſto paſſo & crucifixo ſe conformare, crucifigendo carnis appetitus, *vt iam*, inquit verſ. 2. *non deſideriis hominum, ſed voluntati Dei quod reliquum eſt in carne viuat temporis*, vt nimirum in altera vita cum Chriſto reſurgatis ad gloriam. Probat hæc omnia ex eo quòd Chriſtus, vt oſtenderet ſe iudicaturum mortuos æquè ac viuos, deſcenderit ad mortuos patres in limbo degẽtes, qui in hac vita vixerunt piè, caſtè, ſanctè ſecundùm ſpiritum, non ſecundùm carnem, iiſque euangelizarit, id eſt, attulerit lætum nuncium beatitudinis, nimirum adiudicando eos cœlo & vitæ beatæ, eamque quaſi iudex reipſa illis largiendo, ita vt licèt illi iudicentur & æſtimentur *ſecundum homines*, id eſt, ab hominibus mundanis eſſe mortui (τὸ enim *mortui* hîc repetendum eſſe patet ex antitheſi quæ ſequitur, *viuant autem, &c.*) id eſt, planè interiiſſe *in carne*, ideóque fuiſſe miſeri & ſuperſtitioſi vel fatui, quòd dum viuerent, carnis voluptates ſpreuerint, eámque cum vitiis & concupiſcentiis mortificarint & crucifixerint, vt ſeſe aſſimilarent Chriſto poſtea paſſo & crucifixo, iidem tamen *viuant ſecundum Deum*, id eſt, coram Deo, & dono Dei in ſpiritu gratiæ & gloriæ cœleſtis. τὸ enim *vt licèt iudicentur ſecundum homines*, reſpicit id quod dixit v. 4. *In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confuſionem, blaſphemantes*. Nam, vt ait S. Paulus 1. Corinth. 15. 19. *Si in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*. Tales mortui fuere Prophetæ, Machabæi & ſimiles, quos recenſet Apoſtolus Hebr. 11. qui auſteram vitam egerunt in carnis mortificatione, & in ſpiritu puro ſanctóque ſeruierunt Deo, pro eóque dura, adeóque mortem ipſam paſſi ſunt. Tales quoque fuere multi merſi diluuio, qui priùs increduli Noë illud minitanti: vti dixit c. præcedenti v. 20. (eò enim alludit) vacabant luxuriis, potationibus, comeſſationibus, poſtea tamen territi conſtantia minarum Noë & fabricationis arcæ pœnituerunt, ſéque dederunt abſtinentiæ, continentiæ & pœnitentiæ. Hos enim homines carnales iudicabant planè mortuos, & carne merſos in diluuio, cùm tamen per Chriſtum viuant ſpiritu. Horum enim exemplum Chriſtianis proponit vt eos imitentur, ac priſtinas carnis illecebras abdicent, ſpiritúque gratiæ viuant, vt mox cum Chriſto reſuſcitari, felicitate donari, & ſpiritu gloriæ æternæ viuere & beari mereãtur. Hic enim verſus pẽdet à v. 1. & ſeq.

Porrò ex horum piorum gloria & præmio colligendas relinquit S. Petrus impiorũ pœnas & ſupplicia, quæ ſcilicet tormenta eos maneant, qui carnis voluptatibus indulgentes totos ſe tradiderunt luxuriæ & crapulæ, vt hos deuitẽt fideles, & pios in mortificatione carnis viuẽtes & mortuos ſequantur. vnde & ſubdit: *omniũ autem finis appropinquauit*.

Nota primò, τὸ *ſecundum homines*, idem eſt quod ab hominibus, qui humana, id eſt, exteriora & ſenſibilia æſtimant, qui tantùm iudicant, amant & ſectantur ea quæ vident, ſentiunt & ſapiunt *in carne*, & carnalibus voluptatibus, ac proinde iudicant eos qui in carne vixerunt & viuunt abſtinentes & continentes eſſe miſeros, ſuperſtitioſos & fatuos.

Huic opponitur τὸ *ſecundum Deum*, id eſt,

apud Deum, coram Deo, à Deo, dono & præmio Dei, qui eſt Dominus ſpirituum, piam mentem inſpicit, eámque iudicat ſecretò, interiùs & inuiſibiliter, conferendo ei vitam ſpiritus, puta vitam ſpiritalem, cœleſtem, angelicam, beatam & diuinam.

Nota ſecundò, alludit S. Petrus ad Chriſtum, quem cap. præcedenti verſ. 18. dixit paſſum pro nobis, *vt nos offerret Deo mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.* q. d. ſicut Chriſtus pro noſtris patrúmque culpis hoc iudicium ſubiit, vt moreretur carne, ſed tertio die reſurgens viuificaretur ſpiritu, ita pariter idem iudicium Patribus, qui ſecundùm ſpiritum, non ſecundùm carnem vixerunt, irrogauit, hanc in eos ſententiam pronuncians: Quia carnis concupiſcentias mortificaſtis, dono vos vita ſpiritus, & licèt ab hominibus carnalibus iudicemini planè eſſe mortui, ideóque vixiſſe miſerè in carne, tamen apud Deum viuatis felices in ſpiritu, nimirum immortales, beati & glorioſi in anima, ac ſuo tempore cum Chriſto vobiſcum paſſo & crucifixo reſurgatis in corpore immortali, beato & glorioſo. Hoc ſignificat τὸ *propter hoc & mortuis euangelizatum eſt.* fuit enim hoc iudicium Chriſti Euangelium, id eſt, lætiſſimum nuncium, quod Patribus toties & tamdiu carne mortificatis attulit de ſua morte & redemptione iam peracta, ideóque eorum liberatione, felicitate & gloria. Vnde Tropol. hoc iudicium Chriſti & Patrum neceſſe eſt vt ſubeat quilibet Chriſtianus, nimirum vt iudicetur & mortificetur carne tum ab aliis, tum à ſeipſo, indéque viuificetur ſpiritu tum per gratiam, tum per gloriam. Huc referri poteſt expoſitio moralis potius quàm literalis S. Auguſt. Epiſt. 99. qui per mortuos accipiens non inferos, ſed infideles

Tropol. & iniquos, ſic explicat: *Propterea*, inquit, *in hac vita & mortuis euangelizatum eſt, id eſt, infidelibus & iniquis, vt cùm crediderint iudicentur quidem ſecundùm homines in carne, hoc eſt, in diuerſis tribulationibus, & in ipſa morte carnis: vnde idem Apoſtolus alio in loco dicit tempus eſſe vt iudicium incipiat à domo Domini; viuant autem ſecundùm ſpiritum, quia & in ipſo fuerant mortificati, cùm morte infidelitatis & impietatis detinerentur.* & ita OEcum. *Dicunt*, inquit, *eos qui ita Chriſto mortui ſunt, vt morte Chriſti conformentur, & mundo, id eſt, mundanis concupiſcentiis mortui ſunt, & ſoli Chriſto viuunt, ob anteactam ignauè ac negligenter vitam ſeipſos in carne condemnare, atque id nihil aliud eſſe quàm ſpiritu, id eſt, ex Chriſti inſtitutione vitam traducere: quippe cùm priorum vitæ actionum damnatio alacriores, ac promptiores ad ea quæ præ manibus habent exercenda ipſos efficiat.* Sic & Hugo, Vatabl. & alij.

VERS. 7. *Omnium autem finis appropinquauit.*] τὸ *autem* non reſpicit proximè præcedentia de iudicio mortuorum, ſed id quod ſuperiùs dixit de abſtinendo à luxuriis, comeſſationibus & priſtinis vitiis. huius enim abſtinentiæ cauſam reddit, quòd voluptatum æquè ac rerum omnium finis appropinquet; propriè verò reſpicit τὸ *paratus eſt iudicare.* q. d. inſtat nobis Chriſtus iudex, quia inſtat finis omnium: ergo par eſt ſobriè & caſtè viuere, ac Chriſto paſſo conformari, vt coram eo iudice ſecuri & læti comparere, & vitæ ſanctæ tranſactæ rationem reddere poſſimus. Hoc eſt quod monet Chriſtus Lucæ 21. 34. *Attendite ne grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & ſuperueniat in vos repentina dies illa.*

Porrò, *finis* hîc primò accipi poteſt vitæ. q. d. breuis eſt vita noſtra, iámque multi 30. 40. 50. eius annos vixerunt: parum ergo eis reſtat: imminet ergo vitæ finis, mors & iudicium particulare.

Secundò, & potiùs *finis* hîc intelligitur mundi & ſeculi: hoc enim innuit τὸ *omnium*, q. d. Mundus iam ſtetit per quatuor annorum millia, vergitque ad ſenium & occaſum: mundus ſex vitæ ſuæ ætates tranſegit, agit iam ſeptimam & vltimam: ergo eius finis appropinquat. Prima enim mundi ætas fuit ab Adam ad Noë & diluuium. Secunda à Noë ad Abraham. Tertia ab Abraham ad Moſen. Quarta à Moſe ad Dauidem. Quinta à Dauide ad captiuitatem Babylonicam. Sexta à captiuitate Babylonica ad Chriſtum. Septima iam agitur à Chriſto vſque ad finem mundi. Hinc S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 1. 18. ait, *Filioli nouiſſima hora eſt.* & S. Paulus 1. Corinth. 10. 11. *Hæc*, inquit, *ſcripta ſunt ad correctionem noſtram in quos fines ſeculorum deuenerunt.* Hinc ait in præterito *appropinquauit*, quia maior ſeculorum pars & numerus iam præteriit.

Myſticè OEcum. *Finis*, inquit, *omnium*, ſcilicet Prophetarum, *eſt Chriſtus.* q. d. *quoniam omnium perfectio, qui eſt Chriſtus, acceſſit, vos quoque debetis huic conformari, in omnibus abſolutos ac perfectos vos reddere in temperantia, in ſobrietate orationum.*

Eſtote itaque prudentes, & vigilate in orationibus.] τὸ *itaque* ſignificat hæc educi & concludi ex iam dictis. q. d. quia finis omnium appropinquat, par eſt, vt ad eum vos comparetis, prudenter in omnibus agendo & vigilando in orationibus, iuxta illud vulgo tritum:

Quicquid agas, prudenter agas, & reſpice finem.

Alludit, imò refricat illud Chriſti: *Vigilate ergo, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit.* & cap. 25. 13. *Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam.* & c. 26. 41. *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.*

Pro *eſtote prudentes*, Græcè eſt σωφρονήσατε, quod OEcum. Pagn. Vatabl. Iſidor. Gagneius & alij vertunt, *ſobrij eſtote: quippe*, ait OEcum. *cùm ſobriorum ſit oratio & precum effuſio, id eſt, vigilantium, & non eorum qui mundanarum rerum ebrietate ſopiti opprimuntur.* Hinc ſobrietas dicitur σωφροσύνη, eo quòd σώζει τὴν φρόνησιν, id eſt, ſeruet prudentiam & mentis ſanitatem. Syrus vertit: *eſtote caſti.* Sobrietatis enim comes & filia eſt caſtitas. Noſter generaliùs & planiùs vertit *prudentes eſtote.* Prudentia enim omnium virtutum eſt dux & auriga, vt aiebat S. Antonius, quæ ſingulas hominis actiones ordinat & moderatur, itáque hominem componit & diſponit, vt ſecurè finem omnium expectet, & fidenter coram tribunali Chriſti rationem vitæ ſuæ redditurus ſe ſiſtat. Prudentia quid.

Nota, quoad etymon *prudens dicitur quaſi porrò videns*, ait Iſidorus lib. 20. Etymol. cap. 15. *Perſpicax enim eſt, & incertorum caſus videt.* Prudentia ergo dicitur quaſi porrò videntia, vel prouidentia. Definitio eius hæc traditur à S. Aug. lib. 1. de lib. arbit. c. 13. *Prudentia eſt rerum appetendarum & fugiendarum ſcientia.* Ab Ariſt. 6. Ethic. c. 5. *Prudentia eſt recta ratio agendarum.* Ab aliis planè & plenè ſic definitur: *Prudentia eſt virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honeſtum ſit, quid turpe; quid faciendum, quid fugiendum.* Prudens q. porrò videt.

Patres

Partes integrantes prudentiæ à nonnullis traduntur ſex. Prima eſt *Prouidentia*, quæ eſt conſideratio futurorum euentuum qui poſſunt ſequi ex opere. Secunda eſt *Ratio*, puta promptitudo ratiocinandi & colligendi vnum ex alio. Tertia eſt *Docilitas*, ſiue promptitudo ad diſcendum. Quarta eſt *Solertia*, ſiue ſagacitas, quæ eſt medij inuentio tempore breuiſſimo, ait Ariſtot. Quinta eſt *Circumſpectio*, puta cōſideratio circunſtantiarum ne qua deſit in opere. Sexta eſt *Cautio*, puta cura vt vitentur pericula & incommoda operi coniuncta. Officia & actus Prudentiæ præcipui ſunt quatuor: *Conſilium*, ex bona deliberatione; *Iudicium*, vt melior rēs & mediū aptius ad finem eligatur: *Conſtantia*, in retinendo eo quod rectè iudicatum eſt: *Diligentia*, in exequendo. Hiſce totidem vitia & actus imprudentiæ opponuntur, nimirum *Præcipitatio*, quæ militat contra conſilium; *Inconſideratio* contra iudicium; *Inconſtantia* contra cōſtantiam & iudicij firmitatem; *Negligentia* contra diligentiam & vigilantiam rationi in exequendo. Prudentia ergo eſt menſura & regula virtutum omnium quæ ſunt in voluntate, à qua ratio honeſti & virtutis in ſingulas deriuatur & deſcendit. Illud enim eſt opus virtutis, quod conforme eſt iudicio & dictamini prudentiæ. Prudentiæ enim officium eſt, præſcribere modum virtutibus, quidnam ſcilicet in ſingulis functionibus ſit rationi commenſum, non exorbitans per exceſſum vel defectū. Quocirca perfecta prudentia tantùm eſt in viris probis, qui affectus habent domitos: in alijs enim affectus ſæpe mutant & peruertunt iudicium rationis & prudentiæ, ait D. Thom. 2.2.q.49. Denique prudentia circa particularia verſatur, vt ſingula fiant conuenienti loco, tempore & modo.

Laus prudentiæ.

Moral. diſce hîc primam & principem virtutum omnium eſſe prudētiam. Præclarè Nazian. in Iambicō de fortuna & prudentia: *Malim*, inquit, *prudentiæ guttam, quàm integrum ſecundioris fortunæ pelagus.* S. Baſil. in Conſtit. Monaſt. c. 15. *In omni*, ait, *quæ ſuſcipitur actione antecedere prudentia debet. Nam prudentia remota, nihil cuiuſuis generis eſt, quod licèt bonum videatur non in vitium recedat, ſi aut alieno tempore, aut non adhibita moderatione fiat.* Idem Orat. 21. de felicitate & prudentia: *Vera*, inquit, *prudentia nihil aliud eſt quàm rerum faciendarum omittendarúmque cognitio, quam qui ſequitur, nullo tempore à virtutis operibus deflectet, nec vnquam prauitatis ſpiculo configetur.* S. Aug. conc. 1. in Pſal. 73. *Prudens*, ait, *dictus eſt porrò videns ſi prudens porro videns, ergo fide videt.* Idem in Epiſt. ad Rom. propoſ. 49. *Prudentia eſt ſpiritus quando neque in bonis temporalibus ſpes noſtra eſt, neque in malis timor.* Idem lib. 6. Muſicæ: *Prudentia eſt affectio animæ vel motus quo intelligit æterna ſuperiora eſſe, & inferiora eſſe temporalia*, idcóque illa præ his appetenda.

Idem ſenſēre Gentiles, qui hæc prudentiæ partim dant elogia, partim præcepta. Socrates rogatus *quid eſſet prudentia? Anima*, inquit, *concinnitas.* ita Stobæus ſerm. de Prudentia. Idem: *Vt nauis vacua*, inquit, *inſtrumentis conuenientibus, ſic vita prudentia affectibus inſtruenda eſt & munienda. Nec equo ſine freno, nec diuitijs ſine prudentia tutò quis vti poterit.* Idem diſcipulos docebat tria. 1. *vt in animo haberent prudentiam.* 2. *in lingua ſilentium.* 3. *in vultu verecundiam.* ita Maxim. ſerm. 41. Philo lib. 1. Alleg. *Quod*, inquit, *inter metalla eſt aurum, hoc inter virtutes eſt prudentia.* Plutarch. *Vt Cyclops excæcatus*, ait, *quoquouerſus manus porrigat, nullo certo innititur ſcopo; ita magnus Rex cui deſit prudentia, quicquid ag-*
A *greditur ingenti rerum tumultu, ſed nullo iudicio.*

Prudentiæ præcepta.

Prudentiæ præcepta, hæc aſſignant. Primum eſt Biantis apud Laertium: *Conſidera, & poſtea rem aggredere.*

Itē: *Aggredere tardius agēda, aggreſſus age conſtans.* 1.

Secundum eſt Periandri apud Laertium: *Ea facito quorum te non pœniteat.* 2.
Idem rogatus quid in minimo eſſet maximum: Reſpondit, *Prudentes cogitationes animæ in corpore humano.*

Tertium: *Prudentia perfecta nihil in rebus humanis* 3.
admiratur. ita Democritus apud Stobæum ſerm. 3.

Quartum: *Prudentia virtutibus omnibus vtitur,* 4.
atque earum modum, ordinem & occaſionem quaſi oculus quidam mentis vndequaque lucidiſſimus oſtendit,
B *ideóque prudentia ſui poſſeſſores efficit Deo ſimiles.* ita Iamblicus apud Stobæum ſerm. de Prudentia.

Quintum: *Prudens vir ad vitam quaſi ad viam* 5.
quandam, non precioſius viaticum, ſed quod magis neceſſarium eſt comparat. ita Criton ibidem.

Sextum: *Prudentiæ ſunt tria munia. 1. præterito-* 6.
rum meminiſſe. 2. agere præſentia. 3. futura cauere. ita Iſocrates apud Stobæum ſerm. 1.

Septimum: *In prælio ſoli cordati milites ſunt cauſa* 7.
victoriæ. ita Ageſilaus apud Plutar. in Lacon. vnde dè Scipione iuniore dixit Cato illud Homeri de Tireſia Odyſſ. κ.

Ille ſapit ſolus, volitant alij velut vmbræ.

C ita Plutar. in Apoph.

Celebre eſt illud Euripidis: *Vnum conſilium rectum magnam militum manum vincit.* In bello ergo æquè, ac cæteris rebus plus valet prudentia, quàm arma & vires.

Octauum: *Sicut exercitum ducit Imperator, Guber-* 8.
nator nauigia, mundum Deus, animam ipſa mens, ſic ipſam felicitatem præſentis vitæ temperat, regítque prudentia. ita Archytas apud Stob. ſerm. 11. de virtute, quæ eſt in ordine prima.

Nonum: *Prudentia te docet vt in cunctis ſemper* 9.
idem ſis, tam in proſperis, quàm in aduerſis, ſicut manus eadem eſt ſiue in palmum extendatur, ſiue in pugnum contrahatur. ita S. Auctor ſerm. ad fratres in eremo
D ſerm. de prudentia tom. 10. S. Aug.

Decimum: *Vti cicatrix admonet cauendum eſſe vul-* 10.
nus, ita memoria præteritorum malorum reddit cautiores. ita Plut.

Vndecimum: Fibri *Pontici genitalia ſibi amputant* 11.
in venatu, quòd ob hæc ſe peti intelligant: ita prudentis eſt rem abijcere ob quam periclitatur. ita Plutarch. Sic Chriſtus iubet erui oculum, manum, pedem, ſi ea ipſi ſunt ſcandalo & ruinæ, Matth. 18. 8. Prudentia ergo docet poſtponere bona famæ, famam vitæ, vitam conſcientiæ.

Omnia ſi perdes famam ſeruare memento.

Duodecimum: *Eum auſculta cui quatuor ſunt au-* 12.
E *res*, hoc eſt, audi eum qui diuturno complurium rerum vſu præ cæteris ſapit, vti ferè ſunt ſenes, qui res priuatas & publicas diu tractarunt.

Decimumtertium: *In bellicis difficultatibus proui-* 13.
dendum eſt vt potius in nocendo aliquid omittatur, quàm cum aliquo detrimento militum noceatur. ita Cæſar lib. 6. de bello Gallico.

Decimumquartum: *Loco ſapientiæ eſt alienam ſtul-* 14.
titiam aperiri, & quietè intueri hoſtem imprudentia ruentem. ita Tacit. lib. 2. hiſtor.

Decimumquintum: *Prudentium & Deum colen-* 15.
tium eſt pullulantes belli cauſas, præſertim cum amicis, protinus incidere, imprudentium verò & Deum ſibi iratum quærentium eſt, tumultus occaſionem excitare. ita Procop. lib. 2. belli Perſici.

16. Decimumſextum: *Prudentium eſt amicis inimicitias condonare: ſtultorum & barbarorum eſt amicos cum inimicis tollere.* ita Dionyſ.Hallicar.lib.5. Idem lib. 11. *Prudentes,* inquit, *publica commoda priuatis ſimultatibus potiora ducunt.*

17. Decimumſeptimum: *Ex malis minimum elige. ex bonis maximum. Quæ diuinitus accidunt, neceſſario; quæ ab hoſtibus, fortiter ferto.* ita Thucyd.lib.2. *Ne temere cuilibet credas, nec propter rerum ſucceſſum inſoleſcas, ſed cuncta expecta quæ hominibus accidere poſſunt.* ita Polyb. lib. 8.

18. Decimumoctauum: *Nemo bonus vir imperij cupiditate tenetur, ſiue grauium negotiorum curam exoptat, & in huiuſmodi re expedit munus impoſitum conſideratè ſubire, vt tuto idipſum liceat exequi.* ita Dion. lib.36. Ergo vita priuata, eſt vita beata.

19. Decimumnonum: *Præuenienda ſunt hoſtium conſilia, antequam cum damno noſtro creſcant.* ita Dion. lib. 38.

20. Vigeſimum: *Qui ſuæ incolumitatis curam gerit, duo obſeruet. Vnum, vt negotio præfectus difficultatem eius à ſe remoueat; alterum, vt rei bene geſtæ nomen ſeruet.* ita idem lib.49.

21. Vigeſimumprimum: *Priuſquam incipias conſulta, & vbi conſulueris maturè facto opus eſt.* ita Saluſt. in Catil.

22. Vigeſimumſecundum: *Præſentibus bonis vti præſtat, quàm fugientia quærere.* ita Procop. lib. 1. belli Perſici. Sic ſecura periculoſis, certa dubiis, perpetua temperariis, multa paucis, facilia difficilibus, publica priuatis, diuina humanis, cœleſtia terrenis anteponenda ſunt. hæc enim dictat prudentia.

23. Vigeſimumtertium: *Plurimum iuuat in rebus obeundis temporis vti opportunitate.* ita Procop.lib.1. belli VVandal.

24. Vigeſimumquartum: *Inſignis eſt prudentia quod non facere non poſſis, id facere vt libenter feciſſe videaris.* ita Pachym.lib.9.

25. Vigeſimumquintum: *Super arduis rebus diu multúmque & grauiter deliberandum, vt quod honeſtiſſimum eſt & æquiſſimum amplectamur, ſed inprimis interpellandus eſt Deus vt quod optimum eſt nobis ſuggerat.* ita Cominæus lib.2.

26. Vigeſimumſextum: *Satius eſt ſua tueri, quàm aliena cum periculo appetere.*

Rurſum: Prudentis eſt ſua non oſtentare, conſilia celare, rumoribus non terreri, in alieno malo fugienda intueri, iuxta illud,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

27. Vigeſimumſeptimum: *Accommodes te tempori, nec ee in aliquibus mutes, ſed potiùs aptes.* ait Seneca de quatuor virt.

28. Vigeſimumoctauum: Ariſtoteles ad Alexandrum: *Annales,* ait, *Patrum diſcute, inde poteris bona exempla extrahere, quia acta præterita dant certum documentum de futuris.*

29. Vigeſimumnonum: *In prudentia duo vitia vitanda ſunt; vnum, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temerè aſſentiamus. Alterum, ne nimis magnum ſtudium, multámque operam in res obſcuras atque difficiles, eaſdémque non neceſſarias conferamus.* ita Cicero lib.1.Offic.

30. Trigeſimum: *Prudentia eſt virtus intelligentiæ & rationis, per quam in conſulendo delectus haberi poteſt bonorum & malorum, quæ pertinent ad felicitatem,* ait Ariſt.lib.1.Rhet.c.9.

31. Trigeſimumprimum: *Prudentia eſt futuram iniuriam præcauere indolentia verò quod factum eſt non vlciſci,* ait Democritus.

A Denique ſeptem Græciæ ſapientum hæ fuere gnomę & pręcepta ſapientiæ. Bias ait: *Veritas odium parit.* Chilon: *Noſce teipſum.* Cleobolus: *Ne quid nimis.* Thales: *Spondo, noxa præſtò eſt.* Pittacus: *Occaſione vtere.* Periander: *Moderare iram.* Solon: *Nemo ante mortem beatus.* Gnomæ 7. ſapientum.

Vigilate in orationibus.] νήψατε ſignificat primò, *ſobrij eſtote.* 2. *vigilate.* tam enim vigilia quam ſobrietas requiritur ad orationem. Meminerat S.Petrus ſui lapſus ex eo quòd Chriſto orante in horto, ac monente, *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem,* ipſe ſomno & mœrore victus dormitaſſet, nec oraſſet: vnde contigit eum in tentatione negare Chriſtum; ſuo ergo malo doctus monet alios, vt
B hunc ſcopulum in quem ipſe impegerat caueãt, ac tam noctu quàm diu in oratione ſint aſſidui, acres & vigiles. Nimirum: *vita mortalium, præſertim fidelium, eſt vigilia;* tum quia ipſi hoſtibus vndique cinguntur, contra quos iugiter excubare oportet; tum quia diem Domini certò expectant, & neſciunt quando is venturus ſit. Vnde S.Hilar.in cap.24. S. Matth. *Paratos,* ait, *nos eſſe conuenit, quia diei ignoratio intentam ſollicitudinem ſuſpenſæ expectationis exagitat.* & S. Ambr.lib.5. de fide c. 8. hanc vigiliæ cauſam aſſignat: *Vt dum certa,* inquit, *futuri iudicij momenta neſcimus, ſemper tanquam in excubiis conſtituti, & in quadam virtutis ſpecula collocati, peccandi conſuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini de-*
C *prehendat.* Plura de vigilia eiúſque cauſis, vide apud S. Chryſoſt. homil. 62. ad pop.& S.Auguſt. in illud Pſalm. 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Vita mortalium vigilia

Porrò S.Petrus vult nos vigilare, id eſt, aſſiduos, acres & alacres eſſe in orationibus; tum quia orationes ſunt arma efficaciſſima contra omnes tentationes & hoſtes; tum quia orando præparare nos conuenit ad diem Domini, vt ſcilicet eum aſſiduè cogitando, amando, laudando, inuocando expectęmus. Vnde S.Baſil.hom.in S.Iulittam, *Accumbens menſa,* inquit, *ora: edens panem, largitori gratias rependito. Tunicam indueris? gratias age benigno datori. Amiceris pallio? fac in te augeſcat interior erga Deum charitas, qui integumenta largitus eſt.* Et ſanè ſi
D cuilibet beneficium aliquod, licèt exiguum, in nos conferenti ilicò gratias agimus, multò magis Deo identidem & ſingulis horis noua dona tum corpori, tum animæ noſtræ largienti, crebrò & quaſi continuè gratias agere debemus, iuxta illud S. Auguſt.Soliloq.c.18. *Sicut nulla eſt hora vel punctum in omni vita mea quo tuo beneficio non vtar, ſic nullum debet eſſe momentum quo te non habeam ante oculos, in mea memoria, & te non diligam ex omni fortitudine mea.* & paulo antè: *Tuum igitur ſit totum id quod viuo, & totus totum me tibi offero. Totus ſpiritus, totum cor, totum corpus, tota vita mea viuat tibi vita mea dulcis, quoniam totum me liberaſti, vt totum me poſſideres.* Idem Epiſt.77.ad Aurelium: *Quid melius aliud,*
E *ait, & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus quam Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grauiùs, nec agi fructuoſius poteſt.* Semper Deo gratias age.

Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis (Græcè εἰς ἑαυτοὺς, id eſt, *in vos, inter vos.* ita Paguin. Vatabl. & alij, pura *mutuam* in inuicem, vti dixit: agit enim de charitate proximi, non Dei, vt patet ex ſequentibus) *charitatem continuam habentes.*] Græcè ἐκτενῆ, quod 1. ſignificat extenſam, continuam, perſeuerantem. 2. vehementem & celerem. ita Pagn. & Varabl. 3. liberalem, profuſam. 4. cordialem & ex imo toróque corde VERS. 8.

manan

manentem. ἐκτενῶς enim idem eſt quod *impensè*, omnibus viribus, vehementer, prolixè, liberaliter, toto animo. Talem enim charitatem habuit erga nos habétque Chriſtus, atque ex ea ſanguinem, ſpiritum, vitámque pro nobis effudit, imò nobis in cibum dedit. Vnde S. Bern. *Conſanguinei*, inquit, *ſumus in ſanguine Chriſti.* Vide ergo quantopere inuicem diligere debeamus, ſcilicet vt ſanguinem & conſanguineos tam noſtros, quam Chriſti. Talem charitatem habuit S. Paulus, de quo S. Chryſ. hom. 13. in 2. ad Corinth. *Cor Pauli*, ait, *dilatauit charitas: nihil latius corde Pauli, quod totum orbem complexum eſt.* Vide dicta initio Actorum in effigie Pauli, & 1. Corinth. 13. & Coloſſ. 3. 14. vbi Paulus S. Petro ſuccinens: *Super omnia autem hæc*, inquit, *charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.*

Charitatis præſtantia.

Hoc eſt quod dicitur Cant. 8. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. Lampades eius lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Porrò modum charitatis mutuæ præſcribit S. Baſil. ſerm. de inſtitut. Monach. nimirum eum debere imitari Deum & ſolem. *Sicut igitur*, inquit, *Deus* (& ſol) *promiſcuè omnibus lucem impertitur, ſic imitatores Dei, charitatis ipſorum radium æqualiter communicare omnibus debent, quia vbi deliquium patitur charitas, eo prorſus eius loco odium ſuccedit.* Idem in regulis breuior. Interrog. 162. interrogat: *Cuiuſmodi charitatem mutuam inter nos alij erga alios charitatem habere debeamus?* ac reſpondet, qualem Dominus oſtendit & docuit cùm dixit: *Diligite inuicem ſicut dilexi vos. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: quòd ſi ponenda eſt anima, qui non multò magis in iis quæ minoris ſunt pretij, neceſſariò adhibenda eſt animi promptitudo? non ea re vt humanis officiis faciamus ſatis; ſed eo conſilio vt Deo placeamus, & vtilitati cuiuſque conſulamus.* Idem Orat. 1. de amore in Deum & proximum: *Eam*, inquit, *inter nos charitatem habere conuenit, qualem homo natura ipſa duce erga vnum membrum ſuum gerit, æqualem vniuerſo corpori ſanitatem optando, eo quòd etiam dolor vniuſcuiuſque membri parem corpori moleſtiam exhibeat.* & paulò anteriùs: *Commoneat te mutuus amor veſpertilionum, qui longa quadam veluti catena conſtricti inter ſe cohærent, ne vnquam ſeparationem ac vitam ſolitariam ſocietate, atque communione præſtantiorem eſſe exiſtimes.*

Charitas operit peccata, quæ.

Quia charitas operit.] καλύψει, id eſt, *operiet*, hoc eſt, operire poteſt & ſolet, *multitudinem*, id eſt, vniuerſitatem *peccatorum.* Sic dicitur Chriſtus paſſus pro multis, id eſt, pro omnibus, Matth. 26. 30. & quòd multi, id eſt, omnes reſurgent in die iudicij, Daniel. 12. 2. Quæres primò, quænam hîc intelligatur charitas?

Reſp. 1.

Reſp. primò S. Bern. ſerm. 23. in Cant. intelligit charitatem Dei, quæ prædeſtinatorum ſuorum ante mortem peccata operit. *Stat*, inquit, *propoſitum Dei, ſtat ſententia pacis ſuper timentes eum, ipſorum & diſſimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modo bona, ſed & mala cooperentur in bonum.* & mox: *Hos ergo aduerti quaſi nunquam peccaſſe, quoniam & ſi quæ deliquiſſe videntur in tempore, non apparent in æternitate, quia charitas Patris operit multitudinem peccatorum.*

2. Secundò, Clemens Alex. lib. 2. ſtrom. c. 6. intelligit charitatem Chriſti. Hæc enim electorum ſuorum operit peccata, dum eis applicans ſuam paſſionem impertit gratiam, quæ omnia eorum peccata abſtergit. Verum vterque hic ſenſus accommodatitius potius eſt quàm genuinus. Agit enim S. Petrus de charitate mutua, qua ſcilicet fideles inui-

A cem ſe diligunt, non de charitate Dei, aut Chriſti. Vnde,

3. Genuinè.

Tertiò & genuinè intellige charitatem fidelium, ita Tertul. Ambr. Aug. Clem. Proſper, & alij mox citandi. Iam cùm duplex ſit eorum charitas, vna qua diligunt Deum, alia qua diligunt proximum, aliqui intelligunt hîc charitatem qua diligunt Deum. Hæc enim operit, id eſt, tegit & abolet peccatum, tum per actum contritionis; contritio enim eſt dolor de peccatis, manans ex amore Dei ſuper omnia, ideóque abolet omnia peccata mortalia, iuxta illud Chriſti de Magdalena: *remiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit multum*, Lucæ 7. 48. tum per actum martyrij, de quo hunc locum accipit

B Tertul. in Scorpiaco c. 6. *Sic*, inquit, *dilectio operit multitudinem delictorum, qua Deum ſcilicet diligens ex totis viribus ſuis, quibus in martyrio decertat, ex tota anima ſua, quam pro Deo ponit, hominem martyrem excudit.* Simili modo actus dilectionis Dei ſuper omnia extrudit omne peccatum mortale, & peccatorem iuſtificat, etiamſi de iis propter obliuionem actualem dolorem & contritionem non eliciat, iuxta illud Prou. 8. 17. *Ego diligentes me diligo*, vti paſſim docent Theologi; actus enim charitatis nequit conſiſtere cum ſtatu peccati: vide Franc. Suarez 3. p. tomo 4. diſp. 9. q. 1. concl. 2. Verùm alij magis propriè accipiunt hîc charitatem non Dei, ſed proximi, & fraternam, tum quia alludit imò ci-

C tat Prouerb. 10. 12. vbi dicitur: *Odium ſuſcitat rixas, & vniuerſa delicta operit charitas*, pro quo Septuag. vertunt: *Omnes autem non contendentes operiet amicitia.*

Quæ peccata tegit charitas.

Quæres ſecundò, quæ, & cuius delicta operit charitas? an propria, an aliena? Reſp. vtraque, imò vniuerſa, vt ait Salomon, & ex eo S. Petrus.

Reſp. 1.

Primò ergo charitas proximi operit peccata propria, hominémque Deo reconciliat, quia charitas proximi oritur ex charitate Dei, quæ omnia peccata abolet, hominémque ſanctificat: amat enim proximum ex amore Dei tanquam viuam eius imaginem (& *participium*, ait Orig. prologo in Cant.) creatam ad eius amicitiam, filiationem, hæreditatem & glo-

D riam. *Charitas*, inquit S. Aug. in Pſal. 33. *duos habet pedes: noli eſſe claudus. Qui ſunt duo pedes? duo præcepta dilectionis Dei & proximi: iſtis pedibus curre ad Deum.* Et ſic intelligi poteſt illud Prou. 10. 12. quod hîc citat S. Petrus: *Odium ſuſcitat rixas, & vniuerſa delicta operit charitas.* q. d. ſicut odium iras hominum Deiq; ſuſcitat; ita charitas Dei hominúmq; amicitiã conciliat, omniaq; peccata tegit & operit: odiũ offendit Deũ & homines, charitas nos Deo & hominibus exoſos, vel offenſos & infenſos reconciliat. ſic enim conſtat antitheſis inter prius & poſterius hemiſtichium. Ita charitatem propria peccata operire docẽt Tertul. in Scorpiaco c. 6. S. Aug. tract. 1. & 5. in Epiſt. S. Ioannis, Clem. 2. ſtrom. c. 6.

E Ambr. de fuga ſeculi c. 2. Ephrem tract. de Pœnit. Proſper ad Demetriad. & alij multi, qui charitatem hîc tam Dei quàm proximi accipiunt. Licèt enim Salomõ Prou. 10. 12. videatur potiùs loqui de charitate proximi, tamen S. Petrus eius ſententiam generalem extendit ad charitatem Dei, quia hæc illi connexa eſt, imò ex hac illa oritur. Sic eandem extendit S. Iacobus, dicens c. 5. 20. *Qui conuerti fecerit peccatorem, &c. operiet multitudinem peccatorum.* Charitas ergo tegit & abolet peccata coram Deo tripliciter: primò, diſpoſitiuè, quia actus contritionis eſt vltima diſpoſitio ad gratiam & iuſtitiam. contritio enim eſt actus charitatis. Secũdò, formaliter quia habitus charitatis & gratiæ formaliter iuſti-

ficant hominem. Tertiò meritoriè: iuſtificati enim actibus contritionis & charitatis merentur remiſſionem peccatorum venialium.

Porrò charitas operit peccata propria, non tantùm quoad culpam, ſed etiam quoad pœnam, quia eius remiſſionem à Deo impetrat. Atq; inde videtur orta hæc phraſis, vt peccatum cùm cõdonatur dicatur tegi, quòd ſcilicet antequam condonetur continuò verberet oculos Dei & hominum, eóſq; irritet ad vlciſcendum. Propriè verò videtur orta ex homicidio, quòd quia ſummum eſt ſcelus, hinc exemplum eſt & ſpeculũ cęterorum. Vnde ſanguis, id eſt, effuſio ſanguinis, in Script. ſignificat omne peccatum. In homicidio enim ſanguis effuſus ferit oculos cognatorũ, amicorum & iudicũ, præſertim Dei, ad eius vltionem: vnde cùm illud cõdonatur, dicitur ſanguis tegi; cùm non condonatur, dicitur apparere & clamare vindictam. Hoc eſt quod ait Deus Ezech. 24. 6. *Væ ciuitati ſanguinum, &c. Sanguis enim eius in medio eſt, ſuper limpidiſſimam petram effudit illum non effudit illum ſuper terram vt poſſit operiri puluere, vt ſuperinducerẽ indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimã, ne operiretur. Propterea hæc dicit Dominus: Væ ciuitati ſanguinum, cuius grandem faciam pyram*, vt grandi incendio comburatur Ieruſalẽ à Chaldæis. Ex aduerſo Ioel c. 3. 21. ait: *Mundabo ſanguinem eorum quem antea non mundaueram*, id eſt, tegam & condonabo peccata per merita Chriſti: ſic Nehemias loquens de Sanaballat & hoſtibus Iudæorum orat Deum: *Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur*, ſed iugiter illud aſpice, vt punias & vindices. & Pſal. 84. 3. ait Dauid: *Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ, operuiſti omnia peccata eorum: operuiſti*, id eſt, remiſiſti, prior enim verſus de more explicat poſteriorem.

2\. Sensus genuinus. Secundò, charitas operit peccata proximorum, ſcilicet iniurias (has enim ſignificat Hebr. פְּשָׁעִים *peſcaim*, id eſt, *præuaricationes*, Prouerb. 10. 12.) & offenſas quibus alij alios offendunt, & ad iram prouocant. Has enim operit charitas, tum in animo eius qui offenſus eſt obliterãdo iniurias, ſicut apud Athenienſes erat lex ἀμνηστίας, id eſt, *obliuionis iniuriarum*; tum in animo eius qui offendit operit animoſitatem, incitando eum ad redamationẽ vt culpam agnoſcat, ſéq; offenſo recõciliet: offenſi enim charitas allicit charitatẽ offendentis, & vice verſa: magnes enim amoris eſt amor. Senſus ergo genuinus huius loci eſt, q. d. mutuam charitatem colite. Hæc enim vbi animum occupauit, operit mutuas offenſas, quibus crebrò alij alios dictis aut factis laceſſimus & offendimus, itáq; parit pacem & concordiam. Hunc eſſe ſenſum patet primò, ex antecedentibus & ſequentibus, quæ omnia ſpectant charitatem mutuam. Secundò, ex Prouerb. 10. 12. quem locum hîc citat S. Petrus. Ibi enim odium dicitur ſuſcitare rixas, charitas autem peccata, id eſt, rixas iam ſuſcitatas, vel ſuſcitandas operire. vbi Scholiaſtes clarè vertit: *Omnes iniuriam facientes operit amor.* Iam ex hoc ſenſu generali varij educuntur particulares: nam, vt ait Clemens Alex. 2. ſtrom. *Multis modis intelligitur charitas, per manſuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vanitatem, per odij remotionẽ, per iniuriæ obliuionem.* Pri-

Varij ſenſus. 1. mus eſt, q. d. Si ſuas proximo remiſeris iniurias, ille tuo hoc amore prouocatus tuas pariter tibi remittet, ſicq; vtriſque Deus ſuas quoque remittet, iuxta illud Chriſti Matth. 6. 14. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater cœleſtis delicta veſtra.* Vnde & nos orare iubet: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Qui enim offenſas proximis remittit, meretur de congruo ſi peccator ſit, vt peccata mortalia, & de condigno ſi iuſtus ſit, vt venialia ſibi à Deo condonentur.

Secundus, Odium per rixam manifeſtat delicta, 2.
charitas verò ſilentio vel prudentia ſua eadem operit, id eſt, celat vel excuſat, niſi quantum fraterna correctio ea argui & corripi requirit. ita OEcum. & Lyra. hîc, & S. Chryſ. hom. 4. in Acta: *Charitas*, inquit, *multitudinem peccatorum tegit: inimicitiæ autem etiam ea quæ non ſunt, ſuſpicantur.* Sic & S. Bern. Epiſt. 17. Vnde S. Auguſt. explicans illud Matth. 18. 15. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Ipſa charitas*, inquit, *poſtulat, vt ſecretò corrigantur quæ peccantur ſecretius: vbi contingit malum, ibi moriatur: nam ſi ſolus noſti & vis coram omnibus arguere, non es corrector, ſed proditor.* Charitas ergo proximi peccatum non euulgat, ne illud exulceret, ſed tegit vel priuatim corripit, vt ſanet. Verè Abbas Paſtor in vitis Patrum lib. 5. libello 9. num. 6. *Quacunque*, inquit, *hora tegimus peccatum fratris noſtri, teget etiam Deus noſtrum: & quacunque hora prodiderimus culpas fratrum, & Deus noſtras ſimiliter prodet.* Qua enim menſura menſi fueritis, remetietur vobis. ita Conſtantinus Magnus in Concilio Nicæno oblatos ſibi libellos famoſos, quibus Epiſcopi ſe inuicem de criminibus accuſabant, noluit legere, ſed in ignem coniecit, dicens, ſe ſi crimen aliquod Epiſcopi videret, illud pallio ſuo opertum, ne in populi oculos incurreret: eáque ratione omnes eorum lites & querelas diſcuſſit, vti refert Theodor. lib. 1. Hiſtor. c. 11.

Tertius, Odium, id eſt, correptio profecta ex 3.
odio non corrigit mores, ſed irritat, vt peccans ſe in peccato obfirmet, illudque impudenter propugnet & iactet: charitas verò, id eſt, correptio facta ex charitate & amore, omnia peccata, omnéſque contentiones & rixas lenit, ſopit & ſedat, iuxta illud ſancti Auguſtini in capit. 1. ad Galat. *Quicquid lacerato animo ingeritur, punientis eſt impetus, non charitas diligentis: dilige, & dic quicquid voles.*

Quartus, ſi iniurias proximi ex charitate ſi- 4.
lenter & patienter tuleris, eas velut ignem aqua operies & reſtingues, ac vinces in bono malum, & carbones ignis congeres ſuper caput eius, quibus eum ad redamandum accendes. Vnde Septuag. Prouerb. 10. 12. vertunt: *Omnes autem non contendentes operiet φιλία*, id eſt *amicitia*.

Quintus, ſi proximorum inter ſe inimicitias, 5.
lites, iniurias, ſcandala & delicta quælibet tollere cupis, charitatem erga eos oſtende: charitate enim eos expugnabis, tibíque deuincies, ac omnia conteges & abolebis.

Quæres tertiò, quomodo charitas tegat pecca- Quomodo tegit.
ta? Reſpond. Primò, charitas tegit, id eſt, abo- Reſp.
let peccata, ſicut aqua tegit ignem, dum eum 1.
obruit & extinguit: ſic Deus dicitur tegere peccata, cùm ea non aſpicit vt puniat, ſed condonando à conſpectu ſuo, & conſequenter ex rerum natura (quod enim in ea eſt, à Deo neceſſariò videtur) amouet, aufert & abolet, vti dixi Rom. 4. 7.

Secundò, charitas tegit, id eſt, inuoluit, palliat, 2.
& leniendo ac palliando excuſat iniurias & peccata proximi. Sapiens enim Prouerb. 10. v. 11. & 12. opponit hæc duo: *Os impiorum operit iniquitatem.* & : *Vniuerſa delicta operit charitas.* q. d. impius

&

& impietas palliat, & pallio ſanctitatis tegit ſuam iniquitatem; charitas verò proximorum offenſas pallio amoris velat & obtegit. ita Dion. Carth. in Prouerb. cap. 10. 12. Charitas ergo eſt quaſi cyclas aurea, quæ omnes næuos & defectus contegit vt non videantur. Sic matrem ſuam S. Monicam laudat S. Auguſt. 9. Confeſſ. 9. *quòd inter diſſidentes atque diſcordes quaſlibet animas, vbi poterat, tam ſe præbebat pacificam, vt cum ab vtraque multa deinuicem audiret amariſſima, qualia ſolet eructare turgens atque tumens diſcordia, quando præſenti amicæ de abſente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum, nihil tamen alteri de altera proderet, niſi quod ad eas reconciliandas valeret.*

Modum tegendi & excuſandi peccata docet S. Bern. ſerm. 40. in Cant. *Excuſa,* ait, *intentionem ſi opus non potes, puta ignorantiam, putà ſubreptionem, putà caſum. Quòd ſi omnem omnino diſſimulationem rei certitudo recuſat, ſuade nihilominus ipſe tibi; & dicito: Vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa feciſſet, ſi in me accepiſſet ſimiliter poteſtatem?* & Seneca lib. 2. de Ira c. 30. *Naturam,* inquit, *excutiemus voluntatémque facientium. Puer eſt? ætati donetur. neſcit an peccet. Pater eſt? aut tantum profuit vt illius iam iniuria ius ſit, aut fortaſſis ipſum hoc meritum eius eſt quo offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? neceſſitati, quis niſi iniquus ſuccenſet. Læſus eſt? non eſt iniuria pati quod prior feceris. Iudex eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm tuæ. Rex eſt? ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ: ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? imitaris illud ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis cùm illi iraſceris, quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt qui iniuriam fecit? Noli credere. malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi, & iam ſibi dedit qui peccauit.*

Docet ergo Salomon, & ex eo ſanctus Petrus veram rationem conciliandi & conſeruandi charitatem inter homines eſſe, ſi ea quaſi tegmine tegantur, pallientur & obliterentur omnes ſermones, geſtus, actus diſplicentes, qui litigandi occaſionem præbere poſſunt.

3. Tertiò & aptiùs, charitas tegit iniurias & peccata, ſicut emplaſtrum tegit plagas & vulnera eis medendo, eaſque curando. Tegere ergo peccata, eſt ea inuoluere, alligare, vngere, cataplaſmare ad ſanandum. qui ergo diligit eſt quaſi chirurgus alligans, & ſanans emplaſtro amoris & amantis correptionis omnes offenſas, lites, animæque plagas. Sic Deum tegere peccata quaſi emplaſtro vt ea ſanet & curet, docet S. Auguſt. in Pſal. 31. concione 2. *Deus,* inquit, *tegat vulnera tua. Medicus tegat & curet; emplaſtro enim teget: ſub tegmento medici ſanatur vulnus.* Idem docet Nazian. Orat. de Baptiſmo.

4. Quartò charitas non ſanat tantùm vulnus & plagam animæ, v.g. lites & inimicitias, ſed & eandem prorſus tegit, ita vt nullum poſt ſe hiatum, liuorem vel cicatricem relinquat, putà nullum rancorem, nullum dolorem, nullam memoriam, iuxta illud præceptum S. Clementis, imò Apoſtolorum lib. 2. Conſtit. c. 45. *Tu vt clemens medicus peccatores omnes cura, vtens accommodatis ad ſalutem medicamentis, non modò vrendo, ſecando, nouaculam adhibendo, ſed etiam alligando; exſiccando, iniciendo medicamenta lenia cicatricem obducentia, emolliendo ſermonibus conſolatoriis.*

Tropol. Tropol. teguntur peccata primò, cùm vitam emendamus: tunc enim opera mala priora poſterioribus bonis obtegimus & velamus, *aſſumendo honeſtæ vitæ tegmen, vt præteritorum criminum ante oculos Dei turpitudo celetur,* ait B. Petrus Damiani ſermon. 3. de ſancto Georgio. Sic & ſanctus Ambroſius libr. 2. de Pœnitent. cap. 5. & ſanctus Gregorius 32. moral. cap. 2. Secundò, cùm eorum reliquias, puta inclinationes, cogitationes & habitus prauos mortificamus & exſtirpamus. ita ſanctus Nazian. Orat. de Baptiſmo.

Anagog. Anagog. teguntur peccata præterita iuſtorum, quia licèt in die iudicij publicè indicanda & toti mundo manifeſtanda ſint, vti contra Magiſtrum in 4. diſtinct. 43. litera D, paſſim docent Theologi, tamen id cedet ad Sanctorum non confuſionem, ſed gloriam: gloria enim ſanctæ Magdalenæ erit, quòd è peccatis emerſerit, & ad tantam ſanctitatem euaſerit.

Vis charitatis. Moraliter diſce hîc quanta ſit vis charitatis. Illa enim abolet omnes offenſas, non tantùm præteritas, vti iam dixi, ſed & præſentes ac futuras. Præſentes, tum quia abolet præſentes offenſas, lites, rixas, inimicitias; tum quia tegit & excuſat imperfectiones, imprudentias, indiſcretiones, &c. quæ in opere charitatis committuntur, iuxta illud, *zelus purgat facinus.* Sic zelus purgat homicidium Moſis, Phinees, Mathathiæ à ſcelere; quia id commiſerunt ex ardẽti charitate in Deum, & ſuam gentem, vt illam ab idololatria cohiberent, ab eáque Dei iram & vindictam auerterent.

Futuras quoque tegit, quia eas impedit efficitque ne committantur. ita ſanctus Ambroſius in Pſalm. 118. ſerm. 16. ad illud: *Propterea ad omnia mandata tua corrigebar. Meritò,* inquit, *corrigebatur, quoniam diligebat. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Vide quanta operiat, quanta corrigat. Charitas patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur,* &c. *Ergo ſi lex immaculatum facit, rectè charitas operit multitudinem peccatorum, quia plenitudo legis eſt dilectio.* Sic charitas ſapiens inimicitias & inimicos concilians, impedit eorum lites, rixas, pugnas & cædes, quæ alioqui ex iis certò emanaturæ eſſent. Et hoc ſignificat Salomon, dicens Prouerb. 10. 12. *Odium ſuſcitat rixas, & vniuerſa delicta operit charitas.* q. d. vbi eſt odium inter homines, vel leuiſſima de cauſa oriuntur lites & iurgia: vbi eſt amor, etiam magnæ offenſæ teguntur, vel potiùs non cognoſcuntur. Charitatis candor. Candor enim amici omnia candidè interpretatur, imò celat amici commiſſa, & crimen pro crimine non habet. E contrario, odium in peiorem partem rapit omnia, & ſubinde crimen fingit vbi nullum eſt, aut ex paruo magnum efficit, ex muſca faciens elephantum. Sicut enim per vitrum nigrum omnia apparent nigra; per album verò, lucidum & aureum omnia videntur alba, lucida & aurea: ſic per odium omnes actiones eius quem odimus videntur tetræ & odioſæ, per charitatem verò omnes actiones eius quem amamus videntur lucidæ, gratæ & aureæ, quia earum malitiam & vitium tegit amor, & in iis non videt niſi id quod pulchrum eſt. Rurſum charitas eſt mel dulcorans omne verborum & verberum fel: ipſa eſt victrix iniuriarum, quia amans, imò amens eſt amor. Quocirca verè Clemens Alex. libr. 4. ſtrom. *Hæc,* ait, *eſt charitas, diligere Deum & proximum, ea extollit altitudinem quæ non poteſt explicari: charitas operit multitudinem peccatorum. charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia. in charitate conſummati ſunt omnes electi Dei.*

Dei. Abſque charitate nihil eſt gratum Deo: eius perfectionis non eſt explicatio. & ſanctus Auguſtinus in Pſalm. 21. Conc. 2. *Tunica*, inquit, *Chriſti inconſutilis eſt charitas & vnitas Eccleſiæ deſuper texta, id eſt, de cœlo à Patre & Spiritu ſancto. In ipſa ſors mittitur, nemo illam diuidit.* & libr. 6. contra Iulian. *Quiſquis*, ait, *tenuerit veritatem & charitatem, nec errans, nec inuidus erit. Nam & error veritate, & liuor charitate pellendus eſt.* Idem alibi aſſerit quòd compago membrorum Eccleſiæ & Chriſti ſit charitas. Idem ſerm. 7. de ſancto Stephano: *Charitas*, inquit, *in Stephano ſuperauit ſæuitiam Iudæorum. Charitas in Paulo cooperuit multitudinem peccatorum. Charitas eſt igitur omnium fons & origo bonorum, munimen egregium, & via quæ ducit ad cœlum. In charitate qui ambulat, nec errare poterit, nec timere. Ipſa dirigit & protegit, & ipſa perducit.* Charitas ergo eſt pallium peccatorum omnium æquè ac virtutum omnium, *imò charitas eſt pallium Dei & diuinæ maieſtatis*, vti ſcitè quidam Sanctorum dixit, iuxta illud Iſaiæ 59. 17. *Opertus eſt quaſi pallio zeli.*

VERS. 9. *Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.*] Græcè *ſine murmurationibus.* charitati ſubnectit hoſpitalitatem quaſi ſociam, imò filiam, ab eáque excludit murmurationem. Solent enim hoſpites tenaces & arcti animi queri de aduenarum multitudine, ſumptu, diuturnitate, edacitate, loquacitate, libertate, aliiſque vitiis. Tales erant incolæ Ponti ad quos ſcribit ſanctus Petrus, nimirum duri & inhoſpitales, vt patet ex verbis Tertull. quæ citaui initio Epiſtolæ. Vnde Pontus ab accolarum feritate, dictus eſt ἄξενος, id eſt, *inhoſpitalis*; ſed per fideles ſancti Petri diſcipulos factus eſt εὔξενος: Euxinus, inquam, & hoſpitalis. Pontus enim ob rigida frigora, aërémque caliginoſum & nubilum, rigidos duróſque progignit homines. *Pontus*, inquit Plinius, *antea ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus eſt.* Ammianus lib. 2. *Aiebat*, ait, *intendente ſæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali: & à contrario per cauillationem Pontus Euxinus appellatur.* Ouidius de Ponto:

Quem tenet Euxini mendax cognomine Pontus.

Quare meritò ſanctus Petrus Ponticis iam conuerſis ad Chriſtum commendat hoſpitalitatem candidam in *inuicem*, putà erga Chriſtianos, præſertim Apoſtolos viróſque Apoſtolicos, qui Euangelij cauſa, vel ob perſecutiones tunc crebrò mutabant hoſpitia & regiones, ideóque plurium hoſpitum hoſpitalitate indigebant. Apud Iudæos alióſque plures aduenis ſuæ gentis ius eſt hoſpitij ad tres dies, iis exactis expirat, dicúntque illud:

Poſt tres ſæpe dies piſcis vileſcit & hoſpes.

Quanta fuerit primorum Chriſtianorum hoſpitalitas, patet ex Luciano in Peregrino, & ex vita ſancti Pachomij, qui per eam conuerſus fuit ad Chriſtianiſmum, ac ex vita ſanctæ Praxedis & ſanctæ Pudentianæ, quæ omnes Chriſtianos hoſpitio excipiebant: vnde domus earum vocabatur Thermæ Nonati: vbi poſtmodum hoſpitatus eſt ſanctus Iuſtinus martyr, aliique Chriſtiani, adeò vt hoc commune & celebre fuerit eorum hoſpitium.

Præclarè ſanctus Auguſtinus de verbis Domini ſecundùm Lucam ſermon. 32. *Agnoſcite*, ait, *hoſpitalitatem, per quam peruentum eſt ad Dominum. Suſcipis hoſpitem, cuius & tu es comes in*

A *via, quia omnes peregrini ſumus. Ipſe eſt Chriſtianus, qui & in domo ſua, & in patria ſua peregrinum ſe eſſe cognoſcit. Patria noſtra ſurſum eſt, ibi hoſpites non erimus.* Idem ſerm. 68. de Temp. *Offert*, inquit, *Abraham peregrinis hoſpitium, qui non habebat tectum.* hinc tres Angelos repræſentantes S. Trinitatem hoſpitio recipere meruit. *Ecce ad humanam menſam cœleſtis ſublimitas recumbebat, cibus capitur, pranſitatur, & contubernali colloquio inter hominem & Deum familiaria verba miſcentur. Et quia apud Deum infructuoſa hoſpitalitas eſſe non poteſt, ſtatim pretium mercedis accepit. Datur filius* (Iſaac) *ſeni, datur poſteritas deſperanti.* & ſerm. 70. *Videte fratres quam feruenti animo hoſpites excipere debeatis. Ecce ipſe Abraham* Hoſpitalitatis merita.

B *currit, vxor feſtinat, puer accelerat, nullus eſt piger in domo ſapientis.* & mox: *Loth quia hoc quod potuit benigno animo obtulit, de perditione Sodomorum liberari promeruit. Attendite fratres quia etiam Loth dum hoſpites non repellit, Angelos excipere meruit. Ecce hoſpitalem domum Angeli ingrediuntur, clauſa hoſpitibus domus* (Sodomitatum) *flammis ſulphureis concremantur.*

Idem lib. 2. de quæſt. Euang. quæſt. 51. *Tene hoſpitalitatem, ſi vis agnoſcere Saluatorem: quod tulerat diſcipulis infidelitas, reddidit hoſpitalitas.* Idem de viſitat. infirm. ſerm. 1. *Hoſpitem Deum habes, hoſpitium acceptum fac hoſpiti tuo, & tunc ſecurus dices hoſpiti tuo, vt in eundo deducat te, & in conducendo perducat te, & in perducendo hoſpitetur te. Dico tibi ſi gratum*

C *ſibi exhibueris hoſpitium tuum, gratum & gratius exhibebit tibi ſuum. O quam beatus eris ſi hoſpes Dei fueris, ſi in ciuitate illa, cœleſti ſcilicet Ieruſalem, manſionem acceperis. Si Deus inde aliquas tibi gratias agens dixerit: Hoſpes fui, & collegiſti me, & quamdiu vni ex minimis meis feciſti, mihi feciſti. Veni benedicte Patris mei percipe regnum. Non promittit tibi Deus hoſpitium, promittit tibi regnum. Regnabis cum Chriſto, eris hæres Dei, cohæres autem Chriſti.* Vide S. Greg. hom. 23. in Euang. vbi ait; *Peregrini ad hoſpitium non ſolum inuitandi, ſed etiam trahendi ſunt*, ídque citatis hiſce S. Petri verbis confirmat exemplo viri valde hoſpitalis, cui quaſi peregrinum ſe obtulit Chriſtus. S. Nazian. Iambico 15. *Quis*, inquit, *hoſpi-*

D *talis? hoſpitem qui ſe putat.*

Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes.] Eſt hoc ſecundum charitatis officium: primum enim fuit hoſpitalitas. VERS. 10. *Gratiam* hîc non tam gratum facientem, quàm gratis datam intellige. hanc enim ſignificat Græcum χάρισμα, id eſt, *donum.* Iubet ergo vt dona & talenta nobis à Deo data, in proximorum vtilitatem expendamus: ad hoc enim nobis ea dedit Deus; eorum enim nos fecit miniſtros, diſpenſatores, & œconomos, vt habent Græca, non dominos, ac proinde huius diſpenſationis exactam à quolibet exiget rationem, dicendo: *Redde rationem villicationis tuæ*, Lucæ 16. 2. Præclarè Philo

E libr. de Cherubim *Sat puto*, inquit, *liquere nos alienis vti poſſeſſionibus, nec gloriam poſſidendo, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quicquam vel corpori vel animæ proprium, imo ne vita quidem, vſumfructum habemus ſolum.* Sic S. Vrbanus Pont. & Martyr Doctor S. Cæciliæ, eiuſque ſponſi S. Valeriani dixit, bona Eccleſiæ eſſe vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, ideóque in eos, non in cognatos, eſſe expendenda, séque & Pontifices eorum tantum eſſe diſpenſatores. ita habet eius vita.

Sancto Petro ſuccinit S. Paulus 1. Corinth. 12. 7. *Vnicuique*, ait, *datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.* & Roman. 12. 6. vbi multiformem, vel,

vt

vt Syrus vertit, *diuiſam & diſtinctam* Chriſti gratiam explicat, dicens: *Habentes autem donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes, ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei, ſiue miniſterium in miniſtrando, ſiue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſollicitudine, qui miſeretur in hilaritate.* vide ibi dicta.

Nota, τὸ *ſicut accepit*, ſignificat ea gratis, candidè, humiliter, liberaliter ad commodum aliorum, non proprium (ſic enim ea à Deo accepit) eſſe expendenda. ita ſanctus Gregorius 28. moral. cap. 6. vel 11. *Tunc*, ait, *bene multiformis Dei gratia diſpenſatur, quando acceptum donum eius qui non habet creditur; quando propter eum cui impenditur, ſibi datum putatur. Tunc nos charitas à iugo culpæ liberos reddit, cùm viciſſim nos noſtro per amorem ſeruitio ſubiicit: cùm & aliena bona noſtra credimus, & noſtra aliis quaſi ſua offerentes exhibemus.* Idem homil. 7. in Ezech. *Humiliter*, ait, *impendite bonum proximis, quia ſcitis vobis, non à vobis eſſe quæ habetis.*

VERS. 11. *Si quis loquitur* (loquatur) *quaſi ſermones Dei.*] Explicat hic multiformem gratiam, eámque generatim diuidit in duas ſpecies genericas, quæ plures alias ſub ſe continent, nimirum in locutionem, id eſt, prædicationem & doctrinam; ac miniſterium, quale eſt diſtribuere eleemoſynas, ſeruire ægris, recipere hoſpites, &c. vide dicta Roman. 12. 6. vbi S. Paulus duas ſpecies indigitat, prophetiam & diaconiam, quæ in re idem ſunt quod doctrina & miniſterium. Iubet ergo vt doctor & prædicator loquatur ſermones non ſuos, ſed Dei, id eſt, doceat vera, ſancta, & Deo digna, ſcilicet ea quæ Chriſtus docuit in Euangelio, quæque Deus illi inſpirat, non quæ ſpiritus humanus aut mundanus ſuggerit. In primitiua enim Eccleſia Spiritus ſanctus in cœtu fidelium inſpirabat vni exhortationem, alteri hymnum, alteri prophetiam, vt quiſque ea ad præſentium ædificationem depromeret, & eloqueretur, vti docet S. Paulus 1. Corinth. 14. 26. Huc facit illud Pindari in Nemiis Ode 8.

Creſcit virtus exaltata per ſapientes, ſicut arbor fœcundata per rorem.

Secundò, vt eos loquatur non ſuperbè, ſed humiliter: *Qui enim verba quæ proferunt ex propriis non habent, cur quaſi de propriis tument?* ait S. Gregorius 3. part. poſt cap. 25. Rurſum vt eos loquatur non frigidè, ſed ardenter: tales enim ſunt ſermones Dei & Spiritus S. qui proinde linguas ardentes primis doctoribus, putà Apoſtolis dedit in Pentecoſte, vt iiſdem ſuos ſermones ardenter eloquerentur, iiſque accenderent corda audientiũ, iuxta illud: *Ignitum eloquium tuum vehementer*, Pſal. 118. 140. Præclarè Climachus gradu 26. *Sicut*, ait, *is qui fert aromata, etiamſi nolit, ex odore proditur, ita & qui ſpiritum Dei habet ex verbis ſuis agnoſcitur.* Quocirca S. Aug. lib. 4. de doctrina Chriſtiana inſtruit doctorem & Concionatorem, vt ante lectionem & concionem Deum ardenter oret, vt is non tantùm ea quæ dicenda ſunt, ſed & modum ac ardorem quo dicenda ſunt ad feriendum hominum corda ſuggerat, itáque non tam Doctor, quam Deus per os doctoris loqui videatur: *Vt intelligenter*, inquit, *vt libenter, vt obedienter audiatur, pietate magis orationum quàm oratorum facultate agi non dubitet, vt orando pro ſe ac pro illis quos eſt allocuturus, ſit orator antequam doctor. Ipſa hora iam vt dicat accedens, priuſquam exerat proferentem linguam, ad*

Sermo Dei ardẽter promendus.

Deum leuet animam ſitientem, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit fundat. Ita ſanctus Paulus primus eremita viſitatus à ſancto Antonio, cum eo non niſi ſermones Dei loquebatur, ſic enim de eo ſcribit ſanctus Hieronymus. *Dum in mutuos miſcentur amplexus propriis ſe ſalutauere nominibus, gratiæ Domino in commune referuntur. Et poſt ſanctum oſculum Paulus cum Antonio ita exorſus eſt: En quem tanto labore quæſiſti, putridis ſenectute membris operit inculta canities. En vides hominem puluerem mox futurum. Verùm quia charitas omnia ſuſtinet, narra mihi quæſo quomodo ſe habet humanum genus: an in antiquis vrbibus noua tecta conſurgant, quo mundus regatur imperio: an ſuperſint aliqui qui dæmonum errore rapiantur.* Mox coruo afferente panem: *Eia*, inquit Paulus, *Dominus nobis prandium miſit verè pius, verè miſericors: ſexaginta iam anni ſunt quòd accipio dimidij ſemper panis fragmentum: verùm ob aduentum tuum militibus ſuis. Chriſtus duplicauit annonam*, &c. *dehinc paululum aquæ in fonte prono ore libauerunt: & immolantes Deo ſacrificium laudis noctem tranſegere vigiliis.* Orto manè ſanctus Paulus ad Antonium ſic locutus eſt: *Olim te frater in iſtis regionibus habitare ſciebam: olim te conſeruum meum mihi promiſerat Deus. Sed quia iam dormitionis meæ tempus aduenit, & quod ſemper cupiebam diſſolui & eſſe cum Chriſto, peracto curſu ſupereſt mihi corona iuſtitiæ, tu miſſus es à Domino qui humo corpuſculum meum tegas, imò terra terram reddas. His Antonius auditis flens & gemens ne ſe deſereret, atque vt comitem talis itineris acciperet, precabatur.* & ille: *Non debes*, inquit, *quærere quæ tua ſunt, ſed quæ aliena. Expedit quidem tibi ſarcina carnis abiecta Agnum ſequi; ſed & cæteris expedit fratribus, vt tuo adhuc inſtituantur exemplo*, &c. Tales ſint religioſorum ſermones, talia ſeruorum Dei colloquia, tales fidelium viſitationes.

Sermones S. Pauli cum S. Antonio.

Ita ſanctus Dominicus iugiter aut cum Deo, aut de Deo loquebatur, idémque ſuis inculcabat: vnde idipſum præſtitit Diuus Thomas Aquinas, aliosque docuit, dicens: *Viro Religioſo non niſi cum Deo, aut de Deo loquendum eſſe.* Ita Dauid anachoreta priuatus loquela, à Deo obtinuit vt de rebus diuinis loqui poſſet, vt habet Ioannes Moſcus in prato ſpir. cap. 143. Tales fuere noſtri primores ſanctus Ignatius, ſanctus Xauerius, P. Faber, P. Caniſius, qui in hoſpitiis, plateis, aulis Principum non niſi religioſa loquebantur, vbique cœleſtia diuinarum laudum, rerúmque mella manantes, ideóque innumeras Deo animas pepererunt. Hoc eſt quod ait Malachias cap. 2. 7. *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Vbi notat ſanctus Hieronymus non dici *proferent*, ſed *cuſtodient*, vt ſcilicet loquantur opportunè, déntque conſeruis cibum in tempore ſuo: ita vt os Sacerdotis ſit arca quædam ſalutaris doctrinæ, vnde omnes neceſſaria depromant, quæ ibi Deus ad communem vtilitatem & doctrinam recondidit. Auctor imperfecti homil. 38. Sicut ſtomachus, ait, accipiens cibum coquit, ſic & Sacerdotes accipiunt ſcientiam ſermonis per Script. ex Deo, & excoquunt eam in ſe, id eſt, tractantes & meditantes apud ſe, vniuerſo populo ſubminiſtrant. Et ſanctus Ambroſius ſerm. 13. Sacerdotes comparat apibus. Sicut apes, inquit, de diuinarum Scripturarum floſculis ſuauia mella conficiunt, & quicquid ad medicinam pertinet animarum, oris ſui arte componunt. Porrò non ſufficit Sacerdoti Dei ſermones loqui voce, niſi

S. Dominici.

S. Thomæ.

eoſdem

eoſdem loquatur & vita: vita enim dat voci efficaciam. Nam, vt ait ſanctus Ambroſius Epiſtol. 6. *ſeparauit Deus Sacerdotes à populo, præcepit Moyſi vt montem cum Sacerdotibus aſcenderet, populus autem deorſum ſtaret. Vides diuiſiones? nihil in Sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum ſtudio, vſu & moribus inconditæ multitudinis, ſobriam à turbis grauitatem, ſeriam vitam, ſingulare pondus dignitas ſibi vendicat ſacerdotalis. Quomodo enim poteſt obſeruari à populo, qui nihil habet ſecretum à populo, & diſpar à multitudine? Quid in te miretur, ſi in te ſua recognoſcat? ſi nihil in te aſpiciat quod vltra ſe inueniat? Supergrediamur igitur plebeias opiniones, & ſtrata quædam gregalis conuerſationis.* Hinc Deus Leuitic. 10. *Sanctificabor*, inquit, *in iis qui appropinquant mihi.* Vbi aliqui vertunt: *Agnoſcar ſanctus ex munditia & ſanctitate miniſtrorum.* putà Sacerdotum. Theodor. quæſtion. 3. in Leuitic. quærit quare victima pro Sacerdote oblata tota cremaretur; ac reſpondet: vt integritatem Sacerdotis demonſtraret, qui non aliquatenus, ſed ſe totum planè Deo dedicauit.

Prædicatores quales.

Sanctus Baſilius in Moral. regula 80. cap. 10. quærit quales eſſe debeant prædicatores Euangelij? ac reſpondet 1. debere eſſe tanquam Apoſtolos. 2. tanquam præcones cœli. 3. tanquam regulam pietatis. 4. tanquam oculum in corpore: quæ ſigillatim probat ex Scriptura verbiſque Chriſti.

Tanquam Apoſtolos, inquit, *& miniſtros Chriſti & diſpenſatores fideles myſteriorum Dei, ſola ea quæ à Domino præcepta ſunt integerrimè & re & verbo implentes. Ecce mitto vos ſicut in medio luporum. Euntes docete omnes gentes: ſic nos exiſtimet homo tanquam miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Quod autem ſupereſt quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur.*

Tanquam præcones regni cœlorum, ad deſtructionem eius qui habet imperium mortis in peccato. Euntes autem prædicate, dicentes: Appropinquauit regnum cœlorum. Teſtificor ego coram Deo & Domino Ieſu Chriſto qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, per aduentum ipſius prædica verbum Dei.

Tanquam formam aut regulam pietatis, vt per eos ad rectitudinem omnem dirigantur illi qui Dominum ſequuntur, & illorum peruerſitas deſegatur, qui in quauis re illius imperium detrectent. Quæ quidem retro ſunt obliuiſcẽs, ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum iuxta deſtinatum perſequor ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quicunque ergo perfecti ſumus hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis & hoc vobis Deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus vt idem ſapiamus in eadem permaneamus regula. Exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Solicitè autem cura teipſum probatum exhibere Deo, operarium inconfuſibilem rectè tractantem verbum veritatis.

Tanquam oculum in corpore, vt videlicet habere delectum & bonorum & malorum ſciant, atque vt Chriſti membra ad ſingula quibuſque accommodata officia dirigant. Lucerna corporis eſt oculus. Si ergo oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit.

S. Gregor. Nazian. Orat. 1. Apolog. *Hæc ſumma eſt*, inquit, *vt virtute tales exiſtant, vt (vno verbo dicam) cæleſtes ſint: ac poſſint purgari primum, deinde purgare; ſapientia inſtrui atque ita alios ſapientes reddere; lumen fieri, & alios colluſtrare: accedere ad Deum, & alios adducere; ſanctificari, & aliis ſanctitatem afferre.* Doctores ergo & Sacerdotes eam præſtent mo-

A rum integritatem, quæ cæterorum cenſura ſit & diſciplina: quod efficient, *ſi loquentur vt oracula, viuant vt numina.* Idem faciant Religioſi: horum enim eſt loqui ſermones Dei, vt eorum vox, ſit vox Dei, non mundi, vt ſuum Patriarcham imitentur, Ioannem Baptiſtam, qui ait: *Ego vox clamantis in deſerto, parate viam Domini. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. 2. & 3.

Si quis mihi miniſtrat tanquam ex virtute quam adminiſtrat.] χορηγεῖ, id eſt, *ſubminiſtrat*, ſuggerit, ſuppeditat *Deus.* ita Sytus. Hoc eſt alterum genus chariſmatis, ſcilicet diaconia, ſiue miniſterium, putà adminiſtratio ſanctorum Sacramentorum, eleemoſynarum, & quarumlibet aliarum re-
B rum. Dicit ergo, vt cui aliquod tale miniſterium & munus in Eccleſia à Deo obtigit, is illud adminiſtret, & exerceat, non ſua, ſed Dei virtute, quam ſcilicet illi Deus ſuggerit & ſuppeditat: quo innuit primò, eos ſuum debere munus agere, nõ alienum inuadere: ac nihil ſibi poſſe arrogare, ſed totã ſuam virtutem, facultatem & efficaciam Deo, cuius eſt, tribuere. ita OEcum. Secundò, eos debere miniſtrare in virtute, id eſt, non tantùm rectè & fideliter non accipiendo perſonas, ſed & valenter, ſtrenuè, generosè vincendo omnes difficultates, nullius potentiam, vel inuidiam timendo, ſcientes ſe Dei eſſe miniſtros, ab eóque agi, regi & protegi; hoc enim ſignificat Græcum ἰσχὺς, id eſt, *virtus*, ro-

Virtus nou 4.

C bur, fortitudo. Sic Chriſtus in virtute ſpiritus regreſſus eſt in Galilæam, Lucæ 4. 14. Idem imitentur Chriſtiani, vt quicquid inchoant & agunt, inchoent & agant in virtute ſpiritus, vt videantur eo agi & impelli diuina vi Spiritus ſancti, vti agebatur Sampſon ad opera ſua fortia & heroica. Tertiò, in dando & erogando eſſe liberales, memores ſe non dare ſua, ſed Dei, qui in dando eſt liberaliſſimus, ac vult vt miniſtri hanc ſuam liberalitatem imitentur, ideóque quò liberaliùs erogant, eò plura liberaliùs eis impertit. Nam, vt ait Auctor imperfecti hom. 43. in Matth. *Vbi paterfamilias largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus? vis apparere ſan-
D ctus? circa vitam ſuam eſto auſterus, circa alienam benignus.* Quartò, vt non quærant ſua lucra, ſed animarum ad Dei gloriam; *vt in omnibus*, inquit, honorificetur, Græcè δοξάζηται, id eſt, *glorificetur, Deus per Ieſum Chriſtum*, quia per merita Chriſti mediatoris hæc dona ſuis miniſtris elargitur Deus. Quocirca verè S. Auguſt. Soliloq. c. 15. *Qui de bono tuo ô Domine*, inquit, *gloriam ſibi quærit, & non ſibi, hic fur eſt & latro, & ſimilis eſt Diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.* Et ſanctus Bern. ſerm. contra ingratit. *Felix eſt*, ait, *qui ad ſingula dona gratiæ redit ad eum in quo eſt plenitudo omnium gratiarum.* & ſerm. 13. in Cant. *Ad locum*, inquit, *vnde exeunt reuertuntur flumina gratiarum, vt iterum
E fluant: remittatur ad ſuum principium cæleſte profluuium, quò vberiùs terræ refundatur.*

Cui (tam Chriſto, quàm Deo) *eſt gloria & imperium.*] Sytus, *gloria & honor.* Solent viri ſancti & cœleſtes rerum & orationum omnium exordia & fines ad Deum referre, iuxta illud: *A te principium, tibi deſinet*; ideóque in eius doxologiam erumpere inſtar beatarum mentium, quarum vitam ipſi prælibant & inchoant. Beati enim in cœlis iugiter Deo accinunt. *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens, qui eras & qui eſt, & qui venturus eſt*, Apoc. 4. 8. *Sedenti in throno & agno benedictio & honor, & gloria & poteſtas, in ſecula ſeculorum*, Apoc. 5. 13. & c. 7. 1 . vide ibi dicta.

Chariſſimi.

VERS. 12. *Chariſſimi.*] *Ex ipſo nomine*, ait OEcum. *ſignificat* A *non quia odio habeantur, ſed quia valde chari ſint*, nimirum Deo, *vehementérque amentur, afflictiones ipſis contingere.*

Nolite peregrinari.] Tranſit à charitate ad patientiam, fidelibus tunc ob perſecutiones maximè neceſſariam: Græcè eſt μὴ ξενίζεσθε, id eſt, nolite admirari & æſtimare rem peregrinam, quòd multa aduerſa vobis quaſi Dei ſeruis obtingant & ingruant. Nolite, ait OEcum. hoc ab amicis Dei extraneum ducere, cùm hoc eis proprium & glorioſum ſit, quòd vt aurum igne tribulationis probentur, purgentur & illuſtrentur, quódque Chriſto patienti conſormentur, vt eidem reſurgenti configurentur. Vnde Beda, Hugo & alij ſic explicant, B q.d. nolite vos peregrinos æſtimare à Deo & Chriſto, quaſi ab eo proiectos, ideóque afflictos. Lyran. verò, q.d. nolite ob afflictiones peregrinari, id eſt, alienare vos à fide & amore Chriſti, aut fugere in alienas oras. Verùm primus ſenſus quem dedi proprius eſt & genuinus.

Peregrinari in feruore quid.

Quare inſulſi ſunt hæretici qui vel ignorantes, vel malitioſè hæc torquent contra peregrinationes ad limina SS. Apoſtolorum, Compoſtellam ad S. Iacobum, Ieroſolymam ad loca ſancta, &c. quaſi eò peregrinari vetet hìc S. Petrus. Nil enim tale ſignificat τὸ ξενίζεσθαι, ſed id quod dixi. Vnde Syrus, S. Cyprian. Epiſt. 56. & S. Hieron. in cap. 4. Amos vertunt: *Nolite mirari.* Tertullian. in Scorp. c. 12. C *Ne expaueſcatis vſtionem.* S. Fulgent. ad Traſim. *Nolite expaueſcere feruorem tanquam noui aliquid.* Et ſic mox explicat S. Petrus, dicens, *quaſi noui* (Græcè ξένου, id eſt, *peregrini*) *aliquid vobis contingat.* Quocirca incongruus pariter eſt ſenſus Aureoli in Comp. S. Script. q.d. ne leuiter diſcurratis abrepti feruore quodam voluntatis, imaginantes vos alibi noui aliquid reperturos. Et ille Hugonis, q.d. nolite in feruore deuotionis vouere aut aſtringere vos ad impoſſibilia, vel nimis ardua, quæ poſtea præſtare non valeatis aut velitis. ξενίζειν enim opponitur τὸ ἐθίζειν: vnde ſicut ἐθίζειν ſignificat *conſueſcere*, & agere rem conſuetam more conſueto; ſic ex aduerſo ξενίζειν ſignificat *agere rem peregrinam*, D ſtupere rem nouam & inſolitam, rei inſolentia & nouitate terreri & percelli. Sic S. Baſil. Epiſtol. ad Meleſium: Sciebam, inquit, ξένιον τὴν ἀκοὴν, id eſt, rem inauditam tibi futuram, noueram quòd huiuſmodi criminatio in ſtuporem te adduceret propter rei nouitatem. Sic Conſtantinus Cæſar lib. 9. Agricult. cap. 5. docet plantam debere inſeri in terra ſibi congrua & connaturali, ne, inquit, ξενίζηται, id eſt, ob nouitatem abalienetur, atque ſolum ſibi peregrinum auerſetur. Aptè ergo hìc vertas cum Saluiano loco citato & aliis: ne commoueamini, ne turbemini, ne percellamini in afflictionibus, quaſi re noua, inſolenti & peregrina. Eadem ſignificatione ſumitur à Latinis vox *peregrinus* & E *peregrinor*: peregrinus enim dicitur qui in ſua ciuitate non eſt, ſed in peregrina. Vnde Cicero pro Rabirio: *Adeóne*, ait, *ignarus es diſciplinæ conſuetudiniſque noſtræ, vt peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratum gerere videare?* & 5. Tuſcul. *Ille*, ait, *omnem infinitatem peregrinabatur, vt nulla in extremitate conſiſteret.* Sic dicuntur peregrinari aures & oculi, cùm rem peregrinam & nouam audiunt, vident & ſtupent. Sic Horat. lib. 1. Epiſt. 12. *Animus*, inquit, *peregrè eſt.* Sic Iſaiæ 28. 21. dicitur opus à Deo alienum & peregrinum eſſe, punire & affligere, quia eius proprium eſt miſereri, parcere & benefacere. Et fortè ad hunc Iſaiæ locum alludit hìc S. Petrus.

A *In feruore.*] non amoris & dilectionis, ſed afflictionis & tentationis. Græcè enim eſt ἐν πυρώσει, id eſt, *in vſtione*, vt legit Tertullian. Scorp. 12. *in ardore*, vt S. Cyprian. Epiſt. 56. Pagnin. *ne miremini de veſtra per ignem examinatione.* OEcum. & Tigur. *dum per ignem probamini & exploramini.* πύρωσις enim eſt probatio & exploratio per ignem; minùs rectè aliqui vertunt *vredinem*, puta icterum ſiue rubiginem, quæ ſegetes vrendo areſacit inſtar morbi regij, ideóque Hebr. שִׁדָּפוֹן *ſcaddaphon* vocatur.

Alludit ad illud Eccleſ. 27. 6. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.* & illud: *Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium*, Pſalm. 65. 12. Afflictio enim eſt quaſi B fornax ardens, vrens & crucians afflictum. Eſt ergo ipſa πύρωσις, id eſt, *incendium*, vſtio, concoctio, ſed in qua, & ex qua fit πυρωπὸς, id eſt, *pyropus* gēma inſtar ignis effulgens, & effulgurans, iuxta illud: *Tanquā aurum in fornace probauit eos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos*, Sap. 3. 6. Vbi prudenter notat S. Ephrem ſerm. de patientia, quòd ſicut figulus, vel auri faber fornacem attemperat vaſi fictili, vel auro quod coquit, ne illud nimis vrat, vel nimis parum: ita & Deus tentationem accommodat viribus hominis, & gratiæ quam ei dat, nec patitur hominem ſupra vires tentari, vt ait S. Paulus 1. Corinth. 10. 13. Rurſum accommodat eam vitiis hominis, quæ per hunc tribulationis ignem C decoquere & exurere cupit & deſtinat. Senſus ergo eſt: Nolite peregrinari in feruore, hoc eſt, nolite admirari vt rem peregrinam, feruorem, id eſt, ardorem tentationis & afflictionis, qui vobis obtingit. Eſt catachreſis: peregrinari enim ponitur pro *rem peregrinam admirari.* & Hebraiſmus: *in feruore*, id eſt, *feruorem.* Hebræi enim verba contactus, ſiue realis, ſiue mentalis, quale eſt admirari, conſtruunt cum *Bet*, id eſt, *in.* Mirabantur enim nonnulli primi Chriſtiani (vti iam mirantur ij qui à peccatis ad Deum, conuertuntur) ſe mox à conuerſione ad Chriſtum vndique perſecutionibus, tentationibus & ærumnis exagitari. Hiſce reſpondet S. Petrus, id non eſſe mirandum, cùm D ex rei natura id ſequatur. Fides enim & pietas odium infidelium & impiorum contra ſe excitat, quia eis bellum indixit. Cordatè Saluian. lib. 3. de Prouidentia. *Quid*, ait, *mirum eſt ſi mala cuncta perferimus, qui ad toleranda vniuerſa militamus?* Hac de cauſa Chriſtus crucifixus, poſt reſurrectionem duobus diſcipulis euntibus in Emaus apparuit quaſi peregrinus in Iſraël, vt repræſentaret ipſoſmet eſſe peregrinos. Eorum enim affectum & habitum in ſe ſumpſit, vt illos doceret: quia ſcilicet nouis diſcipulis, nouiſque Chriſtianis nouum & peregrinum videbatur quòd Chriſtus, qui promiſſus erat fore rex Iſraël & Saluator orbis, moreretur & crucifigeretur. Verùm ipſe hunc eorum E errorem correxit, oſtendens ex lege & Prophetis oportuiſſe Chriſtum (& conſequenter Chriſtianum quemque) pati, & ita intrare in gloriam ſuam, Lucæ 24. 26. Quare ſapienter S. Chryſoſt. homil. 8. in 2. ad Timoth. *Nefas*, ait, *eſt pugilem Dei vacare delicijs, non licet epulari luctantem. Luctamen enim ſunt præſentia omnia, certamen, bellum, ſtadium: aliud eſt quietis tempus, hoc ærumnis deputatum eſt atque ſudoribus. Nullus vbi ad certamen ſe exuit vnctúſque eſt, requiem quærit.* & S. Leo ſerm. 1. de Quadrag. *Intelligamus*, ait, *quantò ſtudioſiores pro noſtra ſalute fuerimus, tantò nos vehementiùs ab aduerſarijs impetendos.* Cauſam dat S. Hilarius in Matth. 4. dicens: *In ſanctificatis nobis maximè diaboli tentamenta graſſantur:*

Chriſtiano propria eſt tribulatio.

Cur.

victoria ei eſt magis exoptata de ſanctis. & S. Hieron. Epiſt. ad Euſtoch. de cuſtod. virgin. *Non quærit diabolus homines infideles, de Eccleſia Chriſti rapere feſtinat: eſca eius ſecundum Habacuc electa ſunt: Iob ſubuertere cupit, & deuorato Iuda ad cribrandos Apoſtolos expetit poteſtatem.* & S. Gregorius in illud Iob 40. *Abſorbebit fluuium. Illos, ait, magnopere rapere nititur, quos deſpectis terrenis ſtudijs iungi iam cœleſtibus contemplatur.* & Origen. homil. 9. in lib. Iudic. *Veniſti, ait, ad aquam Baptiſmi, iſtud eſt certaminis & pugnæ ſpiritalis initium, hinc ſibi aduerſus Zabulum naſcitur pugnæ principium.* Quare ſicut Chriſtus mox à Baptiſmo abiit in deſertum, ibique tentatus eſt à diabolo; ita fidelis quiſque regeneratus, & ad virtutis apicem cœlúmque aſpirans, habeat hoc præmeditatum, ſibi acriter cum hoſte eſſe luctandum, imò ſe omnes dæmones totúmque infernum ad duellum & ſingulare certamen reipſa prouocaſſe. *Fili*, inquit Eccleſ. cap. 2. 1. *accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Id expertus S. Antonius, teſte S. Athanaſio, alios docebat & monebat, dicens diabolum acerrimè infeſtare & vexare Monachos & virgines, quæ ſe Deo dicauerunt; tum quòd ipſorum heroica virtus dedecori ſit dæmoni, qui ad eam aſpirare noluit, ideóque ipſa ſudes ſit in oculis eius, aſſiduè eum pungens & crucians; tum quòd ægrè ferat Deum, quem pro hoſte & tortore habet, ita ab iis coli & honorari; tum quòd eorum virtuti & gloriæ inuideat.

B

C

Quæ ad tentationem vobis fit.] Alludit πειρασμὸς, id eſt, *tentatio*, ad πύρωσιν, id eſt, *feruorem*: tentatio enim eſt quaſi ignis, feruor & ardor, qui hominis animum, virtutem & conſtantiam tentat, id eſt, explorat, purgat, perficit, iuxta illud Daniel. 11. 35. *Et de eruditis ruent vt conflentur, & eligantur & dealbentur.* vide ibi dicta.

Quaſi noui aliquid vobis contingat.] q. d. non eſt nouum & peregrinum fideles & pios tentari & tribulari, vt vos ô nouelli Chriſtiani putatis, ſed vetus & proprium, imò ab initio mundi huc uſque ſemper factitatum. Sic enim pium Abel perſecutus eſt impius Cain, filios Dei perſecuti ſunt filij hominum & Nemrod, Abrahamum Chananæi, Loth Sodomitæ, Ioſephum fratres, Iacobum Laban, Iſaacum Philiſtini, Moſen Pharao, Hebræos Ægyptij, Dauidem Saul, Iſaiam Manaſſes, Ieremiam, Ezechielem, Amos, cæteróſque Prophetas Iudæi, iuxta illud Hebr. 11. 37. *Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis & in cauernis terræ.*

D

Quare idipſum ſuos ſæpe præmonuit Chriſtus, vt ad id ſe compararent: *In mundo preſſuram habebitis*, Ioannis 16. 32. *Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, Matth. 10. 21.

E

VERS. 13.
Patiendo inſerimur cruci Chriſti.

Sed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete.] Duas affert cauſas cur in afflictione non triſtari, ſed gaudere debeant; prior, quòd in tribulatione communicent Chriſti paſſioni. Vnde S. Fulgent. lib. 3. ad Thraſim. legit: *ſed vt communicantes.* quod ſummum eſt decus & gloria, æquè ac commodum & meritum: nam patientes per paſſionem ſuam paſſioni Chriſti quaſi inſeruntur & inoculantur, vti ramus arbori, itaque ab eo omnem vigoris & gratiæ ſuccum, vimque tolerandi, merendi, & per-

A

ſeuerandi exugunt. Poſterior, quòd cum Chriſto paſſo reſurrecturi ſint ad gloriam immenſam: Græca habent ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε, id eſt, *ſed in eo quod communicatis*: vel, vt Tertull. Scorp. 12. *Etenim ſecundùm quod communicatis.* quæ lectio ſignificat tantum gaudendum eſſe, quantum patiendo communicamus paſſionibus Chriſti, vt quò magis creſcit paſſio, eò magis creſcat & gaudium: adeóque menſura gaudij ſit menſura tribulationum, iuxta illud 2. Corinth. 1. 5. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.* & illud Pſalm. 93. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Hinc S. Cyprian. Epiſt. 56. legit: *Sed quotieſcunque communicatis paſſionibus Chriſti gaudete.* Hinc patientes dicuntur primò, pati non tam ſuam crucem, quàm Chriſti, iuxta illud: *Exeamus igitur ad eum extra caſtra improperium eius portantes*, Hebr. 13. v. 13. Ita *Moſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti*, Hebr. 11. 24. Ita Paulus cum ſuis ait: *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris*, 2. Corinth. 4. 10. *Et ſi compatimur vt & conglorificemur*, Roman. 8. 17. *Ego ſtigmata Ieſu in corpore meo porto*, Galat. 6. 17.

Chriſtus patitur in patientibus.

Secundò, Chriſtus viciſſim dicitur pati in fidelibus, quaſi caput in ſuis membris. Hinc Chriſtus ait Saulo: *Quid me perſequeris?* Actor. 9. 4. non ait, quid meos fideles, ſed *quid me perſequeris?* quia ipſi mea ſunt membra, mecúmque vnum corpus Eccleſiæ myſticum efficiunt: ipſos ergo perſequendo, me perſequeris; quia qui membra perſequitur, caput ipſum petit & perſequitur. ita S. Paulin. Epiſt. ad Aprum: *Ab initio ſeculorum, ait, Chriſtus in omnibus ſuis patitur. Ipſe eſt enim initium & finis, qui in lege velatur, in Euangelio reuelatur, mirabilis ſemper & patiens & triumphans in ſanctis ſuis Dominus. In Abel occiſus à fratre, in Noë irriſus à filio, in Abraham peregrinatus, in Iſaac oblatus, in Iacob famulatus, in Ioſeph venditus, in Moſe expoſitus & fugatus, in Prophetis lapidatus & ſectus, in Apoſtolis terra marique iactatus, & multis ac varijs beatorum Martyrum cruciatibus frequenter occiſus. Ipſe igitur etiam nunc infirmitates noſtras & ægritudinem portant, quia ipſe eſt homo ſemper pro nobis in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitates, quas nos ſine ipſo nec poſſumus ferre, nec nouimus. Ipſe, inquam, nunc pro nobis & in nobis ſuſtinens mundum, vt perferendo deſtruat, & virtutem in infirmitate perficiat. Ipſe & in te patitur opprobria, & ipſum in te odit hic mundus, ſed gratias ipſi, quia vincit cum iudicatur, & triumphat in nobis.*

Patiens fit vnum cum Chriſto.

Tertiò, patientes dicuntur Chriſto incorporari, adeóque vnum effici & eſſe cum Chriſto. Sic enim Apoſtolus nos vocat commortuos, complantatos, concrucifixos Chriſto, Rom. 6. 5. 2. Timoth. 5. 11. vnde idem ait: *Chriſto confixus ſum cruci; viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus*, Galat. 2. 20. & S. Ignat. Epiſt. ad Roman. *Amor meus crucifixus eſt.* Quocirca in afflictionum tolerantia, & perſequentium dilectione conſiſtit vitæ Chriſtianæ apex & ſumma. Vnde S. Baſil. formulam vitæ perfectæ viris Religioſis & Anachoretis præſcribens, admonitione ad Iuniores, idipſum penè ſolum inculcat.

Gaudete.] S. Cyprian. legit *per omnia gaudete.* iuxta illud S. Iacobi 1. 2. *Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*, vbi multas

huius

huius gaudij cauſas recenſui. *Finis paſſionum Chriſti reſurrectio*, ait Origen. in cap. 1. ad Roman. Sic & finis paſſionis Chriſtianorum eſt reſurrectio & gloria æterna. Meritò ergo in paſſione gaudeant.

Vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.] ἀγαλλιώμενοι, id eſt, *exilientes præ gaudio.* Vnde S. Cyprianus Epiſt. 56. legit: *gaudentes exultatis.* Exultare enim eſt ſuper modum exilire, ait Nonius. Tanta enim erit beatitudinis & gloriæ cœleſtis magnitudo, vt cor humanum illam capere nequeat, ſed extra & ſupra ſe quaſi exiliat, imò præ gaudio finderetur & rumperetur, ni Deus illud omnipotenti ſua manu contineret & ſtringeret. Ita Pſaltes adhuc in hoc exilio poſitus ex ſpe futuræ gloriæ: *Cor meum*, inquit, *& caro mea exultauerunt in Deum viuum*, Pſalm. 83. 3. &: *Iubilate Deo omnis terra, cantate & exultate & pſallite*, Pſalm. 97. 4. &: *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua, venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos*, Pſalm. 125. 6. & Malach. cap. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius, & egrediemini & ſalietis ſicut vituli de armento*, vbi plura de hoc ſaltu dixi. & Sophon. cap. 3. 14. *Lauda filia Sion, iubila Iſraël, lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem.* vide Baruch cap. 5.

Ita in vita S. Euergiſli Archiepiſcopi Colonienſis legimus, quòd cùm de more ingreſſus templum S. Gereonis, in quo corpora ipſius ſociorúmque Martyrum requieſcunt, illud Pſalmi recitaret: *Exultabunt ſancti in gloria*; reſponderint ipſi è ſepulchris: *Lætabuntur in cubilibus ſuis*, Pſal. 149. 5.

VERS. 14. *Si exprobramini.*] Græcè ὀνειδίζεσθε, id eſt, vt Tertullian. Scorp. 12. legit: *ſi dedecoramini.* S. Cyprian. Epiſt. 56. *ſi exprobratur vobis*: Gentilibus enim nomen Chriſti & Chriſtiani erat probrum & probroſum; vnde illud quaſi infame exprobrabant fidelibus. *In nomine Chriſti*, id eſt, ob nomen Chriſti, ſcilicet quia eſtis Chriſtiani, quia Chriſti nomen colitis & inuocatis. Syrus: *pro nomine Chriſti*, vel *quia pertinetis ad Chriſtum*, quaſi exiſtentes de domo, familia & Eccleſia Chriſti. Ita Nero, qui primus perſecutus eſt Chriſtianos, Chriſtianos fecit probrum, cùm probroſum hoc in eos tulit edictum: *Quiſquis Chriſtianum ſe eſſe confitetur, is tanquam generis humani conuictus hoſtis, ſine vlteriore ſui defenſione capite plectitor.* Acutè & argutè Tertull. Apolog. 3. perſtringit Gentiles quòd odiſſent nomen *Chriſti*, cùm Chriſtus Græcè idem ſit quod vnctus, aut, vt Gentiles pronunciabant, *Chreſti*, cùm χρηστὸς idem ſit quod *ſuauis*, commodus, vtilis. *Oditur ergo*, inquit, *in hominibus innocuis etiam nomen innocuum*, imò nomen ſanctum, amabile, angelicum, diuinum. tale enim eſt *Ieſus Chriſtus.*

Beati eritis.] Græcè μακάριοι, id eſt, *beati*, ſupple *eritis* in cœlo; & *eſtis* in terra ob decus nominis Chriſti, & ob ſpem certam gloriæ, vtpote ab eo patientibus pro ſe promiſſæ. *Quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcit.* q. d. gloria virtus & ſpiritus Dei ſuper vos requieſcit, agitque ad omne arduum, puta ad heroicam patientiam. Syrus vertit: *Spiritus glorioſus Dei ſuper vos requieſcit.* Græca iam habent: ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται), id eſt, *quoniam ſpiritus gloriæ & ſpiritus Dei* (id eſt, ſpiritus glorioſus Dei eſt Hendiadis) *ſuper vos requieſcit.* S. Cyprianus Epiſtol. 56. pro πνεῦμα legit ὄνομα. vertit enim: *Quia maieſtatis & virtutis Domini nomen in vobis requieſcit.* Tertullian. Scorp. 12. *Quoniam gloria & ſpiritus Dei requieſcit in vobis.*

In eo ergo qui patitur pro Chriſto requieſcit Dei 1. honor. 2. gloria. 3. virtus, Græcè δύναμις, id eſt, *potentia* & robur. 4. ſpiritus, qui gloriæ, honoris, virtutis omnis eſt auctor, in patiente, quaſi in templo & thalamo ſuo, mira cum voluptate requieſcit; quia patiente delectatur, & in eo deliciatur. Significat, inquit Dionyſ. quòd Deus reputet honorabile quid, glorioſum, virtuoſum ſiue triumphale inuictam patientiam in aduerſis. Ita ſpiritus fortitudinis requieuit in Chriſto, Iſaiæ 11. 2. Hiſce verbis ſignificat quanta dignitas & decus ſit pro Chriſto pati, ſcilicet quòd in eo ſitus ſit omnis honor, gloria, virtus & maieſtas Dei, adeò vt nihil dignius, honorificentius, diuinius, Deóque gratius & glorioſius excogitari poſſit; imò ipſa ſancti Spiritus perſona & maieſtas in eo qui patitur requieſcat. Ipſe enim quaſi dux eum qui pro Chriſto patitur, quaſi ſuum militem auctorat, animat, roborat, protegit, perficit vt vincat, eúmque ad triumphum & coronam æternam perducit. Summa enim & nobiliſſima fortitudo eſt, pati pro Chriſto, pro orthodoxa fide, pro vera religione, pro cultu Dei ipsóque Deo: pati, inquam, verba & verbera, calumnias, probra, tormenta ipsámque mortem. Vnde S. Auguſtinus ſermone de S. Victoria: *Ibi*, inquit, *eſt corona glorioſior, vbi Chriſtus infirmior: quia profectò virilis animus in feminis manus aliquid fecit, quando ſub tanto pondere fragilitas feminea non defecit*, &c. *Ille in eis apparuit inuictus, qui pro eis factus eſt infirmus. Ille eas vt vinceret fortitudine impleuit, qui vt eas fortes efficeret, ſemetipſum exinaniuit. Ille eas ad hos honores laudéſque perduxit, qui pro eis opprobria & crimina audiuit. Ille fecit feminas viriliter & fortiter mori, qui pro eis dignatus eſt de femina miſericorditer naſci.* Rurſum idem S. Auguſtinus ſerm. 78. de Temp. illud Geneſ. 25. *Maior ſeruiet minori*, puta Eſau Iacobo, myſticè ſic exponit: impij ſeruient piis, perſecutores patientibus, tortores martyribus, quia torquendo non aliud faciunt quàm fabricare eis lauream martyrij. *Quomodo*, inquit, *mali ſeruiunt bonis? non obſequendo, ſed perſequendo, quomodo perſecutores martyribus, quomodo lima vel malleus auro, quomodo mola ſeruiunt tritico, quomodo panibus coquendis furnalia, vt illi coquantur, illa conſumantur, quomodo in fornace aurificis palea ſeruit auro, vbi ſine dubio palea conſumitur, aurum probatur.*

Dei maieſtas requieſcit in patiente.

Græci Codices addunt: *qui* (ſpiritus) *quidem apud illos blaſphematur, apud vos autem glorificatur.* quo ſignificat hæc infidelium probra in Chriſtianos in ipſum Spiritum ſanctum recidere, ac proinde fideles patientes in paſſione ſocium habere Spiritum ſanctum, qui tum hæc probra excipiat & repellat, tum fideles in illis excipiendis & refutandis animet, dirigat & roboret. Rurſum Spiritum ſanctum tantum à patientibus honorari & glorificari, quantum à perſequentibus inhonoratur, vilipenditur & blaſphematur. Quocirca Tertullian. ad Martyres cap. 3. *Bonum*, inquit, *agonem ſubitura eſtis, in quo Agonothetes Deus viuus eſt, Xyſtarches Spiritus ſanctus, corona æternitatis; brauium, angelicæ ſubſtantiæ, politia in ſecula ſeculorum. Itaque Epiſtates veſter Chriſtus Ieſus, qui vos ſpiritu vnxit, & ad hoc ſcamma produxit.*

In eo patitur Spiritus ſanctus.

Porrò cauſas cur pati pro Chriſto ſit ſumma dignitas, varias hîc inſinuat S. Petrus. Prima eſt, quia hic eſt actus ſummus Chriſtianæ patientiæ, fortitudinis, charitatis. Secunda, quia paſſiones ſunt veſtes regales, puta purpura, paludamentum,

Cur tãta dignitas pati pro Chriſto. Cauſa 1. 2.

ſtemmata, inſignia, &, vt Apoſtolus vocat Galat. 6. 17. ſtigmata Chriſti.

Quocirca Theodorus Studita ob defenſionem ſanctarum Chriſti imaginum iuſſus à Leone Armeno flagellari, ſponte ſtatim zonam ſoluit, poſitáque veſte corpus nudum obtulit ad verbera; *Voluptati enim*, inquit, *mihi eſt corpuſculi huius flagellatio atque iſta demum eius ſuprema depoſitio, quò ocyùs nuda anima euolem ad eum quem deſidero.* ita Michaël Studita in eius vita. Vnde Theodorus ipſe ſcribens ad Naucratium, exultans poſt verbera: *Annon*, ait, *diadema geſtantium gloria mirabilior, ſtigmata ferre Chriſti? viuificas eius paſſiones ceu coronas?*

3: Tertia, quia Chriſtus crucem & paſſiones in corpore ſuo ſublimauit, & quaſi deificauit: ſicut enim humanitatem aſſumens ad verbum, eam quaſi deificauit, vniendo eam Deo, adeóque hominem faciendo verbum, vt ſcilicet verè & propriè hic homo eſſet Deus: ita pariter crucem & paſſiones in corpore & anima ſuſcipiens, eas cum corpore & anima verbo vniuit, itaque quaſi deificauit. Vnde ſicut verè dicitur Deus incarnatus & factus homo, ita & verè dicitur Deus paſſus, crucifixus, mortuus: Chriſtus ergo in ſe ſuaque humanitate dedicauit & ſacrauit paſſiones & patientiam, æquè ac paupertatem, vt ait S. Bernard. humilitatem, obedientiam, ſui mundique contem-
4: ptum. Quarta, quòd Chriſtus, Spiritus ſanctus, totaq; S. Trinitas patientibus quaſi ſacrificiis & holocauſtis, non brutis, ſed humanis & rationalibus
5. ſummè honoretur, vti ait hîc S. Petrus. Quinta, quòd iis à Deo promiſſa & parata ſit ſumma merces & corona in cœlo, puta laurea martyrij, vtque ſummè conformes ſint Chriſto glorioſo, qui conformes fuerunt eidem patienti & crucifixo.

6. Sexta, quòd crux contactu corporis Chriſti ſanctificata adoretur, nec tantùm illa quæ tetigit corpus Chriſti, ſed & quælibet alia, quæ illius eſt repræſentatio & imago, vt videmus publicè in Eccleſia eam adorari in Paraſceue, iuxta illud Lactāt.

Flecte genu, lignúmque crucis venerabile adora.

Vnde de ea canit tunc Eccleſia:

Arbor decora & fulgida
Ornata regis purpura,
Electa digno ſtipite
Tam ſancta membra tangere.
Beata cuius brachijs
Secli pependit pretium,
Statera facta corporis
Prædámque tulit tartari.
O crux aue ſpes vnica
Hoc paſſionis tempore,
Auge pijs iuſtitiam,
Reiſque dona veniam.

Paſſiones ergo nos viuiunt & aſſimilant Chriſto & Deo, imò faciunt ſocios Chriſti Deique crucifixi, in eúmque nos quaſi transformant. Quid nobilius quàm ſimilem & ſocium eſſe Chriſti? *Martyrio velut ſocio Chriſti cruore decoraris*, ait S. Cyprian. de laude Martyrij.

7. Septima, quòd paſſiones Martyrum mirè illuſtrent Eccleſiam; nulla enim ſecta eſt quæ tot habeat martyres, qui pro ſua fide, aut potius perfidia velint non tantùm opes, ſed & vitam profundere, quot habet religio Chriſtiana. Rurſum Martyr illuſtre dat virtutis exemplum cæteris fidelibus, vt & ipſi pro Deo pati ac mori geſtiant. Vnde Tertullianus in Apolog. *Sanguis martyrum*, inquit, *eſt ſemen Chriſtianorum.* & Prudentius peri-ſtephan.

A *Martyrum ſemper numerus ſub omni*
Grandine creuit.

Quocirca S. Gregorius Nazianzenus oratio. 18. quæ eſt de S. Cypriano, Martyribus hæc dat cognomina & elogia, quòd ſint *holocauſta ratione prædita, victimæ perfectæ, oblationes Deo gratæ & acceptæ, veritatis præconia, mendacij proſciſſiones, legis quæ ſpirituali modo intelligitur expletio, erroris oppreſſio, vitij inſectatio, peccati diluuium, mundi luſtratio.* Quare tua ô ſancte Cypriane martyr *virtute, maiorem in modum afficior, memoria recreor, ac præ gaudio quaſi lymphatus feror, quodámque modo in eodem tuo martyrio verſor, dimicationiſque ſocius & particeps ſum, ac totus ad te tranſeo.* Hucuſque
B Nazianzenus. qui & paulò antè aſſerit ſe contemptis omnibus terrenis ad cœleſtia anhelare. *Huius rei*, inquit, *inexplebili quadam auiditate teneor, nec ab ea vnquam diuelli poſſum. Martyrum honoribus oblector, pugilum cruoribus exulto, atque aliorum quidem certamina & victoriæ ſunt, corona autem mea, vſque eò gloriam hanc præcipio, & eorum egregia facinora mea eſſe duco.* S. Chryſoſtomus nobilis longi martyrij Martyr Conſtantinopoli expulſus, vt itinerum moleſtiis & militum ſæuitia conficeretur, vti reipſa confectus fuit, ad Cyriacum pariter exulantem ita ſcribit: *Equidem cùm vrbe Conſtantinopolitana exigerer, nihil horum curaui, ſed ita mecum ipſe locutus ſum: Si Impera-* Chryſoſt. inuicta patientia.
C *trix me proſcribere volet, proſcribat: Domini eſt terra & plenitudo eius. Si ſerra diſcindere volet, diſcindat: Iſaiam habeo exemplum. Si me in mare vult proijcere, Ionæ reminiſcar. Si in caminum vult conijcere, tres illos iuuenes habeo, qui id pertulerunt. Si me beſtijs vult obijcere, Danielis meminero in lacum leonum coniecti. Si lapidare me vult, Stephanum habeo protomartyrem. Si caput mihi vult auferre, Ioannem habeo Baptiſtam. Sin ſubſtantiam vult adimere, adimat ſanè: nudus egreſſus ſum de ventre matris meæ, nudus reuertar illuc. Exhortatur me Apoſtolus: Perſonam hominis Deus non recipit. Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et me Dauid ipſe armat, dicens: Loquebar in conſpectu regum &*
D *non confundebar.*

Tertullianus ad Martyres cap. 4. eis inter alia fortitudinis Gentilium exempla & decora proponit flagellationem Laconum. *Nam quæ hodie*, ait, *apud Lacedæmonas ſolemnitas maxima eſt, διαμαστίγωσις, id eſt, flagellatio, non latet. In quo ſacro ante aram nobiles quique adoleſcentes flagellis afficiuntur, aſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. Ornamentum enim & gloria deputabitur maiore quidem titulo, ſi anima potiùs ceſſerit*, (exceſſerit è corpore & vita hac) *quàm corpus. Igitur ſi tantùm terrena gloriæ licèt de corporis & animi vigore, vt gladium, ignem, crucem, beſtias, tormenta contemnant ſub præmio lau-*
E *dis humanæ, poſſum dicere: Modica ſunt iſta paſſiones ad conſecutionem gloriæ cœleſtis, & diuinæ mercedis. Tanti vitreum? quanti verum margaritum? Quis ergo non libentiſſimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alij pro falſo?*

S. Cyprianus de laude & exhort. martyrij, hoſce vel titulos vel ſtimulos dat martyrio. 1. *impauidos animos dat dolori.* 2. *mens creſcit in pugna, pulſata licèt crebriùs hæret immobilis virtus, vt rupes pulſata fluctibus.* 3. *morte vitam condemnat, vt vitam morte cuſtodiat.* 4. *miles triumphalibus de hoſte ſpolijs onuſtus vulneribus ſuis gaudet.* 5. *nec timendum, quorum ſpes æternitatis & vitæ cœleſtis eſt, ac ſalus de promiſſa immortalitate lætatur.* 6. *quorum animo* Sex ſtimuli ad martyriū.

deſpectus

deſpectus hic mundus & alienata ſeculi facies, cui ſemper hic mundus loco carceris: nec poteris amare martyrium, niſi antè oderis ſeculum.

VERS. 15. *Nemo autem veſtrûm patiatur vt homicida.*] ſed vt Chriſtianus, ideóque martyr Chriſti. Quare quod S. Cyprianus Epiſt. 73. & S. Hieronymus Epiſt. 58. dicunt *Chriſtum latroni* (qui à dextris Chriſti crucifixus eſt) feciſſe homicidij pœnam, martyrium, intellige teſtimonium, puta proteſtationem fidei in Chriſtum. q. d. Chriſtus fecit, vt latro pro ſceleribus crucifixus, in ipſa cruce crederet in Chriſtum, eiúſque fidem publicè proteſtaretur, itaque fieret martyr, id eſt, teſtis Chriſti, ac præmium gloriæ tali teſtimonio debitum conſequeretur, eaque ratione ipſi pœnam homicidij conuertit in triumphum huiuſce martyrij.

Aut fur, aut maledicus (Græcè κακοποιὸς, id eſt, *malorum patrator.* ita Syrus. Tertullian. Scorp. 12. *vt maleficus*) *aut alienorum appetitor.*] *Martyrem* enim *non facit pœna, ſed cauſa*, ait S. Auguſtinus Epiſtol. 107. ad Feſtum: nec ſcelus facit martyrem, ſed ſceleſtum. Pulchrè S. Auguſtinus ſermone de decem plagis: *Nemo*, ait, *habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno. Qui furatur acquirit veſtem, ſed perdit fidem: vbi lucrum, ibi damnum: lucrum in arca, damnum in conſcientia.* Idem de vita Chriſtiana pingens idæam

Idæa Chriſtiani.

Chriſtiani: *Ille verò*, inquit, *Chriſtianus eſt, qui omnibus miſericordiam facit, qui nulla omnino mouetur iniuria, qui alienum dolorem tanquam proprium ſentit, cuius menſam nullus pauper ignorat; qui coram hominibus inglorius habetur, vt coram Deo & Angelis glorietur; qui terrena contemnit, vt poſſit habere cæleſtia; qui opprimi pauperem ſe præſente non patitur, qui miſeris ſubuenit, qui ad fletum fletibus prouocatur alienis.*

Pro *alienorum appetitor*, Græcè eſt ἀλλοτριοεπίσκοπος, id eſt, *alienarum rerum curioſus inſpector*, & conſequenter appetitor: ſpecies enim & viſio rei appetibilis, ciet appetitum. Vnde curioſus inſpector rebus inſpectis inhiat. Tertullian. *alieni ſpeculator.* S. Cyprianus lib. 3. ad Quirin. cap. 37. *curas alienas agens.* Scitum eſt illud Plauti: *Curioſus nemo eſt, qui non ſit maleuolus.* Præclarè S. Gregorius:

Curioſitatis damna.

Graue, ait, *curioſitatis eſt vitium, quæ dum cuiuſlibet mentem ad inueſtigandum vitam proximi exterius ducit, ſemper ei intima ſua abſcondit, vt aliena ſciens, ſe neſciens ſit, & curioſus animus quantò peritus fuerit alieni, tantò fiat ignarus ſui.* S. Bernardus de modo bene viu. cap. 54. *Stulti homines*, ait, *dum alienos errores volunt reprehendere, demonſtrant ſuos. Tamdiu homo ignorat peccata ſua quæ debuerat flere, quamdiu aliena vitia exquirit curioſè: ſed cùm homo ad ſemetipſum reuertitur, & ſeſe bene conſiderat, non exquirit quod in alijs reprehendat, quia in ſemetipſo multa reperit quæ lugeat.* Vnde B. Gregor. *Nos tantò minùs debemus aliena corda reprehendere, quanto ſcimus viſu noſtro non poſſe aliena cogitationis tenebras illuſtrare.* & mox: *Curioſitas damnoſa peruiia eſt, ad hæreſim prouocat, in fabulas ſacrilegas præcipitat mentem, in cauſis obſcuris reddit audaces, in rebus ignaris facit homines præcipites.*

VERS. 16. *Si autem vt Chriſtianus non erubeſcat* (vti erubeſcunt homicidæ cùm plectuntur pro crimine, quia Chriſtianiſmus non eſt crimen, ſed religio & ſanctitas) *glorificet autem Deum in iſto nomine.*] quia glorioſum eſt nomen Chriſti, ac conſequenter & Chriſtiani; à Chriſto enim vocatur Chriſtianus quaſi Chriſti aſſecla, diſcipulus, cultor, filius & hæres. vide dicta Actor. 11. 26. Porrò patitur vt Chriſtianus non tantùm qui pro fide, ſed & qui pro virtute aliqua Chriſtiana, vt caſtitate, iuſtitia, religione, &c. patitur. Omnem enim virtutem dictat & docet fides Chriſti. Quare qui pro qualibet virtute Chriſtiana occiditur & moritur, eſt martyr. Nam martyr eſt, qui pro qualibet veritate quæ ad pietatem pertinet, moritur, imò qui moritur pro veritate qualibet vt euitet mendacium. Talis enim moritur pro virtute veracitatis, quæ opponitur vitio mẽdacij, vti disertè docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 124. art. 5. Secus eſt de eo qui moritur pro tuenda aliqua veritate Mathematica, Phyſica, Logica. Hic enim non eſt martyr: quia non moritur pro veritate ad pietatem pertinente, vti ibidem aſſerit D. Thom.

Moral. diſce hic quantum ſit pati vt Chriſtianum, tantum ſcilicet, quantum eſt martyrium. Hoc autem ſummum eſt decus & gloria. *Quid enim glorioſius*, aiunt generoſi martyres ad S. Cyprian. lib. 5. Epiſt. 12. *quidve felicius vlli hominum poterit ex diuina dignatione contingere, quàm inter ipſos carnifices interritum confiteri Dominum Deum? quàm inter ſæuientia ſecularis poteſtatis varia & exquiſita tormenta, etiam extorto & excruciato & excarnificato corpore, Chriſtum Dei Filium, & ſi recedente, ſed tamen libero ſpiritu confiteri? quàm relicto mundo cœlum petiiſſe? quàm deſertis hominibus inter Angelos ſtare? quàm impedimentis omnibus ſecularibus ruptis in conſpectu Dei iam ſe liberum ſiſtere? quàm cæleſte regnum ſine vlla cunctatione retinere? quàm collegam paſſionis cum Chriſto, in Chriſti nomine factum fuiſſe? quàm iudicis ſui diuina dignatione iudicem factum fuiſſe? quàm immaculatam conſcientiam de confeſſione nominis reportaſſe? quàm humanis & ſacrilegis legibus contra fidem non obediſſe? quàm veritatem voce publica conteſtatum fuiſſe? quàm ipſam, quæ ab omnibus metuatur, moriendo mortem ſubegiſſe? quàm per ipſam mortem immortalitatem conſecutum fuiſſe? quàm omnibus ſæuitiæ inſtrumentis excarnificatum & extortum, ipſis tormentis tormenta ſuperaſſe? quàm omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi reluctatum fuiſſe? quàm ſanguinem ſuum profluentem non horruiſſe? quàm ſupplicia ſua poſt fidem amare cœpiſſe? quàm detrimentum vitæ ſuæ putare non exiſſe?*

Martyrij gloria quanta.

Ex S. Cypr.

Deinde hæc omnia confirmant verbis Chriſti, quibus animos exacuunt. *Ad hoc enim prælium quaſi quadam tuba Euangelij ſui nos excitat Dominus, dicendo: Qui plus diligit patrem aut matrem, quàm me, non eſt me dignus.* & : *Qui plus diligit animam ſuam quàm me, non eſt me dignus.* & : *Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.* & iterum: *Beati qui perſecutionem paſſi fuerint propter iuſtitiam; ipſorum enim eſt regnum cœlorum. Beati eritis cùm vos perſecuti fuerint & oderint; gaudete & exultate: ſic enim & Prophetas perſecuti ſunt, qui ante vos fuerunt, patres eorum.* & iterum: *Quoniam ante reges & poteſtates ſtabitis, & tradet frater fratrem ad mortem, & pater filium, & qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit.* & : *Vincenti dabo ſedere ſuper thronum meum, ſicut & ego vici, & ſedi ſuper thronum patris mei.* Sed & Apoſtolus: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? preſſura, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? ſicut ſcriptum eſt: quia propter te interficimur tota die, æſtimati ſumus velut oues victimæ, ſed in ijs omnibus ſuperuincimus, pro eo qui nos dilexit. Hæc & huiuſmodi cum in Euangelio contracta perlegimus, & quaſi faces quaſdam ad inflammandam fidem dominicis vocibus, ſuppoſitas nobis ſentiamus, hoſtes veritatis iam non tantùm non perhorreſcimus, ſed prouocamus; & inimicos Dei iam hoc ipſo quod non ceſſimus, vicimus; & nefarias contra veritatem leges ſubegimus; & ſi nondum noſtrum ſanguinem fudimus, ſed fudiſſe parati ſumus. Nemo hanc dilationis noſtræ mo-*

ram clementiam indicet; quæ nobis officit; quæ impedimentum gloriæ facit; quæ cœlum differt; quæ glorioſum Dei conſpectum inhibet: in huiuſmodi enim certamine, & in huiuſmodi vbi decertat fides prælio, mora martyras non diſtuliſſe, vera clementia eſt. & lib. 4. Epiſt. 6. ad Tibarit. de Exhort. martyrij: *Ad agonem ſecularem exercentur homines, & parantur; & magnam gloriam computant honoris ſui, ſi illis ſpectante populo & imperatore præſente contigerit coronari. Ecce agon ſublimis & magnus, & corona cœleſtis præmio glorioſus, vt ſpectet nos certantes Deus, & ſuper eos quos filios facere dignatus eſt, oculos ſuos pandens, certaminis noſtri ſpectaculo perfruatur. Præliantes nos & fidei congreſſione pugnantes ſpectat Deus, ſpectant Angeli eius, ſpectat & Chriſtus.* B *Quanta eſt gloria dignitas, quanta felicitas præſide Deo congredi, & Chriſto iudice coronari? Armemur fratres dilectiſſimi viribus totis, & paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute deuota. Ad aciem quæ nobis indicitur, Dei caſtra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quod nuper ſtetit. Armentur & lapſi, vt & lapſus recipiat quod amiſit. Integros honor, lapſos dolor ad prælium prouocet.* & inferius exclamans ait: *O dies ille qualis & quantus adueniet fratres dilectiſſimi, cùm cœperit populum ſuum Dominus recenſere, & diuinæ cognitionis examine ſingulorum merita recognoſcere, mittere in gehennam nocentes, & perſecutores noſtros flammæ pœnalis perpetuo ardore damnare; nobis verò mercedem fidei & deuotionis exoluere? Quæ* C *erit gloria, & quanta lætitia admitti vt Deum videas; honorari, vt cum Chriſto Domino Deo tuo ſalutis, ac lucis æternæ gaudium capias? Abraham, & Iſaac, & Iacob, & Patriarchas omnes, & Prophetas, & Apoſtolos, & martyras ſalutare; cum iuſtis & Dei amicis in regno cœlorum data immortalitatis voluptate gaudere; ſumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit?* S. Baſilius homil. 20. de 40. Martyr. ait eos hiſce vocibus Deum celebraſſe, ac ſeſe inuicem ad martyrium in gelido ſtagno obeundum animaſſe: *Gratias agimus tibi Domine, quòd cum iſto amictu ſimul & peccatum exuere licet, quoniam ob ſerpentem eum induimus, ob Chriſtum verò exuimus. Quas Domino qui pro nobis eſt ſpoliatus, dignas gratias* D *reddemus? Quid magnum ſeruo, ſi ea quæ paſſus eſt Dominus ſubeat? Durum profectò frigus, ſed dulcis paradiſus. Affligens glacies, ſed delectabilis requies. Breui tempore durantes, ſinus Abrahæ nos perpetuò fouebit. Vnam noctem cum æuo ſempiterno commutabimus. Incendatur frigore pes, vt cum Angelis continuò ſaltet. Torpeſcat frigore manus, vt facultatem habeat in Deum attollendi. Quot enim commilitones noſtri ceciderunt fidem mortali regi ſeruantes? Nos pro fide in verum Deum ſeruanda hanc vitam non proijciemus? Quando ſemel mori oportet, moriamur vt viuamus. Fiat ſacrificium noſtrum coram te Domine, & velut hoſtia viuentes tibi placentes, noſmet hoc ſæuo gelu immolantes abs te recipiamur.* Vnde ſub finem de iis exclamat: *O ſanctum chorum! ô* E *ſacrum ordinem! ô cuneum inexpugnabilem! ô communes humani generis cuſtodes, optimæ curarum ſocij, precum ac votorum inuicem ſuffragatores, legati apud Deum potentiſſimi; aſtra mundi, flores Eccleſiarum: vos non terra contexit, ſed cœlum excepit. Apertæ ſunt vobis paradiſi portæ: dignum profectò exercitibus Angelorum, Patriarchis, Prophetis & iuſtis omnibus ſpectaculum,* &c. *In ipſo vitæ flore temporariam hanc vitam contempſerunt, vt in membris ſuis Deum reciperent, mœſtos erexerunt, dubios in fide confirmauerunt, pijs deſiderium auxere: vnum omnino pro pietate omnes trophæum erigentes, vna iuſtitiæ corona ornati fuere.*

Ex S. Baſil.

Ex S. Aug.

S. Auguſtinus in Pſalm. 118. ſerm. 30. *Purpurata eſt*, inquit, *vniuerſa terra ſanguine Martyrum, floret* A *cœlum coronis Martyrum, ornatæ ſunt Eccleſiæ memorijs Martyrum, inſignita ſunt tempora natalibus Martyrum, crebreſcunt ſanitates meritis Martyrum.* Idem ſerm. 11. de S. Cypriano: *Illi*, inquit, *laus, illi gloria, qui dignatus eſt illum martyrem prædeſtinare inter ſanctos ſuos ante tempora, creare inter omnes opportuno tempore, vocare errantem, mundare ſordidum, formare credentem, docere obedientem, regere docentem, adiuuare pugnantem, coronare vincentem.*

Porrò Martyres hiſce elogiis celebrat Eccleſia in hymno plurium Mart.

Ex Hymno Eccleſiæ.

Sanctorum meritis inclyta gaudia
Pangamus ſocij, geſtaque fortia;
Nam gliſcit animus promere cantibus
B *Victorum genus optimum,* &c.
Hi pro te furias atque ferocia
Calcarunt hominum ſæuaque verbera,
Ceſſit his lacerans fortiter vngula,
Nec carpſit penetralia.
Cæduntur gladijs more bidentium,
Non murmur reſonat, non querimonia,
Sed corde tacito mens bene conſcia
Conſeruat patientiam.
Quæ vox quæ poterit lingua retexere,
Quæ tu martyribus munera præparas?
Rubri nam fluido ſanguine laureis
Ditantur bene fulgidis.

Quoniam tempus eſt (Græcè καιρὸς, id eſt, *opportu-* Vers. 17.
C *nitas*, occaſio, tempus commodum & opportunum: tale enim eſt tum præſēs vita, tum Chriſtianiſmus, nouaque eius religio; tum moderna Iudæorum & infidelium contra eum odia) *vt iudicium incipiat à domo Dei.*] Par enim eſt vt iudex prius ſuam domum examinet, quàm alienam. *Iudicium*, ait OEcum. & Didymus hîc, non condemnationem, ſed examinationem & explorationem ſignificat; adde & punitionem aliquam, ac caſtigationem, puta tribulationem, quæ non temerè, ſed cum iudicio & congrua menſura à Deo peccatori immittitur, ideóque vocatur iudicium. Deus enim ſuam domum & familiam, puta Eccleſiam, & fideles domeſticos ſuos per tribulationes iuſti iudicij libra- D mine examinat, à peccatis leuioribus expurgat, erudit & perficit. Nihil enim relinquit indiſcuſſum, nihil impunitum. *Natura comparatum eſt*, ait S. Baſil. apud OEcum. *vt contra eos qui familiariſſimi nobis ſunt, cùm in nos peccant, indignemur: familiariſſimi autem Deo non ſunt alij quàm fideles, qui domum Dei, id eſt, Eccleſiam complent & conſtruunt.* ita Iſaias ait cap. 29. 1. *Væ Ariel, Ariel*, id eſt, væ Ieroſolymæ, templo & altari, quod eſt *Ariel*, id eſt, quaſi leo Dei. vide ibidem dicta. & Ieremias cap. 35. v. 18. *Caſtigaſti me, & eruditus ſum, quaſi iuuenculus indomitus.* & Sapiens Prouerb. 3. 11. *Diſciplinam Domini fili mi non abijcias, nec deficias cùm ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus corripit, & quaſi in filio* E *complacet ſibi.* & Apoc. 3. 19. *Ego quos amo, arguo & caſtigo.* Alludit S. Petrus ad illud Ezech. 9. 6. *A ſanctuario meo incipite* percutere & interficere peccatores. Quare perperam Aureolus τὸ *à domo* exponit, q. d. iudicium Dei in homines prodit ex domo & throno Dei, puta ex cœlo. S. Auguſtinus in Pſalm. 93. v. 20. legit: *Tempus eſt inchoationis iudicij ex domo Domini*, ſicque explicat: *Tempus eſt vt modò iudicentur qui pertinent ad domum Domini.* S. Iuſtinus quæſt. 79. ad orthodoxos dat exemplum Ioſue regis Iuda, qui licèt pius, cæſus eſt in prælio, vt lueret leuia ſua peccata. Probat S. Petrus Chriſtianos debere pati ex eo, quòd næui, peccata & vitia quædam ſingulis adhæreant, quæ Deus per tribulationem

nem vult punire & reſecare. Non ergo nouum & peregrinum eis debere videri, quod præ infidelibus exerceantur & affligantur, eò quòd Deus velit domum ſuam perpurgare, & efficere puriſſimam, ideóque iudicium ſuum ab ea inchoet, extenſurus illud deinde in reliquos homines, quos acriùs examinabit & puniet, quia eos gehennæ adiudicabit. Vnde ſapienter S. Chryſoſt. homil. de Lazaro: *Vbi*, ait, *videris improbam vitam agentem nec quicquam acerbi hîc patientem, ne putaueris illum beatum, ſed defle potiùs ac deplora, velut illic* (in gehenna) *omnia triſtia perpeſſurum, ſicut diues fecit. Rurſus vbi quem videris virtutis ſtudioſum innumeris affligi moleſtijs, beatum exiſtima, vt qui & hîc omnia ſua peccata diluerit, & illic multam habet paratam mercedem, ſicut Lazaro euenit.* Ingens ergo Dei beneficium eſt, quòd ſuos puniat in hac vita, *ne cùm Iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat.* 2. Machab. 6. 13. & Amos 3. 2. *Tantummodo vos*, ait, *cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.* & Malach. 3. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum.* Leuicula eſt expoſitio, & anagramma Hugonis: Iuſtus, ait, vix ſaluatur, quia vi crucis quæ exprimitur litera X, vel per quinque plagas, & per Ieſum Chriſtum, eò quòd in dictione *vix*, prima litera V, eſt nota quinarij, ſecunda I, Ieſu, tertia X, Chriſti: ſed alia eſt litera x, vltima in *vix*, aliud χ, Græcum, quod eſt prima litera in voce χριςὸς.

Si autem primùm à nobis, quis finis eorum qui non credunt Euangelio.] q. d. Si Deus ſuos fideles & ſanctos ita iudicat, id eſt, examinat, explorat, exercet & affligit, quid expectent ab eo infideles, qui vitiis & deliciis diffluunt? quis finis eos manet? quæ pœna, quæ gehenna? Hoc Dei in impios iudicium graphicè depingit Sapiens cap. 5. 18. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum*, & quæ ſequuntur. Præclarè Saluianus lib. 4. ad Eccleſiam Catholicam: *Si quis vult*, ait, *ex peccatoribus ſcire, quàm grauiter cenſenda à Deo ſint magna crimina, diſcat qualiter in ſemetipſis puniant ſancti etiam leuia peccata, conſcij ſcilicet iam ex ipſius Dei dictis futuri examinis, ac per Domini ſui verba, etiam iudicia rimantes, & ideo ſemper in Dei opere, ſemper in compunctione, ſemper in cruce poſiti: beati qui cùm omnium miſereantur, ſibi nunquam penitus ignoſcant, in nullo ſibi parcentes, ſed totos ſe admodum Deo impendentes, & ideo in futuro iudicio digni præmio, quia hîc apud ſe iugiter in reatu.*

Vers. 18. *Et ſi iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt?*] Citat Prouerb. 11. 31. *Si iuſtus in terra recipit, quantò magis impius & peccator?* vbi Septuaginta ita vertunt, vti hîc S. Petrus eos de more ſecutus, ſed eodem redit vtraque verſio. Pro *ſaluabitur* Græcè eſt σώζεται, id eſt, *ſaluatur*, hoc eſt, ad ſalutem pertingit, multas pœnas quaſi pœnitentias patiendo, & ex variis tribulationum fluctibus ægrè eluctando. Noſter tamen vertit *ſaluabitur*, ſcilicet, inquit, in die iudicij, non quaſi ibi dubius ſit futurus, & incertus de ſalute iuſtus, qui in Dei gratia deceſſit, ſed quia ibi recognoſcetur & recenſebitur tota vita hominis, eiúſque anfractus & pericula, ac ex iis demonſtrabitur quomodo vix ſaluatus ſit. *Impius*, Græcè ἀσεβὴς, id eſt, *alienus à cultu Dei*, eſt infidelis; *peccator* eſt fidelis, puta Chriſtianus, ſed in legem Dei peccans, ait OEcum. Senſus eſt, inquit Beda, q. d. *Si tanta eſt fragilitas humanæ vitæ, vt nec iuſti quidem in cælo coronandi ſine tribulationibus, propter innumerabilem vitiatæ naturæ labem, tranſeant, quantò magis hi qui cæleſtis gloriæ ſunt extorres, certum damnationis ſuæ exitum expectant?* Rurſum, pro *ſaluabitur*, Hebr. eſt יְשֻׁלָּם *ieſcullam*, id eſt, *retribuetur ei*. Caietan. *emendabitur*. Rabbini *pacem habebit*. שִׁלֵּם *ſalam* enim duo ſignificat. 1. retribuere. 2. eſſe pacificum. Vnde *Salomon*, id eſt, pacificus. Chal. מתחסן *mochaſen*, id eſt, *roborabitur*; vel potiùs, vt alij, *patiens eſt*, & vitia patitur; hoc enim conſentit cum Hebræo, Græco & Latino interprete, vt mox patebit.

Quæres, quomodo iuſtus vix ſaluabitur? ſi enim eſt iuſtus, moritúrque iuſtus, certò ſaluabitur? Interpretes τὸ *ſaluabitur* tripliciter exponunt. Triplex eſt enim ſalus. 1. corporis. 2. animæ dum conuertitur à peccato ad iuſtitiam, & gratiam Dei. 3. animæ cùm æternam ſalutem adipiſcitur. (Iuſtus vix ſaluatur tripliciter. 1.) Primò ergo aliqui ex S. Ambroſ. lib. 2. Apol. Dauid cap. 3. ſic exponunt: Iuſtus vix tandem ſaluatur, id eſt, ægrè huius vitæ miſeriis & ærumnis eripitur, quibus Deus leuiores eius culpas punit: quas ergo impij peccatorum grauiſſimorum pœnas in æternum dabunt? Huic ſenſui fauet textus Hebraicus, & Latina verſio Prouerb. 11. 11. & quòd S. Petrus agat de pœnis quibus Deus iuſtos hîc punit & expiat. ita S. Auguſtinus lib. 20. contra Fauſtum 14. *Quid enim iuſtius*, ait, *vnico, cui tamen Deus non pepercit, & quid euidentius quòd nec iuſtis parcat, emendans eos varietate tribulationum, cùm de hac re apertè ſit dictum: Et ſi iuſtus vix ſaluus erit.* Secundò, idem (2.) S. Auguſtinus in Pſalm. 6. exponit de ſecunda ſalute, puta de conuerſione peccatoris, qui difficulter conuertitur eo quòd difficile ſit relinquere voluptates, & pœnitere. q. d. ſi iuſtus multo labore & angore vix ſaluatur, id eſt, reſipiſcit & conuertitur; quot & quanti dolores, angores, & ſupplicia manebunt peccatores ob culpam lethalem, quæ nunquam delebitur? Tertiò, alij paſſim accipiunt (3.) de tertia ſalute. q. d. iuſtus vix ſaluatur, id eſt, vix damnationi eripitur, & ſalutem æternam adipiſcitur: quid ergo expectandum peccator? vtique non incerta ſalus, ſed certa damnatio. ita Didymus, OEcum. Beda & alij, ait S. Hieronymus Dialog. 2. contra Pelag. Dices, iuſtus certò ſaluabitur, quomodo ergo ait *vix ſaluabitur?* Reſpond. pro *vix* (Cur.) Græcè eſt μόλις, id eſt, cum labore & moleſtia, per (Cauſa 1.) multas tribulationes, afflictiones, perſecutiones, pœnitentias pro peccatis venialibus, idcóque *vix*, id eſt, ægrè & difficulter ſaluatur iuſtus. Adde & tentationes, licèt de his propriè non loquatur S. Petrus, & Sapiens Prouerb. 11. ait enim: *Si iuſtus in terra recipit*, ſcilicet pro delictis caſtigationem & pœnas peccatorum, *quantò magis impius & peccator?* ſupple recipiet merita ſupplicia, non in terra, ſed in inferno. Secundò, S. Hieron. lib. 2. con- (2.) tra Pelag. ex hoc loco contra Pelagianos probat iuſtos eſſe obnoxios peccatis venialibus. *Iuſtus*, inquit, *in die iudicij vix ſaluatur: ſaluaretur autem facilè, ſi nihil in ſe haberet macula: ergo iuſtus eſt in eo quòd floret multis virtutibus, & vix ſaluatur in eo, quod in quibuſdam Dei indiget miſericordia*; additque, ideo Eccleſiam dici impleri ſpiritu timoris Domini. Et mox aliam, puta tertiam dans cauſam & explica- (3.) tionem. *Nam licèt*, inquit, *nihil praui ſibi ſit conſcius, veruntamen ſciens quoniam non in hoc iuſtificatur, donec eum iuſtificet iudex, æſtuat & decertat.* Quarta cauſa (4.) eſt, quia per lapſum Adæ fragiles facti ſumus, & procliui in vitia: & hæc fragilitas manet in iuſtis: ita S. Ambroſ. lib. 2. Apolog. Dauid cap. 3. *Si Dauid*, inquit, *infirmus, tu fortis? ſi Salomon lapſus eſt,*

tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus eſſe ſanctorum. & in Pſalm. 43. *Quis eſt tam fortis vt nequaquam in tentatione moueatur, niſi Do-*
5. *minus adiutor ei aſſiſtat?* Quinta, quia virtus eſt in arduo, & cœlum in ſummo. ita Simonides apud Clemen. Alexandr. libr.4. ſtrom. *Fertur*, inquit, *virtus habitare in rupibus aditu difficilibus.* & Beda: *Iuſtitia*, ait, *laborioſa eſt niſi amantibus.* & Virgil. 6. Æneid.

——Facilis deſcenſus Auerni.
Sed reuocare gradum, ſuperáſque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt.

6. Sextam dat S. Greg. 24. mor. c. 16. nimirum inconſtantiam humanarum cogitationum, indéque deſideriorum & appetituum, quæ iugiter poſt lapſum in peccatum ex corde, velut ex fornace inſtar ſcintillarum exhalant & alternant. *Quis*, ait, *conſiderare valeat quanta mala per momenta temporum ipſis inconſtantibus cogitationum motibus perpetramus?* & mox: *Humana anima ſemel æternitatis ſtatum deſerens, ad fluxum temporalium delapſa, hanc mutabilitatem alternantium motionum, quam dum caderet volens appetiit, dum conatur ſurgere, cogitur inuita tolerare. Inde quippe punita eſt, vnde delectata: quia inde conuerſa habet laborem certaminis, vnde peruerſa appetiit gaudium voluptatis.* ſubdit c. 17. electos hac de cauſa trepidare eò magis, quoad finem appropinquant, & huius eorum pauoris ſpeciem in ſe expreſſiſſe Chriſtum in horto, quando vicinus morti factus in agonia ſudauit aquam & ſanguinem. Vnde cap. 18. ſubdit: *Conſideramus quippe quòd viam vitæ præſentis nequaquam ſine culpa tranſire potuimus, & quia nec hoc quidem ſine aliquo reatu noſtro eſt quòd laudabiliter viximus, ſi remota pietate iudicetur. Quid ergo facient tabulæ ſi tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia ſtabunt, ſi huius pauoris turbine etiam cedri quatiuntur? Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnunquam terrore vindictæ etiam iuſti anima turbatur.* & mox: *Sed quia iuſtorum anima à leuibus quibuſque contagiis ipſo ſæpe mortis pauore purgantur, & æternæ retributionis gaudia iam ab ipſa carnis ſolutione percipiunt, plerumque verò contemplatione quadam retributionis æternæ, etiam priuſquam carne expolientur, hilareſcunt, rectè dicitur: Videbit faciem eius in iubilo.*

7. Septimam dat S. Aug. 9. Confeſ. 13. nimirum profundum & abyſſum inſcrutabilem tum cordis humani, tum iudiciorum Dei. Orans enim pro anima matris ſuæ S. Monicæ: *Væ*, ait, *etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam. Quia verò non exquiris delicta vehementer, fiducialiter ſperamus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ.* Notum eſt exemplum Doctoris Pariſienſis qui è feretro exclamauit. *Iuſto Dei iudicio accuſatus, iudicatus, condemnatus ſum*; & tamen videbatur iuſtè & ſanctè vixiſſe: quo ſpectaculo S. Bruno commotus ſeceſſit in Carthuſiam, eiúſque ordinem inſtituit. Quin & S. Paulus: *Caſtigo*, ait, *corpus meum*, &c. *ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar*, 1. Corinth. c. 9. v. 27.

Septem aliæ cauſæ.

Denique Thomas Anglicus cur iuſtus vix ſaluetur ſeptem dat cauſas, iam dictis non abſimiles. 1. Quòd non ſint condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam. 2. quòd caro concupiſcat aduersùs ſpiritum. 3. quòd caro ſua corruptione aggrauet animam. 4. quòd non niſi violenti rapiant cœlum. 5. quòd arcta ſit via quæ ducit ad vitam; quódque virtutum ardua duraque ſint opera. 6. quòd incertum ſit an ſimus iuſti. 7. quòd iudicium Dei ſit ſubtile & rigidum.

Impius & peccator vbi parebunt?] Vbi apparebunt? quò ibunt? quis eos locus excipiet? quæ ſors? q.d. Impij in iudicio coram facie Chriſti apparere expaueſcent, dicéntque montibus: *Cadite ſuper nos, & collibus, operite nos*, Apoc. 6. 16. Inde ibunt in infernum, apparebunt inter damnatos, gehenna eos excipiet, & æterna incendia. Vnde Chald. Prou. 11. 31. vertit: *Impij in fine perdentur.* Alludit ad Ierem. cap. 25. 29. *Ecce in ciuitate in qua inuocatum eſt nomen meum, ego incipiam affligere, & vos quaſi innocentes & immunes eritis? nō eritis immunes*: & c. 49. 12. *Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem* (furoris Domini) *bibentes bibent: & tu quaſi innocens relinqueris? Non eris innocens, ſed bibēs bibes.* q.d. Si Deus ira punit ſuos ob leuia peccata, quomodo puniet alienos ob plurima & maxima crimina? S. Greg. 26. mor. 18. putat alludi ad motum naturalem corporis in centrum, qui in fine velocior eſt quàm in principio. q. d. ſi Dei iuſtitia & ira cùm primùm mouetur & concitatur, tantas calamitates iuſto irrogat, qua tandem vi & impetu in fine motus ſui contra impios rapietur & deſæuiet? *Peccata*, inquit, *nequaquam diuina ſeueritas multa remanere permittet, ſed vt tam iudicij à noſtra* (iuſtorum ſcilicet) *hîc correptione incipit, vt in reproborum damnatione tanquam in fine motus conquieſcat. Eant ergo nunc reprobi, & voluptatum ſuarum deſideria multa iniquitate conſumant, atque eò temporalia flagella non ſentiant, quò æterna eos ſupplicia expectant.* S. Auguſt. in Pſalm. 93. 20. cenſet alludi ad ſeruum, qui dum videt filium à patre acriter flagellari, trepidat, & longè grauius ſupplicium expectat. *Si flagellantur*, inquit, *filij, quid debent ſperare ſerui nequiſſimi? quomodo ergo erunt tecum iniqui, quando nec tuis fidelibus parcis, vt exerceas, & erudias eos?*

Itaque & hi qui patiuntur. Eſt epilogus dictorum, Vers. 19.
q.d. cùm iuſtus vix ſaluetur, & non niſi per multas tribulationes, par eſt vt qui patiuntur, commendent ſe Deo, tum vt vires patiendi ſuggerat, tum vt vltimum arctúmque vitæ agonem ſine ſalutis periculo obeant, & ſecuri ad palmam futuræ vitæ pertingant; ideóque preces cumulent benefactis, vt certam faciant ſuam electionem & ſalutem. *benefacta* intellige opera bona, tum patientiæ & fortitudinis, tum eleemoſynæ, tum charitatis, præſertim erga perſecutores & tortores, quos olim martyres ſua charitate conuertere ſolebant, & ad Chriſtum traducere.

Secundùm voluntatem Dei.] quia voluntas Dei vt patiamur pro Chriſto, fide & iuſtitia, non ob peccata & ſcelera, vtque huic Dei voluntati nos conformantes toleremus fortiter & alacriter quælibet aduerſa, quaſi ab illo immiſſa, vel permiſſa ad noſtrum bonum & decus. Hac ergo cogitatione ſolentur ſe afflicti, quòd ſcilicet nihil eis mali obueniat, niſi à Deo ſigillatim præuiſum & prouiſum, qui omnem mali ſpeciem, modum, durationem præfiniuit & attemperauit, ita vt non ampliùs, nec diutius, nec aliter quid pati poſſim, quàm à Deo fuerit præordinatum, ſcilicet quàm vires meæ ferre queant, & quàm meæ purgationi, perfectioni & ſaluti expediat. Deus ergo vtitur mala voluntate impiorum & hoſtium ad puniendos & exercendos ſuos fideles, ſed eam frænat, reprimit & regit, ſicut ſeſſor equum, vt non tantum mali inferat, quantum vellet, nec aliud, aut aliter noceat, quàm Deus permittit. Porrò Deus vult ita nos pati, vt tamen velit nos prudentes eſſe, nec patiendi occaſiones dare, imò fugere & amoliri, vti Chriſtus iuſſit Apoſtolis Matth. 10. 23. vt in perſecutione

cutione fugerent ex vna ciuitate in aliam. Stolidum ergo fuit dogma Lotberi non eſſe reſiſtendum Turcæ, eò quòd ille ſit flagellum Dei, eóque Deus vti velit ad nos caſtigandos.

Ita de Aureliano Imper. anno ſexto imperij ſui capto à Sapore rege Perſarum anno Domini 278. ſcribit Euſeb. lib. 7. hiſtor. 25. quòd perſecutionem contra Dei Eccleſias meditaretur, *dictatis iam literis & ſcriptis cùm intereſſet ſola ſubſcriptio, diuina dextera interueniens ſubſcriptionem nefanda dextera deturbauerit. Morte ſubita condemnatur, qui de piorum morte cenſebat: vt oſtenderet Deus quia non cùm voluerit tyrannus cruciamur, ſed cùm probauerit ipſe, corripimur.* Dicant ergo afflicti cum S. Iob: *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit ita factum eſt; ſit nomen Domini benedictum*, Iob 1. 21. Dicant cum Iuda Machabæo: *Sicut fuerit voluntas cælo, ſic fiat*, 1. Machab. 3. 60. Dicant cum Chriſto in agonia: *Fiat voluntas tua*, Matth. 26. quia, *Hæc vox capitis*, ait S. Leo ſermone 7. de Paſſione, *ſalus eſt totius corporis: hæc vox omnes fideles inſtruxit, omnes Confeſſores accendit, omnes martyres coronauit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis poſſet perſecutorum ſuperare terrores, niſi Chriſtus in omnibus patiens Patri diceret, fiat voluntas tua?*

Fideli Creatori commendent.] vel Cbriſto, vt vult S. Hilarius 12. de Trinit. & S. Cyrillus 9. Theſauri cap. 2. vel ſimpliciùs Deo, prout cummunis eſt toti S. Trinitati: hic enim eſt creator. Datur hìc duplex ratio cur afflicti ſe commendare debeant Deo. 1. quia Deus eſt creator, qui creaturas ſuas præſertim animas rationales amat. 2. quia eſt & fidelis, qui in ſe ſperantes, ſéque ei commendantes acceptet, exaudiat, fideliter aſſiſtat, ita vt nunquam eos deſerat, ſed adſit, corroboret, liberet, tueatur & protegat, vel vt paſſionem euadant, vel vt in ea fortiter perdurent, vitámque ponant, vti fecere & faciunt martyres: quare & morientes animas ſuas commendare ſolent (vnde Syrus vertit: *commendant* in indicatiuo) Deo, dicentes cum Pſalte & Chriſto moriente: *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum*, Lucæ 23. v. 56. & cum

Morientes commendāt animā Deo.

S. Stephano: *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum*, Act. 7. 58. & cum S. Paulo: *Scio cui credidi, & certus ſum quia potens eſt depoſitum meum ſeruare*, 2. Timoth. 1. 12. & cum S. Agatha: *Domine qui me cuſtodiſti ab infantia, qui abſtuliſti à me amorem ſeculi, qui me carnificum tormentis ſuperiorem præſtitiſti, accipe animam meam.* & cum S. Agnete: *Omnipotens, adorande, colende, tremende Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, benedico te, quia per Filium tuum vnigenitum euaſi manus hominum impiorum, & ſpurcitias diaboli impolluto calle tranſiui. Ecce iam quod credidi video: quod ſperaui iam teneo: quod concupiui complector. Te confiteor labijs & corde, te totis viſceribus concupiſco. Ecce ad te venio viuum & verum Deum, qui cum Domino noſtro Ieſu Chriſto filio tuo, & cum Spiritu ſancto viuis & regnas in cuncta ſecula ſeculorum. Amen.* ita S. Ambroſ. lib. 4. Epiſt. 34. Denique omnes martyres in martyrio diffiſi ſuis viribus ſe Deo commendarunt, itaque vires patiendi, & ſecurè moriendi impetrarunt: qui verò ſuis fiſi viribus orare neglexerunt, humiliari ceciderunt, fidémque negarunt, itaque ſuperbiæ & iniuriæ ſuæ pœnas dederunt, nobiſque ſtatuti ſunt in exemplum.

Animas ſuas.] Vnicam ſinguli habent animam ſpiritalem & immortalem, eam ergo quaſi ouiculam cuſtodiant, vt in æternum felix & beata ſit. Deo ergo beandam commendent & offerant.

A Nam, vt ait Deus Ezech. 18. 4. *Omnes animæ meæ ſunt.* & Sapiens cap. 11. 27. *Parcis autem omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui amas animas.* Græcè ſignificantius Δέσποτα φιλόψυχε, id eſt, *Domine philanime & philantrope.* Porrò cum anima cætera omnia Deo commendanda ſunt. Vnde Tertullian. lib. de patientia, de iniuriis propter Deum ferendis: *Si apud Deum*, inquit, *depoſueris iniuriam, ipſe eſt vltor: ſi damnum, eſt reſtitutor: ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem reſuſcitator.* Nominat *animas*, quia anima patientis & martyris, eodem inſtanti quo obit & abit è ſolo & ſalo, cœlum adit; dúmque denaſcitur luci caducæ, renaſcitur luci gloriæ æternæ. Mors ergo ipſi eſt Occidens mortis, &
B Oriens vitæ. Martyrium eſt ei Occaſus pœnarum, & Oriens palmarum. Vnde Eccleſia diem mortis martyrum vocat natiuitatem; quia ille ipſis eſt natalis vitæ melioris & beatæ. Felix mors, quæ eſt introitus & ianua vitæ. *Non eſt exitus ille, ſed tranſitus*, ait S. Cyprianus de Mortalit. *Regnum Dei cœpit eſſe in proximo, præmium vitæ, & gaudium ſalutis æternæ, & perpetua lætitia, & poſſeſſio paradiſi*, &c. *iam terrenis cœleſtia, & magna paruis, & caducis æterna ſuccedunt.*

In benefactis.] ἐν ἀγαθοποιΐᾳ. Syrus: *in operibus bonis.* Pagnin. & Tigur. *in beneficentia*, vt ſcilicet benefaciamus etiam perſecutoribus & tortoribus: hæc enim viciſſim prouocabit beneficentiam Dei
C in nos, vt animam ſibi commendatam tueatur, excipiat, & æternis bonis beet. ita S. Iacobus frater S. Ioannis ductus ad mortem, ſuum traditorem complexus, oſculóſque ſalutans, Chriſtianum & martyrem effecit, vti narrat Euſeb. lib. 2. hiſtor. cap. 8. Sic S. Polycarpium iis qui ſe ad capiendum venerant *menſam apponi iuſſiſſe, deinde oraſſe vt cibum largè & affatim ſumerent, vnámque horam qua liberè orationi vacaret poſtulaſſe*, ſcribit Euſeb. lib. 4. 14. S. Cyprianus ſpiculatori qui ſibi caput erat amputaturus iuſſit dari 25. aureos, teſte Pontio in eius vita. Hoc eſt quod iubet Chriſtus: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos*, Matth. 5. 44.
D Additque cauſam: *vt ſitis filij Patris veſtri qui in cœlis eſt.* Nam, vt ait S. Leo ſermone de omnibus Sanctis: *Miſericordem te miſericordia, iuſtum vult te eſſe iuſtitia, vt in creatura ſua creator appareat, & in ſpeculo cordis humani per lineas imitationis expreſſa Dei imago reſplendeat.*

Rurſum per benefacta accipe cum Syro, quælibet bona opera & virtutum exercitia. Vnde OEcumen. accipit humilitatem. *Quo pacto*, inquit, *commendare ſeipſum Deo quiſpiam debet? In benefaciendo videlicet; id eſt, in humilitate, vt non glorietur & efferat ſe ob ea quæ patiatur, ſed quantò maiora videtur pati, tantò inutiliorem ſe exiſtimet, & ſemper illud ſubiungat ac dicat: Iuſtus es in omnibus quæ feciſti*
E *nobis.*

Docet ergo S. Petrus Chriſtianum debere benefacere, non tantùm in vita, ſed & in morte, vt tota vita Chriſtiani vſque ad mortem incluſiuè ſit continua actio, & bonorum operum exercitium, vt tamdiu bene operetur, quamdiu ſperat & ſpirat. Dicebat Veſpaſianus Imper. ſtando moriens: *Imperatorem decet ſtantem mori*; at Chriſtianum decet patientem & laborantem mori, nimirum militibus Chriſti non ante vitam ſtipendia finiuntur: cùm conſummauerint tunc incipient, ſola mors miſſionem dat eis. Vnica ſedes emeritorum eſt cœlum.

Rurſum Chriſtiano non ſufficit in tribulatione

pati

pati & exercere patientiam, ſed eam ornare & cumulare debet beneficentia, aliiſque virtutibus, vt ex ſpinis tribulationum, & roſis bonorum operum alternando coronam ſuam plectat, ac ſibi cycladem cœleſtem ex argento patientiæ, & auro charitatis protexat, atque Chriſtum imitetur, qui crucifixus & moriens veſtes ſuas tradidit tortoribus, latronem paradiſo, Ioannem matri, animas Patrum cœlo, omnes homines Deo. Tota ergo vita Chriſti fuit continua malorum paſſio, & bonorum actio. Talis ſit & Chriſtiani. Dicebat ille: *Romanum eſt fortia agere*; at *Chriſtianum eſt fortia tam agere quàm pati.*

Inſuper ſicut inter ſpinas vigent & efflorеſcunt roſæ, à ſpinis verò ſeparatæ & collectæ emoriuntur, ita fidelis inter cruces viget & effloreſcit bonis operibus, à crucibus verò ſeparatus & liber marceſcit, torpeſcit, emoritur. ita S. Petrus poſt Chriſtum Chriſtiani agminis ductor, in carcere Mamertino, vicinus morti S. Proceſſum & Martinianum cum aliis quadraginta quinque ad Chriſtum conuertit & baptizauit. ita S. Stephanus non ceſſauit concionari & conuincere Iudæos, donec lapidibus oppilatum eſt os eius ſacrum & angelicum.

Sancti benefaciẽdo moriuntur.

Exempla.

Ita S. Paulus ductus ad martyriũ ſuos milites & tortores conuertit: & in carcere non ceſſauit fidem Chriſti prædicando voce, & manu ſcribendo Epiſtolas propagare, donec illi caput abſciſſum eſt. Ita S. Andreas affixus cruci, in eáque biduum viuus pendens, Chriſti fidem prædicare nunquam intermiſit, donec ad eum migrauit, cuius mortis ſimilitudinẽ concupierat, inquiunt preſbyteri Achaiæ oculati teſtes in eius Actis. Ita S. Cyprianus iam à Præſide captus mortíque vicinus, totus erat in ſuorum exhortatione, doctrina, corrobatione, adeóque ſingulis propria dabat vitæ documenta, ídque vſque ad vltimum ſpiritum. Videlicet, inquit Pontius in eius vita, *tanta illi fuit cupido ſermonis, vt optaret ſic ſibi paſſionis vota contingere, vt dum de Deo loquitur, in ipſo ſermonis opere necaretur, & hi erant quotidiani actus deſtinati ad placentem Deo hoſtiam.* & S. Auguſt. ſerm. de S. Cypriano: *Vicina*, ait, *corporis morte non moriebatur in animo paſtoris vigilantia paſtoralis, & cura tuendi gregis vſque ad extremum vitæ huius diem mente ſobria tenebatur. Nec excutiebat ab animo diligentiam fideliſſimi diſpenſatoris manus iam proxima cruenti carnificis. Ita ſe martyrem cogitabat futurum, vt eſſe non obliuiſceretur Epiſcopum. Amabat quippe eum qui Petro dixerat: Amas me, paſce oues meas. Et paſcebat oues eius, pro quibus ſanguinem fundere illum inſtans properabat. Cuſtodiri puellas precepit, ſciens ſe non ſolùm habere ſimplicem dominum, ſed & verſipellem aduerſarium. Itaque aduersùs leonem apertè frementem, in confeſſione virile pectus armabat; aduersùs inſidiantem lupum in gregem, ſexum femineum muniebat. Vtinam idem mihi idem Deus largiatur.*

Ita S. Ambroſ. commentationi Pſalm. 43. immortuus eſt. Audi Paulinum in eius vita quam ſcripſit ad S Auguſt. *Ante paucos dies quàm lectulo decineretur, cùm 43. Pſalmum dictaret, me & excipiente & vidente ſubito in modum ſcuti breuis, ignis* (index Spiritus S.) *caput eius cooperuit, atque paulatim per os ipſius tanquam in domum habitator ingreſſus eſt: & facta eſt facies eius velut nix, poſtea verò reuerſus eſt ad ſpeciem ſuam. Quod cùm fieret ſtupore perculſus obrigui, nec potui ſcribere quæ ab illo dicebantur, niſi poſtquam viſio tranſiuit. Nam ſcribendi vel dictandi illo die finem fecit ſiquidem ipſum Pſalmum explere non potuit.* Ita S. Hieron. quamquam variè morbis doloribúſque tentaretur, tamen corporis incommoda piis laboribus & perpetua lectione ac ſcriptione ſuperabat. Ita V. Beda ne in morbo quidem à docendo & ſcribendo ceſſabat, quin verò vltima infirmitate in Euangelio S. Ioannis laborauit, & penè animam agens vt abſolueret accito ſcriba: *Accipe*, ait, *calamum & ſcribe feſtinanter.* & tandem: *Bene*, inquit, *conſummatum eſt, & cygneum canens, Gloria Patri & Filio & Spiritui S.* ſpiritum Deo commendatum emiſit & reſignauit pro fidei labore, Dei viſione beandum anno Domini 731.

Cruces ergo & labores fidelium non finiuntur niſi cum vita. Cogitant enim illud Eccleſ. 9. 10. *Quodcunque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos quò tu properas.* Hæc cogitans S. Thomas Aquinas lethali morbò decumbens, Cantica Canticorum explicauit Ciſtercienſibus Foſſæ nouæ, itáque cygni inſtar cygneum canens Spiritum Deo reddidit, docendo moriens, & moriendo docens. Similiter noui viros religioſos, qui poſtularunt à Deo vt non in lecto, ſed in labore morerentur, ac impetrarunt: nam concionando mortui ſunt; nimirum fideles cum Nazianzeno viuunt & theſaurizant æternitati, eóque magis quò magis ad eam accedunt, adeóque cùm agunt animam, vt benefactis animas ſuas fideli creatori commendent & reſignent. Nulla enim maior eſt commendatio animæ apud Deum, quàm quæ fit benefaciendo, & virtutum opera exercendo. Moribundis ergo hoc detur conſilium, vt crebrò actus efficaces & intenſos fidei, ſpei, pœnitentiæ, charitatis, religionis eliciant, vt eleemoſynas copioſas elargiantur, vt legata pia inſtituant, vt afflictis, rudibus, egentibus conſulant, vt domeſticos, præſertim filios, ad concordiam, & ad Dei timorem & obſequium exhortentur, vt ſi quem læſerunt veniam poſtulent, ſi à quo læſi ſunt condonent, omnémque iniuriam remittant, vt Eccleſiæ eiúſque miniſtris alimoniæ partem aſſignent, ac anniuerſarias vel menſtruas & hebdomadarias pro ſe preces, ſacra & pſalmodiam ſanciant, &c.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

A fidelibus tranſit ad paſtores Eccleſiæ, eiſque commendat vt gregem Chriſti paſcant non turpis lucri gratia, neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Secundò v.5. adoleſcentibus commendat ſubiectionem, omnibus humilitatem, vtque ſollicitudinem omnem reſignent in Dei prouidentiam. Item ſobrietatem & vigilantiam vt reſiſtant diabolo, qui circuit quaſi leo rugiens quærens quem deuoret. Tertiò, v.10. animando eos quòd Deus modicum paſſos ipſe perficiet, ſalutatione & gratiæ apprecatione claudit Epiſtolam.

Verſ. 1. Seniores ergo, qui in vobis ſunt, obſecro, conſenior & teſtis Chriſti paſſionum: qui & eius, quæ in futuro reuelanda eſt, gloriæ communicator:

2. Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum: neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè:

3. Neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo.

4. Et cum apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam.

5. Similiter adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes autem inuicem humilitatem inſinuate, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

6. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis:

7. Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis.

8. Sobrij eſtote, & vigilate: quia aduerſarius veſter diabolus tamquam leo rugiēs circuit, quærens quem deuoret:

9. Cui reſiſtite fortes in fide: ſcientes eandem paſſionem ei, quæ in mundo eſt, veſtræ fraternitati fieri.

10. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuam gloriā in Chriſto Ieſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, ſolidabitque.

11. Ipſi gloria, & imperium in ſecula ſeculorum: Amen.

12. Per Siluanum fidelem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter ſcripſi: obſecrans & conteſtans, hanc eſſe veram gratiā Dei, in qua ſtatis.

13. Salutat vos Eccleſia quæ eſt in Babylone coëlecta, & Marcus filius meus.

14. Salutate inuicem in oſculo ſancto: Gratia vobis omnibus, qui eſtis in Chriſto Ieſu. Amen.

A SENIORES *ergo.*] tum ætate, tum dignitate & ſacerdotio, ſiue id minus ſit & vulgare, ſiue maius, puta Epiſcopatus. Vnde S. Hieronymus Epiſtol.85. vertit *presbyteros.* Compellat enim Sacerdotes & Epiſcopos quaſi Eccleſiæ paſtores, eiſque iubet vt ſtrenuè paſcant gregem fidelium à Deo ſibi commiſſum, quibus proinde idæam vitæ paſtoralis paucis, ſed neruosè præſcribit. Vnde apud Syros hæc Epiſtolæ pars legi ſolet in electione & ordinatione Epiſcoporum, vti notat hîc Syrus. Hinc & mox pro *prouidentes* Græcè eſt ἐπισκοποῦντες, ita S. Hieron. OEcum. & alij paſſim. VERS. 1.

B *Ergo.*] Syrus *autem.* τὸ *ergo* refer tum ad omnia præcedentia, quæ licèt ad omnes fideles ſpectent, maximè tamen ad paſtores, qui ea fidelibus inculcare debent, tum propriè ad v.11. & præced. *Si quis loquitur quaſi ſermones Dei, ſi quis miniſtrat tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus.* Hæc enim maximè ſpectant ad presbyteros qui paſcunt gregem tum prædicando, tum miniſtrando S. Sacramenta. Item ad illud cap.4. 17. *Quoniam tempus eſt vt incipiat iudicium a domo Dei.* q.d. quoniam Deus incipit iudicium à domo & familia ſua, vtique illud incipiet ab eius præpoſitis, ab eiſque exiget ratio-

C nem tum ſuæ animæ & officij, tum gregis eis commiſſi. Illum ergo debitè & ſtrenuè paſcant, vt Deo iudici repoſcenti rationem reddere poſſint.

Obſecro.] παρακαλῶ tria ſignificat, ſcilicet *hortor, conſolor, obſecro:* hic tamen magis ſignificat *obſecro.* modeſtiæ enim cauſa Petrus licet ſummus Pontifex, non tam iubet quàm precatur & obſecrat.

Conſenior.] συμπρεσβύτερος, id eſt, vt S. Hieronymus Epiſt.85. *compresbyter.* Syrus: *Ego presbyter ſocius veſter.* Rurſum modeſtiæ cauſa vocat ſe non Pontificem, ſed compreſbyterum, quem ſecuti ſummi Pontifices in ſuis Epiſtolis & Bullis, Epiſcopos vocant fratres & coëpiſcopos. Hi enim ipſi in Epiſcopatu, nota in poteſtate ordinis ſunt pa-

D res, licèt iuriſdictione impares. Quare S. Gregorius Romanus Pontifex noluit appellari vniuerſalis Epiſcopus, ne cæteris Epiſcopis videretur ius Epiſcopatus derogare, aut minuere, quaſi ipſe ſolus reuera eſſet Epiſcopus, cæteri tantùm nomine tenus, eiúſque dumtaxat vicarij, aut ſuffraganei. Id fecit ad retundendam inſolentiam Ioannis Archiepiſcopi Conſtantinopolitani, qui nomen vniuerſalis Patriarchæ ſibi arrogabat, contra quem S. Gregorius lib.7. Epiſt.69. ad Euſeb. *Si vnus,* ait, *vniuerſalis eſt, reſtat vt vos Epiſcopi non ſitis.* & lib.4. Epiſt.36. ad Eulog. *Si vnus Patriarcha vniuerſaliter dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur.* Alioqui de iure hoc nomen Romano Pontifici conuenit.

nit. Sic enim Conc. Chalcedon. S.Leonem vocat A vniuerſalem Archiepiſcopum, id eſt, Epiſcopum Epiſcoporum, Epiſcopum totius Eccleſiæ, cui cæteri Epiſcopi ſint ſubiecti, & ſubordinati. Quòcirca notat OEcum. S.Petrum hic Epiſcopos docere modeſtiam. q.d. *Si ego qui talium miraculorum ſpectator fui, atque eorum vobis præceptor ſum, non dedignor compresbyterum & ſocium veſtrum me ipſum vocare, neque vos ſupra illos efferri, qui vobis ſubſunt, debetis. Quippe cùm etiam Chriſtus huius magiſter cum humilitatem doceret, dixerit: Si ego Dominus & magiſter veſter laui vobis pedes, ſic & vos alter alterius pedes lauare debetis*, Ioannis 13.

Teſtis Chriſti paſſionum.] Interfuerat enim S. Petrus Chriſti paſſioni, imò eius pars non parua fuerat; B vnde & in horto cum Iacobo & Ioanne Chriſto ſudanti ſanguinem affuit, ac Chriſtum defendere volens ſtrinxit gladium, Malchóque inſolenti aurem amputauit. Denique Chriſtum ſecutus in atrium, terrore percitus Chriſtum negauit; ſed Chriſto reſpiciente pœnitens fleuit amarè.

Secundò, Petrus fuit *teſtis*, Græcè martyr, *Chriſti paſſionum*, quia vt iis vicem redderet carceribus, flagellis, morti & martyrio pro Chriſto vltrò ſe expoſuit, vt patet Act. 5.41. & cap. 12.3. & deinceps.

Tertiò, addunt aliqui: *teſtis paſſionum Chriſti*, earum ſcilicet, quas Chriſtus in ſuis Chriſtianis patitur, quáſque viciſſim Chriſtiani pro Chriſto C patiuntur: has enim Petrus, quaſi fidelium patientium pater & paſtor, compatiendo adeò ſentiebat, ac ſi ipſimet inflictæ fuiſſent.

Meminit paſſionum Chriſti, tum quia eas in intimis animæ medullis gerebat, iiſque excitabatur ad ardentem Chriſti amorem, ac labores & dolores quoſlibet pro eo tolerandos; tum vt iiſdem excitaret paſtores Eccleſiæ ad eorum imitationem, vt Chriſti amore dura quælibet paterentur & agerent, ad oues eius paſcendas, pro eiſque ſanguinem, ſpiritus & vitam exhaurirent, vti exhauſit Chriſtus. Simili modo S. Ioannes inchoãs Apocalypſin, vt fideles animet ad inſtantium perſecutionum tolerantiam & conſtantiam: *Ego Ioan-* D *nes*, inquit cap. 1.9. *frater veſter & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei & teſtimonium Ieſu.*

Hac de cauſa Epiſcopi geſtant crucem in pectore, eámque adamantinam geſtat Pontifex, vt meminerit iugiter crucis, & paſſionum Chriſti, ac pro Chriſto cruces quaſlibet fortiter adeat & ſubeat, adeóque in morte & martyrio conſiſtat immobilis in fide & amore eiuſdem quaſi adamas.

Qui & eius quæ in futuro reuelanda eſt gloriæ communicator.] Græcè κοινωνὸς, id eſt, vt S. Hieron. Epiſt. 85. *particeps*. Syrus: *conſors & participator*, ſcilicet fui, E tum in monte Thabor, vbi Chriſtum in gloria transfiguratum cum Ioanne & Iacobo conſpexi. ita Lyra, & Caiet. tum in Chriſti Reſurrectione, Aſcenſione & miſſione Spiritus S. hæc enim oculis meis intuitus ſum, indéque miram hauſi ſpiritus dulcedinem, æquè ac gratiam. ita Gloſſ. Hug. Dionyſ. & alij.

Secundò, eiuſdem gloriæ communicator & particeps ero mox poſt hanc vitam meúmque martyrium: hoc enim firma ſpe, &, vt Caietan. cenſet certa reuelatione ſciebat & expectabat S. Petrus. Dixerat enim ei Chriſtus: *ſequere me*, ſcilicet ad crucem & martyrium; vnde addit S. Ioannes cap. xx.19. *ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum.* Habuit ergo, ait Caietan. S. Petrus reuelationem, nõ tantùm ſuę prædeſtinationis, ſed & laureę martyrij, quin & temporis eiuſdem, iuxta illud quod ait Epiſtol. 2. cap. 1.14. *Certus ſum quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecundùm quòd Dominus reuelauit mihi.* Simili modo S. Pius, S. Polycarpus, S. Cyprianus, aliiſque Pontifices habuere reuelationem ſuæ mortis & martyrij.

Tertiò, Lyra, & Carth. *communicator* exponunt actiuè: q.d. ego prædicando, fidem & ſpem gloriæ in cœlo reuelandæ fidelibus trado & communico. Verùm κοινωνὸς à Græcis vocatur communicator paſſiuus, non actiuus.

Gloriæ cœleſtis meminit Petrus, tum quia mente verſabatur in cœlis, & ad gloriam cœleſtem anhelabat; tum vt Paſtorum & fidelium animos ad cœleſtia raperet, eorúmque ſpe animaret ad omnes labores & agones pro Chriſto fortiter ſubeundos; *vt cùm apparuerit Princeps paſtorum, percipiant immarceſſibilem gloriæ coronam.* verſ. 4. Idcirco ait eam in futuro reuelandam, q.d. in præſenti vita laborandum eſt, vſque ad extremum halitum; ita in futuro nobis reuelabitur & dabitur gloria & corona cœleſtis; præſens enim vita eſt laboris & meriti, futura erit quietis & mercedis, iuxta illud Chriſti: *Merces veſtra copioſa eſt in cœlis*, Matth. 5. *& triſtitia veſtra vertetur in gaudium*, Ioannis 16. & illud Pauli: *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex*, 2. Timoth. 4.

VERS. 2. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei.*] Audierat Petrus a Chriſto: *Petre, amas me*, ac reſpondens: *Domine tu ſcis quia amo te*, exceperat: *Paſce oues meas*, ídque tertiò à Chriſto repetitum. Idem iam aliis inculcat, & reſignat. q.d. Ego à Chriſto inſtitutus ſummus Eccleſiæ paſtor, eius gregem paui & paſco cum omni cura, amore & ſollicitudine: vos ergo meditati paſtores mihi ſubordinati & ſubditi idem præſtate. Hæc enim eſt lex & voluntas Chriſti, quam mihi indicauit, vt eandem vobis inſinuem. Porrò Chriſtus alludit ad Dauidem ſuum abauum. Dauid enim fuit paſtor ouium, & inde à Deo factus eſt rex, id eſt, paſtor populorum, iuxta illud Pſal. 77.70. *Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium: de poſt fœtantes accepit eum. Paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam. Et pauit eos in innocentia cordis ſui: & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.* Dauid enim fuit typus, æquè ac pater Chriſti, qui eſt rex & paſtor paſtorum Eccleſiæ, & totius orbis, iuxta illud Matth. 2.6. *Ex te exiet dux qui regat*, Græcè ποιμανεῖ, id eſt, *paſcet*, inſtar Dauidis pariter Bethleemitæ, *populum meum Iſraël.* Sic Moſes à paſcendis gregibus, à Deo vocatus eſt ad paſcendum & regendum Hebræos; paſcendo enim oues Iethro, quaſi in gymnaſio & prælųdio didicit quomodo paſcere deberet homines & gregem Domini, vti dixi Exodi 3. *Paſcite* ergo idem eſt quod, *regite*, vti legit S. Hieron. Epiſtol. 85. rex enim & Prælatus ea prudentia, charitate, cura, diligentia, patientia debet regere populum, qua paſtor regit oues, vt eas paſcat & impinguet. Sic enim Deus regit homines quaſi oues ſuas, iuxta illud Pſal. 22.1. *Dominus regit me.* Hebr. & Septuag. *Dominus paſcit me.* S. Hieron. *Dominus paſtor meus.* Vnde ſubdit: *Et nihil mihi deerit*, quia *in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Hebr. *in loco virentis.* Aquila & Symmach. ἐν ὡραιότητι πόας, id eſt, *in venuſtate herbæ*, puta in Eccleſia Chriſti,

quæ

quæ optima habet paſcua S.Script.& verbi Dei,ac gratiæ & gloriæ futuræ.

Nota primò, S. Petrus quaſi paſtor totius Eccleſiæ paſcit hîc paſtores, id eſt,Epiſcopos inſtruit & dirigit ad bene obeundum ſuum munus paſtorale. Nam, vt ait S.Leo ſerm. 3. de ſuo anniuerſario: *De toto mundo vnus Petrus eligitur, qui & vniuerſarum gentium vocationi,& omnibus Apoſtolis,cunctiſque Patribus præponatur; vt quamuis in populo Dei multi ſacerdotes ſint, multique paſtores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Chriſtus.* Vnde quod Chriſtus dixit Petro: *Paſce oues meas*, idem per Petrum ſibi dictum cenſuit S. Gregorius Nazianzenus Epiſcopus Conſtant.Apolog. pro fuga ſua. idémque Baſilio Epiſcopo dictum aſſerit ſanctus Chryſoſtomus libro 2. de ſacerd. Porrò, vt ait Nazianzenus Apol. 1. *Ars artium eſt, & ſcientia ſcientiarum regere hominem,animal omnium maximè varium & multiplex.* & ex eo ſanctus Gregorius initio Paſtor. *Ars artium*, inquit, *& ſcientia ſcientiarum eſt regimen animarum.* Hoc autem rectè obimus,ſi,vt ait idem libro 2. Epiſt. 39. *viuendo & loquendo proximorum animas lucramur; ſi infirmos in ſuperno amore roboramus; ſi proteruos & timidos gehennæ ſupplicia terribiliter inſonando flectimus; ſi nulli contra veritatem parcimus; ſi ſupernis amicitijs dediti, humanas inimicitias nõ timemus.* Memorabilis eſt ſententia ſancti Petri, qua, vt ſcribit Onuphrius de vitis Pontificum in ſancto Petro, Pontificatum in ſanctum Clementem reſignauit: *Anno*, inquit, *Chriſti 68. ſanctus Pontifex Petrus paulo ante obitum ſuum, cum martyrij tempus appropinquare, Domino reuelante, cognouiſſet, B. Clementem S. R. E. veterem presbyterum Epiſcopum Romanum deſignatum, in ſucceſſorem ſuum per manuum impoſitionem conſecrauit, eique cathedram Epiſcopalem & Romanam Eccleſiam poſt ſe ab eo regendam commendans: Ego, inquit, eandem tibi poteſtatem ligandi atque ſoluendi trado, quam mihi Dominus meus Ieſus Chriſtus reliquit, in qua ſpretis ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione ſaluti hominum vt bonum paſtorem decet conſule.* Sanctus Baſilius in Moral. regula 80.capite 15.quærit quales debeãt eſſe prædicatores Euangelij,ac reſpondet. 1. tanquam paſtores. 2. tanquam medicos. 3. tanquam parentes & nutrices. 4. tanquam Dei adiutores. 5. tanquam plantatores palmitum Dei. 6. tanquam ædificatores templi Dei: quæ omnia probat ex verbis Chriſti & Pauli: *Tanquam paſtores*, inquit, *ouium Chriſti, qui quandocunque tempus poſtulet, ne animam quidem ponere pro illis dubitent, vt Euangelium illis impartiant. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Attendite vobis & vniuerſo gregi,in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.*

Tanquam medicos: qui magna adhibita animi lenitate ſemper ſecundum doctrinam Domini, animarum morbos curent in acquiſitionem eius, quæ eſt in Chriſto ſanitatis & perſeuerantia. Non eſt opus valentibus medico,ſed malè habentibus. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum portare.

Tanquam parentes, & nutrices filiorum, qui ex magnitudine eius quæ eſt in Chriſto charitatis, parati ſint libenti animo communicare illis, non ſolum Euangelium Dei,ſed ſuam etiam ipſorum vitam. Filioli adhuc modicum vobiſcum ſum. Nam in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos, ita deſiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non ſolum Euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quia chariſſimi nobis facti eſtis.

Tanquam Dei adiutores, qui ſolis Deo dignis operibus totos ſe mancipent pro Eccleſia Dei. Dei enim ſumus cooperarij: Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis.

Tanquam plantatores palmitum Dei,qui in vite quæ eſt Chriſtus, nihil alienum aut infructuoſum relinquant. & ea quæ conuenientia ſunt atque fœcunda, meliora efficere ſtudeant omni diligentia adhibita. Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum; & omnem qui fert fructum purgabit eum,vt fructus plus afferat. Ego plantaui, Apollo rigauit,ſed Deus incrementum dedit.

Tanquam ædificatores templi Dei, qui vniuſcuiuſque animam ita concinnent, vt fundamento Apoſtolorum & Prophetarum aptè congruat. Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autem ſuperædificat. Vnuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ; ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu ſancto.

Notat ſecundò ſanctus Bernardus ſermone 2. de Reſurrectione Chriſti, ter à Chriſto repeti dicique ſancto Petro: *Paſce oues meas*, vt ſignificet eas paſcendas eſſe tripliciter, ſcilicet mente, lingua, manu. *Paſce*, inquit, *mente, paſce ore, paſce opere: paſce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem Epiſt. 201. *Paſce*, ait, *verbo, paſce exemplo, paſce ſanctarum fructu orationum.* Idem Epiſt.42.ad Henricum Epiſcopum Senonen. *Nec præceps*, inquit, *eris in ſententia, nec vehemens in vindicta: non in corrigendis remiſſior, non ſeuerior in parcendis: non puſillanimis in expectandis: non ſuperfluus in victu, nec notabilis in veſtitu: non citus ad promittendum, non ad reddendum tardus, nec prodigus dator.* Idem ſerm. 66.in Cant. *Pudeat*, ait, *ſucceſſores Apoſtolorum lucem non eſſe mundi, ſed modij, mundi autem tenebras. Dicamus eis: Vos eſtis tenebræ mundi.*

Paſtos paſcat tripliciter.

Nota tertiò: Chriſtus dixit Petro, & per eum aliis Epiſcopis & paſtoribus: *Paſce oues & agnos meos*, non tuos; vt magis ſuos fideles eis commendaret. Vox enim *oues* ſignificat Chriſtũ earum eſſe paſtorẽ: vox verò *agnos* ſignificat Chriſtum earum eſſe patrem, imò matrem, vtpote quas Baptiſmo regenerauit, & in filios ſibi adoptauit. Quocirca verè & aptè ſanctus Bernardus in ſententiis ſub initium: *Quantum*, inquit, *diſtat inter paſtorem & gregem, tantum debet diſtare inter Epiſcopum & plebem. Stat ille ſublimis & rectus, curuat iſte caput ſolo depreſſus.* Vnde Poëta:

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlúmque tueri.

Ille regit, iſte regitur: ille paſcit, iſte paſcitur: vt ex ipſa forma & habitu vterque diſcernatur: habet ille in manu virgam, qua feriat, vel potius ducat & reducat ouem. Quid eſt autem habere in manu virgam, niſi in opere diſciplinam, vt ſubiectos ſuos exemplo magis inſtruat, quam verbo? Erubeſcunt enim ſuperbi eſſe diſcipuli, ſi eos in humilitate præceſſerint magiſtri. Vnde & de Domino ſcriptum eſt: Cœpit Ieſus facere & docere. Habet etiam baculum, quo feriat lupum; virga ouem, baculo lupum, hoc eſt, mites & obedientes debet lenius corripere, duros verò corde & improbos acrius arguere. Tenet canem in fune, zelum ſcilicet in diſcretione. Habet etiam panem in pera, hoc eſt, Dei verbum in memoria. & poſt plura planiùs: *Paſtorum*, ait, *eſt vigilare ſu-*

A *per gregem, propter tria neceſſaria, videlicet ad diſciplinam, ad cuſtodiam, ad preces. Ad diſciplinam, propter morum correctionem, ne grex commiſſus propria moleſtia deficiat. Ad cuſtodiam propter diabolicam ſuggeſtionem, ne hoſtili ſeducatur calliditate. Ad preces, propter tentationum inſtantiam, ne vincatur à puſillanimitate.* In diſciplina rigor iuſtitiæ, *in cuſtodia ſpiritus conſilij, in prece affectus compaſſionis.* Vide eumdem S.Bern. libris quinque de Conſider. ad Eugenium Pontificem, qui vere aurei ſunt, & exactè Pontificem quomodo fideles regere debeat, in omnibus inſtruunt. Vide & dicta Ezech. 3. verſ. 4. denique S.Greg. in Paſtorali.

Qui in vobis eſt.] Græcè ἐν ὑμῖν, quod Feuarden. B vertit, q.d. *quod in vobis eſt*, hoc eſt, quantum poteſtis, quantum valetis. Verùm meliùs tranſtulit noſter, *qui in vobis eſt*, id eſt, qui vobis ſubditus & commiſſus eſt. Vnde Syrus vertit: *qui traditus eſt vobis.* Sicut enim iuridicè regnum eſt in rege; ſic Eccleſia, id eſt, populus fidelis eſt in ſuo Paſtore & Epiſcopo, quaſi ſuo rectore, capite & gubernatore. Rurſum τὸ *qui in vobis eſt*, ſignificat diſtributas eſſe diœceſes & parœcias, ac cuique datum ſuum paſtorem & Epiſcopum, qui vnam duntaxat ſibi commiſſam regere debeat, nec poſſit inuadere alienam; cùm S.Petrus, eiúſque ſucceſſor Pontifex Romanus, ſit Epiſcopus & paſtor omnium omnino fidelium per totum orbem diſperſorum. Vnde C S.Cyprianus lib. de vnitate Eccleſiæ ait, *vnum Epiſcopatum eſſe, cuius à ſingulis in ſolidum pars teneatur.* Excipio Apoſtolos: illi enim à Chriſto poteſtatem acceperunt in totum orbem; idcóque totius orbis fuere Epiſcopi & paſtores, ſed ita vt ſubiecti eſſent S.Petro. Hoc voluiſſe videtur S.Clemens Epiſt. 1. vbi S.Iacobum vocat Epiſcopum Epiſcoporum & regentem omnes Eccleſias. Quare ineptè Caluin. lib. 4. Inſtit. cap. 7. ex eo quòd S.Petrus alios hortetur vt paſcant gregem ſuum, colligit ad Petrum non pertinuiſſe eum paſcere: pari enim modo colligeret, Rex iubet ſuo Proregi, v.g. Siciliæ, vt Siculos quos ei regendos commiſit iuſtè regat: ergo Siculi à rege non reguntur, nec ad eum pertinent D quaſi ſubditi; cùm potiùs contrarium colligendum ſit, hoc modo: Rex regit Siculos per Proregem; ergo Siculi regi ſunt ſubditi.

Gregem Dei.] non ſuum. Hinc ſanctus Bernardus Epiſt. 237. hiſce Petri verbis monet Eugenium Pontificem, vt Petri hæres Petrum audiat, nec vocet Eccleſiam Sarai, id eſt, *domina mea*, ſed *Sara*, id eſt, *domina* abſolutè, quia domina & vxor eſt Chriſti, qui verus eſt Eccleſiæ Patriarcha & Abraham. Quocirca ſanctus Auguſtinus tractatu 230. in Ioannem: *Qui*, inquit, *hoc animo paſcunt oues Chriſti, vt ſuas eſſe velint, non Chriſti; ſe conuincuntur amare, non Chriſtum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupi-* E *ditate; non obediendi & ſubueniendi, & Deo placendi charitate.*

Prouidentes.] ἐπισκοποῦντες, id eſt, *ſuperſpeculantes*, ſuperintendentes, ſuperuigilantes. Syrus, Pagninus, & Tigurina, *curam illius agentes.* Inde nomen & officium Epiſcopi, id eſt, *ſuperinſpectoris*, vti interpretatur ſanctus Ambroſius lib. 1. de dignit. ſacerd. cap. 6. & *ſuperintendentis*, vti vertit ſanctus Hieronymus Epiſt. 85. ad Euagrium. Epiſcopi enim eſt ſuperintendere gregi, teſte ſancto Auguſtino 19. Ciuit. 19. Hinc in Eccleſia altiori ſolio conſidet, vt omnes circumluſtrare, regere & corrigere poſſit, ac viciſſim ab omnibus videri & audiri.

A Explicat τὸ *paſcite*, eiúſque varia dat munia & modos. Primus eſt, vt accuratè gregem ſuum inſpiciant & luſtrent, eíque quoad omnia prouideant: quocirca apud eum reſidere, eúmque crebrò obire & viſitare debent. Hinc reſidentia Epiſcopis & paſtoribus præcepta eſt iure humano & diuino, vti grauiter docet & ſancit Concilium Tridentinum ſeſſione 23. capite 1. de Reform. Abſente enim aut dormiente paſtore dormiunt oues, eo euigilante & ſibilante euigilant. Hinc Ægyptij Deum rectorem vniuerſi pingebant quaſi oculum baculo inſiſtentem, oculo prouidentiam, baculo potentiam & regimen repræſentantes. Ita vigilabat & gregi intendebat Iacob (quem vt ſchema B paſtoribus & Epiſcopis proponit S. Scriptura, ait ſanctus Gregorius) Geneſ. 31. verſ. 39. *Nec captum à beſtiis oſtendi tibi, ego damnum omne reddebam, quicquid furto peribat à me exigebas. die noctúque æſtu vrebar & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis.* Sic & paſtoribus gregi inuigilantibus Angelus apparuit, nuncians Chriſti paſtoris paſtorum natiuitatem, de quo ſanctus Ambroſius libro 2. in Lucæ cap. 2. *Bene*, ait, *paſtores vigilant, quos bonus paſtor informat.* Ita nuper noſter P.Caniſius, vti refert noſter Sacchinus libro 3. vitæ eius, ad Othonem Cardin. & Epiſcopum Auguſtanum, Romæ ob negotia agentem ſcripſit, vrſitque vt ilicò ad ſuas oues rediret. *Mallem te*, inquit, *abſque hoc Epiſcopatu viuere, quam* C *ſolo Epiſcopatus titulo gaudere, & oues tam negligenter paſcere, quarum lana vteris. Alij ſpectent emolumenta & honores: ego futurum citò iudicium & reddendam acceptæ villicationis rationem, & paratas pœnas malo diſpenſatori conſidero ac valde timeo.*

Paſtoris officia. Primum.

Non coactè, ſed ſpontaneè.] Primò, paſſiuè quoad ipſos paſtores. q.d. vos ô paſtores, paſtoris officium ſubite & obite, non coacti penuria rerum temporalium, vt ex redditibus paſtoratus viuatis; ſed ſpõtaneè, vltrò ſcilicet, vt animas iuuetis & dirigatis ad Deum, ab eo ſperantes æternam in cœlis mercedem. ita Beda. Rurſum & potiùs, q.d. non inuitè & ægrè, ſed ſpontaneè, liberaliter, alacriter & ſtrenuè paſcite, inſtar Pauli, dicentis: *Si volens hoc ago,* D *mercedem habeo; ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi concredita eſt.* Hinc S.Greg. 1. part. paſt. cap. 7. & Nazianzenus in Apolog. Iſaiam offerentem ſe Deo, *Ecce ego mitto me*, præferunt Moſi detrectanti miſſionem Dei Exodi 4. 10. Additque S.Ambr. in Pſal. 118. Octon. 14. idcircò Iſaiam, *quaſi voluntarium organum, vberiore ſpiritus gratia eſſe impletum.* Id maximè locum habebat in ortu Eccleſiæ, cùm Epiſcopatus erat onus potius quàm honos, cúmque Epiſcopi paſſim raperentur ad eculeos & tormenta. Vnde S.Gregor. lib. 4. Epiſt. 35. ait ſe neminem ad Epiſcopatum ſuſcipiendum cogere velle. Vide dicta 1. Timoth. 3. 1. Hic ſenſus videtur genuinus, E præſertim quia pro *coactè* Græcè eſt ἀναγκαστῶς, id eſt, *ex neceſſitate.* q. d. paſcite non quaſi coacti neceſſitate paſcendi, ex officio paſtoris vobis ab Apoſtolis impoſito, ſed ſponte ex amore Dei & zelo animarum; & hoc ſignificat τὸ *ſecundum Deum.*

Secundò, tamen poteſt accipi actiuè quoad oues. q.d. paſcite gregem non tam vi eas cogendo, quàm perſuaſione alliciendo; non tã virga agentes quam inuitantes exemplo; vt grex non coactè, ſed ſpontaneè vos ſequatur & paſcatur in paſcuis Chriſti. ita explicat S.Gregor. Nazianz. Apol. 1. qui & cauſam addit. *Nam quod neceſſitate*, ait, *extorquetur, præterquam quod tyrannicum eſt, ne firmum quidem & ſtabile eſt. Quicquid enim violenter cogitur, non ſecus ac planta per vim manibus inflexa & diſtracta,*

ſimul

ſimul ac miſſa facta eſt rurſus ad ſe redire conſueuit: quod autem à libera voluntate proficiſcitur, æquiſſimum ſimul & certiſſimum eſſe ſolet, vtpote beneuolentiæ vinculis aſtrictum & confirmatum. & ſanctus Ambroſius in Pſal. 118. Octonario 14. *Dominus*, ait, *operationes ſeruulorum ſuorum ſpontaneas probat potius quàm coactas: ideo ex ſeruis liberos facit, vt magis voluntatum noſtrarum munera, quàm neceſſitatum obſequia conferamus.* Probat id multis exemplis Pauli, Ieremiæ, Moſis, Ionæ & Iſaiæ, quæ apud eum vide. Induat ergo Paſtor viſcera charitatis, vt monet Paulus. Charitas enim, vt ait ſanctus Bernardus Epiſt. 2. *bona mater eſt in Paſtore: cùm arguit mitis eſt: cum blanditur ſimplex eſt: piè ſolet ſæuire, ſine dolo mulcere, patienter iraſci, humiliter indignari.*

Secundum.

Secunda eſt hæc paſcendi & paſtoris lex & conditio, vt ſcilicet non coactè, ſed ſponte paſcat; vtque non vi cogat, ſed amore agat ad officium; quod intellige quando oues tales ſunt quæ amore aguntur: aliquæ enim ſunt eius indolis vt timore adigi, non amore agi velint, quales ſunt pigri & refractarij, vt hæretici, quibus conuenit illud Chriſti Lucæ 14. verſ. 23. *compelle eos intrare.* q. d. *foris inueniatur neceſſitas, naſcetur intus voluntas,* ait ſanctus Auguſtinus ſermone 33. de verbis Domini.

Tertium.

Secundùm Deum.] Iam hæc deſunt in Græco, ſed olim fuere, nam citantur à ſancto Ephrem tomo 2. parænesi 47. ſanctus Hieronymus Epiſt. 2. & alijs. Eſt hæc tertia paſcẽdi & paſtoris conditio, vt ſpontaneè ſecundùm Deum paſcat gregem, vt ſcilicet alacriter munus paſtorale obeat, ſecundùm voluntatem Dei, qui illud ei impoſuit, ideóque paſcendo non ſpectet homines, ſed Deum, illi vni placere & ſatisfacere intendens, illius vnius gloriam ſpectans, ad illum oues omnes dirigere, & ex illius mente, voluntate & præcepto eius regere ſatagens, vt ſcilicet curet eas pariter non coactè, ſed ſpontaneè ſeruire Deo. In primitiua enim Eccleſia cùm nullæ eſſent opes & honores Eccleſiæ, ſed tantùm labores, pericula & martyrium, multi refugiebant Epiſcopatus & paſtoratus, eóſque ſibi ab Apoſtolis impoſitos obibant quaſi coacti eorum imperio, ideóque ægrè & tardè, non ſpontaneè, libenter, & expeditè. Hos corrigit hîc ſanctus Petrus, monétque vt ſpontaneè id obeant, cogitantes hoc onus ſibi à Deo eſſe impoſitum. Deum ergo eis adfore: ac proinde Dei amore, & reuerentia ſpontè & alacriter illud capeſſant & obeant. Itaque τὸ *ſecundùm Deum*, idem eſt cum illo *in Domino*, quod crebrò vſurpat Paulus, ac quadrupliciter exponi poteſt. primò, q. d. ſciant paſtores ſe in paſcendo Domini grege, Domino ſeruire; ſe Domini negotium agere, non hominis. Secundò, non pretio, non metu; non cupiditate, non vt hominibus placeant, ſed *in Domino*, id eſt, vnius Dei amore & reuerentia eius gregem paſcant. Tertiò, vt ſerui in oculis Domini, ita ipſi coram Domino ſeriò gregem eius paſcant, iuxta illud: *Oculus domini paſcit & ſaginat equum.* Serui enim videntes oculum domini intentum in equum ſuum, eum ſedulò curant & paſcunt. Quartò, finem ſpectent, non ſuam, ſed vnius Domini gloriam. Vide canon. 25. quem præfixi Comment. in Epiſt. S. Pauli. Addunt aliqui τὸ *ſecundùm Deum* ſignificare paſtoris eſſe dare gregi paſcua ſpiritualia & diuina, corporalia verò duntaxat in ordine ad ſpiritualia, vt paſcendo corpus ouium faciliùs & meliùs paſcant animas earumdem. ita ſanctus Gregorius 2. parte paſtor. cap. 7. ex hoc loco colligit paſtorem in curandis cor- A poralibus debere eſſe moderatum, non nimium, ne ad externa diffluat, & ne ſe mucrone ambitionis occidat. Rurſum hinc collige zelum paſtoris debere eſſe ſecundùm Deum, id eſt, verum & diſcretum, non fictum & indiſcretum. Verè Poëta:

Sæpe ſcelus cœlum zeli velamine texit.
Cui zelus cœlum eſt, non facit ille ſcelus.

Quartum.

Non turpis lucri gratia.] Eſt hæc quarta paſcendi & paſtorum conditio, ne lucro inhient, quod in eis, vtpote perſonis Deo & cœlo dicatis, eſt vile, turpe & ſordidum. Queritur ſanctus Hieronymus Epiſtola ad Nepotianum, aítque: *Nonnulli ſunt ditiores Monachi, quàm fuerint ſeculares; & Clerici qui* B *poſſideant opes ſub Chriſto paupere, quas ſub locupleto ac fallace diabolo non habuerant, vt ſuſpiret eos Eccleſia diuites, quos mundus tenuit ante mendicos.* Loquitur de auaris qui opes ſibi ſuíſque corrogabant: alioqui ſancti Epiſcopi, vt ſanctus Paulinus, ſanctus Hilarius & alij, ait ſanctus Proſper libro 2. de vita contemp. cap. 9. & 10. qui ſua in pauperes erogarant bona, fidelium oblata Eccleſia recipiebant, *ſcientes nihil aliud eſſe res Eccleſiæ, niſi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et ideo habentes dicebantur eas contemnere, quia non ſibi, ſed alijs poſſidebant, nec ſuſcipiebant eas habendi cupiditate, ſed ſubueniendi pietate.* Sapienter Simon de Caſſia. lib. 9. c. 18. *Audacter*, ait, *dixerim, neque in miraculis Apo-* C *ſtoli ſeculo ita mirabiles apparuerunt, ſicut in contemptu rerum; neque in efficacia verbi tam homines commouerunt ad nouitatem vitæ prædicando, quàm bona externa ſpernendo.*

Præclarè S. Bernard. Epiſt. 42. ad Henric. Senon. Archiep. *Exemplo Apoſtoli*, inquit, *honorificabitis miniſterium veſtrum. Miniſterium inquam, nõ dominium. Ipſum itaque honorificabitis, nõ vos: nam qui quærit quæ ſua ſunt, ſe cupit honorari, non miniſterium. Honorificabitis autem non cultu veſtium, non equorum faſtu, non amplis ædificiis; ſed ornatis moribus, ſtudiis ſpiritualibus, operibus bonis. Quàm multi aliter? Cernitur in nonnullis ſacerdotibus, veſtium cultus plurimus, virtutum autem nullus, aut exiguus.* & inferiùs. *Decétne paſtorem more pecorum ſenſibus incubare corporeis, hærere* D *infimis, inhiare terrenis: & non potiùs erectum ſtare vt hominem, cœlum mente ſuſpicere, quæ ſurſum ſunt & quærere & ſapere, non quæ ſuper terram,* &c. *Dicite Pontifices non quidem in ſancto, ſed fræno quid facit aurum? Nunquid aurum à fræno repellit frigus ſiue eſuriem? Nobis frigore & fame laborantibus, quid conferunt tot mutatoria vel extenſa in perticis, vel plicata in manticis? Noſtrum eſt quod effunditis, nobis crudeliter ſubtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos enim Dei plaſmatio, & nos ſanguine Chriſti redempti ſumus. Nos ergo fratres veſtri. Videte quale ſit de fraterna portione paſcere oculos veſtros. Vita noſtra cedit vobis in ſuperfluas copias. Noſtris neceſſitatibus detrahitur, quicquid accedit vanitati-* E *bus veſtris*, &c. *quaſi dixeritis. Hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei.* & inferiùs. *In omnibus actis ſuis vel dictis, nil ſuum quærat Epiſcopus, ſed tantùm aut Dei honorem aut ſalutem proximorum, aut vtrumque. Hoc enim agens implebit non ſolùm officium Pontificis, ſed & etymologiam nominis, pontem vtique ſeipſum faciens inter Deum & proximum. Pertingit pons iſte vſque ad Deum ex fiducia, qua non ſuam, ſed illius gloriam quærit. Pertingit vſque ad proximum illa pietate, qua & ipſi non ſibi prodeſſe deſiderat. Offert Deo bonus mediator, preces & vota populorum: reportans illis à Deo benedictionem & gratiam.* Idem Epiſtola vigeſima tertia ad Attonem

Trecenſem Epiſcop. *Melior eſt*, inquit, *incomparabilicer iuſtitia quàm pecunia, quòd illa ditet & repleat arcam, hæc animam. Denique Sacerdotes Dei induantur iuſtitia, & multò vtique decentiùs & ditiùs quàm auro, vel ſerico.* Idem Epiſt. 24. ad Gilbertum London. Epiſcop. *Vera illa & indubitata ſapientia eſt quæ turpia lucra contemnit, & indignum ſibi iudicat eodem cum idolorum ſeruitute contubernio frui. Non magnum fuit M. Gilbertum Epiſcopum fieri, ſed Epiſcopum Londonienſem pauperem viuere, id planè magnificum. Nec enim tanto nomini quicquid augere gloria potuit ſublimitas dignitatis, auxit autem plurimum humilitas paupertatis; paupertatem æquo animo ferre virtus patientiæ eſt, ſponte appetere ſapientiæ laus eſt.* Huc facit dictum Alcamenis, qui rogatus, *quo pacto quis optimè regnum ſeruare poſſet?* reſpondit: *Si lucrum non magni fecerit.* ita Plut. in Lacon.

Sed voluntariè.] προθύμως, id eſt, vt Pagnin. *promptè*. Tigur. *propenſo animo.* Syrus: *ex toto corde*, vt ſcilicet liber ab auaritia & turpi lucro, non ſuis ſed ouium commodis totum ſe impendat. Vox enim *ſed*, ſignificat τὸ *voluntariè* opponi τὸ *non turpis lucri gratia.* q. d. Paſcite non auarè, ſpe lucri, ſed liberaliter, liberali animo vos totos impendentes obſequio Dei & ſaluti animarum. Sapienter Cicero lib. 1. Officior. *Omnino*, inquit, *qui Reipub. præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant, vnum vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt quicquid agunt ad eam referant, obliti commodorum ſuorum. Alterum, vt totum corpus Reip. curent, ne dum partem aliquam tuentur reliquos deſerant.* Vide gnomas Iſocratis, vbi multis idipſum confirmat.

Duo præcepta Rectoris.

VERS. 3. *Neque vt dominantes in cleris.*] Græcè κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, id eſt, *dominantes in cleros*, vel *contra cleros*, vti faciunt arrogantes & tyranni, qui impotenter aliis imperare & dominari ſatagunt. Eſt hæc quinta Epiſcopi & paſtoris conditio, vt ſcilicet non ſit imperioſus, nec imperioſè vexet Eccleſiam, quæ eſt clerus, id eſt, ſors & hæreditas Domini. Sic olim Iſraël dicebatur נחלה *nachala*, id eſt, *ſors & hæreditas Domini*; iuxta illud Deuter. 32. 9. *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius.*

Quintum.

Per cleros ergo primò, accipi poteſt populus fidelis, qui in varios cleros, id eſt, ſortes, parœcias, Eccleſias & congregationes eſt diſtributus. de illo enim ſubdit: *ſed vt forma facti gregis*, id eſt, populi fidelis. ita S. Cyrill. lib. 1. in Iſaiam Orat. 3. *non dominentur*, inquit, *clero, id eſt, populo, qui ſors Domini eſt.* ſic & Syrus, OEcum. & alij. Ita Paulus Samoſatenus olim culpatus eſt, quòd in Epiſcopatu ſecularium honorum gradus affectaret, in iiſque dominari ſatageret, adeò vt populum expilaret, ac magno faſtu & pompa incedens Angelus dici vellet, atque Pſalmos de ſe, non de Chriſto cani præciperet, teſte Euſebio libro 7. cap. 26.

Dominari in Cleris quid.

Præclarè S. Auguſt. in regula: *Ipſe*, ait, *qui vobis præeſt, æſtimet ſe non dominante cupiditate, ſed charitate ſeruiente felicem.* & Auctor Imperfecti explicans illud Matth. 20. 25. *Principes gentium dominantur eorum, &c. non ita erit inter vos, ſed quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter.* ſic ait: *Principes Eccleſiæ fiunt vt ſeruiant minoribus ſuis, vt miniſtrent eis ſicut acceperunt à Chriſto, & ſuas vtilitates negligant, & aliorum procurent, vt ſi opus fuerit neque mori recuſent pro ſalute inferiorum ſuorum, ſicut Apoſtolus: Ego, inquit, impendam & ſuperimpendar pro animabus veſtris*, 2. Corinth. 12. verſ. 15.

Secundò, per cleros accipi poſſunt Clerici, qui propriè ſunt clerus, id eſt, ſors Domini, & in varios particulares cleros, id eſt, ſortes, ordines & gradus ſunt diſtributi. Alij enim ſunt lectores, alij exorciſtæ, alij oſtiarij, alij diaconi, alij ſubdiaconi, &c. Rurſum alius clerus erat Antiochiæ, alius Tyri, alius Ponti, alius Bithyniæ: quot enim erant Eccleſiæ, tot erant & cleri. *Clericus*, ait S. Hierónymus ad Nepotian. *interpretetur nomen ſuum, & nominis definitione prolata nitatur eſſe quod dicitur. Si enim κλῆρος Græcè, Latinè ſors appellatur, propterea vocantur Clerici vel quia de ſorte ſunt Domini, vel quia ipſe Dominus eſt ſors, id eſt, pars Clericorum.* Idem Epiſt. 2. *Illud dico*, inquit, *quòd Epiſcopi ſacerdotes ſe eſſe nouerint, non dominos: honorent Clericos quaſi Clericos, vt & ipſis à Clericis honor quaſi Epiſ. deferatur. Scitum eſt illud Oratoris Domitij: Cur ego te, inquit, habeam vt Principem, cùm tu me non habeas vt ſenatorem?* & Epiſt. 3. *Rex nolentibus præeſt, Epiſcopus volentibus: ille terrore ſubijcit, hic ſeruitus donatur: ille corpora cuſtodit ad mortem, hic animas ſeruat ad vitam.* Iubet ergo ſanctus Petrus Epiſcopis & paſtoribus, ne inferioribus Clericis imperioſè dominari velint, itáque inter eos ſimultates, diſſidia & rixæ oriantur, quæ & charitatem fraternam lædant, & plebem ſcandalizent, ſed vt eis modeſtè præſidentes ab eis amentur, colantur & adiuuentur. Quocirca ſanctus Baſilius reg. 43. inter fuſiùs diſputatas: *Morum manſuetudo*, ait, *& humilitas cordis, hæc præcipua Antiſtitis inſignia ſunto. Talis enim fuit Chriſtus qui dixit: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

Hic ſecundus ſenſus, vt per cleros accipiamus Clericos, eorúmque varios gradus & ordines, eſt valde congruus, primò, quia pronum eſt vt Epiſcopi aliqui elatioris animi velint dominari in clerum: hic enim eis magis ſubditus eſt, quàm ſint laici, ídque ſignificat vox *Clerus*, imò aliqui cenſent vocem cleri Clericis attributam ex electione ſancti Matthiæ, qui per clerum, id eſt, ſortem fuit electus ad Apoſtolatum, vti dixi Actorum 1. verſ. 26. Vnde videas quàm antiquum ſit nomen cleri & Clerici, eiúſque diſtinctio à laico, quod perperam negant hæretici. Secundò, quia in clero propriè ſunt cleri, id eſt, variæ clericorum ſortes & gradus, vti iam dixi. Tertiò, quia Epiſcopi & Pontifices multas leges, canones, ritus & cæremonias præſcripſerunt diaconis, ſubdiaconis aliiſque Clericis, vti patet ex iure canonico. Priuatim etiam nonnulli plura ab eis exigunt, nunc hoc, nunc illud mandando, eiſque quaſi domini imperitant, iuxta illud Chriſti de veteribus Pontificibus: *Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere*, Matth. 23. 4. Quartò, quia multi pro *in cleris* legunt *in clero*, & de Clericis exponunt. ita ſeptima Synodus generalis can. 4. vbi ex hiſce Petri verbis colligit, Epiſcopum nihil debere exigere à Clericis ſibi ſubiectis. S. Hieronymus Epiſt. 2. S. Ephrem opuſc. de Pœnit. iniung. S. Bernardus Epiſt. 237. & alij. Quintò, quia S. Petrus alludit ad Leuitas, qui in veteri Teſtamento erant Domini clerus, id eſt, ſors & hæreditas; quia primitias, decimas, vota Deo oblata ipſi quaſi domeſtici & miniſtri Dei recipiebant, Num. 18. 20. Deuter. 18. 2. Epiſcopos ergo modeſtiæ hîc admonet S. Petrus, vt modeſtè ſuis Clericis imperent, ſcilicet magis exemplo, quàm præcepto, nimirum vt fiant forma gregis, puta tum Clericorum, tum conſequenter & laicorum: clerum enim ſequi ſolet populus.

S. Petrum

Dos Prælati eſt modeſtia.

S.Petrum ſecutus S.Dionyſ.Epiſt.8.*Hoc*,inquit, *eximiæ in ſe dilectionis diuinus ac ſummus Pontifex Chriſtus argumentum capit, ſi oues eius modeſtiſſima gubernatione paſcamus.* Sic Moſes Pontifex & Princeps Synagogæ, erat mitiſſimus omnium hominum illius æui, Numer. 12. 3. Sic & de Dauide dicitur Pſalm.131. 1.*Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.* Sic Probus mittens S. Ambroſium Mediolanum ad ſedandum populi tumultum: *Vade*, inquit, *age non vt iudex, ſed vt Epiſcopus.* Omen hoc fuit & quaſi oraculum. Egit enim vt Epiſcopus, ideóque voce populi acclamatus & creatus eſt Epiſcopus, qui proinde lib. 3. Epiſt. 9. huius de ſe omnis memor, *magis*,inquit, *optamus & cupimus contumelias ſingulorum clementi* B *patientia vincere, quàm ſacerdotali licentia vindicare.* & S. Leo Epiſt. 84. cap. 1. *Licèt nonnunquam*, ait, *accidant in ſacerdotalibus reprehendenda perſonis, plus tamen in corrigendos agat beneuolentia quàm ſeueritas, & hortatio quàm commotio, charitas quàm poteſtas. Sed ab his qui quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, facilè ab hac lege diſceditur: & dum dominari magis, quàm conſulere ſubditis quærunt, placet honor, inflat ſuperbia, & quod prouiſum eſt ad concordiam tendit ad noxam.* Hinc Epiſcopi & paſtores vocantur Patres, vt ſciant ſe vt patres filiis præeſſe, non vt reges vel tyrannos ſeruis imperare. Hinc Papa eſt Pater Patrum, imò ſeruus ſeruorum Dei. Vnde S. Iſidorus: *Agnoſcat*, inquit, *Epiſcopus ſe ſeruum eſſe, non dominum; talem ſubditis ſe præſtet, vt non ſolùm auctoritate, verùm & humilitate clareſcat.* C

Sapienter S.Bern.lib.4.de Conſid.ad Eugenium, docet eum & Prælatos quo pacto grauitatem cum lenitate miſcere debeant, ne vel ob illam, ſi nimia ſit, ſint faſtidio & odio, vel ob hanc contemptui. *Eſto*,ait, *grauis, ſed non auſterus, non diſſolutus, neque ſeuerus, ſed inter ea mediocritatem tene, vt neque de ſeueritate ſis oneri, neque de familiaritate contempini. Auſteritas fugat infirmiores, grauitas reprimit leuiores: in Palatio Papam, domi te patremfamilias exhibe: ament te domeſtici. Si non, fac vt te timeant. Vilis eſt ſemper cuſtodia oris, quæ tamen familiaritatis gratiam non ex-* D *cludat: ille conueniemtior habitus, ſi actu ſeuerus, vultu ſerenus, verbo ſerius.* Imò S. Auguſtin. S. Paulum Galat. 3. 19. (vbi ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis*) ſecutus, ſe ſubditorum matrem facit: *Me*, inquit, *putate matrem animarum veſtrarum eſſe, & ita vos velle componere, vt in vobis nec macula nec ruga poſſit ante tribunal æterni iudicis apparere. Annitabus enim veſtris non ſolùm ornamenta, ſed etiam medicamenta deſiderans prouidere, ſtudeo diſſuta conſuere, conſciſſa ſarcire, vulnerata curare, abluere ſordida, reparare perdita, & ea quæ ſunt integra ſpiritualibus margaritis ornare.* E

Gnomæ Gētiliū de modeſtia Principis.

Idem lumine naturæ viderunt Gentiles, vti infinuat Chriſtus, dicens: *Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur*, Luc. 22.25. *benefici*, Græcè *Energetæ*, vti vocatus eſt Ptolomæus Energetes, ob beneficia in ſubditos collata: ex aduerſo, tyrannus eſt qui ſuo bono & honori, non ſubditorum in regendo conſulit. Veri ergo Principes magis miniſtri ſunt Reipub. quàm domini. Ita Antigonus Macedonum rex conſpiciens filium inſolentiùs ſubditos regentem: *An ignoras*, ait, *ô fili regnum noſtrum eſſe ſplendidam ſeruitutem?* ita Ælianus lib.2.Variæ hiſtoriæ. Primus Lacedæmonum rex dictus eſt *Agis*. (& ab eo multi deinceps dicti ſunt *Agis*) id eſt, ductor, ab

A ἄγω, id eſt, *duco*; quia clementer imperabat, ducens potius quàm dominans, vti aries præit ducitque gregem. Vnde Pliſtarchus Leonidæ filius rogatus, cur Lacedæmonum reges non à priſcis regibus cognomen ſortirentur? *Quia*,inquit, *illi ducere quàm regnare maluerunt, poſteriores illis nequaquam.* Alluſit ad nomen *Agis*, id eſt, ductor; *Pliſtarchus* autem idem eſt quod pluribus imperans. ita Plutar. in Lacon.

Paſtor ergo ſit actor, ſit Agis, non Pliſtarchus, non imperioſus, ducendo & agendo ſuos ſuauiter regat, ac verborum ſuauitate magis quàm verberum aſperitate agat ad bonum.

Cicero Philip. 1. damnat illud Rectorum in-
B ſolentium de ſubditis: *Oderint, dum metuant*, quia, inquit, *præſtat diligi quàm metui.* Ageſilaus rex Spartæ rogatus, *quas res regem habere oporteat?* dixit: *Aduerſus hoſtes audaciam, erga ſubditos beneuolentiam, in opportunitate verò rationem & conſilium.* ita Stobæus ſerm.52.

Cyrus rex Perſarum bellicoſiſſimus dicebat neminem debere ſuſcipere principatum, niſi eſſet melior his in quos ſuſciperet imperium. ita Plut. in Apophth.regum.

Antoninus Pius Imperat. cùm initio Imperij quoſdam reos abſoluens reprehenderetur, reſpondit: *Principatum non à ſupplicijs, ſed à manſuetudine auſpicandum eſſe.* ita Xiphilinus in eius vi-
C ta. M. Antoninus Verus cenſuit Imperatorem non tueri agmina ſatellitum, ſed beneficentiam & beneuolentiam ciuium. ita Herodot. lib. 1.

Paſtor itaque cogitet ſe non eſſe dominum ſubditorum, ſed pædagogum, vt eos quaſi magni regis filios inſtruat bonis moribus, diligátque & deducat in vitam æternam, vt quidam Sanctorum dixit, ac proinde ita agat cum eis vt ipſi ei ſe fidere, conſcientias, tentationes & neceſſitates aperire, ad eum in omnibus quaſi ad patrem, imò matrem recurrere audeant & gaudeant.

Sextum.

Sed forma facti gregis ex animo.] Eſt hæc ſex-
D ta paſtoris lex, dos & conditio, vt ſcilicet ſit forma, id eſt, exemplar vitæ gregi ſuo; formam hanc opponit dominationi. q. d. non dominentur imperio, ſed exemplo, vt formam vitæ ſanctæ ſanctè viuendo fidelibus præſcribat. S.Petro ſuccinit S. Paulus hanc Timotheo Epheſi Epiſcopo dictans regulam Epiſt.1.c.4.12.*Exemplum*,inquit,*eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide & caſtitate.* & Tito Cretæ Epiſcopo c.2. 7. *In omnibus præbe teipſum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate*, vbi in Græco pro exemplum eadem eſt vox τύπον, quam interpres hoc loco vertit *forma*, quia, vt explicat S. Hier. ad Titum
E 2. optat Paulus, *vt Timotheus, aut quicunque prælatus ſit inſtar archetypi, ſiue primariæ formæ, ex qua viua virtutū ſimulachra lineamentis vitæ honeſtæ in ſe tranſlatis exprimātur.* & S.Chryſ.ibid. *Sit omnibus*,inquit, *doctrina exemplárque tuæ virtutis, ſpeculum vitæ, quod omnibus ad imitandum proponitur, veluti primaria quædam imago, omnia in ſe habens quæ bona & honeſta ſunt.* & Primaſius ibidem: *Ne exemplo*, inquit, *deſtruas verbum.* Formam ergo, id eſt, exemplar rectè viuendi da ô Prælate tuis ſubditis. Non ſatis ſit tibi quòd facie & loco præcas populo, ſed ſtude pariter præire virtute & pietatis operibus, vt ſic populus ſponte te etiam non cogitantem æmuletur. *Vita iubeat, lingua perſuadeat*, ait S. Athanaſ. ad Monach. Sic in curru Cherubico Ezechiel. 1. 19.

Prælatus ſit forma gregis.

qui typus eſt Eccleſiæ, motum Cherubinorum ſequuntur rotæ, hoc eſt, motum actúmque prælatorum (hi enim myſticè ſunt Cherubini Dei) ſequuntur fideles. Sicut enim pueri dum diſcunt ſcribere & pingere, exemplar ſibi à magiſtro effigiatum inſpiciunt, & exprimere conantur: ſic Prælati mores, ait Iſid. Peluſ. lib. 3. Epiſt. 359. inſpicit & imitatur populus: hic enim coram Prælatis eſt, agitque & agitur inſtar pueri. Ita Paulus ſe præbuit fidelibus formam & normam viuendi. *Imitatores*, inquit, *mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram*. Græcè τύπον, id eſt, *typum* & exemplar noſtrum, Philip. 3. 17. & Theſſalonicenſes Epiſt. 1. cap. 1. 6. laudat à virtute: *ita vt facti ſitis*, inquit, *forma* B *omnibus credentibus in Macedonia*. Præclare S. Hieron. ad Nepotianum Epiſt. 2. *Non confundant*, ait, *opera tua ſermonem tuum, ne cum in Eccleſia loqueris, tacitus quilibet reſpondeat: Cur ergo hæc quæ dicis ipſe non facis? Delicatus magiſter eſt, qui pleno ventre de ieiuniis diſputat. Accuſare auaritiam & latro poteſt. Sacerdotis Chriſti os, mens, manúſque concordent*. & in eandem ſententiam S. Gregorius in cap. 28. Iob ſub finem: *Lex*, inquit, *eſt prædicatoribus poſita, vt impleant quod loquendo ſuadere feſtinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur; illa vox cor audientis penetrat, quæ hoc quod ſonuerit opere confirmat*. Eodem ſpectant quæ Theodorici Regis nomine ſcribit Caſſiodorus lib. 5. C Var. Epiſt. 22. *Eſt enim quoddam ſpeculum morum agentis oratio, nec maius poteſt eſſe mentis teſtimonium, quàm qualitas inſpecta verborum*. & Epiſt. 21. *Age ne tua tibi obyciatur oratio, quia pondus eſt pudoris grauiſſimi propria voce conuinci*. Rurſus lib. 11. Epiſt. 8. *Non enim poteſt auctoritatem habere ſermo, qui non iuuatur exemplo, dum iniquum ſit bona præcipere, & talia non feciſſe*. Monet itaque Dauid Pſalm. 131. 9. Sacerdotes, quos Eccleſiæ magiſtros eſſe oportet, *vt induant iuſtitiam*. quo loco ſic ſcribit S. Gregorius: *Veſtimenta Sacerdotis quid aliud quàm recta opera debemus accipere, Propheta atteſtante, qui ait: Sacerdotes tui induant iuſtitiam*? Tum alludens ad Pontificis Aaronici veſtem, ex qua ſuſpenſa aurea tintinnabula pendebant, ſubdit: *Veſtimentis itaque* D *illius tintinnabula inhærent, vt vita viam cum lingua ſonitu, ipſa quoque bona opera clament ſacerdotis*. Meminerint ergo Principes & Prælati ſe in alto verſari culmine, vbi ab omnibus videantur, omnium in ſe coniectos eſſe oculos, omnia ipſorum facta dictaque à multis ſubditorum oculis conſpici, & notari; non enim poteſt abſcondi ciuitas ſupra montem poſita, vt ait Chriſtus. Verè Seneca lib. de Clementia cap. 8. alloquens Principem: *Tibi*, ait, *non magis, quàm Soli latere contingit; multa contra te lux eſt, omnium in iſtam conuerſi oculi ſunt*. & apud Caſſiodorum lib. 3. ad Argol. Theodoricus: *Non patitur claritas illa* (loquitur de præfecto vrbis) *committere, quod poſſit mobilis* E *turba neſcire, locatus in medio ad ſe cunctorum trahit aſpectum, & totius vitæ iudicium promulgat fama populorum*. & lib. 11. Epiſt. 6. *latere non poteſt, quod intra cancellos egeris: tenes quippe lucidas fores, clauſtra patentia: & quamuis ſtudioſè claudas, neceſſe eſt vt te cunctis aperias; nam ſi foris ſteteris, meis emendaris obtutibus; ſi intus ingrediaris, obſeruantium non potes declinare conſpectus. Vide quò te antiquitas voluerit collocari, vndeque conſpiceris, qui in illa claritate verſaris*. Nec prætereunda ſunt quæ ſcribit Plutarchus in Politic. *Vitam*, ait, *ſibi quiſque & mores excolere de-*

A *bet, quo prorſus omni nota, vituperationeque careat, quando præſertim eorum qui Reipublicæ præſunt, non modo ſingula verba, & res tantùm publicitus geſta animaduerti, notarique ſolent, ſed virtus quoque, ioci ſimul & ſeria, quæque domus, ipſa familia, vxor, cubile curioſius inquiruntur*. & eleganter Claudianus:

Hoc te præterea crebro ſermone monebo,
Vt te totius medio telluris in Orbe
Viuere cognoſcas; cunctis tua gentibus eſſe
Facta palam, nec poſſe dari regalibus vnquam
Secretum vitiis; nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebráſque per omnes
Intrat, &c.

Quocirca *nihil turpius eſt quàm excellentem eſſe culmine, & deſpicabilem vilitate*, ait Saluianus lib. 2. ad Eccleſ. Princeps enim eſt regula animata, & viua lex populi. Breuiter, ſed acutè & neruoſè S. Bernard. lib. 2. de Conſid. ad Eugen. cap. 7. *Monſtruoſa res*, inquit, *gradus ſummus, & animus infimus; ſedes prima, & vita ima: lingua magniloqua, & manus otioſa: ſermo multus, & fructus nullus: vultus grauis, & actus leuis: ingens auctoritas, & nutans ſtabilitas*. Quocirca S. Ambroſ. Epiſt. 6. ad Irenæum: *Sit noſtra*, inquit, *via anguſtior, virtus exuberantior, trames preſſior, fides ſublimior, callis arctior, vigor mentis exun-* C *dans, ſemita recta, ſit egreſſus ad ſuperiora*. S. Chryſoſtom. lib. 2. de Sacerd. *Prodeant*, inquit, (ad functionem paſtoralem ad epiſcopatum) *qui longè omnibus præſtant, quique virtute animi tantum reliquos excellunt, quantum corporis magnitudini Saul Hebræorum gentem excelluit: ſeu potiùs multo etiam magis*. Auctor imperfecti homil. 43. *Audiant*, inquit, *te homines parua mandantem, & grandia videant facientem*. S. Gregorius 1. parte Paſtor. cap. 3. *Sit paſtor*, inquit, *operatione præcipuus, vt vitæ viam ſubditis viuendo denunciet: & grex qui paſtoris vocem moréſque ſequitur, per exempla melius quàm per verba gradiatur. Illa vox libentius auditorum corda penetrat, quàm dicentis vita commendat: & optima ouium paſcua ſunt, exem-* D *pla paſtoris*. Talis fuit S. Malachias Archiepiſc. Hiberniæ, qui, S. Bernardo teſte, dicere ſolebat ſuis: *Non recuſo mori, vt vos vita mea teneatis exemplum. Erat enim ipſe*, inquit S. Bernard. *regula Fratrum; legebant in vita eius quomodo conuerſarentur. Sibi pauper, ſed diues erat pauperibus: pater erat orphanorum, maritus viduarum, pius ad compatiendum, ad corrigendum liber*.

Idem Bern. lib. 4. de Conſid. c. 1. & 2. Eugenium Pontificem monet, vt præ cæteris reformet aulam ſuam & Eccleſiam Romanam, eámque toti Eccleſiæ in formam & exemplum ſtatuat. *Circa te ſunt*, inquit, *clerus & populus tuus, cui ſpecialiter epiſcopatus, ac per hoc ſpecialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui* Roma ſpeculum orbis.
E *tibi quotidie aſſiſtunt ſeniores populi, orbis iudices*, &c. *Et primò quidem clerum illum ordinatiſſimum eſſe decet, ex quo præcipuè in omnem Eccleſiam cleri forma proceſſit. Deinde omne quod perperam agitur te præſente, tibi turpius. Intereſt gloriæ ſanctitatis tuæ, vt quos præ oculis habes ita ordinati, ita ſint informati, quatenus totius honeſtatis & ordinis ipſi ſpeculum, ipſi ſint forma. Inueniantur præ cæteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas ſolliciti, circumſpecti ad ſeſe cuſtodiendos in omni caſtitate*. &c. 4. *Sint compoſiti ad more, probati ad ſanctimoniam, parati ad obedientiam, manſueti ad patientiam, ſubiecti ad diſciplinam, rigidi ad cenſuram, Catholici ad fidem,*

fideles

fideles ad diſpenſationem, concordes ad pacem, conformes ad vnitatem. Qui ſint in iudicio recti, in cõſilio prouidi, in iubendo diſcreti, in diſponendo induſtrij, in agendo ſtrenui, in loquendo modeſti, in aduerſitate ſecuri, in proſperitate deuoti, in zelo ſobrij, in miſericordia non remiſſi, in otio non otioſi, in hoſpitio non diſſoluti, in conuiuio non effuſi, in cura rei familiaris non anxij, alienæ non cupidi, ſuæ non prodigi, vbique & in omnibus circumſpecti, &c. qui miſſi poſt aurum non eant, ſed Chriſtum ſequantur, qui regibus Ioannem exhibeant, Ægyptiis Moſen, fornicantibus Phinees, Heliam idololatris, Heliſeum auaris, Petrum mentientibus, Paulum blaſphemantibus, negotiantibus Chriſtum, &c. *Qui non de dote viduæ & patrimonio crucifixi, ſe vel ſuos ditare feſtinent, gratis dantes quod gratis acceperunt.*

Ex animo.] q. d. non ex compoſito, non ad externam ſpeciem, non affectate, non ficte & hypocritice, ſed verè, realiter, ſincerè, ex animo & toto corde ſatagite eſſe fidelibus forma, & norma vitæ ſanctæ & Chriſtianæ. Multi enim induunt vultum deuotorum & religioſum, ſed animum habent irreligioſum, vel certè vanum & vagum. Tales erãt Scribæ & Phariſæi, quos proinde Chriſtus culpat, vocatque ſepulchra dealbata, Matth. 23. 27. Hos ſtruthioni comparat S. Gregor. quia *ſanctitatis vitam quaſi volatus pennam per ſpeciem retinent, ſed opera non exercent*, ait ipſe 35. Moral. cap. 5. aliàs 6. ſtruthio enim pennas habet, ſed non volat.

Vers. 4.

Et cum apparuerit princeps paſtorum.] Chriſtus Dominus, qui ait: *Ego ſum paſtor bonus: bonus paſtor animam dat pro ouibus ſuis*, &c. Ioannis 10. 11.

Percipietis immarceſſibilem (de hoc epitheto vide dicta cap. 1. 4.) *gloriæ coronam.*] Scholaſtici præter coronam & gloriam eſſentialem communem omnibus beatis, dant Doctoribus (quales ſunt Epiſcopi & paſtores) quoque accidentalem, quam aureolam vocant. tres enim conſtituunt aureolas. 1. Martyrum. 2. Virginum. 3. Doctorum. quas repræſentarũt tres coronæ tabernaculi, ſcilicet corona altaris thymiamatis repræſentauit aureolam Martyrum, Exodi 30. 3. corona arcæ repræſentauit aureolam Virginum, Exodi 25. 21. corona panum propoſitionis repræſentauit aureolam Doctorum, Exodi 25. v. 25. Doctor enim dat animæ doctrinam quaſi panem ſuum. vide S. Thomam & Scholaſt. in 4. diſt. 49.

Tres aureolæ.

Doctorum ingens.

Porrò vtraque corona Doctorum & paſtorum, ingens erit & eximia, primò, quia reſpondebit in-
1. genti eorum charitati, qua non ſolùm ſuam, ſed & plurimorum aliorum animas ſaluare & perficere ſatagerunt.

2. Secundò, quia reſpondebit zelo quo regnum & gloriam Dei propagarunt: cuius ergo maior fuerit zelus & labor, eius pariter maior erit gloria & laurea.

3. Tertiò, quia gloria ſubditorum erit gloria paſtorum: tot ergo paſtores ſancti habebunt coronas, quot erunt coronæ ſubditorum, quos ad ſalutem perduxerunt, iuxta illud S. Pauli 1. Theſſ. 2. 19. *Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nónne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius? vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.* Sic in die Iudicij S. Thomas trahet poſt ſe Indiam, Andreas Achaiam, Ioannes Aſiam, Paulus vniuerſum mundum, ait S. Greg. hom. 17. in Euang. quæ ſanè ingens erit gloria & corona. Sic in vita S. Aldegundis legimus, eidem apparuiſſe S. Amandum ſtipatum magna multitudine Sancto-

A rum à ſe conuerſorum, inter quos ipſe quaſi gigas eminebat & ſtatura & gloria; omnes verò in eum quaſi magiſtrum & parentem reſpiciebant, eíque ſuas coronas acceptas ferebant.

Corona gloriæ quadruplex.

Quocirca vocatur hæc corona gloriæ: corona, quia datur quaſi præmium paſcenti, brauium certanti, merces laboranti: *gloriæ*, primò, id eſt, glo- 1.
rioſa. Secundò, *gloriæ*, quia non ex roſis, vel gem- 2.
mis, ſed ex variis gloriæ cœleſtis doribus contexitur. Tertiò, *gloriæ*, id eſt, magnificentiæ, maieſtatis, 3.
ſplendoris diuini: q. d. corona hæc erit magnifica, maieſtate & ſplendore diuino plena; quia faciet ea coronatos filios, & hæredes regni cœleſtis, ideóque reges & Sacerdotes Dei, iuxta illud Apoc. 5.
B 10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum & Sacerdotes, & regnabimus ſuper terram.* & Sapient. 6. 17. *Accipient regnum decoris & diadema ſpeciei de manu Domini.* Vnde per hypallagen *corona gloriæ* accipi poteſt pro *gloria coronæ*, id eſt, gloria regni, vel *gloria coronæ*, id eſt, vndique coronans, ambiens, ornans, & beans ſanctum paſtorem. Quartò, *gloriæ*, 4.
quia eſt & corona *gratiæ* in hac vita, cui in futura ex æquo reſpondebit corona gloriæ, iuxta illud Pſalm. 20. 4. *Præueniſti eum in benedictionibus dulcedinis, poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.* in quæ verba S. Bern. ſerm. 39. inter paruos, *Triplex*, ait, *nobis neceſſaria eſt benedictio, præueniens, adiuuans, & conſummans: prima miſericordiæ, ſecunda gratiæ,*
C *tertia gloriæ. Præuenit miſericordia conuerſionem, adiuuat gratia conuerſationem, perficit gloria conſummationem.* & S. Dion. Eccleſ. hier. c. 2. *Dominus*, ait, *certantibus præmia proponit vt Deus; leges autem certaminis tulit vt ſapiens, præmiaque vincentibus decora conſtituit & pulcherrima: ac, quod eſt profectò diuinius, ipſe vt eſt ſummè clemens & bonus, in ſuis bellatoribus vincit, dum in illis habitans pro illorum ſalute & victoria aduerſus mortis & corruptionis imperium pugnat.*

Vers. 5. Adoleſcentium munus erga ſeniores.

Similiter adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus.] per *adoleſcentes* Græcè νεώτεροι, id eſt, *iuniores*, accipe per catachreſin quoſlibet inferiores & ſubditos: quia enim ſenes ob ſapientiam præeſſe & regere ſolent,
D iuniores verò ſubdi & regi, hinc ſenes vocantur ſuperiores, iuniores ſubditi. Vnde à ſenibus Senatus appellatus eſt: præcipuè verò per adoleſcentes accipe Clericos inferiorum Ordinum, vt Diaconos, lectores, exorciſtas: hos enim decet præ omnibus ſubdi ſenioribus, Græcè πρεσβυτέροις, id eſt, *Sacerdotibus*. Sicut enim paulò antè iuſſit preſbyteros non dominari in cleros, id eſt, Clericos minores & iuniores, ſic viciſſim hos monet ne contra preſbyteros inſoleſcant, ſed iis ſe ſubdant. ita Caiet. Salmeron, Arias & alij. Hoc enim exigit debita ſubordinatio, ordóq; hierarchicus. Idem paulo pòſt S. Petrũ monuit S. Ignat. Epiſt. 7. ad Tarſenſes: *Preſbyteri*, inquit, *ſubiecti eſtote Epiſcopo, Diaconi Prebyteris,*
E *populus Preſbyteris & Diaconis. Qui hoc ordinis decorum ſeruauerint, pro eorũ animabus ego libens meam commutauero.* & ad Smyrnenſ. Epiſt. 10. *Omnia igitur veſtra decenti ordine perficiantur: Laici Diaconis ſubiciantur, Diaconi Preſbyteris, Preſbyteri Epiſcopo, Epiſcopus Chriſto, vt ipſe Patri.* Denique par eſt vt quilibet adoleſcentes reuereãtur ſeniores, & ab eis dirigi ſe ſinant. Canities enim venerabilis eſt, tum ob experientiam & ſapientiã, tum ob moderationem paſſionum, quæ in iuuenibus ob copiam ſanguinis & caloris ebulliunt & vigent, iuxta illud Eccleſ. 6. 35. *In multitudine Preſbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei poſſis audire.* Vnde S. Ambr. lib. de viduis:

Canities venerabilis.

A *Vicina eſt lapſibus adoleſcentia*, ait, *quia variarum æſtus cupiditatum feruorem calentis inflammat ætatis.* Quocirca idem lib. 1. Offic. 17. *Bonorum*, ait, *adoleſcentium eſt Dei timorem habere; deferre parentibus honorem, habere ſenioribus reuerentiam, caſtitatem tueri, non aſpernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamenta ſunt minoris ætatis. Vt enim in ſenibus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adoleſcentibus verecundia, velut quadam dote commendatur natura.* Idem viderunt & ſanxerunt Philoſophi. Diogenes adoleſcenti erubeſcenti ideóq; turbato: *Bono*, ait, *eſto animo ô fili, iſtiuſmodi eſt tinctura virtutis.* ita Laërt. in eius vita. Demetrius Phalereus admonebat adoleſcentes, *vt domi parentes, in via obuios, in ſolitudine reuererentur ſeipſos.* ita Laërt. lib. 5. c. 5. Socrates hortabatur iuuenes vt hæc tria haberent, *in animo prudentiam, in lingua ſilentium, in vultu verecundiam*, ait Maxim. ſerm. 41.

Verecundia eſt purpura iuniorum.

Omnes autem inuicem (Græca addunt ὑποτασσόμενοι, id eſt, *ſubordinati*, eo ſcilicet ordine quo iam dixit: *adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus*) *humilitatem inſinuate.* Videtur legiſſe interpres ἐγκολπώσασθε, id eſt, *inſinuate.* κόλπος enim eſt *ſinus. Inſinuate* ergo, id eſt, *in ſinu habete*, putà in animo & corde promptam ac paratam, vt ilicò aliis eam offeratis & exhibeatis. ita Gloſſa & Hugo. Secundò, & potiùs humilitatem inuicem *inſinuate*, id eſt, in ſinum alterius mutuo ingerite, vt alterius animi ſinum ſubeat & penetret, eúmque vobis & Chriſto conciliet, ac ad rependendam humilitatem & charitatem prouocet. Sic enim Oratores in Exordio vtuntur inſinuatione, qua ſeſe in auditorum animos inſinuant, eóſque ſibi conciliant, vt auidè & cupidè ea quæ dicturus eſt audiant & excipiant. *Inſinuatio*, ait Cicero libr. 1. de Inuent. *eſt oratio quadam diſſimulatione & circuitione obſcurè ſubiens auditoris animum.* &, vt Seruius in 11. Æneid. *Eſt callidus & ſubtilis aditus ad perſuadendum.* Talis inſinuatio Chriſtianis eſt humilitas, quæ omnes ſibi demeretur & deuincit. Sic Lucretius libr. 6. ait: *Sol æſtum inſinuat per ſepta domorum.* Sic Propert. libr. 3. Eleg. 9. ait Cæſarem opes inſinuare, id eſt, in ſinum immittere. Sic mare per ſinum terræ ſeſe inſinuat. Sic aſſentator inſinuat ſe in auimum Principis.

Verùm Græca paſſim habent ἐγκομβώσασθε (pro quo Regia legunt ἐγκομπώσασθε eodem ſenſu) quod primò, verti poteſt innodatè & arctè ceu nodis illigatam tenete. Heſichius enim in lexico vertit δεθείς, id eſt, *innodatus*, illigatus. ita Vatabl. Heſſel. & alij: vnde Tigur. vertit: *Humilitatem animi vobis infixam habete.* Pagninus: *illigatam habete. Non enim in veſte aut colli depreſſione, aut vocis ſubmiſſione, ſed in animi conſtantia humilitas ſita eſt*, ait Nazian. Orat. 13. Secundò verti poteſt, *amplectimini, induite, inuoluite, ornate vos.* nam & Heſichius vertit στολίσασθε. ita OEcumen. *Humilitatem*, inquit, *omni ex parte complectimini, vt ea vndique amiciri & inuolui videamini.* quod noſter acutè & appoſitè vertit, *inſinuate*, à ſinu non pectoris, ſed veſtium. Sic enim vocatur veſtis ſinuoſa, quæ multas habet plicas & ſinus, de quibus Ouidius 2. Metamorph.

——*Tremulæ ſinuantur flamine veſtes.*

id eſt, formantur, rugantur, vel in ſinus colliguntur. & Statius libr. 10. Thebaid. ait *chlamydem inſinuatam implere re aliqua.* Hinc & ſinus vocatur velum nauis, quod ventis flantibus curuatur & ſinum facit. Vnde Ouid.

Plenaque curuata pandere vela ſinu.

& Virg. 5. Æneid. *obliquat ſinus in ventum.*

Dicit ergo ſanctus Petrus: *humilitatem inuicem* ἐγκομβώσασθε, id eſt, *inuoluite & inſinuate*, vt ſicut in veſte plica vna & ſinus vnus inſinuat ſeſe alteri, & hic alteri, & alteri continuò, itáque pulchrè veſtem ſinuoſam, & per ſinus eleganter deductam & compoſitam efficit; ita pariter faciant & Chriſtiani, vnus alteri per humilitatem quaſi ſinum, in ſinum alterius ſe inſinuet, & hic alteri, & alteri continuò; ita omnes vnam quaſi Eccleſiæ veſtem ſinuoſam, connexam, ordinatam, compoſitam, elegantem efficient, quæ & fidelium animos recreabit, & infidelium animos alliciet, vt eidem ſeſe inſerere & Chri- B ſtiani fieri cupiant. Vnde Syrus vertit: *Circumamicti eſtote manſuetudine animi, vnus erga alium;* dixerat enim ſanctus Petrus, Preſbyteros non debere dominari in cleros, id eſt, Clericos æquè ac laicos, hos verò quaſi adoleſcentes & minores debere ſe ſubdere Preſbyteris. Iam modum id præſtandi vtriſque præſcribit, ſcilicet humilitatem, ſi illam tam Preſbyteri iunioribus ad eos ſe dimittendo, quàm iuniores Preſbyteris ſe ſubdendo exhibeant & inſinuent. Sic enim vtrique conflabunt vnam quaſi Eccleſiæ veſtem, vnúmque ſyrma ex variis plicis & ſinubus eleganter compoſitum. Sicut enim plica C extans ſiue exterior, plicæ depreſſiori vel interiori ſe appoſitè accommodat & inſinuat, ac vice verſa interior exteriori: ſic pariter humilitas facit, vt ſuperior inferiori ſe accommodet & inſinuet, & viciſſim inferior ſuperiori; itáque omnes conflent vnam elegantem concordiæ, pacis & charitatis cycladem. Sancto Petro ſuccinit ſanctus Paulus Philip. 2. 2. *Implete*, ait, *gaudium meum, vt idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes idipſum ſentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperiores, ſibi inuicem arbitrantes.* Humilitas enim ſuperiores coordinat inferioribus, & hos D ſubordinat ſuperioribus. Humilitas ergo eſt parens ordinis, concordiæ, pacis, charitatis, &c. *Humilitas*, ait Caſſian. collat. 15. cap. 7. *eſt omnium magiſtra virtutum, ipſa eſt cæleſtis ædificij firmiſſimum fundamentum: ipſa eſt donum proprium, atque magnificum Saluatoris.* & S. Baſil. in Conſtit. monaſt. cap. 17. *Humilitas*, ait, *eſt tutiſſimus virtutum omnium theſaurus.* Idem ſerm. de abdic. rerum. *Humilitas*, ait, *eſt ſagena quæ omnes virtutes complectitur.* Sanctus Hilarius in Pſalm. 118. litera *Res*, docet in humilitate mandatorum caput, & ſummam omnium conſiſtere. *In humilitate*, inquit, *docuit* (Chriſtus) *omnia fidei nomina & præmia contineri.* Idem in Pſalm. 130. *Tenendus*, ait, *humilitatis & altitudinis modus eſt, vt corde humiles, ſenſu verò & anima* E *ſimus excelſi.* S. Leo ſerm. 7. de Epiphan. neruosè: *Tota*, ait, *Chriſtiana ſapientiæ diſciplina non in abundantia verbi, non in aſtutia diſputandi, neque in appetitu laudis & gloriæ, ſed in vera & voluntaria humilitate conſiſtit, quam Dominus Ieſus Chriſtus ab vtero matris vſque ad ſupplicium crucis pro omni fortitudine & elegit & docuit.* & paulo antè: *Tota victoria Saluatoris qua & Diabolum ſuperauit & mundum, humilitate eſt concepta, humilitate confecta.* Sanctus Gregorius 34. moral. cap. 18. vel iuxta aliam editionem 23. *Euidentiſſimum*, ait, *reproborum ſignum eſt ſuperbia, electorum verò humilitas.* & ſanctus Athanaſius de Virgin. *Humilitas*, ait, *in Chriſto eſt, ſuperbia in Diabolo.* Quocirca ſanctus Gregorius, Bernardus, Caſſianus

Humilitatis laus.

Gnomæ de humilitate.

&

& alij docent humilitatem eſſe fundamentum virtutum, præſertim pacis & charitatis, cuius rei illuſtre narrat exemplum Ioannes Moſchus in Prato ſpir. cap. 210. Duo, inquit, Epiſcopi erant in ſimultate, vnus eorum venit cum clero, procidítque ad pedes alterius, dicens: *Ignoſce domine, ſerui tui ſumus.* Ille hac humilitate victus: *Tu*, inquit, *meus & dominus & pater es.* Vnde infert: *& vos cum habetis inimicum ita facite, & vincetis. Maiorem ergo gloriam habet humilis quàm rex, quia ab omnibus laudatur.* Similia recenſet cap. 218. & 219.

Superbia Deo inimica.

Quia Deus ſuperbis reſiſtit.] *Quoniam excelſus eſt Dominus & humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit*, Pſalm. 137. 6. vide dicta Iacobi 4. 6. B vbi eandem habet ſententiam. Notat ſanctus Chryſoſtomus homil. 3. de verbis Iſaiæ: non dicit, Deus ſuperbos dimittit, ſuam ab eis opem gratiamque ſubducens, ſed *ἀντιτάσσεται*, id eſt, *aduerſatur*, & poſitiuè reſiſtit, non quòd inſtructa acie aut pugna Deo ſit opus, cùm ſuperbo nihil ſit infirmius, ſed quòd ſolo nutu ei reſiſtat, eum afflet, perdat, annihilet ſi velit. Vnde ſanctus Ambroſius in Pſalm. 118. Octonat. 7. *Quid igitur*, ait, *hoc peccato poteſt eſſe deterius, quod à Dei cœpit iniuria? Ideóque Scriptura dicit: Dominus ſuperbis reſiſtit; tanquam ſuæ contumeliæ propulſator, veluti quoddam ſuſcepit aduerſus ſuperbiam ſpeciale certamen.* C

Vers. 6. *Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei.*] Sanctus Iacobus habet, *in conſpectu Dei.* eſt efficax ratio perſuadens humilitatem. Quis enim homo, imò miſer homuncio, non ſe humiliet ſub maieſtate & potentia Dei, qui non tantùm ſibi, ſed & ſuperioribus ac proximis vult nos ſubdi & humiliari, vt ſi eis te humilies, Deo te humilies: ſi contra vel ſuper eos te efferas, & inſoleſcas, contra & ſuper Deum te efferas? *Humilitas* enim, vt ait ſanctus Bernardus de grad. humil. *eſt virtus, qua quis ex veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit*, vt coram Deo inſpiciens ſuam abyſſum nihili, peccatorum & miſeriarum, dicat cum ſancto Franciſco: *Quis tu* D *Domine, quis ego? Tu abyſſus omnis boni, ego abyſſus omnis mali.* Idem ſermone 16. in Cantic. *Verus humilis*, ait, *vilis vult reputari, non humilis prædicari; gaudet ſui contemptu; hoc loco ſanè ſuperbus, quòd laudes contemnat.* Quis ſub potenti manu Dei vſque ad infernum non ſe humiliet, cogitans Deum tribus digitis appendere molem terræ; cogitans ſe in manu Dei eſſe inſtar pulicis, aut culicis, quem talitro occidat; cogitans ſe manu Dei ambiri & contineri, vt eam non poſſit euadere, eam, inquam, qua alta deiicit, celſa ſiderat, ſuperbos fulminat, ſternítque in tartara, vti fulminauit Luciferum cum tot Angelorum millibus, imò millionibus: eam rurſum, quæ depreſſa attollit, humiles extollit ad ſidera, imò ſupra ſidera. vnde ſubdit: *vt vos exaltet*, &c. Quocirca noſter Sebaſt. Bartadius vir & concionator Apoſtolicus, cuius egregij extant Commentarij in Euang. moriturus & ſacro oleo inunctus, rogante P. Rectore, vt quando, teſte S. Auguſt. ſerm. 6. libr. 17. Homil. *pro magno haberi ſolent verba nouiſſima parentis ituri ad ſepulchrum*, vltimum ſuis monitum valedicens, daret, ait: *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore tribulationis. Nihil aliud ſupereſt conſilij. Simus omnes impenſè humiles, Chriſtum Dominum, Deúmque noſtrum imitati, qui tota vita vnam à ſe diſci vo-* A *luit humilitatem.* & moriens inclinato capite emiſit ſpiritum, vt ſicut in vita, ita & in morte Chriſtum imitaretur. ita noſtri Conimbric. in eius vita quam vltimo eius operi, ſcilicet Itinerario filiorum Iſraël, præfixerunt. Porrò Caſſianus libr. 4. de Inſtitut. cap. 39. decem dat ſigna veræ & germanæ humilitatis. *Humilitas*, ait, *his indiciis comprobatur. Primò, ſi mortificatas in ſe habeat omnes voluntates. Secundò, ſi non ſolùm actuum ſuorum, verùm etiam cogitationum nihil ſuum celauerit ſeniorem. Tertiò, ſi nihil ſuæ diſcretioni, ſed iudicio eius vniuerſa committat, ac monita eius ſitiens libenter auſcultet. Quartò, ſi in omnibus ſeruet obedientiam, manſuetudinem & patientiæ cõſtantiam. Quintò, ſi non ſolùm iniuriam inferat nulli, ſed ne ab alio quidem ſibimet irrogatam doleat atque triſtetur. Sextò, ſi nihil agat, nihil præſumat quod non vel communis regula, vel maiorum cohortentur exempla. Septimò ſi omni vilitate contentus ſit, & ad omnia ſe quæ ſibi præbentur, velut operarium malum, iudicarit indignum. Octauò, ſi ſemetipſum cunctis inferiorem, non ſuperficie pronuntiet labiorum, ſed intimo cordis credat affectu. Nonò, ſi linguam cohibeat, vel non ſit clamoſus in voce. Decimò, ſi non ſit facilis, ac promptus in riſu.*

Decem ſigna humilitatis.

Vt vos exaltet.] iuxta illud Prouerb. 29. 23. *Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.* & illud Pſalm. 17. 28. *Populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis.* & Iob C c. 5. 11. *Qui ponit humiles in ſublimi.* & illud Chriſti: *Omnis qui ſe humiliat exaltabitur*, Lucæ 14. 11. Vnde Nazian. Orat. 48. *Chriſtus*, ait, *ſuo exemplo docuit eximium ad ſublimitatem iter eſſe humilitatem.* Idem docuit B. Virgo, quæ ſe vocans ancillam, facta eſt mater Dei, Lucæ 1, 38. Hinc Saul audiuit à Samuele: *Nónne cùm paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es?* in quæ verba ſanctus Gregor. 18. mor. 20. aliàs 22. *Magnus*, inquit, *mihi fuiſti, quia deſpectus tibi: ſed nunc quia magnus tibi es, factus es deſpectus mihi.* Humilitas ergo eſt ſcala Iacob, quæ homines è terra in cœlum exaltat.

In die viſitationis.] quo ſcilicet Deus vos viſitabit, vt veſtram humilitatem remuneretur, vóſ D que exaltet ſiue in hac vita, ſiue in futura. *τὸ viſitationis* non eſt in Græco, ſed intelligitur. *καιρὸς* enim ſignificat occaſionem, opportunitatem, tempus commodum, quod eſt tempus viſitationis. Vnde Syrus vertit, *in tempore congruo.* Tigur. *cùm erit opportunum.* Pagn. *in tempore opportuno*, iuxta illud Pſal. 9. 10. *Adiutor* (Deus) *in opportunitatibus in tribulatione.* & Pſalm. 30. 16. *in manibus tuis ſortes meæ.* Hebr. *tempora mea.* Chald. *tempora redemptionis meæ.* vide de hac viſitatione dicta c. 2. 12.

Omnem ſollicitudinem veſtrã in ipſum proiicientes.] Vers. 7.
id eſt, proiicite. Hebræi enim vtuntur partipiis loco indicatiui, quia eo carent: aut potiùs *proiicientes* refer ad *humiliamini*. q. d. humiliamini ſub potenti E manu Dei, humiliter proiiciendo in eum omnem ſollicitudinem. Sic enim oſtendetis vos humiliter de vobis ſentire, & ſublimiter de Deo, ſi vobis diffiſi, fiſique Deo in ipſum omnes curas, angores & ſollicitudines reſignetis. Ita enim ipſo facto teſtabimini, vos tam eſſe infirmos, vt iis prouidere non poſſitis; Deum verò tam eſſe potentem, prouidum & benignum, vt iis omnibus quaſi pater ilicò prouiſurus ſit. Sic Chriſtus vetat Chriſtianos eſſe ſollicitos de victu, veſtitu, &c. Matth. 6. vbi S. Hieron. *A cura*, inquit, *non penitus liberamur* (*quæ ſolet σπουδή, id eſt, honeſtum ſtudium appellari*) *ſed præcipitur ne ſolliciti ſimus.* Non ergo vetat *σπουδὴν*, id eſt, moderatam curam, vti volunt Anabaptiſtæ, qui deſides

Sollicitudo Chriſtianis prohibita.

A ſides à Deo ſolo ſibi omnia in os ingerenda putant, ſed *μέριμναν*, id eſt, *anxiam & nimiam ſollicitudinem*; *μέριμνα* enim dicitur ἀπὸ τοῦ μερίζειν τὸν νοῦν, quòd mentem diuidat, diſcruciet & quaſi diſſecet. Ita Pſaltes Pſalm. 39. 18. *Dominus*, inquit, *ſollicitus eſt mei.* vbi ſanctus Auguſtinus legit: *Dominus curam habebit mei: qui habuit*, inquit, *tui curam antequam eſſes, quomodo non habebit curam, cùm iam hoc es quod voluit vt eſſes? Iam enim fidelis es, iam ambulas in via iuſtitiæ*, &c. *nuſquam tibi deeſt, tu illi noli deeſſe, tu tibi noli deeſſe.* & Paulus Philip. 4. 6. *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione*, &c. *petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* & Abraham Iſaaco roganti vbi eſſet victima? reſpondit: *Deus prouidebit ſibi* B *victimam holocauſti fili mi*, Geneſ. 22. 9. Vnde mons in quo immolandus erat Iſaac, vocatus eſt Moria, id eſt, viſionis, prouidentiæ & prouiſionis Dei: ſicut ergo infantes non ſunt ſolliciti, ſed omnem ſollicitudinem reiiciunt in ſinum matris, in quo recumbunt & quieſcunt; ita faciat & fidelis cum Deo, qui nobis pater eſt & mater. Nam quod Ioſue dictum eſt à Deo cap. 1. 5. *Non te deſeram, neque derelinquam*, cuiuis fideli & iuſto dictum eſt. Dicat ergo fidelis in quauis tribulatione, egeſtate, anguſtia Deo: *de ventre matris meæ Deus meus es tu, in te proiectus ſum ex vtero*, Pſalm. 22. 10. & illud Pſalm. 122. 2. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita ocu-* C *li noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.* Nam, vt ait ſanctus Ephrem ſerm. de fide tomo 1. *Deus qui curat morbos animi, etiam corporis curabit.*

Alludit ſanctus Petrus, imò citat Pſalm. 54. 23. *Iacta cogitatum tuum in Domino*, vbi Septuag. vertunt ἐπίρριψον ἐπὶ τὸν κύριον τὴν μέριμνάν σου, quæ verba hîc in Græco vſurpat ſanctus Petrus: *μέριμνα* enim eſt *cura*, ſollicitudo, anxietas. Hebr. eſt יְהָבְךָ *iehobcha*, quod Chald. vertit: *Iacta in Domino ſpem tuam.* S. Hieron. *charitatem tuam*, quaſi יָהַב *iahab* poſitum ſit pro אָהַב *ahab*, id eſt, *dilexit*, charum habuit. Pagninus: *donum tuum*, vel *quod dedit tibi.* Vatabl. ex ſignificatione Syra vel D Arabica, *ſarcinam tuam*, vel *pondus tuum*, omne ſcilicet quod te premit & grauat, vel angit & cruciat. Alij *onus tuum*, ſcilicet negotia tua, ſollicitudines, ærumnas, euentus, pericula: de his enim propriè agit Pſaltes. Radix יָהַב *iahab* ſignificat affectum poſtulantis. Vnde Pagninus in Lexico vertit, *Eia.* q. d. proiice in Deum omne tuum *Eia*, id eſt, quicquid tibi ſollicitudinem, auiditatem & precem anxiam mouet & elicit. Quocirca Septuag. & S. Petrus vertunt *μέριμναν*, id eſt, *curam* & ſollicitudinem.

Proiice in Deum tuum Eia.

Quia ipſi eſt cura de vobis.] Pſaltes Pſalm. 54. 23. habet, *& ipſe te enutriet.* Hebr. יְכַלְכְּלֶךָ *iecalkelecha*, id eſt, *ſuſtentabit*, perficiet, curabit te. Notat S. Bern. E ſerm. 68. in Cantic. non dicit, inquit, S. Petrus, *vt ſit ipſi cura de vobis, ſed quia ipſi eſt cura de vobis, apertè monſtrans, Eccleſia Sanctorum non modò quoniam dilecta, ſed quod priùs dilecta fuerit. q. d. Intendite illi, quia ipſe intendit vobis.* Vnde idem ait in Pſalm. 90. ſerm. 9. *Vt ſi quid ſi hæc ſapimus, vt quid cunctamur abiicere omnino ſpes miſeras, vanas, inutiles, ſeductorias, & huic vni tam ſolidæ, tam perfectæ, tam beatæ ſpei tota deuotione animi, toto feruore ſpiritus inhærere?*

Ratio. 1.

Ratio eſt prima, quia Deus vti eſt creator, ita eſt & conſeruator, ac prouiſor & curator ſuarum creaturarum, præſertim fidelium & iuſtorum. A Illius ergo eſt eorum res, onera, moleſtias & curas regere, curare, moderari, iiſq; prouidere. Hoc enim exigit ſuauis & efficax eius prouidentia. Vnde S. Aug. 3. Confeſſ. 11. *O tu bone*, inquit, *omnipotens, qui ſic curas vnumquemque noſtrûm, tanquam ſolum cures, & ſic omnes tanquam ſingulos.*

2\. Secunda, quia id meretur fides, ſpes & confidentia, qua fidelis in Deo omnia ſua reponit, in eiúſq; ſinu recumbit & requieſcit, ſicut pulli ſub alis gallinæ. Hæc enim confidentia valdè honorat Deum: magnam enim de eius potentia, fidelitate & ope habet opinionem, quàm Deus fruſtrari non patitur, tum vt ſuum honorem tueatur, tum vt in ſe ſperanti non deſit, ſed adſit, faciátque eum ſpei & B voti ſui compotem, iuxta illud Pſalm. 33. 16. *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.* & v. 18. *Clamauerunt iuſti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.* & v. 20. *Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum, vnum ex his non conteretur.* ita S. Chryſ. hom. 56. ad pop. & 69. in Matth. *Ne cures*, inquit, *tua, ſed ea Deo permitte; nam ſi ſatagis, tanquam homo ſatages: ſi verò dimittas, Deus prouidebit*, &c. *Vt igitur eorum magnam gerat prouidentiam, ipſi ſoli omnia committe. Si verò & ipſe ſpiritualibus omiſſis ea tractaueris, non multam eorum ipſe curam geret. Vt ergo & hæc tibi bene diſponantur, & omni cura libereris, contemne ſecularia: ſic* C *enim & cum cœlis terram habebis, & futura conſequeris bona.* Hinc ex aduerſo de ſollicitis dicitur Prouerb. 13. 7. *Expectatio ſollicitorum peribit.*

3\. Tertia, quia fidelis fideliter ſeruit Deo; vnde Deus qui fidelitate & liberalitate ſe vinci non patitur, fideliter res eius omnes curat & dirigit. Deus ergo à nobis tantùm poſcit ſollicitudinem obſequij ſui, ac pro mercede cæteras omnes ſollicitudines in ſe ſuſcipit, iuxta illud Micheæ cap. 6. 8. *Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te; vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* & illud Deuteron. 33. 3. *Dilexit populos: omnes Sancti in manu eius* D *ſunt.* & Eccleſ. 34. 17. *Timentis Dominum beata eſt anima eius. Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo eius? Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani; deprecatio offenſionis, & adiutorium caſus, exaltans animam & illuminans oculos, dans ſanitatem, & vitam & benedictionem.* & Dauid Pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* & Pſalm. 90. 1. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur*: vbi vide S. Bern.

Porrò id non tantùm in temporalibus, ſed multò magis in ſpiritualibus, putà in victoria E tentationum, in virtutum profectu, & perſeuerantia locum habet. Vnde Apoſtolus: *Omnia*, inquit, *poſſum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13. &: *qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet in diem Chriſti Ieſu*, Philip. 1. 6. Si enim Deus capillorum ſingulorum curam geret, multò maiorem geret morũ, ait S. Aug. ſerm. 6. de verbis Domini, qui & addit: *Quid times hominem homo in ſinu Dei poſitus? Tu de illius ſinu noli cadere: quicquid ibi paſſus fueris, ad ſalutem valebit, non ad perniciem.* & Orig. hom. 8. in Leuit. *Diſcipulorum Domini*, ait, *etiam capilli capitis numerati eſſe dicuntur, hoc eſt, omnes actus, omnes ſermones, omnes cogitationes eorũ ſeruantur apud Dominum, quia iuſta, quia ſancta ſunt.* vide S. Bern. ſerm. 68. in Cantic.

Ita S. Clemens initio Recogn. ſcribit hoc fuiſſe dogma S. Petri: *Nos Chriſtiani de nulla re vel euenta ſolliciti ſumus, ſed in Dei prouidentia planè conquieſcimus; ſcientes nos illi curæ eſſe ac ab eo per omnia dirigi, vt cuncta nobis cedant in bonum.*

S. Athanaſius tract. de Paſſ. & cruce, docet Chriſtum in agonia pauidum & anxium ſudaſſe aquam & ſanguinem, ac ſpineam coronam geſtaſſe, vt omnes noſtras ſollicitudines, curas & angores ſanaret & tolleret; Chriſtiano ergo non eſſe quòd ſollicitus ſit, cùm Chriſtus eum omni ſollicitudine leuarit, eámque in ſe ſuſceperit: *Chriſtus*, ait, *ſpineam coronam geſtauit, vt vitæ noſtræ curas* (quaſi ſpinas in ſe ſuſcipiens) *aboleret.*

Exempla.

B S. Ioannes Silentiarius Alamundaro inuadente Monaſterium noluit exire & fugere, magnáque ſpe ſe Deo reſignans: *Si Deus*, inquit, *mei curam non gerit, vt quid viuo.* Nec eum ſpes aut Deus fefellit. miſit enim Deus leonem horribilem, qui Ioannem cuſtodiret & tutaretur. ita Cyrillus in eius vita. In arctis enim maximè ſuis quaſi è machina adeſt, & ſuccurrit Deus, &, vt iſte ait: *tum præcipuus votorum locus eſt, cùm ſpei nullus eſt.*

Plinius libr. 8. cap. 16.

Ita ſanctus Sabas ingreſſus ſpeluncam, ibique reſpiciens, reperiens leonem cum catulis fidenter ei dixit: *Si vis, mane mecum: eſt enim locus vtrique; ſin autem, egredere. Te enim mihi locum cedere decet, non me tibi.* Quocirca S. Catharina Senenſis hoc dogma accepit à Chriſto: *Filia cogita de me, & ego cogitabo de te*, illudque exactè ſeruans ſine cura cuncta peregit, curatore eius Chriſto curante omnia. Similia de S. Mechtilde & S. Gertrude refert Ludouicus Bloſius in monili ſpirit. cap. 11. vbi & refert Chriſtum Dominum dixiſſe S. Gertrudi: *Confidentia iſta ſecura, qua fidelis ſe & ſua reponit in me credendo, quod poſſim, ſciam & velim fideliter ipſi opitulari in re qualibet, mihi cor transfigit, tantámque vim infert pietati meæ, vt non poſſim non tali fauere, meque impendere, idque ad hoc vt ſatisfaciam ei quod ſum, & amori quo eum proſequor.*

C

Vers. 8.

D *Sobrij eſtote, & vigilate.*] Iungit hæc duo, quia ſobrietas mater eſt vigiliæ & vigilantiæ, ſicut gula & crapula ſomni & dormitionis. Rurſum ſicut ſobrietas mater eſt ſanitatis, ſapientiæ & ſanctitatis, præſertim caſtitatis, mentémque vigilem & acrem facit ad orandum & ſpeculandum, ideóque Deo & Angelis eſt amica; ita ex aduerſo crapula eſt mater infirmitatis, inſipientiæ, libidinis, cæterorúmque vitiorum, mentémque ſopit & ineptam facit ad meditandum, ideóque Diabolo eſt amica. ita S. Chryſ. hom. 58. in Matth. *Diabolo*, ait, *nemo magis amicus eſt, quàm qui delicijs & ebrietate maculatur: hic enim fons, hæc mater eſt & origo vitiorum omnium. Sues ex hominibus facit: delicijs vacans nullo diſcrimine à dæmoniaco ſeparatur: impudens enim & furioſus pariter eſt: & dæmoniacum omnes miſeramur, hunc verò omnes auerſamur, quia ſponte furorem ſibi attrahit; & os, oculos, nares & cætera ſenſuum inſtrumenta amariſſimas voluptatis conficit cloacas.*

De ſobrietate.

E Quocirca Diabolus ſolet ſub veſperam excitare homines ad gulam, indéque ad dormitionem, vt noctu ſemiſomnes, torpidos & penè ſopitos tentet per libidinem, alióſque prauos motus, eóſque varios & multiplices velut apum examen, ait S. Baſil. hom. 14. Hac de cauſa Eccleſia Completorium ab hiſce S. Petri verbis inchoat, iiſque monet fideles, vt ſobrij ſint & vigiles ad orandum & reſiſtendum Diabolo, vt ſic oculi ſomnum capiant, vt cor ad Deum ſemper vigilet; ideóq; ituri cubitum Angelo cuſtodi & Sanctis tutelaribus ſeriò ſe commen-

A dent, ac ſanctis cogitationibus indormiant. Vide quæ de ſobrietate dixi Daniel. 1. Hinc ſenex ille in vitis Patr. lib. 5. libello 11. num. 46. dicebat tres eſſe prodromos Diaboli, obliuionem, negligentiam & concupiſcentiam. *Etenim*, ait, *ſi obliuio venerit generat negligentiam: de negligentia verò concupiſcentia naſcitur; de concupiſcentia verò corruit homo. Si enim ita eſt ſobria mens vt obliuionem reſpuat, ad negligentiam non venit: & ſi non neglexerit, concupiſcentiam non recipit: ſi verò concupiſcentiam non recipit, nunquam cadet opitulante gratia Chriſti.* Sic Paulus ſcribit Timotheo Epiſt. 2. c. 4. 5. *Tu verò vigila.* & Chriſtus Epiſcopo Sardenti: *Eſto vigilans & confirma cætera*, Apoc. 3. 2. Hinc Eccleſia olim vſurpauit nocturnas

De vigilantia.

B vigilias, ad orandum in priuilegiis Sanctorum, & eaſdem etiamnum vſurpant Cœnobitæ in pſalmodia nocturna, qui, vt ait S. Hieronym. in Daniel. 4. 10. imitantur Angelorum ſemper vigilantium, Deúmque laudantium officia. Extitit olim in Oriente Monaſterium Acemetarum, id eſt, non dormientium, quia totas penè noctes peruigilabant in oratione & pſalmodia. Verè S. Cyril. Catecheſi 4. *Opus eſt*, ait, *cum diuina gratia ſobria mente & vigilantibus oculis, vt zizania vitemus pro tritico, pro oue lupum, Diabolum pro Angelo bono.* Diabolus enim ſemper vigilat, & vbique intentus eſt vt noceat & ſupplantet. Vigiles ergo cum vigili luctare

C debemus, & quaſi Argi mille oculis eum obſeruare, ac cauere. Vnde S. Hier. ad Heliod. Epiſtol. 1. *Inſidiatur*, ait, *leo hîc in ſpelunca ſua, inſidiatur vt rapiat pauperem, & tu frondoſa arboris tectus vmbraculo molles ſomnos, futurus præda, carpis? Inde me perſequitur luxuria, inde auaritia conatur irrumpere, inde venter meus vult mihi Deus eſſe pro Chriſto; compellit libido, vt habitantem in me Spiritum ſanctum fugem, vt templum eius violem. perſequitur, inquam, me hoſtis cui nomina mille, mille nocendi artes, & ego infelix victorem me putabo dum capior?* Poſt multa verò. *Nolite*, ait, *credere, nolite eſſe ſecuri; licèt in modum ſtagni fuſum æquor arrideas; licèt vix ſumma iacen-*

D *tis elementi ſpiritu terga criſpentur, magnus hic campus montes habet, intus incluſum eſt periculum, intus eſt hoſtis. Expedite rudentes, vela ſuſpendite, crux antennæ figatur in frontibus, tranquillitas iſta tempeſtas eſt.* Et ſanctus Bernard. ſerm. 11. in Pſalm. 90. *Sicut*, inquit, *ipſe* (Deus) *ſollicitus eſt noſtri, & ipſi cura eſt de nobis; ſic ille* (Diabolus) *ſollicitus eſt vt nos mactet, & perdat, & vna ei cura, ne fortè qui auerſus eſt reuertatur.* Aptè ergo ſanctus Petrus curę Dei de nobis, per antitheſin ſubiicit odium & inuidiam Diaboli ad nos perdendos. Ad hæc vigilandum eſt, quia, vt ait Chriſtus Matth. 24. 42. *Neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit.* Vbi S. Greg. hom. 13. in Euang. *Horam*

E *vltimam*, inquit, *Dominus noſter idcirco voluit vobis eſſe incognitã, vt ſemper poſſit eſſe ſuſpecta, vt dum illam præuidere non poſſumus, ad illam ſine intermiſſione præparemur.* & S. Hilar. c. 24. in S. Matth. *Paratos nos eſſe conuenit, quia diei ignoratio intentam ſollicitudinem ſuſpenſæ expectationis exagitat.* Porrò, *vigilat*, ait S. Greg. loco cit. *qui ad aſpectũ veri luminis mentis oculos apertos tenet; vigilat, qui à ſe torporis & negligentiæ tenebras pellit.* Myſticè, dormiunt amatores ſeculi: *Somnia enim ſunt, magiſtratus, opes, potentia, faſtus, voluptatum impoſtura, gloriæ cupiditas, vita delicata, ambitio*, &c. ait Nyſſen. hom. 11. in Cant. Hiſce ſomniis opponenda eſt vigilia virtutum. Vnde S. Aug. de verbis Domini ſerm. 23. c. 10. *Corde*, ait, *vigila, fide vigila, ſpe vigila, charitate vigila, operibus vigila.*

Quia

Quia aduerſarius.] Hebr. vocatur *Satan*, Græcè ἀντίδικος, id eſt, in cauſa & lite aduerſarius, litigator, actor, accuſator, qui ſcilicet omnes rationes & modos quærit, quibus nobis litem intentet, vt in tribunali Dei nos accuſet, & reos damnationis peragat. Magnus ergo hic eſt aduerſarius, magna eius lis & cauſa: agit enim cōtra animam noſtram, contra ſalutem, contra æternitatem: agit vt nos ſocios habeat damnationis, & ignis inferni. idque 1. ex odio Dei quo ardet, ne ſcilicet Deus à nobis honoretur. 2. ex inuidia, ne ſedes eius in cœlis occupemus. 3. ex ſuperbia, qua omnes ſibi ſimiles reddere, omnibúſque dominari ambit. Hoc eſt quod ait Paulus Epheſ. 6. 2. *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores, tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus; ac deinceps contra eos fideli quaſi militi dat panopliam.* A B

Diabolus.] id eſt, *calumniator*, à διαβάλλω, id eſt, *calumnior*. quare ridiculè Thomas Anglicus: Diabolus, inquit, dicitur quaſi duobus bolis deuorans hominem, ſcilicet animam & corpus. Id condonandum eſt ſæculo illi linguarum rudi & agloſſo. Verè ſanctus Gregorius 2. moral. c. 5. aliàs 9. *Antiquus aduerſarius*, inquit, *cùm qua accuſet mala non inuenit, ipſa ad malum inflectere bona quærit: cùmque de operibus vincitur, ad accuſandum verba noſtra perſcrutatur: cùm nec in verbis accuſationem reperit, intentionem cordis fuſcare contendit, tanquam bona facta bono animo non fiant, & idcirco perpendi à iudice bono non debeant.* Cauſam inuidiæ dat ſanctus Ambroſius libr. 7. in Lucam cap. 12. *Serit*, inquit, *illecebras delictorum, vt habeat in ſupplicio participes, quos habuit in errore conſortes: atque ideo ſocios quærit ad culpam, vt obnoxios perdat ad pœnam.* Porrò Diabolus antonomaſticè vocatur Lucifer, dæmonum Princeps, Matth. 4. 1. Lucifer ergo non tam per ſe (religatus enim eſt in inferno, Apocal. 20.2.) quàm per ſuos aſſeclas circuit: horum enim quiſque vocatur, & eſt Diabolus. Vnde ſancti Patres docent hunc aërem dæmonibus eſſe plenum, qui ignem & pœnam ſuam ſecum portantes, tentant homines, tentabúntque vſque ad diem iudicij: tunc enim omnes relegabuntur in infernum. *Diabolus*, ait ſanctus Auguſtinus ad Iulia. *doctor mendacij, ipſe eſt aduerſarius effectu generis noſtri, inuentor mortis, ſuperbiæ inſtitutor, radix malitiæ, ſcelerum caput, princeps omnium vitiorum, perſuaſor turpium voluptatum. Hinc ergo cùm primum hominem à Deo factum, Adam patrem omnium noſtrûm intueretur, pudicitia, temperantia, charitate, immortalitate veſtitum, æmulus atque inuidus tantam beatitudinem hominem terrenum accepiſſe, quam ipſe dum eſſet Angelus per ſuperbiam agnoſcitur amiſiſſe, inuidus ſtatim inſatiabilis homicida, Adam expoliauit, & nos interemit.* Hæc eſt ſecunda cauſa iræ Diaboli in homines, ſcilicet inuidia (prima enim, vt dixi, eſt odium Dei, illum damnantis & punientis in gehenna) de qua S. Baſil. *Pardalis*, inquit, *animal eſt homini inimiciſſimum, adeò vt quandoque in ſtadiis hominis oculos præ ira inuadat: qui autem feræ furorem deludere quærunt, hominis imaginem ei ex charta oſtendunt: illa ſtatim furibunda eam concerpit & dilacerat, hoc argumento ſatis oſtendens quanta ſit eius aduerſus hominem inimicitia. Sic item Diabolus in imagine hominem apparentem inſectatur, quando Deum ipſum attingere nequit; hinc ipſi bellum tam acre contra nos.* ita ſanctus Baſilius hom. in aliquot Scripturæ locos. Tertia cauſa, ſcilicet ſuperbia, C D E

Inuidia Diaboli quanta.

manifeſta eſt: Diabolus enim tumet ſuperbia & ambitione. Addit Origen. hom. 35. in Lucam, Nyſſenus de vita Moſis ante medium, Auctor ſerm. ad fratres in eremo ſerm. 68. Magiſter ſentent. in 2. diſt. 11. quemque habere dæmonem antagoniſtam, ad tentationem deputatum à Lucifero, ſicut habet Angelum bonum ad cuſtodiam deputatum à Deo. Caſſianus verò collat. 7. c. 17. docet certos dæmones deputatos eſſe qui tentent ad iram, alios qui ad luxuriam, alios qui ad alia vitia; ſingula enim habere ſuos præſides & dæmones. Vnde in Script. vocatur ſpiritus iræ, luxuriæ, blaſphemiæ, &c. hæc alibi diſcutienda ſunt.

Tanquam leo rugiens.] In Script. nunc Diabolus, nunc Chriſtus vocatur leo de tribu Iuda, Apoc. 5. 5. ob contrarias leonis proprietates. Nam, vt ait S. Auguſt. ſerm. 46. de diuerſ. c. 2. *Chriſtus vocatur leo propter fortitudinem, Diabolus ob feritatem: ille leo ad vincendum, iſte leo ad nocendum.*

Diabolus cur leo.

1. Diabolus ergo vocatur leo primò, quia vigil: leo enim apertis oculis dormit, imò, vt Ælian. & alij docent, dormiendo vigilat, caudámque mouet. Vnde aliqui putant leonem numquam dormire, aiúntque eum ſolum inter animantia apertis oculis naſci. Habet enim oculos ingentes, palpebras verò exiles, vt totos oculos tegere nequeant, ideóque dictus leo à λάω, id eſt, *video*, quia ὀξυδερκέστατος, id eſt, *acutiſſimi viſus eſt*. Hinc leo ſymbolum eſt vigilantiæ, ideóque affigi ſolet ad oſtia baſilicarum, vti Romæ factum conſpicimus. Similiter Diabolus peruigil eſt vt homini noceat. Quocirca S. Baſil. in illud, *Attende tibi: Vt ſtrenuus pugil*, inquit, *habeto animæ oculum nuſquam cuariantem, ſed attentum & peruigilem; præmuni ac tuere paſſis manibus partes, quarum plaga lethalis ſit: in aduerſarium immotum oculum intendito fixum.* Rurſum leo, ait Epiphan. hæreſi 78. *eſt animal voraciſſimum, ſpecie fuluum, robore ſolidiſſimum, & vt ita dicam, regaliſſimum ſuper alia animalia.* Sic & Diabolus caninam habet famem, imò rabiem deuorandi animas; ſpecie fuluus, putà cruentus; robore ſolidiſſimus, & rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, Iob. 41. 25.

2. Secundò, quia Diabolus ſæuus eſt vt leo, qui nunquam cicuratur, fitq; domeſticus; quin & Diabolus plurimis animabus paſtus non ſaturatur, ſed ſæuit magis, *cùm leones ſatiati innoxij ſint*, vt ait Plinius lib. 8. 16. Leo habet os ingens, dentes robuſtos, aduncos & validos vngues: ita Diabolus rapaciſſimus eſt & voraciſſimus.

3. Tertiò, quia Diabolus inſtar leonis rugit, id eſt, voce, ſonitu & terrore percellit, iuxta illud Amos 3. 8. *Leo rugit, quis non timebit?* Hinc Euſeb. lib. 4. Præpar. cap. 5. Dæmon, inquit, dicitur à δειμαίνειν, id eſt, *timere*, quia timorem incutit: licèt verius δαήμων dicatur, quaſi δαήμων, id eſt, *ſciens*. Dæmonibus enim antiquitas humanarum artium inuentionem tribuebat. Vnde Plato vniuerſi moderatorem μέγαν δαίμονα appellat. Dæmon ergo tibi nocere nequit, niſi eum timeas, niſi timendo ſponte illi cedas, & conſentias, quemadmodum qui ante conflictum non telo, ſed tuba proſternitur, ait S. Bern. ſerm. 13. in Pſalm. 90. vbi docet leonem magis terrere rugitu quàm ferire morſu, adeóque animalia quæ morſui reſiſtunt, imò leonem ſubinde ſuperant, non ſuſtinere eius rugitum: *vt rugientis eius ſonitu, velut quadam vi attonita atque ictu capiantur*, ait ſanctus Ambroſ. 6. Hexaëm. c. 3. Sic Diabolus magis nocet ſuis minis & terroribus, quàm robore & verbere. Audi ſanctum Bern. *Aduerſarius veſter tanquam leo rugiens, ait Petrus*

Gratiæ

Gratias magno illi Leoni de tribu Iuda: rugire iſte poteſt, ferire non poteſt. Rugiat quantum vult, tantùm non fugiat ouis Chriſti. Quanta minatur, quanta exaggerat, quanta intentat? Non ſimus beſtiæ vt nos proſternat, vacuus ille rugitus. Sic enim perhibent qui talia curioſius veſtigauerunt, ad rugitum leonis nullam beſtiam ſtare poſſe, ne eam quidem quæ aduersùs ictum eius tota animoſitate repugnat: & plerunque ſuperat ferientem, quæ non ſuſtinet rugientem. Verè beſtia, verè rationis expers, qui tam puſillanimis eſt, vt ſolo timore cedat; qui ſola futuri exaggeratione laboris victus, ante conflictum non telo, ſed tuba proſternitur. Nondum reſtitiſtis vſque ad ſanguinem, ait ſtrenuus ille dux, qui leonis huius nouerat vanum eſſe rugitum. Et alius quidam: Reſiſtite (inquit) diabolo & fugiet à vobis.

Hinc dæmon eſt Myrmicoleon, id eſt, formica leo, quia timidis dominatur vt leo, audaces metuit vt formica; vti docet S. Gregor. Olympiad. & alij in Iob 4.11. *Tigris* (pro quo Septuag. vertunt *Myrmicoleon*) *perijt.*

4. Quartò, leo ex ira & famis rabie prædam deuorat, ideòque priuſquam captam prædam deuoret, rugit, ait ſanctus Cyrillus in Amos 3. Sic & ex ira animas vorat diabolus. Rurſum leo prædæ ſuæ reliquias faſtidit, ait Nazianzenus in carmine de Externi hominis vilitate, dum ita canit:

At leo cum præda ventrem exaturauit, vt aiunt,
Cœnæ reliquias horret adire ſua.

Ita diabolus faſtidit & dedignatur eos quos peruertit & occidit, eóſque tractat quaſi mancipia, imò cadauera, vt patet in ſagis & veneficis, quas quaſi beſtias flagellat, verberat & torquet, tanquam lanio & carnifex. Rurſum *leonum oſſa adeò dura ſunt, vt ex ijs percuſſis ignis quaſi ex ſilice eliciatur,* ait Ariſtot. lib. 2. de part. animalium cap. 9. oſſa hæc repræſentant obſtinationem & pertinaciam diaboli, tum in peccato, tum in ſtudio hominibus nocendi: hinc & leonis, æquè ac diaboli, collum eſt hirtum, rigidum & inflexile, teſte Ariſtot. lib. 4. cap. 10.

5. Quintò, tradunt Epiphan. in Phyſiol. cap. 1. Ælian. libr. 11. cap. 30. Plutarch. de animalium comparat. Iſidor. libr. 1. Origen. & alij, leonem propria veſtigia cauda, ea verrendo, obterrere, obſcurare & delere, ne ſcilicet venatores veſtigiis eius inſiſtentes luſtrum inueniant, eúmque cum catulis comprehendant. Addunt Ælianus & Plutarchus leonem contortis pedibus incedere, vt in iis quaſi in vagina abſcondat vngues ſuos, præſertim tempore niuis, ne in ea veſtigia eius appareant. Ita pariter diabolus malum ſpecie honeſti obtegit, ac celando finem & ſcopum ſuum, dolos ſuos abſcondit, ne illi pateant, indéque ipſe agnoſcatur & repellatur. Inſuper leo, ait Ariſtot. in Phyſiog. cap. 8. habet os vaſtum, frontem quadratam, ſupercilium ingens, humeros fortes, robuſtas coſtas & dorſum, crura neruoſa, greſſum iuuenilem; ſic & dæmon.

6. Sextò, leo quia igneæ eſt naturæ, ardet libidine & ira: ſic & diabolus. Audi Plinium libro 8. cap. 16. Ariſtoteles lib. 9. hiſtor. animalium cap. 44. *tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos ſingulos vno minus, ab vno ſterileſcere: informéſque minimáſque carnes, magnitudine muſtelarum, eſſe initio: ſemeſtres vix ingredi poſſe, nec niſi bimeſtrem moueri.* Hinc Ariſtot. 6. hiſtor. animalium cap. 23. ait leones Syriæ quinquies in vita parere.

7. Septimò, fœtet leo ob voracitatem & ingluuiem: ſic & diabolus; vnde Hebraicè vocatur שְׂעִיר *ſair*, id eſt, *hircus*, quia in ſpecie hirci apparet & adoratur à ſagis, fœtétque vt hircus; vel *ſair*, id eſt, *piloſus*, hirſutus, horribilis, horripilans, quia horribili ſpecie apparens percellit, & pilorum erectionem horroréme inducit. Sic Plinius loco citato ait, leones habere *grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, veſci alternis diebus: à ſaturitate interim triduo cibis carere. Quæ poſſint, in mandendo ſolida deuorare: nec capiente aluo, coniecta in fauces vnguibus extrahere, vt ſi fugiendum ſit, non in ſatietatem abeant. Polybius in ſenecta hominem appeti ab ijs refert, quoniam ad perſequendas feras vires non ſuperant. Tunc obſidere Africæ vrbes, eaque de cauſa crucifixos vidiſſe ſe cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Sic homines & animas petit, ſititque dæmon. *Deuorat diabolus, & veluti ſibi per mortalem culpam peccatorem incorporat*, ait Lyran. E contra fidelis & ſanctus eſt cibus Chriſti: vnde aiebat S. Ignatius audiens leones rugientes: *Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar.*

8. Octauò, *leonum*, ait Plinius, *index animi cauda, ſicut & equorum aures. Immota ergo, placidus, clemens, blandientique ſimilis, quod rarum eſt: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur: incremento terga ceu quodam incitamento flagellantur. Vis ſumma in pectore. Ex omni vulnere ſiue vngue impreſſo, ſiue dente ater profluit ſanguis.* Ita diabolus non niſi in cauda, id eſt, in fine tentationis malitiam & iram ſuam patefacit; tum ſanguinem atrum oſtentat, ſe ſcilicet non ſitire niſi mortes & cædes hominum. Rurſum in pectus & cor hominis irrepit, & ſe inſinuat; eo enim occupato totam animam, totúmque hominem occupat. Vnde S. Cyprianus tractatu de zelo & liuore: *Dominus*, ait, *prudentes nos eſſe iuſſit, & cauta ſollicitudine vigilare præcipit, ne aduerſarius vigilans ſemper, & ſemper inſidians, vbi in pectus obrepſit, de ſcintillis conflet incendia, de paruis maxima exaggeret, & dum remiſſis & incautis leniore aura & flatu molliore blanditur, procellas ac turbinibus excitatis ruinas fidei & ſalutis, ac vitæ naufragia moliatur. Excubandum eſt itaque fratres dilectiſſimi, atque omnibus viribus elaborandum, vt inimico ſæuienti, & iacula ſua in omnes corporis partes, quibus percuti & vulnerari poſſumus, dirigenti, ſollicita & plena vigilantia repugnemus, ſecundum quod Petrus Apoſtolus in Epiſtola ſua præmonet & docet, dicens: Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens, & aliquid deuorare quærens, circuit.*

9. Nonò, pergit Plinius: *Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaueſcat: nec limis intuentur oculis, aſpicique ſimili modo nolunt. Creditum eſt à moriente humum morderi, lachrymámque letho dari.* Ita diabolus non cœlum, ſed terram intuetur, ſuóſque pariter intueri facit, ne venabula peccatorum & gehennæ expaueſcant. Rurſum dæmon ſæuitia eſt leo, aſtutia vulpes, quia quos vi non poteſt, dolo ſuperare contendit. Facit ergo illud Lyſandri: *Vbi leonina pellis non ſufficit, addenda eſt vulpina.* & illud Pindari in Iſthmiis Ode 4. de Meliſſo: *Ille animoſitate ſimilis audacia grauiter frementium leonum ad venandum cum labore, ſolertia autem eſt vulpes, quæ ſupina cohibet impetum aquilæ: oportet autem quidlibet faciendo, labefactare aduerſarium.*

10. Decimò, *Hoc tale*, ait Plinius, *tam ſæuum animal, rotarum orbes circumacti, curruúſque inanes, & gallinaceorum criſta, cantúſque etiam magis terrent, ſed maximè ignes.* Ita diabolus terretur & fugatur rebus in ſpeciem exilibus, ſcilicet criſta crucis, lætitia, pſalmodia & cantu hymnorum, orbe & cœtu Monachorum & Clericorum, ſed maximè igne & zelo amoris Chriſti. Vnde S. Antonius apud S. Athanaſium: *Credite*, ait, *mihi experto, pertimeſcit Satanas rectè viuentium vigilias, orationes, ieiunia, manſuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, miſericordiam, iræ dominatum, & præcipuè cor purum erga Chriſti amorem. Nouit deterrimus coluber, ex præcepto Domini ſub iuſtorum ſe iacere veſtigijs, qui ait:* B *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.* Vnde S. Chryſoſtomus homilia 22. in Epiſtola ad Epheſ. *Conculcabimus diaboli potentiam*, inquit, *ſi peccata conculcauerimus, omnia dico temporalia, faſtum, concupiſcentiam, ſuperbiam, omnes animi paſſiones. Anſam enim dant diabolo diuitiæ, pecunia, & vanæ gloriæ ſtudium.*

11. Vndecimò, leo, inquit Ariſtot. in Phyſiog. cap. 8. *habet greſſum iuuenilem & totum corpus articulatum & neruoſum: ambulans autem tardè & magnificè incedens, & ſe in humeris cùm ambulat quatiens, amans victoriæ.* Idem libro 9. hiſtor. animalium cap. 44. *In venatu dum cernitur, nunquam fugit, aut* C *metuit; ſed etiamſi venantium multitudine cedere cogitur, ſenſim pedatimque diſcedit, crebrò ſubſiſtens atque reſpectans: nactus verò opaca, fuga, qua maximè poteſt veloci, ſe ſubtrahit, donec in aperta deueniat, tum rurſus lentè incedit.* Ita dæmon fortitudinem ſimulat, metum diſſimulat, vt ſuam fortitudinem & ſuperbiam oſtentet, videatúrque vincere, etiam dum vincitur.

12. Duodecimò, leo grandia & fortia animalia aggreditur, parua & vilia aſpernatur. Rurſum non comedit niſi quod viuum ceperit. ita Ælian. lib. 2. cap. 3. Sic & diaboli cibus eſt electus, Habacuc 1. 16. meliores & ſanctiores fortioréſque aggreditur; timidos, carnaléſque quaſi ſuos contemnit. D Rurſum leo læſus acriùs in lædentem inſurgit: ita dæmon magis ſæuit cùm læditur, putà cùm homines vacant pietati, vt tempore Quadrageſimæ, vti docet Caſſian. collat. 21. 28.

Circuit.] ſcilicet aſſiduè & continuò. Vnde ſanctus Fulgentius ad Traſim. libr. 1. cap. 5. indefeſſum vocat eius circuitum. Græcè περιπατεῖ, id eſt, vt Tigur. *obambulat*. Pagnin. *vndique ambulat*. alij, *circumambulat*. S. Hieronymus cap. 55. Iſaiæ, *circumiens quærit*. Sic ait ipſe diabolus: *Circuiui terram, & perambulaui eam*, Iob 1. 7. & Chriſtus de eo: *Cùm immundus ſpiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquoſa*, &c. Lucæ 11. v. 24. Hinc & patris ſui exemplo *in circuitu impij ambulant*, Pſalm. 11. v. 9. E hoc eſt, circumquaque oberrant vagi & inſtabiles, vt piis noceant. ita ibidem Theod. Athanaſ. Chryſoſt. Vnde Chald. vertit: *In circuitu impij ambulant tanquam ſanguiſuga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominum.* Sic Iudæi, ac pariter hæretici, Pſalm. 58. v. 15. dicuntur circuire ciuitatem, id eſt, Eccleſiam, quia vagi quærunt vndique modos eam oppugnandi, nec tamen eam ingredi volunt: vnde ab vno errore & hæreſi labuntur in aliam. Rurſum Euſebius: Circulus, inquit, rectæ lineæ contrarius eſt; hinc impij in orbem, id eſt, obliquè ad extrema, pij verò rectà ſecundùm rationem ad medium virtutis pergunt. Tropol. S. Au-A guſt. Impij ambulant in circuitu, id eſt, inquit, in temporalium rerum cupiditate, quæ ſeptem dierum repetito circuitu quaſi rota voluitur; & ideo non perueniunt ad octauum, id eſt, ad diem æternum, pro quo iſte Pſalmus intitulatur: hinc & multiplicantur, quia receduot ab vnitate Dei.

Circuitus ergo iſte & perambulatio diaboli, ſignificat primò, cum vagum eſſe & inſtabilem; quia deſerendo Deum per peccatum, ſtabilitatem mentis (hæc enim eſt in ſolo Deo) perdidit, de qua re plura dixi ad illud Thren. 1. v. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt.*

Circuit dæmon, cur. Reſp. 1.

Secundò, eius iram & nocendi cupiditatem; 2. B circuit enim diabolus perinde ac duellator, qui in duello antogoniſtam circumcirca obſeruat & circuit, vt eum deiiciat, ídque aſſiduè & iugiter. Solus enim circularis motus poteſt eſſe perpetuus, eò quòd circulus fine & principio careat, cæteri non, vt docet Ariſtot. 8. Phyſiog. text. 75. & 76. vbi probat motum circularem eſſe primum, & menſuram cæterorum, eſſeque continuum, quia ſemper fertur circa medium, non ad extremum, vti fertur motus rectus, ideóque cœlos moueri motu circulari. Circulationem ergo hanc didicit diabolus in cœlo, cùm ibidem verſatus eſt, quaſi angelus; ſed cum ex bono conuertit in malum, cùm lapſus eſt factúſque dia-C bolus.

Tertiò, eius verſutiam, fraudes & dolos, qua 3. vt ſerpens gyrat & regyrat, vt homines ſuis artibus, ſcrupulis, perplexitatibus, &c. intricet, circumueniat, implicet, irretiat, decipiat, capiat, iuxta illud Iob cap. 40. v. 12. de Behemot, id eſt, Elephante qui typus eſt diaboli: *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.* vbi vide S. Gregor. Et S. Leo ſermone 7. de Natiuitate: *Nouit* (dæmon) inquit, *cui adhibeat æſtus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ; nouit quem errore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione ſeducat.*

D Quartò, perambulat quaſi princeps mundi, 4. perambulare enim in Script. ſignificat dominium & imperium; ſic enim herus perambulabat in agro ſuo, rex in regno, dux in regionibus bello ſubactis, vti pluribus oſtendi Zachar. 1. v. 11. vnde ait Iob cap. 41. v. 24. *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei, qui factus eſt vt nullum timeret.*

Quintò, circuit, ſicut venator circuit ceruos, 5. piſcator piſces, exercitus vrbem, vt omnes concludat, capiat vel occidat, iuxta illud Iob 40. v. 18. *Ecce abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam, quòd influat Iordanis in os eius.* Vnde Thomas Anglicus: Peruerſitas, inquit, diaboli E ſignificatur per nomen aduerſarij, robur per nomen leonis, crudelitas cùm rugiens vocatur, ſollicitudo cùm circumire quærendo dicitur. Hinc à nobis exigitur contra primũ vt reſiſtamus: contra ſecundum vt ſimus fortes: contra tertium vt fidei manſuetudinem habeamus: contra quartum vt vigilemus.

Sextò, circuitio hæc ſignificat ſagacitatem dia- 6. boli, qua cuiuſque deſideria, vitia, infirmitates, occaſiones, habitus explorat, vt ea parte quemque aggrediatur & tentet, qua debilior eſt: ſicut dux qui obſidet vrbem, circuit vt videat qua parte minus munita ſit, vt per eam irrumpat. Qui ergo diabolo reſiſtere cupit, omnia ſua circum-

luſtret, omnes ſenſus acri cuſtodia muniat, omnia vitia mortificet, præſertim ea in quæ pronior eſt; vbi infirmior eſt, ibi magis ſe obfirmet, totúſque excubet, & ſeſe obarmet per orationes, propoſitum efficax, pœnitentias, conſilia ſeniorum, &c. Audi S. Cyprian. tract. de zelo: *Circuit ille nos ſingulos, & tanquam hoſtis clauſos obſidens, muros explorat, & tentat an ſit pars aliqua membrorum minus ſtabilis & minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices & faciles voluptates, vt viſu deſtruat caſtitatem. Aures per canoram Muſicam tentat, vt ſoni dulcioris auditu ſoluat & molliat Chriſtianum vigorem. Linguam conuicio prouocat, manum iniurijs laceſſentibus ad petulantiam cædis inſtigat, vt fraudatorem faciat: lucra opponit iniuſta, vt animam pecunia capiat: ingerit pernicioſa compendia, honores terrenos promittit, vt cœleſtes adimat: oſtentat falſa, vt vera ſubripiat; & cùm latenter non poteſt fallere, expertè atque apertè minatur, terrorem turbida perſecutionis intentans, ad debellandos Dei ſeruos, inquietus ſemper & ſemper infeſtus: in pace ſubdolus, in perſecutione violentus. Quamobrem fratres dilectiſſimi contra omnes diaboli vel fallaces inſidias, vel apertas minas ſtare debet inſtructus animus & armatus, tam paratus ſemper ad repugnandum, quàm eſt ad impugnandum ſemper paratus inimicus. Et quoniam frequentiora ſunt tela eius quæ latenter obrepunt, magiſque occulta & clandeſtina iaculatio, quò minùs perſpicitur, hoc & grauius & crebrius in vulnera noſtra graſſatur; ad hæc quoque intelligenda & depellenda vigilemus, ex quibus eſt zeli & liuoris malum.*

Et S. Antonius apud S. Athanaſ. monet Chriſtianos, ne per inertiam vires dæmonibus præbeant: *nam quales, ait, nos & noſtras repererint cogitationes, tales ſe nobis præſtare conſueuerunt: & ſi quod in pectoribus malæ mentis & pauoris ſemen inuenerint, quaſi latrones qui deſerta loca obtinent, cæptos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* & S. Leo ſermone 7. de Natiuitate: *Omnium*, ait, *diſcutit* (dæmon) *conſuetudines, ventilat curas, ſcrutatur affectus, & ibi cauſas quærit nocendi, vbicunque viderit ſtudioſius occupari.*

Septimò, circuit, vt homines in circulum agat (ceu turbo paleas) puta in mentis vertiginem, vt quaſi dementati ac cerebro & ratione deſtituti rapiantur in orbem ſuarum machinationum, puta concupiſcentiarum, ruántque de vno peccato in aliud & aliud, donec totum circulum peccatorum omnium abſoluant & compleant.

Quem deuoret.] Leo deuorat non glutiendo, ſed dentibus validis prædam comminuendo, iuxta illud Iſaiæ 38. 13. *Quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea.* & illud S. Ignatij: *Dentibus beſtiarum molar;* ſic & dæmon odio & rabie, quo furit in Deum & homines, eos planè conterere ſatagit. Vnde ſanctus Chryſoſtomus homil. 22. ad popul. *Circuit,* inquit, *quærens non quem mordeat, vel frangat, ſed quem deuoret.* Eſt catachreſis: dæmon enim propriè non deuorat homines, vel animas, ſed eás lacerat, perdit & cruciat, eáque te mirè quaſi eſca ſuauiſſima paſcitur & delectatur; & hoc ſignificat τὸ *deuoret.*

VERS. 9. *Cui reſiſtite* (S. Hieronymus in cap. 55. Iſaiæ legit: *aduerſus quem reſiſtite.* Syrus: *inſurgite*) *fortes in fide.*] Tria hîc S. Petrus fideli dat arma ad vincendum diabolum. Primum eſt ei reſiſtere: reſiſtentia enim eſt victoria, quia diabolus non vi cogendo extorquet, ſed ſuadendo & blandiendo poſtulat à nobis conſenſum; quòd ſi illum negemus, vincimus. Secundum fortitudo. Tertium fides: reſiſtentia enim eum vincit, fortitudo ſubiugat, fides eneruat. Fides enim futura præmia & pœnas menti ad viuum repræſentans excitat hominem, vt pro iis generosè decertet, vtque Dei opem ad fortiter præliandum imploret. Vnde per fidem Chriſtus inhabitat in cordibus noſtris, Epheſ. 3. 17. *Fides enim eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium*, Hebr. 11, v. 1. & ſeq. vbi Paulus docet Sanctos omnes viciſſe per fidem. Idem Epheſ. 6. v. 16. Militem Chriſtianum contra diabolum à capite ad talos obarmans, dat ei pro ſcuto fidem, pro galea ſpem, pro lorica iuſtitiam, pro gladio verbum Dei, pro ocreis promptitudinem Euangelij, pro baltheo veritatem. Vnde Iſidorus lib. 3. de ſummo bono cap. 5. *Ab incredulis*, inquit, *diabolus timetur vt leo, à fortibus in fide vt vermis contemnitur.* & S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 5. v. 4. *Hæc eſt*, ait, *victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.* & S. Antonius apud S. Athanaſium; *Signum*, ait, *crucis & fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus eſt.* & rurſum: *Si alacres fuerimus in Domino, & futurorum bonorum cupido nos ſuccenderit, ſi ſemper omnia manibus Dei committamus, nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere: magis enim cùm munita in Chriſto corda conſpexerint confuſi reuertentur. Ita & Iob firmatum in Domino diabolus refugit, & infeliciſſimum Iudam expoliatum fide vinculis captiuitatis innexuit. Vna ergo eſt ratio vincendi inimicum, lætitia ſpiritualis, & animæ Dominum ſemper cogitantis iugis recordatio, quæ dæmonum ludos quaſi fumum expellens, perſequetur aduerſarios potius quam timebit.* Idem monuit S. Iacobus cap. 4. 7. *Reſiſtite diabolo & fugiet à vobis.* vide ibi dicta.

Fortes in fide.] Græcè στερεοὶ, quod S. Hieronymus in cap. 55. Iſaiæ vertit, *confortati fide.* Syrus, *obfirmati.* Pagnin. & Tigurina, *ſolidi*, alij *rigidi, duri, firmi.* Hæc enim omnia ſignificat τὸ στερεοί.

Nota, non qualis qualis, puta exilis & languida fides, ſed viua, firma, fortis & generoſa vincit diabolum; quia iacula eius ſunt ignita, Epheſ. 6. 16. Suſcitat enim tentationes & concupiſcentias ardentes, iuxta illud Iob 40. 12. *Halitus eius prunas ardere facit.* Hæc autem non niſi vehementi fide extingui poſſunt. Quare ſub fide quaſi radice intellige ſpem, orationem, charitatem: fides enim ſpe roborata, oratione armata, charitate ignita, vincit diabolum. Illa enim ſuccenſi in qualibet tentatione dicimus cum S. Paulo: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? &c. Sed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro*, Rom. 8. 35.

Quocirca diabolus hanc fidei firmitatem & fortitudinem nobis eripere conatur, vt fide deſtituti quaſi cæci oberremus, & impingamus in eius laqueos; fides enim eſt oculus animæ. Huius rei ſymbolo Naas rex Ammon incolis Iabes oculum dextrum expungere voluit, 1. Reg. 11. 2. idque tum in opprobrium, tum vt rebellare non poſſent, faciendo eos bello inutiles & cæcos: ſiniſtrum enim oculum ſcuto tegunt milites: exempto ergo dextro fuiſſent prorſus in prælio cæci, ita Ioſeph. 6. antiq. 5. Tropol. S. Gregor. ibidem: Dexter oculus,

Margin notes: Tria arma ad vincendū diabolum.

inquit, eſt intuitus æternæ claritatis, qui fit per fidem; ſiniſter eſt concupiſcentia carnalis & intuitus terrenorum. Ergo Naas, id eſt Hebraicè *ſerpens*, puta diabolus, dextros oculos ſuorum eruit, quando æternorum intuitum adimit, facítque vt homines carnalia ſolùm cogitent & cupiant, ac cœleſtia, quæ ſolebant amare, non attendant. Sic & Angelomus ibidem. Hîc verum eſt illud Senecæ in Hercule fur.

Quemcumque fortem videris miſerum negos.
Nunquam ſtygias fertur ad vndas
Inclyta virtus: viuito fortes.

& illud Plinij: *Vt palma impoſito onere enititur; ita viri fortis animus, quò plus negotijs premitur, quóque magis ſæuit fortuna, hoc eſt erectior.*

Talis fuit Agamemnon, qui conſtanti fortitudine, Troiam inuictam decennali obſidione premens debellauit & occupauit, indéque dictus eſt Agamemnon, quaſi ἀγαςὸς τὴν μονὴν, id eſt, *admirabilis in perſeuerantia & mora*, ait Plato in Cratylo. Agamemnon ergo idem quod Parmeno. Nimirum *obſidio vrbis quam capere cupis, conſtanter vrgenda & premenda eſt*, ait Vegetius. Pari modo qui diabolo reſiſtere, qui vitium aliquod debellare cupit, ſit Agamemnon, ſit Parmeno, decennali obſidione & pugna illud oppugnet & expugnet. Talem fugit dæmon, dicítque ſuis: *Sinamus hunc: nam Agamemnon eſt, à ſua Troia non recedet, donec eam occupet.*

Scientes eandem paſſionem (τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, id eſt, *eaſdem paſſiones*) *ei quæ in mundo eſt veſtræ fraternitati fieri.*] Conſolatur & roborat afflictos fideles Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, &c. ad quos ſcribit, exemplo fratrum, id eſt, Chriſtianorum per totum mundum ſparſorum, qui ſimilia patiebantur. q. d. State fortes ô fideles Pontici, &c. in omni tentatione & paſſione, quam contra vos ſuſcitat diabolus, cogitando hanc paſſionem non eſſe vobis propriam, ſed omnibus fidelibus communem; illos ergo omnes in paſſione, æquè ac in fide, habetis fratres & ſocios. Hac itaque communione & ſocietate vos ſolamini & corroborate; tum quia iucundum eſt in pœna habere ſocium, adeóque ſocius eſt pœnæ leuamen; tum quia furor diaboli diuiſus & ſparſus per omnes fideles, minor eſt in particulares & ſingulos: longè enim maior eſſet, ſi ſingulis totus incumberet; tum quia hæc vis eſt ſocietatis, vt in ea vnus cæterorum coniunctione firmetur & roboretur, iuxta illud Eccleſiaſt. 4. v. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* tum quia paſſioni veſtræ compatiuntur cæteri fideles vniuerſi, vtpote fratres veſtri; fratris autem compaſſio leuat paſſionis onus & pondus. ita OEcum. Vatabl. & alij.

Nota primò, τὸ *quæ in mundo eſt*, aliqui referunt *ad paſſionem* quæ præceſſit. q. d. agite, durate, quia paſſio hæc quæ *veſtræ fraternitati*, id eſt, vobis ô fratres fit, tantùm eſt huius mundi: modico ergo tempore durabit, quia futurum ſeculum, quod vos manet, non erit paſſionis, ſed coronæ & gloriæ. ita Arias. Aut, q. d. ne miremini ô fideles vos tanta pati; nam etiam infideles & mundani, adeóque omnes qui in mundo ſunt, ſimilia patiuntur: mundus enim hîc eſt forum paſſionum, & ſtadium ærumnarum.

Secundò, & genuinè, τὸ *quod in mundo*, refer ad *fraternitati*, quod ſequitur. q. d. fraternitas veſtra quæ eſt in mundo, id eſt, fratres veſtri qui toto mundo ſunt diſperſi, ſimiles tentationes, paſſiones & perſecutiones ab hoſtibus fidei ſuſcitante diabolo patiuntur, atque vos patimini. Idque exigit τὸ *ei*, & Græca quæ habent τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, id eſt, *fraternitati quæ eſt in mundo.* Vnde Syrus vertit: *Scitote etiam quòd contra fratres veſtros, qui in mundo ſunt, ipſæ illæ paſſiones obueniunt.*

Nota ſecundò, abſtractum ponitur pro concreto: fraternitatem enim vocat fratres, id eſt, fideles, non ad quos ſcribit, ſed eorum in fide ſocios, qui in reliquo erant orbe, vt patet ex Græco iam citato. Cur fideles vocentur fratres, dixi cap. 1. v. 22. & Iacobi 2. v. 73. Rectè Clemens Alexandrinus libr. 5. ſtrom. Gentiles arguentes fideles quòd vocarent ſe fratres, ita redarguit: *Fratres nos eſſe, vtpote vnius Dei & vnius magiſtri, alicubi etiam Plato videtur dicere hoc modo: Qui in ciuitate eſtis omnino fratres eſtis.* & Minutius Felix in Octauio: *Fratres vocamur, vt vnius Dei parentis homines, vt conſortes fidei, vt ſpei cohæredes.* Origo huius appellationis prodiit à Iudæis, qui ſe inuicem vocabant fratres, non tantùm fide & religione, ſed & ſanguine. Omnes enim prognati ſunt ex duodecim Patriarchis, quaſi capitibus duodecim tribuum, qui omnes fuere fratres, vtpote filij Iacob, nepotes Abrahæ: à Iudæis enim prognatus eſt Chriſtus & Chriſtiani: & Synagoga Iudæorum fuit matrix Eccleſiæ Chriſtianorum, quę proinde quaſi filia & hæres matri morienti & deſinenti ſucceſſit, cùm Synagoga in Eccleſiam tranſiit. Hinc pariter fratrum nomenclatura ab illa in hanc tranſiit.

Nota tertiò, pro *fieri* Græcè eſt ἐπιτελεῖσθαι, quod primò vertit noſter, *fieri.* Syrus, *obuenire.* Secundò, Pagnin. & Caietan. *perfici.* Tigurina, *conſummari.* Gagneius, *apparari & exhiberi.* alij, *ſuppleri*, iuxta illud Pauli: *Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea, pro corpore eius quod eſt Eccleſia*, Coloſſenſ. 1. v. 24. Perficitur enim cyclus paſſionum & patientiæ Eccleſiæ, ex paſſionibus & patientia ſingulorum fidelium, eius filiorum & membrorum; ac proinde quiſque fidelis ad paſſionem animare ſe debet, cogitando ſe non tantùm ſuam, ſed & totius Eccleſiæ coronam adimplere & perficere. Vnde Caietan. τὸ *perfici* ſic explicat, q. d. paſſiones non ſunt fugiendæ, ſed ambiendæ; quia per eas in patientia perficimur, adeóque illæ in virtute nos ſolidant, faciúntque perfectos, iuxta illud quod de Chriſto ait Paulus: *Decebat*, &c. *auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare*, Hebr. 2. v. 10. & cap. 5. v. 8. *Et quidem cùm eſſet filius Dei, didicit ex ijs quæ paſſus eſt obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ*, Græcum ἐπιτελεῖν hæc omnia & plura ſignificat, ſcilicet *perficere*, præſtare, ſupplere, abſoluere, conſummare, ſoluere, obire, perfungi, exequi.

Vers. 10.

Deus autem omnis gratiæ.] ſcilicet auctor, conſeruator, promotor, perfector, remunerator & coronator. Vnde ſubdit: *Qui vocauit nos in æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum Ieſum, *modicum paſſos ipſe perficiet, conſummabit ſolidabítque.* Cauſam dat S. Dionyſ. Eccleſ. hierarch. cap. 2. *Dominus enim, ait, vt eſt ſummè clemens & bonus, in ſuis bellatoribus vincit, dum in illis habitans, pro illorum ſalute & victoria aduerſus mortis & corruptionis imperium pugnat.* Eſt hic vltimus ad certandum & patiendum ſtimulus, quod Deus certantes adiuuet, perficiat & coronet. Ipſe enim eſt Deus *omnis gratiæ*: ergo & patientiæ, perſeuerantiæ, ac gloriæ æternæ.

Deus certat & vincit in patientibus.

Hæc

Hæc enim vltima & maxima eſt gratiarum. Verè S. Auguſtinus ſermone 67. de Temp. *Quòd ſi ſemper*, inquit, *beneficia Dei noſtri, quæ nobis nullis præcedentibus meritis noſtris collata ſunt, aſſiduè cogitamus, peccata noſtra nobis non dominantur; aut ſi fortè ſurrepſerint, citò per pœnitentiam corriguntur. Quis enim vel mente concipere, non dicam verbis poſſit exponere, quanta circa nos ſint Dei noſtri beneficia? Fecit enim nos cùm non eſſemus, reparauit nos poſtea cùm periſſemus. Mortem ſuſcepit, precioſo nos ſanguine liberauit, ad inferna deſcendit, de faucibus nos æternæ mortis eripuit, cœlorum etiam regna promiſit*, &c. Ecce vt Deus eſt Deus omnis gratiæ.

Nota primò, τὸ *omnis gratiæ* licèt quamlibet virtutem & gratiam ſignificet, maximè tamen patientiam & fortitudinem ad ſuſtinendum paſſiones & tentationes, quas diabolus nobis per ſe vel per ſuos ſuſcitat. q. d. *omnis gratiæ*, id eſt, omnis patientiæ: *patientia enim opus perfectum habet*, Iacob 1.v.4. Perfectio autem includit omnes virtutes; ergo & patientiam. Quare quod de charitate dixit Apoſtolus 1. Corinth. 13. 4. idem dicas de patientia: *Patientia benigna eſt, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati: omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.* Vnde Hugo, Catharinus & Salmeron omnem gratiam interpretantur totam, integram & perfectam gratiam, vt ſit Enallage quantitatis, qua totum vniuerſale ponitur pro toto quanto, puta omne pro integro.

Nota ſecundò, τὸ *qui vocauit nos in æternam ſuam gloriam*, dat finem & cauſam tum præcedentium, tum ſequentium. q. d. quia Deus nos vocauit in æternam ſuam gloriam, hinc idem eſt auctor *omnis gratiæ*; hæc enim reſpondet gloriæ quaſi ſemen fructui, meritum mercedi, labor præmio; hinc rurſum idem ipſe *modicum paſſos perficiet, confirmabit, ſolidabitque.* Verè Abbas Hiperichius in vitis Patrum lib. 5. libello 11. num. 35. *Cogitatio tua*, inquit, *ſit in regno cœlorum, & citò in hæreditatem accipies illud.* Vnde addit S. Petrus: *In Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum Ieſum, puta 1. per merita Chriſti. 2. per prædicationem Chriſti. 3. per vocationem & gratiam Chriſti: per hæc enim vocamur ad æternam gloriam. Secundò, *in Chriſto*, vt ſcilicet nos patientes ſimus in Chriſto paſſo, quaſi membra, cum eóque efficiamus vnum corpus Eccleſiæ nunc militantis per gratiam, poſtea triumphantis per gloriam. ita Thomas Anglicus & Gloſſa.

In Chriſto quadrupliciter exponitur.

Tertiò, Lyranus & Dionyſius, *in Chriſto*, id eſt, propter Chriſtum, vel pro Chriſto modicum paſſos. Quartò, *in Chriſto*, id eſt, inſtar Chriſti, qui nobis eſt ſpeculum, æquè ac præmium patientiæ. Ita S. Bernardus ſermone 47. in Cantic. docet Chriſtum tam pugnantis formam eſſe, quàm gloriam triumphantis. *Vtrumque*, ait, *es mihi Domine Ieſu, & ſpeculum patiendi & præmium patientis, vtrumque fortiter prouocas & vehementer accendis. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ, tu caput meum poſt victoriam tua coronas præſentia maieſtatis, ſiue quia pugnantem te ſpecto, ſiue quia te expecto non ſolùm coronantem, ſed & coronam.*

Porrò S. Petrus vti Epiſtolam cœpit à beneficio vocationis ad fidem, & Chriſtianiſmum, ita in eodem finit, vt oſtendat quantum hoc ſit quantíque æſtimandum: ideóque fideles iugiter illud præ oculis habere debere, pro eóque gratias agere, ac perſeuerantiam poſtulare, denique vitam illo dignam agere.

Nota tertiò, τὸ *modicum paſſos*. Tigur. *parumper afflictos, ipſe perficiet*, magnam patientibus affert conſolationem, & ſtimulum ad alacriter & conſtanter patiendum; cogitando ſcilicet quòd modica ſit paſſio, quódque Deus modicum tentatos & paſſos perficiet. Vnde Tertullianus ad Martyr. cap. 3. *Epiſtates veſter*, ait, *Chriſtus Ieſus, qui vos ſpiritu vnxit, & ad hoc ſcamma produxit*, &c. *vt vires corroborarentur in vobis, quia virtus duritia extruitur, mollitia verò deſtruitur.* ita S. Antonius luctans cum dæmone, *cùm eleuaret oculos*, ait S. Athanaſius, *vidit deſuper culmen aperiri; & deductis tenebris radium ad ſe lucis influere. Poſt cuius ſplendoris aduentum nec dæmonum aliquis apparuit, & corporis dolor ex templo deletus eſt. Ædificium quoque quod paulò antè diſſolutum fuerat, inſtauratum eſt. Ilicò præſentiam intellexit Domini Antonius, & ex intimo pectore trahens longa ſuſpiria, ad viſionem quæ ei apparuerat loquebatur, dicens: Vbi eras bone Ieſu? vbi eras? Quare non à principio adfuiſti, vt ſanares vulnera mea? Et vox ad eum facta eſt, dicens: Antoni hîc eram, ſed expectabam videre certamen tuum. Nunc autem quia dimicando viriliter non ceſſiſti, ſemper auxiliabor tibi, & faciam te in omni orbe nominari. His auditis exurgens intantum roboratus orabat, vt intelligeret ſe plus recepiſſe tunc virium, quàm antè perdiderat.* Ita Theodoſius Abbas apud Ioannem Moſchum in Prato ſpirit. cap. 66. cùm vidiſſet diabolum inſtar Æthiopis & gigantis enormis, qui à terra porrigebatur vſque in cœlum, & caput inter nubila condebat, audirétque: *Theodoſi cum hoc oportet te luctari*, ac pauidus diceret: *Quis ego ſum, vt homuncio cum tanto gigante luctær?* audiuit: *Ingredere cum omni alacritate & fiducia: mox enim vt tu illum aduerſus fueris, ego adinter adero, tibíque victoriæ coronam imponam.* Ita factum. Idem ſæpe experimur in nobis, cùm quid arduum aggredimur, vt ante aggreſſum horreamus, putemúſque rem confectu impoſſibilem. At vbi eam aggredimur, & opus incipimus, ilicò minuuntur & cedunt difficultates, rémque ipſam paruo labore conficimus, vt verum ſit quod ait ille: *Res in ſe non eſſe difficiles, ſed difficiles apprehendi; ideóque non res, ſed opiniones rerum nos turbare & percellere.* & illud Nazianzeni in ſentent. *Vt foliorum ſtrepitus lepores exterrent, ita rerum vmbra timidos & ignauos.* Quæ ergo dura videntur, magnis animis, & quaſi clauſis (vt facit leo) ad difficultatem, cæcíſque oculis aggredienda ſunt, itaque ilicò vincetur difficultatis horror, réſque factu facilis videbitur. Legimus nonnullos Martyres, ac nominatim S. Marcum & Marcellianum initio martyrij trepidaſſe, & ingentes habuiſſe dolores ac luctas; at vbi conſtanti animo ſe ad Dei gloriam in prædam tortoribus dederunt, Deíque opem ardenter efflagitarunt, pauorem & horrorem omnem viciſſe, lætóſque & alacres omnia tormenta tolerаſſe; tum quia animus hic generoſus ſuperabat dolores, vt eos paruos vel nullos duceret; tum quia Deus magnis animis adeſt & ſuccurrit, vel doloris ſenſum minuendo, vel ſua conſolatione & gratia ita animum roborando, vt tormenta omnia læuia æſtimet. Sicut enim pondus leue per contra pondus maius attollitur, & quaſi alleuiatur; ita dolorem omnem mitigat magnus amor & animus: *pondus* enim *meum eſt amor meus*, ait S. Auguſtinus.

Nota quartò, τὸ *ipſe perficiet*, Græcè eſt καταρτίσαι, quod Tigurina vertit: *inſtauret*, vt ſi quid

per afflictiones in patientia & mente, vitio impatientiæ & puſillanimitatis ſit luxatum, læſum, diuiſum, fractum, hiulcum, diſtortum, debilitatum, inſtauret, conformet, vniat, æquet. Alij vertunt *compaginet*, vel integret, vt omnibus patientiæ & virtutum partibus quaſi artubus compacti, ſitis integri, exacti, abſoluti & perfecti.

Confirmabit ſolidabitque.] Pagnin. *fulciat & roboret*. Hæc omnia idem, vel quaſi idem ſunt, tantúmque per auxeſin ſignificant hanc perfectionem eſſe firmam & ſolidam, ac conſiſtere in firmitate & ſoliditate patientiæ & virtutis. Vnde Græca addunt θεμελιώσει, id eſt, *fundabit*. Tigur. & Pagnin. *ſtabiliet*. Hinc Syrus vertit: *Vt cùm ſuſtinuerimus has oppreſſiones exiguas, roboremur & confirmemur, ac perſtemus in eo* (Ieſu Chriſto) *in æternum*. Hinc rurſum aliqui hæc legunt per nomina & ablatiuos: καταρτίσει στηρίξει, σθενώσει, θεμελιώσει, id eſt, *perficiet confirmatione, conſolidatione, fundatione*. Verùm meliùs noſter & alij tria vltima accipiunt non vt nomina, ſed vt verba futuri temporis, ideóque pariter pro primo καταρτίσαι, id eſt, *perficiat* in optatiuo, legunt in futuro καταρτίσει, id eſt, *perficiet*. Iam Græca omnia legunt in optatiuo καταρτίσαι, στηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι, id eſt, *perficiat, confirmet, roboret, fundet*.

…rus confir- …at, perficit, …lidat va-

Alij tamen hæc diſtinguunt, ſed variè. Primò Salmeron: *perficiet*, inquit, *per charitatem, confirmabit per ſpem viuam, ſolidabit per fidem efficacem*. Rurſum idem addit, Chriſtum perficere fideles quos emit & redemit, Patrem confirmare eoſdem quos condidit, Spititum ſanctum ſolidare ſuæ gratiæ & fortitudinis ſpiritu. Secundò Titelmannus: *perficiet*, inquit, *per patientiam, confirmabit & ſolidabit per perſeuerantiam*. Vnde & Proſper lib. 1. de vocat. gentium cap. 24. ex hoc loco docet perſeuerantiam eſſe donum Dei. Tertiò, Carthuſ. hæc adaptat tribus animæ potentiis: *perficiet*, inquit, *intellectum purificata mentis intelligentia: confirmabit voluntatem feruore charitatis: ſolidabit memoriam vt in Deo figatur fixaque conſiſtat*. Vel, vt Thomas Anglicus: *perficiet rationem cognitione veritatis, confirmabit appetitum concupiſcibilem in amore bonitatis, ſolidabit iraſcibilem vt nullis terroribus vel difficultatibus cedat*. Quartò, Hugo hæc applicat & opponit tribus hominis hoſtibus: *perficiet*, inquit, *contra mundum, confirmabit contra carnem, ſolidabit contra dæmonem*. Quintò, alij, q. d. *perficiet nos largiendo voluntatem perfectè & conſtanter valendi, confirmabit dando voluntatem rem volitam exequendi, ſolidabit dando robur ipsúmque actum exequendi*.

Porrò hæc omnia inchoatè facit Deus in hac vita per gratiam & patientiam: perfectè verò eadem faciet in futura per gloriam. Hac enim perficiet intellectum lumine gloriæ, vt Deum quaſi ſummum bonum videat & contempletur: confirmabit voluntatem, vt ipſum totis viribus amet: ſolidabit eandem, vt à tanto bono auelli nequeat, ſed illi tota inhæreat, nec vlla re aut ratione ab eo ſeparari poſſit. ita ferè Hugo, Primaticcius, & alij, ac fauet Syrus dum vertit: *roboremur, & confirmemur, & perſtemus in eo in æternum*. Hoc eſt quod ait Paulus: *Momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. v. 17. *Hic ſcopus, hic finis*, hæc meta, hæc corona, hoc Epinicium Chriſtiani, à quo vti inchoauit Epiſtolam S. Petrus, ita & in eodem deſinit.

Præclarè Lactantius libro 7. cap. 6. Chriſtianos & totam Chriſtianiſmi rationem hac circumſcriptione depingit. *Idcirco*, inquit, *mundus eſt factus, vt naſcamur: ideo naſcimur, vt agnoſcamus factorem mundi, ac noſtri Deum: ideo agnoſcimus, vt colamus: ideo colimus, vt immortalitatem pro laborum mercede capiamus, quoniam maximis laboribus cultus Dei conſtat: ideo præmio immortalitatis afficimur, vt ſimiles Angelis effecti, ſummo Patri, ac Domino in perpetuum ſeruiamus, & ſimus æternum Deo regnum. Hæc ſumma rerum eſt, hoc arcanum Dei, hoc myſterium mundi.* Vnde S. Gregorius Nazianzenus de Chriſto patiente ait, eum non ſibi, ſed nobis natum & paſſum:

Factus ſum, inquit, *Chriſti corporis, ille mei.*
Me geſſit moriens, me victa morte reſurgens,
Et ſecum ad Patrem me ſuper aſtra tulit.

& Prudentius de Reſurrect. carnis:

Pellite corde metum mea membra, & credite voſmet
Cum Chriſto reditura Deo: nam vos gerit ille,
Et ſecum reuocat: morbos ridete minaces,
Inflictos caſus contemnite, tetra ſepulchra
Deſpuite, & ſurgens Chriſtus quò prouocat ite.

& Tertullianus libro de Reſurrect. reſurrectionis ſymbolum dat Phœnicem, auem Arabiæ reuiuiſcentem, eíque comparat Chriſtianos patientes, morientes & reſurgentes. De Phœnice enim ſic canit Lactant. Phœnix ſymbolum reſurrectionis.

Ipſa ſibi proles, ſuus eſt pater, & ſuus hæres,
Nutrix ipſa ſui, ſemper alumna ſui.
Ipſa quidem, ſed non eadem: quia & ipſa, nec ipſa eſt,
Æternam vitam mortis adepta bono.

Rauennæ extat Emblema ad picturam Phœnicis:

Securus moritur qui ſcit ſe morte renaſci,
Mors ea non dici, ſed noua vita poteſt.

Illuſtriſſima Bona Ioannis Galeatij Mediolanenſis Ducis mater, mortuo marito curauit in numiſmate cudi Phœnicem hoc lemmate:

Sola facta ſolum Deum ſequor.

Denique S. Cæcilia tumulo S. Maximi martyris curauit inſculpi Phœnicem; & Romæ in cryptis, Martyrum plurium ſarcophagis Phœnix inciſus viſitur.

Hæc cogitantes, ſperantes & ambientes Sancti ambiebant paſſiones, quærebant cruces, ſitiebant martyria. Eminuit inter eos ſanctus Vincentius, qui tam auarus & auidus fuit ſuppliciorum, quàm Dacianus tyrannus eorundem in ipſum prodigus, eculeum habebat in deliciis, vngulas pro epulis, cataſtam pro molli culcitra, ac, quod mirum eſt, iis creſcentibus creſcebat eius animi cotporiſque vigor, vt excarnificatus & penè enectus iis reuiuiſcere, tedintegrari & roborari videretur; adeóque in lecto & roſis animam afflauit, cui tormenta vitam dederant; nimirum roſæ & deliciæ ei erant tormenta, tormenta verò & pœnæ pro Chriſto eius erant deliciæ. ita Deus modicum paſſum perfecit, conformauit ſolidauítque, vt homine celſior, inſtar Angeli incorporei in pœnis corporis luderet & illuderet tyranno, vt ſuis vulneribus magis vulneraret & cruciaret tyrannum, quàm ipſe eis vulneraretur. S. Vincentij robur. Similis fuit ſancta Agatha Quintiano inſultans. S. Agathæ. Modicum enim paſſa adeò à Deo corroborata eſt, vt Aphrodiſiæ lænæ ſe tentanti dixerit: *Operam perdis: ego enim ita firmata ſum in fide, caſtitate, & amore Dei, vt per eius gratiam citiùs ſol perditurus ſit ſuum lumen, ignis calorem, nix albedinem, quàm ego meum propoſitum. Præparet Quintianus leones, acuat gladios, ignes ſuccendat, portas inferni aperiat, omnéſque in me dæmones concitet, Dei ope vnam & moriar Chriſtiana, æquè ac virgo; intentiſſimè enim*

amo

amo & deſidero Chriſtum, cui me totam deuoui & de-
ſpondi.
Ipſi gloria & imperium.] Syrus: *Ipſi gloria, po-*
tentia & honor. S. Proſper 1. de vocatione gen-
tium cap. 24. *Cui virtus & honor.* Græcum κρά-
τος ſignificat *potentiam*, robur, vim, imperium,
principatum, victoriam, quæ omnia huic loco
congruunt. q. d. Deus modicum paſſos perficiet,
eiſque per patientiam perfectam dabit victo-
riam. Illi ergo omnis victoriæ laus tribuatur,
non nobis, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 15. v. 57.
Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum. & 2. Corinth. 2. v. 14. *Deo*
gratias qui ſemper triumphat, id eſt, triumphare fa-
cit *nos in Chriſto Ieſu.* S. Petrus vti cœpit per do-
xologiam Dei, dicendo: *Benedictus Deus*; ita in
eandem deſinit, dicens: *Ipſi gloria*, &c. vt doceat
Deum, Deíque laudem debere eſſe principium,
medium & finem noſtrarum actionum; ideóque
crebrò corde & ore vſurpandam, vti vſurpat ſan-
ctus Paulus Romanorum 11. v. 36. & cap. 16. v. 27.
Epheſ. 3. v. 21. Philip. 4. v. 20. Hebr. 13. v. 21. Ga-
lat. 1. v. 5. & alibi, de quo plura Apoc. 4. 11. & cap. 5.
12. & cap. 7. 12.

VERS. 12. *Per Syluanum.*] Hic eſt Silas, qui haſce ſancti Pe-
tri literas Roma deferens in Orientem, ibi inci-
dit in ſanctum Paulum, illíque comes prædica-
tionis adhæſit, 1. Theſſal. 1. v. 1. ita S. Hierony-
mus Epiſt. 143. Syrus, OEcum. & alij plerique.

Perperam ergo Dorotheus in Synopſi & Me-
nologium Græcorum 1. Auguſti, Syluanum à
Sila diſtinguunt. Cenſent aliqui Syluanum vel
Silam non tantùm detuliſſe, ſed & ſcripſiſſe hanc
Epiſtolam dictatam à ſancto Petro. Ait enim: *Per*
Syluanum, &c. breuiter ſcripſi. Nominat latorem, vt
fideles certi ſint Epiſtolam ab eo delatam eſſe S.
Petri germanam, non fictam, non ſuppoſitam.

Vt arbitror.] refer ad *fidelem verbis.* q. d. ſcripſi
per Syluanum, quia ipſe vobis eſt fidelis, *vt arbi-*
tror. Alij referunt ad *breuiter ſcripſi.* q. d. arbitror
me fuiſſe breuem in ſcribendo. Aliquando enim
ſcribens vel loquens videtur ſibi breuis, qui au-
dientibus vel legentibus videtur prolixus. ita Sy-
rus & Caietan.

Obſecrans.] vt fidem Chriſti & præcepta virtu-
tum, quæ hac Epiſtola perſcripſi, conſtanter te-
neatis, & opere expleatis; *conteſtor* enim in his
ſitam eſſe *veram gratiam Dei, in qua ſtatis*, id eſt,
conſtanter perſeueratis. in Græco eſt ἑστήκατε, id
eſt, *ſtetiſtis*, ſed videtur legendum ἑστήκετε, id eſt,
ſtatis: aut certè præteritum accipitur pro præſen-
ti, more Hebræo. per præſens enim paſſim om-
nes explicant. Nonnulli tamen legunt στῆτε, id eſt,
ſtetis, idque aptè reſpondet Græco παρακαλῶν, id
eſt, *obſecrans*, vel *exhortans* vos, vt ſtetis & perſeue-
retis in fide Chriſti & gratia Chriſtianiſmi. Per-
peram enim Syrus pro παρακαλῶν vertit *perſuaſum*
habens. Ita Paulus ait Philippenſ. 4. v. 1. *Sic ſtate in*
Domino chariſſimi. & Galat. 5. v. 1. *State & nolite ite-*
rum iugo ſeruitutis contineri. Nota fidem & legem
nouam vocari gratiam, quia ſummum Dei eſt do-
num, immeritis & indignis gratis datum, vt eos
ſibi gratos, cœlóque dignos efficiat, iuxta illud
Ioannis 1. *Lex per Moſen data eſt, gratia & veri-*
tas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Vetus enim lex erat
rigoris & iuſtitiæ, noua eſt gratiæ & clementiæ.

VERS. 13. *Salutat vos Eccleſia* (vox *Eccleſia* non eſt in Græ-
co, ſed intelligitur. Vnde Interpres rectè eam
expreſſit, æque ac Syrus) *quæ eſt in Babylone coelle-*
cta.] Hæretici, vt Beza, Viretus, Sadulius, Vele-
A nus & alij, vt tueantur falſum ſuum dogma, ſcili-
cet ſanctum Petrum Romæ non fuiſſe, ac proin-
de Romanum Pontificem non eſſe ſucceſſorem
ſancti Petri & caput Eccleſiæ, Babylonem pro-
priè accipiunt, vrbem ſcilicet vel Aſſyriæ, vel
Ægypti. Duplex enim fuit Babylon, vna in Chal-
dæa, altera in Ægypto, quæ nunc Cayrus dicitur.

Verùm errant primò, quia Iudæi, qualis erat — Babylon vocatur Roma. Probatur 1.
ſanctus Petrus, à Caio Cæſare expulſi erant Ba-
bylone & Aſſyria, vti docet Ioſephus 18. antiqu.
cap. vltim. Babylon autem Ægyptia tunc erat lo-
cus obſcurus & caſtellum, ait Strabo libro 17.
Secundò, quia ſanctus Ioannes Apocal. 17. v. 9. 2.
dicit Babylonem inſidere ſeptem montibus, ſiue
B collibus. Nulla autem alia vrbs eſt ſepticollis,
quàm Roma. Vnde hæretici coacti confitentur in
Apocalypſi per Babylonem intelligi Romam.
(hinc Lutherus ſcripſit librum de Babylonica ca-
ptiuitate, id eſt, de Romana, puta Papæ & Papa-
tus, vt ipſe explicat.) Si in Apocalypſi, cur non
& hîc? S. Ioannes enim fuit Synchronos ſancto
Petro: vnde eadem vtrique fuit Roma & Baby-
lon. Tertiò, quia id vnanimiter aſſerunt Patres 3.
& Doctores orthodoxi, nimirum Papias diſcipu-
lus ſancti Ioannis apud Euſebium libro 2. Hiſtor.
cap. 14. aliàs 15. S. Hieronymus in Iſaiæ cap. 24.
& 47. & lib. 2. contra Iouin. ſub finem. *Ad te*, in-
quit, *loquor, qua ſcriptam in fronte blaſphemiam*
C *Chriſti confeſſione deleſti.* Tertullianus libro 3. con-
tra Marc. cap. 13. Beda, OEcumen. & alij hîc, An-
dreas Cæſar. Aretas, Ribera, Alcazar, Viegas,
Pererius & alij Apoc. 17. & 18.

Quæres, qua ratione Roma vocetur Babylon? — Cur. Cauſa 1.
Reſpond. Primò, quia Roma Babyloni in impe-
rio ſucceſſit quaſi filia matri, vel potiùs neptis
auiæ, ideóque Babylonicum imperium tranſiit &
deſiit in Romanum, ſicut Synagoga tranſiit in
Eccleſiam, Ieruſalem Iudaica in Chriſtianam: vn-
de idcirco ipſa Eccleſia vocatur Synagoga, Sion
& Ieruſalem. ita S. Auguſtinus 18. Ciuit. 2. Baby-
lonem vocat primam Romam, & Romam ſecun-
dam Babylonem. *Duo*, inquit, *regna cernimus lon-*
D *gè cæteris prouenisse clariora, Aſſyriorum* (ſub quibus
& Babylonios accipit) *primum, deinde Romanorum,*
vt temporibus, ita locis inter ſe ordinata atque diſtin-
cta. Nam quomodo illud prius, hoc poſterius; eo mo-
do illud in Oriente, hoc in Occidente ſurrexit. Deni-
que in illius fine huius initium confeſtim fuit. & cap. 22.
Altiſſima tunc condita eſt ciuitas Roma velut altera
Babylon. & velut prioris filia Babylonis, per quam
Deo placuit orbem debellare terrarum, vt in vnam ſo-
cietatem Reipubl. legúmque perductum, longè latéque
pacare. Secundò, quia Roma ſimilis fuit Babylo- 2.
ni in amplitudine & magnificentia Imperij. ita — Analogiæ Romę & Babylonis.
OEcumen. Vnde Babylon fuit Romæ typus &
prælùdium, Idque multis parallelis & analogiis
E quas recenſet Oroſius libr. 2. cap. 2. & 3. Nam pri- 1.
mò, inquit, *Nini & Babylonis regnum eo anno in*
Medos deriuatum eſt, quo anno apud Latinos Procas
Amulij & Numitoris pater, anno autem Rhea Syluia,
quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit. Secundò, *ſicut* 2.
à primo anno imperij Nini vſqueque Babylon à Semira-
mide inſtaurari cœpta eſt, interueniunt anni 64. ita à
primo anno Procæ cùm regnare cœpit, vſque ad conditio-
nem Vrbis factam à Romulo, interſunt anni 64. Tertiò, 3.
Babylon eo anno ſub Arbato dehonerata eſt, quo Roma
ſub Proca rege ſeminata eſt. Quartò, *Babylon noniſſimè* 4.
eo tempore à Cyro rege ſubuerſa, quo primùm Roma à
Tarquiniorum regum dominatione liberata eſt. Siquidem
ſub vna eadémque conuenientia temporum illa cecidit,

iſta ſurrexit: illa tunc primum alienigenarum perpeſſa
dominatum, hæc tunc primum etiam ſuorum aſpernata
faſtidium: illa tunc quaſi moriens dimiſit hereditatem;
hæc verò pubeſcens tunc ſe agnouit heredem: tunc orien-
5. *tis occidit imperium, exortum eſt occidentis.* Quintò,
Babylon ſtetit annis 1164. vſque ad Arbatum, qui eam
ſpoliauit imperio. & Roma poſt totidem annos, hoc eſt
1164. à Gothis & Alarico rege eorum opibus ſpoliata,
6. *non regno, manet adhuc & regnat incolumis.* Sextò,
ſimilis Babyloniæ ortus, & Romæ, ſimilis potentia, ſimi-
lis magnitudo, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia ma-
la, tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſve defectus. Illa enim
regnum amiſit, hæc retinet: illa interfectione regis orbata,
hæc incolumi Imperatore ſecura eſt. Et quare hoc? Quo-
niam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Chri-
ſtianæ religionis continentiſſima æquitas in rege ſeruata
eſt: ibi abſq; religionis reuerentia auiditatem voluptatis
licentia furoris impleuit; hîc & Chriſtiani fuere qui par-
cerent, & Chriſtiani propter quorum memoriam, & in
quorum memoria parceretur. Hucuſque Oroſius.

Denique tempore ſancti Petri Roma erat Babylon, id eſt, confuſio idolorum, vitiorum & ſpoliorum totius orbis. Vnde Tertul. lib. 3. contra Marc. cap. 13. *Sic & Babylon ait etiam apud Ioannem noſtrum Romanæ vrbis figura eſt, proinde magnæ & regno ſuperbæ, & ſanctorum Dei debellatricis.* Vbi nota, Babel ſiue Babylon Hebr. idem eſt quod Græcè σύγχυσις, vt vertunt Septuag. Geneſi 11. 9. Latinè *confuſio*, ſiue commixtio: *quoniam ibi confuſum eſt labium vniuerſæ terræ*, hoc eſt, quia ibi commixtæ & diuiſæ ſunt hominum linguæ, cùm priùs omnes vna eadémque, puta Hebræa, loquerentur. Radix ergo Babel eſt בָּלַל *balal*, & per craſin *bal*, id eſt, *confundere*, commiſcere: inde enim addita littera b, fit Babel. Porrò additur littera b, dicitúrque *Babel* pro *Bal* aut *Bet*. vel quia *bet* Hebr. ſignificat *in*, vt *Babel* idem ſit quod *in confuſione*, vt vult Pagn. in interpret. nom. Hebr. vel b, ponitur pro בָּא *ba*, id eſt, *venit*, vt *Babel* idem ſit quod *venit confuſio*, vt vult Aben Eſra; vel potiùs per onomatopœiam geminatur *bal* vel *bel*, vt *babel* ſit idem quod *balbel*. Sic enim Hebræi geminant ſubinde ſuas radices, & ex trilitteris faciunt quadrilitteras, vt ex *kalal* geminando faciunt *kilkel*, ex *galal*; id eſt, *voluere*. faciunt *gilgel*: vnde *Galgala*, & *Gulgolet*, ſiue *Gulgolta*, id eſt, *cranium* ſiue caluaria, à conuolutione & rotunditate. Iam ſicut pro *gulgolta*, euphoniæ cauſa elidendo l, medium, dicunt golgota; ſic pro *balbel* dicunt *babel*, elidendo l, medium. Ob ſimilem ergo vitiorum confuſionem, ſanctus Petrus Romam vocauit Babylonem. Noluit Romam nominare, ne Romanos Chriſtianos adduceret in periculum. Si enim hæ litteræ incidiſſent in manus Gentilium, detuliſſent ad Imper. Romæ magnam eſſe multitudinem, adeóque Eccleſiã Chriſtianorum, qui ilicò in eos perſecutionem mouiſſet. Addit Baron. S. Petrum Ieroſolymis è carcere fuga lapſum, voluiſſe latere, ne Herodes intelligens eum Romæ agere, ad Cæſarem ſcriberet, eúmque rurſum comprehendi faceret. Trop. Impij & mundani ſunt ciues Babylonis, quia in confuſione negotiorum, deſideriorum, tumultuum, turbationum & caſuum huius mundi aſſiduè verſantur & iactantur; ſancti verò ſunt ciues Ieruſalem, id eſt, viſionis pacis, quia in pace conſcientiæ vni Deo ſeruiunt & adhærent, dicúntque: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* S. Auguſt. in ſentent. ſent. 221. *Duas*, ait, *in toto mundo ciuitates faciunt duo amores; Ieruſalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor ſeculi. Interroget ergo ſe quiſque, & inueniet vnde ſit ciuis.* & S. Greg. 18. mor. c. 25. ciues, ait, Ieruſalem ſunt, qui ſolam cœleſtem patriam diligunt; ciues Babyloniæ ſunt qui terrenæ patriæ curis ſubiacẽt. *Cùm igitur conſtet plerumque etiam bonos non terreno ſtudio terrenis curis implicari*, (vti Daniel, inquit, à rege præpoſitus fuit Babyloni) *patenter agnoſcimus, quia ſic nonnunquam ciues Ieruſalem angarias ſoluunt Babyloniæ, ſicut ſæpe ciues Babyloniæ impendunt angarias Ieruſalem.* De Babylone hac plura dicam Apocal. 17. & 18.

Babylon idẽ quod confuſio.

Alludit S. Petrus primò, ad Abraham parentem ſynagogæ, fidei & fideliũ. ſicut enim Deus Abrahamum elegit in Babylonia, eúmque de Vr Chaldæorum eduxit in terram promiſſam, ita S. Petrus Romæ conuertit S. Clementem, S. Pudentem, S. Linum, S. Cletum, alióſque clariſſimos viros, qui fuerunt primores & proceres Eccleſiæ. Secundò, alludit ad captiuitatem Babylonicam: tunc enim Dei populus & ſynagoga Iudæorum in Babylone degebat captiua, multóſque Babylonios ad Dei veri fidem conuertebat: vnde erat tunc in Babylone Eccleſia Dei electa. Simili modo Romæ S. Petrus è gentiliſmo plurimos conuertit, adeóque ibi arcem & caput Eccleſiæ Chriſtianę conſtituit. Erat ergo Romæ Eccleſia à Deo coëlecta, id eſt, electa æquè, ac olim ſynagoga Iudæorum.

Coëlecta.] Perperam interpretes nonnulli legunt *collecta*. Græcè enim eſt συνεκλεκτὴ, id eſt, *coelecta*, id eſt, ſimul vobiſcum electa, conſors veſtræ electionis ad fidem, gratiam & ſalutem. Electus fuit primitus à Deo, æquè ac à Chriſto, Iudæorum populus, cuius peculiariter paſtor & curator erat S. Petrus, Galat. 2. 8. cuique primariò hanc ſcribit Epiſtol. cap. 1. v. 1. Coëlectus fuit populus gentium à Chriſto, qui gentes cum Iudæis in vnam coagmentauit Eccleſiam; idque hac voce Iudæis inſinuat hic S. Petrus (gentium enim caput erat Roma) vt Iudæi, more ſolito gentes non auerſentur, ſed eas vt fratres in Chriſto ament, eíſque ſe aſſociẽt. Rurſum hac voce cõfirmat fideles Orientis in fide, per fidem vrbis & Eccleſiæ Principis, puta Romanæ, quòd illa eis cõſentiat tum in fide, tum in ſpe vocationis, tum in charitate. Rurſum Eccleſia electa eſt, Eccleſia electorum ad fidem & gratiam, & ſi in ea perſeuerent, ad gloriam. Prima enim, eaque ſingularis & eximia fuit electio fidelium Romanorum, & primitiuæ Eccleſiæ Romanæ, vtpote quæ primitias ſpiritus à Chriſto per S. Petrum & Paulum hauriens, floruit heroica fide, ſublimi ſpe, ardenti charitate, ideóque tot centena millia Martyrum per trecentos perſecutionis annos continuò progerminauit. Quocirca multi Principes, Reges & Reginæ deuotionis ergò Romam magnis itineribus & impẽdiis profecti ſunt, vt loca ſancta religioſè viſerent; quin & nõ pauci ibidem viuere & mori, ac inter ſanctos ſepeliri elegerunt, quorum exempla recenſui Iſaiæ 66. 23. Imò Chriſtus Dominus apparens S. Brigidæ (vt habet eius vita apud Surium 23. Iulij) iuſſit ei peregrinari Romam, dicens: *Proficiſcere Romam: illic enim plateæ ſunt auro inſtratæ, & ſanctorum ſanguine rubricatæ: ibi propter condonationes ſiue indulgentias quas promeruere ſancti, compendio venitur ad cœlum.* Paruit ipſa ac Romam profecta, ibi eam ſanctitatem adepta eſt, vt ibidem moriens anno Domini 1373. catalogo beatorum ſolenni ritu aſcribi meruerit, adeóque domus eius in templum conuerſa, religioſè ab inquilinis & peregrinis inuiſatur.

Coëlecta quid.

Florens Eccleſia Romana.

Meritò ergo Tertul. lib. de Præſcript. *Felix*, ait,

Eccleſia

Eccleſia (Romana) *cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt*. S.Auguſt. Epiſt.162. ait in Eccleſia Romana ſemper Apoſtolicæ cathedræ viguiſſe principatum. S.Hieron.lib.2. contra Iouin. *Scito*, ait, *Romanam fidem Apoſtolica voce laudatam, iſtiuſmodi præſtigias non recipere, etiamſi Angelus aliter annunciet, quam ſemel prædicatum eſt, Pauli auctoritatem munitam non poſſe mutari*. S.Irenæus lib.3.c.3. docet integram fidem in Romana Eccleſia ſeruari, ad eámque omnes confugere debere. Idem docet Optat.lib.2.contra Parm.S.Cyprian.lib.1.Epiſtol. 3. S. Ambroſius orat. de obitu Satyri fratris, & alij.

Et Marcus filius meus.] Hic Marcus non fuit Ioannes cognomento Marcus, conſobrinus Barnabæ, de quo Act.12.v.12. ſed S.Marcus Euangeliſta: hunc S.Petrus vocat filium ſuum, non ſecundùm carnem, ſed ſecundùm fidem & ſpiritum; quia eum ſua fide, doctrina & ſpiritu imbuerat, adeò vt ſcriberet Euangelium: vnde eundem habuit adiutorem & interpretem, idcóque chariſſimum: eáque de cauſa mox eum miſit Alexandriam, vbi erexit Eccleſiam tanta continentia & ſanctitate florentem, vt eius diſcipuli Eſſæi, id eſt, ſancti & pij ſint cognominati, de quibus dixi Act.5.1. Hinc liquet S.Marcum non fuiſſe è 72. Chriſti diſcipulis, vt vult Epiphan. hæreſi 51. ſed poſt Chriſtum conuerſum fuiſſe à S.Petro; ideo enim eum filium vocat, quòd eum in Chriſto genuerit. ita Papias apud Euſeb.lib.3. cap.vlt. S.Hieron.de Script.Eccleſ.in Marco, Beda Præfat. in S. Matth. & alij. Addunt aliqui vocari filium, quòd huius Epiſtolæ fuerit interpres, quod eſt probabile. Hinc colligit Beda & alij, hanc Epiſtolam S.Petri eſſe antiquiſſimam, primámque omnium Epiſtolarum, ſcriptámque anno Chriſti 45. Eodem enim anno (qui fuit Claudij Imp.tertius) S.Marcus ſcripto Romæ Euangelio, à S.Petro diſcedens profectus eſt Alexādriam, vbi quaſi Epiſcopus ſedit per annos 19. ſcilicet vſque ad annum Chriſti 64. Neronis 8. quo coronatus eſt martyrio, teſte Euſebio lib.2.hiſtor.14. & lib.3.c.vlt.& aliis.

Scripta hæc Epiſtol. anno Chriſti 45.

VERS. 14. *Salutate inuicem in oſculo ſancto.*] puta Chriſtiano, pudico, candido, non infideli, impodico, ficto, quod eſt pars adulterij, criminis oſtium, mortis initium, ait S.Baſil. de virginit. Vnde oſculo ſancto in proteſtationem charitatis oſculabantur ſe inuicem Chriſtiani ante S.Synaxin, clamante Diacono: *Complectimini & oſculamini vos inuicem*, teſte Cyrillo catecheſi 5. Oſculum enim eſt ſignum 1.reconciliationis. 2.pacis. 3.charitatis. 4.lætitiæ. 5.Catholicæ communicationis, vti docet Auctor lib.de Amicitia apud S.Auguſt.tom.1.vnde Græca & OEcum. pro *oſculo ſancto* legunt *oſculo charitatis*, non carnalitatis. Oſculum enim ſignificat tam animum animo, quàm os ori puro amore coniungi. Tertull.verò lib.de oratione, oſculum vocat ſignaculum orationis. Nam, vt ait S.Auguſt.ſer.83. de diuerſis: *Poſt orationem Dominicam dicitur pax vobiſcum, & oſculantur ſeſe inuicem Chriſtiani in oſculo ſancto, quod eſt ſignaculum pacis, ſi quod oſtendunt labia fiat in conſcientia, id eſt, quomodo labia tua & labia fratris tui accedunt, ſic cor tuum à corde illius non recedat.* Vide dicta de oſculo ſancto 2.Corinth.13.12.

Oſculū ſanctum quod.

Gratia vobis omnibus.] Græcè εἰρήνη, id eſt, *pax*. ita Syrus. Pax Hebræis ſignificat gratiam, omnéque bonum. fortè etiam noſter pro εἰρήνη legit χάρις, id eſt, *gratia*. Nam S.Paulus S.Petri ſocius & aſſecla, vbique in Epiſtolis fidelibus gratiam apprecatur: adeóq; apprecatio gratiæ & pacis eſt verum Apoſtolicæ Epiſtolæ ſigillum. Vnde eam vſurpant S Ignatius, Polycarpus, & alij viri Apoſtolici illius æui in ſuis Epiſtolis.

Pax pro gratia.

Qui eſtis in Chriſto Ieſu.] Qui Chriſto eſtis incorporati per fidem, ſpem, charitatem, mox incorporandi per æternam felicitatem & gloriam, vti dixit v. 10. Præclarè Euſebius Emiſſenus, vel potiùs S. Eucherius Lugdun. homil. de S. Maximo: *O*, inquit, *fragilitas humana, exiguum eſt quicquid agis propter ſpem æternorum*. Nam, vt ait Cicero Tuſcul.4. *Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiúſque mundi nota ſit magnitudo?* Sublimiùs & diuiniùs S. Auguſt. libr. 12. Confeſſ.11. *O beata* (creatura) ait, *inhærendo beatitudini tuæ, beata ſempiterno inhabitatore te, atque illuſtratore ſuo. Nec inuenio quid libentius appellandum exiſtimem, cœlum cœli Domino, quàm domum tuam contemplantem delectationem tuam ſine vllo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordiſſimè vnam ſtabilimento pacis ſanctorum ſpirituum, ciuium ciuitatis tuæ in cœleſtibus ſuper iſta cœleſtia. Vnde intelligat anima cuius peregrinatio longinqua facta eſt, ſi iam ſitit tibi; ſi iam factæ ſunt ei lachrymæ ſuæ panis, dum dicitur ei per ſingulos dies, Vbi eſt Deus tuus? iam petit à te vnam, & hanc requirit, vt inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ ſuæ. Et quæ vita eius niſi tu? Et quæ dies tui niſi æternitas tua, ſicut anni tui qui non deficiunt, quia idem ipſe es? Hinc ergo intelligat anima mea quæ poteſt, quàm longè ſuper omnia tempora ſis æternus, quando tua domus quæ peregrinata non eſt, quamuis non ſit tibi coæterna, tamen indeſinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur viciſſitudinem temporum.*

IN EPISTOLAM S. PETRI SECVNDAM

ARGVMENTVM.

NONNVLLI olim de auctore & auctoritate huius Epiſtolæ dubitarunt, teſte Euſebio lib.3. hiſt. cap.25. & noſtro ſeculo Lutherus, Eraſmus, Kemnitius in Exam. Conc. Trident. ſeſſ. 4. ac Centuriatores cent. 1. lib.2.c.4. Ratio eſt, quia hæc Epiſtola ſtylo valde diſſidet à prima. Accedit quòd Syriacè non extet: vnde Syri videntur eam non habuiſſe pro canonica.

Iæc Epiſt. ſt Cano- ica.

Verùm iam de fide eſt hanc Epiſtolam eſſe S. Petri, eſſeque canonicam ſcripturam. Hic enim eſt ſenſus totius Eccleſiæ, adeóque idipſum definiuit B Concil. Carthag. III. c.47. Concil. Florent. & Trident. ſeſſ. 4. vnde Didymus in eam commentatus eſt. & S. Hieron. Epiſt. 150. quæſt. 11. ac S. Gregor. homil. 18. in Ezech. teſtantur eam eſſe germanam ſancti Petri. Idem ſatis inſinuat ſanctus Iudas, qui in ſua Epiſtola paſſim ad hanc alludit, imò multa ex ea deprompſit. Denique S. Athanaſ. in Synopſi, Nazianz. in Carm. de ſcript. ſacr. Cyrillus catech. 4. Origen. Epiph. Iuſtin. Chryſoſt. Ambr. Auguſt. cæterique Patres citant eam quaſi canonicam.

Ad rationem hæreticorũ reſpondet S. Hieron. ſtylum eſſe diſſimilem, eo quòd S. Petrus in hac vſus ſit alio interprete, qui ſenſa S. Petri ſua phraſi C & ſtylo conſcripſerit. Primæ enim Epiſtolæ interpres fuiſſe videtur vel Silas, vel potiùs Marcus, vt paret c. 5. 11. & 13. huius ſecundæ, Glaucias: hunc enim S. Petri fuiſſe interpretem docet Clemens Alex. lib. 7. ſtrom. ſub finem. Adde eundem auctorem ſubinde mutare ſtylum, alióque & alio vti pro diſpoſitione perſonarum, locorum & temporum. Quin & ætas ipſa mutat ſtylum: iuuenes enim iuuenilem & floridum habent ſtylum, viri virilem, ſenes ſenilem & grauem. Sic S. Paulus alio vtitur ſtylo in Epiſtola ad Hebræos: vnde illa multum differt à cæteris eius Epiſtolis. Denique ſtylus huius Epiſtolæ non multum diſſidet à ſtylo primæ, ſi quis penitiùs vtrumque inſpiciat, ídque D fatentur Centuriatores.

Quoad Syros, conſtat ex Maronitis qui Romæ ſunt, eos hanc Epiſtolam habere pro canonica. Vnde & S. Ephrem & Damaſcenus, quorum vterque fuit Syrus, ſæpe ex hac Epiſtola citant ſentẽtias quaſi canonicas ſcript. denique Syriacè eam extare, & ex Syriaco in Latinum conuerſam eſſe à noſtro Balthaſare Etzelio, teſtatur Poſſeuinus in Apparatu.

Et S.Petri.

Auctorem eſſe S. Petrum conſtat tum ex traditione & definitione Eccleſiæ iam dicta, tũ ex ipſo eius initio: *Simon Petrus, ſeruus & Apoſtolus Ieſu* A *Chriſti*. Vnde & v.18. ait ſe interfuiſſe transfigurationi Chriſti cum S. Iacobo & Ioanne. hinc & Epiſtolas Pauli quaſi ſocij ſui citat cap.3.15.

Porrò S. Petrus contra hæreticos, puta Simonem Magum eiúſque ſequaces, vel iam natos, vel proximè naſcituros, quales fuere Menander, Carpocras, Baſilides, Valentinus & Gnoſtici, ſcripſit hanc Epiſtolam ſub finem vitæ quaſi Paſtor, valedicens Eccleſiæ & mundo, fidémque & doctrinam ſuam in ea conteſtatam relinquens, & futuris omnibus ſeculis quaſi pignus paſtoralis amoris & curæ reſignans, putà ſub annum Chriſti 69. quo & martyrio laureatus eſt. vnde cap.1.14. ait: *Certus quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei.* Scripſit B ergo eam 24. annis circiter poſt primam: primam enim ſcripſit anno Chriſti 45. Quocirca S. Petrus quaſi breui moriturus cygneam hîc edit vocem, totúſque ſpirat ardorem, zelum, martyrium, omniaque cœleſtia & diuina. Hinc liquet ſcriptam eſſe Romæ, è carcere, vt videtur, Mamertino: in eo enim fuit per nouem menſes vltimos vitæ; vti habent acta S. Proceſſi & Martiniani, ibique habebat otium ſcribendi, ſuóſque confirmandi per litteras, quos voce confirmare non poterat. Vnde & S. Paulus Epiſtolas ad Philip. Epheſios, Coloſſenſes, Hebræos, Philemonem, & ſecundam ad Timotheum ſcripſit in carcere Romano.

Sub finem vitæ ab eo ſcripta.

Argumentum Epiſtolæ eſt triplex iuxta tria C eius capita.

Argumẽtum eius triplex.

Primò enim cap.1. admirans Chriſti gratiam & œconomiam, docet Deum per eum nobis maxima & pretioſa promiſſa donaſſe, vt per hoc efficiamur diuinæ conſortes naturæ, ideóque par eſſe vt non terrenam & carnalem, ſed cœleſtem & diuinam vitam viuamus in conſtanti fide, virtute, ſcientia, abſtinentia, patientia, pietate, & fraternitatis amore: quæ omnia cõfirmat tum viſione gloriæ Chriſti in monte Thabor, cùm vocem Patris de eo audiuit: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipſum audite.* tum firmiore prophetico ſermone, puta ſacræ Scripturæ, ſcilicet Moſis & Prophetarum, qui hæc ipſa de Chriſto prophetarunt D & promiſerunt.

Secundò cap. 2. monet vt caueant hæreticos, quorum proinde luxuriam, auaritiam, mores & fraudes graphicè depingit, æquè ac exitium quod ſubibunt cum dæmonibus, ſodomitis, cæteriſque diluuio merſis.

Tertiò c. 3. inculcat & depingit finem mundi diémque iudicij (quem hæretici fabuloſum nunquámque futurum dicebant) eiúſque certitudine, vicinitate & terrore incitat fideles, vt fidem illibatam conſeruent, eáque dignam vitam agant in omni ſanctitate. Primò ergo capite conſtantiam in fide Chriſti Chriſtianis commendat. Secundò

hæreti

hæreticos eam impugnantes confutat. Tertiò A vtriſque dat ſtimulum acrem, ſcilicet inſtans iudicium. Denique ſcriptam eſſe ad eoſdem ad quos prima ſcripta eſt, liquet ex illis eius verbis cap. 21. quibus ait: *Hanc ecce vobis chariſſimi ſecundam ſcribo Epiſtolam.*

CAPVT PRIMVM.

Huius capitis argumentum iam aſſignaui.

Verſ. 1. Simon Petrus, ſeruus, & Apoſto- B lus Ieſu Chriſti, iis, qui coæqualem nobiſcùm ſortiti ſunt fidem in iuſtitia Dei noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti.

2. Gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri:

3. Quomodo omnia nobis diuinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam, & pietatem donata ſunt, per cognitionem eius, qui vocauit nos propria gloria, & virtute,

4. Per quem maxima, & pretioſa nobis promiſſa donauit: vt per hæc efficiamini C diuinæ conſortes naturæ: fugientes eius, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem.

5. Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrare in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam,

6. In ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem,

7. In pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.

8. Hæc enim ſi vobiſcum adſint, & ſu- D perent, non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.

9. Cui enim non præſtò ſunt hæc, cæcus eſt, & manu tentans obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum.

10. Quapropter fratres magis ſatagite vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.

11. Sic enim abundanter miniſtrabitur E vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti.

12. Propter quod incipiam vos ſemper commonere de his: & quidem ſcientes & confirmatos vos in præſenti veritate.

13. Iuſtum autem arbitror quamdiu ſum in hoc tabernaculo, ſuſcitare vos in commonitione:

14. Certus quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecundùm quod & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi:

15. Dabo autem operam & frequenter habere vos poſt obitum meum, vt horum memoriam faciatis.

16. Non enim doctas fabulas ſecuti notam fecimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem, & præſentiam ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis.

17. Accipiens enim à Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite.

18. Et hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cùm eſſemus cum ipſo in monte ſancto.

19. Et habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui benefacitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris:

20. Hoc primum intelligentes quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit.

21. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed Spiritu D ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines.

SIMON PETRVS.] qui in circum- VERS. 1.
ciſione à parentibus vocatus eſt Simon, hic in Apoſtolatu à Chriſto vocatus eſt Petrus Simon, vel Simeon (idem enim eſt nomen) vt ali- Simonis etymon.
bi dixi. Minùs rectè ergo OEcum. *Simon*, inquit, *Simeonis eſt diminutiuum, ſicut Metrodori Metras, Menodori Menas, Theodoſij Theodas.* Hebr. enim שמעון ſi legas per ſceua mobile, eſt *Simeon*; ſi per ſceua quieſcens, eſt *Simon*, idem eſt quod audiens & obediens, vti Petrus audiuit & obediuit Chriſto, E ideóque hic ſe vocat Simonem, vt indicet ſe hæc ſcribere non ex ſe, ſed iuſſu Chriſti, cui obedire oporteat. *Petrus*, Hebr. *Cephas*, idem eſt quod petra, vel ſaxum: quia ſuper eum quaſi petram Chriſtus ædificauit Eccleſiam ſuam, Matthæi 16. v. 18.

Addit τὸ *Petrus*, tum ad diſtinctionem: multi enim alij erant Simones, adeóque inter Apoſtolos erat aliter Simon cognomento Chananæus: tum ad auctoritatem, vt fideles hanc Epiſtolam quaſi à Petro, id eſt, ſummo Pontifice ipſáque petra Eccleſiæ ſcriptam, auidè & reuerenter excipiant. Petro enim Chriſtus totius orbis curam demandauit, ait S. Chryſoſt. in cap. 21. S. Ioannis. & S. Leo ſerm. 3. de ſua Aſſumpt. *De toto mundo*, ait,

A ait, *vnus Petrus eligitur, qui & vniuerſarum gentium vocationi, & omnibus Apoſtolis cunctiſque Eccleſiæ Patribus præponatur, vt quamuis in populo Dei multi Sacerdotes ſint, multique paſtores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Chriſtus.*

Seruus & Apoſtolus.] Vide de his titulis dicta Rom. 1. 1. & Iacobi 1. 1. nimirum *ſeruire Deo regnare eſt*. Tropol. S. Auguſt. 19. Ciuit. 21. *Seruiens Deo animus*, inquit, *rectè imperat corpori, inque ipſo animo ratio Deo ſubdita rectè imperat libidini, cæteriſq; vitijs: quapropter vbi homo Deo non ſeruit, quid in eo putandum eſt eſſe iuſtitiæ? quandoquidem Deo non ſeruiens nullo modo poteſt iuſtè animus, aut humana ratio vitijs cæteris imperare.*

B *Iis qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem.*] Pro *coæqualem* Græcè eſt ἰσότιμον, id eſt, eiuſdem pretij & præmij, æquè æſtimandam, æquiualentem, eiuſdem ordinis, æqualem; tum quia eodem pretio, puta ſanguine Chriſti eſt comparata; tum quia fides vbique æquè eſt pretioſa; tum quia ipſa eſt pretium quo emitur regnum cœlorum: hoc enim eſt fidei, quaſi pretij, merces & præmium. Vnde Pagnin. & Tigurina vertunt, *æquè pretioſam*, hoc eſt, eandem; ſignificantiùs tamen dicit, *æquè pretioſam*, vt eiuſdem fidelium fidei ingens pretium & dignitatem inſinuet. Hac ergo voce indicat S. Petrus omnium fidelium, ſiue Romæ, ſiue in Bithynia, ſiue in Ponto, &c. ſint, vnam eandémque C eſſe magni pretij fidem, legem, religionem, inſtitutum & vitam, quin & charitatem animorúmque vnionem: hæc enim omnia continet fides, ſicut radix continet omnes ramos totámque arborem: ita Proſper lib. 1. de vocat. gent. c. 23. Rurſum omnes ſiue Iudæos, ſiue Gentiles, ſiue Bithynios, ſiue Ponticos, ſiue Romanos in fide & gratia Chriſti eſſe æquales: Deum enim non dediſſe maiorem fidem aut gratiam Iudæis quàm Gentibus, Romanis quàm Ponticis. Eſto enim Apoſtolis & viris Apoſtolicis eximiiſque ſanctis maior data ſit & detur gratia & fides intenſiuè, vel extenſiuè, vt plura ſciant & credant quàm cæteri fideles; obiectiuè tamen & eſſentialiter non datur maior, D ſed in omnibus eſt eadem & æqualis: quia omnes habent eandem ſpecie fidem & gratiam, per quam idem eadem ratione credunt de Deo & Chriſto, idémque ab eo fidei ſuæ præmium expectant. Rurſum diſcrimen intenſionis vel extenſionis fidei eſt in particularibus perſonis, non in totis gentibus: nec enim Iudæi quia Iudæi, intenſiorem aut extenſiorem accepere fidem, aut gratiam, quàm gentes. Nota, dicit *coæqualem fidem*, non gradum & ordinem: Petrus enim ordine Epiſcopus & gradu Pontifex ſuperior erat omnium fidelium, non æqualis; vti perperam ex hoc loco probare contendunt hæretici.

Æqualis fides quomodo.

Sortiti ſunt.] id eſt, ſorte acceperunt: fides enim E & gratia reſpectu accipientium quibus non eſt debita, datur ſorte, id eſt, caſu & gratis; licèt ex parte Dei non ſit ſors, ſed deſtinata voluntas & beneuolentia. Vnde Paulus Epheſ. 1. 11. ait: *In quo etiam & nos ſorte vocati ſumus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ.*

Iuſtitia quadruplex.

1. *In iuſtitia.*] id eſt, per iuſtitiam: ita Pagn. Tigur. Clarius, Gagneius, Vatabl. & alij hîc, ac Proſper lib. 1. de vocat. gent. c. 23. Iuſtitiam primò accipe paſſionem & merita Chriſti: his enim Chriſtus iuſtè ſatisfecit pro noſtris peccatis, nobiſque meruit fidem, gratiam & ſalutem. vnde Chriſtus à Paulo dicitur *factus nobis iuſtitia, ſanctificatio & redemptio*, 1. Corinth. 1. 30. & Iſaias c. 53. 13. *Iuſtificabit*, ait, *ipſe iuſtus ſeruus meus multos*. Quare cauendus eſt hic commentarius Adami Saſbout, dum hunc ſenſum refellit, ex eo quòd fides, inquit, nobis obtingat non ex merito Chriſti, ſed ex gratia Dei: hoc enim falſum eſt, Deus enim nullam homini dat gratiam niſi per merita Chriſti: Chriſtus enim meruit nobis omnem gratiã; ergo & fidem, iuxta illud Epheſ. 1. 3. *Benedicens Deus*, &c. *qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto.* de quo vide Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 5. & 6. S. Auguſt. de prædeſt. ſanct. c. 15. & Franc. Suarez 3. p. tom. 1. diſp. 41. ita Caiet. Catharin. Salmeron & alij.

B Secundò, per iuſtitiã accipe ſanctitatem Chriſti. q. d. Chriſti iuſtitia & ſanctitas eſt cauſa tum efficiens, tum exemplaris, tum finalis noſtræ fidei, iuſtitiæ & ſanctitatis: huius enim initium & baſis eſt fides. Hinc Daniel c. 9. 24. Chriſtum vocat ſanctum ſanctorum & iuſtitiam ſempiternam. & S. Dion. c. 4. Eccleſiaſt. hier. parte 3. Chriſtum vocat ſanctitatis fontem, qui nos repleat ſanctitate. & S. Cyril. lib. 4. Theſauri c. 1. *Filius*, ait, *non ſic, ſed vt ſanctitatis fons ex propria poteſtate diſcipulos ſanctificat.* Idem lib. 4. in Ioannem c. 28. *Tabernaculo*, ait, *præcedente Hebræi ſequebantur, ſtante, caſtra metabantur; vt nos diſcamus nullum alium datum nobis ducem ad ſalutem, quàm verbum Dei hominem factum.* 2.

C Tertiò, per iuſtitiam accipi poteſt miſericordia, iuxta illud: *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia*, id eſt, miſericordia & eleemoſyna, *eius manet in ſeculum ſeculi*, 2. Corinth. 9. 9. q. d. per miſericordiam Chriſti nobis à Prophetis promiſſam accepimus fidem. vnde S. Ambr. lib. 3. de Virgin. ſub finem ait Chriſtum eſſe omnibus quæſtũ, Chriſtum eſſe omnia omnibus, ac ſtillare rorem gratiæ in omnes. 3.

Quartò, iuſtitia accipi poteſt pro iuſtificatione. q. d. per iuſtificationem Chriſti, quia ſcilicet ipſe nos iuſtificat, accepimus fidẽ; iuſtificationis enim initium eſt fides. Cùm ergo Chriſtus dedit nobis fidem, tunc cœpit nos iuſtificare & orſus eſt noſtram iuſtificationem. Huc accedit Adamus, qui D *in iuſtitia* exponit *cum iuſtitia*. q. d. Chriſtus non tantùm dedit nobis fidem, ſed & iuſtitiam, quaſi fidei terminum & complementum. Chriſtus enim nobis factus eſt omnia, quia dedit omnia dona quibus ad ſalutem dirigimur. vnde Nyſſen. lib. de vita Moſis: *Omnem*, inquit, *bonorum ſpem in Chriſto firmiter eſſe credimus: qui bonum aliquod adeptus eſt, is in Chriſto eſt, qui omne bonum continet.* Origen. lib. 5. in Epiſt. ad Roman. ait *Chriſtum eſſe omnia bona; diabolum verò omnia mala.* Quare ſapienter Nazian. in ſententiis: *Ego*, ait, *Chriſtum ampliſſimarum opum inſtar duco, quem vtinam aliquando mihi pura mente intueri contingat, cætera autem mundus habeat.* Idem in Carm. 9. 4.

Chriſtus nobis eſt omnia.

E *At ſoli tibi ſolus ego ſum Chriſte relictus,*
Imperio qui cuncta tenes: in te mihi robur
Omne ſitum eſt, in te fiducia tota ſalutis.

& S. Paulinus natali 2. 5. Felicis Chriſtum alloquens ait:

In te compoſita mihi fixa ſit anchora vitæ.

Dei noſtri & Saluatoris Ieſu Chriſti.] hoc eſt, Ieſu Chriſti, qui eſt Deus & Saluator noſter: vtrumque enim ad Chriſtum pertinere colligitur ex Græco, qui vtrumque vno articulo comprehendit, τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Vnde patet Chriſtum eſſe Deum. Hoc enim in primis Eccleſiæ & fidei initiis, fidelibus inculcare volebat & debebat S. Petrus & Apoſtoli, nimirum Chriſtum non eſſe

meru

merum hominem, vti docebat Ebion ſub idem A tempus, ſed verum Deum & verum hominem. Præclare S.Hilarius lib.7.de Trinit. *Deum,* inquit, *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum his quinque modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, poteſtate, profeſſione*, quæ deinde ſigillatim explicat & confirmat. Secundò tamen rectè multi τὸ *Dei noſtri* referũt ad Deum Patrem, τὸ verò *Saluatoris* ad Chriſtum. nam v.ſequenti S. Petrus videtur Deum diſtinguere à Chriſto, ac conſequenter per Deum intelligere Patrem, per Saluatorem Filium Ieſum Chriſtum: vnde eum vocat Dominum cum articulo, dicens τοῦ κυρίου. Nam, vt ait Chriſtus Ioannis 17. 3. *Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*; vtrumque B enim ad ſalutem requiritur, ſcilicet cognitio tam Dei veri, quàm Filij eius Ieſu Chriſti pro nobis incarnati.

Vers. 2. *Gratia vobis & pax adimpleatur.*] πληθυνθείη, id eſt, *multiplicetur*, vt in multitudine (ſub qua & magnitudinem, per enallogen quantitatis diſcretæ pro continua, intellige) gratiæ & pacis aſſiduè creſcentes ad vtriuſque plenitudinem tandem pertingatis. Innuit Chriſtianos aſſiduè in gratia & virtute debere proficere; quia, vt ait S.Auguſt.in Pſal.68. *Nemo fidelis dicit, ſufficit: vbi dixiſti, ſufficit, ibi defeciſti.* & S. Leo ſerm. 2. de Quadrag. *Hæc eſt perfectorum vera iuſtitia, vt nunquam præſumant ſe eſſe perfectos, ne ab itineris nondum finiti intentione ceſſantes, ibi* C *incidant deficiendi periculum, vbi proficiendi depoſuerint appetitum*, & Nazianz.in ſentent. *Caue*, ait, *vt vnquam in via virtutis ſubſiſtas: tibi enim qui à vitioſa vita exceſſiſti, perinde eſſe puto conſiſtere, ac ſi in imum vitij gurgitem labereris.*

Chriſtiani eſt quotidie creſcere in via Dei.

Pacem iungit gratiæ: quia, vt ait S.Leo ſerm.6. de Natiuit. *Vbi fuerit veritas pacis, nihil poteſt deeſſe virtutis. Quid eſt autem dilectiſſimi habere pacem ad Deum, niſi velle quod iubet, & nolle quod prohibet? Si enim humanæ amicitiæ pares animos & ſimiles expetunt voluntates, nec vnquam diuerſitas morum ad firmam poteſt peruenire concordiam; quomodo diuinæ particeps erit pacis, cui ea placent, quæ Deo diſplicent; & ijs appetit delectari, quibus illum nouit offendi.* D

Adimpleatur in cognitione Dei & Chriſti.] creſcente enim & impleta cognirione Dei & Chriſti, creſcit pariter & impletur gratia & pax: quia quò magis bonitas Dei & Chriſti cognoſcitur, non ſolùm ſpeculatiuè, ſed & practicè, eò magis amatur & colitur.

Pro *cognitione*, Græcè eſt ἐπιγνώσει, quod S.Ambr. Epiſt.33.ad Demetr.in edit.Rom. S.Auguſt.in Expoſ.Epiſt.ad Roman.& Proſper contra Collat.vertunt *recognitione*, id eſt, memoris & grati animi cognitione: Pagnin.*agnitione*: alij *ſupercognitione*: ἐπὶ enim eſt *ſuper*, γνῶσις *cognitio*. Videtur enim S.Petrus optare fidelibus augmentum fidei, cognirionis & E illuſtrationis diuinæ, vt prima Dei cognirio & fides quam acceperant cùm à gentiliſmo conuerſi ſunt ad Chriſtum, vocetur γνῶσις; profectus verò cognitionis & fidei vocetur ἐπίγνωσις, quaſi γνῶσιν ſuperans. Minùs rectè aliqui γνῶσιν dant Gentilibus, ἐπίγνωσιν Chriſtianis, quòd cognitio Dei quam habent Chriſtiani, ſuperet cognirionem Dei quam habent Gentiles tantum, quantum fides ſuperat rationem & lumen naturale.

Optat ergo, & optando hortatur S. Petrus, vt fideles orando, meditando, audiendo, legendo & ſtudendo proficiant in cognirione, & conſequenter in amore Dei, vt audeant ſe opponere hæreticis, qui ſub idem tempus exorti vocati ſunt Gno- A ſtici, quòd cognitionem Dei perfectam ſibi arrogarent.

Quomodo.] pendet à præcedentibus. Explicat Vers. 3. enim cognitionem Dei & Chriſti.q.d. opto & precor vobis, vt *gratia & pax adimpleatur in cognitione Dei & Chriſti*; vt ſcilicet pleniùs & profundiùs cognoſcaris, *quomodo omnia nobis dona diuinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam & pietatem pertinent, donata ſunt per cognitionem eius*. Aut ſimpliciùs, q.d. *gratia & pax vobis adimpleatur in cognitione Dei & Chriſti*, quomodo, id eſt, perinde, vel ſicut per hanc Dei & Chriſti cognitionem omnia diuina dona, quæ ad vitam & pietatem pertinent, nobis donara ſunt; vt τὸ *quomodo*, Græcè ὡς, ſit exegeticum reſpondens Hebræo B כַּאֲשֶׁר *caaſcer*, explicétque præſtantiam cognitionis Dei & Chriſti, nimirum quòd per eam omnia gratiarum dona à Deo acceperimus.q.d.ideo opto vos creſcere in cognitione Dei & Chriſti, quia per eam creſcetis pariter in reliquis donis Dei: hæc enim omnia per eam vti primirus donata ſunt, ita indies magis donantur & augentur à Deo. ita Adamus, Gagneius & alij.

Secundò, Arias & Vatabl. Græcum ὡς, id eſt, *quomodo*, accipiũt vt notam admirationis, q.d. ô quàm abundè diuina virtus largita eſt nobis omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent; quaſi S.Petrns ordiatur Epiſtolam ab exclamatione, & admiratione diuinæ in Chriſtianos munificentiæ, per quam C adeò nos ditauit & exaltanir, vt fecerit nos diuinæ conſortes naturæ. Hæc expoſitio pathetica eſt, eíque aptari poteſt vulgata verſio quæ habet *quomodo*; ſimili enim modo Ieremias admirans cladem Ieroſolymæ, orditur Threnos, dicens: *Quomodo ſedet ſola ciuitas?* Simili modo admirans Dei in ſuos beneficentiam exclamat Pſaltes Pſalm.72.1. *Quàm bonus Iſraël Deus his qui recto ſunt corde?* & Pſal.30. 20. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quã abſcondiſti timentibus te?* S. Petro conſonat S.Ioannes, qui pari modo ab admiratione beneficij Incarnationis Verbi Epiſtolam orditur, dicens: *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus & manus noſtræ contrectauerunt de* D *verbo vitæ*, &c. Idem facit S.Paul.Epheſ.1.3.& ſeq. Roman.1.v.2.3.4.5.& Hebr.1.v.1.& ſeq. Eſt enim hoc magnum pietatis ſacramentnm omni admiratione & acceptione dignum, vt ait idem 1.Timoth. 1.15. & cap. 3. 16. Prior tamen ſenſus vti ſimplicior, ita & germanior eſt. Alij aliter hæc explicant, ſed variè & obſcurè.

Omnia diuinæ virtutis ſuæ.] δυνάμεως, id eſt, *potentiæ*, q.d. Deus per fidem Chriſti effudit in nos omne ſuum robur, omnem potentiam, æquè ac miſericordiam. Vnde canit Deipara: *Fecit potentiam in brachio ſuo*, Lucæ 1.51. quia ſcilicet per Chriſtum Chriſtíque fidem accepimus remiſſionem peccatorum, gratiam, iuſtitiam, virtutes omnes, ac præ- E ſertim robur diuinum ad ſuperanda omnia aduerſa, ad martyrium, ad conuertendum totum mundum; denique ius & pignus felicitatis & gloriæ cœleſtis, regníque æterni & diuini. An non hæc potentia ſunt Dei opera & dona? Adde, per fidem donatur nobis ipſe Chriſtus qui eſt verbum, brachium, robur & potentia Patris æterni.

Quæ ad vitam & pietatem (ſupple pertinent: ita Tigur.& Pagnin.) *donata ſunt*. ita Romana & Græca nonnulla, quæ habent δεδωρημένα, ídque exigit ſenſus plenus, qui alioqui eſt hiulcus & pendens, ſi ſcilicet legas cum Græcis aliquibus δεδωρημένης, id eſt, *donatæ*, ſcilicet diuinæ virtutis, hoc eſt, vt legit Caiet. *quæ*, ſcilicet diuina virtus, *ad vitam & pieta-*

tem donata eſt. Pendet enim τὸ *quomodo omnia diuina virtutis ſua*, niſi addas & expleas, *donata ſunt*. Per *vitam* antonomaſticè intellige ſupernaturalem, cœleſtem, diuinam & æternam, puta vitam gratiæ & gloriæ: hæc enim ſola vera & perfecta eſt vita.

Ex hoc loco patet de fide eſſe, nihil ad pietatem & ſalutem pertinens poſſe effici ab homine puris naturæ viribus, vti volebat Pelagius; ſed tantùm dono gratiæ Dei. ita Proſper contra Collat. c. 29. ac proinde *nihil magis fugiendum eſt*, ait S. Ambroſ. Epiſt. 33. ad Demetriad. *quàm appetitus huius concupiſcentiæ, quæ virtutem negat diuini operis amore propriæ dignitatis: & cùm aliæ cupiditates ea tantùm bona quibus aduerſantur imminuant, hæc dum omnia ad ſe trahit, ſimul vniuerſa corrumpit.*

Qui, Chriſtus, vt patet ex v. ſequenti, *vocauit nos propria gloria & virtute*. legit interpres ἰδίᾳ, id eſt, *propria*; iam Græci legunt διὰ, id eſt, *per* gloriam, & virtutem, quod eodem redit: perperam Beza vertit, *propter gloriam ſuam*, quaſi διὰ accipiatur pro εἰς: hoc enim nouum eſt & inſolens. Iam *gloria*, id eſt, glorioſa gratia: gloria enim metonymicè capitur pro gratia, quia gratia eſt index & effectus gloriæ & glorioſæ miſericordiæ Dei: Deus enim ſuam gloriam, id eſt, glorioſam potentiam, ſapientiam & miſericordiam maximè oſtendit per gratiam, dum per eam nos peccatores, viles, miſeros & indignos vocauit ad ſuam amicitiam, hæreditatem, regnum & gloriam. Sic ait S. Paulus: *Omnes peccauerunt, & egent gloria*, id eſt, gratia *Dei*, Rom. 3. 23. Et ſæpe alibi Chriſti gratiam, vtpote magnificam & glorioſam, vocat gloriam; vt 2. Cor. 3. v. 8. 9. 10. 11. 18. & Rom. 9. 23. eandem vocat diuitias gloriæ.

Eandem miſericordiam & gratiam vocat virtutem, Græcè ἀρετὴν, quia maximè illuſtris apud homines Dei virtus, eſt eius clementia, beneficentia, & gratia. Senſus ergo eſt, q. d. vocauit nos Deus non ob noſtram, ſed ob ſuam glorioſam gratiam & virtutem, id eſt, miſericordiam. Vnde Proſper loco citato legit: *vocauit nos propria gloria virtute*, vt ſit hendiadis, *gloria & virtute*, id eſt, glorioſa virtute, puta glorioſa miſericordia. Secundò per gloriam accipe glorioſam humanitatem & opera Verbi incarnati, de quibus S. Ioannes cap. 1. v. 14. *Vidimus*, ait, *gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre*. Vnde Caietan. ait Chriſtum nos vocaſſe *propria virtute* bene viuendo, vt & ipſi bene viuamus; & propria *gloria* patrando miracula, & oſtendendo ſubinde dotes glorioſi corporis. Hinc tertiò Thomas Anglicus per gloriam accipit gloriam corporis, quam Chriſtus in Transfiguratione oſtendit S. Petro, Iacobo & Ioanni; per virtutem verò accipit miracula, quæ Chriſtus coram iiſdem plura fecit quàm coram cæteris Apoſtolis: hiſce enim tam ipſe, quàm ſocij eius Apoſtoli vocati ſunt à Chriſto. Hic ſenſus appoſitus eſt, ad eúmque reſpexit S. Petrus; ſed inadæquatus videtur & arctior: adæquatè enim ſignificat gloriam, id eſt, gratiam Chriſti qua vocauit omnes fideles.

Vers. 4. *Per quem maxima & pretioſa nobis promiſſa donauit.*] Eſt hîc triplex lectio. Prima δι' ὧν, id eſt, *per qua*, ſcilicet omnia diuinæ virtutis dona quæ ad vitam & pietatem pertinent, vti præceſſit. ita OEcum. & S. Ambroſ. Epiſt. 33. ad Demetriad. Hugo & Thomas Anglicus. Secunda, *per quam*, ſcilicet vocationem, ita S. Ambroſ. lib. 10. Epiſt. 84. & Beda; vel cognitionem; ita Adamus; vel gloriam & virutem. Tertia & genuina δι' ὃν, id eſt, *per quem*, ſcilicet Chriſtum: ita Romana, S. Athanaſ. orat. 2. contra Arrian. Gloſſa, Dion. Gagneius & alij.

Promiſſa.] Intellige res promiſſas à Deo gratis & liberaliter (hæc enim ſunt ἐπαγγέλματα) metonymicè. q. d. Pretioſa illa dona, quæ Deus per Moſen & Prophetas promiſit ſe daturum per Chriſtum, iam per ipſum dedit & exhibuit, putà remiſſionem peccatorum, gratiam, ſanctitatem, virtutes omnes tam theologicas quàm morales, ius & pignus gloriæ, &c. quin & Spiritum ſanctum ipsámque Deitatem, vt mox patebit, quæ paulo antè vocauit *omnia diuinæ virtutis quæ ad vitam & pietatem pertinent*; his enim conuenit id quod ſequitur, *vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ*. Adde Spiritum S. datum in Pentecoſte cum dono linguarum, ſapientiæ, prophetiæ, ſanitatum, miraculorum & cæteris ad conuertendas gentes; ipsámque conuerſionem gentium toto orbe diffuſarum.

Pretium & dignitatem harum rerum promiſſarum, quæ per Chriſtum Deus fidelibus donauit & donat, ſymbolicis ſimilitudinibus & figuris repræſentat S. Agnes apud S. Ambroſ. lib. 4. Epiſt. 34. *Ornauit*, inquit, *ineſtimabili dextrocherio dexteram meam, & collum meum cinxit lapidibus pretioſis. Tradidit auribus meis ineſtimabiles margaritas, & circumdedit me vernantibus atque coruſcantibus gemmis. Poſuit ſignum in facie mea, vt nullum præter ipſum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, & immenſis monilibus ornauit me. Oſtendit mihi theſauros incomparabiles, quos mihi daturum ſi ei perſeuerauero, repromiſit*, &c.

Apertè Tertul. lib. de Reſurrect. c. 8. *Caro abluitur*, inquit, *vt anima emaculetur, caro vngitur, vt anima conſecretur, caro ſignatur, vt anima muniatur, caro manus impoſitione adumbratur, vt & anima ſpiritu illuminetur. Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt anima de Deo ſaginetur.*

Vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ.] Ex hoc loco multi accepere occaſionem errandi. Primò, Oſiander cenſuit nos ita vniri diuinitati, vt realiter iuſtificemur per ipſammet Dei iuſtitiam & ſanctitatem, quod alij hæretici videntes eſſe impoſſibile, dixerunt nos iuſtificari per merita & iuſtitiam Chriſti nobis imputatam. vide Bellarm. lib. 2. de iuſtific. c. 5. Error Oſiandri.

Secundò, Michaël Seruetus, quem Caluinus quaſi hæreticum Geneuæ morte & incendio mulctari curauit, cenſuit Deitatẽ reipſa in iuſtos transfundi, ſicut transfunditur anima in corpus dum illud animatur & viuificatur; de quo Beza hîc: Ridiculi, ait, ſunt, qui hinc eſſentiæ diuinæ in nos trãſfuſionem imaginantur, vt impius ille Seruetus præfractè ad mortem vſq; defendit: & tamen ſunt qui magnam bono viro ſcilicet iniuriam factam putent. hæc ille. Serueti.

Tertiò, nonnulli nimis contemplatiui tempore Gerſonis, & etiã hoc noſtro imaginati ſunt, ſe per contemplationem ita vniri Deo, vt reipſa ipſorum natura in abyſſali profundo diuinitatis ſubmergatur, putà humanitas annihiletur, & tota tranſeat in diuinitatem: qui fuit error Almarici, cuius inſimulatus fuit Ruiſbrochius à Gerſone, vt patet ex Epiſtola eius ad Bartholomæum Carthuſiẽſem, quam ſcripſit contra defenſionem Ruiſbrochij factam à Ioanne de Schonhauia. Sic Eutychiani nonnulli dicebant Chriſti humanitatem à Deitate fuiſſe conſumptam, ſicut conſumitur argentum viuum ab auro cùm liquatur, ita vt in Chriſto vna fuerit tantùm natura, ſcilicet diuina, nõ duæ. vnde Apollinaris cenſuit in Chriſto non fuiſſe mentem humanam, ſed tantùm diuinam. Et Monothelitæ Enthuſiaſtarum.

cenſuerunt in Chriſto vnam fuiſſe dumtaxat voluntatem, ſcilicet diuinam. Omiſſis hiſce phanaticorum & enthuſiaſtarum ſomniis ac delitiis, S. Ambroſius Epiſt. 38. & OEcum. hîc cenſent nos fieri diuinæ conſortes naturæ per Chriſtum: in Chriſto enim noſtra humana natura facta eſt conſors diuinæ, quia eidem iuncta eſt arctiſſimè in eadem hypoſtaſi verbi.

Verùm hæc vnio iam erat facta, & per eam omnes homines facti ſunt conſortes diuinæ naturæ: S. Petrus autem ſolis fidelibus ait, *vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ*, vtique non in Chriſto, ſed in vobis ipſis.

Eſſentialiter ſolus Deus diuinam naturam habet.

Dico ergo, ſolus Deus eſſentialiter habet diuinam naturam; Deitas enim eſſentialiter ſolùm eſt B in Deo Patre, filio & Spiritu S. Vnde ſolus filius (æque ac Spiritus S.) eſt ὁμοούσιος, id eſt, *conſubſtantialis* Patri. Quocirca S. Ambr. libr. de Incarn. c. 8. docet vnam tãtùm eſſe naturam diuinam, ex eo quòd S. Petrus ait, *naturæ*, non naturarum, eámque eſſe in filio, vtpote qui eam nobis communicet, ac proinde filium verè & propriè eſſe Deum. Rurſum perſonaliter, puta per vnionem hypoſtaticam ſolus Chriſtus homo eſt cõſors diuinę naturæ; quia cum ea ſubſiſtit in eadem perſona diuina verbi.

Perſonaliter ſolus Chriſtus homo.

Fideles ergo & iuſti ſunt conſortes diuinæ naturæ, non eſſentialiter, nec perſonaliter, ſed partim accidentaliter, partim ſubſtantialiter. Accidentaliter, per donum gratiæ ſanctificantis, quod eſt acci- C dens a Deo animæ infuſum, per quod proximè & ſummè participamus diuinam naturam. Gratia enim eſt res adeò nobilis & ſublimis, vt omnium Angelorum & hominum naturam ſuperet, eíſque ſit ſupernaturalis, adeóque nulla creata ſubſtantia dari poſſit, cui gratia ſit connaturalis, vt Theologi docent, eò quòd ipſa quaſi in ſummo participet diuinitatem in eo apice, quo ipſa tranſcendit omnes res creatas omnémque naturam. Atq; ex hoc fonte promanant ſeptem nobiliſſimi effectus & dignitates, quos gratia confert animæ. Primò enim, gratia expellit omne peccatum mortale.

Accidentaliter iuſti.

Septem effectus gratiæ.

1.

2. Secundò, facit hominem gratum Deo, eiúſque amicum, vt vera intercedat amicitia inter Deum D & hominem iuſtum, vti docet S. Thomas 2. 2. q. 23. art. 1. vbi Suarez, Valentia & alij oſtendunt omnes amicitiæ conditiones inueniri in charitate, qua homo fit amicus Dei.

3. Tertiò, gratia facit hominem rectum & ſanctum, vt voluntas, mens omnéſque potentiæ ſanctè ſubdantur Deo ac legi Dei, idenque hominem iuſtum facit ſimilem Deo, qualis creatus eſt Adam in ſtatu innocentiæ, iuxta illud Epheſ. 4. 24. *Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.*

4. Quartò, gratia facit iuſtum Dei filium & hæredem, iuxta illud Coloſſ. 1. 12. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis Sanctorum in* E *lumine: qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ.*

5. Quintò, ſecum adducit omnes virtutes theologicas, & morales ſupernaturales, puta prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, &c. ac ſeptem dona Spiritus S. quæ primitus in Chriſto requieuiſſe ait Iſaias c. 11. 2. dicens: *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini.* ita docet diuus Thomas 1. 2. quæſtione 63. art. 3. & quæſtione 68. art. 1. ac paſſim Theologi.

6. Sextò, gratia eſt ſemen gloriæ: ſicut ergo ex A ſemine naſcitur arbor & fructus, ſic ex gratia naſcitur felicitas & gloria æterna.

Septimò, gratia eſt principium & cauſa tum ſatisfaciẽdi pro præteritis culpis, tum merendi augmentum gratiæ & gloriæ. ita Conc. Trident. ſeſſ. 6. cap. 16. & S. Thom. 1. 2. q. 114. Per gratiam ergo homo eleuatur & fit ordinis non angelici, ſed diuini; adeóque conſors, ſocius & particeps diuinitatis: huius enim maior participatio eſſe nequit, quàm per gratiam. 7.

Conſiderent hæc peccatores, vt videant quantum gratiæ bonum ob vilem voluptatem amiſerint, omnibúſque viribus illud recuperare conentur; iuſti verò illud retinere, confirmare, augere & B perficere ſatagant. Conſiderent id quod ait ſanctus Ioannes Epiſt. 1. c. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus.* & c. 3. 2. *Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus.*

Dico ſecundò, iuſti fiunt conſortes diuinæ naturæ non tantùm accidentaliter per gratiam ſanctificantem, ſed & ſubſtantialiter per ipſam naturam diuinam eis communicatam, qua adoptantur à Deo in filios, hæredes, & quaſi deificantur. Pro quo nota primò: formalis iuſtificatio & adoptio noſtra totaliter conſiſtit in charitate & gratia nobis indita & inhærente, quæ in ſe complectitur, ſe- C cúmque affert Spiritum S. qui charitatis & gratiæ eſt auctor: nec enim gratia adoptans à Spiritu S. nec Spiritus S. adoptio à gratia diuelli poteſt: ſicut radius à ſole, & ſol à radio diuelli nequit; vti nec eius lux à calore, aut calor à luce ſeparari poteſt: *Hæc ſcilicet eſt charitas Dei diffuſa in cordibus noſtris per Spiritum S. qui datus eſt nobis*, vt ait Apoſt. Rom. 5. Spiritus ſanctus enim per charitatem & gratiam nos formaliter iuſtificat, inhabitat, viuificat & adoptat. Iuſtitia enim inhærens, ſiue gratia iuſtificans, non eſt vna ſimplex qualitas, ſed multa complectitur, ſcilicet remiſſionem peccatorum, fidem, ſpem, charitatem, gratiam aliaque dona, ac ipſum Spiritum S. donorum auctorem. Hæc enim omnia in iu- D ſtificatione infuſa accipit homo, vt ait Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 7.

Iuſti ſubſtãtialiter fiunt cõſortes diuinę naturæ.

Hinc nota ſecundò: In iuſtificatione & adoptione non tantùm donatur homini charitas & gratia, vel ipſe Spiritus S. quoad dona ſua dumtaxat, vt nonnulli cenſuerunt, ſed etiam datur ipſiſſima perſona Spiritus ſancti, ac conſequenter datur ipſa Deitas totaque S. Trinitas: ita vt ipſa non tantùm obiectiuè, ſed & realiter & perſonaliter in anima iuſti cum donis & per dona ſua nouo modo fiat præſens, in eáque quaſi in templo ſuo ſubſtantialiter inhabitet, eámque ſibi vniat & quaſi deificet, ac conſequenter adoptet: quod ſanè magnæ eſt dignationis diuinæ, æquè ac dignitatis & conſola- E tionis noſtræ. Potuiſſet enim nos Deus & Spiritus S. ita iuſtificare, vt ſolùm faceret iuſtos, nõ tamen adoptaret in filios. Rurſum potuiſſet nos adoptare in filios per ſolam gratiam inhærẽtem: ſed his non contentus vlteriùs voluit ſuam perſonam quaſi annectere ſuis donis, eámque cum iis nobis donare, itáque per ſeipſum nos adoptare. Idipſum diſertè docet S. Bonauent. in 1. ſentent. diſt. 14. art. 2. q. 1. qua tota oſtendit Spiritum S. non tantùm in effectu, ſed etiam in propria perſona quaſi donum increatum iuſtis dari, vt ſit eorum perfecta poſſeſſio. Idem docet Magiſter ſentent. lib. 1. diſt. 14. & 15. ex S. Auguſt. & aliis. & Scotus, Gabriel, Marſilius ibidem. Idem clarè aſſeuerat S. Thomas 1. p.

Quia ſubſtantialiter eis datur Spiritus ſancti totaque Deitas.

Probatur e Patribus.

quæſtione 43. artic. 3. & 6. & quæſt. 38. art. 8. vbi oſtendit Spiritus ſancti nomen proprium eſſe donum, quia ipſe donatur omnibus iuſtis. S. Thomam ſequuntur eius diſcipuli, ac noſtri Patres Vaſquez, Valentia, & maximè Suarez libr. 12. de Deo trino & vno c. 5. num. 11. & 12. qui inde infert, quòd Spiritus S. nouo modo ſecundùm ſubſtantiam ſuam incipiat præſens eſſe in anima iuſti, quo antè non erat, citátque pro hac ſententia S. Leonē, S. Auguſtinum, S. Ambroſium, adeóq; cum S. Thoma eam ita certam eſſe aſſerit, vt cõtrarium dicere cenſeat eſſe errorem. Probátq; ex S. Script.

x Script.

1. Corinth. 6. *Membra veſtra templum ſunt Spiritus S. quem habetis à Deo.* Rom. 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ioan. 14. *Quem mittet Pater in nomine meo. Et apud vos manebit, & in vobis erit. Et ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* & Ioan. 16. *Si abiero, mittam eum ad vos.* Rationem dat Suarez numer. 12. *Quia*, inquit, *dona gratiæ vi ſua & quaſi connaturali iure poſtulant realem, ac perſonalem præſentiam Dei in anima per talia dona ſanctificatæ: quia ſi per impoſſibile fingamus Spiritum ſanctum non eſſe aliàs realiter præſentem intra animam, eo ipſo quòd anima talibus donis afficeretur, ipſemet Spiritus ſanctus veniret ad eam per præſentiam perſonalem, & maneret quamdiu gratia in illa duraret.* Simili modo inquit, verbum præſens eſt humanitati Chriſti; vt ſi per impoſſibile antea non fuiſſet illi præſens, iam per vnionem hypoſtaticam illi fieret perſonaliter & intimè præſens. Addit deinde rationem moralem; quòd ſcilicet per gratiam fiat perfectiſſima amicitia inter Deum & hominem, quæ poſtulat præſentiam amici, putà Spiritus ſancti, qui manet in anima amici ſui, vt illi intimè vniatur, in eóque tanquam in templo ſuo reſideat, colatur, ametur & adoretur. Ex hac communicatione ipſiuſmet perſonæ Spiritus S. & diuinitatis, ſequitur animæ ſumma cum eo eleuatio & quaſi deificatio, ac conſequenter adoptio perfectiſſima & diuiniſſima, ſcilicet non tantùm per gratiam, ſed & per ſubſtantiam diuinam. Vnde S. Baſilius homil. de Spiritu ſancto ait Sanctos propter inhabitantem Spiritum S. eſſe deos; dictum enim eſt illis à Deo: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* Indéque probat Spiritum S. eſſe Deum: *Neceſſe eſt enim*, inquit, *diuinum eſſe ſpiritum, & ex Deo eſſe, qui diuinitatis eſt cauſa.* Iam ſicut prioris adoptionis quæ fit per gratiam, cauſa formalis eſt ipſa gratia; ita huius ſecundæ adoptionis quæ fit per communicationem ipſius Spiritus ſancti cauſa formalis eſt ipſe Spiritus ſanctus animam iuſti inhabitãs; medium verò, diſpoſitio & vinculum eſt ipſa gratia: ſicut vnio hypoſtatica eſt medium & vinculum quo humanitas vnitur Verbo; ſed cum hac diſſimilitudine, quòd hoc vinculum in Chriſto non ſit aliqua qualitas, ſed modus dumtaxat ſubſtantialis; hîc verò in adoptione noſtra ſit qualitas & forma realis perfectaque, putà charitas & gratia, quæ natura ſua poſcit hanc perſonalem Spiritus ſancti communicationem, eámque ſecum affert condeſcendente ipſo Spiritu ſancto, quod ſanè mirè eius in homines φιλανθρωπίαν, familiaritatem & beneuolentiam demonſtrat, ideóque iugi laude, meditatione & gratiarum actione eſt celebrandum. Quocirca gratia iuſtificans eſt quaſi cauſa formalis huius communicationis Spiritus ſancti, quia eam poſcit illique

Ratione phyſica.

Morali

A indiuulsè coniungitur: ſicut calor in igne eſt quaſi cauſa formalis ſplendoris, qui ex eo reſultat: & lux in ſole eſt cauſa quaſi formalis virtutis calefactiuæ, quam in ſe habet ſol. Et ſic gratia iuſtificans eſt cauſa formalis vti iuſtificationis noſtræ, ita & adoptionis tam ſecundę quàm primæ, omniaque hæc complectitur & ſecum adducit. Nec aliud videtur velle Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 4. & 7. cùm contra modernos hæreticos ſtatuentes iuſtitiam externam vel imputatiuam, docet in iuſtificatione nos transferri in ſtatum gratiæ & adoptionis filiorum Dei: & iuſtificationis cauſam formalem eſſe iuſtitiam Dei, *non qua ipſe iuſtus eſt, ſed qua nos iuſtos facit, iuſtitiam in nobis*

B *recipientes, quam Spiritus ſanctus partitur ſingulis prout vult, &c. dum ſanctiſſima paſſionis Chriſti merito per Spiritum ſanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iuſtificantur, atque ipſis inhæret: vnde in ipſa iuſtificatione cum remiſſione peccatorum hæc omnia ſimul infuſa accipit homo per Ieſum Chriſtum, cui inſeritur per fidem, ſpem & charitatem: nam fides niſi ad eam ſpes accedat & charitas, neque vnit perfectè cum Chriſto, neque corporis eius viuum membrum efficit.* Porrò charitas ſecum adducit ipſam perſonam Spiritus ſanctus, vt paulò antè oſtendi: iuſtificatio ergo & adoptio prima eſt accidentalis, quia fit per gratiam & charitatem, quæ ſunt accidentia: ſecunda ex prima

C profluens eſt ſubſtantialis, ideóque diuinior, quia fit per communicationem ipſius Spiritus ſancti, ac naturæ diuinæ, ideóque quaſi ſubſtantialiter nos facit filios Dei, vt eiuſdem quaſi naturæ & eſſentiæ cum Deo Patre noſtro ſimus.

Hinc Origen. homil. 4. in Leuit. docet quòd ſocietas nobis ſit cum Patre, Filio & Spiritu ſancto, iuxta illud 1. Ioannis 1. 3. *vt ſocietas noſtra ſit cum Patre & cum Filio eius Ieſu Chriſto*, ac conſequenter, inquit, cum Sanctis & cum Angelis: hanc ſocietatem dirumpit & abnegat, quicumque malis actibus ſuis, maliſque ſenſibus ab eorum coniunctione ſeparatur. hæc Origen.

D Symbolicè, ſimus diuinæ conſortes naturæ per Euchariſtiam. ita S. Cyrillus catecheſi 4. *Sic*, inquit, *efficimur Chriſtiferi (ac concorporei & conſanguinei Chriſti*, vti paulo antè dixerat) *hoc eſt, Chriſtum in corporibus noſtris ferentes, cùm corpus eius & ſanguinem in membra noſtra recipimus; ſic ſecundùm B. Petrum diuinæ naturæ conſortes reddimur.*

Symbol. per Euchariſtiã ſimus cõſortes diuinæ naturæ.

Tropol. Niſſenus initio operis Epiſt. ad Harmonium quærit: Quid ſit Chriſtianiſmus? ac reſpondet: *Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ*, vt cogitationes & actiones noſtræ actionibus Dei ſimiles ſint, ab omni malitia & vitio alienæ, puræ, ſanctæ: vt cœleſtia ſapiamus, cœleſtibus afficiamur. Chriſtianiſmus eſt coniunctio cum Chriſto,

Chriſtianiſmus eſt imitatio Dei.

E eſt profeſſio vitæ Chriſti. Fieri enim non poteſt, quin Chriſtus ſit & iuſtitia, & puritas & veritas, atque cuiuſuis mali vitatio: neque Chriſtianus eſſe poteſt, qui non illorum nominum quoque communionem & ſocietatem in ſeſe oſtendat; alioqui nomen & figuram Chriſtiani habet, non veritatem & rem. Affert exemplum ſimiæ, quæ à circulatore docta ſaltare & geſtus humanos imitari, ac ad quæſtum in theatrum producta, cùm ſpectatores ei applauderent, cenſeréntque ſimiam humana veſte & geſtu præditam hominem eſſe, quidam ex eis ſocio callidior dixit: Oſtendam tibi ſimiam eſſe ſimiam, non hominem: quare in theatrum ſimiæ obiecit amygdala, quibus illa viſis, oblita ſui omniſque doctrinæ & decori, relicto circulatore magiſtro & præcentore ſuo, ad ſua amygdala cucurrit,

currit, eaque enucleauit & comedit; itaque ſe ſimiam & beſtiam, quæ nō ratione, ſed ſenſu & concupiſcentia agitetur, oſtendit. Ita Chriſtiani multi habitum ſpeciémque externam Chriſtiani præ ſe ferunt; ſed oblatis ſuis cupediis quaſi nucibus, Chriſtianiſmi obliti in eas quaſi pecora ruunt, itaque ſe non Chriſtianos veros, ſed fucatos; non homines ratione & fide viuentes, ſed hominum ſimias eſſe oſtendunt. Baptiſmus enim & Chriſtianiſmus eſt *mors criminum & vita virtutum*, ait S. Cyprianus lib. 2. Epiſt. 2. ad Donatum, & Optatus Mileuit. lib. 5. contra Parmen. Idem Nyſſenus laudans fratrem ſuum S. Baſilium: *Genus illi*, inquit, *familiaritas & neceſſitudo erat cum Deo; patria verò, virtus.* Quocirca grauiter S. Leo ſerm. 1. de Natiuitate: B *Agnoſce*, ait, *ô Chriſtiane dignitatem tuam, & diuinæ conſors factus naturæ, noli in veterum vilitatem degeneri conuerſatione redire. Memento cuius capitis & cuius corporis ſis membrum. Reminiſcere quia erutus de poteſtate tenebrarum, tranſlatus es in Dei lumen & regnum. Per Baptiſmatis ſacramentum Spiritus ſancti factus es templum. Noli tantum habitatorem prauis de te actibus effugare; & diaboli te iterum ſubiicere ſeruituti: quia precium tuum ſanguis eſt Chriſti, qui in veritate te iudicabit, quia miſericordia te redemit; qui cum Patre & Spiritu ſancto regnat in ſecula ſeculorum.* Amen. S. Macarius homil. 45. docet Deum vniuerſa potiri creatura; at ſocietatem contraxiſſe cum ſolo homine, in eóque conquieſcere: C *Vides*, ait, *cognationem Dei cum homine & hominis cum Deo? Quapropter ſagax & prudens anima cunctas percurrens creaturas ſibi quietem ipſa non reperit, niſi in Domino ſolo: nec Domino complacuit in vllo, præterquam in ſolo homine. Si explices oculos ad ſolem, circulum eius reperies in cœlo; lumen autem & radios in terram vergere, & ad terram tendere vim omnem lucis & ſplendorem. Sic etiam Dominus ſedet à dextris Patris, oculum autem ſuum extenſum habet in corda hominum in terra degentium, vt auxilium eius excipientes illuc vbi ipſe eſt extollat: quoniam, inquit, vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit.*

Caſtitas facit ſimiles Deo.

Portò licèt gratia faciens nos diuinæ conſortes naturæ adducat & includat omnes virtutes; tamen D S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. idipſum appropriat virginitati: *Grandia nobis*, inquit, *& pretioſa virginitatis promiſſa donauit, vt per hæc efficiamur diuinæ conſortes naturæ.* quò facit id quod ſequitur, *fugientes eam quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem.* & illud Sapient. 6. 20. *Incorruptio facit proximum eſſe Deo.* Alij meliùs idipſum appropriant charitati, quæ, vt ait S. Bernardus ſerm. de diuerſis affectionibus animæ, ex affectu clamat: *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. Neque enim ſuum aliquid, non felicitatem, non gloriam, non aliud quicquam tanquam priuato ſui ipſius amore deſiderat anima quæ eiuſmodi eſt: ſed tota* E *pergit in Deum, vnicúmque ei ac perfectum deſiderium eſt, vt introducat eam rex in cubiculum ſuum, vt ipſi adhæreat, ipſo fruatur. Vnde & iugiter reuelata facie quoad poteſt cœleſtis ſponſi gloriam ſpeculando, in eandem imaginem transformatur de claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu. Ex hoc planè audire meretur: Tota pulchra es amica mea. Audet & ipſa loqui: Dilectus meus mihi, & ego illi. Atque in huiuſmodi feliciſſima & iucundiſſima confabulatione delectatur glorioſa cum ſponſo.*

Magis charitas.

S. Ambroſius lib. 6. Epiſt. 38. *Quid illud attexam*, inquit, *quòd hominem Deus diuinæ fecit conſortem naturæ, ſicut in Epiſtola Petri legimus? Vnde non immeritò quidam ait: Cuius & genus ſumus. Dedit enim nobis* A *de cognatione ſua, rationabilis ſcilicet naturæ, vt quæramus illud diuinum, quod non longè eſt ab vnoquoque noſtrûm, in quo & viuimus, & ſumus, & mouemur.*

Anagog. quod tamen accipi poteſt vt ſenſus literalis, ac prioris iam dati pars vltima & complementum (gloria enim eſt conſummatio gratiæ) erimus diuinæ conſortes naturæ plenè & perfectè, cùm diuinæ gloriæ, felicitatis & regni Deus nos faciet participes in cœlo. Nam, vt ait S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 3. v. 2. *Cùm apparuerit, ſimiles ei erimus.* & S. Auguſtinus tract. 51. in Ioannem: *Quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quam vt ſit vbi eſt vnicus, non æqualis factus diuinitati, ſed conſociatus æternitati?* Idipſum innuit Petrus, dicens: B *vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ*, puta diuinæ gloriæ participes. Deus enim per lumen gloriæ oſtendens ſe clarè beatis, eóſque ſeipſo implens & beans, ita ſe in eos transfundit, vt eos ſibi ſimiles efficiat, puta beatos, glorioſos, diuinos & quaſi Deos: nec enim altiùs aſſurgere poteſt homo, aut magis Deo vniri, in eúmq; tranſire. Vnde S. Athanaſius ſerm. 4. contra Arian. *Vt enim Dominus*, ait, *induto corpore factus eſt homo: ita & nos homines ex verbo Dei deificamur* (θεοποιούμεθα, id eſt, *ſimus Dei*) *eo quòd illud receptum ſit in carne, & iam inde vitam æternam adipiſcamur.* Et Nazianzenus orat. 42. ait hominem diuinitatem conſequi, vt Dei claritatem C videat; vbi Nicetas: *Deificatio*, ait, *omnis actionis & contemplationis eſt terminus. Deificatio*, id eſt, Dei viſio & contemplatio: per hanc enim beati Deum ita poſſident, vt cum eo quaſi deificari & in Deum tranſire videantur, perinde ac ferrum planè ignitum in ignem conuerti videtur.

Anagoge.

Hoc ſenſu particula *vt*, cùm dicitur, *vt efficiamini diuinæ conſortes naturæ*, propriè ſignificat cauſam efficientem & finalem: gratia enim efficit gloriam, quæ nos facit conſortes diuinæ naturæ & beatitudinis, atque gloria eſt finis gratiæ. Nam in priori ſenſu literali *vt*, ſignificat cauſam formalem: gratia enim formaliter nos facit conſortes diuinæ naturæ, id eſt, gratos Deo, amicos, filios & hæredes D Dei, homines diuinos & Deiformes.

Denique ex hoc loco Henricus à Gandauo quodlib. 13. quæſt. 12. cenſuit beatitudinem & viſionem Dei fieri per illapſum diuinitatis, ita ſcilicet vt beatus videat Deum, hácque viſione beetur non producendo, nec actiuè eliciendo hanc viſionem, ſed mere paſſiue ſe habendo: Deum enim ſolum ſuo illapſu illam efficere & producere primùm in anima, deinde in animæ potentiis. Primò ergo, inquit, ipſa animæ eſſentia illuminante increata luce, ſcilicet ipſa Deitate per illapſum lucet, & inflammata ardore charitatis ita ardet, vt in ipſa appareat nihil niſi Deus; ſicut in ferro candente nil apparet niſi ignis: deinde deriuatur in E potentias, nempe in intellectum purgando ipſum vt clariùs videat; & voluntatem vt ardentiùs amet, itaque tota anima ſit igne diuinitatis accenſa. Sic Henrici ſententiam de formali beatitudine, quæ eſt ipſa viſio & amor Dei viſi, explicant & refellunt D. Soto in 4. diſtinct. 49. quæſt. 1. art. 3. & Scotus diſtinct. 49. quæſt. 2. Noſter tamen Vaſquez 1. 2. diſput. 8. cap. 1. meliùs cenſet Henricum loqui de beatitudine & illapſu diuinitatis obiectiuo, non formali: Deitas enim eſt noſtra beatitudo non formalis, ſed obiectiua: quia ſcilicet ipſa eſt obiectum quod ſui viſione nos beat.

Illapſus Dei in beatos qualis.

Fugientes, ἀποφυγόντες in aoriſto, id eſt, *cùm aufugeritis.* Pagnin. & Tigur. *Si refugeritis eius quæ in*

mundo eſt concupiſcentia corruptionem, τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς, id eſt, corruptionem quæ eſt in concupiſcentia in mundo. Pagnin. & Tigur. Si refugeritis à corruptione quæ eſt in mundo per concupiſcentiam: concupiſcentia enim cùm ſit carnalis & ſordida, planè repugnat diuinæ naturæ, quæ puriſſimus & ſanctiſſimus eſt ſpiritus. rurſum ipſa corrumpit tam corpus, quam animam: vnde Cæſarius Arel. homil. 11. *incomparabiliter*, ait, *grauiorem putorem reddunt cogitationes luxurioſæ, quam cloaca.* Si ergo diuinæ naturæ conſortes effici cupimus, neceſſe eſt vt concupiſcentiæ renunciemus & bellum indicamus. Vnde S. Leo ſerm. 1. de Natiuit. *Deponamus ergo*, inquit, *veterem hominem cum actibus ſuis, & adepti participationem generationis Chriſti, carnis renunciemus operibus.* Idem ſerm. 2. de Aſcenſ. *Surſum vocatos animos*, ait, *terrena deſideria non deprimant, ad æterna prælectos peritura non occupent, viam veritatis ingreſſos fallaces illecebræ non retardent, & ita à fidelibus hæc temporalia decurrantur vt peregrinari ſe in hac valle mundi cognoſcant, in qua etiamſi quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequiter, ſed tranſeunda ſunt fortiter.* & mox: *Cui autem niſi diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad ſuperna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, & ab illis ſedibus de quibus ille excidit gaudet abducere.* S. Hilarius in Pſalm. 118. litera Heth: *Patens*, inquit, *Deo eſt fidelis pectoris & ampla poſſeſſio, vt inhabitet & inambulet. Sed quis inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum Deus. Ecce promiſſam nobis ab eo portionem, vt ſimus Dei inhabitatio. Et dum in nobis ambulat, ſit nobis ipſe poſſeſſio, ſi ſeculum relinquamus, ſi poſſeſſioni terrenæ labilis renunciemus, ſi hæreditatem caducorum reſpuamus, ſi viuentes de ſeculo exeamus.* Qui enim ſemel ſe in diuinitatem inſerit animus, non niſi Deo & diuinis paſcitur, cætera vt exilia & vilia faſtidit.

Fugienda cōcupiſcentia.

VERS. 5. *Vos autem omnem ſollicitudinem ſubinferentes.*] Græca addunt, καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, id eſt, *& hoc ipſum*, ſcilicet facite, vt fugiatis concupiſcentiam, ſicut iam dixi, ad id *omne ſtudium conferentes.* ita Clarius, Caietan. Vatabl. Tranſit S. Petrus à Deo eiúſque donis ad fidelem, eiúſque officium, vt ſcilicet donis D Dei iam dictis digne vtatur, obſequatur, cooperetur, nec otioſa ea eſſe ſinat; ſed ea operando adaugeat & perficiat, vt quaſi ſeruus fidelis Deo teposcenti rationem talentorum dicere poſſit: *Domine mna tua decem mnas acquiſiuit*, Lucæ 19. v. 16. ideóque ab eo audiat: *Euge ſerue bone, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem ciuitates.*

Nota pro *ſubinferentes* Græcè eſt παρεισενέγκαντες, quod ex duabus præpoſitionibus componitur, ſcilicet εἰς, id eſt, *in*, & παρὰ, id eſt, *ſub*, præter, prope, obiter. Hæc ergo vox ſignificat primò gratiam per ſe ſolam non ſufficere ad ſalutem, ſed requiri cooperationem liberi arbitrij, *vt ſubinferatur adiutenE do etiam noſtra voluntatis efficacia. Adiutor enim noſter Deus dicitur, nec adiuuari poteſt, niſi qui etiam aliquid ſponte conatur: quia non ſicut in lapidibus inſenſatis, aut ſicut in eis in quorum natura rationem voluntatémque non condidit, ſalutem noſtram Deus operatur in nobis*, ait S. Auguſtinus lib. 2. de pecc. mer. c. 5. Idem ſerm. 43. de verbis Domini: *Age*, inquit, *ſi agaris: & bene agis, ſi à bono agaris.*

Secundò, τὸ παρὰ, id eſt, *ſub*, ſignificat in operibus gratiæ & ſalutis præire gratiam quaſi dominam, ſubſequi verò voluntatem quaſi pediſſequam & ancillam. Vnde ait: *miniſtrate*, quaſi miniſtri gratiæ; gratia enim excitat voluntatem, vt aſſur-

A gat ad opus cœleſte & diuinum, vti docet Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 5. Errauit ergo Pelagius, qui gratiam fecit pediſſequam naturæ & liberi arbitrij: *Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle & perficere*, ait Paulus Philip. 2. 13. vtrique per gratiam. Gratia ergo excitans & operans præuenit voluntatem: voluntas deinde gratiæ cooperatur, itaque gratia ex operante fit cooperans. Natura enim & voluntas ad opera ſalutis eſt infirma, impotens & per peccatum mortua: per gratiam ergo quaſi animata & viuificata à ſomno & morte excitatur, roboratur & fit potens ad pœnitendum, ſperandum, amandúmque Deum, iuxta illud: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus*, B Epheſ. 5. 14.

Tertiò, τὸ παρὰ, id eſt, *ſub*, *præter*, ſignificat præter voluntatis & naturæ meritum & ordinem eſſe, quòd illa ad hæc dona ſalutis & gloriæ, quæ ſupra ſunt & ſuperioris ordinis, ordinetur; nimirum quòd debeat voluntas à gratia ſupra naturam eleuari & quaſi fieri ſupernaturalis, vt ſupernaturalia opera fidei, ſpei, charitatis, &c. operari poſſit, quibus perueniat ad ſalutem: in iuſce enim operibus voluntas nil per ſe poteſt; ſed debet eleuari à gratia: vnde à gratia habet opus omnem dignitatem & meritum; à gratia enim habet quòd ſit opus charitatis cœleſte, ſupernaturale, diuinum, meritorium vitæ æternæ: à voluntate verò habet C quòd ſit opus humanum, voluntarium, liberum. τὸ ergo παρὰ ſignificat voluntatem quaſi præter ordinem, per gratiam eleuatam irrepere & inſinuare ſeſe in hos actus ſupernaturales, nec ſuis viribus quicquam poſſe operari in hiſce actibus; ſed omnes vires ad eos operandos accipere à gratia: ſicut ergo ferrum per ſe non poteſt calefacere; ſed ſi igni vniatur fiátque ignitum, ab igne accipit vim calefaciendi & vrendi: ſic pariter & voluntas à gratia accipit vim credendi, ſperandi, amandi Deum, &c.

Quartò, τὸ εἰς, id eſt, *in*, ſignificat voluntatem tantùm Dei donum debere ſtudioſè complecti, omnéſque ſuas vires conferre & inferre in opera hæc diuina. Vnde ait, *omnem ſollicitudinem*, Græcè σπουδὴν, id eſt, *ſtudium*, diligentiam, ſollicitudinem, niſum, conatum, *ſubinferentes miniſtrate*, ἐπιχορηγήσατε, id eſt, *ſuggerite*, ſuppeditate, præſtate, ſubminiſtrate, adiicite, adiungite.

In fide.] Aliqui legunt τῇ πίστει, id eſt, *fidei*. q. d. ſubminiſtrate fidei veſtræ vigorem & virtutem, item ſcientiam, abſtinentiam, patientiam, pietatem, &c. Facite ſcilicet vt fides veſtra non ſit otioſa, ſed harum virtutum operatrix & negotioſa.

Verùm alij paſſim legunt ἐν τῇ πίστει, *in fide*, id eſt, cum fide, vel per fidem: fides enim viua excitat virtutem, patientiam, pietatem, &c. Vbi nota, vox *in* ſignificat primò connexionem virtutum, ſcilicet eas inter ſe eſſe cōnexas, q. d. fidei annectite virtutem, virtuti ſcientiam, &c. Secundò, vnam ab alia roborari & vigorem accipere, q. d. fidei inſerite virtutem, virtuti ſcientiam quaſi medullam oſſi, vigorem membris, ſpiritum corpori: eneruis enim & infirma eſt fides, niſi virtute ſuffulciatur; & virtus niſi ſcientia dirigatur, &c. Tertiò, earum medium & ordinem, q. d. in fide, id eſt, *per fidem excitate* in vobis virtutem, per virtutem ſcientiam, per ſcientiam abſtinentiam, &c. Quartò, earum coronam & coronidem: ſicut enim annulus aureus inſertus alteri, & hic alteri & alteri, efficit catenam & quaſi coronam aurcam: ita fides inſerta virtuti,

virtuti, virtus ſcientiæ, ſcientia patientiæ, patientia pietati, &c. efficit orbem & coronam virtutum, quæ inſtar monilis, aut cycladis aureæ mirè veſtit, ornat & perficit animam.

Virtutem.] τὴν ἀρετὴν, id eſt, *virtutem* propriè dictam, non δύναμιν, id eſt, *potentiam*, q.d. fidei iungite virtutum opera, cognitioni addite praxim. ita OEcum. Secundò & aptiùs, per virtutem accipe virtutis vigorem, robur & fortitudinem: nam ἀρετὴ dicitur quòd habeat aliquid Ἄρεος, id eſt, *Martis*, puta quòd Martialis ſit, bellicoſa, maſcula, robuſta, generoſa, heroica. Si enim quamlibet virtutem acciperet, non ſubiungeret patientiam, pietatem, &c. vtpote quæ ſub generico virtutis nomine quaſi ſpecies comprehenduntur. Senſus ergo eſt, q. d. commendo vobis ô fideles vti fidei robur, ita vigorem virtutis, putà fortitudinem ad omnia ardua heroicè ſuperanda; quam aliis elogiis vobis non commendo, quia ipſa ſe ſua ſpecie & pulchritudine ſat ſupérque commendat. nimirum non eget honeſtamento virtus; ipſa ſuum decus eſt, ſicut vitium & mollities animi non eget vituperio; ipſa enim ſibi dedecus eſt: virtus enim à viro dicta eſt; vnde propriè ſignificat fortitudinem, quòd ea viro congruat. ita Cicero Tuſcul. 2. *Appellata eſt*, ait, *ex viro virtus. Viri autem propria maximè eſt fortitudo, cuius munera duo maxima ſunt, mortis doloriſque contemptio. Vtendum eſt igitur his ſi virtutis compotes, vel potiùs ſi viri volumus eſſe; quoniam à viris virtus nomen eſt mutuata.* Virtus ergo eſt perferendorum malorum fortis atque inuicta patientia. Idem Philip. 4. *Omnia alia*, ait, *falſa, incerta ſunt, caduca, mobilia, virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari poteſt, nunquam dimoueri loco.* Virtus ergo poſcit robur Socraticum. & Virgil. 5. Æneid.

Virtus eſt martia.

Virtutis etymon.

Tunc pudor incendit vires & conſcia virtus.

Hinc rurſum Cicero ad Plancum lib. 10. docet virtutem omnia quantumuis ardua tranſcendere, omnia occupare: *omnia ſumma*, ait, *conſecutus es virtute duce, comite fortuna.* & pro Plancio: *Is gloria maximè excellit, qui virtute plurimum præſtat.* Pindarus verò in Iſthmiis Ode 6. *Si quis hominum*, ait, *ſumptu delectatus & labore, exercet à Deo ſtructas virtutes, ſimul Deus illi amabilem gloriam ſerit, iam ad vltimos fines felicitatis appellens ancharam ſecus, diuinitus honoratus exiſtens.* Clemens Alexandr. lib. 4. ſtromatum citat illud Simonidis: *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus.* & Heſiodum, qui dicit ſudorem ante virtutem eſſe poſitum:

——via longa eſt atque accliuis ad ipſam.
Ardua namque prius, ſed cùm ad faſtigia ventum,
Fit facilis.

Exigit ergo S. Petrus, vt fideles in fide & vita Chriſtiana ſint non ſegnes & debiles, ſed alacres & valentes, vti fuit S. Valentinus martyr, qui ſuo fidei verbique vigore & valore penè Claudium II. Imp. ad Chriſtum conuertit; vt habent eius acta 14. Februarij. Tales fecit S. Petrus ſuos ciues & ſubditos, vt Romani eſſent, id eſt, Valentini. Roma enim primitus dicta eſt Valentia, teſte Solino Polyhiſt. cap. 2. & Dionyſ. Halicarn. lib. 1. Antiqu. Roman. vnde etiam Græcè dicitur ῥώμη, id eſt, *robur*.

Hinc illa virtus martyrum Romanorum, in continuis perſecutionibus & tormentis à S. Petro vſque ad Sylueſtrum, putà à Nerone vſque ad Conſtantinum per trecentos annos: quibus proinde rectè accinas illud Pſalm. 67. v. 36. *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, Deus Iſraël, ipſe dabit*, imò dedit, *virtutem & fortitudinem plebi ſuæ: benedictus Deus,* qui facit martyres fortes, quaſi nouos Iſraëles dominantes tyrannis ipsique Deo.

In virtute autem ſcientiam.] Primò, per ſcientiam OEcum. accipit perfectam myſteriorũ Chriſti & Dei cognitionem, quæ inquit, *non cuilibet aduenit, ſed ei tantùm, qui ex operibus præſtantioribus per habitum exercitatos ſenſus ſibi comparauit.* Secundò, S. Auguſt. 14. de Trinit. cap. 1. *Sapientia*, ait, *eſt rerum diuinarum cognitio; ſcientia verò rerum humanarum.* Tertiò, Arias per ſcientiam accipit intellectum S. Script. Quartò, Greg. de Valentia 1. p. diſput. 1. q. 1. puncto 3. §. 1. & alij Scholaſtici per ſcientiam accipiunt Theologiam, quæ ex principiis fidei concluſiones theologicas educit, quam ex hoc loco probant eſſe ſcientiam. Quintò & genuinè, per ſcientiam accipe practicam, putà prudentiam Chriſtianam & diuinam, quæ docet quid Chriſtiano, quolibet loco, tempore cæteriſque circumſtantiis agere aut non agere conueniat, quam S. Antonius dicebat eſſe principem, S. Bern. ſerm. 49. in Cant. aurigam virtutem cæterarum. vide Caſſian. collat. 2. c. 2. Vnde S. Petrus ait hanc ſcientiam parere abſtinẽtiam, patientiam, pietatem, amorem fraternitatis & charitatem. Rurſum eam naſci ex virtute, id eſt, fortitudine: fortis enim & maſculus animus rectus eſt, rectéque de agendis iudicat: mollis verò & effeminatus, quia in ſuas cupiditates nimis propendet, hinc prauus eſt, & peruersè de agendis iudicat. Vide S. Bern. ſerm. 3. in Vigil. Natiui. vbi damnat eam doctrinam quæ operibus bonis deſtituitur, ſolámque veram eſſe ſcientiam docet eam, quæ vitam componit & mores emendat. Idem ſerm. 36. in Cant. *Sunt*, ait, *qui ſcire volunt vt ſciant, & turpis curioſitas eſt: & ſunt qui ſcire volunt vt ſciantur & ipſi; & turpis vanitas eſt: & ſunt qui ſcire volunt vt ſcientiam ſuam vendant; & turpis quæſtus eſt. Sed ſunt quoque qui ſcire volũt vt ædificent; & charitas eſt: & item ſcire volunt vt ædificentur; & prudentia eſt. Horum omnium ſoli vltimi duo non inueniuntur in abuſione ſcientiæ: quippe qui ad hoc volunt intelligere, vt bene faciant.* Idem lib. de conſcientia c. 2. *Multi*, ait, *ſcientiam quærunt, pauci conſcientiam.* vera ergo ſcientia dirigit, rectamque & ſanctam facit conſcientiam. vnde S. Auguſt. Epiſt. 119. c. 21. *Sic*, inquit, *adhibeatur ſcientia tanquam machina quædam, per quam ſtructura charitatis aſſurgat.*

Scĩẽtia quintuplex.

Vera ſcientia quæ.

VERS. 6.

In ſcientia (id eſt, cum ſcientia, & per ſcientiam) *autẽ abſtinentiam.*] Scientia enim, ſiue Ethica Chriſtiana primò docet abſtinentiam, ſiue temperantiam in cibo & potu cæteriſque carnis voluptatibus, ne per eas magnitudinem donorum Dei afficiamus contumelia, ait Clarius: niſi enim hæ primò refrænentur, ad alias virtutes progreſſus fieri nequit; præſertim quia ex intemperantia & gula omnia vitia oriuntur, vt docet S. Gregor. 3. parte paſtor. admon. 20. Adde ſcientiam & abſtinentiam eſſe comites & quaſi ſorores, vt vna ſine alia reperiri nequeat: vnde Daniel cum ſociis cap. 1. per abſtinentiam adeptus eſt rerum omnium ſcientiam. & Salomon: *Cogitaui*, ait, *in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitarémque ſtultitiam*, Eccleſ. 2. 3. Rurſum abſtinentia connexa eſt virtuti & fortitudini: nam, vt ait S. Bernard. ſerm. 1. de omnibus Sanctis: *Quid mirabilius, aut quod martyrium grauius eſt, quam inter epulas eſurire, inter veſtes multas & pretioſas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas oſtentat malignus, quas deſiderat noſter iſte appetitus?* Pro abſtinentiam Græcè eſt ἐγκράτειαν, id eſt, *temperantiam*, vel

Scientia & abſtinentia ſunt ſorores.

vel *continentiam*, quæ generalis eſt virtus modum ponens ſuperbiæ, iræ, gulæ, libidini, auaritiæ, acediæ, vitiiſque omnibus, omnéſque actiones hominis moderans & componens. vnde OEcum. per continentiam accipit modeſtiam quæ ſcientiam moderetur, ne ſuperbiat, mentémque inflet. Alij accipiunt caſtitatem: hæc enim eſt comes & ſoror ſapientiæ. Vnde vtraque ſpecie matronæ in viſione apparens S. Gregorio Nazianz. dixit: *Nota tibi ſumus & familiares. Altera enim ex nobis ſapientia, altera caſtitas dicitur; & miſſa ſumus à Domino tecum habitare, quia iucundum nobis & mundum in tuo corde habitaculum præparaſti.* ita Ruffinus in Prologo Apolog. & Aldhelmus de laudib. virgin. c. 13.

In abſtinentia autem patientiam.] quia, vt ait S. Gregor. 3. part. paſt. admon. 20. *mentes abſtinentium plerumque impatientia à ſinu tranquillitatis excutit, hinc S. Petrus eis vt adeſſet admonuit*; quod intellige de rigida & nimia abſtinentia ac ieiunio: hæc enim corpus debilitat & exſiccat, ideóque bilem acuit, indéque iram & impatientiam. Moderata enim abſtinentia & ſobrietas vti corpus, ita & animum componit, facítque moderatum, patientem & hilarem; idque ſignificat hîc S. P tus: *in abſtinentia* enim, id eſt, per abſtinentiam, ait, *miniſtrate patientiam*: patientia enim maior altiórque eſt virtus quàm ſit abſtinentia. vnde Sapiens Prouerb. 16. 32. *Melior eſt*, inquit, *patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium*; quia, vt explicat S. Gregor. homil. 25. ab hoc vrbes *quæ extrà ſunt vincuntur; per patientiam verò ipſe à ſe animus ſuperatur, & ſemetipſum ſibimetipſi ſubycit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ ſternit.* Pro *patientiam* Græcè eſt ὑπομονήν, id eſt, *tolerantiam, ſuſtinentiam*, per quam aliqui accipiunt perſeuerantiam in abſtinentia, vt ſcilicet abſtinentia non ſit vnius diei aut menſis, ſed continua per omnem vitam, vtque omnibus voluptatibus & tentationibus fortiter & conſtanter reſiſtat (non rarò enim fit vt quẽ tormenta non vincunt, vincat voluptas) vti de adoleſcente illo, qui à muliere tentatus præmordens linguam, illam in eam expuit, refert S. Hieron. in vita S. Pauli Eremitæ, itaque voluptatem vincentem vicit.

In patientia (per patientiam) *autem pietatem*, εὐσέβειαν, id eſt, *Dei cultum*, vt homo patiens in Deum pius euadat: afflictiones enim eum deiiciunt faciúntque humilem, ac cogunt vt inuocet Deum pro ope. *Patientia*, ait OEcumen. *ſubintrans rem omnẽ abſoluit, & perfectiorem erga Deum obedientiam reddens, pietatem nobis conciliat.* Porrò pietas, quia Deum reſpicit & colit, altior eſt gradus, maiórque virtus quàm ſit patientia. Eſt ergo hic catena, ſimúlque climax & gradatio virtutum. Vnde Beda & Dionyſ. octo haſce ſancti Petri virtutes aſſimilant octo gradibus quibus aſcendebatur ad templum Salomonis. Inſuper iungit Petrus patientiam pietati, vt doceat fideles qui tam multa & dura patiebantur, ea omnia referre per pietatem ad Dei cultum; vt illius amore & honore omnia generosè ſuſtineant, vti fecere Martyres. Pietas ergo eſt condimentum & perfectio patientiæ; ſicut patientia eſt occaſio & illex pietatis.

Aliqui per pietatem accipiunt benignitatem, quaſi requirat S. Petrus vt patiens erga eos qui ſe affligunt ſit pius, id eſt, benignus, beneficus & miſericors. vnde S. Aug. 10. Ciuit. 1. ait εὐσέβειαν, id eſt, *pietatem*, licet propriè congruat Deo, tamen ſæpe in operibus miſericordiæ frequentari: quia hæc mirè placent Deo, iiſque quaſi ſacrificiis ipſe placatur. Verùm hæc opera includuntur in amore fraternitatis, de quo ſubdit S. Petrus:

In pietate autem amorem fraternitatis.] quia Deo non placet pietas niſi amore fraterno condiatur, ſi ſcilicet ſit expers beneficentiæ, iuxta illud: *Miſericordiam volo & non ſacrificium*, Matth. 9. 13. vbi ſignificat Deus ſe magis coli & honorari amore fratrum, quàm ſacrificio. Vult ergo ipſe pietatem fidelium non eſſe aridam & otioſam, ſed ad fratrum amorem, id eſt, proximorum commoda & ſalutem dirigi. Contra hoc peccant nonnulli fideles ita ſuis deuotionibus addicti, vt fratrum & pauperum obliuiſcantur, quin & auarè ſua recondant, nec quicquam in egentes conferre velint. Vers. 7.

In amore autem fraternitatis charitatem.] Charitas enim eſt ſumma & culmen virtutum, quæ earum orbem & circulum iam recenſitum perficit & coronat; éſtque quaſi gemma in annulo.

Vult ergo S. Petrus amorem fraternum non merè eſſe fraternum, id eſt, manare ex nudo amore proximi, ſed condiri & animari vera charitate Dei, vt ſcilicet ex amore Dei amemus proximum quaſi imaginem & participium Dei, adeóque in proximo amemus Deum, illíque ſubueniamus propter Deum, ideóque non diſtinguamus in proximo qualitates & conditiones, vt, v. g. amemus ciues, non exteros; cognatos, non à cognatione remotos; amicos, non inimicos: Deus enim inter hos non diſtinguit; ſed omnibus ſe Deum exhibet pluendo ſuper bonos & malos, benefaciendo iuſtis & iniuſtis, ideóque charitas Dei neminem excludit, ſed omnes ſuis viſceribus complectitur. *Amicos diligere omnium eſt: inimicos autem ſolorum Chriſtianorum*, ait Tertullian. ad Scapulam cap. 1.

Hæc eſt ergo catena octo virtutum S. Petri perfectè ornans Chriſtianum, ſi nimirum fidei iungatur virtus, virtuti ſcientia, ſcientiæ abſtinentia, abſtinentiæ patientia, patientiæ pietas, pietati amor fraternus, amori fraterno charitas. In his conſiſtit ſumma & perfectio vitæ Chriſtianæ: hæ ſanctum, abſolutum & perfectum efficiunt Chriſtianum: fides enim, pietas & charitas reddunt officium debitum Deo: ſcientia, abſtinentia & patientia reddunt debitum ſibi: amor fraternus reddit debitum proximo. Catena virtutum.

Hæc enim ſi vobiſcum adſint.] Græca habent ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα, quæ vel conditionatè verti poſſunt, vti vertit noſter, vel abſolutè: *hæc enim cùm vobis adſint.* ita Pagnin. & Tigur. aptiùs tamen conditionatè: exhortatur enim S. Petrus fideles ad ſtudium virtutum ex earum fructu, dicens: *hæc enim ſi vobiſcum adſint & ſuperent*, id eſt, abundent, exuperent: hoc enim ſignificat τὸ πλεονάζοντα (perperam ergo Beda, Gloſſa, Hugo & Thomas Anglicus, *ſi ſuperent*, inquiunt, hoc eſt, ſi vincant vitia contraria) *non vacuos*, Græcè ἀργούς, id eſt, *otioſos, nec ſine fructu*, bonorum operum: vnde pro ἀκάρπους, id eſt, *ſine fructu*, aliqui legunt ἀπράκτους, id eſt, *ſine opere*, *vos conſtituent in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.* q. d. ſi adſint vobis virtutes quas iam recenſui, efficient vt veſtra fides & cognitio Chriſti non ſit inanis, otioſa, infrugifera & expers meriti, ſed in opera virtutum iam dictarum ſeſe exerat, itáque ſit plena, negotioſa, frugifera Vers. 8.

ra & ingenti meritorum numero diues & locuples. ita Adamus, Atias, Salmeron, Titelman. & alij. Dicit hoc S. Petrus contra Simonem & Gnoſticos, qui docebant nos ſola fide iuſtificari, vti docent moderni Huguenoti, quos rectè Hugnoſticos voces. Vnde contra eoſdem S. Iacobus c. 2. multis probat fidem ſine operibus eſſe vanam & mortuam. Secundò, Lyra, Hugo, Dionyſ. per cognitionem Chriſti accipiunt viſionem beatificam. q. d. hæ virtutes parient vobis cognitionem Chriſti perfectam, ſcilicet viſionem beatificam. Addit Caietan. q. d. hæ virtutes facient vt in hac vita creſcatis in cognitione & amore Chriſti. Fauent Græca quæ habent, *εἰς τὴν ἐπίγνωσιν*, id eſt, *in cognitionem*, ſcilicet maiorem & pleniorem, iuxta illud c. 3. 18. *Creſcite in gratia & cognitione Dei noſtri.*

Denique OEcum. Hugo, Gloſſa, & Cathar. per cognitionem Chriſti accipiunt diem iudicij, quo ſcilicet Chriſtus cogniturus eſt, examinaturus & iudicaturus de ſingulorum virtutibus & vitiis. Verùm prima expoſitio vti planior, ita & germanior eſt, præſertim quia S. Petrus *ἐπίγνωσιν* vocat cognitionem quam in hac vita habemus de Chriſto, vt patet verſ. 2. & 3. diem autem iudicij & beatificæ viſionis vocat diem reuelationis Chriſti, vt patet Epiſt. 1. cap. 1. verſ. 5. 7. 13.

Nota, pro *conſtituent* Græcè eſt *καθίστησιν*, id eſt, *ponent*, ſtatuent, collocabunt, q. d. hæ virtutes vos deducent ad veram & plenam cognitionem & ſcientiam, in eáque quaſi in luce clariſſima & iucundiſſima fixè firmitérque collocabunt, adeóque à cognitione viæ deducent ad cognitionem & viſionem patriæ, in qua videbitis facie ad faciem Deum Deorum in cœleſti Sion. Significat S. Petrus veram & plenam cognitionem Dei & Chriſti eſſe ſummum bonum, & beatitudinem tam huius vitæ per fidem, quàm futuræ per ſpeciem & viſionem, iuxta illud Chriſti: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*, Ioannis 17. Opponit enim S. Petrus virtutibus præditos & virtutibus deſtitutos, quòd iis præditi collocentur in plena cognitione Dei & Chriſti, quaſi in luce paradiſi; iis verò deſtituti quaſi cæci verſentur in tenebris abyſſi; vnde de iis ſubdit: *Cui enim non præſtò ſunt hæc, cæcus eſt & manu tentans*; virtutes enim ſunt lumina practica quæ animam mirè ornant & illuminant, ac in Dei cognitione quaſi luce clara collocant & confirmant: ſicut fructus arborem ſtabiliunt; faciunt enim vt illa profundiotes in terra radices agat, quibus ſuccum, quem fructibus ſuggerat, hauriat. Hinc Clemens Alexand. 1. Pædag. cap. 6. & 4. ſtrom. cap. 1. ac Damaſcen. Paralippomen. 1. cap. 65. *γνωστικὸν*, id eſt, *ſcientem* & cognitione præditum vocat virum perfectum, qui ſcientiam virtuti & praxi iungit, ac alios quoque docet & perficit.

Vers. 9. *Cui enim non præſtò ſunt hæc.*] Cui deſunt octo virtutes iam recenſitæ, *cæcus eſt*, practicè ſcilicet; quia non habet practicos practicæ fidei & cognitionis oculos: hi enim ſunt virtutes iam dictæ. Hinc Chriſtus de Phariſæis qui habebant fidem praxi virtutum carentem: *Sinite illos*, inquit, *cæci ſunt & duces cæcorum*, Matthæi 15. 14. & ante Chriſtum præuidens eos Iſaias cap. 59. 10. depingit: *Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus, impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui.*

A & Sophon. c. 1. 17. *Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt.* & Iob c. 5. 14. *Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie.* Significat S. Petrus eos qui virtutibus carent, quaſi cæcos in tenebris ignorantiæ verſari, quia carent prudentia & ſcientia practica, quæ eſt lux & dux virtutum. Anag. OEcum. id refert ad aduentum Chriſti ad iudicium, qui erit inſtar Solis fulgidus & glorioſus: *nam tunc improbis cæcitas orietur, quia & iuſtis ad tantum lumen quandam veluti ſentient imbecillitatem.*

Et manu tentans.] putà viam prætentans; cæci enim quia oculis carent, manu viam prætentant & quaſi palpant, necubi labantur vel impingant. — μυωπάζων quid.

B Græcè eſt *μυωπάζων*, quod primò verti poteſt, *clauſis oculis exiſtens & incedens*: *μύω* enim eſt *claudo*, *ὦπας* vocant *oculos*. Secundò *μυωπάζων*, id eſt, *muris habens oculos*, *μῦς* enim eſt *mus*: murem accipe ſubterraneum, putà talpam, q. d. qui virtutibus caret, cæcutit vt talpa, quæ manibus palpat & terram ſubruit. Vbi nota eos qui non virtuti, ſed carni & mundo ſtudent, rectè compatari talpis; primò, quia ſicut talpæ habent oculos, quos ipſa curioſè inuitus ſum, ſed pellicula obductos, ne à terra dum eam ſubruunt lædantur, ideóque eorum vſu, putà viſu, deſtituuntur; ſic & iſti mentem habent, ſed cupiditatibus velatam & cæcatam, ideóque ea non vtuntur; quia ſenſibus aguntur velut talpæ terræ incumbentes: quare in aggerendis opibus rebúſque terrenis diſcernendis ſunt lynces, in cœleſtibus talpæ. Id de talpa docet Ariſtot. lib. 1. de Hiſtor. anim. c. 9. *Habent*, inquit, *oculos animalia, quæ animal generant, omnia præter talpam, quam modo quodam habere dixerim, cùm tamen omnino habere negem: quippe cùm omnino quidem nec videat, nec perſpicuos habeat oculos: verùm ſi quis prætentam membranam detrahit, locus oculorum apparet & pars nigra eorundem.* Vnde illud Virg. *Talpæ oculis capti.* & Plinius lib. 30. c. 3. ait *talpas à natura damnatas cæcitate perpetua.* Idem lib. 11. c. 37. *Talpis*, ait, *viſus non eſt, oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranam.* Secundò, talpæ quia non vident, hinc acutiùs audiunt, natura penſante viſum auditu, ibíque vim alibi occluſam fortiùs excrente. ita Plinius lib. 10. c. 69. docet hominem ſuperate cætera animalia tactu & guſtu; at reliquis ſenſibus ſuperari ab iiſdem: nam *aquilæ*, inquit, *clarius cernunt, vultures ſagaciùs odorantur, liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in ſublime tendente, ſermonem exaudiunt*; ſed fabuloſum eſt quod addit: *Si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur & profugere.* Ita mundani auditu pollent, totíque ſunt auriti vt audiant noua, curioſa, ſecreta, præſertim quæ proximi famam lædunt, etiam abſentis & toto orbe ſemoti, atque apud Antipodes degentis. Tertiò, talpæ ita terræ inhiant, vt defoſſæ videantur ſepultíſque ſimiles, ait Plinius lib. 11. c. 37. ita carnales in carne, mundani in mundo ſe defodiunt & ſepeliunt. Quartò, talpæ ſua antra habent ſub terra, lucifugæ ſunt, ſolémque fugiunt: in ſua antra germina & radices pro annona coaceruant: ita auari non niſi coacernandis opibus, guloſi deliciis, ſuperbi honoribus ſtudent. Quintò, talpæ inſano labore pedibus quaſi manibus tettam aſſiduè ſuffodiunt, adeò vt integras ſubinde vrbes ſubruant. ita Plinius lib. 8. c. 29. *M. Varro, ait, auctor eſt à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum, à talpis in Theſſalia: à ranis ciuitatem in Gallia pulſam, ab locuſtis in Africa ex Gyaro Cycladum inſula incolas à viu*

Margin notes (right column): Reſp. 1. — 2. — Carni dediti ſunt talpæ — 1. — 2. — 3. — 4. — 5.

Gutter letters: C, D, E.

à muribus fugatos. Ita mundani qui inſano cupiditatis alicuius œſtro agitantur, vt ea potiantur omnia concitant, omnia miſcent & turbant, adeóque integras ſæpe vrbes & regna conuellunt, bellis cædibúſque conficiunt. A

μυωπάζων. ... ſignifica-tio.

Tertiò μυωπάζων verti poteſt, *conniuens*, vel *nictans oculis*: vnde ab Ariſt. ſect. 31. Problem. myopes vocantur qui proxima vident, remota non vident. & Heſychius in Lexico: μυωπάζειν, ait, λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. Gellius verò lib. 4. c. 2. myops, inquit, eſt luſcioſus: & OEcum. hîc *luſcioſum eſſe*, ait, *id eſt*, μυωπάζειν, *nihil aliud ſignificat, quàm cæcutire*. & clarè Budæus, *Myopes*, ait, *dicuntur, qui inde ab initio ortus ſui niſi admota oculis contueri nequeunt*; cuiuſmodi multos videmus qui res intuendas oculis propè contingunt, & limis etiam ſemiclusíſque oculis aſpiciunt, quos luſcioſos vocamus, Græci νυκτάλωπας nuncupant. Sic ergo S. Petrus myopes vocat eos, qui terrena ſapiunt, vtpote qui non cernant cœleſtia, longiùs ſcilicet & quaſi extra mundum poſita, ſed terreſtria tantùm, quæ proxima ſunt: quanquam hoc non ſatis congruit cum τῷ *cæcus eſt*, niſi per cæcum accipias cæcutientem. Verè S. Gregor. 25. moral. c. 9. *Qui*, inquit, *errant in Dei cognitione, iuſtè traduntur vt errent pariter in agendis*; imò S. Paulus Rom. 1. 28. loquens de Philoſophis qui cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt: *Et ſicut*, inquit, *non probauerunt Deum habere in notitia*; *tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate*, &c. Sicut ergo fides mater eſt omnis virtutis; ita infidelitas omnis vitij. B C

Hinc tales ſunt ſimiles veſpertilioni (μυωπάζων enim per ω, deduci poteſt ab ὦπι, id eſt, *veſpertilio*) qui conflatus eſt ex mure & aue, videtúrque talpa alatus, ideóque parum videt: vnde ſolem fugit, & noctu volat, de quo plura dixi Iſaiæ 2. v. 20. De his ait Chriſtus: *Modicum lumen in vobis eſt; ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant; & qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat*, Ioannis 12. 35.

Obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum.] q. d. fidelis qui virtutes abdicat & in vitia relabitur, obliuiſcitur Baptiſmi & Chriſtianiſmi, quo accepit remiſſionem peccatorum in gentiliſmo vel Iudaiſmo perpetratorum, quóque ſpopondit ſe Chriſtianè & ſanctè victurum. Rogatus enim: *Abrenuncias Satanæ & omnibus eius pompis?* reſpondit: *Abrenuncio*. ita OEcum. verè S. Auguſt. lib. 1. contra duas Epiſt. Pelag. c. 13. *Dicimus*, ait, *Baptiſma dare indulgentiam omnium peccatorum, & auferre crimina, non radere*. Vide Concil. Trident. ſeſſ. 5. in decreto de peccato origin. & ſeſſ. 6. cap. 11. D

VERS. 10. *Quapropter fratres magis ſatagite.*] τὸ *magis* poteſt referri vel ad *quapropter*, vti referunt Græca: & tum idem eſt quod *potiùs*. continuátque antitheſin cum eo quod præceſſit. q. d. nolite obliuiſci purgationis delictorum, ſed potiùs ſatagite vt per buna opera certam veſtram vocationem faciatis: vel ad *ſatagite*, q. d. magis magíſque indies ſatagite, &c. Pro *ſatagite* Græcè eſt σπουδάσατε, id eſt, *ſtudete*, date operam, ſatagite. Satagere enim eſt ſatis angi, vel ſatis, id eſt, multum agere quaſi ſollicitum: vnde Quintil. lib. 6. c. 4. *Afer, ait, venuſtè Manlium Suram multum in agendo diſcurſantem ſalientē manus iactantem, togam deÿcientem & imponentem non agere dixit, ſed ſatagere*. Meliùs S. Martha ſatagebat circa frequens Chriſti miniſterium, Lucæ 10. 40. E

Vt per bona opera.] Hæc verba deſunt in Græcis pleriſque codicibus; in nonnullis tamen reperiuntur. Certum eſt ea vel legenda, vel ſubaudienda eſſe. vocationem enim noſtram certam facere non poſſumus, niſi per virtutes quas paulò antè nominauit S. Petrus, eorúmque bona opera. Hæc enim ſunt ſemina beatæ æternitatis & glorioſæ felicitatis. *Quæ enim ſeminauerit homo in terris, hæc & metet in cœlis*, Gal. 6. 8. vbi & additur: *Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam*. & Pſaltes 125. 6. *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos*. vide dicta Iacobi 2. 26.

Perſtringit Petrus Simonem Magum, qui oblitus ſui Baptiſmi & purgationis peccatorum, quaſi cæcus docebat opera non requiri ad ſalutem, ſed ſufficere fidem: ſi quis enim, inquit, in me credat, ſaluus erit. vide dicta Act. 8. 20. & ſeq.

Certam veſtram vocationem & electionem faciatis.] Duplex eſt electio, æquè ac vocatio (hæc enim eſt electionis executio) vna ad fidem & gratiam, altera ad felicitatem & gloriam. Rurſum vtraque eſt duplex, vna enim eſt abſoluta & efficax, qualis eſt iuſtorum & beatorum; altera inabſoluta & conditionata, qualis eſt omnium hominum: omnes enim à Deo vocantur ad gratiam, ſi velint in Chriſtum credere eíque obedire: omnes verò credentes & iuſti vocantur ad gloriam, eam certò aſſecuturi, ſi in fide & iuſtitia vſque ad mortem perſeuerent. Quare vocatio ad gratiam eſt implicita vocatio ad gloriam, ſed inchoata dumtaxat & conditionata.

Iam aliqui accipiunt hîc electionem ad gloriam, eámque abſolutam & efficacem, vnde ex hoc loco contendunt probare, prædeſtinatos efficaciter à Deo ad gloriam eſſe electos ante præuiſa opera, ex mero eius beneplacito, ideóque ſanctum Petrum monere, vt hanc Dei electionem ab æterno factam per bona opera certam faciant.

Verùm alij meliùs cenſent S. Petrum loqui de electione ad fidem & gratiam, conſequenter tamen loqui de electione ad gloriam, non antecedenti & abſoluta, ſed conſequenti & conditionata, q. d. Satagite ô Chriſtiani, vt electionem veſtram ad gratiam & Chriſtianiſmum per bona opera ſtabiliatis, ne ab ea excidatis, ſed in ea conſtanter perſeueretis: ſic enim pariter ſtabilietis & certam facietis electionem veſtram ad gloriam: omnes enim ad gloriam electi & deſtinati eſtis hoc ipſo, quo baptizati eſtis, factique fideles & iuſti, non abſolutè, ſed ſub conditione, ſi videlicet in gratia accepta vſque ad finem vitæ perſiſtatis. Agitur hîc de electione ad gratiam.

Id ita eſſe probatur primò, quia parum probabile, imò incredibile videtur, omnes omnino fideles Ponti, Aſiæ, Cappadociæ, Bithyniæ, ad quos ſcribit S. Petrus, fuiſſe efficaciter prædeſtinatos & electos ad gloriam. Rurſum id S. Petro reuelatum fuiſſe: magis incredibile eſt, S. Petrum idipſum fidelibus omnibus reuelare voluiſſe, omneſque certos facere de ſua ſalute. Probatur 1.

Secundò, quia talis intelligitur hîc electio, qualis vocatio: atqui vocatio intelligitur ad fidem & gratiam: ergo & electio. Minor patet, quia qui vocantur à Deo in hac vita, abſolutè tantùm vocantur ad gratiam: qui enim abſolutè vocantur ad gloriam, ſunt mortui & defuncti in gratia. 2.

Tertiò, idipſum patet ex præcedentibus, ex quibus hanc concluſionem colligit S. Petrus: in præceden 3

cedentibus enim ſuaſit fidelibus virtutes Chriſtianas,vt per illas non vacui, ſed frugiferi appareant & conſtituantur in cognitione Chriſti. Quare cùm ait, *ſatagite vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis*, idem dicit, & explicat id quod dixit v. 8. *Hæc enim ſi vobiſcum adſint & ſuperent; non vacuos nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri Ieſu Christi cognitione.*

4. Quartò, idipſum patet ex immediatè ſequentibus: *ſic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri*, q. d. per bona opera eligemini ad gloriam,& introibitis in æternum Dei regnum.

5. Quintò, quia S. Paulus S. Petri aſſecla fideles vocat prædeſtinatos, electos, vocatos non immediatè ad gloriam,ſed ad gratiam, vti oſtendi Epheſ. 1.& can. 13.in S.Paulum.

6. Sextò, quia electio hæc Dei eſt incerta: vnde iubet S.Petrus vt eam certam faciamus: ergo non loquitur de electione Dei abſoluta & efficaci ad gloriam; hæc enim eſt certiſſima & planè infallibilis,ſed de electione abſoluta ad gratiam,& conditionata ad gloriam.

Obiectio 1. Dices, hæc electio Dei in ſe eſt certiſſima, ſed nobis & aliis eſt incerta: iubet ergo S. Petrus, vt nobis & aliis eam per bona opera certam faciamus.ita Beda,Gloſſa,Hugo & Dion.

Reſpond. Reſpond. id congruè dici non poſſe: pro *certam* enim Græcè eſt *βεβαίαν*, id eſt, *firmam*, fixam, ſtabilem, ſcilicet in ſe,non nobis, vel aliis certam & compertam, q. d. vocatio & electio veſtra ad gratiam, & conſequenter ad gloriam,non eſt in ſe firma & ſtabilis, quia ab eo excidere poteſtis:confirmate ergo eum & ſtabilite per bona opera crebra & continua: ita OEcum. *Studete*, ait, *vt ſtabilem & immutabilem vocationem veſtram & electionem reddatis.*

Obiectio 2. Dices ſecundò, bona opera firmam faciunt electionem Dei, quia ipſam ponunt in executione: opera enim ſunt media, quibus gloriam ad quam electi à Deo ſumus, aſſequimur: ſic enim dicimus in moralibus, intentionem efficacem finis confirmari ab electione efficaci mediorum. Reſpond. nec hoc ſatisfacit.

Refellitur 1. Primò, quia in hominibus id verum eſt, non in Deo. homines enim ſunt mutabiles & inconſtantes, ideóque poſſunt mutare intentionem; vnde eam confirmant per electionem mediorum: Deus autem eſt planè conſtans & immutabilis; vnde intentionem quam ſemel fecit, mutare nequit, vt quos efficaciter ſemel elegit ad gloriam, poſtea reiiciat, aut ab ea excidere ſinat.

2. Secundò, quia Deus eis quos efficaciter elegit ad gloriam, efficaces deſtinat gratias, quibus efficaciter & certò bona opera, quaſi media quibus ad deſtinatam à ſe gloriam perueniant, operentur. Quare dicere potuiſſent fideles S. Petro: Vt quid nobis dicis, *ſatagite vt per bona opera certam veſtram electionem faciatis*; Deo enim id curæ eſt. Deus enim qui nos elegit efficaciter ad gloriam, efficacia quoque nobis dabit media, putà bona opera, quibus hanc gloriam aſſequamur. Si verò nos non prædeſtinauit, ſed reprobauit, ſtatuítque ponere in ſerie reproborum, multò minùs ſatagendum nobis eſt vt bonis operibus reprobationem hanc Dei euadamus: hoc enim nobis tam impoſſibile eſt, quàm impoſſibile eſt Dei decretum refigere & euertere, aut eum cogere vt pro gratia incongrua & inefficaci det nobis congruam & efficacem, quæ ſola electos à Deo perducit ad ſalutem.

3. Tertiò, quia executio reſpondet intentioni, & viciſſim intentio adæquatur executioni: ſicut enim Deus rem facere intendit, ita & eandem exequitur: qualis ergo eſt executio, talis eſt & intentio: atqui in executione Deus non dat gloriam niſi poſt, per, & propter opera bona præuiſa, vti Script. docent & omnes fatentur. Ergo idem facit in intentione & prædeſtinatione, vt ſcilicet non intendat dare gloriam, nec ad eam prædeſtinet, niſi illum, quem præuiderit bene operantem,& bonis operibus immorientem: quia non intendit dare gloriam, niſi tanquam mercedem pro merito operum, Matth. 20. 8. ac tanquam brauium pro victoria certanti promiſſum, Apocal. 3.5.12.21. 2. Timoth. 4.8. Quocirca cùm dat talem gratiam, cum qua præuidet eum bene operaturum & meriturum gloriam, dicitur eum ſtrictè prædeſtinare, quia per merita deſtinat eum ad gloriam, iuxta illud S. Auguſtini libro de bono perſeuerantiæ cap. 14. *Prædeſtinatio eſt præſcientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſimè liberantur, quicunque liberantur.* Cùm verò alicui dat gratiam, cum qua præuidet eum malè operaturum, ideóque damnandum, non eum reprobat, nec damnat, niſi poſt & ob præuiſa demerita: Deus enim ex ſe cupit & optat vt ſaluetur, ideóque dat ei gratiam ſufficientem, imò copioſam, ſeriò deſiderans vt ei cooperetur & ſaluetur: non enim ſeligit Deus illi gratiam incongruam hoc fine, quòd intendat eum reprobare & damnare; ſed præuidet fore incongruam ex eo, quòd homo faciet eam incongruam nolendo ei cooperari. Quare phyſicè æqualis, & ſubinde maior datur gratia damnando, quàm detur ſaluando: moraliter tamen ſaluando gratia maius eſt beneficium, quia præuidetur fore efficax, ac perſuaſura homini conſenſum, cúmque certò perductura ad ſalutem, ideóque eſt gratia prædeſtinationis propriè dictæ. Potuiſſet enim Deus illi dare aliam gratiam cum qua præuidebat eum non cooperaturum, ideóque damnandum; ſed noluit. quod ſanè ingens eſt beneficium & donum: quia per hoc homo infallibiliter aſſequitur felicitatem æternam, & euadit mortem æternam.

Ex hiſce S. Petri verbis colligimus contra Caluinum & hæreticos, primò, hominem eſſe liberi arbitrij. Secundò, fideles & iuſtos non eſſe certos de ſua perſeuerantia & ſalute; ſed poſſe à fide, gratia & ſalute excidere; vti multi exciderunt, & indies excidunt. ita definit Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 23.

Tertiò, Gabriel Vaſquez, Valentia, Ludouicus Molina & alij 1. diſput. quæſt. 23. hinc inferunt electionem ad gloriam à Deo fieri ex præuiſis cuiuſque meritis; ac proinde ex vſu liberi arbitrij electorum, vel potiùs eligendorum, in vnam aut alteram partem pro eorum libertate futuro pendere, quòd certa ſit aut non ſit eorum electio & vocatio; atque adeò vt in Deo ab æterno exſtiterit præſcientia, quòd per hunc arbitrij vſum electionem ſuam certam facerent, & vitam æternam conſequerentur, fuerintque ex æternitate prædeſtinati, iuxta illud S. Auguſtini: *Qui creauit te ſine te, non iuſtificabit, nec ſaluabit te ſine te.* & Theophyl. in Matth. 22. *Dei*, ait, *eſt vocare, electos autem fieri aut non fieri, noſtrum.* & ſanctus Ambroſius libr. 5. de fide cap. 5. *Non*, inquit, *ante prædeſtinauit quàm præſciret: ſed quorum merita præſciuit, eorum præmia prædeſtinauit.*

ſtimaut. S. Cyrillus libro 10. Theſſalon. cap. 6. *Non eſt meum*, ait, *dare ſupremum honorem vobis petentibus, qui reſeruatus eſt in præſcientia Patris illis, quos exceſſus certaminis commendauerit.* S. Chryſoſtomus homil. 35. in Matth. *aſſerit dignitatem præparatam eſſe vt coronam vincentibus & pro ratione certaminis.*

Quartò ex hiſce S. Petri verbis colligunt Doctores, non tantùm electionem ad gloriam, ſed & ipſam prædeſtinationem ad gratiam pendere à cooperatione liberi arbitrij, etiamſi hęc illius non ſit cauſa: ita Greg. de Valentia 1. p. quæſt. 23. diſp. 1. puncto 4. ſub finem, vbi & appoſitè ſoluit hoc dilemma quod plebeios cruciat: vel ſum prædeſtinatus, vel non ſum: ſi ſum, certiſſimò ſaluabor; ſi non ſum, certiſſimò damnabor quicquid egero: indulgebo ergo voluptatibus, quia eis poſtea frui non licebit. Reſpondet enim: ſi es prædeſtinatus, bene tibi operandum eſt; præuiſus es enim bene operaturus. quòd ſi nolis operari, ſignum eſt te non eſſe prædeſtinatum. Vt ergo certā tuam prædeſtinationem facias, bene operare; & hoc vult S. Petrus cùm ait: *Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis.* Si nō es prædeſtinatus & ad gehennam deſtinatus, cauſa huius erit, quia malè operaberis. Ne igitur verum ſit te non eſſe prædeſtinatum, omni tempore tibi piè viuendū eſt, ne finaliter obſtrictus peccatis è vita decedas, id quod poteſt euenire omni hora. Neque enim poteris malè vitam finire & damnari, ſi ſemper piè vixeris. Perpetuò ergo quiſque hunc diſcurſum ſibi proponere deberet, eóque ſe excitare ad ſtudium bonorum operum, quo certam faceret ſuam electionem. Omnis ille prædeſtinatus eſt, qui diuinæ gratiæ cooperans, finaliter erit expers peccati mortalis; neque eſt aliquis non prædeſtinatus, niſi qui finaliter deprehendetur in peccato mortali. Cùm igitur omni hora ſim incertus, vtrùm futurus ſit tunc finis vitæ meæ; & longè adhuc incertior, vtrùm, ſi tunc peccem, gratiam poſtea per veram pœnitentiam ante mortem recuperaturus ſim; abſtinebo, ſicut cum diuina gratia poſſum, à peccato mortali omni hora, vt ſi id fecero ſemper, poſſim probabiliùs exiſtimare me eſſe potiùs ex prædeſtinatorum, quàm ex non prædeſtinatorum numero; nunquam enim mors me inueniet in peccato mortali, ſi ſemper à peccatis abſtinuero. Quòd verò penitus mihi certum non ſit, qualis tandem in fine vitæ futurus ſim, vereórque ne in peccato vitam ſim finiturus; meritò me quoque vehementer incitare debet, vt quod incertum mihi eſt, & ex me tamen cum diuina gratia pendet, id ego rectè ſemper viuendo certum euentu ipſo efficiam: certiſſimum enim eſt nunquam me vitam malè finiturum, ac conſequenter eſſe prædeſtinatum, ſi ſemper rectè vixero. Et hoc vult ſanctus Petrus, dicens: *Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis.* hæc Valentia. Hac ergo ratione in cuiuſque fidelis poteſtate & arbitrio eſt, facere vt ſit prædeſtinatus, vel vt non ſit. Si enim velit cooperari gratiæ à Deo ſibi ad ſalutem ſincere datæ vſque ad mortem, vti poteſt & debet, eſt & erit prædeſtinatus: ſi nolit, non erit: quos enim Deus præuidit ſic gratiæ cooperaturos, hos prædeſtinauit: quos verò præuidit non cooperaturos, illos reprobauit. Pendet ergo tam reprobatio, quàm prædeſtinatio ex præuiſione cooperationis noſtræ futuræ: cooperatio verò pendet ex arbitrio & libertate cuiuſque: nec enim Deus ex propoſito ſeligit gratias, facitque vt prædeſtinatis ſint congruæ & efficaces, reprobis incongruæ & inefficaces: ſed tam his, quàm illis dat gratiam, cum qua poſſint bene operari & ſaluari ſi velint; imò vult, iubet & optat ex animo vt omnes cooperentur & ſaluentur. Quiſque ergo gratiæ ſibi à Deo ad ſalutem datæ ſtrenuè & conſtanter cooperetur, atque hac ratione gratiam ſibi datam faciet congruam & efficacem, quod Deus vult & optat; ac conſequenter erit prædeſtinatus, non reprobus: quod ſanè magnæ eſt dignationis diuinæ, æquè ac dignitatis & conſolationis humanæ. Ita ſanctus ille, ſiue vir, ſiue Angelus, qui D. Taulerum viam cœli & perfectionis edocuit, rogatus ab eo: *Quid faceres ſi te Deus damnare vellet?* reſpondit: *duobus brachijs, humilitate ſcilicet, & amore, eum complecterer, cogerémque eum mecum deſcendere ad infernum, & ſic infernus mihi eſſet paradiſus*, vti recenſui Rom. 12. verſ. 2. Cæſarius lib. 1. hiſtor. cap. 27. narrat Ludouicum Lantgrauium, dum corriperetur à viris probis, reſpondiſſe: *Si prædeſtinatus ſum, nulla peccata poterunt mihi regnum cælorum auferre: ſi verò præſcitus, nulla bona mihi illud valebunt conferre.* atque ideo cuiuis flagitio ſe immerſit. incidit in morbum, & vocauit medicum vt ſe curaret. Cui medicus, vt animæ potius quàm corporis morbum ſanaret: *Domine*, inquit, *ſi venit dies mortis tuæ, non te poteris cura mea morti ſubtrahere, ſi verò moriturus non es, ſuperflua erit medicina mea.* & ille: *Quomodo ſic reſpondes? ſi mihi non fuerit adhibita cura, potero ante tempus mori.* Tum medicus: *Domine*, inquit, *ſi credis vitam tuam poſſe protelari virtute medicinæ, quare hoc credere renuis de pœnitentia & operibus iuſtitiæ, quæ ſunt antidota animæ? ſine his anima moritur, ſine his ad ſanitatem quæ eſt in futura vita nemo perueniet.* Cui Lantgrauius conuictus: *De cætero*, ait, *medicus eſto animæ meæ: quia per linguam tuam medicinalem Deus me liberauit à maximo errore.*

Dilemma prædeſtinationis.

Exempla.

Simile eſt quod refert Ludolphus de vita Chriſti parte 2. cap. 50. de quodam monacho, cuius ſocius cùm ſibi reuelatum diceret ipſum eſſe de numero damnandorum, reſpōdit: *Benedictus Deus, nec tamen ſic deſperabo, ſed pœnitentiam quam per ingreſſum religionis aſſumpſi, de cætero duplicabo, & triplicabo, donec gratiam & miſericordiam apud Deum altiſſimum, qui pius eſt, inueniam.* & poſt multos dies iterum ſocio eius diuinitus reuelatum eſt, ipſum eſſe de numero ſaluandorum.

Huc facit illud noſtri Thomæ Theodidacti lib. 1. de Imitat. Chriſti cap. 25. *Cùm*, inquit, *quidam anxius inter metum & ſpem frequenter fluctuaret; & quadam vice mœrore confectus, in Eccleſia ante quoddam altare ſe in oratione proſtrauiſſet, hæc intra ſe euoluit, dicens: O ſi ſcirem, quòd adhuc perſeueraturus eſſem: ſtatímque audiuit intus diuinum reſponſum: Quid, ſi hoc ſcires, facere velles? Fac nunc, quod tunc facere velles, & bene ſecurus eris. móxque conſolatus & confortatus, diuinæ ſe commiſit voluntati*, &c.

Similia legimus in vitis Patrum, ſancti Franciſci, ſancti Ægidij aliorúmque Sanctorum. Moral. hinc diſce quàm ſtudendum ſit ſanctitati & bonis operibus. Certum enim ſignum (imò & cauſa) quòd quis à Deo ſit prædeſtinatus & electus ad gloriam eſt, ſi aſſiduè vacet operibus humilitatis, charitatis, pœnitentiæ, patientiæ, pietatis, obedientiæ, religionis, &c. Hoc eſt quod ſuccinens ſancto Petro ait S. Paulus: *Firmum fundamentum Dei ſtat*

habens

habens ſignaculum hoc Cognouit Dominus qui ſunt eius, & diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini, 2. Timoth. 2. 19. Nemo enim poteſt recedere a peccatis, niſi accedat ad virtutes & earum opera exerceat.

Tria ſigna prædeſtinationis.

Vide S. Bernard. homil. 2. in Octaua Paſchæ tria dat ſigna prædeſtinationis, ſignificata à ſancto Ioanne Epiſt. 1. cap. 5. 8. cum ait: *Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua & ſanguis*, nimirum bonam operationem, pœnitentiam & continentiam; ac tandem ſummatim concludens: *Iam*, inquit, *vt breuiter repetam, à ſanguine, aqua & ſpiritu habere eſt teſtimonium, ſi contines à peccatis, ſi dignos agis pœnitentiæ fructus, ſi facis opera vitæ.* Quocirca veri Religioſi qui toti hiſce vacant, certum habent ſignum ſuæ prædeſtinationis, iuxta illud Chriſti: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit*, Matth. 19. 29. Vide Hieron. Platum de bono ſtatus relig. lib. 1. cap. 32. Ruffinus in vitis Patr. libro 3. num. 108. narrat ſanctum Antonium hæc tria ſalutis media dediſſe. 1. *Quocunque vadis, Deum ſemper præ oculis habe.* 2. *In his quæ agis adhibe teſtificationem S. Script.* 3. *In quocunque loco ſederis non citò mouearis. Hæc tria cuſtodi & ſaluus eris.* Rurſum in vitis Patr. legimus Abbatem Ioſeph dixiſſe: *Ordinem Deo gratum eſſe, quando aliquis omnia opera ſua facit munda coram Deo nihil habens humanum.* Ibidem Abbas Ioannes hoc ſalutis dat præceptum: *Per ſingulos dies ſurgens manè de omni virtute ſume principium, & mandatum Dei cuſtodi in magna patientia, longanimitate, humilitate, charitate: neque teipſum exalta, ſed eſto ſubditus & humilior omni creatura.*

Præclarè S. Auguſt. ſerm. 112. de Temp. *Beata*, ait, *vita eſt cognitio diuinitatis: cognitio diuinitatis virtus boni operis eſt: virtus boni operis fructus eſt æternæ beatitudinis.* Deinde docet huc conferre lectionem S. Script. *Qui vult*, ait, *cum Deo ſemper eſſe, frequenter debet orare & legere. nam cùm oramus, ipſi cum Deo loquimur. cùm verò legimus, Deus nobiſcum loquitur*, &c. *ſed ille beatiſſimus eſt, qui diuinas Scripturas vertit in opera.* Id ſignificat parabola operariorum, quos Deus mittens in vineam, veſpere dedit eis denarium vitæ æternæ, quaſi operis mercedem, Matth. 20. & Matth. 25. 34. Chriſtus iudex bene operantibus aſſignat gloriam; malè operantibus gehennam. *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare*, &c. Quocirca Abbas Athanaſius cupiens videre fructum laborantium & certantium, in viſione vidit locum plenum luminis & gloriæ, audiuitque multitudinem innumerabilem laudantium Deum, cúmque pulſaret vellétque ingredi, audiuit: *Non huc ingreditur quiſpiam in negligentia degens: ſed ſi intrare vultis, abite, certate, nihil æſtimantes vanitates ſeculi.* ita Ioannes Moſchus in Prato ſpir. c. 130. B. Tereſia hæc tria habebat in votis, eaque aſſidue poſtulabat à Deo, dicens: *Domine da mihi te amare, pro te operari & pati, aut mori.* Cauſa eſt quam dat S. Bernard. de Conuerſ. ad Cleric. cap. 15. *Nec enim*, inquit, *opera noſtra tranſeunt vt videntur, ſed temporalia quæque velut æternitatis ſemina iaciuntur. Stupebit inſipiens cùm ex hoc modico ſemine copioſam viderit exurgere meſſem, ſeu bonam, ſeu malam, pro diuerſa qualitate ſementis.* Idem ſerm. 1. de Annunciat. *De bonis* ait, *operibus argumentum efficax mihi eſt reſurrectio eius* (Chriſti) *quia reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Porrò de ſpe præmiorum teſtimonium eius eſt aſcenſio: quia aſcendit propter glorificationem noſtram.*

Gentilium gnomæ.

Denique hæc orthodoxa veritas adeò conſonat cum hominis libertate rerúmque natura, vt eandem viderint, licèt per vmbram, Philoſophi & Poëtæ, quorum illa eſt gnome: *Cum Minerua quoque manum moue*, orta vel ab agaſone, cuius aſinus cùm luto infixus hæreret, deberétque illi ſuccurrere, otioſus Herculem implorabat. Huic reſpondit Deus: *Admoue manum aſino laboranti, ita demum numen tibi aderit.* Vel à palæſtrita, qui in palæſtra luctaturus, Mineruam conſuluit num futurus eſſet victor, audiitque fore. Verùm cùm ille ingreſſus in theatrum, in certamine manibus ſtaret otioſis, percuſſum ab aduerſario victum fuiſſe. Huc facit illud Ariſtot. libro 5. moral. Eudem. *Fortunam vt ars, ita fortuna artem amat inuicem.* & illud Suidæ: *Fac interim aliquid ipſe, dein Deos voca.* Celebre eſt illud Græcorum: *Dij bona laboribus vendunt.* & illud Virg. in Georg.

——Labor omnia vincit
Improbus.

& illud Horatij:

Perrupit Acheronta Herculeus labor.

& illud Antiphanis: *Domat atque ſubigit cuncta diligentia.* & illud Senecæ libro 2. de Ira: *Nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat*, nimirum: *Exercitatio poteſt omnia.* Id videre eſt in ſancto Antonio, Machario, Onuphrio, Simeone Stilite, cæteriſque Aſcetis, quos recenſet Theodor. in Philotheo, Palladius in Lauſiaca, Euagrius in vitis Patrum, qui aſſidua ſua exercitatione non tantùm ſibi, ſed & cibo, potui, ſomno, aëri, totique mundo, ac Deo ipſi dominati ſunt.

Hæc enim facientes non peccabitis aliquando.] Hic eſt ſyllogiſmus ſancti Petri: Quicunque non peccat, ſéque purum à peccato conſeruat, hic certam facit ſuam vocationem & electionem, tum ad gratiam, tum conſequenter ad gloriam: atqui qui ſatagit ſtudétque bonis operibus, hic non peccat: ergo qui ſatagit ſtudétque bonis operibus, certam facit ſuam vocationem & electionem. Hoc autem tanti eſt, vt S. Ægidius ſocius S. Franciſci dixerit: *Si vnus tantum homo damnandus eſſet, cæteríque omnes ſaluandi, ego totis viribus anniterer ne eſſem ille ſolus.* Quàm ergo nunc annitendum eſt, vbi tot damnandi ſunt, & tam pauci ſaluandi?

Pro *non peccabitis*, Græcè eſt *μὴ πταίσητε*, id eſt, *non cadetis*, ſcilicet in peccatum. Pagnin. & Tigur. *Nequaquam labemini.* S. Ambroſ. libro 3. de fide cap. 6. *non errabitis*, peccando ſcilicet. Peccatum enim eſt error practicus, putà error vitæ & morum; iuxta illud Prouerb. 14. 22. *Errant qui operantur malum.* indicant enim eligendam ſibi eſſe cupiditatem, v. g. gulæ, libidinis, ambitionis præ Deo & cœlo; qui ſanè ingens eſt error ingénſque imprudentia. Hinc Antiphanes apud S. Iren. lib. 2. c. 19. ait Cupidinem genitum eſſe de chao & nocte, putà de confuſione & ignorantia. Peccatum hîc intellige perfectum, putà mortale quod hominem à Dei gratia & ſalute diuellit. Certum enim eſt prædeſtinatos & iuſtos aliquando peccare venialiter.

VERS. 11.

Sic enim abundanter miniſtrabitur (ἐπιχορηγηθήσεται, id eſt, *ſuppeditabitur*, dabitur, præſtabitur) *vobis introitus in regnum Domini noſtri.*]

Explicat hîc vocationem & electionem fidelium, eiuſque finem & præmium, q.d. per bona opera & virtutes iam dictas dabitur vobis ingens & amplus aditus in cœlum, ad felicitatem & gloriam æternam: ergo per eadem certam facietis vocationem & electionem veſtram; hæc enim non aliò tendit, quàm ad cœleſtem felicitatem & gloriam.

Nota, voce *abundanter*, Græcè πλουσίως, id eſt, *diuiter, opulenter,* perſtringit primò Simonem Magum, qui docebat non ſufficere Chriſtum, eò quòd ab Angelis impediri poſſit ingreſſus in cœlum: nam ex aduerſo *ſanguis Chriſti eſt clauis paradiſi*; ait S. Hieron. ad Dardanum Epiſt. 129. & crux Chriſti ſuſtulit flammeum & verſatilem gladium appoſitum paradiſo, vt ait Coſmas Ieroſolym. Ode 5. Secundò, inſinuat fideles debere abundare bonis operibus; ſic enim abundaturos pariter gratia in hac vita, & gloria in cœlo: *introitus enim in regnum cœlorum*, metonymicè ſignificat ipſum regnum cœlorum, puta ipſam felicitatem & gloriam cœleſtem: ad eam enim fit introitus beatorum. Hoc eſt quod ait Paulus 2. Corinth. 9. 6. *Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* & v. 8. *Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi*, &c. Tertiò, S. Ambroſ. lib. 3. de fide c. 6. legit, *abundantius*. quo ſignificatur Deum noſtra opera abundantiùs & magis remunerari, quàm ipſa in ſe mereantur. Deus enim punit citra condignum, ſed præmiat vltra condignum, vt aiunt Theologi.

Præclarè S. Auguſt. ſerm. 18. de verbis Domini cap. 17. *Regnum Dei*, ait, *creſcente poſſeſſorum numero, non minuitur, quia non diuiditur; vnicuique integrum eſt, quod concorditer habetur à multis.* Auctor Manualis apud S. Auguſt. cap. 8. *Regnum*, ait, *cœlorum regnum feliciſſimum, regnum carens morte & vacans fine, cui nulla tempora ſuccedunt per æuum, vbi continuus ſine nocte dies neſcit habere tempus, vbi victor miles donis ineffabilibus coronatur.*

Vers. 12. *Propter quod incipiam.*] Græcè οὐκ ἀμελήσω, id eſt, *non negligam*, non deſinam, non ceſſabo; alij legunt οὐ μελλήσω, id eſt, *non cunctabor*, non procraſtinabo, non differam in futurum, ſed nunc *incipiam*; vt vertit noſter. Vnde μέλλημα vocatur *cunctatio*, mora, dilatio, procraſtinatio. Vbi nota feruorem ſancti Petri, qui iam ſenex & morti vicinus ait ſe incipere & inchoare munus paſtorale. *Sancti ſemper incipiũt.* Sic Pſaltes ait: *Dixi, nunc cœpi.* & ſanctus Antonius apud ſanctum Athanaſium ſuos docebat vt quotidie cogitarent: *hodie incipiam Deo ſeruire, fortè hodie & finiam.* & ſanctus Franciſcus ſubmortem: *Fratres*, ait, *incipiamus Deo ſeruire: hucuſque enim nihil fecimus.* ita S. Bonau. in eius vita. Abbas Pambo moriturus poſt multos magnóſque virtutum labores & agones, adeò vt nunquam dixerit verbum cuius eum pœniteret: *Ego*, inquit, *ſic vado ad Dominum, quaſi qui necdum initium fecerim ſeruiendi Deo.* ita vita SS. Patr.

Vos ſemper commonere.] ὑπομιμνήσκειν, id eſt, *commonefacere*, in memoriam reuocare. Paſtoris, prædicatoris & ſuperioris eſt ſubditis ſæpe in mentem reuocare leges Dei, ac vocationem ſuam, obligationes & vota, ac ſtimulo ad ea ſeruanda: frequenter enim oportet reminiſci, quod mundus iſte cogit obliuiſci: partim enim infirmitas memoriæ, partim varietas occupationum, partim ſpecies & illecebræ mundi faciunt hominem obliuiſci ſuæ ſalutis, obligationis & virtutis. Superior ergo hæc illis crebrò refricare & ſuggerere debet, tum ad memoriam, tum potiùs ad voluntatem torpentem excitandam & acuendam: ideóque feruida oratione & ſpiritu hæc eis inculcet oportet, vt eos ad eorum praxin accendat & inflammet; iuxta illud Iſaiæ 58. 1. *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* & cap. 62. 6. *Super muros tuos Ieruſalem conſtitui cuſtodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiſcimini Domini, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei, donec ſtabiliat, & donec ponat Ieruſalem laudem in terra.* *Superioris eſt commonefacere.* & ſanctus Paulus ita præcepit Timotheo Epiſt. 2. cap. 4. 2. *Prædica verbum, inſta opportunè importunè, argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Præclarè S. Gregor. lib. 2. Regiſtri Epiſt. 39. *Epiſcopi*, ait, *eſt de prædicationis miniſterio ſemper cogitare, intentiſſimo timore conſiderans, quòd receſſurus ad percipiendum regnum Dominus, & talenta ſeruis diſtribuens dicat: Negotiamini dum venio. Quod profectò negotium tunc verè nos agimus, ſi viuendo & loquendo proximorum animas lucramur, ſi infirmos in ſuperno amore roboramus, ſi proteruos & tumidos gehennæ ſupplicia terribiliter intonando flectimus, ſi nulli contra veritatem parcimus, ſi ſupernis amicitiis dediti humanas inimicitias non timemus.* Idem rurſum: *Lingua Epiſcopi fomentum ſit bonis, aculeus malis: tumidos retundat, iratos mitiget, pigros ac deſides exacuat ac ſuccendat, aſperis blandiatur, deſperatos conſoletur.* Talis fuit Iſaias, cuius proinde labia Seraphinus vnus purgauit & accendit calculo ignito, vt alios deinde igniret, Iſaiæ 6. & S. Bernard. ſerm. 33. in Cant. *Oportet planè*, ait, *hoc vino zeli æſtuet, qui aliis præſidet, quemadmodum Doctor gentium æſtuabat, quando dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? alioquin improbè ſatis præeſſe affectas, quibus prodeſſe non curas; & quorum non zelas ſalutem, ſubiectionem nimis ambitioſè vendicas tibi.*

De his.] vt ſcilicet virtutibus iam recenſitis incumbatis, *vtque per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis.*

Et quidem ſcientes & confirmatos.] Clarè Pagn. & Tigur. *tametſi ſciatis & confirmati ſitis in præſenti veritate.* Dormit enim in fideli ſæpe fides, & ſcientia Dei & ſalutis; ſed vox Paſtoris & concionatoris eam à ſomno excitat, acuit, & quaſi viuificat, facitque vt non ſit otioſa & ſpeculatiua, ſed practica, operoſa & negotioſa.

Iuſtum autem (enim) arbitror.] Rationem dat cur velit eos commonefacere, quia ſcilicet id iuſtum, id eſt, æquum eſt, imò debitum: id enim exigit munus paſcendi fideles omnes, ſibi à Chriſto commiſſum & demandatum, Ioannis 21. 16. ita Petrus Damiani lib. 3. Epiſt. 8. ad Archiepiſc. Biſuntinum citatis hiſce S. Petri verbis: *In verbis planè ſuis*, inquit, *bonus paſtor oſtendit, quia non ſibi, ſed diſcipulis ſuis viuere volebat & mori*; vſque ad mortem enim, imò moriendo oues ſuas pauit & docuit, æquè ac S. Ioannes, S. Cyprianus, aliique paſtores Apoſtolici. Vers. 13.

Quamdiu ſum in hoc tabernaculo.] Corpus vocat tabernaculum, non quòd anima illi duntaxat aſſiſtat, vti nauarchus aſſiſtit naui, illudque inhabitet, vt voluit Plato: conſtat enim animam *Corpus eſt tabernaculum animæ.* 1.

eſſe

eſſe formam corporis, illúdque informando vnum compoſitum, puta hominem conſtituere; ſed primò, quòd breuis ſit hæc vita: ſicut enim in tabernaculo ſolet eſſe breuis mora, ſic & breuis eſt mora animæ in hoc corpore.

2. Secundò, quia ſicut in domo homo quieſcit, in tabernaculo degens proficiſcitur: ſic & anima in corpore hoc non quieſcit, ſed aſſiduè mouetur, & tendit, imò currit ad mortem, & per mortem ad immortalitatem: *non enim habemus hîc manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus*, Hebræor. 13..14.

3. Tertiò, vox tabernaculi refricat nobis, quòd in hoc corpore & vita non ſimus inquilini, ſed peregrini: ſumus enim ciues cœli & Sanctorum, ac domeſtici Dei, Epheſ. 2. 19. Sic de Chriſto è cœlis in corpus deſcendente ait S. Ioannes c. 1. 14. *Verbum caro factum eſt, & habitauit*, ἐσκήνωσεν, id eſt, *tabernaculum fixit, in nobis*. Quin & Seneca Epiſt. 71. *Vis*, ait, *aduerſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum; fortior eris ad neceſſitatem exeundi.* Idem Epiſt. 72. *Ante ſenectutem*, ait, *curaui vt bene viuerem, in ſenectute vt bene moriar, bene autem mori eſt libenter mori; vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies faciunt, ſed animus.* Idem alibi docet mortem non eſſe aliud quàm malorum carentiam. quid ergo dixiſſet, ſi beatam vitam Chriſtianis promiſſam cognouiſſet?

4. Quartò, ſicut miles degit in tabernaculo; ita & fidelis in corpore: aſſidua enim ei pugna eſt cum carne, mundo & diabolo.

Præclarè Tertul. ad Martyres c. 3. *Vocati ſumus*, ait, *ad militiam Dei viui iam tunc, cùm in ſacramenti verba reſpondimus. Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, ſed de papilionibus expeditis & ſubſtrictis; vbi omnis duritia, & imbonitas, & inſuauitas conſiſtit. Etiam in pace labore & incommodis bellum pati iam ediſcunt, in armis deambulando, campum decurrendo, foſſam moliendo, teſtudinem deſiccando. Sudore omnia conſtant, ne corpora atque animi expaueſcant: de vmbra ad ſolem, de ſole ad cœlum, de tunica ad loricam, de ſilentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Proinde vos benedicta quodcunque hoc durum ad exercitationem, virtutem animi & corporis deputate.*

5. Quintò, ſicut degens in tabernaculo multas patitur anguſtias, incommoda, neceſſitates, defectus lecti, ſedis, foci, cibi, potus, &c. ſic & in hoc corpore plurimos patimur defectus, ærumnas & incommoda. Rurſum ſicut tabernaculum pluuia ventis, aliiſque aëris vel hoſtis iniuriis frangitur, aut putreſit & corrumpitur, ſic & corpus.

6. Sextò, ſicut degens in tabernaculo aſpirat ad domum; ita fidelis in hoc corpore ſuſpirat ad cœlum; iuxta illud S. Pauli Philip. 1. 21. *Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.* & v. 23. *Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto.* & 2. Corinth. 5. 4. *Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis: nam & in hoc ingemiſcimus habitationem noſtram quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eo quod nolumus expoliari, ſed superueſtiri, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita.* Ita B. Aloyſius Gonzaga moriturus, de morte loquebatur quaſi de migratione ex vno cubiculo in aliud, ſed melius & diuturnius. Idem cum S. Petro dicat fidelis quiſque. Præclarè S. Cyprian. tract. de mortal. *Patriam noſtram*, inquit, *paradiſum computamus: parentes Patriarchas iam habere cœpimus: quid non properamus & currimus, vt patriam noſtram videre, vt parentes ſalutare poſſimus.* Idem Epiſt. 56. *Si mortem*, ait, *poſſemus euadere, meritò mortem timeremus: porrò autem cùm mortalem mori neceſſe ſit, amplectamur occaſionem de diuina promiſſione & dignatione venientem, & fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis.*

Septimò, quia corpus inſtar tabernaculi pelle compingitur, neruis quaſi funibus tenditur, oſſibus quaſi palis ſolidatur, pedibus quaſi clauis figitur. Anima verò corpore quaſi tabernaculo veſtitur & tegitur, pérque illud proſpicit, audit, ſentit, agit & operatur, donec illud reformetur, perficiatur & beetur in reſurrectione. 7.

Alludit ad tabernacula Hebræorum, quibus ipſi vſi ſunt in deſerto tendentes in terram promiſſam, in quorum memoriam poſteri celebrarunt feſtum Tabernaculorum. Hæc enim ſignificabant, nos hîc velut peregrinos agere in corpore quaſi in tabernaculo, & tendere ad patriam, putà in cœlum. In hac ergo vita & corpore agimus iuge feſtum Tabernaculorum, in cœlo acturi perenne Paſcha. vide dicta Leuit. 23. 34.

Suſcitare (torpentes, & quaſi dormientes excitare & accendere) *vos in commonitione.*] mea admonitione, Græcè ὑπομνήσει, id eſt, *recordatione* & in memoriam reuocatione, vti paulò antè dixit.

Certus.] εἰδὼς, *ſciens certò*, ſcilicet per Dei reuelationem, vt ſequitur. VERS. 14.

Quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei.] quòd breui moriar & crucifigar, ac è morte & cruce euolabo in cœlum ad meum Ieſum. Hæc ergo ſunt vltima monita, & quaſi cygneæ voces S. Petri, ideóque ardentes & efficaces. Sic Chriſtus, Iacob, Moſes, Dauid, Tobias morituri vltima ſuis dederunt monita.

Secundùm quod & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. ἐδήλωσε, *manifeſtauit.* Hinc patet Chriſtum S. Petro ſub mortem & martyrium apparuiſſe, eique illud præſignificaſſe. Extat iuxta Romam via Appia ſacellum, in quo fertur Chriſtus Petro è carcere rogatu fidelium fugienti apparuiſſe, ac roganti: *Domine quo vadis?* reſpondiſſe: *Vado Romam vt iterum crucifigar.* Vnde intellexiſſe S. Petrum ſe à Chriſto vocari ad crucem, ideóque in carcerem rediiſſe, ac paulò pòſt crucifixum eſſe. Idem narrant & teſtantur S. Ambr. Epiſt. 33. S. Gregor. in Pſalm. 4. Pœnit. Acta S. Proceſſi & Martini. Hegeſippus lib. 3. de excidio Ieruſalem c. 2. Addit Metaphraſtes apud Surium die 29. Iunij, S. Petrum cùm diu egiſſet in Britannia, audiiſſe ab Angelo: *Petre inſtat tempus tuæ reſolutionis, & oportet te ire Romam; in qua cùm mortem per crucem ſuſtinueris, recipies mercedem iuſtitiæ.* Sed huius auctoris dubia eſt fides; præſertim quia ibidem aſſerit S. Linum ante Petrum eſſe defunctum, quod conſtat eſſe falſum. Linus enim ſucceſſit S. Petro in Pontificatu. Siue ergo illa apparitione, ſiue alia anteriori (illa enim in via Appia ſub mortem S. Petri, ideóque poſt ſcriptam hanc Epiſtolam contigiſſe videtur) id factum ſit, certum eſt Chriſtum idipſum reuelaſſe S. Petro. Videtur enim ei, vtpote vicario ſuo, ſæpiùs apparuiſſe, vti ſæpiùs apparuit S. Paulo; vt patet Actor. 9. 5. Act. 18. 9. Actor. 22. 17. Actor. 23. 11.

Simili modo Chriſtus S. Pio I. Pontifici, S. Polycarpo, S. Cypriano aliiſque Pontificibus illo æuo reuelauit inſtantem mortem & martyrium, vt ad eam ſe compararent.

Moral. ſanctus Petrus dat exemplum Pontificibus & Principibus, cogitandi & deſiderandi velocem mortem & tranſitum ad Deum; nimirum: *Omnis potentatus breuis vita*, Eccleſ. 11. Id veriſſimum eſſe in Pontificibus experientia perpetua docuit. nam nemo eorum à Chriſto hucuſque æquauit annos ſancti Petri, nemo, inquam, ſedit in Pontificatu annos 24. completos, vti ſedit ſanctus Petrus. Proximè ad eos acceſſit Hadrianus I. qui ſedit annos 23, deinde Alexander III. qui 21. mox S. Syluester & S. Leo: vterque enim ſedit annos 20. plurimi non ſederunt niſi annos ſex vel ſeptem, imò permulti ad paucos tantùm menſes vel dies. A trecentis annis nullus Pontificum ante Paulum V. ſedit annos ſedecim, niſi vnus Eugenius IV. Denique cùm à Chriſto vſque ad annum hunc Iubilæum 1625. ſederint Romæ Pontifices 239. ſi in eos partiaris annos à Chriſto elapſos 1625. cuique vix obtingent ſex anni cum dimidio. Annon ergo velox fuit depoſitio tabernaculi Pontificum omnium? imò multò magis quàm ipſius ſancti Petri? Ite nunc mortales, ambite tiaras, quærite infulas, eas cum vita poſt paucos annos & fortè dies poſituri, de iiſque exactam Deo rationem reddituri. *Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

Breuis vita Pontificum.

VERS. 15. *Dabo autem operam & frequenter.*] Græcum ἑκάστοτε tripliciter verti poteſt; primò, *frequenter*. 2. *ſemper* & quotidie. q. d. καθ' ἑκάστην ἡμέραν, id eſt, *per ſingulos dies.* ita Vatabl. 3. *ſigillatim*: ita Pagnin. q.d. ſingulorum veſtrûm, quaſi ouium mearum, curam geram, non ſolùm in vita, ſed & poſt mortem.

Habere vos poſt obitum meum.] *Habere*, ſcilicet in mente & memoria mea, vt crebrò veſtri ſim memor apud Deum, cúmque pro vobis orem, vt horum monitorum meorum memoriam vobis refricet. ita OEcumen. Salmeron, Cathar. Gagneius, & alij hîc, Petrus Damiani lib. 3. Epiſt. 8. Suarez 3. part. tomo 2. diſput. 23. Bellarm. libro 1. de Sanctis cap. 18. Vnde S. Chryſoſt. orat. in princ. Apoſtol. ſancti Petri opem inuocans, citans hæc eius verba ita legit: *Suſclamas enim B. Petre ſic dicens: Studebo poſt meum obitum veſtri memoriam facere.* Huc facit quod S. Clemens Epiſt. 1. ait ſanctum Petrum ſibi dixiſſe: *Certus eſto quòd neceſſe eſt te ſuſcipere omne periculum, quia nec ego pro ſalute omnium obſecrando ceſſabo.* Sic Græci dicunt ἔχω μνήμην, id eſt, *habeo in memoria*, hoc eſt, reminiſcor.

Habere pro poſſe.

Secundò, Eraſmus, Vatabl. Clarius, Adamus & Caietan. Græcum ἔχειν, id eſt, *habere*, vertunt *poſſe*; vt hæc ſit ſententia: *Dabo operam frequenter poſſe vos poſt exitum meum horum mentionem facere*, ſiue orando Deum pro vobis; ſiue mandando hæc ipſa literis, quas crebrò relegatis; ſiue commendando ſancto Lino, Clero & Clementi ſucceſſoribus meis, vt horum memoriam crebrò vobis refricent. Sic Græci dicunt ἔχω δεικνύειν, id eſt, *poſſum oſtendere*; ἔχω φροντίζειν, *poſſum conſiderare*, vel conſiderandum mihi eſt. & Plato libro 2. de Rep. οὐκ ἔχω ὅπως βοηθῶ, id eſt, *non poſſum ſuccurrere*. Sic Latini dicunt, habeo dicere, id eſt, poſſum dicere, teſte Gellio lib. 17. cap. 20. habeo polliceri, id eſt, poſſum polliceri. Sic hîc *habere vos*, id eſt, poſſe vos horum memoriam facere; aut planiùs habere, ſcilicet סִבָּה *ſibba*, id eſt, *occaſionem*, & *monumentum*, vel *monitores*, q.d. dabo operam vt poſt obitum meum relinquam vobis monumentum, putà hanc Epiſtolam ſimilémve, ac monitores, putà S. Linum, Clementem alióſque, ac præſertim Deum eiúſque ſanctas inſpirationes (quas precibus meis vobis accerſam) qui horum memoriam vobis frequenter renouent. Hic ſenſus valde planus, facilis & obuius eſt. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſalm. 44. 17. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij.* quod explicans ſanctus Auguſt. ibidem: *Pro Apoſtolis*, ait, *conſtituti ſunt Epiſcopi. Non ergo te putes deſertam ô Eccleſia, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua tibi creuit paternitas. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij; conſtitues eos principes ſuper omnem terram.*

Tertiò, ἔχειν poteſt verti *impellere*, agere, dirigere, incitare, q. d. agam, dirigam, & impellam vos vt horum reminiſcamini. Sic Homeros Iliad. 3. ait: ἔχεν ὠκέας ἵππους, id eſt, *agitauit & impulit veloces equos.* Hic ſenſus huic loco congruus & appoſitus eſt. Sanctus Petrus enim eſt auriga Eccleſiæ, fideles agens & agitans ad bonum, etiam cùm in cœlis Deo fruitur, vt illi potius quàm Eliæ dicere poſſis iſtud Eliſæi: *Pater mi, tu es currus Iſraël & auriga eius*, 4. Regum 2. 12. Idem ſignificat Latinum *habere*, vt cùm dicimus, habet illum arctè & duriter, id eſt, tractat & regit illum arctè & duriter. Sic Plautus in Menæch. *Nimium*, ait, *habui te delicatum.* Terentius in Hecyra: *Nunquam ſecus habui illam, ac ſi ex me eſſet nata.* Cato: *Villica villam conuerſam mundámque habeat, focum purum conuerſum quotidie prius quàm cubitum eat, habeat*, id eſt, ſollicitè ſeruet & curet. Hinc patet S. Petrum & ſanctos vita functos curare res mortalium, idcóque eſſe inuocandos.

Nota hîc amorem, curam & ſollicitudinem ſancti Petri circa fideles totámque Eccleſiam, vtpote quam etiam poſt mortem ſemper conſeruaturum ſe promittit; & vti promiſit, ita reipſa præſtat: inde enim manat conſtantia Romanæ Eccleſiæ in fide & pietate orthodoxa, ac præſertim continua in eadem ſucceſſio Romanorum Pontificum per annos 1625. eaque inter tot perſecutores, hæreſes & hoſtes inuiolata, firma & inconcuſſa. Hoc ſanè poſt Chriſtum debet S. Petro, vtpote primo ſuo Paſtori & Pontifici: vt meritò ab eo ſperare & poſtulare poſſit deinceps continuationem huius eius patrocinij, eiúſque clientelæ ſe totam committere, certa quòd tanto Duce & protectore, vtpote ſuper ipſum quaſi ſuper petram ſolidiſſimam à Chriſto fundata, durabit in perpetuum, nec vnquam portæ inferi illi præualebunt, Matth. 16. 18.

Non enim.] τὸ *enim* dat cauſam, q. d. ſi fabulas vobis tradidiſſem, mors mihi imminens moneret & cogeret me ad pœnitendum, & eas retractandum: ſed vera ſunt, non fabuloſa quæ tradidi: quare non ceſſabo, ne poſt mortem quidem, ea vobis inculcare. VERS. 16.

Doctas fabulas ſecuti.] Beda, Lyran. Caiet. Adamus & alij pro *doctas* legunt *indoctas*. Verùm Biblia Romana legunt *doctas*. Græcè σεσοφισμένοις, id eſt, *ſapienter inſtructas*, ingenioſè confictas, ad perſuadendum compoſitas, captioſas, ſophiſticas. Vnde Pagn. vertit *fallaces*. Tigur. *arte compoſitas*. Vatabl. *argutas & ad fallendum confictas.*

Taxat Gentilium, Iudæorum & hæreticorum fabulas. Gentilium: quia Philoſophi & Poetæ multa finxerunt de Ioue, Marte, Diana eorumque generatione

Fabulæ Gentium.

neratione, apparitione, dictis & factis, itáque eorum cultum & idololatriam populo perſuaſerunt: maximè verò perſtringit Iouis & Deorum metamorphoſes ſiue transformationes in taurum, aues & beſtiàs, quibus eorum obſcœnitatem velabant, imò repræſentabant, itáque ad eundem populum alliciebant, quas fusè deſcribit Ouidius in Metamorph. & confutant Athenagoras, Iuſtinus, Tertul. Lactantius ſcribentes pro Chriſtianis contra Gentiles.

Iudæorum. Hæreticorũ.

Iudæorum: quia Iudæi pleni ſunt fabulis, vt patet ex Thalmud & Rabbinis hæreticorum: quia tunc Simon Magus, quia Magus, ſe in varias formas transformabat, docebátque ſe in Iudæa apparuiſſe vt Dei filium, in Samaria vt Patrem, in reliquis Gentibus vt Spiritum ſanctum, teſte Irenæo libro 1. vide dicta Actor. 8. 20. Magis fabuloſi fuere Valentiniani paulo poſt ſanctum Petrum exorti, qui triginta æonum ſomnia & portenta ediderunt, quos confutarunt Irenæus, Tertulian. Epiphan. & alij: ſimiles fuere ij qui ſe Gnoſticos, id eſt, ſcientes & doctos appellabant, quibus ſimiles ſunt moderni hæretici, Politici & Athei, qui ſe ſapientes quaſi nouos Gnoſticos iactitant. Omnis enim error & hæreſis cùm ſit ſuperba, ſuam ignorantiam tegit iactantia & arrogantia ſapientiæ, cùm non niſi fabulas venditet. vnde Theodor. earum catalogum inſcribit: *Compendium hæreticarum fabularum.* Sanctus Athanaſius orat. 1. contra Arrianos *hereticos* vocat *beſtias lucifugas*: Irenæos libro 1. cap. 33. *funges*: S. Auguſtin. libro de hæreſ. ſub finem, *fabulones*: quibus verè competit illud Apoſtoli Rom. 1. 22. *dicentes ſe eſſe ſapientes*, & Gnoſticos, id eſt, ſcientes & doctos, *ſtulti facti ſunt.* Quocirca Irenæus libro 1. cap. 35. *Victoria eſt*, inquit, *ſententiæ veſtræ manifeſtatio.* & S. Hieronym. ad Cteſiphontem: *Sententias veſtras prodidiſſe ſuperaſſe eſt.* verè Pſaltes: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua*, Pſalm. 118. 85.

Notam fecimus Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem.] δύναμιν, id eſt, *vim*, potentiam, efficaciam tum expiandi peccata, tum mores corrigendi, tum miracula patrandi, tum ſaluandi & beandi, tum orbem conuertendi. Hæc vis eò maior apparet, quòd orbem domuerit non ferro, ſed ligno; non pugnando, ſed patiendo. *Crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei*, ait Paulus 2. Corinth. 13. 4. de quo pulchrè diſſerit ſanctus Leo ſerm. 8. de Quadrageſ. Perſtringit Simonem Magum qui ſe pro Chriſto venditabat, ſéque vocabat virtutem Dei, Act. 8. 20. q. d. nos prædicamus Chriſtum eſſe Dei virtutem & ſapientiam, non Simonem Magum. Sic Paulos ait 1. Corinth. 1. 23. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.*

Et præſentiam.] ita Rom. idque ſignificat Græcum παρουσίαν. Pagn. & Tigur. vertunt *aduentum*. male ergo aliqui legunt *præſcientiam*. Senſus eſt. q. d. Chriſtus Dei filius ad nos non tantùm deſcendit per virtutem & operationem, ſed per præſentiam ac ſubſtantiam: hanc enim nobis ſpectandam exhibuit, cùm *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Adamus παρουσίαν explicat οὐσίαν, id eſt, *copiam*, opulentiam, præſtantiam. ſed hoc nouum videtur & inſolens. Alij intelligunt aduentum Chriſti ad iudicium: hic enim erit cum maieſtate, eiúſque typus fuit Chriſti transfiguratio, de qua ſequitur.

Sed ſpeculatores.] ἐπόπται, id eſt, *inſpectores*, indagatores exacti, oculati teſtes. Rurſum ἐπόπται vocantur myſtæ & Sacerdotes ſeniores & primarij, quibus ſacra & myſteria inſpicere & intueri licebat, quæ populo tantùm velata quaſi credenda proponebantur. ita ex Suida Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 338. Sic enim myſtes & ἐπόπτης, hoc eſt, *inſpector* gloriæ Chriſti fuit S. Petrus in eius Transfiguratione. Sic S. Gregor. Nazianz. orat. 19. & 34. Iſaiam, Ezechielem & ſimiles Prophetas vocat Seraphinorum, Cherubinorum & inueſtigabilium Dei iudiciorum ἐπόπτας καὶ θεωρὸς. & Plato in ſympoſ. ſacra amoris vocat ἐποπτικὰ, id eſt, *ſacratiora*, magis arcana, & paucis iiſque eximiis perſpecta. Vnde Pagn. & Tigur. hoc loco vertunt: *Sed qui oculis noſtris aſpeximus illius maieſtatem*, iuxta illud 1. Ioannis 1. 1. *quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, quod manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ: & vita manifeſtata eſt, & vidimus & teſtamur*, &c. Senſus eſt, q. d. mihi credite, quia non ſum fabulo, ſed ἐπόπτης, id eſt, *ocularis inſpector*: narro viſa, non audita: pluris enim eſt oculatus teſtis quàm auriti decem.

Illius (Chriſti) *magnitudinis.*] μεγαλειότητος, id eſt, *magnitudinis, maieſtatis*, vt vertit Pagn. magnificentiæ, gloriæ & claritatis: *quid reſplenduit facies eius ſicut ſol*, Matth. 17. 2. licèt enim aliqui dicere videantur ſanctum Petrum, Ioannem & Iacobum in transfiguratione Chriſti vidiſſe diuinam eſſentiam, vt Tertul. contra Praxeam cap. 15. S. Chryſoſt. Epiſt. 5. ſanctus Leo & Damaſcen. orat. de Transfiguratione; tamen communiter contrarium docent Patres & Doctores, idque ſatis inſinuant Euangeliſtæ. Quare Tertul. ſanctus Leo, S. Chryſoſt. & Damaſcen. exponendi ſunt, quòd hi tres Apoſtoli viderint diuinam eſſentiam non in ſe, ſed in effectu, purà in gloria & claritate corporis Chriſti. hæc enim manabat a gloria animæ Chriſti, eiúſque diuinitatis erat effectus, idæa & index. Hoc eſt quod ait Damaſcen. *terrenum Chriſti corpus erat diuinum ſplendorem emittens, mortale corpus deitatis gloriam fontis inſtar fundens*, &c. *Ac Solis inſtar facies ipſius lucet: etenim luci materia carens perſonaliter vnitur, eóque iuſtitiæ ſol efficitur.* & Auctor de mirabilibus S. Script. lib. 3. cap. 10. qui extat tomo 3. S. Auguſt. *Diuinitas latens in corpore*, inquit, *luminis ſui portiunculam conſpiciendam foris videntibus, quantam poterant, conceſſit.* & Euthym. in Matth. 17. *Chriſtum transfiguratum*, ait, *ſplendore diuino faciem eius illuſtrante, ſpeciémque illius ad maiorem Dei ſimilitudinem commutante.*

S. Petrus nõ vidit Dei eſſentiam in Thabor.

Accipiens enim.] *Accipit enim.* Eſt enallage Hebraica, Hebræi enim participiis vtuntur pro verbis, vti ſæpiùs oſtendi. ita OEcumen. & Vatabl. Vers. 17.

Honorem & gloriam.] Primò, quia facies Chriſti reſplenduit ſicut ſol, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix. Secundò, quia Moſes & Elias apparuerunt cum eo loquentes, eúmque quaſi Meſſiam qui in cruce redempturus eſſet mundum, ac de peccato, morte & inferno triũphaturus celebrantes. Tertiò, quia Pater è nube ſuper eum intonuit dixitque: *Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite*, quo proteſtatus eſt Chriſtum verè eſſe ſuum filium, ideoque Deum, ac iuſſit omnes ei quaſi nouæ legis

A legiſlatori & Principi obedire, ideóque ei transfigurationis claritatem & gloriam dedit, quaſi primitias & ſpecimen reſurrectionis, felicitatis & gloriæ dandæ iis qui ei crederent & obedirent. Gloria ergo Chriſti conſtitit propriè in ſplendore vultus & veſtium: honor in voce Patris ad ipſum delapſa, *Hic eſt filius meus*, &c.

Voce delapſa à magnifica gloria.] puta è nube lucida & coruſca, quæ index erat gloriæ diuinæ, ſcilicet Dei Patris qui per eam loquebatur. Vnde S. Auguſt. tract. 35. in Ioannem: *De magnifica*, ait, *poteſtate vocem formauit Trinitas tota, ſed illa Patrem indicabat ſolum.* licèt enim hæc vox formata ſit Angelorum miniſterio, tamen erat Dei Patris, qui per Angelos quaſi ſuos miniſtros loquebatur: ſicut
B rex loquitur per ſuum legatum, vel oratorem. Vox hæc fuit clara, auguſta, intenſa & ſonora inſtar tonitrui, vtpote quæ è cœlo ad Apoſtolos deferebatur, eóſque ſacro horrore percellebat.

Hic eſt filius meus.] quem ſcilicet repromiſi Pſal. 2. 7. dicens: *Filius meus es tu*; & vti olim promiſi, ita nunc exhibeo, ſiſto, oſtendo & clarifico, ait Tertul. lib. 4. contra Marc. c. 22. quaſi qui decedenti Moſi & Eliæ, id eſt, legi & Prophetis nouus legiſlator ſuccedat.

Chriſtus Dei dilectus tripliciter.

Dilectus.] ἀγαπητὸς, id eſt, *dignus amore*, dilectus, chariſſimus. S. Hieron. in Epiſt. ad Philip. vertit, *diligibilis*, ἀγαπώμενος, id eſt, *dilectus*, inquit, eſſe poteſt qui non ſit ἀγαπητὸς, id eſt, *dignus qui diligatur.*
C S. Cyprian. Epiſt. 63. cap. 6. vertit *dilectiſſimus*, ídque primò, quia filius meus eſt naturalis. Secundò, quia mihi ὁμούσιος & conſubſtantialis, non adoptiuus per gratiam, vti ſunt cæteri ſancti. Vnde Hilar. lib. 3. de Trinit. *Eſt*, inquit, *filius origine, veritate, natiuitate, non adoptione, nuncupatione, creatione.* Tertiò, quia vnicus & vnigenitus. ita S. Athanaſ. orat. 1. contra Arrian. Sic Græci ἀγαπητὸν υἱὸν vocant *filium vnicum*; vnicus enim vnicè diligitur. & apud Heſiodum ἀγαπητὴ θυγάτηρ, id eſt, *dilecta filia* eſt μονογενὴς, id eſt, *vnigenita* & vnica. Præclarè S. Leo ſerm. de Transfigurat. *Hic eſt*, ait, *filius meus dilectus, quem à me non ſeparat deitas, non diuidit poteſtas, non diſcernit*
D *æternitas. Hic eſt filius meus non adoptiuus, ſed proprius; non aliunde creatus, ſed ex me genitus; nec de alia natura mihi factus comparabilis, ſed de mea eſſentia mihi natus æqualis. Hic eſt filius meus per quem facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil; quia omnia quæ facio ſimiliter facit, & quicquid operor, inſeparabiliter mecum atque indifferenter operatur.* & S. Cyprian. vel quiſquis eſt Auctor ſerm. de Baptiſmo: *Duo*, ait, *græca vocabula filius & dilectus, ipſo Deo dictante noſtris ſenſibus imprimuntur, vt communio nominum nos aſſociet collegio munerum, & tantæ dulcedinis nomina noſtrum emolliant animum, accendántque deuotionis affectum.* & Damaſcen. Orat. de Transfigurat. *Hic*,
E ait, *qui nunc homo cernitur, filius meus dilectus eſt: hic qui nuper homo factus eſt, qui humiliter & abiectè vobiſcum verſatur, cuiúſque nunc facies reſplenduit, hic, inquam, filius meus dilectus eſt ſeculis omnibus antiquior, ſolus ex ſolo, vnigenitus ſine tempore & ſempiternè ex me Patre progreſſus: quique & ex me, & in me, & mecum ſemper eſt, nec exiſtentia ratione me poſterior.* & inferiùs: *Hic eſt filius meus, ille, inquam, gloriæ meæ ſplendor, ille ſubſtantiæ meæ character, per quem Angelos etiam feci, per quem cœlum fundatum eſt ac ſtabilita terra, &c. Hic eſt non ſeruus, aut legatus, aut Angelus; ſed filius meus dilectus.*

A Alludit ad Pſal. 28. v. 4. & 6. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*, &c. *& dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Pro *dilectus* Hebr. eſt שריון *ſarion*, vel, vt iam puncta ſuffigunt, *ſirion*. pro quo Septuag. per metatheſin poeticam legerunt ישרון *ieſcurun*, id eſt, *rectus*, directus, miſſus, dilectus. Alludit *ieſcurun* ad *Iſrael*, imò Genebr. cenſet *ieſurun* eſſe diminutiuum Iſraël, q.d. Iſraëlus, rectulus, dilectulus, blanditiæ cauſa. Vide dicta Iſaiæ 44. v. 2. Iſraël ergo eſt *ieſcurun*, id eſt, *rectus*, ideóque mihi dilectus. Iſrael autem fuit parens & typus Chriſti. Chriſtus enim verè eſt Iſraël, id eſt, vir dominans Deo. Iam Chriſtus Patris

Chriſtus eſt vnicornis.

dilectus comparatur filio vnicornium, id eſt, vni-
corni. Primò, quia vnius Dei vnicus eſt filius, ſiue 1.
B quia filius eſt Dei, qui eſt vnicornis, id eſt, vnicus
in eſſentia; idémque eſt cornu fortiſſimum in po-
tentia: Chriſtus enim eſt Patri ὁμούσιος, & conſub-
ſtantialis. Secundò, quia vnicornis præ aliis ani- 2.
malibus mirè diligit ſuos fœtus, mori maleſ quàm
eos viuos amittere. Simili modo Pater vnicè dili
git filium, ait Richard. in Pſal. 28. quia vnico & ſin-
gulari modo genuit eum abſque matre, ſicut in
terra eundem, vt homo eſt, genuit ſine patre, ait
Euthym. ibidem. Rurſum Chriſtus quaſi vnicor
nis fœtus ſuos, puta fideles, ita dilexit, vt pro eis
mori & crucifigi voluerit. Tertiò, Chriſtus fuit fi- 3.
lius vnicornium, quia fuit filius crucis, & cornua
fuerunt in manibus eius, vbi abſcondit fortitudi-
C nem ſuam, ait S. Ambroſ. ſerm. 2. de Baptiſm. Chri-
ſti. Vnicornis enim habet cornu bifurcum inſtar
crucis, ait S. Iuſtinus. Quartò, quia ſicut vnicornis 4.
cornu tangens aquas venenatas, ab eis venenum
excutit, teſte Plinio lib. 8. c. 21. ita Chriſtus tactu
corporis ſui aquas venenatas tribulationum &
mortis nobis ſanas, potabiles & ſuaues effecit.
Quintò, quia Chriſtus eſt inuictus & inſuperabi- 5.
lis per cornu deitatis, vnionis hypoſtaticæ, & gra-
tiæ ſingularis, quod dedit ei Pater, iuxta illud: *Ere-*
xit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui. Lucæ
1. &: *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipſis ventila*
bit gentes vſque ad terminos terræ, Deuter. 33. 17. vi-
de ibi dicta. Sextò, ſicut monoceros, ſiue vnicor- 6.
D nis capi nequit niſi ſinu virginis, ita Chriſtus non
niſi ſinu B. Virginis capi potuit; ſed eo captus, fa-
ctus eſt homo. vide dicta Num. 23. 22. Septimò, 7.
quia, vt canit ibidem Pſaltes, Chriſtus apparuit
mundo poſt diſiectas cedros, id eſt, ſuperbam im-
pietatem, errores Iudaiſmi & Gentiliſmi per vim
tonitrui, id eſt, prædicationis Euangelij. Octauò, 8.
cornu vnicornis non tantùm eſt validum, ſed &
medicum, ait S. Iuſtinus; ita validum & medicum
eſt robur ac gratia Chriſti, vtpote quæ omnes ani-
mæ & corporis infirmitates ſanet & corroboret,
adeóque Virgines & Martyres efficiat. Nonò, 9.
vnicornis tactu cornu purgat aquas à veneno
ſerpentum; ſic Chriſtus tactu Iordanis, dum in
E eo baptizatus eſt, aquas eius cæteráſque om-
nes fecit purgatrices, & expiatrices peccati in
ſacramento Baptiſmi. Decimò, pulli ſiue hinnu- 10.
li vnicornium ſunt pulchri, elegantes, amabi-
les & gratioſi: talis eſt & Chriſtus. Tropol. vox
Chriſti prædicantis comminuit cedros, id eſt,
idola & ſuperbiam ſeculi. Tunc Apoſtoli & fide-
les inuicti exilierunt & dominati ſunt quaſi filij
vnicornium, id eſt, ſanctorum Patriarcharum, qui
ſuum cornu & robur collocarunt in vnicorni,
id eſt, in vno Deo, æquè ac totum cor & amorem,
ideóque pro eo fortiter ſanguinem & vitam po-
ſuerunt.

In

In quo mihi complatus.] Græca ſignificantiùs ἐν ᾧ ἐγὼ εὐδόκησα, id eſt, *in quem ego complacui*, in quem omnem meam εὐδοκίαν, id eſt, *beneplacitum*, propoſitum & voluntatem propenſam effudi. Tigur. *in quo mihi complacitum eſt.* Vatabl. *in quo placatus ſum & mundo reconciliatus.* Alij valdè appoſitè, *quem placabilem & gratiſſimam hoſtiam mihi conſtitui, vt homines mihi reconciliem.* Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 364. *in quo animo meo obſecutus ſum, in quo opus meum probaui, in quo mihi placui, in quo acquieuit animus meus, in quem cùm intueor, omnem iram & offenſionem pono.* S. Chryſ. & Euth. in c. 17. Matth. *in quo delector.* S. Auguſt. lib. 2. de Conſenſu Euang. c. 14. *Placitum meum in te conſtitui, per te decreui implere quod mihi placet, vt deinceps non dicam: Pœnitet me feciſſe hominem, per te placui hominibus.* Idem ſerm. 63. de verbis Domini, & tract. 35. in Ioannem: *Erga quem bene affectus ſum, cui bene volo, aut de quo bene ſentio.* Tertul. contra Praxeam cap. 23. Cypr. lib. 1. contra Iud. c. 10. & Iren. lib. 3. c. 11. *in quo bene ſenſi.*

Deus in Chriſto ſibi complacet.

1\. Deus ergo in Chriſto ſibi complacuit, primò, quia eum Verbo hypoſtaticè vnitum, vt filium ſuum infinito amore diligit, in eóque totus complacendo conquieſcit.

2\. Secundò, quia per eum ſolum placuit illi homines redimere, nouámque legem & Eccleſiam inſtituere.

3\. Tertiò, quia in ſumma eius obedientia, humilitate, ſanctitate mirè ſibi complacuit, per eum placatus fuit toti humano generi, ac cum eo in gratiam rediit, & innumera ſcelera ei condonauit: nam, vt ait Chriſtus Ioannis 8. 29. *Quæ placita ſunt ei, facio ſemper.* ita S. Bern. ſerm. 1. de Epiphan.

Quartò, quia per eum omnes in eum credentes diligit, ſanctificat, filios & hæredes ſuos deſtinat. Nemo enim placet Deo Patri niſi per Chriſtum; & omnes qui Chriſto placent, placent & ipſi. Denique omnis virtus, ſapientia, ſanctitas, adeóque quicquid Deo placet, per Chriſtum placet.

4\. Alludit hiſce verbis, imò explet Deus illud Iſaiæ c. 42. 1. de Chriſto: *Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus, complacuit ſibi in eo anima mea.* & ad hymnum Angelorum Chriſto nato occinentium: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, erga quos ſcilicet Deus per Chriſtum ſuam εὐδοκίαν, id eſt, *beneplacitum* ſummúmq; amorem exhibere decreuit, donando eis ſuam gratiam, amicitiam, gloriam, hæreditatem & felicitatem æternam. Vnde Syrus, Nyſſenus, Theoph. & Euthymius pro εὐδοκίας, id eſt, *bona voluntatis*, legunt εὐδοκία, id eſt, *bona voluntas*, hymnúmque faciunt trimembrem, hoc modo: *Gloria in altiſſimis Deo, in terra pax, hominibus ſit bona voluntas*, id eſt, beneuolentia Dei, vt ſcilicet per Chriſtum iam natum eos ſaluet & in filios ſibi adoptet. Sic Eph. 1. 9. & alibi homines bonæ voluntatis vocantur filij dilectionis, id eſt, filij voliti, electi & dilecti à Deo.

Ordo Transfigurationis Chriſti.

Nota, hiſtoriam Transfigurationis variè narrant S. Matthæus, Marcus & Lucas; ſed hæc fuit rei geſtæ ſeries & ordo, qui Euangeliſtas omnes inter ſe conciliat. Primò, Chriſtus orauit interim diſcipulis ex labore conſcenſi montis, & ex prolixitate orationis Chriſti ſomno grauatis ac dormientibus transfiguratus eſt Chriſtus. Secundò, acceſſerunt Moſes & Elias loquentes cum Chriſto de exceſſu (morte crucis) quem completurus erat in Ieruſalem. Tertiò, Apoſtoli è ſomno hoc fulgore & colloquio excitati viderunt gloriam Chriſti, cum eoque colloquentes Moſen & Eliam.

A Quartò, finito hoc colloquio cùm ſignum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quaſi ebrius, dolès eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula, vnum Chriſto, ſecundum Moſi, tertium Eliæ. Quintò, ſuperuenit nubes ſubducens Moſen & Eliam, cum voce ad Chriſtum: *Hic eſt filius meus dilectus*, &c. quibus territi S. Petrus, Iacobus & Ioannes ceciderunt in terram; ſed mox à Chriſto confortati & erecti, leuantes oculos ſuos ſolum viderunt Ieſum. Interim Moſes ad limbum, Elias ad ſuum locum per Angelum vti adductus, ita & reductus eſt.

Ipſum audite.] Ipſi & in ipſum credite, ipſi obedite: *Ipſum*, inquam, *audite*, non Moyſen qui vmbras legis docet, non Eliam, qui cœlum claudit, indéque ignem euocat quo perdit peccatores; ſed ipſum qui eſt verus Euangelij Doctor, legis nouæ legiſlator, dux cœli, idæa ſanctitatis, voluntatis meæ internuncius, adeóque figura & character ſubſtantiæ meæ. Qui ergo ipſum audit, me audit; qui ipſum ſpernit, me ſpernit. ita Damaſc. Orat. de Transfigur. Præclarè S. Leo ſerm. de Transfigur. *Hunc ergo*, ait, *in quo per omnia mihi bene complaceo, & cuius prædicatione manifeſtor, cuius humilitate clarificor, incunctanter audite: quia ipſe eſt veritas & vita, ipſe virtus mea atque ſapientia. Ipſum audite, quem legis myſteria prænuncianerunt, quem Prophetarum ora cecinerunt. Ipſum audite, qui ſanguine ſuo mundum redimit, qui Diabolum ligat & vaſa eius rapit, qui peccati chirographum & præuaricationis pacta dirumpit. Ipſum audite, qui viam aperit ad cœlum, & per crucis ſupplicium gradus vobis aſcenſionis parat ad regnum.*

Alludit ad illud Moſis de Chriſto oraculũ: *Prophetã de gente tua & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies*, &c. *ponam verba mea in ore eius, loquetúrque omnia quæ præcepero illi: qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor exiſtam*, Deuter. 18. v. 16. & 18. & illud Iſaiæ 55. 4. *Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* & illud Ioannis 1. 17. *Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis.*

Nota primò, hæc vox Patris ad Chriſtum facta eſt, non ante, vt volunt aliqui, ſed poſt diſceſſum Eliæ & Moſis, cùm ſcilicet intrarunt in nubem, vt ait Lucas c. 9. v. 34. & 35. vnde v. 36. ait: *Et dum fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus*; nimirum vt clariſſimum eſſet hanc vocem ad ſolum Chriſtum referri, non ad Moſem, vel Eliam. ita S. Chryſ. Ambroſ. & alij in Matth. 17. vel Lucæ 9. Secundò, hîc repræſentata fuit S. Trinitas, ſicut & in Baptiſmo Chriſti; ſcilicet Pater in voce, Filius in diuina gloria, Transfigur. ſymbola.
Spiritus ſanctus in nube. Tertiò, hac voce ait Tertul. lib. 4. contra Marc. c. 22. ſignificatur abrogatio legis veteris, & nouæ inſtitutio; paſſio Chriſti in exceſſu, de quo cum Chriſto loquebantur Elias & Moſes; reſurrectio in transfiguratione; infernus & limbus in Moſe: eò enim reducta fuit, vti inde abducta fuerat anima Moſis.

Hanc vocem nos (ego, Iacobus & Ioannes) *audiuimus de cœlo*, de nube & aëre celſiore *allatam*, ἐνεχθεῖσαν, id eſt, *delatam*, delapſam, vti paulò antè vertit interpres. VERS. 18.

Cùm eſſemus cum illo in monte ſancto.] Faber Stabulenſis in c. 9. Marci opinatur hunc montem fuiſſe Libanum; tum quia de eo prædixit Iſaias c. 35. 2. *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron: ipſi viderunt gloriam Domini & decorem Dei noſtri.* Sed alius eſt Iſaiæ ſenſus, vt ibi dixi: tum quia Chriſtus

Mons ſanctus quis.

tunc erat in finibus Cæſareæ Philippi,quæ adiacet Libano. Verùm id falſum eſt;nã ſex dies iam abierant à concione habita Cæſareæ , quibus Chriſtus acceſſit ad Thabor;vnde & mox à Transfiguratione deſcendit Capharnaum , quæ vrbs vicina eſt monti Thabor.vide Matth.17.v.1.& 23.

Communis ergo ſententia eſt montem hunc fuiſſe Thabor, quem Septuag. & Ioſephus vocant Itſabyrium , de cuius ſitu, altitudine, amœnitate, fertilitate dixi Oſee 5. 1. *Thabor quid.* Thabor Hebraicè idem eſt quod venit lumen , vel puritas , vel electio, quod aptè conuenit transfigurationi Chriſti : nam in eo Chriſtus refulſit lumine ſolari , primam Euangelij legem ſanxit , quæ electos perducit ad cœlum : quocirca Chriſtiani poſtmodum in hoc monte tres Eccleſias extruxerunt ac ingens monaſterium , teſte Beda cap. 17. de locis ſanctis, ſolétque hic mons à peregrinis magna religione viſitari. Meritò ergo mons hic vocatur ſanctus. Fabulantur Iudæi ex Iſaiæ cap. 2. 2. & Micheæ 4. 1. tempore Meſſiæ Thabor iungendum Carmelo ac vtrique imponendam Ieruſalem ,quæ tribus leucis in altum attollatur ; vti ex Galatino & aliis recenſui Iſaiæ 2. 2. Veriùs Damaſc. Orat. de Transfigur.explicans illud Pſal.88. *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*. Thabor,ait,exultauit, cùm in eo transfiguratus eſt Chriſtus ; Hermon, cùm iuxta eum baptizatus.

Cur in monte. Cauſam cur in monte transfiguratus ſit Chriſtus dat Tertul.lib.4.contra Marc. c. 22. vt ſcilicet lex noua ab eo ſanciretur in monte,ſicut lex vetus ſancita erat à Moſe in monte Sina : *Oportebat* , inquit , *in eo ſuggeſtu conſignari nouum Teſtamentum, in quo conſcriptum vetus fuerat.* Rurſum in hoc eodem monte Thabor Barac & Debora cœleſtem conſecuti ſunt victoriam contra Siſaram,Iudic. 4. 6. nam,vt c.5.20,ipſi canunt : *De cœlo dimicatum eſt contra eos:ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.* quia ſcilicet Angeli è cœlo iaculati ſunt fulgetra , ignem , grandinem, ſtellas cadentes in aciem Siſaræ , inquit Lyra. & Abul. addit Ioſephus libr. 5. c. 6. imbrem & ventos. idque appoſitè ſignificat nomen ducis : *Barac* enim Hebr. eſt *fulgur* : *Debora* eſt *apis*. hæc fuit *vxor Lapidoth*.Hebræi & Arias vertunt,*mulier lychnaria* , quæ ſcilicet concinnabat elychnia tabernaculi,vel,vt Arias,*mulier lampadarum*, id eſt, diuinis illuminata & imbuta ſplendoribus:fuit enim prophetiſſa ; nam Hebr. לַפִּידִים *lappadim* vocantur *lampades* , indéque Græcum & Latinum nomen *lampas* deriuatum eſt , ait Arias. Sicut ergo Barac & Debora cùm ſuis fuerunt quaſi legio fulminatrix Dei (vti fuit poſtea legio Chriſtiana ſub Antonino Imperatore , quæ ſuis precibus pluuiam à Deo impetrauit , æquè ac fulmina in hoſtes) qui fulguribus hoſtes proſtrauerunt, Iſraëlem verò ſuis oraculis & victoriis illuſtrarunt in monte Thabor : ita pariter Chriſtus in eodem monte transfiguratus , ſuo fulgore illuminauit Apoſtolos & perculit Diabolos. Ibi ergo ipſe fuit Debora , id eſt , apis fundens mel Euangelij fidelibus , aculeum verò vindictæ ſeruauit infidelibus. Vnde ſanctus Hieron. ad Furiam de viduit. docet Deboram eſſe apim ; quia *Debora*, ait, *dicere poterat . Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua , ſuper mel & fauum ori meo. Apis nomen accepit Scriptur. floribus paſta , Spiritus ſancti odore perfuſa , & dulces ambroſiæ ſuccos prophetali ore componens.*

Tropol. Tropol. mons eſt locus ſemotus à turbis & A ſtrepitu, ideóque appoſitus ad audiendam Dei vocem : hinc ſua altitudine mons typus eſt cœli,monétque in eo degentes mentem ad cœlum attollere, ideóque ad ardua virtutum opera & perfectionis culmen conniti & conſcendere. Qua de cauſa Chriſtus ſermonem primum habuit in monte,quo docuit Euangelicæ vitæ ſummam & perfectionis Chriſtianæ culmen, Matth.c.5. c.6. c.7. In monte quoque pernoctauit in oratione, Lucæ 6.12. item panes multiplicauit ad alendam turbam , Matth. 15.29.Euchariſtiam inſtituit in monte Sion:crucifixus eſt in monte Caluariæ:reſurgens diſcipulis in monte apparuit, Matth. 28. 16. Ex monte Oliueti aſcendit in cœlum. Spiritum ſanctum miſit in cæ- B naculum montis Sion,Actor.1.12.

Chriſtum imitati ſunt viri eximij, vt Elias, Eliſæus,filij Prophetarum,ſanctus Antonius, ſanctus Benedictus , ſanctus Franciſcus , qui in montibus cum Deo verſari , orare & cœleſtem vitam agere elegerunt , vnde ibidem cœleſtibus viſionibus , gratiis , donis , ſtigmatibus à Deo illuſtrati & ornati fuerunt.

Et habemus firmiorem propheticum ſermonem.]Pro- **Vers. 19.** bauit ſanctus Petrus Euangelij Chriſtique fidem, à ſe prædicatam eſſe veram & diuinam, ex oculari viſione gloriæ Chriſti in Transfiguratione , & auditione vocis Dei Patris : *Hic eſt filius meus dile-* C *ctus , in quo mihi complacui , ipſum audite.* Nunc ne ea ſola niti videatur , néve quis eam velut priuatam de illuſione , vel adulatione ſuſpectam reddat , eandem confirmat publico certiſſimóque Prophetarum teſtimonio ; propheticum enim ſermonem vocat oracula Prophetarum, ſiue ea quæ Prophetæ prophetarunt de Chriſto eiúſque diuinitate,incarnatione,morte,redemptione,&c. quale eſt illud Pſal. 2. huic loco maximè conſentiens, *Filius meus es tu,ego hodie genui te.*

Porrò hic propheticus ſermo non verior , non melior,ait ſanctus Auguſt.ſerm.27.de verbis Apoſtoli cap. 4. ſed firmior eſt oculari viſione & audi- D tione ſancti Petri , quia licèt claritas illa & gloria Chriſti , æquè ac vox ad eum de cœlo delapſa, eſſet reuera diuina & manans à Deo Patre , tamen poterant Iudæi ſimiléſque calumniatores iam vocem , quàm claritatem magicis tribuere præſtigiis , aut certè fabulis ; vti vocem ſimilem Patris ad Chriſtum tribuerunt tonitruo , Ioannis 12. 29. Hoc autem de Prophetis & ſermone prophetico, conceſſo quod eſſet propheticus , vti concedebant , dicere non poterant , præſertim quia Prophetæ multis ſeculis Chriſtum præceſſerant: *Nondum* , inquit Auguſt. *erat homo Chriſtus , quando miſit Prophetas. Si ergo magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus , nunquid magus erat antequam na-* E *tus?* Hac ergo de cauſa Deus miſit tot Prophetas per ſingula ſecula , vt omnes prophetarent ea quæ agenda & toleranda erant à Chriſto hoc fine , vt cum ea ab ipſo impleri cernerent tam Iudæi quàm Gentiles , certò ſcirent ipſum eſſe Chriſtum ab omnibus Prophetis prædictum & promiſſum, *quod neque Apollonio,neque Apuleio, neque cuiquam Magorum potuit aut poteſt aliquando contingere*, ait Lactan. lib.5.cap.3.Hoc eſt quod canit Zacharias Lucæ 1. 10. *Sicut locutus eſt per os Sanctorum , qui à ſeculo ſunt Prophetarum eius.* & ſanctus Petrus : *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent* , Actor. 10. 43. Vnde S.Iuſtinus Martyr dial.contra Tryphon. narrat ſe lectione Prophetarum ad Chriſtum eſſe conuerſum. ita S.Aug. Beda, Hugo, Lyra. Dionyſ. & alij paſſim.

Adde,

Prophetia firmior viſione.

Adde, fides & lumen fidei, quod oſtendit oracula Prophetarum eſſe diuina & à Deo profecta, firmius & certius eſt omni ſcientia, demonſtratione & viſione ſenſitiua, ac quouis teſtimonio oculari & aurito. Et ſic hic ſermo propheticus non tantùm aliis, ſed & ipſi S. Petro firmior erat viſione & auditione ſua. Vnde rectè Gagneius & alij τὸ *firmiorem*, exponunt, firmiſſimum. Sic Paulus ait, *maior*, id eſt, maxima, *horum eſt charitas*, 1. Corinth. 13. 13. Quare improbabilis eſt expoſitio Eraſmi, qui per propheticum ſermonem accipit ipſam vocem Dei Patris ad Chriſtum in transfiguratione, quaſi ipſe Pater fuerit Chriſti Propheta & præco prædicens ſibi placitura eſſe, quæ doceret & ageret Chriſtus. Æquè improbabilis & impertinens eſt alia eiuſdem expoſitio quæ placuit Clario & Titelmanno, ſcilicet propheticum ſermonem, id eſt, Prophetarum oracula facta eſſe firmiora per vocem hanc Patris ad Chriſtum, *Hic eſt filius meus*, &c. nec enim ſanctus Petrus agit hîc de confirmatione oraculorum propheticorum, ſed ſuæ viſionis, quam confirmat per hæc oracula. Hinc ſequitur falſam eſſe lectionem illam quam habent nonnulli Græci codices, vt pro τὸν προφητικὸν λόγον per ο, legant τῶν προφητικῶν λόγων per ω, ex qua ſic vertunt: *Habemus* βεβαιότερον, id eſt, *firmiorem*, ſcilicet viſionem & vocem Patris iam dictam, *propheticis ſermonibus*. Alia enim, imò contraria eſt mens & vox ſancti Petri.

Dices, vox Patris de Chriſto quam audiuit ſanctus Petrus, ſcilicet: *Hic eſt filius meus*, &c. tam certa & firma erat, quàm vox eiuſdem de eodem quam audiuerunt Prophetæ, v. g. Dauid Pſalm. 2. 7. *Filius meus es tu.* Ergo ſermo propheticus non fuit firmior viſione & auditione ſancti Petri. Reſp. nego conſequentiam. Licèt enim vox Patris obiectiuè, puta in ſe eſſet veriſſima & certiſſima, æquè ac oracula Prophetarum; tamen ſubiectiuè, quatenus ſcilicet in auribus ſancti Petri ſenſibiliter recipiebatur & reſonabat, non erat tam certa & firma, quàm viſiones Prophetarum: auditus enim omniſque ſenſus falli poteſt; viſio verò prophetica falli nequit, quia fit per lumen ſupernaturale & diuinum, quo Deus Prophetæ atteſtatur rem ipſi reuelatam eſſe veram certámque, ac non alium quàm Deum eam reuelare: quocirca Prophetæ fide diuina credere tenebantur ea quæ videbant & audiebant, eſſe vera eſſeque à Deo.

Inſtabis, etiam ſanctus Petrus fide diuina tenebatur credere hanc viſionem & vocem eſſe veram, eſſeque à Deo. Reſp. id quoque verum eſt, at non quatenus eam oculis & auribus percipiebat, ſed quatenus habebat certa ſigna credibilitatis, quibus conuincebatur eam eſſe veram fidéque credendam. Signa hæc erant, vita & miracula Chriſti, quibus certus erat ipſum eſſe Chriſtum Dei Filium, ac proinde omnia quæ ageret & oſtenderet eſſe vera & à Deo: rurſum teſtimonium Eliæ & Moſis, ſplendor diuinus Chriſti nubes lucida, &c. hæc enim omnia conuincebant Petrum, vt crederet hanc viſionem & vocem non eſſe fictam, ſed veram & diuinam: ſicut iiſdem & ſimilibus conuictus fuit S. Thomas vt videns, audiens, & palpans vulnera carnémque rediuiuam Chriſti, Deo mentem eius illuſtrante, fide diuina crederet eum verè reſurrexiſſe; vnde exclamauit: *Dominus meus & Deus meus.* & Chriſtus ad eum: *Quia vidiſti me Thoma credidiſti*, Ioannis 20. 29. Sicut enim timor eſt ſeta, vt ait S. Aug. per quam in animã inducitur filum amoris diuini; ita viſio hæc fuit ſeta per quam inducta eſt fides. Simili modo Prophetæ credebant ſuas viſiones & voces quas audiebant, eſſe veras & à Deo, eò quòd Deus certa huius rei eis ſigna daret, vt de ea dubitare non poſſent, ſed idipſum fide diuina credere tenerentur. Pari modo fideles credere tenentur hanc viſionem ſancti Petri fuiſſe cœleſtem & diuinam, tum quia idipſum in Scriptura ſacra hoc loco à ſancto Petro expreſſum eſt, tum quia conſequenter Eccleſia idipſum fidelibus quaſi fide credendum proponit, & ad id eos obligat: nam, vt ait ſanctus Auguſt. lib. contra Epiſtolam Fundamenti c. 4. *Ego Euangelio non crederem, niſi me Eccleſiæ Catholicæ commoueret auctoritas.* Eccleſia enim eſt quæ docet & aſſecurat quodnam ſit verum Euãgelium, quod falſum & ſuppoſititium, vti fuit Euangelium Nicodemi, Thomæ, Nazaræorum, &c. Idem cenſendum eſt de Epiſtolis S. Petri, & qualibet alia S. Scriptura.

Cui benefacitis attendentes.] προσέχοντες, id eſt, *intendentes*, vti legit S. Aug. tract. 23. in Ioannem. Sic Chriſtus: *Scrutamini*, ait, *Script. quia, &c. illa teſtimonium perhibent de me*, Ioan. 5. 39.

Quaſi lucerna lucens in caliginoſo loco.] Prophetia omniſque Script. eſt quaſi lucerna lucens in nocte, & tenebris huius ſeculi & vitæ, eas illuminans, ſed modicè & obſcurè inſtar lucernæ, vt Chriſtum quaſi ſolem iuſtitiæ nobis oſtendat, ad eúmq; deducat. *Omnis enim prophetia vna magna ad Chriſtum lucerna eſt*, ait S. Aug. tract. 23. in Ioannem. & ſerm. 237. de Temp. *In die*, ait, *ambulamus comparatione infidelium; comparatione verò illius diei quando reſurgent mortui, adhuc nox ſumus.* Hoc eſt quod ait Salomon Prouerb. 6. 23. *Mandatum lucerna eſt, & lex lux.* & Dauid Pſalm. 118. v. 104. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* & v. 130. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.*

S. Script. eſt lucerna.

Perperam ergo hæretici ex voce *lucerna* contendunt S. Script. eſſe facilem & claram, vt à quouis plebeio intelligi, & explicari poſſit.

Nam primò, lucerna ſignificat lumen nocturnum, ideóque obſcurum. 1.

Secundò, S. Petrus propriè lucernam vocat prophetiam: hanc autem conſtat eſſe obſcuram. 2.

Tertiò, quia ait lucernam hanc lucere in caliginoſo loco; ergo à loco repercuſſa & hebetata fit & ipſa caliginoſa, vt non niſi propinqua illuminet, eaque modicè & ſubobſcurè. 3.

Quartò, quia S. Script. eſt lucerna, *ſed ſuper candelabrum publicæ ac infallibilis auctoritatis Eccleſiæ, non ſub modio hominis priuati*, ait S. Ambroſ. lib. 7. in Lucam cap. 52. lucerna enim hæc non lucet, niſi eius lux pandatur à Doctoribus Eccleſiæ, ac fidelibus oſtendatur. Apoſtoli enim & Doctores ſunt accenſores lucernæ, quam ponunt ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt, ait S. Aug. tract. 23. in Ioannem. Cauſam dat S. Aug. lib. 2. de doctr. Chriſt. c. 6. *Ita*, ait, *obſcurè quædam dicta ſunt, vt denſiſſimam caliginem obducant, quod totum diuinitus prouiſum eſſe non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata plerumque vileſcunt.* & S. Greg. in Præfatione in Iob c. 4. *Diuinus ſermo*, ait, *ſicut myſteriis prudentes exercet, ſic plerumque ſuperficie ſimplices refouet; habet in publico vnde paruulos nutriat, ſeruat in ſecreto, vnde mentes ſublimium in admiratione ſuſpendat.* 4.

pendat. Quaſi quidam quippe eſt fluuius planus & altus, in quo & agnus ambulet & elephas natet. Vnde Orig.init. Leuit. Diuinitatem in Script.latere ait, non aliter atque olim diuina eius perſona in humana natura occultabatur. Rurſum S.Aug.in Pſal. 140. *Sunt*, ait, *in Script.ſanctis profunda myſteria, quæ ad hoc abſconduntur, ne vileſcant; ad hoc quæruntur, vt exerceant; ad hoc aperiuntur, vt paſcant.*

5. Denique ſicut lucernæ crebrò ſuggeri debet oleum vt luceat; ita S.Script. crebrò à Doctoribus inſeri debet explicatio docta & pia, vt auditoribus lucem doctrinæ & calorem deuotionis aſpiret. Romæ & in Italia vtimur lucernis grandioribus & turritis quæ multum olei continent, idq; arte phyſica, ad impediendum ſcilicet vacuum, quaſi in alta B turricula ſuſpenſum, quod ſenſim in os & elychnium lucernæ delabens illius lucem ardorémque continuò diúq; fouet: lucernas has fertur adinueniſſe Hieron. Cardanus phyſicus & medicus, ac à forma campanarias nuncupauit, quòd campanæ turritæ ſpeciem gerant. Talis lucerna campanaria eſt S. Script. vtpote plena copioſo ſapientiæ oleo, ſublimis inſtar turris, ſonora inſtar campanæ.

In caliginoſo loco.] ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, id eſt, *in loco ſqualido*, obſito, obſcuro, tenebroſo, ſordido, horrido: talis enim eſt hic mundus & hæc vita. Huius rei ſymbolo Deus iuſſit Moſi fabricare tabernaculum vndique clauſum, eſt carens feneſtra, ideóque obſcurum & tenebroſum; ſed ad illud illuminan- C dum fieri candelabrum ſepticeps, habens ſcilicet ſeptem lucernas quæ illud illuminarent: tabernaculum enim obſcurum repræſentat ſeculum hoc plenum ignorantia; candelabrum repræſentat S. Script. & fidem, quæ illud illuminat. vide dicta Exodi 26.1.& ſeq. Sic veteres præter lucernas ſimplices vno elychnio lucentes, quas cubicularias vocabant, in locis amplis habebant dimyxos ad duo elychnia ferenda, aut trimyxos ad tria, aut ſeptimyxos ad ſeptem, aut polymyxos ad plura; de quibus Martial.lib.14.

Illuſtrem cum tota meis conuiuia flammis,
Totque geram myxos, vna lucerna vocor.

Vide quæ de lucernis & candelabro, Eccleſiam D eiúſque fidem & doctrinam repræſentante, dixi Zachar. c. 5.

Donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris.] Idem eſt diem eluceſcere quod Luciferum oriri: eo enim orto fit aurora & eluceſcit, ſiue emicat dies. Quæres, quis hic dies, quis Lucifer? Primò, OEcum. reſpondet eſſe plenam cognitionem fidei & Euangelij. *Cum*, inquit, *dies aduenerit, id eſt, rerum ipſarum præſentia, habebitis orientem Luciferum in cordibus veſtris, hoc eſt, Chriſti cognitionem & aduentum eius à Prophetis prænunciatum, qui tanquam lux vera corda veſtra illuſtrabit*; vt prophetia ſit nox, Euangelium ſit aurora & Lucifer, viſio beatifica ſit clara dies & meridies. Vnde S.Cyril.lib.1. de Trinit. ſub E initium docet, quòd Chriſtus ſit iubar, dies & Lucifer, qui mentibus fidelium per ſpiritum irradiat, eáſque illuminat clariùs quàm Prophetæ omnes: ſicut Lucifer clariùs rutilat quàm cæteræ ſtellæ. Et quia ſicut lux Luciferi gignitur à ſole: ſic Chriſtus gignitur à Patre quaſi lumen de lumine, Deus de Deo. Vnde Chriſtus ipſe de ſe ait: *Ego ſum ſtella ſplendida & matutina*, putà Lucifer, Apocal. 22. 16. Senſus ergo eſt, q. d. intendite lectioni & ſtudio Prophetarum, vt ex eis confirmemini in fide Chriſti; donec ex hoc ſtudio & ex illuſtratione Dei dies & Lucifer, id eſt, certior & clarior planéque explicita Euangelij fideíque cognitio nocti, id eſt, ob-

Lucifer quis. Reſp. 1. eſt fides.

A ſcuriori Iudæorum & Prophetarum cognitioni ſuccedens, vobis illuceſcat, vt planè in ea confirmati per eam deducamini ad clarum meridiem æternitatis & viſionis Dei. Sicut enim ſe habet Lucifer ſiue lux auroræ ad lucem meridiei; ſic ſe habet hæc fidei doctrina ad viſionem beatificam: rurſum ſicut Lucifer ſe habet ad noctem, quaſi medium quid inter noctem & diem, & diei luciſque initium; ſic ſe habet hæc Chriſti doctrina clara ad doctrinam obſcuram Prophetarum: hæc ergo fuit quaſi lucerna, Chriſti verò fuit lumen, Ioannis 1. 9. Hinc idem Ioannes Epiſt.1. v.2.27. ait, *Non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos; ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus.* & Ierem. c. 31. 31. *Non docebit* B *vltrà vir proximum ſuum, &c. omnes enim cognoſcent me*; &, vt ait Iſaias c. 54. 13. *Erunt omnes docibiles Dei.* ita Adamus, Arias, Gagneius & alij.

Secundò, appoſitè dies hîc & Lucifer accipi 2.
poteſt beatitudo, putà gloriæ cœleſtis, & viſio beatifica: vita enim in miſeriis & tenebris huius ſeculi eſt quaſi nox; futura ergo in gloria erit quaſi dies & Lucifer. Lucifer enim ſiue ſtella Veneris quia adducit auroram, ſiue initium diei, hinc idem eſt quod dies, iuxta illud Martialis:

eſt viſio beatifica.

Phoſphore (id eſt, Lucifer) *redde diem.*

& illud Boëtij lib.3. de Conſol. *Lucifer vt tenebras pepulerit, pulchra dies roſeos agit equos.* Porrò Lucifer eſt ſymbolum viſionis beatificæ. Primò, quia ea C fit per lumen gloriæ, iuxta illud Pſalm. 35. 10. *In lumine tuo videbimus lumen.* Aptè ergo vocatur Lucifer. Secundò, quia Lucifer ſiue aurora eſt initium diei: ſignificat ergo initium beatitudinis, cùm ſcilicet anima ſola ſtatim à morte Dei viſione beatur, cuius complementum & quaſi meridies erit in reſurrectione, quando corpus totúſque homo beabitur & gloria colluſtrabitur per omnem æternitatem. Tertiò, quia Lucifer, vtpote vehens diem & lucem, ſymbolum eſt proſperitatis & felicitatis, vti dixi Iſaiæ 14. 12. Quartò, quia beati fulgebunt in cœlo quaſi ſtellæ & Luciferi, iuxta illud Apocal. 2. 28. *Qui vicerit, &c. dabo illi ſtellam* D *matutinam.* & Daniel. 12. 3. *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* vide vtrubique dicta. Quintò, ſicut lux Luciferi & auroræ manat à ſole, vti mox dicam; ſic gloria Sanctorum manat à gloria Chriſti: & ſicut Lucifer & ſtellæ comitantur, ſtipant & cingunt ſolem; ſic & Sancti Chriſtum. Sextò, quia φωσφόρος, id eſt, *Lucifer* ſolem quoque ſignificat, ait Suidas: quia φωσφορεῖν eſt *illucere* & diem inferre; ſic & Cicero lib. 2. de nat. deorum, lunam vocat Luciferam; vnde Syrus hîc pro *Lucifer* vertit *ſol.*

Lucifer eſt viſio beatifica ob analogias quaſque,

2

Ad hunc diem ſuſpirabat Sponſa Cant.2.6. paſcens in liliis *donec aſpiret dies* beatæ æternitatis, E *& inclinentur vmbræ* miſeræ mortalitatis, ait ſanctus Gregorius & ſanctus Ioannes Apocal. 21. 23. ait quòd Ieruſalem cœleſtis *non eget ſole neque luna, vt luceant in ea: nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt agnus.* & c. 22. 5. *Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos.* ita S. Aug. in Pſalm. 51. *Quamdiu*, ait, *ad lucernam ambulamus, neceſſe eſt vt cum timore viuamus: cùm autem venerit dies noſter, id eſt, manifeſtatio Chriſti, de qua Apoſtolus, cùm Chriſtus apparuerit vita noſtra tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Idem in Pſalm. 89. *Ergo, ait, in his velut nocturnis doloribus labo-*

rabis

ribus, propheticæ nobis accenſa eſt ſicut lucerna in caliginoſo & obſcuro loco, donec luceſcat dies, & Lucifer oriatur in cordibus noſtris. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Huic expoſitioni fauet τὸ *donec*; egemus enim prophetia & Scripr. per totam hanc vitam, donec perueniamus ad viſionem in patria cœleſti. Fauet etiam quòd Luciferi curſus Soli ſit coæuus, firmus & perpetuus, ideóque poſt longam noctem eius aſpectus ſit iucundiſſimus, quaſi lucis, Solis & diei origo: vnde Sophar ad Iob cap. 11. 17. *Quaſi meridianus fulgor*, ait, *conſurget tibi ad veſperam*, hoc eſt, *cùm te conſumptum putaueris, orieris vt Lucifer*. & Virgil. 2. Æneid.

———ducit diem Lucifer.

Statius Theb. 3.

Purpureo vehit ore diem.

& Ouid. 6. Faſtor.

& vigil Eous Lucifer exit aquis.

Idem Metamorph. lib. 8.

Retegens diem noctéſq; fugans tempora Lucifer.

& lib. 11.

Vndecimus Lucifer ſtellarum coëgerat agmen.

& lib. 15.

———Cùmque albo Lucifer exit
Clarus equo.

& Statius Thebaid. 12.

Tertius auroram pulſabat Lúcifer.

Hinc Poëtæ Luciferum, putà auroram vocabant Titani, id eſt, Solis filiam, eò quòd ex ſole oriente procedat illa charitas cœli quam auroram dicimus. ita Varro lib. 6. *Aurora*, ait, *dicitur ante Solis ortum: ab eo, quòd ab igne Solis tum aureo aer aureſcit.* & Virgil. 4. Æneid. de aurora ita canit:

Poſtera Phœbæa luſtrabat lampade terras.

& lib. 7.

Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis.

& Tibul. lib. 3.

Auroram Phaëtontis, id eſt, Solis, *equi iam luce vehebant.*

Hinc *aurora* dicitur quaſi *aurea hora*, vel potiùs quaſi *aura rorant*.

Prior ſenſus planior & ſimplicior eſt, ideóque magis litteralis & genuinus: poſterior plenior eſt magiſque anagogicus. Sicut enim Lucifer eſt diei Soliſque præcurſor & prænuncius; ſic fides Chriſti præcurrit & prænunciat viſionem beatificam. Hic ergo Lucifer fidei oritur in cordibus noſtris; in cœlo verò meridies claritatis diuinæ in mentibus noſtris reſplendebit.

Eccleſia fulget vt ſol & luna quomodo.

Tropol. Hugo: Dies, ait, eſt dilectionis feruor, quem præire debet Lucifer, id eſt, cognitio Dei & virtutis, vt creſcat ad meridiem perfectionis, iuxta illud Prouerb. 4. 18. *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.* Vnde Thomas Anglicus pro *eluceſcat* legens *illuceſcat*, id eſt, inquit, *intus luceat* & vſque ad intimum animæ. Porrò ſicut omnis claritas Luciferi & auroræ oritur à ſole oriente & ſubſequente; ſic omnis gratia & gloria Sanctorum oritur à Chriſto, qui eſt ſol iuſtitiæ, gratiæ & gloriæ. Hoc eſt quod de Eccleſia & anima fideli dicitur Cant. 6. 9. *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol?* quod explicans ſanctus Gregorius 16. moral. 25. *Aurora*, ait, *mens iuſti eſt, quæ peccati ſui tenebras deſerens ad lucem iam erumpit æternitatis.* Eadem eſt pulchra vt luna, quia, vt ait Philo Carpathius in Cantic. cap. 6. accipit gratiam à Chriſto, ſicut luna accipit lumen à ſole: & quia aliquando in

A proſperis lucet, aliquando in tenebris aduerſitatum relinquitur: & quia creſcit in virtute, vti noua luna creſcit vſque ad plenilunium. Eadem eſt electa vt ſol, quia Chriſtum imitatur ſolem iuſtitiæ, à quo & lucem ſumit & calorem. Sanctus Bernardus verò ſerm. 60. ex paruis per auroram accipit humilitatem, à qua incipit virtus & vita ſancta. *Bene*, inquit, *dicitur aurora conſurgens, vt virtutum ſtructura ſurgens, ab humilitate tanquam fundamento proprio erigatur.* Per lunam verò quæ ſplendorem ſumit à ſole, deſignatur caſtitas: *Quæque enim fidelis anima, ſi veri Solis obtutibus offeratur intuenda, ex viſione illius protinus admittit in ſe decus pulchritudinis & venuſtatem

B caſtitatis: vnde fit vt ex eius lumine creſcens & proficiens, etiam ad perfectionem prouehatur, vt rectè dicatur de illa: Electa vt ſol.* Per ſolem verò deſignatur charitas, ideóque ſponſa dicitur electa vt ſol, quia induta eſt veſte nuptiali charitatis, qua virtute qui indutus ſplendebit, erit proculdubio terribilis hoſtibus ſuis vt caſtrorum acies ordinata. Hæc ſanctus Bernardus. Sanctus Ambroſius verò & ſanctus Auguſtinus Epiſtol. 80. Eccleſia, aiunt, iuſtorum eſt aurora conſurgens, quia à tenebris peccatorum ad ſanctitatis lucem proficit: deinde de virtute in virtutem creſcit inſtar lunæ: denique in die iudicij

C relicta caligine & putredine peccatorum ac mortalitate carnis, immortalitatis lumine & æterna charitate veſtita ſolem ipſum repræſentabit. Denique ſanctus Gregorius in Cant. 6. ait Eccleſiam in incipientibus progredi vt auroram: quippe qui è tenebris peccatorum luce ſanctæ operationis ſplendere incipiunt: in proficientibus eſſe pulchram vt lunam: quippe qui dum peccantibus bona exempla præbent, quaſi luna lucent in nocte: denique in perfectis eſſe electam vt ſolem, dum non tantùm peccantibus, ſed etiam bonis ac ſanctis per eos exempla imitationis præbet. *Profectò enim iam luna*, inquit, *ſol efficitur, quia quæ

D in nocte errantibus nunc lucebat, modò in die ambulantibus lumen veritatis manifeſtat.* Hinc refert Venerabilis Beda lib. 3. Hiſt. Angl. c. 19. S. Furſeum raptum in ecſtaſin audiuiſſe Angelos inſtis concinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Talis ergo fulget, progreditur & cæteris eminet quaſi Lucifer, de quo canit Ouidius Metam. 2.

———Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, & plena roſarum
Atria, diffugiunt ſtellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli ſtatione nouiſſimus exit.

Rurſum ſicut ſtella Veneris ſemper comitatur ſolem, & manè quidem eum orientem anteit, vuca-

E túrque Lucifer; veſpere verò cum occidentem ſequitur, vocatúrque heſperus, de quo Poëta:

Heſpere qui cœlo lucet iucundior ignis,

id eſt, iucundiſſima ſtella. Veteres enim cenſebant ſtellas eſſe igneas. Sic qui aſſiduè in virtute proficit, comitatur Chriſtum, qui eſt ſol iuſtitiæ: &, vt ait ſanctus Ioannes Apocalypſ. 14. 4. *Sequitur agnum quocunque ierit.* Quocirca Abbas ille in vitis Patrum libr. 7. cap. 44. num. 6. hac ratione ſe iugiter excitabat ad progreſſum in virtutibus: *Ego*, inquit, *per ſingulos dies ſtatui verba mea audire à Domino, putans mihi dici: Laborate propter me, & ego quieſcere faciam vos. Adhuc modicum decertate, & videbitis ſalutare meum & gloriam meam. Si diligitis me, ſi filij mei eſtis, ad Patrem rogantes reuertimini. Si fratres mei eſtis, erubeſcite*

Exempla.

erubeſcite pro me, quemadmodum propter vos multa perpeſſus ſum. Si oues meæ eſtis, Dominicam paſſionem ſequimini. & alius num. 9. *Ego*, ait, *quotidie Eccleſiam intellectualium virtutum expecto, Dominum gloriæ in medio earum video ſuper omnes ſplendentem. Quando autem abſcedam ab eo, aſcendo in cœlum, expectans admirandas pulchritudines Angelorum, & quos emittunt hymnos inceſſabiliter Deo*, &c. *Et omnia quæ ſuper terram ſunt, ſicut cinerem & ſtercora opinor.* De ſancto Ioſaphat rege ſcribit Damaſc. in hiſtor. cap. 38. quòd relicto regno in eremum ad ſanctũ Barlaam ſeceſſerit, vt totum ſe daret mortificationi vitiorum, abſtinentiæ, vigiliis, orationibus. *Quod quidem*, inquit, *generoſus ille & expeditus cœleſtis itineris curſor egregiè præſtitit, atque animi ſui ardorem ab initio ad extremum vſque perpetuò conſeruauit, aſcenſiones in corde ſemper diſponens, ac de virtute ad virtutem ſublimiorem tranſiliens, deſideriúmque deſiderio ac ſtudium ſtudio indeſinenter adiungens; quoad tandem ad ſperatam & expetitam beatitudinem peruenit.* In monaſterio S. Antonij & cæterorum olim ardens inter omnes de virtute & profectu erat certamen: dictitabant enim virtutes eſſe gradus & ſcalas inter ſe cohærentes, atque alias ab aliis ſuffultas, quæ animum in cœlum ſubuehunt, ait Damaſc. in hiſtor. cap. 11. qui proinde meritò eoſdem Angelos terreſtres appellat.

A B

VERS. 20. *Hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia Scriptura* (ſacræ) *propria interpretatione non fit.*] C *Prophetia Scriptura* eſt prophetia ſcripturalis, ſiue per hypallagem prophetica ſcriptura. Probat propheticum ſermonem eſſe firmiorem, eíque ſtudioſè nos debere intendere ex eo, quòd prophetia non ſit ſermo Prophetæ, ſed Dei, qui eſt prima & infallibilis veritas; hoc eſt quod ait: *Prophetia Scriptura propria interpretatione non fit*, id eſt, non fit propria inuentione, qua Propheta res arcanas & futuras per ſe ſuóque ingenio & acumine eruat in lucem, interpretetur & explicet: nam, vt ait Philo libr. de Præm. & pœn. *Propheta eſt interpres Dei dictantis oracula.* Hunc eſſe ſenſum patet ex ratione quam explicando ſubdit ſanctus Petrus. *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirante locuti ſunt ſancti Dei homines.* Vbi nota omnem ſacram Scripturam hîc vocari prophetiam, tum per ſynecdochen, quia maior Scripturæ quæ tunc extabat pars, erant Prophetæ: totum enim vetus Teſtamentum eſt prophetia & figura noui Teſtamenti: tum propriè, quia omnis reuelatio diuina, ſiue quicquid à Deo reuelatur, etiamſi futurum non ſit, ſed præſens aut præteritum, rectè vocatur prophetia, quia eſt reuelatio rei arcanæ ſiue in ſe, ſiue quatenus à Deo reuelatur. multæ enim res naturaliter certæ & claræ, vti præcepta Decalogi, reuelatæ ſunt à Deo, quæ tamen dicuntur prophetia ob reuelationem arcanam, quia ſcilicet reuelata à Deo, ſunt oracula Dei reuelantis, vti ex ſancto Gregorio homil. 1. in Ezechiel. & ſancto Thoma 2. 2. quæſt. 171. art. 3. oſtendi Proœmio in Prophetas.

Prophetia Script quæ. Reſp. 1.

2. Secundò, prophetia Scripturæ poteſt accipi ipſa interpretatio Scripturæ. Sic enim prophetare ſubinde idem eſt quod docere & interpretari, vt cùm Aaron dicitur Propheta, id eſt, interpres Moſis, Exodi 7. 1 Et Antiochiæ dicuntur fuiſſe plures Prophetæ & Doctores, Actor. 13. 1. a. ſæpe alibi Doctores vocantur Prophetæ. Pluribus idipſum oſtendi 1. Corinthior. 14. initio capitis. Tunc ſenſus erit, q. d. prophetia, id eſt, interpretatio & explicatio S. Script. non fit, id eſt, fieri non debet, nec poteſt propria interpretatione, id eſt, proprio acumine & ingenio, proprio ſenſu, propria explicatione & doctrina. Idque probat S. Petrus ex eo, quòd ipſa prophetia & Script. non ſit opus & doctrina hominis, ſed Dei: q. d. ipſa Scriptura non eſt inuentum humani ingenij, non eſt opus mentis humanæ, ſed diuinæ. ergo eius explicatio & interpretatio pariter non ab homine, ſed à Deo requirenda eſt. Et hoc propriè ſignificat Græcum ἐπιλύσεως, id eſt, *diſſolutio*, explicatio, interpretatio.

Videtur S. Petrus perſtringere Simonianos & Gnoſticos, qui ad libitum S. Script. exponebant, & ad ſuas phantaſias ac errores detorquebant.

Ex quo refutatur error noſtrorum Gnoſticorum & Illuminatorum, qui dicunt ſpiritu proprio & priuato cuilibet interpretandam eſſe Scripturam, quemque, etiam cerdonem & ſutorem, habere ſpiritum Dei internum, qui ei pandat Scripturas. Inde enim ortæ ſunt omnes hæreſes, eæq; tot támque variæ, imò inter ſe ex diametro pugnantes & contrariæ; quia ſcilicet quilibet S. Script. ex ſua phantaſia interpretatur, vti vidimus & indies videmus. Ad hoc ergo poſuit Deus in Eccleſia Doctores, vt ſcilicet Scripturam interpretentur; & interpretatio ſermonum eſt vnum è chariſmatibus Spiritus ſancti, vti docet Paulus 1. Corinth. 12. 10. & c. 14. 26. S. Scriptura enim non eſt priuatum, ſed publicum dogma toti Eccleſiæ à Deo traditum; non ergo priuato cuiuſq;, ſed communi & publico Eccleſiæ & Spiritus S. illi aſſiſtentis ſpiritu explicanda eſt. Hunc ſpiritum à Deo & Eccleſia acceperunt ſancti Patres, qui S. Script. toti Eccleſiæ interpretati ſunt: *Eccleſiæ* ergo *eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione S. Script.* vti ait Conc. Trident. ſeſſ. 4. Per Eccleſiam intellige Præſides Eccleſiæ, putà Epiſcopos, ac præſertim ſummum Pontificem.

Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia.] VERS. 21. q. d. non volentibus hominibus, non ad voluntatem & libitum hominum, ſed Dei, allata D eſt prophetia. Prophetia propriè eſt actus & cognitio intellectus: hîc tamen non intellectum, ſed voluntatem humanam nominat S. Petrus, quia clarum eſt intellectum hominis non extendere ſe ad futura contingentia ſuopte acumine præuidenda & prænuncianda, ſed eò ſe extendere poteſt voluntas & præſumptio hominis ſuperbi, puta pſeudoprophetæ, vt velit prædicere id quod neſcit & ignorat: at vera prophetia verique Prophetæ vti non ſuo intellectu, ita nec ſua voluntate, ſed Dei, futura præuiderunt & enunciarunt, ita Caiet. Hoc eſt quod ait Iſaias c. 41. 23. *Quæ ventura ſunt annunciate nobis, & ſciemus quia Dij eſtis vos.* Nam, vt ait Tertul. Apologet. 20. *Teſtimonium diuinitatis* E *eſt veritas diuinationis.* ſolus enim Deus per ſuam omniſcientiam præſcit futura contingentia.

Secundò, voluntas ſumi poteſt pro opere, q. d. *non enim voluntate*, id eſt, opere humano allata eſt prophetia: voluntas enim eſt cauſa operis, mouétque intellectum ad intelligendum, cæteraſque potentias & membra ad operandum, ac proindè ea ſub ſe complectitur, eaque ſignificat. Eſt metonymia. ſic Ioannis 1. 13. dicitur: *qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri* (id eſt, opere & generatione carnali & virili) *ſed ex Deo nati ſunt.* Hinc vulgò dicitur: *voluntas pro opere & facto computatur.*

Sed Spiritu ſancto inſpirati.] φερόμενοι, id eſt, acti.

Pagnin. & Tigur. *impulſi.* Vatabl. *rapti & agitati.* Sic Plato in Memnone Prophetas vocat *fatidicos, diuina re inſpiratos & Deo poſſeſſos. Mens enim Prophetæ vi cœleſtis numinis agitur*, ait S. Gregorius 2. Dialog. cap. 3. ſed ita vt ſui ſit compos, non autem velut lymphatica aberret & inſaniat, vti fecere Bacchæ Gentiles, quæ quaſi ebriæ & furore agitatæ, ac arreptitiæ ignorabant quid dicerent, vel agerent: tales quoque fuere Priſcillianiſtarum & Montaniſtarum Prophetæ & Prophetides.

Locuti ſunt ſancti Dei homines.] putà Prophetæ cæteríque Scriptores S. Script. Licèt enim nonnulla ex iis quæ ſcribunt ſcirent naturaliter, putà quia ea viderant, vel audierant, vt cùm ſcribunt hiſtorias ſui temporis, vti facit Auctor Machab. lib. 2. cap. 2. v. 24. & 27. tamen in illis ipſis incitabantur a Spiritu ſancto ad ea ſcribendum, ídque eo modo & ratione quo volebat Spiritus ſanctus, qui proinde illis aſſiſtebat vt ne vel in puncto errarent: nam, vt ait S. Auguſtinus Epiſt. 8. ad S. Hieronym. *titubabit fides, ſi diuinarum Scripturarum vacillet auctoritas.* Vnde Pſaltes Pſalm. 44. 2. *Lingua mea*, ait, *calamus ſcribæ* (Spiritus ſancti) *velociter ſcribentis.* Hinc & Prophetæ ſuis oraculis hoc elogium præferunt, *verbum Domini quod vidit*, vel audiuit *Iſaias, Amos*, &c. *Os Domini locutum eſt*, &c. *Spiritus ſanctus ergo erat ſcriba, Prophetæ erant eius calami quibus Spiritus ſanctus ſcribenda dictabat*, ait S. Cyprianus ſerm. de eleemoſ. & S. Auguſtinus 18. Ciuit. 38. & S. Gregorius Præfat. mor. cap. 1. Quocirca *S. Script. eſſe Epiſtolam Dei è cœlo ad homines miſſam*, aiebat S. Antonius, teſte S. Athan. & S. Auguſt. conc. 2. in Pſalm. 90. & S. Chryſoſtomus homil. 3. in 2. ad Theſſal. ac proinde nihil in ea eſt otioſum, ſed omnia etiam minima plena ſunt ſenſu, myſterio, & ſpiritu, teſte S. Baſil. homil. 6. Hexaëmeron, & S. Hieronymus in cap. 5. S. Matth. vide Bellarminum lib. 3. de verbo Dei.

Sancti Dei homines.] Licèt enim prophetia ſit gratia gratis data, non gratum faciens, ideóque ſubinde detur improbis, teſte Chriſto Matth. 7. 22. vti data fuit Balaam Num. 24. 17. & Caiphæ, Ioannis 11. 51. tamen Prophetæ & Scriptores hagiographi plerique omnes fuere ſancti, excepto Salomone, de quo multi dubitant. Fuere enim ipſi familiares, interpretes, legati, nuncij, Angeli Dei, vt patet Aggæi 1. 13. 1. Reg. 2. v. 27. 3. Reg. 12. 22. & alibi: vnde Philo lib. de gigant. ante finem: *Dei homines*, inquit, *Sacerdotes & Prophetæ ſunt, quorum maior eſt dignitas, quàm vt ſe miſceat humanæ Reipubl. & mundi ciues ſint; ſed ſublimiores omnibus rebus*
A *ſenſibilibus migrarunt in mundum intelligibilem, ibi ſortiti domicilium, aſcripti Reipubl. idearum incorporearum & incorruptibilium.* & S. Auguſt. tract. 1. in Ioannem, explicans illud Pſalm. 71. *Suſcipiant montes pacem populi, & colles iuſtitiam. montes*, ait, *ſunt magni ſancti, colles plebeij, iuſtitia eſt fides. Nam non acciperent minores animæ fidem, niſi maiores animæ quæ montes dicta ſunt, ab ipſa ſapientia illuſtrarentur, vt poſſent paruulis traijcere quod poſſent paruuli capere.*

Scriptor. hagiographi ſancti.

Moral. Hinc diſcant Doctores & Interpretes ac ſtudioſi S. Script. primò, vt eam non interpretentur ſuopte ingenio & ſenſu, ſed ex mente Eccleſiæ & Patrum, vti ſancit Concil. Trident. ſeſſ. 4.
B Quare fugiant Rabbinorum commenta, quaſi humana, indocta, fabuloſa, Chriſto aduerſa, vtpote quæ pleraque de Chriſto oracula ad Dauidem, vel Salomonem detorquent. Secundò, vt cum ſtudio iungant vitæ puritatem, ſanctitatem & preces, quibus à Deo lumen impetrent ad eas intelligendas & explicandas. ita fecere S. Auguſtinus, Hieronymus, Chryſoſtomus, Baſilius, Nazianzenus, S. Thomas Aquinas, qui in locis difficilioribus orationi addere ſolebat ieiunium, palámque dictitabat ſuam ſcientiam magis illuſtratione Dei, quàm labore & ſtudio eſſe comparatam. Quin & regius Pſaltes: *Reuela*, ait, *oculos meos, & conſidera-*
C *bo mirabilia de lege tua*, Pſalm. 118. v. 18. Præclarè S. Athanaſius lib. de incarnat. Verbi prope finem: *Ad Scriptur. indaginem*, ait, *verúmque intellectum opus eſt vita proba, animo puro & virtute quæ ſecundùm Chriſtum eſt, vt mens per eius tramitem decurrens, ea quæ expetit adipiſci poſſit, quatenus fas eſt humanam naturam diuina intelligere: nam ſine pura mente & ſanctorum imitatione nemo comprehendit ſanctorum verba.* & S. Bernardus ad fratres de Monte Dei: *Quo ſpiritu*, ait, *Scripturæ factæ ſunt, eo ſpiritu legi deſiderant, ipſo etiam intelligendæ ſunt.* & Procopius Gazæus præfat. in Geneſ. *Si quis*, ait, *locus ſe offert obſcurior quàm vt ingenij tui vires aſſequi valeant, aut*
D *Patres tibi conſulendi ſunt, aut ſcientiarum Deus precibus fatigandus eſt.* Abbas Theodorus apud Caſſian. collat. 5. cap. 34. docet intelligentiam Script. quærendam non tam voluendo Commentarios Interpretum, quàm mundando cor per emundationem vitiorum carnalium: *quibus expulſis*, inquit, *confeſtim cordis oculi ſublato velamine paſſionum, ſacramenta Script. velut naturaliter incipiunt contemplari.* vide eundem collat. 14. cap. 10. & 11.

Oratio pandit S.Scrip

* * *

Gg CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

*Cap.præcedenti S.Petrus hortatus eſt fideles ad fidem Chriſti conſtanter retinendam, & augendam per bona opera & per lectionem Prophetarum, nunc hoc capite eoſdem monet vt caueant pſeudoprophetas Prophetis contrarios, putà hæreticos, quorum primo malignitatem, mox punitionem deſcribit; quòd ſcilicet puniendi ſint inſtar Luciferi, & dæmonum; ac inſtar mundanorum qui merſi ſunt diluuio; atque Sodomæ & Gomorrhæ, quæ cœleſti igne conflagrarunt. Deinde v.*10. *eorum prauos mores, præſertim luxuriam, ſuperbiam, rebellionem, audaciam, philautiam, blaſphemiam, adulationem, auaritiam deſcribit. Tertiò v.* 16. *eos comparat cum Balaam, cuius malitiam redarguit aſina, eo quòd illius inſtar pelliciant homines in errores, docendo luxuriam & libertatem carnis; quæ mera & fœda eſt ſeruitus. Quare* facta ſunt eis, *inquit*, poſteriora deteriora prioribus, *iuxta prouerbium*: Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.

A *Verſ.*1. Fuerunt verò & pſeudoprophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis, & eum, qui emit eos, Dominum negant: ſuperducentes ſibi celerem perditionem.

2. Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur:

3. Et in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus iudicium iam olim non ceſſat: & perditio eorum non dormitat.

B 4. Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reſeruari.

5. Et originali mundo non pepercit, ſed octauum Noë iuſtitiæ præconem cuſtodiuit, diluuium mundo impiorum inducens.

6. Et ciuitates Sodomorum, & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerſione damnauit: exemplum eorum, qui impiè C acturi ſunt, ponens:

7. Et iuſtum Lot oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit:

8. Aſpectu enim, & auditu iuſtus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant.

9. Nouit Dominus pios de tentatione eripere: iniquos verò in diem iudicij reſeruare cruciandos:

10. Magis autem eos, qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationémque contemnunt, audaces, ſibi placentes, ſectas non metuunt introducere blaſphemantes:

11. Vbi Angeli fortitudine, & virtute cùm ſint maiores, non portant aduerſum ſe execrabile iudicium.

12. Hi verò velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem, & in perniciem in his quæ ignorant blaſphemantes in corruptione ſua peribunt,

13. Percipientes mercedem iniuſtitiæ, voluptatem exiſtimantes diei delicias: coinquinationes, & maculæ deliciis affluentes, in conuiuiis ſuis luxuriantes vobiſcum,

14. Oculos habentes plenos adulterij, & inceſſabilis delicti. Pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij:

15. Derelinquentes rectã viam errauerunt, ſecuti viã Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit:

16. Correptionem verò habuit ſuæ veſaniæ: ſubiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ inſipientiam.

17. Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur.

18. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ eos, qui paulum effugiunt, qui in errore conuerſantur:

19. Libertatem illis promittentes, cùm ipſi ſerui ſint corruptionis: à quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.

20. Si enim refugiẽtes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur: facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. D

21. Meliùs enim erat illis nõ cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quòd illis traditum eſt ſancto mandato.

22. Contigit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuerſus ad ſuum vomitum: &, Sus lota in volutabro luti.

FVE

VERS. I. **F**VERVNT *verò & Pſeudoprophetæ.*] A puta falſi vates & Doctores qui populum à Deo ad idola, & vitia auocabãt, promittentes eis pacem & abundantiam bonorum temporalium, & oracula ac minas veterum Prophetarum irridentes. Hos enim omni æuo ſuſcitauit dæmon, qui eſt ſimia Dei, vt ſicut Deus ſuos habebat Prophetas, ita & ipſe ſuos haberet, ſed falſos, qui Deum, & veros oppugnarent, inquinando veram fidem & religionem falſis opinionibus, & ſuperſtitionibus; vti notauit Tertull. lib. de præſcript. contra hæret. Iuſtin. contra Triphon. S. Irenæus, Cyprianus, Auguſtinus, & alij. Tales fuere Prophetæ Baal qui ſe oppoſuerunt Eliæ, vt pro Deo ſubſti- B tuerent Baal, 3. Regum 18. v. 19. Sedecias, Hananias, & alij, quos perſtringit Ierem. cap. 28. Iſaias cap. 9. 15. Moſes Deuter. 13. 1. & alij.

In populo.] Hebræorum, qui erat populus, & Eccleſia Dei veri.

Sicut & in vobis erunt.] Eſt anaſtrophe: hæc enim verba præponenda ſunt hoc modo, ſicut olim fuerunt pſeudoprophetæ inter Iudæos, ſic & in vobis, ô Chriſtiani, erunt magiſtri mendaces. Deinceps enim de Chriſtianis eorúmque pſeudoprophetis agit: ſed meminit veterum, tum ne nouum & inſolens id putent Chriſtiani, tum vt nouorum mores ex veterum moribus repræſentet. Tales tempore S. Petri erant Simon Magus primus C hæreſiarcha, cui ſucceſſit Menander diſcipulus, deinde Saturninus, Baſilides, Ebion, Cherinthus, Nicolaitæ; mox verò futuri erant Gnoſtici, Valentiniani, Montaniſtæ, Marcionitæ, &c. quos Tertull. lib. de præſcript. cap. 4. vocat pſeudoprophetas, id eſt, falſos prædicatores & pſeudoapoſtolos, id eſt, adulteros euangelizatores, vt ipſe interpretatur.

Eoſdem in Eccleſia mox futuros prædixit ſanctus Paulus Actorum 20. 30. & S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 2. v. 2. Sic Manichæos ſui æui pingit S. Auguſtinus lib. 3. Confeſſ. cap. 6. ab eiſque ſe captum commemorat: *Incidi*, inquit, *in homines ſuperbe delirantes, & carnales nimis & loquaces, in quorum ore* D *laquei diaboli, & viſcus confectum commixtione ſyllabarum nominis tui, & Domini Ieſu Chriſti, & paracleti conſolatoris noſtri, Spiritus ſancti. Hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, ſed ſonotenus & ſtrepitu linguæ: cæterùm cor inane veri. Et dicebant, veritas & veritas, & multi eam dicebant mihi, & nuſquam erat in eis, ſed falſa loquebantur, non de te tantùm, qui verè veritas es, ſed etiam de iſtis elementis huius mundi creaturis tuis; de quibus etiam vera dicentes philoſophos transgredi debui præ amore tuo, mi pater ſumme bone, pulchritudo pulchrorum omnium.*

Qui introducent.] παρεισάξουσιν, id eſt, furtim, clam, & ſubdolè introducent, ſpeciem & laruam pietatis, ac reformationis ſuæ hæreſi prætendentes; E vti faciant noſtri Caluiniſtæ, qui ſe vocant Eccleſiam reformatam, cùm ſit planè deformis & deformata, imò omnia ſacra & ſancta deformans; nimirum hi ſunt lupi rapaces, qui ſe ouium vellere abſcondunt & fucant, vti ait Chriſtus Matth. 7. v. 15. Iidem ſunt vulpes, quæ demoliuntur vineam Domini, Cantic. 2. v. 15. quos S. Cyprianus Epiſt. … rectè nuncupat ſimias homines imitantes. S. Ignatius ad Tralian. cicutam mulſo temperantes, caupones vino venenum miſcentes.

Hinc S. Cyprianus Epiſtol. 52. S. Auguſtinus Epiſtol. 165. Irenæus libr. 3. cap. 2. & alij iugulant hæreſin & hæreticos eam arguendo & conuincen- A do iniuſtitiæ & rapinæ, quòd ſcilicet inuadant S. Script. & Eccleſiæ limites, eóſque quaſi iniuſti poſſeſſores occupent, legitimis Epiſcopis & magiſtris expulſis. Præclarè Tertullian. de Præſcript. cap. 21. hanc fidei normam ſancit: *Id tenendum*, ait, *quod Eccleſia ab Apoſtolis, Apoſtoli à Chriſto, Chriſtus à Deo ſuſcepit: reliquam verò omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ ſapiat contra veritatem Eccleſiarum, & Apoſtolorum, & Chriſti & Dei*, & cap. 31. idipſum oſtendit ex parabola ſeminis & zizaniorum, Matth. 13. *quia bonum ſemen frumenti*, inquit, *à Domino ſeminatum primo conſtitutũ, auenarum autem ſterilis fœni adulterium ab inimico diabolo poſtea ſuperducit. Ita ex ipſo ordine mani-* B *feſtatur, id eſſe Dominicum & verum, quod ſit prius traditum: id autem extraneum & falſum, quod ſit poſterius immiſſum.* & cap. 35. quòd fides noſtra orthodoxa ſit, *prior*, inquit, *hoc erit teſtimonium veritatis vbicunque occupantis principatum. Quòd ab Apoſtolis non damnatur, ſed defenditur, hoc erit indicium proprietatis.* & cap. 37. vrgens præſcriptionem: Hæreticis, inquit, dicendum eſt: *Qui eſtis? quando & vnde veniſtis? Quid in meo agitis non mei? quo denique Marcion iure ſyluam meam cædis? qua licentia Valentine fontes meos transuertis? qua poteſtate Apelles limites meos commoues? Mea eſt poſſeſſio: Quid hîc cæteri ad voluntatem veſtram ſeminatis & paſcitis? Mea eſt poſſeſſio: olim poſſideo, prior poſſideo, habeo ori-* C *gines firmas ab ipſis auctoribus, quorum fuit res. Ego ſum hæres Apoſtolorum. Sicut cauerunt teſtamento ſuo, ſicut fidei commiſerunt, ſicut adiurauerunt, ita teneo: vos certè exhæredauerunt ſemper, & abdicauerunt vt extraneos, vt inimicos.* Vide Vincentium Lyr. in aureo libello contra profanas hæreſum nouitates. Nouitas eſt nota hæreſis

Sectas perditionis.] Græcè αἱρέσεις ἀπωλείας, id eſt, *hæreſes perditionis*, hoc eſt, perditas & pernicioſas quæ ducunt in exitium tum præſens, tum æternum. Hæreſis enim non tantùm perdit animas in gehenna, ſed ſæpe & corpora, opes, & imperia in præſenti vita, vti hoc & præcedenti ſeculo vidimus Hungariam, aliáſque prouincias per D hæreſim & hæreticos occupatas à Turcis; prælia & cædes maximas commiſſas ab Huguenotis in Gallia, à Puritanis in Anglia & Scotia, à Lutheranis in Germania. Hinc eorum dux, choragus & incentor eſt angelus abyſſi, porò, diabolus, *cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè Apollyon, Latinè Exterminans*, Apoc. 9. 11. Porrò Tertull. de præſcript. cap. 6. *Hæreſis*, ait, *dicta Græca voce ex interpretatione electionis, qua quis ſiue ad inſtituendas, ſiue ad ſuſcipiendas eas vtitur. Ideo & ſibi damnatum dixit hæreticum, quia & in quo damnatur, ſibi elegit: nobis verò nihil ex noſtro arbitrio inducere licet, ſed nec eligere quod aliquis de arbitrio ſuo induxerit. Apoſtolos Domini habemus auctores, qui nec ipſi quicquam ex ſuo arbitrio* E *quod inducerent elegerunt, ſed acceptam à Chriſto diſciplinam fideliter nationibus aſſignauerunt. Itaque etiamſi Angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur nobis.* Hæreticus ergo eſt qui eligit quod credat, ideóque non credit quod credendum docent Doctores, & Eccleſia. Hæreſis enim Græcè idem eſt, quod electio; ſecta verò à ſecando dicta eſt, eo quòd ſit factio ab aliis reſecta, & ſeparata, iuxta illud Iudæ v. 19. *Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos.*

Et eum qui emit eos, negant.] Græcè ἀρνούμενοι, id eſt, *negantes* tum in præſenti, tum in futuro, id eſt, negãt & negabunt: quia hic eſt eorum genius & ſpiritus, ſcilicet negare Chriſtũ. q. d. Hæretici negant Chriſtum qui eos ſuo ſãguine redemit, quod ſummæ eſt Hæretici negant Chriſtũ variè.

A ingratitudinis, æquè ac dementiæ; negant enim ſuum Saluatorem & ſalutem. Porrò id faciunt, tum quia pleræque hæreſes negarunt Chriſti vel diuinitatem, vel humanitatem, vel animam, vel voluntatem, vel redemptionem, vel gratiam: aut Chriſto indigna & blaſphema aſcribunt, vt ignorantiam, blaſphemiam, deſperationem, damnationem; vti facit Caluin. qui enim hæc aſſerit, negat Chriſtum eſſe redemptorem, non verbo, ſed reipſa: tum quia Chriſti ſacramenta, fidem, doctrinam, & Eccleſiam impugnant. Hoc eſt quod ait S. Petri aſſecla S. Iudas v. 4. *ſolum Dominatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes*; tum quia Simon Magus negabat Chriſtum, dicebátque ſe eſſe Dei virtutem & Chriſtum; vti hoc ſeculo B fecit Dauid Georgius, Ioannes Leidanus, & ſimiles phanatici. Denique omnis hæreſis tandem deſinit in atheiſmum, ac primò negat Chriſtum, deinde numen & prouidentiam, tandem Deum; vti iam videmus hæreticos docere, quemlibet, etiam Turcam & paganum, in ſua fide poſſe ſaluari; ac proinde non eſſe neceſſarium Chriſtum & Chriſtianiſmum; quæ ſecta iam valde inualeſcit, cui obniti totis viribus debent Prælati & Principes.

Deſinunt in atheiſmum.

Superducentes ſibi celerem perditionem.] quia poſt mortem, quæ in hac vita adeò breui eis accelerat & inſtat, acceſſunt ſibi ignem æternum. Plerique etiam hæreſiarchæ infelici, celeri, & infami morte ſublati ſunt. Simon Magus arte magica C volans, per preces S. Petri deiectus è Capitolio, in præceps ruens crura fregit, ac paulo pòſt ex dolore expirauit, teſte S. Arnobio lib. 2. contra gentes, S. Maximo homil. 5. de natiuit. S. Petri & Pauli, & Hegeſippo lib. 3. de excid. Ieroſ. cap. 2. Manes, qui ſe Manichæum quaſi ſundatorem manuæ nuncupauit, à Rege Perſarum excoriatus eſt, eo quòd eius filium quem curaturum ſe promiſerat, occidiſſet, teſte Epiph. hæreſi 66. Montanus cum ſuis Propheriſſis laqueo ſe præfocauit, ait Euſeb. lib. 5. c. 16. Donariſtæ Euchariſtiam canibus proiicientes, ab eis diſcerpti ſunt, ait Optatus lib. 2. contra Parmen. Arrius vadens ad Eccleſiam, eam occupa- D turus, dolore alui correptus, in latrinis inteſtina cum anima effudit, teſte Ruffino lib. 10. hiſt. c. 13. Iulianus Apoſtata pugnans contra Perſas cœleſti telo ictus interiit, ait S. Gregor. Nazianz. orat. 1. in Iulianum. Priſcillianus à Maximo tyranno capite plexus eſt. Leo Armenus iconoclaſta in ipſa Eccleſia necatus eſt. Heraclius Imper. factus Monothelita ſubitam fœdamque mortem obiit, cùm non niſi in vultum proprium mingere poſſet, ait Zonaras in Annal. Theodorici Regis Gothorum Arriani horribilem necem & damnationem narrat S. Gregor. 4. Dial. c. 30. Valens Arrianus à Gothis victus fugiens in caſam, in ea ab iiſdem concrematus eſt, ait S. Hieron. in Chron. Neſtorij linguam E blaſphemam exederunt vermes, ait Euagrius lib. 1. hiſt. c. 7. Hunericus Arrianus perſecutor fidelium à vermibus conſumptus eſt, ait Victor lib. 3. VVandal. Anaſtaſius Imperator Eutychianus fulmine ictus occubuit, ait Zonaras, & Paulus Diaconus in eius vita. Lutherus poſt lautam cœnam nocte ſuffocatus interiit, teſte Cochlæo in vita Lutheri. Zuinglius in bello Heluetico promittens ſe omnia Catholicorum tela excepturum, ab iiſdem interemptus eſt. Andreas Carolſtadius à dæmone abreptus non comparuit. Caluinus inſtar Herodis à vermibus conſumptus, blaſphemans & deierans infelicem animam exhalauit, teſte Bolſeco in eius vita.

Hæreſiarchę miſerè mortui.

A *Et multi ſequentur eorum luxurias.*] Græcè ἀπωλείαις, id eſt, *perditiones* & exitia. Sed Regia Complut. & alia legunt ἀσελγείαις, id eſt, *petulantias*, luxurias, intemperantias. Vers. 2.

Hoc eſt quod ait Iudas v. 4. hæreticos gratiam Dei noſtri tranſtuliſſe in luxuriam. Et Paulus eos vocat voluptatum amatores magis, quàm Dei, 2. Timoth. 3. v. 4. S. Hieronymus in cap. 3. Ierem. diſertè ait, quòd *nulla hæreſis niſi propter gulam ventrémque conſtruitur, vt ſeducat mulierculas oneratas peccatis.* & in cap. 9. Oſee: *Difficile*, ait, *eſt inuenire hæreticum qui diligat caſtitatem.* Nota ſunt ſacrilegia, libidines portentoſæ Caluini, Lutheri, Bezæ & cæterorum. Quocirca Thomas Morus argutè B cuidam obiicienti, plurimos ad Lutheri ſectam ſe conferre, ideóque eam videri veram, reſpondit: *Non plus miraculi eſt homines ad Lutherum currere, quàm ſaxa ex alto ruere deorſum*; plerique enim currunt & ruunt ad gulam, Venerem, & libertatem carnis, quaſi porci ad volutabrum, quam permittit, imò docet Lutherus.

Per quos via Dei blaſphematur.] Hebr. דֶּרֶךְ *derech*, id eſt, *via*, ſignificat inſtitutum, viuendi normam & rationem. Via ergo Dei, eſt vera religio & Chriſtianiſmus ſancitus à Deo. Hic blaſphematur ab hæreticis tum facto, & vita; quia impuris moribus eum contaminant, ac Turcis & Paganis eum ridendum & blaſphemandum exponunt; tum lin- C gua & calamo, quia multos blaſphemos errores docent, multaque conuicia & blaſphemias iactant in Chriſtum, B. Virginem, Sanctos, Religioſos, Monachos, vota, ieiunia, cœlibatum, ſacramenta, præſertim Euchariſtiam.

Et in auaritia fictis verbis.] Alludit ad mercatores qui verbis fictis & arte compoſitis, ſupra veritatem laudant & extollunt ſuas merces, vt faciliùs eas extrudant, & cariùs vendant. Sic enim hæretici vt ſuam hæreſim diuendant & ſpargant, eam blandis & elegantibus verbis adornant, & quaſi meretricem ſermonis lenocinio fucant, vt videatur pulchra & elegans inſtar Helenæ. Vnde pro *fictis* Græcè eſt πλαστοῖς, id eſt, vt Pa- D gnin. & Tigur. *factitys*, aut potiùs *fictitys*; quia more plaſtis ac figuli multa confingunt, vt hæreſis ſuæ idolum velent, veſtiant, & ornent. Hoc eſt quod ait Paulus Romanorum 16. v. 18. *per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentum.* & S. Gregorius 5. moralium cap. 11. aliàs 12. *Planè ſemper blanda ſunt*, inquit, *quæ proponunt, ſed aſpera quæ proſequendo ſubinferunt.* & S. Hieronymus Epiſt. ad Ocean. & Pammach. *Sic*, ait, *verba temperant, ſic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, vt & noſtram & aduerſariorum confeſſionem teneant, ne aliter hæreticus, aliter Catholicus audiat:* ſicut Arriani, vt ὁμούσιον, id eſt, *conſubſtantialem* tollerent, dixerunt Chriſtum eſſe ὁμοιούσιον, id eſt, *in ſub-* E *ſtantia ſimilem* Patri, vt viderentur idem dicere quod orthodoxi; ſed vnicum iota adiicientes ὁμούσιον, ſiue ὁμοιούσιον euertebant, teſte S. Cyrillo Dialog. de Trinit. lib. 1. Vers. 3.

Præclarè S. Auguſtinus lib. de conuenientia Decalogi cum decem plagis Ægypti: Qui, inquit, Chriſtianæ veritati contradicunt, *& in ſua vanitate decepti decipiunt, ranæ ſunt, tædium quidem afferentes auribus, nullos autem præbentes cibos mentibus.* ſed ranæ hæ ad lucem Eccleſiæ & veritatis obmuteſcunt, iuxta illud Poëtæ:

Lumine percuſſa ceſſant maledicere ranæ,
Et victus veri luce ſophiſta tacet.

Idem ſerm. 87. de Temp. comparat eos cyniphibus, quos

quos volantes non vides, ſed ſentis ſtimulantes. A
Hæreticus enim *minutis & ſubtilibus verborũ ſtimu-
lis animas terebrat, & tanta calliditate circumuenit, vt
deceptus quiſque nec videat, nec intelligat vnde decipi-
tur.* Idem libr. 5. Confeſſ. cap. 3. de Fauſto Mani-
chæo: *Fauſtus*, ait, *magnus laqueus diaboli, & mul-
ti implicabantur in eo per illecebram ſuauiloquentiæ.*
& cap. 6. *Expertus ſum hominem gratum & iocundum
verbis, & ea ipſa, quæ illi* (Manichæi) *dicere ſolent
multo ſuauius garrientem*; ſed ſubdit ſuam ſapien-
tiæ veræ ſitim ab eo non potuiſſe expleri, præſer-
tim vbi *apparuit imperitus earum artium*, inquit, *qui-
bus eum excellere putaueram*, &c. *Libri quippe eorum
pleni ſunt longiſſimis fabulis de cœlo & ſideribus, & ſo-
le & luna.* Vnde S. Auguſtinus fatetur eo reli- B
cto, ſe aliò tranſtuliſſe ad veſtigandam ſapien-
tiam.

De vobis negotiabuntur.] ἐμπορεύσονται, id eſt, *merca-
buntur.* Vatabl. *vos cauponabuntur, de vobis ad quæ-
ſtum abutentur*; tum quia emungent crumenas ve-
ſtras; tum quia vos vendent diabolo. Hæretico-
rum ergo proprium vitium eſt auaritia, Apoſtolo-
rum verò & Doctorum orthodoxorum opum con-
temptus. Vnde Paulus gratis euangelizauit 1. Co-
rinth. 9. 15. & 1. Theſſal. 2. 5. Hoc eſt quod ait Pau-
lus ad Titum 1. 10. *qui vniuerſas domos ſubuertunt,
docentes quæ non oportet turpis lucri gratia.* & Iudas
v. 16. *mirantes perſonas quæſtus cauſa.* vnde graphicè
eos pingens S. Ignatius Epiſt. 3. *Quorum Deus*, in- C
quit, *venter eſt, qui terrena ſapiunt, amatores volu-
ptatum & non Dei, ſpeciem quidem pietatis præ ſe fe-
rentes, virtutem autem eius abnegantes*, χριστέμποροι, id
eſt, *Chriſtum mercantes, verbum Dei in tabernis præ-
dicantes, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ven-
dentes, mulierum corruptores, aliena concupiſcentes, & pe-
cuniarum amatores.*

Quibus iudicium iam olim non ceſſat.] q. d. *iudicium*,
id eſt, pœna & damnatio iuſto Dei iudicio ab olim,
putà ab æterno eis decreta non tardat, ſed inſtat, &
imminet, licèt ipſi hic triumphent quaſi ſecuri,
beati & felices. Græcè οὐκ ἀργεῖ, id eſt, *non otiatur*,
hoc eſt, vt OEcum. non erit otioſa nec irrita, non
deſidet, non torpeſcit, ſed ſtrenuè progreditur & D
accelerat. Vnde explicans ſubdit: *& perditio eo-
rum non dormitat.* Hoc eſt quod peccatoribus into-
nat Iſaias cap. 30. 33. *Præparata eſt ab heri Topheth,
à rege præparata, profunda & dilatata. Nutrimenta
eius ignis & ligna multa: flatus Domini ſicut torrens
ſulphuris ſuccendens eam.* vide ibi dicta.

VERS. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit.*]
ſubaudi multo magis hominibus vilibus, puta hæ-
reticis non parcet, vti explicat Petrus v. 9. & 11. ita
Caſſian. lib. 12. Inſtit. cap. 4. & Damaſc. 1. Paralip.
cap. 6. *Peccantibus*, intellige & in peccato ſuo vſ-
que ad finem perſiſtentibus: *nam quod in homine
eſt mors, hoc in Angelis eſt caſus ſeu lapſus*, putà, viæ,
pœnitentiæ & meritorum terminus, ait Nyſſen. E
vel potiùs Nemeſius lib. 1. de homine cap. 3. & ex
eo Damaſc. lib. 2. cap. 4. Sicut ergo homo eſt viator
vſque ad mortem, potéſtque pœnitere & ſaluari;
ſic & Angeli habuerunt aliquod ſpatium, licèt
breue, quo fuerunt viatores vſque ad lapſum è
cœlo, in quo pœnitere potuiſſent, ait Nyſſenus,
ſi voluiſſent; ſed noluerunt, ideóque omnes ce-
ciderunt & damnati ſunt, vti paſſim docent Pa-
tres & Doctores. Nec aliud voluiſſe videtur ſan-
ctus Thomas 1. part. quæſt. 63. & 64. cùm ait Ange-
li naturam ſecundùm voluntatem eſſe inflexibi-
lem, vt in eo quod ſemel deliberatè elegit, con-
ſtanter perſiſtat, vti de facto in ſua electione per-

Angeli volútas eſt flexibilis.

ſtiterunt omnes tam boni, quàm mali: inflexibi-
lem enim intellexit, quia ægrè flectitur, eo quòd
priùs omnia exactè conſideret & perſpiciat ante-
quam eligat, quod homo ſæpe non facit, ideóque
faciliùs flectitur mutátque propoſitum. Alioqui
enim Angelus cùm ſit liberrimus, abſolutè flexi-
bilis eſt, poteſtque mutare electionem, vti euin-
cit Scotus in 2. diſtinct. 6. quæſt. 2. & Gabriel ibi-
dem quæſt. 1. art. 2. Credibile tamen eſt, Deum eis
non dediſſe gratiam excitantem ad pœnitendum
neceſſariam, eo quòd liberrimè peccarint, & in
peccato ſe obfirmarint, vti docet S. Gregorius 2.
moral. cap. 3. vel 4. Caſſian. collat. 4. cap. 13. & 14.
Proſper libr. 1. de vita contemplatiua cap. 3. Ful-
gentius de fide cap. 3. Iſidorus lib. 1. de ſummo bo-
nu cap. 12. ſentent. 11. S. Anſelmus lib. 1. *Cur Deus
homo.* cap. 16. Et hac de cauſa nonnulli Doctores
cenſent dæmones mox vt lapſi ſunt in peccatum,
fuiſſe in viæ ſuæ termino, ideóque non potuiſſe
reſurgere per pœnitentiam & ſaluari; ſententia
tamen damnationis in omnes prolata non fuit à
Deo, niſi conſummata eorum in peccato perſe-
uerantia & obſtinatione: qua prolata, ilicò è cœlo
in tartara præcipitati ſunt. Vide Gabrielem Vaſ-
quez 1. part. quæſt. 64. art. 2. diſput. 239. cap. 7. vbi
& ex Patribus quinque cauſas recenſet, cur Deus
pepercerit homini peccanti, non Angelo. Prima
eſt, quia homo fragilis per imbecillitatem carnis
peccauit, ideoque miſericordiam eſt conſecutus: 1.
Angelus verò purus vegetuſque eſt ſpiritus. ita
S. Gregor. 4. moral. cap. 9. aliàs 10. & Damaſc. lib. 2.
de fide cap. 3.

Deus nõ pepercit Angelo peccanti, ſed homini, ob quinque cauſas.

Secunda, quia Angelus nullo ſuadente pecca- 2.
uit, homo autem ſuadente diabolo. ita S. Gregor.
loco cit. Tertia, quia in Angelis non eſt lapſa tota 3.
natura, ſed pars illius; in homine verò tota natura
lapſa eſt: poſteri ergo Adæ eo peccante digni fuere
venia, quia eius peccati non fuere cõſcij. ita S. Au-
guſt. Enchir. c. 29. Quarta, quia Angelus ob ſum- 4.
mam mentis perſpicacitatem plena voluntate pec-
cauit. ita Caſſian. coll. 4. c. 3. Quinta, quia Angelus 5.
creatus fuit in ſummo honoris ordine, quem in
via habere poterat, & tantùm per contemplatio-
nem ſui Creatoris confirmandus erat; ideo inde
lapſus, non fuit reuocatus per pœnitentiam: ho-
mo verò in terra poſitus deſtinatus generationi,
vt inde ad meliorem vitam ſine morte tranſiret,
in ſtatu magis remoto à beatitudine conſtitutus
eſt; & ideo maius ſpatium conſtitutum eſt homi-
ni quam Angelo, & pœnitentia homini conceſſa,
non Angelo. ita Auctor de mirabil. S. Script. apud
S. Auguſt. lib. 1. cap. 2.

Porrò peccatum Luciferi & Angelorum fuit
ſuperbia, qua inſtigante Lucifero rebellarunt
Deo: ſed in quo ea ſita fuerit variant Doctores.
Primò, Gabriel Biel & Scotus in 2. diſtinct. 5. cen-
ſent in eo ſitam fuiſſe, quod ſibi in ſua pulchritu-
dine, & excellentia nimis complacuerint. Secun-
dò, alij in eo, quòd noluerint pendere à Deo, ſed
ſibi viuere & ſufficere. Tertiò, alij in eo, quòd vo-
luerint beatitudinem ſibi arrogare, ſuíſque aſſequi
viribus, non Dei; ita Alexander, Albertus, S. Tho-
mas, & S. Bonauent. in 2. diſtinct. 5. & 6. Quartò,
alij in eo, quòd voluerint cæteris præferri & nulli
ſubeſſe, ita S. Auguſtinus 14. Ciuit. 11. & S. Gre-
gorius 34. moral. cap. 17. aliàs 14. *Ius*, inquit, *liber-
tatis appetijt, vt præeſſet cæteris, & nulli ſubeſſet.*
Quintò, probabiliter Franciſcus Suarez lib. 7. de
Angelis cap. 18, num. 13. cenſet eos ambiuiſſe vnio-
nem hypoſtaticam Verbi, vt ſcilicet illa vni ex An-

Lucifer appetijt vnioñe hypoſtaticã Verbi.

gelorum ordine, puta Lucifero ſuo Principi conferretur, non homini alicui, putà Chriſto. Hanc enim vnionem videtur appetiiſſe Lucifer, eamque inuidiſſe Chriſto, ideóque alios ad ſibi conſentiendum ſollicitaſſe. Idipſum innuit Apoſtolus Hebr. 1.6. dicens, *Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Eandem ſententiam tenet Catharinus hic, eámque innuit Tertull. lib. de patientia, S. Baſilius homil. de inuidia, S. Cyprianus tract. de zelo & liuore, S. Bernardus ſerm. 1. de aduentu, Rupert. in cap. 85. Ioannis & alij. A

Sed rudentibus (perperam aliqui apud Bedam legunt, *rugientibus*) *inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos.*] *rudentibus,* id eſt, catenis infernalibus, ſcilicet igni & inferno eos alligando, vt nulla poteſtate aut vi ea excutere, aut ab iis ſe liberare valeant. Græcè eſt σειραῖς ζόφου, id eſt, *catenis caliginis*, vel noctis. Per rudentes inferni S. Petrus ſignificat poteſtatem, ius, & vim quam habuit & exercuit infernus, quaſi miniſter & lictor Dei, in Angelos in cœlo mox vt peccarunt, & à Deo damnati ſunt, vt ſcilicet illos deturbante Michaële cum ſociis Angelis bonis, ſua quaſi vi ſupernaturali, quatenus ſcilicet erat inſtrumentum diuinæ vindictæ è cœlis ad ſe attraheret, ſibique vt tortori & tormento indiuulsè & inſeparabiliter alligaret; ſicut idem ille ignis inferni dæmones quocumque terrarum vagantes ita detinet, vt actiuitatem eius nuſquam effugere poſſint. Sicut ergo ignis vehemens ſuum quærit pabulum, adeóque ſi paleas aut ſtipulas, vel eminus odoretur, ilicò eas inuadit, corripit & incendit; ſic & ignis inferni ſuum pabulum odoratus in cœlo, putà dæmones, ilicò eos ad ſe rapuit, detraxit & flammauit, fecítque folles & fomenta gehennæ. Vbi nota paradoxon: nam tunc infernus habuit ius in cœlum, id eſt, in Angelos in cœlo, ideóque cœlum fuit quaſi infernus, imò inferno ſubditum. Nec id mirum: quia magis mirum eſt peccatum Angelorum fuiſſe in cœlo, quam pœnam peccati. Vbi vide & collige ex pœna hac, quanta ſit grauitas peccati & ſuperbiæ, quæ cœlum quaſi in infernum, Angelos in dæmones commutarit. B C D

Rudẽtes inferni qui.

Cœlum inferno ſubditum quãdo.

Poſſunt tamen faciliùs ex Græco, rudentes inferni referri non ad vocem *detractos*, ſed ad vocem *tradidit*. q. d. tradidit Deus Angelos peccantes ac mancipauit carceri & igni infernali, illíque eos in perpetuum deuinxit & quaſi quibuſdam rudentibus, vel, vt Græca habent, catenis caliginis alligauit & firmiſſimè aſtrinxit vt eum nunquam excutere, aut euadere poſſint. Hæ ergo catenæ & rudentes non ſunt aliud, quàm clauſtra inferni. Vide S. Auguſtinus libr. 11. de Ciuit. cap. 33. & S. Gregorius 8. moralium cap. 11. ſic legunt: *Sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in iudicio puniendos, vel cruciandos reſeruari.*

Hos rudentes graphicè depingit S. Cyprianus de laudibus Martyrij: *Sæuiens*, inquit, *locus cui gehenna nomen eſt, magno plangentium murmure & gemitu, & cruciantibus flammis per horrendam ſpiſſæ caliginis noctem, ſæua ſemper incendia camini fumantis expirat, globus ignium arctatus obſtruitur, & in varios pœna exitus relaxatur. Tunc ſæuiendi plurima genera, ſuum in ſe ipſe conuoluit, quicquid ardoris emiſſi edax flamma cruciarit. Hos quibus recenſata vox Domini, & imperia fuere contempta, diſparibus coërcet exitijs, próque merito ſalutis exacta vires ſuas ſuggerit, dum pars ſceleris diſcrimen imponit.* Atque hæc quidem vniuerſim omnino verè, E

Mox verò ſingula pœnarum genera diſtinguẽs, *Et alios quidem*, ait, *moles intolerabilis curuat; alios per abruptum cliuoſi tramitis collem vis ſana præcipitat, & catenarum ſtridentium nexum graue pondus inclinat. Sunt & quos agens ſtrictim rota & indefeſſa vertigo, & quos tenaci inter ſe denſitate conſtrictos adhærens corpori corpus includat; vt & abſumat incendium, & grauet ferrum, & excruciet turba multorum.* quæ ſanè niſi metaphoricè & impropriè accipias, fabuloſa & Poëtarum figmentis ſimilia videntur: licèt enim certum ſit in inferno damnatos variis pœnis & modis torqueri, tamen in dæmonibus, qui corpus non habent, hæc locum habere nequeunt; niſi quis dicat dæmones in inferno aſſumere corpora horribilia, vt homines damnatos magis crucient, magíſque crucientur & ipſi: quod inſinuat Iſaias cap. 34. 14. vt ibi dixi.

Porrò ex eo quod habet Græcus, *catenis caliginis*, multi per caliginem accipiunt non infernum, ſed aërem hunc craſſum: indéque docent aërem hunc plenum eſſe dæmonibus: partem enim dæmonum detruſam eſſe in infernum, partem verò hîc vagari ad tentandum omnes, quæ in die iudicij relegabitur in tartara. ita S. Hieronymus in cap. 6. ad Epheſ. v. 12. S. Chryſoſtomus homil. 11. in Epiſtol. 1. ad Theſſal. Tertull. Apolog. cap. 22. Theodor. lib. 4. de Græcor. affect. S. Antonius apud S. Athanaſ. S. Auguſtinus de natura boni cap. 33. & 8. de ciuit. 22. & tract. 95. in Ioannem & alibi; qui & addit aërem hunc imum poſſe vocari infernum. Hæc ſententia vera eſt, ſed non congruit noſtræ verſioni, quæ habet *rudentibus inferni*; hi enim non ſunt in aëre. nec etiam congruit Græco ταρταρώσας, id eſt, *in tartarum præcipitans.* Quare caligo hæc accipi debet in inferno, vti explicat Iudas v. 6. dicens: *Vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.* in inferno enim ſunt vincula dæmonum æterna, non in aëre.

Nota, τὸ *non pepercit*, continet meioſin: parum enim dicit, ſed longe plus ſignificat. q. d. *non pepercit*, ſed irreuocabilem in eos protulit damnationis ſententiam, iuxta illud 1. Regum 15. v. 29. *Triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo eſt, vt agat pœnitentiam.* Quare error Origenis iam olim damnatus eſt, dæmones aliquando à Deo reuocandos & ſaluandos fore. Quò accedit Ambroſiaſter in c. 3. ad Epheſ. aſſerens aliquos ex dæmonibus per Paulum liberatos ab errore, peccato, & Luciferi tyrannide. Huc aliqui referunt illud Seueri Sulpitij, quod ipſe aſcribit S. Martino in vita eius cap. 24. vbi narrat S. Martinum diabolo energumenum, poſſidenti dixiſſe: *Si pœnitere & conuerti vis, Deus tui miſerebitur.* Verùm ſi id dixit S. Martinus, non abſolutè dixit Deum miſerturum diaboli, ſed conditionatè, ſcilicet ſi pœnitere vellet: atqui conditio hæc eſt impoſſibilis; dæmon enim obſtinatus eſt in malo, prorſúſque impœnitens pœnitere nec vult nec poteſt: ergo pariter impoſſibile eſt ſecundùm legem ordinariam, vt Deus eius miſereatur. Quare veriſſimè S. Auguſtinus lib. 21. Ciuit. 23. *Teneatur*, ait, *fixum & immobile nullum regreſſum ad iuſtitiam, vitámque ſanctorum diabolum & angelos eius habituros: quia Scrip. quæ neminem fallit, dicit eis Deum non pepercíſſe, & ſic ab illo eſſe inter impios prædamnatos, vt carceribus caliginis inferni retruſi traderentur ſeruandi, atque vltimo iudicio puniendi, quando eos æternus ignis excipiet, vbi cruciabuntur in ſecula ſeculorum.*

Detractos in tartarum.] Græcè ſignificantius eſt

eſt *ταρταρώσας*, q.d. *tartarizans*, ſiderans, fulminans adigénſque in tartara. Porrò tartarus, & in plurali tartara dicuntur *ἀπὸ τοῦ ταράττειν*, id eſt, *turbare*, aut potiùs *ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν*, id eſt, *à tartareo tremore frigoris*. Tartarus ergo ſignificat locum frigoris maximi. ita ex Heſiodo Plutarch. opuſc. de primo frigido. Sicut ergo infernus dicitur gehenna ab igne & ardore, ita idem dicitur tartarus à frigore & gelu, iuxta illud Iob 24. 19. *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium*, quod de inferno explicat Philippus preſbyter, Beda, Lyra. S. Thom. Stunica & alij. Idem ſignificat ſtridor dentium, de quo Chriſtus Matth. 25.30. & 41. ſtridor enim hic oritur ex frigore. Vnde Beda libr. 5. hiſtor. Angl. refert S. Diethelmum vidiſſe animas in purgatorio ſalire ab ignibus ad niues. Tartarus ergo eſt locus inferorum profundus & imus, ait Seruius & Suidas. Vnde Virgil. 6. Æneid.

Tartarus à frigore dictus.

——tum tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub vmbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

Idem ibidem.

Hinc via tartarei quæ fert Acherontis ad vndas,
Turbidus hic cœno, vaſtáque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton, torquéſque ſonantia ſaxa.

& Lucretius lib. 3.

Tartarus horrificos eructans faucibus æſtus.

Dæmones vbi creati. Reſp. 1.

Quæres, ex quo loco detracti ſunt dæmones, & conſequenter vbi fuere creati? Reſpond. Primò S. Auguſtinus lib. 3. de Geneſi ad liter. cap. 10. & Rupert. in Geneſ. lib. 1. cap. 11. eos conditos fuiſſe in aëre ſuperiore, qui cœlo vicinus eſt, indéque detractos. Idem cenſuit Eugubinus lib. 7. Peren. Phil. cap. 38. ſed falſo nixus fundamento, ſcilicet quòd Angeli ſint corporei, & quoad corpus ex
2. aëre creati. Secundò, S. Hieronymus (quem ſequitur noſter Lorinus & Aſcanius Martinengus in Geneſ. cap. 1. & Franciſcus Suarez tract. de Angelis lib. 1. cap. 4.) lib. 6. in Iſaiæ cap. 14. v. 13. explicans illud Luciferi: *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra cœli exaltabo ſolium meum*, cenſet Luciferum & dæmones creatos eſſe in firmamento, ſiue ſphæra octaua, in quo ſunt ſtellæ & aſtra, indéque vo-
3. luiſſe conſcendere in cœlum empyreum. Tertiò, S. Auguſtinus 11. de Geneſ. ad liter. cap. 17. & 19. cenſet dæmones creatos in mundo iſto inferiori,
4. Angelos verò bonos in cœlo. Quartò, S. Thomas 1. part. quæſt. 61. quæſt. 4. ad 2. inſinuat Angelos inferiores, qui præſunt creaturis, vt cœlis, elementis, in illis ipſis eſſe creatos, cæteros verò in cœlo
5. empyreo. Quintò, alij paſſim cenſent omnes Angelos tam bonos quàm malos creatos eſſe in cœlo empyreo, indéque malos à Michaële & ſociis præcipitatos in tartara. ita Gloſſa, Beda homil. 2. Hexaëm. quod opus alij Iunilio aſcribunt, Magiſter ſentent. in 2. diſtinct. 2. S. Thomas & Scholaſtici 1. part. quæſt. 61. art. 4. Ratio eſt prima, quia Angeli ſunt nobiliſſimæ creaturæ & puriſſimi ſpiritus: ergo eis debebatur nobiliſſimus & puriſſimus
2. locus. talis autem eſt cœlum empyreum. Secundò: quia Angeli creati ſunt primo die mundi, ſcilicet cum ipſo mundo. Primo autem die tantùm creatum eſt cœlum empyreum, terra, & abyſſus aquarum: cæteri enim cœli creati ſunt quarto die mundi, vti oſtendi Geneſ. 1. v. 1. & ſeq. Ergo neceſſum fuit Angelos omnes creari in cœlo non
3. alio, quàm empyreo. Tertiò, cœlum empyreum eſt immobile; cæteri enim cœli mouentur & raptantur motu primi mobilis, Angeli autem ſunt quieti & ſtabiles, nec decet eos raptari inſtar cœlorum; aut locum, domúmque eorum raptari ipſis immotis, vt ſua eis ſedes & locus eripiatur: ergo creati ſunt in cœlo immobili, putà empyreo.
Quartò, quia in empyreo eſt ſedes & thronus gloriæ Dei, illius autem ſtipatores ſunt Angeli: ergo, &c. 4.

Genuina in Empyreo.

Probatur 1.

Porrò Iſaiæ locus non concludit Luciferum creatum eſſe in firmamento; alius enim eſt ſenſus Iſaiæ, vt ibidem dixi: alioqui ex eodem loco concludendum eſſet, Luciferum creatum eſſe in infima aëris regione. ait enim: *Aſcendam ſuper altitudinem nubium*, imò, *ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis*, hoc eſt, in monte & templo Sion. Loquitur ergo Iſaias de homine terreno, putà de rege Babylonis, vt ipſe ait verſ. 4. non de diabolo.

Dices, Adam creatus eſt extra paradiſum, & tranſlatus eſt à Deo in paradiſum: ergo pariter decuit Angelos non creari in loco gloriæ, qui eſt cœlum empyreum, ſed ad illum per merita transferri. Reſpond. nego conſequentiam; & ad antecedens dico, Adamum conditum fuiſſe extra paradiſum, quia ipſe erat terrenus & terræ totius dominus, ac poſteri eius ſpargendi erant per omnes terræ regiones. Adde idem penè eſſe creari in paradiſo, & mox à creatione gratuitò collocari in paradiſo, vti contigit Adamo; vnde & Eua condita eſt in paradiſo: Angelis verò ob naturæ excellentiam nullus alius erat conueniens locus, quàm cœlum empyreum. Porrò ſi Adam paradiſum contaminauit peccando, quid mirum ſi Lucifer cœlum quoque empyreum contaminarit peccando? nec enim locus, ſed perſona peccans propriè peccato contaminatur.

Hæretici ſimiles dæmoni.

Nota, S. Petrus comparat & adæquat hîc hæreſiarchas Lucifero, hæreticos dæmonibus, hæreſim eorum peccato, tam in culpa, quàm in pœ-
na. Primò, quia Lucifer peccauit in toleranda ſu- 1.
perbia, ita & hæreſiarcha. Secundò, quia Luci- 2.
fer & dæmones rebellarunt Deo & Eccleſiæ cœleſti, ſic & hæretici rebellant Deo & Eccleſiæ ter-
reſtri. Tertiò, Lucifer cum dæmonibus commi- 3.
ſit crimen læſæ maieſtatis diuinæ. eius enim thronum voluit inuadere cùm dixit: *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſimilis ero Altiſſimo*, Iſaiæ 14. 13. Sic & hæretici committunt crimen læſæ maieſtatis diuinæ; quia eius veritatem, fidem, religionem, cultum, Eccleſiam, ſacramenta impugnant: ac proinde nouum quaſi Deum, nouam fidem, religionem, Eccleſiam inducere ſatagunt, in qua hæreſiarcha præſideat quaſi terreſtris Lucifer, aſſiſtant ei hæretici qui ei
credunt quaſi angeli & dæmones. Quartò, Luci- 4.
fer ſatagit omnes tam Angelos quàm homines ſecum trahere in ruinam, ſic hæreſiarcha plurimos ſeducit ſecúmque trahit in perniciem & gehen-
nam. Quintò, quia Lucifer auctor eſt omnis hæ- 5.
reſis, adeóque multi hæreſiarchæ habuerunt dæmones paredros & familiares, vti oſtendi 1. Timoth. 4. 1. vnde Caſſianus collat. 7. cap. 32. affirmat ſe dæmonem audiſſe confitentem, ſe per Arrium & Eunomium impietatem ſacrilegi dogmatis edidiſſe. Sauè Lutherus lib. de Miſſa angulari, & ad Electorem Saxoniæ fatetur ſe cum diabolo pluſquam modium ſalis comediſſe, ab eóque argumenta accepiſſe quibus Miſſam impugnaret. Caluinus Buccro obiicienti ſibi ſtudium conuitiandi & maledicendi reſpondet Epiſt. ad eundem,

hunc eſſe morbum ſui non tam ingenij, quàm genij, vtique mali; ſe enim à genio quodam impelli, vt ſiue ſcribat, ſiue cócionetur, aſſiduè maledicat & conuicietur. Zuinglius lib. de ſupplem. Euchar. profitetur ſe noctu edoctum modum detorquendi verba conſecrationis: *hoc eſt corpus meum*, nimirum explicando corpus per figuram corporis; additque neſcire ſe, an genius hic albus, an ater fuerit. Carolſtadium à dæmone abreptum publica eſt fama. Hoſius lib. de hæreſibus, ſcribit nonnullos decies per diem diabolum adoraſſe, indéque vocatos dæmoniacos. Huc facit quod Tertul. lib. de præſcript. c. 43. & ſeq. ſcribit, hæreticos commercia habere cum Magis, imò primum hæreſiarcham Simonem, eiúſque diſcipulum Menandrum fuiſſe magos. Hoc ſeculo eſt ſecta diaboliſtarum, qui gloriantur ſe ſortiarios eſſe, & diaboli charactere inſignitos, quem vbi vino incaluere nudata carne, oſtendere non verentur. Auditum eſt ex ipſorum confeſſione, quòd numerus eorum vſque ad ſexaginta millia in Galliis excreuerit. Dicunt ſe aliquid credere, vbi id expedit: nihil viciſſim credere, vbi ſic expedit. ita ex libro Pariſienſi Reſcius in Centuria ſectarum. Caueat ſibi quiſque ab eis quaſi à diabolo, præſertim Principes; nam in eorum aulas & animos, vt eorum ſint conſiliarij, ſeſe inſinuare ſatagunt ſimulatione ſapientiæ. Vide noſtrum del Rio præfat. in diſquiſ. magic. vbi quinque cauſas recenſet, cur hæreſim comitetur magia: vnde Apocalyp. 93. locuſtæ repræſentantes hæreticos, exeunt de puteo abyſſi. Hinc & Antichriſtus, qui erit caput & princeps hæreticorum, ita poſſidebitur à diabolo, vt videatur eſſe dæmon incarnatus. vnde de eo Apoſtolus ait 2. Theſſal. 2. 9. *Cuius eſt aduentus ſecundùm operationem Satanæ in omni virtute, & ſignis & prodigijs mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis.*

6. Sextò, ſicut Lucifer eſt imus in inferno, ſic & hæreſiarchæ ſunt profundiſſimi in inferno, quaſi aſſeſſores Luciferi. Quocirca S. Chryſoſt. contra Arrianos ita concludit: *Arrianus eſt; ergo diabolus eſt.* S. Athanaſ. verò ſerm. 2. contra Arrian. Arrium vocat atheum. S. Auguſt. 21. ciuit. 25. docet hæreticum eſſe peiorem pagano. Rationem dat: *Cùm peior vtique ſit deſertor fidei, & ex deſertore oppugnator eius effectus, quàm ille qui non deſeruit quod nunquam tenuit.* & Tertul. lib. de patientia: *Ethnici*, ait, *non credendo credunt* multa de Deo naturali lumine cognita: *at hæretici credendo non credunt*; quia dicunt ſe credere verbo Dei, cùm reuera non credant.

Tradidit cruciandos in iudicium reſeruari.] Loquitur S. Petrus de dæmonibus, quaſi de reis iá damnatis ad extremum ſupplicium. hi enim poſt damnationis ſententiam traduntur Commentarienſi, vt eos in carcere aſſeruet & vinciat donec educantur ad ſupplicium. Simili enim modo Deus dæmones mancipauit inferno vſque ad diem iudicij & ſupplicij. Licèt enim τὸ *cruciandos* non ſit in Græco, tamen intelligitur. Suſpicatur Gagneius noſtrum interpretem pro τηρουμένους; id eſt, eos qui ſeruantur; aut τετηρημένους, id eſt *ſeruatos*, hoc eſt, *ſeruandos*, legiſſe τιμωρουμένους, id eſt, *afflictos*, *vexatos*, ac pro eo vertiſſe *cruciandos*: quin & Codices nonnulli habent κολαζομένους, id eſt, eos qui puniuntur & cruciantur.

Dæmones ante diem iudicij cruciātur igne.

Aliqui ex hoc loco & ſimilibus, vt Matth. 8. 29. vbi dæmones rogant Chriſtum ne eos mittat in abyſſum, putarũt dæmones necdum cruciari igne gehennæ, ſed eo cruciandos poſt diem iudicij. ita videtur loqui S. Iuſtin. contra Triphon. Iren. lib. 5. c. 33. S. Hilar. can. 8. in Matt. Euſeb. 4. hiſt. c. 17. vel 18. Lactant. lib. 7. c. 26. Sed certum eſt dæmones omnes, etiam qui in hoc aëre vagantur, cruciari igne gehennæ, ſiue quòd ignis ille agat indiſtans, ſiue quòd ignem illum inuiſibiliter ſecum ferant, illíque ſint alligati: ideo enim Deus detraxit eos in tartarum, vt ibi iugiter crucientur & ardeant. Quare Patres iam citati explicandi ſunt de pœna accidentali: hæc enim dæmonibus accreſcet in die iudicij.

In iudicio creſcit pœna.

1. Primò, quia in iudicio vniuerſali coram omnibus Angelis & hominibus, publicam accipient damnationis ſententiam à Chriſto iudice, cuius facies & ira adeò erit horribilis, vt dæmones & damnati mallent manere in inferno ibíque cruciari, quàm inde exire in vallem Ioſaphat ad iudicium, iuxta illud Apocal. 6. 16. *Dicunt montibus & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare?*

2. Secundò, quia in iudicio auferetur eis omnis libertas vagandi per terram, & tentandi perdendíque homines, ac in infernum quaſi in carcerem perpetuum nunquam inde exituri recludentur; quod valde eos cruciabit: vnde dæmones rogarunt Chriſtum, ne eos mitteret in abyſſum, Matth. 8.

3. Tertiò, quia in iudicio omnes Angeli & beati cum Chriſto eos condemnabunt & increpabunt, 1. Corinth. 6. 3. Sapient. 5. 1. rurſum dæmones in iudicio videbunt Angelorum & ſanctorum gloriam, eóſque in thronos & ſedes ſibi olim deſtinatas ſuccedere & euehi, ſe verò in gehennam deprimi; quod eos valde cruciabit.

4. Quartò, quia tunc ſimul omnes damnati & dæmones trudentur in gehennam, vbi quiſque cæterorum omnium tormenta videns, iiſdem cruciabitur, præſertim quia vnus alteri ibidem maledicit, eúmque execratur, affligit, & torquet, præſertim eos qui ipſum tentarunt ad peccatum, ideóque damnationis eius fuerunt cauſa, vti fuere dæmones. Hoc eſt quod ait Ioannes Apocal. 20. 9. *Diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris, vbi & beſtia & pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte in ſecula ſeculorum.* In inferno ergo omnes ſe inuicem cruciant, ringunt, & laniant quaſi canes rabidi. Hoc eſt quod S. Clemens VII. conſt. 33. ait, Chriſtum venturum ad iudicandum diabolum mundi deceptorem. & Lactant. lib. 7. 26. in die iudicij ait, *Dominus illorum* (impiorum, putà Satanas) *cum miniſtris ſuis comprehendetur, ad pœnámque damnabitur: cum quo pariter omnis turba impiorum pro ſuis facinoribus in conſpectu Angelorum, atque iuſtorum perpetuo igni cremabitur in æternum.* Denique S. Bonauent. in 4. diſt. 47. artic. 1. q. 4. inſinuat eſſentialis etiam pœnæ dæmonum partem in diem iudicij differri. verùm hoc aliis paſſim non probatur.

Et originali mundo non pepercit.] Græcè ἀρχαίου κόσμου, quod Pagnin. & Vatabl. vertunt *priſco mundo*. VERS. 5
Clarius *antiquo*. Gagneius *rudi & imperito*, ſcilicet in cognitione Dei & rerum ſalutis. Originalem ergo mundum vocat priſcum & primæuum qui fuit ante diluuium: tunc enim fuit origo mundi & hominum in Adamo, à quo decimus fuit Noë, ſub quo Deus totum iſtum mundum puniuit diluuio; eo quòd ingratus, & recentis originis ac creationis & creatoris ſui immemor, ad carnem & ſcelera deflexiſſet; præſertim cùm poſteri Seth connubia iunxerunt cum poſteris Cain, vti narratur Geneſ. 6. poſt exemplum punitionis dæmonum

num proponit S. Petrus exemplum diluuij, quo
Deus omnes peccatores merſit, totúmque mun-
dum perdidit, vt quiſque impius, præſertim hæ-
reticus, ſecum cogitet: ſi Deus toti mundo non
pepercit, ergo nec mihi, qui vnus & ſolus ſum,
parcet.

Hæretici ſimiles gigantibus.

Nota, ſicut paulò antè hæreticos & hæreſiar-
chas comparauit S. Petrus Lucifero & diabolis,
ita hîc eoſdem comparat gigantibus; hi enim fue-
1. runt cauſa diluuij. Primò ergo, ſicut gigantes nati
ſunt ex luxuria filiorum Dei, putà poſterorum
Seth, cum filiabus hominum, putà Caini Ge-
neſ. 6. v. 4. ita luxuria multos Monachos & Apo-
ſtatas adigit ad hæreſin, vt fiant hæreticorum mi-
niſtri.

2. Secundò, quia gigantes fuerunt ſuperbi &
θεόμαχοι; ſic & hæretici ſunt Titanes ſuperbiſſi-
mi, qui contra Chriſtum & Deum pugnant, tan-
démque fiunt athei & atheiſmum inducunt.

3. Tertiò, ſicut gigantes fuerunt tyranni & op-
preſſores hominum; ſic & hæretici.

4. Quartò, ſicut Nemrod & gigantes ædificarunt
turrim Babel, quaſi contra cœlum & Deum pu-
gnaturi; ſic & hæretici ædificant Eccleſiam ſchiſ-
matis & confuſionis, quam ſignificat Babel, vt
Eccleſiam tam cœleſtem, quàm terreſtrem oppu-
gnent.

5. Quintò, ſicut Deus gigantes merſit diluuio &
præcipitauit in tartara; ſic & hæreticos præcipi-
tat. vide dicta de gigantibus Geneſ. 6.

Sed octauum Noë iuſtitiæ præconem cuſtodiuit.]
Titelmannus cenſet Noë fuiſſe octauum ab Ada-
mo, ſed fallitur: fuit enim ab eo decimus. Dicitur
ergo octauus, ſcilicet eorum qui per arcam ſalua-
ti ſunt: alludit enim S. Petrus ad id quod dixit
Epiſt. 1. cap. 3. 20. *Octo animæ*, id eſt, homines, *ſal-
uæ factæ ſunt per aquam.* eorum ergo octauus fuit
Noë. Alij ex Ioſepho 1. Antiq. cap. 4. & 5. cenſent
Noë fuiſſe octauum præconem iuſtitiæ, quia ſe-
cutus eſt ſeptem generationes, quibus poſteri
Seth coluerunt iuſtitiam & ſanctitatem. Alij *octa-
uum* dici cenſent, quia natus eſt anno octingente-
ſimo, non à creatione mundi; ab ea enim natus
eſt anno 1056. ſed ab inchoata impietate & cor-
ruptione mundi, quæ ante Noë durauerat per ſe-
ptingentos annos. Alij ſeptem alios præcones iu-
ſtitiæ illo æuo comminiſcuntur, quos Scriptura
non exprimat, quorum octauus fuerit Noë. Sed
primus ſenſus eſt genuinus. Porrò Philo libro *de
congreſſu quærendæ eruditionis gratia*, notat Noë qui
primus in Scriptura nominatur iuſtus, fuiſſe de-
cimum ab Adamo, *vt*, inquit, *apertè doceat, quòd
ſicut denarius numerorum qui deinceps vnitatem ſequi-
tur, eſt perfectiſſimus; ita iuſtitia in anima reuera finis
eſt vitæ actionum.*

Noë iuſtitiæ præco.

Nota, Noë vocatur iuſtitiæ præco, primò, quia
prænunciauit iuſtam ſcelerum vindictam mundo
1. imminentem per inſtans diluuium. Secundò, quia
2. ipſe fuit cultor iuſtitiæ & ſanctitatis, eámque ver-
3. bo & exemplo deprædicauit. Tertiò, quia fuit
Propheta & prænunciauit aduentum iuſti, puta
Chriſti, quòd ſcilicet ipſe carnem aſſumeret; ac
proinde indignum eſſe carnem maculare gula &
Venere, quam Filius Dei ad diuinitatem eſſet eue-
cturus. Hinc Ioſephus lib. 1. Antiq. cap. 4. *Noë*,
inquit, *facta eorum* (hominum ſui æui) *moleſtè &
indignè ferens ſuadebat, vt in melius mentem ac opera
ſua tranſmutarent. Verùm cùm videret illos ſibi non
parere, totóſque vitiorum dulcedini ſuccumbere; veri-
tus ne & ſe & familiam ſuam interimerent, ſecedens*

A *cum ſuis in aliam regionem migrauit. Et Deus viri iu-
ſtitia delectatus, non aliorum ſolùm malitiam damna-
uit, ſed cùm decreuiſſet vniuerſum humanum genus ex-
tinguere, aliúdque nouum & à vitijs purum inſtaura-
re, primùm vitam eorum breuiore ſpatio circumſcripſit,
& abrogata longæuitate intra 120. annos coërcuit: dein
continentem terram in pelagi faciem tranſmutauit, at-
que ita genus illud aboleuit vniuerſum.* Quocirca
S. Paulus ita celebrat Noë eiúſque fidem & iuſti-
tiam cap. 11. ad Hebr. 7. *Fide Noë reſponſo accepto de
ijs quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam
in ſalutem domus ſuæ, per quam damnauit mundum:
& iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.* &
S. Ambroſius lib. 1. de Noë cap. 1. *Noë*, ait, *Domi-*
B *nus Deus ad renouandum ſemen hominum reſeruauit,
vt eſſet iuſtitiæ ſeminarium*, &c. *vt dum Noë ſan-
ctum maiore intentione conſideramus, reficiamur & nos,
ſicut omne genus in illo requieuit ab operibus ſuis atque
triſtitia. Vnde & Noë dicitur Latinè iuſtus, vel re-
quies.* & mox ſubdit, *iuſtitiam ſolam eſſe quæ alijs
potius nata, quàm ſibi, non quod vtile ſibi eſt, quærat,
ſed quod omnibus. Hæc nos requieſcere facit ab operi-
bus iniquitatis, hæc reuocat à triſtitia: quia dum ea
quæ iuſta ſunt gerimus, nihil timemus pura conſcientiæ
ſecuritate.* & cap. 20. docet ob iuſtitiam Noë factam
eſſe humani generis inſtaurationem, *nec totum cor-
pus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel
à Dei abſciſſum gratia relinqueretur*, &c. *Et ideo iu-*
C *ſtus quem non videbat Dominum, requirebat corrupte-
læ exors, cupidus æternitatis.* Idem S. Ambroſius in
Pſalm. 118. Octon. 7. aſſerit *quòd Enoch propter de-
uotionem raptus ad cœlum, terrenæ malitiæ virus eua-
ſerit: quòd Noë propter iuſtitiam diluuij victor, generis
factus humani ſuperſtes ſit: quòd Abraham propter fi-
dem, ſeminarium poſteritatis ſuæ toto orbe diffuderit:
quòd Iſraël propter laborum tolerantiam, populum cre-
dentium proprij nominis ſignaculo conſecrauerit: quòd
Dauid propter manſuetudinem regali honore donatus,
ſenioribus fratribus antelatus ſit: quòd Elias propter Ze-
lum Dei curru elatus in aërem, cœleſtis ſedis hoſpi-
tium noui generis acquiſierit incolatu.* vide S. Auguſt.
ſerm. 46. de Temp. vbi Noë charitatem ſanctita-
D témque demonſtrat & celebrat.

Cuſtodiuit.] tum in iuſtitia, tum in vita, ne peri-
ret diluuio, ſed eſſet conſeruator & reſtaurator
generis humani, ac pater & Patriarcha noui poſt
diluuium ſeculi.

Diluuium mundo impiorum inducens.] Mundum
impiorum vocat non ſolos impios, ſed totum
mundum impiis plenum: totus enim mundus pro-
pter impios, cum ipſis diluuio merſus eſt. De Noë
& diluuio vide dicta Geneſ. 6.

*Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cine- VERS. 6.
rem redigens.*] Impiis, putà hæreticis, propoſuit
S. Petrus 1. punitionem dæmonum. 2. vindictam
diluuij. hîc tertiò proponit conflagrationem So-
E domæ & Gomorrhæ ob infanda ſcelera & præpo-
ſteras libidines. Quocirca meritò Iuſtinianus Im-
per. Conſtit. *Nouella* 77. vetans eas, nuncupat illi-
citas, impias, & diabolicas luxurias, ob quas Deus
orbi graues clades immittat. Atque Valentinia-
nus, Theodoſius, & Arcadius Imper. eas flammis
puniendas, ac pæderaſtas exurendos ſanxerunt,
ſicut Deus exuſſit Sodomitas, imò totam penta-
polim, licèt amœniſſimam, & fertiliſſimam in ci-
neres redegit ne vel reliquiæ tanti, támque enor-
mis & infamis ſceleris in terra extarent. Sic &
hæreſiarchæ ignibus traduntur quaſi piacula &
catharmata terræ, ne eam inquinent, ſed expient;
ipſi enim non tarò corporales, ſed ſemper myſtici
ſunt

ſunt Sodomitæ; quia fidem adulterant,& præpoſteram inducunt: qua de cauſa eos hic Sodomitis comparat S.Petrus.

Exemplum eorum qui impiè acturi ſunt ponens.]ſcilicet hoc exemplo oſtendens omnes impios ſimiliter ac Sodomitas puniendos eſſe, & perenniter arſuros in gehēna:cuius rei ὑπόδειγμα, id eſt,*exemplum*, imago,ſpecimen, paradigma,exemplar,ſimilitudo, & typus fuit incendium Sodomæ: quod tantum fuit,vt etiamnum terra illa tota ſit caliginoſa & fumigās,plena bituminis,nil viuum alens; quin & frondes, flores, & fructus mox vt carpuntur in cineres & fauillas vertuntur, quaſi ignis priſtinus ibidem adhuc latens perduret, itáque ignē perennem inferni repræſentet. vnde Ioſeph. lib.5.belli c.5. *Huic* (Arabiæ) inquit, *vicina eſt Sodomitica terra, olim quidem tam fructibus quàm diuitijs ciuitatum fortunata, nunc autem omnis exuſta, vt quæ habitatorum impietate fulminibus conflagraſſe memoratur; denique adhuc in ea diuini ignis reliquias, & oppidorum quinque videre licet imagines, & renaſcentes in fructibus cineres; qui colore quidem ſunt eduliibus ſimiles, carpentium verò manibus in fumum diſſoluuntur & cinerem.* & Philo lib.de Abraham: *Fulmineus ignis* (Sodomæ) ait, *nunquam extinguitur; aut ſerpit, aut vaporat, quod oculis ipſis cernitur; extant etiam argumento cladis veteris fumus exhalans perpetuò, & ſulphur quod ibi foditur.* Adde,planè videri omnes Sodomitas & Pentapolitas poſt incendium terreſtre, damnatos fuiſſe ad incendium infernale, vti docet S.Cypr.ſerm.de Paſſione. Hoc eſt quod S.Petro conſonans clarè aſſerit S. Iudas v. 7. *Sicut Sodoma & Gomorrha,& finitima ciuitates ſimili modo exfornicata, & abeuntes poſt carnem alteram facta ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes.*

VERS. 7. *Et iuſtum Lot oppreſſum à nefandorum* (Sodomitarum) *iniuria ac luxurioſa conuerſatione eripuit.*] per Angelos, æquè ac Noë eripuit ab impiis & diluuio. vide hiſtoriam Lot Geneſ.19.

VERS. 8. *Aſpectu enim & auditu iuſtus erat.*] q. d. Lot ereptus fuit ab incendio Sodomæ, quia ſanctis & caſtis erat oculis & auribus, cùm vtriſque inceſti & obſcœni eſſent Sodomitæ:vnde ipſe tantis eorum obſcœnitatibus, quas inuitus ægerrimè videbat & audiebat,diſcruciebatur.

Cruciabant.] legit interpres ἐβασάνιζον, id eſt,*excruciabant* in plurali, iam legunt in ſingulari ἐβασάνιζεν, id eſt,*cruciabat*, ſcilicet ſeipſum & animam ſuam Lot; ſed eodem redit ſenſus. tam enim Sodomitæ ſuis infandis ſceleribus excruciabāt Lot, quàm Lot iiſdem ſe diſcruciabat & diſcruciabatur, dicens illud S. Polycarpi de hæreticis: *Deus bone, in qua tempora me reſeruaſti,vt hæc audiam*, teſte Euſebio lib.5.hiſtor.c.20. Nam,vt ait S.Gregor.1. moral. c.7. *iniquorum vita non delectando iuſti aures atque oculos, ſed feriendo tangebat*; illam enim deteſtabatur & execrabatur. Nota hic, ſanctorum eſt cruciari ſceleribus & offenſis cōtra Deum & proximum admiſſis in ſua congregatione, vrbe, prouincia & regno. ita Dauid Pſalm.118.v.139. *Tabeſcere, ait, me fecit Zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* & v.158. *Vidi præuaricantes & tabeſcebam.* quia enim ſummè amant Deum, eiúſque honorem zelant, æquè ac proximorum ſalutem, hinc ſummè dolent & cruciantur de Dei contemptu ac proximorum perditione.

VERS. 9. *Nouit Dominus pios* (Noë, Lot, eorúmque aſſeclas) *de tentatione eripere.*] Nouit non tantùm ſpeculatiuè,ſed & practicè: *nouit* ergo,id eſt,ſcit, poteſt,vult & ſolet(eſt metalepſis) pios eripere,iuxta A illud quod promiſit per Iſaiam c.43.2. *Cum tranſieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te:& cùm ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit in te*; Noe enim ab aquis, Lot ab igne liberatus eſt. Sic Deus liberauit Abraham de Vr, id eſt, igne Chaldæorum, Geneſ.11.31. Iacob de manu Eſau, Ioſeph de manu fratrum, & carcere, Moſen & Hebræos de manu Pharaonis, Dauid de manu Saul, Suſannam de manu ſenum, Danielem de lacu leonum, tres pueros de fornace, Mardochæum de manu Aman, Iudith de manu Holophernis, Tobiam de manu Aſmodæi, Machabæos de manu Antiochi,Eliam de manu Iezabelis. verè Pſaltes: *Multæ, ait, ſunt tribulationes iuſtorum,& de* B *omnibus his liberabit eos Dominus*, Pſalm. 33. 20. & Pſal.49.15. *Inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.* & Pſalm.90.15. *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.* Dicant ergo ſancti in tribulatione cum Paulo, *In omnibus tribulationem patimur,ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur; perſecutionem patimur,ſed non derelinquimur; humiliamur, ſed non confundimur; deijcimur, ſed non perimus*, 2.Corinth.4.8. & : *Propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis: ſed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos*, Rom.8.37.Quo ergo maiòr eſt tribulatio & anguſtia, eo magis ſperandum, ſpéſque fortiùs & ſecuriùs figēda eſt in Deo,quia magis tribulatis magis C vicinus eſt Deus. Acutè Plinius lib.8.16. *Tum,ait, præcipuus votorum locus eſt,cùm ſpei nullus eſt.* Hoc eſt, quod ait Nahum,id eſt,conſolator, c.1.v.7. *Bonus dominus,& confortans in die tribulationis.* Tunc enim mira Dei benignitas elucet, cùm iuſtos videt ita oppreſſos,vt humanitus periculis eripi, & ſaluari non poſſint. Vnde Tigurina vertit: *præſidium temporibus difficillimis.* Alij, *robur in die anguſtiæ*.Hebr. eſt מעז *maoz*, pro quo Septuaginta vertere ſolent *hyperaſpiſtes*, Vulgatus, *protector*, iuxta illud Sapien. 5.17. *Dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.* Græcè, ὑπερασπιεῖ, hoc eſt, *tanquam ſatelles*, & ſtipator clypeo ſuo proteget eos. Sic Deus dixit Abrahæ Geneſ.15.1. *Noli timere Abraham, ego* D *protector tuus ſum.* Hebr. *ego ſcutum tibi.* Septuag. ἐγὼ ὑπερασπίζω. h.e. *ego protego te*: obiecto hoſtibus,& oppoſito validiſſimo clypeo. Hinc à Dauide Pſal.59. 9. Deus vocatur *fortitudo capitis mei*, Hebr. *maoz*. Septuag. κραταίωσις, id eſt, *firmitas*, ſecuritas, munimentum. & Pſal.9.10. *Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Prouerb. 10.29. *Fortitudo ſimplicis, via Domini*, Hebr. *maoz*, Septuag. ὀχύρωμα, id eſt, *munitio*, arx,propugnaculum. Cant. 1.8. *equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te*, hoc eſt, ſicut populo meo cùm à fronte mare rubrum obiectum fugam retardaret, à tergo furens Pharao cum copiis validiſſimis inſequeretur, à lateribus rupes tranſitum negarent,in tantas anguſtias redacto,& E omni humana ope deſtituto, opportunè ſubueni; ſic & ſubueniam tibi ô ſponſa mea in quantauis anguſtia.

Impios verò in diem iudicij reſeruare cruciandos]Eſt hìc antapodoton, ſiue redditio & expletio ſimilitudinis inchoatæ v.4. illa enim ſententia: *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit*, inabſoluta pendet, & pendula ſuſpendit lectorem huc uſque. hìc enim expletur. imò Higinius Papa Epiſt.2. citatis præcedentibus S. Petri de Angelis, Noë, & Sodoma verbis, ſtatim ſubdit: *Quid putatis iniquis & impijs perſeuerantibus in nequitia eorum erit?* ſiue hæc ipſe olim in Epiſt.S.Petri legerit, ſiue non lecta, ſed intellecta ſuppleuerit. Senſus ergo eſt, q.d.

Creſcente tribulatione creſcat ſpes in Deum.

Si

Si Deus Angelis non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari, &c. Ergo idem ipſe nouit, id eſt, ſcit, poteſt & vult homines iniquos, vt Sodomitas & merſos diluuio, cæteróſque *in diem iudicij reſeruare cruciandos*. Hinc aliqui cenſuerunt damnatos non cruciati igne gehennæ ante diem iudicij. quam ſententiam Græcis tribuit Guido Carmelita: ſed hic eſt error damnatus in Concil. Forent. imò à Chriſto Luc. 16. 19. vbi narrat animã diuitis epulonis cruciari igne gehennæ. Sicut ergo animæ ſanctorum poſt Chriſti mortem ſi plenè ſint expiatæ, ilicò euolant in cœlum, ibíque viſione Dei beantur: ſic animæ reproborum ilicò rapiuntur in tartara vt igne exurantur, ait S. Gregor. 4. Dial. 20. Quod ergo hîc dicitur eos reſeruari in diem iudicij cruciandos, intellige quia tunc non tantùm in anima, vti nũc, ſed & in corpore quo reſurgent cruciabuntur, aliáſque pœnas accidentales ſubibunt, æquè ac dæmones, vti dixi v. 4.

Vers. 10. Magis, Græcè *μάλιστα*, id eſt, *maximè*. S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *præcipuè autem eos*, ſupple & repete id quod præceſſit, ſcilicet *nouit Dominus impios in diem iudicij reſeruare cruciandos*; huic enim aptè cohæret, *magis autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant*. q. d. Deus in die iudicij puniet omnes impios, ſed maximè hæreticos luxurioſos, qui dominationem contemnunt, &c. horum enim vti maius eſt ſcelus, ita pariter maius erit iudicium & ſupplicium. Lyranus ex *τὸ magis*, vel, vt Græcè eſt, *maximè*, colligit peccatum hæreſis, præſertim in hæreſiarcha, eſſe grauius peccato Sodomitarum, & eorum qui merſi ſunt diluuio; quin & dæmonum, ideóque grauius puniendum in gehenna; quod intellige non de omnibus, ſed de multis. Peccatum enim Luciferi excitantis cæteros ad rebellãdum Deo, fuit grauius. Adde, hæreſim inducere cætera omnia peccata, ac præſertim libidinem etiam præpoſteram, vti pæderaſtas fuiſſe Caluinum & Bezam, docet eorum vita & carmina. Hoc eſt quod ait Iudas v. 7. eos ſicut Sodomam exfornicatos abire poſt carnem alteram.

Qui poſt carnem (id eſt, ſequentes carnem, eiúſque appetitus carnales) *in concupiſcentia immunditiæ* (Græcè *μιασμοῦ*, id eſt, *contaminationis* & pollutionis) *ambulant*.] Vnde S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. ſic legit: *Qui poſt carnem ambulant in deſiderijs pollutionis*, id eſt, pollutis, quibus corpus, æquè ac animam, contaminant & polluunt. Taxat S. Petrus hæreticorum ſui æui, putà Simonianorum, Nicolaitarum, Gnoſticorum libidines & ſpurcitias, ait OEcum. Idem fuit genius aliorum hæreticorum, præſertim huius æui, vti norunt viri prudentes & experti. Hinc de eiſdem Paulus Epheſ. 5. 12. *Quæ ab eis, ait, occultè fiunt, turpe eſt dicere.*

Dominationémque contemnunt.] Primò, q. d. contemnunt magiſtratus, Epiſcopos, Præpoſitos tam ſeculares, quàm Eccleſiaſticos, qui in Eccleſia, vel Republica dominãtur. ita Vatabl. vnde S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. legit in plurali: *& dominationes deſpiciunt*. Eodem modo legunt Biblia Regia & Complur. Quàm hoc ſit verum, omnes hiſtoriæ loquuntur, imò oculis noſtris vidimus in bellis, quæ hæretici rebelles in Francia, Germania, Anglia, Belgio ſuſcitarunt. Sanè Lutherus lib. de poteſtate ſeculari: *Scire*, inquit, *debetis, quòd ab initio mundi rara admodum auis eſt Princeps prudens, adhuc multo rarior Princeps probus: ſunt communiter maximè fatui, ac peſſimi nebulones ſuper terram. Et ipſi ſunt*

Lutherus rubicen rebellionum.

A *lictores & carnifices Dei.* & in Præfat. contra duo Cæſaris mandata: *Turca, ait, doctior & prudentior & probior eſt Principibus noſtris.* & in Ruſticos libello, eos vocat tyrannos, & Euangelij perſecutores. *Scriptura*, ait, *vocat eos beſtias, id eſt, animalia fera, vt ſunt lupi, apri, vrſi, leones. Neque igitur ego ex ijs homines faciam: ferendi tamen ſunt, ſi Deus per eos plagis nos vult afficere. Vtrumque ſanè timui, ſi præualerent ruſtici, diabolus foret Abbas: ſi verò præualerent eiuſmodi tyranni, mater eius foret Abbatiſſa.* Idem in bulla contra ordinem Eccleſiaſticum, Epiſcopos vocat laruas diaboli, addítque: *Quicunque opem ferunt, corpus, bona & famam in hoc impendunt, vt Epiſcopatus deuaſtentur, & Epiſcoporum regimen ex-* B *tinguatur, hi ſunt dilecti filij Dei & veri Chriſtiani, obſeruantes præcepta Dei, & repugnantes ordinationibus diaboli: aut ſi hoc non poſſunt, illud ſaltem contemnant. Contrà verò qui manu tenent Epiſcoporum regimen, eíſque obediunt, hi ſunt diaboli miniſtri.* & rurſum: *Euangelium quocunque venit, oportet vt tumultuetur; niſi id faciat, non eſt verum.*

Et Caluinus. Anno 1560. habitum eſt Geneuæ conſilium de Rege Francorum, Regina vxore, Regina matre, eius liberis, proceribus & Catholicis magiſtratibus ad certum diem trucidandis, Beza Principe, Caluino auctore, Ottomano ſubſignatore, Spifamio ſuaſore, omnibus Galliæ prædonibus & lanuſtis conſciis. Huius conſilij & conſpirationis C inuenta eſt, & impreſſa Epiſtola Caluini ad Viretum Lauſannæ, vti narrat Bolſecus in vita Caluini cap. 21. Caluinus in cap. 4. Danielis: *Hodie*, ait, *vt reges ferè omnes fatui ſunt & bruti, ita etiam ſunt quaſi equi & aſini brutorum animalium.* Zuinglius Martis & Bellonæ Sacerdos lib. 4. Epiſtolarum fol. 186. *Romanum*, inquit, *imperium, imò quodcunque imperium vbi ſinceram religionem opprimere cœperit, ſi nos illud negligenter patimur, non minùs contemptæ religionis rei erimus, quàm ipſi oppreſſores.* Ederus in ſecunda Euangel. Inquiſit. parte, inter Flaccianorum dogmata & axiomata hæc recenſet. *Papa eſt verus Antichriſtus, draco venenatus, diaboli adminiſtrator, homo peccati, filius per-* D *ditionis. Cæſar & Reges quando ſunt à Papa vel eius Epiſcopis conſecrati, tunc accipiunt Antichriſti ſignum: omnes in Papatu propriè ſunt regnum diaboli, populus dæmonis, horrendæ & immites beſtiæ & archinebulones.* Plura vide apud Staniſlaum Reſcium libro 1. de Atheiſmis Euangelicorum cap. 7. Quin & Aurifaber Lutheri diſcipulus in Sympoſiacis tit. de ſectariis: *Certum eſt*, inquit, *quòd quilibet hæreticus aut ſectarius eſt ſeditioſus: nam poſteaquam mendacia docuit & ſparſit, ea deinde homicidijs obſignat.* & iterum folio 367. *ſeditiones & homicidia hæreticorum, imò diaboli, velut ſigillum quoddam ſunt.* Inde tot ſcelera Lutheri ſectatorum, adeò vt Lutherus ipſe ad tot tantaque obſtupeſcens dixerit, homines de- E teriores eſſe in Lutheraniſmo quàm in Papatu. Aurifaber enim in Conuiualibus Lutheri ſermonibus ſcribit, ſæpe dixiſſe Lutherum cum ſuſpiriis: *Poſt reuelatum Euangelium* (per Lutherum) *virtus eſt occiſa, iuſtitia oppreſſa, temperantia ligata, veritas à canibus lacerata, fides clauda, nequitia quotidiana, deuotio pulſa, hæreſis relicta.* Celebre eſt illud de Tilmanno Heshuſio Lutherano Heidelberga, aliíſque quinque vrbibus eiecto:

Quæritur Heshuſius cur ſexta pulſus ab vrbe eſt?
In promptu cauſa eſt, ſeditioſus erat.

Secundò & preſſiùs, q. d. Dominium Dei contemnunt, negant Deum eſſe rerum ſuarum & humanarum gubernatorem ac Dominum, negant Dei

prouiden

prouidentiam. ita explicat S. Iudas v. 4. dicens : *Dominatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes*, Nicolaitæ enim & Gnoſtici, ait Iren. lib. 1. cap. 1. *Saluatorem dicunt; nec enim Dominum eum nominare volunt*, iuxta id quod dixit Petrus v. 1. *& eum qui emit eos dominum negant.* q. d. ſpoliant Chriſtum redemptorem ſuum ſummo dominio, id eſt, diuinitate, vti poſtea fecerunt Arriani : Dei enim proprium nomen eſt Dominus, ob plenum eius dominium in omnia. Vnde S. Thomas profitens Chriſti diuinitatem : *Dominus meus*, ait, *& Deus meus*, Ioannis 20. 28. Cauſam dat OEcumenius: *Deinde*, inquit, *per hæc à mundi opificio & prouidentia dominationibus expulſis, in omnem carnalem immunditiem profuſi ſunt.* Sic enim hæretici & athei
B negant numen & Dei prouidentiam, vt ſine remorſu iudicis & vindicis ſuis cupidinibus fræna laxent, iiſque toti velut equi & ſues indulgeant.

Per κυριότητα ergo S. Petrus ſignificat diuinitatem qua dominantem omnibus, putà ſummum eius imperium, dominium, ius, poteſtatem, arbitrium, auctoritatem, gubernationem, & prouidentiam in res omnes, quam Chriſto adimebat, ſibique arrogabat Simon Magus cum ſuis. *Dominationem* ergo, id eſt, Dominum, vti explicat S. Iudas eiúſque dominium & prouidentiam: pro qua paulò pòſt Valentinus triginta Æonum ſuorum nomina & portenta, quaſi numina ſubſtituit, vt patet ex Tertull. Irenæo, S. Auguſt. Epiph. in eius
C hæreſi. Vnde contra eos hoc dominium Chriſto aſſerit S. Ioannes Apocal. 19. *Habet*, ait, *in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum : Rex regum, & Dominus dominantium.* & Paulus Epheſ. 1. 21. *Conſtituens*, ait, *Chriſtum ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.*

Verè Tertull. lib. de præſcript. cap. 43. *De genere conuerſationis*, ait, *qualitas fidei æſtimari poteſt, doctrina index diſciplinæ eſt. Negant Deum timendum. Itaque libera ſunt illis omnia & ſoluta: vbi autem Deus non timetur, niſi vbi non eſt? vbi Deus non eſt, nec veritas vlla eſt: vbi veritas nulla eſt, meritò & talis diſci-*
D *plina eſt. At vbi Deus, ibi metus in Deum, qui eſt initium ſapientiæ. Vbi metus in Deum, ibi grauitas honeſta, & diligentia attonita & cura ſollicita, & adlectio explorata, & communicatio deliberata, & promotio emerita, & ſubiectio religioſa, & apparitio deuota, & proceſſio modeſta, & Eccleſia vnita, & Dei omnia.* ita Lutherus libro contra cœleſtes Prophetas, ſcribit de Andrea Carolſtadio diſcipulo ſuo, quòd adeò fuerit impius, vt non crediderit vel in terris, vel in cœlis vllum Deum exiſtere. Caluin. lib. 2. Inſtitut. ſcribit Seruetum qui ſe ſummum orbis prophetam nominabat, impiè blaſphemaſſe Deum illum qui dicitur Iehoua, in ligno lignum, in lapide lapidem,
E in arbore arborem eſſe; eo quòd formam & ſubſtantiam ligni, lapidis & arboris verè habeat. Heſhuſius lib. contra Illyricum, ſcribit ex doctrina Illyrici elici, quòd animam hominis non Deus, ſed diabolus crearit. Bernardinus Ochinus in penultimo Dialogo ſuo, ſe religionis expertem profeſſus, docet Deum primum eſſe motorem, non tamen eſſe adorandum, nec ab eo quicquam præſidij expectandum. Beza negat Deum omnia poſſe. Lutherus, Melancthon & Caluinus faciunt eum auctorem operum tam malorum, quàm bonorum, putà peccatorum. Iure ergo Cardinalis Hoſius Atheiſmum vocat Lutheranæ & Zuinglianæ perfidiæ perfectionem, alibi centrum, alibi ſcalæ ſum-

Hæreſis ce- rum eſt A- theiſmus.

A mitatem. Quarum ludimagiſtri, Epicuri de grege porci (inter quos Ioannes Vetus Bezam nominat) illud, teſte Vireto, ſuis occinere ſolebant : beatum eſſe, qui, vt ait Poëta,

———*metus omnes & inexorabile fatum*

Subiecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis auari.

Denique Molineus apud Genebr. in Chronol. Caluinum facit Atheorum principem.

Audaces.] Quid enim non audeant qui Dei hominumque dominium contemnunt? ita OEcum. Lutherus Sedi Apoſtolicæ hoc xenium pro nouo anno miſit : *Martinus Lutherus S. Sedi Romanæ meam gratiam & ſalutem. Sanctiſſima ſedes crepa.* Idem in lib. contra Regem Angliæ : *Quis eſt iſte Henri-*
B *cus? nouus Thomiſta, diſcipulus dumtaxat tam ignaui monſtri.* & mox : *Hic ſto, hic maneo, hic glorior, hic inſulto Papiſtis, Henriciſtis, Sophiſtis, omnibus portis inferi : diuina Maieſtas mecum facit vt nihil curem, ſi mille Auguſtini, mille Cypriani, mille Henricianæ Eccleſiæ contra me ſtarent : dogmata mea ſtabunt, & Papa cum Henriciſtis cadet, inuitis omnibus poteſtatibus inferi, & poteſtatibus aëris, terræ & maris.* Audiſti Thraſonem, audiſti Luciferum?

Sibi placentes.] αὐθάδεις, id eſt, *procaces*. ita S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. Catharinus *proterui*. Gagneius *pertinaces*. Clarius *impudentes*. Tigurina *præfracti*. Vatabl. *ſui ſenſus & capitis*. Pagnin. *contumaces*. Sic & OEcum. *Contumaces*, ait, *hoc eſt, qui quod*
C *ſibi placet ſequi omnino, ac tueri volunt.* Alij *intractabiles, inſolentes, arrogantes, contemptores aliorum.* Hæreſis enim conſiſtit in pertinacia ſui ſenſus, & erroris. Nam αὐθάδεια idem eſt quod *moroſitas*, amor ſui, contumacia, temeritas, duritia, pertinacia, procacitas, ſuperbia, faſtidium, arrogantia. Noſter ad verbum vertit *ſibi placentes*; quia ἅδω eſt *placeo*, vt αὐθάδης ſit quaſi ἅδων ἑαυτῷ, id eſt, *placens ſibi*; vel, vt Heſich. quaſi αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ, id eſt, *idem in ſeipſo*; vel, vt alij, quaſi αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, id eſt, *idem ex ſeipſo*. ita Eraſmus à Luthero appellatus diabolus incarnatus, in Apolog. contra eum, Lutherum vocat Oreſte inſaniorem, odio lymphatum, philautia temulentum, ideóque præbibendum ei eſſe
D veratrum, vt ſaniota ſcribat. Quin & VVirtembergenſes Lutherum, licèt magiſtrum ſuum, vocarunt philauton, philonicum, & eriſticum, id eſt, rixoſum, hyperbolicum qui ex culice faciat camelum, polypragmonicum qui ſe petulanter & procaciter negotiis omnibus immiſceat, ingenij oſtentatorem, ſtoicum, durum, capitoſum, ſomniatorem, quòd nocturnas viſiones in ebrio capite natas pro puro puto Dei verbo venditaret, vti refert Ioannes Spangenbergius in libro cui titulus, *Verax narratio beneficiorum per D. Martinum Lutherum*, &c.

Sectas non metuunt introducere.] τὸ *introducere* non eſt in Græco. ſic enim habet : δόξας οὐ τρέμουσι βλασφη-
E μοῦντες, quod primò verti poteſt : *glorias non verentur blaſphemare & conuiciari*, vt per δόξας intelligantur in gloria celebres & maieſtate præditi. ita Gagneius, Pagnin. Tigur. Cathar. Clarius, Salmeron & alij. Quocirca S. Iudas v. 8. huc alludens ait: *Dominationem autem ſpernunt, maieſtatem* (Græcè δόξας) *autem blaſphemant.* Vnde & hîc Biblia Gothica legunt : *Maieſtatem, vel maieſtates non metuunt.* Quare per δόξας aliqui intelligunt Angelos Dei adminiſtros, Eccleſiæ orbíſque præſides & gubernatores. ita Turrian. lib. 2. de Hierarch. Ord. cap. 9. qui δόξας vertit glorias, vel ſplendores. Alij intelligunt magiſtratus, Reges, Principes, Epiſcopos. ita OEcum. *Nam qui ex contemptu*, inquit, *dominationem*

δόξα quid.

tionem vllam non timent, quid mirum ſi omnem gloriam & excellentiam etiam ſpernant? δόξα enim Græcis idem eſt quod *maieſtas*, ſplendor, gloria dignitas, exiſtimatio; item ſententia, opinio.

Verùm noſter meliùs ſubaudiens ἐπάγειν, vertit *ſectas non metuunt introducere.* hoc enim eſt proprium hæreticorum; & Græcum δόξα opiniones & ſectas ſignificat; vt idem hîc dicat ſanctus Petrus quod dixit verſ. 1. *qui introducent ſectas perditionis.* Porrò non mirum interpretem δόξας hîc vertere *ſectas*, in Epiſt. verò ſancti Iudæ vertere *maieſtatem*; quia alia eſt ſententia ſancti Iudæ, alia ſancti Petri. Sanctus Iudas enim ait: *Dominationem autem ſpernunt, maieſtatem* (δόξας) *autem blaſphemant*; vbi δόξας verti nequit *ſectas*, nec enim hæretici ſectas blaſphemant, ſed ambiunt. Sanctus Petrus verò alia interſerit, aitque: *Dominationémque contemnunt, audaces, ſibi placentes, ſectas* (δόξας) *non metuunt introducere blaſphemantes.* Vbi τὸ *ſectas* explicat τὸ *audaces, ſibi placentes.* q. d. quàm ſint audaces & ſibi placentes, liquet ex eo, quòd contra communem Eccleſiæ Patrúmque doctrinam & conſenſum, audeant nouas opiniones ex ſuo cerebro confictas inducere, itáque ſectas facere. Adde, noſtrum interpretem, æquè ac Syrum, in S. Iuda legiſſe δόξαν in ſingulari, quod *maieſtatem* ſignificat, non *ſectas*; in ſancto Petro verò legiſſe δόξας in plurali, quod *ſectas* ſignificat, non *maieſtatem.*

Secta tripliciter capitur.

Nota τὸ *ſectas* ſignificat primò, errores & hæreſes, ſecundò ſchiſmata & diſſidia quibus Eccleſiæ vnionem ſcindunt, ſéque ab ea reſecant vt propriam Eccleſiam ſcholámque conſtituant, cuius ipſi habeantur auctores, ac ſequaces ex ſe denominent; ſicut à Simone vocantur Simoniani, ab Atrio Arriani, à Neſtorio Neſtoriani, &c. Tertiò, τὸ *ſectas* ſignificat non tantùm hæreticos inter ſe eſſe diſſectos, ſed vnam eandémque hæreſin ilicò ſecari in varias ſectas & ſchiſmata: hæretici enim cùm agantur ſuperbia & faſtu, nec Deo, aut homini, ſed ſuo cerebro credant, nolunt aliorum eſſe diſcipuli, ſed doctores. Vnde plerique nouas opiniones & errores comminiſcuntur, vt eorum habeantur auctores, & diſcipulos poſt ſe trahant, eíſque ſuum nomen indant. Sanctus Auguſtinus libro de hæreſ. enumerat nonaginta hæreſes à Chriſto vſque ad ſua tempora, à ſancto Auguſtino vſque ad Lutherum totidem numerantur: ita vt per 1500. annos non plures quàm 180. hæreſes collegerit Sanderus. At verò à Luthero, putà ab anno Chriſti 1517. vſque ad annum Chriſti 1595. ducentas & ſeptuaginta hæreſes enumerant Staphilus, Hoſius, Lindanus, Prateolus, Ederus, & ex iis Staniſlaus, Reſcius libro 1. de Atheiſmis cap. 9. Ita *fœcundus eſt error,* ait ille, *errans, nec ſcit quid velit, nec ſcit quid nolit.* Nec mirum Lutheri diſcipulos à Luthero magiſtro deſciuiſſe, & tot ſectas inuexiſſe: nam & ipſe Lutherus à ſeipſo deſciuit, & ſæpe dogmata hæreséſque mutauit, vti oſtendit Cochlæus in libro cui titulus, *Lutherus ſepticeps.* Veritas enim conſtans eſt eadémque ſemper, falſitas verò inconſtans ſemper euariat. Sapienter Triſmegiſtus tract. de veritate docet falſitatem noſci ex mutatione, veritatem ex immutabilitate. *Nihil enim,* inquit, *quod non manet in ſeipſo, verum eſt: omne quippe quod alteratur falſitas eſt, non manens in quo eſt.* Idem tract. de pietate & Philoſophia:

A *Quod ſemper fit,* inquit, *ſemper etiam corrumpitur: quod ſemel factum eſt, nunquam corrumpitur.* hic eſt ergo fons, origo, & mater hæreſis, nimirum ſuperbia & ambitio. Hinc omnium ſeculorum experientia docuit, hæreſiarchas penè omnes ab Eccleſia deſciuiſſe, ſuaſque hæreſes adinueniſſe, eo quòd in Eccleſia ambientes primas cathedras, Epiſcopatus & Doctoratus, ab iis repulſi, eas extra Eccleſiam ſtatuerint, vt ibi obtinerent principatum, quem in Eccleſia obtinere nequiuerant. Verè S. Auguſt. libro de Paſtoribus cap. 8. *Diuerſis,* ait, *locis ſunt diuerſa* (hæreſes,) *ſed vna mater ſuperbia omnes genuit, ſicut vna mater noſtra Catholica omnes Chriſtianos*
B *fideles toto orbe diffuſos.* ita Euſeb. libro 4. hiſtor. cap. 22. *Theobutes,* inquit, *quia repulſam meruit Epiſcopatus, cœpit initio perturbare omnia & corrumpere.* & Tertul. libro contra Valentinianos poſt initium: *Sperauerat,* inquit, *Epiſcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio, ſed alium ex martyrij prærogatiua loci poſitum indignatus, de Eccleſia authenticæ regulæ abrupit, vt ſolent animi pro prioratu exciti præſumptione vltionis accendi.* De Marcione idem teſtatur Epiphan. hæreſ. 42. ſub initium: *Æmulatione,* ait, *elatus Marcion, vbi non accepit præſidentiam, excogitat ſibi ipſe conſilium.* & infrà: *Æmulatione igitur commotus, & ad magnam indignationem & ſuperbiam elatus fiſ-*
C *ſuram efficit, ſibi ipſi hæreſin erigens, ac dicens: Ego findam Eccleſiam veſtram, & mittam fiſſuram in ipſam in æternum. Et reuera fiſſuram immiſit non paruam, ſed non Eccleſiam fidit, verùm ſeipſum & eos qui ipſi obediunt.* De Montano teſtatur Theodor. lib. 3. hæret. fabul. *Is,* inquit, *ambitione & primum locum obtinendi cupiditate motus, ſeipſum Paracletum vocauit.* Nouatianus quia in Pontificatu prælatus ei fuit ſanctus Cornelius, ſchiſma fecit & hæreſim induxit, imò ſe Papam, putà Antipapam conſtituit, teſte Euſebio libro 2. hiſtor. cap. 33. & ſancto Cypriano Epiſtol. 49. 52. 64. 68. Arrius ambiens Epiſcopatum Alexandriæ, cùm ab eo per Alexandrum ſibi antepoſitum
D excluſum ſe videret, in eum & Eccleſiam linguam armauit, & Arrianiſmum induxit, teſte Theodor. libro quarto hæreſ. fabula. Idem de Aëtio, cùm in Epiſcopatu ei prælatus eſſet Euſtathius, ſcribit Epiphanius hæreſi 75. Ioannem VVicleſ quòd Epiſcopatu excidiſſet hæreſiarcham eſſe factum, aſſerit Thomas VValdenſ. libro ſecundo doctrinæ fidei, capite 60.

Fons hæreſis ſuperbia.

Exempla Valentini.

Marcionis.

Montani.

Nouatiani.

Arrij.

VVicleſ.

Lutheri faſtus.

Lutherus omnium huius æui hæreſum choragus & anteſignanus, hæreſim orſus eſt concionando contra Indulgentias, eo quòd earum promulgatio à ſe, ſuóque Ordine Augu-
E ſtiniano ad Fratres Prædicatores tranſlata eſſet, vti narrat Cochlæus in actis Lutheri anno 1517. Porrò Lutheri tantus fuit faſtus, vt libro contra Regem Angliæ aſſerat, Reges, Principes, Pontifices non eſſe dignos qui ſoluant ſuorum calceamentorum corrigiam: & ſe pro ſancto haberi velle inuitis omnibus: ac ſe parui facere mille Cyprianos & mille Auguſtinos. eius enim gnome erat:

Sic volo, ſic iubeo, ſic pro ratione voluntas.

&:

Peſtis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.

Sed falſus eſt & fefellit pſeudopropheta: mortuus eſt enim Lutherus, ſed viuit, vigétque Papa & Papatus. Idem Reges vocat leudes capitis ſui, Pariſienſem Academiam Sodomam, Louanienſem Gomorrham, Epiſcopos & Sacerdotes capita raſa ac oleata, S. Thomam vnum de ſeptem phialis iræ Dei.

Blaſphemantes.] quia conuitia iactant non tantùm in Deum, ſancta & ſanctos, ſed & in ſe mutuo, eáque atrociſſima, ſed ſæpe vera. ita hoc ſeculo Bucetus contra Caluinum, eum vocat idolum, impiè audacem, rapidum, fratricidam. Caluinus Valentinum Gentilem vocat Tritheitam, hæreticum, canem, proditorem, phreneticum, Satanam impudentia ſuperantem, luciferum conuitia euomentem, &c. viciſſim Gentilis Caluinum vocat Quatritheitam, infenſum veritati, crudelem, mordacem, execrabili errore faſcinatum, vti refert Aretius lib. de ſupplicio Gentilis. Smidelinus fatetur ſe à Saxonicis vocati chamæleontem, polypum, mendacem, falſarium, prçſtigiatorem, ſocium furum, ſophiſtam, hypocritam, eſtrótem, conſcientiæ expertem, neque oculis neque corde præditum, mentis impotem. Prodiit libellus anonymus Lutherani cuiuſdam anno Domini 1586. Ienæ impreſſus, cuius hic eſt titulus: *Quòd Caluiniſtæ non ſunt Chriſtiani, ſed tantùm Iudæi & Mahometani baptizati.* Theomorus Caluiniſta in libro ſuo recenſet nouem turpiſſimas maculas, à ſuæ ſectæ hominibus Caluino inuſtas. 1. quòd eſſet hæreticus quouis hæretico peior. 2. quòd ambitioſus & tyrannidis cupidiſſimus. 3. quòd vſurarius inſignis. 4. quòd numularius inſignis, ſiue trapezita. 5. quòd auariſſimus. 6. quòd aleator. 7. quòd ſcortator libidinoſiſſimus, iſque manifeſtus. 8. quòd immoderatè bilioſus & iracundus. 9. quòd vindictæ appetentiſſimus, ſæuus, ſanguinarius. Sturmius in Palinodia ad Lucam Oſiandrum, eum vocat Caligulam, Vlyſſis nepotem, omnium horarum aulicum. Poſtellus ſcribit Caluiniſtas nil hominis præter formam hominis habere, Catholicæ fidei nuncium remiſiſſe, belluarum ritu viuere. Zuingliani ſcriptum ediderunt anno Domini 1527. in quo Lutherum vocát Ceruiſiarium, Papam, Antichriſti nepotem, lunaticum, ſophiſtam, craſſum ruſticum, ſeductorem, pſeudoprophetam, Antichriſti proximum conſanguineum, carnificem Chriſti, violatorem S. literarum. Zuinglius ipſe in reſponſ. ad Lutheri lib. de Sacramento, Lutherum vocat pſeudoprophetam, impudenter aſſerentem quicquid in buccam venit, cinædum, ſcurram, incorrigibilem, hæreticum, impoſtorem, Chriſti negatorem, veritatis oppreſſorem, Antichriſtum. Plura vide apud Staniſlaum Reſcium in Miniſtromachia, vbi citat Lutheranos qui Caluiniſtas vocant blaſphemos, capitales hoſtes filij Dei, imperitos, inſanos, Doctores à Satana miſſos, Suermeros, canes moloſſos, ſues, laruas diaboli, ſeductores, ſcurras, progeniem viperarum, Turcis deteriores, latrones corporis & animæ, phanaticos, moriones, truncones, diabolorum capita, animicidas, calumniatores, infernales lupos, fœtorem Satanæ, doctrinam eorum ex ſecretiſſima infernalis aulæ abyſſo prodiiſſe, &c. Verè Plato lib. de Amicitia: *Solus bonus,* ait, *ſoli bono eſt amicus: malus autem nec bono, nec malo vnquam reuera eſt amicus.* Veriùs S. Auguſt. contra liter. Petiliani: *Diſſenſio vos & diuiſio facit hæreticos: pax verò & vnitas facit Catholicos.* & Tertul. lib. contra Hermogen. cap. 1. *Tales* (hæretici) in-

Nouem epitheta Caluini.

A quit, *loquacitatem facundiam exiſtimant, impudentiam conſtantiam deputant, & maledicere ſingulis officium bonæ conſcientiæ iudicant.*

Porrò blaſphemiæ propriè dictæ in Deum & Sanctos, apud hæreticos ſunt plurimæ. Lutherus contra Iac. Latomum auſus eſt ſcribere: *Anima mea odit hoc verbum, ὁμόυσιος.* Idem è Litaniis ſuſtulit illam precandi formulam, quo ſemper vſa eſt Eccleſia: *Sancta Trinitas vnus Deus miſerere nobis.* Eandem precationem Caluinus vocauit barbariem, vti teſtantur Miniſtri Geneuenſes Epiſt. de blaſphemia Valentini Gentilis. Sic enim ait Caluinus in Epiſt. ad proceres Poloniæ folio 63. *Precatio vulgo trita, S. Trinitas vnus Deus miſerere no-*
B *ſtri, mihi non placet, ac omnino barbariem ſapit.* Idem Deum Patrem comparabat Grammaticæ, Filium Dialecticæ, Spiritum ſanctum Rhetoricæ. ita refert Manlius in locis communibus tit. de Deo. Valentinus Gentilis vti tres perſonas, ita & voluit tres eſſe naturas in deitate, putà tres Deos. Noui Arriani negant filium eſſe Deum, & ſymbolum Athanaſij vocant ſymbolum Satanaſij. Teſtatur Lindanus in Chriſtomachia, quòd Caluiniſtæ in plurimis Galliæ locis verſiculum illum, *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto,* ex hymnodiis ſuis expunxerunt. Beza lib. contra Brentium, duas docet eſſe in Chriſto hypoſtaticas vniones, vnam carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Tran-
C ſyluani Miniſtri, vt Georgius Blandrata, iuſto Dei iudicio poſtmodum à nepote ſuo ſuffocatus, Paulus Alciatus, Lelius Zoſimus, Franciſcus Dauid in Collat. Tranſyluani (horreo dum ſcribo) ſanctam Trinitatem vocant Cerberum tricipitem, tricorporem Getionem, nouum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac ſophiſticum, idolum Sabinenſe. Rident igitur hæc nomina in diuinis Eſſentia, Perſona, Relatio, Proprietas, nec vllam agnoſcunt in Deo perſonarum diſtinctionem, libro 2. diſputat. Albanæ cap. 4. Alij docuerunt Chriſtum fuiſſe merum hominem Ioſephi filium, qui ſe à pœnis liberare non potuerit, ac proinde non eſſe inuocandum, multo minùs eſſe Redemptorem mundi, &c. Narrat Sta-
D philus fuiſſe in Morauia Lucam Sterbergium, *qui primus omnium in illis partibus docuit, omnes eos qui SS. Trinitatis nomen confitentur & colunt, tres Deos falsò comminiſci; cùm ſit Trinitas nomen ſupernacaneum & inane; nec niſi vnus Deus ſit in cœlo; voluit itaque vt loco illius, O veneranda Trinitas, caneretur, O veneranda Dei bonitas. Optat etiam impius ille (horret animus ſcribere) vt dæmones omnes Trinitatem abducant, & aſportent: neſcire ſe inquiens vtrùm fœmina vel maſculus ſit, ſed potiùs habere ſe perſuaſum, Trinitatem illam quandam fœminam fuiſſe quæ tres maritos habuiſſet. Docuit præterea Chriſtum non fuiſſe verum Deum, ſed hominem dumtaxat inſtar aliorum*
E *mortalium, Mariæ & Ioſephi fabri lignarij filium: non propria virtute diuina, ſed virtute Omnipotentis ſurrexiſſe à mortuis: tum demum adoptatum fuiſſe in filium, cùm Ioanne baptizante vox è cœlo audita eſt: Hic eſt filius meus dilectus. Ridet Spiritum ſanctum, dicens, nihil aliud eſſe quàm columbam. Dei genitricem negat perpetuam Virginem extitiſſe, Sabbatum ſanctificandum docet, non Dominicam. Baptiſmum vocat Satanæ inſtitutionem.* De blaſphemiis Caluini vide Feuardentium in *Theomachia Caluiniſtica,* & Guilielmum Reginaldum in *Caluinoturciſmo.* Conradus Vorſtius

Blaſphemiæ hæreticorũ.

Calui

Caluiniſta lib. de Deo & attributis diuinis, hos habet atheiſmos. 1. Deus non eſt infinitus. 2. Deus ſecundùm ſubſtantiam ſuam non eſt vbique præſens in hoc mundo, ſed tantùm in cœlo. 3. In Deo ſunt vera accidentia realiter diſtincta à ſubſtantia Dei. 4. Decreta Dei, quale eſt decretum prædeſtinationis, aut reprobationis, non ſunt ab æterno. 5. Æternitas Dei non eſt indiuiſibilis, & tota ſimul, ſed ſucceſſiua. Vide noſtrum Martin Becanum in titulis Caluiniſt. tit. 4. Denique verſ. 21. oſtendam Caluinum, eiúſque aſſeclas non colere Deum verum, ſed diabolum.

VERS. 11. *Vbi Angeli fortitudine & virtute* (Græcè δυνάμει, id eſt, *potentia & robore*) *cùm ſint maiores, non portant aduerſùm ſe execrabile iudicium.*] Multi cenſent hîc eſſe ſermonem de angelis malis, id eſt, dæmonibus, quaſi eis comparet hæreticos, qui, vt paulò antè dixit, *dominationem contemnunt*, eóſque dæmonibus peiores eſſe, ideóque grauius puniendos ſignificet. q. d. vti ingens eſt audacia & impudentia hæreticorum, *qui dominationem contemnunt, & ſectas non metuunt introducere blaſphemantes*; ita ingens eorum erit & pœna. Si enim angeli mali, id eſt, dæmones, qui fortitudine & robore ſunt maiores, non portant aduerſùm ſe execrabile iudicium, Græcè blaſphemum iudicium, id eſt, execrabilem condemnationem & maledictionem æternam, quomodo hi eandem ferent, cùm ſint homines corpore & anima infirmi & imbecilles? Sanè ipſi *in miſeriis* gehennæ non ſubſiſtent, Pſalm. 139. 11. & 12. ita Genebrardus ibidem. Aut breuiùs & planiùs, q. d. quomodo hæretici audaces non metuunt ſectas introducere & blaſphemare, cùm ſciant dæmones qui longè ſunt potentiores, ob ſchiſma & rebellionem ita eſſe punitos, vt non ferant execrabile iudicium, id eſt, horrendam condemnationem à Deo contra ſe latam, & gehennæ ſupplicium?

Hæc expoſitio valde congruit verſioni Latinæ, & Græco μάλιστα, id eſt, *maximè*, verſ. 10. q. d. Deus maximè, putà immanibus & intolerandis ſuppliciis cruciabit hæreticos luxurioſos & refractarios, vt patet ex dæmonibus, qui cùm eis in ſcelere ſint pares, in natura ſuperiores & fortiores, non ferunt tamen execrabile iudicium, id eſt, condemnationem, & ſupplicium gehennæ. ita Gloſſa, Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionyſ. Carbar. Titelman. & alij.

Secundò alij, q. d. dæmones non audent execrari & blaſphemare Præpoſitos Eccleſiæ, licèt ſibi aduerſos, imò in exorciſmis eis ſe ſubdunt, licèt coacti; quomodo ergo hæretici audent eos blaſphemare & conuitiis inceſſere? ita Gagneius.

Tertiò Clarius, q. d. dæmones licèt fortiores ſint ad perferendas inferni pœnas, tamen non audent Deum earum auctorem blaſphemare, ne grauiùs ab eo puniantur, quomodo ergo eum blaſphemare audent hæretici. Huc accedit Arias, q. d. dæmones licèt Dei hoſtes, tamen non audent primas Dei veritatis practicas, putà prima virtutis ac pietatis principia, & præcepta negare aut conuellere; quomodo ergo ea negant & conuellunt hæretici.

Quartò alij, q. d. dæmones ſibi inuicem non maledicunt, nec ſe mutuo blaſphemant: quomodo ergo homines, putà hæretici, audent ſibi inuicem maledicere & blaſphemare?

Verùm alij paſſim Angelos hîc propriè accipiunt, ideóque bonos. Hi ergo *non portant aduerſum ſe execrabile iudicium*. Græcè οὐ φέρουσι καθ᾽ αὐτῶν

A παρὰ κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν, id eſt, *non ferunt, non inferunt contra ſe a Domino blaſphemum iudicium*, hoc eſt, non intorquent hoſtibus ſuis execrandam ſententiam, vt ſcilicet diabolo à Deo imprecentur mala, meritaque ſupplicia, quæ ſunt horrenda & execranda. Idem enim videtur hîc dicere ſanctus Petrus cum eo quod ait ſanctus Iudas verſ. 9. ſcilicet Michaëlem altercantem cum diabolo de corpore Moſis, non eſſe auſum *iudicium inferre blaſphemiæ*, id eſt, blaſphemare, maledicere & conuitiari diabolum, eique iuſtam blaſphemiæ pœnam irrogare, dicendo: Tace maledicte diabole, vade blaſpheme in gehennam, in ea cruciet te Deus, vti mereris tu & tua blaſphemia; ſed dixiſſe: *Imperet tibi Dominus*. ſequentia enim ſan-B cti Iudæ verba pænè ſunt eadem cum ſequentibus ſancti Petri, vt patet conferenti vtrinque textum Græcum.

Idem liquet ex eo, quod adaptans ſubdit ſanctus Petrus: *Hi verò velut irrationabilia pecora*, &c. *in his quæ ignorant blaſphemantes*. q. d. Angeli non audent blaſphemare, id eſt, maledicere dæmoni & impiis: hæretici verò blaſphemant Deum & ſanctos. VERS. 12. Vbi nota iudicium blaſphemum vocari maledictum, maledicentiam, execrationem, putà imprecationem magni & execrandi mali, iuſto Dei iudicio impiis & blaſphemis irrogandi, quod S. Iudas verſ. 9. vocat *iudicium blaſphemiæ*. Eſt catachreſis. vnde Eraſmus βλάσφημον exponit C δύσφημον, id eſt, *infauſtum*, infelix, abominandum, peſſimi hominis & ominis. Reſpicit τὸ *blaſphemum* τὸ blaſphemantes verſ. 10. q. d. quomodo hæretici audent blaſphemare & maledicere, id eſt, conuitiari Deum, ſanctos & homines, præſertim Prælatos & Principes, cùm Angeli id non audeant facere diabolo, licèt blaſphemo & execratione digniſſimo? βλασφημία enim non tantùm blaſphemiam propriè dictam, id eſt, conuitium in Deum vel ſanctos ſignificat, ſed & quamlibet execrationem, maledicentiam, imprecationem, contumeliam, probrum, obtrectationem, vituperationem, vt ſit idem quod δυσφημία, cui opponitur εὐφημία, id eſt, *laus*, gloria, commendatio, bo-D num omen, fauſta precatio, benedictio. Vnde & S. Auguſt. libro de morib. Manich. cap. 2. blaſphemiam definit, *cùm aliqua mala dicuntur de bonis.*

Rurſum τὸ καθ᾽ αὐτῶν poteſt verti, 1. *aduerſus ipſas*, ſcilicet δόξας, id eſt, *glorias*, hoc eſt, potentes, vti ſunt dæmones. 2. *aduerſùm ſe*, vt vertit noſter. q. d. Angeli cùm ſint puriſſimi & ſanctiſſimi, non audent vel nominare aliquid quod aliquo modo ſonet blaſphemiam, id eſt, maledicentiam; ne vel per vmbram videantur angelicum ſuum os contaminare; & quia maximè execrantur blaſphemiam & blaſphemos.

Denique τὸ *à Domino*, quod eſt in Græco, E ſignificat *à Domino*, qui eſt ſcelerum vindex, mala optari. ita OEcumen. *Sanctus Petrus ait*, inquit, *hos miſeros nulla habita ratione glorias maledicere, cùm tamen neque qui potentia & viribus maiores ſunt iſtis flagitioſis hominibus, non ferant, id eſt, non inferant contra ipſas videlicet glorias maledicum iudicium apud Dominum*. Deinde citato exemplo Michaëlis quod refert Iudas v. 9. ſubiicit: *Et eſt à maiori argumentatio in hunc modum: Si diabolus qui dignior eſt vt maledicatur, quia tamen gloriæ cuiuſdam particeps eſt, à Michaele Archangelo coram Domino id non eſt conſecutus; illi ſanè non ſapiunt qui ita temerè gloriam omnem maledictis proſequuntur,*

cùm tamen multò poſt Angelorum dignitatem ſint conſtituti.

OEcumenium ſequuntur Adamus, Gagneius, Clarius, Salmeron & alij. Huc accedit Feuardentius qui ſic explicat, q. d. quomodo hæretici audent dominationibus, id eſt, magiſtratibus & Principibus orthodoxis, licèt ſibi aduerſantibus, obloqui, maledicere & reſiſtere; cùm Angeli boni magiſtratus & Principes Ethnicos, licet fidei & populo Dei infeſtos, non execrentur, ſed honorent & reuereantur, vt liquet in Angelis Perſarum & Græcorum pro Perſis & Græcis contra Angelum Hebræorum, populúmque Dei decertantibus, Daniel. 10. 5. & ſequent. *Hi verò* (*magiſtri mendaces*, puta hæreſiarchæ, de quibus v. 1.) *velut irrationabilia pecora*. Pagnin. *velut bruta animantia naturaliter*, ſcilicet tendunt & ruunt *in captionem & perniciem*, Græcè φυσικὰ γεγεννημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, id eſt, *natura genita in captionem & in perniciem*, ait Pagnin. *Naturale eſt*, ait Beda, *irrationalibus animalibus cauſa pabuli ſæpiùs in captionem & perniciem ignoranter incidere*; ita hæretici ob ſuam gulam ſuóſque effrænes appetitus explendos, incidunt in laqueos diaboli & perniciem æternam. Ex aduerſo Arias hæc explicat actiuè, q. d. Hæretici ſunt velut feræ, putà vrſi, leones & lupi, qui naturaliter feruntur in captionem & perniciem, putà in prædam & cædem aliorum animalium. Vtrumque verum: hæretici enim & paſſiuè ruunt in exitium, & alios ſuis laqueis irretitos ſecum in idem actiuè trahunt. Eſt hyperbole: nec enim natura hæreticorum eſt praua, nataque in captionem & perniciem: ſed ſenſus eſt, q. d. hæretici toti ſunt praui, toti corrupti vt videantur nati & facti ad malum; quia corruptionem & concupiſcentiam naturæ ſuæ ſequuntur. Rurſum: hæreſis ita naturam eorum afficit & inficit, vt eam totam deuergat & trahat ad malum. Sic dicimur natura filij iræ Epheſ. 2. 3. peſſimorum hominum vocatur naturalis malitia Sapient. 12. 10. quia cæco naturæ impetu eò feruntur quò eos libidinis ardor, vel honorum opúmque cupido, vel iræ & ambitionis furor rapit.

Comparauit ſanctus Petrus hæreſiarchas ſui æui, putà Simonianos & Gnoſticos ob ſuperbiam, auaritiam & libidinem, 1. dæmonibus. 2. hominibus impiis merſis diluuio, ac ſodomitis. nunc 3. eos comparat feris & beſtiis quæ non ratione, ſed naturæ ferinæ ardore, vel furore aguntur, idcóque incidunt, imò ruunt, alióſque ſecum trahunt in laqueos venatorum, vt capiantur & occidantur. Idem iiſdem penè verbis dicit S. Iudas verſ. 10. *Hi autem quæcunque quidem ignorant blaſphemant: quæcunque autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* & ſanctus Ignatius vtrique coæuus Epiſt. ad Antiochen. *Videte*, ait, *canes rabidos & ſerpentes ſuper pectus repentes, dracones ſquammoſos, & aſpides, baſiliſcos, ſcorpiones: hi ſunt thoes* (genus eſt luporum) *vulpes & ſimiæ humana imitantes.* nam, vt ait Clemens Alexand. Adhort. ad gentes, *homines vocantur ſerpentes, qui ſunt deceptores: leones, qui ſunt animoſi & ad iram concitati: ſues, qui ſunt voluptati dediti: lupi, qui ſunt rapaces.*

In his quæ ignorant blaſphemantes.] id eſt, vt ſanctus Iudas ait: *Quæcunque ignorant blaſphemant.* Tigurina: *In his quæ non intelligunt maledicentes.* Eſt Hebraiſmus. Hebræi enim verba contactus ſiue realis, ſiue mentalis, ſiue verbalis, qualis eſt blaſphemare, conſtruunt cum ablatiuo mediante præpoſitione *in* vt percutere in facie dicunt pro percutere faciem, credo in Deo pro credo Deo. Sic hîc: *In his quæ ignorant*, id eſt, hæc quæ ignorant *blaſphemant*. Taxat eos qui ſe Gnoſticos, id eſt, ſcientes appellabant, cùm eſſent ignorantes, idcóque orthodoxa quæ ignorabant, aut ſcire & credere nolebant, ſuperbè & proteruè reſpuebant, ac blaſphemabant, de qualibus iure ait ſanctus Paulus Rom. 1. 22. *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Huc facit hæreticorum (Manichæorum) *priuilegium diabolicum*, vti vocat S. Auguſtin. 22. contra Fauſtum cap. 15. *vt quicquid eſt in Euangelio quo adiuuari hæreſim ſuam putent, id à Chriſto dictum teneant: quicquid autem ex eiſdem codicibus aduerſus eos ſonuerit, immiſſum à falſatoribus ore impudenti ac ſacrilego non dubitent dicere.* Idem libro 13. cap. 12. comparat eos perdici: *Perdix enim*, ait, *nimis contentioſum animal notum eſt, quanta auiditate ipſius contentionis currat in laqueum.*

In corruptione ſua peribunt.] Græcè eſt elegans paranomaſia: ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται, id eſt, *corruptione ſua corrumpentur.* hic eſt enim fœdæ voluptatis finis & merces. Nam, vt ait ſanctus Paulus: *Qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem*, Galat. 6. 8. & Philip. 3. 19. hoſce hæreticos notans: *Quorum Deus, ait, venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt.* Sanè Lutherum cùm veſpere lautè cœnaſſet, noctu deſperatione & furiis dæmonis actum, ſibi iniecto laqueo necem intuliſſe, aſſeruit eius famulus poſtea ad orthodoxam fidem conuerſus, vti refert Thomas Boſius de ſignis Eccleſiæ tomo 2. libro 23. cap. 3. Vbi & addit Carolſtadium, Bucerum, OEcolampadium à Satana ſuffocatos interiiſſe; Caluinum pediculari, aliiſque nouem diriſſimis morbis per quatuor annos excruciatũ turpiſſimè obiiſſe, teſtatur Bolſecus eius diſcipulus in Caluini vita. Sic Dionyſius tyrannus ſui & tyrannorum infelicitatem profeſſus aiebat *Illis certè ſimiles animalibus tyranni ſumus, quæ ſaginantur, quibus comedendi bibendíque non ad aliud, quàm ad perniciem ſuam copia ſolet offerri*, vti refert Euſeb. 8. Præpar. c. 5.

Verè S. Chryſoſt. homil. 45. in Matth. agens de hæreticis: *Super ventrem repunt*, inquit, *quia quicquid faciunt, propter ventrem faciunt, & propter vanam gloriam pectoris ſui. Terram manducant, quia neminem lucrantur niſi illos qui in terra ſunt, id eſt, homines carnales.* & ſanctus Leo ſerm. 1. de Aſcenſione: *Cui*, ait, *diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad ſuperna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, & ab illis ſedibus, de quibus ipſe excidit, gaudet abducere?* Idem ſerm. 5. de Epiphan. *Fugiantur*, ait, *noxiæ voluptates, inimica gaudia, & deſideria iam iámque peritura: quis fructus eſt, quæve vtilitas ea indeſinenter cupere, quæ etiamſi non deſerant, deſerenda ſunt?* & S. Baſil. homil. de legen. libris Gentil. *Corpus*, ait, *caſtigandum eſt, ac inſtar feræ cohibendum, & ab ipſo aduerſus animam tumultus orientes ratione velut flagello compeſcendi; ne frænum voluptati omnino laxando, mens velut auriga ab equis contumacibus, ac minimè obtemperantibus feratur ac rapiatur.* Citat Platonem, qui Athenis Academiam loco peſtilenti elegit, vt corporis luxuriem amputaret; & Pythagoram, qui cuidam ſe ſaginanti dixit: *Heus miſer, non deſinis duriorem tibi carcerem præparare.* & ſanctus Saluianus lib. 1. ad Eccleſiam Cathol. *In barathro*,

ait,

ait, *libidinum commorantes, in ipſis ſe ſepeliunt ruinis* A *ſuis.*

Vers. 13. *Percipientes mercedem iniuſtitiæ.*] non tantùm in futura, ſed & in præſenti vita, vt ſcilicet dedant ſe fœdis & præpoſteris voluptatibus Veneris & ventris, quibus tam corpus, quàm animam corrumpant, polluant & perdant. hæc eſt enim corruptio de qua paulò antè, quam ſcilicet ſponte ſibi compararunt, ait OEcumenius. Vnde S. Hieron. libro 1. contra Iouin. legit: *Recipientque mercedem iniquitatis luxuriam*; vti recepere Philoſophi, qui cùm Deum cognitum non coluiſſent, traditi ſunt in reprobum ſenſum & libidines ſodomiticas, de quibus Paolus Rom. 1. 24. B Hinc & mercedem hanc explicans ſanctus Petrus ſubdit: *voluptatem exiſtimantes diei delicias.* Græcè τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. Tigur. *pro voluptate ducentes ſi in diem delicijs*, vel, vt Vatabl. *diurnis delicijs fruantur.* Pagn. *Voluptates putantes eas quæ ſunt in diem delicias.* Diei ergo delicias, vocat diurnas, quæ ad diem, id eſt, modicum tempus durant, cùm veræ deliciæ ſint ſolidæ, conſtantes & æternæ. ita Arias, Titelman. Adamus, Gagneius & Salmeron: vel, vt OEcumen. *dies*, id eſt, per dies ſingulos, quotidianas. *Voluptatem*, ait OEcum. *quotidianum luxum exiſtimantes, hoc eſt, verum & amabilem lætitiam & voluptatem in quotidiana gula fruitione conſtituentes.* Præclarè S. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. ſub fi- C nem: *Quòd multi*, ait, *acquieſcunt ſententiæ tuæ* (Iouinianum alloquitur) *indicium voluptatis eſt; & pro magna ſapientia deputas, ſi plures porci poſt te currant, quos gehennæ ſuccidia nutrias?* & poſt nonnulla: *Baſilides magiſter luxuriæ & turpiſſimorum complexuum, poſt tot annos in Iouinianum, quaſi in Euphorbum transformatus eſt, vt Latina quoque lingua haberet hæreſim ſuam.* Rurſus poſt pauca: *Vexillum crucis & prædicationis auſteritas idolorum templa deſtruxerat, è regione luxuria ventris & gutturis ſubuertere nititur fortitudinem crucis. Denique ſemper pſeudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placent: amara eſt veritas, & qui eam prædicant replentur amaritudine: in azymis enim veritatis & ſinceritatis Domini Paſcha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur.* D & S. Ambroſ. Epiſt. ad Eccleſiam Vercellenſem: *Audio*, inquit, *homines qui dicunt, nullum eſſe abſtinentiæ meritum, delirare eos qui caſtigant carnem ſuam, vt menti ſubditam faciant: quod nunquam ſcripſiſſet, neque feciſſet Paulus, ſi deliramentum putaſſet. Gloriatur autem, dicens: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus inueniar. ergo qui non caſtigant corpus ſuum, & volunt prædicare alijs, ipſi reprobi habentur.* Mox verò perſtringens eos qui hac in parte Gnoſticos imitarentur: *Quæ iſtos*, inquit, *Epicuros noua ſchola miſit, qui voluptatem prædicent, delicias ſuadeant? Dominus Ieſus volens nos aduerſus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus ieiunauit,* E *vt ſciremus quia aliter illecebras mali non poſſemus vincere. Qua cauſa Chriſtus ieiunarit, hi aſtruant, niſi vt nobis exemplo eſſet eius ieiunium.* & S. Baſil. in regulis fuſiùs diſputat. reg. 17. *Vt*, inquit, *optimus corporis habitus & coloris bonitas pugilem à cæteris diſtinguit, ſic Chriſtianum à cæteris diſcernit macilentia corporis, pallórque defloreſcens, quæ continentiæ velut adiunctus eſt comes: indicio eſt enim Chriſti mandatorum verè pugilem eſſe, qui in infirmitate corporis aduerſarium ſuum in lucta proſternit, & quàm potens ſit in pietatis certaminibus, declarat conuenienter verbis illis: Cùm infirmor, tunc potens ſum.*

Chriſtiani eſt auſterè viuere.

A *Coinquinationes & maculæ.*] σπῖλοι καὶ μῶμοι. Pagnin. *ſordes & maculæ.* Vatabl. *inquinamenta & maculæ.* σπῖλοι enim, teſte Gellio, ſunt maculæ è vino vel vnguine veſtibus inhærentes, quæ eos diſcolorant: ſic dictæ à σπᾶν ἰλὺν, id eſt, *a trahendo cœno.* Ita vocat hæreſiarchas, q. d. inquinatiſſimi ſunt & maculatiſſimi. Simili tropo hominem ſceleſtum vocamus ſcelus. Porrò tales ſunt, tum quia voluptatibus ſuis ſunt corruptiſſimi; tum quia iiſdem alios corrumpunt; tum quia labem fœdam inurunt Eccleſiæ & nomini Chriſtiano, vt Gentiles ab illo auertantur, illúdque blaſphement: *Quippe*, vt explicat OEcumen. *qui nihil in ſe habeant puritatis, ſed quaſi ſordes in indumento mundo, id eſt, in* B *pura & ſincera vita inhærentes, & omnia maculantes, vbi auerterint aliquos à ſanctitate, & flagitioſos reddere ſecum verſantes vel viros vel mulieres potuerint, id delicias ſibi eſſe exiſtiment.* Hinc ſunt μῶμοι, id eſt, *probra* & dedecora, vituperium, ignominia & infamia Chriſti & Chriſtianiſmi; ídque ex dolo Satanæ: nam, vt ſapienter aduertit S. Epiphan. hæreſi 27. *Sunt à Satana ſubornati ac producti in opprobrium, & ſcandalum Eccleſiæ Dei. Indiderunt enim ſibiipſis cognomen Chriſtianorum ad hoc, vt gentes per ipſos offendantur, & ſancta Eccleſia Dei vtilitatem & veram prædicationem propter illorum nefaria facta, & incomparabilem improbitatem auerſentur. Et vt gentes ipſorum nefaria opera conſiderantes, putent ſanctas Dei* C *Eccleſias tales eſſe, & auertant aures à Dei & veritatis doctrina.* Porrò S. Iudas maculas has ait fuiſſe in conuiuiis eorum, quæ plena erant ebrietate, crapula, vomitu, laſciuia & luxuria. ait enim verſ. 12. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore.* De iis etiam accipit ſanctus Petrus; vnde ſubdit: *Delicijs affluentes in conuiuijs ſuis.* Sapienter Gorgias Sophiſta cùm annum ageret centeſimum octauum, dixit, ſe ad tam longæuam ætatem perueniſſe, eo quòd nunquam ad aliena conuiuia itaſſet, vti refert Lucian. in Macrob. Ex aduerſo S. Hieron. libro 1. contra Iouinianum abſtinentiæ & continentiæ hoſtem, eum ita pingit: *Cum ſe monachum eſſe iactitet, & poſt ſordidam tunicam & nudos pedes & cibarium panem & aquæ potum ad can-* D *didam veſtem, & nitidam cutem, ad mulſum & elaboratas carnes, ad balneas & popinas ſe conferat, manifeſtum eſt quòd terram cœlo, vitia virtutibus, ventrem præferat Chriſto, & purpuram coloris eius putet regna cœlorum. Iſte formoſus monachus, craſſus, nitidus, dealbatus, & quaſi ſponſus ſemper incedens.* videtor S. Hieron. præſentes hæreticorum miniſtros pingere.

Nota, *pro in conuiuiis ſuis*, legit interpres in Græco ἐν ἀγάπαις. olim enim conuiuia, ſiue menſæ communes Chriſtianorum poſt S. Synaxin vocabantor Agapæ, quia erant ſymbolum amoris communis & charitatis fraternæ fidelium. Iam legunt ἐν ἀπάταις, id eſt, *conuiuantes in er-* E *roribus*, vel fraudibus & deceptionibus ſuis. ita OEcum. Pagn. Vatabl. & alij. q. d. Hæreſiarchæ ex ſuo errore & hæreſi non aliud quærunt, quàm epulari & deliciari. Vnde S. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. legit: *nihil aliud niſi de voluptatibus cogitantes.*

Audi iam maculas & obſcœnitatem conuiuiorum apud Gnoſticos, deſcribentem Minutium Felicem in Octauio: *Ad epulas ſolemni die coeunt cum omnibus, liberis ſororibus, matribus, ſexus omnis homines & omnis ætatis. Illis poſt multas epulas vbi conuiuium caluit, & inceſtæ libidinis. feruor exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, iactu offulæ vltra ſpatium*

Obſcœnitas hæreticorũ

 lineæ,

linea, qua vinctus eſt ad impetum & ſaltum prouocatur. Sic euerſo atque extincto conſcio lumine, impudentibus tenebris nexus nefandæ cupiditatis inuoluunt.

Idem de Carpocratianis ſcribit Clemens Alexand. lib. 3. ſtromat. vbi & addit illos ad hanc promiſcuam & infandam libidinem ſacrilegè abuſos illo dicto Chriſti: *Omni autem petenti te tribue*, Lucæ 6. 30. Idem de iiſdem teſtatur Philaſtrius & Theodor. libro de hæreſ. & Tertul. Apolog. c. 7. Hiſce ſimiles ſunt hodie nonnulli Anabaptiſtæ & Adamitæ, quorum parens & choragus fuit Lutherus, qui totos dies in conuiuiis, compotationibus, & cubilibus exigebat, ibique cudebat ſuas hæreſes; idque ad hoc, vt remorſum conſcientiæ oblatrantis, ſibique iugiter apoſtaſiam obiectantis in vino ſepeliret; quod & ſuis vt facerent ſuadebat. Quare meritò in eum hoc ſcripſit noſter Fruſius:

[Lutherano-rum.]

Biblia quæ tua ſunt, ſunt pocula Bacchica Luther.
Eſt apotheca tua bibliotheca tua.

Delicias, aſotias & Veneres Caluini qui ſcire cupit, legat Bolſecum in eius vita. Heſhuſius in Antidoto contra Illyricum rigidum Lutheranum ſcribit, eum ipſiſſimum Epicureiſmum ſecum trahere, & vniuerſam religionem à fundamentis euertere. Smidelinus de ſuis Lutheranis ita queritur concione 4. in cap. 21. S. Lucæ: *Vt totus mundus agnoſcat eos non eſſe Papiſtas, nec bonis operibus quicquam fidere, illorum operum nullum exercent penitus. Ieiunij loco comeſſationibus & perpotationibus nocte diéque vacant: vbi pauperibus benignè facere oportebat, eos deglubunt & excoriant: precationes vertunt in iuramenta, blaſphemias & diuini nominis execrationes, idque tam perditè, vt ne ab ipſis quidem Turcis hodie tantopere blaſphemetur. Demum pro humilitate regnat paſſim ſuperbia, faſtus, elatio: atque hoc vniuerſum vitæ genus ab illis Euangelicum vocatur inſtitutum.* Eraſmus Epiſt. ad Vulturium anno Domini 1529. *Circumſpice*, ait, *populum iſtum Euangelicum, & obſerua num minùs illic indulgeatur luxui, libidini & pecuniæ, quàm faciunt ij quos deteſtamini. Profer mihi quem iſtud Euangelium ex comeſſatore ſobrium, ex feroci manſuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego tibi multos oſtendam, qui facti ſunt ſeipſis deteriores.* Quin & Lutherus ipſe (vti refert Aurifaber eius diſcipulus in conuiual. Luther. ſerm. pag. 244.) aſſeruit *ſcholæ ſuæ diſcipulos magna ex parte Epicureos eſſe, metiri conciones ex ſuo cerebro, & hoc ſolum quærere, vt bonos dies habeant: in papatu talia nebulonum portenta non inueniri; vocari Euangelicos reformatos, cùm reipſa potiùs incarnati dæmones eſſe videantur vt ſi cui libeat cœtum aliquem nebulonum, diſſolutorum, rebellium & fraudulentorum hominum intueri, ciuitatem aliquam Euangelicam ingredi debeat; vix inter paganos, Iudæos, Turcas reperiri adeò contumaces, apud quos omnis honeſtas & quicquid eſt virtutum penitus interierit, neque vllius peccati ratio habeatur.* Quis non credat Luthero hîc, vtpote magiſtro de ſuis diſcipulis teſtificanti?

Luxuriantes vobiſcum.] Græcè συνευωχούμενοι ὑμῖν, id eſt, *coëpulantes vobiſcum*, vti legit OEcumen. & ſanctus Auguſtinus libro de fide & oper. cap. 25. & S. Iudas verſ. 12. *conuiuantes ſine timore*, Græcè συνευωχούμενοι ἀφόβως. Sic & Clemens Alexand. 2. Pædag. 1. εὐωχία ait, id eſt, plenum, publicum & perenne conuiuium agitur in cœlis, itáque dicitur à bona ſeſſione: δεῖπνον verò, id eſt,

A *prandium* in terris, quia poſt hoc δεῖ πονεῖν, id eſt, *oportet laborare*. Et eodem ſenſu accipi poſſet noſtrum *luxuriantes*; luxuria enim ſubinde ſignificat luxum ciborum & conuiuiorum, vt Epheſ. 5. 18. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria*, Græcè ἀσωτία, id eſt, *luxus*, laſciuia, ebrietas, crapula. Verùm quia venter mero æſtuans deſpumat in libidines, vt ait S. Hieron. & quia Gnoſtici epulas ſuas & conuiuia dirigebant ad explendas ſuas libidines, noſter interpres hæc omnia complecti volens, ſolerter vertit *luxuriantes*. Vidit enim id pertinere ad id quod ſequitur, *oculos habentes plenos adulterij*. Optimè id explicat OEcumen. *Quin etiam*, inquit, *dum vobiſcum coëpulantur, non ob charitatem id faciunt, ſed vt occaſionem ad decipiendas*
B *mulieres nanciſcantur. Hi enim cùm oculos habeant, non aliud quàm adulteras inſpiciunt, atque in hoc ſine vllo fine peccantes, tanquam execrationis filij animas inſtabiles ineſcant.* Significat ergo ſanctus Petrus, Gnoſticos ſe in agapas, id eſt, *conuiuia fidelium* poſt Euchariſtiam inſinuaſſe, ibíque petulantibus aſpectibus, & tactibus fideles ad ſuas libidines pellexiſſe. ita S. Auguſtin. de fide & oper. cap. 25. *Mixti ſunt enim bonis*, inquit, *in epulis Sacramentorum & dilectionibus plebium.* Fortè & interpres pro συνευωχούμενοι, legit συνοχευόμενοι, id eſt, *luxuriantes*: ὀχεύω enim ſignificat *luxuriari*, concumbere, venerea agere. *Luxuriantes ergo vobiſcum*, id eſt, inter vos & de vobis. q. d. inſidiantur veſtræ
C caſtitati; & ſecum de vobis mente, oculis & tactu exercent ſuas libidines, vt ad eaſdem pleno opere complendas vos alliciant. Cauete ergo illos quaſi lenones, imò prædones caſtitatis. Quare mirum eſt Eraſmum, Vatablum, Pagninum vertere *inſultare*. *In erroribus ſuis*, inquiunt, id eſt, *per deceptiones ſuas, quibus ſcilicet parauerunt ſibi diuitias, inſultant vobis, ac malè precantur*; nil enim tale vox Græca ſignificat.

Oculos habentes plenos adulterij.] μεςοὺς μοιχαλίδος, id eſt, *plenos adulteræ*, hoc eſt, plenos *libidinoſis & adulterinis aſpectibus adulterarum*. q. d. mulieres quas ambiunt & ſatagunt facere adulteras, iugiter aſpiciunt eas in oculis, animo, vultu geſtant, nil niſi **Vers. 14.**
D illas aſpiciunt & cogitant, vt ad adulterium pelliceant. ita OEcumen. vnde S. Cyprian. libro de ſingul. Cleric. legit *plenos mœchationibus*; nimirum,

Oculi ſunt in amore duces,

vt ait Propert. lib. 2. Eleg. 15. & alius:

Vt vidi vt perij, vt me malus abſtulit error.

Vnde Ierem. Thren. 3. 51. *Oculus meus deprædatus eſt animam meam.* &, vt ait ibidem S. Hieron. *per oculum corporis pertulit prædam cordis.* Nam, vt ait Chriſtus: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo,* Matth. 5. 28. Quare meritò oculis ſumma adhibenda eſt cuſtodia, quia *mors intrat per feneſtras* Ierem. 9. 21. ita Iob cap. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, vt ne cogi-*
E *tarem quidem de virgine, ne*, vt ait S. Hieronym. in Thren. 3. 51. *prius incautè aſpicerer, quod poſtmodum inuitus amarem: námque ſemel ſpecies formæ cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu ſoluitur: vt enim munda mens in cogitatione ſeruetur, à laſciuia voluptatis ſuæ deprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam.* & Dauid Pſal. 118. 37. *Auerte*, ait, *oculos meos ne videant vanitatem.* [Oculi in amore duces.]

Sic ſenes illi inſidiantes Suſannæ, habebant oculos plenos adulterij, idcóque *euerterunt ſenſum ſuum & declinauerunt oculos ſuos vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum*, Daniel 13. 9.

Rectè

A Rectè S. Ambr. libr. de Ioſeph. c. 5. *Prima*, air, *adulteræ oculorum tela ſunt, ſecunda verborum, ſed qui non capitur oculis, poteſt verbis reſiſtere.* oculi enim ſunt feneſtræ mentium noſtrarum, ait Saluian. lib. 3. de Prouid. qui & addit *omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quaſi per naturales cuniculos introire.* Quocirca iure Zeleucus Locrenſium legiſlator lege ſanxit, vt adulteris oculi eruerentur, quaſi primi in homine adulteri, vti refert Ælian. lib. 13. variæ hiſt. c. 24. vide S. Greg. 21. mor. c. 2. & S. Baſil. lib. de virginit. & S. Aug. in reg. Monach. & Epiſt. 109. vbi inter alia ait: *Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi oculos habetis impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis eſt nuncius, & cum ſe inuicem ſibimet etiam tacente lingua conſpectu mutuo corda nunciant impu- B dica, & ſecundum concupiſcentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit caſtitas de moribus.*

Feneſtræ mentium.

Et inceſſabilis delicti.] id eſt, perpetui delicti. q. d. Gnoſtici perpetuò libidinoſis oculis procaciter aſpiciunt mulieres, vt eas faciant adulteras; hinc perpetuò iis peccant & delinquunt, vt ne ad momentum à peccato ceſſent, quia iugiter eas animo verſant & concupiſcunt: nunquam ceſſant à delicto, quia nunquam ceſſant à turpi aſpectu, cogitatione, & concupiſcentia adulterij. Legit interpres ἀκαταπαύστου, id eſt, *inceſſabilis*, iam legunt ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας, id eſt, *inceſſabiles*, ſcilicet oculos, qui ſcilicet nunquam ceſſant à delicto. ita Pagn. Vatabl. & C alij. S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. legit *inſatiabili libidine*. Audi S. Cypr. de ſingular. Cleric. præclarè hunc locum pertractantem: *Inſaniunt prorſus*, inquit, *ardent deſiderio fœminarū, & obſcœnitatibus hinnientes malunt mori, quàm contenti ſint à lateribus mulierum aliqua diſiunctione diuelli, vt ad explendam ſuæ auiditatis ingluuiem puncto temporis non ſint ſine fœminæ voluptate, & hunc habent in mulieribus fructum, vt in illis ſemper defixa intentione, deſideriis ſatient oculorum. Sic inter eos integritas emoritur, vbi omnis commoratio ſiue conuiuendo, ſiue commanendo corruptis affectionibus inquinatur. Quos ſanctus Petrus Apoſtolus deſignauit, dicens: In conuiuiis ſuis luxuriantes, oculos habentes plenos mœchationibus & inceſſabilibus* D *delictis, capientes animas infirmas.* Ita hoc ſeculo Lutherus, cùm eſſet ſacerdos & monachus caſtitatem voto ſolemni profeſſus, ſcribit tom. 5. ſerm. VVittemberg. folio 119. *Quàm non eſt in meis viribus ſitū vt vir ſim, tam non eſt mei iuris vt abſq; muliere ſim: & fœminæ ſociari tam eſt neceſſariū, quàm edere & bibere.* Zuinglius in literis ad omnes Helueticæ Reipub. ciuitates, de ſeipſo loquens teſtatur, *ſe æſtu libidinis & carnis cupiditatibus ſic fuiſſe accenſum, vt carnis libidinoſa ſtudia animo ſuo verſari, in his ſolis omnes cogitationes ſuas inſumpſerit, hoc meditatus ſit, totúſque in eo fuerit vt carnis furori ſatisfaceret.* VVigandus de bonis & malis German. apud Surium in hiſtor. pag. 664. & ſeq. aſſerit *ſcortationes & ebrietates multò* E *magis quàm vnquam in Germania inualeſcere: quia*, inquit, *maiorem quàm aliàs vnquam creſcendi habent libertatē, & luxuria iam omnes verecundiæ fines perrupit atque exceſſit.* &, vt ait Lutherus in 1. Corinth. 15. *Sicut credunt ita viuunt; ſunt & manent ſues; credunt ſicut ſues, & ſicut ſues moriuntur.* Ita modernos hæreticorum Miniſtros comptulos quaſi ſponſos Penelopes, in ipſo etiam verbi Dei pulpito oculos circumferre plenos adulterij, teſtatur Archib. Hamelton. in Caluin. confuſ. demonſt. lib. 2. c. 29. vbi aſſerit in Scotia *Miniſtrorum ferè neminem eſſe qui ab aliorum vel vxoribus, vel ancillis ſibi temperet.* Idem fusè de aliarum gentium Miniſtris oſtendit Sta-

Inceſſabilis libido hæreticorum.

A niſlaus Reſcius in eorum Atheiſmis de ſacramento Ordinis. vbi inter alia deſcribit Cænotaphium Bezæ ex Gabriele Fabricio in reſponſione ad Bezā: *Extat*, inquit, *Geneuæ in Mauſolæo ſuo ſtatua Bezæ quatuor columnis ſuffulta. In prima artificioſè opere cælato exſculpta candida cum ſuo pharetrato Cupidine, multis inceſtis amoribus non polluta, ſed conſtuprata. In ſecunda Harpyia multis non rapinis, ſed ſacrilegiis, tanquam opimis Galliæ ſpoliis onuſta. In tertia Bellona parricidiis cincta, multorúmque ciuium ſanguine tincta. In quarta Chimæra multiplici impoſtura fucata. Et hæ ſunt quatuor Bezæ virtutes Cardinales, Venus, Harpyia, Bellona, Chimæra.*

Cænotaph. Bezæ.

Moral. Nota hîc luxuriæ epithetum eſſe *inceſſa-* B *bile delictum*; quia cuius animum ſemel occupauit amor venereus, ita eo velut igne ſuccenditur vt eum reſtinguere, aut ab eo ceſſare nequeat, nimirum nunquam dicit luxuria, ſufficit, Prou. 30. 16. Ita Theotimus oculos perdere maluit, vti medicus ei prædixerat, quàm ab vxore abſtinere; vnde exclamauit: *Vale amicum lumen*, vti refert S. Ambr. lib. 4. in Lucam c. 4. Idem videre eſt in beſtiis, vt equis, tauris, vaccis, quæ dum amore aguntur, furere videntur, nec ab vllo compeſci poſſunt. Illuſtre exemplum fuit in Henrico VIII. Angliæ Rege, qui vt inſanæ libidini ſuæ cum Anna Bolana ſatisfaceret, & opes, & fidem, & conſcientiam, & famam & regnum prodegit. Vnde Poëta in exequiis Re- C ginæ Scotiæ Pariſiis anno 1587. ita de eo cecinit:

Iuno Iouis ſoror atque vxor, verùm Anna Bolana
Et ſpuria Henrici filia & vxor erat.

Pellicientes animas inſtabiles.] δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, id eſt, *ineſcantes animas imbecilles*, non bene in fide & caſtitate firmatas & ſolidatas, S. Cypr. de ſingul. Cleric. *capientes animas infirmas.* S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Decipientes animas nondum Chriſti charitate robuſtas.* Quocirca ſapienter monet Eccleſ. c. 5. 12. *Eſto firmus in via Domini & in veritate ſenſus tui.* Sicut ergo aucupes capiunt aues obiiciendo eis eſcam: ſic hæretici ſunt aucupes animarum debilium & inconſtantium, quales ſunt mulierculæ: eas enim ineſcant obiiciendo D eis eſcam voluptatis & libidinis, per procaces oculos & intuitus. hinc negant Dei iudicium, vindictam, infernum, animæ immortalitatem, reſurrectionem, &c. Sanè Caluinus infernum cenſet non eſſe ignem, ſed apprehenſionem qua ſe cruciant damnati dum cogitant quòd offenderint Deum, cúmque habeant ſibi iratum & offenſum. Ioannes Sturmius in Antiprocemio ſcribit, Pappum & Oſiandrum ad huic Colophonem perueniſſe, vt omnem fidem ludibrium putent. Ait enim: *Cælum cæli ſomnium illis eſt, infernus phantaſma; cælum & Dei & Diaboli habitaculum eſt.* Rurſum docent Caluiniſtæ neminem debere reſiſtere cupiditati, aut libidini, quia nimirum eſt à Deo, qui eſt auctor E omnium motuum & actionū tam malarum, quàm bonarum, cui ſemper & in omnibus eſt obſequendum, idque ſine pudore vel ſcrupulo; quia motionum diuinarum neminem pudere debet, de quo verſ. 18.

Cor exercitatum (perperam aliqui legunt *excæcatum*) *auaritia habentes.*] Pagnin. & Tigur. *Cor habentes exercitatū rapinis.* Conſonat S. Paulus 1. Timoth. 6. 10. *Radix*, ait, *omnium malorum eſt cupiditas*, Græcè φιλαργυρία, *quam quidem appetentes errauerunt à fide.* Ita hoc ſeculo Lutherani & Caluiniſtæ diripuerunt plurima templa & monaſteria in Germania, Gallia, adeóque de ſola Anglia verè apud Sanderum de ſchiſm. Anglic. cecinit Poëta:

Millia dena vnus templorum ſuſtulit annus,
Quàm timeo in pœnas vix ſatis vnus erit.

Rurſum hæretici ſunt vſuratij, docéntque vſuras eſſe licitas, vti docuit Molinæus tract. de vſuris.

Præclarè S. Proſper lib. 2. de vita Contempl. c. 13. *Eis*, ait, *qui militant Deo fugiendæ ſunt diuitiæ, quas qui habere volunt ſine labore non quærunt, ſine difficultate non inueniunt, ſine cura non ſeruant, ſine anxia delectatione non poſſident, ſine dolore non perdunt.*

Maledictionis filij.] κατάρας τέκνα. Tigur. *execrationis filij*, id eſt, primò execrabiles & execrandi. Secundò, digni execratione & maledictione æterna, vt ſcilicet audiant à Chriſto in die iudicij: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius*, Matth. 25. 41. Nomen enim *filius* apud Hebræos quando iungitur genitiuo pœnæ vel præmij, idem eſt quod dignus, vt filius mortis & gehennæ, id eſt, reos mortis, dignus gehenna. filij regni, id eſt, digni regno cœlorum. Thomas Anglicus per maledictionem accipit diabolum; hic enim primò maledictus eſt à Deo Geneſ. 3. 1. q. d. Hæretici ſunt filij diaboli. *Hæreticus ſi non frater diaboli; certè adiutor & filius eſt*, ait S. Aug. lib. de Paſtoribus c. 12. Sed hoc ſymbolicum eſt, non literale. Sanè Guilielmus Roſſæus lib. *quòd Caluiniſmus ſit Paganiſmo & Turciſmo longè deteſtabilior*, conferendo vtriuſque dogmata & mores clarè idipſum ex eorum libris euincit. Vnde & addit Caluiniſtas in Polonia palam abſuiſſe à Chriſto publicè reiiciẽdo, & profitendo Alcorano Mahometis; cauſam eſſe, quòd Caluiniſtæ à Satana poſſideantur, ita vt per eos quaſi tubos & canales loquatur agátque Satanas, ſuúmque in Chriſti Eccleſiam virus euomat: ideóque eos enthuſiaſmo & quaſi furore agi: quare vigilantium hæreſiarcham Caluino, eiúſq; deliria Caluiniſtarum furoribus tanto eſſe inferiora, quanto nanos minor eſt Hercule, verruca monte, feſtuca trabe, & culex Elephanto.

Vers. 15. *Derelinquentes viam rectam.*] veritatis, fidei & ſanctitatis, *errauerunt ſecuti viam*, id eſt, normam, inſtitutum, mores, actiones *Balaam ex Boſor*, id eſt, oriundi ex Boſra vrbe Moab. ita Beda, Gloſſa, Dion. Thomas Angl. verùm Balaam non fuit oriundus ex Moab, ſed ex Meſopotamia, vt patet Deuter. 23. 4. In ea ergo fuit vrbs Boſor, quam Hebræa, Chald. & Septuag. quos ſolet ſequi S. Petrus, vocant *Petor*, vel *Petora*, Num. 22. 5. Alij, q. d. nati ex patre Boſor, vt Boſor ſit idem quod Beor: hic enim fuit pater Balaam, Num. 22. 5. Vnde S. Aug. quæſt. 48. in Numer. legit *filij Beor*. ita Pagnin. Tigurina, Gagneius, Caietan. Adamus, Salmeron & alij, ídque innuit Græcum τοῦ Βεώρ: articulus enim τοῦ, ſolet notare filium, non locum.

Qui mercedem iniquitatis amauit.] nimirum munera Balac regis Moab, quæ adamans Balaam voluit maledicere Hebræis, putà populo Dei, vti dixi Num. 22. & 23. Docet S. Petrus hæreſiarchas ſtudere auaritiæ, ſicut ſtuduit Balaam, ideóque fingere errores gratos populo.

Rurſum ſicut Balaam dedit conſilium Balac regi, vt ſpecioſas puellas ſubmitteret in caſtra Hebræorum, qui eos ad libidinem, indéque ad idololatriam cultúmque Beelphegor pellicerent, Numer. 25. 1. ita hæretici prædicant libertatem carnis, vt hac eſca homines pelliciant in ſuam hæreſin.

Vers. 16. *Correptionem verò habuit ſuæ veſaniæ.*] Græcè ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας, id eſt, redargutionem habuit propriæ iniquitatis, ſiue præuaricationis.

A. Noſter pro παρανομίας videtur legiſſe παραφρονίας, id eſt, *veſaniæ*, inſipientiæ, dementiæ: illud enim mox ſubdit S. Petrus, dicens: *prohibuit Prophetæ inſipientiam.* Porrò correptio hæc facta eſt per aſinam, de qua ſubdit,

Subiugale mutum animal.] purà aſina iugum & seſſorem ferre aſſueta; muta & bruta, *hominis voce loquens*, per Angelum, qui formabat voces articulatas in ore aſinæ, dicendo: *Quid feci tibi? Cur percutis me ecce iam tertio? Nónne animal tuum ſum, cui ſemper inſidere conſueuiſti, dic quid ſimile vnquam fecerim tibi?* Numer. 22. 23. Cenſet Origenes & Gloſſa Angelum hunc fuiſſe eum qui præſidet ſpeciei aſinorum, omnibúſque aſinis:

B ſingulas enim rerum ſpecies ſuum habere Angelum præſidem. Veriùs Theodor. Procop. & Abul. cenſent fuiſſe ſanctum Michaelem, olim præſidem Synagogæ & Hebræorum, nunc præſidem Eccleſiæ & Chriſtianorum. Porrò veſanus & vecors fuit Balaam quòd cum aſina contenderet, vellétque eam trucidare, nec cogitaret Angelum per os eius loqui; ſed nimirum ira & furor eum agebant & excæcabant: fortè etiam ipſe, vtpote magus cum dæmone loqui aſſuetus, cenſebat dæmonem per os aſinæ loqui, velleque ſibi imponere ac iter impedire, lucrúmque ſuum quod expectabat à Balac interuertere. Vnde Dion. Carthuſ. Numer. 22.

C cenſet eum cum aſina contendiſſe hoc fine, vt dæmon per eam loquens intelligeret ſuam contra eum indignationem, itáque cum eo indirectè contenderet indignando contra illum, & in illius dedecus aſinam verberando, eámque volendo iugulare. Quare Angelus ſe ei oſtendens cum fulgenti gladio, minánſque necem hunc ei errorem, ſtuporem, & arrogantiam exemit. Balaam tamen mox auaritia excæcatus perrexit ad Balac, cúmque Hebræis, vt volebat maledicere nõ poſſet, dedit Balac peſſimum conſilium de puellis, quod paulò antè recenſui: ideóque ab Hebræis in bello contra Madianitas trucidatus eſt, Num. 31. v. 7. & 8. cuius rei

D præſagium fuiſſe gladium fulgentem quem ei intentauit Angelus, docet Anaſt. Meænus quæſt. 32. in Script.

Myſticè Beda: Sicut, inquit, aſina redarguit Balaam, ſic ſæpe pagani redarguunt & confutant hæreticos, laici Clericos, ſubditi prælatos, indocti doctos, mulieres viros, plebeij ſapientes. De Balaam & aſina vide dicta Num. 22. & 13. & Apocal. 2. 14.

Hi ſunt fontes ſine aqua.] quia vitalis aquæ, id eſt, doctrinæ ſanæ expertes. q. d. Gnoſtici iactant & promittunt magnam ſapientiam, ſed eam reipſa non exhibent. ita ſanctus Hieronym. lib. 2. contra Iouin. & OEcumen. *Vitæ aquam*, inquit, *id* Vers. 17.

E *eſt, puram prædicationis & dulcem aquam amiſerunt*; cùm ex aduerſo ſuis promittat & præſtet Chriſtus: *Qui credit in me ſicut dicit Script. flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, Ioannis 7. 38. Hæretici ergo philologi ſunt, non philoſophi, folia dant, non fructus, verba, non ſcientiam, ſophiſmata, non ſolida argumenta: iactant, crepántque S. Script. ſed eam non intelligunt, imò peruertunt. Secundò, S. Aug. lib. de fide & oper. c. 25. *Ideo S. Petrus*, inquit, *etiam fontes ſiccos appellat: fontes videlicet, quòd acceperint agnitionem Domini Chriſti: ſiccos autem, quia non congruenter viuunt.* (deſtituuntur enim aqua gratiæ & bonorum operum) *Quod enim Petrus*, ait, *fontes ſiccos; hoc Iudas nubes ſine aqua: hoc Iacobus fides mortua.* Rurſum Gloſſa: *Vbi*, inquit, *fons ſine aqua, ibi lutum & erroris & peccati, nec lauat, ſed coinquinat.*

Alludit

Alludit S.Petrus ad illud Ierem.15.18. *Facta eſt mihi manus tua quaſi mendacium aquarum infidelium*; aquæ enim infideles ſunt fontes, qui promittunt aquam, eámq; non præſtant, ſed ſiccantur in æſtate, cùm homines ea maximè ad potum, refrigerium & irrigationem frugum indigent. Sic S. Iudas v. 12. hæreticos comparat nubibus ſine aqua, id eſt, ſterilibus & infœcundis, ideóq; mendacibus & fallacibus. *Hi*, ait, *ſunt nubes ſine aqua quæ à ventis circumferuntur.*

Et nebulæ.] Nebula eſt nubes ſterilis & infœcunda, puta reſiduum nubis & vaporum: hinc nebula quaſi nubes videtur promittere pluuiam & humorem, ſed vel nullum præſtat vel frugibus noxium: ſic hæreticorum doctrina eſt fucata, fallax, ſophiſtica, peſtifera.

Turbinibus exagitatæ.] Comparat hæreſiarchas nebulis quæ à turbinibus, id eſt, ventis in gyrum rotantibus, aut ventis contrariis inter ſe cõfligentibus quaquauerſum agitantur & raptantur, itáq; diſpelluntur & euaneſcunt. Sic enim hæretici à dæmone ſpiritu vertiginis, & quaſi turbine errorum aguntur, vt inter ſe contraria doceant & acerrimè confligant, iuxta illud Iſaiæ 19.2. *Concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios*; imò vnus idémque crebrò errores mutet, & nunc hunc, nunc alium & ſæpe contrarium doceat, ideóque eius doctrina ſui falſitatem oſtendat, intereat & euaneſcat. Hunc hæreticorum ſui æui genium notarunt S.Iren.lib.1.c.5.S. Iuſtinus quæſt. 4. ad Orthod.Tertul.de præſcript.c.42. & Nouatianus lib. 7.de Trinit.vbi ait: *Fidem noſtram, dum ſibi aduerſantur, affirmant, & illa inconſtantia oſtendunt omnia incerta & vana eſſe apud ſe, & bellum illorum pax eſt Eccleſiæ.* Cauſam dat S. Auguſtin. 18. ciuit. 52. *Cupiuit*, ait, *per hæreticos diabolus efficere, vt in Eccleſia eſſent liberæ diſſenſiones, quemodo erant in Academiis Philoſophorum, vt ſicut illæ per multas diuiſiones tandem intereunt & ab inuicem conſumuntur, ita fieret in Eccleſia.* Sed falſus eſt & fallitur. Eccleſia enim velut ſuper firmam Petri petram à Chriſto fundata in fide, ſemper ſibi conſtat, adeóque ſectæ, quas diabolus inducit ad eius obſcurationem, eam magis indicant & illuſtrant. Idem in hæreticis notauit S. Paulus Epheſ.4. 14. dicens: *Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris.* vide ibi dicta.

Bellum hæreticorum pax Eccleſiæ.

Quibus caligo tenebrarum reſeruatur.] Græca addunt εἰς αἰῶνα id eſt, *in æternum. caligo tenebrarum*, id eſt, denſiſſimæ tenebræ & caliginoſi ignes inferni. S.Iudas v.13. *quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*

Symbolicè Hugo, Gloſſa, & Thomas Angl. Caligo ſeruatur hæreticis, quia in ea quotidie creſcunt, vt qui cæci ſunt, fiant cæciores, & plures ſeducant, iuxta illud Apoc. 22. 11. *Qui nocet noceat adhuc, & qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc.*

VERS. 18. *Superba enim vanitatis loquentes.*] Dat cauſam cur hæreſiarchas vocarit fontes ſine aqua, & nebulas turbinibus agitatas, ſcilicet quia inſtar fontium & nebularum vanè attolluntur & ſuperbiunt. *Superba enim vanitatis*, id eſt, ſuperbam vanitatem, ſiue inanem ſuperbiam, tumorem & faſtum quo turgent. puta faſtuoſa, vana & ſuperba loquuntur & eructant; hinc vocant ſe Gnoſticos, id eſt, ſcientes, cùm omnium ſint inſcij. Verè Tertul.de Præſcript. c.41. *Omnes*, ait, *tument, omnes ſcientiam pollicentur, ante ſunt perfecti catechumeni quàm edocti. Ipſæ mulieres hæreticæ quàm procaces? quæ audeant docere, contendere, exorciſmos agere, curationes repromittere, forſitan & tingere.*

Nota, pro *ſuperba* (malè aliqui legunt *ſuperbia*) Græcè eſt ὑπέρογκα, id eſt, *prætumida*, excelſa, ingentia, ſuperba, turgida, immodica, immenſa, intolerabilia. Tigurina *vehementer faſtuoſa*. de qualibus ait Horat. de Arte Poët.

Proiicit ampullas & ſeſquipedalia verba.

S.Hieron.lib.1.contra Iouin. vertit: *loquuntur verba tumentia. Deſcripſit*, inquit, *ſermo Apoſtolicus Iouinianum loquentem buccis tumentibus & inflata verba trutinantem.* S.Iudas v.16. *Os eorum loquitur ſuperba.* Alludit ad nebulas, quibus paulò ante hæreſiarchas comparauit: ſicut enim nebulæ inſtar nubium B denſeſcunt, tument & turgent, ſed intus vanæ ſunt, inanes & vacuæ, carentes humore, rore & imbre; ſic & hæretici tument faſtu, iactántque ſuam ſapientiam ore, ſed in corde ea vacui ſunt & inanes. vnde ſunt ſicut æs ſonans & cymbalum tinniens. Et hoc ſignificat τὸ φθεγγόμενοι, quod noſter vertit *loquentes*. φθέγγομαι enim idem eſt quod *reſono*, clamo, vociferor, vti faciunt hæretici, qui cùm ratione vincantur, contentione & clamore orthodoxos vincere ſatagunt.

Pelliciunt.] δελεάζουσι, id eſt, *ineſcant*, obiecta eſca capiunt, vti aucupes capiũt aues, piſcatores piſces.

In deſideriis (per deſideria quaſi per eſcam) *carnis luxuriæ.*] id eſt, carnis luxurioſæ, vel carnalis luxu-C riæ: legit interpres ἀσελγείας, id eſt, *luxuriæ* in genitiuo ſingulari, vti & legit S. Auguſt. lib. de fide & oper. cap. 24. *illiciunt*, inquit, *in concupiſcentiis carnis impudicitiæ*, id eſt, impudicæ, vel impudicis. Iam legunt ἀσελγείαις in datiuo plurali. Vnde Vatabl. vertit: *ineſcant homines per concupiſcentias carnis voluptatibus.* Porrò ἀσέλγεια generalis eſt, ſignificátque luxum, petulantiam, libidinem, laſciuiam, qualis eſt in impudicis tactibus & aſpectibus, de quibus verſ. 14. Hoc eſt quod ait S. Iudas verſ. 4. *Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam.*

Porrò eſca ad luxuriam, & conſequenter ad hæreſim, ab hæreticis multiplex datur. Primò Lutherus hanc dedit: quòd caſtitas ſit impoſſibilis, D luxuria verò homini tam neceſſaria ſit, quàm edere & bibere. Verum dixit impoſtor, ſed de ſe & ſuis dumtaxat. eis enim impoſſibilis eſt caſtitàs: tum quia id ſibi ipſi perſuadent: impoſſibile enim eſt vt maneat caſtus, qui id ſibi putat eſſe impoſſibile. affectus enim ſequitur lumen & iudicium rationis: tum quia fidem & gratiam Dei reſpuunt, ſine qua impoſſibilis eſt caſtitas. Sapient. 8.21. tum quia negant liberum arbitrium, cenſéntque hominem neceſſariò agi, rapíque à ſuo appetitu, & phantaſia inſtar beſtiæ: tum quia velut porci ſponte ſe totos addixerunt carni, Veneri & ventri.

Eſca hæreticorum. 1.

2. Secunda eſt communis hæreticorum, ſcilicet E curanda eſſe præſentia bona certa, non futura incerta. Vnde vel palàm, vel tacitè negant animæ immortalitatem, reſurrectionem, & gehennam. Audi Brentium in S. Lucæ cap. 20. homil. 35. *Etſi*, ait, *nulla apud nos ſit publica profeſſio quòd anima ſimul cum corpore intereat, & quòd non ſit mortuorum reſurrectio, tamen impuriſſima & prophaniſſima illa vita quam maxima pars hominum ſectatur perſpicuè indicat quòd non ſentiant eſſe vitam poſt hanc. Nonnullis etiam tales voces tam ebriis inter pocula, quàm ſobriis in familiaribus colloquiis excidunt.* Hoc eſt quod de ſuis dixit Lutherus: *Credunt vt ſues, viuunt vt ſues, moriuntur vt ſues.*

Tertia

3. Tertia eſt Caluini, quòd Deus ſit auctor omnium motuum & actionum, tam malarum, quàm bonarum. Ex hoc enim eius principio eius diſcipuli Libertini duas eliciunt regulas, quas ipſe Caluinus recenſet Instruct. contra Libertin. cap. 13. Prima eſt: *Cùm omnia ſint opera Dei, licet hominibus velut laxis habenis quicquid in mentem venerit agere, non ſolum quia ſumus extra periculum peccandi, ſed etiam quia deſiderium aliquod cohibere eſt impedire Deum. Ita ſcortationes & rapina Deo probabuntur, cuius ſunt opera: ita non eſt curandum vt rapta reſtituantur, quia non eſt conueniens vt Deus corrigatur.* Altera: *Ne quis vllius rei conſcientia moueatur. Nec hoc ſolùm ex ſuperius poſitis conſequitur, ſed idipſum illi confitentur: atque adeò id præcipuè ſibi proponunt, vt ſopiant conſcientias, quo omni ſolicitudine vacui homines perpetrent quicquid ſeſe offerat, quicquid appetierint.*

Poſito enim hoc principio, Deum eſſe auctorem omnium concupiſcentiarum, libidinum, voluptatum, rapinarum, cædium, &c. dicet quilibet: Ego Deo repugnare nec poſſum nec debeo; illi ergo obſequar, illi cooperabor, indulgebo concupiſcentiis, libidini, voluptati ſine ſcrupulo, imò cum laude, eo quòd Deum ſequar.

Hinc Epicuriſmus ita inualuit & indies magis inualeſcit, vt Caluinus ipſe admiretur in ſola Gallia tot eſſe examina Doctorum, qui illi ſeminando ſedulam nauant operam, ac diſcipulorum infinitam multitudinem.

Deus Caluini eſt Satanas.

Quocirca Sebaſtianus Caſtalio libr. *de nouo Deo Caluini*, aſſerit C[illegible]inum Deum transformare in diabolum, [illegible] enim eſt auctor omnis mali, ac proinde Caluinum cum ſuis pro Deo colere & adorare diabolum. *Duo*, inquit, *ſunt Dij, alter verus Chriſtianorum, alter falſus Caluiniſtarum: falſus Deus eſt tardus ad miſericordiam, propenſus ad iram, qui maximam mundi partem creauit ad perniciem, eóſque non ſolùm ad damnationem, ſed etiam ad cauſam damnationis prædeſtinauit. Itaque decreuit ab æterno, & vult efficitque vt peccent neceſſariò, ita vt nec furta, nec homicidia, nec adulteria committantur niſi eius voluntate, atque impulſu; ſuggerit enim hominibus prauos affectus, atque inhoneſtos non ſolum permiſſiuè, ſed efficaciter, eóſque indurat ita vt dum impiè agunt, potiùs opus Dei quàm ſuum faciant: Satanam ergo eum facit eſſe mendacem, ita vt non iam Satan, ſed Deus Caluini ſit pater mendacij; quippe qui ſæpe aliud in ore, aliud in pectore gerat. At Deus ille quem ſacra litteræ docent, eſt huic planè contrarius. Vult is omnes ſaluos fieri*, &c. *Et hic Deus venit vt deſtrueret illius Caluiniani Dei opera.* Porrò iſti duo Dij contrarij, ſuos cultores contrariis moribus imbuunt & informant. Nam, vt ſubdit Caſtalio: *Verus Deus venit vt deſtrueret illius Caluiniani Dei opera, & hi duo Dij vt ſunt natura inter ſe contrarij, ſic gignunt filios etiam inter ſe contrarios, videlicet Caluinianus Deus immiſericordes, ſuperbos, immites, iniquos, ſanguinarios, calumniatores, fictos, aliud in corde, aliud in ore gerentes, impatientes, malitioſos, ſeditioſos, contentioſos, ambitioſos, auaros, voluptatis magis quàm Dei amantes, omnibus prauis & inhoneſtis affectibus plenos, quorum ipſorum pater ſuggerit. At alter Deus miſericordes gignit, humiles, manſuetos*, &c.

Atque vt videas hunc non vnius Caſtalionis, ſed communem aliorum eſſe ſenſum, Smidelinus contra Grynæum: *Spiritus Caluiniſticus*, inquit, *mendax eſt, homicida, ater, peſſimus, fugitiuus, lubricus, diabolicus, falſus, furioſus, verboſus, craſſus, cæcus. Caluiniſ-*

A *mus, Arianiſmus, & Mahometiſmus fratres ſunt & ſorores: tres caligæ eiuſdem panni. Camarina, in quam multa hæreſes confluxerunt; vltima Satana ira.* Lutherus apud Gretſerum lib. 1. contra Goldaſtum c. 12. *Caluiniſta*, ait, *ſunt phanatici, progenies viperina, animicida, impij, blaſphemi, deceptores, ſanguinarij, infernales moloſſi, Germaniti Turca à Satana miſſi, & obſeſſi, Mahometani baptizati, perdiabolati, transdiabolati, ſuperdiabolati.* Godefridus à Valle Pariſiis anno 1572. publicè concrematus librum ſcripſit *de arte nihil credendi*, in quo docet *oportere priùs Caluiniſtam fieri qui atheus eſſe volet.* Guilielmus Reginaldus in Caluinoturciſmo demonſtrat Caluiniſmum parum diſtare à Turciſmo vel atheiſmo, & qui vere Cal-
B uiniſta eſt, vix abeſſe quin Turca vel atheus ſit. Denique ſereniſſimus rex Angliæ Iacobus in Baſilico doro, aſſerit ſuos in Anglia Puritanos, id eſt, puros Caluiniſtas eſſe *ſpiritus phanaticos, periuros, perfidos, nihil niſi ſeditionem & calumniam ſpirare, ſine ratione maledicta ingerere, ſe plus fidei reperiſſe in efferis latronibus quàm in Puritanis: ſe non ſolùm à natiuitate continuò vexatum fuiſſe à Puritanis, ſed etiam in vtero materno propemodum ab iiſdem extinctum.*

Eos.] Refer ad *pelliciunt*. q. d. Hæretici in ſuas hæreſes per eſcam luxuriæ pelliciunt *eos qui paululum effugiunt illos, qui in errore conuerſantur*, putà eos qui paululum effugiunt Gentiles & Iudæos, qui in errore Gentiliſmi & Iudaiſmi conuerſantur.
C q. d. Hæretici pelliciunt ad ſe nouitios, vel claudicantes & debiles in fide, ſcilicet recenter, vel languidè à Iudaiſmo, vel Gentiliſmo ad Chriſtum conuerſos: hi enim cùm in fide ſint teneri, infirmi & rudes, facilè ſeduci ſe ſinunt. Pro *paululum* legit interpres ὀλίγως. Alij legunt ὄντως, id eſt, *ſic*, hoc eſt, vtcunque paululum. alij ὄντως, id eſt. *reuera.* Rurſum interpres legit in præſenti ἀποφεύγοντας, id eſt, *qui effugiunt*, iam in aoriſto legunt ἀποφυγόντας, id eſt, *qui effugerant.* Sic enim tota hæc ſententia Græcè legitur: τοὺς ὀλίγως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους, quam planè & clarè ſic reddas: *pelliciunt eos qui paululum effugerant, eos qui in errore conuerſantur*, putà Iudæos, Gentiles, vel potiùs Gnoſticos hæreticos.
D q. d. Gnoſtici eos qui nuper à ſua hæreſi conuerſi fuerant ad orthodoxam fidem, rurſum ad ſuam hæreſim pelliciunt refricando, & obtrudendo illis eſcam priſcarum voluptatum & libidinum, quibus in hæreſi indulſerant: quare ex earum memoria, habitu & conſuetudine facilè in hæreſin relabuntur, cùm ab ea ſint recenter conuerſi, ideóque teneri & imbecilles in fide orthodoxa. Huic ſenſui valde fauent ſequentia, & S. Aug. de fide & operib. c. 24. cùm ſic legit: *Illiciunt in cõcupiſcentiis carnis impudicitia eos, qui paululum effugerunt in errore conuerſari.* & S. Hieron. lib. 2. contra Iouin. dum ſic vertit: *Pelliciunt in deſideriis carnis luxuria eos, qui paululum effugerunt & ad errorem reuerſi ſunt.* Græcum enim
E ἀναστρέφεσθαι & *reuerti* & *conuerſari* ſignificat.

Summa, ſignificat S. Petrus hæreticos ſeducere non eos, qui in fide ſunt fortes & veterani, ſed qui in ea ſunt nouitij, debiles, ideóque facilè nutant, & ſeducuntur obiecta eſca voluptatis cui antea aſſueuerant, totóſque ſe addixerant. Vnde S. Aug. tract. de vtilitate credendi, tomo 9. *Frumentum*, ait, *de area aut non recedit, aut redit: aliquid palearum aufert* (hoſtis) *vento tentationis, vnde nobis facias non viam perditionis, ſed opus exercitationis.* Ibidem docet Diabolum pro idololatria induxiſſe hæreſes.) Sicut enim piſces & aues è reti elapſæ ſi iuxta illud volent vel natent, eſcæ retis inhiantes, facilè in illud recidunt & irretiuntur. ſic

&

& qui ab errore conuerſi ſunt, ſi eius Doctores audiant, & ad voluptates eorum auſcultent, facilè in eundem relabuntur: vt ergo tali ſint, debent prorſus ex toto corde errori renunciare, & longiſſime ab eo eiúſque Doctoribus recedere, planéque aures claudere, ne quid de eo vel eminus audiant.

Vers. 19. *Libertatem illis promittentes.*] tum à peccato, tum à lege, tum à ſubiectione dominorum & Principum, vt liberè agant quicquid lubet: luxuriam enim dicunt non eſſe peccatum, ſed opus Dei & naturæ: *cùm ipſi ſerui ſint corruptionis*, puta libidinis, & voluptatis, quæ animum & corpus corrumpit. Sicut enim caſtitas eſt integritas mentis & corporis, ſic luxuria vtrinſque eſt corruptio: eius ergo ſeruos ſe faciunt. *Omnis enim qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati*, Ioannis 8.34. Scripſit Cicero Paradoxon: *Quòd ſolus ſapiens ſit liber.* & Philo: *Quòd ſolus probus ſit liber: improbum enim, licèt neget, ſeruum eſſe tot dominorum, quot vitiorum.* Diogenes aiebat inter ſeruos & dominos malos nil intereſſe præter nomen, niſi quòd ſerui ſeruirent dominis, domini cupiditatibus, iiſque brutis & exitiabilibus. Seneca de vita beata c.5. *In regno nati*, inquit, *Deo parere libertas eſt.* Meritò miratur S. Ephrem. Adhort. ad pietatem tomo 1. vel vnum poſſe repetiri qui malit ſeruire creaturæ, quam Creatori. Animus enim liber eſt, qui ſeruiens vni Deo, vitiis & creaturis omnibus totique mundo dominatur, ideóque felix eſt & beatus. Audi S. Saluian. de Prouid. lib. 1. *Nemo*, ait, *aliorum ſenſu miſer eſt, ſed ſuo, & ideo non poſſunt eſſe falſo iudicio miſeri, qui ſunt verè ſua conſcientia beati*, &c. *Nulli, vt opinor, beatiores ſunt, quàm qui ex ſententia ſua atque voto agunt. Humiles ſunt religioſi, hoc volunt: pauperes ſunt, paupertate delectantur: ſine ambitione ſunt, ambitum reſpuunt: inhonorati ſunt, honorem reiiciunt: lugent, lugere geſtiunt: infirmi ſunt, infirmitate lætantur. Cùm infirmor, inquit Apoſtolus, tunc potens ſum. Itáque quicquid acciderit iis quicunque verè religioſi ſunt, beati eſſe dicendi ſunt: quia inter quamuis libet aſpera nulli lætiores ſunt, quàm qui hoc ſunt quod volunt.* vide dicta Epiſt. 1. c. 2. 16.

Peccator eſt ſeruus concupiſcentiæ.

Religioſi beati, quia ſunt quod eſſe volunt.

Libertinorum ſecta quæ.

Porrò hoc ſeculo viget ſecta Libertinorum, ita dicta à libertate Euangelica, quam primus proclamauit Lutherus. hanc ita deſcribit Staniſl. Reſcius in ſectarum Centuriis. *Fanaticum hominum genus, in quo iure credas reuixiſſe Gnoſticos & Valentinianos, quibus nihil æquè diſplicet ac ſimplex, proprius ac germanus Script. ſenſus. Illis Chriſtus eſt Satanas, vitium virtus, & virtus vitium. Nihil enim ex eorum ſententia peccatum eſt, niſi eorum opinione qui ſeſe peccare putant. Verus Dei timor, & eo imbuta conſcientia pro inferno illis habetur: pro Paradiſo autem conſcientia diuini iudicij contemptrix, ſecura, ſtupida, & conſopita. Docent homini omnia eſſe licita ſine vlla exceptione, omneque genus viuendi probant: lenonem ſuo volunt functi munere, fures audacter furari iubent, matrimonia diſſolui volunt, cùm vxor maritus ſui tædium ceperit: vnde promiſcuos laudant concubitus, idque vocant ſpiritale matrimonium. Communionem Sanctorum vocant communionem bonorum temporalium, ideóque quantum quiſque poteſt, vt rapiat, ſuadet. Reſurrectionem iam factam eſſe dicunt, neque aliud expectandum iudicium. Iam Chriſtianos omnes reſurrexiſſe affirmant, quando animam humanam ſciunt iam factam eſſe illum Dei ſpiritum immortalem, imo in Dei eſſentiam rediſſe, vnde, inquiunt, exiit, eique ita iungi, vt vnicus ſpiritus maneat.*

Denique hæretici noſtri in Gallia, Belgio, Anglia, &c. initio hæreſeos arma ſumpſerunt contra A orthodoxos Principes, titulúmque belli prætulerunt libertatem conſcientiæ. At vbi rerum potiti ſunt, eandem, pro qua tot annis pugnarunt, tantúmque ſanguinis effuderunt, euerterunt, quin & ſeipſos eadem priuarunt. Nec enim permittunt ſibi, vel aliis libertatem religionis & fidei, ſed omnes cogunt eſſe Proteſtantes, vel Caluiniſtas, magiſque orthodoxos perſequuntur ad necem vſque ad tormenta inaudita, quàm Turcas & Sarracenos, imò quàm Turcæ Chriſtianos. Hæccine eſt libertas tot cædibus quæſita & promiſſa, imò iurata? Eleganter has humani generis peſtes, Eccleſiæ furias, regnorum faces, vel potiùs ardentes inferorum tedas depingit noſter Perpinianus teſtis oculatus Orat. 8. B

A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.] Græcè δεδούλωται, id eſt, *ſeruitio*, vel in ſeruitutem addictus eſt. Hinc mancipium dictum eſt quaſi manu captum in bello, & ſeruus quaſi ſeruatus ab hoſte, ait S. Aug. 19. Ciuit. 15. Iure enim gentium ſic inducta eſt ſeruitus, dum victores hoſtibus bello captis quos occidere poterant, vitam condonarunt, necémque in ſeruitutem commutarunt, vt docet Iuſtin. in Inſtit. de iure perſon. lib. 4. §. 1. Vnde idem Aug. hunc locum ſic legit: *A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt.* & S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Vnuſquiſque enim ei ſubiacet paſſioni, à qua vincitur.* C

Quanta iniquitas (exclamat S. Aug. lib. de Honeſt. mulierum cap. 30.) *vt animam quam Chriſtus ſuo ſanguine redemit, luxurioſus pro vnius hora delectatione diabolo vendat ac tradat?* Atque huius venditionis ſyngrapham propria ſubſcriptione munitam, tradit diabolo peccator: ſic explicat Origenes homil. 13. in Geneſ. illud ad Coloſſ. 2. n. 14. *Delens quod aduerſus nos erat chirographum. Illud chirographum, ait, peccatorum noſtrorum cautio fuit: vnuſquiſque etenim noſtrûm in iis qua delinquit, efficitur debitor, & peccati ſui litteras ſcribit.* Idem viderunt ſuo more Gentiles. *Diogenes vocabat ſe Imperatorem, Alexandrum Magnum verò ſeruum ſeruorum ſuorum; quòd ille ſeruiret ſuis cupiditatibus, quibus ipſe imperabat.* ita Manutius in Apophth. Diogenis lib. 3. Centur. 1. num. 47. Eidem Alexandro ſcripſit Brachmanes: *Nihil prodeſſe orbis dominum fieri, infima autem vilique res ſeruire: ſubuertere inimicos externos, vt foueas ac ſuſtentes internos.* D

Si enim refugientes coinquinationes mundi.] hoc eſt, errores & peccata, putà gentiliſmi ſuperſtitiones, & idololatrias, indéque conſequentem voluptatum & libidinum licentiam. Senſus eſt, q. d. talibus, qui ſcilicet fugientes inquinamenta, voluptates, & libidines mundi contulerunt ſe ad cognitionem, id eſt, ad fidem & cultum Chriſti, ſi ab eo apoſtatantes ad gentiliſmum, vel potiùs hæreſin Gnoſticorum, rurſus iis inquinamentis *implicati ſuperantur, quæ antè ſuperauerunt*, vti legit S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus*; tum quia grauius eſt malum recidiui; tum quia magis & profundiùs ſe vitiis priſtinis immergunt, habitúmque validiorem inducunt; tum quia ingrati gratiæ Dei ab ea deſeruntur. Alludit, imò citat illud Chriſti: *fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus*, Matth. 12. 45. & Ierem. 2. 36. *Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas?* S. Baſil. regula 289. ex breuiori. acutè notat, cùm quis relabitur in peccatum, ſignum eſſe, primitus eum à peccato non planè receſſiſſe, nec eius radicem extirpaſſe, ſed adhuc occultè in animo eius reſidere peccati appetitum & concupiſcentiam. Vnde infert. Guiliel. Pariſ. lib. de Vers. 20. E

de ſacram. Pœnit.c.5. talem non habuiſſe validam & efficacem contritionem. Comparat S. Petrus Gnoſticos cum idololatris, vt qui ex idololatris facti ſint Chriſtiani, ſi è Chriſtianis fiant Gnoſtici, videantur relabi in idololatriam; quia Gnoſtici in multis nefarium cultum infidelium imitabantur; & quia par vtrorumque erat impietas, eadem libido, idem parens. Vnde Tertul. libr. de Præſcript. c. 40. docet *neque ab idololatria diſtare hæreſes, cum & auctoris & operis eiuſdẽ ſint, cuius & idololatria. Deum autem fingunt alium aduerſus Creatorem; aut ſi vnicum Creatorem confitentur, aliter eum diſſerunt quàm in vero eſt. Itaque omne mendacium quod de Deo dicunt, quodammodo genus eſt idololatriæ.* Nam, vt ait S. Aug. quæſt. 29. in Ioſue: *Quiſquis talem Deum cogitat qualis non eſt Deus, alterum Deum vtique & falſum in cogitatione portat.*

Moral. Nota hîc, quòd ſicut ægri conualeſcentis relapſus in morbum, grauior & periculoſior eſt priore morbo, ita & eſt relapſus iuſtificati in peccatum. Audi Paulum Hebr. 6. 4. *Impoſſibile*, inquit, *eſt eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donũ cœleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi & prolapſi ſunt rurſus, renouari ad pœnitentiam.* & alibi: *Voluntariè enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios.* & S. Chryſoſt. hom. de lapſu primi hominis: *Noli*, ait, *peccare poſt veniam, noli vulnerari poſt curam, noli ſordidari poſt gratiam: cogita ô homo grauiorem eſſe culpam poſt veniam, renouatum vulnus peius dolere poſt curam, moleſtius hominem ſordidari poſt gratiam. Quare indulgentiæ ingratus eſt, qui poſt veniam peccat; ſanitate indignus eſt, qui ſemetipſum poſtquam curatus eſt vulnerat; nec mundari meretur, qui ſemetipſum poſt gratiam ſordidat.* & paucis interiectis. *Graue eſt hominem inſtructum delinquere, grauius abſolutum peccare: ſeruo peior eſt, qui patronum poſt datam libertatem offendit: beneficijs ingratus eſt, qui datorem ſumeris arrogantia deſpicit.* Vide noſtrum Ioannem Buſæum in Arca Medica verbo *Recidiuum*, vbi quinque aduerſus recidiuam peccati remedia ſuggerit, eáque teſtimoniis S. Script. & Patrum confirmat.

VERS. 21. *Melius.*] non poſitiuè quaſi maius ſit bonum, cùm nec ſit bonum; ſed negatiuè, quia minus malum, hoc eſt, minor eſt infidelis ignorantis, quàm fidelis cognoſcentis culpa, ideóque minor erit & pœna. *Ille enim nondum acceſſit, iſte retro reſpexit*, ait S. Aug. in Pſal. 83. Idem S. Aug. conc. 2. in Pſalm. 30. *Cùm dicit*, inquit, *melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, nónne iudicauit meliores eſſe inimicos foris poſitos, quàm intus malè viuentes, quibus premitur & grauatur Eccleſia?* & Saluianus libr. 4. de Prouident. *Nunc*, ait, *quia iam Chriſtum agnouiſtis, qui ſuſceptus es quaſi intra os Dei per fidei agnitionem, proiiceris per teporem; quod etiam B. Petrus expoſuit, dicens de vitioſis & tepidis: Melius erat illis, &c.*

Non cognoſcere.] μὴ ἐπεγνωκέναι, id eſt, *non cognouiſſe.*

Viam iuſtitiæ.] id eſt, inſtitutum & religionem Chriſtianam, ſiue Chriſtianiſmum: hic enim eſt via nos ducens ad veram virtutem & iuſtitiam coram Deo, in qua proinde nemini ſiſtere licet, ſed quemque ſemper in ea progredi & proficere oportet donec ad metam, putà cœleſtem patriam & gloriam perueniat. Aliqui pro *iuſtitiæ* legunt ἀληθείας, id eſt, *veritatis*, id eſt, veræ doctrinæ & fidei, putà Euangelij.

Retrorſum conuerti.] S. Aug. de fide & oper. c. 24.

A legit *reflecti à tradito.* S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *retrorſum conuerti, & relinquere ſanctum mandatum, quod eis traditum eſt.*

Sanctum mandatum vocat legem Euangelicam. Lex noua ſancta.
Primò, quia eius auctor eſt Chriſtus & Spiritus S. 1.
Secundò, quia lex Euangelica docet iubétque omnem puritatem & ſanctimoniam, ac vetat omnem coinquinationem & impuritatem. 2.
Tertiò, quia omnes ſibi obedientes ſanctificat per doctrinã, gratiam, & Sacramenta quæ ſuggerit. 3.
Quartò, quia ſanctè ſeruari debet, eius enim modus, æquè ac finis, eſt ſanctitas, iuxta illud: *vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus* 4.
B *diebus noſtris*, Lucæ 1. 78.
Quintò, quia multa in ea ſine gratia ſanctificãte obſeruari nequeunt, inter quæ prima eſt lex charitatis, ſuſceptio Euchariſtiæ, adminiſtratio S. Sacramentorum, &c. 5.
Sextò, quia pro obiecto habet Deum, qui eſt ipſa ſanctitas. hunc enim colit fide, ſpe, charitate, religione cæteriſque virtutibus Chriſtianis. 6.
Septimò, mandatum Euangelij ſanctum eſt, quia à Deo ſancitum & firmatum, vt duret per omnia ſecula, pérque totam æternitatem, vſque à ſanctis in cœlo plenè & perfectè adimpleatur. 7.

Præclarè enim Saluianus libr. 4. ad Eccleſ. Cathol. in fine. *Cuncti*, inquit, *qui oderunt mandatum ſacrum, cauſam*
C *odij in ſeipſis habent. Omne faſtidium non in præceptis legis, ſed in moribus ſuis. Lex quippe bona eſt, ſed mores mali, ac per hoc mutent homines propoſitum & adfectum ſuum. Si enim mores ſuos probabiles eſſe fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, diſplicebit: quando enim bonus quis eſſe cœperit, non poteſt non diligere legem Dei: quia hoc intra ſe habet lex Dei ſancta, quod ſancti homines in moribus.* Loquitur S. Petrus de apoſtaſia, & apoſtatantibus à ſancta Chriſti fide & lege ad impuram Gnoſticorũ ſectam. Eius tamen ſententiam rectè adaptes ſacerdotibus & religioſis, qui à ſacerdotio & religione apoſtatant, redeúntq; ad ſeculum, aut ducunt vxores, vel potiùs concubinas: quod quantum ſit nefas, vide apud S. Baſil. regul.
D fuſior. reg. 14. Cæſarium hom. 3. ad Monach. Auctorem ſerm. ad fratres in eremo apud S. Aug. tom. 10. ſerm. 8. & 34. ac noſtrum Hieron. Platum lib. 3. de bono ſtatus relig. c. 37. maximè verò taxat Agapetarum ſectam, quæ orta paulò ante tempora S. Hieron. valde ſeſe dilatauit, ideóque plerique Patres, vt S. Hieron. Aug. Chryſoſt. Nazian. Baſil. lib. de Virgin. in eam acriter inuehuntur. vocabantur Græcè ἀγαπηταί, id eſt, *dilectæ* (item ſorores adoptiuæ, vt ait Chryſoſt.) eo quòd prætextu dilectionis viris ſpiritalibus cohabitarẽt, quaſi ab iis inſtituendæ & formandæ in pietate & virtute, ſed ſub hoc prætextu turpiter viuebant, vti etiamnum nonnullis in locis fit. Quocirca Patres iam citati docent

Agapetarum ſecta.

E virgines & mulieres deuotas planè debere à viris, etiam ſpiritualibus ſeparari. Audi S. Hieron. ad Euſtochium de cuſtod. Virgin. *Pudet*, ait, *dicere (pro nefas!) triſte, ſed verum eſt. Vnde in Eccleſias Agapetarum peſtis introiit? vnde ſine nuptiis aliud nomen vxorum? imò vnde nouum concubinarum genus? Plus inferam: vnde meretrices vniuiræ? Eadem domo, vno cubiculo ſæpe vno tenentur & lectulo. & ſuſpicioſos nos vocant, ſi hinc aliquid exiſtimamus. Frater ſororem virginẽ deſerit, cælibem ſpernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum. Et cùm in eodem propoſito eſſe ſe ſimulant, quærunt alienorum ſpiritale ſolatium, vt domi habeant carnale commercium. Huiuſmodi homines Salomon in Prouerbiis ſpernit, dicens: Alligabit quis in ſinu ignem,*

&

& veſtimenta tius non comburẽtur? Aut ambulabis ſuper
carbones ignis, & pedes illius non ardebũt? Rurſus idem
Hieron. paulò ſuprà ibidem: *Hæ ſunt,* inquit, *quæ ſo-*
lent dicere: Omnia munda mundis. Sufficit mihi conſcien-
tia mea. Cor mundum Deus ſolum deſiderat. Cur me ab-
ſtineam à cibis quos Deus creauit ad vtendũ? Et ſi quãdo
volunt feſtiuè & lepidè viuere, vbi ſe mero ingurgitaue-
rint, ebrietati ſacrilegiũ copulantes aiunt: Abſit, vt ego me
à Chriſti ſanguine abſtineam. Et quam viderint pallentẽ
atq; triſtem, miſeram atq; Manicheam vocant. Et conſe-
quenter: tali propoſito ieiunium, hæreſis eſt. Hæ ſunt quæ
per publicum notabiliter incedunt, & furtiuis oculorum
nutibus adoleſcentium greges poſt ſe trahunt, quæ ſemper
audiunt per Prophetam: Facies meretricis facta eſt tibi,
impudorata es tu. Purpura tantùm in veſte tenuis, & la-
xius, vt crines decidant, ligatum caput ſoccus vilior, & per
humeros hyacinthina lana mauorte volitans: ſuccincta
manica brachijs adhærentes, & ſolutis genibus fractus in-
ceſſus. Hæc apud illos tota virginitas.

VERS. 22. *Canis reuerſus ad vomitum.*] Comparat Gentiles à
Relapſi ſimiles canibus. Chriſtianiſmo relapſos in hæreſin Gnoſticorũ ca-
nibus. Primò, quia tales ſicut canes reuertuntur ad
1. vomitum, id eſt, ad errores, gulas, & libidines quas
in Chriſtianiſmo euomuerant & abiecerant. Porrò
vomitũ reſorbere eſt fœdum & abominabile. Vnde
S. Auguſt. conc. 2. in Pſal. 30. *Vide,* ait, *quàm horribili*
res eos comparauerit. Horribilis profectò res eſt proprium
reſorbere vomitũ, nec in ſumma quidem fame à quoquam
2. *vſurpatum.* Secundò, quia impudici & impudentes
ſunt vt canes, qui in publico commiſcentur. Vnde
impurus Diogenes ob caninam obſcœnitatem &
inuerecũdiam vocatus eſt Cynicus, id eſt, caninus,
& canis, teſte Laërt. Rurſum τὸ *canis* notat Gnoſti-
corum vagas & promiſcuas libidines, ac adulteria.
talia enim ſunt canum. vnde prouerbium: *Canis*
3. *maſculi infinita cubilia.* Tertiò, quia hæretici veritati,
veræque fidei oblatrant, ac orthodoxos verbo &
ſcripto inſectãtur quaſi canes latrãtes. ita S. Chryſ.
hom. de cruce Dom. *Canes,* ait, *ſunt omnes hæretici, qui*
contra creatorem ſuum blaſphemiarum extendũt eloquia.
4. Quartò, quia canis vile fœdúmq; eſt animal & le-
galiter immundum, vt patet Deuter. 23 v.. 18. tales
quoq; ſunt hęretici. Vnde Eccleſ. c. 13, 22. *Quæ com-*
municatio, ait, *ſancto homini ad canem?* & Iſaias c. vlt. 3.
Qui mactat pecus quaſi qui excerebrat canem. & Chri-
ſtus Matth. 7. 6. *Nolite dare ſanctum canibus, neq; mit-*
tatis margaritas veſtras ante porcos. Huc alludẽs S. Pe-
trus vtramq; Chriſti ſimilitudinem, putà canum &
5. porcorum, vſurpat. Quintò, quia, vt ait S. Hier. ad
Ruſticũ: *Pomparum ferculis procedunt in publicum vt*
caninam exerceant facundiam, ſcilicet compoſitam
duntaxat ad maledicendum & rixandum, quæ ca-
nina dicta eſt, à rixa & oblatratu canum. Porrò hęc
maledicentia arguit hęreticorum timiditatem, fal-
ſitatem, & diffidentiã. Sicut enim canes timidiſſimi
maximè latrant, quia mordere non audent, vel ne-
queunt: canes verò muti mordent, nec latrant: ſic
hæretici quia timent & diffidunt cauſæ ſuę: vtpote
falſæ & erroneæ, hinc clamoribus & maledictis eã
tegere, iiſque victoriam obtinere ſatagunt, quam
ſciunt ſe argumentis & rationib. obtinere nõ poſſe.
6. Sextò, canes ſunt mendici: mendicant enim aſtãdo
menſæ heri, in eúmque intenti offam & oſſa expe-
ctant. vnde prouerbium: *Canis mendico auxilians.* ca-
nes enim infeſti ſunt mendicis quaſi ὁμοτέχνοι,
qui ſcilicet eandem ſecũ artem exerceant, panémq;
præripiant: vnde mendici obiiciendo canibus fru-
ſtum eos ſibi conciliare ſolent. Ita mendicant hæ-
retici, menſiſq; & burſis diuitum inhiant, & quaſi
canes circa macellũ & inteſtina oberrant. Eſt enim

A *odora canum vis,* & vbicunque odoratur eſcam, eò ſe
inſinuat. Septimò, canis pronus eſt in vindictam, 7.
ſed ſtolidè lapidem in ſe iactum remordet, iacien-
tem verò dimittit, quaſi eum non audeat attingere,
ait Plato lib. 5. de Repub. ita hęretici procliues ſunt
in vindictam, cúmque veritatem & eruditos ſe im-
petentes impetere & vlciſci nequeant, plebem in-
doctam inuadunt. Octauò, canes viuunt ociosè & 8.
ſecurè ex alieno, iuxta illud: *Canis viuens è magdalia,*
id eſt, è furfure, adipe, cæteriſque manuum purga-
mentis. &: *Canis tanquam Delum nauigans,* iaci ſolitũ
in ſupinum, ocioſum, ſecurum, ac voluptuariam vi-
tam agentem. nam Athenis facilis, ac tuta in De-
lum erat nauigatio. Eandem vitam viuunt hæreti-
B ci. Vnde Paul. *Videte,* ait, *canes, videte malos operarios,*
videte conciſionem, Philip. 3. 2. Nonò, canes acriter in 9.
venatione perſequuntur feram, eámque cingunt
donec comprehendant & lanient. *Eſt enim genus*
acre luporum atque canum, ait Virgil. 3. Georgic.

Et canibus leporem, canibus venabere damas,

ibidem. Et Ouidius in Ibin.

Scindent audi perfida corda canes.

Ita hæretici venantur animas quaſi lepores, nec
deſiſtunt donec eas capiant & occidant.

Decimò, canes horribiliter vlulant, quod *bauba-* 10.
re vocat Lucret. Hinc apud inferos dicunt Poëtæ
eſſe tricipitem canem, putà Cerberum, inſtar hor-
rendi monſtri, qui damnatos mordeat & cruciet.
C Similis eſt vlulatus, morſus, horror & cruciatus
hæreticorum, præſertim in gehenna. Hinc Cerbe-
rus dictus eſt quaſi κρεοβόρος, id eſt, *carnem vorans,*
de quo Virgil. 6. Æneid.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat aduerſo recubans immanis in antro.

& mox:

——Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atque immania terga reſoluit.

Moral. S. Gregor. 3. p. Paſtor. Admon. 31. hanc S. Pe-
tri ſententiã applicat quibuſuis ad peccata dimiſſa
redeuntibus. Alludit enim S. Petrus ad illud Pro-
uerb. 26. 11. *Sicut canis qui reuertitur ad vomitũ ſuum,*
ſic imprudens qui iterat ſtultitiã ſuam. Admonendi ſunt
D *enim,* inquit S. Gregor. *qui admiſſa plangunt, nec tamen*
deſerunt: atque aliter qui deſerunt, nec tamen plangunt.
Admonendi ſunt enim qui admiſſa plangunt, nec tamen
deſerunt, vt conſiderare ſolicitè ſciant, quia flendo inani-
ter ſe mundant, qui viuendo nequiter inquinant, cùm id-
circo ſe lachrymis lauant, vt mundi ad ſordes redeant.
Hinc enim ſcriptum eſt: Canis reuerſus ad ſuum vomi-
tum, & ſus lota in volutabro luti. Canis quippe cùm vo-
mit, profectò cibum qui pectus deprimebat, proijcit: ſed cùm
ad vomitum reuertitur, vnde leuigatus fuerat rurſum
oneratur. Et qui admiſſa plangunt, profectò nequitiam de
qua malè ſatiati fuerant, & quæ mentis intima deprime-
bat confitendo proijciunt, quam poſt confeſſionem dum re-
petunt, reſumunt. Sus verò in volutabro luti cùm laua-
E *tur, ſordidior redditur. Et qui admiſſum plangit, nec ta-*
mẽ deſerit, pœnæ grauioris culpæ ſe ſubijcit, quia & ipſam
quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, & quaſi
in lutoſa aqua ſemet ipſum voluit: quia dum fletibus ſuis
vitæ munditiam ſubtrahit, ante Dei oculos ſordidas ipſas
etiã lachrymas facit. & paulò inferiùs: *Hinc per quendã*
ſapiẽtem (Eccleſ. 34.) *dicitur: Qui baptizatur à mortuo,*
& iterũ tangit illũ, quid proficit lauatio eius? Baptizatur
quippe à mortuo, qui mundatur fletibus à peccato: ſed poſt
Baptiſma mortuũ tãgit, qui culpã poſt lachrymas repetit.

Guilielm. Pariſienſis lib. de Pœnitentia c. 12. aptè
piéque docet in confeſſione euomi peccata, ideóq;
deteſtabiles eſſe qui poſtmodũ ad peccata redeunt,
ac opera virulenta quæ ſemel euomuerunt reſor-

bent. Vide S.Auguſt.in Pſalm.83.poſt initium,vbi vrget exemplum vxoris Lot, quæ retro reſpiciens versùs Sodomam verſa eſt in ſtatuam ſalis, citánſque hunc locum S.Petri: *Canis*, inquit, *reuerſus ad ſuum vomitum. Premebat enim pectus conſcientia peccatorum,accepta indulgentia quaſi vomuiſſet,releuatum eſt pectus tuum. Facta eſt bona conſcientia ex mala conſcientia. Quid rurſus conuerteris ad vomitum tuum? Si canis hoc faciens horret oculus tuus,tu quid eris oculis Dei?*

Sus lota rediens, rursúmque ſe volutans *in volutabro luti.* vnde Græca clariùs habent: *Sus lota ad volutabrum luti,* ſcilicet reuerſa. Volutabrum eſt locus cœnoſus vbi ſues volutantur, de quo Virgil.lib.3. Georgic.

Sæpe volutabris pulſos ſylueſtribus apros
Latratu turbabis agens.

& Horat.lib.1.Epiſt.2.

——*& amica luto ſus.*

Gnoſtici ſimiles porcis.

Notat Gnoſticos,tum quia porcus,ait Horus,& ex eo Pierius Hierogl. 9. ſymbolum eſt hominum veritatem ſpernentium,profanorum,pernicioſorũ & eorũ qui à Deo penitus ſunt auerſi,quales erant Gnoſtici:tum quia Gnoſtici dicti ſunt Borboritæ, id eſt,cœnoſi,vel lutoſi à βόρβορος, id eſt,*luto,*ſiue *cœno. Hi enim*, vt ait Philaſtr.de hæreſi. *in cœnum euntes, & inde obliti de cœno facies & membra ſua deformantes gerebant.* & S.Auguſt.hæreſi 6. *Nonnulli*, ait, *eos* (Gnoſticos) *Borboritas vocant quaſi cœnoſos,propter nimiam turpitudinem quam in ſuis myſterijs exercere dicuntur.* Similes noui Gnoſtici cœnoſi, nuper ex Anabaptiſtis orti ſunt in Hollandia, quorum ſecta vocatur *currus ſtercorum*: quia ſentinam putidiſſimorum errorum & blaſphemiarum vehit,omnémque religionis curam abiicit, ait ex Vlembergio Reſcius in ſectarũ centuriis:vbi & ex Hoſio aliam ſectam recenſet eorũ qui vocantur *Suiſtæ*,eo quòd ſui capitis ſomnia ſequantur. *Ruſticus*, inquiunt, *fuit Lutherus,monachus Bucerus,ſtigmaticus Caluinus, carnifex Sudrouius, ſuus ſpiritus ergo cuique ſequenda ſunt conſilia: ſuo ſpiritu ex inſpiratione Spiritus ſancti quiſque interpretetur S.Script.ſibique ſapiat & conſulat.* Verè Suiſticum, imò ſuinum eſt hoc eorum dictũ.

Peccator eſt quaſi ſus.

Moral.Origen.homil.1.in Pſal.37. rectè peccatores comparat ſuibus.
1. Primò,quia vti ſues res ſordidas & putidas adamant habéntque pro delicijs, decore & odore ſuauiſſimo,ita & peccatores: *porcis*, inquit, *ſimiles dicuntur ij,qui peccatorum fœtoribus delectantur ſicut porci, qui fœtorem omnem tanquam odorem ſuauiſſimum expetunt. Conſidera ergo peccatorem qui peccatis ſuis delectatur,& lætus eſt in malis ſuis,quoniam & ipſe in ſtercore fœtido volutatur, & nullum fœtoris eius qui ex peccati ſtercore oritur percipit ſenſum,ac velut in ſummis voluptatibus & gratiſſimis delicijs delectatur.* Quin & Cicero de Aruſp.reſponſ. *velut ſus quadam luto*, inquit, *ita ſtupris delectatur.* & Horat.

Epicuri de grege porcus.

2. Secundò, quia peccator in ſe ſpurcus & fœdus eſt vti porcus,præſertim ſus,quæ eſt animal calidũ, obſcœnum & fœdum. Vnde nõnulli cenſent dictũ eſſe *fœdus*,eo quòd in illo feriendo mactabatur animal *fœdum*,id eſt,porca,iuxta illud Virgil.8.Æneid.

Stabant & cæſa iungebant fœdera porca.

Inde manarunt phraſes ferire, icere,percutere fœdus, quia ſcilicet feriebatur porca ad ſanciendum fœdus. Hinc diabolus adamat porcos, & ſæpe in ſpecie porci apparet, ac porci vel corpus, vel formam induit, vt patet ex vita S.Antonij: quin & à Chriſto petiit facultatem ingrediendi in porcos, Matth. 8.3. præſertim quia porci omnes in Italia, lociſque vicinis ſunt nigri (vnde Alba vrbs vicina A Romæ eiúſque parens & æmula,ita dicta eſt à prodigio albæ ſuis, quæ ibi præter morem enixa eſt triginta nefrendes) diabolus autem aterrimus eſt, non coloribus,ſed moribus & gehennæ ardoribus.

Tertiò, quia ſus paſcitur rebus ſordidis, ita & guloſus. vnde prouerbiũ: *Sus comeſſatur.* Rurſum ſus ſaginatur vt mactetur, ita peccator ſaginat ſe vt mactetur,epulúmque præbeat diabolo in gehenna. 3.

Quartò,porcus in ventrem pronus non niſi terram aſpicit,terræ incubat, nec aliud eſt quàm moles carnea, terreſtris & ponderoſa: ſic & peccator terrenis inhiat, ventri & carni incubat. Hinc Lutherus ſuos Lutheranos in ventrem proiectos vocabat ſues,vt ſuperiùs dixi. Audi Lactãt.lib.4.c.17. 4.
B qui dans cauſam cur Iudæis eſus ſuillæ interdictus fuerit, ſic ait: *Eſt enim lutulentum hoc animal & immundum, nec vnquam cœlum aſpicit,ſed in terra toto & corpore & ore proiectum ventri ſemper & pabulo ſeruit, nec vllum alium dum viuit præſtare vſum poteſt. ſicut cæteræ animantes, quæ vel ſedendi vehiculum præbent, vel in cultibus agrorum iuuant, vel plauſtra collo trahunt, vel onera tergo geſtant, vel indumentum exuuijs ſuis exhibent, vel copia lactis exuberant,vel cuſtodiendis domibus inuigilant. Interdixit ergo ne porcina carne vterentur, id eſt,ne vitam porcorum imitarentur, qui ad ſolam mortem nutriuntur; ne ventri ac voluptatibus ſeruientes, ad faciendam iuſtitiam inutiles eſſent, ac morte afficerentur. Item ne ſe fœdis libidinibus immergerent,*
C *ſicut ſus quæ ſe ingurgitat cœno: vel ne terrenis ſeruiant ſimulachris ac ſe luto inquinent; luto enim ſe oblinunt,qui Deos,id eſt,qui lutum, terrámque venerantur.*

Quintò, quia ſus inuerecunda eſt, nec dominum cùm vorat agnoſcit; quin & ſubinde efferata dum fœtus lactat,pueros inuadit, necat, deuorat. Audi Ariſtot. lib.6.hiſtor.anim.c.18. *Sues cum libidine excitantur,quod ſubare dicitur, vel homines aggrediuntur*;ita peccator inuerecundus, ingratus & infamis eſt, quia Deum Creatorem ſuum non agnoſcit, non curat, non metuit. Vide dicta de ſue & porco Leuit.11.v.7. 5.

Sextò,eſus continuus ſuillæ lepram,alióſq; graues morbos creat: ita voluptates peccatori creant 6.
D morbos corporis & tormenta animæ. Denique de ſue Plinius lib.8.c.51. *Animal*, ait, *hoc maximè brutum,animámque ei pro ſale datam non illepidè exiſtimatur.* Sic peccator brutus eſt,& ex homine nil hominis habet præter animam, quæ inſtar ſalis corpus à putredine & corruptione conſeruat.

Septimò, aprorum & ſuum ſylueſtrium ingens eſt feritas, adeò vt plantas arboréſque ſuffodiant, quin & conficiant & diſcerpant: ita libido omneq; peccatum hominem efferat, facitq; ſæuum & crudelem. Audi Ariſtot.lib.1.de hiſtor.anim.c.1. *Animantes alia*, inquit, *animoſa,peruicaces,bruta omninò,vt ſues ſylueſtres.* Denique hebetudo & ſtoliditas ſuis patet ex hirta ſeta,ſuillo vultu,oculis,roſtro,grun- 7.
E nitu, &c. Hinc prouerbium apud Suidam: *Aſinus lyram,ſus audijt ſtolidus tubam*; dictum in eos qui res egregias audiunt, ſed eas neque intelligunt,neque mirantur. & illud: *ſus Mineruam*,cùm quis ſtupidus docere vult ſapientem.& illud: *ſus fuſtem*,cùm quis ſe ſtolidè in præſens periculum & perniciem præcipitat. & illud: *ſus per roſas*; dictum in agreſtes,& intractabiles; nec enim ſus per roſas duci poteſt, quin eas fœdet. & illud:

——*acinos ſus improba pendes,*

id eſt,puſillum commodi magno lues malo. Hæc omnia facile eſt peccatori adaptare, qui ſtolidiſſimè ſe in omne malum præcipitat ob micam vel guttam voluptatis.

Hæc

Idea hæretici.

Hæc eſt ergo idea hæretici, quam toto hoc capite graphicè hiſce moribus, quaſi coloribus ad viuum pinxit S.Petrus. Primò v. 1. Hæretici, inquit, ſunt pſeudoprophetæ, & magiſtri mendaces. 2. introducunt ſectas perditionis. 3. eum qui emit eos Dominum negant. 4. v. 2. multi ſequuntur eorum luxurias. 5. per eos via veritatis blaſphematur. 6. v. 3. in auaritia de fidelium corpore & anima cum dæmone negotiantur. 7. ſunt hypocritæ & adulatores: vtuntur enim verbis fictis & blandiloquis, & ad ſeducendum compoſitis. 8. perditio eorum accelerat. 9. v. 8. ſimiles ſunt Lucifero & dæmonibus. 10. v. 5. ſimiles ſunt carnalibus merſis diluuio ac Sodomitis. 11. v. 10. poſt carnem in concupiſcentiæ immunditia ambulant. 12. dominationem contemnunt. 13. ſunt audaces. 14. ſibi placentes. 15. blaſphemi. 16. v. 12. ſunt velut irrationabilia pecora nata in A captionem & perditionem. 17. quæ non intelligunt blaſphemant. 18. v. 13. ſunt voluptuarij, coinquinationes & maculæ, deliciis affluentes. 19. in conuiuiis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti. 20. v. 14. pelliciunt animas inſtabiles. 21. cor habent auaritia exercitatum. 22. maledictionis filij. 23. v. 15. derelinquentes viam rectam errant. 24. ſequuntur viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amauit, ideóque periit. 25. v. 17. ſunt fontes ſine aqua. 26. ſunt nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur. 27. v. 18. ſuperba vanitatis loquuntur. 28. pelliciunt per eſcam voluptatum & luxuriæ nouiter ab ea conuerſos. 29. v. 19. promittunt libertatem, cùm ipſi ſint ſerui corruptionis. 30. v. 20. fiunt eis poſteriora deteriora prioribus. 31. v. 22. ſunt velut canes reuerſi ad vomitum, & velut ſues lotæ reuerſæ ad volutabrum luti.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Inter alia quæ docebant Gnoſtici aliíque hæretici erat hoc, nullum fore iudicium, vt homines ſine metu iudicis & vindicis Chriſti ſuis concupiſcentijs & hæreſibus liberè indulgerent. Refellit hoc S.Petrus, ac horrorem iudicij improuiſi, & ignis horrendi quo conflagrabit mundus, atque nouos cælos, nouámque terram graphicè depingit; indéque concludit: Propter quod chariſſimi hæc expectantes, ſatagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace. *Secundò, ne mirentur iudicium differri, ait eius moram fore breuem, eámq; à Deo hominibus concedi ad hoc, vt pæniteant & ſuæ ſaluti conſulant, vti monuit S.Paulus in ſuis Epiſtolis, quas aſſerit eſſe difficiles intellectu & ab hæreticis deprauari. Deniq; v. 17. monet vt in fide & gratia Chriſti firmi perſiſtant & creſcãt.*

Verſ. 1. Hanc ecce vobis, chariſſimi, ſecundam ſcribo epiſtolam, in quibus veſtrã excito in commonitione ſinceram mentem:

2. Vt memores ſitis eorum, quę prædixi verborum à ſanctis Prophetis, & Apoſtolorum veſtrorum, præceptorum Domini & Saluatoris.

3. Hoc primũ ſcientes, quòd venient in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores, iuxta proprias cõcupiſcentias ambulantes.

4. Dicentes: Vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius? ex quo enim patres dormierũt, omnia ſic perſeuerant ab initio creaturæ.

5. Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erant prius, & terra, de aqua, & per aquam conſiſtens Dei verbo:

6. Per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus periit.

7. Cæli autem, qui nunc ſunt, & terra eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum.

8. Vnum verò hoc non lateat vos, chariſſimi, quia vnus dies apud Dominũ ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus.

9. Non tardat Dominus promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti.

10. Adueniet autem dies Domini vt fur: in quo cœli magno impetu tranſient, B elementa verò calore ſoluentur, terra autem & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.

11. Cùm igitur hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus, & pietatibus,

12. Expectantes, & properantes in aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent?

13. Nouos verò cœlos, & nouam terram C ſecundùm promiſſa ipſius expectamus, in quibus iuſtitia habitat.

14. Propter quod chariſſimi hæc expectantes, ſatagite immaculati, & inuiolati ei inueniri in pace,

15. Et Domini noſtri longanimitatem, ſalutem arbitremini: ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis,

16. Sicut & in omnibus epiſtolis, loquẽs in eis de his, in quibus ſunt quædã difficilia D intellectu, quæ indocti, & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras Scripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.

17 Vos igitur fratres præſcientes cuſtodite, ne inſipientium errore traducti excidatis à propria firmitate.

18. Creſcite verò in gratia, & in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.

VERS. 1. HANC *ecce vobis.*] ô Chriſtiani diſperſi per Aſiam, Bithyniam, Cappadociam, &c. vt dixit Epiſt. 1. cap. 1. v. 1. ſignificat enim hîc ſe iiſdem ſcribere hanc ſecundam, quibus olim ſcripſerat primam Epiſtolam.

In quibus.] ſcilicet Epiſtolis duabus, putà prima & ſecunda iam dictis.

Veſtram excito in commonitione ſinceram mentem.] *Excito*, ſcilicet quaſi à ſomno torporis, teporis & obliuionis: hoc enim innuit Græcum διεγείρω. Pagnin. *extimulo per commonitionem veſtram ſinceram mentem.* Græcè ἐν ὑπομνήσει (perperam Eraſmus legit ἐν ἐπιγνώσει, id eſt, *in cognitione*, hoc eſt, in commonitione, in recordatione, in reuocatione ad memoriam, iuxta id quod dixit Epiſt. 1. cap. 1. v. 12. *Propter quod incipiam vos ſemper commonere de his.* Diſcat hîc Paſtor eadem ſæpe refricare & inculcare ſuis ſubditis, donec ea planè perdiſcant & in mores transferant. ita S. Chryſoſt. homil. 19. in Acta, ſuis quærentibus eadem ab ipſo dici & repeti, reſpondet. *Hoc vos maximè perdit. Id verò conuincit, quia nec ſatiantur eadem ſæpiùs in theatro ſpectantes.* Additque *eorum reprehenſionem eſſe, quòd non corrigantur toties audientes.*

Mens ſincera ſimpliciter. Nota, *mentem* fidelium *ſinceram* vocat, 1. integram. 2. incorruptam. 3. puram & ſimplicem. Sincerum enim tria ſignificat: primò ſincerum, id eſt, integrum. ſic Ouidius 12. Metamorph. vocat *corpus ſincerum*, id eſt, integrum; vnde explicans addit, *ſine vulnere.* & Lucret. lib. 3. membra *ſincera*, id eſt, integra. *Sincerum* enim conflatum videtur ex σὺν (vnde ſyncerum per y, ſcribunt nonnulli) id eſt, *ſimul*, & *cera*, q. d. ſimul cum cera, ita dictum ab iis qui fructum alueorũ cum ſocio diuidunt: hi enim mel ſimul cum cera diuidunt: quòd ſi mel ſolum ſine cera dent, ſocium fraudant, nec agunt ſyncerè, id eſt, integrè. Secundò, ſincerum idem eſt quod incorruptum, immaculatum. ſic Horat. lib. 1. cap. 2.

Sincerum eſt niſi vas quodcunque infundis aceſcit.

Sincerum, id eſt, incorruptum. & Cicero pro Quinctio. *Nihil eſt tam ſanctum atque ſincerum in ciuitate.* Vnde nonnulli ſincerum deriuant à carie, q. d. ſine carie, id eſt, corruptione.

Tertiò & optimè, ſincerus, inquit Donatus, eſt purus, ſine fuco, & ſimplex, vt mel ſincerum, id eſt, ſine cera. Sic vinum ſincerum vocatur merum, non miſtum: frumentum ſincerum vocatur purum, carens leguminibus & paleis: oleum ſincerum eſt purum, carens aqua & fæcibus. Et hóc ſignificat Græcum εἰλικρινὴς, id eſt, *ſincerus*, verus, non fictus, perſpicuus, purus, manifeſtus, quaſi ad εἵλῃ κρινόμενος, id eſt, *ad Solis ſplendorem examinatus, & iudicatus.* Talis debet eſſe Chriſtianorum mens, & talis fuit primorum æuo S. Petri; ita ſcilicet pura

Moral. de ſinceritate Chriſtiana. & ſincera, vt auderet cõparere & examinari à Deo ſole iuſtitiæ. Nihil enim fictum, nihil fucatum, nihil ſimulatum, nihil vitioſum corde occultabat, ſed aperta omnia, candida, fidelia, caſta, virtuoſa exhibebat: quod ſapiebat corde, hoc ore proferebat. Sincerus & *ſimplex*, ait S. Gregor. 10. Mor. c. 17. vel iuxta aliam editionem 29. *mentem ſemper ad patientiam præparat, & erectus pro iuſtitia de perceptis contumelijs exultat, afflictis ex corde compatitur, de bonorum proſperitatibus quaſi de proprijs lætatur, ſacri verbi pabula in mente ſollicitus ruminat, & inquiſitus quidlibet eloqui dupliciter ignorat.* Idem ſinceritatis exemplum dat Iſaac Patriarcham. *Morum*, ait homil. 15. in Ezech. *ſimplicitas placet? Iſaac ad mentem veniat, quem in omnipotentis Dei oculis vita ſua tranquillitas*

A *ornauit.* & S. Ambroſ. lib. de Ioſeph. cap. 1. docet nos diſcere *in Abraham impigram fidei deuotionem, in Iſaac ſinceræ mentis puritatem, in Iacob ſingularem animi laborúmque patientiam: Ioſeph verò propoſitum eſſe tanquam ſpeculum caſtitatis.* Idem S. Ambroſ. lib. 10. in cap. 23. Lucæ docet, ſinceritatem perditam ab Adamo reſtitutam eſſe per Chriſtum, ideóq; Chriſtum in cruce bibiſſe acetum, vt vitium corruptæ naturæ de corpore aboleretur humano. *Nos ergo*, inquit, *vitia noſtra per incuriam mentis corporiſque concreta transfundamus in Chriſtum per pœnitentiam, vt ab illo nobis vini, ſanguiniſque cœleſtis incorrupta ſinceritas refundatur.*

S. Bernard. ſerm. 3. de Circumciſ. *Primò omnium,*
B ait, *Chriſtus appareat puer cum virgine matre, vt ſimplicitatem & verecundiam ante omnia quærendam nobis doceat eſſe. Nam & pueris ſimplicitas naturalis, & cognata virginibus verecundia eſt. Omnibus ergo nobis in conuerſionis noſtræ initio nulla magis virtus neceſſaria eſt, quàm ſimplicitas humilis & grauitas verecunda.* Idem ad ſororem de modo bene viuendi cap. 9. *Sit in ingreſſu tuo ſimplicitas, in inceſſu honeſtas. Nihil dedecoris, nihil laſciuiæ, nihil petulantiæ, nihil inſolentia, nihil leuitatis in inceſſu tuo appareat. Animus enim in geſtu corporis apparet: geſtus ſignum eſt mentis.* Idem Epiſt. 334. ad Rolandum Cardin. *Pro te faciat columbina ſimplicitas, & aduerſus maligni & antiqui ſerpentis aſtutias militet prudentia ſerpentina.*

C Ita Paulus gloriatur in ſinceritate, eámque vocat gloriam conſcientiæ. 2. Corinth. 1. 12. *Gloria noſtra*, inquit, *hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo.* & ad eandem exhortans Corinthios omnéſque fideles Epiſt. 1. cap. 5. 7. *Paſcha noſtrum*, inquit, *immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* Panis enim azymus eſt purus & ſincerus: fermentatus verò eſt impurus & mixtus.

Vt memores ſitis eorum quæ prædixi verborum à ſanctis Prophetis.] q. d. vt memores ſitis verborum, quę VERS. 2.
D prædixi ex oraculis Prophetarum. Vnde Græca clarè habent: μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, id eſt, *vt memores ſitis verborum prædictorum à ſanctis Prophetis.* ita OEcum. Pagnin. Vatabl. & alij. Noſter interpres τῶν προειρημένων, id eſt, *prædictorum*, ſagaciter retulit tam ad S. Petrum, quàm ad Prophetas; quia vidit S. Petrum refricare hîc fidelibus oracula Prophetarum, non omnia (illa enim plurima & multis incognita ſunt) nec huc pertinent; ſed ea dumtaxat quæ ſpectant Chriſtum & Chriſtianam fidem, ac legem quam à Prophetis prænunciatam fuiſſe dixit c. 1. v. 19. fidem enim Chriſti ex oraculis Prophetarum confirmare intendit. Vnde Dionyſ. Carthuſ.
E & alij legunt: *Vt memores ſitis verborum Prophetarum & Apoſtolorum ſanctorum.* q. d. verba Apoſtolorum ſuccinunt & concinunt verbis Prophetarum. Quod enim Apoſtoli prædicarunt factum per Chriſtum, hoc Prophetæ futurum per eundem prædixerunt. Hoc eſt quod ait Paulus, nos ſuperædificatos eſſe ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, Epheſ. 2. 2.

Et Apoſtolorum veſtrorum præceptorum Domini & Saluatoris.] quia præcepta Apoſtolorum ſunt præcepta Chriſti Saluatoris. q. d. vt memores ſitis præceptorum Chriſti Domini & Saluatoris, quæ eius iuſſu vobis promulgarunt Apoſtoli veſtri; illi enim non ſua, ſed Chriſti præcepta vobis tradiderunt.

Sic

Sic ait Paulus: *Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Ieſum*, 1.Theſſal. 4. 2. Vnde infert v. 8. *Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum.* & 1.Corinth.14.37. *Si quis*, ait, *videtur Propheta eſſe aut ſpiritualis, cognoſcat quod ſcribo vobis, quia Domini ſunt mandata.*

Alij per hyperbaton τὸ *Domini Saluatoris*, referunt non ad *præceptorum*, ſed ad *Apoſtolorum*. q. d. memores eſtote præceptorum Apoſtolorum, quia illi ſunt Apoſtoli Domini Saluatoris. ita S. Iudas v.17. *Memores*, ait, *eſtote verborum quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti.* His nonnihil fauent nonnulla Græca, quæ pro ὑμῶν, id eſt, *veſtrorum*, vti legunt Compluten. Regij & Latinus vulgatus, legunt ἡμῶν, id eſt, *noſtrorum*, q. d. Apoſtolorum qui ſumus nos. Vnde Vatabl. totum hunc locum ſic vertit: *Vt memores ſitis verborum quæ prædicta ſunt à ſanctis Prophetis, & mandati noſtri qui ſumus Apoſtoli Domini & Seruatoris.*

VERS. 3. *Hoc primum ſcientes.*] q. d. ante omnia hoc velut maximi momenti ſcitote & aduertite, quaſi ab eo pendeat æterna ſalus, vel damnatio veſtra: quo ſignificat fideles ſi ſalui eſſe velint, ſummè cauere debere ſeductores & hæreticos: hi enim ſuos aſſeclas ſecum abducunt in gehennam.

Venient in nouiſſimis diebus.] ſub finem mundi tempore Antichriſti, inquit S. Auguſt. 20. Ciuit. 18. & alij. Hoc verum, ſed arctiùs: S.Petrus enim monet fideles tum viuentes & deinceps victuros, vt caueant hoſce ſeductores. Vnde nota ἔσχατα, id eſt, *nouiſſima tempora*, in Script. vocari ὕστερα, id eſt, *poſteriora*; vtraque enim ſignificat Hebr. אחרית *acharit*: quo modo Prophetæ ſolent vocare Meſſiæ tempus nouiſſimum, id eſt, poſterius, ac ſequens legem tum naturæ, tum Moſis. Ita illud vocat Iſaias cap.2.1. Michæas cap.4.1. Ioel. cap.2.28. & S.Ioannes Epiſt.1. cap.2.18. Significat ergo S.Petrus omnibus futuris temporibus, & maximè ſub finem mundi venturos varios ſeductores, omnéſque ſtudioſè eſſe cauendos. Idem monuit S. Paulus 1.Timoth. 4. 1. & Actor. 20. 29. vide ibi dicta. Notat præcipuè Gnoſticos, qui illo æuo docebant liberè vacandum cupidinibus & libidinibus, & fideles minantes diem iudicij irridebant, quaſi qui inani vmbra & terriculamento rei falſæ, ſibi adimerent vſum & fructum iucundæ & voluptuariæ vitæ.

In deceptione illuſores.] S. Auguſtinus 20. Ciuit. 18. legit *illuſione illudentes*. S. Hieronymus libro 1. contra Iouin. *illuſores ſeducentes*. Tales erant Gnoſtici, qui irridebant omnia diuina & humana, ac præſertim metum numinis, iudicij & vindictæ diuinæ: hunc enim adimentes hominibus, perſuadebant eis impunè vacare Veneri & ventri. Atque hæc erat, & etiamnum eſt, hæreticorum doctrina, ſeductio, & deceptio. Idem faciunt moderni Gnoſtici, qui cùm ſint ſine Deo (vtpote Athei) ſolus ſe ſapere putant atque ſapientes indigitant.

Iuxta proprias concupiſcentias ambulantes.] indulgentes gulæ, libidini, cæteriſque concupiſcentiis, idque aſſiduè & continuè: τὸ enim *ambulantes* ſignificat continuationem, conſuetudinem, propoſitum & ſtatum vitæ voluptuariæ.

VERS. 4. *Dicentes* (irriſoriè, vti illi eorum prodromi apud Ierem. dicentem cap.17.15. *Ecce ipſi dicunt ad me: Vbi eſt verbum Domini? veniat*) *vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius?*] Græcè iam legitur ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ, id eſt, *vbi eſt promiſſio præſentia* (vel aduentus) *ipſius*, vti legit S. Auguſtinus 20. Ciuit. 18. *Ipſius*, intellige Chriſti, qui, vt omnibus fidelibus conſtat, promiſit ſe rurſum venturum in terram, vt ſua præſentia viſitet & iudicet mundum, bonos glorificando in cœlis, malos damnando ad tartara. Hebræi enim ſuppoſitum ſæpe ſubticent, & illud quaſi vulgatum & notum cuique ſubaudiendum relinquunt. Senſus eſt, q.d. venient ſeductores, qui vt concupiſcentias ſuas ſine remorſu & metu numinis vindicis, impudenter inſtar brutorum expleant, negabunt Chriſtum rediturum ad iudicium, pœnáſque exacturum de iis qui concupiſcentiis indulſerint. Tales fuere primò Sadducæi negantes carnis reſurrectionem, omnémque ſpiritum, ac conſequenter animæ immortalitatem, gehennam & vitam æternam. Actorum 23. 8. Secundò idem docuerunt Doſitheani, orti à Doſitheo Iudæo, tempore Neronis & S.Petri ſub annum Domini 52. teſte Hegeſippo & S. Hieron. contra Lucifer. Tertiò Hymenæus & Philetus dicentes reſurrectionem iam eſſe factam, quos S.Paulus tradidit Satanæ 2.Timoth.2. Quartò Gnoſtici, negantes iudicium, teſte Philaſtrio. Horum parens fuit vel Baſilides, vt vult S. Hieronymus de viris illuſtr. vel Nicolaus vnus è ſeptem primis Diaconis, vt vult S.Auguſtinus lib. de hæreſib. vel potiùs Carpocrates, vt vult S. Irenæus lib.1.cap.24. qui illo æuo vixit, & auctorem penè videre potuit. Quintò Floriani, dicentes reſurrectionem non eſſe aliam, quàm filiorum procreationem: in hac enim pater quaſi reſurgit & perdurat in filio: quorum auctor fuit Florinus ſub Commodo Imper. & Sotere Pontif. ſub annum Chriſti 182. teſte Euſebio 5. hiſtor. cap.15. Sextò futurum iudicium & carnis reſurrectionem negabant Symmachiani ſub annum Domini 273. Septimò Proclianitæ, qui & Prodianitæ & Hermiotitæ à Philaſtrio nominantur, ortíque ſunt tempore Valentis Imper. & Damaſi Pont. ſub annum Domini 382. Octauò Albanenſes anno Domini 796. Nonò ſub annum Domini 1001. cùm multi diem finis mundi prædixiſſent, eorúmque prædictio deprehenſa eſſet falſa, nata eſt hæreſis dicentium mundum eſſe incorruptibilem, quæ ſe hoc S. Petri loco tueri conabatur, vti ex Abbone Abbate Floriacenſi refert Baron. anno iam dicto. Decimò noſtro æuo, iudicium futurum negarunt Dauidgeorgiani anno Chriſti 1525. Rurſum Libertini, vt quaſi equi effrænes concupiſcentiis adhinniant & indulgeant negant iudicium, reſurrectionem, omnéque numen. Idem faciunt multi alij, pluréſque facient in fine mundi, ac in primis ipſe Antichriſtus, qui erit atheus & luxurioſiſſimus, ac Atheiſmum & Epicuriſmum publicè docebit: volet enim ipſe ſolus coli vt Deus, vti docet Daniel cap.11.37. & Paulus 2.Theſſal.2.4.

Hæretici multi negarunt futurũ iudiciũ, qui.

Ex quo enim Patres (ſcilicet primi & priſci, à quibus genus hominum proſeminatum eſt) *dormierunt* (mortui ſunt) *omnia ſic perſeuerant ab initio creaturæ*, Græcè κτίσεως, id eſt, *creationis*. Vnde Tigur. vertit: *Omnia ſic permanent ſicut ab initio creationis erant.* q.d. omnia ſic permanent, ſicut ab initio condita & creata ſunt.

Ex mundi diuturnitate, & rerum omnium conſtantia colligunt eius æternitatem, quòd ſcilicet talis ſemper perdurabit, vt de eius occaſu & ſecundo Chriſti aduentu nemo debeat eſſe ſollicitus. Sic Ariſtot. lib. 1. de cœlo, cœlum eſſe incorruptibile colligit ex eo, quòd nulla vnquam in eo viſa ſit mutatio. Sed paralogizant & errant: tum quia crebræ, imò perpetuæ ſunt in mundo rerum viciſſitudines, motus, generationes, corruptiones,

alterationes , &c. vti ſubdit S.Petrus : tum quia numen , id eſt , Deus gubernator, iudex & vindex maximè demonſtratur ex mundi huius inconſtanti conſtantia,& conſtanti inconſtantia. Quis enim res tam inconſtantes , imò inter ſe pugnantes & contrarias, vti ſunt ignis & aqua , calor & frigus, Auſter & Aquilo , humor & ſiccitas , grando & pluuia , ſterilitas & fœcunditas , fruges & fructus tam varij & contrarij !, &c. facit adeò eſſe conſtantes , vt tam conſtanter ſtatis temporibus per tot annorum millia naſcantur & prouenjant , niſi vnum idémque conſtans Numen ? Vide Theodor. decem libris de Prouidentia , & noſtrum Leſſium de Numine. Tum denique , quia creaturæ ſicut à Deo creatæ initium acceperunt , ita & ab eodem finem præſtitutum accipient. Qui enim ea fecit oriri , idem faciet ea occidere : in eius enim manu & arbitrio vti eſt rerum ortus , ita eſt & occaſus, vti clamant omnes Prophetæ totaque Scriptura. Id adeò verum eſt & euidens , vt Cicero libro 2. de natura Deorum , ex Ariſtotele id oſtendat eſſe luce clarius. ſic enim ait : *Præclarè Ariſtoteles, ſi eſſent,* inquit , *qui ſub terra ſemper habitauiſſent bonis & illuſtribus domicilijs , quæ eſſent ornata ſignis atque picturis , inſtructaque rebus ijs omnibus quibus abundant ij qui beati putantur , nec tamen exiſſent vnquam ſupra terram , accepiſſent autem fama & auditione eſſe quoddam numen , & vim Deorum ; deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus , ex illis abditis ſedibus euadere in hæc loca quæ nos incolimus , atque exire potuiſſent; cùm repentè terram & maria , cœlúmque vidiſſent , nubium magnitudinem, ventorúmq; vim cognouiſſent, aſpexiſſentque ſolem eiúſque tum magnitudinem pulchritudinémque , tum etiam efficientiam cognouiſſent , quòd is diem efficeret toto cœlo luce diffuſa : cùm autem terras nox occupaſſet , tum cœlum totum cernerent aſtris diſtinctum & ornatum , lunæque luminum varietatem, tum creſcentis , tum ſeneſcentis , eorúmque omnium ortus, & occaſus , atque in omni æternitate ratos immutabiléſque curſus : hæc cùm viderent, profectò & eſſe Deos, & hæc tanta opera Deorum eſſe arbitrarentur.* & inferiùs : *Quis enim hunc hominem dixerit , qui , cùm tam certos cœli motus , tam ratos aſtrorum ordines , támque omnia inter ſe connexa & apta viderit , neget in his vllam ineſſe rationem , eaque caſu fieri dicat , quæ quanto conſilio gerantur , nullo conſilio aſſequi poſſumus ? An cum machinatione quadam moueri aliquid videmus , vt ſphæram , vt horas , vt alia permulta , non dubitamus quin illa opera ſint rationis ; cùm autem impetum cœli admirabili cum celeritate moueri vertíque videamus, conſtantiſſimè conficientem viciſſitudines anniuerſarias, cum ſumma ſalute & conſeruatione rerum omnium, dubitamus quin ea non ſolùm ratione fiant, ſed etiam excellenti quadam diuináque ratione ?* Deinde diſcurrendo per ſingula elementa , aſtra, ſolem, lunam, herbas , flores , beſtias ac membra hominis , oſtendit omnia & ſingula non niſi à diuina mente tam affabre eſſe compoſita , ac ab eadem conſeruari , regi, & dirigi , vt omnia tacita voce clament eſſe Numen , eſſe Deum iudicem & vindicem malorum æquè ac bonorum.

Conſtans
mundi incō-
ſtātia arguit
ſe Numen.

Vers. 5. *Latet enim eos hoc volentes.*] q.d. volentes & vltrò hoc neſciunt, quia ſcire nolunt. Hæc eſt ignorantia affectata propria illuſorum, ſeductorum & hæreticorum. Probat omnia non ſic perſeuerare vti fuerunt ab initio creaturæ , vti dicebant illuſores & Gnoſtici , ex eo , quòd Deus tempore Noë totum mundum ob ſcelera perdidit diluuio, ac ſimili modo eum perditurus ſit per ignem , eóque illi finem cum merita pœna cuique allaturus. ita OEcu- A men. *Sicut*, ait, *cœlo & terra ex aqua conſtitutis diluuium inopinato ſuperuenit , ita & nunc ſtatutum eſt vt per ignem fiat vniuerſi corruptio , cum quo impij peribunt.*

Quòd cœli erant priùs , & terra , ex aqua & per aquam conſiſtens verbo Dei.] Eſt ſyllepſis : τὸ enim *conſiſtens* non tantùm terram , ſed & cœlos reſpicit , & in ſe quaſi concipit ; proximè tamen refertur ad terram , ideóque dicitur *conſiſtens* in ſingulari ; ſed tamen ad cœlos quoque per ſyllepſin Hebraicam (Hebræi enim adiectiuum concordant cum ſubſtantiuo proximiori , licèt ad remotius quoque referatur. vide Bellarminum in Syntaxi Hebraica) extenditur , vt *conſiſtens* idem ſit quod B *conſiſtentes* , vt legit Clarius , Catharinus , Salmeron & Caietan. imò S. Auguſtinus 20. de Ciuit. cap. 18. ſic legit : *Cœli erant olim & terra de aqua & per aquam conſtituta* ; ac Beda & OEcum. hîc , & Rupert. lib. 1. in Geneſ. cap. 50. ſic legunt: *Cœli erant olim de aqua & per aquam conſtituti.* Ex qua lectione liquet , cœlos formatos eſſe ex aqua , ideóque Hebr. vocari *ſcamaim* , id eſt, *ibi aqua* , vti oſtendi Geneſ. 1. v. 2. & 6. & aſſerit OEcum. hîc : vnde *aqua* ita dicta eſt , quaſi *à qua omnia.* hinc Thales Mileſius dixit aquam eſſe rerum omnium principium. Senſus eſt , q.d. latet eos quòd cœli & terra conſiſtant Dei verbo , ac proinde quòd eodem Dei verbo occidere & aboleri poſſint. Sicut enim C Deus dicendo , *fiat lux* , cœli , ſol , &c. ea creauit, fecítque vt eſſent & conſiſterent ; ita pariter dicendo : non ſint amplius , vel deſinant eſſe , ilicò illa non erunt & eſſe deſinent : imò ſi Deus dumtaxat ſuum verbum , manúmque ſubducat , ita vt ampliùs non dicat , *fiat lux* , cœli, ſol, &c. hoc ipſo omnia eſſe deſinent. Res enim omnes ita à Deo ab initio creatæ ſunt , vt continuò ab eo conſeruari , ſuúmque eſſe accipere , ac velut continuò creari debeant : pendent enim à Deo , vti radij pendent à ſole. Quare conſeruatio rerum in Deo non eſt aliud , quàm continuatio creationis , ſiue continua rerum creatio. Porrò cœlos & terram propriè accipe , non autem materiam primam, vti D videtur velle S. Auguſtinus lib. 1. de Geneſi contra Manich. cap. 7. nec enim materia prima creata eſt informis, ſed cum forma cœlorum & terræ. Rurſum cœli non ſolùm aërem, vt vult Beda & alij, ſed & veros cœlos ſignificat.

Aqua rerum
principium.

Terra de aqua & per aquam conſiſtens.] Quæres, quomodo hoc ſit verum ? Reſp. Primò OEcum. *Duo* , inquit , *ſunt elementa* (per quæ Deus perdidit & perdet impios cum mundo) *quæ vniuerſi machinam maximè continent & cohærentem conſeruant , aqua & ignis , ex quibus reliqua duo etiam exiſtunt. Nam aër ex aquarum exhalatione , terra ex earum concretione conſiſtit.* Verùm terra initio mundi per ſe creata eſt, non ex aqua, vt patet Geneſ. 1. v. 1.

Terra ex
aqua & per
aquam conſiſtit, qua ratione.
Reſp. 1.

E Quare ſecundò meliùs idem OEcum. terra, ait, dicitur ex aqua & per aquam conſiſtere , *quia aqua continet terram velut gluten quoddam quod ipſi adeſt, quod niſi ipſi contingeret , neceſſe eſſet illam diſſolui & ferri in aerem.* Aqua ergo terram quaſi gluten compingit & conglutinat, vt vna eius pars alteri velut compacta cohæreat. ita Philo lib. de mundi opificio , qui ait aquam miſceri terræ, tum vt eam conglutinet, tum vt eam fertilem & animantium vſui aptam reddat. Vnde nonnulli hæc referunt ad fontes & flumina , quibus quaſi venis terra irrigatur , ne redigatur in puluerem. Tertiò , alij aiunt terram eſſe de aqua , quia ab aqua ita dirempta eſt, vt ſeparatum ab ea globum efficiat. Verùm hoc 2. 3.

doctio

doctiores Mathematici ex eclipſibus, aliiſque ex-
perimentis confutant, probántque ex aqua & ter-
ra vnum globum conflari, vt vnum ſit totius mun-
Genuinè. di centrum. Vide noſtrum Clauium in Sphæra.
Quartò & genuinè, terra *de aqua*, Græcè ἐξ ὕδατος,
id eſt, *ex aqua*, conſiſtit, quia ſcilicet primo die
mundi terra tota operiebatur aquis, ita vt non ap-
pareret, & nuſquam eſſe videretur: tertio verò
die mundi Deus aquas à terra ſeparauit, & in
vnum locum congregauit, Geneſ. 1. v. 2. & 9. tunc
ergo terra ex aqua quaſi enatans & emergens ap-
paruit, ſéque eſſe & exiſtere propalam demonſtra-
uit. Neque aliud vult Script. Pſalm. 23. 2. cùm ait,
quòd Deus *ſuper maria fundauit eam*, ſcilicet ter-
ram. Senſus enim eſt, q.d. Deus fecit terram emi-
nere & apparere ex aquis & mari. Ruſum *ex*
aqua, quia Deus fecit vt terra quoad littora ali-
quatenus altior eſſet extremitatibus maris vici-
ni, vt ex iis quaſi celſior extare & caput attollere
videatur.

Dices, quomodo S. Petrus ait terram non tan-
tùm ex aqua, ſed & per aquam conſiſtere? Reſp.
per aquam, id eſt, in aqua media, aut inter aquas
medias iam ſegregatas, & varias partes terræ vn-
dequaque ambientes, terra ipſa conſiſtit, quod
Galli dicunt *en l'eau, parmi l'eau*. τὸ ergo *per aquam*
explicat illud τὸ *ex aqua*, & cum eo penè vnum
idémque eſt. Nam τὸ *ex aqua*, ſignificat terram ex
aqua extare & eminere: τὸ verò *per aquam*, ſignifi-
cat eam non ita eminere vt ſit ab aqua ſeparata,
ſed potiùs aquam ei eſſe immixtam, inſperſam &
inſertam, ſicut homini pituita & ſanguis per ve-
nas immixtus & inſertus eſt. Secundò *per aquam*,
quia terra per ſe arida & diffluens, per aquam quaſi
viſcum & gluten conglutinatur & compaginatur,
vt in vnum globum cum ea coaleſcat, vti paulò
antè dixi. Licèt enim terra elementorum & cor-
porum ſit infima, tamen Deus ita digeſſit aquas,
vt terra iis circumpoſita & impoſita videatur.
Oceano enim circumſepta, & tot fluminibus paſ-
ſim ſcaturientibus irrigua, per aquas quaſi con-
ſtringi, humectari, coaleſcere, fœcundari & viui-
ficari videtur. Meminit aquarum S. Petrus, pro-
pter diluuium ex aquis natum, de quo ſermonem
ſubdit. Denique noſter Leſſius de Attribut. diuin.
lib. 13. cap. 20. τὸ *ex aqua* refert ad cœlos, τὸ verò
per aquam ad terram, explicátque de diuiſione
aquarum ſuperarum ab inferis, Geneſ. 1. 6. q.d.
Cœli ex aquis cōditi. *Cœli conſtituti ſunt ex aquis*, quia Deus initio mun-
di conſtituit, fecítque firmamentum (putà cœ-
lum) quod medium conſiſteret, diuideréetque aquas
ſuperas ab inferis, itaque ex vtriſque extaret, &
ab vtriſque ſeparatim conſiſteret: *terra verò conſti-*
tuta fuit per aquam, quando aquas quæ erant ſub
firmamento congregauit in vnum locum, & per
medium aquarum apparuit arida. Similis traiectio
Hebraica eſt Pſalm. 67. 9. & Pſalm. 112. v. 5. & 6.
& alibi. Eadem eſt huic loco appoſita, ac ſignifi-
cat cœlos ex aquis non tantùm extare, ſed & eſſe
factos, vti explicat S. Clemens lib. 1. Recogn. qui
aſſerit id ſe accepiſſe ex ore S. Petri. Quare hæc ex-
poſitio videtur planè eſſe ex mente S. Petri, ac ge-
nuina, vt τὸ *ex aqua* referendo ad cœlos, τὸ verò
per aquam referendo ad terram, ſic exponas, q.d.
cœli primitus ex aqua à Deo creati verbo Dei con-
ſiſtunt, terra verò per aquam ei immixtam eodem
Dei verbo firma conſiſtit. Sic Cantic. 1. 5. cùm di-
cit ſponſa: *Nigra ſum, ſed formoſa, ſicut tabernacula*
Cedar, ſicut pelles Salomonis, ita hæc per traiectio-
nem reſpectiuè combinanda, & explicanda ſunt.

A q. d. *Nigra ſum ſicut tabernacula Cedar, ſed formoſa*
ſicut pelles Salomonis.

Conſiſtens Dei verbo.] dicente: *Fiat lux, fiant lumi-*
naria, &c. Geneſ. 1. v. 3. Hoc eſt quod ait Pſaltes:
Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius om-
nis virtus eorum, Pſalm. 32. 6.

Per quæ.] cœlos & terram, dantes aquas diluuij, Vers. 6
quæ antiquas ſuas ſedes repeterent (occupando
ſcilicet, & operiendo rurſum totam terram) quibus
Domini imperio ceſſerant, Geneſ. 1. 9. repeterent
eas, inquam, nouo miraculo, ad vlciſcendum im-
piorum terrigenarum ſcelera. Reſpondet enim il-
luſorum obiectioni, dicentium v. 4. omnia perſe-
uerare ſic ſicut initio creata ſunt, ac proinde nul-
B lum eſſe, vel fore ſcelerum iudicem & vindicem.
Hoc confutat, dicens, fuiſſe Deum impiorum vin-
dicem, cùm omnes aquis diluuij merſit & perdi-
dit: ſed hoc, inquit, latet eos, quia id neſciunt, vel
ſcire nolunt.

Aquis inundatus periit.] Pro *inundatus* Thomas
Anglicus per paragramma legit *mundatus*. hoc ve-
rum, ſed mendoſum.

Cœli autem qui nunc ſunt, & terra eodem verbo repo- Vers. 7.
ſiti ſunt igni reſeruati.] Eſt antitheſis explens vim
argumenti: opponit enim terræ & cœlis qui erant
priùs, Græcè ἔκπαλαι, id eſt, *priſcis*, olitanis, anti-
quis, terram & cœlos qui nunc ſunt, putà moder-
nos, quòd ſicut illi pereunte mundo perierunt
C communi diluuio aquarum, ita hi peribunt dilu-
uio ignis in conflagratione mundi, vlciſcente Deo
hominum ſcelera per ignem, ſicut olim ea vltus
fuit per aquam, ac proinde expectandum eſſe ſin-
gulis, ac metuendum hoc eius iudicium & vindi-
ctæ ſupplicium. Porrò cœli qui priùs erant perie-
runt diluuio, non toti, ſed quoad partem imam &
citimam terræ, putà quoad aërem tam infimæ
quàm mediæ regionis. Aqua enim diluuij exceſſit
omnes montes (ac proinde & mediam aëris regio-
nem) quindecim cubitis, Geneſ. 7. 20.

Eodem verbo.] ſcilicet eodem Dei imperio &
iuſſu, quo olim aquis diluuij obruti ſunt, *repoſiti*
ſunt, τεθησαυρισμένοι εἰσί, id eſt, quaſi in theſaurum
D diuinæ prouidentiæ, iuſtitiæ & vindictæ recondi-
ti ſunt, ſcilicet *igni reſeruati*, vt ſequitur. Malè
ergo Hugo & Dionyſ. τὸ *repoſiti ſunt*, interpretan-
tur *iterum poſiti ſunt, & in priſtinum ſtatum reſtituti*.
Sicut ergo peccator theſaurizat ſibi culpam, ita
Deus theſaurizat ei pœnam. Habet enim in the-
ſauris ſuæ omnipotentiæ & prouidentiæ infinita
ſuppliciorum genera, quibus culpas hominum pro
meritis plectat & puniat. Vnde Paulus ait, quòd
peccator *theſaurizat ſibi iram in die iræ & reuelatio-*
nis iuſti iudicij Dei, Romanorum 2. v. 4. & ſeq. & Ia-
cobus cap. 5. v. 3. *Theſaurizaſtis*, ait, *vobis iram in no-*
uiſſimis diebus.

Igni reſeruati.] de quo Pſaltes Pſalm. 96. 3. *Ignis*
E *ante ipſum præcedet*. & Paulus 2. Theſſal. 1. 8. *In reue-*
latione Domini Ieſu de cœlo, cum Angelis virtutis eius,
in flamma ignis dantis vindictam iis qui non nouerunt
eum. Quin & Sibylla libr. 2. Oracul. de hoc igne Ignis conflagrationis mundi.
conflagrationis ita canit:

Tunc ardens fluuius cœlo manabit ab alto
Igneus, atque locos conſumet funditus omnes,
Terrámque, Oceanúmque ingentem & cærula Ponti
Stagna, lacus, fluuios, fontes, Ditémque ſeuerum,
Cœleſtémque polum, cœli quoque lumina in vnum
Fluxa fluent, forma deleta prorſus eorum:
Aſtra cadent etenim de cœlo cuncta reuulſa.

Et in eandem ſententiam Ouidius hæc ſcribit:

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus,

Quo mare, quo tellus, quo rectaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Hinc diſce quanta ſit grauitas ſcelerum, quantaque eorum erit pœna & vindicta: ob illa enim totus hic mundus conflagrabit, ſicut olim ob eadem conflagrauit Sodoma totaque Pentapolis.

[In] iudicium [p]ræibit, an [s]equetur.

In diem iudicij & perditionis impiorum hominum.] Quæres primò: an ignis hic præcedet iudicium, an verò ſequetur? S. Auguſt. 20. ciuit. c. 16. & 30. cenſet ſecuturum. Accedunt Proſper, Anſelmus & alij quos citat & ſequitur Suarez 3. p. tomo 2. diſput. 57. ſect. 1. qui cenſent conflagrationem mundi futuram poſt iudicium ad hoc, vt per illam planè expietur mundus ab omnibus omnino ſceleribus, etiam maledictis & blaſphemiis à reprobis in iudicio committendis. Verùm communior ſententia Doctorum eſt, hunc ignem præceſſurum Chriſtum iudicem, eiúſq; iudicium. Rationes ſunt.

[R]eſp. præ[ib]it.
[P]rob. 1.

Prima, quia id clarè dici videtur Pſalm. 90. 3. *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Annunciauerunt cæli iuſtitiā eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.* quibus verbis planè ſignificatur, quòd ignis hic præcedet, omniaque exuret, deinde ſequetur Chriſtus iudex ac

2\. peraget iudicium. Secundò, quia homines qui in fine mundi viui reperientur, hoc igne examinabuntur, & à leuibus culpis purgabuntur, iuxta illud 1. Corinth. 3. 13. *Vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit.* &: *Saluus erit, ſic tamen quaſi per ignem*; ibi enim loqui Apoſtolum de die iudicij (hunc enim vocat diem Domini) & igne conflagrationis mundi, ibidem oſtendi. Homines autem purgabuntur non poſt reſurrectionem & iudicium (licet id de nonnullis cenſuerit Cæſarius Arelat. hom. 1. in illud 1. Corinth. 3. *Saluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.*) ſed antè, vt planè purgati poſſint cum aliis rapi obuiam Chriſto in aëra, ſtatímque à Chriſto beari, glorificari, & cum illo in cœlum conſcen-

3\. dere. Tertiò, quia decet Chriſtum glorioſum non deſcendere in orbem, niſi iam per ignem purga-

4\. tum & expiatum. Quartò, quia hic ignis quaſi lictor aſſiſtet Chriſto iudici, vt reprobos percellat & puniat, vtque prolata à Chriſto in eos damnationis ſententia, ilicò eos abripiat, ſecúmque conuoluat in tartara. Hoc enim ſignificat hîc S. Petrus cùm ait, hunc ignem reſeruari in diem iudicij & perditionis impiorum, & Eccleſia dum canit in officio defunctor. *Libera me Domine de morte æterna in die illa tremenda, quando cœli mouendi ſunt & terra, dum veneris iudicare ſeculum per ignem.* & Tertul. vel potiùs Nouatian. lib. de Trinit. c. 8. *Ad igneum*, inquit, *iudicij diem mundus iſte feſtinat.* quibus verbis ad hæc S. Petri alludit. & S. Auguſt. lib. 50. homil. hom. 16. vbi ex S. Paulo docet vniuſcuiuſque opus igne probandum.

Ordo conflagrationis mūdi ac iudicij.

Hic ergo videtur futurus ordo & ſeries conflagrationis & conſummationis mundi. Primò, Deus per Angelos excitabit ignem, quo conflagrabit mundus: eodem occidentur omnes homines, ſed cruciabuntur & purgabuntur ij duntaxat, qui culpas habent & purgatione indigent, quiſque magis vel minus pro meritis cuiuſque. Secundò, Archangelo tuba inſonante: *Surgite mortui, venite ad iudicium*, omnes è morte & cinere reſurgent, & ab Angelis rapientur in vallem Ioſaphat, vt ibi à Chriſto iudicentur. Tertiò, iudicium omniū & ſingulorum peraget Chriſtus, móxque ignis hic reprobos ab eo iudicatos & damnatos ſecum rapiet in tartara. Quocirea videtur ignis hic fore ſimilis & eiuſ-

A dem naturæ cum igne gehennæ; illi enim aſſociabitur, in eamque deſinet. Atque hac ratione tunc ignis hic expiabit mundum a maledictis, & blaſphemiis reproborum cómiſſis in die iudicij, quia ipſos abripiet in tartara, vt non ſit opus alia expiatione aut combuſtione mundi. Hinc de eo canit Sibylla Erythrea:

Decidet è cœlo igniſque & ſulphuris amnis,

vt ſit ſimilis igni inferni, qui eſt ſulphureus, vt patet Iſaiæ 30. 33. Apocal. 20. 9. & alibi.

Ignis huius effectus.

Quæres ſecundò, quos effectus operabitur hic ignis? Reſp. Primò, ſeruiet Chriſto, vt eius maie- 1.
ſtatem tum diuinam, tum regalem & iudiciariam in eius humanitate repræſentet & condecoret.
B Ignis enim eſt index diuinitatis. vnde paſſim in Script. Deus apparuit & repræſentatus fuit per ignem, vti oſtendi Exodi 3. 2. & 19. 18. Rurſum regibus præferebatur ignis, quaſi ſymbolum potentiæ & vindictæ, vti dixi Ierem. 1. 13. Ignis ergo hic præuius oſtendet, & quaſi muta voce clamabit Chriſtum eſſe Deum, & quà hominem eſſe Regem & iudicem vniuerſorum.

Secundò, ignis hic diſſoluet omnia corpora 2.
mixta in elementa. cùm enim illa ad vſum temporalis vitæ hominum condita ſint, ceſſante illa vita nulli erunt vſui, ac proinde reſoluenda ſunt in ſua principia, ex quibus ſunt compacta, & ſuis elementis reſtituenda. ita noſter Leſſius lib. 13. de
C diuin. attrib. c. 20. qui idipſum de omnibus omnino mixtis affirmat: licèt nonnulli id negent, cenſeántque quædam reſeruanda, ac nominatim paradiſum terreſtrem in vſum paruulorum qui defuncti ſunt ſine Baptiſmo in peccato originali; hos enim cenſent victuros in hoc mundo per totam æternitatem, de quo plura v. 10. & 13. verùm omnia exurenda eſſe diſertis verbis aſſerit S. Petrus in fine v. 10.

Tertiò, ignis hic purgabit iuſtos tunc viuentes 3.
qui aliquid culpæ, vel pœnæ luendum & expiandum habebunt, vti docet S. Paulus 1. Corinth. 3. 13. iuſtos verò plenè purgatos vel non attinget; vel potiùs attinget quidem, ſed non affliget, niſi
D quantum mors naturalis naturaliter morientem affligere ſolet: igne enim hoc morientur omnes, etiam iuſti, niſi dicas Deum iuſtos non igne, ſed alia faciliore morte affecturum. Certè igne omnes morituros docet S. Bonauent. in 4. diſtinct. 47. quæſt. vlt. & inſinuat S. Auguſt. hom. 16. inter 50. *Hi*, ait, *qui temporalibus pœnis digna geſſerunt (de quibus Apoſtolus dicit: Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem) per fluuium igneum, de quo Propheticus ſermo memorat (& fluuius igneus currebat ante eum) per fluuium, inquam, igneum, & vada feruentibus globis horrenda tranſibunt: quanta fuerit peccati materia, tanta erit & tranſeundi mora: quantum exegerit culpa, tan-*
E *tum ſibi ex homine vindicabit quædam flamma rationalis diſciplina: & quantum ſtulta iniquitas ſuggeſſerit, tantum ſapiens pœna deſæuiet. Vbi notandum ait Leſſius loco iam citato, hunc ignem quaſi ratione præditum, ſingulos cruciaturum plus vel minus, pro culpa vel reatus quantitate: quia aget vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, manu potentia illius applicatum, vt etiam docet S. Thomas in 4. diſt. 47. verſus finem, vbi dicit omnes quidam tam bonos, quàm malos hoc igne perimendos, & in cinerem vertendos, ſed bonos in quibus nihil purgandum, nullum dolorem ſenſuros; malos grauiter cruciandos; bonos verò in quibus aliquid purgandum, ſenſuros cruciatum ex illo igne plus, vel minus pro meritorum diuerſitate. Idem modo ſeruatur in igne Purgatorij: ſæuit enim*

ignis

ignis ille in eos qui purgantur, pro delictorum grauitate & reatus magnitudine.

4. *Quartus effectus erit, mundi expiatio. eſt enim hic mundus veluti templum diuinitatis, quod Deus ad ſuum cultum & honorem condidit & ſanctificauit. Hoc templum per infinita hominum & dæmonum peccata, per ſpurcitias carnales & ſpiritales multis ſeculis fuit inquinatum: vnde priuſquam renouetur ad ſtatum gloriæ, expiandum erit: quæ expiatio ſicut olim facta eſt per aquam, ita nunc fiet per ignem, qui aptiſſimus eſt ad hunc effectum.*

Myſticè, ignis hic repræſentabit igneum, id eſt, ſincerum, clarum, exactum, acre & efficax fore hoc Chriſti iudicium, iuxta illud Daniel. 7. v. 10. *Fluuius igneus rapidúſque egrediebatur à facie eius.* B & Apocal. 1. 14. *Oculi eius tanquam flamma ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco*, &c. &, *de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.* &, *facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua.*

Ex hoc igne, eiúſque fide & doctrina Gentiles Chriſtianis factionis & ſeditionis crimen obiiciebant, quòd ſcilicet toti orbi minarentur incendium, eíque ruinam molirentur, inquit Minutius in Octauio; quin & Martinus Polonus in Chron. narrat Neronem Chriſtianos omnes iuſſiſſe cremari, Paulum verò eorum magiſtrum capite plecti, eo quòd prædicaret mundum igne periturum; licèt alij alias perſecutionis Neronianæ cauſas, eáſque probabiliores afferant.

VERS. 8. Mille anni Deo ſunt dies vnus.

C *Vnum verò hoc non lateat vos chariſſimi, quia vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus.*] Eſt occupatio; occurrit enim obiectioni: Si Chriſtus venturus eſt ad iudicium, cur tam-

1. diu tardat, cur tamdiu ſcelera tolerat, cur tamdiu ſuos ab impiis affligi ſinit? Reſpondet primò, omne hoc tempus licèt nobis longum videatur, tamen eſſe breue coram Deo, imò eſſe quaſi diem vnum ſi cum Dei æternitate conferatur. *Æternitas enim Dei eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio*, ait Boët. 3. de Conſolat. & S. Cæſarius frater S. Gregor. Nazianz. Dialog. 3. *Apud Deum*, ait, *veſpere carens & vnicus dies eſt tota æternitas.* D Quare Æternitas eſt quaſi vnum indiuiſibile nunc, durans ſemper & conſtans, ideóque in ea mille anni noſtrates ſunt quaſi dies vnus, & dies vnus in ea eſt ſicut mille anni noſtrates: quia in ea nulla eſt ſucceſſio, nil præterit, nil aduenit; ſed ipſa eſt quaſi vna dies perpetua & conſtans, coëxiſtens omnibus ſeculis, circa quam ſtantem & immotum voluuntur, labuntur & prætereunt omnia tempora. ita OEcum. *Apud Deum*, inquit, *qui infinitus eſt, & eſſentiæ pelagus incircumſcriptum, nihil protenditur, ſed mille anni perinde atque vnus dies ſunt apud ipſum. Aut potiùs iuxta Dauid, neque dies multiplicatio eſt. ait enim: Mille anni in oculis tuis Domine tanquam dies heſterna quæ præterijt.* q. d. mille anni apud te ſunt quaſi vna dies, imò vnum nunc æternitatis. E

2. Secundò & meliùs Gagneius, q. d. apud Deum mille anni ſunt quaſi dies vna, & viciſſim dies vna quaſi mille anni; quia apud Deum nulla, vel exigua eſt diſtantia inter diem vnum & mille annos: mille enim anni apud eum, vtpote immenſum & æternum, adeò ſunt exigui, vt videantur eſſe quaſi dies vna: nam mille anni diſtant ab æternitate Dei quaſi tantum, quantum diſtat dies vna, putà in infinitum: æquè ergo quaſi ab ea diſtant, ac proinde inter ſe æqua & æqualia videntur: perinde ac qui in alto monte conſiſtens, ſi eminus videat puerum cum viro, non ſecernit puerum à viro, ſed videt eos quaſi quid vnum & æquale. Sic

A qui in cœlo conſiſtunt, non diſtinguũt in terra homines ab arboribus, ſed vident vtroſque modicos, exiles, & quaſi æquales, vti nos videmus ſtellas paruas & magnas quaſi æquales, nec inter eas diſtinguimus vt magnitudinis differentiam, quæ maxima eſt, diſcernamus. Vnde Irenæus ſub finem lib. 5. ait quoſdam putaſſe idcirco intentatum fuiſſe Adamo: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris*, Geneſ. 2. 17. quia ſic reuera accidit. Poſt eſum enim pomi vetiti Adam viuendo non expleuit diem vnum, quia ad milleſimum annum (qui coram Deo eſt quaſi dies vnus) non peruenit. Tertiò, magis appoſitè, q. d. Deo obiectiuè præ- 3. genuinè.
ſens eſt tam vnus, quàm mille anni, Dei oculi & B obtutus conſpiciunt tam diem vnum, quàm mille annos. Deus enim omnia etiam minima cernit, peruidet, prouidet, diſponit vt vnus dies alteri, vnus annus alteri ſuccedat, & exiſtat tempore à ſe definito. Quare ne dubitetis quin & diem iudicij præſentem habeat, intueatur, & tempore à ſe definito exhibebit, faciétque apparere & exiſtere. Æquè enim omnia tempora, tam longa quàm breuia, Deo & eius æternitati ſunt præſentia, vt æquo interſtitio omnia & ſingula diſponat: quare non tardat Dominus promiſſionem ſuam de die iudicij, de præmiis bonorum & pœnis malorum, quia eam congruo tempore à ſe diſpoſito eſt exhibiturus. Citat S. Petrus Pſalm. 89. 4. vbi Pſaltes gra- C phicè depingit breuitatem vitæ noſtræ, aitque: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna quæ præterijt: &* (tanquam) *cuſtodia in nocte, & tanquam ea quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Manè ſicut herba tranſeat, manè floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret & areſcat.* q. d. Mille anni vitæ noſtræ, quanti penè fuere Mathuſalem (vixit enim ipſe 969. annis) ſunt apud Deum quaſi dies heſterna, imò ſunt quaſi vna vigilia noctis quæ tribus tantùm horis conſtat, imò anni hominum ſunt quaſi ea quæ pro nihilo habentur. Quare vita hominum eſt quaſi herba quæ manè viret & floret, veſpere areſcit & decidit. Audi S. Hieron. in Pſalm. 89. *Videte quid dicat. O breuis æternitas! Adam* D *ille propagator noſter, qui vixit nongentis & triginta annis: etiam ille Mathuſalem, qui vixit nongentis & ſexaginta quinque annis. Fac quòd vixerit mille: ad comparationem æternitatis tuæ, quod grande fuerit, breue eſt. Quid enim prodeſt grande eſſe quod finem habet? Mille anni noſtri antequam offenderemus, vna dies apud te erat. Quid dico vna dies? Vna vigilia noctis.* & inferiùs: *Quoniam omnes dies noſtri defecerunt. Cucurrit ætas, & dum ignoramus, grauiter perimus. Et hoc ipſum quod loquimur, de morte eſt, & non intelligimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur. Videte quid dicat. Quomodo aranea quæ mittit fila, & huc illúcque diſcurrit, & texit tota die, & labor quidem grandis eſt, ſed effectus nullus eſt: ſic & vita hominum huc illúcque* E *diſcurrit. Poſſeſſiones quærimus: diuitias apparamus: procreamus filios: laboramus: in regna ſuſtollimur, & omnia facimus. & non intelligimus quia araneæ telam teximus. Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta annis. Vbi ſunt mille anni? In ſeptuaginta annis contracti ſumus. Si autem multum, octoginta. Si autem plus vixerimus, iam non eſt vita, ſed mors. Si autem in potentatibus, octoginta anni. Quem enim inuenies octogenarium eſſe & ſanum? Dicit & Græca ſententia: Senectus ipſa morbus eſt. Et ampliùs eorum labor & dolor. Quicquid plus fuerit, non eſt vita, ſed dolor.* Huc faciunt S. Baſil. ac Theod. in Pſalm. 89. qui ſic explicant, q. d. *Exigua & calamitoſa eſt hæc noſtra vita: apud te verò qui æternus & ſempiternus es, etiam*

mille

mille annorum numerus vni diei ſimilis eſt. & Caſſiodorus ibidem: *Non,* inquit, *vel ipſi vni dies præſenti, ſed præterito comparatur tam longiſſimus ordo ſeculorum.* & Eugubinus ibidem: *Eſt ſermo*, ait, *Dei ad homines,* q.d. *Quid ſtruis, qua fretus ſpe viuis? qui ſi vel mille annos, id eſt, pluſquam primus genitor qui* 930. *annos traiecit, ipſe viueres, omnis hæc ætas, quia moriendum tandem eſt, erit tibi velut vna dies heſterna elapſa. Quòd ſi humana vita eſt particula temporis, tempus breuiſſima pars æternitatis, quid erit, quicquid vnuſquiſque hominum viuit ante oculos Dei? Nam, vt ait Plato & Ariſtot. nec dies eſt, nec annus, nec menſis apud Deum, qui eſt ſupra ſolem temporis genitorem, nec tempore poteſt intercipi.*

B Egregiè Plinius lib. 21. cap. 1. *Flores natura in diem gignit: magna hominum admonitione, quæ ſpectatiſſimè floreant, celerrimè marceſcere.* lege poëma Virgilij de Roſa:

Quàm longa vna dies, ætas tam longa roſarum.

Sapientiſſimè itaque Naziãzenus oratione in laudem Cæſarij: *Inſomnium ſumus inſtabile, ſpectrum quod veſtigium non habet: puluis, vapor, ros matutinus, flos pro tempore naſcens atque marceſcens.*

Neque ſunt meliore conditione, vel Imperatores, vel Reges: quippe & ipſi homines nati: Eccleſiaſt. 10. 12. *ſic & Rex hodie eſt, & cras morietur.* Cui accinit Senecæ chorus in Thyeſte poſt Act. 3.

Ima permutat breuis hora ſummis.
C *Ille qui donat diadema fronti,*
Quem genu nixa tremuere Gentes,
Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.

Perpende quàm momentanea ſit regalis felicitas. vnde meritò celebratur verſus ille Euripidis, quẽ recitat Plutarchus in libello cõſolatorio ad Apollonium: *Non eſt ſtabilis felicitas, ſed in diem durans.* Quo in loco Demetrius Phalereus Poëtam alioqui laudatum, reprehendiſſe legitur, qui nõ vnum diem, ſed temporis punctum dicere debuerit. Cauſam acutè reddit Seneca lib. 7. naturalium Quæſtionum cap. 32. *Fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit: in*
4. D *puncto fugientis temporis pendeo.* Denique Alcazar in Apocal. c. 1. v. 3. aliter explicat, vrgétque τὸ *apud Dominum*, quaſi ſermo ſit de beatis: hi enim cùm fruantur beata æternitate, mille annos æſtimant quaſi vnum diem. Itaque *mille anni apud Dominum ſicut dies vnus*, ſcilicet, quia vnicuique appropinquat mors: poſt mortem autem fideles & ſancti fruuntur Dei beatitudine, quæ menſuratur æuo, vel æternitate, non tempore; túmque parum aut nihil curant, quòd dies iudicij mille annos differatur: quia *mille anni apud Dominum* (*putà in vita beata*) *ſicut dies vnus.* Agit ergo Petrus de iis qui ſunt apud Dominum: alioquin enim ſi ageret de iis qui viuunt in hoc tempore, illúdque compara-
E ret cum æternitate, q. d. expecta pauliſper tu quicunque tribularis, quia citò viſitaberis, ſcilicet poſt mille annos (hi enim apud Deum ſunt dies vna) videretur potius eſſe irriſio, quàm conſolatio humanæ infirmitatis: ita ipſe ſatis appoſitè & connexè.

Symbolicè.
1. Symbolicè multi ſic explicant, q.d. mundus ſtabit per ſex millia annorum, quia ſex diebus creatus eſt: dies autẽ vnus pro mille annis apud Deum computatur: ſex dies ergo noſtri faciunt apud Deum ſex millia annorum. Audi S. Hieron. Epiſt. ad Cyprian. *Ego arbitror ex hoc loco mille annos pro vna die ſolitos appellari, vt ſcilicet quia mundus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus tantùm annorum cre-*
A *datur ſubſiſtere, & poſtea venire ad ſeptenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur ſabbatiſmus, & circumciſionis puritas redditur: vnde & octo beatitudinibus bonorum operum præmia promittuntur.*

Hæc opinio alia ſolidiora habet fundamenta, ideoque multorum eſt Patrum & Doctorum: vnde probabilis eſt, nec temeritatis argui poteſt, vti oſtendam Apocal. 20. 5. ac planè diuerſa eſt à Chiliaſtarum ſententia, quam Beda de ratione temp. c. 66. hæreticam appellat.

Rurſum Ioan. Ferdinandus in Theſauro Script. 2.
verb. *Dies*, num. 40. citat S. Auguſt. ſic explicantem. Dies vna apud Dominum eſt ſicut mille anni, id eſt, dies vna pœnæ in Purgatorio adeò acerba
B eſt, vt æquiparetur pœnæ mille annorum huius vitæ. Teſtis eſt ille miles, qui cùm horam tantùm vnicam fuiſſet in Purgatorio, putauit ſe ibi fuiſſe annos plurimos, de quo S. Antoninus 4. parte tit. 14. c. 10. §. 4.

Tempus enim breue in grauiſſimis doloribus, videtur eſſe longiſſimum. Denique nonnulli olim ſic explicuerunt S. Petrum, q.d. dies iudicij vt exactum de ſingulis fiat examen, durabit per mille annos: quare ſancti qui habebunt aliquas culpas leues, per mille annos igne purgabuntur vt eas expient. Verùm hos rectè refellit Beda: *Sed hi*, ait, *non vident quanta ſit impudentia credere, quod tantus perfectorum & iuſtorũ cœtus receptis in ictu oculi cor-*
C *poribus beatis & immortalibus, per mille annorum ſpatia debeat in aere, vel in terra finem expectare iudicij, & tunc demum præparatus ad integrum ſocijs, diu expectatam audire ſententiam: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum.* Simile fuit de annorum iudicij centuriis delirium Mahometi, quod refert & confutat Dionyſ. Carthuſ. lib. 3. confut. Alcorani c. 15. & ſeq.

Tropol. Hinc concipe, æſtima & pondera quanta ſit breuitas temporis humani, & quàm longa Dei & Sanctorum æternitas: nam, vt ait S. Ephrem tom. 1. ſerm. adhort. ad pietat. *Mille anni huius ſeculi in æterno & incorruptibili illo mundo tantam habent comparationem, quantam minima arena maris cum tota* — Tropol. de æternitatis prolixitate.
D *arena eiuſdem.* Speculum Exemplorum diſtinct. 9. c. 65. narrat monachum quendam in choro canentem verſum iam dictum: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præterijt*, mirantem quomodo id verum eſſet, meditabundum egreſſum in nemus, ibi audiiſſe aniculam ſuauiſſimè canentem, quæ eum demulſit & detinuit per trecentos annos ſine cibo, potu, ſomno: auolauit illa deinde, ac ipſe rediens ad ſe, reuerſus ad monaſterium & chorum quaſi tertiam einſdem diei cantaturus (putabat enim adhuc eundem diem, quo è choro exirat, perdurare) vidit alios monachos, alium chorum, omniaque alia. Abbas ſciſcitatus nomen monachi, reperit in chronicis monaſterij
E eum ante trecentos annos vixiſſe, & choro exiſſe, nec amplius cõparuiſſe: ſumpſit deinde monachus S. Synaxin, & ilicò expirauit, & ad gloriam cœleſtem, cuius melodiam & gaudia prælibarat, euolauit. R.P. Franciſcus Coſterus hiſtoriam hanc diligenter inueſtigauit, comperitque reuera accidiſſe in monaſterio Affligimenſi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio ſitũ eſt inter Bruxellas, & Aloſtum, vti ipſe mihi olim in Belgio affirmauit. Sicut ergo S. Benedictus eleuatus in Deum Deique immenſitatem, vidit ſub ea totum mundum inſtar globi collectum; ita qui eleuatur in æternitatem Dei, ſub ea videt omnia tempora collecta eſſe inſtar vnius diei, imò inſtar puncti. Cauſam dat S. Greg. 2. dialog.

2.dialog.cap.35. *Quia videnti Deum*, inquit, *anguſta eſt omnis creatura. Quamlibet enim parum de luce creatoris aſpexerit, breue ei fit omne quod creatum eſt. Lux enim interior qua videntis animum ad ſuperiora rapuit, ei quàm anguſta eſſent omnia inferiora mõſtrauit.*

Hæc ruminemus, hæc profundè meditemur, vt à vanitate ad veritatem, à breuitate ad æternitatem, non miſeram, ſed beatam tranſire mereamur. Ita ea ruminabat Thomas Morus Angliæ Cancellarius & Martyr, qui ab Henrico VIII. Rege Angliæ omnibus machinis oppugnatus, ac tandem per vxorem, ſuam ſortem miſeram lamentantem, & promittentem aliam lautiſſimam, ſi Regis votis ſe accommodaret, reſpondit: *Et quanto tempore illa ſorte lauta ô vxor fruemur?* cúmque illa diceret, *Adhuc facilè ad viginti annos*, reſpondit: *Certè ſtulta es mercatrix. Quid enim ſunt viginti anni ad æternitatem? vis vt viginti annis deliciarum prodigam æternitatem gaudiorum cœleſtium, mihique accerſam æternitatem dolorum infernalium?* ita refert Thomas Staplet. in eius vita. Nihil ergo magnum, niſi æternum: nullum verum bonum, niſi æternum: nullum verè malum, niſi æternum, vt quidam ſanctorum dixit. Nam, vt ait S. Auguſtinus 12. Ciuit. 12. *conſiderent nihil eſſe diuturnum, in quo aliquid eſt extremum; & omnia ſpatia ſeculorum definita, ſi æternitati interminæ comparentur, non exigua exiſtimanda eſſe, ſed nulla.*

Quocirca neruosè Eſdras, vel quiſquis eſt auctor lib.4. Eſdræ cap.2.34. *Expectate*, ait, *paſtorem veſtrum, requiem æternitatis dabit vobis: quoniam in proximo eſt ille, qui in fine ſeculi adueniet. Parati eſtote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Fugite vmbram ſeculi huius: accipite iucunditatem gloriæ veſtræ*, &c. Fluuius enim eſt tota hæc vita, iſque currens, rapidus, præceps, rapiens omnia ſecum. Nam, vt ait Poëta:

Omnia prætereunt more fluentis aquæ.

& Heraclitus: *Vita hominum*, ait, *non aliud eſt quàm flumen*, imò *homo bulla*. & Pythagoras rogatus quid eſſet humana vita? ingreſſus cubiculum ſubitò egreſſus eſt, innuens vitam introitum eſſe & ſimul exitum, aduentum & diſceſſum. Deus verò eſt ipſa immortalitas & æternitas, ideóque noſtræ mortalitatis refugium, ait S. Auguſtinus. Vnde vocatur *Iehoua*, ſiue, *qui eſt*, ſiue, *Ego ſum qui ſum*, Exodi 3. 14. Deus enim eſt ipſum eſſe conſtans, ipſa vnitas, omniúmque rerum ſimpliciſſima & incorruptibilis perfectio. Quòd ſi mille annis ô homo vixiſſes in omnibus diuitiis, deliciis, honoribus & pompis mundi, quid inde iam haberes? omnia præteriiſſent inſtar fluminis: idem erit de reliqua tua vita, quæ modica tibi reſtat: qua exacta morieris, & citaberis ad Dei tribunal, omniúmque dictorum & factorum exacta tibi reddenda erit ratio, vt vel cœlo, vel gehennæ addicaris. Idem eſt de mille annis in pœnitentia, labore & martyrio tranſactis: tranſit enim dolor, manet præmium. Vita ergo tua eſt quaſi momentum vnde pendet æternitas. Viue ergo, ſi ſapis, æternitati. Audi S. Auguſt. in Pſalm. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna quæ præteriit: ideo debemus ad refugium tuum, vbi ſine vlla mutabilitate tu es, ab his prætereuntibus labentibúſque conuerti: quoniam quantumlibet huic vitæ longum tempus optetur, mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſternus eſt qui præteriit; non ſaltem tanquam dies craſtinus qui venturus eſt: ita omnia quæ temporis fine clauduntur, pro tranſactis habenda ſunt*, &c.

Vita ergo noſtra quantumuis longæua æternitati comparata, eſt tantùm vna dies heſterna, ait S. Petrus, & vnum hodie, ait S. Paulus Hebr. 3. 13. ita vt ephemeri, vel hemerobij vocari poſſimus, ſimiles animalculis vna tantùm die viuentibus, de quibus Ariſtot. lib. 1. hiſtor. animalium cap. 5. & Cicero Tuſcul. 1. *Confer*, ait, *noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum breuitate qua illæ beſtiolæ reperiemur.* Spernamus ergo nugas nugarum & vanitates vanitatum, ait S. Auguſt. 8. Confeſſ. cap. 11. cœlo & æternis inhiemus, cruces omnes diurnas velut momentaneas fortiter toleremus, vtpote per quas ad æterna bona tranſimus: nil niſi æternam pœnam & ignem, æquè ac culpam, seriò formidemus: cætera ſiue læta ſiue triſtia flocci æſtimemus, ac per vtraque tendamus, alacriter & conſtanter ad beatam æternitatem. Hoc eſt enim omnis homo.

Non tardat Dominus promiſſionem.] Græcè ὁ κύριος τῆς ἐπαγγελίας, id eſt, *Dominus promiſſionis*, ſcilicet auctor, ſiue qui promiſit: *non tardat*, inquam, præſtare promiſſionem, hoc eſt, id quod promiſit, putà diem iudicij, ad premiandũ bonos, & puniendũ malos; ſed tempore à ſe ſtatuto, quod ipſi breue eſt, licèt nobis longum videatur, cùm exhibebit. VERS. 9.

Sed patienter agit.] Græcè μακροθυμεῖ, id eſt, *longanimiter agit, propter vos.* legit interpres ὑμᾶς, id eſt, *vos*, alij legunt ἡμᾶς, id eſt, *nos*. q. d. ideo differt Deus diem iudicij à ſe promiſſum, non quia tardus eſt, ſed vt det vobis veſtriſque amicis & ſociis ſpatium pœnitendi, *nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Cauſa ergo cur Deus prolonget diem iudicij, eſt Dei longanimitas & amor erga homines peccatores, quia nimirum eos expectat vt reſipiſcant & ſaluentur. Vnde Tigur. clarè vertit: *Haud tardat Dominus, qui promiſit, quemadmodum nonnulli tarditatem exiſtimant: verùm longanimis eſt erga nos, dum non vult vllos perire, ſed omnes ad pœnitentiam recipere, aut complecti, vel venire*; hæc enim omnia ſignificat Græcum χωρῆσαι.

Alludit ad illud Iſaiæ 30. 18. *Expectat Dominus vt miſereatur veſtri, & ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus.* vbi S. Hieronym. *Grandis*, ait, *miſericordia Dei, vt expectet noſtram pœnitentiam.* & ideo maior hominis ingratitudo & impœnitentia, ſi Deo tanta patientia & deſiderio expectanti per pœnitentiam non occurrat: idcirco *quo magis lento ad vindictam gradu diuina procedit ira, tanto tarditatem ſupplicij maiore grauitate compenſabit*, ait Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. Rurſum S. Hieronymus in cap. 2. ad Roman. (vel quiſquis eſt auctor: nam non videtur eſſe S. Hieron. vt ibidem oſtendi) *Ideo*, inquit, *hominibus videtur Deus diu expectare peccantes, quia nos cum parui temporis ſimus, annos centum æternitatem putamus. Ille autem apud quem mille anni pro vno ſunt die, centum annos vnius horæ ſuæ ſpatio non coæquat. Quapropter hoc parum eſt apud eum: cùm etiam homines ſoleant multo tempore correptionem ſperare peccantium.*

Hinc patet Deum velle omnium ſalutem, & nolle alicuius damnationem; ac conſequenter neminem reprobare ante præuiſa eius demerita & mortem in peccato, quæ voluntas in Deo non tantùm eſt ſigni, vt quidam cenſuerunt, ſed etiam beneplaciti, vti ſolidè oſtendit Gabr. Vaſquez 1. p. quæſt. 19. diſput. 83. cap. 2. Prophetæ enim paſſim clamant Deum nolle, imò dolere & iraſci peccatoribus, quòd ſe perditum eant. Hoc eſt quod clamat Paulus: *Deus vult omnes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, 1. Timoth. 2. 4. & Chriſtus: *Non eſt voluntas*, ait, *ante Patrem noſtrum, vt pereat vnus ex*

puſillis

puſillis iſtis, Matth.18.14. & S.Auguſt. *Nefas*, ait, A *eſt Deo aſcribere cauſas peccatorum & ruinarum omnium.* vide eum lib.de artic. ſibi falsò impoſ. c.10. & 13.& Proſperum ad obiect.Gallorum. pluribus idipſum confirmaui Oſee 11.8.

Caluini error de reprobis.

Faceſſat ergo impia Caluini vox in c.9.ad Rom. v.17. & 18. *Deus impios deſtinauit creare vt damnaret.* Audiat ipſe, vt alios taceam, S. Clementem lib.2.Conſtitut.c.55. *Audiuimus*, ait, *ex ore Domini noſtri Ieſu Chriſti, & optimè edocti dicimus, quæ nam ſit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta, quæ nobis per Ieſum Chriſtum declarata eſt, ſcilicet ne vllus pereat, ſed potius omnes homines, cùm ei vno conſenſu crediderint, laudibus eũdem vno animo & ore celebrantes, ijdem in ſempiternum viuant.* Nam, vt rectè notat S.Ambroſ.in 1.Timoth.2. *Vult Deus omnes ſaluos fieri, ſed* B *ſi accedant ad eum: non enim ſic vult, vt nolentes ſaluentur; ſed vult illos ſaluari, ſi & ipſi velint.* Hinc pariter liquet error eorum, qui cenſebant Chriſtum non pro omnibus eſſe paſſum, ſed tantùm pro prædeſtinatis. ita ſenſerunt olim Prædeſtinatiani, Arnob. in Pſal.146.Fauſtus lib.2.de lib.arb.c.14.& 16.Remigius Lugd.lib.cõtra tres Epiſt.trium Epiſcop.& moderni nõnulli. verùm contrariũ docet S.Petrus hîc, S.Paulus, & paſſim S.Script.& Patres omnes.

VERS.10. *Adueniet autẽ dies Domini, vt fur in nocte.*] addunt Græca nonnulla, & S.Paulus 1.Theſſal.5.2. Nota,

Dies iudicij veniet q.fur.

1. propriè non ipſe Chriſtus (hoc enim incongruum & inconcinnum videtur) ſed dies Domini, id eſt, C dies iudicij, iræ & vindictæ, comparatur furi: ita Theoph.in Matth.24.43. *Furem*, ait, *mundi conſummationem nominat, & vniuſcuiuſque mortẽ. Porrò inſinuat Dominus noctu aduentum ſuum futurum. Sicut igitur fur clam venit, ita & meus aduentus, vt negligentes non ſitis.* Quare quod Dominus dicit Apoc.3.3. *Veniam ad te tanquam fur. & neſcies qua hora veniam ad te.* & c.16.15. *Ecce venio ſicut fur*, metonymicè accipe, vt iudex ponatur pro iudicio, diéque vindictæ. q.d. aduentus meus, ſiue iudiciũ & dies vindictæ, erit improuiſus tibique inexpectatus, opprimet te in peccatis ſtertentem, ſicut fur opprimit dormientem. Aut propriè, non quòd ipſe Chriſtus ſit quaſi fur, ſed quòd peccatoribus tam erit im- D prouiſus & noxius, quàm eſt aduentus furis: vnde ipſi eum æſtimabunt & comparabunt furi; iuſti verò eum expectantes & deſiderantes, eum æſtimabunt & comparabunt amico & hoſpiti amantiſſimo. Loquitur ergo ex ſenſu impiorum, qui Chriſti aduentũ horrebunt quaſi aduentum furis: nam, vt ait Chriſtus Matth. 24. 37. *Sicut in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. ſicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes vſque ad eum diem quo intrauit Noë in arcam; & non cognouerunt donec venit diluuium & tulit omnes: ita erit & aduentus filij hominis.*

2. Secundò, multi cenſent diem Domini cõparari furi nocte domũ inuadẽti, eo quòd noctu hic dies E futurus & inchoãdus ſit. vnde Matth.25.6. *Media*, ait, *nocte clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei.* ita S.Chryſ.Theoph.Euth. ibidem, imò S. Hieron. ait hanc eſſe Apoſtolicam traditionem, vt ideo in Paſchate populum dimittere non liceat ante mediam noctem, quòd eo tempore venturus ſit Chriſtus, quo typicè percuſſit primogenita Ægyptiorum, Exod.12.29. Iudæi quoque ſuum Meſſiam media nocte venturum expectant.

Alij tamen cẽſent iudicium Chriſti extremum fore manè: decet enim vt Chriſtus nõ in tenebris, ſed in clara luce clariſſimè iudicet. ita S. Th. 3.p. in Supplement.q.77.art.3.Abul.in Matth.25.Sua- A rez 3.p.tomo 2.diſput.57.& alij.

Vtrumq; verum eſſe poteſt, & fortè verum erit, ſcilicet vt ipſum iudicium à Chriſto propriè peragatur mane, iuxta illud hymni Eccleſiæ: *Et mane illud vltimum, quod præſtolamur cernuï*: Cõſummatio tamen mundi incipiat noctu ad maiorẽ impiorum terrorẽ, nimirũ noctu velociore impetu magnóq; ſtridore agitabũtur cœli, excitabúntque ignẽ quo conflagrabit mundus: quo igne ſplendente noctu tanta erit claritas, vt videatur eſſe manè & dies. Rurſum cœli tanta velocitate agitabũtur, vt ilicò mane adducãt, noctémque in diẽ vertant, præſertim accedente claritate Chriſti & ſanctorum: *fulgebũt* enim *iuſti ſicut ſol*, Matth.13.43. Hoc eſt quod B diſertè ait Sibylla, & ex ea Lactant. lib.7.c.19.

Finis mundi incipiet nocte, iudiciũ fiet mane.

——Cum venerit ille,
Ignis erit, mediáque horrenda in nocte tenebra.

Tunc aperietur cœlum medium intempeſta & tenebroſa nocte, vt in toto orbe lumen deſcendentis Dei tanquam fulgur appareat. Hæc eſt nox quæ nobis propter aduentum Regis ac Dei noſtri peruigilio celebratur.

Moral. Caſſiodor.in Pſal.118.62.ad illud: *Media nocte ſurgebam ad cõfitendum tibi*, docet fidelibus cum Eccleſia noctu eſſe orandum & pſallendum, quòd noctu venturus ſit Chriſtus ad iudicium. *Scit*, inquit, *ea tempeſtate Petri, Pauli & Silæ in carcere poſitorum vincula reſoluta. ſcit quoque ſpõſum media nocte eſſe venturum: ideóque eodem tempore ſurgit ad laudes,* C *ne inter fatuas virgines ianua clauſa remaneat.* & S. Aug.Epiſt.120.c.34. & ſerm.22. de verbis Domini ſecundùm Matth. *Media nocte*, ait, *veniet cum valde obſcurũ, id eſt, occultum eſt an veniat, & quando non ſperatur.* vnde infert: *Ergo vigila nocte, ne furem patiaris.*

In quo cœli magno impetu.] Græcè ῥοιζηδὸν, id eſt, *impetuosè*, ſtridenter, & cum ſibilo qualis ab igne flagranti edi ſolet, inquit OEcum. vel à procella ac ventis validis. vnde Tigurina vertit: *cœli in morem procellæ* ſtridentis *tranſibunt*, Græcè παρελεύσονται, id eſt, *præteribunt*, diſſoluentur, S.Auguſt.20.Ciuit.24. legit *tranſcurrent*.

Quæres primò, quinam hi cœli? Multi accipiũt cœlos præcisè & propriè dictos, putà ſidereos: di- D ſtinguuntur enim hic ab elemẽtis, ac cõſequenter ab aëre, vt aëreos intelligere non liceat. hos enim cœlos cenſent factos eſſe ex aquis, ideóq; non eſſe ſolidos, ſed fluidos inſtar aëris, ac propriè eſſe ætherem, qui mutationis & corruptionis ſit capax: quia *omne alterabile & corruptibile*, ait Ariſt.lib.1. de Generat. Sic enim Mathematici in ſole, luna & ſtellis per dioptram deprehẽderunt, mihiq; oſtenderunt maculas, nõ tantùm ſtabiles, ſed & mobiles euntes & redeuntes. Quin & iidem vltimũ cometem, qui ingẽs apparuit anno Domini 1618. inſtar trabis, ſplẽdoris tenuiſſimi, gladij figurã referens, cuius mucro die 18.Nouembr. ſub cratere apparebat, ima verò pars obliquè ad Centauri humeros E pertingebat: mox verò die 30.Nouemb. mucro per 12.& 13.ad Hydræ cor dirigebatur, pars verò inferior ſub 22.eiuſdem Hydræ cõſpiciebatur. Hunc, inquã, cometem iudicarunt Mathematici inſignes non fuiſſe in aëre, ſed longè ſuper aërem in ipſis cœlis ſidereis, imò ſuper omnes cœlos inferiores, ídque demõſtrarunt ex ingenti eius parallaxi, quæ non niſi in cœlis ſublimibus & vaſtiſſimis fieri potuiſſe videtur; erraſſe ergo Ariſtotelem, qui cenſuit mũdos eſſe æternos & incorruptibiles. Probant id ex hoc loco S.Petri, & Pſal.101.27. *Ipſi (cœli) peribunt.* Iſa.34.4. *Complicabuntur ſicut liber cœli.* & c.30. 26. *Erit lux lunæ ſicut lux Solis.* Apoc.6.14. *Cœlum receſſit ſicut liber inuolutus.* Matt.24.29. *Sol obſcurabitur,*

Cœli tranſibunt. qui?

Multi cẽſent cœlos ſidereos igne comburendos.

& luna

& luna non dabit lumen ſuum: & ſtellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur. Rurſum cœlum empyreum, inquiunt, conſtat æthere. nec enim beati in eo, quaſi in muro ſolido & duro compingentur; ſed in eo naturaliter moueri, ambulare & loqui poterunt, vti nos in aëre hoc. Si in cœlo empyreo eſt æther, ſed incorruptibilis: ergo æther diuiſibilis quoque eſt in cœlis inferioribus & ſidereis. Mars enim, Venus, Mercurius (qui duo vltimi modò ſupra ſolē, modò infra apparent) cæterique planetæ motus habent tam miros & varios; tot gyros, flexus & reflexus, vt moueri videātur in æthere diuiſibili, ſicut piſces in aqua, vti cenſuit S. Baſil. S. Ambr. & alij: vnde Mathematici vt hos eorū motus repræſentarēt, tot epicyclos, eccentricos, cōcentricos, &c. cōmenti ſunt. ita diſertè ſentit, & S. Petrū explicat eius diſcipulus & ſucceſſor S. Clemens lib. 2. Recognit. vbi narrat S. Petrum diſputantem cum Simone Mago diſtinxiſſe duplex cœlum. vnum nobis inuiſibile in quo habitant beati, quod ait eſſe æternum & immutabile; alterum viſibile & ſtellis diſtinctum, illúdque eſſe corruptibile & corrumpendum, cùm ſcilicet homines in terra eſſe deſierint, quorum cauſa creatum eſt. Idem lib. 3. ex ore S. Petri ait, quòd ſicut pullus ex ouo prodit effracta teſta alter & diuerſus ab ouo, ita diſſoluta hac cœli & mundi machina orietur & pandetur beatis nouus cœlorum ſtatus. Verba eius ſunt: *Sicut ceſta ouorum quamuis pulchrè facta, neceſſe eſt tamen eam frangi & reſolui, vt inde pullus procedat, & illud pro quo totius oui forma expreſſa videtur, appareat: ita ergo & huius mundi neceſſe eſt tranſire ſtatū, vt ſtatus ille ſublimior regni cœleſtis effulgeat.* & S. Baſil. lib. 3. Hexaem. aſſerit interitum mundi futurum ab igne, qui cùm cœlo & aquis inſperſus ſit plurimus, ac nunc quidem aquarum ſupernè atque infernè circumſtantium incredibili copia temperetur, in fine tamen ſeculi aquis abſumptis cuncta ſit communi incendio deuoraturus. Videtur ergo S. Baſil. cœlum ex parte facere igneum & igneæ naturæ cum Stoicis: ita enim Zeno, Cleanthes, Chryſippus, teſte Euſebio de Præpar. Euang. tradiderunt æthereo igne omnia tandem interitura. Idem de cœlis ſidereis interituris igníque comburendis ſenſerunt S. Iuſtinus, S. Hier. Theod. S. Ambr. Nyſſenus, Hilarius, OEcum. & ex modernis Cathar. Salmeron, & Serarius neruosè id probans hîc, Hier. Magius, Franc. Valeſius, Lud. Molina & alij, quos citaui Iſaiæ 34. 4. vbi plura hac de re dixi.

Idem cecinere Sibyllæ, ac ex eis Virg. Æneid. 6. & 10. Lucret. & Manilius lib. 1. Plinius lib. 2. cap. 9. Ptolomæus in quadrip. & alij, qui cenſuerunt ſidera ali vaporibus, quibus in fine mundi ſublatis & exuſtis, illa interitura. Hinc & Lucanus lib. 1. Pharſal. de fine mundi ita canit:

Sidera ſideribus concurrent, ignea Pontum
Aſtra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum, fratri contraria Phœbo
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata diem poſcet ſibi, totáque diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.

Si obijcias illud Iob 37. 18. *Tu forſitan fabricatus es cœlo, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* Reſpondent, *ſolidiſſimi*, id eſt, firmiſſimi, perinde ac ſi ære fuſi eſſent. Hebræa enim ſic ad verbum habent: *Nunquid extendiſti cum illo cœlos fortes, qui ſunt velut aſpectus rei fuſæ.* ita Vatabl. vel, vt Pagn. *qui ſunt fortes ſicut ſpeculum fuſum.* Vnde Caiet. Pineda, Tigur. & alij ibi per cœlos intelligunt aërem, vel ætherem, quem Deus ſupra nos extendit & extenuauit, ſed ſimul ita confirmauit & conſolidauit, vt ſit res ſtabilis, conſtans, fortis, valida. eſt enim aëris agitati & impulſi vis incredibilis, vt patet in ventis validis qui arbores, domos, turres, arces deijciunt & ſternunt.

Alij per cœlum accipiũt aërem.

Verùm alij paſſim veteres & moderni cœlos hic accipiunt aërios, non ſidereos. Cœlum enim in Script. ſignificat omne quod ſuper nos expanſum eſt, ſiue aër ſit, ſiue propriè cœlum. vnde vocantur volucres cœli, id eſt, aëris: & ſic paulò ante dixit S. Petrus, cœlos, id eſt, partem imam cœlorū, putà aërem dediſſe aquas diluuij. Per elementa verò accipiunt aquam, & aërem infimæ regionis terræque vicinum: ex his enim quaſi elementis facta ſunt, & conflata omnia corpora miſta. ita diſertè S. Auguſt. B 20. Ciuit. 14. 16. 18. & 24. S. Epiph. hær. 64. Damaſc. lib. 2. de fide c. 6. S. Gregor. 17. mor. c. 5.

Probant. 1. Ratio eſt: prima, quia cœli ſunt incorruptibiles non tantùm ex Ariſt. & Philoſophorum, ſed etiam, vt videtur, ex S. Script. ſententia, vt Iob 37. 18. iuxta verſionem Latinam iam citatam: & Pſaltis, qui loquens de cœleſtibus corporibus: *Statuit*, ait, *ea in æternum & in ſeculum ſeculi*, Pſal. 148. v. 5.

2. Secunda, quia ignis non poteſt agere in cœlos: vnde nec ad eos pertinget, ſicut ad eos non pertigit aqua diluuij: ſed quouſque hæc pertigit, eodem pertinget & ignis, ſcilicet vt quindecim cubitis excedat omnes montes, ait S. Auguſt. 20. Ciuit. 24. & ex eo Scholaſtici in 4. diſt. 47. & 48.

C 3. Tertia, quia in cœlo nullæ ſunt ſordes, vel peccata hoc igne purganda & expianda. Hinc iidem cēſent cœlos hos aërios corrumpendos, non quoad ſubſtantiam, ſed quoad qualitates, vt videlicet manente eadem forma & materia, à vaporibus aliiſque fæcibus & ſordibus expurgentur, ac mutentur in melius, nimirum maiorem ſubtilitatem & lucem accipiant. ita S. Aug. Greg. Epiphan. locis citatis, S. Hier. in Iſaiæ c. 65. Scholaſtici in 4. diſt. 48. & 1. p. q. 67. & 68. 4. Sicut enim homo idem reſurget, ſic & eadem elementa quæ homini ſeruierunt cum eo reſurgent, illúdque quaſi erit præmium laboris & paſſionis eorum, vti inſinuat S. Paulus Rom. 8. 20. Audi S. Cyril. lib. 4. in Iſaiæ c. 51. *Iſaias*, ait, *mortem elementorum propriè nominat & aptè mutationem in melius, vt etiam Paulus inquit, creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis; quo autem modo liberabitur oſtendit Chriſti diſcipulus, dicens: Veniet dies Domini vt fur, in qua cœli procellæ in morem tranſibunt, elementa ardentia diſſoluentur. Igitur creaturæ renouationem velut ex mortuis reſurrectionē, ſicut in humanis corporibus, fore ait.* & S. Hier. in Iſaiæ c. 30. *Erit*, ait, *lumen lunæ ſicut lumen Solis, quādo dederit Dominus cœlū nouū & terram nouā, & tranſierit habitus mundi huius, vt luna & ſol laboris & curſus ſui præmia conſequantur. Etenim expectatio creaturæ reuelationem filiorū Dei præſtolatur.*

Auctoris media ſententia.

Mihi media ſententia placet, ſcilicer per cœlos E hîc intelligi tā ſidereos quam aërios: vtrique enim magno impetu tranſibunt. alibi enim Script. docet cœlos propriè dictos eſſe immutandos, adeóque ſolem & lunam maiori lumine eſſe decorāda. Hinc Chriſtus Matth. 24. 29. *Virtutes*, inquit, *cœlorum commouebuntur.* & Eccleſia in Officio defunctorum: *Quando cœli mouendi ſunt & terra.* ita Caietan. hîc, Viegas in Apoc. c. 21. Suarez 3. p. tomo 2. diſp. 58. ſect. 3. vbi ait probabile eſſe in die iudicij cœlos ſidereos velociùs eſſe agitandos, vt ſecum cœlos aërios rapiant, & ad ignis aſcenſionem, mundíque conflagrationem tum ſuo illo velociore motu, tum etiam influentia & actione concurrant.

Tranſibunt cœli. 1. 2.

Tranſibūt ergo cœli primò, quia velociùs raptabuntur. Secundò, quia mox eorum motus ceſſabit,

vti docet S.Ambr.lib.5.Epiſt.21.& paſſim Doctores.Sol ergo in vno hemiſpherio, luna in oppoſito in æternum conſiſtet, vt quiſque ſuum illuminet: non enim eſt neceſſe vt omnes cœli ſuum curſum abſoluant: ſic enim cœlum ſtellarũ vt ſuũ curſum ab ortu in occaſum abſolueret, deberet moueri per 36.millia annorum, vti cenſet Ptolomæus: mundus autem tamdiu nõ ſtabit.Satis ergo eſt vt moueantur quãdiu homines, quibus ſeruiũt, in terra degũt. Hominibus abolitis incidetur cœlorum curſus, ac conſequenter ſublunariũ omniũ. *Ceſſante enim motu cœli ceſſat motus inferiorũ*, ait Ariſt.lib.2.de Cœlo.

3. Tertiò,tranſibunt,id eſt,diſſoluentur quoad inferiorem ſui partem,ſcilicet quoad cœlos aërios; vnde explicans de iis ſubdit v.12. *Cœli ardentes ſoluentur*;quoad ſuperiorem verò ſui partem, ſcilicet quoad ſidereos immutabuntur & in alium ſtatum, maiorémque lucem & gloriã tranſibunt.Sic Chriſtus ait Matth.24.35.*Cœlum & terra tranſibunt*,ſcilicet à ſtatu præſente corruptibili in futurũ incorruptibilem.& Pſal.101.27. *Omnes ſicut veſtimentum veteraſcent,& ſicut opertorium mutabis eos*,putà quaſi veſtem inuerſam.Sicut enim veſtis exteriùs detrita inuertitur,vt interior pars integra fiat exterior,itáque noua videatur eſſe veſtis;ſic vetus cœlorũ forma & ſtatus mutabitur in nouũ magis lucidum & glorioſum,itáque videbuntur eſſe cœli alij & noui.

4. Quartò,tranſibunt,quia tonitruis,fulgetris,nubibus,cometis, ſtellis cadẽtibus aliiſque meteoris, procellis & tẽpeſtatibus,ita aër perturbabitur, vt cœli tranſire & è mundi cardinibus cõuelli,ſubrui & euaneſcere videantur,iuxta illud Iob 9.v.6.*Qui commouet terram de loco ſuo,& columnæ eius concutiuntur*. & c.26.11. *Columnæ cœli contremiſcunt & pauent ad nutum eius*. vbi Didymus in catena Græcor. ait illo terræ motu qui in paſſione Chriſti contigit, ipſam terrã totam fuiſſe conquaſſatã & è ſuo centro conuulſam.quod ſi verum eſt,vtique idem fiet in die iudicij,quãdo ſummus erit terror,omniúmque rerum commotio,finis & terminus,iuxta illud Eccleſiæ paulò antè citatum: *Quando cœli mouendi ſunt & terra*. vide dicta Apocal. 6. in fine.

Noua aliquorum opinio de liquatione cœlorum.

Denique nonnulli viri eruditi vt priores duas ſententias concilient, & S. Script. locis omnibus ſatisfaciant,ingenioſè nouã opinionem adinuenerunt,dicendo,cœlos qui iã ſunt ſolidi,in fine mundi redigendos & redituros in materiã fluidã,è qua quaſi chao & abyſſo primùm formati ſunt, Gen.1.

Verùm hæc ſententia ſuas quoque patitur difficultates: nam primò remanet quæſtio, quomodo ignis conflagrationis aget in cœlos ſolidos & incorruptibiles,vt eos redigat in materiam fluidam?

Secundò,cœli poſt diem iudicij vidẽtur fore ſolidiores quàm modò ſint, quia duraturi in æternũ.

Tertiò,cœli cũ beatis quibus ſeruiuerunt in hac vita, in die iudicij quaſi reſurgent in perfectiorem ſtatũ & formã:ergo erũt perfectiores,ac perfectiores & ſolidiores habebunt formas & dotes quàm habeant modò.nam Apoſt.Rom.8.20.docet omnẽ creaturã vanitati, id eſt,mutationi & corruptioni iam eſſe ſubiectam,expectare verò reſurrectionem, vt per eam in libertatem gloriæ filiorum Dei aſſeratur.& Iſaias ac ex eo S. Petrus hîc, cœlos nouos creandos promittit.Rurſum Iſaias c.30.26. ait lucem lunæ fore inſtar Solis,Solis verò ſeptuplo fore maiorem. quæ omnia arguunt cœlos in fine mundi non redituros in ſuum chaos ſuámque priuæuam materiam, ſed longè elegantiores, formoſiores,& præſtantiores fore quàm ſint modò.

Quocirca alij inſignes Philoſophi & Theologi, vt planè verbis S. Script.ac præſertim S.Petri hoc loco ſatisfaciant,vtque cum iis cõcilient Philoſophiam,& Ariſtotelem,qui potius S.Scriptur.ſequi quàm præire debet,dicũt,primò,cœlos eſſe incorruptibiles hoc modo,quòd naturaliter nec à ſe,nec à corporibus ſibi ſubiectis, putà ab elementis corrumpi poſſint:eoſdem tamẽ corrumpi poſſe à virtute ſuperiori & potẽtiori,ideóque à Deo corrumpendos eſſe ſub diem iudicij per ignem conflagrationis mũdi,qui à Deo de nouo excitabitur ad hoc, erítque noſtro igni elementari ſuperior, efficacior & ardentior.Sunt enim rerũ incorruptibilium varij gradus & ordines,alij aliis perfectiores. Angeli enim magis ſunt incorruptibiles quàm cœli:carent enim materia,ſúntque ſubſtantiæ planè ſimplices, incorporeæ & ſpiritales, ideóque planè incorruptibiles. Quare cœli reſpectu Angelorum ſunt corruptibiles, incorruptibiles verò reſpectu corporum inferiorum & elementorum.

Secundò aſſerunt,cœlos per ignem conflagrationis arſuros & liquandos,vtpote ex aqua cõpactos, conſtrictos,& quaſi cõglutinatos, vt ab omni ſorde & fæce purgẽtur,fiantque puriores & ſubtiliores.Id enim diſertè ait hîc S.Petrus,& Iſaias c.34.4. & c.51.6.ac inter recentiores fusè noſter Adamus Tannerus diſſertatione de cœlis q. 11. Audi Iſaiam c.34.*Et tabeſcet* (id eſt,liqueſcet inſtar ceræ) *omnis militia cœlorum, & complicabuntur ſicut liber cœli, & omnis militia eorum defluet,ſicut defluit folium de vinea & de ficu*,hoc eſt,vt explicat Chriſtus Matth.24.29. *Stellæ cadent de cœlo*;militia enim,id eſt,milites cœlorũ non ſunt alij,quàm ſtellæ & ſidera.Cœli ergo & ſtellæ liquabũtur & ſoluẽtur,ita tamen vt iidem quoad ſubſtantiã maneant,eandémq; numero materiã & formã ſubſtantialẽ retineãt,ſed ea ratione, vt vtraque perficiatur,nouámque vnionẽ dotéſque & qualitates illuſtriores recipiat, adeò vt videãtur effici noui cœli, noua terra, nouus mundus, vt ait Iſaias & Apoc.21.5.*Ecce noua facio omnia*.nam cum lux ex ſubſtantia Solis & cœlorũ naturaliter quaſi profluat,cùm tũc perfectior futura ſit lux, videtur perfectior quoque futura ſubſtantia Solis & cœlorum.In reſurrectione enim vniuerſali erit reſurrectio,renouatio & glorificatio nõ ſolius hominis, ſed cœlorũ,terræ,& totius mundi, qui hominibus electis ſeruiuit & cõpaſſus eſt.Quare in præmium huius paſſionis & ſeruitutis,cũ homine reſurgente reſurget ad gloriam.Sicut ergo homo moriẽs poſt mortem reſurget idem numero quoad ſubſtãtiam, ſed iam perfectam & gloria donatam,ideóque immortalem & incorruptibilem. Sic pariter cœli per conflagrationẽ liquati & purgati, manente eadem numero forma & ſubſtãtia,quaſi reſurgẽt ad ſuam gloriam cum maiori luce,ſubtilitate,vnione,indéque incorruptione & æternitate donabũtur.Quare ſicut homo idem reſurget,non alius,ne vnus patiatur & mereatur, & alter qui nec paſſus nec meritus eſt reſurgat;ſic iidem prorſus cœli qui homini patiendo ſeruierunt, reſurgent, non alij, ne illi qui homini ſeruierunt intereãt,& alij pro eis præmientur. Exemplum eſt in metallis, vt ferro, ære, auro,argento.Sicut enim aurum igne liquatur, vt ex eo fiat pulcher ſcyphus aureus, ita vt manente eadem forma & ſubſtantia auri,illa ipſa tamen per ignem arte & figura perficiatur, & illuſtretur: ſic quoque cœli & elemẽta igne conflagrationis ſoluentur & liquabũtur inſtar glaciei & ceræ,ſed ita, vt eadem manente forma & ſubſtantia, ad nouam perfectionem & gloriam reformẽtur & reſurgant. Eoſdem enim numero quoad ſubſtantiã manſuros

cœlos

cœlos & elementa, colligitur ex illo Eccleſ.1.v.4. *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum ſtat.* & c.13.14. *Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerant in perpetuum.* & Pſalm.148.6. *Statuit ea in æternum & in ſeculum ſeculi: præceptum poſuit, & nō præteribit.* Hoc eſt quod diſertè ait Apoſtol. Rom.8.20. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis.* Eadem ergo creatura quę nunc vanitati, id eſt, paſſioni & corruptioni ſubiecta ſeruit homini, ſperátque ab ea liberari, cum homine reſurgente liberabitur, & reſurget ad gloriam, non alia: alioqui enim non eſſet reſurrectio, ſed alterius creaturæ creatio. & Iſaias c.30.26. *Erit, ait, lux lunæ ſicut lux Solis, & lux Solis erit ſeptempliciter.* Manebit ergo eadem luna, idem ſol, ſed ſeptuplo clarior. erit enim tunc nouū gloriæ, felicitatis & æternitatis ſeculum, cuius auctor erit Chriſtus, qui proinde vocatur *pater futuri ſeculi*, Iſaiæ 9.6. Quare tunc cœli, ſol, luna & ſtellæ non redibunt ad primæuam abyſſum fluidam, quæ creata eſt initio mundi, Gen.1.1. Sic enim redirent ad ſuum rude & informe chaos, & miſeriora eſſent quàm modò ſint, ſed longè ſpecioſiora, quàm ex abyſſo formata ſunt, reſurgent, vt conformentur hominibus ſanctis reſurgentibus ad gloriā, eóſque ſua ſpecie oblectēt & beent. Hac ratione nihil derrahitur, ſed potiùs additur Ariſtoteli. Ille enim ſolum naturā ſpectauit, iuxta quā dixit cœlos eſſe incorruptibiles; quod verum eſt. Sed S. Script. præter naturā tradit Dei decretū, ac gratiā & gloriā, qua Deus ſupernaturaliter homines, & propter homines cœlos totumque orbem reformabit & beabit: reformari autē nequit, niſi quod prius periit, id eſt, diſſolutū aut liquatum eſt. Fides ergo hîc corrigit, imò eleuat naturā, ac S. Script. Philoſophiā, & Paulus Ariſtotelē informat & perficit. Denique liquari non eſt corrumpi: aurū enim liquando non corrumpitur, ſed perficitur: ſic cœli, licet incorruptibiles, liquabuntur, vt magis ſolidētur. Confirmantur hæc omnia per maculas & faculas, quas recentiores Mathematici per tubū opticū conſpexerunt in ſole & planetis, ipſeque ego conſpexi. Item per Mercuriū, Venerē & Martē, qui circa ſolē aſſiduè gyrare per eundē tubū ſunt deprehēſi. Rurſum per nouas duas ſtellas quæ circa Saturnum, & quatuor alias quæ circa Iouem per eundē ſunt viſæ. Ad hæc per cometas qui ſupra lunā apparuerūt, qualis fuit nuperus anno Domini 1618. quē ſupra lunā extitiſſe Mathematici ex ingenti eius parallaxi aſſecutarūt. Inſuper per nouas ſtellas quę in cœlo ſidereo ſubinde apparuerūt, & rurſus diſparuerunt, qualis apparuit in Caſſiopœia anno Domini 1572. Omitto Ioſue c.10.12. ſteriſſe ſolē cúmque retroactū ſub Ezechia 4.Reg.20.11. ac eclipſim inuſitatā paſſum patiete Chriſto Mat.27.45. Quæ omnia ſignificāt cœlos nō omnino eſſe immutabiles & incorruptibiles, ſed Deū vi ſuā iis oſtēdat potentiā, ac herile ius & dominiū, pro libito illos alterare & immutare, ac diſponere & præparare ad vltimam plenámq; immutationē, quæ eos planè incorruptibiles & immutabiles, imò glorioſos efficiet in omnē æternitatem: quare tunc perfectiores & ſolidiores quàm modò ſint oportet. Hæc omnia videntur exigere verba [illegible] & tā [illegible] atē de cœlis immutādis, imò [illegible], nouiſque faciendis iterata ab Iſaia, S. Petro, S. Paulo, S. Ioan. Danide & aliis, illaque ad eorū explicationē & expletionē videntur ſufficere vt patet ea [illegible] cōferenti. Vide S. Auguſt. lib.21. de Ciu. 8. [illegible] Dei nutu ſtellam Veneris miro portento mutaſſe colorem, magni-

A tudinem, figuram, curſum ad ſtuporem Aſtrologorum. Idem lib. de Vrbis excidio refert prodigium, quo ardente cœlo terráque tremente, Conſtantinopolitanæ vrbi excidiū Deus cōminari videbatur anno Domini 396. Deniq; ſi ignis agit Dei virtute in ſpiritus, purā in dæmones & animas dānatas, cur idem non agat eadem virtute in cœlos corporeos?

Ex dictis colligunt nonnulli (licèt alij id negent) in fine mundi à Deo cœlos innouandos eſſe non tantùm accidentaliter, ſed & ſubſtantialiter. hoc enim ſignificat illud Iſaiæ 65.17. *Ecce ego creo cœlos nouos & terram nouam.* & Apocal.21.1. *Vidi cœlum nouum & terram nouam. Primum enim cœlum & prima terra abiit.* Sicut enim in reſurrectione licèt idem

B numero homo reſurrecturus ſit, tamen is, vt videtur, ſubſtantialiter perfectior erit quàm fuerit priùs. Accipiet enim nouam ſubſtantialem perfectionem & vnionem, qua anima intimiùs, arctiùs, perfectiùs, nobilius vnietur corpori quàm antè fuerit vnita, ita vt homo nouus reſurgat quaſi homo cœleſtis, glorioſus, impaſſibilis, immortalis. tam enim arcta erit vnio animæ cum corpore, vt amplius ſolui non poſſit, ita vt ex ea homo fiat immutabilis & incorruptibilis, qui antea erat mutabilis, mortalis, miſer & corruptibilis: quare tunc perfectius eſſe accipiet, quod ſemper ſubſiſtere & durare poſſit, imò corrumpi aut alterari nequeat. Idem proportionaliter fiet in cœlis.

C ita inter alios docet D. Thomas, & ex eo D. Soto in 4. diſt. 49. quæſt. 4. art. 5. vbi impaſſibilitatis & immortalitatis corporum beatorum cauſam intrinſecam dat, eorundem perfectam cum anima vnionem. Dos, inquit, impaſſibilitatis non eſt qualitas, ſed ipſa animæ informatio perfecta & indiſſolubilis, quæ dat corpori eſſe perpetuum. Anima enim beata potens eſt corpus reſurgens indiſſolubiliter informare, ad eum modum quo forma cœli ſuam informat materiam. Ita enim arctè alligat ſibi potentiam materiæ, vt non ſit amplius vlli alterationi aut paſſioni peruia, quæ à ſua natura corpus diſtrahat. Adde, quòd anima tunc informans corpus ad quendam ſpiritua-

D litatis gradum eleuabit, vt ſibi ad nutum ſubdatur & ſeruiat, iuxta illud 1. Corinth. 15.44. *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale*, vti explicat S. Auguſt. lib. 13. Ciuit. cap. 20. Hæc D. Soto. Idem docet noſter Salmeron in hunc S. Petri locum, Delrio in cap. 1. Geneſ. & multi alij initio citati, quorum dicta lectori expendenda & diiudicanda relinquo.

Elementa verò calore. (Græcè καυσούμενα, id eſt, *æſtuantia*, hoc eſt, præ æſtu & ardore, vt ait v.12.) *ſoluentur.*] Per elementa accipe aërem inferiorem & aquam: nam de terra mox ſubdit eam eſſe exurendam. Ignis verò vel purgatione non eget, vel ſi

E in craſſiore & fumoſa ſit materia, eam vrendo & conſumendo ſeipſum purgat & clarificat. Elementa ergo hic accipe media inter cœlum & terram, putà mare & aërem nobis vicinum, ex quibus omnia mixta conflantur & conſtant.

Porrò *ſoluentur* ſic aliqui explicant, q. d. corrumpentur, peribunt & euaneſcent. ita Beda hic cenſet in die iudicij peritura planè duo elementa, ſcilicet ignem & aquam, duo verò renouanda, ſcilicet aërem & terram. De aqua idem docent Andreas Cæſarienſis, Aretas, Anſelmus, Haymo & Rupertus in Apocal. 21. 1. vbi dicitur: *Et mare iam non eſt.* Verùm alius illius loci eſt ſenſus. Quare longè verius eſt, elementa [illegible] eſſe vt mutentur in melius, non verò corrumpenda: pertinent enim omnia ad integritatem vniuerſi.

An aqua & ignis euaneſcent.

uerſi. *Soluentur* ergo, id eſt, vi ignis extenuabuntur, & quaſi liquabuntur, vt ab iis ſeparentur vapores, fæces, exhalationes, aliæque res craſſæ & impuræ eis permiſtæ; ſicut in conflatorio ſoluitur aurum, dum vi ignis liquatur vt ab eo ſeparetur ſcoria, æs, omniſque alia impuritas ei commiſta, vt purum putum reſtet & effulgeat aurum. ita D. Thom. Titelm. Caiet. hic, & Doctores Scholaſt. in 4. diſt. 48.

Terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera (tum à natura, tum arte ab hominibus facta, puta mixta omnia) *exurentur.*] Hinc patet mixta omnia eſſe exurenda, ac in cinerem terramque conuertenda, vt in primigenium ſui elementum remeent & redeant. *Cùm enim*, vt doctè ait noſter Leſſius loco iam citato, *omnia illa ad vſum temporalis vitæ hominum condita ſint, ceſſante illa vita nullius erũt vſus, ac proinde reſoluenda ſunt in ſua principia ex quibus compacta, & ſuis elementis reſtituenda. Itaque exuretur terra profundiſſimè, & omnia opera quæ in ea ſunt: exurentur montes & montiũ fundamenta: diſſoluẽtur omnia ſaxa & metalla, & rupes inſtar ceræ liqueſcẽt: exuretur mare, ita vt conſumatur quicquid in eo eſt terrenũ vel concretũ: denique exuretur quidquid in aere eſt materia inflammabilis.* & paulò inferiùs: *De mari exurendo non habemus locum expreſſum, colligitur tamen ex verbis S. Petri, cùm dicit, Elementa ignis calore ſoluenda. Eſt enim quid valde mixtũ & impurũ; vnde debet diſſolui & purgari. facile erit Deo per ignẽ accẽdere & diſſoluere quidquid in mari eſt inflammabile. Hinc Apocal. 21. facta renouatione mundi dicit Ioannes: Et mare iã non eſt; nõ quòd elementũ aquæ ſit abolendũ (cùm ad conſtitutionẽ mundi pertineat tanquam vna ex principalibus eius partibus) ſed quia hoc mixtũ quod propriè mare dicitur, non amplius erit, nec aqua, quæ eſt portio iſtius mixti, alueo eodẽ continebitur, ita vt ſpeciem maris præbeat; ſed erit limpida inſtar cryſtalli, terrámque vndique operiet, ſicut tẽpore diluuij, vt multi volunt: vel ſi non totã operiat, alia eius erat diſpoſitio & forma quàm modò ſit, cùm nauigationi & aliis vſibus noſtræ mortalitatis inſeruit. Hippolytus Oratione de conſummatione ſeculi: Fluuius igneus*, inquit, *egrediens cũ furore inſtar maris ſæui, exuret montes & colles, & mare delebit, & æthera inflãmatione diſſoluet. Delebit mare, intellige non conſumendo aquarũ naturam, ſed purgando, ſicut dictũ eſt. aget enim hic ignis non ſolum vi naturæ, ſed vt inſtrumentũ diuinæ potentiæ; ſicut ventus quo ſiccatæ ſunt aquæ diluuij Geneſ. 8. Itaque nõ mirum ſi poſſit breui tẽpore terram profundiſſimè exurere, montes, ſaxa & metalla diſſoluere, & in ipſis aquis quidquid admiſtũ eſt abſumere. Fient hæc omnia incredibili fragore & ſtrepitu, ſaxis ignitis & cinere in aerem altiſſimè eiectis, flamma fumo permixta in cœlum exeunte, torrentibus ſulphuris, & liquatorum vi ardoris ſaxorum, paſſim decurrentibus. Si enim hæc omnia interdum in vno monte ardente fiunt, idque cum tanta elementorum perturbatione, vt mundus periturus videatur; quid fiet cum tot montes & tota terra ab imo ardebit?*

An paradiſus exuretur.

Ex dictis patet improbabile eſſe quod cẽſet Moſes Barcepha lib. de Parad. c. 18. nimirũ paradiſum terreſtrẽ ab igne cõflagrationis mundi fore immunem, quãuis vacuũ & nulli vſui futurũ: nã paradiſus aquis diluuij obrutus interiit. Minus malè dicunt alij, paradiſum ſeruandũ eſſe paruulis, vt poſt iudicium in eo degant per omnem æternitatem. Sed & hi errant. tota enim terra & omnia quæ in ea ſunt exurentur, vti ſignificat hîc S. Petrus.

Lignũ crucis ab igne intactum.

Porrò lignũ crucis Chriſti ab hoc igne fore immune, illúdq; quaſi triumphale Chriſti trophæũ cœlis eſſe inferendũ canit Sibylla lib. 6. carm. dicens:

O lignum felix in quo Deus ipſe pependit.
Nec te terra capit, ſed cœli ſigna videbis,
Cùm renouata Dei facies ignita micabit.

A Idem innuit Chriſtus Matth. 24. 30. *Tunc parebit ſignum filij hominis.* quod licet Abul. & Ianſenius, ac Anſelm. in Elucid. accipiant de ſigno crucis in aëre picto, tamen de ipſiſſima Chriſti cruce exponit S. Chryſ. hom. de Cruce & latrone, VValdenſ. tomo 3. de Sacram. tit. 20. cap. 158. Idque innuit S. Cyril. Catech. 13. S. Ephrem ſerm. de vera Pœnit. c. 4. ac probabile eſſe cenſent Gretſerus libr. 1. de Cruce c. 92. & Suarez 3. p. tomo 2. diſp. 57. ſect. 2.

Moral. hinc diſce nulli rei terrenæ cor tuum affigere; quia omnis illa exurenda eſt in die iudicij. igne enim cõflagrationis exurentur omnes flores, omnes gemmæ, omne aurum, omnia metalla, omnes equi, omnia iumenta, omnia animalia, omnes
B plantę, omnes arbores, omnes horti, omnia palatia, omnes picturæ, omnes agri, omnes libri, etiã S. Auguſt. S. Ambr. S. Baſil. quin & S. Script. omnes Bibliothecæ. Et ſi ita ardebunt res inanimæ & inſenſibiles quæ culpa carent, quomodo ardebit cupiditas, & voluntas hominis tot culpis inquinata & ſcatens? Ite nunc mortales, ædificate palatia, hortos adornate, aurum ſine fine congerite, deliciis affluite. Hæc omnia vobiſcum breui exuret ignis ille diuinus: *Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

Mor. cor a terra auelle.

Cùm igitur hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus.] Eſt concluſio, qua acrem adhibet fidelibus ſtimulum
C ad Chriſtianam vitam ac pietatem, omnémque virtutem & ſtudium bonorum operum.

Vers. 11.

Expectantes & properantes in aduentum diei Domini.] S. Aug. de fide & operibus c. 14. legit *ad præſentiam diei Domini*, quaſi hunc vnum ſpectantes, hoc vnum agentes. *Qui enim vnum quid maturè tranſigit, is properat: qui multa ſimul incipit neque perficit, is feſtinat*, ait Agellius. Hoc eſt enim vnum illud, quod neceſſarium aſſerit Chriſtus Marthæ Lucæ 10. 42. Nam hoc vno adepto, omnia adipiſcimur; vno hoc perdito, omnia perdimus. Ita ad diem Domini properabat S. Ioan. vtpote ſibi bene conſcius, & auidiſſimus vt ſuo Ieſu frueretur: *Veni*, inquit, *Domine Ieſu*, Apoc. vlt. Hoc eſt quod quotidie ex præſcripto Chriſti oramus: *Adueniat regnum tuum.* Cauſam dat
D S. Aug. in Pſal. 66. nimirum: *Gaudere iudicandum, qui timuerit iudicaturum.* Idem exemplum dat ſeipſum ante conuerſionem lib. 6. confeſſ. c. vlt. *Nec me reuocabat*, inquit, *a profundiore voluptatum carnalium gurgite, niſi metus mortis & futuri iudicij qui per varias quidem opiniones, nunquã tamen receſſit de pectore meo. Et diſputabam cum amicis meis Alypio & Nebridio de finibus bonorum & malorum, Epicurũ accepturum fuiſſe palmam in animo meo, niſi ego credidiſſem poſt mortem reſtare animæ vitam & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.* Nam, vt ait Paulus 2. Tim. 4. v. 8. *iuſtitiæ corona repoſita eſt iis qui diligunt aduẽtum eius.* Quo loco Anſelmus: *Aduentum iudicis*, inquit, *non diligunt, niſi qui in cauſa ſua habere ſe iuſtitiæ meritum*
E *ſciunt.* & Theodoretus: *Amat Domini aduentum, qui illius leges ſequitur, & ex illis vitam inſtituit.* Quærit autem Chryſoſtomus quónam modo quis diligat aduentum Chriſti? & reſpondet: *Qui de eius præſentia gaudet; qui vero in eius gaudet præſentia, digna gaudio facit; opes omnes, ſi opus ſit, atque ipſam animam ponet vt bonis fruatur æternis, vt ſecundum ipſius aduentum congruo habitu mereatur aſpicere cum fiducia, cum gloria, cum claritate hoc eſt, diligere aduentum eius. Qui illius aduentum diligit, omnia faciet vt ante vniuerſalem illum, ſingularis fiat ad eum quidam Saluatoris aduentus. Quis vero iſte eſt? audi dicentem ipſum Dominum noſtrum. Qui diligit me, mandata mea ſeruabit, & veniemus ego & Pater, & manſionem apud eum faciemus.*

Vers. 12.
Præparatio ad aduentũ Chriſti.

Quum

A Quio & Seneea ad Martiam.c.23. *Sapientis*, ait, *animus totus in mortem promouet: hoc vult, hoc meditatur, hac ſemper cupidine fertur in exteriora tendens.* &

Platonis præparatio ad iudicium.

Plato in Gorgia, quem eitat Theodor. lib. 11. de curand. Græeor. affect. *Rhadamanthus* (quem Gẽtiles credebant eſſe iudieem mortuorum) inquit, *nihil ſanè aliud hominis nouit, neque quis ſit ille, neque ex quibus parentibus ortus, ſed ſolùm curat malúſne ille ſit: quod vbi comperit, ad Tartarum eum demittit; animam verò conſpicatus qua ſanctè vitam peregerit, idiotæque, aut alterius qui veritatem coluerit, Philoſophi præſertim animam nactus qui ſoli ſibi vacauerit, neque multarum præterea rerũ in vita ſollicitus fuerit, amanter illam excipit, atque ad beatorum inſulas mittit.* Vnde infert Plato: B *Mihi quidem ô Callicles his rationibus perſuaſum planè iam eſt, idque vnum maximè aſpicio, vt quàm ſanctiſſimam animam iudici Rhadamantho oſtendam. Miſſas igitur faciens quas multi appetunt dignitates, veritatique incumbens curabo, vt quantum in me ſit quàm optimus homo viuam; cúmque mihi moriendum ſit, mori homo quàm optimus.* & mox quemlibet ad idem ſtudium adhortãs: *Neque enim*, ait, *tibi ipſi vllas afferre poteris ſuppetias, cum tibi cauſa ibi fuerit, ſtatuetùrque iudicium: ſed cùm veneris in conſpectum iudicis, hiabis attonitus, tenebráſque & vertiginem patieris*, &c. Si hæc Plato, quid faciet Chriſtianus?

Dauidis.

Hæc profundè meditans regius Propheta Pſal. 76.6. *Cogitaui*, inquit, *dies antiquos, & annos æternos in mente habui. Et meditatus ſum nocte cum corde meo, &* C *exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meum.* Alij legunt *ſcopabam*, id eſt, variis cogitationibus & meditationibus quaſi verrebam, verſabam, excutiebam: vel à ſeopo, q.d. ad ſcopum ſuum dirigebam. ita Genebr. Hebræa; vnde Symmachus vertit *rimabar*. S.Aug. & Theodor. *ſcrutabar*. Romanum Pſalterium *ventilabam*. S.Hier. ad Suniam *ſarriebam*, vti ſarculo ex agro eruuntur herbæ inutiles & noxiæ. Idẽ S.Hier. in Pſalterio vertit, *fodiebam tanquam agrum, vt ibi mitterem ſemen doctrinarum Domini.* Aquila *ſcalpebam*. Chald. *perueſtigabam.* Alij *vexabam ſpiritum meum.* Hæc omnia ſignificant exactum, profundum & frequentem retractatum, diſcuſſionem & examen cogitationum & operum quod faciebat regius Propheta, & quilibet iuſtus parans ſe ad D mortem & diem Domini quotidie facere debet.

S.Baſilij.

Quoeirca S.Baſil. in Pſal. 33. *Si quando*, ait, *ſenſeris te ad peccatum incitari, ad mentem reuoca formidabile illud, nec vlli mortalium tolerabile Chriſti iudicium, in quo quidem Iudex præſidet in alto throno, aſtabit autem omnis creatura pertrepida & intremiſcens: eo ſinguli quique ſiſtentur, de his examinandi quæ quiſque geſſit in vita. Deinde eos qui mala perpetrarunt, horrendi quidem & triſtes circunſtabunt ignem ſpirantes, vultum præſeferentes nocti aſſimilem præ mœrore & hominum odio. Subin conſpicient barathrum in imum patens, tenebras impermeabiles, ignémque obſcurum vrendi quidem vim habentem, luce autem deſtitutum.*

E *Per quem cœli ardentes ſoluentur.*] eœlos intellige inferiores, putà aërios. Superior enim aëris pars pingui vapore & halitu inflammabili plena eſt, ait S.Aug. 20. Ciuit. 18. Addunt alij eœlos etiam ſuperiores, putà ſidereos (hi enim propriè vocantur cœli, præſertim eùm ab elementis diſtinguuntur, vti hîc fit) quos æthereos & ætherem eſſe, ideóque inflammari poſſe & debere arbitrantur, vt ſuperiùs dixi. ita Serarius hîc neruosè contendit igne exurendos eſſe 1. eœlos ſidereos. 2. aërem. 3. aquam. 4 terram, ita vt hęc quatuor quoad ſubſtantiã, putà formã intereãt, ſolaque ſuperſit eorũ materia cum igne deuorante & cœlo empyreo. vide dicta v.10.

A *Et elementa ignis ardore* (καυσούμενα, id eſt, *æſtuantia*) *tabeſcent.*] τακήσεται, id eſt, liqueſcent inſtar metalli in fornace liquari, vt dixi v.10. S.Aug. loco eitato legit: *Ardore ignis decoquentur.* Sicut enim aurum in conflatorio tabeſcit, id eſt, liquatur & extenuatur, vt ab eo omnis fæx & materia extranea abradatur, illúdque purius & ſplendidius euadat; ita & tabeſcet, id eſt, extenuabitur aër & æther, vt omnes exhalationes & fæces abradantur, illeque purior & ſplendidior eniteſcat. Nã ſicut per reſurrectionem corpora hominum non mutabuntur in aliam ſubſtantiam aut eorpus, ſed quaſi per fornacem eolabuntur & ab omni corruptione purgabuntur, itáque quaſi coquentur vt ſint æterna; ita planè fiet B toti mundo per ignem conflagrationis. Scriptura enim mundum dicit fore æternum, Pſalm. 92.2. & Pſal. 118. v.89. atque ita explicat & conciliat hæc loca Pſaltes Pſal. 101. v.27. & 28. vnde & hîc v.13. S.Petrus ait eœlos innouandos, id eſt, non ſubſtantia, ſed qualitate tantùm & perfectione fore immutandos. Idem docet S.Paulus Rom. 8.21. Atque eodem modo paulò antè v. 6. dixit S. Petrus mundum diluuio periiſſe, eùm tamen ſubſtantia mundi diluuio non perierit, ſed tantùm eius ſpecies & decor. ita S.Aug. 20. Ciuit. 16. & 18. S.Hieron. in c.18. Iſaiæ, & alij: Per *elementa* aceipe terram, aquam, & aërem eis vicinum; ſuperior enim aëris regio eœlis vicina cœlorum nomine comprehendi videtur, vti C dixi v.7.

Nouos verò cœlos.] tum ſidereos, tum aërios: *nouos*, vt ſanctorum nouitatem & gloriam repræſentent, ait OEcum. *nouos*, inquam, vel quoad ſubſtantiam, vti multi volunt eitati v.10. vel potiùs ſecundùm qualitatem: *quia lux lunæ erit ſicut lux Solis, & lux Solis ſeptempliciter ſicut lux ſeptẽ dierum*, ait Iſaias c. 30. 26. Idem proportionaliter accidet eæteris ſtellis ipsíſque cœlis. ita S.Greg. 17. mor. c.5. *Vtraque hæc* (cœlum & terra) inquit, *per eam quam nunc habent imaginem tranſeunt, ſed tamen per eſſentiam ſine fine ſubſiſtunt.* figura enim mundi, id eſt, imago tranſibit, non ſubſtantia, ait S.Aug. vel potiùs Gennad. de Eccleſ. dogmat. c.70. Dicit hoc S.Petrus ad conſolandos animandóſque fideles tot ærumnis & D mortibus exagitatos, vt eogitantes reuireſcentes veteris mundi in nouis eœlis exuuias, meminerint ſanctis pariter damna fugientis vitæ in immortalitatis lucra conuerti, ac com nouis eœlis nouum expectent eorpus beatum & glorioſum. VERS. 13.

Ad cœlũ ſuſpirat Simeõ Stilites.

Quoeirca hos eœlos nouos continuò ſuſpexerunt, & ad eos aſpirarunt omnes Sancti. Celebris fuit Simeon Stilites, qui ſtetit in eolumna vſque ad extremũ ſenium, eíque pedem ferrea catena aſtrinxit. Cauſam dat Theodor. oculatus teſtis in eius vita, putà in Philotheo c.20. *In ea*, ait, *degit cœlum aſſiduè viſione apprehendens, & vt ea quæ ſunt ſuper cœlos contemplaretur ſibi vim afferens. mentis enim volatum non impediebat ferri vinculum.* & inferiùs: vt ſe magis E ab hominum conſortio & contactu abduceret, *primùm*. inquit, *iuſſit ædificari columnam ſex cubitorum, deinde duodecim, poſtea autem viginti, nunc autem ſex & triginta. cupit enim in cœlum euolare, & ab hac terrena conuerſatione liberari.* & ſub finem: *Accepit etiam doctrinæ donum, & bis quotidie facit admonitiones iubẽs in cœlum ſuſpicere & euolare, & à terra diſcedere, & regnum quod expectatur viſione apprehendere, & gehennæ minas timere, & terrena cõtemnere, & futura expectare.*

S Mechtildis.

Mirum eſt quod de ſancta Mechtilde ſeribit Ludouieus Bloſius in Append. de quatuor ſanctis feminis: *S. Virgo Mechtildis*, inquit, *cùm feria quarta poſt diem Paſchæ in Miſſa inchoaretur: Venite*

benedicti Patris mei, ipſa ingenti & inſolita lætitia repleta dixit ad Dominum : O ſi vna eſſem ex illis benedictis,qui hanc dulciſſimam tuam vocem audituri ſunt. Et Dominus ad eam : Certò ſcias , te vnam ex illis eſſe. & vt nihil dubites, ecce ego do tibi cor meum in pignus amoris & in domum refugij , vt ſemper maximéque in hora mortis tuæ conſolationem & requiem in eo inuenias. Ab eo tempore cœpit mira deuotione erga cor Ieſu affici. Vnde & frequenter dicebat: Si ſcribi deberent omnia bona quæ à benigniſſimo corde Domini mei accepi , nullo quamlibet grandi volumine ſcribi poſſent. Inſtante autem hora mortis D. Ieſus eam lumine diuinitatis ſuæ totam illuſtrans,blanda voce inuitauit his verbis: Veni benedicta Patris mei, poſſide paratum tibi regnum à conſtitutione mundi. Igitur beata illa anima expirans in cœlum ad ſuauiſſimum Ieſu cor euolauit. Quocirca viri B timorati & ſancti quotidie creſcunt & proficiunt in abdicatione rerum temporalium, & ſtudio cœleſtium,vt hac quaſi ſcala Iacob (Geneſ. 28.12.) in cœlum conſcendant,iuxta illud Dauidis Pſal. 83.5. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Beatus vir cuius eſt auxilium abs te : aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum in loco quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legiſlator : ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus Deorum in Sion.* Id fecit magnus ille Polychronius de quo Theodor. in Philotheo c.24. *Eſt*, inquit, *diuino incenſus deſiderio, & eſt terrenis omnibus ſuperior, & corpori alligatus mentem habet alatam & quæ fertur in ſublime , aërémque traijcit & ætherem , & cælis fit ſublimior, & perpetuò diuinam viſione apprehendit contemplationem; nec poteſt illinc vnquam mentem detrahere. quin etiam cùm iis qui adueniunt colloquens, ſuperna mente peragrat.*

Et Polychronii.

Et nouam terram.] nouo decore, puritate & fulgore ſplendentem, vt cum ſanctis, quibus ſeruiuit, quaſi glorificetur , eorúmque oculos mentéſque oblectet. Paludan. in 4.diſt.48.q.1. cenſet quòd hic fulgor terram peruadet, & pertinget vſque ad limbum puerorum, eorúmque oculos & corpora poſtquam reſurrexerint illuminabit & recreabit : alioqui enim ipſi velut cæci in perpetuis degerent tenebris. Alij, vt Catharin. & Salmeron, hic cenſent D pueros hoſce futuros in terra quaſi in quodam paradiſo terreſtri, ideóque perficiendos in cognitione naturali, vt Philoſophos omnes ſuperent, contemplaturos Deum in ſuis creaturis, eúmque amaturos & laudaturos, quin & viſitatione ac reuelationibus Angelorum gauiſuros. Sed falluntur, dum eos cenſent fore beatos beatitudine naturali. cùm enim damnandi ſint pœna damni (licèt non ſenſus) putà carentia viſionis beatificæ, ad quam creati erant, vti contra Pelag. docet S. Aug. hæreſi 88. Epiſt.106. lib.1. de pec. mot. c.23. & alibi, damnati dicendi ſunt potius quàm beati. Cæteroqui probabile eſt eos in terra vitam commodam acturos. nam limbus puerorum eorum corpora, quæ reſument in die iudicij, non capiet. erunt enim facilè E mille milliones paruulorum, qui toto orbe per tot ſecula ſine Baptiſmo mortui erunt in peccato originali. Adde tot corpora ibi naturaliter eſſe non poſſe ſine mœrore & pœna ſenſus (quam tamen paruulis communiter adimunt Theologi) hanc enim cauſaret loci obſcuritas, concluſio, depreſſio, ſqualor, anguſtiæ, &c. Rectè enim ait Tobias c. 5. 12. *Quale gaudium mihi erit , qui in tenebris ſedeo & lumen cœli non video?* Vide Leſſium de Attribut. diuin. lib.13. c.23. vbi ex S. Thoma, Scoto, Marſilio, D. Soto aliíſque ſcholaſticis docet, paruulos hoſce comparituros in iudicio vniuerſali , excepturos

Paruuli in peccat. orig. mortui vbi & qualiter viuent.

A pœnam damni ; ſed perficiendos in intellectu, voluntate aliíſque naturæ facultatibus (erit enim tunc communis totius naturæ renouatio & inſtauratio) vt contenti & læti in omnem æternitatem concorditer & amicè viuant , ac Deum ament & laudent, quòd ſe à peccato actuali & gehenna præſeruarit , tantíſque naturæ donis ornarit , vt res creatas, ac præſertim animæ ſuæ excellentiam, æquè ac Angelorum contemplari valeat, indéque Creatorem admirari & glorificare: alioqui enim eſſent otioſi per omnem æternitatem. Nec enim credendum eſt Deum tot milliones animarum velle eſſe ſemper in otio, & quaſi fruſtrà in orbe. Si enim, vt paſſim docent Doctores in 2.diſt.33. quos citat & ſequitur Gabr. Vaſques 1.2. diſp.134. c.3. paruuli, B Deo ita prouidente , non ſentient mœrorem ob amiſſionem regni cœleſtis, eo quòd illud ſua culpa non amiſerint , cur non credamus eos in communi totius orbis inſtauratione pariter perficiendos in ordine bonorum naturalium , vt Deum cognoſcere , amare & laudare valeant , itáque vitam quietam & iucundam agant ? Hæc Leſſius , eaque multis rationibus confirmat. Quæ ſi vera ſunt, quis locus paruulis hiſce aptior erit quàm terra? vtpote in qua ſolem, cœlos, aſtra, mare, cæteraque creata intueri & contemplari poterunt , ex iíſque Deum amare & laudare.

Dices, Iob 26.10. dicitur : *Terminum circumdedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ*, id eſt, viciſC ſitudo diei & noctis : ergo ea ceſſante, vti ceſſabit in die iudicij, aquæ excedent ſuos terminos , rurſúmque operient terram, vti operuerunt in mundi primordio ; itáque futurum cenſent probabiliter S. Bonau. D. Soto in 4.diſt.47.q.2.art.4. & alij. Sed reſponderi poteſt primò, τὸ *vſque dum finiantur lux & tenebræ*, eſſe prouerbium, ſignificans idem quod ſemper & perpetuò. Sic enim explicat Ierem. c. 5. 22. dicens : *Qui poſuit arenam terminum mari , præceptum ſempiternum quod non præteribit*. alioqui enim terra aquis operta, eſſet inuiſibilis , & ad primum chaos rediret ; ex quo à Deo fuit educta die tertia mundi, cùm diſcooperta fuit & ab aquis ſeparata, Geneſ. 1.9. túncque ſuam formam & decorem acD cepit. Secundò dici poteſt, quòd mare in fine mundi multas rurſum terras operiet , at non omnes; ſaltem paruulis locum vacuum relinquet. Vt vt eſt , Deo facilè erit paruulis reſurgentibus locum congruum ſiue in terra , ſiue ſub terra , ſiue vbi ei libuerit inſtruere & aptare.

Terra poſt diem iudicij decoranda.

Porrò Gulielmus Pariſienſis apud Dion. Carthuſ. in 4.diſt.47. aſſerit viros ſapientiſſimos cenſere , quòd poſt diem iudicij & conflagrationem mundi terra rurſum floribus , gemmis, arboribus, fontibus, aliíſque ſimilibus ornamentis ſit veſtienda, tum ad eius mundíque decorem , tum ad Sanctorum oblectationem , tum ad paruulorum ſine Baptiſmo defunctorum , qui in ea degent, recreaE tionem. Idem cenſet Cathar. hîc, Picus Mirandul. in Heptaplo, Abulen. in c.25. S. Matthæi q.542. & 548. ac Serarius in Iudith c. 16. q. 2. Audi Anſelmum in Elucidario : *Terra*, inquit, *quæ in gremio ſuo corpus Domini confouit, tota erit vt paradiſus : & quia Sanctorum ſanguine eſt irrigata , odoriferis floribus, roſis, violis immarceſſibiliter erit perpetuò decorata.* Alij tamen, vt OEcum. idipſum negant.

Secundùm promiſſa eius expectamus.] Nouos enim cœlos nouámque terram promiſit Deus Iſaiæ 65. 17. & c. 66. 22. & c.64.4. *Oculus*, inquit, *non vidit Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te.* quò alludit S. Petrus, ideóque ait, *expectamus.* Rurſum

Chriſtus

Chriſtus ſæpe ſuis promittit regnum cœlorum: hoc autem erit in cœlis nouis. Denique S. Ioannes Apoc. 21. 1. promittit cœlos nouos & terram nouam, ſed poſt S. Petrum. poſt hanc enim Epiſtolam ſcripta eſt à S. Ioanne Apocalypſis. *Grandis audaciæ puræque conſcientiæ eſt regnum Dei poſtulare, & iudicium Dei non timere*, ait S. Hieron. in c. 6. Matth.

Iuſtitia cœlorum.

In quibus iuſtitia habitat.] Quænam iuſtitia? omiſſo errore Origenis 1. Periarchon c. 7. qui Platonem ſecutus cœlis animam & mentem, ac conſequenter peccatum, iuſtitiam & ſanctitatem tribuit.

1. Primò Philippus Solitarius lib. 3. Dioptræ c. 6. per iuſtitiam accipit Deum: hic enim quaſi ſol iuſtitiæ in cœlis nouis habitabit.

2. Secundò & melius, q. d. in cœlis hiſce noſtris habitat miſericordia tolerans peccatores, in cœlis verò nouis habitabit iuſtitia, quæ non admittet quicquam coinquinatum in illos ingredi, Apoc. 21. 27. Rurſum iuſtitia diuina cuique vel in cœlis nouis, vel in terra noua aſſignabit pro meritis locum ad præmium, vel pœnam, eúmque conſtantem & perpetuum abſque vlla mutationis ſpe vel metu. nam ſanctis aſſignabit cœlum, impiis infernum, pueris in peccato originali decedentibus terram. Hoc eſt quod Cyrillus lib. 3. in Geneſ. ait, Chriſtum omni maledictione terram liberaturum, cùm dabit cœlos nouos & terram nouam. &, vt ait S. Ambroſ. libr. 5. Epiſt. 21. tunc omnia creata quæ priùs fuerunt inſtrumenta flagitiorum, iis extinctis, quantum in ipſis eſt pietatem & iuſtitiam colent, quæ idcirco dicitur in iis habitare. Hinc aliqui per catachreſin per iuſtitiam accipiunt mundi innouationem, ſplendorem & decorem. Hic enim congruit iuſtitiæ ac mundo iam à peccatis & peccatoribus expiato, ideóque quaſi iuſto & ſancto. ita S. Ambr. loco citato.

3. Tertiò ſimpliciter & planè iuſtitia, id eſt, ſanctitas, pura iuſti & ſancti. q. d. mundus hic vetus inſtaurationem expectans omnium ſcelerum eſt officina & ſentina: at mundus per Chriſtum iudicem innouatus, excluſis & in tartara relegatis ſceleribus & ſceleratis, erit dumtaxat locus & ſedes iuſtitiæ ac iuſtorum & ſanctorum. hi enim erunt incolæ & domini noui cœli & nouæ terræ: tunc enim Deus erit omnia in omnibus, 1. Corinth. 15. 28.

Myſticè, cœli noui & terra noua, ſed animata, ſunt Sancti: in his enim habitat iuſtitia, omníſque virtus & ſanctitas, iuxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei. In omnem terram exiuit ſonus eorum*, Pſal. 18. v. 1. & 5. quod de Apoſtolis myſticè explicat S. Paulus Rom. 10. v. 18.

VERS. 14. *Propter quod chariſſimi hæc expectantes ſatagite.* *σπουδάσατε*, id eſt, omni ſtudio, omni cura, omnibus viribus & neruis contendite, *immaculati, ἄσπιλοι*, id eſt, *ſine macula*, ſcilicet grauiori & mortali: nam omnes veniales in hac vita cauere eſt impoſſibile: *& inuiolati. ἀμώμητοι*, id eſt, *irreprehenſibiles, inueniri ei.* Nam, vt ait S. Paulus Epheſ. 1. 4. *Elegit nos in ipſo* (Chriſto) *ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate.* & Coloſſ. 1. 22. *Reconciliauit in corpore carnis eius per mortem exhibere nos ſanctos, & immaculatos & irreprehenſibiles coram ipſo.* Præclarè S. Bern. de triplici Iud. *Debet*, ait, *quiſque quantum poteſt ſe irreprehenſibilem exhibere, primum quidem coram Deo, ſed deinde etiam coram hominibus.* Tum allatis S. Petri verbis ſubiicit: *Tribus ſiquidem modis prouidemus bona coram hominibus, id eſt, habitu, actione, ſermone. Habitu ne ſit notabilis, actione ne ſit reprehenſibilis, ſermone ne ſit contemptibilis. Tribus etiam modis coram Deo, cogitatione, affectione & intentione: nam & cogitatio debet eſſe ſancta. Vnde ſcriptum eſt: Cogitatio ſancta ſeruabit te: & affectio pura & intentio recta. Sunt autem tria iſta, id eſt, cogitatio, affectio, intentio in anima; ſed in ea quoque propriis ſingula locis diſtincta videntur. Nam cogitatio in memoria eſt, affectio in voluntate, intentio in ratione.*

Nota, τὸ *ei*, cùm ait *inueniri ei*, q. d. 1. *ei*, id eſt, ab ipſo, quem nil latet. 2. *ei*, id eſt, in iudicio ipſius, quod falli nequit, quódque nemo poteſt euadere. 3. *ei*, id eſt, in conſpectu eius qui omnia præſens intuetur. 4. *ei*, id eſt, ad honorem & gloriam illius, vt illi placeatis, non hominibus; vt illius honorem promoueatis, non veſtrum; vt ab illo præmium & gloriam recipiatis, non à mundi Principibus. Ita Deus Abrahæ perfectionis ideam præſcribens: *Ambula*, ait, *coram me, & eſto perfectus.* L X X. *Place in conſpectu meo, & eſto inculpabilis*, ſeu irreprehenſibilis. S. Auguſtinus lib. 16. de ciuitate c. 26. legit abſolutè: *Place, & eſto ſine querela.* Cùm ſimile Thaletis Mileſij monitum recitaſſet Tullius lib. 3. de legibus, nimirum aſſiduè volutandum animo eſſe, non ſolùm facta atque dicta, verùm etiam cogitata diuinis oculis parere, præclarè adiecit: *Omnem virtutis Philoſophiam hoc vno verbo Thales complexus eſt.* Addit explicatiùs Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. §. 7. *Vt non ſolùm manus, ſed etiam mentes puras habere vellemus, cùm ſecretis cogitationibus noſtris cœleſte numen adeſſe credidiſſemus.* Ita Iacob Patriarcha moriturus benedicens filiis Ioſeph, ait: *Deus, in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei.* Septuaginta, *Deus, cui placuerunt patres mei in conſpectu eius.* Ita Dauid Pſalm. 114. 9. *Placebo*, ait, *Domino in regione viuorum.* Hebr. *Ambulabo coram Domino in terra viuentium.* ita Abel *in omnibus, quæcunque gerebat, Deum putabat eſſe præſentem*, ait Ioſephus 1. Antiq. 4. Ita Enoch *ambulauit cum Deo*, Septuag. *beneplacuit Deo*, Geneſ. 5. 24. Quidni placeat Deo, qui ita viuit, vt cogitet ſemper Deum ſibi eſſe præſentem. Ita *Noe vir iuſtus atque perfectus, cum Deo ambulauit.* Septuag. *placuit Deo.* Geneſ. 6. 9. ita Abraham: *Dominus*, ait, *in cuius conſpectu ambulo.* Septuag. *Dominus Deus, cui placui ante ipſum.* Seneca gentili Lucilio hoc vitæ honeſtæ dat conſilium Epiſt. 25. *Sic viue, tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis oculis.* Pientiùs S. Aug. ſoliloq. c. 14. Chriſtianis hunc ſanctæ vitæ dat ſtimulum: *Magna nobis eſt indita neceſſitas iuſtè rectéque viuendi, qui cuncta facimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis.*

Moral. de Dei præſentia.

Addit S. Petrus τὸ *in pace*, vt ſcilicet exiſtentes immaculati & inuiolati. Primò pacem habeatis cum Deo, cum proximo & cum propria conſcientia. magnum enim bonum eſt pax conſcientiæ, qua anima domitis paſſionibus tranquilla eſt, ſuíq; regina & domina. Vnde hæc pax exuperat omnem ſenſum, & cuſtodit corda & intelligentias noſtras, ait S. Paulus Philip. 4. 7. vide ibi dicta. Secundò, vt aduentum Domini; mortem ſcilicet & iudicium, vobis bene conſcij expectetis animo pacato, ſereno, hilari & fidenti: hæc ergo pax eſt effectus & præmium immaculatæ & inuiolatæ mentis.

Antiſtropha huic S. Petri ſententia eſt illa S. Pauli monentis Titum c. 2. 12. *vt abnegantes impietatem & ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei.* & illa 2. Corinth. 7. 1. *Has ergo habentes promiſſiones chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei*, &c. vterque verò eam accepit & didicit à Chriſto dicente & docente Lucæ

 12. 35.

12.35. *Sint lumbi veſtri præcincti & lucernæ ardētes in manibus veſtris, & vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum.* vbi vide S.Greg. S.Aug.& S.Ambroſ. Anteriùs idē monuerat Eccleſ.c.18.19.dicēs: *Ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationem.* & : *Ne verearis vſque ad mortem iuſtificari, quoniam merces Dei manet in æternum.* Quin & Salomon : *In omnibus viis tuis*, ait, *cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos*, Prouerb. 3. 6. & Tobias ad filium c.4.6. *Omnibus*, ait, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum.* & Dauid Pſal.17. 13. *Quoniam omnia iudicia eius in conſpectu meo, & iuſtitias eius non repuli à me: & ero immaculatus cum eo, & obſeruabo me ab iniquitate mea.* & Michæas c. 6. 8. *Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* S. Ignatius quoque ad Heronem : *Memento*, ait, *Dei, & non peccabis.* & Clemens Alex. 3. Pædag. c. 5. *Hac ſolum ratione fit vt quis nunquam labatur, ſi Deum ſemper ſibi adeſſe exiſtimet.*

Vers. 15. *Et Domini noſtri longanimitatem ſalutem arbitramini.*] q.d. hortatus ſum vos, vt ſanctè viuendo expectetis & deſideretis aduentum Domini; interim tamen nolo vos queri de eius tarditate, ac dicere, *tardat Dominus promiſſionem ſuam*, v. 9. ſed potiùs arbitrari, ſentire & exiſtimare, quòd hæc eius longanimitas protendatur, nobiſque exhibeatur ad ſalutem, tum noſtram, tum malorum aliorum, vt ſcilicet omnes à peccatis reſipiſcant, aut certè virtutes & merita bonorum operum accumulent, quorum coronas & præmia æterna à Chriſto iudice accipient : ſicut de facto hæc Dei longanimitas multis eſt ſaluti, qui alioqui periiſſent, adeóque per eam completur omnis ſanctorum & electorum numerus.

Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis.] commendans tum Dei longanimitatem peccatores expectantem ad pœnitentiam, tum puritatem vitæ, fidem, ſpem, &c. quæ hac Epiſtola vobis commendaui. Id facit Paulus tum Epiſtola ad Rom.c.2.4. *An ignoras*, ait, *quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* ita OEcum. tum Epiſt.1.ad Corinth.c.3. & 12. ſed præſertim Epiſt.ad Hebræos c.3.6. & 10.v.36. vbi Dei longanimitatem nobis debere eſſe ſaluti hiſce verbis ſignificat: *Patientia*, ait, *vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem Dei facientes reportetis repromiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulum qui venturus eſt veniet, & non tardabit: iuſtus autem meus ex fide viuit.* Cùm enim ait Petrus *ſcripſit vobis*, videtur denotare Hebræos. ad Hebræos enim præcipuè ſcripta eſt hæc S.Petri Epiſtola, vtpote quorum ipſe quaſi Chriſti ſucceſſor & vicarius, propriam ſibi curam aſſumpſerat. ita Catharin. Salmeron & alij hîc, ac Baron. anno Chriſti 60.& Bellarmin.lib.1.de verbo Dei cap. 17. Nota hîc charitatem & vnionem S. Petri cum S.Paulo, cui tam luculentum ſapientiæ diuinæ dat elogium & teſtimonium; ex quo ſanè S.Paulo eiúſque Epiſtolis magna acceſſit auctoritas. S. Petri enim & ſummorum Pontificum eius ſucceſſorum eſt, canonicas ſcripturas à non canonicis ſecernere, probare & definire. S.Petri iudicium ſecutus S.Dion. Areop.c.2.& 7.diuin.nom. S.Paulum vocat ſolem, perfectorem, ducem & ſapientiæ abyſſum, ab eóque ſe ſuam cœleſtem & Eccleſiaſticam Hierarchiam accepiſſe teſtatur. Et S. Hier. Epiſt. 61. ad Pammach. S.Paulum, eiúſque vocem vocat *vas electionis, tubam Euangelij, rugitum leonis noſtri, flumen eloquentiæ Chriſtianæ.* S. Aug. in Pſal. 147. *Nihil*, ait, *nobis iſto viro notius, nihil ſuauius, nihil in Scriptura familiarius eſt.* Nazian. Orat. 33. Paulum vocat diſcipulum piſcatorum (Apoſtolorum) ſimul & magiſtrum. vide dicta Proœmio in S. Paulum, vbi ſapientiam aliáſque dotes S. Pauli multis demonſtraui.

Moral. Mirare hîc & imitare candorem, humilitatem, integritatem & charitatem S. Petri, qui diuini honoris ſtudioſus, ſui negligens, adeò dilaudat, imò canonizat Epiſtolas S. Pauli, cùm tamen ſciret in iis ſe taxari, ſuúmque errorem & lapſum toti orbi propalari. Nam Galat.2.11.de eo ſic ſcribit S. Paulus : *Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat*, &c. Notent hoc Doctores & Scriptores, qui aliorum dicta & ſcripta ſuis contraria vituperant, impugnant, lacerant. Notent & diſcipuli qui ſuos antagoniſtas ſupplantare ſatagunt; qua in re magis ſe quàm ſuos æmulos infamant : produnt enim ſuam ſuperbiam, inuidiam, odium, immodeſtiam, inſipientiam. Quanto ſatiùs acerbius contra ſe dicta diſſimularent, & ſilentio premerent. ſic enim ſe ſapientes, magnanimos, Chriſtianos, religioſos oſtenderent. horum enim decus in vnica virtute conſiſtit.

Vers. 16. *In quibus ſunt quædam difficilia intellectu.*] Græcum ἐν οἷς eſt maſculinum; vnde non poteſt referre Epiſtolas, vtpote generis fœminini; ſed ipſa dicta & ſcripta, ſiue ea quæ ſcripſit Paulus, in quibus ſunt multa difficilia. Vnde liquet contra Caluinum & Lutherum, ſcripturas non eſſe faciles, & cuique etiam idiotæ perſpicuas. Reſpōdet Caluinus, eiúſque hyperaſpiſtes Beza, τὸ ἐν οἷς referri ad τούτων quod præceſſit, putà ad res de quibus ſcripſit Paulus : hæ enim cùm ſint de Deo trino & vno, Chriſto crucifixo, ſimilibúſque fidei arcanis, ſunt intellectu difficiles. *Ne quis ergo*, ait Beza, *hinc putet errorem ſtabiliri. impius enim & blaſphemus eſt qui nuper ſcripſit, verbum Dei ita eſſe obſcurum, vt quocunque modo illud accipias, controuerſiis religionis decidendis non ſufficiat.* Hæc ille, ſibi Lucifer, aliis tenebrio, imò erro & impoſtor. Subdit S.Petrus: *quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras Script.* Vbi nota τὸ *cæteras*, hæc enim vox denotat ipſas S. Pauli Epiſtolas : hæ enim numerantur inter cæteras Script. canonicas. q. d. deprauant Epiſtolas S. Pauli, ſicut & cæteras Prophetarum & Apoſtolorum ſcripturas, quas, quia difficiles ſunt intellectu, in alienos ſenſus detorquent. Adde difficultatem Epiſtolarum S. Pauli ſat conuinci ex tot tantorum Patrum & Doctorum in eas Commentariis, qui tamen ſenſa mentémque Pauli non adæquant, multóq; minus exhauriunt. Item ex perpetuo hæreticorum de earum intellectu tum inter ſe, tum cum Catholicis litigio & diſſidio. Denique ex ipſo earum intuitu & lectione. Legat quilibet Epiſtolam ad Hebræos, & mille in ea inueniet difficultates.

Deprauant.] στρεβλοῦσιν, id eſt, *detorquent* S.Scripturas, quæ ſunt *originalia inſtrumenta Chriſti*, ait Tertul. c. 2. de Carne Chriſti. Idem de Præſcrip.c.17. *Tantum*, ait, *veritati obſtrepit adulter ſenſus, quantum corruptor ſtylus.* Nam, vt ait S. Auguſt. tract. 18. in Ioannem, non aliunde *nata ſunt hæreſes, niſi dum ſcripturæ bonæ intelliguntur non benè, & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè & audacter aſſeritur.* vide Vincentium Liren. contra hæreſes. Sic etiamnum hodie noſtri hæretici deprauant Epiſtolas S. Pauli, eíſque ſuas hæreſes tuentur, adeò vt Caluinus clamet pro ſe, putà pro ſuo prædeſtinationis

&

& reprobationis fato, pro fide ſola iuſtificante, pro ſeruo arbitrio, &c. ſtare Paulum & Auguſtinum. Lutherus verò inter alia auſus fuit deprauare verba illa Pauli Rom. 3. 28. *Arbitramur iuſtificari hominem per fidem*, addendo *ſolam*.

Moral. notent hic Concionatores, qui nimis licenter S. Script. ad ſuos conceptus, volentes nolentes trahunt & torquent, ſe id faciendo illam deprauare. Qui enim in alienos ſenſus eam detorquent, hi eam deprauant. Vis enim & mens S. Script. non in verbis, ſed in ſenſu conſiſtit: qua de re plura dixi in Procemio in Minor. Prophet. Quinimò ſanctus Gregor. libr. 6. Epiſt. 7. reprehendit eos, qui in Cyriaci Epiſcopi ordinatione præ gaudio clamauerant: *Hæc dies quam fecit Dominus*, eo quòd hæc verba propriè dicta ſint de Chriſto, Pſalm. 117. *In creatura autem laudem*, inquit, *vox illa dari non debuit, quæ ſoli conuenit Creatori.*

Ad ſuam ipſorum perditionem.] quia ipſa Dei verba, oracula & diplomata violant & deprauant. Si enim qui litteras Regis falſificat, reus eſt læſæ Maieſtatis humanæ; vtique qui litteras Dei falſificat, reus eſt læſæ Maieſtatis diuinæ, ideoque perditioni & gehennæ obnoxius.

Vers. 17. *Vos igitur fratres præſcientes*, puta præmoniti à me de periculo, *cuſtodite*, id eſt, vt vertunt Tigurinus, Pagninus & ſanctus Auguſtinus de fide & oper. cap. 14. *Cauete, ne inſipientium*, Græcè ἀθέσμων, id eſt, *impiorum* nefariorum, exlegum, puta hæreticorum qui deprauant Epiſtolas ſancti Pauli aliaſque Script. *errore traducti*. Tigurinus *abducti*. Græcè συναπαχθέντες, id eſt, *ſimul cum aliis abducti*, *excidatis à propria firmitate* fidei, pietatis, gratiæ & virtutis Chriſtianæ. Vnde ait Paulus: *Optimum eſt gratia ſtabilire cor*, Hebr. 13. 9. Pro *errore* Græcè eſt πλάνῃ: vnde ſtellæ erraticæ vocantur planetæ; quo innuit hæreticos eſſe planetas & errones, qui nuſquam fixi conſiſtant, ſed per varias hæreſes oberrent, & ab vna in aliam & aliam, ac tandem in atheiſmum dilabantur.

Vers. 18. *Creſcite verò in gratia & cognitione Domini noſtri & Saluatoris Ieſu Chriſti.*] Idem precatur & hortatur Paulus: *Non ceſſamus*, inquit, *pro vobis orantes, vt impleamini agnitione voluntatis Dei, in omni bono opere fructificantes, & creſcentes in omni ſcientia Dei, in omni virtute confortati*, Coloſſ. 1. 10. Nam, vt ait ſanctus Leo ſermone 8. de Paſſione, *Omnes de die in diem proficiendo per pietatis augmenta renouentur. quantumlibet enim quiſque iuſtificatus ſit, habet tamen dum in hac vita eſt quo probatior eſſe poſſit & melior: qui autem non proficit, deficit; & qui nihil acquirit, nonnihil perdit.* Gratiam præponit cognitioni: quia creſcere in gratia vtilius eſt & magis neceſſarium, quàm creſcere in cognitione: multi enim plebei & rudes creſcunt in gratia, & non in cognitione, hique ſuperabunt multos doctos & litteratos in gloria cœleſti. Creſcere autem in cognitione Ieſu Chriſti Saluatoris, eſt creſcere in cognitione diuinitatis, humanitatis, redemptionis, reſurrectionis, gratiæ, gloriæ omnibúſque myſteriis & beneficiis Ieſu Chriſti; vnde ſequitur incrementum charitatis & amoris eiuſdem. Sanè quiſque Chriſtianus quotidie deberet creſcere in cognitione, meditatione & amore Ieſu Chriſti Saluatoris ſui, ita creſceret pariter in meritis, & in corona ac gloria cœleſti. Dicit hoc Petrus contra hæreticos qui ſe *Gnoſticos*, id eſt, ſcientes

A & in cognitione perfectos vocabant, & iactitabant, cùm eſſent ignorantes & errantes. Veri enim Gnoſtici ſunt fideles qui ſuam ignorantiam fatentur, ac ſtudent creſcere in cognitione rerum ſalutis, ideóque aſſiduè orant cum Pſalte: *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.*

Ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen.] puta in omnem æternitatem, quamdiu durat dies æternitatis. Æternitas enim eſt quaſi vna dies, vnómque hodie conſtans ſemper & perennans, vt dixi verſ. 8. *vel in diem*, id eſt, in tempus æternitatis, puta æternum quod imaginamur æternitati Dei coëxiſtere, vt illam animo concipere &
B aliquo modo apprehendere poſſimus. dies enim ſæpe pro tempore capitur: imaginamur enim millia & milliones annorum ſemper ſibi ſuccedentium; idque ſine fine vt æternitatem mente concipiamus. Sic Dauid ait Pſalm. 76. 6. *Annos æternos in mente habui.* Significat hic ſanctus Petrus fideles debere perpetuò vita & voce glorificare Deum, ipſique optare gloriam non præſentem & hodiernam dumtaxat, ſed perennem & æternam, ac iugiter cum Eccleſia canere: *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto. Sicut erat in principio & nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum.* Hoc enim faciunt, canúntque perpetim beati in cœlo, quorum vitam, laudem & felicitatem nos

Fidelis eſt imitari vitam cœlitum.

C in hac vita inchoare decet, ideóque mentem abſtrahere à rebus terrenis, caducis & momentaneis, eámque figere in cœleſtibus, ſtabilibus & æternis. Præclare ſanctus Leo ſermone 2. de Paſſione in fine: *Magni nominis militiam*, inquit, *magnæ profeſſionis ſuſcepimus diſciplinam. Sectatores Chriſti diſcedere à regia non licet via, ſed dignum eſt temporalibus non occupari ad æterna tendentes.* Idem ſermone 1. de Reſurrect. *Ex qualitate*, ait, *temporalium actionum, differentia retributionum pendent æternarum.* & inferiùs: *Pro tranſactis habeantur quæ ex maxima parte iam non ſunt, & mens intenta manſuris ibi deſiderium ſuum figat, vbi quod offertur æternum eſt.* Quocirca Eccleſia nos docet
D Deum orare, vt *eo rectore & duce ſic tranſeamus per bona temporalia, vt non amittamus æterna*; tranſeundum enim eſt per temporalia & tranſitoria, hærendum in fixis & æternis. Et ſanctus Baſilius in Pſalm. 48. agens de diuitiarum contemptu: *Ne eſto*, inquit, *circa præſentia hæc puſillo aut deiectiore animo, quin potiùs vitam illam expectato beatam prorſus, nec vllo fine claudendam.* Patheticè verò beatus Chryſologus ſermon. 124. *Quid ſtupemus? vbi ſumus? Quis eſt iſte qui nos eludit ſomnus? Quæ eſt iſta, quæ nos tenet obliuio lethalis? Quare non cœlo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Ne ille altè ſtertit qui
E ad hæc vehementia tonitrua, fulminaque verborum non expergiſcitur. Nec minùs ardenter in ſæculi aſſeclas intonat Nazianzenus oratione 16. *Quis prætereuntia præteribit? Quis ſtabilibus & æternis mentem adiunget? Quis de præſentibus rebus tanquam de abeuntibus cogitabit? Quis picturam à veritate; quis vmbram à vita ſempiterna diſcernet?* Congruenter & Seneca Epiſtola 110. *Quid miraris? Quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſta res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt: ad veras potiùs te conuerte diuitias.* Denique ſanctus Bernardus in Meditat. cap. 2. clarè & neruosè: *Dic mihi*, ait, *vbi ſunt ama-*

toret

tores mundi; qui ante pauca tempora nobiſcum erant? Nihil ex eis remanſit, niſi cineres & vermes. Attende diligenter quid ſunt, vel quid fuerunt. Homines fuerunt ſicut tu: comederunt, & biberunt, riſerunt, duxerunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcenderunt. Vnde concludit idem in ſententiis: *Infelix proinde qui in huius vitæ lubrico fidens, perituram inſumit operam: nec aduertit quoniam vapor eſt, & ad modicum parens, & vanitas vanitatum.* Si ſapis ergo optáſque eſſe felix: A

Viue veritati.
Viue immortalitati.
Viue ÆTERNITATI.

Hæc ſollicitiſſima meditatio debet eſſe ſapientis, vt quoniam breues dies iſtius vitæ & incerta ſunt ſpatia, nunquam ſit mors morituro improuiſa, nec inordinatum incidat finem, qui ſe nouit eſſe mortalem. Sanctus Leo ſermone 5. de ieiunio 7. menſis.

Finis Commentariorum in Epiſtolas S. Petri.

COMMEN

COMMENTARII
IN
EPISTOLAS
S. IOANNIS.

IN EPISTOLAM PRIMAM CANONICAM S. IOANNIS

PROOEMIVM.

TRIA hîc ex more præmitto. Primum de Epiſtolæ auctoritate. Secundum de auctore. Tertium de argumento.

Epiſtolæ huius auctoritas.

Quoad primum. De fide eſt hanc Epiſtolam eſſe Script. Canonicam. Hic eſt ſenſus communis totius Eccleſiæ, expreſſus tum alibi, tum in Concil. Trident. ſeſſ. 4.

Vbi nota duplices eſſe libros canonicos S. Scripturæ. Primi vocantur Protocanonici, quaſi primi canonis, eò quòd omni æuo apud omnes habiti ſint Canonici, ita vt de eorum auctoritate nullus vnquam orthodoxus dubitarit.

Secundi vocantur Deuterocanonici, quaſi ſecundi canonis, eò quòd aliquando Eccleſia aut Patres de eorum auctoritate dubitarint, poſteriori tamen æuo ab omnibus in canonem ſunt recepti. Tales ſunt liber Eſther, Baruch, Danielis pars, Tobias, Iudith, Sapientia, Eccleſiaſticus, duo Machabæorum, partes quædam Euang. S. Marci, Lucæ & Ioannis, Epiſtola ad Hebræos, Epiſtola Iacobi, ſecunda Petri, ſecunda & tertia Ioannis, Epiſtola Iudæ, Apocalypſis. Cæteri omnes ſunt Protocanonici: ergo inter eos eſt & Epiſtola hæc S. Ioannis, excepta vna eius particula, de quo ſuo loco. vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 4. Hoc eſt quod de ea ait Euſeb. lib. 3. Hiſtor. 24. *Inter ea quæ Ioannes ſcripſit poſt Euangelium, etiam prior illius Epiſtola cùm à recentioribus, tum à veteribus abſque vlla hæſitatione recipitur*; quin & ab hæreticis priſcis æquè ac modernis.

Et S. Auguſtinus tract. 7. in Epiſt. 1. S. Ioannis: *Canonica*, ait, *eſt iſta Epiſtola, per omnes gentes recitatur, orbis terræ auctoritate retinetur, orbem terrarum ipſa ædificauit.*

Et Dion. Alexand. apud Euſeb. lib. 7. Hiſt. cap. 20. *Euangelium*, ait, *& prima Ioannis Epiſtola non ſolum vitio carent, ſed etiam ſumma cum verborum elegantia, maximo ſententiarum pondere, & concinna elocutionis diſpoſitione præſcripta ſunt, tantum abeſt vt vox aliqua barbara, aut ſolœciſmus, aut imperitus, aut rudis ſermo in iis reperiatur.*

Auctor.

Quoad ſecundum. Conſentiunt pariter Orthodoxi auctorem Epiſtolæ eſſe S. Ioannem Apoſtolum, vti habet eius inſcriptio. Idipſum ſatis indicat ſtylus Epiſtolæ per omnia conſentiens Euangelio S. Ioannis, vtpote candidus, & charitate melleus,

A planè indicans ſuum fontem, putà pectus S. Ioannis candidum & charitate melleum. Ad hæc, eadem in hac Epiſtola quæ in Euangelio inculcat, vt ſolerter aduertit Euſeb. lib. 7. Hiſt. cap. 25. *Qui attentè legit*, inquit, *inueniet vtrinque frequenter vitam, lucem, dehortationem à tenebris, creberrimè veritatem, gratiam, gaudium, carnem ac ſanguinem Domini, iudicium, peccatorum remiſſionem, dilectionem Dei erga nos, præceptum nos inuicem diligendi, ſeruanda eſſe cuncta præcepta, redargutionem mundi, diaboli & Antichriſti, promiſſionem Spiritus ſancti, adoptionem Dei, fidem vbique à nobis expetitam, vbique Patrem & Filium: & ſi per omnia character vtriuſque notetur, prorſus vnus & idem*
B *Euangelij & Epiſtolæ color reperietur.*

S. Ioannis dotes.

Quis, qualis & quantus fuerit S. Ioannes, colligitur primò ex eius ſtirpe & cognatione. Ipſe enim præ Apoſtolis, cæteriſque viris omnibus ſanguine proximè attigit Chriſtum, eiuſque fuit conſanguineus in ſecundo vel tertio gradu. Fuit enim S. Ioánnes filius Zebedæi & Salomes, quam multi putant fuiſſe filiam S. Annæ, æquè ac fuit B. Virgo. Vnde S. Chryſoſt. Act. 1. 5. Ioannem vocat fratrem Domini. & S. Brigida lib. 1. Reuel. c. 10. S. Ioannem vocat ſororiũ Chriſti, quòd natus ſit ex Matris Chriſti ſorore, ac conſequenter B. Virginis fuerit nepos & Chriſti conſobrinus. Idem ſentiunt Beda præ-
C fat. in S. Ioan. S. Bernard. de lament. Virg. Hugo de S. Victor. & Gloſſa in c. 1. ad Galat. Albert. Magn. in c. 19. Ioan. Abulenſis in c. 20. Matth. 4. q. 54. §. 3. S. Antonius, Gerſon & alij multi, adeò vt Ioannes Eckius ſerm. 2. de S. Anna, aſſerat eos qui negant S. Ioannem fuiſſe Chriſti conſobrinum, repugnare SS. Patribus & Eccleſiæ, ipſique Scripturæ. Verùm hoc aliis minus placet; qui cenſent S. Annam non niſi vnam habuiſſe prolem, ſcilicet B. Virginem. id enim magis videtur decuiſſe & grauitatem S. Annæ, & dignitatem B. Virginis ac Chriſti, vti docent Euthym. Theophyl. S. Thom. Ianſen. Caniſius, Baron. Canus, quos citat & ſequitur Franciſc.
D Suarez 3. p. tomo 2. diſp. 5. ſect. 4. Iidem tamen ſentiunt S. Ioannem fuiſſe conſanguineum Chriſti.

Fuit conſanguineus Chriſti.

Porrò L. Dexter, eiúſque continuator Helecas Epiſcopus Cæſarauguſtanus in Chronico, quod nuper in Hiſpania prodiit, tradunt Zebedæũ fuiſſe fratrem S. Barnabæ, ac habuiſſe duos filios, Iacobum & Ioannem Apoſtolos, ac duas filias, quarum vna nupta fuerit S. Petro, altera S. Andreæ. Additque Helecas: *Zebedæus qui & Ariſtobulus, pater Ioannis & Iacobi Apoſtolorum, fuit è 72. diſcipulis. Hic cum*

S. Petro Romam venit: inde miſſus in Angliam Epiſcopus, martyr occubuit anno ſecundo Neronis. Salome vxor Zebedæi mater S. Ioannis & Iacobi anno ætatis 90. Christi 42. die 24. Maij ſanctiſſimè deceſſit Verulis in Italia, quæ priùs cum Iacobo filio peragrauit Germaniam, Angliam & Italiam prædicando. Verùm horum fides ſit penes Dextrũ & Helecam. Nam, vt alia taceam, Verulis quieſcit Maria Iacobi, vt habet Martyr. Rom. 25. Maij. Hæc autem paſſim cenſetur fuiſſe mater Iacobi minoris, non maioris qui fuit frater S. Ioannis. nam Marci 15. 40. expreſsè Maria hæc vocatur mater *Iacobi minoris & Ioſeph*, ac diſtinguitur à Salome. vnde & Mariæ Salome, quæ fuit mater S. Ioannis & Iacobi maioris, tranſitus in Mart. Rom. conſignatur alio die, putà 22. Octobr. vbi & Ieroſolymis diem obiiſſe dicitur. Quare viri eruditi ſuſpicantur hęc & ſimilia non eſſe genuina L. Dextri (cui S. Hier. dedicauit lib. de Script. Eccleſ.) ſed ſiniſtri alicuius tenebrionis, qui Dextri ſibi nomen arrogarit, vt eo ſe ſuíque cerebri ſeuſa tegeret & honeſtaret.

Ex quo colligitur S. Ioannis ſapientia & ſanctitas. Sicut enim ſol radiis ſuis ea magis illuſtrat, quæ magis ipſi ſunt vicina, ita vt quò aliquid Soli eſt vicinius, eò magis ab ipſo illuſtretur, ſic pariter Chriſtus quaſi ſol iuſtitię oriens ex alto per incarnationem, radios ſuæ gratiæ magis diffudit in eos quos carne coniunctos habuit, & ex quorum carne carnem aſſumpſit. Ita B. Virginem ſummis gratiæ donis præ omnibus hominibus & Angelis dotauit, quia illam in matrem elegit: pari modo S. Ioſephum præ cæteris illius æui viris ſanctificauit, quia eum in nutricium & quaſi in patrem elegit. Idem fecit S. Annæ quaſi auiæ ſuæ, S. Ioachimo quaſi auo, S. Iacobo maiori & minori, S. Iudæ, S. Simoni Thadæo, quos ſibi cognatos creauit Apoſtolos, ac Ioanni Baptiſtæ, quem ſibi cognatum, vt patet Lucæ 1. v. 36. ſuum fecit paranymphum, ideóque inter natos mulierum eo non ſurrexit maior, Matth. 11. v. 11.

Secundò, quantus fuerit S. Ioannes, colligitur ex eo quòd inter Apoſtolos fuerit præcipuus, & poſt Petrum quaſi primus, imò Petri ſocius, vt patet Act. 1. 13. & c. 3. 1. & c. 8. 14. vnde Paulus Galat. 2. 9. *Iacobus*, ait, *Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederũt mihi & Barnabæ ſocietatis.*

Socius S. Petri.

Aquila.

Tertiò, ex eo quòd inter quatuor Cherubinos repræſentantes quatuor Euangeliſtas Ezech. 1. 10. Apoc. 4. 1. S. Ioannes comparetur aquilæ, eò quòd mentis acie & volatu omnes tranſcendens, ad ipſum Dei ſinum penetrarit, indéque intonarit myſterium generationis Verbi, dicens: *In principio erat Verbum*, &c. Aquila enim dicta eſt ab acute videndo, quaſi acula ab acumine, licèt nonnulli ab aquilo colore vocem ducant: eſt enim aquilus color fuſcus & ſubniger ab aqua denominatus, ait Pierius Hierogl. 19. c. 21. Vnde S. Hieron. de Script. Eccleſ. in Ioanne & Papia: *Clangat*, ait, *tuba Euangelica filius tonitrui, quem Ieſus amauit plurimùm, qui è pectore Saluatoris doctrinarum fluenta potauit.* Origen. homil. 2. in diuerſos, loquens de S. Ioanne: *Vox*, ait, *ſpiritalis aquilæ auditum pulſat Eccleſiæ. vox altiuoli volatilis non aerem corporeum, vel æthera, vel totius mundi ſenſibilis ambitum ſuperuolitantis, ſed omnem theoriam vltra omnia quæ ſunt & quæ non ſunt, citiuolis intima Theologiæ pennis clariſſimæ ſuperneque contemplationis obtutibus tranſcendentis: ſuperuolat itaque B. Ioannes Theologus non ſolùm quæ intelligi ac dici poſſunt, verum etiam quæ ſuperant omnem intellectum & ſignificationem ſuperuehitur, extráque omnia ineffabili mentis volatu in arcana vnius omnium principij exaltatur.* & mox: *O beate Ioannes, non immeritò vocaris Ioannes, id eſt, cui donatum eſt. Cui enim Theologorum donatum eſt, quod tibi donatum eſt, abdita videlicet penetrare myſteria?* Deinde cum dixiſſet Petrum typum gerere actionis, Ioannem verò contemplationis, ſubdit: *Spiritale igitur petaurum, citiuolum, deiuidum, Ioannem dico Theologum, omnem viſibilem & inuiſibilem creaturam ſuperat, omnem intellectum penetrat, & deificatus in Deum intrat ſe deificantem*, &c. *non enim aliter potuit aſcendere in Deum, niſi priùs fieret Deus.* Additque Paulum raptum in tertium cœlum & paradiſum, Ioannem verò pluſquam hominem raptum ſupra omnes cœlos in paradiſo paradiſorum, hoc eſt, in cauſa omnium audiſſe vnum Verbũ, per quod facta ſunt omnia, ideoq; in Deum quaſi tranſmutatum fuiſſe. Hinc S. Dionyſ. Areop. Epiſt. ad S. Ioannem, eum vocat *Solem Euangelij.*

Rurſum quòd S. Ioannes à Chriſto nuncupatus ſit Boanerges, id eſt, filius tonitrui, Marci 3. 17. hoc eſt, fulmen. Fuit ergo ipſe Ceraunius, id eſt, fulmineus, tonans & fulminans: *eius enim oratio erat tonitru, quia vita eius erat fulmen*; quod de S. Baſil. ait Nazianz. in eius Elogio. Vnde S. Epiphan. hær. 73. *Ioannes*, ait, *reuera tonitrui filius per propriam ſuam grandiloquentiam, velut ex quibuſdam nubibus à ſapientiæ ænigmatibus, piam nobis de filio intelligentiam perſuaſit.*

Virgo.

Quartò, quòd vnus ipſe omnes Sanctorum gradus & laureas meruit, eóſque heroicos & primos. Ioannes enim primò, ob excellentem animi puritatem fuit terreſtris angelus, Angelos ſuperans, non natura, ſed virtute, illibatæ virginitatis. Secundò, idem fuit Patriarcha, quia ſolus ipſe cęteris Apoſtolis diuturniſſimè ſuperſtes fuit, communis omnium fideliũ pater, baſis & columen. Vnde S. Hieron. de Script. Eccleſ. in Ioanne: *Totas*, inquit, *Aſiæ fundauit rexitq; Eccleſias.* Tertiò, idem fuit Apoſtolus, Epiſcopus, Hierarcha, Doctor, Euangeliſta, Propheta in Apocalypſi; martyr, tum quia Chriſto in cruce aſſiſtens, omnes eius dolores & mortis agones per compaſſionem & amorem intimum ſuſtinuit: tum quia Romæ à Domitiano in dolium feruentis olei fuit immiſſus, eſto per miraculum illæſus exiuerit. Vnde Polycrates apud Euſebium lib. 5. hiſt. c. 23. ſcribens ad Victorem Rom. Pontif. *His accedit*, ait, *Ioannes qui ſuper pectus Domini recubuit, qui ſacerdos fuit, qui laminam auream geſtauit, qui Martyr Doctor extitit, qui tandem Epheſi morte conſopitus occubuit.* De lamina aurea, quam in fronte geſtauit S. Ioannes, quaſi coronam, Epiſcopatus inſigne, aſtipulatur S. Hieron. de Script. Eccleſ. in Polycrate, & Niceph. lib. 3. c. 44. Idem de S. Iacobo dixi in Epiſtolæ eius Prooemio. Quocirca aptè vocatus eſt *Ioannes*, Hebr. *Iehochanan*, & craſi *Iochanan*, id eſt, *gratia Dei*, vel potiùs *miſertus eſt Deus*, aut *gratioſus Deo*, perinde ac Baptiſta illi coæuus eadem de cauſa ab Angelo vocatus eſt Ioannes, Lucæ 1. 13. Ioannis enim Baptiſtæ gratias ac dotes habuit Ioannes Euangeliſta, & inſuper alias maiores, quas iam recenſui & recenſebo: adeò vt Chriſtus inter duos hos Ioannes fuerit quaſi ſol inter Iouem & Lucinam. Baptiſta enim fuit præcurſor, Euangeliſta pediſſequus Chriſti. Fuit ergo Ioannes quaſi filius Charitum, filius gratiarum, in quo ſcilicet ornando & decorando omnes Charites, omnes gratiæ conſpiraſſe videantur, adeò que tres Chriſtianorũ Charites ſunt Chriſtus & vterque Ioannes.

Patriarcha.

Apoſtolus Euangeliſta Propheta Martyr.

Ioannes, id eſt, gratioſus Deo.

Quintò, quia Ioãnes Chriſto præ cæteris Apoſt. fuit familiaris, & quaſi à ſecretis: vnde ipſe paſſim

Chriſti ſecretarius.

ſe vocat diſcipulum quem diligebat Ieſus. Hinc & Transfigurationi eius ac orationi in horto, ſecretiſque eius miraculis interfuit: vnus ipſe in vltima cœna ſuper pectus Chriſti recubuit, quod ſummum mutui & reciproci amoris fuit indicium, æquè ac fomentum & augmentum: è Chriſti enim pectore arcana diuinæ ſapientiæ, & gratiarum altiora præ cæteris fluenta potauit, vt ait S. Auguſt. tract. 18. in Ioannem; atque ſupra templum Verbi recumbens, aulam diuinæ plenitudinis ſcrutatus eſt, ait S. Ambroſ. in Pſalm. 118. Octon. 2. & S. Hieron. in Ezech. cap. 2. *Ioannes*, ait, *recubuit in pectore eius, vt hauriret fluenta ſapientiæ, vt poſſet dicere: In principio erat Verbum, quia enim in pectore Chriſti ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, meritò* B *ſuper pectus eius recumbit, quem maiore cæteris ſapientia & ſcientia ſingularis muneris donat*, ait Beda hom. de S. Ioanne. & Laurent. Iuſtinian. libro de agone Chriſti cap. 5. *Sapientia*, ait, *arcana contemplando rimaris, curris per Angelos, diſcurris per Archangelos, cæteráſque ſpirituum legiones conſiderationis penna percurrendo rimaris: tibi nunc panduntur indicibiles ſapientiæ theſauri, tibi reſerantur reuelationum ſacra myſteria, diuinitatis altitudo, æterna Verbi generatio, & cæleſtis gloriæ triumphale regnum.* Quin & Plutarch. lib. 1. Conuiu. q. 3. *Locus*, inquit, *infra dominum vxoris & liberorum eſt, qui in ſinu eſſe dicebantur.* Fuit ergo Ioannes filius Chriſti, ideóque in ſinu eius, quaſi Beniamin recubuit. Porrò, quanta ex eo charitatis, C zelique incendia hauſerit, patet ex geſtis eius, non tantum in fundandis Eccleſiis quaquauerſum, ſed etiam in curanda ſingulorum, etiam perditorum, ſalute. Ex vno exemplo diſce cætera. Narrat Euſeb. ex Clem. Alex. lib. 3. Hiſt. 23. S. Ioannem Epiſcopo cuidam commendaſſe adoleſcentem quendam, qui ſeductus à ſociis tandem factus ſit princeps latronum. Reuerſus S. Ioánes ad Epiſcopum:

Zelator.

Age, inquit, *ô Epiſcope, depoſitum repræſenta, quod tibi ego planè & Chriſtus commendauimus, Eccleſia teſte quam regis. Iuuenem illum repeto à te & animam fratris.* Cúmque ille ſuſpirans diceret eum mortuum eſſe, Deo ſcilicet, factúmque principem latronum. *Hu auditis Apoſtolus, veſtem continuò qua erat indutus ſcidit; & cum ingenti gemitu feriens caput ſuum: Bonum te, inquit, cuſtodem fratris animæ dereliqui. Sed iam nunc mihi equus paretur, & dux itineris. Et confeſtim ab ipſa Eccleſia aſcendens, concitus properabat. Cúmque peruenisset ad locum, attinetur ab his latronibus, qui cuſtodias obſeruabant. At ille neque effugere, neque prorſus declinare vſquam nitens, ingenti tantùm voce proclamabat: Quia ad hoc ipſum veni, adducite mihi principem veſtrum. Qui cùm veniret armatus, eminus agnito Ioanne Apoſtolo, pudore actus in fugam vertitur. Ille equo poſt eum admiſſo, confeſtim inſequitur fugientem, etiam ætatis oblitus, ſimul & clamans: Quid fugis ô fili patrem tuum? Quid fugis inermem ſenem? Miſer hare, noli timere, habes adhuc ſpem vitæ. ego Chriſto rationem red-* E *dam pro te: certè & mortem libenter pro te excipiam, ſicut & Dominus excepit pro nobis, & pro tua anima dabo animam meam. Sta tantùm, & crede mihi, quia Chriſtus me miſit. At ille audiens, reſtitit ac vultum demiſit in terram: poſt hæc arma proiecit, tum deinde tremefactus flebat amariſſimè, & accedentis ad ſe ſenis genibus prouoluitur, gemitibus & vlulatibus quibus poterat ſatisfaciens, & vberrimis lachrymarum ſuarum fontibus iterum baptizabatur, occultans ſolam dexteram ſuam. Apoſtolus verò iuriſiurandi ſacramento ſe ei à Saluatore impetraturum veniam pollicens, ſimúlque genibus eius prouolutus, atque ipſam dexteram ex cuius cædis conſcientia torquebatur, tanquam iam per pœnitentiam purgatam* A *deoſculans, ad Eccleſiam reuocat, & indeſinenter pro eo orationes profundens, & cum ipſo pariter ducens crebra ieiunia, indulgentiam à Deo, quam ei pollicitus fuerat, expetebat. Sed & varijs ſermonum conſolationibus, velut quibuſdam præcantationibus efferos & exterritos eius animos mitigabat. Nec prius abſtitit, quàm eum in omnibus emendatum etiam Eccleſiæ præficeret.*

Ex quo Ioannis exemplo diſcant Epiſcopi, Paſtores, Præfecti, Magiſtri, quantum cuiuſque fidelis etiam iuuenis & perditi ſuæ curæ crediti curam gerere debeant, ac rurſum ſi perditus ſit, modum eum reuocandi eſſe eũ quem hic vſurpauit S. Ioannes, nimirum ſummam commiſerationem, humilitatem, dilectionem. Vnde S. Chryſoſt. Theodoro B lapſo hoc S. Ioannis factum proponens, hortánſq; ad pœnitentiam commendat *S. Ioannis condeſcenſum & manſuetudinem, & ſuauitatem illicem, quoniam prior cruentam dexterã exoſculatus eſt, hærens in amplexu adoleſcentis, & ea via reduxit ad amiſſam virtutem.*

Porrò hoc ſummi amoris & honoris priuilegiũ recumbendi in ſinu Chriſti, Ioanni ſoli præ omnibus Apoſtolis conceſſum fuit quatuor de cauſis.

In ſinu Chriſti recubuit, cur.

1. cauſa.

Prima, vt ipſe eius incarnationis & ſecretorum eſſet teſtis omni exceptione maior, vtpote qui proximus illi & familiariſſimus extitiſſet, adeóque in ſinu eius recubuiſſet. Vnde Rupert. explicans illud Ioannis 13. 23. *Erat ergo recumbens vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus*, ait hoc dicere C Ioãnem, vt ſuo Euangelio fidem aſtruat: *Hic* enim, inquit, *præcipuè dignus fide teſtis eſt, qui adeò veritati quam narrat præſens cognitor interfuit, vt recumberet in ſinu eius familiaris ac dilectus, & illi Verbo præ cunctis mortalibus propè admiſſus, quod eructatũ de corde Patris, & caro factum, altius perſonare decreuerat per linguam & calamum eius.* Vnde S. Ioannes eodem quaſi ſigillo obſignans Euangelij ſui fidem c. vlt. cùm v. 20. dixiſſet de ſe: *qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius*, ſubiungit v. 24. *Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc, & ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius.* & initio Epiſtolæ: *Quod fuit ab initio*, ait, *quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, quod manus noſtræ contrectauerunt, de Ver-* D *bo vitæ, &c. teſtamur & annunciamus vobis.*

Secunda, ad commendandum decus virginitatis: ob hanc enim meruit à Chriſto præ cæteris diligi, & in ſinu eius recumbere, ita ibidem Rupert. ait in S. Ioanne completum illud Sapientis dictum Prouerb. 2. *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum Regem, quia videlicet propter excellentem caſtitatis decorem, dignus fuit de ipſo ſacro Dominici pectoris fonte diuinitatem eiuſdem Verbi, & æterni potare ſecreta principij.* 2.

Vnde S. Cyril. lib. 9. in Ioan. c. 15. ait S. Ioannem *nos hortari ad bene viuendum, ſi volumus diuinarum rerum cognitionem adipiſci. Exemplo enim ſeipſum nobis proponit, qui ſic diligebatur à Chriſto, vt in ſinu eius ſe-* E *deret. Illi enim ſummopere Deo propinquant, qui mundo corde ſunt, quibus præcipuum à Saluatore munus attribuitur. Beati enim ſunt, inquit, homines mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Nempe iſta beatificatio vera extitit in Ioanne. Vidit enim gloriam Chriſti, vt ipſe teſtatur, gloriam quaſi vnigeniti à Patre. Nullus enim Patrem vidit, niſi qui à Deo eſt, id eſt, Filius Dei: qui verò procul ſe à turpitudine remouent, & inanibus huius vitæ curis mente non agitantur, illis ſupra quàm animus per ſe hominis ferre poteſt, gloriam ſuam Chriſtus reuelare ſolet.* Hinc & ipſe Ioannes Apocal. 14. v. 1. vidit virgines proximas Agno, ipſum per omnia ſequi ac cantare canticum nouum, quod nemo alius cantare poteſt.

3. Tertia, recubuit Ioannes in ſinu Chriſti, vt inde ſecretiora & ſublimiora Euágelij & Apocalypſeos myſteria hauriret, quæ mundo panderet. Vnde Eccleſia in Officio S. Ioannis Reſponſ. lectionis 8. canit: *Iſte eſt Ioannes, qui ſuper pectus Domini in cœna recubuit. Beatus Apoſtolus cui reuelata ſunt ſecreta cœleſtia: Fluenta Euangelij de ipſo Dominici pectoris fonte potauit.* Ideóque, vt ait Beda, Euangelium S. Ioannis cætera omnia ſublimitate tranſcendit. & S. Auguſt. tract. 18. in Ioannem: *Ioannes Euangeliſta*, ait, *inter conſortes & comparticipes ſuos alios Euangeliſtas, hoc præcipuum & proprium donum accepit à Domino, ſuper cuius pectus in conuiuio diſcumbebat, vt per hoc ſignificaret, quia ſecreta altiora de intimo pectore eius potabat, vt ea diceret de Filio Dei, quæ paruulorum mentes fortaſſis intentas excitare poſſint, implere autem nondum capaces non poſſint.* S. Chryſoſt. Præfatione in S. Ioan. ait Angelos multa didiciſſe à S. Ioanne, ac proinde ipſos etiam Cherubinos & Seraphinos. auidè eum ſuum Euangelium & Apocalypſin intonantem audiiſſe.

4. Quarta, vt ex pectore Chriſti ſugeret delicias amoris eiuſdem, iuxta illud Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Cauſam ſubdit: *Læua eius ſub capite meo, & dextra illius amplexabitur me.* & S. Ioannes Euang. cap. 1. dans cauſam cur per Chriſtum ſolum gratia & veritas facta ſit, ſubdit: *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit nobis.* q. d. Chriſtus in ſinu Patris hauſit omnem Patris gratiam, amorem & ſapientiam, eaque nobis communicauit: ſic & Ioannes eadem hauſit è ſinu Chriſti, ac nobis communicauit. Ferunt aquilam (quod eſt ſtemma & inſigne S. Ioannis) illum pullum præ cæteris adamare, cui corde ſuo incubauit: ita Chriſtus plus adamauit Ioannem, cui pectore & corde incubuit. Vnde S. Bernardus ſerm. 23. in Cantic. cùm dixiſſet Magdalenam deuotionis ſuæ fructum inueniſſe apud pedes Chriſti, ſubdit: *Porrò Thomas in latere, Ioannes in pectore, Petrus in ſinu Patris, Paulus in tertio cœlo, ſecreti huius gratiam ſunt aſſecuti*, &c. *Prior mulier* (Magdalena) *ſtrauit ſibi in tuto humilitatis & ſpei, Thomas in ſolido fidei, Ioannes in lato charitatis, Paulus in intimo ſapientiæ, Petrus in luce veritatis.* Idem, vel quiſquis eſt auctor, ſerm. 3. de cœna Domini: *Ieſus*, ait, *valde eum diligebat, quem tanto honore ſublimabat. O quàm bene quieſcebat, qui ſuper pectus Chriſti quieſcebat. O beate Apoſtole Dei, diſcipule Ieſu Chriſti Ioannes beate, vtinam mererer illos dulciſſimos pedes oſculando lachrymis rigare, in cuius pectore tu meruiſti dormire. Vtinam faciem illius à longè ſaltem poſſem contemplari, in cuius pectore tam dulciter dormire meruiſti. Per ſinum ſiue pectus ſignificabatur illud ſecretum, de quo bibit diuinitatis ſacramentum. Hinc diligebat Ioannem non plus omnibus, ſed familiariùs, vt per pacem exiret de vita, non per paſſionem.*

5. Quinta, Chriſtus collocans Ioannem in ſinu & pectore, eum quaſi in filium adoptauit. Solent enim parentes filios quaſi pignora chariſſima ad pectus & vbera admouere, iiſque complecti. Hinc Chriſtus moriens in cruce eum matri quaſi filium pro ſe ſubſtituit, dicens: *Mulier ecce filius tuus.* & Ioanni: *Ecce mater tua.* Solent enim nepotes moriente filio, auis & auiis in ius proximum filiationis & hæreditatis ſuccedere. *O commutationem*, exclamat S. Bernardus ſerm. in illud Apocal. *ſignum magnum apparuit in cœlo: Ioannes tibi pro Ieſu traditur, ſeruus pro domino, diſcipulus pro magiſtro, filius Zebedæi pro Filio Dei, homo purus pro Deo vero.* Fuit ergo S. Ioannes Beniamin B. Virginis, imò Beniamio Chriſti, & quaſi Beniaminus, id eſt, minimus natu Apoſtolorum, & præ omnibus gratioſus ac tenerè dilectus in ſinu Chriſti requieuit. Officium ergo S. Gabrielis Archangeli ſortitus eſt, vt eſſet præco Chriſti, & cuſtos B. Virginis, ideóque nonnulli cenſent S. Ioannem cùm vellet adorare Angelum, ab eo prohibitum cùm diceret: *Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum*, Apoc. 19. 10.

Beniamin Chriſti & B. Virg.

Denique S. Ioannes Chriſto in cruce toto tempore paſſionis vſque ad mortem aſtitit. vbi ſanè Chriſtum ſe immolantem, & immolatum pro ſalute generis humani iugiter aſpiciens, miros ab eo rerum diuinarum ſenſus, ac virtutum omnium ardores accepit. Idem primus poſt Chriſti reſurrectionem cum Petro ad monumẽtum cucurrit, imò Petro præcucurrit. Idem Chriſto apparente piſcantibus primus eum agnouit, dicens: *Dominus eſt*; quod S. Hieronym. lib. 1. contra Iouin. virginitatis merito aſcribit: *Solus*, inquit, *virgo virginem agnoſcit.* & alibi: *prior virginitas virginale corpus agnoſcit.* & Cyrillus: *Ioannes*, inquit, *propter mentis puritatem, & cordis oculorum acumen ad intelligendum erat aptiſſimus; vnde ſolus ſignum ſtatim intellexit, & Chriſtum adeſſe cognouit, & alijs nihil dubitans ſignificauit.* Chryſoſtomus verò Ioannem cum Petro comparat: *Proprios*, inquit, *mores referunt Petrus & Ioannes, ille feruentior, hic altior erat; ille vehementior, hic perſpicacior; ideo Ioannes prior nouit Ieſum, Petrus prior ad eum properauit.* & Origenes: *Petrus*, inquit, *in forma actionis ac fidei ponitur, Ioannes autem contemplationis & ſcientiæ typum imitatur: vnus ſiquidem recumbebat ſuper pectus Dominicum, quod eſt contemplationis ſacramentum, alter ſæpe titubabat, quaſi trepidæ actionis ſymbolum.*

Cruci Chriſti aſtitit.

Hinc patet S. Ioannem præ cæteris Apoſtolis à Chriſto fuiſſe dilectum, vti expreſſè ait S. Auguſt. tract. 16. & 124. in Ioannem, & S. Chryſoſt. hom. 71. in Ioannem, Theophyl. & Euth. in Ioannis 13. ac conſequenter S. Ioannem viciſſim præ cæteris maximè dilexiſſe Chriſtum. Ille enim magis diligitur à Chriſto, qui magis eum diligit, maiorémque habet charitatem, Ioannis 14. 21. & Prouerb. 8. 17. ait Sapientia: *Ego diligentes me diligo.* Porrò S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. Ioannem à Chriſto plus dilectum cenſet eo quòd eſſet virgo, & minimus natu Apoſtolorum. Sic & Euthym. in cap. 23. Ioannis, aſſerit Ioannem *tantam à puero curam habuiſſe puritatis, vt ne turpem quidem cogitationem vnquam in cor ſuum aſcendere permiſerit.* Chryſoſtomus addit alteram amoris cauſam, excellentem animi humilitatem ac manſuetudinem, quas adeptus erat poſtquam de præeminentia correptus fuerat. Tertiam indicat Theophylactus: *Ioannes*, ait, *innocentiſſimus, ſimpliciſſimus, manſuetiſſimus omnium erat, & ideo diligebatur.* B. Thomas enumerat inter amoris cauſas ſapientiam ſingularem, & amoris Dei vehementiam. Alibi iuuentutem ait maiora ſibi beneuolentiæ ac familiaritatis indicia vindicaſſe.

Septimò, quòd Chriſtus in cruce moriens Ioannem quaſi fratrem ſibi ſubſtituit, aſſignans eum pro ſe quaſi filium B. Virgini: *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*; ac viciſſim Ioanni eam aſſignans quaſi matrem: *Ecce*, inquit, *mater tua.* Vnde & Ioannes quaſi filius Virginis curam tota vita egit, eiúſque fuit cuſtos, tutor & prouiſor, ac cum ea Epheſi habitauit, ex cuius continua familiaritate & colloquiis quanta cœleſtium arcanorum lumina, quantos charitatis ignes, quanta virtutum omnium documenta & incitamenta hauſerit, cuilibet facile eſt coniicere. Hoc eſt quod citatis Chriſti verbis

Filius B. Virginis.

verbis ſubdit Ioannes Euangel. cap. 19. 27. *Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſua*, (alij legunt *in ſuam*, ſcilicet matrem) Græcè εἰς ἴδια, id eſt, *in propria*, ſcilicet bona, inquit S. Ambr. Enchir. ad Virg. non temporalia, quę iam Chriſti amore reliquerat, ſed ſpiritualia. *Accipite*, inquit, *Spiritum ſanctum; neque enim mater Domini niſi ad poſſeſſionem gratiæ demigraret, vbi Chriſtus habebat habitaculum.* & ſanctus Auguſtinus tractatu 119. in Ioannem: *Suſcepit*, ait, *eam diſcipulus in ſua, non prædia, quæ nulla propria poſſidebat, ſed officia, quæ propria diſpenſatione exequenda curabat.* & ſanctus Cyrillus in cap. 19. S. Ioannis: *Commendauit*, ait, *Chriſtus matrem diſcipulo, vt officium filij ei eam ſeruaret. Matrem ſimiliter admonuit, vt parentis in diſcipulum auctoritatem haberet: amore videlicet atque charitate non minus illos coniungi voluit, quàm ſi natura maxima propinquitate coniuncti eſſent.* & S. Cyprian. tract. de Paſſione: *Paſſus eſt*, ait, *æquanimiter Ioſeph ſibi Ioannem in hoc ſeruitio præponi, quem digniorem ſe iudicabat, & ideo maximè, quia magiſtri electio ſic negotium ordinabat.*

In reuelationibus ſanctæ Brigidæ quas defendit Cardin. Turrecremara, probántque non ſolùm eruditi Theologi, vt Michaël Medina, Alphonſus Mendoza, Petrus Caniſius, Martinus Delrio, &c. ſed & Bonifacius IX. & Martinus V. Pontif. in Canonizatione eiuſdem, hæc de ſancto Ioanne habentur: S. Ioannes apparens ſanctæ Brigidæ, monénſque eum contemnere omnia mundi bona, eaque reſpectu æternorum non pluris facere quàm ſiliquas porcorum, ac ſequi viam crucifixi Dei, quæ in principio eſt arcta, ſed in fine gaudioſa: *Ego*, inquit, *ſum ille qui ſcripturam auream plenius agnoui, & agnoſcendo augmentaui. Ego fui nudatus ignominioſè, ſed quia patienter ſuſtinui, Deus veſtiuit animam meam veſte immortali. Ego etiam fui intinctus oleo, ideo nunc gaudeo oleo lætitiæ ſempiternæ. Ego inſuper poſt Matrem Dei leuiſſima morte de mundo tranſiui, quia cuſtos Matris Dei factus fui, & corpus meum eſt in loco quietiſſimo & ſecuriſſimo.* ita refert ſancta Brigida libr. 4. Reuelat. cap. 1. & cap. 23. narrat ſe audiſſe B. Virginem dicentem S. Ioanni: *Tu inter Apoſtolos viciniùs mihi appropinquaſti, maioraque ſigna dilectionis expertus es præ alijs, & amarior tibi paſſio Filij mei facta eſt, quam præ cæteris clariùs aſpexiſti: & quia præ cæteris fratribus tuis longiùs vixiſti, & quaſi in ipſorum omnium martyr fuiſti* (planiùs legit Codex Farneſianus: *& inter eos quaſi martyr fuiſti.*) *Ideo placuit Deo te vocare de mundo morte leuiſſima poſt me, quia Virgo virgini fuit commendata: ideo fiet quod petiſti, & non prolongabitur.*

Denique ſanctum Ioannem adhuc viuere cum Elia & Enoch in paradiſo terreſtri, ac cum eis venturum in fine mundi, vt contra Antichriſtum decertet, cenſuit Hippolytus tractat. de conſummat. ſeculi, & alij plures, teſte Theophyl. & Euthym. in cap. 21. Ioannis. Verùm certum eſt ſanctum Ioannem eſſe mortuum: nam Eccleſia eius quaſi poſt mortem iam beati, & cum Chriſto in cœlo regnantis feſtum celebrat die 27. Decembris. Audi S. Hieronymum de Script. Eccleſ. in Ioanne: *Confectus ſenio*, ait, *ſexageſimo octauo poſt paſſionem Domini anno* (qui fuit annus Chriſti 101.) *mortuus, iuxta eandem vrbem ſepultus eſt.* Idem docent Tertullian. S. Auguſt. Chryſoſt. Euthymius & alij, quos citat & ſequitur Cardin. Baron. initio tomi 2. Annal. Plura de S. Ioanne dicam Præfat. in Apocalypſin.

Argumĕtum Epiſtolæ.

Quod ad tertium, argumentum Epiſtolæ eſt, primò, docere veram fidem, ſpem, & charitatem.

A Fidem, tum de ſancta Trinitate, tum de Verbo incarnato, quod ſanè nullus vberiùs præſtitit ſancto Ioanne in Euangelio, æquè ac hac Epiſtola, eáque de cauſa a ſancto Dionyſio Epiſtol. ad ſanctum Ioannem, Athanaſio in Synopſi, Cyrillo catecheſi 12. Chryſoſtomo, Epiphanio & aliis paſſim Ioannes cognominatur Theologus. Inde ſpem excitat commemorans præſtantiam ſtatus Euangelici, ac charitatem Patris, qui ſecreuit nos à filiis diaboli, deditque nobis vt filij Dei nominemur & ſimus, ideoque Filium ſuum miſit in carnem, vt paſſione & morte ſua peccata tolleret, & diſſolueret opera diaboli. Denique præ cæteris inculcat charitatem, vt non diligamus mundum,
B ſed Deum qui prior dilexit nos, & Chriſtum, qui noſtri amore mortuus eſt, ac proximum, quem Deus & Chriſtus iubent diligi. Penè ergo tota Epiſtola charitatis ardorem & vehementiam ſpirat. Vnde S. Auguſtinus in Præfatione huius Epiſtolæ: *Maximè*, ait, *commendatur charitas, locuturus eſt enim multa & propè omnia de charitate. Qui habet in ſe vnde audiat, neceſſe eſt gaudeat ad quod audit. Sic enim erit illi lectio iſta tanquam oleum in flammâ.* Refert S. Hieronymus in cap. vlt. ad Galat. S. Ioannem ſenio grauem in Collectis non aliud prædicaſſe, quàm: *Filioli diligite inuicem.* Cúmque audientes tædio afficerentur quòd ſemper idem audirent, cauſámque rogarent, dixiſſe: *Quia præ-*
C *ceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat, ſufficit.*

Secundò, hæreſim duplicem tum ſubnaſcentem confutat. Prior erat Cherinthi, Ebionis & aſſeclarum, qui negabant Chriſti diuinitatem. Secunda Baſilidis cum ſuis, qui negabat veram Chriſti carnem & humanitatem, dicebátque eam tantùm apparentem & phantaſticam fuiſſe, vt & omnia Chriſti geſta, ideóque Chriſti cauſa non eſſe ſubeundum martyrium.

Vtramque euertit S. Ioannes, tum in Euangelio, tum in hac Epiſtola, docétque Chriſtum fuiſſe verum hominem, & verum Dei Filium, & qui id negant eſſe Antichriſtos. Vnde hortatur vt concupiſcentiæ & peccati, quaſi operum diaboli tur-
D pitudinem fugientes, Chriſtum mediatorem quaſi lucem & ducem ſalutis ſequamur per veram fidem, ſpem, ſiue fiduciam, & charitatem. ita ſanctus Ignatius Epiſtol. ad Philadelph. Tertullianus libro de Præſcript. Epiphanius hæreſi 27. 28. & 30. S. Hieronymus de viris illuſtrib. in Ioanne. Euſebius lib. 3. hiſtor. 27. & S. Auguſtinus tract. 122. in Ioannem, qui & addit lib. de fide & oper. cap. 14. S. Petrum, Ioannem, Iacobum & Iudam maximè confutaſſe errorem Simonis Magi, & aſſeclarum, docentium ſolam fidem ſufficere ad ſalutem, & ad hoc abutentium Epiſtola ſancti Pauli ad Roman. ideóque eos diſertè contrarium docere, ſcilicet præter fidem requiri bona opera ad ſalutem.
E Quocirca S. Ioannes cuique ætati, putà pueris, adoleſcentibus, ſenibus operum vitæque Chriſtianæ præcepta præſcribit.

Porrò, Epiſtola hæc eſt catholica, id eſt, circularis & vniuerſalis, ſcripta ad omnes fideles vbiuis degentes, vti & Epiſtolæ S. Petri, Iacobi & Iudæ. Veteres tamen nonnulli hanc Ioannis ſcriptam aiunt nominatim ad Parthos. ita Hyginius Pont. Epiſtol. 1. Ioannes Pontif. II. Epiſtol. 1. ad Valer. S. Auguſtinus lib. 2. quæſt. Euangel. cap. 39. Idacius libr. de Trinit. & alij. Suſpicatur noſter Serarius hîc pro *Parthos* legendum *Pathmios*; in Pathmos enim inſulam à Domitiano relegatus Ioannes, incolas ad Chriſtum conuertit. Iunius Caluiniſta

Ad Parthos ſcripta.

ſcribens contra Bellarminum lib. 2. de verbo Dei cap. 15. num. 22. per Parthos intelligit non incolas Parthiæ, ſed pios exules diſperſos extra natale ſolum. Nam ſermone Schytico olim exules dicebantur Parthi, teſte Iuſtino libr. 41. ab Hebræo פור *pur*, id eſt, *diuidere*. Idem ergo eſt *ad Parthos* quod *tribubus, quæ ſunt in diſperſione*, vt ait Iacobus initio Epiſtolæ, & quod *electis aduenis diſperſionis*, vt ait S. Petrus initio Epiſtolæ.

Verùm à Scythis exules tam impij quàm pij vocati ſunt Parthi, non à Græcis vel Hebræis, qualis fuit S. Ioannes: alioqui enim S. Petrus & Iacobus qui ad diſperſos ſcribunt, pariter & ad Parthos ſcripſiſſent. vide Serarium. Propriè ergo hîc Parthos accipio, quorum tunc imperium æquè ac nomen erat amplum, vt Orientis nationes plures complecteretur, etiam Perſas, teſte Tertulliano libro de Pallio cap. 2. Iuſtino lib. 41. & 42. Solino & Plinio libr. 6. cap. 25. In Parthia autem multos fuiſſe Iudæos æque ac Chriſtianos, partim è Iudæis, partim è Gentilibus, ad quos omnes ſcribit hîc S. Ioannes, colligitur Actorum 2. v. 9. & ex Tertullian. libro contra Iudæos, ac Ioſepho 14. Antiq. 12. & libr. 16. cap. 10. & libr. 18. cap. 12.

Cur. Scripſit ergo ad Parthos S. Ioannes, ſiue quòd eos antea adierat, & fide Chriſti imbuerat, vti cenſet Baron. aliíque plures; ſiue quòd Epheſij & Aſiani, quibus prædicauit S. Ioannes, permulti ab eo ad Chriſtum conuerſi ex Aſia migrarunt in vicinam Parthiam & Perſidem: ſiue quòd fideles à Simone Chananæo, Bartholomæo & Thoma (hos enim prædicaſſe Parthis & Perſis tradit Sophronius de viris Illuſtribus, & alij) in Perſide & Parthia conuerſi, iis morte & martyrio functis, petierint à S. Ioanne grandæuo monumentum aliquod Eccleſiæ, quo in fide & vita Chriſtiana confirmarentur; aut vltrò id eis ingeſſerit S. Ioannes, vtpote conuerſionis gentium, & propagandi Euangelij ſitientiſſimus. Apoſtoli enim cùm vbique præſentes adeſſe, & euangelizare non poſſent, id abſentes præſtabant per epiſtolas. ἀποστολαὶ ergo, id eſt, Apoſtolatus vice fungebatur ἀποστόλων, ipſaque epiſtola erat quaſi Apoſtola. *Epiſtola eſt Apoſtola.* Sanè Antonius Quadrius Prouincialis Societatis Ieſu in India Orientali, & Michael Barulus in Epiſtolis Goa datis anno Chriſti 1555. ſcribunt etiamnum nonnullos è Perſis fidem Chriſtianam profiteri, eámque S. Ioanni acceptam ferre.

A Græcè ſcriptam eſſe Epiſtolam, æquè ac cæteras S. Petri, Iacobi & Iudæ conſentiunt interpretes. Græcus enim ſermo à tempore Alexandri Magni plurimas gentes peruaſit. *Græcè ſcripta.*

Porrò quòd Ioannes initio Epiſtolæ nomen ſuum ſubticuerit, quid mirum? Idem fecit S. Paulus Epiſtol. ad Hebræos. Idem facimus hodie plerique omnes, qui epiſtolis nomen non præfigimus, ſed ſubſcribimus; præſertim cùm Epiſtolæ huius auctor fuerit Spiritus ſanctus potius quàm S. Ioannes. Auctor ergo *valde ſuperuacuè* quæritur, ait S. Gregorius Præfatio. in Iob cap. 1. *cùm auctor libri Spiritus ſancti fideliter credatur. Ipſe igitur* B *hæc ſcripſit, qui hæc ſcribenda dictauit. Si magni cuiuſdam viri ſuſceptis epiſtolis legeremus verba, eaque quo calamo fuiſſent ſcripta quæreremus, ridiculum profectò eſſet*, &c.

In ſenio. Videtur S. Ioannes iam ſenex, & omnium quaſi terrenorum oblitus ac anhelans ad Chriſtum, hîc æquè ac in Euangelio, magnitudine myſterij & charitatis Chriſti abſorptus, omiſſo nomine æquè ac ſalutatione, ab ipſo myſterio tam ſublimi ordiri, vt eo ſecum rapiat lectorem, itaque inſinuet ſe Epiſtolæ huius, æquè ac Euangelij eſſe auctorem. ita Thomas Anglicus. Idipſum ſatis indicant primæ Epiſtolæ verba, quibus cum Chriſto incar- C nato mirè deliciatur & diſſuauiatur.

Denique ſanctum Ioannem in ſenio has Epiſtolas ſcripſiſſe, patet ex ipſis eius verbis, quibus ſe ſeniorem vocat, fideles verò filiolos, ac quaſi ſenex non aliud penè quàm charitatem inculcat. Quo anno præcisè ſcripſerit incertum eſt. Videtur ſub idem tempus quo ſcripſit Euangelium eas ſcripſiſſe; magna enim earum cum Euangelio eſt conſonantia. Vnde Baronius tam illud quàm has conſignat anno Chriſti 99. qui fuit Clementis Pontificis ſeptimus, Neruæ Imperatoris primus.

Claudat argumentum aurea S. Gregorij ſen- D tentia homil. 15. in Ezech. *Succendi*, ait, *cor noſtrum igne charitatis quærimus? Ioannis verba penſemus, cuius omne quod loquitur, charitatis igne vaporatur.* Non enim aliud ſpirat, repetit & inculcat quàm amorem Dei, Chriſti, & proximi: perinde ac ſenes & amantes non aliud cogitant & loquuntur, quàm illud quod amant, & tota vita amauerunt.

* * *

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS.

Prædicat Verbum incarnatum à ſe viſum, auditum & manibus contrectatum, vt cum illo & per illud ſocietatem habeamus cum Deo Patre. Inde v.5. docet Deum eſſe lucem expertem planè tenebrarum, ac proinde Chriſtianos in luce vitæ Chriſti debere ambulare. Tertiò v.8. docet neminem à peccato eſſe immunem, ac proinde quemlibet debere confiteri ſe eſſe peccatorem: quod ſi faciat, ſanguis Chriſti emundabit eum ab omni peccato.

Verſ. 1. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ:

2. Et vita manifeſtata eſt,& vidimus,& teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis:

3. Quod vidimus & audiuimus, annunciamus vobis, vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcum,& ſocietas noſtra ſit cum Patre,& cum Filio eius Ieſu Chriſto.

4. Et hæc ſcribimus vobis vt gaudeatis, & gaudium veſtrum ſit plenum.

5. Et hæc eſt annunciatio, quam audiuimus ab eo,& annunciamus vobis: Quoniam Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ.

6. Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus.

7. Si autem in luce ambulamus ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatem habemus ad inuicem, & ſanguis Ieſu Chriſti, Filij eius, emundat nos ab omni peccato.

8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.

9. Si confiteamur peccata noſtra: fidelis eſt, & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.

10. Si dixerimus quoniam non peccauimus: mendacem facimus eum, & verbum eius non eſt in nobis.

VERS. 1. QVOD *fuit ab initio.*] Iunge cum eo quod ſequitur *de Verbo vitæ*, hoc eſt, ipſum Verbum vitæ, quod fuit ab initio, annunciamus vobis. dicit tamen *de Verbo*, non Verbum, quia τὸ *de Verbo* proximè pendet ab eo quod immediatè præcedit, *manus noſtræ contrectauerunt*, de quo mox. ita Lyran. Hugo, Cathar. Gagneius. Vnde Syrus vertit: *Euangelizamus vobis illud quod erat ab initio.* Initium Epiſtolæ antiſtrophon eſt Euangelij ſancti Ioannis: *In principio erat Verbum.* & rurſum, *quod vidimus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectauerunt*, antiſtrophon eſt Euangelij cap. 1. v. 14.

A *Et Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à Patre.* Primò ergo S. Ioannes hîc, vti & in Euangelio, aſtruit æternitatem & diuinitatem Chriſti, deinde eius incarnationem, quæ ſunt duo præcipua myſteria, & quaſi duo cardines, duóque poli in quibus vertitur tota ſumma, gyrúſque fidei Chriſtianæ.

Nota, pro *fuit* Græcè eſt ἦν, id eſt, *erat.* vnde initio Euangelij ita vertit interpres: *In principio erat* (Græcè ἦν) *Verbum.* vox enim, *erat*, *ducit nos ad æternitatem*, ait S. Baſilius ibidem; *vt intelligeremus omnia tempora præueniſſe coæternum Patri Verbum*, ait Beda. quodcunque enim tempus aſſignes,
B vel imagineris anticipando, ſemper verum eſt dicere, iam tunc erat Verbum. Nam in principio mundi erat Verbum, mille annis ante mundum erat Verbum, mille millionibus annorum ante mundum erat Verbum, ac quotcunque annos anteuertendo anticipes, ſemper verè dicam, iam tunc erat Verbum; quia omnes annos imaginabiles Verbum præuenit, fuitque ab æterno. Porrò τὸ *erat* non ſignificat Verbum anteceſſiſſe illud principium de quo dicitur, *in principio erat Verbum*, ita vt per principium accipi debeat principium temporis & mundi, ante quod fuit Verbum; ſed quod in principio durationis, vel æternitatis (ita enim nos primordia æternitatis mente imagina-
C mur, cùm à parte rei nulla eius fuerint primordia, nullum eius principium) quo prius & anterius non fuit Verbum, niſi ratione tantùm, hoc eſt, quòd iam olim ab omni æternitate erat Verbum. Vbi nota potius dici *erat Verbum*, quàm *fuit Verbum.* quia *fuit* ſignificat rem præteriiſſe, *erat* etiamnum eſſe, ſiue eſſe perennem. ita S. Chryſoſt. Cyrill. Theophyl. & alij in cap. 1. Euangel. S. Ioannis. Poſuit τὸ *erat* S. Ioannes contra Arrianos futuros, quorum hæc fuit vox: *Erat quando non erat*, hoc eſt, erat tempus quando non erat Verbum, quia antequam naſceretur non erat: negabant enim Verbum eſſe æternum. Vnde hanc eorum vocem damnat Concilium Nicænum, æquè ac S. Ioannes
D initio Euangelij, vbi proinde quater repetit τὸ *erat, erat, erat, erat.* q. d. quodcunque cogites tempus, iam in eo erat Verbum; quodcunque æuum, iam erat Verbum; quicquid anticipes, iam erat Verbum. ita S. Baſil. lib. 2. contra Eunom. *Quantumcumque*, ait, *volueris mentis inquiſitione retrocurrere, pertranſire tamen quod erat, & vltra illud ferri cogitationibus non poteris.*

Verbũ *erat* notat primã æternitatem Verbi.

Secundò, *erat* ſignificat generationem æternam Verbi. *Nam in principio erat Verbum*, idem eſt quod, ab æterno genitum eſt Verbum. hæc enim generatio in ratione Verbi diuini includitur, vti mox dicam. Tertiò, Elias Cretenſis in Nazianz. Orat. 4. theolog. notat verbum ſubſtantiuum *ſum, eſt, erat,*

2. generationem.

3. diuinitatẽ.

proprium eſſe Dei. Deus enim ſubſtantiæ, ſiue eſſendi eſt plenitudo & immenſitas, putà pelagus eſſentiæ immenſum, & oceanus entis: indeque Hebr. vocatur *Iehoua*, id eſt, *qui eſt*, Græcè ὁ ὤν, Exodi cap. 3. 14. & cap. 6. 3. vnde Didymus hîc, & Cyril. lib. 1. in Ioannem c. 1. & Ambroſ. 1. de fide cap. 5. ſolerter obſeruant de ſingulis creaturis dici tantùm quòd ſint aliquid, de ſolo Deo autem dici abſolutè *quod eſt*. Quartò τὸ *erat* ſignificat ita fuiſſe Verbum, vt tamen etiamnum maneat & perſeueret: hæc enim perſeuerantia ſignificatur verbo imperfecto, vt docet S. Thomas in cap. 1. S. Ioannis: quin & Plinius Præfat. natur. hiſtor.

permanentiam.

Erat ergo idem eſt quod *fuit*, *eſt* & *erit*. q. d. Verbum ſemper fuit, ſemper eſt, ſemper erit, éſtque B prorſus æternum. Audi S. Baſil. lib. de Spiritu S. c. 6. *Cùm dixit Ioannes: In principio erat verbum, duabus vocibus cogitationem intra præſcriptos terminos reclusit. Hæc enim vox*, erat, *nullam cogitationi præbet exitum; quemadmodũ hæc*, principium, *non dat tranſitum humanæ mentis cogitationi; quantumuis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis* erat: *& quantumuis institeris videre quæ ſint vltra filium, non poteris tamen ſuperare* principium. Quamquam ſi propriè de Deo loquamur, nullo tempore eius æternitas circumſcribi poteſt: nam, vt ait S. Gregorius Nazianzenus, *Deus & ſemper erat, & eſt, & erit, vel, vt rectius loquar, ſemper eſt: nam erat & erit huius noſtri temporis, fluxæque & caducæ naturæ ſegmenta ſunt, ille* C *autem ſemper eſt; atque hoc modo ſe ipſum nominat, cùm Moyſi oraculum dedit.* Quod approbans S. Auguſt. *Mentis quippe*, ait, *aſpectu omnem mutabilitatem ab æternitate ſeiungo, & in ipſa æternitate nulla ſpatia temporis cerno, quia ſpatia temporis præteritis & futuris motibus cõſtant; nihil autem præterit in æterno, & nihil futurum eſt, quia & quod præterit eſſe deſinit, & quod futurum eſt nondum eſſe cœpit: æternitas autem tantummodo eſt, nec fuit quaſi non ſit, nec erit quaſi adhuc non ſit.* Atque ita Plato: *Erat*, inquit, *& erit, quæ nati temporis ſpecies ſunt, non rectè æternæ ſubſtantiæ aſſignamus; dicimus enim de illa: Eſt, erat & erit; ſed illi reuera ſolum eſſe competit: fuiſſe verò & fore deinceps ad generationem tẽpore procedentem referre debemus. Mo-* D *tus enim quidam duo illa ſunt, æterna autem ſubſtantia cùm eadem ſemper & immobilis perſeueret, neque ſenior ſeipſa fit. Vnquam, neque iunior, neque fuit hactenus, nec erit in poſterum, neque recipit eorum quidquam quibus res corporeæ mobiléſque ex ipſa generationis conditione ſubijciuntur.* Dices, cur ergo interpres Latinus τὸ ἦν, id eſt, *erat*, hoc loco vertit *fuit*? Reſp. quia præteritũ *fuit* poſcunt cætera præterita quæ ſubdit Ioannes, ſcilicet *quod vidimus, quod audiuimus, quod perſpeximus*; vt ſit apta verborum eiuſdem temporis connexio. Secundò, quia τὸ *fuit* clariùs ſignificat verbum nunquam incepiſſe vt volebat Ebion, ſed fuiſſe ab æterno. Tertiò *fuit* ſæpe capitúr pro *erat*. & *erat* pro *fuit*. vnde S. Am- E broſ. lib. 1. de fide c. 5. hîc æquè ac in Euang. vertit: *Quod erat in principio* Denique Script. Deo & Verbo nunc tribuit verbum *eſt*, nunc *erat*, nunc *fuit*, nunc *erit*, quia Dei æternitas omnia tempora ambit & complectitur. Audi S. Auguſt. tract. 99. in Ioannem. *Quanquam natura Dei immutabilis & ineffabilis non recipiat* fuit *&* erit, *ſed tantùm* eſt: *ipſa enim veraciter eſt, quia mutari non poteſt; tamen propter mutabilitatem temporum in quibus verſatur noſtra mortalitas & mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit & erit & eſt*. fuit, quia nunquam defuit: erit, quia nunquam deerit: eſt, quia ſemper eſt.

Ab initio.] ἀπ' ἀρχῆς. In Euangelio Ioannes ait A ἐν ἀρχῇ, id eſt, *in principio*. Alludit ad Geneſ. 1. 1. Sicut enim Moſes geneſin & primordia mundi enarraturus ita orditur: *In principio creauit Deus cœlum & terram*; ſic Ioannes enarraturus geneſin & quaſi primordia Verbi, ita orditur: *In principio erat verbum.* vbi vides diſcrimen inter *creauit* & *erat*: mundũ enim Deus creauit in principio temporis, filium autem genuit in principio æternitatis; Idque ſignificat τὸ *erat*. Rectè Tertul. contra Hermog. aſſerit Euangelium eſſe ſupplementum veteris Teſtamenti. Sic enim Ioãnes ſupplet exordium Moſis, dum præuenit eius principium creationis mundi per principium Verbi, quo poſt multa ſecula creatus eſt mundus.

Principium Verbi quod.

B Quæres, quid ſignificet hîc initium ſiue principium? Reſp. Primò, S. Cyril. & Orig. in Euang. S. Ioannis cap. 1. per principium accipiunt Deum Patrem. q. d. in principio, id eſt, in Patre, eiúſque ſinu æterno erat verbum. Reſp. 1.

Secundò, ſimplicius S. Auguſt. & Beda ibidem, & Hilar. lib. 2. de Trinit. accipiunt principiũ mundi vel temporis omnis, etiam eius quod ante mundum imaginamur coëxtitiſſe æternitati Dei: ante omne enim hoc, Verbum non eſt factum, ſed iam erat ab æterno, quia nunquam eſt factum, iuxta illud Pſal. 109. *Ante Luciferum genui te*. & Prou. 8. 25. *Ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat & flumina*, &c. Audi S. Hilar. *Quid eſt iſtud, In* C *principio erat? tranſeunt tempora, tranſcenduntur ſecula, tolluntur ætates, pone aliquid quod voles, tua opinione principium; non tenes tempore: erat enim.* Ac nonnullis interiectis: *Meus piſcator* (S. Ioannes) *vicit omne principium: erat enim quod eſt, neque tempore aliquo concluditur, vt cœperit quod erat potius in principio, quàm fiebat.* 2.

Tertiò, & ſimpliciſſimè S. Auguſt. Chryſoſt. Theophyl. in c. 1. Euang. S. Ioannis & alij: *in principio*, inquiunt, id eſt, ante omnia, vel ab initio omnis durationis & æternitatis, ab omni æternitate, longè ante omnes Angelos, homines, omnéſque res creatas erat Verbum. Principium enim verum, non imaginarium, intelligit Ioannes, æquè D ac Moſes Gen. 1. 1. vnde Patres paſſim ex τὸ *in principio*. probant æternitatem Verbi contra Arrianos. Alludit enim Ioannes ad Prouerb. 8. 22. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio.* Vnde & Nonnus Pentapolitanus, qui heroico carmine Græco reddidit Euangelium S. Ioannis, τὸ *in principio* exponit, primò intemporaneum. 2. Patri coæuum. 3. Patri natura æquale. 4. incomprehenſibile. 5. ineffabile: hæc enim quatuor viciſſim & gradatim ex primo conſequuntur. verba Nonni ſunt: 3.

Ἄχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀῤῥήτῳ λόγος ἀρχῇ,
Ἰσοφυὴς, γενετῆρος ὁμήλικος, υἱὸς ἀμήτωρ. hoc eſt:
Sine tempore erat incomprehenſibile in ineffabili verbum principio,
E *Æqualis natura, Patri coæuum. Filius ſine matre.*

τὸ ergo *in principio* idem eſt quod ab æterno, &, vt Michæas ait cap. 5. 2. *egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Æternitas enim eſt principium ſine principio, & principium omnis principij. ita S. Athan. orat. cõtra Arrian. Clemens, Hugo, Gloſſa, Dion. Carthar. hîc, & S. Ambroſ. lib. 1. de fide c. 5. *Ioannes*, ait, *in Epiſtola dicit quod erat in principio indefinitè tendunt* erat; *quicquid excogitaueris erat Filius: quod erat in principio non includitur tempore, non principio præuenitur.* S. Auguſt. ſerm. 6. de Temp. *Qui in principio erat*, inquit, *intra ſe concludit omne principium.* & Nazianz. Orat. de Fide. *Quodcumque princi-*

principium aſſignare volueris, præiudicatum habebis, quia in principio erat. Expreſſiùs verò S. Cyrillus lib. 1. in Ioannem cap. 1. *In principio,* inquit, *ſiquidem definitionem principij retinet, nihil antiquius eſt; nunquam enim principij principium poterit excogitari: nam ſi aliud quiddam ante principium intelligitur, excidet profectò, nec erit verè principium. Præterea ſi ante verè principium aliud inueniri poterit, in infinitum nobis erit procedendum, aliud ſemper ante aliud quærentibus, nec in vno ſimpliciter principio conſiſtentibus.*

4. Poſſet quartò τὸ *quod fuit ab initio* ſic exponi, *quod fuit initium.* Verbum enim fuit initium ſiue principium tum ſpirationis Spiritus ſancti, tum creationis rerum omnium. Alludit enim ad Prouerb. 8. 22. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum,* vbi Septuaginta vertunt: *Dominus creauit,* id eſt, fecit me *principium viarum ſuarum in opera ſua.* Verbum enim fuit idea, per quam, & ad quam Deus opera omnia produxit.

Porrò S. Ioannes per τὸ *in principio,* aſtruit æternitatem Filij Dei contra Cherinthum & Ebionem, qui eodem tempore docebant Chriſtum fuiſſe merum hominem, ac proinde principium accepiſſe, cùm ex B. Virgine natus eſt more cæterorum hominum. Vnde contra Ebionem ſcriptum eſſe à S. Ioanne Euangeliū, ad aſtruendam Chriſti diuinitatem, reſtatur S. Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. in Ioanne. Hunc Ebionis errorem ſecutus eſt Paulus Samoſatenus ſub annum Chriſti 196. & Photinus ſub annum Chriſti 350. teſte Caſſiodoro lib. 5. Tripart. cap. 5. Idem ex parte ſenſerunt Atriani: licèt enim concederent Verbum fuiſſe antequam naſceretur in carne, tamen negabant illud ab æterno genitum, ſed in tempore creatum, primùmque Dei creaturam eſſe aſſerebant.

Nota, hæc ſententia vnimembris, *quod fuit ab initio,* implicitè complectitur illam trimembrem in Euangelio S. Ioannis cap. 1. v. 1. nimirum: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* vnde eò tacitè lectorem hic remittit S. Ioannes. Quod enim fuit à principio, purà ab æterno, neceſſe vt fuerit apud Deum, ſitque ipſe Deus, nihil enim eſt æternum niſi Deus.

Denique primum ſententiæ membrum, ſcilicet *in principio erat Verbum,* propriè & explicitè ſignificat Verbi *quando,* purà æternitatem. Secundum, ſcilicet *Verbum erat apud Deum,* ſignificat Verbi *vbi,* & à Patre diſtinctionem. Tertium, ſcilicet, *& Deus erat Verbum,* clarè ſignificat Verbi eſſentiam, & eſſentiæ cum Patre identitatem. Hæc tria nobis contulit Verbum in ſua Incarnatione, in qua humanitatem quaſi ſponſam Verbo deſpondit æterno, vt totum genus humanum eidem iungeret & deſponderet, vt hac ratione nos temporales fieremus æterni, terreſtres fieremus cœleſtes, homines fieremus Dij, vt ſcilicet noſtrum quando, noſtrum vbi, noſtra eſſentia defixa eſſet in Verbo diuino & æterno.

Preclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 38. de S. Chriſti natiuit. *Ipſe Dei Filius,* inquit, *ille ſeculis antiquior, ille inuiſibilis, ille incomprehenſibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expreſſio, illud immotum ſigillum, illa per omnia ſimilis imago, ille Patris terminus & ratio, ille, inquam, ad imaginem ſuam ſe confert, & carnem ob carnem gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam miſcetur, vt ſimile per ſimile repurget.* & mox: *Progreſſus autem Deus cum humanitate, vnum ex duobus inter ſe*

A *contrarijs, carne nimirum & ſpiritu, quorum alterum deificauit, alterum deificatum eſt. O nouam mixtionem! ô admirandam temperationem! Qui eſt, fit: qui creatus non eſt, creatur: qui nullo loco contineri poteſt, per interuentum animæ intellectualis inter diuinitatem & carnis craſſitiem continetur. Qui locupletes alios ditat, paupertate afficitur, carnis enim meæ paupertatem ſubit, vt ego diuinitatis ipſius opes conſequar. Qui plenus eſt, exinanitur: ſua enim gloria ad breue tempus exinanitur, vt ego plenitudinis ipſius particeps efficiar. Quænam hæc bonitatis diuitiæ? quodnam me circumſtat myſterium? Diuinam imaginem accepi, nec cuſtodiui: ille carnis meæ particeps fit, vt & imagini ſalutem, & carni immortalitatem afferat.*

B *Quod audiuimus, quod vidimus.*] Lyran. hoc refert ad prædicationem & iudicium Chriſti factum à Ioanne Baptiſta. Didymus, Hugo & alij referunt ad oracula Prophetarum, quibus prædixerūt Chriſtum in carne apparitururum, & docturum homines viam ſalutis, vt Baruch cap. 3. v. 36. & ad apparitiones Dei quibus apparuit Adæ, Abrahæ, Iacob, Moſi, & Prophetis in veteri Teſtamento. In his enim licèt apparuerit tota Trinitas, tamen ſpeciatim apparuit, hoc eſt, repræſentatum fuit in iis Verbum ſiue Filius Dei, vt ſignificaret & quaſi præluderet ſe ſuo tempore verè carnem aſſumpturum, & in ea apparitururum, vti docet Clemens Rom. lib. 5. Conſtit. cap. 21. Iuſtinus contra

C Triph. Origen. homil. 1. in cap. 6. Iſaiæ, Euſeb. 1. Hiſtor. cap. 2. Hippol. de conſummat. ſeculi, Tertull. lib. contra Iudæos, S. Leo Epiſtol. 13. ad Pulcheriam, S. Auguſt. lib. contra Adiman. cap. 9. Prudentius in Apotheo. contra Patripaſſia. S. Hieronym. in Iſaiæ 6. Licèt enim in omnibus apparitionibus veteris Teſtamenti, ac præſertim in nobiliſſima illa, qua à Deo data fuit lex Moſi & Hebræis in ſinu Exodi 19. propriè apparuerit perſonæ non Dei, ſed Angeli, vti docet S. Paulus ad Galat. 3. 19. & S. Dionyſ. cœleſt. hier. cap. 4. S. Hieron. ad Galat. 3. S. Auguſt. lib. 3. Trinit. c. 11. S. Gregor. 28. moral. cap. 2. tamen Angelus hic repræſentabat Deum, ac ſpeciatim Verbum, ſiue Filium Dei

D Patris. Ad has ergo Dei & Verbi apparitiones referunt auctores paulò antè citati hæc verba ſancti Ioannis: ſed minus congruè. nam ſic audiuerunt & viderunt Verbum Patriarchæ & Prophetæ, ſed typicè & ænigmaticè, non autem Ioannes & Apoſtoli, qui clarè & perſonaliter idipſum viderunt & audierunt, quod hic ſignificare intendit Ioannes. Senſus ergo eſt, q. d. nos Apoſtoli & diſcipuli Chriſti vidimus Verbum carne humana indutum, illúdque ore humano loquens & docens audiuimus, iuxta id quod conſonanter ait Paulus Hebr. 1. v. 1. *Multifariam multiſque modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio.* ita Beda, Clemens,

E Hugo, Dion. alludit ad illud Dei Patris de Verbo: *Hic eſt Filius meus dilectus, ipſum audite,* Matthæi 17. 5.

Porrò S. Ioannes præmittit auditum viſui, dicens primò, *quod audiuimus,* deinde *quod vidimus,* tum quia auditus, ait Ariſtot. eſt ſenſus diſciplinæ & fidei: *fides* enim eſt *ex auditu,* Rom. 10. 17. tum quia gradatim creſcit eius oratio, ac à minoribus & minùs certis aſcendit ad maiora & certiora; certior eſt enim viſus quàm auditus. *Pluris enim eſt teſtis de viſu, quàm auriti multi,* ait Plautus in Truculento: ſed vtroque certior eſt tactus; vnde deeo ſubdit: *& manus noſtræ contrectauerunt.* q. d. nos Verbum incarnatum non tantùm audiuimus auribus,

ribus, & oculis vidimus, ſed & ipſis manibus palpauimus & contrectauimus: illud ergo vere incarnatum firmiſſimè credite, amate & adorate. Præclarè S. Auguſt. ſerm. 52. de diuerſis: *Homo*, ait, *ſequendus non erat, qui videri poterat: Deus ſequendus erat, qui videri non poterat. Vt ergo exhiberetur homini & qui ab homine videretur, & quem homo ſequeretur, Deus factus eſt homo.* Idem in Pſal. 33. *Ne dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus eſt humilis, vt vel ſic ſuperbia generis humani non dedignaretur ſequi veſtigia Dei.* & S. Gregor. 29. Moral. c. 1. *In natiuitate diuina Chriſtus ab humano genere cognoſci non poterat: proinde in humanitate venit, vt videretur; videri voluit, vt imitaretur.* Idcirco in carne & ſanguine noſtro voluit nobis fieri conſanguineus & frater. Nam, vt ait S. Aug. in Pſal. 48. *Qui dicit Deo, Pater noſter, Chriſto dicat, frater.* Denique Hugo Victor. in lib. ſententiarum paucis incarnationis cauſas complectens: *Deus*, ait, *homo factus eſt, 1. vt idem eſſet Redemptor qui creator. 2. vt de ſuo liberaretur homo. 3. vt familiarius ab homine diligeretur Deus in ſimilitudine hominis apparens. 4. vt vterque ſenſus in ipſo beatificaretur, & reficeretur oculus cordis in eius diuinitate, & oculus corporis in eius humanitate, vt ſiue ingrederetur, ſiue egrederetur, in ipſo paſcua inueniret natura ab ipſo condita.* Hoc eſt quod admirans, & cum Chriſto diſſuauians ait Paulus ad Titum 3. *Apparuit benignitas*, Græcè φιλανθρωπία, id eſt, ſingularis ille erga homines amor, *Saluatoris noſtri Dei.*

Quod perſpeximus.] Græcè ἐθεασάμεθα, id eſt, *quod oculis intuiti, quod admirati ſumus.* θεᾶσθαι *enim eſt cum admiratione & ſtupore inſpicere*, ait OEcum. item curioſè, exactè, ſagaciter inſpicere & perſpicere. Denique publicè quaſi in theatro mirum nouúmque ſpectaculũ, ſed omnibus conſpicuũ inſpicere. vnde Vatabl. vertit: *Quod ſpectauimus velut in hoc expoſitũ.* ſic Paulus ait: *ſpectaculum*, Græcè θέατρον, id eſt, *theatrum* facti ſumus *mundo, & Angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. vnde τὸ *perſpeximus* ad oculos non tantùm corporis, ſed & phantaſiæ & mentis pertinet: hac enim ſolâ Chriſti diuinitatem perſpexerunt Apoſtoli, eam colligentes ex Chriſti doctrina, ſanctitate, miraculis, &c. ita Didymus. Nota, verbum cùm ſit ſubtiliſſimus ſpiritus, in ſe videri oculis, aut cerni oculis nequit: vnde carnem aſſumpſit, vt per eam videri & audiri poſſet. Per carnem ergo viſum & auditum eſt, perinde ac rex videtur per purpuram, ſed tranſparet per nubem, ignis per ferrum ignitum, candela ardens per laternam, anima per carnem, ſubſtantia per ſua accidentia, Angelus per corpus aſſumptum:

Vniones ſimiles vnioni Verbi cũ carne.

Verbum enim humanitate tectum & veſtitum fuit quaſi purpura, nube, ferro, laterna, carne, &c. omnibus enim vnionibus hiſce ſimilis fuit vnio Verbi cum humanitate, ſed iis lõgè perfectior; omnes enim iam dictæ vniones, excepta animæ cum carne & corpore, ſunt accidentales, aut locales, qualis eſt vnio ignis cum ferro: manet enim ſubſtãtia ferri, ſed in eius poros ſe inſinuat ignis, vt in eodem loco ſit cum ferro, ac per illud traluceat: Verbi verò vnio cum humanitate eſt ſubſtantialis, qualis eſt animæ cum corpore. Vnde S. Athan. in Symbolo: *Sicut*, inquit, *anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus*; ſed hoc diſcrimine, quòd anima carni vniatur eſſentialiter, ita vt cum ea faciat vnum compoſitum eſſentiale, vnámque eſſentiam hominis; at verò Verbũ cum carne non vnitur eſſentialiter, non enim informat carnem vt facit anima, nec cum ea vnam conſtituit eſſentiam; vtpote cùm in Chriſto maneat eſſentia diuina planè diſcreta & diſtincta ab eſſentia humana, ſed vnitur ei hypoſtaticè ſiue perſonaliter: nam in eadem perſona Verbi ſubſiſtit humanitas æque ac diuinitas. Simili modo in Euchariſtia videtur Chriſtus, eiúſque deitas & humanitas abſcondita per ſpecies panis & vini. hæ enim ſunt ſpecies, non panis, vtpote qui jam deſiit, ſed corporis Chriſti. Vnde de ea vere dixit S. Chryſoſt. homil. 60. ad populum: *Ecce eum* (Chriſtum) *vides, ipſum tangis, ipſum manducas.*

Et manus noſtræ contrectauerunt.] ἐψηλάφησαν, id eſt, *palparunt*, vti faciunt cæci manu tenus attrectantes, ſcrutantes & indagantes, S. Thomas enim poſt reſurrectionem palpauit corpus Chriſti, eiúſque cicatrices, indéque ex incredulo factus eſt fidelis, Ioannis 20. 27. Rurſum cæteri Apoſtoli die Dominica reſurrectionis videntur palpaſſe Chriſtum, vt de eius reſurrectione dubij, de eadem per tactum plagarum certi fierent, vtque eas deuotè venerarentur, iuxta eius iuſſum: *Palpate*, inquit, *& videte, quia Spiritus carnem & oſſa non habet*, Luc. 24. 39. ita S. Leo Epiſt. 97. & S. Auguſt. ſerm. 147. & 160. de Temp. S. Athanaſ. orat. contra Arrian. Beda hîc, Suarez 3. part. tomo 2. diſput. 49. ſect. 4. Maldon. in c. 24. S. Lucæ v. 39. Caniſius lib. 4. de B. Virg. c. 2. licèt Euthymius cenſeat ſolum Thomam tetigiſſe plagas Chriſti. Denique in menſa & conuerſatione quotidiana, ac præſertim aliunde veniẽtes, vel abeuntes Apoſtoli Chriſtum amplexati ſunt, & contrectauerunt ex amore, deuotione & reuerentia, præſertim vbi eum eſſe Deum agnouerunt. *Vnus enim*, ait OEcum. *erat & indiſtinctus, idem ſpectabilis & inſpectabilis, perceptibilis & imperceptibilis, tangibilis & intangibilis, humanè loquens & tanquam Deus miracula operans.*

Denique credibile eſt Ioannem peculiariter Chriſto deuotum, familiarem & amicum peculiari modo & affectu, tum, vt ait Beda, in cœna cùm ſupra Chriſti pectus recubuit, tum aliàs eum contrectaſſe. Vnde Clemens Alexand. hîc: *Fertur*, ait, *in traditionibus, quoniam Ioannes ipſum corpus quod erat extrinſecus tangens, manum ſuam in profunda miſerit, & duritiem carnis nullo modo reluctatam eſſe, ſed locum manui præbuiſſe diſcipuli.* quod cum grano ſalis accipe. videtur enim dicere Clemens plagas Chriſti fuiſſe obductas carne & neruis, ideóque duras, ſed per miraculum ceſſiſſe diſcipulis, vt viderentur ſibi eas apertas tangere. Certum enim eſt ipſas plagas apertas, putà foramina pedum, manuum, & lateris manſiſſe, & manere in corpore Chriſti, vti docent S. Auguſt. Ambroſ. Cyrill. Cypr. & alij, quos citat & ſequitur Suarez 3. p. tomo 2. diſput. 47. ſect. 2.

Nota, Ioannes tot verbis inculcat & exaggerat Verbi incarnationem & apparitionem in carne, tribus de cauſis: prima, vt contra Baſilidem illo æuo docentem Chriſtum aſſumpſiſſe carnem apparentem & phantaſticam, non veram, ac proinde non verè eſſe crucifixum, ſed in imagine duntaxat, doceret Chriſtum veram & realem carnem aſſumpſiſſe, in eáque realiter paſſum, realiter nos redemiſſe, & ſanctificaſſe. ita Epiphan. hæreſi 24.

Secunda, vt fideles in fide Incarnationis plenè confirmet, infidelibus verò eius fidem perſuadeat, petito argumẽto à tribus ſenſibus, qui fideliſſimi, & perſpicaciſſimi habentur tales enim ſunt viſus, auditus & tactus. Aſſeuerat ergo ſe cùm Apoſtolis Verbum incarnatum vidiſſe, audiſſe attentè perſpexiſſe & contrectaſſe. Sic Petrus Chriſtum

reſur

reſurrexiſſe probat teſtimonio oculari ſuo & Apoſtolorum, dicens: *Hunc Deus ſuſcitauit tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri non omni populo, ſed teſtibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo*, Act. 10.40. Nam, vt ait Tertull. lib. de anima cap. 17. *Falſa veique teſtatio, ſi oculorum & aurium & manuum ſenſus natura mentitur.*

Tertiò, vt oſtendat Verbi dignationem & Apoſtolorum dignitatem. Verbum enim dignatum eſt è cœlo in terram deſcendere, ac ſe limo, carni, inquam, noſtræ ex limo formatæ, ac Deum homini arctiſſimo eiuſdem hypoſtaſeos & perſonæ vinculo ſociare & nectere, ita vt omnia attributa Dei ſint attributa hominis, & vice verſa, ac proinde per attributa hominis deitatem eiúſque attributa Apoſtolis oſtendit.

Hac de cauſa Verbum caro factũ eſt, vt intactile fieret tactile, ait Nazianz. orat. 38. indéque cognoſcibile. Dei enim, vtpote ſpiritus, effigiem in mente nobis efformare non poſſumus: vt ergo eum concipere, inuocare, imò cernere, alloqui & tangere poſſemus, factus eſt homo. Vnde S. Paulinus Epiſtola ad Florentium: *Hic*, ait, *Dominus & Deus noſter qui in terris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt pro nobis, ouis & paſtor in nobis eſt, quia nos inuiſibili baculo & ſalutari virga intus reget, vt etiamſi ambulemus in vmbra mortis, non timeamus mala, quia nobiſcum Deus eſt, Emmanuel ille Dominus maieſtatis, & Filius ancillæ, quorum alterum natura, alterum factus eſt. Idem creator hominis & redemptor, Deus ex Deo, homo pro homine, Filius Dei ante ſecula, filius hominis pro ſeculo; forma ſerui pro libertate ſeruorum, & pauper factus, vt pauperes ſua egeſtate locupletet; quia ipſe eſt diues in omnes omnis boni, qui omnia in omnibus adimplet, plenitudo diuinitatis ſpes omnium finium terræ, & in mari longè, Deus ſalutaris noſter, mediator hominum & Dei homo Chriſtus Ieſus, qui eſt in gloria Dei Patris ſuper omnes Deus benedictus in ſecula.*

Chriſtus homo nobis eſt Patri-mater.
Reſp. 1.

Hic ergo Deus, qui olim in deitate tantùm erat pater, per humanitatem aſſumptam factus eſt hominibus quaſi mater, idcóque μητροπάτωρ, id eſt, *patri-mater*, non tantùm ob quatuor modos & cauſas quas recenſui Actorum 17.24. & 29. ſed etiam quia Deus quaſi ſponſus humanitatem matrem noſtram quaſi ſponſam, ſibi perenni coniugio arctiſſime copulauit, aſſumpſit & induit, idque repræſentatum eſt per matrimonium Adæ cum Eua, de quo dictum eſt Geneſ. 2. 24. *& erunt duo in carne vna.* Per humanitatem igitur nos, noſtrámque naturam ſibi deſpondit, vt eſſet nobis mater, qui priùs fuerat pater, itaque ad eum fidenter accederemus. Solent filij timentes patris ſeueritatem adire matrem, & per eam impetrare id quod volunt à patre. tenerior enim eſt amor matris in filium, quàm patris. Ita fideles & Eccleſiæ per humanitatem Chriſti inuocant Deum, omniaque ab eo im-

2. petrant: vnde Eccleſia omnes collectas & orationes concludit, dicendo: *Per Chriſtum Dominum noſtrum.* Ad hæc humanitas Chriſti eſt quaſi mater, quia ſicut mater ſuum infantem magno & continuo dolore in vtero geſtat, format, parturit, lactat, faſciat, baiulat, educat, & in virum efformat; ita & Chriſtus quaſi mater per 34. annos magnis & continuis laboribus & doloribus, præſertim in cruce & morte nos concepit, parturiuit, aluit, pauit, efformauit.

3. Tertiò, quia incarnatio Filij Dei fuit opus tum ſummæ mentis & ſapientiæ, tum ſummæ bonitatis, quæ attribuitur Spiritui ſancto, ſicut illa attribuitur Verbo: ſapientia autem, ſiue idea ac bonitas ſeſe habent quaſi mater reſpectu omnipotentiæ, quæ eſt quaſi pater: Deus enim Pater Verbo ſuo quaſi idea mente & matrice concepit, formauit & produxit omnia. Idem ſua bonitate quaſi matre viſcera miſericordiæ in nos effundit, præſertim per incarnationem, de qua Zacharias Lucæ 1.78. *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto.* Hinc Deus quaſi mater per Iſaiã c. 49. 15. homines quaſi filios blandè ad ſe aduocat, allicitque, dicens: *Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui.* Hinc & Chriſtus veniens in carnem, ex matre ſola naſci voluit ſine patre, vt inſtar Melchiſedec eſſet ἀπάτωρ, ſicut in cœlis eſt ἀμήτωρ, quaſi ex matre maternitatem aſſumpturus, matérque nobis futurus. Vnde Pſaltes de eo ait: *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* &: *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* Quare apposite Gentiles, ait Clemens lib. 5. ſtrom. Deum μητροπάτερα, quaſi Patrem matrem, vel, vt exponit S. Auguſt. 7. Ciuit. c. 9. progenitorem genitricémque ſimul vocauerunt.

In incarnat. cogita primò quis.

Porrò vt immenſitatem beneficij incarnationis Verbi aliqua ratione concipiamus & ponderemus, S. Ioannes quatuor eius circumſtantias expendendas ſuggerit & proponit, nimirum, quis, quid, cui, cur.

Primò, Quis eſt ille qui carnem noſtram induit, imò aſſumpſit: Eſt Verbum, quod fuit ab initio, eſt Verbum æternum, eſt Deus omnipotens, Creator cœli & terræ, Dominus vniuerſorum, Rex regum & Dominus dominantium. Verbum ecce æternum, per quod facta ſunt omnia, fit caro, fit homo. *& vocabitur nomen eius*, ait Iſaias, *Emmanuel*, id eſt, nobiſcum Deus, *Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Princeps pacis, pater futuri ſeculi, magni conſilij Angelus*; quæ ſingula expendi Iſaiæ 9.6. Hoc eſt quod canit Eccleſia in Præfat. Natiuit. Chriſti: *Per incarnati Verbi myſterium, noua mentis noſtræ oculis lux tuæ claritatis infulſit, vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus, per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.* Porrò natura diuina per incarnationem non eſt mutata nec paſſa, ſed ſui ſimilis inuiolata & impaſſibilis permanſit.

Præclare S. Leo ſerm. 10. de Natiuit. *Idem*, ait, *eſt in forma Dei, qui formam ſuſcepit ſerui. Idem eſt incorporeus manens, & corpus aſſumens. Idem eſt in ſua virtute inuiolabilis, & in noſtra infirmitate paſſibilis. Idem eſt à paterno non diuiſus throno, & ab impijs crucifixus in ligno.* Quocirca S. Cyrill. in cap. 1. Euang. S. Ioannis, Verbum humanatum comparat carboni, vel ferro ignito. Sicut enim ignis non conſumit ferrum, ignem, ſed vtriuſque ſubſtantia illæſa & integra permanet; ſic nec deitas mutauit humanitatem, nec humanitas deitatem, ſed vtraque integra & illæſa permanet. Id ſignificatum eſt per ignem in rubo, quem vidit Moſes Exodi 3.2. ignis enim in rubo eſt Verbum in carne, ſed ſicut ignis rubum non adußit, ſic Verbum humanitatem non læſit. Vide Theodoretum in tribus dialogis, 1. *immutabilis.* 2. *inconfuſus.* 3. *impaſſibilis*, vbi contra Eutychetem ex Patribus pulchre explicat, quomodo Verbum manens immutabile, inconfuſum, & impaſſibile, factum ſit caro. Quocirca Damaſc. orat. 1. de Natiuit. *Tantus*, ait, *Domine tuus in me fuit amor, vt non per Angelos, aut per vllam aliam creaturam ſalutis meæ negotium obieris, verùm vt primam fictionem, ſic etiam ipſam inſtaurationem ipſemet efficiendam duxeris.* & S. Auguſt. ſerm. 59. de verbis Domini: *Ad ſanandum*, ait, *grandem ægrotum, deſcendit omnipotens medicus, humiliauit ſe vſque ad mortalem carnem, tanquam vſque ad lectum ægrotantis.*

Secun

2. Quid. Secundò, Quid ſit Deus in Incarnatione? ſit caro, id eſt, homo. *Caro,* ait S. Auguſt. tract.2. in Ioannem, *te cæcauerat, caro te ſanat. Carnalis enim anima facta erat conſentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat cordis oculus cæcatus. Verbum caro factum eſt. Medicus tibi fecit collyrium, vt de carne vitia carnis extingueret.* Nam caro hominis eſt præ cæteris animalibus miſera, infirma, putida, mille ærumnis & morbis ſubiecta, & per concupiſcentiam corruptiſſima: hanc aſſumpſit Verbum, eò ſe inclinauit illa maieſtas, vt Seraphinos, Cherubinos & cæteros Angelorum ordines prætericns deſcenderet in imam hanc miſeriarum vallem, & carnem, eámque ſibi arctiſſimo hypoſtaticæ vnionis vinculo copularet. Cogita ſi ouis duceretur ad lanienam, & homo quiſpiam eam amans & miſerans (vti S. Franciſcus eas pecunia redimebat ob amorẽ Chriſti, qui repræſentatur Agno Dei) vellet pro ea mori, imò mutari in ouem, vt ouem illam redimeret, an non diceretur hic eius in ouem eſſe inſanus & eccſtaticus amor? longè maior fuit amor Chriſti in nos, dum ex Deo factus eſt homo; infinities enim amplius Deus excedit hominẽ, quàm homo excedat ouem. Hoc ergo eſt *magnum pietatis* (& diuinæ dignationis & philanthropiæ) *sacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria,* 1. Tim. 3. 16. Hoc cum Seraphinis admirati & obſtupeſcere debemus, ac cùm videmus paruulum in præſepio, cum ſtupore dicere: Itáne iſte paruulus eſt Deus meus, rex cœlorum, creator vniuerſi? Deus, ait D. Thom. opuſculo 60. communicat ſe 1. omnibus creaturis per præſentiam. 2. & magis iuſtis per gratiam. 3. & maximè carni noſtræ per ſubſtãtiam. 1. naturaliter. 2. ſupernaturaliter. 3. perſonaliter, ait Caiet. Porrò Verbum per humanitatem ſuam omnes homines, & per eos totum vniuerſum (huius enim nexus & vinculum eſt homo, ideo microcoſmus appellatus) ad ſe eleuauit, ſibique vniuit, vt ſit Deus omnia in omnibus, ait Damaſcen. Orat. de Transfigurat. & Caiet. in 3. p. quæſt. 1. art. 1. *Incarnatio,* inquit, *eſt eleuatio totius vniuerſi in diuinam perſonam*; imò S. Dion. de diuin. nomin. cap. 4. *Quæ maior,* ait, *Dei communicatio cum creatura, quàm ea qua Verbum caro factum eſt, excogitari poteſt?* Rurſum iunxit ſe Verbum homini, id eſt, primum vltimo: in creatione enim homo fuit vltimo à Deo creatus: atque ſic Deus quaſi in circulo ad punctum vnde cœperat Verbo creando omnia, per incarnationem rediit, hominem iungendo Verbo. ita Clictouæus in Damaſc. lib. 3. de fide c. 1.

3. Cui. Tertiò, cui Verbum factum eſt caro? homini peccatori & viliſſimo inſtar vermiculi. *Paruulus* enim *natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis.* Chriſtus ergo nõ aſſumpſit hominem propter ſe, quaſi egeret aut delectaretur illa humanitate quam aſſumpſit, ſed propter nos. Vltimatus ergo terminus incarnationis ſumus nos. Ideo enim natus eſt in carne corporaliter, vt in anima noſtra naſceretur ſpiritualiter. Hinc canit Eccleſia in Symbolo Conc. Nicæni: *Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.* S. Anſel. lib. 2. *Cur Deus homo.* c. 20. *Quid,* ait, *miſericordius intelligi valet, quàm quod peccatori æternis tormentis deputato, & vnde ſe redimeret nõ habenti, Deus Pater dicit, Accipe vnigenitum meum, & da pro te. Ipſe Filius, tolle me & redime te?* Celebratur Athenienſium Dux Codrus, qui orto cum Spartanis bello, cùm reſpondiſſet oraculum

A illos poſſe vincere, quorum Dux periiſſet, depoſita ducali trabea, vilem militis veſtẽ induit, itáq; hoſtium caſtra adiens illic iurgio eos in ſuam cædem inſtigauit, ac moriens ſua morte victoriam, vitam & libertatẽ ſuis peperit. Sed quid Codrus ad Chriſtum? quid homo ad Deum, qui carnem induens nos ſua morte ab æterna morte & gehenna liberauit, ac regni cœleſtis & æternæ gloriæ hæredes effecit?

4. Cur. Quartò, cur Verbum factum eſt homo? vt hominem inferno, morte peccato, omníque miſeria corporis & animæ liberaret. Verbum enim nihil ſibi acquiſiuit niſi exinanitionem, opprobria, paupertatem, dolores, mortem & crucem, vt per ea B nobis benefaceret. *Natus eſt Chriſtus in carne, vt nos naſceremur in ſpiritu,* ait S. Gregor. Nazianz. *Natus eſt in tempore, vt tu naſcereris in æternitate. Natus eſt in ſtabulo, vt tu naſcereris in cœlo.* Audi S. Aug. ſer. 9. de Natiuit. *Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui in æternum cunctorum eſt creator, hodie naſcendo de matre, factus eſt nobis Saluator. Natus eſt nobis hodie in temporis volubilitate, vt nos perducat ad Patris æternitatem. Factus eſt Deus homo, vt homo fieret Deus. vt panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum hodie f[...]tus eſt homo.* & Nazianz. in diſtichis: *Patris Verbum eſt homo noſter, vt huiuſmodi mixtione Deum hominibus miſceat. Vnus vtrinque Deus eſt, hactenus homo effectus, vt me ex mortali Deum efficiat.*

C Quocirca Clemens Alex. Adhort. ad gentes ait Chriſtum ſua incarnatione terram in cœlum mutaſſe, ac ex hominibus Angelos, imò Deos feciſſe: ideóque ipſum pulchrũ eſſe aurigam qui currum ſiue bigam fidelium, putà Iudæorum & gentium, agat in cœlũ, dirigatque ad beatam immortalitatem. hoc eſt quod S. Ioan. Euang. c. 1. 12. ait: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, &c. Et Verbum caro factũ eſt.* q. d. ideo Verbum caro factũ eſt, vt homines faceret filios Dei. Audi Orig. hom. 2. in diuerſos hæc verba tractantem. *Si Filius Dei factus eſt homo, quid mirũ ſi homo credens in Filium Dei Filius Dei futurus ſit? Ad hoc ſiquidẽ Verbum in carnem deſcendit, vt in ipſum caro, id eſt, homo* D *credens in Verbum aſcendat, vt per naturalem Filium vnigenitum, multi filij efficiantur adoptiui: non propter ſeipſum Verbum caro factum eſt, ſed propter nos, qui non niſi per Verbi carnem potuiſſemus in Dei filios tranſmutari. Solus deſcendit, vt cum multis aſcenderet: De hominibus facit Deos, qui de Deo fecit hominem. Et habitauit in nobis, id eſt, naturam noſtram poſſedit, vt ſua naturæ participes faceret nos.* S. Leo ſerm. 6. de Nat. *Ideo,* ait, *Chriſtus Filius hominis factus eſt, vt nos Filij Dei eſſe poſſimus.* vide S. Anſelmum lib. Cur Deus homo.

Vide ergo immenſitatem huius beneficij. Deus hîc non pluit è cœlo manna, ſed totum cœlum quaſi diſrumpens, omnes deitatis ſuæ theſauros & E viſcera miſericordiæ ſuæ, imò totum ſe, quantus quantus eſt, cum omnibus ſuis donis & gratiis in terram effudit. Hoc eſt quod optabat Iſai. c. 45. 8. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Audi S. Auguſt. ſerm. 27. vel alio computu 23. de Temp. *Laudem Domini,* inquit, *loquetur os meum. Eius Domini per quem facta ſunt omnia, & qui factus eſt inter omnia. Qui eſt patris reuelator, matris creator. Filius Dei de Patre ſine matre, Filius hominis de matre ſine patre. Magnus dies Angelorum, paruus in die hominum. Verbum Dei ante omnia tempora, Verbum caro opportuno tempore. Conditor Solis, conditus ſub ſole. Cuncta ſecula ordinans de ſinu patris, hodiernum diem conſecrans*

de

de vtero matris. Ibi manens, hinc procedens. Effector cœli & terræ, ſub cœlo exortus in terra. Ineffabiliter ſapiens, ſapienter infans. Mundum implens, in præſepio iacens, ſidera regens, vbera lambens. Ita magnus in forma Dei, breuis in forma ſerui, vt nec iſta breuitate magnitudo illa minueretur, nec illa magnitudine iſta breuitas premeretur. Neque enim quando membra humana ſuſcepit, opera diuina deſeruit; nec attingere à fine vſque ad finem fortiter, & diſponere omnia ſuauiter deſtitit, quando infirmitate carnis indutus virginali vtero receptus eſt, non incluſus; vt nec Angelis ſubtraheretur ſapientiæ cibus, & nos guſtaremus quàm ſuauis eſt Dominus. Audi & S. Greg. Nazianz. iubilantem Orat. 38. *Christus gignitur: glorificate. Chriſtus è cœlis: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubuehimini. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham, lætentur cœli & exultet terra, propter cœleſtem, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore & gaudio exultate. tremore, propter peccatum: gaudio, propter ſpem. Chriſtus ex Virgine: mulieres virginitatem colite, vt Chriſti matres ſitis. Quis eum qui à principio eſt nõ adorat? Quis enim qui poſtremus eſt non laudat ac celebrat?* & mox: *Omnes gentes plaudite manibus, quoniam paruulus natus eſt nobis filius, & datus eſt nobis, cuius principatus ſuper humerum eius (cum cruce etenim extollitur) ac vocatur nomen eius magni conſilij, hoc eſt, paterni, Angelus. Clamet Ioannes: Parate viam Domini: ego quoque diei huius vim ac potentiam clamabo. Carnis expers incarnatur: Verbum craſſeſcit: inuiſibilis cernitur: intactilis tangitur: tempore vacans initium ſumit: Dei filius hominis filius efficitur, Ieſus Chriſtus heri & hodie, idem & in ſecula.* & S. Bern. ſerm. 1. de Epiphan. *Quid tantopere declarat eius miſericordiam, quàm quod ipſam ſuſcepit miſeriam? Quid ita pietate plenum, quàm quod Dei Verbum, propter nos factũ eſt fœnum? Quanto enim minorem ſe fecit in humanitate, tanto maiorem ſe exhibuit in bonitate: & quanto pro me vilior, tanto mihi charior.* Idem ſerm. 64. in Cant. *O ſuauitatem, ô gratiam, ô amoris vim! ſummus omnium imus factus eſt omnium. Quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignatione diues, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor, vt ſcias amoris fuiſſe, quòd plenitudo effuſa eſt, quòd altitudo æquata eſt, quòd ſingularitas aſſociata eſt.*

Quare vt hoc manna immenſum è cœlo depluens excipiamus, pandamus totum cor, ampliemus eius ſinum per immenſum eius deſiderium, vt totam eius copiam, gratiam & ſuauitatem capiamus & ſapiamus. Imitemur Patres in limbo, qui per tria & quatuor annorum millia ſedentes in tenebris & vmbra mortis, illud auidiſſimè & ſitientiſſimis animis deſiderabant, clamantes: *Vtinam diſrumperes cœlos, & deſcenderes,* Iſaiæ 64. 1.

Imitemur B. Virginem, quæ concepto Verbo anhelabat ad eius partum, tota auulſa à mundo, & tota Chriſto vnita, in eúmque transformata, vt deitas in vtero latens per corpus Virginis in omnibus eius partibus & motibus reſplenderet. Atque idcirco Chriſtus iuſſit hanc ſuam natiuitatem quotannis ſolenniter recoli & celebrari, vt nobis id præſtet, quod olim præſtitit Paſtoribus, Magis, Annæ, Simeoni, Ioſeph, dum realiter natus eſt: quia enim tunc præſentes eſſe non potuimus, hinc nobis quotannis per commemorationem fit præſens, vt eaſdem gratias impertiat. Quiſque ergo ſuas neceſſitates Chriſto nato proponat, carnis infirmitates, ac præſertim vitium & tentationem, quę maximè eum premit, dicátque confidenter cum ſancta Catharina Senenſe: *Domine, habeo te præſentem, meus es, non dimittam te donec hanc tentationem ſuſtu-*

A *leris, hanc virtutem vel gratiam dederis, donec totum cor meum poſſederis, & tuo amore imbueris.* Ideo enim Verbum caro factum eſt, vt carnis ærumnas & infirmitates curaret vi Verbi, vti curauit omnes in ea carne quam aſſumpſit. Rogandus eſt vt idem faciat in carne noſtra, vt in ea habitans eam ſanet, ſanctificet, & quaſi in ſpiritum tranſmutet; cum noua natiuitate det nouam vitam, vt viuamus angelicè, cum Angelo cœleſti. ita S. Hieron. cum S. Paula migrauit in Bethlehem, vt ibi iugiter mentis oculis intuerentur Chriſtum naſcentem. ita ſanctus Franciſcus ſub mortem Græcij ſolemniter celebrauit Chriſti natalem cum boue & aſino, ac prædicans non aliud dicebat quàm, *amemus*
B *paruulum noſtrum, paruulum de Bethlehem.* Sic & S. Bern. in hoc myſterio ſe ſuperat, totúſque melleus eſt, & diuinus Chriſtus ſe totum tibi, tu te totum da Chriſto; Chriſtus tibi natus eſt, Verbum tibi incarnatum eſt, Deus tibi humanatus eſt; tu viciſſim naſcere Chriſto, Verbo te inſere, Deo te deſponde, imò trade & redde.

Denique exclamat S. Bern. vel quiſquis eſt auctor, ſerm. in Cœna Domini, qui habetur ſub finem operum eius, pag. 391. *O ſtupenda Dei miſeratio! Verbum carnem, Deus cinerem, figulus lutum, vita morticinum induit, vt iumenta manducarent panem Angelorum. Homines iumenta erant.* & inferiùs: *Eapropter cibus cœleſtis mutauit ſe in pabulum pecoris, ho-*
C *mine mutato in pecus: panis enim Angelorum factus eſt fœnum: vnicus Patris filius hominis; omnis enim caro fœnum,* Iſaiæ 40. *Comedunt igitur Angeli verbum de Deo natum: comedunt homines verbum fœnum factum. Pane ſuo viuunt Angeli in cœlis, & beati ſunt: fœno ſuo viuunt homines in terris, & ſancti ſunt. Fœnum quippe iſtud de prato virginalis vteri collectum, factum eſt refectio iumentorum: verbum vt fœnum fieret, latuit in Virgine, ſol in ſidere, artifex in opere.*

Et manus noſtræ contrectauerunt de verbo.] hoc eſt, verbum ipſum quod contrectauimus, æquè ac vidimus & audiuimus. Eſt Hebraiſmus. dicit tamen *de verbo*, non verbum, quia Apoſtoli non ipſummet
D verbum in ſe, vtpote diuinum & ſpiritale, ſed eius veſtem, putà humanitatem cõtrectarunt. Ergo non verbum, ſed aliquid *de verbo*, putà adiacẽtem verbo carnem, quaſi veſtem contrectarunt. Rurſum *quod contrectauimus*, id eſt, quod contrectando inuenimus & deprehẽdimus, *de verbo* (eſt metalepſis) ſcilicet verbum verè carnem humanam, nõ autem phantaſma vel ſpectrum inane carnis aſſumpſiſſe. Quàm felices Apoſtoli qui Verbum incarnatum videre, audire, tangere meruerunt? *Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quòd multi Prophetæ & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audie-*
E *runt,* ait Chriſtus Lucæ 10. 23.

Porrò Didymus hæc omnia refert ad myſterium reſurrectionis Chriſti. q. d. vidimus, audiuimus, cõtrectauimus Chriſtum poſtquam reſurrexit. Credite ergo eum reſurrexiſſe. hoc enim reſurrectionis myſterium orbi erat nouum & paradoxum; ideóque illud ipſum S. Petrus & Paulus in Actis Apoſt. & Epiſtolis ſuis aſſiduè cõfirmant & inculcant. Gloſſa reſtringit ad Trãsfigurationem Chriſti; tunc enim vidit Ioannes gloriam Chriſti, & audiuit vocem Patris: *Hic eſt filius meus.* verùm meliùs alij referunt ad totã Verbi incarnati œconomiã.

De verbo vitæ.] Syrus: *verbum vitæ.* Sic Ioel ait: *Effundam de ſpiritu meo*, id eſt, ſpiritum meum, Actor. 2. 17. *Dabunt ei de auro* (id eſt, aurum)

Arabia,& adorabunt de ipſo (id eſt, ipſum) Pſal.71. 15. Græcè περὶ τοῦ λόγου, id eſt, *de illo verbo*, ſcilicet eximio, increato, æterno & diuino, putà de filio Dei, vt fatebantur ipſi etiam Arriani conuicti ea eo, quòd Verbum hoc in Euangelio cap.1. paulò poſt v.14. vocat vnigenitum Dei, ac paſſim alibi Script. illud appellet filium Dei. licèt enim S.Baſil. putet etiam Spiritum ſanctum dici poſſe Verbum, tamen id impropriè diceretur, ait D. Thom. verbum, intellige non oris, ſed mentis. ita S.Auguſt. Chryſ.& alij in c.1. Euangelij S.Ioannis.

Filius vocatur Verbum. Cur. cauſa 1. Quæres primò, cur ſanctus Ioannes Filium Dei non vocat Filium, ſed Verbum? Reſpond. primò, quia in ſuo Euangelij & Epiſtolæ principio alludit ad principium Moſis, quo Deus verbo creauit cœlum, terram, omniaque quæ iis continentur, Geneſ. 1. 2.

2. Secundò, quia, vt docet S.Chryſoſt. in Euangel. S.Ioannis c.1. Verbum hoc quod eſt in ſinu Patris, omnem habet ſapientiam, ac carne veſtitum eandem nobis enarrauit: illam autem ſapientiam tam Euangelio quàm Epiſtola hac enarrare ſtatuit ſanctus Ioannes. Vnde etiam S. Ioannes magis verbis & doctrinæ Chriſti enarrandæ inſiſtit, cùm alij tres Euangeliſtæ magis rebus & geſtis Chriſti inſiſtant. Chriſtum ergo vocat Verbum, quia Verbi huius verba nobis recenſere intendit.

3. Tertiò, ne ſi filium dixiſſet, eum corporeum & paſſibilem quis imaginaretur; tales enim ſunt filij quos nouimus in terra. ita S.Cyril. in c.1. Euang. S.Ioannis. Vox ergo *verbum* ſignificat generationem filij non eſſe humanam, ſed ſpiritualem, mentalem & diuinam, ideóque puram, integram & incorruptibilem, ſcilicet eum generari à mente diuina vt verbum mentis.

4. Quartò, quia verbum in diuinis ſignificat Filium. Verbum enim ſignificat conceptionem mentalem Dei Patris, quæ eſt ipſa generatio filij, qui quaſi verbum repræſentat & manifeſtat ſapientiam, & voluntatem Patris. Et hæc eſt cauſa cur filius ſit incarnatus, non Pater, aut Spiritus ſanctus, quia ſcilicet incarnatio idcirco facta eſt, vt per eam Deus ſe manifeſtaret hominibus: verbi autem eſt rem manifeſtam facere. Rurſus ſicut Verbum à Patre genitum eſt ſpiritu, ita decuit idem gigni à matre in carne. S. Ioannes ergo nos quaſi manu ducit ad Verbum, ac per illud ad Deum, vt cum eo ſecum iugiter commorari, colloqui, & diſſuauiari nos doceat. In Ioanne enim & ſimilibus verum eſt illud Senecæ Epiſt. 41. *Quemadmodum Solis radij contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur; ſic animus magnus & acer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illud ſpectat ac nititur*; &, vt ait S. Ambroſ. *Verbo innubit æterno*. nam, vt inquit S.Aug. ſerm.38. de verbis Euang. ſecundùm Ioannem: *Homo ſit beatus contingendo illud quod ſemper beatum manet, & eſt illud ipſa beatitudo perpetua; & vnde ſit homo viuus, vita perpetua; vnde ſit homo ſapiens, ſapientia perfecta; vnde homo ſit illuminatus, lumen ſempiternum eſt.*

Filius dicitur λόγος, id eſt, ratio. Quæres ſecundò, cur filius dicatur λόγος, ſiue Verbum? Reſp. Primò, λόγος verti poteſt *ratio*, quia ſicut ratio nobis intima eſt, ita & Patri intimus eſt filius. ita Nazianz. Orat. 4. de Theol. Secundò, ſicut ratio vel notitia procedit à mente, ita Verbum ſiue filius procedit à Patre. ita Orig. S.Chryſoſt. Theophylact. Euth. in cap.1. Euangel. S.Ioannis, Nazianz. Orat. 4. de Theol. S. Baſil. in illud: *In principio erat Verbum*. Tertiò, quòd à nobis auferat omne quod rationi repugnat, itaque nos faciat rationi obſequentes, ait Origen. lib.1. in Ioan. c. 1. & ibidem Rupert. *Verbum*, inquit, *Dei perpetua ratio eſt, ſapientia ſempiterna*, &c. *Cur non ipſa ratio ſempiterna verbum dicatur, vnde nobis ineſt rationalitas?* & Euſeb. 5. demonſtr. c.5. *Verbum*, ait, *earum omnium rerum quæ facta ſunt rationes in ſe fert, quare & ſapientia & verbum Dei appellatur*. Verùm ratio non ita exprimit proceſſionem à Patre, ſicut exprimit verbum, vti notat S. Auguſt. quæſt. 63. inter.83. Adde rationis nomen eſſe eſſentiale, non notionale & perſonale, ideóque commune S. Trinitati. Audi S.Dionyſ. de diuinis nom. cap.7. *Deus*, inquit, *dicitur ratio in S. literis, non modò quia rationis ſenſus & ſapientiæ inductor eſt, ſed quia & omnium cauſas in ſe vniformiter ante complexus eſt, & quia per omnia pergit penetrans vſque ad omnium finem*, Sapient. 8. *& ſuper hæc etiam quia ſuper ſimplicitatem omnem diuina expanditur ratio, eſtque ab omnibus, ſuper omnia ſuprema ſubſtantia ratione abſoluta*. Denique ratio eſſe poteſt in eo qui actu non intelligit, vt in dormiente: verbum autem eſt eius qui actu intelligit, qualis eſt Deus.

Secundò, λόγος verti poteſt *opus*. eſt enim Verbum Patris opus ei commenſum, coæquum & adæquatum, iuxta illud Sapient. 7. 25. *Vapor eſt virtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera*. 2. λόγος. i. opus.

Tertiò, λόγος verti poteſt *virtus*. Verbum enim eſt virtus, potentia, brachium, & dextera Patris, qua creauit & fecit omnia. nam Verbum, qua Deus, eſt virtus creandi; qua homo, eſt virtus redimendi & ſaluandi omnes, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 1. 23. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam*. & *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum*, Pſal.32.6. & *portans omnia verbo virtutis ſuæ*, Hebr.1.3. 3. λόγος. i. virtus.

Quartò, λόγος verti poteſt *forma*. Verbum enim eſt Patris forma, pulchritudo, *candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula, Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius*, Sapient. 7. 26. *ſplendor* (Græcè ἀπαύγασμα, id eſt, *refulgentia*, reſplendentia) *gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius*, Hebræor. 1. 3. His adde à magno Dionyſio Areopagita duas diuinas perſonas, Filium & Spiritum ſanctum productas dici veluti infinita quædam germina, veluti fragrantiſſimos quoſdam flores, veluti lumina quædam ſplendidiſſima. etenim in lib. de diuinis Nom. c.2. in fine primæ partis hæc ſcribit: *Quod primordialis & fontana ſit deitas Pater. Filius verò & Spiritus ſanctus, fœcunda deitatis (ſi fas eſt dicere) germina plantata diuinitus, & veluti flores, ac ſuperſubſtantialia lumina, à Scripturis ſanctis accepimus. Quoniam verò modo iſta ſint, neque eloqui neque intelligere poſſumus*. Hinc & S. Auguſt. lib. 6. de Trinit. cap. 10. *Quidam* (is eſt S. Hilar. lib. de Synodis, non longè à principio) ait, *cum vellet clariſſimè ſingularum in Trinitate perſonarum inſinuare propria: Æternitas eſt, inquit, in Patre, ſpecies in imagine* (in Filio) *vſus in munere*, putà in Spiritu ſancto, qui eſt donum & munus Patris & Filij. Idem S. Auguſtin. ſerm. 38. de verbis Euang. ſecundùm Ioannem: *Non enim verbum*, inquit, *proficit, aut creſcit accedente cognitore, ſed integrum manet ſi permanſeris, integrum ſi receſſeris, integrum cùm redieris, manens in ſe & innouans omnia. ergo eſt forma omnium rerum. Forma infabricata, ſine tempore, & ſine ſpatijs locorum.* 4. λόγος. i. forma.

Quintò,

5. λόγος. i. definitio.

Quintò, λόγος verti poteſt *definitio.* quia quaſi rerum omnium definitio Patris naturam, omnéſque res definitè & plenè exprimit. Vnde S. Greg. Nazianz. Orat. 4. de Theol. *Eodem modo*, ait, *filius ſe habet ad Patrem, quo definitio cum definito; nam hoc quoque λόγος dicitur. Qui enim filium videt, videt & Patrem,* Ioan. 14. *ac breuis faciliſque paternæ naturæ declaratio eſt filius.* ſic & Euthymius in cap. 1. Euang. S. Ioan. Rurſum λόγος verti poteſt *computus, calculus, ſupputatio.* Verbum enim eſt calculus & computus omnium Angelorum, Sanctorum, imò creaturarum totius vniuerſi.

6. λόγος. i. cauſa.

Sextò, λόγος verti poteſt *cauſa*: quia verbum eſt cauſa per quam ſingula facta ſunt, & ſubſiſtunt. ita S. Hieron. Epiſt. ad Paulinum. Philoſtratus in Heroicis: *Troianis*, inquit, *Hector manus, Æneas mens fuit.* at Verbum creaturis tam manus, quàm mens fuit; tam cauſa efficiens, quàm idea concipiens.

7. λόγος. i. ſermo.

Septimò, aliqui λόγος vertunt *ſermo promiſſus*, ſiue quem voces & ſermones Prophetarum promiſerunt venturum orbis Saluatorem. ita Beza, quem rectè refutat noſter Salmeron tomo 2. tract. 4. nam ante Prophetas, eorúmque oracula ab æterno Verbum erat Verbum, eratque apud Deum, vt ait S. Ioannes. Reipſa ergo Beza negat λόγον, æquè ac Alogiani, teſte Epiphan. hæreſi 51. & Centuriatores Magdeburg. centur. 1. lib. 1. c. 4. qui negant λόγον dici reſpectu Patris, quaſi ab eo genitus ſit per cognitionem. Hi ergo ſunt hoſtes verbi & filij Dei, ideòque ſemiathei.

8. λόγος. i. Verbum.

Octauò & optimè, λόγος cum noſtro & Patribus penè omnibus vertas, *Verbum*, vtique non oris & vocis, ſed cordis & mentis. Sicut enim nos dum cogitamus vel intelligimus quippiam, formamus nobis conceptum rei cogitatæ vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis; ita Pater æternus intelligendo & comprehendendo ſuam eſſentiam, & omnia quæ in ea ſunt, formauit & produxit hoc Verbum æternum ſibi adæquatum & ſimillimum; quo fit vt verbum hoc ſit Deus, Deique filius à Patre genitus. Dixi, *omnia quæ in ea ſunt,* quia in eſſentia Patris eſt virtus ſpirandi Spiritum ſanctum, & omnipotentia producẽdi omnes creaturas poſſibiles, quare ex cognitione Spiritus ſancti & creaturarum poſſibilium pariter ac eſſentiæ diuinæ, producitur & procedit Verbum, vti docet Franciſcus Suarez lib. 9. de Deo trino & vno, c. 4. 5. & 6. & alij.

Verbum duplex eſſentiale,

Vbi nota Verbum Dei eſt duplex, vnum eſſentiale, quod eſt ipſa intellectio Patris, quam cum eſſentia, intellectu & voluntate communicat Filio & Spiritui ſancto. Et hoc videntur intellexiſſe Triſmegiſtus, Plato & Philoſophi (de quibus mox.) Similiter Arriani Verbum internum eſſentiale, id eſt, intellectionem Patris & Filij & Spiritus ſancti ponebant in vno Deo ipſi coæternam, ſed addebãt Deum cœpiſſe eſſe Patrem in tempore, cùm Verbum notionale a ſe diſtinctum produxit, quaſi primam creaturam, & per eam cæteras. Alterum verbum eſt notionale, ſiue perſonale, quod eſt verbum à Patre productum & genitum, ideòque ipſum eſt perſona ſubſiſtens, putà Filius Dei Patris. De notionali agit S. Ioan. tam hîc, quàm in Euang. Verè Cyrillus lib. 7. Theſauri c. 1. *Nomen Verbi*, inquit, *elegit* (S. Ioan.) *quia eſt maximè proprium & ſignificatiuum diuinitatis, & proceſſionis propriæ ſecundæ perſonæ.* Vnde Apoc. 19. dicitur: *& nomen eius erat Verbum Dei.* S. Aug. verò lib. 15. de Trinit. c. 14. Verbum eſſentiale à notionali diſtinguens, ſic ait: *Nouit omnia Pater in ſeipſo, nouit in filio: ſed in ſeipſo tanquam ſeipſum*, putà eſſentialiter: *in filio tanquam Verbum ſuum*, putà notionaliter.

& notionale.

Aduerte λόγος idem eſt quod *verbum, ſermo, oratio.* Vnde Tertul. S. Cypr. S. Ambroſ. Hieron. & alij veteres ſæpe Filium vocant ſermonem. Renouauit idipſum hoc æuo Eraſmus; vnde pro, *In principio erat Verbum*, vertit, *In principio erat ſermo.* ob quam nouationem à Theologis vapulauit. Eraſmum ſecutus eſt & defendit Caluinus in cap. 1. Euang. S. Ioan. *Miror*, ait, *quid Latinos mouerit, vt τὸν λόγον tranſferrent Verbum. Sic enim vertendum potius fuiſſet τὸ ῥῆμα. Verum vt demus aliquid probabile ſecutos eſſe, negari tamen non poteſt, quin ſermo melius conueniat; vnde apparet quàm barbaram tyrannidem exercuerint Theologaſtri, qui Eraſmum turbulentè adeò vexarunt,* B *ob mutatam in melius vnam vocem.* Erras Nouator, cùm errantem & nouantem ſequeris.

Filius potius eſt Verbum quàm ſermo.

Quòd enim hoc loco melius conueniat Verbum, quàm ſermo, liquet primò ex eo, quòd verbum ſimplicius ſit ſermone; ſermo enim eſt compoſitum quid ex verbis: ſimpliciſſimus autem eſt 1.
Dei filius. Secundò, quia verbum generalius eſt 2.
ſermone. omnis enim ſermo eſt verbum, at non
omne verbum eſt ſermo. Tertiò, quia conceptus 3.
mentis ſemper verbum mentis, nunquam ſermo
dicitur. Filius autem eſt conceptus mentis diuinæ
& paternæ. Quartò, ſicut mens gignit verbum 4.
mentis, hócque fit vocale dum in os & linguam carneam deducitur, & quaſi ex ore naſcitur; ita C Pater genuit verbum mentale, quod factum eſt vocale per incarnationem, dum induens carnem, os & vocem hominis, per eam locutum annunciauit nobis voluntatem Patris. Et huc ſubinde alludit Script. dum Chriſtum, qua homo eſt, vocat verbum, eò quòd qua homo fuerit legatus, nuncius & interpres voluntatis Dei apud homines, vt patet 1. Ioannis 5. 7. Apocal. 19. 13. ita S. Chryſoſt. & Theoph. in c. 1. Euang. S. Ioan. & S. Epiphan. hæreſ. 71. *Filius*, ait, *verbum nominatur, quia interpres eſt voluntatum Dei.* & S. Auguſt. lib. de fide & ſymb. c. 3. *Verbum*, ait, *Patris dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit Pater. Sicut ergo verbis noſtris id agimus vt noſter animus innoteſcat audienti, ſic illa ſapientia quam* D *genuit Pater, quoniam per ipſam innoteſcit animus ſecretiſſimus Patris, Verbum eius conuenientiſſimè nuncupatur.* Verùm S. Ioan. tam hîc, quàm in Euang. Chriſtum vocat verbum ratione diuinitatis, non humanitatis. Quintò, licèt aliqui apud S. Auguſt. lib. de Princip. Dialect. c. 6. verbum deriuent a verberãdo, quòd verberato lingua intra palatum aëre, omne verbum proferatur; meliùs tamen ipſe S. Auguſt. lib. 15. de Trinit. c. 11. ex Varrone, Seruio & aliis, verbum deducit à vero & veritate, quòd verum verbo concipiamus & loquamur. Verbum ergo, vti & verum, menti eſt intimum: ſermo verò innuit potiùs aliquid foras iactatum, dicitúrque à ſero. ſeritur enim ſermo inter plures, & ſæpe falſus. E Nam, vt ait, Seruius: *Sermo eſt conſertio orationis, & confabulatio duorum vel plurium.* Melius ergo Filius Dei vocatur Verbum quàm ſermo.

Verbum dicitur q. verum.

Similia Verbo.

Denique Verbi huius dignitatem & attributa deſcribens S. Baſil. lib. 2. contra Eunom. proceſſionis huius admirandæ alia, ſimilia iis verbis proponit: *Oportet* (inquit) *dignam de Deo generationem intelligere impaſſibilem, impertibilem, indiuiſibilem, ſine tempore, inſtar reſplendentis à luce radij. Intelligere autem imaginem inuiſibilis Dei, nec ſecundum artificioſis has imagines ad exemplar poſtea elaboratam; ſed exiſtentem & conſubſiſtentem cum prototypo, qui ipſi ſubſtantiam dedit, itémque cum Archetypo exiſtentem;*

nec imitatione figuratam, ſed tanquam ſigillo aliquo to- A *ta Patris natura filio impreſſa. Aut ſi vis, qualis artium ſit conſtitutio tota ex docentibus in diſcipulos immiſſa; cum nihil deſit docentibus, & perfectio adſit iis qui didicerunt: vel id quidem non ita congruum ad ſimilitudinem, propter temporis ſpatium; illud commodius, qualis eſt intellectionis natura, motibus mentis ſine tempore conſtituta.* Hæc Baſilius. Tertullianus his etiam vtitur collationibus in libro aduerſùs Praxeam c. 8. *Protulit Deus ſermonem, id eſt, verbum, ſicut radix fruticem, & fons fluuium, & ſol radium; nec frutex à radice, nec fluuius à fonte, nec radius à ſole diſcernitur, ſicut nec à Deo ſermo,* &c. Diuiniùs S. Gregor. Thaumaturgus, Verbum hoc æquè ac Patrem & Spiritum ſanctum depingit in ſymbolo, quod B ei cœlitus traditum eſt à noſtro ſancto Ioanne, iuſſu B. Virginis, vti ſcribit Gregor. Nyſſenus in vita Thaumaturgi. Symbolum hoc toto Oriente celebertimum ita ſe habet: *Vnus eſt Deus Pater Verbi viuentis, ſapientiæ ſubſiſtentis, & potentiæ & figuræ æternæ: perfectus perfecti genitor, Pater filij vnigeniti. Vnus Dominus ſolus ex ſolo, Deus de Deo, figura & imago deitatis, verbum efficax, ſapientia conſtitutionis rerum vniuerſarum comprehenſiua, & potentia totius creaturæ effectrix, filius verus veri patris, viſum effugiens viſum effugientis, & corruptioni non obnoxius non obnoxij corruptioni, & morti non obnoxius morti non obnoxij, & æternus æterni. Vnus Spiritus ſanctus ex Deo ortum & exiſtentiam habens, quíque per filium apparuit, videlicet hominibus, imago filij perfecti, perfecta vita viuentium, cauſſa, fons, ſanctus, ſanctitas ſanctificationis ſuppeditatrix, per quem manifeſtatur Deus, Pater qui eſt ſuper omnia & in omnibus. Et Deus filius qui per omnia permanat. Trinitas perfecta, quæ gloria atque æternitate & regno* C *non diuiditur, neque abalienatur.* Portò idem per vmbram viderunt Gentiles, ídque didicerunt vel ex libris Moſis & Hebræorum. Vnde Plato vocatur Moſes Atticus ab Euſebio libro 13. de Præpar. cap. 7. & Theodor. libro 2. de cur. Græc. affect. *Oceanus Theologiæ, à quo fluuij omnes & maria deriuantur: illinc enim Anaxagoras, Pythagoras, & Plato parua quædam veritatis lumina deſumpſerunt;* vel ex Sibyllis, vel lumine naturæ, vel inſtinctu diuino. Audi Lactant. lib. 4. de ſapientia cap. 9. *Hunc*, ait, *ſermonem*, id eſt, Verbum diuinum, *ne Philoſophi quidem ignorarunt. Siquidem Zenon naturæ diſpoſitorem, atque opificem vniuerſitatis λόγον prædicat,* quem & fatum, & neceſſitatem rerum, & Deum, & animum Iouis nuncupat. Nam Triſmegiſtus, qui veritatem penè vniuerſam neſcio quomodo inueſtigauit, virtutem maieſtatémque Verbi ſæpè deſcripſit. Id enim de Mercurio Triſmegiſto teſtatur S. Auguſt. lib. de quinque hæreſib. cap. 3. Idem Mercurius in Pimandro: E *Mens* (inquit) *Deus, vtriuſque ſexus fœcunditate pleniſſimus, vita & lux; cum verbo ſuo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus, ignis, atque ſpiritus numen.* Accedit his vulgata illa eiuſdem ſententia: *Monas genuit monadem, & in ſe ſuum reflexit ardorem*, hoc eſt, vnus Deus genuit vnicum filium, & in ſe amorem reflectens, produxit Spiritum ſanctum. Illud quoque in Pimandro: *Mens Deus tuus, mentis verò germen lucens Dei filius.* Similiter Theodoretus libro 2. de Principiis: *Plotinus* (inquit) *ac Numenius explicantes Platonis mentem, tria aiunt poſita eſſe à Platone æterna, ipſum videlicet bonum, mentémque, & omnis vniuerſi animam; vocat enim bonum, quem nos Patrem dicimus; mentem verò ſeu intellectum, quem nos filium,*

Gentiles cognouerunt Verbum.

A *verbúmque appellamus; potentiam verò quæ animet omnia & viuificet. Animam vocat, eam quam ſacræ literæ Spiritum ſanctum appellant. Atque hæc ipſa, vt ſæpe iam dixi, ex Hebræorum ſapientia & Theologia ſubducta ſunt.* Verùm rectè notat Card. Beſſarion. lib. 2. Apol. Platonis cap. 4. Platonem non Chriſtianè, ſed Arrianè de Filio & S. Trinitate eſſe locutum: nam ſtatuit gradus in diuinitate. Primum enim entium ſtatuit primum Deum: poſt hunc quaſi inferiori gradu ponit mentem ab eo productam: ac denique tertio loco & gradu ponit mundi animam, quæ vniuerſum hoc quaſi animal animet & vegetet. Docuit ergo Plato Deum ingenitum primò, genuiſſe mentem: ſecundò, animam B mundi. Quare arrianizat: ponit enim mentem & animam mundi, quaſi res diſtinctas à Deo ingenito, eóque minores. Huc facit illud Serapidis oraculum datum cuidam Regi Ægyptio:

Principio Deus eſt, tum ſermo, & ſpiritus iſtis
Additur: æquæua hæc ſunt, & tendentia in vnum.

Sic & Orpheus aliíque Græci, Chaldæi & Ægyptij Deum Patrem vocarunt νοῦν, id eſt, *mentem*: Filium verò λόγον, quaſi mentis prolem, ait Theodor. lib. 2. de curand. Græc. affect. & S. Auguſt. 7. confeſſ. c. 9. Alij Patrem vocarunt animam, vel ſpiritum, Filium verò νοῦν, id eſt, *mentem* & notitiam Patris. Quanquam multi valde probabiliter cenſent Or- C pheum, Triſmegiſtum, Platonem & Platonicos per νοῦν & λόγον non verbum notionale, hoc eſt, Filium, ſed eſſentiale, hoc eſt, ideam mentis diuinæ, per quam omnia produxit, intellexiſſe. Hinc & illud Triſmegiſti: *Monas genuit monadem, & in ſe reflexit ardorem*, quod multi ſic explicant, q. d. Pater genuit filium, ipſúmque reflexo amore amans ſpirauit Spiritum ſanctum. S. Thom. in c. 1. Euang. S. Ioan. ſic explicat, q. d. vnus Deus vnum creauit mundum, propter ſui ipſius amorem. plura vide apud Theod. Euſeb. Auguſt. locis citatis, & Auguſt. Steuchum de perenni Philoſoph. ac noſtrum Barradium tomo 1. lib. 4. c. 3.

Quæres tertiò, An Verbum hoc diuinum ſimi- D le ſit noſtro verbo mentis, an verò diſſimile: Reſpond. partim eſſe ſimile, partim diſſimile. Simile eſt primò, quia ſicut noſtrum eſt immateriale 1.
& ſpirituale, ita & diuinum. Secundò, ſicut ho- 2.
mo mente parit conceptum ſiue verbum mentis, ita Pater intellectu & intellectione ſua comprehendens ſuam eſſentiam, omniaque eius attributa gignit verbum. Verbum ergo eſt notitia & notio Patris. Vnde S. Auguſtin. ſerm. 38. de verbis Euang. ſecundùm Ioannem: *Verbum Dei*, ait, *incorporaliter, inuiolabiliter, incommutabiliter, ſine temporali natiuitate, natum tamen intelligamus à Deo.* Tertiò, ſicut per noſtrum verbum concipimus res 3.
E omnes, ita & Deus per ſuum. Quartò, ſicut no- 4.
ſtrum eſt menti internum, ita & Dei. eſt enim apud Patrem & in ſinu Patris, Ioan. 1. 18. ſicut noſtrum menti inhæret, illíque eſt intimum. Quin- 5.
tò, ſicut noſtrum eſt idea, iuxta quam omnia fabricamus & facimus, ita & Dei, iuxta illud: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil*, Ioan. 1. Hinc Timæus Platonicus Deum Deíque verbum vocat κόσμον ἰνδαλμικὸν, *mundum exemplarem*; quia Verbum eſt mundus increatus & immenſus, qui eſt idea & exemplar mundi creati. Eſt ergo Verbum maximus mundus ſapientiæ, ſanctitatis, intelligentiæ, vitæ, rationum, formarum. nam, vt ait Plato: *Omnia quotquot ſunt animalia intelligibilia, ille in ſe complexus ſeruat & continet; non ſecus ac mundus nos*

Verbum Dei ſimile noſtro.

&

& omnia creata , quæcunque cernuntur ſuo ambitu
cingit.
6. Sextò , ſicut noſtrum verbum mentale fit vo-
cale dum loquimur, ita Verbum diuinum factum
eſt vocale , dum in carne aſſumpta locutum eſt.
7. Septimò, ſicut verbum noſtrum eſt imago rei quæ
intelligitur, ita Verbum diuinum eſt imago Dei
8. Patris. Octauò, ſicut verbum, putà conceptus no-
ſter, tamdiu durat , quamdiu durat intellectio , ſic
& diuinum Verbum. In æternum autem perma-
net Patris intellectio : quare in æternum quoque
gignitur, manétque eius verbum , quod per illam
producitur. Quia enim intellectio Patris ſemper
eſt in actu , hinc & verbi generatio ſemper eſt in
actu. Quapropter vera eſt hæc propoſitio : Ver-
bum ſemper gignitur,& ſemper eſt genitum ; quia
in diuinis idem eſt fieri & factum eſſe. Hoc eſt
quod ait Michæas cap. 5. 2. *Egreſſus*, Hebr. egreſ-
ſiones, *eius ab initio à diebus æternitatis*. Vnde Pa-
tres Conc. Epheſini : *Coexiſtere*, inquiunt , *ſemper,*
& coæternum eſſe Patri filium ſplendor tibi denunciet,
impaſſibilitatem , natiuitatis illius oſtendat Verbum,
conſubſtantialitatem nomen Filij pandat. & ſanctus
Baſilius hom. 1. in Ioannem : *Cur Verbum? vt oſten-*
dat quod ex mente proceſſit. Cur Verbum ? quia citra
paſſionem natus eſt. Cur Verbum ? quia imago eſt geni-
9. *toris, totum in ſe ipſo genitorem oſtendens.* Nonò, ſicut
conceptus mentis præcedit opus , ita & Verbum
præcedit opus Dei. Nam, vt ait S. Auguſt. 15. de
Trinit. 11. *Hominis opera nulla ſunt, quæ non priùs di-*
cantur in corde. vnde ſcriptum eſt: *Initium omnis ope-*
ris Verbum. Nec ita multò pòſt : *Eſt* (inquit) *& hæc*
in iſta ſimilitudine verbi noſtri ſimilitudo verbi Dei,
quia poteſt eſſe verbum noſtrum quod non ſequatur opus,
opus autem eſſe non poteſt niſi præcedat verbum : ſic &
verbum Dei potuit eſſe nulla exiſtente creatura, creatura
verò nulla eſſe poteſt niſi per ipſum per quod facta ſunt
omnia.

Diſſimile eſt.
1. Diſſimile eſt primò, quia verbum noſtrum, æquè
ac Angelorum , eſt accidens , putà actus vitalis,
menti quaſi ſubiecto inhærens : Verbum Dei ve-
rò eſt ſubſtantia & perſona ſubſiſtens. ita S. Atha-
naſ. ſerm. 1. contra Arrian. & S. Chryſ. hom. 1. in
Ioan. *Hoc Verbum diuinum*, ait, *ſubſtantia quadam eſt*
in perſona, ex ipſo Patre ſine paſſione prouenìens. Hine
ſequitur aliud diſcrimen , ſcilicet quòd Verbum
creatum eſt forma creata conſtituens in actu ſe-
cundo intelligentem, à quo producitur. Per Ver-
bum enim quod concipit & producit, actu intelli-
git. Verbum verò diuinum non eſt forma Patris
intelligentis à quo producitur , quia eſt res per ſe
ſubſiſtens , quæ nequit eſſe forma rei alterius di-
ſtinctæ. ita Suarez lib. 9. de Deo trino c. 2.
2. Secundò , verbum noſtrum eſt temporale ac
mente poſterius : Verbum Dei eſt æternum Deó-
que coæuum. Rurſum verbum noſtrum produci-
tur ex indigentia intelligentis, quia ſine eo nequit
rem actu concipere & intelligere : & verbum Dei
non eſt indigentia aut potentialitate, ſed ex infini-
ta perfectione & fœcunditate intellectus paterni
producitur , ideóque ſupponit illum non ſolùm
conſtitutum in actu primo , ſed etiam in actu ſe-
cundo intelligendi.
3. Tertiò , verbum noſtrum eſt imperfectum &
mutabile, ideóque varium & multiplex : Verbum
Dei eſt perfectum, ideóque conſtans, immutabile,
vnum & ſimplex, *cùm in vno ſint omnia* , ait S. Aug.
in Pſal. 44. & S. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arrian.
4. Quartò , verbum noſtrum eſt à mente diſtin-
ctum, & ἑτερόιον, id eſt, *alterius naturæ*, Verbum Dei

A eſt, ὁμόιον & conſubſtantiale Dei Patris. ita S. An-
ſelm. in monol. c. 28.
Quintò , verbum noſtrum eſt in noſtra hypo- 5.
ſtaſi : Verbum Dei eſt hypoſtaſis & perſona di-
ſtincta à Patre , per quam Pater dixit & fecit
omnia.
Sextò , verbum noſtrum non eſt filius noſter: 6.
Verbum Dei eſt filius Dei. Rurſum Pater produ-
cens Verbum , ipſiſſimam ſuam intellectionem
communicat Verbo , quod non facit mens noſtra
Verbo ſuo, imò potiùs vice verſa ipſa per Verbum
conſtituitur in actu ſecundo intelligendi. ita Sua-
rez loco citato. Hinc Filius vocatur ſapientia ge-
nita. vnde S. Auguſt. q. 23. inter 83. dicit Patrem
B eſſe ſapientem ſapientia genita , hoc ſenſu quod
eam genuerit. Verùm hanc phraſin tetractâs lib. 1.
Retract. c. 26. & lib. 6. de Trinit. 1. *Ergo Pater* , in-
quit, *ipſa ſapientia eſt, qua ſapiens eſt. Filius verò dicitur*
ſapientia Patris & virtus Patris , non quia Pater per
eum ſit ſapiens , vel potens , ſed quia filius ſapientia &
virtus eſt de Patre ſapientia & virtute. Ex his ergo pa-
tet quòd Pater non eſt ſapiens ſapientia genita, ſed ſei-
pſo ſapientia ingenita.
Septimò, verbum noſtrum eſt impotens & in- 7.
efficax : Verbum Dei eſt efficax & omnipotens.
dixit enim, & protinus facta ſunt omnia, Ge-
neſ. 1.
Octauò, verbum noſtrum tam oris quàm men- 8.
C tis, mox vt effertur & naſcitur dilabitur & diffluit:
Verbum Dei eſt æternum , quia æterna eſt intelle-
ctio , putà dictio & generatio Patris : *Ceſſat* , ait
S. Hilar. lib. 2. de Trin. *ſonus vocis & cogitationis elo-*
quium : verbum hoc res eſt, non ſonus ; natura , non ſer-
mo; Deus, non inanitas eſt. Plura de Verbo vide apud
D. Thom. & Suarez loco citato.
Itaque licèt aliquo modo aſcendamus ex verbo
mentis noſtræ ad verbum Dei, tamen hic aſcenſus
per lumen naturæ tantùm fit ad Verbum eſſentia-
le. Per hoc enim Deus omnia concipit , intelligit
& producit : ſed quòd intellectio Dei ſit dictio,
id eſt , productio quæ dixerit , produxerit & ge-
nuerit verbum notionale quaſi Filium , hoc in-
comprehenſibile eſt, & non niſi per reuelationem
D Dei ſola fide cognoſcitur & creditur: ſuperat enim
omnem intellectum angelicum & humanum, quod
in S. Trinitate *in perſonis proprietas , & in eſſentia*
vnitas , & in maieſtate adoretur æqualitas , vti canit
Eccleſia in feſto S. Trinitatis. Ipſa ergo caſto mu-
tóque potiùs admiranda & adoranda eſt ſilentio,
quàm curioſo & exili ſcrutanda & declaranda in-
genio, vt cum Seraphinis ſtupentibus ſtupentes ei
acclamemus : *Sanctus , Sanctus , Sanctus Dominus*
Deus Sabaoth , plena eſt omnis terra gloria eius , Iſaiæ
6. *Hoc* (Dei verbum) *doctus Plato neſciuit , hoc De-*
moſthenes eloquens ignorauit : perdam , inquit, *ſapien-*
tiam ſapientum, & prudentiam prudentium reprobabo,
ait S. Hieron. ad Paulin. *Eructauit cor meum verbum*
E *bonum: dico ego opera mea Regi,* ait Pſaltes Pſal. 44. 1.
Vides hoc verbum filium Dei eſſe , quem non aliunde
quàm de paterno pectore, &, vt ita dicam , de vtero cor-
dis Dei credimus exiuiſſe, ait Nazianz. Orat. de fide,
iuxta illud : *Ex vtero ante luciferum genui te,* Pſalm.
109. vbi S. Hieron. *De vtero generauit,* inquit, *id eſt,*
de ſua natura, de ſuis viſceribus , de ſua ſubſtantia : ex
vtero, id eſt, de medullis diuinitatis ſuæ , totum quicquid
Pater eſt in diuinitate, dedit Filio.
Tropol. Quomodo verbum loquatur cordi ho- Tropol.
minum explicat S. Aug. 11. Confeſſ. c. 9. & S. Bern.
ſerm. 45. in Cant. *Pulchritudo*, inquit, *illius dilectio*
eius : & ideo maior , quia præueniens. Medullis proinde

cordis & intimarum vocibus affectionum, tantò ampliùs atque ardentius clamitat ſibi diligendum, quantò id prius ſenſit diligens, quàm dilectum. Itaque locutio verbi, infuſio doni, reſponſio animæ, cum gratiarum actione admiratio. Et idcirco plus diligit, quod ſentit ſe in diligendo victam: & ideo plus miratur, quòd præuentam agnoſcit. & S. Ambr. lib. 3. de Virgin. *Vulnerat*, ait, *Dei verbum, ſed non vlcerat. Eſt vulnus boni amoris, ſunt vulnera charitatis. Ideóque dixit* (ſponſa Cant. 2.) *vulnerata charitatis ego ſum. Quæ perfecta eſt, vulnerata charitatis eſt. Bona ſunt igitur verbi vulnera, bona ſunt amantis vulnera.*

Verbo vitæ.] *Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo*, Ioannis 5. 26. hinc Patri attribuitur eſſe, Verbo viuere, Spiritui ſancto diligere. B

Vita triplex. Nota, triplex eſt vita: diuina, angelica, humana. Diuina eſt perfectiſſima, immenſa, æterna, increata, origo & fons vitæ angelicæ & humanæ. Angelica eſt creata, ſed ſpiritalis. Humana partim eſt ſpiritalis, partim corporea. Eſtque duplex: naturalis & ſupernaturalis. Naturalis rurſum eſt triplex, vegetatiua, ſenſitiua, & rationalis. Supernaturalis eſt duplex, inchoata per gratiam, qua homo iuſtus per fidem, ſpem & charitatem ſeruit Deo, viuitque vitam ſupernaturalem in Deum ſupernaturaliter credendo, ſperando, eúmque ſuper omnia amando: altera vita ſupernaturalis eſt conſummata per gloriam, qua beati Deo fruuntur, deliciantur & beantur in æternum. C Porrò diuina vita eſt duplex, formalis & cauſalis. Formalis eſt qua Deus in ſeipſo viuit vitam diuinam increatam, ſummè immortalem, ſanctam, iucundam, perfectam, beatam & æternam. Cauſalis eſt duplex, naturalis & ſupernaturalis. Naturalis, quæ cauſat vitam naturalem omnium plantarum, animalium, hominum & Angelorum. Supernaturalis, quæ cauſat vitam ſupernaturalem, tum gratiæ tum gloriæ, tam hominum quàm Angelorum. Vide S. Dionyſ. c. 6. de diuin. nom. vbi docet Deum eſſe originalem vitam, 1. vitæ angelicæ. 2. humanæ. 3. animalium. 4. plantarum. 5. iuſtorum. 6. beatorum. Dicitur ergo verbum vitæ, id eſt, vitale & viuificum, quia habet in ſe vitam, imò ipſum in ſe eſt vita diuina, D tum formalis, tum cauſalis iam dicta. Alludit, imò citat Ioannes illud ſui Euang. c. 1. 4. *In ipſo vita erat*, quod interpretes tripliciter de triplici vita exponunt. Primò, de vita formali, q. d. ipſa verbi ſubſtantia eſt vita, ipſum verbum eſt vita ſubſiſtens, ait OEcum. Ipſum verbum per eſſentiam & eſſentialiter eſt vita; ipſa enim eius eſſentia eſt viuere & vita. in Deo enim & verbo omnia ſunt de eſſentia Dei & verbi, nullum enim ibi eſt accidens. Vnde Deus & Verbum per eſſentiam eſt ſapientia, vita, bonitas, potentia, virtus, &c. licèt enim hæc in nobis ſint accidentia, in Deo tamen ſunt eſſentialia, adeóque realiter idem ſunt cum eſſentia Dei. ita S. Dionyſ. loco citato, & S. Thom. 1. parte E q. 28. Alludit ad illud Pſal. 35. *Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* hoc eſt, ait Theod. *Apud te eſt Verbum æternum fons vitæ, & in lumine Spiritus ſancti lumen vnigeniti tui cernemus.*

Secundò, accipi poteſt de vita non cauſali, ſed naturali. q. d. In Verbo eſt vita, hoc eſt, in verbo quaſi in idea viuunt ſempiternæ rerum omnium rationes, vt ait S. Auguſt. verbum enim eſt omnium creaturarum idea: idea autem eſt ipſa eſſentia & vita Dei. ita S. Auguſt. tract. 1. in Ioannem: *Sapientia Dei* (inquit) *ſecundùm artem continet omnia: terram vides, cœlum, ſolem, lunam, ſunt iſta in* A *arte, ſed foris corpora ſunt, in arte vita ſunt.* Alio verò loco. *Propterea* (ait Ioannes) *quod factum eſt, in ipſo vita erat; omnia quæ facta ſunt, & vitam non habent, in ipſo verbo Dei vita ſunt, in ſeipſis vita non ſunt.* Quod ipſum ſenſiſſe videtur auctor homiliarum ex diuerſis, quæ tribuuntur Origeni. *Cœlum*, ait, *& terra, abyſſus & quæcumque in eis in verbo viuunt, & vita ſunt, & æternaliter ſubſiſtunt, & quæ nobis omni motu vitali carere videntur, in verbo viuunt.* Rurſus: *Omnia quæ per verbum facta ſunt, in ipſo vitaliter & vniformiter & cauſaliter ſubſiſtunt.* Denique: *In ipſo viuimus, mouemur & ſumus*, Act. 17. 28. Præclarè Philo lib. de mundi opificio: *Vbi decreuit*, inquit, *ingentem hanc vrbem condere, priùs formas eius concepit, ex quibus poſtquam intelligibilem mundum conſtituit, ad* B *illius exemplar ſenſibilem hunc mundum condidit.* & poſt multa: *Si cui* (inquit) *libeat apertioribus vti vocabulis, nihil aliud dixerit eſſe mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis.* Rurſus aliquanto pòſt: *liquet autem quòd archetypum ſigillum, quem dicimus eſſe mundum intelligibilem, ipſe ſit archetypum illud exemplar, idea idearum verbum Dei.*

Rurſum in verbo quaſi in cauſa efficiente eſt vita, id eſt, omnium rerum vigor, duratio & conſeruatio, quia hæc per verbum fiunt: verbum enim omnibus rebus dat vigere, viuere, durare & permanere. ita S. Chryſoſt. Cyril. Theoph. Enth. in cap. 1. Euang. ſancti Ioannis verſ. 4. Vnde C Ianſenius ibidem ſic exponit. q. d. vita naturalis viuentium pendet à verbo, quaſi ſenſim Ioannes à vita viuentium deſcendat ad hominem, eiúſque vitam acceptam à verbo. & Clemens Alexand. Exhort. ad gentes: *Verbum*, ait, *quod erat apud Deum, doctor apparuit, verbum per quod omnia ſunt fabricata, & quod cum eo qui finxit vitam ſimul præbuit, vt opifex; bene viuere docuit, cùm apparuiſſet vt magiſter, vt poſtea ſemper viuere ſuppeditaret vt Deus.*

Tertiò, & magis genuinè, tam hîc quàm in Euang. per vitam accipias vitam cauſalem ſupernaturalem, q. d. In verbo quaſi in fonte & cauſa erat vera noſtra vita, tum gratiæ, tum gloriæ. Vnde vt hanc vitam & lucem hominibus com- D municaret, ad eos in carnem deſcendit, factus homo, vt ſicut per verbum magnus hic mundus creatus eſt, ita per idem mundus paruus quoque, id eſt, homo recrearetur, & à morte peccati ad vitam gratiæ & gloriæ reuocaretur. Ita enim ſe explicat Ioannes dum ſubdit in Euang. *& vita erat lux hominum.* & hîc mox verbum vocat, vitam æternam, dicens: *& vita manifeſtata eſt, & vidimus & teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* & cap. 5. 11. *& hoc eſt teſtimonium. quoniam vitam æternam dedit nobis Deus.* ita S. Chryſoſt. Auguſt. Ammon. Theophraſt. in Euangel. cap. 1. S. Ambroſ. 3. de fide cap. 3. S. Athanaſ. lib. 8. de Aſſumptione homi- E nis contra Marcellinum. Atque hac de cauſa ſanctus Ioannes & Script. paſſim alibi Chriſtum vocant vitam: vt Ioannis cap. 3. *vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* & cap. 4. *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* & cap. 5. *Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.* cap. 6. *Qui credit in me, habet vitam æternam.* cap. 8. *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.* cap. 10. *Ego veni vt vitam habeant.* cap. 11. *Ego ſum reſurrectio & vita.* cap. 14. *Ego ſum via, veritas & vita.* cap. 17. *vt omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam.* Paulus ad Coloſſ. 3. *Cùm apparuerit Chriſtus vita veſtra.* Alludit ad lignum vitæ,

Geneſ.

Geneſ. 2.9. *Verbum* enim *vita* eſt quaſi arbor vitæ, quia vitam homini protogat, non in longum tempus, vti illa atbor, ſed in omnem æternitatem. Idem per vmbram viderunt Gentiles, qui proinde Iouem Græcè vocarunt ζῆνα, id eſt, *vitam*. Audi Ariſt. lib. de mundo: πολλοῖς δὲ τὸν θεὸν ζῆνα καὶ δία, παραλλήλως χρώμενοι τοῖς ὀνόμασιν, ὡς κἂν εἰ λέγοιμεν δι᾽ ὃν ζῶμεν, id eſt, *Deum quidem tum* ζῆνα *tum* δία *vocant, inter ſe compoſitis atque è regione collocatis nominibus, tanquam duabus iis vocibus ſignificare velint per quem viuimus.* Ita poſteriores Græci; priores enim alia de cauſa Iouem vocarunt ζῆνα, quam aſſignat Lactant. lib. 1. c. 11. *Ipſe autem*, inquit, *furto ſeruatus, furtímque nutritus* ζεὺς *ſiue* ζὴν *appellatus eſt non, vt illi putant, à feruore cœleſtis ignis* (quaſi ἀπὸ τοῦ ζέειν) *vel quòd vita ſit dator, vel quòd animantibus inſpiret animas, quæ virtus ſolius Dei eſt. Quam enim poſſit inſpirare animam qui ipſe accipit aliunde? ſed quod primus ex Saturni maribus vixerit.*

Iupiter dicitur ζεὺς. i. vita. cur.

Vers. 2. *Et vita manifeſtata eſt.*] q.d. Verbum quod eſt vita immortalis & beata, tum formalis, tum cauſalis, vti iam dixi, ſed abſcondita apud Deum in ſinu Patris, iam per incarnationem ſeſe manifeſtauit, ac hominibus aſpectabilem & tractabilem ſe præbuit: itaque nos Apoſtoli qui vidimus illud, teſtamur & annunciamus vobis vitam æternam, quę erat apud Patrem, & nunc in fine ſeculorum per carnem aſſumptam apparuit nobis. Hoc eſt quod præcinuit Iſaias c. 40. 5. *Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum eſt*, nimirum, vt explicat S. Lucas c. 3. 5. *& videbit omnis caro ſalutare Dei*, id eſt, *videbit omnis homo Chriſtum Dei*, ait ibidem S. Ambr. Idem S. Amb. in Pſal. 36. v. 19. *Non confundentur in tempore malo. Ipſe* (Chriſtus) inquit, *noſtra in omnibus vita eſt; ipſius diuinitas vita eſt; ipſius æternitas vita eſt; ipſius caro vita eſt; ipſius paſſio vita eſt. Vnde & Ieremias ait: In vmbra eius viuemus, vmbra alarum, vmbra crucis, vmbra eſt paſſionis. Ipſius mors vita eſt, ipſius vulnus vita eſt, ipſius ſanguis vita eſt: ipſius ſepultura vita eſt, ipſius reſurrectio vita eſt vniuerſorum. Vis ſcire quoniam mors ipſius vita eſt? In morte*, inquit, *ipſius baptizati ſumus, vt cum ipſo in nouitate vitæ ambulemus. Et ipſe ait, Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ipſe granum pro nobis corpore ſolutus & mortuus eſt, vt fructum multum afferret in nobis; mors itaque eius fructus eſt vita.*

Et teſtamur.] quaſi martyres, id eſt, teſtes Dei, tum voce, tum vita, tum paſſione, morte & martyrio; vti S. Ioannes ob hoc teſtimonium de Chriſto à Domitiano Romæ miſſus eſt in dolium olei bullientis, ſed illæſus exiens ab eodem relegatus eſt in Patmos, vbi ſcribens Apocalypſin, ita de ſe orditur v. 2. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti; quæcumque vidit.* & verſ. 9. *Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu.* Rurſum *teſtamur*, id eſt, proteſtamur & obteſtamur, minando incredulis terribile Dei iudicium. ita Caſſianus lib. 5. de Incarnat. c. 6. *Deinde*, ait, *addit verbum vitæ, & vitam manifeſtatam: hoc ſe vidiſſe, hoc annunciare, hoc proteſtari, ſimul ſcilicet, & exequens officium fidei, & ingerens terrorem incredulitati: vt cum ille vtique proteſtatur ſe prædicare, ſibi imputaret periculum ſuum, qui cum noluiſſet audire.* Sic de Heliodoro ab Angelis flagellato dicitur, 2. Machab. 3. 36. *Teſtabatur* (id eſt, proteſtabatur, celebrabat, glorificabat) *autem omnibus ea quæ ſub oculis ſuis viderat opera magni Dei.*

Et annunciamus vobis vitam æternam.] putà Chriſtum, qui quà verbum Dei eſt vita æterna, increata & per eſſentiam, *quæ erat apud Patrem & apparuit nobis*, vt ex inuiſibili fieret viſibilis nobis per incarnationem, prædicationem, miracula, ac præſertim per transfigurationem, ait Caiet. reſurrectionem & aſcenſionem in cœlum: ibi enim oſtendet Chriſtus ſe non tantùm quà verbum, ſed & quà homo erat viuere vitam glorioſam & æternam.

Nota, τὸ *quod erat apud Patrem*, alludit ad id quod ait in Euang. c. 1. 1. *& verbum erat apud Deum.* quod pulchrè Nonnus vertit:

πατρὸς ἐν ἀμέριστος ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ,

A Patre erat indiuiſum æterna vna ſedens in ſede.

Occurrit S. Ioannes obiectioni. Dicet enim quis: ſi ab æterno erat verbum, vbi erat cùm nihil, vel nullus locus eſſet in rerum natura? Reſpondet Ioannes verbum loco non eguiſſe, ſed fuiſſe apud Deum Patrem, vtpote à quo originem duceret, hoc eſt, fuiſſe in ſinu Patris, vti explicat v. 18. vel etiam in domo paterna, quæ eſt Deus ipſe, fuiſſe abſconditum nobis. Præpoſitio ergo *apud*, notat tria. Primò, verbum eſſe perſonam diſtinctam à Patre, contra Sabellium. ita S. Chryſ. Cyril. Theoph. Leontius in Ioannis Euang. c. 1. 1. Secundò, *apud* ſignificat amicam & ſummam filij cum Patre coniunctionem. Tertiò, *apud* ſignificat æqualitatem filij cum Patre. Nam eſſe apud Deum eſt eſſe iuxta Deum, ſiue ſedere ad dexteram Dei: eò enim poſt aſcenſionem rediiſſe dicitur Marci 16. 19. & alibi Hinc ruit hæreſis Eunomij dicentis Filium non eſſe verbum. Duplex enim ponebat ipſe verbum, vnum internum ὁμοιον Deo, alterum externum, quod à verbo interno reciperet ea quæ annunciaret nobis, & hoc eſſe creatum, eſſéque Chriſtum. Hoc refutat Ioannes dicens, illud idem verbum quod erat apud Patrem, apparuiſſe nobis per carnem. Porrò ne Arriani & Eunomius inferrent, verbum erat apud Deum, ergo ipſum non erat Deus, præuenit id Ioannes, dum ſubdit in Euang. *& Deus erat verbum.* Sic enim perſonæ diuinæ inter ſe ſunt diſtinctæ, & vna apud aliam, vt tamen omnes habeant vnam eandémque numero eſſentiam, putà diuinitatem. Quare ineptus fuit Arrianus ille, de quo S. Fulgent. lib. 3. contra Monimum c. 2. & 3. qui arripiens pileum è capite Catholici: hic pileus, inquit, eſt apud te, an apud me? cúmque reſponderet Catholicus, eſt apud te, intulit: ergo verbum quod erat apud Deum illi externum erat, non ὁμοιον & conſubſtantiale. Rectè enim reſpondet S. Fulgent. verbum non eſſe apud Patrem ſicut pileus eſt apud me: pileus enim eſt res diſtincta à me: Filius autem cum Patre eſt eadem res & eſſentia, ideóque dicitur eſſe in ſinu Patris. Filius ergo eſt apud Patrem eo modo quo calor eſt apud ſplendorem in eodem igne, aut potiùs eo modo quo memoria eſt apud intellectum in eadem mente & anima, præſertim ſi cum nonnullis Philoſophis dicamus potentias, putà intellectum, memoriam, voluntatem ab anima non diſtingui; ſed cum ea realiter eſſe vnum & idem.

Et apparuit nobis.] vox *apparuit* ſignificat in Chriſti incarnatione ἐξαίφνης τὸ ἀφανὲς factum eſſe ἐμφανές, ait S. Dion. Epiſt. 3. ad Caium, ſcilicet *repente inuiſibilem apparuiſſe viſibilem, & ex obſcuro deitatis arcano eum qui omni eſſentia præſtat, hominem effectum, in noſtrum conſpectum prodiiſſe. Occultus autem eſt Deus etiam poſt ipſam declarationem, aut, diuinius*

dicam, in ipſa declaratione. Hac enim Ieſu diuinitas abſcondita eſt, neque vllo ſermone vel cognitione, quod circa ipſum peractum eſt myſterium depromitur, ſeu ex tenebris educitur, ſed & cùm dicitur, inexplicabile manet; & cùm intelligitur, occultum. Idem Epiſtol. 4. ad eundem, loquens de Chriſto: *Cùm ad eſſentiam aſſumendam veniſſet*, inquit, *eſſentiam accepit, quæ omni eſſentia ſuperior eſt: & quæ hominis ſunt, ſupra hominem gerebat: quod declarat & virgo, quæ ſupra naturam parit.* Vnde ſubdit incarnationis, perinde ac deitatis, myſterium magis per negationem quàm per affirmationem cognoſci. *Nam*, inquit, *ne homo quidem erat, non quòd non eſſet homo, ſed quòd ex hominibus natus, homines longè ſuperaret, & ſupra hominem verè homo factus ſit: & diuina, non quatenus Deus eſt, perfecit; neque humana, quatenus homo, ſed poſtquam Deus factus eſt homo* (Græcè ſignificantiùs, ἀνδρωθέντος θεοῦ, id eſt, *Deo virum induto, Deo humanato, Deo hominem veſtito*) *nouam quandam θεανδρικὴν, id eſt, Dei virilem, ſiue ex diuina & humana compoſitam operationem apud nos inſtituit.*

VERS. 3. *Vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcum.*] *Societatem*, Græcè κοινωνίαν, id eſt, *communionem*, commercium, ſocietatem, ſcilicet in eadem fide, religione & Eccleſia Chriſti; vbi eadem Sacramenta omnes participant: hæc eſt communio Sanctorum de qua in ſymbolo dicimus: *Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem.* Porrò bona & fructus huius ſocietatis & communionis ſubdimus, dicentes: *Remiſſionem peccatorum*, quæ fit per gratiam Chriſti; *carnis reſurrectionem & vitam æternam.* vide noſtrum Caniſium, Lud. Granatenſem & alios in ſymbolum. Porrò *habeatis*, id eſt, habere pergatis, & in ea proficiatis & confirmemini: ſignificatur enim actus continuatus & creſcens, non inchoatus. Loquitur enim fidelibus, qui iam habebant hanc ſocietatem. OEcumen. tamen refert quoque ad infideles, quaſi illos velit Ioannes allicere ad fidem & Eccleſiam Chriſti. Hoc eſt quod ait Paulus Hebr. 12. 22. *Acceſſiſtis ad Sion montem* (id eſt, ad Eccleſiam quæ cœpit in Sion) *& ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & ſpiritus iuſtorum perfectorum, & teſtamenti noui mediatorem Ieſum, & ſanguinis aſperſionem meliùs loquentem quàm Abel.* Cum his omnibus in Eccleſia eſt nobis ſocietas, putà cum Angelis, cum Apoſtolis, cum primis Chriſtianis, cum viris iuſtis & perfectis, cum beatis, cum Chriſto & Deo. Vnde ſubdit Ioannes,

Et ſocietas noſtra ſit cum Patre & cum Filio eius Ieſu Chriſto.] non cum Deo Simonis Magi & mediatoribus Angelis, quos ipſe cum Platone quaſi ſemideos inducit. Societas ergo Eccleſiæ eſt ſocietas cum Deo & Chriſto, *nec habere ſocietatem cum Deo quiſquam valet, qui non priùs vnitur Eccleſiæ ſocietati*, ait Beda. Nam, vt ait S. Cypr. libr. de vnitate Eccleſiæ, *quiſquis ab Eccleſia ſegregatus adulteræ iungitur, à promiſſis Eccleſiæ ſeparatur, nec perueniet ad Chriſti præmia, qui relinquerit Eccleſiam Chriſti, alienus eſt, prophanus eſt, hoſtis eſt; habere iam non poteſt Deum Patrem, qui Eccleſiam non habet matrem. Si potuit euadere quiſquam qui extra arcam Noe fuit, & qui extra Eccleſiam foris fuerit, euadit. Monet Dominus, & dicit: Qui non eſt mecum, aduerſus me eſt, & qui non mecum colligit, ſpargit; qui pacem Chriſti & concordiam rumpit, aduerſus Chriſtum facit; qui alibi præter Eccleſiam colligit, Chriſti Eccleſiam ſpargit.* & aliquanto pòſt: *Cum Deo manere non poſſunt, qui eſſe in Eccleſia Dei vnanimes noluerunt. Ardeant licèt flammis, & ignibus traditi vel obiectis beſtiis animas ſuas ponant, non erit illa fidei corona, ſed pœna perfidiæ; nec religioſæ virtutis exitus glorioſus, ſed deſperationis interitus: occidi talis poteſt, coronari non poteſt.* Hinc excommunicati ſeparati ab Eccleſia, pariter ſeparati ſunt à Deo & Chriſto. Græca ſignificantiùs & efficaciùs habent: καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, quæ ſic vertas: *Noſtra verò ſocietas eſt cum Patre & cum Filio eius Ieſu Chriſto.* ita Vatabl. & alij. Explicat enim nobilitatem ſocietatis Eccleſiæ, quòd ſcilicet ſit ſocietas cum ipſo Chriſto & Deo: illius enim ſponſa eſt Eccleſia. Hinc in ea ſimus *diuinæ conſortes naturæ*, 2. Petri 1. 4. Nam *qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt*, 1. Corinth. 6. 7. Hoc eſt quod admirans celebrat & gratulatur Paulus 1. Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius Ieſu Chriſti Domini noſtri.* omnes ergo fideles ſunt ſocij Chriſti & Dei per fidem, ſpem & charitatem; ſed eò maiorem cum eo habent ſocietatem, quò magis in eius fide, ſpe & charitate proficiunt, magiſque eius vitam & mores imitantur, præſertim eius fidem & gloriam celebrando, magis magiſque propagando, vti fecerunt Apoſtoli, qui proinde in hac ſocietate fuere primi & ſummi, quia pro Chriſto multa egerunt, & multa paſſi ſunt, adeóque totos ſe eius gloriæ & animarum ſaluti impenderunt. Societas ergo hæc eſt amicitia cum Deo: hanc enim verè intercedere inter animam ſanctam & Deum docet hîc Ioannes, ac conſequenter ipſa continet omnes conditiones veræ amicitiæ, quas recenſet Ariſt. Cicero & alij Ethici tract. de Amicitia, putà reciprocum amorem, mutua colloquia, officia, gaudia, communicationem bonorum, &c. quæ ſanè mira & diuina eſt animæ dignitas, æquè ac vtilitas. Vnde S. Aug. tract. 76. in Ioannem: *Facit*, inquit, *Spiritus S. cum Patre & Filio in Sanctis manſionem, intus vtique tamquam in templo ſuo Deus Trinitas, Pater, Filius & Spiritus S. veniunt ad nos, dum venimus ad eos, veniunt ſubueniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, vt ſit nobis eorum non extranea viſio, ſed interna, & in nobis eorum non tranſitoria manſio, ſed æterna.* Vide dicta in illud quod de Abraham dicitur Iacob. 2. 23. *& amicus Dei appellatus eſt.* vide & Dionyſ. Carth. hîc poſt medium cap. 1. vbi pulchrè & piè explicat, quomodo fideles quaſi ſocij & amici cum Deo agere & conuerſari debeant.

Vera amicitia eſt iuſti cum Deo.

Porrò rectè Ioannes Heſſelius Doctor Louanienſis, & ex eo noſter Lorinus: Societas, inquit, ſiue communio hæc noſtra cum Chriſto tam homine quàm Deo, eſt tanquam Domini & ſerui, Patris & Filij adoptiui: illuminantis & illuminati: iuſtificantis & iuſtificati: regentis & ſubditi: dantis & accipientis: inuocantis & exaudientis: donantis munera & gratias agentis: beatificantis & beati: denique vt adhærens Deo vnus cum illo ſit ſpiritus, & in luce ambulans, ſicut ipſe eſt in luce, ſocietatem habeat cum ipſo: ſecundùm humanam naturam cum Chriſto eſt, vt magiſtri ad diſcipulos: Sacerdotis ad eos pro quibus ſacrificat & interpellat: ſoluentis pro alio pœnam debitam & promerentis ſeu conſequentis gratiam indebitam: gratias agentis cum iis, pro quibus gratias agit: Regis rurſum & ſubditorum. Explicant Scripturæ ſocietatem huiuſmodi parabolâ paſtoris & ouium, capitis & membrorum, cibi & edentium, vitis & palmi

Eſt multiplex.

palmitum, & aliis eiuſdem generis. Tandem qui A ſocij paſſionum, ſocij & conſolationum. Vocauit nos quoq; Chriſtus amicos ſuos, fratres, ſorores, matres; dixit eundem Deum ſuum & Deum noſtrum, Patrem ſuum & Patrem noſtrum. Hoc eſt quod ait Paulus Epheſ. 2. 19. *Eſtis ciues Sanctorum & domeſtici Dei.* & Ioannes c. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus.* Rurſum Paulus 2. Corinth. 11. 2. *Deſpondi*, ait, *vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* & Oſee c. 2. 19. *Sponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio, & in miſericordia & miſerationibus, & ſponſabo te mihi in fide.*

VERS. 4. *Et hæc ſcribimus vt gaudeatis.*] In ſocietate Eccleſiæ Chriſti & Dei, eiúſque bonis gratiæ quæ percipitis, & gloriæ quæ percipietis in cœlo. *& gaudium veſtrum ſit plenum*, indies ſcilicet fiat maius & plenius, donec in cœlo fiat pleniſſimum, per hoc quod in ſocietate hac indies creſcatis & proficiatis, iuxta illud Pauli Philipp. 22. *Implete gaudium meum vt idem ſapiatis, eandem charitatē habentes, vnanimes idipſum ſapientes.* & illud Chriſti Ioannis 17. 13. *Hæc locutus ſum vobis, vt gaudiū meum in vobis ſit, & gaudium veſtrum impleatur.* Hoc gaudium nititur & naſcitur ex teſtimonio bonæ, & ſanctæ cōſcientiæ, quæ confidens ſe eſſe in Dei gratia, ſperat ab eo omne bonum & gloriam beatam, iuxta illud Pauli 2. Corinth. 1. 12. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Verè S. Bern. ad Eugenium: *Quid ditius, quid in terra quietius eſt & ſecurius bona conſcientia? Damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ & ipſa morte magis erigitur, quàm deprimitur.* Quin & 2. Tuſcul. M. Tullius: *Nullum theatrum virtuti*, ait, *conſcientia maius.* Rurſus in Catone maiore: *Conſcientia bene actæ vitæ multorúmque benefactorum iucundiſſima eſt.* Itémque illud pro Cluentio præclarè: *Si optimorum* (ait) *conſiliorum atque factorum teſtis in omni vita nobis conſcientia fuerit, ſine vllo metu ſumma cum honeſtate viuemus.* Denique: *Conſcientia rectæ voluntatis maxima conſolatio eſt rerum incommodarum.* & Horat. lib. 1. Epiſt. 1.

——*Hic murus aheneus eſto,*
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Idem Ode 22. libr. 1.

Integer vitæ ſceleriſque purus,
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis grauida ſagittis,
Fuſce, pharetra.
Siue per Syrtes iter æſtuoſas,
Siue facturus per inhoſpitalem
Caucaſum, vel quæ loca fabuloſus
Lambit Hydaſpes.

Meritò itaque Apoſtolus integræ puræque conſcientiæ ſpem & fiduciam pollicetur. Verè namque ſcripſit Auguſtinus: *Ipſa caritas bene operantis dat ei ſpem bonæ conſcientiæ, ſpem enim gerit bona conſcientia; quomodo mala conſcientia tota in deſperatione eſt, ſic bona conſcientia tota in ſpe.*

Rurſum *plenum*, id eſt, reale & ſolidum eſt fidelium *gaudium*, hoc enim mentem ſatiat & implet, quale eſt gaudium in Domino; cùm gaudiū in deliciis, opibus & honoribus ſeculi mentem titillet, non impleat. Audi S. Greg. hom. 11. in Euang. *Quia*

Gaudiū bonæ conſcientiæ quātum.

præſentia gaudia ſequuntur perpetua lamēta, hîc fratres chariſſimi vanam lætitiam fugite, ſi illic flere formidatis; nemo enim poteſt & hîc gaudere cū ſeculo, & illic regnare cum Chriſto. Temporalis itaq; lætitiæ fluxa reſtringite, carnis voluptates edomate, quidquid in animo ex præſenti ſeculo arridet, ex cōſideratione æterni ignis amareſcat; quicquid in mente puerilitèr hilareſcit, hoc diſciplina iuuenilis cenſura coërceat, vt dum ſponte tēporalia fugitis, æterna gaudia ſine labore capiatis. & S. Chryſ. hom. 18. ad popul. *In Domino gaudēs, ex accidente nullo hac voluptate excidere poteſt; alia nempe cuncta in quibus gaudemus, mutabilia ſunt, nec tantā nobis afferunt voluptatem, vt ex aliis naſcentem triſtitiam expellant & obumbrent. Dei verò timor hæc habet vtraq; ſtabilis enim eſt, & immotus, atq; tantam emittit lætitiam, vt nullus nos aliorum malorū ſenſus capiat. Deum enim ſicut oportet timens, & in ipſo confidens, voluptatis radicem lucratus eſt, & omnem habet lætitiæ fontem. Et ſicut in immēſum mare decidēs ſcintilla, breui facile extinguitur: ſic quæcunque Deum timenti illidantur, velut in vaſtum lætitiæ pelagus incidentia extinguuntur, atque pereunt.* B *Et re vera hoc eſt maximè mirabile, quòd cùm adſint quæ contriſtare ſolent, permanet ipſe gaudens.* & S. Aug. 10. Confeſ. c. 22. verum gaudium à falſo ſecernens: *Abſit*, ait, *Domine, abſit à corde ſerui tui, qui confitetur tibi, abſit vt quocunque gaudio gaudeam beatum me putem. Eſt enim gaudium quod non datur impiis, ſed iis qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipſe es, & ipſa eſt beata vita gaudere ad te, de te, & propter te; ipſa eſt, & non eſt altera; qui autem aliam putant eſſe, aliud ſectantur gaudium, neque ipſum verum.* & poſt nonnulla: *Beata quippe vita eſt gaudium de veritate, hoc eſt enim gaudium de te, qui veritas es Deus illuminatio mea, ſalus faciei meæ.*

C *Et hæc eſt annunciatio.*] Græcè compoſitum ἐπαγγελία, id eſt, *promiſſio*, ponitur pro ſimplici ἀγγελία, id eſt, *annunciatio*. ita OEcum. Iam annunciatio ponitur pro re annunciata, per metonymiam, qua actus ponitur pro obiecto. Sic Deus vocatur ſpes, timor, amor noſter, id eſt, obiectū ſpei, timoris & amoris noſtri, ſiue in quem ſperamus; quem timemus & amamus. Oſtendit S. Ioannes ſocietatem fidelium cum Deo conſiſtere in eo vt ambulent in luce cognitionis, obedientiæ & amoris Dei, eò quòd Deus ſit ipſa lux; in qua ſi permaneamus, inuicti peccato efficimur, ait OEcum. VERS. 5.

Quoniam Deus lux eſt; & tenebræ in eo non ſunt D *vllæ.*] Alludit ad Euang. c. 1. 4. vbi S. Ioannes explicans illud: *In ipſo vita erat*, ilicò ſubdit: *& vita erat lux hominum*, vt ſignificaret, ait Toletus, ad vitam aſſequendam neceſſarium eſſe lumen, quo verbum hoc luceat in cordibus noſtris; non enim viuere facit, niſi quod fide ſua illuminat Chriſtus; ideo Ioan. 8. dicebat: *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*; quod planiùs Ioann. 17. expoſuit: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*; ac ſi diceret: vita non ſum, niſi iis quibus lux ſum. Vnde rectè Greg. Nazi. orat. 4. Theolog. hæc verba Ioannis ſic interpretatus eſt: *quia lux erat, vita erat.* Verbum ergo eſt lux hominum, qua ſcilicet homines E illuminantur ſpiritualiter per fidem, ſpem, charitatem: de ſpirituali enim, nō de naturali rationis luce hîc agi, patet ex ſequenti. Senſus ergo eſt, q. d. vita noſtra, quam dixi eſſe in verbo, imò eſſe ipſum verbum, eſt hæc verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei & ſalutis ſuæ illuminat. Et hæc eſt cauſa cur Verbum ſit caro factum, in eáque ſe manifeſtarit hominibus, vt ſcilicet daret eis vitam æternam. Quomodo Deus & Verbum ſit lux, non accidentalis & creata, vti eſt noſtra, ſed ſubſtantialis & increata, eaque triplex, 1. formalis. 2. idealis. 3. cauſalis omnis lucis corporeæ & ſpiritalis hominū & Angelorum, iuſtorū & beatorum, gratiæ & gloriæ, vide apud S. Dion. de diuin. nom. c. 2. 4. & 7. *Lucis nomine*, inquit, *ipſum bonū celebratur, quaſi in imagine primum exemplar expreſſum.* Hinc Deus dicitur

Verbum eſt lux triplex.

amictus

amictus lumine ſicut veſtimẽto, Pſal. 103. hinc & vocatur *Pater luminum* à Iacobo c. 1. 17. & à Paulo dicitur *habitare lucem inacceſſibilem*, 1. Tim. 6. 16. vide vtrobique dicta. Lux enim nobiliſſima eſt qualitas, quæ maximè Dei, eiúſq; illuminationis & gratiæ decus & dotes repręſentat. Inter Deum ergo, Deiq; gratiã & lucem maximæ & pulcherrimæ ſunt analogiæ: lux enim cœleſtis & nobiliſſima inter naturales eſt qualitas, celerrima, efficaciſſima, impaſſibilis, puriſſima, quæ nullis ſordibus licèt iis immixta fœdari poteſt, afferens calorem, ſplẽdorem, lætitiam, faciens res omnes videri, vitã & vigorem omnibus viuẽtibus afferẽs. Talis eſt & Deus Deiq; gratia: contrarium eſt in peccatis, quorum proindo ſymbolũ ſunt tenebræ. Adde quòd gratia ad æternam lucem & gloriam, peccata ad imas & ſummas tenebras ducant. Audi S. Dion. c. 15. Cœleſt. Hier.

Analogiæ 31. inter lucé & Deum.

triginta & vnam ignis & lucis proprietates, Deo & gratiæ mirè congruentes recenſentem. Primò *ignis* (& lux) inquit, *in omnibus & per omnia ſine admixtione funditur. 2. ſecernitur à rebus omnibus. 3. lucet totus ſimul. 4. abſtruſus eſt incognitúſq; manet ipſe per ſe, niſi adhibeatur materia, in qua vim actionémq; ſuam declaret. 5. cohiberi vinciq; non poteſt. 6. omnia ipſe per ſe obtinet. 7. ea in quibus fuerit ad vim ſuam actionémq; commutat. 8. ſuipſius particeps facit quicquid ipſi propius quoquo modo adhibetur. 9. renouat omnia vitali calore. 10. illuſtrat aperto lumine. 11. teneri non poteſt. 12. nec miſceri. 13. diſſipandi vim habet. 14. commutari non poteſt. 15. ſurſum fertur. 16. celeritate magna eſt praditus. 17. ſublimis eſt, nec humilitatẽ vllam ferre poteſt. 18. immobilis eſt. 19. per ſe mouetur. 20. aliis motum affert. 21. comprehendendi vim habet. 22. ipſe comprehendi non poteſt. 23. non eget altero. 24. clam ſe amplificat. 25. in materiis quæ ipſius capaces ſunt magnitudinem ſuam declarat. 26. vim efficiendi habet. 27. potẽs eſt. 28. omnibus eſt, nec videtur. 29. ſi negligitur non eſſe videtur. 30. attritu quaſi inquiſitione quadam repentè apparet, rurſúsque vt comprehendi & detineri nequeat auolat. 31. in omnibus ſui communionibus minui non poteſt.* Denique appoſitè Damaſc. lib. 2. de fide c. 11. S. Trinitatem comparat luci, ſiue Soli reflexo in nube, putà in Parelio in quo tres videntur ſoles, cùm reuera vnicus tantùm ſit ſol. *Indiuiſibilis enim*, inquit, *in diuinis eſt diuinitas. ac velut in tribus ſolibus inſeparabili nexu inter ſe cohærentibus vna eadémque eſt lucis temperatio atque coniunctio.* Sic & S. Dion. cap. 2. de diuin. nom. S. Trinitatem repræſentat per tria lumina eandem domum illuminantia, vna luce, & indiſtincta quadam diſtinctione. Atque hac de cauſa lux illa deitatis & Trinitatis licèt in ſe ſit clariſſima, tamen nobis eſt obſcura caligo, eò quòd acies noſtra ſolem illum tam fulgidũ, tam ſublimem, tam ſupernaturalem, rectis & irretortis mẽtis oculis intueri & aſpicere non valeat. Vnde vt eam contemplemur cum Moſe caliginem ſubire oportet. Audi S. Dion. *Caligo*, inquit, *lux eſt enim inuiſibilis, propter eximiam & ſubſtantiæ ſupereminentẽ claritatem, tum inacceſſibilis, pro immenſa ſuperſubſtantialis luminis ex ſe manantis copia. Ad hanc pertinet & abſorbetur quiſquis Deum noſſe ac videre meruerit, eóq; ipſo quod nec videt, nec cognoſcit* (hoc eſt, non comprehendit) *Deo viſionem, omnémq; cognitionem tranſcendẽtis familiaritas iungitur, hoc ipſum noſcens quod poſt & ſuper omnia eſt, quæ in ſenſum cadunt; & cum Propheta exclamat: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam, & Apoſtolus eam agnoſcens, vias eius inueſtigabiles, iudicia inſcrutabilia, donum eius inenarrabile, pacem omnem ſenſum ſuperantem teſtatus eſt.* Deus ergo Pater lumen eſt luminoſum & primum, v. g. lux ſolaris

A lumen producens. Filius eſt lumen rectum, primò productum, ſuæque luci commenſum & adæquatum. Spiritus S. eſt quaſi lumen reflexũ, putà ſplendor: producitur enim ex mutuo, ideóque reflexo amore Patris & Filij. Idem per vmbram viderunt Gentiles; Parmenides Deum definiuit eſſe *coronam continentem ardorem, lucis orbem qui cingit cœlum.* Democritus Deum aiebat *eſſe mentem in igne orbiculari.* Ægyptiis hieroglyphicum Dei erat ſtella: *Depicta Ægyptiis ſtella Deum ſignificat*, inquit Horus Apollo Hierogl. lib. 2. c. 1.

Nota, Chriſtus qua Deus & verbum eſt lux formalis increata, qua homo eſt lux creata, quia plenus ſapiẽtia, gratia & gloria: eſt etiam lux cauſalis, **B** quia cauſa eſt omnis ſapiẽtiæ, gratiæ & gloriæ noſtræ. Vnde S. Ioannes in Euang. c. 1. Chriſtum qua homo eſt vocat lucem, quia *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; non tantùm dans eis lumen naturale rationis, vti explicant Orig. & Cyril. ſed etiam & potiùs dans eis lumen ſupernaturale fidei & ſapiẽtiæ. Vnde à Malachia c. 4. 2. vocatus ſol iuſtitiæ. vide ibi dicta. Delirauit autem Manichæus cùm ſolem iſtum materialem cenſuit eſſe Chriſtum, teſte S. Aug. tract. 34. in Ioan. Luxit ergo Chriſtus maximè poſt incarnationem: fuit tamen etiã lux ante eam à mundi exordio: nam ſicut ſol antequam horizontẽ aſcendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, ſic & **C** Chriſtus. ita S. Aug. tract. 1. in Ioann. Hoc eſt quod ait Pater ad Chriſtum: *Dedi te in lucem Gentium, vt ſit ſalus mea vſque ad extremum terræ*, Iſaiæ 49. 6. & Chriſtus: *Ego ſum lux mundi*, Ioannis 8. ac de eo Simeon: *Lumen ad reuelationẽ Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael*, Lucę 2. 32. Pulchre S. Aug. hom. 43. inter 50. *Ideo, ait, venit Chriſtus illuminator, qui à Diabolus fuerat excæcator. Fecit ſummus medicus inſpiatis collyriũ pretij, vt excæcatos ſanaret oculos. Vide quale quámque ſalutiferum fecerit collyrium, ex verbo & carne. Verbum, inquit, caro factum eſt*, &c. *Refecti autem hominis oculi ita ſunt, itaque illuminati vt Angelorum exæquare poſſint oculos, Deiq; ipſius cœleſtem gloriam tueri.* Hanc lucem Chriſtus ſuis fidelibus, pręſertim viris Apo**D**ſtolicis cõmunicat, adeò vt & ipſi ſint lux mundi, iuxta illud Iob 38. *Auferetur ab impiis lux tua.* &: *Domine in lumine vultus tui ambulabunt*, Pſalm. 88. & Chriſtus Apoſtolis: *Vos eſtis lux mundi. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt*, Matth. 5. Idem de Ioanne Baptiſta: *Ille erat lucerna ardens & lucens*, Ioan. 5. & Paulus Epheſiis cap. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſtitia & veritate, probantes quid ſit beneplacitum Deo.*

Et tenebræ in eo non ſunt vllæ.] Sicut lux eſt ſymbolum Dei, ſapientiæ & gratiæ; ita tenebræ ſymbolum ſunt diaboli, ignorãtiæ & peccati, quæ proin**E**de longè ſunt à Deo. ita Didymus & OEcum. qui citans illud Euang. S. Ioannis c. 1. 5. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Tenebras* (inquit) *peccatricem noſtram ſubſtantiam vocans, in qua Chriſtus natus, id eſt, qua aſſumpta Chriſtus, eius inquinationis particeps non fuit; peccatum enim non fecit.* Sic Dauid, *Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.* & Moſes: *Deus* (inquit) *fidelis abſque vlla iniquitate.* & rurſus Dauid: *Non Deus volens iniquitatem tu es.* & alibi. *Sanctus in omnibus operibus ſuis.* Denique Abacuch: *Mundi ſunt oculi tui ne videant malum.* Hoc eſt quod ait S. Iacobus c. 1. 17. *apud quem non eſt traſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.* Verè S. Thom. in 1. Timoth. c. 6. *Res* ait, *quæ aliàs*

quidem

quidem ſunt, ſed non purus, lucent tantùm, non etiam lux A
ſunt: diuina autẽ eſſentia cùm actus purus ſis, lux eſt. Vn-
de de hominũ ſanctiſſimo dicitur, nõ erat ille lux; de Dei
autem verbo: erat lux vera omnem hominem illuminans.
& S. Greg. Nazian. Orat. 40. *Deus*, ait, *ſummum &*
inacceſſibile lumen eſt, quod nec mente percipi, nec verbis
explicari poteſt, naturam omnem ratione præditam illu-
minas; hoc in intelligibilibus, quod ſol in ſenſibilibus, hoc
ſe magis contemplandum nobis præbens, quò accuratius
animos purgauerimus; eò rurſus magis amandum, quò
magis contemplati fuerimus; eò denique magis cognoſcẽ-
dum, quo magis amauerimus: ſe ipſe ſpeculans & compre-
hendens, ac per exigua ad externa diffundens. Lumen
porrò hoc dico quod in Patre & Filio & Spiritu ſancto
conſideratur, quorum opulentia naturæ identitas eſt, atq; B
vna eadémque ſplendoris proſultatio. Quæ ſanè omnia
apertè indicant verè dictum eſſe à Ioanne Deum
eſſe lucem tenebrarũ prorſus expertem, & lucem,
vt ait OEcum. intelligibilem, quæ oculos animæ
noſtræ ad perceptionẽ eius illuſtrat, & ab his ma-
terialibus omnibus auocans, ad ipſam ſolam appe-
titum noſtrum amatorio affectu incitat.

Antiſtropha eſt hæc ſententia illius c. 1. Euang.
4. *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non compre-*
henderunt, de qua S. Greg. Nyſſen. Orat. de Natiuit.
Chriſti: *Puritas*, ait, *in noſtris ſordibus verſatur, ſordes*
verò puritatem non attingunt, ſicut ait Euang. quod lux
in tenebris, & tenebræ eam complexa non ſint. & S. Aug.
Epiſt. 120. ad Honoratum: *Filius*, ait, *Dei non eſt ab-* C
ſens etiã mentibus impiorum, quamuis enim non videãt:
ſicut nec illa lux videtur oculis præſentata cæcorũ. Idem
lib. 1. de pec. mer. c. 25. *Sicut ſol à cæcis, quamuis eos*
ſuis radiis quodamodo veſtiat, ſic à ſtultitiæ tenebris lu-
men Dei non comprehenditur. Lucet autem lux verbi
in tenebris impiorum hominum per lumen ratio-
nis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem
eſſe, eſſeque venerandum & amandum clamant per
legem naturæ menti inſcriptam, per legem nouam,
per Script. Doctores, Concionatores, ſanctas inſpi-
rationes, &c.

Vnde idem Aug. tract. 2. in Ioann. *Noli cadere*, ait,
in peccatũ, & non tibi occidet hic ſol. Si tu feceris caſum,
tibi facies occaſum. Si videre lucẽ cupis, eſto & tu lux: D
ſi enim tenebras & tenebroſas cupiditates ames,
obtenebrabunt imò excæcabunt te.

Viderunt id per vmbram Gentiles quos citat
Clemens Alex. lib. 4. ſtrom. Antiphanes, inquit, di-
xit: *Plutus*, (id eſt, diuitiæ) *cùm aliquos plus aliis vidẽ-*
tes acceperit, cæcos facit: hinc a Poetis prædicatur ab ortu
cæcus. ſic Venus, Bachus, omniſque cupido videntes
excæcat. Citat deinde Ariſtophanẽ, dicentem: *Agi-*
te obſcuræ vitæ homines, generationi foliorum ſimiles, im-
becilles, ceræ figmenta, ſoliis inſtar vmbræ reddentia, eua-
nida, inuolucres, vnius tantùm diei vitam viuentes.

Porrò ridiculi & ſtolidi, æquè ac blaſphemi ſunt
Thalmudiſtæ, qui dicunt Deum inſtar lunæ pati
eclipſin & tenebras, ac nominatim eas paſſum cùm E
lumen iniuſte à luna ademptũ Soli attribuit, ideó-
que ad culpam hanc ſuam expiẽdam inſtituiſſe fe-
ſtũ Neomeniæ, ſiue Nouilunij, in qua per ſtatuta à
ſe ſacrificia, initio cuiuſque menſis hoc peccatum
purgaret, vti refert Sixtus Senenſis lib. 2.

Vers. 6. *Si dixerimus quoniam* (quòd) *ſocietatẽ habemus cum*
eo, & in tenebris (ignorãtiæ Dei & Chriſti, errorum
& peccatorum) *ambulamus, mentimur.*] *Quæ enim ſo-*
cietas luci ad tenebras? 2. Corinth. 6. 14. Ambulare in
tenebris, eſt viuere in peccatis, in iiſq; progredi in
peius, ac peccata peccatis cumulare. Perſtringit
Gnoſticos illo æuo docẽtes (vti noſtro docent Lu-
therani & Caluiniſtæ) fideles omnes eſſe prædeſti-
natos, eóſq; ſola fide ſaluari, ac proinde etiãſi pec-

A cent & turpiter viuant, manere tamen in Dei præ-
deſtinatione & gratia, certóq; ſaluãdos. Item Ebio-
nitas, qui ambulãtes in tenebris ſe Deo placere ia-
ctabant, ac vt cæteri Iudaizantes cenſebant ſe per
frequentes lotiones & baptiſmata peccata eluere.
Nota, peccata paſſim à S. Ioãne in Euang. & hîc vo-
cãtur tenebræ, ob multas vtrinq; analogias. Prima Analogiæ tenebrarum & peccati.
eſt, ſicut tenebræ ſunt priuatio lucis, ita peccata sũt
priuatio gratiæ. Secundò, ſicut in tenebris ambulãs
nihil videt, & crebrò impingit, ita peccantes in via 1.
ſalutis cæcutiũt, & crebrò impingunt. Tertia; tene- 2.
briones vti noctuæ oderunt lucẽ; ita & peccatores 3.
oderunt lucem Dei & hominũ, iuxta illud Chriſti:
Qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non
B *arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit*
ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt
facta, Ioannis 3. 20. Quarta, quia peccata ſunt opera 4.
Principis tenebrarũ, putà diaboli; hic enim vti pri-
mus peccati eſt auctor, ita omnes ad peccatum in-
ſtigat. Quinta, quia pleraque peccata in tenebris 5.
fiunt, iuxta illud Ouidij:

Nox & amor, vinúmque nihil moderabile ſuadent,
Illa pudore vacat, liber amórque metu.

Sexta, quia peccata oriũtur ex tenebris, putà ex er- 6.
rore practico, quo peccator iudicat ſibi hîc & nunc
indulgẽdum eſſe cupiditati exili cum iactura Dei,
cœli & bonorum æternorum, quæ ſanè ſumma eſt
cæcitas & ſtoliditas. *Cæcitas mentis*, ait S. Aug. lib. 5.
C contra Iulian. *quàm ſolus remouet illuminator Deus,*
& peccatum eſt, quo in Deum non creditur, & pœna
peccati eſt, qua cor ſuperbum digna animaduerſione pu-
nitur; & cauſa peccati eſt, cùm mali aliquid cæci cordis
errore committitur. Septima, quia mentem magis ob- 7.
tenebrant & excæcant. Octaua, quia ducunt ad te- 8.
nebras æternas gehennæ, *terram*, inquam, *miſeriæ &*
tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo, ſed ſempi-
ternus horror inhabitat, Iob 10. 22. Sicut ergo lux eſt
ſalutifera & vitalis viuentibus, rebuſq; omnibus,
tenebræ verò noxiæ & mortiferæ: ita fides & gratia
Chriſti eſt ſalutifera, vitámq; affert æternam: pec-
cata verò ſunt peſtifera, mortémq; creant æternam.
Vnde Horus Apollo lib. 1. Hierogl. 67. *Ægyptij*, in-
D quit, *tenebras ſignificantes crocodili caudã pingunt. Neq;*
enim aliter ad exitium & internecionẽ perducit crocodi-
lus quodcunque apprehenderit animal, niſi cauda prius
caſum, inualidum reddiderit: námque in hac corporis
parte præcipua eſt crocodili vis ac robur. Sicut ergo
crocodilus exitialis eſt, ita & tenebræ.

Hinc tenebræ vocãtur *vmbra mortis*, iuxta illud
Zachariæ: *Illuminare his qui in tenebris & in vmbra*
mortis ſedent, Lucæ 1. 79. & illud Iſaiæ c. 9. 2. *Populus*
qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habi-
tantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.

Mentimur & veritatem non facimus.] mentimur
verbo, & *veritatem*, quam loquimur & profitemur,
non facimus, ipſo facto: veritas enim hîc nõ tam ſpe-
E culatiua mentis & oris, quàm practica operis &
moris intelligitur. Verum ergo eſt bonum hone-
ſtum, ſiue officium cuiuſq; quod præſtare debet: ſi
id non præſtet, veritatem, id eſt, quod iuſtum eſt, &
æquum non facit, eſto id ſimilet, idcóq; perſonatus
eſt hypocrita, & ſimia hominem veſtita, vt ait Nyſ-
ſenus Epiſt. ad Harm. Sic de diabolo dicitur Ioãnis
8. 44. *Ille in veritate nõ ſtetit*, quia in integritate, per-
fectione & officio angelico, in quo creatus erat, nõ
perſeuerauit: hinc factus eſt *mẽdax & pater mẽdacij.*

Si autem in luce rationis, fidei, Euãgelij, virtutis, Vers. 7.
gratiæ *ambulamus*, proficiendo & eundo de virtute
in virtutem; *ſicut & ipſe* (Deus) *eſt in luce*, id eſt, eſt
lucidus, imò ipſa lux ſubſtantialis & diuina, idcóq;
omnia ſua facit in luce ſapiẽtiæ, prudentiæ & ſan-
ctitatis

ctitatis diuinæ, *ſocietatē habemus adinuicem*. Vatabl. *mutuam*, ſcilicet tum cùm inuicem, tum cōſequenter cum Deo, vti dixit v.3. ita Dion. Verè S. Aug. 4. Confeſſ. c. 9. *Beatus*, inquit, *qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui non amittitur.* Hoc eſt quod ait Sapiens Prou. 4. 18. *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem. Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant.* & Paulus Philip. 2. 15. *Lucetis ſicut luminaria in mundo in medio nationis praua & peruerſa.* Audi S. Aug. ſerm. 15. de verbis Apoſtoli. *Videtis*, ait, *quia viatores ſumus. Quid eſt ambulare? breuiter dico proficere, ne fortè non intelligatis & pigriùs ambuletis: ſemper tibi diſpliceat quod es, ſi vis peruenire ad id quod nōdum es. Nam vbi tibi placuiſti, ibi remāſiſti. Si autem dixeris, ſufficit, & periſti: ſemper adde, ſemper ambula, ſemper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deuiare. Remanet qui non proficit: retro redit qui ad ea reuoluitur, vnde iam abſceſſerat: deuiat qui apoſtatat. Melius it claudus in via, quàm curſor præter viam.*

Et ſanguis Ieſu Chriſti filij eius emundat nos ab omni peccato.] non quaſi faciat nos impeccabiles, vti ſomniant hæretici: cōtrarium enim docet S. Ioannes verbis proximè ſequētibus, ſed *emundat*, id eſt, emundauit à peccatis per Baptiſmum, & emundat in præſenti a peccatis venialibus, ſine quibus non ducitur hæc vita mortalis, & emundabit in futuro ab iiſdem, & à periculis peccatorū mortalium. Deniq; in cœlo emundabit nos, non tantùm ab omni culpa & pœna, ſed & ab omni cōcupiſcentia. Ideo enim S. Ioannes vtitur præſenti *emundat*, vt ſub eo quaſi medio præteritum & futurum complectatur. ita S. Aug. & ex eo Beda hìc, ac S. Hier. lib. 2. contra Pelag. *Quod*, inquit, *ſcriptum eſt, & ſanguis Ieſu filij eius emundat nos ab omni peccato, tam in confeſſione Baptiſmatis, quam in clementia pœnitudinis accipiendum eſt. Emundat* ergo, id eſt, emundandi vim habet, emundareque poteſt & ſolet inſtar lixiuij.

Nota primò, Deus non radit peccata, vt volunt hæretici, ſed prorſus emundat, id eſt, expurgat & abolet, ſicut macula è facie, lutum è veſte, ſordes è domo euerrūtur & emundātur. ita Conc. Trident. ſeſſ. 6. cap. 7. vbi aſſerit, neminem poſſe eſſe iuſtum, *niſi cui merita paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti communicantur*, idq; fieri in iuſtificatione impij, *dū eiuſdem ſanctiſſima paſſionis merito per Spiritū S. charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iuſtificantur, atq; ipſis inhæret*. Porrò Clemēs VI. Extrauag. *Vnigenitus*, de pœn. & remiſſ. aſſerit vnā ſanguinis Chriſti guttulam vniuerſum mundum redimere potuiſſe, quia erat ſanguis Verbi per vnionē hypoſtaticam. Quocirca S. Greg. Nazian. *Nullum*, ait, *cum ſalutis mea miraculo cōferendum eſt, in quo exiguæ cruoris guttæ orbem vniuerſum inſtaurarunt, atq; idem, quod lacti coagulum hominibus præſtiterunt, in vnum nos coniungentes & conſtringentes.* & S. Aug. in Pſalm. 65. *Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & inuenite quid emerit. Sanguis Chriſti pretium eſt, tanti quid valet? quid niſi totus orbis, quid niſi omnes gentes.* Alibi verò ſerm. 128. de Temp. *Pretium vitæ noſtræ ſanguis eſt Domini, & totius mundi incolumitas ſempiterna, pecunia illa totius mundi copioſa poſſeſſio eſt.* & S. Ambroſ. libr. 3. de virgin. *Omnia igitur habemus in Chriſto, omnis anima accedat ad eū, ſiue corporalibus ægra peccatis, ſiue clauis quibuſdam ſecularis cupiditatis infixa, ſiue imperfecta adhuc quidem, ſed intenta tamen meditatione proficiens, ſiue multis aliqua ſit iam perfecta virtutibus, omnis in Domini poteſtate eſt, & omnia Chriſtus eſt nobis. Si vulnus curare deſideras, medicus eſt; ſi febribus æſtuas, fons eſt; ſi grauaris iniquitate, iuſtitia eſt; ſi auxilio indiges, virtus eſt; ſi mortem times, vita eſt, ſi cœlū deſideras, via eſt; ſi tenebras fugis, lux eſt; ſi cibū quæris, alimentum eſt.*

Nota ſecundò, emundet nos ſanguis, id eſt, ſanguinis effuſio, puta paſſio & mors Chriſti. hæc enim eſt lytrum & pretium pro peccatis totius mundi. Eſt metonymia. Hinc ſequitur ſanguinem Chriſti emundare peccata non phyſicè, ſed meritoriè: Chriſtus enim ſanguinis effuſione, paſſione, ac morte ſatisfecit pro peccatis noſtris, eorúmq; veniā nobis promeruit. Addit D. Thom. 3. p. q. 48. a. 6. & q. 50. a. 6. ſanguini & carni Chriſti ineſſe quoque vim phyſicam ſanctificandi, eò quòd ipſa ſint inſtrumentū phyſicum diuinitatis ad ſanctificandum homines, de quo diſputant ibidē Theologi. Sed audi D. Thom. q. 48. a. 6. *Ad tertium dicendū, quòd paſſio Chriſti ſecundum quod comparatur ad diuinitatem eius, agit per modum efficientiæ: inquantū verò comparatur ad voluntatē animæ Chriſti, agit per modum meriti: ſecundum verò quod cōſideratur in ipſa carne Chriſti, agit per modū ſatisfactionis, inquantū per eam liberamur à reatu pœnæ; per modū verò redemptionis, inquātum per eam liberamur à ſeruitute culpæ: per modum autem ſacrificij, inquantum per eam reconciliamur Deo, vt infra dicitur.*

Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus.] Quod & quale peccatum? Primò Caiet. accipit peccatum originale. hoc enim omnes contrahimus ex Adamo, excepta B. Virgine, vti habet pius fidelium ſenſus, & apertè colligitur ex S. Aug. lib. 5. contra Iul. c. 15. vbi aſſerit eum qui caret peccato actuali, caruiſſe etiam originali: atqui B. Virgo caruit peccato actuali, vti docet Eccleſia; ergo & caruit originali. *Sanctificauit ergo tabernaculū ſuum Altiſſimus*, Pſal 45. 5. *quia in ipſo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter*, vt ait Paulus Coloſſ. 2. 9. imò puriſſimam ex eius carne vtique pariter puriſſima, carnē aſſumpſit. Superat ergo ipſa puritate omnes Angelos, & Cherubinos & Seraphinos, ait S. Chryſ. in Liturgia, Nazian. in Tragœdia ſub finem, Ephrem in laudibus Deiparæ, & S. Ambr. lib. 2. de Virgin. *Quid nobilius*, ait, *Dei matre? Quid ſplēdidius Dei matre? Quid ſplendidius ea quam ſplendor elegit?* S. Anſel. de concept. Virg. c. 18. *Decebat*, ait, *vt ea puritate qua maior ſub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater vnicū filium ſuum, quem de corde ſuo æqualem ſibi genitum tanquam ſeipſum diligebat, ita dare diſponebat.* Denique de ea dicitur Cantic. 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Vers. 8.

Secundò, Lyran. accipit peccatum mortale. licèt enim iuſti eo careant, tamen quia nemo ſcit cèrtò ſe eſſe in gratia Dei, eſſeque iuſtum, hinc pariter nemo præſumere debet, certóque aſſeuerare ſe immunem eſſe à peccato mortali.

Tertiò, Hugo, Dion. & alij paſſim accipiunt peccatum veniale: licèt enim infans & adultus recens baptizatus, aut plenè contritus ab omnibus peccatis abſolutus, careat omni peccatu, etiam veniali, tamen tota vita, imò longo tempore eo carere nequit quin breui in aliquod labatur. ita definit Cōc. Trid. ſeſſ. 6. can. 23. vbi tamen excipit B. Virginem; *Si quis*, inquit, *hominem ſemel iuſtificatum dixerit*, &c. *poſſe in tota vita peccata omnia, etiā venialia vitare, niſi ex ſpeciali Dei priuilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Eccleſia, anathema ſit.* Vbi nota quod ait Ioan. *habemus* in prima perſona, ſignificare ſe quoque, æquè ac cæteros Apóſtolos, habere peccatum; licèt enim confirmati eſſent in gratia, vt non peccarent mortaliter, poterant tamen peccare & peccabant aliquando venialiter: quanto magis ergo nos nati & enutriti in peccatis, peccata multa & grauia cōmittimus? Vnde iugiter nos humiliare, eaq; plangere debemus, vti egregiè oſtendit Bellarm. libr.

de

de gemitu columbæ ſub initium lib. 2. Quartò, alij per peccatum accipiunt, non ſolùm culpam, ſed & reatum ſiue obligationem ad pœnā temporalem, qui remiſſa culpa & pœna æterna communiter remanere ſolet. ita D.Th. in 4. diſt. 21. q. 2. art. 1. ad 4. Quintò, alij per peccatum accipiunt concupiſcentiam, quæ ſubinde in Script. vt Rom. 7. v. 13. & 17. & à S. Auguſt. vocatur peccatum, nō quòd propriè & formaliter peccatum ſit, vti volunt hæretici, ſed metonymicè, quia eſt effectus, pœna & cauſa peccati. Concupiſcentia enim, remiſſa culpa, manet in omnibus renatis & iuſtificatis, vti docet Conc. Trid. ipſaque experientia. Huc accedit Gennadius lib. de Eccleſ. dogmat. c. 86. (qui liber falsò aſcribitur S. Auguſt.) vbi docet omnes veraciter aſſerere ſe peccatores, *quia in veritate habent quod plangant, ſi non reprehenſione conſcientiæ, certè mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.*

Fateor omnes hoſce ſenſus ſimul nos poſſe cōplecti, vt generalem S. Ioannis propoſitionem generaliter accipiamus de quouis peccato, eiúſque effectu, putà reatu & concupiſcentia, & tunc verbum *habemus* amplè accipitur, & ampliandum eſt ad præteritum & futurum. q. d. habuimus peccatum originale, & habemus, vel habebimus peccatum aliquod actuale ſi diu viuamus. Vnde mox v. 10. mutat præſens in præteritum, dicens: *ſi dixerimus quoniam non peccauimus*, &c. vult enim docere omnes obnoxios eſſe peccato, & egere redemptore Chriſto: eius enim ſanguis emundat nos ab omni peccato, tam quoad culpam, quàm quoad pœnam & concupiſcentiam, vti paulò antè dixi. Quare ſicut ſanguis Chriſti emundat nos ab omni peccato originali, mortali, veniali, &c. ita pariter illud omne hîc accipi poteſt: propriè tamen & directè accipiēdum eſt hîc peccatum actuale; ſiue mortale id ſit, ſiue veniale. illud enim ſolum confitendum eſt, vti de peccato hoc ſubdit Ioannes: *ſi confiteamur peccata noſtra*, &c. & de eo ſolo verum eſt quod ſubiicit v. 10. *ſi dixerimus quoniam non peccauimus*, id eſt, commiſimus actuale peccatum. Senſus ergo eſt: *ſi dixerimus quoniam peccatum non habemus*, id eſt, quod peccatū non facimus, non committimus aliquando, ſed viuimus ſine peccato, ſumúſque *ἀναμάρτητοι*, id eſt, *expertes peccati*, vel impeccabiles, *ipſi nos ſeducimus.* Peccatum ergo non habere, idem eſt quod non peccare; ſicut habere ſpem, idem eſt quod ſperare, Prouerb. 23. 18. habere fidem, eſt credere, habere quietem, eſt quieſcere, Apoc. 4. 8. Finem habere eſt finire, Marci 3. 26. Per peccatum ergo accipe actuale, præcipuè veniale, quia in illud crebrò cadunt homines, etiam iuſti, ita vt paruo, & vix vllo tempore omni veniali careant, ſicque de eo poteſt dici in præſenti, quod *peccatum habemus*, id eſt, peccamus ſæpe venialiter. ita explicat & definit Concil. Mileuitan. can. 6. Trid. ſeſſ. 6. can. 23. S. Auguſt. de perfectione iuſtitiæ c. 21. S. Hieron. dial. 3. contra Pelag. S. Baſil. homil. de Pœnit. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. c. 54. Gregor. 18. mor. 4. Ambroſ. de fuga ſec. cap. 1. & alij. Succenturiatur S. Iacobus, dicens c. 3. 2. *In multis offendimus omnes.* vide ibi dicta. Perſtringit enim Ioannes, æquè ac Iacobus, Simonianos, Gnoſticos, alióſque illius æui hæreticos, docentes ſolam infidelitatem eſſe peccatū: fideli enim omnia eſſe munda, etiamſi turpiter viuat. Idem hoc ſeculo docuit Lutherus & Libertini. Beguardi verò & Beguinę cenſuerunt ſe ſuíque ſimiles ad tantam poſſe perfectionem aſcendere, vt fiant impeccabiles, quantacunque tentatio exurgat. Pelagius quoque docuit peccata omnia, etiam venialia, ſine gratia Chriſti ſolis naturæ viribus poſſe vitari: quę

A omnia damnat hîc S. Ioannes. Ab his non longè abit Durandus in 2. d. 28. q. 3. qui putat omnia venialia deliberata poſſe vitari, non autem omnia indeliberata, quæ fiunt ex ſubreptione. Hoc eſt quod ait Sapiens Eccleſ. 7. 21. *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet.* & Prouerb. 24. 16. *Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit.* Hæc eſt ergo humiliatio noſtra in medio noſtri, vt iugiter agnoſcere debeamus nos eſſe peccatores, ideóque quotidie iuxta Chriſti doctrinam orare: *Dimitte nobis debita noſtra*, &c. *Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Audi S. Auguſt. de natura & gratia c. 36. *Excepta*, inquit, *S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorſus cùm de peccatis agitur* B *habere volo quæſtionem; inde enim ſcimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum. Hac ergo Virgine excepta, ſi omnes illos ſanctos & ſanctas cùm hîc viuerent congregare poſſemus & interrogare, vtrùm eſſent ſine peccato, quid fuiſſe reſponſuros putamus? Vtrùm hoc quod iſte dicit, an quod Ioannes Apoſtolus? Rogo vos quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia ſanctitatis, ſi hoc interrogari potuiſſent, nónne vna voce clamaſſent: ſi dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* & S. Gregor. homil. 39. in Euang. *Sine culpa*, ait, *in mundo eſſe non potuit, qui in mundum cum culpa venit.* Qui ergo ob ſcientiam inflaris, qui ob C ingenium, opes, vires, formam, dignitatem, ceruicem attollis? criſtas pone, pedes cum pauone inſpice. Noſti quis ſis? peccator es. Scis quid ſit peccatum? eſt ſumma hominis vilitas, ſumma miſeria, ſummum orbis malum; ſummè enim ſummo bono aduerſatur. Peccatum enim eſt ſummus Dei contemptus, ſumma ingratitudo, ſummum odium, ſumma offenſa, adeóque eſt Chriſticidium, imò quaſi Deicidium. Si enim Deus occidi poſſet, vtique non alio telo quàm peccato perimeretur.

Porrò Caſſianus collat. 23. c. 19. exemplum dat orationis, in qua vix quiſquam eſt qui non mente euagetur, & venialiter delinquat. Cautè tamen legendus eſt ipſe c. 5. & ſeq. vbi videtur aſſerere ma- D lum eſſe, quicquid nos etiam inuitos à iugi Dei contemplatione abſtrahit, vt comedere, bibere, dormire, laborare manibus, vti fecit S. Paulus ad comparandum victum; ſed explicandus eſt de malo pœnæ, ex quo tamen facilè oriatur malum culpæ. Explicat enim illud Apoſt. Rom. 7. 19. *Non enim quod volo bonum hoc facio, ſed quod nolo malum hoc ago*, & per bonum accipit iugem Dei memoriam & præſentiam, per malum diſtractionem mentis ab hac Dei præſentia. q. d. Apoſtolus, vellem iugiter contemplari Deum præſentem, ſed ob corruptæ naturæ neceſſitates id præſtare nequeo, ideóque culpæ periculum incurro.

Ipſi nos ſeducimus.] ipſi nos decipimus & decipi- E mur, quia falſum nobis ipſis perſuademus in perniciem animæ noſtræ. ita OEcum. Qui enim putat ſe planè à peccato purum, negligit quærere remedium peccati ſui ob quod puniendus eſt. Rurſus dicens ſe carere omni peccato, ſuperbè & præſumptuosè errat: contradicit enim Scripturæ aſſerenti nos omnes eſſe peccatores, & euacuat gratiam & paſſionem Chriſti, dicens ſe non egere emundatione ſanguinis ipſius, ideóque blaſphemus eſt & ingratus: quare niſi reſipiſcat condemnabitur.

Et veritas in nobis non eſt.] q. d. *mentimur*, vti legit Cyrill. catech. 5. Hinc S. Auguſt. in ſententiis ſent. 365. *Diuinitus*, ait, *dictum eſt* Eccleſ. 7. 17. *Noli eſſe iuſtus multum: quoniam non eſt iuſtitia ſapientis, ſed ſuperbia præſumentis. Qui ergo ſic fit nimis iuſtus, ipſo nimio*

mio ſit iniuſtus. Quis eſt autem qui ſe facit iuſtum, niſi qui dicit ſe non habere peccatum?

Vers. 9. *Si confiteamur.*] Suggerit S.Ioannes peccati, cuius omnes reos eſſe dixit, remedium, ſcilicet veram eius agnitionem & humilem confeſſionem ac pœnitentiam, per hanc enim applicatur nobis ſanguis Chriſti, qui nos ab eo emundat, vti dixit v.7. Sed quam cõfeſſionem exigit S.Ioannes, generalémne quæ fit Deo, an ſpecialem quæ fit Sacerdoti in ſacramento Pœnitentiæ? Hæretici ſolam generalem quæ fit Deo admittunt, Catholici etiam ſpecialem requirunt. Reſp. S.Ioannem vtramque exigere, generalem pro peccatis leuibus, ſpecialem pro grauibus. mortalia enim peccata non ſufficit confiteri Deo, ſed eadem Sacerdoti confitenda ſunt, vt ab eis abſoluamur: eis enim ſolis tradidit Chriſtus poteſtatem abſoluendi, dicens Ioannis 20.23. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta ſunt.* Quare cùm Ioannes hoc loco nec ſibi in Euangelio, nec Chriſto ſit contrarius, dicendum eſt eum ſic eſſe explicandum. q.d. ſi confiteamur peccata noſtra, eo ſcilicet modo, quo Chriſtus voluit & inſtituit, nimirum mortifera confitendo Sacerdoti, venialia ipſi Deo, vel etiam Sacerdoti ſi velimus, fidelis eſt Deus vt nobis confitentibus ea remittat. ita Thomas Anglicus, Dionyſ. ac Serarius hîc, & Bellarm. lib.1. de Pœnit. cap.13. & lib.3. c.4. qui duo pluribus idipſum confirmant. Audi S.Cyprian. ſerm. de lapſis: *Hoc ipſum* (peccatum) ait, *apud*

Actus pœnitentis.

Sacerdotes Dei dolentes ac ſimpliciter confitentes exomologeſin conſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt, ſalutarem medelam paruis licèt ac modicis vulneribus exquirunt. & Tertull. lib. de Pœnit. c.8. *Tantum,* ait, *releuat confeſſio delictorum, quantum diſſimulatio exaggerat: confeſſio enim ſatisfactionis conſilium eſt, diſſimulatio contumacia.* Deinde actus pœnitentis, veræ confeſſionis indices & comites ſubiungit: *Itaque exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſationem iniungens miſericordiæ illicem. De ipſo quoque habitu atque victu mandat, ſacco & cineri incubare, corpus ſordibus obſcurare, animum mœroribus deiicere, illa quæ peccauit triſti tractatione mutare, paſtum & potum pura noſſe, non ventris ſcilicet, ſed animæ cauſa. Plerunq; verò ieiuniis preces alere, ingemiſcere, lachrymari & mugire dies noctéſq; ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere.* Breuiter S.Chryſoſt. hom. de Pœnit. *Pœnitentia,* ait, *eſt cõtritio in corde, confeſſio in ore, in opere tota humilitas.*

Moral. de virtute confeſſionis.

Moral. Vide hîc quàm vtilis ſit confeſſio, quæ ilicò Dei iram placat, eiúſque gratiam accerſit, iuxta illud Iſaiæ 43.26. ſecundùm Septuag. *Dic tu prius peccata tua vt iuſtificeris.* Ita Dauid: *quoniam iniquitatem,* inquit, *meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper,* Pſal.50.4. & Pſal.31.5. *Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.* Vide S. Chryſoſt. in Pſal.50. & S.Auguſt. homil.12. inter 50. Audi Origen. homil.2. in Pſal. 37. *Sicut ii qui habent intus incluſam eſcam indigeſtam, aut humores, vel phlegmata ſtomachi grauiter & moleſtè immanentia, ſi vomuerint releuantur: ita etiam ii qui peccauerunt; ſiquidem occultant & retinent intra ſe peccatum, intrinſecus vrgentur & propemodum ſuffocantur à phlegmate, vel humore peccati: ſi autem ipſe ſui accuſator fiat, dum accuſat ſemetipſum & confitetur, ſimul euomit & debitum, atq; omnem morbi digerit cauſam.* Vnde S. Diadochus lib. de perfect. ſpirit. cap. vlt. hunc S. Ioannis locum explicans de confeſſione quam facit Religioſus ſuo directori & patri ſpirituali, tentationes & lapſus ſuos ei manifeſtando, docet eam eſſe ſingulare tentationum &

A peccatorum omnium remedium. & S. Franciſcus ex S.Auguſt. in ſententiis: *Si te excuſas,* inquit, *Deus te accuſat. & ſi te accuſas, Deus te excuſat.*

Porrò docet S.Ioannes nos eo quòd crebrò peccamus, crebrò debere confiteri: eſto enim leuia ſint peccata, tamen ſi negligantur, euadunt multa & grauia. *Leuia multa faciunt vnum grande, multæ guttæ implent flumen, multa grana faciunt maſſam,* ait S.Auguſt. hîc. Idem Epiſt.108. *Quid enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur, an paulatim aqua ſubrepens ſentinam, & per negligentiam derelicta, atq; contempta impleat nauim, atq; ſubmergat?* Hoc eſt quod ait Eccleſ. c.19.1. *Qui ſpernit modica, paulatim decidit.* &, vt ait Gregor. *Si curare parua ne-* B *gligimus, inſenſibiliter ſeducti audenter etiam maiora perpetramus.* & alibi: *Qui enim peccata minima flere, ac deuitare negligit, à ſtatu iuſtitiæ non quidem repentè, ſed partibus totus cadit. Admonendi ſunt qui minimis frequenter excedunt, vt ſolicitè conſiderent, quia nonnunquam in parua deterius quàm in maiori culpa peccatur. Maior enim quo citius quia ſit culpa agnoſcitur, eò etiam celerius emendatur; minor verò dum quaſi nulla creditur, eò peius quò & ſecurius in vſu retinetur. Vnde fit plerumque, vt mens aſſueta malis leuibus, nec grauiora perhorreſcat, atque ad quandã auctoritatem nequitiæ per culpas nutrita perueniat, & tantò in maioribus contemnat pertimeſcere, quantò in minimis didicit non timendo peccare.*

Fidelis eſt.] *Quia qui orare nos pro debitis & pecca-* C *tis monuit, paternam miſericordiam promiſit, & veniam ſecuturam,* ait S.Cyprian. de Orat. Domin.

Remiſſio peccati eſt actus iuſtitiæ.

Et iuſtus.] Quomodo iuſtus? non enim tenetur Deus ex iuſtitia remittere peccatũ peccatori, etiam pœnitenti: nam illud remittere & condonare eſt meræ eius miſericordiæ & clementiæ. Reſp. *iuſtus,* 1. id eſt, æquus. Æquum enim eſt & congruum Deóq; dignum vt pœnitenti peccatum remittat: tum quia id ipſe promiſit pœnitentibus, non vt operis mercedem, ſed vt pœnitentiæ donum & præmium, Ioannis 20.23. Ezech.18.32. & alibi: promiſſum autem eſt debitum, quod proinde ſoluere eſt iuſtum: tum quia Deo & diuinæ bonitati, ac clementiæ conueniens & dignum eſt, vt pœnitentes in gratiã D recipiat, ſibiq; reconciliet. *Iuſtum eſt,* ait S.Anſelm. Proſol. c.9. & 10. *ô Deus vt parcas malis, ſed & iuſtum eſt vt malos punias.* Vnde aliqui exponunt: *iuſtus,* id eſt, benignus & miſericors; miſericordia enim maxime congruit Deo: tum denique quia pœnitentia quaſi ex natura rei, eſt proxima ad reconciliationẽ & gratiã diſpoſitio. Sicut ergo naturaliter iuſtum eſt, vt in lignum calidũ vt octo, quaſi habens vltimam diſpoſitionem inducatur forma ignis; ſic ſupernaturaliter æquũ eſt, vt poſita pœnitentia quaſi vltima diſpoſitione inducatur forma gratiæ, qua peccator reconcilietur Deo. ita Lyran. & Dion.

Secundò, *iuſtus,* quia Chriſtus ſuo ſanguine & 2. morte promeruit nobis hanc veniam, eíque Deus E illã promiſit. Iuſta ergo eſt, & ex iuſtitia debita hęc peccatorum remiſſio, ſed Chriſto, nõ nobis. ita Caiet. Porrò Chriſtus ſua merita pœnitenti communicat, applicat & quaſi appropriat, vt ea pœnitens quaſi peccatorum ſuorum lytrum proprium Deo offerat. Quare iuſtus eſt Deus, qui lytrum hoc accipiens peccata remittit; ſed quia hæc merita ſunt propria Chriſti, ab eo verò nobis dumtaxat appropriata, id eſt, applicata, hinc ratio iuſtitiæ in remiſſione peccatorum propriè eſt reſpectu Chriſti, non noſtri; tum quia eius ſunt merita; tum quia ei remiſſionem promiſit, & ex pacto præſtat Deus, non nobis: alioqui enim non ſolus Chriſtus, ſed nos ipſi eſſemus redemptores noſtri, quod eſt impium & iniurium Chriſto.

Tertiò,

3. Tertiò,ſubtiliùs noſter Suar.3.p.tom.3.diſp.11. ſect.1.concl.3. *Fidelis*,inquit,eſt Deus cùm cõdonat pœnitẽtibus peccata mortalia,*iuſtus*,cùm iuſtis cõdonat venialia; quia ſcilicet iuſti per opera pœnitẽtiç charitatis,&c.merentur de cõdigno hanc cõdonationẽ,vti docet S.Aug.de corrept.& grat.c.13.

4. Quartò, quadam etiam ratione iuſtus eſt Deus, cùm condonat pœnitenti & confitenti peccata mortalia, eò quòd confeſſio, eiúſque pœnitentiæ actus, paulò antè ex Tertull. recenſiti, ſint quaſi ſatisfactio quædam, qua ſatisfacimus Deo pro offenſa, contra ipſum admiſſa. Sicut enim offendens qui proximum vilipendit, iuſtè ſatisfacit ei dum ſe humiliat, & ab eo veniam petit; vnde offenſus ex iuſtitia tenetur acceptare hanc ſatisfactionem; ſic & pœnitens ſatisfacit aliqua ratione Deo, cùm offenſam humiliter confitetur, veniámque petit cum gemitu, lachrymis,ac præſertim ſi id faciat ex vera & perfecta animi contritione. Contritio enim cùm ex amore Dei ſuper omnia procedat, eſt quaſi compenſatio quædam iniuriæ, qua peccator Deum vilipendit & poſtpoſuit creaturæ, quam peccando adamauit: amor enim Dei amans eum ſuper omnes creaturas compenſat quaſi odium Dei, ac honor & pretium Dei compenſat eiuſdem vilipendium & contemptum, licèt non ex æquo. Quare aliqua ratione iuſtum eſt, vt Deus pœnitenti ob hoſce actus offenſam condonet: atque hac de cauſa pœnitentia ponitur à Theologis virtus affinis & connexa iuſtitiæ, eiúſque pars potentialis. Vnde D.Thomas 3.p. q.85. art. 3. docet pœnitentiam eſſe partem & ſpeciem iuſtitiæ vindicatiuæ,ac cõſequenter commutatiuæ largè ſumptæ,ſicut eſt pietas,obſeruãtia, religio,quæ deficiunt à ratione iuſtitiæ ſtrictç,quia reſpiciunt maius debitum quàm ſit iuſtitiæ,& quia reſpiciunt Deum, inter quem & hominem non eſt æqualitas,quam requirit iuſtitia.imò Durand.in 4. diſt.14.q.2. cenſet pœnitentiã eſſe ipſammet iuſtitiam commutatiuam, quatenus ei imperant virtutes theologicæ, vt reddat Deo debitam ſatisfactionem (qualem ſcilicet poteſt) pro offenſa. Verùm alij paſſim veriùs cenſent, pœnitentiam eſſe ſpecialem virtutem à iuſtitia ſtricta, & moralibus cæteris diſtinctam. Addit Richard.in 4.d.15.art.1. q.2.in corp.& ad 1.poſitis meritis Chriſti poſſe pœnitentẽ pro peccatis ſatisfacere ex iuſtitia. & diſt. 17.art.2.q.7. aſſerit contritionem, ſi præcedat remiſſionem peccatorum, ex condigno eam mereri. Sic & nonnulli alij docent contritionem æquiualere peccato mortali,& ex æquo pro eo ſatisfacere, idque deducunt ex principiis S.Thomç.S.Thomas enim 1.2.q.113. art.8. docet in iuſtificatione peccatoris prius eſſe infuſionem gratiæ ſanctificantis, quàm ſit contritio & remiſſio peccati. ex gratia enim ſanctificante manare contritionem, ex contritione remiſſionem peccati. Idem docent diſcipuli S.Thomæ, vt Caietan.& Medina ibidem,Ferrarienſis libr.3. contra gentes cap.153. D.Soto libr.2. de natura & gratia cap.18. Quo poſito ſequitur contritionem quaſi ex æquo mereri remiſſionem peccati. Si enim contritio manat ex gratia ſanctificante, & præcedit remiſſionem peccatorum; ergo eandem meretur, perinde ac meritur gloriam æternam, ex ſententia S.Thomæ: gratia enim ſanctificans naturaliter & quaſi iure ſuo expellit peccatum, imò per ſe & formaliter id facit, ac proinde ſine intermedio contritionis. Verùm contrarium ſentiunt paſſim alij Doctores, ſcilicet contritionem non manare ex gratia ſanctificante,

A ſed ex auxilio ſpeciali, ſiue ex gratia præueniente & excitante. Ratio eſt, quia nulla diſpoſitio poteſt manare ex forma ad quam diſponit, vt patet inductione aliarum diſpoſitionum & formarum. Ergo cùm contritio ſit diſpoſitio ad gratiam ſanctificantem, non poteſt ex ea manare; ſed neceſſariò eam præit & præcedit,vti diſertè docet Conc.Trid.ſeſſ.6.c.6.7.& 8.vbi conſequẽter docet nos gratis iuſtificari,ideóque non mereri iuſtitiam quæ includit remiſſionem peccatorum. ita pariter docent Scotus in 4.diſt.14.q.2.Gabr.ibid.q.1.Durand.in 4.diſt.17.q.1.Andreas Vega in Conc.Trid. lib.6.c.18.& 29.Bonau.in 4.d.15.art.1.q.1.Almain. Marſil.& alij ibid. Idem docent Patres, vti S.Au- B guſt.Ambr.Tertull. Chryſoſt.tract.de Pœnitentia.

Emundet nos ab omni iniquitate.] Plus ſignificat iniquitas, quàm peccatum, ait S. Gregorius 11. moral. c.21.aut 22.quia faciliùs fert quis ſe vocari peccatorem, quàm iniquum. Negat id S.Ambroſ. de Apolog.Dauid,imò verò,inquit,turpius eſt eſſe & vocari peccatorem, quàm iniquum. Verùm quicquid ſit de hac re, ſæpe hæc duo pro eodem ſumuntur: vnde hîc quaſi ſynonyma ponuntur.

Si dixerimus quoniam non peccauimus.] Primò, VERS. 10.
peccato originali, quo peccauimus iam olim in Adamo, quódque in nobis ipſis contraximus,dum primùm concepti & animati fuimus.ita nonnulli. Verùm quorſum S. Ioannes inculcaret hic pecca- C tum originale omiſſis actualibus? Secundò, *peccauimus*, id eſt, peccare potuimus peccato actuali mortifero,ob innatam concupiſcentiam. Sed quis hoc neſcit? Quare verius eſt S. Ioannem loqui de peccatis venialibus. more enim ſuo repetit, idémque dicit & inculcat hîc cum eo quod dixit v. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus.* Vnde Syrus vertit: *Si dixerimus nos non eſſe peccatores*, vel *nos non peccare*.Hebraizat S.Ioannes.Hebræi enim prçterito vtuntur pro præſenti quo carent, & pro futuro. Præteritum enim apud eos eſt ipſum thema & radicale verbum, à quo cætera tempora,modos & perſonas deriuãt. Illuſtrat idipſum variis exemplis S.Ambroſ.lib.1. de Abraham cap.8.vt Ioannis D 15.8.*In hoc clarificatus eſt*(id eſt,clarificatur & clarificabitur) *Pater meus,vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli*.Lucæ 1.47.canit B.Virgo: *Magnificat anima mea Dominum; & exultauit*,id eſt, exultat, *ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*,Matth.23. 2.*ſuper cathedram Moſi ſederunt*,id eſt,ſedent,*Scribæ*. Senſus ergo eſt:*ſi dixerimus quoniã non peccauimus*,id eſt,quòd non peccamus,quòd ſine peccato tam veniali,quã mortali viuimus, quòd nec peccauimus, nec peccare ſolemus. Dicit tamen *peccauimus* in præterito,quia ſcribit ad Parthos(vt dixi in proœmio) qui recenter à gentiliſmo ad Chriſtum conuerſi, multa in gentiliſmo eaque grauia peccata commiſerant. Ruſum inter conuerſos olim multi E erant qui Baptiſmum diu differebant,etiam vſque ad mortem, adeóque ægri in lecto baptizabantur, vt per Baptiſmum expiati ab omni culpa & pœna ilicò puri euolarent in cœlum, indéque Clinici,id eſt, Lectuarij vocabantur, in quos grauiter inuehuntur Patres,vt S.Ambroſ.ſerm.de Sanctis,S.Baſil.Nazianz.& Nyſſenus orat.de Baptiſmo.Hi ſanè ante Baptiſmum, vtpote in peccato originali exiſtentes,& gratia Dei deſtituti, multa peccata committebant. Qui verò pueri baptizati erant, iam adulti multa peccata ſaltem venialia admiſerunt. Loquitur enim Chriſtianis adultis. Quare verè aſſerit omnes peccauiſſe in præterito, quia vult monere eos, vt deinceps in futuro,vtpote iam re-

nati in Chriſto, à peccatis ſtudioſè caueant; vnde A mox initio cap. 2. ſubdit: *Filioli mei hæc ſcribo vobis, vt non peccetis ampliùs.*

Mendacem facimus eum.] quia Deus in Script. aſſerit omnes homines eſſe peccatores, nec viuere ſine peccato, vt Eccleſ. 7. v. 21. Prouerb. 24. v. 16. Pſalm. 141. 2. Iacobi 3. 2. & alibi. Et docet nos orare quotidie: *Dimitte nobis debita noſtra.* Quocirca *verbum eius non manet in nobis.* q. d. non intelligimus, non amplectimur, non retinemus veram eius doctrinam, aut certè eius obliuiſcimur; non credimus Script. & verbo Dei, quod aſſerit omnes obnoxios eſſe peccato, ſed illud, ipſúmque Deum facimus mendacem. ita Clemens, Didymus, Caiet. Dionyſ. & Catharinus. Aliter Gloſſa: *Verbum* Dei, inquit, id eſt, Chriſtus per quem fit remiſſio peccatorum, non manet in nobis, vtpote incredulis & ſuperbis, quia euertimus redemptionis Chriſti myſterium, dicimúſque nos, vtpote iuſtos, ipſo redemptore nō eguiſſe, nec egere. Aut *verbum* quod locutus eſt Deus Eccleſ. 3. 20. *Quanto maior es, humilia te in omnibus*, non manet in nobis, quia eius contrarium facimus: cùm enim ſimus parui & peccatores, volumus eſſe magni & impeccabiles.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS.

Docuit cap. 1. fideles per Chriſtum in nouam lucem & vitam renatos ſocietatem iniiſſe cum Deo, nunc docet vt in ea ſtudioſè perſiſtant, ideóque caueant à peccatis, Deíque præcepta obſeruent, præſertim charitatis tam Dei, quàm proximi, quod vocat mandatum vetus & nouum. Inde v. 13. ſingulas hominum ætates, putà patres, adoleſcentes, infantes, iuuenes compellat, ſingulóſque ad Dei cultum & amorem accendit, ideóque hortatur vt caueant à mundo tranſeunte, vtpote in quo non eſt aliud quàm concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Tertiò, v. 18. perſtringit hæreticos, monétque vt eos quaſi Antichriſtos execrentur, fidem verò in Deum Patrem & Filium & Spiritum, eiúſque vnctionem conſtanter retineant, vt in eo maneant, nec confundantur in aduentu eius, ſed ab eo accipiant vitam æternam.

Verſ. 1. Filioli mei, hæc ſcribo vobis, vt B non peccetis. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum:

2. Et ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.

3. Et in hoc ſcimus quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruemus.

4. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt.

5. Qui autem ſeruat verbum eius, verè C in hoc charitas Dei perfecta eſt: & in hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus.

6. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.

7. Chariſſimi, non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mādatum vetus, quod habuiſtis ab initio: Mandatum vetus eſt verbum, quod audiſtis.

8. Iterum mandatum nouum ſcribo vobis, quod verum eſt & in ipſo, & in vobis: quia tenebræ tranſierunt, & verum lumen iam lucet.

9. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt vſque adhuc.

10. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt.

11. Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

12. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius.

13. Scribo vobis patres, quoniam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt. Scribo vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum.

14. Scribo vobis infantes, quoniam cognouiſtis patrem. Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis, & viciſtis malignum.

15. Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo:

16. Quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ: quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt.

17 Et mundus tranſit, & concupiſcentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

18. Filioli, nouiſſima hora eſt: & ſicut audiſtis, quia Antichriſtus venit: & nunc Antichriſti multi facti ſunt; vnde ſcimus, quia nouiſſima hora eſt.

19. Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis. nam, ſi fuiſſent ex nobis, perman- D ſiſſent vtique nobiſcum: ſed vt manifeſti ſint quoniam non ſunt omnes ex nobis.

20. Sed vos vnctionem habetis à Sancto, & noſtis omnia.

21. Non ſcripſi vobis quaſi ignorātibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate nō eſt.

22. Quis eſt mendax, niſi is, qui negat quoniam Ieſus eſt Chriſtus? Hic eſt Antichriſtus, qui negat Patrem, & Filium.

23. Omnis,

23. Omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet. qui confitetur Filium, & Patrem habet.

24. Vos quod audiſtis ab initio, in vobis permaneat: ſi in vobis permanſerit quod audiſtis ab initio, & vos in Filio, & Patre manebitis.

25. Et hæc eſt repromiſſio, quam ipſe pollicitus eſt nobis, vitam æternam.

26. Hæc ſcripſi vobis de his, qui ſeducunt vos.

27. Et vos vnctionem, quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis. Et non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos: ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt mendacium. Et ſicut docuit vos: manete in eo.

28. Et nunc filioli manete in eo: vt cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius.

29. Si ſcitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quoniam & omnis, qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.

VERS. 1. FILIOLI *mei hæc ſcribo vobis vt non peccetis.*] q.d. in fine cap. præcedẽtis, dixi omnes adultos peccauiſſe, vel in gentiliſmo mortaliter, vel in Chriſtianiſmo venialiter; iam horror ſingulos vt a priſtinis in gentiliſmo commiſſis ſceleribus planè caueant, à venialibus verò abſtineant quantum poſſunt; licèt enim omnia collectim vitare ſit impoſſibile, ſingula tamen diſtributiuè vitare eſt poſſibile; præſertim ea quæ non ex ſubreptione, ſed præuia animaduerſione, ideóque deliberatè committuntur.

Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus.] Eſt occupatio. Obiiciet enim quis: ſi omnino peccata fidelibus fugienda ſunt, quid faciet is, qui ex humana fragilitate in peccatum aliquod lapſus eſt, præſertim enorme, verecundum & pudendum. Reſpondet: Si quis lapſus ſit, non idcirco deſperet, nec animum abiiciat; quia apud Deum qui eſt Pater noſter amantiſſimus, aduocatum habemus Chriſtum Dominum, qui ſuum ſanguinem, crucem & mortem pro nobis obitam Patri repræſentans, facilè nobis ſi verè nos pœniteat, veniam impetrabit; Deus enim eſt clemẽtiſſimus, & Chriſti merita ſunt maxima. Sicut ergo peritiam & gloriã medici commendat magnitudo vulneris, & morbi quem curat & ſanat; ſic magnitudinem gratiæ, clementiæ & redemptionis Chriſti commendat magnitudo peccatorum noſtrorum, quorum ipſe eſt medicus & propitiator. Huius rei ſpecimen dedit in S. Magdalena & S. Paulo, qui proinde hanc in ſe Chriſti gratiam celebrans 1. Timoth. 1. 15. *Fidelis*, ait, *ſermo & omni acceptione dignus, quòd Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum; ſed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam.* vide ibi dicta.

Nota primò: Aduocatus idem eſt Latinè quod Græcè παράκλητος. vnde tam Chriſtus quàm Spiritus ſanctus eſt paracletus, id eſt, aduocatus noſter; A ita enim vocatur hîc à S. Ioanne in textu Græco, æquè ac in Euangel. cap. 14. 16. Vatabl. παράκλητος vertit *patronus, mediator, interceſſor.* Laurent. Valla libr. 4. Patronum ab aduocato diſtinguit, quòd patronus ſit orator, qui reum dicẽdo defendit; aduocatus, qui reo ad defenſionem aſtat, etiamſi nihil dicat. & Aſcon. Pedianus: *Qui defendit*, ait, *aliquem in iudicio, aut patronus dicitur, ſi orator eſt: aut aduocatus, ſi ius ſuggerit, aut præſentiam ſuam commodat amico.* Verùm hîc & alibi aduocatus idem eſt quod patronus: ſic enim cauſidicos, qui cauſas forenſes agunt, vocamus aduocatos. ita Vlpian. *Aduocatos*, ait, *accipere debemus omnes omnino, qui cauſis agendis quoque ſtudio operantur.* & Quin-
B til. lib. 12. cap. 1. *Non*, inquit, *forenſem quandam inſtituimus operam, nec mercenariam vocem, nec (vt aſperioribus verbis parcamus) non inutilem ſanè litium aduocatum, quem denique cauſidicum vulgò vocant.*

Christus eſt aduocatus. Nota ſecundò, Chriſtus eſt aduocatus noſter,
1. primò oratione interpretatiua, ſcilicet exhibendo ſe & ſuas plagas, vulnerúmque cicatrices, ac conſequenter ſua merita allegando diuino conſpectui, vti omnes Doctores conſentiunt. Idcirco enim reſurgens has cicatrices retinuit, & in cœlum intulit, vt eas iugiter Deo Patri quaſi Pontifex & Mediator noſter repræſentet, ac per eas veniam & gratiam nobis obtineat.

2. Secundò, multi valdè probabiliter cenſent
C Chriſtum etiam eſſe aduocatum noſtrum, oratione propriè dicta, qua pro nobis in cœlis Patrem oret & interpellet: oratione, inquam, non qua denuò mereatur vel impetret (qualis fuit dum viueret in terris, erátque viator) ſed qua iam comprehenſor petit, rogátque Patrem exigendo ius in vita hac promeritum, ſibíque promiſſum, ideóque debitum, ſcilicet gratiam & ſalutem noſtram. Hoc enim ſignificat Paulus in Epiſtola ad Hebræos, vbi docet Chriſtum eſſe Pontificem noſtrum æternum in cœlis, qui *per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta*, cap. 9. 12. & cap. 7. 25. *Semper viuens*, inquit, *ad interpellandum pro nobis.* & Chriſtus Ioannis c. 14.
D 16. *Ego*, ait, *rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis.* & Paulus Roman. 8. 34. *Chriſtus Ieſus*, &c. *qui eſt ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis.* vide ibi dicta. Chriſtus ergo qua homo iam beatus in cœlo, & mente, & corpore ac voce debitum Deo cultum religionis exhibet, cum adorando, laudando, gratias agendo, cur non & poſtulando? hoc enim eſt officium aduocati qualis eſt Chriſtus.

3. Tertiò, hæretici hinc contendunt Sanctos non eſſe noſtros aduocatos, nec orare pro nobis, ac conſequenter non eſſe inuocandos, eò quòd hoc ſit officium Chriſti, qui ſolus eſt aduocatus noſter, ac proinde nos facere iniuriam Chriſto, ſi Sanctos
E quaſi aduocatos inuocemus. Audi Bezam hîc: *Ioannes eum nominat Chriſtum, cæteros excludit. Quid ergo illis fiet qui B. Virgini hanc faciunt iniuriam, vt Chriſti ſpoliis velint eam exornare: imò etiam contentiſſima voce Chriſtum illi tanquam matri infantulum ſubiciunt?* Falleris & fallis impoſtor, dum aſſeris nos Chriſtum ſubiicere B. Virgini, eámque Chriſti ſpoliis exornare. Scimus & profitemur Chriſtum eſſe Deum, Deíque Filium; B. Virginem non eſſe Deam, ſed Dei incarnati matrem, ac proinde infinitis partibus Chriſto eſſe inferiorem. Vnde Chriſtus ſolus vocatur à S. Ioanne aduocatus, ſcilicet talis, qui, vt ipſe ilicò ſubdit, ſit *propitiatio pro peccatis mundi*, quique ſua paſſione & morte placauit

Patrem, imò & iuſto ſanguinis ſui pretio ſatisfe- A
cit. At B.Virgo & Sancti ſunt aduocati noſtri, vt
deprecatores & interceſſores per merita Chriſti.
Vnde S.Irenæus lib.5.cap.19. *Sicut*, ait, *Eua ſedu-
cta eſt vt effugeret Deum, ſic Maria ſuaſa eſt obedire
Deo, vt virginis Euæ virgo Maria fieret aduocata.*
& S. Bernardus ſerm. in illud Apocal. 12. *Signum
magnum: Opus eſt*, inquit, *mediatore ad mediatorem
iſtum, nec alter nobis vtilior quàm Maria.* Vide dicta
1.Timoth.2.5.ad illud: *Vnus mediator Dei & homi-
num homo Chriſtus Ieſus.* & Bellarmin. tract. de In-
uocat. Sanct.

Ieſum Chriſtum iuſtum.] *iuſtum*, id eſt, innocen-
tem & ſanctum, qui ſua ſanctitate gratiſſimus Pa-
tri meretur ab eo exaudiri. Secundò & potiùs *iu-* B
ſtum, id eſt, qui iuſtè pro peccatis noſtris ſatisfe-
cit, iuſtúmque pro eis dedit pretium & lytrum,
ſcilicet ſanguinem ſuum & vitam. vnde explicans
ſubdit: *& ipſe eſt propitiatio.* Alio ergo ſenſu vulgò
vocatur aduocatus iuſtus, qui iuſtam cauſam de-
fendendam ſuſcipit, non iniuſtam, vti faciunt
nonnulli lucri cauſa: vnde Caſſiod. lib.11.Epiſt.4.
Si in aduocationis, ait, *ſtudio iuſtitia claritate fulſiſtis.*
hic ſcilicet bonus eſt aduocatus apud homines,
non apud Deum; vtpote à quo non iuſtitiam, ſed
miſericordiam & gratiam poſtulamus. Apud
Deum ergo habemus tribunal gratiæ dumtaxat,
non iuſtitiæ.

VERS. 2. *Et* (id eſt, *quia*, q.d. Chriſtus eſt aduocatus no- C
ſter, quia) *ipſe eſt propitiatio*, id eſt, propitiator *pro
peccatis noſtris.*] quia ſcilicet ſe offerens in cruce
victimam pro peccatis, pro eis Deo Patri ſatisfe-
cit, eúmque nobis reconciliauit. Alludit ad pro-
pitiatorium imminens arcæ fœderis: hoc enim
repræſentabat Chriſtum propitiatorem, vti dixi
Rom.3.25. & Exodi 25. 17. S. Auguſtinus libr. de
fide & oper. legit: *Et ipſe eſt exoratio pro peccatis no-
ſtris.* Orat enim *Chriſtus* pro nobis etiam in cœlis,
vti paulò antè dixi, & propitiare eſt exorare. S.Cy-
prianus lib.4. Epiſt. 2. vel 52. pro *exoratio* legit *de-
precatio.* Significat S. Ioannes Chriſtum talem no-
bis eſſe aduocatum, vt certò cauſam noſtram ob-
tineat, imò eo patrono causâ cadere non poſſi- D
mus, eò quòd ipſe ſit ex officio redemptor & pro-
pitiator noſter, qui ex iuſtitia pro peccatis noſtris
ſatisfecit.

Hoc eſt quod ait S.Ioannes Apocal.1.5. *Dilexit
nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Nam,
vt ait S. Leo ſerm.12. de Paſſione: *Effuſio pro iniu-
ſtis ſanguinis iuſti tam potens fuit ad priuilegium, tam
diues ad pretium, vt ſi vniuerſitas captiuorum in redem-
ptorem ſuum crederet, nullum tyrannica vincula reti-
nerent.* & paulò pòſt: *Quamuis enim in conſpectu Do-
mini multorum Sanctorum pretioſa mors fuerit, nullius
tamen inſontis occiſio, propitiatio fuit mundi. Accepe-
runt iuſti, non dederunt, coronas: & de fidelium forti-
tudine exempla nata ſunt patientia, non dona iuſtitiæ.* E
*Singulares quippe in ſingulis mortes fuerunt, nec alte-
rius quiſquam debitum ſuo funere ſoluit, cùm inter filios
hominum ſolus Dominus noſter Ieſus extiterit, in quo
omnes crucifixi, omnes mortui, omnes ſepulti, omnes etiam
ſint ſuſcitati.*

Hac de cauſa S. Auguſtinus, S. Bernard. S. Fran-
ciſcus, S. Elzearius, cæterique Sancti qui aliquan-
do peccarunt, confugerunt ad vulnera Chriſti,
quaſi ad aſylum, in eóque habitarunt. Eorum gno-
mos recenſui Zachar.13.v.6. Verè S. Ambroſius
Præfatione in Pſalm.35. *Bonum*, ait, *aurum eſt ſan-
guis Chriſti, diues ad pretium, profluus ad lauandum
omne peccatum.*

*Non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius
mundi.*] q. d. non pro peccatis Iudæorum tantùm,
ſed & gentium omnium, ait OEcum. & Cyrill.
Meliùs Clemens Alexandr. & alij, q. d. non pro
peccatis noſtris qui ſumus fideles tantùm, ſed &
pro peccatis infidelium totius mundi. Pro his
enim quoque paſſus eſt Chriſtus, eiſque meruit
gratiam & gloriam, ſi in eum credere, eiúſque me-
rita amplecti velint. Vnde & iuſſit prædicari Euá-
gelium hoc omnibus gentibus, eaſque baptizari
in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, Mar-
ci 16.15. Rurſum Chriſtus vt hoſtia propitiatoria
offertur in ſacrificio Miſſæ pro omnibus homini-
bus, etiam infidelibus, ac defunctis in Purgatorio
exiſtentibus, vti fusè docet hic noſter Iuſtinianus;
Eccleſia enim tantùm excipit excommunicatos,
pro his enim vetat ſacrificari.

Et in hoc ſcimus.] non certò & demonſtratiuè, VERS. 3.
ſed probabiliter & coniecturaliter ex ſignis & ef-
fectis, *quoniam*, id eſt, quòd *cognouimus eum*, cogni-
tione non tantùm ſpeculatiua, ſed & practica, quæ
cum amore & affectu coniuncta eſt, ac in opus de-
riuatur: *cognouimus* ergo, id eſt, nouimus & diligi-
mus eum, *ſi mandatũ eius obſeruemus.* Referenda ſunt
hæc ad id quod præceſſit, *Aduocatum habemus Ie-
ſum Chriſtum*; præſcribit enim modum quo hunc
aduocatum nobis conciliabimus, nimirum ſi eum
cognoſcamus per fidem, ſpem & amorem: eum ve-
C rò cognitutos, ſi mandata eius obſeruemus, id
quod pluribus deinde ſententiis proſequitur &
inculcat. Verè S. Auguſtinus lib. de fide & oper.
cap.12. *Nequaquam*, ait, *mens fallatur vt ſe exiſtimet
Deum cognouiſſe, ſi eum fide mortua, hoc eſt, ſine bonis
operibus confiteatur.* ſic Dauid ait Pſalm. 102. v.18.
Memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.
& moriturus ad Filium: *Tu*, ait, *Salomon fili mi ſcito
Deum patris tui. ſcito*, ſcilicet practicè, id eſt, crede,
reuerere, ama, obedi ei. vnde explicans ſubdit:
& ſerui ei corde perfecto, & animo voluntario. & Oſee
cap.6.v.6. *Volui*, ait, *ſcientiam Dei pluſquam holocau-
ſta.* Chald. vertit: *voluntas mea*, vel beneplaci-
tum meum, complacentia mea, *in operantibus le-*
D *gem Domini magis quàm in offerentibus holocauſta.*
Qui enim non obſeruat legem Dei, vtique eum
non nouit, quia non æſtimat practicè, non ponde-
rat vti debet Dei immenſam maieſtatem, bonita-
tem, potentiam, ſapientiam, iuſtitiam. Si enim eam
iuſto rationis libramine ponderaret, vtique toto
corde eum amaret, coleret, obediret. *Nam quiſquis
Deum non amat*, ait Beda, *profectò oſtendit quia quàm
ſit amabilis non nouit; & qui non ſit ſuauis Dominus &
dulcis guſtare ac videre non didicit, qui eius conſpecti-
bus placere continua dilectione non ſatagit.* Hinc θεὸν
S.Dionyſ. de diuinis nominib. deducit ab αἴθειν, eò
quòd accendat affectum eorum, qui ipſum ritè co-
gnoſcunt. Hoc eſt quod ait S. Ioannes cap.3.v.7.
E *Omnis qui diligit ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum.
Qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus chari-
tas eſt.*

Quare ex τὸ *ſcimus* non rectè colligit Cathari-
nus, iuſtos certò ſcire poſſe ſe eſſe iuſtos & in gra-
tia Dei: eſto enim habeant in anima gratiam &
charitatem Dei, tamen eam non vident: rurſum
licèt mandata Dei exteriùs obſeruent, tamen ne-
ſciunt an ea obſeruent ex amore Dei, & eo mo-
do quo Deus iuſſit. Denique eſto ſentiant ſe ama-
re Deum, tamen neſciunt an hic amor ſit talis qua-
lis eſſe debet, putà ſupernaturalis purè propter
Deum, vtque eum ament ſuper omnia. ita definit
Trid. ſeſ.6.c.9. vide Bellar. lib.3. de Iuſtif. c.1. & ſeq.

VERS. 4. *Qui dicit ſe noſſe eum.*] Vera & ſalutifera notitia, puta practica, quæ noſcentem conducat ad vitam æternam. *Noſſe* ergo, id eſt, ita noſſe vt amet Deum, eique per omnia obediat, *& mandata eius non cuſtodit, mendax eſt.* Nam de Philoſophis cognoſcentibus Deum, ſed ſpeculatiuè & aridè, ideoque eum non colentibus ait Apoſtol. *Qui cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt,* Rom. 1. 21.

VERS. 5. *Qui autem ſeruat verbum eius* (iuſſa & mandata Dei) *verè in hoc charitas Dei perfecta eſt.*] Per antitheſin contrariæ ſententiæ priorem ſententiã confirmat: q. d. Qui mandata Dei non ſeruat, Deum non nouit, id eſt, non diligit; quia à contrario qui Dei mandata ſeruat, hic Deum diligit, adeóque habet charitatem perfectam. Vnde dicit *verbum eius* in ſingulari, quia præcipuè reſpicit legem chariſtatis: hæc enim cæteras omnes in ſe comprehendit, vti radix comprehendit frondes & fructus, totámque arborem.

Perfectam charitatem vocat quæ implet illud verbum, ſiue legem charitatis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua,* Matth. 22. 37. Qui enim mandata Dei obſeruat, diligit Deum ex toto corde; eſto aliquando peccet venialiter. hoc enim in corruptione huius vitæ eſt malum neceſſarium. Porrò in hac perfectione charitatis & vitæ Chriſtianæ varij ſunt gradus. Primus eſt, ita diligere Deum ex toto corde, vt nunquam offendas eum mortaliter. Secundus, vt nolis deliberatè eum offendere venialiter, etiamſi totum mundum poſſes lucrari. Tertius, ſi amore Dei omni amori creaturæ renuncies, totúmque te mancipes Dei cultui & obſequio, vti faciunt Religioſi. Quartus, ſi non aliud cogites, velis vel ames, quam Deum, aut propter Deum, vti faciunt beati in cœlo. Tertium expreſſit S. Paulus cùm ait Romanorum 8. 35. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas?* &c. *Certus ſum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus,* &c. Præclarè Origen. Præfat. in Euangel. S. Ioannis: *Quiſquis*, ait, *perfectus eſt, non amplius viuit ipſe, ſed in ipſo viuit Chriſtus: cumque in ipſo viuat Chriſtus, de eo dicitur Mariæ: Ecce Filius tuus Chriſtus.* & S. Auguſtinus ſerm. 39. de Temp. *Sicut radix*, ait, *omnium malorum eſt cupiditas, ita & radix omnium bonorum eſt charitas. Totam magnitudinem & latitudinem diuinorum eloquiorum poſſides charitas, qua Deum proximúmque diligimus.* & aliquantò pòſt: *Quapropter fratres ſectamini charitatem, dulce & ſalubre vinculum mentis, ſine qua diues pauper eſt, & cum qua pauper diues eſt. Hæc in aduerſitatibus tolerat, in proſperitatibus temperat, in duris paſſionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutiſſima, in hoſpitalitate latiſſima, inter veros fratres lætiſſima, inter falſos patientiſſima: in Abel per ſacrificium grata, in Noë per diluuium ſecura, in Abrahæ peregrinationibus fideliſſima, in Moyſe inter iniurias leniſſima, in Dauid tribulationibus manſuetiſſima: in tribus pueris blandos ignes innocenter expectat. In Machabæis ſæuos ignes fortiter tolerat. Caſta in Suſanna erga virum, in Anna poſt virum, in Maria præter virum.* Egregiè quoque S. Bernardus ad fratres de monte Dei: *Ab omnibus vobis*, inquit, *perfectio exigitur, ſed non vniformis: ſed ſi incipis, incipe perfectè; ſi iam in profectu es, & hoc ipſum iam perfectè age. Si autem perfectionis aliquid attigiſti, teipſum in temetipſo metire, & dic cum Apoſtolo: Vnum autem quæ retro ſunt obliuiſcens, & ad ea quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor brauium ſupernæ vocationis in Chriſto Ieſu: in quo manifeſtè Apoſtolo docente declaratur, quia perfecta eorum quæ retro ſunt obliuio, & perfecta in anteriora extenſio, ipſa eſt hominis iuſti in hac vita perfectio, & perfectio perfectionis huius ibi erit, vbi erit brauij ſupernæ vocationis perfecta apprehenſio. Hoc autem modo ſicut ſtella à ſtella diſtat in claritate, ſic cella à cella in conuerſatione, ſcilicet incipientium, proficientium & perfectorum. Incipientium ſtatus dici poteſt animalis, proficientium rationalis, perfectorum ſpiritualis.* & inferiùs: *Primus ſtatus circa corpus ſe habet, ſecundus circa animam ſe exercet, tertius non niſi in Deo requiem habet. Quorum ſinguli ſicut habent certam proficiendi rationem, ſic in genere ſuo certam habent perfectionis ſuæ menſuram. Initium boni in conuerſatione animali, perfecta obedientia eſt. Profectus, ſubijcere corpus ſuum, & in ſeruitutem redigere. Perfectio, vſu boni conſuetudinem vertiſſe in delectationem. Initium verò rationalis eſt, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. Profectus, talia præparare, qualia apponuntur. Perfectio, cùm in affectum mentis tranſit iudicium rationis. Perfectio verò hominis rationalis, initium eſt hominis ſpiritualis. Profectus eius, reuelata facie ſpeculari gloriam Dei. Perfectio verò, transformari in eandem imaginem à claritate in claritatem, ſicut à Domini ſpiritu.*

Gradus charitatis.

Vires charitatis.

Perfecta charitas, quæ.

Et S. Maximus de charitate centuria 3. num. 97. *Anima*, ait, *perfecta eſt, cuius vis affectibus obnoxia, prorſus ad Deum declinauit.* Idem centuria 4. n. 17. *Nondum*, ait, *perfectam charitatem conſecutus eſt, neque diuinæ prouidentiæ ſecundum profunditatem cognitionem, qui in tempore tentationis in doloribus & moleſtijs ſibi accidentibus longanimitate non perdurat, ſed ſeipſum à ſpiritualium fratrum charitate abſcindit.* & S. Franciſcus in opuſculo decem perfectionum: *Perfectio perfecti Chriſtiani eſt*, inquit, *quòd cor ſuum ab omni mundana & humana creatura educet, nec quærat cui inueniat fundamentum, aut radicem, niſi in illo qui fecit ſibi cor; ſed conſueſcat cor ſuum proijcere in ipſum Deum, & de fæcibus terrenis frequenter eleuare; ita quòd ſine pœna quandocunque voluerit reuertatur ad Chriſtum, cogitando & afficiendo ſe ad cordis Creatorem; & intentus ſit in omni loco & tempore altiſſimo benefactori. Rurſum tantam habeat patientiam, quòd illum qui ſibi malum aliquod fecerit vel dixerit, conetur plus diligere & amare ex toto corde, & ex bona voluntate ei libenter ſeruire, ſine omni amaritudine cordis. Quia ſicut Deus ex vera liberalitate omnia bona ſibi tribuebat, ita omnia mala credat eum occultè promittere, ad hoc vt peccatori oſtendat ſua peccata, ſicque leuiter ea puniat in præſenti, vt non flagellet duriùs in ſempiternum. Illum igitur qui malum ſibi fecit aut dixit, multum diligat, quia mediante illo tanquam nuncio, Deus magnum bonum illi conferet; & tanquam retinaculum quo mediante Deus eum detinet, ne in profundum abyſſi proijciatur, & tanquam terſorium quo Deus eum tergit; & tanquam dolabrum quo Deus eum dolat & perficit.*

In hoc ſcimus quoniam (quòd) *in eo ſumus.* S. Auguſtinus addit: *ſi in illo perfecti fuerimus*, atque explicat, q. d. ſi perfectè ei adhæreamus, eúmque diligamus, ita vt eius amore etiam inimicos amemus. Sic quoque legit Dionyſius & alij nonnulli. Verùm Romana & Græca paſſim illa delent. Senſus ergo eſt, q. d. In hoc ſcimus, quòd in eo ſumus, ſi videlicet verbum eius ſeruemus, vti paulò antè dixi. Effectus enim & ſignum dilectionis, qua adhæremus & copulati ſumus Deo, eſt obſeruatio legis ipſius. Porrò per charitatem ſumus & manemus in Deo, & Deus in nobis ea ratione qua amatum eſt in amante, & amans in re amata. magis

enim eſt anima vbi amat, quàm vbi animat: viciſſim Deus ſe amantes, ſibíque adhærentes tedamat, inhabitat, curat, dirigit, protegit. Vnde Hugo ſic explicat, q.d. qui amamus Chriſtum, ſumus in Chriſto, ſicut membra ſunt in capite, & ſicut id quod regitur eſt in regente, nempe regimine peculiari & ſancto. Antiſtropha eſt hæc ſententia Ioannis illi in Euang. Ioan. 14. 23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit; & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Diligentis ergo Deum anima eſt quaſi templum, in quo realiter inhabitat Pater, Filius & Spiritus S. vbi nota S. Ioannem delectari verbo *manendi*, illúdque crebrò vſurpare, ac per illud ſignificat primò intimam coniunctionem. 2. moram permanentem & perſeuerantiam, iuxta illud Chriſti Ioannis 15. 4. *Manete in me & ego in vobis.* 3. continuam præſentiam, amicam conuerſationem, mutuam familiaritatem, omniaque veræ amicitiæ obſequia & officia.

Vers. 6. *Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare.*] Procedendo ſemper in virtute, præſertim charitatis, ac indies maiora eius opera exercendo, vti Chriſtus creſcebat *ætate & gratia apud Deum & homines*, Lucæ 2. 51. Sancti enim eunt de virtute in virtutem. S. Leo ſerm. 2. de Quadrag. *Hæc*, ait, *eſt perfectorum vera iuſtitia, vt nunquam præſumant ſe eſſe perfectos, ne ab itineris nondum finiti actione ceſſantes, ibi incidant deficiendi periculum, vbi proficiendi depoſuerint appetitum.* Hoc eſt quod ait Paulus Epheſ. 5. 1. *Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos.* Pulchrè S. Proſper lib. 2. de vita cōtempl. c. 21. *Quid*, ait, *eſt ambulare ſicut ille ambulauit, niſi contemnere omnia proſpera quæ contempſit, non timere aduerſa quæ pertulit, docere quæ docuit, ſperare quod promiſit, &c. præſtare beneficia etiam ingratis? non retribuere ſecundùm merita maleuolis? orare pro inimicis, miſereri peruerſis, innitere aduerſos, æquanimiter pati ſubdolos, atque ſuperbos; ac denique iuxta verbum Apoſtoli mortui ſimus carni, vt dumtaxat Chriſto viuamus? ſicut enim carne mortuus nulli iā detrahit, nullum auerſatur aut deſpicit, nullius pudicitiam callida circumuentione corrumpit, non inuidet, nō adulatur, non ambit: ſic qui carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs, nulla horum poſſunt agere aut pati.*

Profectus in quo ſitus.

Vnde Nyſſenus Epiſt. ad Harmanium, *Chriſtianiſmum definit eſſe imitationem diuinæ naturæ.* Idem ad Olympium: *Quid igitur*, ait, *oportet eum facere, qui magno Chriſti cognomine dignus effectus eſt, niſi vt omnia ſua tum cogitata, tum dicta, tum facta diligenter exploret, & vtrum eorum ſingula ad Chriſtum tendant, an ab illo ſint aliena diiudicet?*

Præclarè S. Auguſt. de vera religione c. 15. docet quòd Verbum factū ſit caro, hoc fine vt viam virtutis doceret, non vi cogendo, ſed exemplo præeundo. Dum enim omnia mundi bona contempſit, contemnenda docuit; dum omnia vitæ mala ſuſtinuit, ſuſtinenda monſtrauit. *Doctrina enim Deus apparebat, natiuitate homo. Satellites voluptatum diuitias pernicioſè populi appetebant, pauper eſſe voluit. Honoribus & imperijs inhiabant, rex fieri noluit. Carnales ſuos filios magnum bonum putabant: tale coniugium prolémque contempſit. Contumelias ſuperbiſſimè horrebant: omne genus contumeliarum ſuſtinuit: iniurias intolerabiles eſſe arbitrantur. quæ maior iniuria, quàm iuſtum innocentémque damnari? dolores corporis execrabantur: flagellatus atque cruciatus eſt: mori metuebant, morte mulctatus eſt: ignominioſiſſimum mortis genus crucem putabant, crucifixus eſt. Omnia quæ ha-*

A *bere cupientes non rectè, non rectè viuebamus, carendo vilia fecit: omnia quæ vitare cupientes à ſtudio deuiabamus veritatis, perpetiendo deiecit. non enim vllum peccatum committi poteſt, niſi dum appetuntur ea quæ ille contempſit, aut fugiuntur quæ ille ſuſtinuit. Tota itaque vita eius in terris, per hominem quem ſuſcipere dignatus eſt, diſciplina morum fuit.*

Huc facit ſtimulus S. Cypriani tract. de zelo & liuore: *Si hominibus*, inquit, *lætum eſt & glorioſum filios habere conſimiles, & tunc magis generaſſe delectat, ſi ad patrem lineamētis paribus ſoboles ſubſiciua reſpondeat, quantò maior in Deo Patre lætitia eſt, cùm quis ſic ſpiritualiter naſcitur, vt in actibus eius & laudibus diuina generoſitas prædicetur?* & paulò anteriùs: *Qua-*

B *les cæleſtis, tales & cæleſtes. Quomodo portauimus imaginem eius qui de limo eſt, portemus & imaginem eius qui de cœlo eſt: imaginem autem cæleſtem portare non poſſumus, niſi in eo quod eſſe nunc cœpimus Chriſti ſimilitudinem præbeamus: hoc eſt enim mutaſſe quod fueras, & cœpiſſe eſſe quod non eras, vt in te diuina natiuitas luceat, vt ad Patrem Deum deifica diſciplina reſpondeat, vt honore & laude viuendi Deus in homine clareſcat, ipſo exhortante & eis qui ſe clarificant vicem mutuam pollicente. Eos, inquit, qui clarificant me, clarificabo*, Ioan. 12.

Chariſſimi non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus.] Loquitur de mandato dilectionis Dei & proximi; in hac enim includitur obſer- Vers. 7.

C uatio mandatorum omnium, de qua ſermo præceſſit. De lectione enim ſe explicans ilicò ſermonem infert S. Ioannes v. 9. 10. 11. vocat hoc *vetus mandatum, non nouum*, quia datum fuit Iudæis in veteri Teſtamento, Leuit. 19. 18. imò datum fuit Adæ & omnibus hominibus in lege naturæ, æquè ac Angelis ab initio creationis ſuæ. Eſt enim hoc mandatum iuris naturæ dictatum à ratione & lege æterna, quæ fuit in mente Dei ab æterno. Sic τὸ *vetus* explicat Ioannes cùm ſubdit: *Mandatum vetus eſt verbum quod audiſtis.* ita S. Auguſt. & Didymus: *Obijciebatur*, ait, *Apoſtolo nouum ab illo doctrinam tradi, ac prorſus inauditam. tacitè ergo illis occurrens negat ſe nouum aliquod præceptum proponere, ſed*

D *priſcum & vetus inculcat.*

Rurſum mandatum hoc eſt *vetus*, quia iam ab olim, putà ab initio Chriſtianiſmi mox à Baptiſmo illud audiſtis & accepiſtis. ita explicat S. Ioannes τὸ *vetus*, dum ſubdit, *quod habuiſtis ab initio.*

Iterum mandatum nouum ſcribo vobis.] q.d. iterum inculco vobis iam quidem antiquum, olim verò nouum mandatum dilectionis & obſeruationis mandatorum Dei, quod deſuetudine & naturæ corruptæ vitio antiquatum Chriſtus renouauit & auxit, nobíſque identidem in memoriam reuocare & innouare præcepit. Alludit, imò citat illud Chriſti Ioannis 13. 33. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Nouum* dicitur; Vers. 8.

E quia noui Teſtamenti præcipuum, & præcipuè à Chriſto verbis & exemplis cōmendatum eſt præceptum non timoris, vti olim apud Iudæos, ſed dilectionis, illúdque explicatiùs (vt patet Matth. 5. 38. & ſeq. Ioan. 14. 15. & 16.) arctius & firmius quàm antea fuerat, ac proinde nouum nobis tradidit Chriſtus.

Nouum ergo dicitur per omnia genera cauſarum. Primò ratione nouæ cauſæ efficientis, putà noui legiſlatoris, ſcilicet Chriſti, qui arctius & quaſi nouum illud nobis tradidit. Rurſum ratione nouæ originis charitatis & gratiæ, ſcilicet Spiritus S. qui primò viſibiliter & copioſè effuſus fuit in Pentecoſte: vnde conſequenter ad charitatis Mandatum charitatis nouum. 1.

huius

huius officia nouè, nouáque obligarione obſtringimur, eáque magis obligamur nunc quàm ante Chriſtum: Iudæi enim obſcurauerant hoc dilectionis præceptum prauis interpretationibus, dicentes proximos eſſe amicos: ſolos ergo amicos eſſe diligendos, inimicos autem odiendos. per amicos autem intelligebant homines ſuæ gentis, putà Iudæos; vnde cenſebant ſe Chriſtianis, omnibúſque gentibus poſſe fœnerari, eorúmque opes per vſuras exhaurire. Quocirca Chriſtus illa corrigens & innouans Matth. 5.43. *Audiſtis*, inquit, *quia dictum eſt antiquis: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos*, &c.

2. Secundò, mandatum dilectionis eſt nouum ratione nouæ cauſæ materialis, putà nouorum diligentium Chriſtianorum, qui antea fuerant in tenebris infidelitatis & odij, vti ſubdit hîc S. Ioannes. iam verò charitate & ſpiritu Chriſti innouari, nouè & ardentiùs Deum & ſe inuicem diligere debent quàm antè.

3. Tertiò, & maximè nouum dicitur ratione nouæ cauſæ formalis, putà noui obiecti (obiectum enim eſt inſtar formæ) & nouæ rationis formalis diligendi, putà nouæ incarnationis Verbi, nouæque in eo fidelium vnionis. Chriſto enim, qui caput eſt Eccleſiæ & fidelium, incarnato, facta eſt in eo ſingularis vnio & communicatio membrorum Eccleſiæ, tum inter ſe, tum cum Chriſto capite ſuo iam homogeneo, id eſt, eiuſdem rationis & naturæ: vnio, inquam, per naturam, per gratiam & per ſacramenta, præſertim Euchariſtiæ: quæ vnio fundamentum eſt maioris & ſingularis obligationis ad arctiorem amorem Dei, Chriſti & Chriſtianorum, vt ſcilicet iam Chriſtianos diligere debeamus non tantùm vt proximos propter Deum, ſed vt fratres & membra eiuſdem capitis & Patris Chriſti incarnati, qui parens eſt & legiſlator legis amoris, vti Moſes tulit legem timoris. Indicat hanc rationem Chriſtus dum ſubdit: *ſicut dilexi vos*. Sicut ergo dilectio Chriſti in nos fuit ſumma, noua & inaudita, ita & præceptum eius, quo iubet nos hanc ſuam dilectionem imitari, ſummum eſt, nouum & inauditum. ita S. Cyrillus Antiqua enim dilectionis lex à Moſe lata ſic habet: *Diliges amicum tuum ſicut teipſum*, Leuit. 19.18. Noua verò à Chriſto lata ſic habet: *Diligite inimicem ſicut dilexi vos*, Ioannis 13. 33. quæ maior eſt & perfectior, tantò ſcilicet, quantò Chriſtus (cuius dilectio quaſi exemplar nobis imitandum proponitur & præcipitur) cæteris hominibus maior & perfectior eſt. Porrò per incarnationem non ſoli Chriſto, ſed & toti S. Trinitati, putà Patri, Filio & Spiritui ſancto, maiorem quàm antea, & nouum amorem debemus, tum ratione maioris vnionis: iam enim vnito nobis per carnem aſſumptam Verbo, conſequenter quoque nobis magis vnita eſt tota S. Trinitas: hæc enim eſt vbi Verbum eſt: tum ob noua & maxima beneficia per Incarnationem nobis præſtita. Per incarnationem ergo Verbi nouam relationem & vnionem habemus ad Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, & inter nos inuicem quam non habuimus antè, ac conſequenter nouam diligendi cauſam & rationem formalem. Per incarnationem enim Verbum factum eſt noſter conſanguineus & frater, ac conſequenter Pater factus eſt nouo modo Pater, vti Chriſti incarnati, ita & Chriſtianorum fratrum eius: Spiritus ſanctus verò totum ſe in eos effudit: Chriſtianis enim propriè hoc nouum dilectionis mandatum à Chriſto datur (non omnibus hominibus, niſi indirectè & conſequenter, quatenus ſcilicet Deus vult omnes fieri Chriſtianos) vt ſe inuicem non tantùm quaſi proximos, ſed quaſi fratres & vnius corporis Chriſti membra ament propter Chriſtum, vti rectè aduertit Toletus & Franciſc. Lucas in cap. 13. S. Ioannis.

4. Quartò, *nouum* dicitur ratione nouæ cauſæ exemplaris, putà Chriſti Domini: Chriſtus enim ſuam vitam, ſanguinem & totum ſeipſum pro ſalute ſuorum, ea puro amore impendit & exhauſit. Idem fecit B. Virgo, Apoſtoli & primi fideles, vt darent nobis perfectæ dilectionis exemplar, quod imitaremur, iuxta illud: *Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt*, Exodi 25. v. vltimo. Et idipſum ſignificat *τὸ ſicut dilexi vos*, quæ verba meditanti multam confuſionis, dicenti multam exaggerationis materiam ſuppeditant. Cogita enim quanta dilectionis argumenta nobis oſtenderit Chriſtus ſingulis momentis naſcendo, labrando, prædicando, patiendo, moriendo, &c. & videbis quam parua ſit hominum omnium dilectio. Cogitabat illa S. Ioannes Eleemoſynarius Archiepiſcopus Alexandr. qui cùm quiſpiam effuſam eius in pauperes liberalitatem laudaret & ſuſpiceret, dicere ſolebat: *Frater nondum pro te ſanguinem fudi, ſicut mandauit mihi Dominus.*

Quocirca per Chriſtum didicimus proximos non tantùm diligendos eſſe, ſicut nos ipſos, vti habebat vetus lex, ſed pluſquam nos ipſos. Chriſtus enim mortuus eſt vt nos licèt inimicos viuificaret, eóque nobis dedit exemplum & exemplar dilectionis, vt nos idem faciamus pro proximis. qui ſanè diligendi modus apud Iudæos & in orbe erat nouus & inauditus. ita S. Cyrillus in Ioannis c. 13. Vnde Chryſoſt. Theophyl. Euthym. & Rupert. *nouum* dici cenſent ratione noui modi. Modum hunc explicat Arias, vt ſit, inquit, dilectio ad exemplum dilectionis Chriſti feruentiſſima, & officioſiſſima erga omnes etiam inimicos, ad omne officium prompta, ad exponendum ſanguinem & vitam pro ſalute fratrum, vti fecit Chriſtus. ſic & Caietanus, Gagneius, Ioannes, Maior & alij.

5. Quintò, nouum ratione noui finis, quia per hoc dilectionis mandatum voluit Chriſtus nos facere nouos homines, cœleſtes, non terreſtres. Rurſum voluit nos illud crebrò renouare, vt per crebras ſynaxes, conciones, meditationes, &c. illud ſæpe exciremus, nouáque & recenti voluntate, conatu & feruore, perinde ac ſi nunc primùm daretur, illud capeſſamus. Huc reſpexit hoc loco S. Ioannes dicens ſe mandatum vetus ſcribere, ſed nouum, id eſt, crebrò renouandum. Vnde ipſe iam ſenex per ſingulas Collectas illud refricabat, nec aliud inculcabat quàm, *Filioli diligite alterutrum, quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat ſufficit*, vt dixi in procemio. & hac Epiſtola crebrò idipſum repetit & inculcat. Audi S. Bernard. ſerm. 5. in cœna Domini: *Mandatum nouum do vobis. Vnde nouum? nuper inuentum, non quia in veteri Teſtamento non ſit ſcriptum: Diliges Dominum Deum tuum. Quid ergo eſt nouum? Nouum, quia vetera ad nouitatem perducit, & veteres homines transformat in iuuenes. Nouum, quia exuit veterem hominem & induit nouum, qui ſecundùm Deum creatus eſt in ſanctitate & iuſtitia veritatis. Nouum, quia olim genus humanum à paradiſi gaudijs expulſum, nunc & quotidie tranſmittit in cælum.* & S. Auguſtinum hîc: *An ideo eſt mandatum nouum,*

nouum, quia exuto vetere homine induit nos hominem nouum? Innouat quippe audientem, vel potiùs obedientem non omnis, ſed iſta dilectio, quam Dominus mandat, & vt à carnali dilectione diſtingueret, addidit, ſicut dilexi vos. & mox: *Dilectio iſta nos innouat, vt ſimus homines noui, hæredes Teſtamenti noui, cantatores cantici noui, facit & colligit populum nouum.* Hoc ſpectans S.Gregor.homil.32.in Euang. *Quia,* inquit, *Dominus ac redemptor noſter nouus homo venit in mundum, noua præcepta dedit mundo: vitæ enim noſtræ veteri in vitijs enutritæ contrarietatem oppoſuit nouitatis vitæ,* puta concupiſcentiæ charitatem, amori ſui amorem Dei & proximi.

6. Sextò, Maldon. *nouum* exponit excellens & præſtantiſſimum, quia cæteris omnibus mandatis hoc dilectionis præceptum eſt ſublimius, excellentius, vtilius, magiſque neceſſariũ. ſic dicitur Pſal.95.1. & 98.1. *Cantate Domino canticum nouum,* id eſt, præſtans, eximium, egregium: *egregium* enim dicitur quaſi è grege ſelectum (hinc victimæ vocabantur egregiæ, quaſi è grege ſelectæ, iuxta illud Æneid.6.

——*lectas de more bidentes.*)

eximium quod quaſi ſingulare eximatur è grege cæterorum, ideóque rarum & nouum.

Huc pertinet illud aliorum, *nouum*, inquiunt, id eſt, poſtremum: quia hoc mandatum vltimum ſuis dedit Chriſtus iam iturus ad mortem: non quòd nouum ſignificet poſtremum, ſed quia poſtremum reſpectu priorum iam viſorum, auditorum & præteritorum, ideóque veterum, videatur nouum. A nouo enim in ſuperlatiuo fit nouiſſimus, id eſt, vltimus, poſtremus; eò quòd quæ recenter fiunt, vltimum locum habeant. Sic homines noui vocantur, quorum nulli maiores clari fuere, ſed ipſi per ſeipſos clari eſſe incipiunt, qua ratione Cicero Romæ vocatus eſt homo nouus. Senſus eſt, q.d. mandatum nunc vobis do, quod hucuſque nondum dedi, ſed in hunc extremum diſceſſum reſeruaui, nunc primò hoc mandatum vobis trado, ideóque nouum appello: hucuſque enim hoc mandatum talibus verbis expreſſum diſcipuli à Chriſto non audierant. ita Sebaſt. Barradius, qui & addit. Præterea dicitur *nouum*, quia volebat Chriſtus tunc illos nouiter incipere illud obſeruare: ſicut ſi pater filiis mandatum traderet, quod vellet nouiter filios deinceps exequi, rectè diceretur mandatum nouum. Et Franc. Lucas: Do, inquit, mandatum nouum, quod hucuſque non dedi, ſed in abitum reſeruaui, quò tenaciùs inhæreret memoriæ omnium veſtrûm, quod pro meo, hoc eſt, mihi proprio mandato habeo, vt quod præ omnibus aliis vobis cómendatum, inculcatú & obſeruatum velim, quale nullus vnquam ſuis diſcipulis dedit, lene adeóque ſuaue mandatum. Eſt ergo nouum, tum quia nouè in vltima cœna à Chriſto datum, tum quia Chriſti proprium, vt ait S.Baſil. de Baptiſ. cap.vlt. ſingulari eſt ſtudio ab ipſo commendatum.

7. Septimò, *nouum* ratione effectus, quia nouos edit effectus, putà noua opera heroïca, & à ſeculo inaudita, qualia fuerunt S. Pauli & cæterorum Apoſtolorum, qui nouâ cœleſtique vitâ, nouâ doctrinâ, nouis miraculis, nouis & inauditis laboribus & perſecutionibus, nouâ alacritate, ardore & ſpiritu orbem ſubegerunt Chriſto. An non noua charitas fuit S. Pauli, qui optabat eſſe anathema pro fratribus? S. Paulini qui ſe in ſeruum tradidit VVandalis, pro filio viduæ redimendo? S. Dominici, S. Franciſci, S. Ignatij, qui ſe & ſuos ſaluti animarum conſecrarunt? S.Franc.Xauerij, qui ad extremos Iapones, Sinas & Indas tãtis ſudoribus, æquè ac ardoribus perrexit, vt eos ad Chriſtũ conuerteret? B.Iacoponi qui optabat & orabat omnia omnium damnatorum tormenta ſubire, vt eos illis eximeret, omnéſque ſaluaret, ſi Deo id placuiſſet?

8. Octauò, *nouum* ait S.Thomas, quia charitas ad nouum Teſtamentum pertinet. & Lyran. *nouum* dicitur, inquit, quia nouum Teſtamentum diſtinguit à veteri: vetus enim fuit timoris & ſeruorum, nouum eſt amoris & filiorum. vnde ſubdit Chriſtus: *In hoc cognoſcent omnes quòd diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinuicem.* vbi S.Cyril. *Facies*, inquit, *& imago Chriſti nobis inſculpta, qua ſui eſſe cognoſcimur, charitatis gloria eſt.* Hinc illud Cant. 2. 4. *ordinauit in me charitatem.* Alij ex Hebræo vertunt: *Vexillum eius ſuper me amor.* & Cant. 8.6. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio, lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.*

Talis fuit dilectio primorum Chriſtianorum. *Multitudinis* enim *credentium erat cor vnum & anima vna, erántque illis omnia communia*, Actor.4.32. vide ibi dicta. Vnde Tertul. in Apolog. ait Ethnicos de Chriſtianis dicere ſolitos: *Videte vt inuicem ſe diligant, & vt pro alterutro mori ſint parati.* Additque Chriſtianos ſe inuicem vocaſſe fratres, vtpote *qui vnum Deum patrem agnouerant, qui vnum ſpiritum biberunt ſanctitatis, qui de vno vtero ignorantiæ eiuſdem ad eandem lucem expauerint veritatis,* &c. *Item ex ſubſtantia familiari fratres ſumus, quæ penes vos dirimit fraternitatem. Itaque qui animo, animáque miſcemur, nihil de rei communicatione dubitamus: omnia indiſcreta ſunt apud nos, præter vxores.*

Quod verum eſt & in ipſo & in vobis.] Pronomen ὃ, id eſt, *quod*, cùm ſit neutrum non poteſt referre *mandatum*, eò quòd Græcè ſit, ἐντολὴ femininum. Quare technicè vel ſubſtantiuè ſumitur. q.d. *quod*, id eſt, quæ res vera eſt *in ipſo*; id eſt, in ſeipſa, quia mandatum hoc dilectionis cùm ſit iuris naturæ, in ſeipſo certiſſimum & veriſſimum eſt, æquè ac antiquiſſimũ, licèt quoad praxin, & executionem ſit nouum. Idem verum eſt *in vobis*, quia vos illud ipſum cum noua vita in Chriſto complexi eſtis. ita S. Auguſt. Iunilius & OEcum. Hoc ſenſu τὸ *in ipſo* refertur ad mandatum. Meliùs alij referunt ad Chriſtum: licèt enim eum non nominet hîc, tamen eum nominauit v.1.2.3.4.& ſeq. Cor enim S. Ioannis plenum erat Chriſto, vt cùm *ipſum* nominat, non alium intelligat quàm Chriſtum, vtpote amorem ſuum, quo plenũ erat os eius æquè ac cor. vnde ſimili modo ait Magdalena Chriſto, quem putabat hortulanum: *Domine ſi tu ſuſtuliſti eum*, Ioan.20.15. Quem? vtique Chriſtum: præter eum enim aliud non cogitabat, aliud non quærebat, aliud non amabat Magdalena. Tota enim abſorpta in Chriſto, putabat omnes ibi habere cor, vbi ipſa habebat ſuum. Hæ ſunt phraſes amantium, quas proinde vſurpat ſponſa in Canticis. ita S. Hieron. qui proinde lib. 2. contra Iouin. legit: *Mandatum nouum ſcripſi vobis, quod eſt veriſſimum & in Chriſto & in nobis.* Nonnulli enim Codices legunt ἡμῖν, id eſt, *nobis*. noſter tamen cum aliis pleriſque legit ὑμῖν, id eſt, *vobis*. ſed eodem redit ſenſus. Iam aliqui exponunt, q.d. hoc mandatum charitatis eſt res quæ facit vos tam verè eſſe in Chriſto, quàm eſtis in vobis ipſis.

A Secundò & planiùs, q. d. *quod*, id eſt, quæ res, putà nouum hoc dilectionis mandatum locum habet tam in Chriſto, quàm in vobis, tum quia mandatum eſt, tum quia practicatum & executioni datum; quia ſicut Chriſtus vt caput Eccleſiæ ſummè amat Chriſtianos, quaſi membra ſua, ita ipſi ſe inuicem ſummè vt commembra amare debent (ac reipſa amant) atque Chriſtum in hoc amore imitari, vt ſicut ipſe mandato Patris noſtro ſe totum impendit amori, ita & nos vieiſſim totos amori Dei, Chriſti & Chriſtianorum impendamus. Rationem ſubdit,

Quia tenebræ (ignorantiæ, concupiſcentiæ, peccatorum, æquè ac vmbrarum, timoris & cæremoniarum veteris Teſtamenti) *tranſierunt: & verum* B *lumen iam lucet.*] Syrus: *incipit apparere*, putà lumen Euangelij, fidei, gratiæ, amoris, omniſque ſanctitatis. Simili modo ait Paulus: *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit*, Roman. 13. 12. &: *Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, Epheſ. 5. 6. vide ibi dicta. Hoc vocatur lumen *verum*, id eſt, perfectum, plenum, diuinum. Sic Ioannes de Chriſto ait: *Erat lux vera*, id eſt, perfecta & eſſentialis, Ioannis 1. 9. *Ego ſum vitis vera*, id eſt, perfecta, dans vinum diuinum, Ioannis 15. 1. Sic Euchariſtia vocatur *panis verus*, id eſt, perfectus, plenè cibans & ſatians, Ioannis 6. 55.

Verũ, id eſt, perfectum.

Huius rei ſymbolo luminis huius ſol & Lucifer C Chriſtus Dominus, incarnatus eſt in æquinoctio verno, putà die 25. Martij, vt ſignificaretur eum abacta caligine Iudaiſmi & gentiliſmi inuecturum veram lucem Euangelij & Chriſtianiſmi, vti aduertit S. Chryſoſtomus homil. de S. Ioanne Baptiſta. Eadem de cauſa natus eſt Chriſtus in ſolſtitio hiberno, cùm incipiunt creſcere lux & dies, vti annotauit S. Auguſtinus ſerm. 22. de Temp.

Vers. 9.

Qui dicit ſe in luce eſſe (Euangelij, fidei, gratiæ & charitatis Chriſti,) *& fratrem ſuum odit, mentitur* ſe eſſe in luce. Vnde S. Cyprian. lib. 3. contra Iudæos c. 3. legit, vel potiùs interpretando ſupplet, *mendax eſt, quia in tenebris eſt* ignorantiæ ſaltem practicæ, iræ, odij, concupiſcentiæ & peccatorum, quibus excæcatus non videt quantum malum ſit odium, D quam Deo qui eſt lux charitatis exoſum, quantas ſtrages afferat, quanta ſibi damna conciliet, quanta gehennæ tormenta accerſat. *Ipſo ſcelere cæcatus eſt, vadit neſciens in gehennam ignis, & præceps fertur in pœnam*, ait S. Chryſoſt. homil. de Erudit. diſciplinæ. Verè dixit Sapiens: *Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt*, Eccleſ. 11. 16. Præclarè S. Cyprianus de zelo & liuore: *Si homo lucis*, ait, *eſſe cœpiſti, quæ ſunt Chriſti gere: quia lux & dies Chriſtus eſt. Quid in zeli tenebras ruis? Quid de nubilo liuoris inuolueris? Quid inuidiæ cæcitate omnes pacis & charitatis lumen extinguis? Quid ad diabolum cui renunciaueras redis? Quid Cain ſimilis exiſtis?* Rurſum: *qui odit fratrem in tenebris eſt*, ſcilicet gehennæ & inferni, tum E quia eò tendit, tum quia dæmon eum poſſidet. Audi S. Baſil. homil. de Ira: *Sicut*, ait, *qui charitatem habet, Deum in ſe habet: ita qui odium & iram habet, dæmonem in ſe continet.* & iterum: *Habetis*, inquit, *iram dæmonem peſſimum veſtris animabus innatum.* & S. Chryſoſt. iram *voluntarium dæmonem* appellat. In irato ergo quaſi in orco contemplari licet Cerberum tricipitem, Megæram, Alecto & alias Furias. Seneca lib. 2. de Ira: *Qualia*, ait, *Poëtæ inferna monſtra finxerunt ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu, quales ad bella excitanda, pacémque lacerandam teterrimæ inferi exeunt Furiæ, qualem Cerberum* tricipitem flammas vomentẽ, *talem nobis iram figuremus.*

Iratus eſt quaſi dæmon incarnatus.

Vſque adhuc.] Vſque ad hoc tempus quo baptizatus eſt, & Chriſtianus. q. d. Baptiſmus licet ſit illuminatio, tamen has odij tenebras depellere nequit, ſi adhuc voluntariæ ſint, aut ſi baptiſmum ſequantur. ita S. Auguſtinus, Beda & Hugo.

Qui diligit fratrem ſuum in lumine manet.] fidei & amoris Chriſtiani. Eſt antitheſis verſ. præced. Vers. 10.

Et ſcandalum.] Scandali etymon dat S. Hieronymus in cap. 15. Matth. *Quia crebrò teritur*, inquit, *in Eccleſiaſticis Scripturis ſcandalum, breuiter dicamus quid ſignificet πρόσκομμα & σκάνδαλον. Nos offendiculum, vel ruinam & impactionem pedis poſſumus dicere: deriuant à σκάζω ſiue σκάω, id eſt, claudico, quod cogat claudicare pedibus obiectum offendiculum: aut, vt alijs placet, σκάνδαλον lignum eſt curuum quo ſuſtinetur decipula vel tendicula; & in quod animal dum impingit, in ſui ipſius ruinam euertit decipulam: aut poſtremò impedimentum inſidioſè poſitum in via, vt tranſiens offendat.*

Et ſcandalum in eo non eſt.] q. d. Qui diligit, nuſquam offendit, nuſquam impingit. Scandalum ergo, id eſt, offenſio vel offendiculum in eo non eſt, ſiue actiuum, vt ait S. Auguſtinus, ſiue paſſiuum, vt ait Gloſſa: diligens enim nulla re, nulla iniuria, nullis moribus offendit vel offenditur; quia *charitas patiens eſt, benigna eſt, &c. non irritatur, non cogitat malum, &c. omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſuſtinet*, 1. Corinth. 13. 4. Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 15. 19. *Via iuſtorum abſque offendiculo.* & Pſaltes Pſalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum.* Dicunt enim ſibi: Offendit me frater, ira mihi ſuggerit eum meum eſſe inimicum, qui id fecerit ex mei odio & contemptu. At falsò id ſuggerit, non credo iræ, quia odio cæca eſt, ſuſpicax & mendax: ſed eſto vera eſſet, verúmque diceret, num idcirco deſeram charitatem, deſeram tot bonos, deſeram Deum & Chriſtum? Abſit: vincam in bono malum, ſequar Chriſtum, oſtendam quàm diligam fraternitatem, quàm amem Deum: pugnabo non contra fratrem, qui me læſit, ſed contra fratris morbum: iram eius & maleuolentiam charitatis fluminibus obruam & extinguam. Audi S. Auguſtinum: *Qui ſunt*, inquit, *qui patiuntur ſcandalum, aut faciunt? qui ſcandalizantur in Chriſto & in Eccleſia: qui in Chriſto ſcandalizantur, tamquam à ſole vruntur, qui in Eccleſia, tamquam à luna. Dicit autem Pſalmus: Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem, id eſt, ſi tenueris charitatem, nec in Chriſto ſcandalum patieris, nec in Eccleſia; nec Chriſtum relinques, nec Eccleſiam.* Idem ſerm. 59. de Temp. *Plus diligendi ſunt inimici, quam amici, qui enim inimici ſunt; corpori aduerſantur, & animæ præparant æterna præmia; quia qui carnalia noſtra, & terrena rapiunt, cœleſtia nobis & ſpiritualia congregant. Nonne magis diligendus eſt quàm odiendus, qui nobis dat æternas opes? Amici verò carnis noſtræ nobis ſuauia ſuadere contendunt, quæ animæ noſtræ præparant æternam mortem.* Et in eandem ſententiam Baſilius in reg. breuior. reg. 176. *Quid*, inquit, *eſt quod ab amico magnum adeo beneficium poſſit proficiſci, quantum eſt illud quod ab inimicis nobis datur, quorum opera fit vt beatitudinem illam aſſequamur. de qua Dominus dicit: Beati eſtis cùm vos oderint homines, & perſequuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me.* Rurſum S. Auguſtin. ſerm. 61. de Temp. *Tot*, ait, *viri, tot mulieres, clerici pueri, tanta & tam delicata puella, flammas & ignes & beſtias æquanimiter pertulerunt, & nos hominum conuicia dicimus tolerare non poſſe. Vnde neſcio qua fronte, vel qua conſcientia cum omnibus Sanctis partem in æterna*

Sanctis non eſt ſcandalum. Cur.

beatitu

beatitudine habere deſideramus, quorum exempla ſequi A *in rebus minimus non acquieſcimus.*

Vers.11. *Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt.*] *Non poteſt in lumine Chriſti eſſe, & ad Chriſtum pertinere,* ait OEcum. *qui eum pro quo Chriſtus mortuus eſt odit.* S. Ioannes more ſuo idem reperit & inculcat.

Et neſcit quò eat.] *It enim,* ait S. Cyprian. de zelo ra eſt cæca. & liuore, *neſcius in gehennam, ignarus & cæcus præcipitatur in pœnam, recedens ſcilicet à Chriſti lumine monentis & dicentis: Ego ſum lux mundi; qui me ſecutus fuerit non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.* Verè auctor Imperfecti homil. 13. *Odium,* ait, *ſpiritus eſt tenebrarum, & vbicunque inſederit ſordidat pulchritudinem ſanctitatis.* additque: *Cùm mundus iſte ſcandalis plenus ſit, ſi amicos tantùm voluerimus diligere, non poterimus inuenire quod diligamus.* B Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 4. 19. *Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant.* & Sophon. 1. 17. *Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt.* & Iſai. c. 59. 10. eorum perſonam & ſenſa exprimens: *Palpauimus,* inquit, *ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus: impegimus meridie quaſi in tenebris in caliginoſis, quaſi mortui.* Sanè nullum vitium ita rationem excæcat atque ira, inuidia, odium: hæc enim faciunt hominem nõ ſapere, ſed furere, vt videatur eſſe non homo, ſed furia faces inferni ra eſt inſania. vomens, iuxta illud Virg. 10. Æneid.

His agitur furijs, totóque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis. C

Idem 3. Georg.

In furias ignémque ruunt, amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis, nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi ſtragémque dedere.

Vnde Seneca lib. 1. de Ira c. 1. *Iram* definit *eſſe breuem inſaniam.* & Cicero Tuſcul. 4. *Nihil* ait *eſſe ſimilius inſaniæ, quàm iram, quam bene Ennius dixit, initium inſaniæ.* ac S. Chryſoſt. hom. 47. in Ioannem: *Inter iram & inſaniam,* inquit, *nihil differt,* iuxta illud: *Ira furor breuis eſt.*

Porrò adeò cæca eſt ira & odium, vt haſce ſuas furias furore cæcata non videat, imò non furias, ſed iuſtas vindicias æſtimet; vt non odio, ſed ra- D tione ſe agi cenſeat; vt culpam omnem non ſibi lædenti, ſed à ſe læſo aſcribat. Repræſentat idipſum lepide Seneca Epiſt. 51. in Harpaſte vxoris ſuæ ancilla, ſed cæca & fatua, quæ cùm in cæcitatem incidiſſet, negabat ſe cæcã, culpamque non videndi conferebat in domũ, dicens eã eſſe tenebroſam: vnde ex illa educi, & in aliam deduci poſtulabat. *Hoc,* inquit, *quod in illa videmus, nobis accidere liqueat tibi: nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum: cæci tamen ducem quærunt; nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere: non ego ſumptuoſus, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium, quòd iracundus ſum, quòd nondum conſtitui certum ge-* E *nus vitæ, adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malũ noſtrum, intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus.* Democritus Philoſophus excæcauit ſe ſplendore Solis, vt non viderit malorũ felicitatem. ita inuidi & odio liuidi, liuore excæcant ſeipſos, ne videant æmulorũ proſperitatem. Audi Laberianũ apud Gel. lib. 10. c. 17.

Democritus effodere vt poſſet ſplendore æreo, radijs
Solis aciem effodit luminis, malis bene
Eſſe ne videret ciuibus: ſic ego
Fulgentis ſplendore in pecuniam volo
Luſificare exitum ætatis meæ,
Ne in re bona videam eſſe nequam filium.

Scribo vobis filioli.] Deſcendit S. Ioannes à theſi Vers.12. ad hypotheſin, a genere ad ſpeciem. Quæ enim de Dei cognitione & dilectione cõmendauit omnibus Chriſtianis in genere, hîc eadem ſingulis eorũ gradibus & ſtatibus commendat. Diſtinguit autẽ eos in tres gradus & claſſes, iuxta tres eorum ætates, ſcilicet in pueros, iuuenes & ſenes. Pueros vocat filiolos & infantes: iuuenes vocat adoleſcẽtes: ſenes vocat patres. Hiſce ſigillatim gratulatur donũ Chriſtianiſmi, quòd ſcilicet per illud Deum agnoſcant, colant & diligant, ac gratulando tacitè hortatur, vt in eodẽ perſeuerẽt & proficiãt. Triplici autẽ hoc ætatis gradu, triplicẽ Chriſtianorum in virtute gradum, & quaſi ætatem repræſentat; pueri enim repræſentãt incipiẽtes & neophytos, iuuenes repræſentant proficientes, ſenes perfectos: quo tacitè innuit S. Ioannes Chriſtianos virtute, æquè ac ætate debere creſcere & proficere, vt Chriſtum imitentur, de quo ſcribit S. Lucas c. 2. 52. *Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* ita Clemens, OEcum. Dion. Gagneius, Caiet. & Cathar. licèt S. Aug. aliter ſentiat, nimirum hæc tria ad eoſdem pertinere, putà ſingulos Chriſtianos vocari filiolos, quia Baptiſmo renati ſunt; & Patres, quia Chriſtũ Patrem & antiquum dierum agnoſcant; & adoleſcentes ſiue iuuenes, quia fortes ſunt & validi. *In filijs,* inquit, *ſignificatur* C *natiuitas, in patribus antiquitas, in iuuenibus fortitudo.* Sed prius quod dixi, vti ſimplicius, ita germanius videtur. Primis ergo, putà pueris dicit Ioannes: *Filioli* recenter in mundo nati, æquè ac Baptiſmo renati, gaudete, gratulamini vobis, & Deo gratias agite, illúmque diligite & colite: *quoniam remittuntur,* id eſt, Baptiſmo remiſſa ſunt; & ſi quæ deinceps committatis, remittentur per pœnitentiam, vobis *peccata veſtra,* in quæ puerilis ætas, vtpote debilis & fragilis, paruæque mentis, iudicij & animi prona & procliuis eſt, *propter nomen eius,* putà Chriſti, vti dixi v. 8. nomen Chriſti metonymicè vocat vel ipſum Chriſtum, quem crebrò nominare & inuocare debemus, vel ipſam inuocationem D nominis Chriſti. q. d. propter nomen Chriſti profeſſum & inuocatum: vel auctoritatem & poteſtatem Chriſti; hanc enim ſignificat nomen, & hæc remittũtur peccata per gratiam & merita Chriſti.

Moral. Docet hîc S. Ioannes, magnam educationis & inſtitutionis puerorum habendam eſſe curam, vti ipſe ſe habere oſtendit exemplo pueri, quem Epiſcopo commendauit, quod recenſui in Proœmio. à pueritia enim pendet tota hominis, vitæque deinceps conformatio. Quod enim pueri diſcimus, hoc retinemus viri.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu,

ait Horat. Hac de cauſa S. Ignatius fundator E Societatis noſtræ, in ea ſcholas inſtituit, in quibus pueri cum litteris pietatem, probóſque mores imbiberent: è quibus quanta in Eccleſiam vniuerſam commoda redundent, experientia docet. vide Ribadeneiram fusè de puerorum inſtitutione & ſcholarum commodis diſſerentem lib. 3. vitæ S. Ignatij cap. 24. vbi nõ ſolùm ex Script. Patribus & Conciliis, ſed & ex Platone, Ariſt. Xenoph. Cicerone, Plutarcho, Quintil. aliiſque Philoſophis idipſum confirmat.

Myſticè. Audi S. Auguſt. myſticas ſeptem viri Myſticè 7. ætates animæ ſanctæ. iuſti ætates deſcribentem lib. de vera relig. c. 26. *Iſte,* ait, *dicitur nouus homo, & interior & cœleſtis, habens & ipſe proportione non annis, ſed profectibus diſtinctas*

diſtinctas quaſdam ſpiritales ætates ſuas. Primam in vberibus vtilis hiſtoriæ, quæ nutrit exemplis. Secundam iam obliuiſcentem humana, & ad diuina tendentem, in qua non authoritatis humanæ ſinu continetur, ſed ad ſummam incommutabilem legem paſſibus rationis innititur. Tertiam iam fidentiorem, & carnalem appetitum rationis robore maritantem, gaudentémque intrinſecus in quadam dulcedine coniugali: cùm anima menti copulatur, & velamento pudoris obnubitur, vt iam rectè viuere non cogatur, ſed etiam ſi omnes concedant peccare non libeat. Quartam iam idipſum multò firmius ordinatiuſque facientem, & emicantem in virum perfectum, atque aptam & idoneam omnibus etiam perſequutionibus & mundi huius tempeſtatibus, ac fluctibus ſuſtinendis atque frangendis. Quintam pacatam atque ex omni parte tranquillam, viuentem in opibus & abundantia incommutabilis regni, ſummæ atque ineffabilis ſapientiæ. Sextam omnimodæ mutationis in æternam vitam, & vſque ad totam obliuionem vitæ temporalis tranſeuntem in perfectam formam, quæ facta eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Septima enim iam quies æterna eſt, & nullis ætatibus diſtinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors eſt, ſic finis noui hominis vita æterna. Ille namque homo peccati eſt, iſte iuſtitiæ.

VERS. 13. *Scribo vobis patres, quoniam cognouiſtis eum qui ab initio eſt.*] A filiis tranſit ad patres, id eſt, grandæuos & ſenes: hi gloriari ſolent ſe multa vidiſſe & expertos eſſe, iuxta illud Iob 12. 12. *In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia;* his proinde antiquis accommodè ad ſuum genium gratulatur S. Ioannes quòd cognouerint antiquum dierum, putà Deum, qui *ab initio*, hoc eſt, ab æterno eſt. Nam, vt ait S. Auguſt. *nouus eſt Chriſtus in carne, ſed antiquus in diuinitate*, qui & addit: *Memineritis vos patres eſſe: ſi obliuiſcamini eum qui à principio eſt, perdidiſtis paternitatem.*

Scribo vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum.] Ab vtraque ætate extrema, ſcilicet puerili & ſenili, tranſit ad mediam, puta adoleſcentiam. Hæc gloriatur in viribus, gaudétque luctis & pugnis, in quibus ſuum robur exerat & oſtentet: hæc etiam ob ſanguinis feruorem abundat concupiſcentiis, quas dæmon accendit, cum quibus & aſſiduè luctandum eſt. Adoleſcentibus ergo gratulatur quòd vicerint malignum, putà dæmonem cum ſuis quas ſuſcitat concupiſcentiis. Loquitur enim adoleſcentibus Chriſtianis Chriſtianè viuentibus, qui per Chriſti gratiam tentationes fortiter illo æuo ſuperabant: quales fuere Virgines (ſub adoleſcentibus enim vtrumque ſexum, putà adoleſcentulas quoque intelligit) quæ protractæ ad lupanar fortiter pro virginitate decertarunt, ideóque illæſæ & intactæ penè omnes à Deo per miraculum conſeruatæ ſunt, vti fuit ſancta Agnes, S. Lucia, S. Agatha & aliæ innumeræ. Talis quoque fuit adoleſcens, qui, vt ſcribit S. Hieron. in vita S. Pauli primi eremitæ, à perſecutore ligatus inter roſas & lilia, à ſpecioſa meretrice impudicis tactibus ſollicitatus eſt ad ſcelus. *Quid faceret, ait, miles Chriſti, & quò ſe verteret neſciebat, quem tormenta non vicerant ſuperabat voluptas, tandem cœlitus inſpiratus præciſam morſu linguam in oſculantis ſe faciem expuit, ac ſic libidinis ſenſum, ſuccedens doloris magnitudo ſuperauit.* Hæc fortitudo & victoria ſuggeritur à Chriſto, vnde ait Paulus: *Qui dat nobis victoriam per Chriſtum*, 1. Corinth. 15. 57. & S. Aug. hic: *Si maligni, inquit, à iuuenibus vincitur, pugnat nobiſcum: pugnat, ſed non expugnat. quare? quia nos ſumus fortes? an quia ille eſt fortis in nobis, qui inter manus perſequentium infirmus inuentus eſt? Ille nos fortes fecit, qui perſequentibus non reſtitit. crucifixus eſt enim ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei.*

VERS. 14. *Scribo vobis infantes.*] More ſuo S. Ioannes redit in orbem, ſingulíſque ætatibus repetit quod dixit, ſed aliis verbis, vt id eis inculcet. Quos enim v. 12. vocauit τεκνία, id eſt, *filiolos*, hic vocat παιδία, id eſt, *pueros, puellos*, quos noſter vocat *infantes*. Sic Iob 21. 11. dicitur: *infantes eorum exultant luſibus; infantes*, Græcè παιδία, id eſt, *pueri*; nam infantes propriè dicti, vti fari, ita exultare nequeunt. Sic Plinius lib. 9. c. 8. ait Delphinos geſtare fœtus in infantia, id eſt, in pueritia, vocóque infirmos, & libro 22. cap. 22. *Nec minima*, ait, *gratia minor in cibo infantes*, id eſt, parui & nondum adulti *boleti*. Sic Cicero de claris Orat. ait Scipionem non fuiſſe infantem, id eſt, infacundum.

Quoniam cognouiſtis Patrem.] dum didiciſtis Symbolum, dicentes, *Credo in Deum Patrem omnipotentem.*

Moral. Pulchrè Catharin. *Incipientium vita*, ait, *eſt eſſe quodammodo ſub Patre, qui blanditiis & paternis foueat complexibus, prohibens tantiſper duriores tentationes: poſtea vt creſcant ac plenius erudiantur tradit Filio. demum hic Spiritui ſancto confirmandos & perficiendos.*

Poſt, *ſcribo vobis infantes*, ſubiiciunt antiqui Codices: *Scribo vobis patres, quia cognouiſtis eum qui ab initio eſt.* Suffragantur Codices Græci & Syri: adſtipulantur Auguſtinus, Beda, Thomas & OEcumenius. Audi Franc. Lucam in notat. hîc: *Videtur hic verſiculus omiſſus fuiſſe, tum quia proximè præcedenti verbis ac re ſimillimus eſt, tum quia paulò antè idem prorſus lectus eſt. Cum enim Apoſtolus omni animum addidiſſet ætati, vt ſeruatoris aucta beneficiis in Domino gauderet gloriaretúrque: cupiens maiori id pondere mentes penetrare, fixiúſque inhærere, iterum idipſum egit. Et infantes quidem ſiue pueri, atque adoleſcentes, quos plerique libri iuuenes hic vocant (Græca eadem eſt vox quæ prius νεανίσκοι) ab omnibus concorditer repetuntur: patres, ſiue ſenes, cur præteriti ſint? An quòd ſufficeret ſenes, quippe per ſe ſapientes, ſemel monuiſſe? Vna eſt Complutenſis editio Græca (Regia namque eadem eſt) quæ, vulgaribus Latinorum codicibus ſimiliter, omittat.*

Scribo vobis iuuenes.] Græcè νεανίσκοι, quos verſ. 13. noſter vertit *adoleſcentes*. gaudete, gratias agite Deo, eúmque colite & diligite, *quoniam fortes eſtis*, Græcè ἰσχυροί, id eſt, *viribus validi*; ideóque *viciſtis malignum*. Græcè τὸν πονηρόν, id eſt, *illum malignum* antonomaſticè, putà principem & caput malignitatis, ſcilicet diabolum. q. d. ait Auguſtin. *Scribo vobis iuuenes etiam atque etiam conſiderate, quia iuuenes eſtis: pugnate vt vincatis, vincite vt coronemini; humiles eſtote ne cadatis in pugna.* &c. & rurſum: *Magna gratia commendatio fratres mei, corda inſtruit humilium, ora obſtruit ſuperborum.*

Et verbum Dei manet in vobis.] q. d. cuſtoditis Dei verba & præcepta, quæ vobis ego & ſocij mei prædicauimus, & in hac cuſtodia manetis & perſeueratis. Alij Verbum increatum & incarnatum accipiunt, putà Chriſtum, q. d. in Chriſti fide & amore perſiſtitis per ipſius gratiam, ideóque ſtatis fortes & conſtantes contra omnes hoſtium inſultus, ac vincitis malignum. Audi OEcumen.

Adoleſcentibus & iuuenibus, qui robuſti eius ſint, ad luctam & certamina inſtruendi ſunt, victoriæ gloriam atteſtatus, eos generoſis ac militaribus collocutionibus indigere oſtendit. & S. Proſper Epiſt. ad Demetriad. quæ habetur lib. 4. Epiſt. S. Ambroſ. n. 33. *Operante,* inquit, *ſpiritu Dei iuuatur arbitrium, non aufertur, & hoc agit gratia vt voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, ſeductionibus circumſcripta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus ſuis, ſed per opem miſerantis medici curata conualeſcat.* & mox nonnullis interiectis: *Vigilant tentatoris inſidiæ, vt vbi proficit deuotio, ſubrepat elatio, & vt homo de bono opere in ſe potius, quàm in Domino glorietur. Sed Apoſtolus nos contra hoc periculum monet, dicens: Cum timore, & tremore ſalutem veſtram operamini; Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Quantò ergo excellentius mandatis Dei quique proficiunt, tantò maiores habent cauſas formidinis & tremoris; ne de ipſis probitatis augmentis mens ſibi bene conſcia, & laudis auida, in ſuperbiæ rapiatur exceſſus, & fiat immunda vanitate, dum ſibi videtur clara virtute.*

Vers. 15. *Nolite diligere mundum.*] Suaſit amorem Dei, nunc ſuadet odium mundi; quia amor mundi parit odium Dei. Audi S. Auguſt. *Duo ſunt amores, mundi & Dei; ſi mundi amor habitet, non eſt qua intret amor Dei. Recedat amor mundi, & habitet Dei: melior accipiat locum. Amabas mundum, noli amare mundum; cùm exhauſeris cor tuum amore terreno, hauries amorem diuinum, & incipiet habitare iam caritas, de qua nihil mali poteſt procedere. Audite ergo verba purgantis, modò quaſi agrum inuenit corda hominum, ſed quomodo inuenit? Si ſyluam inuenit, extirpat: ſi agrum purgatum inuenit, plantat: plantare ibi vult arborem caritatem. Et quam ſyluam vult extirpare? amorem mundi. Audi extirpationem ſyluæ: Nolite diligere mundum.*

Iſaias Abbas Orat. 21. de Pœnitentia, cùm ex eo quidam quæreret: *Quid eſſet mundus?* reſpondit: *Mundus eſt, animi ad peccata deſtructio. Mundus eſt, cùm ea quæ naturæ contraria ſunt ſequimur. Mundus eſt, cùm carnis voluptates implemus. Mundus eſt, cùm arbitramur diu nos in hoc ſeculo permanſuros. Mundus eſt, cùm maiorem corporis quàm animæ curam gerimus. Mundus eſt, cùm iis quæ caduca ſunt gloriamur. Non ex me ipſo iſta confingo, ſed Ioannes Apoſtolus ita loquitur: Nolite diligere mundum,* &c. *Quoniam omne quod in mundo eſt concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Quocirca ſanctus Auguſtinus hîc: *Chariſſimi,* ait, *in hac valle miſeriæ, nihil tam pulchrum, tam delectabile poſſideatis, quo animus veſter omnino occupetur. Fuge mundum, ſi vis eſſe mundus: ſi tu es mundus, iam non delectat te mundus. Fuge creaturas, ſi vis habere creatorem. Omnis creatura vileſcat, vt Creator in corde dulceſcat.*

Mundi deſcriptio.

Vide S. Auguſt. libro de contemptu mundi & de fuga ſeculi, S. Ambroſ. de fuga ſeculi, S. Cyprian. de mortalitate, ſanctum Eucherium Epiſtola ad Valerianum, qui eleganter & piè docet quàm vana ſint & contemnenda omnia mundi bona.

Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo.] Conſonat ſanctus Iacobus cap. 4. 4. *Adulteri neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* vide ibi dicta. Deus enim vult diligi *ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute,* Deuteron. 6. 5. Quare non patitur partiri cor & amorem noſtrum, vt partem eius demus Deo, partem mundo; ſed totum ſibi reddi vult, qui totum creauit & dedit. *Duo namque,* ait ſanctus Leo ſerm. 5. de ieiunio 7. menſis, *amores ſunt, ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diuerſæ qualitatibus, ſicut diuiduntur auctoribus. Rationabilis enim animus qui ſine dilectione eſſe non poteſt, aut Dei amator eſt, aut mundi. In dilectione Dei nulla nimia, in dilectione autem mundi cuncta ſunt noxia. Et ideo æternis bonis inſeparabiliter inhærendum, temporalibus verò tranſeunter vtendum eſt, vt peregrinantibus nobis, & ad patriam redire properantibus, quicquid de proſperitatibus mundi huius occurrerit, viaticum ſit itineris, non illecebræ manſionis.*

Vers. 16. *Quoniam omne quod in mundo eſt concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Dices, in mundo propriè non eſt concupiſcentia, hæc enim eſt in animabus & hominibus concupiſcentibus. Reſp. mundus tripliciter accipitur.

Mundus triplex.

1. Primò, pro hominibus mundanis, mundique bona & illecebras ſectantibus: in his propriè eſt concupiſcentia. ſic dicitur: *Mundus eum non cognouit, mundus,* id eſt, mundani, mundi amatores, Ioan. 1. 10. & : *mundus vos odit,* Ioan. 16. 18. ſic S. Aug. in Pſal. 54. *Ne forte,* inquit, *cùm dixiſſet mundi, intelligeres dæmones eſſe rectores cœli & terræ; mundi dixit, tenebrarum harum; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum & iniquorum mundi.* & pro his paſſim in Euang. S. Ioan. accipit nomen *mundus.*

2. Secundò, mundus propriè & phyſicè ſignificat mundum hunc creatum, putà orbem hunc ſublunarem, terram hanc in qua viuimus & verſamur; in hoc mundo, vtpote inanimi, propriè & formaliter non eſt concupiſcentia, vtpote animata & viua: ſed in eo eſt concupiſcentia materialis, id eſt, obiectum concupiſcibile, quod hominum concupiſcentiam irritat, & ad ſe inuitat, vt opes, deliciæ, honores. Eſt metonymia. Simili tropo Deus dicitur amor & timor noſter, id eſt, obiectum amoris & timoris noſtri, putà quem amamus, timemus & reueremur. Porrò quicquid eſt in mundo hoc, ſubaudi viſibile & ſenſibile, hoc pariter eſt concupiſcibile: omne enim ſenſibile ſenſum afficit, allicit & illicit in ſui amorem & concupiſcentiam: alioqui in mundo quoque ſunt Angeli, ſancti, virtutes, &c. verùm hæc viſibilia & ſenſibilia, ſenſúſque irritantia, ideóque concupiſcibilia non ſunt, ſed amabilia & venerabilia.

3. Tertiò, mundus ſumi poteſt pro ipſa mundana vita, vel mundana concupiſcentia in genere. in hac enim generica concupiſcentia continentur tres ſpecificæ, ſiue tres eius ſpecies, putà concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Hoc eſt totum quaſi corpus concupiſcentiæ & peccati, ex tribus hiſce partibus quaſi membris compactum & integratum. Hic eſt quaſi mundus vitiorum, quatuor ſuis elementis conſtans; terra enim eſt concupiſcentia carnis; aer & aqua eſt concupiſcentia oculorum; ignis eſt ſuperbia vitæ, quæ ardet deſiderio dominandi omnibus, vel, vt aiebat ſanctus Antonius de Padua: *Terra eſt auaritia, aqua eſt luxuria, aer eſt inconſtantia, ignis eſt ſuperbia.* Sicut ergo partes ſunt in toto, ſpecies in genere, membra in corpore, elementa in mundo; ſic hæ tres concupiſcentiæ particulares ſunt in ipſa concupiſcentia generali, quaſi

in

in generali complexu. Vnde de ea ſubdit verſ. 16. *Quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo*, id eſt, mundano vitio & concupiſcentia.

Omnibus hiſce modis mundus hîc accipi poteſt, & S. Ioannes nunc ad vnum, nunc ad alterum reſpicit: ludit enim in voce *mundus*.

Secunda tamen expoſitio vti ſimplicior, ita germanior eſt. De mundo enim hoc paulò antè dixit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt.* Non diligimus autem nec concupiſcimus ipſam concupiſcentiam, ſed bona concupiſcibilia, quæ in mundo ſunt, puta opes, voluptates, honores. Ab his enim animum fidelium auocare vult S. Ioan. quia illa omnium peccatorum radices & fontes ſunt, iubétque vt eum transferant in Deum, vt eum ament & bona cœleſtia. Rurſum quia mundum à concupiſcentia diſtinguit, dicens v. 17. *& mundus tranſit & concupiſcentia eius.* Ergo mundum hunc phyſicum accipit.

Senſus ergo eſt, q. d. nolite diligere mundum hunc, bonaque mundo contenta; quia quicquid ſpectabili hoc mundo continetur, aut carnis cupidinibus & illecebris animum emollit & inquinat, aut opum cupiditate accendit, aut ſuperbia & faſtu extollit: quæ omnia ſunt à Deo Patre, eiúſque amore aliena, atque ad hæc caduca mundi bona, vel potiùs bonorum vmbras & ſimulachra pertinent.

Nota primò, ſicut concupiſcentia oculorum eſt auaritia & curioſitas, ita concupiſcibile oculorum eſt aurum, argentum, gemmæ, prædia, opes, res curioſæ & pretioſæ, &c. quas concupiſcit auarus & auaritia. ita S. Auguſt. lib. 3. de Symbolo cap. 1. *Ad concupiſcentiam carnis*, ait, *pertinent illecebræ voluptatum, ad concupiſcentiam oculorum nugacitas ſpectaculorum, ad ambitionem ſeculi inſania ſuperbia.* Dicitur *oculorum*: tum quia oculos irritat, & per oculos phantaſiam & mentem. *Oculi*, ait S. Aug. in Pſal. 41. *membra carnis ſunt, feneſtra ſunt mentis; interior eſt qui per eas videt*, tum quia oculos tantùm paſcit: tum quia ferè ſolis oculis tenetur & poſſidetur. Auarus enim recondit opes, nec audet eas expendere, iiſque frui, ſed eas habet in arca: vnde non alium earum vſum & fructum habet, quàm quòd ſubinde eas oculis luſtrare, & intueri cum voluptate poſſit: quæ ſanè ingens eſt miſeria & fatuitas. Pari enim modo intueri poſſet aurum, argentum & gemmas in templis, iiſque ſe paſcere: opibus verò propriis magis ſe paſceret, iiſque frueretur ſi eas in proprium amicorum & pauperum commodum, vſúmque & guſtum expenderet.

Secundò, ſicut concupiſcentia carnis eſt gula & luxuria, ita concupiſcibile carnis eſt vinum, cibus delicatus, mulier & res venereæ, quas concupiſcit guloſus & luxurioſus. Dicitur *carnis*: quia carnem titillat & irritat; & quia carne tenetur & poſſidetur. Vnde patet quàm vilis, exigua, breuis & ſordida ſit. vilis, quia ſimilis beſtiis; hæ enim non niſi carnis oblectamenta quærunt. exigua, quia ſpiritum & mentem non paſcit, ſed ſolam carnem, quæ per ſe inanimis & inſenſibilis eſt. breuis, quia ilicò vt cibus tranſit per palatum, tranſit gulæ voluptas. idem eſt de luxuria. ſordida, quia deſinit in ſputa, ſtercora, vomitus, vomicas, putredines, febres, dyſenterias, alióſque graues & fœtidos morbos. Vnde S. Auguſt. de vera relig. cap. 55. *Non diligamus*, ait, *per carnis voluptatem corrumpere aut corrumpi, ne ad miſerabiliorem corruptionem dolorũ tormentorúmque veniamus.* Sic Apoſtol. deſideria & opera carnis opponit deſideriis & operibus ſpiri-

A tus, ad Gal. 5. 17. de quo vide Caſſian. collat. 4. c. 10.

Tertiò, ſicut ſuperbia vitæ eſt ambitio, faſtus, appetitus excellentiæ & gloriæ; ita concupiſcibile huius ſuperbiæ ſunt ſuperbæ veſtes, palatia, famuli, rhedę, dignitates, magiſtratus, prælaturæ, &c. Superbum graphicè depingit Seneca in Thyeſte Actu 5.

Æqualis, inquit, *aſtris gradior, & cunctos ſuper*
Altum ſuperbo vertice attingens polum.

Græce eſt ἀλαζονεία τοῦ βίου, quod Tigurina vertit, *faſtus vitæ*. Vatabl. *arrogantia, inſolentia & oſtentatio facultatum ad vitæ ſuſtentationem pertinentium.* Syrus, *faſtus mundi*. S. Aug. & Cyprian. *ambitio ſeculi*. Alij: *honoris, laudis & imperij cupiditas*. Alij, *iactantia, gloriatio, ſiue venditatio & prædicatio*. Omnia

B hæc appoſita ſunt: inde enim dicitur ταὼς ἀλάζων, id eſt, *pauo ſuperbus*, dum alas ſuas explicans pompaticè incedit, qui eſt vera ſuperbi & ſuperbiæ imago, iuxta illud Ouidij 13. Metamorph.

laudato pauone ſuperbior.

Præclarè S. Bern. in Pſal. *Qui habitat*. ſerm. 6. *Ambitio*, ait, *ſubtile malum, ſecretum virus, peſtis occulta, doli opifex, mater hypocriſis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea ſanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.* Vnde ambitio vocatur *cor prauitatis*, quia omnia vitia excitat & exacuit, à S. Baſilio ſerm. *Ne affixi ſimus tempor.* vide S. Gregor. 34. mor. 14. & lib. 31. 17.

C Hæ ergo tres paſſiones & concupiſcentiæ ſunt tres fontes omnium tentationum & peccatorum, de quibus vide S. Aug. lib. 10. Confeſſ. c. 30. & ſeq. & S. Thom. 1. 2. q. 75. art. 5. Verè Poëta:

Ambitioſus honos, & opes, & fœda voluptas,
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

Quocirca hiſce tribus primitus ſerpens tentauit Adam & Euam protoplaſtos noſtros: concupiſcentia carnis, cùm perſuaſit eis comedere de ligno vetito: oculorum, cùm eis falsò promiſit: *aperientur oculi veſtri*. Superbia vitæ, cùm eis falsò itidem pollicitus eſt: *eritis ſicut Dij*, Gen. 3. ita S. Proper lib. 2. de vita contempl. c. 19. iiſdem diabolus tentauit Chriſtum Matth. 4. concupiſcentia carnis, cùm ei

D dixit: *Dic vt lapides iſti panes fiant.* At Chriſtus eum repulit, dicens: *Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Superbia vitæ, putà cùm eum ad inanem gloriam aucupandam vrſit vt de faſtigio templi præcipitaret ſe, quod Angelis Deus mandaſſet de eo; ſed abegit eum Chriſtus, dicens: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Concupiſcentia oculorum, cùm oſtenderet ei omnia regna mundi & gloriam eorum, dixit: *Hæc omnia tibi dabo ſi cadens adoraueris me.* Sed profligauit eum Chriſtus, dicens: *Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſerues*, Matth. 4. ita S. Aug. de vera relig. c. 38.

Porrò triplex hæc concupiſcentia opponitur

E S. Trinitati: concupiſcentia oculorum, id eſt, auaritia Deo Patri; ipſe enim eſt liberaliſſimus; nam ſuam eſſentiam, omniaque ſua cõmunicat Filio & Spiritui ſancto eſſentialiter, creaturis verò participatiuè. Cõcupiſcentia carnis opponitur Filio, cuius generatio non eſt carnalis, ſed ſpiritalis: gignitur enim à mente Patris, quaſi Verbũ, ideóque puriſſimus eſt ſpiritus, ac omnis impuritatis carnalis oſor & hoſtis. Superbia vitæ opponitur Spiritui ſancto, quia ipſe eſt ſpiritus humilitatis & lenitatis. Rursũ eadem opponitur tribus primariis virtutibus, nimirũ concupiſcentia carnis continentię, putà ſobrietati & caſtitati: concupiſcentia oculorum charitati

& beneficentiæ : ſuperbia vitæ humilitati. Plura vide apud S.Bernard.ſerm.1. in octaua Paſchæ,& ſerm. de diligendo Deo.

Quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt.] τὸ *quæ* refer non tantùm ad ſuperbiam vitæ, ſed ad concupiſcentiam triplicem iam dictam. Vnde Syrus in plurali vertit: *Quæ non ſunt ex Patre, ſed ex ipſo mundo.* Porrò coucupiſcentia eſt ex mundo, id eſt, ex mundi & mundanorum corruptione & vitio, qui rebus mundi nimio amore adhærent. Vnde S. Cyprian. tract. de Mortal. & alibi legit: *Sed ex concupiſcentia mundi aut ſeculi.* ludit enim eleganter S. Ioannes in voce *mundus* hic, æquè ac in Euangel.cap.1.10. dicens: *In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.* Prius enim mundum vocat orbem, poſterius mundum vocat amatores mundi. & cap. 16.9. *Non pro mundo*, id eſt, mundo deditis, *rogo, ſed pro his quos dediſti mihi*, &c. *Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt*, puta in orbe hoc. Simili modo ludit Paulus in voce *peccatum*, dicens: *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum*, id eſt, hoſtiam pro peccato, *fecit*, 2. Corinth.5.21.& : *Chriſtus de peccato damnauit peccatum*, Rom,8.3. Sicut ergo caro in Script.ſępe ſignificat carnis corruptionem, concupiſcentiam & vitia; ſic pariter mundus ſignificat mundi, id eſt, hominum mundanorum corruptos mores & amores.

Dat rationem cur mundus mundíque concupiſcentia non ſit diligenda, quia ſcilicet non eſt ex Deo, ſed ex mundo, id eſt, ex mundana vita. Sub concupiſcentia accipe bonum concupiſcibile. hoc enim natum eſt ex concupiſcentia. Hæc enim fecit vt res bona fieret concupiſcibilis, perinde ac æſtimatio & appretiatio hominum ponit pretium auro, argento cæteríſque rebus. Vnde ante Adami peccatum nullum erat in orbe bonum concupiſcibile, ſed Adam peccans & concupiſcens fecit illud concupiſcibile.

Concupiſcentia ergo & bona concupiſcibilia nata ſunt ex Adamo concupiſcente & peccante: nam ab eo trahimus cum peccato originali concupiſcentiam; indéque conſequenter fit vt mundus hic fiat nobis obiectum concupiſcibile, vt ſcilicet opes, honores, deliciæ, &c. à Deo in bonum hominis creatæ, vertantur nobis in illecebras & irritamenta concupiſcentiæ, dum eas nimio & immoderato amore appetimus & concupiſcimus, iuxta illud: *Creaturæ Dei factæ ſunt in laqueum, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium*, Sapient.14.11. & c.4.12. *Faſcinatio*, ait, *nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum ſine malitia.* q.d. faſcinum vanitatis vel concupiſcentiæ obſcurat ea quę honeſta ſunt. Species enim voluptatis quæ eſt in concupiſcentia & vanitate peccati faſcinat mentem, vt peccati turpitudinem & pœnas non videat, nec virtutis pulchritudinem & præmia conſideret. vide dicta Iacobi 1. 14.

Porrò quia concupiſcentia & peccatum Adæ factum eſt inſtigante dæmone, hinc OEcum. τὸ *ex mundo*, exponit, ex dæmone. *Si verò* (inquit) *prauus opponitur bono Patri, qui concupiſcentiis mundi ſeruit, non eſt ex Patre, ſed ex mundo. Eum qui ex Patre non eſt, ſed ex mundo, ex diabolo eſſe perſpicuum eſt. Quemadmodum in Euangeliis quoque ad Iudæos ait: Vos ex patre diabolo eſtis, hoc eſt, mundanis ſtudiis quorum diabolus eſt & ſator & cultor.*

Ita dæmon ſæpe à S. Ioanne vocatur Princeps mundi in Euang. vt c.12.31. c.14.30. c.16.11.

Et mundus tranſit & concupiſcentia eius.] *&*, id eſt, *quia*. ita enim ſæpè ſumitur Hebr. *vau*, id eſt, *&*. eſt enim hic ſecunda ratio, cur mundus non ſit diligendus, quia ſcilicet tranſit æquè ac omnis concupiſcentia eius, id eſt, omne quod in eo èſt delectabile & concupiſcibile, vt opes, deliciæ, voluptates, honores. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt*, Matth. 24. 35. & Paulus: *Præterit enim figura huius mundi*, 1.Corinth.7.31.& S.Petrus Epiſt.2.c.3.11. *Cùm igitur hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus expectantes, & properantes in aduentum diei Domini.* Plura vide Sapient.5.9.& ſeq.& S.Bernard.Epiſt.107. & Nazianz. de vitæ itiner. ac Plutar. in orat. conſolat. & Senecam lib. de breuitate vitæ. VERS. 17.

Porrò mundus tranſit, quia tempus tranſit. mundus enim alligatus eſt tempori quaſi ſuæ menſuræ, menſuratur enim tempore. Sicut ergo tranſit hora, dies, annus, & ſol tranſit ab Oriente ad Occidentem: ſic tranſit & mundus. *Truditur dies die*, ait Horat. menſis menſe, annus anno. & Ouid. lib. 3. de arte: Fluxus mundi.

Ventura memores iam nunc eſtote ſenectæ,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.
Dum licet, & veros etiam nunc editis annos,
Ludite, eunt anni more fluentis aquæ.
Nec quæ præteriit rurſum reuocabitur vnda,
Nec quæ præteriit hora redire poteſt.
Vtendum eſt ætate, cito pede labitur ætas:
Nec bona tam ſequitur, quàm bona prima fuit.

& Virg. 3. Georg.

Fluxere interea pede tempora lapſa fugaci.

Præclarè S.Hieron.Epiſt.3. *Debemus*, ait, *nos animo præmeditari, quod aliquando futuri ſumus, & quod velimus, nolimus abeſſe longius non poteſt. Nam ſi nongentos vita excederemus annos, vt ante diluuium humanum viuebat genus, & Mathuſalem nobis tempora donarentur, tamen nihil eſſet præterita longitudo, quæ eſſe deſiiſſet. etenim inter eum qui decem vixit annos, & eum qui mille, poſtquam idem vitæ finis aduenerit, & irrecuſabilis mortis neceſſitas, tranſactum omne tantumdem eſt, niſi quòd ſenex magis onuſtus peccatorum faſce proficiſcitur.* S. Cyprian. lib. ad Demetr. fusè oſtendit mundum ſeneſcere. *Deficit*, ait, *in agris agricola, in mari nauta, miles in caſtris, innocentia in foro, iuſtitia in iudicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus diſciplina.* & mox: *Hæc ſententia mundo data eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant, & infirmentur fortia, & magna minuantur, & cùm infirmata & diminuta fuerint finiantur.* & S. Anſelm. in cap.12. ad Rom. *Nolite*, ait, *conſtanter mundum diligere, quando ipſe quem diligitis non poteſt conſtare, incaſſum cor quaſi manenter figitis, dum fugit ipſe quem amatis.* Hæc ratio eſt à poſteriori: tempus enim ſaltem natura poſterius eſt mundo, perinde ac duratio poſterior eſt re quæ durat. Prius ergo eſt mundum tranſire, quàm tempus; ſed à poſteriori rectè colligas: tranſit tempus, ergo & mundus. Ratio à priori cur mundus tranſeat eſt, quia creatus eſt ex non ente ſiue nihilo; vnde à Deo accepit eſſe participatum, ideóque tenue & mutabile, quod proinde natura ſua tendit ad non eſſe, vt eò redeat vnde venit. Ex aduerſo Æternitas eſt propria Deo, quia Deus habet eſſe per ſe increatū, ideóque ſtabile, conſtans, immutabile & æternum. Rurſum mundus non eſt ſimplex, ſed compoſitus partim ex variis corporibus, partim ex materia & forma, partim ex actu & potentia, partim ex ſubſtantia & accidente, partim ex aliis corporibus, Vnde.

vti

vti mixta conſtant elementis; omne autem compoſitum in ſuas partes, quibus conſtat, quaſi in ſua principia & elementa reſoluitur. Cauſa finalis eſt, vt à creaturis tranſeuntibus & mutabilibus mentem transferamus ad immutabilem, ſempérque ſtantem Creatorem. Hoc enim mutabilitate ſua quaſi muta voce inclamant omnes creaturæ, imò cor noſtrum, iuxta illud S. Auguſt. lib. 1. Confeſſ. c. 1. *Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te.* Hanc cauſam ſubdit Ioannes, dicens:

Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.] tum quia anima ſemper manet, quæ migrans è corpore, ſi fecit voluntatem Dei, beabitur in æternum, tum quia corpus poſt mortem mox reſurget immortale & glorioſum. ſic enim Deus ſtatuit, & ſuis promiſit. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſal. 118. 96. *Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* & Chriſtus: *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternum,* Ioan. 5. 52. Ratio à priori eſt, quia amor inſtar chamæleontis amãtem conformat rei amatæ; amor enim eſt animæ impulſus, & quaſi exitus in rem amatam: intellectio verò & cognitio è contrario eſt introitus, & ingreſſus rei cognitæ in intellectum cognoſcentem. ita S. Aug. *Talis,* ait, *eſt quiſque, qualis eius dilectio eſt. Terram diligis, terra eris. Deum diligis quid dicam, Deus eris? non audeo dicere ex me: ſcripturas audiamus. Ego dixi, Dij eſtis, & filij Altiſſimi omnes. Si ergo vultis eſſe Dij, & filij Altiſſimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt.* Res enim amata hic eſt Deus, Deique voluntas, quæ eſt ſtabilis & æterna: ergo & amans eam euadit æternus. Id inſinuat Oſee c. 9. 10. dicens: *Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.* Hebr. *ſicut amores eorũ.* & Ierem. Thren. 1. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, ideo inſtabilis facta eſt.* vide ibi dicta. Vis ergo eſſe æternus? ama bonum æternum. Vis perpetuò frui re amata? ama rem æternam. Si enim amas rem caducam & labilem, cades, tranſibis & laberis cum labili. ſin mentem & amorem figas in re ſtabili, cœleſti, diuina æterna, euades ſtabilis, cœleſtis, diuinus, æternus. Hæc eſt ſapientia vera & ſapientia Sanctorum. Fatui ergo ſunt mundi amatores, qui pro ſtabilibus amant tranſitoria, pro æternis caduca, pro cœleſtibus terrena, pro diuinis humana, pro increatis creata, ideóque cum eis tranſeunt, imò pereunt & cruciantur, in æternum. *Filij hominum vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Vt quid non res, ſed inanes & fugaces rerum opúmque vmbras ſectamini? Tenere vmbram non poteſtis, nec opes & honores vmbraticos tenere poteritis. Da Domine nobis hanc ſapientiam, *vt inter mundanas varietates, ibi noſtra fixa ſint corda, vbi vera ſunt gaudia.* Præclarè S. Auguſt. hîc: *Quare,* ait, *non amem quod fecit Deus? Quid vis? vtrùm amare temporalia & tranſire cum tempore, an mundum non amare, & in æternum viuere cum Deo?* Deinde amatores mundi pluſquam Dei, cùm mundus à Deo creatus & datus ſit ad hoc vt per eum homines recordarentur Dei Creatoris, comparat cum ſponſa quæ annulum aureum datum à ſponſo plus amat quàm ſponſum, qui ſanè adulterinus eſt amor; cùm ipſe ad hoc eum dederit, *vt in arrha ſua ipſe ametur. Ergo dedit tibi Deus omnia iſta, ama illum qui fecit iſta. Plus eſt quod tibi vult dare, id eſt, ſeipſum, qui iſta fecit: ſi autem amaueris hæc, quamuis illa Deus fecerit, & neglexeris Creatorem, & amaueris mundum, nónne tuus amor adulterinus deputabitur?*

Et Didymus: *Quicunque,* ait, *omnia contemnit, & ſupra mundum erit diligens Deum, & faciens voluntatem eius, qui permanet in æternum.* & mox: *Iuſtitia immortalis eſt; ſic enim ſcriptum eſt: Iuſtitia eius permanet in ſeculum ſeculi.* &: *Quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius, iuſtus quaſi fundamentum ſempiternum,* Prouerb. 10. 25. Idem per vmbram viderunt Philoſophi. Audi Senecam Epiſtol. 59. *Quæcunque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe propriè putat: fluunt enim & in aſſidua diminutione atque adiectione ſunt.* Idémque: *Omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat ex his eſſe quæ vero ſint.* Itaque ſubdit Seneca: *Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile ac ſolidum eſt.* & mox: *Mutamus animum ad illa quæ æterna ſunt, miremur in ſublime volitantes rerum formas, Deúmque inter illas verſantem.*

Filioli nouiſſima hora eſt, &c.] Probat id quod Vers. 18.
dixit v. præcedenti, *Mundus tranſit, & concupiſcentia eius,* ex eo quòd iam nouiſſima ſit mundi hora, id eſt, nouiſſimum tempus. Eſt ſynecdoche: per horam enim, vtpote vſitatiſſimam temporis menſuram, ſignificat ipſum tempus. Senſus eſt, q. d. ſcitote ô fideles nouiſſimum iam mundi tempus inſtare, vel propemodum iam adeſſe, quo tempore Antichriſtum eſſe venturum ſæpiùs audiſtis. Iam enim plures Antichriſti in lucem prodierunt; quod ſignum eſt hanc vltimam eſſe mundi iam ſeneſcentis, imò penè agonizantis ætatem, & inſtare diem iudicij; ac proinde cogitate vitam veſtram in hoc mundo ſeneſcente non poſſe eſſe longam. Quare ſi ſapitis, auellite veſtram mentem & amorem à mundo, eiuſque concupiſcentiis vanis & caducis, eámque totam in res cœleſtes & æternas, ac in Deum ipſum defigite, iuxta illud Pauli: *Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere,* Rom. 13. 11. Rurſum cùm in mundi vitæque breui hac hora tot inſtent ab hæreticis & impoſtoribus pericula, omni cura, attentione & ſollicitudine cauete, ne ab eis in hæreſin, impietatem & gehennam abducamini. ita OEcumen. & Didymus: *Merito,* inquit, *ad proprium finem conſiderandum vnumquemque inducit, vt quaſi extrema vitæ hora vnicuique inſtet, ſobrietas ſubſequatur, atque ita vita immaculata, & actionum puritas inter Chriſtianos ſemper verſetur,* iuxta illud S. Petri Epiſt. 2. cap. 3. 14. *Propter quod chariſſimi hæc expectantes, ſatagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace.* nam, vt idem ait v. 8. *Apud Dominum mille anni ſicut dies vnus.* vide ibi dicta.

Hora nouiſſima quæ.

Nota, horam nouiſſimam vocat tempus nouiſſimum. ita Syrus: aut potiùs & magis præcisè hora non ſignificat tempus, ſed temporis vnam partem. Tempus enim partimur in horas; nouiſſima ergo hora eſt nouiſſima temporis pars, ſiue vltima ſeculi mundique ætas, de quo mox plura. ita S. Auguſt. Epiſt. 80. ad Heſichium. Dicitur nouiſſima reſpectu originis & durationis mundi, ac præcedentiũ eius partium, ſtatuum & ætatum, ſi videlicet tempus omne ab origine mundi diuidas in primum, medium & nouiſſimum, ait ex Chryſ. OEcum. putá in tempus legis naturæ, legis Moſaicæ & legis gratiæ. vocat nouiſſimam, vt ſignificet hanc vltimam eſſe legem, religionem & ſtatum Eccleſiæ, nec aliam expectandam, vti expectant Iudæi ſuum Meſſiam, eiuſque regnum & Eccleſiam.

Addit ex S. Chryſoſt. OEcum. *vel nouiſſima,* inquit, *id eſt, peſſima.* Sicut enim dicimus de ægro iam deſperato, iſte æger ad extremum mali & morbi peruenit; ſic de mundo dicit S. Ioannes

eum ad nouiſſimum,id eſt,ſummum malorum per-uenille. *extremam horam*,inquit,*appellauit,quaſi peſſimam dicas, vt quæ vltimo loco quaſi fex & ſentina deſederit*. Huc accedit Ribera in Epiſt.ad Hebr.in c.9. n.113.& ſeq.tempus nouiſſimum, inquit, eſt tempus ſeductionis & impoſtorum, potà hæreticorum & Antichriſtianorum:horum enim caput erit Antichriſtus, qui nouiſſima mundi ætate venturus eſt.Hæc expoſitio valde huic loco congrua & propria eſt:probat enim S.Ioannes hanc eſſe vltimam mundi horam,id eſt,ætatem,ex eo quòd iam Antichriſtus, imò Antichriſti multi exorti ſint; Antichriſtus autem venturus ſit vltima mundi ætate. Accedit Gloſſa,Caiet.Dion.& alij,qui horam nouiſſimam interpretantur ſimilem nouiſſimæ, quia ſcilicet hæreſes & perſecutiones ſuſcitat, quales ſuſcirabit finis mundi,purà Antichriſtus.

Porrò,hæc nouiſſima mundi hora, id eſt, ætas, magnam habet latitudinem. Sicut enim prima mundi hora,id eſt,ætas, in lege naturæ durauit bis mille annos,ac totidem ſecunda in lege Moſis, ſic pariter nonnulli coniectant quòd totidem durabit ætas tertia in lege Chriſti: de quo plura Apoc. 20.v.5.& 7. Quare falſi ſunt primæui fideles, qui putabant inſtare diem iudicij, ac Neronem cenſebant eſſe Antichriſtum, quos redarguit S. Paulus 2.Theſſ.2. Sic S. Cypr. ſuo æuo cenſuit inſtare finem mundi lib.4. Epiſt.6. & S. Hieron. de Monogam. & S.Gregor.lib.4.Epiſt.38.& Lactant. lib. 7. c.25.Cauſam erroris indicabo Apoc.20.

Sic hora ſumitur pro ætate & ſeculo Matth.20. vbi Deus vocat operarios in vineam, id eſt, Eccleſiam ſuam, hora prima, ſexta, nona & vndecima diei,id eſt,prima,ſecunda,tertia, & quarta ſiue vltima mundi ætate. Huc alludit S.Ioannes, & horam vndecimam vocat nouiſſimam. Ratio phraſis eſt hebraiſmus:Hebræi enim horam vocant עֵת *&*, id eſt, *tempus*, quaſi notiſſimam temporis partem, licèt Chaldæi horæ proprium dent nomen שְׁעָה *ſeaa*, à verbo שְׁעָה *ſeaa*, id eſt, *reſpexit*, *intuitus eſt*; quòd homines in actionibus ſuis reſpiciant ad horas, eiſque actus ſuos dirigant & menſurent. Sic Chriſtus ait Ioannis 5. 25. *Venit hora, & nunc eſt quando mortui audient vocem filij Dei*. hora, id eſt, tempus. & c.4.c.21. horam vocat tempus Chriſti & legis nouæ: *venit hora*, id eſt, tempus *iudicij eius*. Familiaris eſt ergo S. Ioanni hæc phraſis, vt omne hoc tempus ob breuitatem vocet horam. Sic & Latinis ac Græcis hora,teſte Calepino,tempus ſignificat, hoc eſt, quamcumque durationis partem, ſiue annuum, ſiue diurnum, ſiue nocturnum ſpatium complectens.

Hora eſt quæuis pars temporis.

Hinc quatuor anni tempora, hoc eſt, Hyems, Ver,Æſtas, Autumnus, horæ dicuntur, iuxta illud Horatij lib.1.Carm.Ode 12.

Variiſque mundum temperat horis.

Item partes ipſæ it. quas diſtinctus eſt dies, ſimiliter horæ vocantur. Hæ apud Hebræos erant quatuor, putà prima, quæ incipiebat cum ortu diei; tertia quæ poſt tres noſtrates horas ab ortu Solis; ſexta quæ in meridie; nona quæ incipiebat poſt tres noſtrates horas à meridie, & finiebatur in Solis occaſu. Vnde & Romani noctem diuidebant in quatuor vigilias,quaſi horas.Poſtea tamen diem in duodecim horas partiti ſunt, cuius partitionis hæc origo fuiſſe memoratur. Quodam tempore Hermes Triſmegiſtus cùm eſſet in Ægypto Sacerdos,intuitus quoddam animal Serapi dicatum, eò quòd illud in toto die dodecies vrinam fe-

A ciſſet, pari ſemper interpoſito tempore, per duodecim horas diem diuidi debere conicit. ita ex Cicerone Pierius Hierog. 6. cap. 4. Sic & Cynocephalus, qui per diem duodecies, puta horis ſingulis argutiore vlulatu vociferatur, duodecim diei horas indicat, ait Pierius ibidem. Sic Plinius horam anni vocat partem anni lib. 9. cap. 35. & Terentius in Eunuch. *Hora abiit*, id eſt, tempus elapſum eſt. Hinc & Ouidius 2. Metamorph. horas fingit eſſe Deas & miniſtras Solis. & Cicero Actio. 3. in Verrem: *Vt cum horis noſtris*, inquit, *nos eſſemus vſi, tu binis ludis interpoſitis quadrageſimo poſt die reſponderes*. Horas ſuas,ait Aſconius, vocat dies viginti, qui accuſatori dabantur ad accuſandum legitimi,totidémque defenſori. Hinc & Pie-

B rius Hierogl. 29. cap. 18. ait Ægyptios ſignificare horas per equum fluuiatilem, qui ſtato tempore ſtata menſura agri partem depaſcitur. hora enim pro tempore cuiuſcunque maturitatis accipitur. Vnde Græci omnes fructus æſtiuos horæos dicunt,& tempus maturitatis per excellentiam vocant horam: *ὥρα* enim, ſiue *ὡραιότης* eſt *decor*, pulchritudo,maturitas,tempeſtiuitas, tempus florens & opportunum. Idem Hierogl.33.c.49. horas dictas cenſet ab Horo rege Ægypti,qui à nomine ſuo quatuor anni tempora, quibus res quæque maturantur, horas vocitauit; quod deinde ad 24. diei horas tranſlatum eſt,quas Homerus Solis filias dixit: de quibus extat fabula, ſcilicet Horomazen

Horæ etymon.

C 24.Deos in ouum incluſiſſe: id cùm Arimanij perforaſſent,bona malis immixta prodiiſſe, atque ita quantacunque fruamur iucunditate, ſerus quid veſper vehat neſcire. Plura de hora dixi Iſaiæ 38. 8.

Moral. Diſce hìc breuitatem vitæ. Si enim totum hoc mundi ſeculum eſt vna hora, eaque nouiſſima, ſanè vita cuiuſque hominis quæ huius ſeculi minima eſt portio, nequit eſſe amplius quàm hora, imò horæ iſtius minima portio. Vis ergo noſſe quanta ſit ætas tua, qui tibi Neſtoris annos promittis,imò ita viuis ac ſi æternus fores? Hora eſt, horaria eſt vita tua: horarij ſumus omnes; ſenes ſunt in vltima vitæ hora, imò horæ

Mor. de breuitate vitæ.

D vnius parte: iuuenes horam integram, longámque ſperant, & ſibi pollicentur, ſed ſæpe in horæ exordio abripiontur, & moriuntur, iuxta illud S. Hierōnym. *Iuuenis poteſt citò mori, ſenex diu viuere non poteſt*. hinc Gentiles horam iuuentutis & pulchritudinis Deam vocabant. Audi Ennium:

Teque Quirine Pater veneror,horámque Quirini.

Hora ergo monet nos diligentiæ, vt diligentiſſimam temporis nobis conceſſi,vtpote breuiſſimi inſtar horæ, rationem habeamus. Sic Cicero Act. 3. in Verrem: *Hic tu fortaſſe*, ait, *eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam*.

E *Horis*, inquit Aſconius, *mirè dixit, cùm ſint dies, vt oſtenderet nimiam diligentiam*. Cogita ſi medicus vel iudex tibi diceret: Para te ad mortem,poſt horam enim certò morieris, quanto ſtudio & ſollicitudine conſcientiam expiares, quantos actus contritionis, charitatis elicerés, quàm omnia tua in bona opera expenderes. Idem facito nunc: vita enim tua non eſt niſi hora. Rurſum affligeris, ægrotas, fames,æſtuas, calumniam ſuſtines, &c. tolera, modicum ſuſtine: horaria erit afflictio, poſt horam tranſibis ad beatam æternitatem. *Tempus breue eſt*, ait ſanctus Paulus 1. Corinth. 9. 29. *reliquum eſt, vt qui vtuntur hoc modo tan-*

quam

quam non vtuntur. Quocirca hac Ioannis ſententia Mclania Romanorum nobiliſſima & ditiſſima, ſuis perſuaſit omnia vendere, Roma excedere, ac proficiſci in terrā ſanctam; *Filÿ*, inquit, *pluſquam quadringentis abhinc annis ſcriptum eſt, vltima hora eſt. Quid ergo lubentes ac volentes immoramini in vanitate vitæ? ne fortè veniant dies Antichriſti, & non poſſitis frui veſtris opibus & rebus maiorum veſtrorum.* Dictitabat enim (vt exiſtimabat) cum vrbe orbem pariter eſſe ruiturum, vt rectè aduertit Baron. Profecta ergo eſt cum ſuis Ieroſolymam, ibiq; quadrageſimo die defuncta eſt, ac mox Barbari Romam vaſtarūt, adeò vt Roma fieret *ῥύμη*, id eſt, *vicus*, vti prædixerat Sibylla. Tunc ei credentes aſſeclæ *laudauerunt Deum, qui rerum mutatione perſuaſiſſet incredulis, quod aliis omnibus redactis in ſeruitutem, eæ ſolæ ſalux fuerint familiæ, quæ Domino fuerunt holocauſta ſtudio beatæ Melaniæ*, ait Palladius in Lauſiaca cap. 118. Porrò hæc vaſtitas Romæ illata eſt ab Alarico rege Gothorum anno Chriſti 410. Simili modo Apocal. 10. 6. Angelus apparens S. Ioanni iurat per viuentem in ſecula ſeculorum, *quia tempus non erit amplius*, de quo ibidem plura.

Denique præclare S. Baſil. in moral. regula 80. c. 21. in fine: *Quid proprium, ait, Chriſtiani? Quotidie ac ſingulis horis vigilare, & aſſiduè paratum eſſe ad eam perfectionem, per quam placeat Deo, illud ſcientem, venturum eſſe Dominum illa hora, qua non ſperat.*

Antichriſtus venit.] De Antichriſto quis, qualis, C & qoando futurus ſit, fusè & plenè dixi Theſſal. 2. nor habeo quod illis addam.

Et nunc Antichriſti multi facti ſunt.] *Antichriſti*; id eſt, contrarÿ Chriſto, & veri Antichriſti prodromi, quia æquè vt ille Chriſti fidem, religionē, Eccleſiam, Sacramenta, &c. imò ipſam Chriſti perſonam & naturam impugnāt. Norat enim hæreticos ſui æui, quorum alÿ negabāt Chriſtum eſſe Deum, alÿ eſſe verum hominem. Tales fuere Ebion, Cherinthus, Saturninus, Baſilides, Menander, Simon hæreticorum primipilus, eorúmq; aſſeclæ: de quibus ait Paulus: *Myſterium iam operatur iniquitatis*, 2. Theſſ. 2. 7. vide ibi dicta. Verè S. Aug. (vel potius Rabanus) tract. de Antichriſto: *Antichriſtus, ait, mul-* D *tos habet ſua malignitatis miniſtros, ex quibus multi in mundo præceſſerunt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus. Nos quoque noſtro tempore Antichriſtos multos nouimus eſſe. Quicunque enim ſiue laicus, ſiue canonicus, ſiue monachus contra iuſtitiam viuit, & ordinis ſui gloriam impugnat, & quod bonum eſt blaſphemat, Antichriſtus eſt, miniſter Satanæ.* Hæretici ergo ſunt Antichriſti. Ita S. Hilar. ſcribens ad Conſtantium Imp. Arrianum, eum vocat Antichriſtum. Verba eius citaui 1. Petri 3. verſ. 14.

VERS. 19. *Ex nobis prodierunt.*] S. Auguſt. & S. Cypr. legunt *exierunt*. omnes enim hæretici fuerunt Catholici, vel veri, vel ficti. hæreticus enim eſt qui à fide Chriſti ſemel ſuſcepta apoſtarat, & abit in hæreſin. Au- E di S. Cypr. lib. 1. Epiſt. 8. & de vnit. Eccleſ. ſiue de ſimplic. Prælat. *Cohærere non poteſt amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum ſerenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate ſterilitas, cum fontibus ſiccitas, cum trāquillitate tempeſtas. Nemo exiſtimet bonos de Eccleſia poſſe diſcedere; triticum nō rapit ventus, nec arborem ſolida radice fundatam procella ſubuertit; inanes paleæ tempeſtate iactantur, inualidæ arbores turbinis incurſione euertuntur. Hos execratur & percutit Ioannes Apoſtolus, dicens: Exierūt ex nobis, ſed non erāt ex nobis; hinc hæreſes factæ ſunt frequenter, & fiunt, dum peruerſa mens non habet pacem, dum perfidia diſcordans non tenet vnitatem.* & S. Hieronymus: *Foras* (inquit) A *prodeunt vt publicè colant, quod intus prius venerabantur.* & S. Auguſt. *Ipſo* (inquit) *exponente* Ioānne Apoſtolo) *intelligetis non poſſe exire foras niſi Antichriſtos; eos autem qui non ſunt Chriſto contrarÿ, foras exire nullo modo poſſe. Qui enim non eſt Chriſto contrarius, in corpore ipſius hæret, & membrum computatur.* Paulò autem pòſt explicans, quomodo quidam ſint nobiſcum, nec tamen ſint ex nobis: *Sic ſunt* (inquit) *in corpore Chriſti, quomodo humores mali quando euomuntur tunc releuatur corpus; ſic & mali quando exeunt, tunc Eccleſia releuatur, & dicit quando eos euomit, atque proiicit corpus: Ex me exierunt humores iſti, ſed non erant ex me. Quid eſt, non erant ex me? non de carne mea præciſi ſunt, ſed pectus mihi premebant cum ineſ-* B *ſent. Ex nobis exierunt, ſed nolite triſtes eſſe, non erant ex nobis.*

Vnde ſcimus quia nouiſſima hora eſt.] q. d. nouiſſimo tempore veniet Antichriſtus; iam autem videmus præcurſores hæreticos: vnde ſignum eſt appropinquare tempus nouiſſimum; ſicut cùm videntur præcurſores regis & exercitus, ſignum eſt eum appropinquare; & cùm in aurora videntur radij Solis, ſignum eſt eum oriri. ita OEcum. *Si Antichriſtum, ait, expectamus, nunc autem Antichriſti multi verſantur in hac vita, manifeſtum eſt quòd tempus conſummationis immineat, dum multi Antichriſti vnum præcedunt, iterque illi parant.*

Non erant ex nobis.] quia, vt explicans ſubdit, no- C biſcum non erant permanſuri, niſi ad tempus. *nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum* conſtanter & ſemper. q. d. non erant veri, genuini & ſolidi Chriſtiani, quia non habebant virtutem & conſtantiam Chriſtianam: vnde veram & genuinam indolem fidei, gratiæ & ſpiritus Chriſtiani radicitus, id eſt, conſtanter & ſtabiliter non imbiberant, vt eo ſe planè imhuerēt ad fortiter reſiſtendum omnibus tentationibus: hinc orta tentatione & perſecutione illi ceſſerunt, fidem deſeruerunt, factiq; ſunt apoſtatæ: ſicut herba quæ ex ſuo ſolo in aliud tranſplantatur, Solis ardore percuſſa, ilicò areſcit, quia non imbibit indolem & ſuccum alterius ſoli. Sic 1. Mach. 5. 62. de Ioſepho & Azaria D æmulis Iudę Machabæi dicitur: *Ipſi autem non erant ex ſemine virorum illorum per quos ſalus facta eſt in Iſraël.* q. d. Ipſi non erant Machabæi, non habebant indolem, prudentiam, fortitudinem & opem Dei, quam habebant Iudas cum fratribus; vnde Iſraëlem non ſaluarunt, ſed perdiderunt. Sic de ciuium ſuorum proditore dicebāt Romani: Iſte non eſt noſter, non eſt Romanus, ſed Pœnus; quia non habet Romanorū fidem, ſed Pœnorum perfidiam. Sic Aman qui fuit Macedo, vt patet Eſther cap. 16. 10 ob barbaram tyrannidem vocatur Bugęus c. 12. 6. id eſt, Agagæus: inde enim per aphæreſin fit Gogæus, inde Bogæus & Bugæus: nam literam b, interdū poni pro g, teſtatur S. Hieron. in locis Hebr. E vbi Byblum apud Ezechielem ait poni pro Gohel, vel Hyblo. Senſus ergo eſt, q. d. Aman tyrannus & proditor non tam videtur eſſe Macedo, quàm Agagæus, id eſt, oriundus ex ſtirpe Agag, vt habēt Hebræa. Sic filius qui à Patrum indole, affectu & virtute degenerat, dicitur non eſſe legitimus, ſed ſpurius. ita Saul Ionatham, vtpote amicum Dauidis ſui hoſtis, vocat filium meretricis & ſpurium, 1. Reg. 20. 30. Sic Virgilius ait:

O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

ſecutus Homerum dicētem, ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' ἀχαιοί, q. d. *eſtis Achaiæ, non Achiui*, eſtis feminæ, non viri, quia à virili Achiuorum robore degeneraſtis, effeminati eſtis, & transformati in feminas. Sic apoſtatæ à

Apoſtatæ nō erant ex nobis, quo ſenſu.

Reſp. 1.

religione dicuntur non fuiſſe verè religioſi; quia veram indolem, ſpiritum & conſtantiam religionis non imbiberunt. ſi enim imbibiſſent, non deficerent. ita S. Aug. hic: *Tentatio*, ait, *probat quia non ſunt ex nobis: quando illis tentatio venerit, velut occaſione venti volant foras, quia grana non erant.* Talis fuit Iudas, ait idem tract. 50. in Ioannem: *Iudas*, inquit, *iſte non tunc peruerſus factus eſt, quando à Iudæis corruptus Dominum tradidit. Non tunc periit, iam fur erat, & Dominum perditus ſequebatur, qui non corde, ſed corpore Dominũ ſequebatur.* Vnde idem Aug. hoc loco: *De voluntate ſua*, ait, *vnuſquiſque aut Antichriſtus eſt, aut in Chriſto eſt: aut in membris ſumus, aut in humoribus malis. Qui ſe in melius commutat, in corpore membrum eſt: qui autem in malitia permanet, humor malus eſt; & quando exierit, releuabuntur qui premebantur.*

2. Secundò, multi exponunt ſic, *non erat ex nobis*, ſcilicet per Dei præſcientiam & prædeſtinationem, hoc eſt, non erant à Deo prædeſtinati & electi, quia præſciti erant quòd caderent & apoſtatarent. Hic ſenſus ſequitur ex primo: quia enim ſua ſponte, ſuáque incõſtantia caſuri erant, hinc à Deo tales fore præſciti ſunt. Quicquid enim futurum eſt, id præſcitur à Deo. ita Clemens Alex. OEcum. Lyran. Gloſſa, Hugo. Intellige hæc de præſcientia & prædeſtinatione ad fidem, gratiam & Eccleſiam, non autem ad gloriam beatitudinis æternæ. Hoc enim ſecretum tangere noluit S. Ioannes, præſertim quia nonnulli qui exciderunt à fide & Eccleſia C reſipiſcunt, ad eam redeunt & ſaluantur, vti contigit Berengario, ac hodie multis ab hæreſi reſipiſcẽtibus; ex aduerſo multi ſunt, manéntque in Eccleſia reprobi, qui non ſunt prædeſtinati ad gloriam, ſed ad gehennam. S. Aug. tamen lib. de bono perſeuer. cap. 8. hæc accipit de prædeſtinatis ad gloriam & præſcitis ad gehennam, quia qui vſque ad finem vitæ manet in fide, Eccleſia & gratia, hic eſt prædeſtinatus ad gloriam: qui verò ante vitæ finem egreditur nec regreditur, hic eſt præſcitus ad gehẽnam. Et plerique omnes Hæreſiarchæ, excepto vno Berengario, ſemel egreſſi ab Eccleſia nũquam deinceps ad eam redeunt, vnde ſunt præſciti & reprobi. Portò cauẽdus eſt error aliquorum, qui hinc D inferebant Dei reprobationem eſſe cauſam exitus ab Eccleſia, lapſus & damnationis reproborum, quem Semipelagiani falſò impegerunt S. Auguſtino. Vnde ipſe ſe purgãs art. 12. in articulis ſibi falſò impoſitis: *Voluntate, ait, exierunt, voluntate ceciderunt: & quia præſciti ſunt caſuri, non ſunt prædeſtinati: eſſent autem prædeſtinati ſi eſſent reuerſuri, & in ſanctitate ac veritate manſuri: ac per hoc prædeſtinatio Dei multis eſt cauſa ſtandi, nemini cauſa labendi.*

3. Tertiò, aliqui ſic exponunt: *non erant ex nobis*, quia antequam per apertum ſchiſma vel hæreſin exirent publicè ex Eccleſia & fidelium cœtu, iam antè in animo occultè exierant. Exierunt ergo *vti publicè colerent, quod intus prius venerabantur*, ait S. E Hieron. lib. 1. in Ierem. ſub finem. Hæreſis enim eſt apex impietatis; nemo autem repentè fit impiiſſimus, ſed gradatim ad apicem euadit, vti docet egregiè S. Cypr. lib. 1. Epiſt. 8. & de vnitate Eccleſiæ, ac Cyrillus Catech. 6. Hunc ſenſum ſuadet id quod ſequitur: *Sed vt manifeſti ſint, quoniam non ſunt omnes ex nobis.*

Cathar. & Melchior Canus lib. 4. de locis c. vlt. ad 7. hoc accipiũt de ſolis Apoſtolis, q. d. non erant ex nobis, id eſt, non erant ex numero Apoſtolorum. Verùm hic ſenſus æquo eſt arctior. nam S. Ioannes generatim loquitur de cœtu fidelium.

Præmunit hic S. Ioannes Chriſtianos, ne tur- A bentur ſi videant fideles, imò Epiſcopos apoſtatare, & fieri Hæreſiarchas. Idem ſuos præmonuit Paulus Actor. 20. 30. Certè noſter Salmeron ex Climacho cenſet ex 120. qui receperunt Spiritum S. in Pentecoſte Actor. 2. quatuordecim factos eſſe Hæreſiarchas. Vide Vincent. Lirinen. contra profanas hæreſ. nouitates, & Tertul. de Præſcript. c. 1. & ſeq. *Ex perſonis*, ait, *probamus fidem, an ex fide perſonas? Auolent igitur quantum volunt paleæ leuis fidei, eò purior maſſa frumenti in horreum Domini reponetur.* Simul tacitè S. Ioannes monet fideles, vt cum metu & tremore ſalutem ſuam operentur, vt ſint humiles, itáque conſtantiam à Deo emereantur, ne & de ipſis quandoque dicatur: *Prodierunt ex nobis, ſed* B *non erant ex nobis.* Hoc eſt quod ait Paulus Rom. 11. 20. *Tu fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time, &c. alioquin & tu excideris.*

Sed vt manifeſti ſint, quoniam non ſunt omnes ex nobis.] Clarè Syrus: *Sed egreſſi ſunt è nobis, vt innoteſcat eos ex nobis non fuiſſe.* q. d. Deus permiſit eos apoſtatare vt proderetur eorum interna leuitas, inconſtantia, ſuperbia, perfidia, quódque fidem, indolem & conſtantiam Chriſtianam planè plenéque non imbiberant, vt eos iam publicè ſuam hæreſin & perfidiam prodentes, quaſi peſtes fugerent & cauerent fideles. Hoc eſt quod ait Paulus: *Oportet hæreſes eſſe, vt & qui probati ſunt, manifeſti fiant ex vobis*, 1. Corinth. 11. 19.

C Hinc ergo nil habet Beza quo inferat, fideles à fide non poſſe deficere, ſed tantùm defectionem à fide ſignum eſſe eam non fuiſſe plenè radicatam & roboratam, vt conſtans ſtaret in omni tentatione & perſecutione.

S. Aug. locis citatis hæc refert ad prædeſtinatos, & electos, q. d. ex apoſtaſia eorum manifeſtum euaſit eos non eſſe de numero prædeſtinatorum & electorum.

Sed vos vnctionẽ habetis à Sancto & noſtis omnia.] Vers. 20.
q. d. docui vos in hac hora nouiſſima cauendos eſſe Antichriſtos, Antichriſtum venturum in fine mundi, &c. ſed non eſt neceſſe pluribus hæc docere, & Antichriſtos deſcribere, vt eos dignoſcatis, quia D vos vnctionem, id eſt, gratiam & ſapientiam habetis à Sancto, putà à Chriſto. ita Beda & Salmeron; & conſequenter à Spiritu S. ita OEcum. Lyra. Cathar. qui vos abundè de omnibus inſtruat, & Antichriſtos hos qui Chriſto & vnctioni eius aduerſantur demõſtret. Voce enim vnctionis notat Antichriſtos, ait Beda, æquè ac Chriſtum, vt mox dicam. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioannis 16. 13. *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.* &: *ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis.*

Quæres quænam hæc vnctio? Primò, OEcum. & S. Hier. lib. 2. in c. 3. Habacuc, & Cyril. Alex. orat. ad Presbyt. Diaconos, & Monachos, accipiũt Baptiſ- E mum, in quo vngimur in vertice capitis. Vnctio docens omnia quæ. Resp. 1.

Secundò, Cyril. catech. myſtag. 3. & alij mox citandi accipiunt ſacramentum Confirmationis, in quo vngimur in fronte. 2.

Tertiò, Emmanuel Sa accipit Chriſtianiſmum; ſicut enim Chriſtianus idem eſt quod eſt vnctus, ſic Chriſtianiſmus idem eſt quod vnctio. 3.

Quartò, alij accipiunt fidem Chriſtianam. 4.

Quintò, alij gratiam. 5.

Sextò, alij donum ſapientiæ & intellectus. 6.

Septimò, alij inſpirationem Spiritus S. Hæc omnia licèt inter ſe diuerſa, eodem tamen redeunt: 7. omnia enim hæc complectitur Chriſtianiſmus. q. d. vnctio, id eſt, Chriſtiana fides, Chriſtiana doctrina,

na, Chriſtiana religio, Chriſti gratia & ſapientia A
vobis aſpirata per Baptiſmum & Cõfirmationem,
docebit vos omnia dogmata & officia veri Chri-
ſtiani, ac dignoſcere & fugere hæreticos, quaſi An-
tichriſtianos. Vt hoc pleniùs intelligatur notãdum
eſt, pro *vnctionem* Græcè eſſe χρίσμα, id eſt, *vnctio* &
vnguentum. Vnctio ergo pro vnguento ſiue oleo
ſumitur. Vnde S. Hier. lib. 2. in c. 3. Abacoc legit *vn-
guentum*: hoc enim, cùm ſit permanẽs, habetur, non
ipſa vnctio quæ tranſit. Alludit χρίσμα ad nomen
Chriſti, q. d. habetis chriſma à Chriſto, vnctionem
ab vngente, indéque eſtis & vocamini Chriſtiani,
ac facti eſtis myſtici reges & ſacerdotes per vn-
ctionem, qua vncti Deóq; conſecrati eſtis, tam in
B ſacramento Baptiſmi, quàm Confirmationis, quod
olim baptizatis, vtpote adultis, dabatur mox a Ba-
ptiſmo, tanquam τελείωσις, vt ait S. Dion. id eſt, *com-
plementum*, conſummatio, & perfectio Baptiſmi, ac
Chriſtianiſmi. Per vnctionem ergo corporalem ac-
cepiſtis ſpiritualem, putà per chriſma accepiſtis
chariſma, & donum Spiritus S. Vnde S. Cyrillus
Catech. 3. myſtagogica, Turrian. lib. 2. pro Epiſt.
Pontif. c. 18. & Bellarm. lib. 2. de ſacram. Confirm. c.
5. & 8. hunc locum accipiũt de chriſmate & ſacra-
mento Confirmationis, quia in eo perfectam vn-
ctionẽ, id eſt, gratiam & illuminationem Spiritus
S. accipimus. Per vnctionẽ enim hîc non tam gra-
C tia ſanctificans, quàm donum prudẽtiæ & intelle-
ctus accipitur. &, vt S. Greg. ait 5. mor. 19. aliàs 20.
allocutio intimæ inſpirationis, quæ humanã men-
tem contingendo ſubleuat. Vnde & S. Iren. lib. 4. c.
43. vocat chriſma veritatis, hoc eſt, doctrinam. hoc
enim donũ olim dabatur baptizatis in Baptiſmo,
& magis in cõfirmatione: vnde baptizati ilicò pro-
phetabant, id eſt, ſublimia de Deo & Chriſto my-
ſteria eructabant, vt patet Actor. 2. 6. c. 10. 46. c. 19.
6. & 1. Corinth. 14. Idem etiamnũ datur in Baptiſ-
mo; coniunctum enim eſt cum gratia ſanctificãte,
vti dixi Iſaiæ 11. 1. licèt non in tanta abundantia
nũc detur. Ad hæc omnia iam dicta alludit vnctio,
D præſertim ad regale ſacerdotium, quod Chriſtianis
tribuit S. Petrus Epiſt. 1. c. 2. 9. Olim enim vti etiã-
num reges, Prophetæ & Sacerdotes cõſecrabantur
per vnctionem: Reges, vt à Deo illuminati & dire-
cti bene & prudenter regerẽt; Sacerdotes, vt à Deo
ſanctificati & illuſtrati bene & prudenter ſacra ad-
miniſtrarent & docerent; Prophetæ, vt à Deo in-
ſpirati futura præuiderent & prædicerent. Sic &
Chriſtiani in Baptiſmo & Confirmatione inuncti
gratiam accipiunt, qua & ſe ſuoſque regant, quaſi
reges; futura bona & mala præuideant quaſi Pro-
phetæ; ideóque hoſtias bonorum operum Deo of-
ferãt, quaſi ſacerdotes. Vnde Prudent. in Pſychom.

Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula, per quæ
E *Vnguentum regale datur & chriſma perenne.*

Senſus ergo eſt, q. d. ſicut vnctio, id eſt, gratia & ſa-
pientia, quam in vnctione recipiebant, docebat re-
ges regere, Prophetas prophetare, ſacerdotes ſacra
tractare & docere; ita vnctio, id eſt, gratia & ſapiẽ-
tia Spiritus S. quem in vnctione corporali Baptiſ-
mi & Confirmationis accepiſtis, docebit vos ô
Chriſtiani omniã quæ ad Chriſtianam fidem & vi-
tam pertinent. Hiſce de cauſis S. Ioannes gaudet
nomine vnctionis: quia illud repræſentat Chriſtũ
amorem ſuum, de quo proinde dicitur Cantic. 1. 2.
Oleum effuſum nomen tuum, atq; ob eius aſſiduã præ-
dicationẽ S. Ioannes ſub idem hoc tempus, Romæ
à Domitiano miſſus eſt in dolium olei feruẽtis, ſed
vnctione Chriſti munitus illæſus exiuit. Hinc &
de Chriſto præcinuit Pſaltes Pſal. 44. 8. *Dilexiſti
iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus*

A *Deus tuus oleo lætitiæ præ cõſortibus tuis.* & Iſaias c. 61.
1. *Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit Dominus
me.* & Petrus Act. 10. 38. *Vnxit enim Dominus Spiritu
S. & virtute.* S. Athanaſ. Epiſt. ad Serapionẽ, ait vn-
guentũ hoc eſſe Spiritum S. putà cum ſuis donis &
gratiis. In iuſtificatione enim infunditur non ſo-
lùm gratia & charitas, ſed & ipſemet Spiritus S. vt
docet Paulus Rom. 5. 5. & Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 7. &
S. Aug. hic, *Vnctio ſpiritualis*, ait, *ipſe Spiritus S. eſt, cu-
ius ſacramentum eſt in vnctione viſibili.* & in Hymno,
Veni creator, Spiritus, &c. vocatur *ſpiritalis vnctio.*
Spiritus S. ergo animam inhabitans, illuminans,
dirigens, opportuno tempore monet & ſuggerit
quæcunq; eius ſaluti opportuna ſunt. Hæc eſt eius
B vnctio, id eſt, illuminatio. Vnde Clemens libr. 3.
Conſt. Apoſt. c. 17. cæremonias Baptiſmi & Con-
firmationis explicãs: *Baptiſmus*, ait, *datur in mortem
filij Dei, aqua adhibetur pro ſepultura, oleũ pro Spiritu
S. ſigillum crucis pro cruce; Chriſma, Confirmatio confeſ-
ſionis eſt.* imò S. Paulus 2. Corinth. 1. 21. *Qui*, inquit,
*confirmat nos vobiſcũ in Chriſto, & qui vnxit nos Deus,
qui & ſignauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordi-
bus noſtris.*

Porrò licèt oleũ varias habet dotes & virtutes, Vnctio eſt illuminatio, oleum eſt doctrina.
ſcilicet refrigerandi, exhilarandi, roborandi athle-
tas, nutriendi, medendi ægris, ignem fouendi, im-
pinguandi, quas myſticè præſtat vnctio Spiritus S.
C iuxta illud: *Impinguaſti in oleo caput meum*, Pſal. 22. 5.
& illud S. Ambr. lib. 1. de Sacr. c. 2. *Occurris presby-
ter, vnctus es quaſi athleta Chriſti; quaſi luctamen huius
ſeculi luctaturus; profeſſus es luctaminis tui certamina;
qui luctatur habet quod ſperet: vbi certamen, ibi corona;*
tamen propria eius virtus eſt illuminare, luménq;
fouere. Quocirca per chriſma & oleum propriè ſi-
gnificari donum illuminationis, putà ſapientiæ &
intellectus, quod in ſacramento Confirmationis
confertur, docent Patres. Amalarius lib. 1. de Eccl.
Offic. c. 27. cur chriſma cõficiatur ex oleo & balſa-
mo hanc dat cauſam, *vt per oleum*, ait, *intelligamus re-
ctam cõuerſationem, quæ moderatur in mente per matu-
D ritatem ſapientiæ; & per balſamum doctrinã, quæ bonum
odorem præſtat foris.* S. Ambr. lib. de iis qui initiantur
myſter. c. 7. *Repete*, ait, *quia accepiſti ſignaculũ ſpiritale,
ſpiritum ſcientiæ, ſpiritũ ſapientiæ & intellectus, ſpiritum
conſilij atque virtutis. Signauit te Pater, confirmauit te
Chriſtus Dominus, & dedit pignus ſpiritus in cordibus
tuis, ſicut Apoſtolica lectione didiciſtis.* Ordo Romanus
qui vel S. Greg. iuſſu, vel paulò poſt eius tempora
eſt editus, hanc orationem ad benedicẽdum chriſ-
ma præſcribens: *Dominator Domine Deus*, inquit, *in
tuo nomine fiat hæc creatura tam chriſma, & habeatur
vt chriſma, forma crucis, ſignum frontis, ſacri titulus bel-
latoris; in hoc chriſmate mulceatur auditus, purificetur
viſus; vt talibus ſtipendiis Chriſti milites decorati, atque
E ambroſio rore madidi, imperãti ſeruiant, non ſuadẽti, &
ſignati chriſmate ſancto, ſigniferi eſſe mereãtur cæleſtes.*

Rabanus Maurus lib. 1. de Inſtit. Cleric. c. 30. *Si-
gnatur*, ait, *baptizatus cum chriſmate per ſacerdotem in
capitis ſummitate, per Pontificem vero in frõte; vt priori
vnctione ſignificetur Spiritus S. deſcenſio ad habitatio-
nem Deo conſecrandam: in ſecunda quoque vt eiuſdem
Spiritus S. ſeptiformis gratia cum omni plenitudine ſan-
ctitatis, & ſcientiæ & virtutis venire in hominem decla-
retur.* Tertul. de Reſur. carn. c. 8. agens de cæremo-
niis Confirmationis: *Caro*, ait, *vngitur, vt anima con-
ſecretur: caro ſignatur, vt & anima muniatur: caro ma-
nus impoſitione obumbratur, vt & anima ſpiritu illumi-
netur.* Hugo Victorin. lib. 2. de ſacram. part. 7. c. 6.
vnctionem chriſmatis in fronte ſeruandam eſſe do-
cet ſeptem diebus, *quia ſeptem*, inquit, *ſunt dona Spi-
ritus S. alium diem habet ſapientia, alium intellectus,*

alium

alium conſilium, alium fortitudo, alium ſcientia, alium pietas, alium timor. Orig. hom. 7. in Ezech. *Oleum*, ait, *quo vngitur vir ſanctus, oleum Chriſti, oleum ſanctæ doctrinæ.*

Denique hoc loco abutuntur Nouantes & Enthuſiaſtæ, qui iactant ſe habere ſpiritum internum, quo illuminante intelligant S. Script. & dirigantur per omnia, vt interprete & doctore, aut Eccleſiæ iudicio non ſit opus. Verùm grauiter errant. hæc enim vnctio illuminat fideles in iis quæ didicerũt, vt ſcilicet ſciant retinenda eſſe fidei dogmata, quæ initio Chriſtianiſmi audierunt, nec audiendos eſſe Antichriſtos, qui ea oppugnant. Si enim in fide dubium, vel in Scriptura difficultas aliqua oriatur, eadem Spiritus S. vnctio docet non eſſe cuiuſq; plebei ea reſoluere, ſed conſulendos eſſe Doctores, & Prælatos Eccleſiæ. Hos enim eo fine poſuit Deus in Eccleſia, vti docet S. Paulus Epheſ. 4. 11. Idipſum enim poſcit ordo Hierarchicus & recta ratio. Vnde idipſum faciunt omnes Reſp. etiam Gentilium & Saracenorum.

Moraliter in dubiis inuocanda vnctio Spiritus S.

Moraliter hîc docemur in omnibus dubiis, perplexitatibus, difficultatibus, inuocandam eſſe vnctionem Spiritus S. ac dicendum cum Ioſaphat rege: *Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui vt oculos noſtros dirigamus ad te*, 2. Paral. 20. 12. Porrò quàm Spiritus S. ſuorum mentes illuminet, quámq; in eo omnia perſpiciantur, egregiè docet S. Cyril. catecheſi 16. *Cui*, ait, *Spiritus S. donatus eſt, anima illius illuſtratur, & pluſquam homo cernit. In terra erit corpus, & anima cœlos contemplabitur. Videt vt Eſaias cernebat Dominum ſuper throno excelſo & eleuato: videt vt Ezechiel eũ qui ſedebat ſuper Cherubin: videt vt Daniel myriades myriadum, & millia millium. Exiguus homo cernit principiũ & finem mundi, & medium temporum, & regum ſucceſſiones. Scit quæ non didicerat: adeſt enim verus ductor lucis. Intus conſiſtens homo, & virtus ſcientiæ procul à Deo illi immittitur, ita vt ea quæ fiunt ab aliis ipſe cognoſcat. Non adfuerat Petrus Ananiæ & Saphiræ cum ſua bona vendebant, ſed per ſpiritum aderat. Quare, inquit, tẽtauit Satanas cor tuum, vt mentiare Spiritui S. nullus erat accuſator, nullus teſtis. Vnde igitur hoc euenit vt noſſet? Nónne, inquit, manens manebat tibi, & id quod vendidiſti in poteſtate erat tua? Quare ſtatuiſti in corde tuo hanc rem? Qui erat abſque literis, per gratiam ſpiritus illa didicit, quæ ne Græcorum quidem ſapientes nouerant. Habes ſimile huic de Eliſæo*, qui abſens vidit Giezi accipientem dona à Naaman, idcóq; ei reuertenti ait: *Nónne cor meum ibat tecum? Hîc ego corpore fueram concluſus, ſed ſpiritus à Deo mihi datus, ea quæ procul aberant cernebat. Cernis quomodo illuminat animas Spiritus S. tollit ignorantiam, & ſcientiam reponit.*

Myſticè, de triplici vnctione, ſcilicet compunctionis, quæ ſita eſt in peccatorum deteſtatione; deuotionis, quæ ſita eſt in beneficiorum Dei recordatione; pietatis, quæ ſita eſt in proximorum commiſeratione, vide S. Bern. ſerm. 10. & 22. in Cant. Idem ſerm. 2. de Pentec. Spiritus S. ſuis tribuit, inquit, *pignus ſalutis, robur vitæ, ſcientiæ lumen. Pignus quidem ſalutis, vt ipſe Spiritus reddat teſtimonium ſpiritui tuo, quòd filius Dei ſis, qui certiſſima ſigna prædeſtinationis tuæ cordi tuo imprimat, & oſtendat, qui donet lætitiam in corde tuo, & de rore cœli, ſi non continuè, tamen ſæpiſſimè mentem tuam impinguet. Robur vitæ, vt quod per naturam tibi eſt impoſſibile, per gratiam eius non ſolùm poſſibile, ſed etiam facile fiat. Scientiæ lumen, vt cum omnia benefeceris, te ſeruum inutilem putes, & quidquid boni in te inueneris, illi tribuas, à quo omne bonum eſt, ſine quo non parum aliquid, ſed nihil omnino potes incipere, ne perficere dicam.*

A *Et noſtis omnia.*] quæ ſcilicet iam dixi de retinenda fide, de cauendis Antichriſtis, de Antichriſto venturo. *omnia* ergo intellige accommodè, quæ fideles docentur, quæque eos ſcire conuenit. Clarum enim eſt nec fideles, nec Doctores, nec ipſum Ioannem & Apoſtolos ſciuiſſe omnia omninò. Vnde Syrus vertit: *Diſcernitis vnumquemque hominem*, putà, vt Beda; *Diſcernitis inter probos & improbos*, inter Chriſtianos & Antichriſtianos. Simili modeſtia & phraſi ait Paulus 1. Theſſ. c. 5. 1. *De temporibus & momentis non indigetis vt ſcribamus vobis: ipſi enim diligenter ſcitis.* & S. Petrus Epiſt. 2. c. 1. 12. *Incipiam vos ſemper commonere de his, & quidem ſcientes & confirmatos vos in præſenti veritate.*

Vers. 21. B *Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam.*] Solent magiſtri laudare ingeniũ & ſcientiam diſcipulorũ, vt eos ſibi concilient, & ad acriùs ſtudendum extimulent. Ita hîc facit S. Ioannes, ſimúlque inſigne dat ſpecimen modeſtiæ, q. d. Non hæc eò ſcripſi vt vos doceam, ſed vt doctos confirmem & commonefaciam, *tanquam in memoriam vos reducens*, vti in ſimili ait Paulus Rom. 15. 15.

Et quoniam (quòd) *omne mendacium ex veritate non eſt.*] Repete τὸ *ſcientibus*. q. d. ſcripſi hæc vobis ſcientibus veritatem, ideóque pariter ſcientibus quod mendacium ex veritate non eſt: mendacium vocat non Ethicum, quod eſt contra mentem loqui; C ſed Theologicum, quod eſt error, falſitas, hæreſis. Indicat fontem hæreſis & hæreticorum, quos Antichriſtos nominauit. q. d. hæreticorum dogmata ſunt errores & mendacia, ideóque non manant à Deo & Chriſto, qui eſt prima veritas, ſed à diabolo qui eſt mendax & pater mendacij, hoc eſt, omnis hæreſis & erroris, Ioann. 8. 44. *Qui mentitur non eſt ex Chriſto*, ait Beda. vnde colligit S. Aug. *Ecce*, inquit, *admoniti ſumus quomodo cognoſcamus Antichriſtum. Quid eſt Chriſtus? Veritas, ipſe dixit: Ego ſum veritas*, Ioan. 14. 6. *Omne autem mendacium non eſt ex veritate: omnes igitur qui mentiuntur non ſunt ex Chriſto.* Vide S. Aug. lib. contra mendac. c. 18. Nota, hebraiſmum *omne non*, id eſt, nullum mendacium eſt D ex veritate. Aliter id accipiũt Logici in ſuis æquipollentiis: nam *non omne*, vel *omne non*, eis idẽ valet quod *aliquod non*; vt, omnis homo non eſt doctus, vel, non omnis homo eſt doctus, idem eſt quod aliquis homo non eſt doctus. Sed ſecus ſe res habet apud Hebræos. Sic ait Eccleſ. c. 7. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium*, id eſt, nullum mendacium velis mentiri: *Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*, Luc. 1. v. 37. id eſt, nulla res erit Deo impoſſibilis.

Vers. 22. *Quis eſt mendax* (per antonomaſiam, putà mendaciſſimus) *niſi is qui negat quoniam* (quod) *Ieſus eſt Chriſtus?* ita Rom. ſed alij Latini, Græci & Syri Codices addunt *non*, legúntque, *quoniam Ieſus non eſt* E *Chriſtus*. nam duplex negatio apud Hebræos magis negat, licèt apud Latinos affirmet. Perperam aliqui apud Hugonem legunt: *quoniam Ieſus non eſt homo*. Explicat quódnam *mendacium* intelligat, nimirum grauiſſimum in fide & religione, adeóque in fidei ſumma & capite, putà hæreſin Antichriſtianorum, qui negabant hunc hominem, ſcilicet Ieſum eſſe Meſſiam & Chriſtum, ac conſequenter eſſe filium Dei, vti negabant Simon, Ebion, Cherinthus, aliíque Iudaizantes priſci, æquè ac moderni, contra quos S. Ioannes tam Euangelium, quàm Epiſtolam conſcripſit. *In huius enim comparatione mendacij*, ait Beda, *cætera aut parua videntur, aut nulla.* Quid enim mendaciùs aut pernicioſiùs dici fingique poteſt, quàm quod Ieſus non ſit Chriſtus,

id eſt,

id eſt, redemptor & ſaluator mundi? hoc enim eſt præcidere omnem fidem & ſpem ſalutis. Talis ergo eſt mendax per excellentiam, quia falſarius, hæreticus, ſacrilegus, atheus, Antichriſtus. Hoc ſignificat hic *mendax*; alioqui mendax Latinis propriè dicitur qui contra mentem loquitur, aliud ſciens vel cogitans, aliud proloquens: ſed & hi contra mentem loquebantur, quia Ieſum eſſe Chriſtum ſciebant, vel ſcire debebant. Audi Tertul. lib. de Præſcript. c. 33. *Ioannes*, inquit, *in Epiſtola eos maximè Antichriſtos vocat, qui Chriſtum negarent in carne veniſſe, & qui non putarent Ieſum eſſe Filium Dei. illud Marcion, hoc Ebiō vindicauit.* & OEcum. *Simon*, ait, *alium Ieſum, alium Chriſtum aſſerebat: Ieſum videlicet, qui ex S. Maria ortus fuerat, Chriſtum, qui in Iordanem de cœlo deſcenderat*, & Cyril. catecheſi 6. *Ex nobis*, ait, *prodierunt, ſed non erant ex nobis. Horum dux & omnis hæreſeos inuentor & auctor eſt Simon Magus. Hic autem cum eſſet Romæ poſteaquam ab Apoſtolis reiectus eſt, & Græcam Selinen quandam meretricem circumducens, ore nefando primus auſus eſt dicere ſe ipſum eſſe Deum, qui in monte Sina tanquam Pater apparuit; ac deinde apud Iudæos non in carne, ſed in imagine tanquam Chriſtus Ieſus viſus eſt; atque poſtea tanquam Spiritum S. à Chriſto mittendum ſe eſſe promiſſum. Et ita ſeduxerat ciuitatem Romanam, vt Claudius illi ſtatuam erexerit, cum ea inſcriptione in lingua Romana, Simoni Deo ſancto.*

Anabaptiſtarum veſania.

Porrò, quam phanaticos, inſulſos & inſanos Antichriſtos, hoc ſeculo produxerit hæreſis, liquet ex Hiſtoria Anabaptiſtarum Arnoldi Meshonij, in qua inter alia lib. 1. c. 17. narrat Caroliſtadium eorum parentem ex Theologiæ Doctore ſe feciſſe agricolam & aratorem, eò quòd diceret, cuique ex labore manuum eſſe viuendum, iuxta legem Dei Geneſ. 3. *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*; ac tandem tradit eum à Diabolo abreptum, nuſquam deinceps comparuiſſe. Capite verò 19. narrat Iacobum quendam iactitaſſe ſe eſſe Chriſtum, & duodecim Apoſtolos inſtituiſſe, qui miris fraudibus & impoſturis populo imponebant, ac tandem hoſce ſycophantas in Sileſia à matrona nobili mappam ad ſacrificandum poſtulaſſe. *At mulier*, inquit, *faſciculum telæ illis obtulit; tunc illi: Hanc nobiſcum accipiemus, & Chriſtus tibi benedicet vt tibi linum abundantius creſcat. Oſtende aliam ſi habes, quam cùm ſimiliter accipere vellent, mulier recuſauit, maritum timens. Illi autem fruſtulum fomitis cum igne in telam clam inuolhentes, mulieri reddiderunt. Itaque ciſta à tela, à ciſta verò domus accenſa conflagrauit. Viro domum reuerſo vxor ob Chriſtum cum Apoſtolis malè tractatum, hoc ſibi iuſtè contigiſſe dixit: at vir ira excandeſcens: Latro hic, inquit, nequiſſimus, & non Chriſtus fuit. Itaque cum vicinus eos inſequitur, & in quadam villa aſſequitur. Tum Pſeudochriſtus ad illum, qui vocatur Petrus dixit: Iam mea paſſio Petre, calixque quem bibiturus ſum appropinquat. Cui Petrus: & mihi vt video Domine imminet. Ille verò dixit: Petre ego aliter non poſſum niſi per feneſtram hanc euadere; tum Petrus: Et ego te quoad viuam non derelinquam, ſed quocunque fugeris ſequar. Ergo per feneſtram aufugit: cæteri quoque Apoſtoli qui potuerunt euaſerunt. Ruſtici eos ſecuti baculis fuſtibúſque ceciderunt, dicentes: Propheti za nobis Chriſte cum tuis Apoſtolis, qua in ſylua baculi iſti creuerint. Ergo plagis emendati, vitam ſuam emendarunt, dicentes: Difficile eſt nobis Chriſti paſſionem Apoſtolorúmque tormenta ſubire.* Deinde libr. 2. cap. 1[illegible]. narrat extitiſſe mulierem Abacellam nomine, quæ cum cæteros Anabaptiſtas Spiritum ſanctum iactitaret, quódque ab eo

A interpretationem ſacræ Scripturæ diſcerent audirer, ipſa quoque noui Teſtamenti ſumpto in manus Codice ſacrarum literarum ſenſum cœpit populum docere, atque cùm ad eum locum perueniſſet, apud Deum nihil eſſe impoſſibile, Chriſtum ſe vtriuſque mundi Meſſiam; id poſſibile rata, conſtituit, coniunctis ſibi ex fratrum grege viris duodecim, quibus ad propagandum Euangelium velut Apoſtolis vteretur. Hi foris nonnunquam egrediebantur, ac ruri agricolis Meſſiæ ſuæ doctrinam prædicabant. lib. 5. c. 11. narrat Ioannem Mathiæ arte piſtorem, patria Harlemenſem finxiſſe ſe eſſe Enoch, miſſumque à Deo vt quaſi veriſſimus Dei teſtis, fidelem in Hollandia populum ad nouam B Ieroſolymam conuocaret. Inter alia enim paradoxa docebat, Chriſti regnum ante diem iudicij ciuile in terra futurum, in quo ſoli Sancti, regibus ferro & vi ſublatis, dominarentur. id autem regnum eſſe iam cœptum Anabaptiſtarum. lib. 7. toto narrat Ioannem Bocoldum ſartorem Leidenſem occupaſſe vrbem Monaſterienſem in VVeſtphalia, ibique ſe regem creaſſe, ac Chriſtum nominaſſe, duodecim Apoſtolos elegiſſe, vt vicinos ad nouum Meſſiam adorandum aduocarent; ſed poſt horrenda dogmata & flagitia expugnata ab vrbis Epiſcopo vrbe, candentibus laminis toto corpore laceratum, meritas ſacrilegiorum ſuorum pœnas dediſſe.

Hic eſt Antichriſtus qui negat Patrem & filium.] C quia negando Chriſtum eſſe Filium Dei, negant Deum eius eſſe Patrem, vt ſequitur. Pater enim & Filius ſunt correlatiua, quorum lex eſt, vt mutuo ſe ponant & tollant. Filius enim eſt Patris Filius, & Pater eſt Filij Pater. Poſito ergo vno ponitur & alterum: ſublato vno neceſſariò tollitur & alterum. OEcum. opinatur hîc perſtringi Valentinum, *qui alium eſſe patrem innominabilem aſſerebat, præter eum qui pater Chriſti diceretur. Iidem verò hæretici*, inquit, *filium quoque negant, dum hominem ſolum eſſe ipſum, & non natura Deum affirmant*. Sic & Baſilides alium quendam Patrem confinxit, à quo *νοῦς*, id eſt, *mens*, inde *λόγος*, id eſt, *verbum*, productum ſit, de quo Iren. lib. 1. c. 23. Tertul. de præſcript. Epiphan. hæ- D reſi 24. & alij.

Vers. 23.

Omnis qui negat Filium nec Patrem habet.] (tanquam in quo maneat, nec tanquam manentem in ſe, ait Caiet. quia generationem eius æternam non credit, ait Dion.) *qui confitetur Filium & Patrem habet.* ita Rom. & Latini omnes, ac Syri & Græci multi: nonnulli tamen delent τὸ *qui confitetur Filium & Patrem habet.*

Habet, ſcilicet in mente & fide, ac conſequenter in ore & confeſſione, id eſt, vt Syrus vertit, credit, vel confitetur Patrem. Alludit ad illud Euang. c. 5. 37. *Verbum eius* (Patris) *non habetis in vobis manens, quia quem miſit ille, huic vos non creditis*, vbi pariter τὸ *habetis*, exponit per *creditis*. Simili phraſi dixit c. 1. E v. vltimo: *Verbum eius non eſt in nobis.* & hoc c. v. 5. *In hoc ſcimus, quoniam in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in ipſo manere, &c.* & v. 24. *Vos quod audiſtis ab initio in vobis permaneat.* Per fidem enim, ſpem & charitatem Deus Pater, Filius & Spiritus manent in nobis, ac conſequenter eos habemus in nobis; ſicut templum in ſe habet, & continet Euchariſtiam. anima enim ſancta realiter eſt templum Dei inhabitantis. Perſtringit hæreticos Iudaizantes: Iudæi enim negant myſterium ſanctæ Trinitatis. Dicunt enim vnum tantùm eſſe Deum, in vna dumtaxat perſona, æquè ac in vna dumtaxat natura exiſtentem, ac conſequenter negant Chriſtum eſſe Deum, Deíque Filium. Vnde Chriſtus in Euangelio S. Ioannis

paſſim

paſſim contra eos diſputat, probátq; ſe eſſe Filium vnigenitum Dei Patris. vide c. 3. 35. c. 5. v. 18. & ſeq. & v. 36. vſque ad finem capitis, c. 6. 58. &c. *Si enim*, ait OEcum. *Patrem nouiſſent, eum quoque Filij vnigeniti Patrem eſſe procul dubiò percepiſſent.* Præſertim, quia qui ignorat Trinitatem, ignorat & Deitatis naturam, eam ſcilicet eſſe tam plenam & fœcundam, vt perſonarum pluralitatem expoſcat, & tribus ſe communicare efflagitet, adeò vt ſi vnam perſonam ſuſtuleris, totam diuinitatem ſuſtuleris. & hoc ſignificat hîc S. Ioannes. Similimodo ait Chriſtus Philippo: *Philippe qui videt me, videt & Patrem*, &c. *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me eſt*, Ioannis 14. 9. Qua ſententia ſignificatur & pluralitas perſonarum, & identitas eſſentiæ diuinæ, ac intima & perfecta inhabitatio vnius perſonæ in alia, & è conuerſo, quam Damaſcenus lib. 1. de fide c. 11. vocat περιχώρησιν, ac ex Damaſceno Doctores Scholaſtici *circuminceſſionem*, de quo ſublimi myſterio ſublimiter diſputat S. Aug. lib. 6. de Trinit. c. vltimo, S. Hilar. lib. 4. de Trinit. Ambroſiaſter in Epiſt. 2. ad Corinth. c. 13. *Singula*, ait S. Aug. *ſunt in ſingulis* (perſonis) *& omnia in ſingulis, & ſingula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia.*

περιχώρησις S. Trinitatis.

Denique S. Cypr. de exhort. mart. c. 5. & Hilar. lib. 6. de Trinit. vltima verba ſic legunt: *Qui habet Filium, & Filium & Patrem habet*, ſcilicet beneuolum & fauentem. Sic quoque legit S. Aug. ſed explicat de cultu & veneratione. q. d. qui colit Filiũ, colit & Patrem; nequit enim colere Patrem, qui non colit Chriſtum eius Filium, iuxta illud: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui miſit illum.* Ioannis 5. 23.

VERS. 24. *Vos quod audiſtis ab initio, in vobis permaneat.*] Eſt Hebraica verborum traiectio, quam latine ſic ordines: quod vos audiſtis ab initio, id in vobis permaneat. q. d. conſtanter perſeuerate in fide, doctrina & vita Chriſtiana, quam primitus accepiſtis: ſic enim vera fides manebit in vobis, & viciſſim vos manebitis in vera fide, religione & cultu Dei. Quare *ſi quis euangelizauerit, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit*, ait Paulus Galat. 1. 9. Ideóque *doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci*, Hebr. 13. 9. Præclarè S. Cypr. Epiſt. 40. *Admoneo*, inquit, *pariter & conſulo ne pernicioſis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbis conſenſum facilè commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu ſitim, venenum pro remedio, mortem pro ſalute ſumatis.*

Si in vobis permanſerit quod audiſtis ab initio, (eo modo quo iam explicui,) *& vos in Filio & Patre manebitis.*] q. d. adhærebitis Filio & Patri per veram fidem, ſpem & charitatem, quod verſu præcedenti dixit: *Qui confitetur Filium, & Patrem habet*, adde & Spiritum S. quia hic in Patre & Filio includitur. Pater enim & Filius ſunt ſpiratores Spiritus S. vnde in plena ſui ratione & eſſentia includunt vim ſpiratiuam, imò actualem ſpirationem Spiritus S. S. Ioannes tamen non nominat Spiritum S. ſed Filium & Patrem, quia de Spiritu S. tunc nulla erat quæſtio, ſed dumtaxat de Filio, putà Chriſto, & conſequenter de Patre. Simoniani enim & Cherinthiani negabant Ieſum eſſe Deum, Deique Filium. Hinc & Filium præponit Patri, præſertim quia *nemo venit ad Patrem niſi per Filium*, Ioannis 14. 6. *Nullus enim diuinæ gloriæ celſitudinem videbit, niſi qui per Sacramenta humanitatis, quam Filius ſuſcepit, renatus eſt*, ait Beda & Thomas Anglicus.

Porrò ex eo quòd *vos in Filio & Patre manebitis*, viciſſim Filius & Pater manebunt in vobis. Nam, vt explicat OEcum. *In Filio*, inquit, *& Patre manebitis, hoc eſt, coniunctionem & communicationem cum eo habebitis*, iuxta promiſſum Chriſti Ioan. 14. 23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Quo loco Auguſtinus: *Ecce*, inquit, *facit in Sanctis cum Patre & Filio ſanctus etiam Spiritus manſionem, intus vtique tanquam Deus in templo ſuo. Deus Trinitas, Pater & Filius & Spiritus ſanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt ſubueniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, vt ſit nobis eorum non extranea viſio, ſed interna; & in nobis eorum non tranſitoria manſio, ſed æterna.*

VERS. 25. *Et hæc eſt repromiſſio*, (id eſt, res promiſſa,) *quam*, (Vatabl. legit *qua*; ſed Græcè eſt ἣν, id eſt, *quam*) *ipſe pollicitus eſt nobis*, (ſi in ipſo maneamus) *vitam æternam.*] S. Aug. legit *vita æterna*, idque clariùs eſt & latiniùs. Eſt antiptoſis Hebraica. Similis eſt v. 27. *Vnctionẽ quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis*: vnctionem, id eſt, vnctio. & in Euang. c. 14. 24. *Sermonem*, id eſt, ſermo *quem audiſtis*. & Pſal. 117. 22. *Lapidem*, id eſt, lapis *quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.* Similis eſt apud Latinos, vt apud Terent. Prol. Andr. *Populo vt placerent quas feciſſet fabulas.* & Virgil. *vrbem*, id eſt, vrbs, *quam ſtatuo veſtra eſt.*

Antiptoſis S. Scripturæ.

Aliter Gagneius: Manere, inquit, in Filio & Patre promiſſio eſt, quam nobis pollicitus eſt in Euãgelio orans pro nobis Patrem Dominus Ioan. 17. *Non pro eis rogo tantùm, ſed pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum, vt omnes vnum ſint, & ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* Bene ergo ait de hoc Ioãnes, hæc eſt promiſſio quam pollicitus eſt nobis, quæ quidem eſt vita æterna; vita enim æterna eſt manere in Deo, eóque frui hîc per gratiam, in futuro per gloriam. Huc accedit OEcum. qui τὸ & accipit, vt cauſale pro *quia*. q. d. Manebitis in Filio & Patre, quia hoc ille pollicitus eſt, cùm vitam æternam pollicitus eſt. Verùm prior ſenſus ſimplicior & germanior eſt.

Acer hic eſt ſtimulus, quem fidelibus ad cõſtantiam in fide contra hæreticos, & omnem virtutem dat S. Ioannes, nimirum promiſſio & merces vitæ æternæ: *Memoria promiſſa mercedis perſeuerantem te faciat in opere*, ait Beda. *Videamus*, inquit S. Aug. *quid promiſit. An argentum? An poſſeſſiones? An amœna prædia? Non eſt hæc merces ad quam nos hortatur, vt in labore duremus. Quid igitur merces iſta? vita æterna.* Subiicit deinde Deum promiſſis iungere minas, ac ni pareamus minari mortem æternam, imò ignem æternum. *Minatur*, ait, *mihi potens homo, vt aliquid mali faciam, quid minatur? Carceres, catenas, ignes, tormenta, beſtias, nunquid ignem æternum? Exhorreſce quod minatur Omnipotens, ama quod pollicetur Omnipotens, & vileſcit omnis mundus, ſiue promittens, ſiue terrens.*

VERS. 27. *Et vos vnctionem quam accepiſtis ab eo maneat in vobis.*] Eſt hyperbaton ſiue verborum traiectio, quæ ſic clarè ordinanda eſt: *Et quam vos accepiſtis vnctionem ab eo, maneat in vobis*, ita enim Hebræi, ſed & Latini loquuntur, vt oſtendi v. 25. vnde nonnulli Codices clarè pro *vnctionem* legunt *vnctio*. Sic & Syrus. *Sed & vos*, inquit, *ſi permanſerit vobiſcum illa vnctio, quam accepiſtis ab eo, neceſſe non habetis vt quis vos doceat.* Vnctionem vocat gratiam Spiritus ſancti, putà donum ſapientiæ & intellectus fidelibus inditum in Baptiſmo, & auctum in Confirmatione: hæc enim gratia & ſapientia vngit imbuítq; animã quaſi vnguentum ſpirituale fragrantiſſimo odore & ſapore rerum diuinarum, æquè ac vnguentum corporale, quia chriſma vngit imbuítque corpus fragrantia corporali. vide dicta v. 20.

Et

A *Et non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus,* ſubaudi, *manete in eo,* vti poſt breuem parentheſin ſubdit S. Ioannes. Aliqui Codices ſupplent, *ita faciatis*. Agit contra Pſeudoapoſtolos, putà hæreticos, quos v. 18. vocauit Antichriſtos. Idipſum S. Ioannes clarè verſu præcedenti ſignificauit, dicens: *Hæc ſcripſi de his qui ſeducunt vos.* Senſus ergo eſt, q.d. non eſt neceſſe vt Pſeudoapoſtoli & hæretici vos doceant veram fidem & doctrinam. iam enim eam didiciſtis ab ipſis Chriſti Apoſtolis cooperante vnctione Spiritus ſancti, quem in Baptiſmo & magis in Confirmatione accepiſtis; neceſſe eſt enim vt quod Apoſtoli foris per vocem docent, idipſum Spiritus ſanctus B interiùs per gratiã & illuminationem vos doceat, iuxta illud Iſa. 54. 13. *Ponam vniuerſos filios tuos doctos à Domino*; quod S. Ioannes Euang. c. 6. 45. vertit: *Et erunt omnes docibiles Dei.* Deus enim eſt *qui docet hominem ſcientiam*, Pſalm. 93. 10. In hac ergo doctrina quam Apoſtoli exteriùs, Spiritus ſanctus interiùs vos docuit, manete & perſeuerate. Vide Bellarm. libr. 3. de verbo Dei c. 3. & ſeq. vbi & addit: *Simile*, inquit, *eſſet, ſi Catholicus Catholicis quos periti barent hæretici ſcriberet, non neceſſe habetis vt Lutheranus aut Caluiniſta doctrinam vos doceat Chriſtianam; quia quæ vos oportet ſcire plenè didiciſtis & tenetis ex prædicatione Eccleſiæ, adiuuante vnctione Spiritus ſancti.* Simili modo S. Petrus hortatur fideles ad conſtantiam in C fide, dicens Epiſt. 1. c. 5. 12. *Breuiter ſcripſi vobis, obſecrans & conteſtans hanc eſſe veram gratiam Dei, in qua & ſtatis.* & Paulus Coloſſ. 1. 6. *Cognouiſtis gratiam Dei in veritate, ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo meo.* Ita interpretes ac S. Auguſt. vnctionem hanc explicant: *Quantũ ad me pertinet*, inquit, *omnibus loquutus ſum, ſed quibus vnctio illa intus non loquitur, quos Spiritus ſanctus intus non docet, indocti redeunt. Magiſteria forinſecus adiutoria quædam ſunt, & admonitiones; cathedram in cœlo habet, qui corda docet; de Domino dico. Propterea ait & ipſe in Euangelio: Nolite vobis dicere magiſtrum in terra, vnus eſt magiſter veſter Chriſtus; ipſe vobis intus loquatur, quando nemo hominũ illic eſt; quia etſi aliquis eſt à latere tuo, nullus eſt* D *in corde tuo; & non ſit vllus in corde tuo. Chriſtus ſit in corde, vnctio ipſius ſit in corde; ne ſit in ſolitudine cor ſitiens, & non habens fontes, quibus irrigetur. interior ergo magiſter eſt qui docet, Chriſtus docet, inſpiratio ipſius docet. vbi illius inſpiratio, & illius vnctio non eſt, forinſecus inaniter perſtrepunt verba.* & S. Gregor. homil. 30. in Euang. citans hæc verba S. Ioãnis, illaq; Euangelij eiuſdẽ explicans, *Ipſe vos docebit omnia: Quia niſi idẽ Spiritus*, ait, *cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo Doctoris.* Mox autem rectè ſubdit: *Non ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit, quia niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exteriùs in vacuum laborat. Ecce vnam loquentis vocem omnes pariter auditis, nec tamen pariter ſenſum auditæ vocis percipitis. Cùm ergo* E *vox diſpar non ſit, cur in cordibus veſtris diſpar eſt vocis intelligentia, niſi quia per hoc quod vox loquentis communiter admonet, eſt magis interior qui de vocis intelligentia quoſdam ſpecialiter docet.*

Fruſtra docet Doctor, niſi intus doceat Spiritus ſãctus.

Quod ergo ait, *vnctio eius docet vos de omnibus*, commodè accipe *de omnibus*, ſcilicet iam dictis, quæ audiſtis & ſcitis, putà de omnibus articulis fidei contra hæreticos retinendis, cæteriſq; quæ quemlibet fidelem ſcire oportet; quæ proinde quiſque docetur & diſcit in prima ſua catecheſi & inſtructione; quod olim exactè faciebant fideles in primitiua Eccleſia: loquitur enim *ſcientibus*, vt ipſe ait v. 21. Alioqui enim nõ eguiſſent Doctoribus & Paſtoribus, & fruſtrà eos hac Epiſtola doceret S. Ioannes, vti rectè arguit hîc ipſemet Beza, ne quis hoc S. Ioannis loco abutatur, & cõtendat ſpiritum priuatum ſingulorũ eſſe interpretem S. Scripr. & iudicem controuerſiarũ fidei. talibus enim intonans comminatur Deus: *Væ Prophetis inſipientibus qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident*, Ezech. 13. 3.

Addunt aliqui hæc ſcribi à S. Ioanne toti Eccleſiæ, in qua multi erant ſapientes & illuminati à Deo, qui proinde docti erant de omnibus, vt & ipſi alios rudiores docerent. q.d. O fideles, nõ eſt quòd vos doceant hæretici; Eccleſia enim veſtra, veſtrique Doctores plenè à Spiritu ſancto docti ſunt de omnibus; ipſos ergo adire, ipſi vos docebunt de omnibus ad fidem & ſalutem neceſſariis.

Denique pro *vnctio eius*, ſcilicet Chriſti & Spiritus ſancti, Græca pleraque legunt τὸ αὐτὸ χρῖσμα, id eſt, *ipſa vnctio*. vnde Syrus vertit: *ſed ſicut illa vnctio à Deo eſt, ipſa vos docebit de omnibus.* Rurſum per chriſma, id eſt, vnctionem, aliqui accipiunt Chriſtum, id eſt, vnctum & vngentem. q.d. Chriſtus per ſe & ſuos vos vngens, id eſt, imbuens & inſtruens, docebit de omnibus, non Antichriſti. Sic Daniel. 9. 26. *Occidetur Chriſtus*, Septuag. pro *Chriſtus* vertunt *chriſma*, ſcilicet per abſtractum *chriſma* ſignificantes concretum *Chriſtus*. Vnde quod ſequitur: *& verum eſt*. Tigur. vertit: *& verax eſt*, ſcilicet Chriſtus. ſic & S. Auguſt. legit: *& verax eſt, & non mendax.*

Et verum eſt, & non mendacium.] Græcizat interpres; quia enim χρῖσμα Græcis eſt neutrum, hinc pariter epithetum Latinum neutrum ei dedit, ſcilicet *verum*. q.d. hoc chriſma verum eſt, putà hæc vnctio vera eſt, & non mendax. Secundò & ſimpliciùs hæc accipias rechuicè. q.d. *&*, id eſt, *quia verum eſt*, quicquid docet hæc vnctio, & nullum eſt mendacium in iis, hinc ſecurè ei auſcultate in omnibus, in iiſque manete & perſiſtite vſque ad mortem. Solent Hebræi aſſeuerationem firmare per negationem contrarij, vt, *confeſſus eſt, & non negauit*, id eſt, planè plenéque confeſſus eſt Ioannes ſe non eſſe Meſſiam, Ioan. 1. 20. Sic hîc, *verum eſt & non mendacium*, id eſt, veriſſimum eſt, & alieniſſimum ab omni mendacio & falſitate.

Et ſicut docuit vos.] *&* ponitur pro *igitur*, ait Vatabl. Hebræis enim *vau* penè ſola eſt coniunctio, quæ æquiualet cæteris Latinorum & Græcorum. q.d. cùm omnia quæ docet vnctio ſint vera, carentia omni mendacio & falſitate; igitur *ſicut illa docuit vos, manete in eo*, id eſt, in illius doctrina & fide perſeuerate. Gaudet Ioannes verbo manendi. Pro *manete* Græcè eſt μενεῖτε, id eſt, *manebitis*, hoc eſt, manete. Græci enim, æquè ac Latini & Hebræi ſæpe futurum vſurpãt pro imperatiuo. Adde, quidam Codices legunt μένετε in imperatiuo, id eſt, *manete*.

Et (id eſt, igitur, idcirco) *nunc filioli.*] vox familiaris S. Ioanni, vtpote ſeni, Patri & Patriarchæ ſuorum amantiſſimo; ipſiſque quaſi filiis chariſſimis hac paterna voce blandienti. VERS. 28.

Manete in eo.] quod ſcilicet vos docuit vnctio Chriſti & Spiritus S. putà in orthodoxa fide, doctrina & vita Chriſtiana conſtanter perſeuerate, nec hæreticorum blandiloquentia vos ab ea in hæreſin, vel errorem abduci ſinatis. Sollicitè inculcat fidelibus inter tot exorientes indies hæreſes & hæreticos, in Chriſtianiſmo conſtantiam & perſeuerantiam, ob periculum apoſtaſię; quia inter omnes virtutes ſola perſeuerantia coronatur.

Vt cùm apparuerit Chriſtus (in gloria iudicaturus orbem in fine mundi) *habeamus fiduciam.*] παρρησίαν, id eſt, *libertatem*, ſecuritatem, fiduciam, loquendi audaciam; cùm cæteri ſibi malè conſcij trepidabũt

& obmuteſcent, iuxta illud Sap. 5. 1. *Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt.* Nam, vt ait Paulus Coloſſ. 3. 4. *Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Quare quod ait S. Baſilius homil. 11. Hexaëm. *Abraham quoque timebit in iudicio, & agoniam patietur*, per exaggetationem dictum eſt, tantúmque ſignificat ſummum iudicij & examinis in eo futuri rigorem, indéque pauorem; ſi videlicet illud in ſe ſpectes, iuxta illud S. Petri Epiſt. 1. c. 4. 18. *Si iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt?* Nam alioqui ſi ſpectes Dei gratiam & clementiam, illa ſanctos omnes aſſecurabit de ſua ſalute & gloria: nam ipſa ante examen diſcernet illos à reprobis, eóſque conſtituet à dextris, quaſi amicos dilectos & electos ſuos.

Et non confundamur ab eo in aduentu eius.] q. d. ne pudefiamus vtrique, ſcilicet tam vos ſi à doctrina Chriſti aberretis, quàm nos Apoſtoli & Paſtores, quòd vos in ea non conſeruauerimus: ſicut enim eruditio & probitas diſcipuli laus eſt & decus magiſtri, ſic imperitia & improbitas diſcipuli probrum eſt & dedecus magiſtri. S. Baſil. ad illud Pſal. 33. *Timorem Domini docebo vos*, docet acerbiſſimam damnatis pœnam fore pudorem, & confuſionem æternam quam ſubibunt coram Chriſto & Angelis ſanctis, dæmonibus, cæteriſque damnatis in die iudicij, adeò vt damnati mallent manere & ardere in gehenna, quàm inde egredi in vallem Ioſaphat ad iudicium hoc ſibi tam probroſum & infame ſubeundum. Vnde dicent *montibus & petris, cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare?* Apocal. 6. 17. Pudoris cauſæ erunt, quòd Chriſtus peccata omnia etiam pudenda, infamia, & horrenda, licèt ſecretiſſima & ſola mente commiſſa, coram toto mundo publicabit; quòd ſanctos in hac vita à ſe contemptos, vexatos & occiſos videbunt ſuper ſe eleuatos in gloria, ſuóſque eſſe iudices, ac ſe pariter condemnare; quòd tam fuerint ſtulti, vt exili voluptate emerint æternum hoc probrum; quòd peccata & gehennam modica pœnitentia, & confuſione confeſſionis expiare neglexerint, &c. Hoc eſt quod ait Iſaias vltimis verbis ſuæ prophetiæ: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* & Daniel 12. 2. *Qui dormiunt in terra puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper.* Notat S. Cyrill. catecheſi 3. myſtag. fideles in Confirmatione vngi in fronte, quæ ſedes eſt pudoris, ne pudeat eos confiteri nomen Chriſti, néve aliquid pudendum committant, ob quod confundantur in die iudicij. Præclarè S. Auguſt. hîc: *Fidelis*, inquit, *eſt qui promiſit, non te fallit, tantùm tu noli deficere, ſed expecta promiſſorem: non enim nouit fallere veritas, tu noli eſſe mendax, vt aliud profitearis, aliud agas. Tu ſerua fidem, & ſeruabit ille pollicitationem; ſi autem non tu ſeruaueris fidem, tu te fraudaſti, non ille qui promiſit.* & OEcum. *Quid illuſtrius atq; admirabilius eſſe vnquam poterit, quam cum apud quem labores noſtros relaturi ſumus, apud eum cum fiducia id faciemus, nulláque pudore in aduentu eius perfundemur?*

In aduentu eius.] ἐν ἐπιφανείᾳ, id eſt, *in apparitione*, in manifeſtatione, in illuſtratione illius, cùm ſcilicet glorioſus apparebit, eritque iudex omnium hominum. *Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13. 12.

Vers. 29. *Si ſcitis* (id eſt, quia ſcitis, vel cùm ſciatis, quandoquidem ſciatis, ita Dion.) *quoniam iuſtus eſt* (Chri-

A *ſtus* iudex, de cuius aduentu iam egi) *ſcitote quoniam & omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.*] Dat modum & medium, quo in die iudicij non confundamur coram Chriſto iudice, ſed habeamus fiduciã, ſi nimirũ faciamus iuſtitiam, id eſt, opera iuſta & ſancta, quę Chriſto iuſto iudici offeramus. Ne quis enim putaret ſolam fidem orthodoxam ſufficere, vti docebat Simon Magus, & moderni hæretici, addit hîc requiri quoque iuſtitiæ opera, q. d. cùm Chriſtus futurus iudex non tantùm qua Deus, ſed & qua homo, ſit iuſtus antonomaſticè, id eſt, iuſtiſſimus & ſanctiſſimus, tum in ſe, tum in ferẽda ſententia, vtique amat eos qui ſunt iuſti, faciúntque opera iuſtitiæ, pro eíſque feret ſententiam iuſtam

B & ſalutiferam. Iudicis enim iuſti eſt iudicare de operibus cuiuſque, & bonis addicere præmium, malis pœnam. Qui ergo facit iuſtitiam, in die iudicij coram ipſo nõ confundetur, ſed habebit omnimodam fiduciã, quia Iudici ſuo iuſto ſimilis, imò ex ipſo natus eſt, hoc eſt, ipſius filius & hæres eſt. Quare non confundetur in eius aduentu, ſed fidenter eum expectabit, certus ſe per eum fore hæreditatis æternæ participem. Nam *ſi filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti*, Rom. 8. 17. Omnis enim iuſtitia noſtra manat à iuſtitia, ſanctitate & gratia Chriſti. Iuſtitiam hîc non ſpecialem, ſed generalem accipe, quæ eſt complexio omnium virtutũm, à qua iuſti, ſancti, Deo grati,

C amici & filij denominamur. Alludit ad illud Euãg. c. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Porrò nullum certius eſt argumentum, quòd quis natus ſit ex Deo, quàm ſi factis & moribus Deum exprimat velut lineamentis. Notat primò Didymus dici, *qui facit* in præſenti; non qui *fecit*, aut *faciet*: quia bona radix bonos dat fructus in præſenti; quia ergo per iuſtitiam & gratiã ex Deo renaſcimur, & ſimus diuinæ conſortes naturæ, vt ait S. Petrus 2. Epiſt. cap. 1. 4. (realiter enim participamus Dei ſubſtantiam per gratiam ſupernaturalem & diuinam, quæ ſumma eſt participatio di-

D uinitatis) hinc pariter natiuitatem hanc & vitam diuinam per opera vitalia diuina, putà per opera iuſtitiæ in præſenti ſemper oſtendere debemus, Sicut enim non eſt homo viuens, qui in præſenti opera vitæ humanæ non edit, putà qui non comedit, non ambulat, non reſpirat, non loquitur, non ratiocinatur, ita paritèr non eſt iuſtus, nec renatus aut viuens ex Deo, qui opera iuſta & diuina non edit, præſertim quia filij eſt imitari patrem. Cum ergo Deus iuſtus iuſtitiam vbique faciat, & nos eius filij eandem vbique facere debemus.

Notat ſecundò noſter Salmeron, generationem hanc diuinam ſimilem eſſe generationi carnali & humanæ. Sicut enim hæc fit ex viro & femina, ſic

E & illa quodammodo: Chriſtus enim quia homo patiens parturiit nos cum ſummo dolore. Idem quà Deus agit & producit in nobis gratiam & iuſtitiam, per quam renaſcimur in filios Dei.

Notat tertiò OEcum. iuſtos à Deo gigni, vt & ipſi progignãt & procreent alios ſibi ſimiles; *quippe cum iuſtus*, inquit, *etiam iuſtos procreet ac gignat*, vti homo generat hominem, bos bouem. & Didymus: *Operantem*, ait, *iuſtitiam commendat virtus, cùm ſit ſcilicet actualis: nullus itaque antequam faciat quæ virtutis ſunt, iuſtus eſt, ſed neque dum ceſſauerit operari.* intellige in actu exercito, non ſignato.

Denique S. Auguſt. iuſtitiam perfectam eſſe docet in Angelis, inchoatam in hominibus: *In Angelis*

ſanctis,

ſanctis, inquit, *nullo lapſu auerſis, nulla ſuperbia cadentibus, ſed manentibus ſemper in contemplatione Verbi, & nihil aliud dulce habentibus, niſi à quo creati ſunt, in ipſis perfecta iuſtitia eſt; in nobis autem ex fide cœpit eſſe ſecundum ſpiritum.* & mox: *Initium iuſtitiæ noſtræ confeſſio peccatorum. Cœpiſti non defendere peccatum tuum? iam inchoaſti iuſtitiam, perficietur autem in te, quando nihil aliud facere delectabit, quando abſorbebitur mors in victoriam, quando nulla concupiſcentia titillabit, quando non erit luctamen cum carne & ſanguine, quando erit corona victoriæ, & triumphus de inimico. Tunc erit perfecta iuſtitia, modò adhuc pugnamus; ſi pugnamus, in ſtadio ſumus, ferimus & ferimur: ſed qui vincat expectatur. Ille autem vincit, qui & quod ferit, de viribus ſuis non præſumit, ſed de hortatore Deo.*

Iuſti ergo æmulantur Angelorum iuſtitiam, vt mentem ab omnibus terræ fæcibus, ac amorem A ab omnibus creaturis auellentes, cùm vniuerſum conferant in Creatorem, eum in omnibus tam proſperis, quàm aduerſis amando, colendo, laudando, gratias agendo; vt eorum vox & vita, æquè ac crux & paſſio, non ſit aliud quàm continua & aſſidua Dei laus. Talis enim eſt vox & vita Angelorum, de quibus ait Iob cap. 37. 7. *Vbi eras cùm me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?*

Inſuper Chriſtiani ex Chriſto renati æmulentur Chriſtum, ac proinde *loquantur vt oracula, viuant vt numina*, quia Chriſtus ex Deo natus, & ex Virgine renatus, *locutus eſt vt os & oraculum Patris, ac vixit vt numen.* Ita hominum etiam peccatorum corda ferient, conuertent, gignéntq; Chriſto inſtar S. Baſilij, de quo ſcribit S. Gregorius Nazianzenus orat. in eius funere: *Sermo Baſilij erat tonitru, quia vita eius erat fulgur.*

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS.

Oſtendit quam præſtans ſit noua ex Deo natiuitas & filiatio, ex fine & mercede, quæ eſt gloria æterna, in qua ſimiles ei erimus. Ad illam retinendam & hanc conſequendam modum præſcribit. Primum, ſtudium ſanctitatis & fugam peccati: quia qui natus eſt ex Deo peccatum non facit, qui verò facit peccatum ex diabolo eſt. Secundum v. 11. amorem fraternum, vt diligamus inuicem non verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. Deniqueu. 20. docet horum omnium fructum, ſcilicet eum qui puro eſt corde, amátque fratres ac Dei mandata cuſtodit, omnia quæ poſtulat à Deo impetrare.

Verſ. 1. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Propter hoc mundus non nouit nos: quia non nouit eum.

2. Chariſſimi, nunc filij Dei ſumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt.

3. Et omnis, qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.

4. Omnis, qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum eſt iniquitas.

5. Et ſcitis quia ille apparuit vt peccata noſtra tolleret; & peccatum in eo non eſt.

6. Omnis, qui in eo manet, non peccat: & omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.

7. Filioli, nemo vos ſeducat. Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt: ſicut & ille iuſtus eſt.

8. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli.

9. Omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.

B 10. In hoc manifeſti ſunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo, & qui non diligit fratrem ſuum:

11. Quoniam hæc eſt annunciatio, quam audiſtis ab initio, vt diligatis alterutrum.

12. Non ſicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem ſuum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius C maligna erant: fratris autem eius iuſta.

13. Nolite mirari fratres, ſi odit vos mundus.

14. Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte:

15. Omnis, qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſemet- D ipſo manentem.

16. In hoc ergo cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.

17 Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?

A 18. Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate.

19. In hoc cognoſcimus quoniam ex veritate ſumus: & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra.

20. Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum: maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia.

21. Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum:

22. Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſto- B dimus, & ea, quæ ſunt placita coram eo, facimus.

23. Et hoc eſt mandatum eius: Vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti: & diligamus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis.

24. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo: & in hoc ſcimus quoniam manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis.

Vers. 1. VIDETE *qualem* (Græcè ποταπὴν, id eſt, C *quantam*) *charitatem dedit nobis* (indignis, inimicis & peccatoribus) *Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus.*] Charitatem tum actiuam, puta actum amoris Dei, quo nos mirè amat, tum paſſiuam, nobíſque à Deo communicatam & infuſam accipe. q.d. Videte quantam charitatem, beneuolentiam, & amorem nobis dedit, id eſt, præſtitit & exhibuit Deus. Vatabl. *quantum dilexerit nos*, cùm gratiam & charitatem creatam nobis dedit & infudit, qua filij Dei nominamur & ſumus. Ex charitate enim Dei increata manat charitas noſtra creata, quaſi radius à ſole, riuulus à fonte, ſcintilla ab igne. Quos enim Deus amat charitate increata, eos fa- D cit ſibi in amore reſpondere, ſéque redamare per charitatem creatam, quam eis infundit. Charitas enim eſt amicitia, ſiue amor mutuus inter Deum & iuſtum. Quocirca ſicut Deo quáſi Deo & Creatori nos quaſi creaturæ debemus omnem honorem, religionem, & latriam: eidem quaſi Domino nos quaſi ſerui debemus timorem, reuerentiam & obedientiam; ſic eidem quaſi Patri ſummo ſummum debemus amorem, adeóque totum cor, totam voluntatem, totum affectum.

In fine cap. præcedentis dixerat S. Ioannes, eum qui facit iuſtitiam ex Deo eſſe natum, ideóque eſſe Dei filium; hîc illius natiuitatis & filiationis diuinæ excellentiam, fructum & præmium docet & E demonſtrat, vt ex eo incitet fideles ad opera iuſtitiæ, paulò antè nominata, quibus Deo ſe gratos dignóſque filios exhibeant, atque hanc eius filiationem conſeruent, augeant, & ad brauium gloriæ æternæ perducant. Pro *videte*, S. Auguſtinus legit, *ecce, quaſi admirando diuinam charitatem extollat*. Singula S. Ioannis verba ſi penitiùs perpendantur, diſcutiantur & ponderentur, magnam habent emphaſin, nouóſque amoris ſtimulos & ignes ſuggerunt.

Per Patrem accipe totam S. Trinitatem, vel potiùs propriè perſonam Patris: licet enim tota S. Trinitas nobis det gratiam & charitatem, qua nos ſibi in filios adoptat, idipſum tamen appropriatur Patri; tum quia Patris eſt generare filios ſimiles Chriſto filio ſuo vnigenito, iuxta illud Euangelij S. Ioannis cap. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret.* tum quia Patri appropriatur vocatio, electio, prædeſtinatio; cuius effectus eſt iuſtificatio & filiatio. Porrò verè S. Auguſtinus de natura & gratia cap. vlt. *Inchoata*, ait, *charitas inchoata iuſtitia eſt, prouecta charitas prouecta iuſtitia eſt, perfecta charitas perfecta iuſtitia eſt.* & S. Dionyſius Eccleſ. hier. part. 1. cap. 2. *Prima*, ait, *mentis ad diuina motio, & contentio Dei eſt charitas, ſancta autem charitatis ad diuina perficienda præcepta prima omnino progreſſio eſt illa ineffabilis operatio, qua diuinè habemus. Si enim diuinus ſtatus diuino ortu, &, vt ita dicam, generatione efficitur, profectò qui ſtatum diuinum non accepit, is nihil vnquam eorum quæ à Deo tradita ſunt ſciet, nec operabitur.* Vnde S. Cyrillus in c. 44. Iſaiæ, & lib. 12. Theſauri c. 3. charitatem vocat characterem ſubſtantiæ Dei, ſanctificationem, reformationem, pulchritudinem & ſpeciem animæ. Character Dei eſt charitas.

Vt filij Dei nominemur (per adoptionem, ſicut Chriſtus eſt Filius Dei per generationem & natiuitatem naturalem) *& ſimus.*] quia multi nominantur id quod non ſunt; nos autem ita nominamur, vt reuera ſimus pariter filij Dei. Audi S. Auguſt. *Nam qui vocantur & non ſunt, quid illis prodeſt nomen, vbi res non eſt? Quàm multi vocantur medici,* C *qui curare non norunt? Quàm multi vocantur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Chriſtiani, & in rebus non inueniuntur; quia hoc quod vocantur non ſunt, id eſt, in vita, in moribus, in fide, in ſpe, in charitate. Hîc autem quid audiſtis fratres? Ecce qualem dilectionem dedit nobis Pater, vt filij Dei vocemur & ſimus.* Hoc eſt quod ait Paulus: *Miſit Deus ſpiritum Filij ſui in corda noſtra clamantē, Abba Pater*, Gal. 4. 6.

Notent hæc Nouantes, qui cenſent nos reuera & intrinſecè iuſtos non eſſe ob inhærentem ſemper concupiſcentiā, ſed tantùm ita nominari propter iuſtitiam Chriſti nobis imputatā, contra quos agit Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 7. *τὸ ſimus* in multis Græcis Codicibus deeſt, túncque includitur in *no-* D *minemur.* quæ enim à Deo nominantur, reuera talia ſunt, imò efficiuntur à Deo, qualia nominantur. Si enim Rex vocando aliquem nobilem, Magnatem, Principem, Ducem, hoc ipſo facit eum nobilem, Magnatem, &c. multò magis idem facit Deus; qui dona realia gratiæ iis quos filios nominat infundit, quibus hoc nomine digni efficiantur, quod nequit facere Rex. Vnde Syrus vertit: *Qui vocat nos, filios efficit.* Sicut enim Deus Pater generando Filium, ei communicat ipſiſſimam ſuam naturam & diuinitatem, ſic nos ex carne natos per ſpiritum regenerando, diuinitatis ſuę participationem ſummam nobis communicat per gratiam, facítque diuinæ conſortes naturæ, vt ait S. Petrus, & Pſaltes: E *Ego dixi Dij eſtis, & filij Excelſi omnes*, Pſalm. 81. 6. Quare hoc ipſo nos facit quaſi Deos, & ſimiles Filio ſuo. *Huius gratia Deus eſt quiſque ſanctorum*, ait S. Baſilius homil. de Spirit. S. Sicut ergo Deus eſt ſanctus per eſſentiam, ſic iuſtus à Deo genitus participat hanc eius ſanctitatem, cæteraq; omnia Dei attributa. Fit enim quaſi omnipotens, vt cum Paulo omnia poſſit in Deo qui eum confortat, Philip. 4. 13. Fit immutabilis, vt Deo inhærens nullis promiſſis, vel minis à recto dimoueri ſe ſinat. Fit cœleſtis, vt cœleſtia concupiſcens punctum hoc terræ deſpiciat. Fit quaſi impeccabilis, quia quandiu in gratia perſiſtit, peccare nequit. de quo v. 9. Fit optimus, quia charitatis viſcera & beneficentię radios, Iuſtus fit quaſi Deus, omnipotens, immutabilis, &c.

quaſi

quaſi ſol quidam ſalutaris ad omnes extendit. Fit quaſi omniſcius, quia theodidactus: vnctio enim Dei eum docet de omnibus, vt ait Ioannes c.2.27. Fit imperturbabilis, quia ſuper omnes mundi, ſeculique viciſſitudines mentem in Deo defixit. Fit liberalis, vt nulli inuideat; ſed vt omnium commoda quaſi ſua promoueat. Ardet charitate, vt æmulis reddat bona pro malis, itaque ex inimicis amicos efficiat. Fit rectus, patiens, conſtans, æquanimis, prudens, fortis, ſincerus, quia talis eſt Deus Pater eius. vide S.Thom. Opuſc.62. ſi tamen ipſe eius eſt auctor: nam ſtylus alium indicat. Hoc eſt quod ait S.Iacobus c.1.18 *Voluntariè genuit nos Verbo veritatis, vt ſimus initiũ aliquod creaturæ eius.* & Oſee c.1.10. *Et erit in loco vbi dicetur eis: Non populus meus vos, dicetur eis: Filij Dei viuentis.* vide vtrobiq; dicta.

Iuſtus eſt filius Dei tripliciter.

Ex dictis ſequitur nos per iuſtificationem fieri filios Dei tripliciter, ſcilicet in præteritum, præſens & futurum.

1. In præteritum, per generationem ſpiritualem, qua, vt ait Iacobus, *genuit nos Verbo veritatis.* & S.Petrus Epiſt.2.c.1.4. *Vt ſimus diuinæ conſortes naturæ.* & S. Ioannes in Euang. c.1.12. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* & hac Epiſt. c. 4. 4. *Vos ex Deo eſtis filioli.* & v.6. *Nos ex Deo ſumus.* & cap.5. 18. *Omnis qui natus eſt ex Deo non peccat, ſed generatio Dei conſeruat eum.* Porrò hæc generatio fit non tantùm per gratiam, ſed etiam per ipſam deitatem, quæ realiter nobis quaſi filiis à Deo Patre communicatur, vti dixi 2.Petri 1.4.

2. Secundò, ſimus filij in præſens, per paternam curam, qua Deus quaſi Pater nos vt filios amat, regit & format, perficit, dirigit, tuetur, iuxta illud Pſal.54. *Iacta cogitatum tuum,* Hebr. *ſarcinam tuam, pondus tuum, in Domino, & ipſe te enutriet,* Hebr. *ſuſtentabit te.* & hac Epiſt.c.5.15. *Scimus quia audit nos quicquid petierimus: ſcimus quoniam habemus petitiones quas poſtulamus ab eo,* Lucæ 12. 7. *Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt.* Quæ mater ita amat filium, vt capillos eius omnes numeret, conſeruet, reſtituat? id tamen facit Deus: ergo pluſquam mater nos curat. *Quid ergo times ô homo in ſinu Dei,* ait S.Auguſt. qui tibi Pater eſt & mater? verè B.Theodorus in vitis Patr. *Etiamſi,* inquit, *cœlum ruat in terram, Theodorus non timet,* ſcilicet: *Etiamſi fractus illabatur orbis, impauidum ferient ruinæ.*

3. Tertiò, in futurum per hæreditatem cœleſtem, quam nobis quaſi filiis dabit, vt ſimus hæredes Dei, & cohæredes Chriſti, iuxta illud: *Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi,* Pſalm.15.5.

Sic Gentiles iactabant ſe à Ioue vel Diis genitos, ſed falsò, de qua re S. Auguſtin. lib.3. de Ciuit. cap.4. *Varro,* inquit, *vtile eſſe ciuitatibus dicit, vt ſe viri fortes etiamſi falſum ſit, ex Dijs genitos eſſe credant: vt eo modo animus humanus velut diuinæ ſtirpis fiduciam gerens, res magnas aggrediendas præſumat audaciùs, agat vehementius, & ob hoc impleat ipſa ſecuritate feliciùs.* Sic

Filiatio Dei eſt ſtimulus ad heroica opera.

Scipio nunquam eleuari illam hominum exiſtimationem voluit, quòd diuino ſemine ortus eſſet; & apud Lucianum Dialog. Diogenis, Alexander vtile ſibi ad res gerendas dicit fuiſſe, quòd filius Iouis Ammonis ſit habitus. Timebatur enim, nec aliquis repugnare ei audebat, nempe quem crederent Deum. Sic Romulum ex Marte genitum, Iulium Cæſarem ex Venere finxerunt. Verùm Chriſtiani gloriantur ſe eſſe filios Dei, & verè ſunt filij Dei, ideóque quò verior, eò acrior hic eis debet eſſe ſtimulus ad omnem virtutem, & ad heroica, imò diuina opera. Audi S.Cyprian. lib. de ſpectac. *Nunquam humana opera mirabitur quiſquis ſe cognouerit fi-* A *lium Dei: deijcit ſe de culmine generoſitatis, qui admirari aliquid poſt Deum poteſt.* Cùm ergo ſollicitat te caro, reſponde: *Filius Dei ſum. Ad maiora natus ſum, quàm vt me ventris mancipium efficiam.* Cùm te tentat mundus, cùm aurũ & opes oſtentat, reſponde: *Dei ſum filius, cœleſtibus opibus deſtinatus: indignum ergo eſt vt terram albam, aut rubram punctum conſecter.* Cùm te dæmon inuadit, cùm honores & pompas promittit, reſponde: *Vade Satana in gehennam: abſit vt filium me efficiam diaboli, qui filius & hæres ſum Dei. Regno æterno natus, omnem terræ honorem, pompámq; velut fumũ calco & pedibus premo.* Dei filius es: ergo magna, ardua & diuina opera, modico tẽpore vitæ quod tibi reſtat, & fortè modicis horis mente deſtina, qualia Chri- B ſtus, qualia Sãcti peregerũt. Vocaris à Deo ad ſtatũ perfectionis, vocaris ad vitam pro ſalute animarũ impendendã, vocaris ad Iapones & Indos, vocaris ad crucẽ, ad martyriũ? vocationi generosè te offer, vti decet filium tanti Patris. Ita noſter P. Balthaſar Aluarez, vti refert Lud. de Ponte, in eius vita, hunc ſibi ſuiſq; monitorem ſtimulũ iugiter adhibebat: *Noli degenerare à præcelſis cogitationibus filiorum Dei.*

Propter hoc mundus non nouit nos (Caiet. Vatabl. & Iſid. legunt *vos*: ſed Græca, Syra, S. Auguſt. & Latini legunt *nos*) *quia non nouit eum.*] q.d. Ideo homines mundani & Gentiles non æſtimant, imò parui pendunt & deſpiciunt hanc Chriſtianorum ex Deo regenerationem & filiationem, quia Deum nõ no- C uerunt ſaltem practicè, quia Deum nõ colunt, non amant; multi etiam Deum non norunt ſpeculatiuè, vt athei, idololatræ, pagani, &c. *Neſciũt,* ait S.Chryſoſt. hom.78. in Ioan. *qui nos cõtumelia afficiunt quales ſimus, vtpote qui cœli ciues & ſupernæ patriæ aſcripti, & Cherubim ſocij ſumus. Scient autem in die iudicij, cùm ſtupentes & gementes dicent: Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt,* Sapient.5.v.4.

Chariſſimi nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, erimus autem Deo ſimiles. Vnde ſubdit: *Scimus autem quoniam cùm apparuerit.* Syrus, D *cùm ipſe reuelatus fuerit; ſimiles ei erimus.*] ſimiles ei, ſcilicet Deo, non natura, ſed qualitate, felicitate, gloria æterna. q. d. mundus non nouit nos, quia non videt internum noſtrum decorem, ſed videbit eum in die iudicij, tùncque noſcet nos, ſed ſerò, quia tunc non erimus ampliùs obſcuri, viles, deſpecti, ſed ſplendidi, quia ſimiles erimus Deo & Chriſto, putà erimus perfectè ſancti, iuſti, puri, amantes Deum; quia erimus beati, glorioſi, diuini: & ſicut Deus ſe videt, eáque viſione fruitur, & beatur; ita & mens noſtra videbit eum ſicuti eſt, & omnia quæ in eo formaliter ſunt, hácque viſione fruetur & beabitur in æternum, eáque perficietur noſtra filiatio, & adoptio; quia vt filij Dei gloriam, hære- E ditatem & felicitatem Dei adipiſcemur. VERS. 2.

Iuſtus Deo ſimilis tripliciter.

Nota, ſimilitudo Dei in nobis eſt triplex, prima per naturam; ſumus enim naturæ rationalis & intelligentis, ſicut Deus eſt rationalis & intelligens. Secunda per gratiam, quæ, vt ait S.Bern. ad fratres de monte Dei, *in virtutibus conſiſtit, in qua animus virtutis magnitudine ſummi boni quaſi imitari geſtit magnitudinem, & perſeuerantia in bono conſtantiæ æternitatis eius incommutabilitatem.*

Tertia ſimilitudo Dei ſumma & perfectiſſima in nobis, erit in cœlo per gloriam beatificam, in qua ait S. Bern. *fit homo cum Deo vnus ſpiritus, non tantùm vnitate volendi idem, ſed expreſſiore quadam vnitate virtutis aliud velle non valendi.*

Hæc ergo tertia ſimilitudo de qua loquitur S. Ioannes conſiſtit in gloria & felicitate cœleſti, quæ, vt docent communiter Theologi, conſiſtit in viſione Dei vnius in eſſentia, & trini in perſonis, per lumen gloriæ. Vnde τὸ *ſimiles* explicans S. Ioannes ſubdit: *quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Quocirca OEcum. hanc Dei ſimilitudinem ponit in adoptionis charitate & gloria, iuxta illud Pſalm. 15. 11. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* & Pſalm. 47. 9. *Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri.* & Pſalm. 26. 4. *Vnam petij, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluptatem Domini.* & Pſalm. 35. 10. *Domine apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* & Paulus 1. Corinth. 13. 12. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Hinc Scholaſtici 1. p. quæſt. 12. docent beatos videre ipſam Dei eſſentiam in ſe, eiúſque tres perſonas & attributa omnia. Beati enim per viſionem Deum poſſident, eúmque quaſi intra ſe trahunt, indéque ſugunt omne bonum. Vnde S. Auguſtinus lib. de cognit. veræ vitæ in fine: *Talis*, ait, *viſio, & talis gloria regnum cœlorum dicitur, quia ſoli cœli, id eſt, iuſti hac viſione fruuntur, quorum primum ſummum bonum eſt, in quo habent plenum gaudium de plenitudine omnium bonorum.*

Rurſum dum vident Deum, eius ſpeciem in mente ſibi efformant, putà verbum mentis, quod planè Deo eſt ſimile, Deúmque eis refert & repræſentat. Vnde S. Auguſtinus in Enchirid. cap. 3. *Cùm autem*, ait, *initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene viuendo etiam ad ſpeciem peruenire, vbi eſt ſanctus & perfectus cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena viſio eſt ſumma felicitas.* Hinc rurſum beati ſimiles Deo erunt, quia participabunt beatam eius æternitatem, erúntque feliciter æterni, ſicut ille feliciter æternus eſt, vti explicat S. Gregorius homilia 2. in Ezechiel. & Euariſtus Papa Epiſt. 1. & noſter Vaſquez 1. par. quæſt. 12.

Ex hac ſimilitudine gloriæ & viſionis Dei quæ erit in intellectu, ſequetur altera in voluntate, nimirum perfectus amor Dei viſi & poſſeſſi. Vnde S. Fulgentius ad Ferrandum Diacon. quæſt. 3. *Similes ei erimus*, inquit, *imitatione iuſtitiæ.* Nam hic Dei amor non tantùm excludet omne peccatum etiam leuiſſimum, ſed & totum hominem rapiet in Deum, vt diligat eum ex toto corde, tota mente, tota anima, & omni fortitudine ac viribus ſuis, ita vt nil diligat aut diligere velit vel poſſit, niſi Deum propter ſe, & cætera omnia propter Deum. Sicut enim Deus ita diligit ſeipſum, vt aliò mentem & amorem flectere nequeat, ſic & beati Deum vtpote pulcherrimum, optimum, iucundiſſimum & omnibus bonis cumulatiſſimum ita diligunt, vt mentem aliò auocare nequeant: inde fiunt non tantùm impeccabiles, ſed & immobiles à Deo, Deique contemplatione & amore. Vnde S. Auguſtinus in Confeſſ. *Cùm*, ait, *inhæſero tibi ex omni me, nuſquam erit mihi dolor, aut labor: viua erit vita mea tota plena te: nunc autem quoniam plenus tui non ſum, oneri mihi ſum.*

Ex viſione ſequitur amor Dei plenus in beatis.

Porrò hic amor idem ſemper durabit in omnem æternitatem, ideóque beatos iugiter accendet ad Dei laudes. Vnde S. Auguſtinus ſerm. 18. de diuerſ. cap. 5. *Iam ſimiles illi quando deficiemus, quò auertemur? Securi ergo ſumus fratres, non nos ſatiabit laus Dei: ſi deficis ab amore, deficies à laude: ſi autem amor ſempiternus erit, quia inſatiabilis illa pulchritudo erit, noli timere ne non poſſis ſemper laudare, quem ſemper poteris*

A *amare.* Tertiò, ex hac gloria & viſione ſequentur omnes dotes animæ & corporis, ſimiles dotibus animæ & corporis Chriſti glorioſi. In anima enim erit ſumma pax, ſumma concordia, ſumma harmonia potentiarum, virium & actionum omnium.

Et dotes animæ & corporis glorioſi.

In corpore erit impaſſibilitas, claritas, ſubtilitas, agilitas, teſte S. Paulo 1. Corinth. 15. 42. Vnde Tertullianus de reſurrect. cap. 20. ait ſimiles ei erimus, ſcilicet quoad reſurrectionem & immortalitatem corporis. Erimus ergo ſimiles ei, hoc eſt, erimus quaſi Dij. Sicut enim ſol in nube tralucens efficit parelium, vt videatur eſſe nouus, ſecundus & tertius ſol, ita Deitas in beatorum anima & corpore tralucens, efficiet tot quaſi Deos, quot B erunt beati. Quanta felicitas, quanta gloria erit videre tot quaſi Angelos, imò tot quaſi Deos quot erunt ſancti in cœlo? S. Ioanni conſonat S. Paulus Coloſſ. 3. 3. *Mortui*, inquit, *eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* & 1. Corinth. 15. 45. *Primus homo* (Adam) *de terra terrenus: ſecundus homo* (Chriſtus) *de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis.* & Philipp. 3. 21. *Saluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* & 2. Corinth. C 3. 18. *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.* & Roman. 6. 5. *Si enim complantati ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.* & Rom. 8. 29. *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*, &c.

Quoniam videbimus eum.] ſcilicet Deum, qui præceſſit, & Chriſtum: Chriſtum enim quaſi dilectum ſuum toto corde & ore gerebat S. Ioannes: videbimus ergo Dei eſſentiam *ſicuti eſt* in ſe, vti docent Scholaſtici 1. p. quæſt. 12.

Rurſum videbimus Chriſtum hominem & carne indutum, *ſicuti eſt*, id eſt, ſicut circumamictus eſt D glorioſo corporis decore & ſpecie. ita Bellarmin. libr. 1. de beatitud. Sanct. cap. 3. Gregorius de Valentia 1. 2. diſput. 1. de beatitud. quæſt. 4. puncto 2. & alij.

Rurſum *videbimus eum ſicuti eſt*, id eſt, non per ſpeculum & ænigma, ſed facie ad faciem: in hac enim vita non videmus Deum ſicut eſt, ſed ſicut propter noſtram diſpenſationem factus eſt, ſcilicet videmus carne veſtitum, paſſum & crucifixum, ait S. Auguſtinus & Origen. homil. 6. in Geneſ. & S. Gregorius homil. 2. in Ezech.

VERS. 3. *Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.*] Dixit S. Ioannes nos in futura vita ſimiles fore Chriſto & Deo, quia videbimus E eum ſicuti eſt, nunc modum id aſſequendi ſuggerit, ſcilicet, 1. ſpem locare in Deo: Dei enim eſt dare gratiam, quæ nos ad rem tam arduam, qualis eſt ſimilitudo Dei, perducat. *Fiducia ſperantium miſericordia Dei eſt*, ait S. Proſper in Pſalm. 130. 2. ſtudere ſanctitati. Neque enim ſufficit ſpem locare in Deo, niſi & ipſe manum admoueas operi, Deóque collabores: nemo enim in cœlo erit Chriſto ſimilis, qui in terra ei moribus fuit diſſimilis. Vt ergo ei ſimiles ſimus in gloria, conniti debemus vt ſimiles ei ſimus in ſanctitate, virtute & gratia, putà in amore, labore, cruce & dolore, iuxta illud: *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Rom. 8. 17. & : *ſine ſanctimonia nemo videbit Deum*, Hebr. 12. 14.

Modi quibus quis fit Deo ſimilis.

ſcripturi

ſcriptum eſt enim: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, Matth. 5.8. Pulchrè S. Auguſtinus de cognit. veræ vitæ, in fine: *Ad hoc ſummum bonum, ait, iuſti quadam catena trahuntur, quæ de virtutibus hoc modo connectitur. In primis fides animam quaſi quidam circulus complectitur, fides ſpe nutritur, ſpes dilectione tenetur, dilectio operatione expletur, operatio ad ſummum bonum intentione trahitur, intentio boni perſeuerantia clauditur, perſeuerantia Deus fons omnium bonorum dabitur.*

Scala virtutum.

Sanctificat ſe.] ἁγιάζει ἑαυτὸν, id eſt, *caſtificat ſeipſum*, vti legit S. Auguſtinus, Didymus, Clemens, OEcum. & alij. Tigur. *purificat ſeipſum*. Alij, *luſtrat, expiat ſeipſum*. Putant nonnulli quòd noſter interpres legerit ἁγιάζει, id eſt, *ſanctificat*. verùm non eſt neceſſe eò confugere. Doctè enim interpres ἁγνίζει, id eſt, *purificat*, vertit *ſanctificat*, quia *ſanctitas*, vt ait S. Dionyſius diuin. nomin. cap. 12. *eſt omni inquinatione libera, incontaminatiſſima & perfectiſſima puritas.*

Sanctitas eſt puritas.

Vera ergo hominũ ſanctitas conſiſtit in emundatione peccatorum & eradicatione vitiorum; iuxta illud S. Pauli: *Qui emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile Domino, & ad omne opus bonum paratum*, 2. Timoth. 2.21.

Porrò, hæc emundatio vitiorum fit per inſitionem & exercitium contrariarum virtutum, putà ſuperbiæ, per humiliationem & humilitatem; libidinis, per carnis mortificationem & caſtitatem; impatientiæ, per patientiam; intemperantiæ, per temperantiam; odij, per charitatem, &c. Quare ſanctitas non eſt aliud quàm humilitas, caſtitas, patientia, temperantia, charitas, cæteræque virtutes, quibus anima ſanctificatur, Deóque quaſi dicatur & conſecratur. Sanctum enim dicitur, quaſi ſanguine ſancitum, id eſt, dicatum & oblatum Deo. Vnde aliqui ſic exponunt, *ſanctificat ſe*, id eſt, offert, dicat, conſecrat ſe Deo, vti faciunt Sacerdotes & Religioſi. Simili enim modo, licèt imperfectiori, fideles omnes in Baptiſmo vnguntur & conſecrantur Deo, fiúntque regale ſacerdotium, id eſt, reges & ſacerdotes myſtici, vti dixi 1. Petri 2.9. Sic Chriſtus ait: *Pro eis ego ſanctifico meipſum*, id eſt, in ſanctam victimam me offero, *vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate*, iuſtificati ſcilicet, Deóque deputati & dicati, Ioannis 17. v. 19.

Eſt omnibus virtus.

Denique S. Gregorius Nazianzenus Iambico 15. *Quid*, ait, *eſt ſanctitas? Cum Deo conſueſcere*. & S. Bernardus libr. 5. de Conſider. cap. 14. *Sanctum*, inquit, *facit affectio ſancta, & ipſa gemina, timor Domini & ſanctus amor. His perfectè affecta anima, velut quibuſdam duobus brachijs ſuis comprehendit, amplectitur, ſtringit, tenet*, & ait: *Tenui eum, nec dimittam*. Idem ſermone 25. inter paruos: *Tria*, ait, *ſunt quæ ſanctum faciunt hominem, victus ſobrius, actus iuſtus, ſenſus pius. Victus ſobrius erit ſi continenter, ſi ſocialiter, ſi obedienter, id eſt, caſtè, charitatiue, humiliter vixerimus. Per continentiam enim caſtitas, per ſocialitatem charitas, per obedientiam humilitas acquiritur. Et hæc eſt virtus quæ animam perfectè Deo ſubditam, ſub vmbra alarum ipſius ſecurè facit viuere. Actus iuſtus erit, ſi fuerit rectus, diſcretus, fructuoſus. Rectus per bonam intentionem, diſcretus per menſuram poſſibilitatis, fructuoſus per vtilitatem proximorum. Senſus pius erit, ſi fides noſtra Deum ſentit ſummè potentem, ſummè ſapientem, ſummè bonum: vt per eius potentiam, noſtram credamus adiuuari infirmitatem: per eius ſapientiam, noſtram credamus corrigi ignorantiam: per eius bonitatem, noſtram credamus dilui iniquitatem. Tria*

Eſt Dei amor.

Tria faciunt ſanctum.

A *ſunt quæ mortem ſanctorum faciunt precioſam, quies à labore, gaudium de nouitate, ſecuritas de æternitate.*

Sicut & ille ſanctus eſt.] Alludit Ioannes, imò citat illud Leuit. cap. 26. *Eritis mihi ſancti, quia ſanctus ſum ego Dominus.* vide dicta ibidem & Leuit. 27.28.

Magnam à fidelibus ſanctitatem requirit ſanctus Ioannes, nimirum quæ ſimilis ſit ſanctitati Dei & Chriſti, ac proinde vt indies ſtudeant magis ſanctificari, magnóſque in ſanctitate facere progreſſus, vt hac ratione quotidie ſimiliores Chriſto, eiúſque ſanctitati efficiantur. Idem ſanxit Chriſtus, dicens: *Eſtote vos perfecti, ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt*, Matth. 5.48.

B Quiſquis ergo ſatagis eſſe ſanctus, ob oculos pone exemplar tuæ ſanctitatis, ac meditare iugiter vitam & paſſionem Chriſti Domini, eámque imitare ac factis & moribus exprime. Audi S. Ambroſ. libr. de Iſaac cap. 8. *Exuat vnuſquiſque animam ſuam inuolucris ſordidioribus, & quaſi aurum igne approbet deterſam luto; ſic enim purgatur anima velut aurum optimum; pulchritudo autem animæ ſincera virtus & decor, verior cognitio ſupernorum, vt videat illud bonum, ex quo pendent omnia, ipſum autem ex nullo.* Gregorius autem Nazianzenus ad hoc ipſum nos excitans, ait: *Imaginis decus imagini reddamus, dignitatem noſtram agnoſcamus, exemplar noſtrum honore proſequamur, myſterij vim intelligamus,*

Sanctitatis exemplar Chriſti vita intuenda.

C *& pro quo Chriſtus morte functus eſt: ſimus vt Chriſtus, quoniam Chriſtus quoque ſicut nos. Efficiamur Dij propter ipſum, quoniam ipſe quoque propter nos homo.* Idem Nazianzenus orat. 6. de Deo loquens: *Neque enim purus*, ait, *tanto in pretio quicquam habet, quàm puritatem aut purgationem.*

Omnis qui facit peccatum, & (id eſt, etiam) *iniquitatem facit. &* (id eſt, quia) *peccatum eſt iniquitas.*] *quia quicunque peccat, contrarius æquitati diuinæ legis peccando exiſtit*, ait Beda. Probat fideles ſe debere ſanctificare, vt aſſimilentur Chriſto, qui eſt ſanctus ſanctorum à contrario, quia ſcilicet peccatum quod eſt contrarium, non eſt aliud quàm iniquitas, Græcè ἀνομία, id eſt, *legis diuinæ* VERS. 4.

D *præuaricatio*; ac proinde nos planè Deo diſſimiles, difformes & exoſos reddit. Loquitur propriè de peccato perfecto, putà mortifero. Vnde S. Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum cap. 27. peccatum ita definit: *Eſt dictum, factum vel concupitum contra legem æternam.* & S. Ambroſius libro de Paradiſo cap. 8. *Quid aliud*, inquit, *eſt peccatum niſi diuinæ legis tranſgreſſio, ac cœleſtium inobedientia mandatorum?* Idem ſignificat vox *iniquitas*, id eſt, receſſus ab æquitate, quam lex præſcribit. Simili modo peccatum dicitur iniuſtitia, quia contrarium iuſtitiæ, id eſt, iuſto, æquo & recto. Hoc ergo eſt ἄνομον, id eſt, *illegitimum*, exlex, irregulare, deuians à lege & regula. Hinc patet apud ſan-

E ctum Ioannem peccatum idem eſſe quod iniquitatem, licèt in vulgari vſu loquendi plus & peius quid ſignificet iniquitas, quàm peccatum, vti docet S. Gregorius 11. moral. cap. 21. vel 23. Eſto S. Ambroſius Apolog. Dauid cap. 13. ſecus exiſtimet, putétque plus ſonare peccatum quàm iniquitatem, quia *peccatum*, inquit, *eſt opus iniquitatis; iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti.*

Porrò omne peccatum, etiam contra legem humanam dumtaxat, putà ciuilem, vel Eccleſiaſticam commiſſum, eſt contra Deum; quia eſt contra legem Dei æternam: ab hac enim omnis lex poſitiua & humana, quaſi riuulus à fonte deriuatur & deſcendit. lex enim æterna, ait S. Thom. 1.2. q. 91.

 artic. 1.

artic. 1. eſt ſumma ratio in mente diuina exiſtens, ſecundùm quam dirigit omnes creaturarũ actiones & motus in ſuos fines. Sicut enim in Deo eſt ratio rerum creandarũ, quæ dicitur idea, ita etiam eſt ratio rerum gubernandarum, quæ dicitur lex æterna. Et ſicut illa ratio rerum creandarum non eſt aliud quàm cõceptus diuinæ mentis, quo concipit rem, & iudicat quomodo illa ſit facienda; ita hæc ratio quæ eſt lex æterna, nõ eſt aliud quàm conceptus ille, quo concipit & iudicat quomodo quælibet creatura debeat ſuas functiones obire, adiuncta ſimul voluntate eam obligandi, vel imprimendi inclinationem ad eam regulam ſequendam.

Lex æterna quid.

Vers. 5. *Et ſcitis quia ille apparuit vt peccata noſtra tolleret.*] *Ille*, ſcilicet ſummus rerum opifex, ſummè venerandus, colendus & amandus, putà Chriſtus Dei Filius, quẽ toto corde & ore gero, cæterique omnes gerere debent, quaſi ſuum Creatorem & Redemptorem. Sic Moſes Deum vocat *illum qui eſt*, Exodi 3. 14. & Pythagoras apud ſuos tantæ erat venerationis & auctoritatis, vt cùm de quæſtione quapiam contenderent eius diſcipuli, dum citaretur ſententia Pythagoræ, quaſi magiſtri irrefragabilis, omnes dicerent *αὐτὸς ἔφα*, *ipſe*, ſcilicet Pythagoras, *dixit*; ergo ei acquieſcendum eſt, ac proinde ceſſent omnes diſputationes & rationes. Porrò Chriſtus tollit peccata, quia, vt ait Beda, *tollit dimittendo quæ facta ſunt, & adiuuando ne fiant, & perducendo ad vitam vbi omnino fieri non poſſunt.*

Pro *tolleret* Græcè eſt *ἄρῃ*, Syriacè נְשָׂא *naſa*, quorum vtrumque tam *portare*, quàm *auferre* ſignificat: & vtrumque huic loco conuenit. Chriſtus enim ita peccata noſtra abſtulit, vt ea in ſe luenda ſuſceperit, itáque pœnam eis debitam portarit. Alludit, imò citat Iſaiæ 53. 4. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit*: vbi Hebr. eſt idem נְשָׂא *naſa*. & v. 6. *Poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrûm.* & v. 11. *Iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit.* Ad Iſaiam alludens S. Ioannes Baptiſta videns Chriſtum de eo dixit, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Ioannis 1. 9. Huc quoque reſpicit, hic illi homonymus, noſter S. Ioannes. Antiſtropha S. Ioannis eſt illa S. Petri ſententia, Epiſt. 1. c. 2. 24. *Peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum.* & illa S. Pauli: *Quẽ propoſuit Deus propitiationem* (propitiatorem) *per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum.*

Moral. diſce hìc quàm graue malum ſit peccatum, vtpote ad quod tollendum Chriſtus è cœlo in terram & carnem deſcenderit, imò paſſus & crucifixus ſit; vt nos idem facere doceret, vt ſcilicet pro abolendis peccatis & conuertendis peccatoribus omnes labores, peregrinationes, dolores, pœnas & cruces libentes ſubeamus. *Non ſanè* (ait OEcumenius) *peccandi vobis locus vllus relinquitur, cùm enim Chriſtus ad peccatum deſtruendum aduenerit, quippe qui peccati omnis prorſus fuerit immunis, vobis qui in ipſo eſtis nati & fide in ipſum confirmati, peccare amplius non licet.* Oportet ergo quemlibet fidelem ſatagere vt aboleat in aliis, æquè ac in ſeipſo omne peccatũ, vt deſtruat opus diaboli, eo ſtudio (imò longè maiori) quo venatores deſtruunt ſemina ſerpentum, oua accipitrum, catulos luporum.

Et peccatum in eo non eſt.] *&*, id eſt, quia, q. d. ideo Chriſtus potẽs & idoneus fuit tollere peccatum, quia carebat omni peccato, imò poteſtate peccãdi.

A Erat enim ipſe naturaliter impeccabilis ob vnionem hypoſtaticam; per hanc enim diuina Verbi perſona Chriſti humanitati ita aſſiſtebat, vt illam per omnes actiones dirigeret, ne vel in minima offenderet: alioqui enim offenſa & peccatum recidiſſet in ipſam perſonã Verbi (quod eſt impoſſibile) tum quia actiones ſunt perſonæ ſiue ſuppoſiti, tum quia perſona tenetur naturam quam ſuſtentat regere & gubernare ne peccet. Denique *Chriſti voluntas cùm tota deificata ſit, Deo proculdubio non aduerſatur*, ait S. Gregor. Nazianz. Orat. 36. & S. Cyrill. de recta fide ad Theodoſ. docet Verbum animam Chriſti ſua ſanctitate, & immutabilitate planè imbuiſſe, ſicut vellus imbuitur colore quo B tingitur. *Sicut ergo*, inquit, *caro poſtquam Verbi omnia viuificantis caro effecta eſt, quod peccatum non nouit, è veſtigio ſtatum firmum ac omnibus modis ſtabilem, peccatóque quod olim tyrannidem in nos exercebat, multis partibus potentiorem nacta eſt.* Citat S. Ioannes Iſaiam c. 53. 9. *eò quòd iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius.* Nam, vt ait S. Paulus Heb. 7. 26. *Talis decebat vt nobis eſſet Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus.* Quia, vt ait S. Auguſt. hìc, *in quo non eſt peccatum, ipſe venit auferre peccatum.* nam ſi eſſet & in illo peccatum, auferendum eſſet illi, non auferret.

Omnis qui in eo manet non peccat.] In ſenſu com- Vers. 6.
C poſito, quamdiu ſcilicet in Chriſto & Chriſti gratia manet, quamdiu ductum gratiæ ſequitur; quia gratia & peccatum ſunt contraria, quæ magis inter ſe pugnant, quàm calor & frigus, albedo & nigredo; & quia Chriſti gratia roborat hominem ad vincendum omne peccatum. Porrò in Chriſto manet, ait OEcum. *qui nulla intermiſſione facta virtutes exercet, & nunquam ab operatione ipſarum deſiſtit.*

Et omnis qui peccat, non vidit nec cognouit eum.] *non vidit*, ſcilicet Chriſtúm, quoad humanitatem; *non cognouit* eundem, per fidem quoad deitatem, ait Gloſſa. verùm hoc ſubtilius eſt. Idem ergo eſt *non vidit*, quod *nec cognouit*; qui enim peccat, non co- D gnoſcit Chriſtum, ſcilicet practicè, quia practicè non conſiderat immenſum Chriſti amorem, redemptionem, beneficia ac præmia gloriæ æternæ iuſtis promiſſa, & pœnas peccantibus ab eo præparatas in gehenna: ſi hæc enim attentè conſideraret, vtique non peccaret. vnde S. Baſil. in Moral. regula 80. in fine: *Quid proprium*, ait, *Chriſtiani? Prouidere Dominum in conſpectu ſuo ſemper.*

Rurſum qui peccat non nouit Chriſtum, notitia ſcilicet ſapida & affectuoſa, quæ coniuncta eſt cum amore & charitate. *Non nouit* ergo, id eſt, non amat Chriſtum, non illi eſſe gratus ſatagit, non illi placere contendit. Si enim Chriſtum verè amaret, ingruente quauis tentatione cum Paulo E diceret: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia?* &c. *Certus ſum quia neque mors, neque vita*, &c. Roman. 8. & cum ſponſa, Cant. 8. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Ita paſſim S. Ioannes hac Epiſtola accipit *τὸ cognoſcere* practicè, pro amare, æſtimare, affici.

Audi Bedam. *Omnis ergo*, inquit, *qui peccat non vidit eum, nec cognouit eum; ſi enim guſtaſſet & vidiſſet quàm ſuauis eſt Dominus, nequaquam ſe peccando à videndi eius gloria ſegregaret: & in quantum iuſti memoriam abundantiæ ſuauitatis eius eructant, & iuſtitiam eius exaltant, in tantum ſe à peccatis abſtinendo; iuſtitiæ eius incommutabili & incorruptibili concordare ſatagunt.*

ſatagunt. Optimè verò hoc loco Didymus: *Omnis,* A *ait, qui peccat factus extraneus Christi, non habet participium, nec ſcientiam eius. Nam cùm dicit: non videt eum, ſignificat quòd participium non habet eius, cui rei conſequens eſt, vt neque ſcientiam internam eius habere videatur.*

VERS. 7. *Filioli nemo vos ſeducat.*] q. d. Non vos ſeducat Simon, non Gnoſtici, qui docent ſola fide hominem iuſtificari, nec requiri ad iuſtitiam bona opera; quare poſſe quemlibet eſſe iuſtum, & ſimul indulgere ſuis cupiditatibus, & impurè viuere: hæc enim non officere iuſtitiæ, dummodo fidem retineat: quocirca Chriſtianos libertate à Christo donatos, liberè poſſe viuere, & facere quicquid lubet. Contra hanc enim hæreſin Epiſtolas ſuas B ſcripſerunt S. Petrus, Ioannes & Iacobus; vnde contra eam docent iuſtificari nos non ex ſola fide, ſed & ex operibus. Hinc ſubdit S. Ioannes,

Qui facit (non qui credit) *iuſtitiam, iuſtus eſt.* Nota, non ait, qui facit opera iuſta, ſed *qui facit iuſtitiam.* peccatores enim & pœnitentes faciunt aliqua opera iuſta, & tamen non ſunt iuſti (niſi diſpoſitiuè & inchoatiuè, quia ſcilicet diſponunt ſe ad iuſtitiam, ad eámque tendunt) quia non faciunt iuſtitiam, ſcilicet plenam & integram, quia non faciunt omnia à lege Dei præſcripta: legem enim Dei plenè implere nemo poteſt, niſi per gratiam & charitatem, quam ſolus habet iuſtus. Nam, vt ait S. Iacobus cap. 2. 10. *Quicumque totam legem* C *ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus.* vide ibi dicta.

Secundò, opponit hîc S. Ioannes natos ex Deo, vti dixit cap. 2. v. 29. natis ex diabolo, puta filios Dei filiis diaboli; ſiue iuſtos iniuſtis, in eo quòd iuſtus faciat opera Dei, puta opera iuſtitiæ & ſanctitatis: per iuſtitiam enim hîc generalem accipit, quæ eſt complexio omnium virtutum, ſiue omnis virtus, vt ait Nyſſenus libr. de beatitud. iniuſtus verò faciat opera diaboli, putà opera iniuſtitiæ & iniquitatis, ſiue peccata.

Tertiò, *qui facit iuſtitiam iuſtus eſt*; tum quia opera iuſtitiæ quæ facit, indicant eum eſſe iuſtum; manant enim ex habitu iuſtitiæ & charitatis, quo D ille à Deo donatus eſt, cùm ex eo renatus eſt: tum quia opera iuſtitiæ eius augmentum promerentur, faciúntque magis iuſtum: tum quia iuſti eſt continuò exercere ſe in operibus iuſtitiæ, ſi iuſtitiam acceptam retinere & augere velit. Agitur enim hîc non de infuſione, ſed de exercitatione iuſtitiæ, ait Thomas Anglicus.

Moraliter ergo docet S. Ioannes, iuſtum debere ſe aſſiduè exercere & creſcere in operibus iuſtitiæ & virtutis, eiúſque augendæ perpetuum debere habere ſtudium & conatum inſtar ſponſæ, de qua dicitur Cantic. 4. *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol.* & Prouerb. 4. *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit,* E *& creſcit vſque ad perfectum diem.* Verè S. Auguſtinus in hanc Epiſtolam tract. 4. *Tota vita Chriſtiani boni,* inquit, *ſanctum eſt deſiderium.* Ita faciebat ſanctus Paulus dum ait: *Quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis.* Philipp. 3. v. 14. Et de ſanctis animalibus ait Ezech. cap. 1. v. 12. *Vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat: vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur.* vbi vide S. Gregor. homil. 3. & S. Bernard. Epiſtol. 254. ad Guarinum, & S. Baſil. homil. 11. Hexaëm. & S. Hieronymum ad Celantium.

A *Sicut & ille iuſtus eſt.*] quia ſemper & vbique facit iuſtitiam, eamque plenam & perfectam, imò diuinam, iuxta illud: *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas,* Pſalm. 24. v. 10. &: *Opera manuum eius veritas & iudicium,* Pſalm. 110. v. 7. &: *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

Nota, τὸ *ſicut* non æqualitatem ſignificat, ſed ſimilitudinem. nulla enim creatura æquare poteſt iuſtitiam & ſanctitatem Creatoris, ſed eius vmbram dumtaxat imitatur & aſſequitur; perinde vt ſpeculum vmbram, ſeu imaginem hominis exhibet, non ipſum hominem, ait Beda. Audi S. Auguſtinum, *Caſtificat nos ſicut & ipſe caſtus eſt; ſed ille* B *caſtus æternitate, nos caſti fide: iuſti ſumus, ſicut & ipſe iuſtus eſt; ſed ipſe in ipſa incommutabili perpetuitate, nos iuſti credendo ei, quem non videmus, vt aliquando videamus. Et cùm perfecta fuerit iuſtitia noſtra, cùm facti æquales Angelis fuerimus, nec tunc illi æquabimur: quanto ergo modo ab illo longè eſt, quando nec tunc par erit?*

Qui facit peccatum, ex diabolo eſt.] Eſt antitheſis VERS. 8. verſus præcedentis. q. d. ſicut qui facit iuſtitiam iuſtus eſt, & ex Deo natus, ita ex aduerſo qui facit peccatum iniuſtus eſt, & natus ex diabolo; quia eius actiones & ſuggeſtiones ſequitur, ex iiſque quaſi ex malo ſemine concipit & gignit peccatum. Eſſe ex diabolo, eſt imitari diabolum, ait S. Au- C guſtinus. *Nam neminem fecit diabolus, neminem genuit, ſed quicumque fuerit imitatus diabolum, quaſi de illo natus ſit filius diaboli imitando, non propriè naſcendo.* Itaque *qui facit peccatum ex diabolo eſt,* id eſt, ex diaboli regno, familia & proſapia eſt, cúmque ſequitur & imitatur, ceu filius patrem; non autem quaſi ex traduce diaboli genitus ſit, vt ſomniarunt Manichæi. Simili phraſi ait Ezechiel cap. 16. 3. Iudæis impiis: *Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus: & ſoror tua maior Samaria, &c. ſoror autem tua minor Sodoma.*

Quoniam ab initio diabolus peccat.] *ab initio,* ſcilicet creationis ſuæ; nam licèt non primo inſtanti (quia creatus eſt in gratia) paulò poſt illud tamen D peccauit, ſuperbiens & rebellans contra Deum. Secundò *ab initio* peccati & peccatorum, quia ipſe primò peccauit; vnde Adæ cæteriſque peccandi dedit initium & exemplum. Ita Cyrillus catech. 2. *Princeps,* ait, *peccati diabolus eſt, & pater malorum.* & S. Auguſtinus hîc: *Ab initio,* ait, *diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus eſt, ſed ab initio peccati; quòd ab ipſius ſuperbia cœperit eſſe peccatum.* Addit tertiò Didymus: *Ab initio diabolus peccat,* quia *primas,* inquit, *immittit ſuggeſtiones peccatorum.* q. d. initium peccatorum hominum ſibi vendicat plerumque diabolus, quia plerumque ea homini ſuggerit, ad eaque impellit. Denique τὸ *ab initio peccat,* ſignificat diabolum iugiter in ſuo peccato & rebellione E perſeuerare, vtpote damnatum & obſtinatum in malo, iuxta illud Pſalm. 73. *Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper. Peccat* ergo, id eſt, in affectu peccati primi ſuperbiæ & aliorum ſemper perſiſtit.

Alludit S. Ioannes ad illud ſui Euang. cap. 8. 44. *In veritate non ſtetit: quia ſtatim vt factus eſt cecidit; fuit quidem in veritate conditus, ſed non ſtando confeſtim à veritate eſt lapſus,* ait Iſidorus lib. 1. de ſummo bono cap. 3. Addit Beda: *Quoniam,* inquit, *ab initio diabolus peccat. Quia,* ait, *ex quo ab initio cœpit diabolus peccare, nunquam deſiit, nec præſentium ſcilicet pœnarum enormitate, nec futurarum metu coërcitus. Vnde ex illo iure eſſe dicitur, qui à peccando ſe reuocare negligit.*

negligit, Cuiuſmodi autem fuerit primum diaboli A peccatum, his verbis explicat Beda: *Ille qui primus eſt conditus, mox vt altitudinem ſuæ claritatis aſpexit, cõtra conditorẽ cum ſuis ſequacibus ſuperbus intumuit, pérque eandem ſuperbiam ab initio peccans de Archangelo in diabolum eſt verſus.*

In (ad) hoc apparuit Filius Dei, vt diſſoluat opera Diaboli.] Confirmat id quod dixit. q. d. adeò qui peccat eſt ex diabolo, non ex Deo, vt ad peccatum quaſi hoſtem ſuum abolendum, Chriſtus carnem aſſumere, in eáque apparere voluerit. Repetit more ſuo id quod dixit v. 5. *Et ſcitis quia ille apparuit vt peccata noſtra tolleret.* Nota τὸ *vt diſſoluat.* peccata enim ſunt quaſi funes quos plectit diabolus, inſtar aranei captantis muſcas, vt iis implicet, intricet & B irretiat peccatorem, ne iis ſe extricare poſſit; quos proinde Chriſtus venit diſſoluere, vt iis peccatorem extricet & eripiat. Hoc eſt quod ait Sapiens Prouerb. 5. 22. *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.* & Iſaias c. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* vide ibi dicta. Hinc Chriſtus dedit Petro, & Apoſtolis poteſtatem ſoluendi Matth. 16. 19. & Ioan. 20. 23.

Chriſtus incarnatus propter peccatum.

Ex hoc loco & ſimilibus liquet Chriſtum non fuiſſe incarnandum, ſi Adam non peccaſſet. negant id nonnulli Doctores Scholaſtici: ſed conſtanter aſſerit Scriptura & Patres, qui nullã aliam Chriſti incarnationis cauſam aſſignant, quàm noſtram à C peccato expiationẽ & redemptionem. Audi Symbolum Nicænum. *Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.* Hinc ex S. Gregorio canit Eccleſia in benedict. cerei Paſchalis: *O verè neceſſarium Adæ peccatum, quod Chriſti morte deletum eſt! O felix culpa, quæ talem, & tantum meruit habere redemptorem!* S. Ambroſ. lib. de Sacram. Incarnat. c. 61. *Quæ*, inquit, *erat cauſa incarnationis, niſi vt caro quæ peccauerat, per ſe redimeretur.* S. Auguſt. ſerm. 9. de verb. Apoſt. *Nulla*, ait, *cauſa fuit veniendi Chriſto Domino niſi peccatores ſaluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla erit cauſa medicinæ.* S. Leo ſerm. 3. de Pentec. *Si homo non deuiaſſet*, inquit, *Creator creatura non fieret, neque aut D ſempiternus temporalitatem ſubiret, aut æqualis Deo Patri Filius formam ſerui, & ſimilitudinem carnis peccati aſſumeret.* Idem dicunt cæteri.

VERS. 9. *Et non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.*] Hinc Iouinianus olim, teſte S. Hieron. lib. 2. contra eum, & nuper Lutherus, & Caluinus docuerunt fidelem non poſſe excidere à fide, gratia & iuſtitia, eſſeque certum de ſua perſeuerantia & ſalute. Sed hic eſt error damnatus à Scriptura & à S. Ioanne c. 2. v. 1. vbi ait: *Filioli mei hæc ſcribo vobis, vt non peccetis.* poterant ergo peccare; atqui illi erant fideles: ac repugnat experientiæ quotidianæ, qua videmus indies multos fideles fieri hæreticos & peccare. Denique contrarium definitum E eſt à Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 23. Alius ergo eſt ſenſus S. Ioannis, nimirum qui natus eſt ex Deo, non poteſt peccare, ſcilicet grauiter & mortaliter.

Iuſtus non poteſt peccare quo ſenſu. Reſp. 1.

Primò in ſenſu non diuiſo, ſed compoſito, quatenus ſcilicet ex Deo natus eſt, & quamdiu natiuitatem hanc & ſemen gratiæ Dei qua renatus eſt conſeruat, eiúſque ductũ ſequitur. ita OEcum. Thomas Anglicus, Caiet. & S. Hieron. lib. 2. contra Iouin. Sic dicunt Theologi eum qui habet gratiam efficacem, non poſſe non facere id ad quod eum gratia impellit, ac conſequenter non poſſe peccare, nimirum in ſenſu compoſito, quia gratia efficax in ſuo cõceptu includit effectum. Efficax enim A dicitur, quæ præuiſa eſt habitura effectum, quòd ſcilicet libero arbitrio perſuadebit conſenſum in bonum opus. Abſolute tamen qui habet gratiam efficacem poteſt ei reſiſtere & peccare, vti liquet ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 4.

2. Secundò, qui natus eſt ex Deo, non poteſt peccare in ſenſu formali, quantum ſcilicet eſt ex parte natiuitatis diuinæ, ſi videlicet vim natiuitatis & gratiæ diuinæ ſpectes; hæc enim ſi ſinatur agere & operari, nec ei reſiſtat liberum arbitrium, potens eſt & efficax, vt excludat omne peccatum; nec cum eo poſſit conſiſtere. ita S. Auguſt. de gratia Chriſti c. 21. Sic Adam in ſtatu innocentiæ dicitur fuiſſe immortalis, quia quamdiu in eo perdu- B rabat, non poterat mori; ſed ſicut illum deſerere poterat, ſic & mori. Sic dicimus, hæc medicina, v. g. theriaca, tam potens eſt, itáque peſti reſiſtit, vt qui eam ſumit non poſſit peſte mori, vti mithridates ſumens quotidie mithridaticum à ſe inuentum & denominatum, ita induruit contra venenum, vt in anguſtias extremas à Romanis redactus, ſuménſque venenum, vt eo ſe enecaret (ne viuus in Romanorum poteſtatem veniret) diu id facere nequiuerit, natura ita mithridatico roborata, vt omnem veneni vim elideret. Sed ſicut quis poteſt theriaca, quam habet, non vti, imò ſumptam eiicere & euomere, itáque peſte tangi & mori; ita pariter qui habet gratiam Dei poteſt ea non vti, eámque C abiicere & peccare. Porrò S. Ioannes hîc diſtinguit habitus ſupernaturales diuinæ gratiæ ab habitibus virtutum moralium naturalibus, quòd illi omne peccatum excludant, hi vero non. Nam habitus, v. g. temperantiæ non perditur per vnum actum intemperantiæ, ſicut nec per vnum actum temperantiæ acquiritur. Rurſum diſtinguit gratiam Chriſti à gratia Adami, quòd hæc Adamo dabat poſſe non velle, illa Chriſtianis licet infirmioribus det poſſe & velle. vide S. Auguſt. de corrept. & gratia c. 12. *Prouiſum eſt*, inquit, *infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inſeparabiliter ageretur, & ideo quamuis infirma non deficeret, neque aduerſitate aliqua vinceretur*, &c. *vt* D *ipſo donante inuictiſſimè quod bonum eſt vellet, nec hoc deſerere inuictiſſimè nollet.* Hoc modo explicat S. Ioannes c. 5. 18. dicens: *Omnis qui natus eſt ex Deo non peccat, ſed generatio Dei conſeruat eum.*

3. Tertiò, *non poteſt peccare*, id eſt, ægre, difficulter poteſt peccare; quia in nouũ hominẽ renatus, totus gratia Dei eſt indutus & imbutus, vt tanti Dei beneficij immemor & ingratus eſſe vix queat.

Huc accedit OEcum. non poteſt, ait, id eſt, non vult peccare. Alij per metatheſin nón poteſt peccare, id eſt, inquiunt, poteſt non peccare; quia hoc propriè eſt poſſe & potentia, cùm ex aduerſo poſſe peccare, & peccare ſit infirmitas, & impotentia: q. d. ſemen id eſt, gratia Dei, dat nobis potentiam E & robur qua poſſimus non peccare, & vincere omne peccatum, ſi velimus ei cooperari.

4. Quartò, S. Auguſt. de natura & gratia c. 14. *Non poteſt peccare*, ſcilicet de iure, non de facto. q. d. iure non poteſt peccare, non decet, non congruit eum peccare; ſi peccet, facit contra omne debitum, ius & fas; quia ingratus eſt tantæ gratiæ, natiuitati & filiationi à Deo acceptæ.

5. Quintò, Gagneius: *non poteſt peccare*, ſcilicet peccato infidelitatis affectatæ, vel impugnationis veritatis agnitæ, quòd S. Ioannes vocat peccatum ad mortem cap. 5. 16.

6. Sextò, alij hæc accipiunt de prædeſtinatis & abſolutè electis ad vitam æternam; hi enim licèt

poſſint

poſſint aliquo tempore eſſe in peccato mortali, A tamen in extremo vitæ articulo nequeunt eſſe in eo, cum eóque mori. Simili modo ait Christus Matth. 24. non poſſe electos in errorem induci, & Ioannis 10. neminem poſſe electos de manu ſua rapere. Hinc S. Fulgentius de fide ad Petrum c. 35. *Firmiſſimè tene*, inquit, *nullum eorum qui prædeſtinati ſunt poſſe perire*, intellige hoc de impoſſibilitate non antecedenti, ſed conſequenti, quam Logici conſequentiæ vocant, quæ rectè cum libertate arbitrij noſtri conſiſtit, quia illam includit & præſupponit.

Prima expoſitio & ſecunda maximè genuinæ videntur.

Anagogicè S. Auguſt. lib. 2. de pecc. mer. cap. 7. B iuſtus, ait, non poteſt peccare, non in re, ſed in ſpe, quia ſperat, imò ius habet ad vitam æternam, in qua erit impeccabilis.

Simili modo S. Auguſtinus libr. 1. de nuptiis & conc. cap. 23. & 29. & de Spiritu & litera cap. vlt. ait præceptum, *Non concupiſces*, &, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex omnibus viribus*, perfectè in hac vita non poſſe adimpleri, ſed illo nos moneri vt eò contendamus, vbi illud perfectè adimplebimus, quod erit in cœlo. Intellige hæc in ſenſu anagogico. Nam eo iubetur cùm dicitur: *Non concupiſces*, vt nullum concupiſcentiæ motum ſentiamus, quod in hac vita facere non poſſumus, ſed faciemus in cœlo: in ſenſu enim literali præcepto, *non concupiſces*, tantùm præcipitur C vt, eſto concupiſcentias ſentiamus, iis tamen non conſentiamus, quod poſſumus præſtare in hac vita. Idem dicendum eſt de illo, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex omnibus viribus*, vti dixi Rom. 7. v. 7.

Modus quo quis fit quaſi impeccabilis.

Moraliter S. Ioannes docet hîc fideles modum facilem & certum fugiendi quodlibet peccatum, ac faciendi vt moraliter fiant quaſi impeccabiles, nimirum ſi intendant iugiter ſemini Dei, hoc eſt, ſanctis inſpirationibus & dictaminibus fidei, ac prudentiæ Chriſtianæ, quas Deus per fidem & prudentiam menti ſuggerit & inſpirat: dum enim illis intendimus, mentémque affigimus, excludi- D mus omne ſemen diaboli, id eſt, omnes ſuggeſtiones concupiſcentiæ & peccati, itaque peccare non poſſumus. Qui enim peccat, neceſſe eſt vt attendat & intendat alieni concupiſcentiæ à Deo vetitæ: ſi ei non attendat, peccare nequit; quia appetitus & voluntas, nil poteſt appetere & velle, niſi quod phantaſia & mens ei proponit & ſuggerit quaſi bonum appetibile & concupiſcibile. Hinc beati peccare nequeunt, quia Deum vident tanquam ſummum & immenſum bonum: vnde ab eo oculos auertere nequeunt, ſed in eo quaſi omnis boni abyſſo merguntur & abſorbentur. Quocirca vtiliſſimum eſt mentem ſemper occupare bonis cogitationibus, vti faciebat S. Xauerius; v. g. ru- E minare aliquam piam ſententiam S. Script. vel SS. Patrum, aut actum, vel virtutem aliquam cuiuſpiam Sancti: hac enim cogitatione occupata mens excludit & elidit omnem aliam cogitationem illecebroſam, quæ appetitum mouere poſſet ad peccatum. hoc de intellectu. Idem eſt de voluntate. Qui enim intendit ſemini Dei, hoc eſt, piis affectionibus, deſideriis, impulſibus, terroribus, promiſſis, &c. quas Deus inſpirat & indit voluntati, nequit intendere concupiſcentiæ, ac conſequenter nequit peccare. Dicit ergo cum S. Ioſepho ſollicitato ab adultera: *Ecce Dominus meus omnia mihi tradidit præter te: quomodo ergo poſſum hoc* A *malum facere, & peccare in Dominum meum?* Geneſ. 39. 9. vide ibi dicta. Audi S. Leonem ſerm. 8. de Epiphan. *Qui*, inquit, *experiri cupit an in ipſo Deus habitet, de quo dicitur: Mirabilis Deus in Sanctis ſuis, ſincero examine cordis ſui interiora diſcutiat, & ſagacitor quærat qua humilitate reſiſtat ſuperbiæ, qua beneuolentia obluctetur inuidiæ, quàm non capiatur adulantium linguis, quámque bonis delectetur alienis. An pro malo non cupiat malum reddere, malítque inultas obliuiſci iniurias, quàm imaginem & ſimilitudinem ſui conditoris amittere, qui omnes ad cognitionem ſui generalibus incitans donis, pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, & ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. Ac ne in multis laboret ſollicita diſcretionis inſpectio, ipſam matrem* B *virtutum omnium charitatem in ſecretis ſuæ mentis inquirat, & ſi in ea dilectionem Dei & proximi toto corde inuenti reperit, ita vt etiam inimicis ſuis eadem velit tribui, quæ ſibi optat impendi, quiſquis huiuſmodi eſt Deum & rectorem & habitatorem ſui eſſe non dubitet.*

Semen Dei multiplex.

Quoniam ſemen ipſius in eo manet.] Quódnam eſt hoc ſemen? Primò, OEcum. accipit Chriſtum: Chriſtus enim eſt ſemen Patris, & ſemen benedictum Abrahæ, Galat. 3. 29. Secundò, S. Auguſtinus, Clemens Alexandr. Beda, Gloſſa & Hugo accipiunt verbum Dei, de quo extat parabola ſeminis & ſeminantis, Lucæ 8. 11. Iacobi 1. 18. 1. Petr. 1. 23. Tertiò, & aptiſſimè, Lyran. Caietan. Hugo & C Thomas Anglicus. Semen inquiunt eſt gratia Dei, idque primò, quia ex gratia & charitate quaſi ex ſemine pullulant cæteræ virtutes, item bona opera & merita. 2. quia gratia eſt ſemen gloriæ, vti pulchrè docet S. Thomas 1. part. quæſt. 62. artic. 3. 3. quia ſicut ſemen mori debet vt pulluler & fructificet; ita gratia parit ſtudium mortificationis & martyrij, ex quo omne bonum priuatum & publicum profluxit & profluit, iuxta illud Chriſti Ioannis 12. v. 24. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam ſuam, perdet eam: & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit* D *eam.*

VERS. 10. Teſſera diſtinguens filios Dei & diaboli duplex. Iuſtitia,

In hoc manifeſti ſunt filij Dei & filij diaboli.] q. d. hiſce duobus indiciis manifeſtè ſecernas filios Dei à filiis diaboli, putà iuſtos ab iniuſtis, nimirum 1. quòd *omnis qui non eſt iuſtus*; Græca & Syrus: *omnis qui non facit iuſtitiam* (opera iuſta & ſancta) *non eſt ex Deo*. 2. *Qui non diligit fratrem ſuum*, putà proximum, præſertim Chriſtianum, repete, hic pariter *non eſt ex Deo*, id eſt, non eſt filius Dei, ſed diaboli. Vnde à contrario colligendum relinquit filium Dei eſſe. 1. qui facit iuſtitiam. 2. qui diligit fratrem. Hæ ſunt ergo duæ teſſeræ, & quaſi duo ſymbola filiorum & militum Dei, ſcilicet iuſtitia & charitas: diaboli verò iniuſtitia & E odium. Nota, qui diligit fratrem, facit iuſtitiam. iuſtitia enim generalis hîc accipitur, quæ dilectionem, omnémque virtutem complectitur, vti genus complectitur ſuas ſpecies: hîc tamen ea ſecernit S. Ioannes, vt oſtendat inter omnes iuſtitiæ ſpecies nullam magis oſtendere, imò efficere nos filios Dei, quàm charitatem & dilectionem proximi: nec ex aduerſo vllam iniuſtitiæ ſpeciem magis nos oſtendere & efficere filios diaboli, quàm odium & inuidiam. hinc S. Ioannes, Dilectus Ieſu, non niſi dilectionem ſpirat. Propriè ergo charitas ſecernit inter filios Dei & diaboli. Audi S. Auguſtinum hîc tract. 5. *Dilectio* & charitas. *ſola diſcernit inter filios Dei & filios diaboli: ſignent*

ſe

ſe omnes ſigno crucis Chriſti: reſpondeant omnes, Amen: cantent omnes halleluiah: baptizentur omnes: intrent omnes Eccleſias: faciant parietes baſilicarum. non diſcernuntur filij Dei à filijs diaboli, niſi in caritate. Qui habent caritatem, nati ſunt ex Deo: qui non, non ſunt nati ex Deo. Quidquid vis habe: hoc ſolum non habeas, nihil tibi prodeſt. Alia ſi non habeas hoc habe, impleſti legem. Charitate autem diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum: vnde *plenitudo legis eſt dilectio*, Rom. 13. 10. Idem Auguſt. de natura & gratia cap. 42. *Charitas*, ait, *eſt veriſſima, pleniſſima, perfectiſſimaque iuſtitia*. Tertull. autem lib. de Patient. eandem vocat *ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurum, quam Apoſtolus totis viribus Spiritus ſancti commendat.* Clemens verò Alexandrinus in Paræn. ad Gent. præcipuum nominat *hominis Chriſtiani munus.* Cyprianus de bono Patient. *fundamentum pacis, tenacitatem ac firmitatem vnitatis, quæ & opera & martyria præcedit.* Baſilius Orat. 3. *radicem mandatorum.* Gregor. Nazianzenus Epiſt. 20. *doctrina noſtra caput.* Hieronymus Epiſt. ad Theoph. *cunctarum virtutum matrem.* Ephrem Doctr. de humil. *omnium virtutum columnam.* Aug. ſerm. 53. de temp. *omnium virtutum arcem.* Proſper lib. 3. de vita contempl. cap. 13. *affectionum omnium potentiſſimam, in omnibus ſemper inuictam, actionum bonarum ſummam, ſalutem morum, finem cæleſtium præceptorum, mortem criminum, vitam virtutum.* Cyrillus in c. 13. S. Ioannis, *omni virtute cõſtantem.* Gregor. lib. 6. ep. 60. *matrem & cuſtodem omnium bonorum.* Bernardus Ep. 2. *Hominum matrem & Angelorum, non ſolùm quæ in terris, ſed etiam quæ in cœlo ſunt pacificantem.*

Elogia charitatis.

Denique S. Baſil. de inſt. Monach. *vbi deliquium*, ait, *patitur charitas, eò prorſus eius loco odium ſuccedit. Quod ſi, vt Ioannes ait, Deus charitas eſt, ſine dubio neceſſe eſt diabolum odium eſſe. Vt igitur qui charitatem habet, is Deum habet; ſic qui odium habet, diabolum in ſe nutrit.* Hæc ante me congeſſit noſter Ben. Iuſtin.

VERS. 11. *Quoniam hæc eſt annunciatio.*] hoc eſt, res annunciata, & ſemper annuncianda ac prædicanda. q. d. hoc eſt nuncium è cœlo à Chriſto allatum, quod nos Apoſtoli nuncij Chriſti vobis iugiter annunciamus. Syrus. Hoc eſt præceptum, præceptũ enim ſubditis promulgandũ & annunciandum eſt. Græcum ἀγγελία alludit ad Euangelium. q. d. ſummà Euangelij eſt diligere inuicem. Rurſum Euangelium, id eſt, lætum nuncium, quod Chriſtus nobis attulit è cœlo, fuit vt diligamus inuicẽ ſicut Chriſtus dilexit nos. Potuiſſet Deus à nobis, vtpote peccatoribus, exigere multa opera pœnoſa & ardua ieiuniorum, ciliciorum, laborum, tormentorum, martyriorum; ſed noluit, cõtentus eſt ſi amemus inuicem. Hoc eſt Euangelium. Quid enim lætius, quid iucundius, quid facilius quam amare, & amare *alterutrum*, id eſt, inuicem, reciprocè. Sicut enim Deus præcepit nobis vt diligamus fratres, ſic viciſſim præcepit fratribus vt reciprocum amorem nobis rependant. Hunc enim elicit & exigit noſter amor. Philtrum enim efficaciſſimum, iynx, magnes & illex amoris eſt amor. iuxta illud Mart.

Magnes amoris amor.

Vt præſtem Pyladem, aliquis mihi præſtet Oreſten:
Hoc non fit verbis Marce vt ameris, ama.

Rurſum hæc eſt ἀγγελία, putà Angelorum annunciatio, doctrina & vita. Angeli enim ſe inuicem ardentiſſimè diligunt. Hanc iubet nos imitari Chriſtus, vt Angelorum mores & felicitatem æmulemur, & per mutuam amorem inchoemus.

Alludit, imò citat illud Chriſti: *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos*, Ioannis 15. 12. vbi notat S. Aug. tract. 83. in Ioannem, τὸ *ſicut dilexi vos*, diſtinguere charitatem à dilectione humana & carnali. q. d. diligite inuicem, non ſicut ſe diligunt homines, quoniam homines ſunt, ſed ſicut ſe diligunt, quoniam Dij ſunt, & filij Altiſſimi. *Vt quid enim*, inquit, *diligit nos Chriſtus, niſi vt regnare poſſimus cum Chriſto? Pauci ſe propterea diligunt vt ſit Deus omnia in omnibus.*

VERS. 12. *Vt diligatis.*] Græcè ἀγαπῶμεν, id eſt, *diligamus alterutrũ.* Quocirca *non ſicut Cain*, ſubaudi faciamus, vel diligamus. Cain enim ſeipſum tantùm dilexit, fratrem verò ſuum Abelem odit, & occidit ex inuidia; quòd ſcilicet videret ſacrificia fratris, vtpote meliora, eſſe Deo grata, ideóque ab eo cœleſti igne inflammari, ſua verò, vtpote peiora, eſſe Deo ingrata, ab eóque reſpui. Hoc eſt quod Caino ait Deus iuxta Septuag. *Nonne, ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti?* Nam Cain *hoc ipſo malè diuidebat, dans Deo aliquid ſuum, ſibi autem ſeipſum*, ait S. Aug. 15. ciuit. c. 7. *Quod omnes*, inquit, *faciunt, qui non Dei, ſed ſuam ſectantes voluntatem, id eſt, non recto, ſed peruerſo corde viuentes offerunt Deo munus, quo putant eum redimi; vt eorum non opituletur ſanandis prauis cupiditatibus, ſed explendis.* Quocirca notat Euſeb. lib. 11. de Præpar. Euang. c. 4. appoſitè & quaſi omine diuino vocatum eſſe Cain: licèt enim mater Eua cùm vocarit *Cain*, id eſt, *poſſeſſionem & peculium ſuum*, dicens: *Poſſedi hominem per Deum*, Geneſ. 4. 1. à radice קָנָה *Kana per* ה id eſt, *poſſedit*, tamen æquè commodè *Cain* deriues à קָנָא *Kana* per א id eſt, *æmulatus eſt, inuidit*: & ſic *Cain* idem eſt quod *æmulus* vel *inuidus*, qualis ipſe fuit. Vide Proſperum lib. 1. de promiſ. & prædeſt. c. 6. de dilectione proximi. vide S. Greg. 10. mor. c. 6. Chryſ. hom. 18. in Matth. vbi nouem dilectionis gradus aſſignat. Et S. Aug. lib. 1. de doctr. Chriſt. c. 22. *Hæc* (inquit) *regula dilectionis diuinitus conſtituta eſt: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum, Deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipſa quæ confers. Cùm autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ noſtræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quaſi locum dare, quaſi alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quò totus dilectionis impetus currit. Quiſquis ergo rectè proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipſe toto corde, tota anima, tota mẽte diligat Deum. Sic enim eum diligens tanquam ſeipſum, totam dilectionem ſui & illius refert in illam dilectionem Dei, quæ nullum à ſe riuulum duci extra patitur, cuius deriuatione minuatur.*

Cain idem quod inuidus.

Qui ex maligno erat.] putà ex diabolo. q. d. Cain erat filius non Dei, ſed diaboli, non generatione, ſed imitatione & ſuggeſtione. Diabolus enim ex odio Dei, cùm ipſi nocere non poſſit, cupit nocere eius imagini, putà homini, ipſúmque perdere: ſicut pardalis cùm hominem lædere nequit, hominis imaginem diſcerpit, ait S. Baſil. hom. de inuidia. Malignitas ergo Cain æquè ac diaboli conſiſtit in odio & inuidia: quæ ſunt vitia tyrannorum, raptorum & homicidarum, *qui piſcium vitam degunt, nam ij in quemcumque alium inciderint deuorant, robuſtior infirmiorem propellens*, ait Athenagoras orat. pro Chriſtianis. Vnde piſcis apud Ægyptios erat hieroglyphicum odij, ait Clemens Alex. lib. 5. ſtromat.

Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna (πονηρὰ, id eſt, *mala & praua*) *erant*, quia ſcilicet Deum parui, imò minoris ſeipſo æſtimans, peiores victimas ipſi offerebat; meliores & pinguiores ſibi

reſeruans,

reſeruans, atque inuidebat Abeli, quòd meliora offerens Deo, ipſo gratior exiſteret, & ab eo cœleſti victimarum incendio honoraretur; peccatum ergo Cain fuit inuidia, quòd ſcilicet Abeli fratri inuideret Dei beneuolentiam & gratiam, qua eius victimas cœlitus inflammando acceptabat, non Caini. Ex inuidia natum eſt odium, ex odio homicidium, imo parricidium. Hæ ſunt proles & fruges inuidiæ. Audi S. Cyprian. tract. de zelo & liuore: *Ambitionem [illegible] excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem, zelo excæcamr ſenſus noſtros, atque in ditionem ſuam mentis arcana redigente, Dei timor ſpernitur, magiſterium Christi negligitur, iudicij dies non prouidetur. Inflatur ſuperbia, exacerbatur ſæuitia, perfidia præuaricatur, impatientia concutit, furit diſcordia, ira feruescit, nec ſe iam poteſt cohibere, vel regere, qui [illegible] eſt poteſtatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, vnitas ſcinditur, ad hæreſes atque ad ſchiſmata proſilitur, dum obtrectatur Sacerdotibus, dum Episcopis inuidetur, dum quis aut queritur non ſe potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpoſitum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat de zelo ſuperbus, de æmulatione peruerſus, animoſitate & liuore non hominis, ſed honoris inimicus. Qualis vero eſt animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem eius, vel felicitatem, id eſt, odiſſe in eo vel merita propria, vel beneficia diuina: in malum proprium bona aliena conuertere, illuſtrium proſperitate torqueri, aliorum gloriam facere ſuam pœnam, velut quoſdam pectori ſuo admouere carnifices, cogitationibus & ſenſibus ſuis adhibere tortores, qui ſe inteſtinis cruciatibus lacerent, qui cordis ſecreta maleuolentiæ vngule pulſent. non cibus talibus lætus, non potus poteſt eſſe iucundus: ſuſpiratur ſemper, & ingemiſcitur, & doletur. dumque ab inuidis nunquam liuor exponitur, die ac nocte ſine pauſa obſeſſum ſine intermiſſione laniatur.*

Inuidiæ hypotyposis.

Fratris autem eius iuſta.] putà innocentia, pia & [illegible]; quia Deum pluris ſe æſtimans, meliores [illegible] as ipſi offerebat, ideóque ex inuidia à fratre Cain occiſus eſt. Tria maxime præconia iuſtitiæ in Abel fuere, ſcilicet virginitas, ſacerdotium & martyrium, ait S. Auguſt. vel quiſquis eſt auctor lib. [illegible] q. 1. ad Oroſium. vnde & S. Cyprian. lib. de bono patientiæ, ante medium ait, Abelem initiaſſe martyrium, eiuſque martyribus ad imitandum in exemplum ſtatuit. Sic & Rupert. in Iſaiæ c. 59. Abelem vocat Protomartyrem. Hinc & Abel fuit typus Christi, qui fuit Martyrum caput. & primus [illegible] [illegible] lib. 4 c. 42. S. Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum c. 9. [illegible] Proſper loco citato, & alij. vide dicta de Cain & Abel Geneſ. 4. & Epiſt. Iudæ v. 11. Hac de cauſa S. Auguſt. ciuitatem [illegible] inchoat ab Abel, ciuitatem diaboli à Cain, lib. [illegible] ciuit. c. 8.

Abel Protomartyr.

VERS. 13. *Nolite mirari fratres ſi odit vos mundus.*] Hanc ſententiam quaſi conſequens deducit S. Ioannes ex antecedenti antitheſi filiorum Dei & filiorum diaboli, v. g. Caini & Abelis. q. d. ſicut Cain odit Abelem, quia Cain maligna, Abelis vero iuſta erant opera: ita pariter mundus, id eſt, Gentiles & [illegible] homines oderunt Christianos vetóſque [illegible] illorum praui, fidelium verò ſancta [illegible]. Alludit ad illud Christi in ſuo [illegible] *Si mundus vos odit, ſcitote quia me [illegible] habuit.* Quid mirum ſi filij [illegible] oderint [illegible], cum pater eorum diabolus [illegible] Dei, atque filios Sicut

A non mirum eſt filios ſerpentum odiſſe filios hominum. contrarium enim odit ſibi contrarium, vti nigredo odit, id eſt, auerſatur albedinem, frigus calorem, amaritudo dulcedinem, malitia bonitatem, vitium virtutem, &c.

Porrò cauſæ cur mundus oderit fideles & ſanctos, ſunt quinque. Prima eſt, diſſimilitudo morum: mundani enim mundanos habent mores, ſancti verò cœleſtes. Illi tument ambitione, auaritia, gula, libidine; hi ſe deprimunt humilitate, paupertate, ſobrietate, caſtitate. Nam ſicut ſimilitudo eſt cauſa amoris, ita diſſimilitudo eſt cauſa odij, ait Ariſtotel. Hinc illud Horat. lib. 1. Epiſt. 19.

Mundus ob quinque de cauſas odit ſanctos. 1.

B *Oderunt hilarem triſtes, triſtémque iocoſi,*
Sedatum celeres, agilem gnauúmque remiſſi.

Hanc cauſam dant impij Sapient. 2. 15. *Grauis*, inquiunt, *eſt nobis etiam ad videndum quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius.* & S. Leo ſerm. 9. de Quadrageſ. *In bono ergo*, inquit, *propoſito conſtitutis inimicitia diſſimilium diabolo inſtigante non deſunt, & facilè in odia prorumpunt, quoniam improbi mores detestabiliores ſunt comparatione rectorum. Iniquitas cum iuſtitia non habet pacem, temperantiam odit ebrietas, falſitati nulla eſt cum veritate concordia. Non amat ſuperbia manſuetudinem, petulantia verecundiam, auaritia largitatem, & tam pertinaces habet diuerſitates [illegible] conſpirationes, vt etiamſi exterius*

C *conquieſcunt, ipſa tamen piorum cordium penetralia inquietare non deſinat; vt verum ſit, quòd qui voluerint in Christo piè viuere, perſecutionem patiuntur; vt verum ſit, quòd omnis hæc vita tentatio eſt.* Mox verò aliam huiuſce rei cauſam affert ab inuidia, maleuolentiáque dæmonum deſumptam. *Per iſtum*, inquit, *ægonem dilectiſſimi ad præmia æterna tendentibus, in eo maxime diaboli inſidiatur aſtutia, vt quorum peruertere non poteſt probitatem, ſubruat ſidem.* Simili de cauſa inter beſtias diſſimiles intercedit antipathia & odium, v. g. inter hyænam & pantheram, de quo Plinius lib. 28. cap. 8. *Hyenæ*, inquit, *pantheris terrori eſſe traduntur, vt ne conentur quidem reſiſtere, & aliquid de corio earum habentem non appeti. mirúmque de his, ſi pelles vtriuſque contrariæ ſuſpendantur, de-*

D *cidere pilos pantheræ.* Simile odium eſt inter lupum & ouem, inter canem & leporem, inter murem & felem, inter elephantum & rhinocerotem.

Secunda odij cauſa eſt inuidia: quia enim mundani [illegible] concupiſcentijs irretiti non poſſunt aſſurgere ad puritatem, virtutes & ſanctitatem Sanctorum, dolent, eamque illis inuident, præſertim quia vident illos magnis certèque paſſibus tendere ad beatitudinem & gloriam cœleſtem, ſe verò ſuis ſceleribus tendere ad damnationem & gehennam. Sicut ergo damnati & dæmones oderunt ſanctos, ſic & mundani. 2.

E Tertia eſt, quòd mundus videat ſanctos ſe ſeparaſſe ab eorum conſortio, illudque aſſiduè fugere: vnde eos quaſi ſui cœtus apoſtatas oderunt. Hanc cauſam aſſignat Christus Matth. 15. 18. *Si de mundo*, inquit, *fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret: quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* & impij Sapient. 2. 16. *Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet à vijs noſtris tanquam ab immunditijs.* 3.

Quarta, quia ſancti carpunt & redarguunt prauos mores mundi, imò ſola Sanctorum vita eſt tacita mundanorum reprehenſio. Hanc cauſam dant impij Sapient. 2. 12. *Circumueniamus*, aiunt, *iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius* 4.

eſt nobis, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. & Chriſtus Ioan. 15.8. *Cum venerit ille* (Paraclitus) *arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio.*

5. Quinta, quia mundani pleni ſunt amore ſui, cui contrarij ſunt ſancti, vtpote pleni amore Dei, hinc laudem, dignitatem & gloriam acquirunt, quam eis mundani inuident. Tritum eſt illud vulgi:

Dum canis os rodit, ſocium, quem diligit, odit.

Vnde fremit & ringit, quia metuit ne ſocius canis, os vel partem oſſis ſibi eripiat. Et hæc eſt cauſa cur etiamnum mundus & mundani oderint viros religioſos, quia ſcilicet eos ob ſapientiam & virtutem ſibi vident præferri in concionibus, pulpitis, cathedris, &c. eáſque ſibi eripi, quod ſanè naſcitur ex amore ſui & mundi, non Dei. vide Philonem lib. *quòd deterius potiori inſidiatur.*

Succinit ſancto Ioanni ſanctus Iacobus cap. 4. 4. *Adulteri*, inquit, *neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei.* vide ibi dicta. & ſanctus Paulus dicens: *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem,* Galat. 1. 10. Nota pro *nolite mirari*, S. Fulgent. lib. 3. ad Traſimundũ, & Tertul. in Scorpiaco c. 12. legunt: *Nolite expaueſcere.* Nonnulli enim Chriſtiani verecundiores & timidiores mirabantur, quaſi quid nouum & inſolens, ſe ob ſuſceptam Chriſti fidem, ſanctámque vitam à ſuis amicis Gentilibus deſpici, & odio haberi, imò vexari, & bonis ſpoliari, cùm potiùs ob ſanctitatem coli & amari iuxta rique debuiſſent, ideóque hæc odia expaueſcebant. Roborat ergo eos ſanctus Ioannes, docétque id non eſſe mirandum nec expaueſcendum, ſed potiùs in eo lætandum & gloriandum: quia quos odit mundus, hos amat Deus: *Magis mirabile eſſet, ſi praui homines diligerent eos qui ſecundum Chriſtum piè viuunt*, ait Didymus. Quare ob hæc odia ne vel hilum remittendum eſt de ſanctitate vel amore, ſed potiùs in iis obfirmandus, intendendus & maioribus incrementis perficiendus eſt animus: ſicut calor obiecto frigore per antiperiſtaſin ſeſe intendit, corroborat & adauget, adeò vt etiam mundanos nos audientes charitate ſuperare, & ex inimicis amicos facere ſatagamus.

Hoc eſt quod ait ſanctus Petrus Epiſtol. 1. c. 4. 12. *Chariſſimi nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi noui aliquid vobis contingat, ſed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.* Verè Seneca libro de Prouidentia cap. 1. & ſeq. *Deus*, ait, *virum bonum in delitiis non habet, experitur, indurat, ſibi illum præparat, &c. omnia aduerſa* (ſc. *ſit* bonus) *exercitationes putat, &c. marcet ſine aduerſario virtus: tunc apparet quanta ſit, quantum valeat polleátque, cùm quid poſſit patientia oſtendit.* & S. Baſil. Admonit. ad filium ſpirit. *Fili*, ait, *patientiam arripe, quia maxima eſt virtus animæ, vt velociter ad ſublimitatem perfectionis poſſis aſcendere.* Cauſam dat S. Auguſt. ſerm. 11. & 149. de Tempor. vt ſcilicet ex mundi odio Deus nos trahat ad amorem ſui & cœli. *O infelicitas*, inquit, *generis humani! amarus eſt mundus & diligitur. puta ſi dulcis eſſet qualiter diligeretur? flores eius quomodo colligeres, qui à ſpinis non remoues manum.*

Vers. 14. *Nos ſcimus.*] Non fide diuina credendo nos eſſe iuſtos & prædeſtinatos, vt volunt hæretici, ſed certitudine morali, & quaſi naturali, concepta ex teſtimonio bonæ conſcientiæ, innocentis vitæ, & conſolationis Spiritus ſancti. Dicit hoc ſanctus Ioannes ad conſolationem fidelium, ne timeant mundi odia. q. d. In hiſce mundi odiis & perſecutionibus ſoletur vos ô fideles, vobiſque animos addat & exacuat, quòd per fidem & Chriſtianiſmum tranſlati eſtis de morte peccati ad vitam cœleſtem & diuinam, ſcilicet in hac vita per gratiam, in futura per gloriam, quæ omnibus odiis ſuperior eſt: huius autem vitæ certum eſt indicium, imò effectus, *quoniam* (quòd) *diligimus fratres*, id eſt, proximos. Dilectio enim hæc ſignum eſt, & effectus indubitatus gratiæ ſanctificantis, & Spiritus ſancti, à quo quaſi fonte increato manat omnis amor & dilectio: verè ſanctus Baſilius in regulis breu. reg. 11. & in fuſius diſput. reg. 296. *Quando*, inquit, *certò perſuaſus eſſe aliquis poteſt Deum ſibi peccata remiſiſſe? Nempe ſi affectionem animi in ſe animaduerterit ſimilem illius qui dixit Iniquitatem odio habui & abominatus ſum,* &c.

Vbi tria dat ſigna inhabitantis gratiæ & iuſtitiæ. 1. odium peccati. 2. mortificationem carnis, & omnium malarum cupiditatum. 3. zelum ſalutis proximi ex amore Dei prouenientem, qualem habuit Paulus, dicens: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror?* 2. Corinth. 11. & S. Gregor. lib. 1. Dialog. cap. 1. *Mens*, inquit, *quæ diuino ſpiritu impletur, habet euidentiſſima ſigna ſua, virtutes ſcilicet & humilitatem, quæ ſi vtraque perfectè in vna mente conueniunt, liquet quod de præſentia S. Spiritus teſtimonium ferunt.* S. Leo ſerm. 8. de Epiphan. hæc tria gratiæ & ſanctitatis aſſignat indicia. 1. humilitatem. 2. iniuriarum condonationem. 3. ea tribuere quæ ſibi cupit impendi. *Quiſquis*, ait, *huiuſmodi eſt, Deum Rectorem & habitatorem ſui eſſe non dubitet*, videlicet ita vt non pendeat animi, ſed probabiliter id credat.

Qui non diligit, cùm ſcilicet debet diligere, aut qui non diligit, id eſt, qui odit, vt ſit liptote aut mioſis, *manet in morte*, puta manet in macula peccati habitualis, remanente poſt actum peccati tranſeuntem, indéque manet in reatu & obligatione ad mortem æternam, ex quo exire per ſe nequit, ſed tantùm per gratiam Chriſti, ait Thomas Anglicus. Quomodo anima, immortalis cùm ſit, peccato tamen mori poſſit, eleganter explicuit S. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. Dei cap. 1. *Mors animæ fit, cùm eam deſerit Deus; ſicut corporis, cùm id deſerit anima. Ergo vtriuſque rei, id eſt, totius hominis mors eſt, cùm anima à Deo deſerta deſerit corpus: ita enim neque ex Deo viuit ipſa, neque corpus ex ipſa.* Conſentaneè Cyrillus Alexandrinus Orat. de exitu animæ: *Mors propriè eſt non quæ animam dirimit à corpore, ſed quæ animam à Deo ſeparat: Deus vita eſt, à quo qui disiungitur, perit.* Mors animæ quæ.

Quin potiùs hæc animæ mors abſolutè in arcano ſermone appellatur mors; nam mors illa corporis quam tantopere horremus, vmbra duntaxat eſt, & imago huius veræ mortis, cum plane conferenda quidem. Vide S. Gregor. lib. 4. moral. cap. 17. *In Scriptura*, ait, *mors carnis dicitur vmbra mortis: quia ſicut vera mors eſt, qua anima ſeparatur à Deo, ita vmbra mortis eſt, qua caro ſeparatur ab anima.* Denique peccatum generat formidabilem illam æternæ damnationis mortem, de qua S. Auguſtin. libro 6. de ciuitate cap. vltimo: *Si anima in pœnis viuit æternis, mors illa potius æterna dicenda eſt quàm vita. nulla quippe maior & peior eſt mors quàm vbi non moritur mors.* Quare itea

S. Baſilius homil. 5. in Iulittam martyrem: *Peccatum, ait, animæ eſt ægritudo, peccatum mors eſt animæ, alioqui immortalis. Peccatum luctu eſt & implacabilibus lamentis dignum. Ob peccatum profluant effuſiſſimæ lachrymæ, nec deſinat ab imo pectoris receſſu iugiter proſilire ſuſpirioſus gemitus.* Ob hanc vtique cauſam ſanctus Hieronymus peccatorem vocat diaboli cadauer: *Cadauer*, inquit, *diaboli putridum ob magnitudinem peccatorum dubitare non poteris, qui legerit peccatum eſſe fœtidiſſimum, ipſo peccatore dicente: Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ.* ita ipſe libro 6. in Iſaiæ caput 14.

VERS. 15. *Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.*] Probat id quod dixit: *Qui non diligit manet in morte*, hoc ſyllogiſmo: Omnis homicida manet in morte. atqui omnis qui non diligit, ſed odit fratrem ſuum, eſt homicida: ergo omnis qui non diligit fratrem ſuum, manet in morte. Porrò S. Ioannes pro eodem habet non diligere fratrem, & odiſſe fratrem, tum per mioſin, quia minùs dicitur, ſed plus intelligitur, putà per negationem intelligitur affirmatio contrarij; tum quia non diligere fratrem cum debeas eum diligere, cenſetur interpretatiuum odium, & ſæpe id oritur ex expreſſo & formali odio.

Porrò, qui odit fratrem ſuum homicida eſt, non actu & opere, ſed affectu & voluntate: quia, vt ait S. Hieron. Epiſt. 36. ad Caſtorin. *cùm homicidium ex odio ſæpe naſcatur, quicunque odit, etiamſi necdum gladio percuſſeris, animo tamen homicida eſt.* Sic Chriſtus ait, eum qui concupiſcit vxorem proximi eſſe adulterum, quia eam mœchatus eſt in corde ſuo, Matth. 5.28. Secundò, *homicida* eſt diſpoſitiuè, quia odium diſponit, & via eſt ad homicidium, ſicut concupiſcentia ad adulterium. ita Dionyſ. Carth. Denique odium plenum eſt deſiderium homicidij; difficillimum enim eſt vt quem oderis, ſupereſſe velis. vide Antiochum Monachum homil. 28.

Myſticè, qui odit fratrem homicida eſt ſui ipſius, quia per odium occidit animam ſuam. ita S. Ambroſ. precat. ad Miſſam: *Qui*, inquit, *inuidet, qui odit, non alium prius quàm ſeipſum occidit; qui exultat in aduerſis proximi, & affligitur in proſperis eius, alieno proximum, ſe ſuo petit gladio.* & S. Gregor. lib. 10. moral. cap. 11. num. 18. *Vitam, ait, anima culpa polluit, ſeruatus verò contra proximum dolor occidit: menti námque vt gladius [illegible]tur, & mucrone illius ipſa viſcerum occulta perforantur, qui ſcilicet à transfixo corde ſi prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur; quia & vulneratis membris imponi ſalutis medicamenta nequeunt, niſi ferrum à vulnere antè ſubtrahatur.* Pari modo qui odit fratrem, animam eius ſæpè occidit, quia prouocat eum ad odium, vindictam & rixas, quibus animam ſuam perimit.

Porrò Alexander Papa Epiſt. 3. ſic legit: *Omnis qui detrahit fratri ſuo, homicida eſt. & omnis homicida non habet partem in regno Dei.* Nam, vt ait hîc Dionyſ. triplex eſt homicidium. 1. corporale, quod tollit eſſe naturæ. 2. detractionis, quod tollit eſſe famæ, occiditque ciuiliter. 3. odij.

Non habet vitam æternam in ſemetipſo manentem.] q. d. non habet gratiam in ſe manentem, non manet in eo gratia, nec ipſe in gratia, qua obtinetur vita æterna; vt ſit metonymia. ita Caietan. & alij. Ait propriè, *non habet*, id eſt, non habebit, vel habere non poteſt gloriam vitæ æternæ, vt vertit Syrus. vt ſit enallage temporum, quia præſens ponitur pro futuro. q. d. qui odit, non habet ſpem vitæ æternæ, nec eam ſperare poteſt, ſed manet in morte peccati, inde tranſiturus ad mortem æternam gehennæ (eſt mioſis vt dixi) iuxta illud ſancti Auguſtini Præfat. in Pſalm. 31. *Quomodo mala conſcientia tota in deſperatione eſt, ſic bona conſcientia tota in ſpe.* vnde Cain: *A facie*, inquit, *tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenerit me, occidet me.* q. d. ait S. Hieronym. Epiſtol. 121. ad Damaſcen. quæſt. 1. *Quiſque ex tremore corporis & furiata mentis agitatu, eum me eſſe intelliget, qui merear interfici.* Sic Poëtæ fingunt Oreſtem ob cædem matris continuis furiis agitatum. vide S. Auguſt. hanc S. Ioannis ſententiam expendentem hom. 40. inter 50. cap. 2. & homil. 42. c. 7.

VERS. 16. *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.*] Redit ſanctus Ioannes ad vim, indolem & legem perfectæ charitatis, eiuſque ideam & viuum exemplar proponit Chriſtum. q. d. Chriſtus eminentiam charitatis oſtendit, eiuſque legem fixit, non tam verbo quàm facto, quando ipſe animam, id eſt, vitam ſuam poſuit pro noſtra: mortuus enim eſt, vt nos à morte præſenti & æterna liberaret, ac ad vitam gratiæ & gloriæ beatæ traduceret: quo facto quaſi in imagine nobis legem charitatis depinxit, ſcilicet nos pari modo pro fratribus debere animam, id eſt, vitam ponere. Dicit ergo: *In hoc cognouimus charitatem Dei*; q. d. In hoc elucet clarè immenſa Dei charitas ſuperans omnem charitatem & amorem parentum, cognatorum, amicorum, quòd ſcilicet Deus infinitus & immenſus, pro ſuis creaturis, putà hominibus peccatoribus, indignis & ingratis, vltrò & liberaliter ſine vllo ſuo commodo, aut fructu, imò cum magno incommodo & probro, vitam ſuam poſuerit: eóque ſimul nobis tacitè præcepit, vt ſe imitemur, & ſimiliter pro fratribus animam ponamus.

Nota, non licet animam, id eſt, æternam animæ ſalutem prodigere pro æterna ſalute animæ proximi; quia charitatis ordo poſcit, vt magis diligam meam ſalutem, gratiam & gloriam, quàm proximi: quocirca bona ſpiritalia, putà gratiam & gloriam, eorumque augmentum magis mihi velle & procurare teneor, quàm proximo; hoc enim dictat charitas eiúſque ordo: licet tamen animam, id eſt, temporalem animæ ſalutem & vitam prodigere pro æterna ſalute proximi, quia illa longè pluris facienda eſt quàm temporalis propria. Vnde cùm ad illam comparandam neceſſarium eſt hanc prodigere, vel periculo exponere, id omnino faciendum eſt. hoc enim dictat & iubet ordo charitatis. Ita S. Paulus & Paulinus pro fratribus animas poſuerunt: ita S. Sebaſtianus vitam ſuam expoſuit morti & martyrio, vt S. Marcum & Marcellianum ex tentatione parentum nutantes in fide confirmaret: ita S. Vitalis Vrſicinum Medicum in martyrio nutantem corroborans, mortem & martyrij lauream adeptus eſt. Similia legimus in actis aliorum Martyrum & Sanctorum.

Sed quæres, an liceat, & an quis teneatur animam, id eſt, vitam temporalem exponere pro vita temporali proximi; quia cùm charitate tenear me magis diligere, quàm proximum, videtur pariter quòd magis debeam diligere vitam temporalem propriam, quàm proximi. Reſpond. ordinariè id verum eſt: extraordinariè tamen ob alias

An & quãdo vita exponenda pro vita proximi.

Reſp. 1. cauſas concurrentes, ſæpe aliter faciendum eſt. Primò ergo tenetur vitam pro aliis exponere, qui ad id ſe pacto, promiſſo aut iureiurando obligauit. ita milites in prælio debent ex iuſtitia pugnare, & vitam exponere, quamdiu eſt ſpes victoriæ; quia ad id ex pacto & iuramento ſe obligarunt.

2. Secundò, ex iuſtitia legali tenetur ciuis pro patria & ciuitate vitam exponere, recta enim ratio dictat, partem eſſe exponendam periculo pro ſalute totius, v. g. Reipub. Sic Samſon collidendo poſtes domus, eius ruina ſe cum Philiſtæis oppreſſit, vt eorum ſeruitute populum Dei liberaret, Iudic. 16. Sic Decij pro Romano exercitu, Codrus pro Athenienſi, Leonidas pro Spartano, morti ſe deuouerunt, vti refert Liuius, Plutarch. Valer. Maxim. & alij.

3. Tertiò, amicus non tenetur pro vita amici ſuam exponere. hoc enim eſt diligere proximum, *non ſicut ſeipſum, ſed pluſquam ſeipſum*, quod doctrinæ regulam excedit, ait S. Auguſt. lib. de mendacio cap. 6. Si tamen exponat, laudabiliter faciet: exponet enim illam pro honeſtate & bono virtutis amicitiæ: licet enim pro ea, æquè ac pro alia virtute, v.g. caſtitate vitam exponere. maius enim eſt bonum virtutis, quàm vitæ: illud enim eſt honeſtum & ſpiritale, hoc naturale duntaxat & corporale. Tunc ergo vita propria exponitur, non ex amore vitæ alienæ, ſed ex amore virtutis, & ad aliorum exemplum, vt eis oſtendat dignitatem virtutis amicitiæ, vtque in ea excellat. Ita docet S. Auguſt. lib. de Amicitia cap. 1. S. Hieron. in c. 7. Micheæ: *Interrogatus, ait, quidam quid eſſet amicus? reſpondit, alter ego. Vnde Pythagorei duo vades ſeſe inuicem Tyranno dederunt.* S. Ambroſ. lib. 3. Offic. cap. 12. Franciſcus Victoria Relect. de homicidio num. 24. Dom. Soto lib. 5. de Iuſtitia q. 1. art. 6. imò S. Thom. 2.2. q. 26. art. 4. ad 2. & ibidem Valentia, qui & addit alium caſum, nimirum ſi quis ex ira me inuadat, itáque me ſtringat vt vel debeam occidi, vel inuaſorem occidere, licite poſſe me permittere occidi, ne alium occidam; quia non teneor cum tanta difficultate & incommodo cædis alienæ, vitam propriam conſeruare; præſertim quia ſi eum occidam, non tantum corpus, ſed & animam eius perdo, vtpote exiſtentem in flagranti delicto inuaſionis & conatus homicidij. Simili modo poſſum exponere vitam pro tuenda alterius caſtitate. Vnde S. Ambroſius lib. 2. de Virgin. celebrat militem illum qui S. Theodoram damnatam ad lupanar, commutando cùm ea veſtes, periculo violationis exemit: pro ea enim iam habitu virili & militari egreſſa damnatus ad mortem, eam deinde ſponte ad locum ſupplicij procurrentem, martyrij ſociam habuit, ne eos tyranni gladius ſepararet, quos iunxerat amor Chriſti. Simili modo S. Paulinus ſe pro filio viduæ expoſuit ſeruituti, quæ ciuilis eſt mors, ob amorem charitatis, vt ſcilicet heroicũ actum, imò exceſſum charitatis poſteris in exemplum relinqueret: quem proinde mirè celebrat S. Auguſt. Ambroſ. Hieron. & alij paſſim. Denique clara eſt ſententia Chriſti: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*, Ioan. 15. 13.

Idem viderunt Gentiles, qui laudant Pyladem & Oreſtem, Niſum & Euryalum, Damonem & Pythiam amicos, quorum vnus pro altero morti ſe vltrò obtulit. Vide Valer. Max. lib. 4. c. 7. & Ariſtot. lib. 7. mor. Eudemior. c. 7. *Itaque*, inquit, *ſimul eſſe & conuiuere, congaudere, condolere, abſque ſe mutuo ne viuere quidem poſſe (vna enim anima ſunt) ſed commori vnius illius veraque amicitia eſt.* Seneca Epiſt. 9. *In quid*, ait, *amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exilium ſequar.*

Qui habuerit ſubſtantiam (Syrus *poſſeſſionem*) *mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere* (S. Cyprian. lib. de oper. & eleem. legit *deſiderantem*, vel, vt vetus editio habet, *eſurientem*) *& clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet* (S. Aug. legit *manere poterit*) *in eo:* Educit hanc ſententiam quaſi conſequentiam ex verſu antecedenti: éſtque argumentum à minus veriſimili ad maius. q. d. ſi charitas Dei & Chriſti nos obligat vt ponamus animam pro fratribus, quod eſt difficillimum; ergo multo magis nos obligat vt illi egenti demus eleemoſynam, quod eſt facillimum. Rurſum quia caſus ille quo obligamur dare animam pro fratribus rarò occurrit, crebrò verò occurrit obligatio leuandi eius indigentiam per eleemoſynam, hinc ab illo ad hunc tranſit. q. d. ſi datum vobis eſt dare vitam, date ſaltem eleemoſynam proximo, quod vobis eſt facile. ita OEcum. & S. Aug. Ita S. Ioannes Eleemoſynarius, cùm quis celebraret profuſam eius in pauperes liberalitatem, reſpondebat: *Frater nondum pro te ſanguinem fudi, ſicut mandauit mihi Dominus meus Chriſtus*, vti refert Leontius in eius vita. Vers. 17.

Ex hoc loco multi Doctores docent eleemoſynæ præceptum obligare, non tantum in extrema proximi neceſſitate, ſed etiam in graui, adeo vt diues teneatur tunc erogare non tantum ſuperflua, ſed etiam neceſſaria ſtatui ſuo, ſi minori ſuo incommodo poſſit auertere graue incommodum proximi. Ait enim S. Ioannes: *Qui habuerit ſubſtantiam*, Græcè βίον, id eſt, *victum* non ſuperflua; victus enim & ſubſtantia, tam ſuperflua quàm neceſſaria complectitur. Rurſum ait, *& viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere*, non extreme indigere. neceſſitas enim grauis vera eſt neceſſitas, etſi non ſit extrema. Vide Gregor. de Valentia tomo 3. diſput. 3. quæſt. 9. puncto 4. & Bellarm. lib. 3. de bonis oper. in partic. c. 7. Hinc ait Eccleſ. c. 4. 1. *Fili eleemoſynam pauperis non defraudes.* q. d. iniuriam & fraudem illi facis, ſi eleemoſynam ipſi debitam neges. & S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 31. *Grandis culpa*, ait, *ſi ſciente te fidelis egeat, ſi ſcias eum ſine ſumptu eſſe, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præſertim egere erubeſcat.* vide S. Greg. Nazianz. Orat. de cura pauperum, & S. Chryſoſt. paſſim de Eleemoſyna.

Eleemoſynæ lex obligat in graui neceſſitate.

Et clauſerit viſcera ſua ab eo.] viſcera enim ſunt ſedes commiſerationis & ſymbolum miſericordiæ, iuxta illud Thren. 2. 11. *conturbata ſunt viſcera mea, effuſum eſt in terra iecur meum, ſuper contritione filiæ populi mei.* vide ibi dicta. OEcumen. expendit τὰ *viſcera*, q. d. qui in viſceribus ſua non admittit miſerorum commiſerationem, ex iis excludit & euacuat charitatem. Vnde iubet Paulus Coloſſ. 3. 12. *Induite viſcera miſericordiæ.* Viſcera ſunt ſymbolum paterni, imò materni amoris. patres enim & matres filios ſuos vocant viſcera ſua, vti Paulus vocat Oneſimum filium ſuum ſpiritualem, Epiſt. ad Philem. v. 7. vbi S. Hieron. *Omnes filij*, inquit, *parentum ſunt viſcera.* Significat ergo τὰ viſcera nos omnes ex eadem carne conſtare, eſſéque filios vnius Adæ, & magis Dei, ac proinde inuicem miſereri & ſubuenire debere tanquam fratres fratribus, iuxta illud Iſaiæ c. 58. 7. *carnem tuam ne deſpexeris.* Rurſum τὰ *viſcera* ſignificat eleemoſynam dandam ex magno commiſerationis affectu, & vt hunc ſemper oſtendamus proximo, ſi effectum præſtare nequimus. vide S. Gregor. 20. mor. c. 26. *Audiant*, ait, *duri & immiſericordes contra Sapientis*, Prou. 21. 13.

Qui

Qui obtu: at aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.

Ad hæc viſcera miſerationis induenda fideles incitat Saluianus lib. 4. ad Eccleſiam Cathol. dum docet Chriſtum in pauperibus eſſe mendicum, omnibúſque indigere: quare in Chriſtum crudeles eſſe qui bona ſua erogant in cognatos, qui non indigent, & Chriſtum in pauperibus egere ſinunt: *Sunt*, ait, *quibus etſi deſint multa, non deſunt omnia. Chriſtus tantummodo ſolus eſt, cui nihil eſt, quod in omni humano genere non deſit. Nullus ſeruorum ſuorum exulat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum eſurientibus eſurit, ſolus cum ſitientibus ſitit. Et ideo quantùm ad pietatem illius pertinet, pluſquam cæteri eget: omnis enim egeſtuoſus pro ſe tantùm, & in ſe eget: ſolus tantummodo Chriſtus eſt, qui in omnium pauperum vniuerſitate mendicet. Et cum hæc ita ſint, quid ais ô homo, qui Chriſtianum te eſſe dicis, eùm Chriſtum egere videas, vt facultates tuas quibuſcunque non indigentibus derelinquas? Chriſtus pauper eſt, & tu opes diuitum cumulas? Chriſtus eſurit, & tu delitias affluentibus paras? Chriſtus etiam aquam ſibi deeſſe queritur, & à te apotheca ebrioſorum vino replentur? Chriſtus rerum omnium egeſtate conficitur, & à te luxurioſis copia congregantur? Chriſtus tibi pro muneribus a te datis præmia ſempiterna promittit, & tu nil præſtituris cuncta largiris? Chriſtus tibi & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit: & tu nec bonis cœleſtibus flecteris, nec malis perennibus commoueris & credere te Domino Deo tuo dicis, cuius nec remunerationem deſideras, nec iracundiam contremiſcis.* Deinde demonſtrat tales non habere fidem, nec credere Chriſto promittenti eleemoſynariis amplam remunerationem. *Si ea quæ aliis relinquis ideo relinquis, quia profutura ei cui reliqueris certus es; ſic profectò ſi quæcunque religioſis muneribus prorogaſſes profutura eſſe tibi crederes, tibi abſque dubio peculiariter deputares: quia quanto te plus amas quàm eos quibus relinquis, tantò magis tibi relinqueres, ſi profutura ea tibimet, vel tenui opinimuncula iudicares. Non enim te odiſti, vt prodeſſe tibi nolis: ſed quæ pauperibus dereliquer[illegible], profutura tibi eſſe non credis: vnde eſt quod aliis magis quàm tibi conſulis: quia profuturum tibi opus religioſum eſſe non cred[illegible]: ſicut credis itaque, ſic recipies. Tu Saluatorem perpauci pendis, & te Saluator nihili. Tu Chriſtum poſtponis aliis, & te omnibus Chriſtus. Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis eſt Dominus, & tu eris inter periturorum vltimos deputandus.* Deinde oſtendit eos grauiter peccare, tum quòd pauperes non iuuent, tum quòd ſua magno labore & dolore parta, conferant iis qui illis ad pompam, gulam & luxuriam abutuntur. vnde exclamat; *O quantò melius quæcunque illa es, quantò melius & ſalubrius pauper fueras & egeſtuoſa, quàm diues: paupertas enim te Deo inſinuare potuit, [illegible] diuitiæ ream eſſe [illegible]cerunt. Rectius ergo per indigentiam ſalua fieres, quàm per opes tuas & te & alios prægrau[illegible] te [illegible] ſcilicet dum malè aliis relinquis: alios, dum a te relicta & ipſi vſu inhumaniſſimo malè poſſident, & poſt ſe malè aliis derelinquunt. Si vis ergo quæcunque illa es, ſi vis tibi eſſe conſultum, ſi vis æternam habere vitam, & cupis videre dies bonos, relinque ſubſtantiam tuam indigentibus ſan[illegible], relinque claudis, relinque [illegible]nque languentibus; ſint facultates tua alime[illegible], ſit opulentia tua pauperum vita, vt illorum re[illegible]amia tua ſint, vt illorum refectio [illegible].* [illegible] omnia recipies à Chriſto, quia Chriſt[illegible] feciſti hæredem. & in[illegible] *Das*, inquit, *res tuas diuitibus, & egenis negas. Das luxurioſis, & negas ſan-*

A *ctis. Das cuicunque fortaſſe perdito, & negas Chriſto; prout ergo iudicas, ſic iudicaberis: ſicut elegeris ſic recipies. Non habebis cum Chriſto partem quem deſſeruiſti, cum his habebis quos prætuliſti.* Notent hæc diuites Chriſtiani, præſertim Eccleſiaſtici, qui bona quæ ab Eccleſia acceperunt Eccleſiæ & pauperibus reddere tenentur, peccántque grauiter, ſi iis ditent cognatos, *quia res Eccleſiæ nihil aliud ſunt niſi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum*, ait S. Proſper lib. 2. de vita contemp. cap. 9. & 1[illegible]. quem vide, æquè ac S. Bernard. Epiſtol. 24. vbi ait: *Væ tibi Epiſcope, qui peccata populi comedis, ac ſi propria tibi minùs ſufficere viderentur, &c. non licet tibi de facultatibus Eccleſiæ luxuriari, & in ſuperfluitatibus conſumere, ſed ſolum viuere: non licet ditari,*
B *non licet conſanguineos extollere: non licet palatia ædificare: denique quicquid præter neceſſarium victum ac ſimplicem veſtitum de altario retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt.* & S. Baſil. Orat. in illud; *Deſtruam horrea mea. At tu, ait, nónne ſpoliator es, qui quæ diſpenſanda accepiſti, propria reputas? Eſt panis famelici quem tu tenes; nudi tunica, quam tu in conclaui conſeruas; diſcalceati calceus, qui apud te marceſſit; indigentis argentum, quod poſſides inhumanè. Quocirca tot pauperibus iniuriam facis, quot dare valeres.* Quare ethnica, inhumana, ferina & barbara eſt Stoicorum & Senecæ lib. 2. de clementia cap. 5. vox & ſententia, miſericordiam non eſſe virtutem, ſed vitium mollis, flexilis & effeminati
C animi: æquè ac illa Plauti, teſte Lactantio lib. 6. cap. 11.

Malè meretur qui mendico dat quod edat.
Nam & illud quod dat perit,
Et illi producit vitam ad miſeriam.

Humaniùs, ſapientiùs & pientiùs Valer. Maxim. libro 4. cap. 8. *Erat*, inquit, *opibus excellens Gillias, ſed multò etiam animo, quàm diuitiis locupletior, ſempérque in eroganda potiùs quàm in contrahenda pecunia occupatus, adeò vt domus eius quaſi quædam munificentiæ officina crederetur. Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pre[illegible], ſubſidia detrimentorum incurſu quaſſatis erogabantur. Hoſpites quoque benigniſſimè excepti, variis muneribus ornati*
D *dimittebantur. Quodam tempore quingentos ſimul Gelenſium equites, vi tempeſtatis in poſſeſſiones ſuas compulſos aluit, ac veſtiuit. Quid multa? non mortalem aliquem, ſed propitiæ fortunæ benignum diceres eſſe ſinum. quòd Gillias poſſidebat, omnium quaſi commune patrimonium erat.* Quid hîc dicent Chriſtiani, qui a Chriſto Domino ampliſſimam promiſſionem audierunt: *Date & dabitur vobis.*

Filioli mei non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate.] Sanxit ſanctus Ioannes præceptum dilectionis, hîc declarat qualis illa eſſe debeat, ſcilicet non verbalis, ſed realis; non otioſa, ſed operoſa; non linguax, ſed verax, id eſt, non adulatoria, ficta, & hypocritica; ſed
E ſincera, cordialis & vera, quia talis fuit Chriſti. linguam enim opponit veritati, quaſi hypocriſin & ſimulationem ſinceritati & cordiali amori, vt à Chriſtiana charitate & fideli amore omnem fraudem, dolum & fictionem excludat. Nam multi ſunt amici linguaces, quos Theognis vocat [illegible], qui verbis ſunt liberales, re parci; qui montes aureos promittunt, ſed obolum non dant; qui ſaccos blanditiarum effundunt, ſed vnciam auri, imò panis non præſtant. Hi fucati ſunt & hypocritæ, quia verba non ſatiant famem & ſitim eſurientis & ſitientis, ſed cibus & potus: nec promiſſa veſtiunt nudum, aut carcere Vers. 18.

Christo deſunt omnia.

liberant, ſed veſtes & nummi. Vnde de talibus ait S. Iacobus c. 2. 15. *Si autem frater & ſoror nudi ſint, & indigeant victu quotidiano; dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini & ſaturamini; non dederitis autem eis quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit: ſic & fides quæ non habet opera, mortua eſt in ſemetipſa.* pari modo dilectio, quæ non habet opera, mortua eſt. vide S. Gregor. 21. moral. c. 14. vbi poſt multa concludit: *Dilectio noſtra ſemper exhibenda eſt & veneratione ſermonis, & miniſterio largitatis.* & S. Bern. ſerm. 50. in Cant. explicans illud: *Ordinauit in me charitatem*, citánſque hæc S. Ioannis verba, *Nec lingua mentientis*, inquit, *in hac dilectione recipit fictum, nec rurſum afficientis exigit ſapientiæ guſtum. Opere diligamus & veritate, quòd videlicet moueamur ad bene operandum magis quodam viuida charitatis impulſu, quàm ſapida illius charitatis affectu.* & inferiùs: *Da mihi hominem qui ex toto corde diligat Deum, ſe verò & proximum, &c. atque in hunc modum ad cætera quæque Dei ordinato intendat amore, deſpiciens terram, ſuſpiciens cælum, vtens hoc mundo tanquam non vtens, & inter vtenda & fruenda intimo quodam mentis ſapore diſcernens, vt tranſitoria tranſitoriè, & ad id duntaxat, quod opus & prout opus eſt curat, æterna deſiderio amplectatur æterno, talem, inquam, da mihi, & ego audacter illum ſapientem pronuncio, cui nimirum quæque res reuera ſapiunt prout ſunt, & cui in veritate atque ſecuritate cōpetit gloriari, & dicere: Quia ordinauit in me charitatem. Sed vbi ille, aut quando iſta?*

Nota, ſi quis non poteſt opere & effectu ſuccurrere, quia, v. g. eſt pauper, huic ſufficit lingua & affectu ſuccurrere conſolando, orando, conſulendo, &c. Rurſum qui ſuccurrit effectu, debet quoque ſuccurrere affectu, vt non triſtis, moroſus, obiurgans; ſed hilaris & blandiens det eleemoſynam, iuxta illud Pauli: *Qui miſeretur, in hilaritate*, Rom. 12. 8. & Eccleſ. 18. 15. *Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali. Nónne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius quàm datum. Nónne ecce verbum ſuper datum bonum, ſed vtraque cum homine iuſtificato*, Græcè κεχαριτωμένῳ, id eſt, *gratioſo.* q. d. vir iuſtus vtrumque præſtabit, ſcilicet tam datum quàm verbum bonum.

Denique præclarè S. Gregor. homil. 3. in Euang. *Nec tamen*, inquit, *ſibi aliquis credat, quicquid ſibi animus ſine operis atteſtatione reſponderit: de dilectione conditoris lingua, mens & vita requiruntur: nunquam eſt Dei amor otioſus: operatur enim magna ſi eſt; ſi verò operari renuit, amor non eſt.* & S. Chryſoſt. homil. 53. & 68. ad popul. *Quò plura*, inquit, *dederis Deo, eò plus te diligit; quibus maiora debet, plus tribuit & gratiæ: cum aliquem videt cui nihil debet, eum fugit, & auerſatur; cùm verò intuetur eum, cui aliquid debet, continuò ad eum accurrit. Omnia ergo tibi facienda ſunt, vt Deum habeas debitorem.* Qua verò id ratione fieri poſſit, ſic planè explicat: *Nunc huiuſce rei tempus eſt, nunc enim eſurit, nunc ſitit, nunc nudus eſt in pauperibus; cùm verò hæc vita elapſa fuerit, tui non indigebit: & nunc indigere vult propter te. Cibari à te vult, vt te cibet, indui, vt te induat. Pecuniam ergo contemne, ne contemnaris; vt diues ſit, tua largiter da; vt colligas diſperge, imitare ſeminantem. Semina in benedictionibus, vt de benedictionibus & metas.* & S. Leo ſerm. 6. de ieiunio 10. menſis: *Conſtans* (inquit) *eſto Chriſtiane largitor, da quod accipias, ſere quod metas, ſparge quod colligas. Noli metuere diſpendium, noli de dubio ſuſpirare prouentu. Subſtantia tua cum bene erogatur, augetur; & concupiſcere iuſtum miſericordiæ lucrum, æterni quæſtus eſt ſectari commercium. Munerator tuus vult te eſſe munificum, & qui dat vt habeas,*

A *mandat vt tribuas, dicens: Date & dabitur vobis: amplectenda eſt tibi promiſſionis iſtius gratulanda conditio.* Paucis autem interiectis: *Qui ergo* (ait) *pecunias amat, & multiplicare opes ſuas immodicis optat augmentis, hoc potius ſanctum fœnus exerceat, & hac vſurarum arte diteſcat, vt non hominum laborantium capiet neceſſitates, ne per doloſa officia laqueos incidat inſolubilium debitorum: ſed illius ſit creditor, illius fœnerator qui dicit: Date & dabitur vobis; & qua menſura menſi fueritis, eadem remetietur vobis.* & concludit: *Si benignus eſſet anima ſua, illi bona ſua crederet, qui & idoneus fideiuſſor eſt pauperum, & largiſſimus redditor vſurarum.* Quocirca meritò dixit Chryſoſtomus, *eleemoſynam artem eſſe omnium quæſtuoſiſſimam.*

B *In hoc*, ſcilicet ſi diligamus non verbo & lingua, ſed opere & veritate, cognoſcimus *quoniam* (quòd) *ex veritate ſumus*, id eſt, ſumus veraces, veraciter ambulamus, veram habemus dilectionem, ſumus quaſi filij veritatis, id eſt, veræ & ſinceræ charitatis. VERS. 19.

Secundò *ex veritate*, id eſt, ex Deo & Chriſto *ſumus.* ita OEcum. Deus enim eſt prima & ſumma veritas, ac vera charitas, iuxta illud: *Ego ſum via, veritas & vita*, Ioannis 14. 6. & c. 18. 37. *Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati. Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam.* Quocirca rectè concludit S. Aug. de moribus Eccleſiæ c. 33. *charitati victus, charitati ſermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. coitur in* C *vnam conſpiratúrque charitatem: hanc violare tanquam Deum nefas ducitur: huic ſi quis reſiſtit expugnatur, atque exciditur: hanc ſi quis offendit vno die durare* (in monaſterio) *non ſinitur; ſciunt ita commendatam eſſe à Chriſto & Apoſtolis, vt ſi hæc vna abſit inania, ſi hæc adſit plena ſint omnia.*

Et in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra.] Primò, Hugo, Lyra. & Dion. exponunt, q. d. ſuadebimus corda noſtra, vt ſtudeant proficere in melius, & meliora excogitent, omnémque ſuam cogitationem, ſtudium & intentionem dirigant in Deum, ſatagendo illi indies magis magiſque placere. Suadere cor quid. Reſp. 1.

2. Secundò, Ioannes Ferus explicat. q. d. *in conſpectu* D *eius ſuadebimus corda noſtra*, id eſt, fiduciam nanciſcemur impetrandi quidlibet à Deo.

3. Tertiò, & magis genuinè, *ſuadebimus corda noſtra*, id eſt, ſuadebimus cordibus noſtris, vt vertit S. Auguſt. Pagnin. & Tigurina. Vatabl. vertit: *placabimus corda noſtra.* Syrus, *perſuaſum reddituri ſumus cor noſtrum.* Alij: *ſecura reddemus corda noſtra.* q. d. conſcientiam habebimus pacatam & ſecuram in conſpectu Dei: verè enim perſuadebimus cordi noſtro nos eſſe ex veritate, hoc eſt, veræ charitati ſtudere, dum diligimus non verbo & lingua, ſed opere & veritate. Græcum enim πείθω, id eſt, *ſuadeo*, conſtruitur cum accuſatiuo, qui Latina ſyntaxi E vertendus eſt per datiuum. ita S. Aug. Beda & alij. Græcizat ergo interpres hic, æquè ac Iudith 12. 10. *Suade Hebræam illam*, pro ſuade Hebrææ illi. Verùm quia hic ſenſus includitur in eo quod proximè præceſſit: *In hoc cognoſcimus quoniam ex veritate ſumus*; vt ab eo diſtinguamus id quod ſequitur, *& in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra*; hinc

4. Genuinè Quartò & planiſſime ſenſus eſt, q. d. ſi diligamus non lingua, ſed opere & veritate, *in conſpectu eius*, id eſt, Deo & Chriſto omnia conſpicienti *ſuadebimus*, id eſt, probabimus & perſuadebimus *corda noſtra*, ſcilicet eſſe ex veritate, vti paulò antè dixit: dat enim fructum dilectionis operoſæ & veræ, vt ad eam fideles inuitet. q. d. qui diligunt duntaxat verbo & lingua, poſſunt mentiri hominibus,

ac

ac fingere ſe ex corde diligere, at non Deo: hic enim cor intuens videt dilectionem illam eſſe labialem, non cordialem. Qui verò diligunt proximum opere & veritate, non reformidant oculum & iudicium Dei, ſed audent cōparere in eius conſpectu, audent libera fronte ſe eius tribunali ſiſtere, audétq; ei corda ſua pandere ac probare, & oſtendere ea in veritate, veraque charitate eſſe fundata; ſe ſcilicet verè Deum & proximum propter Deum diligere, ſe Dei legi & voluntati ſatisfacere, illique ſoli placere contendere. ita OEcum. Similì modo Paulus ait Galat. 1. 10. *modo hominibus ſuadeo, an Deo?* q. d. Ego cauſam meam probare & perſuadere ſatago Deo, non hominibus. ita S. Chryſ. Vnde S. Aug. legit: *Ego Deo non hominibus, probatum me reddere cupio.* vide ibi dicta. & S. Aug. lib. 1. contra Secundinum c. 1. *Senti de Auguſtino quicquid libet, ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet.*

Regula actionum Dei conſpectus.

Moral. docet hîc nos S. Ioannes omnia opera noſtra examinare ad regulam, & lineam intuitus & iudicij diuini; ſæpe enim nos cōcupiſcentia, mundus aut dæmon decipit, vt putemus nos agere purè ob amorem Dei, quod agimus impurè ob cōcupiſcentiam, vel amorem noſtri. Quare antequam actionem aliquam aggrediare, ad hanc normā eam conformato: *Ita ſincerè age hanc actionem, tanquam qui conſpiciaris à Deo, qui omnia videt & notat, quique omnium exactam à te exiget rationē: ita perfectè hoc age, quaſi vltimum ſit hoc opus tuum, quaſi ilicò poſt illud moriturus.* Cùm dubitas quid agendum, dubium reſolue ex hoc principio: *In dubio hoc elige, quod in hora mortis voles te elegiſſe. In hoc negotio hoc age, ſicut cupis rationem reddere Chriſto in die iudicij.*

Ita faciebat Pſaltes: *Prouidebam*, inquit, *Dominum in conſpectu meo ſemper*, Pſal. 15. 8. Eliſeus Ioram regi, *Viuit*, ait, *Dominus, in conſpectu ſto*, 4. Reg. 3. 14. ita Paulus. *Gloria noſtra*, ait, *hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſimus in hoc mundo*, 2. Corinth. 1. 12.

Ita B. Xauerius: *Vbicunque fuero*, inquit, *meminero me in orbis theatro, & in oculis Dei verſari.* ita noſter Campianus agonem martyrij obiturus: *Spectaculum*, ait, *facti ſumus mundo & Angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. hos imitemur; ita *in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra.*

VERS. 20. *Quoniam ſi reprehenderit*, καταγνώσῃ, id eſt, *arguat*, condemnet, vt vertit OEcum. *nos cor noſtrum*, quòd lingua diligamus, non opere & veritate, eſto idipſum diſſimulemus, & exteriùs iactemus cōtrarium, fruſtrà id facimus, *quia maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia.* q. d. ſi tuam hypocriſin non potes celare cor tuum, multò minùs celabis eam Deum, qui corde tuo maior & profundior eſt, ac intimiùs illud videt, magíſq; illi præſens eſt quàm tu ipſe. Si conſcientia tua te reprehendit & condemnat, quantò magis reprehendet & condemnabit te Deus, qui eſt præſes & iudex conſcientiæ? vnde Syrus vertit: *Quod ſi cor noſtrum reprehendat nos, quantò maior eſt Deus corde noſtro? Si cor noſtrum*,

Deus maior eſt corde, etc.

ait OEcum. *quod exiguum eſt, latere nequimus, quo pacto Deum qui nuſquam non adeſt latere valeamus?* & S. Aug. *Cor tuum*, ait, *abſconde ab homine, à Deo abſcōde ſi potes.* & mox: *Perhibeat tibi teſtimonium conſcientia tua, quia ex Deo eſt. Si ex Deo eſt, noli illam velle ante omnes iactare, quia nec laudes hominum te leuant in cœlum, nec vituperationes inde te deprimunt: ille videat, qui coronat; ille ſit teſtis, quo iudice coronaris.* Verè Diadochus de perfect. ſpirit. c. 100. *Longè maius*, ait, *eſt iudicium Dei conſcientiâ noſtrâ.* Vnde

A Paulus: *Mihi*, ait, *pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Qui autem me iudicat, Dominus eſt.* ita ipſe 1. Corinth. 4. 1. & Pſaltes Pſal. 63. v. 7. *Accedet homo ad cor altum* (Græcè βαθεῖα, id eſt, *profundum*) *& exaltabitur Deus.* q. d. homo profundo & abdito corde & cōſilio multa mala, dolos & ſimulationes excogitabit; ſed Deus eo altior & profundior erit: profundius enim illud ſubit, vt intueatur & iudicet eius conſilia diſſipando & vindicando. Vnde Symmach. Aquila & Theodotion pro ירום *iarum*, id eſt, *exaltabitur*, legentes יורם *iorem*, id eſt, *ſagittabit*, vertunt: *mentem & cor profundum hominis Deus configet, vel ſagittabit.*

Quare accommodatitia, non genuina, eſt expo-
B ſitio Thomæ Anglici. q. d. ſi magna eſt cordis offenſa, ſuiq; reprehenſio, maior eſt Dei miſericordia ad eam condonandam. Impia enim eſt Caini vox Geneſ. 4. 13. *Maior eſt iniquitas mea quàm vt veniam merear.* & illa aliorum: *Maior*, id eſt, liberalior, ditior, plenior, perfectior, *eſt Deus corde noſtro*, quia ſolus ipſe cordis noſtri deſideria ſatiat & explet, imò exuberat in immenſum, nec iis capi poteſt, ſicut mare capi nequit cochleari.

Si cor noſtrum non reprehenderit nos.] καταγινώσκῃ, VERS. 21.
quod S. Aug. vertit: *Si cor noſtrum non malè ſenſerit.* OEcum. *Si non condemnet, vt indemnati apud nos ipſos ſimus, fiduciam habemus ad Deum*, quòd omnia quæ
C petimus, quibúſque indigemus, ab eo impetrabimus, vt ſequitur. Hoc eſt quod etiam Pſaltes Pſalm. 118. 6. *Tunc non confundar, cùm perſpexero in omnibus mandatis tuis.* Ex aduerſo de impio malè ſibi cōſcio ait Sapiens Prouerb. 28. 9. *Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Nam, vt ait S. Greg. 10. mor. c. 15. vel 17. *Diffidit accipere ſe poſſe quod appetit, qui profectò reminiſcitur nolle ſe adhuc facere, quod diuinitus audiuit: & cor nos in petitione reprehendit, cùm reſiſtere ſe præceptis eius quem poſtulat meminit.* Auctor imperfecti hom. 15. in Matth. *Sicut oleum*, ait, *accendit lumen lucernæ, ita bona opera dant animæ cōfidentiam; nā iuſtus quaſi leo cōfidit*, Prou. 28. 1.

D *Et quicquid petierimus*, quod petendum eſt, putà VERS. 22.
reuera bonum ad Dei gloriam, noſtramq; & aliorū ſalutem pertinens, vel conducens. ita ſe explicat Ioannes c. 5. 14. dicens: *Quæcunque petierimus ſecundùm volūtatem eius, audiet nos*, accipiemus ab eo, aut certè aliquid melius eo quod petimus. Explicat hîc fiduciam quam parit bona cōſcientia apud Deum, ex effectu, qui eſt quod impetret omnia quę poſtulat à Deo. Cauſam dat: *quoniam mādata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram Deo facimus.* Congruum enim eſt, & congrua merces obedientiæ & amicitiæ, vt ſi homo faciat voluntatem Dei, Deus viciſſim faciat voluntatem hominis, iuxta illud: *voluntatem timentium ſe faciet*, Pſal. 144. 19. *Mandata*
E *dilectionis* intelligit, vt diligamus alterutrum, vti præceſſit. ita S. Aug.

Alludit ad illud promiſſum Chriſti: *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis petetis & fiet vobis*, Ioan. 15. 7. Oratione enim operatio, & viciſſim operatione fulciri debet oratio, iuxta illud S. Greg. lib. 9. Epiſt. 45. *Inanis fit oratio vbi praua eſt actio: actio enim preces orationum ſuperat.* Hoc eſt quod ait Ierem. Thren. 3. 41. *Leuemus corda noſtra cum manibus ad Deum in cœlos.* Nam, vt explicat S. Hier. vel potiùs Rabanus, *Cor cum manibus leuat, qui orationē ſuam operibus roborat. Nam quiſquis orat, ſed operari diſſimulat, cor leuat & manus non leuat: quiſquis vero operatur, & non orat, manus leuat, & cor non leuat. Iuxta ergo Ioannis vocem tunc cor fiduciam in oratione accipit, cum ſibi vita prauitas nulla*

contradicit, & bonorum operum ratio orationi concinit. A Quin & Laconum, teſte Plutarch. in Lacon. erat prouerbium: *Admota manu fortunam eſſe implorandā.* quo ſignificabant *fruſtra Deum inuocari, niſi quis addens induſtriam manum rotæ admoueret.* Docet ergò hîc S. Ioannes orationem habere vim ex fiducia, fiduciam verò oriri ex obſeruatione mandatorum: nam impiis qui ea violant, minatur Dominus Iſaiæ 1.15. *Cùm extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis; cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiā: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Alibi: *Aggrauata eſt auris eius vt non exaudiat, ſed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deū veſtrum.* & Malach. 2.2. *Maledicam benedictionibus veſtris.* & in eamdem ſententiam Salomon Prou. 28.9. *Qui declinat aures ſuas ne audiat legē, oratio eius erit execrabilis.* Deniq; David: *Peccatori autē dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Pſalm. 49. 16. Idipſum expertus regius Propheta pſallit: *Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti, & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum,* Pſal. 40.13. &: *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum,* Pſal. 33.16. &: *Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adiutor & protector noſter eſt: in eo lætabitur cor noſtrum, & in nomine ſancto eius ſperauimus,* Pſal. 32. 20. vnde idem alios docens: *Delectare,* inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui,* Pſalm. 36. v. 4. imò petitiones ipſas præueniet, iuxta illud: *Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus,* Pſal. 9.17. Igitur nō ipſas modò preces, ſed etiam tacitas cogitationes ac deſideria, antequam orando expromantur præuenit, & adimplet Dominus in iis qui verè pauperes ſunt ſpiritu. ita S. Dominicus dictitabat ſe nihil à Deo poſtulaſſe, quod non accepiſſet. Idem profeſſus eſt S. Thomas Aquinas, S. Scholaſtica ſoror S. Benedicti, S. Catharina Senenſis & alij.

Sanctorum vota præueniat Deus.

Et ea quæ ſunt placita corā eo facimus.] *Placita,* quia ab eo iuſſa. Placita ergò ſūt præcepta Dei, ſicut placitū Regis eſt præceptū Regis. Placita tamen quoq; ſunt cōſilia Dei, puta conſilia Euāgelica. Qui enim perfectè Deo placere ſatagit, hic eius nō tantùm iuſſa & præcepta, ſed & nutus ac conſilia amplexatur: quod vti arduū, ita Deo gratiſſimū eſt. vnde S. D Bern. ſerm. 1. de dedic. Eccleſiæ, religioſum, vel monachum vocat perpetuum miraculum. In hoc ergo omnis noſtra ſanctitas cōſiſtit, putà in ſtudio & conatu placēdi Deo ſemper, vbiq; & in omnibus. Hic enim eſt actus puriſſimæ & perpetuæ charitatis.

Vbi nota, duplex eſt amor, concupiſcentiæ ſcilicet, & amicitiæ. Amor concupiſcentiæ eſt, quo ſtudemus placere Deo, vt ab eo gloria æterna quaſi mercede donemur: qui eſt actus bonus, ſed magis ſpei, quàm charitatis, iuxta illud: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternū, propter retributionem,* Pſal. 118.112. Amor amicitiæ eſt, quo purè ſatagimus placere Deo, eiq; placita adimplere non ob ſpem mercedis, ſed ex puro amore, quia ſcilicet E eū amamus, cupimúſq; ei rem placētem & gratam facere, in qua ipſe ſibi cōplaceat ſéque oblectet, vt eius oculos, animum & mentem paſcamus. Hic eſt actus puræ & perfectæ charitatis.

Amor duplex. Concupiſcentiæ,

Amicitiæ.

Hunc habuit Chriſtus à primo inſtāti cōceptionis ſuæ, cúmq; tota vita continuauit, donec vltimū in cruce ſpiritum in manus Patris reſignauit. *Ego,* inquit, *quæ ei placita ſunt facio ſemper,* Ioannis 8.29. &: *In capite libri ſcriptum eſt de me vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei,* Hebr. 10.9. Ita Paulus monet Romanos c. 12. 2. vt ſtudioſè perquirant *quæ ſit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta.* & Coloſſ. 1.9. *poſtulantes vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni ſapientia & intellectu ſpirituali, vt ambuletis dignè Deo per omnia placentes.* Vnde viri ſapientes docent optimam eſſe praxim augendi Dei gratiam & merita, ſi qualibet hora cogites: quid hac hora à me requirit Deus? quid hoc momento vult me facere. quid hoc inſtanti magis beneplacitum eſt illi: illudq; agnitum ſtatim exequare & opere cōpleas. Sic famuli Regis qualibet hora cogitat quid placeat Regi, quid ipſe velit, omnéſq; Regis nutus obſeruāt, & ilicò quod innuit perficiunt, vt non tam ire quàm volare videātur: quanto magis nos Domini Dei noſtri nutus obſeruare debemus, illiq; in omnibus obſequi? Dei, inquā, qui eſt auguſta illa & ſumma Maieſtas, ſumma æquitas, ſumma ſanctitas, ſumma ſapiētia, ſumma bonitas, ſumma potentia. Dei, qui eſt ſummus B noſter & omnium Dominus, Legiſlator, Iudex & vindex. Dei, qui nos creauit, cōſeruat, redemit, ſanctificat, ſingulíſq; momentis innumeris beneficiis cumulat. Hoc eſt quod ait S. Greg. lib. 6. mor. c. 12. vel 14. *In cunctis quæ agimus vim ſupernæ voluntatis inquirámus.* Ammon Abbas apud S. Ephrem tomo 2. in capit. parænet. c. 1[?]. & ſeq. *Voluntatem Dei,* ait, *tanquam verè regnum cœlorum, ac coronā vitæ perfectè deſidera quouis tempore perficere, credens toto corde illud omnem humanam prudentiam vtilitate ſuperare; & in quacunque re primum probes oportet, an Dei ſit voluntas iſta.* Ioannes Abbas moriens gaudebat, alióſque idem docebat, dicēs: *Nunquam meam feci voluntatē,* C vti refert Caſſian. lib. 5. de Inſtit. renunc. c. 28. Noſter B. Aloyſius Gonzaga dictitabat ſe lætè mori, nec vllius rei, ac præſertim maioris auſteritatis habere ſcrupulū, quòd nihil feciſſet niſi ex voluntate Dei, cuius interpres erat ſuperior. Hoc eſt quod Deus laudat & celebrat, dicens: *Vocaberis voluntas mea in ea,* Iſaiæ 62.4. vide S. Bern. ſerm. 38. in Cant. & tract. de diligendo Deo.

Praxis augendi gratiam Dei.

Et hoc eſt mandatum eius.] Dixerat S. Ioannes nos accepturos quicquid petierimus ab eo, *quoniam mandata eius cuſtodimus,* hîc explicat quænam ſint illa mandata, aitq; eſſe duo. Primum, *vt credamus in nomine,* id eſt, in nomen. eſt hebraiſmus: Græcè *ὀνόματι,* id eſt, *nomini, filij eius Ieſu Chriſti,* hoc eſt, vt D credamus in Ieſum Chriſtum Dei filium: nomen enim ponitur pro re nominata metonymicè, iuxta illud: *In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiū, terreſtriū & infernorum,* quod explicans ſubdit: *& omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei Patris,* Philip. 2.9. Secūdum, *vt diligamus alterutrum;* in his enim duobus quaſi fundamētis & radicibus cætera continentur. credere enim in Ieſum Chriſtū, eſt ſimul in eum ſperare, eum amare, colere, adorare & per omnia obedire. ita OEcum. Rurſum credere in Ieſum Chriſtū filium Dei, eſt pariter credere in Deum Patrē & in Spiritū S. Pater enim eſt Filij Pater, ac Pater & Filius includūt vim, imò actum ſpirandi Spiritū S. vt alibi dixi. Deniq; præ- E ceptum dilectionis proximi includit, & præſupponit præceptū dilectioni Dei: propter Deum enim diligēdus eſt proximus. *In his autem duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ.* Matth. 22.40. *Minùs enim,* ait S. Aug. lib. 1[?]. Confeſſ. c. 2[?]. *Te Domine amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor qui ſemper ardes & nunquam extingueris, charitas Deus meus, accende me. Continentiam iubes, da quod iubes, & iube quod vis.* Vers. 23.

Sicut dedit mandatum nobis.] Vox *mandatum* toties repetita, ſignificat Chriſtum vnicè & crebrò mandaſſe & commendaſſe dilectionis mutuæ præceptum, tum Apoſtolis, vt idipſum vbique prædicarent & ſæpe inculcarent; tum fidelibus, vt illi planè & plenè obedirent.

Et

VERS. 24. *Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo.*] Vox *manet* ſignificat moram & habitationem, item intimam coniunctionem & ſocietatem. manet ergo Deus in obediente.

Deus manet in obediente quinruplicicer.

1. Primò, per mandatū & legiſlationem: lex enim, & conſequenter legiſlator manet in ſubdito, qui ei obedit; ſicut doctrina doctoris manet in diſcipulo, qui eam audit & haurit, iuxta illud: *Verbum Dei manet in nobis*, c. 2. 14. ac viciſſim ſubditus manet in lege & legiſlatore per diſciplinam & obedientiam, qua ei inhæret & obedit.

2. Secundò, per amorem: qui enim mandata Dei cuſtodit Deum diligit, ac ab eo diligitur. Vnde manet in Deo, ſicut amans per affectum & amorem manet in amato. Anima enim magis eſt vbi amat quàm vbi animat: viciſſim manet in Deo, ſicut amatum obiectiuè manet in amante. Eodem modo Deus manet in eo, ſcilicet & tanquam amans, & tanquam re-amata: *Qui* enim *adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt*, 1. Corinth. 6. 17. vide S. Bern. ſerm. 71. in Cant.

3. Tertiò, diligens & obediens manet in Deo per clientelam, viciſſim Deus manet in diligente per patrocinium, directionem & regimen, quaſi eius tutor & cuſtos, iuxta illud Pſal. 90. 1. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Vnde Syrus vertit: *Qui ſeruat præceptum eius, per ipſum ſeruatur.* Hoc eſt quod ait Zachar. c. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Parum fuit dicere, me tangit; ſed eam partem nominauit quæ eſt in homine chariſſima, eadémque ad ſenſum molliſſima. Et Deus ad Abraham: *Noli*, ait, *timere: ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* Hinc orat Pſaltes: *Eſto mihi in protectorem & in domum refugij*. Pſal. 30. 3. Vnde eleganter Beda: *Sit*, inquit, *tibi domus Deus, & eſto domus Dei: mane in Deo & maneat in te Deus. Manet in te Deus, vt te contineat: manes in Deo, ne cadas.* [illegible] *charitatem, noli te diuellere a [illegible] illius, vt glorieris in præſentia ipſius, & ſecurus manebis in eo, modò per fidem, tunc per ſpeciem. Manebit & ipſe perennis in te, iuxta quod ei Pſalmiſta decantat: In æternum exultabunt, & habitabis in eis*, Pſal. 5. 12. & S. Chryſ. in c. 8. ad Rom. explicans illud v. 14. *Quicumque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Ad comparandam*, ait, [illegible]*orum hæreditatem non ſatis eſt diuino ſemel imbui ſpiritu, niſi eius ducatu perpetuo regamur, cum nauclerus ſit animæ noſtræ, auriga & ductor, ac [illegible] nos in prælijs contra ſpirituales nequitias in cœleſtibus.*

4. Quartò, manet Deus in amante, quaſi locatum in loco. Anima enim [illegible] eſt [illegible], templum & cœlum Dei, vt docet Paulus 1. Corinth. 3. [illegible] & Iſaias c. 66. 1. & 2.

5. Denique Deus manet in iuſto ſubſtantialiter; quia [illegible] eſſentiam & ſubſtantiam iuſto communicat, [illegible] m[illegible] conſortem diuinæ naturæ, 2. Petri 1. 4. vide ibi dicta.

Et in hoc per hoc [illegible]*imus*, q. d. hoc indicio cognoſcimus, *quoniam* (quod) *manet in nobis*, nimirum *de ſpiritu*, Græca & Syrus *ex ſpiritu, quem dedit nobis.*

A Probat ſeruātes mandata, ideóq; diligentes Deum manere in Deo, ac Deum in ipſis. q. d. Ex Spiritu S. eiuſque charitate quæ facit nos alterutrum diligere, cæteriſque eius virtutibus & donis quaſi ex effectibus, cognoſcimus quòd ipſe Spiritus S. ac conſequenter Pater & Filius maneant & habitent in nobis, iuxta illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum S. qui datus eſt nobis*, Rom. 5. 5. vnde ſequitur nos viciſſim manere in Deo. *Deus* enim *charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo*, c. 4. 16. ita S. Aug. Beda, OEcum. & alij. *Iſta connexio*, ait S. Aug. *ſatis apertéque declarat fraternam dilectionem, non ſolùm ex Deo, ſed etiam Deum eſſe, quam videmus tanta auctoritate prædicari. Cùm ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo dili-*
B *gimus fratrem.*

Nota, *ſcimus*, non fide diuina, quam hæretici ſpecialem vocant, quaſi fideles certò credere debeant ſe habere fidem & gratiam Dei, non certitudine phyſica & abſoluta, vt vult Catharinus, ſed certitudine morali & coniecturali, qualis ex ſignis & coniecturis, putà ex fuga peccatorum, ſtudio virtutum, præſertim humilitatis, mortificationis, charitatis, contemptus mundi, &c. haberi ſolet: & quò maiora quis in ſe hæc ſigna experitur, eò maiorem habet certitudinem, quòd ſit in gratia Dei. Vnde quò magis creſcit in virtutibus, eò certior fit de ſua gratia & ſalute, adeóque Andreas Vega lib. 9. in Conc. Trident. c. vltimo & penult. docet Sanctos poſſe habere tantam certitudinem *Certitudo gratiæ in Sanctis nonnullis quanta?*
C quæ excludat omne dubium, & metum contrarij, vt moraliter non dubitent de ſua gratia; quomodo certò credimus Conſtantinopolim eſſe ex communi omnium aſſertione, eſto eam non viderimus; aut potiùs ſicut Sacerdos ritè ordinatus certò ſcit ſe eſſe Sacerdotem, & baptizatus ſcit eſſe baptizatum, vel quia id à viris fide dignis audiuit, vel quia adultus ſe baptizari vidit. qua ratione dicebat S. Antonius: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hoc paucorum eſt & eximiè Sanctorum, qui diu & feruenter Deo ſeruierunt; qui tamen ſi ſpectent ſuam infirmitatē, formidare poſſunt ne forte fallantur in hac ſua credulitate, eſto actu non formident. Cæteri & formidare poſſunt, & actu formidant. ita S. Hier. in c. 6. Micheæ: *Nulla hora*, ait, *dormire, nullo*
D *tempore ſecuri eſſe debemus. ſed ſemper expectare diem iudicij.* S. Greg. lib. 6. Epiſt. 22. ad Gregor. Auguſtæ cubiculariam: *Secura*, ait, *de tuis peccatis fieri non debes, & quouſque veniat vltima vitæ tuæ dies ſemper ſuſpecta, ſemper trepida metuere culpas debes.* S. Bernard. ſerm. 3. de aduentu: *Cùm & meam & proximi conſcientiam debeam ſeruare, neutra mihi ſatis nota eſt: vtraque abyſſus eſt imperſcrutabilis, vtraque mihi nox eſt.* vide Conc. Trident. ſeſſ. 6. cap. 16. Communiter ergo Sanctorum certitudo & fiducia mixta eſt cum metu & formidine de oppoſito, iuxta illud Pauli: *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini*, Philip. 2. 12. voluit id Deus, vt hic metus nobis eſſet frænum ad humilitatem, & ſtimulus ad acrimoniam virtutis.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS.

Pergit inculcare veram Chriſti fidem,& charitatem tam Dei quàm proximi. Primò,à v. 1. vſque ad v. 7. docet diſcernendos eſſe ſpiritus, an ſint veritatis, an erroris, hoc ſigno, quòd ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo ſit; qui verò ſoluit Chriſtum, ſit ex mundo & diabolo. Secundò, à v. 7. ad 15. multis commendat charitatem, eò quòd Deus ſit charitas, & ex charitate Filium ſuum per incarnationem nobis dederit, &c. Tertiò, à v. 15. vſque ad finem tres præcipuos charitatis fructus & effectus recenſet. 1. eſt quòd habens charitatem in Deo maneat, & Deus in eo. 2. quòd charitas datura ſit fiduciam in die iudicij. 3. quòd charitas foras mittat timorem.

Verſ. 1. Chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum.

2. In hoc cognoſcitur ſpiritus Dei: omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe,ex Deo eſt:

3. Et omnis ſpiritus,qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis quoniam venit, & nunc iam in mundo eſt.

4. Vos ex Deo eſtis filioli, & viciſtis eum, quoniam maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mundo.

5. Ipſi de mundo ſunt: ideo de mundo loquuntur,& mundus eos audit.

6. Nos ex Deo ſumus. Qui nouit Deũ, audit nos: qui non eſt ex Deo, non audit nos.in hoc cognoſcimus Spiritum veritatis, & ſpiritum erroris.

7. Chariſſimi, diligamus nos inuicem: quia charitas ex Deo eſt. Et omnis, qui diligit,ex Deo natus eſt,& cognoſcit Deum.

8. Qui non diligit, non nouit Deum: quoniam Deus charitas eſt.

9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum.

10. In hoc eſt charitas:non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris.

11. Chariſſimi, ſi ſic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere.

12. Deum nemo vidit vnquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt.

13. In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus,& ipſe in nobis:quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.

14. Et nos vidimus & teſtificamur quoniam Pater miſit Filium ſuum Saluatorem mundi.

15. Quiſquis confeſſus fuerit quoniam
A Ieſus eſt Filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo.

16. Et nos cognouimus, & credidimus charitati,quam habet Deus in nobis. Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet,& Deus in eo.

17. In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo.

18. Timor non eſt in charitate: ſed per-
B fecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet, qui autem timet,non eſt perfectus in charitate.

19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.

20. Si quis dixerit,quoniã diligo Deum; & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum,quem non videt,quomodo poteſt diligere?

21. Et hoc mandatum habemus à Deo:
C vt qui diligit Deum, diliget & fratrem ſuum.

CHariſſimi nolite omni ſpiritui credere.] Spiritum vocat ſuggeſtionem,inſpirationem,impulſum,doctrinam,ſuaſionem; aut potiùs ipſum ſuggerentem, inſpirantem, impellentem, docentem,ſuadentem,puta ipſum doctorem,aut magiſtrum.q.d.nolite credere omni illi quod à quolibet doctore, vel ſuaſore vobis ſuggeritur aut ſuadetur.Doctores enim varij,imò contrarij,vario & contrario ſpiritu aguntur. Boni, ſapientes & orthodoxi aguntur ſpiritu bono Dei; mali & erran-
D tes,vti hæretici, aguntur ſpiritu malo diaboli. Illi ergo aguntur ſpiritu veritatis,hi vanitatis, erroris & mendacij,adeóque ſpiritus bonus vel malus per doctorum ora loquitur, ait Dionyſ. Sic Abbas Serenus apud Caſſian. Collat.7.c.32.teſtatur ſe audiſſe dæmonem confitentem, quòd per Arrium & Eunomium impias hæreſes condidiſſet. Sic diabolus per os ſerpentis loquens tentauit & ſeduxit Euam Geneſ.3. 1. Reſpicit ad nautas qui non credunt omni ſpiritui, id eſt vento, nec ei obſecundant; quia ſi id facerent, aberrarent à deſtinato portu, & ſæpe agerentur in ſyrtes, ſcopulos, certúmque exitium. Porro doctores vocat ſpiritus; Vers. 1.

tum

tum quia ſcientia & doctrina eſt ſpiritus & ſpiritalis: tum quia doctorum occultis rationibus & impulſibus,quaſi ſpiritibus, aguntur hi ad bonum & verum,illi ad malum & falſum. Vnde iubet examinari & indagari quo ſpiritu agantur, antequam eis fidem adhibeamus. Hoc eſt quod præmonuit Paulus 1.Timoth.4.1. *Spiritus*, inquit, *manifeſte dicit,quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum,in hypocriſi loquentium mendacium*,&c.& Epheſ. 4.14. *Vt iam non ſimus paruuli, & circumferamur omni vento doctrinæ.*

Alludit ad illud ſui Euangelij c.3.8. *Spiritus vbi vult ſpirat & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat. ſic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.* Cuius [illegible] ſenſus eſt,q.d. ſicut ſpiritus, id eſt, ventus, qui [illegible] quem trahit voluntas, id eſt, appetitus naturalis, ibi ſpirat, & tamen eum eiuſque determinatum locum non cognoſcis nec peruides, ſed tantùm eius effectum & ſtridorem percipis, ita multò magis regenerationem hanc ſpiritalem ex aqua & ſpiritu, o Nicodeme, eiuſque finem & terminum, nec ſenſu nec ratione naturali percipere vales, ſed tantùm ex reuelatione & afflatu Spiritus S. etiamſi ſymbola externa aquæ & ablutionis in Baptiſmo videas. ita S. Chryſ. Cyril. Theoph. Euthym. Ianſen. ibidem. Ludit enim Chriſtus analogicè in voce *ſpiritus*, & prius per ſpiritum intelligit ventum: poſterius Spiritum S. cuius typus & ſymbolum eſt ventus.

Sed probate ſicut aurum probatur Lydio lapide. Syrus: *diſcernite ſpiritus ſi ex Deo ſunt.*] quia, vt ait Ambroſiaſter in c.5. Epiſt.1. ad Theſſal. *ſolent ſpiritus immundi fallaciter quaſi per imitationem dicere bona, & inter hæc ſuperinducere praua, vt per hæc quæ bona ſunt, accepta ferantur & mala, vt quia vnius ſpiritus eſſe putantur, non diſcernantur ab inuicem, ſed per id quod licitum eſt, commendetur illicitum auctoritate nominis, non ratione virtutis.*

Porrò Lydius lapis quo probandi ſunt ſpiritus & doctrinæ, eſt, non ſpiritus priuatus cuiuſque, vt voluit Suencfeldius: hic enim à Diabolo eſſe, agiq; poteſt, & ſæpe eſt, ac agitur, verùm vnus alteri eſt contrarius (inde enim prognatæ ſunt tot ſectæ inter ſe diſſectæ, quot capita Cerbero Poetæ affinxerunt) ſed doctrina Apoſtolorum & Eccleſiæ: hæc enim eſt certa, & communis fidelium omnium. Talis erat illa, eſt, quam quaſi Lydium [illegible] commodam & neceſſariam ſuggerit S. Ioannes [illegible]: *Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt.* &c. [illegible] hæreſes ex hoc loco contendunt, hæreſes & vitias eſſe examinandas & probandas. Imo enim illæ ab Eccleſia examinatæ & damnatæ ſunt, vt priusquam [illegible] eas probare nunc opus [illegible] non licet, vt S. Hier. ad Pammach. *Cur poſt 4 [illegible] annos, ait, docere nititur, quod ante neſciuimus? vſque ad hanc enim diem ſine iſta doctrina mundus Chriſtianus fuit.* Et S. Aug. lib.2. contra Creſcent. c.3. *Fac [illegible] per [illegible] vnde nati fueritis oſtendite.* & Vincentius Lirin. contra hæreſ. *Si vitanda eſt nouitas, retinenda eſt antiquitas: ſi prophana eſt nouitas, ſacrata eſt vetuſtas.* Acute autem Primaſ. in Apoc. c. 2. *Iam*, inquit, *probati ſunt ſpiritus ab Eccleſia, quid vis tu probare quod iam improbatum eſt?*

Moral. de examine ſpirituum.

M[illegible] S. Ioannes quemlibet fidelem non [illegible] omnibus [illegible] iis ſuis motibus, impulſibus [illegible], de fidei [illegible] rationibus [illegible] ſpeciem [illegible] ſolerter examinandam eſſe eius [illegible] & auctorem, vt ſi is bonus & A amicus ſit, acceptetur; ſi malus & hoſtis, reſiſtetur, omniq; vi ei reſiſtatur. Sic melancholicus ſentit motus & impulſus triſtitiæ, acediæ, puſillanimitatis, ſuſpicionum: [illegible] ne eis cedat; [illegible] à ſ[illegible] origine examinet, inueniet ea à ſpiritu malo melancholiæ, qui falſus eſt & fallax, iuxta illud S. Eucherij ad Valerian. *Si vis eſſe verax, ſuſpicax non eris: non enim ſuſpicamur niſi quod neſcimus.* Cholericus agitur aſſultis iræ, vindictæ, indignationis, putat ſe agi zelo iuſtitiæ; ſed ſedatis [illegible] & rationis origine [illegible] perquirat, ac inueniet ea orta à ſpiritu malo bilis & choleræ, ſicut cum Samaritani non [illegible] Chriſtum, ideoque Iacobus & Ioannes dicerent: *Domine vis dicimus vt ignis deſcendat de cælo & conſumat illos?*

B Reſpondit: *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis*, putatis enim vos ſpiritu Dei agi, & agimini ſpiritu humano impatientiæ. q.d. Vultis imitari [illegible] Eliæ, vt habent Græca & Syrus, puta ſpiritum vindictæ [illegible] Eliæ [illegible] quinquagenarios igne cœleſti cóſumpſit [illegible] tis hunc ſpiritum non eſſe Euágelicum, & præſertim [illegible] meæ perſonæ: meus enim ſpiritus eſt manſuetudinis, tolerantię, beneficentiæ. *Nam filius hominis non venit animas perdere ſed ſaluare*, Lucæ 9. 56. Sic multi putant ſe agi ſpiritu Dei, putà ſpiritu veritatis, ſobrietatis, caſtitatis, charitatis, &c. qui ſi penitiùs ſincerè & ſine diſſimulatione, corá Deo fundum cordis examinent, inuenient ſe agi contrario ſpiritu diaboli, putà vanitatis, gulæ libidinis,

C cócupiſcentiæ, &c. Quocirca in illis animi æſtibus, paſſionibus & tumultibus ſuſpendendum eſt iudicium, donec iis ſedatis mens conquieſcens poſſit diſcernere, videre & iudicare quid à quo ſpiritu ſit, quid bonum ſit, quid malum; & ad hoc maximè inuocádus eſt Spiritus S. vt det nobis donum diſcretionis ſpirituum, cuius regulas practicas tradit Richar. Victor. parte 2. c.3. in Cant. Gerſon lib. de probat. ſpirit. Turrecremata præfat. in reuelationes S. Brigidæ, noſter S. Ignatius in lib. Exercit. ſpirit. Adrianus ab Adriano lib. de inſpirat. Bernardinus Roſſignolus lib.3. de diſcipl. Chriſt. perfect. c.10. & ſeq vide & S. Bern. ſerm. 57. & [illegible] in Cant. & ſerm. de ſeptem ſpiritibus, vbi ſex ſpiritus diſtinguit, ſci-

D licet diuinum, angelicum, diaboli, humanum, carnis & mundi. Porrò, quantum & quanti momenti ſit hoc diſcretionis donum, multis ſententiis, rationibus & exemplis docet Abbas Moſes apud Caſſian. collat. 2. vbi inter alia ait c. 4. *Tam B. Antonij, quàm vniuerſorum ſententia definitum eſt diſcretionem eſſe quæ fixo gradu intrepidum monachum perducat ad Deum, prædictáſque virtutes iugiter conſeruet illæſas, cum qua ad conſummationis excelſa faſtigia minori poſſit fatigatione conſcendi, & ſine qua multi etiam propenſius laborantes perfectionis nequiuerint culmen attingere. omnium namque virtutum genetrix, cuſtos moderatrixque diſcretio eſt.*

In hoc cognoſcitur (legit interpres γινώσκεται, iam VERS. 2.
E legunt γινώσκετε, id eſt, cognoſcite. Alij γινώσκομεν, id eſt, cognoſcimus. Syrus *cognitum eſt*) *ſpiritus Dei*.] q. d. hæc eſt teſſera veræ fidei, doctrinæ & veritatis, quam docet & ſuggerit Spiritus Dei, nimirum: *Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt.* Hæc ergo [illegible] S. Ioannis erat quaſi teſſera & ſymbolum veræ & Chriſtianæ fidei, nimirum credere & profiteri Chriſti filij Dei incarnationem, cæteramq; in carne œconomiam, quia huic articulo quaſi nouo & paradoxo tunc aduerſabantur omnes hæretici & hæreſes. Alij enim negabant Chriſti diuinitatem, docebántque eum merum eſſe hominem, vt Cherinthus, Ebion, Menander, Carpocrates, & poſtea Cerdon, Mar-

cion,

cion, Valentinus, Paulus Samoſatenus, Theodotus, Montanus, Artius, vti videre eſt apud Irenæum, Epiphan. & S. Aug. lib. de hæreſ. Alij negabant Chriſti humanitatem, eamque non veram ſed phantaſticam fuiſſe aſſerebant, vt Simon Magus, Manichæus, Eutyches, Dioſcorus, Apollinaris, Petrus Gnapheus cum Theopaſchitis, ſiue Patropaſſianis, qui diuinitatem in Chriſto paſſam & crucifixam aſſerebant.

Addit S. Aug. omnes hæreſes repugnare Chriſto incarnato, quia Chriſti doctrinæ, Eccleſiæ, Sacramentis, Pontifici, & ordini hierarchico à Chriſto inſtituto repugnant. Sic Pelagius negans gratiam Chriſti, licèt ore confiteretur Chriſti incarnationem, reipſa tamen eam euertebat, quia incarnatio Chriſti non ad aliud facta eſt, quàm ad conferendam nobis gratiam. Idem dicas de Luthero, Caluino, & cæteris ſectariis: qua de cauſa ſanctus Ioannes omnes Hæreſiarchas vocat Antichriſtos, quia omnes Chriſti doctrinæ & Eccleſiæ aduerſantur, ac proinde ſpiritum non Chriſti, ſed Antichriſti & diaboli habent. Hoc ſenſu ſub vno articulo incarnationis Chriſti cæteros omnes fidei articulos, totámque Catholicam doctrinam complectitur S. Ioannes. q. d. Omnis qui rectam Chriſti fidem complectitur, ex Deo eſt.

Tertiò, alij ſic exponunt. q. d. Omnis qui confitetur Chriſtum in carne veniſſe ex Deo eſt, ſcilicet quatenus idipſum quod verum eſt confitetur: omnis enim veritas ex Deo eſt; idem tamen quatenus huic veritati falſos errores & hæreſes admiſcet, ex diabolo eſt.

Myſticè Œcumen. *Confeſſionem*, ait, *hanc adventus Chriſti in carne, non lingua, ſed operibus fieri intellige.* Multi enim non ſolum hæretici, ſed & mali Catholici Chriſtum verbis confitentur, ſed factis negant. q. d. qui Chriſtum confitetur tam rectè viuendo, quàm rectè de eo ſentiendo, hic ex Deo eſt. ita Didymus & Beda. *Quid iuuat*, ait ſanctus Cyprianus, *verbis virtutem aſtruere, ſi factis veritatem deſtruimus?* & ſanctus Auguſtinus: *Chriſtum*, inquit, *confitemini in carne veniſſe, & verbis vera dicendo, & factis bene viuendo. Nam ſi confitemini verbis, & factis negetis, fides talium malorum propè eſt fides dæmoniorum.* Ex dictis liquet Tranſyluanos Arrianos nuper indiſputat. Albana, perperam & directè contra mentem S. Ioannis hæc ſic explicaſſe: Chriſtus dicitur veniſſe non in carnem, id eſt, aſſumpſiſſe carnem, ſed *in carne*, id eſt, eſſe caro, hoc eſt, eſſe homo. Perperam, inquam: nam Hebræis idem eſt venire in carne & in carnem. Nec venire in carne eſt, eſſe carnem. aliud enim eſt eſſe, aliud venire. Nec enim venit aliquo, niſi quod ante ab illo, quique priùs extitit vel tempore, vel natura: quomodo anima dicitur venire in carnem, quando embryo animatur, quia prius eſt natura eſt illi animam, quam eam carni ſe vnire, cum eáque facere compoſitum, puta hominem: eſto eodem inſtanti temporis hæc fiant; anima enim creando infunditur carni, & infundendo creatur. Verùm Chriſtus non eſt anima, ſed perſona Verbi integra & ſubſiſtens: hæc enim venit in carnem, cùm eam aſſumpſit factus homo. *Seipſe exinaniuit formam ſerui accipiens, non formam Dei amittens. Forma ſerui acceſſit, non forma Dei diceſſit. hoc eſt confiteri Chriſtum in carne veniſſe* ait ſanctus Auguſtinus ſermone 31. de verbis Apoſtol. capite 4. Idipſum patet ex antitheſi quam ſubdit [illegible] Ioannes dicens;

A *Et omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo non* VERS. 3.
eſt. q. d. Ieſus enim quid colligatum & compoſitum ex Deitate & humanitate, per vinculum & ligamen vnionis hypoſtaticæ: qui ergo hoc compoſitum ſoluit negans Chriſtum eſſe Deum, vt Arriani; vel eſſe hominem, vt Ebionitæ, hic non eſt ex Deo, ſed ex diabolo. Hic enim negat Chriſtum filium Dei e cælo in carnem veniſſe, atque eum vel eſſe Deum, vel hominem duntaxat. Hoc eſt quod Athanaſius in Symbolo proponit de Chriſto credendum, dicens: *Qui licet Deus ſit & homo non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus, vnus autem non conuerſione diuinitatis in carnem, ſed aſſumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino non*
B *confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Nam ſicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus.* Vbi nota *ſicut* ſignificare vnionem & vnitatem, non eandem [illegible] [illegible]. nam anima rationalis & caro faciunt vnum compoſitum eſſentiale, puta vnum hominem: Deitas verò & humanitas iuncta in Chriſto faciunt vnum compoſitum non eſſentiale, ſed ſubſtantiale ſiue hypoſtaticum. Nec enim Deitas informat humanitatem, vt anima informat corpus, ſed [illegible] & [illegible] conſiſtens, humanitatem ſibi copulat in eadem hypoſtaſi Verbi. Quare propriè [illegible] ſoluit
C Neſtorius, docens in Chriſto duas eſſe perſonas, ſicut ſunt duæ naturæ [illegible] Chriſto hominem eſſe diuerſum [illegible] Deo [illegible] Chriſtus [illegible] Deus in humanitate [illegible] in concha, ex matre virgine & rore Spiritu ſancti conceptus & [illegible] diſſimus per vitæ innocentiam, lucid[illegible] per ſapientiæ lumen rot[illegible] per omnem [illegible] nis poſſ[illegible] habens pondus conſtantiæ, [illegible] rem [illegible] pretium beatitud[illegible] noſter Salmeron tomo [illegible] tract. 1[illegible].

Nota, Syrus & Græca ſic legunt: *Omnis ſpiritus qui non confitetur Chriſtum in carne veniſſe,*
D *ex Deo non eſt.* Sic quoque legit ſanctus Cyprianus libro 2. contra Iudæos capite [illegible] vel 8. Tertullianus libro de carne Chriſti cap. 24. qui tamen pro *non confitetur*, legunt *qui negat.* Verùm [illegible] Latini cæteri legunt *Omnis qui ſoluit Chriſtum, ex Deo non eſt.* ita legit ſ[illegible] Leo Epiſtol. 10. cap. [illegible]. Proſper libr. [illegible] de vocat. gent. cap. 2[illegible]. Caſſianus libr. 5. de Incarnat. capit. 10. quin & Tertullian. libro contra [illegible] cos cap. 1. Irenæus lib. 3. cap. 18. & ſanctus Auguſtinus hic, qui tamen priorem quoque lectionem affert & exponit. Porrò [illegible] Græci pro [illegible], id eſt, *confitetur* olim [illegible] eſt *ſoluit*, liquet ex Didymo [illegible] & [illegible] Cyrillo de fide
E ad R[illegible]nas atque ex eo quod [illegible] bit Socrates lib. [illegible]. cap. 32. agens de Neſtorio, qui negabat Chriſtum eſſe Deum, & be[illegible] Virginem [illegible] Deiparam *Ignorabat*, inquit, *in veteribus exemplaribus Catholicis Ioannis [illegible] ſcriptum [illegible] qui Ieſum ſoluit a Deo non eſſe. Hanc enim [illegible] ex vetuſtis exemplaribus ab[illegible] illi [illegible] a diſpenſatione hominis ſeparare volue[illegible]*

Vt[illegible] explicat al[illegible] quod [illegible] ſit quod [illegible] carne.

A[illegible] Chriſti, pr[illegible] E[illegible] Aug. fa[illegible] e. *Quando non negas Chriſtum [illegible] tump[illegible] anguin[illegible] anit.*

Tertiò pol.

Tropol. ſoluit Ieſum, qui eius vnionem, putà A gratiam, ab anima fideli per peccatum vel ſcandalum tollit. ita OEcum. Debemus enim, vt B. Paulus inquit, *vbique mortificationem Ieſu circumferre, vt & vita Ieſu in corpore noſtro manifeſtetur. Qui igitur operantem habet Ieſum, & mundo mortuus eſt, neque amplius mundo, ſed Chriſto viuit, Chriſtúmque non in Chriſti tantum carne, ſed in ſua quoque circumfert, is eſt ex Deo.* hæc OEcum. Hoc eſt quod ait ſponſa Cantic. 1. 13. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.*

Et hic eſt Antichriſtus.] tum appellatiuè, quia contrarius Chriſto; tum potiùs propriè, quia præcurſor Antichriſti. Vnde Græca habent: *Et hic eſt Antichriſti.* Syrus: *Hic eſt ab ipſo Pſeudochriſto.* S. Cy- B prian. lib. 2. contra Iud. cap. 7. vel 8. *Qui autem negat in carne veniſſe, de Deo non eſt, ſed de Antichriſti ſpiritu.* Sic Ioannes Baptiſta vocatur Elias Matth. 17. 12. non in perſona, ſed in officio & ſpiritu: quia ſicut Ioannes Baptiſta præcurrit primum Chriſti aduentum, ita Elias præcurret ſecundum. vide dicta cap. 2. 18. & 21. *Quis*, ait, *eſt mendax niſi is, qui negat quoniam Ieſus eſt Chriſtus. Hic eſt Antichriſtus, qui negat Patrem & Filium.*

Quoniam venit.] ἔρχεται, id eſt, *venit*, in præſenti, non in præterito, hoc eſt, certò veniet. Syrus: *quem audiſtis venturum.*

Et nunc iam in mundo eſt.] non in perſona, ſed in ſpiritu, putà in ſuis præcurſoribus. Hoc eſt quod C ait Paulus: *Myſterium iam operatur iniquitatis*, 2. Theſſal. 2. 7. Ita Lutherus viam ſtrauit Mahometi, & conſequenter Antichriſto, cùm præter alia docuit Turcæ non eſſe reſiſtendum, idque probabat hoc ſophiſmate: Flagello Dei non eſt reſiſtendum; quia hoc idem eſt quod Deo flagellanti reſiſtere: atqui Turca eſt flagellum Dei. ergo. Eodem argumento probaſſet latronibus, furibus & prædonibus non eſſe reſiſtendum, quia hi omnes ſunt flagellum Dei; ſed hoc flagellum à iudicibus eſt flagellandum, quia à Deo eſt non poſitiuè, ſed permiſſiuè. Et quid hoc aliud erat, quam Chriſtianos omnes ſubiicere Turcæ, & efficere Turcas? Quocirca Solymanus Turcarum Imper. cùm aliquando D quæſiuiſſet à legato Cæſaris, quem annum ageret Lutherus? Legato reſpondente quod 48. ageret, dolere ſe dixit, quòd ob imminentem ſenectutem non in poſterum tantum, quantum antea ſemper conatus ſuos poſſet adiuuare. De quo Solymani de ſe iudicio gloriatur Lutherus libr. Sympoſiac. ac Turcicum Cæſarem omnem ſibi beneuolentiam detuliſſe iactitat. Sic S. Hilarius Conſtantinum Arrianum Imp. vocauit Antichriſtum, cuius ignea verba recenſui 1. Petri 3. 14.

VERS. 4. *Vos ex Deo eſtis filioli, &* (id eſt, idcirco) *viciſtis eũ.*] q. d. quia vos ô Chriſtiani eſtis à Deo, qui eſt prima & æterna veritas, idcirco viciſtis eum, ſcilicet ſpiritum Antichriſti, putà ſpiritum erroris & hæ- E reſis. Hinc Græca & Syrus legunt αὐτοὺς, id eſt, *eos*, ſcilicet pſeudoprophetas & ſpiritus erroris. q. d. Gratulor vobis ô Chriſtiani, eò quòd viciſtis hæreticos iam ſubnaſcentes, putà Ebionem, Simonem, Menandrum, qui ſoluunt Chriſtum, eorúmque tentationes conſtanter repudiaſtis; quin & doctiores ex vobis diſputando, cæteri Chriſtianè viuendo, eoſdem confutarunt. S. Cyprian. lib. de ſimplic. Prælat. legit νικᾶτε, id eſt, *vincite illos*; vt ſit vox adhortantis ad pugnam & victoriam; iam legunt νενικήκατε, id eſt, *viciſtis illos*; vt ſit vox gratulantis, & ob victoriam quaſi triumphantis. Hoc eſt quod ait cap. 5. 4. *Omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.*

Quoniam maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mundo.] Dat cauſam victoriæ, ſcilicet Chriſtum, eiúſq; ſpiritum veritatis, qui regit fideles, quíque maior eſt diabolo, eiúſq; ſpiritu erroris, qui dominatur in mundo, putà in hominibus mundanis, hæreticis & impiis, qui non niſi caduca bona amant, ſperant & prædicãt, vti ſequitur. Dicit hoc, tum vt cõmendet fidelibus humilitatẽ, ne ſuis viribus, ſed gratię Dei victoriam humiliter acceptam ferant. *Eſto humilis*, ait S. Aug. *porta Dominum tuum, eſto iumentum ſeſſoris tui.* vide dicta Apoc. 6. 2. tum vt eos animet ad fiduciam & conſtantiam in tentationibus, cogitando ſe magnum habere ducem & protectorem. Maior eſt qui in nobis eſt quã qui in mundo.

Alludit ad illud Euangel. ſui cap. 16. 33. *In mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum.* Loquitur propriè de tentatione contra fidem, quam afferunt hæretici.

Idem tamen à pari vel ſimili extendas ad quam- 1. uis aliã tentationem. Vnde primò S. Cypr. Exhort. ad martyr. extendit ad martyres, hortando eos ad ſpem & conſtantiam. *Nec plus*, inquit, *ad deiiciendum poteſt terrena potentia, quàm ad erigendum tutela diuina.* & lib. 1. Epiſt. 9. ait *timendas non eſſe iniurias & pœnas perſecutionum, quia maior eſt Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum.* Probat dicens: *Maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mũdo.* quin & ipſe Ioan. Apoc. 12. 11. *Ipſi*, inquit, *vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ſui, & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.* & Eccleſia in hymno martyr. *Tu vincis in martyribus.*

Secundò, OEcum. extendit ad fidelium & ſan- 2. ctorum contemptum, quòd ſcilicet contemnantur à mundanis & impiis. his enim ſolatium eſt, quòd maior ſit Chriſtus, qui eos magnifacit, quàm mundus, qui eos contemnit.

Tertiò, S. Ambroſ. homil. 1. de Eliſæo in fine to- 3. mi 1. extendit ad hoſtes & exercitus hoſtiles: *Sæpe*, inquit, *me dixiſſe memini, quòd hoſtium tumultus bellicoſos timere minimè debeamus, nec quamlibet copioſam hoſtium multitudinem formidare; quoniam ſicut ait Apoſtolus: Maior eſt qui in nobis eſt, quàm qui in mundo, hoc eſt, potentior eſt ad protegendos famulos ſuos Chriſtus, quàm diabolus ad inſtigandos inimicos. Quamuis enim idem diabolus colligat ſibi turbas, & crudeli eas armet inſania, tamen facilè deſtruuntur, quia melioribus populum ſuum Saluator circumdat auxilijs. Ait enim Propheta: Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quòd ſi Angelus Domini timentes eum de periculis eripit, non poteſt timere barbarum qui timuerit Saluatorem, nec poteſt metuere hoſtis impetum, qui Chriſti præcepta ſeruauerit.* Cauſam ſubdit, arma Chriſti. *Præcepta enim Chriſti, arma ſunt Chriſtianis, & diuinus timor terrorem à nobis expellit hoſtilem. Arma autem hæc noſtra ſunt, quibus nos Saluator inſtruxit, oratio, miſericordia atque ieiunium. Ieiunium enim melius quàm murus tuetur, miſericordia facilius liberat quàm rapina, oratio longius vulnerat quàm ſagitta. Sagitta enim non niſi proximè conſpectum percutit aduerſarium, oratio autem etiam longiùs poſitum vulnerat inimicum.* Deinde id confirmat exemplo Eliſæi, qui cinctus à Syris vidit caſtra Angelorum. Vnde Giezi famulo ſuo pauenti dixit: *Noli timere; plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. O fides ſancti Prophetæ! non timet aduerſarios quos proſpicit; quoniam ſcit Angelos ſecum eſſe quos credit. Non metuit terrenas inſidias, quia cæleſtia adeſſe ſibi nouit auxilia.*

Quartò, S. Proſper lib. 1. de vocat. gentium c. 24. 4. extendit ad quotidianas fidelium tentationes, vt

contra Pelagium oſtendat ad eas vincendas opus eſſe gratia Dei: *Victoria ergo ſanctorum*, inquit, *eſt opus Dei habitantis in ſanctis.*

5. Quintò, S. Gregorius lib. 4. Epiſt. 39. extendit ad inſolentias Prælatorum & Principum. Scribens enim Sabiniano Diacono, iubet vt reſiſtat Ioanni Patriarchæ Conſtantinopolitano, qui ſe nuncupabat Epiſcopum œcumenicum ſiue vniuerſalem, fretus potentia Imper. Conſtant. *Sed nos*, inquit, *rectam vitam tenebimus, nihil in hac cauſa aliud niſi omnipotentem Dominum metuentes. Vnde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ hoc ſeculo videt alta eſſe contra veritatem, pro veritate deſpiciat; in omnipotenti Dei gratia atque B. Petri Apoſtoli adiutorio confidat. Vocem veritatis recolat, dicentis: Maior eſt qui in cœlis eſt, quàm qui in mundo, & in hac cauſa quicquid agendum eſt, cum ſumma auctoritate agat. Maius eſt regnum* (& reges impios) *allidere, quàm accipere*, ait Tacitus. *Maius eſt regibus imperare, quàm regnare*, aiebat Carolus Martellus reſpuens regnum Franciæ ſibi oblatum.

6. Sextò, alij extendunt ad quoduis opus arduum, vt quiſque fidelis ſe ad illud excitet & exacuat ſibi, dicendo: *Maior eſt qui in me eſt quàm qui in mundo.* & cum S. Paulo: *Omnia poſſum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13. & cum S. Cyprian. lib. 2. Epiſt. 2. *Nihil appetere de ſeculo poteſt, qui ſeculo maior eſt.* adde itque eum maiorem & fortiorem viribus fieri, *vt in omnem aduerſarij graſſantis exercitum imperioſo iure dominetur*, &c. *Quicquid ſub cœlo eſt tanquam leue, fallax, inane, & amore noſtro indignum deſpiciamus.* Idem tract. de orat. Domin. *Qui renunciauit ſeculo*, ait, *maior eſt honoribus eius & regno, & ideo qui ſe Deo & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cœleſtia regna deſiderat.* & cum S. Hilario in Pſalm. 13. *Humiles corde, ſed animo excelſiſſimus.* portamus enim in capite robur, vires & omnipotentiam Chriſti. Vidi in Belgio Chiliarcham qui minantibus ei hæreticis, reſpondit: *Neminem veſtrûm timeo, quia coronam Hiſpanicam porto in capite.* Idem dicat fidelis: In capite coronam porto, non Hiſpanicam, ſed diuinam; idcirco nullum hominum, vel dæmonum, imò totas inferni vires non metuo, ſed ambio, omneſque ad duellum prouoco, vti omnes Arrianos, totumque orbem prouocauit & proſtrauit S. Athanaſ. Nam *ſi Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Per Deum quanta fecit S. Paulus, S. Antonius, Simeon Stilites, S. Franciſcus, S. Vincentius, omneſq; virgines, heroës & martyres. Eadem per eundem nos poſſumus, *qui triumphat*, id eſt, triumphare facit *nos in Chriſto*, 2. Corinth. 2. 14. Id promiſit ipſe per Iſaiam cap. 58. 14. dicens: *Suſtollam te ſuper altitudines terræ*, vt in cœlo quaſi aquila habitans, deſpicias quicquid eſt in mundo, Iob 39. 27. Vidit hoc per vmbram & ſecutus eſt Seneca, ſed non aſſecutus. Sic enim ſcribit Epiſt. 54. *Quærendum eſt quid ſit quod non fiat deterius in dies? Quid hoc eſt? Animus; ſed hic rectus, bonus & magnus. Quid aliud voces hoc, quàm Deū in humano corpore hoſpitem?* Ferunt Olympum montem adeò eſſe excelſum, vt ſupra nubes, nullis agitetur ventis, nullis turbinibus. Talis eſt animus celſus, ſupra terrena omnia erectus, in cœlo habitans, qui nullis mortalium laudibus, nullis minis & terroribus à recto dimoueri ſe ſinit.

Fidelis maior eſt mundo.

Vers. 5. *Ipſi de mundo ſunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.* q. d. Hæretici non ſunt ex Deo, ſed ex mundo, quia amant opes, honores, voluptates mūdi, de iiſque loquuntur, & prædicant. Vnde mundani qui non niſi mundana ſapiunt, libenter eos audiunt. Similes enim habent labra lactucas, vt

A vulgatum habet prouerbium. ita OEcum. *Hæreticus eſt*, ait S. Auguſt. lib. de vtilit. credendi cap. 1. *qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatuſq; ſui cauſa falſas ac nouas opiniones vel gignit, vel ſequitur.* Tertull. lib. de præſcript. *Omnes hæretici*, inquit, *tument, omnes ſcientiam pollicentur.* S. Hieron. in Abdiam: *Quis hæreticorum in ſuperbiam non extollitur?* Rurſum S. Auguſt. lib. de Paſtoribus: *Vna*, ait, *mater ſuperbia omnes hæreſes genuit, ſicut vna mater noſtra Catholica omnes Chriſtianos fideles toto orbe diuiſos.* Idem lib. 4. in Iulian. c. 9. hæreticos confert eſmicibus, *qui dum viuunt mordent, mortui autem fœtent.* Tropol. hanc ſententiam rectè adaptes hominibus mundanis, qui non niſi mundana, id eſt, detractoB ria, ſpurca, inſulſa, ridicula, fatua & vana loquūtur, ideóq; à ſuis ſimilib. mundanis libenter audiūtur.

Nos ex Deo ſumus: qui nouit Deum audit nos: qui non eſt ex Deo non audit nos, iuxta illud Chriſti: *Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit*, Lucæ 10. 16. *Nos*, ſcilicet fideles omnes Baptiſmo regenerati & charitate præditi. ita S. Auguſt. OEcum. & Lytan. 2. *Nos*, ſcilicet prædeſtinati, ait Dion. 3. & genuinè: *Nos*, ſcilicet Apoſtoli. Hæreſiarchis enim, quos iam dixit eſſe ex mundo & de mundo loqui, id eſt, mundanas & carnales cupiditates docere, ait OEcum. opponit Apoſtolos, qui ex Deo nati & cœleſti doctrina imbuti, ab eóq; miſſi, docent ampliore ſpirituali, cœleſtia & diuina. *Vnde qui nouit* C practicè *Deum*, id eſt, Deum amat, *hic audit nos*, putà me Ioannem, meique ſimiles Apoſtolos, & viros Apoſtolicos: *qui verò non amat Deum*, ideóque *non eſt ex Deo*, ſed ex mundo, hic non audit nos. *Vnde* ſubdit: *in hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis, & ſpiritum erroris*, *in hoc* ſcilicet, quòd qui audit nos, habet ſpiritum veritatis: qui non audit nos, ſpiritum habet erroris, ait S. Aug. Rurſum *in hoc*, quòd hæretici qui aguntur ſpiritu erroris, doceant mundana; Apoſtoli verò & Apoſtolici Doctores ex Deo nati doceant diuina. Vt dixi, probate ſpiritus vtrùm ex Deo ſint: iam do modum probandi, ſcilicet hoc ſigno dignoſces veros Apoſtolos à falſis & hæreticis, quòd veri ament & doceant vera & diuina, falſi ament & D doceant falſa & carnalia. *Nos ergo ex Deo ſumus*: qui, vt ait OEcum. *à mundanis concupiſcentiis abhorremus, & de futura vita ſolliciti contemnimus omnia caduca & mortalia bona.* Alludit ad illud Chriſti in Euangel. c. 10. 16. *Oues*, &c. *vocem meam audiunt.* & c. 6. 46. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* & c. 8. 47. *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.* Verè S. Hier. ad Heliod. *Abſque notitia creat oris ſui homo pecus eſt.*

Chariſſimi diligamus nos inuicem. Hæc rectè cohærent præcedentibus. Dedit enim teſſeram & ſignum quo dignoſcatur ſpiritus veritatis à ſpiritu erroris, putà quo diſcernantur Apoſtoli ab hæreticis, ſcilicet quòd Apoſtoli doceant amare diuina, E hæretici mundana & carnalia. Nunc particularim & quaſi in indiuiduo idipſum demonſtrat. q. d. ſpiritus erroris eſt ſpiritus cupiditatis, ſed ſpiritus veritatis eſt ſpiritus charitatis: putà etenim hæretici docent diligere honores, opes, Venerem, & venerem proprium: at Apoſtoli docent diligere Deū & proximum. Quare chariſſimi vt ſequamur ſpiritum veritatis, non erroris; ſpiritum Apoſtolorum, non hæreticorum, *diligamus nos inuicem.* Rationem ſubdit: *Quia charitas ex Deo eſt*: q. d. ſpiritus veritatis eſt ſpiritus charitatis, vt diligamus inuicem, quia ſicut veritas, ita & charitas eſt ex Deo, imò Deus vti eſt ipſa prima & æterna veritas, ita magis & potiùs eſt ipſa ſumma & increata charitas.

Vers. 6.

Vers. 7.

ritas. Vnde conſequenter ſequitur, quòd *omnis qui diligit* (amore non naturali, ſed ſupernaturali, puta charitate) *ex Deo natus eſt*, quia renatus ex fide & charitate, quæ ex Deo eſt, factus eſt filius Dei: charitas enim eſt habitus ſupernaturalis tribuens animæ facilitatem diligendi Deum & proximum. Porrò ex Deo natus eſt, *ea generatione, vel potius regeneratione, quæ poteſtatis eſt, non naturæ. Adoptio enim poteſtatis eſt, generatio proprietatis*, ait ſanctus Ambroſius libr. 4. de fide cap. 4. *ut cognoſcat Deum*, non ſolùm ſpeculatiuè, ſed & practicè, quia Deum quem cognoſcit eſſe ſummum bonum, ſummè amat. Rurſum amor facit vt homo plenius cognoſcat, & quaſi guſtu ſpirituali ſentiat & ſapiat Deum: qui ſenſus & ſapor in tantum creſcit, (B) inquantum creſcit amor, præſertim quia Deus amanti ſeipſum manifeſtat & clarius reuelat per internas illuſtrationes, inſpirationes, conſolationes & guſtus, iuxta illud promiſſum Chriſti: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum*, Ioannis 14.21 & Apocal. 2. 17. *Vincenti dabo manna abſconditum*, &c.

Charitas ex Deo eſt [quin]tupliciter.

Nota, *charitas ex Deo eſt*. Primò, quia charitas eſſentialis increata promanat naturaliter ex ipſa eſſentia diuina ſicut calor ab igne: imò charitas eſt ipſa eſſentia diuina. Secundò, quia charitas notio-

1\. nalis eſt Spiritus S. Hic enim quaſi amor no-

2\. tionalis procedit ex Patre & Filio per actum amuri, quo ſe inuicem infinito amore diligunt, (C) ita hunc locum intelligit Hugo & Magiſter ſentent. in 1. diſtinct. 31. Quare minus rectè Origen. homil. 1. in Cantic. & Hugo per charitatem accipiunt Filium, qui eſt ex Deo, quia à Deo genitus. Filius enim à Patre procedit, non vt amor & charitas (hoc enim eſt proprium Spiritus ſancti) ſed vt verbum mentis & notionalis veritas.

3\. Tertiò, charitas creata eſt ex Deo, quia eſt donum ſummum & nobiliſſimum Dei, iuxta illud Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*, &c non quòd charitas qua diligimus ſit ipſe Deus, ſiue Spiritus ſanctus, vti voluit Magiſter in 1. diſt. 37. hic enim eſt exploratus error: ſed quòd Deus qui eſt charitas increata, charitatem creatam (D) qua eum diligimus inſpiret & in nobis accendat, ſicut lumen illuminans producit lumen illuminatum, ait S. Auguſtinus 12. Confeſſ. Et hoc propterea hìc notandum S. Ioannes, quo tacitè ſimul ſignificat hoc donum non eſſe noſtrarum virium, ſed aſſidua prece poſtulandum à Deo, ait S. Auguſt. de gratia & lib. arbitr. cap. 18. vbi & addit: *Quid aliud eſt charitas, quàm bona voluntas?* Rurſum ſignificat charitatem, quæ idem eſt quod gratia, aut indiuidua gratiæ comes, eſſe virtutem maximè diuinam, quæ nos faciat conſortes diuinæ naturæ, 2. Petri 1. 4. ideòque quaſi Deos, quia Deus charitas eſt, ait Philo Carpathius in cap. 4. Cantic.

4\. Quartò, charitas eſt ex Deo, quia Deus prior (E) nos dilexit, 1. Ioannis 4. 19. & amando nos ad redamandum accendit, præſertim cùm ſua viſcera, putà Filium ſuum vnigenitum ex immenſo amore nobis per incarnationem fratrem dedit, iuxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret*, Ioannis 3. 16. hanc rationem dat hìc v. 9.

5\. Quintò, charitas ex Deo eſt, quia Dei lege ſancita [illegible] vnicéque commendata. Totus enim [illegible] non eſt aliud quàm lex charitatis Dei & proximi [illegible] illud: *Omne mandatum in hoc verbo inſtauratur, diliges proximũ tuum ſicut teipſum, plenitudo ergo legis eſt dilectio*, Rom. 13. 9.

Hinc ſequitur quòd Deus in ſe ſit charitas for- (A) malis, in nobis autem cauſalis, idque omni genere cauſæ, puta materialis, quia ipſe eſt obiectum charitatis noſtræ: formalis, quia ipſe eiuſdem eſt exemplar: efficientis, quia ipſe eam in nobis producit: finalis, quia ipſe eſt finis noſter & amoris noſtri.

Denique amor naturalis eſt a natura, carnalis à carne, mundanus à mundo, ſupernaturalis verò, putà charitas, non niſi à Deo. Vide S. Chryſoſt. homil. 1. in Epiſt. ad Coloſſ. & Caſſian. coll. 16. c. 2.

Qui non diligit, non nouit Deum.] Vt ſupra præcedenti dixit S. Ioannes: *Omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum*, nunc idipſum probat à contrario, quòd *qui non diligit, non nouit Deum*, cuius rationem ſubdit: *Quoniam Deus charitas eſt*. q. d. *qui* VERS. 8.

(B) non diligit Deum & proximum, eſto ſpeculatiuè noſcat Deum, practicè tamen, id eſt, experimentaliter & ſapide *non nouit Deum*, ſicut mellis ſaporem & dulcedinem nemo nouit per experientiam & ſaporem, niſi qui illud guſtat & ſapit. ſicut enim ſapor ſapiendo, ita amor amando practicè cognoſcitur, guſtatur & ſapitur. Vnde Syrus hæc inuertit hoc modo: *Quoniam Deus charitas eſt, & quiſquis non diligit Deum, non cognoſcit Deum*. Quocirca licet, vt dicunt [illegible] & Caietan. potuiſſet S. Ioannes pari modo dicere, qui non ſcit non nouit Deũ, quia Deus ſcientia eſt: qui non ſapit, non nouit Deu, quia Deus ſapientia eſt: qui non poteſt, non nouit Deum, quia Deus potentia eſt: qui non eſt patiens, (C) non nouit Deum, quia Deus patientia eſt: qui non eſt humilis, non nouit Chriſtum, quia Chriſtus humilitas eſt, &c. maluit tamen dicere: *Qui non diligit non nouit Deum, quoniam Deus charitas eſt*; tum quia agit de charitate, non de ſcientia, ſapientia, potentia, &c. tum quia plenus charitate Dei & Chriſti non niſi eam ſpirat, in eáque deliciatur: nam, vt ait S. Bernardus ſerm. 83. in Cantic. inter ſponſum & ſponſam, putà inter amantes nulla alia connexio quærenda præter amare & amari, quia ſponſus iſte non modo amans, ſed & amor eſt. Hoc eſt quod ait Ierem. cap. 31. 3. *charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans tui* quocirca S. Ioannes charitatem hic opponit & præfert, omnique (D) amori mundi, & cultui & illecebræ mundanæ: tum denique, quia charitas vti omnium donum & virtutum, ita & omnium Dei attributorum eſt princeps & regina.

Quoniam Deus charitas eſt.] tum formalis, & increata, eaque vel eſſentialis vel notionalis: tum cauſalis & creata, idque per omnia genera cauſarum, vti paulo antè dixi. In Deo enim Deique eſſentia ob ſummam perfectionem & ſimplicitatem nulla ſunt accidentia, ſed quæ in nobis ſunt accidentia, in Deo ſunt idem cum eſſentia, vti ſapientia, bonitas, amor, potentia ſunt ipſa eſſentia diuina, ſicut contra Gilbertum definiuit Concil. Rhenenſe. Vide S. Bernard. ſerm. 80. in Cantic. Porrò (E) Deus eſt charitas tum in abſtracto, tum in concreto, quia tum eſt ſumma dilectio, tum ſummè diligens, ideóque viciſſim à nobis ſummè diligendus & redamandus. q. d. Deus eſt charitas, qui ſummè nos dilexit: nam huius ſuæ charitatis euidentiſſimum dedit indicium, cùm pro nobis ſaluandis dedit, mittítque Filium ſuum vnigenitum. Hoc proprium notandum S. Ioannes. [illegible] explicat verſu ſequenti. Hinc primo S. Auguſt. & Beda docent eum qui proximum non diligit contra Deum peccare, quia Deus charitas eſt. Ex aduerſo S. Auguſt. lib. 8. de Trinit. c. 7. *Qui proximum, ait, diligit, conſequens eſt vt ipſam præcipuè dilectionem diligat: Deus autẽ dilectio eſt, conſequens eſt ergo vt præcipuè Deum diligat.*

Ruſum S. Chryſoſtomus ſerm. de fide, ſpe & charitate, docet nil cum charitate poſſe comparari, cùm ipſa ſit Deus, qui eſt incomparabilis. Secundò, Origen. Proleg. in Cantic. infert charitatem in nobis perſeuerare debere, ferríque in res ſpiritales, quòd Deus ſit ſpiritus iugiter perſeuerans & immortalis. Tertiò, Gagneius infert nos certos eſſe quòd Deus ſupra modum nos diligat, eò quòd ſit ipſiſſima charitas.

Quartò, hinc Patres inferunt charitatem cæteras omnes virtutes imperare & complecti: illas enim imperat & complectitur Deus. Vnde S. Cyrillus in cap. 13. S. Ioannis ait *charitatem omni virtute conſtare.* Quin & S. Paulus 1. Corinth. 13. 1. *Charitas,* ait, *patiens eſt, benigna eſt,* &c. vide ibi dicta, B & S. Gregorius libro 1[illegible]. moralium cap. 7. & 8. aliàs 4.

VERS. 9. *In hoc apparuit charitas.*] Hîc declarat cur dixerit, *Deus charitas eſt,* quia ſcilicet Deus immenſam ſuam in nos charitatem declarauit, mittendo Chriſtum in carnem pro ſalute noſtra, vt hac ratione nos ad ſe redamandum inuitaret, ſimulque legem & modum redamandi, quaſi in viua idea & exemplari præſcriberet, vti in ſequentibus explicat S. Ioannes. Nam *qui proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit,* ait Paulus Romanorum 8.

Alludit ad illud Euangelij cap. 3. 19. *Sic Deus* C *dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ecce ait S. Auguſtinus: *Vt diligamus Deum hortationem habemus: quomodo poſſemus illum diligere, niſi prior ille diligeret? Si pigri eramus ad amandum, non ſimus pigri ad redamandum. Prior amauit, ſed iniquitatem ſoluit: iniquos amauit, ſed non ad iniquitatem congregauit: ægrotos amauit, ſed ſanandos viſitauit. Deus ergo dilectio eſt. in hoc manifeſtata eſt dilectio Dei in nobis.* Pathetice doctéque S. Paulinus

Aurea ſancti Paulini gnome.

agens de S. Magdalena Epiſt. 4. ad Seuerum: *Ergo,* inquit, *illum amemus, quem amare debitum eſt. Illum oſculemur, quem oſculari caſtitas eſt. Illi copulemur, cui nupſiſſe virginitas eſt. Illi ſubijciamur,* D *ſub quo iacere ſuper mundum ſtare eſt. Propter illum deijciamur, cui cadere reſurrectio eſt. Illi commoriamur, in quo vita eſt: in quo & mortui viuimus: qui viciſſim nobis hoc eſſe dignetur, quicquid illi fuerimus ſerui ſui,* &c.

VERS. 10. *In hoc.*] ſcilicet Chriſto, ait Didymus. Planius alij *in hoc,* id eſt, in hac re, puta in Dei dilectione, qua, vt ſequitur, prior dilexit nos, adeoque Filium ſuum miſit in carnem, *eſt* & clariſſime cernitur eius erga nos *charitas,* id eſt, charitatis magnitudo & immenſitas. S. Ioannes dilectus Chriſti, charitatis Dei præconio non ſatiatur, ſed iugiter illam, ceu vinum quo plenus erat, eructat. Hic ergo eandem ponderat & exaggerat ex eo, E quòd Deus nulla dilectione, nullo officio vel obſequio noſtro prouocatus, imò multis iniurijs & ſceleribus noſtris offenſus, *prior dilexit nos,* dum nos peccatores ſuos inimicos & hoſtes, ipſum fugientes & auerſantes inſecutus charitate præuenit, vt ad ſe reductos ſaluaret. Nam *ad hoc nos dilexit, vt diligamus eum,* ait S. Auguſtinus, ideoque *miſit Filium ſuum propitiationem* qui [illegible] propitiator, & victima propitians [illegible] iram *conceptam pro peccatis noſtris.* vnde S. Auguſtinus legit *litatorem,* idque exponit *ſacrificatorem.* Prior ait S. Bernardus ſermone 9. in Pſalm. *Qui habitat,* Deus dilexit nos, quia ab æterno, iuxta illud: *Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate,* Epheſ. 1. 4.

Vide hic quam eleuatæ ſint viæ Dei à viis hominum. Homines enim ſi quis eos contemnat, vexet, ſpoliet, imo rideat & [illegible] iniuria afficiat, illicò ſe contrahunt, auerſantur, fugiunt, imò odio proſequuntur afficientem, ac par pari, imò maiorem vindictam [illegible] cogitant. At Deus ab hominibus contemptus, irritatus, honore ſpoliatus, ac mille iniuriis affectus, dilatat erga eos viſcera charitatis, charitate cum eorum odio certat, odium [illegible] atur ad amorem, odium Deo eſt flabellum charitatis, imò odium amore infinito ſuperat, abſorbet, obruit & extinguit, perinde vt rogus ingens guttulam aquæ abſorbet. Dei ergo propria eſt beneficentia & charitas in inimicos & hoſtes, vt ſcilicet eos amore & gratia præueniat, ac ex inimicis amicos, filios & hæredes efficiat, imò ex maximis peccatoribus maximos efficiat ſanctos, vti ex Saulo fecit Paulum, ex latrone præconem ſuum in cruce, ex peccatrice Magdalenam, hoc eſt, peculiare pœnitentiæ & ſanctitatis. Idipſum celebrat & admiratur Paulus: *Fidelis,* inquit, *ſermo & omni acceptione dignus, quòd Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum, ſed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam,* 1. Tim. 1. 15.

Hanc Dei & Chriſti in ſe charitatem imitatus Paulus Iudæos, licet iratos ſuos hoſtes, omni modo Chriſto lucrifacere ſatagit, & [illegible] bus eorum odiis, crebrè & magis accenditur eſt in eorum amorem, adeóque pro iis optauit fieri anathema, Roman. 9. 2. [illegible] S. Magdalena vt amorem amo[illegible] ſequi ipſam [illegible] in Chriſto. Idem fecerunt [illegible]. Hanc Dei charitatem [illegible] hic proponit S. Ioannes. V[illegible]

Chariſſimi, ſi Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere.] [illegible] eſt dubitantis, nec conditionale, ſed affirmantis & cauſalis, [illegible] quia. q. d. quia ſic Deus dilexit nos. Simili [illegible] ait Chriſtus: ſi ergo [illegible], *ego laui pedes veſtros Dominus & Magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes* Ioan. 13. 14. VERS. 11.

Dicit tamen Ioannes potius *ſi quis, ſi* [illegible], ad maius pondus & pathos, quaſi admirans & obſtupeſcens ad amorem Dei infinitum, [illegible] de nulla cum noſtra poſſit eſſe æqualis vel proportio. Videbatur [illegible] antecedenti, *ſi ſic Deus dilexit nos* [illegible] *ergo & ſic nos debemus Deum diligere.* [illegible] cùm ſit impoſſibile, vt ſcilicet ſic Deum amemus, ſicuti ipſe amauit nos: nec enim amori Dei æquali, vel ex minima parte poſſumus; ſed infert: *& nos debemus alterutrum diligere.* q. d. cum non poſſimus amori diuino par pari reddere, ſaltem diligamus inuicem pro modulo noſtro. Quod enim proximo facimus, Deus ſibi factum æſtimat, Matth. 25. 40. tum quia proximus eſt imago Dei, tum quia Deus [illegible] noſtri [illegible] ſibi ſubſtituit, vt in illum egentem amorem noſtrum erga Deum expromamus, amando & ſubueniendo illi propter [illegible]. Iuſſit itaque & ſanxit hunc proximi [illegible] enim è Deus, quàm homo homini eſt [illegible] & vicinior, quàm Deus. Si ergo Deus [illegible] & ſi peſſimum hominem ſic dilexit, quanto magis homo hominem ſibi [illegible]],

& per omnia ſimilem diligere debet, ita OEcum. *Si Deus*, inquit, *ita nos amauit, qui nullam cum natura eius communicationem habemus, multo magis etiam nos amare eos qui cognati nobis ſunt debemus; & cum cognoſcamus bonum quod ex charitate proficiſcitur, id mutuo nobis præſtare.*

Adde τὸ *nos* complecti etiam proximos. q. d. ſi Deus omnes naturæ noſtræ conſortes, ipſe licèt eius exors ſuo amore dignatus, imò tanta charitate complexus eſt, quantò magis decet nos eadem complecti inuicem, qui omnes eiuſdem naturæ ſumus participes, in eáque pares. Verè S. Auguſtinus hîc tractatu 7. *Dilige*, ait, *& quod vis fac: ſiue taceas, dilectione taceas: ſiue clames, dilectione clames: ſiue emendes, dilectione emendes: ſiue parcas, dilectione parcas. Radix ſit intus dilectionis: non poteſt de iſta radice niſi bonum exiſtere.* Porrò, ſi Christus ſic dilexit nos, vt pro nobis animam poneret, multò magis nos debemus pro proximorum ſalute animam ponere. Praxim vnam huiuſce rei quotidie obuiam aſſignat Abbas Paſtor in vitis Patrum libr. 5. cap. 17. num. 10. *Non eſt*, inquit, *aliquid maius dilectione, etiam vt ponat quis animam ſuam pro proximo ſuo. Nam ſi quis audiens ſermonem triſtem certet & ſuſtineat, ac non recontriſtet, vel etiam ſi læſus in re aliqua patienter tulerit, non retribuens contriſtanti atque lædenti ſe, eo modo huiuſmodi homo animam ſuam ponit pro proximo ſuo.*

VERS. 12. *Deum nemo vidit vnquam.*] Quorſum hoc hîc ingerit S. Ioannes. Primò, S. Auguſtinus ingenioſiùs, quàm germanius ſic adaptat. q. d. Deus eſt inuiſibilis, ac proinde non oculo, ſed corde quærendus eſt: auocandum ergo eſt cor à ſenſibus, ac dandum dilectioni: hac enim tenetur Deus, qui non eſt aliud quàm dilectio. *Vbi eſt*, inquit, *iſte oculus? Audi Euangelium: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt, &c. Si vis videre Deum, Deus dilectio eſt.* Pergit S. Auguſtinus: *Qualem faciem habet dilectio? qualem formam habet? Qualem ſtaturam habet? quales pedes habet? Quales manus habet? Nemo poteſt dicere. Habet tamen pedes, nam ipſi ducunt ad Eccleſiam. habet manus, nam ipſa pauperi porrigunt: habet oculos, nam inde intelligitur ille qui eget. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Habet aures de quibus dicit Dominus: Qui habet aures audiendi audiat. Non ſunt enim membra diſtincta per loca, ſed intellectu eorum ſimul videt. Qui habet charitatem habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te.* & inferiùs: *Sed & ſi ſæuit aliquando propter correctionem dilectionis, propterea de columba demonſtrata eſt charitas, quæ venit ſuper Dominum. Species illa columbæ, in qua venit Spiritus ſanctus, in quo nobis charitas infunderetur. Quare hoc? Fel columba non habet, tamen roſtro & pennis pro nido pugnat, ſine amaritudine ſæuit. Hoc facit & pater quando filium caſtigat, ſed ad diſciplinam caſtigat, ſicut dixi. Amor ergo ſæuit, charitas ſæuit, quomodo? ſine felle, more columbino, non coruino.*

Secundò & genuinè, hæc verba partim dant cauſam cur ex antecedenti, *ſi ſic Deus dilexit nos*, intulerit, *& nos debemus alterutrum diligere*, non Deum, vti inferendum videbatur, quia ſcilicet Deum videre, & benefaciendo diligere non poſſumus: hinc vice Dei benefaciendo proximo quem videmus, teſtamur amorem noſtrum erga Deum, quem videre, cuique benefacere non valemus: partim inuitant ad amorem proximi, cohærêntque cum ſequentibus. q. d. ſtudioſe diligite proximum: hanc enim dilectionem ſibi factam reputat Deus. licèt enim eum non videamus, tamen ſi

A proximum diligamus, ipſe inuiſibilis erit nobis præſentiſſimus, adeóque ſedem & thronum ſuum in anima noſtra manens conſtituet, imò charitas eius in anima noſtra plenè exprimetur & perficietur. ita OEcum. Ratio eſt, quia charitas inuiſibilis & diuina Deo inuiſibili nos coniungit & confœderat. Adde, quòd Deus in ſe inuiſibilis videatur in proximo viſibili. hic enim Dei eſt imago.

Nota, *Deum nemo vidit vnquam*, ſcilicet per eſſentiam, ſiue facie ad faciem in hac vita. vnde probabiliter docent Doctores, nec Moſen, nec Paulum, nec alium purum hominem (Chriſtus enim vidit Deum, ſed ipſe erat Deus homo) in

B hac vita vidiſſe diuinam eſſentiam, iuxta illud Exodi 33. *Non videbit me homo, & viuet.* licèt contrarium opinentur S. Auguſtinus, & ex eo S. Thomas. vide dicta 2. Corinth. 12. 4.

Rurſum, *Deum nemo vidit vnquam*, ſed nec videre poteſt, per vires naturæ, vti voluerunt Anomæi & Eunomiani, quos refutat S. Chryſoſtomus & Baſilius lib. 1. contra Eunomium, ac poſtea Begardi & Beguinæ. Beati enim in cœlo vident Deum, ſed per vires gratiæ: vnde ibi mens eorum eleuatur, & alium quaſi accipit oculum ordinis diuini, putà lumen gloriæ, quo videat Deum. Hac phraſi ergo ſignificat S. Ioannes Dei maieſtatem adeò eſſe ſublimem, adeóque tranſcendere

C non tantùm res omnes creatas, ſed & intellectus omnium tam Angelorum, quam hominum, vt licèt ipſe ſit lux ſplendidiſſima, tamen ob ſui puritatem, ſubtilitatem & ſublimitatem à nulla mente vel oculo creato videri poſſit. Citat eandem ſententiam S. Ioannes Euangel. cap. 1. v. 18. ſed ibi applicat Dei cognitioni, hîc verò dilectioni eiuſdem. ibi enim ait: *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit.* q. d. Hæc quæ dixi de diuinitate Verbi. & Dei Patris, adeò ſublimia ſunt, vt cùm nemo mortalium præter Filium Deum viderit, nemo etiam præter Filium, ne Moſes quidem hæc perfectè hominibus enarrare potuerit: quocirca *vnigenitus Filius qui*

D *eſt in ſinu Patris*, id eſt, qui Patri eſt intimus, coniunctiſſimus, homouſios, vtpote ab eo genitus, ac conſequenter ſapientiæ & conſiliorum eius omnium eſt particeps, *ipſe* veniens in carnem ea nobis *enarrauit*. ita S. Chryſoſtomus, Cyrillus, Auguſtinus, Theophyl. Euthym. ibidem. Sic Nabuchodonoſor Danielem ob interpretationem ſomnij diuini ita compellat cap. 4. 6. *Daniel cui nomen Baltaſſar, ſecundum nomen Dei mei, qui habet ſpiritum Deorum ſanctorum in ſemetipſo.* Hic verò eandem applicat dilectioni. q. d. Deus eſt inuiſibilis, ac proinde ab homine nullum dilectionis officium percipere poteſt, quia tranſcendit omnes hominum opes, æquè ac oculos & actiones, iuxta illud

E Daniel. 2. v. 11. *Exceptis Dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.* idem tamen tanti facit dilectionem, & eos qui diligunt proximos, vt ex ſummo cœlorum vertice ad eos ſe inclinet, & quaſi deſcendat, habitétque & maneat in cordibus eorum. Hoc eſt quod ait Paulus: *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem, quem nullus hominum videt, nec videre poteſt*, 1. Timoth. 6. 16. vide ibi dicta.

Denique S. Cyrillus Ieroſol. initio catecheſis 9. cenſet Deum non poſſe videri oculis corporeis, quia ipſe eſt incorporeus, ac proinde ipſum cœlum quaſi velum prætendiſſe oculis noſtris, ne fulgore diuinitatis nos excæcaret, imò occideret.

Hoc falſum eſt niſi commodè exponatur, ſcilicet hoc modo, quòd Deus licèt in ſe corporeus, habitans tamen in cœlo empyreo, quod corporeum eſt, & corporibus beatorum ſe ſuamque gloriam oſtendens, tantam lucem ſenſibilem ibidem ſpargat, quæ ſui maieſtatem quodammodo repræſentet, vt illa oculos beatorum excæcaret, imò eos occideret, niſi diuina virtute fulcirentur & conſeruarentur. Qua de cauſa Angelus repræſentans Dei gloriam, Moſi apparens in corpore aſſumpto, dorſum ei dumtaxat oſtendit, vtpote in quo erat lux temperatior: facies enim eius ita radiabat, vt Moſis oculos excæcaſſet, iuxta illud: *Poſteriora* (id eſt, dorſum) *mea videbis, faciem autem meam videre non poteris.* vide dicta Exodi 33. 25. & cap. 34. 6. Hinc apud veteres peruagata erat opinio, eum qui vidiſſet Deum, putà Angelum Deum repræſentantem in corpore aſſumpto, moriturum, iuxta illud Manue patris Samſonis viſo Angelo: *Morte moriemur, quia vidimus Dominum,* Iudic. 13. v. 22.

Hinc S. Epiph. in VII. Synodo Act. 6. docet Deũ ſecundùm ſe non poſſe vlla imagine exprimi, quin & Moſes vetans Iudæis Dei imaginem cauſam dat: *vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis,* &c. *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem, ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem,* Deuter. 4. 12. & 15.

Charitas in nobis perfecta eſt.] Perfectum eſt, quod omnibus ſuis partibus quaſi numeris integratur & completur. Charitatis autem partes & officia ſunt duo. Primum, diligere Deum. Secundum, diligere proximum. Quare ſi ſolùm prius habeat charitas, vt ſcilicet diligat Deum, imperfecta eſt, perficitur verò & completur ſi accedat ſecundum, ſcilicet ſi ſe extendat ad proximum. Rurſum charitas qua diligimus Deum perficitur per charitatem proximi, quia proximum non ob aliud quam propter Deum diligimus; amor ergo proximi propter Deum perficit amorem Dei, quia id quod eſt ratio cur amentur alia, & ipſum multò magis amatur. Cùm ergo propter Deum amamus proximum, multò magis amamus ipſum Deum.

Secundò, hæc accipi poſſunt de charitate, non noſtra, ſed Dei: hoc enim ſignificat τὸ ἑιω. quaſi dicat, Deus licèt ſit inuiſibilis, per charitatem tamen manet in nobis, quin & charitate perfecta ſe nos diligere oſtendit, dum in nobis maneus efficit, conſeruat & auget in nobis charitatem, qua non tantùm ipſum, ſed & proximum propter ipſum diligamus. Hunc ſenſum innuit verſus ſequens, & S. Auguſt. *Ama,* inquit, *eum qui in te cœpit habitare, vt perfectiùs inhabitando faciat te perfectum.*

Porrò, charitas maximè perficitur dilectione inimicorum, ſi ſcilicet vltra amicos ſe extendat ad æmulos, hoſtes & perſecutores. *Ignis charitatis,* ait S. Auguſtinus hîc tract. 7. *priùs occupat proxima, & ſic ſe in longinquiora diſtendit, anteà in fratrem, deinde in ignotum, poſtea in aduerſarium.* & inferiùs docet nos debere diligere inimicos ſicut medicus diligit ægrotos & phreneticos: *Sauit,* inquit, *in te homo, ille ſauit, tu deprecare, ille odit, tu miſerere. Febris animæ ipſius te odit, ſanus erit & gratias tibi aget. Quomodo medici diligunt ægrotos? volunt vt ſemper ægrotent? Ad hoc diligunt ægrotos ne ægroti permaneant, ſed vt ex ægrotis ſani fiant, & quanta plerumque patiuntur à phreneticis, quales contumelias verborum? plerumque & percutiuntur: perſequitur ille febrem, ignoſcit homini. Et quid dicam fra-*

A *tre? Amat inimicum ſuum, imò odit inimicum ſuum: morbum ipſum enim odit, & amat hominem à quo percutitur, odit febrem. A quo enim percutitur? A morbo, ab ægrotatione, à febre. Illud tollit, quod aduerſatur, vt remaneat illud vnde gratuletur.* & inferiùs: *Vnum ægrotum flebam qui te oderat, iam duos plango ſi & tu odiſti. Sed perſequitur rem tuam: ideo illum odiſti, quia anguſtias tibi facit in terra: noli pati anguſtias, migra in cœlum ſurſum, cor ibi habebis vbi latitudo eſt, vt nullas anguſtias patiaris in ſpe vitæ æternæ. Quodammodo ferramentum Dei eſt, quo ſaneris, ipſe inimicus tuus. De illo te curat, opta vt ille ſanetur.*

In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis.] *De ſpiri-* VERS. 13.
B *tu,* id eſt, participium ſpiritus, putà gratiam & charitatem, quæ ſunt dona Spiritus ſancti. Vel *de ſpiritu,* id eſt, ſpiritum ſuum dedit nobis, putà ſpiritum charitatis; ſic enim Hebræi verba contactus, quale eſt *dedit,* conſtruunt cum præpoſitione *ex,* vel *de* cum ablatiuo.

Verſu præcedenti dixit Deum per charitatem manere in nobis, & conſequenter nos in Deo. ſic enim manet amans in amante & in amato. tam enim Deus eſt amans noſtri, quàm nos Dei. Hic idipſum inculcat, exaggerat & quaſi ratione confirmat. Ratio eſt talis: Qui habet ſpiritum Dei, hic manet in Deo, & Deus in eo. atqui qui habet charitatem, habet ſpiritum Dei: ergo qui habet
C charitatem, in Deo manet, & Deus in eo. Maior patet, quia vbi eſt ſpiritus Dei, ibi eſt ipſe Deus; vbi autem eſt Deus, ibi ipſum ſubiectum, ſiue locum in quo eſt ſibi vnit, & quaſi immenſitate ſuæ eſſentiæ incorporat & abſorbet, vt magis ſubiectum ſiue locus ſit in Deo, quàm Deus in ſubiecto vel loco. Qui ergo in ſe ſpiritum Dei experitur, putà charitatem, hic ſentit Dei præſentiam & munificentiam, Deum ſcilicet eſſe in ſe, & ſe in Deo, vtpote qui donum ſibi conferat, & imaginem perfectiſſimam in ſe exprimat, iuxta illud: *Qui adhæret Domino; vnus ſpiritus eſt,* 1. Corinthiorum 12.

Et nos vidimus & teſtificamur, quoniam Pater mi- VERS. 14.
D *ſit Filium Saluatorem mundi.*] Pertinent hæc ad v. 9. vbi ait Deum charitatem ſuam in nos oſtendiſſe mittendo Filium: hic idipſum probat & confirmat teſtimonio ſuo & Apoſtolorum: hi enim fuerunt teſtes oculati & auriti, qui viderunt, audierunt, & conuerſati ſunt cum Chriſto incarnato, vti dixit initio Epiſtolæ. Chriſti incarnationem repetit & inculcat S. Ioannes, tum quia illo æuo erat noua & paradoxa, ideóque hæretici plures eam negabant: tum quia ipſa eſt baſis & fundamentum charitatis, vt dixit v. 9. Ad charitatem enim omnia hæc pertinent, adeóque S. Ioannes non aliud quàm eam ſpirat. Quem enim non accendat ad Deum redamandum amor Dei quo Fi-
E lium ſuum dedit nobis? Quomodo amor non ametur? Quis non diligat Ieſum? Ieſus enim eſt omne bonum noſtrum. Ieſus enim Hebr. idem eſt quod Græcè σωτήρ, Latinè *Saluator,* iuxta illud Oſee 13. 4. *Ego Dominus Deus tuus, & Saluator non eſt præter me.* & Pſalm. 67. 2. *Deus noſter Deus ſaluos faciendi.*

Alludit ad illud Euangelij cap. 3. 17. *Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.* Vnde S. Bernardus de Amore Dei cap. 8. *Ipſe* (Chriſtus) ait, *eſt amor noſter, quo ad te pertingimus, quo te amplectimur, alioquin ô incomprehenſibilis maieſtas, comprehenſibilis eſſe videris animæ te amanti. Licèt enim nullus ſenſus*

cuiuſlibet animæ vel ſpiritus te comprehendat, tamen to- A *tum te quantus es comprehendit amor amantis, qui totum te amat quantus es, ſi tamen eſt totitas, vbi non eſt particularitas: ſi quantitas, vbi non eſt tantitas: ſi eſt comprehenſibilitas, vbi hæc omnia non ſunt.*

Vers. 15. *Quiſquis confeſſus fuerit quoniam Ieſus eſt Filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo.*] Commendat diuinitatem Chriſti, quia eam tunc impugnabant Ebion, Cherinthus, & alij plures. Hæc eſt quaſi concluſio elicita ex verſu præcedenti. q. d. Chriſtus eſt Saluator mundi; quiſquis ergo in eum crediderit, eiúſque fidem conſtanter profeſſus fuerit, Deus in eo manet, & ipſe in Deo. Manet, inquam, per veram viuámque fidem & confeſſionem, quæ charitatem includit, quæque per dilectionem operatur. Sic Paulus ait *Chriſtum per fidem habitare in* B *cordibus noſtris*, Epheſ. 13. 17. ſolet enim Scipt. fidei tribuere ſalutem, gratiam, amicitiam, &c. non ſoli, ſed tanquam radici, quæ totam charitatis & virtutum arborem producit, ſuſtentat & complectitur, vti aliàs ſæpe oſtendi. Vnde S. Auguſtinus: *Qui confeſſus fuerit*, inquit, *non verbo, ſed facto, non lingua, ſed vita: nam multi confitentur verbis, ſed factis negant.* Fidelis enim fidem ſuam probare & oſtendere debet factis & bonis operibus, quæ dictat & præcipit fides; alioquì fides inanis eſt, otioſa & mortua, vt ait S. Iacobus cap. 2. v. 18. Vnde S. Hieronymus in illud Iſaiæ 26. 1. *Murus & antemurale ponetur in ea. Murus*, inquit, *bonorum* C *operum, & antemurale fides. non enim ſufficit antemurale habere fidei, niſi ipſa fides bonis operibus confirmetur.*

Vers. 16. *Et nos cognouimus & credidimus charitati quam habet Deus in nobis.*] Hiſce verbis S. Ioannes confirmat & inculcat quod dixit duobus verſibus præcedentibus: totus enim eſt in eo vt aſſerat & inculcet charitatem Dei, quam exhibuit nobis mittendo & dando Chriſtum, ob cauſas quas dixi v. 14. Quod ergo dixit v. 14. *nos vidimus & teſtificamur, quoniam Pater miſit Filium ſuum Saluatorem mundi*, hoc idem hîc aliis verbis repetit, dicendo: *Et nos cognouimus, & credidimus charitati quam habet Deus in nobis.* q. d. nos vidimus & teſtifica- D mur Chriſtum incarnatum, qui eſt charitas Dei; quia eum per experientiam & conuerſationem verè talem cognouimus, ac per fidem in eum credidimus. *Credidimus* ergo *charitati quam habet Deus in nobis*, id eſt, in nos, erga nos; quia credidimus Deum ex immenſa erga nos charitate dediſſe nobis Chriſtum Saluatorem. Vnde Syrus clarè vertit: *Et nos credidimus, & ſcimus quam charitatem habeat Deus erga nos: Deus enim eſt charitas.* & S. Auguſt. *Et nos cognouimus & credidimus, quia dilectionem habet Deus nobiſcum.*

Alij ſic exponunt. q. d. ſicut vera & certa ſunt quæ dixi & docui de Chriſto v. 14. ſic pariter vera & certa ſunt quæ doceo de charitate: vidi Chri- E ſtum à Deo datum, credo pariter quòd ex mera charitate eum dederit.

Nota, S. Ioannes it reditque in orbem: à Deo enim ſalit ad Chriſtum, à Chriſto ad charitatem, à charitate ad dilectionem proximorum, à charitate & dilectione redit ad Deum, inde ad Chriſtum, &c. omnia enim hæc eò refert, *vt diligamus alterutrum*, vti dixit v. 11. Hic enim eſt eius diſcurſus: Deus immenſa charitate nos, id eſt, omnes homines dilexit, dando pro eorum ſalute Chriſtum Filium ſuum. Ergo par eſt vt eius charitatem imitemur, eique in amore reſpondeamus, vt ſcilicet eius amore amemus proximos, eiſque benefaciamus, cùm Deo ipſi benefacere non poſſimus.

Nota, ſignificantiùs dicit *credidimus charitati*, quàm *credidimus charitatem*, vt habent Græca, vt ſignificet nos non tantùm fide, ſed & ſpe ac charitate cohærere charitati Dei. q. d. nos non tantùm cognouimus & fide credidimus incarnationis myſterium, in quo eximia Dei in nos charitas elucet, imò nimia, vt ait Paulus Epheſ. 2. 4. ſed etiam totos nos credidimus & commiſimus charitati diuinæ, omnem noſtram fidem, ſpem & amorem in eam defiximus; omnem noſtrum affectum in eam transfudimus, per omnia ſecurè in ea conquieſcimus, certi quòd illa neminem ſuorum fallat; toti ab ea pendemus, vt ab ea quaquauerſum moueamur, & dirigamur ad omne bonum, & ad vitam æternam, dicentes cum Pſalte: *Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum?* Pſalm. 73. v. 26.

Deus charitas eſt.] Syrus: *Deus enim charitas eſt*; dat enim cauſam cur dixerit: *& nos credidimus charitati*, & cur Deus charitatem habeat *in nobis*, id eſt, erga nos. Cauſa enim eſt, quòd Deus ſit ipſiſſima per eſſentiam charitas, ac proinde credentem, ſperantem & amantem ſe fallere non poſſit; ſed cùm ſit purus merúſque amor, ſua omnia totúmque ſe ei communicet, & in eum effundat.

Nota, Deus eſt charitas formalis in ſe, cauſalis in nobis, quia ſcilicet eam cauſat & producit in nobis: in ſe autem eſt formalis charitas duplex. 1. eſſentialis, quæ communis eſt toti S. Trinitati. 2. notionalis, quæ propria eſt Spiritui ſancto, vt dixi v. 7. & 8. Audi S. Bernard. Epiſt. 11. *Dicitur, ait, rectè, charitas eſt Deus, & Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, ſubſtantiam accidentalem.* Hinc infert Baſil. ſerm. de Inſtitut. Monach. *Quòd ſi*, inquit, *vt Ioannes ait, Deus charitas eſt, ſine dubio neceſſe eſt diabolum odium eſſe; vt igitur qui charitatem habet, is Deum habet, ſic qui odium habet, is diabolum in ſe ipſo nutrit.* & orat. 1. de Amore: *Si Deus eſt charitas, ipſa inuidia dæmon ſit oportet: vt igitur qui charitatem habet, Deum in ſe manentem habet, ſic qui inuidiam fouet, dæmonem haud dubiè in ſe ipſo nutrit atque alit.* ſic & Nazianz. in Tetraſtichis:

Vinum, inquit, libido, liuor, & dæmon pares:
Hos mente priuant quos tenent. His tu preco
Medere fuſis lachrymis, ieiunio:
Medela morbis hæc enim certa eſt meis.

Quæres, cur potiùs dicatur, *Deus eſt charitas*, quam, Deus eſt ſapientia, Deus eſt potentia, Deus eſt iuſtitia? Reſpond. hæc omnia verè dici poſſunt: melius tamen dicitur, *Deus eſt charitas*; tum quia S. Ioannes propriè agit de charitate; tum quia charitas eſt nobiliſſima dos & virtus quæ cæteras omnes tranſcendit, ac proinde in Deo pariter velut in ſui origine eſt quid nobiliſſimum & præſtantiſſimum: noſtra enim charitas creata à charitate Dei increata, velut radius à ſole effluit & dimanat. Charitas ergo eſt ordinis diuini; eſt enim participatio Dei in ſummo gradu, ſcilicet non naturali, in quo eum participant omnes res naturales, ſed ſupernaturali, qui omnem participationem creaturarum longè ſuperat & tranſcendit.

Porrò, ratio cur Deus per eſſentiam ſit charitas, eſt quòd ipſe per eſſentiam ſit purum, merum & ſummum bonum, cuius natura eſt eſſe ſui planè plenéque communicatiuum & diffuſiuum, ait S. Dion. quod proprium eſt charitatis. Deus enim Deus eſt charitas, cur.

eſt mare mellis, putà Oceanus bonitatis & charitatis. Deus eſt quaſi ignis ſemper ardens, omnia accendens & in ſe tranſmutans. *Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt.* Hebr. 12. 29. Audi S. Bern. ſerm. 83. in Cant. *Legi,* inquit, *quia Deus eſt charitas, & non quia honor eſt, vel dignitas, legi: non quia honorem non vult Deus, qui ait: Si ego Pater, vbi eſt honor meus? Verùm id pater, ſed ſi ſponſum exhibeat, puto quia mutabit vocem, & dicet: Si ego ſponſus, vbi eſt amor meus? Nam & antè ita locutus eſt: Si ego Dominus, vbi eſt timor meus? Exigit ergo Deus timeri vt Dominus, honorari vt pater, vt ſponſus amari. Quid in his præſtat, quid eminet? nempe amor. Abſque hoc & timor pœnam habet, & honor non habet gratiam: ſeruilis eſt timor, quamdiu ab amore non manumittitur. Et qui de amore non venit honor, non honor, ſed adulatio eſt. Et quidem ſoli Deo honor & gloria, ſed horum neutrum acceptabit Deus, ſi melle amoris condita non fuerint.*

Ergo Deus eſt charitas, quia charitas eſt quaſi flamma ſpiritalis omnes inflammans, & quaſi lumen vbique reſplendens & omnia illuminans. Hinc S. Dion. de diuin. nom. cap. 14. p. 1. ait *amorem diuinum eſſe vim motricem & ſurſum trahentem in Deum, qui ſolus eſt ipſum per ſe pulchrum & bonum.* Item *eſſe manifeſtationem Dei per ſeipſum, & benignum proceſſum eximiæ illius vnionis, & amatoriam motionem ſimplicem per ſe mobilem, per ſe innatam, præexiſtentem in bono, & ex bono in ea quæ ſunt exuberantem, & rurſum in bonum reuertentem.* Hiſce verbis, ait noſter Leſſius lib. 9. de diuin. attrib. cap. 2. & 3. ſignificat D. Dionyſ. primò, charitatem & amorem ex pulchro & bono tanquam fonte prodire. *Hoc enim ipſo quo Deus ſuam pulchritudinem & excellentiam infinitam intuetur, exoritur in ipſo infinitum amoris incendium, quo tantum illam amat, quantum amari digna eſt, id eſt, infinities infinitè. Pulchrum enim & bonum cognitum ſtatim amorem accendit: vnde infinitum pulchrum & bonum infinitè cognitum, infinitum amorem ciebit: infinitum, inquam, tum ardore, tum æſtimatione, ſeu, vt Scholaſtici loquuntur, infinitum intenſiuè & appretiatiuè. Secundò, quòd propter pulchrum & bonum extendat ſe & deſcendat ad creaturas; nimirum vt illud creaturis communicet, vel totum, vel aliquot eius radios & adumbrationes pro cuiuſque captu & meritis. Quod enim ſummè amamus, eius præſtantiam & pulchritudinem cupimus omnibus innoteſcere, & eius dulcedinem ab omnibus percipi; vt ab omnibus laudetur. idem facit amor in Deo. Tertiò, quòd creaturas ſurſum rapiat, & ad pulchrum bonumq; conuertat. Hoc maximè locum habet in Angelis & hominibus: nam cætera diuinam bonitatem & pulchritudinem non capiunt, ſed in homine trahuntur quodammodo in Deum cætera; tum quia omnes naturæ gradus ſunt in ipſo, tum quia cætera omnia propter ipſum. Quartò, quòd diuinus amor ſit eſtaticus, quia amantem extra ſe trahit in amatum. Deum enim ſuæ celſitudinis quodammodo facit oblituſci, & inclinat ad humilitatem noſtram, totúmque in ſalutis noſtræ negotio occupat. Cuius ſignum incarnatio, prædicatio, miracula, paſſio, mors, ſacramenta, miſſio Spiritus ſancti, aſſidua & admirabilis Eccleſiæ gubernatio, cura & directio ſingulorum. Hominem ſimiliter extra ſe ponit, efficiens vt de ſe ſuiſque commodis non cogitet, ſed ſolùm de Deo & bonis Dei. Vnde magnus Dei amator ſeipſum abnegat, ſuis cupiditatibus renunciat, ſuas vtilitates negligit, ſui obliuiſcitur, & totus in iis eſt quæ ad Deum pertinent. Eſt enim cogitatione & affectu totus extra ſe, & tranſlatus in dilectum: talis erat S. Ignatius martyr, qui dicebat: Ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται, Amor meus crucifixus eſt. Talis erat S. Paulus Apoſtolus: Mihi,* inquit, *viuere* A *Chriſtus eſt, & mori lucrum. Huius illuſtre exemplum eſt in ſole. Sol enim in rebus corporeis eſt ſummum pulchrum & bonum. Vnde rectè quodam loco D. Gregorius Nazianzenus: ὅπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο ἐν τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός. Sicut in rebus ſenſibilibus eſt ſol, ita in intelligibilibus Deus. Ex ſole deſcendit calor ad res inferiores, deſcendit autem per lucem, & prius res illuſtrantur, quàm calorem concipiant: calore concepto fiunt ſpiritales, leues, & ſurſum in cœlum vehuntur. Sol eſt ſymbolum Dei, lux ſapientiæ, calor amoris, res terrenæ animarum & ſpirituum. A Deo deſcendit amor per ſapientiam: prius enim mens illuſtratur cognitione pulchritudinis, & bonitatis diuinæ, deinde per cognitionem concipit amorem: amor conceptus efficit animam* B *ſpiritalem, cœleſtem, eámque mox ſurſum trahit, & Deo coniungit, illíque ſoli æterno ſimilem velut quendam parelium (qui Solis eſt expreſſa imago) efficit.*

Idem viderunt Gentiles, ſed tenuem per vmbram, qui ſummum Deorum fecerunt Cupidinem Deum amoris, eíque ſupplicem finxere Iouem, cæteróſque Deos. Vnde Poëta:

Amor Deum gubernat,
Amoris omne regnum eſt.

Hinc emblema Cupidinis eſt:

Sol calet igne meo, Neptunus flagrat in vndis,
Quamuis liber erat feci ſeruire Tonantem,
Quamuis liber erat Martem ſine Marte ſubegi.

Hieroglyphicon amoris extat hoc lemmate: *Amor* C *cauſa omnium, & ad ipſum omnia*; quod nimirum ex amore vero omnes res originem ducant, ipſeque primum rerum ſit principium. Vide Girald. in Syntag. Cupidinis.

Et qui manet in charitate, in Deo manet.] *Et*, id eſt, igitur, idcirco. infertur enim hæc quaſi concluſio ex antecedenti, quod præceſſit. q. d. Deus charitas eſt; ergò qui manet in charitate, manet in Deo, cùm ſint vnum idémque Deus & charitas. *& Deus in eo*, quaſi in templo charitatis. Deus enim quaſi charitas increata manet in amante quaſi in charitate facta, ſed creata; manet, inquam, non tantùm per charitatem, ſed & per ſuam eſſentiam ac ſubſtantiam nouo quodam modo, vt D dixi 2. Petri 1. 4. Amans ergo *in Deo manet*, tanquam obiectum cognitum & dilectum à Deo, vt vitam æternam ei conferat: & *Deus* manet *in eo*, tanquam obiectum cognitum & dilectum, quod amans diligit dilectione ſupernaturali: amor enim eſt occupatio amantis circa amatum ipſius amati cauſa. Manet ergo ſicut annulus in annulo reciprocè: charitas enim eſt vis vnitiua & reciproca, quæ amantem transformat in amatum, & amatum in amantem. Audi S. Dion. cap. 4. de diuin. nom. *Hoc amoris verbum vim habet faciendi vnum, & colligandi præſtantique modo res inter ſe miſcendi.* & mox: *Dimouet etiam de ſtatu diuinus amor.* & rurſus: *Itaque Paulus ille magnus iam diuino amore* E *captus, prædituſque eius vi, quæ hominem ſtatu ſuo dimouit, diuino ore: viuo autem, inquit, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus: vt verus amator & amentis, ſicut ipſe ait, ſtatu dimotus Deo degit, non ſuam vitam, ſed amantis tanquam valde diligendam.* Mox addit Dei erga nos amorem ſimili modo extra ſe fieri rerum omnium procuratione, ſuorúmque donorũ communicatione & effuſione, ita tamen vt interim à ſeipſo, putà à Deo, non diſcedat. Denique S. Bern. lib. 5. de conſid. cap. 11. Deum ita definit: *Quid eſt Deus? Voluntas omnipotens, beneuolentiſſima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, æterna dulcedo; creans mentem ad te participandum, viuificans ad ſentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiẽdum,*

Vis diuini amoris quanta.

Amor ſummus Deorũ Gentilibus.

Pulchra Dei definitio.

iuſtificans ad promerendum, accedens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad beneuolentiam, moderans ad ſapientiam, roborans ad virtutem, viſitans ad conſolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad ſecuritatem. Idem S. Bernardus de cœna Domini. *Altaris ſacramentum, inquit, eſt amor amorum.* Hinc amor facit eſtaſin & exceſſum, trahit is a ſeipſo, [illegible] in amatum transferat, & illi arctiſſime vniat, vtrumque cum illo efficiat. Sic amor vniuit [illegible] humanum, non ſolùm affectu & cura, [illegible] etiam eſſentia & ſubſtantia, vnione [illegible] hypoſtatica. Hominem verò vnit Deo, [illegible] vt [illegible] a ſeipſo de[illegible] in Deum [illegible] & veluti colliqueſcat, nihil amplius cogitans, intelligens, aut [illegible] præter Deum, nihil aliud appetens aut de[illegible] an[illegible] nulla alia re gaudens quàm [illegible] Dei. Qui [illegible] adhæret Deo, vnus cum eo efficitur ſpiritus, qui a ſeipſum exuit, & Deum induit, [illegible] perinde ac ſi in diuinam naturam transformatus [illegible], totus cogitatione & affectu eſt in Deo. Sic omnes Sancti in cœlo vnum erunt cum Deo, quod Dominus illis precatur Ioan. 17. quia omnes agnoſcent ſuum nihilum, quod ex ſe ſunt, ſeque nihili æſtimabunt, niſi quatenus ſunt Dei, & propter [illegible] eum; & hoc modo penitus a ſeipſis deficient. Cum enim hæreant [illegible] [illegible] Deinde intellectu & [illegible] [illegible] capientur in illum, & totum ipſum [illegible] & in [illegible] [illegible] [illegible] abundant, nihil aliud [illegible] [illegible] [illegible] quam Deum: nihil aliud [illegible] amantes quam bonum [illegible] perinde ac ſi in Deum eſſent transformati. Itaque amor eſt vis vnitiua, [illegible] quia ipſum amantem transfert in amatum [illegible] eo viuat, ſentiat, gaudeat, & ipſum illi quodammodo incorporat, vt fit vnum cum illo, [illegible] amans enim quantum in ſe eſt, oportet à ſe deficere, & in amatum velut [illegible] neſcere, *vt vnum cum illo efficiatur: tum quia amante iam in dilectum tranſlato, omne bonum dilecto vult & precatur quantum [illegible] eſt, tanquam ſibi ipſi, quia ſi ſint vnum eſt cum illo.* [illegible] S. Auguſt. hic tract. 8. *Qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo, vicißim ſe habitant quod continet & quod continetur. Habitas in Deo, ſed vt contineris, habitat in te Deus ſed vt te contineat ne cadas, ne forte ſic te putes domum Dei fieri quomodo domus tua portat carnem tuam. Si ſubtrahat ſe domus in qua es, cadis: ſi autem tu te ſubtrahas, non cadet. Deus integer eſt, cum eum deſeris, integer cum ad illum redieris. Tu ſanaris, non ille aliquid recipit, tu mundaris, tu reficeris, tu corrigeris. Ille medicamentum eſt non ſano, regula eſt prauo, lux eſt tenebroſo, habitatio eſt deſerto, omnia ergo tibi conferuntur.* & [illegible] [illegible] domus Deus, inquit, & tu domus Dei. *Mane in Deo ne cadas, maneat in te Deus. Manet in te Deus, vt te contineat, manes in Deo ne cadas: quia ſic de charitate dicit Apoſtolus: Charitas nunquam cadit quomodo cadit quem continet Deus.* Hac de cauſa, ſancte [illegible] in ſymbolum [illegible] Chriſtus inſtituit, & teſtamento nob[illegible] ipſum in Eucharistia, vt ſcilicet non per [illegible] vt [illegible] hæret ei, [illegible] realiter, ſubſtantialiter & perſonaliter [illegible] at [illegible] nobis & nos in ipſo iuxta illud Chriſti: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo,* Ioan. 6. 54. [illegible] Euchariſtia [illegible] charit[illegible] quam tota Epiſtola commendat [illegible] eam enim fit, vt ait Chryſoſtomus [illegible] in Ioannem *vt non eſſem per dilectionem* [illegible] *illam carnem conuertamur: per cibum id efficitur, quem nobis largitus eſt.*

Amor facit eſtaſin.

Euchariſtia fomes amoris.

A *Cùm enim ſuum in nos amorem indicare vellet, per corpus ſuum ſe nobiſcum commiſcuit, & in vnum nobiſcum redegit, vt corpus cum capite vniretur, hoc enim amantium maximè eſt.* Hoc [illegible] indicat Leo Pontifex: *Non aliud, inquit, agit participatio corporis & ſanguinis Chriſti, quàm vt in id quod ſumimus transeamus.* Denique Cyrillus Hieroſolymitanus: *Sic Chriſtophori, inquit, erimus, hoc eſt, Chriſtum ferentes, cùm eius corpus & ſanguinem in membra noſtra recepimus, atque ita, vt B. Petrus dicit, diuinæ naturæ conſortes efficimur.* Quo[illegible] S. I[illegible] lib. 5. cap. 6.
B explicans illud 1. Theſſ. 5. 23. *Vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus conſeruetur*: aſſerit perfectum hominem [illegible] ex corpore, anima & Spiritu [illegible] per charitatem.

Porro cùm ait S. Ioannes: *Qui manet in charitate,* tum [illegible] [illegible] de illa enim [illegible] antè dixit: *Deus eſt charitas,* tum creatam. Qui enim manet in charitate creata, manet quoque in charitate increata, putà in Deo; quia vbi eſt charitas creata, ibi eſt & increata, putà Deus, qui ei auctor & conſeruator. Amans ergo manet in charitate creata, [illegible] manet pariter in charitate increata, quæ eſt ipſe Deus.

[illegible] S. Bernardus ſerm. [illegible] in Cantic. *Atqui Deum, inquit, [illegible] homine [illegible] propriè [illegible] voluntatibus & [illegible] [illegible] alter in alterum [illegible] ſentiamus [illegible] eſt, non [illegible] vtriuſque con-*
C *fuſas, ſed voluntatibus concordantes. Et hæc vnio ipſis, communio voluntatum & conſenſus in charitate. Felix vnio ſi experiaris, nulla ſi comparaueris. Vox eſt perii: Mihi autem adhærere Deo bonum eſt: bonum planè, ſi omni ex parte adhæreas. Quis eſt qui perfectè adhæret Deo, niſi qui in Deo manens tanquam dilectus a Deo, Deum in ſe traxit, vice mutua diligendo?* Mox verò de hac Dei hominis que vnione ſubdicit: *Ergo cùm vtrique inhærent ſibi homo & Deus, inhærent autem vndique intima mutuáque dilectione, inuiſcerati alterutrum ſibi, per hoc Deum in homine, & hominem in Deo [illegible] haud dubiè dixerim. Sed homo quidem ab æterno [illegible] [illegible] ab æterno dilectus. Deus verò in homine ex quo dilectus eſt.* Idem S. Bernardus citatus
D hic à Thoma Angelico: *Deus charitas eſt, inquit, quid ergo charitate melius? Et qui manet in charitate in Deo manet; quid ergo charitate ſecurius? & Deus in eo; quid ergo charitate iucundius?* charitas enim [illegible] [illegible] [illegible], facitque quaſi Deos [illegible], vt dixit S. [illegible] [illegible] eſt illud Catonis. *Qui amant quodammodo in corpore proprio mortui ſunt, viuunt verò in alieno.* Vol[illegible] et [illegible] Deus per [illegible] nos reducere ad [illegible] principium, [illegible] bonitati & [illegible] ſo[illegible] [illegible] ipſum. Hoc [illegible] [illegible] per amorem [illegible] modum quo id perficeret [illegible] [illegible] in eo coliqueſcamus & [illegible] quotamus diuinum eſt, ait S. Ber-
E nardus de diligen. Deo, *quod ſentitur ſic affici, deificari eſt. Quomodo ſtilla aqua modica multo infuſa vino deficere a ſe tota videtur, dum & ſaporem vini induit & colorem; & quomodo ferrum ignitum & candens igni ſimillimum fit priſtina propriaque forma exutum: & quomodo Solis luce perfuſus aer in eandem transformatur luminis claritatem, adeo vt non tam illuminatus, quàm ipſum lumen eſſe videatur: ſic omnem tunc in ſanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo neceſſe erit a ſemetipſa liqueſcere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem;* nimirum hoc perfectè fiet in cœlo per gloriam, ſed inchoate in terra fit per charitatem & gratiam. Idem ſerm. 83. in Cantic. *Ipſe, inquit, meritum, ipſe præmium ſibi eſt amor: præter ſe*

Charitas transformat hominem quaſi in Deum.

ſe non requirit cauſam, non fructum. Fructus eius, vſus A *eius. Amo, quia amo: amo, vt amem. Magna res amor, ſi tamen ad ſuum recurrat principium, ſi ſuæ origini redditus, ſi refuſus ſuo fonti, ſemper ex eo ſumat vnde iugiter fluat. Solus eſt amor ex omnibus animæ motibus, ſenſibus atque affectibus in quo poteſt creatura, etſi non ex æquo, reſpondere auctori, vel de ſimili mutuam rependere vicem.* Idem de vita ſolitaria: *Formatio hominis, ait, inſtitutio eſt moralis vita eius, amor Dei. Hunc fides concipit, ſpes parturit, charitas format & viuificat.* & mox: *Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio, meditatio paſcit, oratio confortat, & illuminat.* & inferiùs: *In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Et non ſicut in aëre iſto, ſic in Domino Deo noſtro, ſed in ipſo viuimus per fidem, moue-* B *mur per ſpem, agimur per amorem. Ab ipſo enim & per ipſum conditus eſt rationalis animus, vt ad ipſum ſit conuerſio eius, vt ſit ipſe bonum eius.*

Effectus amoris primus. Porrò, Deus per charitatem manens in anima fideli, hos in ea producit effectus. Primò, eam à terrenis cupiditatibus purificat, vt non niſi cœleſtia cupiat & ſapiat. ita Ioſaphat rex conuerſus à Barlaam tanto amoris igne æſtuabat, vt relicto regno, opibus, deliciis, honoribus in ſolitudinem ſecedens exclamaret: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Adhæſit anima mea poſt te ô Chriſte: ſuſcipiat me dextera tua*, Damaſcen. hiſtor. c. 37.

2. Secundò, omnes potentias, ſenſus, affectus, C amores, operationes, cogitationes, intentiones trahit in Deum, vt non niſi Deum cogitet, intendat, ſuſpiret, iuxta illud S. Baſilij: *Iugem tibi imprime memoriam Dei, quaſi indelebile ſignum.* Quid enim extra quærat qui Deum intra ſe habet? Deo enim, id eſt, abyſſo omnis boni ſe immergit. & illud S. Pauli: *Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, 1. Corinth. 10. 31. Itaque amans perfectè Deum non comedit vt ſatisfaciat gulæ, ſed vt placeat Deo, vt ſcilicet ſano vegetóque corpore & animo, meliùs poſſit ſeruire Deo. Idem dicas de ſomno, ſtudio, cæteriſque omnibus. Amor enim eſt vinculum quod acerrimè amantem vincit amato: *ne-* D *que enim præſentior ſpiritus noſter eſt vbi amat, quàm vbi animat*, ait S. Bern. de præcept. & diſpenſ. Imò cùm in amoris fornace vnus amantium animus conflatus è duobus videatur, alterum alterius dimidium eſſe neceſſe eſt, iuxta illud: *O anima dimidium mea.* Nam, vt docet Ariſt. 9. Ethic. cap. 4. *Amicus eſt alter ego.* Sic primorum fidelium amantium erat *cor vnum & anima vna*, Act. 4. 31. Sic anima Iacobi pendebat ex anima Beniamin filij vnicè dilecti, Geneſ. 44. 20. *& anima Ionathæ conglutinata eſt animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animam ſuam*, 1. Reg. 18. 1. Animæ ergo fibula eſt amor.

3. Tertiò, facit vt anima optet pro Deo dilecto E ſuo magna & heroica agere multaque pati, & Chriſto crucifixo aſſimilari. ita Sponſa in Canticis dicens, *Dilectus meus mihi & ego illi*, dixit pariter *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*, Cant. 1. 13, quæ verba explicans S. Bern. ſerm. 43 *Myrrha, ait, amara res, dura & aſpera tribulationem ſignificat. Ea ſibi dilecti cauſa imminere proſpiciens gratulabunda id loquitur, confidens ſe omnia viriliter ſubituram. Ibant, inquit, gaudentes diſcipuli à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Propterea demque non faſcem, ſed faſciculum dilectum dicit, quòd leue præ amore ipſius ducat, quicquid laboris immineat & dolo-* A *ris. Bene faſciculus, quia paruulus natus eſt nobis. Bene faſciculus, quia non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Id enim*, inquit, *quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò eſt faſciculus myrrhæ. An non faſciculus, cuius iugum ſuaue eſt, & onus leue? Non quia leue in ſe (nec enim leuis paſſionis aſperitas, mortis amaritudo) ſed leuis tamen amanti. Et ideo non ait tantum, faſciculus myrrhæ dilectus meus; ſed mihi, inquit, qua diligo, faſciculus eſt. Vnde & dilectum nominat, monſtrans dilectionis vim omnium amaritudinum ſuperare moleſtiam, &c. quia* B *fortis eſt vt mors dilectio eius*; nimirum,

Eſt amor æternus, nullis domabilis vndis.

Quartò, facit vt anima indies creſcat in amore. Deus enim eſt quaſi flamma iugiter accendens & inflammans animam, donec eam totam amore incendat. Tradunt, vel fabulantur potiùs, ſalamandram igne paſci, ideóque eſſe ſymbolum amantis, qui amoris igne paſcitur. ita eo paſcebatur S. Franciſcus, dicens: 4.

Mira charitas S. Franciſci.

Vrit amor, me tormentet amor, ſum factus amoris
Alter amor: noſter eſt vigor amoris amor.

Audi S. Bonauent. charitatem S. Franciſci enarrantem lib. 1. vitæ eius cap. 9. *Totus*, inquit, *quaſi quidam carbo ignitus diuini amoris flamma videbatur* C *abſorptus. Subitò enim ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quaſi plectro vocis extrinſeca chorda cordis interior tangeretur.* & mox: *Contuebatur in pulchris pulcherrimum, & per impreſſa rebus veſtigia proſequebatur vbique dilectum, de omnibus ſibi ſcalam faciens, per quam conſcenderet ad apprehendendum eum qui eſt deſiderabilis totus. Inaudita namque deuotionis affectu fontalem illam bonitatem in creaturis ſingulis, tanquam in riuulis degustabat.* & inferiùs: *Flagrabat erga Sacramentum Dominici corporis feruore omnium medullarum, ſtupore admirans permaximo illam chariſſimam dignationem, & digniſſimam charitatem ſæpe communicabat, & quaſi ſpiritu ebrius, in mentis vtplurimum rapiebatur* D *exceſſum.* & cap. 13. agens de ſacris eius ſtigmatibus: *Excreuerat, ait, in eo inſuper amoris incendium boni Ieſu in lampades ignis atque flammarum. Cùm igitur ſeraphicis deſideriorum ardoribus ageretur in Deum, & compaſſiua dulcedine in eum transformaretur, qui ex charitate nimia voluit crucifigi: vidit ſeraph vnum ſex alas habentem tam ignitas, quàm ſplendidas: apparuit inter alas effigies hominis crucifixi: intellexit ex hoc ſe non per martyrium carnis, ſed per incendium mentis totum in Chriſti crucifixi ſimilitudinem transformandum: diſparens igitur viſio mirabilem in corde ipſius reliquit ardorem, ſed & in carne non minus mirabilem ſignorum impreſſit effigiem.*

Quintò, facit vt anima amore Dei accenſa eo- 5.
E dem alios totúmque mundum accendere ſatagat inſtar S. Pauli, dicentis: *Charitas Chriſti vrget nos, &c. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo*, 2. Corinth. 5. 14. & 2[illegible] B. Iacoponus charitate ardens audiens peccatum aliquod quo Deus offendebatur, mire cruciabatur, ideóque iugiter flebat. Rogatus cur? Reſpondit. *Quia amor non amatur.* Idem dicebat beatitudinem huius vitæ in eo conſiſtere [illegible] quis cum Deo vel de Deo aſſiduè tr[illegible] ita habet eius vita. In amantibus enim Deus quaſi ſol animam vultumque occu[illegible] ac [illegible] ntiæ, vi[illegible] & ardoris per eo[illegible] in alios ſp[illegible]r, idque velocitè & ard[illegible]

Amor

Amor enim eſt ardens & alatus, nullæ in amore moræ. *Nihil enim aliud eſt amor, quàm vehemens in bono voluntas*, ait S.Bernard.de natura diuin.amot. cap. *Qui ergo non zelat, non amat.*

6. Sextò, facit vt anima amans Deum per amorem & confidentiam ipſi quaſi dominetur, & ab eo impetret omnia quæ petit, itaque fiat quaſi omnipotens, vt Iacob luctans cum Angelo Dei Vicario, illi præualuit, indeque vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominans Deo, Geneſ.32.v.28. Hinc illud paradoxum: *Fideli totus mundus diuitiarum eſt.* &: *Fidelis mundi eſt dominus.* Vnde S.Franciſcus: *Fuge*, inquit, *creaturas ſi vis habere creaturas*; fugiendo enim ad Creatorem per amorem dominaberis illi, & per illum omni creaturæ, quibus dominatur Creator. Sic S. Franciſcus fugiendo mundum & ſequendo Deum, totum poſt ſe traxit mundum.

7. Septimò, Deus animam amantem ſibi amicat & aſſimilat in moribus & virtutibus diuinis, adeóque ſecretorum ſuorum conſciam facit: vnde ſubinde ei reuelat arcana cordium, res abſentes & futuras, vti fecit Prophetis & Apoſtolis, iuxta illud: *Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit quid faciat dominus eius: vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Ioannis 15.14.

8. Octauò, eam tranquillat, ſerenat, illuſtrat, vt imperturbabilis, læta, hilaris tam in aduerſis quam proſperis iugiter exultet Deo, eique gratias agat, laudet & benedicat, dicens cum Pſalte: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam*, Pſalm. 4. 9. *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo*, Pſalm.33.1. & cum S.Iob cap.1.21. *Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.* Atque hac ratione videtur ſanctus eſſe homo cœleſtis, & angelus terreſtris, ac inchoare beatitudinem paradiſi: viuit enim in continuo amore, iubilo & laude Dei, dicitque: *Quoties ſuſpiro & reſpiro, ad te ſuſpiro ó Deus meus.*

9. Denique amor hic in ſanctis eximiis ita creſcit, vt languorem, & ſubinde mortem inducat, iuxta illud ſponſæ Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* & cap.5.8. *Adiuro vos filiæ Ieruſalem ſi inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei quia amore langueo.* Ita B.Virgo non ex morbo, ſed ex amore & deſiderio fruendi Chriſto Filio ſuo, languens & anhelans ad eum, animam in manus eius expirauit, vti docent Franc. Suarez, Caniſius & alij. Vide S.Bernard.de diligendo Deo, & de amore Dei, & de natura ac dignitate diuini amoris. Vbi ſic orditur: *Ars eſt artium ars amoris.* & lib.de Conſcientia, vbi poſt initium ſic loquitur: *Qui euagationes mentis in vnum collegit, & omnes cordis motus in vno æternitatis deſiderio figit; profectò iam ad cor ſuum rediit, iam ibi libenter immoratur ac mirabiliter delectatur: & cum ipſum præ gaudio capere non poſſit, ſupra ſeipſum ducitur, & per exceſſum mentis in ſumma eleuatur: atque ita per ſemetipſum per cogitationem ſui aſcendit ad cogitationem Dei, vt diſcat eum ſolum indeficienter cogitare, & in eo delectabiliter requieſcere: cùm amor Chriſti totum abſorbuit affectum hominis, vt negligens & immemor ſui, niſi ſolum Ieſum Chriſtum, & ea quæ ſunt Ieſu Chriſti ſentiat, tunc demum vt arbitror perfecta eſt in eo charitas. Hic itaque ſic perfectus eſt: non eſt onuroſa ei paupertas, iſte non ſenſit iniurias, ridet opprobria, contemnit damna, mortem lucrum deputat, imò nec mori ſe putat, cùm magis de morte ad vitam ſe tranſire ſciat.* & inferius: *Qui ſic in amore Dei iugiter delectatur, frequenter mentis exceſſus patitur, frequenter ab omnibus præſentibus & terrenis raptus coram Deo præſentatur; & cùm pulchritudinem conſiderat, & magnitudinem pulchritudinis, attonitus in eius admiratione ſuſpenditur, miratur regis gloriam, regni magnificentiam, ſupernæ ciuitatis nobilitatem. Et cùm felicitatem contemplatur, gloriæ decorem, Dei bonitatem, internæ ſuauitatis dulcedinem, & æternæ quietis tranquillitatem: meditatur Patris potentiam, Filij ſapientiam, Spiritus ſancti benignitatem, & angelicæ creaturæ beatitudinem, delectatur de Deo in Deum, dum eius pietatem miratur, & decorem contemplatur. O quam iucundum ſi non eſſet tam modicum, raptim rapitur, ſola cœleſtia contemplatur, contemplando iocundatur*, &c.

In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam VERS. 17.
(παῤῥησίαν, id eſt, *fiduciam*, ſecuritatem, libertatem, audaciam loquendi) *habeamus in die iudicij.*] Primò, *in hoc* id eſt, hoc fine & fructu. q.d. perfecta charitas parit hunc finem & fructum, ſcilicet fiduciam in die iudicij, tum particularis, tum vniuerſalis. Hinc iuſti deſiderant aduentum Domini, cupiúntque cum Paulo diſſolui, & eſſe cum Chriſto. &, vt ait hic S. Auguſt. *Cum patientia viuunt, & delectabiliter moriuntur.* Deſcendit Ioannes à charitate ad eius fructus, eoſque tres recenſet; primus eſt, fiducia, puta fidenter viuere & mori. Secundus eſt, quod amantem faciat timoris expertem. Tertius, quòd omnia quæ poſtulat a Deo impetret.

Secundò & neruoſius. q. d. *In hoc*, id eſt, ad hoc Deus nos ita amauit, amátque, & nos viciſſim eius charitate & gratia illecti, eum plenè & perfectè redamamus, itaque manemus in eo, ſicut ille manet in nobis: ad hoc inquam, vt examinandi à Chriſto iudice in die iudicij de charitate fidenter reſpondeamus, nos toto corde amaſſe ipſum, non mundum, ideóque cœlo & felicitati ab eo adiudicemur. Nam, vt ait S.Auguſt. Præfat. in Pſal.31. *Quomodo mala conſcientia tota in deſperatione eſt, ſic bona conſcientia tota in ſpe.*

Tertiò alij. q.d. *In hoc*, id eſt, in hoc ſigno cognoſcimus perfectam nos habere charitatem, ſi nimirum abiecta formidine extremi iudicij, diem magna ſpe & confidentia præſtolemur. ita S. Auguſt. *Quiſquis*, ait, *fiduciam habet in die iudicij, perfecta eſt in illo charitas.* Vnde concludit: *Ergo fratres date operam, intus agite vobiſcum vt deſideretis diem iudicij, aliter non probatur perfecta charitas, niſi cùm cœperit ille dies deſiderari. Ille autem eum deſiderat, qui fiduciam habet in illo: ille autem fiduciam habet in illo, cuius conſcientia non trepidat in charitate perfecta atque ſincera.*

Quia ſicut ille eſt & nos ſumus in hoc mundo.] Quis ille? Primò, *ille*, ſcilicet Deus, quem paulò antè nominauit. q. d. ideo fiduciam habebimus in die iudicij, quia in charitate ſumus & viuimus in hoc mundo in ea perfecti, adeò vt etiam diligamus inimicos, ſicut Deus in eadem perfectus eſt, dum ſolem ſuum beneficum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iniuſtos æquè ac iuſtos. ita S.Auguſt. Beda, Hugo, Lyran. & Dionyſ.

Secundò & profundius. *ille*, ſcilicet Chriſtus, quem quaſi amorem meum mente & ore ſemper gero. Hac de cauſa enim S. Ioannes cùm dicit, *ille*, intelligit Chriſtum, vt dixi cap.3.verſ.3.& 5. Porrò Chriſtus *eſt*, id eſt, *fuit in mundo* hoc, vt vertit Syrus; & etiamnum *eſt* per merita, prouidentiam, charitatem & familiaritatem qua habitat in mentibus ſanctorum charitate præditorum. Senſus ergo eſt, q.d. ſicut ille, ſcilicet Chriſtus, in mundo immaculatè ſanctéque vixit, & charitate Dei

noſtri

noſtri plenus,ac mundo mortuus fuit & eſt, itémque manet in nobis, ita & nos illum imitantes in hoc mundo immaculatè viuere ſatagimus, imò quaſi mortui mundo Chriſtique mortificationem iugiter cum Paulo in corpore noſtro circũferentes, ſancti, & charitate etiàm erga inimicos pleni ſumus,& manemus in ipſo, ideóque fiduciam habemus nos in die iudicij non confundendos fore, ſed glorificandos,quia illũ diem ſemper habemus præ oculis,ad eumque per opera charitatis & omnimodæ ſanctitatis nos quotidie diſponimus,imò ad eũ anhelamus,ſcientes nos hîc peregrinos eſſe, & vnius diei hoſpites, iuxta illud v. 3. *Omnis qui habet hanc ſpem, in eo ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.* ita OEcum.& Gagneius.

VERS. 18. *Timor non eſt in* (id eſt, cum) *charitate, ſed perfecta.* S.Auguſt.legit *conſummata, charitas foris mittit timorem.* A fiducia quam parit charitas, tranſit ad fugam timoris,quam parit fiducia, & conſequenter charitas. S.Auguſt. lib.83. quæſt.36. *Charitatis venenum,* inquit,*eſt ſpes adipiſcendorum aut retinendorum temporalium: nutrimentum eius eſt, imminutio cupiditatis:perfectio,nulla cupiditas: ſignum profectus eius, imminutio timoris: ſignum perfectionis eius,nullus timor.*

Timorẽ varium pellit charitas.

Quæres, quis hic timor, quem pellit perfecta charitas? Reſp. eſt multiplex. Eſt enim generalis & illimitata S.Ioannis ſententia, vnde ad quoſli-
1. bet timores extendi poteſt.q.d.charitas nihil omnino timet,eſt expers timoris,libera,læta,animoſa C & liberalis. Itaque primò Vatabl. Timor, ait, hic pro deſperatione & conſternata conſcientia ſumitur: illo enim peccatores timẽt ſe damnatum iri, & de ſua ſalute deſperant. Opponit enim S.Ioannes timorem quaſi diffidentiam fiduciæ in die iudicij:hanc enim fiduciam parit charitas,ſicut peccatum parit diffidentiam & deſperationem.

2. Secundò, timor hic eſt quo anguntur recèns conuerſi, quóque eos memoria præteritorum peccatorum vexat & cruciat, ne fortè non ſint eis plenè condonata, iuxta illud: *de propitiato peccato noli eſſe ſine metu,* Eccleſ.5.5.

3. Tertiò, timor hic eſt ſeruilis, quo ſerui & imperfecti metu pœnæ, non amore iuſtitiæ, faciunt D mãdata Domini: hunc enim pellit pura,ſincera & liberalis charitas, cum amore Dei facit eius iuſſa. Hic timor, ait hîc S.Aug.inducit charitatem,ſicut ſeta inducit filum ſutoris. vnde de eo ait Eccleſ. 1.28. *Qui ſine timore eſt,non poterit iuſtificari.* Nam timor caſtus & filialis manet cum charitate, & quantum hæc creſcit, tantum & ille: quò enim quis perfectior & ſanctior eſt, eo magis filiali amore & timore timet & reueretur Deum, cauétque ne vel in minimo eum offendat. Hic enim timor eſt actus amoris, imò ipſe timor eſt amor; quia enim amat,hinc timet diſplicere amato. Hoc timore iubentur omnes ſancti timere Deum, Pſal. 33.10. nam hic timor permanet in ſeculum ſeculi, E Pſal.18.10.

4. Quartò, timor hic accipi poteſt mundanus, quo quis timet parentes, cognatos, &c. ideóque ne eos offendat,violat præcepta Dei: hunc pellit charitas. Hi ſunt timidi, quorum pars eſt in ſtagno ardenti, igne & ſulphure, Apocal. 21. 8. de hoc mundano timore hunc locum accipit Tertul. in Scorpiaco cap.12.

5. Quintò, timor hic accipi poteſt pro anxietate & metu, quo ſcrupuloſi & anxij formidoloſè metuunt ne in ſuis ſcrupulis offendant Deum. Scrupulos enim pellit perfecta charitas; hæc enim non eſt ſcrupuloſa, ſed libera, audax & magnanima,

A iuxta illud Rom.8.15. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.*

Sextò,timor hic accipi poteſt pœnæ & damnationis: hunc enim fugat charitas. *Sancti* enim *ſolliciti ſunt de præmio, non adeò formidantes de ſupplicio,* ait Proſper Epiſt.ad Demetriad. Ita noſter Leſſius narranti, quendam virum grauem optare purgatorium ſubire vſque ad diem iudicij, vt eo ſibi aſſecuraret æternam ſalutem,reſpondit: *Spem Chriſtianam maiorem eſſe debere, quàm vt certitudinem cœleſtis gloriæ tam longis purgatorij pœnis redimat.* Semper tamen ſancti in hac vita habent ſpem mixtam timore, ſi non actuali, certè potentiali, quia non B ſunt certi de ſua ſalute, vt dixi v. 13. ita in morte timuerunt S. Hilarion, Arſenius & alij. Rurſum ſancti timent,cùm ſe & ſuam imbecillitatem conſiderant; confidunt verò, cùm Dei in ſe amorem & fidelitatem intuentur. 6.

Septimò,timor hic accipi poteſt perſecutorum, damnorum,infamiæ,difficultatum,quę occurrunt in heroicis charitatis operibus. hũc pepulit Magdalena ardens amore Chriſti, cùm eum ſepultum inter milites intrepida requiſiuit; vnde de ea canit Eccleſia: *Pellit timorem charitas,* iuxta illud Chriſti: *Nolite timere eos qui occidunt corpus,* Matth. 10.28.& illud S. Petri Epiſt.1.c.3.14. *Timorem eorum ne timueritis.* Sic Martyres non timebant tyC rannos & tormenta,ſed his exultabant, illis inſultabant,vt Laurentius Valeriano, Vincentius Deciano,Sebaſtianus Diocletiano. *Multi non audent dare eleemoſynas, quia timent paupertatem.* Senium, caſus ſiniſtros: hunc timorem pellit perfecta charitas. nam, vt ait Tobias cap.4.12. *Fiducia magna erit coram Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.* Hinc S. Maximus in ſerm. Cent. fideles infimos ponit *timentes,*medios *proficientes,*ſummos *perfectos.* 7.

Octauò, timor hic accipi poteſt initialis, quo quis ita timet culpam, vt etiam timeat pœnam: hunc pellit charitas, ſed duntaxat ex parte poſteriori; quia charitas perfecta timet & horret culpam, non pœnam. 8.

D Hos omnes timores vincit perfecta charitas, ſed præſertim ſeruilem & initialem, quo timidè, puſillanimiter & diffidenter timemus pœnas, Deique iudicium & vindictam: hic enim oritur ex amore ſui, quem vincit & pellit amor Dei. Et de ſeruili loqui S. Ioannem cenſet S. Auguſt. Beda, OEcumen. & alij. & Diadochus c. 16. de perfect. ſpirit. ait timorem purgantem, qui eſt timor pœnarum, cõſiſtere cum mediocri charitate, ſed pelli à perfecta. Hæc enim conſiderat Deum non vt iudicem & vindicem, ſed vt patrem & ſponſum. Sicut ergo Sara ſpõſa Abrahæ eiecit ſeruam Agar; ita charitas pellit timorem ſeruilem. de quo vide Orig.homil.7.in Geneſ. & Caſſian.collat.11.c.13. E S.Aug.hîc, & D.Thom.2.2.quæſt.19. art.6. & 10. Opponit itaque S. Ioannes timorem fiduciæ felicitatis & gloriæ æternæ,quam parit charitas: per timorem ergo accipit diffidentiam, anxietatem,& metum pœnæ: hiſce enim opponitur fiducia quaſi contrarium contrario.Contraria enim ſunt timor & amor,æquè ac fiducia & diffidẽtia; timor enim animum ſtringit & cruciat, amor dilatat & exhilarat. Hinc amor parit fiduciam,ſecuritatem,audaciam; timor verò parit diffidentiam, trepidationem, pauorem.

Nota,cõmuniter initium iuſtificationis in peccatore incipit à timore pœnarum & gehennæ,quo perculſus à Deo incipit cogitare de ſua ſalute, &

diſponere

diſponeec ſe ad pœnitentiam, vti docet Conc. Tei-
dent. ſeſſ. 6. c. 6. Iuſtificatus deinde ſenſim minuit
hunc timorem. vnde S. Auguſt. hîc: *Quantum*, in-
quit, *illa* (charitas) *creſcit, tantum ille* (timor) *decreſcit,
& quantum illa fit interior, tantum timor pellitur foras:
maior caritas, minor timor: minor caritas, maior timor: ſi
autem nullus timor, non eſt qua intret caritas.* Id verò
mox apto exemplo confirmat: *Sicut videmus* (ait)
*per ſetam introduci linũ, quãdo aliquid ſuitur; ſeta prius
intrat, ſed niſi exeat non ſuccedit linum: ſic timor primò
occupat mentem, non autem ibi remanet timor; quia ideo
intrauit vt introduceret caritatem.* & rurſum: *Timor
ſtimulat, ſed charitas ſanat quod vulnerat timor*, &c.
*Opus eſt ergo vt intret timor primò per quem veniet
charitas; timor, medicamentum; charitas, ſanitas.* Idem
ſerm. 3. de verbis Apoſtoli: *Timor, ait, ſeruus eſt cha-
ritatis.* & ſerm. 18. de verbis Apoſt. *Timor eſt cuſtos
& pædagogus legis, donec veniat charitas.* & S. Baſil.
hom. 8. in Pſal. 32. *Neceſſariò*, ait, *velut introducto-
rius ad pietatem timor aſſumitur, dilectio vero deinceps
ſuccedens à timore ſcientificè adoptatos perficit.* Audi
S. Bern. ſerm. 51. in Cant. *Cæterùm ſi paulatim per
incrementum gratiæ cœperit deficere timor, & proficere
ſpes, cum demum ad hoc ventum fuerit, vt totis viribus
exurgens charitas in adiutorium ſpei foras mittat timo-
rem, nónne eiuſmodi anima ſingulariter in ſpe conſtituta
videbitur, ac proinde etiam in pace in idipſum dormire
iam & requieſcere? ſi dormiatis* (inquit) *inter medios
cleros penna columbæ deargentata. Quod propterea di-
ctum puto, quoniam eſt locus inter timorem & ſecurita-
tem tanquam inter læuam & dexteram, media videlicet
ſpes, in qua mens & conſcientia, molli nimirum ſuppoſito
caritatis ſtrato, ſuauiſſimè requieſcit.*

Denique S. Aug. lib. 14. de ciuit. c. 9. & ſerm. 214.
de Temp. hæc accipit de gloria cœleſti: ibi enim
ſecuritas charitatis excludet omnem timorem. *Per
bonam vitam*, inquit, *bona conſcientia comparatur, vt
per bonam conſcientiam nulla pœna timeatur. Quapro-
pter diſcat timere, qui non vult timere. Diſcat ad tempus
eſſe ſollicitus, qui ſemper vult eſſe ſecurus.* & inferiùs:
*Tantò minor fit timor, quantò patriæ quò tendimus pro-
pior. Maior enim timor debet eſſe peregrinantium, mi-
nor propinquantium, nullus peruenientium. Sic & timor
perducit ad charitatem, & perfecta charitas foras mit-
tit timorem.* Verùm hic ſenſus eſt anagogicus. ad
literam enim S. Ioannes aſſerit perfectos in cha-
ritate pellere timorem in hac vita. Ita S. Anto-
nius eum pellebat, dum dicebat: *Ego Deum iam non
timeo, ſed amo; quia perfecta charitas foras mittit ti-
morem*, vti refertur in vitis Patr. lib. 5. libello 17.
Heroica charitas expers timoris. tract. de charitate, n. 1. & S. Ignatius fundator So-
cietatis noſtræ dictitabat, ſi ſibi à Deo proponere-
tur optio vel moriendi, & certò eundi in cœlum,
vel viuendi & augendi Dei gloriam, ſed cum in-
certitudine & dubio ſalutis, ſe hoc poſterius ele-
cturum: quia, inquit, ſi ego Deum ita amo, vt amo-
re eius periculo ſalutis me exponam, vtique ipſe
qui amorem meum longè ſuperat, nec eo ſe vinci
patitur, periculum hoc omne in ſe ſuſcipiet, illúd-
que mihi aſſecurabit. Idem dicant & faciant qui à
Deo vocantur ad vitam actiuam & Apoſtolatum,
in qua varia occurrunt ſalutis pericula: ſequantur,

A inquam, hanc Dei vocationem, quaſi ſtellam cœ-
leſtem, ſciantque eam ſibi fore rectam viam in cœ-
lum, imò ſecuriorem vita abſtracta & contempla-
tiua. ita S. Saluius iam defunctus, & cœlum ingreſ-
ſus audiuit vocem: *Reuertatur ad corpus, adhuc
Eccleſiæ meæ eſt neceſſarius*; cúmque ille ingemi-
ſcens reſponderet: *Domine ſi reuertar, exponar peri-
culo, & fortè nunquam huc redibo.* audiuit: *Vade, ego
ero cuſtos tuus, téque ſecurè huc reducam*, vti narrat
Gregor. Turon. lib. 7. hiſtor. c. 1.

Quoniam timor pœnam habet.] vulgò enim dici-
tur: *Peior eſt bello timor ipſe belli.* timor enim magis
affligit, quàm res quæ timetur. Pro *pœnam* Græcè
eſt κόλασιν, S. Auguſt. vertit *tormentum*; Tigurina &
B Pagn. *cruciatum*; Tertul. lib. de fuga cap. 9. *ſupplica-
mentum*, id eſt, ſupplicium; Syrus: *timor in pertur-
batione eſt.* Senſus eſt, q. d. Timor parit cruciatum
animi, quo ſe ille cruciat dum cogitat, & timet ſi-
bi impendens malum & pœnam. Atqui charitas
non habet pœnam & cruciatum, ſed lætitiam &
voluptatem. Vbi enim eſt amor, ibi non eſt labor,
ſed ſapor, ait S. Bernard. Ergo charitas excludit ti-
morem: timor enim arctat & affligit, charitas ve-
rò dilatat & lætificat cor. Vnde concluſionem
hanc elicit, ſubdítque Ioannes dicens: *Qui autem*
(ergo) *timet, non eſt perfectus in charitate.* Græcum
enim δὲ, id eſt, *autem*, non tantùm copulatiuè, ſed
& συλλογιστικῶς, id eſt, *ratiocinatiuè* & circumſcripti-
C uè ſumitur, ait Gaza lib. 2.

Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior di- VERS. 19.
lexit nos.] Eſt concluſio, qua repetit & inculcat
ſtudium charitatis, ex eo quòd Deus prior nos di-
lexerit, & diligendo dilectionem nobis inſpirarit,
ſuíque dilectores effecerit, ait S. Auguſt. lib. de gra-
tia Chriſti c. 26. vide eundem in Soliloq. c. 19. piè
cum Deo priùs amante diſſuauiantem.

*Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem
ſuum oderit, mendax eſt.*] quia charitas Dei ſe exten-
dit ad charitatem proximi, qui eſt imago Dei, eam-
que continet & complectitur. Id probat duobus
argumentis. Prius eſt:

Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, VERS. 20.
ἑώρακε in præterito, id eſt, *vidit*, & aſſiduè videt,
D *Deum quem non videt quomodo poteſt diligere?* quia
natura comparatum eſt vt amor & affectus rapia-
tur in ſenſibilia quæ videmus: oculi enim ſunt in
amore duces. Nam, vt ait S. Gregor. homil. 11. in
Euang. *Ex his quæ animus nouit, ſurgit ad incognita
quæ non nouit, vt per hoc quod ſcit notum diligere, diſcat
& incognita amare.*

Poſterius: *& hoc mandatum habemus à Deo, vt
qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Nam, vt
ait S. Auguſt. *ſi frater eſt, & eum non diligis, quomodo
Deum diligis, cuius mandatum contemnis.* Vide S. Gre-
gor. 10. mor. 6. vbi actus dilectionis quos proximo
impendere debemus, fusè enarrat. & S. Auguſt. de
diſcipl. Chriſt. c. 2. & 3. *O pie Domine*, ait, *quid tibi
E ego ſum vt amari iubeas te à me, & mineris mihi in-
gentes miſerias: iraſceris ſi non faciam, multa promit-
tis ſi faciam. Et quid, amor meus, quid delectaris in eo?
Quis Rex dicit ſeruo: Simus amici, & dabo tibi vnam
prouinciam?*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS.

Pergit commendare fidem & amorem erga Deum & Chriſtum incarnatum, eiúſque ſex effectus & fructus aſſignat. Primus eſt, natiuitas diuina. v. 1. Secundus, victoria mundi. v. 4. Tertius eſt, teſtimonium Dei. v. 7. & 10. Quartus eſt, vita æterna. v. 11. Quintus eſt fiducia impetrandi quidlibet à Deo, dummodo non ores pro venia peccati ad mortem. v. 14. Sextus eſt impeccabilitas, hoc eſt, præſeruatio à peccato & à Diabolo. v. 18. Eſt ergo hoc caput quaſi concluſio Epiſtolæ, in qua repetit, inculcat & confirmat iam dicta, vti Rhetores facere ſolent in Epilogo. Pleræque ergo ſententiæ huius capitis in præcedentibus iam explicatæ ſunt. Quare ne dicta iterem, eò remittam.

A *Verſ.* 1. Omnis, qui credit, quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt. Et omnis, qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus eſt ex eo.

2. In hoc cognoſcimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata eius faciamus.

3. Hæc eſt enim charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus, & mandata eius grauia non ſunt.

4. Quoniam omne, quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.

B 5. Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit quoniam Ieſus eſt Filius Dei?

6. Hic eſt, qui venit per aquam, & ſanguinem, Ieſus Chriſtus: non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine. Et ſpiritus eſt, qui teſtificatur quoniam Chriſtus eſt veritas.

7. Quoniam tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo: Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus; & hi tres vnum ſunt.

C 8. Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra: Spiritus, & aqua, & ſanguis: & hi tres vnum ſunt.

9. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt: quoniam hoc eſt teſtimonium Dei, quod maius eſt, quoniam teſtificatus eſt de Filio ſuo.

10. Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in teſtimonium quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.

D 11. Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio eius eſt.

12. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet.

13. Hæc ſcribo vobis: vt ſciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filij Dei,

14. Et hæc eſt fiducia, quam habemus ad eum: Quia quodcumque petierimus: ſecundum voluntatem eius, audit nos.

15. Et ſcimus quia audit nos quidquid petierimus: ſcimus quoniam habemus petitiones quas poſtulamus ab eo.

16. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget quis.

17. Omnis iniquitas, peccatum eſt: & eſt peccatum ad mortem.

18. Scimus quia omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat: ſed generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tangit eum.

19. Scimus quoniam ex Deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt.

20. Et ſcimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus verum Deum, & ſcimus in vero Filio eius. Hic eſt verus Deus, & vita æterna.

21. Filioli, cuſtodite vos à ſimulachris. Amen.

OMNIS *qui credit* (fide viua quæ ad charitatem ſe extendit, & per dilectionem operatur, vti dixi c. 4. 16.) *quoniam Ieſus eſt Chriſtus*, id eſt, Meſſias, Redemptor & Saluator mundi, *ex Deo natus eſt*, natiuitate ſpiritali & diuina, quæ fit per fidem, charitatem & gratiam, qua fit non tantùm amicus, ſed & filius, hæréſque Dei ac conſors diuinæ naturæ, 2. Petri 1. 5. VERS. 1.

Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus eſt ex eo.] *Natus*. Primò, propriè natus ex Deo Patre eſt Chriſtus Dei filius. Deinde *natus* ex Deo eſt quilibet fidelis, per Chriſti gratiam adoptatus à Deo. *Natus* enim analogicè dicitur de Chriſto & nobis, ſed de nobis per reſpectum ad Chriſtum. Eſt ergo hęc ratiocinatio S. Ioannis, qua probat diligendos eſſe proximos, quòd in fine capitis præced. cœpit probare, & hîc proſequitur. q.d. Quicunque diligit Deum Patrem, qui genuit, diligit pariter Deum Filium à Patre genitum. Atqui qui diligit Deum filium, diligit & cæteros Dei

Dei filios, quaſi illius frattes & membra. ergo qui diligit Deum Patrem, diligit qooque omnes Dei filios ex eo natos. Hi ſunt fideles proximi noſtri; ergo hi diligendi ſunt eadem chatitate, qua Deum tam Patrem quàm Filium diligimus. ita S. Auguſt. Beda, Gloſſa, Hogo & alij hîc, ac S. Hilar. lib. 6. de Trinit. Huic expoſitioni ait S. Aug. fauet, quòd dicat *natus* in ſingulari, quaſi intelligens vnigenitum Dei per generationem Patris; mox verò v. 2. dicat *natos* in plurali, quaſi intelligens iuſtos per adoptionem & regenerationem natos ex Deo. Rurſum quòd ſententia præcedenti commendarit fidem in Chriſtum, vnde congruè mox hîc ſubiungat & commendet amorem in Chriſtum: non enim ſufficit fide credere in Chriſtum, niſi & amore diligamus eundem.

Secundò *natus* accipi poteſt non Chriſtus, ſed dumtaxat quilibet Chriſtianus & iuſtus, de quo paulò antè dixit, *Omnis qui credit, &c. ex Deo natus eſt*, vt hęc ſit ſententia diſparata à præcedenti, tantúmque ſignificet fideles ſicut credunt in Chriſtum, ita debere ſeſe inuicem diligere tanquam fratres, ab eodem Deo Patre genitos & natos. Si enim diligunt Deum qui genuit fideles, debent pariter eos qui ab eo geniti ſunt diligere, tum quia Pater eos diligit, tum quia nobiſcum cõiunctiſſimi ſunt, vtpote frattes & filij eiuſdem Patris. ita Didymus, Caietan. & Cathar. Prior ſenſus vti magis connexus, ita & germanior ac neruoſior eſt. Vbique enim Ioannes ſpitat Chriſtum tanquam centrum, vinculum & glutinum charitatis inter nos & Deum. Chriſtus enim conciliauit nos Patri, vnde mediator eſt, & cauſa cur Deum diligamus, & cur viciſſim Deus diligat nos. Omnes enim fideles ſunt corpus Chriſti, & membra de mẽbro, ait Paulus 1. Corinth. 12. 26. *Cùm ergo membra* (ait S. Aug.) *Chriſti diligis, Chriſtum diligis; cum Chriſtum diligis, filium Dei diligis; cùm filium Dei diligis, & Patrem diligis. non poteſt ergo ſeparari dilectio. Elige tibi quid diligas, ſequuntur te cætera: dicas, Deum ſolum diligo, Deum Patrem. mentiris ſi diligis, non ſolum Deum Patrem diligis; ſed ſi diligis Patrem, diligis & Filium.*

Vers. 2. *In hoc cognoſcimus quoniam diligimus natos* (τέκνα) *Dei, cùm* ὅταν, id eſt, *quia*, quandoquidem, *Deum diligamus, & mandata eius faciamus. Cognoſcimus*, id eſt, concludimus, cognitum facimus, oſtendimus, conuincimus, demonſtramus. Sic cap. 4. v. 13. ait: *In hoc cognoſcimus*, id eſt, certo ſigno & argumento concludimus, *quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis*. q. d. ex ſpiritu Dei concludimus & cõuincimus Deum manere in nobis, & nos in Deo. Similiter ſumit S. Ioannes τὸ *cognoſcimus* cap. 3. v. 16. & 19. & cap. 4. 2. & 16. *Cognoſcimus* ergo, id eſt, conuincimus quòd diligamus Chriſtianos, quaſi natos Dei. q. d. dixi, *omnis qui diligit Deum qui genuit, diligit & eum qui natus eſt ex eo*, putà omnes fideles & Chriſtianos. Idipſum enim *cognoſcimus*, id eſt, concludimus & conuincimus hoc argumento, quòd *Deum diligamus*. Hic enim eſt S. Ioannis ſyllogiſmus & hæc demonſtratio. Omnes filij Dei ſunt fideles & Chriſtiani. Quicunque diligit Deum, diligit & filios Dei. Ergo qui diligit Deum, diligit fideles & Chriſtianos, tanquam Chriſti fratres & membra, genitos ab eodem Deo Patre. Sicut enim ex amore proximorum inferimus & concludimus amorem Dei, ſic viciſſim & reciprocè ex amore Dei inferimus & concludimus amorem proximorum. Rurſum: Quicunque ſeruat mandata Dei, ſeruat & dilectionem proximorum: hæc eſt enim vnum è mandatis. Atqui qui ſeruat mandatum dilectionis, hic diligit proximos. ergo quicunque ſeruat mandata Dei, hic diligit proximos.

Porrò, S. Ioan. hîc non nominat omnes proximos, ſed tãtùm natus ex Deo, puta fideles & Chriſtianos, quia eorum inter ſe dilectionem accendere ſatagit, vt in fide & vita Chriſtiana ſe inuicem contra Gentiles tueantur, animent, iuuent, promoueant. Eundem fidelibus commendauit, & quaſi teſtamento Chriſtus ad Patrem abiturus reliquit Ioan. c. 15. 12. & S. Paulus crebrò, vt Epheſ. 4. 2. & ſeq. Galat. 6. 2. Philip. 2. 1. & ſeq.

Hæc eſt enim charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus.] q. d. charitas conſiſtit in obſeruatione mandatorum Dei. Charitas enim eſt amor & amicitia Dei; hæc autem impellit amantes vt faciant voluntatẽ, putà mandata Dei à ſe ſummè amari, iuxta illud Sapient. 6. 19. *Dilectio cuſtodia legum illius eſt.* Sic ait Eccleſ. c. 12. 13. *Deum time, & mandata eius obſerua; hoc eſt enim omnis homo.* q. d. omne hominis bonum, omne officiũ, omnis felicitas, finis & perfectio conſiſtit in timore Dei. Aut, hoc eſt quòd ſpectare debet omnis homo, quantus quantus eſt in dictis factíſque ſuis omnibus, & tota vita, vt ſcilicet ſibi vbique timorem Dei ob oculos ponat, & eius ſeruet præcepta. vnde Chald. vertit: *Talem decet eſſe viam hominis.* S. Hier. *Ad hoc creatus eſt homo.* & Solonius: Quia ait, qui aliter viuit, non eſt homo, ſed beſtia, quia non rationaliter quæ eſt natura hominis, ſed beſtialiter viuit. ſi guloſè, vt porcus: ſi doloſè, vt vulpes: ſi ſuperbè, vt leo, &c. Idem per omnia applices charitati. Vers. 3.

Et mandata eius grauia non ſunt.] multò minùs impoſſibilia, vt blaſphemant hæretici. Alludit ad illud Chriſti: *Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Matth. 11. 30.

Ratio eſt, prima, quia Chriſtus Chriſtianos liberauit ab onere graui, & multiplici tot mandatorum cæremonialium & iudicialium veteris legis, tantúmque moralia, ſiue Decalogum, putà decem pręcepta legis naturæ eis impoſuit, paucis additis de fide, Baptiſmo & cæteris ſacramentis. Præcepta enim affirmatiua veteris legis 218. negatiua 365. numerat R. Moyſes lib. 3. *More Hannebuchim* c. 56. & 57. hiſce omnibus liberauit nos Chriſtus. Mandata Chriſti ſunt leuia, cur. Cauſa 1.

Secunda, quia charitati, & amanti Deum nihil eſt graue. *Quomodo enim eſt graue cùm ſit dilectionis mandatum? Aut enim quiſque non diligit, & graue eſt: aut diligit, & graue eſſe non poteſt*, ait S. Aug. de natura & gratia c. 69. & Sapiens Prou. 4. 11. *Viam ſapientiæ monſtrabo tibi, & ducam te per ſemitas æquitatis, quas cùm ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.* 2.

Tertia, quia Chriſtus dat gratiam quaſi alas, quibus præcepta impleamus, imò ſuper ipſa quaſi volemus, iuxta illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*, Pſal. 118. vnde S. Aug. lib. de perfectione iuſtitiæ ante medium, ait *non eſſe graue quod diligendo fit, non timendo. Nam perfecta charitas foras mittit timorem, & facit præcepti ſarcinam leuem, non ſolum prementem onere ponderum, verum etiam ſubleuantem vice pennarum. Anima ergo quæ illa grauia ſentit, oret gemitu voluntatis, vt impetret donum facilitatis.* Vnde S. Bonau. ait mandata grauia eſſe naturæ lapſæ & corruptæ, facilia verò naturæ ſanæ & integræ. Gratia autem naturam ſanat & integrat, ſicut peccatum eandem vulnerat & quaſi mutilat, ideóque facit vt mandatum ſit illi quaſi *talentum plumbi*, Zachar. 5. 7. & ſicut *onus graue grauatum*, Pſal. 37. 5. ita Didymus & OEcum. 3.

4\. Quarta, quia etſi quædam in ſe grauia ſunt, vt mortificare omnes cupiditates, obire martyrium, pati omnia aduerſa, tamen hæc leuia fiunt, ſi conſiderentur exempla Chriſti & Sanctorum, eiúſque promiſſio de cœleſti gloria, iuxta illud Pauli: *Non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis*. Rom. 8. &: *Quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur*, 2. Corinth. 4. 17. Hinc ait ſponſa Cant. 1. 13. *Faſciculus*, non faſcis, *myrrhæ dilectus meus mihi*, vbi vide S. Bern. cuius verba ſuperiùs recitaui.

Audi S. Aug. ſerm. 18. de Sanctis: *Si quotidie, ait, oporteret nos tormenta perferre, ſi ipſam gehennam paruo tempore tolerare, vt Chriſtum videre digni eſſemus in gloria venientem, & Sanctorum eius numero ſociari, nonne erat dignum pati omne quod triſte eſt, vt tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur?*

Vers. 4. *Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum.* Probat quod dixit: *mandata eius grauia non ſunt*, hac ratione, quòd fideles fide & charitate renati, armatique à Deo vincant mũdum, id eſt, mundi cupiditates æquè ac terrores, quæ ſolæ reſiſtunt charitati, faciúntque obſeruationem mandatorum difficilem: iis ergo ſublatis mandata remanent facilia, non grauia. charitati enim ſola contratiatur cupiditas: hanc tolle, remanet facilis & expedita charitas. *Teſtimonium cœleſtis generationis eſt victoria tentationis*, ait S. Bern. ſerm. 1. in octaua Paſchæ.

Nota, *omne quod natum eſt*, id eſt, omnis qui renatus eſt ex Deo, *vincit mundum*. dicit tamen *omne*, non omnis. Primò, vt ſignificet hanc victoriam prouenire fideli non à ſe, ſed à fide, charitate & gratia Dei; vnde explicans ſubdit: *& hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra*. Senſus ergo eſt, q. d. fides, charitas & gratia, quæ nata ſunt & manant à Deo, vincunt mundum, ideóque pariter fideles per ea nati & renati vincunt mundum. vnde OEcum. per *omne quod natum ex Deo*, intelligit charitatem fraternam: hanc enim vincere mundum.

Secundò, τὸ *omne* habet emphaſin, & ſignificat vniuerſitatem omnium gentium. Alludit enim ad animalia omnis generis munda & immunda quæ erant in arca Noë, quæque per viſionem vidit Petrus in linteo Eccleſiæ, Act. 10. 12. quibus ſignificabatur omne genus hominum ex qualibet gẽte, ſtatu, conditione admittẽdum ad Eccleſiã per nouam in Baptiſmo natiuitatem. Eadem cauſa & emphaſi ait Chriſtus: *Omne quod* (pro omnem quem) *dat mihi Pater, ad me veniet*. vnde explicans ſubdit: *& eum qui venit ad me, non eiiciam foras*, Ioan. 6. 37. & c. 17. 2. *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, vt omne*, id eſt, omnis, *quod dediſti ei, det ei vitam æternam*.

Tertiò, Thomas Anglicus: *omne*, inquit, dicitur, non omnis, vt ſignificet in generatione ſpirituali non eſſe diſtinctionem ſexus. In Chriſto enim *non eſt maſculus, neque femina*, Galat. 3. 28.

Hinc S. Cypr. S. Leo & alij dicunt, fidelem maiorem eſſe mundo, & in cœlo verſantem, hoc mundi punctum deſpicere. Citaui eorum verba c. 4. v. 4. ad illud: *Viciſtis eum, quoniam maior eſt qui in vobis eſt*. Præclarè S. Aug. lib. 2. de Symbolo ad Catechum. c. 2. *Admirabile*, ait, *ſpectaculum noſtrum. planè admirabile, in quo Deus adiuuat, fides vires impetrat, innocentia pugnat. ſanctitas vincit. præmium conſequitur tale, quod & ille qui vicerit accipiat, & qui donauerit nihil amittat.*

Et hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.] A *Victoria*, id eſt, vincens & victor: propriè enim victoria non vincit, ſed pugna vincentis quæ parit victoriam. *Victoria* ergo, id eſt, cauſa victoriæ, arma quibus comparatur victoria, eſt fides. Hæc igitur eſt victrix fides, non nuda & otioſa, ſed charitate & bonis operibus veſtita, putà operoſa, certans & fortiter dimicans, iuxta illud: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones*, &c. Hebr. 11. & 1. Petr. 5. *Aduerſarius*, ait, *veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide.* Vide vtrobique dicta. fide enim credimus vitam æternam eſſe ſummum bonum, pro quo omnia mala fortiter toleranda ſint, & dimicandum contra omnes mundi B tentationes vſque ad mortem & martyrium. Vnde per fidem hanc & ſpem tum diuinæ opis & gratiæ Chriſti, tum mercedis & præmij gloriæ æternæ martyres omnia tormentorum genera alacres & læti vicèrunt, iuxta illud: *Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij ſui*, Apoc. 12. 11. & illud Pauli Epheſ. 6. 16. *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Audi Tertul. ad Scapulam: *Arius Antonius cum perſequeretur inſtanter in Aſia fideles omnes illius ciuitatis, Chriſtiani ante tribunalia ſe manu facta obtulerunt.* & Nicephorus: *Diocletiani tempore* (ait) *cum natalis dies Chriſti feſtus adeſſet, viginti millia Chriſtianorum in templo à tyranno concluſa* C *igni conflagrare maluerunt, quàm tantillum à Chriſtiana fidei ſtabilitate deflectere.* Quare verò S. Bernard. ſerm. 6. in vigil. Natiuit. *Fides*, ait, *eſt velut quoddam æternitatis exemplar, præterita ſimul & præſentia ac futura ſinu quodam vaſtiſſimo comprehendit, vt nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil.*

Pro *vincit* Græcè eſt νικήσασα, id eſt, *vicit* in aoriſto, ſub quo omne tempus intelligit. q. d. vicit, vincit & vincet. Hac de cauſa Rupert. ſcripſit opus de victoria Verbi Dei. S. Auguſt. lib. de vtilit. credendi cap. 17. docet fidem Chriſti totum mundum ſibi ſubegiſſe ſanctitate, caſtitate, patientia, cõſtantia, &c. Apoſtolorum, Virginum & Martyrum, quibus conuerſæ ſunt ad Chriſtum gentes D totius mundi. OEcumen. *Omnem*, ait, *fides perfidiam vicit atque eiecit, ita vt neque Iudaus, neque hæreticus quampiam vim aduerſus eam habeat.* Quocirca ſanctus Auguſt. ſerm. 1. de verbis Apoſtol. *Nulla*, ait, *ſunt maiores diuitiæ, nulli theſauri, nulli honores, nulla mundi huius maior ſubſtantia, quam eſt fides Catholica, quæ peccatores homines ſaluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iuſtificat, pœnitentes reparat, iuſtos augmentat, martyres coronat.* Denique S. Bern. ſerm. 76. in Cant. *Fides, ait, attingit inacceſſa, deprehendit ignota, comprehendit immenſa, reprehendit nouiſſima, ipſam denique æternitatem ſuo illo vaſtiſſimo ſinu quodammodo circumcludit. Fidenter di*E*xerim, æternam beatámque Trinitatem, quam non intelligo, credo & fide teneo, quod ſana non capio mente.* Fides vincit mundum.

Porrò fides viua omnia impetrat à Deo, vincitque omnipotentem, ideóque fit omnipotens, adeò vt miracula quælibet operetur, iuxta illud: *Omnia poſſibilia ſunt credenti*, Marci 9. 23. Hæc eſt fides miraculorum. Fides ergo vincit mundum, quia vincit Deum mundi Dominum. Cur.

Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit quoniam Ieſus eſt filius Dei.] Credendo enim ſperat, ſperando inuocat, inuocando amat Chriſtum, itáque gratia Chriſti roboratus odit, ſpernítque mundum, ac ſpernendo vincit, iuxta illud Pauli: *Omnia poſſum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13. Sub fide ergo complectitur charitatem, Vers. 5.

obedientiam, fortitudinem, cæteráſque virtutes à Chriſto ſancitas & donatas, quibus vincitur mundus. Qui enim credit in Chriſtum, debet Chriſti præcepta ſequi, eique obedire, non mundo, imò contemnere mundum; hoc enim ſuis aſſeclis præcepit, ſanxítque Chriſtus, Ioan. 15. 18. & 19.

Audi S. Bernard. ſerm. 1. de tribus teſtim. in cœlo & in terra: *Quid ergo ait: Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit quia Ieſus eſt filius Dei, cùm & ipſe iam mundus id credat? An non ipſi quoque dæmones & credunt & contremiſcunt? ſed dico: putáſne Filium Dei reputat Ieſum quiſquis ille eſt homo, qui ipſius nec terretur comminationibus, nec attrahitur promiſſionibus, nec præceptis obtemperat, nec conſiliis acquieſcit? Nónne is etiamſi fateatur ſe noſſe Deum, factis tamen negat? Porro fides ſine operibus mortua eſt in ſemetipſa, nec ſanè mirum videri poteſt ſi nequaquam vincit, quæ nec viuit quidem.*

Probat ſanctus Ioannes theſin ex hypotheſi, genus ex ſpecie, imò ſpeciem ex indiuiduo: probat, inquam, fidem eſſe victoriam fidelium, ex eo quòd fides Chriſti ſit victoria mundi; ſimúlque perſtringit Cherinthum, Ebionem & alios illius æui hæreticos, qui negabant Chriſti diuinitatem. Hinc Petrus eam confitens, dicénſque: *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, ab eo audire meruit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam*, Matth. 18. & Paulus: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Certus ſum quia neque mors, neque vita*, &c. Rom. 8. *Vnde certus erat, niſi ex fidei firmitate?* ait S. Hieron. in c. 2. ad Galat.

VERS. 6. *Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem, Ieſus Chriſtus.*] q. d. hic eſt Meſſias Dei filius, Saluator & Redemptor mundi, quem Prophetæ venturum prædixerunt, vt ſuo ſanguine orbem redimeret, & aqua Baptiſmi expiaret, vt patet Ezechiel. 36. 47. Zachar. 12. 13. idémque præſignarunt omnia ſacrificia legis veteris, in quibus fundebatur victimarum ſanguis, vt repræſentarent Chriſti ſanguine in cruce fundendo expianda fore peccata. Cùm ergo Chriſtus hæc Prophetarum oracula adimplens reipſa venerit, ſuóque ſanguine nos redemerit, & aquæ Baptiſmum, dum in Iordane à Ioanne baptizatus eſt, ſanxerit, eique vim ſanctificandi tribuerit, inde certò colligitur ipſum eſſe verum Meſſiam, & Chriſtum mediatorem à Prophetis prædictum, ac proinde eius fide nos vincere mundum. Probat Ioannes, quòd Ieſus Chriſtus ſit filius Dei, putà quòd Ieſus ſit verus homo & verus Deus, primò ex eo quòd ipſe ſit ille *qui venit* Græcè ὁ ἐλθὼν, id eſt, *ille* ſcilicet Meſſias, *veniens* antonomaſticè, quem ſcilicet Prophetæ venturum promiſerunt, quem Scriptura Iſaiæ 9. 6. & alibi ſignificat fore Deum & Dei filium. Vnde *veniens*, vel *venturus*, eſt nomen Meſſiæ. Sic enim eum vocabant Iudæi ex vaticiniis Prophetarum, vt patet Apocal. 1. 4. Ioan. 1. 15. Matth. 11. 3. Pſal. 117. 26. Aggæi 2. 8. Malach. 3. 1. & 2. & alibi.

Chriſtus venit per aquā & ſanguin. Cur. Reſp. 1.

Rurſum idipſum probat ex aqua & ſanguine, quibus conſtitit Chriſti corpus, quódque pro nobis effudit. Hæc enim primò ſignificabant Chriſtum verum eſſe hominem, non phantaſticum, vti volebat Simon & Manes: corpus enim humanum conflatur & conſtat aqua & ſanguine, putà quatuor humoribus: ſub aqua enim ſiue phlegmate accipe melancholiam, ſiue atram bilem: aqua enim ſiue phlegma ſi craſſeſcat, fit lutum, ſiue melancholia: ſub ſanguine accipe cholerā, ſiue flauam bilem; ſanguis enim ſi incaleſcat fit bilis. Hi quatuor humores continent quatuor elementa, quibus coagmentatur hominis corpus: phlegma enim continet aquam, melancholia terram, ſanguis aërem, cholera ignem. Per aquam ergo & ſanguinem ſignificat S. Ioannes corpus Chriſti conſtitiſſe quatuor humoribus, & quatuor elementis, ac proinde verè & propriè fuiſſe corpus humanum.

2\. Secundò, aqua & ſanguis probabant Chriſtum eſſe Deum: tum quia ſanguis Chriſti fuit iuſtum pretium redemptionis noſtræ, ex æquo ſatisfaciens Deo pro offenſa peccatorum noſtrorum: ergo neceſſe eſt vt fuerit ſanguis hominis Dei, ſiue hominis hypoſtaticè vniti Deo; ſanguis enim puri hominis non poterat eſſe iuſtum & adæquatum pretium offenſarum Dei: tum quia virtute ſanguinis ſui Chriſtus inſtituens Baptiſmum, illi indidit vim diuinam expiandi omnia omnium hominum peccata. Ergo neceſſe eſt vt fuerit Deus: faciebat enim hoc Chriſtus per ſe & auctoritatiuè, non quaſi miniſter pendens ab alio. Per ſe autem inſtituere ſacramentum remittens & expians peccata, eſt opus virtutis diuinæ.

3\. Alludit primò ad aquam & ſanguinem victimarum, quo vetus Teſtamentum ſanciuit Moſes, Exodi 24. 8. quo ſignificabat Chriſtum ſuo ſanguine & aqua ſanciturum nouum Teſtamentum. Audi Paulum Hebr. 9. 19. *Lecto enim omni mandato legis à Moſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit, dicens: Hic ſanguis Teſtamenti quod mandauit ad vos Deus.* vide ibi dicta.

4\. Alludit ſecundò, ad aquam & ſanguinem, quæ miraculosè fluxerunt ex latere Chriſti in cruce mortui. corpus enim mortuum pro ſanguine & aqua viuẽtis, naturaliter dat ſaniem, vnde idipſum ſolus ex Euangeliſtis narrat S. Ioan. cap. 19. 34. Hac enim Chriſti aqua & ſanguine repræſentabatur, virtute ſanguinis & mortis Chriſti fideles ab omnibus peccatis abluendos per aquam Baptiſmi. Et hoc ſignificat ſponſa, id eſt, Eccleſia Cantic. 5. 10. *Dilectus meus*, inquit, *candidus & rubicundus*; aqua enim eſt candida, ſanguis eſt rubicundus. ita Cyril. Ieroſol. catecheſi 13. S. Auguſt. lib. 2. de catech. rud. c. 6. S. Leo Epiſt. 45. Hier. Epiſt. 83. Damaſc. 4. de fide c. 10. Suarez 3. p. q. 53. diſp. 41. ſect. 1. & alij. Hinc noſter Salmeron hîc opinatur Chriſtum vbique ſanguini aquam miſcuiſſe, ſcilicet lachrymarum in Circunciſione, in ſudore ſanguineo agoniæ, in flagellatione, in cruce ante mortem, ideóque iuſſiſſe aquam vino miſceri in calice Euchariſtiæ conuertendam in ſanguinem. Et Hugo ait, Chriſtum veniſſe per ſanguinem quando circunciſus eſt, vt legem obſeruando ſignificaret ſe Iudæos velle redimere, per aquam verò gentes, quia in aqua inſtituit Baptiſmum præcipuè pro gentibus.

Porrò diſtinguit S. Ioannes Baptiſmum Chriſti à Baptiſmo Ioannis Baptiſtæ, quòd hic fuerit ſolùm in aqua, ideóque inefficax ad expianda peccata: Chriſti verò fuerit in aqua & ſanguine, ideóque ad eadem abluenda efficax. Rurſus perſtringit Ebionitas qui aqua mera cenſebant placari Deum, ideóque quotidie aqua ſe abluebant, & in calice Euchariſtiæ non vinum, ſed meram aquam offerebant, quia negabant ſanguine Chriſti nos eſſe redemptos, teſte Irenæo lib. 5. c. 1.

Denique Tertulian. lib. de Baptiſmo cap. 16. ait Chriſtum veniſſe per aquam, cùm baptizatus eſt à Ioanne; per ſanguinem, cùm paſſus eſt, vt *aqua*,

 inquit,

inquit, *tingeretur, ſanguine glorificaretur*, per paſſionem & mortis victoriam. *Proinde vt nos faceret aqua vocatos, ſanguine electos, hos duos Baptiſmos de vulnere perfoſſi lateris emiſit: quia qui in ſanguinem eius crederent, aqua lauarentur: & qui aqua lauiſſent in Baptiſmo, etiam ſanguinem potarent in Euchariſtia.*

Symbolicè. Symbolicè per aquam & ſanguinem accipiunt duplicem Baptiſmũ, ſcilicet fluminis & ſanguinis, S. Hier. Epiſt. 83. S. Aug. lib. 2. de Symb. c. 6. Cyril. catech. 13. & alij. Alij cenſent repræſentari duplicem modum quo damnatus eſt Chriſtus à Iudæis vociferantibus: *Sanguis eius ſuper nos*, &c. & à Pilato manus aqua lauante, Matth. 27. 24. & 25.

Anagogicè. Anagog. Cyril. catech. 13. per aquam accipit Baptiſmum, per ſanguinem iudicium: eo enim reprobi damnabuntur ad ſanguinem, id eſt, gehennam & mortem æternam.

Allegor. Alleg. S. Bern. ſerm. 1. in octaua Paſchæ: Moſes, inquit, venit per aquam, quia ex aqua ereptus, ideóque vocatus Moſes, id eſt, extractus, populum Hebræorum per aquas maris rubri illæſum deduxit in terram promiſſam: Ieſus verò legiſlator legis nouæ venit per aquam & ſanguinem, quia per ſanguinem introducet nos in ſancta, putà in cœlum, Hebr. 9. 12. *Sic ergo hodie*, inquit, *quoque ad nos per aquam & ſanguinem venit, vt ſit aqua & ſanguis teſtimonium eius fideique victricis.*

Tropol. Tropol. S. Bern. ibidem, per aquam & ſanguinem accipit duplicem Baptiſmũ, dupléxque martyrium, prius in lachrymis compunctionis, poſterius in ſtudio mortificationis. *Iam verò*, inquit, *quia Baptiſmum aqua, martyriũ diximus ſanguine deſignari, memento & vnicum & quotidianum eſſe Baptiſmum, ſimiliter & martyrium. Eſt enim & martyrij genus, & quædam effuſio ſanguinis in quotidiana corporis afflictione. Eſt & Baptiſmus aliquis in compunctione cordis, & lachrymarum aſſiduitate. Sic quippe infirmus & puſillo corde neceſſe eſt, vt quem ſemel pro Chriſto ponere non ſufficiunt, ſaltem mitiori quodam, ſed diuturniori martyrio ſanguinem fundant. Sic & Baptiſmi ſacramentum quoniã iterari non licet, his qui ſæpiùs in multis offendunt, frequenti oportet ablutione ſuppleri. Vnde & Propheta: Lauabo, inquit, per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum rigabo*, Pſal. 6. 7.

Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem.] Græci codices nonulli addunt καὶ πνεύματος, id eſt, *& ſpiritum. Non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine.*] Iidem addunt, *ſed & in ſpiritu.*

Et ſpiritus eſt qui teſtificatur, quoniam Chriſtus eſt veritas.] Græca habent ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια, id eſt, *quoniam ſpiritus eſt veritas.* Sic quoque legit Syrus, Vatabl. Clarius, Caiet. q. d. Spiritus eſt qui recenter in Pentecoſte teſtificatus eſt Chriſtum eſſe Dei filium. Illi ergo credendum eſt, quia hic ſpiritus eſt veritatis, ipſaque veritas. Verùm genuina lectio eſt, *quoniam Chriſtus eſt veritas.* De Chriſto enim hîc agitur, non de ſpiritu, & Chriſti proprium nomen eſt veritas, non Spiritus ſancti.

Teſtimonio obſcuro & quaſi mortuo aquæ & ſanguinis, adiungit ſanctus Ioannes clarum & viuum Spiritus ſancti. hic enim tum in vita Chriſti, vtpote per eum ad hoc teſtandum operans miracula; tum poſt mortem & reſurrectionem ab eo in Pentecoſte miſſus in Apoſtolos, per eorum ora teſtatus eſt & prædicauit vbique, quòd Chriſtus eſſet veritas, id eſt, verus Deus: Chriſtus enim qua Deus, eſt verbum, ideóque veritas & ſapientia Patris; qua homo, fuit verus Dei legatus & interpres qui vmbras legis veteris aperuit, clarámque de Deo doctrinam & veritatem propalauit, iuxta il-

A lud: *Ego ſum via, veritas & vita*, Ioan. 14. 6. & illud cap. 18. 37. *Ego ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati.* Hinc Pontifex Aaronicus gerens typum Chriſti, veri & veracis Pontificis, in Rationali pectoralis inſigne intextum geſtabat, *Vrim vetummim*, id eſt, *doctrina & veritas*, Exodi 28. 30.

Alij per ſpiritum accipiunt internam illuminationem Spiritus ſancti, qua nos impellit ad fidem & amorem Chriſti, iuxta illud c. 2. 27. *Vnctio eius docet vos de omnibus, & verum eſt.*

Quoniam tres ſunt.] Teſtimonium aquæ, ſanguinis & ſpiritus de Chriſto iam allatum pleniùs hîc ſanctus Ioannes explicat & confirmat. vnde τὸ *quoniam* partim probat id quod dixit verſ. 5. Vers. 7.
B ſcilicet Ieſum eſſe filium Dei, partim probat id quod dixit v. 6. ſcilicet ſpiritum teſtificari quòd Chriſtus eſt verus Deus. Id enim hîc confirmat ex eo, quòd Spiritus ſanctus ſit vnus ex tribus teſtibus, qui in cœlo teſtimonium perhibent Chriſto.

Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo (de cœlo) *Pater, Verbum & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.*] Notat S. Hieron. Præfat. in Epiſtolas Canonicas hæc ab infidelibus, ſcilicet Arrianis (vnde & moderni Arriani in Tranſyluania propter hæc verba totam ſancti Ioannis Epiſtolam reiiciunt) fuiſſe abraſa è nonnullis Græcis codicibus. Quocirca non legit hæc Syrus, Clemens Alexand. Beda, OEcumen. & alij nonnulli,
C quos citat Franc. Lucas in Annot. huius loci Annot. 612. Iam tamen conſtanter hæc legunt Biblia Latina, & correctiora Græca, multique veterum, vt S. Athanaſ. Auguſt. Hieron. Cyprian. Concil. Lateranen. cui interfuerunt Græci, & alij quos citat Bellarm. lib. 1. de Chriſto c. 6. Heſſelius & alij hîc. Certum ergo eſt hæc eſſe legenda, eſſeque canonicam ſcripturam, ac proinde ex iis rectè confirmari myſterium S. Trinitatis, ac diuinitatis Chriſti & Spiritus ſancti contra Arrianos & Macedonianos.

Senſus ergo eſt, q. d. omnes tres perſonæ S. Trinitatis in cœlo & de cœlo tum Angelis, tum maximè hominibus (hoc enim præcipuè intendit hîc
D S. Ioannes) teſtimonium perhibent Chriſto, quòd ſcilicet ipſe ſit verus Meſſias, Deíque filius; nimirum Pater, dum in Baptiſmo & transfiguratione Chriſti, Matth. 3. 17. & c. 17. 5. publicè proclamauit: *Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite.* Rurſum cùm ſuper Chriſtum rogantem vt ſe clarificaret, è cœlo intonuit: *& clarificaui, & iterũ clarificabo*, Ioan. 12. 28. Similiter & Spiritus ſanctus dũ deſcendit in Chriſtum in ſpecie columbæ, & effudit ſeſe in Apoſtolos, cæteróſque Chriſtianos in die Pentecoſtes, idque ex Chriſti prædictione, promiſſione & miſſione: vnde idem Spiritus ſanctus per ora Apoſtolorum non aliud ferè quàm Chriſtum præconizauit. Filius etiam ſæpiſſimè dixit, docuitque ac miraco-
E lis probauit, & conuicit ſe eſſe Meſſiam, Deíque filium, vt patet ex toto Euang. S. Ioannis. Sic pariter tres Chriſti teſtes ſunt in terra, ſcilicet ſpiritus, aqua & ſanguis, vt ſequitur. Igitur mutuò inter ſe conſentiunt cœli & terræ teſtes, ac conſequenter iis omnimoda fides eſt adhibenda, quaſi teſtibus diuinis omni exceptione maioribus; & quia cœlũ & terra, totus, inquam, mundus, in hoc Chriſti teſtimonium conſpirare videntur. Alludit S. Ioan. ad illud ſui Euang. c. 8. 18. *Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de meipſo, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me Pater.* & cap. 16. 14. de Spiritu ſancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.*

Tres Chriſti teſtes in cœlo.

Denique

Denique tres teſtes producit, quia ſcriptum eſt: *In ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum*, Deut. 29. 15.

Et hi tres vnum ſunt.] Vti natura & eſſentia diuina, ita pariter intellectu, voce, locutione & teſtimonio de Chriſto; hæc enim omnia in S. Trinitate eſſentialiter vnum idémque ſunt. Complutenſia & Regia habent *καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι*, id eſt, *& hi tres in vnum ſunt*. Sed Latini & alij Græci legunt: *& hi tres vnum ſunt*. ſignificatur enim *ὁμοούσιον* ſanctæ Trinitatis, quòd ſcilicet tres perſonæ habeant vnam eandémq; indiuiduam Deitatem. Nec aliud ſignificat lectio diuerſa Complut. *Nam in vnum ſunt*, hoc eſt, in vnum, putà in vnam eſſentiam conueniunt & coëunt. Sic Geneſ. 2. 24. de Adam & Eua coniugibus dicitur: *Erunt duo in carne vna*, id eſt, erunt duo *vna caro*, vti explicat Chriſtus Matth. 29. 6. hoc eſt, vir & mulier erunt quaſi vna perſona ciuilis & politica. Sic Ierem. 31. 33. *Eritis mihi in populum*, id eſt, eritis mihi populus. & Pſal. 303. *Eſto mihi in Deum protectorem*, id eſt, eſto mihi Deus protector, & ſæpe alibi.

Euthymius Panopliæ p. 1. titul. 7. pag. 143. pro *tres* legit *tria*, indéque oſtendit tres perſonas in diuinis reuera eſſe tria perſonaliter, ſed vnum eſſentialiter.

Idem multis ante S. Ioannem ſeculis dixit Serapis, qui Ægypti Regi nomine Thuli poſtulanti: *Quis eo fortunatior eſſet?* reſpondit:

Principio Deus, tum ſermo, & ſpiritus illis
Additur, æquæua hæc ſunt, & tendentia in vnum.

de quo ſuperiùs dixi.

Vers. 8. Tres teſtes terræ.

Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua & ſanguis.] Dicendum erat *tria*; nam Græcè *πνεῦμα, ὕδωρ & αἷμα*, id eſt, *ſpiritus. aqua & ſanguis*, ſunt generis neutri: dicit tamen *tres*, tum vt oſtendat hos tres terræ teſtes conſpirare, imò repræſentare tres cœli teſtes iam dictos, ait S. Aug. de quo mox plura: tum quia per proſopopœiam hiſce tribus attribuit perſonam teſtium: teſtis enim in terra apud homines animatus ſit oportet, adeóq; homo, ideóque maſculini generis, non neutri. Qui enim teſtatur, debet loqui, oreque ſuum efferre teſtimonium, quod non niſi hominis eſt. Opponit S. Ioannes terrenum & humanum teſtimonium cœleſti & diuino. Iam aliqui cenſent tres teſtes in cœlo eſſe teſtes diuinitatis Chriſti, tres verò teſtes in terra eſſe teſtes humanitatis eiuſdem. ita Innoc. III. c. *in quadam*. de celebr. miſſar. & D. Thom. Sed veriùs eſt vtroſque adduci ad probandam diuinitatem Chriſti: hoc enim probandum ſumpſit S. Ioannes v. 5. quia hoc negabat Ebion, Cherinthus & alij. Vnde & ſubdit mox: *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe*, &c.

Myſticè S. Bern. ſerm. 2. in Octaua Paſchæ, per *τὸ in terra* accipit homines in terra viuentes, vt per hæc tria, ſpiritum ſcilicet, aquam & ſanguinem, diſtinguantur iuſti ab iniuſtis, ſicut per Patrem & Filium & Spiritum S. in cœlo diſtinguuntur Beati à damnatis. Nam beatis, inquit, viſio Trinitatis teſtimonium perhibet. electis fructuoſus eſt ſanguis Chriſti: ac merita, aqua Baptiſmi & Spiritus S. gratia. de quo mox plura. iam ſingula expendamus.

Aqua repræſentat Patrē, ſanguis Filium, ſpiritus Spiritum ſanctum.

Tres ſunt.] Ponit S. Ioannes, duplicem Trinitatem teſtium Chriſti, qui ſcilicet teſtantur eius diuinitatem, cúmque eſſe Dei Filium, atque vnam alteri opponit, imò componit in officio teſtificandi. Prior increata eſt, ſcilicet Pater, Filius, Spiritus S. poſterior creata, ſcilicet aqua, ſanguis & ſpiritus, quæ manat ab increata, eíque ex æquo reſpondet,

A adeóque eam repræſentat. Aqua enim refert Patrem, ſanguis Filium, ſpiritus Spiritum ſanctum. Pater enim eſt rerum omniū principium, ſicut eſt & aqua. Ex aqua enim formati ſunt cœli, aër, aues, piſces, vti oſtēdi initio Geneſis: rurſum aqua nutrit herbas, arbores, plantas, omniaq; animantia & viuentia. Vnde *aqua* Latinis dicitur quaſi *à qua nata ſint omnia*, vel, vt Feſtus, *à qua iuuamur*. Vnde Thales aquā poſuit principium rerum omniū, licèt alij *aquam* dictam velint quaſi *æquam*, quòd æqua ſit & æqualis, niſi ventis agitetur. Ita Deus Pater omnibus eſt æquus & idem. Orphici & ſymbolici contemplatores ſummum bonum, ſiue omnium bonorum Oceanum cenſuerunt eſſe aquam, ideóque re- B præſentate Deum. Hinc Virgilius ſecutus Homerum lib. 4. Georg. Oceanum Patrem rerum indigitat. & Plinius lib. 1. c. 31. *Hoc elementum*, ait, *cæteris omnibus imperat, terras deuorant aquæ, flammas necant, ſcandunt in ſublime, & cœlum quoque ſibi vendicant. quid eſſe mirabilius poteſt aquis in cœlo ſtantibus?* Vnde & cœli Hebraicè vocantur *ſcamaim*, id eſt, *ibi aquæ*. Rurſum aqua ſignificat affluentiam bonorum & gratiarum quæ eſt in Deo Patre, iuxta illud Iſaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris*. Scitum eſt Ægyptios Nilum pro Deo coluiſſe, quòd à Nilo exundante omnis eis ſeges obueniret. Hinc illud Parmenonis: *Iupiter Ægypti Nile*. Inſuper aqua appoſitè Dei Patris miſericordiam & pieta- C tem repræſentat. Quocirca Alemannos Deorum loco aquam fluminum adoraſſe, teſtatur Agathius lib. 1. & 2. Pereg. hiſt. Idem de Perſis docet Arnobius lib. 6. contra gentes. Sic & hodie nonnulli Indi adorant aquam, vt refert Vaſques lib. 3. Nauig. fol. 362. Brachmanes longiſſimè viuere, eò quòd non niſi aquam bibant, tradit Suidas verbo *Brachmanes*. Lucian. quoque in ſuis Macrob. ſcribit per aquam vitam produci, ideóque Syros ad trecentos annos vixiſſe. Apollonius Tyanæus dictitabat bibentes aquam nunquam laborare capitis vertigine, vti refert Philaſtr. in vita Apollonij. Plura de aquæ præſtantia vide apud Tiraquel. tract. de Nobil. c. 31. Plutarch. quæſt. *An aqua ſit dignior igne?* D Vide quoque Hydragiologiam Marci Antonij Marſilij Columnæ.

Aqua q. à qua omnia.

Vel aqua q. æqua.

Aquæ elogia.

Portò, ſub teſtimonio S. Trinitatis increatæ intellige teſtimonium ſanctorum Angelorum; per hos enim quaſi adminiſtratorios ſpiritus & legatos S. Trinitas locuta eſt, & teſtimonium perhibuit Chriſto, tum in eius Natiuitate, cùm cecinerunt, *Gloria in excelſis Deo*, tum in Baptiſmo Matth. 3. 17. tum in Transfiguratione Matth. 17. 5. tum in Reſurrectione Matth. 28. 2. tum in Aſcenſione Act. 1. 10.

Qui teſtimonium dant.] Ieſu Chriſto, quòd ſit Filius Dei, ac conſequenter quòd eius fide & ope vincamus mundum, quódque fides Chriſti ſit vi- E ctoria noſtra.

In terra.] De terra, ſicut tres primi in cœlo, id eſt, de cœlo teſtantur hominibus in terra agentibus.

Spiritus, aqua & ſanguis quid.

Spiritus, aqua & ſanguis.] q. d. Spiritus quem Chriſtus in cruce moriens emiſit in manus Patris, item aqua & ſanguis quæ de latere Chriſti profluxerunt, teſtificantur Chriſtum verum fuiſſe non tantùm hominem, ſed & Deum; quia hiſce quaſi pretio adæquato & iuſto ſatisfecit Chriſtus offenſæ Dei; iuxta oracula Prophetarum, quod facere non potuiſſet niſi fuiſſet Deus, vti dixi v. præcedenti. Rurſum ſpiritus, quia à Chriſto cum clamore emiſſus, arguebat eum eſſe Deum. Vnde *videns*

Centurio quia ſic clamans expiraſſet, ait: *Verè hic homo Filius Dei erat*, Marci 15. 39. A vox enim moribundos deficit: ergo clamor hic Chriſti miraculoſus erat, non naturalis, ſignificans Chriſtum ſuper hominem eſſe Deum, ideóque voluntate, non infirmitate mori, ait ibidem S. Hieron. Chryſ. Euth. & Theoph. quin & Chriſtus ipſe: *Nemo*, ait, *tollet eam* (animam) *à me, ſed ego pono eam à meipſo; poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*, Ioan. 10. 18.

Secundò, ſanctus Auguſtinus lib. 3. contra Maxim. cap. 22. Lyra. & Gloſſa per ſpiritum accipiunt Spiritum ſanctum à Chriſto in Pentecoſte effuſum. hic enim teſtificatus eſt Chriſtum eſſe Deum, tum quia Chriſtus mittebat hunc ſpiritum, B tum quia ipſe ſpiritus per ora Apoſtolorum proteſtabatur ſe mitti à Chriſto, eúmque verum eſſe Dei Filium.

Tertiò, OEcum. per ſpiritum accipit Spiritum ſanctum qui datur in Baptiſmo. *In Baptiſmate*, inquit, *per aquam Ieſus Patris teſtimonio Filius Dei eſt declaratus: at per ſanguinem quando, cùm propè erat vt crucifigeretur, dixit. Glorifica me tu Pater, & vox delata eſt quæ dicebat: Et glorificaui, & iterum glorificabo. Per ſpiritum verò eſt manifeſtatus, quando è mortuis tamquam Deus reſurrexit.*

Huc pertinet expoſitio Didymi, niſi quòd ipſe teſtimonium hoc referat non ad Chriſtum, ſed ad natiuitatem noſtram ſpiritualem, quæ fit in Baptiſ- C mo. Hic enim, inquit, ſpiritus, id eſt, Trinitas inuocatur, ac ſanguis, id eſt, humanitatis Chriſti merita per aquam Baptiſmi operantur & ſanctificant. ac illa ſancti Ambroſij libro 10. in caput 22. Lucæ: *Aquam*, inquit, *ad lauacrum, ſanguinem ad pretium, ſpiritum tradidit ad reſurrectionem.* Vnde

Anagogicè. Anagogicè, ſed valdè appoſitè ad litteram & penè literaliter, aqua, ſanguis & ſpiritus in cruce à Chriſto emiſſa, ſed reſumpta ab eodem in reſurrectione, ſignificabant ipſum verè eſſe Meſſiam promiſſum, victorem mortis & inferni, ideóque Dei filium: Chriſtus enim vi propria reſurrexit, D & hæc tria reſumpſit: vi propria, inquam, tam humanitatis, quàm diuinitatis. Anima enim & ſpiritus Chriſti iam glorificatus vi propria accepta à diuinitate, cui hypoſtaticè erat vnita, vniuit ſe corpori in ſepulchro, illúdque animauit, viuificauit & glorificauit; ac pari modo noſtra corpora animabit, viuificabit & glorificabit in reſurrectione, vti dixi 1. Petri 3. verſu 21. & 22.

Myſticè. Myſticè per ſpiritum, aquam & ſanguinem ſignificantur tria quæ ad iuſtificationem noſtram concurrunt, itáque teſtimonium perhibent Chriſto, vtpote cuius meritis & virtute peragitur noſtra iuſtificatio. Sanguis enim ſignificat ſan- E guinis & mortis Chriſti meritum nobis in iuſtificatione applicatum, aqua ſignificat ablutionem & purgationem peccatorum; ſpiritus ſignificat aſpirationem, & infuſionem ſpiritûs, id eſt, vitæ ſpiritalis, gratiæ, charitatis cæterarúmque virtutum quibus iuſti efficimur. Vnde ſanctus Ambroſius libro de Spiritu ſancto cap. 11. ait: *Spiritu mentem renouari, aqua nos lauari, ſanguinem eſſe pretium.* Sic & Cyril. de fide ad Reginas, & S. Leo Epiſt. 10. c. 5. *Hi tres*, inquit, *ſunt ſpiritus ſanctificationis, ſanguis redemptionis, aqua Baptiſmatis.*

Allegoricè aqua eſt Baptiſ. ſanguis eſt Euchariſtia, ſpiritus eſt pœnitentia.

Allegoricè per hæc tria ſignificantur tria præcipua Sacramenta, quæ teſtimonium perhibent Chriſto, vtpote ab eo inſtituta, & eius meritis ac virtute ſanctificantia. Aqua ſignificat Baptiſmum; ſanguis calicem Euchariſtiæ: ſpiritus pœnitentiam. Vnde & inſufflando ſpiritum Apoſtolis; Chriſtus dedit eis poteſtatem remittendi peccata, Ioannis 20. 22. Hæc omnia probant Chriſtum eſſe Deum, tum quia remiſſio peccatorum eſt opus Dei & diuinæ poteſtatis, tum quia tranſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, non niſi diuina vi & poteſtate perfici poteſt. Porrò ſpiritus ſignificat ſacramentum Pœnitentiæ, tum quia per illud Spiritus S. remittat peccata. hoc enim maximum eſt Dei donum: omnia autem Dei dona, præſertim gratiæ, in S. Scriptura appropriantur Spiritui S. eo quòd ipſe ſit primum Patris & Filij notionale donum: ab iis enim procedit per modum amoris & doni; tum quia ipſe per pœnitentiam nobis per peccata mortuis ſpiritum vitæ, putà gratiæ inſpirat. Quocirca ex hoc loco, & ex fluxu aquæ & ſanguinis è latere Chriſti, Innocent. III. docet & probat aquam in calice Euchariſtiæ miſcendam eſſe vino, vt conuertatur in ſanguinem Chriſti[illegible] ipſe [illegible]. *in quadam.* de celebr. Miſſarum.

Symbolicè. 1. Symbolicè, primò ſanctus Bernardus ſerm. 1. in Octaua Paſchæ: *In aqua*, inquit, *Baptiſmum intellige, in ſanguine martyrium, in ſpiritu charitatem diffuſam in cordibus noſtris.* Rurſum Catharinus per aquam accipit tribulationes, ad quas experiendas venit Chriſtus, eóque vocat Chriſtianos. Alij per aquam accipiunt ſapientiam, iuxta illud Eccleſ. 15. 3. *Cibauit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum.* Alij per aquam accipiunt gentium multitudinem in Chriſtum credentem, iuxta illud: *Aquæ multæ populi multi*, Apoc. 11.

2. Secundò, Balduinus Cantuarienſis (quem Louanij manu ſcriptum euolui) libr. 1. de Euchariſtia cap. 48. *Spiritus iuſtorum*, inquit, *aqua pœnitentium, ſanguis martyrum teſtantur Chriſtum redemptorem.* Nam, vt ait Tertullianus: *ſanguis martyrum eſt ſemen Chriſtianorum* & ſanctus Leo: *Non minuitur Eccleſia perſecutionibus, ſed augetur; & ſemper Dominicus ager ſegete ditiore veſtitur, dum ſingula grana quæ cadunt, multiplicata reſurgunt.*

3. Tertiò, Clemens Alexand. hîc ſpiritum accipit pro vita, aquam pro fide & regeneratione, ſanguinem pro cognitione, quæ ſunt ſalutiferæ virtutes Saluatoris. Rurſum ſanctus Ambroſius libro de Spiritu ſancto capit. 6. ſanguini mortem, aquæ ſepulturam, ſpiritui vitam aſſignat in Baptiſmo.

4. Quartò, ſanctus Auguſtinus hîc cenſet his tribus notari tres perſonas ſanctæ Trinitatis, ſcilicet ſpiritu Patrem, ſanguine Filium, aqua Spiritum ſanctum. De Patre enim dicitur: *Spiritus eſt Deus*, Ioannis 4. 24. Filius aſſumpſit ſanguinem & carnem humanæ naturæ. De Spiritu ſancto dicitur: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, Ioannis 7. 18. Atque hac de cauſa dici *tres ſunt*, non tria, vti dicendum erat, *qui teſtimonium perhibent.* Et rurſum: *& hi tres vnum ſunt.* quaſi dicat tres perſonæ ſunt vna eſſentia diuina. Vnde & Higinus Papa Epiſtol. 1. & Ioannes II. Epiſtol. 1. teſtimonium eorum qui in cœlo teſtantur poſtponunt teſtibus in terra, quaſi illi hos explicent. Quòd verò hæc tria exierunt de corpore Chriſti, repræſentabat Eccleſiam, quæ eſt corpus Chriſti; prædicaturam Trinitatis vnam eandemque eſſentiam, ait ſanctus Auguſtinus. Congruentiùs aquam adaptes Patri, ſanguinem Filio, ſpiritum

A rum Spiritui ſancto, vterque enim eſt ſpiritus: aqua autem eſt principium rerum omnium, ſicut & Pater: ex aqua enim creati ſunt cœli & cætera omnia, vti oſtendi initio Geneſis, eò enim alludit Ioannes. Sicut enim initio mundi Deus creauit aquam, & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas, vt ex iis cætera efformaret; ita pariter in recreatione mundi, Deus per aquam Baptiſmi dando Spiritum ſanctum Chriſtianos quaſi nouos homines ſpirituales & diuinos efformauit, idque merito ſanguinis Chriſti.

Tropologicè.

Tropol. ſanctus Bernardus ſerm. 2. in Octaua Paſchæ: *Sanguine*, inquit, *& aqua & ſpiritu habere eſt teſtimonium* iuſtitiæ, quòd renatus ſis per B Chriſtum, *ſi contines à peccatis, ſi dignos facis pœnitentia fructus, ſi facis opera vitæ.* Sanguis ergo ſignificat continentiam, aqua lachrymas, ſpiritus opera ſpiritualia, quæ teſtantur nos eſſe regeneràtos & ſanctos. Et ſermone 1. oſtendit hæc tria opponi tribus quæ ſunt in mundo, eaque vincere: concupiſcentiam enim carnis vinci ſanguine mortificationis; concupiſcentiam oculorum, lachrymis compunctionis; ſuperbiam vitæ ſiue ſpiritum vanitatis, ſpiritu charitatis. *Certum quippe*, ait, *triumphati mundi teſtimonium eſt, ſi corpus caſtiges & ſubiicias ſpiritui; ne pernicioſa libertate ſeruiat voluptati: ſi fletui præbeas oculos ma-* C *gis quàm petulantia vel curioſitati; ſi denique ſpirituali dilectione flagrans, nulli animum dederis vanitati. Meritò ſanè vnus eſt qui in terra pariter & in cœlo teſtimonium perhibet ſpiritus, quia ſiue corporis afflictio ceſſabit, ſiue lachrymarum fons exiccabitur, ſed charitas nunquam excidit.* Hiſce tribus ſuffragabitur teſtimonium ſanctæ Trinitatis: *Magnum profectò habituri ſunt teſtimonium, quos in cœlo Pater ſuſceperit tanquam filios & heredes, filius adſciuerit tanquam fratres & coheredes, Spiritus ſanctus adhærentes Deo vnum ſpiritum faciet eſſe cum eo.* Rurſum per hæc tria poſſunt tropol. accipi tres fidelium gradus, ſcilicet incipientium D per aquam: proficientium, per ſpiritum: perfectorum, per ſanguinem. hic enim eſt ſymbolum martyrij. Addit S. Bern. ſerm. 76. ex paruis tres pariter in inferno eſſe teſtes, ſcilicet vermem quo roditur conſcientia, ignem quo crematur corpus & anima, ac deſperationem: *quia vermis eorum non moritur, & ignis non extinguetur*, Iſaiæ 66. 24. *His qui in cœlo ſunt*, ait ſanctus Bernardus, *datur teſtimonium beatitudinis: his qui in terra, iuſtificationis: his qui in inferno ſunt, damnationis. Primum teſtimonium eſt gloria, ſecundum gratia, tertium iræ.*

Denique Baronius tomo 2. anno Chriſti 106. cenſet ſanctum Ioannem hìc perſtringere Elxai E hæreſiarcham, ciúſque fratrem Iexeo, qui, vt ait ſanctus Epiphanius hæreſ. 19. *à Iudæis oriundus, & cum Iudæis ſentiens*, &c. *introducens ſalem & aquam, & terram & panem, & cœlum & æthera & ventum, iuſiurandum ipſis in diuinum cultum præfiniuit, ac tradidit. Aliquando verò rurſus alios ſeptem teſtes præſcripſit, Cœlum, inquam, & aquam, & ſpiritus & ſanctos Angelos orationis, & oleum & ſal & terram*, & capit. 30. *Cùm*, inquit, *quis ex ipſis aut in morbum inciderit, aut à reptili morſus fuerit, deſcendit in aquas, & inuocat cognomina in Elxæi relata, cœli ac terra, ſalis & aquæ, ventorum & Angelorum iuſtitiæ, & panis & olei, & incipit dicere, opem ferte mihi, & amouete à me dolorem.* Hiſce ergo fictitiis & ſuperſtitioſis ſeptem teſtibus Iexeo hæretici, ſanctus Ioannes opponit ſex veros teſtes, tres cœleſtes, & tres terreſtres. Fuit enim hic Iexeo cum Elxai ſynchronos & coæuus ſancto Ioanni: floruit enim anno Chriſti 106. S. Ioannes verò vixit ad annum Chriſti 101.

Spiritus aqua & ſanguis.] Higinus Pont. Epiſt. 1. & Ioannes 2. Epiſt. 1. ac Idacius libr. de Trinit. legunt, *Aqua, ſanguis & caro.* ſed perperam: Græci enim, Syri & Latini Codices habent *ſpiritus*, non caro; hæc enim includitur in ſanguine.

Et hi tres vnum ſunt.] Quidam Latini Codices & Græci, vt Complut. & Regij carent hiſce verbis. vide Franciſcum Lucam Annot. 213. Vnde ſanctus Thomas opuſc. 24. in 2. decretalium, ait hæc ab Arrianis eſſe appoſita, vt inde à pari colligerent tres perſonas dici vnum non eſſentialiter, ſed teſtificatiue; plerique tamen Latini ea legunt & correctiores Græci, ſed ſic: *& hi tres in vnum ſunt.* & Syrus: *Hi tres in vno ſunt*, q. d. hi tres, putà aqua, ſanguis & ſpiritus Chriſti non ſunt vnum, ſicut vnum ſunt Pater, Filius & Spiritus ſanctus; ſed *in vnum*, id eſt, ad vnum, ſcilicet Chriſtum, Chriſtique humanitatem; aut myſtice ad vnam iuſtificationem & perfectionem noſtram referuntur. Vnde Idacius libr. de Trinitate legit: *& tres in nobis ſunt*, ſed contra fidem cæterorum Codicum. Secundò, *in vnum*, ſcilicet teſtimonium de Chriſto Deo & homine mediatore, redemptore & iuſtificatore conſpirant. Audi ſanctum Auguſtinum libr. 3. contra Maximin. c. 22. *Vnum ſunt*, inquit, *aqua, ſanguis, ſpiritus, concordia quadam teſtandi; Pater, Verbum, Spiritus vnitate præterea naturæ.* Nam, vt ait Innocent. III. in Conc. Lateran. *inter Creatorem & creaturam non poteſt tanta ſimilitudo notari, quin inter eos maior ſit diſſimilitudo notanda.*

Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt.] q. d. ſi teſtimonio hominum fidem adhibemus, multò magis fidem adhibere debemus teſtimonio Dei de Chriſto, quia maius eſt, tum dignitate & auctoritate, tum veritate & certitudine. eſt enim teſtimonium Dei, qui omnes homines & Angelos in immenſum ſuperat maieſtate & veracitate, adeóque eſt ipſa prima & ſumma veritas, quæ mentiri, falli aut fallere nequit. Quocirca aſſeuerat Paulus Rom. 3. 4. *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Porrò teſtimonium Eccleſiæ, Apoſtolorum & Prophetarum eſt teſtimonium Dei. Eccleſia enim regitur à Spiritu ſancto, qui eſt ſpiritus veritatis: ac *Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines*, ait ſanctus Petrus Epiſtol. 2. cap. 1. verſ. 21. Sic Ioannes Baptiſta à Deo miſſus fuit, vt eſſet teſtis & præco Chriſti; Ioan. 1. 7. ſic elementa omnia, ſaxa fiſſa in morte Chriſti, terra contremiſcens, ſol & luna cum ſideribus obſcurata, mortui reſurgentes, vim Chriſti diuinam ſentientia ei teſtimonium perhibuerunt. Vnde diuus Thomas ſerm. 1. de Pentecoſte numerat duodecim teſtes Chriſti. Chriſtum enim teſtimonium habuiſſe 1. à Deo Patre. 2. à Filio. 3. à Spiritu ſancto. 4. ab Angelis. 5. à Sanctis. 6. à miraculis. 7. à cœlo. 8. ab aëre. 9. ab aqua. 10. à terra. 11. ab igne. 12. ab inferno. Teſtimonia ergo Dei de Chriſto credibilia facta ſunt nimis, adeò vt fideles ſi fallantur dicere poſſint: *Si fallimur, à Deo decepti ſumus*, ait Richard. Victor. lib. 1. de Trinit. c. 2.

Vers. 9.

Quoniam hoc eſt teſtimonium Dei quod maius eſt.] Vox *quoniam* non tam eſt cauſalis, quàm exegetica & explicatiua, idémque valet quod *porrò*, vel *autem*. q. d. hoc autem *eſt teſtimonium Dei,*

A *Dei*, &c. *quoniam*, id eſt, quod (Græcè enim eſt pronomen relatiuum ὃν) *teſtificatus eſt de filio ſuo*, dum ſcilicet in Baptiſmo Chriſti aliáſque ſæpe teſtatus eſt, & dixit de Chriſto: *Hic eſt filius meus, ipſum audite*, vt dixi verſ. 7. Porrò *teſtimonium* hîc idem eſt quod veritas à Deo teſtata. Eſt metonymia, de qua mox.

Vers. 10. Credens habet in ſe Dei teſtimoniũ.

Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe.] Primò, quia habet in ſe rem teſtatam à Deo, putà hanc veritatem, quòd Chriſtus ſit Filius Dei.

1. Secundò, quia habet in ſe ipſum Dei teſtimo-
2. nium, ipsúmque Deum atteſtantem. Ideo enim credit Chriſtum eſſe Filium Dei, quia credit Deum hoc reuelaſſe, Deúmque hoc eſſe teſtatum per Prophetas, Apoſtolos, miracula, &c. obiectum enim formale fidei eſt Dei reuelatio: ideo enim credimus articulis fidei, quia credimus eos à Deo, qui eſt prima & infallibilis veritas, eſſe reuelatos & teſtatos.

3. Tertiò, teſtimonium hoc eſt ipſa fides, qua credimus teſtimonio Dei, vt ſit metonymia, qua obiectum ponitur pro habitu vel actu tendente in obiectum. q. d. qui credit habet ſingulare Dei donum, putà fidem quæ includit teſtimonium Dei, Deúmque atteſtantem, quod eum mirè ornat & roborat ad Chriſti confeſſionem, & cultum retinendum & propagandum.

4. Quartò, hoc teſtimonium accipi poteſt de C ipſa credentis regeneratione, adoptione, gratia & gloria. q. d. qui credit in Filium Dei, hic habet in ſe teſtimonium Dei, quo ſcilicet Deus atteſtatur eius animæ & conſcientiæ ipſum per hanc fidem qua in Chriſtum credit, eique obedit, eſſe fidelem, iuſtum, filium, & hæredem Dei, cohæredem autem Chriſti. Vnde idipſum explicans ſanctus Ioannes mox ſubdit verſ. 11. *Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio eius eſt.* ita Beda & OEcum.

Qui non credit filio, mendacem facit eum.] q. d. ſicut qui credit Filio, Deique de eo teſtimonium recipit, hic veracem facit Deum, cúmque ho- D norat & colit; credendo enim Deo, teſtatur Deum eſſe primam & infallibilem veritatem: ita ex aduerſo, qui non credit Filio, Deique de eo teſtimonium reſpuit, hic mẽdacem facit Deum, eíque grauem ignominiam & iniuriam irrogat. Reipſa enim dicit Deum, qui dicit Chriſtum eſſe Filium ſuum, mentiri, quod eſt blaſphemia execranda.

Nota, pro *credit* Græcè eſt πεπίστευκεν, id eſt, *credidit*, in præterito; ſed Ioannes præteritum more Hebræo vſurpat pro quouis tempore. *Credidit* ergo, id eſt, credit, credidit, credet. Sic pro *facit* Græcè eſt πεποίηκεν, id eſt, *fecit*. hoc eſt, facit, fecit, faciet.

E

Vers. 11. *Et hoc eſt teſtimonium.*] q. d. hæc eſt pars, æquè ac fructus teſtimonij Dei iam dicti, nimirum *quoniam* (quod) *vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio* (per filium, putà per fidem in Filium) *eius eſt.*] Hoc ipſum enim eſt primò, pars teſtimonij Dei de Chriſto; Deus enim non tantùm teſtatus eſt Chriſtum eſſe Filium ſuum, ſed & eum eſſe noſtrum Saluatorem & redemptorem, ita vt qui credit in ipſum iuſtificetur, & acquirat vitam ſpiritualem gratiæ & gloriæ. ita Gloſſa & Thomas Anglicus.

Secundò, hoc ipſum eſt finis & fructus teſtimonij, hoc eſt, fidei, qua credimus teſtimonio Dei teſtantis Chriſtum eſſe Filium ſuum, nimirum quòd per hanc fidem obtineamus vitam gratiæ & gloriæ. Alludit & quaſi citat Ioannes illud ſui Euangelij cap. 17. 3. *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* vide quæ de hac Chriſti vita dixi cap. 1. verſ. 2. ita Lyra. & Gloſſa. Simili phraſi dixit ſanctus Ioannes capit. 4. 9. *In hoc* (id eſt, ad hoc, hoc fine & fructu) *apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum.* & verſ. 13. *In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis.* & verſ. 17. *In hoc* (id eſt, hoc fructu) B *perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij.*

Porrò Deus dedit nobis vitam æternam, inquit Beda, *ſed adhuc in terra peregrinantibus in ſpe, quam daturus eſt in cælis ad ſe peruenientibus in re.* Voce ergo *dedit* ſignificat ſanctus Ioannes firmitatem & certitudinem promiſſionis diuinæ, æquè ac ſpei noſtræ; quòd ſcilicet ita certi ſimus de vita æterna, ſi in fide & obedientia Chriſti perſeueremus, perinde ac ſi actu ea nobis data eſſet, eámque reipſa poſſideremus. Hinc ait Paulus: *Spe ſalui facti ſumus*, Roman. 8. 23. & Hebr. 17. *Abundantius volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilij ſui, in-* C *terpoſuit iuſiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut ancoram habemus animæ tutam, ac firmam & incedentem vſque ad interiora velaminis, vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, ſecundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum.*

Phœnix eſt Chriſtus & Chriſtianus.

Hanc vitæ æternæ fidem & ſpem repræſentarunt priſci Chriſtiani per phœnicem, qui moriens fertur renaſci & reſurgere in vitam vegetam & iuuenilem, teſte Lactantio in Carm. de Phœnice: quocirca eum in ſepulchris fidelium depingebant. Ita ſancta Cæcilia, vt habent eius D acta, iuſſit vt in ſarcophago ſancti Maximi martyris ſculperetur Phœnix ad indicium fidei eius, qui reſurrectionem ſe inuenturum phœnicis ad inſtar credidit. Sic & Romæ in cryptis ſubterraneis, multorum fidelium tumulis inſculptus viſitur phœnix, quaſi reſurrectionis & vitæ æternæ ſymbolum: Chriſtus enim reſurgens in vitam æternam, noſter eſt phœnix, qui Chriſtianos reſuſcitans in eandem vitam, eoſdem pariter faciet phœnices.

Vers. 12. *Qui habet Filium* (per fidem, amorem & obedientiam, credendo, amando & obediendo illi, itáque manens in Deo, & Deus in eo, vti dixit capit. 4. 16.) *habet vitam.*] gratiæ in re, glo- E riæ in ſpe. Alludit ad illud ſui Euangelij capit. 3. 35. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.* ita Paulus Galat. 2. 20. *Chriſto*, inquit, *confixus ſum cruci: viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* q. d. ait ſanctus Gregorius homil. 32. in Euang. *Extinctus eſt ſæuus ille perſecutor, & viuere cœpit pius prædicator. Ego quidem à memetipſo extinctus ſum, quia carnaliter non viuo; ſed tamen eſſentialiter mortuus non ſum, quia in Chriſto ſpiritualiter viuo.* Nam, vt ait ſanctus Dionyſius capit. 4. diuin. nom. *Ecſtaſin facit diuinus amor, amatores ſuo ſtatu dimouet, & ſui iuris eſſe non ſinit, ſed in ea*

qua

quæ amant penitus transfert: ideirco & Paulus ille magnus cum diuino amore flagraret, exceſſiua illius virtutis particeps factus: Viuo (inquit) *iam non ego, viuit verò in me Christus, tanquam verus amator mentis exceſſum patiens.* & Gregorius Nyſſenus homil. 5. in Cantic. *Mihi*, inquit, *vita Christus eſt: hiſce verbis tantum non clamat Apoſtolus, nullam in ſe affectionem humanam viuere, non faſtum, non timiditatem, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non audaciam, non iniuriarum memoriam, non inuidiam; non vindictæ, auaritiæ, honoris aut gloriæ cupidinem: ſed his omnibus abraſis ſolus (inquit) ille mihi ſupereſt, qui nihil eſt horum, qui eſt ipſa ſanctificatio, & puritas & immortalitas, & lumen & veritas, qui paſcitur inter lilia in ſplendoribus Sanctorum.*

VERS. 13. *Hæc ſcribo vobis, vt ſciatis quoniam vitam habetis* (inchoatè per fidem, putà in ſpe. vnde Thomas Anglicus legit *habebitis*) *æternam qui creditis* (fide viua quæ per dilectionem operatur) *in nomine filij Dei*, hoc eſt, nomini Filij Dei, putà ipſi Filio Dei. Nomen enim ponitur pro re nominata, & per nomen ſignificata metonymicè. Alludit ad illud ſui Euangelij cap. 20. 31. *Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis, quoniam Ieſus eſt Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Græca hîc addunt, *vt credatis in nomine Filij Dei.* Vnde Kemnitius carpit Latinam vulgatam quaſi mutilam. Sed reſpond. illa verba redundare in Græco, etiam teſte Eraſmo: nam cùm dictum ſit: *hæc ſcribo vobis qui creditis in nomine Filij Dei*, quorſum additur & iteratur, *vt credatis in nomine Filij Dei?* Hoc enim eſt battologia, & inanis ac verboſa eiuſdem repetitio.

Recenſet hîc S. Ioannes tres fructus viuæ fidei in Chriſtum. Primus eſt, vita æterna, hoc verſu. Secundus, fiducia impetrandi quidlibet à Deo, v. 14. Tertius, eſt plena peccati fuga, & moralis quaſi impeccabilitas, v. 18.

VERS. 14. *Et hoc eſt fiducia.*] Hic eſt ſecundus fidei fructus. Fides enim parit fiduciam; *quia quodcunque*, ideſt, vt Græca habent & Vatabl. *quòd ſi quid petierimus ſecundum voluntatem eius*, quod ſcilicet eius voluntati & legi conforme eſt, putà pertinens ad Dei gloriam & noſtram ſalutem, *audit nos*, id eſt, exaudit nos, & petita largitur. Hugo & alij nonnulli legunt *audiet nos*. vide dicta c. 3. 21. Verè ſanctus Auguſtinus tract. 73. in Ioannem, *Quodcunque petimus*, inquit, *aduersùs vtilitatem ſalutis, non petimus in nomine Saluatoris.* & alibi: *Manendo quippe in Christo, quid velle poſſunt niſi quòd conuenit Christo? Quid velle poſſunt manendo in Saluatore, niſi quod non eſt alienum a ſalute?*

VERS. 15. *Et ſcimus.* Græca addunt ἐὰν, id eſt, *ſi*, túncque oratio totius verſus magis eſt connexa. Vnde Tigur. ex Græco ſic vertit: *& ſi ſcimus quod audit nos, quicquid petierimus, ſcimus quòd habemus petitiones* (id eſt, res petitas, putà ea quæ petimus) *quas poſtulauimus ab eo.* & Syrus: *Quòd ſi perſuaſum habemus quòd audit nos, quicquid petierimus ab eo, confidimus nos iam recepiſſe petitiones noſtras, quas poſtulauimus ab eo.* Iuxta Græca ergo liquet non eſſe inanem hic eiuſdem rei iterationem, nec etiam iuxta Latinam noſtram editionem: ea enim precandi ſtudium excitat & inflammat, ait Beda. Addit Didymus ſanctum Ioannem loqui de ſe ſuíſque ſimilibus. idipſum enim expertum eſſe crebrò, ſe, quicquid a Deo poſtularet, protinus impetrare. Idipſum experiuntur qui magna con-

A fidentia, inſtantia & perſeuerantia Deum precantur. Audi ſanctum Gregorium in Pſal. 6. Pœnitent. *De profundis clamaui ad te, non ait, clamo, ſed clamaui; habes in hoc perſeuerantiæ documentum, vt ſi primò non exaudiris, ab oratione non deſiſtas, imò precibus & clamori inſiſtas. Vult Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci; ideo tibi dicit: Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. Eſto ergo ſedulus in oratione, eſto in precibus importunus, caue ne ab oratione deficias. Si diſſimulat audire quem rogas, eſto raptor, vt regnum cœlorum accipias; eſto violentus, vt vim etiam ipſis inferas cœlis: quid hac rapina locupletius, quid hac glorioſius violentia? Bona violentia qua Deus non offenditur, ſed* B *placatur; proximus non læditur, ſed iuuatur; peccatum minuitur, non multiplicatur.* Vide in eundem Pſalm. S. Chryſoſt. Idem Chryſoſtomus libr. 1. de orando Deo, orationem vocat animæ vitam, ac proinde animam orationis expertem eſſe mortuam. Et mox orationem vocat neruos animæ: *Sicut enim*, inquit, *corpus neruis cohæret, currit, viuit, ſtat & compactum eſt, adeo vt ſi neruos inciderис, vniuerſam corporis harmoniam diſſolueris; itidem anima per ſanctas preces ſibi conſtitit & compinguntur. Quòd ſi te ipſum deſtitueris deprecatione, perinde feceris ac ſi piſcem ex aquis extraxeris: vt enim piſci vita eſt aqua, ita tibi deprecatio; per hanc* C *datur velut ex aquis ſubuolare, cœlúmque tranſcendere.* Rurſus alibi: *Magna arma ſunt preces, magna ſecuritas, magnus theſaurus, magnus portus, refugij locus: oratio enim colloquium eſt cum Deo. quod vt ſcias, audi Prophetam dicentem: Iucundum ſit Deo eloquium meum, hoc eſt, ſermo meus appareat Deo.* & S. Gregor. Nyſſen. lib. de Oratione: *Oratio*, inquit, *corporum robur eſt, abundantia domus, recta legum ac iuris in ciuitate conſtitutio, regni vires, belli trophæum, pacis ſecuritas, diſſidentium conciliatio, coniunctorum conſeruatio; oratio virginitatis ſigillum eſt, matrimonij fides, viatoribus ſcutum, dormientium cuſtos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium ſalus,* D *eiuſdem cum Angelis honoris conditio, præſentium fructus, futurorum repræſentatio.* Huc accedit ſanctus Ephrem Syrus: *Deſidera*, inquit, *orationem, familiare cum Deo colloquium: omnis enim oratio ſancta & pura cum Deo familiariter agit. Oratio autem perfectè Deum deſiderantium magna cum lætitia, fiduciáque multa ipſum etiam cœlum ingreditur penetrat. In ipſa Angeli atque Archangeli exultant, & coram throno ſancti & excelſi vniuerſorum Domini illam ſtatuunt.*

Oratio fideles vim facit Deo.

Elogia orationis.

Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita non peccanti ad mortem. VERS. 16.
(Sanctus Ambroſius lib. 1. de Pœnit. c. 9. & Tertul. de Pudic. c. 2. legunt: *Quia non peccat ad mortem.*)
E *Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico* (S. Aug. loco mox citando legit, *non præcipio*) *vt roget quis.* q. d. Dixi eum qui credit in Chriſtum fiducialiter orando quiduis impetrare à Deo; vnde infero addóque, ſi quis ſciat fratrem peccare quodlibet peccatum, obſecret pro eo, & dabit ei Deus pœnitentiam, veniam & vitam, tum gratiæ, tum gloriæ. Excipio tamen peccatum ad mortem. q. d. ſi frater peccarit peccato non ad mortem, ora pro eo, & certò ſpera te exauditum iri. Sin autem peccat peccato ad mortem, non auſim ſpondere, nec certò ſperare quòd ei veniam impetrabis, non tamen omnino orationem veto: ora ſi velis, ſed ſub dubio impetrandi. Vnde S. Ambr. non quiuis, ait, de populo, ſed vir eximiæ ſanctitatis pro tali orare debet.

Peccatum ad morté quod. Reſp.

1. Quæres, quódnam ſit peccatum ad mortem? Reſp. Primò, Tertul. lib. de pudicit. c. 2. & 19. & Armacanus libr. 9. quæſt. Armen. c. 17. ex hoc loco cenſent quædam peccata grauiſſima, qualia fuere dæmonum, dum adhuc eſſent in via, verè eſſe irremiſſibilia etiam in hac vita, & tale cenſet eſſe Tertul. mœchiam poſt Baptiſmum commiſſam. Verùm hic eſt error damnatus in Script. & Conc. Lateran. ſub Innoc. III.

2. Secundò, Origen. hom. 12. in Exod. cenſet eſſe peccatum quod ducit in interitum, & in gehennam protrahit.

3. Tertiò, Turrian. lib. 4. pro Epiſt. Pont. c. 3. cenſet eſſe peccatum cui annexa eſt excommunicatio: excommunicatus enim eſt impœnitens, & pro excommunicato publica Eccleſiæ oratione orare non licet. Verùm ſanctus Ioannes negat pro tali orandum oratione qualibet, etiam priuata.

4. Quartò, ſanctus Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini in monte cap. 22. & ſerm. 59. de Temp. eúmque ſecutus Beda hic cenſent eſſe peccatum inuidentiæ, quo quis inuidet fratri gratiam, virtutem & ſalutem: *cum poſt agnitionem Dei*, inquit, *oppugnant fraternitatem, & aduerſus ipſam gratiam qua reconciliati ſunt Deo, inuidiæ facibus agitantur.* Verùm idipſum moderatur & reſtringit S. Aug. lib. 1. Retract. c. 19. Vnde

5. Quintò, idem S. Aug. ibidem, & lib. de corrept. & gratia c. 12. & S. Greg. lib. 6. moral. c. 31. Gelaſius libr. de Anathem. Pacianus Epiſt. 3. Beda, Lyra. hic, Magiſter in 2. ſent. diſt. 43. S. Thom. 3. p. q. 86. art. 1. ad 2. ibidem Valentia, Suarez & alij, putant eſſe peccatum in quo quis ad mortem vſque perſeuerat. Noſter Lorinus cenſet eſſe peccatum odij & homicidij, quo quis ſibi vel aliis mortem conſciſcit: de eo enim dixit Ioannes c. 3. 15. *Qui odit fratrem ſuum homicida eſt.* Alij cenſent eſſe peccata reproborum & damnandorum. Sed incertum eſt quinam & quænam illa ſint: Ioannes autem ait, *Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem.*

6. Sextò, Gloſſa cenſet eſſe quoduis peccatum mortale. Pro hoc enim orare quaſi ex officio ſolius eſt Sacerdotis, ad cuius examen caſtigari debet peccator; cùm pro venialibus orare poſſit quiuis laicus. Sic & Caſſianus collat. 11. c. 10. & Origen. homil. 12. in Exodum. Fauet & Syrus qui vertit: *Peccatum quod non condemnat ad mortem.* Verùm contrarium ſignificat Ioannes dum ſubdit: *& dabitur ei vita.* hoc enim innuit cum loqui de peccato mortali, non veniali, cùm iubet orari pro peccato, quod non eſt ad mortem.

7. Septimò, ſanctus Hieronymus in cap. 14. Ieremiæ cenſet eſſe peccatum grauius, quod Deus punire decreuit. *Qui enim ſemel*, inquit, *gladio, fami & peſti fuerit deſtinatus, nullis precibus erui poteſt. Vnde & Propheta dicitur: Ne fruſtrà roges, quod impetrare non poteſt.* Sic & S. Bernard. de Grad. humil. cap. vlt. Bonau. in 2. diſtinct. 43. dubio 1. ibidem D. Thomas, & Suarez 3. parte, tomo 4. diſp. 8. ſect. 1.

8. Octauò, Dion. cenſet eſſe peccatum finalis impœnitentiæ. Vnde Roffenſis art. 17. contra Lutherum hinc probat Purgatorium, quia ſcilicet S. Ioannes orandum dicit pro iis qui non ſunt finaliter impœnitentes, hoc eſt, qui decedūt iuſti vel pœnitentes, vtiq; non ob aliud niſi vt pœnis purgatorij liberentur; pro impœnitentibus autem non eſſe orandum, niſi aliud ſuadeat peculiaris Dei reuelatio, ex qua S. Agnes amaſium ab Angelo occiſum orando reſuſcitauit. Sic ferunt S. Gregorium oraſſe pro anima Traiani Imp. eique ſalutem impetraſſe. Verùm hæc eſt fabula, vt rectè oſtendunt Baron. Bellarm. & alij.

9. Nonò, Anaſtaſius Nicenus quæſt. 58. in Script. cenſet eſſe peccatum in Deum, v.g. blaſphemiam, de quo dicitur 1. Reg. 2. 25. *Si peccauerit quis in Deum, quis orabit pro eo?* De quo S. Hieron. libr. 2. contra Iouin. *In Deum*, ait, *peccare, id eſt, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum eſt, difficiliórque remiſſio.* Aut eſſe peccatum quod quis ſciens committit: pro hoc enim non eſſe orandum, quia peccans ſeipſum poteſt corrigere & conuertere cum gratia Dei.

10. Decimò, Gagneius cenſet eſſe peccatum apoſtaſiæ & infidelitatis, qua quis à fide ad hæreſim vel idololatriam deſciſcit.

11. Vndecimò, ſanctus Hilarius in Pſalm. 140. cenſet eſſe peccatum quod deſtinatò, & ex malitia committitur.

12. Duodecimò, S. Ambr. lib. 1. de pœnitentia c. 8. & 9. cenſet eſſe quoduis peccatum grauiſſimum, quod vix remittitur. OEcum. cenſet eſſe propoſitum perſeuerandi in quolibet peccato, v. g. in retinenda & vindicanda iniuria.

Auctoris ſententia.

Pleræque hæ ſententiæ veræ ſunt, & ex parte rem attingunt, imò eodem vergunt, ſed punctum difficultatis pauci acu tangunt, vti mox liquebit.

Mea ſententia eſt peccatum ad mortem eſſe quoduis grauiſſimum, quod ob ſui enormitatem, vel cōſuetudinem, obſtinationem & maliciā, iuxta legem communem per gratiam quam Deus ordinariè dare ſolet, eſt quaſi immedicabile, incorrigibile, & inſanabile. Sic peccatum Iudæ quo prodidit Chriſtum, fuit peccatum ad mortem, quia adegit eum ad deſperationem & laqueum, mortémq; præſentem & æternam. Sic peccatum Sodomorum fuit peccatum ad mortem, quia enormè, & ob conſuetudinem obſtinatam incorrigibile, ideóque cœleſti igne punitum. Sic peccatū Iudæorum blaſphemantium & occidentium Chriſtum fuit peccatum ad mortem, quia immane & pertinax, ideóque communi gentis excidio per Titum vindicatur, vti eis prædixerat & comminatus erat Chriſtus; & ante Chriſtum Iſaias intonans cap. 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis, dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum. A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas; vulnus & liuor & plaga tumens.* & Ierem. c. 6. 29. *Fruſtrà conflauit conflator: malitiæ enim eorum non ſunt conſumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.* & cap. 30. 12. *Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua, non eſt qui iudicet iudicium tuum ad alligandum, curationum vtilitas non eſt tibi.* Hæc eſt ſartago ferrea Ieroſolymæ, quam vidit Ezech. cap. 4. 3. Itaque peccatum ad mortem eſt peccatum palmare & immedicabile, cuius deſperata eſt venia & ſalus, quódque adeò iram Dei prouocat, vt communes Sanctorum preces illam placare nequeant, ideóque ipſum penè certò & infallibiliter peccantem ad mortem tum corporis tum animæ, putà in gehennam, comitatur & deducit; niſi inſignis aliquis ſanctus, & quaſi nouus Moſes, ei extraordinariam gratiam & veniam à Deo impetret. Sicut enim peccatū mortale dicitur, quod animam priuat gratia quaſi vita, itáq; ei mortem ſpiritualem, ſed primam affert; ita

peeca

peccatum ad mortem, ſiue mottiferum hîc dicitur, quod ei mortem ſecundam, putà damnationem conciliat. Rurſum ſicut vulnus vel infirmitas ad mortem dicitur, quę ægrotanti mortem corporalem infert; ſic peccatum ad mortem vocatur, quod ei mortem ſpiritualem irrogat, putà quod ad mortem durat, indéque peccantem tranſmittit ad mortem æternam in gehenna. Sicut ergo medicus accitus ad ægrotum, eúmque explorans dicit: Nequeo eum curare, ægrotat ad mortem: partes vitales læſæ ſunt, deſpe[illegible]m eſt de eius ſalute, morbus eſt lethifer, ſic fidelis, ait Ioannes, viſo apoſtata & hæretico dicat: Non auſim pro eo orare, peccat enim peccato ad mortem; partes vitales læſæ ſunt. Abiicit fidem quæ B eſt principium vitæ ſpiritualis, deſperatum eſt de eius ſalute, *peccatum eſt inuiſceratum*, ait S. Gregorius libr. 6. in Reg. ideóque mortiferum, dæmoniacum & gehennale. Hæc eſt mens & ſententia S. Auguſtini, Hieronymi, Origenis, OEcumen. Bernardi, Bonauenturæ, S. Thomæ, S. Hilarij & Gagneij locis iam citatis, & S. Cyprian. de Exhort. Martyr. cap. 4. Alludit S. Ioannes ad illud S. Iob cap. 24. v. 19. *Vſque ad inferos peccatum illius*, ſcilicet deducet peccantem. & ad illud Chriſti ad Phariſæos ſibi incredulos Ioannis 8. v. 21. & 24. *Ego vadò, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini.* Ex quo loco colligimus, licèt peccatum ad mortem ſit varium & multiplex, vti impœnitentia, C obſtinatio, propoſitum perſeuerandi in peccato quolibet vſque ad mortem, &c. propriè tamen S. Ioannem per peccatum ad mortem reſpicere, & intelligere peccatum quo quis fidelis à Chriſti fide & Eccleſia diſceſſit, illámque malitioſè impugnat, alióſque ab illa ad ſuam hæreſim, vel idololatriam traducere & peruertere ſatagit, quod illo Ioannis æuo nonnulli faciebant, magno eius dolore, metu & mœrore. Quare vt ab eo fideies deterreat, vocat illos peccatores ad mortem. Id ita

Probatur 1. eſſe colligimus primò, ex Euangel. S. Ioan. cap. 8. 24. iam citato, vbi ſic Phariſæis obſtinatè ſibi reſiſtentibus, ait Chriſtus: *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis quia* D *ego ſum* (Meſſias Saluator) *moriemini in peccato veſtro.* Ergo peccatum ad mortem fratris, id eſt, fidelis, eſt illud quo quis apoſtatans a fide ampliùs non credit in Chriſtum, & in hac perfidia obſti-

Cur dicitur ad mortem. natè vult permanere vſque ad mortem. Vnde dicitur hoc peccatum ad mortem. 1. quia ſolet durare per totam vitam, vſque ad mortem. 2. quia ad mortem gehennæ quaſi certò deducit. 3. quia aufert fidem, quæ eſt fundamentum & principium vitæ ſpiritalis: reliqua enim peccata quia peccatori relinquunt fidem, hinc relinquunt ei aliquid vitæ ſpiritalis, & ſpem reſurgendi: hoc verò peccatum, quia fidem aufert, hinc peccatori tollit omnem vitam, omnémque ſpem pœnitendi & reſurgendi. Quartò, quia à Deo ordinariè non remittitur, ſed deſtinatur ac addicitur morti præſenti, & æternæ. Alludit ad illud de Nabuchodonoſor dictum Ierem. 43. 11. *Percutiet terram Ægypti quos in mortem, in mortem, & quos in captiuitatem, in captiuitatem, & quos in gladium, in gladium.* & ca[illegible] 17. 1. *Peccatum Iudæ ſcriptum eſt in ſtylo ferreo, in vngue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum.* Quo loco Gregorius: *In vngue*, inquit, *finis eſt corporis, ita verò lapis durus eſt adamas, vt ferro non valeat ſecari. Per ſtylum verò ferreum fortis ſententia, per vnguem verò adamantinum finis ſignatur æternus. Peccatum itaque Iudæ ſtylo ferreo, in vn-* A *gue adamantino ſcriptum dicitur, quia culpa Iudæorum, per fortem Dei ſententiam in fine ſeruatur infinito.*

Secundò, idipſum colligitur ex eo, quòd S. Ioannes tota hac Epiſtola non aliud inculcat, quàm fidem & amorem Chriſti, ac amorem fraternum: 2. quare videtur peccatum ad mortem vtrique opponere, ac conſequenter per illud intelligere apoſtaſiam à Chriſto & Eccleſia, quæ non eſt aliud, quàm cœtus fratrum, putà fidelium in fide, cultu & amore Chriſti conſpirantium.

Tertiò, quia hoc apoſtatarum peccatum taxant 3. S. Petrus Epiſtol. 2. toto cap. 2. S. Iudas tota Epiſtola, S. Ioannes cap. 3. verſ. 1. & ſeq. S. Paulus Hebr. 4.

B Quartò, quia hoc peccatum eſt enorme & in- 4. corrigibile; tum quia eſt peccatum ex certa ſcientia & malitia; tum quia directè contra Chriſtum & Eccleſiam committitur; tum quia apoſtata poſt tot à Chriſto recepta beneficia ingrate & imprudenter illum, illiúſque dona aſpernatur, conculcat, profanat, impugnat; itaque fontes diuinæ gratiæ & clementiæ ſibi claudit, omnémque medicinam & medium ad remiſſionem excludit. Opponit enim ſe directè Chriſto, à quo ſolo ſperanda eſt ſalus: eúmque à ſe abigit, imò blaſphemat, à quo ſolo curari poteſt & debet: ſicut morbus dicitur incurabilis, qui medicinam & cibum non admittit. Vnde Paulus Hebr. 6. 4. *Impoſſibile*, ait, *eſt* C *eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutéſque ſeculi venturi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes Filium Dei, & oſtentui habentes.* & cap. 10. v. 24. *Non deſerentes collectionem* (Eccleſiam, cœtum fidelium) *noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam*, &c. *Voluntariè enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccato hoſtia: terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur, quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Fi-* D *lium Dei conculcauerit, & ſanguinem Teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?*

Quintò, quia S. Ioannes paſſim Chriſtum vo- 5. cat vitam noſtram, eo quòd per fidem & gratiam eius ducimur & tendimus ad vitam æternam; peccatum ergo ad mortem, eſt infidelitas in Chriſtum, qui eſt vita noſtra. Sicut enim fides Chriſti eſt vita animæ, ita infidelitas in eundem eſt mors animæ. Audi Ioannem in Euangel. cap. 5. 24. *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, ſed tranſit à morte in vitam*, &c. & cap. 11. 25. dicit Chriſtus Marthæ: *Ego ſum re-* E *ſurrectio & vita, qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet. & omnis qui viuit & credit in me non morietur in æternum*, &c.

Ex dictis patet, peccatum ad mortem diſtin- Blaſphemia in Spiritum ſanctũ, quæ. gui à blaſphemia in Spiritum ſanctum, de qua Matth. 12. 31. licèt hæc illi ſit cognata & affinis. Nam Chriſtus Matth. 12. vocat peccatum in Spiritum ſanctum blaſphemiam Scribarum qui calumniabantur miracula Chriſti, eiuſque opera diuina & ſancta, vt eiectionem dæmonum, quæ faciebat vi & virtute Spiritus-ſancti, eaque aſcribebant ſpiritui immundo, putà Beelzebub & dæmoni, Idque ſcienter & ex malitia. Facilè enim ſcire poterant & debebant illa fieri à Spiritu ſancto,

non à dæmone. Chriſtus enim opponit blaſphemiam hanc in Deum & Spiritum ſanctum blaſphemiæ in Filium hominis, qua nonnulli offenſi humana conuerſatione & familiaritate Chriſti, facta eius humana calumniabantur, vocantes eum vini potorem, amicum publicanorum, &c. quod proinde minus & excuſabilius erat peccatum, ideóque minus venia indignum, & facilius remiſſibile. ita S. Hieronym. Chryſoſt. Ambroſ. & alij paſſim in Matth. 12. vel Lucæ 12. Sicut ergo illa erat blaſphemia in Spiritum ſanctum; ita hic peccatum ad mortem eſt blaſphemia & perfidia in Chriſtum: & ſicut illa difficile remittitur, ita & hæc.

Anagog. peccata ad mortem ſunt peccata blaſphemiæ, iræ, deſperationis, maledicentiæ damnatorum & dæmonum in inferno. hæc enim eſt mors ſecunda, Apocal. 20. 14. Hi enim ſunt ſicut oues in inferno, vbi mors depaſcet eos in æternum.

Tropol. peccat. ad mortem 1. eſt Apoſtaſia. Tropol. peccatum ad mortem eſt primò apoſtaſia ab Ordine, vel Religione, cùm ſcilicet quis Sacerdos, vel Religioſus a ſuo ſtatu & gradu apoſtatat, fitque laicus, vel ſecularis. hoc enim peccatum durare ſolet vſque ad mortem, & apoſtatantem ducere in gehennam. Quin & Deus tales in hac vita ſolet punire ſubitanea, vel miſera & infami morte, vt hos gladio, illos laqueo, alios igne, &c. plectat. Vide Hier. Platum lib. 3. de bono ſtatus religioſi cap. 37. & Dionyſ. Carthuſ. in Scala cœli.

2. Eſt obſtinatio. Secundò, peccatum ad mortem eſt obſtinatio, propoſitum perſeuerandi in peccato, v.g. odio, rixa, concubinatu; habitus & conſuetudo peccandi. Vnde diſcas quàm pernicioſum ſit induere prauum habitũ & conſuetudinem: hæc enim per omnem vitam durat vſque ad mortem præſentem & æternam. conſuetudo enim eſt altera natura: & qualis homo viuit, talis & moritur, ait S. Auguſt. Hoc eſt quod ait Ierem. cap. 13. v. 23. *Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas; ita & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malũ.* vide ibi dicta. Conſuetudo enim inducit dedolentiam, vt peccator nullum peccati habeat ſenſum, nullum ſcrupulum, nullum remorſum, ac tandem peccatum putet non eſſe peccatum, iuxta illud Ierem. cap. 5. 3. *Percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* & Iſaias cap. 5. 20. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Tales ſunt in peccato ad mortem; quia anima eorum exiguo tantùm muro corporis diſtat à morte gehennæ.

Hoc peccatum non eſt cuiuſuis curare, ſed ſolius Chriſti. Sic enim peccans ſimilis eſt Lazaro, de quo ait Martha ad Chriſtum Ioannis 11. 39. *Domine iam fœtet, quatriduanus eſt enim.* Vnde Ieſus magno molimine lachrymans, ſuſpiciens in cœlum, magnáque voce clamans: *Lazare veni foras*, cum ſuſcitet oportet.

3. Eſt inuidia. Tertiò, peccatum ad mortem eſt odium & inuidia; hoc enim fratri ſæpe mortem temporalem, & peccanti ſemper mortem ſpiritualẽ, ac ſæpe æternam affert, quod peccatum quaſi Cain, & diaboli, inſectatus eſt S. Ioannes cap. 3. 12.

Non pro illo dico vt roget quis.] Ita Græca & Latina, licèt S. Gregor. lib. 6. in lib. Reg. cap. 2. legat: *pro eo ne oret quis.* Senſus eſt, q. d. non prohibeo quidem pro tali orare, ſed non audeo polliceri quod impetrabit: ideo *non dico vt roget quis*, nimirum cum illa certa fiducia impetrandi, de qua v. præcedenti dixi

A cetera eſſe petenda & impetranda. Nam ſæpe Deus orantes pro peccato ad mortem, vtpote grauiſſimo & incorrigibili, non exaudit, iuxta illud Ierem. 7. 16. *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.* ita Bellarm. lib. 2. de Pœnit. cap. 16. in fine, & Toletus in Lucæ 12. Annot. 21.

Aliqui ſic exponunt: *Non pro illo*, ſcilicet peccato ad mortem, *dico vt oret quis*, vt S. Ioannes pro peccato, non autem pro peccatore orandum neget, quaſi indicet eius peccati pœnam luendam eſſe à peccatore, atque idcirco illam non eſſe deprecandam. Verùm hoc ſubtiliùs quàm ſolidiùs dicitur. tam enim pro peccatore, quàm pro peccato ad mortem, támque pro culpa, quàm pro pœ-

B næ debitæ remiſſione non eſſe orandum indicat Ioannes, cùm de peccante ad mortem ait: *Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita*, ſcilicet gratiæ, quæ opponitur culpæ, non pœnæ.

Porrò S. Bernard. de gradibus humilit. cap. vlt. *Pro tali, inquit Ioannes Apoſtolus, non dico vt quis oret.* Sed nunquid dicis Apoſtole, vt quis deſperet: *Imò gemat qui illum amat, non præſumat orare, nec deſiſtat plorare*, vti Martha & Magdalena plorabant mortẽ Lazari, & plorando impetrarunt eius reſuſcitationem; quia humilitas, lachrymæ, verecundia, *fides, aliquando recipit quod oratio non præſumit.*

Omnis iniquitas peccatum eſt, & eſt peccatum ad mor- VERS. 17.

C *tem.*] Græca & Syrus addunt negationem, legúntque, *& eſt peccatum non ad mortem.* q. d. Omnis iniquitas eſt peccatum, ſed non eſt peccatum ad mortem, quia per pœnitentiam, Deique gratiam medicabilis & ſanabilis eſt. Vnde Caiet. audet aſſerere textum Latinum qui caret negatione eſſe corruptum. Verùm conſtanter Latina expungunt negationem, tum quia ſenſus magis commodus & connexus eſt. Ponit enim & opponit duas ſpecies peccati: vnam quæ eſt ad mortem, alteram quæ non eſt ad mortem, ſed eſt communis & venialis iniquitas. Senſus ergo eſt, q. d. Omnis quidem iniquitas eſt peccatum, ſed non omnis eſt ad mortem; quia peculiare peccatum eſt quod, vti dicitur, ita eſt quo-

D que peccatum ad mortem. Pro iniquitate cuilibet cum certa impetrandæ veniæ fiduciæ orandum eſt: pro peccato ad mortem non item, vti paulò antè dixi. vide dicta cap. 3. 4.

* Pro *iniquitas* Græcè eſt ἀδικία, id eſt, *iniuſtitia*, quæ propriè iuſtitiæ opponitur. Ariſt. in Prædicam. Qualitatis: *δικαιοσύνη*, inquit, *ἀδικία ἐναντίον*, id eſt, *iuſtitia iniuſtitia contrarium eſt.* Sed ſicut in Scriptura, quin & apud Ariſtot. & Ethicos iuſtitia ſæpe generatim ſumitur pro qualibet virtute, ſic & iniuſtitia ſiue iniquitas capitur pro quolibet peccato, improbitate, ſcelere & maleficio. ita hic accipitur.

Scimus quia omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat: ſed generatio Dei conſeruat eum.] legit interpres: VERS. 18.

E *γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ τηρεῖ αὐτόν*, iam legunt: *γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ τηρεῖ ἑαυτόν*, id eſt, *genitus ex Deo ſeruat ſeipſum*, ſcilicet virtute accepta à generatione diuina. ſic & Syrus.

Et malignus non tangit eum.] Hic eſt tertius fructus fidei viuæ, ſiue regenerationis, qua quis per fidem & gratiam renatus eſt in Chriſto, ſcilicet præſeruatio à peccato ſaltem grauiori & mortali, & conſequenter à vi & poteſtate maligni, putà diaboli. Hæc explicui cap. 3. v. 6. & 9. vbi idem, imò ampliùs dixit S. Ioannes, ſcilicet quòd talis non poſſit peccare, nimirũ quantum eſt ex parte gratiæ per generationem diuinam acceptæ, ſi eius inclinationem & ductum ſequatur; ſicut qui in tenebris

bris ſequitur lucernã, & lumen præuium, errare & impingere nequit. Audi OEcum. Indicare voluit S. Ioannes, *eum qui adoptatus à Deo in filium eſt, neque ad mortem, neque non ad mortem vmquam eſſe peccaturum: quippe cùm ſemel inhabitanti in ſe per adoptionem Christo ſeſe dediderit, intactus atque impollutus à peccato permanſurus ſit.* & mox: *Hac nos gratia dignatur, vt ſi nos donum eius nobis diligenter custodiamus, ac conſeruemus, poſſimus etiam non peccare,* dum ſcilicet poſſumus, ac volumus in gratia Dei conſtanter perſeuerare. Vide S. Auguſtin. de corrept. & gratia cap. 12. S. Bernard. ſermone 23. in Cantic. & ſermone 1. de Septuag. vbi hæc adaptat prædeſtinatis & electis ad gloriam. Hos enim generatio Dei conſeruat à peccato, & licèt aliquando peccent, vti S. Petrus negando Chriſtum, & Dauid adulterando, tamen mox reſurgunt, vt charitas non tam deperdi quam obſtupeſcere, & ſoporari in iis videatur. ita S. Bernardus. Verùm S. Ioannes generaliùs loquitur de quolibet fideli & iuſto. q. d. fidelis adeò non peccat peccato ad mortem, de quo iam egi, vt omnino non peccet peccato mortali: ſed *generatio*, id eſt, natiuitas noua ex Deo, putà gratia *Dei* per quam regeneratus eſt, factúſque Dei Filius, conſeruat eum. Eſt metonymia: generatio enim ponitur pro gratia regenerante. S. Gregorius libr. 5. in lib. 1. Regum, & S. Bernardus loco citato, pro *generatio Dei* legunt *generatio cæleſtis*. Per generationem S. Gregorius accipit cognitionem diuinæ voluntatis, cum eiuſdem dilectione. S. Bernard. Prædeſtinationem diuinam. Didymus voluntariam regenerationem, quæ fit per ſpontaneam conuerſionem & pœnitentiam. Meliùs alij accipiunt gratiam & charitatem, per hanc enim fit regeneratio & renouatio noui hominis, putà animæ fidelis & ſanctæ, eiúſque in ſanctitate conſtantia. Audi S. Auguſtinum in

Fortitudo charitatis.

Pſalm. 12. tractantem illud Cantic. 8. v. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio. Magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis: quis enim reſiſtit morti? Reſiſtitur ignibus, vndis, ferro, reſiſtitur poteſtatibus, reſiſtitur regibus, venit vna mors, quis ei reſiſtit? Nihil eſt illa fortius, propterea viribus eius charitas comparata eſt: quia enim ipſa charitas occidit quod fuimus, vt ſimus quod non eramus, facit in nobis quandam mortem dilectio. Iſta morte mortuus erat qui dicebat: Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Iſta morte mortui erant quibus dicebat: Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Eandem mortis comparationem explicans S. Gregor. homil. 11. in Euang. *Rectè,* inquit, *per Salomonem dicitur: Fortis eſt vt mors dilectio; quia videlicet ſicut mors corpus interimit, ſic ab amore rerum temporalium æternæ vitæ charitas velut inſenſibilem reddit.* & mox allato B. Agnetis exemplo. *Nec enim,* inquit, *ſancta hæc cuius hodie natalitia celebramus, mori pro Domino potuiſſet in corpore, ſi priùs à terrenis deſiderijs mortua non fuiſſet in mente. Erectus namque in virtutis culmine animus tormenta deſpexit, præmia calcauit, ante armatos Reges & Præſides inuicta ſtetit, feriente robuſtior, iudicante ſublimior.*

Et malignus non tangit eum.] Per malignum Didymus & Thomas Anglicus accipiunt mundum, qui totus in maligno poſitus eſt, vt dicitur v. 19. putà homines mundanos & impios. Meliùs alij paſſim accipiunt diabolum: hic per antonomaſiam vocatur ὁ πονηρὸς, id eſt, *ille malignus & nequam.* hic *non tangit*, id eſt, non lædit *eum*, ſcilicet natum ex Deo. Syrus: *non appropinquat ei.* q. d. Deus non permittit diabolum appropinquare iuſto, aut ſi id permittit, non permittit vt eum læ-

A dat, trahendo eum ad conſenſum in peccatum: imò non permittit vt lædat eum in corpore, niſi ad eius bonum, virtutem & gloriam; vti permiſit Iobum tangi & affligi à diabolo; vis enim illa quam ex cœleſti illo ortu Sancti perceperunt, in iis perſeuerat, eóſque ita confirmat ac munit, vt nullis dæmonis inſidiis decipi, nullis lenocinijs illici, nullis minis & terroribus vinci queant. Hoc eſt quod ait Zachar. cap. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* & Pſaltes Pſalm. 104. 15. *Nolite tangere chriſtos meos.* & Paulus: *Fidelis Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum,* 1. Corinth. 10. v. 13. Vide Caſſian. collat. 7. cap. 22. vbi oſten-
B dit Chriſtum exarmaſſe & eneruaſſe diabolum, vt vel vires non habeat ad tentandum fideles, vel modicas & imbecilles, ita vt facilè à fidelibus Chriſti gratia armatis vinci ac ſuperari queat.

VERS. 19. Mundus totus in maligno, id eſt, ſub diabolo.

Scimus quoniam ex Deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt.] Græcè κεῖται, id eſt, *iacet, ſitus eſt.* Per *malignum* primò, valde appoſitè & genuinè diabolum accipit Hugo, Gloſſa, Dionyſ. & alij. de diabolo enim verſu præcedenti dixit: *Et malignus non tangit eum*; & hunc opponit Deo. Eſt epilogus Epiſtolæ. q. d. dictorum meorum hæc ſit concluſio & ſumma; impensè nobis gaudendum eſſe, quòd ex Deo renati in eo maneamus, viuamus & ſimus, in eóque agamus vitam puram, ſan-
C ctam, cœleſtem & diuinam; cùm ex aduerſo mundus, id eſt, mundani in maligno poſiti ſint, id eſt, ſub miſera & tyrannica diaboli poteſtate ac dominatu oppreſſi iaceant, in eóque agant vitam impuram, ſceleratam, tartaream & diabolicam. Per peccatum enim ex diabolo quaſi renati, ipſi ſe manciparunt: vnde eius impulſu & arbitrio quaſi mancipia aguntur in omne nefas, omnémque miſeriam, adeò vt ab eis quaſi Deus in idolis coli & adorari velit. Porrò erant Manichæi, qui mundum in maligno poſitum eſſe cenſent, eo quòd à diabolo ſit conditus, quaſi ille eum condendo ipſi ſuam malitiam & malignitatem afflarit: vnde docent omnes creaturas corporeas, vtpote ab angelo ma-
D lo creatas, eſſe malas.

Huc ſpectat illa nonnullorum congrua explicatio, *mundus totus in maligno*, id eſt, in idololatria, & dæmonum cultu, *poſitus eſt*: talis enim erat æuo S. Ioannis. Vnde explicans ſubdit verſ. vltim. *Filioli cuſtodite vos à ſimulachris.* ex idololatria enim ſequuntur omnia vitia & peccata, vt ait Sapiens cap. 14. 27. *Infandorum,* inquit, *idolorum cultura omnis mali cauſa eſt, & initium & finis.*

2. In maligno, id eſt, in malignitate.

Secundò, *malignum* accipi poteſt pro malitia, prauitate, improbitate. Vnde Saluianus libr. 4. de Prouidentia legit: *ſeculum totum in malo poſitum eſt.* Alludit ad Geneſ. 6. v. 5. *Videns Deus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cor-*
E *dis intenta eſſet ad malum*, Græcè *ſuper maligna*, Hebr. *Omne figmentum, vel imaginatio cogitationum cordis malum.* Totus ergo mundus poſitus eſt in maligno, id eſt, in malitia; in concupiſcentia, quæ ſollicitat ad omne ſcelus. Quia enim mundus, id eſt, omnes homines mundi in Adamo peccante contraxerunt peccatum originale & concupiſcentiam, hinc per eam aguntur ad omne malum. ita OEcumen. Beda, Lyran. & alij. Vnde S. Ambroſius in Apolog. Dauid cap. 2. *Mundus,* ait, *in maligno poſitus eſt, quia omnes homines ſub peccato naſcuntur, quorum ipſe ortus eſt in vitio.* Mundus ergo eſt Oceanus ſcelerum, & diluuium vitiorum, iuxta illud Oſee 4. v. 2. *Maledictum & men-*

dacium & homicidium & furtum & adulterium inundauerunt : & ſanguis ſanguinem tetigit.

Leuiuſculum eſt quod addit Lyran. & Thomas Anglicus : *Malignus* , inquiunt , dicitur quaſi *malus ignis* concupiſcentiæ , purà gulæ , luxuriæ , ſuperbiæ : aut mundus eſt *in maligno* , id eſt , *in malo anno* , per quod prouerbialiter ſignificatur omne infortunium, omnis miſeria, omne malum.

Experientia nos docet quàm mundus inſtar Sodomæ plenus ſit cupiditate , ſuperbia , fraude, luxuria , gula , auaritia , omníque malo. Audi ſanctum Proſperum ad obiect. Vincent. in 6. *Totus quidem mundus*, inquit , *in maligno poſitus eſt, & multorum hominum talis eſt malitia , qualis & dæmonum* , &c. *Sed hoc inter malos homines diſtat & dæmones , quòd hominibus etiam valde malis ſupereſt , ſi Deus miſereatur , reconciliatio : dæmonibus autem nulla eſt in æternum ſeruata conuerſio.* Tum ſubdit : *Sicut ergo præuaricatoribus Angelis non Deus indidit illam, quâ in veritate non ſtetit, voluntatem : ita nec hominibus hunc affectum, quo diabolum imitarentur , inſeruit*, &c. Saluianus de Prouident. *Meritò*, inquit, *totum ſeculum eſſe in malo dicitur , vbi boni locum habere non poſſunt ; ſiquidem ita totum iniquitatibus plenum eſt, vt aut mali ſint, qui ſunt in illo; aut qui boni ſunt, multorum perſecutione crucientur.*

Videtur S. Ioannes alludere ad tria mundi mala quæ recenſuit cap. 2. verſ. 16. ſcilicet concupiſcentiam carnis , concupiſcentiam oculorum , & ſuperbiam vitæ : in his enim tota totius mundi malignitas conſiſtit. Quocirca qui ſapit fugiat è mundo , & mundanorum conuerſatione , in ſanctorum aliquem cœtum ſe recipiat , ſicut Lot è Sodomæ incendio fugiens ſaluauit ſe in monte. Audi S. Cyprianum libr. 1. Epiſtol. 11. *Ne diabolo*, inquit , *inſidianti , & ſæuire cupienti ad nocendum detur occaſio, quando & Apoſtolus dicit : Nolite locum dare diabolo. Liberanda eſt igitur vigilanter de periculoſis locis nauis , ne inter ſcopulos & ſaxa frangatur: eximenda eſt velociter de incendio ſarcina , priuſquam flammis ſuperuenientibus concremetur. Nemo diu tutus eſt periculo proximus.* Atque idem de ſingular. Cleric. *Aduerſa eſt confidentia , quâ periculis vitam ſuam pro certo commendas ; & lubrica ſpes eſt , quæ inter fomenta peccati ſaluari ſe poſſe ſperat. Incerta eſt victoria , inter hoſtilia arma pugnare : & impoſſibilis liberatio eſt , flammis circumdari , & non ardere. Verendum eſt dormienti in ripa ne cadat. In hac parte expedit plus bene timere , quàm malè fidere : & vtilius eſt, vt infirmum ſe homo cognoſcat , quàm fortis videri velit , & infirmus emergat. De qua re præſumptores obiurgat Apoſtolus , dicens : Si quis ſe putat aliquid eſſe cùm nihil ſit , ſeipſum ſeducit. Pro certo implanator proprius animam ſuam decipit , qui non cauendo contraria , noxijs rebus ſemetipſe immiſcuit. Ille autem tutiùs ſibi conſulit , qui circa malos ſemper inſidias, ſpecies quaſcumque noxias ſemper extimeſcit.* Hæc Cyprianus.

Viſio S. Anſelm. de mũdi malitia.

Idipſum cœleſti viſione repræſentatum eſt ſancto Anſelmo , vt habet eius vita : *Raptus enim in ecſtaſin vidit fluuium immanem atque præcipitem , in quem ſordes omnes , quæ vbique terrarum eſſent, confluerent , ita vt nihil aquis illis turpius ac fœdius fieri poſſet , quæ etiam quicquid attingerent , raperent , ac deuoluerent , viros, fœminas , diuites, inopes. Quod ille ſpectaculum miratus , ac miſeratus , cùm quæſiſſet quibus ij rebus alerentur , & quomodo viuerent , reſponſum eſt ei , infelices illos eodem ipſo cœno , quo trahebantur , potari & delectari. Quin etiam adiecta eſt myſterij huius interpretatio , torrentem illum eſſe ipſum mundum , in quo cæci mortales ſuis diuitijs , honoribus & reliquis cupiditatibus inuoluuntur , cùmque adeo miſeri ſint vt ne conſiſtere quidem poſſint , ipſos tamen ſe beatos & fortunatos putare. Ductus eſt deinde in ſeptum quoddam ampli & ſpatioſi clauſtri , cuius omnes parietes argento obducti puriſſimo mirum in modum nitebant. In medio pratum erat , & in eo herbula , non vt vulgares iſtæ, ſed omnes argentea , eadémque tamen viuentes , & molles , ita vt facilè cederent inſidenti , eóque ſurgente per ſe rurſum ſubrigerentur ; aër autem placidus & amœnus, denique omnia adeò iucunda & ſuauia , vt nihil amplius ad felicitatem optari poſſe videretur. Atque hoc indicatum eſt ei eſſe religioſum ſtatum : vt ſine dubio eiuſmodi imagine docere voluerit Deus , in mundo omnia eſſe fœda , incerta , mortifera , & ſemper in præceps ruentia : contrà verò in religione omnia pulchra , omnia iucunda , denique omnia vt argentum & candida & pretioſa.* Vide S. Ambroſium libro de fuga ſeculi, & ſanctum Baſilium in regulis fuſiùs explicatis cap. 6. & ſanctum Bernardum ſermone 3. de Circumciſione.

3. In maligno, id eſt, in obſcuro , lubrico, arduo.

Tertiò , noſter Martinus de Roa libr. 2. ſingular. cap. 2. ſic explicat : *Mundus in maligno poſitus eſt* , hoc eſt , in obſcuro , lubrico, præcipitíque loco , anguſto & arduo , vt conueniat cum illo Sapientis : *Cunctæ res difficiles. præterit enim figura huius mundi.* Quid ni ergo in mundo ſæpiùs labamur, & in lapides incurramus ? Ita Pſalm. 36. *Noli* , ait, *æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem* , &c. *Spera in Domino & fac bonitatem , & paſceris in diuitijs eius.*

4. In maligno, id eſt, in ſterili & infœcundo.

Rurſus mundus in maligno & malignitate poſitus eſt, hoc eſt, mundani habent cor malignum, id eſt , primò ſterile velut ſolum exile & infrugiferum, quod ne cultu quidem maximo & curatione adhibita fœcunditatem accipit. Secundò , habent cor malignum, id eſt, anguſtum, difficile, moroſum , parcum , auarum quod ſeſe Deo minimè dat , nec ad recipiendam eius magnitudinem explicat , iuxta illud Baruch 1. *Abiuimus vnuſquiſque in ſenſum cordis noſtri maligni , operari Dijs alienis, facientes mala ante oculos Dei noſtri.* Hæc enim omnia ſignificat τὸ malignus; ita Seruius in illud Virgilij 2. Georg.

Difficiles primùm terræ colléſque maligni.

Maligni, inquit, id eſt, *infœcundi.* & Nonius : *Malignus* , inquit, *ager agricolis illiberalis & minus ferax, id eſt , cuius anguſtior eſt prouentus.* Virgil. Æneid. 6. *Lucem malignam dixit pro tenui , parua & obſcura. Nam malignum*, inquit Seruius, *propriè eſt anguſtum*, vt Virgil. 11. Æneid.

——Tenuis quò ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, aditúſque maligni.

id eſt , *anguſti* , obſcuri & ardui. Martial. lib. 10. ad Auitum:

——Tepet igne maligno,
Hic focus, ingenti lumine lucet tibi.

& Iuuenalis Satyr. 10. maligna appellauit Numina, id eſt, auara, & quæ ab eis peterentur minimè conceſſura. Sic enim ait:

Magnaque numinibus vota exaudita malignis.

hoc eſt , parcis , nec conceſſuris quæ petebantur. Liuius : *Malignitas conferendi ex priuato* , hoc eſt, parcitas , &c. Quintil. libr. 11. cap. 12. *In laudandis diſcipulorum dictionibus nec malignus , nec effuſus.* Sed Donatus optimè in Hecyr. Actu 1. ſcena 11. *Malignus* , inquit , *eſt , qui difficultatem ſui oſtendit.* Sic Eſdræ 4. cap. 3. dicitur : *Non abſtuliſti ab eis cor malignum* (id eſt , ſterile , ſaxoſum, durum) *vt faceret in eis lex tua fructum.* Hæc Roa. iuxta quem hic

erit

erit ſenſus, q. d. fidelis ex Deo natus habet cor ſanctum, amplum, liberale, ſincerum, candidum, diuinum: at mundus, id eſt, mundani habent cor malignum, id eſt, prauum, arctum, auarum, terreſtre, fictum, tortum, diabolicum.

Verſ. 20. *Et ſcimus quoniam Filius Dei venit* (S. Ambroſ. lib. 1. de fide c. 7. legit, *apparuit*) *& dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero Filio eius. Hic eſt verus Deus & vita æterna.*]

Explicat id quod dixit nos eſſe ex Deo, ideóque vincere mundum & malignum, eiúſque modũ aſſignat, nimirum id factum eſſe & fieri per Chriſtum. q. d. Deus idcirco miſit Filium ſuum in mundum & carnẽ, vt per eius doctrinam diuinam daret nobis ſenſum & cognitionem rerum cœleſtium, vt ſcilicet relictis idolis quaſi falſis Diis, liberati à peccato, diabolo & mũdo, cognoſcamus verũ Deum, eiúſque Filio, putà Chriſto & Eccleſiæ, per fidem, ſpẽ & charitatẽ incorporemur, itaque ab eo vita gratiæ & gloriæ æternæ donemur. Ipſe enim eſt verus Deus, ipſáque vera vita increata & æterna.

B

Porrò S. Hilarius lib. 6. de Trinit. hunc locum paraphraſticè quædam explicationis gratia interſerendo, ſic legit: *Quia ſcimus quòd Filius Dei venit, & concarnatus eſt propter nos, & paſſus eſt, & reſurrexit à mortuis: aſſumpſit nos, & dedit nobis intellectũ optimum, vt intelligamus verum: & ſimus in vero Filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus & vita æterna, & reſurrectio* (aliàs *redemptio*) *noſtra.*

Pro *ſenſum* Græcè eſt διάνοιαν, quod Syrus vertit *intelligentiam*, mentis illuſtrationem, cognitionẽ diuinam. Vatabl. *mentem*. S. Hilar. *intellectum optimum*, per quẽ ipſe accipit Spiritum S. hic enim eſt ſpiritus intelligentiæ. Sapient. 7. v. 22. quem S. Paulus 1. Corinth. 2. v. 16. *vocat ſpiritum à Deo, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis.* Clemens Alexand. accipit fidem. Didymus mentẽ Chriſti, vt alludat ad illud 1. Corinth. 2. 16. *Quis enim cognouit ſenſum Domini, qui inſtruat eum? Nos autem ſenſum Chriſti habemus.* Senſus ergo eſt, q. d. Exultate ô Chriſtiani, Deóque immẽſas agite gratias, quia in Gentiliſmo ſeruiebatis idolis ſaxeis & æneis, eratíſque quaſi ſaxa inanima; at per Chriſtum accepiſtis veram vitam, ſenſum & motum: in Gentiliſmo ſeruiebatis concupiſcentiæ, & viuebatis quaſi animalia muta & bruta; at per Chriſtũ accepiſtis διάνοιαν, id eſt, *mentem* & rationem, vt viuatis vitam humanam & homine dignam: in Gentiliſmo ſeruiebatis diabolo, agebatíſque vitam diabolicam in tenebris ignorantiæ & infidelitatis; at per Chriſtum donati vita ſupernaturali, accepiſtis διάνοιαν, id eſt, *cognitionem*, ſenſum & guſtum rerum cœleſtiũ & diuinarum. Hoc eſt quod tot ſeculis antè de Chriſto præcinuit Baruch c. 3. 36. *Hic eſt Deus noſter; hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cũ hominibus cõuerſatus eſt.*

C

D

Vt cognoſcamus verum Deum.] Patrem. S. Hilar. loco citato, S. Hieron. in cap. 65. Iſaiæ, & S. Leo ſerm. 1. de Ieiunio decimi menſis, legunt: *vt cognoſcamus verum*, ſcilicet Deum Patrem. *Verus* enim eſt epithetum Dei, qui eſt ipſa per eſſentiam veritas.

Et ſimus in vero Filio eius.] Græca, Syrus & S. Athanaſius oratione in id, *Deus de Deo*, legunt: *& ſimus in ipſo vero, nempe in Filio eius Ieſu Chriſto*, quo ſignificatur Filium eſſe ὁμοούσιον Patri, eò quòd ipſe ſit verus & veritas per eſſentiam, putà vera deitas, æquè ac eſt Deus Pater. ita Didymus, S. Hieron. loco citato, S. Athanaſ. Cyrill. Nazianz. & alij omnes ſcribentes contra Arrianos.

Porrò ſumus in Filio per fidem & gratiam, quam ab eo ſugimus; ſicut ramus eſt in arbore, à qua ſuccum & vitam ſugit, iuxta illud Chriſti: *Ego ſum vitis, vos palmites; ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me manſeritis*, Ioan. 15. 1. & 4.

E

Paucis hiſce verbis S. Ioannes compendium quaſi totius Epiſtolæ, ſymboli & fidei Chriſtianæ complectitur, duóque præcipua eius myſteria aſſignat, ſcilicet Filium ὁμοούσιον Patri, eiúſque incarnationem. Vnde Beda: *Quid, ait, apertius his verbis? quid dulcius? quid aduerſùs omnes hæreſes fortius potuit dici?* & S. Athanaſius diſput. contra Arrium ait, hanc eſſe demonſtrationem ſcriptam (quam ab eo poſtulabat Arrius) pro diuinitate Filij. & S. Cyrill. 12. theſauri c. 13. *Nam ſi Deus verus eſt*, inquit, *ſubſtantialiter, non participatiuè hoc ipſum eſt, ſicut creatura. Qui enim*

A *Deus verus eſt, natura Deus eſt.* & S. Ambroſ. lib. 1. de fide cap. vlt. *Si verus Deus*, inquit, *vtique non creatus, nihil fallax habens atque fucatum, nihil confuſum atque diſſimile.* & cap. 8. inſinuat hinc petitum illud Symboli Niceni: *Deus ex Deo, lumen de lumine, verus Deus de Deo vero, ex Patre natus, non factus, vnius ſubſtantiæ cum Patre.* & S. Hieron. loco citato: *Alioqui*, inquit, *ſi non eſt verus, erit idolo ſimilis*; & c, vt ait Victor Vticẽſis lib. 2. de Vvandal. perſecut. *Si alterius à Patre ſubſtantiæ eſt, aut verus Filius non eſt, aut, quod nefas eſt dicere, degener natus eſt.* & S. Bernard. *Si Filius Dei, ergo Deus; quia filij Regum Reges ſunt.* Porrò cognitio Dei & Filij eius non ſolùm ſpeculatiua, ſed & practica, putà coniuncta cum eius amore & obſequio, eſt perfectiſſimũ bonum, ait Clemens Alexand. 6. ſtrom. & beatitudo huius vitæ, iuxta illud Chriſti Ioannis 17. *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Quæ verba explanans Cyrillus Alexand. *Cognitio*, inquit, *eſt vita ſpiritualem nobis benedictionem adducẽs, per quam ſpiritus in cordibus noſtris habitat in adoptionem filiorum Dei, & verum pietatem per Euangelicam vitam & incorruptibilitatem reformans. Cum igitur origo & quaſi pronuba dictorum omnium cognitio Dei veri eſſe inueniatur, rectè à Domino noſtro Ieſu Chriſto vita æterna eſt appellata, quaſi mater & radix virtute, naturáque ſua vitam æternam pariens. Sed conſidera diligenter quomodo ſolius Dei veri cognitio efficiatur; non enim abſque cognitione Filij quare nec abſque cognitione Spiritus S. Hæc enim Dei vnitas in Trinitate intelligitur, atque creditur ſecundũ Scripturas.* Nihil autẽ potuit magnificẽtius dici, quàm quod de Dei cognitione ſcribit Greg. Nazianz. orat. de ſtatu Epiſc. *Regulã, inquit, caloris nihil aliud eſſe exiſtimo, quàm eius, quod puriſſimũ & perfectiſſimũ eſt, adoptionẽ: perfectiſſimũ autem rerum omniũ eſt Dei cognitio.* & S. Aug. ſerm. 112. de Temp. *Cognitione Dei*, ait, *nihil melius eſt, quia nihil beatius eſt, & ipſa vera beatitudo eſt. Vnde & Saluator ad Patrẽ ait: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et in eandem ſententiam Hieron. in cap. 31. Ieremiæ. *Notitia vnius Dei*, inquit, *omnium virtutum poſſeſſio eſt.* & rurſus: *Memoria Dei excludit omnia flagitia.* Præclarè verò Lactant. lib. 1. diuin. inſtit. cap. 8. *Dei vim*, ait, *maieſtatémque tantam eſſe dicit in Timæo Plato, vt eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quiſquam poſſit, ob nimium & inæſtimabilem poteſtatem.* Denique S. Bernard. ſerm. 37. in Cant. *Quid ſi*, inquit, *ignorat Deum, poterit ſpérne eſſe ſalutis cum Dei ignorantia? ne hoc quidem. Nec enim putes aut amare quod neſciat, aut habere quem non amaueris. Noueris proinde te, vt Deum timeas; noueris ipſum, vt æquè ipſum diligas: in altero initiaris ad ſapientiam, in altero & conſummaris; quia initium ſapientiæ timor Domini eſt, & plenitudo legis eſt charitas. Tam ergo vtraque ignorantia cauenda eſt tibi, quàm ſine timore & amore Dei ſalus eſſe non poteſt.*

Dei cognitio eſt ſummũ bonum huius vitæ.

Hic eſt verus Deus.] Eraſmus more ſuo Arrianizans, ac pleraque loca Scripturæ de diuinitate Filij detorquens & peruertens, hunc pariter ita detorquet & peruertit. Hic, inquit, ſcilicet Deus verus, putà Pater, non Filius, eſt verus Deus. Sed ſic eſſet hic battologia. Quis enim neſcit quòd Deus verus ſit Deus verus? Ergo pronomen *hic* non refert τὸ *Deus verus*, quod præceſſit, ſed refert verum Dei Filium. Hic enim vti verus eſt Dei Filius, ita conſequenter neceſſariò eſt verus Deus. Vnde OEcumen. τὸ οὗτος, id eſt, *hic*, quod eſt demonſtratiuum, aſſerit poſitum pro relatiuo ὅς, id eſt, *qui*, ac referre Filium, qui proximè præceſſit. Adde S. Ioannis æuo (vti & poſterioribus ſeculis) nemo dubitauit de diuinitate

E Patris, ſed multi dubitarunt, imò negarunt diuinitatem Filij. Hanc ergo, non illam, vbique aſtruere ſatagit ſanctus Ioannes, eáque de cauſa ſcripſit Euangelium. ita S. Athanaſius, S. Hieronymus in Iſaiæ 66. S. Auguſt. lib. 2. & 3. contra Maximin. & paſſim alij, ex hoc loco quaſi claro & certo probant deitatem Filij. Audi S. Athanaſium in illud: *Omnia mihi tradita ſunt à Patre: lux eſt Pater, iubar radiuſque Filius, & lux vera veruſque Deus Pater, verus Deus Filius. ita enim à Ioanne ſcriptum eſt: Sumus in vero Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus, & vita æterna.* Sic & S. Cyrillus lib. 3. Dialog. de Trinitate. & S. Ambroſius lib. 1. de fide ad Gratian. cap. 7.

Et vita æterna.] tum formalis ſua, tũ cauſalis noſtra, vti dixi verſ. 2. Nota, in Deo ob ſummam ſimplicitatem

& perfectionem nulla eſt concretio, nec compoſitio, ideóque nullum accidens; quare in Deo concreta omnia ſunt abſtracta. Deus ergo eſt ens & ipſum eſſe, Deus eſt viuens & vita, verus & veritas, bonus & bonitas, ſapiens & ſapientia, iuſtus & iuſtitia, potens & potentia. ita S. Bernardus contra Gilbertum Porretanum ſerm. 80. in Cantic. & S. Thomas 1. p. q. 3. artic. 3.

Vers. 21. *Filioli cuſtodite vos à ſimulachris. Amen.*] hoc eſt, *fiat*, ita omnino facite, & vos cuſtodite. Vltimum hoc monet ſanctus Ioannes, quia illo æuo hoc erat maximè periculoſū, ideóque monitu maximè neceſſarium. Tunc enim totus mundus poſitus erat in maligno, putà in idololatria, adeóque Chriſtiani ab ea recèns conuerſi, inter parentes & amicos Gentiles & idololatras aſſiduè verſari debebant, ac cum eis prandere & conuiuari, vbi idolothyta, id eſt, idolis immolata, quaſi ſacra comedenda proponebant, de quibus dixi 1. Corinth. 8. Ne ergo eorum exemplo & hortatu ad idola, quæ recèns reliquerant, relaberentur, ſtudioſè hoc vltimò monet ſanctus Ioannes, vt tenaciùs eorum menti & memoriæ id infigat, ſcilicet vt ſtudioſè ab omni idolorum commercio, & ab idolothytorum eſu abſtineant. ita Didymus, OEcumenius, Lyranus, Caietanus. Perperam Beza & hæretici vertunt: *Cuſtodite vos ab imaginibus.* Imago enim eſt ſimilitudo rei veræ: ſimulachrum verò ſiue idolū rei falſæ, putà falſi Numinis. ita enim Script. & Patres hæc nomina diſtinguunt. Eſto Cicero libro 1. de finibus, imagines vocet idola; *imagines*, inquit, *quæ idola nominantur.* Vnde εἰδωλον eſt diminutiuū ab εἶδος, id eſt, *forma*, q. d. formula, forma imperfecta, diminuta, deficiens à ratione veræ formæ. ita Tertullianus de Idololatr. cap. 3. & Iſidorus 8. Etymolog. cap. vlt. Vnde Plato in Theætero, idola vocat mendacia. & S. Hieron. in cap. 7. Oſee ait, ſic opponi ſimulachrum Deo, ſicut veritas mendacio. Sic & S. Auguſt. in Pſal. 135. Clemens Alexand. 6. ſtrom. Origen. hom. 8 in Exod. Theod. q. 38. in Exodum. Quocirca Synodus VII. OEcumenica Act. 5. & 7. anathema intentat iis, qui aſſerunt imagines Chriſti & Sanctorum eſſe idola.

Myſticè, ſimulachra phantaſiæ hominum ſunt praua dogmata, hæreſes, phantaſmata vana, auaritia, cupiditates honoris, pecuniæ, voluptatis: ab his fideles cuſtodiant ſeſe oportet. ita Beda, Hugo, Dionyſ. Caiet. & alij.

Porrò ait Ioannes: *Cuſtodite vos*, non autem deſtruite ſimulachra, quia hoc fuiſſet concitare furorem Gentilium in omnes Chriſtianos; vnde monet S. Auguſtinus idola priùs deſtruenda in cordibus hominum, deinde in delubris & aris templorum. ita ipſe Epiſtol. 154. & Epiſt. 150. ſerm. 6. de verbis Domini, vbi & addit, non eſſe cenſendos martyres qui occiduntur eò quòd deſtruxerint idola (idem ſanxit Concil. Elibertinum can. 60.) intellige temerè & imprudenter cum ſcandalo. Nam qui prudenter ex magnitudine animi, vel ex inſtinctu diuino ad Gentilium confuſionem & fidelium confirmationem id fecerunt, martyres habentur, vti S. Theodorus, S. Barbara, S. Chriſtina & alij plures. Gentiles enim qui doctiores & ſapientiores erant, idola venerantes, hac in ſpeciem apparente ratione ſe excuſabant, quòd dicerent ſe in idolis non ſaxa, aut metalla, ſed Deos colere: hos enim in idolis quaſi in delubris aut corporibus ſuis habitare, ſicut anima habitat in corpore. Vnde S. Auguſtinus conc. 2. in Pſal. 113. de idolis ait, *Sine viuo aliquo habitatore eſſe nō putant.* & Olympius Sophiſta apud Sozomenum lib. 7. hiſt. cap. 15. *Simulachra*, ait, *erant ex materia corruptioni obnoxia, ideo comminui potuerunt, quæ verò in eis erant cæleſtes poteſtates, in cælum euolarunt.* Sed errabant primò, quòd idola cenſebant eſſe aliquid Dei, aliquid Numinis habere, Deúmque iis eſſe alligatum, atque iis ad viuum repræſentari. Secundò, quòd in iis plures, varióſque Deos colerent. Tertiò, quòd Dij eorum erant dæmones. hi enim dabāt reſponſa per idola. *Cuſtodite ergo vos à ſimulachris*, vt ea non ſculpatis, pingatis, poliatis: non eis caput aperiatis, genu flectatis, aut honorem vllum exhibeatis: non per ea iuretis: non eis immolata comedatis: nullum eis officium vel obſequium præſtetis: non eis hoſtias, thus, vinum, munera deferatis: non ſitis eorum ædiles, curatores, tutores; non eorum laudes cantatis, nec ea verſo aut proſa celebretis. Magna ergo vbique cuſtodia &

In idolis colitur dæmō, eurt

A circumſpectione ab iis ſe cuſtodire, ſibique cauere debebant fideles, ne inter tot idololatrarum ritus & cæremonias, aliquo modo eis conſentire & cooperari, itaque inquinari viderentur. Denique S. Ioannes hiſce verbis perſtringit & redarguit hæreſin Elxai, qui ſub finem vitæ S. Ioannis exortus, vti oſtendi v. 7. & 8. inter alia docebat, *non eſſe peccatum, etiamſi ſimulachra ipſos adorare contingat perſecutionis tempore inſtante, ſi ſolum in conſcientia non adorent, & ſi quid etiam confiteantur ore, non autem in corde. Atqui huius rei teſtem adducere fraudulentus ille impoſtor non erubeſcit Phinees, Sacerdotem quemdam de genere Leui & Aaron, & priſci Phinees, qui in Babylone tempore captiuitatis adorarit Dianam, & in Suſis effugerit perniciem mortis coram Dario Rege. Quæ certè omnia ipſius falſa ſunt, & vana*, ait Epiphanius hereſi 19.

B Additque id Hebraicè ſignificari nomine Elxai: Elxai enim notat hypocriſin & hypocritam. *Imaginantur*, inquit, *hunc (Elxai) vocari virtutem obuelatam, propterea, quod El appellatur virtus, Xai verò obuelatum & occultum*, quòd ſua dogmata perfidè obuelaret & occultaret, iuxta illud Priſcilliani eius ſequacis: *Iura, periura, ſecretum prodere noli*, teſte S. Auguſtino hæreſi 70.

Claudat vltima S. Ioannis verba & vota ſimilis cygnæa vox, vita & mors Illuſtriſſimi & pientiſſimi Alexandri Cardin. Vrſini, qui hiſce diebus quibus hæc cuduntur, mundo maligno erutus diem vitæ præſentis clauſit extremum, vt primum inchoet Æuiternæ, Chriſtóque ſuo fruatur in vita beata & æterna: quem prematurè ſibi ereptum lugent Romani, & ego imprimis. Ille enim huius ſcriptionis meæ (æquè ac omnium bonorum operum) erat incentor & promotor, adeóque

C ſæpius ad Collegium ventitans ſeuocabat me, ac de ea rebúſque piis & literariis per horas mecum & cum noſtris piè, æque ac eruditè colloquebatur; vt iure paucis hic eidem vltima iuſta exoluere, & lugenti calamo parentare debeam, ſimúlque tam illuſtre virtutis exemplum tranſalpinis gentibus & futuris ſæculis celebrandum, imitandumque tranſmittere; vt diſcant mortales, licèt Principes, ex hoc humanæ mortalitatis proſcenio, mortem opes omnes & purpuras funeſtare, nihílque in rebus humanis eſſe ſolidum & ſtabile, niſi mores honeſtos & ſanctos, qui in omne æuum perennant. Familia erat nobiliſſimus. Vrſina enim eſt è familiis Romæ primis & principibus: quæ in alias etiam regiones propagata, in illis principatum tenuit: Regum præcipuis affinitate iuncta, quatuor Summis Pontificibus, Purpuratorum plurimis, & ſtrenuiſſimis bellorum Ducibus illuſtrata. At longè nobilior fuit ſapientia & virtute, adeóq; non tam familia ipſum, quàm ipſe familiā decorauit & illuſtrauit.

D S. Ioannē candido, hilari & pudico vultu, geſtibus, actibus, moribus referebat. Innocentiæ, caſtitatis, modeſtiæ, humilitatis, pudicitiæ, charitatis, patientiæ, mortificationis, pœnitentiæ, contemptus ſui & mundi, integritatis, magnanimitatis, beneficentiæ, zeli Cardinalibus, Prælatis, Principibus, æquè ac Chriſtianis omnibus viuum erat exemplar & ſpeculum. Chriſto Iesv, cuiúſque paſſioni & Cruci, æquè ac Deiparæ Virgini imprimis addictus ac deuotus, quaſi verúſque Beniaminus. Florenti erat ætate, ſanguineus, ſucculentus, toroſus, elegans, affabilis, eloquens, eruditus, ac ſimul candidiſſimi moris & pectoris, ſine vllo oris cordíſque diſſidio, maturus, grauis, integer, conſtans: Ioannem, hoc eſt, filium Charitum & gratiarum dixiſſes. Magnis Eccleſiæ gubernaculis magnanimè perfunctus, ad maiora natus, niſi Deus eum ad maxima

E tranſtuliſſet. Conſummatus in breui expleuit tempora multa: placita enim Deo erat anima illius. Iunior efflagitarat ingreſſum in Societaté Iesv, idque ardenter & inſtanter. Verùm repulſam paſſus, quòd dictitarent eum ob certas dotes in ſæculo plus Eccleſiæ profuturum, acquieuit; ſed ita, vt inter Aulicos & Principes vitam ageret religioſam, adeóque mores eius intuens Religioſum cenſuiſſet ſimul & Principem. In ieiuniis, diſciplinis, ciliciis, etiam Cardinalis creatus erat aſſiduus, imò nimius. Congregationi Sodalium in Collegio Romano erectæ aſcribi voluit, adeóque ad eam frequens, etiam tempore diſciplinæ venitabat, ac publicè in turba plebeiorum cum illis acriter ſe diuerberabat, idque non rarò ad ſanguinem; quod perpetim faciebat in

perui

peruilegiis B. Virginis, vt ei ſe, ſuámque vitam ſuo ſanguine offerret & conſecraret. Hoſpitalia viſebat, ægris ſeruiebat, eiſque cum eleemoſyna manu ſua cibum porrigebat; quin & pedes abluebat. Quocirca tam illuſtri tantarum virtutum exemplo, nonnullos hæreticorum compunctos hæreſin eiuraſſe, ſeſéque S. Eccleſiæ Romanæ reconciliaſſe conſtat. Atque interim grauitatem Principe & Cardinale dignam præ ſe ferebat, inter potentes magnificus, inter egentes munificus; in conſiliis cautus & prouidus, in factis acer & efficax. Zelo non tantùm Prælatos, ſed & Religioſos ſuperabat. Bracchiani, quod oppidum eſt Romæ vicinum, ſedéſque Ducum Vrſinorum, Sodalitatem è ciuibus ſibi ſubditis aulicíſque erexerat, inſtar eius quæ viſitur in Collegio Romano, in qua ipſe Præfectum, Concionatorem, diſciplinæ Choragum, cæterorúmque pietatis officiorum Anteſignanum agebat. Ad pectus nudum Chriſti è Cruce pendentis effigiem geſtabat æneam, clauiculis in ea extantibus, carnémque pungentibus, qui proinde non rarò illi ſanguinem eliciebant, ac indusium cruentabant, ſolebátque per vices manu admota pectori (vt ſæpiùs vidi) Crucem arctiùs illi apprimere, vt Chriſtum crucifixum penitiùs illi maiori amore, æquè ac dolore imprimeret. Edidit Officium Paſſionis & Crucis, indicium tam elegantis ingenij, quàm ardentis in eam pietatis & deuotionis. Opus iuſtum (de quo ſubinde mecum egit) de Regno, omni eruditione refertũ iuris diuini & humani adornauerat, cuius veſtigium per ſingulas partes & capita diſtributum reliquit, ex ſacra primorum 4. Regum hiſtoria ſingulis capitibus differendi argumentum præfigens. Bracchiani in colle quodam quaſi in eremo ſeceſſum, Paſſionis Chriſti myſteriis inſignitum (ſimilem illi, quem B. Carolus Borromæus non longè à Mediolano crebrò adibat) adornabat, vt per vices eò ſe reciperet, totúſque Chriſto & ſibi vacaret. Hæc & maiora meditantem mors immatura, at non improuiſa corripuit. Feſto Aſſumptionis B. Virginis (quod hoc anno in Sabbatum incidit) ægrotare cœpit, in Octaua eius finiuit, & viuere deſiit. In peruigilio feſti præter ordinaria deuotionis exercitia obita, Exhortationem in Cõgregatione ad ſuos habuerat ſolito ardentiorem, ac deinde de more cum ſuis, imò præ ſuis acriter ſe diuerberarat. Solebat enim, vt dixi, eo die ſanguinem elicere, quem B. Virgini daret & dedicaret. Quare licèt cauſa morbi diu fuerit collecta, quia ſubſtantiam membrorum bilis occupauerat, cùm tamẽ candido vultu & pacatiſſimis moribus tecta non appareret; ex hiſce tamen laboribus, & ardoribus, aliqua occaſio morbidæ materiæ vehementiùs accendendæ præberi potuit, vt citiùs quàm parauerat, febrim adduceret; quæ leniri ad tẽpus medicamẽtis potuit, vinci nõ potuit, quin ſeptima die ipſum mortalibus ſubduceret. Solebat quotidie conſcientiã Confeſſione ſacramẽtali expiare, ac deinde ſacrificium Miſſæ religioſè celebrare, eáque de cauſa ſemper Confeſſarium ad manum habebat: ſed vt morbum ſenſit, ilicò Confeſſarium (quẽ Romæ è Societate noſtra animæ ſuæ directorẽ delegerat) è Collegio Romano ad ſe euocauit, ac vnà Præfectum Congregationis; quibus aduolantibus: Ille, inquit, me deducet in Purgatorium, hic è Purgatorio in Paradiſum, per ſuorum vtique feruẽtium Sodaliũ preces, vota ac voluntarias pœnas. Confeſſione peracta ſacram Synaxin ſuſcepit proſtratus in terram, illis reuerentiæ & pietatis indiciis, quæ omnes intimo deuotionis affectu perſtringerent, ac compungerent. Ingraueſcente morbo piè cum Confeſſario de morte collocutus, Deo vitam totúmque ſe reſignauit, dicens cum Apoſtolo: *Siue viuimus, Domino viuimus: ſiue morimur, Domino morimur: ſiue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus.* Addidit tamen, ſi ſibi daretur optio mortis & vitæ, ſe mortem præelecturum. Cauſam rogatus, dedit, vt citiùs inquit, fruar Deo. *Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mors lucrum.* Veni ergo Domine IESV: Veni dilecte mi. Mox iuſſit ſibi recitari Pſalmum: *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.* Declinans in mortem fratrem primogenitum, Ducem Bracchiani ſeuocauit, ac remotis omnibus: Accipe, inquit, mi frater vltima verba fratris tui, migrantis & peregrinantis ad alteram vitam. Cætera à remotis audiri non potuêre; verùm ea non inſania, ſed inflammantia fuiſſe, Ducis deinde acta geſtáque monſtrarunt. Præ ingenti febris æſtu in phreneſim incidit, & tamen ad verba pia appoſitè magnóque animi ſenſu reſpondebat: quin & ſibi modico tempore redditus, ad vltimum agonem ſe obarmans, Extremæ Vnctionis ſacramentum, piè ad ſingulas orationes reſpondendo, ſuſcepit. In hoc aberrantis mentis delirio, nullum ei verbum indecens, vel inconcinnum excidit, ſed ex priſtino pietatis habitu, omnia ſpirantia zelum propagandæ fidei, pacis & charitatis. Summus Pontifex pro ſuo in eum affectu & munificentia, ſuam ei benedictionem per internuncium impertiuit, pluráque alia vltrò & liberaliter indulſit. Agoniam luctámque moriens nullam oſtendit, ſed perinde ac ſi ſenectute confectus foret, reſolutis viribus placidè piéque animam Creatori & Redemptori ſuo reſignauit, collacrymantibus præ deuotione omnibus qui aderant. Vita functus eſt annos natus circiter 33. quæ fuit ætas Chriſti Domini. Poſt mortem apertum à Medicis corpus, ritè compoſitum apparuit; ſed cor omni humore (vtpote quem feruidis pietatis actibus exhauſerat, vel exſudarat) vacuum, ac flauia bilis per totum corpus diſperſa; quod malum incurabile, mortem ei attulit. Cor Romam delatũ, conditum eſt in ſepulchro Cardinalis Bellarmini, vtpote quem ille in vita vt Patrem, & ducem vitæ Chriſtianæ & ſanctæ, coluit pariter & dilexit: nam cum eo, & per eum Exercitiis ſpiritalibus S. Ignatij fundatoris Societatis IESV fuerat excultus; atque in eum quaſi rarum ſapientiæ, pietatis & virtutis exemplar, iugiter oculos mentémque intendebat. Hæc pauca è multis non tam tuo, quàm poſterorum commodo ſcripſi Card. Illuſtriſſime. Tu enim humana deſpicis elogia, honoratus diuinis. Defunctus mundo, viuis cœlo. Sæculo mortuus, frueris Chriſto, quem à puero per omnem vitam tota mente dilexiſti. Bonũ certamen certaſti, curſum conſummaſti; fidem ſeruaſti; nunc à iuſto Iudice coronam iuſtitiæ tibi repoſitã percipis. Opera enim tua ſequuntur te. Vixiſti, non tempori, ſed Æternitati. Idcirco per montes Æternitatis ſequeris Agnum. Nunc ſaturaris, quia ieiunans eſuriuiſti, & lætus decantas: *Sicut audiuimus, ita & vidimus in Ciuitate Domini virtutum.* O beata rerum commutatio! luxiſti & fleuiſti, vt ſemper rideres: caducas & vmbratiles huius vitæ pompas, opes, dignitates ſpreuiſti; iiſque licèt circumfluens, cor tamen nunquam addixiſti, vt potireris cœleſtibus, veris & perpetuis. Carnem afflixiſti, vt intaminatam Chriſto ſiſteres: veſtitus es cilicio, vt albis veſtimentis ornareris, & iubilares: *conſcidiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia.* Delicias ſpreuiſti, vt in æternum pane Angelorum veſcereris, & diceres: *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Primos ſanctóſque Eccleſiæ Rom. Cardinales, pro Chriſto ſanguine ſuo purpuratos, S. Laurentium, Cyriacum, Largum, Smaragdum, &c. æmulatus es, eorúmque pietatem, feruorem, patientiam, conſtantiam, zelum moribus expreſſiſti; ac in ſanguine Agni lauiſti & rubricaſti, imò dealbaſti ſtolam carnis tuæ: idcirco nunc coronaris & accipis palmam, ſtoláque gloriæ amiciris, & in cœleſti illorũ Senatu purpuratus conſides. Viuet tui nominis decus, viuet tuæ virtutis gloria, quamdiu ſæculorum omnium viuet ÆTERNITAS. Ex alto aſpice nos in valle hac lacrymarum, imò in mari hoc turbinibus procelloſo, cum tot internecinis piratis, æquè ac fluctibus colluctantes, vt Chriſto duce per ſtellam maris quaſi Cynoſuram, B. Virginem inquam Deiparam, ſaluis animæ mercibus incolumes enauigemus, & ſecundis gratiæ aſpirantis ventis ad portum ſalutis appellamus. Impetra nobis, vt ſcribendo, laborando, patiendo ſemper mortificationem IESV in corpore noſtro tecum circumferamus; vt & vita IESV manifeſtetur in corporibus noſtris; vt in cœlis Doctorum & Martyrum laurea donemur, & laureati Deo & Agno perenne melos canamus: *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, virtus & fortitudo Deo noſtro in ſæcula ſæculorum: quia redemiſti nos in ſanguine tuo, & feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Amen.*

IN EPISTOLAM SECVNDAM S. IOANNIS

PROOEMIVM.

DVBITARVNT olim nonnulli de auctoritate harum duarum ſequentium Epiſtolarum, cenſuerúntq; eas eſſe Ioannis non Apoſtoli, ſed presbyteri, eò quòd initio vocet ſe ſeniorem, Græcè πρεσβύτερον. ita refert Euſeb.lib.3. hiſtor. c.vltimo, & S. Hieron. de ſcriptor. Eccleſ.in Ioanne, atque ita cenſet Eraſmus, & dubitat Caietanus. Verùm nunc de fide eſt vtramque eſſe canonicam Scripturam, ſcriptam à S.Ioanne Apoſtolo. Id patet primò, ex definitione Concil. Trident.ſeſſ.4.& Carthag. III. c. 47. & Laodiceni cap.59. & canone 84. Apoſtolorum, S. Athanaſ. Epiſt. 39. recenſente nouæ Script. libros, Nazianz.in carmine de libris S. Script.

Eſſe Canonicã Script. S.Ioannis. Probat. 1.

2. Secundò, ex Patribus, ſcilicet Irenæo lib. 1. c.13. S.Auguſt. lib.2. de doctr.Chriſt.c.8. Damaſc. lib.4. de Orthod.fide c.18. Didymo, Clemente Alexand. OEcum.Beda & aliis hic. Idem cenſet Beza & hæretici moderni. Audi S. Hieron.Epiſt.ad Paulinum: *Iacobus, Petrus, Ioannes & Iudas Apoſtoli ſeptem Epiſtolas ediderunt tam myſticas, quàm ſuccinctas & breues, pariter longas; breues in verbis, longas in ſententiis, vt rarus ſit, qui non earum lectione cæcutiat.* Alibi verò in Epiſt.ad Euag.quæ eſt 85. *Clangit,* inquit, *tuba filius tonitrui, quem Ieſus amauit plurimum, qui de pectore Saluatoris doctrinarum fluenta potauit: Presbyter Electæ dominæ, & filiis eius, quos diligo in veritate* Hinc duarum harum Epiſtolarum ſententias quaſi S. Scripturæ citant Tertul. de Præſcript.c.33. S.Chryſoſt. homil.19. in Matth. S. Cyrill. lib.8. de Adoratione in ſpiritu & veritate, S.Ambr.in Pſ.36. S.Greg.31.mor. c. 7. S.Ephrem in interrog. & reſponſ. Ruffinus, Idacius, Caſſiodorus & alii, quos citat Iodoccus Coccius in Theſauro Catholico lib. 6. artic. 26. Syriacam verſionem harum duarum Epiſtol.ac S. Iudæ, quæ deſideratur in Bibliis Complut. edidit noſter Serarius in Commentar. earundem.

3. Tertiò, ſtyli & rerum ſimilitudo arguit has duas Epiſtolas eiuſdem eſſe Auctoris cuius eſt prima, putà S. Ioannis Apoſtoli. Audi Baronium anno Chriſti 99. cap. 9. *Certè,* inquit, *ſi quando ex facierum* A *ſimilitudine filios eodem parente genitos licuit iudicare, tres illas epiſtolas verbis, ſententiis, ſtylo, charactere, vnam eandémque præ ſe ferentes imaginem, ab vno eodémque auctore eſſe conſcriptas quiuis facilè poterit intelligere. In primis enim quod ad verba atque ſententias ſpectat, in multis id contigit demonſtrari: vt cùm ait in prima: Non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus in ſecunda item: Non tanquam mandatum nouum ſcribens vobis, ſed quod habuimus ab initio. Rurſum in prima: Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet, qui confitetur Filium, & Patrem habet. Et in ſecunda eandem planè his verbis ſententiam reddit: Qui recedit & non permanet in doctrina Chriſti,* B *Deum non habet: qui permanet in doctrina Chriſti, hic & Patrem & Filium habet. Quod item in prima: Omnis qui ex Deo natus eſt peccatum non facit. In tertia habet eandem his verbis: Qui bene facit ex Deo eſt: & qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit. Et quod in prima habet: vt diligamus opere & veritate, idem in ſecunda & tertia de diligendo in veritate frequenter inculcat. Dum item in prima hæc habet: Multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei: Omnis ſpiritus qui confitetur Chriſtũ in carne veniſſe, ex Deo eſt: & omnis qui ſoluit Ieſum ex Deo non eſt, & hic Antichriſtus eſt. In ſecunda iiſdem penè verbis eandem reddens ſententiã, ait: Multi ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Ieſum veniſſe* C *in carne, hic eſt ſeductor & Antichriſtus. Rurſum in prima: Hæc eſt charitas vt mandata eius cuſtodiamus. & in ſecunda: Hæc eſt charitas vt ambulemus ſecũdum mandata eius. At quæ frequens in tribus illis Epiſtolis facta eſt charitatis, dilectionis, veritatis, inculcatio, planè declarat in duabus illis Epiſtolis eandem quæ in prima genuinã elucere, atque perſpicuè cõſpici Ioãnis imaginẽ.*

Ad obiectionem reſpondeo, S. Ioannem inſcribere ſe presbyterum, id eſt, ſeniorem, tum quia illo æuo presbyter & Epiſcopus pro eodem vſurpabantur, vti oſtendi 1. Timoth. 4. 14. idémque docet S. Hieron.Epiſt.85.ad Euagrium; tum quia S.Ioannes iam decrepitus & Apoſtolatus dignitate & ætatis plenitudine omnium Chriſtianorum erat ſenior. D Vltimus enim Apoſtolorum vixit vſque ad imperium Traiani, mortuus circiter anno ab incarnatione Chriſti 101. qui fuit à paſſione Chriſti 68. ita S.Hieron.loco citato, & Baron.

SYNOPSIS.

Argumentum Epiſtolæ eſt: laudat Electam, eiúſque familiam à fide & charitate. hortatur vt in ea permaneat, ideóque caueat hæreſes & hæreticos tum ſubnaſcentes, quaſi Antichriſtos, adeò vt nec Aue eis dicat. Serarius cenſet Epiſtolam hanc à Ioanne ſcriptam eſſe Epheſi, indéque miſſam. Epheſi enim, vtpote Metropoli Aſiæ, S. Ioannes ab exilio rediens, iam ſenio penè confectus, reſidere ſolebat.

Verſ. 1. Senior Electæ dominæ, & natis eius, quos ego diligo in veritate, & non ego ſolus, ſed & omnes, qui cognouerunt veritatem,

2. Propter veriratem, quæ permanet in nobis, & nobiſcum erit in æternum.

3. Sir vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & à Chriſto Ieſu filio Patris in veritate, & charitate.

4. Gauiſus ſum valde, quoniam inueni de filiis tuis ambulantes in veritare, ſicut mandatum accepimus à Patre.

5. Er nunc rogo te domina, non ramquam mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio, vr diligamus alterutrum.

6. Er hæc eſt charitas, vt ambulemus ſecundùm mandata eius. Hoc eſt enim mandatum, vt quemadmodum audiſtis ab inirio, in eo ambuletis:

7. Quoniam mulri ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carnem: hic eſt ſeductor, & Antichriſtus.

8. Videte voſmetipſos, ne perdatis, quæ operati eſtis: ſed vr mercedem plenam accipiatis.

9. Omnis, qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet: qui permaner in doctrina, hic & Patrem & Filium habet.

10. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis.

11. Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus eius malignis.

12. Plura habens vobis ſcribere, nolui per chartam, & atramentum: ſpero enim me fururum apud vos, & os ad os loqui: vt gaudium veſtrum plenum ſit.

13. Salutant te filij ſororis tuæ Electæ.

VERS. 1. SENIOR.] πρεσβύτερος, id eſt, *presbyter & ſenex*, hoc eſt, omnium ſenior; ponitur enim poſitiuus pro comparatiuo & ſuperlatiuo; quia ſanctus Ioannes omnibus Apoſtolis ſolus ſuperſtes, omnes Epiſcopos ſuperabat ætate, æquè ac dignitate. *Senior* ergo, *cui ſcilicet cygnea ſuppeteret quadam gratia ſenectutis*, ait S. Ambroſius

Senior quis. in Pſalm. 36. v. 25. Hinc *Senior* idem eſt quod dominus, putà Prælatus, Epiſcopus, Apoſtolus. A *Se-*

A *nior* enim deducitur Italum *Signore*, Hiſpanum *Señor*, Gallum *Seigneur*. nam quòd ea à Græco κύριος deriuet Ioachimus Perionius tract. de linguæ Gallicæ cum Græca cognatione, longiùs petitum & contortum videtur. Vnde OEcum. *Ioannes*, inquit, *Epiſcopum ſe eſſe nomine presbyteri declarat.*

Electa.] Noſter Serarius ſecutus OEcumenium octo coniecturis probare contendit, per Electam non ſignificari certam perſonam & matronam, ſed Eccleſiam aliquam Aſiæ. Eccleſia enim electa eſt Dei ſponſa, iuxta illud Cantic. 6. 9. *Pulchra vt luna, electa vt ſol*; & S. Petrus Epiſtol. 1. cap. 5. v. 13. Eccleſiam in Babylone vocat coëlectam. Cenſet

Electa quæ.

Reſp. aliqui eſſe Eccleſiã aliquam.

B autem Serarius hanc Eccleſiam fuiſſe vnam ex ſeptem Aſiæ, quas S. Ioannes inſtituerat, quáſque monet & docet Apocal. cap. 1. & 2. aut certè fuiſſe Eccleſiam Corinthiacam, eò quòd in ea degeret Caius hoſpes S. Pauli, vt colligitur Roman. 16. 23. 1. Corinth. 1. 14. Videtur enim hæc ſecunda Epiſtola miſſa cum tertia, ac ad illam Eccleſiam in qua erat Caius cui inſcribit tertiam. Porrò hæc Eccleſia vocatur κυρία, id eſt, *Domina*, vel ob loci nobilitatem, vel ob virtutis præſtantiam; vel dicitur κυρία, id eſt, *lectiſſima*, legitima, legitimo modo congregata, quæ Actorum cap. 19. v. 39. vocatur ἔννομος: hoc enim ſignificat quoque κυρία, teſte

C Laërtio in Zenone. Verùm, vt alia omittam, huic ſententiæ obſiſtit quod ſcribit Ioannes Epiſtola 3. ad Caium v. 9. *Scripſiſſem forſitan Eccleſiæ, ſed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes non recipit nos*; quo ſignificat ſe ad Eccleſiam in qua erat Caius nullam ſcripſiſſe Epiſtolam. Rurſum inſolens eſt literas ad Eccleſiam aliquam inſcribere *Electæ dominæ*, præſertim cùm multæ, imò omnes Eccleſiæ ſint electæ. literæ enim certis perſonis, vel Eccleſiis inſcribendæ ſunt, ne in incertum vagentur, vel ad alienos ad quos non pertinent perferantur: quare inſcriptio, diſtincta & clara ſit oportet. Quocirca alij paſſim cenſent hæc ſcribi particulari matronæ; hoc enim ſignificat τὸ *Electæ dominæ*.

D Sed cur vocat eam electam? Multi cenſent τὸ *Electæ* eſſe nomen appellatiuum, non proprium, idque vario ſenſu. Primò aliqui *Electæ*, inquiunt, id eſt, fideli & Chriſtianæ. Chriſtiani enim à Deo ex gentiliſmo vocari & ſelecti ad fidem, gratiam & gloriam, vocabantur Electi, iuxta illud Chriſti: *Ego elegi vos de mundo*. Ioan. 15. 19. & illud Pauli: *Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate.* Epheſ. 1. v. 4. &: *Scientes fratres dilecti à Deo electionem veſtram*, 1. Theſſal. 1. 4. Sic S. Petrus Epiſt. 1. 1.

Verius eſt fuiſſe matronam.

E ſcribit *electis aduenis diſperſionis Ponti, Galatiæ*, &c. & cap. 2. 4. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*. Sic Chriſtus vocatur *Dei electus*, Lucæ 23. 35. Iſaiæ 42. v. 1.

Secundò, alij cenſent hoc eſſe epithetum virtutis. q. d. *electæ*, id eſt, eximiæ, inſigni ſapientia & virtute præditæ. Sic Eccleſ. 1. 16. de ſapientia dicitur: *Cum electis feminis graditur*.

Tertiò,

Tertiò, alij cenſent S. Ioannem habuiſſe reuelationem de hac matrona, quòd à Deo poſita eſſet in numero prędeſtinatorum & electorum, hócque ſignificare nomine *Electa*. Sed quis credat S. Ioannem, ſi reuelationem hanc habuit, illam non ſolùm ei, ſed & toti mundo patefacere voluiſſe.

Verùm alij meliùs cenſent τὸ *Electa* eſſe nomen proprium, vel certè appropriatum. Epiſtolæ enim ſolent inſcribi perſonis certis, nominãdo eas proprio nomine, ne vagæ ſint, vel ad alienos perferantur. Hinc & τὸ ἐκλεκτῇ, id eſt, *Electa*, nullum habet articulum, quaſi nomen proprium. Si enim eſſet appellatiuum, dicendum fuiſſet cum articulo τῇ ἐκλεκτῇ, vt dicit v. vlt.

Hinc rurſum τὸ *Electa* paſſim maiuſcula littera B ſcribitur, quaſi proprium. ſicut enim multi fideles nomina appellatiua ſibi imponẽdo fecerunt propria, vt vocentur Iuſtus, Iuſta, Fortunatus, Felix, Chriſtianus, Chriſtiana, Chriſtina, Pretioſus, Exuperius, Exuperantia, &c. ita & hæc vocata fuit *Electa*, eſto *electus* eſſet cognomen commune omnibus Chriſtianis. Dixi eſſe hoc nomen vel proprium, vel appropriatum; quia fieri potuit vt fideles hoc nomen ob eximiam virtutem & probitatem ei appropriarint, præſertim quia filias inſtruebat in cultu virginitatis, & familiam habebat religioſam, vti mox oſtendam; ſicut Manichæi viros eminentes in ſua ſecta, vocabant Electos, teſte S. Aug. de hæreſibus hæreſi 46. Sic ergo *Electa* idem C eſt quod eximiæ, & nobilitate & virtute præſtanti, vt reſpondeat Hebræo בְּחִירָה *bechira*, id eſt, *electa, eximia*. Sic Paulus vocat ſe ſegregatũ & ſelectum ad Apoſtolatum, Rom. 1. 1. Galat. 1. 15. & Rom. 16. 13. Rufum vocat, *electum in Domino*.

Rurſum fieri potuit vt hæc matrona ob nobilitatem, potentiam, charitatem & virtutem electa fuerit in præſidem & præfectam cæterarum mulierum Chriſtianarum, præſertim pauperum, vt eas in fide & Chriſtianiſmo inſtrueret, vtque earum neceſſitati eleemoſynas procurandu ſubueniret. Addit Lyranus eã miniſtros Eccleſiæ ſuſtentaſſe. Erat ergo quaſi mater & refugium fidelium, vti Romæ fuerunt S. Praxedes & ſoror eius S. Po- D tentiana in perſecutione Antonini Imper. Sicut enim Apoſtoli ad hoc munus elegerunt Stephanum & cæteros ſex diaconos, Actor. 6. 5. ita pro feminis poſtmodum Epiſcopi ad hoc elegerunt Diaconiſſas: & ſicut Diaconi præfecti eleemoſynis vocabantur *Electi*; ita Diaconiſſæ vocabantur *Electæ*, ſcilicet ad gradum & munus Diaconiæ. ſic enim Epiſcopi ſuffragiis creati vocantur Electi, antequam conſecrentur. Fauet primò, quia ſi τὸ *Electa* eſſet nomen merè proprium, potius dicendum fuiſſet *Senior domina Electa*, quàm *Senior Electa domina*.

Fauet ſecundò, quòd interpres eam non vocet *Electam*, vti vocatur Græcè, ſed Latinè *Electam*: E interpretatur enim nomen Græcum quaſi appellatiuum, ſed appropriatum ratione dignitatis & officij. Rurſum fauet Lucius Dexter in Chronico, qui hanc matronam proprio nomine vocatam ait Druſiam. Sic enim ait: *Anno Chriſti* 100. *Flauia Domitilla patitur: S. Dionyſius ſcribit librum de diuinis nominibus. Anno Chriſti* 105. *S. Ioannes ſcripſerat ad Druſiam feminam Electam ſecundam Epiſtolam, quæ velut Eccleſiæ illius ciuitatis parens, mira largitione & charitate tunc florebat.* Sic & Eſpencæus ait hanc Electam vocatam fuiſſe Druſianam, eámque fuiſſe hoſpitam S. Ioannis. Denique Clemens Alex. hîc, & ex eo Gloſſa & Thomas Anglicus: *Secunda*

A *Ioannis Epiſtola*, ait, *quæ ad virgines ſimpliciſſimè ſcripta eſt, ſcripta verò eſt ad quandam Babylonicam Electam dominam*, ſicut prima ſcripta eſt ad Parthos: Parthi enim comprehendunt Babylonios. Sic Ioſue vocatur Electus Num. 11. v. 28. & Moſes Pſal. 105. 23. & Saul 1. Reg. 9. 2. & Dauid 3. Reg. 8. 16. Magis congruè femina aliqua ſingularis virtutis vocatur Electa, æquè ac vocatur Margarita.

Dominæ.] Hinc patet hanc Electam fuiſſe nobilem, primariam & potentem matronam, ad quam proinde, licèt fœminam, præter morem ſcribit S. Ioannes, vt eam, & per eam cæteros in fide confirmet, ne ab Ebione, Cherintho & Gnoſticis ſeducatur. Videntur enim hi hæretici ſe in do- B minæ huius domum & animum inſinuaſſe, vt eam & per eam cæteros ſua hæreſi inficerent: ſicut reliquos hæreticos ſuas hæreſes per feminas propagaſſe, docet S. Hieronym. Epiſt. ad Cteſiphontem. Hoc inſinuat S. Ioannes v. 10. vbi ſeuerè iubet, ne Aue eis dicat, nec in domum recipiat.

Alludit ad Hebræam paranomoſiam perpulchram, quæ ſic habet: לִבְחִירָה גְּבִירָא *libechira gebira*, id eſt, *Electa domina*. Simili modo S. Hieron. nobiles matronas Romanas & verbis & ſcriptis erudiendo, non illas ſolùm, ſed per illas magnam partem nobilitatis Romanæ ad perfectionem Chriſtianam inſtruxit, adeóque in ſuam Bethlehem ad monaſteria S. Paulæ & Euſtochij pertra- C xit. Id ipſe reſpondet pium hoc ſuum cum feminis commercium calumniantibus Epiſt. 140. ad Principiam: *Si viri*, inquit, *de ſcripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barach ire ad prælium voluiſſet, Debora de victis hoſtibus non triumphaſſet. Ieremias carcere clauditur, & quia periturus Iſraël virum non receperat prophetantem, Olda eis mulier ſuſcitatur. Sacerdotes & Phariſæi crucifigunt Filium Dei, & Maria Magdalena plorat ad crucem, vnguenta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoſcit, pergit ad Apoſtolos, repertum nunciat; illi dubitant, iſta confidit. Verè πυργίτης, verè turris cãdoris & Libani quæ proſpicit ad faciem Damaſci. ſanguinem videlicet Saluatoris ad facti pœnitentiam* D *prouocantem. Defecerant Saræ muliebria, & ideo Abraham ei ſubijcitur, & dicitur ad eum: Omnia quæ tibi dicit Sara, audi vocem eius.* Verùm idipſum non cuilibet eſt imitandum, ac planè iunioribus fugiendum, ne pro charitate ſupponat ſe carnalitas, aut certè eius ſuſpicio & periculum, vt ex fumo flamma ſequatur. Vide S. Cyprian. de ſingular. Cleric.

Et natis eius.] Hoſce Electæ filios vel filias virgines fuiſſe teſtatur Clemens Alexand. qui ait hãc Epiſtolam ſcriptam ad virgines, vnde & à Ioanne virgine dilectæ officioſè hîc ſalutantur. Videtur ergo Electa filias educaſſe, & promouiſſe ad virginitatem & ſanctimoniam, vt domus eius videre- E tur eſſe Parthenon, ſiue monaſterium virginum, vti fuit domus & aula S. Pulcheriæ filiæ Theodoſij & Imperatricis, de qua vide Aulam noſtri Raderi. Sic æuo S. Ioannis Philippus Diaconus quatuor filias virgines Deo obtulit Actor. 21. 9. S. Matthæus, Iphigeniam, S. Clemẽs Flauiam Domitillam & ſocias. Hinc illa virginitatis & virginum primæuarum encomia apud Philon. de vita contempl. vbi narrat mira de Eſſæorum continentia ſub S. Marco, ac apud S. Dionyſium de Eccl. Hier. c. 6. p. 2. apud S. Ignatium Epiſt. ad Antiochenos & ad Tarſenſes, imò apud S. Paulum 1. Corinth. 7. 37. & Chriſtum Matth. 19. 12.

Electæ filiæ virgines.

Quos ego diligo in veritate.] vero ſcilicet, ſincero,

caſto,

caſto, Chriſtiano, efficaci & operoſo amore. *In veritate* ergo idem eſt quod, in Chriſtiana charitate. vnde Dionyſ. Carthuſ. ex hoc loco colligit S. Ioannem Dei inſtinctu cognouiſſe ſe eſſe in Dei gratia & charitate perfecta: quod vtique verum eſſe credo, ſed id ex hoc loco euinci nequit. Denique *in veritate*, id eſt, in Euangelica lege & doctrina, quæ ſola eſt lex veritatis veræque charitatis. Porrò Hugo *in veritate*, ait, hoc eſt, *in Domino*, qui eſt veritas. vnde & ſubdit,

Et non ego ſolus, ſed & omnes qui cognouerunt veritatem.] *Communis hic amor ſuſpicionem amouet amoris priuati, & maiorem facit auctoritatem*, ait Gloſſa interlin. Senſus eſt, q. d. omnes Chriſtiani qui cognouerunt veritatem, puta verum Deum, verum Chriſtum, veram fidem & legem, veram virtutem, veram puritatem & ſanctimoniam, hi eos amant, quia vident eos excellere in veritate, id eſt, vera puráque fide, caſtitate & virtute Chriſti.

VERS. 2. *Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiſcum erit in æternum.*] Refer hæc ad *diligo in veritate*, non ad *cognouerunt*. q.d. diligo eos in veritate, quia ipſi conſtanter adhærent veritati, id eſt, veræ fidei, caſtitati & charitati Euangelicæ, quæ permanet in nobis per omnem hanc vitam, & permanebit per omnem vitam futuram & æternam in gloria cœleſti. Per veritatem ergo accipe veram fidem, verum Euangelium, veram doctrinam, quæ permanet & permanebit inuiolata, firma & ſtabilis per omnem æternitatem. Secundò, OEcum. per veritatem accipit veram, id eſt, firmam, ſtabilem, ſemperque ſui ſimilem charitatem, ne ſcilicet facilè refrigeretur, extinguatur aut mutetur. Sic & Dionyſ. Carthuſ. per veritatem accipit veram charitatem, qua Electa cum natis ſubueniebat neceſſitatibus fidelium, ideóque eam à Ioanne tantopere fuiſſe dilectam aſſeuerat. Videtur enim alludere ſanctus Ioannes ad illud Epiſtol. 1. v. 3. 18. *Filioli non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate.* Veritas ergo eſt efficax, eſtque vera charitas, quam ſequitur chara æternitas & æterna felicitas.

Senſus eſt, q. d. diligo eos propter veritatem, quia ſcilicet viuunt ſecundùm veritatem Euangelij, illi quaſi normæ viuendi mores omnes conformant, illam actibus ſuis exprimunt. Tertiò, nonnulli per *veritatem* accipiunt Chriſtum. Ipſe enim eſt via, veritas & vita. Rurſum ipſe eſt parens, præco & obiectum Euangelij, ſiue veritatis Euangelicæ: qui enim Euangelium dicit, Chriſtum dicit. quaſi dicat, diligo vos propter Chriſtum, qui in nobis per fidem & amorem manet, & manebit per fruitionem in æternum.

VERS. 3. *Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax.*] De hac ſalutatione dixi initio Epiſtol. S. Pauli ad Titum, ad Roman. ad Corinth. &c. Addit miſericordiam, vel, vt Syrus, *miſerationes* gratiæ, vt per eam miſericordiam quam à Deo per Chriſtum perceperunt, & indies percipiebant, inſtiget Electam & natos ad ſimilem miſericordiam exhibendam proximis, putà Chriſtianis pauperibus, eorum egeſtati ſuccurrendo: omnes enim, quantumuis ſancti, miſeri ſunt & infirmi, ac ſæpiùs vel labuntur, vel in periculo ſunt labendi: egent enim miſericordia Dei aſſiduè, vt lapſi reſurgant, lapſuri ſuſtineantur & confirmentur.

A Deo Patre & a Ieſu Chriſto filio Patris.] Sub
A his duabus perſonis intellige tertiam, ſcilicet Spiritum ſanctum: huius enim neceſſarium principium ſpiratiuum ſunt Pater & Filius. ita Lyranus.

In veritate & charitate.] Subaudi vt perſeueretis, vel vt creſcatis. quaſi dicat, ſit vobis gratia, &c. vt creſcatis & proficiatis aſſiduè in charitate & veritate, hoc eſt, vera Dei bonorúmque diuinorum & cœleſtium cognitione, ſapore & guſtu. Aliter Hugo & Caietanus. referunt enim hæc ad *τὸ Filio.* quaſi dicat, Filius eſt dilectus Patris, ſiue diligitur à Patre in charitate & veritate. Aut quaſi dicat, Filius pro ea veritate & charitate quam attulit in mundum, quáque vos & fi-
B deles ſuos proſequitur, det vobis gratiam & pacem.

Aliter quoque Catharinus. q.d. gratia, miſericordia & pax, quam vobis apprecor, conſiſtit in veritate, hoc eſt, in vera doctrina & fide ac charitate, quia inuicem ſincerè propter Deum diligatis. In his enim duobus conſiſtit perfectio Chriſtiani & Chriſtianiſmi. Hic ſenſus valde appoſitus eſt, æquè ac facilis & obuius: nihil enim ſubaudit, nihil ſupplet. Porrò veritas mentem illuminat, charitas voluntatem inflammat; quocirca non aliud penè quàm hæc duo, hiſce Epiſtolis inculcat S. Ioannes.

Symbolicè Lyran. *in charitate*, inquit, id eſt, in
C Spiritu ſancto: huic enim appropriatur amor & charitas.

Porrò artificioſè ſanctus Ioannes hac ſalutatione quaſi prologo inſinuat, & ſummatim complectitur totius Epiſtolæ argumentum. Deinceps enim commendat charitatem, vt diligamus inuicem vſque ad verſ. 7. inde vſque ad finem inculcat veritatem Euangelij, vt in ea perſiſtant, nec hæreticis aures, vel linguam commodent, imò nec Aue dicant.

Gauiſus ſum valde, quoniam inueni de filijs tuis.] VERS. 4.
hoc eſt, filios tuos. Eſt hebraiſmus. Similis eſt Pſalm. 71. v. 16. *dabitur ei de auro* (id eſt, aurum) *Arabiæ: & adorabunt de ipſo*, id eſt, ipſum. &
D Iſaiæ 2. v. 3. *docebit vos de vijs ſuis*, id eſt, vias ſuas.

Videtur Electa plures habuiſſe filios, vel ex ijs nepotes. Hi enim filiorum nominè cenſentur: nonnulli filios intelligunt non carnis, ſed ſpiritus, quos ſcilicet Electa in pietate & virtute alebat & promouebat; ſed prius quod dixi eſt genuinum.

Ambulantes in veritate.] Vitam inſtituentes ad normam Euangelij. Nota, non dicit ſtantes, nec ſedentes, ſed ambulantes, vt ſignificet eos indies profeciſſe in moribus Chriſtianis, & iuiſſe de virtute in virtutem, eóſque in hoc nobis imitandos proponat. *Quantum enim quis in virtute operatur*,
E ait OEcumen. *tantum vlterius progreditur, habitúmque honeſti perfectiorem ſibi comparat; quippe cum infinita & nunquam deficiens virtutis via ſit.* Stimulum ad ambulandum dat S. Ambroſius. *Tempus*, inquit, *tuum ambulat, & tu dormis?* q. d. grandis tibi à terra in cœlum Empyreum reſtat via, multorum millionum milliarium eſt iter: tempus ambulandi tibi breue eſt & velox, ambulat enim, imò volat; quare ergo cum ambulante, imò volante tempore non ambulas & volas in cœlum? Vidit hoc per vmbram Seneca Epiſtol. 73. vbi ait, *omnia alia negligenda eſſe, vt huic aſſideamus, cui nullum temporis ſpatium ſatis magnum eſt, etiamſi à pueritia*

vſque

vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protendatur. Quocirca idem de vita beata cap. 17. monet *quotidie aliquid ex vitijs demendum, erroréſque ſuos obiurgandos.*.

Sicut mandatum accepimus à Patre.] Patrem potius nominat quàm filium, quia pàtris eſt mandare filiis, iuxta illud Malach. 1.6. *Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum. Si ergo Pater ego ſum, vbi eſt honor meus: & ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus.* Porrò Pater mandauit per filium, quem ideo miſit in mundum, iuxta illud Chriſti Ioan. 15.15. *Omnia quæcunque à Patre meo nota feci vobis.* Alij per Patrem accipiunt Chriſtum, qui eſt *Pater futuri ſæculi.* Iſaiæ 9.8. Pro quo Galatinus lib. 3. de arcan. Cath. cap. 19. legit: *Pater ſempiternus,* quíque ait: *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus*, Iſaiæ 8. 18. ita Lyra. Hugo & Thomas Anglicus. Sed prior ſenſus ſimplicior eſt. nam paulò antè ſanctus Ioannes Chriſtum à Patre diſtinxit.

Vers. 5. *Et nunc rogo te Domina.*] Refer hæc ad finem verſus, *vt diligamus alterutrum.* ibi enim ſententia pendens expletur. q. d. rogo te domina, vt te & tuos exerceas in dilectione mutua: hoc enim dilectionis mandatum non eſt recens & nouum, ſed ab initio Euangelij & Chriſtianiſſimi à Chriſto, me, cæteriſque Apoſtolis promulgatum, & aſſiduè commendatum. Nota modeſtiam S. Ioannis Prælatis imitandam, quia dicit *rogo te domina,* cùm potuiſſet dicere, *mando tibi ô filia.* de qua vide S. Gregor. 13. mor. cap. 3. S. Bernard. ſerm. 23. in Cant. & S. Bonauent. de ſex alis Seraphim c. 4. 5.7. De mandato dilectionis nouo & veteri dixi Epiſt. 1. c. 2.7.

Vers. 6. *Et hæc eſt charitas vt ambulemus ſecundùm mandata eius.*] Græca & Syrus, *mandatum eius*, putà dilectionis, iam dictum. q. d. in hoc cernitur, in hoc conſiſtit charitas, nimirum in obſeruatione mandatorum Dei. Hæc enim mandata non ſunt aliud, quàm mandata charitatis & dilectionis, tum Dei, vti ſunt tria prima Decalogi, tum proximi, quod iam inculcaui & inculco, vti ſunt ſeptem vltima Decalogi.

Hoc eſt enim mandatum.] ſcilicet charitatis & dilectionis, iam dictum, & ſæpius, imò ſemper à me inculcatum, *vt quemadmodum audiſtis ab initio in eo ambuletis*, nimirum in veritate & charitate Euangelica aſſiduè progrediamini, creſcendo & proficiendo in fide & dilectione Dei & proximi, quæ initio prædicationis meæ vobis inculcaui; nec ab iis à quoquam vllo modo vos abduci patiamini.

Vers. 7. *Quoniam multi ſeductores exierunt in mundum.*] Tranſit ad alterum Epiſtolæ caput, ſcilicet à charitate ad veritatem Euangelicam: hæ enim virtutes ſunt indiuiduæ comites & ſorores. Veritas enim Euangelij docet & parit charitatem. Porrò τὸ *quoniam* dat cauſam dictorum verſu præcedenti. q. d. dixi vt in mandato veritatis & charitatis Euangelij, quod ab initio vobis tradidi, conſtanter ambuletis, id eſt, maneatis & proficiatis; quoniam multi ſeductores exierunt in mundum, qui hanc veritatem, & conſequenter charitatem Chriſtianam euertere, & vobis eripere conantur: à quibus proinde quaſi lupis, imò Antichriſtis cauere debetis: ipſi enim à Chriſto & Chriſtianorum vnione, ad ſua ſatanica conuenticula vos ſeducere ſatagunt. ita OEcum.

Veniſſe.] Græcè ἐρχόμενον hoc eſt, *venientem*, id

A eſt, vt Tigur. *venturum*, ſcilicet ab olim, à tempore Prophetarum, qui eum venturum prædixerunt. Meliùs noſter vertit *veniſſe.* Iam enim venerat Chriſtus, niſi quis cum Caiet. referat ad futurum in iudicio Chriſti aduentum. hunc enim negabant hæretici illius æui, vti dixi 2. Petri 3. v. 4.

Hic eſt ſeductor & Antichriſtus.] q. d. quiſquis ita ſentit, quiſquis ita docet, ſcilicet Chriſtum non veniſſe in carnem, nec eſſe incarnatum, hic eſt impoſtor, imò Antichriſtus. Repetit & inculcat dicta Epiſt. 1. cap. 4. 3.

Videte voſmetipſos.] Vatabl. *intuemini*; ſcrutamini, examinate *vos ipſos.* Tigurina: *Cauete vobis ipſis.* Vers. 8.
Syrus apud Scrarium: *Cuſtodite vos in anima veſtra.*
B Præclarè Philo Carpathius in cap. vltim. Cantic. *Nihil*, ait, *eſt vtilius, nihil laudabilius, nihil ſanctius, quàm in ſe deſcendere, ſeque & vitam propriam & proximi, cùm poſſis, ad honeſtatem collimare.*

Ne perdatis quæ operati eſtis.] Græca hæc legunt in prima perſona, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἃ ἠργασάμεθα, id eſt, *ne perdamus quæ operati ſumus.* q. d. ne incaſſum vobis prædicarim; quod ſanè fieret, ſi ſineretis vos ab hæreticis à veritate & charitate Chriſtiana ad hæreſim traduci. tam enim ego quàm vos omnem priſtinum laborem perderemus. Porrò, vt vetus dictum habet, *nulla maior infelicitas eſt, quàm meminiſſe ſe aliquando fuiſſe felicem.*

Sed vt mercedem plenam accipiatis.] hanc enim
C vobis afferet in fide & charitate Chriſti conſtantia, ac perſeuerentia: hæc enim tam præteritorum, quàm præſentium & futurorum bonorum operum integram, adæquatam plenámque mercedem promerebitur & reipſa afferet. Rurſum *plenam*, id eſt, copioſam & abundantem, vti alibi oſtendi. Qui enim apoſtatat, eſtò poſtea pœniteat, ſemiplenam & dimidiatam dumtaxat mercedem recipiet; quia omne tempus & omnia opera quæ in apoſtaſia geſſit, perdidit. Græca rurſum habent in præſenti ἀπολάβωμεν, hoc eſt, *vt plenam mercedem accipiamus.* plena enim Apoſtoli & Doctoris eſt merces, cùm operum ſuorum fructum videt in diſcipulis; cumque non tantùm in ſe, ſed
D & in diſcipulis ſuis remunerationem accipiens, honoratur & coronatur. Vnde ſanctus Paulus ait Philippenſibus cap. 4. 1. *Itaque fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in Domino chariſſimi.* & Theſſalonicenſibus Epiſt. 1. cap. 2. 19. *Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius? vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.*

Omnis qui recedit.] Perperam Lyran. & Hugo Vers. 9.
legunt *præcedit*, q. d. qui priùs bene incedit, ſed poſtea malè ambulat & recedit. perperam, inquam: Græcè enim eſt παραβαίνων, id eſt, *qui tranſgreditur*, violat, recedit. Syrus: *qui tranſit & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet amicum*, Patrem, tutorem, prouiſorem per fidem, ſpem, & charitatem.

E *Qui permanet in doctrina, hic & Patrem & Filium habet.*] ac conſequenter Spiritum ſanctum qui eſt amor & nexus Patris & Filij. Talis ergo eſt templum S. Trinitatis, vti docet Chriſtus Ioannis 14. 23. & Paulus 1. Corinth. 6. 19. Repetit & inculcat S. Ioannes ea quæ ſcripſit Epiſt. 1. cap. 2. 24. vide ibi dicta.

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, Vers. 10.
nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis.] Non tantùm conſuluit ſanctus Ioannes, vti aliqui

opinan

opinantur, ſed & præcipit, vt Electa & quiuis fidelis hæreticum, qui *hanc doctrinam non affert*, id eſt, qui aliam, & Chriſto fideique orthodoxæ contrariam doctrinam affert (eſt mioſis) hoſpitio non accipiat, nec Aue ei dicat. loquitur enim propriè de hæreticis dogmatiſtis, qui in domos matronarum nobilium & potentum irrepebant, vt hæreſes ſuas occultè docerent & ſpargerent. Vnde cauſam præcepti ſubdit, dicens: *Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malignis*; quia ſcilicet ſalutando hæreticum dogmatiſten, videtur dogmati & hæreſi eius fauere & applaudere, illúdque fouere & promouere ſua auctoritate, fauore, hoſpitio, facultatibus. Sicut enim qui furem artem furandi exercentem domo excipit, cenſetur eius furtis cooperari, ac proinde iuxta leges quaſi furum receptator punitur; quia furi dat receptaculum & latebras. Et qui meretrici vt meretricetur elocat domum, cenſetur cooperari eius meretricio, ait Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 195. Sic qui hæreticum venientem in vrbem vt in ea dogmatizet, hæreſímque ſpargat, hoſpitio excipit, cenſetur eius doctrinæ & hæreſis propagationi cooperari. Vetat hîc S. Ioannes omne colloquium, omne conſortium, omne commercium cum hæreticis: hoc enim eſt plus quàm *Aue*.

Iure naturæ fugiendi hæretici tribus caſibus.

Nota non tantùm iure humano & canonico, quod poſt S. Ioannem ediderunt Pontifices & Concilia, ſed & iure diuino, ac naturæ fugiendi ſunt hæretici tribus caſibus. Primus eſt, cum eſt periculum ne tu vel tui ab eis peruertantur, quod ordinariè ſubeſſe ſolet. Nam *ſermo eorum vt cancer ſerpit*, ait ſanctus Paulus 2. ad Timotheum 2. 17.

Secundus, cùm ſuſcipiendo eum videris eius hæreſi fauere, eámque tacitè profiteri aut adiuuare. v. g. ſi miniſtrum Caluinianum cognitum domo & menſa excipias, qui ea de cauſa venit vt hæreſin ſuam propaget; ſi eius concioni & cœnæ Euchariſticæ interſis; ſi ei in ſacris & ſacramentis communices.

Tertius, cùm ſcandalum aliis creas, vt ipſi putent te hæreſis & hæreticorum hoſpitem & patronum, vtque ipſi ad idem faciendum tuo exemplo incitentur.

Hiſce caſibus exceptis, iure diuino & naturæ non vetatur communicatio cum hæreticis, præſertim ſi neceſſitas, pietas aut grauis vtilitas eam ſuadeat.

Exemplum S. Ioannis.

Porrò ſanctus Ioannes quod hîc docuit verbo, monſtrauit exemplo. Ingreſſus enim balneum, mox vt in eo Cherinthum conſpexit, ex eo ſe proripuit, dicens ſuis: *Fugiamus ocyus, ne balneum in quo eſt Cherinthus veritatis aduerſarius, exemplo corruat*, vti refert Irenæus libro 3. cap. 3. & Euſeb. libro 3. cap. 13. additque ſanctus Hieronymus dial. contra Lucifer. poſt ſancti Ioannis abitum ilicò Cherinthum cum ſociis balneo ruente fuiſſe oppreſſum. Sanctus Ioannes ergo vti ingenti amore proſequebatur Chriſtum, Chriſtíque fidem, ita immani odio auerſabatur hæreticos iuratos Chriſti & fidei hoſtes.

S. Polycarpi.

Sanctum Ioannem magiſtrum ſecutus ſanctus Polycarpus diſcipulus, ad hæc ſancti Ioannis verba alludens Epiſtol. ad Philippenſ. *Abſtinentes*, ait, *à ſcandalis & à falſis fratribus, qui in vanum portant nomen Domini, qui oberrare faciunt inanes homines: omnis enim qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, hic Antichriſtus eſt; & qui non confitetur myſterium crucis, ex diabolo eſt; & qui detorſerit eloquia Domini ad propria deſideria, & dixerit neque reſurrectionem, neque iudicium eſſe, hic primogenitus Satanæ eſt. Propter quod relinquentes vanitates multorum & falſas doctrinas, ad illud quod traditum eſt nobis à principio Verbum reuertamur.*

Ita ſcripſit ſanctus Polycarpus, ita & fecit: occurrens enim Marcioni hæretico, ab eo rogatus num ſe agnoſceret? *Agnoſco*, ait, *te primogenitum diaboli*, vti ex Irenæo Euſebius libro 4. Hiſtor. cap. 13. ſic & ſanctus Ignatius, æquè ſancti Ioannis diſcipulus, Epiſt. ad Trallianos: *Fugite*, ait, *impias & Deum abnegantes hæreſes: diaboli enim ſunt adinuentiones, ſerpentis malorum auctoris, qui per mulierem ſeduxit Adam.* Similia habet ſanctus Clemens Rom. libro 6. Conſt. Apoſtol. cap. 18. ſanctus Martialis Epiſt. ad Toloſ. ſanctus Irenæus lib. 3. cap. 3. ſanctus Hilarius lib. contra Auxentium, S. Cyprian. de lapſis, S. Hieronym. Epiſtol. ad Demetr. S. Chryſoſtom. homil. de fide, ſpe & char. S. Bernard. ſerm. 66. in Cantic.

S. Ignatij.

S. Herminigildi.

Sic ſanctus Herminigildus iuſſu Patris Leouigildi regis Gothorum occiſus eſt, quòd noluiſſet in Paſchate ab Epiſcopo Arriano Euchariſtiam ſuſcipere, vti refert S. Gregor. 3. Dialog. 31. eáque de cauſa eum vt martyrem colit Eccleſia. Ioannes Moſchus in Prato ſpirit. cap. 40. narrat Coſmum Abbatem ſanctum, ſepultum in eodem ſepulchro in quo humatus erat hæreticus Epiſcopus, ſingulis noctibus auditum has voces dare. *Noli me tangere hæretice, & ne appropinques mihi inimice ſanctæ Dei Catholicæ Eccleſiæ.* & cap. 177. narrat Monachum habitantem in cella Euagrij hæretici, in eadem ſeipſum iniecto fune ſtrangulaſſe. Id ei prædixerat Abbas, dicens: *Fili, dæmon acerrimus illic habitat, qui non permittit aliquem ibi commorari.* Euſebius Vercellenſis captus ab Arrianis malebat fame mori, quàm ab Arrianis cibum ſumere, vti habet eius vita. Liberius Pont. reiecit munera, quæ Euſebius Conſtantij Imp. Arriani legatus offerebat ſancto Petro, teſte S. Athanaſ. Epiſtol. ad Solitar.

S. Coſmi.

S. Euſebij.

S. Liberij.

Quàm ciues Samoſateni execrati ſint Eunomium hæreticum, adeò vt pueri ludentes pila, cùm illa caſu mulam Eunomij tetigiſſet, in luſu pergere noluerint, niſi illam quaſi hoc tactu contaminatam, priùs traiiciendo per flammas expiaſſent, narrat Theodor. libro 4. Hiſtor. cap. 12. & Baron. anno Chriſti 37. Similia de Alexandrinis ſuos Arrianos auerſantibus habet S. Athan. in Epiſtol. ad Solitar. ſanctus Paphnutius Maximum Ieroſolymæ Epiſcopum ex ſimplicitate inter hæreticos verſantem manu educens: *Non patior*, inquit, *Epiſcopum adeo venerandum in cathedra peſtilentiæ ſedere, & cum impuris hæreticis ne verba quidem communicare.* Teſtis Sozomen. libro 2. cap. 25. S. Antonius iam moriturus, teſte S. Athanaſ. in eius vita, ſuis diſcipulis ſeuerè edixit: *Hæreticorum & ſchiſmaticorum venena vitate, meúmque circa eos odium ſectamini; ſcitis ipſi quod nullus mihi pacificus ſermo cum eis vnquam fuerit.* S. Martinus communicans cum Epiſcopis Ithacianæ ſectæ ſpe ſalutis eorum, monitus fuit ab Angelo, pœniténſque licèt, deinceps tamen ſenſit detrimentum virtutis, vt tot miracula non patraret, quot ante ſolebat, teſte Sulpitio lib. 3. Dialog.

S. Paphnutij.

S. Antonij.

S. Martini.

Multò magis cauendi ſunt hæreticorum libri: illi enim peſtilentes occultè hæreſin ſuam, quaſi peſtem, ſpecie elegantiæ & ſapientiæ animis legentium inſtillant. Hoc ſeculo hæreſis Lutheri & Caluini, per tot regna ſparſa eſt per libros eorum: ſi eam vis tollere, tolle eorum libros & Miniſtros, ilicò eam ſuſtuleris, ſi pios & doctos Sacerdotes & prædicatores eis ſubſtituas. Quocirca Conſtantinus Magnus ſub pœna mortis iuſſit libros Arrianorum exuri. ita Tripart. lib. 1. cap. 15. Idem ſub eadem pœna de libris Eunomianorum ſanxit Theodoſius Cod. Theodoſ. lib. 16. leg. 16. Sic Manichæorum libros cremari iuſſit ſanctus Leo, teſte ſancto Proſpero in Chronico. A libris VViclephi Boëmiæ inuectam eſſe hæreſim Huſſiticam, quæ vſque ad hæc tempora durauit, teſtis eſt Æneas Syluius de origin. Boëm. cap. 37. Ioannes Moſchus in prato ſpirit. cap. 46. narrat Cyriacum Abbatem grauiter per viſum à B. Virgine reprehenſum, quòd in cubiculo haberet libros Neſtorij, cùm diceret: *Habes intra cellam tuam inimicum meum, & vis vt ingrediar?*

Libri hæretic. vt peſtes fugiendi.

Nec Aue ei dixeritis.] Syrus: *Aue & vale non dicetis ei.* Græcè χαίρειν, id eſt, *aue, ſalue, vale*. Aue & ſalue dicebant priſci Romani in ingreſſu, vale in digreſſu. Rurſum aue dicebant manè, vale veſpere, teſte Suetonio in Galba c. 4. & Martial. lib. 4. Epigram. 79.

Diſcurris tota vagus vrbe, nec vlla cathedra eſt,
Cui non manè feras irrequietus auê.

Aue quid.

Aue ergo, id eſt, gaude. ita Syrus. Audi Feſtum: *Auere nihil aliud eſt, quàm cupere: argumento eſt auidum & auiditas, ex quibus præcipua cupiditas intelligitur; cùm ſignificet & gaudere.* Sic χαίρειν idem eſt quod *gaude, lætare, exulta*; lætitia enim ſalus eſt & beatitudo huius vitæ, quam ſalutando aliis apprecamur, iuxta illud Eccleſ. 3. 12. *Cognoui quòd non eſſet melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua.* Hæretico ergo non Aue, ſed væ intentandum, vti intentauit Elymæ impoſtori ſanctus Paulus Actor. 13. 10. dicens: *O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, non deſinis ſubuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns ſolem vſque ad tempus.*

VERS. 11. *Qui enim dicit illi Aue* (Syrus *Gaude*) *communicat operibus eius malignis.*] Salutando enim hæreticum dogmatiſten, hæreſin eius probare videtur, vti paulò antè oſtendi, cùm potiùs inſtar Pauli eam redarguere, & abominari debeat. Pro *malignis* Iren. libro 1. cap. 13. legit *nequiſſimis*; omnes enim dolos, fraudes, libidines, ſcelera omnia machinantur hæreſiarchæ, & hæreſis propagatores. Nonnulli Codices Latini addunt: *Ecce prædixi vobis, vt in die Domini non confundamini.* ita legunt Lyran. Hugo, Dionyſ. & Thomas Anglicus.

VERS. 12. *Plura habens vobis ſcribere, nolui per chartam & atramentum.*] non quaſi ob defectum chartæ & atramenti plura ſcribere nequeam, ſed quòd cenſeam ea non committenda eſſe chartæ & atramento (ita Syrus) hoc eſt, non eſſe ſcribenda, ſed oretenus communicanda, vt ſequitur; ſiue quia ſecreta ſunt, ſiue quia literæ perire, vel in infidelium, qui perperam omnia noſtra interpretantur, manus incidere poſſunt; ſiue quia viua vox eſt efficacior & gratior quàm ſcripta; ſiue quia literæ & colloquia, præſertim cum feminis, debent eſſe ſuccincta, vti aiebat ſanctus Franciſcus vterque, ſcilicet Aſſiſias & noſter Xauerius. Præclare quoque idem ſanctus Franciſcus Aſſiſias in Opuſculo decem perfectionum veri Religioſi, hanc vltimam aſſignat: *Super omnia caueat*, inquit, *vt in omnibus verbis eius reluceat veritas, bonitas & humilitas: quia Verbum hominis debet incipere à veritate, proficere in bonitate, terminari in humilitate, & menſurari breuitate, quia verbum abbreuiatum fecit Dominus ſuper terram.*

Gnome S. Franciſci.

Spero enim me futurum apud vos.] Hinc videtur hæc Epiſtola ſcripta & miſſa non Babylonem ad Babyloniam feminam, vt ait Clemens Alexand. ſed ad aliquam Aſiæ, vel Græciæ vrbem Epheſo vicinam. Inde enim ad vicinas Aſiæ vrbes in fide erudiendas & confirmandas excurrere poterat, & ſolebat ſanctus Ioannes iam grandæuus, & penè decrepitus, non verò in Babylonem adeò remotam.

Et os ad os loqui.] Eſt Græciſmus, pro eo quod Latini dicunt: *ore ad os loqui*, hoc eſt, præſens præſenti loqui. Græcè enim eſt στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι; ſed more Græco ſubauditur præpoſitio κατ'. q. d. ſecundùm os, id eſt, ore ad os loqui. Eſt ergo antiptoſis Græca, vel potiùs Hebraica. Hebræi enim quia carent nominum declinatione & caſibus, dicunt פה אל פה *pe el pe*, id eſt, *os ad os*, hoc eſt, ore ad os loqui.

Vt gaudium veſtrum plenum ſit.] *plenum*, id eſt, abundans & exuberans: viua enim vox Doctoris & Apoſtoli, præſertim ſancti Ioannis, longè plus gaudij, doctrinæ, conſolationis, pietatis, deuotionis erat allatura, quàm literæ mortuæ. Nam, vt ait S. Hieron. ad Paulin. de S. Script. *habet neſcio quid latentis energiæ viuæ vocis actus, & in aures diſcipulorum de auctoris ore transfuſa fortiùs ſonat.* Pro *veſtrum* Græca legunt ἡμῶν, id eſt, *noſtrum*. Tam enim ſanctus Ioannes gaudebat videre, docere, & conſolari ſuos diſcipulos, quàm diſcipuli gaudebant eius aſpectu, doctrina & conſolatione. Sic ſanctus Paulus optat videre Romanos cap. 1. 12. *& ſimul conſolari*, inquit ipſe, *in vobis, per eam quæ inuicem eſt fidem veſtram atque meam.*

VERS. 13. *Salutant te filij ſororis tuæ Electæ.*] Hinc OEcumen. & noſter Serarius contendunt τὸ *Electa*, cui inſcribitur hæc Epiſtola, eſſe nomen appellatiuum, & epithetum Eccleſiæ cuiuſuis particularis. Senſum enim eſſe, q. d. Te ô electa Eccleſia Corinthiorum ſalutant filij ſororis tuæ, putà fideles Electæ Eccleſiæ Epheſiorum. Alij cenſent Electas has fuiſſe perſonas particulares, ſed vocari ſorores non carne, ſed fide & ſpiritu, eò quòd ambæ einſdem magiſtri, putà S. Ioannis eſſent diſcipulæ.

Verùm reſpondeo primò τὸ *Electa* referri *ad tuæ*, non ad *ſororis*. Clariùs id apparet in Græco: *ſalutant*, inquit, *te filij* τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς, id eſt, *ſororis tui, tui*, inquam, quæ es *Electa*, ſiue quæ vti nominaris, ita reuera es Electa. Vnde Biblia Gothica, teſte Mariana, legunt: *Salutant te filij ſororis tuæ Electa*, id eſt, ô Electa in vocatiuo caſu.

Secundò, planiùs τὸ *Electa* referas ad *ſororis*. ſoror ergo Electæ, ad quam ſcribit S. Ioannes v. 1. vocabatur pariter *Electa*; ſæpe enim in eadem familia, præſertim ſi ſit ampla & prolibus abundans, plures filij & filiæ habent idem nomen, vt in eadem ſint duo Ioannes, duo Petri, duæ Mariæ, duæ Margaritæ. Addo quod initio Epiſtolæ indicaui, τὸ *Electa* non tam eſſe nomen proprium, quàm

appropriatum, quia ſcilicet eſt nomen dignitatis A & officij, quod pluribus perſonis idem officium obeuntibus tribuitur & congruit. Electa ergo videtur fuiſſe matronæ primariæ, quæ Eccleſiæ miniſtros, orphanos, viduas, & pauperes ſuſtentabat quaſi mater, quæ cæterarum feminarum inſtructioni & gubernationi in Eccleſia præerat inſtar Diaconiſſæ. Senſus ergo eſt, q.d. ô Electa mater fidelium in Eccleſia, v. g. Corinthi, ſalutant te filij ſororis tuæ, quæ pariter eſt Electa mater fidelium in Eccleſia Epheſi, vnde hæc ſcribo. Id arguit Græcus articulus τῆς ἐκλεκτῆς. nomini enim proprio non ſolent Græci præfigere articulum, ſed nomini dignitatis, & officij, quod certæ perſonæ appropriatur.

Hæc verba oſtendunt comitatem, affabilitatem & humanitatem S. Ioannis, qua non ſolum Electam ſuo, ſed & nepotum nomine ſalutat. Similis fuit in S. Paulo, vti videre eſt Rom. c. vlt. & in fine cæterarum eius Epiſtolarum.

Nonnulli Græci & Latini codices addunt: *Gratia tecum, Amen.* & Syrus: *Gratia vobiſcum, Amen.* quæ ſalutatio ſancto Ioanne & digna, & S. Paulo frequens.

IN EPISTOLAM TERTIAM S. IOANNIS

ARGVMENTVM.

Scribit S. Ioannes ad Caium ſibi familiarem, eúmque laudat ab hoſpitalitate, quòd fideles peregrinos hoſpitio excipiat, foueat, benignè lautéque habeat. Inde v. 9. ex aduerſo accuſat Diotrephis inhoſpitalitatem & arrogantiam, quòd fideles non ſuſcipiat, & ſuſcipientes ex Eccleſia eiiciat. Denique v. 12. Demetrium publico omnium ſuóque teſtimonio commendat, ac breui ſe præſentem fore ſignificans ſalutari iubet amicos.

Verſ. 1. Senior Gaio chariſſimo, quem ego A diligo in veritate.

2. Chariſſime, de omnibus orationem facio proſpere te ingredi, & valere, ſicut proſpere agit anima tua.

3. Gauiſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus veritati tuæ, ſicut tu in veritate ambulas.

4. Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare.

5. Chariſſime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in pere- B grinos.

6. Qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo.

7. Pro nomine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes à Gentibus.

8. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, vt cooperatores ſimus veritatis.

9. Scripſiſſem forſitan Eccleſiæ: ſed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotre- C phes, non recipit nos.

10. Propter hoc ſi venero, commonebo eius opera, quæ facit: verbis malignis garriens in nos: & quaſi non ei iſta ſufficiant: neque ipſe ſuſcipit fratres: & eos, qui ſuſcipiunt, prohibet, & de Eccleſia eiicit.

11. Chariſſime, noli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit, ex Deo eſt: qui malefacit, non vidit Deum.

12. Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus, & ab ipſa veritate, ſed & nos teſtimonium perhibemus: & noſti quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt.

13. Multa habui tibi ſcribere: ſed nolui per atramentum, & calamum ſcribere tibi.

12. Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

SENIOR.] id eſt, maximè ſenex, antiquiſſimus; ſummus tum ætate, tum dignitate Epiſcopatus, Apoſtolatus & Patriarchatus. vide dicta Epiſtol. 2. v. 1. VERS. 1.

Caio.] Quis hic Caius? Primò Lucius Dexter in Caius quis. Chronico, cenſet fuiſſe filium Caij Oppij Centu- Reſp. 1. rionis. ſic enim habet: *Anno Christi 70. in Arabia Felice, martyrium trium Magorum, qui Chriſtum in Bethlehem adorarunt. Per hac tempora delatus iam in Aſiam S. Ioannes, cognomento Theologus, docebat Epheſi, vnde ſcripſit ad Caium Hiſpanum C. Centurionis Malacitani filium fratrem Demetrij Hoſpitalis viri, cuius pater poſt fuit Epiſcopus Mediolanenſis, Diotrephes verò impediebat hoſpites ad Hiſpanias peregrinationis cauſa deuenientes. At hic malus Epiſcopus propter eius ſcelera & ſuperbiam depoſitus eſt.* Pergit Dexter: *Peregrinatio ad loca ſancta Hiſpania, ex multis alijs locis facta ab ipſis Apoſtolicis temporibus, cum C. Oppius Centurio peregrinos ſuſtentabat. Quis Caius domo Corinthius, genere verò Hiſpanus, etiam D. Paulum inde redeuntem domo tectiſque liberaliter excepit, inuiſitque Ioannem ab exilio poſt redeuntem in Hiſpanias. Comitatur Ioannem & Romam vſque ad Iginium: inde venit Mediolanum, & Pontifex ibi factus in Domino moritur.* Sic & Onuphrius in Chronico, Caium tertium facit Mediolani Epiſcopum, ſed ait eum fuiſſe Romanum, non Hiſpanum. Sic enim habet anno Chriſti 93. *Caius Romanus tertius Mediolani Epiſcopus ſedit annis 22.* putà vſque ad annum Chriſti 114. quouſque vix vixiſſe videtur C. Oppius, niſi dicas eum fuiſſe decrepitum, vti fuit S. Dion. Areopagita & alij illo æuo. Quâ Helecas Epiſcopus Cæſarauguſtanus, qui ad ſua vſque tempora proſecutus eſt Chronicon L. Dextri, aſſerit C. Oppium Cornelium fuiſſe Centurionem illum cuius famulũ Chriſtus ſuſcitauit, ac poſtea ſociatũ Apoſtolis, neci Stephani interfuiſſe, Petrum & Paulum comita

comitatum in Hiſpanias, ibi prædicaſſe, ac prædicantem Sceptinienſibus i... ta Idam mortuum eſſe. Ac L. Dexter C. Oppium, patrem huius Caij ad quem ſcribit S. Ioannes, cenſet fuiſſe Centurionem illum qui aſtitit & cuſtodiuit Chriſtum in cruce, qui viſo terræ motu, aliiſque prodigiis exclamauit: *Verè filius Dei erat iſte*, Matth. 27. 54. ſic enim ſcribit: *Anno Chriſti 34. Chriſtus Saluator mundi reus ad Pilatum agitur. Claudia Procula vxor Pilati admonita per ſomnium in Chriſtum credit, & ſalutem conſequitur. Chriſtus Dominus noſter in crucem actus 8. Calend. Aprilis; Solis defectus & tenebræ terram cooperiunt; Caius Oppius Centurio Hiſpanus credit Chriſto morienti in cruce.* Addit deinde hunc C. Oppium per Hiſpanias prædicaſſe Chriſtum, & miracula a Chriſto in cruce coram ſe edita, ideóque Hiſpanos primos ſuſcepiſſe Chriſti fidem, ac poſtulaſſe aliquem ex Apoſtolis ad ſe mitti, miſſumque eſſe S. Iacobum. Hæc Dexter; de cuius fide & auctoritate dixi Præfat. in Acta, in fine Chronotaxis.

2. Secundò, Beda, Gloſſa, Hugo, Lyran. Dion. hic, Ambroſiaſter in c. 16. ad Roman. & alij paſſim (excepto Caietano & Cathar. qui dubitant) cenſent Caium hunc fuiſſe Corinthium illum, de quo ſanctus Paulus Corintho ad Romanos ſcribens c. 16. 23. ait: *Salutat vos Caius hoſpes meus, & vniuerſa Eccleſia*. vel, vt Græca & Beda habent, *& vniuerſæ Eccleſiæ*, eò quòd quoſlibet de Eccleſia domo exciperet: pari enim modo S. Ioannes hic Caium ſuum ab hoſpitalitate impensè commendat. De eodem ait Paulus 1. Corinth. 1. 14. *Neminem veſtrûm baptizaui niſi Criſpum & Caium.* Porrò hunc Caium ſancto Ioanni fuiſſe familiarem, teſtatur S. Athanaſius in Synopſi, vbi ait eundem dictante S. Ioanne ſcripſiſſe eius Euangelium. Metaphraſtes verò in vita S. Ioannis aſſerit S. Ioannem Euangelium à ſe in exilio Pathmos conſcriptum, cùm ex eo Epheſum rediiſſet, illud Caio legendum & recognoſcendum tradidiſſe.

Addit Mariana & Serarius, hunc eundem eſſe Caium cùm illo ad quem extant primæ quatuor Epiſtolæ S. Dionyſij Areopagitæ, quas inſcribit Caio Therapeutæ, id eſt, Eſſeno, Aſcetæ, Monacho. Fauet id quod huic Caio ſcribit S. Ioannes v. 11. *Qui bene facit, ex Deo eſt, qui male facit, non vidit Deum.* Therapeutæ enim aſſiduè vacantes pietati & contemplationi, per eam videbant Deum; vnde & Videntes vocabantur, vti olim & Prophetæ. Idem cenſet Maximus & Georgius Pachymeres S. Dionyſij Paraphraſtes, ac Dion. Carth. ibidem. Ex illis enim S. Dion. Epiſtolis liquet, Caium hunc fuiſſe virum ſublimem, & Apoſtolis familiarem: nec obſtat monachiſmus hoſpitalitati, quam in Caio hic commendat S. Ioannes. tam enim olim quàm modo religioſis & monachis cordi fuit, & eſt hoſpitalitas; præſertim ſi credimus Dorotheo in Synopſi; & Sedulio in c. 16. ad Rom. qui tradunt Caium, de quo Paulus Rom. 16. creatum eſſe Epiſcopum, ſiue vt Dorotheus vult Epheſinum, ſiue vt Sedulius primum Theſſalonicenſem: ſolebant enim ex Therapeutis & Aſcetis, quaſi viris perfectis, creari Epiſcopi, imò Epiſcopi erant Therapeutæ, vt patet in S. Dionyſio, ſancto Baſilio, ſancto Nazianzeno, ſancto Chryſoſtomo, ſancto Gregorio, ſancto Auguſtino, qui vitam contemplatiuam iunxerunt actioni: Epiſcoporum enim propria dos & laus eſt hoſpitalitas, quam proinde eis commendat S. Paulus 1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 8.

De omnibus orationem facio proſperè te ingredi, & valere, ſicut proſperè agit anima tua.] Pagnin. & Tigurina omittentes τὸ σε, id eſt, *te*, ſic vertunt: *De omnibus* (fidelibus tuis) *opto vt proſperè agant & rectè valeant, ſicut proſperè agit anima tua.* q. d. opto omnes rectè valere & proſperari, ſicut tu rectè vales & proſperaris. Verùm omnes Græci, Syri & Latini legunt τὸ σε, id eſt, *te*. Itaque pro genuino ſenſu nota, pro *de omnibus* Græcè eſt περὶ πάντων, quod verti poteſt *præ omnibus, ſupra omnia*, vel *omnes*. noſter Simplicius vertit *de omnibus*, id eſt, in omnibus, per omnia. Syrus: *in omni re oro ego pro te, vt proſperè pergas, & ſis ſanus, ſicut proſperè agit anima tua.* Vatabl. *ſicut animo bene habes, ita opto te per omnia bene habere.* Aut, opto te in omnibus ſemper valere & proſperari, ſicut teipſa nunc anima tua, id eſt, tu ipſe in omnibus rectè vales & proſperaris. Deus enim tua omnia fortunat & proſperat. Facit enim vt tam corpore quàm animo rectè valeas, idemque benedicit & locupletat tuam familiam, famulos, amicos, negotia, opes, prouentus, reſque tuas omnes; quia eas in Dei obſequium, ac Eccleſiæ miniſtrorum, & hoſpitum pauperúmque alimoniam impendis, vt in te impleatur illa benedictio Pſaltis, imò Dei: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate*, Pſal. 64. 12. &: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti eum*, Pſal. 5. 13. &: *Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus*. Pſal. 102. 4. Sic Deus benedixit bonisque omnibus vallauit beneficos amicos ſuos; Noë Geneſ. 9. 1. Abraham Geneſ. 22. 17. Iſaac Geneſ. 25. 11. Iacob Gen. 32. 29. Ruth c. 3. 10. Obededom 2. Reg. 6. 11. Iudith c. 13. 23. Iob c. 1. 10. & c. 42. 12. Idem facit ſimilibus, qui ad miſerendum & benefaciendum procliues ſunt, iuxta illud promiſſum Sapientis Prouerb. 28. 27. *Qui dat pauperi non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.* & illud Pauli 2. Corinth. 9. 6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet; & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.*

Orationem facio.] εὔχομαι, id eſt, *oro*, vel *opto*, vt vertit Vatabl. quæ enim optamus, hæc & oramus. Addit Nyſſenus Orat. 2. de Orat. Domin. orationem Græcè dici εὐχὴν, id eſt, *optionem & votum*; eò quòd illi fidenter orent Deum pro bonis, qui ei boni aliquid vouerunt. Rurſum εὔχομαι, id eſt, *vota facio*, voueo; nec enim verbales & frigidæ erant S. Ioannis preces, ſed contentæ, votiuæ, efficaces & feruidæ.

Proſperè te ingredi.] q. d. oro vt tu in omnibus tuis negotiis & actibus proſperè agas. Gloſſa Interl. *vt quod bene agis bene perficias.* Græcè eſt εὐοδοῦσθαι, id eſt, *bene ingredi*, proſpera via progredi, feliciter dirigi, proſpero itinere deduci: ſignificat enim proſperum rei ſucceſſum & exitum, quem ſuis dat Deus. Sic Sapient. 11. 1. dicitur εὐόδωσεν, id eſt, *feliciter direxit opera eorum* (Hebræorum) *in manu Prophetæ ſancti*, puta per Moſen, quem eis dedit per deſertum viæ ducem. & Pſalm. 1. 3. de iuſto dicitur: *Omnia quæcunque faciet proſperabuntur*, id eſt, felicem ſortientur exitum; Græcè κατευοδωθήσεται. Quare myſticum eſt quod ait OEcumenius & Beda: proſperè agere, inquiunt, idem eſt, quod ex Euangelij norma & præceptis vitam inſtituere.

Et valere.] ὑγιαίνειν, ſanum eſſe, bona eſſe valetudine. Sanitas enim requiritur ad bona opera, præſertim hoſpitalitatis & beneficentiæ.

Vers. 2.

Sicut proſperè agit anima tua.] Sicut animo rectè vales, ita valeas & corpore, rebuſque omnibus, vel *anima tua*, Id eſt, tu ipſe, vt iam dixi. Laudat Caium, & laudando eum ad hoſpitalitatis & virtutis incrementa extimulat. Nam, vt ait S. Auguſt. hom. 25. inter 5. *Laudata virtus creſcit, & laudare eſt acerrimus ſtimulus monendi.* Porrò Plinius lib. 3. Epiſt. *aget*, inquit, *ſi qua virtus alia, laudis hoc ſtimulo liberalitas.* Quin & Seneca lib. 2. de Ira c. 21. ait *aſſurgere ingenium ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam adduci.*

VERS. 3. Veritas quintuplex. *Gauiſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus veritati tuæ.*] Veritas hæc primò eſt fidei. q.d. teſtantur te in fide Chriſtiana & doctrina Chriſti conſtanter inter omnes perſecutiones perſiſtere. Secundò, veritas hęc eſt morum. q. d. teſtantur te viuere iuxta fidem & veritatem Euangelij, teſtantur mores tuos eſſe conformes fidei & Euangelio quod profiteri. Vnde tertiò, veritas hîc accipi poteſt vera charitas & beneficentia: hanc enim maximè docet & ſancit veritas Euangelij, hâncque in Caio dilaudat Ioan. v. 5. & 6. Quartò, veritas accipi poteſt ſinceritas & candor, qui opponitur hypocriſi & ſimulationi. q. d. teſtantur te in omnibus eſſe ſincerum & candidum. Quintò, veritas accipi poteſt in tribuendo ſimplicitas, & vera ſimplexque liberalitas, de qua Paulus Rom. 12. 8. & 2. Corinth. 8. 2.

VERS. 4. *Maiorem horum* (id eſt, *his*; eſt Græciſmus) *non habeo gratiam.*] q.d. nihil mihi gratius accedere poteſt, nullam maiorem mihi gratiam facere poſſunt, quàm ſi faciant vt audiam eos in veritate iam dicta ambulare. Legit interpres χάριν, id eſt, *gratiam*, & ita legunt Græci: nonnulli tamen legunt χαρὰν, id eſt, *gaudium*. vnde Compl. & Regia legunt: *Maius horum non habeo gaudium.* & Syrus: *Maior illa lætitia nulla mihi eſt, quàm vt audiam filios meos ambulare in veritate.* Eodem redit vtraque lectio. Celebrat S. Hier. in c. 5. ad Epheſios illud Chriſti axioma: *Nunquam læti ſitis, niſi cùm fratrem videritis in charitate.*

Quàm gaudeat magiſter de profectu diſcipuli. Porrò quantum gaudij ſoleat magiſtris afferre diſcipulorum profectus, pulchrè docet Seneca D Epiſt. 34. *Creſco, ait, & exulto. diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoniam ex his quæ agis & ſcribis intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum producta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur, quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi, meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui. & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hortantem.*

VERS. 5. *Chariſſime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos.*] *Fideliter*, id eſt, Chriſtianè facis. Græcè πιστὸν ποιεῖς, id eſt, *quod fidelem decet facis*. Vatabl. *facis rem tua fide dignam*, facis quod Chriſtianum facere oportet, facis quod mirè Chriſti fidem illuſtrat hoſpitando, alendo, fouendo fratres, putà fideles, præſertim peregrinos. Hoſpitalitas enim olim Chriſtianis erat commendatiſſima, adeoque ſignum & nota certa Chriſtianæ fidei. teſtis eſt Lucianus licet Gentilis in Peregrino.

Secundò τὸ *fideliter* hîc non ſolùm fidem, ſed & A fidelitatem Caij ſignificat. q.d. fidelis es Chriſto; fidelitatem quam Chriſto in Baptiſmo ſpopondiſti, te ipſa præſtes. Spopondiſti enim te vitam inſtituturum iuxta præcepta Chriſti, inter quę primum eſt charitatis & beneficentiæ erga Chriſtianos, quaſi fratres, ac eiuſdem fidei & religionis ſocios. Audi Tertul. inter notas fidelium recenſentem conteſſerationem hoſpitalitatis. ſic enim ait lib. de Præſcript. c. 20. *Itaque tot ac tanta Eccleſiæ, vna eſt illa ab Apoſtolis prima, ex qua omnes: ſic omnes primæ, & omnes Apoſtolicæ, dum vnam omnes probant vnitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & conteſſeratio hoſpitalitatis; quæ iura non alia ratio regit, quàm eiuſdem ſacramenti vna traditio.*

Conteſſerationem vocat teſſeram ſiue ſignum, B quod Chriſtiani Chriſtianis exhibebãt, vt ſe oſtenderent eſſe Chriſtianos, itaque quaſi fratres hoſpitio exciperentur. Sic enim & Gentiles habebant teſſeram hoſpitij & amicitiæ. Sed cùm teſſeram hanc Chriſtianorum cognouiſſent, & doloſe vſurparent Gentiles, vti Peregrinum feciſſe docet Lucianus, Concilium Nicænum pro teſſera inſtituit literas, quas formatas appellabant, de quibus vide Baronium.

Et hoc in peregrinos.] καὶ εἰς τοὺς ξένους, id eſt, *& in hoſpites vel peregrinos*, vbi τὸ καὶ, id eſt, *&*, idem valet quod *præſertim*, ideòque noſter vertit, *& hoc*. Sic Chriſtus ait, *Dicite diſcipulis, &*, id eſt, *præſertim Petro*, Marci 16. 7. Similia ſunt Sophoniæ 1. 16. C Matth. 13. 41. & alibi.

Porrò per *peregrinos* hîc accipe tum viros Apoſtolicos, qui peregrinando diſſeminabant Euangelium, vti vult Beda; tum eos qui à Gentilibus proſcripti exules peregrinabantur, vt vult Hugo & Gloſſa Interlinealis; tum fideles quolibet alio titulo, vel cauſa peregrinantes, vt vult Dion. Horum enim curam Deus ſuo exemplo fidelibus commendauit, dicens Deuter. 10. 18. *Deus amat peregrinum, & dat ei victum atque veſtitum: & vos ergo amate peregrinos, quia & ipſi fuiſtis aduenæ in terra Ægypti.*

Qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ.] Solebant enim olim Epiſcopi & VERS. 6. D presbyteri venientes ad ſe hoſpites inuitare ad concionem, vel exhortationem in Eccleſia faciendam; quam dum hi facerent, ſimul celebrabant hoſpitalitatem & charitatem Caij, quam alibi experti erant. Hunc ritum inuitandi hoſpites tradit S. Clemens lib. 2. Conſtit. cap. 62. & ſancit Concil. Carthag. IV. c. 3. eùmque vſurparunt Mediolani S. Ambroſ. vt patet hom. 48. & S. Cyrillus Alexandriæ, vt patet hom. 7. & 8.

Quos benefaciens deduces dignè Deo.] Hugo legit *deducis*. Senſus eſt, q. d. quibus ſi benefacere pergas excipiendo illos hoſpitio, alendo, iuuando, dirigendo, dando viaticum, *deduces illos dignè Deo*. q. d. E facies vt commodè iter ſuum proſequi, & alio quò tendunt commigrare poſſint; quod eſt opus pium, Deòque dignum. Græcè eſt οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας, id eſt, *quos benefacies*, id eſt, beneficio afficies, *deducens dignè Deo*, & ita legunt Complut. & Regij. Hinc & Tigurina ac Pagn. vertunt: *Quos benefacies ſi deduxeris dignè Deo.* S. Hieron. in c. 1. ad Titum vertit: *Quos optimè facies ſi præmiſeris* (hoc enim eſt προπέμψας) *dignè Deo.* Hæc omnia eodem redeunt. τὸ ergo *deduces*, vt ex voce Græca liquet, non tam ducatum aut comitatum corporalem ſignificat, quaſi velit S. Ioan. Caium hoſpites ſuos abeuntes perſonaliter comitari, & per iter deducere; quàm viaticum & reliqua ad iter opportuna,

v. g.

v. g. duces itineris, comites contra latrones, literas commendatitias ad amicos, &c. complectitur. *Deduces* ergo, id eſt, tranſmittes eos commodè, ſecurè, liberaliter. Sic Romani iis quibus publicum hoſpitium dabant, etiam lautia, id eſt, hoſpitalia dona tribuebant. Hoc eſt quod Romanis ſcribit Paulus c. 16. 2. de Phœbe: *vt ſuſcipiatis eam,* inquit, *in Domino dignè ſanctis, & aſſiſtatis ei in quocunque negotio veſtri indiguerit.*

Dignè Deo quid.
Reſp.

1. *Dignè Deo.*] Primò, q. d. vti dignum eſt Dei cultores à Dei cultore tractari, honorando illos quaſi Dei miniſtros, & Deum in illis: tam charitatiuè & reuerenter eos tractando, quàm tractari decet Chriſti ſeruos & membra, ait Dion.

2. Secundò, q. d. facies quod Deo dignum eſt, gratum & honorificum.

3. Tertiò, q. d. rependes quaſi vicem Deo, quia ſicut ille in te liberalis eſt, ita & tu liberaliter tua in Dei miniſtros effundis.

4. Quartò, q. d. magnam apud Deum inibis gratiam & mercedem: mereberis enim vt Deus liberalitatem tuam in ſuos miniſtros maiori erga te liberalitate bonorum, tum corporalium, tum ſpiritualium compenſet. Actio enim Deo digna cenſetur, quæ apud Deum præmium & compenſationem meretur. Qui enim agit digna Deo, dignus eſt cui Deus paria, imò maiora rependat, iuxta illud promiſſum Chriſti Matth. 10. 40. *Qui recipit vos, me recipit. & qui recipit me, recipit eum qui me miſit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet.*

5. Quintò, *dignè Deo*, hoc eſt, tali modo qui dignus cenſeatur Deo. q. d. diuinè, regiè, largiter. ita noſter Lorinus. Vnde Syrus vertit: *ſicut decenter Deo.*

6. Sextò, idem: *dignè Deo*, inquit, hoc eſt, eo modo & dignitate, ac ſi Deus ipſe id ageret, ſeruata proportione; ſic loqui linguis Angelorum 1. Corinth. 13. eſt ea elegantia loqui, qua vteretur Angelus ſi loqueretur.

Moral. opera faciamus talia vt ſint digna Deo.

Moral. examinet ſe quiſque fidelis, & videat an opera eius ſint plena, perfecta, & tam præſtantia vt ſint digna Deo, an charitas eius ſit ſimilis charitati Dei & Chriſti; an agat & viuat dignè Chriſto. Donum quod Regi offers non quale quale, ſed eximium & regium eſſe decet, vt ſit Rege dignum; quale ergo ſit oportet quod Deo, ſummæ, inquam, illi ſanctitati & maieſtati, quæ eſt Rex regum, & Dominus dominantium, offertur: De quo ait Iob c. 37. 23. *Dignè eum inuenire non poſſumus, magnus fortitudine & iudicio, & iuſtitia enarrari non poteſt.*

Modus id faciendi.

Vt viuas dignè Deo, Deo & Spiritu ſancto plenus ſis neceſſe eſt. ſolus enim Deus operatur opera diuina digna ſe. Inuoca ergo iugiter Spiritum S. & ex imo corde inclama: *Veni ſancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende.* Hic ergo tibi in omni opere, vt illud excellenter facias, ſit ſtimulus *Fac hoc dignè Deo*, & vt ait Sapiens Eccleſ. 33. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens eſto.* Hoc eſt quod Epheſios monet c. 4. 1. *Obſecro vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis in vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate*, &c. & Philip. 1. 27. *Tantum dignè Euangelio Chriſti conuerſamini.* & Coloſſ. cap. 1. 10. *Vt ambuletis dignè Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes & creſcentes in ſcientia Dei*, &c. & Theſſal. Epiſt. 1. c. 2. 12. *teſtificati ſumus vt ambularetis dignè Deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam.* Pro modulo ergo noſtro dignè Deo ambulemus; nam adæquate & phyſicè ſolus Chriſtus id

A facere potuit & fecit. Ipſe enim ſolus eſt ἰσόθεος, id eſt, *æqualis Deo*, quia Deus homo; vnde & actiones eius ſolius fuerunt theandricæ, id eſt, Dei viriles, vt ait S. Dion. qui Epiſt. 4. ad Caium, *Diuina*, ait, *non quatenus Deus eſt, perfecit: neque humana, quatenus homo, ſed poſtquam Deus factus eſt homo nouam quandam θεανδρικὴν, id eſt, ex diuina & humana compoſitam operationem apud nos inſtituit.*

Pro nomine enim eius profecti ſunt.] vt ſcilicet nomen Dei & Chriſti euangelizarent, ait Beda, aut quia pro nomine eius exilio mulctati ſunt, aut quauis alia pietatis & Dei cauſa, hoc iter ſuſceperunt: ergo par eſt eos a vobis *dignè Deo ſuſcipi* & deduci. Primam cauſam, ſcilicet quòd profecti B ſint ad propagandum Euangelium, magis verba ipſa ſignificant, & ea quæ ſequuntur. Vers. 7.

Nihil accipientes à gentibus.] quia gratis gentibus prædicant Euangelium, ne videantur quæſtum aucupari ex Euangelio. Aut quia à gentibus ob fidem Chriſti bonis ſpoliati ſunt. Aut quia cùm ſint Chriſtiani noluerunt vllum cum gentibus, vtpote idololatris commercium habere, nec quicquam ab eis etiam oblatum accipere: decet ergo eos à vobis ô Chriſtiani ſuſtentari dignè Chriſto. Vnde ſubdit;

Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi.] Græcè ὑπολαμβάνειν, id eſt, *occupare*, prehendere, detinere, vt non expectemus donec ipſi ad nos veniant, ſed eos præuenire, domum noſtram inuitare, imò cogere, C ait OEcum. vti coëgerunt diſcipuli Chriſtum in Emaus, Lucæ 24. 29. & Abraham ſuos hoſpites Geneſ. 18. 12. & Lot, Geneſ. 19. 1. Porrò ſuſcipere & ſuſceptio in Script. ſignificat omne officium, omne obſequium, omnem protectionem, omnem opem & curam. Vers. 8.

Vt cooperatores ſimus veritatis.] miniſtrando neceſſaria illis qui veritatem prædicant, & illis qui pro veritate fidei tribulationes & exilia ſuſtinent, ait Lyra.

Porrò S. Ioannes hortans Caium vt pergat in hoſpitalitate, vtitur prima perſona, non tertia, ſeque illi aſſociat, dicens: *nos ergo debemus*, non, tu ergo debes, vt ſuauior & efficacior ſit exhortatio. D Sanè non dubium S. Ioannem valde fuiſſe in peregrinos hoſpitalem. erat enim Epiſcopus Epheſinus, ac proinde bona Eccleſiæ Epheſinæ in pauperes & peregrinos diſpenſabat. Addit Beda S. Ioannem inſtar Pauli Actor. 20. 34. ex labore manuum vixiſſe, indeque aliis ſuccurriſſe, vt impleret illud Chriſti: *Beatius eſt magis dare, quàm accipere*, Act. 20. 35.

Nota, S. Ioannes multis argumentis & ſtimulis pungit, incitátque Caium ad proſequendam ſuam in peregrinos liberalitatem. Primum eſt, laudando eius liberalitatem, quódque hoſpites eam laudarint coram tota Eccleſia, v. 3. Secundum, quòd hoc ſit opus fidele & Chriſtiano proprium, v. 5. E Tertium, quòd hîc ſit opus dignum Deo, verſ. 6. Quartum, quòd conferatur in eos, qui nomen Dei prædicant aut propagant. v. 7. Quintum, quòd conferatur in eos, qui à cæteris gentibus deſerti vel expilati ſunt. v. 7. Sextum, quòd per hoc cooperemur veritati & Euangelio, illúdque per prædicatores vel confeſſores, quos excipimus & alimus, prædicemus & profiteamur. Vide quæ de excellentia hoſpitalitatis dixi 1. Petri 4. 9. & Hebr. 13. 2. — Sex ſtimuli ad hoſpitalitatem.

Scripſiſſem forſitan Eccleſiæ.] Græcè ἔγραψα, id eſt, *ſcripſi*. ita Eraſmus, Vatabl. Clarius, Caiet. qui cenſent noſtram vulgatam hîc eſſe corruptam. Verùm Gagneius, Serarius & alij cenſent interpretem legiſſe ἔγραψα ἄν, aut certè τὸ ἄν ſubintellexiſſe, vti Vers. 9.

ſubinde alij ſubintelligunt, ideóque rectiùs vertiſſe *ſcripſiſſem forſitan*, idque probatur primò, quia hic ſenſus eſt congruentior. q.d. ſcripſiſſem vtique, ſed ideo non ſcripſi, quia nos noſtráſque litteras non recipit ſuperbus ille Diotrephes. Secundò, quia nullæ extant S. Ioannis litteræ ſcriptæ ad Eccleſiam, & fruſtrà eas ſcripſiſſet, cùm ſciret eas non recipiendas, imò qui eas recepiſſent vexandas à Diotrephe, vt patet v. 10. Tertiò, id planè confirmat Syrus qui vertit: *Bohe haunb*, id eſt, *quærens, petens, cupiens fui ad ſcribendum Eccleſiæ; ſed ille qui amat eſſe primus apud vos, Diotrephes, non ſuſcipit nos.*

Sed is qui amat primatum gerere in eis.] in ea, putà Eccleſia; ſed dicit *eis*, quia intelligit fideles qui ſunt in Eccleſia, eámque componunt & conſtant. Eccleſia enim eſt nomen collectiuum ſignificans multitudinem, collectionem, & cœtum fidelium: congruè ergo ei datur cognomen vel pronomen plurale. Græcè eſt φιλοπρωτεύων, id eſt, *ambiens primatum*, primas tenere volens. Quare videtur fuiſſe Diotrephes, vel Epiſcopus, vt aliqui cenſent, quia Epiſcopus iure ſuo primas tenet in Eccleſia; vel certè vir potens, inſolens & arrogans, qui in Eccleſia dominari, fidelibus præeſſe, ſibique ius Epiſcopale arrogare ſatagebat. Addit Beda, eum fuiſſe hæreſiarcham; ſed nil tale inſinuat hîc S. Ioannes, imò potiùs contrarium: nam ſi fuiſſet hæreſiarcha, acriùs cum eo egiſſet S. Ioannes, eúmque excommunicaſſet, & ex Eccleſia eieciſſet, vti Paulus excommunicauit Hymenæum & Alexandrum 1. Timoth. 1. 20. Oderat ergo Diotrephes S. Ioannem, non quia hæreticus, *ſed quia ambitioſus.* videbat enim Ioannem ſuo primatui quem ambiebat reſiſtere. Porrò Diotrephes adeò fuit ſuperbus & arrogans, vt ipſi S. Ioanni ſeſe opponere, eiúſque fideles excommunicare, & ex Eccleſia eiicere auderet. S. Ioannes enim, licèt iure Epiſcopali præſideret ſoli Eccleſiæ Epheſinæ, iure tamen Apoſtolico, ſiue qua Apoſtolus, præerat omnibus Aſiæ, imò totius orbis Eccleſiis.

…iotrephes
…iis.

Diotrephes.] Vatablus cenſet eſſe nomen appellatiuum. q.d. iactabundus, arrogans: olim enim qui generis nobilitate inflati erant, διοτρεφεῖς, id eſt, *a Ioue nutriti*, ſolebant vocari. & huc facit, quòd eum primatus Eccleſiaſtici affectatorem dixit.

Meliùs L. Dexter in Chronico, & alij paſſim cenſent eſſe nomen proprium, aut potiùs appropriatum: ipſe enim iactans ſuum genus & opes apud Gentiles, gentilitio nomine vocabat ſe Diotrephem, id eſt, a Ioue nutritum, Iouis filium. Sic Homerus reges vocat διοτρεφεῖς καὶ διογενεῖς, id eſt, *Iouis alumnos, & à Ioue genitos.* Sic Caſtor & Pollux vocantur Διόσκουροι, id eſt, *Iouis filij*, Actor. 28. 11. Addit L. Dexter, hunc Diotrephem fuiſſe Epiſcopum, ſed ob ſuperbiam & inhoſpitalitatem ab Epiſcopatu depoſitum; verba Dextri recitaui initio capitis.

Perperam ergo Beda: *Diotrephes*, inquit, *idem eſt quod ſpecioſus, inſulſus, ſiue dector inſaniens, ita vt perfidiam cordis etiam nomine ſignauerit.*

Moral. de ambiente prælaturam.

Moraliter hunc Diotrephem imitantur, qui beneficia & prælaturas ambiunt, eáque ſibi ob nobilitatem & opes deberi autumant, cùm Chriſtus ignobiles & pauperes vocarit, imò elegerit in Apoſtolos. vide 1. Corinth. 1. 26. vide & Tiraquellum de nobilit. c. 20. n. 10. & ſeq. Rurſum Diotrephem imitantur ſeculares Principes & Nobiles, qui ius patronatus in conferendis beneficiis non habentes, illud vſurpant & inuadunt, aut eo abutuntur volentes dominari in Cleris.

A Denique diſce hîc, quàm Apoſtoli & viri magni ſuos habeant æmulos & hoſtes. ita S. Petrus æmulum habuit Simonem Magum, S. Paulus Elymam, S. Ioannes Diotrephem, & Apollonium Thyanæum Epheſi magiam docentem.

Non recipit nos.] noſtrum Apoſtolatum, noſtram auctoritatem, noſtros fratres, noſtras litteras, noſtra præcepta. Solebat Epiſcopus epiſtolas ad Eccleſiam ſuam miſſas recipere, & fidelibus in Eccleſia legere, quaſi Eccleſiæ caput, primus & primas. Epiſcopo abſente id præſtabat eius Vicarius, vel qui ius Epiſcopale ſibi arrogabat, quòd ſi Epiſcopus epiſtulas non probaret, ſupprimebat, nec legebat. Dicit ergo S. Ioannes ſe non ſcribere Eccle-
B ſiæ, eò quòd illi præſideat ambitioſus Diotrephes, qui primas ſibi arrogans, nulli, ne S. Ioanni quidem ſe ſubmittebat, ideóque eius ſcripta in Eccleſia non legiſſet, nec legi permiſiſſet.

Commonebo opera eius.] minus rectè aliqui legunt *commoueam*, id eſt, commouebo. Græcè enim eſt, ὑπομνήσω, id eſt, *commonebo*, in memoriam reuocabo, in lucem proferam, cunctis nota faciam. ante oculos ponam. Vatabl. & Pagn. *indicabo.* Vbi nota lenitatem S. Ioannis in corripiendo & caſtigando. Budæus in Comment. linguæ Græcæ vertit *iudicabo.* eſt enim verbum forenſe. OEcum. *minabor, puniam, ac malum pro malo retribuam.* Syrus: *meminero operum eius*, recordabor eorum quæ facit. Vnde L. Vers. 10.
C Dexter ait, hunc Diotrephem officio & Epiſcopatu fuiſſe priuatum ac depoſitum, vti iam dixi.

Verbis malignis garriens in nos.] Syrus: *quia verba mala facit in nos*, calumnias in me coniiciens, mihi detrahens, me infamans, quod proprium eſt hæreticorum, Græcè eſt φλυαρῶν, quod ſignificat *nugari*, ineptire, garrire, blaterare. Appoſitè calumnias Diotrephis deſpiciens vocat garritum; nam, vt ait Seneca Epiſt. 92. *Eleganter Demetrius dicere ſolebat, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus; quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt, vereri ne infameris ab infamibus!* Idem verò Seneca lib. de remed. fort. *Malè*, inquit, *de te opinantur homines, ſed mali:*
D *mouerer ſi malè de me M. Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur: nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt vllam auctoritatem habere ſententia, vbi qui damnandus eſt damnat. Malè de te loquuntur; mouerer ſi iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt: non de me loquuntur, ſed de te. Malè de te loquuntur, bene neſciunt loqui: faciunt non quod mereor, ſed quod ſolent: quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.* Ita Demoſthenes apud Stobæum ſerm. 49. *Calumniam aliquantiſper quidem audientium opinionem confirmare, progreſſu verò temporis nihil ipſa imbecillius eſſe* dicebat. & Socrates *admiranti cuidam, cur nihil in eum commoueretur à quo conuiciis petebatur. Mihi,*
E inquit, *non maledicit, quandoquidem ea quæ dicit mihi non adſunt, nec in me hærent.*

Neque ipſe ſuſcipit fratres.] Chriſtianos, orthodoxos; quia ſuſcipit dumtaxat ſuæ ſectæ pſeudo-Chriſtianos & cacodoxos. hoc erat ſcelus auaritiæ, inuidentiæ, & odij; quod verò ſequitur, ſæuitiæ & arrogantiæ.

Et eos qui ſuſcipiunt.] legit ἐπιδεχομένους. & ſic habent aliqui Codices, plures tamen habent τοὺς βουλομένους, id eſt, *eos qui volunt*, ſcilicet ſuſcipere.

De Eccleſia eiicit.] eum de loco & cœtu Eccleſiæ, præſertim in Agape & conuiuio poſt Euchariſtiam. ita Hugo. tum de ipſa fidelium congregatione, excommunicando eos. ita Dion. cùm potiùs

ipſe excommunicandos eſſet. Sic enim habet Concilium Gangrenſe cap. 11. & habetur c. *ſi quis deſpicit.* diſt. 42. *Si quis, ait, deſpicit eos qui fideliter agapas, id eſt, cœnas pauperibus exhibent, & propter honorem Dei conuocant fratres, & noluerit communicare huiuſmodi vocationibus, paruì pendens quod geritur, anathema ſit.*

VERS. 11. *Noli imitari malum.*] Syrus: *Ne ſimilis fias in malo, ſed in bono.* q. d. noli imitari ſuperbum, impium, auarum, & inhoſpitalem Diotrephem, eſto primas in Eccleſia occupet, qualem cæteri ſequaces vulgo ſolent imitari; ſed potius imitare humilem, pium, liberalem & hoſpitalem Demetrium, de quo v. 12. Magna eſt vis exempli ad prouocandum intuentes, vt illud imitentur, & maior eſt vis praui, quàm boni ob corruptionem naturæ. *Procliuius eſt,* ait S. Hieron. Epiſtol. 7. *malorum imitatio, & quorum virtutes aſſequi nequeas, citò imitaris vitia.* Quocirca monet hic S. Ioannes, vt quiſque bonorum exemplum ſibi imitandum proponat, non malorum. Sic & S. Paulus 1. Corinth. 11. 1. *Imitatores, ait, mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* & Hebr. 13. 7. *Mementote Præpoſitorum veſtrorum, quorum intuentes exitum conuerſationis, imitamini fidem.* Hac de cauſa celebrat Eccleſia Sanctorum feſta, vt eos quaſi exempla vitæ ad imitandum proponat: hinc & vtiliſſimum eſt legere & meditari vitas Sanctorum. ita ex lectione vitæ S. Antonij conuerſi ſunt duo illi aulici, quos refert S. Aug. 8. Confeſſ. c. 6. quin & ipſe S. Aug. ibidem c. 7. Ex lectione vitæ S. Mariæ Ægyptiacæ conuerſus eſt S. Ioannes Columbinus fundator Ordinis Ieſuatorum; legendo vitas Sanctorum conuerſus eſt noſter S. Ignatius.

Qui benefacit, ex Deo eſt.] Syrus: *Ille qui facit bonum, à Deo eſt: & ille qui facit malum, non vidit Deum.* Dupliciter hæc ſententia accipi poteſt. Primò, generatim de quolibet bono & malo cuiuſlibet virtutis & vitij. q. d. qui facit bona opera ex Deo eſt, qui facit mala non vidit Deum. Secundò, & magis appoſitè ſpeciatim hæc accipias de bono benefici & beneficentiæ, & malo malefici & maleficentiæ. Et hoc magis ſignificant voces Græcæ: ἀγαθοποιεῖν enim eſt *benefacere* alicui, beneficium præſtare alteri; & ἀγαθοποιὸς eſt *beneficus*, munificus, liberalis; ex aduerſo κακοποιεῖν, eſt *malefacere*, malè mereri de aliquo. Agit enim Ioannes de beneficentia & hoſpitalitate, eamque in Caio laudat: maleficentiam verò in Diotrephe culpat & damnat. Alludit S. Ioannes ad id quod dixit Epiſt. 1. c. 3. v. 6. & c. 4. 7. *Omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum; quoniam Deus charitas eſt.* vide ibi dicta. Senſus eſt ergo, q. d. qui benefacit egentibus, v. g. hoſpites & peregrinos ſuſcipiendo & fouendo, vti facis tu ô Caie, hic ex Deo eſt, eúmque cognoſcit, amat, imitatur & colit: qui verò malefacit proximo, vti facit Diotrephes non eſt ex Deo, nec Deum vidit aut videt, id eſt, Deum practicè non cognoſcit, quia eum non amat, non imitatur & colit, nec ei beneficentiam mandanti obedit. Licèt ergo omnis virtus ſit ex Deo, tamen charitati & beneficentiæ id attribuitur & appropriatur, quòd ſit ex Deo; eo quòd ipſa ſit virtus diuina, ac nos ſimiles faciat Deo. Dei enim proprium eſt ſe ſuaque bona communicare, & benefacere.

Beneficentia eſt virtus diuina, cur.

Cuius ratio eſt, quod Dei proprium ſit abundare adeò omni bono vt ſupereffluat, illúdque in alios benefaciendo transfundat. Qui ergo benefacit, Dei benefici filius, ſimilis & imitator eſt. Vnde ad hæc S. Ioannis verba alludens S. Dionyſ. Eccleſ. hierar. cap. 3. *Eſt omnium diuinius, ait, vt eloquia ſacra aiunt, Dei cooperatorem fieri, & oſtendere diuinam in*

A *ſeipſo actionem relucentem.* Hinc illud adagium de beneficio: *Homo homini Deus.* Deus eſt, ait Plinius lib. 2. c. 7. *mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.* Nazianz. de cura Pauperum: *Eſto, ait, calamitoſo Deus.* Viderunt idipſum Gentiles. Ouidius lib. 2. de Ponto Elegia 9. ad Cotyn:

Hoc tecum commune Dij, quod vtrique rogati
Supplicibus veſtris ferre ſoletis opem.
Nam quid erit quare ſolito dignemur honore
Numina, ſi demas velle iuuare Deos.

In verbo *iuuare* alludit ad etymon Iouis, qui erat Deorum maximus; dictus eſt enim *Iupiter* à iuuando, quaſi *iuuans pater*; vnde Cicero ait, eum propter beneficia vocatum eſſe optimum, ſicut pro-
B pter vim maximum. Concludit Ouidius:

Vtilitas igitur magnos hominéſque Deóſque
Efficit, auxilijs quóque fauente ſuis.

Hinc Virgil. Ecloga 1. Auguſtum Cæſarem, qui ſibi agros ſeruarat, ſuum vocat Deum:

Namque erit ille mihi ſemper Deus.

Cicero Epiſt. ad P. Lentulum, eum vocat parentem ac Deum ſuæ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis. Martialis lib. 8. Epigram. 24.

Qui fingit ſacros auro, vel marmore vultus,
Non facit ille Deos: qui rogat ille facit.

Huc facit illud Ariſt. 1. Ethic. c. 2. *quò communius, eò diuinius bonum.* vide dicta Actor. 20. 35.

Qui malefacit non vidit Deum.] Alludit ad illud
C 1. Epiſt. c. 3. 6. *Omnis qui peccat non vidit Deum.* Antitheſis exigebat vt diceret *non eſt ex Deo*; ſed per auxeſin dicit amplius, q. d. qui malè facit, adeò non eſt ex Deo, vt ne quidem Deum videat, id eſt, practicè cognoſcat, cùm tamen Deus ſit lux immenſa; quia malefaciens in tenebris agit, dum opera tenebrarum, puta peccata exercet. Rurſus hic non cognoſcit Deum, quia ita viuit ac ſi Deum non nouiſſet, ac ſi Deus ſua ſcelera non videret, ac ſi non eſſet numen, ſcelerum iudex & vindex, quæ omnia alieniſſima ſunt à Deo. *Nam in omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos,* Prou. 15. 3. Rurſum qui maleficus eſt, & malè facit proximo, hic propriè non videt, id eſt, cognoſcit Deum practicè,
D quia non agnoſcit immenſa & perpetua Dei in ſe beneficia, vt iis gratus exiſtat, aliis amore Dei benefaciendo, cùm Deo, qui bonis noſtris non eget benefacere, & vicem rependere nequeat. Quare Deus viciſſim tales non cognoſcit, id eſt, non approbat, dicétq; eis in die Iudicij: *Nunquã noui vos: diſcedite à me qui operamini iniquitatem,* Matth. 7. 23.

Ad hæc S. Ioannis verba alluſit S. Dionyſ. ſcribens ad eundem Caium Therapeutam, videntem & contemplatiuum (qua de cauſa ait hîc Ioannes, *vidit Deum*) Epiſt. 1. vbi explicat quomodo boni & perfecti, præſertim therapeutæ, qualis erat Caius, videant Deũ. *Si quis eſt, ait, qui viſo Deo id quod aſpexit intellexit, non eũ vidit, ſed aliquid ipſius, quod eſt &*
E *cognoſcitur; ipſe verò ſupra mentem atque ſupra omnem ſubſtantiã ſublimiter collocatus, &c. mentis captum longè ſuperat.* Deus enim in ſe inuiſibilis omnia tranſcendit, lucémq; habitat inacceſſibilem, quæ nobis caligo eſt imperuia, vt idẽ docet ibidem. Idem Epiſt. 2. cùm quæſiſſet ab eo Caius: *Qui fit vt Deus ſuper principiũ emineat Deitatis & bonitatis?* Reſpondet, vt interpretatur Pachymeres: *Quia Deitas eiuſmodi donũ eſt, quod à Deo in nos deriuatur, quo diuinæ efficimur conſortes naturæ, per Deitatem intellige munificam Dei gratiam nos bonos & Deos cõſtituentem. Hoc enim donũ & origo eſt & cauſa, quo Dij efficimur, parit & bonos; porrò bonũ hoc quod eſt principium noſtræ deificationis, Deus ipſe traſcẽdit. Additq; immutabilẽ Dei imitationẽ, noſtrã eſſe deificationẽ. quia non efficimur Dij niſi imitatione*

diuinum

diuinum imitando, ideo imitatio dicitur: quia verò ad A *primarium illud diuinitatis exemplar, ne vlla quidem ex parte pertingimus, hinc iure inimitabilis hominibus & Angelis dicitur eius Deitas, & bonitas.* Idem Epiſt. 3. ad eundem: *Occultus, ait, eſt Deus etiam poſt ipſam declarationem, aut diuinius dicam in ipſa declaratione* Idem Epiſt. 5. ad Dorotheum: *Diuina caligo,* inquit, *eſt lux ad quam aditus non patet, in qua Deus habitare dicitur, quæ quidem nec cerni poteſt, præ excellenti claritate, nec adiri eadem propter ſingularis diuini luminis effuſionem. In hac verſatur omnis, qui dignus habitus eſt, Deum noſſe & videre; hoc ipſo quod non cernit neque cognoſcit, verè in eo aſpectum & cognitionem ſuperat; atque hoc ipſum noſcens, quod eſt ſuper omnia, & quæ ſenſu percipiuntur, & quæ ratione intelliguntur; dicie-* B *que illud Propheta: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt & non potero ad eam.* Idem deinde probat exemplo S. Pauli, qui licèt raptus eſſet in Deum, tamen aſſerit Deum omnem intelligentiam & cognitionem ſuperare. Hinc & noſter Ioannes Euang. c. 1. 18. ait: *Deum nemo vidit vnquam,* ſcilicet per viſionem claram, vidit tamen per obſcuram cognitionem, ſeu fidem, iuxta illud ſancti Pauli: *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem,* 1. Corinth. 13. 12.

Caligo nobis eſt Deus, ſibi lux.

VERS. 12. *Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus.*] de hoſpitalitate, probitate & cæteris virtutibus Chriſtianis. Hunc ergo Caio imitandum & adiu- C uandum proponit, ſicut Diotrephem inhoſpitalem vitandum. Suſpicatur noſter Serarius Demetrium hunc eſſe illum qui olim Præfectus artificum Dianæ, contra S. Paulum Epheſi ſeditionem concitauit Actor. 19. 24. qui poſtea pœnitens peccatum ſuum feruore penſans, perſecutionem in propagationem fidei commutarit; licèt nil tale prodant veterum hiſtoriæ. Inſinuant Catharinus & Salmeron, hunc Demetrium fuiſſe Epiſcopum. L. Dexter in Chronico aſſerit, hunc Demetrium fuiſſe fratrem Caij, ad quem Epiſtolam hanc ſcribit S. Ioannes. Verba Dextri recitaui initio capitis.

Et ab ipſa veritate.] q. d. falli poteſt teſtimonium populi & vulgi, at falli nequit teſtimonium veritatis. *Vulgus,* ait Cicero pro Roſcio Comœdo, *ex veritate pauca, ex opinione multa æſtimat.*

Veritas autem teſtimonium perhibet Demetrio, q. d. verè Demetrius Chriſtianè viuit, & Chriſtiana opera facit. Eius ergo vita verum ei virtutis dat teſtimonium. Veritas, id eſt, res ipſa clamat eum tam re ipſa, quàm nomine verum probúmque eſſe Chriſtianum. Beatus qui teſtimonium habet à veritate, hic enim teſtimonium habet à Deo, qui eſt prima & ſumma veritas. Mundani teſtimonium habent, ſed ab adulatione & falſitate: nam, vt vulgò dicitur, *multi Laudenſes, pauci Veronenſes,* nimirum multi laudatores, putà adulatores, pauci veridici.

Sed & nos teſtimonium perhibemus.] quod vtique grauius & certius eſt, vtpote Epiſcopale, Apoſtolicum & canonicum, vtpote ſcriptoris hagiographi. Verè Cicero pro Plancio: *Grauior & validior eſt decem virorum bonorum ſententia, quàm totius multitudinis imperitæ.*

Multa habui tibi ſcribere, ſed nolui per atramentum & calamum ſcribere tibi.] q. d. multa habui tibi communicanda, ſed nolui ea committere chartæ, quia breuiore ad os loquemur. vide dicta Epiſt. 2. verſ. 12. Syrus: *Multa fuerunt mihi ad ſcribendum tibi, ſed non volo vt in manu atramenti & calami ſcribam tibi.* VERS. 13. & 14.

Pax tibi.] Syrus: *Pax ſit tecum.*

Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.] Syrus: *Precantur pacem tibi amici. Precare pacem amicis cuilibet in nomine ſuo.* Hebræorum enim communis ſalutatio erat: שָׁלוֹם לָכֶם *ſchalom lachem,* id eſt, *Pax vobis,* quo more gentis vſus eſt Chriſtus & Apoſtoli. Rurſum hìc nota comitatem & affabilitatem S. Ioannis, qui amicos vult ſalutari nominatim, eos tamen non nominat, quia plurimi erant, & ne quem ex obliuione prætereundo, aut alteri præponendo offendat.

F I N I S.

Deo ſit honor & gloria.

COMMENTARII
IN
EPISTOLAM
B. IVDÆ.

IN EPISTOLAM SANCTI IVDÆ

PROOEMIVM.

TRIA hîc de more præmittenda. Primum de Auctore huius Epiſtolæ. Secundum de eius auctoritate. Tertiũ de eius argumento.

Auctor Iudas frater Iacobi minoris.

Quoad primum, Auctor eſt Iudas, non Iſcariotes, ſed Iacobi, ſcilicet frater; Iacobi, inquam, minoris, qui frater Domini cognominatus eſt, ſcripſitque Epiſtolam Canonicam. Matrem habuit Mariam Alphæi, ſiue Cleophæ, ſcilicet vxorem, quæ & Iacobi, ſcilicet mater, vocatur, Marci 15.40. Eadem vocatur ſoror B. Virginis, cum eáque aſtitit cruci Chriſti, Ioannis 19. v. 25. non quòd propriè fuerit ſoror eius, ac filia S. Ioachimi & Annæ, vti cenſuit S. Hieronymus contra Heluid. Theodor. Lucæ 6. Beda & Anſelm. Galat. 1. ſed ſoror phraſi Hebræa, id eſt, cognata vel coſobrina. Hæc ergo Maria Alphæi quatuor habuit filios, è quibus tres à Chriſto electi ſunt ad Apoſtolatum, ſcilicet Iacobus, Iudas & Simon, quartus Ioſeph fuit competitor Mathiæ, cùm ſors Apoſtolatus cecidit ſuper Mathiam, Actorum 1. Hinc quatuor hi vocantur fratres Chriſti, Matth. 13. v. 55. non quòd fuerint filij Ioſeph ſponſi B. Virginis ex alia vxore, ac conſequenter priuigni B. Virginis, & propriè fratres Chriſti, vti opinatus eſt Nyſſenus orat. 2. de Reſurrect. Origen. Theophyl. & Euthym. in Matth. 13. Clemens Alexandrinus hîc, Epiphan. hæreſi 51. Chryſoſtomus orat. de Annunc. Hilarius Can. 1. in Matth. Ambroſiaſter ad Galat. 2. OEcum. & Caietan. Galat. 1. Vnde & Arabica verſio ſic habet initio Epiſtolæ: *Iudas filius Ioſephi fabri.* Ioſeph enim fuiſſe cœlibem & virginem tradit S. Hieron. contra Heluid. Beda in Ioannis 2. Ropertus in Matth. 1. Magiſter in 4. diſtinct. 30. c. B. Maria, D. Thomas 3. part. quæſt. 28. art. 3. ad 5. & alij. Vide Caniſium lib. 2. de Deipara cap. 13. Suarez 3. part. tom. 2. diſp. 5. ſect. 4. Tolet. in Ioan. c. 2. Annot. 18. & Salmeron tom. 3. tract. 23. vocantur ergo fratres Chriſti, id eſt, conſanguinei, vel affines, ſicut mater eorum vocatur ſoror, id eſt, cognata B. Virginis.

Iudas, id eſt, laudator.

Quoad etymon, Iudas Hebr. idem eſt quod confeſſio & laus, vel confeſſor & laudator, ſcilicet Dei & Chriſti. Nomen hoc accepiſſe videtur à Iuda fortiſſimo & celeberrimo filiorum Iacob, Geneſ. 49. v. 8. Idem, æquè ac frater eius Simon, cognominatus eſt Chananæus (quaſi oriundus ex Cana Galilææ) hoc eſt, zelotes, teſte S. Hieron. in c. 4.
A ad Galat. eò quòd zelauit pro Domino, ait S. Fulgent. ſerm. 9. Vnde hæc eius amoris & zeli plena vox ad Chriſtum recenſetur à S. Ioanne cap. 14. v. 22. *Domine quid factum eſt quia manifeſtaturus es nobis teipſum?* Hæc enim eius vox excita fuit verbis illis Chriſti euntis ad mortem, amore pleniſſimis: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.* Hinc idem Iudas cognominatus eſt Thaddæus & Lebbæus, id eſt, leoninus à לְבִיא *labi*, id eſt, leo, vel *cordatus*. Leo enim Hebr. dicitur *labi* à לֵב *leb*, id eſt, *cor*, quaſi cordatus, ſeu animoſus; quia à generoſitate & præſentia animi imperterritus. Cor
B enim ſedes eſt & ſymbolum fortitudinis: vnde Ariſtomenus qui totam Græciam ſtupefecerat audaciæ miraculo, poſt mortem diſſectus, inuentus eſt habere cor totum pilis hirſutum, teſte Plinio lib. 11. cap. 37. Rurſum Lebbæus, id eſt, corculum. veriſimile enim eſt Lebbæus penè idem eſſe quod Thaddæus: nam Græca Matth. 10. 3. & Syra ſic habent: *Lebbæus, qui cognominatus eſt Thaddæus.* Lebbæus ergo idem eſt quod corculum, à לֵב *leb*, id eſt, *cor*, ait S. Hieronymus in Matth. 10. q. d. mitè cordialis, beneuolus, amabilis; aut mirè ſapiens & prudens: qui enim valde cauti erant & prudentes, vocabantur corculi, ait Plinius libr. 7.
C cap. 31. & Feſtus: Corculum, inquit, à corde dicebant antiqui ſolertem & acutum. Vnde Scipio Naſica ob prudentiam bis conſul, appellatus eſt corculum, ait Cicero Tuſcul. 1. Thaddæus verò non tam ab Hebræo *toda*, id eſt, *laus* deducitur; ſic enim dicendum fuiſſet *Thaddæus*, quàm à Syro תַד *thad* (Hebræi dicunt צַד *ſad*: vnde Deus dicitur *ſaddai*, id eſt, mamma bonorum omnium; ſed Syri & Chaldæi ſæpe *ſ*, Hebræum vertunt in *t*, ac pro *ſad* dicunt *thad*, pro *Saddæus Thaddæus*, id eſt, mamma, vber. q. d. mammeus, vberalis, dulcis, miſericors, benignus, beneficus. ita Angelus Caninius in nomin. Hebr. noui Teſtam. cap. 13. Porrò
D S. Hieron. (vel quiſquis eſt auctor, non enim eſt S. Hieron.) in Marci cap. 6. & ex eo Pagnin. in nom. Hebr. interpr. Lebbæum volunt dici à corde quaſi cordis cultorem, qui ſcilicet cordis puritati, ſanctitati & perfectioni vnicè incubuerit. Qua de cauſa Iudas hîc præ cæteris Apoſtolis ſancto Bernardo fuit in veneratione ac deliciis; auctor enim vitæ ſancti Bernardi libr. 5. cap. 2. narrat ipſum reliquias ſancti Iudæ Ieroſolymis ad ſe miſſas mira deuotione excepiſſe, adeóque moriturum iuſſiſſe eas ſecum ſepeliri & pectori ſuo ſuperpo-

Lebbæus, id eſt, corculũ.

Thaddæus, id eſt, mammeus.

S. Bern. S. Iudæ deuotus.

ni, *eo vtique fidei & deuotionis intuitu*, ait auctor vitæ, *vt eidem Apoſtolo in die communis reſurrectionis adhæreret.* Nota, Iudas Hebr. includit omnes litteras nominis tetragrammati Iehoua, indéque ad nominis Iehoua, vtpote ſacroſancti, & apud Iudæos ineffabilis reuerentiam, cenſent aliqui pro Iuda, vocatum eſſe affini nomine, Thaddæum. Sed hæc eſt fabella. conſtat enim nomen Iudæ apud Iudæos fuiſſe vſitatiſſimum, adeóque à Deo laudatum, Geneſ. 49. v. 8. Inſuper Euſeb. lib. 1. hiſt. c. 13. Niceph. lib. 2. hiſtor. cap. 40. & Græci in Menologio duos ponunt Thaddæos, ſcilicet vnum Apoſtolum, putà Iudam hunc noſtrum; alterum qui fuerit è LXX. diſcipulis Chriſti miſſus ab Abagarum. Verùm alij non niſi vnum agnoſcunt Tbaddæum, ſcilieet Iudam Apoſtolum. ita S. Hieronymus in Matth. 10. Beda in cap. 1. Actor. Fulgent. ſerm. 9. Et Eccleſia Latina non niſi vnum Thaddæum in Martyrol. & offic. diuino commemorat. Iuxta quos dicendum eſt, quòd hîc Iudas ſit ille Thaddæus qui Abagarum regem Edeſſæ, & Edeſſenos ad fidem conuertit, vti fusè narrat Euſeb. loco iam citato; qui & addit hæc 43. Chriſti anno contigiſſe, atque Abagaro aurum tum cælatum tum rude offerenti reſpuiſſe illud Iudam, ac dixiſſe: *Si noſtra prorſus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena?* quæ ſanè verba cor ejus purum, magnanimum & cœleſte ſignificant. Plura vide apud Euſebium. In Apocalypſi cap. 21. 20. Iudas repræſentatur per chryſopraſum: cauſas ibidẽ recenſui.

Miſſus ab Agarum.

Nicephorus lib. 2. cap. 4. Breuiarium Roman. 28. Octobr. & alij tradunt S. Iudam prædicaſſe in Meſopotamia, Perſia, Arabia, Idumæa. Demum S. Iudas nobilem Apoſtolatum glorioſo martyrio coronauit, ac ſacrum eius corpus, æquè ac fratris Simonis, Romam delatum conditum eſt in Baſilica S. Petri, vt quem in vita vnicè coluerat, adeóque ſenſa Epiſtolæ eius in ſua expreſſerat, iuxta eundem & mortuus conderetur.

Martyr.

Epiſtola hæc eſt canonica.

Quoad ſecundum, aliqui olim de auctoritate huius Epiſtolæ dubitarunt, imò nuper Caiet. cenſuit hanc Epiſtolam eſſe minoris auctoritatis iis quæ ſunt certæ Scripturæ ſacræ. Hæretici, vt Lutherus, Centuriatores, Brentius, Kemnitius apocrypham eſſe cenſent. Rationes eorum ſunt, quòd auctor eius citet librum Enoch apocryphum, & altercationem Michaëlis cum diabolo de corpore Moſis, quæ nuſquam in Scriptura extat: ſed ad hæc ſuis locis reſpondebo. Dico ergo: de fide eſt hanc Epiſtolam eſſe canonicam Script. ita definit Concil. Trident. ſeſſ. 4. & Florent. in Eugenij Pont. Epiſt. ad Armenos; Concil. Romanum ſub Damaſo, Concil. Laodic. cap. 58. & Carthaginenſ. c. 47. Audi S. Hieronym. lib. de Scriptor. Eccleſ. in Iuda: *Iudas*, inquit, *frater Iacobi, paruam quidem quæ de ſeptem Catholicis eſt, Epiſtolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus eſt, in ea aſſumit teſtimonium, à plerìſque reijcitur, tamen auctoritatem vetuſtate iam & vſu meruit, & inter S. Scripturas computari, & ſacroſanctam auctoritatem habere.*

Vnde eandem vt canonicam citant S. Dionyſius de ditinis nominib. cap. 4. Epiphan. hæreſi Gnoſtic. Nazianzenus in carm. de Script. Didymus & OEcumen. hîc, S. Athanaſius in Synopſi, Ephrem, Origen. & è Latinis S. Cornelius, S. Cyprianus, Innocẽtius I. Tertullianus, S. Hieronymus, S. Ambroſius, S. Auguſtinus, Ruffinus, Philaſtrius, Caſſianus, Proſper, Gelaſius, Fulgentius, Alcimus, Primaſius, S. Gregor. Beda, Rabanns, Remigius, Ado, Anſbertus, Angelomus, & alij quos fuse citat Io-

A docus Coccius in Theſauro Catbol. tom. 1. libr. 8. pag. 370. & Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei cap. 18.

Græcè ſcripta.

Græcè ſcripta eſt Epiſtola; licet enim S. Iudas in Perſide prædicarit, hanc tamen Epiſtolam, quaſi encyclicam & vniuerſalem, ſcripſit fidelibus omnibus tam Iudæis quam Gentilibus toto orbe diſperſis, ideoque non Perſicè, ſed Græcè, quia Græca tunc maximè erat communis & latiſſimè patebat. Porrò Origen. in cap. 13. S. Matth. aſſerit hanc Epiſtolam paucorum quidem eſſe verborum, ſed plenam efficacium cœleſtis gratiæ verborum. ipſa ergo ſui breuitate fœcunda eſt, & quaſi margarita, quæ ſub exigua mole multorum ſummam includit ſeſtertiorum, quod de S. Script. dixit S. Hilarius

B can. 6. in Matth. Breuis enim hæc Epiſtola multa dogmaticè aſtruit, nimirum myſterium S. Trinitatis, Incarnationis & redemptionis Chriſti, Angelorum bonorum à malis diſcretionem, & ſtudium pro ſalute hominum, denique fidem & metum futuri iudicij. Ethicè docet fugam luxuriæ, blaſphemiæ, inobedientiæ, ſuperbiæ, auaritiæ, odij, doli, adulationis, perſonarum acceptionis; ac conſtantiam in vocatione, fide, oratione, charitate, conuerſione errantium, inſectatione hæreticorum, doxologia & laude Dei. Quod ergo S. Bartholomæus, teſte S. Dionyſ. cap. 1. de myſtica Theologia dixit, *magnam eſſe Theologiam, & minimam; ac Euangelium amplum & magnum, rurſúmque compendia-*

C *rium.* idipſum verè dicas de hac Epiſtola, nimirum *breuem eſſe & longam; breuem in verbis, longam in ſententijs, vt rarus ſit qui non in eius caeutiat lectione*, vt ait S. Hieronymus ad Paulinum.

Extat hæc Epiſtola Syriacè non in Biblijs Regiis, ſed ſeparatim, quam in Latinum vertit noſter Etzelius. extat & Arabicè, quam in Latinum vertit quidam in fide heterodoxus.

Argumentũ.

Quoad tertium. Argumentum Epiſtolæ eſt confutare hæreſes iam tum natas Simonis Magi, Nicolaitarum & Cherinthi, ac mox ex iiſdem naſcituras, Gnoſticorum, Ebionis, Menandri, Baſilidis, Saturnini, Valẽtini, Marcionis & ſimiliũ. ita S. Epiphan. in hæreſi Gnoſticorum, poſt recenſitas eorũ

D libidines, ait Spiritũ S. de iis per Iudam prædixiſſe: *quæcunque naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Hæreticorum ergo improbos mores graphicè depingit, eóſque quaſi ſeductores & peſtes cauendos eſſe docet, ac in fide ſuſcepta conſtanter eſſe perſiſtendũ, ne eis contingat quod contigit Hebræis, Sodomitis, & Angelis à Deo apoſtatantibus, qui omnes miſerè perierunt. ita S. Athanaſius in Synopſi, OEcum. & alij. Docuit enim Iudas in Aſia minore, vbi florebat ſchola Simonis Magi, contra quam ſcripſit pariter S. Paulus Epiſtolas ad Epheſios & Coloſſenſes; ad quas hîc reſpicit Iudas. Maximè autem inſectatur dogma Simonis docentis ſolam fidem ſuam (quæ hæreſis

E erat & perfidia) ſufficere ad ſalutem ſine bonis operibus. Et Gnoſticorum docentium, nullum eſſe peccatum niſi infidelitatis, ſed omnia eſſe adiaphora, ſcilicet bona bene vtentibus, mala malè vtentibus, ac proinde impunè licere vacare comeſſationibus & libidinibus: vnde Simonianorum & Gnoſticorum immanes & infames libidines acriter perſtringit, eiſque acre Dei iudicium ab Enoch prædictum intentat. Quocirca S. Ephrem tom. 1. ſerm. *de iis qui animas ad impudicitiam pelliciunt, cùm nihil mali ſit*, recitat totam hanc S. Iudæ Epiſtolam, eámque contra illos intorquet. Eſt ergo hæc Epiſtola perpetua quaſi inuectiua in hæreticos, eóſque blaſphemos & luxurioſos. Primò enim præmiſſa

ſalute

ſalute hortatur fideles, vt contra eos pro vocatione & fide ſua viriliter certent, eò quòd ipſi ſint apoſtatæ, ſimiles Sodomitis & angelis Deo rebellibus, cum eiſque perdendi & perituri. Deinde v.8. eorum libidines, rebelliones, blaſphemias & maledicta incuſat, cùm Michaël licèt iuſtam habens cauſam, non fuerit auſus maledicere Satanæ. Tertiò v.11. comparat eos Caino, Balaamo, Core ſeditioſo, eóſque vocat nubes ſine aqua, arbores autumnales, fluctus feri maris, ſidera errantia, de quibus prophetauit Enoch minans eis acre Dei iudicium, cùm ſint murmuratores, pleni concupiſcentiis, ſuperbi, auari. Quartò v.17. hortatur vt Apoſtolorum fidei & doctrinę conſtanter inſiſtentes, hæreticis reſiſtant. Denique v. 20. hortatur fideles ad orationem, charitatem, miſericordiam & zelum animarum, vt ſeductos ab hæreticis ad fidem reducant; ac caſtitatem, vt immaculatos ſe ſiſtant tribunali iudicis Chriſti, atque tandem doxologia claudit Epiſtolam, dicens: *Soli Deo Saluatori noſtro per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum gloria & magnificentia, imperium & poteſtas, ante omne ſeculum, & nunc & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.*

Scripſerunt è veteribus in hanc Epiſtolam, Didymus & Clemens Alexandrinus, ſed breuiter extant in Biblioth. SS. Patrum: recentiores plurimi, recentiſſimè noſter Iuſtinianus & Lorinus. Ego pariter breuis ero more meo, præſertim quia pleraque hîc dicenda dixi 2. Petri 2.

Vbi nota, hanc Epiſtolam valde ſimilem eſſe Epiſtolæ ſecundæ S. Petri cap. 2. adeóque multas cum eo eaſdem, vel penè eaſdem habere ſententias. Quare vel S. Petrus illas ſumpſit ex S. Iuda, vt eius dicta confirmaret, vti vult Salmeron; vel certè Iudas illas accepit ex S. Petro, vt volunt Baron. anno Chriſti 68. Adamus Saſbout, Lorin. Hugo, Thomas Anglicus, & Primaticcius hîc, qui tres vltimi cenſent idcirco hanc Epiſtolam in ordine Biblico eſſe vltimam, eò quòd vltimò ſit edita (excipe Epiſt. S. Ioannis) ac proinde poſt mortem S. Petri, qui paulò ante mortem ſecundam ſuam Epiſtolam ſcripſit anno Chriſti 68. quæ ſi vera ſunt, oportet dicere S. Iudam cum fratre Simone Chananæo oppetiiſſe mortem non anno Chriſti 64. vt vult Onuphrius in Chronico, ſed poſt ſanctum Petrum, póſtque annum Chriſti 68. Porrò vt videas S. Petri & S. Iudæ harmoniam & conſonantiam, accipe eaſdem vtriuſque ſententias per parallela digeſtas.

PARALLELA EARVNDEM SENTENTIARVM

	S.Petri Epiſt.2.	& S.Iudæ.	
1.	Cap.2.v.1. *In vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis.* & v.3. *quibus iudicium iam olim non ceſſat.*	v.4. *Subintroierunt quidam homines, qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium, impij.*	1.
2.	*Et eum qui emit eos, Dominum negant.*	*Solum Dominatorem & Dominum Ieſum Chriſtum negantes.*	2.
3.	v.2. *Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur.*	*Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam.*	3.
4.	v.4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reſeruari.*	v.6. *Angelos verò qui non ſeruauerunt ſuum principatum; ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*	4.
5.	v.6. *Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerſione damnauit, exemplum eorum, qui impiè acturi ſunt, ponens.*	v.7. *Sicut Sodoma & Gomorrha & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, factæ ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes.*	5.
6.	v.10. *Magis autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationémque contemnunt.*	v.8. *Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt.*	6.
7.	*Sectas (δόξας) non metuunt introducere blaſphemantes.*	*Maieſtatem (δόξαν) blaſphemant.*	7.
8.	v.11. *Angeli fortitudine & virtute cùm ſint maiores, non portant aduerſum ſe execrabile iudicium.*	v.9. *Cum Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Imperet tibi Dominus.*	8.
9.	v.12. *Hi verò,* &c. *in his quæ ignorant blaſphemantes, in corruptione ſua peribunt.*	v.10. *Hi autem quæcumq; quidē ignorant blaſphemāt; quæcumq; autem naturaliter tanquā muta animalia norunt, in his corrumpuntur.*	9.
10.	v.13. *Coinquinationes & maculæ delicijs affluentes, in conuiuijs ſuis luxuriantes.*	v.12. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes.*	10.
11.	v.14. *Cor exercitatum auaritia habentes.* & v.3. *In auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.*	v.16. *Mirantes perſonas quæſtus cauſa.*	11.
12.	v.15. *Secuti viam Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit.*	v.11. *Errore Balaam mercede effuſi ſunt.*	12.
13.	v.17. *Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur.*	v.12. *Nubes ſine aqua quæ à ventis circumferuntur,* &c. *quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*	13.
14.	v.18. *Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ.*	v.16. *Secundùm deſideria ſua ambulantes, & os eorum loquitur ſuperba.*	14.
15.	Cap.3.v.2. *Chariſsimi,* &c. *memores ſitis eorum quæ prædixi verborum,* &c. *& Apoſtolorum veſtrorum, præceptorū Domini & Saluatoris.*	v.17. *Vos autem chariſsimi memores eſtote verborum quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti.*	15.
16.	v.3. *Hoc primum ſcientes quòd venient in nouiſsimis diebus in deceptione illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes.*	v.18. *Qui dicebat vobis quoniam in nouiſsimo tempore veniunt illuſores, ſecundùm deſideria ſua ambientes in impietatibus.*	16.
17.	v.11. *Quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus, expectantes, & properantes in aduentum diei Domini.*	v.21. *Voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate, expectantes miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam æternam.*	17.
18.	v.18. *Ipſi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.*	v.25. *Soli Deo Saluatori noſtro per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum gloria & magnificentia, imperiū & poteſtas ante omne ſeculū, & nunc, & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.*	18.

Verſ. 1. Iudas Ieſu Chriſti ſeruus, frater A autem Iacobi, his qui ſunt in Deo Patre dilectis, & Chriſto Ieſu conſeruatis, & vocatis.

2. Miſericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.

3. Chariſſimi, omnem ſolicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute, neceſſe habui ſcribere vobis: deprecans ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei.

4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præſcripti ſunt in hoc iudi- B cium) impij, Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam, & ſolum dominatorem, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.

5. Commonere autem vos volo, ſcientes ſemel omnia, quoniam Ieſus populum de terra Ægypti ſaluans, ſecundò eos, qui non crediderunt, perdidit:

6. Angelos verò, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis ſub caligine reſer- C uauit.

7. Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram factæ ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes.

8. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant.

9. Cùm Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſ- D phemiæ: ſed dixit: Imperet tibi Dominus.

10. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blaſphemant: quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.

11. Væ illis, quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Core perierunt.

12. Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, nubes ſine aqua, quæ à ventis circumfe- E runtur, arbores autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ.

13. Fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſidera errantia: quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.

14. Prophetauit autem & de his ſeptimus ad Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in ſanctis millibus ſuis

15. Facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti ſunt contra Deum peccatores impij.

16. Hi ſunt murmuratores queruloſi, ſecundùm deſideria ſua ambulantes, & os eorum loquitur ſuperba, mirantes perſonas quæſtus cauſa.

17. Vos autem chariſſimi memores eſtote verborum, quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti,

18. Qui dicebant vobis, quoniam in nouiſſimo tempore venient illuſores, ſecundùm deſideria ſua ambulantes in impietatibus.

19. Hi ſunt, qui ſegregant ſemetipſos, animales, Spiritum non habentes.

20. Vos autem chariſſimi ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ veſtræ fidei, in Spiritu ſancto orantes,

21. Voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate, expectantes miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam æternam.

22. Et hos quidem arguite iudicatos:

23. Illos verò ſaluate, de igne rapientes. Aliis autem miſeremini in timore: odientes & eam, quæ carnalis eſt, maculatam tunicam.

24. Ei autem, qui potens eſt vos conſeruare ſine peccato, & conſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ immaculatos in exultatione in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti.

25. Soli Deo Saluatori noſtro, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, gloria & magnificentia, imperium & poteſtas ante omne ſeculum, & nunc, & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

IVDAS *Ieſu Chriſti ſeruus, frater autem Iacobi.*] minoris, qui fuit Apoſtolus & primus Epiſcopus Ieroſolymæ, parique modo ſic Epiſtolam ſuam inſcribit: *Iacobus Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus.* vide ibi dicta. Hoc ipſo Iudas ſignificat ſe eſſe Apoſtolum; conſtat enim Iudam fratrem Iacobi fuiſſe Apoſtolum. Arabicus vertit: *Iudas filius Ioſeph fabri.* & Clemens Alexandrinus: *Iudas*, inquit, *qui Catholicam ſcripſit Epiſtolam, frater filiorum Ioſeph, extans valde religioſus, cùm ſciret propinquitatem Domini, non tamen dixit fratrem eius eſſe, ſed quid dixit? Iudas ſeruus Ieſu Chriſti.* Verùm in prœmio oſtendi Iudam non fuiſſe filiũ Ioſephi. Vocat ſe ſeruum Chriſti. q. d. Ego Simonis angelos, Æones Valentini, Gnoſticorum genios ignoro: ſolius Chriſti me ſeruum eſſe profiteor & glorior, æquè ac Dauid, dicens Pſalm. 115. v. 6. *O Domine quia ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ: dirupiſti vincula mea*, quibus obſtrictus eram pecca-

VERS. I.

E

Seruire Chriſto regnare eſt.

to, morti & gehennæ, ac glorioſæ tuæ ſeruituti, imò Apoſtolatui me mancipaſti: *ideirco ſacrificabo tibi hoſtiam laudis.* Optabilius eſt, inquit Philo de Monarchia, *Deo ſeruire quam regnare.* Hinc Moſes Dux Hebræorum vocatur ſeruus Domini, Deuter. 34.5. vide ibi dicta. Verè S. Auguſtinus tract. 41. in illud Ioannis 8. *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Hac*, ait, *ſpes noſtra eſt fratres, vt à libero liberemur, & liberando ſeruos nos faciat; ſerui enim eramus cupiditatis, liberati ſerui efficimur charitatis.*

Porrò Iudas vocat ſe fratrem Iacobi, tum vt à Iuda Iſcariote ſe diſtinguat, tum vt ſibi beneuolentiam & auctoritatem conciliet à fratre ſancto & celebri: *Iacobi enim celebris ob virtutem apud omnes fama, effectura erat, vt huius Apoſtoli doctrina maiorem auctoritatem haberet, libentiúſque admitteretur*, ait OEcumen.

Docent Oratores in exordio orationis, vel epiſtolæ conciliandam eſſe auditorum vel lectorum primò beneuolentiam. Secundò attentionem. Tertiò docilitatem. ita S. Iudas hic lectores facit primò beneuolos, vocando eos dilectos, chariſſimos, & oſtendendo omnem erga eos amorem & ſollicitudinem; ſecundò attentos, dum ait ſe ſcribere de communi omnium ſalute, vitque æterna; tertiò dociles, dum ait ſe non aliud quàm ſemel traditam eis fidem inculcare & propugnare, hócque eſſe totius Epiſtolæ argumentum.

His qui ſunt in Deo Patre dilectis.] Legit interpres in Græco ἠγαπημένοις, id eſt, *dilectis.* Iam multi legunt ἡγιασμένοις, id eſt, *ſanctificatis.* ita Caietanus, Clarius, Vatabl. Pagnin. & alij. Vtrumque verum, & huic loco congruum. Chriſtiani enim *in Deo*, id eſt, à Deo, vel propriè *in Deo*, id eſt, in Dei fide, gratia & charitate ſunt vniti, ideóque a Iuda & ab inuicem diligibiles & dilecti. ita Lyran. Dionyſ. & alij. Idem *in Deo*, id eſt, per Deum & à Deo ſunt ſanctificati, ſubaudi, *ſalutem dicit.* q. d. Iudas Chriſtianis in Deo patre dilectis ſalutem dicit, ſcribítque hanc Epiſtolam.

Et in Ieſu Chriſto.] id eſt, per Ieſum Chriſtum, eiúſque gratiam. Ruſum *in Ieſu*, id eſt, in Ieſu fide, cultu, religione, dilectione, putà in Chriſtiana fide, charitate & vita *conſeruatis.* q. d. Iudas ſalutem dicit & precatur Chriſtianis, qui à Deo ſunt dilecti, & in hac eius dilectione per Ieſu Chriſti gratiam conſeruantur & perſeuerant. Magnum enim Dei & Chriſti donum eſt perſeuerantia, vti docet Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 13. & S. Auguſtinus lib. de bono perſeuerantiæ. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioannis 17. 12. *Cùm eſſem cum eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, cuſtodiui, & nemo ex eis perijt, niſi filius perditionis.* & cap. 18. 9. *Quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam.* & cap. 10. v. 28. *Non peribunt in æternum, & non rapiet eos quiſquam de manu mea.* & Abigail ad Dauid 1. Regum 25. 29. *Erit anima Domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium apud Dominum Deum tuum.*

Conſeruatis & vocatis.] Quæres, quomodo Iudas vocatos poſtponit conſeruatis, cùm prius ſit vocari ad fidem & dilectionem, poſterius in ea conſeruari? Primò, Gloſſa interlinealis cenſet eſſe ὕστερον πρότερον: vocatos enim præcedere conſeruatos. Secundò, alij reſpondent per conſeruatos intelligi conſeruatos in gratia, per vocatos, vocatos ad gloriam; gloria autem poſterior eſt gratia. Verùm obſtat quòd licèt gloria poſterior ſit gratia, tamen vocatio ad gratiam includit vocationem ad gloriam, quaſi ſui conſummationem & terminum. Vnde Hugo reſpondet id verum eſſe in in-

A tentione, non in executione: in executione enim prius eſt conſeruari in gratia, poſterius vocari ad gloriam. q. d. Iudas ſcribit fidelibus qui in fide & gratia Chriſti conſeruantur & perſeuerant, ac per hanc perſeuerantiam proxime vocantur & diriguntur ad gloriam, quam certò aſſequentur, ſi vti cœperunt, ita vſque ad finem vitæ in fide & gratia Chriſti perſeuerent. Verùm hæc ſubtiliora ſunt quàm ſolidiora.

Dico ergo τὸ *vocatis* Græce κλητοῖς (non κεκλημένοις) eſſe nomen; τὸ verò *conſeruatis*, Græcè τετηρημένοις eſſe participium. Sic enim habent Græca, τοῖς τετηρημένοις κλητοῖς, id eſt, *conſeruatis vocatis.* & Arabicus: *Ad ſeruatos vocatos in nomine Ie-*
B *ſu Chriſti. vocati* enim vocantur Chriſtiani, eſtque hæc quaſi própria eorum nomenclatura, vt nuncupentur *vocati*, Græcè κλητοί, id eſt, *vocatitij*, quaſi à Deo euocari ad ſuam familiam, amicitiam, filiationem, hæreditatem. τὸ ergo *vocati* eſt titulus ſummæ dignitatis, ad quam Chriſtiani à Deo euecti ſunt. Vnde Heſychius: κλητοί, inquit, vocantur nobiles. vocauit enim nos Deus de tenebris *in admirabile lumen ſuum*, 1. Petr. 2. 9. ac de miſerrima ſeruitute peccati *tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ*, Coloſſ. 1. 13. ſcilicet à morte ad vitam, ab ignominia ad gloriam, ex gehenna ad cœlum, vt ex hominibus Angelos efficeret. Vide dicta Roman. 1. 1. ad illud, *Paulus vocatus Apoſtolus*; & 1.
C Corinth. 1. ad illud, *vocatis ſanctis.* vbi Syrus vertit, *vocatis & ſanctis*, æquè ac noſter hîc, *conſeruatis & vocatis.* quia τὸ vocatis peculiarem dignitatem & titulum, æquè ac donum addit Chriſtianis, nimirum quòd fide, gratia & dilectione Dei donati ſint, in eaque conſeruentur, non ex ſe, ſuaque electione & virtute, ſed ex vocatione & gratia Dei, qui ſicuti eos primitus vocauit ad fidem & gratiam, ita pariter eoſdem ad eius conſeruationem & augmentum indies vocat, & promouet.

Itaque τὸ *vocatis*, hîc eſt quaſi ſuppoſitum, cuius epitheta ſunt τὸ *dilectis & conſeruatis.* Suppoſitum autem ſuis epithetis nunc præponitur, nunc poſtponitur. Senſus ergo eſt, q. d. Iudas ſcribit hanc
D Epiſtolam *vocatis*, id eſt, Chriſtianis, qui ſunt vocatitij Dei, ab eóque euocati, eiúſque obſequio, cultui, fidei, gratiæ & regno mancipati; ideóque ab eo dilecti & conſeruati. Vocauit enim, vocátque eos Deus non ſolùm ad ſuam dilectionem, ſed etiam ad dilectionis conſeruationem, incrementum & perfectionem, vt ſcilicet per eam illos ad hæreditatem & gloriam regni cœleſtis perducat. Vnde hæc explicans Iudas ſubdit: *Miſericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.*

Nota, pro *conſeruatis* Græcè non eſt verbum φυλάττω, ſed ſignificantius φρουρέω, id eſt, vrbem vel arcem vndique propugnaculis, præſidiis & vigiliis vallatam munitamque teneo, vt nullus hoſtium
E inſidiis, vel irruptionibus ſit aditus. Sic enim fideles ſuos contra omnes diaboli, mundi & carnis impetus obuallat, tutatur & conſeruat Deus, iuxta illud Prouerb. 18. v. 10. *Turris fortiſſima nomen Domini.*

Miſericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.] VERS. 2.
Iudas more ſuo imitatur S. Petrum, qui pari ſalutatione ſecundam Epiſtolam orditur, dicens: *Gratia vobis & pax adimpleatur.* Miſericordiam intellige virtutem, non fidelium nec fidelibus inhærentem, ſed Dei, qua ſua dona, præſertim pacem & charitatem miſericorditer fidelibus impertit. q. d. Adimpleatur in vobis & erga vos Dei miſericordia, vt ſuam pacem & charitatem, cæteráque dona

in

in vos effundat, vel potiùs iam in Baptiſmo & deinceps effuſa magnis incrementis augeat & cumulet. Pacem, intellige tum cum Deo, tum cum proximis, tum cum conſcientia propria; hæc autem pax charitatis eſt comes & filia. Vnde Syrus vertit: *& pax in dilectione*, iuxta illud: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum*, Pſalm. 118. v. 16. Hoc eſt quod canit Zacharias: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri in quibus viſitauit nos oriens ex alto*, Lucæ 1. v. 78. Pro *adimpleatur*, Græcè eſt πληθυνθείη, id eſt, *multiplicetur*. Vnde aliqui putant noſtrum interpretem legiſſe πληρωθείη, id eſt, *adimpleatur*. Verùm non vident interpretem doctè verbum non verbo, ſed ſenſu vberiore expreſſiſſe. Adimpleri enim miſericordiam, charitatem, &c. non eſt aliud, quam illa multiplicari tum numero, tum gradu & perfectione. Vnde 2. Petri 1. 2. πληθυνθείη, æquè vt hìc, vertit *multiplicetur*. Præclarè S. Auguſtinus tractat. 2. in Epiſt. S. Ioannis. *Talis*, ait, *eſt quiſque qualis eius dilectio eſt. Terram diligis? terra eris. Deum diligis? quid dicam? Deus eris.*

Symbolicè noſter Salmeron & alij miſericordiam attribuunt Deo Patri: ipſe enim eſt *pater miſericordiarum*, 2. Corinth. 1. v. 3. pacem Filio: *ipſe enim eſt pax noſtra*, Epheſ. 2. 14. charitatem Spiritui ſancto. *charitas enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*, Roman. 5. v. 5. per miſericordiam abolentur peccatorum miſeriæ, ſcilicet culpæ & pœnæ: per pacem, conſcientiæ remorſus & perturbationes ſedantur & componuntur: nam, vt ait Tertullian. libr. 5. contra Marc. cap. 5. *nec gratia fit niſi offenſa, nec pax niſi belli*, &c. *quæ gratia à non offenſo, quæ pax à non debellato?* Idem ad martyr. *Pax noſtra bellum eſt diabolo.* per charitatem vis & robur confertur ad omnia opera bona & heroica perficienda, ad legem Chriſti adimplendam, ad fortiter reſiſtendum mondo, carni & dæmoni, ad vincendum omnes tribulationes, perſecutiones, tormenta & martyria.

S. Auguſtinus verò in Epiſtol. ad Roman. cenſet S. Iudam hìc repræſentare myſterium S. Trinitatis: nominare enim Patrem & Filium: Spiritum ſanctum verò repræſentare per hæc tria, ſcilicet miſericordiam, pacem & charitatem. Hæc enim appropriantur Spiritui ſancto, ipſe enim ex vi proceſſionis ſuæ procedit vt amor Patris & Filij: inde ergo habet quòd ſit increatus amor & charitas, à quo procedit creata miſericordia, charitas & pax, omnéque bonum & donum.

Moral. S. Auguſtinus in illud Pſalm. 58. *Deus meus miſericordia mea. O nomen*, inquit, *ſub quo nemini deſperandum eſt, Deus meus*, inquit, *miſericordia mea. Quid eſt miſericordia mea? Si dicas ſalus mea intelligo, quia dat ſalutem. Si dicas refugium meum, intelligo quia confugis ad eum. Si dicas fortitudo mea, intelligo quia dat tibi fortitudinem. Miſericordia mea quid eſt? Totum quicquid ſum de miſericordia tua eſt: ſi ille mihi dediſti vt ſim, & alius mihi dedit vt bonus ſim, melior eſt ille qui dedit mihi vt bonus ſim, quàm ille qui mihi dedit vt ſim.*

VERS. 3. *Omnem ſollicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute, neceſſe habui ſcribere vos.*] q. d. Cùm valde ſollicitus eſſem & vehementer cuperem ad vos ſcribere, ea quæ ad communem veſtram ſalutem ſpectant, neceſſe duxi ſcribere vobis ea quæ ſubiungo de fide conſtanter retinenda, & de hæreſibus ſubpullulantibus omni contentione fugiendis, imò profligandis. Hæ enim hæreſes tam ſunt periculoſæ, vt non tantùm ſollicitudinem, ſed & neceſſitatem ſcribendi mihi imponant. Vnde Arabicus vertit. *Neceſſitate compulſus ſum.* & Thomas Anglicus: Vrgente, inquit, mea ſollicitudine interius, & periculo veſtro exteriùs, neceſſe habui ſcribere vobis. Breuiter & clarè vertit Pagnin. & Tigur. *Tantum mihi ſtudium fuit ſcribendi ad vos de communi ſalute, vt non potuerim non ſcribere vobis.*

Moral. diſcant Prælati à S. Iuda quantam ouium ſibi creditarum debeant habere curam, nimirum ſollicitam, adeóque vt ipſe ait *omnem ſollicitudinem.* Sic & S. Paulus 2. Corinth. 11. 28. *Inſtantia mea quotidiana*, inquit, *ſollicitudo omnium Eccleſiarum.* & Roman. 12. 8. *Qui præeſt in ſollicitudine.* & Hebr. 13. 17. *Ipſi enim peruigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri.* Vbi S. Chryſoſtomus: *Omnium*, ait, *quos regis, tu rationem redditurus es: tanto igni tuum ſubijcis caput. Miror ſi poteſt ſaluari aliquis Rectorum.* & homil. 2. in Epiſtol. 2. ad Timoth. *Quantumuis illi honoris impendas, quantumlibet obſequij deferas, nihil his periculis referre par poteris. Nam etſi animam ponas, ipſe amplius pro te facit: nam animam periculo æternæ mortis exponit.*

Deprecans.] παρακαλῶν, id eſt, *exhortans*, vel *deprecans*, *ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei.* Syrus: *rogans vt certamen faciatis.* Arabicus: *rogo vos vt contendatis mecum vice vna* (id eſt, continuè & conſtanter) *in fide quam tradiderunt ad nos ſancti*, vt ſcilicet decertetis pro fide ſemel, id eſt, firmiter prorſus & irreuocabiliter, vt dicam verſ. 5. tradita ſanctis, putà Chriſtianis, vtque eam pro viribus tueamini & propugnetis, tum verbo, tum honeſtæ & Chriſtianæ vitæ exemplo, ita vt nullam aliam admittatis, ſed omnem ab hac diuerſam explodatis.

Nota τὸ *ſupercertari*, id eſt, ſupercertare, vt aliqui Codices hìc legunt. Noſter enim interpres verbum *certor* accipit ſubinde non vt paſſiuum, ſed vt deponens, idémque quod *certò*, vt liquet Eccleſ. cap. 11. 9. & cap. 38. 29. & Sapient. 15. 9. Quin & Pacuuius apud Nonnium c. 8. *certatur*, vſurpat pro *certa*. Supercertari quid.

Rurſum τὸ *ſuper*, idem eſt quod *pro*; hoc enim eſt Græcè ἐπὶ. Quare *ſupercertari fidei*, idem eſt quod certare pro fide, ita Gagneius. Secundò, τὸ *ſuper*, notat ingens, acre & continuum certandi & reſiſtendi hoſtibus fidei ſtudium, ac quaſi ἄσπονδον πόλεμον, id eſt, irreconciliabile bellum. τὸ enim *ſuper* ſignificat ſtrenuum, & quaſi ſuper vires certamen, vt certando ſeipſos quaſi ſuperent inſtar athletarũ, qui in agone ſuas vires & ſeipſos quaſi tranſcendunt, dum de ſumma rei, puta victoriæ & vitæ, agitur. Tertiò, τὸ *ſuper*, notat alterum & quaſi ſecundum certamen. q. d. ego vobiſcum primò certaui contra idololatriam & idololatras, vos mecum iam ſecundò certate contra hæreſim & hæreticos: hoc enim eſt ἐπαγωνίζεσθαι. ſic Nazianz. Orat. de Machabæis ait: προηγωνίσατο πατὴρ, ἐπαγωνιοῦνται παῖδες, id eſt, *primò certauit pater, poſtea certabunt filij.* Hoc eſt quod monet Paulus Timotheum Epiſtol. 1. cap. 6. 12. *Certa bonum certamen fidei.* (Vatabl. *oſtende te acerrimum fidei defenſorem*) *apprehende vitam æternam.* q. d. ſi bene certaueris apprehendes vitam æternam. Terribilis eſt ſententia Innocentij III. diſtinct. 83. c. *error. Error*, inquit, *cui non reſiſtitur, approbatur: & veritas cum minimè defenſatur, opprimitur: negligere quippe cùm poſſis deturbare peruerſos, nihil aliud eſt quàm fouere.* loquitur Prælatis præcipuè, ſed & cæteris ſuo ordine. Quare my-

ſtica, non litteralis, eſt expoſitio Hugonis: *ſupercertari fidei*, inquit, eſt ſuper fundamentum fidei & bonorũ operum erigere, & addere certamen paſſionum: vel certare pro ſupernis, vt pro anima & iuſtitia agonizemus vſque ad mortem, vt monet Sapiens Eccleſ.4.33. Similis eſt illa Thomæ Anglici: *ſupercertari fidei*, inquit, eſt certamini interiori, quo captiuatur intellectus, addere certamen exterius, quo confundatur hæreticus. *Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, Rom.10.10.

Moral. diſce hîc, quantum, & quàm acre Chriſtianis pro fide & pietate debeat eſſe certamen. Audi Chriſtum ad Angelum, id eſt, Epiſcopum Smyrnæ ſcribentem Apocal.2.10. *Eſto fidelis* (certando) *vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Præclarè S. Cyprian. lib.2. Epiſtol.6. ad Martyres: *Si vos, ait, acies vocauerit, ſi certaminis veſtri dies venerit, militate fortiter, dimicate conſtanter, ſcientes vos ſub oculis præſentis Domini dimicare, confeſſione nominis eius ad ipſius gloriam peruenire: qui non ſic eſt vt ſeruos ſuos tantum ſpectet, ſed & ipſe luctatur in nobis, ipſe congreditur, ipſe in certamine agonis noſtri & coronat pariter & coronatur.* & mox: *O beatam Eccleſiam noſtram*, &c. *Floribus eius nec lilia nec roſa deſunt. Certent nunc ſinguli ad vtriuſque honoris ampliſſimam dignitatem: accipiant coronas vel de opere candidas, vel de paſſione purpureas. In cæleſtibus caſtris & pax & acies habent flores ſuos, quibus miles Chriſti ob gloriam coronetur.* Idem libr. de mortal. ait, nihil aliud in mundo quàm pugnam aduersùs diabolum quotidie geri, cúmque vitiis & illecebris colluctationem eſſe moleſtam, eámque aſſiduam. Et Clemens Alexandrinus 7. strom. *Verus*, ait, *athleta eſt, qui in magno hoc mundi ſtadio coronatur, veram aſſecutus victoriam aduersùs omnes animi perturbationes, quoniam Agonotheta eſt omnipotens Deus.* & Tertullianus ad Martyres cap. 3. *Bonum*, ait, *agonem ſubitura eſtis, in quo Agonothetes Deus viuus eſt, Xyſtarches Spiritus ſanctus corona æternitatis brauium, angelicæ ſubſtantiæ politia, in cœlis gloria in ſecula ſeculorum.*

Ex dictis liquet τὸ *ſupercertari* referri ad *fidei*. quare minùs rectè aliqui referunt ad *ſanctis*. q. d. deprecor vos ſupercertari ſanctis, id eſt, certare pro ſanctis, ait Catharinus, vel cum ſanctis, ait Eraſmus: ſanctis, inquam, fidei, id eſt, fidelibus, putà Chriſtianis; primitus enim omnes fideles vocabantur & reuera erant ſancti. q. d. deprecor vos certare cum ſanctis, æmulando ſanctos, addendo certamen veſtrum ad certamen illorum, & quaſi adimplendo ea quę deſunt paſſionibus Chriſti & ſanctorum, vti ait Paulus Coloſſ.1.24.

Denique perperam hinc colligunt hæretici, laicis rudibus & indoctis licere diſputare de fide: aliud enim eſt diſputare, quod non niſi peritorum eſt & doctorum; aliud certare: certant enim etiam ſimplices & rudes, non diſputando, ſed conſtanter veritatem fidémque aſſerẽdo & tuendo. vnde hæreticus Beza τὸ ἐπαγωνίζεσθαι, id eſt, *ſupercertare*, explicat per ἐπαμύνασθαι, id eſt, *tueri, defendere.*

Vers. 4 *Subintroierunt enim quidam.*] hoc eſt, furtim ſubierunt. Regia, *ſubrepſerunt*. nam τὸ *ſub*, & Græcum παρὰ, ſignificat eos clam ex inſidiis, furtim, doloſè, ſurreptitiè quaſi vulpes introiiſſe, & ſe inſinuaſſe fidelibus. Sic enim pſeudoprophetæ & hæretici quaſi veri prophetæ & doctores aſtutè nouam, raram & eximiam ſcientiam & doctrinã prætexentes & iactitantes, ſe fidelibus inſinuant. Vide dicta 2.Petri 2.1. Dat hîc cauſam, cur oporteat eos ſupercertare pro fide, quia videlicet eam acriter & doloſè impugnant hæretici. Syrus vertit: *acquiſierunt ingreſſum*, ſcilicet arte, aſtutia, fraude. Arabicus: *commixti ſunt in nobis.*

Qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium.] Syrus: *qui à principio peruenerunt vt ſcriberentur in condemnationem iſtam.* Arabicus: *Qui ſcripti ſunt in hoc iſtud iudicium.*

Nota pronomen *hoc*; ſignificat enim hæreticorum iudicium eſſe certum, notum & publicum: q.d. in hoc iudicium de quo ego, & omnes orthodoxi mecum, eos hæreſis condemnamus, ac gehennæ reos pronunciamus.

Iam *præſcripti*, ait Beda & Clemens Alexand. id eſt, præuiſi & prædeſtinati: quia enim à Deo ab æterno præuiſi ſunt fore impij, hinc ab eodem reprobati & prædeſtinati ſunt ad iudicium, ad condemnationem & gehennam. Secundò, Didymus *præſcripti*, ait, id eſt, à ſemetipſis diiudicati, traditi ſunt in reprobum ſenſum, ſcilicet ob ſua demerita. Impiè ergo impius Beza cenſet eos traditos in reprobum ſenſum à Deo ſine ordine ad demerita. *Nam Dei decreto*, inquit, *nil vel tempore vel ordine prius inueniri poſſe dico, quin Deus diuinitate ſpolietur.* An non Satanica hæc vox? quæ ex Deo facit Satanam, putà ex auctore boni facit auctorem mali & reprobi ſenſus. Tertiò, Gagneius *præſcripti*, inquit, id eſt, præfigurati ſunt in veteribus Pſeudoprophetis.

Quartò & genuinè OEcum. Dionyſ. & alij, *præſcripti*, Græcè προγεγραμμένοι, id eſt, *antea ſcripti*, priùs deſcripti. q. d. de talibus, déque eorum impietate & iudicio, id eſt, condemnatione ante me (Iudam) ſcripſit Petrus & Paulus, imò Chriſtus ipſe eos depinxit, præmonuitque vt eos quaſi lupos caueretis, Matth.24.24. 2.Tim.3.1. 2.Petri 2. quin & Prophetæ priſci ante Chriſtum ad viuum in ſuis æmulis Pſeudoprophetis, mores & certamen hæreticorum cum orthodoxis depinxerunt, vt Ierem. Thren.2.14. *Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent.* Simile eſt Ierem.14.14. & Zachar.13.4. *Et erit in die illa confundentur Prophetæ, vnuſquiſque ex viſione ſua, cum prophetauerit*, &c. Clariſſime verò Ieremias toto c.28. ſuum cum Hanania pſeudopropheta certamen deſcribit, tandémque ei Dei iudicium & vindictam intentans v.15. *Audi*, ait, *Hanania: non miſit te Dominus, & tu confidere feciſti populum iſtum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris: aduersum enim Dominum locutus es. Et mortuus eſt Hananias Propheta anno illo.* Simile fuit certamen Micheæ cum Sedecia Pſeudopropheta regis Achab, ſimiléque iudicium 3.Reg. 22. 24. & ſeq. Dicit hoc S. Iudas, propter τὸ *ſubintroierunt*, id eſt, furtim ſubierunt; ne enim fideles dicerent, quomodo eos cognoſcemus & cauebimus, ſi furtim & ex improuiſo nobis ſe inſinuent? præoccupat S. Iudas, dicítque hac de cauſa eos præmonitos iam eſſe de iis, eorúmque artes & mores iam eſſe deſcriptos ab Apoſtolis & Prophetis, vt ex iis latentes lupos agnoſcere & cauere debeant.

Impij.] Pietas eſt cultus Dei: impij ergo ſunt hæretici, qui Dei veram fidem, cultum, religionem abolere, aut violare ſatagunt. Vnde explicans, dánſque cauſam cur eos vocarit impios, ſubdit Iudas, dicens: *Domini noſtri gratiam* (Serarius legit *gloriam*) *transferentes in luxuriam.* Syrus: *peruertentes in immunditiam.* Arabicos: *auertentes*, vel *conuertentes in impudicitiam.* Gratiam vocat legem Euangelicam,

gelicam,ſiue Chriſtianiſmum. hic enim ingens eſt gratia, imò cumulus gratiarum. q. d. Chriſtianiſmo abutuntur ad luxuriam, Chriſtianiſmum conuertunt in Priapiſmum; legem gratiæ, putitatis & virtutis vertunt in licentiam dedecorum, turpitudinum, omniúmque ſcelerum, docentes Chriſtianiſmum eſſe legem libertatis, ac proinde Chriſtianis licere liberè indulgere concupiſcentiæ, gulæ & Veneri. hoc eſt quod ait S. Petrus Epiſt. 2. cap. 2. v. 19. *libertatem illis promittentes, cùm ipſi ſint ſerui corruptionis.* Addentes, facilem in lege noua eſſe peccati expiationem, per Baptiſmum, Abſolutionem aliáque ſacramenta. Notat Nicolaitas, Simonianos, Gnoſticos, qui cùm eſſent impuriſſimi, ſimulabant ſe puri Euangelij eſſe Doctores, eóque prætextu mulierculas onuſtas peccatis, vt air, abducebant, inſtituentes nocturna ſacra, in quibus omnem obſcœnitatem promiſcuè perpettabant. ita OEcumen. Adeò verò obſcœni erant Gnoſtici, vt dicti ſinr borbotitæ, id eſt, cœnoſi, quia ipſas etiam ſacras hiſtorias & ſcripturas ad ſuas libidines explicando traducebant, vti fusè narrat Epiphan. hæreſi 26. Iten. lib. 1. cap. 20. Clemens 7. ſtrom. Simili modo Lutherus, Caluinus cæteríque moderni hæretici, gratiam & decus Chriſtianiſmi transferunt in carnis licentiam & luxuriam. Quocirca S. Gregorius 16. moral. 22. hæreticos comparat onagris, id eſt, aſinis feris & ſylueſtribus, tum ob feritatem, tum ob libidinem (eſt enim onager ſalaciſſimus) tum quia omne iugum excutiunt. *Rectè*, inquit, *onagris comparantur hæretici, quia in ſuis voluptatibus dimiſſi ſunt à vinculis ſimul fidei & rationis*, iuxta id quod ait Iob cap. 2. 45. *Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum, vigilantes ad prædam.* Sanè de Simone Mago primo hæreſiarcha, ita ſcribit Tertullian. lib. de Anima c. 34. *Helenem quandam Tyriam de loco libidinis publica eadem pecunia redemit* (qua ſcilicet voluerat à S. Petro emere donum Spiritus ſancti) *dignam ſibi mercedem pro Spiritu ſancto.*

Secundò, aliqui per χάριν, id eſt, *gratiam*, intelligunt Euchariſtiam; hæc enim eſt gratiarum gratia. Vnde à Cyrillo Ieroſol. vocatur οὐράνιος χάρις, id eſt, *cœleſtis gratia*: ab aliis θεία καὶ θεοποιὸς χάρις, id eſt, *diuina & deifica gratia*: ab aliis paſſim μυστικὴ χάρις, id eſt, *myſtica gratia*, ſiue arcanum gratiæ: imò illud Pauli Hebr. 12. v. 28. *Habemus gratiam per quam ſeruiamus, placentes Deo cum metu & reuerentia.* S. Clemens lib. 2. Conſtitut. 27. ſic explicat: *Vt omnes*, inquit, *accedant ad myſticum cultum cum metu & reuerentia, tanquam ad Regis corpus accedentes.* Hanc gratiam, putà Euchariſtiam, hæretici conuertebant in luxuriam. Tradit enim S. Auguſtinus hæreſi 46. Manichæos *Euchariſtiam conſperſam cum ſemine humano ſumere*, quod meritò ipſe ait non eſſe ſacramentum, ſed execramentum. Idipſum turpiùs faciebant Gnoſtici, dicentes: *Hoc eſt corpus Chriſti, & hoc eſt paſcha*, ait S. Epiphan. hæreſi 26.

Et ſolum Dominatorem.] Græca habent δεσπότην θεὸν, id eſt, *Dominum Deum*, vel herum Deum: δεσπότης enim vocatur herus, qui in ſeruo habet ius herile. Dominatot ergo eſt idem quod Dominus Deus, vel herus omnium Deus: *& Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.* Simoniani enim negabant Chriſtum eſſe Deum: negabant enim Deum eſſe natum, paſſum, ſuſcitatum. Addit OEcumen. *Quo pacto*, ait, *Chriſtum non negant, qui impura & immunda vita, quaſi clamoſo praconio, totius temperantia magiſtrum abdicant & alienant*:

A *nulla ſiquidem tenebris cum luce ſocietas eſt.* S. Pettus cap. 2. v. 1. ait: *Et eum qui emit eos Dominum negant.* vide ibi dicta. Porrò cùm ait Chriſtum eſſe ſolum Dominatorem & Dominum, non excludit Patrem & Spiritum ſanctum, ſed alium quemlibet qui ſit alterius eſſentiæ. *Solum* ergo, ſcilicet cum Patre & Spiritu ſancto, vtpote quibus Chriſtus eſt ὁμοούσιος & conſubſtantialis, ac proinde idem cum eis habet dominium & dominationem. Quocirca, vt rectè ait Beda: *Quamcumque in eadem ſancta & indiuidua Trinitate perſonam nomines, ſolus Deus eſt: & cùm totam ſimul Trinitatem nominas, ſolum verum Deum nominas.* Dictio ergo excluſiua addita vni perſonæ diuinæ reſpectu prædicati eſſentialis,
B non excludit alias perſonas, ait Lytan. ſed excludit eas in prædicatis notionalibus, vt ſi dicam: ſolus Pater generat, ſolus Filius generatur, ſolus Spiritus ſanctus ſpiratur. Porrò OEcumen. τὸ *Dominatorem*, refert ad Patrem, τὸ *Dominum noſtrum*, ad Filium Ieſum Chriſtum: ſed longè verius eſt vtrumque ad Chriſtum referri, vti refert Didymus, Beda, Lyran. Hugo, Dionyſius, Gagneius, Salmeron, Seratius & alij paſſim. Idque probatur primò, quia Græca vtrumque vno articulo τὸν denotant, & prænotant, licèt nonnulli Codices Græci hunc articulum duplicent, ſed ij pauci ſunt & minoris notæ. Secundò, quia S. Iudas idem dicit cum S. Petto, qui ait: *Et eum qui emit eos* (Chri-
C ſtum) *Dominum negant.* Tettiò, quia Simoniani & Ebionitæ contra quos hîc ſcribit Iudas, non negabant vnum eſſe Dominatotem, hoc eſt, ſummum Dominum & Deum vniuerſi, ſed negabant hunc eſſe Ieſum Chriſtum; Ieſum enim dicebant purum eſſe hominem, non Deum. Genuinus ergo S. Iudæ ſenſus & mens eſt, contra Simonianos, Ebionitas, & Arrianos poſtea futuros, docere Ieſum Chriſtum eſſe verum Deum. Similiter Nicolaitæ, contra quos ſcribit S. Iudas, negabant Chriſtum eſſe Deum, aiebant enim Deum in Chriſto tantùm habitaſſe, vti refert S. Ignatius Epiſtol. 9. & Iren. lib. 3. cap. 11. Denique id ipſum ſuadet verſio Arabica, quæ ſic habet: *Et in eo qui eſt ſolus Domi-*
D *nus Deus, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.* Porrò Chriſtus eſt noſter *Dominator*, Græcè δεσπότης θεὸς, id eſt, *Dominus & herus Deus*; quia nos è ſeruitute diaboli ſuo ſanguine redemit & emit. Vnde idem eſt κύριος, id eſt, *Dominus* noſter, vti titulo creationis, ita & redemptionis. Quocirca Auguſtus Cæſar *Dominum ſe appellari paſſus non eſt, imò non auſus, quo tempore verus Dominus totius generis humani inter homines natus eſt*, ait Oroſius lib. 6. cap. 21.

Quæres, quomodo differant Dominaror & Dominus? Reſpond. Primò τὸ *Dominatorem* ſignificate dominium in res omnes, τὸ verò *Dominum noſtrum*, duntaxat in fideles & Chriſtianos, qui eum
E vt Dominum agnoſcunt & venerantur. ita Gloſſa. Vnde Syrus vertit: *In eo qui ſolus eſt Dominus Deus, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.* & Arabicus: *Abnegantes Regem vnicum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Secundò, Feuardentius ait Deum Patrem dici Dominatorem ratione creationis, Chriſtum verò dici Dominum noſtrum ratione redemptionis, qua nos quaſi ſeruos ſibi coëmit. Tertiò, Thomas Anglicus cenſet voce dominatoris ſignificari poteſtatem dominandi, vel dominationem naturalem: Domini verò, actum dominandi, vel dominium gratuitum. Prima reſponſio, cui cohæret ſecunda, videtur genuina: τὸ enim *Dominatorẽ* ponitur abſolutè & indeterminatè vt omnia

Dominator & Dominus quî differãt.

teſpi

reſpiciat, τὸ verò *Dominum* determinatur per *noſtrum*, ſcilicet fidelium & Chriſtianorum. Adde, Deus vocatur *Dominator Dominus*, ad exaggerationem eius dominij. q. d. ampliſſimè & pleniſſimè, vbique & per omnia dominans; ſiue, vt S. Paulus ait, *Rex regum, & Dominus dominantium*, 1. Timoth. 6. 15. Vnde Eccleſia in introitu Miſſæ in feſto Epiphan. ita orditur: *Ecce aduenit Dominator Dominus, & regnum in manu eius, & poteſtas & imperium.* & in hymno Angelico: *Tu ſolus ſanctus, tu ſolus Dominus, tu ſolus altiſſimus Ieſu Chriſte cum S. Spiritu in gloria Dei Patris.* Alludit ad Iſaiæ c. 3. 1. & c. 10. 16. vbi Deus vocatur Dominator Dominus. Addit Adamus, Deum dici δεσπότην, id eſt, *Dominatorem*, quaſi δεσμώτην, id eſt, *vincientem*, qui ſcilicet vincire & vincula nobis inijcere poſſit quaſi iudex reis; κύριον verò, id eſt, *Dominum*, à κυρῶσαι, id eſt, *decernere*, quòd leges nobis ferat, iiſque nos obliget. Verùm hæc alluſiuè dicuntur potius, quàm genuinè. Prior ergo ratio eſt genuina, idque liquet ex eo, quòd primitus hoc nomen *Dominator Dominus* ſibi indiderit Deus, Exodi 34. 6. eóque ſe inuocari iuſſerit à Moſe, vbi in Hebræo eſt idem nomen repetitum, ſcilicet *Iehoua Iehoua*. & Iſaiæ 10. 16. rurſum vocatur *Dominator Dominus*, pro quo in Hebræo repetitur nomen *Adon Adonai*. Ibidem verò v. 33. & cap. 3. 1. vocatur *Haadon Iehoua Sabaoth*, pro quo noſter vertit *Dominator Dominus*. Hinc Sapiens cap. 12. 18. *Tu autem*, ait, *Dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas.* & Amos cap. 5. 16. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum Dominator.* & Zachar. 4. 14. *Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.* Vera ergo ratio, veraque origo cur Deus vocetur Dominator Dominus eſt, quòd crebrò in veteri Teſtamento Deo dentur duo nomina, vel idem geminatum ad repræſentandam eius maieſtatem & gloriam. Vocatur enim *Iehoua Adonai*, quod noſter vertit *Dominator Dominus*; atque eò alludit hîc S. Iudas. *Iehoua* propriè ſignificat ipſum eſſe Dei quaquauerſum immenſum & infinitum, putà pelagus eſſentiæ, à quo omne ens & eſſe ſicut radius à ſole procedit: *Adonai* ſignificat Dominum, vti oſtendi Exodi 6. v. 3.

Verùm quia ipſum eſſe Dei, quod ſignificat *Iehoua*, vti eſt in ſe homines concipere nequeunt, hinc noſter vertit *Dominator*; nil enim Diuinitatem ſummamque Dei maieſtatem nobis ita repræſentat, atque nomen Dominator, ſcilicet ſummus totius vniuerſi, quòd ſcilicet in omnes vniuerſi creaturas plenum habeat dominium, regnum & imperium, iuxta illud Ciceron. lib. 2. de natura Deorum: *Dominator rerum Deus.* &: *Sit igitur hoc iam à principio perſuaſum ciuibus dominos eſſe omnium rerum ac moderatores Deos* & illud Senecæ Hipp. 12. *Freti ſæuus Dominator Neptunus* & Virgil. 2. Æneid. Priamum vocat

Tot quondam populis, terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ.

Sic Hebræi Deum vocant Dominum Sabaoth, id eſt, exercituum, iuxta illud: *Dominus exercituum nomen illi*, Ierem. 31. 35. *Deitas enim quia incomparabilis eſt, variè nuncupatur*, ſcilicet *ſapientia gloria, Deitatis gloria, aut ſummitas, aut dominatio, aut dignitas, aut charitas, aut maieſtas, aut imperium, aut poteſtas, aut ſempiternitas*, ait S. Athanaſ. lib. 1. de vnitate S. Trinit.

Chriſtus eſt Dominator etiam qua homo.

Porrò Chriſtus eſt Dominator Dominus, tum qua Deus, tum qua homo: qua homo enim per vnionem hypoſtaticam habet ſummum in res om-

A nes creatas, etiam Angelos, Cherubinos & Seraphinos, ius & dominium, iuxta illud Chriſti Matth. 28. 29. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* & Apoc. 19. 16. *Habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum & Dominus dominantium.* & Hebr. 1. v. 2. *Quem conſtituit hæredem vniuerſorum.* Quam ergo Chriſtum hominem colere, revereri, eique omnibus viribus obſequi & ſeruire debemus, cui omnes Angeli ad pedes eius prouoluti humillimè ſe ſubſternunt, obſequuntur & ſeruiunt?

Commonere autem vos volo.] Græcè ὑπομνῆσαι, id eſt, in memoriam vobis reducere cupio. Arabicus: *diligo* (cupio) *vt reuocem in memoriam vobis.* VERS. 5.
B Hinc ὑπομνήματα vocantur memorialia.

Scientes ſemel omnia. q. d. non volo vos docere, quia iam illa didiciſtis & ſcitis, ſed tantùm ea ſuggerere, & in memoriam quaſi commonitor reuocare. Dicit hoc modeſtiæ cauſa, ne videatur eos inſcitiæ arguere, ſed potiùs laudare à ſcientia. Sic S. Ioannes ait Epiſt. 1. cap. 2. 21. *Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam.* q. d. perſuadeo mihi vos hæc quæ ſcribo ſcire, vnde ea non doceo, ſed refrico & confirmo, vt quæ credere bene cœpiſtis, meliùs perſeuerando perficiatis. Eſto enim nonnulli ea ignorarent, multi tamen ea ſciebant. Vnde colligas, primos Chriſtianos in fide valde bene fuiſſe in-
C ſtructos & eruditos. Vigebat enim tunc Neophytorum catecheſis, adeóque ipſi Apoſtoli erant perpetui catechiſtæ. Hos imitentur iam Paſtores; quia magna inter fideles eſt ignorantia rerum fidei & ſalutis, multíque ea de cauſa pereunt & damnantur, quorum animas à Paſtoribus repoſcet Deus. Vox *ſemel*, vel refert primam eorum in fide & Scriptura inſtructionem. q. d. iam pridem in prima veſtra inſtructione & catecheſi, ſimul & ſemel audiſtis & didiciſtis hiſtoriam Ioſue & Hebræorum. Verùm in prima catecheſi traduntur articuli fidei, non autem hiſtoriæ S. Scripturæ, niſi dicas S. Iudam loqui maximè Iudæis ad Chriſtum conuerſis. hi enim in Iudaiſmo multa audie-
D rant de Moſe & Ioſue. Secundò, magis congruè τὸ *ſemel*. per traiectionem Hebraicam referas ad τὸ *ſaluans*; opponitur enim τὸ *ſecundò* quod ſequitur vt ſententia ita ſit ordinanda: ſcientes quòd *Ieſus ſemel populum de terra Ægypti ſaluans, ſecundò eos qui non crediderunt perdidit*; & ita legunt nonnulli codices Græci: tunc enim ſenſus planus eſt, connexus & neruoſus. Accedit Syrus, qui vertit: *quòd Deus ſecundum vnum tempus populum ex Ægypto liberauit.* & Arabicus: *Quòd Ieſus in vice prima, vel primò populum ſuum ex Ægypto liberauit.* Tertiò & planiſſimè, ſcientes *ſemel*, id eſt, omnino & prorſus *omnia*, vniuerſim *omnia*, in totum *omnia*, ſimul *omnia*, ita vt me iterum ea docere, & vos iterum ea audire & diſcere non ſit neceſſe. Sic Cicero pro Deiotaro, *Cùm facilè*, ait, *exorari Cæſar, tum ſemel exorari ſoles.* *ſemel*, id eſt,
E omnino & prorſus, vt ampliùs te exorare non ſit neceſſe. Rurſum *ſemel*, id eſt, ad ſummam, vel in ſumma. q. d. *ſcientes ſemel*, id eſt, ſummatim *omnia*. Sic Quintilian. lib. 11. cap. 1. *Et vt ſemel*, ait, *omnia complectar.* & lib. 10. cap. 3. *Denique vt ſemel quod eſt potentiſſimum dicam: ſecretum in dictando perit*, id eſt, vt in ſumma dicam. Huius phraſis ratio eſt ipſum illud *ſemel*, quod ſignificat vna vice pro omnibus, ita vt poſtea non oporteat quid addi. Denique *ſemel*, id eſt, irreuocabiliter, q. d. *ſcientes* omnia *ſemel*, id eſt, plenè firmiter

Semel, id eſt, irreuocabiliter.

Semel, id eſt, omnino.

&

& irreuocabiliter, vt eorum obliuiſci non poſſi- A tis. Sic Ouidius Epiſt.5.de virginitate ait:

—— *deperit illa ſemel.*

id eſt, irreuocabiliter, quia ſemel amiſſa nunquam recuperari poteſt. Et Lucanus lib.9.

Dixitque ſemel naſcentibus author,
Quicquid ſcire licet.

Semel, inquit, vt nullam poſtea verbum addat. Plinius libr. 7. cap. 34. *Vir optimus*, ait, *ſemel à condito æuo iudicatus eſt Scipio Naſica à iurato ſenatu.* & cap. 35. *Pudiciſſima femina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt Sulpitia.* Vbi τὸ *ſemel* affirmantis venuſtatem habet, vt quod veriſſimum eſſe aſſeuerare volumus, id ſemel tantùm dixiſſe ſufficiat. Quo ſenſu ait Iob cap.33. v.17. *Semel* B *loquitur Deus, & ſecundò idipſum non repetit.* & Pſaltes Pſalm. 88. v. 36. *Semel iuraui in ſancto meo.* & Pſalm. 61. v. 12. *Semel locutus eſt Deus.* & Paulus Hebr. 9. v. 12. Chriſtus *ſemel introiuit in ſancta.* & Iudas hîc verſ. 3. *Semel traditæ ſanctis fidei.* Similia ſunt Exodi 33.5. Numer.30.7. Leuit.27.28. 1.Reg.26.8.& alibi.

Porrò τὸ *omnia*, intellige commodè. Notat OEcumen. S. Iudam citare hiſtoriam veteris Teſtamenti, *tum vt declaret eundem eſſe Deum & veteris & noui Teſtamenti inſtitutorem, & non, ſicut iſti ſceleſti aiunt, alterum eſſe Deum veteris Teſtamenti vltorem & crudelem, alterum noui manſuetum & benignum aſſerentes: & ſimul ait, quòd neque hi qui nunc* C *peccant inulti permanere poterunt, ſicut neque illi qui ex Ægypto educti fuerant.* Hoc ipſum indicat Didymus, qui hoc exemplo confirmari exiſtimat quod modò dixerat Iudas, Chriſtum Deum ac Dominum eſſe rerum omnium creaturarum. *Dictum namque eſt*, inquit, *ante hæc de eo quòd ſit verus Deus, iſte ſolus Dominator & Dominus Ieſus Chriſtus, qui eduxit populum ex Ægypto per Moyſem: quibus ita dictis conſequens eſt vt non ſit alter Deus Moyſeos: neque enim eſt alius præter Trinitatem.*

Quoniam {quòd} *Ieſus.* S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. accipit Ioſue: hic enim à Septuag. vocatur Ieſus. Ioſue enim populum induxit in terram promiſſam. Verùm obſtat quòd Ioſue non D eduxerit populum ex Ægypto; nam id fecit Moſes, cuius miniſter & ſucceſſor fuit Ioſue. Rurſum pro *Ieſus* multi Græci codices habent κύριος, id eſt, *Dominus*, & nonnulli addunt ὁ θεὸς, id eſt, *Deus.* Vnde Syrus & Clemens Alexandrinus legunt, *Dominus Deus*, quod Ieſu Chriſto ſoli competit, non Ioſue. Ieſus ergo non qua homo (vtpote necdum natus in terra) ſed qua Deus populum ſuum, putà Hebræos ex Ægypto eiúſque ſeruitute eduxit & liberauit. Nam, vt ait Paulus: *Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula*, Hebr. 13. 8. Omnibus hiſce oſtendit S. Iudas contra Simonem, Ebionem & Arrianos Chriſti diuinitatem.

Saluans. σώσας, id eſt, *cùm ſaluaſſet.*

Secundo eos qui non crediderunt, Deo & Moſi pro- E mittenti, quòd eis traderet terram promiſſam, ideóque redire voluerunt in Ægyptum, *perdidit.* Quomodo *ſecundò*? Primò Beda & ex eo Gloſſa interlin. *Secundo*, inquit, id eſt, bis puniuit & perdidit eos, ſcilicet primò in hac vita per mortem, ſecundò in altera per gehennam. *Quia ſolos*, inquit, *pœna à ſupplicio liberat, quos immutat: & quos præſentia mala non corrigunt, ad ſequentia producunt.* Verùm alij paſſim *ſecundo*, exponunt *poſtea, deinceps*, vti legit Clemens Alexandr. vnde Arabicus legit *in vice ſecunda.*

Senſus ergo eſt, q.d. Deus ſemel ſaluauit populum, cùm eum ſe ſequentem eduxit ex Ægypto: at *ſecundò*, id eſt, alia vice eum perdidit, cùm ſcilicet incredulus ab eo receſſit & apoſtatauit, idque non ſemel, ſed ſæpiùs. Nam idololatrantes cum vitulo aureo, occidit in Sina, Exodi 32. 27. poſtea occidit murmurantes & carnes deſiderantes in ſepulchris concupiſcentiæ, Numer.11.v.33. Denique omnes præter Ioſue & Caleb damnauit morte in deſerto, ob murmur exploratorum, Numer. 14. v.29.

Quare non eſt neceſſe cum nonnullis τὸ *ſecundò*, referri ad Hebræos reſpectu Ægyptiorum, qui primò perditi & merſi ſunt in mari rubro. q. d. Deus primò perdidit Ægyptios in mari rubro, eò quòd inſequerentur Hebræos populum Dei: at cùm Hebræi Deo obluctati, imitati ſunt Ægyptios, imò in Ægyptum reuerti voluerunt, Deus iram ſuam in eos reflexit, atque ſicut primò perdiderat Ægyptios, ſic ſecundò perdidit Hebræos; non, inquam, eſt neceſſe ſic explicare, imò nec conuenit: quia nulla hîc perditionis Ægyptiorum facta eſt mentio. Porrò S. Iudas hoc exemplum fidelibus applicandum relinquit. q. d. Simili modo Deus fideles quos primò ſaluauit in Baptiſmo, dum Chriſtum ſecuti ſunt, ſecundò perdet ſi à Chriſto apoſtatent, & ad Simonem, Ebionem, aliósque Chriſti hoſtes decliuent. *Quare melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato*, ait S. Petrus Epiſt.2. cap.2. v.21. vide ibi dicta.

Angelos verò qui non ſeruauerunt ſuum principatum, &c.] Arabicus ſic vertit: *Proiecit Angelos qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum ordinem & officium, in tenebras extremas, alligatos in vinculis æternis, reſeruando in eis ad hunc diem magnum, diem iudicij.* Eſt hoc ſecundum exemplum & argumentum, ſcilicet Angelorum, ſicut primum fuit Hebræorum. q. d. Si Deus Angelos nobiliſſimos apoſtatantes ſibique rebellantes è cœlo deiecit, & in diem magni iudicij damnandos reſeruauit: quantò magis punier vos ô fideles, ac in die iudicij coram toto mundo condemnabit, ſi ab eius fide apoſtatantes ad hæreticorum impietatem & perfidiam deſciſcaris? Eodem vtitur S. Petrus Epiſt.2. cap.2.4. dicens: *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari*, &c. vide ibi dicta. Hunc Luciferi & Angelorum horribilem caſum graphicè depingit Iſaias cap. 14. 12. & Ezech. cap. 28. 12. VERS. 6.

Pro *principatum* Græcè eſt ἀρχὴν, quod tam originem & principium, quàm poteſtatem & principatum ſignificat. Vnde Caiet. & Tigur. vertunt, *ſuam originem.* Gagneius, *ſuam dignitatem.* Adamus, *ſuum magiſtratum*, id eſt, *angelicæ dignitatis honorem & præeminentiam non retinuerunt.* q. d. Angeli non ſeruauerunt ſuam originem, id eſt, originalem ſuam excellentiam, ſtatum, gratiam, iuſtitiam, præeminentiam & dominium in res omnes corporeas, vt quaſi Principes dominarentur in cœlo & in terra, in qua originaliter à Deo creati & conditi ſunt. Hinc patet Angelos omnes, etiam dæmones, primitus creatos eſſe in gratia. Ex originali enim gratia & iuſtitia manabat originalis eorum excellentia, & dominium in res omnes. Quare minùs probabiliter dæmones creatos eſſe in gratia, negant Magiſter ſentent. Henricus, Bonauent. Scotus, Alenſis, & Hugo, quos citat & ex hoc loco aliiſque confutat noſter Vaſquez 1.p. diſput.217.

Dæmones creati in gratia.

c.3.

c. 3. & 4. vbi oſtendit per *principatum* maximè accipi gratiam ſanctificantem: per hanc enim conſtituimur filij Dei, hæredes & principes regni cœleſtis, adeóque ipſi Angeli per eam erant amici & familiares Dei, ac Principes in domo Dei auláque cœleſti. Multò magis hinc patet error hæreticorum dicentium, diabolum natura ſua eſſe malum. ita ſenſerunt Priſcillianiſtæ, quos condemnat S. Leo Epiſt. 97. c. 6. & Concil. Lateran. c. *firmiter.* de ſumma Trinit. & Epiphan. hæreſ. 48. confutat hæreticos, qui dicebant diabolum eſſe filium Sabaoth, id eſt, ſeptimæ poteſtatis, quem Deum Iudæorum eſſe aſſerebant, ſuáque natura malum & Patri repugnantem, commixtum verò cum Eua ex ea genuiſſe Cainum & Abelem.

Tropol. Beda: Simili modo inſtar dæmonum, inquit, fideles ſuperbientes, qui gratiam adoptionis filiorum Dei non ſeruant, & derelinquunt domicilium ſuum, ſcilicet Eccleſiæ vnitatem, in qua Deo renati ſunt, vel certè ſedes regni cœleſtis quas accepturi erant, ſi fidem ſeruarent, ante iudicium grauiter, & grauiùs in iudicio vniuerſali damnabuntur. Idem applices Clericis ab ordine, Religioſis à ſuo ſtatu apoſtatantibus. Vtrique enim relinquunt ſuum principatum, & quaſi è cœlo in infernum corruunt, imò vltrò ſe præcipitant. Vide Hier. Platum lib. 3. de bono ſtatus religioſi cap. vltimo & penultimo. Denique ex hoc aliiſque Scripturæ locis, quibus dæmones vocantur ἀρχαὶ, id eſt, *principatus* & poteſtates, ſolerter colligit Caſſianus collat. 8. cap. 8. inter angelos qui ceciderunt, pleroſque è ſummis eorum principibus extitiſſe. Hiſce enim eò maior ſuperbiendi & ruendi fuit occaſio, quò maioribus naturæ & gratiæ dotibus ſe cæteris antecellere cernebant. Hîc verum eſt illud: *feriúntque ſummos fulmina montes.* ita per ſuperbiam ceciderunt ſummi in Eccleſia, vt Saul, Origenes, Tertullianus, &c.

Sed dereliquerunt ſuum domicilium.] ἴδιον οἰκητήριον, id eſt, *propriam habitationem*, ſcilicet cœleſtem, putà cœlum Empyreum, ait Lyran. *dereliquerunt* autem non directè & ſpontè, ſed indirectè & coactè; quia enim ſponte dereliquerunt cœleſte vitæ inſtitutum, quo Deo adhærebant & ſeruiebant, hinc à Deo coacti ſunt relinquere cœlum, cùm ex eo præcipitati ſunt. ita OEcum. Vnde Arabicus vertit: *dereliquerunt ordinem, ſeu conſtitutum officium ſuum.* Verè S. Auguſt. ſerm. 28. de verbis Domini ſecundùm Lucam: *Sanctificatum*, ait, *eſt cœlum, deiectus eſt diabolus.* & paulò antè: *Cœlum eſt, vbi culpa ceſſauit: cœlum eſt, vbi flagitia non ſunt: cœlum eſt, vbi nullum mortis vulnus eſt.* Hinc liquet Angelos creatos eſſe in cœlo Empyreo, licèt id nonnulli negent.

Moral. Diſce, quàm omnis creatura, etiam Angelica, ſit inſtabilis, niſi à Deo confirmetur & ſtabiliatur. *Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem*, ait Iob cap. 4. 18. & cap. 15. 15. *Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius.* Rurſum hinc liquet Angelos primitus non fuiſſe beatos, nec vidiſſe Deum; ſic enim fuiſſent confirmati in gratia, nec potuiſſent cadere de cœlo. Vnde S. Auguſt. 11. de Geneſ. ad liter. c. 13. ait *Dæmonem nunquam guſtaſſe dulcedinem beatæ vitæ, quam* (inquit) *non vtique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit & amiſit.*

In iudicium.] id eſt, in condemnationem, per metonymiam. ita OEcum. *magni diei* putà diei iu-

A dicij: hic enim erit dies magnus; quia magna in eo fient, ſcilicet iudicium vniuerſale, conſummatio mundi, deſcenſus Chriſti glorioſus cum omnibus Angelis & ſanctis; diuiſio bonorum à malis, glorificatio bonorum, & damnatio malorum in æternum. Hic ergo dies erit horizon temporis & æternitatis, diſterminans in omne æuum Angelos à dæmonibus, beatos à damnatis, Paradiſum à gehenna. Hinc patet dæmones comparituros in iudicio vniuerſali, & à Chriſto iudicandos, accepturóſque æternæ damnationis ſententiam, iuxta illud 1. Corinth. 6. 3. *Neſcitis quoniam Angelos iudicabimus?* vti ibidem docent & explicant S. Chryſ. Theod. Ambroſ. Anſelm. & alij paſſim.

B *Vinculis æternis.*] Græcè ἀϊδίοις, id eſt, *æternis*; vel *non proprijs*, ſed alienis & coactis, vel, vt Syrus, *incognitis*, inuiſibilibus, quæ ſcilicet videri nequeunt. Orig. homil. 9. in Matth. legit, *vinculis grauibus*. S. Petrus Epiſt. 2. cap. 2. 24. vocat σειραῖς ζόφου, id eſt, *rudentes ſiue catenas caliginis*. Vnde addit Iudas, *ſub caligine*. Vincula hæc ſunt ſpiritalia, putà vis diuina eos detinens, atque obligatio & alligatio eorum per illam ad carcerem, gehennam & pœnam æternam. Huic enim Deus eos ita alligauit & aſtrinxit, vt eam nuſquam & nunquam excutere vel euadere queant, ideóque vocantur æterna, quia licèt dæmones vſque ad diem iudicij permittantur in hoc aëre verſari & tentare C homines, tamen ipſi quocunque vadant, hanc obligationem & alligationem, adeóque ipſam ſuam pœnam & incendium, tanquam mancipia catenam ſuam, circumferunt. Sicut ergo homo, putà iudex, corpora reorum, ita Deus ſpiritus & animas damnatorum alligat gehennæ & igni. Poteſt ſecundò ſic exponi. q. d. Deus dæmones ſub caligine aëris huius reſeruauit vinculis æternis, id eſt, ad vincula æterna, quibus eos in die iudicij coram toto mundo alligabit & compinget in gehenna, vt ex ea nunquam ampliùs egredi poſſint, vti nunc poſſunt, ſed in eam quaſi in ergaſtulum perenne retrudantur. Vnde Cyrill. Alex. in Abacuc 3. n. 49. legit: *Quibus caligo tenebrarum in omnia ſecula* D *reſeruata eſt*; vtrumque verum: dæmones enim & vinculis æternis iam ligati ſunt, & iterum iiſdem ligandi in die iudicij, vti iam dixi. De vinculis dæmonum qualia ea ſint, & quomodo iis ligentur, dicam Apocal. c. 9. v. 14.

Denique Clemens Alexand. vincula dæmonum interpretatur amiſſionem honoris, in quo conſtiterant, & cupiditatem infimarum rerum: cupiditate enim propria deuinctos, conuerti nequaquam poſſe; ſed hæc ſymbolica & myſtica ſunt vincula, non litteralia.

Sub caligine.] tum aëris huius caliginoſi, tum potiùs inferni & tartari, vti ait S. Petrus Epiſt. 2. cap. 24. ζόφος enim, id eſt, *caligo*, nox, ſignificat E quoque infernum, quia in eo eſt denſiſſima caligo, perpetua & æterna nox: aliqui enim dæmones verſantur in inferno, alij in hoc aëre; ſed vtrique ſuam catenam & pœnam circumferunt. Vnde Patres docent, aërem hunc eſſe plenum dæmonibus. ita S. Auguſt. 11. de ciuit. 33. S. Fulgent. lib. de Trinit. & alij paſſim. In vita S. Emmerammi lib. 2. narratur tantam eſſe dæmonum in aëre multitudinem, vt cuidam viro ſancto reuelatum ſit, eos ſi haberent corpora noſtris æqualia, ſplendorem ſolis mortalibus intercepturos. Præpoſitio *ſub* notat caliginem hanc eſſe loco, non ſuperiori, ſed inferiori & ſubdito, cámque eſſe inſtar carceris. Carcer enim ſolet eſſe in loco imo & ſubterraneo, in quo

&, ſub

&,ſub quo rei concluduntur, deprimuntur & arctantur. vnde S. Auguſt. de nat. boni contra Manich.c.33.aſſerit quòd dæmones *pœnaliter hunc infernum, hoc eſt, inferiorem caliginoſum aerem tanquam carcerem acceperint.*

Reſeruauit.] *cruciandos*, ait S. Petrus. vidè ibi dicta. S. Iudas potiùs τὸ *reſeruauit* refert ad *vinculis æternis.* q.d.reſeruauit eos ad vincula æterna, quibus in die iudicij eos vinciet,& compinget in carcerem & ignem æternum. Hinc moraliter nota, quanta ſit miſeria & infirmitas dæmonum, quòd nimirum quaſi rei catenati ſint, ac proinde quaſi canes ligati nos inuadere & mordere nequeant, niſi vltrò in eorum rictum & vngues nos inijciamus, vti docet S. Auguſt. ſerm. 197.de Tempor.& Tertul.de habitu muliebr.c.2. *Hi ſunt*, ait, *Angeli, quos iudicaturi ſumus. Hi ſunt Angeli, quibus in lauacro renunciauimus. Hæc ſunt vtique, per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo faciunt apud iudices ſuos rei eorum? Quod eſt commercium damnaturis cum damnandis? Qua conſtantia tribunal aſcendimus decreturi aduerſus eos, quorum munera appetimus?*

VERS. 5. *Sicut Sodoma & Gomorrha.*] Eſt hoc tertium exemplum, quo Simonianorum & Gnoſticorum infames libidines, quibus æternum ignem intentat, perſtringit; ſicut primo exemplo Hebræorum rebellium, perſtrinxit eorundem perfidiam & rebellionem: ac ſecundo exemplo dæmonum apoſtatantium, perſtrinxit eorundem ſuperbiam & inuidiam. Quo tacite notat eos inſtar Sodomitarum, præpoſtera & infanda libidine ſe contaminaſſe.

Exfornicata.] id eſt, extreme fornicatæ, extremam & peſſimam libidinem exercentes, vt omnem eius modum & menſuram exceſſiſſe, vtque omnes corporis vires, omne ſemen, omnem ſanguinis & vitæ ſuccum in fornicando exhauſiſſe videantur. Hoc eſt quod de Marci Gnoſtici amaſiis ſcribit Iren.lib.1. *Hæ*, inquit, *ſæpe conuerſæ ad Eccleſiam Dei confeſſæ ſunt, & ſecundum corpus exterminatas ſe ab eo velut cupidine, & inflammatas valde ſe illum dilexiſſe.* Secundò, Thomas Anglicus, Hugo & Gloſſa: *exfornicata*, inquiunt, id eſt, extra debitum naturæ vas fornicatæ ſunt; quia ſcilicet relicto naturali vſu feminæ in mares exarſerunt, Rom. 1. 27. Alij *exfornicata*, id eſt, extra fornices non cum meretricibus quæ in iis proſtabant, ſed cum pueris domi fornicatæ ſunt. Verùm hoc ſubtilius eſt quàm ſolidius.

Abeuntes poſt carnem alteram.] Syrus: *ambularunt poſt carnes alias.* Mas enim & femina in coniugio fiunt vna caro ad generandam prolem, iuxta illud Matth.19.5. *Erunt duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro.* At mas & mas non poſſunt fieri vna caro ad generandum, ergo ſunt duo, & ſi miſceantur abeunt poſt carnem alteram. Igitur *caro altera*, vel, vt Pagninus vertit, *aliena*, eſt femina concubina & meretrix: hæc enim altera eſt ab vxore legitima; vel potiùs eſt maſculus. Huius enim caro & præpoſtera cum ea libido, eſt aliena ab inſtituto & vſu naturæ; quia incongrua & inepta, imò aduerſa generationi & procreationi liberorum. ita OEcum. *Carnem*, inquit, *alteram vocat maſculum ſexum, quippe quæ diuerſa ſit, & à coitu generationis aliena. Caro ſiquidem ad coitum accommodata feminæ caro eſt, iuxta id quod à progenitore noſtro dictum eſt: Os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea. At marium caro altera eſt, id eſt, diuerſa à coitu.* Abeunt ergo poſt carnem alteram, cum mares maribus, aut feminæ feminis, aut viri feminis extra natu-

A rale vas præpoſterè commiſcentur; multo magis cum beſtiæ, vel diabolo in corpore aſſumpto, ſiue incubo, ſiue ſuccubo commiſcentur. Simili phraſi ait Conſtans Imper. *l. cum vir.* ad legem Iuliam de adulter. *quod in iſto ſcelere ſexus perdit locum, venus mutata eſt in alteram formam.* & Sapien. capite 14. 26. ait ex idololatria (æque ac hæreſi) ortam eſſe natiuitatis immutationem, nuptiarum inconſtantiam, inordinationem mœchiæ & impudicitiæ.

Factæ ſunt exemplum.] Græce [illegible], id eſt, *proſectæ ſunt in exemplum* [illegible] in oſtenſionem. Hoc eſt quod ſanctus Petrus Iudæ ſuccinens ait Epiſt. 2. cap. 2. verſ. 6. *Exemplum eorum qui impiè acturi ſunt ponens.* Vnde Gellius

B libro 6. cap. 14. inter tres cauſas ob quas publicè ſcelerati puniendi ſunt, hanc præcipuam aſſignat. *Tertia*, inquit, *ratio vindictæ eſt, quæ paradigma à Græcis nuncupatur, cum punitio propter exemplum eſt neceſſaria, vt cæteri à ſimilibus peccatis metu cognitæ pœnæ deterreantur. Idcirco veteres quoque noſtri exempla pro maximis grauiſſimiſque pœnis dicebant.* Hinc Numer. 5. 21. de adultera dicitur: *Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo ſuo.* & cap. 25. 4. *Tolle cunctos principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem.* Septuag. παραδειγμάτισον, id eſt, *ſtatue in exemplum.*

C *Ignis æterni pœnam ſuſtinentes.*] Primò, quia Sodoma & Pentapolis cœleſti igni conflagrarunt, ita vt concremationis huius veſtigia in[illegible] extent, & in perpetuum extitura ſint, vſque ad finem mundi, [illegible] deſolatio perpetua, ac mare mortuum, perpetim fumans & exhalans bitumen & ſulphur, quo conflagrauit, nec piſces, aut viuum vllum admittens, quin protinus eos [illegible]cet: poma & fructus non alios producens quàm vapidos & cinereos, adeò vt Sodoma præteriti incendij habeat ſpecimen, & futuri in gehenna viuum ſit exemplar. ita Caietan. Cr[illegible] enim Iudas hiſtoriam incendij Sodomæ narratam à Moſe Geneſ. 19. vbi temporale t[illegible] ein[illegible] eius incendium, non æternum in gehenna, enarratur. A[illegible] di

Ignis æternus Sodomæ duplex.

D Strabonem libro 17. *Quod illa regio ignita eſt permulta ſigna afferunt: nam & petras exuſtas oſtendunt, & terram cinerulentam, & picis guttas ex petris diſtillantes, & flumina fœtida odore efferuentia.* Simil[illegible] in Sodomitas etiam noſtri æui diuinæ vindictæ exempla, quibus à Deo tonitruis & fulminibus ſiderati, & in cineres redacti ſunt, videre eſt de P[illegible] & Mexicanis apud Ferdinandum Correſium in Themiſtitan ciuitate pag. 3[illegible]. & Petrum Martyrem tomo 3. nauigat. mundi noui, folio 28. & 29. quin & Europæa funeſta non deſunt exempla. Celebris eſt illa S. Hieron. in Epiſt. ſententia: *O ignis infernalis luxuria! cuius materia gula, cuius flamma ſuperbia, cuius ſcintilla praua colloquia, cuius*

E *fumus infamia, cuius cinis immunditia, cuius finis gehenna.*

Secundò, *ignis æterni*, quia Sodomitæ omnes ab igne temporali tranſmiſſi videntur ad ignem æternum gehennæ. vnde Syrus vertit: *Poſitæ ſub igne æternitatis, rei iudicij.* & Arabicus: *cum proijcerentur in ignem æternum per iudicium iuſtitiæ.* ita Iſidor. Peluſ. lib. 3. Epiſtol. 203. vide dicta Geneſ. 19.

Cogitent ergo luxurioſi, cogitent hæretici, cogitent peccatores, dum eos libido, aut concupiſcentia quælibet ad peccatum ſollicitat ignem Sodomæ, imò ignem gehennæ, eiúſq; metu cupiditati

reſiſtant. Ignis enim modicę concupiſcentiæ luendus eſt igne perenni gehennæ. Audiant intonantem Iſaiam c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?* & S. Chryſoſt. hom. 44. in Matth. *In ignis*, inquit, *fluuium atque pelagus intrudentur, pelagus impertranſibile atque magnitudine acerbiſſimum, in quo ignes fluctus montium inſtar eriguntur.* & hom. 13. in Epiſtol. ad Rom. *Expendito vita alterius mala quæ ſint futura, regni cælorum priuationem, à gehenna inuſtum dolorem, vincula perpetua, exteriores tenebras, vermem venenatum, dentium fremitum, preſſuram loci anguſtam, igneos fluuios, fornaces nunquam reſtinguendas.* & S. Gregor. 14. mor. 10. agens de Sodoma: *In ipſa*, ait, *qualitate vltionis notauit maculam criminis: ſulphur quippe fœtorem habet, ignis ardorem; qui itaque ad peruerſa deſideria ex carnis fœtore arſerant, dignum fuit vt ſimul igne ac ſulphure perirent.* Porrò certum eſt dæmones & damnatos in gehennæ vero igne torqueri: ignem enim vbique nominat Script. vbi de eorum pœna agit. & ita docet S. Baſil. in Pſal. 28. S. Auguſt. 21. Ciuit. 9. S. Greg. 4. Dialog. 29. Iſidor. lib. 1. de ſummo bono c. 31. S. Chryſ. paulò antè citatus, S. Cypr. de laud. martyrij, Nazian. Orat. in S. lauacr. S. Iuſtin. Adhortat. ad gentes, Clemens lib. 5. Strom. Magiſter & Scholaſtici vnanimi conſenſu in 4. diſt. in c. 44. quod ergo. Damaſcenus lib. 4. de fide cap. vlt. Nyſſenus lib. de reſurrect. & anima, S. Hieron. in c. vlt. Iſaiæ, Ambroſ. lib. 7. in Lucam c. 14. Chryſoſt. hom. 1. in Epiſt. ad Hebr. S. Aug. 21. Ciuit. 10. S. Greg. 15. mor. 14. aliàs 17. inſinuant dæmones & animas damnatorum torqueri igne non materiali & corporali, ſed ſpirituali & myſtico, intellige non *corporeo*, id eſt, non craſſo, terreſtri, & obtuſo, qualis eſt noſter ignis: ignis enim gehennæ alterius rationis eſt à noſtro, eóque longè acrior, ardentior & penetrantior, adeò vt etiam in animas & ſpiritus agat, eáſque comburat, quo reſpectu vocatur ſpiritalis, tum quia obiectum in quod agit eſt ſpiritale, tum quia modus agendi, æquè ac effectus, eſt ſpiritalis, imò miraculoſus & diuinus.

Ignis inferni ſpiritalis quo ſenſu.

Vers. 8. *Similiter & hi carnem quidem maculant, &c.*] Græca addunt οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, id eſt, *hi ſomniantes*, vel *ſomniis deluſi*, quod ſuſpicari quis poſſet à quodam explicationis cauſa adiectum in margine, deinde in textum irrepſiſſe, quia illud omittit Latinus. Verùm veteres, vt S. Epiphan. hæreſi 26. & ex eo OEcum. ac Clemens lib. 3. Strom. c. 1. idipſum legunt, ſicque exponunt, q. d. Simon & Gnoſtici non docent veritatem, ſed ſua ſomnia & commenta de libidine, carnis licentia, contemptu ſuperiorum, &c. populis obtrudunt: *Loquuntur*, ait Epiph. *velut per ſomnia verba ſua, & non per ſobrietatem vigilantis rationis. Nam & Doctoribus in Ieruſalem dicit Iſaias c. 56. 10. Omnes canes muti non potentes latrare, ſomniantes concubitum, &c. Et ſanè hic in Epiſtola Iuda oſtendit, dicens, ſomniantes concubitum, qua non ſciunt dicentes, & oſtendit quòd non de inſomniis in ſomno dicit, ſed de fabuloſa ipſorum tragœdia ac nugacitate, qua velut per ſomnium profertur, & non à ſana mente.* Hic ſenſus huic loco valde congruit: τὸ enim *ſomniantes* non ſolùm ad *carnem maculant*, ſed & ad ſequentia, *Dominationem ſpernunt, Maieſtatem blaſphemant*, &c. refertur vt patet ex Græco. Vnde & Arabicus vertit: *Aſſimilantur illis etiam hi qui videntes ſunt ſomnia.* Et ſic Pſeudoprophetæ ſæpè à Prophetis vocantur ſomniantes, eò quòd non Dei oracula, ſed ſuæ phantaſiæ figmenta & ſomnia prædicarent. ita vocat eos Moſes Deuteron. 13. 3.

A Ieremias cap. 27. 9. Zacharias cap. 10. 2. Clarè verò Deus per Ieremiam cap. 23. 25. *Audiui*, ait, *quod dixerunt Prophetæ prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniaui, ſomniaui. Vſquequo eſt iſtud in corde Prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium ſeductiones cordis ſui? Qui volunt facere vt obliuiſcatur populus mei propter ſomnia ſua, &c. Ecce ego ad Prophetas ſomniantes mendacium, &c. cùm ego non miſiſſem eos.* Similia habet c. 29. 8. Hinc & Irenæus lib. 1. c. 20. Gnoſticos vocat Onitopompos, eò quòd ſua ſomnia quaſi oracula Dei venditarent. Sed audi ſomnium Gnoſticorum de Elia ex Epiphan. hæreſi 26. *Philippi Apoſtoli confictum Euangelium proferebant, & ex eo mera ſomnia & deliramenta, ad ſua impura dogmata ſtabilienda. Quin*
B *etiam de ſancto Elia blaſphemias dicere audent, quando aſſumptus eſt, inquiunt, rurſus deiectus eſt in mundum. Venit enim, inquiunt, vna ex dæmonibus, & tenuit & dixit ipſi: Quò vadis? habeo enim liberos à te, & non poteris aſcendere & hic dimittere liberos tuos. Et dixit Elias: Vnde habes liberos à me, cùm ego in caſtitate vixerim? Et dixit illa: Certè quando inſomnia ſomnians, ſæpe in defluxu corporum euacuatus es, ego eram quæ aſſumpſi à te ſemina, & genui tibi filios.*

Secundò, alij appoſitè τὸ *ſomniantes* ſic exponunt, q. d. adeò libidinibus ſunt dediti, vt non niſi de iis cogitent, loquantur, imaginentur, imò ſomnient. ita Clemens Alexand. 3. Strom. c. 1. vnde
C Syrus vertit: *in ſomno pelliciuntur ad carnem à contaminatoribus.* S. Hieron. contra Iouin. *Nihil aliud niſi de voluptatibus cogitantes.* Vatablus, & Pagnin. vertunt, *deluſi inſomniis*, id eſt, non ſolùm interdiu libidine ſe contaminant, ſed etiam noctu per inſomnia, ait Vatabl. putà per illuſiones, imaginationes & pollutiones nocturnas; hæ enim cauſantur ex diurna obſcœniorum imaginatione. ita Gagneius, Salmeron & alij. Hoc eſt quod ait Theodor. lib. 1. hæretic. fabul. *Qui ſecta Simonis erant, ſe audacter omni libidini & intemperantia dedebant, & omni incantationum & præſtigiarum* (quæ quaſi ſomnia oculos perſtringunt & faſcinant) *genere vtebantur, amatoria quodam pellicientia* (philtra) *machinantes.*
D Quocirca ſapienter de ſomno moderando ita ſcribit & præſcribit S. Bern. ad fratres de monte Dei: *Caue ſerue Dei ne totus aliquando dormias, ne ſit ſomnus tuus non requies laſſi, ſed ſepultura corporis ſuffocati: non reparatio, ſed extinctio ſpiritus tui. Suſpecta res eſt ſomnus, & ex magna parte ebrietati ſimilis. Exceptis enim vitiis quibus in dormiente, cùm corpore dormitante ratione non eſt qui contradicat, quantum ad debitum continui profectus, nihil temporis tam deperit de vita noſtra, quàm quod ſomno deputatur.* vnde dat ſalubre conſilium: *Iturus ergo ad ſomnum ſemper aliquid defer tecum in memoria, vel cogitatione, in quo placidè obdormias, quod nonnunquam etiam ſomniare iuuet, quod etiam euigilantem te excipiens in ſtatum heſternæ in-*
E *tentionis reſtituat. Sic tibi nox, ſicut dies illuminabitur, & nox illuminatio tua erit in deliciis tuis. Placidè obdormies, in pace quieſces, facilè euigilabis, & ſurgens facilis & agilis eris ad redeundum in id, vnde non totus diſceſſiſti. Sobrium enim cibum, ſobriumque ſenſum ſequitur ſobrius ſomnus. Carnalis verò ſomnus & brutus, &, ſicut dicitur, letheus abominandus eſt ſeruo Dei.*

Mor. de ſomno moderando.

Tertiò, alij τὸ ἐνυπνιαζόμενοι vertunt *ſopiti* quaſi veterno. q. d. hæreſi & libidini ita immerſi ſunt, vt eius quaſi veterno & ſtupore conſopiti videantur, adeò vt obſcœna quæ vigilantes agunt, eadem in ſomnio dormientes peragant,

ex

ex continuo & ardenti libidinum vſu & habitu. ita Serarius. Rurſum turpibus ſuis inſomniis expetrecti delectantur, eáque vigilantes opere exéquuntur & perpetrant. In ſomnis enim, vtpote ſopita ratione, tota ſe effundit phantaſia, concupiſcentia & libido. Vnde prouerbium: *ſomniantium libido*, pro effuſa & ſumma. Audi S. Auguſt. 10. Confeſſ. 30. humiliter de ſe confitentem & gementem: *Adhuc viuunt*, ait, *in memoria mea talium rerum imagines, quas ibi conſuetudo mea fixit: & occurſant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in ſomnis autem non ſolum vſque ad delectationem, ſed etiam vſque ad conſenſionem factúmque ſimillimum. Et tantùm valet imaginis illuſio in anima mea, & in carne mea vt dormienti falſa viſa perſuadeant, quod vigilanti vera non poſſunt.* Viciſſim libido ipſa tam ardens & bruta eſt, vt mentem & rationem ſopiat inſtar ſomni. vnde Eraſ. hîc: *Somniantes*, inquit, *quia omnis libido veluti per ſomnium peragitur ſopita ratione.* Hinc Hippocrates libidinem dicebat eſſe breuem quandam epilepſiam, teſte Gellio lib. 19. c. 2.

Moral. *ſomniantes*, quia libido omníſque voluptas tranſit inſtar ſomnij. Vnde ſapienter & patheticè exclamat P. Chryſologus ſerm. 124. *Quid ſtupemus? quis eſt iſte qui nos eludit ſomnus? Quæ eſt iſta quæ nos tenet obliuio lethalis? Quare non cœlo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Quin & Plato, & ex eo Philo lib. de Ioſeph, cenſuit *omnes res & gaudia mortalium non eſſe aliud, quàm ſomnia vigilantium.*

Carnem quidem maculant.] Per pollutiones & infandas libidines. Nam, vt ait Paulus 1. Corinth. 6. 18. *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.* vbi Ambroſiaſter: *Cætera peccata*, ait, *etſi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiſcentiæ faciunt obſtrictam & obnoxiam, quemadmodum commiſceri facit animam cum ipſo corpore vſus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: quia in tantum agglutinatur anima corpori, vt in ipſo momento nihil aliud cogitare homini liceat aut intendere, quia ipſam mentem captiuam ſubdit ipſa ſubmerſio & abſorbitio libidinis & concupiſcentiæ carnalis.* Vnde Alexander Magnus dicebat coitum eſſe ſpeciem epilepſiæ, ſiue morbi comitialis, teſte Plutarcho in eius vita.

Quare perperam Arias contra omnes interpretes ſic exponit: *Carnem maculant*, id eſt, carnem maculatam eſſe prædicant, quaſi S. Petrus taxet Encratitas, qui prohibebant nubere & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad ſumendum cum gratiarum actione, 1. Timoth. 4. 3. *Nubere*, ait Iren. lib. 1. c. 22. *& generare à Satana dicunt eſſe.* & Theodor. in Epitome diuin. decret. *Bellum*, ait, *aduerſus Creatorem huius vniuerſitatis gerebant, ideo ne per matrimonium opificium eius augeretur, formidabant.* Verùm Apoſtolus hîc non Encratitas, ſed eis contrarios inceſtos Gnoſticos inſectatur.

Dominatio multiplex.

Dominationem autem ſpernunt.] Syrus, *calumniantur.* Primò, Clemens Alexand. hîc de Angelis hæc exponit. q. d. Hæretici ſpernunt Angelos, præſertim Ordinem eorum qui vocantur *Dominationes.* Secundò, Epiphan. hæreſi 26. *Gnoſtici*, inquit, *ſpernunt Dominationem*, id eſt, diuinitatem, eiúſque maieſtatem, dominium & imperium, quod habet in omnia à ſe creata. Vnde Arabicus: *Prouocant*, ait, *potentiam Dei.* & OEcum. *Contra diuinam*, ait, *naturam inſuper inſaniunt, dominationem eius & vniuerſi imperium abnegantes, cum alios quoſdam mundi architectos confingant*, putà Angelos aut dæmones, quibus

A Valentiniani mundi prælationem & dominium conſignabant, vti docet Tertul. lib. contra Valent. c. 22. Tertiò alij, q. d. *Dominationem*, id eſt, Dominatorem & Dominum noſtrum Ieſum negant, vt ait S. Petrus Epiſt. 2. c. 2. 1. ita Clemens Alex. Adamus, Caiet. & alij. Accedit OEcum. qui ſic rurſum explicat, q. d. *Dominationem, id eſt, Chriſti myſterij ceremonias abrogare volunt, dum loco Angelicorum myſteriorum ſua flagitia perpetrant.* Quartò & genuinè, *Dominationem*, id eſt, magiſtratum tum ciuilem, tum potiùs Eccleſiaſticum ſpernunt, dicentes ſe per Chriſti legem factos eſſe liberos, vt nulli Principi aut Magiſtratui ſint ſubiecti. ita Thomas Anglicus, Gagneius, Catharin. Salmeron & Vatabl. qui
B pro *Dominationem* vertit *Dominos.* vide dicta 2. Petri 2. 10. Vnde Irenæus lib. 1. c. 1. & 20. *Hi*, ait, *ſunt qui exurgunt contra veritatem, & aduerſus Eccleſiam Dei.* & S. Cyprian. ſuprà citatus: *Non aliunde*, ait, *hæreſes obortæ ſunt, vel nata ſchiſmata, quam inde quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur.* Cauſam dat S. Petrus Epiſt. 2. c. 2. 10. *Quia*, inquit, *ſunt audaces ſibi placentes.* vide ibi dicta. Ex Gnoſticis deriuata eſt calumnia Gentilium in Chriſtianos, per Euangelium politias humanas euerti, Principum obedientiam prætextu libertatis contemni; quod proinde ſtudioſè refutant Iuſtin. Tertullian. & alij in Apol.

Maieſtatem autem blaſphemant.] Videtur inter-
C pres legiſſe in Græco δόξας; ſic quoque legit Syrus. Vertit enim, *Maieſtatem*, æquè ac noſter. Iam legunt δόξας, quod primò OEcum. vertit glorias, dignitates, id eſt, in dignitate conſtitutos, maieſtate illuſtres, putà Principes, præſertim Eccleſiæ, putà Apoſtolos & Epiſcopos blaſphemant, id eſt, probris, conuiciis, & maledictis inſectantur. ita Gagneius, Pagninus, Catharinus, Vatabl. Salmeron, Serarius & alij.

Secundò, Clemens Alex. vertit & explicat, q. d. Angelos blaſphemant. Accedit Eſtius qui hæc refert ad indigna figmenta, quæ Gnoſtici affingebant Angelis. & Epiphan. hæreſi 26. *Quicunque*, ait, *poſt numen illud adhibiti ſunt ad regimen mundi, hoc*
D *eſt, Angelos Dei miniſtros & prouinciarum rectores blaſphemant.*

Tertiò, Adamus per Maieſtatem accipit Moſen & Prophetas, in quibus propriè reſplendebat maieſtas Dei, quos Simon & Gnoſtici mirè inſectabantur. Fauet quod ſubdit Iudas de Michaële altercante cum Satana de corpore Moſis. Vnde Thomas Anglicus per Maieſtatem accipit tum Angelos, tum Sanctos, tum Deum.

Quartò, OEcum. per δόξας, id eſt, glorias, accipit glorioſa myſteria conſcripta in vtroque Teſtamento, putà nouo & veteri, quod ſpernebant, vel violabant & perperam interpretabantur hæretici, te-
E ſte Epiphan. hær. 26. Sic enim Paulus nouum Teſtamentum vocat gloriam, 2. Corinth. 3. 7. & 11.

Quintò, propriè Simon & Gnoſtici blaſphemabant maieſtatem Dei, dum eius opera calumniabantur, myſteria in Script. latentia deprauabant, potentiam eneruabant. ita Beda & Hugo; ac præſertim glorioſam Dei ſapientiam, bonitatem, iuſtitiam, miſericordiã, &c. exhibitam nobis per Chriſtum blaſphemabant, dum Chriſtum verè natum, paſſum, mortuum negabant. ita Caiet. & Arias per Maieſtatem accipiũt Chriſtum, eiúſque vtramque naturam diuinam & humanam, æque ac miracula, doctrinam cœleſtem, reſurrectionem, aſcẽſionem, miſſionem Spiritus ſancti, quæ negabant Simoniani: hęc enim erant δόξαι, id eſt, gloria Dei & Chriſti.

Yy 2 Nam,

Nam, vt ait Poëta, propriè *Maieſtas conuenit ipſa Deo.* Maieſtas enim abſolutum dominium & nulli obnoxium (quale ſolus habet Deus) indéque ſummum decus, amplitudinem & dignitatem ſignificat. Deus ergo eſt ſacra Maieſtas. vnde Ouid. 5. Faſtor.

Hinc ſata Maieſtas, quæ mundum temperat omnem.
& mox:
——Conſedit medio ſublimis Olympo,
Aurea purpureo conſpicienda ſinu.

Hoc ſenſu rectè diſtinguimus *Maieſtatem* à *Dominatione*, quæ præceſſit, vt Dominatio ſit magiſtratus, Maieſtas ſit Dei, cuius attributa & dotes glorioſas, auguſtas & diuinas ſignificat Græcum δόξας. Hæretici enim negabant & blaſphemabant B Dei prouidentiam, præſcientiam, iuſtitiam, vindictam, &c. Has ergo vocat δόξας. Eſtque climax ſiue gradatio. Hæretici enim primò Principum, deinde ſenſim magis inſoleſcentes Angelorum, ac tandem Dei iugum, numénque excutiunt, iuxta illud Pſal. 35.1. *Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemetipſo: non eſt timor Dei ante oculos eius.* & Pſalm. 13.1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* Porrò Gnoſticos blaſphemaſſe Deum disertè aſſerit Epiphan. her. 26. Idipſum ſignificat magis τὸ *blaſphemant*, Blaſphemia enim propriè eſt conuicium in Deum. Vnde Syrus vertit: *A maieſtate non mouentur dum blaſphemant.* q.d. cogitatio maieſtatis diuinæ quam inuadunt & violant, deberet eos abſterrere à bla- C ſphemia; at non abſterret, quia eam contemnunt. Denique nonnulli per δόξας accipiunt dogmata Apoſtolica: δόξαι enim inter alia ſignificant dogmata certa, ſententias illuſtres, axiomata. Porrò noſter interpres 2. Petri 2. 10. δόξας interpretatur ſectas: ideo enim heretici ſpernebant Apoſtolorum δόξας, id eſt, *ſententias*, vt ſuas δόξας & ſectas inducerent. vide ibi dicta.

Vers. 9. *Cum Michael, &c.*] Eſt argumentum ab exemplo. q.d. ait OEcum. Michaël contendens cum Satana non auſus eſt eum, licet impudentem & merentem, blaſphemare, id eſt, conuiciari; quomodo ergo hæretici audent blaſphemare maieſtatem, non tantùm Angelorum & Sanctorum, ſed & ipſiuſmet Dei? Opponit ergo Michaëlem modeſtum D Gnoſticis impudentibus & blaſphemis, idque ſignificat Græcum ὅ, cùm ait, ὁ ὅ μιχαὴλ, id eſt, at verò Michaël. ita Pagn. & Vatabl.

Nota Michaël Hebr. dicitur quaſi מִי כָּאֵל *mi Cael*, id eſt, *quis vt Deus?* hoc enim ipſe humiliter reſpondit, & oppoſuit ſuperbo Lucifero, dicenti: *In cælum conſcendam, ſimilis ero Altiſſimo*, Iſaiæ 19.13. Addit Iſidor. 7. Etymol. c. 5. nomine *Michaël*, id eſt, *quis vt Deus*, ſignificari quòd nemo propitiationem vel expiationem poſſit afferre, niſi Deus. Minùs rectè ergo Pantaleon Chartophylax Conenſis, in Encomio S. Michaëlis quod extat apud Surium 29. Septemb. nomen *Michael* interpretatur *Dux exercitus Dei*; licèt enim id verum ſit, tamen hoc E non eſt genuinum Michaëlis etymon.

A Michaële didicit Moſes illud demerſo Pharaone epinicion Exod. 15. 11. *Quis ſimilis tui in fortibus Domine?* à quorum verborum initialibus in Hebræo literis, nonnulli cenſent Machabæos nomen ſuum accepiſſe, vt ibidem dixi.

Archangelus.] Arabicus: *Princeps Angelorum.* eſt enim Michaël omnium Angelorum ſummus & princeps, ideóque tutor Eccleſiæ, vti olim fuit Synagogæ, vti oſtendi Daniel. 12. 1. Eſt hîc duplex in perſonis comparatio. Prima, q. d. ſi Michael Archangelus non eſt auſus, quis hominum

A iure audeat? Secunda, ſi ne diabolus quidem maledicendus eſt, quo iure magiſtratus ac principes maledicentur?

Cum diabolo.] Diabolus Græcè, idem eſt quod criminator. διαβάλλειν enim eſt *criminari*. Intellige Luciferum: hic enim eſt princeps dæmonum, vti Michaël Angelorum, ideóque eius antagoniſta. Hoc eſt quod Eccleſia canit in Officio S. Michaëlis: *Collaudamus venerantes omnes cœli milites: ſed præcipuè primatem cœleſtis exercitus Michaelem, in virtute conterentem Zabulum.* Zabulus enim Æolicè idem eſt quod diabolus. Æoles enim pro διὰ dicunt ζα. Quare minus genuinè S. Cyprian. Adhort. ad Martyr. nomen *Zabulus* deducit à *Belſebub*, id (Zabulus. i. diabolus.) B eſt, Dominus muſcæ, putà Deus cohibens plagam muſcarum. tolle enim nomen *Bel* manet *ſebub*, vnde *Zabulus*. nam ſic dicendum fuiſſet *Zabubus*, non *Zabulus*. Minùs etiam aptum videtur quod S. Hieron. cenſet, *Zabulus* eſſe nomen Hebræum, ac ſignificare *deorſum fluentem*, vt ipſe ait ad Titum 2. vel *fluxum noctis*, vt ipſe ait de nomin. Hebr. vel *habitaculum noctis*, vt ipſe ait in Tradition. Hebr. in Geneſ. quaſi ſit idem vel ferè idem cum nomine *Zabulon*, id eſt, habitaculum, qui ita dictus eſt à matre Lia, eo quòd per eius & fratrum generationem habitaturus eſſet ſecum deinceps maritus ſuus Iacob Patriarcha, Geneſ. 30. 20. Porrò diabolus Hebr. vocatur *Satan*, id eſt, aduerſarius; & C *Belial*, id eſt, abſque iugo, quia iugum Dei excutere voluit.

Diſputans altercaretur.] Syrus, *litigaret*. Alij, *contenderet iudicio*. Arabicus: *Poſtquam increpauit Satanam & remouit eum.* Hæc diſputatio & altercatio Michaëlis cum Satana de Moyſi corpore, nuſquam extat in Scriptura: Iudas ergo eam accepit vel traditione maiorum, vel ex libro qui tum extabat, quem Origen. 3. Periarch. c. 2. citat, noménque ei dat *Aſcenſio Moſis*. Eundem citat Clemens Alexand. 6. Strom. vbi ex eo refert Moſen viſum à Ioſue & Caleb in gloria, cùm aſſumeretur inter Angelos. *Meritò ergo*, inquit, *Moſen qui aſſumebatur duplicem vidit Ieſus filius Naue, & vnum quidem cum Angelis, alterum autem ſuper montes, qui dignus erat* D *cui in conuallibus iuſta fierent.* vide Sixtum Senenſem verbo *Moſis Aſcenſio*, vbi docet hunc librum à Gelaſio Pontifice relatum inter Apocryphos: in Apocryphis tamen multa poſſunt eſſe vera. Sic Paulus citat verſus Arati, Menandri, Callimachi, Gentilium Poëtarum ad Titum 1. non quòd omnia eorum dicta probet, ſed illa dumtaxat quæ citat. Alij volunt Iudam hæc accepiſſe ex libro Enoch. ita S. Hieron. in Epiſtol. ad Titum, & Origen. 4. Periarchon. Vt vt eſt, ex Iuda certum eſt hanc hiſtoriam eſſe certam & canonicam. Sic ſanctus Paulus ait nomina Magorum qui reſtitere Moſi, fuiſſe Iannes & Mambres, 2. Tim. 3. 8. quæ tamen nuſquam Mo- E ſes expreſſit.

De Moyſi corpore.] Putat OEcum. altercationem (Altercatio Michaëlis cum diabolo quæ. Reſp. 1.) hanc Michaëlis cum Satana fuiſſe, eò quòd Michaël vellet Moſen pro meritis honorificè ſepeliri, vt eo magis lex ab eo lata commendaretur, Satan nollet, obiiciens ei crimen homicidij, quòd ſcilicet Ægyptium interfeciſſet, Exodi 2. 12. Addit Glycas part. 2. Annal. & Pantaleon Chartophylax Orat. de S. Michaële, diabolum voluiſſe ſibi vendicare Moſen tanquam homicidam. Secundò, alij cenſent hanc altercationem fuiſſe de (2.) raptu corporis Moſis in paradiſum, vt verſetur cum Elia & Enoch, ſiue eo viuus ſit tranſlatus; vt videtur

tur dicere Philo libro de vita Moſis in fine, &
S. Hieronym. in cap. 9. Amos, ſiue poſt mortem
reſuſcitatus eò ſit raptus, vti cenſet R. Samuel
Maroch de Aduentu Meſſiæ cap. 13. Sed hic ra-
ptus Moyſis in paradiſum eſt fictitius: conſtat
enim animam Moſis iuiſſe ad limbum Patrum, cor-
3. pus in terra eſſe ſepultum. Tertiò, alij paſſim ve-
riùs cenſent voluiſſe Satanam Moſen ſepeliri loco
cognito & publico, vt Hebræi in idololatriam
proni, eum quaſi Deum & numen colerent; Mi-
chaëlem verò ei obſtitiſſe, & curaſſe vt ſecretò ſe-
peliretur. ita S. Chryſoſt. homil. 5. in Matth. &
S. Ambroſ. 2. Offic. cap. 7. Thomas Anglicus,
Hugo, Dionyſ. Caiet. Gagneius, Arias, Salmeron,
Adamus & alij. vnde Deuter. 34. 6. dicitur: *& non
cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem.*
vide dicta toto eo capite. Hinc Epiphan. hæreſi 9.
& 64. teſtatur traditionem eſſe quòd Moſes ſepul-
tus fuerit ab Angelis. & OEcumen. hîc aſſerit Mi-
chaëlem præfuiſſe ſepulturæ Moſis. Addit Philo
lib. 3. de vita Moſis, Moſis murientis vultum fa-
ctum eſſe glorioſum, eúmque præceſſiſſe fulgura,
lampades, & ſagittas, mortémque eius luxiſſe An-
gelos. Sed hæc poëticè ab eo dicta videntur, vel
per exaggerationem. Hæc eſt ſententia commu-
nis omnium penè interpretum & Patrum, à qua
proinde vix licet recedere. Accedit, quòd vix alia
ratio fingi poſſit, cur iuſſerit Deus Moſen ab An-
gelis ſecretò ſepeliri, niſi ne ſi publicè ſepelire-
tur, adoraretur à Iudæis. Quod enim aliqui di-
cunt honoris cauſa id factum, vt ſcilicet Hebræi
Moſen quaſi abſconditum vel raptum magis re-
uererentur, minùs aptum videtur. Nam longè
maior, imò continuus & perpetuus fuiſſet ho-
nor Moſis apud Hebræos, ſi eius ſepulchrum
viſere & colere potuiſſent, ſicut ſepulchrum
S. Catharinæ ſepultæ ab Angelis in monte Si-
na, ab iiſdem reuelatum, magna fidelium è to-
to orbe aduentantium peregrinatione & deuo-
tione colitur.

Dices primò: Hebræi non coluerunt ſepulchra
Abrahæ, Iſaac, Ioſeph, ac præſertim Ioſeph, cuius
oſſa ſecum deferebant per deſertum. Ergo nec
coluiſſent ſepulchrum Moſis, etiamſi illud cogno-
uiſſent. Reſpondeo negando conſequentiam. Ra-
tiô diſparitatis eſt prima, quòd tot ſeculorum an-
tiquitas quæ Abraham, Iſaac, Iacob & Ioſeph ha-
buerat vt homines, non vt Deos, abrogarat eis di-
uinitatem, imò eius opinionem & vmbram detri-
uerat. Secunda, quòd pariter antiquata erant eo-
rum in ſuos, eóſque paucos beneficia. Tertia, quòd
illi tot prodigiis, geſtis, & gubernatione populi
non fuerint illuſtres, vti fuit Moſes. Quarta, quòd
Hebræi ex Script. & Patribus ſuis illud Dei ſibi al-
tiſſimè impreſſerant: *Ego ſum Deus Abraham, Iſaac
& Iacob.* Vnde ſciebant non Abraham, ſed Deum
Abraham eſſe adorandum. Moſis verò, vtpote pau-
lò antè defuncti, recens erat memoria, æquè ac be-
neficiorum eius, portentorum, plagarum ac guber-
nationis, qua totam Hebræorum gentem numero-
ſiſſimam per decem plagas toti Ægypto immiſſas,
glorioſè eduxerat per mare rubrum ſicco pede
merſis Ægypriis, in deſertum; ibique legem à Deo
acceptam eis dederat, manna cœleſti pauerat per
38. annos, columnam ignis & nubis itineris ducem
aſſignarat, &c. inſuper audierant illud Dei ad Mo-
ſen: *Conſtitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater
tuus erit Propheta tuus,* Exodi 7. 1. Ad hæc peregri-
nantes per deſertum, iamque tranſituri in terram
promiſſam egebant duce Numine. Vnde cùm Mo-

A ſes in Sina legem accepturus diutiùs moraretur,
fecerunt ſibi vitulum aureum, putà Apin quaſi iti-
neris ducem. Hoc eſt enim quod ipſi dixerunt Aa-
roni: *Surge fac nobis Deos qui nos præcedant: Moyſi
enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, igno-
ramus quid acciderit.* & facto vitulo ei acclamarunt:
*Hi ſunt Dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Æ-
gypti,* Exodi 32. v. 1. & 4. Moſe ergo mortuo pro-
num fuiſſet eis, ſi corpus illius habuiſſent, eum vt
itineris reliqui ducem colere & inuocare. Fuerat
enim ipſe totius populi ſummus Legiſlator, Pon-
tifex, Propheta, Princeps & Rex.

Dices ſecundò: Hebræi non erant tam ſtoli-
di vt corpus mortuum Moſis adorarent: hoc enim
mortalitatis ſpectaculum omnem diuinitatis opi-
B nionem illis excuſſiſſet, eúmque hominem fuiſſe
demonſtraſſet. Reſp. idololatria omnis eſt ſtolida:
idololatras enim ſtolidè homines inſignes vita
functos, putà parentes, reges, benefactores eximios
in Deos retuliſſe, & diuinis coluiſſe honoribus,
docet non tantùm Plinius lib. 2. c. 7. Cicero de nat.
Deor. Iuſtin. Tertul. Lactan. Arnobius & alij ſcri-
bentes contra Gentes, ſed & S. Script. hanc idolo-
latriæ originem disertè aſſignat Sapient. 14. 15. &
conſtat apud omnes Iouem, Mercurium, Æſcula-
pium, Venerem, &c. fuiſſe homines, qui ob benefi-
cia poſt mortem à gentibus in Deos ſunt relati.
ita Cretenſes colebant Iouem ſuum Regem, eius
tamen ſepulchrum & oſſa in Creta apud ſe extare
C iactabant. Vnde meritò eos irridens Lactant. lib. 1.
diuin. Inſtit. c. 11. *Quomodo igitur,* inquit, *poteſt Deus
alibi eſſe viuus, alibi mortuus? alibi habere templum, alibi
ſepulchrum?* ſic Imperatores Romani defuncti per
apotheoſin, qua publicè corpora eorum cum pom-
pa comburebantur, aquiláque è rogo quaſi ani-
mam Imperatoris deferens in cœlum euolabat,
Dij habebantur, vti fusè narrat Herodianus ini-
tio lib. 4. quin & animas ſuorum, corpore combu-
ſto & incinerato, colebant nomine Manium. Vn-
de illud tritum, quod etiamnum paſſim eorum ſe-
pulchris Romæ impreſſum legimus: *Diis Mani-
bus.* Credebant enim animas defunctorum ſepul-
chris & cineribus ſuis adeſſe, vel aſſidere. Idem
D de Moſe facere & credere potuiſſent Hebræi,
vti fecerunt poſtea Aſæ Regi defuncto, 2. Pa-
ralip. 16. 14. Vis exemplum? In Ægypto, æquè
ac in deſerto, Hebræi coluerunt vitulum, putà
Apin, vel Serapin, quem fuiſſe hieroglyphicum
Ioſeph, qui per vitulos ſiue boues macros & pin-
gues, prædixerat ſterilitatem & fertilitatem Ægy-
pti & totius Orbis Geneſ. 41. verſ. 1. & 29.
cenſet Ruffin. libro 11. Hiſtor. cap. 29. Sui-
das verbo *Serapis*, Auctor de mirabil. S. Scri-
ptur. apud S. Auguſt. libro 1. cap. 15. & Auctor
quæſt. noui & vet. Teſtam. apud eundem cap. 15.
& alij, quos citaui Geneſ. 41. in fine capitis. De-
nique Hebræi coluerunt ſerpentem æneum, adeó-
E que ſimulachra inanima, putà idola ænea & au-
rea Ægyptiorum, Chaldæorum, Aſſyriorum: quid
mirum ſi Moſen poſt mortem, quaſi rediui-
uum & diuinitate ob tot merita donatum co-
luiſſent? Sanè Epiphan. hæreſi 55. narrat in Ara-
bia Moſen ob prodigia reputatum eſſe Deum,
adoratámque eius imaginem. Ambroſiaſter ve-
rò in cap. 1. ad Galat. ait contendiſſe diabolum,
vt corpus Moſis reuelaretur, aut ſuſcitaretur à
Magis, vt hac ratione Hebræos induceret ad
eum adorandum: ſed reſtitiſſe ei ſanctum Mi-
chaëlem.

Plures alias ſentētias de cauſa altercationis huius

recenſet noſter Serarius hîc,ſed vel falſas, vel improbabiles, inter quas illuſtrior eſt illa Hugonis Etheriani de regreſſu animarum cap.9.ſcilicet voluiſſe diabolum impedire ne anima Moſis pergeret ad locum quietis & beatitudinis, putà ad limbum,& conſortium SS.Patrum,indéque per Chriſtum eos liberantem in cœlum.Idem ſentiunt Cyrillus Alex. & Martyrius in Syntag. de ſtatu morientium, quem librum è Græco in Latinum conuertit noſter Raderus. verùm hæc altercatio fuit de corpore Moſis, non de anima. Similis eſt illa expoſitio cuiuſdam auctoris in fide non ſani, ſed heterodoxi: altercationem hanc fuiſſe de corpore Moſis,id eſt, de Moſaicæ legis & Iudaiſmi reſtitutione. Nam hoc corpus myſticum eſt, non literale.

Probabilior eſt illa ipſius Serarij, contendiſſe ſcilicet diabolum vt corpus Moſis inferretur in terram promiſſionis,nec extra eam in Moab,vtpote regione ſibi in idolorum cultu addicta,ſepeliretur,ne ab eo aliquod damnum acciperet, vti accepiſſe ſe à S. Babylæ ſepulchro in Daphne queſtus eſt,ſicut habet vita S.Babylæ, & ex ea Baron. tom. 4.qua de cauſa ipſe vbique per hæreticos Sanctorum reliquias comburere,vel abolere ſatagit. Porrò perperam heretici hanc abſconſionem corporis Moſi torquent contra oſtenſionem & cultum S.reliquiarum. Nec enim Chriſtiani adorant cultu latriæ reliquias,vti Hebræi adoraſſent corpus Moſi, nec ex reliquiis idololatriæ apud Chriſtianos eſt periculum, vti erat ex corpore Moſis apud Hebræos. Vide Bellarm.lib. 2. de reliquiis Sanct. c. 4. Imò verò cultus reliquiarum ex hoc loco euincitur. Si enim S. Michaël tantam habuit curam corporis Moſi,eiúſque ſepulturæ,maiorem vtique nos habere debemus. Rurſum hinc collige: ſi diabolus ita certat pro corpore Sanctorum in morte, quanto magis certat pro eorum anima? Et viciſſim ſi Michaël & Angeli ita defendunt corpora Sanctorum morientium, multò magis defendent eorundem animas. Sic certarunt dæmones pro anima Theodori & Chryſaorij clamantis, *Inducias vſque mane*, ac monachi Iconienſis, vti narrat S.Gregor. 4. Dialog. 38. Plura vide apud Raderum in Syntagm. iam citato. Hinc diabolus multis in morte apparet, vt eos percellat & in deſperationem, aliúdve peccatum adigat. Vnde S.Martinus moriens eo viſo: *Quid hic,* ait, *aſtas cruenta beſtia? nihil in me funeſtum inuenies*, teſte Sulpitio in eius vita. Hinc rurſum de Michaële canit Eccleſia: *Conſtitui te principem ſuper omnes animas ſuſcipiendas.* S. Michaël enim ſiue per ſe, ſiue per Angelos ſibi ſubordinatos in morte ſuſcipit animas iuſtorum, eáſque defert in cœlum, vel immediatè ſi nil purgandum habeant,vel mediatè per Purgatorium, ſi quid eo expiandum habeant. Vide Serarium & Lorinum hîc. Hinc illa Eccleſiæ pro mortuis precatio: *Occurrite Angeli Domini ſuſcipientes animam eius, & offerentes eam in conſpectu Altiſſimi.* vide dicta Daniel. c. 2.

Symbolicè.

Symbolicè Beda: Moſi corpus politicum ſiue myſticum, inquit, eſt Synagoga ſiue populus Iudæorum,quem diabolus detinere volebat in captiuitate Babylonica: ſed obſtitit ei Michaël, id eſt, Ieſus Sacerdos, qui precibus ſuis apud Deum eius liberationem impetrauit. Quod enim aliqui id literale eſſe volunt, quaſi S. Iudas citet viſionem Zachar.c.3.vbi Satan contra Ieſum filium Ioſedec Pontificem diſceptat,parum eſt probabile: in multis enim illa viſio diſſentit à verbis ſancti Iudæ, vti ibidem oſtendi, & patet intuenti.

Non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ.] *Iudicium blaſphemiæ* vocat blaſphemiam,id eſt, maledictum iuſtum & meritum, iuſtoque iudicio irrogandum.q.d. Michaël non eſt auſus diabolum, licet omnis malitiæ auctorem, ſibique iniquiſſimè reſiſtentem iudicare & blaſphemare,id eſt, iuſtum & meritum ei conuitium & maledictum ingerere, dicendo: Vade maledicte Satan. Abi iniquiſſime in maledictionem & gehennam. Vnde Tigur.vertit: *Non eſt auſus illi notam impingere maledicti*, vel, vt Vatabl. *conuitium illi facere.* Arabicus: *non eſt auſus ingredi in contradictionem ad eum blaſphemiæ.* Aut *iudicium* vocat condemnationem & punitionem *blaſphemiæ*, qua Satan blaſphemabat Moſen, cùm Michaël vellet eius corpus loco recondito ſepelire. Denique nonnulli *iudicium blaſphemiæ* cenſent eſſe illud, quod ſanctus Petrus Epiſt. 2.c.2.11. vocat *execrabile* (Græcè βλάσφημον) *iudicium*, de quo ibi plura. Prima expoſitio vti facillima, ita planiſſima eſt, eámque exigit ſequens antitheſis: *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blaſphemant.* Nota τὸ *non eſt auſus*; non quòd Michaël timeret diabolum, ſed quòd timeret proferre blaſphemiam, id eſt,conuitium & maledictum, vti rem ſe indecentem. *Merebatur diabolus maledictum, ſed per Archangeli os blaſphemia exire non debuit*, ait S. Hieron. ad Titum 3.

Reſpexit Michaël,ait Didymus, ad bonam diaboli naturam, atque idcirco maledictis abſtinuit, ſuóque exemplo docuit quid nos facere oporteat, qui ſæpè odio vel ira inflammati, non tam vitia, quàm homines ipſos inſectamur & maledicimus. Hinc infert Hugo,exemplo S.Michaëlis magiſtratui & iudici abſtinendum eſſe ab iniurioſis verbis, curandúmque ne cum auſteritate, vel imperiosè dominetur,ſitque vt leo in domo euertens domeſticos & ſubditos, Eccleſ.4.35. ſed cum manſuetudine eos regat & corripiat, vt vitam corrigant. Idem diſertè docet S.Hier.lib.2.contra Ruffinum, ſeruandũ eſſe cuilibet Chriſtiano certanti cum ſuis æmulis & obtrectatoribus, qualis S. Hieronymo erat Ruffinus. Imò Eccleſ. c.21.30. *Dum maledicit*, inquit, *impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam*, quia hæc in impietate ſimilis eſt diabolo: illius ergo impietatem condemnans,ſuam ipſius condemnat: *ſed dixit* modeſtè & grauiter: *Imperet tibi Dominus*, Græcè ἐπιτιμήσαι σοι κύριος, quod Pagnin. vertit: *Increpet te Dominus.* Sic & S.Hieron.in c.3. ad Titum legit: *Increpet tibi Dominus*,ſecutus ſyntaxin Græcam ἐπιτιμήσαι σοι. q.d. Deus tuam inſolentiam, malignitatem, nequitiam comprimat ô Satan, téque cogat vt permittas occultè ſepeliri Moſen,ne ſi publicè ſepeliatur, Hebræis detur occaſio idololatriæ,vt velint eum adorare. Deus ergo increpando tibi imperet cum poteſtate & obiurgatione,id eſt, potenter & cum imperio reprimat & compeſcat te iniquè & indignè mihi reſiſtentem.

Alludit ad illud Domini ad Satan: *Increpet Dominus in te Satan*, Zachar. 3. 2. vide ibi dicta. Sic ἐπιτιμᾶν in Euangeliis nunc vertitur *increpare*, nunc *imperare*, quia increpando imperatur; vt quod interpres vertit Matth. 8.26. *imperauit ventis*, apud Lucam c.8.24. vertit, *increpauit*, apud Marcum c. 4. 39. *comminatus eſt.* Hebr. enim גער *gaar*, id eſt, *increpare*,per catachreſin & metalepſin ſignificat increpando imperare, comprimere, compeſcere, ſedare,vt patet Nahum 1.4. Pſal.9.6. Pſalm.119.21. Pſal.106.9.Pſal.104.7.Iſaiæ 50.2.& c.30.17.

Nota.

Nota, poterat S. Michaël per ſe ſuáque vi compeſcere inſolentiam diaboli, quia eo potentior eſt & ſuperior, ſed maluit ex modeſtia & reuerentia hoc opus & hanc virtutem transferre in Deum, quem vti nomine præfert, ita multò magis corde & opere refert, ab eóque poſtulare vt diabolum comprimeret. Idem fecit S. Machatius Alexandrinus, vt habet eius vita. Porrò S. Ambroſ. in Lucæ c. 8. cenſet idem feciſſe Chriſtum, cùm ventis in mari conflictantibus quietem imperauit, dicens: *Tace & obmuteſce*. hoc enim dixiſſe diabolo, qui hos ventos & tempeſtatem in mari concitabat. Idem vſurpat Eccleſia dum baptizandos vel energumenos exorcizat. de quo ritu vide noſtrum Delrio in Magic. lib. 6. c. 2. ſect. 3. q. 13. & Ioſephum vicecomitem de ritibus Baptiſmi lib. 1. c. 29. & ſequent.

VERS. 10. *Hi autem quæcunque quidem ignorant, blaſphemant.*] Eſt apodoſis, ſiue redditio & applicatio exempli. q. d. Michaël cùm pro imperio iuſtè poſſet Satanam, vtpote ſciens eius impietatem, qua indigniſſimè contra ſe de Moſis corpore contendebat, blaſphemare, id eſt, maledicere, conuitio punire, probro caſtigare, imò verberare & flagellare, præ modeſtia tamen noluit: Simoniani verò & Gnoſtici intoleranda audacia & impudentia blaſphemant, & maledicunt ea quæ ignorant, quæque eorum, vtpote carnalium, captum ſuperant, ſcilicet Deum, Deique attributa, myſteria Chriſti, res cœleſtes, ſublimes & diuinas. Ita Epiphan. hær. 26. *Blaſphemant* (Gnoſtici) ait, *non ſolùm Abraham, Moſen, Eliam & omnem Prophetarum chorum, ſed etiam Deum qui ipſos elegit*, &c. ita Arriani, Macedoniani, Sabelliani cùm non caperent myſterium S. Trinitatis, illud negarunt & blaſphemarunt. ita hodie Caluiniani & Zuingliani, quia non capiunt Dei omnipotentiam in myſterio Euchariſtiæ, illud negant & blaſphemant. Hæreticis enim ratio credendi eſt ſenſus & ratio naturalis, non fides, non Dei verbum omnipotens. Quod vident & intelligunt, credunt: quod non intelligunt, credere nolunt. Quocirca Iren. lib. 1. c. 35. ait contra hæreticos victoriam eſſe ſententiæ eorum manifeſtationem. & S. Hieron. ad Cteſiphontem: *Sententias*, inquit, *illorum prodidiſſe, ſuperaſſe eſt*. Porrò ignorantiæ hæreticorum cauſæ ſunt tres: 1. eſt ſuperbia. 2. leuitas. 3. voluptas & concupiſcentia. Nam, vt ait Architas: *Impedit conſilium voluptas rationi inimica, ac mentis perſtringit oculos, nec habet vllum cum virtute commercium.* Quocirca hiſce tribus conflatur Sphinx, quæ eſt ænigma ignorantiæ apud Mythologos. Sphingem enim pingebant quaſi monſtrum facie virginis, pennis auium, pedibus leoninis, quòd obſcura ænigmata proponens ea ſoluere neſcientem occidebat. Audi Alciatum Emblem. 187.

Quod monſtrum id? Sphinx eſt. Cur candida virginis ora,
Et volucrum pennas, crura leonis habet?
Hanc faciem aſſumpſit rerum ignorantia, tanti
Scilicet eſt triplex cauſa & origo mali.
Sunt quos ingenium leue: ſunt quos blanda voluptas,
Sunt & quos faciunt corda ſuperba rudes.

Remedium deinde aſſignat; ſcilicet: *Noſce teipſum.*

Quæcunq; autem naturaliter tanquam muta (Græcè ἄλογα, id eſt, *irrationalia*, ideóque bruta & muta, id eſt, vocis articulatæ & humanæ expertia; ſic Cicero non ſemel animalia bruta vocat muta) *animalia norunt*, puta ventrem & Venerem, *in his corrumpuntur*, vitiando & fœdando ſua corpora & mẽtes turpi gula & obſcœnis libidinibus, inſtar porcorum & canum, imò turpiùs quàm ſues & canes, vti de Gnoſticis oſtendit Epiphan. hæreſi 26. Vnde Arabicus: *Operantur*, ait, *naturalia ſua* (puta carnalia) *ſicut bruta.*

Porrò ea *norunt* per ſenſum, concupiſcentiam, experientiam & cõſuetudinem, hoc eſt, ea ſapiunt, tangunt, appetunt, concupiſcunt, exercent: vnde Gagneius pro ἐπίςανται, id eſt, *norunt*, ſuſpicatur legendum ἐφίςανται, id eſt, *appetunt*, ſed obſtat fides omnium Codicum Græcorum & Latinorum. Meliùs τὸ *norunt*, includit τὸ *appetunt*, vti iam dixi. Clarè OEcum. *Quæcunque*, ait, *naturali impetu vel appetitione tanquam irrationabilia, vel muta ſeu bruta animalia norunt, hæc ſectantur velut inſanientes, feminarúmque appetentes equi, vel porci.* ideóque corrumpunt corporis animique vires, rationem, ſanitatem, integritatem, puritatem, caſtimoniam, denique vitam & naturam ipſam per crapulam & libidines contra naturam. Verè Seneca de vita beata c. 14. ait voluptates eſſe quaſi feras, quæ heros ſuos laniant. Et Architas nullam peſtem in mundo capitaliorem eſſe dicebat, quàm corporis voluptatem, teſte Cicerone in Catone Maiore. Socrates verò voluptates cauendas eſſe aiebat, quaſi ſirenas, quæ hominem incantant, infatuant, enecant, teſte Laërtio lib. 2. Quocirca Ariſtoteles monebat intueri voluptates non à fronte, ſed à tergo, id eſt, non venientes, ſed abeuntes. Venientes enim fucata ſpecie blandiuntur, abeuntes verò aculeum, id eſt, pœnitentiam & dolorem relinquunt. ita Laërt. lib. 5. c. 1.

Væ illis qui (legit οἳ, id eſt, *qui*; iam legunt ὅτι, id eſt, *quia*.) Exardeſcit Iudas in ſua contra Gnoſticos inuectiua, acriter eos increpando, eóſque comparando 1. Caino. 2. Balaamo. 3. Core, quia ſcilicet imitantur inuidiam & fratricidium Caini; auaritiam, magiam, impietatem & obſcœnitatem Balaami; ſeditionem, rebellionem, & ſchiſma Core: ideóque inſtar illorum acriter puniuntur, non tantùm in futura, ſed etiam in præſenti vita. Via enim in Script. ſignificat vitæ inſtitutum, modum viuendi, actus & mores, æque ac euentus & exitus. Via ergo Caini, eſt Dei contemptus, inuidia, homicidium, imò parricidium, atheiſmus, vita vaga, deſperatio. Nominat hos tres præ aliis, quia hi tres fuere Dei, fidei & ſanctitatis hoſtes, ac fideles ſeducere & Eccleſiam perdere voluerunt; vnde fuerunt Simonis, Gnoſticorum & hæreticorum typi & prodromi. Cain enim Abelem primam fidei & Eccleſiæ propaginem occidit: Balaam voluit perdere populum Hebræorum, qui erat veri Dei cultor, eiúſque Eccleſia: Core ambiendo ſacerdotium rebellauit Moſi, ſuóque ſchiſmate Synagogam ſecuit & perdidit. VERS. 11.

Hæretici ſimiles Caino. 1.

Itaque primò, ſicut Cain auarus viliores oues offerebat Deo, meliores ſibi reſeruabat, eáque ratione ſe ſuaque commoda Deo præponebat; ita pariter Simoniani, Gnoſtici, cæterique hæretici ſe ſuaque lucra Deo anteponunt, imò Dei Eccleſias, calices & dona prophanant & diripiunt. Huic auaritiæ aptè reſpondet nomen Cain. *Cain* enim Hebr. idem eſt quod *acquiſitio & poſſeſſio*. Eua enim primum filium ſuum vocauit Cain, dicens: *Poſſedi hominem per Deum*, Geneſ. 4. 1. קָנָה *Kana* enim ſignificat *poſſidere*: inde קַיִן *Cain* eſt *poſſeſſio*. Porrò aptè S. Aug. lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 4. auaritiam, quæ à ſancto Paulo vocatur idolorum ſeruitus, comparat hæreſi. Quare perperam Kyrſtenus hæreticus hìc in verſione Arabica ſcribit, Cain ſignificare vomitum & crapulam, à radice קָאָה *kaa*, id eſt, *vomuit*.

2. Secundò, ſicut Cain inuidit fratri ſuo Abeli

quòd gratior eſſet Deo, vtpote offerens Deo meliores oues, quódque Deus igne cœlitus miſſo inflammando eius victimas, idipſum teſtaretur: ſic Simoniani & hæretici inuidebant & inuident Orthodoxis, eóſque calumniis, maledictis, iniuriis, tapinis inſectantur. ita Beda: *Via Cain*, ait, *abeunt, qui propter inuidiam meliorum, nomen ſibi doctorum, quo honorificentur, aſſumunt.*

3\. Tertiò, ſicut Cain ex odio & inuidia fratrum Abelem occidit; ita hæretici ex odio & inuidia Orthodoxorum, fidelium animas ad hæreſim ſuam pellicientes occidunt, non tarò etiam corpora ſibi obſiſtentium mactant. Hæreſis enim crudelis eſt, quia agitur à crudeli Satana. ita crudeles fuere Arriani, vt patet ex ſcriptis S. Athanaſij, Luciferi Calaritani: & S. Hilarij ad Conſtantium Imperat. & ex Victore Vticenſi in Perſec. VVandal. Vnde S. Athanaſius Apol. de fuga ſua: *Quis*, inquit, *Arrianorum ſcelera non videt? vt ſitibundi ſint, auidique ſanguinis humani, verſutiíſque ſuis velut ſagenis comprehendant quos neci deſtinent. Planè hoc ipſorum opera declarant, oſtendúntque eorum animos feris efferatiores, & Babylonius crudeliores eſſe.* De Donatiſtarum crudelitate vide ſanctum Auguſtinum & Optatum Mileuit. De Huſſitatum in Bohemia ſæuitia vide Æneam Syluium de rebus Bohem.

Quàm noſtri Caluiniſtæ, cætetique huius æui hæretici ſæuierint in Orthodoxorũ templa, opes, vrbes, corpora per Germaniam, Galliam, Hungariam, Angliam, Belgium, Daniam, Sueciam, Noruegiam, &c. omnes nouimus, imò oculis ſpectauimus. vide Theatrum hæreticæ crudelitatis, & Staniſlaum Reſcium de Euangelicorum Phalariſmis. Dixerunt id à ſuo patente Luthero, qui in Præludio Captiuitatis Babylonicæ anno Domini 1520. ruſticos ad rebellandum Principibus concitauit. Sed cùm ſeditio in caput ruſticorum recidiſſet, occiſis eorum centum millibus, Lutherus pallium vertit, & palinodiam cecinit Principum contra Ruſticos cauſam tuendo. Dixítque: *Ego Martinus Lutherus in bello ruſticano omnes ruſticos occidi. iuſſi enim eos trucidari; omnis eorum ſanguis in meis humeris eſt: verùm ego omne illud in Deum reijcio.* ita Aurifaber in Colloquio Lutheri titul. de Bello.

4\. Quartò, Cain, ſi credimus Chaldæo, fuit primus hæreſiarcha, adeóque atheus, voluítque Abelem fratrem trahere ad hæreſin & atheiſmum, ideóque eum, quòd ſibi reluctaretur, occidit. Aſſerit enim Targum Hieroſolymitanum, qui eſt Chaldæus Paraphraſtes, Geneſ. 4. Cain in agro cœpiſſe queri de Dei prouidentia & æquitate, diſputaſſe contra iudicium extremum, contra mercedem bonorum & vindictam malorum. *Cum*, inquit, *egreſſi eſſent ambo in agrum, dixit Cain: Non eſt iudicium, non eſt iudex, nec merces bona pro iuſtis, nec pœna pro impiis, nec Dei miſericordia creatum eſt mundus.* E contrario Abelem hæc aſſeruiſſe, Deum defendiſſe, fratrem reprehendiſſe, idcóque ab eo cæſum eſſe. Vnde S. Cyprian. lib. 4. Epiſt. 6. Abelem vocat martyrem. *Imitemur*, ait, *Abel iuſtum, qui initiauit martyria, dum propter iuſtitiam primus occiditur.* Hinc etiam Cain Deo roganti, vbi eſſet Abel? proteruè, impudenter & mendaciter reſpondit: *Neſcio, num cuſtos fratris mei ſum ego?* eóque ſatis ſignificauit ſe putare ſuum ſcelus latere Deum. Non credidit ergo Deum omnia ſcire, omnia videre, quia non credidit eum vidiſſe ſuum cum Abele iurgium, & parricidium. Ita hæretici tandem fiunt athei, & omnis hæreſis eſt

A quaſi regia via ad atheiſmum, vti dixi 2. Petri 2. Hac de cauſa ſanctus Ioannes Cain vocat filium diaboli, vtique primum & primogenitum, Epiſt. 1. cap. 3. verſ. 12. *Non ſicut Cain qui ex maligno erat*, Græcè ἐκ τοῦ πονηροῦ, id eſt, *ex illo malo*, qui ſcilicet antonomaſticè eſt, dicitúrque malus, putà diabolo. Quod ergo ſanctus Polycarpus Marcioni hæreſiarchæ roganti: *Agnoſcis me?* reſpondit: *Agnoſco primogenitum diaboli*, hoc veriùs reſpondiſſet Caino.

Quintò, Cain increpitus à Deo non reſipuit, ſed obduruit; vnde notatus ab eo tremore corporis quaſi ſtigmaticus, & probrum orbis, fugiens à facie Dei factus eſt vagus ac profugus, imò peior B & impientior, ſi credimus Ioſepho 1. Antiq. c. 3. vbi ſic ait de Cain: *Tantùm abfuit vt hac caſtigatione vitam in melius mutauerit, vt peior etiam ſit factus, omnibus voluptatibus vel cum aliorum iniuria indulgens: & facultates domeſticas per vim & rapinas accumulans, accitus vndecumque latrociniorum & nequitiæ ſocius, magiſter illis ad facinoroſam vitam eſt effectus. Ad hæc ſimplicem hactenus viuendi rationem excogitatus menſuris & ponderibus immutauit, priſtinámque ſinceritatem & generoſitatem ignaram talium artium in verſutiam deprauauit.* Ita Simon Magus increpitus à ſancto Petro, factus eſt peior. Sic & hæretici conuicti, imò mulctati à Deo fiunt peio- C res, ruúntque in omnes voluptates & ſcelera: hæreſis enim eſt mater omnium criminum & ſcelerum. Hinc quaſi errones & vagi prouincias oberrant, vt fideles decipiant, deprauent & perdant. 5.

Sextò, Cain deſperauit de Dei miſericordia, dicens: *Maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear*, Geneſ. 4. 13. Sic hæretici ex conſcientia tot tantorúmque ſcelerum ruunt in barathrum deſperationis. 6.

Et errore Balaam mercede effuſi ſunt.] Hoc eſt, in errorem Balaam, qui fuit merces, ſiue cupido mercedis & lucri, effuſi ſunt. q. d. toti effuſi ſunt in opes & lucra. Aut q. d. errore & deceptione mer- D cedis, qua deceptus fuit Balaam, effundunt ſe in maledicta, impia conſilia, aliaque ſcelera. Error enim Balaam fuit, ſpes mercedis & cupido lucri, quòd ſcilicet ſpe mercedis oblatæ à Balac rege Moab voluerit maledicere, & perdere populum Dei, putà Hebræos, Num. 22. & ſeq. Vnde Syrus vertit: *Poſt mercedem Balaam in mercede participes facti ſunt*, vel exarſerunt. Pagninus, *Deceptione mercedis qua deceptus eſt Balaam, effuſi ſunt.* Vatablus, *Effuſi ſunt deceptione mercedis Balaam, atque mercede doloſa qua deceptus eſt ille, à Dei præceptis egreſſi ſunt, ac in omne ſcelus abducti.* Vbi nota pro *mercede* Græcè eſt genitiuus μισθοῦ, quem Pagninus, Vatablus & alij referunt ad E πλάνῃ, id eſt, *errore*, deceptione. q. d. deceptione mercedis inſtar Balaam effuſi ſunt. Noſter verò vertit in ablatiuo, *mercede*, vel quia pro μισθοῦ legit μισθῷ: vel quia ſubintellexit ἕνεκα, vel χάριν. q. d. ἕνεκα μισθοῦ, id eſt, *cauſa mercedis*, hoc eſt, mercede: vel potiùs quia præpoſitio ἐξ quæ eſt in ἐξεχύθησαν, id eſt, *effuſi ſunt*, poſcit genitiuum. q. d. ἐξ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, id eſt, ex mercede, per mercedem, mercede effuſi ſunt. Sed eodem redeunt omnia.

Rurſum τὸ *effuſi ſunt*, ſignificat magnam hæreticorum peccandi licentiam, ardorem & impetum, quo totos ſe effundunt in mercedes & opes, ac per eas, & propter eas in omnes cupiditates & omnia ſcelera. Arabicus vertit: *& in mercede eius exarſerunt*, quia poſt effuſionem

ſequitur

ſequitur ariditas : vnde effuſo humore per ſudorem vel ſanguinem, exareſcimus & ſitimus. τὸ *exaruerunt* notat mercedes & lucra per ſcelus parta non locupletare, ſed exareſcere & euaneſcere, iuxta illud : *Malè parta malè dilabuntur. De malè quæſitis non gaudet tertius hæres.*

Hæretici ſimiles Balaamo.

Porrò, hæretici imitantur Balaam : primò, quia inſtar Balaam pro *amore terreſtrium commodorum, veritatem quam ipſi norunt impugnant*, ait Beda.
1. & OEcumen. *Gnoſtici*, inquit, *lucri cupiditate omnia agunt*.

2. Secundò, quia pro Spiritu ſancto quem iactant, ſpiritu erroris & patre mendacij, putà diabolo agitantur. ita Didymus.

3. Tertiò, quia Hæreſiarchæ crebrò ſunt magi, vel familiarem habent dæmonem, vti habuit Balaam.

4. Quartò, ſicut Balaam voluit maledicere populo Dei & Synagogæ, ſed Deus eius maledictionem vertit in benedictionem ; ita hæretici ſunt maledicentiſſimi, & conuitiis ac probris continuò non tantùm Orthodoxos, ſed & ſe inuicem impetunt & proſcindunt. Sed Deus hæc eorum probra in ipſorum ignominiam, & Eccleſiæ gloriam conuertit, oſtendendo toti mundo eorum impatientiam, maledicentiam, calumnias.

5. Quintò, Balaam impium dedit conſilium Balac regi, vt ſcilicet puellas ſpecioſas ſubmitteret in caſtra Hebræorum, quæ eos ad libidinem, indéque ad idololatriam pellicerent ; vt ſic deſerente eos Deo, à Balac vinci & occidi poſſent, vt patet Numer. 31. 15. ibíque docet Theodor. quæſtion. 45. & Ioſeph. 4. Ant. 6. ita hæretici impia dant conſilia, ſuadéntque Religioſis & Clericis apoſtaſiam, violationem votorum, perfidiam, hæreſim : laicis rebellionem, libidinem, gulam, omnémque carnis licentiam. ita Didymus. imò Chriſtus ad Angelum, id eſt, Epiſcopum Pergami, Apocal. 2. 19. *Habeo*, ait, *aduersùs te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcãdalum coram filiis Iſraël, edere & fornicari : ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum*, de quo ibidem plura. Vnde Philaſter lib. de Hæreſ. Balaamitas recenſet inter hæreticos ; hæreſis enim eorum erat, licere fornicari, & veſci idolothytis. Quocirca Balaam appoſitum ad rem, opus & facinus ſuum ſortitus eſt nomen. Balaam enim Hebr. idem eſt quod lingens, vel vorans populos, aut abſorbens populum. Balaam enim inuitans Hebræos per puellas ad eſum idolothytorum, voluit eos abſorbere & perdere. Denique ſicut Balaam in bello Madianitico ab Hebræis gladio cæſus eſt, ita hæretici gladiis Principum perimuntur, quia impij ſunt in Deum, & quia Rempub. turbant, concitando rebelliones, ſeditiones & ſchiſmata, vti Balaam per mulieres voluit euertere caſtra Hebræorum. Nihil enim animos viriles & militares ita effeminat, ac libido. Quocirca veteres Gentiles feminas, licèt vxores, caſtris arcebant, teſte Tertulliano libr. de Caſtitate cap. 12. Vnde *Caſtra* dicta ſunt *quaſi caſta, quòd in iis caſtraretur libido*, ait Iſidor. lib. 9. Etymol. cap. 3. Hanc cauſam affert Tacitus lib. 3. Hiſtoriar. *Ineſſe ſcilicet mulierum comitatui quæ pacem luxu, bellum formidine moreretur.* & Valerius Maxim. libr. 2. cap. 7. *Exhauſta*, ait, *erubeſcenda ſentina ſcortorum è caſtris Scipionis, Romanus exercitus, qui paulo antè metu mortis turpi ſe fœderis macula aſperſerat, erecta virtute acrem illam & animoſam Numantiam, incendiis exuſtam ſolo æquauit.* Vide Lipſium libr. 5. de Militia Roman. Dialog. 18. vbi narrat Germanos olim mulieres in caſtris deprehenſas, naſo truncaſſe & expuliſſe.

Et in contradictione (Græce τῇ ἀντιλογίᾳ, id eſt, *contradictione) Core perierunt.* quia hæretici licèt nondum extarent tempore Core, tamen in eo & cum eo perierunt, typicè & figuratè : perditio enim Core, qua ipſe viuus abſorptus eſt a terra, deſcenditque in infernum, typus erat & figura quòd ſimili modo perderentur hæretici eius aſſeclæ, ac deſcenderent in tartara. Vnde de Antichriſto eiúſque Pſeudopropheta dicitur Apocal. 19. 20. *Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure.* Simili phraſi ait Apoſtolus fideles baptizatos eſſe in Moſe & mari, & eandem eſcam cum eo manducaſſe, typicè ſcilicet, & figuratè, quia nimirum tranſitus Moſis per mare rubrum erat typus Baptiſmi, & manna eius, typus erat noſtræ Euchariſtiæ, 1. Corinth. 10. v. 2. & Rom. 6. 3. ait nos conſepultos cum Chriſto per Baptiſmum in mortem, quia ſcilicet Baptiſmus typus eſt ſepulturæ & mortis Chriſti, eámque repræſentat. vnde explicans ſubdit : *Vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.*

Secundò, & planiùs, *in contradictione*, id eſt, *inſtar contradictionis*. q. d. *inſtar* ſeditioſi Core, qui in ſua contradictione & ſeditione periit, perierunt & pereunt hæretici. Sic ſæpe Hebræum ב, id eſt, *in*, ſumitur pro כ, id eſt, *ſicut*, inſtar. ita Vatablus.

Tertiò, *perierunt* myſticè, quia ſuas ſuorúmque quos ſeducunt animas, per hæreſin perdunt & occidunt, ac reas gehennæ efficiunt.

Porrò, rectè S. Iudas comparat hæreticos cum Core. Primò, quia ſicut Core ſuperbiens rebellauit Moſi, prætexens caluas & futiles cauſas : vnde & *Core* Hebr. ſignificat caluum ; ſic ipſi rebellant Pontifici & Eccleſiæ. 1.

Hæretici ſimiles Core.

Secundò, ſicut Core ambiuit ſacerdotium ; ſic illi ambiunt Epiſcopatus & opima beneficia. 2.

Tertiò, ſicut Core fecit ſchiſma, ſic & ipſi. 3.

Quartò, Core leuiter correptus à Moſe arroganter reſpondit, & monentem ſpreuit ; ita & ipſi obſtrepunt monitionibus Paſtorum & Epiſcoporum. 4.

Quintò, ſicut Core viuus ad inferna deſcendit, ſic & ipſi. ita Beda, OEcumen. & alij. vide dicta Numer. 16. 5.

Denique S. Iudas hæreticos comparat cum Core & Cain, quia in ſpiritu præuidebat fore hæreticos Caianos, qui vtrumque defenderent & colerent. Audi S. Auguſt. hæreſi 18. *Caiani*, inquit, *propterea ſic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortiſſimæ eſſe virtutis, ſimul & Iudam traditorem diuinum aliquid putant eſſe, & ſcelus eius beneficium deputant : aſſerentes eum præſciſſe quantum generi eſſet humano Chriſti paſſio profutura, & occidendum propterea Iudam tradidiſſe : illos etiam qui ſchiſma facientes in primo populo Dei, terra dehiſcente perierunt, Core, Dathan, & Abiron, & Sodomitas colere perhibentur. Blaſphemant legem, & Deum legis auctorem, carniſque reſurrectionem negant.* 6.

Moraliter nota hic, quàm ſeuerè puniat Deus murmur & rebellionem in ſuperiores, Deique miniſtros : ob eam enim Core, Dathan, & Abiron viui abſorpti ſunt a terra & gehenna ; &, vt ait S. Ambr. lib. 3. Epiſt. 25. ad Eccleſ. Vercellen. *immugiens terra in medio plebis ſcinditur, aperitur in profundum : ſi*

nam,

nus, abripiuntur noxij, & ita ab omnibus mundi huius ablegantur elementis, vt nec aërem hauſtu, nec cœlum viſu, nec mare tactu, nec terram contaminarent ſepulchro. Sic Maria ſoror Moſis contra Moſen murmurans percuſſa eſt lepra, Num. 12. Sic Magi Pharaonis Moſi reſiſtentes vlceribus puniti ſunt Exodi 9. 9. Sic Abſalon perſequens Dauidem regem ex arbore pendulus inter cœlum & terram, quaſi alterutrum tangere indignus, tribus lanceis confoſſus eſt, 2. Reg. 18. 14. Sic Paulus Elymam ſibi reſiſtentem cæcitate mulctauit, Actor. 13. 11.

Symbolicè. Symbolicè Cain, Balaam & Core repræſentant triplicem concupiſcentiam, à qua omne malum, ſcilicet Cain auarus concupiſcentiam oculorum, Balaam guloſus & luxurioſus concupiſcentiam carnis, Core ambitioſus ſuperbiam vitæ: de quibus S. Ioannes Epiſt. 1. c. 2. 16. *Omne*, ait, *quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.*

Cain ergo repræſentat auaros, Balaam guloſos & luxurioſos, Core ſuperbos. Hiſce tribus ſanctus Iudas, væ, id eſt, æternam maledictionem & gehennam intentat, æquè ac Amos cap. 6. 1. *Væ*, inquit, *qui opulenti* (ecce auari) *eſtis in Sion*, &c. *ingredientes pompaticè* (ecce ſuperbi) *domum Iſraël*, &c. *Qui ſeparati eſtis in diem malum, qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem pſalterij, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti.* (ecce guloſi & luxurioſi) *& nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.*

VERS. 12. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ.*] Græcè ἐν ἀγάπαις, id eſt, *in charitatibus, in dilectionibus veſtris maculatæ*, vti legit S. Aug. de fide & oper. cap. 25. hoc eſt, in conuiuiis. Primitus enim Chriſtiani in ſymbolum charitatis poſt Euchariſtiam celebrabant conuiuia, communia tam pauperibus quàm diuitibus, ſed frugalia & pia, ideóque ea vocabant Agapes, id eſt, charitates, vti oſtendi 1. Corinth. 11. 20. Sic Gentiles ſua habebant conuiuia, quæ vocabant φιλίτια & φιλιστια, quaſi amoris & amicitiæ ſymbola. Iam ſenſus eſt quem dat Syrus: *Iſti ſunt qui in deliciis ſuis commaculant*, tum corpus crapula, tum mentem ebrietate, gula, libidine; tum conuiuas praua doctrina & hæreſi; æquè ac detractione, maledicentia, atque impudicis verbis & aſpectibus; habent enim *oculos plenos adulterij, & inceſſabilis delicti*, vt ait S. Petrus Epiſt. 2. cap. 2. 14. vide ibi dicta. Arabicus vertit: *Iſti ſunt prouocantes ſuper vos reatum*, quia ſcilicet vos hæreſi, gula, & libidine commaculant, ideóque iræ & vindictæ diuinæ reos & obnoxios faciunt. In hiſce ergo verum eſt illud Tertul. de Ieiun. contra Pſychicos c. 17. *Apud te agape in cacabis feruet, fides in culinis calet, ſpes in ferculis iacet. Sed maior his eſt agape, quia per hanc adoleſcentes tui cum ſororibus dormiunt: appendices ſcilicet gulæ laſciuia atque luxuria ſunt.* Gnoſtici enim ſaturi vxores ſuas aliis côcedendo, dicebant: *Surge, & fac agapen cum fratre*, ait Epiphan. hæreſi 26. Minùs rectè Caiet. ita diſpungit, traiicit & exponit: Hi conuiuantes in dilectionibus veſtris, id eſt, in beneficiis à vobis ſuſceptis, conuiuia agitantes ſunt maculæ, quia maculati alios ſuis vitiis commaculant.

Pro *maculæ* Græcè eſt σπιλάδες, quod Heſychius in Lexico, Plin. lib. 3. in Prooemio, OEcum. & alij vertunt *ſcopulos*, ſiue *confragoſa in mari ſaxa*, ad quę alliſæ naues diſſiliunt & vectores merguntur. Similes ſcopuli ſunt hæretici & impij conuiuæ

A qui alios ſecum epulantes in perniciem & ruinam trahunt. Aptiùs tamen noſter vertit *maculæ*; hæ enim epulis congruunt magis quàm ſaxa, illaſque ſignificat Græcum σπίλοι apud S. Petrum Epiſt. 2. c. 2. 13. itáque hîc pariter vertunt Tigur. Clarius, Eraſmus, Arias & Pagninus.

Eleganter Thomas Anglicus: Dicuntur, ait, *maculæ*, quoad impudicitiam; *conuiuantes*, quoad crapulam; *ſine timore*, quoad ineptam lætitiam; *paſcentes ſemetipſos*, non pauperes, quoad menſam.

Conuiuantes ſine timore.] quia ſine Dei hominúmque reuerentia, intrepidè & impudenter ſe carne infarciunt & vino ingurgitant, geſtibus laſciuiunt, ac verbis virus pectoris ſui euomunt: qua-
B re gurgites ſunt, helluones, nati Veneri & ventri. Notat Dionyſius accumbentem menſæ præ cæteris opus habere timore Dei, eúmque in ſe excitare debere, eò quòd in menſa multæ gulæ, detractionum, ſuperbiæ, impudicitiæ, &c. ingerantur occaſiones, quæ ſine timore Dei ſuperari nequeunt. Quare ſanctus Ambroſius, Chryſoſtomus, Auguſtinus, aliíque Sancti conuiuia, licèt inuitati, adire noluerunt, domi verò ſuæ conuiuium & conuiuas ſacra lectione condiebant. Qui ergo conuiuia adeunt, timore Dei ſe præmuniant, cogitèntque illud Sapientis Prouerb. 23. 1. *Quando ſederis vt comedas cum Principe, diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam: & ſtatue cultrum*
C *in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam: ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.* vide ſanctum Chryſoſt. hom. 32. in Matth. Clemen. Alex. 2. Pædag. c. 1. & 2. S. Paulinum Epiſt. 31. S. Ambroſ. apud S. Aug. 6. Confeſſ. c. 2. S. Hier. Epiſt. 22. S. Gregor. lib. 1. Epiſt. 71. qui omnes egregiè docent qualia & quàm ſobria debeant eſſe Chriſtianorum conuiuia. Vnum Tertul. præterire nequeo qui totum Chriſtiani conuiuij ritum ita deſcribit: *Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit, vocatur enim agape, id quod dilectio penes Græcos eſt. Quantiſcumque ſumptibus conſtet lucrum eſt, pietatis nomine facere ſumptum: ſiquidem inopes quoque refrigerio iſto iuuamus. Nihil vilitatis, nihil immodeſtiæ ad-*
D *mittit: non prius diſcumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur: editur quantum eſurientes capiunt: bibitur quantum pudicis eſt vtile: ita ſaturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum ſibi eſſe; ita fabulantur, vt qui ſciant Dominum audire: æquè oratio conuiuium dirimit.* & paulò pòſt: *Conuiuium etiam ſolemne maiores inſtituerunt, idque Chariſtia appellauerunt, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: vt ſi qua inter neceſſarios querela eſſet orta, apud ſacra menſæ, & inter hilaritatem animorum fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.*

Porrò, τὸ *ſine timore* nonnulli referunt ad id quod ſequitur, *ſemetipſos paſcentes*; verùm Roman. aptiùs referunt ad τὸ *conuiuantes*, quod præceſſit:
E ſed eodem res redit. Pro *conuiuantes* Græcè eſt συνευωχούμενοι, quod aliqui ad libidinem & turpem concubitum referunt, vti dixi 2. Petri 2. 13. Vnde Arabicus vertit: *Qui currunt per dolum & impudicitiam in deſideriis ſuis.*

Semetipſos paſcentes.] q. d. Paſtoris eſt paſcere oues, non ſeipſos. At hi pſeudopaſtores paſcunt ſe, non oues, imò oues deglubunt, vt iis, eorúmque bonis ſe paſcant. Boni paſtoris eſt paſcere etiam corporaliter pauperes. At hi eleemoſynas, quas à fidelibus corrogant pro pauperibus, ſibi arrogant. Alludit ad Ezech. 34. 2. vide ibi dicta.

Secundò, OEcum. Græcum ποιμαίνοντες, id eſt, *paſcentes*, expouit regentes. Olim enim reges vocabantur

bantur & erant paſtores populorum. Vnde Agamemnon ab Homero vocatur ποιμὴν λαῶν. Qua enim diligentia, cura & humanitate paſtor paſcit, regitque oues, eadem rex paſcere & regere debet populum. Vnde Arabicus vertit: *Gubernant ſeipſos ſine virtute.* Pagninus & Vatablus: *Suopte du'tu arbitrióque viuentes.* Alij: *Semetipſos creant paſtores & Epiſcopos*, non vocati à Deo, nec electi ab Eccleſia.

Nubes.] ita vocat hæreticos ob tumorem & faſtum, quòd inſtar nubium ſe extollant, ſuámque doctrinam è nubibus, & cœlo venire iactitent. Hinc ex aduerſo de Apoſtolis ait Iſaias c. 60. 8. *Qui ſunt iſti qui vt nubes volant?*

Hæretici ſunt nubes ſine aqua: 1.

Nubes ſine aqua.] putà nubes ſteriles, infœcundæ, qui videntur aquam ad hominum refrigerium & terræ fœcunditatem promittere, ſed eam non præſtant. ita Gnoſtici nomen inane ſcientiæ & doctrinæ præferebant, ſed eam non præſtabant, ait Didymus, iuxta illud Prouerb. 25. 14. *Nubes & ventus & pluuia non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.* Huius loco S. Petrus Epiſt. 2. cap. 2. 17. eos vocat fontes ſine aqua, & nebulas turbinibus exagitatas. Tropol. nubes ſine aqua ſunt concionatores pomposi & verboſi, qui aures ſcalpunt, ſed cor non feriunt.

2. Secundò, OEcum. ſicut nubes, inquit, ſine aqua agitata ventis, ea loca quibus incumbit non refrigerat aqua, ſed caligine obducit & offuſcat; ita hæretici animas ſalutari ſermone non irrigant, recreant & fœcundant, ſed deteſtabilibus documentis obtenebrant.

3. Tertiò, Beda: ſicut nubes ſteriles, ait, à ventis circumferuntur, ita hæretici ventis, id eſt, flatibus & ſuggeſtionibus dæmonum in diuerſos vitiorum raptantur errores. Rurſum ſicut nubes à vento inſtar fumi diſpellitur & euaneſcit, ita & hæretici ſuo vanitatis ſpiritu diſſipantur & euaneſcunt. ita ſanctus Athanaſius de Iuliano Apoſtata iam regnante & in fideles graſſari incipiente: *Secedamus,* ait, *paululum ò amici: eſt enim nubecula quæ citò præterit & euaneſcit*, teſte Socrate libr. 2. cap. 12. Verus fuit vates; ſequenti enim anno occiſus fuit Iulianus. Verè Iob c. 7. 9. *Sicut*, ait, *conſumitur nubes & pertranſit, ſic qui deſcenderit ad inferos non aſcendet.* Alludit ad Simonem Magum, qui inſtar nubis vento agitatæ volauit per aerem raptatus à dæmone, ſed precibus S. Petri proſtratus crura confregit.

Nota τὸ *circumferuntur*; hæretici enim ab vna hæreſi in aliam & aliam dilabuntur, atque indies noua cudunt dogmata, iuxta illud: *Impij ambulant in circuitu* dogmatum & errorum. Vnde S. Hilar. ad Conſtant. Imp. ait, Arrianos plurimas habere fides, ne vlla eſſet, imò annuas & menſtruas, adeóque tot habere fides, quot voluntates. Verè noſter Fruſius:

Cur nunc tot fidibus luditur vna fides?

Prothei ergo & chamæleontes ſunt hæretici, qui inſtar Euripi fluctuant ſemper, & nuſquam ſtabiles conſiſtunt. Vide Iren. lib. 1. c. 5. Tertul. lib. de præſcript. cap. 42. Vincentium Liren. contra prophanas hæreſum nouitates.

& arbores autumni. 1.

Arbores autumnales.] δένδρα φθινοπωρινὰ, quod primò verti poteſt, *arbores autumno marceſcentes*, ſcilicet perdentes fructus, ſéque in radicem & terram contrahentes. Simili enim modo hæretici ſunt homines marcidi, nullum doctrinæ veræ, operúmque bonorum fructum ferentes; ſed terrenis affixi cœleſtia non capiunt, nec cupiunt, imò deſperant. ita Adamus, Vatabl. & alij. Porrò Columella lib. 3. cap. 10. oſtendit analogicè rectè hominem comparari arbori & plantæ, ac vtriuſque partes & membra inter ſe confert. Eſt enim homo quaſi arbor inuerſa, habens radicem, puta caput, ſurſum; ramos, puta pedes, deorſum, cuius contrarium facit arbor.

2. Secundò, δένδρα φθινοπωρινὰ verti poteſt *arbores finientis vltimique autumni*, ac hyemali ſquallori proximæ; ita dictæ παρὰ τὸ φθίνειν τὴν ὀπώραν, id eſt, à finiente autumno. Tunc enim arbores comam ſuam, putà omnia folia deperdunt, areſcunt & caneſcunt. ita hæretici nulla veræ ſapientiæ vel eloquentiæ folia & ſpeciem præferunt; ſed vti fructu ſteriles, ſic foliis & ſpecie ſunt aridi & B ſquallidi. ita Salmeron & Gagneius.

3. Tertiò, φθινοπωρινὰ vocantur arbores frugiperdæ, παρὰ τὸ φθίνειν τὰς αὐτῶν ὀπώρας, id eſt, eò quòd ſuos fructus corrumpant, & nil niſi corruptum & marcidum producant. Vnde Arabicus vertit: *Arbores corruptorum fructuum.* Nonnullæ enim arbores, præſertim nouellæ recénſque plantatæ, ſolent extremo autumno præter temporis rationem florere, idque agricolis indicat eas quaſi egeſto omni humore & vigore, mox per hyemem emorituras. Aliæ poma in autumno proferre incipiunt; verùm ob superuenientem hyemem ea ad maturitatem non perducunt, ſed acerba relinquunt. Tales ſunt hæretici, qui non tantùm ſunt mortui, ſed & mortiferi, quia non tantum ſua, ſed & aliorum bona opera & pietatis fructus extirpant, imò peſtifero hæreſis veneno inficiunt & intoxicant. ita Beda, Salmeron, Catharinus & alij.

Tropol. Hugo: arbores autumnales, ait, ſunt acidi & pigri; qui ſerò, tardè & pigrè Deo ſeruire incipiunt, ideóque nil ad maturitatem perducunt, ſed ſuperueniente hyeme, id eſt, tentatione & aduerſitate, eorum ſtudium & opus emoritur. Ex aduerſo iuſtus feruens & ſtrenuus, eſt *tanquam lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. & folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet proſperabuntur*, Pſalm. 1. 3. Rurſum: *Iuſtus ſicut palma florebit, & ſicut cedrus libani multiplicabitur.* Pſalm. 91. 13. &: *Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei*, Pſalm. 51. 10. vide Eccleſ. cap. 24. 17. & ſeq. vbi ſapientia Dei & ſanctorum, practica ſcilicet, comparat ſe ſemper virenti expreſſo, palmæ, oliuæ, cinnamomo, balſamo, myrrhæ. ac deniquc v. 23. *Ego,* ait, *quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis.* Sic Ioſeph vocatur filius accreſcens & frugifer, Geneſ. 49. 22.

Infructuoſæ.] quia fructum vel perdiderunt, vel perdunt, vti iam dixi. Aptè ſanctus Epiphanius hæreſi 31. & Irenæus libro 1. cap. 33. Gnoſticos & hæreticos comparant fungis, qui ex arboribus prodeunt, quaſi eorum excrementa, vnáque nocte oriuntur, & mox emoriuntur. Sic enim hæretici ex nobis prodierunt, repentè oriuntur, occidúntque citiſſimè, ait S. Auguſt. in Pſalm. 57.

Bis mortuæ.] Primò, quia non tantùm fructus, ſed & folia amiſerunt, vti iam dixi. Simili enim modo hæretici non tantùm fructu & ſapore, ſed & ſpecie ac decore pietatis & bonorum operum deſtituuntur. ita OEcum. Bis mortuæ. 1.

2. Secundò, *bis*, id eſt, omnino & penitus *mortuæ*. Sic dicimus *bis térque*, id eſt, omnino, *beati*.

Sic Apoſtolus ait, presbyteros qui bene præſunt duplici, id eſt, multiplici honore eſſe dignos,

gnos, 1. Timoth. 5. 17. vbi plura huius phraſis exempla citaui.

3\. Tertiò, nonnulli per *bis mortuas* accipiunt bis plantatas, & bis eradicatas, per caſque ſignificari relapſos in hæreſim. Alij aiunt primò mortuos fuiſſe, cùm ante Baptiſmum in Gentiliſmo viuerent; ſecundò verò mortuos, cùm poſt Baptiſmum in hæreſin lapſi ſunt. Alij bis mortuos cenſent, quia tam corpore quod omni libidine contaminant, quàm animo mortui ſunt. ita OEcumen.

Anag. primò moritur anima per peccatum, quo gratia quæ eſt vita animæ deperit; ſecundò moritur cùm truditur in gehennam. Hæc enim eſt mors ſecunda, Apocal. 20. 14.

4\. Quartò & genuinè, arbores *bis mortuæ*, id eſt, eradicatæ, vti explicando ſubdit ſanctus Iudas, ſicut paulò antè autumnales explicuit per infructuoſas. Arbor enim primò in ſe moritur, dum areſcit, ſed viuit adhuc in radice, ex qua in vere rurſum pullulat & reuiuiſcit: ſecundò verò moritur in radice, dum illa eradicatur, & tunc plenè planéque moritur, vt nulla ei vitæ ſpes ſuperſit. ita Arias. Simili modo moritur anima hæretici, primò, per peccatum mortale: per hoc enim amittit charitatem & gratiam, quæ eſt vita animæ. Deinde ſecundò moritur per hæreſin; per hanc enim amittit fidem quaſi radicem, quæ eſt initium vitæ ſpiritalis. hæreſis enim nunquam eſt primum hominis peccatum, ſed ad eam præuiis aliis peccatis quaſi gradibus ſenſim deſcenditur.

Eradicata.] OEcumen. & alij iam dicti cenſent plus hoc eſſe quàm τὸ *bis mortua*. mortuæ enim reuiuiſcere & repullulare poſſunt, ſi radix in terra ſana conſiſtat: at eradicatæ nullam vitæ ſpem habent; ſed verius eſt τὸ *eradicata*, explicare τὸ *bis mortua*, vti iam dixi. Porrò hæretici per ſchiſma & hæreſin eradicati ſunt à fide, Eccleſia, Deo & Chriſto, quaſi excommunicati. τὸ ergo *eradicata*, Gnoſticorum deſperatam ſalutem ſignificat. Nam, vt ait OEcumen. *à paradiſo, id eſt, Domini Eccleſia eradicantur, & foras proiecti ad ignem æternum colliguntur. Qualem enim ſtatum habere, aut radicem poteſt, qui ob voluptates colluuiem ab omnibus proſequitur?*

VERS. 13. *Fluctus feri maris.*] *feri*, id eſt, *feroces*, vti legit ſanctus Martinus Papa I. Epiſtol. 1. Syrus, *Fluctus vehementes maris.* Arabicus, *Fluctus maris commoti.* Sic Ouidius vocat *truces fluctus.* & Virgil. 7. Æneid. vocat *latrantes vndas.* quia ſonant & fremunt inſtar canum latrantium: vnde & pars maris Hollandici à tali latratu vocatur *Den hont*, id eſt, *canis.* Phyſicè notat ſanctus Chryſoſtomus in Matth. 14. Deum creaſſe mare, non tranquillum, ſed fluctuans & æſtuans, vt in eo compeſcendo & moderando ſuam potentiam & prouidentiam oſtenderet. Talis eſt & vita noſtra, quam tentationibus & tribulationibus ita librat Deus, vt nec nimiis obruamur, nec iis omnino carentes torpeſcamus. Comparauit ſanctus Iudas Gnoſticos primò, nubibus ſine aqua. ſecundò, arboribus autumnalibus. 3. hic fluctibus marinis feris & ſæuis, idque primò,

Fluctus feri maris.

1\. quia inſtar fluctuum inquieti, tenebroſi amari, & tumidi ſunt, ac per ſuperbiam attolluntur, vt cœlum ſua maledicentia & blaſphemia attingant. ita Beda, iuxta illud Iſaiæ 57. 20. *Impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt.*

A Secundò, quia vti fluctus feri nauim, ita ipſi turbulenti, ſeditioſi & tumultuoſi Eccleſiam concutiunt & exagitant. 2.

Tertiò, quia ſicut fluctus, licèt tumentes & altiſſimi, littus & ſaxa verberantes, ab iis repulſi diſſiliunt, abeúntque in ſpumas & euaneſcunt; ſic & impetus, faſtus ac furores hæreticorum verberantes Eccleſiam, in ſeipſos diſſiliunt & euaneſcunt. ita Beda, iuxta illud: *Homo bulla*, quæ non eſt aliud quàm ſpuma inflata. 3.

Quartò, ſicut fluctus in fluctum, ita hæreſis vna in aliam arietat, itáque ſeſe inuicem conficiunt & iugulant. 4.

Deſpumantes.] Alij legunt *diſpumantes*: propriè B enim deſpumare eſt ſpumam auferre, diſpumare verò eſt ſpumam quaſi facem eiicere & exſpumare; ſed ſæpe deſpumantes ſumitur pro diſpumantes, vti apud Perſium Satyra 3.

Stertimus indomitum, quod deſpumare falernum
Sufficiat, quinta dum linea tangitur hora.

Vnde Martinus Papa I. legit *ſpumantes proprias confuſiones.* Syrus: *qui in manu ſpumationis ſuæ indicat ignominiam ſuam.* Arabicus: *Sicut fluctus feri maris commoti ebulliunt in confuſionibus, vel delictis ſuis.* Iam per *confuſiones*, ſiue, vt Vatabl. *dedecora*, intellige primò verba pudenda, hæretica, blaſphema, ſuperba, contumelioſa, impudica. Secundò, pudenda opera, purà ſacrilegia, expilationes templorum, ſeditio- C nes, bella, cædes, rapinas. Tertiò & aptiſſimè τὸ *confuſiones* notat pudendas Gnoſticorum crapulas & libidines portentoſas, adeò vt & ſuum ſemen Deo offerrent, & Euchariſtiæ miſcerent ac comederent; vti ait Epiphan. hær. 26. hæ enim ſunt effectus & pœnæ ſuperbiæ, Rom. 1. 24. q. d. ſuperbiût & attolluntur inſtar fluctuû; ſed hæc ſuperbia detumeſcit, abitq; in ſpumam pudendæ libidinis. ita Didymus & Thomas Anglicus. Venus enim à Græcis vocatur Ἀφροδίτη, à ſpuma, quòd è maris ſpuma orta credatur, ait Plato in Cratylo; vel, vt Ariſt. 2. de gener. anim. c. 2. quòd ſeminis natura ſit ἀφρώδης, id eſt, *ſpumoſa*; vel, vt Euripides in Hecoba, quòd ſit ἀφροσύνη θεὰ, id eſt, *ſtultitiæ Dea.* Sic S. Hier. ad Ocea- D num: *Venter, ait, mero æſtuãs, citò deſpumat in libidines.*

Sidera errantia.] purà Planetæ, ſic enim habent Græca ἀστέρες πλανῆται, id eſt, *ſtella erratica*, Planetæ enim, vt Mars, Venus, Luna, Mercurius in cœlo curſu vario vagóq; oberrant. Sic & hæretici à vera fide in errores alios & alios aberrant, alióſque in errorem ducunt. τὸ ergo *errantia*, notat eorum non tantùm errores, ſed & errorum inconſtantiam & mutabilitatem. ita OEcum. Beda & alij. Oberrant ergo ſicut planetæ qui ſemper tramitem mutant, vt nunquam eodem loco oriantur & occidant, ſed alio ſemper & alio, atque nunc tardiùs, nunc celeriùs rotentur: modò enim ad infima zonæ brumalis deſcendũt, modò ad alta zonæ ſolſtitialis aſcen- E dunt, modò mediam zonæ æquinoctialis lineam repetũt, ait Beda; ſed hoc diſcrimine, quòd planetæ in errore motúq; ſuo ſint regulares & conſtantes, vnde Plin. lib. 2. c. 6. *Septem ſidera, ait, ab inceſſu vocamus errantia, cùm errent nulla minus illis.* At hæretici in errando ſunt irregulares prorſus & vagi, nouos enim quotannis errores confingunt; quare in nouandi conſtantia ſunt inconſtantiſſimi.

Sidera errantia.

1\.

2\. Secundò, *ſidera errantia* Caiet. non malè interpretatur, non planetas cœleſtes, (hi enim conſtantes habent motus) ſed meteora & exhalationes igneas, quas Ariſtotel. 1. Meteorol. vocat ſtellas diſcurrentes *in aëre.* Græcum enim πλανήτης idem eſt quod πλάνης, id eſt, *vagus*, erro, ſtella

erratica

erratica ſiue in cœlo, ſiue in aëre. Vnde Plato libro 2. de Republ. mercatores vocat *πλανήτας ἐπὶ τὰς πόλεις*, id eſt, *planetas vrbium*; quia vrbes mercium cauſa peruagantur & oberrant. Et in militia hac illac temere abeuntes milites, *πλανῆται* vocantur, quos Heraclius Imper. mulctabat pœna *πλανητείας*, qua ſcilicet puniebantur ij qui locum in acie deſeruiſſent. Denique hoſpites, quia multas regiones pererrant, vocantur *πλανῆται*. Tales prorſus ſunt hæretici. Vide Bellarmin. in Oratione tomo vltimo præfixa, vbi appoſitè Lutherum comparat ſtellæ cadenti è cœlo in terram, imò in tartara, Apocal. 8. v. 10. Lapſus eſt enim è ſtatu religioſo, qui eſt imitatio & inchoatio vitæ cœleſtis, in terreſtres cupiditates & ſordes, ac infernales errores & blaſphemias. Quocirca Syrus vertit, *ſtellæ ſeductrices*. Arabicus, *ſtellæ caliginoſæ*, vel maleficæ, quales ſunt exhalationes, quæ accenſæ inſtar ſtellarum è cœlo cadere videntur. Item ignes fatui vel errantes, qui viatores in auia flumina vel præcipitia deducunt. Simillimi ſunt hæretici. Longam de his errantibus ſtellis diſputationem habet Iſidorus Peluſiota libro 4. Epiſtola 58. Perſtringit rurſum S. Iudas Simonem Magum, qui volando per aëra quaſi ſidus errans in cœlo oberrauit.

Videtur quoque præuidiſſe Pſeudoprophetam qui paulò pòſt ſub Adriano Imper. Iudæos ſeduxit, & ad rebellandum Romanis concitauit, ideóque ſe *Barchochebas*, id eſt, filium ſtellæ (כוכב *cocab* enim Hebr. eſt *ſtella*) nuncupauit, de quo Euſeb. lib. 4. hiſtor. cap. 6. *Erat*, ait, *tunc temporis Iudæorum Dux Barchochebas nomine, quod ſtellam ſignificat, vir aliàs ad cædes & latrocinia paratus. Propter nominis autem ſignificationem portentosè mentiebatur, quòd Iudæis tanquam ſeruitute preſſis velut è cœlo lux quædam deſcendiſſet, & afflictis illuxiſſet.* & cap. 7. ait Baſilidem hæreſiarcham Prophetas ſibi finxiſſe Barcabum & Barcoph, ad ſtupefaciendum auditores. Rurſum perſtringit triginta Æones, quos Valentinus confinxit, quaſi triginta ſidera in cœlo oberrantia; vnde eoſdem per ternos cœlos inſtar ſiderum diſtribuebat, vti videre eſt in eorum ſchemate, quod exhibet Pamelius in Tertullian. initio libri contra Valentin.

Quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.] Pro *procella* Græcè eſt ζόφος, quod interpres 2. Petri 2. v. 17. vertit *caligo*, & ita legit Martinus Papa I. Epiſtol. 1. & Arabicus vertit, *perfectio tenebrarum*; caligo enim appoſitè quaſi pœna adaptatur ſtellis errantibus: rectè tamen quoque iis adaptatur procella; nubes enim quæ quaſi caligo velant ſtellas, ſunt procelloſæ. iam in inferno propriè eſt caligo & procella tenebrarum; ſignificat ergo S. Iudas vtramque paratam eſſe hæreticis, idque congruè, vt per quæ peccauerunt, per ea puniantur, Sapient. 11. v. 17. ſcilicet per tenebras, quia tenebras errorum in Eccleſia induxerunt: per procellam, quia Eccleſiam ſchiſmate & ſeditione exagitarunt. *Rectè*, ait Beda, *in tenebras tormentorum mittentur æternas, qui in Eccleſia Dei ſub nomine lucis tenebras inducebant errorum. Meritò procella percellentur ſuppliciorum, qui in ſimilitudinem tempeſtatum marinarum pacem Eccleſiæ turbabant. Tenebræ* repræſentant pœnam damni, putà carentiam viſionis Dei, *procella* pœnam ſenſus, *τὸ in æternum* pœnæ vtriuſque æternitatem.

Tropol. Tropol. hæc omnia quæ S. Iudas intorquet in hæreticos, intorqueas in quoſlibet ſeditioſos, ſuperbos, auaros,guloſos, luxurioſos, &c. tum quia tales reuera erant, & etiamnum ſunt hæretici, tum quia ſuperbus, auarus, luxurioſus, &c. ſuam habet hæreſim, id eſt, prauam electionem Deo repugnantem, ac practicè eſt hæreticus. Nam, v.g. luxurioſus practicè dicit: Bonum eſt mihi fornicari: mihi eſt fornicandum. Quòd ſi idipſum ſpeculatiuè diceret, reuera propriè haberet errorem in fide, eſſétque propriè hæreticus. hæreticus enim eſt, qui dicit fornicationem eſſe licitam, eſſe bonam & amplectendam. Superbus ergo, auarus, luxurioſus & quilibet peccator, primò eſt quaſi nubes ſine aqua, quia externam habet ſapientiæ & honeſtatis ſpeciem, quaſi nubem, ſed interiùs virtute vacuam, inanem & ſterilem. Secundò, idem eſt arbor autumnalis, id eſt, infrugifera, mortua, & mox eradicanda ac mittenda in gehennam, iuxta illud Chriſti: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*, Matth. 7. 19.

Tertiò, idem ſimilis eſt fluctui maris, quia mille cupiditatum æſtibus agitatur, quibus in ſuas confuſiones & pudenda verba & ſcelera deſpumat, iuxta illud Iſaiæ 57. 20. *Impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum.*

Quartò, idem eſt ſtella errans, quia à cœlo, Deo, recto, virtute, felicitate aberrat, ruitque in tartara. Ex aduerſo de iuſto ait Sapiens Eccleſ. 27. v. 12. *Sanctus in ſapientia ſua manet ſicut ſol; nam ſtultus ſicut luna mutatur.* Quocirca eidem procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.

Prophetauit autem & de his ſeptimus ab Adam Enoch.] Probat quòd impiis hæreticis procella tenebrarum ſeruata ſit in æternum ex teſtimonio Enoch, qui ſeptimus fuit ab Adam. Adam enim genuit Seth, hic Enos, hic Cainan, hic Malaleel, hic Zared, hic Enoch. Prophetia hæc antiquiſſima eſt, vtpote edita ante diluuium. Enoch enim fuit abauus Noë; genuit enim Mathuſalem, hic Lamech, hic Noë, Geneſ. 5. vide ibi dicta. VERS. 14.

Porrò Enoch fuit Propheta, & ea quæ citat hîc Iudas prophetauit viua voce, quæ vel traditione maiorum accepit Iudas, vel ex libro ſiue ab Enoch, ſiue à Noë, ſiue à quo alio qui prophetias Enoch collegit conſcripto. Vnde Tertullianus de habitu mulier. cap. 3. cenſet librum hunc à diluuio ſeruatum in arca, aut à Noë afflatu Spiritus ſancti memoriter redintegratum. Conſentiunt S. Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. in Enoch, Didymus & Beda hîc, S. Athanaſius in Synopſi, & Clemens lib. 6. ſtromat. Quare veriſimile eſt librum hunc olim extitiſſe purum & ſincerum, ſed poſtea vel deperiiſſe, vti periit liber Addo Videntis, multíque alij qui citantur in libris Regum; vel ab hæreticis eſſe corruptum & deprauatum, vti & paſſim aliæ veterum prophetiæ. Nam liber Enoch qui citatur à Tertulliano, Irenæo & aliis iam citatis, ſcatet erroribus, vt quòd aſſerit filios Dei Geneſ. 6. fuiſſe Angelos, qui ex filiabus hominum per calidas lachrymas ex oculis Angelorum profluentes, gigantes genuerint, quam S. Auguſtinus 18. Ciuit. 38. meritò fabulam appellat. Tale eſt & quod ex libro Enoch citat Tertullian. libro de cultu feminar. cap. 10. ſcilicet damnatos eſſe Angelos, qui docuerunt feminas ſe ornare & fucare, aureas & argenteas veſtes texere, vellera tingere, &c. Idem cap. 4. de Idololatria, ait Enoch prædixiſſe, quòd dæmones omnia elementa, & cuncta quæ in terra marique ſunt, in idololatriam conuerterent. Liber Enoch citatur crebrò in teſtamento duodecim Patriarcharum, quod citant

Prophetia Enoch qualis.

& laudant Origen.& Procopius : citatur,inquam,
in teſtamento Simeon , Leui , Iſſachar & Dan,vbi
recenſentur oracula Enoch , de his quæ euentura
erant filiis & nepotibus duodecim Patriarcharum,
de Hebræorum flagitiis & ſuppliciis , de mundi
Redemptore à Iudæis occidendo, de Hebræorum
clade, ſeruitute & reprobatione perenni. Irenæus
lib.4. cap. 30. ait Enoch legatione Dei functum ad
Angelos, intellige ad filios Dei,quorum libidinem
cum filiabus Cain caſtigauit, Geneſ.6.vti rectè in-
terpretatur Irenæum Feuardentius. Porrò S. Hie-
ronymus de Script.Eccleſ.in Iuda,& S.Auguſtinus
loco iam citato,& lib.15. Ciuit.23. aiunt non ha-
bere certam fidem quæ in libro Enoch ſcribuntur,
eò quòd nimia antiquitas illa ſuſpecta fecerit , ne
ſuppoſititia vel deprauata ſint. Vt vt eſt , certum
eſt ea quæ hic citat Iudas ab Enoch eſſe prædicta.
Perperam ergo Caietan. & alij ſuſpectam habent
hanc Epiſtolam,eò quòd citet librum apocryphum
Enoch : non enim citat librum , ſed prophetiam
Enoch , quæ potuit eſſe vocalis & verbalis , ac ſi
eadem ſcripta olim fuerit ab Enoch vel Noë , au-
thenticè ſcripta fuit , eſto poſterioribus ſeculis
additis fabulis fuerit vitiata. Iudas ergo ſi librum
Enoch citat iam vitiatum, ideóque apocryphum,
non idcirco omnia quæ eo continentur probat,
ſed tantùm illum citat probátque ea parte , qua is
authenticus & germanus erat Enoch vel Noë, pu-
tà prophetiam Enoch de vltimo iudicio. vide di-
cta in ſimili verſ. 9. Iam verò S. Iudas citat eius
prophetiam , qua parte agit & intentat impiis
Dei iudicium , quia illud negabant Gnoſtici im-
puri & impij. Illud enim maximum eſt frænum
ad cohibendos homines à peccatis & libidinibus,
quæ tempore Enoch abundabant. Vnde mox pro-
pterea Deus orbi generale induxit diluuium. *Quis
enim peccare poterit , ſi ſemper ante oculos ſuos Dei iu-
dicium ponat ?* ait S. Petrus apud S. Clement. Epi-
ſtol. 1. hinc iudicium Dei iugiter ſibi aliiſque ob
oculos poſuere Sancti , vt ſanctus Hieronymus,
S. Ephrem , S.Baſilius , S.Auguſtinus , S.Chryſo-
ſtomus , S.Gregorius vterque, & alij. Vide exem-
pla & gnomas quas recitaui Deuter.32.v.29. Hinc
& ipſe Enoch cum Elia venturus eſt quaſi præcur-
ſor iudicis Chriſti , tum vt reſiſtat Antichriſto,
tum vt inſtans iudicium prædicet , adigátque ho-
mines ad pœnitentiam , vt ad illud ſe compa-
rent , de quo plura Apocal. 11. v. 3. Simili modo
S. Athanaſius libro de incarnatione Verbi : *No-
lim* , ait , *te latere alterum eius aduentum illuſtrem &
diuinum , non humilitate contemptibilem , ſed gloria
magnificum in expectatione eſſe , atque imminere , cùm
non vt patiatur rediturus ſit , ſed vt fructus ſua crucis
omnibus retribuat , immortalitatem videlicet , & reſur-
rectionem & incorruptibilitatem , neque vt iudicetur,ſed
vt iudicet.*

Dicens : Ecce venit Dominus.] Græcè ἦλθε, id eſt,
venit in præterito. Vnde Arabicus vertit : *Iam ec-
ce Dominus iam venit. Venit* , id eſt, ita certò breui-
que veniet , ac ſi iam veniſſet. Prophetæ enim de
futuris loquuntur quaſi de præteritis ob eorum
certitudinem,& quia in Dei præſcientia & præde-
ſtinatione ſunt iam præterita. Deus enim ea præ-
ſciuit & prædeſtinauit ab æterno , vt fierent tem-
pore congruo à ſe decreto. Rurſum æternitas Dei,
qui hæc per Enoch prædixit , ambit , includit &
tranſcindit omnia tempora,iuxta illud quod dixit
S.Petrus Epiſt.2.cap.2.8. *Vnus dies apud Dominum,
ſicut mille anni , & mille anni ſicut dies vnus. Non tar-
dat Dominus promiſſionem ſuam.* Hunc ſecundum

A Chriſti aduentum paſſim Prophetæ & Apoſtoli
hominibus tubali voce inſonant , vt ad eum ſe
comparent. ita Iſaias cap.3. 17. *Stat* , ait , *ad iudi-
candum Dominus , & ſtat ad iudicandos populos. Do-
minus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui , &
Principibus eius.* & cap.66. *Ecce Dominus in igne ve-
niet , & quaſi turbo quadrigæ eius reddere in indigna-
tione furorem ſuum.* Ioël. cap.2. v. 1. *Venit dies Do-
mini , quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis , dies
nubis & turbinis* , &c. Apocal.1.v.7. *Ecce venit cum
nubibus,& videbit eum omnis oculus, & qui eum pupu-
gerunt.*

In (id eſt, *cum*) *ſanctis millibus ſuis.*] ſtipatus ſcili-
cet innumeris legionibus Angelorum & Sancto-
B rum. Vnde S.Cyprian. ad Nouatianum legit : *Ecce
venit cum multis millibus nunciorum ſuorum* , iuxta il-
lud Daniel.7. 10. *Millia millium miniſtrabant ei , &
decies millies centena millia aſſiſtebant ei.* Chriſtum
enim è cœlo deſcendentem ad iudicium honoris
cauſa comitabantur omnes omnino Angeli, quaſi
eius miniſtri , vt tam ſolemnem & vniuerſalem
Chriſti,mundique actum condecorent,iuxta illud
Chriſti : *Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua,&
omnes Angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem Ma-
ieſtatis ſuæ,* Matth.25.31. Ad Enoch alludit Moſes
moriens & benedicens populo Deuter.33.v.2. di-
cens : *Dominus de Sinai venit* , &c. *& cum eo ſancto-
rum millia. In dextera eius ignea lex. Dilexit populos,
C omnes ſancti in manu illius ſunt.* & Zachar.cap. 14.6.
Veniet Dominus Deus meus , omnéſque ſancti cum eo.
In iudicio ergo *infinitæ Angelorum legiones Chriſtum
Regem vndique circumſtabunt* , ait Nyſſenus in illud:
Quod vni ex minimis meis feciſtis. Item plurimæ
legiones hominum ſanctorum , qui cum Chriſto
iudicabunt impios , quod expaueſcens S.Auguſti-
nus in Meditat.cap.4. *Tot* , ait , *iudicibus inops aſta-
bo , quot me præceſſerunt in opere bono ; tot arguenti-
bus confundar , quot mihi præbuerunt bene viuendi
exempla ; tot conuincar teſtibus , quot me monuerunt
proficuis ſermonibus , ſéque imitandos dederunt iuſtis
actionibus.*

Facere iudicium contra omnes.] S. Cyprianus ad Vers. 15.
D Nouat. legit : *facere iudicium de omnibus.* Arabicus:
vt iudicetur omnis caro. Verè S. Auguſt. ſerm. 64. de
verbis Domini : *Sedebit iudex, ait, qui ſtetit ſub iudi-
ce : damnabit veros reos , qui factus eſt falſus reus.* &
S.Paulus 2.Corinth.5.10. *Omnes,ait,nos manifeſta-
ri oportet ante tribunal Chriſti , vt referat vnuſquiſque
propria corporis prout geſſit , ſiue bonum , ſiue malum.*
Tunc enim , vt idem ait cap.4.5. *Dominus illumina-
bit abſcondita tenebrarum , & manifeſtabit conſilia cor-
dium.* & S. Ioannes Apoc.20.12. *Vidi* , ait , *mortuos
magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni , & libri
aperti ſunt* , &c. *& iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcri-
pta erant in libris ſecundùm opera eorum.*

Et arguere omnes impios.] Græca addunt αὐτῶν, id
E eſt , *eorum.* Vnde Pagnin. *vt redarguat omnes ex eis
qui ſunt impij.* Explicat enim quod dixit , *facere iu-
dicium contra omnes* , per id quod ſubdit , *& arguere
omnes impios ex eis* ; Chriſtus enim inſtituet iudi-
cium contra omnes homines , putà contra totum
cœtum hominum (quia longè maior eius pars eſt
impia) vt perdat ex eis quoſcunque reuera inuene-
rit impios. S. Cyprian. ad Nouat. legit : *Et perdere
omnes impios, & arguere omnem carnem de omnibus fa-
ctis impiorum , quæ fecerunt impiè.* Syrus : *vt redarguat
cunctos illos impios , propter omnia opera illa quæ im-
piè fecerunt.* Hinc patet omnes omnino impios,
etiam infideles & hæreticos , eſſe iudicandos in
die iudicij. Quod ergo S.Auguſtinus ſermone 38.
negat

negat eos fore iudicandos, & Chriſtus Ioannis 3. ait: *Qui non credit, iam iudicatus eſt*, intellige eos non fore iudicandos iudicio diſcuſſionis & inquiſitionis, ſed iudicio ſiue ſententia condemnationis. cauſa enim eorum cùm ſint clara, diſcuſſione non eget, ſed ſententiæ pronunciatione, & pœnæ irrogatione.

Et de omnibus duris (S. Cyprianus loco citato legit *impijs*) *quæ locuti ſunt contra Deum peccatores impij*. Arabicus: *Et ſuper ſermonibus duris contradicentibus, quibus locuti ſunt in eum impia peccata*, putà de omnibus blaſphemiis, erroribus, & murmuribus contra Deum iactatis; item de omnibus verbis maledictis, detractoriis, impudicis contra proximum dictis: hæc enim cùm ſint contra Dei legem, ſunt pariter contra Deum ipſum legiſlatorem, ideóque ab eo in die iudicij iudicanda, arguenda & vindicanda. Alludit S. Iudas ad id quod dixit v. 8. *Maieſtatem blaſphemant*. Sic Capharnaitæ audito Chriſti ſermone de carne ſua manducanda, dicebant: *Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire?* Ioannis 6. v. 61.

VERS. 16. *Hi ſunt murmuratores queruloſi.*] Syrus: *Hi ſunt qui turbant & conqueruntur in omni re.* Arabicus: *Hi ſunt prouocantes ſuper vos reatus.* Nimirum murmurabant Gnoſtici de Euangelica lege, quòd nimis eſſet arcta & carni difficilis; quòd ob eam exponerentur fideles Gentilium odiis, rapinis, & neci; quòd Epiſcopi nouas leges & noua onera ieiuniorum, feſtorum, rituum, obſeruantiarum, &c. grauia & dura populo imponerent.

Pro *murmuratores* Græcè eſt γογγυσταὶ, id eſt, *ſuſurrones*. Eſt autem ſuſurro, ait OEcum. qui tacitè ac muſſitando, non apertè, quod ſibi diſplicet reprehendit & carpit, ac præſertim qui diſcordias ſeminat inter fideles & amicos, turbátque vnionem & pacem, vti turbant hæretici ſecretò detrahendo Epiſcopis & Paſtoribus.

Pro *queruloſi* Græcè eſt μεμψίμοιροι, id eſt, *queruli*: OEcum. & alij vertunt *reprehenſores*: μεμψίμοιρος, ait OEcum. *eſt qui portionem & ſortem aliorum reprehendit, quique omnia ac ſemper ſtudet vituperare.*

Secundùm deſideria (ἐπιθυμιῶν, id eſt, *concupiſcentias*) *ſua ambulantes*. Arabicus: *currentes*, vti equi effrænos & œſtro perciti.

Et os eorum loquitur ſuperba.] ὑπέρογκα, id eſt, *tumida*, excelſa, faſtuoſa, omnem modum fidémque excedentia. Syrus, *ſtupenda*. Arabicus: *Implicant in maximis ora ſua.* Perſtringit faſtum Marci & Gnoſticorum, de quibus Iren. lib. 1. cap. 9. *Perfectos*, ait, *ſeipſos vocant, quaſi nemo poſſit exæquari magnitudini agnitionis ipſorum, nec ſi Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quendam Apoſtolorum, ſed plus omnibus ſe cognouiſſe, & magnitudinem agnitionis illius quæ eſt inenarrabilis virtutis ſolos ebibiſſe: eſſe autem ſe in altitudine ſuper omnem virtutem. Quapropter & liberè omnia agere, nullum in nullo timorem habentes. propter enim redemptionem & incomprehenſibiles & inuiſibiles fieri iudici.* Subdit eos ipſum iudicem ad ſummum Dei tribunal citare. *Omnes tument, omnes ſcientiam pollicentur*, ait Tertullianus de Præſcript. cap. 41. Narrat S. Gregorius 18. moralium cap. 27. aliàs 38. hæreticum quendam dixiſſe, ſe non inuidere Chriſto Deo facto, quoniam ſi vellet & ipſe poſſet fieri. Alij vocabant ſe Catharos, id eſt, puros: alij Manichæos, quaſi manna fundentes: alij Noëtos, quaſi intelligentes. De ſuperbia Lutheri & Caluini dixi 2. Petri 2.

Mirantes perſonas.] Syrus: *laudant perſonas*, putà homines illuſtres, primarios, opulentos ſuſpiciunt & prædicant. q. d. adulantur potentibus & diuitibus, eos mirificè laudant & extollunt, fingentes ſe admirari eorum excellentiam, ingenium, ſapientiam, opes, virtutes. ita OEcumen. Sic Simon adulatus Neroni, cúmque quaſi admirans, eius gratiam ſibi conciliauit. Sic Marcus hæreticus, ait Irenæus lib. 1. cap. 9. purpuratas & ditiſſimas mulieres coluit, itaque earum opes emunxit. S. Hieronymus in Amos cap. 7. teſtatur hæreticos aucupari & iactitare gratiam Principum, quódque Imperatores eis communicarent: ac ſi quis eis aduerſaretur, ilicò criminari ſolitos. Ergo tu contra Imperatorem facis? Auguſti mandata contemnis? Ita Arriani adulantes Conſtantino Magno, eum infelicem reddiderunt ſancto Athanaſio, ac aſſentantes Conſtantio eius filio, eum Arrianum & acrem Orthodoxorum perſecutorem effecerunt. Sic noſtro æuo adulati ſunt hæretici Eliſabethæ Reginæ Angliæ, vt caput Eccleſiæ Anglicanæ dici & haberi vellet, ac coli vt Papiſſa, vtique vera, non fabuloſa, vti illa Ioanna pariter Anglica. Porrò id faciunt

Quæſtus cauſa.] Græcè: *vtilitatis gratia*. Syrus: *propter lucra*. Arabicus: *inhiantes lucro*. Teſtatur S. Hieronymus in cap. 2. Iſaiæ & Ieremiæ 6. Syrus, quales ſunt Iudæi, natura cupidos & auaros eſſe. Primi autem hæreſiarchæ & hæretici fuere Iudæochriſtiani. Vnde S. Ignatius Epiſtol. 3. eos vocat alienorum appetitores, pecuniarum rapaces & quaſi vorrices. Porrò phraſin hanc *mirantes perſonas*, ſumpſit S. Iudas ex Septuag. qui *mirari* ſumunt pro ſuſpicere, uereri, colere. Vnde Geneſ. 19. v. 21. *Suſcepi preces tuas*, Hebr. habent, *eleuaui faciem tuam*; R. Mardochai, *Reueritus ſum faciem tuam*. Septuaginta, *admiratus ſum faciem tuam*, quæ enim eleuamus, quaſi in altum ſublata ſuſpicimus, admiramur & reueremur. Hinc acceptionem, vel, vt Hebr. eſt נשא *neſo*, id eſt, eleuationem perſonarum, Septuaginta vocant admirationem perſonarum, vt Deuteronom. 10. v. 17. *Qui perſonam non accipit*, Hebr. *non eleuat*, Septuaginta, *non miratur*, Prouerb. 18. 5. *Accipere*, Hebr. *eleuare*, Septuaginta, *Mirari perſonam impij non eſt bonum*. Iſaiæ 9. v. 15. *Qui beatificant populum ſeducentes*, Septuaginta, *Qui facies admirantur*. Hinc Naaman Syrus vir magnus apud regem Syriæ 4. Regum 5. 1. à Septuaginta vocantur τεθαυμασμένος προσώπῳ, id eſt, admirabilis facie, ſiue cuius perſonam omnes admirabantur. Id primus ſolerter aduertit & annotauit hic noſter Auguſt. de Quiroſ.

Mirari pro colere.

Simili phraſi Latina dicitur ſuperbus mirari ſe, pro ſibi placere & de ſe magnificè ſentire ac loqui. & Virgil. 11. Æneid.

——*Fama ingens*, inquit, *ingentior armis*
Vir Troiane, quibus cælo te laudibus æquem?
Iuſtitiæne prius mirer, bellíne labores?

Rurſum mirari per metalepſin eſt imitari. Sic Virgil. 8. Æneid.

Mirari pro imitari.

——*primis & te miretur ab annis.*

Miretur, id eſt, imitetur, ait Seruius. Et Lucanus lib. 9.

——*miratorique Catonis.*

Optima enim ingenia neceſſe eſt vt ea quæ mirantur, imitentur. Sic Gnoſtici adulando mirabantur, id eſt, imitabantur mores & geſtus potentum & diuitum, vt eorum gratiam aucuparentur. Tales miratores videre eſt in aulis Principum;

qui id quod facit Princeps ilicò imitantur, vt Principem voce, geſtu, habitu, inceſſu, planè referre videantur, atque hac arte eius fauorem venantur.

VERS. 17. *Vos autem chariſſimi.*] Eſt concluſio, qua declaratis hæreticorum fraudibus & vitiis adhortatur fideles, vt Apoſtolorum doctrinæ & monitis conſtanter inſiſtentes, eos velut peſtes deuitent.

Memores eſtote verborum quæ prædicta (id eſt, priùs dicta, antehac dicta. ita Syrus, Arabicus, Pagnin. & alij) *ſunt ab Apoſtolis*, vt à S. Petro Epiſt. 2. cap. 3. v. 2. à S. Paulo 1. Timoth. 4. v. 1. & Epiſtol. 2. cap. 3. 2. vbi præmonent fideles, vt caueant hæreticos mox naſcituros, & ex parte iam natos. vide ibi dicta.

VERS. 18. *Illuſores.*] Hebr. לֵצִים *leſim*, id eſt, *illuſores, deriſores*, vocantur homines peſſimi, qui omnia diuina & humana irrident, vti faciunt hæretici. Hugo, *qui fidelibus illudunt*, ſicut illudebant Iudæi Chriſto, vt iure Antichriſti vocari poſſint. Dionyſ. *qui ſimplices decipiunt* per dulces ſermones, per hypocriſin & ſimulationē pietatis. Maximè verò Gnoſtici illudebant Dei prouidentiam & iudicium, vt ſine eius metu liberè ſuis indulgerent libidinibus. vnde irridendo dicebant: Vbi eſt promiſſio aut aduentus eius? 2. Petri 3. 4.

Secundùm deſideria ſua ambulantes in impietatibus.] Græcè ἀσεβειῶν, id eſt, *impietatum*. q. d. deſideria eorum ſunt deſideria impietatum, id eſt, rerum impiarum & impiiſſima. Syrus: *Qui ſecundùm concupiſcentias ſuas ambulant poſt impietatem.* Arabicus: *Currunt in ſuis deſiderijs impudicitiæ.*

VERS. 19. *Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos.*] ab Eccleſia & cœtu fidelium, ac conſequenter à Deo, Chriſto, & cœlo, faciendo ſchiſma, Eccleſiam & ſectam propriam. τὸ *ſemetipſos* deeſt in Græcis. Vnde OEcumen. Græcum ἀποδιορίζοντες, id eſt, *diſtinguentes*, diuidentes, diſcriminantes, ſegregantes, vertens exterminantes, vel potiùs diſterminantes, ſic explicat: *Qui diſterminant, id eſt, qui extra Eccleſiæ terminos, hoc eſt, extra fidem & ſacrum Eccleſiæ tabernaculum homines abducunt & ſeparant. Cùm enim ſua diuerſoria & collegia ſpeluncas latronum fecerint, ab Eccleſia rapiunt, atque ad ſe adigunt.* Apoſtoli ergo primitus ad vnitatem Eccleſiæ & ad conſocietatem fidelium, vtque meliùs omnes cognoſcere, curare & promouere poſſent, valde vrgebant Chriſtianos vt Eccleſias & cœtus communes frequentarent. Hinc illud Actor. 2. 46. *Quotidie perdurantes vnanimiter in templo.* & cap. 20. v. 7. *Cùm conueniſſemus ad frangendum panem.* & 1. Corinth. 11. 20. *Conuenientibus ergo vobis in vnum.* Hebr. 10. 25. *Non deſerentes collectionem noſtram.* Clemens Rom. lib. 2. Conſtit. Apoſt. cap. 59. *Conuenite*, ait, *in Eccleſiam ſingulis diebus manè & veſpere ad canendos Pſalmos.* S. Ignatius Epiſt. 6. ad Magneſ. *Omnes ad orandum in idem locus conuenite, ſit vna communis precatio.* & Epiſt. 11. ad Polycarpum: *Crebriùs celebrentur conuentus, Synodique: nominatim omnes inquire.* Porrò cauſam cur ſe ſegregent aſſignat, dum ſubdit:

Animales.] non ab anima, ſed ab animalitate, ait Hugo; ſed hanc quoque ſignificat anima, cùm ab animo, id eſt, parte ſuperiore diſtinguitur. Vnde Accius in Epigon. citatus à Nonio: *Sapimus animo, fruimur anima, ſine animo anima eſt debilis.* Hæretici ergo vocantur *animales* ab anima ſenſitiua & vegetatiua, cui toti ſeruiunt, quia ſcilicet vt animalia non rationem, ſed ſenſum ſequuntur, viuúntque in concupiſcentiis carnis. *Spiritum non habentes.* Syrus & Arabicus: *quibus ſpiritus non ineſt.* q. d. toti quanti quanti ſunt mera animalia, mera caro: hinc nihil habent ſpiritus: nam *animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei*, 1. Corinth. 2. v. 14. Rurſum, *omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet*, ait S. Ioannes Epiſt. 2. v. 9. Cauſa ergo cur ſe ſegregent ab Eccleſia eſt, quia ſunt animales. Sicut enim animalia ſequuntur ſuam phantaſiam, ita ipſi ſequuntur ſuum cerebrum & iudicium, nolentes credere & ſubdere ſe iudicio Eccleſiæ, eiúſque Rectorum. Vnde Arabicus vertit, *ſibi viuentes.* Secundò, quia inſtar animalium ſequuntur ſuos appetitus, nōn rationis & ſpiritus, ſed ſenſus, putà gulæ, auaritiæ, iræ, ſuperbiæ, libidinis, &c. Vnde OEcum. vertit: *iuxta mundi conſtitutionem viuentes.* Rurſum: *Spiritum*, inquit, *non habent, diuinum ſcilicet in ſe loquentem, quia diabolica vtuntur ſapientia.* Audi ſanctum Bernardum ad fratres de Monte Dei: *Anima*, ait, *eſt res incorporea, rationis capax, viuificando corpori accommodata. Hæc animales conſtituit homines quæ carnis ſunt ſapientes, ſenſibus corporis inhærentes. Quæ vbi perfectæ rationis incipit eſſe non tantùm capax, ſed & particeps, continuò abdicat a ſe nomen generis fœminini, & efficitur animus particeps rationis, regendo corpori accommodatus, vel ſeipſum habent ſpiritus. Quamdiu enim anima eſt, citò in id quod carnale eſt effeminatur. Animus verò vel ſpiritus, non niſi quod virile eſt & ſpiritale meditatur*, &c. *Animus, inquam, inquantum bene animans, & perficiens animal ſuum ſupplemento liberæ rationis: bonus autem inquantum iam amans bonum ſuum, quo bonus fit, & ſine quo nec bonus nec animus eſſe poteſt. Fit autem bonus animus & rationalis, diligens Dominum Deum ſuum in toto corde ſuo, Deum timent & mandata eius obſeruant. Hoc eſt enim omnis homo.*

Nota, poteſt quis eſſe ſchiſmaticus, & non hæreticus, ſi videlicet ſeparet ſe ab Eccleſia, non ideo quòd credat eam non eſſe veram Eccleſiam, ac habere errores in fide, ſed quia non vult ei obedire. Talis enim poteſt credere omnia fidei dogmata quæ credit Eccleſia, & tamen quia non vult ei parere, ab ea facit ſchiſma. Schiſma enim directè non fidei, ſed charitati & vnioni aduerſatur. Verùm communiter ſchiſma deſinit in hæreſim. Vt enim ſchiſmatici oſtendant ſe cum ratione feciſſe ſchiſma, ilicò negant illam Eccleſiam à qua fecerunt ſchiſma eſſe veram & orthodoxam, negant pariter auctoritatem Epiſcoporum & ſummi Pontificis, ſcilicet ipſum eſſe caput totius Eccleſiæ, ac præſertim ſuæ ſchiſmaticæ: quæ duo, cùm ſint articuli fidei, quiſquis ea negat, hoc ipſo fit hæreticus. Ita ſchiſma Græcorum, Donatiſtarum, & nuper Anglorum ilicò tranſiit in hæreſim. Quocirca S. Auguſtinus libr. 2. contra Creſcen. cap. 7. ſic ſchiſma definit & ab hæreſi ſecernit: *Schiſma eſt recens congregationis ex aliqua ſententiarum diuerſitate diſſenſio: hæreſis autem ſchiſma inueteratum.* S. Hieronymus verò in cap. 3. Epiſtolæ ad Titum: *Nullum ſchiſma, ait, non ſibi aliquam confingit hæreſim, vt rectè ab Eccleſia receſſiſſe videatur.*

Porrò ſchiſma eſt graue & immane peccatum. Schiſma graue ſcelus.
1. Primò, quia iniurium eſt Deo: vnam enim & vnanimem eius religionem & cultum abolet, ſcinditque in duas. Quocirca Deus Core, Datan & Abiron, ſchiſmaticos morte horrenda mulctauit, vt dehiſcente terra viui deſcenderent in infernum, Numer. 16. Maximè verò iniurium eſt Spiritui ſancto, qui eſt amator & auctor pacis & concordiæ.

Vnde

Vnde Beda Spiritum ſanctum quo congregatur Eccleſia, vocat coagulum charitatis.

2. Secundò, quia iniurium eſt Chriſto; eius enim inconſutilem tunicam, putà Eccleſiam lacerat & ſcindit, quod facere non ſunt auſi Iudæi & Gentiles crucifigentes Chriſtum. Qua de cauſa S. Cyprianus tractat. de vnitate Eccleſiæ, & S. Hieronymus Epiſt. ad Damaſum, aſſerunt ſchiſmaticos eſſe peiores crucifixoribus Chriſti. Ita Chriſtus S. Petro Epiſcopo Alexandr. & martyri apparuit veſte conſciſſa, cauſamque rei ſciſcitanti dixit: *Arrius veſtem meam quæ eſt Eccleſia dilacerauit*, ſimul præcipiens ne vnquam Arrium in communionem reciperet, quem Deo mortuum eſſe ſciret. ita habet vita S. Petri die 26. Nouembr. Sic & S. Auguſtinus Epiſt. 171. Donatiſtas vocat diuiſores veſtimentorum Domini. S. Irenæus lib. 4. cap. 62. *Suam*, ait, *vtilitatem potius conſiderantes, quàm vnitatem Eccleſiæ, propter modicas & quaſlibet cauſas magnum & glorioſum corpus Chriſti conſcindunt & diuidunt, & quantum in ipſis eſt interficiunt.*

3. Tertiò, quia iniurium eſt Eccleſiæ: nam eam lacerant & diſcindunt ſchiſmatici; perinde ac grauem homini eiúſque corpori faceret iniuriam, qui illud mutilaret & diſſecaret. Quocirca Irenæus lib. 4. cap. 26. ait nullam poſſe eſſe tantam perniciem, quanta eſt ſchiſmatis. Præclarè Dionyſius Alexandr. apud Euſebium lib. 6. hiſtor. cap. 45. ita ſcribit ad Nouatum: *Si inuitus impulſus es* (fieri Epiſcopus, & facere ſchiſma à vero Epiſcopo) *ſicut dicis, declarabis hoc, ſi voluntarius redieris. Oportebat quidem nihil non ferre ne Eccleſiam Dei ſcinderes. Nec eſt martyrium hoc Eccleſia non ſcindendæ gratia toleratum, minoris gloriæ quàm quod fertur propter idololatriæ recuſationem. Imo, meo iudicio, maioris etiam gloriæ eſt: nam illic pro vna quidem anima martyrium toleratur, hic vero pro vniuerſa Eccleſia. Iam verò ſi perſuaſeris fratribus, vel coegeris etiam vt ad concordiam redeant, maius erit factum hoc tam egregium, quàm delictum quod præceſſit. Si verò immorigeris perſuadere nequiueris, ſeruando ſerua tuam ipſius animam.*

4. Quartò, iniurium eſt Prælatis Eccleſiæ, à quorum iuriſdictione & obedientia debita ſe ſeparat. Quocirca ſapienter S. Hieronymus Epiſt. 57. ad Damaſum, in ſchiſmate Vitalis, Meletij & Paulini: *Ego*, ait, *beatitudini tuæ, id eſt, Cathedræ Petri communione conſocior: ſuper illam ædificatam Eccleſiam ſcio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, prophanus eſt. Si quis in Arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio. Non noui Vitalem, Meletium reſpuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, ſpargit, id eſt, qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt.* Nam, vt ait Optatus Mileuit. libr. 1. contra Parmen. *Deſerta matre Catholica impij filij dum foras excurrunt, & ſe ſeparant à radice matris Eccleſiæ, inuidiæ falcibus amputati, errando rebelles abſcedunt.*

5. Quintò, eſt iniurium cæteris fidelibus, à quorum ſocietate, concordia & charitate fraterna impiè ſe ſeparat. Idem proportionaliter locum habet in ſchiſmate, quo quis non ab Eccleſia, ſed à ſuo Ordine & Congregatione ſe ſeparat. Vnde S. Bernardus ſerm. 1. de S. Michaële dicit, S. Angelis nihil ita placere ac concordiam, nihil ita diſplicere ac diſcordiam & ſchiſma. *Sunt*, ait, *plurima quæ eis placent vt ſobrietas, caſtitas, paupertas, creber in cœlum gemitus; attamen ſuper omnia hæc vnitatem & pacem à nobis exigunt Angeli pacis. Quidni maximè delectentur in his, quæ formam quandam ſuæ ciuitatis repræſentant in nobis, vt mirentur Ieruſalem nouam in terra? Dico autem vt quomodo ciuitatis illius participatio eſt in idipſum, ſic & nos idipſum ſentiamus, idipſum dicamus. E contra nihil æque offendit & ad indignationem prouocat eos, quomodo diſſenſiones & ſcandala ſi fortè inueniantur in nobis.* & mox citans verba S. Iudæ: *Hi ſunt*, ait, *qui ſeparant ſeipſos, animales, ſpiritũ non habentes. Videre eſt animam hominis, quemadmodum vniuerſa corporis membra viuificet cohærentia ſibi. Separa ergo quiduis à iunctura cæterorum, & vide an de cætero illud viuificet. Sic eſt omnis qui dicit anathema Ieſu: quod nemo dicit loquens in ſpiritu Dei: quia anathema ſeparatio eſt. Sic &, inquam, omnis qui ab vnitate diuiditur, ne dubites quin ab eo receſſerit ſpiritus vitæ.* Deinde ſubdit Angelos dicere ſchiſmaticis: *Quid nobis & generationi huic ſpiritum non habenti? Nam ſi adeſſet ſpiritus, per eum vtique charitas diffunderetur, & vnitas non ſcinderetur. Non permaneamus in hominibus iſtis in æternum, quia caro ſunt. Quæ enim conuentio luci ad tenebras? Nos de regno vnitatis & pacis ſumus, & homines iſtos in eandem vnitatem & pacem ſperabamus eſſe venturos. nunc autem qua ratione nobis cohæreant, qui diſſident à ſeipſis.*

Sextò, eſt iniurium perſonæ cui inhæret; facit enim vt Schiſmaticus ſit ſeparatus ab Eccleſia, à Chriſto, à Deo, incapax gratiæ & ſalutis, adeò vt qui in ſchiſmate pro fide Chriſti mortem oppetunt, non ſint martyres, nec in cœlum, ſed in infernum deſcendant, vti docet S. Auguſtinus libro de patientia ſub finem, imò Apoſtolus 1. Corinth. 13. 3. Qui ergo ſe ſegregant, proprio iudicio ſe condemnant, & quaſi excommunicant. Denique iniurium eſt ſuis aſſeclis, quos Eccleſiæ prædatur, & in ſuum ſchiſma ac æternam perniciem abducit. Vide S. Cyprian. lib. 1. Epiſt. 6. ad Magnum, & Epiſtola 8. ad plebem, vbi ſchiſmaticos vocat adulteros, impios, ſacrilegos. & S. Chryſoſtomus homil. 11. in Epiſt. ad Epheſ. *Vir ſanctus* (S. Cyprianus) ait, *dixit peccatum iſtud ne martyrij quidem ſanguine deleri. Dic enim quæſo quam ob cauſam martyrium ſubis? Annon propter Chriſti gloriam? Quo itaque pacto qui animam pro Chriſto exponis, Eccleſiam oppugnas, pro qua animam ſuam tradidit Chriſtus?* S. Cyprianus libro de vnitate Eccleſiæ: *Auelle*, ait, *radium Solis à corpore, diuiſionem lucis vnitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit: à fonte præcide riuum, præciſus areſcet.* 6.

Vos autem chariſſimi ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ veſtræ fidei, in Spiritu ſancto orantes, voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate.] τὸ *ſuperædificantes* pendet à *ſeruate*. Vers. 20. & 21.

Nota, in Script. crebra eſt metaphora à fabricis, qua homines & filij vocantur domus, fideles verò & ſancti vocantur templum Dei, cuius fundamentum eſt fides, innixa ſolidiſſimo lapidi angulari Chriſto Ieſu, *in quo omnis conſtructa ædificatio creſcit in templum ſanctum in Domino*, Epheſ. 2. 21. Itaque cùm ſeipſos ſuperædificant S. fidei, auguſtum Deo habitaculum extruunt. Vnde ſubdit ibidem S. Paulus: *In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei.* & S. Petrus Epiſt. 1. cap. 2. v. 1. *Ad quem accedentes lapidem viuum*, &c. *& ipſi tamquam lapides viui ſuperædificamini domus ſpiritualis.* Chriſtus ergo & fideles Chriſto inhærentes, erigunt & efficiunt inſigne Dei templum myſticum, putà Eccleſiam, cuius fundamentum eſt Chriſtus, parietes ſunt Eccleſiæ particulares, & prouinciales lapides ſunt ſinguli fideles qui Chriſto fundamento per fidem & gratiam inædificantur & ſuperædificantur.

Fidelis eſt templũ Dei.

cantur. Imò quiſque fidelis ſeipſum quaſi particulare templum, ſiue ſacellum ædificat Deo, iuxta illud: *Vos eſtis templum Dei viui*, 1. Corinth. 6. v. 16. Huius templi fundamentum eſt fides, parietes ſunt ſpes aliæque virtutes, tectum eſt charitas. Vnde S. Auguſtinus ſerm. 22. de verbis Apoſtoli: *Domus Dei*, ait, *credendo fundatur, ſperando erigitur, diligendo perficitur.* & Origen. in cap. 4. ad Roman. *Prima ſalutis initia & ipſa fundamenta fides eſt; profectus verò & augmenta ædificij ſpes eſt; perfectio verò & culmen totius operis charitas.*

Superædificatiũ S. fidei.

1. Quæres, qua ratione, ſiue per quid volt S. Iudas fideles ſuperædificare ſeipſos S. fidei? Reſp. Primò, per augmentum & robur fidei. q. d. fidei veſtræ nouum indies addite augmentum & robur; quotidie creſcite, proficite & confirmate vos in fide, vt in ea contra omnes Gnoſticorum, infidelium & diaboli tentationes conſtantes & firmi perſiſtatis: ſicut enim in fabrica corporali lapis lapidi, ſic in myſtica fides fidei ſuperædificatur. Vnde Syrus vertit: *In fide veſtra ædificamini a principio*, id eſt, rurſus & quaſi de nouo. q. d. innouate, recolite & inſtaurate fidei veſtræ principia, primóſque feruores, in iiſque vos confirmate & creſcite. & Arabicus: *State, vel erigite vos, aut conſiſtite ſuper fidem veſtram ſanctam.* Sic S. Paulus ait: *Spem habentes creſcentis fidei veſtra*, 2. Corinth. 10. v. 15. Hinc OEcumen. ſic legit, connectit & explicat: *Seipſos inſtaurantes S. fidei in Spiritu ſancto, id eſt, ſecundùm doctrinam Spiritus ſancti*, ſuáſque congregationes in orationibus (quod ſignificatur per τὸ *orantes*) facientes. Vnde nonnulli hunc dant ſenſum: ſuperædificate, id eſt, magis magíſque ædificate & confirmate inuicem in fide, in qua primitus fundati eſtis, per mutuas exhortationes, orationes, exempla, &c.

2. Secundò & potiùs, iubet fideles ſuperædificare ſe S. fidei per opera virtutum; fides enim eſt fundamentum fabricæ ſpiritalis, cui ſpes, charitas, aliæque virtutes quaſi parietes & tectum ſuperædificantur, vti iam dixi. Sénſus ergo eſt, q. d. Iecistis ô fideles in Baptiſmo fabricæ myſticæ fundamentum, purà fidem; nunc reliquam ſubſtructionem erigite, ſancta videlicet fidei & virtutum opera. *Nam fides ſine operibus mortua eſt*, Iacobi 2. v. 26. Iubet ergo primò, fidei ſuperædificari actus orationis dum ſubdit: *in Spiritu ſancto orantes.* Secundò, actus charitatis, vt illam illæſam ſeruemus & adaugeamus. Vnde ſubdit: *Voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate.* Tertiò, fiduciam miſericordiæ Dei & ſpem vitæ æternæ. Vnde concludit: *Expectantes miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam æternam.*

Opponit S. Iudas τὸ *ſuperædificantes*, illi quod dixit v. præcedenti: *Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos.* q. d. Gnoſtici per hæreſin ſeparant ſe vti à fide, ita à fabrica Chriſti: vos autem ô fideles, fidei iam receptæ conſtanter inſiſtite, inhærete, & omnes ſimul vos ſuperædificate, vt omnes ſimul vnam Eccleſiam omnibus numeris abſolutam conſtituatis.

Fidem vocat non ſanctam, ſed ſanctiſſimam, vt miram & ſummam eius ſanctitatem ſignificet: multis enim titulis, nominibus & cauſis eſt ſanctiſſima, vti oſtendi 2. Petri 2. v. 20. Opponit ſanctiſſimam, id eſt, puriſſimam Chriſti fidem, impiiſſimæ & impuriſſimæ Gnoſticorum ſectæ & perfidiæ.

In Spiritu ſancto (purà per Spiritum ſanctum *orantes*) OEcumen. τὸ *in Spiritu ſancto*, refert ad *ſuperædificantes* quod præceſſit. Meliùs Romani codices & alij referunt ad *orantes. Ipſe enim ſpiritus poſtulat*, id eſt, poſtulare nos facit *gemitibus inenarrabilibus*, Roman. 8. v. 27. Arabicus vertit: *State ſuper fidem veſtram ſanctam quando oratis in Spiritu ſancto.*

Orationem accipe tum priuatam, tum potiùs publicam in cœtu & Eccleſia, ita OEcumen. Notat enim Gnoſticos animales, quorum cœtus & oratio erat impura, ideóque non fiebat in Spiritu ſancto, ſed venereo & diabolico; turpiſſimas enim libidines in inuicem exercebant. Notat quoque Simonis Magi aſſeclas, qui docebant ſe natura eſſe ſpirituales, ac proinde per ſe ſaluari poſſe, nec egere oratione & ope Spiritus ſancti, teſte Iren. lib. 1. cap. 1. 3. & 20.

Oratio in Spir. S. notat quatuor.

τὸ ergo *in Spiritu ſancto*, quatuor ſignificat. Primò, orationem veram eſſe donum Spiritus ſancti, & ſine eo neminem poſſe orare ſicut oportet ad obtinendam gratiam & ſalutem, vti definit Concil. Arauſican. & Trident. ſeſſ. 6. can. 3. imò Paulus Roman. 8. 26. Vnde S. Auguſtinus 9. Confeſſ. 7. agens de ſuis orationibus: *Nos*, ait, *adhuc frigidi à calore Spiritus tui excitabamur.* Secundò, in oratione poſtulanda eſſe ea quæ ſuggerit Spiritus ſanctus, non caro, vel mundus, quæque Spiritui ſancto grata ſunt, non carni. 1. 2.

3. Tertiò, orationem efficere hominem ſpiritualem, non animalem. oratio enim eſt opus Spiritus ſancti, quæ orantem illi ſimilem facit, ideoque ſpiritualem. Vnde ſicut veteres nonnulli definiunt Angelum, *Angelus eſt animal cæleſte, immortale, hymniſonum, Dei laudes decantans.* Sic virum ſpiritualem definias: *Eſt orator & laudator Dei: eſt Angelus in terra hymniſonus.*

4. Quartò, Spiritum ſanctum dirigere orationem noſtram ne noxia, ſed ſalutaria petamus & impetremus. Ipſe enim orandi inſpirat affectum pariter & effectum, vt ait S. Auguſtinus, iuxta illud Zachar. 12. 10. *Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum*, Hebr. תחנונים *tachanunim*, id eſt, *miſerationum*: quia oratio ſuggeſta & directa à Spiritu ſancto eſt ingens Dei miſericordia, & diuinæ miſerationis fontes aperit, ex quibus non niſi bona & ſalutaria profluunt. Secus fecerunt Iſraëlitæ, qui acti ſpiritu gulæ murmurantes contra manna petierunt à Deo carnes, quas & impetrarunt, ſed ilicò plaga Dei in eos deſæuiit, Numer. 11. v. 33. Verè S. Iſidorus lib. 3. de ſummo bono cap. 7. *Multos*, ait, *Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem.* & S. Auguſtinus tract. 73. in Ioannem: *Malè*, ait, *vſurus eo quod vult accipere, Deo potius miſerante non accipit: proinde ſi hoc ab illo petitur vnde homo læditur exauditus, magis metuendum eſt ne quod poſſet non dare propitius, det iratus.*

Voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate.] Syrus: *Animam noſtram verò in dilectione cuſtodiamus.* Iungit dilectionem ſiue charitatem orationi, tum quia oratio per Spiritum ſanctum impetrat charitatem, iuxta illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*, Roman. 5. 5. tum quia vt Deus nos diligat & orantibus bona concedat, viciſſim vult à nobis diligi: tum quia fabricæ virtutum, purà fidei, ſpei & orationis, finis, fructus, culmen & perfectio eſt charitas, iuxta illud: *Plenitudo legis eſt dilectio*, Roman. 13. v. 1[illegible]. & *Finis præcepti eſt charitas de corde puro*, 1. Timoth. 1. v. 5. eſt enim charitas regina, imò anima virtutum omnium. Porrò dilectio hæc Dei includit dilectionem

ctionem proximi. Propter Deum enim diligendus eſt proximus. Sic enim iubet Deus, Deique charitas. Schiſmati enim Gnoſticorum opponit charitatem fidelium, vt ea vniti in vnam Eccleſiæ fabricam conſpirent & coaleſcant, iuxta illud S. Pauli: *Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis*, Epheſ. 4. 3. Nam, vt ait S. Auguſtinus tract. 2. in Ioannem: *Liuor ſeparat, charitas iungit*. Idem Epiſt. 50. ad Bonifacium: *Eccleſia Catholica ſola eſt corpus Chriſti; cuius ille caput eſt, Saluator corporis ſui. Extra hoc corpus neminem viuificat Spiritus ſanctus, quia non eſt particeps diuinæ charitatis, qui hoſtis eſt vnitatis*. Eam ergo habeat, *vt coaleſcat arbori vitæ*.

Expectantes miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti (quæ vos perducat) *in vitam æternam*] Vel vt vitam æternam aſſequamini. Arabicus: *in vita æterna*. in ea enim ſentiemus immenſam Dei miſericordiam, eáque in Dei viſione & poſſeſſione fruemur. Exhortatur fideles ad conſtanter retinendam Chriſti fidem & charitatem, excitando eos ad ſpem vitæ æternæ, quam certò aſſecuturi ſunt à miſericordi Deo, ſi in fide & charitate perſiſtant. Hac ergo ſpe quaſi clypeo omnes perſecutiones, difficultates, tentationes ſunt retundendæ & elidendæ. Vnde Syrus vertit: *Animam noſtram in dilectione Dei cuſtodiamus, dum ſperamus miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti*. Spes enim magis nititur miſericordia Dei, quàm propriis meritis, tum quia merita non niſi ex miſericordia & gratia Dei habemus: tum quia meritis noſtris Deus non debet gloriam ex iuſtitia, ſed gloriam eis promiſit ex miſericordia. ita S. Auguſtinus Epiſt. 105. Vnde Paulus: *Gratia Dei*, inquit, *vita æterna*, Roman. 6. v. 23. Deus ergo fidelibus tribulatis & afflictis, quaſi fortiſſimum ſolatium & fulcrum dat ſpem (imò ſeipſum in ſpe) *quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vſque ad interiora velaminis*, Hebr. 6. v. 19. Hinc & Ouidius de ſpe cecinit libro 1. de Ponto Elegia 7.

Hæc Dea cùm fugerent ſceleratas Numina terras,
In Dijs inuiſa ſola remanſit humo.

Porrò vitam æternam graphicè depingit S. Auguſtinus in ſuo de ea cum matre colloquio libro 9. Confeſſ. cap. 10. vbi inter alia ait: *Venimus in mentes noſtras, & tranſcendimus eas vt attingeremus regionem vbertatis indeficientis, vbi paſcis Iſrael in æternum veritatis pabulo, & vbi vita ſapientia eſt per quam fiunt omnia iſta, & quæ fuerunt, & quæ futura ſunt; & ipſa non fit ſed ſic eſt vt fuit, & ſic erit ſemper; quin potius fuiſſe & futurum eſſe non eſt in ea, ſed eſſe ſolùm, quoniam æterna eſt: nam fuiſſe & futurum eſſe non æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attigimus eam modicè toto ictu cordis, & ſuſpirauimus, & reliquimus ibi religatas primitias ſpiritus.*

VERS. 22. *Et hos quidem arguite iudicatos.*] putà per ſe damnatos, re ipſa & facti euidentia, ſcilicet publica hæreſi & ſchiſmate conuictos, ac atrocitate criminis condemnatos, etſi nemo in illos ſententiam damnationis pronunciet, iuxta illud Pauli ad Titum 3. 10. de Hæretico: *Subuerſus eſt cùm ſit proprio iudicio condemnatus*. Nonnulli codices Græci legunt: καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι, quod Pagnin. & Vatabl. vertunt: *& hos quidem commiſeremini dum dijudicamini*, ſcilicet ab eis, vel *dum dijudicantes eſtis eritiſue* ſcilicet eos, quod noſter paſſiuè, ſed eodem ſenſu vertit, *iudicatos*. διακρινόμενοι enim eſt verbum medium, vnde tam actiuè, quàm paſſiuè verti poteſt. Rurſum OEcumenius

A διαχωρισμένους vertit, *qui ſe ſeparant & ſegregant*. Verùm melius alij Codices, quos ſequitur Arabicus, OEcumen. & noſter Interpres, legunt ἐλέγχετε διακρινομένους, id eſt, *arguite iudicatos*, ſic enim conſtat antitheſis cum altero partitionis membro, quod ſubdit, dicens: *illos verò ſaluate*. Eſt partitio, pronomen enim *hos* refert hæreticos; *illos* verò, eorum diſcipulos, ab eiſque ſeductos, de quibus egit toto capite, & paulo antè v. 19. *Hi ſunt*, inquit, *qui ſegregant ſemetipſos animales, ſpiritum non habentes*. Iam ſenſus eſt. q. d. Volo vos dilectionem conſeruare, & exercere non tantùm in fideles, ſed etiam in infideles, apoſtatas & hæreticos, eorúmque aſſeclas. *Hos* ergo, putà hæreſiarchas, hære-
B ſiſque Doctores diſputando de hæreſi ἐλέγχετε, id eſt, *dijudicate*, redarguite, conuincite (vt errore eorum patefacto ab omnibus vitentur & explodantur) *iudicatos*, dum ſcilicet dijudicaueritis veriſque rationibus oſtenderitis eorum errorem & ſchiſma, vt iam ſi non ſibi ipſis, certè aliis conuicti, iudicati & damnati videantur. *Iudicatos* ergo intellige obſtinatos in hæreſi. *Illos verò*, putà diſcipulos hæreticorum, vel fideles qui eis incipiunt auſcultare & mutare in fide, *ſaluate*, σώζετε, id eſt, *ſeruate* ab imminenti ruina in Gnoſticorum hæreſim, libidines & perditionem, quaſi celerrime & violenter *de igne rapientes*: perinde vt pannus igne correptus & ambuſtus, ilicò violenter & iniecta
C manu ex eo abripitur. τὸ *de igne* notat Gnoſticorum tum libidinis, tum gehennæ meritum incendium. Vnde Græca addunt ἐν φόβῳ, id eſt, *in timore*, vel terrore. q. d. per minas & terrorem ſupplicij ac gehennæ ſaluate, & eripite eos de igne inferni.

Alijs autem miſeremini.] hæc iam deſunt in Græ- VERS. 23.
co, in quo proinde bimembris eſt ſententia, cùm in Latino ſit trimembris. Senſus eius ergo eſt, q. d. Ipſos hæreſis Doctores acriter arguite, quaſi tam ſuo, quam Dei & hominum iudicio iudicatos & condemnatos, vt cæteri timeant: eorum verò diſcipulos partim timore, partim miſeratione & clementia pro cuiuſque indole ad fidem re-
D ducite. Addit quædam Arabicus quæ nec ſunt in Græco, nec in Latino. ſic enim vertit: *Quibuſdam miſericordiam facite, quando ſunt in iudicio vel contradictione, aut quando iure vel iuridicè corripiuntur.*

Secundò, alij trimembrem hanc ſententiam ita explicant, q. d. manifeſtos hæreticos palàm arguite: eos verò qui adhuc integri ſunt & ſani in fide, incolumes ſeruate, & quaſi ab incendio eripite: alios denique iam nutantes & in interitum propenſos, non ſine caſto timore, commiſeratione complectimini.

Tertiò, alij tres hîc peccatorum gradus diſtinguunt: primum in hæreſi, & peccato obſtinatorum; hos acriter argui, duriúſque increpari iubet
E Iudas, æquè ac Paulus ad Titum 2. v. 15. Secundum, qui decepti in hæreſim & peccatum inciderunt ex ignorantia, vel infirmitate. hos iubet de igne rapi. Tertium, qui pœnitentes culpam agnoſcunt, veniámque poſtulant. horum miſereri, eóſque miſericorditer in gratiam & gremium Eccleſiæ recipi iubet: omnia hæc probabilia ſunt.

Moral. docet hîc S. Iudas, quàm animarum, etiam infidelium & hæreticorum, ſaluti incumbere debeamus, idque exemplo Chriſti & Apoſtolorum, qui ſe & omnia ſua pro animabus ſaluandis impenderunt. *Empti eſtis pretio magno*, ait S. Paulus 1. Corinth. 6. v. 20. Vide & obſtupeſce quàm

pretioſa ſit anima quælibet; eam enim emit Chriſtus pretio ſanguinis ſui. Pretium itaque animæ eſt ſanguis Chriſti. ergo ipſa anima valet Chriſtum, Chriſtique ſanguinem. *Magna res anima quæ Chriſti ſanguine redempta eſt*, ait S. Bernard. Epiſt. 54. & S. Chryſoſt. homil. 3. in Epiſt. 1. ad Corinth. *Nihil eſt*, ait, *quod animæ poſſit æquiparari, ne vniuerſus quidem mundus. Itaque etſi immenſas pecunias pauperibus eroges, plus tamen effeceris ſi conuerteris animam.* Quocirca S. Dionyſ. cœl. hierarch. cap. 3. *Diuinarum omnium perfectionum*, ait, *diuiniſſima eſt perfectio, Dei cooperatorem eſſe*, nimirum, *in reductione animarum ad ſuum creatorem*, vti interpretatur ibidem Dionyſ. Carthuſ. Secundò, docet S. Iudas hunc animarum zelum debere eſſe B celerem & efficacem, cùm ait *de igne rapientes.* Sicut enim ſi quem puerum, vel amentem in ignem ruere videremus, illicò omnibus viribus eum etiam nolentem & reſiſtentem inde raperemus; ita pariter animas per peccatum ſponte ruentes in ignem gehennæ, omni conatu & celeritate, etiam per vim inde rapere debemus, iuxta illud Amos 4. 11. *Facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio.* Porrò om-

Libido eſt ignis. ne peccatum, omnis cupiditas eſt ignis, ſed maximè libido: vnde de ea a Gnoſticis frequentata, ait

1. S. Iudas, *de igne rapientes.* Primò enim ſicut ignis vrit corpus, ita libido vrit mentem, iuxta illud Virgil. de Didone:

Vritur infelix & cæco carpitur igne.

C & Ouidius lib. 1. de arte:

Venus in vinis, ignis in igne.

Quin & S. Paulus 1. Corinth. 7. 9. *Melius eſt nu-*

2. *bere quàm vri.* Secundò, ſicut ignis in domo ſerpit, eámque totam peruadit & comburit; ita & libido totam hominis mentem, phantaſiam, ſenſus, membraque omnia peruadit & depaſcitur, iuxta illud Iob 31. 12. *Ignis eſt vſque ad perditio-*

3. *nem deuorans, & omnia eradicans genimina.* Tertiò, ſicut ignis à domo in domum proſerpit, ab arbore in arborem, totámque plateam, vrbem & ſyluam breui tempore populantibus flammis occupat & inflammat: ſic & libido vnius, vel paucorum in totam viciniam, vrbem, & Rempubl. pro- D ſerpit, eamque inſtar Ætnæ vel Veſuuij inficit & incendit. Quare initiis occurrendum eſt, ignisque hic in ſuo fomite & ſcintillà eſt ſuffocandus & extinguendus, iuxta illud: *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram*, Pſalm. 136. 9. Quar-

4. tò, libido eſt ignis, quia igni gehennæ vicina: nil enim inter libidinoſum & ignem gehennæ interiacet, niſi paries fragilis corporis, quo diffracto ilicò vltricibus gehennæ flammis corripitur. Hinc Sodoma ardens igne libidinis, igne cœleſti, imò gehennali conflagrauit. Vnde Gloſſa interlinealis ait, iubere S. Iudam, *vt quadam vi ſtudeant alios liberare de igne vitiorum, & ſic de igne tormentorum.*

Exempla. Quocirca vt hunc ignem libidinis ebullientem in ſe extingueret ſanctus Franciſcus, niues gelidas contrectauit. Alius ſollicitatus à meretrice digitos in igne lucernæ cremauit, itáque igne ignem E ſuperauit, duóſque rapuit de duplici igne: nam & ſe ſeruauit, & meretricem compunxit, ac conuertit. ita Vitaſpat. lib. 5. de Fornicat. num. 37. Alius matrem vetulam per flumen tranſlaturus, pallio manus inuoluit ne eam tangeret, rogatus à matre cauſam, dixit: *quia corpus mulieris ignis eſt, & ex matre mihi idea aliarum ſuggeritur fœminarum.* ibidem libello 4. n. 68. Denique Vrſinus presbyter moriens presbyteram ſuam manum ori admouentem repulit, dicens: *Recede à me mulier, adhuc igni-*

A *culus viuit*, ait S. Gregor. 4. Dialogorum 11.

Quartò, docet S. Iudas hunc animarum zelum debere eſſe iunctum cum viſceribus miſericordiæ, cùm ait, *alijs autem miſeremini.* Non enim peccatoribus indignari debet, qui eos ſaluare ſatagit, ſed peccatis: peccatorum verò miſereri, ſicut medicus phrenetico non indignatur, nec eum impugnat, ſed eius phreneſin. Vnde S. Auguſtinus ſerm. 15. de verbis Apoſtoli: *Si per charitatem*, inquit, *imponitur diſciplina, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quàm medicus ferens ferramentum? Plorat ſecandus, & ſecatur: plorat vrendus, & vritur. Non eſt iſta crudelitas: ſæuit in vulnus, vt homo ſanetur: quia ſi vulnus palpetur, homo perditur.*

B & S. Chryſoſt. homil. in illud Pſalm. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem: Charitas*, ait, *feruetur, & proteruus homo increpetur. lingua clamet, & cor amet: quia clamor iſte etſi clamat, intus amat.* & S. Baſil. in Reg. breuior. inter. 296. indicium boni animarum curatoris aſſignat, *ſi aduersùs peccantes admirabilem illam, & horrore plenam ſanctorum virorum miſericordiam imitatus ſit.* Hac miſericordia excelluit ſanctus Martinus, qui, vt narrat Sulpitius in eius vita cap. 24. diabolo dixit: *Si tu ipſe ô miſerabilis ab hominum inſectatione deſiſteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cùm dies iudicij in proximo eſt, pœniteret, ego tibi verè confiſus in Domino Chriſti miſericordiam pollicerer.* Subdit Sulpi-

C tius: *O quàm ſancta de Domini pietate præſumptio, in qua etſi auctoritatem præſtare non potuit, oſtendit affectum.* Diabolus enim quia damnatus & in malo obſtinatus, vti pœnitere nequit, ita miſericordiæ & veniæ eſt incapax. Huc facit quod monet Philo lib. de ſacrificio Cain & Abel, conandum eſſe, vt etiam certò perdendos à ſuis vitiis quantùm poſſimus, ſeruemus, tum vt noſtro officio perfungamur, tum vt minus peccent minúſque damnentur, atque ita imitemur bonos medicos, qui etſi videant ægrum ſanari non poſſe, omnem tamen ei curam adhibent, ne officio ſuo defuiſſe videantur. A medico enim & paſtore requiritur cura, non curatio, vtpote cùm morbus non rarò

D ſit incurabilis.

Miſeremini in timore.] Proponendo eis pœnas inferni, æquè ac temporales, quæ eis timorem incutiant vt ſe conuertant; vel potiùs *in timore.* q. d. timendo ne ſi immiſericordes & duri ſitis in prolapſos, aut imprudenter cum eis agatis, vos quoque in idem ſimiléve peccatum deſerente Deo prolabamini, itaque viciſſim Deum immiſericordem & durum in vos experiamini, iuxta parabolam ſerui rigidè à conſeruo exigentis omne debitum, Matth. 18. 33. Hoc eſt quod monet Paulus Galat. 6. 1. *Fratres etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto vos, qui ſpirituales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris.* ita S. Ambroſ. Dominicus, Eligius, audientes confeſſiones flebant ex compaſſione peccatorum, quia, vt ait S. Auguſt. in ſoliloq. cap. 15.

E *Nullum peccatum eſt quod vnquam fecerit homo, quod non poſſit facere alter homo, ſi deſit creator à quo factus eſt homo.* Rurſum *in timore*, id eſt, cum quadam velut reuerentia, tum versùs Deum, tum versùs imaginem illius, quam frater peccato ſuo turpauit. ita noſter Lorinus. Minùs rectè aliqui τὸ *in timore* referunt ad *odientes*, quod ſequitur.

Odientes & [*&*, id eſt, etiam, vel *interim*) *eam quæ carnalis eſt maculatam* (Græcè ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον, id eſt, à carne maculatam) *tunicam.*] Pendent hæc ex eo quod præceſſit, *alijs autem miſeremini*

mini in timore. q. d. Volo vos misereri ſeductorum A à Gnoſticis, ſed cum timore & odio, non hæreticorum, ſed hæreſis, ne ſcilicet eorum familiaritate illecti ipſi ſuam ſcabiem vobis affricent, ac ſuam libidinem & hæreſim anhelando afflent. Quare moneo vt animas eorum amando conuertere ſatagatis, ſed interim odiatis eorum maculatam veſtem & tunicam. At quænam hæc?

Maculata tunica quæ. Reſp. 1. Primò, aliqui accipiunt concupiſcentiam, quam Paulus vocat veterem hominem, eúmque exui iubet cum actibus ſuis, Coloſſ. 3. 9.

2. Secundò, alij per tunicam accipiunt carnem, hæc enim eſt quaſi veſtis animæ, háncque Gnoſtici maculabant ſuis libidinibus, iuxta illud v. 8. *& hi carnem quidem maculant.* B

3. Tertiò, alij accipiunt hypocryſin & ſpeciem pietatis, quam exteriùs ſuis ſordibus iidem prætendebant; erant enim interiùs ſpurci, omnique libidine polluti.

4. Quartò & optimè, per maculatam tunicam accipe turpes & carnales mores & affectus (hi enim ſunt quaſi veſtis animæ, pulchra ſi pulchri, turpis ſi turpes) turpem viuendi modum, ſordidatam libidinibus & vitiis conuerſationem: ſordida enim opera ſunt quaſi ſordida indumenta animi. ita Vatabl. & Clemens Alexandr. *Maculata tunica*, inquit, *eſt, cùm ſpiritus concupiſcentijs pollutus eſt carnalibus.*

C Alludit primò, ad ritum legis veteris Leuit. 15. quo veſtes lepra, ſanguine vel ſemine pollutorum, pollutæ cenſebantur, ita vt quicumque eas tangeret, legaliter pollueretur, & arceretur tam à templo, quàm à conuictu hominum. Secundò, ad profuſas crapulas & libidines Gnoſticorum, quæ in veſtes ipſas defluebant, eáſque inficiebant & maculabant, iuxta illud v. 12. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ.*

Tertiò, ad veſtem candidam qua fideles induuntur in Baptiſmo, vt moneantur candorem internum tueri & conſeruare, ideóque audiunt à Sacerdote baptizante: *Accipe veſtem candidam, ſanctam & immaculatam, quam perferas ſine macula ante tribunal Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt habeas vitam* D *æternam, & viuas in ſecula ſeculorum. Amen.* Vide S. Auguſt. ſerm. 139. de Temp. & S. Ambroſ. lib. de Initiandis. Senſus ergo eſt, q. d. Videte ô fideles ne agendo cum Gnoſticis veſtem candidam innocentiæ, quam in Baptiſmo accepiſtis, eorum impuritate & libidine contaminetis, ſed illam planè odite & execramini. Ita de Valentiniano Imper. legimus apud Sozom. lib. 6. cap. 6. Quòd cùm adhuc militaret ſub Iuliano Apoſtata, dum cum eo ingreſſus templum idolorum, Sacerdos roſcidis frondibus Iulianum aſpergeret, guttam vnam in veſtem Valentiniani incidiſſe; quare ipſe ilicò audiente Iuliano pollutum ſe dicens, non expiatum Sacerdotem increpuit, pugnóque percuſſit, quin E & veſtis partem gutta aſperſam præcidit & abiecit.

Moral. Docet hîc Iudas, charitatem fidelium debere eſſe prudentem & circumſpectam, ne dum alios volunt ſaluare, ſeipſos perdant. Quare qui conuerſantur cum peccatoribus, præſertim Confeſſarij, qui fœdiſſima ſcelera audiunt, præmuniant ſe oratione, atque odio & execratione maculatæ tunicæ, putà omnis vitij & ſordis. Thomas Cantiprat. refert ſe per S. Lutgardem impetraſſe à Deo, vt in excipiendis confeſſionibus nulla turpi narratione commoueretur, cùm tamen aliàs frequenter & grauiter turpibus phantaſmatibus torqueretur. ita habet vita S. Lutgardis lib. 2. apud Surium die 16. Iunij. Priùs ergo ſe ſolident Sacerdotes in caſtitate & virtute, ac deinde cum inceſtis & ſceleratis agant, eóſque conuertant, ne ſi in ea debiles ſint & infirmi, à validiore obſcœnitate & ſcelere vincantur; perinde ac debiles, qui manum natantibus iam ſubmergendis porrigunt, vt eos extrahant, ab iis, vtpote validioribus, in vndas pertrahuntur & merguntur.

Ei autem qui potens eſt vos conſeruare ſine peccato.] VERS. 24.
Syrus & Arabicus addunt: *& ſine macula*, vt careatis maculata Gnoſticorum tunica, de qua proximè ſermo præceſſit. Doxologia magnifica obſignat S. Iudas Epiſtolam, ait OEcum. toto cordis affectu celebrãdo Dei attributa, & magnificentiam oſtenſam in Chriſto. Doxologia hæc tacitum continet votum & precem, vt ſcilicet Deus fideles ſine peccato conſeruet, & immaculatos ſiſtat Chriſto glorioſè aduenienti ad iudicium, vt ab eo gloria donati exultent, eúmque laudent in omnia ſecula. Simili modo S. Paulus claudit Epiſtolam ad Roman. cap. 16. num. 25. *Ei autem qui potens eſt confirmare iuxta Euangelium meum*, &c. *ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.* Sic & S. Petrus claudit primam Epiſtolam cap. 5. 11. *Ipſi gloria*, inquit, *& imperium in ſecula ſeculorum. Amen.* Itidem ſecundam cap. 3. 18. *Ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen.*

Porrò doxologiam hanc apponit blaſphemiis & hæreſibus Simonis & Gnoſticorum. Simon enim dicebat ſe eſſe Deum & redemptorem, non Chriſtum: ſua gratia, non Chriſti nos ſaluari. Gnoſtici negabant peccatorum turpitudinem, punitionem & iudicium vniuerſale. Hæc ergo in doxologia hac profitetur S. Iudas, Deúmque celebrat vt ſolum Saluatorem, ſolum glorificatorem, ſolum potentem, ſolum mirabilium patratorem, ſolum dominantem, ſolum magnificum, ſolum glorioſum, ſolum æternum.

Nota τὸ *ei qui potens eſt*, non tantùm ſignificat Deum poſſe, ſed & velle nos conſeruare ſine peccato, adeóque conſeruaturum niſi nos ei eiúſque opi & gratiæ deſimus. Simili phraſi ait Paulus 2. Corinth. 9. 8. *Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Potens eſt*, id eſt, poteſt, ſcit, vult & facit abundare omnem gratiam in ſuis fidelibus.

Hinc diſcimus neminem ſine Dei gratia poſſe vitare omnia peccata, & viuere ſine peccato, etiam graui & mortifero: per eius autem opem ordinariam poſſe nos omnia mortalia vitare, non tamen omnia venialia ad longum tempus, niſi ex ſpeciali eius priuilegio, quale conceſſum fuiſſe B. Virgini credit Eccleſia, ait Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 23. & cap. 1. *Iuſtorum*, ait, *illa vox eſt, & humilis & verax: Dimitte nobis debita noſtra.* Vnde S. Auguſtinus de natura & gratia cap. 10. *Hoc*, inquit, *confiteatur, quod impietate ſceleratiſſima negatur, ſine gratia Dei hominem ſine peccato eſſe non poſſe.* & S. Cyprianus de oper. & eleem. *Si*, inquit, *nemo eſſe ſine peccato poteſt, quiſquis ſe inculpatum dixerit, aut ſuperbus, aut ſtultus eſt.* & S. Gregorius 21. moral. cap. 9. *Multi*, ait, *in hac vita ſine crimine, nullus verò eſſe ſine peccatis valet.* Quocirca Arabicus vertit: *Etenim ſalus noſtra potens eſt vt cuſtodiat vos ſine peccato, & ſine macula*, ſeu *vitio.* Per ſalutem intelligit Deum Saluatorem, eiúſque gratiam ſalutiferam per Chriſtum datam. Deus enim ſolus per ſe & natura ſua eſt impeccabilis, tum quia eſt ipſa per eſſentiam bonitas & ſanctitas, tum quia ipſius ratio & voluntas ſibi;

&

& Angelis ac hominibus eſt omnis recti boníque
norma & regula, vti docet S. Thom. 1. part. quæſt.
63. artic. 1. Creaturæ verò omnes per ſe peccabi-
les ſunt, ſed à Deo participant vt non peccent, &
ſubinde vt peccare non poſſint, vti beati. Quo
ergo magis accedunt ad Deum, eò magis recedunt
à peccato, fiúntque tandem quaſi impeccabiles,
vti docet S. Auguſt. 22. ciuit. 30. vnde S. Hieron.
lib. 2. contra Pelag. *Abſque vitio*, ait, *quod dicitur*
κακία, id eſt, malitia, hominem eſſe poſſe aio: ἀναμάρτη-
τον, id eſt, ſine peccato eſſe nego; id enim ſoli Deo com-
petit, omniſque creatura peccato ſubiacet, & indiget mi-
ſericordia Dei. & Tertul. lib. de præſcript. hæret.
Soli Dei filio, ait, *ſeruabatur, ſine delicto permanere.*
Et conſtituere ante conſpectum gloria ſuæ immacu-
latos.] Græcè *ἀμώμους*, id eſt, *irreprehenſibiles. Conſpe-*
ctum gloriæ vocat, primò, præſentiam Dei glorioſi,
in qua omnes in hac vita conſiſtimus, iuxta illud
Eliæ: *Viuit Dominus exercituum ante cuius vultum*
ſto, 3. Reg. 18. 15. q. d. vt in oculis Dei ſitis & am-
buletis immaculati. ita Dionyſ. vnde Clemens
Alexand. expoñit, *coram Angelis*. q. d. vt omnia
faciatis quaſi vidente Deo & SS. Angelis. ſic Pau-
lus ait Epheſ. 1. 4. *Elegit nos in ipſo ante mundi conſti-*
tutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu
eius in charitate. & Zachar. *Seruiamus illi in ſan-*
ctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris,
Lucæ 1. 74.
Secundò & planiùs, *conſpectum gloriæ* vocat glo-
riam Dei, qua glorioſus apparet, conſpicit & con-
ſpicitur à beatis in viſione beatifica: huic enim
nemo ſiſtetur niſi planè purus, & immaculatus,
Apocal. 21. 24. vnde Syrus vertit, *ſine næuo*. nul-
lus enim vel minimus næuus admittitur ad iſtam
gloriam. vnde ſequitur: *In aduentu Domini.* ita
Beda, Lyra. Thomas Anglicus & alij. Ad hanc
ergo gloriam cœleſtem iugiter oculos cordis &
corporis eleuemus, iuxta illud monitum Eccle-
ſiæ: *ſurſum corda.* & S. Auguſt. in Pſalm. 31. *Erige*
cor ſurſum, ne putreſcat in terra.
In exultatione.] tum qua exultat ſancta con-
ſcientia in hac vita, eò quòd nullius mali ſibi ſit
conſcia, iuxta illud Pſalm. 31. 11. *Lætamini in Do-*
mino & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde.
Nam *ſecura mens quaſi iuge conuiuium*, Prouerb. 15.
15. tum potiùs qua exultant beati in cœlo, iuxta
illud: *Exultabunt ſancti in gloria*. Pſalm. 149. 5. *gau-*
dium & exultationem obtinebunt, Iſaiæ 35. 10. Exul-
tatio enim beatorum de Deo viſo & poſſeſſo, eſt
ipſa Dei fruitio, ideóque vel eſt ipſa formalis
beatitudo, vt vult Medina 1. 2. quæſt. 3. artic. 4.
& alij; vel potiùs eſt beatitudinis in viſione Dei
conſiſtentis fructus, flos & complementum, vti
docent paſſim cæteri Theologi. Porrò exultatio
eſt gaudij exceſſus cum quadam cordis corporiſ-
que ſubſultatione. Vnde Græcè ἀγαλλιᾶσθαι, id eſt,
exultare, dicitur quaſi ἄγαν ἅλλεσθαι, id eſt, valde ſal-
tare & exilire, quod Hebræi vocant רָנַן *ranan*, id
eſt, *iubilare*, & עָלַץ *alats*, id eſt, *exultare*; vnde
Græcum ἀλαλάζειν.
Præclarè S. Auguſt. in illud Pſalm. 148. *Laudate*
Dominum de cœlis. Etſi corpus noſtrum, ait, *adhuc in*
Babylonia tenetur, cor noſtrũ ad Ieruſalem præmittatur.
Laudet ergo tota creatura Dominum, quia hoc ibi fa-
cturi ſumus, quod hîc præmeditamur. Cæleſtia tran-
quilla ſunt, ibi ſemper gaudium, nulla mors, nulla mo-
leſtia, ſemper laudant Deum beati. Nos adhuc in imo
ſumus, ſed cùm cogitamus, quomodo illic laudetur Deus,
cor ibi habeamus, & non ſine cauſa audiamus: ſurſum
corda. Leuemus cor ſurſum, ne putreſcat in terra; quo-
A *niam placet nobis quod ibi agunt Angeli. Laudate ergo*
eum in excelſis.
In aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti.] Deſunt
hæc nunc in Græco, Syro & Arabico, & in non-
nullis Latinis antiquis. Aduentum ſecundum
Chriſti intelligit, putà glorioſum ad iudicium, quo
omnes ſanctos beabit & glorificabit, iuxta illud
2. Theſſalonic. 1. 10. *Cùm venerit glorificari in ſanctis*
ſuis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.
Hinc S. Franciſcus in explicatione orationis Do-
minicæ, illud: *Adueniat regnum tuum*, ſic explicat:
Adueniat regnum tuum, vt regnes in nobis per gratiam
tuam, & facias nos venire ad regnum tuum, vbi eſt tui
viſio manifeſta, tui dilectio perfecta, tui ſocietas beata, tui
B *fruitio ſempiterna.*
Soli Deo Saluatori noſtro.] Saluatoris nomen nũc Vers. 25.
Ieſu Chriſto; Ieſus enim idem eſt quod Saluator:
nunc Deo Patri, vel potiùs toti S. Trinitati tribui-
tur. Hæc enim nos ſaluat per Chriſtum. ita hîc
Deus, putà tota S. Trinitas vocatur Saluator no-
ſter, iuxta illud Pſalm. 31. 8. *Homines & iumenta ſal-*
uabis Domine, quemadmodum multiplicaſti miſericor-
diam tuam Deus. & 1. Timoth. 4. 10. *Speramus in*
Deum viuum, qui eſt Saluator omnium hominum, ma-
ximè autem fidelium. Græca addunt σοφῷ, id eſt,
ſapienti. ſolus enim Deus per ſe & per eſſentiam
eſt ſapiens, bonus, potens: Angeli enim, homines
& creaturæ à Deo participant & emendicant par-
C ticulam bonitatis, ſapientiæ, potentiæ, &c. Porrò
aptè τὸ *ſapienti* iungitur *Saluatori*, quia ſcientia
ſanctorum eſt ſcientia ſalutis. Sapient. 10. 10. Lu-
cæ 1. 77. S. Iudæ concinit S. Paulus 1. Timoth. 1.
17. dicens: *Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili,*
ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.
Per Ieſum Chriſtum.] *A natura propria*, ait S. Ber-
nard. ſerm. 2. de Circunc. *habet noſter Ieſus vt ſit*
Saluator: innatum eſt ei nomen hoc, non inditum ab hu-
mana vel angelica natura. Per Chriſti enim natiui-
tatem, prædicationem, miracula, paſſionem, mor-
tem, reſurrectionem, &c. innotuit, imò toto orbe
celebrata eſt Dei gloria, magnificentia, imperium,
& poteſtas, iuxta illud Chriſti: *Pater clarifica no-*
D *men tuum*; & facta eſt vox de cœlo: *& clarificaui*
& iterum clarificabo, Ioannis 12. 28. & cap. 17. 1.
Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. &
v. 6. *Manifeſtaui nomen tuum hominibus.*
Gloria.] *Gloria*, Græcè δόξα, id eſt, *claritas, eſt clara*
cum laude notitia, inquit ex Ariſtotele & Cicerone
S. Auguſt. lib. 83. quæſt. q. 31. vel, vt S. Baſil. lib. de
Spiritu S. c. 23. Gloria eſt commemoratio mira-
bilium quæ alicui inſunt, præſertim Deo. Vel, vt
alij, *Gloria eſt notitia clarior alicuius excellentiæ.* vide
S. Hier. in c. 5. ad Galat. & Dom. Soto in 4. diſt. 49.
quæſt. 3. artic. 4. Gloriam hanc ſibi vni reſeruat
Deus, Iſaiæ 42. 8. dicens: *Gloriam meam alteri non*
dabo. quia gloria propria eſt, propriéque debita
E ſoli Deo ob infinitam eius maieſtatem, celſitudi-
nem, magnitudinem, magnificentiam. ita Angeli
& beati omnes accinunt Deo gloriam Apoc. 4. 11.
c. 5. 12. c. 19. 7. Idem imitantur ſancti in hac vita.
Vnde S. Ignatius fundator Societatis noſtræ hoc
habuit, nobiſque impreſſit elogium: *Ad maiorem*
Dei gloriam. Optat ergo S. Iudas Deo gloriam, vt
ſcilicet omnes Angeli, omnes homines, omnéſque
creaturæ eum vt ſummam maieſtatem celebrent,
prædicent, laudent & glorificent.
Et magnificentia.] Syrus *potentia*. Græcè μεγαλω-
σύνη, id eſt, maieſtas, magnitudo, magnificentia,
decus, amplitudo, dignitas. Magnificentia autem
eſt magnorum operum patratio, item magnum
perſonæ

perſonæ decus, ſplendor, ornatus, maieſtas: vtroque modo Deus eſt magnificentiſſimus. Vnde millia millium miniſtrant ei. Hinc dicta eſt magnificentia virtus, quam ita definit Cicero lib. 2. de Inuent. *Eſt rerum magnarum & excelſarum cum animi ampla quadam, & ſplendida propoſitione agitatio atque adminiſtratio.*

Et imperium.] Græcè κράτος, id eſt, *robur*. ita Syrus & Arabicus. Deus enim in omnes & omnia pleniſſimum, robuſtiſſimum & efficaciſſimum habet ius & Imperium, éſtque ſummus vniuerſi Imperator & Dominator. Iam S. Iudas & Sancti ex ſummo Dei amore & reuerentia, optant Deo magnificentiam & imperium, quaſi congratulando ei, gaudendo & deſiderando, vt in eo ſemper illa perſeuerent: rurſum vt ab Angelis & hominibus illa agnoſcantur, colantur & celebrentur. Vide dicta Habacuc 2. ad illud v. 20. *Dominus autem in templo ſancto ſuo, ſileat à facie eius omnis terra.*

Et poteſtas.] ἐξουσία. Syrus, *Dominatio*. Arabicus, *potentia*, cui ſcilicet nemo reſiſtere valet. Poteſtas eſt quaſi executio imperij: exequitur enim efficaciter quicquid voluntas Dei imperat. Porrò Hugo conſiderat gloriam Dei in ſe, magnificentiam in operatione, imperium in regimine omnium, vt omnis voluntas eius fiat; poteſtatem vt nihil ei reſiſtat. Lyranus gloriam explicat, inquantum Deus apparet dignus omni laude: magnificentiam, de

A diffuſione bonitatis eius ſuper omnia: imperium, de obedientia totius creaturæ ad ipſum: poteſtatem, de punitione malorum & præmiatione bonorum.

Ante omne ſeculum.] ſcilicet fuit & conſtitit: *& nunc* conſiſtit; vel potiùs opto precórque vt conſiſtat. Aut q. d. quæ illi ante omnia ſecula debentur, eadem ei *& nunc*, putà in præſenti vita à fidelibus, *& in omnia ſecula* à beatis in cœlo reddantur.

Et in omnia ſecula ſeculorum.] Græcè εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Syrus: *Et in omnes ipſas æternitates.* licet enim vna ſit Dei æternitas, tamen hæc infinitas B æuorum angelicorum & temporum humanorum æternitates, etiam quas mens effingere poteſt, ambit, complectitur & tranſcendit.

Amen, id eſt, fiat, fiat, vt vertunt Septuag. vide dicta 1. Corinth. 14. 16. & 2. Corinth. 1. 20. Iuſti enim *nunc*, id eſt, in hac vita glorificant Deum, beati verò in cœlo glorificabunt Deum per omnem æternitatem, iuxta illud Pſalm. 83. 5. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Vbi præclarè S. Auguſt. *Noli*, ait, *timere, ne non poſſis ſemper laudare, quem poteris ſemper amare: ſi ceſſabis à laude, ceſſabis ab amore: ab amore ceſſare non poteris.* Denique Boëtius lib. 3. de conſol. metro 9. ita Deo, quaſi principio & fini omnium, concinit & iubilat:

Tu requies tranquilla pijs, te cernere finis:
Principium, vector, dux, ſemita, terminus idem.

Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. O ſumma veritas, vera charitas, chara Æternitas, Deus meus & omnia, fac nos te ſapere, tibi viuere, tibi mori, te frui per Æterna ſeculorum ſecula. Amen.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM,
QVÆ IN HIS IN EPISTOLAS CANONICAS COMMENTARIIS

continentur, alphabetica ſerie digeſtus.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam indicat; littera addita reſpondent litteris intercolumnaribus.

A

ABEL Hebraicè quid ſignificet. 145.b.2. Lugentium typum gerit, ſicut Cain gaudentium. ibid.
Abrahæ addita cur ſit littera H ex nomine tetragrammato. 165.e.2
Abſtinentia & ſcientia ſunt ſorores. 331.e.2
Acemetarum Monaſterium olim in Oriente extitit, qui totas penè noctes peruigilabant in oratione & pſalmodia. 311.b.2
Acceptio perſonarum iuſtitiam peruertit, charitatem lædit, & ſcindit vnitatem Chriſtianiſmi. 78.c.1
Actionum regula eſt conſpectus Dei. 463.b.1
Actus fidei, charitatis, religionis, & fortitudinis nobiliſſimus eſt martyrium. 15.c.1
Actus non humani nequeunt homini ad culpam & pœnam imputari. 45.c.1
Adamus extra Paradiſum fuit creatus, ſed Eua in eo condita eſt. 355.b.2
Adamus peccans ſpoliatus eſt donis gratuitis, & vulneratus in naturalibus. 43.d.2
Adami Sasbout ſententia refutatur. 324.a.2
Adæ lapſum in peccatum cur permiſit Deus. 11.e.1
Adoleſcentium munus erga ſeniores. 307.c.2
Ægyptij quomodo Deum rectorem vniuerſi pingebant. 301.a.2
Ægyptij carne, ſanguine, ouis ac lacte quare abſtinuerint. 221.b.1
Æqualitas ad frugalitatem & ad concordiam in primis conducit. 77.d.1
Æquitas ſimulata eſt duplex iniquitas. 62.b.1
Aer in vallibus eſt impurior, ob continuos vapores ex terra aſcendentes, ideóque vita in iis habitantium minùs eſt longæua, ſana & robuſta. 151.d.1
Æſculanum & Argentinum veteres fecêre Deos. 457.e.4
Æternitas eſt principium ſine principio, & principium omnis principij. 414.e.2
Æternitas Dei eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio. 381.c.5
Æternitatis quandam imaginem perſeuerantia præ ſe fert. 20.d.2
Affectiones carnis ſunt naturales, neque in iis eſt peccatum, niſi ex negligentia animæ procedant. 45.d.5
Affectus tres in omnia facinora homines præcipites agunt. 25.e.1
Agapæ Chriſtianorum erant ſymbolum amoris communis, & charitatis fraternæ fidelium. 365.d.2
Agapetarum ſecta quo tempore orta. 372.d.2. Cur ita vocarentur. ibid.
S. Agathæ quale Epitaphium poſuerunt Angeli. 75.b.2. Vixit in corpore quaſi carens corpore. ibid.
S. Agnes pudicitiæ æquè, ac ſapientiæ Chriſtianæ fuit exemplar & viua effigies. 130.a.1
Agni Paſchalis lana, lac, caro, ſanguis quid deſignaret. 210.c.1
Agonis & vitæ humanæ ſtadium coronat & perficit patiens perſeuerantia. 20.b.2
in Agone Olympico vincentibus quotuplex corona dabatur. 38.a.2
ab Agricultura cur ſæpiùs ſimilitudines S. Iacobum eiúſque fratrem Iudam mutuari, tradat Clemens Rom. 162.b.2
in Alcorano permittuntur Mahometanis tot concubinæ, quot poſſunt alere. 530.b.5
Alphabetum omnium vitiorum eſt lingua. 515.a.5
Alphæum Achaiæ regionis flumen terra abſorptum, ſubter mare in Siciliam per paſſuum millia ferè quingenta fluit. 124.b.2
Altare Dei cur viduas S. Ignatius appellet. 73.e.5
Amaltheam quam fuiſſe fingant Poëtæ. 166.b.5
Amarantus flos nomen habet ab immortalitate, cur? 595.e.1
Amiantus lapis in Cypro naſcitur, ſciſſili alumini ſimilis, quo conficiuntur telæ, quæ in ignem coniectæ accenduntur quidem, ſed nulla parte amiſſa nitidiores euadunt. 194.d.2

Index rerum memorabilium.

Amicitia mundi quæ ſit. 139.b.1
Amicitiæ ſymbolum priſcis ſal erat; ideóque hoſpitibus ante alios cibos apponi ſolebat. 131.c.1
Amici candor omnia candidè interpretatur, & crimen pro crimine non habet. 285.d.2
Amor eſt animi cura vacantis paſſio. 248.d.1
Amor diuinus eſt vis motrix & ſurſum trahens in Deum. 28.c.1
Amor eſt pretium, quo emitur corona gloriæ. 39.b.2.
Amor terreſtris per Anterota eſt ſuperandus. 47.d.2.
Amor cæcus eſt, quia amantes in re amata cæcutiunt. 47.c.1
Amor iungit amantem amato, imò eum in illum transformat. 144.b.1
Amor ſpiritalis interdum degenerat in terrenum, & charitas nonnunquam fit carnalitas. 48.a.2
Amor proprius eſt cauſa omnis imperfectionis & mali. 21.a.2
Amor difficillima quæcumque dulcia facit & mellea. 87.c.2
Amor concupiſcentiæ & amicitiæ qualis. 464.d.1
Amor mundi parit odium Dei. 434.b.1
Amor inſtar chamæleontis amantem conformat rei amatæ. 437 b.1
Amor eſt pretium, quo acquiritur regnum Dei. 85.b.1
Amoris diuini vis quanta. 476.b.1. facit extaſin. 477.a.1
Amoris & amicitiæ conciliatrix eſt ſimilitudo, æquè ac virtus. 5.b.1
Amorem pinxêre veteres vndique coronis aureis cinctum, quaſi totum regalem. 87.c.1
Anabaptiſtarum veſania. 443.c.1
Anachoretæ vt concupiſcentiam domarent, quibus remediis vtebantur. 47.c.1
Anacreon Poëta acino vuæ paſſæ pertinaciùs in faucibus hærente ſtrangulatus eſt. 152.a.2
Anaxagoræ reſponſum ad quæſtionem, cuius rei cauſa natus eſſet, à Lactantio reprehenditur. 24.d.2
Androdo parcebat leo propter ſpinam è pede ſibi ab eo exemptam. 119.c.2
Angelus nullo ſuadente peccauit, homo autem ſuadente diabolo. 353.c.2
Angeli ſtatus felicior eſt, ſed patientis fortior. 15.b.2.
Angeli voluntas eſt flexibilis. 353.c.1
Angelo quoad naturam inferior eſt homo. 123.a.2.
Angeli dum inuicem loquuntur, quo pacto id faciant. 58.d.1
Angeli omnes, etiam dæmones, primitus creati ſunt in gratia. 527.c.2
Angeli quare pingantur alati & ignei. 207.b.1
Angeli in corpore aſſumpto repræſentantes gloriam corporis Chriſti reſurgentis, apparuerunt fulgidi, imò fulgurantes. 52.b.2
Angelorum reſpectu cœli ſunt corruptibiles, incorruptibiles verò reſpectu corporum inferiorum & elementorum. 386.b.2
inter Angelorum tot milliones vnde ſumma eſt concordia, æquè ac in orbibus omnibus cœleſtibus, aſtris & ſtellis, licèt plurimos & contrarios motus habentibus. 255.b.2
Angelos ad extrà produxit Deus, qui toti ſunt intelligentes & lucidi. 51.c.2.& ſeq.
Angelos ex meritis Chriſti gratiam & gloriam eſſe conſecutos, probabiliter cenſent nonnulli. 273.c.2
Animalia ſapientiora parum vocalia effecit natura. 58.c.1
Animalia quæ veneno nocent, venenum in veſica ſub lingua incluſum habent. 122.c.1
Anima rationalis eſt infima in genere creaturarum ſpiritalium. 44.c.1
Anima ſenſim per tentationem purgatur & purificatur, vt perueniat ad puritatem, & perfectionem penè angelicam. 17.c.2
Anima hominis partim eſt rationalis, partim ſenſitiua. 34.c.1
Anima pluris valet, quàm totus mundus. 179.a.2
Animæ peior hoſtis nullus, quã tumultus æſtúſque cogitationum, iræ & impatientiæ. 25.a.2
Animæ ſubſtantiam veteres putarunt eſſe ſanguinem. 193.d.2
Animæ mors eſt peccatum. 48.c.2
Animæ ſanctæ myſticæ ſeptem ætates. 432.c.2
Animæ valor eſt Chriſtus. 211.a.1
Animam ſuam morientes Deo commendant. 297.d.1
Animam Deus creat, & creando infundit, vnítque corpori humano debitè organizato. 54.c.1
Animam ſuam poſſidere per patientiam quomodo dicatur homo. 21.a.1
Animam implet ſolus Deus, ad cuius imaginem eſt creata. 201.c.2
Animarum regimen eſt ars artium, & ſcientia ſcientiarum. 301.b.1
Animi honeſti, modeſti & compoſiti quare ſignum ſit cingulum. 205.c.1
Animi vagi, diſſoluti, improuidi & irreligioſi ſignum eſt loquacitas. 71.b.2
Annum magnum Plato quem vocarit. 194 b.2
Annum cur pinxerint veteres quaſi ſerpentem actum in gyrum, qui caudam ore mordet. 116.b.2
Anni mille Deo tam ſunt obiectiuè præſentes, quàm vnus. 381.a.2
de Annorum Iudicij centuriis delirium Mahometi, à quo confutatur. 382.c.2
Annulus deſponſationis S. Catharinæ Senenſis Romæ religioſè aſſeruatur. 130 d.2
Annulorum in digito geſtatio apud potentes antiquitus etiam, & ad quid fuerit in vſu. 79.c.1
S. Antonius fuit literarum expers, ſed theodidactos. 26.c.2
Apin, vel Serapin cur Ægyptij colerent. 533.d.2
Apoſtoli & Epiſcopi mittebant literas encyclicas ad fideles totius mundi, vt eos in fide & virtute confirmarent. 1.c.1
Apoſtoli omnes immediatè à Chriſto ſunt ordinati Epiſcopi. 10.a.1
Apoſtoli fuerunt electi iuuenes. 7.a.2
Apoſtoli fuerunt Epiſcopi & Paſtores totius orbis, ſed ita vt ſubiecti eſſent S. Petro. 302.c.2
Apoſtolorum & Sanctorum ſalutatio non erat aulica & verbalis, ſed realis & efficax. 11.a.1
Apoſtolis ſuis ad quid linguas igneas dederit Chriſtus. 113.c.1
Appetitus ſenſibilis vnde fertur in bona ſenſibilia, præter rationem, & rationis voluntatíſque dictamen. 43.c.1
Appetitus mortificatio & rectificatio à ſeculi macula eximit. 74.d.2

Aqua

Index rerum memorabilium.

Aqua eſt rerum omnium principium. 3?8.b.2
Aquæ elogia. 487.b.2
Aquas à veneno ſerpentum purgat vnicornis tactu ornu. 342.d.2
Aqu[illegible]la eſt ſtemma S. Ioannis. 40[illegible] c. 1. Pullum præ cæt[illegible]ris adamat, cu[illegible] [illegible]de ſuo incubuit. i[illegible]id.
Aranea eſt animal cogitabundum, & quaſi meditabundum. 551.b.2
Arcæ Noë & Eccleſiæ analogiæ ſex. 270.b.2
Archangeli Gabriel s officium ſortitus eſt S. Ioannes, vt eſſet præco Chriſti, & cuſtos B. Virgin s. 400.a.2
Archiepiſcopi Moguntini à quo rotam pro ſtemmate acceperint. 116.c.2
Arethuſa diuerſis m locis vnde diuerſum habeat ſaporem. 124.e.1
Armelinus luteo aggere circundatus eum tranſire & refugere recuſat, ne luto inquinetur, ſed ſinit ſe à venatoribus capi. 195.d.1
Ariſtotelis quot ſint paradoxa. 132.c.2
Aſtrologi obſeruant cometarum parállaxin in motu, ſitu, & aſpectu. 53.a.1
Artem militarem q[illegible]is primus exercuerit. 135.e.2
Artium humanarum inuentio cui ab antiquitate tributa. 312.d.2
Aſylum & coronis vitæ eſt patientia. 22. d. 5. Angelis & Deo hominem aſſimilat. ibid.
Athleta perfectus in Olympico agone apud priſcos quis nominabatur. 21.b.2
Atheiſmus eſt hæreſeos centrum. 360.d.1
Athei mi Vorſt j Caluiniſtæ. 363.a.1
in Aſperſione ſanguinis victimarum veteris Teſtamenti, omnis illius æui purificatio & ſanctimonia conſiſtebat. 591.e.5
Auarus quotuplici igne ardeat. 158.e.1
Auari defuncti auro torquentur. 158.d.1
Auaritia malum eſt quod ſtare neſcit aut quieſcere, ſed ignis naturæ ſimile eſt. 158.d.1
Auari[illegible] propri[illegible]m eſt vitium hæreticorum, Apoſtolor[illegible]m verò & orth[illegible]doxorum opum cont[illegible]mpt[illegible]s. 353.b.1
Auditus eſt ſcuſus diſ[illegible]æ & fidei. 57.b. [illegible]405. e. 2
Aureolæ tres ſunt, Martyrum, Virginum, & Doctorum. 307. [illegible].1. Eas repræſentarunt tres coronæ Tabernaculi. ibid.
Auri dotes ſ[illegible]ptem. 198.e.2.& ſeq.
Auri vera eſt ærugo.1[illegible].a.2. eius etymon. ibid.e
Auxil[illegible]um omne gratiæ quod Deus ordinariè confe[illegible], non tollit concupiſcentiam. 107.b.2
Ax[illegible]mata quædam omne rationis, & Philoſophiæ lumen tranſ[illegible]dentia. 52.d.5

B

BAb[illegible]lon duplex fuit, [illegible]a in Chaldæa, altera in Æ[illegible]ypto, quæ nunc Cayrus dicitur. 319.a.2
An[illegible]onis ſtruct[illegible] tam omnes vna eademque [illegible] [illegible]qu[illegible]bant[illegible]r, [illegible]d ibi confuſum eſt l.b[illegible] [illegible]. 320.c.1
Bab[illegible]ionis flumina myſt[illegible]è ſunt omnia quæ hic a[illegible]antur & [illegible]ran[illegible]eunt. 146.d.5
Bal[illegible] [illegible]iam ſequ[illegible]nt[illegible]r hæretici, qui mercedem in[illegible]is amauit, i[illegible]que periit. 37[illegible].a.2
Bap[illegible] quare à quibuſdam vocetur [illegible]. 5[illegible].[illegible]
Bap[illegible] [illegible] materia, à forma, & ab effectu. 272.a.[illegible]
ad Baptiſm[illegible]m a[illegible]edentes primo Eccleſiæ æuo, omnes penè erant adulti. 271.e.2
Baptiſmum olim multi differebant vſque ad mortem, adeóque ægri in lecto baptizabantur, indéque Clinici vocabantur. 423.e.2
per Baptiſmum veræ virtutes baptizatis induntur. 219.e.2
per Baptiſmum condonatur & abolettur peccatum originale. 43.b.1
in Baptiſmo regeneramur inuoluntariè, vt pote infantes; adulti verò per pœnitentiam ſponte aſſumptam regeneramur voluntariè. 55 a.1
Baptizandi qua de cauſa olim manus in cœlum erigerent. 272.b.5
Baptizati olim veſtes albas in baptiſmo acceptas, in Dominica in Albis deponebant. 220.e.5
Baſilica Lateranenſis antiquiſſima eſt, & prima in toto orbe à Conſtantino magno fabricata. 245. a.1
Baſiliſcus prior videns hominem, eum enecat, ſin ab eo fuerit ipſe priùs viſus, enecatur. 258.b.2
Baſiliſcus quo pacto occidatur. 65.e.2
Beatus eſt patiens tentationem tum in re, tum in ſpe. 37.a.2
Beati in cœlis abſorpti in mare diuinitatis, non niſi Deum laudant & glorificant. 192.b.1
Beati in cœlis iugiter in Dei doxologiam erumpunt. 288.e.2
Beati videndo & contemplando Deum eo fruuntur, gaudent, & beantur in æternum. 194.e
Beati totos mentis oculos, totam aciem, & mentem in Deo contemplando defigunt. 204.a.1
Beatitudo & infelicitas huius vitæ in quo conſiſtant. 69.e.1
Beatitudo Angelorum, æquè ac hominum in quo ſita ſit. 203.e.2
Beatorum gloria non tantùm erit verbalis, ſed & realis, quia conſiſtet & perdurabit in regno glorioſo. 200.b.5
Beguardi & Beguinæ cenſebant ſe ad tantam perfectionem poſſe aſcendere, vt fierent impeccabiles. 421.e.1
Bellum hæreticorum, pax eſt Eccleſiæ. 369.e.1
in Bello plus valet prudentia, quàm arma & vires. 281.e.2
Belus primus cœpit bello vicinos appetere & ſubiugare. 135. a.2. Nemrod proprio nomine vocatus eſt. ibid.
Benefactorum gratiæ ad dantes reuertuntur. 73. e.2
Beneficentia eſt omnium laudatarum virturum præſtantiſſima. 29.d.5
Beneficentia cur ſit virtus diuina. 513.e.1
Benefici ab antiquis in Deos fuêre relati. 133 d. 1
Beneficij exprobratio eſt tinea & ærugo liberalitatis. 30.a.5
Beſtiarij Romæ ad pugnas & ſpectula feras omnis generis alebant. 519.e.2
Bezæ de reproborum damnatione error. 226. a.1
Bilinguibus & adulatoribus vnum cor eſt in ore, & alterum in mente. 34. a.2. Horum ſymbolum eſt perdix auis doloſa. ibid.
Biothanati cur olim à Gentilibus vocarentur Chriſtiani & Martyres. 164.b.1
Blaſphemia & impietas Thalmudiſtarum. 419.d.5
Blaſphemiæ in Deum & Sanctos hæreticorum plurimæ. 362.a.2
S. Bonauenturæ lingua, 160. annis poſt mortem, integra & recens eſt reperta. 122.a.2
Bonitas Dei quotuplex. 41. a. 1. Exuberat in res omnes. ibid.d
Bonum vocatur lux mentis, quòd mentem ſpi-

rituali luce impleat, eique ſacrum lumen largiatur. 52.c.1.
Bonum pro obiecto quot affectus habeant. 11.a.2
Bonum eſt ex integra cauſa, malum verò ex ſingulis defectibus. 125.a.1
Bonum eſt ſui communicatiuũ & diffuſiuũ 18.a.2.
Boni omnis cauſa, & ſymbolum eſt lumen. 51.d.1
Boni omnis & virtutis radix & fons eſt humilitas. 142.d.1
Bonorum Eccleſiæ communio & diſtributio tantùm Ieroſolymis fuit recepta in primo paucorum Chriſtianorum feruore. 72.d.2
Borboritæ cur dicti ſint Gnoſtici. 374.b.1
S. Borromæus duos Sacerdotes ſuarum actionum inſpectores, & monitores alebat. 258.b.1
Brachmanes qua de cauſa ex amianto veſtes ſibi conficiebant. 194.c.2
Breuiloquentia cur Laconiſmus vocetur. 59.d.1
S. Bruno quo ſpectaculo commotus ſeceſſit in Carthuſiam, eiúſq; ordinem inſtituit. 296.d.1
C
CAcus famoſus latro apud Poëtas vnde ita dictus. 118.d.1
in Cæremoniis externis omnem purificationem Iudæi ponebant. 145.a.1
Cæſar adhuc puer malè præcinctus incedens quid portenderit. 505.c.1
Caietani error de motibus concupiſcentiæ in appetitu ſenſitiuo refellitur. 45.a.2
Caini etymon. 456.c.2
Calamitas virtutis occaſio eſt. 13.c.2
Calceos albos cur baptizati olim inducrẽt. 238.a.2
Calendæ, Hilaria, Saturnalia, Chariſtia, Sponſalia, Repotia, Natalitia, ludi & triumphi erant apud Gentiles dies quibus inſtruebant epulas ſumptuoſiſſimas. 161.a.1
Caliphas, Babylonis Rex, inter aurum & gemmas miſerandum in modum expirauit. 158.b.2
Callimachus pictor vnde vocatus ſit κακιζότεχν&. 61.c.1. 118.c.1
Caluinus quam ob cauſam, Arrianiſmi & Iudaiſmi inſimulatus. 209.d.1
Caluini vox impia de reprobis. 384.a.1
Candor veſtium eſt diuinæ gloriæ quædam æmulatio. 79.d.1
Canities quamobrem venerabilis. 327.c.2
Capiti baptizatorum olim cur imponeretur corona. 127.c.1
Carni & mundo dediti, cur talpæ comparentur. 333.b.2
Cato cur ἀγέλα&ς ſit vocatus. 40.c.2
Caſtitas facit ſimilem Deo. 319.d.1
Caſtitas comes eſt indiuidua ſapientiæ. 130.a.2
Caſtitatis præcones fuerunt Apoſtoli. 247.c.1
Caſtitatis ſymbolum cur dicatur cingulum. 205.a.1. Eã tueri eſt actus ſummæ fortitudinis. ibid.
Catholicum eſt nota & indicium præcipuum Eccleſiæ, quòd ſit omnium gentium, locorum, & temporum. 1.a.2
Cenſus equeſtris apud Romanos qualis eſſet. 80.c.2
Cephas nomen cur Simoni indidit Chriſtus. 188.a.2
in Cerebro reſidet vis motiua totius corporis per neruos, muſculos & ſpiritus, quos ex ſe in reliqua membra deriuat & tranſmittit. 110.a.2
Character Dei eſt charitas. 448.b.2
Charitas ſummum Dei eſt donum. 50.c.2
Charitas eſt forma legiſ & virtutũ omniũ. 89.c.1
Charitas eſt pallium peccatorum omnium, æquè ac virtutum omnium. 286.b.1
Charitatis lex omnes ex æquo cõprehẽdit. 78.c.1
Charitas perfecta in cœlis facit omnia communia. 83.c.2
Charitas quot upliciter ex Deo ſit. 471.b.1
Charitas & religio ex obiecto ſunt nobiliores patientia. 20.b.1
Charitas heroica expers eſt timoris. 481.d.1
Charitatis fortitudo quanta 495.c.1
in Charitatis fornace coquitur & formatur aurum patientiæ Chriſtianæ. 10.a.2
Charitatis præſtantia. 283.b.1. operit peccatorum multitudinem. ibid.d
Charitatis elogia. 456.a.1
in Charitatis perfectione varij sũt gradus. 427.b.1
Charitatis mandatum quo pacto nouum. 428.c.2
Charitatis actus nequit conſiſtere cum ſtatu peccati. 283.b.2
Charitati velut merito & cauſæ mercedi, quaſi merces promiſſa eſt corona gloriæ, vitæque æternæ. 39.a.2
Charitum filius fuit S. Ioannes, in quo ornando & decorando conſpiraſſe videntur. 398.c.2
Cherubini ſapientiæ creatæ primum viuúmque ſunt exemplar. 131.a.2
Chiliaſtarum error, & eorum auctor quis fuerit. 194.a.2
Chiliaſtarum ſententia hæretica nonnullis videtur. 382.a.2
Chlamys veſtis erat Principum, pannus pauperum. 80.c.1
Chriſtus quoad animam triduo fuit in limbo Patrum. 168.d.2
Chriſtus eſt petra ob quinque analogias. 223.c.1
Chriſtus cur in monte transfiguratus eſt. 344.c.1
Chriſtus quomodo prædicauit mortuis. 278.d.1
Chriſtus poſt Aſcenſionem ſuam, ſingulatem quandam cognitionem impertiit Iacobo Iuſto, Ioanni & Petro. 5.d.2
Chriſtus ſua Incarnatione terram mutauit in cœlum. 266.a.2
C[illegible] in paupere honoratur, quaſi exemplar in ſua imagine. 81.c.2
Chriſtus cur poſt quatuor ferè annorum millia elapſa à creatione mundi, fuerit incarnatus. 212.c.1
Chriſtus homo eſt deliciæ Angelorum. 203.a.1
Chriſtus quomodo ſit aduocatus hominum. 425.b.2
Chriſtus eſt dilectus Dei tripliciter. 342.b.1
Chriſtus & Apoſtoli cur citant Moſen & Prophetas iuxta verſionem Septuaginta. 4.c.1
Chriſtus homo quomodo nobis ſit Pater, mater. 407.c.1
Chriſtus quibus ſpiritibus prædicauit in inferno. 267.c.2
Chriſtus cur venit per aquam & ſanguinem. 48[illegible].c.1
Chriſtus & vterque Ioannes ſunt tres Chriſtianorum Charites. 398.c.2
Chriſti corpus quo modo eſſendi totum & integrum ſit in quolibet hoſtiæ p[illegible]. 204.b.1
Chriſti Cruci per paſſionem quaſi [illegible]runtur patientes. 29[illegible].1
Chriſti diuinitas & eius Incarnatio, ſunt duo præcipua myſteria fi[illegible] Chriſtianæ. 40.a.2
Chriſti & Chriſtian[illegible] axiomata Ph[illegible]ophis videntur paradoxa. 210.c.2
Chriſti facies in Transfiguratione vnde reſplenduit ſicut ſol. 52.b.2

Index rerum memorabilium.

Chriſti amabilitas quotuplex. 200.a.2
Chriſti ſummi dolores fuerunt in ſpiritu. 275.b.1
Chriſti vultus moreſque in S. Iacobo quaſi in viuo antitypo reſplendebant 6.a.1.
Chriſto præ cæteris Apoſtolis S. Ioannes fuit familiaris & quaſi à ſecretis. 398.e.2
Chriſto Chriſtique meritis non tantùm homines, ſed & Angelos ſuam gratiam & gloriam accepta m ferre nõnulli cenſent Theolog. 203.e.1
Chriſto redemptori quantam ſeruitutem debeant fideles. 210.c.2
Chriſtianus eſt homo reſurgens. 273.a.1
Chriſtianus quomodo licitè poſſit in tentatione gaudere. 15.d.2
Chriſtiani eſt auſterè viuere. 365.c.1
Chriſtiani eſt inter diuerſas tribulationes & tentationes ſtare ſicut incus. 15.b.1
Chriſtiani eſt quotidie creſcere in via Domini. 225.b.2
in Chriſtiano perfecto quot virtutes requirantur. 254.e.2
Chriſtiani plures an damnentur quàm ſaluentur. 92.c.1
Chriſtiani omnes cur fratres ſint. 35.e.1
Chriſtiani ſunt ciues cœli, hoſpites & aduenæ terræ. 189.e.1
Chriſtianorum fiducia, reſurrectio eſt mortuorum. 207.a.2
Chriſtianorum primæuorum quanta fuerit ſanctitas. 206.e.2
Chriſtianis quomodo licitum ſit bellum. 135.d.2
Chriſtianiſmus eſt imago Crucis, & tota veri Chriſtiani vita præfert figuram, quam Chriſtus Cruci affixus habuit. 275.c.2
Chriſtianiſmi perfectio in quo conſiſtat. 503.b.2
in Chriſtianiſmo cur plura ſint ſchiſmata & hæreſes, quàm fuerint in Iudaiſmo & Gentiliſmo. 186.d.2
Cingulum cuius ſit ſymbolum. 204.e.2
Cingulum quo ab Angelis in extaſi accinctus eſt S. Thomas Aquinas, omnem deinceps libidinis ſenſum ei abſtulit. 159.b.2
Clerus vox vnde Clericis attributa. 304.c.2
Cœlibatum & continentiam homini eſſe impoſſibilem, docent hæretici & Mahometani. 130.b.1
Cœlum vnica ſedes eſt emeritorum. 297.e.2
Cœlum, terram & infernum quomodo lingua impleat iniquitate. 114.e.2
Cœlum in Scriptura ſignificat omne quod ſuper nos expanſum eſt, ſiue aër ſit, ſiue propriè cœlum. 385.a.2
Cœlum eſt ciuitas fortium. 199.e.2
Cœlum in ferno quando fuit ſubditum. 354.c.1
Cœli clauis eſt oratio. 178.b.1
in Cœlo vnum è ſummis Sanctorum gaudiis eſt ſumma æternáque omnium pax. 134.a.1
Cœli ſubinde, ſed rarò ſunt aperti, ad Dei laudem & hominum ſalutem. 58.a.2
Cœli ſunt incorruptibiles ex Ariſtotelis & Philoſophorum ſententia. 385.b.2
Cœli formati ſunt ex aqua, ideóque Hebraicè vocantur *ſcamaim*. 38.b.2. 379.d.1
de Cœlorum lignatione noua opinio quas patiatur difficultates. 386.d.1
Cœlos ſydereos igne comburendos multi cenſuerunt. 384.d.2
Cœtus fidelium qui ad vnum idémque templum pertinent, vnde parœcia dicatur. 209.c.2
Cogitatio immunda mentem inquinat, cùm eam ſibi per delectationem ſubiugat. 43.e.1
Cognitio Dei eſt ſummum bonum huius vitæ. 497.c.2.
Comœdia eſt vita hominum. 152.d.1
Concentus in Epiſtolis æquè, ac in Euangeliis facit ad indubitatum veritatis Euangelicæ teſtimonium. 2.b.2
Concupiſcentia intellectus, & concupiſcentia voluntatis quid ſit. 44.a.2
Concupiſcentia eſt vis appetendi immoderata tum in voluntate, tum magis in appetitu ſenſitiuo. 44.b.1
Concupiſcentia cedendo augetur, reſiſtendo minuitur. 48.b.1
Concupiſcentia non eſt peccatum originale. 43.b.1.
Concupiſcentia quomodo hominem tentet. 42.e.d.1. eſt cauſa intrinſeca tentationis & peccati. ibid b.2
Concupiſcentiæ ſeruus eſt peccator. 371.a.1
Concupiſcentiæ conceptio quomodo fiat. 44.a.2
Concupiſcentiæ vnius finis, eſt initium alterius. 156.b.2
Concupiſcentiæ motus qui rationem præueniunt, ideóque ſunt omnino inuoluntarij, non ſunt peccatum 44.c.2
Concupiſcentiæ ſunt folles & fomenta gehennæ. 49.b.2
Concupiſcere naturale eſt, ſed malè concupiſcere voluntatis eſt. 45.e.1
Concupiſcens non habet id quod concupiſcit, ſextupliciter. 156.e.1
Confeſſio facta laico non eſt ſacramentalis, neque præcepta. 179.e.2
in Confirmationis Sacramento cur ab Epiſcopo fideles in fronte ſignentur. 276.a.1
Coniuges cinguntur cingulo coniugali, vt moneantur ſibi mutuò fidem ſeruare. 205.d.1
Conſcientia bona eſt ſummum bonum & genuina teſſera veri Chriſtiani. 273.b.1
in Conſenſu deliberato eſt peccatum mortale, ſi materia ſit grauis, & ſub graui obligatione vetita. 48.d.2
Conſilium ſuggerit in quauis difficultate patientia prudens. 25.e.2
Conſtantinus Magnus in Eccleſia concionem ſtans audiuit præ reuerentia. 80.e.2
Conſummationis mundi ac iudicij ordo. 380.e.1
Contentionis remedium & clypeus veritatis eſt charitas. 128.c.1
pro Conteſſeratione quando ſubſtitutæ ſunt litteræ formatæ. 510.b.2
Contumeliæ retributio quàm pernicioſa, & quantas edere ſoleat ſtrages. 25.c.1
Copia rerum, non eſt copia, ſed inopia verarum opum quæ in cœlis ſunt. 75.a.1
Corona vitæ eſt viſio & fruitio Dei, qua beati paſcuntur, deliciantur & beantur in æternum. 48.b.2
Corona & gloria eſſentialis communis eſt omnibus beatis. 307.e.1
Cor ſedes eſt & ſymbolum fortitudinis. 517.a.2
Cor mundum eſt hoſtia qua honoratur & gaudet Deus. 74.d.1
Cor homini cur Deus dedit pyramidale. 75.c.1
Corpus quo pacto ſit tabernaculum animæ. 338.e.2.
Corui Auguſtum ſalutantes viginti millibus nummûm ab eo empti. 120.b.1
per Creaturam iurans per Creatorē iurat. 167.b.2

Creaturæ omnes ſuo lumine oſtendunt Creatorem ſuum quaſi patrem luminum. 51.b.1
Creaturæ rationali ob excellentiam honor debetur. 81.b.2
Creaturis rationalibus præſertim Deus ad extrà propendet vt ſe ſuáque bona communicet. 28.b.1
de Creaturis ſingulis tantùm dicitur quòd ſint aliquid, de Deo autem dicitur abſolutè quòd eſt. 404.a.1
Crocodili manſueſcunt, iíſque inequitant Tondyritæ. 120.c.1
Crocodili caudam pingentes tenebras ſignificabant Ægyptij. 419.d.2
Crucis arbor erat lignum ſylueſtre & ſterile. 63.b.2
Crucis Chriſti virtus. 212.c.2.& ſeq.
Cruce ſua Chriſtus dulcorat noſtras cruces, adeóque non tam nos, quàm ipſe in nobis patitur. 13.c.1
Cruces & labores fidelium non finiuntur niſi cum vita. 298.b.2
Cupido ex chao & nocte cur fingatur genitus. 337.c.2
Cupidinis effigies, quem ex concupiſcentia quaſi Deum formarunt Poëtæ. 47.d.1
Cupidinis & Amoris efficacia quo emblemate ab antiquis ſignificata. 47.c.2
Cupiditas exulat vbi eſt charitas, ac proinde perſonarum acceptio. 86.a.2
Cupiditas omnis eſt ignis, ſed maximè libido. 548.b.1
ex Cupiditate bella omnia oriuntur. 535.d.1
Cupiditatum æſtibus continuò iactantur impij & mundani. 33.b.2
Curioſitatis damna qualia. 293.d.1

D

DÆmon quaſi canis ligatus latrare poteſt, mordere omnino non poteſt, niſi volentem. 16.a.1
Dæmonis inſultus quo pacto elidendi & eludendi. 48.d.1
Dæmonis etymon. 312.d.2
Dæmonem antagoniſtam quiſque habet, ad tentationem à Lucifero deputatum. 312.a.2
à Dæmone immittitur & ſuſcitatur ſæpe ſine hominis culpa, rei malæ cogitatio. 48.c.2
Dæmones ante diem iudicij cruciantur igne gehennæ. 356.e.1. In iudicio vniuerſali pœna accreſcet. ibid.a.2
Dæmones vbi creati, & ex quo loco detracti ſunt. 355.c.1.
in Dæmonibus naturalia manſerunt integra, perierunt verò gratuita. 100.b.2
Decalogus totus non eſt aliud, quàm lex charitatis Dei & proximi. 471.c.1
Decalogi lex obligat Chriſtianos, non quatenus lata eſt per Moſen, ſed quatenus lex eſt naturæ ſancita à Deo, & renouata per Chriſtum. 68.d.2
Decretum Dei eſt efficax, & quod decernit hoc efficit. 216.c.1
Deliciæ ſunt perditio ſanitatis, temporis, honoris, caſtitatis, corporis & mentis. 160.d.2
Deliquium quoddam & mutilationem ſæpe patiuntur virtutes. 23.d.2
Delphini in homines amor & obſequium quale. 120.c.1
Dentes cuius ſunt ſymbolum. 67.b.2
Deus per eſſentiam ſuam bonus eſt, ipſúmque bonum. 41.c.1
Deus nulla re perinde atque corporis ærumna conciliatur, ad veniam peccatorum dandam. 145.a.2
Deus non pepercit Angelo peccanti, ſed homini, ob quinque cauſas. 353.b.2
Deus nobis eſt caligo, ſibi lux. 514.a.1
Deus & mundus ſunt hoſtes internecini. 139.b.2
Deus intentator malorũ eſt quadrupliciter. 40.a.2
Deus in Chriſto quomodo ſibi cõplacuit. 341.b.1
Deus cur noluit hominem condere in ſtatu puræ naturæ. 43.c.1
Deus in orante cur poſcit fiduciam. 31.c.1
Deus nullam homini dat gratiam niſi per merita Chriſti. 324.a.2
Deus in Scripturis quomodo obumbrare dicatur. 54.d.1
Deus ab æterno genuit filium naturaliter & neceſſariò. 55.c.1
Deus infinitè propendet ad ſe communicandum. 28.a.1
Deus localiter & ſubſtantialiter nulli appropinquat, ſed accidentaliter per gratiam, & cauſaliter per virtutum operationem. 144.a.2
Deus pater luminum dicitur ſextupliciter. 51.b.2
Deus ſubinde ex ſua liberalitate ſupplet fidei & fiduciæ defectum, ac hæſitantibus poſtulata largitur. 33.d.2
Deus ſolus eſſentialiter diuinam naturam habet. 327.b.1
Dei æternitas nullo tempore circumſcribi poteſt 404.b.1
Dei proprium opus eſt alta ſternere, & humilia erigere. 35.d.2
Dei munificentia ingens eſt & admiranda ex quinque capitibus. 28.a.2
Dei dulcedo quanta ſit. 222.c.2
Dei majeſtas requieſcit in patiente. 291.a.2
Dei filius fit iuſtus tripliciter. 449.b.2
Deitas & hypoſtaſis diuina ſuſtentat humanitatem & humanam naturam in Chriſto. 63.c.1
Deum amanti feruidè nil optabilius eſt, quàm multa pro eo pati, triplicem ob cauſam. 14.a.1
Deo mille anni ſunt quaſi dies vnus. 381.c.1
Deo digna actio cenſetur, quæ apud Deum præmium & compenſationem meretur. 511.b.1
in Deo ira nihil aliud eſt quàm appetitus iuſtitiæ, iuſtæque vindictæ. 60.d.2
Deo propria eſt dos, vt det omnibus omnia, & à nemine quicquam recipiat. 27.a.2
in Deo ſunt omnes rerum ſpecies & gradus vel formaliter, vel eminenter. 523.b.2
à Deo nihil caducum, nihil vile petendum. 137.d.2
à Deo non eſt concupiſcentia, qui naturam integram & perfectam condidit. 43.d.2
Democritus perpetim ridendo ſtolidam in tantis ærumnis lætitiam mortalium deridere ſatagebat. 145.c.1
Democrito Phyſico qualem gratiam panthera retulerit. 119.c.2
Detractio quot modis fiat. 147.c.1. Eius quanta ſit malitia. ibid.c.2
Detractio [illegible] omnia linguæ vitia nocentiſſimum eſt, ac perpetuum & quaſi per omnem vitam perennans. 117.a.1
Detractio fraternam charitatem lædit & interimit. 219.d.2
Diabolus quibus artibus hominem oppugnet. 143.c.2

Diabolus

Diabolus cur vocetur Leo. 312.b.2
Diaboli tres ſunt prodromi, obliuio, negligentia & concupiſcentia. 31 [illegible]
Diaboli & Hæreticorum ſophiſma quale. 65 b.1
Diaboli inuidia quanta ſit. 312.[illegible].1
Diabolum vincendi triplex armorũ genus. 315.e.1
Diaconi Chriſti & Chriſtianorum fuerunt Prophetæ, Apoſtoli verò eorumdem ſunt Euangeliſtæ. 202.d.2
Diffidentia oritur ex acedia & puſillanimitate. 32.a.2
Dilectio primorum fidelium erga Chriſtum quanta fuerit 200.e.1
Diluuium fuit Dei patientia, cur? 269.e.2
Diluuij & Bapriſmi analogiæ. 270.e.2
Diluuij aqua excesſit mediam aëris regionem. 279.a.2
Diluuio merſos omnes fuiſſe damnatos quorundam eſt ſententia. 279.e.1
Diogenes impurus ob caninam obſcœnitatem & inuerecundiam vocatus eſt Cynicus. 273.a.1
Diogenes Cynicus qualem ſe canem eſſe diceret. 162.c.2
Diſciplina quid ſit. 125.c.1
Diſciplina generis humani eſt tribulatio. 13.b.2
Diuinitatis teſtimonium eſt veritas diuinationis. 348.d.2
Diuitiæ veræ ſunt virtutes, quas ſecum conſcientia portat, vt in perpetuum diues fiat. 80.b.1
Diuitis gratiam omnes ambiunt, eique applaudunt. 37.d.1
Doctrina Chriſti mentem dulcorat, ſopit & tranquillat. 220 d.2
Dogmata ſua cur ſerò ſcriptis Apoſtoli mandarint. 4.b.1
Dolus quid ſit. 218.b.2. vnde dicatur. ibid.
Dominator & Dominus quomodo differant. 525.d 2
S.Dominicus dictitabat ſe nihil vnquam poſtulaſſe à Deo, quod non impetraſſet. 51.d.1
Dominium & imperium in Scriptura ſignificatur verbo *perambulandi*. 14.d.2
Dominium in beſtias Sancti eminentes, qui proximè ad primæuam innocentiam acceſſerunt, quodammodo recuperarunt. 119.a.2
Domitianus quanta arrogantia Epiſtolam dictaret. 9.c.2
Dona S.Spiritus, quibus fideles & Eccleſiam ornat, deferunt, procurant, promouent & dirigunt Angeli. 204.b.2
Dona omnia Dei & opera perfecta ſunt & optima. 50.c.1
Dotes animæ & corporis glorioſi, ſequentur in beatis ex viſione Dei. 450.a.2
Duplicitas animi origo eſt hæſitationis in oratione. 34 d.2. graphicè depingitur. ibid.

E

Ebionitæ aqua mera cenſebãt placari Deum, ideòque in calice Euchariſtiæ non vinum, ſed meram aquam offerebant. 485.e.2
Ebrius cur poſſeſſo à dæmone cõparetur. 205.e.2
Eccleſia Romana heroica fide florens, ſublimi ſpe, ardentique charitate, quot centena Martyrum millia per trecentos continuos perſecutionum annos progerminarit. 320.d.2
Eccleſia quomodo fulget vt Sol & Luna. 347.e.1
Ec[illegible] ſacerdotium. 226.d.2
Eccleſia [illegible]ns, quàm triumphans cùm ſit vna, co[illegible] et Angelis æquè ac hominibus. 274.c.2
Eccleſiæ Patriarchales ſunt Apoſtolicæ, & ab ipſis Apoſtolis fundatæ & inſtitutæ. 10.c.1
in Electis Deus gloriæ lumen ex anima deriuabit in corpus, illudque faciet ſplendidum, & glorioſum per dotem claritatis in illud transfuſam. 52.b.2
Eleemoſyna eſt ſacrificium Deo gratiſſimũ 73.a.2
Eleemoſynæ præceptum obligat, non tantùm in extrema proximi neceſſitate, ſed etiam in graui. 460.b.2
Elementa in die Iudicij alterabuntur tantùm vt mutentur in melius, non verò corrumpentur. 387.c.2
Elephantum quanta narretur docilitas. 319.d.2
Eliæ etymon. 177.a.1. eius zelus & efficacia. 177. b.2
Eliſæus cur nequiuerit puerum ſuſcitare per baculum illi applicitum, ſed per ſeipſum incombendo illi eum ad vitam reuocarit. 226.b.1
Elogia Cruci quæ det S.Ephrem. 13.c.2. in fronte eam geſtabat. ibid.
Emblema euicti ſapientis quale. 26.b.1
Encratitarum hæreſis quid prohiberet. 531.d.1
S.Ephrem inter priſcos lugẽtes excelluit, qui totus fuit in compunctione & lacrymis. 146.a.1
Epicuræorum dogmata. 279.c.2
Epiſcopatus in ortu Eccleſiæ erat potiùs onus quàm honor. 362.d.2
Epiſcopus in Eccleſia cur altiori ſolio conſideat. 302.e.1
Epiſcopi & Paſtores quare vocentur Patres. 305 b.1
Epiſcopi cur geſtent Crucem in pectore. 300.d.1
Epiſcopi cur geſtent annulum in digito medio manus dexteræ. 79.d.1
Epiſtolæ encyclicæ publicè in Eccleſiis legebantur. 1.b.1 De perſecutione & martyrio erat earum argumentum. ibid.
in Epulis feſtiuis, ludis, ſacrificiis, &c. ſolebant olim indui veſte candida quaſi indice lætitiæ. 80.a.2
in Epulis & ventre mens quaſi ſepelitur, vnde eius vigor eneruatur. 160.c.1 Damna quæ generant. ibid.
Erinnyn furiam ab Amore fuiſſe armatam cur fabulæ tradant. 47.c.2
Erroris paris eſt & impietatis, vel cum Simone aliquid mali Deo aſcribere, vel cum Philoſophis & Pelagianis aliquid boni adimere. 49.c.2
Errores omnes in Chriſtianiſmo ſe tegunt ſanctiſſimo nomine Chriſti, & prætextu veræ fidei & pietatis. 126.c.1
Eſſæi primi Alexandriæ Chriſtiani in omni conuerſatione fuerunt ſancti. 208.b.1. vnde dicti. ibid.
Eſſeni fuerunt primi è Iudæis Chriſtiani. 168.a.1
Eſſentia diuina non ſe communicat generando ſibi aliam ſimilem numero diſtinctam, ſed largiendo ſeipſam, & velut replicando. 28.b.1
in Eſſentia ſua Deus eſt lux increata, originalis & immenſa. 51.b.2
Euangelium S. Ioannis cur ſublimitate cætera tranſcendat. 420.a.1
Euangelium S. Matthæi ex Hebræo in Græcum à S.Iacobo fuit tranſlatum. 4.d.1
Euangelij medullam continent Canonicæ Epiſtolæ. 2.b.2
Euãgelij prædicatores quales eſſe debeãt. 288.b.1

Euchariſtia eſt fomes & follis charitatis. 477.c.1
Euchariſtia gratiarum eſt ſumma, & gratia εὐχαριστία. 206.b.1
in Euchariſtia potiùs nos in ſe conuertit Chriſtus, quàm ipſe conuertatur in noſtram ſubſtantiam & qualitatem. 63.b.2
Euchariſtia dabatur olim baptizatis mox à baptiſmo, ex traditione Apoſtolica. 251.b.1
per Euchariſtiam ſimus conſortes diuinæ naturæ. 328.d.2
Euripus ſepties die ac nocte reciprocat. 33.c.1. In indaganda eius cauſa Ariſtoteles vulgò creditur abſorptus. ibid.
Extaſin & exceſſum amantis à ſeipſo amor diuinus facit. 28.c.1. In amatum transfert, & illi arctiſſimè vnit. ibid.

F

Faciei ſplendor & ſerenitas ſignum eſt fauoris & opis, beneuolentiæ & beneficentiæ. 51.c.2
Felicitatis humanæ, vel infelicitatis Euripus graphicè depictus. 33.a.2
Feræ obediebant Adæ in ſtatu innocentiæ, & integræ naturæ, ab eóque ſingulæ nomen acceperunt. 119.c.1
Feſtum agit anima, quando æmulando res optimas capeſſit laborem, quo ad perfectionem contendat. 53.d.2
Fides & gratia eſt ſalus inchoata, gloria verò eſt ſalus conſummata. 196.c.2
Fides Chriſti totum mundum ſibi ſubegit & vicit. 484.c.2
Fides & gratia ſemen eſt gloriæ, & felicitatis æternæ. 189.b.1
Fides & ſpes eſt menſura orationis & impetrationis. 32.b.1
Fides eſt primum donum, quo pauperes Apoſtolos, primóſque fideles ditauit Deus. 83.b.1
Fides triplex ad orationem efficacem requiritur. 31.d.1
Fides & pietas odium infidelium & impiorum contra ſe excitat, cur? 289.d.2
Fidem dæmones an habeant. 100.a.5
per Fidem S. Paulus non excludit, ſed includit opera ex fide manantia. 3.c.1
in Fide dubitans, ſi in dubitatione ſit pertinax, eſt infidelis & hæreticus. 30.c.2
Fidei finis eſt animarum ſalus. 201.b.2
Fidei natura, & dilectionis eam conſequentis quæ ſit. 200.d.1
Fidei intenſionis diſcrimen eſt in particularibus perſonis, non in totis gentibus. 324.d.1
Fidei & vitæ Chriſtianæ canon eſt Epiſtola S. Iacobi. 3.d.2
Fideles Deus confirmat, perficit & ſolidat variè. 318.c.1
Fidelis maior eſt mundo. 470.b.1
Fidelium compaſſio quanta. 256.c.1
Filiatio Dei eſt ſtimulus ad heroica opera. 449.c.1
Filius Dei cur vocetur verbum. 410.a.1
Filiæ tres Iob quid ſignificent. 166.a.1
Flamini diali non modò tangere hederam erat criminoſum, ſed etiam nominare. 48.c.2
Flores ſunt luſus laſciuus & pictura naturæ, ſuáque fragilitate & modica duratione hominem mortis admonent. 36 c.2
Florum tres præcipui ſunt colores, qui tres opum interemptores figurant. 37.b.1
Fomes peccati, nigro & ſeminarium cur vocetur concupiſcentia. 45.c.2. & ſeq.
Fontes quidam dulcem & amaram fundunt aquam, ſed diuerſo tempore, vel loco. 124.c.1
Fornicationem frequentandam eſſe quaſi palmare vitium, Gnoſtici docuère. 130.c.5
Frenum linguæ eſt meditatio rerum diuinarum. 111.a.1
Frenum concupiſcentiæ eſt tribulatio. 13.b.5
Frugum ſpes omnis in quo conſiſtat. 162.c.2
Fulmine potentior eſt amor & cupiditas. 47.b.2
Futura contingentia ſolus Deus per ſuam omniſcientiam præſcit. 348.c.2

G

Garrulitas ſignum eſt inſipientiæ aut minoris κρίσεως: ſilentium verò ſapientiæ, & limati iudicij. 58.c.2
Garrulorum oratio in ore naſcitur, non in pectore. 70.d.1
Gaudia ineffabilia cordi ſuorum ſuggerit & inſtillat Chriſtus, quaſi prægustum quendam cœleſtis beatitudinis. 201.c.2
Gaudium in tribulatione, ſignum eſt perfectæ fidei, & virtutis. 18.b.2
Gemitus ſignum eſt & effectus animi debilis, infirmi & muliebris. 162.b.2
Generationem quotuplicem in homine Deus operetur. 55.d.2
Generationem æternam Verbi ſignificat *verbum erat*. 403.d.2
Gentiles cur olim Chriſtianos vocarent Chreſtianos. 212.d.2
Gentiles quibuſque deſideriis ſuis præficiebant Deos, quos inuocabant, vt res concupitas ſibi concederent. 277.d.2
Gentiles cur factionis & ſeditionis crimen olim Chriſtianis obiicerent. 381.b.1
Gentiles vnde cognouerunt Verbum. 412.c.1
Gentiles nonnulli ſuas epiſtolas & libros à Deo inchoant. 195.b.1
Gentiles ſe religioſos putabant colentes multitudinem Deorum nefandis ſacrificiis & ritibus. 71.c.2
Gigantes ante diluuium bellis & cædibus fuêre infames. 135.c.2
Gigantes fuerunt cauſa diluuij. 357.a.1. Vnde nati ſint. ibid.
Gloria cœleſtis cur vocetur corona vitæ. 38.c.2
Gloria beatorum qualis. 202.a.1
Gloria cœleſtis cur vocetur benedictio. 260.b.1
Gloriæ corona eſt quadruplex. 307.a.2
Gloriæ lumen, quo Angeli & beati omnes vident Deum, eóque fruuntur & beantur, promanat à Deo quaſi patre luminum. 52.a.2
Gnomæ & exempla pauciloquorum. 59.b.1 & ſeq.
Gnoſtici libertate Chriſtiana abutebantur ad omne dedecus & nefas. 238.d.1
Gnoſtici & Carpocratiani in ſuis cœtibus inceſto, infandóque concubitu ſe inquinabant. 72.a.1
Gnoſticos & Manichæos docentes animam humanam eſſe diuinæ particulam auræ, & de ipſa Dei ſubſtantia decidi, vnde confutet S. Auguſtinus. 54.c.1
Græcus ſermo à tempore Alexandri Magni plurimas

timas gentes per . ſi. 402.a.2
Gratia nulla deſcendit in animam, niſi per orationem & corporis afflictionem. 145.a.2
Gratia naturam ſanat & integrat, ſicut peccatum eandem vulnerat & quaſi mutilat. 483.c.2
Gratia curationum non fuit res permanens, ſed tantùm ad tempus à Chriſto data & demandata diſcipulis. 169.c.1
Gratiæ & amoris diuini opus fuit hominum redemptio. 203.d.2
Gratiæ ſeptem effectus. 327.c.1
Gratiæ & pacis apprecatio eſt verum Apoſtolicæ Epiſtolæ ſigillum. 321.b.1
Gratiæ effectus & comes eſt pax triplex. 191.c.2
Gratiam Dei & merita augendi praxis. 464.a.2
Gratiam pediſſequam liberi arbitrij faciebant Semipelagiani. 144.c.1
Gratiam nullam dat Deus hominibus, niſi præuia tribulatione. 13.b.2
S. Gregorius prandio ioter alios pauperes Angelum excepit, ipſúmque Chriſtum. 37.b.2

H

Habitus dat virtuti non ſolùm facilitatem, ſed & conſtantiam. 287.c.2
Habitus charitatis & gratiæ formaliter iuſtificant hominem. 287.c.2
Habitudinem ad peccatum dicit concupiſcentia, quaſi ad cauſam ſuam. 43.a.2
Hæreditas fidelium eſt Deus & cœlum. 194.c.1
Hæreſis Simonis Magi Deum auctorem ieotationis & peccati faciebat. 40.c.1. Eius aſſeclæ recenſentur. ibid.
Hæreſis quia falſa, inconſtans eſt ſempérque variat. 34.c.2
Hæreſis inducit cætera omnia peccata. 359.c.1
Hæreſis inconſtans eſt ob tres cauſas. 119.d.1
Hæreſes particulatim ſunt perſonarum, regionum & ætatum, suis liminibus & angulis circumſcriptæ. 12.a.2
Hæreſiarchæ omnes ſuas hæreſes didi erunt à diabolo. 118.c.1. Imò pareotos habuerunt dæmones. ibid.
Hæreſiarchæ ferè omnes miſerè mortui ſunt. 33.b.1
Hæretici ... ſimiles dæmoni 355.c.2
Hæretici varie ... Chriſtum. 351.c.. Deſinunt in atheiſmum. 35.b.1
Hæretici in quibus ſuæ religionis munditiem collocant. 72.a.1
Hæretici ſunt animales, qui nihil credunt niſi quod vident & intelligunt. 128.c.2
Hæreticorum Idea. 375.a.1
Harmonia ſilens & harmonicum ſilentium cœlorum quale. 58.a.2
Harpocrati Deo ſilentij ſacrificantes quid Ægyptij lamarent. 109.a.2
Hebræi de tempore Enos quid tradunt. 269.d.1
Hebræi ſæpe abſtracta pro concretis vſurpant. 189.b.2
Hedera ſymbolum eſt renacitatis, & adhæſionis ad terrena. 84.c.2
Heraclitus ſuo fletu continuo hominum miſeriam deflebat. 145.c.1
H. reniæ ſ lux latitudo, & longitudo quorùm extenda ... 115.b.1
Hercules ... ſus ad inferos ab antiquis vbi fuiſſe tradatur. 189.c.2
Heliodorus cœlitus flagellatus eſt, quòd ex ærario templi bona viduarum diripere decreuiſ-ſet. 73.c.1
Heroes habebātur à Gētilibus dij mioores. 23.a.2
S. Hilarij quanta fuerit libertas. 262.c.2
Hiſpaniæ patronus eſt S. Iacobus cognominatus Maior. 4.b.1. quo reſpectu ita vocetur. ibid.
Homo magis imago eſt Dei quàm Angelus, cur? 123.a.2
Homo interior quomodo exteriori proportionetur. 204.c.2
Homo cur microcoſmus ſit appellatus. 408.c.2
Homo quaſi conflatur ex Angelo & beſtia. 44.b.2
Homo per patientiam ſuperat non ſolùm Adamum, ſed & Angelos. 25.b.2
Homo cur à Græcis φώς vocetur. 52.a.1
Hominis tres appetitus inficit lingua. & per eos totum hominem. 115.c.2
Hominis productio quî referat S. Trinitatem. 123.b.2
Homini obediendi inſtinctum beſtiis ... dit Deus per Angelos, quem peccante Adamo perdiderunt. 519.a.2
Hominem quaſi in Deum transformat charitas. 477.c.2
Hominē excelſum facit tribulatio, & ſeculo maiorem, vt in cœlo res & ſpes ſuas ponat. 13.d.2
Hominum caput non tantùm eſt Chriſtus quà homo, ſed etiam Angelorum. 203.d.1
In Homine eſſe duas animas ſibi contrarias, vnde nonnulli Philoſophi collegerunt. 34.c.1
Hominibus aboli... incidetur cœlorum curſus, ac conſequenter ſublunarium omniū. 386.a.1
Honor eſt bonum commune, æquè ac officia & beneficia. 81.a.2
Honor & voluptas dum oritur, ſeneſcit & occidit. 75.a.1
Hoſpitalitatis merita. 286.a.2
Hoſtiis humanis Pluto & Proſerpina in Ponto placabantur. 189.c.2
Humanitatis Chriſti viſione mirè delectātur Angeli, eiúſque plagarum & ſtigmatum ſacrorum. 203.a.1
Humilitas claritatis eſt meritum, claritas humilitatis eſt præmium. 146.b.2
Humilitas & paupertas glorioſa effecta eſt per Chriſtum. 35.c.1. Via eſt ad exaltationem & ſcala cœli. ibid. Eius elogia. 36.a.1
Humilitas, modeſtia & gloriæ contemptus remedium eſt inuidiæ. 127.c.2
Humilitas tam potens eſt, vt reſiſtat Deo. 142.a.2. Eius effigies. 543.a.1
Humilitas comes eſt & ſocia māſuetudinis. 62.d.2
Humilitatis laus, & de ea gnomæ. 308.d.2. Eius ſigna decem. 309.a.2
Humilitatis notæ quænam ſint. 258.c.2
Hydrargiro quomodo lingua ſit ſimilis. 121.d.1
Hypocritæ dum homines decipiunt, interponunt Deum ipſum tanquam ſceleris mediatorem. 219.a.1
Hypocritarum duplex eſt eor. 34.c.1. Orationes eorum ſunt Deo execrabiles. ibid.a.2

I

Iacob in ſcala cur nullos Angelos ſubſiſtentes, ſed vel deſcendentes, vel aſcendentes viderit. 222.c.1
S. Iacobus erat Nazaræus, & deliciis omnibus abſtinebat. 5.c.2. Virgo ſemper permanſit. ibid. lineam ſindonem induere ſolitus erat. ibid. nudis pedibus incedebat. ibid. poſt S. Petrum fuit fidei columna. ibid.

S. Iacobus

S. Iacobus cur vocatus ſit frater Domini. 5.b.1. Cur item Iuſtus. ibid. Fuit Epiſcopus Ieruſalem. ibid.d
S. Iacobi Epiſtolam à canone S. Scripturæ cur Lutherus cum Brentio & Kemnitio reſecat. 3.a.1. Eſſe Canonicam, partémque S. Scripturæ genuinam, de fide eſt. ibid.b
Iactantiæ & gloriationis inſtrumentum vnicum eſt lingua. 119.d.1
Idolo Moloch vbi filij à parentibus cremarentur. 118.c.2
Idolorum ſeruitus cur ab Apoſtolo vocetur auaritia. 157.c.1
in Idolis cur dæmon colatur. 498.d.2
Idololatria in ſpiritualibus ſummus eſt error, in carnalibus fornicatio. 70.b.1
Iericho exploratores à Ioſue miſſi, quinam fuerint. 104.b.1
Ieſus eſt nomen humanitatis Chriſti, non diuinitatis. 192.d.1
Ieſu nomen eſt mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. 86.c.1
Ignis conflagrationis mundi, an iudicium præcedet, an ſequetur. 380.a.1. Qui in fine mūdi viui reperientur, hoc igne examinabuntur, & à leuibus culpis purgabuntur. ibid.b
Ignis eſt index diuinitatis. 380.b.2. Regibus præferebatur, quaſi ſymbolum potentiæ & vindictæ. ibid.
Ignis auaritiæ congruè punitur igne gehennæ, & ignis cupiditatis igne conflagrationis. 158.d.1
Ignis non poteſt agere in cœlos. 385.b.2
Ignis æternus Sodomæ duplex. 529.c.2
Illapſus Dei in beatos qualis. 329.d.2
Illyrici ſtolida de concupiſcentia opinio. 43.a.1
Imago in ſpeculo, an res ipſa cernatur. 66.c.1
Imaginis & ſimulachri diſtinctio. 498.a.2
Imaginum cerearum quæ fuerit origo. 220.c.1
Immutabilitas in Deo quotuplex ſit. 53.b.1
Impaſſibilitatis dos non eſt qualitas, ſed ipſa animæ informatio perfecta & indiſſolubilis, quæ dat corpori eſſe perpetuum. 387.c.2
Impatientia improbitati oppoſita, magnas ſæpe concitat tempeſtates. 25.b.1
Impatientia patiens quæ ſit. 19.c.2
in Imperio Babyloni Roma ſucceſſit quaſi filia matri, vel potiùs neptis auiæ. 319.c.2
Impunitate nihil eſt periculoſius, quæ ſemper ad deteriora inuitat. 265.a.1
Incarnatio eſt quaſi inſitio ob ſex analogias. 63 d.1
Incarnatio eſt eleuatio totius vniuerſi in diuinam perſonam. 408.d.1. Eius vltimatus terminus quis ſit. ibid.e
Incarnationis Verbi cauſæ quæ fuerint. 406.b.1
de Incarnatione Chriſti quæ fuerit Scoti & eius aſſeclarum ſententia. 212.b.1
in Incarnatione Verbum æternum ſeipſum totum, & omnia viſcera ſua effudit in homines. 28.c.1
Indi ſuo Regi offerunt tigrides cicures, pardos & oryges quadricornes. 519.d.2
Infernus cur dictus eſt Gehenna & Tophet. 118.c.a
Inferni ignis quo ſenſu ſpiritalis. 530.c.1
ad Inferos cur Chriſtus deſcendit. 269.a.1
Iniquitatis vniuerſitas quomodo ſit lingua. 114.c.1
Iniuriam referre non minus malum eſt, quàm inferre. 25.b.1
Iniuriarum perpeſſio eſt ianua cœlorum. 33.c.1
Iratus & furens non videtur eſſe homo, ſed dæmon incarnatus. 60.a.2
Iræ remedium efficaciſſimum eſt, vindictæ, vel operis in ira concepti dilatio. 60.c.1
Iris Solis eſt quoddam ſpeculum, ſed imperfectum & euanidum. 66.c.2
Inſitionis & prædicationis analogiæ vndecim. 63.d.2
Intellectus & voluntas in homine virtualiter eſt quaſi duplex. 44.a.1
Intellectus hominis non extendit ſe ad futura contingentia ſuopte acumine præuidenda & prænuncianda. 348.d.a
Interpres animi eſt lingua, ciú que cogitationes & affectus enunciat. 115.c.1
Inuidia proprium eſt diaboli peccatum. a19.a.1. Damna eius quanta. ibid.b. Epitheta, & remedium. ibid.c.1. & b.2
Inuidia ſi cadere poſſet in Angelos, inuiderent homini paſſionis & patientiæ dona. 15.c.2
Inuidiæ conditiones quæ ſint. 126.a.2. Quid ſit. ibid.b. Eius duo ſunt actus. ibid.d
Inuidiæ proles ſunt odium & homicidium. 457.a.1. Eius hypotypoſis. ibid.
S. Ioannes fuit conſanguineus Chriſti. 397.b.2. Inter Apoſtolos præcipuus erat, & ſocius S. Petri. 398.c.1. Aquilæ comparatur inter quatuor Cherubinos repræſentantes 4. Euangeliſtas. ibid.d. Vnus ipſe omnes Sanctorum gradus & laureas meruit, eóſque heroicos & primos. ibid.c.2. Apoſtolus, Euangeliſta, Propheta & Martyr fuit. ibid.
S. Ioannes Apoſt. quia Virgo, meruit ex pectore æternæ ſapientiæ Chriſti Domini haurire arcana cœleſtia. 130.a.2. Inde vnus ipſe Apoſtolorum cognominatus eſt Theologus. ibid.b
S. Ioannes Patriarcha Alexandrinus, quare cognominatus ſit Eleemoſynarius. 29.c.2
S. Ioannes Apoſtolus geſtauit laminam auream inſtar coronæ. 7.c.1
Iob typus fuit Chriſti. 165.c.1. Eius morbi. ibid.a.2. Etymon nominis. ibid.b
Iobi patientia quot annos durarit. 166.c.1
Iudaiſmi traditio & conuerſatio cur bona eſſet. 210.a.1
S. Iudæ qua de cauſa præ cæteris Apoſtolis deuotus fuit S. Bernardus. 517.c.2
Iudæi cur ſe inuicem vocarent fratres, nontantùm fide & religione, ſed & ſanguine. 319.b.2
Iudæi poſt reditum è Babylone non amplius Idola coluerunt. 277.c.1
Iudæi ſuam religionem collocabant in cæremoniis & purificationibus legalibus. 71.c.2
Iudæorum proprius Paſtor S. Iacobus fuit. 5.d.2
Iudicium temerarium de proximo quantopere vitandum. 148.d.2
Iudicij dies cur reuelationis dies vocetur. 200.c.1
Iudicij timor magnus eſt ſtimulus ad ſanctam conuerſationem. 209.c.1
poſt Iudicij diem cœli videntur fore ſolidiores quàm modò ſint, quia duraturi in æternum. 386.d.1
Iuramentum nullum Chriſtianis eſſe licitum, perperam docent Anabaptiſtæ. 166.d.2
Iuuentus flexilis eſt, omnémque inſitionem recipit. 64.b.1

Iure

Iure diuino ac naturæ, non tantùm humano ac canonico, fugiendi ſunt hæretici tribus caſibus. 505.c.1

S. Iuo quare Aduocatus pauperum dictus. 71.a.1. In Sanctorum numerum quo anno relatus. ibid. Per miraculum panes erogando ſibi multiplicari meruit. ibid.b. Angelum ſpecie pauperis menſæ ſocium habuit. ibid.

Iuſtitia originalis naturam protoplaſti integrabat. 43.c.2

Iuſtitia eſt ſalus inchoata; beatitudo & gloria eſt ſalus conſummata. 97.a.2.

Iuſtitia eſt virtus regalis, baſiſque regni & Reipublicæ. 86.b.2

Iuſtitiæ vindicatiuæ actus eſt malefacientes pati & puniri. 264.d.2

Iuſtitiæ commutatiuæ qualiter opponatur perſonarum acceptio. 76.d.2.

Iuſtitiæ nomen & prætextum induit ira. 60.c.1

Iuſtitiæ præco cur vocetur Noë. 357.c.1

Iuſti ſubſtantialiter fiunt conſortes diuinæ naturæ. 327.b.2

Iuſtificatio hominis eſt duplex. 97.a.1

Iuſtificationis initium eſt fides. 324.c.2

Iuſtificationis initium in peccatore, vnde communiter incipiat. 480.c.2

Iuſtificationis & regenerationis initium eſt fides. 55.b.2.

in Iuſtificatione & ſanctificatione quomodo Deus ſe communicet animæ. 28.d.1

S. Iuſtinus ſapientiæ ſtudioſus fruſtrà in ſcholis Philoſophorum eam requiſiuit. 27.c.1.

Iuſtus quotupliciter vix ſaluatur. 295.a.2

Iuſtus cum auxilio ſpeciali an non poſſit vitare peccata omnia venialia ex genere. 108.b.1

Iuſtus quo ſenſu non poteſt pecare. 454.c.1

K

KEpha, vel Kipho collis erat prealtus Ieroſolymæ vicinus, ex quo tota vrbs cerni poterat. 188.d.2

L

in LAbarum Crucis primus Conſtantinus Magnus mutauit Aquilas, quas Romani in vexillis præferebant. 276.d.1

Labia Iſaiæ cur ignito calculo purgarit & accenderit Seraphinus. 338.c.2

Labor omnis ſine humilitate vanus eſt. 362.a.1

Laboris & meriti eſt vita præſens, quietis & mercedis erit futura. 300.b.2

Labrum æneum ex ſpeculis mulierum cuius rei ſymbolo fieri iuſſerat Deus. 65.b.2

Lac ſymbolum eſt candoris, ſinceritatis & beneuolentiæ. 220.c.1

Lac & mel cuius rei ſymbolo olim recèns baptizatis dabatur. ibid. d. Æthiopes etiamnum id factitant. ibid.

Lacte ferarum infantes expoſiti nutriti fuerunt. 119.d.2

Lacus Aſcanius & fontes Chalcidis ſuam ſuperficiem dulcem habent & potabilem, inferiores verò partes nitroſas & amaras. 124.b.2

Lacrymarum virtus medicinalis officina eſt peccatorum. 146.a.1

Laicus fidelis eſt Sacerdos, ſed myſticus. 225.c.1

Laminam auream in fronte geſtauit S. Ioannes, quaſi coronam Epiſcopatus inſigne. 398.d.2

Laminam auream in capite geſtauit S. Iacobus, quaſi inſigne tam Pontificatus, quàm regni Chriſti. 7.c.5

Lapidis & fidelis analogiæ. 824.a.1

Lætitia ſpiritualis præguſtus eſt cœli. 201.d.1

Lætitia ſpirituali & gaudio maximè vincitur dæmon. 16.a.1. eum deiicit & intimidat. ibid.

Laus Dei eſt negotioſum beatorum otium, & otioſum negotium. 260.d.2

Lazari & epulonis animarum operationes ſpirituales quomodo ſignificentur. 204.c.2

Legio Thebæa, depoſitis armis, & poſitis genibus, Maximiniano Imperat. iugulum præbuit. 161.a.3

Leones etiam furentes & irruentes qua arte domentur. 119.b.2. Romæ quis primus ad currum iunxerit. ibid.

Lex omnis eſt deriuatio & radius legis æternæ, quæ eſt in Deo. 86.c.2

Lex vetus erat rigoris & iuſtitiæ, noua eſt gratiæ & clementiæ. 319.c.1

Lex noua eſt ſancta ob ſex rationes. 372.a.2

Legem detractor iudicat non in actu ſignato, ſed exercito. 148.b.1

in Lege manere quid in Scriptura S. ſignificet. 62.c.1

in Lege veteri circumcidebatur caro præputij, vt fideles inſererentur Eccleſiæ & gratiæ Dei. 63.c.2

Libertas Chriſtiana eſt quadruplex. 68.d.2

Libertas ſola apud Deum eſt, non ſeruire peccatis. 78.b.1

Libertas & auctoritas Pontificum, qua Regum ſcelera imperterritè caſtigarunt, quanta fuerit. 228.a.1

Libertas omnis eſt in voluntate, & à voluntate. 45.b.2

Libertinorum ſecta qualis. 371.d.1

Liberalitas virtus eſt Dei maximè propria, quia ſolus largiter ſe communicat, quaſi fons bonitatis. 27.c.2

Libido hæreticorum eſt inceſſabilis. 367.c.1

Libido inſtar maris redundat & exæſtuat in omnes obſcœnitates. 277.b.2

Libidinis, gulæ, ſuperbiæ, &c. tentatio in Sanctis magis auget, firmátque caſtitatem, ſobrietatem, humilitatem, &c. 16.c.1

Libri canonici ſunt duplices. 397.a.1

Libri Sapientiales vnde dicti. 24.b.1

Libri hæreticorum vt peſtes fugiendi. 506.a.1

Lignum quod in Mara dulcorauit aquas amaras, cuius rei fuit typus. 14.c.1

Lignum Crucis Chriſti, ab igne conflagrationis mundi erit immune. 388.c.1

Lingua in ore poſita eſt à Deo quatuor de cauſis. 115.c.1

Lingua eſt ſimilis igni, cur? 113.c.2. Vt ignis, ita eius damnum ſæpe eſt irreparabile. 114.b.1

Lingua homini data eſt quaſi organum religionis, vt ſit cithara, & plectrum laudis diuinæ. 71.c.1

Lingua ob quem finem ſit homini indita. 112.c.1

Lingua maledica eſt ſepulchrum. cur? 112.c.1

Lingua cur *laſcon* ab Hebræis vocetur. 119.c.1

Linguæ intemperantia index eſt & effectus intemperantiæ animi. 71.b.2

Linguæ malæ ſpecies quot aſſignentur. 125.b.1.

eius

eius attributa & damna duodecim. ibid.
Linguæ etymon vnde deducatur. 115.d.1. Eſt quaſi prælibator ſtomachi, ibid.
Linguæ frenum eſt mens & ratio. 70.a.1
Linguæ vitia totam vitam occupant. 117.a.1
in Linguæ moderatione non tam conſiſtit perfectio, quàm cumulus perfectionis. 108.a.2
Locus Dei eſt tribulatio. 17.a.1
Longæuitatem ſibi promittentium vanitas qualis. 149.c.2
Loquax eſt irreligioſus. 71.c.1
Loquacis anima occupatur in lingua, & deſſuit in verba, vt opera negligat. 69.b.2
S. Lucianus Martyr, tam pius erat & ſanctus, vt Angelus videretur, omnéſque ad ſui & Chriſti amorem alliceret. 125.b.3
Lucifer dæmonum Princeps in inferno religatus eſt. 313.c.1
Lucifer eſt ſymbolum viſionis beatificæ. 346.b.2
Luctus & dolor Chriſtianos decet in hac vita, non riſus & gaudium, ſed illud in cœlo expectant. 145.c.2
Eius ſigna & effectus. ibid. e. Praxis qualis. 146. a.1
Lumen eſt primum mundi bonum, per quod fruimur cæteris. 51.a.2
Lumina quædam ſupernaturalia ſunt omnes virtutes Chriſtianæ. 52.c.1
Lupi cognominati ceruarij, prædæ oblatæ obliuiſcuntur, aliámque quærunt. 69.d.1
Lutherus fuit rebellionum tubicen. 359.c.1
Lutheri dogma, non eſſe reſiſtendum Turcæ, eo quòd ille ſit flagellum Dei, quàm ſtolidum fuerit, 297.a.1
inter Lucem & Deum analogiæ. 418.b.1
Lux nobiliſſima eſt qualitas, quæ maximè Dei, eiúſque illuminationis & gratiæ decus & dotes repræſentat. 418.a.1
Luxuriæ motus inimiciſſimus eſt ſapientiæ. 131. c.1
Lycurgus cur ex Sparta ſuſtulit delicias omnémque luxum. 160.a.1
S. Lyduinæ patientia mira pro Chriſto. 20.a.1
Lynces tergum reſpicientes non meminerunt priorum. 69.d.1

M

Machabæos nomen ſuum vnde ſumpſiſſe nonnulli cenſeant. 532.c.1
Magiſtratus quibus incumbebat annonæ cura, cur apud Gentiles vocarentur Epiſcopi. 72. c.2
Magiſtri nobilitas primus eſt diſcendi ardor. 5.a.1
Magiſtratus ambiennium Romæ olim erat veſtis candida, vnde Candidati dicti. 79.b.2
Magnes eſt lapis viuus, quia ferrum mouet & trahit. 213.d.2
Magnitudo animi quid ſecum inducat. 87.a.2
Mahometani & Saraceni Paradiſum expectant, in quo omni voluptate carnis fruantur, omnique luxu & libidine ſe contaminent. 194.c.2
Maleficium compenſandum eſt beneficio. 25.c.2
Malitia ſemper ſuggerit malas cogitationes, omnéſque fraudes & nocendi artes. 62.c.1
Malitia quotuplex & quid ſit. 218.d.1
Malitiæ abundantia eſt interior prauitas, & quibus peculiaris. 62.b.1
Malorum omnium medicina quo pacto ſit patientia. 22.c.2
Mandata Chriſti leuia ſunt, cur. 483.c.2
Manes Hæreſiarcha cur ſe vocaret Manichæum. 58.b.2
Manichæorum hæreſis duas animas in homine ſtatuebat. 42.a.1
Manſuetudinis, animique placidi & ſereni ſymbolum eſt aura lenis. 60.c.1
Manſuetudinis virtus quid in homine operetur. 62.c.2
Marcion Hæreſiarcha cur mus Ponticus vocatus. 189.b.2
Marea in omni genere fortiores ſunt, præterquàm in pantheris & vrſis. 37.b.2
Marti cur cingulū à Gentilibus dicatum. 204.c.2
Martyrem non facit pœna, ſed cauſa. 293.b.1
Martyres creat & coronat patientia. 22.c.1
Martyres Africani, quibus ob fidei confeſſionem exectæ erant linguæ, Deum laudarunt perinde ac ſi illæ non fuiſſent exectæ. 122.d.2
Martyrium quo patientes Deo conſecrantur & immolantur, cur vocetur παλαίσμα. 23.a.2
Martyrium quo pacto ſit regale ſacerdotium. 228.c.2
Martyrium eſt occaſus pœnarum, & oriens palmarum. 297.a.2
ad Martyrij lauream quid requiratur. 161.c.2
Martyrium ex ſingulari Dei priuilegio omnia peccata expiat, omnéſque pœnas eis debitas abolet. 15.c.1
Mas dignior eſt femina tripliciter. 247.b.2
Materia prima infima eſt inter res corporeas. 28.b.2
Mathematici in Sole, Luna & ſtellis per dioptram maculas non tantùm ſtabiles, ſed & mobiles depreheoderunt. 384.d.2
Mathuſalem eodem aooo quo factum eſt diluuium, mortuus eſt. 168.a.2
Media ſex adipiſcendæ ſapientiæ præſcripta. 24. e.2
Meditationi & orationi addicti, vnde vix ſentiant carnis ſtimulos. 205.b.2
Medicina animarum eſt iniuria illata. 25.b.2
Membrorum lex cur vocetur concupiſcentia. 136.a.1
Mendacium & dolos concinnare vnde lingua in ſacra Scriptura dicatur. 114.d.2
Mens ſibi ſuiſque affectibus imperans, eſt regina plenè laiéque dominans. 204.d.2
Mẽs ſimplex, & vnius modi quæ vocetur. 145.b.1
Mens Prophetæ vi diuini numinis agitur, ſed ita vt ſit ſui compos, non autem velut lymphaticea aberret. 349.a.2
Mentia lumen eſt ſapientia, cuius auctor eſt Deus. 51.b.1
Mentis ſtabilitas & conſtantia quomodo acquiratur. 54.d.2
Mentis lumine per ebrietatem priuatus, inter beſtias ratione carentes eſt annumerandus. 205.c.2
Mentis cæcitas proles eſt luxuriæ. 130.c.1
Mentem mirè illuminat tentatio in via virtutis. 17.d.1
Meritum non habet fides, cui humana ratio præbet experimentum. 201.a.1
Merita maiora maius dant ius ad gloriam, cámque maiorem. 222.c.1
Merita fidelium coronans Deus, nihil coronat niſi dona ſua. 39.a.1
Michaëlis altercatio de corpore Moſis, cum diabolo quæ fuerit. 532.c.1

Militem ignauum ſi iuberet Imperator diem tranſigere diſcinctum, ſummo olim probro ducebatur. 105.a.1
Militiæ Chriſtianæ teſſera & vexillum eſt Crux. 276.c.1
Miraculum magnum mundi eſt homo. 123.c.2
Miſeriæ huius vitæ quot recenſeantur. 145.d.1
Miſericordia Dei magna ſextupliciter. 192.c.1
Miſericordia quid ſit. 256.a.2
Miſerorum cauſæ propriæ ſunt Dei. 73.e.2
Miſſæ ſacrificium S. Iacobus primus ſolemniter celebrauit. 6.c.2
Miſſæ Angeli aſſiſtunt. 204.c.1
Mitræ Epiſcoporum origo vnde manauit. 7.d.1
Modeſtia qualis ſit virtus,& quæ eius officia.256. c. 2. Eſt purpura & cyclas aurea Chriſtiani. 257.a.1. Eius dotes quæ. ibid. Quot ſpecies. ibid.c. Modi eam acquirendi qui ſint. ibid.c.2
Modeſtiæ cultus ſecunda eſt feminæ dos. 248.d.2
Monachus quidam indoluit, quòd Deus ei ademiſſet tentationem qua pulſabatur. 17.c.2
Monachi cucullis vtuntur, vt habitu profiteantur infantilem ſimplicitatem & innocentiam. 220. b.1
Monachorum religio eſt vera, & propriè dicta, cur? 72. a. 2. Suis meritis & precibus ſuſtentant Eccleſiam. ibid.
Monoceros capi non poteſt niſi ſinu virginis. 342. d. 2. Eius cornu non tantùm eſt validum, ſed & medicum. ibid.
Monothelitæ cenſuerunt in Chriſto vnam fuiſſe dumtaxat voluntatem. 327.a.1
Monſtrum eſt femina imperans viro. 247.d.1
Mors eſt vitæ rerúmque omnium conſummatio & finis. 49.b.1
Mors animæ quæ ſit. 458.d.2
Mortificatio appetituum erga res ſæculares & fluxas quo ſymbolo indicetur. 205.d.1. Orationem purificat & accendit. ibid.a.2
Mortis martyrum diem cur Eccleſia vocat natiuitatem. 297.b.2
Morum odores & colores qui ſint. 264.c.1
Moſen & Prophetas cur miniſtros mortis & damnationis S.Paulus vocet. 202.d.2
Motus. primò primi & indeliberati qui vocentur. 44.c.1
Motu circulari cur moueantur cœli. 314.b.2
Mulierum φιλοκοσμον, non virorum eſt ſpeculum. 65.c.1
Multiloquus parum ſapiens habetur. 119.c.2
Mundus alligatus eſt tempori quaſi ſuæ menſuræ. 436.b.2
Mundus hic viſibilis creatus eſt propter hominem, non propter Deum. 123.a.2
Mundus omnium rerum varietatem & vniuerſitatem complectitur. 114.a.2
Mundus quo menſe à Deo conditus eſt. 63.b.2
Mundi amor eſt adulterium ſpirituale & myſticum. 138.c.2
Mundi deſcriptio. 434. c.1. Tripliciter accipitur. ibid. b.2
Mundi figura tranſibit, non ſubſtantia. 389.c.2
Mundi conſtans inconſtantia arguit eſſe Numen. 378.a.1
Mundi conſummatio noctu incipiet ad maiorem impiorum terrorem, iudicium verò fiet manc. 384.a.2
Mundi contemptu pauperes emunt cœlum à Deo. 84.b.2
Mundum per ſex millia annorum duraturum, probabilis eſt opinio, nec temeritatis argui poteſt. 382.a.2
Mundum Deus creauit in principio temporis, filium autem genuit in principio æternitatis. 404.a.2
Mutatio omnis quædam mortis imitatio eſt. 53.c.1
Myrmicoleoni cur diabolus comparetur. 143.a.2

N

NAtura angelica etſi contemplationi auctoris inhærendo, in ſtatu ſuo immutabilis permanet, eo tamen ipſo quo creatura eſt, in ſemetipſa viciſſitudinē mutabilitatis habet. 54.a.1
Natura diuina per Incarnationem non eſt mutata, nec paſſa, ſed ſui ſimilis inuiolata & impaſſibilis permanſit. 407.c.2
Naturæ ſuæ vnionem cum Verbo ex Dei ordinatione ſciunt Angeli non eſſe poſſibilem, nec vnquam futuram. 203.a.2
Neceſſitas peccandi eſt materia profundæ humilitatis. 108.c.1
Negligentia minima ſufficit ad peccatum veniale; quia non requirit perfectam deliberationem, aut aduertentiam. 107.c.2
Nemrod & gigantes turrim Babel ædificarunt. 357.b.1
Neſtorij impij lingua à vermibus corroſa & exeſa eſt. 122.c.2
Nilum pro Deo coluerunt Ægyptij, quòd eo exundante omnis ſeges eis obueniret. 487.b.2
Nobilitas ſumma apud Deum eſt, clarum eſſe virtutibus. 78.b.1
Noë per quot annorum millia Apoſtolos præceſſerit. 267.d.1
Nouitas eſt nota hæreſis. 351.a.2
Nouatianorum Epiſcopus homo mollis quotidie bis lauabatur, & veſte candida induebatur. 80. b.1

O

OBedientia eſt ſignum & teſſera veræ fidei. 236.a.2
Obedientia charitatis quæ ſit. 213.c.1
Obedientia leproſa, & canina patientia non commendantur. 23.d.2
Obedientiæ perfectio quo pacto ſit patientia. 239. d. 1
Obedientiæ filij cur vocentur Religioſi. 207.a.1
Oblias cognomen vulgò cur obtinuerit S. Iacobus. 5.a.2
in Obediente quotupliciter manet Deus. 465.a.1
Oculus Ciliciæ fons Arethuſæ vulgò appellatur. 124. c.2
Odium, metus, triſtia pro obiecto malum habent. 11.b.2
Odij hieroglyphicum apud Ægyptios erat piſcis. 456.c.2
Offenſa linguæ cur facillima. 108.a.2
Oleum eſt materia extremæ vnctionis, cur? 170.a.2
Omnipotentiam Dei, omniſcientiam, rerúmque omnium creationem quomodo imitari homo videatur. 123.b.2
Operatio vitalis cōſiſtit in actione & motu. 193.b.2
Opera magis docent & mouent quàm ſermones, magis vita quàm vox. 125.c.1
Opera fidei & gratiæ ex voluntate tantùm accipiunt libertatem. 63.b.1
Opera fidei conferunt primam iuſtitiam diſpoſitiuè, ſecundam verò meritoriè. 97.b.1
Opera perfecta quot producat patientia. 21.a.2
ex Operibus Abrahamum iuſtificatum eſſe, quinque argumentis probatur. 101.a.2

Opes diuitum & gloria ſunt quaſi flos fœni. 36.a.2
Opes & deliciæ pro guſtu diuinis ſpeciem ſaporémque mutant. 37.b.1
Ophitæ Euchariſtiam ſuam conſecrabant contactu ſerpentis, quem credebãt eſſe Chriſtum. 72.a.1.
Opus nobiliſſimum & perfectiſſimum patientiæ eſt martyrium. 22.c.1
Oratio operis eſt vmbra. 126.a.1
Oratio vt impetret, quot conditiones habere debeat. 30.a.2
Oratio fidens vim facit Deo. 491.a.2
Eius elogia. ibid.b
Oratio eſt opus Spiritus S. quæ orantem illi ſimilem facit. 546.c.2
Oratio & contemplatio rerum cœleſtium, minuit & infringit omnem concupiſcentiam. 205.a.2
Oratio in peccatum quid ſit. 138.a.1
Oratio quomodo fiat efficax. 176.c.1
Oratio præſentiſſimum eſt contra omnes concupiſcentiæ motus remedium. 46.d.1
Oratio concordium duabus alis eſt alata. 254.c.2
Orationis exauditæ ſignum quale. 32.a.1
Orationis mater eſt ſpes. 31.b.1
ad Orationem tam vigilia quàm ſobrietas requiritur. 282.a.2
Oratione ſua, & ſanctitate fuit quaſi arx & præſidium, tutans, & propugnans totam Eccleſiam, totúmque Iudæorum populum S. Iacobus. 5.b.2
Ordo dignitatis non eſt ſeruatus in collocandis Epiſtolis Canonicis in Bibliis, ſed ordo temporis. 3.d.1
Ordo cuiuſque olim in Eccleſia ſeruabatur. 81.a.1
Origenes erroneè aſſerebat animas beatorum poſt annum magnum è cœlis & conſortio Angelorum redituras ad carnem hanc miſeram & contaminatam. 194.c.2
Origenes cur Adamantius cognominatus. 263.c.2
Origenis qualis erat ſermo, tales & mores, & quales mores, talis ſermo. 125.a.2. Habitus eſt Eccleſiæ oraculum, orbiſque miraculum. ibid.
Origenis error dicentis dæmones ſaluandos, refellitur. 265.b.2
Oſculi ſignum cur Iudæis dedit Chriſtum proditurus Iudas. 6.b.1
Orpheus & Arion quo ſenſu perhibeantur ſuo carmine & ſuauiloquentia mouiſſe arbores, ſyluas & feras. 112.c.2
Oſculo ſancto ſe olim in proteſtationem charitatis oſculabantur inuicem Chriſtiani ante S. Synaxin. 321.d.1
Oſiandri error refellitur. 326.c.2
Ouis & hominis analogiæ. 245.b.1
Oues in Chalcide Euboica prorſus carent felle. 245.b.1

P

Palma in certaminibus cur victoriæ fuerit ſignum. 38.d.1
Palmarum die cur Chriſtus aſina vehi, itáque Ieroſolymam ingredi voluerit. 110.c.2
Panes propoſitionis erãt typus Euchariſtiæ. 221.b.2
Panoplia Chriſti fuit paſſio & Crux. 275.c.2
Panthera cùm homini nocere nequit, imaginem eius dilacerat. 133.c.1
Paradiſus aquis diluuij obrutus interiit. 388.c.1
Paradoxũ S. Iacobi, in tribulatione gaudendũ. 11.b.1
Parcæ apud Gentiles fuerunt ſymbolũ fati. 153.a.2
Earum quæ eſſent nomina. ibid.
Parochus olim Romanis quis eſſet. 209.c.2
Parœmia, *Canis tanquam Delum nauigans*, in quos ſoleat intorqueri. 373.a.2
Paruuli in peccato originali mortui, vbi & qualiter viuent. 390.d.1
Paſſionis Dominicæ triduo S. Iacobus ieiunus in antro delituit. 8.b.2
Paſſionis menſura, eſt mẽſura conſolationis, & quo maior eſt paſſio, eo maior accedit cõſolatio. 14.d.1
Paſtor quotupliciter paſcit. 301.c.2
Paternianorum veſanus error. 43.b.1
in Pathmos inſulã à Domitiano relegatus S. Ioannes, incolas ad Chriſtum conuertit. 401.c.2
Patientia Chriſtiana potentiſſimum eſt pharmacum. 11.c.2
Patientia tribulationum mater eſt fidelium. 12.c.2
Patientia eſt cithara, tribulationes verò chordæ, quæ pulſatæ melodiam edunt. 22.b.1
Patientia cauſat probationem effectiuè, quia facit hominem probatum. 18.c.2
Patientia quotupliciter perfecta. 19.c.2. & ſeq.
Patientiæ gradus quot ſtatuuntur. 11.d.1
Patientiæ pes & manus quando frangantur. 23.c.2
Patientiæ effectus. 21.b.1. Calx eſt virtutum. ibid. d. Cæterarum virtutum rerúmque defectus ſopplet. ibid.
Patientiæ effigies qualis. 21.d.2. Omne bonum ſuppeditat. ibid. e. Deum habet Agonuthetam & debitorem. 22.a.1
Patientiæ ſummus actus gradúſque eſt, pati exultanter. 13.c.2
Patientiæ præcepta, & prudẽtia dictamina. 25.a.2
Patientiam omnem, humanitatem & charitatem extinguit ita in animo irati. 61.a.1
Patientium gnomæ & exempla. 22.c.2. & ſeq.
Patriarcha primus duodecim tribuum cur à matre dictus ſupplantator. 9.c.1
Patriarchæ & Prophetæ omnes in terra promiſſionis morati ſunt tanquam in aliena. 209.d.2
Patriarchæ omnes, Prophetæ, veteréſque Sancti ab Adamo vſque ad Chriſtum fuerunt Chriſtiani, non nomine, ſed fide. 201.c.2
Patrocinium patientis calumniam & iniuriam Deus ſuſcipit. 25.d.2
S. Paulus primus Eremita, quos ſermones cum Sancto Antonio loqueretur. 287.a.2
S. Pauli caput recũm pro ſanguine lac dedit, ac ſaltu triplici ternos fontes dulces & quaſi lacteos è terra elicuit, vt hoc miraculo doctrinæ ſuæ puritatẽ & copiam repræſentaret. 221.c.2
Paupertas erat præcipua tribulatio primorum fidelium, cur? 35.b.1
Paupertas eſt regni cæleſtis pretium. 72.a.1
Paupertatis magna quædam eſt penna, qua tam citò volatur in cœlum. 84.a.2
Pauper pauperi quo pacto magnam det eleemoſynam. 97.c.2
Pauperes cur ad regnum cæleſte Deus potiùs elegit, quàm diuites. 84.c.1
Pax via eſt ad cœlum, adcóque inchoatio vitæ cæleſtis. 134.a.1
Pax apud Hebræos gratiam, omnéque bonum ſignificat. 322.b.2
Pacis mater eſt humilitas. 131.b.2
Peccatum veniale eſt imperfectè voluntarium. 45.b.2
Peccatum vnum trahit ad plura. 89.c.2
Peccatum ex ſua cauſa in tres ſpecies Theologi diſtinguunt. 62.c.1
Peccatum veniale non impedit, quominus iuſtus cenſeatur implere legem iuxta poſſibilitatem huius vitæ. 107.c.2
Peccatum quotupliciter conſummetur. 48.d.2.

ad

ad Peccatum quatenus ſollicitat tentatio, non eſt appetibilis: quatenus verò eſt materia luctæ & victoriæ, augendæque virtutis & meritorum, à quibus appeti poſſit. 16.c.1
Peccatum & concupiſcentiam tribulatio tollit. 13.d.1
Peccatum ad mortẽ quodnam ſit. 492.a.1. & ſeq.
Peccati triplex eſt gradus & ordo. 48.c.2
Peccati cauſæ intrinſecæ quot ſint. 42.c.2
Peccati proſapia & generatio. 49.c.1
Peccati pœna & tegmen eſt veſtis. 79.d.2
Peccati remiſſio eſt actus iuſtitiæ. 422.c.2
Peccati quis auctor. 40.c.1
Intimè coniunctum eſt cum opere malo, & re ipſa non eſt aliud quàm opus malum. ibid.d
Peccata quatuor ſunt quæ in cœlũ clamãt. 159.b.2
per Peccata venialia aliquatenus à Deo iuſti recedunt. 144.b.2
Peccata proximi quo pacto tegenda & excuſanda. 285.b.1
Peccata vocantur tenebræ ob multas analogias vtrinque. 419.a.2
Peccatorum remiſſio non fit niſi per infuſionem gratiæ. 169.d.1
Peccatorũ lena eſt lingua, & conciliatrix. 114.c.2
Peccatorum quot ſint gradus. 277.a.1
Pecunia prima veterum ærea fuit. 157.d.1
Perfectio in mortificatione concupiſcentiæ conſiſtit. 136.c.1
ob Periculum lapſus communitet fugienda eſt & deprecanda tentatio, ex humili agnitione fragilitatis. 15.c.2
in Perſecutione materia gaudiorum eſt multiplex. 15.a.1
Perſecutoribus Martyres non reſiſtunt. 26.c.2
Perſeuerantia ſola vincit & coronatur. 20.b.2
Perſeuerantia magnum eſt Dei donum. 522.d.1
Perſonarum acceptio iuſtitiæ diſtributiuæ quomodo opponatur. 76.d.2
Perturbationes animi impotentes quàm truculenter naturam excarnificent. 117.d.2
S. Petrus delectatur nomine & metaphora petræ & lapidis, cur? 213.c.1
S. Petrus reuelationem accepit non tantùm ſuæ prædeſtinationis, ſed & laureæ martyrij, quin & temporis eiuſdem. 300.a.2
S. Petri effigies. 186.c.2. Eius martyrium. 187.a.1
S. Petro reſpectu totius Eccleſiæ à Chriſto conceſſa ſunt 12. priuilegia. 184.b.2
S. Petrum Principem Eccleſiæ conſtituturus Chriſtus charitatis virtutem quaſi conditionem neceſſariam ab eo poſtulauit. 86.c.2
Phantaſiæ & mentis conceptus eſt ipſa eius cogitatio. 44.c.2
Phœnix eſt ſymbolum reſurrectionis. 318.b.2
Romæ in cryptis, Martyrum plurium ſarcophagis inciſus viſitur. ibid.c
Pietas ac philoſophia Eſſenorum quanta fuerit. 208.c.1
Pietas eſt condimentum & perfectio patientiæ. 533.c.1
Pietas nihil aliud eſt, quàm Dei parentis agnitio. 24.c.1
Plato cur Athenis loco peſtilenti Academiam elegit. 364.c.2
Platonis paradoxa viginti ſex recenſentur. 132.c.1
Platonis præparatio ad Iudicium. 389.a.1
Plectra & organa Spiritus S. quorum linguæ fuerint. 113.d.1
Pluuiam vrgente magna ſiccitate, quaſi alter Moſes ad cœlum manus eleuans S. Iacobus impetrauit. 5.b.2
Pœna peccati originalis ſunt concupiſcentiæ motus. 43.d.1
Pœnitentia cur ponatur à Theologis virtus affinis & connexa iuſtitiæ, eiúſque pars potentialis. 423.c.1
Pœnitentia pro peccatis commiſſis eſt tribulatio, & antidotum contra futura. 13.d.1
Pœnitentiæ & mortalitatis ſymbolum eſt veſtis. 80.a.1
per Pœnitentiam & compunctionem Deo appropinquant fideles. 145.c.1
Pœnitentis actus, veræ confeſſionis indices & comites. 422.c.1
Pœnitentibus & feruentibus iuſtis per multiplicem operationem & effectum Deus appropinquat. 144.c.2
Poëtæ cur tres furias finxerunt, quæ mentes hominum exagitant. 25.a.2
Polij folia manè candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpiciuntur. 37.b.1
Politicorum duplicitas qualis. 34.c.1
Polypus rerum omnium quibus ſe applicat, colores in ſe ſuſcipit. 34.d.1
Pontici mitẽ ſtri & barbari fuerunt. 189.c.2
Pontifex Summus cur Crucem adamantinam in pectore geſtare ſoleat. 300.d.1
Pontificis corona cur triplex. 217.c.2
Pontifices Romani qua ſalute vtantur in ſuis lubilæis & Epiſtolis œcumenicis. 11.b.1
Pontificum breuis eſt vita. 340.a.1
Porcus ſymbolum eſt hominum veritatem ſpernentium, profanorum, pernicioſorum, & à Deo auerſorum. 374.b.1
Potentias hominis primitus condidit Deus inclinatas ad ſuum obiectum. 43.c.2
Potentias animæ, putà intellectum, memoriam, voluntatem, ab ea non diſtinguunt Philoſophi. 415.c.2
Prædeſtinatio fidelium eſt arcana & inſcrutabilis. 190.c.1
Prædeſtinatianorum error quis fuerit. 384.b.1
Prædeſtinati & iuſti aliquando venialiter peccant. 357.c.2
Prędeſtinationis dilẽma quomodo ſoluatur. 136.a.2
Prædeſtinationis tria ſigna. 337.a.1
Prædicatio quare dicatur gladius ſpiritus. 63.d.2
Prædicatores Euãgelij quales eſſe oporteat. 301.d.1
Prælati aſperitas manſuetudine ſubditi vincitur. 25.b.2
Prælati dos eſt modeſtia. 305.a.1
Præmia ampliſſima promittit Deus tentationem vincentibus. 17.c.1
Præſcientia ſimplicis intelligentiæ, & præſcientia viſionis qualis. 190.b.1
Primitias ſpiritus Chriſti acceperũt Apoſtoli. 56.d.2
Principium Verbi quod ſit. 404.a.2
Princeps eſt regula animata, & viua lex populi. 306.b.1
Principes candida veſte æquè ac purpura quondam vtebantur. 79.b.2
Principes priſcos quæ cauſa ad bellum incitarit. 135.d.1
de Principis modeſtia Gentilium gnomæ. 305.c.1
Priuilegium recumbendi in ſinu Chriſti, S. Iohanni ſoli præ omnibus Apoſtolis conceſſum eſt quatuor de cauſis. 399.a.2

inter Profectum & defectum in hoc ſtatu mortalis vitæ nihil medium inuenitur. 221.c.1
Prometheum ſapientiam è cœlis in terram detuliſſe, eámque hominibus communicaſſe, finxerunt Poëtæ. 26.d.1
Propheta vnus quod dicit, quare dicunt & exteri. 2.a.2
Prophetæ inſpirati à Deo promebant oracula & mandata Dei, non ſua. 164.b.2
Prophetæ non ſuo intellectu, nec ſua voluntate, ſed Dei, futura præuiderunt & enunciarunt. 348.d.2
Prophetarum ſimplex & rudis fuit veſtitus. 80.a.1
Prophetis omnibus ſua oracula inſpirauit Deus, & quaſi lumina reuelauit. 52.c.1
Prophetia eſt gratia gratis data, non gratum ſaciens. 349.d.1
Prophetia certior eſt & firmior omni viſione ſeoſitiua. 345.a.1
Propheria Enoch qualis. 541.c.2
Prophetia eſt actus & cognitio intellectus. 148.d.2
Prophetiæ donum ob virginitatem Sibyllæ adeptæ ſunt. 131.b.1
Proſelyti qui vocarentur. 189.b.1
Protocanonici & Deuterocanonici libri qui vocentur. 397.2.b.1
Protomartyrem cur nonnulli Abelem vocent. 447.d.2
Prouidentiæ Dei ſua ſubmittunt Chriſtiani, Iudæi, Gentiles & Turcæ. 152.c.2.& ſeq.
Proximi dilectio eſt lex regalis, cur? 86.d.2
Proximi dilectio ſignum eſt & effectus indubitatus gratiæ ſanctificantis, & Spiritus S. 458.a.2
Prouidentia omnium virtutum eſt dux & auriga, quæ ſingulas hominis actiones ordinat & moderatur. 280.d.2
Eius definitio ex S. Auguſtino. ibid. e.
Partes integrantes quæ tradantur. 281.a.1
Prudentiæ laus, & præcepta. 281.c.1.& 282.a.& ſeq.
Prudentiæ gnomæ & præcepta ſeptem Græciæ ſapientum. 282.a.2
Pſalmodia in Eccleſiam cur inducta. 168.a.2
Pſyllos & Marſos domare ſerpentes non natura, ſed per incautationes nonnulli cenſent. 120.c.1
Puerorum Laconum quanta fuerit ſufferentia. 37.e.2
Pugilum Chriſti exempla. 17.b.2
Punitio improborum ſalus eſt proborum. 237.d.2
Pupilli & viduæ omnium miſerorum ſunt ſpecimen & idea. 73.c.1
Myſticè quid repræſentent. ibid.
Puſillanimes modicam tentationem, magnam eſſe putant. 17.d.2
Puſillanimitatis tentatione cur ſubinde pulſentur viri virtute eminentes. 16.d.2
Pyrites lapis internum ignem habet, quem percuſſus exerit. 114.c.1

Q

in QValitate, & eſſentia licèt Sol ſit immutabilis, mutatur tamen loco, aſpectu & operatione. 53.d.2
Qualitas morbida dicitur inclinatio appetitus priuata ordine, & conformitate ad rationem rectam. 43.c.2

R

RAbbinorum commenta pleraque de Chriſto oracula ad Dauidem, vel Salomonem detorquent, 349.b.2
Rationis inſtrumentum fuit ira in Chriſto & Sanctis. 61.b.1
Regeneratio quotuplex. 192.c.2
Regis & Solis analogiæ quot ſint. 51.d.1
Regio Cimmeria qualis, quibúſque ſacra fuerit. 189.e.2
Regni cœleſtis hypotypoſis. 39.b.1
Regnum Dei venale quo pretio emendum. 39.b.2
Regum veſtes funebres cur olim ex amianto texerentur. 194.c.2
Religio cur ſit regale ſacerdotium. 228.d.2
Religio Chriſtiana primo Eccleſiæ æuo maximè celebrata eſt apud Gentiles & Iudæos per innocentiam, & puritatem vitæ fidelium. 74.b.2
Religionis Chriſtianæ ſcopus eſt, vt quæ ex doctrina veritatis didicimus, opere impleamus. 65.a.1
Religionis cuſtos eſt ſilentium, in eóque ſita eſt fortitudo Religioſorum. 71.c.2
Religionis etymon. 69.c.2. In quo ſita ſit. ibid.
Religionis initium & fundamentū eſt fides. 70.e.2
Includit Dei timorem & reuerentiam. 71.a.1
Religionis virtus quæ ſit, & qui eius actus. 72.d.1
Religionum quarundam praxis in materia probationis quæ ſit. 19.e.1
in Religionibus omnibus cur tanta ſit diſciplina & cura ſilentij. 109.a.1
Religioſi beati ſunt, quia ſunt quod eſſe volunt. 371.c.1
Religioſis periculum damnationis eſt à lingua. 111.b.2
Religioſorum Superiores cur ſubinde ardua & naturæ repugnantia eis præcipiant, vel offerant. 19.d.2
Religioſorum præ cæteris proprium eſt ſilentium, non colloquium. 69.d.2
Reliquias Sanctorum cultu latriæ non adorant Chriſtiani. 534.b.1
Reprobatio & prædeſtinatio vnde pendeat. 336.e.1
Reprobationis æternæ ſignum. 264.c.2
Rerum conſeruatio in Deo non eſt aliud, quàm continuatio creationis. 378.c.2
Reſidentia Epiſcopis & Paſtoribus præcepta eſt iure humano & diuino. 302.a.2
Reſurrectio Chriſti fuit cauſa non tantùm exemplaris, ſed & efficiens noſtræ reſurrectionis. 193.c.2
Reſurrectio Chriſti quaſi ſigillum omnia eius dogmata & Sacramenta obſignauit. 273.b.1
in Reſurrectione vniuerſali erit reſurrectio, renouatio & glorificatio non ſolius hominis, ſed cœlorum, terræ, & totius mundi, qui electis ſeruiuit & compaſſus eſt. 386.d.2
Rete Dei eſt tribulatio, quo homines piſcatur, & inuitos ad ſe trahit. 13.b.2
Retractationum libros cur ſe ſcripſiſſe teſtetur Sanctus Auguſtinus. 109.b.2
Rex eſt in terra Vicarius Dei, imò imago & ſpeculum. 23.a.1
Rhadamanthum Gentiles credebant eſſe Iudicem mortuorum. 389.a.1
Rhinocerotes cicurati Domitiano Imperatori Romam fuerunt aducti. 129.d.2
Rodulphus cur cognominatus Tacens. 114.c.1
Incendium voce ſua extinxit. ibid.c.
Roma cur à S. Petro & S. Iohanne vocetur Babylon. 319.b.c.2
Vtriuſque analogiæ. ibid.d.
Roma tempore S. Petri erat confuſio Idolorum, vitiorum & ſpoliorum totius orbis. 320.b.1

Rota cur vocetur ætas vitáque hominis. 116.c.1

S

SAcerdotem Sanctus Martinus prætulit Regi. 77.c.1
Sacerdoti celebranti aſſiſtunt chori Angelorum, vt tanta myſteria venerabundi aſpiciant, honorent & venerentur. 204.c.1
Sacerdotium regale noui Teſtamenti omnium rerum eſt perfectio. 227.b.1
Sacramentum quid ſit. 169.d.1
Sacramentum Extremæ vnctionis qui negarint. 168.e.2
Sacrificium eſt quaſi cibus & potus Dei. 73.b.2
Sacrificij & religionis quot ſint ſpecies. ibid.c.2
Saddai cur Hebraicè vocetur Deus. 27.a.2
Salomon ab Hebræo שלם qua ſignificatione dictus. 295.a.2
Salomoni latitudinem cordis qualem Deus dederit. 87.a.2
Salus vox lingua Punica tria ſignificat, ideóque tacitè indicat S.Trinitatem. 11.b.1
ad Salutem non ſufficit fides, ſed & requiruntur opera bona. 96.c.2
Sanctitas vera conſiſtit in emundatione peccatorum, & eradicatione vitiorum. 451.b.1
Sanctitas eſt, ab omni immunditia libera & perfecta, & omnino immaculata munditia. 74.a.2
Sanctitatem præcipuâ in puritate cordis & mentis ponit Chriſtianiſmus. 145.a.1
Sancti cur nihil timeant. 262.c.1
Sancti benefaciendo moriuntur. 298.b.1
Sancti ſemper incipiunt. 338.d.1
Sancti viri & timorati quotidie creſcunt & proficiunt in abdicatione rerum temporalium, & ſtudio cœleſtium. 390.b.1
Sanctos odit mundus quinque de cauſis. 457.a.2
Sanctorum certitudo & fiducia mixta eſt cum metu & formidine. 465.c.2
Sanctorum ſanctitas magna ex parte conſiſtit in benedictione. 260.d.1
Sanctorum os eſt quaſi altare thymiamatis, quod iugiter diuinæ laudis thymiama exhalat. 192.b.1
Sanctorum vita interpretatio eſt Scripturarum. 164.c.1
Sanctorum exultatio in hac vita non eſt limpida, ſed mixta cum timore & tremore. 201.b.1
Sanguis Chriſti eſt balneũ animæ ægræ. 191.d.1
Sanguis Chriſti in paſſione effuſus manſit vnitus Deitati. 210.a.2
Sanguine ſuo Chriſtus vitia aboleuit, & virtutes nobis emit, vt eas omni ſtudio conſeruemus, augeamus, & perficiamus. ibid.
Sapiens verus, eſt verus patiens, & ſummè patiens, ſummè eſt ſapiens. 25.a.1
Sapientia vera, non philoſophica & humana, ſed Chriſtiana & diuina, qualis. 23.c.2
Vnde dicta. 24.a.1
Sapientia vera eſt pacifica ob ſex cauſas. 131.c.1
Sapientia vera eſt Dei ſuíque cognitio. 49.c.2
Sapientia cœleſtis eſt Theodora; terrena verò eſt Dæmonodora. 129.b.1
Veræ & falſæ antitheſes nouem. ibid.d.2
Sapientia indigent omnes, quantumuis ſapientes, vel quoad inchoationem, vel quoad incrementum & perfectionem. 124.a.1. Quid ſit. ibid.b
Sapientia veræ propria dos & quaſi flos eſt manſuetudo. 126.b.1
Sapientiæ pars eſt non leuis, tegere ſilentio ſtultitiam. 211.a.2
Sapientiæ hieroglyphicum fuêre Cherubini, poſiti iuxta arcam & propitiatorium. 24.c.2
Eam acquirendi praxis. ibid.
Sapientiam ſolam cur à Deo Salomon petierit. 26.d.1
Scala Iacob typus eſt humilitatis, qua per duodecim eius gradus ad Deum aſcenditur. 36.b.1
Scandalum Sanctis non eſt, ſiue actiuum, ſiue paſſiuum. 431.b.2
Scelera omnia per linguam aut perficiuntur, aut perſuadentur, aut defenduntur, aut excuſantur. 114.c.2
Schiſma eſt graue & immane peccatum. 544.e.2
Scientia vera quæ ſit. 332.b.2
Scriptores hagiographi plerique omnes fuerunt ſancti. 349.d.1
Seculi beatitudinem ſpernere, vera beatitudo eſt. 75.d.2
Segetes ſuum habent mane & veſperam. 162.e.2
Semen Dei eſt multiplex. 455.b.2
Senatores ſoli, & equites olim apud Romanos annulis vtebantur. 79.c.1
Senſus non nocet, vbi non eſt cõſenſus; imò quod reſiſtentem fatigat, vincentem coronat. 15.d.2
Sententiæ eædem cur ſæpe reperiantur in Epiſtolis Canonicis, quæ in Paulinis. 2.a.2
Senum propria eſt loquacitas, qua narrant per totam vitam à ſe geſta, viſa & audita. 117.a.1
Sermo Dei ardenter eſt promendus. 287.c.1
Serpentibus veſci, & hydris recreari inuidos apud inferos Poëtæ cur finxerunt. 127.a.1
Seruire Deo quid ſit. 24.c.1
Seruum Chriſti, non Apoſtolum cur ſe vocet Sanctus Iacobus. 10.d.1
Seſoſtris quatuor Reges deuictos inſtar equorum currum ſuum trahere cogebat. 116.c.2
Senibus & infirmis in Abyſſia ſedere non licet in templo, ſed tantùm ſcipionibus inniti. 80.c.2
Sibyllæ de igne conflagrationis mundi oraculum. 379.c.2
Silentium quinquennale cur à ſuis diſcipulis Pythagoras exigebat. 57.d.2
Silentium ratio eſt & modus dirigendi linguam ne offendat. 109.a.1
Silentium per tredecim annos coluit S.Baſilius in Monaſterio, totus vacans lectioni S.Scripturæ & orationi. 59.b.2
Simeon Stilites cur in columna ad extremum vſque ſenium ſteterit. 389.d.2
Similitudo Dei in iuſtis quotuplex ſit. 449.c.2
Similitudo eſt amoris illex & amicitiæ. 102.b.2
Simon Magus palàm docuit ſolam fidem ad ſalutem ſufficere, neque bona opera requiri, & qua occaſione. 3.b.2. Eius aſſeclæ idem perperam & erroneè aſſerunt. ibid. Erat Samarita. ibid.d
Simon Chananæus vnde cognominatus Zelotes. 126.c.1
Simon Magus ſe in varias formas transformabat. 341.a.1
Simonis etymon. 323.d.2
Simoniani & Gnoſtici ad libitum S. Scripturam exponebant, & ad ſuos errores detorquebant. 348.a.2
Simplicitas in Script. cùm de dando agitur, quid ſignificat. 27.c.2
Sinceritas primæuorum fidelium quanta fuerit. 376.d.1

Sobrietas eſt mater caſtitatis. 205.b.1
Sobrietas plena eſt abſtinentia non tantùm carnis, ſed & mentis, quæ cupiditatibus dominatur. 206.a.1
Sol vicaria ſua conuerſione à tropico Cancri in tropicum Capricorni, varias apud varios generat vmbras. 52.d.1
Sol inter creaturas corporeas maximè Deum repræſentat. 51.b.1
Solis radiis aduerſa ſpecula concaua faciliùs accenduntur, quàm vllus alius ignis. 67.a.2
Solis viciſſitudo quotuplex ſit. 53.b.2
Sollicitudo rerum temporalium quot mala cauſet. 62.a.2
Sollicitudo Chriſtianis eſt prohibita. 309.e.2
Solymanus Turcarum Imper. cur cuidam è ſuis Principibus caput coram ſe præcidi iuſſerit. 153.d.1
Species reflexæ refranguntur, ideóque debiliores ſunt, & debiliùs feriunt oculum & mentem quàm directæ. 66.a.2
Speculum veritatis nemini blanditur, & nullum ſeducit. 65.a.2
Speculum an vim aliquam habeat inducendi obliuionem ſui potiùs, quàm alterius obiecti in eo viſi. 66.c.1
Speculi & verbi Dei analogiæ ſeptem. 67.b.1
Spes viua quotupliciter dicatur. 193.c.1
Fidelium vitam ſuſtentat, vt in mediis tribulationibus viuant læti. ibid.d
Spes cùm ſit virtus Theologica, pro obiecto habet Deum. 206.a.2
Spei & orationis ſtimulus eſt tentatio. 16.e.2
Spei & amoris ſpiritus præſtat ſpiritui timoris & formidinis. 32.d.2
Spei & fiduciæ proprius actùs eſt oratio. 31.e.1
Spiritus Sanctus per ora ſuorum Prophetarum eadem loquutus eſt. 85.a.1
Spiritus Sanctus eſt perſonalis amor & concordia Patris & Filij. 255.c.2
Spiritus Sanctus niſi intus doceat, otioſus eſt ſermo Doctoris. 445.d.1
S. Spiritum receperunt Apoſtoli in Pentecoſte ſpecie linguarum ignearum, vt per eorum linguas ardentes ſermones, quaſi ſagittas emitteret, quibus corda audientium Dei & Chriſti cognitione & amore incenderet. 202.e.2
Stellarum cœlum vt ſuum curſum ab ortu in occaſum abſolueret, per quot millia annorum deberet moueri. 386.a.1
Stoici olim cur cenſuerint ſolum ſapientem eſſe liberum, & omnem ſtultum ſeruum. 68.e.2
Struthio pennas habet, ſed non volat. 307.b.1
Illi comparantur Scribæ & Phariſæi. ibid.
Stultitiæ & parui iudicij ſignum loquacitas cenſetur. 119.e.2
Sturni & luſciniæ Cæſarum humano ſermone voces proferebant. 120.b.1
Subſtantia nulla poteſt eſſe per ſe mala, nec produci a diabolo. 43.a.1
Subſtantiæ, ſiue eſſendi plenitudo & immenſitas eſt Deus. 404.a.1
Suiſtarum ſecta vnde nuncupata. 374.c.1
Sultanus captus à Rege Francorum qua de cauſa vinculis liberatus, in conſiliariorum numerum ab eo cooptatus eſt. 116.d.2
Superbia & ambitio fons eſt & mater hæreſis. 361.a.2
Superbia, qua Angeli inſtigante Lucifero rebellarunt Deo, in quo ſita fuerit. 353.d.e.2
Superbia inimica eſt Deo. 309.a.1
Superbia palliare ſe appetit humilitate, ne vileſcat. 147.a.1
Superbia vermis eſt diuitiarum. 35.d.1
Sycophantæ etymon. 238.b.1
Sydera & ſtellæ ſunt militia cœlorum. 386.c.2
Synagoga Iudæorum fuit matrix Eccleſiæ Chriſtianorum, quæ quaſi filia & hæres matri morienti ſucceſſit. 316.b.2
in Synagoga Iudæorum regnum eminebat ſacerdotio; at verò in Eccleſia Chriſti ſacerdotium eminet regno, & regnum quaſi temporale ad ſpiritale refertur. 226.d.2
in Synagogis ſedebant Iudæi, magiſtri quidem altiùs, diſcipuli autem demiſſiùs. 80.d.2

T

TArdiloquentia facit hominem tardum ad iram. 60.c.1
Tartarus à frigore dictus. 355.a.1
Tartarorum Imperator cicuratos habet leones, tigrides, pardos & vrſos, quibus in venatione ſe oblectat, venatúrque eiuſdem ſpeciei feras. 119.d.2
Tauri accolæ quibus nominibus nuncuparentur. 189.e.2
Temeritas eſt arrogãtis, amici verò fiducia. 111.e.1
Tenebras & vmbram quotupliciter cauſat Sol. 52.d.2
Tenebræ Cimmeriæ vnde dictæ. 189.e.2
Tentatio ſeductionis alia eſt, alia probationis. 42.b.1
Tentatio quomodo non ſit fomes peccati, ſed materia meriti. 44.c.2
Tentationis in tres gradus diſtinctio quæ ſit. 44.d.1
in Tentationem inducitur, non qui ſentit, ſed qui ei conſentit. 15.d.2
Tentationes vincendi praxis. 12.a.2
Tentationum commoda quæ & quot ſint. 16.d.1. & ſeq.
Terra quo pacto ex aqua & per aquam conſiſtat. 378.d.2
Eſt elementorum infima. 379.e.1
Terra poſt diem Iudicij an rurſum ornamentis ſit decoranda. 392.d.2
Terra vnde dicta Ceres & Pandora. 178.c.2
Teſſera diſtinguens filios Dei & diaboli duplex. 455.d.2
Thabor quid ſit. 344.a.1
A peregrinis viſitatur. ibid.
Thaddæus Abagarum Regem Edeſſæ, & Edeſſenos ad fidem conuertit. 518.b.1
Thalmud Iudæorum & Rabbini fabulis ſcatent. 341.a.2
Theodidactorum exempla recenſentur. 26.d.2. & ſeq.
Theſaurus quid ſit. 158.d.2
Dicitur quaſi θέμενος εἰς αὔριον. ibid.
S. Thomas Aquinas nullos impuros carnis animíque motus ſentiebat, ſed ad eos erat inſenſibilis, quaſi Angelus foret, non natura, ſed virtute. 205.c.2
Tigris catulum qui rapiunt, cur illi inſequenti ſpeculum è vitro obiiciunt. 66.b.1
Timor Dei, eiúſque iudicij & vindictæ, modus eſt ſingularis conſeruandi ſe immaculatum in ſeculo & à ſeculo. 74.c.2

Timorem

Timorem varium expellit charitas. 480.b.1
Tolerantia cur ſit in ſolis ſapientibus. 26. b.1
Tolerantiæ facinoribus perfectis & heroicis quid inſcribendum. 23.b.1
Tortores Martyrum eis fuerunt fabri coronarum cœleſtium. 261.b.a
Transfigurationis Chriſti ſeries & ordo. 343.e.1
Eius ſymbola. ibid.d.2
in Transfiguratione Chriſti S. Petrus non vidit diuinam eſſentiam. 341.c.2
Tribulatio eſt ſummum bonum. 11.a.2.11a.c.2
Tribulatio patientiam operatur, non effectiuè, ſed materialiter & obiectiuè. 18.e.1
Tribulatio propria eſt Chriſtianorum. 189.c.2
Tribulatio fideles Chriſto crucifixo aſſimilat, eiuſque opem accerſit. 13.b.1
Tribulatio eſt ſpiritualis mercatura, in qua anima patientis ingens ſibi parat lucrum. 14.c.2
Tribulationes cur dicantur μαθήματα & diſciplinæ. 25.a.1
Trinitas duplex teſtium Chriſti, altera increata, altera creata. 487.e.1
S. Trinitatis ſimilitudo quomodo ſit pax. 134.a.1
Trinitatis myſterium quomodo per lumen explicetur. 51.c.2
Triſmegiſtus veritatem penè vniuerſam neſcio quomodo inueſtigauit. 412.d.2
Triſtitia inordinata eſt cauſa & radix iræ, odij, vindictæ omniſque mali. 11.a.2
Triſtitia eſt hamus dæmonis. 16.e.1
Triumphus Dei, eſt paſſio Martyrum. 15.c.1
Trochon genus ſupplicij fuiſſe vſitatum apud Hebræos, à quibus obſeruetur. 117.b.a
Ab hoc ſupplicij genere ſarmentitij vocitati ſunt Chriſtiani. ibid. c

V

Valentiniani & Archontici hæretici quibus Extremam vnctionem adhiberent. 169.c.2
Valentiniani triginta æonum ſomnia & portenta ediderunt. 341.b.1
Vaniloquio non tantùm anima ſauciatur, ſed & ipſa honeſtæ vitæ ratio, quæ hominem Deo iunxit, euacuatur. 75.a.2
Vapor eſt vita hominis ob octo analogias. 150.d.2
Vectigal cupiditatis eſt calamitas, ipſaque mors. 49. b.2
Verbum eſt lux triplex, non accidentalis & creata, ſed ſubſtantialis & increata. 417. e.2
Verbum oris eſt partus verbi mentis. 108.b.2
per Verbum incarnatum homo eſt affinis Dei, non Angeli. 123.c.2
Verbum, quà Deus, eſt virtus creandi; quà homo, eſt virtus redimendi & ſaluandi omnes. 410.c.a
Verbum diuinum partim eſt ſimile noſtro, partim diſſimile. 412.d.2
Verbum Dei ſaluat animam, non per ſolam fidem ei credendo, ſed ei obediendo, & opere complendo. 64. e.2
Verbum fuit Idea, per quam, & ad quam Deus opera omnia produxit. 405. b.1
Verbum eſt mundus increatus & immenſus, qui eſt Idea & exemplar mundi creati. 412.c.2
Verbum viderunt Patriarchæ & Prophetæ typicè & ænigmaticè. 405.d.2
Verbi Dei auditores quotuplices ſint. 66.c.2
Verbi primam æternitatem notat verbum *erat*. 403.b.2
Verbi nutrimentum eſt ſilentium. 59. c.2
Verba contactus, ſiue realis, ſiue mentalis, Hebræi conſtruunt cum *Bet*. 289.c.2
Verecundia eſt purpura iuniorum. 308.a.1
Vnanimitas prima eſt fidelium & Eccleſiæ virtus inuicta. 155.c.1
Vnicornis præ aliis animalibus mirè diligit ſuos fœtus. 342.b.2
Vnctio docens omnia quæ ſit. 440.c.2
Vnionem hypoſtaticam Verbi Lucifer appetiit. 353.e.2
Vniones ſimiles vnioni Verbi cum humanitate. 406. d.1
Vnionem hypoſtaticam Chriſti an deſiderent Angeli. 203.e.a
Veritas quotuplex ſit. 178. b.2
Veritas eſt mentis cingulum. 205.c.1
Veritatis verbum quotuplex ſit. 55.c.1
Veſtibus prælongis & tunicis vtebantur Iudæi. 124. b.2
Veſtis candida, & annulus fuerunt dignitatis apud priſcos inſigne. 79.a.2
Veſtitus primæuorum Chriſtianorum quis eſſet. 35.a.2
Veſtitus ornatus feminas indicat, non viros. 80.a.1
Veſtium ſplendidarum vanitas quanta. 79.d.a
Adamo quas dederit Chriſtus. ibid.
Viciſſitudinis obumbratio quotuplex ſit. 52.d.2
Victoriæ magna pars eſt, nolle id quod ſuggeritur, eſſe tentationem. 46.b.2
Viduitatis quanta ſint incommoda. 73.c.1
Vigilantiæ mater eſt ſobrietas, æquè ac ebrietas ſomni & ignaniæ. 206.c.1
Vigilantiæ ſymbolum eſt Leo. 312.c.2
Vindictæ genus optimum, lædenti benefacere. 25.b.2
Vindictam ſumere non eſt hominum, ſed pecudum. 25.b.1
Vinolentia ſcurrarum eſt & comeſſatorum. 205. e.2
Vir bonus iniuriam non vleiſcitur. 25.a.1
ob Virginitatis decus meruit S. Ioannes à Chriſto præ cæteris diligi. 399.d.a
B. Virgo humilitate ſua meruit fieri mater Dei. 35.d.2
Virtus non in verbis, ſed in opere conſiſtit. 104. b.1
Virtutis & boni operis proſapia. 49.e.1
Virtutis cos eſt tentatio, mentis induſtriam Deique amorem exacuens. 16.e.1
Virtutis etymon. 331.b.1
Virtutis habituatæ & radicatæ quale ſignum. 18. b.a
Virtutem amanti dulceſcit labor, & tribulationes ſunt gaudio & voluptati. 13.d.2
Virtutes non ſunt aliud quàm lumina mentis, à Patre luminum deriuata. 52.e.1
Virtutes in ſtatu perfecto ſunt connexæ. 90.b.1
inter Virtutes morales prima eſt religio, qua Deo debitum cultum deferimus. 70.e.1
Virtutum omnium Regina & Princeps eſt charitas. 86. d.2
Virtutum omnium mater eſt ſobrietas, ſicut ebrietas omnium vitiorum. 205.d.a
Virtutum conſummationem efficit patientia in finem vſque perſeuerans. 20.c.1
Virtutibus modum præſcribere, prudentiæ eſt officium. 281.b.1
ex Viſione Dei ſequitur amor Dei plenus in beatis. 450.d.1

Vita eſt triplex, diuina, angelica & humana. 414. b. 1
Vita gratiæ actu creſcit per operum merita. 222. e. 1
Vita hominis eſt velut momentum vnde pendet æternitas. 383. e. 1
Vita mortalium vigilia eſt, cur? 282. b. 2
Vita temporalis an & quando exponenda pro vita proximi. 459. e. 2
Vitæ æternæ dulcedo conſtans eſt, expérſque omnis amaritudinis. 75. b. 2
Vitæ hominis breuitatem, inſtabilitatem, exilitatem & miſeriam quibus ſimilitudinibus repræſentet S. Scriptura. 151. e. 1
Vitam cœlitum & Angelorum concordes in terra æmulantur; diſcordes verò ſequuntur infernalium & dæmonum vitam, inter quos perpetua eſt lis & rixa. 255. c. 2
Voces ſunt ſigna conceptuum & paſſionum animæ. 115. c. 1
Volucres quælibet ab homine cicurantur; quin & multæ earum humanum ſermonem addiſcunt. 120. e. 1
Voluntas eſt cauſa operis, mouétque intellectum ad intelligendum, cæteráſque potentias ad operandum. 348. e. 2
Voluptas corporis ſapientiæ repugnat, eſtque domina ſæuiſſima. 47. d. 1
Voluptates ſæculi quo ſale condiendæ & mortificandæ. 74. e. 2
Vota Sanctorum præuenit & adimplet Deus. 464. c. 1
Vrim & Tummim Pontifex Aaronicus cur in Rationali geſtaret. 125. a. 2
Vulnerum quinque Chriſti ſtigmata S. Franciſco quare impreſſa. 12. c. 1
Vxoris prima dos eſt fides & caſtitas. 248. c. 1

Z

Zabulus Æolicè idem eſt quod diabolus. 532. a. 2
Zelus amarus eſt inuidia, zelus dulcis eſt feruens charitas. 126. c. 1
Zelus animæ Deum amantis quantus ſit. 141. b. 1
Zeli incendia quanta hauſit S. Ioannes ex ſinu Chriſti. 399. c. 1
Zeleucus quare ſanxit vt adulteris oculi eruerentur. 367. a. 1

FINIS INDICIS.

1-6-3